

जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलालजी-महाराज-
विरचितया प्रमेयवांगिन्याख्यया व्याख्यया समलङ्कृत
हिन्दी-गुर्जर-भाषाऽनुवादसहितम्

॥ श्री-प्रज्ञापनासूत्रम् ॥

(द्वितीयो भागः)

नियोजक

संस्कृत-प्राकृतज्ञ-जैनागमनिष्णात-प्रियव्याख्यानि
पण्डितमुनि-श्रीकन्हैयालालजी-महाराजः

प्रकाशक

वढवाणशहेरनिवासि-श्रेष्ठिश्रीमणीलाल पोपटलाल बोरा
प्रदत्त-द्रव्यसाहाय्येन
अ० भा० श्वे० स्था० जैनशास्त्रोद्धारसमितिप्रमुखः
श्रेष्ठि-श्रीशान्तिलाल मङ्गलदासभाई-महोदयः
मु० राजकोट

प्रथम-आवृत्ति
प्रति १२००

वीर-संवत्
२५००

विक्रम-संवत्
२०३२

ईसवीसन्
१९७५

मूल्यम्-रु० ४०-००

भगवानुं ठेकाणुं :
 श्री अ. सा. स्वे. स्थानकेवारी
 नैनशास्त्रोद्धार समिति,
 ठे. गरेडिया कुवा रोड,
 राजकोट, (सौराष्ट्र)

Published by :
 Shri Akhil Bharat S S.
 Jain Shastroddhara Samiti,
 Garedia Kuva Road, RAJKOT,
 (Saurashtra), W Ry, India.

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां,
 जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः ।
 उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
 कालोद्धारं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
 जो जानते है तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
 जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व इससे पायगा ।
 है काल निरवधि विपुलपृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

भूस्थ ३, ४०-००

प्रथम आवृत्ति प्रत १२००
 वीर सप्त २५००
 विक्रम सप्त २०३२
 धनवीरसन् १६७५

• सुद्रक :
 भण्डुदास छगनदास शाह
 नवप्रसात प्रिन्टींग प्रेस,
 धीकाटा रोड, अमदावाद,

શ્રીયુત્ મણીલાલ પોપટલાલ વોરાનો સંક્ષિપ્ત પરિચય

વઢવાણ શહેરમા શ્રાવક ધર્મપરાયણ પોપટલાલ જેઠાભાઈ નામના એક સુશ્રાવક વણિક ગૃહસ્થ રહેતા હતા જેઓ સદા જૈનધર્મમાં અટલ શ્રદ્ધા યુક્ત બની વણિકવૃત્તિથી (આપારથી) પોતાના કુટુંબની આજીવિકા ચલાવતા હતા. તેમના ધર્મપતિનએ સવત ૧૯૬૧ ના જેઠ સુદ ૮ ના દિવસે એક પુત્રરતનને જન્મ આપ્યો જેમનુ નામ મણીલાલ રાખવામા આવ્યુ પોપટલાલ-ભાઈનો આ પુત્ર તેમનુ ચોથુ સતાન અને બીજા પુત્ર હતા

મણીલાલભાઈના પિતાશ્રીએ તેમને નાનપણથી જ જૈનધર્મમા શ્રદ્ધાવાન બનવાની પ્રેરણા આપી તેમને બી. એ. મુખી અભ્યાસ કરાવી મુયોગ્ય બનાવ્યા.

યોગ્ય ઉમરે પહોચતા સવત ૧૯૭૭ ના મહા માસમા બોટાદના ગોપાણી કુળભૂષણ ઠાકરશીભાઈની મુપુનિ રલાખડેન સાથે તેમના લગ્ન કરવામા આવ્યા.

મણીલાલભાઈનામા પોતાના માતૃપિતાના ઉચ્ચ ધાર્મિક સંસ્કાર બાળ-વયથી જ એતપ્રોત થયેલા તેથી તેઓ સાધુ સાધ્વી મુનિરાજો પાસેથી વ્યાજ્ઞાન વાણી સાલગતા અને આ ઉત્તમ સત્સંગના પ્રતાપથી તેઓ નિ સતાન હોવા છતા કેવળ અડતાલીસ વર્ષની વયમા જ તેઓએ શ્રાવકના મતોમા ઉત્તમ એવુ ચોથુ મત (બ્રહ્મચર્ય મત)નો અગીકાર કરી કાળજીપૂર્વક તે મતના પાલનપા તત્પર રહે છે.

તેઓએ ધાર્મિક અભ્યાસમા પણ પોતાને અભ્યાસ આગળ વધારી શ્રી દશવૈકલિકસૂત્ર તથા ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ઠંઠથ કરેલ છે. અને પ્રતિદિન પરોઢિએ તેની સન્નિધિ કરે છે આ ઉત્તમ વાચન તથા ધર્મારાધનના પ્રતાપે તેઓશ્રીને પંદરેક વર્ષ પહેલા મુનિદીક્ષા ધારણ કરવાના ઉત્કેટ ભાવ થયેલા પરંતુ કેટલાક કૌટુંબિક કારણોસર તેમ થઈ શકેલ નથી. તો પણ તેઓએ મતો અગીકાર કરેલા જ છે. તેમજ દરરોજ ચાર કે પાચ સામાયિક અવિચિન્ન પણે કરે છે.

તેમની આ પ્રવૃત્તિમા તેમના ધર્મપરાયણ પતિન તરફથી પણ પ્રોત્સાહન તથા સાથ મળતા રહેવાથી તેમની ધર્મ પરાયણતા વિશેષ રીતે દીપી ઉઠે છે.

તેમના ધર્મપતિન રલાખડેન પણ દરરોજ ૬-૭ સામાયિકો કરે છે. તેઓએ દશવૈકલિક તથા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રોના કેટલાક અધ્યયનો ઠંઠથ પણ કરેલા છે. તેઓ પણ દીક્ષા સ્વીકારવાના ભાવ સાથે તત્પર થયેલા પરંતુ મણિભાઈના રોકાણથી તેમને પણ તે માટે થલી જવુ પડ્યુ.

મણીભાઈ છેલ્લા પિસ્તાળીસ વર્ષથી અમદાવાદમાં જ રહે છે. હાલ તેઓ નિવૃત્તિ પરાયણ જીવન ગુજારે છે.

શાસ્ત્રોદ્ધારક પૂ. પા. આચાર્ય મહારાજશ્રી ધાત્રીલાલજી મ. સા ના સમાગમમાં પણ તેઓ અનેકવાર આવેલ અને તેમના સદુપદેશનો લાભ મેળવેલ જેથી તેઓના તરફ તેમની ઘણી શ્રદ્ધાલક્ષિત હતી અને છે

તેઓશ્રીના આ શાસ્ત્રોદ્ધારના કાર્યને પોતે વર્ષોથી તેમના પ્રકાશનો જીએ છે અને તેનો લાભ લે છે. જેથી કરીને તેમના પ્રકાશનો પ્રત્યે ઉત્કટલાવના પેદા થઈ કે આ સમાજના રક્ષણ માટે આ સાર્વજનિક અનુપમ અને આદરણીય છે. આચાર્યશ્રી આવી અતિવૃદ્ધ અવસ્થામાં હોવા છતાં પણ જીવનપર્યંત આવી અવિરત શ્રમ લીધેલ છે તો તે માટે આપણે પણ આ કાર્યમાં સહાયક બનવું જ જોઈએ. કારણ મોક્ષમાર્ગનું આ એક દિવ્ય સાધન છે, આમ વિચારી તેઓએ સમિતિને વળતોવળત મદદ કરી છે, અને આ સૂત્રના પ્રકાશન માટે તેઓ-શ્રીએ રૂ. ૫૦૦૧) પાચ હજાર એકની બિદારતાલરી સહાય કરેલ છે. અને ભવિષ્યમાં પણ આ કાર્યને પાંચ બિદારવા તેમની સહાયતાનો પ્રવાહ ચાલુ રાખશે. એજ આશા.

સત્રીઓ,

શ્રી અ. ભા. સ્થા. જૈન શાસ્ત્રોદ્ધાર સમિતિ.

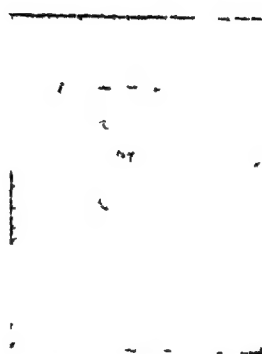
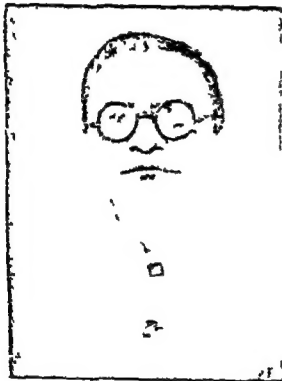
શ્રીમાન શેઠ શ્રી મણીલાલ પોપટલાલભાઈ વોરા
અમદાવાદ

આદ્યમુરખીશ્રીઓ

શ્રી શાંતિસાલ મગજાસલાઈ
અમદાવાદ

(સ્વ) ગેઝશ્રી ગામજીભાઈ વેલજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ

શ્રી યોગેસલાલ માવજીભાઈ-મહેતા

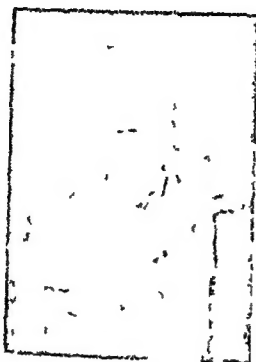
(સ્વ) શ્રી છાનલાલ ગામજાસલા
લાવસાર-અમદાવાદ.

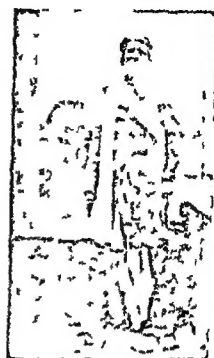
શ્રી રામજીભાઈ શામજીભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

વચ્ચે નેઠેલા-લાલાજી કિશનચંદજી સા જૌહરી
ઠમેલા-હુપુત્ર ચિ. મહેતાવચંદજી સા
નાના-અનિલકુમાર જૈન દોયતા દિલ્હી

આચાર્યશ્રીઓ

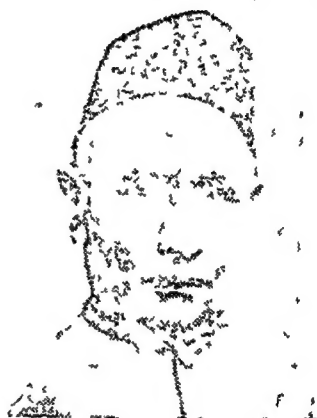
પાલનપુરવાલા
કોઠારી અમુલખયદ મહુકયદ

ભાતુભાઈ કેશવલાલ લણસાની
પાલનપુર-મુખર્ધ

શેઠ શ્રી મેરુદાનજી અગરચંદજી
શેઠિયા વીકાનેર

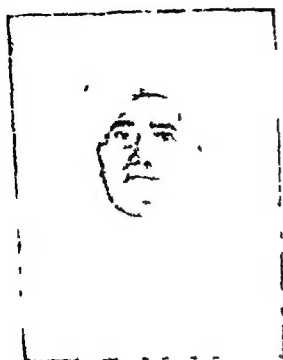
લોગીલાલ છાનલાલ ભાવસાર
સરસપુર-અમરાવાદ

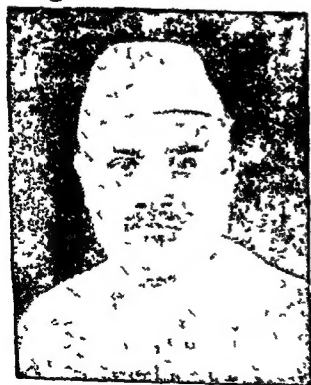
શ્રીમાન લાલાજી હજારીલાલજી
સવેરી-વેહલી

શેઠ શ્રી લક્ષ્મીચંદ જસકરણજી ઝવેરી
પાલનપુર

(સ્વ) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

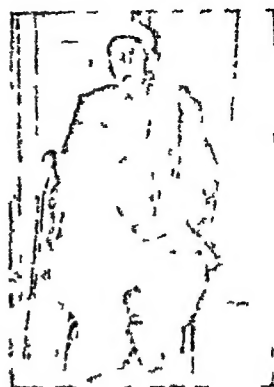
A black and white portrait photograph of a man with a mustache, wearing a dark jacket and a light-colored scarf. The image is grainy and appears to be a photocopy or a low-quality scan. The man is looking directly at the camera with a neutral expression. The background is light and slightly textured.

स्व. शैलश्री आ.भाराम बाणुकास
अमदावाड

આદ્યમુરવ્વીશ્રીઓ

પન્નાલાલજી છોગમલજી પારખ
અમલનેર નગરપાલિકાધ્યક્ષ

શ્રીમાન્ શેઠ લાલાજી કપૂરચન્દ્રજી
નાહટા, મુ. દેહલી

શ્રી પ્રજ્ઞાલ દુલ્લજી પારખ
રાજકોટ.

કેશરી ડરગાવિદ જ્યેષ્ઠ દલાઈ
રાજકોટ.

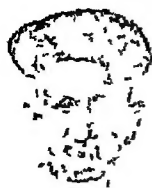

શ્રીશ્રી મણીલાલ જેઠુલાલ
પાલનપુરવાળા

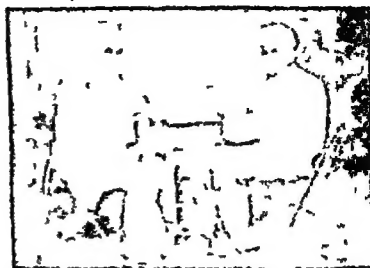

શ્રીમાન્ લાલાજી 'પન્નાલલ' નાહટા
સપરિવાર દિલ્લી

આધ્યમુરખીશ્રીઓ

પટેલ ડાસાભાઈ ગોપાલદાસ
મુ સાણંદ (જ. અમદાવાદ)

૧ અમીચ દલાઈ તથા
૨ ગીરનારાઈ બાંટવિયા મુ બે ગણેર

શાહજી શ્રી મોહીલાલજી ગલુન્ડિયા
મુ: ઉદયપુર

મદ્રાસવાલા સ્વગેસ્થ ન્યાયમૂર્તિ
રતીલાલભાઈ ભાવચંદલાઈ મહેતા

સ્વ. શેઠ આણેકચંદ નેમચંદ
મુ આંગરેલ

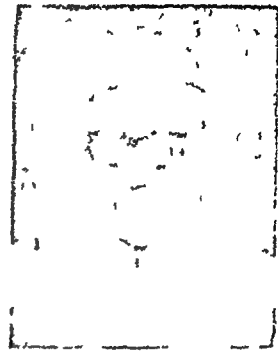
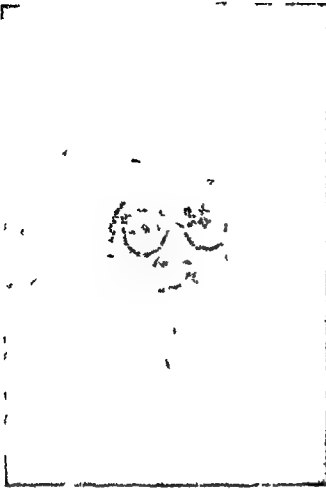

અમલનેર

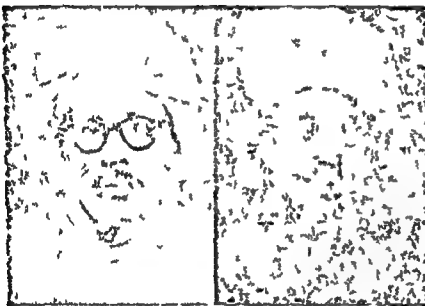
પારખ છોગમલજી મુલતાનમલજી
શેઠ રઘુનાથમલજી, શેઠ વાલુલાલજી
,, પન્નાલાલજી, શેઠ સુગનચંદજી

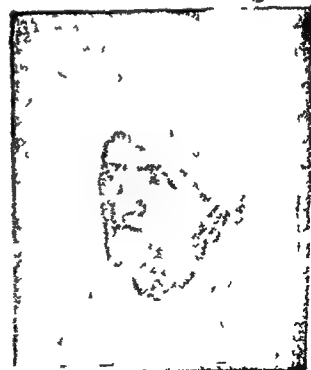
આવમુરન્વીશ્રીઓ

શ્રીમાન્ શેઠ ધનરાજી પન્નાલાલજી
શ્રીમાન્ શેઠ કાનુભાઈ ધિંગડમલજી અમદાવાદ જાંગડા, મુ. જાલના (મહારાષ્ટ્ર)

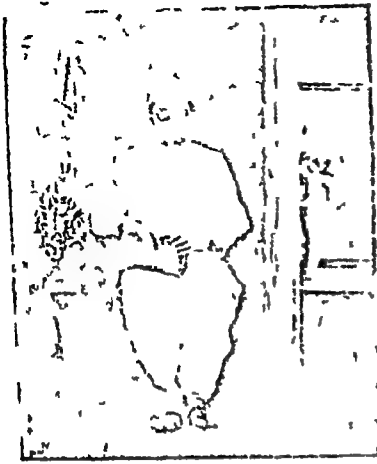
શેઠ શ્રી મિશ્રીલાલજી લાલચંદજી સા લુણિયા શેઠ પ્રભુદાસભાઈ મૂલચભાઈ દોશી
તથા શેઠશ્રી જેવંતરાજજી અમદાવાદ રાજકોટ

કવેરી રસીકદાસ મણીલાલ મહેતા
મદ્રાસ

સ્વ. શ્રીમાન્ શેઠશ્રી મુકનચંદજી સા
વાલિયા પાલી મારવાડ

આવમુરખીશ્રીઓ

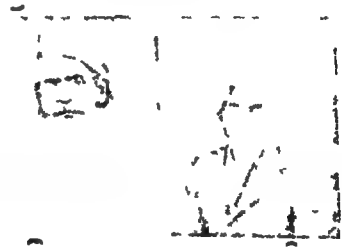
સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલ અનોપચંદ શાહ
અભાત.

સ્વ. શેઠ શ્રી તારાચંદજી સાહેવ ગેલડા
મદ્રાસ.

શેઠશ્રી ચીમનલાલજી રૂપમચંદજી
અજીતવાલે (સપરિવાર)

શેઠ શ્રી કીશનલાલજી ફુલચંદજી તુળિયા
વૈંગલોરવાલે

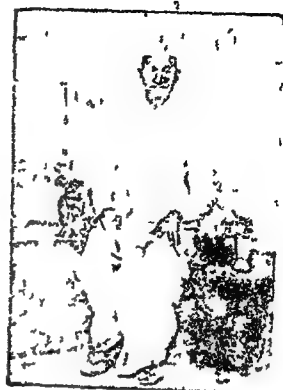

વચ્ચે વેટેલા-મોટામાઈ શ્રીમાન્ મૂલચંદજી
જવાહીરલાલજી વરડિયા
બાજુમા વેટેલા-માઈ મિશ્રીલાલજી વરડિયા
ડમેલા-માઈ પૂનમચંદજી વરડિયા

શ્રીમાન્ શેઠશ્રી
શૌંવરાજજી સા. ચોરડિયા
મું મદ્રાસ

આયુર્વિશ્રીઓ

(સ્વ.) શ્રી ધારશીભાઈ જીવજીલાલ
ભારસી

શ્રીમાન્ શ્રી જગજીવનભાઈ રતનસીભાઈ
અગડિયા, શ્રી. દામનગર

માનવતા આદ્ય
સુરખી શ્રી
માણેકલાલભાઈ
અમુલભાઈ મહેતા
વાટકોપર-સુ. અઈ

શ્રી વીનોદકુમાર
વિરાણી
રાજકોટ

શ્રી દેવરાજભાઈ દેસાઈ
વલાણી-સુરવ

સ્વ. મુધીરભાઈ જય તીલાલ જીવેડી
સુ. અઈ

प्रज्ञापनासूत्र भाग दूसरे की विषयानुक्रमणिका

क्रमांक	विषय	पृष्ठांक
	तीसरा पद—	
१	दिशाकेअनुपात से अल्पबहुत्व का कथन	१-८
२	विशेष प्रकार के जीवों का अल्पबहुत्वकथन	८-४७
३	गतिद्वारको लेकर अल्प बहुत्वका कथन	४७-५३
४	सेन्द्रियजीवों का निरूपण	५३-७१
५	कायद्वार का निरूपण	७१-९२
६	सूक्ष्म एवं वादरकायका निरूपण	९२-११५
७	वादर जीवों के अल्प बहुत्व का कथन	११६-१४७
८	सूक्ष्म एवं वादर जीवों के अल्पबहुत्व कथन	१४७-१६९
९	सूक्ष्मवादर पृथ्विकायिकादिजीवों के अल्प बहुत्व का कथन	१६९-१९०
१०	छेद्यावाले एवं विनाछेद्यावाले जीवों के अल्पबहुत्व का कथन	१९१-२०४
११	सम्यग्दृष्टि एवं मिथ्यादृष्टिवाले जीवों के अल्पबहुत्व का कथन	२०४-२०६
१२	ज्ञानी एवं अज्ञानी जीवों के अल्पबहुत्व का कथन	२०६-२१४
१३	संयत एवं असंयतजीवों के अल्पबहुत्व का कथन	२१४-२२०
१४	उपयोगवाले जीवों के अल्पबहुत्व का कथन	२२०-२२१
१५	आहारक अनाहारक जीवों के अल्पबहुत्व का कथन	२२१-२२३
१६	भाषक, अभाषक एवं परीतापरीत जीवों के अल्प बहुत्व का कथन	२२३-२३१
१७	सूक्ष्म एवं वादरादि एवं संज्ञी असंज्ञी जीवों का अल्पबहुत्व	२३१-२३३
१८	भन्याभन्यादि का स्वरूप	२३३-२३५
१९	धर्माधर्मास्तिकाय जीवों के अल्प बहुत्वका निरूपण	२३५-२५८
२०	जीव एवं पुद्गल के अल्प बहुत्व का कथन	२५८-२६३
२१	क्षेत्रानुसार जीव पुद्गलों का निरूपण	२६३-२६६
२२	क्षेत्रानुसार नैरयिकों के अल्पबहुत्व का विचार	२६७-२८५
२३	भवनपति देवों के अल्प बहुत्व का निरूपण	२८६-३०९
२४	क्षेत्रानुसार द्वीन्द्रियादिका अल्पबहुत्व	३०९-३२५

२५	क्षेत्रानुसार पंचेन्द्रियादिका अल्पबहुत्व	३२५-३३२
२६	क्षेत्रानुसार पृथ्विकायादिका अल्पबहुत्व	३३३-३५४
२७	” त्रसकायिकादिका अल्पबहुत्व	३५४-३५९
२८	बन्धद्वारानुसार अल्पबहुत्वका कथन	३६९-३६९
२९	पुद्गलद्वारानुसार अल्पबहुत्वका कथन	३६९-३८०
३०	परमाणुपुद्गलों के अल्पबहुत्वका कथन	३८१-४०२
३१	महादण्डकानुसार सर्वजीवों के अल्प बहुत्वका कथन	४०२-४३७

चतुर्थ पद

३२	नैरयिकों की स्थिति का निरूपण	४३८-४४८
३३	देव देवियों की स्थितिका निरूपण	४४९-४६१
३४	पृथ्विकाय आदि की स्थितिका निरूपण	४६२-४७६
३५	पंचेन्द्रियतिर्यग्योनिकों की स्थितिका निरूपण	४७६-४९२
३६	मनुष्यों की स्थितिका निरूपण	४९२-४९४
३७	वानव्यन्तर ज्योतिष्कदेवों की स्थितिका निरूपण	४९५-४९६
३८	ज्योतिष्कदेवों की स्थिति का कथन	४९६-५०८
३९	वैमानिक देवों की स्थिति का निरूपण	५०८-५२६
४०	त्रैवेयकदेवों की स्थिति का निरूपण	५२७-५३७

पांचवां पर्यायपद

४१	पर्यायके भेदों का निरूपण	५३९-५४६
४२	नैरयिकादिकों के पर्यायका निरूपण	५७२-५८१
४३	यसुरकुमारों के पर्यायका निरूपण	५७२-५८१
४४	पृथ्वीकायिकों के पर्यायका निरूपण	५८१-६०२
४५	द्वीन्द्रियादिकों के पर्यायका निरूपण	६०२-६१६
४६	जघन्य अवगाहनावाले नैरयिकों के पर्यायका निरूपण	६१६-६६०
४७	जघन्य नवगाहनावाले यसुरकुमारों के पर्यायका निरूपण	६६०-६६७
४८	जघन्य अवगाहनावाले पृथ्विकायादिके	

पर्याय का निरूपण ६६७-६८८

४९	जघन्य अवगाहनावाले द्वीन्द्रिय के पर्याय का निरूपण	६८८-७०८
----	---	---------

५०	जघन्य अवगाहनावाले पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिकों के	
----	--	--

पर्यायका निरूपण ७०९-७३८

५१	जघन्य अवगाहनावाले मनुष्यों के पर्यायका निरूपण	७३८-७७३
----	---	---------

५२	अजीवो' के पर्यायका निरूपण	७७४-७८१
५३	परमाणु पुद्गलके पर्यायका निरूपण	७८१-८२२
५४	द्वि प्रदेशी पुद्गलके पर्यायका निरूपण	८२३-८६३
५५	जघग्यगुणकालादि पुद्गलके पर्यायका निरूपण	८६३-९०६
५६	सामान्य स्कंधके पर्यायका निरूपण	९०६-९२८

छद्वापद

५७	अधिकार विषयको दिखानेवाली संग्रहिणी गाथा	९२९-९३१
५८	उपपात एवं उद्धर्तना का निरूपण	९३१-९४१
५९	विषेप उपपातका निरूपण	९४१-९६८
६०	विषेप उद्धर्तना का कथन	९६८-९७०
६१	सान्तर निरन्तर उपपात द्वारका निरूपण	९७१-९८४
६२	नैरयिकादिकों के एकसमय से उपपातका निरूपण	९८५-१०१६
६३	उरपरिसर्पादि के एकसमय से उपपातका निरूपण	१०१७-१०५२
६४	असुरकुमारों के उपपातका निरूपण	१०५२-१०७५
६५	पंचेन्द्रिय तिर्यग्योनिकादिकों के उपपातका निरूपण	१०७५-१०८९
६६	वैमानिक देवों के उपपातका निरूपण	१०८९-११०६
६७	नैरयिकोंके उद्धर्तनाका निरूपण	११०६-११११
६८	असुरकुमारादि के उद्धर्तना का निरूपण	११११-११२२
६९	तिर्यग्योनिकादि के उद्धर्तना का निरूपण	११२२-११३६
७०	नैरयिकों के परभविकायुष्यका निरूपण	११३६-११४८
७१	आयुवन्धका निरूपण	११४८-११६२

॥ समाप्त ॥

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्य श्रीघासीलालव्रतिविरचितया
प्रमेयबोधिन्धार्यया व्याख्यया समलङ्कृतम्
हिन्दीगुर्जरभाषानुवादसहितम्

॥ श्री-प्रज्ञ पनासूत्रम् ॥

द्वितीयो भागः

तृतीयमल्पबहुत्वपदम्-

मूलम्-द्वारसंग्रहगाथाद्वयम्-दिसिं गइ, इंदिय, काए, जोए,
वेए, कसाय, लेस्सा य । सम्मत्तं नाणंदसणं संजय उवओग
आहारे । भासंग परित्तं पज्जत्तं सुहुमं सन्नी भवअत्थिए चरिमे ।
जीवे यं खित्तं वंधे पुगलें महदंडे चव ॥

छाया-दिक् १, गतिः २, इन्द्रियाणि ३, कायः ४, योगः ५, वेद ६, कषायः ७,
लेश्या च ८ । सम्यक्त्वम् ९, ज्ञानम् १०, दर्शनम् ११, संयतः १२, उपयोगः १३,
आहारः १४, भाषकः १५, परीताः १६, पर्याप्तः १७, सूक्ष्मः १८, संज्ञिः १९,
भवः २०, अस्तिकम् २१, चरमः २२, जीवश्च २३, क्षेत्रम् २४, बन्धः २५, पुद्-
गलः २६, महादण्डकः २७ ॥

तीसरा पद-अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(दिसि) दिक् (गइ) गति (इंदिय) इन्द्रिय (काए) काय
(जोए) योग (वेए) वेद (कसाय) कषाय (लेस्सा) लेश्या (य) और
(सम्मत्तं) सम्यक्त्व (नाण) ज्ञान (दंसणं) दर्शन (संजय) संयत (उव-
ओग) उपयोग (आहारे) आहार ॥१७१॥

(भासंग) भाषक (परित्त) परीत (पज्जत्त) पर्याप्त (सुहुम) सूक्ष्म
(सन्नी) संज्ञी (भव) भव (अत्थिए) अस्तिक (चरिमे) चरम (जीवे)

तीसरा पद-अल्प बहुत्व

शब्दार्थ-(दिसि) दिशा (गइ) गति (इंदिय) इन्द्रिय (काए) काय (जोए)
योग (वेए) वेद (कसाय) कषाय (लेस्सा) लेश्या (य) अने (सम्मत्तं) सम्यक्त्व
(नाणं) ज्ञान (दंसणं) दर्शन (संजय) संयत (उवओग) उपयोग (आहारे)
आहार ॥ १७१ ॥

(भासंग) भाषक (परित्त) परीत (पज्जत्त) पर्याप्त (सुहुम) सूक्ष्म (सन्नी)

ટીકા-પ્રથમે પદે પૃથિવીકાયિકાદયઃ પ્રરૂપિતાઃ, દ્વિતીયે પદે ચ તથૈવ પૃથિવીકાયિકાદયઃ સ્વસ્થાનાદિના પ્રરૂપિતાઃ અથ તૃતીયે પદે તેવામેવ પૃથિવીકાયિકાદિ જીવાના મલ્પહત્વાદિકમ્ પ્રરૂપયિતું સપ્તવિંશતિદ્વારસંગ્રાહકગાથા-દ્વયમાહ-‘દિસિ’ પ્રથમં દ્વિગ્દારમ્ ૧, ‘ગટ’ દ્વિતીયં ગતિદ્વારમ્ ૨, ‘ઈન્દિય’ તૃતીયમ્ ઇન્દ્રિયદ્વારમ્ ૩, ‘કાણ’ ચતુર્થ કાયદ્વારમ્ ૪, ‘જોણ’ પચ્ચમમ્ યોગદ્વારમ્ ૫, ‘વેણ’ ષષ્ઠ વેદદ્વારમ્ ૬, ‘કસાય’ સપ્તમં કષાયદ્વારમ્ ૭, ‘લેસ્સા ય’ અષ્ટમં લેશ્યાદ્વારમ્ ૮, ‘સમ્મત્તં’ નવમં સમ્યક્ત્વદ્વારમ્ ૯, ‘નાણ’ દશમં જ્ઞાનદ્વારમ્ ૧૦, ‘દંસણ’ એકાદશં દર્શનદ્વારમ્ ૧૧, ‘સંજય’ દ્વાદશં સંયતદ્વારમ્ ૧૨, ‘ઉવઓગ’ ત્રયોદશમ્ ઉપયોગદ્વારમ્ ૧૩, ‘આહારે’ ચતુર્દશમ્ આહારદ્વારમ્ ૧૪, ‘ભાસગ’ પચ્ચદશં ભાષકદ્વારમ્ ૧૫- પરિત્તા’ પોડશં પરીતદ્વારમ્ ૧૬, પરીતા પ્રત્યેકજરીરિણઃ શુક્લપાક્ષિકાશ્ચ તદ્ દ્વારમ્ ‘પજ્જત્ત’ સપ્તદશં પર્યાસદ્વારમ્ ૧૭, ‘સુહુમ’ અષ્ટાદશં સૂક્ષ્મદ્વારમ્ ૧૮, ‘સન્તી’ એકોનવિંશં સંજ્ઞિદ્વારમ્ ૧૯, ‘ભવ’ વિંશં ભવસિદ્ધિક-જીવ (ય) તથા (ચિત્ત) ક્ષેત્ર (બંધે) બન્ધ (પુગ્ગલ) પુદ્ગલ (મહાદંડણ) મહાદણ્ડક (ચેવ) ઔર

ટીકાર્થ-પ્રથમ પદ મેં પૃથિવીકાય આદિ જીવોં કી તથા દ્વિતીય પદ મેં उनके स्थानों की निरूपणा की गई । प्रस्तुत तीसरे पद में उन्हीं पृथिवीकाय आदि जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा करने के लिए दो गाथाओं में सत्ताईस द्वारों का नाम निर्देश करते हैं-वे द्वार इस प्रकार हैं-(१) दिग्द्वार (२) गतिद्वार (३) इन्द्रियद्वार (४) कायद्वार (५) योगद्वार (६) वेदद्वार (७) कषायद्वार (८) लेश्याद्वार (९) सम्यक्त्वद्वार (१०) ज्ञानद्वार (११) दर्शनद्वार (१२) संयतद्वार (१३) उप-योगद्वार (१४) आहारद्वार (१५) भाषद्वार (१६) परीत अर्थात् प्रत्येक शरीर और शुक्लपाक्षिकद्वार (१७) पर्यासद्वार (१८) सूक्ष्मद्वार (१९)

સ રી (ભવ) ભવ (અત્થિણ) અસ્તિક (ચરિમે) ચરમ (જીવે) જીવ (ય) તથા (ચિત્ત) ક્ષેત્ર (વંધે) બન્ધ (પુગ્ગલ) પુદ્ગલ (મહાદંડણ) મહાદંડક (ચેવ) ઔર

ટીકાર્થ-પહેલા પદમા પૃથ્વીકાય આદિ જીવોની તથા બીજા પદમા અનેક સ્થાનોની નિરૂપણા કરાઈ પ્રસ્તુત ત્રીજા પદમા તેજ પૃથ્વીકાય આદિ જીવોની અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરવાને માટે બે ગાથાઓમા સત્યાવીસ દ્વારો ના નામ નિર્દેશ કરે છે તે દ્વારો આ રીતે છે

(૧) દિગ્દ્વાર (૨) ગતિદ્વાર (૩) ઇન્દ્રિયદ્વાર (૪) કાયદ્વાર (૫) યોગદ્વાર (૬) વેદદ્વાર (૭) કષાયદ્વાર (૮) લેશ્યાદ્વાર (૯) સમ્યક્ત્વદ્વાર (૧૦) દર્શનદ્વાર (૧૧) સંયતદ્વાર (૧૨) ઉપયોગદ્વાર (૧૩) આહારદ્વાર (૧૪) ભાષકદ્વાર (૧૫) ભાષકદ્વાર (૧૬)

द्वादशम् २०, 'अथिण' एकविंशम् अस्तिकायद्वारम् २१, 'चरिमे' द्वाविंशम् चरम-
द्वारम् २२, जीवे य' त्रयोविंशम् जीवद्वारम् २३, 'पिच' चतुर्विंशम् क्षेत्रद्वारम् २४,
'वन्धे' पञ्चविंशम् बन्धद्वारम् २५, 'पुगल' षट्त्रिंशम् पुद्गलद्वारम् २६, 'मह-
दंड' चेव' सप्तविंशम् महादण्डकद्वारम् चैव २७ अधित्य पृथिवीकायिकादीना
मल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयिष्यते इत्याशयः ।

दिगनुपातेनाल्पबहुत्ववक्तव्यता-

मूलम्-दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा जीवा पच्छिमेणं विसे-
साहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया ॥सू० १॥

छाया-दिगनुपातेन सर्वस्तोका जीवा पश्चिमेन, पौरस्त्येन विशेषाधिकाः
दक्षिणेन विशेषाधिकाः, उत्तरेण विशेषाधिकाः ॥सू० १॥

टीका-प्रथमे आचाराङ्गे दिशामनेकप्रकारेण वर्णनं कृतम्, तत्र प्रकृते क्षेत्र
दिशां नियतत्वात्, अन्यासाञ्च प्रायोऽनवस्थितत्वात् अनुपयुक्तत्वाच्च तासामेव

संज्ञीद्वार (२०) भवसिद्धिकद्वार (२१) अस्तिकायद्वार (२२) चरम-
द्वार (२३) जीवद्वार (२४) क्षेत्रद्वार (२५) बन्धद्वार (२६) पुद्गल
और (२७) महादण्डक द्वार । इन सत्ताईस द्वारों के आधार से पृथिवी-
काय आदि के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा की जाएगी ।

दिशा के अनुपात से अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(दिसाणुवाएणं) दिशा की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) सब
से कम (जीवा) जीव (पच्छिमेणं) पश्चिम दिशा में हैं (पुरच्छिमेणं)
पूर्व दिशा में (विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं (दाहिणेणं) दक्षिण में
(विसेसाहिया) विशेषाधिक हैं (उत्तरेणं) उत्तर में (विसेसाहिया)
विशेषाधिक हैं ।

परीत अर्थात् प्रत्येक शरीर अने शुक्ल पाक्षिकद्वार (१७) पर्याप्तद्वार (१८) सूक्ष्म
द्वार (१९) संज्ञीद्वार (२०) भवसिद्धिकद्वार (२१) अस्तिकायद्वार (२२) चरम
द्वार (२३) जीवद्वार (२४) क्षेत्रद्वार (२५) बन्धद्वार (२६) पुद्गलद्वार अने
(२७) महादण्डकद्वार. आ सत्तावीस द्वारेना आधारे पृथ्वीकाय आदिना अल्प
बहुत्वनी प्ररूपणा कराशे.

दिशाना अनुपातथी अल्प बहुत्व

शब्दार्थ-(दिसाणुवाएणं) दिशानी अपेक्षासे (सव्वत्थोवा) अधाशी ओछा
(जीवा) जीव (पच्छिमेणं) पश्चिम दिशाभा छे (पुरच्छिमेणं) पूर्वदिशाभा (विसे
साहिया विशेषाधिक छे (दाहिणेणं) दक्षिणभा (विसेसाहिया) विशेषाधिक छे
(उत्तरेणं) उत्तरभा (विसेसाहिया) विशेषाधिक छे

टीकार्थ-प्रथम आचारांग में दिशाओं का अनेक प्रकार से वर्णन किया गया है, किन्तु यहाँ उनमें से क्षेत्रदिशा का ही ग्रहण किया गया है। अन्य दिशाएं प्रायः अनियत हैं और प्रस्तुत प्रसंग में उपयोगी भी नहीं हैं। क्षेत्र दिशाओं की उत्पत्ति मध्य लोक के मध्य में स्थित आठ रुचक प्रदेशों से होती है। कहा भी है-आठ प्रदेशों वाला रुचक तिष्ठे लोक के मध्य में स्थित है। वही दिशाओं और विदिशाओं का प्रभव अर्थात् उत्पत्ति स्थान है ॥१॥

दिशाओं की अपेक्षा से अर्थात् क्षेत्र दिशा के अनुसरण से विचार किया जाय तो पश्चिम दिशा में सब से कम जीव हैं। इसका कारण यह है—यहां चादर जीवों की अपेक्षा से ही अल्पबहुत्व का विचार किया जा रहा है, सूक्ष्म जीवों की अपेक्षा से नहीं, क्योंकि सूक्ष्मजीव समग्र लोक में व्याप्त है अतएव सूक्ष्मजीव प्रायः सर्वत्र समान

ટીકાથી-પ્રથમ આચારાગમા દિશાઓનું અનેક પ્રકારે વર્ણન કર્યું છે, પણ અહિં તેમાંથી ક્ષેત્રદિશાઓનું જ ગ્રહણ કરાયેલું છે. બાકીની દિશાઓ પ્રાચ-અનિયત છે અને પ્રસ્તુત પ્રસંગમાં ઉપયોગી પણ નથી ક્ષેત્ર દિશાઓની ઉત્પત્તિ મધ્યલોકના મધ્યમાં રહેલા આઠ રૂચક પ્રદેશોથી જ થાય છે. કહ્યું પણ છે. આઠ પ્રદેશવાળા રૂચક તિરચ્છાલોકના મધ્યમાં રહેલ છે તેજ દિશાઓ તેમજ વિદિશાઓના પ્રભવ અર્થાત્ ઉત્પત્તિ સ્થાન છે ॥ ૧ ॥

દિશાઓની અપેક્ષાએ અર્થાત્ ક્ષેત્રદિશાના અનુસરણથી વિચાર કરાય તો પશ્ચિમ દિશામાં બધાથી ઓછા જીવ છે તેનું કારણ આ છે—અહિં બાહર જીવોની અપેક્ષાથીજ અદ્ય બહુત્વનો વિચાર કરાય છે, સૂક્ષ્મ જીવોની અપેક્ષાથી નહિ. કેમકે સૂક્ષ્મ જીવ સમગ્ર લોકમાં વ્યાપ્ત છે. તેથીજ સૂક્ષ્મ જીવ પ્રાયઃ સર્વત્ર સમાનજ છે. બાહર જીવોમાં પણ બધાથી વધારે વનસ્પતિ કાયિક જીવ છે.

તેપામ્ અનન્તસંખ્યાકતયા સમુપલભ્યમાનત્વાત્, તસ્માત્ યત્ર વહ્નો વનસ્પતયઃ સન્તિ તત્ર વહ્નો જીવાઃ, યત્ર તુ અલ્પા વનસ્પતયસ્તત્રાલ્પા જીવાઃ, યત્ર પ્રચુરાણિ જલાનિ તત્ર વહ્નો વનસ્પતયો ભવન્તિ, તથાચોક્તમ્-‘જત્ય જલં તત્ય વળં’ ઇતિ, તત્ર જલસ્થાને પનકુડીવાલાદીનામવશ્યં સદ્ભાવાત્, તેપાશ્ચ પનકુડીવાલાદીનાં વાદરનામકર્મોદયે વિચ્ચમાનત્વેડપિ અત્યન્તસૂક્ષ્માવગાહનત્વાત્ અત્યધિકપિષ્ઠી-ભાવાચ્ચ સર્વત્ર સત્ત્વેડપિ ન ચક્ષુષાગ્રાશ્યત્વં, તથાચોક્તમ્-‘તે જં વાલગ્ગા સુહુમ-પણગ જીવસ્સ સરીરોગાહ્નાદિતો અસંખેજ્જગુણા’ ઇતિ અનુયોગદ્વારેપુ તે વાલાગ્રાઃ સૂક્ષ્મપનકજીવસ્ય શરીરાવગાહનામ્બ્યોડસંખ્યેયગુણાઃ ઇતિ, તસ્માત્ યત્રાપિ ન વનસ્પતિકાયાિકા દરીદ્રશ્યન્તે તત્રાપિ તે સન્તીતિ અવસેયમ્, વન-

હી હૈ । વાદર જીવોં મેંં બી સવ સે અધિક વનસ્પતિકાયાિક જીવ હૈં, કયોં કિ વે અનન્ત હૈં । એસી સ્થિતિ મેંં જહાં અધિક વનસ્પતિ હૈ વહાં વહુત જીવ હોંગે જહાં વનસ્પતિ કી અલ્પતા હૈ વહાં જીવોં કી બી અલ્પતા હોગી । વનસ્પતિ વહીં અધિક હોની હૈ જહા જલ કી અધિ-કતા હોતી હૈ । કહા બી હૈ-‘જત્ય જલં તત્ય વળં’ અર્થાત્ જહાં જલ હૈ વહાં વન અર્થાત્ વનસ્પતિ હૈ । જહાં જલ હોના હૈ વહાં પનક શૈવાલ આદિ કા સદ્ભાવ અવશ્ય હોતા હૈ પનક શૈવાલ આદિ કે ચક્ષુપિ વાદરનામકર્મ ઉદય હૈ અતએવ ઉનકી ગણના વાદર વનસ્પતિકાય મેંં હૈ, તથાપિ ઉનકી અવગાહના અત્યન્ત સૂક્ષ્મ હોતી હૈ ઓર વે પિષ્ઠી-ભૂત હોકર રહતે હૈં, ઇસ કારણ સવ જગહ વિચ્ચમાન રહને પર બી નેત્રોં સે દિશ્વાઈ નહીં દેતે । અનુયોગદ્વાર સૂત્ર મેંં કહા બી હૈ-સૂક્ષ્મ પનક જીવ કી અવગાહના સે વાલાગ્ર અસંખ્યાત ગુણી અવગાહના

કેમકે તે અનન્ત છે એવી સ્થિતિમા બન્યા અધિક વનસ્પતિ છે ત્યાં ઘણાં જીવ હશે બન્યા વનસ્પતિની અલ્પતા છે ત્યાં જીવોં પણ થોડા હશે વનસ્પતિ ત્યાં વધારે હોય છે બન્યા જલની વિપુલતા હોય છે. કહ્યું પણ છે ‘જત્ય જલં તત્ય વળં’ બન્યા જળ છે ત્યાં વન અર્થાત્ વનસ્પતિ છે. બન્યા પાણી હોય છે ત્યાં પનક શૈવાલ આદિને સદ્ભાવ અવશ્ય હોય છે પનક શૈવાલ આદિને જો કે વાદર નામ કર્મનો ઉદય છે. તેથી તેમની ગણના વાદર વનસ્પતિ કાયમાં છે. તથાપિ તેમની અવગાહના અત્યન્ત સૂક્ષ્મ હોય છે અને એકત્ર થઇને રહે છે, એ કારણે બધી જગ્યાએ વિચ્ચમાન હોવા છતાં આગોથી દેખાઇ નથી શકતાં અનુયોગ દ્વાર સૂત્રમા કહ્યું પણ છે-સૂક્ષ્મ પનક જીવની અવગાહનાથી વાલાગ્ર અસંખ્યાત ગણી અવગાહના વાળા હોય છે. તેથી બન્યા જળમા વનસ્પતિ કાયિક જીવ દેખા નથી દેતા, ત્યાં પણ તેમનું અસ્તિત્વ સમજી લેવું જોઇએ.

સ્પતિકાચિકાનાં વહુત્વશ્ચ-‘જત્થ આઝકાઓ તત્થ નિયમા વળસ્સઙ્કાહયા’
 યત્ત્રાપ્કાયસ્તત્ર નિયમાદ્ વનસ્પતિકાચિકા इति ‘પળગસેવાલહઠાઈ વાયરાવિ
 હોંતિ સુહુમા આળાગેઝ્ઞા ન ચક્કુણા’ इति, પનકડૌવાલહઠાદયો વાદરા અપિ
 ભવન્તિ, સૂક્ષ્મા આજ્ઞા ગ્રાહ્યા ન ચક્ષુપા, સમુદ્રાદિષુ ચ પ્રચુરં જલં ભવતિ, સમુ-
 દ્રાણામ્ દ્વીપાપેક્ષયા દ્વિગુણવિષ્કમ્ભત્વાત્, તેષ્વપિ સમુદ્રેષુ પ્રત્યેકં પૂર્વપશ્ચિમયો
 દિશોર્યથાક્રમં ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાઃ સન્તિ, યાવત્સુ પ્રદેશેષુ ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાઃ સમવગાઢા-
 સ્તાવત્સુ જલાભાવો જલાભાવાચ્ચ વનસ્પતિકાચિકાભાવો ભવતિ, તત્રાપિ
 કેવલં પ્રતીચ્યાં દિશિ લવણસમુદ્રાધિપસુસ્થિતનામદેવાવાસભૂતો ગૌતમદ્વીપો
 વાલે હોતે હૈં । અતएव जहां जल में वनस्पतिकाधिक जीव दिखाई
 नहीं देते, वहां भी उनका अस्तित्व समझ लेना चाहिए ।

વનસ્પતિકાચિકા જીવોં કા વહુત્વ ‘જત્થ આઝકાઓ તત્થ નિયમા
 વળસ્સઙ્કાહયા’ અર્થાત્ જહાં અપ્કાય હૈ વહાં નિયમ સે વનસ્પતિ-
 કાચિકા જીવ હોતે હૈં, તથા ‘પળગસેવાલહઠાઈ વાયરા વિ હોંતિ સુહુમા
 આળાગેઝ્ઞા ન ચક્કુણા’ અર્થાત્ પનક, સેવાર, હઠ આદિ વાદર ભી
 હોતે હૈં, સૂક્ષ્મ કેવલ જિનાજ્ઞા ગ્રાહ્ય હૈં, વે ચક્ષુ દ્વારા ગ્રાહ્ય નહીં હૈં,
 इन उक्तियों से सिद्ध होता है ।

સમુદ્ર આદિ મેં પ્રચુર જલ હોતા હૈં ઔર સમુદ્ર, દ્વીપોં કી અપેક્ષા
 દુગુને વિસ્તાર વાલે હૈં । ડન સમુદ્રોં મેં ભી પ્રત્યેક મેં પૂર્વ ઔર પશ્ચિમ
 દિશા મેં ક્રમ સે ચન્દ્ર ઔર સૂર્ય દ્વીપ સ્થિત હૈં ઔર જિતને સ્થાન મેં
 ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપ હૈં ડતને મેં જલ કા અભાવ હૈં ઔર જલ કા અભાવ
 હોને સે વનસ્પતિકાચિકોં કા ભી અભાવ હૈં । હસમેં ભી પશ્ચિમ દિશા
 મેં લવણ સમુદ્ર કે અધિપતિ સુસ્થિત નામક દેવ કા નિવાસ રૂપ

વનસ્પતિ કાચિકા ભવેતુ બહુત્વ ‘જત્થ આઝકાઓ તત્થ નિયમા વળ-
 સ્સઙ્કાહયા, અર્થાત્ બ્યા અપ્કાય છે ત્યા નકિકપણે વનસ્પતિ કાચિકા ભવ
 હોય છે તથા ‘પળગ સેવાલ હઠાઈવાયરા વિ હોતિ સુહુમા આળાગેઝ્ઞા ન ચક્કુણા’
 અર્થાત્ પનક, સેવાળ, હઠ આદિ વાદર પણ હોય છે. સૂક્ષ્મ કેવળ જિનાજ્ઞા
 ગ્રાહ્ય છે. એ ચક્ષુદ્વારા ગ્રાહ્ય નથી, આ યુક્તિઓથી સિદ્ધ થાય છે

સમુદ્ર આદિમા પ્રચુર જળ હોય છે અને સમુદ્રો દ્વીપોની અપેક્ષાએ
 બમણા વિસ્તાર વાળા છે. તે સમુદ્રોમા પણ પ્રત્યેકમા પૂર્વ અને પશ્ચિમ
 દિશામા ક્રમથી ચન્દ્ર અને સૂર્ય દ્વીપ સ્થિત છે અને જેટલા સ્થાનોમા
 ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપ છે તેટલામા જળનો અભાવ છે અને જળનો અભાવ હોવાથી
 વનસ્પતિ કાચિકોનો પણ અભાવ છે. તેમા પણ પશ્ચિમ દિશામા લવણ સમુદ્રનો

લવણસમુદ્રેऽભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર ચ જલાભાવાત્ વનસ્પતિકાચિકા નામભાવેન પશ્ચિમાયાં દિશિ સર્વસ્તોકાઃ જીવા ભવન્તિ ઇત્યાશયઃ, 'પુરન્ધમેણં વિસેસા-દિયા' પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ, તેભ્યો પશ્ચિમદિગ્વર્તિજીવેભ્યો વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, યતઃ પૂર્વસ્યાં દિગિ ગૌતમદ્વીપાભાવેન તાવતા વિશેષેણ જીવાનામતિ-રેકાત્ 'દાહિણેણં વિસેસાદિયા' તેભ્યોઽપિ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિગિ જીવા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાનામભાવેન પ્રચુરજલમદ્ભાવાત્ પ્રચુગ વનસ્પતિકાચિકા ભવન્તિ ઇત્યાશયઃ 'ઉત્તરેણં વિસેસાદિયા' તેભ્યોઽપિ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ જીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તસ્યાં દિગિ સંખ્યેયયોજનાનાં

ગૌતમ નામક દ્વીપ લવણ સમુદ્ર મેં અધિક હૈ । વહાં ખી જલ કા અભાવ હોને સે વનસ્પતિકાચિકોં કા અભાવ હૈ । યહી કારણ હૈ કિ પશ્ચિમ દિશા મેં સવ સે કમ જીવ પાયે જાતે હૂં ।

પશ્ચિમ દિશા કે જીવોં કી અપેક્ષા પૂર્વ દિશા મેં વિશેષાધિક જીવ હૂં, ક્યોંકિ પૂર્વદિશા મેં ગૌતમ દ્વીપ નહીં હૈ, અતઃૈવ વહાં ઉત્તરે જીવ ઝ્યાદા હૈ ।

દક્ષિણ દિશા મેં પૂર્વ કી અપેક્ષા ખી વિશેષાધિક જીવ હૂં, ક્યોં કિ દક્ષિણદિશા મેં ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપોં કા અભાવ હોને સે પ્રચુર જલ કા સદ્ભાવ હૈ ઓર જલ કી પ્રચુરતા કે કારણ વનસ્પતિકાચિકોં કી ખી બહુલતા હૈ ।

ઉત્તર દિશા મેં દક્ષિણ કી અપેક્ષા ખી વિશેષાધિક જીવ હૂં, ક્યોંકિ ઉત્તર દિશા મેં સંખ્યાત યોજન વાલે દ્વીપોં મેં સે ઁક દ્વીપ મેં લઘ્વાઈ-ચૌડાઈ મેં સંખ્યાત કરોડ યોજન પ્રમાણ ઁક માનસ સરોચર

અધિપતિ સુસ્થિત નામના દેવના નિવાસ રૂપ ગૌતમ નામક દ્વીપ લવણ સમુદ્રમા અધિક છે ત્યા પશુ જળનો અભાવ હોવાથી વનસ્પતિ કાયિકોનો અભાવ છે. તે કારણથી પશ્ચિમ દિશામાં સૌથી ઓછા જીવ મળી આવે છે

પશ્ચિમ દિશાના જીવોની અપેક્ષાએ પૂર્વદિશામા વિશેષાધિક જીવ છે કેમકે દક્ષિણ દિશામા ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપોનો અભાવ હોવાથી પ્રચુર જળનો સદ્ભાવ છે અને જળની પ્રચુરતાના કારણે વનસ્પતિ કાયિકોની પશુ બહુલતા છે.

દક્ષિણ દિશામા પહેલા કરતા પશુ વિશેષાધિક જીવો છે કેમકે દક્ષિણ દિશામાં ચન્દ્ર, સૂર્ય દ્વીપોનો અભાવ હોવાથી ઘણા જળનો સદ્ભાવ છે અને જળના અધિકપણને કારણે વનસ્પતિકાયિકોની પશુ અધિકતા છે.

ઉત્તર દિશામા દક્ષિણની અપેક્ષાએ પશુ વિશેષાધિક જીવ છે. કેમકે ઉત્તર દિશામા સખ્યાત યોજન વાળા દ્વીપોમાથી ઁક દ્વીપમા લગાઈ પડો-

દ્વીપાનાં મધ્યે એકસ્મિન્ દ્વીપે આયામવિષ્કમ્ભાભ્યાં સંસ્થેયયોજનકોટિપ્રમાણે માનસે સરસિ દક્ષિણદિગપેક્ષયા પ્રભૂતજલસદ્ભાવેન પ્રચુરાઃ વનસ્પતયઃ પ્રચુરા દ્વીન્દ્રિયાઃ શદ્ધાદયઃ, પ્રચુરાસ્તીરલગ્નશદ્ધાદિ શરીરાશ્રિતા સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ પિપીલિકાદયઃ, પ્રચુરાઃ પદ્માદિષુ ચતુરિન્દ્રિયા મધુકરાદયઃ, પ્રચુરાઃ પદ્મેન્દ્રિયાઃ મત્સ્ય-કૂર્માદયો ભવન્તિ इति વિશેષાધિકા જીવા इति भावः, इत्येवं सामान्यतो दिग्-नुपातेन जीवानामल्पबहुत्वं प्रतिपादितम् ॥सू० १॥

વિશેષતો જીવાલ્પવહુત્વવક્તવ્યતા-

મૂલ્ય-દિસાણુવાણ સઠ્ઠવત્થોવા પુઠ્ઠવિક્કાઈયા દાહિણેણં ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા, પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા, પચ્છિમેણં વિસેસાહિયા, દિસાણુવાણ ણં સઠ્ઠવત્થોવા આઠ્ઠકાઈયા પચ્છિમેણં, પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા, દાહિણેણં વિસેસાહિયા ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા, દિસાણુવાણ ણં સઠ્ઠવત્થોવા તેઠ્ઠકાઈયા દાહિણુત્તરેણં, પુરચ્છિમેણં સંઘેજ્જગુણા, પચ્છિમેણં વિસેસાહિયા, દિસાણુવાણં સઠ્ઠવત્થોવા વાઠ્ઠકાઈયા પુરચ્છિમેણં, પચ્છિમેણં વિસેસાહિયા. ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા, દાહિણેણં વિસેસાહિયા, દિસાણુવાણં સઠ્ઠવત્થો વા વળસ્સઠ્ઠકાઈયા પચ્છિમેણં

है और उसमें जल की प्रचुरता होने के कारण वनस्पतिकायिक जीवों की बहुलता है और इसी से उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा विशेषाधिक जीव बतलाए गए हैं। वहां शंख आदि द्विन्द्रिय, तीर पर रहे हुए शंख आदि के आश्रित पिपीलिका आदि त्रीन्द्रिय, कमलों आदि में भ्रमर आदि चतुरिन्द्रिय तथा मत्स्य कूर्म आदि पंचेन्द्रिय जीव भी विशेषाधिक हैं। यह सामान्य रूप से दिशाओं की अपेक्षा जीवों का अल्पबहुत्व निरूपण किया गया है ॥१॥

જાઈમા સ ખ્યાત કરેડ યોજન પ્રમાણ એક માન સજેવર છે અને તેમા જળની પ્રચુરતા હોવાને કારણે વનસ્પતિકાયિક જીવોની બહુલતા છે અને તેથી જ ઉત્તર દિશામા દક્ષિણની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક જીવ બતાડેલા છે ત્યાં શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય કાંઠા ઉપર રહેલા શંખ આદિના આશ્રિતપિપીલિકા (કીડી) આદિ ત્રીન્દ્રિય, કમળ વિગેરેમા ભ્રમરા વિગેરે ચતુરિન્દ્રિય તથા મત્સ્ય કૂર્મ આદિ પચ્ચેન્દ્રિય જીવ પણ વિશેષાધિક છે. આ સામાન્ય રૂપે દિશાઓની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ નિરૂપણ કર્યું છે ॥ ૧ ॥

पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसे-
साहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वेइंदिया पच्छिमेणं पुर-
च्छिमेणं विसेसाहिया, दक्खिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसे-
साहिया दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया पच्चत्थिमेणं,
पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया उत्तरेणं विसे-
साहिया दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिदिया पच्चत्थिमेणं,
पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं
विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा नेरइया पुरच्छिम
पच्चत्थिमउत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं,
सव्वत्थोवा रयणप्पभापुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्त-
रेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा
सक्करप्पभा पुढवी नेरइया, पुरच्छिमपच्चत्थिमउत्तरेणं, दाहि-
णेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वालुयप्पभा
पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं दाहिणेणं असंखेज्ज-
गुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंकप्पभा पुढवी नेरइया
पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा दिसाणु-
वाएणं सव्वत्थोवा धूमप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम
उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा
तमप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं
असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा अहे सत्तमा पुढवी
नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा,
दाहिणेहिंतो अहे सत्तमा पुढवी नेरइएहिंतो छ्ठाए तमाए
पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा,
दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणिस्सेहिंतो तमाए पुढवी नेर-
इएहिंतो पंचमाए धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्च-

तिथिम् उत्तरेण असंखेज्जगुणा दाहिणेण असंखेज्जगुणा दाहि-
 णिल्लेहिंतो, धूमप्पभापुढवी नेरइएहिंतो चउत्थीए पंकप्पभाए
 पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम् उत्तरेण असंखेज्जगुणा,
 दाहिणेण असंखेज्जगुणा, दाहिणिल्लेहिंतो पंकप्पभा पुढवी
 नेरइएहिंतो तइयाए वालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिम-
 पच्चत्थिम् उत्तरेण असंखेज्जगुणा, दाहिणेण असंखेज्जगुणा,
 दाहिणिल्लेहिंतो वालुयप्पभा पुढवी नेरइएहिंतो दुइयाए सक्क-
 रप्पभाए पुढवीए नेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम् उत्तरेण असंखे-
 ज्जगुणा, दाहिणेण असंखेज्जगुणा दाहिणिल्लेहिंतो सक्करप्पभा
 पुढवी नेरइएहिंतो इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया पुर-
 च्छिमपच्चत्थिम् उत्तरेण असंखेज्जगुणा, दाहिणेण असंखेज्ज-
 गुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पंचिंदिया तिरिक्खजोणिया
 पच्छिमेणं, पुरच्छिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया,
 उत्तरेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा मणुस्सा
 दाहिण उत्तरेणं पुरच्छिमेणं संखेज्जगुणा पच्चत्थिमेणं विसेसा-
 हिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा भवणवासीदेवा पुरच्छिमेणं
 पच्चत्थिमेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा,
 दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा वाणमंतरा देवा पुरच्छिमेणं, पच्च-
 त्थिमेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसे-
 साहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा जोइसिया देवा पुरच्छि-
 मपच्चत्थिमेणं, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं विसेसाहिया,
 दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सोहम्मै कप्पे पुरच्छिमपच्च-
 त्थिमेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया,
 दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा ईसाणे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थि-
 मेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणु-

वाएणं सव्वत्थोवा देवा सणंकुमारे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थि-
मेणं, उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणु-
वाएणं सव्वत्थोवा देवा माहिंदे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं,
उत्तरेणं असंखेज्जगुणा, दाहिणेणं विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं
सव्वत्थो वा देवा वंभलोए कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं,
दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा लंतए
कप्पे, पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा,
दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा देवा महासुक्के कप्पे पुरच्छिम-
पच्चत्थिम उत्तरेणं, दाहिणेणं असंखेज्जगुणा, दिसाणुवाएणं
सव्वत्थोवा देवा सहस्सारे कप्पे पुरच्छिम उत्तरेणं दाहिणेणं
असंखेज्जगुणा, तेण परं समोववन्नगा समणाउसो ! दिसाणु-
वाएणं सव्वत्थोवा सिद्धा दाहिणेणं उत्तरेणं, पुरच्छिमेणं
संखेज्जगुणा पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया दारं ॥सू० २॥

छाया-दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः दक्षिणेन उत्तरेण विज्ञे-
पाधिकाः, पौरुषेन विशेषाधिकाः, पश्चिमेन विशेषाधिकाः, दिगनुपातेन सर्व-

जीवों का विशेष अल्प-बहुत्व

शब्दार्थ-(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा)
सब से कम (पुढविकाइया) पृथिवी कायिक जीव (दाहिणेणं) दक्षिण
दिशा में हैं (उत्तरेणं विसेसाहिया) उत्तर में विशेषाधिक हैं (पुर-
च्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्व में विशेषाधिक हैं (पच्छिमेणं विसेसा-
हिया) पश्चिम में विशेषाधिक हैं ।

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा आउक्काइया

लुपोनुं विशेष अल्प-बहुत्व

शब्दार्थ-(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) अधाधी ओछा
(पुढविकाइया) पृथ्वीकायिक लुव (दाहिणेणं) दक्षिण दिशाभा (उत्तरेणं विसेसाहि-
या) उत्तरभा विशेषाधिक छे (पुरच्छिमेणं विसेसाहिया) पूर्वभा विशेषाधिक छे
(पच्छिमेणं विसेसाहिया) पश्चिमभा विशेषाधिक छे

(दिसाणुवाएणं) दिशाओं की अपेक्षा (सव्वत्थो वा आउक्कापया पच्छिमेणं)

પશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ રત્નપ્રભાપૃથિવી
 નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય પશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વ-
 સ્તોકા શર્કરાપ્રભાપૃથિવીનૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેય-
 ગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા વાલુકાપ્રભા પૃથિવીનૈરયિકા પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્ત-
 રેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પદ્મપ્રભાપૃથિવીનૈર-

(દિસાણુવાણં સન્વત્યોવા નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સબ
 સે કમ નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર
 મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા (દિસ -
 વાણં સન્વત્યોવા રયણપ્પભા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા
 સબ સે કમ રત્નપ્રભા પૃથિવી કે નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં)
 પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત
 ગુણિત હૈં (દિસાણુવાણં સન્વત્યોવા સક્કરપ્પભા પુઢવીનેરહ્યા)
 દિશાઓંની અપેક્ષા સબ સે કમ શર્કરાપ્રભા પૃથ્વી કે નૈરયિક (પુર-
 ચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસં-
 ખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં । (દિસાણુવાણં સન્વત્યોવા
 વાલુયપ્પભા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સબ સે કમ વાલુકા-
 પ્રભા કે નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર મેં
 હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (દિસાણુ-
 વાણં સન્વત્યોવા પંકપ્પભા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સબ

(દિસાણુવાણ સન્વત્યોવા નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા
 નૈરયિક (પુરચ્છિમપચ્છિમઉત્તરેણ) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (દાહિણેણ
 અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા અસખ્યાત ગણા (દિસાણુવાણ સન્વત્યોવા રયણપ્પભા
 પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક
 (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (દાહિણેણ
 અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા અસખ્યાત ગણા છે (દિસાણુવાણ સન્વત્યોવા
 સક્કરપ્પભા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા શર્કરાપ્રભા
 પૃથ્વીના નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે
 (દાહિણેણ અસંખેજ્જ ગુણા) દક્ષિણમા અસખ્યાત ગણા છે (દિસાણુવાણં સન્વ-
 ત્યોવા વાલુયપ્પભા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વાલુ-
 કાપ્રભાના નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમા છે
 (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા અસખ્યાતગણા છે (દિસાણુવાણ સન્વત્યો
 વા પંકપ્પભા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા પંકપ્રભા

यिकाः पौरस्त्य-पश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकास्तमप्रभापृथिवीनैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकाः पौरस्त्य-पश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दक्षिणेभ्यः अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यः षष्ठ्यास्तमायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः,

से पंकप्रभा पृथ्वी के नैरयिक (पुरच्छिम पञ्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व पश्चिम उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा धूमप्पभा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम धूमप्रभा के नैरयिक (पुरच्छिम पञ्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा तमप्पभा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम तमःप्रभा पृथ्वी के नैरयिक (पुरच्छिम पञ्चत्थि उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) (दक्षिण में असंख्यातगुणा हैं (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा अहेसत्तमा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा तमस्तमःप्रभा पृथिवी के नैरयिक) पुरच्छिम पञ्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं ।

(दाहिणेहिंतो अहेसत्तमा पुढवीनेरइएहिंतो) दक्षिण दिशा के सातवीं पृथ्वी के नारकों से (छट्ठाए) छठी (तमाए पुढवीए) तमःप्रभा

पृथ्वीना नैरयिक छे (पुरच्छिमपञ्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तरमां छे (दाहिणेणं असंखेज्ज गुणा) दक्षिणमा असंख्यात गण्णा छे (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा धूमप्पभा पुढवी नेरइया) दिशाओनी अपेक्षाओ अधाधी ओछा धूमप्रभा ना नैरयिक (पुरच्छिमपञ्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तरमा छे (दाहिणेण असंखेज्जगुणा) दक्षिणमा असंख्यात गण्णा छे (दिसाणुवाएण सव्वत्थोवा तमप्पभा पुढवी नेरइया) दिशाओनी अपेक्षाओ अधाधी ओछा तमःप्रभा पृथ्वीना नैरयिक (पुरच्छिम पञ्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तरमा छे (दाहिणेण असंखेज्ज गुणा) दक्षिणमा असंख्यात गण्णा छे (दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा अहेसत्तमा पुढवी नेरइया) दिशाओनी अपेक्षाओ तमस्तम प्रभा पृथ्वीना नैरयिक (पुरच्छिम पञ्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तरमा छे (दाहिणेणं असंखेज्ज गुणा) दक्षिणमा असंख्यात गुणा छे -

(दाहिणेहिंता अहेसत्तमा पुढवी नेरइएहिंतो) दक्षिण दिशाना सातमी

સ્તોકા અપ્કાયિકાઃ પશ્ચિમેન, પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિકાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ તેજસ્કાયિકાઃ દક્ષિણોત્તરેણ, પૌરસ્ત્યેન સંખ્યેયગુણાઃ, પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ વાયુકાયિકાઃ પૌરસ્ત્યેન, પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ પશ્ચિમેન પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિકાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન

પચ્છિમેણં) સઘ સે કમ અપ્કાયિક પશ્ચિમ મેં હૂં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં વિશેષાધિક હૂં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૂં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હૂં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સઘ્વત્થોવા તેઝકાહ્યા) સઘ સે કમ તેજસ્કાયિક (દાહિણુત્તરેણં) દક્ષિણ-ઉત્તર મેં હૂં (પુરચ્છિમેણં સંખેજ્જગુણા) પૂર્વ મેં સંખ્યાત ગુણિત જ્યાદા (પશ્ચિમેણં વિસેસાહિયા) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હૂં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સઘ્વત્થોવા વાઝકાહ્યા પુરચ્છિમેણં) સઘ સે કમ વાયુકાયિક પૂર્વ મેં (પચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સઘ્વત્થોવા વણસ્સઙ્કાહ્યા પચ્છિમેણં) સઘ સે કમ વનસ્પતિકાયિક પશ્ચિમ મેં હૂં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં વિશેષાધિક (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં

બધાથી ઓછા અપ્કાયિક પશ્ચિમમા છે (પુરચ્છિમેણ વિસેસાહિયા) પૂર્વમા વિશેષાધિક છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષાએ (સઘ્વત્થોવા તેઝકાહ્યા) બધાથી ઓછા તેજસ્કાયિક (દાહિણુત્તરેણં) દક્ષિણ ઉત્તરમા છે (પુરચ્છિમેણં સંખેજ્જગુણા) પૂર્વમા સંખ્યાત ગુણિત વધારે (પચ્છિમેણ વિસેસાહિયા) પશ્ચિમમા વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષાએ (સઘ્વત્થોવા વાઝકાહ્યા પુરચ્છિમેણં) બધાથી ઓછા વાયુકાયિક પૂર્વમા (પચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પશ્ચિમમા વિશેષાધિક (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમા વિશેષાધિક (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક.

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષાએ (સઘ્વત્થોવા વણસ્સઙ્કાહ્યા પચ્છિમેણં) બધાથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક પશ્ચિમમા છે (પુરચ્છિમેણ વિસેસાહિયા)

સર્વસ્તોકા દ્વીન્દ્રિયાઃ પશ્ચિમેન પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિક્તાઃ દક્ષિણેન વિશેષાધિક્તાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિક્તાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા ત્રીન્દ્રિયાઃ પશ્ચિમેન, પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિક્તાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિક્તાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિક્તાઃ દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા ચતુરિન્દ્રિયાઃ પશ્ચિમેન, પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિક્તાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિક્તાઃ ઉત્તરેણ વિશેષાધિક્તાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા નેગધિક્તાઃ પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિક્તા (ઉત્તરેણ વિશેષાધિક્તા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક્તા હં ।

(દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા વેદંદિયા પચ્છિમેણં) દિગ્ગાઓં કી અપેક્ષા સવ સે કમ દ્વીન્દ્રિય પશ્ચિમ મેં હં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં વિશેષાધિક્તા હં (દક્ષિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક્તા હં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક્તા હં ।

(દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા તેદંદિયા) દિગ્ગાઓં કી અપેક્ષા સવ સે કમ તેદંદ્રિય જીવ પશ્ચિમ મેં હં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં વિશેષાધિક્તા હં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક્તા હં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક્તા હં ।

(દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા ચરિંદિયા) દિગ્ગાઓં કી અપેક્ષા સવસે કમ ચૌદંદ્રિય જીવ (પચ્છત્થિમેણં) પશ્ચિમ મેં હં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં વિશેષાધિક્તા હં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક્તા હં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક્તા હં ।

પૂર્વના વિશેષાધિક્તા છે, (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણુમા વિશેષાધિક્તા છે (ઉત્તરેણ વિસેસાહિયા) ઉત્તરમા વિશેષાધિક્તા છે

(દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા વેદંદિયા પચ્છિમેણં) દિગ્ગાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય પશ્ચિમમા છે (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વમા વિશેષાધિક્તા છે (દક્ષિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણુમા વિશેષાધિક્તા છે (ઉત્તરેણ વિસેસાહિયા) ઉત્તરમા વિશેષાધિક્તા છે

(દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા તેદંદિયા) દિગ્ગાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા ત્રણ ઇન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમમા છે (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વમા વિશેષાધિક્તા છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણુમા વિશેષાધિક્તા છે (ઉત્તરેણ વિસેસાહિયા) ઉત્તરમા વિશેષાધિક્તા છે

(દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા ચરિંદિયા) દિગ્ગાઓંની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિયો વાળા જીવ છે (પચ્છિમેણં) પશ્ચિમમા (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વમા વિશેષાધિક્તા છે (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણુમા વિશેષાધિક્તા છે (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા) ઉત્તરમા વિશેષાધિક્તા છે

પશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ રત્નપ્રભાપૃથિવી નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય પશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા શર્કરાપ્રભાપૃથિવીનૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા વાલુકાપ્રભા પૃથિવીનૈરયિકા પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પદ્મપ્રભાપૃથિવીનૈર-

(દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા નેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સર્વ સે કમ નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા (દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા રણપ્પમા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સર્વ સે કમ રત્નપ્રભા પૃથિવી કે નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણિત હૈં (દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા સક્કરપ્પમા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સર્વ સે કમ શર્કરાપ્રભા પૃથિવી કે નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં । (દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા વાલુપ્પમા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સર્વ સે કમ વાલુકાપ્રભા કે નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા પંકપ્પમા પુઢવીનેરહ્યા) દિશાઓંની અપેક્ષા સર્વ

(દિસાણુવાણ સન્વત્થોવા નેરહ્યા) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા નૈરયિક (પુરચ્છિમપચ્છિમઉત્તરેણ) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા અસખ્યાત ગણુ (દિસાણુવાણ સન્વત્થોવા રણપ્પમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા અસખ્યાત ગણુ છે (દિસાણુવાણ સન્વત્થોવા સક્કરપ્પમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જ ગુણા) દક્ષિણમા અસખ્યાત ગણુ છે (દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા વાલુપ્પમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વાલુકાપ્રભાના નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમા છે (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા અસખ્યાતગણુ છે (દિસાણુવાણ સન્વત્થોવા પંકપ્પમા પુઢવી નેરહ્યા) દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા પદ્મપ્રભા

यिकाः पौरस्त्य-पश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दिगनुपातेन सर्वस्तोकास्तमप्रभापृथिवीनैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः दिगनुपातेन सर्वस्तोकाः अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकाः पौरस्त्य-पश्चिमोत्तरेण, दक्षिणेन असंख्येयगुणाः, दक्षिणेभ्यः अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यः षष्ठ्यास्तमायाः पृथिव्याः नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण असंख्येयगुणाः,

से पंकप्रभा पृथ्वी के नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व पश्चिम उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दिसाणुवाएणं सच्चत्थोवा धूमप्पभा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम धूमप्रभा के नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं (दिसाणुवाएणं सच्चत्थोवा तमप्पभा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा सब से कम तमप्रभा पृथ्वी के नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) (दक्षिण में असंख्यातगुणा हैं (दिसाणुवाएणं सच्चत्थोवा अहेसत्तमा पुढवीनेरइया) दिशाओं की अपेक्षा तमस्तमप्रभा पृथिवी के नैरयिक) पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तर में हैं (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिण में असंख्यात गुणा हैं ।

(दाहिणेहितो अहेसत्तमा पुढवीनेरइएहितो) दक्षिण दिशा के तवीं पृथ्वी के नारकों से (छट्ठाए) छठी (तमाए पुढवीए) तमप्रभा

पृथ्वीना नैरयिक छे (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तरमां छे (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिणमा असंख्यात गणु छे (दिसाणुवाएणं सच्चत्थोवा धूमप्पभा पुढवी नेरइया) दिशाओनी अपेक्षाओ अधाथी ओछा धूमप्रभा ना नैरयिक (पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तरमा छे (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिणमा असंख्यात गणु छे (दिसाणुवाएणं सच्चत्थोवा तमप्पभा पुढवी नेरइया) दिशाओनी अपेक्षाओ अधाथी ओछा तमप्रभा पृथ्वीना नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम उत्तरमां छे (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिणमा असंख्यात गणु छे (दिसाणुवाएणं सच्चत्थोवा अहेसत्तमा पुढवी नेरइया) दिशाओनी अपेक्षाओ तमस्तम प्रभा पृथ्वीना नैरयिक (पुरच्छिम पच्चत्थिम उत्तरेणं) पूर्व, पश्चिम, उत्तरमा छे (दाहिणेणं असंखेज्जगुणा) दक्षिणमा असंख्यात गणु छे -

(दाहिणेहितो अहेसत्तमा पुढवी नेरइएहितो) दक्षिण दिशाना सातमी

દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેભ્યસ્તમાયાઃ પૃથિવ્યા નૈરયિકેભ્ય પશ્ચમ્યાઃ
 ધૂમપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિ
 ણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દાક્ષિણાત્યેભ્યો ધૂમપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકેભ્ય શ્વતુર્ય્યાઃ પદ્મ-
 પ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન
 અસંખ્યેયગુણાઃ, દાક્ષિણાત્યેભ્યઃ પદ્મપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકેભ્ય સ્તૂતીયાયાઃ વાલુ-
 કાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ દક્ષિણેન
 પૃથ્વી કે (નેરઙ્યા) નૈરયિક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ
 ઉત્તર મેં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા)
 દક્ષિણ મેં ઉનસે ભી અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણિલ્લેહિંતો તમાપ
 પુઢવીનેરઙ્ગહિંતો) દક્ષિણ દિશા કે તમઃપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં કી
 અપેક્ષા (પંચમાપ ધૂમપ્પમાપ પુઢવીપ) પાંચવીં ધૂમપ્રમા પૃથિવી કે
 (નેરઙ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તર મેં
 (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ
 મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણિલ્લેહિંતો ધૂમપ્પમા પુઢવીનેરઙ્ગ હિંતો)
 દક્ષિણ કે ધૂમપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં સે (ચડ્ડથીપ પંકપ્પમાપ પુઢ-
 વીપ) ચૌથી પંકપ્રમા પૃથિવી કે (નેરઙ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ
 ઉત્તરેણ અસંખેજ્જગુણા) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં
 (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં ઉસસે ભી અસંખ્યાત ગુણા હેં
 (દાહિણિલ્લેહિંતો પંકપ્પમા પુઢવીનેરઙ્ગ હિંતો) દક્ષિણ કે પંકપ્રમા
 પૃથિવી કે નારકોં સે (તઙ્યાપ વાલુયપ્પમાપ પુઢવીપ) તીસરી વાલુ-

પૃથ્વીના નારકોથી (છટ્ટાપ) છટ્ટી (તમાપ પુઢવીપ) તમ પ્રમા પૃથ્વીના (નેરઙ્યા)
 નૈરયિકો (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમા (અસંખેજ્જ ગુણા)
 અસખ્યાત ગુણા છે (દાહિણિલ્લેહિંતો તમાપ પુઢવી નેરઙ્ગહિંતો) દક્ષિણ દિશાના
 તમઃપ્રમા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ (પંચમાપ ધૂમપ્પમા પુઢવીપ) પાચમી
 ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના (નેરઙ્યા) નારક (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ
 ઉત્તરમા (અસંખેજ્જગુણા) અસખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા)
 દક્ષિણમા અસખ્યાત ગુણા છે (દાહિણિલ્લેહિંતો ધૂમપ્પમા પુઢવી નેરઙ્ગહિંતો)
 દક્ષિણના ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી (ચડ્ડથીપ પંકપ્પમાપ પુઢવીપ) ચોથી
 પંકપ્રમા પૃથ્વીના (નેરઙ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ અસંખેજ્જ ગુણા)
 પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમા અસખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા
 તેનાથી પણ અસખ્યાત ગુણા છે (દાહિણિલ્લેહિંતો પંકપ્પમા પુઢવી નેરઙ્ગહિંતો)
 દક્ષિણના પંકપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી (તઙ્યાપ વાલુયપ્પમાપ પુઢવીપ) ત્રીજી

અસંખ્યેયગુણાઃ, દાક્ષિણાત્યેભ્યો વાલુકાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યો દ્વિતીયાયાઃ
શર્કરાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિ-
ણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દાક્ષિણાત્યેભ્યઃ શર્કરાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ અસ્યા
રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન
અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્ગતુષાતેન સર્વસ્તોકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ તિર્યગ્યોનિકાઃ પશ્ચિમેન

કાપ્રમા પૃથિવી કે (નેરદ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં)
પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણેણં
અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણિલ્લેહિંતો વાલુ-
ચપ્પમા પુદવીનેરદ્યાહિંતો) દક્ષિણ કે વાલુકાપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં
સે (દુદ્યાપ સક્કરપ્પમા પુદવી) દસરી શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે (નેર-
દ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર
મેં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા)
દક્ષિણ મેં ઉનસેં ખી અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણિલ્લેહિંતો સક્કરપ્પમા
પુદવીનેરદ્યાહિંતો) દક્ષિણ દિશા કે શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં સે
(હમીસે રચણપ્પમા પુદવી) હસ રત્નપ્રમા પૃથિવી કે (નેરદ્યા)
નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તર મેં (અસંખેજ્જ-
ગુણા) અસંખ્યાત ગુણા હેં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં ઉનસેં
ખી અસંખ્યાત ગુણા હેં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સન્વત્થોવા પંચિંદિયા) સવ
સે કમ પંચેન્દ્રિય (તિરિક્કલજોણિયા) તિર્યક્ યોનિક જીવ (પચ્ચિમેણં)

વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના (નેરદ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ
ઉત્તરમા (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા)
દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણિલ્લેહિંતો વાલુચપ્પમા પુદવી નેરદ્યાહિંતો)
દક્ષિણના વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી (દુદ્યાપ સક્કરપ્પમા પુદવી) ખીલ
શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના (નેરદ્યા) નારક (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ
અને ઉત્તરમા (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા)
દક્ષિણમા પણ તેમનાથી પણ અધિક અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણિલ્લેહિંતો
સક્કરપ્પમા પુદવી નેરદ્યાહિંતો) દક્ષિણ દિશાના શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી
(હમીસે રચણપ્પમા પુદવી) આ રત્નપ્રમા પૃથ્વીના (નેરદ્યા) નારક (પુરચ્છિમ
પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તરમા (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા છે
(દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષાએ (સન્વત્થોવા પંચિંદિયા) બધાથી ઓછા

પૌરસ્ત્યેન વિશેષાધિકાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, દિગ-
નુપાતેન સર્વસ્તોકા મનુષ્યાઃ દક્ષિણોત્તરેણ, પૌરસ્ત્યેન સંખ્યેયગુણાઃ પશ્ચિમેન
વિશેષાધિકાઃ, દિગનુપાતેન સર્વસ્તોકા ભવનવાસિનો દેવાઃ પૌરસ્ત્યેન પશ્ચિમેન
ઉત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ
વાનવ્યન્તરાઃ દેવાઃ પૌરસ્ત્યેન પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ,

પશ્ચિમ મેં હૈં (પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા) પૂર્વ મેં उनसे વિશેષાધિક
હૈં (દાહિણેણં વિસેમાહિયા) દક્ષિણ મેં उनसे વિશેષાધિક હૈં (ઉત્તરેણં
વિસેસાહિયા) ઉત્તર મેં उनसे भी વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં સઽવત્થોવા મણુસ્સા દાહિણુત્તરેણં) દિશાઓં કી
અપેક્ષા સઽસે કમ મનુષ્ય દક્ષિણ-ઔર ઉત્તર મેં હૈં (પુરચ્છિમેણં
સંસેજ્જગુણા) (પૂર્વ મેં સંસ્યાત ગુણા અધિક હૈં (પચ્ચત્થિમેણં વિસે-
સાહિયા) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સઽવત્થોવા ભવનાવાસી
દેવા) સઽ સે કમ ભવનવાસી દેવ (પુરચ્છિમેણં પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ ઔર
પશ્ચિમ મેં હૈં (ઉત્તરેણં અસંસેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંસ્યાત ગુણા (દાહિ-
ણેણં અસંસેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંસ્યાત ગુણા હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સઽવત્થોવા વાળમંતરા
દેવા) સઽસે કમ વાનવ્યન્તર દેવ (પુરચ્છિમેણં) પૂર્વ મેં હૈં (પચ્ચત્થિમેણં

પ ચેન્દ્રિય (તિરિક્કજોણિયા) તિય્દ્ધેાનિક છવ (પચ્છિમેણં) પશ્ચિમમા (પુરચ્છિ-
મેણ વિસેસા) પૂર્વમા તેનાથી વિશેષાધિક છે (દાહિણેણ વિસેસાહિયા) દક્ષિણમા પણ
તેથી વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણ વિસેસાહિયા) ઉત્તરમા તેનાથી પણ વિશેષાધિક છે.

(દિસાણુવાણ સઽવત્થોવા મણુસ્સા દાહિણુત્તરેણ) દિશાઓની અપેક્ષાએ
જો બધાથી ઓછા મનુષ્ય દક્ષિણ અને ઉત્તરમા છે (પુરચ્છિમેણ સંસેજ્જ ગુણા)
પૂર્વમા સંસ્યાત ગુણા અધિક છે (પચ્ચત્થિમેણ વિસેસાહિયા) પશ્ચિમમા
વિશેષાધિક છે

(દિમાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સઽવત્થોવા ભવનાવાસીદેવા) બધાથી
ઓછા ભવનવાસી દેવ (પુરચ્છિમેણ પચ્ચત્થિમેણ) પૂર્વ અને પશ્ચિમમા છે
(ઉત્તરેણ અસંસેજ્જ ગુણા) ઉત્તરમા અસંસ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણં અસંસેજ્જ
ગુણા) દક્ષિણમા અસંસ્યાત ગુણા છે (દિમાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષાએ
(સઽવત્થોવા વાળમંતરા દેવા) બધાથી ઓછા વાનવ્યન્તર દેવ (પુરચ્છિમેણ
પૂર્વમા છે (પચ્ચત્થિમેણ વિસેમાહિયા) પશ્ચિમમા વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણ વિસે-

દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ ડ્યોતિષ્કાદેવાઃ પૌરસ્ત્ય પશ્ચિમેન દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરેણ ત્રિણેપાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવાઃ સૌધર્મે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમેન ઉત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવા ઈશાને કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમેન ઉત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ દેવાઃ સનત્કુ-

વિસેસાદિયા) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હું (ઉત્તરેણ વિસેસાદિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હું (દાહિણેણ વિસેસાદિયા) દક્ષિણ મેં ત્રિણેપાધિક હું।

(દિસાણુવાણાં) દિશાઓંંની અપેક્ષા (સન્વત્થોવા જોહસિયા દેવા) સવ સે કમ ડ્યોતિષ્ક દેવ (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ મેં હું (દાહિણેણ વિસેસાદિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હું (ઉત્તરેણ વિસેસાદિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હું।

(દિસાણુવાણાં) દિશાઓંંની અપેક્ષા (સન્વત્થોવા દેવા) સવ સે કમ દેવ (સોહમ્મે કલ્પે) સૌધર્મ કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા મેં હું (ઉત્તરેણ અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંખ્યાતગુણા હું (દાહિણેણ વિસેસાદિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હું।

(દિસાણુવાણાં સન્વત્થોવા દેવા ઈસાણે કલ્પે પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં) દિશાઓંંની અપેક્ષા સવ સે કમ દેવ ઈશાનકલ્પ મેં પૂર્વ-પશ્ચિમ મેં હું (ઉત્તરેણ અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંખ્યાત ગુણા હું (દાહિણેણ

સદિયા) ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે (દાહિણેણ વિસેસાદિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણાં) દિશાઓંની અપેક્ષા (સન્વત્થોવા જોહસિયા દેવા) બધાથી ઓછા યથોત્તર દેવ (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમેણ) પૂર્વ અને પશ્ચિમમા છે (દાહિણેણ વિસેસાદિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણ વિસેસાદિયા) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણાં) દિશાઓંની અપેક્ષાથી (સન્વત્થોવા દેવા) સૌથી ઓછા (લંતપ્કલ્પે) લાન્તક કલ્પમા (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વપશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા અસંખ્યાતગુણા છે

(દિસાણુવાણાં) દિશાઓંની અપેક્ષા (સન્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (સોહમ્મે કલ્પે) સૌધર્મ કલ્પમા (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણ) પૂર્વ પશ્ચિમ દિશામા છે (ઉત્તરેણ અસંખેજ્જ ગુણા) ઉત્તરમા અસંખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણ વિસેસાદિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણાં સન્વત્થોવા દેવા ઈસાણે કલ્પે પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમેણ) દિશાઓંની અપેક્ષા બધાથી ઓછા દેવ ઈશાનકલ્પમા પૂર્વ પશ્ચિમમા છે (ઉત્તરેણ

મારે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમેન ઉત્તરેણ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવાઃ માહેન્દ્રે કલ્પે પૌરપસ્ત્યપશ્ચિમેન ઉત્તરેણ અસંખ્યેય-ગુણાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ દેવાઃ બ્રહ્મલોકે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવાઃ

વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સબ સે કમ દેવ (સળંકુમારે કપ્પે) સનત્કુમાર કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેળં) (પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ મેં હૈં (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સબ સે કમ દેવ (માહિંદે કપ્પે) માહેન્દ્ર કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેળં) પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ મેં હૈં (ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તર મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સબ સે કમ દેવ (બંમલોણ કપ્પે) બ્રહ્મલોક કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સબ સે કમ દેવ (લંતણ કપ્પે) લાન્તક કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં)

અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તરમા અસખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણ વિસેસાહિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણ) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (સળકુમારે કપ્પે) સનત્કુમાર કલ્પમા (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેળ) પૂર્વ, પશ્ચિમમા છે (ઉત્તરેણ અસંખેજ્જગુણા) ઉત્તરમા અસખ્યાત ગુણા છે (દાહિણેણ વિસેસાહિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણ) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (માહિંદે કપ્પે) માહેન્દ્ર કલ્પમા (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેળ) પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં છે (ઉત્તરેણ અસંખેજ્જ ગુણા) ઉત્તરમા અસખ્યાત ગુણ છે (દાહિણેણ વિસેસાહિયા) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે

(દિસાણુવાણ) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (બંમલોણ કપ્પે) બ્રહ્મલોક દેવ કલ્પમા (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (દાહિણેણ અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણમા અસખ્યાત ગુણા છે

લાન્તકે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેયગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ દેવાઃ મહાશુક્રે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિણેન અસંખ્યેય-ગુણાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકા દેવાઃ સદ્સારે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ, દક્ષિ-ણેન અસંખ્યેયગુણાઃ । તેન પરં વહુસમોષપદ્માઃ શ્રમણાયુષ્મન ! દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ સિદ્ધાઃ દક્ષિણેન ઉત્તરેણ, પૌરસ્ત્યેન સંખ્યેયગુણાઃ, પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાઃ, દ્વારમ્ ॥ સૂ. ૨ ॥

પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સઘ સે કમ દેવ (મહાશુક્રે કલ્પે) મહા શુક્ર કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) (પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કી અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) સઘ સે કમ દેવ (સદ્સારે કલ્પે) સદ્સાર કલ્પ મેં (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં) પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર મેં હૈં (દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા) દક્ષિણ મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (તેણ પરં) ડસસે આગે (વહુસમોષવન્નગા) વિલ્કુલ સમાન ઉત્પન્ન હોને વાલે હૈં (સમણાડસો) હે આયુષ્મન્ શ્રમણો !

(દિસાણુવાણં) દિશાઓં કો અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા સિદ્ધા) સઘ સે કમ સિદ્ધ (દાહિણેણં ઉત્તરેણં) દક્ષિણ મેં ઓર ઉત્તર દિશા મેં (પુર-

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (મહાશુક્રે) મહાશુક્ર કલ્પમા (પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જ ગુણા) દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગુણા છે

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા દેવા) બધાથી ઓછા દેવ (સદ્સારે કલ્પે) સદ્સાર કલ્પમા (પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ) પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા છે (દાહિણેણં અસંખેજ્જ ગુણા) દક્ષિણમા અસંખ્યાત ગુણા છે (તેણ પરં) તેનાથી આગળ (વહુસમોષવન્નગા) ગિલકુલ સમાન ઉત્પન્ન થનારા (સમણાડસો) હે આયુષ્યમન્ શ્રમણો !

(દિસાણુવાણં) દિશાઓની અપેક્ષા (સવ્વત્થોવા સિદ્ધા) બધાથી ઓછા સિદ્ધ (દાહિણ ઉત્તરેણ) દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામા (પુરચ્છિમેણં અસંખેજ્જગુણા) પૂર્વમા અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે (પચ્ચત્થિમેણ વિસેસાહિયા) પશ્ચિમમા વિશેષાધિક છે ॥ ૨ ॥

ટીકા—અથ વિશેષરૂપેણ દિગનુપાતેન જીવાનામલ્પવદ્વત્ત્વં પ્રરુપિયતુમાદ—
 ‘દિસાણુવાણં સઙ્ગત્થોવા પુઠ્ઠવિકાઙ્ગ્યા દાદિણેણં’ દિગનુપાતેન દિશોઽનુસૃત્ય,
 દિગપેક્ષયેત્યર્થઃ, સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ પ્રરુપ્યમાણા
 દક્ષિણેન—દક્ષિણસ્યાં દિશિ ભવન્તિ તત્ર કારણન્તુ—યત્ર ઘનં સ્થાનં તત્ર વદ્વઃ
 પૃથિવીકાયિકાઃ, યત્ર તુ રન્ધ્રં તત્ર અલ્પાઃ ભવન્તિ, દક્ષિણસ્યાં દિશિ વદ્વનાં
 ભવનપતિભવનાના, વદ્વનાશ્ચ નરકાવાસાના સત્ત્વેન રન્ધ્રવાહુલ્ય સંભવાત્ દક્ષિણસ્યા
 દિશિ પૃથિવીકાયિકાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તીત્યાશયઃ, ‘ઉત્તરેણ વિસેસાદિયા’
 દક્ષિણદિગપેક્ષયા ઉત્તરેણ ઉત્તરસ્યાં દિશિ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, ઉત્તરસ્યાં
 દિશિ દક્ષિણદિગપેક્ષયા અલ્પાનામેવ ભવનપતિભવનાના સ્તોકાનામેવ નરકા-
 વાસાનાં સત્ત્વેન ધનસ્થાનવાહુલ્યસંભવેન વદ્વઃ પૃથિવીકાયિકા ભવન્તિ इति

ચ્છિમેણં સંસ્થેજ્જગુણા) પૂર્વ મેં સંસ્થ્યાત ગુણા હૈં (પચ્ચત્થિમેણં વિસે-
 સાદિયા) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હૈં ।

ટીકાર્થ—અય વિશેષ રૂપ સે દિશાઓં કી અપેક્ષા સે જીવોં કે
 અલ્પવદ્વત્ત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

દિશાઓં કી અપેક્ષા વિચાર કરને પર દક્ષિણ દિશા મેં સઘ સે
 કમ પૃથિવીકાયિક જીવ હૈં । હસકા કારણ યહ હૈ કિ જહાં ઠોસ
 સ્થાન હોતા હૈ વહાં પૃથિવીકાયિક જીવ વહુત હોતે હૈં ઓર જહાં
 છિદ્ર યા પોલ હોતી હૈ વહાં ધોડે હોતે હૈં । દક્ષિણ દિશા મેં વહુત—સે
 ભવનપતિયોં કે ભવન ઓર નારકાવાસ હોને કે કારણ રંધ્રોં કી વહુ-
 લતા હૈ । હસ કારણ દક્ષિણ દિશા કી અપેક્ષા ઉત્તર દિશા મેં પૃથિવી-
 કાયિક વિશેષાધિક હૈં, કયોં કિ ઉત્તર મેં દક્ષિણ દિશા કી અપેક્ષા
 ભવનપતિયોં કે ભવન ઓર નારકાવાસ કમ હૈં । અતઃૈવ વહાં સઘન

ટીકાર્થ—હવે વિશેષ રૂપે દિશાઓની અપેક્ષાથી જીવોના અલ્પવદ્વત્ત્વની
 પ્રરૂપણા કરાય છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ વિચાર કરવાથી દક્ષિણ દિશામાં બધાથી ઓછા
 પૃથ્વીકાયિક જીવ છે. તેનું કારણ એ છે કે જ્યાં નક્કર સ્થાન હોય છે ત્યાં
 પૃથ્વીકાયિક જીવ ઘણા હોય છે અને જ્યાં છિદ્ર કે પોલ હોય છે ત્યાં થોડા
 હોય છે. દક્ષિણ દિશામાં ઘણા ભવનપતિયોના ભવન અને નારકાવાસ હોવાના
 કારણે રંધ્રોની વિપુલતા છે. તે કારણે દક્ષિણ દિશામાં પૃથ્વીકાયિક બધાથી
 ઓછા છે. દક્ષિણ દિશાની અપેક્ષાએ ઉત્તર દિશામાં પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક
 છે. કેમકે ઉત્તરમાં દક્ષિણ દિશાની અપેક્ષાએ ભવનપતિયોના ભવન અને નારકા

વિશેષાધિકાઃ, ‘પુરન્ધ્રમેળં વિસેસાદિયા’ પૌરસ્ત્યેન-તેભ્યોઽપિ પૂર્વમ્યાં દિશિ પૃથિવીકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાનાં પૂર્વમ્યાં દિશિ સત્ત્વેન પૃથિવીકાયિકાનાં તત્ર બાહુલ્યસંભવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘પન્ધ્રમેળં વિસેસાદિયા’ પશ્ચિમેન-પશ્ચિમાયાં દિશિ પૃથિવીકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, યાવતા ચન્દ્ર-સૂર્યદ્વીપાનાં પૂર્વમ્યાં દિશિ સત્ત્વં તાવતાં પશ્ચિમાયાં દિશિ સત્ત્વેઽપિ ન તાવતા સામ્યં ભવતિ અપિત્તુ લવણમસુદ્રે ગૌતમનામદ્વીપસ્ય અધિમ્યાપિ સત્ત્વેન વિશે-પાધિકં સિદ્ધમ્, इत्येवं दिगनुपातेन पृथिवीकायिकानां मल्पवहुत्वं प्रसृत्य सम्प्रति अप्कायिकानां मल्पवहुत्वं प्ररूपयितुमाह-‘दिसाणुवाएणं सन्वत्योवा आरुक्का-इया पच्छिमेणं’ दिगनुपातेन दिगनुसारेण, दिगपेक्षयेत्यर्थः, सर्गस्तोकाः-सर्वे-ऽभ्योऽल्पाः, अप्कायिकाः पश्चिमेन-पश्चिमाया दिशि वर्तन्ते तत्र गौतमद्वीपस्य सत्त्वेन तत्रोदका भावेनाप्कायिकाभावात् तदपेक्षया ‘पुनरिन्ध्रमेणं विसेसादिया’

સ્થાન અધિક છે । પૂર્વ દિશા મેં ઉત્તર કી અપેક્ષા બી પૃથિવીકાયિક વિશેષાધિક છે, ક્યોં કિ પૂર્વ મેં ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપ હોને સે પૃથિવી-કાયિકોં કા બાહુલ્ય છે । પૂર્વ દિશા કી અપેક્ષા બી પશ્ચિમ મેં વિશે-ષાધિક છે ક્યોંકિ જિતને ચન્દ્ર-સૂર્ય દ્વીપ પૂર્વ મેં છે ઉતને તો પશ્ચિમ મેં છે હી, મગર લવણસમુદ્ર મેં ગૌતમ નામક દ્વીપ પશ્ચિમ મેં અધિક છે, અતઃપૃથિવીકાયિક બી અધિક છે ।

પૃથિવીકાયિકોં કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કરકે અબ દિશાઓં કી અપેક્ષા અપ્કાયિકોં કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી છે-

દિશાઓં કી અપેક્ષા સવસે કમ અપ્કાયિક પશ્ચિમ દિશા મેં છે ક્યોં કિ પશ્ચિમ દિશા મેં ગૌતમ દ્વીપ હોને કે કારણ વહાં જલ કમ છે । ઉનકી અપેક્ષા પૂર્વ દિશા મેં અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે; ક્યોંકિ

વાસ ઓછા છે, તેથીજ ત્યા સઘન સ્થાન અધિક છે, કેમકે પૂર્વમા ચન્દ્ર, સૂર્ય દ્વીપ હોવાથી પૃથ્વીકાયિકોં બાહુલ્ય છે પૂર્વ દિશાની અપેક્ષાએ પણ પશ્ચિમમા વિશેષાધિક છે કેમકે જેટલા ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપ પૂર્વમા છે તેટલા તો પશ્ચિમમા પણ છે જ પરંતુ લવણ સમુદ્રમા ગૌતમ નામક દ્વીપ પશ્ચિમમા અધિક છે, તેથીજ પૃથ્વીકાયિક પણ અધિક છે.

પૃથ્વીકાયિકોંના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરીને હવે દિશાઓની અપેક્ષાએ અપ્કાયિકોંના અલ્પબહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા અપ્કાયિક પશ્ચિમ દિશામા છે, કેમકે પશ્ચિમ દિશામા ગૌતમદ્વીપ હોવાના કારણે ત્યા જળ ઓછું છે-તેની

પૈરિસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ અપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તરયાં ગૌતમઢીપા ભાવેનાસ્કાયિક સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ-‘દાહિણેણં વિસેસાહિયા’ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ અપ્કાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ તસ્યાં દિશિ ચન્દ્રસૂર્યઢીપા ભાવેનાપ્કાયિકવાહુલ્ય સંભવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘ઉત્તરેણ વિસેસાહિયા’ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ અપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર માનસસરસઃ સદ્ભાવેન અપ્કાયિક વાહુલ્યસંભવાત્, અથ દિગનુપાતેન તેજસ્કાયિકાલ્પવહુત્વં પ્રસ્પયતિ-‘દિસાણુવાર્ણં સંવત્થોવા તેઁકાઙ્યા દાહિણુત્તરેણં’ દિગનુપાતેન-દિગપેક્ષ્યા, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાસ્તેજસ્કાયિકાઃ દક્ષિણોત્તરેણ-દક્ષિણસ્યામ્ ઉત્તરસ્યાં ચ દિશિ ભવન્તિ તત્ર કારણન્તુ-મનુષ્યક્ષેત્રે એવ વાદરતેજસ્કાયિકાનાં સત્ત્વેન અપ્યત્રાસરયાત્, તત્રાપિ મનુષ્યવાહુલ્યસ્યાને એવ વાહુલ્યેન પાકારમ્ભસંભવેન તેજસ્કાયિકાનાં વાહુલ્યસંભવઃ દક્ષિણસ્યાં દિશિ પશ્ચસુ ભગતેષુ ઉત્તરસ્યાં દિશિ પશ્ચસુ ઇશ્વતેસુ ક્ષેત્રસ્યાલ્પત્વાત્ મનુષ્યાણા સ્તોરૂત્વેન તેજસ્કાયિકાનામપિ

પૂર્વ મેં ગૌતમ ઢીપ નહીં હૈ ઓર ઉસકે વઢલે જલ હૈ । પૂર્વ કી અપેક્ષા દક્ષિણ મેં અપ્કાયિક વિશેષાધિક હૈ, કગોંકિ વહાં ચન્દ્ર સૂર્ય કે ઢીપોં કા અભાવ હૈ ઓર દક્ષિણ કી અપેક્ષા ઉત્તર મે વિશેષાધિક હૈ, કયોં કિ વહાં માનસ સરોવર હોને કે કારણ અપ્કાયિકોં કી વહુલતા હૈ ।

દિશાઓં કી દૃષ્ટિ સે સવ સે કમ તેજસ્કાયિક દક્ષિણ ઓર ઉત્તર દિશાં મેં હૈ । હસકા કારણ યહ હૈ-મનુષ્ય ક્ષેત્ર મેં હી વાદર તેજસ્કાયિક જીવોં કા અસ્તિત્વ હોતા હૈ, અન્યત્ર નહીં । ઉસમેં બી જહાં મનુષ્યોં કી અધિકતા હોતી હૈ વહાં પચન-પાચન કી પ્રવૃત્તિ અધિક હોતી હૈ ઓર હસ કારણ તેજસ્કાયિકોં કી વહુલતા હોતી હૈ । દક્ષિણ દિશા મેં પાંચ ભરત ક્ષેત્રોં ઓર ઉત્તર દિશા મેં પાંચ ઇશ્વત ક્ષેત્રોં

અપેક્ષાએ પૂર્વ દિશામા અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે પૂર્વમા ગૌતમઢીપ નથી અને તેને બઢલે પાણી છે પૂર્વની અપેક્ષાએ દક્ષિણમા અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યા ચન્દ્ર, સૂર્યના દ્રં પોનો અભાવ છે અને દક્ષિણની અપેક્ષાએ ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યા માનસરોવર હોવાના કારણે અપ્કાયિકોની બહુલતા છે.

દિશાઓની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા તેજસ્કાયિકો છે દક્ષિણ અને ઉત્તર દિશામા છે તેનુ કારણ એ છે કે મનુષ્યક્ષેત્રમાજ વાદર તેજસ્કાયિક જીવોનુ વિદ્યમાન પણ હોય છે બીજે નહી તેમા પણ બધા મનુષ્યોનુ અધિકપણુ હોય છે, ત્યા પચન, પાચનની પ્રવૃત્તિ વિશેષ હોય છે અને તે કારણે તેજસ્કાયિકોની પ્રચુરતા હોય છે દક્ષિણ દિશામા પાંચ ભરતક્ષેત્રોમા અને ઉત્તર

સ્તોકત્વં ભવતિ અલ્પપાકારમ્સંભવાત્ તસ્માત્ દક્ષિણોત્તરયોઃ સર્વસ્તોકાસ્તૈજ-
સ્કાયિકા ભવન્તિ, સ્વસ્થાનેષુ પ્રાયઃ સમાનાએવેતિ. તેભ્યોઽપિ 'પુરન્ધ્રમેળં
સંખેજ્જગુણા' પૌરસ્ત્યેન પૂર્વસ્યાં દિશિ, તેજસ્કાયિકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ,
તત્ર ક્ષેત્રસ્ય સંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'પન્ધ્રમેળં વિસેસાદિયા' પશ્ચિમેન-
પશ્ચિમાયાં દિશિ તેજસ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ મનુષ્ય-
વાહલ્યસદ્ભાવાત્. અથ દિગત્તુપાતેન વાયુકાયિકાનામલ્પસદ્ભૂત્વં પ્રરુપયતિ-
'દિસાણુવાપ્ણં સવ્સ્થોવા વાત્કાડયા પુરન્ધ્રમેળં' દિગત્તુપાતેન દિગપેક્ષયા,
સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, વાયુકાયિકાઃ પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ ભવન્તિ,
પૂર્વસ્યાં દિશિ પ્રભૂતઘનસ્થાનસત્ત્વેન સુપિરાભાવાત્ સ્તોકા એવ વાયવો ભવન્તિ,
ઘનસ્થાને વાયુનાં સંચારાભાવાત્ ઇત્યાશયઃ તેભ્યઃ 'પન્ધ્રમેળં વિસેસાદિયા' પશ્ચિ-
મેન-પશ્ચિમાયાં દિશિ, વિશેષાધિકા વાયુકાયિકા ભવન્તિ, તત્ર અધોલૌકિકગ્રામ-
સદ્ભાવાત્, તેભ્યઃ 'ઉત્તરેણ વિસેસાદિયા' ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ વાયુકાયિકા
મેં ક્ષેત્ર કી અલ્પતા હોને સે મનુષ્ય કમ હૈં, અતએવ તેજસ્કાયિક ભી
કમ હૈં । સ્વસ્થાન મેં પ્રાયઃ સમાન હૈં । હન દોનોં દિશાઓં કી અપેક્ષા
પૂર્વ મેં સંખ્યાત ગુણા અધિક હૈં, ક્યોં કિ વહાં ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગુણા
હૈ । હનસે ભી પશ્ચિમ દિશા મેં તેજસ્કાયિક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ
અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં મનુષ્યોં કી વહુલતા હોતી હૈ ।

દિશાઓં કી અપેક્ષા સે સબસે કમ વાયુકાયિક પૂર્વ મેં હૈં, ક્યોં
કિ પૂર્વ મેં સઘન સ્થાન અધિક હોને સે પોલ કમ હૈ, અતએવ વાયુ
કી કમી હૈ । સઘન સ્થાન મેં વાયુ કા સંચાર નહીં હોતા । પૂર્વ કી
અપેક્ષા પશ્ચિમ મેં વાયુકાયિક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ વહાં અધો-
લૌકિક ગ્રામ હોતે હૈં । ઉત્તર મેં હસસે ભી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ

દિશામા પાય ઐરવતક્ષેત્રોમા ક્ષેત્રતુ અલ્પ પણુ હોવાથી મનુષ્યો ઓછા હોય
છે સ્વસ્થાનમા પ્રાય સરખા હોય છે. અને ઉત્તર દિશાઓની અપેક્ષાથી
પૂર્વમા સખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે ત્યા ક્ષેત્ર સખ્યાત ગણા છે, તનાથી
પણુ પશ્ચિમ દિશામા તેજસ્કાયિકા વિશેષાધિક છે. કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામોમા
મનુષ્યોતુ અધિક પણુ હોય છે

દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વાયુકાયિક પૂર્વમા છે કેમ કે
પૂર્વમા સઘન સ્થાન હોવાથી પોતાણુ ઓછુ છે, તેથી વાયુની કમી છે સઘન
સ્થાનોમા વાયુનો સચાર નથી થતો. પૂર્વની અપેક્ષાએ પશ્ચિમમા વાયુકાયિક
વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યા અધોલૌકિક ગ્રામ હોય છે. ઉત્તરમા તેનાથી પણ
ઓછા વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યા નારકાવાસોની બહુલતા હોવાથી રન્ધ્ર અધિક

વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ભવન નૈરયિકાવાસવાહુલ્યેન પ્રભૂતરન્ધ્રસંભવાત્, તેભ્યોઽપિ 'દાહિણેણં સિમેસાહિયા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ વાયુકાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, ઉત્તરદિગપેક્ષયા દક્ષિણસ્યાં દિશિ ભવનનરકાવાસાનામ-તિપ્રાચુર્યાત્ ઇત્યાશયઃ, અથ દિગનુપાતેન વનસ્પતિકાયિકાનામલ્પચહુત્વં પ્રસૂ-પયિતુમાદ્-'દિસાણુવાણં સન્વત્થોવા વણસ્સડ્ઢકોઢયા પંચ્છત્થિમેણં' દિગનુપા-તેન-દિગપેક્ષયા, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ પશ્ચિમેન-પશ્ચિમાયાં દિશિ, તત્ર ગૌતમદ્વીપસત્ત્વેન તસ્મિન્ જલાભાવેન વનસ્પતિકાયિકા-ભાવઃ, તેભ્યઃ 'પુરચ્છિમેણં વિસેસાહિયા' પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ વનસ્પતિ-કાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ગૌતમદ્વીપાભાવેન પ્રભૂતોદક સમ્ભાત્ તેભ્યો-ઽપિ 'દાહિણેણં વિસેસાહિયા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ વનસ્પતિકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાભાવેન પ્રચુરજલસદ્ભાવાત્ વનસ્પતિ-કાયિકવાહુલ્યસમ્ભવઃ, તેભ્યોઽપિ 'ઉત્તરેણ નિસેસાહિયા' ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ વનસ્પતિકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર માનસસરઃ સદ્ભાવેન પ્રભૂ-વર્હા નારકાવાસોં કી બહુલતા હોને સે રન્ધ્ર અધિકા હૈં । દક્ષિણ મૈં ઉત્તર કી અપેક્ષા મી વાયુકાયિક વિશેષાધિકા હૈં, ક્યોંકિ દક્ષિણ મૈં ભવનોં ઓર નરકાવાસોં કી અત્યન્ત પ્રચુરતા હૈ ।

દિશાઓં કી અપેક્ષા સબ સે કમ વનસ્પતિકાયિક પશ્ચિમ દિશા મૈં હૈં, ક્યોંકિ વર્હા ગૌતમ દ્વીપ હોને સે જલ કી કમી હૈ ઓર જલ કમ હોને સે વનસ્પતિકાયિક જીવ મી કમ હૈં । પશ્ચિમ કી અપેક્ષા પૂર્વ દિશા મૈં વનસ્પતિકાયિક વિશેષાધિકા હૈં, ક્યોં કિ ગૌતમદ્વીપ ન હોને સે વર્હા જલ અધિકા હૈ । દક્ષિણ મૈં વનસ્પતિકાયિક ઉનસે મી વિશેષાધિકા હૈં, ક્યોંકિ ચન્દ્રદ્વીપ એવં સૂર્યદ્વીપ કા અભાવ હોને સે વર્હા જલ કી પ્રચુરતા હૈ ઓર હસ કારણ વનસ્પતિકાયિકોં કી બહુલતા હૈ । ઉત્તર દિશા મૈં દક્ષિણ કી અપેક્ષા મી વિશેષાધિકા

છે દક્ષિણમા ઉત્તરની અપેક્ષાએ પણ વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે દક્ષિણમા ભવનો અને નારકવાસોની અત્યન્ત પ્રચુરતા છે.

દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક પશ્ચિમદિશામા છે, કેમકે ત્યા ગૌતમદ્વીપ હોવાથી પાણીની તળી છે તેથી વનસ્પતિકાયિક જીવ પણ ઓછા છે. પશ્ચિમની અપેક્ષાએ પૂર્વદિશામા વનસ્પતિકાયિક વિશેષાધિક છે કેમકે ગૌતમ દ્વીપ ન હોવાથી ત્યા જલ અધિક છે દક્ષિણમા વનસ્પતિ કાયિક તેમનાથી વિશેષાધિક કેમકે ચન્દ્ર દ્વીપ તેમજ સૂર્યદ્વીપનો અભાવ હોવાથી ત્યા જળની પ્રચુરતા છે અને આ કારણે વનસ્પતિકાયિકોની બહુલતા છે. ઉત્તર દિશામા દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યા માન

તોદકસંભવેન વનસ્પતિકાચિકવાહુલ્યસદ્ભાવા દિત્યાશયઃ, અથ દિગનુપાતેન દ્વીન્દ્રિયાણામલ્પવદ્વ્યવસ્થાપ્યતાં પ્રસ્પયતિ—‘દિશાણુવાગ્નં સમ્યન્થોગા પેન્દ્રિયા પચ્છિમેળં’ દિગનુપાતેન—દિગનુસારેણ સર્વસ્તોકા દ્વીન્દ્રિયાઃ પશ્ચિમેન પશ્ચિમાયાં દિશિ ભવન્તિ, તત્ર ગૌતમદ્વીપસત્ત્વેન તસ્મિન્ જગ્મમાનાત્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ શ્વદ્વાદીનામ્ભાવાત્ સ્તોકા એવ દ્વીન્દ્રિયા ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘પુરન્ચિમેળં વિસેસા-દિયા’ પૌરસ્ત્યેન—પૂર્વસ્થાં દિશિ દ્વીન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, તત્ર ગૌતમ-દ્વીપામાવેન પ્રથૂતોદક સમ્ભવાત્ પ્રથૂતદ્વીન્દ્રિય જગ્મદિસંભવઃ, તેભ્યોઽપિ ‘દક્ષિણ-મેળં વિસેસાદિયા’ દક્ષિણેન—દક્ષિણસ્યા દિશિ દ્વીન્દ્રિયાઃ જગ્મદ્વાયો વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપામાવેન પ્રથૂતોદકસંભવેન દ્વીન્દ્રિય જગ્મદિવાહુલ્ય સંભવઃ, इत्याशयः તેભ્યોઽપિ ‘ઉત્તરેણ વિસેસાદિયા’ ઉત્તરેણ—ઉત્તરસ્થાં દિશિ દ્વીન્દ્રિયાઃ જગ્મદ્વાયો વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર માનસસરઃ સદ્ભાવેન પ્રચુરજલ-

હૈં, क्योंकि वहाँ मानस सरोवर होने से जल की अधिकता है और जल की अधिकता के कारण वनस्पतिकायिकों की भी अधिकता है ॥

અવ દિશાઓંંની અપેક્ષા દ્વીન્દ્રિય જીવોંંની અલ્પવદ્વ્યવસ્થા વતલાતે હૈં—દિશાઓંંની દૃષ્ટિ સે સવ સે કમ દ્વીન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં, क्योंकि वहाँ गौतमद्वीप होने से जल कम है और जल कम होने से शंख आदि द्वीन्द्रिय जीव कम हैं । पश्चिम की अपेक्षा पूर्व दिशा में विशेषाधिक है, क्योंकि गौतमद्वीप का अभाव होने से वहाँ जल का आधिक्य है, इस कारण शंख आदि द्वीन्द्रिय जीवों की अधिकता है । दक्षिण में विशेषाधिक है, क्योंकि वहाँ चन्द्र-सूर्यद्वीप नहीं होने से जल अधिक है और इस कारण शंख आदि भी अधिक हैं । उत्तर में द्वीन्द्रिय उनसे भी विशेषाधिक है, क्योंकि वहाँ मानस-

સરોવર હોવાથી જળની અધિકતા છે અને જળની અધિકતાને કારણે વન-સ્પતિકાચિકાની અધિકતા છે

હવે દિશાઓની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય જીવોના અલ્પવદ્વ્યવસ્થા બતાવે છે. દિશાઓની દૃષ્ટિથી બધાથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશામાં છે કેમકે ત્યાં ગૌતમદ્વીપ હોવાથી પાણી ઓછું અને પાણી ઓછું હોવાથી શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય જીવ પણ ઓછા છે. પશ્ચિમની અપેક્ષાએ પૂર્વ દિશામાં વિશેષાધિક છે કેમકે ગૌતમદ્વીપનો અભાવ હોવાથી ત્યાં જલનુ આધિક્ય છે એથી શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય જીવોની અધિકતા છે. દક્ષિણમાં વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર સૂર્યદ્વીપ ન હોવાથી જળ અધિક છે અને એ કારણે શંખ આદિ પણ અધિક છે. ઉત્તરમાં દ્વીન્દ્રિય તેનાથી વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યાં માનસસરોવર

સંભવાત્ વહુલદ્વીન્દ્રિયસંભવઃ इत्याशयः अथ त्रीन्द्रियाणां दिगनुपातेनाल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह—‘दिसाणुवाएणं सन्वत्थोवा तेइंदिया पच्चत्थिमेणं’ दिगनुपातेन—दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रीन्द्रियाः कुन्त्वादयः पिपीलिकादयश्च पश्चिमेन—पश्चिमायां दिशि भवन्ति, तत्र गौतमद्वीप सद्भावेन प्रभूतोदकाभावात् द्वीन्द्रिय शङ्खादिकलेवराश्रित पिपीलिकादि त्रीन्द्रियासंभवः, तेभ्योऽपि ‘पुरच्छिमेणं विसेसाहिया’ पौरस्त्येन—पूर्वस्यां दिशि द्वीन्द्रियाश्रितत्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र गौतमद्वीपाभावेन प्रभूतजलसद्भावात् बहुलत्रीन्द्रिय-सम्भवः, तेभ्योऽपि ‘दाहिणेणं विसेसाहिया’ दक्षिणेन—दक्षिणस्यां दिशि, त्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र चन्द्रसूर्यद्वीपाभावेन प्रभूतजलसद्भावात् प्रचुरत्रीन्द्रियसद्भावः, तेभ्योऽपि ‘उत्तरेणं विसेसाहिया’ उत्तरेण उत्तरस्यां दिशि त्रीन्द्रियाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तत्र मानससरः सद्भावेन प्रभूतजलसंभवात् बहु-

સરોવર હોને સે જલ કી પ્રચુરતા હૈ, इस से शंखादि द्वीन्द्रिय जीवों की भी अधिकता है ।

ત્રીન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પબહુત્વ-સવ સે કમ ત્રીન્દ્રિય જીવ અર્થાત્ કુંથુ પિપીલિકા આદિ પશ્ચિમ દિશા મેં હૈ, क्यों कि वहां गौतमद्वीप होने से अधिक जल नहीं है और इस कारण द्वीन्द्रिय शंख आदि के कलेवरों के आश्रय में रहने वाले पिपीलिका आदि त्रीन्द्रिय जीव नहीं हैं । पूर्व दिशा में वे विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां गौतमद्वीप न होने से अधिक जल है और जल होने से त्रीन्द्रिय जीवों की भी अधिकता है । दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां चन्द्र-सूर्य द्वीप का अभाव होने से प्रभूत जल है और इस कारण त्रीन्द्रिय जीव ज्यादा हैं । उत्तर दिशा में दक्षिण की अपेक्षा भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां मानस सरोवर होने से जल की अधिकता है ।

હોવાથી જળની પ્રચુરતા છે, તેથી શંખાદિ દ્વીન્દ્રિય જીવોની પણ અધિકતા છે.

ત્રીન્દ્રિય જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ-બધાથી ઓછા ત્રીન્દ્રિય જીવ અર્થાત્ કુંથુ કીડી આદિ પશ્ચિમ દિશામાં છે, કેમકે ત્યા ગૌતમદ્વીપ હોવાથી અધિક જળ નથી અને તેથી શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિયના કલેવરોના આશ્રયમાં રહેનારા કીડી વિગેરે ત્રીન્દ્રિય જીવ નથી હોતા. પૂર્વ દિશામાં તેઓ વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યા ગૌતમ દ્વીપ ન હોવાથી અધિક જળ અને અધિકજળ હોવાથી ત્રીન્દ્રિય જીવોની પણ અધિકતા છે. દક્ષિણમાં તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યા ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપનો અભાવ છે તેથી ઘણું પાણી છે અને એ કારણે ત્રીન્દ્રિય વિગેરે છે. ઉત્તર દિશામાં દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે ત્યા માનસ સરોવર હોવાથી જલની અધિકતા છે.

લગ્નીન્દ્રિયસંમયઃ અથ દિગ્નુપાતેન ચતુરિન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-દિસાણુ-
વાણં સંવત્યોવા ચરિંદિયા પચ્ચત્થિમેણં' દિગ્નુપાતેન દિગ્નુસારેણ, સર્વ-
સ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, ચતુરિદિયાઃ પદ્માશ્રિતાઃ ભ્રમરાદયો ભવન્તિ, તત્ર
ગૌતમદ્વીપસત્ત્વેન તસ્મિન્નુદકાભાવાત્, તેભ્યઃ 'પુરચ્છિદમેણં વિસેસાદિયા'
પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્થાં દિશિ ચતુરિન્દ્રિયા ભ્રમરાદયો વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ગૌતમ
દ્વીપાભાવેન પ્રચુરજલસદ્ભાવાત્ તદ્વર્તિ પદ્માશ્રિત પ્રચુર ચતુરિન્દ્રિયસંમયઃ,
તેભ્યોઽપિ 'દાહિણેણં વિસેસાદિયા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્થાં દિશિ ચતુરિન્દ્રિય
વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપાભાવેન પ્રભૂતોદકસદ્ભાવેન તદાશ્રિત
વહુલચતુરિન્દ્રિયસંમયઃ, તેભ્યોઽપિ 'ઉત્તરેણ વિસેસાદિયા' ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્થાં
દિશિ ચતુરિન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર માનસસરઃ સદ્ભાવેન પ્રભૂતજલ-
સંભવાત્ તદાશ્રિત ચતુરિન્દ્રિય વાહુલ્યસંમયઃ,

ચતુરિન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશાઓં કી અપેક્ષા સે સવ
સે કમ ચતુરિન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં, કયોં કિ પશ્ચિમ મેં
ગૌતમ દ્વીપ હોને સે જલ કી કમી હૈં ઓર જલ કી કમી હોને સે જલ
જન્ય કમલ આદિ કા અભાવ હૈં ઓર કમલ આદિ કે અભાવ મેં
તદાશ્રિત ભ્રમર આદિ કા અભાવ હૈં । પશ્ચિમ કી અપેક્ષા પૂર્વ મેં ચૌદ-
ન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હૈં, કયોં કિ વહાં ગૌતમ દ્વીપ ન હોને સે જલ
અધિક હૈં, ઇસ કારણ કમલ આદિ કે આશ્રિત અધિક ચતુરિન્દ્રિય
જીવ હૈં । પૂર્વ કી અપેક્ષા ઓ દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં, કયોં કિ
દક્ષિણ મે ચન્દ્રદ્વીપ સૂર્યદ્વીપ કા ઓ અભાવ હોને સે જલ કી અધિ-
કતા હૈં ઓર ઇસ કારણ ચતુરિન્દ્રિય જીવોં કી ઓ અધિકતા હૈં
દક્ષિણ કી અપેક્ષા ઓ ઉત્તર મે વિશેષાધિક હૈં, કયોં કિ ઉત્તર મે

ચતુરિન્દ્રિય જીવોં અલ્પ-ગહુત્વ-દિશાઓંની અપેક્ષાએ ગણાથી ઓછા,
ચતુરિન્દ્રિય જીવ પશ્ચિમ દિશામાં છે, કેમકે પશ્ચિમમાં ગૌતમ દ્વીપ હોવાથી
જળની કમી છે અને જળની કમી હોવાથી જલજ કમળ વિગેરેનો અભાવ
છે અને કમળ આદિના અભાવમાં તદાશ્રિત ભ્રમર આદિનો અભાવ છે. પશ્ચિ-
મની અપેક્ષાએ પૂર્વના ચતુરિન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે ત્યાં ગૌતમ
દ્વીપ ન હોવાથી જલજ અધિક છે એથી કમળ આદિના આશ્રિત ચતુરિન્દ્રિય
જીવ અધિક છે પૂર્વની અપેક્ષાએ પણ દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક છે કેમકે દક્ષિ-
ણમાં ચન્દ્રદ્વીપ અને સૂર્યદ્વીપનો અભાવ હોવાથી પાણીની વિશેષ અધિકતા છે અને
એ કારણે ચતુરિન્દ્રિય જીવોંની પણ અધિકતા છે દક્ષિણની અપેક્ષાએ પણ ઉત્તરમાં
વિશેષાધિક છે, કેમકે ઉત્તરમાં માનસ સરોવર હોવાથી જલની પ્રચુરતા છે

અથ દિગ્નુપાતેન નૈરયિકાણામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયતિ—‘દિસાણુવાર્ણં સન્વ-
ત્થોવા નેરહયા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમઉત્તરેણ’ દિગ્નુપાતેન—દિગ્નુસારેણ સર્વ-
સ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમા-
યામ્ ઉત્તરસ્યાં ચ ભવન્તિ તામ્ પુષ્પાવકીર્ણનરકાવાસાનાં સ્તોકત્વાત્
બહુનાં પ્રાયઃ સંખ્યેયયોજનવિસ્તારાચ્ચ, તેભ્યો—‘દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા’
દિગ્નેન—દક્ષિણસ્યાં દિશિ નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર પુષ્પા-
વકીર્ણનરકાવાસાનાં બહુલ્યાત્ તેપાશ્ચ પ્રાયોઽસંખ્યેયયોજનવિસ્તારાત્, કૃષ્ણ-
પાક્ષિકાણાં દક્ષિણસ્યાં દિશિ બહુલ્યેનોત્પાદાચ્ચ, અત્રેદં બોધ્યમ્—દ્વિવિધાઃ
પ્રાણિનો ભવન્તિ શુક્લપાક્ષિકાઃ, કૃષ્ણપાક્ષિકાશ્ચ તત્ર કિચ્ચિદ્નપુદ્ગલપરાવર્ત્ત-
ર્ધમાત્રસંસારાઃ શુક્લપાક્ષિકા વ્યપદિચ્ચન્તે, તદપેક્ષયા અવિકતર સંસારમાજિનસ્તુ
કૃષ્ણપાક્ષિકા ઉચ્ચન્તે, તથાચોક્તમ્—‘જેસ મવડૂો પુગલ પરિયટ્ટો સેસઓ ય
મોનસ સરોવર હોને સે જલ કી પ્રચુરતા હૈ ।

નારકોં કા અલ્પબહુત્વ-દિશાઓં કી અપેક્ષા પૂર્વ પશ્ચિમ ઓર
ઉત્તર મે સંબ સે કમ નારક હૈં. ક્યોં કિ इन दिशाओं में पुष्पावकीर्ण
નારકાવાસ થોડે હૈં ઓર વે પ્રાયઃ સંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાલે હૈં ।
इन दिशाओं की अपेक्षा दक्षिण दिशा में असंख्यातगुणा नारक हँ,
क्योंकि दक्षिण में पुष्पावकीर्ण नारकावासों की बहुलता है और वे
પ્રાયઃ અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાલે હૈં । इस के अतिरिक्त कृष्ण-
પાક્ષિક દક્ષિણ દિશા મેં બહુલતા સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । यहां इतना
સમજ લેનાં ચાહિયે—પ્રાણી દો પ્રકાર કે હૈં—શુક્લપાક્ષિક ઓર કૃષ્ણ-
પાક્ષિક । जिनका विस्तार कुछ कम अर्द्ध पुद्गल परावर्त्तन मात्र शेष
है, उसके पास जो मुक्ति प्राप्त कर ले गे । वे शुक्लपाक्षिक कहलाते
हैं और जिनका संसार-काल इस से अधिक है वे कृष्णपाक्षिक कहें

નારકોંનું અલ્પ બહુત્વ-દિશાઓની અપેક્ષાએ પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા
બધાથી આછા નારક છે, કેમકે એ દિશાએમા પુષ્પાવકીર્ણ નારકાવાસ થોડા
છે અને તે પ્રાયઃ સંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાળા છે આ દિશાઓની અપેક્ષાએ
દક્ષિણ દિશામા અસંખ્યાત ગુણા નારક છે. કેમકે દક્ષિણમા પુષ્પાવકીર્ણ
નારકાવાસોની બહુલતા છે. અને તેઓ ઘણા ભાગે અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર
વાળા છે તદુપરાન્ત કૃષ્ણપાક્ષિક દક્ષિણ દિશામા બહુલતાએ ઉત્પન્ન થાય છે
અહિં એટલું સમજ લેવું જોઈએ—પ્રાણી બે પ્રકારના છે—શુક્લપાક્ષિક અને
કૃષ્ણપાક્ષિક જેનો સંસાર કંઈક કમ અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન માત્ર શેષ છે, તેના પછી
જે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી લેશે, તે શુક્લપાક્ષિક કહેવાય છે અને જેનો સંસાર કાલ
ઓનાથી અધિક છે તેઓ કૃષ્ણપાક્ષિક કહેવાય છે કહ્યું પણ છે—‘જેનો સંસાર

સંસારો । તે મુક્તપક્ષિયા સહ અહિં પુણકળપક્ષી ડ ॥૧॥ ચેપામપાર્થપુદ-
ગલપરાવર્તઃ, શેષકશ્ચ સંસારઃ । તે શુક્લપાક્ષિ ણાઃ સહુ અધિકે પુનઃ કૃષ્ણપક્ષાસ્તુ
॥૧॥ અત અલ્પા એવ શુક્લપાક્ષિકાઃ ભવન્તિ અલ્પમંસારિણામ્ તેપામ્ અલ્પત્વાત્,
કૃષ્ણપક્ષિકાસ્તુ વહવો ભવન્તિ પ્રચુરસંસારિણાં તેપામંતિ પ્રભૂતત્વાત્, તે ચ કૃષ્ણ-
પાક્ષિકાઃ વાહુલ્યેન દક્ષિણસ્પાં દિશિ જાયન્તે નેતરાસુ દિક્ષુ તથા સ્વાભાવ્યાત્
કૃષ્ણપક્ષિકાણાં વહુપાપોદયાદ્ દિર્ઘતરસંસારભજિતયા ક્રૂરકર્મતયા ચ દક્ષિણસ્પાં
દિશિ સમુત્પાદાચ્ચ નેતરાસુ દિક્ષુ, તથાચોક્તમ્—‘પાયમિદ્ ક્રૂરકર્મ્મા ભવસિદ્ધિયાવિ
દાહિણિલ્લેપું । નેરઙ્ગયિતિરિયમણુયાસુ રાયઠાણેસુ ગચ્છંતિ ॥૧॥ પ્રાયઃ ક્રૂર-
કર્માણો ભવસિદ્ધિકા અપિ દાક્ષિણાત્દેષુ । નૈરયિકતિર્યગ્મનુગ્યામુરાદિસ્થાનેષુ

ગપ છે । કહા મી હૈ—‘જિનકા સંસાર (ભવભ્રમણ) અપાર્થ પુદગલ
પરાવર્તન હી શેષ હૈ, વે શુક્લપાક્ષિક ઓર જિનકા ભવભ્રમણ કાલ
હસસે અધિક હૈ, ઉન્હે કૃષ્ણપાક્ષિક સમઘના ચાહિણ ॥૧॥

શુક્લપાક્ષિક જીવ કમ હોતે હૈ, ક્યોં કિ પરિમિત સંસારી જીવ
અલ્પ હી હોતે હૈ । કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ વહુત હૈ, ક્યોંકિ
ભવભ્રમણ વાલે જીવાં કી અત્યધિકતા હૈ । કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ
દક્ષિ દિશા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ, અન્ય દિશાઓં મે નહીં, ક્યોંકિ
ઉનકા એસા હી સ્વભાવ હૈ । ઉનકે વહુત પાપ કા ઉદય હોય છે । વે
દીર્ઘતર ભવભ્રમણ કરને વાલે ઓર ક્રૂરકર્મા હોતે હૈ ।

ડ ની ઉત્પત્તિ દક્ષિણ દિશા મે હોતી હૈ । ભવસિદ્ધિક મી દક્ષિણ
દિશા મે ઉત્પન્ન હોતે હૈ, અન્ય દિશાઓં મે નહીં । કહા મી હૈ—
‘પ્રાયઃ ક્રૂરકર્મા ભવસિદ્ધિક જીવ મી દક્ષિણ દિશા મેં સ્થિત નૈરયિકો
તિર્યચોં, મનુષ્યોં ઓર અસુરોં આદિ કે સ્થાનોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ।

(ભવભ્રમણ) અપાર્થ પુદગલ પરાવર્તન જ શેષ છે, તે શુક્લપાક્ષિક અલ્પ
ભવભ્રમણ કાલ તેનાથી અધિક છે તેઓ કૃષ્ણપાક્ષિક સમજવા બોધ્ય છે ॥૧॥

શુક્લ પાક્ષિક જીવ ઓછા હોય છે, કેમકે પરિમિત સંસારી જીવ હોય
જ હોય છે કૃષ્ણ પાક્ષિક જીવ ઘણા છે, કેમકે અપરિમિત ભવભ્રમણ
જીવોની અત્યધિકતા છે કૃષ્ણ પાક્ષિક જીવ પ્રાયઃ દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન
થાય છે બીજી દિશાઓમાં નહિ કેમકે તેમનો તેવોજ સ્વભાવ છે તેમનો
ઘણા પાપનો ઉદય થાય છે તેઓ દીર્ઘતર ભવભ્રમણ કરવા વાળા અને ક્રૂર
કર્મા હોય છે તેથી તેમની ઉત્પત્તિ દક્ષિણ દિશામાં હોય છે ભવસિદ્ધિક પણ
દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે, અન્ય દિશાઓમાં નહિ કહ્યું પણ છે—પ્રાયઃ
ક્રૂર કર્મા ભવસિદ્ધિક જીવ પણ દક્ષિણ દિશામાં સ્થિત નૈરયિકો, તિર્યચોં

ગચ્છન્તિ ॥૧॥ તસ્માત્ દક્ષિણસ્યાં દિશિ વહનાં કૃષ્ણપક્ષિકાણામુત્પાદ સંભવાત્ પૂર્વોત્તર પશ્ચિમદિગ્ભાગભાવિભ્યો નૈરયિકેભ્યો દાક્ષિણાત્યા નૈરયિકા અસંખ્યેય-ગુણા ભવન્તિ इत्याशयः इत्येवं सामान्यतो नैरयिकाणा मल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति विशेषतो दिगनुपातेन रत्नप्रभा पृथिव्यादि नैरयिकाणा मल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति—‘दिमाणुवाएणं सव्वत्थोवा रयणप्पभा पुढवीनेरइया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं’ दिगनुपातेन—दिगनुસारेण सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण—पूर्वस्यां पश्चिमायामुत्तरस्यां च भवन्ति, तेभ्यः ‘दाहिणेणं असंखेज्जगुणा’ दक्षिणेन दक्षिणस्यां दिशि रत्नप्रभा पृथिवी नैरयिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, युक्ते रक्तत्वात् अथ शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाणामल्प-बहुत्वं प्ररूपयति—‘दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा सकरप्पभा पुढवी नेरइया पुरच्छिम-पच्चत्थिम उत्तरेणं’ दिगनुपातेन—दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, शर्कराप्रभा पृथिवी नैरयिकाः पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण—पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याम् च दिशि भवन्ति, तेभ्यः ‘दाहिणेणं असंखेज्जगुणा’ दक्षिणेन—

इस प्रकार दक्षिण दिशा में बहुत कृष्णपक्षिकों की उत्पत्ति संभव होने से पूर्व, पश्चिम तथा उत्तर दिशा के नारकों की अपेक्षा दक्षिण दिशा के नारक असंख्यातगुणा हैं ।

इस प्रकार सामान्य रूप से नारकों के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन करके अब विशेष रूप से रत्नप्रभा आदि पृथिवियों के नारकों का अल्पबहुत्व प्रदर्शित करते हैं—दिशाओं की अपेक्षा रत्नप्रभा के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर दिशा में सब से कम हैं, उनसे दक्षिण दिशा में असंख्यातगुणा अधिक हैं । इसका कारण पहले बतलाया जा चुका है । शर्कराप्रभा पृथिवी के नारक पूर्व, पश्चिम और उत्तर में सब से कम हैं, उनसे दक्षिण दिशा में असंख्यातगुणा हैं । इसका कारण

મનુષ્યો અને અનુરો આદિના સ્થાનોમા ઉત્પન્ન થાય છે ॥ ૧ ॥

આ રીતે દક્ષિણ દિશામા ઘણા કૃષ્ણ પાક્ષિકોની ઉત્પત્તિ સંભવિત હોવાથી પૂર્વ, પશ્ચિમ તથા ઉત્તર દિશાના નારકોની અપેક્ષા દક્ષિણ દિશાના નારક સંખ્યાત ગુણા છે

આ રીતે સામાન્ય રૂપે નારકોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરીને હવે વિશેષ રૂપે રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વીઓના નારકોનું અલ્પ બહુત્વ પ્રદર્શિત કરે છે—દિશાઓની અપેક્ષાએ રત્નપ્રભા નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામા બધાથી ઓછા છે, તેનાથી દક્ષિણ દિશામા અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે તેનું કારણ આગળ બતાવી દિધું છે. શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ

દક્ષિણસ્યાં દિશિ શર્કરાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ઉક્તયુક્તેઃ,
 'દિસાણુવાણં સઞ્વત્થોવા વાલુકાપ્રમા પુઢવી નેરડ્યા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમઉત્તરેણ'
 દિગનુપાતેન-દિગપેક્ષ્યા સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, વાલુકા પ્રમાપૃથિવી નૈર-
 યિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેડ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ,
 તેભ્યઃ, 'દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ વાલુકા પ્રમા
 પૃથિવીનૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ 'દિસાણુવાણં સઞ્વત્થોવા પંકપ્પમા
 પુઢવીનેરડ્યા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ' દિગનુપાતેન-દિગનુસારેણ સર્વસ્તોકાઃ
 સર્વેભ્યોડલ્પાઃ પદ્મપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિ-
 માયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ, તેભ્યો 'દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન
 -દક્ષિણસ્યાં દિશિ પદ્મપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ઉક્તયુક્તેઃ
 'દિસાણુવાણં સઞ્વત્થોવા ધૂમપ્પમા પુઢવી નેરડ્યા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્ત-
 રેણ' દિગનુપાતેન-દિગનુસારેણ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, ધૂમપ્રમાપૃથિવી
 નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય, પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ,
 તેભ્યો 'દાહિણિલ્લેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ ધૂમપ્રમા પૃથિવી
 નૈરયિકાઃ-અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, 'દિસાણુવાણં સઞ્વત્થોવા તમપ્પમાપુઢવી
 નેરડ્યા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણ' દિગનુપાતેન-દિગનુસારેણ, સર્વસ્તોકાઃ-
 સર્વેભ્યોડલ્પાઃ તમઃપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમા-
 યામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ તેભ્યો 'દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-
 દક્ષિણસ્યાં દિશિ તમઃપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, યુક્તેરુત્ત્વાત્
 'દિસાણુવાણં સઞ્વત્થોવા અહે સત્તમા પુઢવી નેરડ્યા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ
 ઉત્તરેણ' દિગનુપાતેન-દિગપેક્ષ્યા, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, અધઃ સપ્તમપૃથિવી
 નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ,

મી પહલે કે સમાન હી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે । વાલુકાપ્રમા પૃથિવી કે
 નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર મે સબસે કમ હૈં, દક્ષિણ દિશા મે
 ડનસે અસંખ્યાતગુણિત હૈં । ઇસી પ્રકાર પંકપ્રમા, ધૂમપ્રમા, તમઃપ્રમા
 ઓર તમસ્તમઃપ્રમા પૃથિવિયોં કે નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તરદિશાઓં
 મે સબસે ઓર દક્ષિણ દિશા મે ડનસે અસંખ્યાતગુણા અધિક

અને ઉત્તરમા બધાથી ઓછા છે, તેમનાથી દક્ષિણ દિશામા અસંખ્યાત ગુણા
 છે. તેનુ કારણ પણ પહેલાના સમાનજ સમજ લેવુ જોઇએ વાલુકાપ્રમા
 પૃથ્વીના નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ અને ઉત્તરમા બધાથી ઓછા છે, દક્ષિણ દિશામા
 તેમનાથી અસંખ્યાત ગુણા છે. એજ પ્રકારે પંકપ્રમા, ધૂમપ્રમા, તમઃપ્રમા,
 અને તમસ્તમ પ્રમા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાઓમા બધાથી
 ઓછા અને દક્ષિણ દિશામા તેનાથી અસંખ્યાત ગુણા અધિક છે. એનુ કારણ

તેમ્બો 'દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ અસંખયેયગુણાઃ
 અધઃ-સપ્તમપૃથિવી નૈરયિકા ભવન્તિ, इत्येवं रीत्या प्रति पृथिव्यपि दिग्भेदे-
 नाल्पबहुत्वमभिधाय सम्प्रति सप्तापि पृथिवीरधिकृत्य दिग्भेदेनाल्पबहुत्वामाह-
 'दाहिणेर्हितो अहे सत्तमा पुढवी नेरदएर्हितो छट्ठाए तमाए पुढवीए नेर-
 इया पुरच्छिमपच्चत्थिम उत्तरेणं असंखेज्जगुणा' दाक्षिणात्येभ्योऽधःसप्तम-
 पृथिवी नૈરયિકૈઃપઃ પઠઠ્યાસ્તમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમો-
 ત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ અસંખયેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર કાર-
 ણન્તુ-સર્વોત્કૃષ્ટપાપકારિણાં સંજ્ઞિપશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્મનુષ્યાણામધઃ સપ્તમનરક પૃથિ-
 વ્યામુત્પાદેન, તદપેક્ષયા ક્ષિશ્ચિદ્દીન હીનતરાદિ પાપકર્મકારિણાં પઠઠ્યાદિષુ
 પૃથિવીષુ સમુત્પાદેન સર્વોત્કૃષ્ટપાપકર્મકારિણાશ્ચ સર્વરતોકત્વાત્, તતઃ કિશ્ચિદ્દીન
 હીનતરાદિ પાપકર્મકારિણાશ્ચ યથોત્તરં વહુત્વાત્ અધઃ સપ્તમપૃથિવી દાક્ષિણાત્ય
 નૈરયિકાપેક્ષયા પઠ પૃથિવ્યાઃ પૂર્વોત્તરપશ્ચિમ નૈરયિકાણામસંખયેયગુણત્વં યુક્ત-
 મેવેતિ, એવમેવાધઃ સપ્તમપૃથિવ્યા એવ દાક્ષિણાત્યા નૈરયિકા અસંખયેયગુણા અવ-

હેં । इसका कारण वही है जो पहले कहा जा चुका है ।

एक-एक पृथिवी का अल्पबहुत्व बतलाकर सूत्रकार अब सातों
 पृथिवियों का दिशाओं की अपेक्षा से अल्पबहुत्व प्रतिपादन करते हैं
 -सातवीं पृथिवी के दक्षिण दिशा के नारकों की अपेक्षा छठी तमः-
 प्रभा पृथिवी के पूर्व, पश्चिम एवं उत्तर दिशा के नारक असंख्यात-
 गुणा हैं इस कारण यह है कि सातवीं पृथिवी में सर्वोत्कृष्ट पाप
 करने वाले संज्ञी पंचेन्द्रिय तिर्यच और मनुष्य ही उत्पन्न होते हैं ।
 उनकी अपेक्षा कुछ कम पाप करने वाले छठी पृथिवी में उत्पन्न होते
 हैं । और ऐसे जीव अधिक होते हैं, अतएव सप्तम पृथिवी के दक्षिण
 दिशा के नारकों की अपेक्षा षष्ठी पृथिवी के पूर्व, पश्चिम एवं उत्तर

તેજ છે કે જે પહેલા કહેવાયેલુ છે

પ્રત્યેક પૃથ્વીનુ અલગ અલગ અદ્ય બહુત્વ બતાવીને સૂત્રકાર હવે
 સાત પૃથ્વીઓની દિશાઓની અપેક્ષાએ અદ્ય બહુત્વનુ પ્રતિપાદન કરે છે-
 સાતમી પૃથ્વીની દક્ષિણ દિશાના નારકોની અપેક્ષાએ છઠ્ઠી તમઃપ્રભાપૃથ્વીના
 પૂર્વ પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે તેનુ કારણ
 આ છે કે સાતમી પૃથ્વીમા સર્વોત્કૃષ્ટ પાપ કરવા વાળા સંજ્ઞી પચેન્દ્રિય
 તિર્યચ અને મનુષ્ય જ ઉત્પન્ન થાય છે તેમની અપેક્ષાએ કાંઈક ઓછુ
 પાપ કરનાર છઠ્ઠી પૃથ્વીમા ઉત્પન્ન થાય છે. અને આવા છપ અધિક હોય
 છે, તેથીજ સાતમી પૃથ્વીની દક્ષિણ દિશાના નારકોની અપેક્ષાએ છઠ્ઠી
 પૃથ્વીના પૂર્વ, પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા કહેલા છે.

સેયાઃ, એવ મુત્તરોત્તર પૃથિવીરપિ અધિકૃત્ય ત્રિચારણીયમ્ તેભ્યોઽપિ પૃથ્વિવી
પૂર્વોત્તરપશ્ચિમદિગ્ભાવિભ્યો નૈરયિકેભ્યઃ 'દાહિણેણં અસંસ્થેયગુણા' દક્ષિણેન-
દક્ષિણસ્યાં દિશિ પૃથ્વા એવ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-
યુક્તેઃ, 'દાહિણિલઢેહિંતો તમાણ પુઢવીણ નેરદ્દાહિંતો પંચમાણ ધૂમપ્પમાણ પુઢવીણ
નેરદ્દયા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં અસંસ્થેયગુણા' દાક્ષિણાત્યેભ્યસ્તમાયાઃ
પૃથિવ્યા નૈરયિકેભ્યઃ પશ્ચમ્યાઃ ધૂમપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યા નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિ-
મોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાઞ્ચ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
તરપા એવ પશ્ચમધૂમપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ 'દાહિણેણ અસંસ્થેયગુણા' દક્ષિણેન-
દક્ષિણસ્યાં દિશિ દાક્ષિણાત્યા નૈરયિકા અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,
'દાહિણિલઢેહિંતો ધૂમપ્પમા પુઢવી નેરદ્દાહિંતો ચઢ્ઢત્થીપ પંકપ્પમાણ પુઢવીણ
નેરદ્દયા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં અસંસ્થેયગુણા' દાક્ષિણાત્યેભ્યો ધૂમપ્રમા
પૃથિવી નૈરયિકેભ્યશ્વતુર્યાઃ પઢ્કપ્રમાયા પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ
પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાઞ્ચ દિશિ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ તસ્યા
એવ ચતુર્થ પઢ્કપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકા 'દાહિણેણં અસંસ્થેયગુણા' દક્ષિણેન
-દક્ષિણસ્યાં દિશિ દાક્ષિણાત્યા ઇત્યર્થઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,

દિશા કે નારક અસંસ્થાતગુણે કહે ગણે હૈં ।

ઘઢ્ઠી પૃથિવી કે પૂર્વ, પશ્ચિમ એવં ઉત્તર દિશા કે નારકોં કી અપેક્ષા
દક્ષિણ કે નારક અસંસ્થાતગુણા હૈં । છઠી તમા પૃથિવી કે દક્ષિણ કે
નારકોં કી અપેક્ષા પાંચવીં ધૂમપ્રમા પૃથિવી કે પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તર કે
નારક અસંસ્થાતગુણા હૈં । ઔર ધૂમપ્રમા કે દક્ષિણ દિશા કે નારક
इन से भी अस्स्थायतगुणा हॆं । दक्षिण दिशा के धूमप्रभा पृथिवी के
નારકોં કી અપેક્ષા ચૌથી પંકપ્રમા પૃથિવી કે પૂર્વ, પશ્ચિમ ઔર ઉત્તર
દિશા કે નારક અસંસ્થાતગુણા હૈં । દક્ષિણ દિશા મેં ધૂમપ્રમા પૃથિવી
કે નારકોં કી અપેક્ષા પંકપ્રમા પૃથિવી કે પૂર્વ, પશ્ચિમ ઔર ઉત્તરદિશા
કે નારક અસંસ્થાતગુણા હૈં ઔર હસી પંકપ્રમા કે દક્ષિણ દિશા કે

છઠ્ઠી પૃથ્વીના પૂર્વ પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તર દિશાના નારકોની અપેક્ષાએ દક્ષિણના
નારક અસંસ્થાત ગુણા છે છઠ્ઠી તમાપૃથ્વીના દક્ષિણના નારકોની અપેક્ષાએ
પાચમી ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ, પશ્ચિમ ઉત્તરમા નારક અસંસ્થાત ગુણા છે
અને ધૂમપ્રભાની દક્ષિણ દિશાના નારક તેનાથી પણ અસંસ્થાત ગુણા છે.
દક્ષિણ દિશાના ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ ચૌથી પંકપ્રભા પૃથ્વીના
પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાના નારક અસંસ્થાત ગુણા છે દક્ષિણ દિશાના
ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ પંકપ્રભા પૃથ્વીના પૂર્વ, પશ્ચિમ અને
ઉત્તર દિશાના નારક અસંસ્થાત ગુણા છે અને તેજ પંકપ્રભાની દક્ષિણ

‘દાહિણિલ્લેહિંતો પંકપ્પમા પુઢવી નેરઇપ્પહિંતો તડ્યાપ વાલુયપ્પમાપ પુઢવીપ નેરડ્યા પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા’ દાક્ષિણાત્યેભ્યઃ પઢ્ઢપ્રમા પૃથિવી નૈરયિકેભ્યસ્તુતીયસ્યાઃ વાલુકાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્ય-પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાઞ્ચ દિશિ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ તસ્યા એવ તૃતીયસ્યા વાલુકાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ, ‘દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા’ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ, અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-યુક્તેઃ, ‘દાહિણિલ્લેહિંતો વાલુયપ્પમા પુઢવીનેરઇપ્પહિંતો ટુડ્યાપ સકરપ્પમાપ પુઢવીપ નેરડ્યા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં અસંખેજ્જગુણા’ દક્ષિણાત્યેભ્યો વાલુકાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યો દ્વિતીયસ્યાઃ શર્કરાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાઞ્ચ દિશિ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ તસ્યા એવ શર્કરાપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ ‘દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા’ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યા દિશિ-દક્ષિણાત્યા इत्यर्थः, અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ‘દાહિણિલ્લેહિંતો સકરપ્પમા પુઢવી નેરઇપ્પહિંતો ઇમીસે

નારક ઇનસે મી અસંખ્યાતગુણા હૈં । દક્ષિણ કે દક્ષિણ દિશા કે પંક-પ્રમા કે નારકોં સે તીસરી વાલુકાપ્રમા કે નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દિશા સે અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇનસે વાલુકાપ્રમા કે દક્ષિણદિશા કે નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં । દક્ષિણ દિશા કે વાલુકાપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં કી અપેક્ષા દ્વિતીય શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ એવં ઉત્તર દિશા મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇસી શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે નારક દક્ષિણ દિશા મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । દક્ષિણ દિશા કે શર્કરા-પ્રમા પૃથિવી કે નારકોં સે ઇસ રત્નપ્રમા પૃથિવી કે નારક પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દિશા મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં ઓર દક્ષિણ દિશા મેં ઇનસે મી અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

દિશાના નારકો તેનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે દક્ષિણ દિશાના પંકપ્રમાના નારકોથી ત્રીજી વાલુકાપ્રમાના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે તેનાથી વાલુકાપ્રમાની દક્ષિણ દિશાના નારક અસંખ્યાત ગુણા છે. દક્ષિણ દિશાના વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોની અપેક્ષાએ દ્વિતીય શર્કરા પ્રમા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે. આ શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના નારક દક્ષિણ દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે દક્ષિણ દિશાના શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી આ રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારક પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં અસંખ્યાત ગુણા છે અને દક્ષિણ દિશામાં એનાથી પણ અસંખ્યાત ગુણા છે.

રયણપ્પમાણ પુઢવીણ નેરદયા પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં અસંલેજ્જગુણા' દક્ષિણા-
ત્યેભ્યઃ શર્કરાપ્રમા પૃથિવીનૈરયિકેભ્યઃ અસ્યાઃ રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ
પૌરત્યપશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરરયાઞ્ચદિશિ અસંલેયગુણા ભવ-
ન્તિ, તેભ્યોઽપિ તસ્યા ઇવ રત્નપ્રમાયાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિકાઃ 'દાદિણેણં અસંલેજ્જ-
ગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ અસંલેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેરિત્યાશયઃ,

અથ દિગ્ગણુપાતેન તિર્યગ્યોનિક પચ્ચેન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-
'દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા પંચિંદિયા તિરિક્કપ્પગોણિયા પશ્ચિમેણં' દિગ્ગણુપાતેન-
દિગ્ગણુસારેણ, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, પચ્ચેન્દ્રિયાસ્તિર્યગ્યોનિકાઃ પશ્ચિમેન-
પશ્ચિમાયાં દિશિ ભવન્તિ ગૌતમ દ્વીપસદ્ભાવાત્ તેભ્યઃ 'પુરચ્છિમેણં વિસેસા-
હિયા' પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યાં દિશિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ
પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તત્ર ગૌતમ દ્વીપાભાવાત્ તેભ્યોઽપિ 'દાદિણેણં વિસેસાહિયા' દક્ષિ-
ણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર ચન્દ્ર-
સૂર્યદ્વીપાભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા' ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ,
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર માનસસરઃ સદ્ભાવેન પ્રભૂત-
જલસંભવાત્ અપ્કાયિકોક્તયુક્ત્યા પ્રભૂત પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક સંભવાદિત્યાશયઃ,

દિશા કી અપેક્ષા તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશા કી
અપેક્ષા સબ સે કમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં, કયોં કિ
પશ્ચિમ મેં ગૌતમ દ્વીપ હૈં । ઉનકી અપેક્ષા પૂર્વ મેં વિશેષાધિક હૈં, કયોં
કિ પૂર્વ મેં ગૌતમ દ્વીપ નહીં હૈં । દક્ષિણ દિશા મેં હનસે બી વિશેષા-
ધિક હૈં, કયોંકિ વહાં ચન્દ્ર-સૂર્યદ્વીપ કા અભાવ હૈં । ઉત્તર દિશા મેં
હનસે બી વિશેષાધિક હૈં, કયોં કિ વહાં માનસ સરોવર હોને સે પ્રચુર
જલ હૈં ઔર પૂર્વોક્ત યુક્તિ કે અનુસાર જલ મેં વહુત પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
(જલચર) વિવ્યમાન હૈં ।

મણુબ્યોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશા કી અપેક્ષા સબ સે કમ મણુબ્ય

દિશાની અપેક્ષા તિર્યચ પચ્ચેન્દ્રિયોં અલ્પ વહુત્વ-દિશાની અપેક્ષાએ
અધાથી ઓછા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ પશ્ચિમ દિશામા છે, કેમકે પશ્ચિમમાં
ગૌતમદ્વીપ છે તેની અપેક્ષાએ પૂર્વમા વિશેષાધિક છે કેમકે પૂર્વમા ગૌતમ
દ્વીપ નથી. દક્ષિણ દિશામા એનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યાં ચન્દ્ર
સૂર્ય દ્વીપનો અભાવ છે. ઉત્તર દિશામા તેનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે
ત્યાં માનસ સરોવર હોવાથી ઘણું જળ છે અને પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર
જળમા ઘણા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ (જળચર) વિવ્યમાન છે.

મણુબ્યનુ અલ્પવહુત્વ દિશાઓની અપેક્ષાએ અધાથી ઓછા મણુબ્ય દક્ષિણ

અથ દિગ્નુપાતેન મનુષ્યાણામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયતિ—‘દિસાણુવાણં સઞ્વત્થોવા મણુસ્સા દાહિણઉત્તરેણ’ દિગ્નુપાતેન—દિગ્નુસારેણ, સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, મનુષ્યાઃ દક્ષિણોત્તરેણ—દક્ષિણસ્યામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ તયોર્દિશોઃ પશ્ચાનાં ભરતક્ષેત્રાણાં પશ્ચાનામૈરાવત ક્ષેત્રાણાશ્ચ સ્તોકત્વાત્ તેભ્યઃ ‘પુરચ્છિમેણં સંખેજ્જગુણા’ પૌરસ્ત્યેન—પૂર્વસ્યાં દિશિ મનુષ્યાઃ સંખયેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર ક્ષેત્રસ્ય સંખયેયગુણ ત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયા’ પશ્ચિમેન—પશ્ચિમાયાં દિશિ મનુષ્યા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ નિર્સર્ગત એવ મનુષ્યવાહુલ્યસદ્ભાવાત્,

અથ દિગ્નુપાતેન ભવનવાસિ દેવાનામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘દિસા-ણુવાણં સઞ્વત્થોવા ભવનવાસી દેવા પુરચ્છિમેણં પચ્ચત્થિમેણં’ દિગ્નુ-પાતેન—દિગ્નુસારેણ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ ભવનવાસિનો દેવાઃ પૌર-સ્ત્યેન—પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમેન પશ્ચિમાયાં ચ દિશિ ભવન્તિ, તયોર્દિશો ભવનાનાં સ્તોકત્વાત્ તેભ્યઃ ‘ઉત્તરેણ અસંખેજ્જગુણા’ ઉત્તરેણ—ઉત્તરસ્યાં દિશિ; ઉત્તરદિ-ગ્માવિનો ભવનવાસિનો દેવા અસંખયેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર સ્વસ્થાનતયા ભવનાનાં પ્રભૂતત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘દાહિણેણં અસંખેજ્જગુણા—દક્ષિણેન દક્ષિણસ્યાં દિશિ દક્ષિણ ઓર ઉત્તર દિશા મેં’ હૈં, કયોંકિ હન દિશાઓં મે પાંચ ભરત ઓર પાંચ ઁરવત ક્ષેત્ર થોડે હી હૈં । હનકી અપેક્ષા પૂર્વ દિશા મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । કયોંકિ વહાં ક્ષેત્ર સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં હનકી અપેક્ષા ઓ પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં સ્વભાવ સે હી મનુષ્યોં કી બહુલતા હૈ ।

દિશા કી અપેક્ષા ભવનવાસિયોં કા અલ્પબહુત્વ—દિશાઓં કી અપેક્ષા સે સબ સે કમ ભવનવાસી દેવ પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ દિશા મે હૈં, કયોંકિ હન ડોનોં દિશાઓં મે ડનકે ભવન થોડે હૈં । હનકી અપેક્ષા ઉત્તર મે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, કયોં કિ સ્વસ્થાન હોને સે વહાં ભવન બહુત અધિક હૈં । દક્ષિણ દિશા મેં હનસે ઓ અસંખ્યાતગુણા

અને ઉત્તર દિશામા છે કેમકે આ દિશાઓમા પાચ ભરત અને પાચ ઐરવત ક્ષેત્ર થોડા જ છે તેમની અપેક્ષાએ પૂર્વ દિશામા અસખ્યાતગુણા અધિક છે કેમકે ત્યા ક્ષેત્ર સખ્યાત ગુણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ પણ પશ્ચિમમા વિશેષાધિક છે કેમકે અધોલૌકિક ગામોમા સ્વભાવથી જ મનુષ્યોની બહુલતા છે

દિશાની અપેક્ષાએ ભવનવાસિયોનુ અલ્પ-બહુત્વ, દિશાઓની અપેક્ષાએ બધોથી અલ્પ ભવનવાસી દેવ પૂર્વ અને પશ્ચિમમા છે કેમકે, આ બન્ને દિશાઓમા તેમના ભવન ઓછા છે તેમની અપેક્ષાએ ઉત્તરમા અસખ્યાત ગુણા અધિક છે કેમકે સ્વસ્થાન હોવાથી ત્યાં ભવન ઘણા અધિક છે દક્ષિણ દિશામા તેનાથી પણ અસખ્યાત ગણા છે કેમકે ત્યા પ્રત્યેક ત્રિધાયના ચાર

भवनवासिनो देवा असंख्येयगुणा भवन्ति तत्र निकाये निकाये चतुर्णां भवनशत-
सहस्राणामतिरेकात् बहूनां कृष्णपाक्षिगानां तत्रोत्पादाच्च भवनानामतीव बाहुल्येन
असंख्येयगुणा भवनवासिन इत्याशयः,

अथ दिगनुपातेन वानव्यन्तराणामल्पबहुत्वमाह—‘दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा
वाणमंतरा देवा पुरच्छिमेणं’ दिगनुपातेन—दिगनुसरणेन सर्वस्तोकाः—सर्वे-
भ्योऽस्याः वानव्यन्तरा देवाः पौरस्त्येन—पूर्वस्यां दिशि भवन्ति, सुषिरस्थाने
एव वानव्यन्तराणां संचारेण धनस्थाने तेषां संचाराभावेन पूर्वस्यां दिशि
धनस्थानत्वेन संचाराभावात् स्तोका एव वानव्यन्तरा भवन्ति इत्याशयः,
तेभ्यः ‘पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया’ पश्चिमेन पश्चिमायां दिशि, वानव्य-
न्तरा विशेषाधिका भवन्ति, तत्राधोलौकिकग्रामेषु रन्ध्रसंभवात्, तेभ्यः
‘उत्तरेणं विसेसाहिया’ उत्तरेण—उत्तरस्यां दिशि वानव्यन्तरा देवा विशेषाधिका
भवन्ति तत्र तेषां स्वस्थानतया नगरावासबाहुल्यसद्भावात्, तेभ्योऽपि ‘दाहि-
हैं, क्योंकि कि वहां प्रत्येक निकाय के चार-चार लाख भवन अधिक हैं
और बहुत-से कृष्णपाक्षिक इसी दिशा में उत्पन्न होते हैं, अतएव
वे असंख्यातगुणा अधिक हैं ।

दिशा की अपेक्षा वानव्यन्तरो का अल्पबहुत्व—दिशा की दृष्टि
से विचार किया जाय तो सब से कम वानव्यन्तर देव पूर्व दिशा में
हैं, क्योंकि पोले स्थानों में ही वानव्यन्तरो का संचार होता है, ठोस
जगह में नहीं और पूर्व में ठोस स्थान अधिक हैं । इस कारण वहां
वानव्यन्तर थोड़े ही होते हैं । पूर्व की अपेक्षा पश्चिम दिशा में विशेष-
पाधिक हैं, क्योंकि वहां अधोलौकिक ग्रामों में रन्ध्र हैं । पश्चिम की
अपेक्षा उत्तर दिशा में विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहां उनके स्वस्थान
होने से नगरावासों की बहुलता है । उत्तर की अपेक्षा दक्षिण में विशेष-
पाधिक हैं, क्योंकि दक्षिण दिशा में उनके नगरावास अत्यधिक हैं ।

चार लाख भवन अधिक छे अने घण्टा कृष्ण पाक्षिक आ दिशाभा उत्पन्न
थाय छे, तेथी न तेओ अस गयात गुणा अधिक छे.

दिशाओनी अपेक्षाओ वानव्यन्तरेणु अल्प बहुत्व—दिशानी दृष्टिथी
विचार करायतो अधाथी ओछा वानव्यन्तर देव पूर्व दिशाभा छे केमके पोला
स्थानेभा न वानव्यन्तरेणो स चार थाय छे. धन नग्याभा (नक्षर नग्या)
नथी थतो अने पूर्वभा नक्षर स्थान अधिक छे ओ कारणे त्या वानव्यन्तर
थोडा न डोय छे पूर्वनी अपेक्षाओ पश्चिम दिशाभा विशेषाधिक छे, केमके
त्या अधोलौकिक ग्रामेभा रन्ध्र छे पश्चिमनी अपेक्षाओ उत्तर दिशाभा
विशेषाधिक छे. केमके त्या तेमना स्थान डोवाथी नगरावासेनी बहुलता छे.

ળેળં વિસેસાહિયા, દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્થાં દિશિ વિશેષાધિકા વાનવ્યન્તરા દેવા ભવન્તિ, તત્ર તેષામતીવાધિક નગરાવાસસત્વાત્, અથદિગનુપાતેન જ્યોતિષ્કાણાં દેવાનામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘દિસાણુવાણં સવ્વત્થોવા જોહસિયા દેવા પુરંચ્છમ-પચ્ચત્થિમેળં દિગનુપાતેન-દિગપેક્ષયા સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પાજ્યોતિષ્કાં દેવાઃ પૌરસ્ત્યપશ્ચિમાયાશ્ચ ભવન્તિ તયોર્દિશોઃ ચન્દ્રસૂર્યદ્વીપેષુ ઉદ્યાનપ્રાયેષુ અલ્પાનામેવ જ્યોતિષ્કાણાં સદ્ ભાવાત્ તેભ્યો-‘દાહિળેળં વિસેસાહિયા’ દક્ષિણેન દક્ષિણસ્થાં દિશિ જ્યોતિષ્કા દેવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર વિમાનાનાં પ્રભૂતત્વાત્ કૃષ્ણ-પાક્ષિકાણાં દક્ષિણદિગ્વર્તિત્વાચ્ચેત્યાશયઃ, તેભ્યોઽપિ ‘ઉત્તરેળં વિસેસાહિયા’ ઉત્તરેળ-ઉત્તરસ્થાં દિશિ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર માનસસરસિ વહૂનાં જ્યોતિ-ષ્કાણાં ક્રીડાસ્થાનસત્ત્વેન ક્રીડાવ્યાપૃતાના તેષાં નિત્યસંદ્ભાવાત્, માનસ-રોવર્તિનાં મત્સ્યાદિજલચરાણામ્ સન્નિહિતવિમાનદર્શનેન જાતિસ્મરણાત્ કિશ્ચિદ-વ્રતે સ્વીકૃત્ય અશનાદિવર્જનંચ કૃત્વા કૃતનિદાનાનાં તત્રોત્પાદાત્ ઉત્તરદિગ્વર્તિનો

દિશાઓં કી અપેક્ષા જ્યોતિષ્ક દેવોં કા અલ્પબહુત્વ-દિશા કી અપેક્ષા સચ સે કમ જ્યોતિષ્ક દેવ પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ દિશાઓં મેં હૈં, ક્યોંકિ હન દિશાઓં મેં ચન્દ્ર-સૂર્યદ્વીપોં મે, જો કિ ઉદ્યાનપ્રધાન હૈં, અલ્પ જ્યોતિષ્ક દેવ હી હોતે હૈં, । દક્ષિણ દિશા મેં ડનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ દક્ષિણ મે ડનકે વિમાન અધિક હૈં ઓર કૃષ્ણપાક્ષિક દક્ષિણ મેં હી રહતે હૈં । ઉત્તર દિશા મે ડનસે ઓ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઉત્તર મે માનસ સરોવર મે જ્યોતિષ્ક દેવોં કે ક્રીડાસ્થલ બહુત હૈં ઓર ક્રીડા મે નિરત હોને કે કારણ વહાં જ્યો-તિષ્ક દેવ સદેવ રહતે હૈં । માનસ સરોવર કે મત્સ્ય આદિ જલચર અપને નિકટવર્તી વિમાનોં કો દેવકર જાતિરમરણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર

ઉત્તરની અપેક્ષાએ દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે, કેમકે દક્ષિણ દિશામા તેમના નગરાવાસ અત્યધિક છે

દિશાની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક દેવોનુ અલ્પ બહુત્વ-દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાઓમા છે. કેમકે એ દિશાઓમા ચન્દ્ર સૂર્ય દ્વીપોમા કે જે ઉદ્યાન પ્રધાન છે અલ્પ જ્યોતિષ્ક દેવ હોય છે. દક્ષિણ દિશામા તેમની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે, કેમકે દક્ષિણમા તેમના વિમાન અધિક છે અને કૃષ્ણ પાક્ષિક દક્ષિણમા જ રહે છે ઉત્તર દિશામા તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે ઉત્તરમા માનસ સરોવરમા જ્યોતિષ્ક દેવોના ક્રીડા સ્થાન ઘણા છે અને ક્રીડામા નિરત રહેવાના કારણે ત્યાં જ્યોતિષ્ક દેવ સદેવ રહે છે. માનસ સરોવરના મત્સ્ય આદિ જલચર પોતાના નજીકના વિમાનોને જોઈને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી દે છે અને

જ્યોતિષ્કાઃ દાક્ષિણાત્યેભ્યો વિશેષાધિકાઃ ભવન્તીત્યાશયઃ, અથ દિગનુપાતેન સૌધર્માદિદેવાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘દિસાણુવાણં સન્વન્થોવા દેવા સૌધર્મ્યે કલ્પે પુરચ્છિમ પચ્ચત્થિમેણં’ દિગનુપાતેન-દિગનુસરણેન સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યો-ડલ્પાઃ વૈમાનિકાઃ દેવાઃ સૌધર્મે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમેન-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયાશ્ચ ભવન્તિ આવલિકા પ્રવિષ્ટાનાં વિમાનાનાં ચતમૃષ્વપિ દિક્ષુ સમાનત્વેન પુષ્પાવકીર્ણાનાશ્ચ પ્રભૂતાનામસંખ્યેયયોજનવિસ્તારાણાં દક્ષિણસ્યાગુત્તરસ્યામેવ દિશિ સત્ત્વેન અન્યત્રાભાવાત્ સર્વસ્તોકા વૈમાનિકદેવાઃ પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયાશ્ચ ભવન્તિ इत्याशयः

લેતે હૈં ઓર ફિર કિંચિત્ વ્રત કો સ્વીકાર કરકે તથા અજ્ઞાન આદિ કા ત્યાગ કરકે નિદાન કે કારણ વહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । યહી કારણ હૈ કિ ઉત્તર દિશા મે દક્ષિણ કી અપેક્ષા જ્યોતિષ્ક દેવ વિશેષાધિક પાવે જાતે હૈં ।

દિશાઓં કી અપેક્ષા સૌધર્મ આદિ દેવોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશાઓં કી અપેક્ષા સબસે કમ વૈમાનિક દેવ સૌધર્મકલ્પ મે પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ દિશાઓં મે હૈં । ઇસકા કારણ યહ હૈ કિ આવલિકા પ્રવિષ્ટ વિમાન તો ચારોં દિશાઓં મે બરાબર હૈં મગર બહુસંખ્યક ઓર અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાલે પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન દક્ષિણ ઓર ઉત્તર મે હી હોતે હૈં. પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ મે નહીં હોતે । ઇસ કારણ પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ મેં સબ સે કમ વૈમાનિક દેવ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ઉત્તર મે વૈમાનિક દેવ અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વહાં પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન બહુત હૈં ઓર વે અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાલે હૈં । દક્ષિણ મેં ઇનસે મી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ દક્ષિણ દિશા મે કૃષ્ણપાક્ષિકોં કા

પછી કાર્ધક વ્રતને સ્વીકારીને તથા અજ્ઞાન આદિને ત્યાગ કરીને નિદાનના કારણે ત્યા ઉત્પન્ન થાય છે આ જ કારણ છે કે ઉત્તર દિશામા દક્ષિણની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક દેવ વિશેષાધિક મળે છે

દિશાઓની અપેક્ષાએ સૌધર્મ આદિ દેવોનું અલ્પ બહુત્વ દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા વૈમાનિક દેવ સૌધર્મ કલ્પમા પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશાઓમા છે એનું કારણ એ છે કે આવલિકા પ્રવિષ્ટ વિમાનો તો ચારે દિશાઓમા બરાબર છે, પરંતુ બહુસંખ્યક અને અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર વાળા પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન દક્ષિણ અને ઉત્તરમા જ હોય છે પૂર્વ પશ્ચિમમા નથી હોતા તે કારણે પૂર્વ અને પશ્ચિમમા બધાથી ઓછા વૈમાનિક દેવ છે. તેમની અપેક્ષાએ ઉત્તરમા વૈમાનિક દેવ અસંખ્યાત ગણા અધિક છે કેમકે ત્યા પુષ્પાવકીર્ણ વિમાન ઘણા છે અને તેઓ અસંખ્યાત યોજન વિસ્તાર

તેભ્યઃ-‘ઉત્તરેણ અસંખેજ્જગુણા’ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ વૈમાનિકા દેવાઃ અસંખ્યે-યગુણા ભવન્તિ, તત્ર પુષ્પાવકીર્ણક દિમાનાનાં વાહલ્યાત્ અસંખ્યેયયોજનવિસ્તારાચ્છેત્યાશયઃ, તેભ્યોઽપિ ‘દાહિણેણ વિસેસાહિયા’ દાક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ વિશેષાધિકા વૈમાનિકદેવાઃ ભવન્તિ, તત્ર કૃષ્ણપાક્ષિકાણાં વાહુલ્યેન ગમનાત્,

અથ દિગત્રુપાતેન ઈશાનવૈમાનિકદેવાનામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘દિસાણુવાણં સઘ્વત્થોવા દેવા ઈસાણે કલ્પે પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમેણં’ દિગત્રુપાતેન-દિગં-પેક્ષયા સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વૈમાનિકા દેવા ઈશાને કલ્પે પૌસ્ત્યપશ્ચિમેન-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયાઞ્ચ ભવન્તિ, તેભ્યઃ-‘ઉત્તરેણ અસંખેજ્જગુણા’ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ ઈશાને કલ્પે વૈમાનિકા દેવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ-‘દાહિણેણ વિસેસાહિયા’ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ ઈશાને કલ્પે વૈમાનિક દેવા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર કૃષ્ણપાક્ષિકાનાં પ્રાચુર્યેણ ગમનાત્,

અથ દિગત્રુપાતેન સનત્કુમારકલ્પ વૈમાનિકદેવાનામલ્પબહુત્વમાહ-‘દિસાણુવાણં સઘ્વત્થોવા દેવા સણંકુમારે કલ્પે પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમેણં’ દિગત્રુપાતેન-દિગત્રુસરણેન, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વૈમાનિકા દેવાઃ સનત્કુમારે કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમેન-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયાઞ્ચ દિશિ ભવન્તિ, તેભ્યઃ-‘ઉત્તરેણ અસંખેજ્જગુણા’ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્યાં દિશિ સનત્કુમારવૈમાનિકદેવા અસંખ્યેયગુણા અધિકતા સે ગમન હોતા હૈ ।

ઈશાનકલ્પ કે વૈમાનિક દેવોં કા અલ્પબહુત્વ-દિશાઓં કી અપેક્ષા સઑસે કમ દેવ ઈશાનકલ્પ મેં પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં, ઉત્તર મેં ંનસે અસંખ્યાત ગુણિત હૈ, ઈસકા કારણ પહલે બતલાયા હૈ વહી સ ના ઑાહિે । દક્ષિણ મેં ંનસે ંી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ વહાં કૃષ્ણપાક્ષિકોં કા પ્રચુરતા સે ગમન હોતા હૈ ।

સનત્કુમાર કલ્પ કે દેવોં કા અલ્પબહુત્વ-સઑ સે કમ દેવ સનત્કુમાર કલ્પ મેં પૂર્વ ઓર પશ્ચિમ દિશા મેં હૈં, ઉત્તર મેં ંનસે અસંખ્યાત

વાળા છે દક્ષિણમા તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે. કેમકે દક્ષિણ દિશામા કૃષ્ણ પાક્ષિકોનુ અધિકતાથી ગમન થાય છે.

ઇશાન કલ્પના વૈમાનિક દેવોનુ અલ્પ-બહુત્વ-દિશાઓની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા દેવ ઇશાન કલ્પમા પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામા છે, ઉત્તરમા ઓનાથી અસંખ્યાત ગુણિત છે, તેનુ કારણ પહેલા બે બતાવ્યુ છે તેજ સમ-બધુ બેઇએ દક્ષિણમા તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યા કૃષ્ણપાક્ષિકોની પ્રચુરતાથી ગમન થાય છે

સનત્કુમાર કલ્પના દેવોનુ અલ્પ બહુત્વ-બધાથી ઓછા દેવ સનત્કુમાર કલ્પમા પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશામા છે, ઉત્તરમા તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા

भवन्ति, तेभ्योऽपि 'दाहिणेणं विसेसाहिया' दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि सन-
त्कुमारवैमानिक देवा विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,

अथ दिगनुपातेन माहेन्द्रवैमानिकदेवानामल्पवहुत्वमाह-‘दिसाणुवाएणं
सव्वत्थोवा देवा माहिंदे कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमेणं’ दिगनुपातेन-दिगपेक्षया,
सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिका देवाः माहेन्द्रे कल्पे पौरस्त्यपश्चिमेन-
पूर्वस्या पश्चिमायाश्च दिशि भवन्ति, तेभ्यः-‘उत्तरेणं असंखेज्जगुणा’ उत्तरेण-
उत्तरस्यां दिशि माहेन्द्रवैमानिका देवाः, असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-
‘दाहिणेणं विसेसाहिया’ दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि माहेन्द्रवैमानिकदेवा
विशेषाधिका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः कृष्णपाक्षिकाणा तत्र बाहुल्येन गमनात्,

अथ दिगनुपातेन ब्रह्मलोक वैमानिकदेवानामल्पवहुत्वं प्ररूपयति-‘दिसा-
णुवाएणं सव्वत्थोवा देवा वंमलोए कप्पे पुरच्छिमपच्चत्थिमउत्तरेणं’ दिगनुपा-
तेन-दिगपेक्षया, सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पा वैमानिका देवाः ब्रह्मलोके कल्पे पौर-
स्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याश्च दिशि भवन्ति, बहूनां कृष्ण-
गुणित हैं और दक्षिण में उनसे भी विशेषाधिक हैं। इसका कारण
पूर्ववत् ही समझ लेना चाहिए।

माहेन्द्र कल्प के देवों का अल्पबहुत्व-माहेन्द्र कल्प में सब से कम
देव पूर्व और पश्चिम में हैं, उनकी अपेक्षा उत्तर में असंख्यात गुणा
और उत्तर की अपेक्षा दक्षिण दिशा में विशेषाधिक हैं। इसका कारण
भी पूर्ववत् ही समझना चाहिए।

ब्रह्मलोक कल्प के देवों का अल्पबहुत्व-सब से कम देव ब्रह्मलोक
कल्प में पूर्व पश्चिम और उत्तर दिशा में हैं क्योंकि बहुसंख्यक कृष्ण-
पाक्षिक तिर्य्यच दक्षिण दिशा में उत्पन्न होते हैं और शुक्लपाक्षिक
थोड़े ही होते हैं। इस कारण ब्रह्मलोक में पूर्व पश्चिम और उत्तर

છે અને દક્ષિણમાં તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે તેનું કારણ પણ પૂર્વવત્ સમજ
લેવું જોઈએ

માહેન્દ્ર કલ્પના દેવોનું અલ્પ બહુત્વ-માહેન્દ્ર કલ્પમાં બધાથી ઓછા
દેવ પૂર્વ પશ્ચિમમાં છે, તેમની અપેક્ષાએ ઉત્તરમાં અસંખ્યાત ગુણા અને
ઉત્તરની અપેક્ષાએ દક્ષિણ દિશામાં વિશેષાધિક છે તેનું કારણ પણ પૂર્વની
જેમ સમજ લેવું જોઈએ

બ્રહ્મલોક કલ્પના દેવોનું અલ્પ બહુત્વ-બધાથી ઓછા દેવ બ્રહ્મલોકમાં
પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામાં છે, કેમકે બહુસંખ્યક કૃષ્ણપાક્ષિક તિર્યચ
દક્ષિણ દિશામાં ઉત્પન્ન થાય છે અને શુકલપાક્ષિક થોડાજ હોય છે તે કારણે

પાક્ષિક તિર્યગ્યોનિકાનાં દક્ષિણસ્યાં દિશિ સમુત્પાદેન શુક્લપાક્ષિકાણાશ્ચ સ્તોકા-
નામતિ પૂર્વોત્તરપશ્ચિમદિગ્ભાવિનો બ્રહ્મલોકવૈમાનિકદેવાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તીતિ
ભાવઃ તેભ્યઃ 'દાહિણેણં' અસંખ્યેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યાં દિશિ બ્રહ્મલોક
વૈમાનિકદેવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર બહુનામેવ કૃષ્ણપાક્ષિકાણાં સમુત્પાદાત્,

અથ દિગ્નુપાતેન લાન્તકવૈમાનિકદેવાનામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયતિ-'દિસાણુ-
વાણં સવ્વત્થોવા દેવા લંતણ કપ્પે પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં' દિગ્નુપાતેન
-દિગ્પેક્ષયા સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વૈમાનિકા દેવાઃ લાન્તકે કલ્પે પૌરસ્ત્ય
પશ્ચિમોત્તરેણ-પૂર્વસ્યાં પશ્ચિમાયામુત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ, તેભ્યો 'દાહિણેણં
અસંખ્યેજ્જગુણા' દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યા દિશિ લાન્તકવૈમાનિક દેવા અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ, તત્ર બહુનાં કૃષ્ણપાક્ષિકાણાં સમુત્પાદાત્,

અથ દિગ્નુપાતેન મહાશુકવૈમાનિકદેવાનામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયતિ-'દિસા-
ણુવાણં સવ્વત્થોવા દેવા મહાશુકકે કપ્પે પુરચ્છિમપચ્ચત્થિમ ઉત્તરેણં' દિગ્નુ-
પાતેન-દિગ્નુસરણેન, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વૈમાનિકા દેવાઃ મહાશુકે
કલ્પે પૌરસ્ત્યપશ્ચિમોત્તરેણ પૂર્વસ્યા પશ્ચિમાયામ્ ઉત્તરસ્યાશ્ચ દિશિ ભવન્તિ, તેભ્યો

દિશા મેં સબ સે કમ દેવ હૈં તથા દક્ષિણ દિશા મેં ડનકી અપેક્ષા
અસંખ્યાત ગુણા દેવ હૈં, ક્યોંકિ વહાં બહુત કૃષ્ણપાક્ષિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં।

લાન્તક કલ્પ કે દેવોં કા અલ્પબહુત્વ-લાન્તક કલ્પ મેં પૂર્વ,
પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દિશા મેં સબસે કમ દેવ હૈં તથા દક્ષિણ મેં ડનસે
અસંખ્યાતગુણા હૈં। ઇસકા કારણ પૂર્વવત્ હી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે।

મહાશુક કલ્પ કે દેવોં કા અલ્પબહુત્વ-મહાશુક નામક કલ્પ મેં
પૂર્વ, પશ્ચિમ ઓર ઉત્તર દિશાઓં મેં સબ સે કમ દેવ હૈં તથા દક્ષિણ
મેં ડનસે અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ક્યોંકિ દક્ષિણ દિશા મેં બહુસંખ્યક

બ્રહ્મલોકમા પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશામા બધાથી ઓછા દેવ છે તથા
દક્ષિણ દિશામા તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે ત્યાં ઘણા કૃષ્ણ
પાક્ષિક ઉત્પન્ન થાય છે.

લાન્તક દેવોનુ અલ્પ બહુત્વ-લાન્તક કલ્પમા પૂર્વ પશ્ચિમ અને ઉત્તર
દિશામા બધાથી ઓછા દેવ છે તથા દક્ષિણમા તેનાથી અસંખ્યાત ગુણા છે
તેનું કારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવું જોઈએ.

મહાશુક કલ્પના દેવોનુ અલ્પબહુત્વ-મહાશુક નામક કલ્પમા પૂર્વ પશ્ચિમ
અને ઉત્તર દિશાઓમા બધાથી ઓછા દેવ છે તથા દક્ષિણમા તેનાથી અસંખ્યાત
ગુણા છે, કેમકે દક્ષિણ દિશામા બહુસંખ્યક કૃષ્ણ પાક્ષિક ઉત્પન્ન થાય છે,

‘दाहिणेण असंखेज्जगुणा’ दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि महाशुक्र वैमानिक देवा असंख्येयगुणा भवन्ति, बहूनां कृष्णपाक्षिकाणा तत्र समुत्पादात्,

अथ दिगनुपातेन सहस्रार वैमानिकदेवानामल्पबहुत्वं प्ररूपयति-‘दिसा-
णुवाएणं सव्वत्थोवा देवा सहस्रारे कप्पे पुरत्थिमपच्चत्थिम उत्तरेणं’ दिगनु-
पातेन-दिगपेक्षया सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वैमानिकदेवाः सहस्रारे कल्पे
पौरस्त्यपश्चिमोत्तरेण-पूर्वस्यां पश्चिमायाम् उत्तरस्याञ्च दिशि भवन्ति, तेभ्यो-
‘दाहिणेण असंखेज्जगुणा’ दक्षिणेन-दक्षिणस्यां दिशि सहस्रारवैमानिकदेवा
असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रगुक्तयुक्तेः, अथ आनतप्राणतादिषु बहुतुल्यत्वमति-
दिशन्नाह-‘ते णं परं बहुसमोववन्नगा समणाउसो !’ तेन परम् तदन्तरम्-सहस्रार-
पर्यन्तानन्तरि मित्यर्थः, भो श्रमण ! आयुष्मन् ! बहुसमोपपन्नका अवसेयाः,
तथा चानतादिषु मनुष्याणामेवोत्पादेन प्रतिकल्पं प्रतिग्रैवेयकं प्रत्यनुत्तरविमानं
चतसृषु अपि दिक्षु प्रायो बहुतुल्या एव विज्ञेयाः,

कृष्णपाक्षिक उत्पन्न होते हैं ।

सहस्रार कल्प के देवों का अल्पबहुत्व-सहस्रार कल्प में पूर्व,
पश्चिम और उत्तर दिशा में सब से कम देव हैं तथा दक्षिण में उनसे
असंख्यातगुणित अधिक हैं । इसका कारण भी पूर्वोक्त ही सम-
झना चाहिए ।

आनत प्राणत आदि कल्पों में देवों का अल्पबहुत्व-हे आयुष्मन्
श्रमण ! सहस्रार कल्प के बाद ऊपर के कल्पों के तथा ग्रैवेयक एवं
अनुत्तर विमानों के देव चारों दिशाओं में समान-बराबर हैं, क्योंकि
वहाँ मनुष्यों की ही उत्पत्ति होती है ।

सिद्धों का अल्पबहुत्व-दिशाओं की अपेक्षा से सब से कम सिद्ध
दक्षिण और उत्तर दिशा में हैं । इसका कारण यह है कि सिद्धि

सहस्रार कल्पना देवानु अल्प बहुत्व-सहस्रार कल्पमा पूर्व पश्चिम
अने उत्तर दिशाभा अधाथी ओछा देव छे तथा दक्षिणभा तेमनाथी असंख्यात
गुणित अधिक छे ओनु कारण पण पूर्वोक्त समजवु लेधये

आनत-प्राणत आदि कल्पोभां देवानु अल्प बहुत्व-हे आयुष्मन् !
श्रमण ! सहस्रार कल्प पछी उपरना कल्पोना तथा ग्रैवेयक तेमज अनुत्तर
विमानोना देव आरे दिशाओभां समान-बराबर छे, केमके त्यां मनुष्योनीज
उत्पत्ति थाय छे

सिद्धोनु अल्पबहुत्व-दिशाओनी अपेक्षाओ अधाथी ओछा सिद्ध दक्षिण
अने उत्तर दिशाभा छे तेनु कारण ओ छे के सिद्ध अनुष्योने ज प्राप्त थाय

અથ દિગ્મનુપાતેન મિદ્ધાનામલ્પવદ્ભૂત્વં પ્રસ્પયતિ-‘દિમાણુવાણં સઽવત્થોવા સિદ્ધા દાદિણેણં ઉત્તરેણં’ દિગ્મનુપાતેન દિગપેક્ષયા, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વે-મ્પોડ્લપાઃ સિદ્ધાઃ, દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્યામ્ ઉત્તરેણ-ઉત્તરમ્પાં દિગિ ભવન્તિ, મનુષ્યા એવ સિદ્ધયન્તિ, નેતરે સિદ્ધયન્તિ, સિદ્ધયન્તો મનુષ્યા અપિ યેષુ આકાશપ્રદેશેષુ ચરમસમયેડગ્ગાદ્વા ભવન્તિ તેષ્વેવાગ્ગાગ્રપ્રદેશેષુ ઋર્ધ્વમપિ ગચ્છન્તિ, તેષ્વેવ ઉપર્યવત્તિગુન્તે ન ક્ષિન્નિદપિ વરું ગચ્છન્તિ, તત્ર દક્ષિણસ્યાં દિશિ પશ્ચમુ ભર-તેષુ, ઉત્તરરયા દિગિ પશ્ચમુ ઐરવતેષુ રતોકાઃ એવ મનુષ્યાઃ સિદ્ધયન્તિ, સિદ્ધિ-ક્ષેત્રસ્યાલ્પતાત્, સુપમનુપમાદો ચ સિદ્ધ્યભાવાત્ इति દક્ષિણોત્તરક્ષેત્રસિદ્ધાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તિ ઇત્યાશયઃ, તેભ્યઃ ‘પુરચ્છિમેણં સંસ્થેજગુણા’ પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્યા દિગિ સંસ્થેયગુણાઃ મિદ્ધા મનન્તિ, ભરતૈરવતક્ષેત્રેભ્યઃ પૂર્વવિદેહાનામ્ સંસ્થેયગુણતયા તદવર્તિમનુષ્યાણામપિ સંસ્થેયગુણત્માત્, તેષાંચ સર્વકાલં સિદ્ધિ-

મનુષ્યોં કો હી પ્રાત્ હોતી હે, અન્ય કિસી જીવ કો નહીં । સિદ્ધિ હોને વાલે મનુષ્ય ચરમ સમય મેં જહાં મ્થિત હોતે હૈં, ડસી સીધ મેં વે ડપર જાતે હૈં ઓર ડસી સીધ મેં (ડસી દિશા મેં) જાકર લોકાગ્ર પર પ્રતિષ્ઠિત હોતે હૈં, તનિક મો ઇધર-ઉધર નહીં હોતે । દક્ષિણદિશા મેં પાંચ ભરત ક્ષેત્રોં મે તથા ઉત્તર દિશા મે પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રોં મે થોડે હી મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતે હૈં, ક્યોં કિ સિદ્ધિ ક્ષેત્ર થોડા હૈ ઓર ફિર સુપમાસુપમા આદિ આરોં મે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત નહીં હોતી । ઇસ કારણ દક્ષિણ ઓર ઉત્તર મે સિદ્ધિ સવ સે કમ હૈ । પૂર્વ દિશા મે ડનરો ડસંસ્થાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ ભરત એવં ઐરવત ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા પૂર્વ વિદેહ સંસ્થાતગુણિત હૈ, અતએવ વહાં મનુષ્ય મો સંસ્થાત ગુણિત હૈં ઓર વહાં સે સર્વ કાલ મે સિદ્ધિ હોતી રહતી હૈ (વહાં

છે અન્ય કોઈ જીવને નહિ, મિદ્ધ થનારા મનુષ્ય ચરમ સમયમા જ્યા સ્થિત હોય છે, ત્યાથી સિદ્ધા તેઓ ઉપર જાય છે અને તેજ સીધમા (એજ દિશામા) જઈને લોકાગ્ર પર પ્રતિષ્ઠિત થાય છે, જરાપણુ આમ તેમ નથી થતા દક્ષિણ દિશામા પાંચ ભરત ક્ષેત્રોમા તથા ઉત્તર દિશામા પાંચ ઐરવત ક્ષેત્રોમા થોડાજ મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે, કેમકે સિદ્ધ ક્ષેત્ર ઓછા છે અને વળી સુષમા આદિ આરાઓમા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત નથી થતી એ કારણથી દક્ષિણ અને ઉત્તરમા સિદ્ધિ બધાથી ઓછા છે પૂર્વ દિશામા તેમનાથી અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે ભરત તેમજ ઐરવત ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ પૂર્વ વિદેહ સંખ્યાત ગુણિત છે તેથીજ ત્યા મનુષ્ય પણ સંખ્યાત ગુણિત છે અને ત્યાથી સર્વ કાળમા સિદ્ધિ થતી રહે છે (ત્યા આરાના વિભાગ નથી-સદા એાથા આરાની

भावात्, तेभ्यः 'पञ्चत्विमेण विसेसाहिया' पश्चिमेन-पश्चिमायां दिशि सिद्धाः विशेषाधिका भवन्ति, अधोलौकिकग्रामेषु मनुष्याणां प्राचुर्यात्, इति 'दारं' दिग्द्वारं १ प्रथमम् समाप्तम् ॥सू० २॥

गतिद्वार वक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं देवाणं सिद्धाण य पंचगइ अणुवाएणं समोसेणं कतरे कतरे-
हिंतो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा !
सव्वत्थोवा मणुस्सा नेरइया असंखेज्जगुणा, देवा असंखेज्जगुणा,
सिद्धा अणंतगुणा, तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा, एएसि णं
भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं तिरिक्खजोणीण, मणु-
स्साणं मणुस्सीणं देवाणं देवीणं सिद्धाण य अट्ठगइ अणुवा-
एणं समोसेणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवाओ, मणुस्सीओ
मणुस्सा असंखेज्जगुणा, नेरइया असंखेज्जगुणा, तिरिक्ख
जोणिणीओ असंखेज्जगुणाओ, देवा असंखेज्जगुणा, देवीओ
संखेज्जगुणाओ, सिद्धा अणंतगुणा, तिरिक्खजोणिया अणंत-
गुणा । दारं २ ॥सू० ३॥

आरों का विभाग नहीं है—सदा चतुर्थ आरे की सी स्थित रहती है) पश्चिम दिशा में उनसे भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि अधोलौकिक ग्रामों में मनुष्यों की अधिकता होती है ॥२॥

प्रथम दिग्द्वार समाप्त

(२) गतिद्वार

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते ! नेरइयाणं तिरिक्ख जोणियाणं मणु-

स्थिति रहे छे) पश्चिम दिशाभा तेमनाथी पणु विशेषाधिक छे, डेमके अधो-
लौकिक ग्रामोभा मनुष्योनी अधिकता होय छे ॥ २ ॥

प्रथम दिग्द्वार समाप्त

(२) गति द्वार

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते । नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं मणुस्साणं देवाणं

છાયા—એતેપાં સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકાણામ્ તિર્યગ્યોનિકાનામ્ મનુષ્યાણાં
 દેવાનાં સિદ્ધાનાં પશ્ચાનાં ગત્યનુપાતેન સમાસેન વતરે કતરેભ્યઃ અલ્પા વા,
 વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ મનુષ્યાઃ નૈર-
 યિકા અસંખ્યેયગુણાઃ, દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સિદ્ધાઃ અનન્તગુણાઃ, તિર્યગ્યો-
 નિકાઃ અનન્તગુણાઃ, એતેપાં સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકાણામ્ તિર્યગ્યોનિકાનામ્

સ્સાણં દેવાણં સિદ્ધાણ ચ) હે ભગવન્ ! ઇન નારકોં, તિર્યચોં, મનુષ્યોં
 દેવોં ઓર સિદ્ધોં કી (પંચગતિ અણુવાણં) પાંચ ગતિઓં કી અપેક્ષા
 સે (સમાસેણં) સંક્ષેપ સે (કયરે કયરેહિતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા)
 અલ્પ હૈ (વહુયા વા) યા વહુત હૈ (તુલ્લા વા) યા તુલ્ય હૈ (વિસેસા-
 હિયા વા) યા વિશેષાધિક હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા)
 સવ સે કમ (મણુસ્સા) મનુષ્ય હૈં (નેરદ્યા અસંલેજ્જગુણા) નૈરયિક
 અસંખ્યાતગુણા હૈં (સિદ્ધા) સિદ્ધ (અણંતગુણા) અનન્તગુણા હૈં (તિરિ-
 વ્વજોણિયા અણંતગુણા) તિર્યચ અનન્ત ગુણા હૈં ।

(एएसि णं भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं, तिरिक्खजोणि-
 णीणं, मणुस्साणं, मणुस्सीणं, देवाणं देवीणं सिद्धाण च) हे भगवन् !
 इन नारकों, तिर्यचों, तिर्यचनियों, मनुष्यों, मनुष्यनिकों, देवों,
 देवियों और सिद्धों की (अट्टगति अणुवाएणं) आठ गतियों की अपेक्षा
 से (समासेणं) संक्षेप से (कयरे कयरेहितो) कौन किससे (अप्पा वा)
 अल्प है (वहुया वा) या बहुत है (तुल्ला वा) या तुल्य है (विसेसा-

सिद्धाण च) हे भगवन् । आ नारको, तिर्यचो, मनुष्यो, देवो अने सिद्धोनी
 (पंचगति अणुवाएण) पांच गतियोनी अपेक्षाये (समासेण) संक्षेपथी (कयरे
 कयरेहितो) कोथु कोनाथी (अप्पा वा) अल्प છે (વહુયા વા) અગર વધુ છે
 (તુલ્લા વા) અગર તુલ્ય છે (વિસેસાહિયા વા) અપર વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા
 હે ગૌતમ (સન્વત્થોમા) બધાથી ઓછા (મણુસ્સા) મનુષ્ય છે (નેરદ્યા અસલે-
 જ્જ ગુણા) નૈરયિક અસખ્યાત ગુણિત છે (દેવા) દેવ (અસલેજ્જ ગુણા) અસખ્યાત
 ગુણા છે (સિદ્ધા) સિદ્ધ (અણત્તગુણા) અનન્ત ગુણા છે (તિરિક્વ જોણિયા અનન્ત
 ગુણા) તિર્યચ અનન્ત ગુણા છે

(एसिण भंते नेरइयाण तिरिक्खजोणियाण, तिरिक्खजोणिणीण, मणु-
 स्साण, मणुस्सीण, देवाण, देवीण, सिद्धाणं च) भगवन् । आ नारको, तिर्यचो,
 तिर्यचनियो, मनुष्यो, मनुष्यनियो, देवो, देवियो, अने सिद्धोनी (अट्टगति
 अणुवाएण) आठ गतियोनी अपेक्षाये (समासेण) संक्षेपथी (कयरे कयरेहितो)
 कोथु कोनाथी (अप्पा वा) अल्प છે (વહુયા વા) અગર વધારે છે (તુલ્લા વા)

तिर्यग्योनिकीनाम् मनुष्याणां मानुषीणाम्, देवानां देवीनां सिद्धानां च अष्टानाम् गत्यनुपातेन समासेन कतरे कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः मानुष्यः, मनुष्याः असंख्येयगुणाः, नैरयिकाः असंख्येयगुणाः; तिर्यग्योनिन्यः असंख्येयगुणाः, देवाः असंख्येयगुणाः, देव्यः संख्येयगुणाः, सिद्धा अनन्तगुणाः, तिर्यग्योनिका अनन्तगुणाः । द्वारम् ॥ सू. ३ ॥

टीका—दिग्द्वारं प्रथमं प्ररूप्य अब उत्पत्तिरूपगतिद्वारमाह—‘एएसि णं भंते ! नेरइयाणं’ गौतम ! पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां खलु पूर्वप्रतिपादितानां नैरयिकानां ‘तिरिक्खजोणियाणं’ तिर्यग्योनिकानाम्, ‘मणुस्साणं’ मनुष्याणाम् ‘देवाणं’ देवानाम् ‘सिद्धाण य पंच’ सिद्धानाञ्चेति पञ्चानाम् ‘गइ अणुवाएणं’ गत्यनुपातेन—उत्पत्त्यनुसारेण उत्पत्त्यपेक्षयेत्यर्थः, ‘समासेणं’ समासेन—संक्षेपेण ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा बहुया वा. तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् हिया वा) या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सञ्चत्थोवाओ) सब से कम (मणुस्सीओ) मनुष्यनी हैं (मणुस्सा असंखेज्जगुणा) मनुष्य असंख्यातगुणा हैं (नेरइया असंखेज्जगुणा) नैरयिक असंख्यातगुणा हैं (तिरिक्खजोणिणीओ) तिर्यचनिचां (असंखेज्जगुणाओ) असंख्यात गुणी हैं (देवा असंखेज्जगुणा) देव असंख्यातगुणा हैं (देवीओं संखेज्जगुणाओ) देवियां संख्यातगुणी हैं (सिद्धा अणांतगुणा) सिद्ध अनन्त गुणा हैं (तिरिक्खजोणिया) तिर्यग्योनिक (अणांतगुणा) अनन्तगुणा हैं (द्वारं २) दूसरा गतिद्वार समाप्त ।

टीकार्थ—प्रथम दिशाद्वार की प्ररूपणा करने के अनन्तर अब गति रूप द्वार की प्ररूपणा की जाती है—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन पूर्व कथित

अथवा तुल्य छे (विसेसाहिया वा) अगर विशेषाधिक छे ? (गोयमा) छे गौतम (सञ्चत्थोवाओ) अधाधी अल्प (मणुस्सीओ) मानुषिये छे (मणुस्सा असंखेज्ज गुणा) मनुष्य असंख्यात गुणा छे (नेरइया असंखेज्ज गुणा) नैरयिक असंख्यात गुणा छे (तिरिक्खजोणिणीओ) तिर्यचनिये (असंखेज्ज गुणाओ) असंख्यात गुणा छे (देवा असंखेज्जगुणा) देव असंख्यात गुणा छे (देवीओं संखेज्ज गुणाओ) देविये संख्यात गुणा छे (सिद्धा आणतगुणा) सिद्ध अनन्त गुणा छे (द्वार) तीन्नु गति द्वार समाप्त

टीकार्थ—प्रथम दिशा द्वारनी प्ररूपणा कर्या पछी छेवे भील गति रूप द्वारनी प्ररूपणा कराय छे

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे छे—हे भगवन् ! आ पूर्व कथित नारको,

ઉત્તરયતિ-‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા મણુસ્સા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યો-
 ડ્લ્પાઃ, મનુષ્યા ભવન્તિ, ઉત્પદ્યન્તે इत्यर्थः, તેમ્બો-‘નૈરિયા અસંખેજ્જગુણા’
 નૈરયિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેમ્બોડપિ ‘દેવા અસંખેજ્જગુણા’ દેવાઃ અસં-
 રુયેયગુણા ભવન્તિ. તેમ્બોડપિ ‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ સિદ્ધા અનન્તગુણા ભવન્તિ,
 તેમ્બઃ ‘તિરિક્કણ્ણિયા અણંતગુણા’ તિર્યગ્ચોનિકા અનન્તગુણા ભવન્તિ, અત્રેદં
 વૉધ્યમ્-પણ્ણવતિન્છેદનકન્છેચરાણિ પ્રમાણત્વાત્ સર્વસ્તોકત્વં મનુષ્યાણાં વૉધ્યમ્,
 તેમ્બો નૈરયિકાણામ્ સંખેયગુણત્વં વિજ્ઞેયમ્ અઙ્ગુલપ્રમાણક્ષેત્રપ્રદેશરાશેઃ પ્રથમ
 વર્ગમૂલસ્ય દ્વિતીયવર્ગમૂલેન ગુણિતસ્ય યાવન્ પ્રદેશરાશિ ભવતિ તાવત્પ્રમાણાસુ
 ઘનીકૃતસ્ય, લોકસ્યૈકપ્રાદેશિકીપુ શ્રેણિપુ યાવન્તો નમઃપ્રદેશા ભવન્તિ તાવ-
 ત્પ્રમાણત્વાત્, તેમ્બો દેવાનામસંખેયગુણત્વમ્, વ્યન્તરાણાં જ્યોતિષ્કાણાશ્ચ

નારકોં, તિર્યંચોં, મનુષ્યો, દેવોં ઓર સિદ્ધોંની પાંચ ગતિયોંની અપેક્ષા સે અર્થાત્ ઉત્પત્તિની અપેક્ષા સે, સંક્ષેપ સે, કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ને ઉત્તર દિયા-હે ગૌતમ ! સબ સે કમ મનુષ્ય હૈં, મનુષ્યોંની અપેક્ષા નૈરયિક અસંખ્યાત ગુણા હૈં, નૈરયિકોંની અપેક્ષા દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈં, દેવોંની અપેક્ષા સિદ્ધ અનન્તગુણા હૈં, ઓર સિદ્ધોંની અપેક્ષા તિર્યંચ અનન્તગુણા હૈં । નારક ડનસે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ક્યોંકિ વે અંગુલ પ્રમાણ ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોંની રાશિ કે પ્રથમ વર્ગ-મૂલ સે ગુણાકાર કરને પર જો પ્રદેશ રાશિ નિષ્પન્ન હોતી હૈ, ડતની હી ઘનીકૃત લોક કી ઇક પ્રદેશ વાલી શ્રેણિયોં મેં જિતને આકાશ પ્રદેશ હોતે હૈં, ડતના હી નારકોંની પ્રમાણ હૈ । નારકોંની અપેક્ષા દેવ અસંખ્યાતગુણિત હૈં, ક્યોંકિ વ્યન્તર ઓર જ્યોતિષ્ક પ્રતર અસં-

તિર્યંચો, મનુષ્યો, દેવો અને સિદ્ધોની પાંચ ગતિયોની અપેક્ષાએ અર્થાત્ ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ, સંક્ષેપથી કોણ કોનાથી ઓછા વધારે, સરખા કે વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો-હે ગૌતમ બધાથી ઓછા મનુષ્ય છે મનુષ્યોની અપેક્ષાએ નૈરયિક અસંખ્યાત ગુણા છે, નૈરયિકોની અપેક્ષાએ દેવ અસંખ્યાત ગણા છે દેવોની અપેક્ષાએ સિદ્ધ અનન્ત ગણા છે અને સિદ્ધોની અપેક્ષાએ તિર્યંચ અનન્ત ગણા છે નારક તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે કેમકે તેઓ એક અંગુલ પ્રમાણ ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના પ્રથમ વર્ગમૂલને બીજા વર્ગમૂળથી ગુણાકાર કરવાથી જે પ્રદેશ રાશિ નિષ્પન્ન થાય છે, તેટલી જ ઘનીકૃત લોકની એક પ્રદેશવાળી શ્રેણિયોમા જેટલો આકાશ પ્રદેશ થાય છે, તેટલા જ નારકોનું પ્રમાણ છે નારકોની અપેક્ષાએ દેવ અસંખ્યાત ગુણિત છે, કેમકે

પ્રત્યેક પ્રતરાસંસ્થેયમાગવર્તિશ્રેણિગતાકાગ્રપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ સિદ્ધા-
નામનન્તત્ત્વમ્ અભવ્યેભ્યોઽનન્તગુણત્વાત્, તેભ્યસ્તિર્થગ્યોનિકાનામનન્તગુણત્વં
વનસ્પતિકાયિકાનાં સિદ્ધેભ્યોઽપિ અનન્તગુણત્વાત્, इत्येवं मनुष्यनैरयिक तिर्यग्-
યોનિકદેવ સિદ્ધરૂપાણાં પશ્ચાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદ્ય સમ્પ્રતિ નૈરયિક તિર્થગ્યો-
નિક તૈર્થગ્યોનિકી મનુષ્યમાનુષી દેવ દેવીસિદ્ધરૂપાણામષ્ટાનામલ્પવહુત્વમાદૃ-
'एएसि णं मंते ! नेरदयाण' हे भदन्त ! एतेषा खलु पूर्वोक्ताना नैरयिकाणाम्
'तिरिक्खजोणियाणं' तिर्यग्योनिकानाम् 'तिरिक्ख जोणीणीणं' तैर्थग्योनिकीनाम्,
'मणुस्पाणं' मनुष्याणाम्, 'मणुस्पोणं' मानुषीणाम् 'देवाणं देवीणं' देवानां देवी-
नाम् 'सिद्धाण य अट्ठ' सिद्धानाञ्चेति अष्टानाम् 'गइ अणुवाएण' गत्यनुपातेन-
उत्पत्यनुसारेण, 'समासेण' समासेन-संक्षेपेण 'कयरे कयरेढित्तो' कतरे कतरे-
भ्यो जीवेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेत्ताहिया वा' अल्पा वा,

હયાત ભાગવર્ત્તી શ્રેણિયોં કે આકાશ પ્રદેશોં કી રાશિ કે વરાવર
હૈં । સિદ્ધા ઉનસે ભી અનન્તગુણા હૈં, કયોં કિ વે અભવ્યોં સે અનન્ત-
ગુણા હૈં । સિદ્ધોં કી અપેક્ષા તિર્થચ અનન્તગુણિત હૈં, કયોંકિ અકેલે
વનસ્પતિકાયિક હી સિદ્ધોં સે અનન્તગુણા હૈં । યહ મનુષ્યોં, નારકોં,
તિર્થચોં, દેવોં ઓર સિદ્ધોં કા અલ્પવહુત્વ વતલાયા ગયા હૈં ।

અથ નારક, તિર્થચ, તિર્થચની, મનુષ્ય, મનુષ્યની, દેવ, દેવી
ઓર સિદ્ધ, ઇન આઠ કા અલ્પવહુત્વ કહતે હૈં-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન નારકોં તિર્થચોં,
તિર્થચનિયોં, મનુષ્યોં, મનુષ્યનિયોં, દેવોં, દેવિયોં ઓર સિદ્ધોં ઇન આઠ
ગતિયોં કી અપેક્ષા સે, સંક્ષેપ સે, કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ, બહુત,
તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ?

અનન્તર અને ન્યોતિષ્ક પ્રતરની અસખ્યાત ભાગવર્તી શ્રેણિયોના આકાશ
પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે સિદ્ધ તેમનાથી પણ અનન્ત ગુણા છે, કેમકે
તેઓ અભવ્યોથી અનન્ત ગુણા છે સિદ્ધોની અપેક્ષાએ તિર્થચ અનન્ત ગુણિત
છે, કેમકે એકલા વનસ્પતિ કાયિક જ સિદ્ધોમાં અનન્ત ગુણા છે આ મનુષ્યો
નારકો, તિર્થચો, દેવો અને સિદ્ધોનું અલ્પત્વ બહુત્વ બતાવ્યું છે.

હવે નારક, તિર્થચ, તિર્થચની, મનુષ્ય, મનુષ્ય સ્ત્રી, દેવ, દેવી, અને
સિદ્ધ આ આઠનું અલ્પ બહુત્વ કહે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ? આ નારકો, તિર્થચો, તિર્થ-
ચીનિયો, મનુષ્યો, મનુષ્યસ્ત્રિયો, દેવો, દેવિયો અને સિદ્ધો આ આઠ ગતિયોની
અપેક્ષાએ સ્વેપથી કેણુ કેની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુતુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિક્કા વા મગન્તિ, મગગાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’
 હે ગૌતમ ! ‘સંખ્યત્યોવાઓ મણુસ્સીઓ’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ માનુષ્યઃ-
 મનુષ્યસ્ત્રિયો ભવન્તિ તાસાં સંખ્યેયકોટિકોટિપ્રમાણત્વાત્, તાભ્યઃ-‘મણુસ્સા
 અસંખેજ્જગુણા’ મનુષ્યાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અત્ર મનુષ્યેષુ સંમૂર્છજાનામપિ
 ગ્રહણં ભવતિ વેદસ્યાવિવક્ષિતત્વાત્, તેપાશ્ચ સંમૂર્છજાનાં વાન્તાદિપુ નગર-
 નિર્દમનાન્તેપુ ઉત્પત્તમાનતયા અસંખ્યેયં મવતિ, તેભ્યોડપિ ‘નેરડયા અસંખેજ્જ-
 ગુણા’ નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગવર્તિપ્રદેશ-
 રાશિપ્રમાણતયોપલભ્યમાનમનુષ્યાપેક્ષયા અઙ્ગુલમાત્ર ક્ષેત્રપ્રદેશરાશિવર્તિ તૃતી-
 યવર્ગમૂલગુણિતપ્રથમવર્ગમૂલપ્રમાણ શ્રેણિગતાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણનૈરયિકાનામ-
 સંખ્યેયગુણત્વમગસેયમ્, તેભ્યોડપિ ‘તિરિક્કણ્ણિનીઓ અસંખેજ્જગુણાઓ’ તૈર્ય-
 યોનિક્યઃ તિર્યગ્યોનિક્કણ્ણિયઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ તાસાં પ્રતરાસંખ્યેયભાગગતા

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! સવસે કમ મનુષ્ય-સ્ત્રિયાં
 હૈ, ક્યોંકિ ઉનકી સંખ્યા સંખ્યાત કોઢાકોડી પ્રમાણ હૈ । ઉનકી
 અપેક્ષા મનુષ્ય અસંખ્યાતગુણા હૈ, ક્યોંકિ ઇનમેં વેદ કી વિવક્ષા ન
 કરને સે સંમૂર્છિમ મનુષ્ય બી સમ્મિલિત હૈ । સંમૂર્છિમ મનુષ્ય કી ઉચાર
 આદિ સે લેકર નગર કી મોરિયોં આદિ મેં ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, અતઃપ્રવ
 વે અસંખ્યાત હૈ । મનુષ્યોં કી અપેક્ષા નારક અસંખ્યાતગુણા હૈ ।
 મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા મેં પાવે જાણં તો બી શ્રેણી કે અસંખ્યાતવે
 ભાગવર્તી પ્રદેશોં કી રાશિ કે વરાવર ઉપલબ્ધ હોતે હૈ, ઇનકી અપેક્ષા
 અંગુલ માત્ર ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં કી રાશિવર્તી ત્રીસરે વર્ગમૂલ સે ગુણિત
 પ્રથમ વર્ગમૂલ પ્રમાણ શ્રેણીગત પ્રદેશોં કી રાશિ કે વરાવર નારક
 અસંખ્યાત ગુણા હૈ । નારકોં કી અપેક્ષા તિર્યચની અસંખ્યાતગુણી હૈ,

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછી મનુષ્ય-સ્ત્રિયો
 છે, કેમકે તેમની સંખ્યા સંખ્યાત કોઢાકોડી પ્રમાણ છે, તેમની અપેક્ષાએ
 મનુષ્ય અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે તેઓમા વેદની વિવક્ષા કરવાથી સંમૂર્છિમ
 મનુષ્ય પણ સમિલિત છે સંમૂર્છિમ મનુષ્યની ઉચ્ચાર આદિથી લઇને નગરની
 મોરીયો વિગેરેમા ઉત્પત્તિ થાય છે તેથીજ તેઓ અસંખ્યાત છે મનુષ્યની
 અપેક્ષાએ નારક અસંખ્યાત ગુણા છે મનુષ્ય જે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યામા મળે તો
 પણ શ્રેણિના અસંખ્યાતમા ભાગવર્તી પ્રદેશોની રાશિના બરાબર ઉપલબ્ધ
 થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ અંગુલમાત્ર પ્રદેશના ક્ષેત્રની રાશિવર્તી ત્રીજા વર્ગ
 મૂળથી ગુણેલ પ્રથમ વર્ગમૂળ પ્રમાણ શ્રેણિગત પ્રદેશોની રાશિના બરાબર
 નારક અસંખ્યાત ગુણા છે નારકોની અપેક્ષાએ તિર્યચીની અસંખ્યાત ગણી

સંખ્યેયશ્રેણિનમઃપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તામ્યોઽપિ-‘દેવા અસંખેજગુણા’ દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા’ ભવન્તિ, તેષામ્ અસંખ્યેયગુણપ્રતરાસંખ્યેયભાગતા સંખ્યેયશ્રેણિ-વર્તિપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્ તેમ્યોઽપિ ‘દેવીઓ સંખેજગુણાઓ’ દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તાસાં દ્વાત્રિશદ્ગુણત્વાત્, તામ્યોઽપિ ‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ સિદ્ધાઃ અન-ન્તગુણા ભવન્તિ, તેમ્યોઽપિ ‘તિરિક્લજોણિયા અણંતગુણા’ તિર્યગ્યોનિકાઃ અનન્ત-ગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેરિત્યાશયઃ ‘દારં’ દ્વિતીયં ગતિદ્વારં સમાપ્તમ્ । સૂ. ૩॥

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! सइंदियाणं एगिदियाणं वेइदि-
याणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं अणिंदियाणं
कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
वा ? गोयमा । सव्वत्थोवा पंचिंदिया चउरिंदिया विसेसाहिया,
तेइंदिया विसेसाहिया, वेइंदिया विसेसाहिया, अणिंदिया
अणंतगुणा, एगिंदिया अणंतगुणा, सइंदिया विसेसाहिया,
एएसि णं भंते ! सइंदियाणं एगिंदियाणं वेइंदियाणं तेइंदि-
याणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं अपज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो

क्योंकि वे प्रतरासंख्येय भाग में रहे हुए असंख्येय श्रेणियों के आकाश प्रदेशों के बराबर हैं । देव इन से भी असंख्यातगुणा है, क्योंकि वे असंख्यात गुण प्रतर के असंख्यात भागवर्त्ती असंख्य श्रेणियों के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं । देवों की अपेक्षा देवियां संख्यातगुणी अधिक हैं, क्योंकि वे उनसे बत्तीस गुणी हैं । देवियों की अपेक्षा सिद्ध अनन्तगुणित हैं और सिद्धों की अपेक्षा तिर्यच अनन्तगुणा हैं । इनकी अधिकता का कारण पहले कहा जा चुका है ॥३॥

गतिद्वार समाप्त

છે કેમકે તે પ્રતરા સખ્યેય ભાગમા રહિને અસખ્યેય શ્રેણિયોના આકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે દેવ તેમનાથી પણ અસખ્યાત ગુણુ છે, કેમકે તેઓ અસખ્યાત ગણુપ્રતરના અસખ્યાત ભાગવર્તી અસખ્ય શ્રેણિયોના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે, દેવોની અપેક્ષાએ દેવિયો અસખ્યાત ગણુ અધિક છે, કેમકે તે તેઓથી બત્તીસ ગણુ છે. દેવીયોની અપેક્ષાએ સિદ્ધ અનન્ત ગુણિત છે અને સિદ્ધોની અપેક્ષાએ તિર્યચ અનન્તગણુ છે તેઓની અધિકતાનું કારણ પહેલા કહિ દિધેલુ છે ॥ ૩ ॥

ગતિદ્વાર સમાપ્ત

अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा सब
 त्थोवा पंचिदिया अपज्जत्तगा, चउरिंदिया अपज्जत्तगा विसे-
 साहिया, तेइंदिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया वेइंदिया अपज्ज-
 त्तगा विसेसाहिया, एगिंदिया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, सइं-
 दिया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सइंदियाणं
 एगिंदियाणं वेइंदियाणं तेइंदियाणं चउरिंदियाणं पंचिंदियाणं
 पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
 विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सब्बत्थोवा चउरिंदिया पज्जत्तगा,
 पंचिंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, वेइंदिया पज्जत्तगा विसे-
 साहिया, तेइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, एगिंदिया पज्ज-
 त्तगा अणंतगुणा, सइंदिया पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं
 भंते ! सइंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा
 वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सब्ब-
 त्थोवा सइंदिया अपज्जत्तगा, सइंदिया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा,
 एएसि णं भंते ! एगिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरे-
 हिंतो अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सब्बत्थोवा एगिंदिया अपज्जत्तगा एगिंदिया पज्ज-
 त्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वेइंदियाणं पज्जत्तापज्ज-
 त्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
 विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सब्बत्थोवा वेइंदिया पज्जत्तगा,
 वेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! तेइं-
 दियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा बहुया वा,
 तुल्ला वा, विसेसाहिया वा, गोयमा ! सब्बत्थोवा तेइंदिया-
 पज्जत्तगा, तेइंदिया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, एएसि णं
 भंते ! चउरिंदियाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा

વા, બહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઠ્વ-
ત્થોવા ચડરિંદિયા પજ્જત્તગા, ચડરિંદિયા અપજ્જત્તગા અસં-
સ્થેજ્જગુણા, એસિ ણં મંતે ! પંચિંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં
કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, બહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા
વા ? ગોયમા ! સઠ્વત્થોવા પંચિંદિયા પજ્જત્તગા, પંચિંદિયા
અપજ્જત્તગા અસંસ્થેજ્જગુણા, એસિ ણં મંતે ! સહિંદિયાણં એગિં-
દિયાણં બેહિંદિયાણં તેહિંદિયાણં ચડરિંદિયાણં પંચિંદિયાણં પજ્જ-
ત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા. વહુયા વા તુલ્લા વા,
વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઠ્વત્થોવા ચડરિંદિયા પજ્જત્તગા,
પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા
અસંસ્થેજ્જગુણા, ચડરિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, તેહિંદિયા
અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા, બેહિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા
એગિંદિયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા સહિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસે-
સાહિયા, એગિંદિયા પજ્જત્તગા સંસ્થેજ્જગુણા સહિંદિયા પજ્જત્તગા
વિસેસાહિયા, સહિંદિયા વિસેસાહિયા ।દારં ૩।સૂ. ૪।

છાયા—એતેણં સ્થલ મદન્ત ! એકેન્દ્રિયાણાં દ્વીન્દ્રિયાણાં ત્રીન્દ્રિયાણાં ચતુ-
રિન્દ્રિયાણાં પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ અનિન્દ્રિયાણામ્ કતરે કતરેભ્યોડ્ડલા વા, બહુકા વા,

સેન્દ્રિયદ્વાર

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! હન (સહિંદિયાણં) ઇન્દ્રિય
યુક્ત (એગિંદિયાણં બેહિંદિયાણં તેહિંદિયાણં ચડરિંદિયાણં પંચિંદિયાણં
અણિંદિયાણં) એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય ઓર
અનિન્દ્રિયોં મેં(કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા) અલ્પ હૈં (બહુયા

સેન્દ્રિય દ્વાર

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સહિંદિયાણં) ઇન્દ્રિય યુક્ત
(એગિંદિયાણં, બેહિંદિયાણં, તેહિંદિયાણં, ચડરિંદિયાણં, પંચિંદિયાણં, અણિંદિયાણં)
એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પચ્ચેન્દ્રિય અને અનિન્દ્રિયોમા (કયરે
કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા) અલ્પ છે (બહુયા વા) ઘણુ છે (તુલ્લા વા)
તુલ્ય છે, (વિસેસાહિયા વા) વિશેષાધિક છે, (ગોયમા) હે ગૌતમ (સઠ્વત્થોવા)

તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ, ચતુરિન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ, ત્રીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ દ્વીન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ, અનિન્દ્રિયા અનન્તગુણાઃ, એકેન્દ્રિયા અનન્તગુણાઃ, સેન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સહુ ભદન્ત ! સેન્દ્રિયાણામ્ એકેન્દ્રિયાણામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્, ત્રીન્દ્રિયાણામ્ ચતુરિન્દ્રિયાણામ્ પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ અપર્યાપ્તાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ત્રીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, દ્વીન્દ્રિયા અપર્યા-

વા) વહુત હૈં (તુલ્લા વા) યા વરાવર હૈં (વિસેસાહિયા વા) યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા) સચ સે કમ (પંચિદિયા) પંચેન્દ્રિય હૈં (ચરિંદિયા વિસેસાહિયા) ચૌદ્વિન્દ્રિય વિશેષાધિક હૈં (તેઈંદિયા) ત્રીન્દ્રિય (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક હૈં (વેઈંદિયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય વિશેષાધિક હૈં (અણિંદિયા અણંતગુણા) અનિન્દ્રિય અનન્તગુણા હૈં (એર્ગિંદિયા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય અનન્તગુણા હૈં (સઈંદિયા) ઇન્દ્રિય યુક્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સઈંદિયાણં) ઇન્દ્રિય યુક્ત (એર્ગિંદિયાણં) એકેન્દ્રિય (વેઈંદિયાણં) દ્વીન્દ્રિય (તેઈંદિયાણં) ત્રીન્દ્રિય (ચરિંદિયાણં) ચતુરિન્દ્રિય (પંચિદિયાણં) પંચેન્દ્રિય (અપજ્જત્તાણં) અપર્યાપ્ત મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા પંચિદિયા અપજ્જત્તાગા) સચ સે કમ પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત હૈં (ચરિંદિયા અપજ્જત્તાગા વિસેસાહિયા)

બધાથી ઓછા (પંચેદિયા) પચ્ચેન્દ્રિય છે (ચરિંદિયા વિસેસાહિયા) ચતુરિન્દ્રિય વિશેષાધિક છે (તેઈંદિયા) ત્રણ ઇન્દ્રિય (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક છે (વેઈંદિયા વિસેસાહિયા) બે ઇન્દ્રિય વિશેષાધિક છે (અણિંદિયા અણંતગુણા) અનિન્દ્રિયે અનન્તગણા છે (એર્ગિંદિયા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય અનન્તગણા છે (સઈંદિયા) ઇન્દ્રિય યુક્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક છે

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સઈંદિયાણં) ઇન્દ્રિય યુક્ત (એર્ગિંદિયાણ) એકેન્દ્રિય (વેઈંદિયાણં) બે ઇન્દ્રિય (તેઈંદિયાણ) ત્રણ ઇન્દ્રિય (ચરિંદિયાણ) ચાર ઇન્દ્રિય (પંચિદિયાણ) પાંચ ઇન્દ્રિય (અપજ્જત્તાણં) અપર્યાપ્તમા (કયરે કયરેહિંતો) ડોણે ડોનાથી (અપ્પા વા) અલ્પ છે (વહુયા વા, તુલ્લાયા, વિસેસાહિયા વા) ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ ? (સન્વત્થોવા પંચિદિયા અપજ્જત્તાગા) બધાથી ઓછા પચ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત છે (ચરિંદિયા અપજ્જત્તાગા વિસેસાહિયા)

પ્રકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એકેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ સેન્દ્રિયા વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! સેન્દ્રિયાણામ્ એકેન્દ્રિયાણામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ ત્રીન્દ્રિયાણામ્, ચતુરિન્દ્રિયાણામ્, પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાશ્ચતુરિન્દ્રિાઃ પર્યાપ્તાઃ, પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વિશેષાધિકાઃ, દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, ત્રીન્દ્રિયાઃ

ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (તેહંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વેહંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (એહિંદિયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સહંદિયા અપજ્જત્તગા) સેન્દ્રિય-ઇન્દ્રિયવાન્ અપર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સહંદિયાણં) સેન્દ્રિય (એહિંદિયાણં) એકેન્દ્રિય (વેહંદિયાણં) દ્વીન્દ્રિય (તેહંદિયાણં) ત્રીન્દ્રિય (ચતુરિંદિયાણં) ચૌહિન્દ્રિય (પંચિંદિયાણં) પચ્ચેન્દ્રિય (પજ્જત્તાણં) પર્યાપ્ત મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જત્તગા) સવ્વ સે કમ ચૌહિન્દ્રિય પર્યાપ્ત હૈં (પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વેહંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય

ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (તેહંદિય અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ત્રણ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વેહંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) એ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (એહિંદિયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણા છે (સહંદિયા અપજ્જત્તગા) સેન્દ્રિય ઇન્દ્રિયવાન્ અપર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક છે

(એસિણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સહંદિયાણં) સઇન્દ્રિય (એહિંદિયાણં) એકેન્દ્રિય (વેહંદિયાણં) એ ઇન્દ્રિય (તેહંદિયાણં) ત્રણ ઇન્દ્રિય (ચતુરિંદિયાણં) ચાર ઇન્દ્રિય (પંચિંદિયાણં) પચ્ચેન્દ્રિય (પજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તમા (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ ઘણા તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વેહંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (તેહંદિયા પજ્જત્તગા) ત્રણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા)

પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એકેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ, અનન્તગુણા, સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! સેન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં કતરે કતરે-
 ખ્યોડટ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકા, સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંસ્થેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત !
 એકેન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનામ્ કતરે કતરેખ્યોડટ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ એકેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ એકેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તાઃ સંસ્થેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં (તેહંદિયા પજ્જત્તયા) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિકા હૈં (એગિંદિયા પજ્જત્તા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સહંદિયા પજ્જત્તગા) સેન્દ્રિય-ઇન્દ્રિયવાન પર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિકા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે ! સહંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) હે ભગવન્ !
 હન સેન્દ્રિય પર્યાપ્તો ઓર અપર્યાપ્તો મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસ સે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સહંદિયા અપજ્જત્તગા) સબ સે કમ સેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત હૈં (સહંદિયા પજ્જત્તગા) સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (સંસ્થેયગુણા) સંસ્થેયગુણા હૈં । (એસિ ણં મંતે ! એગિંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો) હે ભગવન્ !
 હન પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયો મેં કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા) સબસે કમ (એગિંદિયા) એકેન્દ્રિય

વિશેષાધિકા છે (એગિંદિયા પજ્જત્તગા આણંતગુણા) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે (સહંદિયા પજ્જત્તગા) સેન્દ્રિય ઇન્દ્રિયાણા પર્યાપ્ત (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિકા છે

(એસિ ણં મંતે ! સહંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) હે ભગવન્ ! આ સેન્દ્રિય પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા (કયરે કયરેહિંતો) કેણ કેનાથી (અપ્પા વા, વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સહંદિયા અપજ્જત્તગા) અધાથી એણ સેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત છે (સહંદિયા પજ્જત્તગા) સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત (સંસ્થેયગુણા) સંસ્થેયગુણા છે (એસિ ણં મંતે એગિંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો) ભગવન્ ! આ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોમા કેણ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા) અધાથી એણ (એગિંદિયા) એકેન્દ્રિય (અપજ્જત્તા)

કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ ટ્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ, ટ્રીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ મદન્ત ! ત્રીન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનામ્ કતરે કતરેભ્યો ડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ત્રીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ મદન્ત ! ચતુરિન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ?

(અપજ્જત્તા) અપર્યાપ્ત હૈં (એગિંદિયા) એકેન્દ્રિય (પજ્જત્તગા સંસ્થેજ્જગુણા) પર્યાપ્ત સંસ્થ્યાતગુણા હૈં । (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (વેહં-દિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) ટ્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત મેં (કયરે કયરે-હિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વેહંદિયા પજ્જત્તગા) સય સે કમ ટ્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત હૈં (વેહં-દિયા અપજ્જત્તગા અસંસ્થેજ્જગુણા) ટ્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંસ્થ્યાતગુણા હૈં । (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (તેહંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જ-ત્તાણં) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા તેહંદિયા પજ્જત્તગા) સય સે કમ ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત હૈં (તેહંદિયા અપજ્જત્તગા અસંસ્થેજ્જગુણા) ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંસ્થ્યાતગુણા હૈં । (એસિ ણ મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (ચતુરિંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) ચૌહિન્દ્રિય

અપર્યાપ્ત છે (એગિંદિયા) એકેન્દ્રિય (પજ્જત્તગા સંસ્થેજ્જગુણા) પર્યાપ્ત સંસ્થ્યાત ગુણા છે (એસિ ણ મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (વેહંદિયાણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) એ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તમા (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, બહુ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વેહંદિયા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા એ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (વેહંદિયા અપજ્જત્તગા અસંસ્થેજ્જ ગુણા) એ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંસ્થ્યાત ગુણા છે (એસિ ણ મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (તેહંદિયાણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) ત્રણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા ?) અલ્પ, બહુ, તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા તેહંદિયા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા ત્રણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (તે હંદિયા અપજ્જત્તગા અસંસ્થેજ્જ ગુણા) ત્રણ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંસ્થ્યાત ગણા છે

ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ચતુરિન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-
 ગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ મદન્ત ! પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરે-
 મ્યોડ્વલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ
 પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ, પચ્ચેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ એતેષાં સ્વલુ
 મદન્ત સેન્દ્રિયાણામ્ એકેન્દ્રિયાણામ્, દ્વીન્દ્રિયાણામ્, ત્રીન્દ્રિયાણામ્, ચતુરિન્દ્રિયા-
 ણામ્, પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેમ્યોડ્વલ્પા વા, વહુકા વા,
 પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા
 વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા
 વિશેષાધિક હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જ-
 ત્તગા) સ્વ સે કમ ચૌદ્વિન્દ્રિય પર્યાપ્ત હૈ (ચતુરિંદિયા અપજ્જત્તગા
 અસંખેજ્જગુણા) ચૌદ્વિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં ! (એસિ ણં
 મંતે !) હે ભગવન્ ! હન (પંચિંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પંચેન્દ્રિય
 પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા
 વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા
 વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા પંચિંદિયા પજ્જ-
 ત્તગા) સ્વ સે કમ પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત હૈં (પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખે-
 જ્જગુણા) પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! હન (સદ્દિયાણં ઇગિંદિયાણં વેહં-
 દિયાણં તેહંદિયાણં ચતુરિંદિયાણં પંચિંદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં)
 સેન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય કે પર્યાપ્ત

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (ચતુરિંદિયાણ પજ્જત્તા પજ્જત્તાણ) ચાર ઇન્દ્રિય
 પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી (અપ્પા વા વહુયા
 યા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, બહુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે
 (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા ચતુ-
 રિન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (એસિ ણં મંતે !) ભગવન્ ! આ (પંચેદિયાણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ)
 પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિયોમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કેાણુ કેાનાથી (અપ્પા
 વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, બહુ, તુલ્ય, અગર વિશેષા-
 ધિક છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થો વા પંચિંદિયા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા
 પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ ગુણા) પંચેન્દ્રિય અપ-
 ર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે

(એ સિ ણં મંતે !) ભગવન્ ! આ (સદ્દિયાણં ઇગિંદિયાણ વેહંદિયાણં તે
 હંદિયાણ ચતુરિંદિયાણ પંચિંદિયાણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) સેન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિય
 ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાથી (કયરે કયરે

તુલ્યા વા, વિશેષાધિકાવા ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ, પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, ત્રિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, પચ્ચેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ ચતુરિન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, ત્રીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એકેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ સેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એકેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સેન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકાઃ । ઠારમ્ ૩ ॥ સૂ ૪ ॥

ઔર અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન ફિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ચરરિંદિયા પજ્જત્તગા) સવ સે કમ ચૌહિન્દ્રિય પર્યાપ્ત હૈ (પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈ (વેહિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (તેહિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (ચરરિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ચૌહિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (તેહિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વેહિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈ (એગિંદિયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અનંતગુણા હૈ (સહિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (એગિંદિયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (સહિંદિયા

હિંતો) કેાણ કેાનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા ચરરિંદિયા પજ્જત્તગા) બધાથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છે (પંચિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વેહિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) બે ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (તેહિંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ત્રણ ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (પંચિંદિયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) પચ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે (ચરરિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ચાર ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (તેહિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) ત્રણ ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (એગિંદિયા અપજ્જત્તગા અણંત ગુણા) એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણા છે (સહિંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (એગિંદિયા પજ્જતગા અસંખેજ્જગુણા) એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત

ટીકા—અથ ઇન્દ્રિયદ્વારમધિકૃત્ય પ્રરૂપયિતુમાહ—‘एएसि णं भंते ! सइं-
दियाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદ્રન્ત ! एतेपां सल्ल पूर्वोक्तानाम् सेन्द्रियाणाम्
सामान्यजीवानाम् ‘एगिंदियाणं’ एकेन्द्रियाणाम् पृथिवीकायिकादीनाम् ‘वेइं-
दियाणं’ द्वीन्द्रियाणाम् शङ्खप्रभृतीनाम् ‘तेइंदियाणं’ त्रीन्द्रियाणाम्—पिपीलिका
दीनाम् ‘चउरिंदियाणं’ चतुरिन्द्रियाणाम् भ्रमरादीनाम् ‘पंचिंदियाणं’ पञ्चेन्द्रि-
याणाम् तिर्थगादीनाम् ‘अणिंदियाणं’ अनिन्द्रियाणाम् सिद्धादीनाम् मध्ये ‘कयरे
कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यो ‘अल्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान्
उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘संव्वत्थोवा पंचिंदिया’ सर्वस्तोकाः सर्वेभ्यो-
ऽल्पाः, पञ्चेन्द्रियाः भवन्ति, संख्येययोजनकोटिकोटिप्रमाणविष्कम्भसूचीप्रमित-

પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં (સઈંદિયા
વિસેસાહિયા) સેન્દ્રિય—ઇન્દ્રિયવાન્ વિશેષાધિકા હૈં । દ્વાર ૩ ॥ સૂત્ર ૩॥

ટીકાર્થ—અવ ઇન્દ્રિયદ્વાર કી અપેક્ષા સે પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! યે જો સેન્દ્રિય
અર્થાત્ ઇન્દ્રિય વાલે સામાન્ય જીવ હૈ, પૃથિવીકાય આદિ એકેન્દ્રિય હૈ,
શંખ આદિ દ્વીન્દ્રિય હૈ, ચિડંટી આદિ ત્રીન્દ્રિય હૈ ભ્રમર આદિ ચૌદ્વિન્દ્રિય
હૈ, તિર્યચ આદિ પંચેન્દ્રિય હૈ ઓર અનિન્દ્રિય અર્થાત્ સિદ્ધ હૈ, इन में
से कौन-से जीव किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! સર્વસે કમ પંચેન્દ્રિય જીવ હૈ,
क्योंकि वे संख्यात कोडाकोडी योजन प्रमाण विष्कम्भ सूची से प्रमित
प्रतर के असंख्येय भाग गत असंख्यात श्रेणियों में रहे हुए आकाश

શુણા છે (સઈંદિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે (સ
ઈંદિયા વિસેસાહિયા) સેધન્દ્રિય—ધન્દ્રિયવાન્ વિશેષાધિકા છે ॥ સૂત્ર ૪ ॥

ટીકાર્થ—હવે ઇન્દ્રિય દ્વારની અપેક્ષાએ પ્રરૂપણા કરાય છે—શ્રી ગૌતમ
સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ સેન્દ્રિય અર્થાત્ ઇન્દ્રિયવાળા સામાન્ય જીવ
પૃથ્વીકાય આદિ એકેન્દ્રિય છે ઇયળ શળ આદિ યે ઇન્દ્રિય છે કીડીમકોડી
આદિ ત્રણ ઇન્દ્રિય છે ભ્રમર વિગેરે ચાર ઇન્દ્રિય છે તિર્યચ વિગેરે પંચેન્દ્રિય
છે અને અનિન્દ્રિય અર્થાત્ સિદ્ધ છે, તેઓમાંથી કયો જીવ કેનાથી અલ્પ,
વધારે, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! યધાથી ઓછા પંચેન્દ્રિય જીવ
છે કેમકે તેઓ સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ વિષ્કંભ સૂચીથી પ્રમિત
પ્રતરના અસંખ્યેય ભાગગત અસંખ્યાત શ્રેણિઓમાં રહેલા આકાશના પ્રદેશોની

પ્રતરાસંખ્યેયશ્રેણિવર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ 'ચતુરિન્દ્રિયા વિસેસા-
હિયા' ચતુરિન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, વિષ્કમ્ભસૂચ્યા સ્તેષાં પ્રચુરસંખ્યેય-
યોજનકોટિકોટિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'તેદંદિયા વિસેસાહિયા' ત્રીન્દ્રિયા
વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં વિષ્કમ્ભસૂચ્યાઃ પ્રચુરતરસંખ્યેયયોજનકોટિકોટિ-
પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'ત્રેદંદિયા વિસેસાહિયા' દ્વીન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ,
તેષાં વિષ્કમ્ભસૂચ્યા बहुलतमसंख्येययोजनकोटिकोटिप्रमाणत्वात्, તેભ્યોઽપિ
'અર્ણદિયા અર્ણતગુણા' અનિન્દ્રિયાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ તેષામનન્તત્વાત્,
તેભ્યોઽપિ 'અર્ણદિયા અર્ણતગુણા' એકેન્દ્રિયાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ એકેન્દ્રિયાણાં
વનસ્પતિકાયાિકાનાં સિદ્ધેભ્યોઽપિ અનન્તગુણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'સદંદિયા વિસેસા-
હિયા' સેન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, સેન્દ્રિયેષુ દ્વીન્દ્રિયાદીનામપિ સમાવેશાત્
इत्येवं रीत्या समुच्चयजीवानामल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य तेषामेव समुच्चय जीवानाम-
प्रदेशों की राशि बराबर हैं । चौइन्द्रिय जीव उनसे विशेषाधिक हैं,
क्योंकि वे विष्कंभ सूची से प्रचुर संख्यात कोडाकोडी योजन प्रमाण
हैं । त्रीन्द्रिय जीव उनसे भी विशेषाधिक हैं. क्योंकि वे विष्कंभसूची
से प्रचुरतर संख्यात कोडाकोडी योजन प्रमाण हैं । द्वीन्द्रिय जीव उन
की अपेक्षा भी विशेषाधिक हैं, क्योंकि वे विष्कंभसूची के प्रचुरतम
संख्यात कोडाकोडी योजन प्रमाण हैं । सिद्ध जीव द्वीन्द्रियों से भी
अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वे अनन्त हैं । अनिन्द्रियों से एकेन्द्रिय जीव
अनन्तगुणा हैं. क्यों कि एकेन्द्रिय वनस्पतिकायिक जीव सिद्धों से
भी अनन्तगुणित हैं । सेन्द्रिय अर्थात् सभी इन्द्रियों वाले जीव एके-
न्द्रियो से विशेषाधिक हैं, क्योंकि सेन्द्रिय जीवों में द्वीन्द्रिय आदि
का भी समावेश होता है । यह समुच्चय जीवों का अल्पबहुत है ।

રાશિના બરાબર છે ચતુરિન્દ્રિય છવ તેમનાથી વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ
વિષ્કભ સૂચીથી પ્રચુર સખ્યાત કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ છે ત્રીન્દ્રિય છવ
તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ વિષ્કભ સૂચીથી પ્રચુરતર અસખ્યાત
કોડાકોડી યોજન પ્રમાણ છે બે ઇન્દ્રિય છવ તેમની અપેક્ષાએ પણ વિશેષા-
ધિક છે, કેમકે તેઓ વિષ્કભ સૂચીના પ્રચુરતમ અસખ્યાત કોડાકોડી યોજન
પ્રમાણ છે સિદ્ધ છવ દ્વીન્દ્રિયોથી અનન્ત ગુણા છે, કેમકે તેઓ અનન્ત છે
અનિન્દ્રિયોથી એકેન્દ્રિય છવ અનન્ત ગુણા છે, કેમકે એકેન્દ્રિય વનસ્પતિ
કાયિક છવ સિદ્ધોથી પણ અનન્ત ગણા છે સેન્દ્રિય અર્થાત્ બધી ઇન્દ્રિયો
વાળા છવ એકેન્દ્રિયોથી વિશેષાધિક છે કેમકે સેન્દ્રિય છવેમા દ્વીન્દ્રિય આદિના
પણ સમાવેશ થાય છે. આ સમુચ્ચય છવેના અલ્પ બહુત્વ કહ્યું છે.

પર્યાપ્તાનામલ્પવહુત્વમાદ-‘એસિ ણં મંતે ! સદંદિયાણં’ હે મદન્ત ! એતેષાં સહુ સેન્દ્રિયાણામ્ ‘એગિંદિયાણં’ એકેન્દ્રિયાણામ્ ‘વેઈંદિયાણં’ દ્વીન્દ્રિયાણામ્, ‘તેઈંદિયાણં’ ત્રીન્દ્રિયાણામ્ ‘ચરિંદિયાણં’ ચતુરિન્દ્રિયાણામ્ ‘પંચિંદિયાણં’ પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ ‘અપ્પજ્જત્તગાણં’ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા પંચિંદિયા અપ્પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ અપર્યાપ્તકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ ભવન્તિ, એકપ્રતરે યાવન્તિ અઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સ્વખંડાનિ ભવન્તિ તેષાં તાવત્પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ ‘ચરિંદિયા અપ્પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેષાં પ્રમૂતાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગ સ્વખંડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘તેઈંદિયા અપ્પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ત્રીન્દ્રિયાઃ

અપર્યાપ્ત સમુચ્ચય જીવો કા અલ્પવહુત્વ-હે મગવન્ ! હન સેન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય એવં પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવો મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હોતે હૈં ?

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવ સર્વ સે કમ હૈં, ક્યૌંકિ વે ઉતને હી હૈં જિતને એક પ્રતર મેં અંશુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ માત્ર સ્વંડ હોતે હૈં । ઉનકી અપેક્ષા ચૌઈન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં, ક્યૌંકિ વે પ્રચુર અંશુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ સ્વખંડ પ્રમાણ હૈં । ઉનકી અપેક્ષા ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં, ક્યૌંકિ વે પ્રચુરતર પ્રતરાશુલ કે અસંખ્યેય ભાગ સ્વખંડ પ્રમાણ હૈં । દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ઉનસે મી વિશેષાધિક હૈં, ક્યૌંકિ વે પ્રચુરતમ પ્રતરાશુલ

અપર્યાપ્ત સમુચ્ચય જીવોનુ અલ્પ વહુત્વ-હે ભગવન્ ! આ સેન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, તેમજ પચ્ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવોમા કોણુ કોનાથી અલ્પ, વધુ તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ અપર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિય જીવ બધાથી જોડા છે કેમકે તે એટલાજ છે જેટલા એક પ્રતરમા અશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર ખડ હોય છે તેમની અપેક્ષાએ ચાર દ્વિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુર અશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ ખડ પ્રમાણુ છે તેમની અપેક્ષાએ ત્રિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુરતર પ્રતરાશુલના અસંખ્યેય ભાગ ખડ પ્રમાણુ છે. દ્વિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુરતમ પ્રતરાશુલના અસંખ્યેય ભાગ ખડ પ્રમાણુ છે. એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી અનન્તશુણિત છે, કેમકે અપર્યાપ્ત

અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ પ્રચુરતરપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયમાગ્વખંડપ્રમાણ-
ત્વાત્ 'વેદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' દ્વીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા
ભવન્તિ, તેપાં પ્રચુરતમપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયમાગ્વખંડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ
'એગિંદિયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા' એકેન્દ્રિયાઃ પૃથિવ્યપ્કાયાદયઃ અપર્યા-
પ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, એકેન્દ્રિયાણાં વનસ્પતિકાયાિકાનામપર્યાપ્તાનામનન્તતયા
નિત્યં સમુપલભ્યમાનત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સંદંદિયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા'
સેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ દ્વીન્દ્રિયાધપર્યાપ્તાનામપિ સેન્દ્રિયા-
પર્યાપ્તકેષુ સમાપાતાત્ इत्येवं રીત્યા અપર્યાપ્તકૌધિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદ્ય
સમ્પ્રતિ તેપામેવ પર્યાપ્તાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—'एएसि णं भंते ! सइंदियाणं'
હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વલુ સેન્દ્રિયાણામ્ 'એગિંદિયાણં' એકેન્દ્રિયાણામ્ 'વેદંદિયાણં'
દ્વીન્દ્રિયાણામ્, 'તેદંદિયાણં' ત્રીન્દ્રિયાણામ્, 'ચતુરિંદિયાણં' ચતુરિન્દ્રિયાણામ્,
'પંચિંદિયાણં' પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ 'પજ્જત્તાણં' પર્યાપ્તાનામ્ 'કયરે કયરેહિતો' કતરે
કતરેભ્યો 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા,
વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—'गोयमा !'
હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા ચતુરિંદિયા પજ્જત્તગા' સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાશ્ચતુરિ-

કે અસંખ્યેયમાગ્વખંડ પ્રમાણ હૈં । એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ઉનસે અનન્ત-
ગુણિત હૈં, ક્યોંકિ અપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાધિક સદૈવ અનન્ત પાયે જાતે
હૈં । સ-ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવ હન સે ખી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ
સ-ઇન્દ્રિય સામાન્ય જીવો મેં એકેન્દ્રિય ઢીન્દ્રિય આદિ સખી સમ્મિ-
લિત હૈં । યહ અપર્યાપ્તક જીવોં કા અલ્પબહુત્વ હુઆ ।

પર્યાપ્તક જીવો કા અલ્પબહુત્વ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-
મગવન્ ! હન સ-ઇન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, ઢીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય
ઔર પંચેન્દ્રિય કે પર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ,
બહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ !

વનસ્પતિકાધિક સદૈવ અનન્ત મળી આવે છે સધન્દ્રિય અપર્યાપ્ત હુવ
તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે સધન્દ્રિય સામાન્ય હુવોમા એકેન્દ્રિય,
દ્વીન્દ્રિય, આદિ ગણા સ મિલિત છે આ અપર્યાપ્તક હુવોનુ અલ્પ બહુત્વ થયુ .

પર્યાપ્ત હુવોનુ અલ્પબહુત્વ-શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ
સધન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિયા પર્યાપ્ત
હુવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા; તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! આર ધન્દ્રિય પર્યાપ્ત હુવ બધા

ન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, ચતુરિન્દ્રિયાણામલ્પાયુષ્કત્વેન પ્રચુરકાલાવસ્થાના-
 ભાવેન પૃચ્છા સમયે અલ્પત્વોપલબ્ધેઃ, તેભ્યઃ—‘પંચિન્દ્રિયા પજ્જત્તગા વિસે-
 સાહિયા’ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં પ્રભૂતપ્રતરાઙ્ગુલ
 સંખ્યેયભાગસ્વખંડપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ ‘વેઈન્દિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ દ્વીન્દ્રિ-
 યાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં પ્રભૂતતરપ્રતરાઙ્ગુલસંખ્યેયભાગસ્વખંડપ્ર-
 માણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘તેઈન્દિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ ત્રીન્દ્રિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેષાં પ્રચુરતમપ્રતરાઙ્ગુલસંખ્યેયભાગસ્વખંડપ્રમાણત્વંય
 નૈસર્ગિકત્વાત્ તેભ્યોઽપિ ‘એઈન્દિયા પજ્જત્તગા અણંતગુણા’ એકેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 અનન્તગુણા ભવન્તિ, પર્યાપ્તાનાં વનસ્પતિકાયિકાનામનન્તપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ
 ‘સઈન્દિયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ,
 પર્યાપ્તકાનાં દ્વીન્દ્રિયાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, इत्येवमल्पवहुत्वं प्रतिपाद्य તેપામેવ

ચૌન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ સત્ત્વ સે કમ હૈં, ક્યૌંકિ ચૌઈન્દ્રિયોં કી આયુ
 અલ્પ હોતી હૈ, ઇસ કારણ અધિક કાલ તક ન રહને સે પ્રશ્ન કે
 સમય લે થોડે હી પાચે જાતે હૈં । પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત્ત ઉનકી અપેક્ષા
 વિશેષાધિક હૈં, ક્યૌંકિ લે પ્રચુર પ્રતરાંગુલ કે સંખ્યાત્ત સ્વખંડોં કે
 બરાબર હૈં । દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત્ત ઉનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં, ક્યૌંકિ
 લે પ્રચુરતર પ્રતરાંગુલ કે સંખ્યાત્ત ભાગ પ્રમાણ સ્વખંડોં કે બરાબર હૈ ।
 ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત્ત ઉનસે ભી વિશેષાધિક હૈં, ક્યૌંકિ લે પ્રચુરતમ પ્રત-
 રાંગુલ કે સંખ્યાત્ત ભાગ પ્રમાણ સ્વખંડોં કે બરાબર હૈં । એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત્ત
 ઉનકી અપેક્ષા અનન્તગુણિત હૈં, ક્યૌંકિ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત્ત
 અનન્ત હોતે હૈં । સ-ઈન્દ્રિય પર્યાપ્ત્ત ઉનસે ભી વિશેષાધિક હૈં, ક્યૌંકિ
 ઉનમેં દ્વીન્દ્રિય આદિ કે પર્યાપ્ત્ત ભી સમિલિત હૈં ।

થી ઓછા છે, કેમકે ચાર ઇન્દ્રિયનુ આયુષ્ય અલ્પ હોય છે, તેથી અધિક
 કાળ મુધિ ન રહેવાથી પ્રશ્નના સમયે તેઓ શોડાજ મળી આવે તેમ છે.
 પચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓ પ્રચુર પ્રતરા
 ગુલના અસખ્યાત ખડોના ધરાધર છે દ્વિઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ વિશે-
 ષાધિક છે. કેમકે તેઓ પ્રચુરતર પ્રતરાગુલના અસખ્યાત ભાગ પ્રમાણ ખડોના
 ધરાધર છે ત્રિઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ
 પ્રચુરતમ પ્રતરાગુલના અસખ્યાત ભાગ પ્રમાણ ખડોના ધરાધર છે
 એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અનન્ત ગુણિત છે કેમકે વનસ્પતિકાયિક
 પર્યાપ્ત અનન્ત હોય છે સ-ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે,
 કેમકે તેઓમા દ્વીન્દ્રિય આદિના પર્યાપ્ત પણ સમિલિત છે

સેન્દ્રિયાદીનાં પર્યાપ્તપર્યાપ્તગતાલ્પબહુત્વમાહ—‘એસિણં મંતે ! સંદિયાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વલુ સેન્દ્રિયાણામ્ ‘પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પાવા, વહુયા વા, તુલ્યાવા, વિસેસા હિયા વા, અલ્પા વા’ વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકાવા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા સંદિયા અપજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ સેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, અન સેન્દ્રિયાણાં મધ્યે એકેન્દ્રિયાઃ સૂક્ષ્મા એવ સર્વલોકાપન્નતયા વહવો ભવન્તિ તેપાઞ્ચાપર્યાપ્તાનાં સર્વસ્તોકત્વાત્, તેભ્યઃ ‘સંદિયા પજ્જત્તગા સંસેજ્જણુણા’ સેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તાઃ સંસ્યેયગુણા ભવન્તિ, ‘એસિણં મંતે ! એગિદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વલુ એકેન્દ્રિયાણાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાહિયા વા’ અલ્પાવા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષા-

હસ પ્રકાર પર્યાપ્તકજીવોંકા અલ્પબહુત્વ દિશ્વલાકર અવપર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોંકા અલ્પબહુત્વ કા નિરૂરણ કિયા જાતા હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! ઇન સ-ઇન્દ્રિય કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! સવ સે કમ અપર્યાપ્ત સ-ઇન્દ્રિય હૈ । સ-ઇન્દ્રિયોં મેં સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય હી સર્વ લોક મેં વ્યાપ્ત હોને કે કારણ વહુત હૈ ઓર ડનમેં અપર્યાપ્ત સવસે કમ હોતે હૈ । સ-ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત ડનકી અપેક્ષા સંસ્યાતગુણા અધિક હૈ ।

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તો ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ? શ્રી

આ પ્રકારે પર્યાપ્તક જીવોંતુ અલ્પ બહુત્વ દેખાડીને હવે પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોંના અલ્પ બહુત્વતુ નિરૂપણ કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ સઘન્દ્રિયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોંમા કૌણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા અપર્યાપ્ત સઘન્દ્રિય છે, સઘન્દ્રિયમાં સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય જ સર્વ લોકમા વ્યાપ્ત હોવાને કારણે ઘણા છે અને તેઓમા અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા હોય છે. સઘન્દ્રિય પર્યાપ્ત તેઓની અપેક્ષાએ સંસ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કૌણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે

ધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા ! ’ હે ગૌતમ ! ‘સઘ્વત્થોવા ઇર્ગિદિયા અપજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ એકેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ ‘ઈર્ગિદિયા પજ્જત્તગા સંઘેજ્જગુણા’ એકેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંઘયેયગુણા ભવન્તિ, ‘ઈર્સિણં મંતે ! વેઈદિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્વલ્લુ દ્વીન્દ્રિયાણાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિતો અપ્પા વા બહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ કતરે કતરેભ્યઃ, અલ્લા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકાવા ભવન્તિ ! ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા ! ’ હે ગૌતમ ! ‘સઘ્વત્થોવા વેઈદિયા પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ પ્રતરેઽઙ્ગુલસ્ય યાવન્તિ સંઘયેયભાગમાત્રાણિ સ્ખંડાનિ ભવન્તિ તેષાં તાવત્પ્રમાણત્વાત્ તેભ્યો ‘વેઈદિયા અપજ્જત્તગા અસંઘેજ્જગુણા’ દ્વીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકા અસંઘયેયગુણા ભવન્તિ તેષાં પ્રતરવર્ત્યઙ્ગુલાસંઘયેયભાગસ્ખંડપ્રમાણત્વાત્ ‘ઈર્સિણં મંતે ! તેઈ દિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્વલ્લુ ત્રીન્દ્રિયાણાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિતો અપ્પા વા બહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સર્વસે કમ અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય હૈં ઔર પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય ડનસે સંઘ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તો ઔર અપર્યાપ્તો મૈં કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત સર્વ સે કમ હૈં, દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ડનસે અસંઘ્યાત ગુણા હૈં, ક્યૌંકિ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત પ્રતરાંઙ્ગુલ કે જિતને સંઘ્યાત માત્ર સ્ખંડ હૈં, વે ડન્હીં કે બરાબર હૈં જબ કિ દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત પ્રતરવર્ત્તી અંઙુલ કે અસંઘયેય ભાગ સ્ખંડ પ્રમાણ હોતે હૈં ।

ગૌતમ ને પ્રશ્ન કિયા-હે ભગવન્ ! પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયો મૈં કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! યધાથી ઓછા અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય છે અને પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય તેમનાથી સંઘ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃપ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! દ્વિદ્વિન્દ્રિય પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત યધાથી ઓછા છે, દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંઘ્યાત ગણા છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત પ્રતરાંઙ્ગુલના જેટલા સંઘ્યાત માત્ર થડ છે, તેઓ તેમના ધરાબર છે, જ્યારે દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત પ્રતરવર્ત્તી અસંઘયેય ભાગ થડ પ્રમાણ હોય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો-ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયોમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

કતરે કતરેભ્યઃ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા તેહંદિયા પઙ્ગત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તયાઃ ભવન્તિ, ‘તેહંદિયા અપઙ્ગત્તગા અસંલેજ્જગુણા’ ત્રીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંલેયયગુણા ભવન્તિ ગ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘एएसिणं भंते ! चउरिंदियाणं पङ्गत्तापङ्गत्ताणं’ હે ભદન્ત ! એતેષાં સ્થુલ ચતુરિન્દ્રિયાણાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેદ્ધિતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાહિયા વા ? કતરે કતરેભ્યઃ, અલ્પા વા, વહુકા, વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા ચउरिंदिया पङ्गत्तगाम्’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, ‘चउरिंदिया अपङ्गत्तगाम् अल्लेज्जगुणाम्’ ચતુરિન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ અસંલેયયગુણા ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘एएसिणं भंते ! पंचिंदियाणं’ હે ભદન્ત ! એતેષાં સ્થુલ પંચેન્દ્રિયાણં મધ્યે પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કયરે કયરેદ્ધિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘अपपा वाम्, वहुया वाम्, तुलया वाम्, विसेसाहिया वाम् ?’ અલ્પાઃ વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તર-

ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ સય સે કમ હૈં ઔર ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ડનસે અસંલ્યાતગુણા હૈં । ડસકા કારણ પૂર્વચત્ હી હૈં ।

ગૌતમ ને પ્રશ્ન કિયા—હે ભગવન્ ! ચૌદ્વિન્દ્રિયો કે પર્યાપ્તોં ઔર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિ હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! ચૌદ્વિન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ સે કમ હૈં, અપર્યાપ્ત ડનસે અસંલ્યાતગુણા હૈં ।

શ્રીગૌતમ સ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! ડનપર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવો મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત છવ ખધાથી ઓછા છે અને ત્રીન્દ્રિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસખ્યાત ગણ્યા છે તેનું કારણ પૂર્વની જેમજ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો ભગવન્ ! ચાર ઇન્દ્રિયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તોમા કેણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્ત છવ ખધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસખ્યાત ગણ્યા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય છવોમા કેણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

યતિ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સઘ્વત્થોવા પંચિંદિયા પજ્જતગા’ સર્વસ્તોકાઃ પચ્ચેન્દ્રિકાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, ‘પંચેંદિયા અપજ્જતગા અસંખેજ્જગુણા’ પચ્ચેન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ક્ત્યેવંરીત્યા પળ્ણામલ્પહુત્વરૂપં ચતુર્થમલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદ્ય સમ્પ્રતિ એતેપાં સેન્દ્રિયાણા સમુદિતાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘એસિણં મંતે ! સઙ્કદિયાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં સલ્લ સેન્દ્રિયાણામ્ ‘એગિંદિયાણં’ એકેન્દ્રિયાણામ્, ‘વેઙ્કદિયાણં’ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ ‘તેઙ્કદિયાણં’ ત્રીન્દ્રિયાણાં ‘ચરુરિંદિયાણં’ ચતુરિન્દ્રિયાણામ્, પંચિંદિયાણં’ પચ્ચેન્દ્રિયાણામ્ ‘પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનામ્ મલ્લે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ, અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ, ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા ! ’ હે ગૌતમ ! ‘સઘ્વત્થોવા ચરુરિંદિયા પજ્જતગા’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘પંચિંદિયા પજ્જતગા વિસેસાહિયા’ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ-‘વેઙ્કદિયા પજ્જતગા વિસેસાહિયા’ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ

સબસે કમ હૈં ઓર અપર્યાપ્ત ડનસે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઇસ પ્રકાર છહ્ કા અલ્પવહુત્વ રૂપ ચૌથા અલ્પવહુત્વ વતલાકર અવ સેન્દ્રિય આદિ સમુદિત પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રલ્પણા કી જાતી હૈ-

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન સ-ઇન્દ્રિયોં કે, એકેન્દ્રિયોં કે, દ્વીન્દ્રિયોં કે, ત્રીન્દ્રિયોં કે, ચતુરિન્દ્રિયોં કે ઓર પંચેન્દ્રિયોં કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! ચૌઈન્દ્રિય પર્યાપ્તક સબ સે કમ હૈં, પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત ડનકી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં, દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક ડનસે ઓ વિશેષાધિક હૈં, ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક સૌથી ઓછા છે અને અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે. એ પ્રકારે છ તું અલ્પ બહુત્વ રૂપ થોથુ, અલ્પ બહુત્વ બતાવીને હવે સેન્દ્રિય આદિ સમુદિત પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રશ્નગણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે.-હે ભગવન્ ! આ ઇન્દ્રિયોના, એકેન્દ્રિયના દ્વીન્દ્રિયના, ત્રીન્દ્રિયના ચાર ઇન્દ્રિયોના અને પચ્ચેન્દ્રિયના, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોનાથી કોણકોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ચાર ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તક ‘અધાથી’ ઓછા છે પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્તક તેઓની અપેક્ષાએ વિશેષાધિક છે, દ્વીન્દ્રિયોના, પર્યાપ્તક તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક તેઓનાથી પણ

विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तेइं दिया पञ्जत्तगा विसेसाहिया' त्रीन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेभ्योऽपि 'पंचिदिया अपञ्जत्तगा असंखेज्जगुणा' पञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'चउरिंदिया अपञ्जत्तगा विसेसाहिया' चतुरिन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'तेइं दिया अपञ्जत्तगा विसेसाहिया' त्रीन्द्रिया अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वेइ दिया अपञ्जत्तगा विसेसाहिया' द्वीन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि 'एगिंदिया अपञ्जत्तगा अणंतगुणा' एकेन्द्रिया अपर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सइ दिया अपञ्जत्तगा विसेसाहिया' सेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति 'एगिंदिया पञ्जत्तगा संखेज्जगुणा' तेभ्योऽपि एकेन्द्रियाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'सइ दिया पञ्जत्तगा विसेसाहिया' सेन्द्रियाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तेभ्योऽपि 'सइ दिया विसेसाहिया' सेन्द्रियाः विशेषाधिका भवन्ति 'दारं ३' तृतीयम् इन्द्रिद्वारं समाप्तम् ॥ सू० ४ ॥

कायद्वारवक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते ! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?

पुनः उनसे भी विशेषाधिक हैं, पंचेन्द्रिय अपर्याप्त उनसे असंख्यात गुणा हैं, चौइन्द्रिय अपर्याप्त उनसे विशेषाधिक हैं, त्रीन्द्रिय अपर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, द्वीन्द्रिय अपर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं, एकेन्द्रिय अपर्याप्त उनसे अनन्तगुणा हैं, सइन्द्रिय अपर्याप्त उनसे भी विशेषाधिक हैं । एकेन्द्रिय पर्याप्त उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं, स-इन्द्रिय पर्याप्त उनसे विशेषाधिक हैं और स-इन्द्रिय उनकी अपेक्षा भी विशेषाधिक हैं । इन्द्रियद्वार समाप्त ॥ सू० ४ ॥

विशेषाधिक छे, पञ्चेन्द्रिय अपर्याप्त तेमनाथी असंख्यात गणु छे आरधन्द्रिय अपर्याप्त तेमनाथी विशेषाधिक छे, त्रीन्द्रिय अपर्याप्त तेमनाथी पणु विशेषाधिक छे द्वीन्द्रिय अपर्याप्त तेमनाथी पणु विशेषाधिक छे एकेन्द्रियना अपर्याप्त तेमनाथी अनन्त गणु छे, सइन्द्रिय अपर्याप्त तेमनाथी विशेषाधिक छे एकेन्द्रिय पर्याप्त तेमनाथी संख्यात गणु अधिक छे, सइन्द्रिय पर्याप्त तेमनाथी विशेषाधिक छे

॥ इन्द्रिय द्वार समाप्त ॥ (सूत्र ४)

गोयमा ! सव्वत्थोवा तसकाइया, तेउकाइया असंखेज्जगुणा
 पुढविकाइया विसेसाहिया, आउकाइया विसेसाहिया, वाउ-
 काइया विसेसाहिया, अकाइया अणंतगुणा, वणस्सइकाइया
 अणंतगुणा, सकाइया विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सकाइ-
 याणं पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं, वाउकाइ-
 याणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं, अपज्जत्तगाणं कयरे
 कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
 गोयमा सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तगा, तेउकाइया अपज्ज-
 त्तगा असंखेज्जगुणा, पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया,
 आउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, वाउकाइया अपज्जत्तगा
 विसेसाहिया, वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, सका-
 इया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सकाइयाणं
 पुढविकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वण-
 स्सइकाइयाणं तसकाइयाणं पज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा
 वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्व-
 त्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, तेउकाइया पज्जत्तगा असंखेज्ज-
 गुणा, पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, आउकाइया पज्ज
 त्तगा विसेसाहिया, वणस्सइकाइया पज्जत्तगा अणंतगुणा,
 सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सकाइयाणं
 पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा,
 तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सकाइया
 अपज्जत्तगा, सकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
 पुढविकाइया पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
 पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तगा, पुढवीकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा,

एएसि णं भंते ! आउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरे-
हिंतो प्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
गोयमा ! सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तगा, आउकाइया
पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! तेउकाइयाणं पज्ज-
पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसे हिया वा, गोयमा ! सव्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तगा,
तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वाउकाइया-
णं त्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वाउकाइया अप-
ज्जत्तगा, वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा, वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखे-
ज्जगुणा, एएसि णं भंते ! तसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे
कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
गोयमा ! सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, अपज्जत्तगा असं-
खेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं आउ-
काइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं य पज्जत्तापज्जत्ताणं
कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा, तसकाइया
अपज्जत्तगा संखेज्जगुणा तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा,
पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, आउकाइया अपज्ज-
त्तगा विसेसाहिया, वाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, तेउ-
काइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, पुढविकाइया पज्जत्ता विसेसा-
हिया, आउकाइया पज्जत्ता विसेसाहिया, वाउकाइया पज्जत्ता

विसेसाहिया, वणस्सइकाइया अपज्जत्ता अणंतगुणा सकाइया
अपज्जत्तगा विसेसाहिया, वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा,
सकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सकाइया विसेसाहिया ॥सू. ५।

छाया-एतेपां खलु भदन्त ! सकायिकानां पृथिवीकायिकानाम्, अप्कायिका-
नाम्, तेजस्कायिकानाम्, वायुकायिकानाम्, वनस्पतिकायिकानाम्, त्रसकायिका-
नाम् अकायिकानाम् मध्ये कतरे कतरेभ्यः, अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,
विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वम्तोकास्त्रसकायिकाः, तेजस्कायिकाः, असंख्येय-
गुणाः, पृथिवीकायिका विशेषाधिकाः, अप्कायिका विशेषाधिकाः, वायुका-
यिकाः विशेषाधिकाः, अकायिकाः अनन्तगुणाः, वनस्पतिकायिका अनन्त-

कायद्वार

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पुढ-
विकाइयाणं आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइ-
याणं अकाइयाणं) सकाय, पृथिवीकाय, अप्काय, तेजस्काय, वायुकाय,
वनस्पतिकाय, त्रसकाय और अकायिक जीवों में से (कयरे कयरेहिंतो)
कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?)
अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक है ? (गोयमा) हे गौतम ! (सन्व-
त्थोवा तसकाइया) सब से कम त्रसकायिक हैं (तेउकाइया असंखेज्ज-
गुणां) तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (पुढविकाइया विसेसाहिया)
पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं (आउकाइया विसेसाहिया) अप्कायिक
विशेषाधिक हैं (वाउकाइया विसेसाहिया) वायुकायिक विशेषाधिक
हैं (अकाइया अणंतगुणा) अकायिक अर्थात् सिद्ध अनन्तगुणा हैं

काय द्वार

शब्दार्थ-(एएसि ण भंते) भगवन् ! आ (सकाइयाणं पुढविकाइयाण आउ
काइयाणं, तेउकाइयाणं, वाउकाइयाणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं अकाइयाणं)
सकाय, पृथ्वीकाय, जगकाय, तेजस्काय, वायुकाय, वनस्पतिकाय, त्रसकाय अने
अकायिक ज्ञेयोभाथी (कयरे कयरेहिंतो) केण केनाथी (अप्पा वा बहुया वा,
तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, धल्ला, तुल्य, अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा ।) छे गौतम ! (सन्वत्थोवा तसकाइया) अधाथी ओछा त्रस
कायिक छे (तेउकाइया असंखेज्जगुणां) तेजस्कायिक असंख्यात गुणा छे (पुढवी
काइया विसेसाहिय) पृथ्वीकायिक विशेषाधिक छे (आउकाइया विसेसाहिया) जग
कायिक विशेषाधिक छे (वाउकाइया विसेसाहिया) वायुकायिक विशेषाधिक छे (अकाइया

ગુણાઃ, સકાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સ્વલુ ભદન્ત ! સકાયિકાનાં પૃથિવી-
કાયિકાનામ્ અપ્કાયિકાનામ્, તેજસ્કાયિકાનામ્ વાયુકાયિકાનામ્ વનસ્પતિકા-
યિકાનામ્ ત્રસકાયિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા,
તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાસ્ત્રસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ તેજ-
સ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશે-
ષાધિકાઃ, અપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, વાયુકાયિકા અપર્યાપ્તકા

(વળસ્સહકાઈયા અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયિક અનન્તગુણા હૈં (સકા-
ઈયા વિસેસાહિયા) સકાયિક વિશેષાધિક હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સકાઈયાણં પુઢવિકાઈયાણં
આઝકાઈયાણં તેઝકાઈયાણં વાઝકાઈયાણં વળસ્સહકાઈયાણં તસકાઈ-
યાણં અપજ્જત્તાણં) સકાયિક, પૃથિવીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કા-
યિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક ઓર અકાયિક
જીવોં કે અપર્યાપ્તોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા
વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા તસકાઈયા અપ-
જ્જત્તા) ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત સ્વ સે કમ્ હૈં (તેઝકાઈયા અપજ્જત્તા
અસંખેજ્જગુણા) તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (પુઢવિકાઈયા
અપજ્જત્તા વિસેસાહિયા) પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં
(આઝકાઈયા અપજ્જત્તા વિસેસાહિયા) અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષા-
ધિક હૈં (વાઝકાઈયા અપજ્જત્તા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત

અણંતગુણા) અકાયિક અર્થાત્ સિદ્ધ અનન્ત ગુણા છે (વળસ્સહકાઈયા અણંતગુણા)
'વનસ્પતિકાયિક અનન્તગુણા છે (સકાઈયા વિસેસાહિયા) સકાયિક વિશેષાધિક છે

(એસિણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સકાઈયાણં, પુઢવિકાઈયાણં, તેઝકાઈયાણં
વાઝકાઈયાણં, વળસ્સહકાઈયાણં, તસકાઈયાણં, અપજ્જત્તાણં) સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક,
જળકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક, અને અકાયિક
એવેના અપર્યાપ્તમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા
તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા)
હે ગૌતમ (સન્વત્થોવા તસકાઈયા અપજ્જત્તા) ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અધાથી
આધા છે (તેઝકાઈયા અપજ્જત્તા અસંખેજ્જ ગુણા) તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસ-
ખ્યાત ગુણા છે (પુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તા વિસેસાહિયા) પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત
વિશેષાધિક છે (આઝકાઈયા અપજ્જત્તા વિસેસાહિયા) જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશે-
ષાધિક છે (વાઝકાઈયા અપજ્જત્તા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે

विशेषाधिकाः, वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, सकायिका अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सकायिकानाम् पृथिवीकायिकानाम् अप्कायिकानाम् तेजस्कायिकानाम् वायुकायिकानाम् वनस्पतिकायिकानाम् त्रसकायिकानाम् पर्याप्तकानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः पर्याप्तकाः, तेजस्कायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, अप्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, वनस्पति-

विशेषाधिक हैं (वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा) वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं (सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) सकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सकाइयाणं पुढविकाइया आउकाइयाणं तेउकाइयाणं वाउकाइयाणं वणस्सइकाइयाणं तसकाइयाणं पज्जत्तगाणं) सकायिक, पृथिवीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, तथा त्रसकायिक के पर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक है ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) सब से कम त्रसकायिक पर्याप्त हैं (तेउकाइया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (आउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (वाउकाइया पज्जत्तगा विसेसा-

(वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंत गुणा) वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्त गुणा छे (सकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया) सकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे

(एएसि णं भंते ! भगवन् ! आ (सकाइयाणं, पुढविकाइयाणं, आउकाइयाणं, तेउकाइयाणं, वाउकाइयाणं, वणस्सइकाइयाणं, तसकाइयाणं, पज्जत्तगाणं) सकायिक, पृथिवीकायिक, ञ्णकायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, तथा त्रसकायिकना पर्याप्तमा (कयरे कयरेहिंतो) केषु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, अधिक, तुल्य अगर विशेषाधिक छे (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा तसकाइया पज्जत्तगा) जवाथी ओछा त्रसकायिक पर्याप्त छे (तेउकाइया पज्जत्तगा असंखेज्जगुणा) तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा छे (पुढविकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (आउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया) ञ्णकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (वाउ-

કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા સકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેપાં
 સ્વલુ ભદન્ત ! સકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા
 વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ,
 સકાયિકા પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં સ્વલુ ભદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાનામ્
 પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષા-
 ધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, પૃથિવીકા-
 હિયા) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં (વણસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તગા
 અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સકાહ્યા પજ્જ-
 ત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સકાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્ત-
 ગાણં) પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત સકાયિકોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતોં)
 કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ,
 વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા
 સકાહ્યા અપજ્જત્તગા) સ્વ સે કમ સકાયિક અપર્યાપ્ત હૈં (સકાહ્યા
 પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) સકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં । (એસિ ણં
 મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (પુઢવિકાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં) પૃથિવી-
 કાયિક પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતોં) કૌન કિસસે
 (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય
 યા વિશેષાધિકા હૈં (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા પુઢવિકાહ્યા
 અપજ્જત્તગા) સ્વસે કમ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત હૈં (પુઢવિકાહ્યા પજ્જ-

કાહ્યા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે (વણસ્સહ
 કાહ્યા પજ્જત્તગા અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે (સકાહ્યા
 પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે

(એસિણં મંતે !) ભગવન્ ! આ (સકાહ્યાણ પજ્જત્તા પજ્જત્તગાણં) પર્યાપ્ત
 અને અપર્યાપ્ત સકાયિકોંમાથી (કયરે કયરેહિંતોં) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા
 વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષા-
 ધિકા છે હે (ગોયમા) ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સકાહ્યા અપજ્જત્તગા) અધાથી એણ
 સકાયિક અપર્યાપ્ત છે (સકાહ્યા પજ્જત્તગા સંખેજ્જત્તગા) સકાયિક પર્યાપ્ત
 સંખ્યાત ગુણા છે (એસિણ મંતે !) ભગવન્ ! આ (પુઢવિકાહ્યાણ પજ્જત્તાપજ્જ-
 ત્તગાણં) પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાથી (કયરે કયરેહિંતોં) કોણ
 કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય
 અગર વિશેષાધિકા છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા પુઢવિકાહ્યા અપ-

યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં યલ્લુ ભદન્ત ! અપ્કાયિકાનામ્ પર્યાપ્તા-
 પર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોડ્લપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા,
 ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ અપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યે-
 યગુણાઃ, એતેપાં યલ્લુ ભદન્ત ! તેજસ્કાયિકાનામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કત-
 રેભ્યોડ્લપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ
 તેજસ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં
 યલ્લુ ભદન્ત ! વાયુકાયિકાનામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોડ્લપા વા,
 ત્તગ્ના સંખેજ્જગુણા) પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં । (એસિ
 ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (આડકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) અપ્કાય
 કે પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે
 (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય
 યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા આડકાઈયા
 અપજ્જત્તા) સબ સે કમ અપ્કાયિક અપર્યાપ્તક હૈં (આડકાઈયા પજ્જ-
 ત્તગ્ના સંખેજ્જગુણા) અપ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા હૈં । (એસિ ણં
 મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (તેડકાઈયાણં (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) તેજસ્કા-
 યિક પર્યાપ્તોં ઔર અપર્યાપ્તોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે
 (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય
 યા વિશેષાધિક હૈં । (ગો !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા તેડકાઈયા)
 સબ સે તેજસ્કાયિક (અપજ્જત્તગ્ના) અપર્યાપ્ત હૈં (તેડકાઈયા પજ્જ-
 ત્તગ્ના સંખેજ્જગુણા) તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં । (એસિ
 ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (વાડકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાયુકાય

જ્જત્તગ્ના બધાથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત છે (પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તગ્ના અસં-
 લેજ્જ ગુણા) પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે (એસિ ણ મંતે !)
 હે ભગવન્ ! આ (આડકાઈયાણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) જળકાથોના પર્યાપ્ત અને અપ-
 ર્યાપ્તમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કેણ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા
 વિસેસાહિયા વા) થોડા, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે (ગોયમા) હે ગૌતમ
 (સવ્વત્થોવા આડકાઈયા અપજ્જત્તગ્ના) બધાથી ઓછા જળકાયિક અપર્યાપ્ત છે
 (આડકાઈયા પજ્જત્તગ્ના સંલેજ્જત્તગુણા) જળકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે
 (એસિ ણ મંતે !) ભગવન્ ! આ (તેડકાઈયાણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) તેજસ્કાયિક
 પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કેણ કેનાથી અપ્પા વા
 વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) થોડા, વધારે, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?
 (ગોયમા) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા તેડકાઈયા) બધાથી ઓછા તેજસ્કાયિક (અપ-
 જ્જત્તગ્ના) અપર્યાપ્ત છે (તેડકાઈયા પજ્જત્તગ્ના સંલેજ્જ ગુણા) તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત

બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાયુકાયિકાઃ
અપર્યાપ્તકાઃ, વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્થલુ ભદન્ત !
વનસ્પતિકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોડલ્યા વા, બહુકા વા,
તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યા-
પ્તકાઃ, વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્થલુ ભદન્ત ! ત્રસ-
કાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોડલ્યા વા બહુકા વા, તુલ્યા વા,
કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસ સે
(અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘટ્ટ, તુલ્ય
યા વિશેષાધિકા હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાડકાહ્યા
અપ્પ ગા) સચ સે કમ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત હેં (વાડકાહ્યા પજ્જ-
ત્તગા સંસેજ્જગુણા) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત સંસ્યાતગુણા હેં । (એસિ ણં
મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (વળસ્સહકાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વન-
સ્પતિકાય કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન
કિસસે (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘટ્ટ
તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વળસ્સહ
કાહ્યા અપ્પજ્જત્તગા) સચ સે કમ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત હેં
(વળસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તગા સંસેજ્જગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત
સંસ્યાતગુણા હેં । (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (તસકાહ્યાણં
પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) ત્રસકાય કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે
કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા

સ ય્યાત શુભા છે (એસિ ણ મંતે !) ભગવન્ ! આ (વાડકાહ્યાણ પજ્જત્તા પજ્જ-
ત્તાણ) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી
(અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર
વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (સન્વત્થોવા વાડકાહ્યા અપ્પજ્જત્તગા) બધાથી
ઓછા વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત છે (વાડકાહ્યા પજ્જત્તગા સંસેજ્જગુણા) વાયુકાયિક
પર્યાપ્ત સ ય્યાત શુભા છે (એસિ ણ મંતે !) ભગવન્ ! આ (વળસ્સહ કાહ્યા-
ણ પજ્જત્તા પજ્જત્તાણ) વનસ્પતિ કાયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત (કયરે કયરે
હિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) થોડા,
ધણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (સન્વત્થોવા વળસ્સહ
કાહ્યા અપ્પજ્જત્તગા) સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત છે (વળસ્સહકાહ્યા
પજ્જત્તગા સંસેજ્જગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સ ય્યાત શુભા છે (એસિ ણ મંતે !)
ભગવન્ ! આ (તસકાયિયાણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) ત્રસકાયિકના પર્યાપ્ત અને

વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ ત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, અપર્યાપ્તકાઃ, અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલુ ભદન્ત ! સકાયિકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામ્ અપ્કાયિકાનામ્ તેજસ્કાયિકાનામ્ વાયુકાયિકાનામ્ વનસ્પતિકાયિકાનામ્, ત્રસકાયિકાનાશ્ચ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાશ્ચત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ત્રસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, તેજસ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,

વા, ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા તસકાહ્યા પજ્જત્તગા) સર્વસે કમ ત્રસકાય કે પર્યાપ્ત હૈં (અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સકાહ્યાણં પુઢવિકાહ્યાણં આઝકાહ્યાણં તેઝકાહ્યાણં વાઝકાહ્યાણં વળસ્સઙ્કાહ્યાણં તસકાહ્યાણં (ય પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) સકાયિક, પૃથિવીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક; વનસ્પતિકાયિક ઓર ત્રસકાયિક જીવોં કે પર્યાપ્ત એવં અપર્યાપ્ત મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસ સે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહ્યા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા તસકાહ્યા પજ્જત્તગા) સર્વ સે ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત હૈં (તસકાહ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેઝકાહ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (પુઢવિકાહ્યા અપજ્જત્તગા વિસેસાહ્યા) પૃથિવીકાયિક અપ-

અપર્યાપ્તમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસે સાહ્યા વા ?) ધણા, થોડા, તુલ્ય કે વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા તસકાહ્યા પજ્જત્તગા) યધાથી એછા ત્રસકાયિકના પર્યાપ્ત છે (અપજ્જત્તગા, અસંખેજ્જગુણા) અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે

(એસિ ણ મંતે !) ભગવન્ ! આ (સકાહ્યાણ પુઢવિકાહ્યાણ આઝકાહ્યાણ તેઝકાહ્યાણ વાઝકાહ્યાણ વળસ્સઙ્કાહ્યાણ તસકાહ્યાણ ય પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક અને ત્રસકાયિક જીવોના પર્યાપ્ત તેમજ અપર્યાપ્તમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયાવા તુલ્લા વા વિસેસાહ્યા વા) થોડા ધણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા તસકાહ્યા પજ્જત્તગા) યધાથી એછા ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત છે (તસકાહ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા છે (તેઝકાહ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) તેજસ્કાયિક અપ-

પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, અપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ, સકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ સકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સકાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ ॥ સૂ. ૫ ॥

પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (આડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વાડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (તેડકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (આડકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વાડકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વળસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (વળસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (સકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સકાઈયા વિસેસાહિયા) સકાયિક વિશેષાધિક હૈં ॥ ૫ ॥

યાસ્ત અસ ખ્યાત ગુણા છે (પુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (આડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વાડકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (તેડકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે (પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (આડકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) જળકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વાડકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વળસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા) વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણા છે (સકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વળસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા) વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે (સકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સકાઈયા વિસેસાહિયા) સકાયિક વિશેષાધિક છે ॥ ૫ ॥

ટીકા—અથ ચતુર્થ કાયદ્વારમધિકૃત્યાલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘એસિ જો મંતે ! સકાદ્યાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં ધલ્લ સકાયિકાનામ્ ‘પૃથ્વિકાદ્યાણં’ પૃથિવીકાયિકાનામ્ ‘આડકાદ્યાણં’ અપ્કાયિકાનામ્ ‘તેડકાદ્યાણં’ તેજસ્કાયિકાનાં ‘વાડકાદ્યાણં’ વાયુકાયિકાનામ્, ‘વળસ્સડકાદ્યાણં’ વનસ્પતિયાયિકાનામ્ ‘તસકાદ્યાણં’ ત્રસકાયિકાનામ્ ‘અકાદ્યાણં’ અકાયિકાનામ્ મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગૌયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા તસકાદ્યા’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ—ત્રસકાયિકાઃ—દ્વીન્દ્રિયાદયો ભવન્તિ, દ્વીન્દ્રિયાદીનામેવ ત્રસકાયિકત્વાત્, તેષાશ્ચ અન્યકાયાપેક્ષયા અલ્પત્વાત્, ‘તેડકાદ્યા અસંખેજ્જગુણા’ તદપેક્ષયા તેજસ્કાયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેપામ્ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘પૃથ્વિકાદ્યા વિસેસાહિયા’ પૃથિવીકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેપાં

ટીકાર્થ—અથ ચૌથે કાયદ્વાર કી અપેક્ષા અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! યે જો સકાયિક અર્થાત્ કાય વાલે સામાન્ય સંસારી જીવ હૈ, તથા પૃથિવીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક ઓર અકાયિક અર્થાત્ કાયા સે રહિત સિદ્ધ જીવ હૈ, ડનમેં મે કૌન કિસ સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈ ?

શ્રી મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! સઘ સે કમ ત્રસકાયિક અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવ હૈ, કયૉકિ દ્વીન્દ્રિયાદિ હી ત્રસકાયિક હૈ ઓર વે અન્ય કાપૉ કી અપેક્ષા કમ હોતે હૈ ! ડનકી અપેક્ષા તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈ, કયૉકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશ કે

ટીકાર્થ—હવે યોથા કાયદ્વારની અપેક્ષાએ અડપળહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! જે આ સકાયિક અર્થાત્ કાયાવાળા સામાન્ય સંસારી જીવ છે, તથા પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજકાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ત્રસકાયિક, અને અકાયિક અર્થાત્ કાયા રહિત સિદ્ધ જીવ છે તેઓમાથી કોણ કોનાથી, ઘણા થોડા સરખા અગર વિશેષાધિક છે

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા ત્રસકાયિક અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિયાદિ જીવ છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિયાદિજ ત્રસકાયિક છે અને તેઓ અન્ય કાયિકોની અપેક્ષાએ ઓછા હોય છે તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત ગુણા છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે, પૃથિવ-

પ્રચુરાસંખ્યેય લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યઃ 'આકાદ્યા વિસેસાદિયા' અપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષા પ્રચુરતરાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યો 'વાકાદ્યા વિસેસાદિયા' વાયુકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેષાં વહુલતમાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ 'અકાદ્યા અણંતગુણા' અકાયિકાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધાનામનન્તતાત્, તેભ્યઃ 'વનસ્પતિકાદ્યા અણંતગુણા' વનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણા ભવન્તિ તેષામનન્તલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ 'સકાદ્યા વિસેસાદિયા' સકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્ ડચ્ચેવં રીત્યા સમુચ્ચયજીવાનામલ્પ-વહુત્વં પ્રતિપાદ્ય સમ્પ્રતિ તેષામેવ સમુચ્ચયજીવાનામપર્યાપ્તાનામલ્પવહુત્વં પ્ર-
દેશોં કે વરાવર હૈં પૃથિવીકાયિક જીવ વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ વે પ્રચુર અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે વરાવર હૈં। અપ્કાયિક જીવ ડનસે ઢી વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ વે પ્રચુરતર અસંખ્યાત લોકા-કાશોં કે પ્રદેશોં કે વરાવર હૈં। વાયુકાય કે જીવ ડનસે ઢી વિશે-ષાધિક હૈં, કયોંકિ વે પ્રચુરતમ અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે વરાવર હૈં। અકાયિક અર્થાત્ કાય રહિત સિદ્ધ જીવ ડનસે ઢી અનન્ત-ગુણા હૈં, કયોંકિ સિદ્ધ અનન્ત હૈં। સિદ્ધોં કી અપેક્ષા વનસ્પતિકાયિક અનન્તગુણા હૈં, કયોંકિ વે અનન્ત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે વરાવર હૈં ઓર સકાયિક જીવ ડનસે ઢી વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ સકાયિક જીવોં મૈં વનસ્પતિકાયિક ઢી સમ્મિલિત હૈં તથા અન્ય સવ કાર્યોં કે જીવોં કા ઢી સમાવેશ હો જાતા હૈં। યહ સમુચ્ચય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ હૈં।

અબ ડન્હીં કે અપર્યાપ્તકોં કા અલ્પવહુત્વ-દિશલાતે હૈં-

। કાયિકે જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુર અસખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે જળકાયિક જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રચુર-તર અસખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશના બરાબર છે. વાયુકાયના જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓ, પ્રચુરતમ અસખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર છે અકાયિક અર્થાત કાયથી રહિત સિદ્ધજીવ તેમનાથી પણ અનન્ત ગણા છે, કેમકે સિદ્ધ અનન્ત છે. સિદ્ધોની અપેક્ષાએ વનસ્પતિકાયિક અનન્ત ગણા છે, કેમકે તેઓ અનન્ત લોકાકાશના પ્રદેશના બરાબર છે અને સકાયિક જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે સકાયિક જીવોના વનસ્પતિકાયિક પણ સમિલિત છે તથા અન્ય બધી કાયોના જીવોના પણ તેમા સમાવેશ થઈ જાય છે. આ સમુચ્ચય જીવોનુ અલ્પવહુત્વ છે.

હવે તેમના અપર્યાપ્તોનુ અલ્પવહુત્વ બતાવે છે.

પયિતુમાહ—‘एएसि णं भंते ! सकाइयाणं पुढविकाइयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सकायिकानां पृथिवीकायिकानाम् ‘आउकाइयाणं’ अप्कायिकानाम्, ‘तेउकाइयाणं’ तेजस्कायिकानाम् ‘वाउकाइयाणं’ वायुकायिकानाम् ‘वणस्सइकाइयाणं’ वनस्पतिकायिकानाम्, तसकाइयाणं त्रसकायिकानाम् द्वीन्द्रियानाम् ‘अपज्जत्ताणं’ अपर्याप्तानाम् मध्ये ‘कयरे कयरेहिंते’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा, भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा’ हे गौतम ! सन्वत्थो वा तसकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः. त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति तेषां पूर्ववत् अन्यकायापेक्षया अल्पत्वात् ‘तेउकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ तेजस्कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेषामसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः ‘पुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया’ पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः,

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन सकायिकों, पृथिवीकायिकों, अप्कायिकों, तेजस्कायिकों, वायुकायिकों, वनस्पतिकायिकों तथा त्रसकायिकों के अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प हैं ? कौन किससे बहुत हैं कौन किससे तुल्य हैं ? कौन किससे विशेषाधिक हैं ?

। श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौ ! त्रसकायिक अपर्याप्त सब से कम हैं, क्योंकि अन्य काय के जीवों की अपेक्षा उनकी संख्या अल्प ही होती है । उनकी अपेक्षा तेजस्काय के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, इसके लिए युक्ति पहले ही कही जा चुकी है, अर्थात् वे असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों की राशि के बराबर हैं । उनकी अपेक्षा पृथिवीकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, इसका कारण पहले बतलाया

श्री ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ સકાયિકો, પૃથ્વીકાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો, વાયુકાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો, તથા ત્રસકાયિકોના અપર્યાપ્ત જીવો માથી કોણ કોનાથી અલ્પ જોણ કોણ કોનાથી ઘણા, કોણ કોનાથી તુલ્ય, કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી જોણ છે, કેમકે અન્યકાયના જીવોની અપેક્ષાએ તેમની સખ્યા અલ્પ હોય છે તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગુણ છે, તે માટે યુક્તિ આગળજ કહિદીધિ છે અર્થાત્ તેઓ બધા અસખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. તેઓની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્ત વિશે-

તેભ્યઃ 'આઝકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' અપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશે-
પાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યો 'વાઝકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' વાયુકાયિકાઃ
અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યો 'વળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તગા અણંતગુણા'
વનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકા અનન્તગુણા ભવન્તિ તેપામનન્તગુણત્વાત્ 'સકાઈયા
અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ પ્રાગુક્ત-
યુક્તેઃ પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચયજીવાનામેવ
પર્યાપ્તકાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ—'एएसि णं भंते ! सकाइयाणं' हे भदन्त !
एतेषां खलु सकायिकानाम् 'पुढविकाइयाणं' पृथिवीकાયिकानाम् 'आउकाइ-
याणं' अप्कायिकानाम् 'तेउकाइयाणं' तेजस्कायिकानाम् 'वाउकाइयाणं' वायु-
कायिकानाम्, 'वणस्सङ्काइयाणं' वनस्पतिकायिकानाम् 'तसकाइयाणं' त्रसका-
यिकानाम् द्वीन्द्रियादीनाम् 'पज्जत्तगाणं' पर्याप्तकानाम् 'कयरे कयरेहिंते' कतरे
कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया व, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका
वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—'गोयमा ! हे

जा चुका है । उनकी अपेक्षा अप्काय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं ।
उनसे वायुकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । उनसे वनस्पतिकाय के
अपर्याप्त अनन्तगुण हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक जीव अनन्तगुणा
हैं, और उनकी अपेक्षा सकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि
सकાયिकों में वनस्पतिकायिक अगदि सभी का समावेश हो जाता है ।

अथ समुच्चय पर्याप्तक जीवों का अल्पवहुत्व प्रदर्शित किया
जाता है । श्री गौतम स्वामी ने प्रश्न किया—हे भगवन् ! इन सका-
यिक, पृथ्वीकायिक, अप्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पति-
कायिक और त्रसकायिक पर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प,
बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे

ધિક છે તેતુ કારણ આગળ બતાવી દિધેલ છે. તેમની અપેક્ષાએ અપ્કાયના
અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. તેમનાથી વાયુકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેમનાથી
વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્ત ગુણ છે, કેમકે વનસ્પતિકાયિક એવ અનન્ત
ગણ છે, અને તેમની અપેક્ષાએ સકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે કેમકે
સકાયિકોમા વનસ્પતિકાયિક આદિ બધાનો સમાવેશ થઈ જાય છે

હવે સમુચ્ચય પર્યાપ્તક જીવોતુ અલ્પ બહુપણુ પ્રદર્શિત કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો—હે ભગવન્ ! આ સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક,
'અપ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક અને ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત જીવોમાથી કોણુ
કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

ગૌતમ ! 'સન્વત્થોવા તસકાઈયા પજ્જત્તગા' સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ ત્રસકા-
યિકાઃ દ્વીન્દ્રિયાદયઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, તત્ર વનસ્પતિકાયિકાદીનામસમાવેશાત્,
તેભ્યઃ તેડકાઈયા પજ્જત્તગા' તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ
તેષામસંખ્યાતલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ 'પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તગા વિસે-
સાહિયા' પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ વહુત્ર
તેષાં સદ્ભાવાત્ તેભ્યઃ 'આડકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' અપ્કાયિકાઃ પર્યા-
પ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં દક્ષિણોત્તરાદિષ્વપિ સદ્ભાવાત્ તેભ્યો 'વાડ-
કાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ
પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યો—'વણસ્સડકાઈયા પજ્જત્તગા અર્ણતગુણા' વનસ્પતિકાયિકાઃ
પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'સકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સકા-
યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ સત્વાત્,
અથૈતેષામેવ સકાયિકાદીનામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તતકાના મલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિ-

ગૌતમ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત સવ સે કમ હૈં, કયોંકિ ઇનમેં વનસ્પતિ-
કાયિક આદિકા સમાવેશ નહીં હોતા—કેવલ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોં
કા હી સમાવેશ હોતા હૈ । ઇનકી અપેક્ષા તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં, કયોંકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કી રાશિ
કે બરાબર હૈં ઇન કી અપેક્ષા પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં,
ઇસકા કારણ પૂર્વવત્ સમજ્ઞ લેના યાહિયે । ઇનકી અપેક્ષા અપ્કાય
કે પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ વે દક્ષિણ ઉત્તર આદિ દિશાઓં
મેં વિદ્યમાન હૈં । ઇનકી અપેક્ષા વાયુકાય કે પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં,
ઇસકા કારણ પહેલે કહા જા ચુકા હૈ । ઇનકી અપેક્ષા વનસ્પતિકાયિક
પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં ઓર ઇનકી અપેક્ષા સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષા-
ધિક હૈં, કયોંકિ ઇનમેં પૃથ્વીકાય આદિ સમી સમ્મિલિત હૈ ।

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે —હૈ ગૌતમ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અધાથી
ઓછા છે, કેમકે તેમા વનસ્પતિકાયિક આદિના સમાવેશ નથી થતો કેવલ
દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોના સમાવેશ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક
પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશની
રાશિના બરાબર છે તેમની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેનું
કારણ પૂર્વવત્ બાણી લેવું બાધએ તેની અપેક્ષાએ અપ્કાયિકના અપર્યાપ્ત વિ-
શેષાધિક છે કેમકે તેઓ દક્ષિણ ઉત્તર આદિ દિશાઓમા વિદ્યમાન છે તેમની
અપેક્ષાએ વાયુકાયના પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેનું કારણ પહેલા કહિ દેવાયું
છે. તેઓની અપેક્ષાએ સકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓમા પૃથ્વી
કાય આદિ અધા સમિલિત છે

તુમાહ-‘एएसि णं भंते ! सयाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानाम् मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सन्वत्थोवा सकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, सकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, ‘सकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ सकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः भवन्ति, ‘एएसि णं भंते ! पुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु पृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सन्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः ‘पुढविकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, ‘एएसि णं भंते ! आउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु अप्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां

सकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त का अल्पबहुत-हे भगवन् ! इन सकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम सकायिक अपर्याप्त हैं । इनकी अपेक्षा सकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं ।

हे भगवन् ! पृथिवीकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सब से कम पृथिवीकायिक अपर्याप्त हैं, उनकी अपेक्षा पृथिवीकायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं ।

भगवन् ! अप्कायिक पर्याप्त और अपर्याप्त में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे

સકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તનું અલ્પ બહુત્વ-ભગવન્ ! આ સકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, વધુ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે-હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા સકાયિક અપર્યાપ્ત છે, તેના કરતા સકાયિક પર્યાપ્તક સંખ્યાત ગણા છે

હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, વધુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત છે તેમની અપેક્ષાએ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે.

મધ્યે 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ, 'અપા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા ! સન્વત્યોવા આઠકાઠ્યા અપજ્જત્તગા' હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ અપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા ભવન્તિ તેણં પર્યાપ્તકનિશ્રયા ઉત્પાદાત્, તેભ્યઃ 'આઠકાઠ્યા પજ્જત્તગા સંખેજ્જગુણા' અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખયેયગુણા ભવન્તિ તેપામ પર્યાપ્તકાશ્રયત્વાત્, 'एएसि णं भंते ! तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' હે ભદન્ત ! एतेषां खलु तेजस्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहितो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्या वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा. बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् ! उत्तरयति—'गोयमा ! सन्वत्योवा तेउकाइया अपज्जत्तगा' હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડ્લપાઃ તેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્તકા ભવન્તિ પૂર્વોક્તરીત્યાઅપર્યાપ્તાનાં પર્યાપ્તનિશ્રયોત્પાદાત્ તેભ્યઃ 'तेउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખયેયગુણાઃ ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તે તેપામપર્યાપ્તકાગૌતમ ! અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત સવમે થોડે હૈં, ક્યોંકિ વે પર્યાપ્તકોં કે આશ્રય સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અપ્કાયિક પર્યાપ્ત ઉનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે અપર્યાપ્તોં કે આધાર હૈં । ભગવન્ ! તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કૌન કિસસે અલપ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તક સબ સે કમ હૈં, ક્યોંકિ પર્યાપ્તકોં કે આશ્રય સે હી અપર્યાપ્તકોં કા ઉત્પાદ હોતા હૈ । ઇનકી અપેક્ષા તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ પહેલે કહે અનુસાર વે અપર્યાપ્તકોં કે આશ્રય ભૂત હૈં ।

હે ભગવન્ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ થણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે :—હે ગૌતમ ! અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી થોડા છે, કેમકે તેઓ પર્યાપ્તોના આશ્રયથી ઉત્પન્ન થાય છે અપ્કાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી સંખ્યાત થણા અધિક છે, કેમકે તેઓ અપર્યાપ્તોના આધાર છે

હે ભગવન્ ! તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી થોડા છે, કેમકે પર્યાપ્તોના આશ્રયથીજ અપર્યાપ્તોની ઉત્પત્તિ થાય છે તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત થણા છે કેમકે આગળ કહ્યાં પ્રમાણે તેઓ અપર્યાપ્તોના આશ્રય ભૂત છે,

ધારત્વાત્ ‘एएसि णं वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति अत्रापि सैय युक्तिरवसेया तेभ्यः ‘वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, ‘एएसि णं भंते ! वणस्सइकाइयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वनस्पतिकायिकानाम् ‘पज्जत्तापज्जत्ताणं’ पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा ! सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा ?’ हे गौतम ! सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्यो—‘वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति ‘एएसि णं भंते तसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु त्रसकायिकानाम् द्वीन्द्रियादीनाम् पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला

हे भगवन् ! इन वायुकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् ! उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अपर्याप्त वायुकायिक सब से कम हैं, पर्याप्त वायुकायिक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं ।

भगवन् ! इन वनस्पतिकायिक पर्याप्तक और अपर्याप्तक जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अपर्याप्त वनस्पतिकायिक सब से कम हैं, पर्याप्तक वनस्पतिकायिक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं ।

હે ભગવન્ ! આ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત વાયુકાયિક બધાથી ઓછા છે પર્યાપ્ત વાયુકાયિક તેમનાથી સખ્યાત ગણા અધિક છે.

હે ભગવન્ આ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જીવોમાંથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ! ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક તેમનાથી અસખ્યાત ગુણા અધિક છે.

મધ્યે 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ, 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા ! સન્વત્યોવા આઝકાઈયા અપજ્જત્તગા' હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ અપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા ભવન્તિ તેષાં પર્યાપ્તકનિશ્ચયા ઉત્પાદાત્ ; તેભ્યઃ 'આઝકાઈયા પજ્જત્તગા સંઘેજ્જગુણા' અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંઘેય-ગુણા ભવન્તિ તેષામ પર્યાપ્તકાશ્રયત્વાત્, 'એસિ ણં મંતે ! તેઝકાઈયાણં પજ્જ-ત્તાપજ્જત્તાણં' હે મદન્ત ! એતેષાં સ્વલ્પ તેજસ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસા-હિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગ-વાન્ ! ઉત્તરયતિ—'ગોયમા ! સન્વત્યોવા તેઝકાઈયા અપજ્જત્તગા' હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ તેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્તકા ભવન્તિ પૂર્વોક્તરીત્યાઽપ-ર્યાપ્તાનાં પર્યાપ્તનિશ્ચયોત્પાદાત્ તેભ્યઃ 'તેઝકાઈયા પજ્જત્તગા સંઘેજ્જગુણા' તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંઘેયગુણાઃ ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તે તેષામપર્યાપ્તકા-ગૌતમ ! અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત સ્વમે થોડે છે, ક્યોંકિ વે પર્યાપ્તકોં કે આશ્રય સે ઉત્પન્ન હોતે છે. અપ્કાયિક પર્યાપ્ત ડનસે સંઘ્યાતગુણા અધિક છે, ક્યોંકિ વે અપર્યાપ્તોં કે આધાર છે. ભગવન્ ! તેજસ્કા-યિક પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કોન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક છે ? ભગવાન ઉત્તર દેતે છે—હે ગૌતમ ! તેજસ્કા-યિક અપર્યાપ્તક સબ સે કમ છે; ક્યોંકિ પર્યાપ્તકોં કે આશ્રય સે હી અપર્યાપ્તકોં કા ઉત્પાદ હોતા હૈ. ઇનકી અપેક્ષા તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંઘ્યાતગુણા છે, ક્યોંકિ પહેલે કહે અનુસાર વે અપર્યાપ્તકોં કે આશ્રય ભૂત છે.

હે ભગવન્ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ થણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે :—હે ગૌતમ ! અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી થોડા છે, કેમકે તેઓ પર્યાપ્તોના આશ્રયથી ઉત્પન્ન થાય છે અપ્કાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી સંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ અપર્યાપ્તોના આધાર છે.

હે ભગવન્ ! તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બધોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, કેમકે પર્યાપ્તોના આશ્રયથીજ અપર્યાપ્તોની ઉત્પત્તિ થાય છે તેમની અપેક્ષાએ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે કેમકે આગળ કહ્યા પ્રમાણે તેઓ અપર્યાપ્તોના આશ્રય ભૂત છે.

ધારત્વાત્ ‘एएसि णं वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति अत्रापि सैव युक्तिरवसेया तेभ्यः ‘वाउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, ‘एएसि णं भंते ! वणस्सइकाइयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वनस्पतिकायिकानाम् ‘पज्जत्तापज्जत्ताणं’ पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा ! सव्वत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा !’ हे गौतम ! सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्यो—‘वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा’ वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति ‘एएसि णं भंते तसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु त्रसकायिकानाम् द्वीन्द्रियादीनाम् पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला

हे भगवन् ! इन वायुकायिक पर्याप्त और अपर्याप्त जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अपर्याप्त वायुकायिक सब से कम हैं, पर्याप्त वायुकायिक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं ।

भगवन् ! इन वनस्पतिकायिक पर्याप्तक और अपर्याप्तक जीवों में से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अपर्याप्त वनस्पतिकायिक सब से कम हैं, पर्याप्तक वनस्पतिकायिक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं ।

હે ભગવન્ ! આ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત વાયુકાયિક બધાથી ઓછા છે પર્યાપ્ત વાયુકાયિક તેમનાથી સ ખ્યાત ગણ્યા અધિક છે

હે ભગવન્ આ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જીવોમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવન્ ! ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક બધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયિક તેમનાથી અસ ખ્યાત ગણ્યા અધિક છે.

વા, વિસેસાહિયા વા' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા તસકાહ્યા પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડ્લપાઃ ત્રસકાયિકાઃ દ્વીન્દ્રિયાદયઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ તેપાં તથા સ્વાભાવત્વાત્ તેભ્યઃ ‘અપજ્જત્તગા અસંખ્વેજ્જગુણા’ અપર્યાપ્તકાસ્રસકાયિકાઃ અસંખ્વેયગુણા ભવન્તિ, ગૌતમ પૃચ્છતિ—‘એસિ ણં મંતે ! સકાહ્યાણં પુઢવિકાહ્યાણં’ હે મદન્ત ! એતેપાં સ્વલ્લ સકાયિકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામ્ ‘આડકાહ્યાણં’ અપ્કાયિકાનામ્, ‘તેડકાહ્યાણં’ તેજસ્કાયિકાનામ્, ‘વાડકાહ્યાણં’ વાયુકાયિકાનામ્ ‘વણસ્સડકાહ્યાણં’ વનસ્પતિકાયિકાનામ્ ‘તસકાહ્યાણં ય’ ત્રસકાયિકાનાઞ્ચ દ્વીન્દ્રિયાદીનામ્, ‘પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા તસકાહ્યા પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ

હે ભગવન્ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં કૌન કિસ સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં—હે ગૌતમ ! સર્વસે અલ્પ પર્યાપ્તક ત્રસકાયિક હેં, કયોંકિ ઉનકા એસા હી સ્વભાવ હૈ, ઉનકી અપેક્ષા અપર્યાપ્તક ત્રસકાયિક અસંખ્યાત ગુણા અધિક હેં ।

ગૌતમસ્વામી ! પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હેં—હે ભગવન્ ! હન સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક, ઓર દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયિક જીવોં કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં—ગૌતમ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત સર્વ સે કમ હેં, ઉનકી અપેક્ષા ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં, કયોંકિ અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિ-

હે ભગવન્ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોંમા કોણ કોનાથી અલ્પ થણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અધાથી જોછા પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક છે, કેમકે તેમનો તેવોજ સ્વભાવ છે, તેમની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્ત ત્રસકાયિક અસંખ્યાત થણા અધિક છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી ફરી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ આ સકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક, વનસ્પતિકાયિક અને બે દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયિક જીવોંમા પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણ કોનાથી અધિક, અલ્પ તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

—સર્વેભ્યોઽલ્પાસ્ત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ નિગોદસ્યાનન્તત્વાત્ તેભ્યઃ ‘તસ-
કાઈયા અપજ્જત્તગા અસંલેજ્જગુણા’ ત્રસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંલેયેયગુણા
ભવન્તિ દ્વીન્દ્રિયાદીનામ પર્યાપ્તાનાં પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયાદિભ્યોઽસંલેયેયગુણત્વાત્ તેભ્યઃ
‘તેઽકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંલેજ્જગુણા’ તેજસ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંલેયેય-
ગુણા ભવન્તિ અસંલેયેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યઃ ‘પુઢવિકાઈયા અપ-
જ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેપાં
પ્રચુરાધિકત્વાત્ તેભ્યઃ ‘આઽકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ અપ્કાયિકાઃ
અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેપાં પ્રચુરતરાધિકૃત્વાત્ તેભ્યો ‘વાઽકાઈયા
અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેભ્યઃ
‘તેઽકાઈયા પજ્જત્તગા સંલેજ્જગુણા’ તેજસ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંલેયેયગુણા
ભવન્તિ સૂક્ષ્મેષુ અપર્યાપ્તેભ્યઃ પર્યાપ્તાનાં સંલેયેયગુણત્વાત્ તેભ્યઃ ‘પુઢવિકાઈયા
પજ્જત્તા વિસેસાહિયા’ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ અપ-
ર્યાપ્તેભ્યઃ પર્યાપ્તાનાં વિશેષાધિકત્વાત્ તેભ્યઃ ‘આઽકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસા-

યાદિ પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય આદિ સે અસંલ્યાતગુણા હૈં । તેજસ્કાય કે અપ-
ર્યાપ્ત ઉનસે ભી અસંલ્યાતગુણા અધિક હૈં, કયોંકિ વે અસંલ્ય લોકા-
કાશોં કે પ્રદેશોં કે ઘરાવર હૈં । પૃથિવીકાય કે અપર્યાપ્ત ઉનસે ભી
વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ ઉનકી આયુ અધિક હોતી હૈ । પૃથ્વીકાય
કે અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં,
કયોંકિ વે વહુત અધિક હોતે હૈં । વાયુકાય કે અપર્યાપ્તક ઉનસે
વિશેષાધિક હૈં, તેજસ્કાય કે પર્યાપ્ત ઉનસે સંલ્યાતગુણિત હૈં । કયોં-
કિ સૂક્ષ્મ જીવોં મેં અપર્યાપ્તોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત સંલ્યાતગુણા હૈં ।
પૃથ્વીકાય કે પર્યાપ્ત ઉનસે ભી વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ અપર્યાપ્તોં
કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં । અપ્કાય કે પર્યાપ્ત ઉનસે ભી

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—ગૌતમ ! ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા
છે, તેમની અપેક્ષાએ ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંલ્યાત ગણા છે, કેમકે અપ-
ર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયાદિ પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય આદિથી અસંલ્યાત ગણા છે, તેજસ્કાયના
અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંલ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ અસંલ્યાત
લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે પૃથ્વીકાયના અપર્યાપ્તક તેમનાથી પણ
વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનું આયુષ્ય અધિક હોય છે. પૃથ્વીકાયના અપ-
ર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ જળકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ ઘણા
વધારે થાય છે. વાયુકાયના અપર્યાપ્તક તેમનાથી વિશેષાધિક છે તેજસ્કાયના
પર્યાપ્ત તેમનાથી સંલ્યાત ગણિત છે. કેમકે સૂક્ષ્મ જીવોમાં અપર્યાપ્તની

દિયા' અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યઃ 'વાડ-
કાઈયા પઞ્જત્તા વિસેસાદિયા' વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ
તેભ્યો- 'વળસ્સડકાઈયા અપઞ્જત્તા અણંતગુણા' વનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકા
અનન્તગુણા ભવન્તિ તેપામનન્તગુણત્વાત્ તેભ્યઃ 'સકાઈયા અપઞ્જત્તગા વિસેસા-
દિયા' સકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર દ્વીન્દ્રિયાદીનાં સત્ત્વાત્,
તેભ્યો 'વળસ્સડકાઈયા પઞ્જત્તગા સંઘેજ્જગુણા' વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
સંઘ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યઃ 'સકાઈયા પઞ્જત્તગા વિસેસાદિયા' સકાયિકાઃ
પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'સકાઈયા વિસેસાદિયા' સકાયિકા
વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેરિત્યાશયઃ ॥ સૂ. ૫ ॥

સૂક્ષ્મવાદરકાયદારવત્કવ્યતા—

મૂલમ-એસિ પાં મંતે ! સુહુમાણં સુહુમપુઢવિકાઈયાણં
સુહુમ આડકાઈયાણં સુહુમતેડકાઈયાણં, સુહુમવાડકાઈયાણં,
સુહુમવળસ્સડકાઈયાણં, સુહુમનિઓયાણં કયરે કયરેહિંતો
અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાદિયા વા ? ગોયમા !
સવત્થોવા સુહુમ તેડકાઈયા, સુહુમપુઢવિકાઈયા વિસેસાદિયા,
સુહુમઆડકાઈયા વિસેસાદિયા, સુહુમવાડકાઈયા વિસેસાદિયા,
વિશેષાધિકા હૈં, ઇસકા કારણ પહેલે કહા જા ચુકા હૈં । વાયુકાય કે
પર્યાપ્ત ડનસે મી વિશેષાધિકા હૈં । વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્ત ડનકી
અપેક્ષા અનન્તગુણા હૈં । સકાયિકા અપર્યાપ્ત ડનસે મી વિશેષાધિકા
હૈં, ક્યોંકિ સકાયિકોં મેં દ્વીન્દ્રિય આદિ સબકા સમાવેશ હોતા હૈં ।
વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્ત ડનસે મી સંઘ્યાતગુણા અધિકા હૈં । પર્યાપ્ત
સકાયિકા ડનસે વિશેષાધિકા હૈં । સકાયિકા જીવ ડનસે મી વિશેષા-
ધિકા હૈં, ઇસકા કારણ પૂર્વવત્ સમજ્જ લેના ચાહિયે ।

અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે. પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ
વિશેષાધિકા છે, કેમકે અપર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે. જળકાયના
પર્યાપ્ત તેમનાથી વિશેષાધિકા છે તેનું કારણ આગળ કહેવાઈ ગયેલું છે.
વાયુકાયના પર્યાપ્ત તેમનાથી વિશેષાધિકા છે વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત તેમની
અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે સકાયિકા અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ વિશેષાધિકા છે
કેમકે સકાયિકોમા દ્વીન્દ્રિય આદિ અધાનોય સમાવેશ થાય છે વનસ્પતિકાયના
પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા અધિકા છે. પર્યાપ્ત સકાયિકા ૮૪
તેમનાથી પણ વિશેષાધિકા છે તેનું કારણ પૂર્વવત્ સમજ્જ લેવું જોઈએ ॥ ૫ ॥

सुहुमनिगोदा असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया अणंतगुणा,
सुहुमा विसेसाहिया । एएसि णं भंते ! अपज्जत्तगाणं सुहुम-
पुढवि अपज्जत्तगाणं सुहुमआउअपज्जत्तगाणं सुहुमतेउअपज्ज-
त्तगाणं सुहुमवाउअपज्जत्तगाणं सुहुमवणस्सइअपज्जत्तगाणं
सुहुमनिगोदा अपज्जत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा,
बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
सुहुमतेउअपज्जत्तया सुहुमपुढवि अपज्जत्तया विसेसाहिया,;
सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउ-
काइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमनिगोदा अपज्ज-
त्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंत-
गुणा, सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सुहुम-
पज्जत्तयाणं सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तयाणं सुहुमआउकाइया
पज्जत्तयाणं सुहुमतेउकाइया पज्जत्तयाणं सुहुमवाउकाइय-
पज्जत्तयाणं सुहुमवणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं सुहुमनिगोद पज्ज-
त्तयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ? गोयमा सव्वत्थोवा सुहुमतेउकाइया
पज्जत्तया, सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया,
सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया
पज्जत्तया विसेसाहिया सुहुमनिगोया पज्जत्तया, असंखे-
ज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा, सुहुम-
पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! सुहुमाणं पज्जत्ता-
पज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमअपज्जत्ता-
सुहुमपज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमपुढविकाइ-
याणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा,

तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमपुढविकाइया अपज्जत्तया सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुम आउकाइया अपज्जत्तगा, सुहुमा आउकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमतेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया सुहुमतेउकाइया पज्जत्तगा, संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमवाउकाइयाणं अपज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया, वाउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमनिगोयाणं पज्जत्तअपज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमनिगोया अपज्जत्तगा, सुहुमनिगोया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढविकाइयाणं सुहुमआउकाइयाणं सुहुमतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं सुहुमवणस्सइकाइयाणं सुहुमनिगोदाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तगा सुहुमपुढविकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसे-

साहिया, सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुम-
तेउकाइया अपज्जत्तया संखेज्जगुणा, सुहुमपुढविकाइया पज्जत्तया
विसेसाहिया सुहुमआउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुम-
वाउकाइया पज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुमनिगोदा अपज्जत्तगा
असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोदा पज्जत्तया संखेज्जगुणा, सुहुम-
वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा, सुहुमअपज्जत्तया
विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा,
सुहुमपज्जत्तगा विसेसाहिया, सुहुमा विसेसाहिया ॥सू. ६।

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानाम्, सूक्ष्मा-
प्कायिकानाम्, सूक्ष्मतेजस्कायिकानाम्, सूक्ष्मवायुकायिकानाम्, सूक्ष्मवन-
स्पतिकायिकानाम्, सूक्ष्मनिगोदानाम् कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,
तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मतेजस्कायिकाः, सूक्ष्म-
पृथिवीकायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्कायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुका-

सूक्ष्मवादरकायद्वार

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं) सूक्ष्म
(सुहुम पुढविकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक (सुहुम आउकाइयाणं)
सूक्ष्म अप्कायिक (सुहुम तेउकाइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक (सुहुम
वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक (सुहुम वणस्सइकाइयाणं) सूक्ष्म
वनस्पतिकायिक (सुहुम निओयाणं) सूक्ष्म निगोदों में से (कयरे कय-
रेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया
वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे
गौतम (सच्चत्थोवा सुहुम तेउकाइया) सब से कम सूक्ष्म तेजस्का-

सूक्ष्म भादर कायद्वार

शब्दार्थ-(एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (सुहुमाणं) सूक्ष्म (सुहुमपुढवि-
काइयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक (सुहुम आउकाइयाणं) सूक्ष्म अप्कायिक (सुहुम तेउ
काइयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक (सुहुम वाउकाइयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक (सुहुम वण-
स्सइ काइयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक (सुहुम निओयाणं) सूक्ष्म निगोदोभाथी
(कयरे कयरेहिंतो) काण्ठ केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?)
अल्प, धृष्ट, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ? (गोयमा !) छे गौतम ! (सच्च
त्थोवा सुहुम तेउकाइया) गंधाथी ओछा सूक्ष्म तेजस्कायिक छे (सुहुम पुढवि

यिकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदा असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिका अनन्तगुणा, सूक्ष्मा विशेषाधिकाः, एतेषां खलु मदन्त ! सूक्ष्मापर्याप्तकानां सूक्ष्मपृथिवीकायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्माष्कायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजस्कायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मवायुकायिकापर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मनिगोदाऽपर्याप्तकानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मतेजस्कायिकाऽपर्या-

यिक हैं (सुहुम पुढविकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म अष्कायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद असंख्यात गुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते ! सुहुम अपज्जत्ताणं) हे भगवन ! इन सूक्ष्म अपर्याप्त (सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकाय के अपर्याप्त (सुहुम आउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म अष्काय के अपर्याप्त (सुहुम तेउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक के अपर्याप्त (सुहुम वाउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकाय के अपर्याप्त (सुहुम वणस्सइकाइय अपज्जत्ताणं) (सूक्ष्म वनस्पतिकाय के अपर्याप्त (सुहुम निगोदा पज्जत्ताण य) और सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तों में (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किससे (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?)

काइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक विशेषाधिक छे (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म अष्कायिक विशेषाधिक छे (सुहुमवाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक छे (सुहुम निगोदा असंखेज्ज गुणा) सूक्ष्म निगोद अनख्यात गणा छे (सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अनन्त गणा छे (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक छे

(एएसिणं भंते ! सुहुम अपज्जत्ताणं) हे भगवन ! आ सूक्ष्म अपर्याप्त (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायना अपर्याप्त (सुहुम आउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म अष्कायना अपर्याप्त (सुहुम तेउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायना अपर्याप्त (सुहुम वाउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकायना अपर्याप्त (सुहुम वणस्सइकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म वनस्पतिना अपर्याप्त (सुहुम निगोदा पज्जत्ताणं य) सूक्ष्म निगोदना अपर्याप्तोभायी (कयरे कयरेहिंतो) केषु कानाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अप्प, धण्ड, तुल्य अगार

प्तकाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाऽपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माप्लाविकाऽपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाऽपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदाऽपर्याप्तका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाऽपर्याप्तका अनन्तगुणाः, सूक्ष्माः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मपर्याप्तकानां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां पर्याप्तकानाम्, सूक्ष्माप्लाविकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजस्कायिकानां पर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मवायुकायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मनिगोदपर्याप्तकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा

अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइय अपज्जत्तया) सब से अल्प सूक्ष्म तेजस्कायिक के अपर्याप्त हैं (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्लाव के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्त गुणा हैं (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्त विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पज्जत्तयाणां) सूक्ष्म पर्याप्त (सुहुम पुढविकाइयाणां पज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त (सुहुम आउकाइयाणां पज्जत्ताणं) सूक्ष्म अप्लाविक पर्याप्त (सुहुम तेउकाइयाणां पज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त (सुहुम वाउका-

विशेषाधिक छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया) सौथी ओछा सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त छे (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्लाविक अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोदिक अपर्याप्त असांख्यात गणु छे (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनंत गणु छे (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्त विशेषाधिक छे

(एएसिणं भंते) हे भगवन् ! आ (सुहुम पज्जत्तयाणां) सूक्ष्म पर्याप्त (सुहुम पुढविकाइयाणां पज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त (सुहुम आउकाइयाणां पज्जत्ताणं) सूक्ष्म अप्लाविक पर्याप्त (सुहुम तेउकाइयाणां पज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक

यिकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदा असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिका अनन्तगुणा, सूक्ष्मा विशेषाधिकाः, एतेषां यत्तु मदना ! सूक्ष्मापर्याप्तकानां सूक्ष्मपृथिवीकायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्माकायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजस्कायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मवायुकायिकापर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाऽपर्याप्तकानां, सूक्ष्मनिगोदाऽपर्याप्तकानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मनेजरकायिकाऽपर्या-

यिक हैं (सुहुम पुढविकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद असंख्यात गुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते ! सुहुम अपज्जत्ताणं) हे भगवन ! इन सूक्ष्म अपर्याप्त (सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकाय के अपर्याप्त (सुहुम आउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म अप्काय के अपर्याप्त (सुहुम तेउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक के अपर्याप्त (सुहुम वाउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकाय के अपर्याप्त (सुहुम वणस्सइकाइय अपज्जत्ताणं) (सूक्ष्म वनस्पतिकाय के अपर्याप्त (सुहुम निगोदा पज्जत्ताण य) और सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तों में (कयरे) कौन (कयरेहिंनो) कित्से (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?)

काइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक विशेषाधिक छे (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक विशेषाधिक छे (सुहुमवाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक छे (सुहुम निगोदा असंखेज्ज गुणा) सूक्ष्म निगोद अनख्यात गणु छे (सुहुम वणस्सइकाइया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अनन्त गणु छे (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक छे

(एएसिणं भंते ! सुहुम अपज्जत्ताणं) हे भगवन ! आ सूक्ष्म अपर्याप्त (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्ताण) सूक्ष्म पृथ्वीकायना अपर्याप्त (सुहुम आउकाइय अपज्जत्ताण) सूक्ष्म अप्कायना अपर्याप्त (सुहुम तेउकाइय अपज्जत्ताण) सूक्ष्म तेजस्कायना अपर्याप्त (सुहुम वाउकाइय अपज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकायना अपर्याप्त (सुहुम वणस्सइकाइय अपज्जत्ताण) सूक्ष्म वनस्पतिना अपर्याप्त (सुहुम निगोदा पज्जत्ताणं य) सूक्ष्म निगोदना अपर्याप्तोभाथी (कयरे कयरेहिंनो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्पा, धणु, तुल्य अंगर

प्तकाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाऽपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मापकायिकाऽपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाऽपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदाऽपर्याप्तका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाऽपर्याप्तका अनन्तगुणाः, सूक्ष्माः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, एतेषां सखु भवन्त ! सूक्ष्मपर्याप्तकानां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां पर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मापकायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजस्कायिकानां पर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मवायुकायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तकानां, सूक्ष्मनिगोदपर्याप्तकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽप्या

अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम (सर्ववत्थोवा सुहुम तेजकाइय अपज्जत्तया) सब से अल्प सूक्ष्म तेजस्कायिक के अपर्याप्त हैं (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपकाय के अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्त गुणा हैं (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्त विशेषाधिक हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्त (सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त (सुहुम आउकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म अपकायिक पर्याप्त (सुहुम तेजकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त (सुहुम वाउका-

विशेषाधिक छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! सर्ववत्थोवा सुहुम तेजकाइया अपज्जत्तया) सौथी सोऽथ सूक्ष्म तेजस्कायिका अपर्याप्त छे (सुहुम पुढविकाइय अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवीकायिका अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपकायिका अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुम निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोदिका अपर्याप्त असंख्यात गुणा छे (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्त गुणा छे (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्त विशेषाधिक छे

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुम पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्त (सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त (सुहुम आउकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म अपकायिक पर्याप्त (सुहुम तेजकाइयाणं पज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक

વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મતેજ-
સ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મા-
પ્તકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષા-
ધિકાઃ, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ
પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા, સૂક્ષ્મપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત !
સૂક્ષ્માણાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા,
હ્ય પઙ્ગત્તયાણં) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત (સુહુમ વણસ્સહકાઙ્કય
પઙ્ગત્તયાણં) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત (સુહુમ નિગોદ પઙ્ગત્તયાણં)
સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્તોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા
વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા
વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સુહુમ તેઝકા-
ઙ્કયા પઙ્ગત્તયા) સ્વ સે કમ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત હેં (સુહુમ
પુઢવિકાઙ્કયા પઙ્ગત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત
વિશેષાધિક હેં (સુહુમ આઝકાઙ્કયા પઙ્ગત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ
અપ્તકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હેં (સુહુમ વાઝકાઙ્કયા પઙ્ગત્તયા વિસે-
સાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હેં (સુહુમ નિગોદ
પઙ્ગત્તયા) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્ત (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતગુણા
હેં (સુહુમ વણસ્સહકાઙ્કય પઙ્ગત્તયા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્ત
(અનન્તગુણા) અનન્તગુણા હેં (સુહુમપઙ્ગત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ
પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હેં ।

પર્યાપ્ત (સુહુમ વાઝકાઙ્કયા પઙ્ગત્તયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત (સુહુમ વણસ્સહ
કાઙ્કય પઙ્ગત્તયા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત (સુહુમ નિગોદ પઙ્ગત્તયા) સૂક્ષ્મ
નિગોદના પર્યાપ્તોમા (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા
તુલ્યા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા)
હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સુહુમ તેઝકાઙ્કયા પઙ્ગત્તયા) અધાથી આછા સૂક્ષ્મ
તેજકાયિક પર્યાપ્ત છે (સુહુમ પુઢવિકાઙ્કયા પઙ્ગત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવિ
કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમ આઝકાઙ્કયા પઙ્ગત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ
જળકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમ વાઝકાઙ્કયા પઙ્ગત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ
વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમ નિગોદ પઙ્ગત્તયા) સૂક્ષ્મ નિગોદના
પર્યાપ્ત (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત ગણ છે (સુહુમ વણસ્સહકાઙ્કય પઙ્ગત્તયા)
સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત (અનન્ત ગુણા) અનન્ત ગણ છે (સુહુમ પઙ્ગ-
ત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે.

विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मपर्याप्तकाः, सूक्ष्मपर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमागं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म पर्याप्तक अपर्याप्तकों मे (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम अपज्जत्ताणां) सब से थोड़े सूक्ष्म अपर्याप्तक हैं (सुहुम पज्जत्ताणां संखेज्जगुणां) सूक्ष्म पर्याप्तक संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पुढविकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्त और अपर्याप्त में कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! सव्वत्थोवा सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्ताणां) सब से कम सूक्ष्म पृथ्वीकाय के अपर्याप्त हैं (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्ताणां संखेज्जगुणां) सूक्ष्म पृथ्वीकाय के पर्याप्त संख्यात गुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम आडकाइयाणं) सूक्ष्म अकाय के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तों और अपर्याप्तों

(एएसिण भते !) हे भगवन् ! आ (सुहुमाण पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म पर्याप्तक अपर्याप्तकोमा (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणा, तुल्य, अगर विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा सुहुम अपज्जत्ताणां) अधाथी ओछा सूक्ष्म अपर्याप्त छे (सुहुम पज्जत्ताणां संखेज्जगुणां) सूक्ष्म पर्याप्तक संख्यात गणु छे

(एएसिण भते !) हे भगवन् ! आ (सुहुम पुढविकाइयाणं) सूक्ष्म पृथिवीकायिक (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्त आने अपर्याप्तमा (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणा, तुल्य वा विशेषाधिक छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम पुढविकाइया अपज्जत्ताणां) अधाथी ओछा सूक्ष्म पृथ्वीकायना अपर्याप्त छे (सुहुम पुढविकाइया पज्जत्ताणां संखेज्जगुणां) सूक्ष्म पृथ्वीकायना पर्याप्त संख्यात गणु छे

(एएसिण भते !) हे भगवन् ! आ (सुहुम आडकायणां) सूक्ष्म अकायना पज्जत्ता पज्जत्ताणं) पर्याप्तो आने अपर्याप्तोमां (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी

સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, एतेषां
 सल्ल भदन्त ! सूक्ष्मतेजस्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा
 वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म तेज-
 स्कायिकाः अपर्याप्तकः, सूक्ष्म तेजस्कायिकाः पर्याप्तकः संख्येयगुणाः एतेषां
 सल्ल भदन्त ! सूक्ष्मवायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा,
 बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः सूक्ष्म वायुका-
 म् (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा
 विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिका हैं ? (गोयमा)
 हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम आउकाइया अपज्जत्तागा) सब से कम
 सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त हैं (सुहुमा आउकाइया पज्जत्तागा संखेज्जगुणा)
 सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) भगवन् !
 इन (सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक के
 पर्याप्तों और अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा
 वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या
 विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया
 अपज्जत्तया) सब से कम तेजस्काय के अपर्याप्त हैं (सुहुम तेउकाइया
 पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं ।
 (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम वाउकाइयाणं पज्जत्ताप-
 ज्जत्ताणं) सूक्ष्म वायुकायिक के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में (कयरे कय-
 रेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

(अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા
 વિશેષાધિક છે (ગોયમા) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા સુહુમ આઝકાઈયા અપજ્જત્તાગા)
 બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્તક છે (સુહુમા આઝકાઈયા પજ્જત્તાગા
 સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગણા છે

(एएसिणं भंते ।) હે ભગવન્ ! આ (સુહુમ તેઝકાઈયા પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) સૂક્ષ્મ
 તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાંથી (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી
 અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાણિયા વા) અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અને વિશેષા-
 ધિક છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા સુહુમ તેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા સૌથી
 ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્તક છે, (સુહુમ તેઝકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા)
 સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે (સુહુમવાઝકાઈયાણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ)
 સૂક્ષ્મ વાયુકાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી
 (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા

યિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ एतेषां સુલુ ભદન્ત ! સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાના પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, एतेषા સુલુ ભદન્ત ! સૂક્ષ્મ નિગોદાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, સૂક્ષ્મ વા ?) અલ્પ વદ્ધત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા સુદ્ધમ વાડકાહ્યા અપજ્જત્તાગા) સત્તસે કમ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત હૈં (સુદ્ધમ વાડકાહ્યા પજ્જત્તાગા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત (સંખેજ્જગુણા) સંખ્યાતગુણા હૈં । (एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! इन (સુદ્ધમ વણસ્સદ્કાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મૈં (कयरे कयरेहिंते) કૌન કિસ સે (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सन्वत्थोवा सुद्धम वणस्सइकाह्या अपज्जत्ताग) સત્તસે કમ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્ત હૈં (सुद्धम वणस्सइकाह्या पज्जत्ताग) સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં । (एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! इन (સુદ્ધમ નિગોયાણં) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે (पज्जत्तापज्जत्ताणं) પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મૈં (कयरे कयरेहिंते) કૌન કિસસે (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सन्वत्थोवा सुद्धम निगोदा अपज्जत्ताग)

વિશેષાધિકા છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ (सन्वत्थोवा सुद्धम वाडकाह्या अपज्जत्ताग) બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત છે (सुद्धम वाडकाह्या पज्जत्ताग) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત (संखेज्जगुणा) સંખ્યાત ગુણા છે

(एएसिण भंते ।) હે ભગવન્ ! आ (सुद्धम वणस्सइकाह्याणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તમા (कयरे कयरेहिंते) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला विसेसाहिया वा) અલ્પ, ધણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सन्वत्थोवा सुद्धम वणस्सइकाह्या अपज्जत्ताग) સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત છે, (सुद्धम वणस्सइकाह्या पज्जत्ताग) સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાના પર્યાપ્તકો સંખ્યાતગુણા છે.

(एएसि ण भंते । भगवन् । आ (सुद्धम निगोद्याणं) સૂક્ષ્મ નિગોદોના પજ્જતપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તકોમાં (कयरे कयरेहिंते) કોણ કોનાથી

નિગોદા પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં સત્ત્વ મદન્ત ! સૂક્ષ્માણાં, સૂક્ષ્મપૃથિવી-
કાયિકાનાં સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામ્, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકાનાં, સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાનાં,
સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાનાં સૂક્ષ્મનિગોદાનાંચ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનાં કતરે કતરેભ્યો-
ડ્લપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ સૂક્ષ્મ
તેજસ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ,
સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ
સવસે કમ સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત હૈ (સુહુમ નિગોયા પઞ્જત્તગા સંખે-
જ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! હન (સુહુમાણં) સૂક્ષ્મ (સુહુમ પુઢ-
વિકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક (સુહુમ આઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ અપ્કા-
યિક (સુહુમ તેઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક (સુહુમ વાઝકાઈયાણં)
સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક (સુહુમ વણસ્સકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક
(સુહુમ નિગોદાણ ચ) ઓર સૂક્ષ્મ નિગોદ કે (પઞ્જત્તાપઞ્જત્તાણં)
પર્યાપ્તોં તથા અપર્યાપ્તોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશે-
ષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સુહુમ તેઝકાઈયા
અપઞ્જત્તગા) સવ સે કમ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત હૈં (સુહુમ પુઢ-
વિકાઈયા અપઞ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત
વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ આઝકાઈયા અપઞ્જત્તગા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ
અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ વાઝકાઈયા અપઞ્જત્તગા

(અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા
વિશેષાધિક છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સુહુમ નિગોયા અપઞ્જત્તગા)
બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત છે (સુહુમ નિગોયા પઞ્જત્તગા સંખેજ્જ-
ગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા છે

(એસિ ણ મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સુહુમાણં) સૂક્ષ્મ (સુહુમ પુઢવિકાઈયાણં)
સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક (સુહુમ આઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ જળકાયિક (સુહુમ તેઝકાઈયાણં)
સૂક્ષ્મ તેજકાયિક (સુહુમ વાઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક (સુહુમ વણસ્સકાઈયાણં)
સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક (સુહુમ નિગોદાણચ) અને સૂક્ષ્મ નિગોદના (પઞ્જત્તાપઞ્જ-
ત્તાણં) પર્યાપ્તો તથા અપર્યાપ્તોમા (કતરે કયરેહિંતો) કેણ કેનાથી (અપ્પા વા
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક
છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા સુહુમ તેઝકાઈયા અપઞ્જત્તગા) બધાથી
ઓછા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત છે (સુહુમ પુઢવિકાઈયા અપઞ્જત્તગા વિસેસા-
હિયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમ આઝકાઈયા અપઞ્જ-

વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મપૃથ્વી-
કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ
સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ
સંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-
કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ, સૂક્ષ્માઃ, અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ,
સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશે-
ષાધિકાઃ, સૂક્ષ્માઃ વિશેષાધિકાઃ ॥ સૂ. ૬ ॥

વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ
તેજકાહ્યા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યા-
તગુણા હૈં (સુદ્દુમ પુઢવિકાહ્યા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-
કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ આડકાહ્યા પજ્જત્તયા વિસેસા-
હિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ વાડકાહ્યા
પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં ।
(સુદ્દુમ નિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુદ્દુમ નિગોદા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ
નિગોદ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (સુદ્દુમ વળસ્સહકાહ્યા અપજ્જત્તયા
અણંતગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાહક અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (સુદ્દુમ
અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં (સુદ્દુમ
વળસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત
સંખ્યાતગુણા હૈં (સુદ્દુમ પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશે-

ત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ વાડકાહ-
યાં અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ
તેજકાહ્યા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા છે
(સુદ્દુમ પુઢવિકાહ્યા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશે-
ષાધિક છે (સુદ્દુમ આડકાહ્યા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત
વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ વાડકાહ્યા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત
વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ નિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા છે (સુદ્દુમ નિગોદા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્ત
સંખ્યાતગુણા છે (સુદ્દુમ વળસ્સહકાહ્યા અપજ્જત્તયા અણંતગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-
કાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે (સુદ્દુમ અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત
વિશેષાધિક છે (સુદ્દુમ વળસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ
કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા છે (સુદ્દુમ પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત

टीका—अथ कायद्वारमधिकृत्यैव सूक्ष्मवादरादिना मल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह—‘एएसि णं भंते ! सुहुमाणं’ हे मदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणां, ‘सुहुम पुढविकाइयाणं’ सूक्ष्म पृथिवीकायिकानां ‘सुहुम आउकाइयाणं’ सूक्ष्मा-प्कायिकायिकानाम् ‘सुहुम तेउकाइयाणं’ सूक्ष्म तेजस्कायिकानां ‘सुहुम वाउकाइयाणं’ सूक्ष्म वायुकायिकानां ‘सुहुम वणस्सइकाइयाणं’ सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां ‘सुहुण निओयाणं’ सूक्ष्म निगोदानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्या वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयसा !’ हे गौतम ! ‘सच्चत्थोवा’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः ‘सुहुम तेउकाइया’ सूक्ष्म तेजःकायिका भवन्ति तेषामसंख्येयलोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात् तेभ्यः ‘सुहुम पुढविकाइया विसेसाहिया’ सूक्ष्मपृथिवीकायिका विशेषाधिका भवन्ति तेषां षाधिक हैं (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं ।

टीकार्थ—कायद्वार के आधार से ही सूक्ष्म—वादर आदि के अल्प-बहुत्व की प्ररूपणा की जाती है—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन सूक्ष्म, सूक्ष्म पृथ्वीकायिक, सूक्ष्म अप्कायिक, सूक्ष्म तेजस्कायिक, सूक्ष्म वायुकायिक, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक और सूक्ष्म निगोद के जीवों में से कौन किससे कम हैं, कौन किससे बहुत हैं, कौन किससे तुल्य हैं या कौन किससे विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते देते हैं—हे गौतम ! सूक्ष्म तेजस्कायिक जीव इन सब में अल्प हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक, विशेषाधिक हैं,

विशेषाधिक छे (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म एव विशेषाधिक छे ॥ ६ ॥

टीकार्थ—काय द्वारना आधारधीन सूक्ष्म आदर—आदिकना अल्प बहुत्वनी प्ररूपणा कराय छे

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे छे—भगवन् ! आ सूक्ष्म, सूक्ष्म पृथिवी कायिक, सूक्ष्म जणकायिक, सूक्ष्म तेजस्कायिक, सूक्ष्म वायुकायिक, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक, अने सूक्ष्म निगोदना एवोमाथी कोणकोनाथी ओछा छे, कोण कोनाथी घण्टा छे, कोण कोनाथी तुल्य छे अजर कोण कोनाथी विशेषाधिक छे ?

श्री भगवन् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! सूक्ष्म तेजस्कायिक एव आ अधामा अल्प छे, केमके तेओ अत्र ज्ञात लोकाकाशेना प्रदेशेनी जराजर छे तेमनी अपेक्षाओ सूक्ष्म पृथ्वीकायिक विशेषाधिक छे, केमके तेओ प्रभूत अस -

પ્રભૂતાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ 'સુદુમ આડકાડ્યા વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં પ્રભૂતતરાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશ-પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ 'સુદુમ વાડકાડ્યા વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા વિશે-ષાધિકા ભવન્તિ, તેષાં પ્રભૂતતમાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ 'સુદુમ નિગોદા અસંખેયજગુણા' સૂક્ષ્મનિગોદાઃ, નિગોદઃ—અનન્તજીવાશ્રયક-શરીરસ્ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સૂક્ષ્મનિગોદાનાં સર્વગોકાપદ્ધતયા પ્રતિગોલ-કમસંખ્યેયપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યઃ 'સુદુમ વનસ્પતિકાડ્યા અણંતગુણા' સૂક્ષ્મ વન-સ્પતિકાયિકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિનિગોદમનન્તાનાં જીવાનાં સદ્માવાત્ તેભ્યોડપિ 'સુદુમા વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્માઃ સમુચ્ચયજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ । સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચયજીવાદીનામેવા-

કર્ચોકિ વે પ્રભૂત અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશો કે વરાવર હૈં । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक विशेषाधिक है, क्योंकि वे प्रभूततर (और अधिक) असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हॆं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक है, क्योंकि वे प्रभूततम असंख्यात लोकाकाशों के प्रदेशों के बराबर हॆं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद असंख्यात गुणा हॆं । जो अनन्त जीव एक शरीर के आश्रय में रहते हॆं, वे निगोद जीव कहलाते हॆं । सूक्ष्म निगोद के जीव समस्त लोक में व्याप्त हॆं और एक-एक गोलक में असंख्यात-असंख्यात होते हॆं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हॆं, क्योंकि प्रत्येक निगोद में अनन्त जीव होते हॆं । समुच्चय सूक्ष्म जीव उनकी अपेक्षा भी विशेषाधिक है, क्योंकि सूक्ष्म पृथिवीकायिक आदि का भी उनमें समावेश हो जाता है ।

ખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ જળકાય વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓ અતિ ઘણા છે અસખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મવાયુકાયિક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રભૂતતમ અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાત ગણા છે જે અનન્ત જીવ એક શરીરના આશ્રયથી રહે છે, તે નિગોદ જીવ કહેવાય છે સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવ સમસ્ત લોકમા વ્યાપ્ત છે અને એક એક ગોલકમા અસખ્યાત-અસખ્યાત હોય છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અનન્તગણા છે, કેમકે પ્રત્યેક નિગોદમા અનન્ત જીવ હોય છે. સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ જીવ તેમની અપેક્ષાએ પણ વિશેષાધિક છે, કેમકે સૂક્ષ્મપૃથ્વી-કાયિક આદિનો પણ તેમા સમાવેશ થઇ જાય છે.

પર્યાપ્તાનામલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયતિ—‘एएसि णं भंते ! सुहुम अपज्जत्तगाणं’
 ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मापर्याप्तकानां ‘सुहुम पुढविकाइ-
 याणं अपज्जत्तगाणं’ सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् ‘सुहुम आउ-
 काइयाणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्माप्कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् ‘सुहुम तेउकाइ-
 याणं अपज्जत्तगाणं’ सूक्ष्म तेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् ‘सुहुम वाउकाइ-
 याणं अपज्जत्तयाणं’ सूक्ष्म वायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, ‘सुहुम वणस्सइ-
 काइयाणं अपज्जत्तगाणं’ सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम् ‘सुहुम
 निगोयाणं अपज्जत्तयाण य’ सूक्ष्मनिगोदानाम् अपर्याप्तकानાશ્ર મધ્યે ‘कयरे
 कयरेहिंते’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’
 અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ
 —‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सर्व्वत्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जया’ सर्व्वस्तोकाः
 —सर्व्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्मतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तेषामसंख्येय-
 लोकाकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्, तेभ्यः ‘सुहुमपुढविकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया’

અવ અપર્યાસ સૂક્ષ્મ આદિ જીવોં કે અલ્પવહુત્વકા પ્રરૂપણ કરતે હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—हे भगवन् ! सूक्ष्म अपर्याप्तक,
 सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म
 तेजस्कायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म वन-
 स्पतिकायिक अपर्याप्तक और सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक जीवों में
 कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

શ્રી મ ન્ ઉત્તર દેતે હૈ—हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्म तेजः-
 कायिक अपर्याप्तक हैं, क्योंकि वे असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के
 बराबर हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक
 हैं । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । उनसे
 सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । सूक्ष्म वायुकायिक अप-

હવે અપર્યાસ સૂક્ષ્મ આદિ જીવોના અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરે છે

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ । सूक्ष्म अपर्याप्तक, सूक्ष्मपृथिवीकायिक
 अपर्याप्तक, सूक्ष्म वणकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म
 वायुकायिक अपर्याप्तक, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्तक અને सूक्ष्म निगोदना
 अपर्याप्तक જીવોના કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—हे गौतम, यद्यपि सूक्ष्म-तेजस्कायिक
 अपर्याप्तक છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે. તેમની
 અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ
 વણકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેમનાથી સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશે-

સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યો-
 ઽપિ 'સુહુમ આઝકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યા-
 પ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-'સુહુમ વાઝકાઈયા અપજ્જત્તગા વિસે-
 સાહિયા' સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
 'સુહુમ નિગોદા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ
 અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સૂક્ષ્મનિગોદાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્ સર્વલોકપન્નતયા
 અસંખ્યેયપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ વળસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તયા અણંતગુણા'
 સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિનિગોદમનન્તાનાં
 જીવાનાં સદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ-'સુહુમા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સમુચ્ચય-
 જીવાઃ સૂક્ષ્માઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકા-
 દીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચયજીવાદીનામેવ પર્યાપ્તકાનામલ્પવહુત્વં
 પ્રરૂપયતિ-'एएसि णं भंते ! सुहुम पज्जत्तगाणं' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-हे भदन्त !
 एतेषामेव खलु सूक्ष्मपर्याप्तकानाम् 'सुहुम पुढविकाइयाणं पज्जत्तयाणं' સૂક્ષ્મ
 પૃથિવીકાયિકાનામ્ પર્યાપ્તકાનામ્ 'સુહુમ આઝકાઈયાણં પજ્જત્તગાણં' સૂક્ષ્મા-

પર્યાપ્તકો સે સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ
 સૂક્ષ્મ નિગોદિયા જીવ સમ્પૂર્ણ લોક મેં વ્યાપ્ત હોને કે કારણ અસંખ્યાત
 પ્રમાણ વાલે હૈં । ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત
 અનન્તગુણિત હૈં, ક્યોંકિ ઇક-ઇક નિગોદ મેં અનન્ત-અનન્ત જીવ
 હોતે હૈં । ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક
 હૈં, ક્યોંકિ ઇન્મેં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિ કા ભી સમાવેશ હો જાતા હૈ ।

અબ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક જીવોં કા અલ્પવહુત્વ પ્રતિપાદિત કરતે હૈ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક
 સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક. સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ તેજ-

ષાધિક છે સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસં-
 ખ્યાત ગણા છે, કેમકે નિગોદીયાં જીવ સંપૂર્ણ લોકમાં વ્યાપ્ત હોવાના
 કારણે અસંખ્યાત પ્રમાણ વાળા છે. તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક
 અપર્યાપ્ત અનન્ત ગણા છે. કેમકે એક એક નિગોદમાં અનન્ત-અનન્ત જીવ
 હોય છે તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે,
 કેમકે તેઓમાં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિના પણ સમાવેશ થઈ જાય છે.

હવે સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક હોવાના અલ્પવહુત્વ પ્રતિપાદન કરે છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ
 પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તક,

પ્રકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનામ્ 'સુહુમ તેઝકાઈયાણં પજ્જત્તગાણં' સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં 'સુહુમ વાઝકાઈયાણં પજ્જત્તગાણં' સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનામ્ 'સુહુમ વણસ્સઈકાઈયાણં પજ્જત્તયાણં' સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનામ્ 'સુહુમ નિગોયાણં પજ્જત્તગાણં ય' સૂક્ષ્મ નિગોદાનાં પર્યાપ્તકાનાશ્ચ મધ્યે 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ, ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા સુહુમ તેઝકાઈયા પજ્જત્તગા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેષામ-સંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યઃ ‘સુહુમ પુઢવિકાઈયા પજ્જત્તગા’ વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેષામ્ પ્રભૂતા-સંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ આઝકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તેષાં પ્રભૂતતરા-સંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ વાઝકાઈયા પજ્જત્તગા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેષાં વહુલ-સ્કાયિક પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-કાયિક પર્યાપ્તક ઔર સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સર્વ સે કમ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિક પર્યાપ્તક હૈં, ક્યોંકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશ-પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં । ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ વે પ્રભૂત અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં । ડન કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાય કે પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ વે પ્રભૂતતર અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં । ડનકી અપેક્ષા વાયુકાય કે પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ વે પ્રભૂતતમ અસં-

સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્તક, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અને સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તક છવેમા કોણ કોનાથી અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે. ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી બોધા સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિક પર્યાપ્તક છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રભૂત અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકના પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓ પ્રભૂતતર અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ વાયુકાયના પર્યાપ્ત વિશેષાધિક

તેમાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘મુહુમ નિગોયા પજ્જ-
ત્તગા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ પર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેપાં
સર્વલોકાપન્નતયા પ્રતિગોલકમસંખ્યેયપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોડપિ-મુહુમ વણસ્સ-
કાઙ્કયા પજ્જત્તગા અર્ણતગુણા’ સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા
ભવન્તિ, પ્રતિનિગોદમનન્તાનાં જીવાના સદ્ભાવાત્, તેભ્યોડપિ ‘મુહુમ પજ્જત્તગા
વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ પૃથિવીકાયાિકાદીનાં સર્વેપાં
તત્ત્વ સમાવેશાત્, અથૈતેપામેવ સૂક્ષ્માદીનાં પ્રત્યેકં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામલ્પવદ્વૃત્ત્વમાહ
-‘एणसि णं भंत ! सुहुमाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं’ हे भदन्त ! एतेपां खलु
सूक्ष्माणां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘क्यरे क्यरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा,
बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,
विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्व-
त्थोवा सुहुम अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, सूक्ष्माः अपर्याप्तकाः

ख्याત લોકાકાશ કે પ્રદેશો કે ચરાવર હૈં । ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મનિગોદ કે
પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે સમસ્ત લોક મેં વ્યાપ્ત હૈં ઓર
ઁક-ઁક ગોલક મેં અસંખ્યાત ૨ હોતે હૈં । ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મવનસ્પ-
તિકાય કે પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ ઁક-ઁક નિગોદ મેં અનન્ત-
અનન્ત જીવ હોતે હૈં । ડનકી અપેક્ષા ખી સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં,
ક્યોંકિ ડનમેં સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાધિક આદિ પર્યાપ્ત ખી સમ્મિલિત હૈં ।

અવ ડન્હીં કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત કા અલ્પવદ્વૃત્ત્વ કહતે હૈં-હે
ભગવન્ ! ડન સૂક્ષ્મ જીવોં કે પર્યાપ્તક ઓર અપર્યાપ્તક મેં સે કોન
કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં

છે, કેમકે તેઓ પ્રભૂતતમ અસખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની ણરાણર છે,
તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ
સમસ્ત લોકમા વ્યાપ્ત છે અને એક-એક ગોલકમાં અસખ્યાત અસખ્યાત
થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક અનન્તગણા છે,
કેમકે એક-એક નિગોદમા અનન્ત અનન્ત જીવ થાય છે, એમની અપેક્ષાએ
પણ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાધિક
આદિ પર્યાપ્ત પણ સમ્મિલિત છે

હવે તેમના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત અલ્પ બહુત્વ કહે છે-હે ભગવન્ !
આ સૂક્ષ્મ જીવોના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકમાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા
તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા સૂક્ષ્મ અપ-
ર્યાપ્તક છે અને સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક તેમનાથી સખ્યાતગણા અધિક છે. આદિ એ

भवन्ति तेभ्यः—‘सुहुम पञ्जत्तगा संखेज्जगुणा’ सूक्ष्मपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, अत्रेदमवसेयम्—गदरेषु पर्याप्तापेक्षया अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, एकैकपर्याप्तिवादरनिश्रयाऽसंख्येयानामपर्याप्तिवादराणामुत्पादात्, सूक्ष्मेषु तु नायं नियमो वर्तते अपर्याप्तापेक्षया पर्याप्तानां चिरकालावस्थायितया सर्वदैव तेषां बहु-नामुपलम्भात् इत्यभिप्रायेण सर्वस्तोक्तत्वं सूक्ष्माणामपर्याप्तकानां, तेभ्यः सूक्ष्माणामपर्याप्तकानां संख्येयगुणत्वञ्चोक्तम्, गौतमः पृच्छति—‘एएसि ण भंते ! सुहुम पुढविकाइयाणं पञ्जत्तापञ्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म पृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘संवत्थोवा सुहुम पुढविकाइया अपञ्जत्तया’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यः एव—‘सुहुम पुढविकाइया

—हे गौतम ! सब से कम सूक्ष्म अपर्याप्तक है और सूक्ष्म पर्याप्तक उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं । यहां यह बात समझ लेनी चाहिए कि बादर जीवों में पर्याप्तों की अपेक्षा अपर्याप्त असंख्यातगुणा होते हैं । क्योंकि एक-एक पर्याप्त बादर के आश्रय से असंख्यात अपर्याप्त बादरों की उत्पत्ति होती है, मगर सूक्ष्म जीवों के विषय में ऐसा नियम नहीं है । अपर्याप्त जीवों की अपेक्षा पर्याप्त जीव चिरकाल तक रहते हैं, अतएव वे सर्वदा ही अधिक पाये जाते हैं । इस कारण सूक्ष्म अपर्याप्त जीव सब से कम कहे हैं और सूक्ष्म पर्याप्तक उनसे संख्यातगुणा बतलाए गए हैं ।

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं—सूक्ष्म पृथिवीकायि ों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे , बहुत; तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

વાત સમજી લેવી જોઈએ કે બાદર જીવોમાં પર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા હોય છે, કેમકે એક-એક પર્યાપ્ત બાદરના આશ્રયથી અસંખ્યાત અપર્યાપ્ત બાદરોની ઉત્પત્તિ થાય છે, પરંતુ સૂક્ષ્મ જીવોના વિષયમાં એવો નિયમ નથી અપર્યાપ્ત જીવોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત જીવ ચિરકાળ સુધી રહે છે, તેથી જ તેઓ સર્વદા અધિક જોવામાં આવે છે, એ કારણે સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત જીવ અધારથી ઓછા કહેલા છે, અને સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક તેઓથી સંખ્યાત ગણા બતાવેલા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કેણુ કોનાથી ઓછા, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત

પજ્જતયા સંઘેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંઘ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसि णं भंते ! सुहुम आउकाइयाणं पज्जत्ता-पज्जत्तगणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माप्कायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा सुहुमआउ-काइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्माप्कायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि-‘सुहुमा आउकाइया पज्जत्तगा सखेज्जगुणा’ सूक्ष्मा अप्का-यिकाः पर्याप्तकाः सંख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, गौतमः पृच्छति-‘एएसि णं भंते ! सुहुम तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म तेजःकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्व-त्थोवा सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्म तेजः-

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત સબસે કમ હૈં, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત ઉનકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા હૈં . શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ અપ્કાર્યો કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષા-ધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મઅપ્કાયિક સયસે કમ હૈં, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક ઉનકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં .

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કે

અધાથી ઓછા છે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ જળકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અધાથી ઓછા છે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગણા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ જળકાયિક અધાથી ઓછા છે, પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ જળકાયિક તેમની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કેણુ કેનાથી અધિક, અલ્પ તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક

कायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तदपेक्षया 'सुहुम तेउकाइया पज्जत्ता संखेज्ज-
गुणा' सूक्ष्म तेजःकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्ते,
गौतमः पृच्छति—'एएसि णं भंते ! सुहुम वाउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं' हे
भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म वायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरे-
हिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा'
अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति
—'गोयमा ! सच्चत्थोवा सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तगा' हे गौतम ! सर्वस्तोकाः
—सर्वेभ्योऽल्पाः सूक्ष्मवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्यः 'वाउकाइया
पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागु-
क्तयुक्ते, गौतमः पृच्छति—'एएसि णं भंते ! सुहुम वणस्सइकाइयाणं पज्जत्ता-
पज्जत्तगाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्या-
प्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा'
कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ?
भगवान् उत्तरयति—'गोयमा !' हे गौतम ! 'सच्चत्थोवा सुहुम वणस्सइकाइया
अपज्जत्तगा' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः

पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषा-
धिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अपर्याप्त सूक्ष्मतेजस्कायिक
सबसे हैं, पर्याप्त सूक्ष्म तेजस्कायिक उनसे असंख्यातगुणा अधिक हैं

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! सूक्ष्म वायुकायिकों के
पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेष-
ाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—सूक्ष्म वायुकाय के अपर्याप्त सब
से कम हैं, पर्याप्त उनसे संख्यातगुणा अधिक हैं ।

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! सूक्ष्मवनस्पतिकायि
पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या
विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सूक्ष्म वनस्पति-

अथाथी ओछा छे, पर्याप्त सूक्ष्म तेजस्कायिक तेमनाथी स भ्यातगुणा अधिक छे.

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करे छे—हे भगवन् ! सूक्ष्म वायुकायिकेना पर्याप्तो
अने अपर्याप्तोमा कोण कोनाथी अल्प, धणा, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

श्री भगवान् उत्तर आपे छेः—सूक्ष्म वायुकायिकेना अपर्याप्तं अथाथी
ओछा छे, पर्याप्त तेमनाथी स भ्यातगुणा अधिक छे

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करे छे—हे भगवन् ! सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तके
अने अपर्याप्तकेमा कोण कोनाथी अल्प धणा, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

મવન્તિ, તેભ્યઃ 'સુહુમ વળસ્સડકાઈયા પજ્જત્તગા સંલેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-
કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંલ્યેયગુણા મવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
'एएसि णं भंते ! सुहुम निगोयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु
सूक्ष्म निगोदानां पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहितो' कतरे कतरेभ्यः
'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' अल्पा वा, बहुका वा,
तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—'गोयमा !' हे गौतम !
'संव्वत्थोवा सुहुम निगोया अपज्जत्ता' सर्वस्तोकाः सूक्ष्मनिगोदाः अपर्याप्तका
भवन्ति, तेभ्यः 'सुहुम निगोया पज्जत्तगા સંલેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ
મર્યાપ્તકાઃ સંલ્યેયગુણા મવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, અથ સર્વેષાં સમુદિતાનાં પર્યાપ્તા-
પર્યાપ્ત મલ્યવહુત્વં ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुम पुढ-
विकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्माणाम्, सूक्ष्म पृथिवीकायिकानाम्
'सुहुम आउकाइयाणं' सूक्ष्माष्कायिकानाम् 'सुहुम तेउकाइयाणं' सूक्ष्म तेजः-
कायिकानाम् 'सुहुम वाउकाइयाणं' सूक्ष्म वायुकायिकानाम् 'सुहुम वणस्सड-
काइयाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् 'सुहुम निगोदाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं'
सूक्ष्म निगोदानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये 'कयरे कयरेहितो' कतरे कतरेभ्यः

કાયિક અપર્યાપ્ત સઘસે — હૈં ઓર સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત
ઊનસે સંલ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યા-
પ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં કૌન કિસ સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા
વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સઘ સે
સૂક્ષ્મનિગોદ કે અપર્યાપ્તક હૈં, સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્તક ઊનસે
સંલ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! ઇન સૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મપૃથિવી-
કાયિક, સૂક્ષ્મ અષ્કાયિક, સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિક, સૂક્ષ્મવાયુકાયિક સૂક્ષ્મ

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત
પદાથી ઓછા છે અને સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક તેઓથી સંખ્યાતગણા
અધિક છે

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તકો
અને અપર્યાપ્તકોમા કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! પદાથી ઓછા નિગોદના
અપર્યાપ્તક છે, સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-
કાયિક, સૂક્ષ્મ જળકાયિક, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક, સૂક્ષ્મ વન-

‘અપ્પા’વા, ‘વહુયા’વા, ‘તુલ્લા’વા ‘વિસેસાહિયા’વા ‘અલ્પા’વા, ‘વહુકા’વા, ‘તુલ્યા’વા, ‘વિશેષાધિકા’વા ભવન્તિ ? ‘મગધાન’ ઉત્તરયતિ-‘ગૌતમ ! ‘સઘ્વ-
 ત્થોવા’ ‘સુહુમ’ તેડકાંઈયા અપજ્જત્તગા’ ‘સર્વેત્તોકાઃ-સર્વેત્થોડલ્પાઃ સૂક્ષ્મેતેજઃ-
 કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેત્થોડપિ’ ‘સુહુમ’ પુઠવિકાંઈયા’ અપજ્જત્તગો
 વિસેસાહિયા’ ‘સૂક્ષ્મ’ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા’ ભવન્તિ, તેત્થો-
 ડપિ’ ‘સુહુમ’ આડકાંઈયા’ અપજ્જત્તગા’ ‘વિસેસાહિયા’ ‘સૂક્ષ્મા’ કાયિકાઃ, અપર્યા-
 પ્તકા’ વિશેષાધિકા’ ભવન્તિ, તેત્થોડપિ’ ‘સુહુમ’ વાડકાંઈયા’ અપજ્જત્તગા’ ‘વિસે-
 સાહિયા’ ‘સૂક્ષ્મ’ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ કિશ્ચિદધિકા ભવન્તિ,
 તેત્થોડપિ’ ‘સુહુમ’ તેડકાંઈયા’ અપજ્જત્તગા’ ‘સંઘેજ્જગુણા’ ‘સૂક્ષ્મ’ તેજઃકાયિકાઃ
 અપર્યાપ્તકાઃ સંઘેયગુણા’ ભવન્તિ, તેત્થોડપિ’ ‘સુહુમ’ પુઠવિકાંઈયા’ ‘પજ્જત્તગો
 વિસેસાહિયા’ ‘સૂક્ષ્મ’ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેત્થો-
 ડપિ’ ‘સુહુમ’ આડકાંઈયા’ ‘પજ્જત્તગા’ ‘વિસેસાહિયા’ ‘સૂક્ષ્મા’ પાપ્તકાઃ, પર્યાપ્તકા
 વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેત્થો’ ‘સુહુમ’ વાડકાંઈયા’ ‘પજ્જત્તગા’ ‘વિસેસાહિયા’ ‘સૂક્ષ્મ’
 વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેત્થોડપિ’ ‘સુહુમ’ નિગોદા અપ-
 વનસ્પતિકાયિકાં ઔર’ ‘સૂક્ષ્મ’ નિગોદાં પર્યાપ્તકો ઔર’ ‘અપર્યાપ્તકો
 મેં કૌન’ કિસ’ સે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય’વા વિશેષાધિકા’ હૈં ? ‘મગધાન’
 ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સઘ્વ સે કમ તેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્ત’ હૈં,
 ઉંન’ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્ત’ વિશેષાધિકા’ હૈં, ઉંન’ કી
 અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકા અપર્યાપ્ત’ વિશેષાધિકા’ હૈં, ઉંન’ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
 વાયુકા’ અપર્યાપ્ત’ વિશેષાધિકા’ હૈં, ઉંન’ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કા-
 યિકા પર્યાપ્ત’ સંઘેયગુણા અધિકા’ હૈં, ઉંન’ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા
 પર્યાપ્ત’ વિશેષાધિકા’ હૈં, ઉંન’ સે સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકા પર્યાપ્ત’ વિશેષાધિકા’ હૈં,
 ઉંન’ સે સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા પર્યાપ્ત’ વિશેષાધિકા’ હૈં, ઉંન’ કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ

‘સ્પતિકાયિકા’ અને સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તકો’ અને અપર્યાપ્તકોમાં’ કોણ
 કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અને વિશેષાધિકા છે ?

|| શ્રી મગધાન ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! યથાથી જોણા તેજસ્કાયિકા
 અપર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે,
 તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે, તેમની અપે-
 ક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ
 તેજસ્કાયિકા પર્યાપ્ત સંઘેયગુણા અધિકા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-
 કાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષા-
 ધિકા છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે, તેમની અપેક્ષાએ
 સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તકા સંઘેયગુણા અધિકા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ

ज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' सूक्ष्मनिगोदा अपर्याप्तका असंखेयगुणा भवन्ति, तेभ्यो-
ऽपि 'सुहुम निगोदा पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तकाः संखे-
यगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा'
सूक्ष्मा वनस्पतिकायिका अपर्याप्तका अनन्तगुणा भवन्ति, प्रतिनिगोदमनन्तानां
वनस्पतिकायिकानां सद्भावात् तेभ्योऽपि 'सुहुम अपज्जत्तगा विसेसाहिया'
सूक्ष्मा अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति सूक्ष्म पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र
निवेशात् तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म वन-
स्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संखेयगुणा भवन्ति, सूक्ष्मेषु अपर्याप्तेभ्यः पर्याप्तकानां
संखेयगुणत्वात्, तेभ्यः 'सुहुम पज्जत्तगा विसेसाहिया' सूक्ष्म पर्याप्तकां विशे-
षाधिका भवन्ति सूक्ष्म पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्यः
'सुहुमा विसेसाहिया' सूक्ष्माः विशेषाधिका भवन्ति, अपर्याप्तानामपि तत्र
समावेशात् इत्याशयः ॥ सू० ६ ॥

निगोद के अपर्याप्तक असंख्यगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म
निगोद के पर्याप्तक संख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म
वनस्पतिकाय के अपर्याप्त अनन्तगुणा अधिक हैं, क्योंकि प्रत्येक
निगोद में अनन्त वनस्पतिकायिक होते हैं। उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म
अपर्याप्त जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें सूक्ष्म पृथ्वीकायिक
आदि भी सम्मिलित हैं। उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म वनस्पतिकाय के
पर्याप्तक संख्यातगुणा हैं, क्योंकि सूक्ष्म जीवों में अपर्याप्तकों से
पर्याप्तक संख्यातगुणा अधिक होते हैं। उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म
पर्याप्तक समुच्चय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें सूक्ष्म पृथ्वी-
कायिक आदि का भी समावेश है और सूक्ष्म जीव उनसे भी कुछ
अधिक हैं, क्योंकि उनमें अपर्याप्तकों का भी समावेश है ॥५॥

'निगोदो ना पर्याप्तक' स ज्ञातगुणा अधिक छे, 'तेमनी अपेक्षाये' सूक्ष्म वन-
स्पतिकायिका अपर्याप्त अनन्तगुणा अधिक छे, 'केमके प्रत्येक निगोदभा अनन्त
वनस्पतिकायिक छाय छे, तेमनी अपेक्षाये पणु सूक्ष्म अपर्याप्तक एव
विशेषाधिक छे, 'केमके तेमोभां सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि पणु सम्मिलित छे,
'तेमनी अपेक्षाये पणु सूक्ष्म वनस्पतिकाय पर्याप्तक स ज्ञातगुणा छे, 'केमके
'सूक्ष्म एवोभा अपर्याप्तकोना पर्याप्तक स ज्ञातगुणा अधिक छाय छे-तेमनी
'अपेक्षाये पणु सूक्ष्म पर्याप्तक समुच्चय एव विशेषाधिक छे, 'केमके तेमोभां
'सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदिना पणु समावेश छे अने सूक्ष्म एव तेमनाधी क छे
'अधिक छे, 'केमके तेमोभा अपर्याप्तकोना पणु समावेश छे ॥ सू० ६ ॥

‘અપ્પા’વા, ‘બહુયા વા,’ ‘તુલ્યા વા’ વિસેસાહિયા વા’ અલ્પા’વા, ‘બહુકા’વા, ‘તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા’વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગૌતમ !’ ‘સંસ્થ સ્થોવા’ સુહુમ તેઝકાહ્યા ‘અપ્પજ્જત્તંગા’ ‘સર્વરેત્તોકાઃ’ ‘સર્વેભ્યોડપિઃ’ સૂક્ષ્મેતેજઃ-કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ’ પુઠ્ઠવિકાહ્યા ‘અપ્પજ્જત્તંગા’ વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા’ ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ’ આઠકાહ્યા ‘અપ્પજ્જત્તંગા’ ‘વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ, અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા’ ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ’ વાઠકાહ્યા ‘અપ્પજ્જત્તંગા’ ‘વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, કિચ્છિદધિકા’ ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમે’ તેઝકાહ્યા ‘અપ્પજ્જત્તંગા’ ‘સંસ્થેજ્જગુણા’ ‘સૂક્ષ્મે’ તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ સંસ્થેયગુણા’ ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ’ પુઠ્ઠવિકાહ્યા ‘અપ્પજ્જત્તંગા’ વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા’ ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ’ આઠકાહ્યા ‘અપ્પજ્જત્તંગા’ ‘વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ, અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા’ ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘સુહુમ’ વાઠકાહ્યા ‘અપ્પજ્જત્તંગા’ ‘વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકા, વિશેષાધિકા’ ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ’ નિગોદા’ અપ-

ચનસ્પતિકાયિકાં ઔર સૂક્ષ્મ નિગોદાં કે પર્યાપ્તકો ઔર અપર્યાપ્તકો મેં કૌન કિસ્સે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સબ સે ક્રમ તેજસ્કાયિકા, અપર્યાપ્ત હૈં, ડંત્રાં કીં અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડંત્રાં કીં અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડંત્રાં કીં અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડંત્રાં કીં અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડંત્રાં કીં અપેક્ષા સૂક્ષ્મ સંસ્થાતગુણા અધિકા હૈં, ડંત્રાં કીં અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડંત્રાં કીં અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડંત્રાં કીં અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડંત્રાં કીં અપેક્ષા સૂક્ષ્મ

સ્પતિકાયિકા અને સૂક્ષ્મ નિગોદાના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે ?

|| શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:-હે ગૌતમ ! અધાથી આછા તેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ સંસ્થાતગુણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદાના અપર્યાપ્તકા સંસ્થાતગુણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ

ज्जत्तगा असंखेज्जगुणा' सूक्ष्मनिगोदा अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम निगोदा पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगुणा' सूक्ष्मा वनस्पतिकायिका अपर्याप्तका अनन्तगुणा भवन्ति, प्रतिनिगोदमनन्तानां वनस्पतिकायिकानां सद्भावात् तेभ्योऽपि 'सुहुम अपज्जत्तगा विसेसादिया' सूक्ष्मा अपर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति सूक्ष्म पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र निवेशात् तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तगा संखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, सूक्ष्मेषु अपर्याप्तेभ्यः पर्याप्तकानां संख्येयगुणत्वात्, तेभ्यः 'सुहुम पज्जत्तगा विसेसादिया' सूक्ष्म पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति सूक्ष्म, पृथिवीकायिकादीनामपि तत्र समावेशात्, तेभ्यः 'सुहुमा विसेसादिया' सूक्ष्माः विशेषाधिका भवन्ति, अपर्याप्तानामपि तत्र समावेशात् इत्याशयः ॥ सू० ६ ॥

निगोद के अपर्याप्तक असंख्यागुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तक संख्यागुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकाय के अपर्याप्त अनन्तगुणा अधिक हैं, क्योंकि प्रत्येक निगोद में अनन्त वनस्पतिकायिक होते हैं। उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म अपर्याप्तक जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि भी सम्मिलित हैं। उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म वनस्पतिकाय के पर्याप्तक संख्यागुणा हैं, क्योंकि 'सूक्ष्म जीवों में अपर्याप्तकों से पर्याप्तक संख्यागुणा अधिक होते हैं। उनकी अपेक्षा भी सूक्ष्म पर्याप्तक समुच्चय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि का भी समावेश है और सूक्ष्म जीव उनसे भी कुछ अधिक हैं, क्योंकि उनमें अपर्याप्तकों का भी समावेश है ॥५॥

'निगोदना पर्याप्तक' स भ्यातगुणा अधिक छे, 'तेमनी अपेक्षाओ' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकना अपर्याप्त अनन्तगुणा अधिक छे, केमके प्रत्येक निगोदमां अनन्त वनस्पतिकायिक छाय छे, तेमनी अपेक्षाओ पणु सूक्ष्म अपर्याप्तक, एवं विशेषाधिक छे, केमके तेओमां सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदि पणु सम्मिलित छे, तेमनी अपेक्षाओ पणु सूक्ष्म वनस्पतिकाय पर्याप्तक, स भ्यातगुणा छे, केमके सूक्ष्म, एओमां अपर्याप्तकाथी पर्याप्तक, स भ्यातगुणा अधिक छाय छे, तेमनी अपेक्षाओ पणु सूक्ष्म पर्याप्तक समुच्चय एवं विशेषाधिक छे, केमके तेओमां सूक्ष्म पृथ्वीकायिक आदिना पणु समावेश छे एवं सूक्ष्म एवं तेमनाथी कंछक अधिक छे, केमके तेओमां अपर्याप्तकानां पणु समावेश छे ॥ सू० ६ ॥

बादराल्पबहुत्ववक्तव्यता-

मूलम्-एएसि णं भंते ! बादराणं बादरपुढविकाइयाणं बादर-
आउकाइयाणं, बादरतेउकाइयाणं, बादरवाउकाइयाणं, बादर-
वणस्सइकाइयाणं, पत्तेयसरीरबादरवणस्सइकाइयाणं, बादर-
निगोदाणं, बादरतसकाइयाणं, कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया
वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सब्बत्थो वा बादरतस-
काइया, बादरतेउकाइया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीरबादरवण-
स्सइकाइया असंखेज्जगुणा, बादरनिगोदा असंखेज्जगुणा, बादरा-
पुढविकाइया असंखेज्जगुणा, बादरा आउकाइया असंखेज्जगुणा,
दरा वाउकाइया असंखेज्जगुणा, बादरा वणस्सइकाइया
अणंतगुणा, बादरा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! बादरपुढवि-
काइय अपज्जत्तगाणं बादरआउकाइय अपज्जत्तगाणं बादर-
तेउकाइय अपज्जत्तगाणं, बादरवाउकाइय अपज्जत्तगाणं ये
सरीर बादरवणस्सइअपज्जत्तगाणं बादरनिगोदा अपज्जत्तगाणं
बादरत इय अपज्जत्तगाणं य कयरे कयरेहिंतो अप्पा ,
बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोय ! सब्बत्थो
दरतसकाइया अपज्जत्तगा, दर तेउकाइया अपज्जत्त
असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर बादरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा
बादरनिगोदा अपज्जत्तगा असंखेगुणा, बादरपुढविकाइया
अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा, बायर उकाइया अपज्जत्तगा
असंखेज्जगुणा, बायरवाउकाइया अप । असंखेज्ज-
गुणा, दरवणस्सइकाइया अपज्जत्तगा अणंतगु , वा -
पज्जत्तगा विसेसाहिया, एएसि णं भंते ! बायरपज्जत्तयाणं
बायरपुढविकाइयाणं पज्जत्तयाणं बायरआउकाइयाणं पज्जत्तयाणं
बायरतेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं बायरवाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं

पत्तेय रीर वायरवणस्सइकाइयाणं पज्जत्तयाणं वायरनिगोद
 पज्जत्तयाणं वायरत्तसकाइय पज्जत्तगाण य कयरे कयरेहितो
 प्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !
 सव्वत्थोवा वायरत्तेउकाइया पज्जत्तया, वायरत्तसकाइया पज्ज-
 त्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया
 असंखेज्जगुणा, वायरनिगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
 पुढवीकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरआउकाइया पज्ज-
 त्तया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा,
 वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा, वायरपज्जत्तया विसे-
 साहिया, एएसि णं भंते ! वायराणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरे-
 हितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरपज्जत्तया वायरअपज्जत्तया असंखे-
 ज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वायरपुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं
 कयरे कयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
 वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरपुढविकाइया पज्जत्तया, वायर
 पुढविकाइया अपज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
 यरआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहितो अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायर-
 आउकाइया पज्जत्तया, वायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्ज-
 गुणा, एएसि णं भंते ! वायरत्तेउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं
 कयरे कयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
 वा ? गोयमा ! सव्वत्थो , वायरत्तेउकाइया पज्जत्तया अपज्ज-
 त्तया, असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! वायर उ इयाणं पज्ज-
 त्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहितो अप्पा , बहुया ,
 विसेसाहिया वा ? गो ! ! सव्वत्थोवा, वायरत्तेउकाइया

पञ्जत्तया, अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते । बायर-
वाउकाइयाणं पञ्जत्तापञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंते अप्पा वा,
बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
बायरवाउकाइया पञ्जत्तया बायरवाउकाइया अपञ्जत्तया,
असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! बायरवणस्सइकाइयाणं पञ्ज-
त्तापञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंते अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरवणस्सइकाइया
पञ्जत्तया बायरवणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा,
एएसि णं भंते ! पत्तेयसरीर बायरवणस्सइकाइयाणं पञ्जत्ता-
पञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंते अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा पत्तेयसरीर
बायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तया, पत्तेयसरीर बायरवणस्सइ-
काइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
बायरनिगोदाणं पञ्जत्तापञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंते अप्पा
वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !
सव्वत्थोवा बायरनिगोदा पञ्जत्तया, बायरनिगोदा अपञ्जत्तया
असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! बायरतसकाइयाणं पञ्जत्ता-
पञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंते अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरतसकाइया पञ्जत्ता-
पञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंते अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायरतसकाइया अपञ्जत्तया
असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते !
बायराणं बायरपुढवि इयाणं बायरआउ इयाणं बायरतेउ-
काइयाणं बायरवाउकाइयाणं बायरनिगोयाणं बायरतसकाइयाणं
पत्तेयसरीर बायरवाउकाइयाणं बायरनिगोयाणं बायरतसकाइयाणं
पञ्जत्तापञ्जत्ताणं कयरे कयरेहिंते अप्पा वा, बहुया वा,
तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा बायर-
तसकाइया पञ्जत्तया, बायरतसकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा,

गुणा, वायरतसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर
 वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरनिगोया
 पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरपुढवीकाइया पज्जत्तया असंखे-
 ज्जगुणा, वायरआउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
 वाउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरतेउकाइया अपज्ज-
 त्तया असंखेज्जगुणा पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया अपज्ज-
 त्तया असंखेज्जगुणा वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा,
 वायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरआउ-
 काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया अपज्ज-
 त्तया असंखेज्जगुणा, वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंत-
 गुणा, वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
 अपज्जत्तया विसेसाहिया, वायरा विसेसाहिया ॥सू. ७।

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! वादराणां वादरपृथिवीकायिकानां वादरा-
 ण्कायिकानां वादरतेजःकायिकानां वादरवायुकायिकानाम् वादरवनस्पतिकायि-
 कानां प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकानां वादरनिगोदानां वादरत्रसकायि-

वादर जीवों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते ! हे भगवन् ! इन (वादराणं) वादर
 जीवों (वादरपुढविकाइयाणं) वादर पृथिवीकायिकों (वादरआउकाइ-
 याणं) वादर अप्कायिकों (वादरतेउकाइयाणं) वादर तेजस्कायिकों
 (वादरवाउकाइयाणं) वादर वायुकायिकों (वादरवणस्सइकाइयाणं)
 वादर वनस्पतिकायिकों (पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं) प्रत्येक
 शरीर वादरवनस्पतिकायिकों (वायरनिगोदाणं) वादर निगोदों (वादर-

आहर एवेनु अल्पबहुत्व ॥

शब्दार्थ-(एएसिणं भंते !) भगवान् ! आ (वादराणं) आहर एवे । (वादर-
 पुढविकाइयाणं) आहर, पृथ्वीकायिके । (वादर आउकाइयाणं) आहर ॥ ७ ॥ पाकायिके ।
 (वादरतेउकाइयाणं) आहर तेजस्कायिके । (वादरवाउकाइयाणं) आहरवायुकायिके । (वादर-
 वणस्सइकाइयाणं) आहरवनस्पतिकायिके । (पत्तेयसरीर वादरवणस्सइकाइयाणं) प्रत्येक
 शरीर आहरवनस्पतिकायिके । (वादर निगोदाणं) आहर निगोदे । (वादरतसकाइयाणं)
 आहरत्रसकायिके । (कंयरे कयरेहिंते) केधु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा

કાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ !
 સર્વસ્તોકાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ વાદરતેજઃકાયિકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ પ્રત્યેક-
 શરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા અસંખ્યેયગુણા વાદરનિગોદાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,
 વાદરાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાઃ અપ્કાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,
 વાદરાઃ વાયુકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરા વનસ્પતિકાયિકાઃ અનન્તગુણાઃ,
 વાદરા વિશેષાધિકાઃ, एतेषां खलु भदन्त ! વાદરપૃથિવીકાયિકાપર્યાપ્તકાનાં

તસકાહ્યાણં) વાદર ત્રસકાયિકોં મેં (કયરે અરેહિતો) કૌન કિસસે
 (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્યા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય
 યા વિશેષાધિક હેં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાદરતસકા-
 હ્યા) સબ સે કમ વાદર ત્રસકાયિક હેં (વાદરતેજકાહ્યા અસંખેજ્જ-
 ગુણા) વાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગુણા હેં (પત્તેયસરીર વાદરવણ-
 સ્સહકાહ્યા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક (અસંખેજ્જગુણા)
 અસંખ્યાતગુણા હેં (વાદરનિગોદા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ અસં-
 ખ્યાતગુણા હેં (વાદરપુઢવિકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાયિક
 અસંખ્યાતગુણા હેં (વાદરા આઝકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કા-
 ણિ અસંખ્યાતગુણા હેં (વાદરા વાઝકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુ-
 કાયિક અસંખ્યાત ગુણા હેં (વાદરા વણસ્સહકાહ્યા અણંતગુણા)
 વાદર વનસ્પતિકાયિક અનન્તગુણા હેં (વાદરા વિસેસાહિયા) વાદર
 જીવ વિશેષાધિક હેં ।

(एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! इन (वादरपुढविकाह्य अपज्जत्त-

વિસેસાહિયા વા) અલ્પ ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
 સન્વત્થોવા વાદરતસકાહ્યા) બધાથી ઓછા બાદર ત્રસકાયિક છે (વાદર તેજકા-
 હ્યા અસંખેજ્જગુણ) બાદર તેજસ્કાયિક અસખ્યાત ગુણ છે (પત્તેયસરીરવાદર
 વણસ્સહકાહ્યા) પ્રત્યેકશરીર, બાદર વનસ્પતિકાયિક (અસંખેજ્જગુણા) અસખ્યાત
 ગણ છે (વાદરનિગોદા અસંખેજ્જગુણા) બાદર નિગોદ અસખ્યાતગણ છે (વાદર
 પુઢવિકાહ્યા અસંખેજ્જગુણા) બાદર પૃથ્વિકાયિક અસખ્યાત ગુણ (વાદર આઝકા-
 હ્યા અસંખેજ્જગુણા) બાદર જળકાયિક અસખ્યાતગુણ છે (વાદર વાઝકાહ્યા
 અસંખેજ્જગુણા) બાદર વાયુકાયિક અસખ્યાતગણ છે (વાદરા વણસ્સહકાહ્યા
 અણંતગુણા) બાદર વનસ્પતિકાયિક અનન્ત ગુણ છે (વાદરા વિસેસાહિયા)
 બાદર એવ વિશેષાધિક છે

(एएसि णं भंते !) ભગવન્ ! આ (वादरपुढविकाह्य अपज्जत्तगण) બાદર

વાદરાષ્કાયાિકાપર્યાપ્તકાનાં વાદરતેજઃક્રાયિકાપર્યાપ્તકાનાં વાદરવાયુક્રાયિકા-
પર્યાપ્તકાનાં વાદરવનસ્પતિક્રાયિકાપર્યાપ્તકાનાં પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિક્રાયિકા-
પર્યાપ્તકાનાં વાદરનિગોદાપર્યાપ્તકાનાં વાદરત્રસક્રાયિકાપર્યાપ્તકાનાં ચ કતરે
કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ગૌતમ !
સર્વસ્તોકાઃ વાદરત્રસક્રાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, વાદરતેજઃક્રાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ
અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિક્રાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ

ગાણં) વાદર પૃથિવીક્રાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદરઆઝકાઙ્ય અપજ્જત્ત-
ગાણં) વાદર અષ્ક્રાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદરતેઝકાઙ્ય અપજ્જત્તગાણં)
વાદર તેજસ્ક્રાયિક અપર્યાપ્તો (વાદરવાઝકાઙ્ય અપજ્જત્તગાણં) વાદર
વાયુક્રાયિક અપર્યાપ્તો (વાદરવળસ્સહકાઙ્ય અપજ્જત્તગાણં) વાદર
વનસ્પતિક્રાયિક અપર્યાપ્તો (પત્તેયસરીર વાદરવળસ્સહકાઙ્ય અપજ્જ-
ત્તગાણં) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિક્રાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદર-
નિગોદ અપજ્જત્તગાણં) વાદર નિગોદ અપર્યાપ્તકો (વાદરતસકાઙ્ય
અપજ્જત્તગાણં ય) ઓર વાદર ત્રસક્રાયિક અપર્યાપ્તકો મેં (કયરે કયરે-
હિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?)
અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાદરતસકાઙ્યા અપજ્જત્તયા)
વાદર ત્રસક્રાયિક અપર્યાપ્ત સબ સે કમ હેં (વાદરતેઝકાઙ્યા અપજ્જ-
ત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર તેજસ્ક્રાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં
(પત્તેયસરીર વાદર વળસ્સહકાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક

પૃથ્વીક્રાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદર આઝકાઙ્ય અપજ્જત્તગાણ) ઓઢર ંળક્રાયિક
અપર્યાપ્તકો (વાદરતેઝકાઙ્ય અપજ્જત્તગાણ) ઓઢર તેજસ્ક્રાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદર
વાઝકાઙ્ય અપજ્જત્તગાણ) ઓઢર વાયુક્રાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદરવળસ્સહકાઙ્ય અપ-
જ્જત્તગાણ) ઓઢર વનસ્પતિક્રાયિક અપર્યાપ્તકો (પત્તેયસરીર વાદરવળસ્સહકાઙ્ય
અપજ્જત્તગાણ) પ્રત્યેક શરીર ઓઢર વનસ્પતિક્રાયિક અપર્યાપ્તકો (વાદર નિગોદ અપ-
જ્જત્તગાણ) ઓઢર નિગોદ અપર્યાપ્તકો (વાદર તસકાઙ્ય અપજ્જત્તગાણં ય) ંને
ઓઢર ત્રસક્રાયિક અપર્યાપ્તકોમા (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા
વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય ંગર તેા વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાદર તસકાઙ્યા અપજ્જત્તયા) ઓઢર
ત્રસક્રાયિક અપર્યાપ્ત બધાથી ંબાછા છે (વાદર તેઝકાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ-
ગુણા) ઓઢર તેજસ્ક્રાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (પત્તેયસરીરવાદર
વળસ્સહકાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર ઓઢર વનસ્પતિક્રાયિક

વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરવનરપતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ, વાદરાપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ एतेषां રુદ્ધ મદત ! વાદરપર્યાપ્તકાનાં વાદરપૃથિવીકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં વાદરાપ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં વાદરતેજઃકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં વાદરવાયુકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં પ્રત્યેકશરીર

શરીર વાદર વનરપતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદર-નિગોદા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદા કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરપુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરઆલ્કાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરવાલ્કાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરવળસસિકાઈયા અપજ્જત્તગા અપાન્તગુણા) વાદર વનરપતિકાય કે અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (વાદરઅપજ્જત્તગા વિસેસાઈયા) વાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (वायरपज्जत्तयाणं) वादर पर्याप्त जीवों (वादरपुढविकाइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर पृथिवीकाय के पर्याप्तकों - (वायरआलकाइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर अप्काय के पर्याप्तकों (वायरतेजस्काइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर तेजस्कायिक पर्याप्तकों (वायरवालकाइयाणं पज्जत्तयाणं) वादर वायुकायिक पर्याप्तकों

અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર નિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) (વાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર પુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર આલ્કાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર વાલ્કાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાદર વળસસિકાઈયા અપજ્જત્તગા અપાન્તગુણા) વાદર વનરપતિકાયના અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા છે (વાદર અપજ્જત્તયા વિસેસાઈયા) વાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે

(एएसि णं भंते !) भगवान् आ (वादर पज्जत्तयाण) वादर पर्याप्तजीवो (वादर पुढविकाइयाण पज्जत्तयाण) वादर पृथ्वीकायना पर्याप्तके (वादर आलकाइयाण पज्जत्तयाण) वादर अप्काय पर्याप्तके (वादर तेजस्काइयाण पज्जत्तयाण) वादर तेजस्कायिक पर्याप्तके (वादर वालकाइयाण पज्जत्तयाण) वादर वायुकायिक

વાદરવનસ્પતિકાયિકાનાં પર્યાપ્તકાનાં વાદરનિગોદ પર્યાપ્તકાનાં વાદરત્રસકાયિક પર્યાપ્તકાનાં ચ કારે કતરેભ્યોડ્લપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા વાદરતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરગ્નસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ

(પ્રત્યેયસરીર વાયરવગ્નસ્સહકાહ્યાણં પજ્જત્તયાણં) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્તકો (વાયરનિગોદ પજ્જત્તયાણં) વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્તકો (વાયરતસકાહ્યા પજ્જત્તયાણ ચ) ઓર વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તકો મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુકા વા તુલ્યા વા વિસેસાહ્યા વા?) અલ્પ, મહુન, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાદરતેજકાહ્યા પજ્જત્તયા) સર્વ સે કમ વાદર તેજસકાય કે પર્યાપ્ત હૈં (વાયરતસકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં (પ્રત્યેય સરીરવાયરવગ્નસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં (વાદરનિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાદરપુઢવિકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયરઆત્કાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)

‘પર્યાપ્તકોભા (પ્રત્યેયસરીરવગ્નસ્સહકાહ્યાણ પજ્જત્તયાણ) પ્રત્યેક શરીર વાદરવનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તકો (વાયર નિગોદ પજ્જત્તયાણ) વાયર નિગોદના પર્યાપ્તકો (વાયર તસકાહ્યા પજ્જત્તયાણ ચ) અને વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્તકો (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુકા વા તુલ્યા વા વિસેસાહ્યા વા ? (અલ્પ, ઘણા) તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાદરતેજકાહ્યા પજ્જત્તયા) ‘અધાથી ઓછાં વાદર તેજસકાયના પર્યાપ્ત છે (વાયર તસકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદરત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (પ્રત્યેય સરીરવગ્નસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદરવનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે. (વાયર નિગોદ પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણ છે (વાયર પુઢવિકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (વાયર આત્કાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ગ્ન-

અનન્તગુણાઃ વાદરપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, एतेषां खलु भदन्त ! वादराणाम्-
पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-
धिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादरपर्याप्तकाः, वादरापर्याप्तकाः असंख्येय-
गुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! वादरपृथिवीकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे
कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः

ગુણા) વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (બાયરવા -
હ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત
ગુણા હૈં (બાયરવળસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તયા અણંતગુણા) વાદર વનસ્પતિ-
કાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં (બાયરપજ્જત્તયા વિસેસાહ્યા) વાદર
પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (वादराणं पज्जत्तापज्जत्ताणं)
'वादर पर्याप्तों और अपर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे
(अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा दिसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत,
तुल्य या विशेषाधिक हॆं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरपज्जत्तया) सब से कम
वादर पर्याप्त हॆं (बायर अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर अपर्याप्त
असंख्यातगुणा हॆं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (बायरपुढ-
विकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) वादर पृथ्वीकाय के पर्याप्तों और
अपर्याप्तों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया

કાયિક પ્રયાપ્તક અસંખ્યાતગુણા છે (બાયર વાહકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
બાદર વાયુકાયિક પ્રયાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (બાયર વળસ્સહકાહ્યા પજ્જત્તયા
અણંતગુણા) બાદર વનસ્પતિકાયિક પ્રયાપ્ત અનંતગુણા છે (બાયર પજ્જત્તયા વિસે-
સાહ્યા) બાદર પ્રયાપ્તક વિશેષાધિક છે

(एएसि ण भंते !) भगवन् ! आ (वायराण पज्जत्ता पज्जत्ताण) आदरपर्याप्तो
अपर्याप्तोभा (कयरे कयरेहिंतो) केषु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा
विसेसाहिया वा ?) अल्प, धृष्टा, तुल्य आगर विशेषाधिक છે ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा बायरपज्जत्तया) अधाथी आह्वा आदर
पर्याप्त છે (બાયર અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદર અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે.

(एएसि ण भंते !) भगवन् ! आ (वायर पुढविकाइयाण पज्जत्तापज्जत्ताणं)
आदर पृथ्वीकायना पर्याप्तो अने अपर्याप्तोभाथी (कयरे कयरेहिंतो) केषु
केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धृष्टा, तुल्य
अथवा विशेषाधिक છે.

વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસં-
 રચ્યેયગુણાઃ એતેપાં સ્વલુ ભદન્ત ! વાદરાપ્કાયિકાનાં પર્યાપ્તકાના કતરે કતરે-
 મ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ? સર્વસ્તોકાઃ
 વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ, અસંરચ્યેયગુણાઃ,
 એતેપાં સ્વલુ ભદન્ત ! વાદરતેજઃકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરે-
 મ્યોડલ્પા વા વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ

વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષા-
 ધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાદરપુઢવિકાહ્યા પજ્જ-
 ત્તયા) સબ સે કમ વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત હે (વાદરપુઢવિકાહ્યા
 અપજ્જત્તયા અસંલેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક અસં-
 રચ્યાતગુણા હૈં । (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! (વાયરઆડકાહ્યાણં
 પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર અપ્કાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં
 સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા
 વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા)
 હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરઆડકાહ્યા પજ્જત્તયા) સબ સે કમ
 વાદર અપ્કાય કે પર્યાપ્ત હૈં (વાયરઆડકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંલે-
 જ્જગુણા) વાદર અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંરચ્યાતગુણા હૈં (એસિ ણં
 મંતે !) હે ભગવન્ ! (વાયરતેડકાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર
 તેજસ્કાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતો)

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરપુઢવિકાહ્યા પજ્જત્તયા) બધાથી
 ઓછા બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત છે (વાયરપુઢવિકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંલેજ્જ-
 ગુણા) બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક અસં રચ્યાત ગણા છે.

(એસિ ણં મંતે ! ભગવન્ ! આ (વાયરઆડકાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) બાદર
 અપ્કાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા
 વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થો વા વાયરઆડકાહ્યા પજ્જત્તયા) બધાથી
 ઓછા બાદર અપ્કાયના પર્યાપ્તક છે (વાયરઆડકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંલેજ્જ-
 ગુણા) બાદર અપ્કાયના અપર્યાપ્તક અસં રચ્યાતગણા છે

(એસિ ણં મંતે !) ભગવન્ ! આ (વાયર તેડકાહ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં)
 બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ
 કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ તુલ્ય
 અગર વિશેષાધિક છે ?

વાદરતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, एतेषां खलु भदन्त ! वादरवायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः, वादरवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! वादरवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादरवनस्पति-

કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં (ગોયમા) હે ગૌતમ ? (સવ્વત્થોવા વાયરવાઝકાઈયા પજ્જત્તયા) સબ સે કમ વાદર તેજસ્કાય કે પર્યાપ્ત હૈં (અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (एएसिं णं भंते !) હે ભગવન્ ! ઇન્ (વાયરવાઝકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાગાણં) વાદર વાયુકાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં (રે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરવાઝકાઈયા પજ્જત્તયા) સબ સે કમ વાદર વાયુકાય કે પર્યાપ્ત હૈં (વાયરવાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । (एएसिं णं भंते !) હે ભગવન્ ! ઇન્ (વાયરવળસ્સઙ્કાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયર વાઝકાઈયા પજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત છે (અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણ છે.

૧) (एएसिं णं भंते !) ભગવન્ ! આ (વાયર વાઝકાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાગાણં) બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયર વાઝકાઈયા) સૌથી ઓછા બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકો છે, (વાયરવાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદર વાયુકાય અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણ છે, (एएसिं णं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (વાયરવળસ્સઙ્કાઈયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તકોમા (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા, તુલ્લા

કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, एतेषां खलु भदन्त ! प्रत्येकशरीरं वादरवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकः प्रत्येकं शरीरं वादर-वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! वादर-निगोदानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गौतमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) सब से कम वादर वनस्पति-काय के पर्याप्तक हैं (वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्ज-गुणा) वादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्तक असंख्यातगुणे हैं (वायर-निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर निगोद के अपर्याप्त असं-ख्यातगुणा हैं । (एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (पत्तेयसरीर वायर-वणस्सइकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं) प्रत्येक शरीर वादर वनस्पति-कायिकों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गौयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) सबसे कम वादर वन-स्पतिकाय के पर्याप्त हैं (पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त

વિસેસાહિયા વા) કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે અને કોણ કોની બરાબર છે તથા કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ?

(ગૌયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરવણસસિકાઈયા પજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત છે (વાયર વણસસિકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત અમ અધ્યાતગણા છે

(एएसि णं भंते !) भगवन् ! आ (पत्तेयसरीरवायर वणस्सइकाइयाणं पज्जत्ता-पज्जत्ताणं) प्रत्येकं शरीरं बादर वनस्पतिकायिकोना पर्याप्तको અને અપર્યાપ્તકોભા (कयरे कयरेहिंतो) કોણ કોનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गौयमा !) (सव्वत्थोवा पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया) બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત છે (પત્તેયસરીરવાયરવણસસિકાઈયા અપજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેકશરીર બાદર વનસ્પતિ કાયિક અપર્યાપ્ત અમ અધ્યાતગણા છે,

વાદરતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, एतेषां खलु भदन्त ! वादवायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादवायुकायिकाः पर्याप्तकः, वादवायुकायिकाः अपर्याप्तकः असंख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! वादवनस्पतिकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादवनस्पति-

કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરવાડકાહયા પજ્જત્તયા) સવ સે કમ વાદર તેજસ્કાય કે પર્યાપ્ત હૈં (અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! હન (વાયરવાડકાહયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર વાયુકાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરવાડકાહયા પજ્જત્તયા) સવ સે કમ વાદર વાયુકાય કે પર્યાપ્ત હૈં (વાયરવાડકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । (एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! હન (વાયરવણસ્સહકાહયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થો વા વાયર વાડકાહયા પજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત છે (અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે.

! (एएसि णं भंते !) ભગવન્ ! આ (વાયર વાડકાહયાણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાથી (કયરે કયરેહિંતો) કેણ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તે વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયર વાડકાહયા) સૌથી ઓછા બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકો છે, (વાયરવાડકાહયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદર વાયુકાય અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, (एएसि णं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (વાયરવણસ્સહકાહયા ણ પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમા (કયરે કયરેહિંતો) કેણ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા, તુલ્લા

કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ.
 એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! પ્રત્યેકશરીર વાદરવનસ્પતિકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં
 કતરે કતરેભ્યોડ્લ્યા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ !
 સર્વસ્તોકાઃ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ પ્રત્યેક શરીર વાદર-
 વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! વાદર-
 નિગોદાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોડ્લ્યા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા,
 વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોદમા) હે ગૌતમ ! (સત્ત્વ-
 ત્થોવા વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કા પજ્જત્તયા) સઘ સે કમ વાદર વનસ્પતિ-
 કાય કે પર્યાપ્તકા હૈં (વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જ-
 ગુણા) વાદર વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્તકા અસંખ્યાતગુણે હૈં (વાયર
 નિગોદા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદા કે અપર્યાપ્ત અસં-
 ઘ્યાતગુણા હૈં ! (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! હન (પત્તેયસરીર વાયર-
 વળસ્સઙ્કાઙ્કાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિ-
 કાયિકો કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન
 કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત,
 તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સત્ત્વત્થોવા
 પત્તેયસરીર વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કા પજ્જત્તયા) સઘસે કમ વાદર વન-
 સ્પતિકાય કે પર્યાપ્તકા હૈં (પત્તેયસરીર વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કા અપજ્જત્તયા
 અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્ત

વિસેસાહિયા વા) કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે અને કોણ
 કોની બરાબર છે તથા કોણ કોનાથી વિશેષાધિકા છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સત્ત્વત્થોવા વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કા પજ્જત્તયા) બધાથી
 ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક છે (વાયર વળસ્સઙ્કાઙ્કા અપજ્જત્તયા
 અસંખેજ્જગુણા) બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણ છે

(એસિ ણ મંતે !) ભગવન્ ! આ (પત્તેયસરીરવાયર વળસ્સઙ્કાઙ્કાણ પજ્જત્તા-
 પજ્જત્તાણ) પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકો
 (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા
 વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે ?

(ગોયમા !) (સત્ત્વત્થોવા પત્તેયસરીર વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કા પજ્જત્તયા)
 બધાથી ઓછા બાદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક છે (વાયર વળસ્સઙ્કાઙ્કા
 અપજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેકશરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકા
 અસંખ્યાતગણ છે,

વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ વદન્ત ! વાદરત્રસકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરત્રસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ એતેષાં સ્વલ્પ મદન્ત ! વાદરાણાં વાદરપૃથિવીકા-

અસંખ્યાત ગુણા હૈં । (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! હન (વાયર નિગોદાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર નિગોદકાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા વાયર નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સબસે અલ્પ વાદરનિગોદ કે પર્યાપ્તકં હૈ, વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણાં હૈં (એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! હન (વાયરતસકાહિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાદર ત્રસકાય કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરતસકાહિયા પજ્જત્તા) સબસે કમ વાદર ત્રસકાય કે પર્યાપ્ત હૈં (વાયરતસકાહિયા અપજ્જત્તા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(એસિ ણ મંતે !) ભગવન્ ! આ (વાયરનિગોદાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) વાયરનિગોદ કાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોભા (કયરે કયરેહિંતો) કોણુ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! ((સન્વત્થોવા વાયર નિગોયા પજ્જત્તયા) અધાથી ઓછા વાદર નિગોદના પર્યાપ્ત છે (વાયર નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે,

(એસિ ણ મંતે !) ભગવન્ ! આ (વાયરત તસકાહિયાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તા ણં) વાદરત્રસકાયના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોભા (કયરે કયરેહિંતો) કોણુ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયર તસકાહિયા પજ્જત્તા) અધાથી ઓછા વાદર ત્રસ કાયના પર્યાપ્ત છે (વાયર તસકાહિયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે.

ચિકાનાં વાદરાપ્કાયિકાનાં વાદરતેજઃકાયિકાનાં વાદરવાયુકાયિકાનાં વાદર-
વનસ્પતિકાયિકાનાં પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાનાં વાદરનિગોદાનાં
વાદરત્રસકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોડ્લપા વા, વહુકા વા,
તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરતેજઃકાયિકાઃ પર્યા-
પ્તકાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરત્રસકાયિકા અપ-
ર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા અસં-

(एएसि णं भंते ! हे भगवन् ! इन (वायराणं) वादर जीवो (वायर-
पुढविकाइयाणं) वादर पृथिवीकायिको (वायरआउकाइयाणं) वादर
अप्कायिको (वायरतेउकाइयाणं) वादर तेजस्कायिको (वायरवाउकाइ-
याणं) वादर वायुकायिको (वायरवणस्सइकाइयाणं) वादर वनस्पति-
कायिको (पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं) प्रत्येक शरीर वादर
वनस्पतिकायिको (वायरनिगोयाणं) वादर निगोदकायो (वायरतस-
इयाणं) वादर त्रसकायिको के (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तको और
अपर्याप्तको में (कयरे कयरे हितो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा
तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सन्वत्थोवा वायरतेउकाइया पज्जत्तया)
सब से कम वादर तेजस्काय के पर्याप्तक हैं (वायरतसकाइया पज्जत्तया
असंखेज्जगुणा) वादर त्रसकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायर
तसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर त्रसकायिक अपर्याप्त
असंख्यात गुणा हैं (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया

(एएसि ण भंते !) ભગવન્ ! આ (વાયરાણ) વાદર જીવો (વાયર પુઢવિ-
કાઈયાણં) વાદર પૃથ્વીકાયિકો (વાયર આઝકાઈયાણં) વાદર અપ્કાયિકો (વાયર
તેઝકાઈયાણં) વાદર તેજસ્કાયિકો (વાયર વાઝકાઈયાણં) વાદર વાયુકાયિકો (વાયર
વણસ્સઈકાઈયાણં) વાદરવનસ્પતિકાયિકો (પત્તેયસરીર વાયરવણસ્સઈકાઈયાણં) પ્રત્યેક
શરીર વાદરવનસ્પતિકાયિકો (વાયર નિગોયાણં) વાદર નિગોદકાયો (વાયરતસ-
કાઈયાણં) વાદર ત્રસકાયિકોના (પજ્જત્તા પજ્જત્તાણ) પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોના
(કયરે કયરે હિતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા બહુયા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?)
અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सन्वत्थोवा वायर तेउकाइया पज्जत्तया) બધાથી
ઓછા વાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત છે (વાયરતસકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર
ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (વાયરતસકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
વાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે, (પત્તેયસરીર વાયરવણસ્સઈકાઈયા

અનન્તગુણાઃ, વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા વાદરા-
પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, વાદરા વિશેષાધિકાઃ ॥સૂ. ૭॥

ટીકા—અથ વાદરપૃથિવીકાયિકાદીનામલ્પવહુત્વ વક્તવ્યતા પ્રરૂપયિતુસાહ
—‘एषसि णं भंते ! वादराणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! एतेषां સર્વે વાદ-
રાણામ્ સમુચ્ચયવાદરાણાં ‘वायरपुटविकाइयाणं’ વાદરપૃથિવીકાયિકાનામ્,
‘वायरआउकाइयाणं’ વાદરાપ્કાયિકાનામ્, ‘वायरतेउकाइयाणं’ વાદરતેજઃ-
કાયિકાનામ્ ‘वादरवाउकाइयाणं’ વાદરવાયુકાયિકાનામ્, ‘वादरवणस्सइकाइ-
याणं’ વાદરવનસ્પતિકાયિકાનામ્ સમુચ્ચય વાદરવનસ્પતિકાયિકાનામ્ ‘पत्तेय
सरीर वादरवणस्सइकाइयाणं’ પ્રત્યેકશરીર વાદરવનસ્પતિકાયિકાનામ્ ‘वादर-
गुणा हैं (वायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) વાદર વાયુ-
કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યગુણા હૈ (वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया
अणंतगुणा) વાદર વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈ (वायर-
वण इकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) વાદર વનસ્પતિકાયિક
અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈ (वायरअपज्जत्तया विसेसाहिया) વાદર
જીવોં કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈ (वायरा विसेसाहिया) વાદર સમુ-
ચ્ચય જીવ વિશેષાધિક હૈ ॥૬॥

ટીકાર્થ—અથ પૃથ્વીકાયિકોં આદિ કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા
જાતી હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! સમુચ્ચય વાદર,
વાદર પૃથિવીકાયિક, વાદર અપ્કાયિક, વાદર તેજસ્કાયિક, વાદર
વાયુકાયિક, સમુચ્ચય વાદર વનસ્પતિકાયિક, પ્રત્યેક શરીર વાદર
વનસ્પતિકાયિક, વાદર નિગોદ તથા વાદર ત્રસકાયિક અર્થાત્ ક્ષીન્દ્રિય

(असंखेज्जगुणा) આદર જળકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (वायरवाउकाइया
अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) આદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (वायर
वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) આદર વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્ત અનન્તગણા છે
(वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) આદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગણા છે (वायरअपज्जत्तया विसेसाहिया) આદર જીવોના અપર્યાપ્ત
વિશેષાધિક છે (वायरा विसेसाहिया) આદર સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે ॥સૂ. ૬॥

ટીકાર્થ—હવે આદર પૃથ્વીકાયિક જીવો આદિના અલ્પવહુત્વની પ્રરૂપણા
કરાય છે—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે ભગવન્ ! સમુચ્ચય આદર, આદર
પૃથ્વીકાયિક, આદર જળકાયિક, આદર તેજસ્કાયિક, આદર વાયુકાયિક, સમુચ્ચય
આદર વનસ્પતિકાયિક, પ્રત્યેક શરીર આદર વનસ્પતિકાયિક, આદર નિગોદ

‘નિગોદાણં’ વાદરનિગોદાનામ્ ‘વાયરતસકાઙ્યાણં’ વાદરત્રસકાયિકાનામ્ વાદર-
 દ્વીન્દ્રિયાદીનામિત્યર્થઃ, ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, बहुया
 वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ અલ્પા વા, बहुका वा, तुल्या वा. વિશેષા-
 धिका वा भवन्ति ! મગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્યોવા
 वायरतसकाङ्या’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वादरत्रसकायिकाः-वादरद्वीन्द्रिया-
 भवन्ति, द्वीन्द्रियादीनामेव वादरत्रसपदवाच्यत्वेन तेषा मन्यकायेभ्योऽल्पत्वात्,
 तेभ्यः ‘वायरतेउकाङ्या’ वादरतेजःकायिका ‘असंखेज्जगुणा’ असंख्येयगुणा
 भवन्ति, तेषाम् असंख्येयलोकाकाशप्रदेशग्रमाणत्वात्, तेभ्योऽपि ‘पत्तेयसरीर
 वादरवणस्सङ्काङ्या असंखेज्जगुणा’ प्रत्येकशरीर वादरवनस्पतिकायिकाः असं-
 ख्येयगुणा भवन्ति, वादरतेजःकायिकानां मनुष्यक्षेत्रे एव सद्भावेन तदपेक्षया
 वादरवनस्पतिकायिकानां स्थानस्यासंख्येयगुणत्वात्, तेभ्योऽपि ‘वादरनिगोदा
 नाखेज्जगुणा’ वादरनिगोदाः असंख्येयगुणा भवन्ति वादरनिगोदानामत्यन्त

આદિ જીવોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ હૈ, કૌન કિસસે અધિક
 હૈ; કૌન કિસસે તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ?

શ્રી મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! વાદર દ્વીન્દ્રિય આદિ
 ત્રસ જીવ સર્વસે કમ હૈ, કયોંકિ દ્વીન્દ્રિય આદિ હી ત્રસ કહલાતે હૈ
 વે અન્ય સર્ભી કાર્યોં સે અલ્પ હૈ । ઇનકી અપેક્ષા વાદર તેજસ્કાયિક
 અસંખ્યગુણા હૈ, કયોંકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે બરા-
 બર હૈ । ઇનકી અપેક્ષા ભી પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અસં-
 ક્યાતગુણા હૈ, કયોંકિ વાદર તેજસ્કાય કે જીવ સિર્ફ મનુષ્ય ક્ષેત્ર
 મેં હી હોતે હૈ અતઃવા વાદર વનસ્પતિ કા ક્ષેત્ર ઊન સે અસંખ્યાતગુણા
 અધિક હૈ વાદર નિગોદ ઇસસે ભી અસંખ્યગુણા હૈ, કયોંકિ વાદર

તથા બાદર ત્રસ કાયિક અર્થાત્ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોમા થી કોણ કોનાથી
 અલ્પ છે, કોણ કોનાથી અધિક છે, કોણ કોનાથી તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર દ્વીન્દ્રિય આદિ ત્રસજીવ
 બધાથી ઓછા છે, કેમકે દ્વીન્દ્રિય આદિ જ ત્રસ કહેવાય છે અને તેઓ અન્ય
 બધી કાયના જીવોથી અલ્પ છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર તેજસ્કાયિક
 અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોની બરાબર છે,
 તેમની અપેક્ષાએ પણ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાત ગણા
 છે, કેમકે બાદર તેજસ્કાયના જીવ ક્ષેત્ર મનુષ્ય ક્ષેત્રમા જ થાય છે, તેથી જ
 બાદર વનસ્પતિનું ક્ષેત્ર તેમનાથી અસંખ્યાત ગણુ અધિક છે, બાદર નિગોદ
 તેનાથી પણ અસંખ્ય ગણા છે, કેમકે બાદર નિગોદ અત્યંત સૂક્ષ્મ અવ-

सूक्ष्मावगाहनतयोदकेषु सर्वत्रापि च सद्भावात् शैवालादीनामुदकेऽवश्यं भाविनां
 वादरानन्तकायिकत्वात्, तेभ्योऽपि 'वादराणुदविकाइया असंखेज्जगुणा' वादराः
 पृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषाम् अष्टपृथिवीषु सर्वविमानभवन-
 पर्वतादिषु सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'वायरा आउकाइया असंखेज्जगुणा' वादराः
 अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, समुद्रेषु उदकवाहुल्यात्, तेभ्योऽपि
 'वायरा वाउकाइया असंखेज्जगुणा' वादराः वायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति,
 रन्ध्रे सर्वत्र वायुसद्भावात्, तेभ्योऽपि 'वादरा वणस्सडकाइया अणंतगुणाः'
 वादराः वनस्पतिकायिकाः अनन्तगुणा भवन्ति प्रतिवादरनिगोद मनन्तानां जीवानां
 सद्भावात्, तेभ्योऽपि 'वायरा विसेसाहिया' वादराः समुच्चयवादराः जीवाः
 विशेषाधिकाः किञ्चिदधिका भवन्ति, वादरद्वीन्द्रियादि त्रसकायिकादीनामपि
 तत्र समावेशात्, इत्येवं समुच्चयादि वादराणामल्पवहुत्वादिकं प्रतिपाद्य

निगोद अत्यन्त सूक्ष्म अवगाहना वाले होने के कारण जल में सर्वत्र
 होते हैं। शैवाल आदि अनन्त कायिक हैं और जल में उसका सद्-
 भाव अवश्य होता है। इनकी अपेक्षा वादर पृथिवीकायिक असंख्यात
 गुणा हैं, क्योंकि वे आठों पृथिवियों में एवं समस्त विमान, भवन
 तथा पर्वतों आदि में विद्यमान हैं। वादर अप्कायिक उनसे भी असं-
 ख्यगुणा अधिक हैं, क्योंकि समुद्रों में जल की बहुलता होती है।
 वादर वायुकायिक उनसे भी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि सभी रन्ध्रों
 में (पोली जगह में) वायु विद्यमान रहती है। वादर वनस्पतिकायिक
 उनसे अनन्तगुणा अधिक हैं, क्योंकि प्रत्येक वादर निगोद में अनन्त
 जीव होते हैं। वादर जीव उनसे विशेषाधिक हैं, क्योंकि वादर द्वीन्द्रिय
 आदि सभी उनमें सम्मिलित हैं।

इस प्रकार समुच्चय आदि वादर जीवों के अल्पवहुत्व का प्रति-

गाहनावाणा होवाना कारणे पाष्णीमा सर्वत्र होय'छे, शेवाण आदि अनन्तकायिक
 छे, अने पाष्णीमा तेना' सद्भाव अवश्य होय छे, 'तेमनी अपेक्षाये वादर
 पृथ्वीकायिक असंख्यातगुणा छे, केमके तेजो अर्हो पृथ्वीयोमा तेम न समस्त
 विमान, भवन तथा पर्वतो आदिमा ह्यात' छे, वादर नृणांकायिक तेमनाथी
 'असंख्यातगुणा अधिक छे, केमके समुद्रोमा पाष्णीनी अधिकता होय' छे, वादर
 'वायुकायिक तेनाथी पणु असंख्यात गणु छे, केमके यथा छिद्रोमा वायु
 अवश्य होय न छे, वादर वनस्पतिकायिक तेमनाथी 'अनंत गणु अधिक छे,
 केमके प्रत्येक वादर निगोदमा अनन्त एव थाय छे, वादर एव तेमनाथी
 विशेषाधिक छे, केमके वादर 'द्वीन्द्रिय आदि यथा तेमनामा सम्मिलित' छे.

અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વં દરતેજઃકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષામસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'પત્તેયસરીર વાદરવળસ્સઈ-
કાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા અપર્યા-
પ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરનિગોદા અપજ્જત્તગા
અસંખેજ્જગુણા' વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ
'વાયરપુઢવિકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વાદરપૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ
અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરઆઉકાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા'
વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરવાઉ-
કાઈયા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વાદરવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ, પ્રગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરવળસ્સઈકાઈયા અપજ્જત્તગા અનંત-
ગુણા' વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ
તેભ્યોઽપિ 'વાયર અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા' વાદરા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા
ભવન્તિ, અથ સમુચ્ચયાદિ વાદરાણામેવ પર્યાપ્તકાનાં જીવાનામલ્પચહુત્વમાહ-

વાદર તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં કયોંકિ વે અસંખ્યાત
લોકાકાશ પ્રદેશોં કે ચરાચર હૈં । उनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर वादर
वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यात गुणा हॆं, इसका कारण भी
पहले बतलाया जा चुका है । उनकी अपेक्षा वादर निगोद के अपर्याप्त
असंख्यातगुणा हॆं । उनसे वादर पृथिवीकायिक अपर्याप्त असंख्यात
गुणा हॆं । उनकी अपेक्षा वादर अप्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा
हॆं, उनसे वादर वाउकाय के अपर्याप्त असंख्यातगुणा हॆं इसका कारण
भी पहले कहा जा चुका है । उनकी अपेक्षा वादर वनस्पतिकायिक
अपर्याप्त अनन्तगुणा हॆं, इसका कारण भी पहले बतला दिया है ।
उनकी अपेक्षा अपर्याप्तक विशेषाधिक हॆं ।

ક્ષાએ બાદર તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અસ-
ખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર
વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે તેનું કારણ પણ આગળ બતા-
વેલું છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે,
તેઓમાંથી બાદર પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે, તેમની અપે-
ક્ષાએ બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર વાયુકાયના
અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે, તેનું કારણ પણ આગળ કહેવાયેલું છે, તેમની
અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગણા છે, તેનું પણ કારણ
પહેલા બતાવી દિધું છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે.

तेषामेवापर्याप्तकानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह—‘एषसि णं भंते ! बादर-
पुढविकाइय अपज्जत्तगाणं’ गीतमः पृच्छति—हे भदन्त एतेषामेव बादरपृथिवी-
कायिकापर्याप्तकानाम् ‘बादर आउकाइय अपज्जत्तगाणं’ बादराष्कायिकापर्या-
प्तकानाम् ‘वायरतेउकाइय अपज्जत्तगाणं’ वादरतेजःकायिकापर्याप्तकानाम्,
‘वायरवाउकाइय अपज्जत्तगाणं’ वादरवायुकायिकापर्याप्तकानाम् ‘वादरवणस्सइ-
काइय अपज्जत्तगाणं’ वादरवनस्पतिकायिकापर्याप्तकानां ‘पत्तेयसरीरवायरवण-
स्सइकाइय अपज्जत्तगाणं’ प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकापर्याप्तकानाम्
‘वायरनिगोद अपज्जत्तगाणं’ वादरनिगोदापर्याप्तकानाम् ‘वायरतसकाइय अप-
ज्जत्तगाणं’ वादरत्रसकायिकापर्याप्तकानाञ्च मध्ये ‘कयरे कयरेहिंते’ कतरे
कतरेभ्यः, ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा,
बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’
हे गौतम ! ‘सन्वत्थोवा वायरतसकाइया अपज्जत्तगा’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः
वादरत्रसकायिकाः अपर्याप्तका भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्यो—‘वायरतेउकाइया

पादन करके अब उन्हीं के अपर्याप्तकों का अल्पबहुत्व प्ररूपित करने
के लिए कहते हैं—

हे भगवन् ! इन बादर पृथ्वीकायिकों के अपर्याप्तों, बादर
अष्कायिकों के अपर्याप्तों, बादर तेजस्कायिकों के अपर्याप्तों, बादर
वायुकायिकों के अपर्याप्तों, बादर वनस्पतिकायिकों के अपर्याप्तों,
प्रत्येक शरीर बादर वनस्पतिकायिकों के अपर्याप्तों, बादर निगोद
अपर्याप्तों तथा बादर त्रसकाय के अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प,
बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौ ! सबसे कम बादर त्रसकाय
के अपर्याप्तक हैं, इसका कारण पहले कहा जा चुका है उनकी अपेक्षा

आ रीते समुच्चय आदि आदर एवेना, अल्पबहुत्वानु प्रतिपादन करिने
छवे तेमना-अ अपर्याप्तकेन अल्प बहुत्व अरूपित करवाने माटे कडे छे—

हे भगवन् ! आ आदर पृथिवीकायिकेना अपर्याप्तके, आदर अष्का-
यिकेना अपर्याप्तके, आदर तेजस्कायिकेना अपर्याप्तके, आदर वायुकायिकेना
अपर्याप्तके, आदर वनस्पतिकायिकेना अपर्याप्तके, प्रत्येक शरीर आदर वनस्पति-
कायिकेना अपर्याप्तके, आदर निगोद अपर्याप्तके तथा आदर त्रसकायना अप-
र्याप्तकेमा कोष कोनाथी अल्प, धल्ला, तुल्य, अगस्तो, विशेषाधिक छे ?

श्री भगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! अधाथी आछा आदर त्रस-
कायना अपर्याप्तक छे, तेनु कारण पड़ेवा कड़ेवाध गअेलु छे, तेमनी अपे

અપ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વં દરતેજઃકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષામસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશ ણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'પત્તેયસરીર વાદરવણસ્સકા' કાઠ્યા અપ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરનિગોદા અપ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ 'વાયરપુદ્ધિકાઠ્યા અપ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વાદરપૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરઆઠકાઠ્યા અપ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરવાઠકાઠ્યા અપ્જત્તગા અસંખેજ્જગુણા' વાદરવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'વાયરવણસ્સકાઠ્યા અપ્જત્તગા અપ્જત્તગા' વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ 'વાયર અપ્જત્તગા વિસેસાદિયા' વાદરા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અથ સમુચ્ચયાદિ વાદરાણામેવ પર્યાપ્તકાનાં જીવાનામલ્પવહુત્વમાહ-

વાદર તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં ક્યોંકિ વે અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોં કે વરાબર હૈં । ઉનકી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ઇસ્કા કારણ મીં પહેલે બતલાયા જા ચુકા હૈં । ઉનકી અપેક્ષા વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઉનસે વાદર પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં । ઉનકી અપેક્ષા વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઉનસે વાદર વાઠકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં ઇસ્કા કારણ મીં પહેલે કહા જા ચુકા હૈં । ઉનકી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં, ઇસ્કા કારણ મીં પહેલે બતલા દિયા હૈં । ઉનકી અપેક્ષા અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં ।

ક્ષાએ બાદર તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અસખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકા એક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે તેનું કારણ પણ આગળ બતાવેલું છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે, તેઓમાથી બાદર પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે, તેનું કારણ પણ આગળ કહેવાયેલું છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અનન્તગણા છે, તેનું પણ કારણ પહેલા બતાવી દિધું છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે,

‘एएसि णं भंते ! वायरपज्जत्तयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वादरपर्याप्तकानाम् ‘वायरपुढविकाइयाणं’ वादरपृथिवीकायिकानाम्, ‘पज्जत्तयाणं’ पर्याप्तकानाम् ‘वायरआउकाइयाणं’ वादराष्कायिकानाम्, ‘पज्जत्तयाणं’ पर्याप्तकानाम् ‘वायरतेउकाइयाणं पज्जत्तयाणं’ वादरतेजःकायिकानां पर्याप्तकानाम् ‘वायरवाउकाइयाणं पज्जत्तयाणं’ वादरवायुकायिकानां पर्याप्तकानाम् ‘पत्तेयसरीरवायरवणस्सइ काइयाणं’ प्रत्येक शरीर वादरवनस्पतिकायिकानाम्, ‘पज्जत्तयाणं’ पर्याप्तकानाम् ‘वायरनिगोदपज्जत्तयाणं’ वादरनिगोदपर्याप्तकानाम् ‘वायरतसकाइय-पज्जत्तयाणं य’ वादरत्रसकायिकपर्याप्तकानाञ्च मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वायरतेउकाइया पज्जत्तया’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः वादरतेजःकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति तेषां कतिचित्समयन्यूनैरावलिकासमयैर्गुणितस्य आवलिकासमयवर्गस्य यावान् समयराशि भवति तावत्प्रमाणत्वात्,

अथ समुच्चय आदि वादर पर्याप्तकों का अल्पबहुत्व प्ररूपित करते हैं—

हे भगवन् ! इन वादर पर्याप्तकों, वादर पृथिवीकायिक पर्याप्तों, वादर अष्कायिक पर्याप्तकों, वादर तेजस्कायिक पर्याप्तों, वादर वायुकायिक पर्याप्तों, प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकाय के पर्याप्तों, वादर निगोद के पर्याप्तकों तथा वादर त्रसकायिक पर्याप्तकों में से कौन से अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! वादर तेजस्कायिक पर्याप्त सबसे कम हैं, क्योंकि वे कुछ समय कम एक आवलिका के समयों के साथ एक आवलिका के समयवर्ग का गुणाकार करने पर जो

हुवे समुच्चय आदि वादर पर्याप्तकों का अल्पबहुत्वने प्ररूपित करे छे—

हे भगवन् ! आ वादर पर्याप्तको, वादर पृथिवीकायिक पर्याप्तो, वादर अष्कायिक पर्याप्तो, वादर तेजस्कायिक पर्याप्तो, वादर वायुकायिक पर्याप्तको, प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तको, वादर निगोदना पर्याप्तको तथा वादर त्रसकायिक पर्याप्तकोमाथी कोणु कोनाथी अल्प, धल्ला तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

श्री भगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! वादर तेजस्कायिक पर्याप्तको माथाथी माथा छे, केमके तेमा थोडा समय ओछे तेवी ओक आवलिकाना समयोनी साथे ओक आवलिकाना समय वर्गोना गुणाकार करवाथी ने समय

તથાચોક્તમ્—‘આવલિય વર્ગો ઝનાવલિય ગુણિઓ હુ વાયરાતેડ’

છાયા—આવલિકાવર્ગઃ ઝનાવલિકા ગુણિતો ભવતિ વાદરાસ્તેજઃકાયિકા
 ઇતિ, તેભ્યઃ ‘વાયરતસકાઢ્યા પજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરત્રસકાયિકાઃ
 વાદરદ્વીન્દ્રિયાદયઃ પર્યાપ્તઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેપાં પ્રતરે યાવન્તિ અઙ્ગુ-
 લાસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સ્ખણ્ડાણિ ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘પત્તેય-
 સરીરવાયરવળસ્સકાઢ્યા’ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ ‘પજ્જતયા અસં-
 ખેજ્જગુણા’ પર્યાપ્તઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેપાં પ્રતરે યાવન્તિ અઙ્ગુલા-
 સંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સ્ખણ્ડાણિ ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણત્વાત્ તથાચોક્તમ્—

‘પત્તેય પજ્જતવળકાઢ્યાઓ પવરં ઇરંતિ લોગસ્સ । અંગુલઅસંખ્યભાગેણ ભાઢ્ય
 મિતિ’ પ્રત્યેકપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયિકાઃ પ્રતરં ઇરંતિ લોકસ્ય । અઙ્ગુલાસંખ્યેય-
 ભાગેન ભાજિતા ઇતિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરનિગોદા પજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’

સમય રાશિ લબ્ધ હોતી હૈ, ઉતના હી ઉનકા પરિમાણ હૈ । કહા હી
 હૈ—‘આવલિકા કે વર્ગ કો કુછ સમય કમ ઁક આવલિકા સે ગુણિત
 કરને પર જો સંખ્યા હો ઉતને હી વાદર તેજસ્કાયિક હૈ ।’ વાદર
 તેજસ્કાયિકોં કો અપેક્ષા વાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા
 હૈ, ક્યોંકિ પ્રતર મેં અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ માત્ર જિતને સ્વંદ
 હોતે હૈ, ઉતની હી ઉનકી સંખ્યા હૈ । ઉનકી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર
 વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈ, ક્યોંકિ પ્રતર મેં
 જિતને અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ માત્ર સ્વંદ હોતે હૈ વે ઉતને હી
 હૈ । કહા હી હૈ—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અંગુલ કે અસંખ્યા-
 તવેં ભાગ સે વિભાજિત હોકર લોક કે પ્રતર કો હરણ કરતે હૈ ।
 ઇન કી અપેક્ષા વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્ત અસંખ્યગુણા હૈ, ક્યોંકિ

રાશિ લબ્ધ થાય છે, તેટલુ જ તેઓનુ પરિમાણુ છે, કહ્યુ પણ છે કે—આવ-
 લિકાના વર્ગને કાઈક સમય યોછો તેવા એક આવલિકાથી ગુણવાધી જે સંખ્યા
 થાય, તેટલા જ બાદર તેજસ્કાયિકો છે બાદર તેજસ્કાયિકોની અપેક્ષાએ બાદર
 ત્રસકાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગણુ છે, કેમકે પ્રતરમા અગુલના અસં-
 ખ્યાતમા ભાગમાત્ર જેટલા ખડ થાય છે, તેટલી જ તેઓની સંખ્યા છે, તેમની
 અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે,
 કેમકે પ્રતરમા જેટલા અગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર ખડ બને છે, તેઓ
 તેટલા જ છે, કહ્યુ પણ છે—પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તકો અગુલના અસંખ્યા-
 તમા ભાગથી વિભાજિત બનીને લોકના પ્રતરને હરણ કરે છે, તેમની અપેક્ષાએ
 બાદર નિગોદના પર્યાપ્ત અસંખ્ય ગણુ છે, કેમકે તેમની અવગાહના અત્યંત

વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેપામત્યન્તસૂક્ષ્માવગાહનત્વાત્, જલાશયેષુ ચ સર્વત્ર સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ-‘વાયરપુદ્ગલિકા’ પજ્જત્તયા અસં-
 खेज्जगुणा’ વાદરપૃથ્વીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેપામત્ય-
 ધિક સંખ્યપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગસ્વણ્ડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરઆકા-
 ઇયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ
 ભવન્તિ, તેપામત્યધિકતરસંખ્યપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગસ્વણ્ડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યો-
 ઽપિ-‘વાયરવાઅકા’ પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ તેપાં ઘનીકૃતલોકસ્ય અસંખ્યેયસંખ્યાતતમભાગવર્ત્યા-
 કાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ ‘વાયરવણસ્સ’ પજ્જત્તયા અણંતગુણા’
 વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિવાદરૈકૈક નિગોદ-
 મનન્તાનાં જીવાનાં સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરપજ્જત્તયા વિસેસાદિયા’ વાદર
 પર્યાપ્તકાઃ સમુચ્ચય વાદરપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, વાદરતેજઃકા-

उनकी अवगाहना अत्यन्त सूक्ष्म होती है और वे जलाशयों में सर्वत्र पाये जाते हैं । वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे अत्यधिक संख्यावाले प्रतरांगुलों के असंख्येय भाग स्वण्डों के बराबर हैं । वादर अप्कायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यात गुणा हैं । वादर वायुकायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यात गुणा हैं, क्योंकि वे घनीकृत लोक के असंख्यात संख्याततम भाग में जितने आकाश प्रदेश होते हैं उनके बराबर है । उनकी अपेक्षा वादर वन-
 स्पतिकायिक पर्याप्त अनन्त गुणित हैं; क्योंकि एक-एक वादर निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं । समुच्चय वादर पर्याप्तक उनसे भी कुछ अधिक हैं, क्योंकि इन में वादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश हो जाता है ।

સૂક્ષ્મ થાય છે અને તેઓ જલાશયોમા સર્વત્ર મળી આવે છે બાદર પૃથ્વી કાયિક પર્યાપ્ત તેઓથી પણ અસંખ્યાત ગણ્યા છે, કેમકે તેઓ અત્યધિક સંખ્યાવાળા પ્રતરાશુલોના અસંખ્યેય ભાગ ખડોની બરાબર છે બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત તેઓથી પણ અસંખ્યાત ગણ્યા છે, બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગણ્યા છે, કેમકે તેઓ ઘનીકૃત લોકના અસંખ્યાત સંખ્યાત તમ ભાગમા જેટલો આકાશ પ્રદેશ હોય છે, તેમના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણિત છે, કેમકે એક એક બાદર નિગોદમા અનન્ત-અનન્ત જીવ હોય છે, સમુચ્ચય બાદર પર્યાપ્તક તેમનાથી કાંઈક અધિક છે, કેમકે એમાં બાદર તેજસ્કાયિક

યિકાદીનામપિ પર્યાપ્તકાનાં તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચય વાદરાણામેવ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તાનામ્ અલ્પવહુત્વાદિકમાહ-‘एएसि णं भंते ! वायरणं पज्जत्तापज्जत्तागुणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वादराणाम्-समुच्चयवादरजीवाना, पर्याप्ता, पर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वायरपज्जत्ताया’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, वादरपर्याप्तका भवन्ति, ‘वायरअपज्जत्तागुणा’ वायरापर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, वादरैकैकपर्याप्तनिश्रया असंख्येयानां वादरापर्याप्तकानां समुत्पादात् । तथाचोक्तम्-

‘पज्जत्तग निस्साए अपज्जत्तगा वक्कमंति । जत्थ एगो तत्थ नियमा असं-

અવ પૂર્વોક્ત જીવોં કે હી પર્યાપ્તકોં ઔર અપર્યાપ્તકોં કા અલ્પ-
બહુત્વ પ્રદર્શિત કરતે હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન વાદર જીવોં કે પર્યાપ્તકોં ઔર અપર્યાપ્તકોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સવ્વ સે પર્યાપ્ત વાદર હૈં, અપર્યાપ્ત વાદર ડનસે અસંખ્યગુણા અધિક હૈં, કયોં કિ એક-એક પર્યાપ્ત કે આશ્રય સે અસંખ્યાત-અસંખ્યાત વાદર અપર્યાપ્ત ઉત્પન્ન હોતે હૈં । કહા મી હૈ-‘પર્યાપ્તક કે આશ્રય સે અપર્યાપ્તક ઉત્પન્ન હોતે હૈં । જહાં એક પર્યાપ્તક હૈ, વહાં નિયમ સે અસંખ્યાત અપર્યાપ્તક હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર પર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્તક સમી જગહ અસંખ્યાતગુણા કહ લેને ચાહિયે ।

આદિના પણ સહુવેશ થઈ જાય છે.

હવે પૂર્વોક્ત જીવોના જ પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોનું અલ્પ, બહુત્વ-
પ્રદર્શિત કરે છે—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર જીવોના પર્યાપ્તકો
અને અપર્યાપ્તકોમાં કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી

છે, અપર્યાપ્ત બાદર તેમનાથી અસંખ્યાત ઘણા અધિક

પર્યાપ્ત બાદરના આશ્રયથી અસંખ્યાત

થાય છે, કહ્યું પણ છે કે-પર્યાપ્તકના અ

એક પર્યાપ્તક છે, ત્યાં નિયમથી અ

પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તક

અસ

વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેપામત્યન્તસૂક્ષ્માવગાહનત્વાત્, જલાશયેષુ ચ સર્વત્ર સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ-‘વાયરપુઢવિકાદયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેપામત્ય-ધિક સંખ્યપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગસ્વખંડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરઆંકા-ઇયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, તેપામત્યધિકતર સંખ્યપ્રતરાઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગસ્વખંડપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યો-ઽપિ-‘વાયરવાંકાઇયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ તેપાં ઘનીકૃતલોકસ્ય અસંખ્યેયસંખ્યાતતમભાગવર્ત્યા-કાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ ‘વાયરવળસ્સઙ્કાઇયા પજ્જત્તયા અણંતગુણા’ વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિવાદરૈકૈક નિગોદ-મનન્તાનાં જીવાનાં સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ વાદર પર્યાપ્તકાઃ સમુચ્ચય વાદરપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, વાદરતેજઃકા-

उनकी अवगाहना अत्यन्त सूक्ष्म होती है और वे जलाशयों में सर्वत्र पाये जाते हैं । वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वे अत्यधिक संख्यावाले प्रतरांगुलों के असंख्येय भाग खण्डों के बराबर हैं । वादर अप्कायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यात गुणा हैं । वादर वायुकायिक पर्याप्त उनसे भी असंख्यात गुणा हैं, क्योंकि वे घनीकृत लोक के असंख्यात संख्याततम भाग में जितने आकाश प्रदेश होते हैं उनके बराबर हैं । उनकी अपेक्षा वादर वन-स्पतिकायिक पर्याप्त अनन्त गुणित हैं; क्योंकि एक-एक वादर निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं । समुच्चय वादर पर्याप्तक उनसे भी कुछ अधिक हैं, क्यों कि इन में वादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश हो जाता है ।

સૂક્ષ્મ થાય છે અને તેઓ જલાશયોમા સર્વત્ર મળી આવે છે વાદર પૃથ્વી કાયિક પર્યાપ્ત તેઓથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ અત્યધિક સંખ્યાવાળા પ્રતરાશુલોના અસંખ્યેય ભાગ ખડોની બરાબર છે વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત તેઓથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, વાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ ઘનીકૃત લોકના અસંખ્યાત સંખ્યાત તમ ભાગમા જેટલો આપ્રશ પ્રદેશ હોય છે, તેમના બરાબર છે, તેમની અપેક્ષાએ વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણિત છે, કેમકે એક એક વાદર નિગોદમા અનન્ત-અનન્ત જીવ હોય છે, સમુચ્ચય વાદર પર્યાપ્તક તેમનાથી કાંઈક અધિક છે, કેમકે એમા વાદર તેજસ્કાયિક

સર્વસ્તોકા:-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, તેભ્યો-વાયર-આડકાડ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખેય-ગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसि णं मंते ! वायरतेउ-काड्याणं पज्जत्तापज्जत्तागणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वादरतेजः कायिकाना पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-धिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सञ्चत्थोवा वायरतेउकाड्या’ सर्वस्तोका:-सर्वेभ्योडल्लाः वादरतेजः कायिकाः ‘पज्जत्तया’ पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः ‘अपज्जत्तया अસંખેજ્જગુણા’ અપર્યાપ્તકા વાદર તેજઃ-કાયિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसि णं मंते ! वायरवाउकाड्याणं पज्जत्तापज्जत्तागणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वादर वायुकायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम !

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन वादर तेज-स्कायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं । श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर तेजस्काय के पर्याप्त सब से कम हैं, अपर्याप्त उनसे असंख्यात गुणा अधिक हैं ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन वादर वायुकाय के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर

શ્રી ભગવાન્ ! ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત બાદર આપ્કાયિક બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર તેજસ્કાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ ! સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર કાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્ત બધાથી ઓછા છે, બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાતગણા અધિક છે,

સેજ્જા' इति, पर्याप्तकनिश्चया अपर्याप्तका व्युत्क्रामन्ति, यत्रैकस्तत्र नियमात् असंख्येयाः इति, सर्वत्र पर्याप्तैभ्योऽपर्याप्ता असंख्येयगुणावाच्याः,

अथ तेषामेवसमुद्दिष्टानां पर्याप्तापर्याप्तानामल्पत्वादिकं गौतमः पृच्छति-
'एएसि णं भंते ! वायरपुढविकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु वादरपृथिवीकायिका-
नानाम् 'पज्जत्तापज्जत्तयाणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरे-
भ्यः; 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?' अल्पा वा, बहुका वा,
तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति- 'गोयमा' हे गौतम !
'सव्वत्थोवा वायरपुढविकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वादर
पृथिवीकायिकाः पर्याप्ताका भवन्ति, तेभ्यो 'वायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखे-
ज्जगुणा' वादर पृथिवीकायिकाः अपर्याप्ताका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,
गौतमः पृच्छति- 'एएसि णं भंते ! वायरआउकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तयाणं' हे
भदन्त ! एतेषां खलु वादराप्तायिकानां पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे
कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
वा?' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान्
उत्तरयति- 'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वायरआउकाइया पज्जत्तया'.

अब गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन वादर पृथिवी-
कायिकों के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किसरो अल्प, बहुत,
तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर
पृथ्वीकायि पर्याप्त सब से हैं, वादर पृथ्वीकायिक अपर्याप्त
उनसे असंख्यातगुणा अधिक हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन वादर अप्काय
के पर्याप्तों और अपर्याप्तों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य
अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! पर्याप्त
वादर अप्कायिक सब से कम हैं, अपर्याप्त उनकी अपेक्षा असंख्यात
गुणा अधिक हैं ।

હવે શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ વાદર પૃથ્વીકાયિકોના
પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત બધાથી
ઓછા છે, વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાતગુણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ વાદર અપ્કાયના
પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા
વિશેષાધિક છે ?

સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, તેભ્યો-વાયર-
આડકાઢ્યા અપજ્જત્તયા અસંલેજ્જગુણા' વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંલેય-
ગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘એસિ ણં મંતે ! વાયરતેડ-
કાઢ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપા સલ્લ વાદરતેજઃ કાયિકાનાં
પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા
વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષા-
ધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા
વાયરતેડકાઢ્યા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ વાદરતેજઃ કાયિકાઃ ‘પજ્જત્તયા’
પર્યાપ્તકા ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘અપજ્જત્તયા અસંલેજ્જગુણા’ અપર્યાપ્તકા વાદર તેજઃ-
કાયિકાઃ અસંલેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘એસિ ણં
મંતે ! વાયરવાડકાઢ્યાણં પજ્જત્તાપજ્જત્તગાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપા સલ્લ વાદર
વાયુકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ
‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા,
તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન વાદર તેજ-
સ્કાયિકોં કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ,
વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં. શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે
ગૌતમ ! વાદર તેજસ્કાય કે પર્યાપ્ત સબ સે કમ હૈં, અપર્યાપ્ત ડનસે
અસલ્યાત ગુણા અધિક હૈં.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન વાદર વાયુકાય
કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય
અથવા વિશેષાધિક હૈં ? શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! વાદર

શ્રી ભગવાન્ ! ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત બાદર અધ્યાધિક
બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમના અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર તેજસ્કાયિકોના
પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમાં કેણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણા તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્ત
બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ ! સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ બાદર કાયના પર્યાપ્તો
અને અપર્યાપ્તોમાં કેણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્ત બધાથી
ઓછા છે, બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાતગણા અધિક છે,

‘સવ્વત્થોવા વાયરવાડકાદયા પજ્જતયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, વાદર વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા ભવન્તિ તેભ્યો ‘વાયરવાડકાદયા અપજ્જતગા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘એસિ ણં મંતે ! વાયરવણસ્સદ્કાદયાણં પજ્જત્તાપજ્જતગાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં સ્વલ્લ વાદરવનસ્પતિકાયિકાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસા-હિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયરવણસ્સદ્કાદયા પજ્જતયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ વાદર વનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ તેભ્યોડપિ ‘વાયરવણસ્સદ્કાદયા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર વન-

વાયુકાય કે પર્યાપ્ત સ્વ સે કમ હૈ, વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત ઉન સે અસંખ્યાત ગુણા અધિક હૈ ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! ઇન વાદર વન-સ્પતિકાયિકોં કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ? શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! સ્વસે કમ વાદર વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્ત હૈ, વાદર વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્ત ઉનસે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈ ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! ઇન પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈ ? શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક સ્વ સે કમ હૈ, અપર્યાપ્ત ઉનકી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈ, અપર્યાપ્ત

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ । આ બાદર વનસ્પતિકા-યિકોના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ । બધાથી ઓછા બાદરવનસ્પ-તિકાયનાં પર્યાપ્ત છે, બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત-ગણા અધિક છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ । આ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકોના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવોમાં કોણ કોનાથી અધિક, અલ્પ, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ । પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક બધાથી ઓછા છે, અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા

સ્પતિકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसि ण भंते ! पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकानां ‘पज्जत्तापज्जत्तगाणं’ पर्याप्ता-पर्याप्तकानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंते’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा पत्तेय-सरीरवायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः प्रत्येकशरीर-वादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यः ‘पत्तेयसरीर वादरवणस्सइ-काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा’ प्रत्येकशरीर वादरवनस्पतिकायिकाः अप-र्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, ‘पज्जत्तगानिस्साए अपज्जत्तगा वक्कमति, जत्थ एक्को तत्थ नियमा असंखेज्जा’ पर्याप्तकनिश्चया अपर्याप्तका व्युत्क्रामन्ति, यत्र एकस्तत्र नियमात् असंख्येया इति वचनग्रामाण्याच्च, गौतमः पृच्छति-‘एएसि णं भंते ! वायरनिगोयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं कयरे कयरेहिंते’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वादरनिगोदानां पर्याप्तापर्याप्तज्ञानां मध्ये कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वायरनिगोया पज्जत्ता’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वादर निगोदाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘वायरनिगोया अपज्जत्ता असंखेज्जगुणा’

जीवों के असंख्यातगुणा होने का कारण पूर्व में कहा जा चुका है और वह यह है कि पर्याप्तक जीव के आश्रय से अपर्याप्तों की उत्पत्ति होती है, अतएव जहां एक पर्याप्तक हो वहां नियम से असंख्य अपर्याप्तक होते हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! वादर निगोद के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर निगोद के पर्याप्त सब से कम हैं, वादर निगोद के अपर्याप्त उनकी

છે, અપર્યાપ્તક જીવો અસંખ્યાત ગુણા હોવાનું કારણ આગળ કહેવાયેલું છે અને તે એ છે કે પર્યાપ્તક જીવના આશ્રયથી અપર્યાપ્તકોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેથી જ જ્યાં એક પર્યાપ્તક છે, ત્યાં નિયમથી અમર્યાદ પર્યાપ્તક થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! વાદર નિગોદના પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! વાદર નિગોદના પર્યાપ્તક બધાથી

વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘एएसि णं भंते ! वायरतसकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्ताणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु वादरत्रसकायिकानां-द्वीन्द्रियादि वादराणाम्, पर्याप्तापर्याप्तानां मध्ये ‘कयरे कयरेहिंते’ कतरे कतरेभ्यः ‘अल्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसा-हिया वा’ अल्पा वा बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा वायरतसकाइया पज्जत्ता’ सर्व-स्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः वादरत्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादि वादराः, पर्याप्तकाः भवन्ति, तेभ्योऽपि-‘वायरतसकाइया अपज्जत्तगा असंखेज्जगुणा’ वादरत्रसका-यिकाः द्वीन्द्रियादि वादराः, अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, अथैतेषामेव समुदितानां समुच्चयवादराणां पर्याप्तापर्याप्तकानामल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति-‘एएसि णं भंते ! वायराणं’ गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु वादराणां स्थूलानां जीवानाम् ‘वायरपुढवीकाइयाणं’ वादर पृथ्वीकायिकानां ‘वायरआउकाइयाणं’ वादराष्कायिकानां ‘वायरतेउकाइयाणं’ वादरतेजःकायि-कानां ‘वायरवाउकाइयाणं’ वादरवायुकायिकानां ‘वायरवणस्सइकाइयाणं’ वादर वनस्पतिकायिकानाम् ‘पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं’ प्रत्येकशरीरवादर अपेक्षा असंख्यात गुणा हैं ।

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! वादर त्रसकाय के पर्याप्त और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! वादर त्रस-कायिक पर्याप्त सबसे कम हैं, त्रसकायिक वादर अपर्याप्त उनसे असंख्यात गुणा हैं ।

श्री-गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! समुच्चय वादर जीवों के, वादर पृथ्वीकायिकों के, वादर अप्कायिकों के, वादर तेजः स्कायिकों के, वादर वायुकायिकों के, वादर वनस्पतिकायिकों के,

ઓછા છે, બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત તેમની અપેક્ષાએ અમ ખયાતગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! બાદર ત્રસકાયના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, તુલ્ય ઘણા અથવા વિશેષાધિક છે

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બાદર ત્રસકાયિક પર્યાપ્ત સૌથી ઓછા છે, ત્રસકાયિક બાદર અપર્યાપ્ત તેમનાથી અસંખ્યાત ગણા છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! સમુચ્ચય બાદર જીવોના બાદર પૃથ્વીકાયોના, બાદર વનસ્પતિકાયોના, બાદર તેજસ્કાયિકોના, બાદર વાયુ કાયિકોના, બાદર વનસ્પતિકાયિકોના, પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિકોના,

વનસ્પતિકાચિકાનામ્ 'વાયરનિગોયાણં' વાદર નિગોદાનાં 'વાયરત્તસકાઙ્યાણં' વાદરત્રસકાચિકાનામ્ 'પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં' પર્યાપ્તાપર્યાપ્તનાનાં મધ્યે 'કયરે કયરે-હિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાદિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સત્ત્વત્યોવા વાયરતેઝકાઙ્યા પજ્જત્તયા’ સર્વસ્તોક્તાઃ વાદરતેજઃકાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘વાયર-ત્તસકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરત્રસકાચિકાઃ-ટીન્ડિયાદિ વાદરાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘પત્તેયસરીરનાયરવળસ્સઙ્કાઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસં-ખેજ્જગુણા’ વાદર નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર પુઢવિકાઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર પૃથ્વીકાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસં-ખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરઆઙ્કાઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’

પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાચિકોં કે, વાદર નિગોદોં કે તથા વાદર ત્રસકાચિકોં કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં-હે ગૌતમ ! સઘ સે કમ વાદર તેજ-સ્કાચિક પર્યાપ્ત હેં, ડનકી અપેક્ષા વાદર ત્રસકાચિક પર્યાપ્ત અસં-ખ્યાતગુણા હેં, ડનકી અપેક્ષા વાદર ત્રસકાચિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત-ગુણા હેં, ડનકી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં, ડનસે વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં, ડનસે વાદર પૃથ્વીકાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં । ડનસે વાદર અપ્કાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હેં, ડનસે વાદર વાયુકાચિક પર્યાપ્ત

આદર નિગોદના તથા આદર ત્રસકાચિકેના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે:-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા આદર તેજ-સ્કાચિક પર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ આદર ત્રસકાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમની અપેક્ષાએ આદર ત્રસકાચિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર આદર વનસ્પતિકાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમનાથી આદર નિગોદના પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમનાથી આદર પૃથ્વી-કાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમનાથી આદર જળકાચિક પર્યાપ્ત અસં-ખ્યાત ગણુ છે, તેમનાથી આદર વાયુકાચિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમ-

વાદરાત્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેभ्यોऽपि 'वायरवाड-
 काइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादरवायुकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा
 भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायरतेउकाइया अपज्जत्तया' वादर तेजःकायिका अप-
 र्याप्तकाः 'असंखेज्जगुणा' असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'पत्तेयसरीर वायर-
 वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' प्रत्येकशरीर वादर वनस्पति-
 कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्राशुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि 'वायर
 निगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येय-
 गुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायरपुढविकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर
 पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तेभ्योऽपि 'वायरआड-
 काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादरात्कायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा
 भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायरवाडकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर
 वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि वादर वायुका-
 यिका पर्याप्तकेभ्यः 'वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा' वादर वन-
 स्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति प्रतिवादरैकैकनिगोदमनन्तानां
 जीवानां सद्भावाद् तेभ्योऽपि 'वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा'
 वादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'वायर

असंख्यात गुणा हैं, उनसे वादर तेस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा
 हैं, उनसे प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणा हैं,
 उनसे वादर निगोद के अपर्याप्त असंख्यात गुणा हैं, उनसे वादर
 पृथ्वीकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे वादर अत्कायिक
 अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, उनसे वादर वायुकायिक अपर्याप्त
 असंख्यातगुणा हैं, उनसे वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा
 हैं, क्योंकि एक-एक निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं। वादर
 वनस्पतिकायिक पर्याप्तों से वादरवनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यात-

નાથી બાહર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે, તેમનાથી પ્રત્યેક
 શરીર બાહર વનસ્પતિકાયિક અસખ્યાત ગણા છે, તેમનાથી બાહર નિગોદના
 અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે, તેમનાથી બાહર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસ-
 ખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાહર આત્કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે,
 તેમનાથી બાહર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે, તેમનાથી બાહર
 વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનંતગણા છે, કેમકે એક એક નિગોદમાં અનન્ત-
 અનન્ત જીવ હોય છે, બાહર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તોથી બાહર વનસ્પતિ-
 કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા છે અને તેઓથી બાહર અપર્યાપ્ત વિશેષ-

અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' વાદરાઃ સામાન્યેન અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ વાદરતેજઃકાયિકાદીનામપિ અપર્યાપ્તાનાં તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાયરા વિસેસાહિયા' વાદરાઃ સમુચ્ચયવાદરજીવાઃ પર્યાપ્તાપર્યાપ્ત વિશેષણરહિતા વિશેષાધિકા ભવન્તિ વાદરપર્યાપ્ત તેજઃકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્ इत्याशयः ॥સૂ ૭॥

સૂક્ષ્મવાદર સમુદાયાલ્પવદ્વત્ત્વ વક્તવ્યતા—

મૂલ્મ—एषसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढविकाइयाणं सुहुम आउकाइयाणं सुहुमवादरतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं, हुमवणस्सइकाइयाणं सुहुमनिगोयाणं, वायराणं वादरपुढवी-
काइयाणं वायरआउकाइयाणं वायरतेउकाइयाणं वायरवाउ-
काइयाणं वायरवणस्सइकाइयाणं पत्तेयसरीरवायरवणस्सइ-
काइयाणं वायरनिगोयाणं तसकाइयाण य कयरे कयरेहिंतो
अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा!
सवत्थोवा वायरतसकाइया वायरतेउकाइया असंखेज्जगुणा,
पत्तेयसरीरवादरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा, वायरनिगोया
असंखेज्जगुणा, वायरपुढवीकाइया असंखेज्जगुणा, वादरआउ-
काइया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया असंखेज्जगुणा,
सुहुमतेउकाइया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया विसेसा-
हिया, सुहुमआउकाइया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया विसे-
साहिया, सुहुमनिगोया असंखेज्जगुणा, वायरवणस्सइकाइया
अणंतगुणा, वायरा विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया असं-

ગુણા હૈં ઔર उनसे वादर अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें वादर तेजस्कાયिक अपर्याप्त आदि का भी समावेश हो जाता है । पर्याप्त और अपर्याप्त जिन में सम्मिलित हैं ऐसे सामान्य वादर जीव उनसे भी विशेषाधिक हैं ॥ ७ ॥

ધિક છે, કેમકે તેઓમા વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત આદિના પણ સમાવેશ થઈ બાકી છે, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બેઓમા સમિલિત છે, એવા સામાન્ય વાદર જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે ॥ ૭ ॥

વાદરાપ્તકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ 'વાયરવાઝ-
 ફાઝયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરનાયુકાગિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા
 ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ 'વાયરતેઝકાઝયા અપજ્જત્તયા' વાદર તેજઃકાયાિકા અપ-
 ર્યાપ્તકાઃ 'અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ 'પત્તેયસરીર વાયર-
 વણસ્સઝકાઝયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' પ્રત્યેકશરીર વાદર વનસ્પતિ-
 કાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા નમન્તિ, પ્રાગૃત્તયુગતેઃ તેભ્યોડપિ 'વાયર
 નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર નિગોદઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-
 ગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ 'વાયરપુઢવિકાઝયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર
 પૃથ્વીકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા નમન્તિ તેભ્યોડપિ 'વાયરઆઝ-
 ફાઝયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરાપ્તકાયાિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા
 ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ 'વાયરવાઝકાઝયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર
 વાયુકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ વાદર વાયુકા-
 યિકા પર્યાપ્તકેભ્યઃ 'વાયરવણસ્સઝકાઝયા પજ્જત્તયા અણંતગુણા' વાદર વન-
 સ્પતિકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ પ્રતિવાદરૈકૈકનિગોદમનન્તાનાં
 જીવાના સદ્ભાવાન્ તેભ્યોડપિ 'વાયરવણસ્સઝકાઝયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા'
 વાદરવનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ 'વાયર

અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડનસે વાદર તેસ્કાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા
 હૈં, ડનસે પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક અસંખ્યાતગુણા હૈં,
 ડનસે વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડનસે વાદર
 પૃથ્વીકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ડનસે વાદર અપ્તકાયાિક
 અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ડનસે વાદર વાયુકાયાિક અપર્યાપ્ત
 અસંખ્યાતગુણા હૈં, ડનસે વાદર વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા
 હૈં, કયોંકિ ઁક-ઁક નિગોદ મેં અનન્ત-અનન્ત જીવ હોતે હૈં । વાદર
 વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્તોં સે વાદરવનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત-

નાથી ાદર તેજ્ઝકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી પ્રત્યેક
 શરીર ાદર વનસ્પતિકાયાિક અસંખ્યાત ગણા છે, તેમનાથી ાદર નિગોદના
 અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, તેમનાથી ાદર પૃથ્વીકાયાિક અપર્યાપ્ત અસં
 ખ્યાતગણા છે, તેમનાથી ાદર અપ્તકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે,
 તેમનાથી ાદર વાયુકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, તેમનાથી ાદર
 વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત અનન્તગણા છે, કેમકે ઁક ઁક નિગોદમા અનન્ત-
 અનન્ત જીવ હોય છે, ાદર વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્તોથી ાદર વનસ્પતિ-
 કાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે અને તેઓથી ાદર અપર્યાપ્ત વિશેષ-

અપજ્જતયા વિસેસાહિયા' વાદરાઃ સામાન્યેન અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ વાદરતેજઃકાયિકાદીનામપિ અપર્યાપ્તાના તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાયરા વિસેસાહિયા' વાદરાઃ સમુચ્ચવાદરજીવાઃ પર્યાપ્તાપર્યાપ્ત વિશેષણરહિતા વિશેષાધિકા ભવન્તિ વાદરપર્યાપ્ત તેજઃકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્ इत्याशयः ॥૬૦ ॥

સૂક્ષ્મવાદર સમુદાયાલ્પવહુત્વ વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढविकाइयाणं सुहुम आउकाइयाणं सुहुमवादरतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं, सुहुमवणस्सइकाइयाणं सुहुमनिगोयाणं, वायराणं वादरपुढवीकाइयाणं वायरआउकाइयाणं वायरतेउकाइयाणं वायरवाउकाइयाणं वायरवणस्सइकाइयाणं पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं वायरनिगोयाणं तसकाइयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा ! सवत्थोवा वायरतसकाइया वायरतेउकाइया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीरवादरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा, वायरनिगोया असंखेज्जगुणा, वायरपुढवीकाइया असंखेज्जगुणा, वादरआउकाइया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया विसेसाहिया, सुहुमनिगोया असंखेज्जगुणा, वायरवणस्सइकाइया अणंतगुणा, वायरा विसेसाहिया, सुहुमवणस्सइकाइया असं-

ગુણા હૈં ઔર उनसे वादर अपर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि इनमें वादर तेजस्कायिक अपर्याप्त आदि का भी समावेश हो जाता है । पर्याप्त और अपर्याप्त जिन में सम्मिलित हैं ऐसे सामान्य वादर जीव उनसे भी विशेषाधिक हैं ॥ ७ ॥

ધિક છે, કેમકે તેઓમા વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તિ આદિનો પણ સમાવેશ થઇ બય છે, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત તેઓમા સંમિલિત છે, એવા સામાન્ય વાદર જીવ તેમનાથી પણ વિશેષાધિક છે ॥ ૭ ॥

खेज्जगुणा, सुहुमा विसेसाहिया । एएसि णं भंते ! सुहुमअप-
 ज्जत्तयाणं सुहुमपुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं सुहुमआउकाइ-
 याणं अपज्जत्तयाणं सुहुमतेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं, सुहुमवाउ-
 काइयाणं अपज्जत्तयाणं सुहुमवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं
 सुहुमनिगोयाणं अपज्जत्तयाणं वायरअपज्जत्तयाणं वायरपुढवी-
 काइयाणं अपज्जत्तयाणं वायरआउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं वायर-
 तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं वायरवाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं-
 वायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं, पत्तेयसरीर वायरवण-
 स्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं, वादरनिगोयाणं अपज्जत्तयाणं
 वादरतसकाइयाणं अपज्जत्तयाणं कयरे कयरेहिंते अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
 वायरतसकाइया अपज्जत्तया, वायरतेउकाइया अपज्जत्तया
 असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया
 असंखेज्जगुणा, वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
 पुढवीकाइया अपज्जत्तया, असंखेज्जगुणा, वायरआउकाइया
 अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया अपज्जत्तया
 असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा,
 सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया
 अपज्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसे-
 साहिया, सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरवण-
 स्सइकाइया अपज्जत्तया अणंतगुणा, वायरा अपज्जत्तया विसे-
 साहिया, सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा,
 सुहुमाअपज्जत्तया विसेसाहिया । एएसि णं भंते ! सुहुमपज्ज-
 त्तयाणं, सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तयाणं, सुहुमआउकाइया
 पज्जत्तयाणं, सुहुमतेउकाइया पज्जत्तयाणं, सुहुमवाउकाइया

पञ्जत्तयाणं, सुहुमवणस्सइकाइया पञ्जत्तयाणं, पत्तेयसरीर
 बायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तयाणं, वायरनिगोया पञ्जत्त-
 याणं, वायरतसकाइया पञ्जत्तयाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा
 वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा ! सव्व-
 त्थोवा बायरतेउकाइया पञ्जत्तया, वायरतसकाइया पञ्जत्तया,
 असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तया असं-
 खेज्जगुणा, वायरनिगोया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-
 पुढवीकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरआउकाइया पञ्ज-
 त्तया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया पञ्जत्तया असंखेज्ज-
 गुणा, सुहुमतेउकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा सुहुम-
 पुढवीकाइया अपञ्जत्तया विसेसाहिया सुहुमआउकाइया पञ्ज-
 त्तया विसेसाहिया सुहुमवाउकाइया पञ्जत्तया विसेसाहिया,
 सुहुमनिगोया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, बायरवणस्सइकाइया
 पञ्जत्तया अणंतगुणा, बायरपञ्जत्तया विसेसाहिया, सु म-
 वणस्सइकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपञ्जत्तया विसे-
 साहिया, एएसि णं भंते ! सुहुमाणं वायरण य पञ्जत्तापञ्ज-
 त्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसे-
 साहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरा पञ्जत्तया, वायर-
 अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमअपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा,
 सुहुमपञ्जत्तया संखेज्जगुणा ॥सू० ८॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां सूक्ष्मा-
 प्पायिकानां सूक्ष्म तेजःकायिकानां, सूक्ष्मवायुकायिकानाम् सूक्ष्मवनस्पतिका-

सूक्ष्म-वादर जीवों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् इन (सुहुमाणं) सूक्ष्म

ચિકાનામ્, સૂક્ષ્મનિગોદાનામ્, વાદરાણામ્, વાદરપૃથ્વીત્રીકાયિકાનામ્, વાદરા-
પ્ત્કાયિકાનામ્, વાયરતેજઃકાયિકાનામ્, વાદરવાયુકાયિકાનામ્, વાદરવનસ્પતિ-
કાયિકાનામ્, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાનામ્ વાદરનિગોદાનામ્ ત્રસ-
કાયિકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા
વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરત્રસકાયિકાઃ, વાદરતેજઃકાયિકા અસંખ્યેય-

જીવોં (સુહુમ પૃથ્વીકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં (સુહુમ આત્કા-
ઈયાણં) સૂક્ષ્મ અપ્ત્કાયિકો (સુહુમ તેત્કાઈયાણં) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોં
(સુહુમ વાત્કાઈયાણં) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોં (સુહુમ વળસ્સઈકાઈયાણં)
સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોં (સુહુમ નિગોયાણં) સૂક્ષ્મ નિગોદોં (વાયરાણં)
વાદર જીવોં (વાયરપૃથ્વીકાઈયાણં) વાદર પૃથ્વીકાયિકોં (વાયરઆત્કા-
કાઈયાણં) વાદર અપ્ત્કાયિકોં (વાયર તેત્કાઈયાણં) વાદર તેજસ્કા-
યિકોં (વાયર વાત્કાઈયાણં) વાદર વાયુકાયિકો (વાયર વળસ્સઈ-
યાણં) વાદર વનસ્પતિકાયિકોં (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સઈકાઈયાણં)
પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોં (વાયર નિગોયાણં) વાદર નિગોદોં
(તસકાઈયાણં ય) ઓર ત્રસકાયિકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસ
સે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત,
તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ?

(ગોયમા !) હૈ ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરતસકાઈયા) સવ સે
કમ વાદર ત્રસકાયિક હૈં (વાયર તેત્કાઈયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર

સૂક્ષ્મ-આદર ભુવોતુ અલ્પ બહુતવ

શબ્દાર્થ-(પણસિ ણ મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (સુહુમાણં) સૂક્ષ્મભુવો (સુહુમ-
પૃથ્વીકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો (સુહુમઆત્કાઈયાણં) સૂક્ષ્મજળકાયિકો (સુહુમ
તેત્કાઈયાણં) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોના (સુહુમવાત્કાઈયાણં) સૂક્ષ્મવાયુકાયિકો (સુહુમ-
વળસ્સઈકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકો (સુહુમનિગોયાણં) સૂક્ષ્મનિગોદો (વાયરાણં)
આદરભુવો (વાયરપૃથ્વીકાઈયાણં) આદર પૃથ્વીકાયિકો (વાદરઆત્કાઈયાણં) આદર
જળકાયિકો (વાયરતેત્કાઈયાણં) આદર તેજસ્કાયિકો (વાયરવાત્કાઈયાણં) આદર
વાયુકાયિકો (વાયરવળસ્સઈકાઈયાણં) આદર વનસ્પતિકાયિકો (પત્તેયસરીરવાયરવળ-
સ્સઈકાઈયાણં) પ્રત્યેક શરીર આદર વનસ્પતિકાયિકો (વાયરનિગોયાણં) આદર નિગોદો
(તસકાઈયાણં ય) અને ત્રસકાયિકોમ્ (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પાવા-
વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હૈ ગૌતમ ! (સન્વત્થોવા વાયરતસકાઈયા) બધાથી ઓછા આદર
ત્રસકાયિક છે (વાયરતેત્કાઈયા અસંખેજ્જગુણા) આદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણ છે.

गुणाः, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिका असंख्येयगुणाः, वादरनिगोदाः असंख्येयगुणाः, वादरपृथिवीकायिकाः असंख्येयगुणाः, वादराष्कायिकाः असंख्येयगुणाः, वादरवायुकायिका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मतेजःकायिका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्माष्कायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदा असंख्येयगुणाः, वादरवनस्पतिकायिका अनन्तगुणाः, वादराः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः अनन्त-

तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणा हैं (वायर निगोया असंखेज्जगुणा) वादर निगोद असंख्यातगुणा हैं (वायर पुढवीकाइया असंखेज्जगुणा) वादर पृथ्वीकायिक असंख्यातगुणा हैं (वायर आउकाइया असंखेज्जगुणा) वादर अष्कायिक असंख्यातगुणा हैं (वायर वाउकाइया असंखेज्जगुणा) वादर वायुकायिक असंख्यातगुणा हैं (सुहुम तेउकाइया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म अष्कायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद असंख्यातगुणा हैं (वायर वणस्सइकाइया अणंतगुणा) वादर वनस्पतिकायिक अनन्तगुणा हैं (वायरा विसेसाहिया) वादर विशेषाधिक हैं (सुहुम वणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणा हैं (सुहुमा विसेसाहिया) सूक्ष्म जीव विशेषाधिक हैं ।

(पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर भादर वनस्पतिकायिक असंख्यातगुणा छे (वायरनिगोया असंखेज्जगुणा) भादर निगोद असंख्यातगुणा छे (वायर पुढवीकाइया असंखेज्जगुणा) भादर पृथ्वीकायिक असंख्यातगुणा छे (वायर आउकाइया असंखेज्जगुणा) भादर ञ्णकायिक असंख्यातगुणा छे (वायरवाउकाइया असंखेज्जगुणा) भादर वायुकायिक असंख्यातगुणा छे (सुहुमतेउकाइया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक असंख्यातगुणा छे (सुहुमपुढवीकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक विशेषाधिक छे (सुहुमआउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म ञ्णकायिक विशेषाधिक छे (सुहुमवाउकाइया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक विशेषाधिक छे (सुहुमनिगोया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद असंख्यातगुणा छे (वायरवणस्सइकाइया अणंतगुणा) भादर वनस्पतिकायिक अनंतगुणा छे (वायरा विसेसाहिया) भादर विशेषाधिक छे (सुहुमवणस्सइकाइया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक

गुणाः, सूक्ष्मा निशेषात्रिंशः, एतेषां सत्त्व भदन्त ! सूक्ष्मापर्याप्तकानां, सूक्ष्म-
पृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्माग्नायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्म-
तेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मवायुकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्म-
वनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मनिगोदानाम् अपर्याप्तकानाम्, वाद-
रापर्याप्तकानाम्, वादरपृथिवीकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, वादरग्नायिका-
नाम् अपर्याप्तकानाम्, वादरतेजःकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, वादरवायु-
कायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्, वादरवनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानाम्,
प्रत्येकशरीर वादरवनस्पतिकायिकानाम् अपर्याप्तकानां वादरनिगोदानाम्

(एएसि णं भन्ते !) हे भगवन् ! इन (सुहृम अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
जीवों के अपर्याप्तों (सुहृम पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
पृथ्वीकाय के अपर्याप्तों (सुहृम आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
अग्नाय के अपर्याप्तों (सुहृम तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
तेजस्कायिक अपर्याप्तों (सुहृम वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
वायुकायिक अपर्याप्तों (सुहृम वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
वनस्पतिकायिक अपर्याप्तों (सुहृम निगोद्याणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
निगोद के अपर्याप्तों (वायर अपज्जत्तयाणं) वादर अपर्याप्तों (वायर
पुढवीकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर पृथ्वीकाय के अपर्याप्तों (वायर
आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर अग्नाय के अपर्याप्तों (वायर
तेउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर तेजस्कायिक के अपर्याप्तों (वायर
वाउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर वायुकाय के अपर्याप्तों (वायर
वणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर वनस्पतिकाय के अपर्याप्तों

असंख्यातगुणा छे (सुहृम विसैसाहिया) सूक्ष्म ७५ विशेषाधिक छे.

(एएसि ण भन्ते !) भगवन् ! आ (सुहृमअपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म ७५वोना अपर्या
प्तके (सुहृमपुढवीकाइयाण अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायना अपर्याप्तके (सुहृम
आउकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म अग्नायना अपर्याप्तके (सुहृमतेउकाइयाण अपज्ज-
त्तयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायना अपर्याप्तके (सुहृमवाउकाइयाण अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म
वायुकायिक अपर्याप्तके (सुहृमवणस्सइकाइयाण अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्मवनस्पतिकायिक
अपर्याप्तके (सुहृमनिगोद्याण अपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म निगोदना अपर्याप्तके (वायरअप-
ज्जत्तयाणं) वादर अपर्याप्तके (वादरपुढवीकाइयाण अपज्जत्तयाणं) वादरपृथ्वीकायना
अपर्याप्तके (वायरआउकाइयाण अपज्जत्तयाणं) वादर अग्नायना अपर्याप्तके (वायर-
तेउकाइयाण अपज्जत्तयाणं) वादरतेजस्कायिकना अपर्याप्तके (वायरवाउकाइयाणं अपज्ज-
त्तयाणं) वादर वायुकायना अपर्याप्तके (वायरवणस्सइकाइयाण अपज्जत्तयाणं) वादर

अपर्याप्तकानाम्, वादरत्रसकायिकानाम् अपर्याप्तकानाञ्च कतरे कतरेभ्यः
अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, निशेषाधिक वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादर-
त्रसकायिकाः अपर्याप्तकाः, वादरतेजःकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येय-
गुणाः, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादर
निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरपृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः
असंख्येयगुणाः, वादराष्कायिका अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरवायुका-

(पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) प्रत्येक शरीर
वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तो (वायर निगोद्याणं अपज्जत्तयाणं)
वादर निगोद के अपर्याप्तो (वायर तसकाइयाणं अपज्जत्तयाणं) वादर
त्रसकाय के अपर्याप्तो में से (ऊयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा
वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य
अथवा विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरतसकाइया) सब से कम
वादरत्रसकायिक (अपज्जत्तया) अपर्याप्तक हैं (वायरतेउकाइया अपज्ज-
त्तया असंखेज्जगुणा) वादरतेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं
(पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक
शरीर वादरवनस्पतिकायिक अपर्याप्तक असंख्यातगुणा हैं (वायरनि-
गोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादरनिगोद अपर्याप्त असंख्यातगुणा
हैं (वायर पुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर पृथ्वीकायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायर आउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्ज-

वनस्पतिकायना अपर्याप्तो (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाण अपज्जत्तयाण) प्रत्येक
शरीर आदर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तो (वायरनिगोद्याण अपज्जत्तयाण) आदर
निगोदना अपर्याप्तो (वायरतसकाइयाण अपज्जत्तयाण) आदर त्रसकायना अपर्या-
प्तोमाथी (कयरे कयरेहिंतो) केण केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसा-
हिया वा) अल्प, धुल्ला, तुल्य अथवा अधिक छे ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरतसकाइया) अधाथी आछा आदर
त्रसकायिक (अपज्जत्तया) अपर्याप्तक छे (वायरतेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा)
आदर तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइया-
अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) प्रत्येक शरीर आदर वनस्पतिकायिक अपर्याप्तक अस-
ंख्यातगुणा छे (वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) आदर निगोद अपर्याप्त
असंख्यातगुणा छे (वायरपुढवीकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) आदरपृथ्वीकायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे (वायरआउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) आदर

यिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मतेजःकायिका अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां अपर्याप्तकाः विशेषाधिकः, सूक्ष्मापकायिकाः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदा अपर्याप्तका असंख्येयगुणाः वादरवनस्पतिकायिका अपर्याप्तका अनन्तगुणाः, वादरा अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्माः अपर्याप्तका विशेषाधिकाः, एतेषां सख्यमदन्त ! सूक्ष्मपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मपृथिवीकायिक पर्याप्तकानां, सूक्ष्मापकायिक-

गुणा) वादर अपकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम तेजकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणतगुणा) वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्तगुणा हैं (वायरा अपज्जत्तया विसेसाहिया) वादर अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुमा अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्तक विशेषाधिक हैं ।

अपकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे (वायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) आउकाइया अपकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे (सुहुमतेजकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे (सुहुमपुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमआउकाइया-अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्मवायुकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमनिगोदा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे (वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया अणतगुणा) वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त अनन्तगुणा छे (वायरा अपज्जत्तया विसेसाहिया) वादर अपर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा छे (सुहुमाअपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपर्याप्तक विशेषाधिक छे,

पर्याप्तकानां, सूक्ष्मतेजःकायिकपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मवायुकायिकपर्याप्तकानां, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकपर्याप्तकानाम्, सूक्ष्मनिगोदपर्याप्तकानां, वादरपर्याप्तकानाम्, वादरपृथिवीकायिकपर्याप्तकानाम्, वादराष्कायिकपर्याप्तकानाम्, वादर-तेजःकायिकपर्याप्तकानाम्, वादरवायुकायिकपर्याप्तकानां, वादरवनस्पतिकायिक-पर्याप्तकानां, प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकपर्याप्तकानां, वादरनिगोदपर्याप्तकानां, वादरत्रसकायिकपर्याप्तकानां च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा,

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्तकों (सुहुम पुढवीकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों (सुहुम आउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म अष्काय पर्याप्तकों (सुहुम तेउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म तेजःकायिक पर्याप्तकों (सुहुम वाउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तकों (सुहुम वणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तकों (सुहुम निगोय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म निगोद पर्याप्तकों (वायर पज्जत्तयाणं) वादर पर्याप्तकों (वायर पुढवीकाइय पज्जत्तयाणं) वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों (वायर आउकाइय पज्जत्तयाणं) वादर अष्कायिक पर्याप्तकों (वायर तेउकाइय पज्जत्तयाणं) वादर तेजस्कायिक पर्याप्तकों (वायर वाउकाइय पज्जत्तयाणं) वादर वायुकायिक पर्याप्तकों (वायर वणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तकों (पत्तेयसरीर वादरवणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तकों (वायर निगोय पज्जत्तयाणं) वादर निगोद के पर्याप्तकों (वायर तसकाइय पज्जत्तयाण य) और वादर त्रसकाय के पर्याप्त-

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुमपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पर्याप्तके (सुहुमपुढवीकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तके (सुहुम आउकाइया पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म अष्कायिक पर्याप्तके (सुहुमतेउकाइय पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्तके (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तके (सुहुमवणस्सइकाइयपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तके (सुहुमनिगोयपज्जत्तयाणं) सूक्ष्म निगोद पर्याप्तके (वायरपज्जत्तयाणं) आदर पर्याप्तके (वायरपुढवीकाइयपज्जत्तयाणं) आदर पृथ्वीकायिक पर्याप्तके (वायरआउकाइयपज्जत्तयाणं) आदर अष्कायिक पर्याप्तके (वायरतेउकाइयपज्जत्तयाणं) आदर तेजस्कायिक पर्याप्तके (वायरवाउकाइयपज्जत्तयाणं) आदर वायुकायिक पर्याप्तके (वायरवणस्सइकाइय पज्जत्तयाणं) आदर वनस्पतिकायिक पर्याप्तके (पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयपज्जत्तयाणं) प्रत्येक शरीर आदर वनस्पतिकायिक पर्याप्तके (वायरनिगोयपज्जत्तयाणं) आदर निगोदना पर्याप्तके (वायरतसकाइयपज्जत्तयाण य) अने आदर त्रसकायना पर्याप्तके। (कये कये-

તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરતેજઃકાયિકપર્યાપ્તકાઃ, વાદરત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મા-

સર્કો મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સત્ત્વત્થોવા વાયર તેડકાઈયા પજ્જત્તયા) સ્વ સે કમ વાદર તેજસ્કાય કે પર્યાપ્તક હૈં (વાયર તસકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (પત્તેયસરીર વાયરવળસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર આડકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયરવાડકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાય કે પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમતેડકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા)

હિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ધણુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સત્ત્વત્થોવા વાયરતેડકાઈયા પજ્જત્તયા) અધાથી આછા આદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્તક છે (વાયરતસકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) આદર ત્રસકાયના પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સઈકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર આદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) આદર નિગોદના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુ છે (વાયરપુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) આદર પૃથ્વીકાયના પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (વાયરઆડકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) આદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (વાયરવાડકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) આદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (સુહુમતેડકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મતેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (સુહુમપુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ

ष्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरानस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, वादरपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्माणां वादराणाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे करेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादराः पर्याप्तकाः,

सूक्ष्म पृथिवीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक है (सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउकापया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (वायरवणस्सइ ताइया पज्जत्तया अणंतगुणा) वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा हैं (वायर पज्जत्तया विसेसाहिया) वादर पर्याप्त विशेषाधिक है (सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तक असंख्यातगुणा है (सुहुम पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक है ।

(एणसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुमाणं वायराण य पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म और वादर जीवो के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरा पज्जत्तया) सब से कम वादर पर्याप्तक हैं (वायरा अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर अपर्याप्तक

पृथ्वीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म न्पाकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमनिगोदा पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोदाना पर्याप्त असंख्यातगुणा छे (वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणतगुणा) वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा छे (वायरपज्जत्तया विसेसाहिया) वादर पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा छे (सुहुमपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पर्याप्तक विशेषाधिक छे

(एणसि ण भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुमाण वायराण य पज्जत्तापज्जत्ताणं) सूक्ष्म अने वादर जीवोना पर्याप्तको अने अपर्याप्तकोमा (कयरे कयरेहिंतो) कोणु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?) अल्प, धणु, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ? (गोयमा !) गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरा पज्जत्तया) अधाथी

વાદરાપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ-
પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ॥સૂ. ૮॥

ટીકા—અથ સમુચ્ચયસૂક્ષ્મવાદરસમુદાયગતાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિત્વ-
માહ—‘एएसि णं भंते ! सुहुमाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદ્રન્ત ! એતેષાં સહ
સૂક્ષ્માણાં જીવાનામ્ ‘सुहुम पुढ्वीकाइयाणं’ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાનામ્, ‘सुहुम
आउकाइयाणं’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામ્, ‘सुहुम तेउकाइयाणं’ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાનાં
‘सुहुम वाउकाइयाणं’ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાનામ્, ‘सुहुम वणस्सइकाइयाणं’ સૂક્ષ્મ-
વનસ્પતિકાયિકાનામ્, ‘सुहुम निगोयाणं वायराणं’ સૂક્ષ્મ નિગોદાના, વાદરા-
ણામ્, ‘वायर पुढ्वीकाइयाणं’ વાદરપૃથિવીકાયિકાનામ્, ‘वायर आउकाइयाणं’
વાદરાપ્કાયિકાનામ્, ‘वायर तेउकाइयाणं’ વાદર તેજઃકાયિકાનામ્, ‘वायर
वाउकाइयाणं’ વાદર વાયુકાયિકાનામ્, ‘वायर वणस्सइकाइयाणं’ વાદર વન-
સ્પતિકાયિકાનામ્, ‘पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं’ પ્રત્યેકશરીર વાદર-
વનસ્પતિકાયિકાનામ્ ‘वायरनिगोयाणं’ વાદરનિગોદાનામ્, ‘तसकाइयाण य’
ત્રસકાયિકાનાશ્ચ—ટ્રીન્દ્રિયાદીનામ્ મધ્યે ‘कयरे कयरेहिंतो’ કતરે કતરેભ્યઃ,
‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા

અસંખ્યાત ગુણા હૈં (સુહુમ અપજ્જત્તયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક (અસંખે-
જ્જગુણા) અસંખ્યાત ગુણા હૈં (સુહુમ પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ
પર્યાપ્તક સંખ્યાત ગુણા હૈં ।

ટીકાર્થ—અથ સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ—વાદર સમુદાય સંબંધી અલ્પવહુત્વ
કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! इन सूक्ष्म जीवों,
सूक्ष्म पृथ्वीकायिकों, सूक्ष्म अप्कायिकों, सूक्ष्म तेजःकायिकों, सूक्ष्म
वायुकायिकों, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों, सूक्ष्म निगोदों, वादर जीवों,

ઓછા બાદરપર્યાપ્તક છે (વાયરા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદર અપર્યાપ્ત અસ-
ખ્યાતગણા છે (સુહુમઅપજ્જત્તયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત-
ગણા છે (સુહુમપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે.

ટીકાર્થ—હવે સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ બાદર—સમુદાય સંબંધી અલ્પ વહુત્વની
પ્રરૂપણા કરાય છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ જીવો, સૂક્ષ્મ
પૃથ્વીકાયિકો, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકો, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકો, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકો, સૂક્ષ્મ
વનસ્પતિકાયિકો, સૂક્ષ્મ નિગોદો, બાદર જીવો, બાદર પૃથ્વીકાયિકો, બાદર
અપ્કાયિકો, બાદર તેજસ્કાયિકો, બાદર વાયુકાયિકો, બાદર વનસ્પતિકાયિકો,

વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સંવત્થોવા વાયર તસકાદ્યા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વાદર ત્રસકાયિકાઃ-દ્વીન્દ્રિયાદિ વાદરાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘વાયર તેઝકાદ્યા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર તેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સદ-કાદ્યા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર નિગોયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર નિગોદા અસંખ્યેય-ગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘વાયરપુઢવીકાદ્યા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર પૃથિવી-કાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર આઝકાદ્યા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરાપ્કાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર વાઝકાદ્યા અસંખે-જ્જગુણા’ વાદર વાયુકાયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, एतेषां વાદર સમુચ્ચય જીવાનાં પ્રાગુક્તરીત્યા ઉત્તરોત્તરમસંખ્યેયગુણત્વાદિકમવસેયમ્,

અથ સૂક્ષ્માણાં સમુચ્ચયજીવાનામલ્પવહુસાદિકં પ્રરૂપયતિ-‘સુહુમ તેઝકાદ્યા

વાદર પૃથ્વીકાયિકોં, વાદર અપ્કાયિકોં, વાદર તેજસ્કાયિકોં, વાદર વાયુકાયિકોં, વાદર વનસ્પતિકાયિકોં, પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિ-કાયિકોં, વાદર નિગોદોં ઔર ત્રસકાયિકોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ હૈં, વહુત હૈં, તુલ્ય હૈં અથવા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સબ સે કમ વાદર ત્રસ-કાયિક હૈં, ડન સે વાદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડન કી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડન કી અપેક્ષા વાદર નિગોદ અસંખ્યાતગુણા હૈં ડનસે વાદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ડનસે વાદર અપ્કાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ડનસે વાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇસ પ્રકાર સમુચ્ચય વાદર જીવ પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે ઉત્તરોત્તર અસંખ્યાતગુણે સમજ્ઞને ચાહિયે ।

આદર નિગોદો અને ત્રસકાયિકમાથી કેાણ કેાનાથી અલ્પ છે, વહુત છે, તુલ્ય છે અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રીમગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અધાથી ઓછા આદર ત્રસકાયિક છે, તેમનાથી આદર તેજસ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક આદર વનસ્પતિકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ આદર નિગોદ અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી આદર પૃથ્વીકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી આદર અપ્કાયિક અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી આદરવાયુકાયિક અસંખ્યાતગણા છે. આ પ્રકારે સમુચ્ચય આદર એવ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ઉત્તરોત્તર અસંખ્યાત-ગણા સમજવા બોધએ.

અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ-
પૃથ્વીકાદ્યા વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્મપૃથિવી કાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ-કિંચિદધિકા-
ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમઆડકાદ્યા વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્માન્નાયિકાઃ વિશેષાધિકા
ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ વાડકાદ્યા વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ વિશેષા-
ધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ નિગોદ્યા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ અસં-
ખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-'વાયરવણસ્સડકાદ્યા અણંતગુણા'
વાદર વનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રતિવાદરનિગોદમનન્તાનાં જીવાનાં
સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાયરા વિસેસાદિયા' નાદરાઃ સ્થૂળા જીવાઃ વિશેષા-
ધિકાઃ-કિંચિદધિકાઃ ભવન્તિ વાદર તેજઃકાયિકાદીનામપિ તેષુ સમાપાતાત્,
તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ વણસ્સડકાદ્યા અણંતગુણા' સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકા અનન્તગુણાઃ
(અસંખ્યેયગુણાઃ) ભવન્તિ, વાદરનિગોદાપેક્ષયા સૂક્ષ્મનિગોદાનમસંખ્યેયગુણ-
ત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમા વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્મા જીવાઃ, વિશેષાધિકાઃ-કિંચિ-
દધિકા ભવન્તિ, સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાપાતાત્, અથૈતેષામેવ

અથ સૂક્ષ્મ જીવોં કે અલ્પ-વહુત્ત કી પ્રરૂપણા કરતે હૈં-અન સે
અર્થાત્ વાદર વાયુકાયિકોં સે સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કે જીવ અસંખ્યાતગુણા
હૈં, અનસે સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક વિશેષાધિક હૈં, અનસે સૂક્ષ્મ અપ્કા
યિક વિશેષાધિક હૈં, અનસે સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક વિશેષાધિક હૈં, અન
સે સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાતગુણા હૈં, અનકી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિ-
કાયિક અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ પ્રત્યેક વાદર નિગોદ સેં અનન્ત જીવોં
કા સદ્ભાવ હોતા હૈ વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કી અપેક્ષા વાદર જીવ
વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ અનસે વાદર તેજસ્કાયિક આદિ કાં સમા-
વેશ હો જાતા હૈ । વાદર જીવોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક
અસંખ્યાતગુણા હૈં ક્યોંકિ વાદર નિગોદ કે જીવોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
નિગોદ કે જીવ અસંખ્યાતગુણા હૈં । સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોં કી અપેક્ષા

હવે સૂક્ષ્મ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે-તેમનાથી અર્થાત્
વાદર વાયુકાયિકોથી સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકા અલ્પ અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી
સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક વિશેષાધિક છે, તેમનાથી સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક વિશેષાધિક છે,
તેમનાથી સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક વિશેષાધિક છે તેમનાથી સૂક્ષ્મ નિગોદ અસંખ્યાત-
ગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ વાદર વનસ્પતિકાયિક અનન્તગણા છે, કેમકે પ્રત્યેક
વાદર નિગોદમા અનન્ત જીવોના સદ્ભાવ હોય છે વાદર વનસ્પતિકાયિકોની
અપેક્ષાએ વાદર અલ્પ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામા વાદર તેજસ્કાયિક
આદિનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. વાદર જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પ-
તિકાયિક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે વાદર નિગોદના જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ

અપર્યાપ્તાનાં સૂક્ષ્મવાદરસમુચ્ચયજીવાનામલ્પવહુતાદિકં પ્રરૂપયતિ-‘અર્થસિ ણં મંતે ! સુહુમ અવજ્જત્તયાણં’ હે મદન્ત ! એતેષાં સન્તુ સૂક્ષ્માપર્યાપ્તકાનામ્ ‘સુહુમ પુઢવીકાઈયાણં અવજ્જત્તયાણં’ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘સુહુમ આઠકાઈયાણં અવજ્જત્તયાણં’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામપર્યાપ્તકાનામ્, ‘સુહુમ તેઝકાઈ-યાણં અવજ્જત્તયાણં’ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘સુહુમ વાઝકાઈ-યાણં અવજ્જત્તયાણં’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્ ‘સુહુમ વણસ્સકાઈ-યાણં અવજ્જત્તયાણં’ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘સુહુમ નિગો-યાણં અવજ્જત્તયાણં’ સૂક્ષ્મ નિગોદાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર અવજ્જત્તયાણં’ વાદરાપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર પુઢવીકાઈયાણં અવજ્જત્તયાણં’ વાદર પૃથિવીકાયિકા-નામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર આઠકાઈયાણં અવજ્જત્તયાણં’ વાદરાપ્કાયિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર તેઝકાઈયાણં અવજ્જત્તયાણં’ વાદર તેજઃકાયિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર વાઝકાઈયાણં અવજ્જત્તયાણં’ વાદર વાયુકાયિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર વણસ્સકાઈયાણં અવજ્જત્તયાણં’ વાદર વનસ્પતિકાયિ-

સૂક્ષ્મ જીવ (સમુચ્ચય) વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઇન મૈં સૂક્ષ્મ તેજસ્કા-યિક આદિ કા મી સમાવેશ હોતા હૈ ।

અવ ઇન્હી સૂક્ષ્મ-વાદર જીવોં કૈ અપર્યાપ્તકોં કા અલ્પવહુત્વ દિશ્લાતે હૈ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મગવન્ ! ઇન સૂક્ષ્મ અપર્યા-પ્તકોં, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ નિગોદ કૈ અપર્યાપ્તો, વાદર અપ-ર્યાપ્તો, વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તો, વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્તો વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તો, વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્તો, વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તો, પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક

નિગોદના છવ અસ ય્યાતગણ્ણા છે સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ છવ (સમુચ્ચય) વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થાય છે.

હેવે આજ સૂક્ષ્મ વાદર છવોના અપર્યાપ્તકોના અલ્પવહુત્વને દેખાડે છે-

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે -મગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તકો, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તો, સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તો, વાદર અપર્યાપ્તો, વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્તો, વાદર અપ્કાયિક

કાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સકાદયાણં અપજ્જતયાણં’ પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘વાયર નિગોદાણં અપજ્જતયાણં’ વાદરનિગોદાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્ ‘વાયર તસકાદયાણં અપજ્જતયાણં’ વાદર ત્રસકાયાિકાનામ્ અપર્યાપ્તકાનામ્ સ્થૂલદ્વીન્દ્રિયાદીનામ્ મધ્યે ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અલ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાહિયા વા?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ- ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયર તસકાદયા અપજ્જતયા’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, વાદરત્રસકાયાિકાઃ સ્થૂલદ્વીન્દ્રિયાઃ, અપર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યઃ ‘વાયર તેડકાદયા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર તેજઃકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘પત્તેય સરીર વાયર વળસ્સકાદયા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘વાયર નિગોદા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર નિગોદા અપર્યાપ્તકા અસંખેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોડપિ વાયર પુઢ્વીકાદયા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર પૃથિવીકાયાિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા-‘વાયર આડકાદયા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’

અપર્યાપ્તો, વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્તો તથા વાદર ત્રસકાય કે અપર્યાપ્તોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! વાદર ત્રસકાય કે અપર્યાપ્તક જીવ સબસે કમ હૈં, ઇસ કા કારણ પહેલે કહા જા ચુકા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા વાદર તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં ઇનકી અપેક્ષા પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇનસે વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ઇનસે વાદર પૃથ્વીકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇનસે વાદર અપ્કાય કે

અપર્યાપ્તો, વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્તો, વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્તો, વાદર વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્તો, પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્તો, વાદર નિગોદના અપર્યાપ્તો તથા વાદર ત્રસકાયના અપર્યાપ્તોમાથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દે છે-હે ગૌતમ ! વાદર ત્રસકાયના અપર્યાપ્તક જીવ બધાથી ઓછા છે, તેનું કારણ પહેલા કહેલું તે, તેમની અપેક્ષાએ વાદર તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી વાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમનાથી વાદર પૃથ્વીકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત

વાદરાષ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા-‘વાયર વાઝ-
કાઝ્યા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તઃ અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ, વાદર વાયુકાયિકેભ્યોઽપર્યાપ્તકેભ્યઃ ‘સુહુમ તેઝકાઝ્યા અપજ્જ-
તયા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ
તેષામ્ અત્યધિકા સંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ પુઠ્ઠવિ-
કાપયા અપજ્જતયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તઃ વિશેષા-
ધિકાઃ-ક્રિશ્ચિદધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ આઝકાઝ્યા અપજ્જતયા
વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માષ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
‘સુહુમ વાઝકાઝ્યા અપજ્જતયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા અપર્યાપ્તઃ
વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ નિગોદા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’
સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ અપર્યાપ્તઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસૂક્ષ્મવિપયકયુક્તેઃ
જાગરુકત્વાત્, તેભ્યોઽપિ સૂક્ષ્મ નિગોદા પર્યાપ્તકેભ્યઃ-‘વાયર વણસ્સઙ્કાઝ્યા
અપજ્જતયા અણંતગુણા’ વાદર વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ,

અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇનસે વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા હૈં, વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્તકોં સે સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય
કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે બહુત અધિક અસંખ્યાત
લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કે બરાબર હૈં । સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્તકોં
કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં । ઇનકી
અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અષ્કાય કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા
સૂક્ષ્મ વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં । ઇનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇસકા કારણ પહેલે બતલાયા
જા ચુકા હૈં । સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિ-
કાય કે અપર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ એક-એક વાદર નિગોદ

ગણુ છે, તેનાથી બાદર અષ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, તેમનાથી
બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, બાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્તકોથી
સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે, કેમકે તેઓ ઘણુ વધારે
અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્તકોની
અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ
અષ્કાયિકના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયના
અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત
ગણુ છે, તેનું કારણ પહેલાં બતાવી દિધેલું છે. સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તકોની
અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્ત અનન્તગણુ છે, કેમકે એક એક

પ્રતિવાદરૈકૈકનિગોદમનન્તાનાં જીવાના સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ સામાન્યેન 'વાયરા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' વાદરાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, વાદર દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયિકા પર્યાપ્તકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ વણસ્સદ્કાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંલેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંલેયેયગુણા ભવન્તિ, વાદર નિગોદા પર્યાપ્તકાપેક્ષયા સૂક્ષ્મનિગોદા પર્યાપ્તકાનામસંલેયેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ સામાન્યેન 'સુહુમા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકા પર્યાપ્તકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અથ સમુચ્ચયસૂક્ષ્મવાદરપર્યાપ્તકાનામલ્પ-બહુત્વાદિકં પ્રરૂપયતિ—'एषसि णं भंते । सुहुम पज्जत्तयाणं' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'हे भदन्त ! एतेषा रल्लु सूक्ष्म पर्याप्तकानाम् 'सुहुम पृथ्वीकाह्या पज्जत्तयाणं'

મેં અનન્ત-અનન્ત જીવ હોતે હૈં । વાદર વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્તોં
(૧) કી અપેક્ષા સામાન્ય વાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ દ્વીન્દ્રિ-
યાદિ ત્રસકાયિકોં કે અપર્યાપ્તક ભી સમ્મિલિત હૈં । વાદર અપર્યા-
પ્તકોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંલ્યાતગુણા હૈં,
ક્યોંકિ વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ કે
અપર્યાપ્તક અસંલ્યાતગુણા હૈં । સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તકોં
કી અપેક્ષા સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ સૂક્ષ્મ
તેજઃકાય કે અપર્યાપ્તક આદિ કા ભી इनमें समावेश हो जाता है ।

અથ સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ-વાદર પર્યાપ્તકોં કા અલ્પ-બહુત્વ દિશ્વલાતે હૈં—
શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—'हे भगवन् ! इन सूक्ष्म पर्याप्तकों,
सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों, सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म तेज-

બાહર નિગોદમા અનન્ત-અનન્ત જીવ થાય છે, બાહર વનસ્પતિકાયના અપ-
ર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સામાન્ય બાહર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમા
દ્વીન્દ્રિયાદિ ત્રસકાયિકોના અપર્યાપ્તક પણ સમિલિત છે. બાહર પર્યાપ્તકોની
અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા છે, કેમકે બાહર
નિગોદના અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા
છે, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સામાન્ય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક
વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામા સૂક્ષ્મ તેજઃકાય જીવોના અપર્યાપ્તક આદિના
પણ સમાવેશ થઈ જાય છે

હવે સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ-બાહર પર્યાપ્તકોનું અર્થ, ઘણાપણુ દેખાડે છે
શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—'हे भगवन् ! आ सूक्ष्म पर्याप्तकों सूक्ष्म
पृथ्वीकायिक पर्याप्तकों, सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्तकों, सूक्ष्म तेजःकायिक पर्याप्तकों,

सूक्ष्मपृथ्वीकायिकपर्याप्तकानाम् 'सुहुम आउकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्मा-
 प्कायिकपर्याप्तकानाम् 'सुहुम तेउकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म तेजःकायिक
 पर्याप्तकानाम् 'सुहुम वाउकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तकानाम्
 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तकानाम् 'सुहुम
 निगोया पज्जत्तयाणं' सूक्ष्म निगोदपर्याप्तकानां 'वायर पज्जत्तयाणं' वादर
 पर्याप्तकानाम् 'वायर पुढवीकाइया पज्जत्तयाणं' वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्तका-
 नाम् 'वायर आउकाइया पज्जत्तयाणं' वादराप्कायिक पर्याप्तकानाम् 'वायर
 तेउकाइया पज्जत्तयाणं' वादर तेजःकायिकपर्याप्तकानाम् 'वायर वाउकाइया
 पज्जत्तयाणं' वादर वायुकायिक पर्याप्तकानाम् 'वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तयाणं'
 वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तकानाम् 'पत्तेदसरीर वायर वणस्सइकाइया पज्जत्त-
 याणं' प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिकपर्याप्तकानाम् 'वायर निगोया पज्ज-
 त्तयाणं' वादर निगोदपर्याप्तकानाम् 'वायर तसकाइय पज्जत्तयाण य' वादर
 त्रसकायिक पर्याप्तकानाञ्च मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा,
 बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेष-
 पाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा
 वायर तेउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, वादर तेजःकायिकाः

स्कायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तों, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक
 पर्याप्तों, सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तकों, वादर पर्याप्तकों, वादर पृथ्वी-
 कायिक पर्याप्तों, वादर अप्कायिक पर्याप्तों, वादर तेजस्कायिक
 पर्याप्तों, वादर वायुकायिक पर्याप्तों, वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तों,
 प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तों, वादर निगोद पर्याप्तकों
 तथा वादर त्रसकायिक पर्याप्तकों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प,
 बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम पर्याप्त तेज-
 स्कायिक हैं, उनसे पर्याप्त वादर त्रसकायिक असंख्यात गुणा अधिक

सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्तको, सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्तको, सूक्ष्म निगोदना
 पर्याप्तको, वादर पर्याप्तको, वादर पृथ्वीकायिक पर्याप्तको, वादर अप्कायिक
 पर्याप्तको, वादर तेजस्कायिक पर्याप्तको, वादर वायुकायिकपर्याप्तको, वादर वनस्प-
 तिकायिक पर्याप्तको, प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तको, वादर निगोद
 पर्याप्तको तथा वादर त्रसकायिक पर्याप्तकोमाथी कोणु कोनी अपेक्षाओ अल्प,
 धूला, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

श्रीभगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! अधाथी कोणु पर्याप्त तेज-

પર્યાપ્તિકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ ‘વાયર તસકાદ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર ત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘પત્તેયસરીર વાયર-
વણસ્સકાદ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ પ્રત્યેકશરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકાઃ
પર્યાપ્તિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર નિગોયા પજ્જત્તયા અસં-
ખેજ્જગુણા’ વાદર નિગોદાઃ પર્યાપ્તિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર
પુઢ્વીકાદ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર પૃથ્વીકાયિકાઃ પર્યાપ્તિકાઃ અસં-
ખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ ‘વાયર આઠકાદ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’
વાદરાપ્તિકાયિકાઃ પર્યાપ્તિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ ‘વાયર વાઠ
કાદ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તિકાઃ અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તવાદરવિષયક્રયુક્તેઃ સરયાત્, તેભ્યોઽપિ વાદર પર્યાપ્તક
વાયુકાયિકેભ્યઃ ‘સુહુમ તેઠકાદ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિક
પર્યાપ્તિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વાદર વાયુકાયિકાનામસંખ્યેયપ્રતરપ્રદેશરાશિ-
પ્રમાણતયા તદપેક્ષયા સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાના પર્યાપ્તકાનામસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશ-

હૈં, उनसे प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा वादर निगोद पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं उनसे वादर पृथ्वीकायिक असंख्यात गुणा हैं, उनसे पर्याप्त वादर अप्तायिक असंख्यात गुणा हैं, उनसे वादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं, वादर वायुकायिक पर्याप्तों की अपेक्षा सूक्ष्म तेज-
स्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वादर वायुकायिक पर्याप्त असंख्यात प्रतर प्रदेशों की राशि के बराबर है और उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों की राशि के बराबर हैं, अतएव ये असंख्यात गुणा हैं । सूक्ष्म तेजस्का-

સ્કાયના છે, તેમનાથી પર્યાપ્ત બાદર ત્રસકાયિક અસખ્યાતગણા અધિક છે, તેમનાથી પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસખ્યાતગણા અધિક છે, તેમનાથી બાદર પૃથ્વીકાયિક અસખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર અપ્તાયિક અસખ્યાતગણા છે, તેમનાથી બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે, બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે બાદર વાયુકાયિક પર્યાપ્ત અસખ્યાત પ્રતરપ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત અસખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે, તેથી જ તેઓ અસખ્યાતગણા છે, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષા-

राशिप्रमाणत्वात् तेषामसंख्येयगुणत्वमवसेयम्, तदपेक्षया 'सुहुम पुटवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म पृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः किञ्चिदधिका भवन्ति, तदपेक्षया—'सुहुम आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया' सूक्ष्मा-
प्कायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति तदपेक्षया—'सुहुम वाउकाइया पज्ज-
त्तया विसेसाहिया' सूक्ष्म वायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, प्रागु-
क्तयुक्तेः, सूक्ष्म पर्याप्तक वायुकायिकेभ्यः 'सुहुम निगोया पज्जत्तया असंखेज्ज-
गुणा' सूक्ष्म निगोदाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषामत्यधिकतया
प्रतिगोलक सदभावात्, तेभ्योऽपि 'वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा'
वादर वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणा भवन्ति तेषां प्रतिगारैकैक निगोद
मनन्तानां सदभावात्, तेभ्योऽपि 'वायर पज्जत्तया विसेसाहिया' समुच्चय
वादरपर्याप्तकाः विशेषाधिका भवन्ति, पर्याप्तकवादरतेजःकायिकादीनामपि
तत्र समावेशात्, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा' सूक्ष्म
वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, वादर निगोद पर्याप्त का-
पेक्षया सूक्ष्म निगोद पर्याप्तकानामसंख्येयगुणत्वात् तेभ्योऽपि 'सुहुम पज्जत्तया

यिक पर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक
हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी
अपेक्षा सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं, उनकी अपेक्षा
सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा
वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तक अनन्त गुणा अधिक हैं, क्योंकि वे
प्रत्येक वादर निगोद में अनन्त-अनन्त जीव होते हैं, वादर वनस्पति
कायिक पर्याप्तों की अपेक्षा समुच्चय वादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं,
क्योंकि उनमें वादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश है वादर
पर्याप्तों की अपेक्षा सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्य गुणा हैं,
क्योंकि वादर निगोद के पर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त-

धिक छे, तेमनी अपेक्षाओ सूक्ष्म अप्कायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे, तेमनी
अपेक्षाओ सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त विशेषाधिक छे, तेमनी अपेक्षाओ निगोदना
पर्याप्तक असंख्यातगुणा अधिक छे, तेमनी अपेक्षाओ वादर वनस्पतिकायिक
पर्याप्त अनन्तगुणा अधिक छे, केमके तेओ प्रत्येक वादर निगोदमा अनन्त-
अनन्त थाय छे, वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्तोनी अपेक्षाओ समुच्चय वादर
पर्याप्त विशेषाधिक छे, केमके तेओमा वादर तेजस्कायिक आदिना पणु समावेश
छे वादर पर्याप्तोनी अपेक्षाओ सूक्ष्म वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात
गुणा छे, केमके वादर निगोदना पर्याप्तकोनी अपेक्षाओ सूक्ष्म निगोदना पर्याप्तक

વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પર્યાપ્તસૂક્ષ્મતેજઃકા-
યિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, અર્થતોદામેન સૂદ્ધમ વાદરાદીનાં પ્રત્યેક પર્યાપ્તા-
પર્યાપ્તકાના પૃથક્ પૃથગ્લ્પનદ્રુત્વાદિકં પ્રરૂપયતિ—'एएसि णं भंते ! सुहुमाणं' હે
ભદન્ત ! एतेषा खलु सूक्ष्माणाम् 'वायराण य पज्जत्तापज्जत्ताण' વાદરાણાશ્ચ પર્યા-
પ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ મધ્યે 'कयरे कयरेहिंनो' કતરે કતરેભ્યઃ 'अल्पा वा बहुया वा,
तुल्या वा, विसेसादिया वा ?' અલ્પા વા, વદ્રુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા
કિશ્ચિદધિકા વા ભવન્તિ ? भगवान् उत्तरयति—'गौतम !' હે ગૌતમ ! 'सव्व-
त्थोवा वायरा पज्जत्ताया' સર્વસ્તોકાઃ—सर्वेभ्योऽल्पाः, वादराः पर्याप्तकाः भवन्ति
तेषां परिमितक्षेत्रानित्वात् तेभ्यः 'जायरा अपज्जत्ता अरंखेज्जगुणा' વાદરા અપ-
ર્યાપ્તકાઃ असंख्येयगुणा भवन्ति एकैतादरपर्याप्तनिश्रया असंख्येय वादरा-

પ્તક અસંખ્યાત ગુણા અધિકા હૈં । उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पर्याप्त विशेषा-
धिक हैं, क्योंकि उनमें पर्याप्तसूक्ष्मतेजस्कायिक आदि भी सम्मिलित हैं ।

अब सूक्ष्म-वादर आदि के पर्याप्तकों एवं अपर्याप्तकों के पृथक्-
पृथक् अल्पबहुत्व का प्रतिपादन करते हैं—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन सूक्ष्म और
वादर जीवों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में कौन किससे अल्प,
बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम !
सब से कम वादर पर्याप्तक जीव हैं, क्योंकि वे परिमित क्षेत्र में ही
होते हैं, उनकी अपेक्षा वादर अपर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं क्योंकि
एक-एक वादर पर्याप्त के आश्रय से असंख्यात वादर अपर्याप्तों की
उत्पत्ति होती है । वादर अपर्याप्तकों की अपेक्षा सूक्ष्म अपर्याप्तक

असंख्यातगुणा अधिक છે તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે,
કેમકે તેઓમા પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક આદિ પણ સમિલિત છે.

હવે સૂક્ષ્મ બાદર આદિના પર્યાપ્તકો તેમજ અપર્યાપ્તકોના પૃથક્-પૃથક્
અલ્પ બહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે—

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे છે—हे भगवन् ! आ सूक्ष्म અને બાદર જીવોના
પર્યાપ્તકો અને અપર્યાપ્તકોમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા
વિશેષાધિક છે ?

श्री भगवान् उत्तर आपे दे —हे गौतम ! બધાથી ઓછા બાદર પર્યાપ્તક
જીવ છે, કેમકે તેઓ પરિમિત ક્ષેત્રમા જ થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર
અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા છે, કેમકે એક એક બાદર પર્યાપ્તકના આશ્રયથી
અસંખ્યાત બાદર અપર્યાપ્તકોની ઉત્પત્તિ થાય છે બાદર અપર્યાપ્તકોની અપે-

પર્યાપ્તકાનાં સમુત્પાદાત્, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં સર્વલોકવ્યાપ્તત્વેન ક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યઃ 'સુહુમ પજ્જતયા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષાં વહુકાલાવસ્થાયિત્વેન સર્વદૈવ સંખ્યેયગુણતયા સમુપલભ્યમાનત્વાત્ ॥સૂ. ૮॥

સૂક્ષ્મવાદરૂઢિવૈકારિકાદ્યલ્પવહુત્વ વક્તવ્યતા-

મૂલમ્-એસિ ણં મંતે ! સુહુમપુઢવીકાઈયાણં વાયરપુઢવિકાઈયાણ ય પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઙ્ગત્થોવા વાયરપુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા વાયરપુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા, સુહુમપુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા, સુહુમપુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા, એસિ ણં મંતે ! સુહુમઆઝકાઈયાણં વાયરઆઝકાઈયાણ ય પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઙ્ગત્થોવા વાયરઆઝકાઈયા પજ્જત્તયા, વાયરઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા, સુહુમઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા સુહુમઆઝકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા, એસિ ણં મંતે ! સુહુમતેઝકાઈયાણં વાયરતેઝકાઈયાણ ય પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઙ્ગત્થોવા વાયરતેઝકાઈયા પજ્જત્તયા, વાયરતેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા, સુહુમતેઝ-

અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે સમ્પૂર્ણ લોક મેં વ્યાપ્ત હૈં, અતએવ ડન કા ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા હૈં । સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે અધિક કાલ તક રહતે હૈં, અતઃ સદૈવ સંખ્યાત ગુણા પાએ જાતે હૈ ॥૭॥

ક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ સમ્પૂર્ણ લોકમા વ્યાપ્ત છે, તેથી જ તેમનું ક્ષેત્ર અમંખ્યાતગણ છે સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ અધિક કાળ સુધી રહે છે, તેથી સદૈવ સંખ્યાતગણા મળી આવે છે ॥ ૭ ॥

काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमवाउकाइयाणं वायरवाउकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरवाउकाइया पज्जत्तया, वायरवाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमवणस्सइकाइयाणं वायरवणस्सइकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया, वायरवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमनिगोयाणं वायरनिगोयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरनिगोया पज्जत्तया, वायरनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! सुहुमाणं सुहुमपुढवीकाइयाणं, सुहुमआउकाइयाणं, सुहुमतेउकाइयाणं, सुहुमवाउकाइयाणं, सुहुमवणस्सइकाइयाणं, सुहुमनिगोयाणं. वायराणं, वायरपुढवीकाइयाणं, वायरआउकाइयाणं, वायरतेउकाइयाणं, वायरवाउकाइयाणं, वायरवणस्सइकाइयाणं, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइयाणं वायरनिगोयाणं, वायरतसकाइयाण य, पज्जत्तापज्जत्ताणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा वायरतेउकाइया पज्जत्तया, वायर तसकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरतसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायर-

निगोया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरपुढवीकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरआउकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरतेउकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरनिगोया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरपुढवीकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा वायरआउकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरवाउकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमतेउकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया अपञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया अपञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया अपञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमतेउकाइया पञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमपुढवीकाइया पञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमआउकाइया पञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमवाउकाइया पञ्जत्तया विसेसाहिया, सुहुमनिगोया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमनिगोया पञ्जत्तया संखेज्जगुणा, वायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तया अणंतगुणा, वायरपञ्जत्तया विसेसाहिया, वायरवणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, वायरअपञ्जत्तया विसेसाहिया, वायरा विसेसाहिया सु मवणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा, सुहुमअपञ्जत्तया विसेसाहिया. सुहुमवणस्सइकाइया पञ्जत्तया संखेज्जगुणा, सुहुमा पञ्जत्तया विसेसाहिया. सुहुमा विसेसाहिया ॥सू० ९॥

छाया—एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म पृथिवीकायिकानां वादर पृथिवीकायिकानाम् च पर्याप्तापर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,

सूक्ष्म-वादर पृथ्वीकायिकादि का अल्पबहुत्व-

शब्दार्थ—(एप्पि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम पुढवीकाइ-

सूक्ष्म-वादर पृथ्वीकायिकादि तु अल्प-बहुत्व

शब्दार्थ—(एप्पिणं भन्ते !) भगवन् ! आ (सुहुमपुढवीकाइयाणं) सूक्ष्म पृथ्वी-

વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વમ્તોક્તાઃ વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદર પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા, સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્થલ મદન્ત ! સૂક્ષ્માપ્તકાયિકાના વાદરાપ્તકાયિકાનામ્ ચ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ !

યાણં) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાં (વાયર પુઢવીકાઈયાણ ચ) ઔર વાદર પૃથિવીકાયિકોં કે (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકોં એવં અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયર પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા) સચ સે કમ વાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત હેં (વાયર પુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હેં (સુહુમ પુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હેં (સુહુમ પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા હેં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સુહુમ આઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ અપ્તકાયિકોં (વાયર આઝકાઈયાણ ચ) ઔર વાદર અપ્તકાયિકોં કે (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકોં ઔર અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા

કાયિકે। (વાયરપુઢવીકાઈયાણ ચ) અને બાદર પૃથ્વીકાયિકેના (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકે તેમજ અપર્યાપ્તકેના (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરપુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા) બધાથી બાધા બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત છે (વાયરપુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમપુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમપુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે.

(એસિ ણ મતે !) હે ભગવન્ ! આ (સુહુમઆઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ અપ્તકાયિકે (વાયરઆઝકાઈયાણચ) અને બાદર અપ્તકાયિકેના (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકે અને અપર્યાપ્તકેના (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

સર્વસ્તોકાઃ વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરાપ્કાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં સ્વલ્પ મદન્ત ! સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાનાં, વાદર તેજઃકાયિકાનામ્ ચ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાના કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદર તેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદર તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ,

વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયર આઝકાહ્યા પજ્જત્તયા) સબ સે કમ વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત હૈં (વાયર આઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ આઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ આઝકાહ્યા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સુહુમ તેઝકાહ્યાણં) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોં (વાયર તેઝકાહ્યાણ ય) ઓર વાદર તેજસ્કાયિક (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા) સબ સે કમ (વાયર તેઝકાહ્યા પજ્જત્તયા) વાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત હૈં (વાયર તેઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર તેજસ્કાયિક

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરઆઝકાહ્યા પજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત છે (વાયરઆઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (સુહુમઆઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણ છે (સુહુમઆઝકાહ્યા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણ છે

(એસિ ણં મંતે !) ભગવન્ ? આ (સુહુમતેઝકાહ્યાણ) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોં (વાયરતેઝકાહ્યાણય) અને બાદર તેજસ્કાયિક (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તકોં અને અપર્યાપ્તકોંમા (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા) બધાથી ઓછા (વાયરતેઝકાહ્યા પજ્જત્તયા) બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત છે (વાયરતેઝકાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)

એતેષાં खलु भदन्त ! सूक्ष्म वायुकायिकानां वादर वायुकायिकानाञ्च पर्याप्ता-
पर्याप्तकानां कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका
वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः वादर वायुकायिकाः पर्याप्तकाः, वादर वायुकायिकाः
अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्म वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः,
सूक्ष्म वायुकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! सूक्ष्म
वनस्पतिकायिकाना वादर वनस्पतिकायिकानाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका

अपर्याप्त असंख्यगुणा है (सुहुम तेउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्ज-
गुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम तेउका-
इया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त संख्यातगुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (सुहुम वाउकाइयाणं वायर
वाउकाइयाण य) सूक्ष्म वायुकायिको और वादर वायुकायिकों के
(पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तों और अपर्याप्तों में (कयरे कयरेहिंत्तो)
कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?)
अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्व-
त्थोवा वायर वाउकाइया) सब से कम वादर वायुकायिक (पज्जत्तया)
पर्याप्तक हैं (वायर वाउकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) वादर वायु-
कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा है (सुहुम वाउकाइया अपज्जत्तया
असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम
वाउकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त
संख्यात गुणा हैं ।

બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમતેઉકાઇયા અપજ્જત્તયા અસંખે-
જ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમતેઉકાઇયા પજ્જત્તયા
સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે.

(एएसिण भंते !) हे भगवन् ! आ (सुहुमवाउकाइयाण वायरवाउकाइयाणय)
सूक्ष्म वायुकायिके आने बादर वायुकायिकेना (पज्जत्तापज्जत्ताणं) पर्याप्तो आने
अपर्याप्तोमा (कयरे कयरेहिंत्तो) कोषु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसे
साहिया वा ?) अल्प, धृष्ट, तुल्य अगर विशेषाधिक છે ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा वायरवाउकाइया) બધાથી ઓછા
બાદર વાયુકાયિક (પજ્જત્તયા) પર્યાપ્ત છે (વાયરવાઉકાઇયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જ-
ગુણા) બાદરવાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમવાઉકાઇયા અપજ્જત્તયા
અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમવાઉકાઇયા
પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે

ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એતેષાં સ્વલ્પ ભદન્ત ! સૂક્ષ્માણાં સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાનાં સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામ્ સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાનામ્, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાનામ્, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાનામ્, સૂક્ષ્મ નિગોદાનામ્, વાદરાણામ્, વાદર પૃથિવીકાયિકાનામ્, વાદરાપ્કાયિકાનામ્, વાદર તેજઃકાયિકાનામ્, વાદર વાયુકાયિકા-

સે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અત્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયર નિગોયા પજ્જત્તયા) સપ્પ સે કમ વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્તક હૈં (વાયર નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંસેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્ત અસંસ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ નિગોયા અપજ્જત્તયા) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્ત (અસંસેજ્જગુણા) અસંસ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ નિગોયા પજ્જત્તયા સંસેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્તક સંસ્યાતગુણા હૈં ।

(એપ્પિ સિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન્ (સુહુમાણ પુઢવીકાઈયાણં સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં (સુહુમ આઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોં (સુહુમ તેઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોં (સુહુમ વાઝકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોં (સુહુમ વણસ્સઈકાઈયાણં) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોં (સુહુમ નિગોયાણં) સૂક્ષ્મ નિગોદોં (વાયરાણં) વાદરોં (વાયર પુઢવીકાઈયાણં) વાદર પૃથિવીકાયિકોં (વાયર આઝકાઈયાણં) વાદર અપ્કાયિકોં (વાયર તેઝકાઈયાણં) વાદર તેજસ્કાયિકોં (વાયર વાઝકાઈયાણં) વાદર વાયુ-

અદપ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અગર તો વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા) બધાથી ઓછા બાદરનિગોદના પર્યાપ્તક છે (વાયરનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંસેજ્જગુણા) બાદરનિગોદના અપર્યાપ્ત અસંસ્યાતગણુ છે

(સુહુમનિગોયા અપજ્જત્તયા) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત (અસંસેજ્જગુણા) અસંસ્યાતગણુ છે (સુહુમનિગોયા પજ્જત્તયા સંસેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મનિગોદના પર્યાપ્તક સંસ્યાતગણુ છે,

(એપ્પિ સિ મંતે !) ભગવન્ ! આ (સુહુમાણં પુઢવીકાઈયાણ) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં (સુહુમઆઝકાઈયાણ) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોં (સુહુમતેઝકાઈયાણ) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોં (સુહુમવાઝકાઈયાણ) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક (સુહુમવણસ્સઈકાઈયાણ) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોં (સુહુમનિગોયાણ) સૂક્ષ્મ નિગોદ (વાયરાણ) બાદરોં (વાયરપુઢવીકાઈયાણ) બાદર પૃથ્વીકાયિકોં (વાયરઆઝકાઈયાણ) બાદર અપ્કાયિકોં (વાયરતેઝકાઈયાણ)

નામ્, વાદર વનસ્પતિકાયિકાનામ્, પ્રત્યેકશરીરવનસ્પતિકાયિકામ્, વાદરનિગો-
દાનામ્, વાદરત્રસકાયિકાનામ્ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા,
વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ વાદરતેજઃ
કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ, વાદરત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદર
ત્રસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ
પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદર નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,
વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્તકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ

કાયિકોં (વાયર વળસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં) વાદર વનસ્પતિકાયિકોં (પત્તેય-
સરીરવાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કાયા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિકોં
(વાયર નિગોયાણં) વાદર નિગોદોં (વાયર તસકાઙ્કાયાણં) વાદર ત્રસ-
કાયિકોં મેં (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં) પર્યાપ્તોં ઔર અપર્યાપ્તોં મેં (કયરે
કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા
વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયર તેઝકાઙ્કાયા પજ્જત્તયા)
સબ સે વાદર તેજસ્કાય કે પર્યાપ્તક હૈં (વાયર તસકાઙ્કાયા પજ્જ-
ત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગુણા હૈં
(વાયર તસકાઙ્કાયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર ત્રસકાયિક અપ-
ર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં (પત્તેયસરીર વાયર વળસ્સઙ્કાઙ્કાયા પજ્જત્તયા
અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પિ ાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાત

બાદર તેજસ્કાયિકે (વાયરવાઙ્કાઙ્કાયાણ) બાદર વાયુકાયિકે (વાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કાયાણ)
બાદર વનસ્પતિકાયિકે (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કાયાણ) પ્રત્યેક શરીર બાદર
વનસ્પતિકાયિકે (વાયરનિગોયાણ) બાદર નિગોદે (વાયરતસકાઙ્કાયાણં) બાદર ત્રસ
કાયિકેના (પજ્જત્તાપજ્જત્તાણ) પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ
કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ધણુ, તુલ્ય
અગર તે વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા વાયરતેઝકાઙ્કાયાપજ્જત્તયા) બધાથી બોધા
બાદર તેજસ્કાયના પર્યાપ્તક છે (વાયરતસકાઙ્કાયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદર
ત્રસકાયના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણુ છે (વાયરતસકાઙ્કાયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
બાદર ત્રસકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સઙ્કાઙ્કાયા
પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર બાદરવનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્તક અસં-
ખ્યાતગણુ છે (વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદરનિગોદના પર્યાપ્તક
અસંખ્યાતગણુ છે (વાયરપૃથ્વીકાઙ્કાયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) બાદરપૃથ્વીકાયના

અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરતેજઃ-
કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ
અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદર નિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ,
વાદર પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ અપ-
ર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ વાદરવાયુકાયિકા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણાઃ સૂક્ષ્મ
તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપ-

ગુણા હૈં (વાયર નિગોયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ કે
પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખે-
જ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગુણા હૈં (વાયર
આઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાય કે પર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર વાઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર
વાયુકાય કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર તેઝકાઈયા અપજ્જ-
ત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા
હૈં (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં
(વાયર નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર નિગોદ કે અપ-
ર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં (વાયર પુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખે-
જ્જગુણા) વાદર પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં (વાયર
આઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા હૈં (વાયર વાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા)
વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં (સુદ્ધમ તેઝકાઈયા
અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત

પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે. (વાયરઆઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર
અપ્કાયિકાના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (વાયરવાઝકાઈયા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જ
ગુણા) વાદરવાયુકાયિકાના પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (વાયરતેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા
અસંખેજ્જગુણા) વાદરતેજસ્કાયિકાના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (પત્તેયસરીરવાયર-
વળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અપ-
ર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (વાયરનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદરનિગોદના
અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે (વાયરપુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) વાદર
પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (વાયરઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખે-
જ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (વાયરવાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા
અસંખેજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુદ્ધમતેઝકાઈયા
અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુદ્ધમ-

पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मापकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः सूक्ष्म-
वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मतेजःकायिकाः पर्याप्तकाः
असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मपृथिवीकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः सूक्ष्मापकायिकाः
पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्मवायुकायिकाः पर्याप्तकाः विशेषाधिकाः, सूक्ष्म-
निगोदाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, सूक्ष्मनिगोदाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणाः,
सूक्ष्म-वादरवनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः अनन्तगुणाः, वादरपर्याप्तकाः विशेषा-
धिकाः, वादरवनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः, वादरा पर्याप्तकाः

गुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथिवी-
कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम आउकाइया अपज्जत्तया
विसेसाहिया) सूक्ष्म अपकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम वाउ-
काइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक अपर्याप्त विशेष-
ाधिक हैं (सुहुम तेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेज-
स्कायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं (सुहुम पुढवीकाइया पज्जत्तया
विसेसाहिया) सूक्ष्म पृथ्वीकायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम
आउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म अपकायिक पर्याप्त विशेष-
ाधिक हैं (सुहुम वाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायु-
कायिक पर्याप्त विशेषाधिक हैं (सुहुम निगोया अपज्जत्तया असंखे-
ज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यात गुणा हैं (सुहुम
निगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोद के पर्याप्तक संख्यात
गुणा हैं (बायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) वादर वनस्पति-
काय के पर्याप्तक अनन्तगुणा हैं (बायर पज्जत्तया विसेसाहिया)
वादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं (बायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया

पुढवीकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्मपृथ्वीकायिक अपर्याप्त विशेषाधिक छे.

(सुहुमआउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म णज्जकायिक अपर्याप्त विशेष-
ाधिक छे (सुहुमवाउकाइया अपज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्मवायुकायिक अपर्याप्त
विशेषाधिक छे (सुहुमतेउकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म तेजस्कायिक पर्याप्त
असंख्यातगुणा छे (सुहुमपुढवीकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्मपृथ्वीकायिक
पर्याप्त विशेषाधिक छे (सुहुमआउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्मअपकायिक पर्याप्त
विशेषाधिक छे (सुहुमवाउकाइया पज्जत्तया विसेसाहिया) सूक्ष्म वायुकायिक पर्याप्त
विशेषाधिक छे (सुहुमनिगोया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोदना अपर्याप्तक
असंख्यातगुणा छे (सुहुमनिगोया पज्जत्तया संखेज्जगुणा) सूक्ष्म निगोदना पर्याप्तक
संख्यातगुणा छे (बायरवणस्सइकाइया पज्जत्तया अणंतगुणा) वादर वनस्पतिकायना
पर्याप्तक अनन्तगुणा छे (बायरपज्जत्तया विसेसाहिया) वादर पर्याप्त विशेषाधिक

વિશેષાધિકાઃ, વાદરાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાચિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસં-
 રુચ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્માપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 સંરુચ્યેયગુણાઃ, સૂક્ષ્મપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ સૂક્ષ્મા વિશેષાધિકાઃ, દ્વારમ્ ॥ સૂ. ૧ ॥

ટીકા—અથ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાચિકવાદરપૃથિવીકાચિકાદીનાં પ્રત્યેકં પર્યાપ્તા-
 પર્યાપ્તકાનાં સમુદાયેનાલ્પવહુત્વાદિક્રમાદ—‘એસિ ણં મંતે ! સુહુમપુઢવીકાઈયાણ’
 ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! એતેષા સુહુ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાચિકાનાં ‘વાયરપુઢવિ-
 કાઈયાણય’ વાદરપૃથિવીકાચિકાનાં ‘પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં
 મધ્યે ‘કચરે કચરેઢિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા,
 અસંલેજ્જગુણા) વાદર વનસ્પતિકાચિકા કે અપર્યાપ્ત અસંરુચ્યાતગુણા હૈં
 (વાયર અપજ્જત્તાયા વિસેસાહિયા) વાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં
 (વાયરા વિસેસાહિયા) વાદર વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ વણસ્સઙ્કાઈયા
 અપજ્જત્તાયા અસંલેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાચિકા અપર્યાપ્ત અસં-
 રુચ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ અપજ્જત્તાયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક
 વિશેષાધિક હૈં (સુહુમ વણસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તાયા સંલેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ
 વનસ્પતિકાચિકા પર્યાપ્ત સંરુચ્યાતગુણા હૈં (સુહુમ પજ્જત્તાયા વિસેસા-
 હિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં (સુહુમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ
 જીવ વિશેષાધિક હૈં । ॥ ૭ ॥

ટીકાર્થ—અવ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાચિકા એવં વાદર પૃથ્વીકાચિકા આદિ
 કે, પ્રત્યેક કે સમુદાય રૂપ સે અલ્પવહુત્વ કા પ્રતિપાદન કરતે હૈં—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! હન સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-
 કાચિકોં ઓર વાદર પૃથ્વીકાચિકોં કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં

છે (વાયરવણસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તાયા અસંલેજ્જગુણા) ઓદર વનસ્પતિકાચિકા અપર્યાપ્તક
 અસંખ્યાતગણા છે (વાયરઅપજ્જત્તાયા વિસેસાહિયા) ઓદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક
 છે (વાયરા વિસેસાહિયા) ઓદર વિશેષાધિક છે (સુહુમવણસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તાયા અસં-
 લેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાચિકા અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુહુમઅપજ્જત્તાયા
 વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (સુહુમવણસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તાયા
 સંલેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાચિકા પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે (સુહુમપજ્જત્તાયા
 વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (સુહુમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જીવ
 વિશેષાધિક છે. ॥ ૭ ॥

ટીકાર્થ—હવે સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાચિકા તેમજ ઓદર પૃથ્વીકાચિકા આદિના
 પ્રત્યેકના સમુદાયરૂપથી અલ્પ વહુત્વનું પ્રતિપાદન કરે છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાચિકા અને
 ઓદર પૃથ્વીકાચિકાનાં પર્યાપ્તકોં અને અપર્યાપ્તકોંમાં કેણુ કેનાથી ભેદ,

વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયર પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમ પુઢવીકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખ્વેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્વેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમપુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા સંખ્વેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છાત-‘एएसि णं भंते ! सुहुम आउकाइयाणं’ હે ભદન્ત ! एतेपां खलु सूक्ष्माष्कायिकानाम्, ‘વાયર આઝકાઈયાણ ય, વાદરા-પ્કાયિકાનાન્ન ‘પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનામ્ મધ્યે ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પાવા, વહુકા વા, તુલ્યા વા વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયર આઝકાઈયા પજ્જત્તયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર આઝકાઈયા અપજ્જત્તયા

में कौन किस से कम, अधिक, तुल्य या विशेषाधिक अर्थात् कुछ अधिक है ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! સબ સે કમ વાદર પૃથ્વી-કાયિક પર્યાપ્ત હૈ, ઝનકી અપેક્ષા વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈ, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત ઝનસે ભી અસંખ્યાત ગુણા હૈ ઓર સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત ઝનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । ઇસ વિષય મેં યુક્તિ પહલે કહી જા ચુકી હૈ ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! ઇન સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોં ઓર વાદર અપ્કાયિકોં કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન

વધારે, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક અર્થાત્ ક ઇક અધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર પૃથ્વી-કાયિક પર્યાપ્ત છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગણા છે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત તેમનાથી પણ અસંખ્યાતગણા છે અને સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત તેમનાથી સંખ્યાતગણા અધિક છે. આ વિષયમા યુક્તિ આગળ કહેલી છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ જળકાયિકો અને બાદર જળકાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તકોના કોણ કોનાથી થોડા, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર અધિકાયિક

અસંખેજ્જગુણા' વાદરાખ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યોઽપિ સૂક્ષ્માખ્કાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ 'સુહુમ આઝકાઈયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્માખ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ - 'एएसि णं भंते ! सुहुम तेउकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेपां खलु सूक्ष्मतेजः कायिकानाम् 'वायर तेउकाइयाण य पज्जत्तापज्जत्ताणं' वादर तेजःकायिकानाञ्च पर्याप्तापर्याप्तकानां 'कयरे कयरेहिंते' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति - 'गोयमा !' हे गौतम ! 'सन्वत्थोवा वायर तेउकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः वादरतेजः कायिकाः पर्याप्तकાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર તેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદરતેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ તેઝકાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સૌથી કમ વાદર અખ્કાયિક પર્યાપ્ત હૈં, ડનકી અપેક્ષા વાદર અખ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અખ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ઓર ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અખ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોં ઓર વાદર તેજસ્કાયિકોં કે પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સૌથી કમ વાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત હૈં, ડનકી અપેક્ષા વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસં-

પર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અખ્કાયિકા અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અખ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ આ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકો અને બાદર તેજસ્કાયિકોના પર્યાપ્તો અને અપર્યાપ્તોમા કોણ કોનાથી ઓછા અધિક તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા ભગવાન્ શ્રી મહાવીરસ્વામી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તકો છે. તેના કરતા બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેના કરતાં સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક

ડપિ 'સુહુમ તેડકાઈયા પજ્જતયા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખયેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાણુક્તયુક્તેઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘પ્રસિ જં મંતે ! સુહુમ વાડકાઈયાણં’ હે ભદન્ત ! એતેપાં ચલ્પ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાનામ્, ‘વાયર વાડકાઈયાણ ય’ વાદર વાયુકાયિકાનાશ્ચ ‘પજ્જત્તાપજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાનાં મધ્યે ‘કયરે કયરેઢિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસા-હિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગ-વાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા વાયર વાડકાઈયા પજ્જતયા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, વાદરવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘વાયર વાડકાઈયા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદરવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખયેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ, ‘સુહુમ વાડકાઈયા અપજ્જતયા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખયેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘સુહુમ ચ્યાત ગુણા હૈં ઓર ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણા હૈં । હસકા કારણ પહેલે વતલાયા જા ચુકા હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ડન સૂક્ષ્મ વાયુ-કાયિકોં ઓર વાદર વાયુકાયિકોં કે પર્યાપ્તોં ઓર અપર્યાપ્તોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સબસે કમ વાદર વાયુ-કાય કે પર્યાપ્તિક હૈં, ડનકી અપેક્ષા વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત અસં-ખ્યાત ગુણા હૈં ઓર ડનકી અપેક્ષા મી સૂક્ષ્મ વાયુકાય કે પર્યાપ્તિક સંખ્યાત ગુણા હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ડન સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-

અપર્યાપ્તિક અસંખ્યાતગણા છે, અને તેના કરતા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્તિક સંખ્યાતગણા છે, તેનું કારણ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે

ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકો અને વાદર વાયુકાયિકોના પર્યાપ્તિકો અને અપર્યાપ્તિકોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઓછા, વધારે, સરખા અને વિશેષાધિક છે ? ઉત્તર આપતા ભગવાન્શ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા વાદર વાયુકાયના પર્યાપ્તિકો છે, તેના કરતા વાદર વાયુકાયના અપર્યાપ્તિક અસંખ્યાતગણા છે તેના કરતા સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્તિકો અસંખ્યાતગણા છે, અને તેના કરતા સૂક્ષ્મ વાયુકાયના પર્યાપ્તિક સંખ્યાતગણા છે

ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતા કહે છે કે-હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિ-

વાડકાઈયા પજ્જતયા સંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખયેયગુણા' ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'एएसि णं भंते ! सुहुम वणस्सइकाइयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम्, 'वायर वणस्सइकाइयाण य' वादर वनस्पतिकायिकानाञ्च 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरे-हिंतो' कतरे कतरेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—'गोयमा !' हे गौतम ! 'सव्वत्थोवा वायर वणस्सइकाइया पज्जत्तया' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, वादर वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तका भवन्ति, तेभ्यो 'वायर वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा' वादर वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया अपज्जत्तया असंखे-ज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'सुहुम वणस्सइकाइया पज्जत्तया संखेज्जगुणा' सूक्ष्म वनस्पतिकायिकाः पर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, गौतमः पૃચ્છતિ—'एएसि णं भंते ! सुहुम निगोयाणं' हे भदन्त ! एतेषां खलु सूक्ष्मनिगोदानाम् 'वायर निगोयाण य' वादर निगोदा-नाञ्च 'पज्जत्तापज्जत्ताणं' पर्याप्तापर्याप्तकानां मध्ये 'कयरे कयरेहिंतो' कतरे कत-रेभ्यः 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा' अल्पा वा, बहुका

કાયિકોં કે તથા વાદર વનસ્પતિકાયિકોં કે પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યા-સકોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સબ સે કમ વાદર વનસ્પ-તિકાય કે પર્યાપ્તક હૈં, ડનકી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિકાય કે અપ-ર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં ઓર ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય કે પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! ડન સૂક્ષ્મ નિગોદ

કાયિકેના તથા વાદર વનસ્પતિકાયિકેના પર્યાપ્તકે અને અપર્યાપ્તકેના ડેણે ડેનાથી ઓછા, ઘણા, સરખા અને વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! 'અધાથી ઓછા વાદર વનસ્પ-તિકાયિકના પર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ વાદર વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના અપર્યાપ્તક અસખ્યાતગણા છે, અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયના પર્યાપ્તક સખ્યાતગણા અધિક છે

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ નિગોદ અને વાદર

વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સંખ્યલ્પવાદાયરનિગોયયા’ સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વાદરનિગોદકાઃ ‘પજ્જત્તયા’ પર્યાપ્તકાઃ ભવન્તિ, ‘વાયર નિગોયા ય’ તેભ્યોઽપિ વાદર નિગોદકાશ્ચ ‘અપજ્જત્તયા’ અપર્યાપ્તકાઃ ‘અસંખેજ્જગુણા’ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘મુહુમ નિગોયયા અપજ્જત્તયા’ સૂક્ષ્મ નિગોદકાઃ અપર્યાપ્તકાશ્ચ ‘અસંખેજ્જગુણા’ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘મુહુમ નિગોયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ નિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકાદીનામલ્પવહુત્વમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘एएसि णं भंते ! मुहुमाणं’ હે ભદન્ત ! एतेषां खलु सूक्ष्माणाम्, ‘મુહુમ પૃથ્વીકાઝ્યાણં’ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકાનામ્ ‘મુહુમ આઝકાઝ્યાણં’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાનામ્ ‘મુહુમ તેઝકાઝ્યાણં’ સૂક્ષ્મતેજકાયિકાનામ્ ‘મુહુમ વાઝકાઝ્યાણં’ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાનામ્ ‘મુહુમ વણસ્સઝકાઝ્યાણં’ સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાનામ્, ‘મુહુમ નિગોયાણં’ સૂક્ષ્મનિગોદાનાશ્ચ

ઔર वादर निगोद के पर्याप्तक और अपर्याप्तक जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! સ઱સે કમ વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્તક હૈ, ઁનકી અપેક્ષા વાદર નિગોદ કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યાત ગુણા હૈ, ઁનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈ ઔર ઁનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ કે પર્યાપ્તક સંખ્યાત ગુણા હૈ । ઈસકા કારણ પહેલે કહા જા ચુકા હૈ ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ હૈ । ઈન સૂક્ષ્મ જીવોં કે, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં કે, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોં કે, સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકોં કે, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોં કે, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોં કે, સૂક્ષ્મ નિગોદોં

નિગોદના પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક જીવોમાંથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય યા વિશેષાધિક છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—ગૌતમ ! યાધાથી જોછા વાદર નિગોદના પર્યાપ્તક છે, તેમની અપેક્ષાએ વાદર નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણા છે અને તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે, તેજ કારણ આગળ કહેવાઈ ગયેલું છે

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ । આ સૂક્ષ્મજીવોના સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના, સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકોના, સૂક્ષ્મ તેજકાયિકોના, સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોના, સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકોના, સૂક્ષ્મ નિગોદના, વાદર જીવોના, વાદર પૃથ્વીકાયિકોના

‘वायराणं’ वादराणाञ्च ‘वायरपृथ्वीकाइयाणं’ वादरपृथिवीकायिकानाम् ‘वायर
आउकाइयाणं’ वादराप्कायिकानाम्, ‘वायर तेउकाइयाणं’ वादरतेजःकायिका-
नाम्, ‘वायर वाउकाइयाणं’ वादर वायुकायिकानाम् ‘वायर वणस्सइकाइयाणं’
वादर वनस्पतिकायिकानाम् ‘पत्तेयसरीरवायरवणस्सइकाइयाणं’ प्रत्येक शरीर-
वादर वनस्पतिकायिकानाम्, ‘वायर निगोययाणं’ वादर निगोदानाम् ‘वायर
तसकाइयाण य’ वादर त्रसकायिकानाम् स्थूल द्वीन्द्रियादीनाञ्च ‘पज्जत्तापज्ज-
त्ताणं’ पर्याप्तापर्याप्तकानाम् ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा,
‘बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसादिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा,
विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘संख-
त्थोवा वायर तेउकाइया पज्जत्तया’ सर्वस्तोका सर्वेभ्योऽल्पाः, वादरतेजःका-
यिकाः पर्याप्तकाः भवन्ति, तदपेक्षया ‘वायर तसकाइया पज्जत्तया असंखेज्ज-
गुणा’ वादरत्रसकायिकाः—स्थूल द्वीन्द्रियादयः, पर्याप्तकाः असंख्येयगुणाः
भवन्ति; तेभ्योऽपि ‘वायर तसकाइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा’ वादर त्रस-
कायिकाः अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘पत्तेय सरीर वायर-
वणस्सइकाइया पज्जत्तया असंखेज्जगुणा’ प्रत्येकशरीरवादरवनस्पतिकायिकाः

के, वादर जीवों के, वादरपृथ्वीकायिकों के, वादर अप्कायिकों के, वादर
तेजस्कायिकों के, वादर वायुकायिकों के, वादर वनस्पतिकायिकों के,
प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिकों के, वादर निगोदों के तथा वादर
त्रसकायिकों के पर्याप्तकों और अपर्याप्तकों में से कौन किसकी
अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम वादरतेजस्का-
यिक पर्याप्त हैं, उनकी अपेक्षा वादरत्रसकायिक पर्याप्त असंख्यात
गुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा वादर त्रसकायिक अपर्याप्त असं-
ख्यातगुणा अधिक हैं उनकी अपेक्षा प्रत्येक शरीर वादर वनस्पति-

आदर अप्कायिकोना, आदर तेज्कायिकोना, आदर वायुकायिकोना, आदर वन
स्पतिकायिकोना, प्रत्येक शरीर आदर वनस्पतिकायिकोना, आदर निगोदोना,
तथा आदर त्रसकायिकोना पर्याप्तको तथा अपर्याप्तकोमा कोणु कोनी अपेक्षाअ
अल्प, धणु, तुल्य अगर तो विशेषाधिक छे ?

श्रीभगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! अधाथी ओछा आदर तेजस्का-
यिक पर्याप्त छे, तेमनी अपेक्षाअ आदर त्रसकायिक पर्याप्त असंख्यातगणु अधिक
छे, तेमनी अपेक्षाअ आदर त्रसकायिक अपर्याप्त असंख्यातगणु अधिक छे, तेमनी
अपेक्षाअ प्रत्येक शरीर आदर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगणु अधिक

અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર વાઝકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' વાદર વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'સુહુમ તેઝકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'સુહુમ પુઢવીકાઙ્યા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'સુહુમ આઝકાઙ્યા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'સુહુમવાઝકાઙ્યા અપજ્જત્તચા વિસેસાહિયા ?' સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ—કિશ્ચિદધિકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'સુહુમ તેઝકાઙ્યા પજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ પુઢવીકાઙ્યા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ—પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યઃ 'સુહુમ આઝકાઙ્યા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'સુહુમવાઝકાઙ્યા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ 'સુહુમનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ

અપેક્ષા વાદર અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા અધિકા હૈં, ડન કી અપેક્ષા વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકા પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા અધિકા હૈં. ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં,

અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિકા પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ

‘સુહુમનિગોયા પઞ્જત્તયા સંલેઝ્જગુણા’ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંલેયગુણા મંવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘વાયરવળસ્સઙ્કાઈયા પઞ્જત્તયા અણંતગુણા’ વાદર વનસ્પતિ કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા મવન્તિ તેભ્યોઽપિ ‘વાયર પઞ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ વાદરપર્યાપ્તકાઃ સમુચ્ચય પર્યાપ્તવાદરાઃ વિશેષાધિકા મવન્તિ, પર્યાપ્તક વાદર તેજઃકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમુચ્ચયાત્, તેભ્યોઽપિ,—‘વાયર વળસ્સઙ્કાઈયા અપઞ્જત્તયા અસંલેઝ્જગુણા’ વાદર વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંલેયગુણા મવન્તિ, એકૈવાદરપર્યાપ્તનિગોદનિશ્રયા અસંલેયનાં વાદરા-પર્યાપ્તનિગોદાનાં સમુત્પાદાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર અપઞ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સમુચ્ચય વાદરા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ મવન્તિ, અપર્યાપ્તકાનાં વાદર તેજઃ કાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરા વિસેસાહિયા’ વાદરાઃ સામાન્યજીવાઃ, વિશેષાધિકા મવન્તિ, પર્યાપ્તકાનામપિ તેષુ સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમવળસ્સઙ્કાઈયા અપઞ્જત્તયા અસંલેઝ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાઃ

उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त संख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा अधिक हैं और उनकी अपेक्षा बादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें बादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश हो जाता है। उनकी अपेक्षा बादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं, क्योंकि एक-एक बादर पर्याप्तक निगोद के आश्रय से असंख्य २ बादर अपर्याप्तक निगोदों की उत्पत्ति होती है उनकी अपेक्षा बादर अपर्याप्त समुच्चय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें अपर्याप्त बादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश होता है। उनकी अपेक्षा भी सामान्य बादर जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें पर्याप्तकों का भी समावेश

સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક સખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગણા અધિક છે અને તેમની અપેક્ષાએ બાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમા બાદર તેજસ્કાયિક આદિના પણ સમાવેશ થઈ જાય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત-ગણા અધિક છે, કેમકે એક એક બાદર પર્યાપ્તક નિગોદના આશ્રયથી અસખ્ય અસખ્ય બાદર અપર્યાપ્તક નિગોદોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપર્યાપ્ત સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામા અપર્યાપ્તક બાદર તેજસ્કાયિક આદિના પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. તેમના કરતા પણ સામાન્ય બાદર જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં પર્યાપ્તકોનો પણ સમાવેશ

અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર ાઝકાઙ્યા અપજ્જતયા અસંખેજ્જ-
ગુણા' વાદર વાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા
'મુદ્દમ તેઝકાઙ્યા અપજ્જતયા અમત્તેજ્જગુણા' મુદ્દમ તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ
અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'મુદ્દમ પુદ્ગલિકાઙ્યા અપજ્જતયા ત્રિસેસાદિયા'
સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ત્રિશેષાધિકા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'મુદ્દમ
આઝકાઙ્યા અપજ્જતયા ત્રિસેસાદિયા' મુદ્દમાધિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ત્રિશેષા-
ભવન્તિ, તદપેક્ષયા 'મુદ્દમવાઝકાઙ્યા અપજ્જતયા ત્રિમેસાદિયા ?' સૂક્ષ્મ વાયુ-
કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ત્રિશેષાધિકાઃ-ત્રિશ્ચિદાધિકાઃ ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'મુદ્દમ
તેઝકાઙ્યા પજ્જતયા અમત્તેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મ તેજઃકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યે-
યગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'મુદ્દમ પુદ્ગલિકાઙ્યા પજ્જતયા ત્રિસેસાદિયા' સૂક્ષ્મ
પૃથ્વીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ત્રિશેષાધિકા ભવન્તિ-પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યઃ 'મુદ્દમ
આઝકાઙ્યા પજ્જતયા ત્રિસેસાદિયા' સૂક્ષ્માધિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ત્રિશેષાધિકાઃ
ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'મુદ્દમવાઝકાઙ્યા પજ્જતયા ત્રિસેસાદિયા' સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ
પર્યાપ્તકાઃ ત્રિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ 'મુદ્દમનિગોયા અપજ્જ-
ાસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ

અપેક્ષા વાદર અપ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા અધિકા હૈં, ડન
કી અપેક્ષા વાદર વાયુકાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડનકી
અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય કે અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા
સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ
તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક
અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશે-
ષાધિકા હૈં, ડનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદાના અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ

અસંખ્યાતગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયના અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત-
ગણા છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે,
તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ
સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક
અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત
વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જળકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે,
તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ
સૂક્ષ્મ નિગોદાના અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેમની અપેક્ષાએ

‘સુહુમનિગોયા પજ્જત્તયા સંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘વાયરવળસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અણંતગુણા’ વાદર વનસ્પતિ કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ ‘વાયર પજ્જત્તયા વિસેસા-હિયા’ વાદરપર્યાપ્તકાઃ સમુચ્ચય પર્યાપ્તવાદરાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પર્યાપ્તક વાદર તેજઃકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમુચ્ચયાત્, તેભ્યોઽપિ, -‘વાયર વળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ વાદર વનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, એકેકવાદરપર્યાપ્તનિગોદનિશ્રયા અસંખ્યેયાનાં વાદરા-પર્યાપ્તનિગોદાનાં સમુત્પાદાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સમુચ્ચય વાદરા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, અપર્યાપ્તકાનાં વાદર તેજઃ કાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ ‘વાયરા વિસેસાહિયા’ વાદરાઃ સામાન્યજીવાઃ, વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પર્યાપ્તકાનામપિ તેપુ સમાવેશાત્, તેભ્યો-ઽપિ ‘સુહુમવળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિકાઃ

उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के अपर्याप्तक असंख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा सूक्ष्म निगोद के पर्याप्त संख्यातगुणा अधिक हैं, उनकी अपेक्षा वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त अनन्तगुणा अधिक हैं और उनकी अपेक्षा वादर पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें वादर तेजस्कायिक आदि का भी समावेश हो जाता है। उनकी अपेक्षा वादर वनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यात गुणा अधिक हैं, क्योंकि एक-एक वादर पर्याप्तक निगोद के आश्रय से असंख्य २ वादर अपर्याप्तक निगोदों की उत्पत्ति होती है उनकी अपेक्षा वादर अपर्याप्त समुच्चय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें अपर्याप्त वादर तेज-स्कायिक आदि का भी समावेश होता है। उनकी अपेक्षा भी सामान्य वादर जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि उनमें पर्याप्तकों का भी समावेश

સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા અધિક છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા અધિક છે અને તેમની અપેક્ષાએ બાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમા બાદર તેજસ્કાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત-ગુણા અધિક છે, કેમકે એક એક બાદર પર્યાપ્તક નિગોદના આશ્રયથી અસંખ્ય અસંખ્ય બાદર અપર્યાપ્તક નિગોદોની ઉત્પત્તિ થાય છે, તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપર્યાપ્ત સમુચ્ચય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામાં અપર્યાપ્તક બાદર તેજસ્કાયિક આદિનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. તેમના કરતા પણ સામાન્ય બાદર જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેઓમાં પર્યાપ્તકોનો પણ સમાવેશ

અસંખ્યેયગુણાઃ, અયોગિનઃ અનન્તગુણા, કાયયોગિનોઽનન્તગુણાઃ, સયોગિનો વિશેષાધિકા ॥ ૪૦ ૧૦ ॥

ટીકા-અથ યોગદારમધિકૃત્ય જીવાનામલ્પ વદ્યુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ-
'एसि णं भंते ! जीवाणं' गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम्
'सजोगीणं, मणजोगीणं, वज्रजोगीणं, कायजोगीणं, अजोगीण य' सयोगिना,
मनोयोगीनां, वचनयोगीना, काययोगिनाम्, अयोगिनाश्च मध्ये 'कयरे कयरे-
हितो' कतरे कतरेभ्यः, 'अप्पा वा, वदुया वा, तुल्य वा, विसेसाहिया वा ?'
अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति
-'गोयमा !' हे गौतम ! 'सर्वत्र्योरा जीवा मणजोगी' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्यो
ऽल्पाः, जीवाः मनोयोगिनो भवन्ति, पर्याप्तज्ञानामेव संज्ञिनां मनोयोगितया
तेषां सर्वेभ्योऽल्पत्वात्, तदपेक्षया 'वयजोगी असंखेज्जगुणा' वचनयोगिनः अर्-

અયોગી અનન્તગુણા હૈં (કાયજોગી અણંતગુણા) કાયયોગી અનન્ત-
ગુણા હૈં (સજોગી વિસેસાહિયા) સયોગી વિશેષાધિકા હૈં ॥૧॥

ટીકાર્થ-અવ યોગદારની અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવદ્યુત્વની પ્રરૂપણાની જાતી હૈ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રઠન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન સયોગી, મનો-
યોગી, વચનયોગી, કાયયોગી 'ઔર અયોગી જીવોં મેં કૌન કિસ સે
અલ્પ, વદ્યુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! મનોયોગ વાલે જીવ સબ
સે કમ હૈં, ક્યૌંકિ સંજી પર્યાપ્ત જીવ હી મોયોગ વાલે હોતે હૈં
ઔર વે સવસે અલ્પ હૈં । મનોયોગ વાલોંની અપેક્ષા વચનયોગ વાલે
જીવ અસંખ્યગુણા અધિકા હૈં, ક્યૌંકિ સંજી જીવોંની અપેક્ષા દ્વીન્દ્રિય

ગણા છે (અજોગી અણંતગુણા) અયોગી અનન્ત ગણા છે (સજોગી વિસેસાહિયા)
સયોગી વિશેષાધિકા છે ॥ ૬ ॥

ટીકાર્થ- હવે યોગદારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા
કરાય છે

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સયોગી, મનોયોગી,
વચનયોગી, કાયયોગી, અને અયોગી જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય
અગર વિશેષાધિકા છે ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર દે છે-હે ગૌતમ ! મનોયોગવાળા જીવ બધાથી ઓછા
છે, કેમકે સંજી પર્યાપ્ત જીવ મનોયોગવાળા થાય છે અને તેઓ બધાથી
થોડા છે મનોયોગવાળાની અપેક્ષાએ વચનયોગવાળા જીવ અસંખ્યાતગણા અધિક
છે, કેમકે સંજી જીવોની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવ અસંખ્યાતગણા

રૂપેયગુણા ભવન્તિ, સંક્ષિપ્તો વચોયોગિના દ્વીન્દ્રિયાદીનામસંરૂપેયગુણત્વાત્ તદપેક્ષ્યા 'અજોગી અણંતગુણા' અયોગિનોઽનન્તગુણા ભવન્તિ, અયોગિનાં સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'કાયજોગી અણંતગુણા' કાયયોગિનોઽનન્તગુણા ભવન્તિ, વનસ્પતીનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સજોગી વિસેસાહિયા' સયોગિનઃ સામાન્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ત્વ દ્વીન્દ્રિયાદીનામપિ વાગ્યોગાદીના સમાવેશાત્ ઇતિ 'દારં' પશ્ચમમ્ યોગદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ ૧૦ ॥

વેદદ્વારવક્તવ્યતા

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवानां सवेयगाणं, इत्थीवेयगाणं, पुरिसवेयगाणं, नपुंसगवेयगाणं, अवेयगाण य कयरे कयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा पुरिसवेयगा, इत्थीवेयगा, संखेज्जगुणा, अवेयगा अणंतगुणा, नपुंसगवेयगा अणंतगुणा, सवेयगा विसेसाहिया ॥दारं॥सू० ११॥

આદિ જીવ અસંખ્યાતગુણા હૈં । વચનયોગ વાલોં કી અપેક્ષા અયોગી અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ અનન્તગુણા હૈં । અયોગિયોં કી અપેક્ષા કાયયોગી જીવ અનન્તગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વનસ્પતિકાય કે જીવ અનન્તગુણા હૈં ઔર વે સવ કાયયોગી હૈં । કાયયોગિયોં કી અપેક્ષા સામાન્ય સયોગી જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ इन में वचनयोगी आदि भी सम्मिलित है ॥૧૦॥

પાંચવાં યોગદ્વાર સમાપ્ત

વેદદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवो

છે. વચનયોગવાળાઓની અપેક્ષાએ અયોગી અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ અનન્તગણા છે અયોગિયોની અપેક્ષાએ કાયયોગી જીવ અનન્તગણા અધિક છે, કેમકે વનસ્પતિકાયના જીવ અનન્તગણા છે અને તે બધા કાયયોગી છે કાયયોગી ઓની અપેક્ષાએ સામાન્ય સયોગી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામા વચન યોગી આદિ પણ સમિલિત છે ॥ ૧૦ ॥

॥ पाञ्चमु योगद्वार समाप्त ॥

वेद द्वारनी वक्तव्यता

शब्दार्थ-(एएसिणं भंते !) भगवन् ! आ (जीवाण) जिवो (सवेयगाणं) वेद.

છાયા-પતેળા સ્વત્વ મદન્ત ! ગીતાના સોદકાનામ્, સ્ત્રીવેદકાનામ્, પુરુષ-વેદકાનામ્, નપુ સગવેદકાનામ્, અવેદકાનામ્ અને કતરે-યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ પુરુષવેદકાઃ સ્ત્રીવેદકાઃ સંન્યેયગુણા અવેદકાઃ અનન્તગુણાઃ, નપુંસક વેદકાઃ અનન્તગુણાઃ, સવેદકા વિશેષાધિકાઃ, કારમ્ ૫ ॥ ૨૦ ૧૧ ॥

ટીકા-અથ વેદકારમભિઠ્ઠ્યાલ્પમદુત્ત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘અસિ જં મંતે જીવાળં’ હે મદન્ત ! એતેષાં સ્વત્વ જીવાનામ્ ‘સવેયગાળં’ સવેદકાનામ્ સમુચ્ચ-વેદકાનામ્ ‘સ્ત્રીવેયગાળં’ સ્ત્રીવેદકાનામ્, ‘પુરિસવેયગાળં’ પુરુષવેદકાનામ્ ‘નપુંસગવેયગાળં’ નપુંસગવેદકાનામ્, ‘અવેયગાળં ય’ અવેદકાનામ્ સિદ્ધાનામ્ (સવેયગાળં) વેદ સહિતો (સ્ત્રીવેયગાળં) સ્ત્રીવેદકો (પુરિસવેયગાળં) પુરુષ વેદકો (નપુંસગવેયગાળં) નપુંસક વેદકો (અવેયગાળં ય) ઔર અવેદકો મેં (કયરે કયરેહિતો) કૌન કિમસે (અપ્પા વા વહુયા તુલ્યા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્યોવા જીવા પુરિસવેયગા) સવસે કમ જીવ પુરુષવેદી હૈં (સ્ત્રીવેયગા સંલેજગુણા) સ્ત્રીવેદી સંલ્યાનગુણા અધિક હૈં (અવેયગા અર્ણતગુણા) અવેદી અનન્તગુણા હૈં (નપુંસગવેયગા અર્ણત-ગુણા) નપુંસકવેદી અનન્તગુણા હૈં (સવેયગા વિસેસાહિયા) સવેદ જીવ વિશેષાધિક હૈં ।

અથ વેદકારની અપેક્ષા અલ્પવહુત્વ પ્રદર્શિત ક્રિયા જાતા હૈ-

ટીકાર્થ શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! ઇન સવેદ અર્થાત્ વેદ સે યુક્ત જીવો મે, સ્ત્રીવેદ વાલો મે, પુરુષવેદ વાલો મે,

સહિત (સ્ત્રીવેયગાળં) સ્ત્રી વેદકો (પુરિસ વેયગાળં) પુરુષવેદકો (નપુંસગવેયગાળં) નપુંસક વેદકો (અવેયગાળં ય) અને અવેદકોમા (કયરે કયરેહિતો) કોણ કોનાથી (અપ્પાવા વહુયા વા તુલ્યા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્યોવા જીવા પુરિસવેયગા) બધાથી ઓછા પુરુષ વેદી છે (સ્ત્રીવેયગા સંલેજગુણા) સ્ત્રી વેદી સંખ્યાતગણુ અધિક છે (અવેયગા અર્ણતગુણા) અવેદી અનન્તગણુ છે (નપુંસગવેયગા અર્ણતગુણા) નપુંસકવેદી અનન્ત ગણુ છે (સવેયગા વિસેસાહિયા) સવેદક ૭૫ વિશેષાધિક છે

હવે વેદકારની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ પ્રદર્શિત કરાય છે

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ સવેદ અર્થાત્ વેદથી યુક્ત જીવોમા, સ્ત્રી વેદવાળામા, પુરુષવેદવાળામા, નપુંસક વેદવાળામા તથા અવેદ-

ગુણાઃ ડાઁત્રિશત્પોત્તરાઃ ડતિ, 'તેભ્યોપિ-' ન્નેયમા અણંતગુણા' અવેદકાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ અવેદકાનામ્-સીપુરુપાદિવેદરહિતાના સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોડપિ 'નપુંસગવેયમા અણંતગુણા' નપુંસકવેદકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધે-ભ્યોડપિ અવેદકેભ્યો વનસ્પતિકાધિકાનામનન્તગુણત્વાત્, 'સવેયમા' ત્રિસેસાહિયા' સવેદકાઃ સામાન્યતો વેદસહિતાઃ ત્રિશેષાધિકા ભવન્તિ, સ્ત્રીવેદ પુરુષવેદકાનામપિ તેષુ સમાવેશાત્ 'દાર' પઞ્ઠમ્ દારમ્-વેદદાર' સમાપ્તમ્ ॥ મૂ. ૧૧ ॥

કપાયદારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્-પૃષ્ઠિ ણં મંતે ! સકસાઈણં, કોહકસાઈણં, માણ-કસાઈણં, માયાકસાઈણં, લોહકસાઈણં, અકસાઈણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુછા વા, ત્રિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઠ્વત્થોવા જીવા અકસાઈ, માણકસાઈ અણંતગુણાઃ, કોહકસાઈ ત્રિસેસાહિયા, માયાકસાઈ ત્રિસેસાહિયા, લોહ-કસાઈ ત્રિસેસાહિયા, સકસાઈ ત્રિસેસાહિયા, દારં ॥ સૂ. ૧૨ ॥

અર્થાત્ સિદ્ધ આદિ જીવ અનન્તગુણા હૈં ક્યોંકિ જો સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ ઓર નપુંસકવેદ સે રહિત હો જેસે સમી જીવ, જો નૌવેં ગુણસ્થાન કે કુછ ડપરિ ભાગસે આગે કે તથા આગે કે ગુણસ્થાનોં કે જીવ સે ડપર કે હૈં તથા સિદ્ધ હૈં, વે સમી અવેદી કહલાતે હૈં ઓર સિદ્ધ જીવ અનન્ત હૈં । અવેદકોં કી અપેક્ષા નપુંસકવેદી અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ સમી વનસ્પતિકાધિક જીવ નપુંસકવેદી હૈં ઓર વે સિદ્ધોં સે મી અનન્તગુણિત હૈં । નપુંસકવેદિયોં કી અપેક્ષા સામાન્ય સવેદી જીવ ત્રિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ડનમેં સ્ત્રીવેદી ઓર પુરુષવેદી મી સમ્મિલિત હૈં ॥ ૧૧ ॥

છઢ્ઠા વેદદાર સમાપ્ત

અપેક્ષાએ અવેદક અર્થાત્ સિદ્ધ આદિ જીવ અનન્ત ગણા છે, જેમકે જે સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુંસક વેદથી રહિત હોય એવા બધા જીવ, જે નવમા ગુણસ્થાનના કાંઈક ઊપરના ભાગથી આગળના તથા ગુણસ્થાનના જીવથી ઊપરના છે તથા સિદ્ધ છે, તેઓ બધા અવેદી કહેવાય છે. અને સિદ્ધ જીવ અનન્ત છે અવેદકોની અપેક્ષાએ નપુંસક વેદી અનન્ત ગણા છે, કેમકે બધા વનસ્પતિકાધિક જીવ નપુંસક વેદી છે અને તેઓ સિદ્ધોથી પણ અનન્ત ગણિત છે નપુંસક વેદિયોની અપેક્ષાએ સામાન્ય સવેદી જીવ ત્રિશેષાધિક છે કેમકે તેઓમા સ્ત્રીવેદી અને પુરુષવેદી પણ સમિલિત છે ॥ ૧૧ ॥

છઠ્ઠું વેદદાર સમાપ્ત

છાયા-એવાં સહુ મદન્ત ! સક્ષાયાયિનામ્, ક્રોધરૂપાયિનામ્ માનક્રાયાયિનામ્, માયાકપાયિનામ્, લોભરૂપાયિનામ્, અરૂપાયિનામ્ કતરે કતરેભ્યઃ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ અરૂપાયિણઃ, માનક્રાયાયિણોઽનન્તગુણાઃ, ક્રોધરૂપાયિણો વિશેષાધિકાઃ, માયા કપાયિણો વિશેષાધિકાઃ, લોભકપાયિણો વિશેષાધિકાઃ, સકપાયિણો વિશેષાધિકાઃ । ॥૧૨॥

ટીકા—અથ કપાય દ્વારમવિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાઢ—

કપાયદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (સકસાઈણં) કપાય વાલોં (કોહકસાઈણં) ક્રોધ કપાય વાલોં (માણકસાઈણં) માનકપાય વાલોં (માયા કસાઈણં) માયા કપાય વાલોં (લોહ કસાઈણં) લોભ કપાય વાલોં (અકસાઈણ ય) ઓર અકપાયોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં । (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા જીવા અકસાઈ) સવસે કમ જીવ અકપાયી હૈં (માણકસાઈ અણંતગુણા) માનકપાય વાલે અનન્તગુણા હૈં (કોહકસાઈ વિસેસાહિયા) ક્રોધ કપાય વાલે વિશેષાધિક હૈં (માયાકસાઈ વિસેસાહિયા) માયા કપાય વાલે વિશેષાધિક હૈં (લોહકસાઈ વિસેસાહિયા) લોભ કપાય વાલે વિશેષાધિક હૈં (સકસાઈ વિસેસાહિયા) સકપાય જીવ વિશેષાધિક હૈં ।

અથ કપાયોં કી અપેક્ષા સે જીવોં કા અલ્પવહુત્વ કહતે હૈં—

કપાય દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) ભગવન્ ! આ (સકસાઈણં) કપાયો વાળા (કોહ કસાઈણ) ક્રોધ કપાય વાળા (માણકસાઈણ) માન કપાય વાળા (માયાકસાઈણ) માયા કપાય વાળા (લોહકસાઈણ) લોભ કપાય વાળા (અકસાઈણ ય) અને અકપાયોમા (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા જીવા અકસાઈ) બધાથી ઓછા એવ અકપાયી છે (માણકસાઈ અણંતગુણા) માન કપાયવાળા અનન્તગણ છે (કોહ કસાઈ વિસેસાહિયા) ક્રોધ કપાયવાળા વિશેષાધિક છે (માયા કસાઈ વિસેસાહિયા) માયા કપાય વાળા વિશેષાધિક છે (લોહકસાઈ વિસેસાહિયા) લોભ કપાય વાળા વિશેષાધિક છે (સકસાઈ વિસેસાહિયા) સકપાયી એવ વિશેષાધિક છે.

હવે કપાયોની અપેક્ષાએ એવોનુ અલ્પત્વ બહુત્વ કહે છે

‘एएसिणं भंते ! सरुसाईणं’ गौतमः पृच्छति—हे मदन्त ! एतेषा सखु सरुपा-
यिणा—रुपायोदयाताम् कषायः रुपायोदयः रुपायेण रुपायोदयेन सहिताः
सरुपायाः कषायोदयवन्त इत्यर्थः, विपाकावस्था गताः स्तोदयमुपदर्शयन्तः
कषायकर्मपरमाणवस्ते विधन्ते येषां ते सरुपायिणः रुपायोदयसहिता इत्या-
शयः, ‘कोदरुसाईणं’ क्रोधरुपायिणाम्—क्रोधरुपायपरिणामवताम्, ‘माणरुसा-
ईणं’ मानरुपायिणाम्—मानरुपायपरिणामवताम् ‘मायरुसाईणं’ मायरुपायि-
णाम्—मायरुपायपरिणामवता ‘लोदरुसाईणं’ लोभरुपायिणाम्—लोभरुपायपरि-
माणवताम् ‘अरुसाईण य’ अरुपायिणान् कषायपरिणामरहितानाम् मध्ये ‘कयरे
कयरेद्धितो’ कतरे कतरेभ्यः ‘अल्पा वा, बहुया वा, तुल्या वा, विशेषा-
धिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भग-
वान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘रागान्योरा जीरा अरुसाई’ सर्वस्तोकाः
—सर्गेभ्योऽल्पाः, जीवाः अरुपायिणः—रुपायपरिमाणरहिता भवन्ति, कतिपया-
नामर्हत्प्रभृतीनां मनुष्याणां सिद्धनाश्च अरुपायित्वात् तेभ्यः ‘माणरुसाई अणत-

टीકાર્થ—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! इन सक
पायी अर्थात् जिनमें कषाय का उदय विद्यमान है ऐसे जीवों में तथा
क्रोधकषायी अर्थात् क्रोधकषाय के परिणाम वाले, मानकषायी अर्थात्
मानकषाय के परिणाम वाले, मायाकषायी अर्थात् मायाकषाय के
परिणाम वाले, लोभकषायी अर्थात् लोभकषाय के परिणाम वाले
तथा अकषायी अर्थात् कषाय रूप परिणाम से रहित जीवों में कौन
किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! અકષાયી અર્થાત્ કષાય
પરિણામ સે રહિત જીવ સર્વેસે કમ હૈ કયોંકિ કતિપયક્ષીણ કષાય
આદિ ગુણસ્થાનોં વાલે તથા સિદ્ધ જીવ કષાય સે રહિત હોતે હૈ ।

टीकार्थ—श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे छे—भगवन् ! आ सकषायी अर्थात्
नेओमा कषायने उदय विद्यमान छे ओवा लवेमा तथा क्रोध कषायी अर्थात्
क्रोधकषायना परिणामवाणा, मानकषायी अर्थात् मानकषायना परिणामवाणा, माया
कषायी अर्थात् मायाकषायना परिणामवाणा, लोभकषायी अर्थात् लोभकषायना
परिणामवाणा तथा अकषायी अर्थात् कषाय रूप परिणामधी रहित लवेमाधी
कोलु कोनी अपेक्षाओ अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હૈ ગૌતમ ! અકષાયી અર્થાત્ કષાય પરિ
ણામથી રહિત બધાથી ઓછા છે, કેમકે કેટલાક ક્ષીણકષાય આદિ ગુણસ્થાનો
વાળા તથા સિદ્ધ જીવજ કષાયથી રહિત હોય છે અકષાયી જીવોની અપેક્ષાએ

ગુણા' માનકપાયિણઃ માનકપાયપરિણામવન્તઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પદસ્યપિ જીવનિકાયેષુ માનકપાયપરિમાણસ્ય સમુપલભ્યમાનત્તાત્, તેભ્યઃ 'ક્રોઢકસાઈ વિસેસાદિયા' ક્રોધકપાયપરિણામવન્તઃ, વિશેષાધિકાઃ, કિંચિદધિકા ભવન્તિ, માનકપાયપરિણામકાલાપેક્ષયા ક્રોધરૂપાયપરિણામકાલસ્ય વિશેષાધિકૃત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—'માયાકસાઈ વિસેસાદિયા' માયારૂપાયિણઃ—માયારૂપાય પરિમાણવન્તઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, ક્રોધકપાય પરિણામકાલાપેક્ષયા માયાકપાયપરિણામકાલસ્ય વિશેષાધિકૃતાન્, તેભ્યોઽપિ 'લોઢકસાઈ વિસેસાદિયા' લોભકપાયિણઃ—લોભકપાય-પરિણામવન્તઃ, વિશેષાધિકા ભવન્તિ, માયાકપાયપરિણામકાલાપેક્ષયા લોભકપાય-પરિણામકાલસ્ય કિંચિદધિકૃત્વાત્, લોભરૂપાયિભ્યોઽપિ 'સકસાઈ વિસેસાદિયા' સકપાયિણઃ સકપાયોદયાઃ વિશેષાધિકાઃ—કિંચિદધિકા ભવન્તિ, માનાદિ કપાય-પરિણામવતામપિ તેષુ સમાવેશાત્ 'દાર' સમાપ્તમ્ કપાયદ્વાર સમાપ્તમ્ ॥૨૦ ૧૨॥

અકષાયી જીવોં કી અપેક્ષા માનકષાયી અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ છહોં જીવનિકાયોં મેં માનકષાય પાયા જાતા હૈં । ઉનકી અપેક્ષા ક્રોધ કષાયી જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ માનકષાય રૂપ પરિણામ કી અપેક્ષા ક્રોધકપાય કે પરિણામ કા કાલ કુછ અધિક હૈં । ક્રોધક-ષાયી જીવોં કી અપેક્ષા માયાકષાયી જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોં કિ ક્રોધકષાય રૂપ પરિણામ કે કાલ કી અપેક્ષા માયાકષાય રૂપ પરિ-ણામ કા કાલ વિશેષાધિક હૈં । માયાકષાયી જીવોં કી અપેક્ષા લોભ કષાયી વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ માયાકષાય પરિણામ કે કાલ કી અપેક્ષા લોભકષાય પરિણામ કા કાલ કુછ અધિક હૈં । લોભકષાયી જીવોં કી અપેક્ષા સકષાય અર્થાત્ સામાન્ય કષાયોદય વાલે જીવ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ માનકષાયી આદિ સમી કા હનમેં સમાવેશ હૈં । સાતમાં કષાયદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૨॥

માનકષાયી અનન્તગુણા છે, કેમકે છએ જીવનિકાયેમા માનકષાય મળી આવે છે તેમની અપેક્ષાએ ક્રોધ કષાયી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે માનકષાય રૂપ પરિણામની અપેક્ષાએ ક્રોધકષાયના પરિણામનોકાળ કાંઈક અધિક છે. ક્રોધ કષાયી જીવોની અપેક્ષાએ માયાકષાયી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે ક્રોધકષાય રૂપ પરિણામના કાળની અપેક્ષાએ માયાકષાય રૂપ પરિણામનો કાળ વિશેષા-ધિક છે માયાકષાયી જીવોની અપેક્ષાએ લોભ કષાયી વિશેષાધિક છે, કેમકે માયા કષાય પરિણામની અપેક્ષાએ લોભ કષાય પરિણામનો કાળ કાંઈક અધિક છે, લોભકષાયી જીવોની અપેક્ષાએ સકષાય અર્થાત્ સામાન્ય કષાયોદય વાળા જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે માયાકષાયી આદિ ગધાનો એમનામા સમાવેશ છે ॥૧૨॥

लेश्याद्वारवक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते ! जीवाणं सलेस्साणं किण्हलेस्साणं, नीललेस्साणं, काउलेस्साणं, तेउलेस्साणं, पम्हलेस्साणं, सुक्कलेस्साणं, अलेस्साण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा, पम्हलेस्सा संखेज्जगुणा, तेउलेस्सा संखेज्जगुणा, अलेस्सा अणंतगुणा, काउलेस्सा अणंतगुणा, नीललेस्सा विसेसाहिया, कण्हलेस्सा विसेसाहिया, सलेस्सा विसेसाहिया, दारं ॥सू० १३॥

छाया—एतेषां सबु भदन्त ! जीवानां सलेश्यानां, कृष्णलेश्यानां, नीललेश्यानां, कापोतलेश्यानाम्, तेजोलेश्यानां, पद्मलेश्यानाम्, शुक्ललेश्यानाम् अलेश्यानाञ्च कतरे कतरेम्योऽल्पा वा, बहुला वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः शुक्ललेश्याः, पद्मलेश्याः संख्येयगुणाः, तेजोलेश्याः संख्ये-

लेश्याद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों (सलेस्साणं) लेश्या सहितों (किण्हलेस्साणं) कृष्ण लेश्या वालों (नीललेस्साणं) नीललेश्या वालों (काउलेस्साणं) कापोत लेश्या वालों (तेउलेस्साणं) तेजोलेश्या वालों (पम्हलेस्साणं) पद्म लेश्या वालों (सुक्कलेस्साणं) शुक्ल लेश्या वालों (अलेस्साण य) और लेश्या रहितों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा) सब से कम जीव शुक्ल-

लेश्याद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसिण भंते !) भगवन् ! आ (जीवाण) एवे (सलेस्साण) लेश्या सहितो (किण्हलेस्साण) कृष्ण लेश्यावाणा (नीललेस्साण) नील लेश्यावाणा (काउ लेस्साण) कापोत लेश्यावाणा (तेउलेस्साण) तेजे लेश्यावाणा (पम्हलेस्साण) पद्मलेश्यावाणा (सुक्कलेस्साणं) शुक्ल लेश्यावाणा (अलेस्साण य) अने लेश्या रहितोभा (कयरे कयरेहिंतो) केणु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धन्या, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा जीवा सुक्कलेस्सा) अधाथी ओछा एव

યગુણાઃ, અલેશ્યાઃ અનન્તગુણાઃ કાપોતલેશ્યાઃ અનન્તગુણાઃ, નીલલેશ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ, કૃષ્ણલેશ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ સલેશ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ, દ્વારમ્ ॥ ૧૩ ॥

ટીકા—અથ લેશ્યાદ્વારમધિકૃત્ય લેશ્યાવતામલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ્ય
—‘एएसिणं भंते ! जीवाणं सलेस्साणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानां सले-
श्यानां समुच्चयलेश्यावताम्, ‘किण्हलेस्साणं’ कृष्णलेश्याना ‘नीललेस्साणं’
नीललेश्यानाम् ‘काउलेस्साणं’ कापोतलेश्यानाम्, ‘तेजलेस्साणं’ तेजोलेश्यानाम्
‘पम्हलेस्साणं’ पद्मलेश्यानाम्, ‘सुकलेस्साणं’ ‘शुक्ललेश्यानाम्, ‘अलेस्साण य’
अलेश्यानाश्च—लेश्या रहितानाम् मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः
‘अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा?’ अल्पा वा, बहुका वा,
लेश्या वाले हैं (पम्हलेस्सा संखेज्जगुणा) पद्मलेश्या वाले संख्यातगुणा
हैं (तेजलेस्सा संखेज्जगुणा) तेजोलेश्या वाले संख्यातगुणा हैं (अलेस्सा
अणंतगुणा) लेश्या रहित अनन्तगुणा हैं (काउलेस्सा अणंतगुणा)
कपोत लेश्यावाले अनन्तगुणा हैं (नीललेस्सा विसेसाहिया) नीललेश्या
वाले विशेषाधिक हैं (कण्हलेस्सा विसेसाहिया) कृष्णलेश्या वाले विशेष-
ाधिक हैं (सलेस्सा विसेसाहिया) सलेश्य विशेषाधिक हैं ।

ટીકાર્થ—અવ લેશ્યોંની અપેક્ષા જીવોં ની અલ્પવહુત્વ કહતે હૈ—
શ્રી ગૌતમ સ્વામી ને પ્રશ્ન કિયા—હે ભગવન્ ! ઇન સલેશ્ય અર્થાત્
લેશ્યા વાલે સમુચ્ચય જીવોં મેં, કૃષ્ણલેશ્યા વાલે, નીલ લેશ્યા વાલે,
કાપોત લેશ્યા વાલે, તેજોલેશ્યા વાલે, પદ્મ લેશ્યો વાલે, શુક્લલેશ્યા
વાલે ઓર અલેશ્ય અર્થાત્ લેશ્યા રહિત જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ,
બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈ ?

શુકલ લેશ્યાવાળા છે (પમ્હલેસ્સા સંખેજ્જગુણા) પદ્મ લેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા
છે (તેજલેસ્સા સંખેજ્જગુણા) તેજો લેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા છે (અલેસ્સા અણત
ગુણો) લેશ્યા રહિત અનન્તગણા છે (કાઉલેસ્સા અણતગુણા) કપોત લેશ્યાવાળા
અનન્તગણા છે (નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા) નીલ લેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે
(કણ્હલેસ્સા વિસેસાહિયા) કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે (સલેસ્સા વિસેસાહિયા)
સલેશ્યા વિશેષાધિક છે.

હવે લેશ્યાઓની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ કહે છે
ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો—ભગવન્ ! આ સલેશ્ય અર્થાત્
લેશ્યાવાળા સમુચ્ચય જીવોમા, કૃષ્ણલેશ્યાવાળા, નીલલેશ્યાવાળા, કાપોતલેશ્યા
વાળા તેજોલેશ્યાવાળા, પદ્મલેશ્યાવાળા, શુકલલેશ્યાવાળા અને અલેશ્ય અર્થાત્
લેશ્યારહિત જીવોમા કેાણુ કેાનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

તુલ્યા વા, વિગેષાપિક્ષા વા ભવન્તિ, ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગૌતમ !’ હે ગૌતમ ! ‘સંગતગોપા જીવા મુક્તેસ્તા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેધ્યોડલ્યાઃ, જીવાઃ શુક્લલેશ્યા ભવન્તિ, શુક્લા લેશ્યા યેષા તે શુક્લલેશ્યાઃ इत्यर्थः, લાન્તકાદિષુ અનુત્તરાન્તેષુ વૈમાનિકદેવેષુ કતિપયેષુ ચ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેષુ કર્મભૂમિકેષુ સંખ્યે-યનર્પાયુષ્કેષુ મનુષ્યેષુ નિર્યચસ્ત્રીપુરુષેષુ ચ કતિપયેષુ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેષુ શુક્લલે-શ્યાયાઃ સંગતવાત્, તેભ્યઃ ‘પદ્મલેસ્તા સંખેજ્જગુણા’ પદ્મલેશ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પદ્મલેશ્યાયાઃ સનત્કુમારમાહેન્દ્રવ્રજ્જલોકકલ્પવાસિદેવેષુ પ્રતુરગર્ભવ્યુ-ત્ક્રાન્તિકેષુ ગર્ભભૂમિજેષુ સંખ્યેયનર્પાયુષ્કેષુ મનુષ્યસ્ત્રીપુરુષેષુ તથા ગર્ભવ્યુ-ત્ક્રાન્તિકતિર્યગ્યોનિરુસ્ત્રીપુરુષેષુ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેષુ સદ્ભાવાત્, સનત્કુમારાદિ દેવાદીનાશ્ચ સમુદિતાના લાન્તકાદિદેવાદિભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વાત્ શુક્લલેશ્યા-

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સચસે કમ જીવ શુક્લ-લેશ્યા વાલે હે, કયોકિ શુક્લલેશ્યા સિર્ષ લાન્તક સે લગા કર અનુ-ત્તરૌપપાતિક વૈમાનિક દેવોં મેં, કતિપય ગર્ભજ કર્મભૂમિ કે સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં મેં તથા કતિપય સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે નિર્યચ સ્ત્રી-પુરુષોં મેં હી પાઈ જાતી હૈ । શુક્લલેશ્યા વાલોં કી અપેક્ષા પદ્મલેશ્યા વાલે સંખ્યાત ગુણા હૈં, કયોકિ વહ સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર તથા વ્રજ્જલોક કલ્પ કે નિવાસી દેવોં મેં, વહુસંખ્યક ગર્ભજ કર્મભૂમિજ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્ય સ્ત્રીપુરુષોં મેં તથા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ નિર્યચ સ્ત્રી-પુરુષોં મેં પાઈ જાતી હૈ ઓર યે સનત્કુમાર દેવ આદિ લાન્તક દેવ આદિ સે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ઇસ કારણ શુક્લલેશ્યા વાલોં સે પદ્મલેશ્યા વાલે સંખ્યાત

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા છવ શુક્લ લેશ્યાવાળા છે, કેમકે શુક્લ લેશ્યા ફક્ત લાન્તકથી લઈને અનુત્તરૌપપાતિક વૈમાનિક દેવોમાં, કેટલાક ગર્ભભૂમિ ભૂમિના સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોમાં તથા કતિપય સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા તિર્યચ સ્ત્રી પુરુષોમાં જ મળી આવે છે શુક્લ લેશ્યાવાળાઓની અપેક્ષાએ પદ્મલેશ્યાવાળા સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તે સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર તથા વ્રજ્જલોક કલ્પના નિવાસીદેવોમાં, બહુસંખ્યક ગર્ભજ કર્મભૂમિજ સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા મનુષ્ય સ્ત્રી પુરુષોમાં તથા સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા ગર્ભજ તિર્યચ સ્ત્રી પુરુષોમાં મળી આવે છે અને આ સનત્કુમારદેવ આદિ લાન્તક દેવ આદિથી સંખ્યાત ગણા અધિક છે, એ કારણે શુક્લ લેશ્યા વાળાઓથી પદ્મ લેશ્યાવાળા સંખ્યાત

કેભ્યઃ પદ્મલેશ્યાકાના સંખ્યેયગુણત્વં યુક્તમ્, તેભ્યાંડપિ 'તેજલેશ્યા સંગંજગુણા' તેજોલેશ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ગચન્તિ, તેજોલેશ્યાયાઃ સર્વેષુ સૌર્મજ્ઞાનજ્યોતિષ્ક-દેવેષુ કતિપયેષુ ચ ભાનપતિવાનવ્યન્તરગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિઋતિર્યગ્યોનિરુપચ્ચેન્દ્રિય મનુષ્યેષુ વાદરપર્યાપ્તકેન્દ્રિયેષુ ચ સદ્ભાવાન્,

અગ્રેદમવનેયમ્-યદ્યપિ જ્યોતિષ્કાણા ભવનવાસિભ્યઃ સનત્કુમારાદિ દેને, ચ-શ્ચાસંખ્યેયગુણત્વેન તેજોલેશ્યાકાનામસંખ્યેયગુણતાં પ્રાપ્તં તથાપિ પદ્મલેશ્યાકેભ્ય-સ્તેજોલેશ્યાકાનાં સંખ્યેયગુણત્વમેવ યુક્તમ્, તિર્યગભિશ્ચકેભ્ય એવ પદ્મલેશ્યાકેભ્ય-સ્તિર્યગ્મિશ્ચાણામેવ તેજોલેશ્યાકાના પ્રરૂપિતત્વેન, તિરશ્ચાચ પદ્મલેશ્યાકાના-મપિ અતિવહુત્વેન સંખ્યેયગુણત્વમેવ તેજોલેશ્યાકાના નાસંખ્યેયગુણત્વમિતિ,

ગુણા અધિક કહે गए हैं । પદ્મલેશ્યા ચાલો સે તેજોલેશ્યા ચાલે સંખ્યાતગુણા અધિકુ हैं, ક્યોકિ તેજોલેશ્યા સગી સૌધર્મ ઔર ईशान कल्प के वैमानिक देवों में, ज्योतिष्क देवो मे, कतिपय भवनपति और वानव्यन्तर देवों में, गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यचों और मनुष्यों में तथा वादर पर्याप्त एकेन्द्रियों में भी पाई जाती है । यहां यह बात ध्यान देने योग्य है-यद्यपि ज्योतिष्क देव, भवनवासियो तथा सनत्-कुमार आदि देवों की अपेक्षा असंख्यात गुणा हैं, अतएव तेजो-लेश्या चाले जीव असंख्यातगुणे होने चाहिए, तथापि पद्मलेश्या चालों से तेजोलेश्या चाले जीव संख्यातगुणे ही हैं, क्योकि पद्मलेश्या चाले जो कहे गए हैं उनमें तिर्यच शामिल हैं और तेजोलेश्या चालों में भी तिर्यच शामिल हैं और तिर्यच बहुत से पद्मलेश्या चाले भी होते हैं, अतएव तेजोलेश्या चाले संख्यातगुणे ही हो सकते हैं, असं-

ગણા અધિક કહેલા છે પદ્મલેશ્યા વાળાથી તેજોલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તેજોલેશ્યા બધા સૌધર્મ અને ઇશાન કલ્પના વૈમાનિક દેવોમા, જ્યો-તિષ્ક દેવોમા, કેટલાક ભવનપતિ અને વાનવ્યન્તર દેવોમા, ગર્ભજ પંચે-ન્દ્રિય તિર્યચો અને મનુષ્યોમા તથા બાદર પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોમા પણ મળી આવે છે અહિ આ વાત ધ્યાન દેવાયોગ્ય છે-યદ્યપિ જ્યોતિષ્ક દેવ, ભવન વાસિયો તથા સનત્કુમાર આદિ દેવોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા છે, તેથી જ તેજોલેશ્યાવાળા જીવ અસંખ્યાતગણા હોવા જોઈએ તથાપિ પદ્મલેશ્યા વાળાઓથી તેજોલેશ્યાવાળા જીવ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે પદ્મલેશ્યાવાળા જે કહેલા છે, તેઓમા તિર્યચ સામેલ છે અને તેજોલેશ્યાવાળાઓમા પણ તિર્યચ સામેલ છે અને તિર્યચોમા ઘણા પદ્મલેશ્યા વાળા પણ હોય છે, તેથી જ તેજોલેશ્યાવાળા સંખ્યાતગણા જ બની શકે છે. અસંખ્યાતગણા નહિ.

તેભ્યોઽપિ 'અલેક્ષ્યા અણંતગુણા' અલેક્ષ્યાઃ લેક્ષ્યારહિતાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ- 'કાપોતલેક્ષ્યા' કાપોતલેક્ષ્યાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, વનસ્પતિકાયિકેત્વપિ કાપોતલેક્ષ્યાયાઃ સદ્ભાવાત્ વનસ્પતિ- કાયિકાનાઞ્ચ સિદ્ધેભ્યોપિ અનન્તગુણત્વાત્, તેભ્યોપિ 'નીલલેક્ષ્યા વિસેસાદિયા' નીલલેક્ષ્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અત્યધિકાના નીલલેક્ષ્યાયાઃ સદ્ભાવાત્, તેભ્યોપિ 'કૃષ્ણલેક્ષ્યા વિસેસાદિયા' કૃષ્ણલેક્ષ્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અત્યધિ- કતમાનાં કૃષ્ણલેક્ષ્યાયા' સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'સલેક્ષ્યા વિસેસાદિયા' સલેક્ષ્યાઃ સામાન્યેન લેક્ષ્યાચ્ચન્તઃ, વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર નીલલેક્ષ્યા કાદીનામપિ સમાવેશાત્ इति 'દારં' અપ્તમમ્ લેક્ષ્યાદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ ૧૩ ॥

દષ્ટિદ્વારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं सम्मदिट्ठीणं मिच्छादि-
ट्ठीणं सम्मामिच्छदिट्ठीणं कयरे कयरेहितो अप्पा वा, बहुया
वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा
सम्मामिच्छदिट्ठी, सम्मदिट्ठी अणंतगुणा, मिच्छादिट्ठी अणंत-
गुणा, दारं ॥सू० १४॥

ख्याતગુણા નહીં । તેજોલેક્ષ્યા વાલોં સે અલેક્ષ્ય-લેક્ષ્યા રહિત જીવ અનન્ત ગુણા હૈ, ક્યોંકિ અલેક્ષ્યોં મેં સિદ્ધ અનન્ત હૈં । અલેક્ષ્યોં કી અપેક્ષા કાપોત લેક્ષ્યાવાલે અનન્ત ગુણા હૈં, ક્યોંકિ વનસ્પતિકાયિકોં મેં ભી કાપોતલેક્ષ્યા કા સદ્ભાવ હૈ ઓર વનસ્પતિકાયિક સિદ્ધોં સે ભી અનન્તગુણા હૈ । કાપોત લેક્ષ્યા વાલોં કી અપેક્ષા નીલ લેક્ષ્યા વાલે વિશેષાધિક હૈ ઓર નીલલેક્ષ્યા વાલોં સે કૃષ્ણલેક્ષ્યા વાલે વિશેષાધિક હૈં । ઉનકી અપેક્ષા સામાન્ય સલેક્ષ્ય જીવ વિશેષાધિક હૈં ક્યોં કિ ઉનમેં નીલ લેક્ષ્યા વાલે આદિ ભી શામિલ હૈં ।

आठवां लक्ष्याद्वार समाप्त ॥१३॥

તેજોલેક્ષ્યા વાળાઓથી અલેક્ષ્ય-લેક્ષ્યા રહિત જીવ અનન્તગુણા છે, કેમકે અલે-
ક્ષ્યોમા સિદ્ધ અનન્ત છે, અલેક્ષ્યોની અપેક્ષાએ કાપોતલેક્ષ્યાવાળા અનન્તગુણા છે,
કેમકે વનસ્પતિ કાયિકોમા પણ કાપોતલેક્ષ્યાનો સદ્ભાવ છે અને વનસ્પતિ-
કાયિક સિદ્ધોથી પણ અનન્તગુણા છે. કાપોતલેક્ષ્યા વાળાઓની અપેક્ષાએ નીલ-
લેક્ષ્યાવાળા વિશેષાધિક છે અને નીલલેક્ષ્યા વાળાઓથી કૃષ્ણલેક્ષ્યાવાળા વિશેષા-
ધિક છે તેઓની અપેક્ષાએ સામાન્ય સલેક્ષ્ય જીવ વિશેષાધિક છે કેમકે
તેઓમા નીલલેક્ષ્યાવાળા વિગેરેપણ મળેલા છે. આઠઠુ લેક્ષ્યાદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૩॥

છાયા—એતેવાં સુલુ મદન્ત ! જીવાનાં સમ્યગ્દૃષ્ટીના મિથ્યાદૃષ્ટીના, સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિના ચ કતરે કતરેભ્યોડલ્લા વા, વહુલા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટયઃ, સમ્યગ્દૃષ્ટયો ડનન્તગુણાઃ, મિથ્યાદૃષ્ટયોડનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ॥ ૧૪ ॥

ટીકા—અથ સમ્યક્ત્વદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવદ્વત્તાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—
'एएसि णं भंते ! जीवाणं' हे भदन्त ! एतेषां सुलु जीवानां 'सम्मद्विटीणं' सस्यग्दृष्टीनाम् 'मिच्छाद्विटीणं' मिथ्यादृष्टीनां 'सम्मामिच्छाद्विटीणं य' सस्यग्-

દૃષ્ટિદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं सम्मद्वि-
टीणं) सस्यग्दृष्टि जीवों (मिच्छाद्विटीणं) मिथ्यादृष्टियों (सम्मामिच्छ-
द्विटीण य) और सस्यग्मिथ्यादृष्टियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन
किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प,
बहुत, तुल्य या विशेषाधिक है ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा
जीवा) सबसे कम जीव (सम्मामिच्छद्विटी) सस्यग्मिथ्यादृष्टि अर्थात्
मिश्रदृष्टि हैं (सम्मद्विटी अणंतगुणा) सस्यग्दृष्टि अनन्तगुणा हैं,
(मिच्छाद्विटी अणंतगुणा) मिथ्यादृष्टि अनन्तगुणा हैं । ॥ १३ ॥

ટીકાર્થ—અવ દૃષ્ટિ કી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવદ્વત્ત્વ કી પ્રરૂ-
પણા કી જાતી હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! इन सस्यग्दृष्टि

દૃષ્ટિદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाणं सम्मद्विटीणं) सस्य-
ग्दृष्टि एवो (मिच्छाद्विटीणं) मिथ्यादृष्टियो (सम्मामिच्छद्विटीणं य) अने सस्य-
ग्मिथ्यादृष्टियोआ (कयरे कयरेहिंतो) कोषु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला
वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, धष्ठा, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा) णधाथी ओछा एव (सम्मामि-
च्छद्विटी) सस्यग् मिथ्या दृष्टि अर्थात् मिश्रदृष्टि छे. (सम्मद्विटी अणंत
गुण) सस्यग्दृष्टि अनन्त गष्ठा छे (मिच्छाद्विटी अणंतगुणा) मिथ्यादृष्टि
अनन्त गष्ठा छे ॥ १३ ॥

હવે દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે—

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે —હે ભગવાન્ ! आ सस्य-
ग्दृष्टि, मिथ्यादृष्टिअने मिश्रदृष्टि एवोआ कोषु कोनाथी अल्प, धष्ठा, तुल्य
अथवा विशेषाधिक छे ?

તેભ્યોઽપિ 'અલેસ્સા અણંતગુણા' અલેશ્યાઃ લેશ્યારહિતાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘કાપોતલેશ્યા’ કાપોતલેશ્યાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, વનસ્પતિકાયિકેષ્વપિ કાપોતલેશ્યાયાઃ સદ્ભાવાત્ વનસ્પતિકાયિકાનાઞ્ચ સિદ્ધેભ્યોપિ અનન્તગુણત્વાત્, તેભ્યોપિ ‘નીલલેસ્સા વિસેસાહિયા’ નીલલેશ્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અત્યધિકાના નીલલેશ્યાયાઃ સદ્ભાવાત્, તેભ્યોપિ ‘કૃષ્ણલેસ્સા વિસેસાહિયા’ કૃષ્ણલેશ્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અત્યધિકતમાનાં કૃષ્ણલેશ્યાયાઃ સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સલેસ્સા વિસેસાહિયા’ સલેશ્યાઃ સામાન્યેન લેશ્યાવન્તઃ, વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર નીલલેશ્યા કાદીનામપિ સમાવેશાત્ ઇતિ ‘દારં’ અષ્ટમમ્ લેશ્યાદ્દારં સમાપ્તમ્ ॥ ૧૩ ॥

દષ્ટિદારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं सम्मदिट्ठीणं मिच्छादि-
ट्ठीणं सम्मामिच्छदिट्ठीणं कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया
वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा
सम्मामिच्छदिट्ठी, सम्मदिट्ठी अणांतगुणा, मिच्छादिट्ठी अणांत-
गुणा, दारं ॥सू० १४॥

હયાતગુણા નહીં । તેજોલેશ્યા વાલોં સે અલેશ્ય-લેશ્યા રહિત જીવ અનન્ત ગુણા હૈં, કયોંકિ અલેશ્યોં મેં સિદ્ધ અનન્ત હૈં । અલેશ્યોં કી અપેક્ષા કાપોત લેશ્યાવાલે અનન્ત ગુણા હૈં, કયોંકિ વનસ્પતિકાયિકોં મેં ભી કાપોતલેશ્યા કા સદ્ભાવ હૈં ઓર વનસ્પતિકાયિક સિદ્ધોં સે ભી અનન્તગુણા હૈં । કાપોત લેશ્યા વાલોં કી અપેક્ષા નીલ લેશ્યા વાલે વિશેષાધિક હૈં ઓર નીલલેશ્યા વાલોં સે કૃષ્ણલેશ્યા વાલે વિશેષાધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા સામાન્ય સલેશ્ય જીવ વિશેષાધિક હૈં કયોં કિ ડનમેં નીલ લેશ્યા વાલે આદિ ભી શામિલ હૈં ।

आठवां लेश्याद्वार समाप्त ॥१३॥

તેજોલેશ્યા વાળાઓથી અલેશ્ય-લેશ્યા રહિત જીવ અનન્તગણા છે, કેમકે અલેશ્યોમા સિદ્ધ અનન્ત છે, અલેશ્યોની અપેક્ષાએ કાપોતલેશ્યાવાળા અનન્તગણા છે, કેમકે વનસ્પતિ કાયિકેમા પણ કાપોતલેશ્યાનો સદ્ભાવ છે અને વનસ્પતિકાયિક સિદ્ધોથી પણ અનન્તગણા છે. કાપોતલેશ્યા વાળાઓની અપેક્ષાએ નીલ-લેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે અને નીલલેશ્યા વાળાઓથી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિશેષાધિક છે તેઓની અપેક્ષાએ સામાન્ય અલેશ્ય જીવ વિશેષાધિક છે કેમકે તેઓમા નીલલેશ્યાવાળા વિશેષ પણ મળેલા છે. આઠમું લેશ્યાદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૩॥

છાયા—એતેપાં સુલુ મદન્ત ! જીવાનાં સમ્યગ્દૃષ્ટીના મિથ્યાદૃષ્ટીનાં, સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિનાં ચ કતરે કતરેભ્યોડલા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટયઃ, સમ્યગ્દૃષ્ટયો ડનન્તગુણાઃ, મિથ્યાદૃષ્ટયોડનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ॥ ૧૪ ॥

ટીકા—અથ સમ્યક્ત્વદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ—
'એસિ ણં મંતે ! જીવાણ' હે મદન્ત ! એતેપા સલુ જીવાનાં 'સમ્મદ્દિટ્ઠીણં' સમ્યગ્દૃષ્ટીનામ્ 'મિચ્છાદિટ્ઠીણં' મિથ્યાદૃષ્ટીના 'સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠીણં ય' સમ્યગ્-

દૃષ્ટિદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! इन (जीवाणं सम्मद्वि-
ट्ठीणं) सत्यगृष्टि जीवों (मिच्छाद्विट्ठीणं) मिथ्यादृष्टियों (सम्मामिच्छ-
द्विट्ठीण य) और सत्यग्मिथ्यादृष्टियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन
किससे (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प,
बहुत, तुल्य या विशेषाधिक है ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा
जीवा) सबसे कम जीव (सम्मामिच्छद्विट्ठी) सत्यग्मिथ्यादृष्टि अर्थात्
मिश्रदृष्टि हैं (सम्मद्विट्ठी अणंतगुणा) सत्यगृष्टि अनन्तगुणा हैं,
(मिच्छाद्विट्ठी अणंतगुणा) मिथ्यादृष्टि अनन्तगुणा हैं । ॥ १३ ॥

ટીકાર્થ—અવ દૃષ્ટિ કી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂ-
પણા કી જાતી હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! इन सत्यगृष्टि

દૃષ્ટિદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (जीवाणं सम्मद्विट्ठीणं) सत्य-
गृष्टि एवे (मिच्छाद्विट्ठीणं) मिथ्यादृष्टियो (सम्मामिच्छद्विट्ठीणं य) अने सत्य-
ग्मिथ्यादृष्टियोभा (कयरे कयरेहिंतो) कोषु कोनाथी (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला
वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, धष्ठा, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा) णधाथी ओछा एव (सम्म-
मिच्छद्विट्ठी) सत्यक्ष मिथ्या दृष्टि अर्थात् मिश्रदृष्टि छे. (सम्मद्विट्ठी अणत
गुण) सत्यगृष्टि अनन्त गण्ठा छे (मिच्छाद्विट्ठी अणंतगुणा) मिथ्यादृष्टि
अनन्त गण्ठा छे ॥ १३ ॥

હવે દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ વહુત્વની પ્રરૂપણા કરાય છે—

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવાન્ ! આ સત્ય
ગૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિઅને મિશ્રદૃષ્ટિ જીવોમા કોણુ કોનાથી અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય
અથવા વિશેષાધિક છે ?

મિથ્યાદૃષ્ટીનાશ્ચ ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, બહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવા જીવા સમ્મમિચ્છાદિટ્ઠી’ સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટયો ભવન્તિ, સમ્યક્મિથ્યાદૃષ્ટિપરિણામકાલસ્યાન્તર્મુહૂર્તપ્રમાણમાત્રતયાસ્ત્યલ્પત્વેન તેષાં પ્રશ્નકાલે અલ્પાનામેવોપલભ્યમાનત્વાત્, તેભ્યઃ ‘સમ્મદિટ્ઠી’ સમ્યગ્દૃષ્ટયઃ સિદ્ધતીર્થકુરાદયઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—‘મિચ્છાદિટ્ઠી અણંતગુણા’ મિથ્યાદૃષ્ટયઃ એકેન્દ્રિયાદયઃ, અનન્તગુણા ભવન્તિ, સિદ્ધેભ્યોઽપિ વનસ્પતિકાયિકાનામ્ મિથ્યાદૃષ્ટીનામનન્તગુણત્વાત્, इत्याशयः ‘दार’ नवमं दृष्टिद्वारम् समाप्तम् ॥१४॥

જ્ઞાનદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—एएसि षां भंते ! जीवाणं आभिनिवोहियणाणीणं सुयणाणीणं, ओहिणाणीणं, मणपज्जवणाणीणं, केवलणाणीण य कयरे कयरेहिंतो, अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वतथोवा जीवा मणपज्जवणाणी, ओहिणाणी असंखेज्जगुणा, आभिनिवोहियणाणी, सुयनाणी दो वि

मिथ्यादृष्टि और मिश्रदृष्टि जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं ।

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम जीव सम्यग्-मिथ्यादृष्टि अर्थात् मिश्रदृष्टि वाले हैं, क्योंकि मिश्रदृष्टि का काल अन्तर्मुहूर्त मात्र है, इस कारण प्रश्न के समय वे थोड़े से ही हो सकते हैं । उनकी अपेक्षा सम्यग्दृष्टि अनन्तगुणा हैं, क्योंकि सिद्ध अनन्त हैं और वे सम्यग्दृष्टियों में ही सम्मिलित हैं । सम्यग्दृष्टियों की अपेक्षा मिथ्यादृष्टि अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक आदि मिथ्यादृष्टि सिद्धों से भी अनन्तगुणा हैं । नौवां दृष्टिद्वार समाप्त ॥१४॥

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ સમ્યગ્-મિથ્યા દૃષ્ટિ અર્થાત્ મિશ્ર દૃષ્ટિ વાળા છે, કેમકે મિશ્ર દૃષ્ટિનો કાલ અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર છે, એ કારણે પ્રશ્નના સમયે તેઓ થોડાજ હોઈ શકે છે તેમની અપેક્ષાએ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અનન્તગણા છે, કેમકે સિદ્ધ અનન્ત છે અને તેઓ સમ્યગ્દૃષ્ટિઓમા જ સમ્મિલિત છે સમ્યગ્દૃષ્ટિઓની અપેક્ષાએ મિથ્યાદૃષ્ટિ અનન્તગણા છે, કેમકે વનસ્પતિકાયિક આદિ મિથ્યાદૃષ્ટિ સિદ્ધોથી પણ અનન્તગણા છે. નવમુ દૃષ્ટિદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૪ ॥

तुल्ला विसेसाहिया, केवलणाणी अणंतगुणा, एएसि णं भंते ! जीवाणं मइ अन्नाणीणं सुय अन्नाणीणं, विभंगणाणीण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी, मइ अन्नाणी सुय अन्नाणी दो वि तुल्ला अणंतगुणा, एएसि णं भंते ! जीवाणं आभिणिबोहियणाणीणं, सुयणाणीणं, ओहिनाणीणं, मणपज्जवनाणीणं, केवलनाणीणं, मइ अन्नाणीणं, सुय अन्नाणीणं, विभंगणाणीण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी, ओहिणाणी असंखेज्जगुणा, आभिणिबोहियनाणी, सुयनाणी दो वि तुल्ला विसेसाहिया, विभंगनाणी असंखेज्जगुणा, केवलनाणी अणंतगुणा मइ अन्नाणी सुय अण्णाणी य दो वि तुल्ला अणंतगुणा दारं ॥सु० १५॥

छाया--एतेपां खलु भदन्त ! जीवानाम् आभिनिबोधिकज्ञानिनाम्, श्रुतज्ञानिनाम्, अवधिज्ञानिनाम्, मनः पर्यवज्ञानिनाम्, केवलज्ञानिनाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम !

ज्ञानद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ--(एएसि णं भंते !) भगवन् ! इन (जीवाणं आभिनिबोहियणाणीणं) आभिनिबोधिक ज्ञानी जीवों (सुयणाणीणं) श्रुतज्ञानियों (ओहिणाणीणं) अवधिज्ञानियों (मणपज्जवणाणीणं) मनः पर्यवज्ञानियों (केवलणाणीण य) और केवल ज्ञानियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प

ज्ञानद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ--(एएसि णं भंते !) भगवन् ! आ (जीवाण आभिनिबोहियणाणीण) आभिनिबोधिक ज्ञानी एते (सुयणाणीण) श्रुतज्ञानीओ (ओहिणाणीण) अवधिज्ञानीथे (मणपज्जवणाणीणं) मनःपर्यवज्ञानीथे (केवलणाणीण य) अने केवलज्ञानीथेआ (कयरे कयरेहिंतो) केएथे केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, धल्पा, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનઃ, અવધિજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, આભિ-
 નિવોધિકજ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનો દ્વયેઅપિ તુલ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ, કેવલજ્ઞાનિનઃ
 અનન્તગુણાઃ, एतेषा खलु भदन्त ! जीवाना मत्त्यज्ञानिनां श्रुताज्ञानिनां
 विभङ्गज्ञानिनाश्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-
 धिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः विभङ्गज्ञानिनः, मत्त्यज्ञानिनः श्रुताज्ञा-
 निनो द्वयेऽपि तुल्याः अनन्तगुणाः, एतेषा खलु भदन्त ! जीवानाम् आभिनि-

बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सब्वत्थोवा
 जीवा मणपज्जवनाणी) सबसे कम जीव मनःपर्यवज्ञानी हैं (ओहि-
 नाणी असंखेज्जगुणा) अवधिज्ञानी असंख्यातगुणा हैं (आभिणि-
 बोहियनाणी सुयनाणी दोवि तुल्ला विसेसाहिया) आभिनिवोधिक
 ज्ञानी और श्रुतज्ञानी दोनों तुल्य हैं और अवधिज्ञानियों से विशे-
 षाधिक हैं (केवलनाणी अणंतगुणा) (केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं) ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं मइअन्नाणीणं) मति
 अज्ञानी जीवों (सुय अन्नाणीणं) श्रुत-अज्ञानियों (विभंगणाणीण य)
 और विभंगज्ञानियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा
 बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशे-
 धिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सब्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी)
 विभंगज्ञानी जीव सब से कम हैं (मइअन्नाणी सुय अन्नाणी दोवि
 तुल्ला अणंतगुणा) मति-अज्ञानी और श्रुत अज्ञानी दोनों तुल्य हैं
 और विभंगज्ञानियों से अनन्तगुणा हैं ।

(गोयमा !) हे गौतम (सब्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) બધાથી ઓછા
 છુવ મન પર્યવજ્ઞાની છે (ઓહિનાણી અસંખેજ્જ ગુણા) અવધિ જ્ઞાની અસંખ્યાત
 ગણા છે (આભિણિવોહિયનાણી સુયનાણી દો વિ તુલ્લા વિસેસાહિયા) આભિનિ
 વોધિક જ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની બન્ને તુલ્ય છે અને અવધિજ્ઞાનીથીથી વિશેષા-
 ધિક છે (કેવલનાણી અણતગુણા) કેવળજ્ઞાની અનન્તગણા છે

(एएसिण भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाणं मइ अन्नाणीणं) मति अज्ञानी
 छुवे (सुयअन्नाणीणं) श्रुत-अज्ञानीथे (विभगणाणीण य) અને વિભ ગજ્ઞાનિથેઆ
 (કયરે કયરેહિંતો) કેાણ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા
 વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सब्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी) વિભ ગજ્ઞાની છુવ
 બધાથી ઓછા છે (મइ અન્નાણી સુય અન્નાણી દો વિ તુલ્લા અણત ગુણા) મતિ
 અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની બન્ને સરખા છે અને વિભ ગજ્ઞાનિથીથી અનન્ત
 ગણા વધારે છે.

અધિકજ્ઞાનિનામ્, શ્રુતજ્ઞાનિનામ્, અવધિજ્ઞાનિનામ્, મનઃપર્યવજ્ઞાનિનામ્, કેવલ-
જ્ઞાનિનામ્, મત્તજ્ઞાનિનામ્, અધિજ્ઞાનિનામ્, વિમજ્ઞજ્ઞાનિનામ્, કતરે, કતરે, ચોડ્વપાંવા,
પ્રવહુકા, તુલ્યા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવા મનઃપર્યવજ્ઞા-
નિનામ્, અવધિજ્ઞાનિનો અસંખ્યેયગુણાઃ, આમિનિવોધિકજ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનો દ્વયેઽપિ
તુલ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ, વિમજ્ઞજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, કેવલજ્ઞાનિનઃ અનન્તગુણાઃ,
મત્તજ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનઃ દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ, અનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૦ ॥૧૫॥

જ્ઞાનિનામ્ (અધિકજ્ઞાનિનામ્) મતે ॥ ૧ ॥ હે ભગવન્ ! જ્ઞાન (જીવાણં) જીવો (અમિનિ-
વોધિયનાળીણં) મતિજ્ઞાનિયો (સુચનાળીણં) શ્રુતજ્ઞાનિયો (ઓહિના-
ળીણં) અવધિજ્ઞાનિયો (મનપજ્ઞવનાળીણં) મનઃપર્યવજ્ઞાનિયો (કેવલ-
જ્ઞાનિયો) કેવલજ્ઞાનિયો (મદ્અન્નાળીણં) મતિજ્ઞાનિયો (સુચનાળી-
ણીણં) શ્રુતજ્ઞાનિયો (વિમંગનાળીણં ચ) ઔર વિમંગજ્ઞાનિયો મે
કયરે કયરે હિતો કૌત, કિસસે (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્યા વા વિસે-
સાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્યા, વિશેષાધિકા હૈં, નિ
જ્ઞાનિનામ્ (જ્ઞાનિનામ્) હે ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવા મનપજ્ઞવતાળીણઃ મનઃ
પર્યવજ્ઞાની, જીવ સર્વસે ક્રમ હૈં (ઓહિનાળી અસંખ્યેયગુણા) અવધિ-
જ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા હૈં (અમિનિવોધિયનાળી સુચનાળી દો વિ તુલ્યા
વિસેસાહિયા) આમિનિવોધિકજ્ઞાની ઔર શ્રુતજ્ઞાની, દોતે, વર્ણવરુ હૈં
ઔર અવધિજ્ઞાનિયો સે ! વિશેષાધિકા હૈં (વિમંગનાળી અસંખ્યેયગુણા)
વિમંગજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા હૈં (કેવલજ્ઞાની અનન્તગુણા) કેવલજ્ઞાની
અનન્તગુણા હૈં (મદ્અન્નાળી સુચઅન્નાળી ચ) દો વિ તુલ્યા અર્ણજ-

જ્ઞાનિનામ્ (અધિકજ્ઞાનિનામ્) મતે ॥ ૧ ॥ ઔ (જીવાણં) જીવો (અમિનિવોધિયનાળીણં)
જ્ઞાનિનિયો (સુચનાળીણં) શ્રુતજ્ઞાનિયો (ઓહિનાળીણં) અવધિજ્ઞાનિયો (મન-
પજ્ઞવનાળીણં) મનપર્યવજ્ઞાનિયો (કેવલજ્ઞાનિયો) મદ્અન્નાળીણા
મતિજ્ઞાનિયો (સુચ અન્નાળીણં) શ્રુતજ્ઞાનિયો (વિમંગનાળીણં ચ) અને વિમંગ-
જ્ઞાનિયો (કયરે કયરે હિતો) કૌત કૌતથી (અપ્પા વા તુલ્યા વા બહુયા વા
વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્યા અગર વિશેષાધિકા છે ?
(ગૌતમ) હે ગૌતમ ! (સર્વસ્તોકાઃ જીવા મનપજ્ઞવતાળી) મનઃપર્યવજ્ઞાની
અવધિજ્ઞાની, જીવો (ઓહિનાળી અસંખ્યેયગુણા) અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાત-
ગુણા છે (અમિનિવોધિયનાળી સુચનાળી દો વિ તુલ્યા વિસેસાહિયા) આમિનિ-
વોધિકજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની, દોતે, વર્ણવરુ છે અને અવધિજ્ઞાનિયો વિશે-
ષાધિકા છે (વિમંગનાળી અસંખ્યેયગુણા) વિમંગજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા છે
(કેવલજ્ઞાની અનન્તગુણા) કેવલજ્ઞાની અનન્તગુણા છે (મદ્અન્નાળી સુચઅન્નાળી

સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનઃ, અવધિજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, આભિ-
 નિબોધિકજ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનો દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ, કેવલજ્ઞાનિનઃ
 અનન્તગુણાઃ, एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां मत्प्यज्ञानिनां श्रुताज्ञानिनां
 विभङ्गज्ञानिनाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-
 धिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः विभङ्गज्ञानिनः, मत्प्यज्ञानिनः श्रुताज्ञा-
 निनो द्वयेऽपि तुल्याः अनन्तगुणाः, एतेषां खलु भदन्त ! जीवानाम् आभिनि-

बहुत, तुल्य या विशेषाधिक है ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) सबसे कम जीव मनःपर्यवज्ञानी हैं (ओहि-
 नाणी असंखेज्जगुणा) अवधिज्ञानी असंख्यातगुणा हैं (आभिणि-
 बोहियनाणी सुयनाणी दोवि तुल्ला विसेसाहिया) आभिनिबोधिक
 ज्ञानी और श्रुतज्ञानी दोनों तुल्य हैं और अवधिज्ञानियों से विशे-
 षाधिक हैं (केवलनाणी अणंतगुणा (केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं मइअन्नाणीणं) मति
 अज्ञानी जीवों (सुय अन्नाणीणं) श्रुत-अज्ञानियों (विभंगणाणीण य)
 और विभंगज्ञानियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा
 बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशे-
 धिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी)
 विभंगज्ञानी जीव सब से कम हैं (मइअन्नाणी सुय अन्नाणी दोवि
 तुल्ला अणंतगुणा) मति-अज्ञानी और श्रुत अज्ञानी दोनों तुल्य हैं
 और विभंगज्ञानियों से अनन्तगुणा हैं ।

(गोयमा !) હે ગૌતમ (સવ્વત્થોવા જીવા મણપજ્જવનાણી) બધાથી ઓછા
 છતાં મન પર્યવજ્ઞાની છે (ઓહિનાણી અસંખેજ્જ ગુણા) અવધિ જ્ઞાની અસંખ્યાત
 ગુણા છે (આભિણિબોહિયનાણી સુયનાણી દો વિ તુલ્લા વિસેસાહિયા) આભિનિ-
 બોધિક જ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની બન્ને તુલ્ય છે અને અવધિજ્ઞાનીથીથી વિશેષા-
 ધિક છે (કેવલનાણી અણંતગુણા) કેવળજ્ઞાની અનન્તગુણા છે

(एएसिणं भंते !) હે ભગવન્ ! આ (જીવાણ મइ अन्नाणीण) મતિ અજ્ઞાની
 છતાં (સુયઅન્નાણીગં) શ્રુત-અજ્ઞાનીથી (વિભંગનાણીય) અને વિભંગજ્ઞાનિયોમા
 (કયરે કયરેહિતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા
 વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા જીવા વિભંગનાણી) વિભંગજ્ઞાની છતાં
 બધાથી ઓછા છે (મइ अन्नाणी सुय अन्नाणी दो वि तुल्ला अणंत गुणा) મતિ
 અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની બન્ને સરખા છે અને વિભંગજ્ઞાનિયોથી અનન્ત
 ગુણા વધારે છે.

જ્ઞાનોધિકજ્ઞાનિનામ્, શ્રુતજ્ઞાનિનામ્, અવધિજ્ઞાનિનામ્, મનઃપર્યવજ્ઞાનિનામ્, કેવલ-
જ્ઞાનિનામ્, મત્તજ્ઞાનિનામ્, શ્રુતાજ્ઞાનિનામ્, વિભક્તજ્ઞાનિનામ્, કતરે, કતરે, યોડલ્પાવા,
તુલ્યાવા, વિશેષાધિકાવા, ગૌતમ, સર્વસ્તોકા, જીવા, મનઃપર્યવજ્ઞા-
નિનામ્, અવધિજ્ઞાનિનોડસંખ્યેયગુણા, આમિનિવોધિકજ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનો દ્વયેડપિ
તુલ્યા, વિશેષાધિકા, વિભક્તજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણા, કેવલજ્ઞાનિનઃ અનન્તગુણા,
મત્તજ્ઞાનિનામ્, શ્રુતાજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણા, અનન્તગુણા, ઠારમ્ ૧૦ ॥૧૫॥

જ્ઞાનોધિકજ્ઞાનિનામ્ (જીવાણે) જીવો (અમિનિ-
વોધિકજ્ઞાનિનામ્) (મતિજ્ઞાનિનામ્) (સુચનાણીનામ્) શ્રુતજ્ઞાનિનામ્ (ઓહિના-
ણીનામ્) અવધિજ્ઞાનિનામ્ (મનપર્યવજ્ઞાનિનામ્) મનઃપર્યવજ્ઞાનિનામ્ (કેવલ-
જ્ઞાનિનામ્) કેવલજ્ઞાનિનામ્ (મદઅન્નાણીનામ્) મતિઅજ્ઞાનિનામ્ (સુચઅન્ના-
ણીનામ્) શ્રુતઅજ્ઞાનિનામ્ (વિભંગનાણીનામ્) યઃ (ઓર વિભંગજ્ઞાનિનામ્) મે
કયરે કયરે હિતો, કૌત, કિસસે, (અપ્પા, વા, વહુયા, વા, તુલ્યા, વા, વિસે-
સાહિયા વા?) અલ્પ, વહુત, તુલ્યા, વિશેષાધિકા, હૈ, ઠાર, અન્ના, ઠાર
-ક, (મોક્ષમા) હૈ, જોક્ષમા, (સંસ્કર્યો, જીવો, મનપર્યવજ્ઞાનિનામ્) મનઃ
પર્યવજ્ઞાનિનામ્, જીવ, સામ, સે, કમ, હૈ, (ઓહિનાણી, અસંખ્યેયગુણા) અવધિ-
જ્ઞાનિ, અસંખ્યાતગુણા, હૈ, (ઓમિનિવોધિકજ્ઞાનિનામ્) સુચનાણી, દો, વિ, તુલ્યા
વિસેસાહિયા, આમિનિવોધિકજ્ઞાનિનામ્, ઓર, શ્રુતજ્ઞાનિ, દો, તો, વર્ણવર, હૈ
ઓર, અવધિજ્ઞાનિનામ્, સે, વિશેષાધિકા, હૈ, (વિભંગનાણી, અસંખ્યેયગુણા)
વિભંગજ્ઞાનિ, અસંખ્યાતગુણા, હૈ, (કેવલજ્ઞાનિ, અર્ણતગુણા) કેવલજ્ઞાનિ
અનન્તગુણા, હૈ, (મદઅન્નાણી, સુચઅન્નાણી, ય, દો, વિ, તુલ્યા, અર્ણજ-

જ્ઞાનોધિકજ્ઞાનિનામ્ (જીવાણે) જીવો (અમિનિવોધિકજ્ઞાનિનામ્)
જ્ઞાનોધિકજ્ઞાનિનામ્ (સુચનાણીનામ્) શ્રુતજ્ઞાનિનામ્ (ઓહિનાણીનામ્) અવધિજ્ઞાનિનામ્ (મન-
પર્યવજ્ઞાનિનામ્) મનઃપર્યવજ્ઞાનિનામ્ (કેવલજ્ઞાનિનામ્) મદઅન્નાણીનામ્
મતિઅજ્ઞાનિનામ્ (સુચઅન્નાણીનામ્) શ્રુતઅજ્ઞાનિનામ્ (વિભંગનાણીનામ્) યઃ (ઓર વિભંગજ્ઞાનિનામ્) મે
કયરે કયરે હિતો, કૌત, કિસસે, (અપ્પા, વા, તુલ્યા, વા, વહુયા, વા, વિસેસાહિયા વા?) અલ્પ, વહુત, તુલ્યા, વિશેષાધિકા, હૈ, ઠાર, અન્ના, ઠાર
(ગૌતમ) હૈ, ગૌતમ, (સંસ્કર્યો, જીવો, મનપર્યવજ્ઞાનિનામ્) મનઃપર્યવજ્ઞાનિનામ્
પર્યવજ્ઞાનિનામ્, જીવ, સામ, સે, કમ, હૈ, (ઓહિનાણી, અસંખ્યેયગુણા) અવધિજ્ઞાનિ, અસંખ્યાત-
ગુણા, હૈ, (ઓમિનિવોધિકજ્ઞાનિનામ્) સુચનાણી, દો, વિ, તુલ્યા, વિસેસાહિયા, આમિનિ-
વોધિકજ્ઞાનિનામ્, ઓર, શ્રુતજ્ઞાનિ, દો, તો, વર્ણવર, હૈ, ઓર, અવધિજ્ઞાનિનામ્, સે, વિશેષાધિકા, હૈ, (વિભંગનાણી, અસંખ્યેયગુણા)
વિભંગજ્ઞાનિ, અસંખ્યાતગુણા, હૈ, (કેવલજ્ઞાનિ, અર્ણતગુણા) કેવલજ્ઞાનિ, અનન્તગુણા, હૈ, (મદઅન્નાણી, સુચઅન્નાણી, ય, દો, વિ, તુલ્યા, અર્ણજ-

સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનઃ, અવધિજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, આભિ-
નિવોધિકજ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનો દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ વિશેષાધિકાઃ, કેવલજ્ઞાનિનઃ
અનન્તગુણાઃ, एतेषा खलु भदन्त ! जीवानां मत्यज्ञानिनां श्रुताज्ञानिनां
विभङ्गज्ञानिनाञ्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषा-
धिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः विभङ्गज्ञानिनः, मत्यज्ञानिनः श्रुताज्ञा-
निनो द्वयेऽपि तुल्याः अनन्तगुणाः, एतेषा खलु भदन्त ! जीवानाम् आभिनि-

बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा
जीवा मणपज्जवनाणी) सबसे कम जीव मनःपर्यवज्ञानी हैं (ओहि-
नाणी असंखेज्जगुणा) अवधिज्ञानी असंख्यातगुणा हैं (आभिणि-
बोहियनाणी सुयनाणी दोवि तुल्ला विसेसाहिया) आभिनिवोधिक
ज्ञानी और श्रुतज्ञानी दोनों तुल्य हैं और अवधिज्ञानियों से विशे-
षाधिक हैं (केवलनाणी अणंतगुणा (केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं मइअन्नाणीणं) मति
अज्ञानी जीवों (सुय अन्नाणीणं) श्रुत-अज्ञानियों (विभंगणाणीण य)
और विभंगज्ञानियों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशे-
षाधिक हैं ?) (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी)
विभंगज्ञानी जीव सब से कम हैं (मइअन्नाणी सुय अन्नाणी दोवि
तुल्ला अणंतगुणा) मति-अज्ञानी और श्रुत अज्ञानी दोनों तुल्य हैं
और विभंगज्ञानियों से अनन्तगुणा हैं ।

(गोयमा !) हे गौतम (सव्वत्थोवा जीवा मणपज्जवनाणी) બધાથી ઓછા
છવ મન પર્યવજ્ઞાની છે (ઓરિનાણી અસંખેજ્જ ગુણા) અવધિ જ્ઞાની અસંખ્યાત
ગણા છે (આભિણિબોહિયનાણી સુયનાણી દો વિ તુલ્લા વિસેસાહિયા) આભિનિ-
વોધિક જ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની બન્ને તુલ્ય છે અને અવધિજ્ઞાનીઓથી વિશેષા-
ધિક છે (કેવલનાણી અણતગુણા) કેવળજ્ઞાની અનન્તગણા છે

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाणं मइ अन्नाणीण) मति अज्ञानी
छवे (सुयअन्नाणीणं) श्रुत-अज्ञानीयो (विभंगणाणीण य) અને વિભંગજ્ઞાનીઓમા
(કયરે કયરેહિંતો) કેાણ કેાનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા
વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी) વિભંગજ્ઞાની છવ
બધાથી ઓછા છે (મइ અન્નાણી સુય અન્નાણી દો વિ તુલ્લા અણત ગુણા) મતિ
અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની બન્ને સરખા છે અને વિભંગજ્ઞાનીઓથી અનન્ત
ગણા વધારે છે.

વોહિયનાળી સુયનાળી દો વિ તુલ્યા વિસેસાદિયા' આભિનિબોધિક જ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનશ્ચ ઇમે 'દો વિ તુલ્યા વિસેસાદિયા' વિશેષાધિકા મવન્તિ, સંજ્ઞિ-પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક મનુષ્યાણામિવાવધિજ્ઞાનરહિતાનામપિ કતિપયાનામાભિ-નિગોધિકશ્રુતજ્ઞાનસદ્ભાવાત્ સ્વસ્થાને તુલ્યા દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ-પરસ્પર સદશા મવન્તિ, તથાચોક્તમ્-

‘જત્ય મરૂનાળં તત્ય સુયનાળં, જત્ય સુયનાળં તત્ય મરૂનાળં’ યત્ત મતિજ્ઞાનં તત્ત શ્રુતજ્ઞાનં, યત્ત શ્રુતજ્ઞાનં તત્ત મતિજ્ઞાનમ્’ ઇતિ વચનપ્રામાણ્યાત્, તેભ્યોઽપિ ‘કેવલનાળી અણંતગુણા’ કેવલજ્ઞાનિનોઽર્હત્ સિદ્ધાદયોઽનન્તગુણા નવન્તિ, સિદ્ધા-નામનન્તત્વાત્, ઇત્યેવં રીત્યા જ્ઞાનિનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદ્ય સમ્પ્રતિ તદ્વિરુદ્ધા-હૈ । અવધિજ્ઞાનિયોં કી અપેક્ષા આભિનિબોધિકજ્ઞાની ઓર શ્રુત-જ્ઞાની વિશેષાધિક હૈ । તથા યે દોનોં પરસ્પર મેં તુલ્ય હેં, ક્યોંકિ જિન મનુષ્યોં ઓર તિર્યચોં કો અવધિજ્ઞાન નહીં હોતા હૈ ઉન્હે મો આભિનિ-બોધિક ઓર શ્રુતજ્ઞાન હો સકતા હૈ । દોનો કો વરાધર કહને કા કારણ યહ હૈ કિ યે દોનો જ્ઞાન સહચર હૈ । કહા મી હૈ-‘જહાં મતિ-જ્ઞાન હૈ વહાં શ્રુતજ્ઞાન હૈ જહાં શ્રુતજ્ઞાન હેં વહાં મતિજ્ઞાન હૈ ।’ મતિ-શ્રુતજ્ઞાનિયોં કી અપેક્ષા કેવલજ્ઞાની અનન્તગુણા હેં, ક્યોંકિ સિદ્ધ જીવ અનન્ત હેં ઓર વે સમી કેવલજ્ઞાની હોતે હૈ ।

હસ પ્રકાર જ્ઞાન કી અપેક્ષા જીવોં કા અલ્પવહુત્વ પ્રતિપાદન કરકે અવ અજ્ઞાન (મિથ્યાજ્ઞાન) કી અપેક્ષા અલ્પવહુત્વ દિગ્લતાતે હેં-

‘પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોને પશુ થાય છે અવધિજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ આભિનિ-બોધિકજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની વિશેષાધિક છે તથા આ બન્ને પરસ્પરમાં તુલ્ય છે, કેમકે જે મનુષ્યો અને તિર્યચોને અવધિજ્ઞાન નથી થતું તેઓને પશુ આભિ-નિગોધિક અને શ્રુતજ્ઞાન થઈ શકે છે બન્નેને બરાબર કહેવાતું કારણ આ છે કે એ બન્ને જ્ઞાન સહચર છે. કહ્યું પશુ છે-‘જ્યાં મતિજ્ઞાન છે ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે, ‘જ્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે ત્યાં મતિજ્ઞાન છે, મતિ શ્રુતજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ કેવલજ્ઞાની અનન્તગણા છે, કેમકે સિદ્ધ જીવ અનન્ત છે અને તે બધા કેવલજ્ઞાની હોય છે

આ રીતે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જીવોતુ અલ્પ બહુત્વ પ્રતિપાદન કરીને હવે અજ્ઞાન (મિથ્યાજ્ઞાન) ની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ દેખાડે છે-

શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો હે ભગવન્ । મતિઅજ્ઞાની શ્રુતઅજ્ઞાની અને વિભાગ જ્ઞાની જીવોમા કોણુ કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

ટીકા--અથ જ્ઞાનદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પબહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ--‘एएसि णं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતેષાં खलु जीवानाम् आभि- णिवोहियणाणीणं’ આભિનિવોધિકજ્ઞાનિનામ્, ‘सुयनाणीणं’ શ્રુતજ્ઞાનિનામ્, ओहिणाणीणं’ અવધિજ્ઞાનિનામ્, ‘मणपज्जवणाणीणं’ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનાં ‘केवलणा- णीणं य’ કેવલજ્ઞાનિનાઞ્ચ, મન્યે ‘कयरे कयरेहिंतो’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेमाहिया वा?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? भगवान् उत्तरयति--‘गौयमा’ હે ગૌતમ ! ‘सब्वत्थोवा जीवा मणपज्जवणाणी’ સર્વસ્તોભાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ જીવાઃ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનો ભવન્તિ, संयमशालिनामेवामपौपध्यादि ऋद्धिप्राप्तानां મનઃપર્યવજ્ઞાનસંભવાત્, તેભ્યઃ ‘ओहिनाणी असंखेज्जगुणा’ અવધિજ્ઞાનિનઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, नैरयि- कतिर्यगोनिकपञ्चेन्द्रिय मनुष्य देवानामप्यवविज्ञानसंभवात्, તેભ્યોપિ ‘आभिणि- गुणा’ મતિ-અજ્ઞાની ઔર શ્રુત-અજ્ઞાની દોનોં વરાવર હૈં ઔર કેવલ- જ્ઞાનિચોં સે અનન્તગુણા હૈં ॥૧૫॥

ટીકાર્થ-અથ જ્ઞાનની અપેક્ષા સે અલ્પબહુત્વની પ્રરૂપણા કરતે હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન આભિનિવોધિક જ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની ઔર કેવલજ્ઞાની જીવોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સબસે કમ જીવ મનઃ પર્યવજ્ઞાની હૈં, કયોંકિ મનઃપર્યવજ્ઞાન ઁન્હીં સંયમશાલી પુરુષોં કો હોતા હૈં જો ટામ્મર્બેધધિ આદિ ઁદ્ધિયોં સે રામ્પન્ન હોં . મનઃપર્યવ- જ્ઞાનિયો કી અપેક્ષા અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા હૈં, કયોંકિ અવ- ધિજ્ઞાન નારકોં, દેવોં, મનુષ્યોં ઔર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કો મી હોતા

णीय दो वि तुल्ला अणतगुणा) मति अज्ञानी अने श्रुत अज्ञानी अन्ने अरा- अर छे अने केवल ज्ञानियोथी अन तगुणा छे.

ટીકાર્થ:-હવે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે:-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન્ ! આ આભિનિવોધિક જ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની અને કેવલજ્ઞાની જીવોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ, વહુત, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ મન પર્યવ જ્ઞાની છે, કેમકે મન.પર્યવજ્ઞાન એજ સયમશીલ પુરુષોને થાય છે જેઓ આમપૌષધિ આદિ ઁદ્ધિયોથી મપન્ન હોય છે મન પર્યવજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે અવધિજ્ઞાન નારકો, દેવો મનુષ્યો અને

બોધિયનાળી સુયનાળી દો વિ તુલ્યા વિસેસાદિયા' આભિનિબોધિક જ્ઞાનિનઃ શ્રુતજ્ઞાનિનશ્ચ ઇમે 'દો વિ તુલ્યા પ્રિસેસાદિયા' વિશેષાધિક્ષા મવન્તિ, સંજ્ઞિ-પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક મનુષ્યાણામિવાવધિજ્ઞાનરદ્વિતાનામપિ ક્રતિપયાનામાભિ-નિબોધિકશ્રુતજ્ઞાનસદ્ભાવાત્ સ્વસ્થાને તુલ્યા દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ-પરસ્પર સદ્ગ્ના મવન્તિ, તથાચોક્તમ્-

‘જત્ય મરનાણં તત્ય સુયનાણં, જત્ય સુયનાણં તત્ય મરનાણં’ યત્ર મતિજ્ઞાનં તત્ર શ્રુતજ્ઞાનં, યત્ર શ્રુતજ્ઞાનં તત્ર મતિજ્ઞાનમ્’ ઇતિ વચનગ્રામાણ્યાત્, તેભ્યોઽપિ ‘કેવલનાળી અણંતગુણા’ કેવલજ્ઞાનિનોઽર્હત્ સિદ્ધાદયોઽનન્તગુણા મવન્તિ, સિદ્ધા-નામનન્તલાત્, ઇત્યેવં રીત્યા જ્ઞાનિનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદ્ય સમ્પ્રતિ તદ્વિરુદ્ધા-હૈ । અવધિજ્ઞાનિયોં કી અપેક્ષા આભિનિબોધિકજ્ઞાની ઓર શ્રુત-જ્ઞાની વિશેષાધિક હૈ । તથા યે દોનો પરસ્પર મેં તુલ્ય દે, ક્યોંકિ જિન મનુષ્યોં ઓર તિર્યંચોં કો અવધિજ્ઞાન નહીં હોતા હૈ ઉન્હેં મો આભિનિ-બોધિક ઓર શ્રુતજ્ઞાન હો સકતા હૈ । દોનો કો ચરાવર કહને કા કારણ યહ હૈ કિ યે દોનો જ્ઞાન સહચર હૈં । કહા મી હૈ-‘જહાં મતિ-જ્ઞાન હૈ વહાં શ્રુતજ્ઞાન હૈ જહાં શ્રુતજ્ઞાન હૈં વહાં મતિજ્ઞાન હૈ ।’ મતિ-શ્રુતજ્ઞાનિયો કી અપેક્ષા કેવલજ્ઞાની અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ સિદ્ધ જીવ અનન્ત હૈં ઓર વે સમી કેવલજ્ઞાની હોતે હૈં ।

ઇસ પ્રકાર જ્ઞાન કી અપેક્ષા જીવોં કા અલ્પવહુત્વ પ્રતિપાદન કરકે અવ અજ્ઞાન (મિથ્યાજ્ઞાન) કી અપેક્ષા અલ્પવહુત્વ દિનલાતે હૈં-

પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચોને પશુ થાય છે અવધિજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ આભિનિ-બોધિકજ્ઞાની અને શ્રુતજ્ઞાની વિશેષાધિક છે તથા આ બંને પરસ્પરમાં તુલ્ય છે, કેમકે જે મનુષ્યો અને તિર્યંચોને અવધિજ્ઞાન નથી થતું તેઓને પશુ આભિ-નિબોધિક અને શ્રુતજ્ઞાન થઈ શકે છે બંનેને બરાબર કહેવાનું કારણ આ છે કે એ બંને જ્ઞાન સહચર છે. કહ્યું પશુ છે-‘જ્યાં મતિજ્ઞાન છે ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે, ‘જ્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે ત્યાં મતિજ્ઞાન છે, મતિ શ્રુતજ્ઞાનિયોની અપેક્ષાએ કેવલજ્ઞાની અનન્તગુણા છે, કેમકે સિદ્ધ જીવ અનન્ત છે અને તે બધા કેવલજ્ઞાની હોય છે

આ રીતે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જીવોનું અલ્પ બહુત્વ પ્રતિપાદન કરીને હવે અજ્ઞાન (મિથ્યાજ્ઞાન) ની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ દેખાડે છે-

શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો હે ભગવન્ ! મતિઅજ્ઞાની શ્રુતઅજ્ઞાની અને વિભગ જ્ઞાની જીવોમા કોણ કોનાથી અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

જામજ્ઞાનિનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—‘एएसि णं भंते ! जीवाणं मइअज्झाणीणं’
 हे भदन्त ! एतेषा खलु जीवानाम् सत्यज्ञानिना ‘सुय अज्झाणीण’ श्रुताज्ञानिनां
 ‘विभंगणाणीण य’ विभङ्गज्ञानिनाश्च मध्ये क्यरे क्यरेहिं तो कंतरे क्तुरेअं
 ‘अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाद्वियां वा ?’ अल्पा वा, बहुया
 वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गौतम ! हे
 गौतम ! ‘सव्वत्थोवा जीवा विभंगनाणी’ सर्वस्तोकाः—सर्वे योऽल्पाः, जीवाः
 विभङ्गज्ञानिनो भवन्ति, केषाञ्चिदेव नैरयिकतियेणो नैकपञ्चन्द्रिय मनुष्यदेवानाम्
 विभङ्गज्ञानसद्भावात्, तेभ्योऽपि ‘मइ’ अज्झाणी ‘सुय’ अज्झाणी दो वि ‘तुल्ला’
 अणंतगुणा मत्यज्ञानिनः श्रुताज्ञानिनाश्च अनन्तगुणा भवन्ति, वनस्पतीनामपि
 अन्तानां मत्यज्ञानश्रुताज्ञानसद्भावात्, स्वस्थाने । तु इमे द्वयेऽपि परस्परं
 तुल्या भवन्ति जत्थ मइ अज्झाणं तत्थ सुय अज्झाणं, जत्थ सुय अज्झाणं तत्थ
 मइ अज्झाणं यत्र मत्यज्ञानं, तत्र श्रुताज्ञानं, यत्र श्रुताज्ञानं, तत्र मत्यज्ञानं
 इति वचनप्राप्तायात्, इत्येवं रीत्या अज्ञानिनामल્पवहृत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति ज्ञान्य
 ज्ञानिनामुभयेषां समुदायेनाल्पवहृत्वं प्रतिपादयति—‘एएसि णं भंते ! जीवाणं

—‘मि’ श्री गौतम स्वामी ने प्रश्न किया है भगवान् ! मति-अज्ञानी
 श्रुत-अज्ञानी और विभंगज्ञानी जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत
 तुल्य अथवा विशेषाधिक है ? भगवान् ने उत्तर दिया है—गौतम !
 सबसे कम जीव विभंगज्ञानी हैं, क्योंकि मिथ्यादृष्टि देवों, तारकों
 को तथा किन्हीं-किन्हीं पंचेन्द्रियतियंत्तो और मनुष्यों को ही विभंग-
 ज्ञान होता है । विभंगज्ञानियों की अपेक्षा (मति-अज्ञानी और श्रुत-
 अज्ञानी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक अनन्त जीवों को
 मति-अज्ञान और श्रुत-अज्ञान होता है, पर विभंगज्ञान नहीं होता ।
 किन्तु मति-अज्ञानी और श्रुत-अज्ञानी आपस में बराबर हैं, क्योंकि
 —जहां मति-अज्ञान है, वहां श्रुत-अज्ञान होता है और जहां श्रुत-
 अज्ञान होता है, वहां मति-अज्ञान होता है यह आगम का वचन है ।

॥ ॥ श्री-ભગવાને ઉત્તર આપ્યો છે ‘ગૌતમ !’ બંધીથી ‘જા’ ‘અ’ બિલગ-
 જ્ઞાની છે, ‘કેમકે’ ‘મિથ્યાદૃષ્ટિ’ દેવો, તારકો તથા ‘કા’ ‘કા’ ‘પ’ ચન્દ્રિય તિથિયા
 અને મનુષ્યોને જ વિલગજ્ઞાન થાય છે વિલગજ્ઞાનીયેતી ‘અ’ પેક્ષાં મતિ
 અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની અને અનન્તગુણો છે ‘કેમકે’ વનસ્પતિ કૃતિદિ’ અનન્ત
 જીવોને મતિ-અજ્ઞાન અને શ્રુતઅજ્ઞાન થાય છે પરંતુ ‘વિલગ’ જ્ઞાની મતિ થતું
 ‘પ્રેમ’ મતિ અજ્ઞાની અને શ્રુત અજ્ઞાની પરસ્પરમાં બરાબર છે, ‘કેમકે’ ‘ન્યા
 મતિ’ અજ્ઞાન છે, તથા શ્રુત અજ્ઞાન થાય છે અને ‘ન્યા’ શ્રુતઅજ્ઞાન હોય નિ
 ત્યા મતિ અજ્ઞાન હોય છે, આ પ્રમાણે આગમનું વચન છે. ॥ ૬ ॥

आभिनिबोधियर्णोणीणं । गौतम ! पृच्छति हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम्
 आभिनिबोधिकज्ञानिनाम्, सुयनाणीणां, श्रुतज्ञानिनाम्, ओहिनाणीणां, अक्
 धिज्ञानिनाम्, भणपज्जवनाणीणां, मनःपर्यवज्ञानिनाम्, केवलनाणीणां, केवल
 ज्ञानिनाम्, मई अन्माणीणां, मत्तज्ञानिनाम्, भुय अन्नाणीणां, भुतीज्ञानिनाम्
 विभंगणीणीणं यं विभङ्गज्ञानिनाम् मध्ये । कयरे कयरेहितो कतरे कतरेभ्य
 अप्पा वा, वहुत्ता वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा, खल्लो वा, वहुत्ता वा,
 तुल्ला वा, विशेषाधिकारो भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति - गोयमां हे गौतम !
 'सव्वत्थीवा' जीवा भणपज्जवनाणी संविस्तोका जीवा । मनः पर्यवज्ञानिनो
 भवन्ति, तेभ्यः 'ओहिणाणी' असंखेज्जगुणा अवधिज्ञानिनोऽसंखयेयगुणा
 भवन्ति, तेभ्योऽपि 'आभिनिबोधिनाणी, सुयनाणी, श्रुति, तुल्ला, विसेसाहिया'
 आभिनिबोधिकज्ञानिनां, श्रुतज्ञानिनां विशेषाधिका, भवन्ति, स्वस्थाने तु इमे
 द्वयोऽपि परस्परं तुल्यं भवन्ति तेभ्योऽपि 'विभंगनाणी असंखेज्जगुणा' विभङ्ग-

इस प्रकार अज्ञानी जीवों के अल्पबहुत्व का प्रतिपादन करके
 अज्ञानियों तथा अज्ञानियों का सम्मिलित अल्पबहुत्वं निरूपण
 किया जाता है । श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं - हे भगवन् ! इन आभिनिबो
 धिकज्ञानी, श्रुतज्ञानी, अपेक्षिज्ञानी, मनःपर्यवज्ञानी, केवलज्ञानी,
 मत्तज्ञानी, भुतज्ञानी और विभंगज्ञानी जीवों में कौन किस से
 अल्प, वहुत, तुल्य या विशेषाधिकार है ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं - हे गौतम ! सिद्धे कर्म जीव मनःपर्य
 वज्ञानी होते हैं, उनकी अपेक्षा अपेक्षिज्ञानी असंख्यातगुणित हैं और
 उनकी अपेक्षा भी आभिनिबोधिकज्ञानी तथा श्रुतज्ञानी विशेषाधिक
 हैं, मगर आभिनिबोधिकज्ञानी और श्रुतज्ञानी परस्पर में तुल्य हैं

श्री गौतम अज्ञानी जीवों में अल्प, बहुत्व प्रतिपादन करने हेतु ज्ञानियों
 तथा अज्ञानियों का सम्मिलित अल्प बहुत्वं निरूपण करने के लिये १५ । १ । १ । १ ।
 श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं - हे भगवन् ! इन आभिनिबोधिकज्ञानी
 श्रुतज्ञानी, अपेक्षिज्ञानी, मनःपर्यवज्ञानी, केवलज्ञानी, मत्तज्ञानी, भुतज्ञानी, अने
 विभंगज्ञानी जीवों में कौन किस से अल्प, अधिक, तुल्य और विशेषाधिकार है ?
 श्री भगवान् उत्तर देते हैं - हे गौतम ! निषाद्यो जीवो मनः
 पर्यवज्ञानी होता है, तेमना अपेक्षिज्ञानी अपेक्षिज्ञानी असंख्यातगुणित
 अने तेमना अपेक्षिज्ञानी अपेक्षिज्ञानी आभिनिबोधिकज्ञानी तथा श्रुतज्ञानी विशेषा
 धिक छ परस्पर आभिनिबोधिकज्ञानी और श्रुतज्ञानी परस्पर तुल्य हैं

જ્ઞાનિનોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, દેવગતૌ નરકગતૌ ચ । સમ્યગ્દષ્ટિભ્યો મિથ્યાદૃષ્ટીનામસંખ્યેયગુણત્વેન, દેવનૈરયિકાણાશ્ચ સમ્યગ્દૃષ્ટીનામધિજ્ઞાનિત્વેન, મિથ્યાદૃષ્ટીનાશ્ચ વિભક્તજ્ઞાનિત્વેનાસંખ્યેયગુણત્વેનાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'કેવલનાળી અણંતગુણા' કેવલજ્ઞાનિનોર્હત્ સિદ્ધાદયોઽનન્તગુણા ભવન્તિ સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'મઙ્ અન્નાળી સુચઅન્નળી ય દો વિ તુલ્લા અણંતગુણા' મત્યજ્ઞાનિનઃ શ્રુતાજ્ઞાનિનશ્ચ અનન્તગુણા ભવન્તિ, મત્યજ્ઞાનિ શ્રુતાજ્ઞાનિનાં વનસ્પતિકાયિકાનાં સિદ્ધેભ્યોઽપિ અનન્તત્વાત્, સ્વસ્થાને તુ ઇમે દ્વયેઽપિ પરસ્પરં તુરયા ભવન્તિ इत्याशयः, 'દારં' દશમમ્ જ્ઞાનદ્વારં સમાપ્તમ્ । સૂ. ૧૫॥

दर्शनद्वार वक्तव्यता—

मूलम्—एएसि णं भंते ! जीवाणं चक्खुदंसणीणं, अचक्खुदंसणीणं, ओहिदंसणीणं, केवलदंसणीण य, कयरे कयरेहितो अप्पा वा, बहुधा वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !

उनकी अपेक्षा विभगज्ञानी असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि देव गति और नरकगति में सम्यग्दृष्टि जीवों की अपेक्षा मिथ्यादृष्टि असंख्यातगुणा हैं और जो देव-नारक सम्यग्दृष्टि होते हैं उनमें अवधिज्ञान तथा जो मिथ्यादृष्टि हैं उनमें विभगज्ञान पाया जाता है । विभगज्ञानियों की अपेक्षा केवलज्ञानी अनन्तगुणा हैं क्योंकि केवलज्ञान अर्हन्तों और सिद्धों को होता है और सिद्ध अनन्त हैं । केवलज्ञानियों की अपेक्षा मति-अज्ञानी और श्रुतअज्ञानी अनन्तगुणा हैं, क्योंकि मति-अज्ञानी एवं श्रुत-अज्ञानी वनस्पतिकायिक सिद्धों से अनन्तगुणा हैं । किन्तु मति-अज्ञानी और श्रुत-अज्ञानी परस्पर में तुल्य हैं । यह दशवां ज्ञानद्वार समाप्त हुआ ॥ १५ ॥

તેમની અપેક્ષાએ વિભગજ્ઞાની અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે દેવગતિ અને નરકગતિમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઇવેની અપેક્ષાએ મિથ્યાદૃષ્ટિ અસંખ્યાતગણા છે અને જે દેવ નારક સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય છે તેઓમાં અવધિજ્ઞાન તથા જે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, તેઓમાં વિભગજ્ઞાન મળી આવે છે વિભગજ્ઞાનીયોની અપેક્ષાએ કેવલ જ્ઞાની અનન્તગણા છે કેમકે કેવલ જ્ઞાન અર્હન્તો અને સિદ્ધોને થાય છે અને સિદ્ધ અનન્ત છે કેવલ જ્ઞાનીયોની અપેક્ષાએ મતિ-અજ્ઞાની તેમજ શ્રુત અજ્ઞાની અનન્તગણા છે, કેમકે મતિ અજ્ઞાની તેમજ શ્રુત અજ્ઞાની વનસ્પતિ કાયિક સિદ્ધોધી અનન્તગણા છે, પરન્તુ મતિ-અજ્ઞાની અને શ્રુત-અજ્ઞાની પરસ્પરમાં તુલ્ય છે આ દશમું જ્ઞાનદ્વાર સમાપ્ત થયું. ॥ ૧૫ ॥

સંવત્થોવા જીવા ઓહિદંસણી, ચક્કુદંસણી, અસંસેજ્જગુણા, કેવલદંસણી અણંતગુણા, અચક્કુદંસણી અણંતગુણા, દારં ૧૧ । સૂ. ૧૬ ।

છાયા-એતેપાં સલ્લ મદન્ત ! જીવાનાં ચક્કુદર્શનિનામ્, અચક્કુદર્શનિનામ્, અવધિદર્શનિનાં, કેવલદર્શનિનાં કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા જીવાઃ અવધિદર્શનિનઃ, ચક્કુદર્શનિનોડસંસેજ્જગુણાઃ, કેવલદર્શનિનોડનન્તગુણાઃ, અચક્કુદર્શનિનઃ અનન્તગુણાઃ દારમ્ ૧૧ । ૧૬ ।

ટીકા-અથ દર્શનદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પ વહુત્વાદિકં પ્રરૂપયતિ-‘એસિણં મંતે ! જીવાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતેપા સલ્લ જીવાનામ્ ‘ચક્કુ-

દર્શનદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (જીવાણં) જીવોં (ચક્કુદંસણીણં) ચક્કુદર્શનિયોં (અચક્કુદંસણીણં) અચક્કુદર્શનિયોં (ઓહિદંસણીણં) અવધિ દર્શનિયોં (કેવલદંસણીણ ય) ઓર કેવલદર્શનિયોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સંવત્થોવા જીવા ઓહિદંસણી) સબ સે કમ જીવ અવધિ દર્શની હૈં (ચક્કુદંસણી અસંસેજ્જગુણા) ચક્કુદર્શન વાલે અસંસ્યાતગુણા હૈં (કેવલદંસણી અણંતગુણા) કેવલદર્શની અનન્ત ગુણા હૈં (અચક્કુદંસણી અણંતગુણા) અચક્કુદર્શની અનન્તગુણા હૈં ।

ટીકાર્થ-અવ દર્શનકી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા પ્રરૂપણ કિયા જાતા હૈ-

દર્શન દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(એસિણં મંતે) હે ભગવન્ ! આ (જીવાણ) જીવો (ચક્કુદંસણીણં) ચક્કુ દર્શનીયો (અચક્કુદંસણીણ) અચક્કુ દર્શનીયો (ઓહિદંસણીણ) અવધિદર્શનીયો (કેવલ દંસણીણ ય) અને કેવલ દર્શનીયોમા (કયરે કયરે હિતો) કોણુ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, અધિક, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ (સંવત્થોવા જીવા ઓહિદંસણી) બધાથી ઓછા જીવ અવધિદર્શની છે (ચક્કુદંસણી અસંસેજ્જગુણા) ચક્કુદર્શનવાળા અસંસ્યાત ગણા છે (કેવલદંસણી અણંતગુણા) કેવલદર્શની વાળા અનન્તગણા છે (અચક્કુદંસણી અણંતગુણા) અચક્કુ દર્શની અનન્ત ગણા છે

ટીકાર્થ-હવે દર્શનની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ વહુત્વનું પ્રરૂપણ કરાય છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન્ ! આ ચક્કુ દર્શની, અચક્કુ

સંયતદ્વાર વક્તવ્યતા-

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं संजयाणं, असंजयाणं, संज-
यासंजयाणं नो संजय नो असंजय नो संजयासंजयाण य कयरे
कयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा संजया, संजयासंजया असंखेज्ज-
गुणा, नो संजया नो असंजया नो संजयासंजया अणंतगुणा,
असंजया अणंतगुणा, दारं १२ ॥सू० १७॥

छाया-एतेपां खलु भदन्त ! जीवानां संयतानाम्, असंयतानाम्, संयता-
संयतानां नो संयत नो ऽसंयत नो संयतासंयतानाश्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा,
बहुका वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः संयताः,
हैं, क्योंकि सभी वनस्पतिकायिकों में अचक्षुदर्शन पाया जाता है
और वे सिद्धों से अनन्त है । ग्याग्हवां दर्शनद्वार समाप्त ॥१६॥

સંયતદ્વાર વક્તવ્યતા-

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों
(संयताणं) संयतों (असंयताणं) असंयतों (संजयासंजयाणं) संयता-
संयत (नो संजय-नो असंजय नो संजयासंजयाण य) संयतों असं-
यतों एवं संयतासंयतों से भिन्न यर्थात् सिद्ध जीवों में (कयरे कयरे-
हितो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा वा विसेसाहिया
वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम !
(सव्वत्थोवा जीवा संजया) सबसे कम जीव संयत हैं (संजयासंजया

ગણા છે. કેમકે બધા વનસ્પતિકાયિકોમાં અચક્ષુર્દર્શન મળી આવે છે અને
તેઓ સિદ્ધોથી અનન્ત છે, અગીયારમું દર્શનદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૬ ॥

સંયત દ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एएसिण भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाणं) जीवो (संयताण)
संयतो (असंयताण) असंयतो (संजयासंजयाण) संयतासंयत (नो संजय नो
असंजय-नो संजयासंजयाण य) संयतो, असंयतो, तेभ्य संयता संयतोऽथी
भिन्न यर्थात् सिद्ध जीवोऽभा (कयरे कयरेहि तो) केषु केनाथी (अप्पा वा बहुया
वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धृष्ट, अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा जीवा संजया) अधाथी थोडा एव संयत

સંયતારાંયતા અસંખ્યેયગુણાઃ, નો સંયતા નો ડસંયતા નો સંયતાસંયતાઃ અનન્તગુણાઃ, અસંયતાઃ અનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૨ ॥ સૂ. ૧૭ ॥

ટીકા—અથ સંયતદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પ વહુલાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘एषसि पं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! એતેષાં સ્વલ્પ વક્ષ્યમાણાનાં જીવાનામ્ ‘સંયતાણં’ સંયતાનામ્ ‘અસંજયાણં’ અસંયતાનામ્ ‘સંજયાસંજયાણં’ સંયતાસંયતાનામ્ ‘નો સંજય નો અસંજય નો સંજયાસંજયાણં ય કયરે કયરેહિતો’ નો સંયત નો ડસંયત નો સંયતાસંયતાઞ્ચ મધ્યે કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાદિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘गोयसा !’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોસા

અસંખ્યેજ્જગુણા) સંયતાસંયત અસંખ્યાતગુણા હૈં (નો સંયતા નો અસંજયા નો સંયતાસંયતા અણંતગુણા) જો સંયત નહીં, અસંયત નહીં, સંયતાસંયત નહીં વે અનન્ત ગુણા હૈં (અસંજયા) અસંયત (અનંતગુણા) અનન્ત ગુણા હૈં ।

ટીકાર્થ—અબ સંયતદ્વાર કે આધાર પર જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! ઇન સંયત અર્થાત્ સંયમવાન્, અસંયત અર્થાત્ અસંયમી, સંયતાસંયત અર્થાત્ સંયમાસંયમી તથા નો સંયત નો અસંયત નો સંયતાસંયત અર્થાત્ જો સંયમવાન્, અસંયમી યા સંયમાસંયમી અર્થાત્ દેશસંયમી નહીં હૈ અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ હૈં, ઉનમે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! સબસે કમ જીવ સંયમી

છે (સંજયાસંજયા અમ્મેલેજ્જગુણા) સંયતાસંયત અસંખ્યાતગુણા છે (નો સંજયા નો અસંજયા નો સંયતાસંયતા અણંતગુણા) જે સંયત નથી અસંયત નથી, સંયતાસંયત નથી તેજો અનન્તગુણા છે (અસંયતા) અસંયત (અનન્તગુણા) અનન્તગુણા છે

ટીકાર્થ—હવે સંયત દ્વારના આધાર પર જીવોના અલ્પ બહુત્વનું નિરૂપણ કરાય છે—

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ સંયત અર્થાત્ સંયમવાન્, અસંયત અર્થાત્ અસંયમી, સંયતાસંયત અર્થાત્ સંયમાસંયમી તથા નો સંયત નો અસંયત નો સંયતાસંયત અર્થાત્ જે સંયમવાન્ અસંયમી અગર સંયમાસંયમી અર્થાત્ દેશ સંયમી નથી અર્થાત્ સિદ્ધ જીવ છે, તેઓમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અથવા વિશેષાધિક છે ?

જીવા સંજયા' સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ સંયતા ભવન્તિ, તેનામુત્કૃષ્ટેનાપિ કોટિસહસ્ર-
પૃથક્ત્વ પ્રમાણત્વેનોપજ્ઞ્યમાનત્વાત્, તથાચોક્તમ્—

‘કોડીસહસ્સ પુહુત્તં મણુયલોએ રાંજયાણં ।’ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વં નવસહસ્ર-
કોટયઃ મનુષ્યલોકે સંયતાનાગિતિ, તેભ્યોઽપિ ‘સંજયાસંજયા અસંખેજ્જગુણા’
સંયતાસંયતાઃ દેશવિરતાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્
અસંખ્યેયાનાં દેશવિરતિરાદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘નો સજયા નો અરાજયા નો
સજયાસંજયા અણંતગુણા’ નો સયત નોઽસયત નોઽસયતાસયતાઃ અનન્તગુણા
ભવન્તિ, ઉક્તપ્રતિષેધત્રયયુક્તાનાં સિદ્ધાનામનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘અસજયા
અણંતગુણા’ અસયતાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, વનસ્પતિકાયાિકાના સિદ્ધેભ્યોઽપિ
અનન્તત્વાત્, ‘દારં’ દ્વાદશમ્ સંયતદ્વાર સમાસમ્ ॥૬૦ ૧૭॥

ઉપયોગદ્વાર વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—પ્પસિ ણં મંતે ! જીવાણં સાગરોવઉત્તાણં, અણાગા-
રોવઉત્તાણ ય કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુછા વા
હૈં, કયોં કિ વે અધિક સે અધિક કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ અર્થાત્ દો
હજાર કરોડ સે લેકર નૌ હજાર કરોડ તક હી પાયે જાતે હૈં । કહા
મી હૈ—‘મનુષ્યલોક મેં સંયત કોટિ સહસ્રપૃથક્ત્વ હોતે હૈં ।’ સંયતોં
કી અપેક્ષા સંયતાસંયત જીવ અસંખ્યાતગુણા હૈં, કયોંકિ અસંખ્યાત
પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં મી દેશવિરતિ પાઈ જાતી હૈ । જો સંયમી અસં-
યમી યા સયમાસંયમી નહીં કહે જા સકતે, એસે સિદ્ધ જીવ અનન્ત
ગુણા હૈં । ઝનકી અપેક્ષા અસયમી જીવ અનન્ત ગુણા હૈં, કયોં કિ
વનસ્પતિકાયાિક જીવ સિદ્ધોં સે અનન્તગુણા હૈં ઓર વે સમી અસંયમી
હૈં । બાહરવાં સયતદ્વાર સમાસ ॥૧૭॥

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ સયમી
છે, કેમકે તેઓ વધારેમા વધારે કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ અર્થાત્ બે હજાર કરોડ
થી લઈને નૌ હજાર કરોડ સુધીનાજ મળે છે. કહ્યું પણ છે કે—મનુષ્યલોકમા
સયત કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ હોય છે. સયતોની અપેક્ષાએ સંયતાસયત જીવ
અસંખ્યાત ગણા છે કેમકે અસંખ્યાત પંચેન્દ્રિય તિર્યચોમા પણ દેશ વિરતિ
મળી આવે છે. જે સયમી અસયમી અગર સયમાસયમી નથી કહેવાતા
એવા સિદ્ધ જીવો અનન્તગણા છે તેમની અપેક્ષાએ અસયમી જીવ અનન્ત
ગણા છે, કેમકે વનસ્પતિ કાયિક જીવ સિદ્ધોથી અનન્ત ગણા છે અને તે
બધા અસયમી છે

આરમ્ભ સયતદ્વાર સમાસ ॥ ૧૭ ॥

વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઘ્વત્થોવા જીવા અણાગારોવ-
ઉત્તા, સાગારોવઉત્તા સંઘેજગુણા, દારં ૧૩ ॥સુ૦ ૧૮॥

છાયા-એતેષાં સહુ ભદન્ત ! જીવાનાં સાકારોપયુક્તાનામ્, અનાકારોપયુક્તાનામ્
કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વ-
સ્તોક્તાઃ જીવાઃ અનાકારોપયુક્તાઃ, સાકારોપયુક્તાઃ, સંખ્યેયગુણાઃ, દ્વારમ્ ॥૧૩॥

ટીકા-અથોપયોગદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વ પ્રરૂપયતિ-‘एएसि ण भंते !
जीवाणं’ हे भदन्त ! एतेषां सहु जीवानां ‘सागारोवउत्ताणं’ साकारोपयुक्तानाम्
-साकारोपयोगानाम् ‘अणागारोव उत्ताण’ अनाकारोपयुक्तानाञ्च मध्ये ‘कयरे-

ઉપયોગદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों
(सागारोवउत्ताणं) साकारोपयोग वाले (अणागारोवउत्ताण य) और
अनाकारोपयोग वाले में (कयरे कयरेहिंते) कौन किससे (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेष-
षाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता)
सब से कम अनाकारोपयोग वाले हैं (सागारोवउत्ता सखेजगुणा)
साकार उपयोग वाले संख्यातगुणा हैं ।

ટીકાર્થ-અવ ઉપયોગ કી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા
પ્રતિપાદન કિયા જાતા હૈ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन साकारोपयोग
अर्थात् ज्ञानोपयोग वाले तथा अनाकारोपयोग अर्थात् दर्शानोपयोग

ઉપયોગ દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् आ (जीवाण) एवे (सागारोव-
उत्ताण) साकारोपयोग वाणा (अणागारोवउत्ताण य) अने अनाकारोपयोगवाणा-
ओमा (कयरे कयरेहिंते) कोषु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसे-
साहिया वा ?) अल्प, धष्ठा तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा !) हे गौतम (सव्वत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता) हे गौतम !
अधाधी ओछा अनाकारोपयोगवाणा एवे छे (सागारोवउत्ता संखेजगुणा) साकार
उपयोगवाणा संख्यातगुणा छे

ટીકાર્થ- હવે ઉપયોગની અપેક્ષાએ હવેના અલ્પ બહુત્વનુ પ્રતિપાદન
કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ સાકારોપયોગ અર્થાત્
જ્ઞાનોપયોગ વાળા તથા અનાકારોપયોગ અર્થાત્ દર્શનોપયોગવાળા હવેનાધી

કયરેહિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ - ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સઘ્વત્થોવા જીવા અનાગારોવઉત્તા' સર્વસ્તોકાઃ- સર્વેભ્યોડ્લપાઃ જીવાઃ અનાકારોપયુક્તાઃ ભવન્તિ, અનાકારોપયોગકાલસ્ય સર્વે- ભ્યોડ્લપત્વાત્ અનાકારોપયોગોપયુક્તાનામપિ સર્વસ્તોકત્તમ્ પ્રશ્નકાલે તેષાં સ્તોકાનામેરોપલબ્ધેઃ 'સાગારોવઉત્તા સલ્લેજ્જગુણા' સાકારોપયુક્તાઃ સંખ્યેય- ગુણાઃ, ભવન્તિ સાકારોપયોગકાલસ્ય દીર્ઘત્વેન પ્રશ્નકાલે તેષાં વહુનામુપલબ્ધેઃ 'દાર' ત્રયોદશમ્ ઉપોગદ્વાર સમાપ્તમ્ ॥૧૮॥

આહારદ્વાર વક્તવ્યતા-

મૂલમ્-ઇએસિ પં ભંતે ! જીવાણં આહારગાણં અનાહાર- ગાણં ચ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સઘ્વત્થોવા જીવા અનાહારગા આહારગા અસંલેજ્જગુણા, દારં ૧૪ ॥સુ. ૧૯॥

છાયા-એતેષાં સ્વલ્પ મદન્ત ! જીવાનામ્ આહારકાણામ્, અનાહારકાણાશ્ચ કતરે કતરેભ્યોડ્લપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! વાલે જીવોં મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સવ સે કમ જીવ અનાકારોપ- યોગ વાલે હૈં, કયોંકિ અનાકાર ઉપયોગ કા સમય અલ્પ હૈ, અતએવ અનાકારોપયોગ સે ઉપયુક્ત જીવ મી અલ્પ હી હૈં । પ્રશ્ન કે સમય વે ધોહે હી પાયે જાતે હૈં । ઉનકી અપેક્ષા સાકાર ઉપયોગ વાલે અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગ સે ઉપયુક્ત જીવ સંખ્યાતગુણા હૈં, કયોં કિ સાકાર ઉપયોગ કા કાલ લઘ્વા હોતા હૈ, અતએવ પ્રશ્ન કાલ મેં વે વહુત પાયે જાતે હૈં । તેરહવાં ઉપયોગદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૮॥

કોણુકોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા છુપ અનાકારોપયોગ વાળા છે, કેમકે અનાકારનો સમય અલ્પ છે, તેથીજ અનાકારોપ- યોગથી ઉપયુક્ત છુપ પણ અલ્પ જ છે પ્રશ્નના સમયે તેઓ થોડા જ મળી આવે છે. તેમની અપેક્ષાએ સાકાર ઉપયોગ વાળા અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગથી ઉપ- યુક્ત છુપ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે સાકાર ઉપયોગનો કાળ લાંબો હોય છે, તેથીજ પ્રશ્નકાળમાં તેઓ ઘણા મળી આવે છે

તેરજુ ઉપયોગ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૮ ॥

ત્રિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સવ્વત્થોવા જીવા અણાગારોવ-
ઉત્તા, સાગારોવઉત્તા સંઘેજ્જગુણા, દારં ૧૩ ॥સુ૦ ૧૮॥

છાયા-એતેપાં સલુ ભદન્ત ! જીવાના સાકારોપયુક્તાનામ્, અનાકારોપયુક્તાનામ્
કતરે કતરેભ્યોડ્ડપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વ-
સ્તોકાઃ જીવાઃ અનાકારોપયુક્તાઃ, સાકારોપયુક્તાઃ, સંઘેયગુણાઃ, દ્વારમ્ ॥૧૩॥

ટીકા-અથોપયોગદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વ પ્રરૂપયતિ-‘एएसि णं भंते !
जीवाणं’ हे भदन्त ! एतेषा सलु जीवानां ‘सागारोवउत्ताणं’ साकारोपयुक्तानाम्
-साकारोपयोगानाम् ‘अणागारोव उत्ताण’ अनाकारोपयुक्तानाम् मध्ये ‘कयरे-

ઉપયોગદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं) जीवों
(सागारोवउत्ताणं) साकारोपयोग वाले (अणागारोवउत्ताण य) और
अनाकारोपयोग वाले में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा त्रिसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेष-
ाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता)
सब से कम अनाकारोपयोग वाले हैं (सागारोवउत्ता सङ्खेज्जगुणा)
साकार उपयोग वाले संख्यातगुणा हैं ।

ટીકાર્થ-અવ ઉપયોગ કી અપેક્ષા સે જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા
પ્રતિપાદન કિયા જાતા હૈ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! इन साकारोपयोग
अर्थात् ज्ञानोपयोग वाले तथा अनाकारोपयोग अर्थात् दर्शनोपयोग

ઉપયોગ દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् आ (जीवाण) एवे। (सागारोव-
उत्ताणं) साकारोपयोग वाणा (अणागारोवउत्ताण य) अने अनाकारोपयोगवाणा-
ओभा (कयरे कयरेहिंतो) कोषु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा त्रिसे-
साहिया वा ?) अल्प, धृषा तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा !) हे गौतम (सव्वत्थोवा जीवा अणागारोवउत्ता) हे गौतम ।
अधाथी ओछा अनाकारोपयोगवाणा एवे छे (सागारोवउत्ता सङ्खेज्जगुणा) साकार
उपयोगवाणा संख्यातगणु छे

ટીકાર્થ- હુવે ઉપયોગની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ ગહુત્વનું પ્રતિપાદન
કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! आ साकारोपयोग अर्थात्
ज्ञानोपयोग वाणा तथा अनाकारोपयोग अर्थात् दर्शनोपयोगवाणा एवेभाथी

કયરેહિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા મવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ -ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સંવ્વત્થોવા જીવા અણાગારોવઉત્તા' સર્વસ્તોકાઃ- સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ જીવાઃ અનાકારોપયુક્તાઃ મવન્તિ, અનાકારોપયોગકાલસ્ય સર્વે- ભ્યોઽલ્પત્વાત્ અનાકારોપયોગોપયુક્તાનામપિ સર્વસ્તોકત્વમ્ પ્રશ્નકાલે તેપા સ્તોકાનામેયોપલબ્ધેઃ 'સાગારોવઉત્તા સંખેજ્જગુણા' સાકારોપયુક્તાઃ સંખ્યેય- ગુણાઃ, મવન્તિ સાકારોપયોગકાલસ્ય દીર્ઘત્વેન પ્રશ્નકાલે તેપાં વહુનામુપલબ્ધેઃ 'દાર' ત્રયોદશમ્ ઉપોગદ્વાર સમાપ્તમ્ ॥૬૦ ૧૮॥

આહારદ્વાર વક્તવ્યતા-

મૂલમ્-ષ્ણસિ ણં મંતે ! જીવાણં આહારગાણં અણાહાર- ગાણં ચ કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાહિયા વા ? ગોયમા ! સંવ્વત્થોવા જીવા અણાહારગા આહારગા અસંખેજ્જગુણા, દારં ૧૪ ॥સૂ૦ ૧૯॥

છાયા-એતેપાં સહુ મદન્ત ! જીવાનામ્ આહારકાણામ્, અનાહારકાણાશ્ચ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! વાલે જીવોં મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સવ સે કમ જીવ અનાકારોપ- યોગ વાલે હૈં, ક્યોંકિ અનાકાર ઉપયોગ કા સમય અલ્પ હૈ, અતએવ અનાકારોપયોગ સે ઉપયુક્ત જીવ મી અલ્પ હી હૈં । પ્રશ્ન કે સમય વે ધોડે હી પાયે જાતે હૈં । ઉનકી અપેક્ષા સાકાર ઉપયોગ વાલે અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગ સે ઉપયુક્ત જીવ સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોં કિ સાકાર ઉપયોગ કા કાલ લમ્બા હોતા હૈ, અતએવ પ્રશ્ન કાલ મેં વે વહુત પાયે જાતે હૈં । તેરહવાં ઉપયોગદ્વાર સમાપ્ત ॥૧૮॥

કોણુકોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી મગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ણધાથી ઓછા છવ અનાકારોપયોગ વાળા છે, કેમકે અનાકારનો સમય અલ્પ છે, તેથીજ અનાકારોપ- યોગથી ઉપયુક્ત છવ પણ અલ્પ જ છે. પ્રશ્નના સમયે તેઓ થોડા જ મળી આવે છે. તેમની અપેક્ષાએ સાકાર ઉપયોગ વાળા અર્થાત્ જ્ઞાનોપયોગથી ઉપ- યુક્ત છવ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે સાકાર ઉપયોગનો કાળ લાંબો હોય છે, તેથીજ પ્રશ્નકાળમા તેઓ ઘણા મળી આવે છે

તેરસુ ઉપયોગ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૮ ॥

સર્વસ્તોકા જીવાઃ અનાહારકાઃ, આહારકા અસંખ્યેયગુણાઃ, ડારમ્ ૧૪||સૂ. ૧૯||

ટીકા-અથાહારકદ્વારમવિકૃત્યાહ-‘(एएसि णं भते ! जीवाणं) ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતેષાં સલ્લ જીવાનાં ‘આહારગાણં’ આહારકાણામ્ ‘અનાહારગાણ ય’ અનાહારકાણાશ્ચ મ-મ્યે ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન ઉત્તરયતિ-‘(गोयमा ! हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा’ सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः अनाहारका भवन्ति

આહારદ્વાર વક્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भते !) હે ભગવન્ ! હન (જીવાણં) જીવોં આહારગાણં અનાહારગાણ ય) આહારકોં ઓર અનાહારકોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा) સબ સે કમ જીવ અનાહારક હૈં (अहारगा असंख्येज्जगुणा) આહારક અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

ટીકાર્થ-અવ આહારદ્વાર કી અપેક્ષા અલ્પવહુત્વ પ્રરૂપિત કરતે હૈં- શ્રી ગૌતમ સ્વામી ને પ્રશ્ન કિયા-હે ભગવન્ ! હન આહારક ઓર અનાહારક જીવોં મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ને ઉત્તર દિયા-હે ગૌતમ ! સબ સે કમ જીવ અનાહારક હૈં, કયોંકિ સિદ્ધ તથા વિગ્રહગતિ વાલે જીવ હી અનાહારક

આહાર દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भते !) ભગવન્ આ (जीवाणं) જીવોના (आहारगाण अणाहारगाण य) આહારકો અને અનાહારકોમા (कयरे कयरेहिंता) કોણ કોનાથી (अप्पा वा वहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा) હે ગૌતમ ! (सव्वत्थोवा जीवा अणाहारगा) બધાથી ઓછા જીવ અનાહારક છે (अहारगा असंख्येज्जगुणा) આહારક અસંખ્યાત ગણા છે

ટીકાર્થ-હવે આહાર દ્વારની અપેક્ષાએ અલ્પ વહુત્વ પ્રરૂપિત કરે છે શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યો -હે ભગવન્ ! આ આહારક અને અનાહારક જીવોમાથી કોણ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો:-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ અનાહારક છે, કેમકે સિદ્ધ તથા વિગ્રહગતિ વાળા જીવ જ અનાહારક હોય છે. કહ્યું

સિદ્ધવિગ્રહગત્યાપન્નાદીનામેવાનાહારકત્વાત્, તયાચોક્તમ્—

‘વિગ્રહગદ્માવન્ના કેવલિણો સમુદયા અયોગી ય । સિદ્ધા ય અણાહારા સેસા આહારગા જીવા’ ॥૧॥ વિગ્રહગતિમાપન્નાઃ કેવલિનઃ સમુદ્ધતાશ્ચાયોગિનિશ્ચ । સિદ્ધાશ્ચાનાહારાઃ શેષા આહારકા જીવાઃ ॥૧॥ इति, તેમ્યઃ અનાહારકેભ્યઃ ‘આહારગા અસંલેજ્જગુણા’ આહારકા જીવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અથ વનસ્પતિ કાયિકાનામાહારકાણાં સિદ્ધેભ્યોઽનન્તત્વાત્ કથં તેપાં નાનન્તગુણત્વમિતિ ઇતિ-ચેત્રોચ્યતે—સૂક્ષ્મનિગોદાનાં સર્વસંખ્યયાપ્યસંખ્યેયતયા અન્તર્મુદ્ધર્ત સમયરાશિ તુલ્યતયા ચ સર્વકાલં વિગ્રહાવસ્થાયિત્વોપલબ્ધેરનાહારકાણામપિ અતિ બહુત્વેન સમસ્તજીવરાશ્યસંખ્યેયભાગતુલ્યત્વાત્ તદપેક્ષયા આહારકાણામસંખ્યેયગુણત્વમેવ નાનન્તગુણત્વમિતિ ભાવઃ, ‘દારં’ ચતુર્દશમ્ આહારદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥સૂ. ૧૯॥

રક હોતે હૈં । કહા મી હૈં—‘વિગ્રહગતિ કરતે હુઅ જીવ, સમુદ્ધાત પ્રાપ્ત કેવલી ઓર સિદ્ધ અનાહારક હોતે હૈં । इनके सिवाय सभी जीव आहारक हैं । अनाहारकों की अपेक्षा आहारक जीव असंख्यात गुणा हैं । यहां प्रश्न किया जा सकता है कि वनस्पतिकायिक आहारक जीव सिद्धों से अनन्तगुणा हैं, अतएव आहारक अनन्तगुणा क्यों नहीं कहे गए ? उत्तर—सूक्ष्म निगोद सब मिल कर भी असंख्यात हैं और अन्तर्मुद्घूर्त की समयराशि के बराबर हैं, वे सर्वकाल में विग्रह-गति प्राप्त रहते हैं, अतएव उनमें अनाहारक भी बहुत अधिक होते हैं, सम्पूर्ण जीव राशि के असंख्यातवे’ भाग के बराबर होते हैं, अतः उनकी अपेक्षा आहारक जीव असंख्यातगुणा ही हैं, अनन्तगुणा नहीं हैं । चौदहवां आहारद्वार समाप्त ॥१९॥

પણુ છે—વિગ્રહ ગતિ કરી રહેલા જીવ, સમુદ્ધાત પ્રાપ્ત કેવલી અને સિદ્ધ અનાહારક હોય છે, તેમના સિવાય બધા જીવ આહારક છે. અનાહારકોની અપેક્ષાએ આહારક જીવ અસંખ્યાતગણા છે. અહિ પ્રશ્ન કરી શકાય કે વનસ્પતિકાયિક આહારક જીવ સિદ્ધોથી અનન્ત ગણા છે, તેથીજ આહારક અનન્તગણા કેમ નથી કહેલા ? ઉત્તર—સૂક્ષ્મ નિગોદ બધા મળીને પણુ અસંખ્યાત છે અને અન્તર્મુદ્ધર્તની સમય રાશિના બરાબર છે, તેઓ બધા કાળમા વિગ્રહ ગતિ પ્રાપ્ત રહે છે, તેથીજ તેઓમા અનાહારક પણુ ઘણા અધિક હોય છે, સમ્પૂર્ણ જીવરાશિના અસંખ્યાતમા ભાગના બરાબર થાય છે, તેથી તેઓની અપેક્ષાએ આહારક જીવ અસંખ્યાત ગણા જ છે અનન્ત ગણા હોતા નથી. ચૌદસુ આહાર દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૯ ॥

भाषकद्वारवक्तव्यता-

मूलम्—एएसि णं भंते ! जीवाणं भासगाणं अभासगाण
य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसा-
हिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा भासगा, अभासगा
अणंतगुणा, दारं १५ ॥सू० २०॥

छाया—एतेषां सख भदन्त ! जीवानां भाषकाणाम्, अभाषकाणाञ्च कतरे
कतरेभ्यः अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः
जीवाः भाषकाः, अभाषकाः अनन्तगुणाः, द्वारम् ॥१५॥सू० २०॥

टीका—अथ भाषकद्वारमधिकृत्य जीवाल्लवहुत्वादिकं प्ररूपयितुमाह—‘एएसि
णं भंते ! जीवाणं’ गौतमः पृच्छति—हे भदन्त ! एतेषां सख जीवानां ‘भासगाणं’
भाषकाणाम्, ‘अभासगाणय’ अभाषकाणाञ्च मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरे
भ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा,

भाषकद्वार वक्तव्यता-

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं भासगाणं
अभासगाण य) भाषकों और अभाषकों में से (कयरे कयरेहिंतो)
कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प
बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा
जीवा भासगा) सब से कम जीव भाषक हैं (अभासगा अणंतगुणा)
अभाषक अनन्तगुणा हैं ।

टीकार्थ—अथ भाषकद्वार की अपेक्षा से जीवों का अल्पबहुत्व
कहते हैं—

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन भाषक और
अभाषक जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य अथवा

भाषक द्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाण भासगाणं अभास
गाण य) भाषकों अने अभाषकोंमा (कयरे कयरेहिंतो) केषु कौनाथी (अप्पा
वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धणा, तुल्य अगर तो
विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा भासगा) पायाथी ओछा एव
भाषक छे (अभासगा अणंत गुणा) अभाषक अनन्तगुणा छे ?

टीकार्थ—इवे भाषक द्वारनी अपेक्षाये एवेना अल्प बहुत्वेने कहे छे

તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્થોવા જીવા ભાસગા’ સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ’ જીવાઃ ભાષકા, ભાષા-લઙ્ઘિવિશિષ્ટા ભવન્તિ, દ્વીન્દ્રિયાદીનામેવ ભાષકત્વાત્, તદપેક્ષયા ‘અભાસગા અર્ણતગુણા’ અભાષકાઃ-ભાષાલઙ્ઘિવિકલાઃ જીવાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, વનસ્પતિ કાયિકાનામનન્તત્વાત્, ‘દારં’ इति पञ्चदशम् भाषकद्वारं समाप्तम् ॥ ૬૦ ૨૦ ॥

પરીતદ્વાર વક્તવ્યતા-

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं परीत्ताणं अपरीत्ताणं नो परीत्ता नो अपरीत्ताण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सन्वत्थोवा जीवा परीत्ता, नो परीत्ता नो अपरीत्ता अर्णतगुणा, अपरीत्ता अर्ण-तगुणा, दारं १६ ॥सू० २१॥

છાયા-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां परीतानाम् अपरीतानाम् नो परीत नोऽपरीतानाञ्च कतरे कतरेभ्योल्पा वा, बहुका वा, तुल्य वा, विशेषाधिका वा ? विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव भाषक अर्थात् भाषा लङ्घि से सम्पन्न हैं । उनकी अपेक्षा अभाषक अनन्तगुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक अनन्त हैं और वे सभी अभाषक हैं । पन्द्रहवां भाषकद्वार समाप्त ॥२१॥

પરીતદ્વાર વક્તવ્યતા-

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं परित्ताणं अपरित्ताणं नो परित्ता नो अपरित्ताण य) परीत, अपरीत और नो परीत नो अपरीत जीवों में (कयरे कयरेहिंतों) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! આ ભાષક અને અભાષક છવોમા કેાણુ કેાનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય કે વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા છવ ભાષક અર્થાત્ ભાષા લઙ્ઘિથી સ પન્ન છે તેમની અપેક્ષાએ અભાષક અનન્તગણુ છે, કેમકે વનસ્પતિકાયિક અનન્ત છે અને તેઓ બધા અભાષક છે

પદરમુ ભાષક દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૧ ॥

પરીત દ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एएसिण भंते) हे भगवन् ! आ (जीवाण, परित्ताण अपरित्ताण नो परित्ता नो अपरित्ताण य) परीत, अपरीत અને નો પરીત નો અપરીત પ્ર० ૨૧

ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ પરીતાઃ, નો પરીત નોઽપરીતાઃ અનન્તગુણાઃ, અપરીતા અનન્તગુણાઃ દ્વારમ્ ૧૬ ॥૨૧॥

ટીકાં—અથ પરીતાદિ દ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પબહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘एएसि णं भंते ! जीवाणं परीत्ताणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ હે ભદ્રન્ત ! एतेषां खलु जीवानां परीतानाम्—શુક્લપાક્ષિકાણામ્, પ્રત્યેકશરીરિણાશ્ચ, ‘अपरीत्ताणं’ અપરીતાનામ્—કૃષ્ણપાક્ષિકાનામ્, સાધારણવનસ્પતીનાશ્ચ, નો પરીતા નો અપરીતાણ ય’ નો પરીત નોઽપરીતાનાશ્ચ—સિદ્ધાનામ્ મત્યે ‘कयरे कयरेहितो’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્લા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ હે ગૌતમ ! ‘सब्वत्थोवा जीवा परीत्ता’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, જીવાઃ પરીતાઃ

विशेषाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सब्वत्थोवा जीवा परित्ता) सबसे कम परीत जीव हैं (नो परित्ता नो अपरित्ता अणतगुणा) नो परीत—नो अपरीत अनन्तगुणा है (अपरीता अणतगुणा) अपरीत जीव अनन्तगुणा है ॥२१॥

ટીકાર્થ—અથ પરીતદ્વાર કી અપેક્ષા જીવોં કે અલ્પબહુત્વ કા કથન કરતે હૈં—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! इन परीत जीवों अर्थात् शुक्ल पाक्षिकों तथा प्रत्येक शरीर वालों, अपरीत जीवों अर्थात् कृष्णपाक्षियों तथा साधारण वनस्पति के जीवों एवं नो परीत नो अपरीत अर्थात् सिद्धों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवात् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! परीत जीव सबसे कम हैं, दायों कि जिन जीवो ने संसार को परिमित कर

છવેના (કયરે કયરેહિ તો) કેણુ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સબ્વત્થોવા જીવા પરિત્તા) બધાથી ઓછા પરીત છવ છે (નો પરિત્તા નો અપરિત્તા અણતગુણા) નો પરીત નો અપરીત અનન્ત ગણા છે (અપરીતા અણતગુણા) અપરીત છવ અનન્ત ગણા છે

ટીકાર્થ—હવે પરીત દ્વારની અપેક્ષાએ છવેના અલ્પ બહુત્વનુ કથન કરે છે—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ પરીત છવે અર્થાત્ શુક્લ પાક્ષિકે તથા પ્રત્યેક શરીરવાળા ‘अपरीत छवे’ અર્થાત્ કૃષ્ણપાક્ષિકે તથા સાધારણ વનસ્પતિના છવે તેમજ નો પરીત નો અપરીત અર્થાત્ સિદ્ધોમાથી કેણુ કેની અપેક્ષાએ અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શુક્લપાક્ષિકરૂપમવપરીતાઃ, પ્રત્યેક શરીરરૂપકાયપરીતાય મવન્તિ, શુક્લપાક્ષિકાણાં મવપરીતાનાં, પ્રત્યેક શરીરિનાશ્ચ કાયપરીતાનામ્ સદ્ગત્તજીવાપેક્ષ્યા-ડત્પલ્પત્વાત્, તેભ્યઃ—‘નો પરીતા નો અપરીતા અનંતગુણા’ નો પરીત નોડપરીતાઃ ઉભયપ્રતિષેધવિશિષ્ટાઃ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા મવન્તિ, સિદ્ધાનામેવોભયપ્રતિષેધવિશિષ્ટત્વાત્ અનન્તત્વાચ્ચ, તેભ્યોડપિ સિદ્ધેભ્યઃ ‘અપરીતા અનંતગુણા’ અપરીતાઃ કૃષ્ણપાક્ષિકાઃ સાધારણવનસ્પતયશ્ચ અનન્તગુણા મવન્તિ તદુભયેપામ્ અપરીતાના સિદ્ધેભ્યોડપિ અનન્તગુણત્વાત્, ઇતિ ‘દારં’ પોઢશમ્ પરીતદ્વારમ્ સમાસમ્ ॥૬૦ ૨૧॥

પર્યાપ્તકદ્વારવક્તવ્યતા

મૂલમ્—(एएसि णं भंते ! जीवाणं पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं नो पज्जत्ता नो अपज्जत्ताण य कथरे कथरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, त्रिसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा नो पज्जत्ता नो अपज्जत्तगा, अपज्जत्तगा अणंतगुणा, पज्जत्तगा संखिज्जगुणा, दारं १७ ॥सु० २१॥

છાયા—एतेषां खलु भदन्त ! जीवाना पर्याप्तकानाम्, अपर्याप्तकानां नो पर्याप्तनोऽपर्याप्तकानाश्च कतरे कदरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेष-
दिया है और जो प्रत्येक शरीर हैं, वे सकल जीवो की अपेक्षा अत्यन्त
अल्प हैं । जो परीत भी नहीं और अपरीत भी नहीं हैं, ऐसे सिद्ध जीव
उनसे अनन्त गुणा हैं और उनकी अपेक्षा भी अपरीत अर्थात् कृष्ण-
पाक्षिक तथा साधारण वनस्पति के जीव अनन्तगुणा हैं; क्योंकि ये
दोनों मिलकर सिद्धो से अनन्तगुणा हैं १६वां परीतद्वार समास ॥२१॥

પર્યાપ્તકદ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं पज्जत्ताणं

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! પરીત જીવ બધાથી ઓછા
છે કેમકે જે જીવોએ સ સારને પરિમિત કરી દીધો છે અને જે પ્રત્યેક શરીર
છે તેઓ સકલ જીવોની અપેક્ષાએ અત્યન્ત થોડા છે જેઓ પરીત પણ નથી
અને અપરીત પણ નહીં એમ હોય છે એવા સિદ્ધ જીવ તેમનાથી અનન્ત
ગણા છે અને તેમની અપેક્ષાએ પણ અપરીત અર્થાત્ કૃષ્ણપાક્ષિક તથા
સાધારણ વનસ્પતિના જીવ અનન્ત ગણા છે, કેમકે તે બંને મળીને સિદ્ધોથી
અનન્ત ગણા છે. સોળમું પરીત દ્વાર સમાસ ॥ ૨૧ ॥

પર્યાપ્તક દ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ—(एएसिण भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाण पज्जत्ताणं अपज्ज-

પાધિકાવા ? ગૌતમ ! સર્વોક્તાઃ જીનાઃ નો પર્યાપ્તકા નોઽપર્યાપ્તકાઃ, અનન્ત-
ગુણાઃ, પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૭ ॥૫૦ ૨૨॥

ટીકા-અથ પર્યાપ્તકદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પત્વવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘અપ-
સિષ્ઠં મંતે ! જીવાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતેષાં સ્વલ્પ જીગનામ્
‘પજ્જત્તાણં’ પર્યાપ્તકાનામ્, ‘અપજ્જત્તાણં’ અપર્યાપ્તકાનામ્, ‘નો પજ્જત્તા નો અપજ્જ-
ત્તાણ ય’ નો પર્યાપ્તક નોઽપર્યાપ્તકાના ચ મધ્યે ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ,
‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ? અલ્પા વા, વહુકા વા,
તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !

અપજ્જત્તાણં નો પજ્જત્તા નો અપજ્જત્તાણ ય) પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત ઓર નો
પર્યાપ્ત નો અપર્યાપ્ત જીવોં મેં (કયરે કયરેહિતો) કૌન કિસસે (અપ્પા
વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા
વિશેષાધિક હેં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સંવ્વત્થોવા જીવા નો પજ્જત્તા
નો અપજ્જત્તગા) સ્વ સે કમ નો પર્યાપ્ત-નો અપર્યાપ્ત જીવ હેં (અપજ્જ-
ત્તગા અર્ણતગુણા) અપર્યાપ્તક અનન્તગુણા હેં (પજ્જત્તા સંલિજ્જગુણા)
પર્યાપ્તક સંખ્યાત ગુણા હેં ॥૨૨॥

ટીકાર્થ-અવ પર્યાપ્તક દ્વાર કી અપેક્ષા જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કા
પ્રતિપાદન કિયા જાતા હૈ-

શ્રી ગૌ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હેં-હે ભગવન્ ! હન પર્યાપ્ત, અપ-
ર્યાપ્ત ઓર નો પર્યાપ્ત-નો અપર્યાપ્ત જીવોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા
અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હેં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હેં-

ત્તાણં નો પજ્જત્તા નો અપજ્જત્તાણ ય) પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત, અને ન પર્યાપ્ત કે ન
અપર્યાપ્ત જીવોમા (કયરે કયરેહિતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા
તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સંવ્વત્થોવા જીવા નો પજ્જત્તા નો અપજ્જત્તા)
અધાથી જોછા ન પર્યાપ્ત ન અપર્યાપ્ત જીવ છે (અપજ્જત્તગા અર્ણતગુણા)
અપર્યાપ્તક અનન્ત ગણા છે (પજ્જત્તગા સંલિજ્જગુણા) પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા છે

ટીકાર્થ-હવે પર્યાપ્તક દ્વારની અપેક્ષાએ જીવોના અલ્પ વહુત્વનું પ્રતિ
પાદન કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! આ પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત અને
ન પર્યાપ્ત-ન અપર્યાપ્ત જીવોમાથી કોણ કોની અપેક્ષાએ થોડા, વહુત તુલ્ય
અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-ગૌતમ ! અધાથી જોછા જીવ નોપર્યાપ્ત

‘સવ્વથોવા જીવા નો પજ્જત્તા નો અપજ્જત્તા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ જીવાઃ, નો પર્યાપ્તકનોઽપર્યાપ્તકા સિદ્ધાઃ ભવન્તિ સિદ્ધાનામેવોભયપ્રતિપેધવિશિષ્ટતયા તેષાઞ્ચાપર્યાપ્તકાદિભ્યઃ સર્વાલ્પત્વાત્, તેભ્યઃ ‘અપજ્જત્તા અણંતગુણા’ અપર્યાપ્તકાઃ સાધારણ વનસ્પતયોઽનન્તગુણા ભવન્તિ સિદ્ધેભ્યોઽપિ સાધારણવનસ્પતિકાયિકાનામન્તગુણાનાં સર્વકાલમપર્યાપ્તત્વેનોપલભ્યમાનત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘પજ્જત્તા સંલિજ્જગુણા’ પર્યાપ્તકાઃ સૂક્ષ્માઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સર્વેભ્યો વહૂના જીવાના સૂક્ષ્મતયા સૂક્ષ્માણાઞ્ચ સર્વકાલમ્ અપર્યાપ્તકેભ્યઃ પર્યાપ્તકાના સંખ્યેયગુણત્વાત્, इति ‘દારં’ સપ્તદશમ્ પર્યાપ્તકદારં સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૨ ॥

સૂક્ષ્મદ્વારવક્તવ્યતા

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं सुहुमाणं वायराणं, नो सुहुम नो वायराण य, कयरेकयरेहितो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वथोवा जीवा नो सुहुमा नो वायरा वायरा अणंतगुणा, सुहुमा असंखेज्जगुणा दारं १८ ॥सू० २३॥

हे गौतम ! सब से कम जीव नो पर्याप्त-नो अपर्याप्त अर्थात् सिद्ध हैं, क्योंकि जो पर्याप्त भी नहीं और अपर्याप्त भी नहीं, ऐसे जीव सिद्ध ही हो सकते हैं और वे पर्याप्तों एवं अपर्याप्तों से कम हैं । उनकी अपेक्षा अपर्याप्तक जीव अनन्तगुणा हैं, क्योंकि साधारणवनस्पतिकाय के जीव अनन्त गुणा हैं और वे सदा अपर्याप्त बहुत ही पाये जाते हैं । उनकी अपेक्षा पर्याप्त जीव संख्यात गुणा हैं । १७वां पर्याप्तक द्वार समाप्त ॥२२॥

સૂક્ષ્મદ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं सुहुमाणं वाय-

નો અપર્યાપ્ત અર્થાત્ સિદ્ધ છે, કેમકે જે પર્યાપ્ત પણ નહીં અને અપર્યાપ્ત પણ નહીં એવા જીવ સિદ્ધ જ હોઈ શકે છે અને તે પર્યાપ્ત તેમજ અપર્યાપ્તોથી એછા છે તેમની અપેક્ષાએ અપર્યાપ્તક જીવ અનન્ત ગણ્યા છે કેમકે સાધારણ વનસ્પતિ કાયના જીવ અનન્તગણ્યા છે અને તે સદા અપર્યાપ્ત ધણી જ મળી આવે છે તેમની અપેક્ષાએ પર્યાપ્ત જીવ સંખ્યાતગણ્યા છે

સત્તરમ્ પર્યાપ્તક દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૨ ॥

સૂક્ષ્મ દ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एएसिण भंते) हे भगवन् ! आ (जीवाण सुहुमाण वायराण नो

છાયા-એતેપાં સહુ મદન્ત ! જીવાના સૂક્ષ્માણામ્, વાદરાણામ્, નો સૂક્ષ્મનો-વાદરાણાઞ્ચ કતરે કતરેભ્યોડલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ 'ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા જીવાઃ નો સૂક્ષ્મ નો વાદરાઃ, વાદરાઃ અનન્તગુણાઃ, સૂક્ષ્મા અસંખ્યેયગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૮ ॥સૂ. ૨૩॥

ટીકા-અથ સૂક્ષ્મદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પત્વ વહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ-'एषि णं भंते ! जीवाणं' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતેપાં સહુ જીવાનાં 'सुहुमाणं' સૂક્ષ્માણામ્, 'वायराणं' વાદરાણામ્, 'नो सुहुमनो वायराण य' નો સૂક્ષ્મ નો વાદરા-ણાઞ્ચ સિદ્ધાના મધ્યે 'कयरे कयरेहितो' કતરે કતરેભ્યઃ, 'अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-'गोयमा !' હે ગૌતમ ! 'सर्वत्वोवा जीवा नो

राणं नो सुहुम नो वायराण य) સૂક્ષ્મ, વાદર તથા નો સૂક્ષ્મ-નો વાદર જીવોં મેં (કયરે કયરેહિતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (સર્વત્થોવા જીવા નો સુહુમા નો વાયરા) સર્વસે કમ જીવ નો સૂક્ષ્મ-નો વાદર હૈં (વાયરા અર્ણતગુણા) વાદર અનન્ત-ગુણા હૈં (સુહુમા અસંખેજગુણા) સૂક્ષ્મ અસંખ્યાત ગુણા હૈં ॥૨૩॥

ટીકાર્થ-અથ સૂક્ષ્મદ્વાર કી અપેક્ષા જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કો કથન કરતે હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन सूक्ष्म, वादर तथा नो सूक्ष्म-नो वादर अर्थात् सिद्ध जीवों में से कौन किसकी अपेक्षा अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान उत्तर देते हैं-गौतम ! सब से कम जीव नो सूक्ष्म-नो वादर हैं, क्योंकि ऐसे

सुहुम नो वायराण य) सूक्ष्म आदर तथा नो-सूक्ष्म नो आदर एवोभा (कयरे कयरे हितो) कोषु कोनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धष्ठा, तुल्य अथवा विशेषाधिक છે ?

(गोयमा) हे गौतम ! (सर्वत्वोवा जीवा नो सुहुमा नो वायरा) બધાથી ઓછા એવ નો સૂક્ષ્મ નો આદર છે (વાયરા અર્ણત ગુણા) આદર અનન્ત ગણા તે (સુહુમા અસંખેજગુણા) સૂક્ષ્મ અસંખ્યાતગણા છે

હે સૂક્ષ્મ દ્વારની અપેક્ષાએ એવોના અલ્પ બહુત્વનું કથન કરે છે

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! આ સૂક્ષ્મ આદર તથા નો સૂક્ષ્મ, નો આદર અર્થાત્ સિદ્ધ એવોભાથી કોષુ કોની અપેક્ષાએ અલ્પ, ધણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ! ગૌતમ બધાથી ઓછા એવ નો સૂક્ષ્મ-

મુહુમા નો વાયરા' સર્વસ્તોભાઃ-સર્વેભ્યોલ્પાઃ, જીવાઃ નો સૂક્ષ્મા નો વાદરાઃ સિદ્ધાઃ
ભવન્તિ તેષાં સૂક્ષ્મજીવરાશ્યપેક્ષયા વાદરાજીવરાશ્યપેક્ષયા ચાનન્તત્વાત્, તેભ્યઃ
'વાયરા અણંતગુણા' વાદરાઃ-સ્થૂલા જીવાઃ, અનન્તગુણા ભવન્તિ, વાદરનિગોદ-
જીવાનાં સિદ્ધેભ્યોપિ અનન્તગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'મુહુમા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્માઃ
જીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વાદરનિગોદાપેક્ષયા સૂક્ષ્મનિગોદાનામસંખ્યગુણ-
ત્વાત્ । ઇતિ 'દારં' અષ્ટાદશમ્ સૂક્ષ્મદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૩ ।

સંજ્ઞિદ્વારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवानां सन्नीपां असन्नीपां, नो सण्णी
नो असण्णीपां कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सवत्थोवा जीवा सण्णी,
नो सण्णी नो असण्णी अणंतगुणा, असण्णी अणंतगुणा,
दारं १९ ॥सू० २४॥

ઢાયા-एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां संज्ञिनाम्, असंज्ञिनाम्, नो संज्ञि-
नोऽसंज्ञिना च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका
जीव सिद्ध हैं और वे सूक्ष्म जीवराशि और वादर जीवराशि की
अपेक्षा अनन्त हैं । वादर अर्थात् स्थूल जीव अनन्त गुणा हैं, क्योंकि
वादर निगोद के जीव सिद्धों की अपेक्षा भी अनन्तगुणा अधिक हैं ।
वादर जीवों की अपेक्षा सूक्ष्म जीव असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि वादर
निगोद की अपेक्षा सूक्ष्म निगोद जीव असंख्यात गुणा अधिक हैं ।
१८वां सूक्ष्म द्वार समाप्त ॥२३॥

સંજ્ઞિદ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं सन्नीपां,
असन्नीपां, नो सण्णी नो असण्णीपां) संज्ञी, असंज्ञी और नो संज्ञी-

નોખાદર છે કેમકે એવા જીવ સિદ્ધ છે અને તે સૂક્ષ્મ જીવ રાશિ અને ખાદર
રાશિની અપેક્ષાએ અનન્ત છે ખાદર અર્થાત્ સ્થૂલ જીવ અનન્તગણુ છે,
કેમકે ખાદર નિગોદના જીવ સિદ્ધોની અપેક્ષાએ પણ અનન્તગણુ અધિક છે
ખાદર જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ જીવ અસંખ્યાતગણુ છે કેમકે ખાદર
નિગોદની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવ અસંખ્યાતગણુ અધિક છે. આદારમુ
સૂક્ષ્મદ્વાર સમાપ્ત. ॥૨૩॥

સંજ્ઞિદ્વાર વક્તવ્યતા.

शब्दार्थ-(एएसिणं भंते ?) हे भगवन् आ (जीवाण सन्नीपा, असन्नीपा
नोसन्नी नोअसण्णीपा) स स्त्री अस स्त्री અને નોઅસ સ્ત્રી-નોઅસ સ્ત્રી જીવોમા

વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ સંજ્ઞિનઃ, નો સંજ્ઞિનોઽસંજ્ઞિનઃ અનન્તગુણાઃ, અસંજ્ઞિ નોઽનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ૧૯ ॥સૂ. ૦ ૨૪॥

ટીકા-અથ સંજ્ઞિદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પબહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘एएसिणं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! एतेषां खलु भदन्त ! जीवानाम् ‘सण्णीणं’ સંજ્ઞિનામ્ ‘असण्णीणं’ અસંજ્ઞિનામ્, નો સણ્ણી નો અસણ્ણીણં નો સંજ્ઞિનો અસંજ્ઞિનામ્ ચ મધ્યે ‘कयरे कयरेहिंतो’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ હે ગૌતમ ! ‘सन्वत्थोवा जीवा सण्णी’ સર્વસ્તોકાઃ-सर्वेभ्योऽल्पाः, જીવાઃ સંજ્ઞિનો ભવન્તિ, समनस्कानामेव संज्ञित्वात्, તદપેક્ષ્યા-‘नो सण्णी नो असण्णी अणंतगुणा’ નો સંજ્ઞિનોઽસંજ્ઞિનોઽનન્ત-ગુણા ભવન્તિ, सिद्धानामेवोभयप्रतिषेधविशिष्टतया તેષાં સંજ્ઞિભ્યોઽનન્તગુણત્વાત્, નો અસંજ્ઞી જીવોં મેં (कयरे कयरेहिंतो) કૌન કિસસે (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશે-ષાધિક હૈં ? (गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सन्वत्थोवा जीवा सण्णी) સઘ સે કમ જીવ સંજ્ઞી હૈં (नो सण्णी-नो असण्णी अणंतगुणा) નો સંજ્ઞી નો અસંજ્ઞી અનન્ત ગુણા હૈં (असण्णी अणंतगुणा) અસંજ્ઞી જીવ અનન્ત ગુણા હૈં ॥૨૪॥

ટીકાર્થ-અથ સંજ્ઞીદ્વાર કી અપેક્ષા સો જીવોં કા અલ્પબહુત્વ દિશ્વ-લાતે હૈં-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! इन संज्ञी, असंज्ञी और नो संज्ञी नो असंज्ञी जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक है । श्री भगवान् उत्तर देते हैं- हे गौतम ! सब से कम जीव संज्ञी हैं, क्योंकि विशिष्ट मन वाले जीव ही संज्ञी कह लाते हैं और ऐसे जीव सब से कम हैं । संज्ञियों की अपेक्षा नो संज्ञी

(कयरे कयरेहिंतो) કેાણુ કેાનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(गोयमा !) હે ગૌતમ ! (सन्वत्थोवा जीवा सण्णी) બધાથી ઓછા છવ સંજ્ઞી છે (असण्णी अणंतगुणा) અમ સંજ્ઞી છવ અનન્તગણુ છે

ટીકાર્થ-હવે સંજ્ઞી દ્વારની અપેક્ષાએ છવોતુ અલ્પ બહુત્વ દેખાડે છે શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ મ સંજ્ઞી, અસ સંજ્ઞી અને નસ સંજ્ઞી ન અમ સંજ્ઞી છવોમા કેાણુ કેાનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા છવ સંજ્ઞી છે, કેમકે વિશિષ્ટ મનવાળા છવ જ સંજ્ઞી કહેવાય છે અને એવા છવ

તેભ્યોઽપિ—‘અસંજ્ઞી અણંતગુણા’ અસંજ્ઞિનો વનસ્પતિકાયાિકાદગો ડનન્તગુણ-
ત્વાત્, વનસ્પતિકાયાિકાનાં સિદ્ધેભ્યોઽનન્તગુણતાત્, ‘કારં’ ર્તિ એતોનવિશમ્
સંજ્ઞિદ્વારમ્ સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૪ ॥

ભવસિદ્ધિકદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—(एएसि णं भंते ! जीवाणं भवसिद्धियाणं, अभवसिद्धि-
याणं, नो भवसिद्धिया नो अभवसिद्धिया य कयरे कयरेहितो
अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा !
संव्वत्थोवा जीवा अभवसिद्धिया, णो भवसिद्धिया णो अभव-
सिद्धिया अणंतगुणा, भवसिद्धिया अणंतगुणा, दां ० ॥ सू. २५ ॥

છાયા—एतेपां खलु भदन्त ! जीवानां भवसिद्धिज्ञानाप्, अभवसिद्धिज्ञानाम्,
नो भवसिद्धिक नो ऽभवसिद्धिज्ञानाश्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुया वा, तुल्या
नो असंज्ञी अनन्त गुणा हैं, क्योंकि ऐसे जी र सिद्ध हैं और वे संज्ञीयों
की अपेक्षा अनन्तगुणा हैं । उनकी अपेक्षा भी असंज्ञी जीव अनन्त-
गुणा हैं, क्योंकि वनस्पतिकायिक आदि जीव अनन्तगुणा हैं और वे
सब सिद्धों से भी अनन्तगुणा हैं । १९वां संज्ञीद्वार समाप्त ॥ २४ ॥

भवसिद्धिकद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं भवसि-
द्धियाणं अभवसिद्धियाणं नो भवसिद्धिय नो अभवसिद्धियाण य)
भवसिद्धिकों, अभवसिद्धिकों तथा नो भवसिद्धिय-नो अभवसि-
द्धिकों में (कयरे कयरेहितो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा
तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

બધાથી ઓછા છે સંજ્ઞીની અપેક્ષાએ નસ જી-ન અસ જી અનન્તગણા છે,
કેમકે એવા છવ સિદ્ધ છે અને તેઓ સંજ્ઞીની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણા છે,
તેમની અપેક્ષાએ પણ અસ જી છવ અનન્તગણા છે, કેમકે વનસ્પતિકાયાિક
આદિ છવ અનન્ત ગણા છે અને તેઓ બધા સિદ્ધોથી પણ અનન્ત ગણા
અધિક છે ઓગણીસયુ સંજ્ઞિદાર સમાપ્ત ॥ ૨૪ ॥

ભવસિદ્ધિદાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ—(एएसिणं भंते !) हे भगवान् ! आ (जीवाणं भ-सिद्धियाणं अभव-
सिद्धियाणं नोभवसिद्धिय नो अभवसिद्धियाण य) भवसिद्धिके, अभवसिद्धिके, तथा
नोभवसिद्धिक-नोअभवसिद्धिकेभा (कयरे कयरेहितो) केषु केनाथी (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धृष्ट, तुल्य के विशेषाधिक છે ?
પ્ર. ૩૦

વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ જીવાઃ અભવસિદ્ધિકાઃ, નો ભવસિદ્ધિકનોઽભવસિદ્ધિકાઃ અનન્તગુણા ભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણાઃ, દ્વારમ્ ૨૦ ॥૬૫॥

ટીકા—અથ ભવસિદ્ધિકદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—
‘एएसिणं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમ ! પૃચ્છતિ-હે-મદન્ત ! એતેપાં ચ્છુ જીવાનામ્
‘भवसिद्धियाणं’ ભવસિદ્ધિકાનામ્ ભવે સિદ્ધિર્યેપાં તે ભવસિદ્ધિકાસ્તેપાં, તસ્મિન્
ભવે ભવાન્તરે વા યુક્તિગામિનામ્ ‘अभवसिद्धियाणं’ અભવસિદ્ધિકાનામ્, ‘नो
भवसिद्धिया नो अभवसिद्धियाण य’ નો ભવસિદ્ધિક નોઽભવસિદ્ધિકાનાશ્ચ સિદ્ધા
નાં મધ્યે ‘कयरे कयरेहिंतो’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
विसेसाहिया वा ?’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ?
મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘गोयमा !’ હે ગૌતમ ! ‘सव्वत्थोवा जीवा अभवसिद्धिया’
સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ જીવાઃ અભવસિદ્ધિકાઃ—અભવ્યાઃ ભવન્તિ, તેપાં
जघन्ययुक्तानन्तकपरिमाणत्वात्, तथा चोक्तमनुयोगद्वारे—

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अभवसिद्धिया) अभवसिद्धिक
जीव सबसे कम हैं (णोभवसिद्धिया णोअभवसिद्धिया अणंतगुणा) नो
भवसिद्धिकनो अभवसिद्धिक अनन्तगुणा हैं (भवसिद्धिया अणंत-
गुणा) भवसिद्धिक अनन्तगुणा हैं ॥२५॥

અવ ભવસિદ્ધિકદ્વારે કી અપેક્ષા જીવો કા અલ્પવહુત્વ કહતે હૈ—
ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! ઇન ભવસિદ્ધિકોં
અર્થાત્ મોક્ષગમન કે યોગ્ય-ભવ્ય જીવો, અભવસિદ્ધિકો અર્થાત્
મોક્ષગમન કે અયોગ્ય જીવો તથા નો ભવસિદ્ધિક-નો અભવસિદ્ધિકોં
અર્થાત્ સિદ્ધ જીવોં મેં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ, વહુત, તુલ્ય વા
વિશેષાધિક હૈ ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! સવસે કમ જીવ

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अभवसिद्धिया) अववसिद्धिक
एव सौथी ओछा छे (णोभवसिद्धिया णो अभवसिद्धिया अणंतगुणा) नो अव-
सिद्धिक नो अववसिद्धिक अनन्त गणु छे, (भवसिद्धिया अणंतगुणा)
भवसिद्धिक अनन्तगणु छे. ॥२५॥

ટીકાર્થ—હવે ભવસિદ્ધિકદ્વારની અપેક્ષાએ જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ કહેવામા
આવે છે, એ સખધમા ગૌતમ સ્વામી શ્રી કહે છે કે-હે ભગવન્ આ ભવ-
સિદ્ધિકો અર્થાત્ મોક્ષ ગમન યોગ્ય-ભવ્ય જીવો અભવસિદ્ધિકો મોક્ષ ગમનને
અયોગ્ય જીવો તથા નો ભવસિદ્ધિક-નો અભવસિદ્ધિકો અર્થાત્ સિદ્ધજીવોમાથી
કોણુ કોનાથી અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે.—ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ અભવસિદ્ધિક

“ઉક્કોસણ પરિત્તાણંતણ રૂવે પવિસસેતે જહન્યયં જુત્તાણંતયં હોઈ, અભવસિદ્ધિયાવિ તત્તિયા ચેવ” इति, उत्कृष्टेन परीतानन्तके रूपे प्रक्षिप्ते जघन्ययुक्तानन्तकं भवति, अभवसिद्धिकाश्चापि तृतीयाश्चैव” इति, तेभ्यः ‘नो भवसिद्धिया नो अभवसिद्धिया अगंतगुणा’ नो भवसिद्धिरु नोऽभवसिद्धिका अनन्तगुणा भवन्ति, सिद्धानामेव तदुभयप्रतिषेधविशिष्टतया तेषाम् अजघन्योत्कृष्टयुक्तानन्त-कपरिमाणत्वात् तेभ्योऽपि—‘भवसिद्धिया अगंतगुणा’ भवसिद्धिकाः अनन्तगुणा भवन्ति, एरुस्य भव्यनिगोदस्थानन्तभागरूपानां सिद्धानां भव्यजीवराशिनिगो-दानाञ्च लोके ऽसंख्येयत्वात् ‘दारं’ विंशम् भवसिद्धिकद्वारं समाप्तम् ॥ सू० २५ ॥

अस्तिकायद्वारवक्तव्यता—

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगा-
सत्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अच्चासमयाणं दब्ब-
ट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला
वा, वित्तेसाहिया वा ? गोयमा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थि-

અભવસિદ્ધિક અર્થાત્ અભવ્ય હૈં, ક્યોંકિ વે જઘન્ય યુક્તાનન્ત પ્રમાણ વાલે હૈં । અનુયોગદ્વાર સૂત્ર મે કહા હૈ—‘ઉત્કૃષ્ટ પરીતાનન્ત મેં એક સંખ્યા મિલાને સે જઘન્ય યુક્તાનન્ત કા પ્રમાણ આતા હૈ, અભવ્ય જીવ ઉતને હી હૈ ।’ નો ભવસિદ્ધિક-નો અભવસિદ્ધિક ઉનસે અનન્તગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ જો ભવ્ય મી નહીં ઓર અભવ્ય મી નહીં, એસે જીવ સિદ્ધ હૈં ઓર વે અજઘન્યોત્કૃષ્ટ યુક્તાનન્ત સંખ્યા વાલે હૈં । ઉન કી અપેક્ષા મી ભવસિદ્ધિક અર્થાત્ ભવ્ય જીવ અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ સિદ્ધ એક ભવ્ય નિગોદ રાશિ કે અનન્તવે ભાગ હૈં, ઓર એસી ભવ્ય નિગોદ રાશિ લોક મેં અસંખ્યાત હૈ । ૨૦વાં ભવસિદ્ધિકદ્વાર સમ્પૂર્ણ । ૨૫।

અર્થાત્ અલબ્ય છે, કેમકે તેઓ જઘન્ય યુક્તાનન્ત પ્રમાણ વાળા છે, અનુયો-
ગદ્વાર સૂત્રમા કહ્યું છે—‘ ઉત્કૃષ્ટ પરીતાનન્ત મા એક સંખ્યા મેળાવવાથી જઘન્ય
યુક્તાનન્તનું પ્રમાણ આવે છે, અલબ્ય એવ એટલાજ છે, નો ભવસિદ્ધિક
નો અભવસિદ્ધિક તેઓથી અનન્તગણા અધિક છે. કેમકે જે લબ્ય પણ નથી
અને અલબ્ય પણ નથી, એવા એવ સિદ્ધ છે અને તેઓ અજઘન્યોત્કૃષ્ટ
યુક્તાનન્ત સંખ્યા વાળા છે તેમની અપેક્ષાએ પણ ભવસિદ્ધિક અર્થાત્ લબ્ય
એવ અનન્ત ગણા છે, કેમકે સિદ્ધ એક લબ્ય નિગોદ રાશિના અનન્તભો
ભાગ છે—અને આવી લબ્ય નિગોદ રાશિ લોકમાં અસંખ્યાત છે. વીસમું
ભવસિદ્ધિકદ્વાર સંપૂર્ણ ॥ ૨૫ ॥

काए, आगासत्थिकाए, एएणं तिन्निऽवि तुल्ला दव्वट्टयाए
 सव्वत्थोवा जीवत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, पोग्गलत्थिकाए
 दव्वट्टयाए अणंतगुणे, अद्धासमए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, एए-
 सिणं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगात्थिकाय जीव-
 त्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं पएसट्टयाए कयरे
 कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
 वा ? गोयमा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, एए णं दोवि
 तुल्ला पएसट्टयाए सव्वत्थोवा, जीवत्थिकाए पएसट्टयाए अणंत-
 गुणे, पोग्गलत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे, अद्धासमए पए-
 सट्टयाए अणंतगुणे, आगासत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे,
 एयस्स णं भंते ! धम्मत्थिकायस्स दव्वट्टपएसट्टयाए कयरे
 कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
 गोयमा सव्वत्थोवे एगे धम्मत्थिकाए दव्वट्टयाए से चेव
 पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! अधम्मत्थिकायस्स
 दव्वट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा,
 तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे एगे अध-
 म्मत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे,
 एयस्स णं भंते ! आगासत्थिकायस्स दव्वट्ट पएसट्टयाए कयरे
 कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया
 वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे एगे आगासत्थिकाए दव्वट्टयाए,
 से चेव पएसट्टयाए अणंतगुणे, एयस्स णं भंते ! जीवत्थि-
 कायस्स दव्वट्ट पएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया
 वा तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे जीव-
 त्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स
 णं भंते ! पोग्गलत्थिकायस्स दव्वट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो
 अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ।

सर्वत्रोवे पोग्गलत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसड्डयाए
असंखेज्जगुणे, अद्धासमए न पुच्छिज्जइ, पएसभावा, एएसि
णं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय जीव-
त्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं दव्वट्टपएसड्डयाए य
कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसा-
हिया वा ? गोयमा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, आगा
सत्थिकाए एए तिन्नि वि तुल्ला दव्वट्टयाए सर्वत्रोवा, धम्म-
त्थिकाए अधम्मत्थिकाए य एएसि णं दोन्नि वि तुल्ला पए-
सड्डयाए असंखेज्जगुणा, जीवत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, से
चेव पएसड्डयाए असंखेज्जगुणे, पोग्गलत्थिकाए दव्वट्टयाए
अणंतगुणे, से चेव पएसड्डयाए असंखेज्जगुणे, अद्धासमए
दव्वट्टपएसड्डयाए अणंतगुणे, आगासत्थिकाए पएसड्डयाए
अणंतगुणे, दारं २१ ॥सू० २६॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आकाशास्तिकाय-
जीवास्तिकाय पुद्गलास्तिकाय-अद्धासमयानां द्रव्यार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा
वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! धर्मास्तिकायः, अधर्मा-

अस्तिकायद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (धम्मत्थिकाय)
धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाय) अधर्मास्तिकाय (आगासत्थिकाय)
आकाशास्तिकाय (जीवत्थिकाय) जीवास्तिकाय (पोग्गलत्थिकाय) पुद्-
गलास्तिकाय (अद्धासमयाण य) और अद्धासमय-काल में से (कयरे
कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

अस्तिकायद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! आ (धम्मत्थिकाय) धर्मास्तिकाय (अध-
म्मत्थिकाय) अधर्मास्तिकाय (आगासत्थिकाय) आकाशास्तिकाय (जीवत्थिकाय)
जीवास्तिकाय (पोग्गलत्थिकाय) पुद्गलास्तिकाय (अद्धासमयाण य) अने अद्धासमय
क्षणधी (कयरे कयरेहिंतो) केषु केषां धी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसा-
हिया वा) अल्प, वधादे, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

काए, आगासत्थिकाए, एएणं तिन्निऽवि तुल्ला दव्वट्टयाए सव्वत्थोवा जीवत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, पोग्गलत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, अद्धासमए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, एए-सिणं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगात्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं पएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, एए णं दोवि तुल्ला पएसट्टयाए सव्वत्थोवा, जीवत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे, पोग्गलत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे, अद्धासमए पएसट्टयाए अणंतगुणे, आगात्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे, एयस्स णं भंते ! धम्मत्थिकायस्स दव्वट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे एगे धम्मत्थिकाए दव्वट्टयाए से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! अधम्मत्थिकायस्स दव्वट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे एगे अधम्मत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! आगासत्थिकायस्स दव्वट्ट पएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे एगे आगासत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसट्टयाए अणंतगुणे, एयस्स णं भंते ! जीवत्थिकायस्स दव्वट्ट पएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवे जीवत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चेव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, एयस्स णं भंते ! पोग्गलत्थिकायस्स दव्वट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा !

सर्वत्रथोवे पोग्गलत्थिकाए दव्वट्टयाए, से चैव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, अद्धासमए न पुच्छिज्जइ, पएसभावा, एएसि णं भंते ! धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्धासमयाणं दव्वट्टपएसट्टयाए य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! धम्मत्थिकाए, अधम्मत्थिकाए, आगासत्थिकाए एए तिन्नि वि तुल्ला दव्वट्टयाए सर्वत्रथोवा, धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए य एएसि णं दोन्नि वि तुल्ला पएसट्टयाए असंखेज्जगुणा, जीवत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, से चैव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, पोग्गलत्थिकाए दव्वट्टयाए अणंतगुणे, से चैव पएसट्टयाए असंखेज्जगुणे, अद्धासमए दव्वट्टपएसट्टयाए अणंतगुणे, आगासत्थिकाए पएसट्टयाए अणंतगुणे, दारं २१ ॥सू० २६॥

छाया-एतेषां खलु भदन्त ! धर्मास्तिकाय अधर्मास्तिकाय आकाशास्तिकाय-जीवास्तिकाय पुद्गलास्तिकाय-अद्धासमयानां द्रव्यार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! धर्मास्तिकायः, अधर्मा-

अस्तिकायद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (धम्मत्थिकाय) धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाय) अधर्मास्तिकाय (आगासत्थिकाय) आकाशास्तिकाय (जीवत्थिकाय) जीवास्तिकाय (पोग्गलत्थिकाय) पुद्गलास्तिकाय (अद्धासमयाण य) और अद्धासमय-काल में से (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया

अस्तिकायद्वार वक्तव्यता

शब्दार्थ—(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! आ (धम्मत्थिकाय) धर्मास्तिकाय (अधम्मत्थिकाय) अधर्मास्तिकाय (आगासत्थिकाय) आकाशास्तिकाय (जीवत्थिकाय) जीवास्तिकाय (पोग्गलत्थिकाय) पुद्गलास्तिकाय (अद्धासमयाण य) अने अद्धासमय काली (कयरे कयरेहिंतो) केषु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, वधादे, तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

સ્તિકાયઃ આકાશાસ્તિકાયઃ, એ તે સહુ ત્રયોડપિ તુલ્યાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ, જીવાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણઃ, પુદ્ગલાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણઃ, અદ્વાસમયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણઃ, એ તેવા સહુ મદન્ત ! ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય-જીવાસ્તિકાય-પુદ્ગલાસ્તિકાય-અદ્વાસમયાનાં પ્રદેશાતયા કતરે કતરેભયઃ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયઃ, એતૌ સહુ દ્વાવપિ તુલ્યૌ પ્રદેશાર્થતયા

વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં । (ગોયમા) હે ગૌતમ (ધર્મત્થિકાએ) ધર્માસ્તિકાય (અધર્મત્થિકાએ) અધર્માસ્તિકાય (આગાસત્થિકાએ) આકાશાસ્તિકાય (एएणं तिन्नि वि तुल्ला) ये तीनों ही वरावर हे (दव्वट्ठयाए) द्रव्य की अपेक्षा से (सव्वत्थोवा) सच से कम हैं (जीवत्थिकਾए) जीवास्तिकाय (दव्वट्ठयाए) द्रव्य की अपेक्षा से (अणंतगुणा) अनन्तगुणा है । (पोग्गलत्थिकाए) पुद्गलास्तिकाय (दव्वट्ठयाए अणंतगुणे) द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा है (अद्वાસમए दव्वट्ठयाए अणंतगुणे) अद्वાકाल द्रव्य की अपेक्षा से अनन्तगुणा है ।

(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (धर्मत્थिकाय-अधर्मत્थिकाय आगासत्थिकाय-जीवत्थिकाय-पोग्गलत्थिकाय-अद्वાसमयाणं) धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय और अद्वાकाल में (पएसड्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा से (कयरे कयरेहिंते) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, वहुत, तुल्य या विशेषाधिक है ? (गोयमा !)

(ગોયમા !) હે ગૌતમ (ધર્મત્થિકાએ) ધર્માસ્તિકાય (અધર્મત્થિકાએ) અધર્માસ્તિકાય (આગાસાત્થિકાએ) આકાશાસ્તિકાય (एएणं तिन्नि तुल्ला) या त्रये बराबर हे (दव्वट्ठयाए) द्रव्यની अपेक्षाએ (सव्वत्थोवा) अधाથી ओछा છે (जीवत्थिकाए) जीवाસ્તિકાય (दव्वट्ठयाए) द्रव्यની अपेक्षाએ (अणतगुणे) अनन्तगणु છે (पोग्गलत्थिकाए) पुद्गलास्તિકાય (दव्वट्ठयाए अणतगुणे) द्रव्यની अपेक्षाએ अनन्तगणु છે (अद्वાસમए दव्वट्ठयाए अणतगुणे) अद्वાકાલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્તગણુ છે.

(एएसिणं भंते !) हे भगवन् ! (धर्मत્थिकाय अधर्मत્थिकाय आगासत्थिकाय-जीवत्थिकाय-पोग्गलत्थिकाय अद्वાसमयाणं) धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय आकाशास्तिकाय जीवास्तिकाय पुद्गलास्तिकाय અને અદ્વાકાળ (पएसड्ठयाए) प्रदेशોની અપેક્ષાએ (कयरे कयरेहिंते) કેણુ કેનાથી (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) અલ્પ થણુ તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

સર્વસ્તોકૌ જીવાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણા પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થ-
તયા અનન્તગુણઃ, અદ્વાસમયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણઃ, આકાશાસ્તિકાયઃ પ્રદે-
શાર્થતયા અનન્તગુણઃ, એતસ્ય સ્વલ્પ મદન્ત ! ધર્માસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થ-
તયા કતરે કતરેભ્યોડ્લ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકાઃ વા ? ગૌતમ !
સર્વસ્તોકઃ એકો ધર્માસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા, સર્વેવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ

હે ગૌતમ ! (ધમ્મત્થિકાએ, અધમ્મત્થિકાએ એ એ નં દોવિ તુલ્લા પએ-
સઢ્યાએ સવ્વત્થોવા) ધર્માસ્તિકાય ઓર અધર્માસ્તિકાય, યે દોનોં
પરસ્પર તુલ્ય હેં ઓર પ્રદેશોં સે સર્વસે અલ્પ હેં (જીવત્થિકાએ પએસઢ્ય-
યાએ અણંતગુણે) જીવાસ્તિકાય પ્રદેશોં સે અનન્તગુણા હેં (પોગ્ગલત્થિ-
કાએ પએસઢ્યાએ અણંતગુણે) પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
અનન્તગુણિત હે (અદ્વાસમએ પએસઢ્યાએ અણંતગુણે) અદ્વાસમય પ્રદેશોં
કી અપેક્ષા અનન્ત ગુણા હે (આગાસત્થિકાએ પએસઢ્યાએ અણંતગુણે)
આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અનન્તગુણા હે ।

(એયસર્ણ મંતે !) હે મગવન્ ! ઇસ (ધમ્મત્થિકાયસ્સ) ધર્માસ્તિ-
કાય કે (દવ્વટ્ટપએસઢ્યાએ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કયરે
કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસા-
હિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હેં ? (ગોયમા) હે
ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે એ ધમ્મત્થિકાએ દવ્વટ્ટ્યાએ) સર્વસે અલ્પ એક

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ધમ્મત્થિકાએ અધમ્મત્થિકાએ એ એ નં દો વિ તુલ્લા
પએસઢ્યાએ સવ્વત્થોવા) ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય તે બન્ને પરસ્પર સરખા
છે અને પ્રદેશોથી બધાથી અલ્પ છે (જીવત્થિકાએ પએસઢ્યાએ અણતગુણે) જીવા
સ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અનન્તગણા છે (પોગ્ગલત્થિકાએ પએસઢ્યાએ અણતગુણે)
પુદ્ગલસ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગુણિત છે (અદ્વાસમએ પએસઢ્યાએ
અણતગુણે) અદ્વાસમય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (આગાસત્થિકાએ
પએસઢ્યાએ અણતગુણે) આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે ।)

(એયસ્સ ન મતે !) હે ભગવન્ ! આ (ધમ્મત્થિકાયસ્સ) ધર્માસ્તિકાયના
(દવ્વટ્ટપએસઢ્યાએ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) કેણુ
કેણુથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય
અથવા વિશેષાધિક છે ?)

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે એ ધમ્મત્થિકાએ દવ્વટ્ટ્યાએ) બધાથી
ઓછા એક ધર્માસ્તિકાય છે, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (સે ચેવ પએસઢ્યાએ અસલ્લેજ્જગુણે)
પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તેજ અસંખ્યાતગણા છે

સ્તિકાયઃ આકાશસ્તિકાયઃ, એ તે સહુ ત્રયોડપિ તુલ્યાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ, જીવાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણઃ, પુદ્ગલાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણઃ, અદ્વાસમયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણઃ, એ તેવાં સહુ ભદ્રન્ત ! ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય આકાશસ્તિકાય-જીવાસ્તિકાય-પુદ્ગલાસ્તિકાય-અદ્વાસમયાનાં પ્રદેશાથતયા કતરે કતરેભ્યઃ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયઃ, એતો સહુ દ્વાવપિ તુલ્યો પ્રદેશાર્થતયા

વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિકા હૈં । (ગોયમા) હે ગૌતમ (ધર્મ્મત્થિકાએ) ધર્માસ્તિકાય (અધર્મ્મત્થિકાએ) અધર્માસ્તિકાય (આગાસત્થિકાએ) આકાશસ્તિકાય (એણ તિન્નિ વિ તુલ્લા) યે તીનોં હી વરાવર હે (દ્વવ્વટ્ઠયાએ) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે (સવ્વત્થોવા) સચ સે કમ હૈં (જીવત્થિકાએ) જીવાસ્તિકાય (દ્વવ્વટ્ઠયાએ) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે (અણંતગુણા) અનન્તગુણા હૈં । (પોગ્ગલત્થિકાએ) પુદ્ગલાસ્તિકાય (દ્વવ્વટ્ઠયાએ અણંતગુણે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા અનન્તગુણા હૈં (અદ્વાસમયે દ્વવ્વટ્ઠયાએ અણંતગુણે) અદ્વાકાલ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે અનન્તગુણા હૈં ।

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન્ (ધર્મ્મત્થિકાય-અધર્મ્મત્થિકાય આગાસત્થિકાય-જીવત્થિકાય-પોગ્ગલત્થિકાય-અદ્વાસમયાણં) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય ઓર અદ્વાકાલ મેં (પેસટ્ઠયાએ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન્ કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા !)

(ગોયમા !) હે ગૌતમ (ધર્મ્મત્થિકાએ) ધર્માસ્તિકાય (અધર્મ્મત્થિકાએ) અધર્માસ્તિકાય (આગાસત્થિકાએ) આકાશસ્તિકાય (એણ તિન્નિ તુલ્લા) આ ત્રણે ખરાખર છે (દ્વવ્વટ્ઠયાએ) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (સવ્વત્થોવા) બધાથી ઓછા છે (જીવત્થિકાએ) જીવાસ્તિકાય (દ્વવ્વટ્ઠયાએ) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (અણતગુણે) અનન્તગણા છે (પોગ્ગલત્થિકાએ) પુદ્ગલાસ્તિકાય (દ્વવ્વટ્ઠયાએ અણતગુણે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (અદ્વાસમયે દ્વવ્વટ્ઠયાએ અણતગુણે) અદ્વાકાલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે.

(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! (ધર્મત્થિકાય અધર્મત્થિકાય આગાસત્થિકાય-જીવત્થિકાય-પોગ્ગલત્થિકાય અદ્વાસમયાણ) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય આકાશસ્તિકાય જીવાસ્તિકાય પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્વાકાલ (પેસટ્ઠયાએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુયાવા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા ના ?) અલ્પ ઘણા તુલ્ય અગર વિશેષાધિકા છે ?

સર્વસ્તોકો જીવાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણા પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થ-
તયા અનન્તગુણઃ, અદ્વાસમયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણઃ, આકાશાસ્તિકાયઃ પ્રદે-
શાર્થતયા અનન્તગુણઃ, એતસ્ય ચ્છુ ભદન્ત ! ધર્માસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થ-
તયા કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકાઃ વા ? ગૌતમ !
સર્વસ્તોકઃ એકો ધર્માસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા, સચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ

હે ગૌતમ ! (ધમ્મત્થિકાએ, અધમ્મત્થિકાએ એ જાણે છે કે તુલ્યા પણ-
સદ્ધ્યાએ સર્વવત્થોવા) ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય, એ બંને
પરસ્પર તુલ્ય છે અને પ્રદેશોં સે સર્વસે અલ્પ છે (જીવત્થિકાએ પણસદ્ધ-
યાએ અણંતગુણે) જીવાસ્તિકાય પ્રદેશોં સે અનન્તગુણા છે (પોગ્ગલત્થિકા-
એ પણસદ્ધ્યાએ અણંતગુણે) પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોં સે અપેક્ષા
અનન્તગુણિત છે (અદ્વાસમયે પણસદ્ધ્યાએ અણંતગુણે) અદ્વાસમય પ્રદેશોં
સે અપેક્ષા અનન્ત ગુણા છે (આગાસત્થિકાએ પણસદ્ધ્યાએ અણંતગુણે)
આકાશાસિ એ પ્રદેશોં સે અપેક્ષા અનન્તગુણા છે ।

(એયસ્સળં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (ધમ્મત્થિકાયસ્સ) ધર્માસ્તિકા-
યા સે (દ્વવ્વપ્પણસદ્ધ્યાએ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોં સે અપેક્ષા સે (કયરે
કયરેહિંતો) કોન કિસસે (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્યા વા વિસેસા-
હિયા વા ?) અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક છે ? (ગોયમા) હે
ગૌતમ ! (સર્વવત્થોવે એ જાણે ધમ્મત્થિકાએ દ્વવ્વપ્પણે) સર્વસે અલ્પ એક

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ધમ્મત્થિકાએ અધમ્મત્થિકાએ એ જાણે છે કે તુલ્યા
પણસદ્ધ્યાએ સર્વવત્થોવા) ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય તે બંને પરસ્પર સરખા
છે અને પ્રદેશોં સે અધાર્થો અલ્પ છે (જીવત્થિકાએ પણસદ્ધ્યાએ અણંતગુણે) જીવા-
સ્તિકાય પ્રદેશોં સે અપેક્ષાથી અનન્તગણા છે (પોગ્ગલત્થિકાએ પણસદ્ધ્યાએ અણંતગુણે)
પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોં સે અપેક્ષાએ અનન્તગણિત છે (અદ્વાસમયે પણસદ્ધ્યાએ
અણંતગુણે) અદ્વાસમય પ્રદેશોં સે અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (આગાસત્થિકાએ
પણસદ્ધ્યાએ અણંતગુણે) આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોં સે અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે ।)

(એયસ્સ જાણે મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (ધમ્મત્થિકાયસ્સ) ધર્માસ્તિકાયના
(દ્વવ્વપ્પણસદ્ધ્યાએ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોં સે અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) કેણ
કેણથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્યા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, બહુત, તુલ્ય
અથવા વિશેષાધિક છે ?)

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સર્વવત્થોવે એ જાણે ધમ્મત્થિકાએ દ્વવ્વપ્પણે) અધાર્થો
એકા એક ધર્માસ્તિકાય છે, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (સે ચૈવ પણસદ્ધ્યાએ અસંખ્યેયગુણે)
પ્રદેશોં સે અપેક્ષાએ તેજ અસંખ્યાતગણા છે

एतस्य खलु भदन्त ! अधर्मास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरेभ्यः कतरेभ्यो-
 ऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ! गौतम ! सर्वस्तोत्रः एको
 ऽधर्मास्तिकायो द्रव्यार्थतया सचैव प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणः, एतस्य खलु
 भदन्त ! आकाशास्तिकायस्य द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका
 वा, तुल्या वा विशेषाधिका वा गौतम ! सर्वस्तोत्रः एकः आकाशास्तिकायो
 द्रव्यार्थतया, सचैव प्रदेशार्थतया अणंतगुणः, एतस्य खलु भदन्त ! जीवास्ति-

ધર્માસ્તિકાય હૈ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે (સે ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ અસંખેજ્ઞ-
 ગુણે) વહી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈ । (એસ્સ પં મતે !
 અધર્મસ્થિકાયસ્સ) હે ભગવન્ ! હસ અધર્માસ્તિકાય કે (દ્વવદ્વપ-
 પસદ્વ્યાપ) દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન
 કિસસે (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ,
 બહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવે એ
 અધર્મસ્થિકાપ દ્વવદ્વ્યાપ) સવ સે કમ એક અધર્માસ્તિકાય હૈ દ્રવ્ય
 કી અપેક્ષા સે (સે ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ અસંખેજ્ઞગુણે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે
 વહી અસંખ્યાતગુણા હૈ । (એસ્સ પં મતે ! આગાસથિકાયસ્સ) હે
 ભગવન્ ! હસ આકાશાસ્તિકાય કે (દ્વવદ્વપપ્પસદ્વ્યાપ) દ્રવ્ય ઔર
 પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા
 બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, બહુત, તુલ્ય યા વિશે-
 ષાધિક હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવે એ આગાસથિકાપ
 દ્વવદ્વ્યાપ) સવસે કમ એક આકાશાસ્તિકાય હૈ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે

(એસ્સ પં મતે ! અધર્મસ્થિકાયસ્સ) હે ભગવન્ આ અધર્માસ્તિકાયના
 (દ્વવદ્વપપ્પસદ્વ્યાપ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા
 બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસિયા વા) યોછા વધારે તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?
 (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવે એ અધર્મસ્થિકાપ દ્વવદ્વ્યાપ) સૌથી
 યોછા એક અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે, (સે ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ અસં-
 જ્ઞગુણે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએની એજ અસંખ્યાતગણા છે

(એસ્સ પં મતે ! આગાસથિકાયસ્સ) હે ભગવન્ ! આ આકાશાસ્તિકાયના
 (દ્વવદ્વપપ્પસદ્વ્યાપ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) કેણ કેનાથી
 (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર તો
 વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સન્વત્થોવે એ આગાસથિકાપ દ્વવદ્વ્યાપ) બધાથી

કાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ? સર્વસ્તોકો જીવાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા સર્વે પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ, એતસ્ય સ્થુભદન્ત ! પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકઃ પુદ્ગલાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા સર્વે પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ અદ્વાસમયો ન પૃચ્છ્યતે પ્રદેશાભાવાત્, એતેર્ણ સ્થુભદન્ત ! ધર્માસ્તિ-

(સે ચેવ પપ્પસદ્ધયાએ અણંતગુણે) વહી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અનન્તગુણા હૈ । (એસસ ણં મંતે ! જીવત્થિકાયસસ) હે ભગવન્ ! હસ જીવાસ્તિકાય કે (દ્વવ્વટ્ઠપપ્પસદ્ધયાએ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે જીવત્થિકાએ દ્વવ્વટ્ઠયાએ) સવસે કમ જીવાસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હૈ (સે ચેવ પપ્પસદ્ધયાએ અસંખેજ્જગુણે) વહી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । (એસસ ણં મંતે ! પોગ્ગલત્થિકાયસસ દ્વવ્વટ્ઠપપ્પસદ્ધયાએ) હે ભગવન્ ! હન પુદ્ગલાસ્તિકાય કે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે પોગ્ગલત્થિકાએ દ્વવ્વટ્ઠયાએ) સવસે કમ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હૈ (સે

ઓછા ઓક આકાશાસ્તિકાય છે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ (સે ચેવ પપ્પસદ્ધયાએ અણંતગુણે) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે)

(એસસ ણ મંતે ! જીવત્થિકાયસસ) હે ભગવન્ ! આ જીવસ્તિકાયના (દ્વવ્વટ્ઠપપ્પસદ્ધયાએ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) ડોણ ડોનાથી અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા અલ્પ, ધણા, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે જીવત્થિકાએ દ્વવ્વટ્ઠયાએ) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા જીવાસ્તિકાય છે (સે ચેવ પપ્પસદ્ધયાએ અસંખેજ્જગુણે) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે

. (એસસ ણ મંતે ! પોગ્ગલત્થિકાયસસ દ્વવ્વટ્ઠપપ્પસદ્ધયાએ) હે ભગવન્ ! આ પુદ્ગલાસ્તિકાયના દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) ડોણ ડોનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા) અલ્પ, ધણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

કાયઅધર્માસ્તિકાય-આકાશાસ્તિકાય જીવાસ્તિકાયપુદ્ગલાસ્તિકાયાદ્યાસમયાનાં દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોડ્લ્યા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયઃ, આકાશાસ્તિકાયઃ, એતે ત્રયોડપિ તુલ્યાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ, ધર્માસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયથ, એતૌ સ્થ દ્વાવપિ તુલ્યૌ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણૌ, જીવાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્ત-

ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ અસંખેજ્જગુણે) વહી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં (અદ્વાસમપ ન પુચ્છિજ્જઈ પપ્પસાભાવા) કાલ કે વિષય મેં પ્રશ્ન નહીં કરના ક્યોંકિ ઉસમેં પ્રદેશ નહીં હૈં ।

(એસિ પં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (ધમ્મત્થિકાય-અધમ્મત્થિકાય-આગાસત્થિકાય-જીવત્થિકાય-પોગ્ગલત્થિકાય-અદ્વાસમયાણં) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય ઓર અદ્વાસમય કે (દ્વવ્વટ્ઠપપ્પસદ્વ્યાપ ય) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા તુલ્લા વા વિસેસાદિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ધમ્મત્થિકાપ) ધર્માસ્તિકાય (અધમ્મત્થિકાપ) અધર્માસ્તિકાય (આગાસત્થિકાપ) આકાશાસ્તિકાય (એ તિન્નિ વિ) ચે તીનોં હી (તુલ્લા) તુલ્ય હૈં (દ્વવ્વટ્ઠપપ્પસદ્વ્યાપ સવ્વત્થોવા) દ્રવ્ય સે સવ સે અલ્પ હૈં (ધમ્મત્થિકાપ અધમ્મત્થિકાપ ય એ પં

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવે પોગ્ગલત્થિકાપ દ્વવ્વટ્ઠપપ્પસદ્વ્યાપ) યધાથી ઓછા પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે (સે ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ અસંખેજ્જગુણે) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસખ્યાતગણા છે (અદ્વાસમપ ન પુચ્છિજ્જઈ પપ્પસા ભાવા) કાળના વિષયમા પ્રશ્ન ન કરવો કેમ કે તેમા પ્રદેશ નથી

(એસિપં મંતે !) હે ભગવન્ ! આ (ધમ્મત્થિકાય-અધમ્મત્થિકાય આગાસત્થિકાય-જીવત્થિકાય-પોગ્ગલત્થિકાય, -અદ્વા સમયાણ) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્વા સમયના (દ્વવ્વટ્ઠપપ્પસદ્વ્યાપ ય) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (કયરે કયરેહિંતો) કોણ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાદિયા વા) અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ધમ્મત્થિકાપ) ધર્માસ્તિકાય (અધમ્મત્થિકાપ) અધર્માસ્તિકાય (આગાસત્થિકાપ) આકાશાસ્તિકાય (એ તિન્નિ વિ) આ ત્રણે (તુલ્લા) તુલ્ય (દ્વવ્વટ્ઠપપ્પસદ્વ્યાપ સવ્વત્થોવા) દ્રવ્યની અપેક્ષાથી યધાથી અલ્પ (ધમ્મત્થિકાપ

ગુણઃ, સર્વૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ, પુદ્ગલાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્ત-
ગુણઃ, સર્વૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણઃ, અદ્વાસમયો દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા અન-
ન્તગુણઃ, આકાશાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણઃ, દ્વારમ્ ૨૧ ॥મૂ. ૦ ૨૬॥

ટીકા—અથાસ્તિકાયદ્વારમધિકૃત્ય અલ્પત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘एएसिणं
भंते !’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! एतेषां સહ ‘धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय
जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्वासमयाणं’ ધર્માસ્તિકાય—અધર્માસ્તિકાય—
आकाशास्तिकाय—जीवास्तिकाय—पुद्गलारिकाय अद्वासमयानां મધ્યે ‘द्वन्द्वयाए’

दोन्नि वि तुल्ला) धर्मास्तिकाय और अधर्मास्तिकाय ये दोनों तुल्य
हैं (पएसद्वयाए असंखेज्जगुणा) प्रदेशों की अपेक्षा असंख्यातगुणा हैं
(जीवत्थिकाए द्वन्द्वयाए अणंतगुणे) जीवास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा
अनन्तगुणा हैं (से चेव पएसद्वयाए) वही प्रदेशों की अपेक्षा (असंखेज्ज-
गुणे) असंख्यातगुणा हैं (पोग्गलत्थिकाए द्वन्द्वयाए अणंतगुणे) पुद्ग-
लास्तिकाय द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा है (से चेव पएसद्वयाए) वही
प्रदेशों की अपेक्षा (असंखेज्जगुणे) असंख्यातगुणा है (अद्वासमए)
अद्वासमय (द्वन्द्वपएसद्वयाए अणंतगुणे) द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा
अनन्तगुणा है (आगासत्थिकाए) आकाशास्तिकाय (पएसद्वयाए)
प्रदेशों की अपेक्षा (अणंतगुणे) अनन्तगुणा हैं ।

अब अस्तिकाय की अपेक्षा से अल्पबहुत्व की प्ररूपणा करते हैं—
टीकार्थ—श्री गौतमस्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन धर्मास्ति-

अधम्मत्थिकाए य एएणं दोन्नि वि तुल्ला) धर्मास्तिकाय અને અધર્માસ્તિકાય
એ બન્ને તુલ્ય છે (પેસદ્વઠયાએ અસંખેજ્જગુણા) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત-
ગણા છે (જીવત્થિકાએ દ્વન્દ્વઠયાએ અણતગુણે) જીવાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
અનન્તગણા છે (સે ચેવ પેસદ્વઠયાએ) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (અસંખેજ્જગુણે)
અસંખ્યાતગણા છે (પોગ્ગલત્થિકાએ દ્વન્દ્વઠયાએ અણતગુણે) પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની
અપેક્ષાથી અનન્તગણા છે (સે ચેવ પેસદ્વઠયાએ) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (અસંખે-
જ્જગુણે) અસંખ્યાતગણા છે (અદ્વાસમય) અદ્વાસમય (દ્વન્દ્વપેસદ્વઠયાએ અણત-
ગુણે) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે (આગાસત્થિકાએ) આકાશા-
સ્તિકાય (પેસદ્વઠયાએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (અણતગુણે) અનન્તગણા છે

હવે અસ્તિકાયની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! આ ધર્માસ્તિકાય,

દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાપેક્ષયા 'કતરે-કતરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગૌતમ ! ‘ધર્મસ્થિકાણ, અધર્મસ્થિકાણ, આકાશસ્થિકાણ’ ધર્માસ્થિકાયઃ, અધર્માસ્થિકાયઃ, આકાશસ્થિકાયઃ ‘एएणं तिन्निऽवि तुल्ला दव्वद्वयाए सव्वत्थोवा’ एते खलु त्रयोऽपि धर्मास्तिकायादयो, द्रव्यार्थतया-द्रव्यमेवार्थो द्रव्यार्थस्तस्य भावो द्रव्यार्थता तया, द्रव्यत्वेनेत्यर्थः, तुल्याः-समाना भवन्ति, प्रत्येकमेकसंख्याकत्वात्, अत एव सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पा भवन्ति, तेभ्यः, ‘जीवस्थिकाए दव्वद्वयाए अणंतगुणे’ जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया द्रव्यत्वेन, अनन्तगुणो भवति, प्रत्येकं जीवानां द्रव्यरूपतया तेषां जीवास्तिकायेऽनन्तत्वात्, तदपेक्षयापि-‘पुद्गलस्थिकाए दव्वद्वयाए अणंतगुणे’ पुद्गलास्तिकायो द्रव्यार्थतया-द्रव्यरूपतया अनन्तगुणो भवति, परमाणु द्विप्रदेशिकादीनां पृथक् पृथक् प्रत्येकद्रव्यत्वेन, तेषाञ्च सामान्येन प्रयोग-

કાય, અધર્માસ્થિકાય, આકાશાસ્થિકાય, જીવાસ્થિકાય, પુદ્ગલાસ્થિકાય ઔર અદ્વાસમય મેં સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્થિકાય, અધર્માસ્થિકાય ઔર આકાશાસ્થિકાય, યે ત્રીનો દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં, ક્યૌંકિ ત્રીનોં હી એક-એક સંખ્યા વાલે હૈં, ઇસ કારણ યે સબસે અલ્પ હૈં । જીવાસ્થિકાય ઇન ત્રીનોં સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા અનન્ત ગુણા હૈં, ક્યૌંકિ જીવ અનન્ત હૈં ઔર વે પ્રત્યેક પૃથક્-પૃથક્ દ્રવ્ય હૈં । જીવાસ્થિકાય કી અપેક્ષા પુદ્ગલાસ્થિકાય દ્રવ્ય સે અનન્તગુણા હૈં, ક્યૌંકિ પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય હૈં । સમાન્ય રૂપ

અર્ધાસ્થિકાય, આકાશાસ્થિકાય, જીવાસ્થિકાય, પુદ્ગલાસ્થિકાય અને અદ્વાસમય-માથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે,

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્થિકાય, અધર્માસ્થિકાય, અને આકાશાસ્થિકાય આ ત્રણે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, કેમકે ત્રણે એક એક સંખ્યાવાળા છે, એ કારણે એ બધાથી ઓછા છે જીવાસ્થિકાય આ ત્રણેથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણુ છે અને તેઓ પ્રત્યેક પૃથક્ પૃથક્ દ્રવ્ય છે. જીવાસ્થિકાયની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્થિકાય દ્રવ્યથી અનન્ત ગણુ છે. કેમકે પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે. સામાન્ય રૂપે તેઓ ત્રણ પ્રકારના છે-પ્રયોગ પરિણુત, મિશ્રપરિણુત અને વિસંસાપરિણુત, તેઓમાંથી

પરિણત-મિશ્રપરિણત વિશ્વસાપરિણતભેદેન ત્રૈવિવ્યાત્ તેષુ તાવત્ કેવલ પ્રયોગપરિણતાનામપિ જીવેભ્યોઽનન્તગુણત્વં ભવતિ એકૈકસ્ય જીવસ્ય પ્રત્યેકમનન્તૈ જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીયવેદનીયાદિકર્મ પુદ્ગલસ્કન્ધૈઃ પરિવેષ્ટિતત્વાત્, કિં પુનઃ શેષાણામ્ ? પ્રયોગપરિણતેભ્યોપિ મિશ્રપરિણતાનામનન્તગુણત્વં ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ વિશ્વસાપરિણતાનામનન્તગુણત્વં ભવન્તિ, તથોક્તં પ્રજ્ઞાપનાયામ્—

‘સઘ્વત્થોવા પુગ્ગલા પયોગપરિણયા, મીસપરિણયા, અણંતગુણા, વીસસાપ-
રિણયા અણંતગુણા’ इति, सर्वस्तोकाः पुद्गलाः प्रयोगपरिणताः, मिश्रपरिणता
अनन्तगुणाः, विश्वसापरिणताः अनन्तगुणाः, इति, अत एव जीवास्तिकायापे-
क्षया पुद्गलास्तिकायस्य द्रव्यार्थिकनयेनानन्तगुणत्वं भवति, तस्मादपि—‘अद्धा-
समए दब्ढयाए अणंतगुणे’ अद्धासमयः कालविशेषो, द्रव्यायंतया—द्रव्यत्वेन,
अनन्तगुणो भवति एकस्यैव परमाणोरनागतकाले द्विप्रदेशिकादि दशप्रदेशिकान्त-
से वे तीन प्रकार के हैं—प्रयोगपरिणत, मिश्रपरिणत और विश्वसा-
परिणत । इन में से सिर्फ प्रयोगपरिणत पुद्गल भी जीवों से अनन्त
गुणित हैं । इसके अतिरिक्त एक-एक जीव अनन्त-अनन्त ज्ञाना-
वरणीय दर्शनावरणीय वेदनीय आदि कर्म-परमाणुओं से संबद्ध है ।
प्रयोगपरिणत पुद्गलों की अपेक्षा मिश्रपरिणत पुद्गल अनन्तगुणा
हैं और उनकी अपेक्षा भी विश्वसापरिणत पुद्गल अनन्तगुणा हैं ।
इसी प्रज्ञापना में कहा है—‘सबसे कम पुद्गल प्रयोगपरिणत हैं, मिश्र-
परिणत उनसे अनन्तगुणा हैं और विश्वसापरिणत उन से भी अनन्त-
गुणित हैं ।’ इस प्रकार द्रव्य की अपेक्षा से जीवास्तिकाय पुद्गला-
स्तिकाय अनन्तगुणा है । पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा अद्धाकाल द्रव्य
की अपेक्षा अनन्तगुणा है । अद्धासमय काल को कहते हैं । वह काल
द्रव्य की दृष्टि से पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा अनन्तगुणित है । भवि-

ફક્ત પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલ પણ જીવોથી અનન્ત ગુણિત છે. તેના સિવાય
એક એક જીવ અનન્ત-અનન્ત જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય વેદનીય આદિ
કર્મ પરમાણુઓથી સંબદ્ધ છે પ્રયોગ પરિણત પુદ્ગલોની અપેક્ષાએ પણ
વિશ્વસાપરિણત પુદ્ગલ અનન્તગણ છે આ પ્રજ્ઞાપનામા કહ્યું છે કે—‘અર્થાથી
ઓછા પુદ્ગલ પ્રયોગ પરિણત છે, મિશ્ર પરિણત તેમનાથી અનન્ત ગણ છે
અને વિશ્વસા પરિણત તેમનાથી પણ અનન્ત ગુણિત છે’ ‘એ રીતે દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાયાથી પુદ્ગલાસ્તિકાય અનન્તગણ છે પુદ્ગલાસ્તિકાયની
અપેક્ષાએ અદ્ધાકાલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણ છે અદ્ધાસમય કાળને
કહે છે. તે કાળ દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ પુદ્ગલાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ અનન્તગુણિત

સંખ્યાતપ્રદેશિકાસંખ્યાતપ્રદેશિકાનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધાન્તઃ પરિણામિત્વેનાનન્તા-
ભાવિનઃ સંયોગાઃ ભિન્નભિન્નકાલાઃ કેવલવેદોપલબ્ધા ભવન્તિ, યથા ચૈકસ્ય
પરમાણોસ્તથૈવ સર્વેષાં પ્રત્યેકં દ્વિપ્રદેશિકાદિસ્કન્ધાનાં ચાનન્તાઃ સંયોગા ભિન્ન-
ભિન્નકાલાઃ ઉપલબ્ધા ભવન્તિ, સર્વેષામપિ મનુષ્યલોકક્ષેત્રાન્તર્વર્તિતયા પરિણામ-
સંભવાત્ એવમેવ ક્ષેત્રતોઽપિ અયં પરમાણુરમુષ્મિન્ આકાશપ્રદેશે અમુષ્મિન્ કાલે
અવધાક્ષ્યતે इत्येवमेकस्य परमाणो रनन्ताः भाविनः संयोगा भवन्ति, यथा
चैकस्य परमाणोस्तथैव सर्वेषां परमाणूनां, तथैव द्विप्रदेशिकादीनामपि स्कन्धाना-
मनन्तप्रदेशस्कन्धानां प्रत्येकं तत्तदेकप्रदेशाद्यवगाहभेदेन भिन्नभिन्नकालाः

અવગાહન કરેલા એક પરમાણુ દ્વિપ્રદેશી, યાવત્ દશપ્રદેશી યહાં તક કિ
સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી ઓર અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ કે સાથ
મિલકર અનન્ત પરિણામોં કો ધારણ કરેલા, અતએવ એક હી પરમાણુ
કે ભાવી સંયોગ અનન્ત હૈં ઓર વે અનન્ત સંયોગ ભિન્ન-ભિન્ન કાલોં
મૈં હોને વાલે હૈં જો કેવલ જ્ઞાન સે જાને જા સકતે હૈં । ઓર જૈસે એક
પરમાણુ કે ભાવી સંયોગ અનન્ત હૈં ડસી પ્રકાર સભી દ્વિપ્રદેશી
આદિ સ્કંધોં કે ભી વિભિન્ન કાલોં મૈં હોને વાલે અનન્ત સંયોગ હૈં ।
હસી પ્રકાર ક્ષેત્ર કી દૃષ્ટિ સે ભી એક-એક પરમાણુ કે ભાવી સંયોગ
અનન્ત હૈં । યહ પરમાણુ અમુક કાલ મૈં અમુક આકાશ પ્રદેશ મૈં
અવગાહન કરેલા, દૂસરે સમય મૈં કિસી દૂસરે આકાશ પ્રદેશ મૈં ।
જૈસે એક પરમાણુ કે ભાવી સંયોગ અનન્ત હૈં, ડસી પ્રકાર સભી પર-
માણુઓં કે સમજ્ઞ લેને ચાહિએ । હસી પ્રકાર દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે લેકર

છે. અવિધ્યત્ કાળમા એક પરમાણુ દ્વિપ્રદેશી, ત્રિપ્રદેશી, ચાવત્ દશ પ્રદેશી
ત્યાં સુધી કે સખ્યાત પ્રદેશી, અસખ્યાત પ્રદેશી, અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધની
સાથે મળીને અનન્ત પરિણામોને ધારણ કરશે તેથી જ એક જ પરમાણુના
ભાવી સંયોગ અનન્તગણ છે અને તે અનન્ત સંયોગ ભિન્ન-ભિન્ન કાળોમા
થનાર છે જે કેવળજ્ઞાનથી જાણ્ય છે અને જેમ એક પરમાણુને ભાવિ
સંયોગ અનન્ત છે તેજ પ્રકારે બધા દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કંધોના પણ
વિભિન્ન કાળોમા થનારા અનન્ત સંયોગ છે એજ પ્રકારે ક્ષેત્રની દૃષ્ટિએ
પણ એક એક પરમાણુના ભાવી સંયોગ અનન્ત છે આ પરમાણુ અમુક
કાળમા અમુક આકાશપ્રદેશમા અવગાહન કરશે અને બીજા સમયમા
કોઈ બીજા પ્રદેશમા જેમકે એક પરમાણુને ભાવી સંયોગ અનન્ત છે, તે
પ્રકારે બધા પરમાણુના સમજ્ઞ લેવા જોઈએ તેજ પ્રકારે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધથી
લઈને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ સુધીમા પ્રત્યેક વિભિન્ન આકાશ પ્રદેશોમા અવ

ભાવિનઃ સંયોગાઃ અનન્તા ભવન્તિ, તથૈવ કાલતોઽપિ અયં પરમાણુરમુષ્મિન્ આકાશપ્રદેશે એકસમયસ્થિતિકો દ્વયાદિસમયસ્થિતિકો વર્તતે इत्येवमेकस्यापि परमाणोरेकस्मिन् आकाशप्रदेशे भाविनः संयोगाः असंख्याता भवन्ति, तथैव सर्वेष्वपि आकाशप्रदेशेषु प्रत्येकमसंख्येया भाविनः संयोगाः भवन्ति, ततः पौनः पुन्येन तेषु आकाशप्रदेशेषु कालस्य परावर्तनेऽनन्तत्वात् अनन्ताः कालतो भाविनः संयोगा भवन्ति, यथा चैकस्य परमाणोस्तथा सर्वेषां परमाणु द्विप्रदेशिकादिस्कन्धानां प्रत्येकं कालतो भाविनः अनन्ताः संयोगा अवसेयाः, एवं भावतोऽपि-अयंपरमाणुरमुष्मिन् काले एकगुणकालको भवति इत्येव मेकस्यापि परमाणोः

અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ તક મેં સે પ્રત્યેક વિભિન્ન આકાશ પ્રદેશોં મેં અવગાહન કરેગા, અતઃૈવ ભિન્ન-ભિન્ન કાલોં મેં હોને વાલે ભાવી સંયોગ અનન્ત હૈં । ઈસી પ્રકાર કાલ કી અપેક્ષા મી યહ પરમાણુ ઈસ આકાશ પ્રદેશ મેં એક સમય કી સ્થિતિ વાલા, દો આદિ સમયોં કી સ્થિતિ વાલા હૈ ઈસ પ્રકાર એક હી પરમાણુ કે એક આકાશપ્રદેશ મેં ભાવી સંયોગ અસંખ્યાત હોતે હૈં, ફિર પુનઃ પુનઃ ઊન આકાશ-પ્રદેશોં મેં કાલ કા પરિવર્તન હોને પર કાલ કી અપેક્ષા મી ભાવી સંયોગ અનન્ત હોતે હૈં । જૈસે એક પરમાણુ કે વિષય મેં કહા ગયા હૈ ઈસી પ્રકાર સમી પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ આદિ પ્રત્યેક કે કાલ કી અપેક્ષા ભાવી સંયોગ અનન્ત સમજ લેને ચાહિયે । ઈસી પ્રકાર ભાવ સે સમજના ચાહિયે, યથા-યહ પરમાણુ ઈસ કાલ મેં એક ગુણ કાલા હોગા, ઈસ પ્રકાર એક હી પરમાણુ કે ભિન્ન-ભિન્ન કાલીન સંયોગ અનન્ત હૈં । ઔર જૈસે એક પરમાણુ કે ઈસી પ્રકાર સમી પરમાણુઓં

ગાહેન કરશે તેથીજ સિદ્ધ સિદ્ધ કાળોમા થનારા ભાવી સંયોગ અનન્ત છે એજ રીતે કાળની અપેક્ષાએ પણ આ પરમાણુ આ આકાશપ્રદેશમાં એક સમયની સ્થિતિવાળા એ આદિ સમયોની સ્થિતિવાળા છે એ પ્રકારે એક જ પરમાણુના એક આકાશ પ્રદેશમા ભાવી સંયોગ અસંખ્યાત થાય છે, ફરી વાર વાર એ આકાશ પ્રદેશોમા કાળનું પરિવર્તન થતાં કાળની અપેક્ષાએ પણ ભાવી સંયોગ અનન્ત થાય છે જેમ એક પરમાણુના વિષયમા કહેલું છે, તે જ રીતે બધા પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ આદિ પ્રત્યેકના કાળની અપેક્ષાએ ભાવી સંયોગ અનન્ત સમજ લેવા બેઠાં છે એ જ પ્રકારે ભાવથી સમજવું બેઠાં છે યથા આ પરમાણુ આ કાળમા એક ગુણ કાળો થશે. એ પ્રકારે એકજ પરમાણુના સિદ્ધ-સિદ્ધ કાલીન સંયોગ અનન્ત છે, અને જેમ એક પરમાણુના

પૃથક્પૃથક્કાલાઃ અનન્તાઃ સંયોગાઃ ભવન્તિ, યથા ચૈકસ્ય પરમાણોસ્તથૈવ સર્વેષાં પરમાણુ દ્વિપ્રદેશિકાદિ સ્કન્ધાનાં પૃથક્ પૃથક્ અનન્તાઃ સંયોગાઃ ભાવતો ભવન્તિ, इत्येवं रीत्या एरुस्यापि परमाणो द्रव्यक्षेत्रकालभावविशेषसम्बन्धवशादनन्ता भाविनः समया उपलब्धा भवन्ति यथैवैकस्य परमाणोस्तथैव सर्वेषां परमाणूनां सर्वेषाञ्च द्विप्रदेशिकादि स्कन्धानामवसेयम् तच्च परिणामिकाल वस्तु विना परिणामिपुद्गलास्तिकायादि वस्तु विना च नोपपन्नं भवति, तथा चोक्तम्—

‘સંયોગપુરસ્કારથ નામ ભાવિનિ દ્વિ યુજ્યતે કાલે । ન દિ સંયોગપુર-સ્કારો હસતાં કેવાંચિદુપપન્નઃ ॥૧॥’ इति । यथा च सर्वेषां परमाणुद्विप्रदेशिकादि स्कन्धानां प्रत्येकं द्रव्यक्षेत्रकालभावविशेषसम्बन्धवशादनन्ता भाविनोऽद्वास-

एवं द्विप्रदेशी आदि स्कंधों के पृथक्-पृथक् अनन्त संयोग भाव की अपेक्षा हैं । इस प्रकार विचार करने पर एक ही परमाणु के द्रव्य, क्षेत्र, काल और भाव विशेष के सम्बन्ध से अनन्त भावी समय सिद्ध होते हैं । और जो बात एक परमाणु के विषय में हैं वही सब परमाणुओं एवं द्विप्रदेशिक आदि स्कंधों के विषय में भी समझ लेना चाहिए । यह सब परिणमनशील काल नामक वस्तु के विना और परिणमन-शील पुद्गलास्तिकाय आदि वस्तुओं के विना संगत नहीं हो सकता । कहा भी है—‘भावी काल की विद्यमानता होने पर ही भावी संयोग संयोग बन सकते हैं और असत् पदार्थों का संयोग हो नहीं सकता, अतएव पुद्गलास्तिकाय आदि को भी सत् ही मानना चाहिए ।’

जिस प्रकार परमाणु, द्विप्रदेशिक आदि स्कंधों में से प्रत्येक के द्रव्य क्षेत्र काल भाव विशेष के सम्बन्ध से अनन्त भावी अद्वाकाल

તે જ પ્રકારે બધા પરમાણુઓ તેમજ દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કન્ધોના પૃથક્-પૃથક્ અનન્ત સંયોગી ભાવની અપેક્ષાએ છે. આ રીતે વિચાર કરવાથી એકજ પરમાણુના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવ વિશેષના સમ્બન્ધથી અનન્ત ભાવી સમય સિદ્ધ થાય છે અને જે વાત એક પરમાણુના વિષયમાં છે, તેજ બધા પરમાણુઓ તેમજ દ્વિ પ્રદેશિક આદિ સ્કન્ધોના વિષયમાં પણ સમજી લેવી જોઈએ. આ બધું ‘પરિણમનશીલકાળ’ નામક વસ્તુના સિવાય અને પરિણમન-શીલ પુદ્ગલાસ્તિકાયા આદિ વસ્તુઓના વિના સંગત નથી થઈ શકતું. કહ્યું પણ છે કે—‘ભાવી કાલની વિદ્યમાનતા હોય તો જ ભાવી સંયોગ સંયોગ’ની શકે છે અને અસત્ પદાર્થોનો સંયોગ થઈ નથી શકતો તેથીજ ‘લાસ્તિકાયા આદિને પણ અસત્ જ માનવું જોઈએ’

’ રીતે પરમાણુ, દ્વિપ્રદેશિક આદિ સ્કન્ધોમાંથી પ્રત્યેકના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર

મયાઃ પ્રતિપાદિતાસ્તથૈવ અતીતા અપિ અદ્વાસમયાઃ પ્રતિપત્તવ્યાઃ इति પુદ્ગલાસ્તિકાયાદનન્તગુણોડ્વાસમયો દ્રવ્યાર્થત્વેન સિદ્ધો ભવતિ, અથ ધર્માસ્તિકાયાદીનામેવ પ્રદેશાર્થતયાડ્લ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ-‘एएसि णं भंते !’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-हे भदन्त ! एतेषां खलु ‘धम्मत्थिकाय अधम्मत्थिकाय आगासत्थिकाय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्वासमयाणं’ धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायाकाशास्तिकायजीवास्तिकायपुद्गलास्तिकायाद्वासमयानाम् मध्ये ‘पएसद्वयाए’ प्रदेशार्थतया ‘कयरे कयरेहिंते’ कतरे कतरेभ्यः ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति-गोयमा ! हे गौतम ! ‘धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए’ धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः ‘एएणं दो वि तुल्ला पएसद्वयाए सव्वत्थोवा’ एतौ खलु द्वावपि प्रदेशार्थतया तुल्यौ परस्परं समानौ भवतः, द्वयोरपि प्रतिपादित किए गए हैं, उसी प्रकार भूत अद्वाकाल भी समझ लेने चाहिए । इस प्रकार अद्वाकाल पुद्गलास्तिकाय से द्रव्य की अपेक्षा अनन्तगुणा सिद्ध होता है ।

अब धर्मास्तिकाय आदि का प्रदेशों की अपेक्षा अल्पवहुत्व बतलाया जाता है-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, जीवास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय और अद्वासमय में प्रदेशों की अपेक्षा से कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! धर्मास्तिकाय और अधर्मास्तिकाय, ये दोनों प्रदेशों से तुल्य हैं । इन दोनों के प्रदेश लोकाकाश के प्रदेशों के बराबर ही हैं तथा अन्य द्रव्यों

કાલ ભાવ વિશેષના સમ્બન્ધથી અનન્તભાવી અદ્વાકાલ પ્રતિપાદિત કરાયેલ છે, તેજ રીતે ભૂત અદ્વાકાળ પણ સમજ લેવો જોઈએ એ રીતે અદ્વાકાલ પુદ્ગલાસ્તિકાયાથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણો સિદ્ધ થાય છે

હવે ધર્માસ્તિકાય આદિના પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અલ્પ, બહુત્વ બતાવાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ ધર્માસ્તિકાય અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્વા સમયમા પ્રદેશોની અપેક્ષાએ કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય, અને અધર્માસ્તિકાય, આ બન્ને પ્રદેશોથી સરળ છે એ બન્નેના પ્રદેશ લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર જ છે તથા અન્ય દ્રવ્યોની અપેક્ષાએ તેમના પ્રદેશ બધાથી

લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશત્વાત્ અન્યાસ્તિકાયાદ્ધારામયાપેક્ષયા ચ ઇમૌ દ્વાવપિ સર્વસ્તોક્તો ભવતઃ, તાભ્યામપિ 'જીવત્થિકાણ્ પણ્સદ્વયાણ્ અણંતગુણે' જીવાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણો ભવતિ, જીવાસ્તિકાયે જીવાનામનન્તત્વાત્, એકૈકસ્ય ચ જીવસ્ય લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશત્વાત્, તદપેક્ષયાપિ 'પોગલત્થિકાણ્ પણ્સદ્વયાણ્ અણંતગુણે' પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણો ભવતિ, કર્મસ્કન્ધપ્રદેશાનામપિ સર્વજીનપ્રદેશેભ્યોऽનન્તગુણત્વેન એકૈકસ્ય જીવપ્રદેશસ્યાનન્તાનન્તૈઃ કર્મપરમાણુભિરાવેષ્ટિતપરિવેષ્ટિતત્વેન ચ સકલપુદ્ગલાસ્તિકાયપ્રદેશાનાં સુતરામનન્તાનન્તૈઃ કર્મપરમાણુભિરાવેષ્ટિતત્ત્વસિદ્ધેઃ પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય જીવાસ્તિકાયાત્ પ્રદેશાર્થતયાऽનન્તગુણત્વં સિદ્ધમ્, તસ્માદપિ—'અદ્વાસમણ્ પણ્સદ્વયાણ્ અણંતગુણે' અદ્ધારામયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણો ભવતિ, એકૈ-

કી અપેક્ષા इनके प्रदेश सब से कम हैं। इन दोनों की अपेक्षा जीवास्તિકાય प्रदेशों से अनन्त गुणा हैं। क्योंकि जीव द्रव्य अनन्त हैं और उनमें से प्रत्येक के प्रदेश लोकाकाश के प्रदेशों के बराबर हैं। जीवास्તિકाय की अपेक्षा पुद्गलास्તિકाय प्रदेशों से अनन्तगुणा हैं, क्योंकि पुद्गल की अन्य वर्गणाओं को छोड़ दिया जाय और सिर्फ कर्म वर्गणाओं को ही लिया जाय तो जीव का एक-एक प्रदेश अनन्त-अनन्त कर्म परमाणुओं से आवृत है अर्थात् जीव के प्रत्येक प्रदेश के साथ अनन्त-अनन्त कार्मण वर्गणा के परमाणु चिपटे हुए हैं, अतएव सहज ही यह सिद्ध हो जाता है कि जीवास्तिकाय के प्रदेशों की अपेक्षा पुद्गलास्तिकाय के प्रदेश अनन्तगुणित हैं। कर्मवर्गणा के अतिरिक्त औदारिक, वैक्रिय आदि अन्य अनेक वर्गणा भी हैं। पुद्गलास्तिकाय की अपेक्षा भी अद्वाकाल के प्रदेश अनन्तगुणित हैं,

એછા છે આ ગાનેની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાય પ્રદેશોથી અનન્ત ગણા છે, કેમકે જીવ દ્રવ્ય અનન્ત છે અને તેમનામાથી પ્રત્યેકના પ્રદેશ લોકાકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે જીવાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોથી અનન્ત ગણા છે, કેમકે પુદ્ગલની અન્ય વર્ગણાઓને જ લેવામા આવેતો જીવના એક એક પ્રદેશ અનન્ત અનન્ત કર્મ પરમાણુઓથી આવૃત્ત છે અર્થાત્ જીવના પ્રત્યેક પ્રદેશના સાથે અનન્ત-અનન્ત કાર્મણ વર્ગણાના પરમાણુ ચાટેલા હોય છે, તેથી જ સ્વાભાવિક રીતે આ સિદ્ધ થઇ બીય છે કે જીવાસ્તિકાયના પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાયના પ્રદેશ અનન્ત ગુણિત છે. કર્મવર્ગણાથી અતિરિક્ત ઔદારિક, વૈક્રિય આદિ અન્ય અनेક વર્ગણા પણ છે પુદ્ગલાસ્તિકાયની અપેક્ષાએ પણ અદ્વાકાળનો પ્રદેશ અનન્ત ગુણિત છે

કસ્ય પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશસ્ય પૂર્વોક્તાનુસારેણ તત્તદ્ દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવવિશેષ-
સમ્બન્ધવશાદનન્તાનાગતીતઃપ્રદેશસમયાનામ્ અનન્તાનામનાગતસમયાનાં સદ્ભાવાત્,
તસ્માદપિ-‘આગાસત્થિકાપ્પેસદ્ધયાપ્પ અપંતગુણે’ આકાશાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થ-
તયા અનન્તગુણો ભવતિ, સર્વાપેક્ષયાપિ અલોકસ્ય અનન્તત્વસદ્ભાવાત્ રત્યાશયઃ,
અથ પ્રત્યેકં ધર્માસ્તિકાયાદીનામ્ દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયાડલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-
‘એયસ્સ પં મંતે ! ધમ્મત્થિકાયસ્સ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘હે ભદન્ત ! એતરય સ્વહુ
ધર્માસ્તિકાયસ્ય’ ‘દ્વવ્વટ્ઠપ્પેસદ્ધયાપ્પ’ દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ‘કયરે કયરેહિતો’
કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાદિયા વા ?’ અલ્પા
વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા’
હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવે એગે ધમ્મત્થિકાપ્પ દ્વવ્વટ્ઠયાપ્પ’ સર્વસ્તોકઃ-સર્વેભ્યોડલ્પઃ

કર્ણોકિ એક-એક પુદ્ગલાસ્તિકાય કે પહેલે કહે અનુસાર વિભિન્ન દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ઓર ભાવ કે સમ્બન્ધ કે કારણ અતીત ઓર અનાગત સમય અનન્ત-અનન્ત હૈં । અદ્વાકાલ કી અપેક્ષા આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે અનન્તગુણા હૈ, કર્ણોકિ લોકાકાશ અનન્ત-અસીમ હૈ ।

અવ ધર્માસ્તિકાય આદિ કા દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ-દોનોં કી અપેક્ષા સે અલ્પવહુત્વ પ્રરૂપિત કરતે હૈ-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-‘હે ભગવન્ ! હસ ધર્માસ્તિકાય કે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ મેં સે કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-‘હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સવ સે કમ અલ્પ એક હૈ ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા વહ અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-‘હે ભગવન્ ! અધર્માસ્તિકાય કે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક

કેમકે એક એક પુદ્ગલાસ્તિકાયના આગળ કહ્યા અનુસાર, વિભિન્ન દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવના સમ્બન્ધના કારણે અતીત અને અનાગત સમય અનન્ત અનન્ત છે અદ્વાકાળની અપેક્ષાએ આકાશાસ્તિકાય પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ અનન્ત ગણ્યા છે, કેમકે અલોકાકાશ અનન્ત અસીમ છે.

હવે ધર્માસ્તિકાય આદિના દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બંનેની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ પ્રરૂપિત કરે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ ધર્માસ્તિકાયના દ્રવ્ય અને પ્રદેશોમા કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ

ધર્માસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યત્વેન ભવતિ, એકત્વાત્, 'સે ચૈવ પપ્પસદ્વ્યાપ અસંખેજ્જગુણે' સ ચૈવ ધર્માસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણો ભવતિ, તસ્ય લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશત્વાત્,

અથાધર્માસ્તિકાયસ્યાલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-'એયસ્સ ણં મંતે ! અધમ્મ-ત્થિકાયસ્સ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતસ્ય સ્ખલુ અધર્માસ્તિકાયસ્ય 'દ્વ-વપ્પપ્પસદ્વ્યાપ' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! સવ્વત્થોવે એગે અધમ્મત્થિકાએ દ્વવ્વદ્વ્યાપ' સર્વસ્તોકઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પઃ, અધર્માસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થ-તયા ભવતિ, એકત્વાત્, 'સે ચૈવ પપ્પસદ્વ્યાપ અસંખેજ્જગુણે' સ ચૈવ-અધર્માસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણો ભવતિ તસ્ય લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશાત્મકત્વાત્,

અથાકાશસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા અલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાહ-'એયસ્સ ણં મંતે ! આગાસત્થિકાયસ્સ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત ! એતસ્ય સ્ખલુ આકાશસ્તિકાયસ્ય 'દ્વવ્વપ્પપ્પસદ્વ્યાપ' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા 'કયરે કયરે-હિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવે એગે આગાસત્થિકાએ દ્વવ્વદ્વ્યાપ' સર્વસ્તોકઃ-

હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-સવ સે અલ્પ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હૈ, કયોંકિ વહ એક દ્રવ્ય હી હૈ, મગર અસંખ્યાત પ્રદેશી હોને કે કારણ પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે વહ અસંખ્યાતગુણા હૈ !

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ કી દૃષ્ટિ સે આકાશસ્તિકાય કા અલ્પ-વહુત્વ કયા હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! આકાશસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે સવ

બધાથી ઓછા એક છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે અસંખ્યાત ગણા છે

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! અધર્માસ્તિકાયના દ્રવ્ય અને પ્રદેશોમા કેાણ કેાનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-બધાથી ઓછા અધર્માસ્તિક દ્રવ્યની અપેક્ષાએ છે કેમકે તે એક દ્રવ્ય જ છે, પરન્તુ અસંખ્યાત પ્રદેશી હોવાના કારણે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તે અસંખ્યાત ગણા છે

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! દ્રવ્ય અને પ્રદેશની દૃષ્ટિએ આકાશસ્તિકાયનું અલ્પ બહુત્વ શું છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! આકાશસ્તિકાય દ્રવ્યની

સર્વેભ્યોઽપિ અલ્પઃ, આકાશાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા ભવતિ, તસ્ય એકત્વાત્ 'સે ચેવ પ્લેસદ્વ્યાપ્ અણંતગુણે' સ ચૈવ આકાશારિતકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્ત-ગુણો ભવતિ, તસ્યાપરિમિતત્વાત્,

અથ જીવાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયાઽલ્પવદ્વત્વાદિકમ્ પ્રરૂપયતિ-
'એસસણં મંતે ! જીવત્થિકાયસ્ય દ્વવ્વદ્વપ્લેસદ્વ્યાપ્' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત !
એતસ્ય સ્થલુ જીવાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા 'કયરે કયરેહિંતો' કતરે કતરે-
ભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લ્યા વા, વિસેસાહિયા વા?' અલ્પા વા, વહુકા વા,
તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ
'સવ્વત્થોવે જીવત્થિકાપ્ દ્વવ્વદ્વ્યાપ્' સર્વસ્તોકઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પો જીવાસ્તિકાયો
દ્રવ્યાર્થતયા ભવતિ, 'સે ચેવ પ્લેસદ્વ્યાપ્ અસંલેજ્જગુણે' સ ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા
અસંલેયગુણો ભવતિ. પ્રતિનીવં લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશત્વાદ્,

સે અલ્પ હૈ, ક્યોંકિ એક હૈ, મગર પ્રદેશો કી અપેક્ષા સે વહ અનન્ત-
ગુણા હૈ અર્થાત્ ઉસકે પ્રદેશ અનન્ત હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ દ્રવ્ય સે
આકાશાસ્તિકાય એક હૈ ઔર પ્રદેશોં સે અનન્ત હૈ, અતઃ દ્રવ્ય કી
અપેક્ષા પ્રદેશોં સે ઉસે અનન્તગુણા કહના ઉચિત હી હૈ ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશ કી
અપેક્ષા સે જીવાસ્તિકાય મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત તુલ્ય યા વિશે-
ષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય કી અપેક્ષા
જીવાસ્તિકાય અલ્પ હૈ ઔર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અસંખ્યાતગુણા હૈ,
ક્યોંકિ એક-એક જીવ કે લોકાકાશ કે પ્રદેશોં કે બરાબર અસંખ્યાત
-અસંખ્યાત પ્રદેશ હૈં ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશ

અપેક્ષાએ બધાથી અલ્પ છે કેમકે એક છે. પરન્તુ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે
અનન્ત ગણા છે અર્થાત્ તેમના પ્રદેશ અનન્ત છે. તાત્પર્ય એ છે કે દ્રવ્યથી
આકાશાસ્તિકાય એક છે અને પ્રદેશોએ અનન્ત છે તેથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
પ્રદેશોથી તેને અનન્ત ગણુ કહેવુ બાધીએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ
જીવાસ્તિકાયમા કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણુ, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિ-
કાય અલ્પ છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણુ છે, કેમકે એક એક
જીવના લોકાકાશના પ્રદેશોના બરાબર અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ

અથ પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયાઽલ્પ વદ્વૃત્ત્વં પ્રતિપાદયતિ—‘અયમ્સ પં મંતે ! પોગ્ગલત્થિકાયસ્ય, દવ્વદ્વપ્પસદ્ધયા’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! એતસ્સ સ્વલ્પ પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ, ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા’ અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા. વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સવ્વત્થોવે પોગ્ગલત્થિકા’ દવ્વદ્ધયા’ સર્વસ્તોઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પઃ, પુદ્ગલાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા ભવતિ, દ્રવ્યાણા સર્વત્રૈવાલ્પત્વાત્ ‘સે ચેવ પપ્પસદ્ધયા’ અસંખ્યેજ્જગુણે’ સ ચૈવ—પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણો ભવતિ, અથ વહૂનાં લોકેઽનન્તપ્રદેશિકાના સ્કન્ધાનાં સત્ત્વેનાનન્તગુણત્વમેવ પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય, નાસંખ્યેયગુણત્વમિતિ ચેદત્રોચ્યતે—‘સવ્વત્થોવા અણતપ્પસિયા સંધા દવ્વદ્ધયા’ પરમાણુ પોગ્ગલા દવ્વદ્ધયા’ અણંતગુણા, સંખ્યેજ્જપ્પસિયા સંધા દવ્વદ્ધયા’ સંખ્યેજ્જગુણા, અસંખ્યેજ્જપ્પસિયા સંધા દવ્વદ્ધયા’ અસંખ્યેજ્જગુણા

કી અપેક્ષા સે પુદ્ગલાસ્તિકાય મેં કૌન કિસસે અલ્પ, વદ્વૃત્ત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય કી અપેક્ષા પુદ્ગલાસ્તિકાય કમ હૈં, ક્યૌંકિ પ્રદેશોં સે દ્રવ્ય કમ હી હોતે હૈં, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા વહ અસંખ્યાતગુણા હૈં । પ્રશ્ન કિયા જા સકતા હૈં કિ લોક મેં અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ વદ્વૃત્ત હૈં, અતઃપવ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા પ્રદેશોં સે અનન્તગુણા હોના ચાહિયે, અસંખ્યાત ગુણા નહીં ? ઇસકા સમાધાન કરને કે લિયે કહા ગયા હૈં—‘દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ સબ સે કમ હૈં, પરમાણુ પુદ્ગલ ડનકી અપેક્ષા અનન્તગુણા હૈં, સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સંખ્યાતગુણા હૈં ઓર અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ અસંખ્યાતગુણા હૈં ।’ યહ કથન આગે કિયા જાણગા, ઇસ કે અનુસાર અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ અત્યન્ત અલ્પ હૈં

પુદ્ગલાસ્તિકાયમા કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અજરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી મગવાન્ ઉત્તર આપે છે—દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાય ઓછા છે, કેમકે પ્રદેશોથી દ્રવ્ય ઓછા જ હોય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે અસંખ્યાત ગણ્યા છે પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે લોકમા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ ઘણા છે તેથી જ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રદેશોથી અનન્ત ગણ્યા હોવા બોધએ, અસંખ્યાતગણ્યા નહીં ? તેનું સમાધાન કરવા માટે કહ્યું છે કે ‘દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બધાથી સ્વરૂપ છે, પરમાણુ પુદ્ગલ તેમની અપેક્ષાએ અનન્ત ગણ્યા છે, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ સંખ્યાત ગણ્યા છે અને અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ અસંખ્યાત ગણ્યા છે’ આ કથન આગળ કરવામા આવશે.

ગુણા' इति वक्ष्यमाणदचनप्रामाण्यात्, अनन्तप्रदेशिकस्कन्धानां स्वल्पत्वेन पर-
माण्वादीनामतिबहुत्वेन, सर्वस्यैव पुद्गलास्तिकायस्य प्रदेशार्थतया प्ररूपणे-
अनन्तप्रदेशिक स्कन्धानामतिस्तोकत्वात्, परमाणूनाञ्चातिबहुत्वेन तेषां पृथक्
पृथक् द्रव्यत्वात् असंख्येयप्रदेशिकानाञ्च स्कन्धानाम् परमाण्वापेक्षयाऽसंख्येय-
गुणत्वात् असंख्येयगुणत्वमेव पुद्गलास्तिकायस्य प्रदेशार्थनया भवति, नानन्त-
गुणत्वमिति भावः, 'अद्वासमए न पुच्छिज्जइ, पएसाभावा' अद्वासमगो न
पृच्छयते-द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया न प्ररूप्यते, प्रदेशाभावात्,

अथ अद्वासमयानां द्रव्यार्थता नियमे वा वाचो युक्तिः ? तेषां प्रदेशार्थताया
अपि वक्तुं शक्यत्वात् यथाऽनन्तानां परमाणूनां समुदायात्मकस्य स्कन्धस्य द्रव्यत्वं
तदवयवप्रदेशत्वञ्च भवति तथैव सकलस्यैव कालस्य द्रव्यत्वं तदवयवत्वञ्च समया-

और परमाणु उनकी अपेक्षा अत्यधिक हैं और वे सब पृथक्-पृथक्
द्रव्य हैं, कारण असंख्यात प्रदेशी स्कंध परमाणुओं की अपेक्षा असं-
ख्यातगुणा ही हैं। इस प्रकार पुद्गलास्तिकाय प्रदेशों की दृष्टि से
असंख्यातगुणा ही हो सकता है, अनन्तगुणा नहीं हो सकता।

अद्वासमय अर्थात् काल द्रव्य के विषय में द्रव्य और प्रदेशों के
अल्प-बहुत्व को लेकर प्रश्न नहीं करना चाहिए क्योंकि काल के
प्रदेश नहीं होते हैं। प्रश्न हो सकता है कि काल द्रव्य ही है, उसके
प्रदेश नहीं हैं, इस विषय में युक्ति क्या है ? जैसे अनन्त परमाणुओं
का समूह रूप स्कंध द्रव्य कहलाता है और उसके अवयव प्रदेश कह-
लाते हैं, उसी प्रकार सम्पूर्ण काल को द्रव्य और अवयवों को प्रदेश
कहा जा सकता है ? इसका उत्तर यह है कि यहाँ दृष्टान्त और

તદનુસાર અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત અલ્પ છે અને પરમાણુ તેમની
અપેક્ષાએ અત્યધિક છે અને તેઓ બધા પૃથક પૃથક દ્રવ્ય છે, એ કારણે
અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પરમાણુઓની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા જ છે
આ પ્રકારે પુદ્ગલાસ્તિકાયા પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત ગણાજ હોઈ શકે,
અનન્તગણા થઈ શકતા નથી.

અદ્વા સમય અર્થાત્ કાલ દ્રવ્યના વિષયમા દ્રવ્ય અને પ્રદેશોના અલ્પ
બહુત્વને લઈને પ્રશ્ન ન કરવો જોઈએ કેમકે કાળને પ્રદેશ નથી હોતા પ્રશ્ન
કરી શકાય છે કે કાલ દ્રવ્ય જ છે તેને પ્રદેશ નથી, આ વિષયમા યુક્તિ
કઈ છે ? જેમ અનન્ત પરમાણુઓના સમૂહ રૂપ સ્કન્ધ દ્રવ્ય કહેવાય છે અને
તેના અવયવ પ્રદેશ કહેવાય છે, તેજ રીતે સંપૂર્ણ કાળને દ્રવ્ય અને તેના
અવયવોને પ્રદેશ કહી શકાય છે ? તેના ઉત્તર આ છે કે અહીં દૃષ્ટાન્ત અને

અથ પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયાડલ્પ મદૃત્ય પ્રતિપાદયતિ-‘પ્યસ્ત
 ણ મંતે ! પોગલ્પત્થિકાયસ્ય, દ્વ્યદૃપ્પમદ્ગાણ’ ગોતમઃ પૃચ્છતિ-હે મદન્ત !
 પતાસ્ત સ્વલુ પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ‘ઋયરે ઋયરેહિંતો’ કતરે
 કતરેભ્યઃ, ‘અપ્પા યા, વહુયા યા, ગુલ્લા યા, વિસેસાદ્ધિયા યા’ અલ્પા યા, વહુક્કા
 યા, તુલ્યા યા. વિશેષાધિકા યા ગાન્તિ ? મગચાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે
 ગોતમ ! ‘સવ્વત્થોવે પોગલ્પત્થિકાઽ ડ્વ્યદ્ગાણ’ સર્વિન્નોદ્ધઃ-સર્વેભ્યોડલ્પઃ,
 પુદ્ગલાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા મનન્તિ, દ્રવ્યાણા સર્વિન્નાલ્પત્ત્વાત્ ‘મે ચેવ પપ્પસદ્ધ-
 યાણ અમંસેજ્જગુણે’ સ ચેવ-પુદ્ગલાસ્તિકાયઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણો
 મવત્તિ, અથ વદ્ધના લોકેડનન્તપ્રદેશિકાના સદ્ધવાના સરવેનાનન્તગુણત્વમેવ
 પુદ્ગલાસ્તિકાયસ્ય, નાસંખ્યેયગુણત્વમિતિ ચેદત્રોચ્યતે-‘સવ્વત્થોવે અંતપપ્પ-
 સિયા સંધા દ્વ્યદ્ધયાણ. પરમાણુ પોગલા દ્વ્યદ્ધેયાણ અણતગુણા, સંસેજ્જપ્પસિયા
 સમા દ્વ્યદ્ધયાણ સંસેજ્જગુણા, અસંસેજ્જપ્પસિયા સંધા દ્વ્યદ્ધયાણ અસંસેજ્જ-
 કી અપેક્ષા સે પુદ્ગલાસ્તિકાય મે કૌન ત્તિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય
 યા વિશેષાધિકા હૈં ? મગચાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય કી
 અપેક્ષા પુદ્ગલાસ્તિકાય કમ હૈં, કયોકિ પ્રદેશો સે દ્રવ્ય કમ હી
 હોતે હૈં, પ્રદેશો કી અપેક્ષા યહ અસંખ્યાતગુણા હૈં. પ્રશ્ન કિયા જા
 સકતા હૈં કિ લોક મે અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ વહુત હૈં, અતઃપ્વ પુદ્ગલા-
 સ્તિકાય દ્રવ્ય કી અપેક્ષા પ્રદેશો સે અનન્તગુણા હોના ચાહિય, અસં-
 ख्यात गुणा नहीं ? इसका समाधान करने के लिए कहा गया है-
 ‘द्रव्य की दृष्टि से अनन्तप्रदेशी स्कंध राव से कम है, परमाणु पुद्-
 गल उनकी अपेक्षा अनन्तगुणा हैं, संख्यातप्रदेशी स्कंध संख्यातगुणा
 हैं और असंख्यातप्रदेशी स्कंध असंख्यातगुणा हैं ।’ यह कथन आगे
 किया जाएगा, इस के अनुसार अनन्तप्रदेशी स्कंध अत्यन्त अल्प हैं

પુદ્ગલાસ્તિકાયમા કેણુ કેનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગરતો વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પુદ્ગલાસ્તિકાય ઓછા છે,
 કેમકે પ્રદેશોથી દ્રવ્ય ઓછા જ હોય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે અસખ્યાત
 ગણા છે પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે લોકમાં અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ ઘણા છે. તેથી
 જ પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પ્રદેશોથી અનન્ત ગણા હોવા બોધએ,
 અસખ્યાતગણા નહીં ? તેનું સમાધાન કરવા માટે કહ્યું છે કે ‘દ્રવ્યનીદૃષ્ટિએ
 અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બધાથી સ્વલ્પ છે, પરમાણુ પુદ્ગલ તેમની અપેક્ષાએ
 અનન્ત ગણા છે, સખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ સખ્યાત ગણા છે અને અસખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધ અસખ્યાત ગણા છે’ આ કથન આગળ કરવામા આવશે.

ગુણા' इति वक्ष्यमाणद्वचनग्रामाण्यात्, अनन्तप्रदेशिकस्कन्धानां स्वल्पत्वेन पर-
माण्वादीनामतिबहुत्वेन, सर्वस्यैव पुद्गलास्तिकायस्य प्रदेशार्थतया प्ररूपणे-
अनन्तप्रदेशिक स्कन्धानामतिस्तोकत्वात्, परमाणूनाञ्चातिबहुत्वेन तेषां पृथक्
पृथक् द्रव्यत्वात् असंख्येयप्रदेशिकानाञ्च स्कन्धानाम् परमाण्वापेक्षयाऽसंख्येय-
गुणत्वात् असंख्येयगुणत्वमेव पुद्गलास्तिकायस्य प्रदेशार्थनया भवति, नानन्त-
गुणत्वमिति भावः, 'अद्वासमए न पुच्छिज्जइ, पएसामावा' अद्वासमगो न
पृच्छयते-द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया न प्ररूप्यते, प्रदेशाभावात्,

अथ अद्वासमयानां द्रव्यार्थता नियमे वा वाचो युक्तिः ? तेषां प्रदेशार्थताया
अपि वक्तुं शक्यत्वात् यथाऽनन्तानां परमाणूनां समुदायात्मकस्य स्कन्धस्य द्रव्यत्वं
तदवयवप्रदेशत्वञ्च भवति तथैव सकलस्यैव कालस्य द्रव्यत्वं तदवयवत्वञ्च समया-

और परमाणु उनकी अपेक्षा अत्यधिक हैं और वे सब पृथक्-पृथक्
द्रव्य हैं, कारण असंख्यात प्रदेशी स्कंध परमाणुओं की अपेक्षा असं-
ख्यातगुणा ही हैं। इस प्रकार पुद्गलास्तिकाय प्रदेशों की दृष्टि से
असंख्यातगुणा ही हो सकता है, अनन्तगुणा नहीं हो सकता।

अद्वासमय अर्थात् काल द्रव्य के विषय में द्रव्य और प्रदेशों के
अल्प-बहुत्व को लेकर प्रश्न नहीं करना चाहिए क्योंकि काल के
प्रदेश नहीं होते हैं। प्रश्न हो सकता है कि काल द्रव्य ही है, उसके
प्रदेश नहीं हैं, इस विषय में युक्ति क्या है ? जैसे अनन्त परमाणुओं
का समूह रूप स्कंध द्रव्य कहलाता है और उसके अवयव प्रदेश कह-
लाते हैं, उसी प्रकार सम्पूर्ण काल को द्रव्य और अवयवों को प्रदेश
कहा जा सकता है ? इसका उत्तर यह है कि यहां दृष्टान्त और

તદનુસાર અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત અલ્પ છે અને પરમાણુ તેમની
અપેક્ષાએ અત્યધિક છે અને તેઓ બધા પૃથક પૃથક દ્રવ્ય છે, એ કારણે
અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પરમાણુઓની અપેક્ષાએ અસખ્યાત ગણા જ છે
આ પ્રકારે પુદ્ગલાસ્તિકાય પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ અસખ્યાત ગણાજ હોઈ શકે,
અનન્તગણા થઈ શકતા નથી

અદ્વા સમય અર્થાત્ કાલ દ્રવ્યના વિષયમા દ્રવ્ય અને પ્રદેશોના અલ્પ
બહુત્વને લઈને પ્રશ્ન ન કરવો જોઈએ કેમકે કાળને પ્રદેશ નથી હોતા પ્રશ્ન
કરી શકાય છે કે કાલ દ્રવ્ય જ છે તેને પ્રદેશ નથી, આ વિષયમા યુક્તિ
કઈ છે ? જેમ અનન્ત પરમાણુઓના સમૂહ રૂપ સ્કન્ધ દ્રવ્ય કહેવાય છે અને
તેના અવયવ પ્રદેશ કહેવાય છે, તેજ રીતે સંપૂર્ણ કાળને દ્રવ્ય અને તેના
અવયવોને પ્રદેશ કહી શકાય છે ? તેનો ઉત્તર આ છે કે અહીં દૃષ્ટાન્ત અને

ત્મકપ્રદેશનં સંભવતીતિ નેદગોચ્યતે પ્રકૃતે દૃષ્ટાન્તદ્વાર્ટાન્તિકયોર્મહાવૈપ્રમ્યાત્, તથાદિ-‘પરસ્પરસાપેક્ષતયા પરિણમનનાલે ગન પરમાણુના સમુદાયસ્ય સ્કન્ધરૂપ- તયા પરસ્પરનિરપેક્ષાણા કેવલપરમાણુનામિવ સ્કન્ધતાયોગાત્, અદ્વાસમયાનાન્તુ પરસ્પર નિરપેક્ષત્વમેવ, વર્તમાનસમયભાવે પૂર્વાપરસમયયોગભાવેન સ્કન્ધસ પરિ- ણામાભાવઃ, તદભાવાચ્ચ નાદ્વાસમયાઃ પ્રદેશાઃ સંભવન્તિ, કિન્તુ પૃથગેવ દ્રવ્યાણિ ડત્યાશયઃ । અથામીયા ધર્માસ્તિકાયાદીનાં સમેષા સદૈવ દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયાડત્પ- વહુત્વાદિકં પ્રસ્પયન્તિ-‘एएमि णं भते । धम्मत्थिकाय अवम्मत्थिकाय आगास- काय जीवत्थिकाय पोग्गलत्थिकाय अद्वासमयाण दवाट्ठपणसट्ठयाए य’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત ! एतेषा खलु धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायाकाशास्तिकाय जीवास्तिकायपुद्गलास्तिकायाद्वासमयाना द्रव्यार्थप्रदेशार्थतया च ‘कयरे कयरे- दाट्ठान्तिक में महान् विषमता है । जब परमाणु परस्पर सापेक्ष हो कर अर्थात् एकमेक होकर परिणत होते हैं तभी उनका समुदाय स्कंध कहलाता है । यदि वे परमाणु परस्पर निरपेक्ष हों तो उनके समूह को स्कंध नहीं कह सकते । अद्वासमय परस्पर निरपेक्ष हैं, स्कंध के समान परस्पर सापेक्ष द्रव्य नहीं हैं । जब वर्तमान समय होता है तो उससे आगे और पीछे के समय का अभाव होता है, अतएव उन में स्कन्ध रूप परिणाम का अभाव है और इसी कारण अद्वासमय के प्रदेशों का अभाव कहा गया है । अद्वाकाल पृथक्-पृथक् द्रव्य हैं ।

अय पूर्वोक्त धर्मास्तिकाय आदि भव का एक साथ द्रव्य और प्रदेश की अपेक्षा से अल्पबहुत्व बतलाया जाता है-

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं-हे भगवन् ! इन धर्मास्तिकाय,

દાટ્ઠાન્તિકમા મહાન્ વિષમતા છે જ્યારે પરમાણુ પરસ્પર સાપેક્ષ થઈને અર્થાત્ એકમેક થઈને પરિણત થાય છે ત્યારે તેમના સમુદાય સ્કન્ધ કહેવાય છે જો તે પરમાણુઓ પરસ્પર નિરપેક્ષ હોય તો તેમના સમૂહને સ્કન્ધ નથી કહી શકાતો. અદ્વા સમય પરસ્પર નિરપેક્ષ છે સ્કન્ધના સમાન પરસ્પર સાપેક્ષ દ્રવ્ય નથી. જ્યારે વર્તમાન સમય હોય છે તો તેના આગળ અને પાછળના સમયનો અભાવ હોય છે તેથી જ તેમનામા સ્કન્ધ રૂપ પરિણામનો અભાવ છે અને તેજ કારણે અદ્વાસમયના પ્રદેશોનો અભાવ કહેલ છે અદ્વા કાલ પૃથક પૃથક દ્રવ્ય છે

હવે પૂર્વોક્ત ધર્માસ્તિકાય આદિ બધાના એક સાથે દ્રવ્ય અને પ્રદેશની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વ બતાવાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! આ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય

હિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા?' અપ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ - 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'ધમ્મત્થિકાણ, અધમ્મત્થિકાણ, આગાસત્થિકાણ' ધર્માસ્તિકાયઃ, અધર્માસ્તિકાયઃ, આકાશાસ્તિકાયશ્ચ 'एए तिन्नि वि तुल्ला दव्व-द्वयाए सव्वत्थोवा' एते त्रयोऽपि धर्मास्तिकायादयो द्रव्यार्थतया-द्रव्यार्थिकनयेन तुल्याः समानाः, सर्वस्तोकाश्च-सर्वेभ्योऽल्पाः सन्ति, तेषां प्रत्येकमेकसंख्याक-त्वात्, तेभ्योऽपि-'धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए य' धर्मास्तिकायः, अधर्मास्ति-कायश्च 'एएसि णं दोन्नि वि तुल्ला पएसद्वयाए असंखेज्जगुणा' एतौ खलु द्वावपि प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणौ भवतः, स्वस्थाने तु परस्परं तुल्यौ स्तः, ताभ्यामपि 'जीवत्थिकाए दव्वद्वयाए अणंतगुणे' जीवास्तिकायो द्रव्यार्थतया अनन्तगुणो

અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય ઓર અદ્વાસમય મેં સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ કી અપેક્ષા કૌન કિસસે અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય ઓર આકાશાસ્તિકાય, યે ત્રીનોં પરસ્પર મેં તુલ્ય હૈં, ક્યોંકિ ત્રીનોં હી એક-એક દ્રવ્ય હૈં, અતઃ સર્વસે અલ્પ હૈં । ધર્માસ્તિકાય ઓર અધર્માસ્તિકાય યે દોનોં પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પરસ્પર તુલ્ય હૈં મગર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ દ્રવ્ય સે ધર્માસ્તિકાય એક હૈ ઓર અધર્માસ્તિકાય મી એક હૈં, મગર દોનોં કે પ્રદેશ અસંખ્યાત-અસંખ્યાત હૈં, इनके प्रदेशों में कोई न्यूनाधिकता नहीं है । इस कारण द्रव्य से प्रदेश अસંખ્યાતગુણા હૈં । દ્રવ્ય કી અપેક્ષા જીવાસ્તિકાય. ધર્માસ્તિકાય ઓર અધર્માસ્તિકાય સે અનન્તગુણા હૈ. ક્યોંકિ જીવ દ્રવ્ય અનન્ત

આકાશાસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને અદ્વા સમયમાથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ કોણ કોનાથી અલ્પ, ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાય આ ત્રણે પરસ્પરમા તુલ્ય છે કેમકે ત્રણે એક એક દ્રવ્ય છે, તેથીજ અધાથી જાણ છે, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય આ બન્ને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પરસ્પર તુલ્ય છે પરન્તુ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસખ્યાત ગણા છે તાત્પર્ય આ છે કે દ્રવ્યથી ધર્માસ્તિકાય એક છે અને અધર્માસ્તિકાય પણ એક છે. પણ બન્નેના પ્રદેશ અસખ્યાત-અસખ્યાત છે, તેમના પ્રદેશોમા કોઈ ન્યૂનાધિકતા નથી એ કારણે દ્રવ્યથી પ્રદેશ અસખ્યાત ગણા છે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જીવાસ્તિકાય, ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયથી અનન્તગણા છે

ભવતિ અનન્તાનાં જીવદ્રવ્યાણામ્ સદ્ ભાવાત્, 'સે નેત્ર પાસદ્વ્યાપ અસંખેજ્ઞગુણે' સ ચૈવ-જીવાસ્તિકાયાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણો ભવતિ, પ્રતિજીવમસંખ્યેયાનાં પ્રદેશાના સદ્ભાવાત્, તસ્માદપિ પ્રદેશાર્થિજીવાસ્તિકાયાત્ 'પોગ્મલત્થિકાપ દ્વવ્વદ્વ્યાપ અણંતગુણે' પુદ્ગલાસ્તિકાયો દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણો ભવતિ, પ્રતિ જીવપ્રદેશમ્ જાનાવરણીયદર્શનાવરણીયાદિર્મપુદ્ગલસ્કન્ધાનામપિ અનન્તાનાં સદ્ભાવાત્, 'સે નેત્ર પાસદ્વ્યાપ અસંખેજ્ઞગુણે' સ ચા પુદ્ગલાસ્તિકાયાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણો ભવતિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ વક્ત્યમાણવચનપ્રામાણ્યાત્, તસ્માદપિ 'અદ્વામમપ દ્વવ્વદ્વ્યાપસદ્વ્યાપ અણંતગુણે' અદ્વાસમયો દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણો ભવતિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તસ્માદપિ-'આગાસત્થિકાપ પાસદ્વ્યાપ અણંતગુણે' આકાશાસ્તિકાયાઃ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણો ભવતિ, મર્વાસ્વપિ દિક્ષુ આકાશાસ્તિકાયાસ્યાનન્તાભાવાત્। અદ્વાસમયસ્ય ચ મનુષ્યક્ષેત્રમાત્ર સદ્ભાવાત્, ઇતિ 'દારં' ઇત્યોત્તરવિશમ્ અસ્તિકાયાદ્વારમ્ સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૬ ॥

હૈં। જીવાસ્તિકાયા પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ એક-એક જીવ કે અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ હોતે હૈં। પ્રદેશરૂપ જીવાસ્તિકાયા સે દ્રવ્ય રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાયા અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ જીવ કે એક-એક પ્રદેશ કે સાથ અનન્ત-અનન્ત કર્મ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંબદ્ધ હૈં। દ્રવ્યરૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાયા કી અપેક્ષા પ્રદેશરૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાયા અસંખ્યાત ગુણા હૈં। ઇસ વિષય મેં યુક્તિ પહેલે કહી જા ચુકી હૈં, આગે કહા જાને ચાલા વચન ઇસ વિષય મેં પ્રમાણ હૈં। ઇસકી અપેક્ષા બી અદ્વાસમય દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશ સે અનન્ત ગુણા હૈં। ઇસ વિષય મેં બી યુક્તિ પહેલે કહી જા ચુકી હૈં। અદ્વાસમય કી અપેક્ષા આકાશાસ્તિકાયા પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે અનન્તગુણા હૈં, ક્યોંકિ આકાશાસ્તિકાયા સર્બી દિશાઓં મેં અનન્ત હૈં, ઇસકી કહી કોઈ સીમા નહીં હૈં જબ કિ

કેમકે જીવ દ્રવ્ય અનન્ત છે જીવાસ્તિકાયા પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગુણા છે, કેમકે એક-એક જીવના અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ થાય છે પ્રદેશ રૂપ જીવાસ્તિકાયાથી દ્રવ્ય રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાયા અનન્તગુણા છે, કેમકે જીવના એક-એક પ્રદેશની સાથે અનન્ત અનન્ત કર્મપુદ્ગલ દ્રવ્ય સંબદ્ધ છે દ્રવ્ય રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાયાની અપેક્ષાએ પ્રદેશ રૂપ પુદ્ગલાસ્તિકાયા અસંખ્યાતગુણા છે. આ વિષયમા યુક્તિ પહેલા કહેવાએલી છે, આગળ કહેવામા આવનારા વચન આ વિષયમા પ્રમાણ છે. તેની અપેક્ષાએ પણ અદ્વાસમય દ્રવ્ય અને પ્રદેશથી અનન્તગુણા છે આ વિષયમા પણ યુક્તિ પહેલા કહેવાઈ ગઈ છે અદ્વાસમયની અપેક્ષાએ આકાશાસ્તિકાયા પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી અનન્તગુણા છે, કેમકે આકાશાસ્તિકાયા

ચરમદ્વારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-एएसि णं भंते ! जीवाणं चरिमाणं अचरिमाण य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसा-हिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा अचरिमा, चरिमा अणंतगुणा, दारं २२ ॥सू० २७॥

છાયા--एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां चरमागाम् अचरमाणाश्च कतरे कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः जीवाः अचरमाः, चरमाः अनन्तगुणाः, द्वारम् २२ ॥सू० २७॥

ટીકા-અથ ચરમદ્વારમધિકૃત્ય જીવાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાદ્-‘एएसि णं भंते ! जीवाणं’ ગૌતમઃ પૃછતિ-हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् ‘चरिमाणं’ चरमाणाम् ‘अचरिमाण य’ अचरमाणाश्च मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः अद्वासमय सिर्फं मनुष्य में ही होता है । इक्कीसवाँ अस्तिकाय-द्वार सम्पूर्ण ॥ २६ ॥

ચરમદ્વાર વક્તવ્યતા-

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (जीवाणं चरिमाणं अचरिमाण य) चरम और अचरम जीवों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अचरिमा) अचरम जीव सब से कम हैं (चरिमा अणंतगुणा) चरम अनन्त गुणा हैं । २७॥

ટીકાર્થ-અવ ચરમદ્વાર કો લેકર જીવોં કે અલ્પબહુત્વ કા પ્રરૂપણ કિયા જા રહ્યા છે—

બધી દિશાઓમા અનન્ત છે, તેમની કયાય કોઇ સીમા નથી. બ્યારે અદ્વાસમય ફક્ત મનુષ્ય ક્ષેત્રમા જ હોય છે એકવીસમુ અસ્તિકાય દ્વાર સમ્પૂર્ણ ॥ ૨૬ ॥

ચરમદ્વાર વક્તવ્યતા

शब्दार्थ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! आ (जीवाणं चरिमाण अचरिमाण य) चरम अने अचरम ज्ञेयोमा (कयरे कयरेहिंतो) केषु केनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, धष्ठा, तुल्य अगर विशेषाधिक છે ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा अचरिमा) अचरम ज्ञेयोमा यथाथी ओषा છે (चरिमा अणंतगुणा) चरम अनन्त गणा છે

હવે ચરમદ્વારને લઈને જ્ઞેયોના અલ્પ બહુત્વનુ પ્રરૂપણ કરાઈ રહ્યું છે

‘अप्या वा, बहुया वा, तुल्या वा, विसेसाद्विया वा ?’ अत्या वा, वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिक्रा वा भवन्ति ? भगवान् उचरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सन्वत्योवा जीवा अचरिमा’ सर्वस्तोत्राः-सर्वेभ्योऽल्पाः, जीवाः अचरमाः अभव्याः सिद्धाश्च भवन्ति; अभव्यानां सिद्धानाञ्च चरमभवाभावात् स्तोका एवाचरमाः तदुभयेषां समुदितानामपि अज्ञान्योत्कृष्ट विशिष्टानन्तकपरिणामत्वात्, तेभ्योऽपि ‘चरमा अणंतगुणा’ चरमाः भव्याः अनन्तगुणा भवन्ति तेषाम् अज्ञान्योत्कृष्टानन्तानन्तरूपपरिमाणत्वात् । येषां चरमो भवः संभवः तेऽपि तद्योग्यत्वात् चरमा इति व्यपदिश्यन्ते, इति ‘दारं’ द्वाविंशम् चरमद्वारं समाप्तम् ॥ ६० २७ ॥

जीवद्वारवक्तव्ययता-

मूलम्—एषसि णं भन्ते ! जीवाणं पोग्गलाणं अद्वासमयाणं,
सव्वदव्वाणां, सव्वपणसाणां, सव्वपज्जवाण य कयरे कयरे-
हिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?
गोयसा ! सव्वत्थोवा जीवा, पोग्गला अणंतगुणा, अद्वासमया

श्री गौतम स्वामी प्रदत्त करते हैं—हे भगवन् ! इन चरम और अचरम जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सबसे कम जीव अचरम अर्थात् अभव्य और सिद्ध हैं, क्योंकि अभव्यों और सिद्धों का चरम पना नहीं होता। ये दोनों मिलकर भी अजघन्योत्कृष्ट अनन्त ही होते हैं। चरम अर्थात् भव्य जीव उनकी अपेक्षा अनन्तगुणा हैं, क्योंकि उनका अजघन्योत्कृष्ट अनन्तानन्त परिमाण है। जिनका चरम भव संभव है वे भी चरम भव की योग्यता के कारण चरम कहलाते हैं। २२वां चरमद्वार समाप्त ॥२७॥

ટીકાર્થ-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભાગ્યવત્ આ અરમ અને અચરમ જીવોમા કેણુ કેનાથી અધિક, અદ્ય, તુદ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે હે ગૌતમ । બધાથી ચોછા જીવ અચરમ
અર્થાત્ અભાવ્ય અને સિદ્ધ છે, કેમકે અભાવ્યો અને સિદ્ધોનું ચરમપણું નથી
હોતું. એ બન્ને મહિને પણ અબજ-ચોત્કુષ્ટ અનન્ત જ હોય છે ચરમ
અર્થાત્ સંબંધીય તેમની અપેક્ષાએ અનન્તગણા છે, કેમકે તેમનું અબજ-ચો-
ત્કુષ્ટ અનન્તાનન્ત પરિમાણ છે, જેના ચરમ ભવનો સ ભવ છે તેઓ । પણ
ચરમભવની ચોચ્ચતાને કારણે ચરમ કહેવાય છે

આવીસમું ચરમ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૭ ॥

અર્ણતગુણા, સઘ્વદઘ્વા વિસેસાહિયા સઘ્વપપ્સા અર્ણતગુણા,
સઘ્વપજ્જવા અર્ણતગુણા । દારં ૨૩ ॥સૂ૦ ૨૮॥

છાછા -એતેપા યલ્લુ ભદન્ત ! જીવાનાં પુદ્ગલાનામ્ અદ્દાસમયાનાં સર્વદ્ર-
વ્યાણામ્; સર્વપ્રદેશાનામ્; સર્વપર્યાયાનામ્ ચ કતરે કતરેભ્યોડ્લ્લા વા, વહુકા વા,
તુલ્યા વા; વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા જીવાઃ, પુદ્ગલા અનન્તગુણાઃ
સર્વદ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાણિ, સર્વપ્રદેશાઃ અનન્તગુણાઃ સર્વપર્યાયા અનન્તગુણાઃ
દ્વારમ્ ૨૩ ॥સૂ૦ ૨૮॥

ટીકા—અથ જીવદ્વારમધિકૃત્યાલ્પવહુત્વાદિકં પ્રરૂપયિતુમાઢ—‘એસિણં
મંતે ! જીવાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! એતેપાં યલ્લુ જીવાનામ્ ‘પોગ્ગ-

જીવદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(એસિ ણં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (જીવાણં) જીવોં
(પોગ્ગલાણં) પુદ્ગલોં (અદ્દાસમયાણં) અદ્દાસમયોં (સઘ્વ દઘ્વાણં) સર્વ
દ્રવ્યોં (સઘ્વ પપ્સાણં) સર્વ પ્રદેશોં (સઘ્વ પજ્જવાણ ય) ઓર સઘ
પર્યાયોં મેં (કયરે કયરેહિંતો) કૌન કિસસે (અપ્પા વા વહુયા વા
તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક
હે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સઘ્વત્થોવા જીવા) જીવ સઘ સે કમ હેં
(પોગ્ગલા અર્ણતગુણા) પુદ્ગલ અનન્ત ગુણા હેં (અદ્દાસમયા અર્ણતગુણા)
અદ્દાસમય અનન્તગુણા હેં (સઘ્વ દઘ્વા વિસેસાહિયા) સર્વ દ્રવ્ય વિશે-
ષાધિક હેં (સઘ્વપપ્સા અર્ણતગુણા) સર્વ પ્રદેશ અનન્તગુણા હેં (સઘ્વ-
પજ્જવા અર્ણતગુણા) સર્વ પર્યાય અનન્તગુણા હેં ।

અવ જીવદ્વાર કો લેકર અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

જીવદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(એસિણ મંતે !) ભગવન્ ! આ (જીવાણં) જીવો (પોગ્ગલાણં)
પુદ્ગલો (અદ્દા સમયાણ) અદ્દા સમયો (સઘ્વ દઘ્વાણ) સર્વ દ્રવ્યો (સઘ્વ પપ્-
સાણ) સર્વપ્રદેશો (સઘ્વપજ્જવાણ ય) અને બધા પર્યાયોમા (કયરે કયરેહિંતો)
કેણ કેનાથી (અપ્પા વા વહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા ?) અલ્પ ધણા, તુલ્ય
અગર વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સઘ્વત્થોવા જીવા) જીવ બધાથી ઓછા છે
(પોગ્ગલા અર્ણતગુણા) પુદ્ગલ અનન્તગણ છે (અદ્દા સમયા અર્ણતગુણા)
અદ્દા સમય અનન્ત ગણ છે (સઘ્વ દઘ્વા વિસેસાહિયા) સર્વ દ્રવ્ય વિશેષાધિક
છે. (સઘ્વ પપ્સા અર્ણતગુણા) સર્વ પ્રદેશ અનન્ત ગણ છે (સઘ્વપજ્જવા અર્ણત-
ગુણા) સર્વ પર્યાય અનન્તગણ છે.

લાળ' પુદ્ગલાનામ્ અદ્વાસમયાળં' અદ્વાસમયાનામ્, 'સવ્યદવ્યાળં' સર્વદ્રવ્યાનામ્ 'સવ્યપણાળં' સર્વપ્રદેશાનામ્ 'સવ્યપજ્ઞાળ ય' સર્વપર્યવાળાશ્ચ મધ્યે 'ફરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પાવા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સવ્યત્થોવા જીવા' સર્વસ્તોકાઃ, સર્વેભ્યોઽલ્પા જીવા ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'પોમ્મલા અણંતગુણા' પુદ્ગલાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'અદ્વાસમયા અણંતગુણા' અદ્વાસમયાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'સવ્યદવ્યા વિસેસાહિયા' સર્વદ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ, પુદ્ગલેભ્યોઽનન્તગુણત્વેન ઉપયુક્તાનામદ્વાસમયાનાં પ્રત્યેકં દ્રવ્યત્વેન દ્રવ્યનિરૂપણે તેપામપિ પરિગ્રહેણ, તેપાં મધ્યે સર્વજીવદ્રવ્યાણામ્ સર્વપુદ્ગલદ્રવ્યાણામ્, ધર્માર્માકાશાસ્ત્રિકાયદ્રવ્યાણાશ્ચ પ્રક્ષેપેણ, તેપાશ્ચ સમુદિતામપિ અદ્વાસમયાનન્તભાગકલ્પનયા

ટીકા ય-શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન ! इन जीवों, पुद्गलों अद्वासमयों, समस्त द्रव्यों, समस्त प्रदेशों और समस्त पर्यायों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक हैं ? श्री भगवान् उत्तर देते हैं-हे गौतम ! सबसे कम जीव हैं, जीवों से पुद्गल अनन्त गुणा हैं, पुद्गलों से अद्वासमय अनन्तगुणा हैं, अद्वासमयों से सर्व द्रव्य विशेषाधिक है । पुद्गलों से अनन्तगुणा होने से प्रत्येक अद्वासमय भी द्रव्य है, अतः द्रव्य के निरूपण में उनको भी ग्रहण किया गया है और साथ ही समस्त जीव द्रव्यों, पुद्गल द्रव्यों, धर्म, अधर्म एवं आकाशास्तिकाय द्रव्यों को मिलाया गया है और वे सभी मिल कर भी अद्वासमयों के अनन्तवे भाग होने के कारण उन्हें मिला देने पर भी अद्वासमयों से सर्वद्रव्य विशेषाधिक ही होते हैं । सर्व

ટીકાર્થ-હવે જીવ દારને લઈને અલ્પ બહુત્વની પ્રશ્નપણા કરાય છે શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ આ જીવો પુદ્ગલો, અદ્વાસમયો સમસ્ત દ્રવ્યો, સમસ્ત પ્રદેશો, અને સમસ્ત પર્યાયોમા કેણ કોનાથી અલ્પ અધિક જુદ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! બધાથી ઓછા જીવ છે. જીવો થી પુદ્ગલ અનન્ત ગણા છે પુદ્ગલોથી અદ્વાસમય અનન્ત ગણો છે, અદ્વાસમયોથી સર્વ દ્રવ્ય વિશેષાધિક છે પુદ્ગલોથી અનન્ત ગણા હોવાથી પ્રત્યેક અદ્વાસમય પણ દ્રવ્ય છે, તેથી દ્રવ્યના નિરૂપણમા તેમને પણ ગ્રહણ કર્યા છે અને સાથે જ સમસ્ત જીવ દ્રવ્યો, પુદ્ગલ દ્રવ્યો, ધર્મ અધર્મ, તેમજ આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યોને મેળવેલા છે અને તે બધા મળીને પણ અદ્વાસમયનો

તેષાં પ્રક્ષેપેऽપિ કિંચિદધિકત્વેન અદ્વાસમયેભ્યઃ સર્વદ્રવ્યાનામ્ વિશેષાધિકત્વં
ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'સવ્વપ્પેસા અણંતગુણા' સર્વપ્રદેશા અનન્તગુણા ભવન્તિ,
આકાશસ્યાનન્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'સવ્વપ્પજ્જવા અણંતગુણા' સર્વપર્યાયાઃ અનન્તગુણા
ભવન્તિ, એકૈકાકાશપ્રદેશેऽનન્તાગુરુલઘુપર્યાયાણાં સદ્માત્રાત્ इति 'દારં' ત્રયોવિ-
શમ્ જીવદ્વારં સમાપ્તમ્ ॥ સૂ. ૨૮ ॥

ક્ષેત્રદ્વારવક્તવ્યતા—

મૂઠ્ઠા—(સ્વેત્તાણુવાણં) સવ્વત્થોવા જીવા ઉદ્ધુલોયતિરિય-
લોણ અહોલોય તિરિયલોણ વિસેસાહિયા, તિરિયલોણ અસંસ્વે-
જ્જગુણા, તેલુક્કે અસંસ્વેજ્જગુણા, ઉદ્ધુલોણ અસંસ્વેજ્જગુણા અહોલોણ
વિસેસાહિયા ૨૪ ॥ સૂ. ૨૯ ॥

છાયા—ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા જીવા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અધોલોકતિ-
ર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંસ્વેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંસ્વેયગુણાઃ,
દ્રવ્યોં કી અપેક્ષા સર્વ પ્રદેશ અનન્તગુણા હૈં, કયોંકિ આકાશ અનન્ત
પ્રદેશી હૈં । સર્વપ્રદેશોં કી અપેક્ષા સર્વ પર્યાય અનન્તગુણા હૈં, કયોં કિ
એક-એક આકાશપ્રદેશ મેં અનન્ત-અનન્ત અગુરુલઘુ પર્યાય વિદ્યમાન
હૈં । ૨૩વાં જીવદ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૮ ॥

ક્ષેત્રદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સવ્વત્થોવા જીવા)
સવસે કમ જીવ (ઉદ્ધુલોય તિરિયલોણ) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં
(અહોલોયતિરિયલોણ) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં (વિસેસાહિયા) વિશે-
ષાધિક હૈં (તિરિયલોણ) તિર્યગ્લોક મેં (અસંસ્વેજ્જગુણા) અસંસ્વેયગુણા

અનન્તમે ભાગ હોવાના કારણે તેમને મેળવી દેવાથી પણ અદ્વાસમયેથી સર્વ
દ્રવ્ય વિશેષાધિક જ થાય છે સર્વદ્રવ્યોની અપેક્ષાએ સર્વ પ્રદેશ અનન્ત
ગણા છે, કેમકે આકાશ અનન્ત પ્રદેશી છે. સર્વ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ સર્વ
પર્યાય અનન્ત ગણા છે, કેમકે એક-એક આકાશ પ્રદેશમા અનન્ત-અનન્ત
અણુરૂ લઘુ પર્યાય વિદ્યમાન છે.

તેવીસમુ ૭૫ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૨૮ ॥

ક્ષેત્ર દ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ— (સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સવ્વત્થોવા જીવા) બધાથી
ઓછા ૭૫ (ઉદ્ધુલોયતિરિયલોણ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા છે (અહોલોય
તિરિયલોણ) અધોલોક તિર્યગ્લોક લોકમા (વિસેસાહિયા) વિશેષાધિક છે (તિરિય

ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેજગુણાઃ, અહોલોકે વિશેષાધિકાઃ ૨૪ ॥ સૂ. ૨૧ ॥

ટીકા - અથ ક્ષેત્રદ્વારમધિકૃત્યાત્પવદ્વત્વાદિકં પ્રરુપયિતુમાહ - 'સ્વેચ્છાનુવા-
ર્ણ' ક્ષેત્રાનુપાતેન - ક્ષેત્રસ્યાનુપાતઃ ક્ષેત્રાનુપાતસ્તેન, ક્ષેત્રાનુસારેત્યર્થઃ પ્રરુપ્ય-
માણાઃ 'સવ્વત્થોવા જીવા ઉદ્ઘલોયતિરિય્ગ્લોએ' સર્વસ્તોકાઃ - સર્વેભ્યોડલ્પાઃ
જીવાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકસ્તનાકાશપ્રદેશપ્રતરં તિર્યગ્લોકસ્ય
સર્વોપરિતનાકાશપ્રદેશપ્રતરશ્ચ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકપદેન વ્યપદિશ્યતે અત્રેદં
વોચ્યમ્ - સામસ્ત્યેન ચતુર્દશરજ્જ્વાત્મક લોકસ્ય ભાગત્રયમ્ - ઊર્ધ્વલોકઃ, તિર્ય-
ગ્લોકઃ, અધોલોકઃ, એતત્ ત્રયાણાં વિભાગો રુચક ઉચ્યતે તથા ચ રુચકસ્યા-
પસ્તાત્ નવયોજનશતાનિ રુચકોપરિ નવયોજનશતાનિ તિર્યગ્લોકો વર્તતે તસ્ય ચ
તિર્યગ્લોકસ્યાધરતાત્ અધોલોકઃ, ઉપરિષ્ઠાત્, ઊર્ધ્વલોકો વર્તતે, સ ચ દેશોન-

હૈં (તેલુવકે અસંખ્યેજગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (ઉદ્ધલોએ
અસંખ્યેજગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (અહોલોએ વિસેસા-
હિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

અથ ક્ષેત્રદ્વાર કી અપેક્ષા સે અત્પવદ્વત્વ કી પ્રરુપણા કરતે હૈં -

ટીકાર્થ - ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સર્વસે કમ જીવ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્-
લોક મેં હૈં ઊર્ધ્વલોક કા નીચે કા પ્રદેશ પ્રતર ઓર તિર્થલોક કા
સર્વસે ઉપર કા આકાશ પ્રદેશપ્રતર ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કહલાતા હૈં ।
યહાં યહ સમજ લેના ચાહિયે કિ ચૌદહ રાજુપરિમિત સમ્પૂર્ણ લોક
કે ત્રીન ભાગ હૈં - ઊર્ધ્વલોક, તિર્યગ્લોક ઓર અધોલોક યે વિભાગ
રુચક પ્રદેશોં મેં હોતે હૈં । રુચક કે નૌ સૌ યોજન નીચે ઓર નૌ સૌ
યોજન ઉપર તિર્યગ્લોક હૈં । તિર્યગ્લોક કે નીચે અધોલોક હૈં ઓર

લોએ) તિર્યક લોકમા (અસંખ્યેજગુણા) અસંખ્યાત ગણા છે (તેલુવકે અસંખ્યેજ
ગુણા) ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાત ગણા છે (ઉદ્ધલોએ અસંખ્યેજગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા
અસંખ્યાત ગણા છે (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

ટીકાર્થ - હવે ક્ષેત્ર દ્વારની અપેક્ષાએ અત્પ ગદ્ધુત્વની પ્રરૂપણા કરે છે

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા છત્ર ઊર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમા છે ઊર્ધ્વ
લોકના નીચેના પ્રદેશ પ્રતર અને તિર્થ લોકના બધાથી ઉપરના આકાશ
પ્રદેશ પ્રતર ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોક કહેનાય છે અહિં આ સમજ લેવું જોઈએ
ચૌદરાજુ પરિમિત સમ્પૂર્ણ લોકના ત્રણ ભાગ છે - ઊર્ધ્વલોક, તિર્યકલોક અને
અધોલોક આ વિભાગો રૂચક પ્રદેશમા હોય છે રૂચકના નવસો યોજન નીચે
અને નવસો યોજન ઉપર તિર્યકલોક છે તિર્યકલોકના નીચે અધોલોક છે અને
ઉપર ઊર્ધ્વલોક છે. ઊર્ધ્વલોક કાંઈક ઓછા સાત રજ્જુ પ્રમાણ છે અને અધો

સપ્તરજ્જુપ્રમાણો બોધ્યઃ, અધોલોકશ્ચ સમધિકસપ્તરજ્જુપ્રમાણો વર્તતે, તિર્યગ્લો-
કશ્ચ તયોર્મધ્યેષ્ટાદશયોજનશતોચ્છ્રાયો વર્તતે, તત્ર રુચકસમતલાદ્ ભૂમાગા-
ન્નવયોજનશતાનિ ગમનાનન્તરં ય્યોતિશ્ચક્રસ્થોપરિતનં તિર્યગ્લોકસમ્બન્ધિ એકપ્રા-
દેશિકમાકાશપ્રતરં તિર્યગ્લોકપ્રતરં વર્તતે, તસ્ય ચોપરિતનમ્ એકપ્રાદેશિકમાકા-
શપ્રતરમ્ ઊર્ધ્વલોકપ્રતરમ્ વર્તતે, તે દ્વે અપિ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકો વ્યપદિશ્યતે,
તત્ર વિદ્યમાના જીવાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોય તિરિયલોએ
વિસેસાદિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે જીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અધોલોકસ્યો-
પરિતને એક પ્રાદેશિકે આકાશપ્રદેશપ્રતરરૂપે તિર્યગ્લોકસ્ય સર્વાધસ્તને એક પ્રાદે-
શિકે આકાશપ્રદેશપ્રતરરૂપે ચાધોલોકતિર્યગ્લોકે યે વિગ્રહગત્યા તત્રસ્થતયા વા

ઊપર ઊર્ધ્વલોક છે । ઊર્ધ્વલોક કુછ અધિક સાત રજ્જુ પ્રમાણ છે ઓર
અધોલોક કુછ અધિક સાત રજ્જુ પ્રમાણ છે । इन दोनों के मध्य में
अठारह सौ योजन ऊंचा तिर्यक्लोक है । रुचक के समतल भूमिभाग
से नौ सौ योजन जाने पर, ज्योतिश्चक्र के ऊपर तिर्यक्लोक संबंधी
आकाश प्रतर है जो एक प्रादेशिक है । वह तिर्यक्लोक का प्रतर है ।
इसके ऊपर का एक प्रदेशी आकाश प्रतर ऊर्ध्वलोक प्रतर कहलाता है ।
इन्हीं दोनों प्रतरों को 'ऊर्ध्वलोक तिर्यक्लोक' कहते हैं । इस ऊर्ध्वलोक
तिर्यक्लोक में सब से कम जीव हैं । उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्य-
क्लोक में जीव विशेषाधिक हैं । अधोलोक के ऊपर का एक प्रदेशी
आकाश प्रतर और तिर्यक्लोक के नीचे का एक प्रदेशी आकाशप्रतर
'अधोलोक तिर्यक्लोक' कहलाता है । विग्रहगति करते हुए या वहीं पर
स्थित जीव विशेषाधिक है । तिर्यक्लोक में जीव उनकी अपेक्षा असं-

લોક કાઈક અધિક સાત રજ્જુ પ્રમાણ છે આ બન્નેની વચ્ચે અઠાર સો
યોજન ઉચે તિર્યક લોક છે રુચકના સમતલ ભૂમિભાગથી નવસો યોજન
બાધી જ્યોતિષ્ક ચક્રના ઉપર તિર્યકલોક સમ્બન્ધી આકાશ પ્રતર છે જે
એક પ્રાદેશિક છે તે તિર્યકલોકનું પ્રતર છે તેના ઉપરનું એક પ્રદેશી આકાશ
પ્રતર ઊર્ધ્વલોક પ્રતર કહેવાય છે આ બન્ને પ્રતરને ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોક
કહે છે આ ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમાં સૌથી ઓછા જીવ છે. તેમની અપેક્ષાએ
અધોલોક તિર્યકલોકમાં જીવ વિશેષાધિક છે અધોલોક ઉપરનું એક પ્રદેશી
આકાશ પ્રતર અને તિર્યકલોકના નીચેનું એક પ્રદેશી આકાશ પ્રતર અધો-
લોક તિર્યકલોક કહેવાય છે વિગ્રહ ગતિ કરતા અગર ત્યાજ સ્થિત જીવ
વિશેષાધિક છે તિર્યકલોકમાં જીવ તેમની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણા છે

વર્તન્તે તે વિશેષાધિક્તા ભવન્તિ, તેભ્યોપિ 'તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેય જીવા ભવન્તિ, ઉપર્યુક્ત ક્ષેત્રદ્વયાત્ તિર્યગ્લોકક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'તેલુલોકે અસંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે ત્રિલોકસંસ્પર્શિનઃ અસંખ્યેયગુણા જીવા ભવન્તિ, અત્ર વિગ્રહગત્યાપન્ના લોકત્રયસંસ્પર્શકા એવ ગ્રહીતવ્યાઃ, તે ચ તિર્યગ્લોકવર્તિભ્યોઽસંખ્યેયગુણા એવ વોન્યાઃ, તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ગલોષ અસંખેજ્જગુણા, ઊર્ધ્વલોકે ઊર્ધ્વલોકે ઊર્ધ્વલોકાત્રસ્થિતા જીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઉત્પાતક્ષેત્રસ્વાતિવદ્ગત્વાત્, અસંખ્યેયાના ભાગાનામુદ્વર્તનાયાઞ્ચ સંભવાત્ તેભ્યોઽપિ 'અહોલોષ વિસેસાદિયા' અધોલોકે-અધોલોકવર્તિનો વિશેષાધિકા જીવા ભવન્તિ સમરજ્જ્વલિકસ્ય અધોલોકસ્ય કથિતત્વાત્ इत्येवं सामान्येन जीवानां क्षेत्रानुपातेनाल्पबहुत्वं प्रतिपादितम्, इति, चतुर्विंशतितम द्वारं समाप्तम् ॥ ૨૧ ॥

નૈરધિકાઘલ્પવહુત્વવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-સ્વેત્તાણુવાણાં સઠ્વસ્થોવા નેરઙ્ગયા તેલોકકે, અહો-
લોય તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા, અહોલોષ અસંખેજગુણા, સ્વેત્તા-

સ્વ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ ઉપર જિન દો ક્ષેત્રોં કા કથન કિયા હૈ, ઉનકી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક કા વિસ્તાર અસંખ્યાતગુણા હૈ । તિર્યગ્લોક કે જીવોં કી અપેક્ષા ત્રૈલોક્યવર્તી જીવ અસંખ્યાતગુણા હૈં યહાં વિગ્રહ ગતિ કરતે હુણ તીનોં લોકોં કો સ્પર્શ કરને વાલે જીવ હી ગ્રહણ કરના ચાહિયે ઓર વે તિર્યગ્લોકવર્તી જીવોં સે અસંખ્યાત ગુણિત હૈં । ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા જીવ હૈં, ક્યોંકિ ઉપપાત ક્ષેત્ર કી અત્યન્ત બહુલતા હૈ ઓર અસંખ્ય ભાગો કી ઉદ્વર્તના કા મી સંભવ હૈ । ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ક્યોંકિ અધોલોક સાત રજ્જૂ સે મી કિંચિત્ અધિક પ્રમાણ વાલા કહા ગયા હૈ । ઇસ પ્રકાર ક્ષેત્ર કે અનુસાર સામાન્ય રૂપ સે જીવોં કા અલ્પબહુત્વ હુઆ ॥ ૨૧ ॥

કેમકે ઉપર જે બે ક્ષેત્રોનુ કથન કર્યું છે, તેમની અપેક્ષાએ તિર્યગ્લોકના વિસ્તાર અસંખ્યાત ગણ્યા છે તિર્યગ્લોકના જીવોની અપેક્ષાએ ત્રૈલોક્ય વર્તી જીવ અસંખ્યાત ગણ્યા છે અહિં વિગ્રહ ગતિ કરી રહેલ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરનારા જીવોનુ જ ગ્રહણ કરવુ જોઈએ અને તે તિર્યગ્લોકવર્તી જીવોથી અસંખ્યાત ગુણિત છે તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમા વિશેષાધિક છે કેમકે અધોલોક સાત રજ્જુથી વધુ થોડો વિશેષ પ્રમાણ વાળો કહેવાયેલ છે આ રીતે ક્ષેત્રના અનુસાર સામાન્ય રૂપથી જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ થયુ ॥ ૨૬ ॥

णुवाएणं सवत्थोवा तिरिक्खजोणिया उड्डलोयतिरियलोए,
अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा,
तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए
विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सवत्थोवाओ तिरिक्खजोणि-
णीओ उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ तेलोक्के
संखेज्जगुणाओ अहोलोय तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, अहोलोए
संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं, सव-
त्थोवा मणुस्सा तेलोक्के, उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, उड्डलोए संखेज्जगुणा, अहो-
लोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव-
त्थोवा मणुस्सीओ तेलोक्के, उड्डलोयतिरियलोए संखेज्जगु-
णाओ, अहोलोय तिरियलोए संखेज्जगुणाओ, उड्डलोए संखे-
ज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए संखेज्ज-
गुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सवत्थोवा देवा उड्डलोए, उड्डलोय
तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्जगुणा, अहोलोय-
तिरियलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए
संखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सवत्थोवाओ देवीओ उड्डलोए,
उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ,
अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ,
तिरियलोए संखेज्जगुणाओ ॥सू० ३०॥

छाया--क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका नैरयिकास्त्रैलोक्ये, अधोलोकतिर्यग्लोके

नैरयिकादि-अल्पबहुत्व वक्तव्यता-

शब्दार्थ-(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सवत्थोवा नेरइया तेलोक्के) सबसे नारक त्रैलोक्य में हैं (अहोलोयतिरियलोए

नैरयिकादि-अल्प बहुत्व वक्तव्यता

शब्दार्थ-(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना अनुसार (सवत्थोवा नेरइया तेलोक्के) अधार्थी आधा नारक त्रैलोक्यमा छे (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा)

અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાસ્તિર્યગ્યો-
નિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે
અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે
વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાસ્તિર્યગ્યોનિકાઃ ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યે-
યગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વ-

અસંખેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યક્લોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (અહો-
લોપ અસંખેજ્જગુણા) અધોલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ચેત્તાણુવાણં)
ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા તિરિક્ક જોણિયા ઉદ્ધલોયતિરિયલોપ)
સવ સે કમ તિર્યચ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિય-
લોપ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યક્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિય-
લોપ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યક્લોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં (તેલોક્કે
અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોપ અસંખેજ્જગુણા)
ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોપ વિસેસાહિયા) અધોલોક
મેં વિશેષાધિક હૈં (ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવાઓ
તિરિક્કજોણિનીઓ (સવસે કમ તિર્યચની (ઉદ્ધલોપ) ઊર્ધ્વલોક મેં
હૈં (ઉદ્ધલોયતિરિયલોપ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક મેં
અસંખ્યાતગુણી હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી
હૈં (અહોલોય તિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યક્લોક મેં

અધોલોક તિર્યક્લોકમા અસખ્યાતગણા છે. (અહોલોપ અસંખેજ્જગુણા) અધો-
લોકમા અસખ્યાત ગણા છે (ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા
તિરિક્કજોણિયા ઉદ્ધલોયતિરિયલોપ) અધાર્થી ઓછી તિર્યચ ઊર્ધ્વલોક
તિર્યક લોકમા છે (અહોલોપ તિરિયલોપ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યક્લોકમાં
વિશેષાધિક છે (તિરિયલોપ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યક્લોકમા અસખ્યાતગણા છે
(તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા અસખ્યાતગણા છે (ઉદ્ધલોપ અસંખે-
જ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા અસખ્યાત ગણા છે (અહોલોપ વિસેસાહિયા) અધો-
લોકમા વિશેષાધિક છે (ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવાઓ તિરિક્ક-
જોણિનીઓ) અધાર્થી ઓછી તિર્યચની (ઉદ્ધલોપ) ઊર્ધ્વલોકમા (ઉદ્ધલોય
તિરિયલોપ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમા અસખ્યાતગણી છે
(તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમા સખ્યાત ગણા છે (અહોલોય તિરિયલોપ
સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક તિર્યક્લોકમા સખ્યાતગણી છે (અહોલોપ

સ્તોકાઃ મનુષ્યાસ્ત્રૈલોક્યે, ઊર્ધ્વોત્તરિયલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિ-
ર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ,
તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ મનુષ્યા સ્ત્રૈલોક્યે, ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યે-
યગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વ-

સંખ્યાતગુણી હૈં । (અહોલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મેં સંખ્યાત
ગુણી હૈં (તિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યક્લોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈ ।

(લેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા મણુસ્સા તેલોકકે)
સબ સે કમ મનુષ્ય ત્રૈલોક્ય મેં હૈં (ઉદ્દલોપતિરિયલોપ અસંખેજ્જ-
ગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં । (અહોલોપતિરિ-
યલોપ સંખેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યક્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દ-
લોપ સંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાત ગુણા (અહોલોપ સંખેજ્જ-
ગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા (તિરિયલોપ સંખેજ્જગુણા) તિર્યક્-
લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં । (લેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વ-
ત્થોવા મણુસ્સીઓ તેલોકકે) સબસે કમ મનુષ્યની ત્રૈલોક્ય મેં હૈં
(ઉદ્દલોપતિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક તિર્યક્લોકમેં સંખ્યાત-
ગુણી હૈ (અહોલોપતિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યક્લોક
મેં સંખ્યાતગુણી (ઉદ્દલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાતગુણી
(અહોલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણી (તિરિયલોપ

સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોકમા સખ્યાતગણી છે (તિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ)
તિર્યક લોકમા સખ્યાતગણી છે.

(લેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા મણુસ્સા તેલોકકે) બધાથી
ઓછા મનુષ્ય ત્રૈલોક્યમા છે (ઉદ્દલોપતિરિયલોપ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક
તિર્યકલોકમા અસખ્યાતગણી છે (અહોલોપતિરિયલોપ સંખેજ્જગુણા) અધોલોક
તિર્યકલોકમા સખ્યાતગણી છે (ઉદ્દલોપ સંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા સખ્યાતગણી
(અહોલોપ સંખેજ્જગુણા) અધોલોકમા સખ્યાતગણી (તિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ)
તિર્યકલોકમા સખ્યાતગણી છે.

(લેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા મણુસ્સીઓ તેલોકકે) બધાથી
ઓછી માનુષીણી ત્રૈલોક્યમા છે (ઉદ્દલોપ તિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વ
લોક તિર્યકલોકમા સખ્યાતગણી (અહોલોપ તિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક
તિર્યકલોકમા સખ્યાતગણી (ઉદ્દલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોકમા સખ્યાત-
ગણી (અહોલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોકમા સખ્યાતગણી છે તિરિયલોપ સંખે-

સ્તોત્રાઃ દેવાઃ ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्લોકे असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्ये-
यगुणाः, अधोलोक तिर्यग्लोकें संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोकें
संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका देव्यः ऊर्ध्वलोके ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकें
असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोकें संख्येयगुणाः,
अधोलोकें संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोकें संख्येयगुणाः ॥३०॥

સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યક્લોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા દેવા ઉદ્દલોણ)
સવસે કમ દેવ ऊर्ध्वलोक મેં હૈં (ઉદ્દલોયતિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા)
ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા)
त्रैलोक्य મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોય તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણા)
अधोलोक-तिर्यक्लोक મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોણ સંખેજ્જગુણા)
अधोलोक મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણા) तिर्थलोक મેં
સંખ્યાતગુણા હૈં । (ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સવ્વત્થો-
વાઓ દેવીઓ) સવ સે કમ દેવિયાં (ઉદ્દલોણ) ऊर्ध्वलोक મેં હૈં (ઉદ્દ-
લોયતિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણાઓ) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक મેં અસં-
ખ્યાતગુણી હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) त्रैलोक्य મેં સંખ્યાતગુણી હૈં
(अहोलोयतिरियलोण सखेज्जगुणाओ) अधोलोक-तिर्यक्लोक મેં
સંખ્યાતગુણી હૈં (अहोलोण सखेज्जगुणाओ) अधोलोक મેં સંખ્યાતગુણા
: હૈં (तिरियलोण सखेज्जगुणाओ) तिर्थक्लोक મેં સંખ્યાત ગુણી હૈં ।

(જ્જગુણાઓ) તિર્યકલોકમા સખ્યાતગણી છે

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા દેવા ઉદ્દલોણ) બધાથી ઓછા
દેવ ઉર્ધ્વલોકમા છે (ઉદ્દલોયતિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમા
અસખ્યાતગણી છે (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા સખ્યાતગણી છે (અહોલોણ
તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણા) અધોલોક તિર્યકલોકમા સખ્યાતગણી છે (અહોલોણ
સંખેજ્જગુણા) અધોલોકમા સખ્યાતગણી છે (તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણા) તિર્યક
લોકમા સખ્યાતગણી છે .

(ચેત્તાણુવાણ) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સવ્વત્થોવાઓ દેવીઓ) બધાથી ઓછી
દેવીઓ (ઉદ્દલોણ) ઉર્ધ્વલોકમા છે (ઉદ્દલોયતિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઉર્ધ્વ-
લોક તિર્યકલોકમા અસખ્યાતગણી છે (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમા
સખ્યાતગણી છે (અહોલોયતિરિયલોણ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક તિર્યકલોકમા
સખ્યાત ગણી છે (અહોલોણ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોકમા સખ્યાતગણી છે
(તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યકલોકમા સખ્યાતગણી છે

टीका—पूर्व सामान्येन जीवानां क्षेत्रानुपातेनाल्पबहुत्वं प्रतिपादितं सम्प्रति चतुर्गतिदण्डकक्रमेणाल्पबहुत्वं प्रतिपादयितुमाह—‘लेताणुवाएणं’ क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणाः ‘सब्बत्थोवा नेरइया तेलोकके’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्यो-उत्पाः नैरयिकाः त्रैलोक्ये—लोकत्रयसंस्पर्शिनो भवन्ति, अथ कथं लोकत्रय संस्पर्शिनो नैरयिकाः ? कथं वा ते सर्वस्तोकाः ? इति चेदत्रोच्यते—मेरुशिखरे अञ्जनदधिमुखगिरिशिखरादिषु वा वापीषु वर्तमाना मत्स्यादयो नरकेषु उत्पत्तु-मिच्छन् ईलिकागत्या प्रदेशान् विक्षिपन्तस्त्रैलोक्यमपि स्पृशन्ति नैरयिकव्यपदेशश्च प्राप्नुवन्ति तत् कालमेव नरकेषु उत्पत्ते नैरयिकायुष्कप्रतिसंवेदनात्, ते चेत्त्यंभूताः

इससे पूर्व क्षेत्र की अपेक्षा से सामान्य रूप से जीवों का अल्प-बहुत्व प्रतिपादित किया गया, अब चारों गतियों को लेकर उनके अल्पबहुत्व का प्ररूपण किया जाता है—

टीकार्थ—क्षेत्र की दृष्टि से विचार किया जाय तो सब से कम नारक त्रैलोक्य में हैं अर्थात् तीनों लोक को स्पर्श करने वाले हैं। प्रश्न हो सकता है कि नारक जीव तीनों लोकों को स्पर्श करने वाले कैसे हो सकते हैं ? और वे सबसे कैसे हैं ? इसका उत्तर यह है—मेरुपर्वत के शिखर पर अथवा अंजन या दधिमुख पर्वतादि के शिखर पर जो वावडियां हैं, उनमें रहने वाले जो मत्स्य आदि नारक में उत्पन्न होने वाले हैं, वे इलिकागति से अपने आत्मप्रदेशों को फैलाते हुए तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं और उस समय वे नारक ही कहलाते हैं, क्योंकि तत्काल ही उनकी उत्पत्ति नरक में होने वाली है और वे नरकायु का वेदन करते हैं। इस प्रकार के नारक

आनाथी पड़ेला क्षेत्रनी अपेक्षाये सामान्य रूपेण एवेणु अल्प बहुत्व प्रतिपादित करायु, हुवे थारे गतियेने लधने तेमना अल्प बहु-त्वनु प्ररूपणु कराय छे

टीकार्थ—क्षेत्रनी दृष्टिअे विचार करायतो अधाथी ओछा नारक त्रैलोक्यमा छे अर्थात् त्रैलु लोकने स्पर्श करवावाणा छे अश्र थर्ध शके छे के नारक एव त्रैलु लोकने स्पर्श करवावाणा केवी रीते थर्ध शके छे ? अने ते अधाथी ओछा कर्ध रीते छे ? तेने उत्तर आ प्रभाणु छे के—मेइ पर्वतना शिखर पर अथवा अ अंज अजर दधि मुख पर्वतादिना शिखर पर जे वावडियो छे तेमा रहेवा वाणा जे मत्स्य आदि नरकमा उत्पन्न थनार छे, तेओ धं इलिकागतिथी पोताना आत्म प्रदेशेने इलावता रहिने त्रैलु लोकने स्पर्श करे छे अने ते समये तेओ नारक जे छेवाय छे, केमके तत्काल तेमनी उत्पत्ति नरकमा थनार छे

કતિપયા એવેતિ સર્વસ્તોકત્વં તેપામુક્તમ્, તેભ્યઃ 'અધોલોયતિરિયલોષ અસંલે-
જ્જગુણા' અધોલોક તિર્યગ્લોકે-અધોલોક તિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસ્ય
સંસ્પર્શિનોઽસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ નૈરયિકાઃ યસ્માત્ વહવોઽસંખ્યેયેષુ દ્વીપ-
સમુદ્રેષુ પંચેન્દ્રિયક્રિયગ્ચોનિકાઃ નરકેષુ ઉત્પદ્યમાનાઃ પ્રાગુક્તં પ્રતરદ્વયં સ્પર્શ-
ન્તિ તસ્માત્ પૂર્વાપેક્ષયાઽ સંખ્યેયગુણા ભાન્તિ, ક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, મેર્વા-
દિક્ષેત્રાદસંખ્યેયદ્વીપસમુદ્રાત્મકં ક્ષેત્રમસંખ્યેયગુણમિત્યતોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,
તેભ્યોઽપિ 'અધોલોષ અસંલેજ્જગુણા' અધોલોકે નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,
इत्येवं नैरयिरुगति मनुसृत्य क्षेत्रानुपानेनाल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति तिर्यग्गति-

થોડે હી હોતે હૈં, અતપચ ઉન્હેં સબ સે કમ કહા હૈં । ત્રિલોકસ્પર્શી
નારકો કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યક્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા નારક
હૈં । યહાં અધોલોક-તિર્યક્લોક સે વહાં પૂર્વોક્ત આશય અર્થાત્ અધો-
લોક કે ઊપરી ઔર તિર્યક્લોક કે નિચલે દો પ્રતરો કો સ્પર્શ કરને
વાલે સમજના ચાહિય । એસે નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં । ક્યો કિ
અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રો મેં રહને વાલે વહુત-સે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
જથ નરકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે
હૈં, કારણ વે ઇસ ત્રૈલોક્યસ્પર્શી નારકો સે અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યો કિ
ઉનકા ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા હૈં । મેરુ આદિ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા અસં-
ખ્યાત દ્વીપ-સમુદ્ર રૂપ ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા હૈં । યહ ક્ષેત્ર કે અનુ-
સાર નારકોં કા અલ્પબહુત હૈં ।

તિર્યચો કા અલ્પબહુત્વ ક્ષેત્ર કે અનુસાર સબ સે કમ તિર્યચ

અને તે નરકાયુતુ વેદન કરે છે આ પ્રકારના નારક થોડાક જ થાય છે.
તેથીજ તેમને બધાથી ઓછા કહેલા છે ત્રિલોક સ્પર્શી નારકોની અપેક્ષાએ
અધોલોક-તિર્યક્લોકમા અસખ્યાત ગણા નારક છે અહિ અધોલોક તિર્યક્ ૧
લોકથી તેજ પૂર્વોક્ત આશય અર્થાત્ અધોલોકના ઊપર અને તિર્યક્લોકના
નિચલા બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરવા વાળા સમજવા બેઠાએ આવા નારક અસખ્યાત
ગણા છે કેમકે અસખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રોમા રહેનારા ઘણા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
જ્યારે નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે તો પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોના સ્પર્શ કરે છે એ
કારણે તેઓ ત્રૈલોક્ય સ્પર્શી નારકોથી અસખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેમનુ ક્ષેત્ર
અસખ્યાતગણુ છે મેરુ આદિ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ અસખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર રૂપ
ક્ષેત્ર અસખ્યાતગણુ અધિક છે એમની અપેક્ષાએ અધોલોકમા નારક અસખ્યાત
ગણા છે. આ ક્ષેત્રના અનુસાર નારકોનુ અલ્પ બહુત્વ છે

તિર્યચોનુ અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રના અનુસાર બધાથી ઓછા તિર્યચ બુદ્ધ

મનુસ્ય તદનુપાતેનૈવાલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘ચેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-
ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સવ્વત્થોવા તિરિક્કજોણિયા ઉદ્દલોયતિરિયલો’ સર્વસ્તોકાઃ
-સર્વેભ્યોડ્લપાઃ, તિર્યગ્યોનિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોક સંજ્ઞક
પ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસ્ય સંસ્પર્શિનો ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘અહોલોયતિરિયલો’ વિસે-
સાહિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસ્ય સંસ્પ-
ર્શિનઃ તિર્યગ્યોનિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત સામાન્યજીવસૂત્રયુક્તેઃ,
તેભ્યોપિ ‘તિરિયલો’ અસંખેયગુણા’ તિર્યગ્લોકે-તિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપૂર્વોક્ત પ્રતર-
સ્ય સંસ્પર્શિનસ્તિર્યગ્યોનિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોપિ ‘તેલોકે અસં-
ખેયગુણા’ ત્રૈલોક્યે લોકત્રયસંસ્પર્શિનસ્તિર્યગ્યોનિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ,
પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ ‘ઉદ્દલો’ અસંખેયગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે પ્રાગુક્તોર્ધ્વલોક-
સંજ્ઞક પ્રતરસંસ્પર્શિનસ્તિર્યગ્યોનિકાઃ અસંખેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોડપિ ‘અહોલો’
વિસેસાહિયા’ અધોલોકે-અધોલોકસંસ્પર્શિનસ્તિર્યગ્યોનિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ,
અથ તિર્યગ્યોનિક સ્ત્રી વિવચકાડ્લપવહુત્વમાહ-‘ચેત્તાણુવાણં ક્ષેત્રાનુસારેણ

ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક મેં હૈં અર્થાત્ તિર્યક્લોક કે ઉપરિલોકવર્ત્તીં ઔર
ઊર્ધ્વલોક કે અધોલોક વર્ત્તીં દો પ્રતરોં મેં હૈં इनकी अपेक्षा अधोलोक
-તિર્યક્લોક મેં અર્થાત્ અધોલોક કે ઉપરી ઔર તિઠેંલોક કે નિચલે
દો પ્રતરોં મેં વિશેષાધિક હૈં । इसका कारण पूर्व सूत्र की व्याख्या में
કહા જા ચુકા હૈ । इनकी अपेक्षा तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं ।
इनकी अपेक्षा भी त्रैलोक्य में अर्थात् तीनों लोको को स्पर्श करने
वाले तिर्यच असंख्यातगुणा हैं । इसका कारण भी पहले बतलाया जा
चुका है । त्रैलोक्य संस्पर्शी तिर्यचों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में अर्थात्
पूर्वोक्त ऊर्ध्वलोक संज्ञक प्रतर में असंख्यातगुणा तिर्यच हैं । इनकी
अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हૈ ।

લોક-તિર્યક લોકમા છે અર્થાત્ તિર્યક લોકના ઉપરવર્તીં અને ઊર્ધ્વલોકના
અધોવર્તીં બે પ્રતરોમા છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક-તિર્યક લોકમા અર્થાત્
અધોલોકના ઉપરના અને તિર્થા લોકના નીચલા બે પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે.
એનુ કારણ પૂર્વ સૂત્રની વ્યાખ્યામા કહેવાઈ ગયેલુ છે તેમની અપેક્ષાએ
તિર્યક લોકમા અસંખ્યાત ગણુ છે એમની અપેક્ષાએ પણ ત્રૈલોક્યમા અર્થાત્
ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરવાવાળા તિર્યચ અસંખ્યાત ગણુ છે. એનુ કારણ પણ
પહેલા બતાવી દિધેલુ છે. ત્રૈલોક્ય સ્પર્શી તિર્યચોની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોકમા
અર્થાત્ પૂર્વોક્ત ઊર્ધ્વલોક સંજ્ઞક પ્રતરમા અસંખ્યાત ગણુ તિર્યચ છે. એમની
અપેક્ષાએ અધોલોકમા વિશેષાધિક છે.

પ્રરૂપ્યમાણાઃ-‘સવ્યત્યોવાઓ તિરિક્તજોણિનીઓ ઉદ્ભવો’ સર્વસ્તોકાઃ-
 સર્વેભ્યો ડલ્પાઃ, તિર્યગ્યોનિક્તસ્ત્રિયઃ, ઊર્ધ્વલોકે-ઊર્ધ્વલોક સંસ્પર્શિન્યો ભવન્તિ,
 મેર્વાદિવાપીપ્રભૃતિષુ અપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્તસ્ત્રીણાં સદ્ભાવાત્ તાસાં
 ક્ષેત્રસ્યાલ્પત્વાત્ સર્વસ્તોકત્વં વોધ્યમ્, તામ્યોઽપિ ‘ઉદ્ભવલોચતિરયલો’ અસંલે-
 જ્ઞગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-પ્રાગુક્તોર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન્યો
 પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્તસ્ત્રિયઃ અસંલેયેયગુણા ભવન્તિ સહસ્રારદેવલોકપર્યન્તસ્થા-
 યિનાં દેવાનામપિ ગર્ભવ્યુત્ક્રન્તિકપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિષુ ઉત્પદ્યમાનતયા શેષકા-
 યાનાંચ સુતરાં તત્તોત્પદ્યમાનત્વેન યથાસંભવમુપરિવર્તિનાં સહસ્રારાન્તદેવાનામન્યે-
 પાંચ શેષકાયાના મૂર્ધ્વલોકાતિર્યગ્લોકે પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્તસ્ત્રીત્વેન તદાયુઃ
 પ્રતિસંવેદ્યમાનાનાં સમુત્પદ્યમાનત્વેન, તિર્યગ્લોકવર્તિનીનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યક્ત્ત્રીણામ્

તિર્યચ સ્ત્રિયોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્રકી અપેક્ષા સે સબ સે કમ
 તિર્યચનિયાં ઊર્ધ્વલોક કા સ્પર્શ કરને વાલી હૈં, ક્યોંકિ મેરુ આદિ
 કી વાપી આદિ મેં ખી પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રિયાં વિદ્યમાન હૈં । ઉનકા
 ક્ષેત્ર અલ્પ હૈ, અતઃવે વે સબ સે કમ કહી ગઈ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા
 ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક ઓર તિર્થેલોક કે દો
 પ્રતરો કો સ્પર્શ કરને વાલી તિર્યચસ્ત્રિયાં અસંલેયગુણી હૈં । ઇસકા
 કારણ યહ હૈ-સહસ્રાર દેવલોક તક કે દેવ ગર્ભજ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ-
 સ્ત્રિયો મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં ઓર શેષ કાર્યોં કે જીવ ખી ઉનમેં
 ઉત્પન્ન હો હી સકતે હૈં । જબ સહસ્રાર દેવલોક તક કે દેવ યા શેષ-
 કાર્યોં કે જીવ ઊર્ધ્વલોક સે તિર્થેલોક મેં પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રી કે રૂપ
 મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે હોતે હૈં, તવ વે તિર્યચની કી આયુ કા વેદન
 કરતે હૈં । ઇસકે અતિરિક્ત તિર્યગ્લોક વર્તી પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ યાં

તિર્યચ સ્ત્રિયોનુ-અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી તિર્યચ
 નિયો ઊર્ધ્વલોકનો સ્પર્શ કરનારીઓ છે, કેમકે મેરુ આદિની વાપી આદિના
 પણ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયો વિદ્યમાન છે. તેમનું ક્ષેત્ર અલ્પ છે, તેથીજ તે
 બધાથી ઓછી કહેલી છે તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકના અર્થાત્
 ઊર્ધ્વલોક અને તિર્યકલોકના એ પ્રતરોને સ્પર્શ કરનારી તિર્યચ સ્ત્રિયો અસંલેય
 ગણી છે. તેનું કારણ આ છે સહસ્રાર દેવલોક સુધીના દેવ ગર્ભજ પચ્ચેન્દ્રિય
 તિર્યચ સ્ત્રિયોના ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અને શેષ કાર્યોના જીવ પણ તેમાં
 ઉત્પન્ન થઈ જ શકે છે બ્યારે સહસ્રાર દેવલોક સુધીના દેવ અગર શેષ કાર્યોના
 જીવ ઊર્ધ્વલોકથી તિર્થલોકના પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રીના રૂપમાં ઉત્પન્ન થનારા
 હોય છે ત્યારથી તિર્યચનીના આયુષ્યનું વેદન કરે છે. તેના સિવાય તિર્યક

ઊર્ધ્વલોક દેવત્વેન શેષકાયત્વેન ચોત્પદ્યમાનાનાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાતેનોત્પત્તિ-
દેશે નિજનિજાત્મપ્રદેશદણ્ડાન્ વિશ્લિપન્તીનામ્ પ્રાશુકપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, સર્વેપાશ્ચ
તિર્થગ્યોનિકક્ષીત્વાત્ ભવતિ અસંખ્યેયગુણત્વમ્, તામ્યોઽપિ—‘તેલોકકે સંખેજ્જ-
ગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયસંસ્પર્શિન્યઃ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકક્ષિયઃ સંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, અધોલોકાદ્ ભવનવાસિવાનવ્યન્તરનૈરયિકાણાં શેષકાયિકાનાશ્ચાપિ ઊર્ધ્વ-
લોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકક્ષીત્વેનોત્પદ્યમાનતયા, ઊર્ધ્વલોકાદ્ દેવાદીનામપિ
અધોલોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકક્ષીત્વેન સમુત્પદ્યમાનતયા તેપાશ્ચ સમવહતાનાં
સ્વસ્વાત્મપ્રદેશદણ્ડે લોકત્રયસંસ્પર્શનાત્, પ્રભૂતાનાશ્ચ તેપાં તિર્થગ્યોનિકસ્ત્યાયુઃ
પ્રતિસંવેદનાત્ તિર્થગ્યોનિકક્ષીણાં સંખ્યેયગુણત્વમુપપદ્યતે, તામ્યથ ‘અહોલોયતિ-

જબ ઊર્ધ્વલોક મેં દેવ રૂપ સે યા અન્ય કિસી રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને
વાલી હોતી હૈં, તબ વે મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરકે અપને ઉત્પત્તિ
દેશ મેં અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાતી હૈં । ઉસ સમય વે ઉક્ત દો
પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરતી હૈં । વે સબ ઉસ સમય તિર્થગ્યોનિક સ્ત્રિયાં
હૈં, અત઼વ અસંખ્યગુણી કહી ગઈ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા તીનોં લોકોં
કો સ્પર્શ કરને વાલી તિર્થચસ્ત્રિયાં સંખ્યાતગુણી હૈં । જબ અધોલોક
સે ભવનવાસી, વાન-વ્યન્તર, નૈરયિક તથા અન્ય કાયોં કે જીવ
ઊર્ધ્વલોક મેં પંચેન્દ્રિય તિર્થચસ્ત્રી કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા જબ
ઊર્ધ્વલોક સે દેવાદિ કોઈ અધોલોક મેં તિર્થચસ્ત્રી કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન
હોતા હૈં ઓર વે સમુદ્ધાત કરકે અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાતે હૈં તો
તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । ઇસે જીવ વહુત હૈં અત઼વ ઇનકો
સંખ્યાત ગુણી કહના સુસંગત હી હૈં । ઇનકી અપેક્ષા અધોલોક-

લોકવર્તી પંચેન્દ્રિય સ્ત્રિયો જ્યારે ઉર્ધ્વલોકમા દેવ રૂપથી અગર અન્ય કોઈ
રૂપમા ઉત્પન્ન થનારી હોય છે, ત્યારે તે મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને પોતાના
ઉત્પત્તિ દેશમા પોતાના આત્મપ્રદેશોને ફેલાવે છે તે સમયે ઉક્ત બે પ્રતરોનો
સ્પર્શ કરે છે તે બધી તે સમયે તિર્થગ્યોનિક સ્ત્રિયો છે, તેથીજ અસંખ્યાત
ગણી કહેલી છે તેમની અપેક્ષાએ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરનારી તિર્થચ સ્ત્રિયો
સંખ્યાત ગણી છે જ્યારે અધોલોક ભવનવાસી, વ્યાનવ્યન્તર, નૈરયિક તથા
અન્ય કાયોના જીવ ઉર્ધ્વલોકમા પંચેન્દ્રિય તિર્થચ સ્ત્રીના રૂપમા ઉત્પન્ન થાય
છે અથવા જ્યારે ઉર્ધ્વલોકથી દેવાદિ કોઈ અધોલોકમા તિર્થચ સ્ત્રીના રૂપમા ઉત્પન્ન
થાય છે, અને તેઓ સમુદ્ધાત કરીને પોતાના આત્મ પ્રદેશોને ફેલાવે છે તો ત્રણે
લોકોના સ્પર્શ કરે છે એવા જીવ ઘણા છે તેથીજ તેમને સંખ્યાતગણા કહેલુ
તે સુસંગતજ છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્થચલોકનો સ્પર્શ કરનારી

પ્રભુત્વમાણાઃ—‘મગ્ધગોત્રીયો નિરિત્તગોત્રિણીનો ઉદ્ભવો’ સર્વસ્તોત્રાઃ—
સર્વેભ્યો ડન્વાઃ, નિર્ગમોનિરુત્તિયઃ, કર્ત્ત્વ્યોઃ—કર્ત્ત્વ્યોઃ સંસ્પર્શિન્યો ભવન્તિ,
મેરોદિતાધીપ્રધૃતિયુઃ ત્રિપિ પદ્મેન્દ્રિયનિર્ગમોનિરુત્તિણાં સદ્માયાન્ તાસાન્
ક્ષેત્રસ્થાલ્પત્વાન્ વર્ત્તોક્ત્વં ચોચ્ચ, તાન્ગોત્રિ ‘ઉદ્ભવોત્તિયનો’ અસંતે-
જ્ઞાણાઓ’ કર્ત્ત્વ્યોઃ કલિયોગોઃ—પ્રાગુત્તોચ્ચો કલિયોગોઃ કલિયોગોઃ કલિયોગોઃ
પદ્મેન્દ્રિયતિયોગોનિરુત્તિયઃ પ્રગમ્યેયત્વાન્ ભવન્તિ સદ્માયાર્દેવોઃ કલ્પયન્તસ્થા-
યિનાં દેવાનામાપિ ગર્ભગ્ન્યુત્તન્તિત્ત્વપદ્મેન્દ્રિયતિયોગોનિયુ ઉત્પદ્યમાનતયા શેપ-
યાનાન્ મુતરા તત્તોત્પદ્યમાનત્ત્વેન ચામામ્મામુપગિર્તિના મદ્મારાન્તદેવાનામત્ત્વે-
પાન્ શેપકાયાના મુર્ત્યોઃ કલિયોગોઃ પદ્મેન્દ્રિયતિયોગોનિરુત્તિત્વેન તદાપુઃ
પ્રતિમંવેદ્યમાનાના મમુત્પદ્યમાનત્ત્વેન, નિર્ગમોઃ કલ્પવિનીના પદ્મેન્દ્રિયતિયોગોના

નિર્ગમ ચિત્રિયો કા અપ્પવટ્ત્વ-ક્ષેત્રકી અપેક્ષા સે સય સે કમ
તિયંચનિયાં કર્ત્ત્વ્યલોક કા સ્પર્શ કરને ચાલી હેં, વયોઃ મેરુ આદિ
કી વાપી આદિ મેં મી પંચેન્દ્રિય નિર્ગમચિત્રિયાં ચિયમાન હેં । ઉનકા
ક્ષેત્ર અત્ત્વ હેં, અત્ત્વ વે સય સે કમ કાટી ગઈ હેં । ઉનકી અપેક્ષા
કર્ત્ત્વ્યલોક-નિર્ગમલોક મે અર્થાત્ કર્ત્ત્વ્યલોક ઓર નિર્ગમલોક કે દો
પ્રતરો કો સ્પર્શ કરને ચાલી નિર્ગમચિત્રિયાં અસંદ્યમાનગુણી હેં । ઇસકા
કારણ યદ્દ હેં—સદ્માયાર્દેવલોક તરુ કે દેવ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિયંચ-
ચિત્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હો ચાલતે હેં ઓર શેપ કાર્યોં કે જીવ મી ઉનમેં
ઉત્પન્ન હો હી ચાલતે હેં । જય સદ્માયાર્દેવલોક તરુ કે દેવ યા શેપ-
કાર્યોં કે જીવ કર્ત્ત્વ્યલોક સે નિર્ગમલોક મેં પંચેન્દ્રિય તિયંચકી કે રૂપ
મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે હોતે હેં, ત્ત્વ વે તિયંચની કી આયુ કા વેદન
કરતે હેં । ઇસકે અતિરિત્ત તિયંચલોક વર્ત્તી પંચેન્દ્રિય તિયંચચિત્રિયાં

તિયંચ ચિત્રિયુ—અદ્વ-ગાદુત્ત્વ-ક્ષેત્રકી અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી તિયંચ
નિયો કર્ત્ત્વ્યલોકનો સ્પર્શ કરનારીઓ છે, કેમકે એરુ આદિની વાપી આદિમાં
પણ પંચેન્દ્રિય તિયંચ ચિત્રિયો વિદ્યમાન છે. તેમનુ ક્ષેત્ર અદ્વ છે, તેથી જ તે
બધાથી ઓછી કહેલી છે તેમની અપેક્ષાએ કર્ત્ત્વ્યલોક તિયંચલોકમાં અર્થાત્
કર્ત્ત્વ્યલોક અને તિયંચલોકના બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરનારી તિયંચ ચિત્રિયો અસંખ્યાત
ગણી છે. તેનું કારણ આ છે સદ્માયાર્દેવલોક સુધીના દેવ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય
તિયંચ ચિત્રિયોમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અને શેપ કાર્યોના જીવ પણ તેમાં
ઉત્પન્ન થઈ જ શકે છે બધાં સદ્માયાર્દેવલોક સુધીના દેવ અગર શેપ કાર્યોના
જીવ કર્ત્ત્વ્યલોકથી નિર્ગમલોકમાં પંચેન્દ્રિય તિયંચ કીના રૂપમાં ઉત્પન્ન થનારા
હોય છે ત્યારથી તિયંચનીના આયુષ્યનુ વેદન કરે છે તેના સિવાય તિયંચ

ઊર્ધ્વલોક દેવત્વેન શેષકાયત્વેન ચોત્પદ્યમાનાનાં મારણાન્તિક સમુદ્ધાતેનોત્પત્તિ-
દેશે નિજનિજાત્મપ્રદેશદણ્ડાન્ વિક્ષિપન્તીનામ્ પ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, સર્વેષાશ્ચ
તિર્થગ્યોનિકક્ષીત્વાત્ ભવતિ અસંખ્યેયગુણત્વમ્, તામ્યોઽપિ-‘તેલોક્કે સંસ્વેજ-
ગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયસંસ્પર્શિન્યઃ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકક્ષિયઃ સંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, અધોલોકાદ્ ભવનવાસિવાનવ્યન્તરનૈરયિકાણાં શેષકાયિકાનાશ્ચાપિ ઊર્ધ્વ-
લોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકક્ષીત્વેનોત્પદ્યમાનતયા, ઊર્ધ્વલોકાદ્ દેવાદીનામપિ
અધોલોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકક્ષીત્વેન સમુત્પદ્યમાનતયા તેષાશ્ચ સમવહતાનાં
સ્વસ્વાત્મપ્રદેશદણ્ડે લોકત્રયસંસ્પર્શનાત્, પ્રભૂતાનાશ્ચ તેષાં તિર્થગ્યોનિકસ્ત્યાયુઃ
પ્રતિસંવેદનાત્ તિર્થગ્યોનિકક્ષીણાં સંખ્યેયગુણત્વમુપપદ્યતે, તામ્યશ્ચ ‘અહોલોયતિ-

જવ ઊર્ધ્વલોક મં દેવ રૂપ છે યા અન્ય કિસી રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને
વાલી હોતી હૈં, તબ વે મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરકે અપને ઉત્પત્તિ
દેશ મેં અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાતી હૈં । ઉસ સમય વે ઉક્ત દો
પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરતી હૈં । વે સબ ઉસ સમય તિર્થગ્યોનિક ક્ષિયાં
હૈં, અતઃ અસંખ્યગુણી કહી ગઈ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા તીનોં લોકોં
કો સ્પર્શ કરને વાલી તિર્થચક્ષિયાં સંખ્યાતગુણી હૈં । જવ અધોલોક
સે ભવનવાસી, વાન-વ્યન્તર, નૈરયિક તથા અન્ય કાર્યોં કે જીવ
ઊર્ધ્વલોક મેં પંચેન્દ્રિય તિર્થચક્ષી કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા જવ
ઊર્ધ્વલોક સે દેવાદિ કોઈ અધોલોક મેં તિર્થચક્ષી કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન
હોતા હૈં ઓર વે સમુદ્ધાત કરકે અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાતે હૈં તો
તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । ઇસે જીવ વહુત હૈં અતઃ ઇનકો
સંખ્યાત ગુણી કહના સુસંગત હી હૈં । ઇનકી અપેક્ષા અધોલોક-

લોકવર્તી પશ્ચેન્દ્રિય સ્થિતો ન્યારે ઉર્ધ્વલોકમા દેવ રૂપથી અગર અન્ય કોઈ
રૂપમા ઉત્પન્ન થનારી હોય છે, ત્યારે તે મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરીને પોતાના
ઉત્પત્તિ દેશમા પોતાના આત્મપ્રદેશોને ફેલાવે છે તે સમયે ઉક્ત બે પ્રતરોનો
સ્પર્શ કરે છે તે બધી તે સમયે તિર્થગ્યોનિક ક્ષિયો છે, તેથીજ અસંખ્યાત
ગણી કહેલી છે તેમની અપેક્ષાએ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરનારી તિર્થચક્ષિયો
સંખ્યાત ગણી છે ન્યારે અધોલોક ભવનવાસી, વ્યાનવ્યન્તર, નૈરયિક તથા
અન્ય કાર્યોના જીવ ઉર્ધ્વલોકમા પશ્ચેન્દ્રિય તિર્થચક્ષીના રૂપમા ઉત્પન્ન થાય
છે અથવા ન્યારે ઉર્ધ્વલોકથી દેવાદિ કોઈ અધોલોકમા તિર્થચક્ષીના રૂપમા ઉત્પન્ન
થાય છે, અને તેઓ સમુદ્ધાત કરીને પોતાના આત્મ પ્રદેશોને ફેલાવે છે તો ત્રણે
લોકનો સ્પર્શ કરે છે એવા જીવ ઘણા છે તેથીજ તેમને સંખ્યાતગણી કહેવું
તે સુસંગતજ છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્થચક્ષીનો સ્પર્શ કરનારી

પ્રરૂપ્યમાણાઃ—‘સંવત્સરોગ્રાઓ તિરિક્તજોગિણીઓ ઉદ્ભવો’ સર્વસ્તોકાઃ—
 સર્વેભ્યો ડલ્પાઃ, તિર્યગ્યોનિક્તસિયઃ, ઊર્ધ્વલોકે—ઊર્ધ્વલોક સંસ્પર્શિન્યો ભવન્તિ,
 મેર્વાદિવાપીપ્રભૃતિપુ અપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્તસ્ત્રીણાં સદ્ભાવાત્ તાસાં
 ક્ષેત્રસ્યાલ્પત્વાત્ સર્વસ્તોકત્વં વોવ્યગ્, તાંભ્યોડપિ ‘ઉદ્ભવોતિરયલો’ અસંલે-
 જ્ઞગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે—પ્રાગુક્તોર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન્યઃ
 પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્તસિયઃ અસંલેયગુણા ભવન્તિ સહસ્રારદેવલોકપર્યન્તસ્થા-
 યિનાં દેવાનામાપિ ગર્ભવ્યુત્ક્રન્તિરૂપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિપુ ઉત્પદ્યમાનતયા શેષકા-
 યાનાંચ સુતરાં તત્તોત્પદ્યમાનત્વેન યથાસંભવમુપરિવર્તિનાં સહસ્રારાન્તદેવાનામન્યે-
 પાંચ શેષકાયાના મૂર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્તસ્ત્રીત્વેન તદાયુઃ
 પ્રતિસંવેદ્યમાનાનાં સમુત્પદ્યમાનત્વેન, તિર્યગ્લોકવર્તિનીનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્સ્ત્રીણામ્

તિર્યચ સ્ત્રિયોં કા અલ્પચત્ત્વ-ક્ષેત્રકી અપેક્ષા સે સચ સે કમ
 તિર્યચનિયાં ઊર્ધ્વલોક કા સ્પર્શ કરને ચાલી હૈં, કયોંકિ મેરુ આદિ
 કી વાપી આદિ મેં બી પંચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રિયાં વિદ્યમાન હૈં । ઉનકા
 ક્ષેત્ર અલ્પ હૈં, અતઃવ વે સચ સે કમ કહી ગઈ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા
 ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક ઓર તિર્થેલોક કે દો
 પ્રતરો કો સ્પર્શ કરને ચાલી તિર્યચસ્ત્રિયાં અસંલેયગુણી હૈં । ઇસકા
 કારણ યહ હૈં—સહસ્રાર દેવલોક તક કે દેવ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ-
 સ્ત્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હો રાકતે હૈં ઓર શેષ કાર્યોં કે જીવ બી ઉનમેં
 ઉત્પન્ન હો હી સકતે હૈં । જવ સહસ્રાર દેવલોક તક કે દેવ યા શેષ-
 કાર્યોં કે જીવ ઊર્ધ્વલોક સે તિર્થેલોક મેં પંચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રી કે રૂપ
 મેં ઉત્પન્ન હોને ચાલે હોતે હૈં, તવ વે તિર્યચની કી આયુ કા વેદન
 કરતે હૈં । ઇસકે અતિરિક્ત તિર્યગ્લોક વર્તી પંચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રિયાં

તિર્યચ સ્ત્રિયોં—અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી તિર્યચ
 નિયો ઊર્ધ્વલોકનો સ્પર્શ કરનારીઓ છે, કેમકે મેરુ આદિની વાપી આદિમા
 પણ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયો વિદ્યમાન છે. તેમનું ક્ષેત્ર અલ્પ છે, તેથીજ તે
 બધાથી ઓછી કહેલી છે તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા અર્થાત્
 ઊર્ધ્વલોક અને તિર્યગ્લોકના બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરનારી તિર્યચ સ્ત્રિયો અસંખ્યાત
 ગણી છે. તેનું કારણ આ છે સહસ્રાર દેવલોક સુધીના દેવ ગર્ભજ પચ્ચેન્દ્રિય
 તિર્યચ સ્ત્રિયોમા ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અને શેષ કાર્યોના જીવ પણ તેમાં
 ઉત્પન્ન થઈ જ શકે છે બ્યારે સહસ્રાર દેવલોક સુધીના દેવ અગર શેષ કાર્યોના
 જીવ ઊર્ધ્વલોકથી તિર્થલોકમા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રીના રૂપમા ઉત્પન્ન થનારા
 હોય છે ત્યારથી તિર્યચનીના આયુષ્યનું વેદન કરે છે. તેના સિવાય તિર્યગ્

ઊર્ધ્વલોક દેવત્વેન શોષકાયત્વેન ચોત્પચનાનાનાં મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતેનોત્પત્તિ-
દેશે નિજનિજાત્મપ્રદેશદ્વંડાન્ વિશ્લિપન્તીનામ્ પ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, સર્વેપાશ્ચ
તિર્થગ્ચોનિકક્ષીત્વાત્ ભવતિ અસંખ્યેયગુણત્વમ્, તામ્યોઽપિ-‘તેલોકકે સંખેજ્જ-
ગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયસંસ્પર્શિન્યઃ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્ચોનિકક્ષિયઃ સંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, અધોલોકાદ્ ભવનવાસિવાનવ્યન્તરનૈરયિકાણા શોષકાયિકાનાશ્ચાપિ ઊર્ધ્વ-
લોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્ચોનિકક્ષીત્વેનોત્પદ્યમાનતયા, ઊર્ધ્વલોકાદ્ દેવાદીનામપિ
અધોલોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્ચોનિકક્ષીત્વેન સમુત્પદ્યમાનતયા તેપાશ્ચ સમવહતાનાં
સ્વસ્વાત્મપ્રદેશદ્વંડે લોકત્રયસંસ્પર્શનાત્, પ્રભૂતાનાશ્ચ તેપાં તિર્થગ્ચોનિકસ્ત્યાયુઃ
પ્રતિસંવેદનાત્ તિર્થગ્ચોનિકક્ષીણાં સંખ્યેયગુણત્વમુપપદ્યતે, તામ્યશ્ચ ‘અહોલોયતિ-

જબ ઊર્ધ્વલોક મેં દેવ રૂપ લે યા અન્ય કિસી રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને
વાલી હોતી હૈં, તબ વે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરકે અપને ઉત્પત્તિ
દેશ મેં અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાતી હૈં । ઉસ સમય વે ઉક્ત દો
પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરતી હૈં । વે સબ ઉસ સમય તિર્થગ્ચોનિક ક્ષિયાં
હૈં, અતઽવ અસંખ્યગુણી કહી ગઈ હૈં । इनकी अपेक्षा तीनों लोकों
को स्पर्श करने वाली तिर्यचक्षियां संख्यातगुणी हॆं । जब अधोलोक
से भवनवासी, वान-व्यन्तर, नैरयिक तथा अन्य कार्यों के जीव
ऊर्ध्वलोक में पंचेन्द्रिय तिर्यचक्षी के रूप में उत्पन्न होते हैं अथवा जब
ऊर्ध्वलोक से देवादि कोई अधोलोक में तिर्यचक्षी के रूप में उत्पन्न
होता है और वे समुद्घात करके अपने आत्मप्रदेशों को फैलाते हैं तो
तीनों लोकों का स्पर्श करते हैं । ऐसे जीव बहुता हैं अतएव उनको
संख्यात गुणी कहना सुसंगत ही है । इनकी अपेक्षा अधोलोक-

લોકવતી^૧ પચેન્દ્રિય સ્થિતો ન્યારે ઉર્ધ્વલોકમા દેવ રૂપથી અગર અન્ય કોઈ
રૂપમા ઉત્પન્ન થનારી હોય છે, ત્યારે તે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને પોતાના
ઉત્પત્તિ દેશમા પોતાના આત્મપ્રદેશને ફેલાવે છે તે સમયે ઉક્ત બે પ્રતરોનો
સ્પર્શ કરે છે તે બધી તે સમયે તિર્થક્રયોનિક સ્થિતો છે, તેથીજ અસંખ્યાત
ગણી કહેલી છે તેમની અપેક્ષાએ ત્રણે લોકને સ્પર્શ કરનારી તિર્થચક્ષિયો
સંખ્યાત ગણી છે ન્યારે અધોલોક ભવનવાસી, વ્યાનવ્યન્તર, નૈરયિક તથા
અન્ય કાર્યોના જીવ ઉર્ધ્વલોકમા પચેન્દ્રિય તિર્થચક્ષીના રૂપમા ઉત્પન્ન થાય
છે અથવા ન્યારે ઉર્ધ્વલોકથી દેવાદિ કોઈ અધોલોકમા તિર્થચક્ષીના રૂપમા ઉત્પન્ન
થાય છે, અને તેઓ સમુદ્ઘાત કરીને પોતાના આત્મ પ્રદેશને ફેલાવે છે તો ત્રણે
લોકોનો સ્પર્શ કરે છે એવા જીવ ઘણા છે તેથીજ તેમને સંખ્યાતગણી કહેયું
તે સુસંગતજ છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્થકલોકનો સ્પર્શ કરનારી

રિયલોઈ સંલેજગુણાઓ' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોકસંસ્પર્શિન્યઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિરુક્તિયઃ સંલેયેયગુણા ભવન્તિ, વહુનાં નૈરયિકાદીના સમુદ્ધાતં વિનાપિ તિર્યગ્લોકે પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિક્ષીત્વેનોત્પદ્યમાનતયા તિર્યગ્લોકવર્તિ- નાશ્ચ જીવાનાં તિર્યગ્ચોનિક્ષિત્વેન અધોલૌકિકગ્રામેષ્વપિ તેષાં તદ્રૂપેણોત્પદ્યમાન- તયા પ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્ તિર્યગ્ચોનિરુક્ત્યાયુઃ પ્રતિસંવેદનાચ્ચ તિર્યગ્ચો- નિક્ષીત્વેન સંલેયેયગુણત્વં ભવતિ, તામ્યોડપિ 'અધોલોઈ સંલેજગુણાઓ' અધોલોકે -અધોલોકસ્ય પ્રતરે વર્તમાનાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિરુક્તિયઃ સંલેયેયગુણા ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામાણાં સર્વેષાં ચ સમુદ્ધાણાં યોજનસહસ્રાવગાઢત્વેન તત્તો નવયોજ- નશતાનામધસ્તાત્ મત્સીપ્રમૃતિતિર્યગ્ચોનિક્ષીણાં સ્વસ્થાત્વેન પ્રભૂતત્વાત્ સંલે- યગુણત્વં ભવતિ, ક્ષેત્રસ્ય સંલેયેયગુણત્વાત્, તામ્યોપિ 'તિરિયલોઈ સંલેજગુણાઓ' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિરુક્તિયઃ સંલેયેયગુણાઃ ભવતિ,

તિર્યક્લોક કા સ્પર્શ કરને વાલી તિર્યગ્ચોનિક સ્ત્રિયાં સંલ્યાતગુણી અધિક હૈં । વહુત-સે નારક આદિ સમુદ્ધાત કિયે વિના હી તિર્ય- કલોક મૈં તિર્યચની કે રૂપ મૈં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તથા તિહૈં લોક કે જીવાદિ તિર્યચક્ષી કે રૂપ મૈં અધોલૌકિક ગ્રામોં મૈં બી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ડસ સમય વે પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં ઔર તિર્યચક્ષી કે આયુષ્ય કા વેદન કરતે હૈં, અતઃ ડન્હેં સંલ્યાતગુણી કહા હૈં । ડન કી અપેક્ષા બી અધોલોક મૈં અર્થાત્ અધોલોક કે ર મૈં વિદ્યમાન તિર્યચસ્ત્રિયાં સંલ્યાતગુણા હૈં । અધોલૌકિક ગ્રામ ઔર સબી સમુદ્ર ંક હજાર યોજન અવગાહ વાલે હૈં, અતઃ નૌ સૌ યોજન સે નીચે મત્સી આદિ તિર્યચસ્ત્રિયોં કે સ્વસ્થાન હૈં ઔર સ્વસ્થાન હોને કે કારણ વે પ્રચુર હૈં, ડસ કારણ ડન્હેં સંલ્યાતગુણી કહા હૈં । ડનકા

તિર્યકચોનિક સ્ત્રિયો સ ખ્યાત ગણી અધિક છે, ઘણા બધા નારક આદિ સમુ- ધાત કર્યા સિવાય જ તિર્યકલોકમા તિર્યચ સ્ત્રીના રૂપમા અધોલૌકિક ગ્રામોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તે સમયે તેઓ પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે અને તિર્યચ સ્ત્રીના આયુષ્યનુ વેદન કરે છે તેથી તેઓને સ ખ્યાત ગણી કહી છે. એમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોકમા અર્થાત્ અધોલોકના પ્રતરમા વિદ્યમાન તિર્યચ સ્ત્રિયો સ ખ્યાત ગણી છે એધોલૌકિક ગ્રામ અને બધા સમુદ્ર એક હજાર યોજન અવગાહ વાળા છે, તેથી નૌ સૌ યોજનથી નીચે મત્સી આદિ તિર્યચ સ્ત્રિયોના સ્વસ્થાન છે. અને સ્વસ્થાન હોવાને કારણે પ્રચુર છે એ કારણે તેમને સ ખ્યાત ગણી કહેલ છે. તેમણે ક્ષેત્ર પણ સ ખ્યાત ગણું

અથ મનુષ્યગતિવિષયમધિકૃત્યાલ્પવહુત્વમાહ-લેતાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણાઃ 'સવ્વત્યોવા મણુસ્સા તેલોકકે સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડ-લ્યાઃ, મનુષ્યાઃ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકાદધોલૌકિકગ્રામેષુ સમુત્પદ્યમાનાનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેન સમવહતાનાં મધ્યે કેચિત્ સમુદ્ઘાતવશાદ્ વહિર્નિર્ગતૈઃ સ્વાત્મપ્રદેશૈસ્ત્રીનપિ લોકાન્ સ્પૃશન્તિ, અન્યે ચ કેચિદ્ વૈક્રિયસમુદ્ઘાતમ્ આહારકસમુદ્ઘાતં વા પ્રાપ્તાઃ સન્તસ્તયાવિધપ્રયત્નવિશેષાદ્દૂરતરમૂર્ધ્વાધો-વિસિષ્તાત્મપ્રદેશાઃ, કેત્તિસમુદ્ઘાતગતાશ્ચ કેચિત્ત્રીનપિ લોકાન્ સંસ્પૃશન્તિ સ્તોકાશ્ચ તે ભવન્તિ ઇતિ સર્વસ્તોકત્વં તેપાં ભવતિ, તેભ્યોડપિ-ઉદ્ગલોચ તિરિ-ચલોષ અસંલેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોક સંસ્પર્શિનો

ક્ષેત્ર મ્હી સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યક્લોક મ્હી તિર્યચ યાં સંખ્યાતગુણી અધિક હૈ ।

મનુષ્યગતિ કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે પ્રરૂપણા કી જાય તો ત્રીનો લોકોં મ્હી વર્તમાન મનુષ્ય સબ સે કમ હૈ । ઊર્ધ્વલોક સે અધોલૌકિક ગ્રામોં મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હુઅ ઓર મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરને વાલોં મ્હી સે કોઈ-કોઈ સમુદ્ઘાત કે કારણ બાહર નિકાલે હુઅ અપને આત્મપ્રદેશોં સે ત્રીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈ । કોઈ-કોઈ વૈક્રિય યા આહારક સમુદ્ઘાત કો પ્રાપ્ત હોકર વિશેષ પ્રયત્ન કે દ્વારા બહુત દૂર તક ઊપર ઓર નીચે અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાતે હૈ ઓર કેવલિ સમુદ્ઘાત કો પ્રાપ્ત કોઈ-કોઈ ત્રીનોં લોકોં કો સ્પર્શ કરતે હૈ । એસે મનુષ્ય થોડે હી હોતે હૈ, અતએવ ંન્હેં સબસે કમ કહા હૈ । ંનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કો સ્પર્શ કરને વાલે મનુષ્ય

અધિક છે અધોલોકની અપેક્ષાએ તિર્યક લોકમા તિર્યચ સ્થિતો સખ્યાત ગણી અધિક છે

મનુષ્ય ગતિનુ અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ પ્રરૂપણા કરાય તો ત્રણે લોકમા વર્તમાન મનુષ્ય બધાથી ઓછા છે ઊર્ધ્વલોકથી અધોલૌકિક ગ્રામોમા ઉત્પન્ન થઈને અને મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરનારાઓમાથી કોઈ કોઈ સમુદ્ઘાતના કારણે બહાર કાઢેલા પોતાના આત્મપ્રદેશોથી ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે. કોઈ કોઈ વૈક્રિય અગર આહારક સમુદ્ઘાતને પ્રાપ્ત થઈને એક વિશેષ પ્રયત્નના દ્વારા ઘણે દૂર સુધી ઊપર અને નીચે પોતાના આત્મપ્રદેશોને ફેલાવે છે અને કેવલી સમુદ્ઘાતને પ્રાપ્ત કોઈ કોઈ ત્રણે લોકોનો સ્પર્શ કરે છે એવા મનુષ્ય થોડાજ થાય છે, તેથીજ તેમને બધાથી ઓછા કહ્યા છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકને સ્પર્શ કરવા વાળા મનુષ્ય અસખ્યાત ગણા

મનુષ્યાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વૈમાનિકદેવાનામ્ શેપકાયિકાનાશ્ચ યંથોસંભવ-
મૂર્ધ્વજોક્તાત્ તિર્યગ્લોકે મનુષ્યત્વેન સમુત્પદ્યમાનતયા પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વય સંસ્પર્શિત્વં
તેષામ્, તથા વિદ્યાધરાણામપિ ચ મેર્વાદિષુ ગમનં તેષાશ્ચ શુકરુધિરાદિ પુદ્ગલેષુ
સંમૂર્છિમમનુષ્યાણામુત્પાદ ઇતિ તે વિદ્યાધરાઃ રુધિરાદિપુદ્ગલસમ્મિશ્રાઃ યદા
ગચ્છન્તિ તદા સંમૂર્છિમમનુષ્યા અપિ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન ઉપજાયન્તે
તેષાશ્ચાતિ વહુત્વાદ્ ભવતિ, અસંખ્યેયગુણત્વં તેષામ્ તેभ्यોऽपि 'અધોલોચ-
તિરિયલોચ સંખેજગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે અધોલોકતિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપ્રતરદ્વય
સંસ્પર્શિનો મનુષ્યાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ નિસર્ગાદેવ-
વદ્ના મનુષ્યાણા સત્ત્વેન, તિર્યગ્લોકાત્ મનુષ્યેભ્યઃ શેપકાયેભ્યો વાઽધોલૌકિક-

અસંખ્યાતગુણા હૈં । વૈમાનિક દેવ યા અન્ય કાયિક જીવ જય યથા
સંભવ ઊર્ધ્વલોક સે તિર્યગ્લોક મેં મનુષ્ય કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં
તથ વે પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । ઇનકે અતિરિક્ત વિદ્યાધર
મી મેરુ આદિ પર ગમન કરતે હૈં ઓર ઇનકે શુક યા રુધિર આદિ
કે પુદ્ગલો મેં યદિ સંમૂર્છિમ મનુષ્યો કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈં ઓર વે
વિદ્યાધર ઇન પુદ્ગલોં કે સાથ જવ લૌટતે હૈં તથ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં
કા સ્પર્શ કરતે હૈં । વે અત્યધિક હોતે હૈં, અતઃપ્રવ અસંખ્યાતગુણા હૈં ।
ઇનકી અપેક્ષા મી અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરો કો સ્પર્શ
કરને વાલે મનુષ્ય સંખ્યાતગુણા હૈં । અધોલૌકિક ગ્રામો મેં સ્વભા-
વતઃ વહુત-સે મનુષ્યોં કા સદ્ભાવ હૈં । તથા તિર્થલોક સે મનુષ્યોં
યા અન્ય કાયોં સે અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં ગર્ભજ મનુષ્ય યા સંમૂર્છિમ
મનુષ્ય કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોતે હુણ, અથવા અધોલૌકિક ગ્રામોં સે યા

છે વૈમાનિક દેવ અગર અન્ય કાયિક છુવ ન્યારે યથા સભવ ઊર્ધ્વલોકથી
તિર્યકલોકમા મનુષ્યના રૂપમા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે તેઓ પૂર્વોક્ત બે
પ્રતરોને સ્પર્શ કરે છે. તે સિવાય વિદ્યાધર પણ મેરુ આદિ પર ગમન
કરે છે અને તેમના શુક અગર રુધિર આદિના પુદ્ગલોમા યદિ સંમૂર્છિમ
મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તે વિદ્યાધર તે પુદ્ગલોની સાથે ન્યારે પાછા
વળે છે ત્યારે પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરે છે તેઓ અત્યધિક હોય છે,
તેથીજ અસંખ્યાતગણા છે તેમની અપેક્ષાએ પણ અધેલોક-તિર્યકલોક નામક
બે પ્રતરોને સ્પર્શ કરવા વાળા મનુષ્ય સંખ્યાતગણા છે. અધેલૌકિક ગ્રામોમા
સ્વભાવથી ઘણા મનુષ્યોના સદ્ભાવ છે તથા તિર્થલોકથી મનુષ્યો અગર
અન્યકાયોથી અધેલૌકિક ગ્રામોમા ગર્ભજ મનુષ્ય અગર સંમૂર્છિમ
મનુષ્યના રૂપમાં ઉત્પન્ન થઈને અથવા અધેલૌકિક ગ્રામોથી અગર સંમૂર્છિમ

ગ્રામેષુ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યત્વેન વા સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યત્વેન વા ઉત્પિત્સ્વ-
નામ્, અધોલોકાદ્ અધોલૌકિકગ્રામરૂપાત્ શેષાદ્ વા મનુષ્યેભ્યઃ શેષકાયેભ્યો
વા તિર્યગ્લોકે ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યત્વેન વા સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યત્વેન વા સમુ-
ત્પિત્સ્વનાઞ્ચ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાદ્ તેષાં બહુતરત્વાચ્ચ તથા સ્વસ્થાનાદપિ
કેષાઞ્ચિદધોલૌકિકગ્રામેષુ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિત્વાચ્ચ પ્રાગુક્તેભ્યઃ સંખ્યેયગુણ-
ત્વં बोध्यम्, તેભ્યોઽપિ ‘ઉદ્ભલોષ સંખેજ્જગુણા’ ઝર્ધ્વલોકે-ઝર્ધ્વલોક પ્રતર-
મસ્પર્શિનો મનુષ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સૌમનસાદિક્રીડાર્થ પ્રચુરતરાણાં
વિદ્યાધરાદીનાં ગમનાગમનસદ્ભાવાત્, તેષાં ચ યથાસંભવં રુધિરાદિ પુદ્ગલ-
યોગાત્ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોષ સંખેજ્જગુણા’ અધો-
લોકે-અધોલોકસંસ્પર્શિનો મનુષ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અધોલોકસ્ય સ્વ-
સ્થાનત્વેન વહુત્વસંભવાત્ તેભ્યોઽપિ ‘તિર્યગ્લોષ સંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે-

અધોલોકવર્ત્તી કિસી અન્ય સ્થાન સે તિર્છેલોક મેં ગર્ભજ અથવા
સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોતે હુષ મનુષ્ય પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં
કા સ્પર્શ કરતે હૈં । અતએવ ઇન્હેં સંખ્યાતગુણા કહા હૈ । ઇન કી
અપે ઝર્ધ્વલોક મેં અર્થાત્ ઝર્ધ્વલોક કે પ્રતર કો સ્પર્શ કરને વાલે
મનુષ્ય સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ સૌમનસ આદિ વનોં મેં ક્રીડા
કરને કે લિષ પ્રચુરતર વિદ્યાધરોં આદિ કા ગમનાગમન હોતા હૈં ઓર
उनके रुधिर आदि पुद्गलों के योग से संमूर्च्छिज मनुष्यों की उत्पत्ति
होती है । इनकी अपेक्षा भी अधोलोक का स्पर्श करने वाले मनुष्य
संख्यातगुणा हैं, क्योंकि अधोलोक स्वस्थान होने से अधिकता होना
स्वाभाविक है । इनकी अपेक्षा भी तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक

મનુષ્યના રૂપમા ઉત્પન્ન થઇને, અથવા અધોલૌકિક ગ્રામેથી અગર અધો-
લોકવર્ત્તી કોઈ અન્ય સ્થાનથી તિર્છાલોકમા ગર્ભજ અથવા સંમૂર્ચ્છિમ
મનુષ્યના રૂપમા ઉત્પન્ન થઇને મનુષ્ય પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે.
તેથીજ તેમને સંખ્યાત ગણા કહ્યા છે તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોકમા અર્થાત્
ઊર્ધ્વલોકના પ્રતરનો સ્પર્શ કરવા વાળા મનુષ્ય સંખ્યાત ગણા અધિક છે.
કેમકે સૌમનસ આદિ વનોમા ક્રીડા કરવાને માટે પ્રચુરતર વિદ્યાધરો આદિનુ
આગમન થાય છે અને તેમના રુધિર આદિ પુદ્ગલોના યોગથી સંમૂર્ચ્છિમ
મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ થાય છે તેમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોકનો સ્પર્શ કરવા
વાળા મનુષ્ય સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે અધોલોક સ્વસ્થાન હોવાથી અધિકતા
થવી સ્વાભાવિક છે. તેમની અપેક્ષાએ પણ તિર્યક લોકમાં સંખ્યાત ગણા

તિર્યગ્લોકવર્તિનો મનુષ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકક્ષેત્રસ્ય સંખ્યાત-
ગુણત્વાત્, સ્વસ્થાનત્વેન વહુત્વ સંભવાચ્ચ,

અથ ક્ષેત્રાનુપાતેન માનુષીવિષયકમલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘સ્વેત્તાંશુવાણં’
ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણા ‘સન્વત્થોવા મણુસસીઓ તેલોક્કે’
સર્વસ્તોકાઃ-સર્વાભ્યોડ્લપાઃ માનુષ્યઃ-મનુષ્યસ્ત્રિયસ્ત્રૈલોક્યે-લોરૂપત્રય સંસ્પ-
ર્શિન્યો ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકાદધોલોકે સમુત્પિત્ત્સનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાત-
વશાદ વિનિઃસૃતદૂરતરાત્મપ્રદેશાનાં વૈક્રિયસમુદ્ઘાતગતાનાં કેવલિસમુદ્ઘાત-
ગતાનાં યા લોકત્રસંસ્પર્શનાત્ તાસાં ચાતિ સ્તોકત્વં બોધ્યમ્, તાભ્યોડપિ-
-‘ઉદ્દલોયતિરિયલોપ સંલેજ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે - ઊર્ધ્વલોક
તિર્યગ્લોકસંજ્ઞરૂપાગુત્તરત્રયસંસ્પર્શિન્યો માનુષ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વૈમા-
નિકદેવાઃ શેષકાયાઓર્ધ્વલોકાત્ તિર્યગ્લોકે મનુષ્યસ્ત્રીત્વેનોત્પદ્યમાનાઃ, તિર્ય-

હૈં, ક્યોંકિ તિર્યગ્લોક કા ક્ષેત્ર સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ઓર મનુષ્યોં
કા વહ સ્વક્ષેત્ર હૈં, ઇસ કારણ ડનકી અધિકતા કા સંભવ હૈં ।

મનુષ્યોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ
મનુષ્ય યાં તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરને વાલી હૈં । ઊર્ધ્વલોક સે
અધોલોક મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરકે જો
અપને આત્મપ્રદેશોં કો બહુત દૂર તક બાહર નિકાલતે હૈં અથવા જો
વૈક્રિય સમુદ્ઘાત યા કેવલી સમુદ્ઘાત કરતે હૈં વે તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ
કરતી હૈં ઓર ઇસી મનુષ્ય સ્ત્રિયાં કમ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોક નામક પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને વાલી સંખ્યાતગુણી
હૈં । વૈમાનિક દેવ આદિ કોઈ જીવ જવ ઊર્ધ્વલોક સે તિર્યગ્લોક મેં
મનુષ્ય સ્ત્રી કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને વાલા હોતા હૈં ઓર જવ કોઈ તિર્ય-

અધિક છે, કેમકે તિર્યક લોકના ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગણા અધિક છે અને મનુષ્યોનું
તે સ્વક્ષેત્ર છે, તે કારણે તેમની અધિકતાનો સંભવ છે.

મનુષ્ય સ્ત્રિયોનું અલ્પ-બહુત-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી મનુષ્ય
સ્ત્રિયો ત્રણેલોકનો સ્પર્શ કરનારી છે ઊર્ધ્વલોકથી અધોલોકમા ઉત્પન્ન થનારા
મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને જે આત્મ પ્રદેશને ઘણે દૂર સુધી બહાર
કાઢે છે અથવા જે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત યા કેવલી સમુદ્ઘાત કરે છે, તેઓ ત્રણે
લોકનો સ્પર્શ કરે છે અને આવી મનુષ્ય સ્ત્રિયો ઓછી છે તેમની અપેક્ષાએ
ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક લોક નામક પૂર્વોક્ત જે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા વાળી સંખ્યાત
ગણી છે વૈમાનિક દેવ આદિ કોઈ જીવ જ્યારે ઊર્ધ્વલોકથી તિર્યક લોકમા
મનુષ્ય સ્ત્રીના રૂપમા ઉત્પન્ન થનાર થાય છે અને જ્યારે કોઈ તિર્યકલોકમા

ગ્લોકવર્તિમાનુષ્યશ્ચોર્ધ્વલોકે સમુત્પિત્સવો મારણાતિકસમુદ્ઘાતવશાત્ દૂર-
તરમૂર્ધ્વચિક્ષિપ્તાત્મપ્રદેશાઃ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયં સંસ્પૃશન્તિ, તાશ્ચ દ્વય્યોઽપિ વહુ-
તરા ભવન્તિ, તામ્યોઽપિ ‘અહોલોયતિરિયલો’ સંખેજ્જગુણાઓ’ અધોલોક
તિર્યગ્લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન્યો માનુષ્યઃ સંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકાદ્ મનુષ્યસ્ત્રીભ્યઃ, શેષેભ્યો વા ડધોલૌકિકગ્રામેષુ, અધોલૌ-
કિકગ્રામરૂપાત્ શેષાદ્વા તિર્યગ્લોકે મનુષ્યસ્ત્રીત્વેનોત્પિત્સવઃ કાશ્ચિત્ અધો
લૌકિકગ્રામેષુ અવસ્થાનેનાપિ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયં સંસ્પૃશન્તિ, તાશ્ચ પ્રગુક્તામ્યોઽતિ
વહન્યો ભવતિ, તામ્યોઽપિ ‘ઉદ્ધલો’ સંખેજ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકે-ઊર્ધ્વલોક
સંજ્ઞકપ્રતરવર્તિન્યો માનુષ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સૌમનસાદિષુ ક્રીડાર્થે પ્રચુર-
તરાણાં વિદ્યાધરીણાં ગમનસંભવાત્, તામ્યોઽપિ-‘અહોલો’ સંખેજ્જગુણાઓ’
અધોલોકે-અધોલોકવર્તિન્યો મનુષ્યસ્ત્રિયઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અધોલોકસ્ય

ગ્લોક મેં સ્થિત મનુષ્યસ્ત્રી ઊર્ધ્વલોક મેં ઉત્પન્ન હોને વાલી હો
તવ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરતે સમય વહ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કા
સ્પર્શ કરતી હૈ । યે દોનોં પ્રકાર કી સ્ત્રિયાં વહુતર હોતી હૈં, इनकी
अपेक्षा भी-अधोलोक-तिर्यग्लोक मેं अर्थात् अधोलोक तिर्यग्लोक
को स्पर्श करने वाली मानुषियां संख्यातगुणा हैं जो तिर्यग्लोक से
मनुष्य स्त्री पर्याय से या अन्य पर्याय से अधोलौकिक ग्रामों में या
अधोलौकिक ग्राम से तिर्यग्लोक में मनुष्यस्त्री के रूप में उत्पन्न हों
उनमें से कोई अधोलौकिक ग्रामों में अवस्थान करके भी पूर्वोक्त दोनों
प्रतरों का स्पर्श करती हें । ऐसी स्त्रियां पूर्वोक्त की अपेक्षा बहुत
अधिक होती हैं । इनकी अपेक्षा भी ऊर्ध्वलोक में अर्थात् ऊर्ध्वलोक

स्थित मनुष्य स्त्री ऊर्ध्वलोकમાં ઉત્પન્ન થનારી થાય ત્યારે મારણાન્તિક સમુદ્
ઘાત કરતી વખતે પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોના સ્પર્શ કરે છે આ બન્ને પ્રકારની
સ્ત્રિયો ઘણી બધી હોય છે તેમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોક તિર્યક લોકમાં
અર્થાત્ અધોલોક તિર્યકને સ્પર્શ કરવાવાળી માનુષિયો સખ્યાત ગણી છે. જે
તિર્યક લોકથી મનુષ્ય સ્ત્રી પર્યાયથી અગર અન્ય પર્યાયથી અધોલૌકિક ગ્રામોમાં
અગર અધોલૌકિક ગ્રામથી તિર્યકલોકમાં મનુષ્ય સ્ત્રીના રૂપમાં ઉત્પન્ન થાય તેમથી
કેઈ અધોઅલૌકિક ગ્રામોમાં અવસ્થાન કરીને પણ પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરોના
સ્પર્શ કરે છે (આવી સ્ત્રિયો પૂર્વોક્તની અપેક્ષાએ ઘણી અધિક છે તેમની
અપેક્ષાએ પણ ઉર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઉર્ધ્વલોક નામક પ્રતરમાં રહેલી મનુષ્યનિયો
સખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે સૌમનસ આદિ વનોમાં ક્રીડા કરવા માટે ઘણી
બધી વિદ્યાધરીઓ જઈ શકે છે ઉર્ધ્વલોકની અપેક્ષાએ અધોલોકમાં મનુષ્ય સ્ત્રિયો

તિર્યગ્લોકવર્તિનો મનુષ્યાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકક્ષેત્રસ્ય સંખ્યાત-
ગુણત્વાત્, સ્વસ્થાનત્વેન વહુત્વ સંભવાચ્ચ,

અથ ક્ષેત્રાનુપાતેન માનુષીવિષયકમલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’
ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણા ‘સન્નત્યોવા મણુસ્સીઓ તેલોકે’
સર્વસ્તોકાઃ-સર્વાભ્યોડલ્પાઃ માનુષ્યઃ-મનુષ્યસ્ત્રિયસ્ત્રૈલોક્યે-લોકપત્રય સંસ્પ-
ર્શિન્યો ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકાદધોલોકે સમુત્પિત્ત્વનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાત-
વશાદ વિનિઃસૃતદૂરતરાત્મપ્રદેશનાં વૈક્રિયસમુદ્ઘાતગતાનાં કેવલિસમુદ્ઘાત-
ગતાનાં વા લોકત્રસંસ્પર્શનાત્ તાસાં ચાતિ સ્તોકત્વં વોધ્યમ્, તામ્યોડપિ-
-‘ઉદ્દલોયતિરિયલોષ સંલેજ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે - ઊર્ધ્વલોક
તિર્યગ્લોકસંજ્ઞપ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન્યો માનુષ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વૈમા-
નિકદેવાઃ શેષકાયાશ્ચોર્ધ્વલોકાત્ તિર્યગ્લોકે મનુષ્યસ્ત્રીત્વેનોત્પદ્યમાનાઃ, તિર્ય

, क्योंकि तिर्यग्लोक का क्षेत्र संख्यातगुणा अधिक है और मनुष्यों
वह स्वक्षेत्र है, इस कारण उनकी अधिकता का संभव है ।

મનુષ્યસ્ત્રિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ
વ્ય-યાં તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરને વાલી હૈં । ઊર્ધ્વલોક સે
અધોલોક મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરકે જો
અપને આત્મપ્રદેશોં કો બહુત દૂર તક બાહર નિકાલતે હૈં અથવા જો
વૈશ્વ સમુદ્ઘાત યા કેવલી સમુદ્ઘાત કરતે હૈં વે તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ
કરતી હૈં ઓર એસી મનુષ્ય સ્ત્રિયાં કમ હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોક નામક પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને વાલી સંખ્યાતગુણી
હૈં । વૈમાનિક દેવ આદિ કોઈ જીવ જબ ઊર્ધ્વલોક સે તિર્યગ્લોક મેં
મનુષ્ય સ્ત્રી કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને વાલા હોતા હૈ ઓર જબ કોઈ તિર્ય-

અધિક છે, કેમકે તિર્યક લોકના ક્ષેત્ર સંખ્યાત ગુણા અધિક છે અને મનુષ્યોનું
તે સ્વક્ષેત્ર છે, તે કારણે તેમની અધિકતાનો સંભવ છે.

મનુષ્ય સ્ત્રિયોનું અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી મનુષ્ય
સ્ત્રિયો ત્રણેલોકના સ્પર્શ કરનારી છે ઊર્ધ્વલોકથી અધોલોકમા ઉત્પન્ન થનારા
મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને જે આત્મ પ્રદેશોને ઘણે દૂર સુધી બહાર
કાઢે છે અથવા જે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત યા કેવલી સમુદ્ઘાત કરે છે, તેઓ ત્રણે
લોકોના સ્પર્શ કરે છે અને આવી મનુષ્ય સ્ત્રિયો ઓછી છે. તેમની અપેક્ષાએ
ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક લોક નામક પૂર્વોક્ત જે પ્રતરોના સ્પર્શ કરવા વાળી સંખ્યાત
છે. વૈમાનિક દેવ આદિ કોઈ જીવ જ્યારે ઊર્ધ્વલોકથી તિર્યક લોકમા

ગ્લોકવર્તિમાનુષ્યશ્ચોર્ધ્વલોકે સગુત્પિત્સવો મારણાતિકસમુદ્ઘાતવશાત્ દૂર-
તરમૂર્ધ્વવિક્ષિપ્તાત્મપ્રદેશાઃ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયં સંસ્પૃશન્તિ, તાશ્ચ દ્વયોઽપિ વહુ-
તરા ભવન્તિ, તામ્યોઽપિ 'અહોલોપતિરિયલો' સંલેજગુણાઓ' અધોલોક
તિર્યગ્લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન્યો માનુષ્યઃ સંલેયગુણા
ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકાદ્ મનુષ્યસ્ત્રીભ્યઃ, શેપેભ્યો વા ડગોલૌકિકગ્રામેષુ, અધોલૌ-
કિકગ્રામરૂપાત્ શેપાદ્વા તિર્યગ્લોકે મનુષ્યસ્ત્રીત્વેનોત્પિત્સવઃ કાશ્ચિત્ અધો
લૌકિકગ્રામેષુ અવસ્થાનેનાપિ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયં સંસ્પૃશન્તિ, તાશ્ચ પ્રગુક્તામ્યોઽતિ
વહન્વ્યો ભવતિ, તામ્યોઽપિ 'ઉદ્ધુલો' સંલેજગુણાઓ' ઊર્ધ્વલોકે-ઊર્ધ્વલોક
સંજ્ઞકપ્રતરવર્તિન્યો માનુષ્યઃ સંલેયગુણા ભવન્તિ, સૌમનસાદિપુ ક્રીડાર્થે પ્રચુર-
તરાણાં વિદ્યાધરીણાં ગમનસંભવાત્, તામ્યોઽપિ-'અહોલો' સંલેજગુણાઓ'
અધોલોકે-અધોલોકવર્તિન્યો મનુષ્યસ્ત્રિયઃ સંલેયગુણા ભવન્તિ, અધોલોકસ્ય

ગ્લોક મેં સ્થિત મનુષ્યસ્ત્રી ઊર્ધ્વલોક મેં ઉત્પન્ન હોને વાલી હો
તથ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરતે સમય વહ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં કા
સ્પર્શ કરતી હૈ । યે દોનોં પ્રકાર કી સ્ત્રિયાં વહુતર હોની હૈં, ઇનકી
અપેક્ષા ખી-અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અર્થાત્ અધોલોક તિર્યગ્લોક
કો સ્પર્શ કરને વાલી માનુષિયાં સંલેયાતગુણા હૈં જો તિર્યગ્લોક સે
મનુષ્ય સ્ત્રી પર્યાય સે યા અન્ય પર્યાય સે અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં યા
અધોલૌકિક ગ્રામ સે તિર્યગ્લોક મેં મનુષ્યસ્ત્રી કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોં
ઉનમેં સે કોઈ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં અવસ્થાન કરકે ખી પૂર્વોક્ત દોનોં
પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતી હૈં । એસી સ્ત્રિયાં પૂર્વોક્ત કી અપેક્ષા વહુત
અધિક હોતી હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ખી ઊર્ધ્વલોક મેં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક

સ્થિત મનુષ્ય સ્ત્રી ઊર્ધ્વલોકપ્રમા ઉત્પન્ન થનારી થાય ત્યારે મારણાન્તિક સમુદ્ઘા-
ત કરતી વખતે પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે આ બંને પ્રકારની
સ્ત્રિયો ઘણી બધી હોય છે તેમની અપેક્ષાએ પણ અધોલોક તિર્યક લોકમા
અર્થાત્ અધોલોક તિર્યકને સ્પર્શ કરવાવાળી માનુષિયો સખ્યાત ગણી છે જે
તિર્યક લોકથી મનુષ્ય સ્ત્રી પર્યાયથી અગર અન્ય પર્યાયથી અધોલૌકિક ગ્રામોમાં
અગર અધોલૌકિક ગ્રામથી તિર્યકલોકમા મનુષ્ય સ્ત્રીના રૂપમા ઉત્પન્ન થાય તેમાથી
કોઈ અધોલૌકિક ગ્રામમા અવસ્થાન કરીને પણ પૂર્વોક્ત બંને પ્રતરોનો
સ્પર્શ કરે છે (આની સ્ત્રિયો પૂર્વોક્તની અપેક્ષાએ ઘણી અધિક છે તેમની
અપેક્ષાએ પણ ઊર્ધ્વલોકમા અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક નામક પ્રતરમા રહેલી મનુષ્યનિયો
સખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે સૌમનસ આદિ પનોમાં ક્રીડા કરવા માટે ઘણી
બધી વિદ્યાધરીઓ જઈ શકે છે, ઊર્ધ્વલોકની અપેક્ષાએ અધોલોકમા મનુષ્ય સ્ત્રિયો

સ્વસ્થાનત્વેન તત્રાપિ વહ્નીનાં માનુષીનાં સદ્ભાવાત્, તામ્યોઽપિ 'તિરિયલોણ સંખેજ્જગુણાઓ' તિર્યગ્લોકે-તિર્યગ્લોકસંખ્યકપ્રતરવર્તિન્યો માનુષ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકક્ષેત્રસ્ય સંખ્યેયગુણત્વાત્, સ્વસ્થાનત્વેન વહુત્વસંભવાચ્ચ, इत्येवं मनुष्यगतिमाश्रित्याल्पबहुत्वं प्रतिपाद्य सम्प्रति देवगतिमाश्रित्या-
 ल्पबहुत्वादिकं प्ररूपयति-‘खेत्ताणुवाएण’ क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्य-
 माणाः ‘सच्चत्थोवा देवा उड्डूलोए’ सर्वस्तोवा-सर्वेभ्योऽल्पाः, देवाः ऊर्ध्वलोके-
 ऊर्ध्वलोकवर्तिनो भवन्ति, तत्र वैमानिकानामेव देवानां सद्भावेन तेषा मल्पत्वात्,
 तीर्थङ्करजन्ममहोत्सवादौ मन्दरादिषु गमनकुर्वतां भवनपति प्रभृतीनामपि स्वल्प-
 त्वात् सर्वस्तोकत्वं देवानामूर्ध्वलोके सिद्धम्, तेभ्योऽपि ‘उड्डूलोयतिरिगलोए असं-
 खेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकप्रतरद्वयवर्तिनो देवाः असंख्येयगुणा

નામક પ્રતર મેં રહી મનુષ્યનિયાં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોં કિ સૌમનસ આદિ વનોં મેં ક્રીડા કરને કે લિએ વહુત-સે વિચાધરી જા સકતી હૈં । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં મનુષ્ય સ્ત્રિયાં સંખ્યાત ગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ અધોલોક સ્વસ્થાન હૈ, અતએવ વહાં વહુત મનુષ્ય સ્ત્રિયોં કો સદ્ભાવ હૈ । અધોલોક સે બી તિર્યગ્લોક મેં અર્થાત્ તિર્યગ્લોક નામક પ્રતર મેં રહી હુઈ મનુષ્ય સ્ત્રિયાં સંખ્યા-
 તગુણી હૈં, ક્યોંકિ તિર્યગ્લોક ક્ષેત્ર સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ ઓર વહ સ્વસ્થાન હૈ, અતએવ ઉનકા વાહુલ્ય સંભવ હૈ ।

દેવગતિ કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ દેવ ઊર્ધ્વલોક મે હૈં, ક્યોંકિ વહાં સિર્ફ વૈમાનિક દેવ હી પાયે જાતે હૈં । તીર્થંકર કે જન્મ મહોત્સવ આદિ કે અવસર પર સુમેરુ આદિ પર ગમન કરને વાલે ભવનપતિ આદિ દેવ બી સ્વલ્પ હોતે હૈં, અતએવ

સ ખ્યાત ગણી અધિક છે, કેમકે અધોલોક સ્વસ્થાન છે તેથીજ ત્યા ઘણી મનુષ્ય સ્ત્રિયોના સદ્ભાવ છે અધોલોકથી પણ તિર્યકલોકમા અર્થાત્ તિર્યકલોક નામક પ્રતરમા રહેલી મનુષ્ય સ્ત્રિયો સ ખ્યાતગણી છે, કેમકે તિર્યકલોકક્ષેત્ર સ ખ્યાત ગણુ અધિક છે અને તે સ્વસ્થાન છે, તેથીજ તેમનુ બાહુલ્ય સ લખિત છે

દેવગતિનુ અલ્પ-બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછા દેવ ઊર્ધ્વ લોકમા છે, કેમકે ત્યા ફક્ત વૈમાનિક દેવ જ મળી આવે છે. તીર્થંકરના જન્મ મહોત્સવાદિના અવસર ઉપર સુમેરુ આદિ પર ગમન કરવા વાળા ભવન પતિ આદિ દેવ પણ થોડા હોય છે, તેથી જ ઊર્ધ્વ લોકમા બધાથી ઓછા દેવોનુ હોવુ સિદ્ધ થાય છે. તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક, મધ્યલોક નામક બે પ્રતરોના દેવ અસ ખ્યાત ગણુ અધિક છે, કેમકે આ બન્ને પ્રતર બીયોતિધ્ધ

મનન્તિ, તસ્ય પ્રતરદ્વયસ્ય જ્યોતિષ્કાણા પ્રત્યાસન્નન્વેન સ્વસ્થાનત્વાત્, મનપતિ-
વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કાણાં મન્દરાદો સૌધર્માદિકલ્પગતાના સ્વસ્થાને ગમનાગમનાત્,
સૌધર્માદિષુ દેવત્વેન ઉત્પિત્સુના દેવાયુઃ પ્રતિસંવેદ્યમાનાનાં સ્તોત્પત્તિદેશમભિગ-
ચ્છતામ્ પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, સાકલ્યેન પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિનાં પ્રરૂપણેડતિ
વહુત્વાચ્ચ પ્રાગુક્તેભ્યોડસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તે ભ્યોડપિ 'તેલોકંકં સંલેજ્ઞગુણા'
ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ભવનપતિવાનવ્યન્તર-
જ્યોતિષ્કવૈમાનિકાના દેવાના તથાવિષયત્નવિશેષવશાત્ વૈક્રિયસમુદ્વા-
તેન સમવહતાના લોકત્રયસંસ્પર્શનાત્, તેષા પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિભ્યઃ સંખ્યેય-

ઊર્ધ્વલોક મે સવ સે કમ દેવો કા હોના સિદ્ધ હોતા હૈ । ડનકી
અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-મધ્યલોક નામક દો પ્રતરોં કૈ દેવ અમંખ્યાતગુણા
અધિક હૈ, ક્યોંકિ યે દોનોં પ્રતર જ્યોતિષ્ક દેવો કૈ સમીપવર્તીં હૈં,
અતઁવ ડનકૈ સ્વસ્થાન હૈં । ડસકૈ અતિરિક્ત ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર
ઑર જ્યોતિષ્ક દેવ સુમેરુ આદિ પર ગમન કરતૈ હૈં । સૌધર્મ આદિ
કલ્પોં કૈ દેવ અપને સ્થાન મૈ આતૈ જાતૈ હૈં, યા સૌધર્મ આદિ દેવ
લોકોં મૈ દેવરૂપ સૈ ઉત્પન્ન હોને વાલૈ જો દેવાયુ કા વેદન કર રહે
હૈં, વૈ જવ અપને ઉત્પત્તિ દેશ મૈ જાતૈ હૈં તવ પૂર્વોક્ત દોનોં પ્રતરોં કા
સ્પર્શ હોતા હૈ । ઁસૈ દેવ પૂર્વોક્ત દેવોં સૈ અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।
ડનકી અપેક્ષા મી ત્રૈલોક્ય મૈ અર્થાત્ લોકત્રયવર્તીં દેવ સંખ્યાતગુણા
હૈ, ક્યોંકિ ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક ઑર વૈમાનિક દેવ ઁક
પ્રકાર કૈ વિશેષ પ્રયત્ન સૈ જવ વૈક્રિય સમુદ્વાત કરતૈ હૈં, તવ તીનોં
લોકોં કા સ્પર્શ કરતૈ હૈં । વૈ પૂર્વોક્ત દોનોં પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને વાલોં
કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-

દેવોના સમીપવર્તીં છે તેથી જ તેમના સ્વસ્થાન છે તેના શિવાય ભવનપતિ
વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક દેવ સુમેરુ આદિ પર ગમન કરે છે, સૌધર્મ
આદિ કલ્પોના દેવ પોતાના સ્થાનમા આવે નથી છે, અગર સૌધર્મ આદિ
દેવલોકોમા દેવરૂપથી ઉત્પન્ન થનાર જે દેવાયુ વેદન કરી રહેલ છે, તેઓ
જ્યારે પોતાના ઉત્પત્તિ દેશમા નથી છે ત્યારે પૂર્વોક્ત બંને પ્રતરોનો સ્પર્શ
થાય છે એવા દેવ પૂર્વોક્ત દેવોથી અસંખ્યાત ગણા અધિક છે, તેમની
અપેક્ષાએ પણ ત્રૈલોકમા અર્થાત્ લોકત્રયવર્તીં દેવ સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે
ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવ એક પ્રકારના વિશેષ
પ્રયત્નથી જ્યારે વૈક્રિય સમુદ્વાત કરે છે, ત્યારે ત્રણે લોકોનો સ્પર્શ કરે છે.
તેઓ પૂર્વોક્ત બંને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરનારની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગણા

ગુણત્વં ભવતિ, તેभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' अधोलोक तिर्यग्-
लोके-अधोलोकतिर्यग्लोक प्रतरद्वयसंस्पर्शिनो देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, तस्य
प्रतरद्वयस्य भवनपतिवानव्यन्तरदेवानां प्रत्यासन्नतया स्वस्थानत्वात्, बहूनां
भवनपतीनां स्वभवनस्थानां तिर्यग्लोकगमनागमनात्. तथोद्वर्तमानानां, वैक्रिय-
समुद्घातेन समवहतानाम्, तिर्यग्लोकवर्तिनां, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणां वा
भवनपतित्वेनोत्पद्यमानानां च भवनपत्यायुरनुभवतां पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शित्वे-
नातिबहुत्वात् संख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके
-अधोलोकवर्तिनो देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, अधोलोकस्य भवनपतीनां स्वस्था-
नत्वात्, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए संखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके-तिर्यग्लोकवर्तिनो
देवाः संख्येयगुणा भवन्ति तिर्यग्लोकस्य ज्योतिष्कवानव्यन्तराणां स्वस्थानत्वात् ।

तिर्यग्लोक मे संख्यातगुणा हैं अर्थात् अधोलोक तिर्यग्लोक नामक
दोनों प्रतरों को स्पर्श करने वाले संख्यात गुणा हैं, क्योंकि वे दोनों
प्रतर भवनपति तथा वानव्यन्तर देवों के समीपवर्ती होने से उनके
स्वस्थान हैं । बहुसंख्यक भवनपति तिर्यग्लोक मे नागमन करते
हैं, उद्वर्तन करते हैं, वैक्रिय समुद्घात करते हैं अथवा तिर्यग्लोक के
पञ्चेन्द्रिय तिर्यच या मनुष्य जब भवनपति के रूप में उत्पन्न होने
वाले होते हैं और भवनपति की आयु का अनुभव करते हैं तब पूर्वोक्त
दोनों प्रतरों का स्पर्श होता है । ऐसे जीव बहुत होने के कारण
संख्यातगुणा कहे गए हैं । उनकी अपेक्षा अधोलोक में संख्यात गुणा
हैं, क्योंकि अधोलोक भवनवासी देवों का स्वस्थान है । अधोलोक
की अपेक्षा तिर्यग्लोक मे रहने वाले देव संख्यातगुणा हैं, क्योंकि
तिर्यग्लोक ज्योतिष्क और वानव्यन्तरों का स्वस्थान है ।

अधिक છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્યકલોકમા સંખ્યાત ગણા છે અર્થાત્
અધોલોક તિર્યકલોક નામક બંને પ્રતરોના સ્પર્શ કરનારા સંખ્યાત ગણા છે
કેમકે તેઓ બંને પ્રતર ભવનપતિ વાનવ્યન્તર દેવોના સમીપવર્તી હોવાથી
તેમના સ્વસ્થાન છે બહુસંખ્યક ભવનપતિ તિર્યકલોકમા ગમનાગમન કરે
છે, ઉદ્વર્તન કરે છે, વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે, અથવા ઉત્પન્ન થનારા બને
છે અને ભવનપતિના આયુષ્યને અનુભવ કરે છે, ત્યારે પૂર્વોક્ત બંને પ્રતરોના
સ્પર્શ થાય છે. એવા જીવ ઘણા હોવાને કારણે સંખ્યાત ગણા કહેલા છે
તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમા સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે અધોલોક ભવનવાસી
દેવોના સ્વસ્થાન છે અધોલોકની અપેક્ષાએ તિર્યકલોકમા રહેનારા દેવ સંખ્યાત
ગણા છે, કેમકે તિર્યકલોક જ્યોતિષ્ક અને વાનવ્યતરોના સ્વસ્થાન છે.

અથ દેવીરાશિત્યાલ્પમહુત્ત્વં પ્રતિપાદયતિ—‘ચેત્તાણુવાણ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સંસ્વત્થોવાઓ દેવીઓ ઉદ્ધુલો’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ, દેવ્યઃ, ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકવર્તિન્યો ભવન્તિ, તત્ર વૈમાનિકદેવીનામેવ સત્ત્વેન તાસામતિસ્તોકત્વાત્, તાભ્યો દેવીભ્યઃ ‘ઉદ્ધુલોયતિરિયલો’ અસં-ચેજ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકે—ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકપ્રતરદ્વયવર્તિન્યો દેવ્યઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તદેવવિપયકયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘તેલોકકે સંચે-જ્જગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયવર્તિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘અહોલોયતિરિયલો’ સંચેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકતિર્થગ્લોકે—અધો-લોકતિર્થગ્લોકસંખ્યકપ્રતરદ્વયવર્તિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-દેવવિપયકયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘અહોલો’ સંચેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકે—અધોલોક વર્તિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘તિરિયલો’ સંચેજ્જગુણાઓ’ તિર્થગ્લોકે—તિર્થગ્લોકવર્તિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તદેવવિપયકયુક્તેઃ સત્ત્વાત્ ॥ સૂ. ૩૦ ॥

દેવિયોં કા અલ્પમહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ દેવિયાં ઊર્ધ્વલોક મેં હેં, કયોંકિ ઊર્ધ્વલોક મેં સિર્ફ વૈમાનિક દેવિયાં હી હોતી હેં, અતેવ સવસે કમ હેં । ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્થગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણી હેં । ઇસ કા કારણ વહી સમજ્જ લેના ચાહિય જો દેવોં કે વિષય મેં કહા ગયા હૈ । ઉનકી અપેક્ષા તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરને વાલી દેવિયાં સંખ્યાત ગુણી હેં । ઇસ કા કારણ પહેલે દેવોં કે પ્રસંગ મેં કહા જા ચુકા હૈ । ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્થગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણી હેં । યહાં મી પૂર્વોક્ત યુક્તિ સમજ્જ લેની ચાહિય । ઉન કી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણી અધિક હેં । દેવોં કે વિષય મેં જો યુક્તિયાં કહી હેં વે યહાં મી સમજ્જ લેના ચાહિય ॥ ૩૦ ॥

દેવિયોં અલ્પ મહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી દેવીઓ ઊર્ધ્વ લોકમા છે, કેમકે ઊર્ધ્વલોકમા ફક્ત વૈમાનિક દેવિયો જ હોય છે, તેથીજ બધાથી ઓછી છે તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક-તિર્થગ્લોક નામક પ્રતરોમા સંખ્યાત ગણી છે તેનું કારણ તેજ સમજ્જ લેવું જોઈએ જે દેવોની બાબતમા કહેલું છે તેમની અપેક્ષાએ ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરવાવાળી દેવિયો સંખ્યાત ગણી છે. તેનું કારણ પહેલા દેવોના પ્રસંગમા કહિ દિધેલું છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક-તિર્થગ્લોક લોકમા સંખ્યાત ગણી છે અહિ પણ પૂર્વોક્ત યુક્તિ સમજ્જ લેવી જોઈએ તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમા સંખ્યાત ગણી અધિક છે. અને તેમની અપેક્ષાએ પણ તિર્થગ્લોકમા સંખ્યાત ગણી અધિક છે. દેવોના વિષયમા જે યુક્તિઓ કહી છે તે અહિ પણ સમજ્જ લેવી જોઈએ ॥ ૩૦ ॥

ગુણત્વં ભવતિ, તેभ्योऽपि ‘अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा’ अधोलोक तिर्यग्-
लोके-अधोलोकतिर्यग्लोक प्रतरद्वयसंस्पर्शिनो देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, तस्य
प्रतरद्वयस्य भवनपतिवानव्यन्तरदेवानां प्रत्यासन्नतया स्वस्थानत्वात्, बहूनां
भवनपतीनां स्वभवनस्थानां तिर्यग्लोकगमनागमनात्, तथोद्वर्तमानानां, वैक्रिय-
समुद्घातेन समवहतानाम्, तिर्यग्लोकवर्तिनां, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्याणां वा
भवनपतित्वेनोत्पद्यमानानां च भवनपत्यायुरनुभवतां पूर्वोक्तप्रतरद्वयसंस्पर्शित्वे-
नातिबहुत्वात् संख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि ‘अहोलोए संखेज्जगुणा’ अधोलोके
-अधोलोकवर्तिनो देवाः संख्येयगुणा भवन्ति, अधोलोकस्य भवनपतीनां स्वस्था-
नत्वात्, तेभ्योऽपि ‘तिरियलोए संखेज्जगुणा’ तिर्यग्लोके-तिर्यग्लोकवर्तिनो
देवाः संख्येयगुणा भवन्ति तिर्यग्लोकस्य ज्योतिष्कवानव्यन्तराणां स्वस्थानत्वात् ।

तिર્યગ્લોક મે સંખ્યાતગુણા હૈં અર્થાત્ અધોલોક તિર્યગ્લોક નામક
દોનો પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને વાલે સંખ્યાત ગુણા હૈં, ક્યોંકિ વે દોનો
પ્રતર ભવનપતિ તથા વાનવ્યન્તર દેવોં કે સમીપવર્તીં હોને સે उनके
સ્વસ્થાન હૈં । બહુસંખ્યક ભવનપતિ તિર્યગ્લોક મે નાગમન કરતે
હૈં, ઉદ્વર્તન કરતે હૈં, વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરતે હૈં અથવા તિર્યગ્લોક કે
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યા મનુષ્ય જબ ભવનપતિ કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને
વાલે હોતે હૈં ઓર ભવનપતિ કી આયુ કા અનુભવ કરતે હૈં તબ પૂર્વોક્ત
દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ હોતા હૈ । એસે જીવ બહુત હોને કે કારણ
સંખ્યાતગુણા કહે ગયે હૈં । उनकी અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાત ગુણા
હૈં, ક્યોંકિ અધોલોક ભવનવાસી દેવોં કા સ્વસ્થાન હૈ । અધોલોક
કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મે રહને વાલે દેવ સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ
તિર્યગ્લોક જ્યોતિષ્ક ઓર વાનવ્યન્તરોં કા સ્વસ્થાન હૈ ।

અધિક છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક તિર્યકલોકમા સંખ્યાત ગણા છે અર્થાત્
અધોલોક તિર્યકલોક નામક બંને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરનારા સંખ્યાત ગણા છે
કેમકે તેઓ બંને પ્રતર ભવનપતિ વાનવ્યન્તર દેવોના સમીપવર્તી હોવાથી
તેમના સ્વસ્થાન છે ગહુસંખ્યક ભવનપતિ તિર્યકલોકમા ગમનાગમન કરે
છે, ઉદ્વર્તન કરે છે, વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે, અથવા ઉત્પન્ન થનારા બને
છે અને ભવનપતિના આયુષ્યને અનુભવ કરે છે, ત્યારે પૂર્વોક્ત બંને પ્રતરોનો
સ્પર્શ થાય છે. એવા જીવ ઘણા હોવાને કારણે સંખ્યાત ગણા કહેલા છે
તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમા સંખ્યાત ગણા છે, કેમકે અધોલોક ભવનવાસી
દેવોના સ્વસ્થાન છે અધોલોકની અપેક્ષાએ તિર્યકલોકમા રહેનારા દેવ સંખ્યાત
ગણા છે, કેમકે તિર્યકલોક જ્યોતિષ્ક અને વાનવ્યન્તરોના સ્વસ્થાન છે.

અથ દેવીરાશ્રિત્યાલ્પનહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સન્નત્થોવાઓ દેવીઓ ઉદ્ધુલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ, દેવ્યઃ, ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકવર્તિન્યો ભવન્તિ, તત્ર વૈમાનિકદેવીનામેવ સત્ત્વેન તાસામતિસ્તોકત્વાત્, તાભ્યો દેવીભ્યઃ ‘ઉદ્ધુલોયતિરિયલો’ અસં-સ્વેજ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકે-ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકપ્રતરદ્વયવર્તિન્યો દેવ્યઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તદેવવિષયકયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘તેલોકકે સંસ્વેજ્જગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિન્યો દેવ્યઃ સંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘અહોલોયતિરિયલો’ અધોલોકતિર્થગ્લોકે-અધો-લોકતિર્થગ્લોકસંસ્વેયકપ્રતરદ્વયવર્તિન્યો દેવ્યઃ સંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-દેવવિષયકયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘અહોલો’ સંસ્વેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકે-અધોલોક વર્તિન્યો દેવ્યઃ સંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ ‘તિરિયલો’ સંસ્વેજ્જગુણાઓ’ તિર્થગ્લોકે-તિર્થગ્લોકવર્તિન્યો દેવ્યઃ સંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તદેવવિષયકયુક્તેઃ સત્ત્વાત્ ॥ સૂ. ૩૦ ॥

દેવિયોં કા અલ્પનહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે દેવિયાં ઊર્ધ્વલોક મેં હૈં, ક્યોંકિ ઊર્ધ્વલોક મેં સિર્ફ વૈમાનિક દેવિયાં હી હોતી હૈં, અતેવ સવસે કમ હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્થગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં । ઇસ કા કારણ વહી સમજ લેના યાહિય જો દેવોં કે વિષય મેં કહા ગયા હૈં । ડનકી અપેક્ષા તોનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરને વાલી દેવિયાં સંખ્યાત ગુણી હૈં । ઇસ કા કારણ પહેલે દેવોં કે પ્રસંગ મેં કહા જા ચુકા હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્થગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણી હૈં । યહાં મી પૂર્વોક્ત યુક્તિ સમજ લેની યાહિય । ડન કી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણી અધિક હૈં । દેવોં કે વિષય મેં જો યુક્તિયાં કહી હૈં વે યહાં મી સમજ લેના યાહિય ॥ ૩૦ ॥

દેવિયોંનુ અલ્પ બહુત્વ-ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ બધાથી ઓછી દેવીઓ ઊર્ધ્વ લોકમા છે, કેમકે ઊર્ધ્વલોકમા ક્રૂરત વૈમાનિક દેવિયો બ હોય છે, તેથીજ બધાથી ઓછી છે તેમની અપેક્ષાએ ઊર્ધ્વલોક-તિર્થગ્લોક નામક પ્રતરોમા સખ્યાત ગણી છે તેનુ કારણ તેજ સમજ લેવુ જોગ્યે જે દેવોની બાબતમા કહેલુ છે તેમની અપેક્ષાએ ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરવાવાળી દેવિયો સખ્યાત ગણી છે તેનુ કારણ પહેલા દેવોના પ્રસંગમા કહિ દિધેલુ છે. તેમની અપેક્ષાએ અધોલોક-તિર્થગ્લોક લોકમા સખ્યાત ગણી છે અહિ પણ પૂર્વોક્ત યુક્તિ સમજ લેવી જોઈએ તેમની અપેક્ષાએ અધોલોકમા સખ્યાત ગણી અધિક છે. અને તેમની અપેક્ષાએ પણ તિર્થગ્લોકમા સખ્યાત ગણી અધિક છે. દેવોના વિષયમા જે યુક્તિઓ કહી છે તે અહિ પણ સમજ લેવી જોઈએ ॥ ૩૦ ॥

भवनपत्यादि देवारूपबहुत्वप्रकृत्या-

मूलम्-खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा भवनवासी देवा उड्ड-
लोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्ज-
गुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखे-
ज्जगुणा, अहोलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थो-
वाओ भवणवासिणीओ देवीओ उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरिय-
लोए असंखेज्जगुणाओ, तिरियलोए असंखेज्जगुणाओ, अहो-
लोए असंखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वाणमंतरा
देवा उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के
संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए
संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थो-
वाओ वाणमंतरीओ देवीओ उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असं-
खेज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए
संखेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा जोइसिया देवा उड्ड-
लोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के संखेज्ज-
गुणा, अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्ज-
गुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाओ
जोइसिणीओ देवीओ उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखे-
ज्जगुणाओ, तेलोक्के संखेज्जगुणाओ, अहोलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणाओ, अहोलोए संखेज्जगुणाओ, तिरियलोए असं-
खेज्जगुणाओ, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा उड्ड-
लोयतिरियलोए, तेलोक्के संखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए
संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा,

અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા વાનવ્યન્તરા
 દેવા ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ,
 અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે
 સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યઃ ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોક-
 તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણા, અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસં-

ગુણી હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી હૈં (અહો-
 લોયતિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત
 ગુણી હૈં (તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી
 હૈં (અહોલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં ।

(સ્વેત્તાણુવાર્ણ) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા વાળમંતરા દેવા
 ઉદ્ધલોએ) સર્વસે કમ વાનવ્યન્તર દેવ ઊર્ધ્વલોક મેં હૈં (ઉદ્ધલોયતિરિય-
 લોએ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં
 (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોયતિરિય-
 લોએ) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં (અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતગુણા હૈં
 (અહોલોએ સંખેજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (તિરિયલોએ
 સંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં ।

(સ્વેત્તાણુવાર્ણ) ક્ષેત્ર કે અનુસાર સન્વત્થોવાઓ વાળમંતરીઓ
 દેવીઓ) સર્વસે સે કમ વાનવ્યન્તર દેવિયાં (ઉદ્ધલોએ) ઊર્ધ્વલોક મેં
 હૈં (ઉદ્ધલોયતિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં
 અસંખ્યાતગુણી હૈં (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી

ક્કે-સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમા સંખ્યાતગણી છે (અહોલોયતિરિયલોએ અસ-
 સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણી છે (તિરિયલોએ અસં-
 સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણી છે (અહોલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ)
 અધોલોકમા અસંખ્યાતગણી છે.

(સ્વેત્તાણુવાર્ણ) ક્ષેત્ર અનુસાર (સન્વત્થોવા વાળમંતરા દેવા ઉદ્ધલોએ) અધાથી
 ઓછા વાન-વ્યન્તર દેવ ઊર્ધ્વલોકમા છે (ઉદ્ધલોય તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા)
 ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા
 સંખ્યાતગણા છે (અહોલોયતિરિયલોએ) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા (અસંખેજ્જગુણા)
 અસંખ્યાતગણા છે (તિરિયલોએ સંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણા છે

(સ્વેત્તાણુવાર્ણ) ક્ષેત્રના અનુસાર (સન્વત્થોવા વાળમંતરીઓ દેવીઓ) અધાથી ઓછી
 વાનવ્યન્તરી દેવિયો (ઉદ્ધલોએ) ઊર્ધ્વલોકમા છે (ઉદ્ધલોયતિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ)
 ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણી છે (તેલોક્કે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમા

ख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः ज्योतिष्का देवा ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः ज्योतिष्क्यो देव्यः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये संख्येयगुणाः, अधो-

हैं (अहोलोयतिरियलोए) अधोलोक-तिर्यग्लोक में (असंखेज्जगुणाओ) असंख्यातगुणी हैं (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोलोक में संख्यातगुणी हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणी हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा जोइसिया देवा उड्डलोए) सब से कम ज्योतिष्क देव ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेल्लोक्के संखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में संख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवाओ जोइसणीओ देवीओ उड्डलोए) सब से कम ज्योतिष्क देवियां ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणी हैं (तेल्लोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं (अहो-

संख्यातगण्णी छे (अहोलोयतिरियलोए) अधोदोऽहं तिर्यग्दोऽहं (असंखेज्जगुणाओ) असंख्यातगण्णी छे (अहोलोए संखेज्जगुणाओ) अधोदोऽहं संख्यातगण्णी छे (तिरियलोए संखेज्जगुणाओ) तिर्यग्दोऽहं संख्यातगण्णी छे।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना अनुसार (सव्वत्थोवा जोइसिया देवा उड्डलोए) सौथी ओछा न्योतिऽहं देव उर्ध्वदोऽहं छे। (उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) उर्ध्वदोऽहं तिर्यग्दोऽहं असंख्यातगण्णी छे। (तेल्लोक्के संखेज्जगुणा) त्रैदोऽहं संख्यात गण्णी छे। (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोदोऽहं तिर्यग्दोऽहं असंख्यातगण्णी छे (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोदोऽहं संख्यात गण्णी छे (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्दोऽहं असंख्यातगण्णी छे।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रनी अनुसार (सव्वत्थोवाओ जोइसिणीओ देवीओ) सौथी ओछी न्योतिऽहं देवीओ उर्ध्वदोऽहं छे (उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) उर्ध्वदोऽहं तिर्यग्दोऽहं असंख्यात गण्णी छे (तेल्लोक्के संखेज्जगुणाओ) त्रैदोऽहं संख्यातगण्णी छे। (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणाओ) अधोदोऽहं

લોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેય-
ગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોક્તાઃ વૈમાનિકા દેવાઃ, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, ત્રૈલોક્યે
સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોક સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ,
તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોક્તાઃ
વૈમાનિક્યો દેવ્ય ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ અધોલોકતિર્યગ્-

લોયતિરિયલો એ અસંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસં-
ખ્યાતગુણી હૈં (અહોલો એ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મે સંખ્યાતગુણી
હૈં (તિરિયલો એ અસંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સન્વત્થોવા વેમાણિયા દેવા
ઉદ્દલોયતિરિયલો એ) સબ સે કમ વૈમાનિક દેવ ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક
મેં હૈં (તેલોકકે સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મે સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોય-
તિરિયલો એ સંખેજ્જગુણા) અધોલોક તિર્યગ્લોક મે સંખ્યાતગુણી હૈં
(અહોલો એ સંખેજ્જગુણા) અધોલોક મે સંખ્યાતગુણી હૈં (તિરિયલો એ
સંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મે સંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દલો એ અસંખેજ્જગુણા)
ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સન્વત્થોવાઓ વેમાણિણીઓ
દેવીઓ ઉદ્દલોયતિરિયલો એ) સબ સે કમ વૈમાનિક દેવિયાં ઊર્ધ્વલોક
-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (તેલોકકે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્ય મે સંખ્યાત-
ગુણી હૈં (અહોલોયતિરિયલો એ) અધોલોક તિર્યગ્લોક મેં (સંખેજ્જ
ગુણાઓ) સંખ્યાતગુણી હૈં (અહોલો એ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોક મે

તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણી છે (અહોલો એ સંખેજ્જગુણાઓ) અધોલોકમા
સંખ્યાત ગણી છે (તિરિયલો એ અસંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણી છે.

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સન્વત્થોવા વેમાણિયા દેવા ઉદ્દલોય
તિરિયલો એ) અધાથી ઓછા વૈમાનિકદેવ ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા છે (તેલોકકે
સંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા સંખ્યાતગણા છે (અહોલોયતિરિયલો એ સંખેજ્જગુણા)
અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણા છે (અહોલો એ સંખેજ્જગુણા) અધોલોકમા
સંખ્યાતગણા છે (તિરિયલો એ સંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણા છે
(ઉદ્દલો એ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા છે

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સન્વત્થોવાઓ વેમાણિણીઓ દેવીઓ ઉદ્દ-
લોય તિરિયલો એ) સૌથી થોડી વૈમાનિકદેવિયો ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે (તેલો-
કકે સંખેજ્જગુણાઓ) ત્રૈલોક્યમાં સંખ્યાતગણી છે (અહોલોયતિરિયલો એ) અધોલોક
અને તિર્યગ્લોકમા (સંખેજ્જગુણાઓ) સંખ્યાતગણી છે (અહોલો એ સંખેજ્જગુણાઓ)

લોકે સંખ્યેયગુણાઃ અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વ-
લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ ॥

ટીકા—રતઃ પૂર્વ નૈરયિકાદિ દેવસામાન્યવિપયકમલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદિતમ્,
સમ્પ્રતિ ભવનપત્યાદિ દેવવિપયકાલ્પબહુત્વપ્રતિપિપાદયિપયા સર્વપ્રથમં ભવનપતિ-
વિપયકમલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—‘સેચાણુવાણ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ
પ્રરૂપ્યમાણાઃ ‘સન્વત્થોવા ભવણવાસીદેવા ડહ્લો’ સર્વસ્તોકાઃ ભવનવાસિનો
દેવાઃ ઊર્ધ્વલોકે—ઊર્ધ્વલોકપ્રતરવર્તિનો ભવન્તિ, કેચિદ્ ભવનપતયો દેવાઃ સૌધ-
ર્માદિષ્વપિ કલ્પેષુ પૂર્વસંગતિકનિશ્રયા ગમનં કુર્વન્તિ, કેચિદ્ મેરો જિનેન્દ્રજન્મ-
મહોત્સવમુપલક્ષ્ય, અજ્જનદધિમુખેષુ અષ્ટાહ્નિકમહોત્સવમુપલક્ષ્ય, અપરે ચ કેચિદ્

સંખ્યાતગુણી હૈં (તિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાત-
ગુણી હૈં (ડહ્લોપ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં ।

ટીકાર્થ—ઇસ સે પૂર્વ નૈરયિક આદિ ચારોં ગતિયોં કે જીવોં કા
સામાન્ય રૂપ સે અલ્પબહુત્વ પ્રતિપાદિત કિયા ગયા હૈં, અવ ભવનપતિ
આદિ દેવ-વિશેષોં કે અલ્પબહુત્વ કા પ્રતિપાદન કરતે હુપ સર્વપ્રથમ
ભવનપતિ દેવોં કે અલ્પબહુત્વ કો પ્રદર્શિત કરતે હૈં—

ક્ષેત્ર કે અનુસાર યદિ પ્રરૂપણા કી જાય તો સબ સે કમ ભવન-
વાસી દેવ ઊર્ધ્વલોક મેં હૈં । કોઈ—કોઈ ભવનપતિ દેવ સૌધર્મ આદિ
કલ્પોં મેં અપને પૂર્વભવ કે સંગતિક દેવ કી નિશ્રા સે જાતે હૈં । કોઈ
કોઈ મેરુપર્વત પર તીર્થકર ભગવાન કે જન્મ મહોત્સવ કે ઉપલક્ષ મેં,
કોઈ અષ્ટાહ્નિક મહોત્સવ કરને કે લિપ અંજન ઇવં દધિમુખ આદિ

અધોલોકમા સ ખ્યાતગણી છે (તિરિયલોપ સંખેજ્જગુણાઓ) તિર્યગ્લોકમાં સ ખ્યાત-
ગણી છે. (ડહ્લોપ અસંખેજ્જગુણાઓ) ઊર્ધ્વલોકમા અસ ખ્યાત ગણી છે.

ટીકાર્થ—આની પહેલા નૈરયિક વગેરે ચારે ગતિવાળા જીવો જીવોનુ
સામાન્યરીતે અલ્પ બહુત્વ પ્રતિપાદિત કરવામા આવેલ છે. હવે ભવનપતિ
વગેરે દેવ અને દેવિયોના અલ્પ બહુત્વનુ પ્રતિપાદન કરવા માટે સૌથી પહેલાં
ભવનપતિ દેવોના અલ્પ બહુત્વ ને પ્રદર્શિત કરે છે,—

ક્ષેત્ર પ્રમાણે જે પ્રરૂપણા કરવામા આવે તો સૌથી ઓછા ભવનવાસી
દેવો ઊર્ધ્વલોકમા છે સૌધર્મ વગેરે કલ્પોના કોઈ કોઈ ભવનપતિ પોતાના
પૂર્વ ભવમાના સંગતિક દેવની નિશ્રાથી જાય છે કોઈ કોઈ મેરુપર્વતપર
તીર્થકર ભગવાનના જન્મ મહોત્સવના ઉપલક્ષ્યમા કોઈ અષ્ટાહ્નિક મહોત્સવ
કરવા માટે અંજન અને દધિમુખ વગેરે પર્વતોની ઉપર અને કોઈ કોઈ કીડા

ભવનપતયો મન્દરાદિપુ ક્રીડનાર્થં ગમનં કુર્વન્તિ, एतेषाञ्च सर्वेषां स्वल्पतया, ऊर्ध्वलोके तेषां सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्यः-‘उड्डुलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकसंज्ञकप्रतरद्वयवर्तिनो भवनपतयोऽसंख्येयगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकस्थानां वैक्रियसमुद्घातेन समवहतानाम् ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकसंસ્पर्शनात्, तथा तिर्यग्लोकस्थानामेव मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतानामूर्ध्वलोके सौधर्मादिषु देवकल्पेषु बादरपर्याप्तपृथिवीकायिकतया बादरपर्याप्तपृष्ठाकायिकतया, बादरपर्याप्तप्रत्येकवनस्पतिकायिकतया च शुभेषु मणि-विधानादिस्थानेषु समुत्पत्तिद्वानां स्वभवायुरेव प्रतिसંवेदयमानानां स्वभवायुः प्रतिसંवेदनाच्च तेषामुत्पत्तिदेशे विक्षिप्तात्मप्रदेशदण्डानाम् भवनवासित्वस्यैवोप-लभ्यमानत्वात्, ऊर्ध्वलोके गमनागमनात् तत्प्रतरद्वयसमीपवर्तिक्रीडास्थानतश्च पर्वतो पर और कोई-कोई क्रीडा के हेतु मन्दर पर्वत आदि पर गमन करते हैं । मगर ये सब स्वल्प ही होते हैं, अतएव उन्हें सब से कम कहा है । ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक पूर्वोक्त दो प्रतरों में असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि तिर्यग्लोवर्त्ती भवनपति जब वैक्रिय समुद्घात करते हैं तब वे ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक का स्पर्श करते हैं । इन के अतिरिक्त तिर्यग्लोकवर्त्ती भवनपति मारणान्तिक समुद्घात करके ऊर्ध्वलोक में सौधर्मकल्प आदि में बादर पृथ्वीका-रि , बादर अप्कायिक, या बादर प्रत्येक वनस्पतिकायिक रूप से अथवा शुभ मणिभेदों में उत्पन्न होने वाले होते हैं और अपने भव की ही आयु का वेदन करते हैं और अपने भव की आयु का वेदन करने के कारण भवनपति ही कहलाते हैं तब भी वे ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक का स्पर्श करते हैं । ऊर्ध्वलोक में गमनागमन करने से पूर्वोक्त

કરવાના હેતુથી મદર વગેરે પર્વતપર ગમન કરે છે પરંતુ એ બધા અલ્પજ હોય છે. તેથીજ તેઓને સૌથી કમ કહેલા છે ઉર્ધ્વલોકની અપેક્ષાથી ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોમા અસખ્યા ગણા છે કેમકે તિર્યગ્લોક મા રહેવાવાળા ભવનપતિ દેવ જ્યારે વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરે છે, ત્યારે તેઓ ઉર્ધ્વલોક અને તિર્યગ્લોકનો સ્પર્શ કરે છે તે શિવાય તિર્યગ્લોકમા રહેવા વાળા ભવનપતિ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને ઉર્ધ્વલોકમા સૌધર્મ વગેરે કલ્પમા બાહર પૃથ્વીકાયિક, બાહર અપ્કાયિક, અથવા બાહર પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાયિક પણથી અથવા શુભ મણિના ભેદોમા ઉત્પન્ન થવાવાળા હોય છે અને પોતાના ભવ સબધી આયુરુ વેદન કરે છે. અને પોતાના ભવની આયુરુ વેદન કરવાના કારણે ભવનપતી જ કહેવાય છે. તેા પણ તેઓ ઉર્ધ્વ-

પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્ તેષાં પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વમવસેયમ્ । તેમ્યોઽપિ 'તેલોવકે સંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે લોકત્રયવર્તિનો ભવનપતયઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકે પંચેન્દ્રિયતિરસ્ચાં ભવનપતિત્વેનોત્પિરસૂના, તથા સ્વસ્થાને વૈક્રિય સમુદ્ઘાતેન, મારણાન્તિક પ્રથમ સમુદ્ઘાતેન વા તથાવિધાત્યધિક પ્રયત્નવિશેષેણ સમવહતાનાં લોકત્રયસંસ્પર્શિત્વાત્ સંખ્યેયગુણત્વં તેષાં ભવતિ અન્યસ્થાનસમવહ-તેભ્યઃ સ્વસ્થાનસમવહતાનાં સંખ્યેયગુણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલોપ અસંખેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપ્રાગુક્તપ્રતરદ્વય-વર્તિનો ભવનપતયઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં તિર્યગ્ચોનિકસ્ય સ્વસ્થાનસમી-પવર્તિતયા ગમનાગમનભાવેન, સ્વસ્થાનસ્થિત ક્રોધાદિ સમુદ્ઘાતપ્રાપ્ત્યા ચ

દોનોં પ્રતરોં કે સમીપવર્તીં ક્રીડાસ્થાન સે ડોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । યે દેવ પૂર્વોક્ત દેવોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તીં ભવનપતિ સંખ્યાતગુણા હૈં । ઊર્ધ્વલોક મેં પંચેન્દ્રિયતિર્યચ જવ ભવનપતિ રૂપ સે ઉત્પન્ન હોને વાલા હોતા હૈ, તથા સ્વસ્થાન મે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત યા મારણાન્તિક પ્રથમ સમુદ્ઘાત કે દ્વારા તથાવિધ અત્યધિક પ્રયત્ન વિશેષ સે સમુદ્ઘાત કરતે હૈં, તવ વે તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । વે સંખ્યાતગુણા ઇસ કારણ હૈં કિ અન્ય સ્થાન મેં સમુદ્ઘાત કરને વાલોં કી અપેક્ષા સ્વસ્થાન મે સમુદ્ઘાત કરને વાલે સંખ્યાતગુણા હોતે હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક મે ડનકી અપેક્ષા ઓ અસંખ્યાતગુણા હૈં । તિર્યગ્લોક ડનકે સ્વસ્થાન સે સમીપ હોને સે ગમ-નાગમન હોને કે કારણ તથા સ્વસ્થાન મે સ્થિત રહતે હુપ ઓ ક્રોધાદિ

લોક અને તિર્યગ્લોકનો સ્પર્શ કરે છે ઉર્ધ્વલોકમા ગમનાગમન કરવાથી પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરો ના સમીપવર્તીં ક્રીડાસ્થાનથી એ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે આ દેવ પૂર્વોક્ત દેવોથી અસંખ્યાત ગણા છે તેની અપેક્ષાથી તેના કરતા ત્રિલોકવર્તીં ભવનપતિ દેવ સંખ્યાત ગણા છે ઉર્ધ્વલોકમા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બ્યારે ભવનપતિપણથી ઉત્પન્ન થવાના થાય છે, તથા સ્વસ્થાનમા વૈક્રિયસમુદ્ઘાત અથવા મારણાન્તિક પહેલા સમુદ્ઘાત દ્વારા તેવા પ્રકારના અત્યધિક પ્રયત્ન વિશેષ થી સમુદ્ઘાત કરે છે ત્યારે તેઓ ત્રણેલો-કનો સ્પર્શ કરે છે. તેઓ સંખ્યાતગણા એ કારણથી છે કે-બીજા સ્થાનમા સમુદ્ઘાત કરવા વાળા કરતા સ્વસ્થાનમા સમુદ્ઘાત કરવા વાળા સંખ્યાત ગણા હોય છે તેના કરતા પણ અધોલોક અને તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે તિર્યગ્લોક તેમના સ્વસ્થાનથી નજીક હોવાથી ગમનાગમન થઈ શકવાના કારણે તથા સ્વસ્થાનમા સ્થિત રહીને પણ ક્રોધ વિગેરે કષાય સમુદ્ઘાતની

ભવનપતયો મન્દરાદિપુ ક્રીડનાર્થ' ગમનં કુર્વન્તિ, एतेपाञ्च सर्वेषां स्वल्पतया, ऊर्ध्वलोके तेषां सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्यः- 'उद्धूलोयतिरियलो ए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकसंज्ञरुप्रतरद्वयवर्तिनो भवनपतयोऽसंख्ये-यगुणा भवन्ति, तिर्यग्लोकरूस्थानां वैक्रियसमुद्घातेन समवहतानाम् ऊर्ध्व-लोकतिर्यग्लोकसंસ્पर्शनात्, तथा तिर्यग्लोकस्थानामेव मारणान्तिकसमुद्घातेन समवहतानामूर्ध्वलोके सौधर्मादिषु देवकल्पेषु बादरपर्याप्तपृथिवीकायिकतया बादरपर्याप्तायिकतया, बादरपर्याप्तप्रत्येकवनस्पतिकायिकतया च शुभेषु मणि-विधानादिस्थानेषु समुत्पित્त्वानां स्वभवायुरेव प्रतिस्वेदयमानानां स्वभवायुः प्रतिस्वेदनाच्च तेषामुत्पत्तिदेशे विस्मितात्मप्रदेशदण्डानाम् भवनवासित्वस्वैवोप-लभ्यमानत्वात्, ऊर्ध्वलोके गमनागमनात् तत्प्रतरद्वयसमीपवर्तिक्रीडास्थानतश्च

पर्वतों पर और कोई-कोई क्रीडा के हेतु मन्दर पर्वत आदि पर गमन करते हैं। मगर ये सब स्वल्प ही होते हैं, अतएव उन्हें सब से कम कहा है। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक पूर्वोक्त दो प्रतरों में असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि तिर्यग्लोवर्त्ती भवनपति जब वैक्रिय समुद्घात करते हैं तब वे ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक का स्पर्श करते हैं। इन के अतिरिक्त तिर्यग्लोकवर्त्ती भवनपति मारणान्तिक समुद्घात करके ऊर्ध्वलोक में सौधर्मकल्प आदि में बादर पृથ्वીका-યિક, बादર અપ્કાયિક, યા વાદર પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિક રૂપ સે અથવા શુભ મણિમેદોં મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે હોતે હોં ઓર અપને ભવ કી હી આયુ કા વેદન કરતે હોં ઓર અપને ભવ કી આયુ કા વેદન કરને કે કારણ ભવનપતિ હી કહલાતે હોં તબ બી વે ઉર્ધ્વલોક-તિર્ય-ગ્લોક કા સ્પર્શ કરતે હોં। ઉર્ધ્વલોક મેં ગમનાગમન કરને સે પૂર્વોક્ત

કરવાના હેતુથી મદર વગેરે પર્વતપર ગમન કરે છે પરંતુ એ બધા અલ્પજ હોય છે. તેથીજ તેઓને સૌથી કમ કહેવા છે ઉર્ધ્વલોકની અપેક્ષાથી ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોમાં અસંખ્યા ગણા છે કેમકે તિર્યગ્લોક મા રહેવાવાળા ભવનપતિ દેવ જ્યારે વૈક્રિયસમુદ્ઘાત કરે છે, ત્યારે તેઓ ઉર્ધ્વલોક અને તિર્યગ્લોકનો સ્પર્શ કરે છે તે શિવાય તિર્યગ્લોકમાં રહેવા વાળા ભવનપતિ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને ઉર્ધ્વલોકમાં સૌધર્મ વગેરે કલ્પમાં બાહર પૃથ્વીકાયિક, બાહર અપ્કાયિક, અથવા બાહર પ્રત્યેક વનસ્પતિ કાયિક પણથી અથવા શુભ મણિના લેહોમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા હોય છે. અને પોતાના ભવ સબધી આયુનું વેદન કરે છે અને પોતાના ભવની આયુનું વેદન કરવાના કારણે ભવનપતિ જ કહેવાય છે તે પણ તેઓ ઉર્ધ્વ-

પૂર્વોક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્ તેપાં પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વમવસેયમ્ । તેમ્યોઽપિ 'તેલોક્કે સંખેજ્જગુણા' ત્રિલોક્યે લોકત્રયવર્તિનો ભવનપતયઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકે પશ્ચેન્દ્રિયતિરિચ્ચાં ભવનપતિત્વેનોત્તિપરસનાં, તથા સ્વસ્થાને વૈક્રિય સમુદ્ઘાતેન, મારણાન્તિક પ્રથમ સમુદ્ઘાતેન વા તથાવિધાત્યધિક પ્રયત્નવિશેષેણ સમવહતાનાં લોકત્રયસંસ્પર્શિત્વાત્ સંખ્યેયગુણત્વં તેપા ભવતિ અન્યસ્થાનસમવહ-તેભ્યઃ સ્વસ્થાનસમવહતાનાં સંખ્યેયગુણત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'અદ્ધોલોયતિરિચ્ચલોણ અસંખેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોકસંજ્ઞકપ્રાગુક્તપ્રતરદ્વય-વર્તિનો ભવનપતયઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેપાં તિર્યગ્ચોનિકસ્ય સ્વસ્થાનસમી-પવર્તિતયા ગમનાગમનભાવેન, સ્વસ્થાનસ્થિત ક્રોધાદિ સમુદ્ઘાતપ્રાપ્ત્યા ચ

દોનોં પ્રતરોં કે સમીપવર્તીં ક્રીડાસ્થાન સે ડન દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । યે દેવ પૂર્વોક્ત દેવોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તીં ભવનપતિ સંખ્યાતગુણા હૈં । ઊર્ધ્વલોક મેં પંચેન્દ્રિયતિર્યંચ જવ ભવનપતિ રૂપ સે ઉત્પન્ન હોને વાલા હોતા હૈં, તથા સ્વસ્થાન મે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત યા મારણાન્તિક પ્રથમ સમુદ્ઘાત કે દ્વારા તથાવિધ અત્યધિક પ્રયત્ન વિશેષ સે સમુદ્ઘાત કરતે હૈં, તવ વે તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । વે સંખ્યાતગુણા ઇસ કારણ હૈં કિ અન્ય સ્થાન મેં સમુદ્ઘાત કરને વાલોં કી અપેક્ષા સ્વસ્થાન મે સમુદ્ઘાત કરને વાલે સંખ્યાતગુણા હોતે હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક મે ડનકી અપેક્ષા બી અસંખ્યાતગુણા હૈં । તિર્યગ્લોક ડનકે સ્વસ્થાન સે સમીપ હોને સે ગમ-નાગમન હોને કે કારણ તથા સ્વસ્થાન મે સ્થિત રહતે હુણ બી ક્રોધાદિ

લોક અને તિર્યગ્લોકનો સ્પર્શ કરે છે ઉર્ધ્વલોકમા ગમનાગમન કરવાથી પૂર્વોક્ત બન્ને પ્રતરો ના સમીપવર્તીં ક્રીડાસ્થાનથી એ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે આ દેવ પૂર્વોક્ત દેવોથી અસંખ્યાત ગણા છે. તેની અપેક્ષાથી તેના કરતા ત્રિલોકવર્તીં ભવનપતિ દેવ સંખ્યાત ગણા છે ઉર્ધ્વલોકમા પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચ બ્યારે ભવનપતિપણથી ઉત્પન્ન થવાના થાય છે, તથા સ્વસ્થાનમા વૈક્રિયસમુદ્ઘાત અથવા મારણાન્તિક પછેલા સમુદ્ઘાત દ્વારા તેવા પ્રકારના અત્યધિક પ્રયત્ન વિશેષ થી સમુદ્ઘાત કરે છે ત્યારે તેઓ ત્રણેલોકનો સ્પર્શ કરે છે તેઓ સંખ્યાતગણા એ કારણથી છે કે-ખીજા સ્થાનમા સમુદ્ઘાત કરવા વાળા કરતા સ્વસ્થાનમા સમુદ્ઘાત કરવા વાળા સંખ્યાત ગણા હોય છે તેના કરતા પણ અધોલોક અને તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે તિર્યગ્લોક તેમના સ્વસ્થાનથી નજીક હોવાથી ગમનાગમન થઈ શકવાના કારણે તથા સ્વસ્થાનમા સ્થિત રહીને પણ ક્રોધ વિગેરે કષાય સમુદ્ઘાતની

વદ્ય: પૂર્વોક્ત પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિનો ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણ' તિર્યગ્લોકે-તિર્યગ્લોકપ્રતરવર્તિનો ભવનપતયોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તીર્થક્ષરાણાં સમવસરણાદૌ વન્દનાર્ય, રમણીયદ્વીપેષુ ક્રીડાર્ય તેપામાગમનસંભવાત્, આગતાનાશ્ચ ચિરકાલમપ્યવસ્થાનસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'અધોલોએ અસંખેજ્જગુણ' અધોલોકે-અધોલોકપ્રતરવર્તિનો ભવનપતયોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ભવનપતીનામ્ અધોલોકસ્ય સ્વસ્થાનત્વેનાસંખ્યેયગુણત્વસંભવાત્,

અથ ભવનપતિ દેવીનામલ્પવદ્ભુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાતુપાતેન -ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સલ્વત્થોવાઓ ભવનવાસિણીઓ દેવીઓ ઉઢ્ઢલોએ’ સર્વસ્તોકા:- સર્વાભ્યોઽલ્પા: ભવનવાસિન્યો દેવ્ય: ઊર્ધ્વલોકે-ઊર્ધ્વલોકપ્રતરવર્તિન્યો ભવન્તિ ભવનપતિવિષયકપૂર્વોક્તયુસ્તે:, તાભ્ય:-‘ઉઢ્ઢલોયતિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણ’

કપાય સમુદ્ઘાત કી પ્રાસિ કે કારણ વહુત-સે ભવનપતિ પૂર્વોક્ત દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૂં । ઉનકી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં ભવનપતિ અસંખ્યાતગુણા હૂં, ક્યોંકિ વે તીર્થકરોં કે સમવસરણ મેં ઉનકી વન્દના કે લિએ તથા રમણીય દ્વીપોં મેં ક્રીડા કરને કે લિએ જાતે હૂં ઓર જય વહાં પહુંચતે હૂં તો ચિરકાલ તક ઠહરતે ખી હૂં । ઉનકી અપેક્ષા ખી અધોલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈ । અધોલોક ભવનપતિયોં કા સ્વસ્થાન હૈ અતએવ ઉનકા વહાં અસંખ્યાતપણા હોના સંભવ હી હૈ ।

ભવનપતિ દેવિયોં કા અલ્પવદ્ભુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સવ સે કમ ભવનવાસિની દેવિયાં ઊર્ધ્વલોક મેં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોકપ્રતર મેં હૂં । ઇસ કા કારણ પહલે ભવનપતિ દેવોં કે પ્રકરણ મેં બતલાયા જા ચુકા હૈ । ઉન કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં સંખ્યાતગુણી

પ્રાપ્તિના કારણે ઘણા ભવનપતિ પૂર્વોક્ત જાનને પ્રતરોના સ્પર્શ કરે છે તેના કરતાં પણ તિર્યગ્લોકમાં ભવનપતિ અસંખ્યાત ગણી છે, કેમકે તેઓ તીર્થ કરોના સમવસરણમાં તેઓને વંદના કરવા માટે તથા રમણીય દ્વીપોમાં ક્રીડા કરવા માટે જાય છે અને જ્યારે તેઓ ત્યાં પહોંચે છે તો લાંબો સમય પર્યન્ત ત્યાં રહે પણ છે. તેમની અપેક્ષાથી પણ અધોલોકમાં અસંખ્યાતગણી છે અધોલોક ભવનપતિયોનું સ્વસ્થાન છે તેથી જ તેઓનું ત્યાં અસંખ્યાતપણું હોવું સંભવિત છે.

ભવનપતિ દેવિયોનું અદ્ય બહુપણું ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછું છે. ભવનવાસીની દેવિયો ઊર્ધ્વલોકમાં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક પ્રતરમાં છે. તેનું કારણ પહેલા ભવનપતિ દેવોના પ્રકરણમાં બતાવવામાં આવી ગયેલ છે તેના કરતાં ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં અસંખ્યાત ગણી દેવીયો છે. તેના

ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકે-ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકપ્રતરવર્તિન્યો ભવનવાસિન્યોઽસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તામ્યોઽપિ-‘તેલોકે સંખેજ્જગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે-
લોકત્રયવર્તિન્યો ભવનવાસિન્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઉપર્યુક્ત ભવનપતિવિષયક
યુક્તેઃ, તામ્યોઽપિ-‘અહીલોયતિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકતિર્થગ્લોકે
-અધોલોકતિર્થગ્લોકવર્તિનો ભવનવાસિન્યોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ.
તામ્યોઽપિ ‘તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ’ તિર્થગ્લોકે-તિર્થગ્લોકવર્તિન્યો ભવન-
પતેઃ સ્ત્રિયઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ભવનપતિવિષયક પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સદ્ભાવાત્,
તામ્યોઽપિ-‘અહીલોએ અસંખેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકે-અધોલોકવર્તિન્યો ભવનપત્ન્યો-
ઽસંખ્યેયગુણા ભવનપત્નીનામધોલોકસ્ય સ્વસ્થાનત્વેન અસંખ્યેયગુણત્વસંભવાત્,

અથ વાનવ્યન્તરાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાદ-‘સ્વેત્તાણુવાણ’ જૈત્રાનુપાતેન-
ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણાઃ ‘સંવત્થોવા વાણમંતરા દેવા ઉડ્ડુલોએ’ સર્વસ્તોકાઃ-
સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ વાનવ્યન્તરા દેવાઃ ઊર્ધ્વલોકે-ઊર્ધ્વલોકસંસ્પર્શિનો ભવન્તિ તત્ર
પણ્ડકવનાદૌ કતિપયાનામેવ વાનવ્યન્તરાણાં, સદ્ભાવાત્, તેભ્યઃ ‘ઉડ્ડુલોયતિરિ-
યલોએ અસંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોક તિર્થગ્લોકે-ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકસંજ્ઞક પ્રાગુક્ત
પ્રતરદ્વયવર્તિનો વાનવ્યન્તરાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, કતિપયાનાં વ્યન્તરાણાં

હैं। उनकी अपेक्षा त्रैलोक्य में संख्यातगुणी हैं, उन की अपेक्षा भी
अधोलोक-तिर्थग्लोक में असंख्यातगुणी भवनवासिनी देवियां हैं और
उनकी अपेक्षा भी तिर्थग्लोक में असंख्यातगुणी हैं। उनकी अपेक्षा
अधोलोक में असंख्यातगुणी हैं। इस न्यूनाधिकता का कारण वही
समझ लेना चाहिए जो भवनपति देवों के विषय में कहा गया है।

વાનવ્યન્તર દેવોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર પ્રરૂપણ કરને
પર સ્વ સે કમ વાનવ્યન્તર દેવ ઊર્ધ્વલોક મેં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક સ્પર્શી
હैं, क्योंकि पण्डकवन आदि में कतिपय वानव्यन्तर ही पाये जाते
हैं। उनसे ऊर्ध्वलोक-तिर्थग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं। क्योंकि

કરતા ત્રૈલોક્યમા સંખ્યાત ગણી દેવિયો છે. તેના કરતા અધોલોક તિર્થગ્લો-
કમા અસંખ્યાત ગણી ભવનવાસી દેવિયો છે અને તેના કરતા પણ તિર્થગ્લોકમા
અસંખ્યાત ગણી દેવિયો છે. તેના કરતા અધોલોકમાં અસંખ્યાત ગણી છે આ
ન્યૂનાધિક પણાનુ કારણ એજ સમજવુ જોઇએ કે જે કારણ ભવનપતિ દેવોના
સંખ્યામા કહેવામા આવેલ છે

વાનવ્યન્તર દેવોનુ અલ્પવહુત્વ ક્ષેત્ર અનુસાર પ્રરૂપણ કરવાથી સૌથી ઓછા
વાનવ્યન્તર દેવો ઊર્ધ્વલોકમા અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક સ્પર્શી છે કેમકે-૫૩૬ વગેરે
વનમા કેટલાક વાનવ્ય તરોજ મળે છે. તેના કરતા ઊર્ધ્વલોક તિર્થગ્લોકમા

સ્વસ્થાનાન્તર્વર્તિતયા, કતિપયાનાં સ્વસ્થાનસમીપવર્તિત્વેન વહૂનાઞ્ચ મેર્વાદૌ ગમનાગમનભાવેન પ્રાગુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિત્વાત્, સમુદાયેન તેષાં પ્રત્યક્ષમાણાનામત્યધિકત્વાત્ તેભ્યોઽપિ 'તેલોક્કે સંસ્થેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો વ્યન્તરાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકવર્તિનામપિ વાનવ્યન્તરાણાં તથા વિધતીત્રપ્રયત્નવિશેષવશાત્ વૈક્રિયસમુદ્ઘાતેન સમવદ્ધતાનામાત્મપ્રદેશૈર્લોકત્રય-સંસ્પર્શનેન પ્રાગુક્તેભ્યોઽત્યધિકતયા સંસ્થેયગુણત્વમવસેયમ્ તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલોઽ અસંસ્થેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોક-અધો લોકતિર્ય-ગ્લોકપ્રતરદ્વયવર્તિનો વાનવ્યન્તરા અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રતરદ્વયસ્ય વહૂનાં વાનવ્યન્તરાણાં સ્વસ્થાનત્વેન વહૂનાં તત્સંસ્પર્શિત્વાત્તેષામ્ અસંસ્થેયગુણત્વં बोध्यम् તેભ્યોઽપિ 'અદલોઽ સંસ્થેજ્જગુણા' અધોલોકે-અધોલોકપ્રતરવર્તિનો વાનવ્ય-ન્તરાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર અધોલૌકિકગ્રામેષુ વાનવ્યન્તરાણાં સ્વસ્થાનતયા

કુદ્ધ વ્યન્તર સ્વસ્થાન કે અન્તર્ગત હોને સે, કુદ્ધ સ્વસ્થાન કે નિકટવર્તી હોને સે ઓર વહુતોં કે મેઠ આદિ પર ગમન કરને કે કારણ વે પૂર્વોક્ત દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । इन सब को सम्मिलित कर दे तो अत्यधिक हो जाते हैं । उन की अपेक्षा त्रैलोक्यवर्ती व્યन्तर संख्यात गुणा अधिक हैं, क्योंकि तिर्यग्लोकवर्ती वानव्यन्तर एक प्रकार के तीव्र प्रयत्न के द्वारा वैक्रीयसमुद्घात करके आत्मप्रदेशों को जब बाहर निकालते हैं तब वे त्रिलोकस्पर्शी होते हैं । वे पूर्वोक्त व्यन्तरों से अत्यधिक होने के कारण संख्यातगुणा कहे गए हैं । इनकी अपेक्षा भी अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों का स्पर्श करने वाले असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि वे दोनों प्रतर बहुत से वानव्यन्तरों के स्वस्थान हैं और बहुत से उनका स्पर्श करते हैं । इनकी अपेक्षा अधो-

અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે થોડા બ્યતરો સ્વસ્થાનની અંદર હોવાથી કંઈક સ્વસ્થાનની નજીક હોવાથી અને ઘણાખરાના મેડ વિગેરે પર ગમન કરવાના કારણે તેઓ પૂર્વોક્ત બાન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે આ બંધાને મેળવવામાં આવે 'તો ઘણા વધારે થઈ જાય છે તેમના કરતા ત્રૈલોક્યવર્તિ વાનવ્યતર એક પ્રકારના' તીવ્ર પ્રયત્ન દ્વારા વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને આત્મ પ્રદેશોને બ્યારે બહાર કઢાડે છે, ત્યારે તેઓ ત્રિલોક સ્પર્શી હોય છે તેઓ પૂર્વોક્ત વાનવ્યન્તરોથી અત્યંત અધિક હોવાથી સંખ્યાત ગણા કહેવામાં આવેલ છે. તેઓના કરતા યહુ અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા વાળાં અસંખ્યાત-ગણા વધારે છે કેમકે-એ બાન્ને પ્રતરો ઘણા ખરા વાનવ્યતરોનું સ્વસ્થાન છે. અને ઘણા ખરા તેનો સ્પર્શ કરે છે. તેના કરતા

વહૂનામધોલોકે ક્રીડાનિમિત્તં ગમનસદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલોષ સંસ્થેજ્જ-
ગુણા’ તિર્યગ્લોકે-તિર્યગ્લોકવર્તિનો વ્યન્તરાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તેપાં વ્યન્ત-
રાણાં તિર્યગ્લોકસ્ય સ્વસ્થાનતયા સંસ્થેયગુણત્વસંભવાત્,

અથ વાનવ્યન્તરીણામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ । ‘ચેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુ-
પાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સંસ્થત્યોવાઓ વાણમંતરીઓ દેવીઓ ઉદ્ધુલોષ’ સર્વ-
સ્તોકાઃ-સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ, વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યઃ ઊર્ધ્વલોકે-ઊર્ધ્વલોકપ્રતરવર્તિ-
ન્યો ભવન્તિ પ્રાગુક્તવ્યન્તરવિષયકયુક્તેઃ સત્વાત્, તાભ્યઃ ‘ઉદ્ધુલોયતિરિયલોષ
અસંસ્થેજ્જગુણાઓ’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકસંજ્ઞક પ્રાગુક્તપ્રતર-
દ્વયવર્તિન્યો વાનવ્યન્તર્યોઽસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તવ્યન્તરદેવવિષયકયુક્તેઃ,
તાભ્યોપિ-‘તેલોકકે સંસ્થેજ્જગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયપ્રતરવર્તિન્યો વાનવ્યન્તર-
દેવ્યઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોપિ-‘અહોલોયતિરિયલોષ
અસંસ્થેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે-અધોલોકતિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિન્યો
વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યોઽસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, વ્યન્તરવિષયક પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યો-
પિ ‘અહોલોષ સંસ્થેજ્જગુણાઓ’ અધોલોકે-અધોલોકપ્રતરવર્તિન્યો વાનવ્યન્તર્યઃ
સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ વ્યન્તરવિષયકપૂર્વોક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોપિ ‘તિરિયલોષ સંસ્થેજ્જ
લોક મેં સંસ્થાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ અધોલૌકિક ગ્રામો મેં વાનવ્યન્તરો
કે સ્વસ્થાન હૈં ઔર વહુત સે વહાં ક્રીડા કે નિમિત્ત જાતે હૈં । ઉનકી
અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંસ્થાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ તિર્યગ્લોક
ઉનકા સ્વસ્થાન હૈં ।

વાનવ્યન્તરી દેવિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સબ સે કમ
વાનવ્યન્તરી દેવિયોં ઊર્ધ્વલોક પ્રતરવર્તિની હૈં । ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વ-
લોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંસ્થાતગુણી હૈં । ઉનકી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મેં
સંસ્થાતગુણી હૈં । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધોલોક તિર્યગ્લોક મેં અસં-
સ્થાતગુણી હૈં । ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક રવર્તિની સંસ્થાતગુણી હૈં ।

અધોલોકમા સંસ્થાતગણા છે, કેમકે-અધોલોકવર્તિ ગામોમા વાનવ્યન્તરોના સ્વ-
સ્થાન છે અને ઘણા ખરા વાનવ્યન્તરો ત્યા ક્રીડા કરવા માટે જાય છે. તેના
કરતા તિર્યગ્લોકમા સંસ્થાતગણા વધારે છે કેમકે-તિર્યગ્લોક તેઓનું સ્વસ્થાન છે.

વાનવ્યન્તરી દેવિયોનું અલ્પ ગણપણ —

ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે સૌથી ઓછી વાનવ્યન્તરી દેવિયો ઉર્ધ્વલોકમા
અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોકના પ્રતરમા આવેલ છે તેના કરતા ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા
અસંસ્થાત ગણી છે તેના કરતા ત્રૈલોક્યમા સંસ્થાત ગણી છે. ત્રૈલોક્યના
કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોકમા અસંસ્થાત ગણી છે. તેના કરતા અધોલોક પ્રતર

ગુણાઓ' તિર્યગ્લોકે—'તિર્યગ્લોકપ્રતરવર્તિન્યો વાનવ્યન્તરદેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ વાનવ્યન્તરદેવ વિષયપ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અથ જ્યોતિષ્કાણા મલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ । 'સ્વેત્તાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુ-
પાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરુપ્યમાણા 'સન્વત્યોવા જોઢસિયા દેવા ઉદ્દલોણ'
સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ જ્યોતિષ્કા દેવા ઊર્ધ્વલોકે—ઊર્ધ્વલોકપ્રતરસંસ્પ-
ર્શિનો ભવન્તિ, મન્દરે કતિપયાનાં જિનેન્દ્રજન્મમહોત્સવાદૌ કતિપયાનામ્
અજ્ઞનદધિમુખેષુ અષ્ટાદિકાર્યમ્ કતિપયાનાં મન્દરાદિષુ ક્રીડાર્યં ગમન-
સંભવાત્, તેભ્યઃ—'ઉદ્દુલોયતિરિયલોણ અસંખેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે પ્રાગુ-
ક્તપ્રતરઢયે સન્ત જ્યોતિષ્કા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્પ્રતરઢયસ્ય પ્રત્યાસન્ન-
उनकी अपेक्षा तिर्यग्लोक में संख्यातगुणी हैं । इन के अल्पवहुत्व में
वही युक्तियों यथायोग्य रामल्ल लेनी चाहिए जो देवों के सम्बन्ध में
कही गई है ।

જ્યોતિષ્ક દેવોંં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સબ સે કમ
જ્યોતિષ્ક દેવ ઊર્ધ્વલોક મેં અર્થાત્ ઊર્ધ્વલોક નામક પ્રતર કા સ્પર્શ
કરનેવાલે હેં, ક્યોંંકિ કુછ જ્યોતિષ્ક દેવ તીર્થકર કે જન્મમહોત્સવ
આદિ કે અવસર પર મન્દર પર્વત પર જાતે હેં, કુછ અંજનપર્વત ઇવ
દધિમુખ નામક પર્વત પર અઠાઈ મહોત્સવ કરને જાતે હેં ઓર કતિ
પય મન્દર આદિ પર ક્રીડા કરને કે નિમિત્ત જાતે હેં । યે સબ થોડે હી
હોતે હેં । ઇનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક
હેં, ક્યોંંકિ યે દોનોંં પ્રતર સન્નિકટ હોને સે કોઈ-કોઈ જ્યોતિષ્ક અપને
સ્થાન મેં સ્થિત રહકર ઓ ઇનકા સ્પર્શ કરતે હે, કોઈ વૈક્રિયસમુદ્-
ઘાત કરકે આત્મપ્રદેશોંં સે સ્પર્શ કરતે હેં ઓર કોઈ કોઈ ઊર્ધ્વલોક મેં

વર્તિની સખ્યાતગણી છે તેના કરતા તિર્યગ્લોકમા સખ્યાતગણી છે. તેઓના
અલ્પબહુપણમાં એજ યુક્તિયો કે જે દેવોના સખધમા કહેવામા આવેલ છે.
તેજ યથાયોગ્ય રીતે સમજ લેવી.

જ્યોતિષ્ક દેવોના અલ્પ બહુ પણાનુ કથન—

ક્ષેત્રના પ્રમાણે સૌથી ઓછા જ્યોતિષ્ક દેવો ઊર્ધ્વલોકમા અર્થાત્ ઊર્ધ્વ-
લોક નામના પ્રતરોના સ્પર્શ કરવા વાળા છે કેમકે કેટલાક જ્યોતિષ્ક દેવો
તીર્થ કરના જન્મ મહોત્સવ વિગેરે અવસરપર મન્દર પર્વત પર જાય છે
કેટલાક અજ્ઞન પર્વત પર અને દધિમુખ નામના પર્વત પર અઠાઈ મહોત્સવ
કરવા માટે જાય છે અને કેટલાક મન્દર વિગેરે પર્વતોની ઉપર ક્રીડા કરવા
નિમિત્તે જાય છે. એ બધા થોડાજ હોય છે. તેમના કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્ય-

તયા કેપાશ્ચિત્ જ્યોતિષ્કાણાં સ્વરથાનસ્થાનામપિ સંગ્પર્શનાન્ કેપાશ્ચિત્તુ ઊર્ધ્વલોકે ગમનાગમનભાવતઃ સંસ્પર્શનાચ્ચ ગ્રાણુવતેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં પ્રકૃતપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિનાં જ્યોતિષ્કાણાં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'તેલોકકે સંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્ય-લોક-ત્રયવર્તિનો જ્યોતિષ્કાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તથાવિધ તીવ્ર પ્રયત્નવશાદ્ વૈક્રિય સમુદ્ઘાતેન સમવહતાનામાત્મપ્રદેશૈર્લોકત્રયસંસ્પર્શિનાં નૈમર્ગિકાનિ વહત્વાત્ ગ્રાણુ-વતેભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ 'અધોલોકે તિરિયલ્લોકે અસંખેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકગ્રાણુકૃતપ્રતરદ્વયે વર્તમાના જ્યોતિષ્કા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વહૂનાં જ્યોતિષ્કાણામધોલૌકિકગ્રામેષુ ભગવતાં સમવસરણાદૌ અધોલોકે ક્રીડાર્થ ગમનાગમનભાવાત્, વહૂનાશ્ચાધોલોકાત્ જ્યોતિષ્કલોકેષુ સગુત્પદ્યમાનાનામ્

આતે-જાતે ડનકા સ્પર્શ કરતે હૈં । ઇસ કારણ ઇન ડોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરનેવાલે ઊર્ધ્વલોક વાલોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા ધી ત્રૈલોક્યવર્તી જ્યોતિષ્ક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોં કિ વિશિષ્ટ તીવ્ર પ્રયત્ન કરકે જો વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરતે હૈં વે અપને આત્મપ્રદેશોં સે તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈ અતઃ સ્વભાવતઃ ડનકી અધિકતા હૈ । ડનકી અપેક્ષા ધી અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વહુત-સે જ્યોતિષ્કદેવ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં ભગવાન કે સમવસરણ આદિ મેં તથા વહુત-સે અધોલોક મેં ક્રીડા કરને કે લિયે જાતે હૈં । વહુત-સે ઇસે ધી હૈં જો અધોલોક સે જ્યોતિષ્કદેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । વે ધી ઉક્ત ડોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે

ગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે કેમકે આ બન્ને પ્રતરે સમીપ વર્તિ હોવાથી કોઈ કોઈ જ્યોતિષ્ક દેવ પોતાકા સ્થાનમા સ્થિત રહીને પણ તેના સ્પર્શ કરે છે કોઈ કોઈ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને આત્મ પ્રદેશોથી સ્પર્શ કરે છે અને કોઈ કોઈ ઉર્ધ્વલોકમા આવતા જતા તેના સ્પર્શ કરે છે આ કારણથી આ બન્ને પ્રતરેનો સ્પર્શ કરવાવાળા ઉર્ધ્વલોક વાળાઓથી અસંખ્યાતગણા વધારે છે તેના કરતાં પણ ત્રૈલોક્યવર્તિ જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાતગણા વધારે છે કેમકે-વિશેષ પ્રકારથી તીવ્ર પ્રયત્ન કરીને તેઓ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે, તેઓ પોતાના આત્મ પ્રદેશોમાથી ત્રણે લોકનો સ્પર્શ કરે છે તેથી સ્વાભાવિક રીતેજ તેઓનું અધિકપણ છે તેના કરતા પણ અધોલોક તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા વધારે છે કેમકે ઘણા જ્યોતિષ્ક દેવો અધોલોક સંબધી ગામોમા ભગવાન્તા સમવસરણ વિગેરેમા ક્રીડા કરવા માટે બાય છે, તથા ઘણા ખરા અધોલોકમા ક્રીડા કરવા બાય છે ઘણા ખરા એવા પણ છે જેઓ અધોલોકમાથી જ્યોતિષ્ક દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે, તેઓ પણ ઉપર કહેલ

ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શાત્ પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ 'અહોલોપ સંખેજ્જગુણા' અધોલોકે વર્તમાના જ્યોતિષ્કાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અધોલોકે વહુના ક્રીડાર્થમ્ અધોલૌકિકગ્રામેષુ ભગવતાં સમવસરણાદી ચિરકાલાવસ્થાનાત્ સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ 'તિરિયલોપ અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ જ્યોતિષ્કાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, જ્યોતિષ્કાણાં તિર્યગ્લોકસ્ય સ્વસ્થાન્ત્વેન અસંખ્યેયગુણત્વસંભવાત્ ।

અથ જ્યોતિષ્કદેવી વિપયકાલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સન્વત્થોવાઓ જોહિસિનીઓ દેવીઓ ઉદ્દલોપ’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ, જ્યોતિષ્મ્યો દેવ્ય ઊર્ધ્વલોકે તત્પ્રતરવર્તિન્યો ભવન્તિ, જ્યોતિષ્કદેવવિપયક પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યઃ-‘ઉદ્દુલોપતિરિયલોપ અસંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન્યો જ્યોતિષ્કદેવ્યોઽસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તજ્યોતિષ્કયુક્તેઃ, ‘તેલોકે સંખેજ્જગુણાઓ’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રય-

હૈં । ઇસ કારણ વે પૂર્વોક્ત દેવોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ખી અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોં કિ વહુત-સે જ્યોતિષ્ક અધોલોક મેં ક્રીડા કે નિમિત્ત જાતે હૈં ઓર કોઈ-કોઈ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં ભગવાન્ કે સમવસરણ આદિ મેં ચિરકાલ તક ઠહરતે હૈં, અતઁવ સંખ્યાતગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ખી તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત ગુણા હૈં, ક્યોં કિ યહ ડનકા સ્વસ્થાન હૈ ।

જ્યોતિષ્કદેવિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ જ્યોતિષ્કદેવિયાં ઊર્ધ્વલોક નામક પ્રતર મેં હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણી હૈં, ડનકી અપેક્ષા ખી-ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી હૈં, ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યા-

ખન્ને પ્રતરોના સ્પર્શ કરે છે. તેથી તેઓ પૂર્વાક્ત દેવોથી અસખ્યાતગણી છે. તેના કરતા પણ અધોલોકમા સખ્યાતગણા છે કેમકે-ઘણા ખરા જ્યોતિષ્ક દેવો અધોલોકમા ક્રીડા કરવા માટે જાય છે અને કોઈ કોઈ અધોલોક સખધી ગામોમા ભગવાન્ના સમવસરણ વિગેરેમા ઘણાં કાળ સુધી રહે છે તેથીજ તેઓ સખ્યાતગણા છે તેના કરતા પણ તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાત ગણા છે કેમકે આ તેઓનુ સ્વસ્થાન છે

જ્યોતિષ્ક દેવિયોના અલ્પબહુપણાનુ કથન—

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી કમ જ્યોતિષ્ક દેવિયો ઊર્ધ્વલોક નામના પ્રતરમા છે. તેના કરતા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમા અસખ્યાત ગણી છે તેના કરતા પણ ત્રૈલોક્યમા સખ્યાતગણી છે તેના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાતગણી

प्रतरवर्तिन्यो ज्योतिष्कदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, ताभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिन्यो ज्योतिष्कदेव्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः सत्वात् ताभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके-वर्तमाना ज्योतिष्कदेव्यः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्त-युक्तेः, ताभ्योपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना ज्योतिष्क-देव्योऽसंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्त्या तासां तिर्यग्लोकस्य स्वस्थानत्वेना-संख्येयगुणत्वसंभवात्

अथ वैमानिका नामल्पबहुत्वमाह-‘खेत्ताणुवाएणं’ क्षेत्रानुपातेन प्ररूप्य-माणाः ‘सव्वत्थोवा वेमाणिया देवा उड्डल्लोयतिरियलोए’ सर्वस्तोका वैमा-निका देवा ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति तत्र कतिपयानामेव वैमानिकदेवानां प्रागुक्तरीत्या संपर्कसंभवेन सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्यः ‘तेलोकके संखेज्जगुणा’ त्रैलोके वर्तमाना वैमानिकाः संख्येयगुणाः, प्रागुक्तयुक्तेः, ‘तेभ्योपि

तगुणी हैं, उनकी अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणी हैं, उनकी अपेक्षा भी तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणी हैं। इस अल्प बहुत्व का कारण पहले देवों के विषय में कहे अनुसार ही यथायोग्य समझ लेना चाहिए।

वैमानिकदेवों का अल्प बहुत्व-सब से कम वैमानिक देव ऊर्ध्व-लोक-तिर्यक्लोक नामक पूर्वोक्त दो प्रतरों में हैं, क्यों कि वहां थोड़े-से ही वैमानिक देवों का सम्पर्क संभव है। उनकी अपेक्षा त्रैलोक्य में वर्तमान वैमानिक देव पूर्वोक्त युक्ति के अनुसार संख्यातगुणा अधिक हैं। उनसे भी अधोलोक-तिर्यक्लोक नामक प्रतरों में संख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों कि भगवान् के समवसरण आदि में अधोलौकिक ग्रामों में उनका गमनागमन होता है। उनकी अपेक्षा

छे तेना करता अधोलोकमा सञ्जातगणु छे तेना करता पणु तिर्यक्लोकमा असञ्जातगणु छे आ अदपमहुपणुनु कारण पडेल देवाना सभधमा जे प्रमाणे कहेवासा आवेल छे ते ज प्रमाणे यथा योग्य रीते समञ्ज देवु.

वैमानिक देवाना अदपमहुपणुनु कथन

सौथी ओछा वैमानिक देवा ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक नामवाणा पूर्वोक्त जे प्रतरमा छे केमके-त्या थोडाज वैमानिक देवाना संपर्कना संभव छे तेना करता त्रैलोक्यमा रहैवावाणा वैमानिक देवा पूर्वोक्त युक्ति अनुसार सञ्जात गणु वधारे छे तेनाथी पणु अधोलोक तिर्यक्लोक नामना प्रतरमा असञ्जात गणु वधारे छे तेनाथी पणु अधोलोक तिर्यक्लोक नामना प्रतरमा असञ्जात गणु वधारे छे केमके भगवाना समवसरण विगरेमा अधोलोकवाणा

‘અહોલોયતિરિયલો’ સંખેજગુણા’ અહોલોયતિરિયગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો વૈમાનિકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, ભગવતાં સમવસરણાદૌ અધોલૌકિકગ્રામેષુ ગમના-ગમનભાવેન, પ્રકૃતપ્રતરદ્વયાધિષ્ઠિત સમવસરણાદૌ ચાવસ્થાનાત્ વહૂનાં વૈમાનિકાનાં તત્પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્ સંખ્યેયગુણત્વં વોદ્યમ્ તેભ્યોડપિ ‘અહોલો’ સંખેજગુણા’ અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ વૈમાનિકાઃ, વહૂનાં વૈમાનિકાનાં ભગવત્સમવસરણાદૌ અધોલૌકિકગ્રામેષુ અવસ્થાનસદ્ભાવાત્, તેભ્યોપિ ‘તિરિયલો’ સંખેજગુણા’ તિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરસંસ્પર્શિનો વૈમાનિકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, વહૂનાં વૈમાનિકાના વહુપુ સમવસરણેષુ વહુપુ ક્રીડાસ્થાનેષુ અવસ્થાનસદ્ભાવાત્ તેભ્યોડપિ ‘ઉદ્ઘલો’ અસંખેજગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના વૈમાનિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વૈમાનિકાનાં તલ્લોકસ્ય સ્વસ્થાનતાત્, તત્ત્વ ચ સમાવાદેવ વૈમાનિકાના વહુત્ત્વસદ્ભાવાત્,

અથ વૈમાનિકદેવીવિષયકાલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સેત્રાણુવાણં’ ક્ષેત્રાણુ-પાતેન-ક્ષેત્રાણુસારેણ, સન્વત્થોવાગ્રો વૈમાણિનીઓ દેવીઓ ઉદ્ઘલોયતિરિયલો’

મી અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હેં, ક્યોં કિ વહુત-સે વૈમાનિક દેવ ભગવાન્ કે સમવસરણ આદિ મેં અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં રહતે હેં । ઉનકી અપેક્ષા તિર્યક્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હેં, ક્યોં કિ વહુત સે વૈમાનિક વહુત-સે સમવસરણોં મેં તથા વહુ સંખ્યક ક્રીડાસ્થાનોં મેં અવસ્થિત હોતે હેં, ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હેં, ક્યોં કિ ઊર્ધ્વલોક વૈમાનિકદેવોં કા સ્વસ્થાન હૈ, અત઼પ્વ વહાં ઉનકી અધિકતા હોના સ્વાભાવિક હી હૈ ।

વૈમાનિકદેવિયોં કા અલ્પ વહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવ સે કમ વૈમાનિકદેવિયાં ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક મેં હેં અર્થાત્ ઇન દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરનેવાલી હેં, ઉનકી, અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મેં સંખ્યાતગુણી હેં,

ગામોમા તેઓનુ ગમનાગમન થાય છે. તેના કરતા પણ અધોલોકમા સખ્યાત ગણી વધારે છે. કેમકે-ઘણાખરા વૈમાનિક દેવો ભગવાનના સમવસરણ વિગેરેમાં અધોલોકવર્તિ ગામોમા રહે છે તેના કરતા તિર્યકલોકમા સખ્યાતગણી વધારે છે. કેમકે ઘણા ખરા વૈમાનિક ઘણા સમવસરણોમા તથા બહુસખ્યક ક્રીડા સ્થાનોમા અવસ્થિત રહે છે-તેના કરતા ઊર્ધ્વલોકમા અસખ્યાત ગણી વધારે છે. કેમકે-ઊર્ધ્વલોક વૈમાનિક દેવોનુ સ્વસ્થાન છે તેથીજ ત્યા તેઓનુ અધિકપણ હોનુ સ્વાભાવિક છે

વૈમાનિક દેવિયોના અધિકપણાનુ કથન

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછી વૈમાનિક દેવિયો ઊર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમા છે અર્થાત્ આ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળી છે તેના કરતા ત્રૈલોક્યમા સખ્યાતગણી વધારે છે તેના કરતા અધોલોક-તિર્યકલોકમા સખ્યાતગણી વધારે

સર્વસ્તોકા સર્વાભ્યોઽલ્પાઃ, વૈમાનિક્યો દેવ્યઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વય-
વર્તિન્યો વૈમાનિકદેવ્યો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તવૈમાનિકવિષયકયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ-
'તેલોકે સંસ્થેજ્જગુણાઓ' ત્રેલોક્યે-લોકત્રયવર્તિન્યો વૈમાનિકદેવ્યઃ સંસ્થેયગુણા
ભવન્તિ, પ્રાગુક્તવૈમાનિકવિષયકયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ-'અહોલોયતિરિયલોપ સંસ્થે-
જ્જગુણાઓ' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન્યો વૈમાનિકદેવ્યઃ સંસ્થેય-
ગુણા ભવન્તિ, વૈમાનિકવિષયકપ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ 'અહોલોપ સંસ્થેજ્જ-
ગુણાઓ' અધોલોકે વર્તમાના વૈમાનિકદેવ્યઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તવૈમા-
નિકયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ 'તિરિયલોપ સંસ્થેજ્જગુણાઓ' તિર્યગ્લોકે વર્તિન્યો વૈમા-
નિકદેવ્યઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તાભ્યોઽપિ-'ઉદ્ઘલોપ અસં-
સ્થેજ્જગુણાઓ' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના વૈમાનિકદેવ્ય અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તાસાં
વૈમાનિકદેવીનામૂર્ધ્વલોકસ્ય સ્વસ્થાનત્વેન તત્ર વહ્નીનાં તાસાં સ્થિતિ
સદ્ભાવાદિત્યાશયઃ ॥ સૂ. ૩૧ ॥

મૂલમ્-સ્થેતાણુવાણં સઠ્વત્થોવા ઇગિંદિયા જીવા ઉઢ્ઢુ-
લોયતિરિયલોપ, અહોલોયતિરિયલોપ વિસેસાહિયા, તિરિ-
યલોપ અસંસ્થિજ્જગુણા, તેલોકકે અસંસ્થિજ્જગુણા, ઉઢ્ઢુલોપ
અસંસ્થિજ્જગુણા, અહોલોપ વિસેસાહિયા, સ્થેતાણુવાણં સઠ્વ-
ત્થોવા ઇગિંદિયા જીવા અપ્જ્જત્તગા ઉઢ્ઢુલોયતિરિયલોપ, અહો-
લોયતિરિયલોપ વિસેસાહિયા, તિરિયલોપ અસંસ્થિજ્જગુણા,
તેલોકકે અસંસ્થેજ્જગુણા, ઉઢ્ઢુલોપ અસંસ્થેજ્જગુણા, અહોલોપ
વિસેસાહિયા; સ્થેતાણુવાણં સઠ્વત્થોવા ઇગિંદિયા જીવા પ્જ્જ-
ત્તગા ઉઢ્ઢુલોયતિરિયલોપ, અહોલોયતિરિયલોપ વિસેસાહિયા,

उनकी अपेक्षा अधोलोक तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी हैं, उनसे भी
तिर्यक्लोक में संख्यातगुणी हैं और उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में
असंख्यातगुणी हैं । इनके अल्प बहुत्व का कारण वैमानिक देवों के
अल्प बहुत्व के अनुसार ही समझ लेना चाहिए ॥सू० ३१॥

છે તેના કરતા અધોલોકમાં સંખ્યાતગણી છે તેના કરતા પણ તિર્યક્લોકમાં
સંખ્યાતગણી છે તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણી છે તેઓના અલ્પબહુ
પણાનું કારણ વૈમાનિક દેવોના અલ્પબહુ પ્રમાણે જ સમજી લેવું ॥સૂ. ૩૧॥

એકેન્દ્રિયા જીવાઃ પર્યાપ્તકાઃ, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ॥૨૦ ૩૨॥

ટીકા-અથ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયાણાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયજીવાનાં ચાલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણાઃ ‘સન્વત્યોવા ઇન્દિયા જીવા ઉદ્દુલોયતિરિયલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, એકેન્દ્રિયાઃ સામાન્યજીવાઃ, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, તત્ર-

મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દુલોએ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે (સન્વત્યોવા ઇન્દિયા જીવા પજ્જત્તગા’ ઉદ્દુલોયતિરિયલો) સવ સે કમ એકેન્દ્રિય જીવ પર્યાપ્તક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ત્રૈલોક્યે અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

ટીકાર્થ--અવ સામાન્યતઃ એકેન્દ્રિય, અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય ઔર પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવોં કે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપના કરતે હૈં-ક્ષેત્ર કે અનુસાર પ્રરૂપના કરને પર સવ સે કમ એક એકેન્દ્રિય જીવ ઊર્ધ્વલોક

ગુણા) ત્રૈલોક્યમા અસ ખ્યાતગણા છે. (ઉદ્દુલોએ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા અસ ખ્યાતગણા છે (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે.

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી (સન્વત્યોવા ઇન્દિયા જીવા પજ્જત્તગા ઉદ્દુલોયતિરિયલો) સૌથી ઓછા એકેન્દ્રિય છપ પર્યાપ્તક ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા છે. (અહોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે (તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસ ખ્યાતગણા છે (ત્રૈલોક્યે અસંખિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા અસ ખ્યાતગણા છે (ઉદ્દુલોએ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા અસ ખ્યાતગણા છે, (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે ॥૩૨॥

ટીકાર્થ--હવે સામાન્ય રીતે એકેન્દ્રિય, અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય અને પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય છપોના અલ્પ ગહુપણાની પ્રરૂપણા કરવામા આવે છે.

ક્ષેત્રની અનુસાર પ્રરૂપણા કરવામા આવે તો ઊર્ધ્વલોકમા અને તિર્યગ્લોક-

સ્થિતાનામેવ કેપાશ્ચિન્ચોર્ધ્વલોકાતિર્યગ્લોકે તિર્યગ્લોકાચ્ચોર્ધ્વલોકે સમુ-
ત્પિત્સૂનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેન સમવહતાનાં પ્રકૃતપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, તેપાં
સ્વલ્પત્વાચ્ચ સર્વસ્તોકત્વં ભવતિ, તેભ્યઃ ‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાદિયા’
અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન એકેન્દ્રિયાઃ સામાન્ય જીવાઃ વિશેષાધિકાઃ-
કિશ્ચિદધિકા ભવતિ, અધોલોકાતિર્યગ્લોકે, તિર્યગ્લોકાદ્ વા અધોલોકે ઈલિ-
કાગત્યા સમુત્પદ્યમાનાનામેકેન્દ્રિયાણાં પ્રસ્તુતપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્, તત્રસ્થાનાચ્ચો-
ર્ધ્વલોકાદધોલોકે વિશેષાધિકત્વાત્, વહૂનામેવાધોલોકાતિર્યગ્લોકે સમુત્પદ્યમાના-
નામુપલબ્ધે સ્તેપાં વિશેષાધિકત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલોએ અસંસ્થિજગુણા’
તિર્યગ્લોકે વર્તમાના એકેન્દ્રિયા અસંસ્થયેયગુણા ભવન્તિ, ઉપર્યુક્ત પ્રતરદ્વયક્ષેત્રા-

—તિર્યક્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં હેં । કોઈ-કોઈ એકેન્દ્રિય, વહીં
સ્થિત રહતે હેં ઔર કોઈ-કોઈ ઝર્ધ્વલોક સે તિર્યક્લોક મેં યા તિર્યક્-
લોક સે ઝર્ધ્વલોક મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે જવ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત
કરતે હેં તવ ઉક્ત દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હેં । એસે જીવ સ્વલ્પ
હોતે હેં, અતઁવ ઝનેં સવ સે કમ કહા હે । ઝનકી અપેક્ષા અધોલોક
તિર્યક્લોક નામક પ્રતરોં મેં એકેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હેં । જો જીવ
અધોલોક સે તિર્યક્લોક મેં યા તિર્યક્લોક સે અધોલોક મેં ઈલિકા-
ગતિ સે ઉત્પન્ન હોતે હેં, વે ઝન દોનોં પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હેં । વહીં
રહને વાલે જીવ ઝર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં અધિક હોતે હેં,
ઔર અધોલોક સે તિર્યક્લોક મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે ભી અધિક હોતે
હેં, ઈસ કારણ વે વિશેષાધિક કહે ગઁ હેં । ઝન અધોલોક-તિર્યક્-
લોક કે એકેન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા તિર્યક્લોક મેં એકેન્દ્રિય જીવ અસં-

લોક નામના ઁ પ્રતરેમા સૌથી ઓછા એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો છે કેઈ કેઈ
એકેન્દ્રિય ત્યાજ સ્થિત રહે છે અને કેઈ કેઈ એકેન્દ્રિયો ઉર્ધ્વલોકથી
તિર્યકલોકમા અથવા તિર્યકલોકમાથી ઉર્ધ્વલોકમા ઉત્પન્ન થવા વાળા જીવો
જ્યારે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરે છે ત્યારે ઉક્ત બંને પ્રતરેનો સ્પર્શ કરે
છે. એવા જીવો ઘણા ઓછા હોય છે. તેથીજ તેઓને સૌથી ઓછા કહ્યા છે
તેના કરતા અધોલોક-તિર્યકલોક નામના પ્રતરેમા એકેન્દ્રિય જીવો વિશેષાધિક
છે. જે જીવ અધોલોકમા ઇલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે તેઓ આ બેઉ
પ્રતરેનો સ્પર્શ કરે છે ત્યાજ રહેવાવાળા જીવો ઉર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમા
વધારે હોય છે અને અધોલોક કરતા તિર્યકલોકમા ઉત્પન્ન થવાવાળા પણ
અધિક હોય છે તેથી તેઓને વિશેષાધિક કહ્યા છે આ અધોલોક-તિર્યકલોકના
એકેન્દ્રિયો કરતા તિર્યકલોકમા એકેન્દ્રિય જીવો અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે

તિર્યગ્લોકક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્ તેભ્યોડપિ 'તેલોકકે અસંપિજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-
-લોકત્રનવર્તિનં એકેન્દ્રિય જીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, વહ્નાગેકેન્દ્રિયાણા-
મૂર્ધ્વલોકાદધોલોકે, અધોલોકાચ્ચોર્ધ્વલોકે સમુત્પદ્યમાનત્વેન તેપાશ્ચ મધ્યે વહ્નાં
મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતવશાત્પ્રારાપિતાત્મપ્રદેશાનામ્ લોકત્રયસંસ્પર્શનાત્ તેપામસં-
ખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોડપિ 'ઉદ્ધુલોએ અસંપિજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના
એકેન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, એકેન્દ્રિયાણામુપપાતક્ષેત્રસ્યોર્ધ્વલોકં અત્યધિક-
ત્વાત્, તેભ્યશ્ચ-'અદ્ધોલોએ નિસેસાદિયા' અધોલોકે વર્તમાના એકેન્દ્રિયાઃ વિશે-
ષાધિકા ભવન્તિ, તેપામૂર્ધ્વલોકક્ષેત્રાદધોલોકક્ષેત્રસ્ય વિશેષાધિકત્વાત્,

અથાપર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-'લેક્ષાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુપાતેન-
ક્ષેત્રાનુસારેણ, 'સંબ્વત્થોવા ઈર્ગિદિયા જીવા અપજ્જત્તગા ઉદ્ધલોયતિરિયલોએ'
સ્ખ્યાતગુણા હૈં, કયોં કિ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરવર્તિ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા તિર્યક્-
લોક કા ક્ષેત્ર અસંસ્ખ્યાતગુણા અધિક હૈં । તિર્યક્લોક કી અપેક્ષા
ત્રીન લોકવર્તી એકેન્દ્રિય જીવ અસંસ્ખ્યાતગુણા હૈં, કયોંકિ વહુત-સે
એકેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક સે અધોલોક મેં ઓર અધોલોક સે ઊર્ધ્વલોક મેં
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર ઉનમેં સે વહુત-સે મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરકે
અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાકર ત્રીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં ।
ઉનકી અપેક્ષા બી ઊર્ધ્વલોક મેં એકેન્દ્રિય જીવ અસંસ્ખ્યાતગુણા હૈં,
કયોં કિ એકેન્દ્રિય જીવોં કા ઉપપાતક્ષેત્ર ઊર્ધ્વલોક મેં અત્યધિક હૈં ।
ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં એકેન્દ્રિય વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ
એકેન્દ્રિયોં કા ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક ક્ષેત્ર વિશેષાધિક હૈં ।

અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોં કા અલ્પ વહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર વિચાર
કરને પર સબ સે કમ અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક મેં હૈં

પૂર્વોક્ત યે પ્રતરવર્તિ ક્ષેત્ર કરતા તિર્યક્લોકનુ ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગણુ વધારે છે.
તિર્યક્લોક કરતા ત્રણ લોકમા રહેલા એકેન્દ્રિય જીવો અસંખ્યાતગણુ છે કેમકે-
ઘણુ ખરા એકેન્દ્રિયો ઊર્ધ્વલોકમાથી અધોલોકમા અને અધોલોકમાથી ઊર્ધ્વલોકમાં
ઉત્પન્ન થાય છે અને તે પૈકી ઘણુ ખરા મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરીને પોતાના
આત્મપ્રદેશોને ફેલાવીને ત્રણે લોકોના સ્પર્શ કરે છે તેના કરતા ઊર્ધ્વલોકમા
એકેન્દ્રિય જીવો અસંખ્યાતગણુ છે, કેમકે એકેન્દ્રિય જીવોના ઉપપાત ક્ષેત્ર
ઊર્ધ્વલોકમા અત્યધિક છે. ઊર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમા એકેન્દ્રિયો વિશેષાધિક
છે કેમકે એકેન્દ્રિયોનુ ઊર્ધ્વલોક કરતા અધોલોક ક્ષેત્ર વિશેષાધિક છે.

અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયોનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણુ વિચાર કરવાથી સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયો

સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ એકેન્દ્રિયા જીવા અપર્યાપ્તકાઃ, ઊર્ધ્વલોકતિર્યક્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ 'અદ્ધલોયતિરિયલો' વિસે-સાહિયા' અધોલોકતિર્યક્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ એકેન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા જીવા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'તિરિયલો' અસંખિજ્જગુણા' તિર્ય-ક્લોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-'તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્ય-લોકત્રયવર્તિનઃ અપર્યાપ્તકાઃ એકેન્દ્રિયા જીવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ 'ઉદ્ધલો' અસં-ખેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-'અદ્ધલો' વિસેસાહિયા' અધોલોકે વર્તમાના અપર્યા-પ્તકા એકેન્દ્રિય જીવા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૌધિકૈકેન્દ્રિયવિપયકયુક્તેઃ

અથ પર્યાપ્તકૈકેન્દ્રિયજીવાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-'સ્વેત્તાણુવાણં' ક્ષેત્રાણુ-પાતેન-ક્ષેત્રાણુસારેણ 'સન્વત્થોવા ઈર્ગિદિયા જીવા પજ્જતગા ઉદ્ધલોયતિરિય-લો' સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પા, એકેન્દ્રિયા જીવાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્ય-

અર્થાત્ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં મેં હોતે હૈં, હસકા કારણ પહેલે કહા જા ચુકા હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોકતિર્યક્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં, હસકા કારણ મી પૂર્વવત્ હી સમક્ષલેના ચાહિયે । ડનકી અપેક્ષા તિર્યક્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ત્રૈલોક્યવર્તી અપ-ર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય અસંખ્યાતગુણા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસં-ખ્યાતગુણા હૈં । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । હસ અલ્પ વહુત્વ કા કારણ પૂર્વવત્ હી સમક્ષ લેના ચાહિયે ।

પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પ વહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોક મેં હૈં । હસકા

ઉર્ધ્વલોક-તિર્યક્લોકમા છે. અર્થાત્ પૂર્વોક્ત બે પ્રતરોમા હોય છે. તેનુ કારણ પહેલા-કહેવામા આવી ગયેલ છે. તેમના કરતા અધોલોક-તિર્યક્લોકમાં વિશેષાધિક છે. તેનુ કારણ પણ પહેલા કહ્યા પ્રમાણે જ સમજ લેવું. તેના કરતાં તિર્યક્લોકમા અસંખ્યાત ગણુ છે તેના કરતા ત્રૈલોક્યમા રહેવાવાળા અપર્યાપ્ત એકેન્દ્રિયો અસંખ્યાત ગણુ છે તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાત ગણુ છે. ઉર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે આ અલ્પ બહુત્વનુ કારણ પહેલા ના કથન પ્રમાણે જ સમજ લેવું.

પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી થોડા એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવ ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્

ગ્લોકે-તત્પત્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયૌધિકવિષયકયુક્તેઃ સદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાદિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પત્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સત્ત્વાત્, તેભ્યોપિ-'તિરિયલોષ અસંખિજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'તેલોકે અસંખિજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિય જીવા અસંખ્યેયગુણા મવન્તિ ઉપર્યુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ઘલોષ અસંખિજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાઃ એકેન્દ્રિય જીવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોષ વિસેસાદિયા' અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા એકેન્દ્રિયજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।૩૨।

દ્વીન્દ્રિયાચલ્પવદુત્તવક્તવ્યતા—

મૂલમ્-સ્વેત્તાણુવાણં સઠ્વત્થોવા વેદંદિયા ઉદ્ઘલોષ, ઉદ્ઘલોયતિરિયલોષ અસંખિજ્જગુણા. તેલોકકે અસંખિજ્જગુણા, અહોલોયતિરિયલોષ અસંખિજ્જગુણા, અહોલોષ સંખિજ્જગુણા, તિરિયલોષ સંખિજ્જગુણા । સ્વેત્તાણુવાણં સઠ્વત્થોવા વેદંદિયા અપજ્જત્તયા ઉદ્ઘલોષ, ઉદ્ઘલોયતિરિયલોષ અસંખિજ્જગુણા તેલોકકે અસંખેજ્જગુણા. અહોલોયતિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા.

કારણ વહી હૈ જો સામાન્ય એકેન્દ્રિયોં કે વિષય મેં કહા ગયા હૈ । उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यक्लोक नामक दो प्रतरों में एकेन्द्रिय पर्याप्त जीव विशेषाधिक है । इसका कारण भी पूर्ववत् ही है । उनकी अपेक्षा तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं । तिर्यक्लोक की अपेक्षा त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं । उनकी अपेक्षा भी ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में वर्तमान पर्याप्त एकेन्द्रिय जीव विशेषाधिक हैं ॥सू०३२॥

લોકમા છે એતુ કારણ એ જ છે કે જે સામાન્ય એકેન્દ્રિયોના સબધમા કહેવામા આવેલ છે તેના કરતા અધોલોક-તિર્ય્લોક નામના બે પ્રતરોમા એકેન્દ્રિય પર્યાપ્ત ૭૫ વિશેષાધિક છે તેતુ કારણ પણ પૂર્વવત જ સમજવુ. તેના કરતા તિર્ય્લોકમા અગ જ્યાતગણા અધિક છે તિર્ય્લોક કરતાં ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાતગણા છે તેના કરતા પણ ઉર્ધ્વલોકમા અગ જ્યાતગણા છે. અને ઉર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમા રહેવાવાળા પર્યાપ્ત એકેન્દ્રિય ૭૫૦ વિશેષાધિક છે. ॥સૂ. ૩૨॥

अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्जगुणा । खेत्ताणु-
वाएणं सव्वत्थोवा वेइंदिया पज्जत्ता उड्डलोए, उड्डलोयतिरिय-
लोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयति-
रियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए
संखिज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया उड्डलोए,
उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा. अहोलोए संखिज्जगुणा,
तिरियलोए संखिज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया
अपज्जत्तगा उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा,
तेलोक्के असंखिज्जगुणा; अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा,
अहोलोय संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं
सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्ज-
गुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा उड्डलोए,
उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा,
तिरियलोए संखिज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरि-
दिया जीवा अपज्जत्तया उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखे-
ज्जगुणा; तेलोक्के असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असं-
खिज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा तिरियलोए संखेज्जगुणा ।
खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्डलोए
उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा,
तिरियलोए संखेज्जगुणा ॥सू० ३३॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः द्वीन्द्रियाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्-
लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येय-
गुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्व-
स्तोका द्वीन्द्रिया अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः,
त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्ये-

द्वीन्द्रियजीवों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएण) क्षेत्र के अनुसार (सच्चत्थोवा वेइं-
दिया उड्डलोए) सब से कम द्वीन्द्रिय ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्डलोयतिरिय-
लोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं (ते
लोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरिय
लोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यक्लोक में असंख्यातगुणा हैं।
(अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए
संखिज्जगुणा) तिर्यक्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएण) क्षेत्र के अनुसार (सच्चत्थोवा वेइंदिया अपज्ज-
त्तया उड्डलोए) सब से कम द्वीन्द्रिय अपर्याप्त जीव ऊर्ध्वलोक
में हैं (उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यक्लोक में
असंख्यातगुणा हैं (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यात-
गुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यक्लोक
में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यात-

द्वीन्द्रिय एवेनु अल्प बहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएण) क्षेत्रना कथन प्रमाणे (सच्चत्थोवा वेइंदिया उड्ड-
लोग) सौथी थाडा द्वीन्द्रिय एव उर्ध्वलोकमा छे (उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्ज
गुणा) उर्ध्वलोक तिर्यक्लोकमा असंख्यातगणु छे (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलो-
क्यमा असंख्यातगणु छे (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-
तिर्यक्लोकमा असंख्यातगणु छे (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोकमा
संख्यातगणु छे (तिरियलोए संखिज्जगुणा) तिर्यक्लोकमा संख्यातगणु छे

(खेत्ताणुवाएण) क्षेत्र अनुसार (सच्चत्थोवा वेइंदिया अपज्जत्तया उड्डलोए)
सौथी आछा द्वीन्द्रियो अपर्याप्त एव उर्ध्वलोकमा छे (उड्डलोयतिरियलोए
असंखिज्जगुणा) उर्ध्वलोक-तिर्यक्लोकमा असंख्यातगणु छे (तेलोकके असंखेज्ज-
गुणा) त्रैलोक्यमा असंख्यातगणु छे (अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा)
अधोलोक तिर्यक्लोकमा असंख्यातगणु छे, (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोकमा

अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्जगुणा । खेत्ताणु-
वाएणं सव्वत्थोवा वेइंदिया पज्जत्ता उड्डलोए, उड्डलोयतिरिय-
लोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयति-
रियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा, तिरियलोए
संखिज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया उड्डलोए,
उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा. अहोलोए संखिज्जगुणा,
तिरियलोए संखिज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेइंदिया
अपज्जत्तगा उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा,
तेलोक्के असंखिज्जगुणा; अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा,
अहोलोय संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखेज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं
सव्वत्थोवा तेइंदिया पज्जत्तया उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए
असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए संखिज्ज-
गुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा उड्डलोए,
उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, तेलोक्के असंखिज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा, अहोलोए संखिज्जगुणा,
तिरियलोए संखिज्जगुणा । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिं-
दिया जीवा अपज्जत्तया उड्डलोए, उड्डलोयतिरियलोए असंखे-
ज्जगुणा; तेलोक्के असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरियलोए असं-
खिज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा तिरियलोए संखेज्जगुणा ।
खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा चउरिंदिया जीवा पज्जत्तगा उड्डलोए
उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा,
अहोलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा,
तिरियलोए संखेज्जगुणा ॥सू० ३३॥

છાયા—ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકતિર્ય-
ગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેય-
ગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વ-
સ્તોકા દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ,
ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યે-

દ્વીન્દ્રિયજીવોં કા અલ્પવદ્વત્

શબ્દાર્થ—(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા વેદં-
દિયા ઉદ્દલોળ) સઘ સે કમ દ્વીન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક મે હું (ઉદ્દલોયતિરિય-
લોળ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હું (તે
લોકકે અસંખિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હું (અહોલોયતિરિય
લોળ અસંખિજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હું ।
(અહોલોળ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હું (તિરિયલોળ
સંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હું ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા વેદંદિયા અપજ્જ-
ત્તયા ઉદ્દલોળ) સઘ સે કમ દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત જીવ ઊર્ધ્વલોક
મે હું (ઉદ્દલોયતિરિયલોળ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં
અસંખ્યાતગુણા હું (તેલોકકે અસંખિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાત-
ગુણા હું (અહોલોયતિરિયલોળ અસંખિજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક
મેં અસંખ્યાતગુણા હું (અહોલોળ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાત-

દ્વીન્દ્રિય જીવોનુ અલ્પ વદ્વત્

શબ્દાર્થ—(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સન્વત્થોવા વેદંદિયા ઉદ્દ-
લોળ) સૌથી થોડા દ્વીન્દ્રિય જીવ ઉર્ધ્વલોકમા છે (ઉદ્દલોયતિરિયલોળ અસંખિજ્જ
ગુણા) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે (તેલોકકે અસંખિજ્જગુણા) ત્રૈલો-
ક્યમા અસંખ્યાતગણા છે (અહોલોયતિરિયલોળ અસંખિજ્જગુણા) અધોલોક-
તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે (અહોલોળ સંખિજ્જગુણા) અધોલોકમા
સંખ્યાતગણા છે (તિરિયલોળ સંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણા છે

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સન્વત્થોવા વેદંદિયા અપજ્જત્તયા ઉદ્દલોળ)
સૌથી ઓછા દ્વિન્દ્રિયો અપર્યાપ્ત જીવ ઉર્ધ્વલોકમા છે (ઉદ્દલોયતિરિયલોળ
અસંખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે (તેલોકકે અસંખિજ્જ-
ગુણા) ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાતગણા છે (અહોલોયતિરિયલોળ અસંખિજ્જગુણા)
અધોલોક તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે, (અહોલોળ સંખિજ્જગુણા) અધોલોકમા

યગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાશ્વતુરિન્દ્રિયા જીવાઃ
 ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधो-
 लोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येय-
 गुणाः, क्षेत्रानुपાતેન સર્વસ્તોકાશ્વતુરિન્દ્રિયા જીવા અપર્યાપ્તઃ ऊर्ध्वलोके, ऊर्ध्व-
 लोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके
 असंख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपાતેન

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा (सम्बन्धोवा चउरिंदिया जीवा
 उड्डलोए) सब से कम चौइन्द्रिय जीव ऊर्ध्वलोक में हैं (उड्डलोयतिरि-
 यलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं
 (तेलोकके असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोय-
 तिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा
 हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरिय-
 लोए संखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र की अपेक्षा से (सम्बन्धोवा चउरिंदिया जीवा
 अपज्जत्तया उड्डलोए) सब से कम चौइन्द्रिय जीव अपर્યાप्त ऊर्ध्वलोक
 में हैं (उड्डलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक
 में असंख्यातगुणा हैं (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असं-
 ख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) अधोलोक-
 तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखेज्जगुणा) अधोलोक में
 संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए संखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रની અપેક્ષાએ (સંબંધોવા ચઉરિંદિયા જીવા ઉડ્ડલોએ)
 સૌથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ઉર્ધ્વલોકમાં છે. (ઉડ્ડલોયતિરિયલોએ
 અસંખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે (તેલોકકે અસંખિ-
 જ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગણા છે (અહોલોયતિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા)
 અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે (અહોલોએ સંખેજ્જગુણા) અધોલોકમાં
 સંખ્યાત ગણા છે. (તિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાત ગણા છે

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रની અપેક્ષાએ (સંબંધોવા ચઉરિંદિયા જીવા અપજ્જતયા
 ઉડ્ડલોએ) સૌથી ઓછા ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો અપર્યાપ્ત ઉર્ધ્વલોકમાં છે
 (ઉડ્ડલોયતિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા
 છે. (તેલોકકે અસંખિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (અહોલોયતિરિ-
 યલોએ અસંખિજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે (અહોલોએ
 સંખિજ્જગુણા) અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા છે (તિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા) તિર્ય-
 ગ્લોકમાં સંખ્યાત ગણા છે

સર્વસ્તોક્તાચતુરિન્દ્રિયા જીવાઃ પર્વાક્ષતાઃ ઝ. ૧૩૦, ઝ. ૧૩૦ કિર્તિર્થગ્લોકે અસં-
સ્થાયેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંસ્થાયેયગુણાઃ, અધોલોકનિર્થગ્લોકે અસંસ્થાયેયગુણાઃ, અધો-
લોકે સંસ્થાયેયગુણાઃ, તિર્થગ્લોકે સંસ્થાયેયગુણાઃ ॥ સુ. ૩૩ ॥

ટીકા-અથ દ્વીન્દ્રિયાદીનામલ્પવદ્વૃત્તવ્યવસ્થાતાં પ્રસ્પષ્ટિતુમાદ્-‘સ્વેત્તાણુ-
વાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રસ્પષ્ટાણા ‘સદ્ગત્યોગા ચંદ્રિયા ઉદ્ગલોપ’
સર્વસ્તોક્તાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, દ્વીન્દ્રિયાઃ ઝ. ૧૩૦ કિર્તિર્થગ્લોકે તન્મગ્નપર્વતિનો ભવન્તિ, તેષા-
મૂર્ધ્વલોકસ્થૈરુદેશે મેરુશિખરસ્ય વાપ્યાદૌ પ્રાગાદિ નદ્વાવાત્, સર્વસ્તોક્ત્વં બોધ્યમ્,

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા (સન્નિધિવા ચચરિન્દ્રિયા જીવા
પજ્જત્તગા ઉદ્ગલોપ) સવ સે કમ ચૌદ્વિન્દ્રિય પર્વાસ જીવ ઝ. ૧૩૦ કિર્તિર્થગ્લોક મેં
હૈં (ઉદ્ગલોપતિરિયલોપ અસંસ્થેજ્જગુણા) ઝ. ૧૩૦ કિર્તિર્થગ્લોક મેં અસં-
સ્થાયતગુણા હૈં (તેલોપકે અસંસ્થેજ્જગુણા) ઝ. ૧૩૦ કિર્તિર્થગ્લોક મેં અસંસ્થાયતગુણા
હૈં (અહોલોપતિરિયલોપ અસંસ્થેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્થગ્લોક મેં
અસંસ્થાયતગુણા હૈં (અહોલોપ સંસ્થેજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંસ્થાયત-
ગુણા હૈં (તિરિયલોપ સંસ્થેજ્જગુણા) તિર્થગ્લોક મેં સંસ્થાયતગુણા હૈં ॥ ૩૩ ॥

અથ દ્વીન્દ્રિય ઓર ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવો કે અલ્પ વદ્વૃત્ત વ્યવસ્થા
કરને કે લિપ કહતે હૈં ।

ટીકાર્થ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર પ્રસ્પષ્ટા કરને પર સવ સે કમ દ્વીન્દ્રિય
જીવ ઝ. ૧૩૦ કિર્તિર્થગ્લોક મેં હૈં ક્યોં કિ ઝ. ૧૩૦ કિર્તિર્થગ્લોક કે ણક ભાગ-મેરુશિખર કી
વાવડી આદિ મેં હી શંખ આદિ પાયે જાતે હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઝ. ૧૩૦

(સ્વેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ (સન્નિધિવા ચચરિન્દ્રિયા જીવા પજ્જત્તગા
ઉદ્ગલોપ) સૌથી ઓછા ચૌદ્વિન્દ્રિય ૧૩૦ પર્વાસ ઉદ્ગલોપ છે. (ઉદ્ગલોપ
તિરિયલોપ અસંસ્થેજ્જગુણા) ઉદ્ગલોપ-તિર્થકલોપકમા અસંસ્થાયત ગણા છે.
(તેલોપકે અસંસ્થેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા અસંસ્થાયત ગણા છે (અહોલોપતિરિય-
લોપ અસંસ્થેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્થકલોપકમા અસંસ્થાયત ગણા છે (અહોલોપ
સંસ્થેજ્જગુણા) અધોલોકમા સંસ્થાયતગણા છે (તિરિયલોપ સંસ્થેજ્જગુણા) તિર્થક
લોપકમા સંસ્થાયત ગણા છે ॥ ૩૩ ॥

ટીકાર્થ-હવે સૂત્રકાર દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિય-અને ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવોના અલ્પ
વદ્વૃત્તની પ્રસ્પષ્ટા કરવા માટે કહે છે,

ક્ષેત્રના અનુસાર પ્રસ્પષ્ટા કરવાથી સૌથી ઓછા દ્વીન્દ્રિય-એ ઇન્દ્રિયવાળા
ઉદ્ગલોપકમા છે કેમકે-ઉદ્ગલોપકમા એક ભાગ કેપ મેરુ શિખરની વાવડી વિગરેમા
જ શખ વિગરે મળી શકે છે તેના કરતા ઉદ્ગલોપ-તિર્થકલોપ નામના એ
પ્રવરેમા અસંસ્થાયત ગણા છે. કેમકે જે ૧૩૦ તિર્થકલોપકમાથી ઉદ્ગલોપકમા

તિસ્થાનતયા અધોલોકાદર્ધલોકે દ્વીન્દ્રિયત્વેન તદન્યત્વેન વા સમુત્પિત્સૂનાં પ્રથમમારણાન્તિકમસુદ્ધાતસમઘ્તાના સમુદ્વાતગ્જાન્ચોત્પત્તિદેજં યાવન્ પ્રક્ષિપ્તાત્મપ્રદેશદ્વંદ્વાનામ્, દ્વીન્દ્રિયાયુઃ પ્રતિસંવેદયમાનાનામ્, ઋર્ધ્વલોકાદધોલોકે દ્વીન્દ્રિયાણાં તદન્યેયા વા દ્વીન્દ્રિયતયા સમુત્પદ્યમાનાના દ્વીન્દ્રિયાયુરનુભવતાં ત્રૈલોક્ય સંસ્પર્શનાત્, તેષા વદ્વત્ત્વાન્ચ પ્રાગુત્તે-મ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં સંભવતિ, તેમ્યો-ઽપિ 'અહોલોચતિરિયલોક' અતંસ્ત્રેજગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વય-વર્તિનો દ્વીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકાદધોલોકે, અધોલોકાદ વા તિર્યગ્લોકે દ્વીન્દ્રિયતયા સમુત્પિત્સૂના તદાયુરનુભવતામ્ ઈલિકાગત્યા સમુત્પદ્યમાનાનામ્, તિર્યગ્લોકાદધોલોકે દ્વીન્દ્રિયત્વેન તદન્યત્વેન વા સમુત્પિત્સૂના દ્વીન્દ્રિ-

તો ઔર મી અધિક હૈં તથા અધોલોક સે ઋર્ધ્વલોક મેં દ્વીન્દ્રિય રૂપ સે યા કિસી અન્ય રૂપ સે જો ઉત્પન્ન હોને વાલે હૈં, પ્રથમ મારણાન્તિક સસુદ્ધાત કર રહે તૌં, જિન્હોને સસુદ્ધાત કે કારણ અપને આત્મપ્રદેશોં કો ઉત્પત્તિ રધાન તક પૈલાગા હો ઔર જો દ્વીન્દ્રિયાયુ કા વેદન કર રહે હૈં, તથા ઋર્ધ્વલોક સે અધોલોક મેં જો દ્વીન્દ્રિય યા અન્ય જીવ દ્વીન્દ્રિય રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે હૈં ઔર દ્વીન્દ્રિય કી આયુ કા વેદન કર રહે હૈં, વહી ત્રૈલોક્ય કા સ્પર્શ કરતે હૈં । વૈસે જીવ વહુત હોતે હૈં, અતઃ યે પૂર્વોક્ત જીવોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઇનકી અપેક્ષા મી અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, વયોંકિ તિર્યગ્લોક સે અધોલોક મેં અથવા અધોલોક સે તિર્યગ્લોક મેં જો દ્વીન્દ્રિય રૂપ મેં ઉત્પન્ન હો રહે હો ઔર દ્વીન્દ્રિય કે આયુષ્ય કા વેદન કર રહે હૈં તથા ઈલિકાગતિ સે ઉત્પન્ન હો રહે હો, અથવા

તથા અધોલોકથી ઉર્ધ્વલોકમા દ્વીન્દ્રિય પશુથી અથવા કોઈ અન્ય રૂપે જે ઉત્પન્ન થવાના હોય ખેલેલા મારણાન્તિક સસુદ્ધાત કરી રહેલ હોય જેઓએ સસુદ્ધાતના કારણે પોતાના આત્મપ્રદેશોને ઉત્પત્તિ સ્થાન સુધી ફેલાયેલ હોય, અને જે દ્વીન્દ્રિય આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, તથા ઉર્ધ્વલોકથી અધોલોકમા જે દ્વીન્દ્રિયના અથવા ખીજે કોઈ જીવ દ્વીન્દ્રિય પશુથી ઉત્પન્ન થવાના હોય, અને દ્વીન્દ્રિયના આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, એજ ત્રૈલોક્ય નો સ્પર્શ કરે છે. એવા જીવો વહુજ હોય છે તેથી તેઓ પૂર્વોક્ત જીવો કરતા સખ્યાત ગણા છે તેના કરતા પણ અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાત ગણા છે કેમકે તિર્યગ્લોકથી અધોલોકમા અથવા અધોલોકથી તિર્યગ્લોકમા જેઓ દ્વીન્દ્રિય પશુથી ઉત્પન્ન થઈ રહેલ હોય, અને દ્વીન્દ્રિયના આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, તથા ઈલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન થઈ રહેલ હોય, અથવા

તેભ્યઃ 'ઉર્ધ્વલોચતિર્યગ્લો' ઉર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ 'અસંસ્થેજગુણા' અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકાદુર્ધ્વલોકે, ઉર્ધ્વલોકાત્ તિર્યગ્લોકે દ્વીન્દ્રિયતયા સમુત્પિત્ત્વનાં તદાયુરનુભવતામ્ ઈલિકાગત્યા સમુત્પ-
 ઘમાનાનામ્, દ્વીન્દ્રિયાણામેવ ઉર્ધ્વલોકાત્તિર્યગ્લોકે, તિર્યગ્લોકાદ્વોર્ધ્વલોકે દ્વીન્દ્રિયતયા તદન્યત્વેન વા સમુત્પિત્ત્વનામ્ કૃતપ્રથમમારણાન્તિકસમુદ્ધા-
 તાનાં દ્વીન્દ્રિયાયુઃ પ્રતિસંવેદયમાનાનાં સમુદ્ધાતવશાચ દૂરતરપ્રસારિતનિજાત્મ-
 પ્રદેશદણ્ડાનાશ્ચ, ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયાધિષ્ઠિતક્ષેત્રવર્તિનાશ્ચ પ્રકૃતપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિત્વાત્
 વહુત્વાચ્ચ પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંસ્થેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-'તેલોકકે અસંસ્થેજ-
 ગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયા અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, અધોલોકે
 દ્વીન્દ્રિયાણાં પ્રભૂતત્વેનોત્પત્તિસ્થાનત્વેન, તસ્માદપિ તિર્યગ્લોકેઽતિપ્રભૂતત્વેનોત્પ-
 લોક તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં અસંસ્થાતગુણા હૈં, ક્યોં કિ જો
 જીવ તિર્યગ્લોક સે ઉર્ધ્વલોક મેં યા ઉર્ધ્વલોક સે તિર્યગ્લોક મેં દ્વીન્દ્રિય
 રૂપ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર દ્વીન્દ્રિયાયુ કા અનુભવ કર રહે હોતે હૈં
 ઓર ઈલિકાગતિ સે ઉત્પન્ન હો રહે હોં અથવા દ્વીન્દ્રિય જીવ હી
 ઉર્ધ્વલોક સે તિર્યગ્લોક મેં યા તિર્યગ્લોક સે ઉર્ધ્વલોક મેં દ્વીન્દ્રિય
 રૂપ સે યા અન્ય કિસી રૂપ સે ઉત્પન્ન હોને વાલે હોં, જિન્હોંને માર-
 ãાન્તિક સમુદ્ધાત કિયા હો ઓર જો દ્વીન્દ્રિય કા આયુષ્ય વેદન
 કર રહે હોં તથા સમુદ્ધાત કે કારણ જિન્હોંને આત્મપ્રદેશોં કો દૂર
 તક ફેલાયા હો, વે હી ઇન દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । એસે જીવ
 વહુત હોતે હૈં, અતઃઉર્ધ્વલોક વાલોં કી અપેક્ષા અસંસ્થાતગુણા
 કહે ગયે હૈં । ડનકી અપેક્ષા ધી ત્રૈલોક્ય મેં અસંસ્થાતગુણા હૈં, ક્યોં
 કિ અધોલોક મેં દ્વીન્દ્રિયોં કે ઉત્પત્તિ સ્થાન વહુત હૈં તિર્યગ્લોક મેં

અથવા ઉર્ધ્વલોકમાથી તિર્યકલોકમા દ્વીન્દ્રિય પશુથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને
 દ્વીન્દ્રિયપશુને અનુભવ કરી રહેલ હોય છે, તથા ધલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન
 થઈ રહ્યા હોય, અથવા દ્વીન્દ્રિયલોકે ઉર્ધ્વલોકમાદ્વીન્દ્રિય પશુથી અથવા
 ખીલા કોઈ રૂપે ઉત્પન્ન થવાના હોય, જેણે મારણાન્તિક સમુદ્ધાત કરેલ
 હોય, અને જેઓ દ્વીન્દ્રિયના આયુષ્યનું વેદન કરી રહેલ હોય, તથા
 સમુદ્ધાતના કારણે જેઓએ આત્મપ્રદેશને દૂર સુધી ફેલાવેલ હોય,
 તેઓ આ બે પ્રતરોના સ્પર્શ કરે છે એવા લોકો ઘણા હોય છે.
 તેથી ઉર્ધ્વલોક વાળાઓ કરતા તેમને અમ જ્યાં ત ગણા કહેવામાં આવેલ છે.
 તેના કરતાં પણ ત્રૈલોક્યમા અસ જ્યાં ત ગણા છે કેમકે-અધોલોકમા દ્વીન્દ્રિય
 લોકેના ઉત્પત્તિસ્થાનો ઘણા છે. તિર્યકલોકમાં તો તેના કરતા પણ વધારે છે.

तिस्थानतया अधोलोकादूर्ध्वलोके द्वीन्द्रियत्वेन तदन्यत्वेन वा समुत्पित्सूनां प्रथममारणान्तिकसमुद्घातसमहताना समुद्घातवशाच्चोत्पत्तिदेशं यावत् प्रक्षिप्तात्मप्रदेशदण्डानाम्, द्वीन्द्रियायुः प्रतिसंवेदयमानानाम्, ऊर्ध्वलोकादधोलोके द्वीन्द्रियाणां तदन्येया वा द्वीन्द्रियतया समुत्पद्यमानाना द्वीन्द्रियायुर्नुभवतां त्रैलोक्य संस्पर्शनात्, तेषां वृत्त्याच्च प्रागुक्तैर्भ्योऽसंख्येयगुणत्वं संभाति, तेभ्योऽपि 'अहोलोयतिरियलोण अगंखेजगुणा' अवोलोक्ततिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनो द्वीन्द्रिया असंख्येयगुणा स्रवन्ति, तिर्यग्लोकादधोलोके, अधोलोकाद् वा तिर्यग्लोके द्वीन्द्रियतया समुत्पित्सूना तदायुर्नुभवताम् ईलिकागत्या समुत्पद्यमानानाम्, तिर्यग्लोकादधोलोके द्वीन्द्रियत्वेन तदन्यत्वेन वा समुत्पित्सूना द्वीन्द्र-

तो और भी अधिक है तथा अधोलोक से ऊर्ध्वलोक में द्वीन्द्रिय रूप से या किसी अन्य रूप से जो उत्पन्न होने वाले हों, प्रथम मारणान्तिक समुद्घात कर रहे हों, जिन्होंने समुद्घात के कारण अपने आत्मप्रदेशों को उत्पत्ति स्थान तक फैलाया हो और जो द्वीन्द्रियायु का वेदन कर रहे हों, तथा ऊर्ध्वलोक से अधोलोक में जो द्वीन्द्रिय या अन्य जीव द्वीन्द्रिय रूप से उत्पन्न होने वाले हों और द्वीन्द्रिय की आयु का वेदन कर रहे हों, वही त्रैलोक्य का स्पर्श करते हैं। वैसे जीव बहुत होते हैं, अतः ये पूर्वोक्त जीवों से असंख्यातगुणा हैं। इनकी अपेक्षा भी अधोलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं, क्योंकि तिर्यग्लोक से अधोलोक में अथवा अधोलोक से तिर्यग्लोक में जो द्वीन्द्रिय रूप में उत्पन्न हो रहे हों और द्वीन्द्रिय के आयुष्य का वेदन कर रहे हों तथा ईलिकागति से उत्पन्न हो रहे हों, अथवा

तथा अधोलोकाधी ऊर्ध्वलोकाधी द्वीन्द्रिय पञ्चाधी अथवा कोष्ठ अन्य रूपे ने उत्पन्न भवाना होय पडेल मारणान्तिक समुद्घात करी रहेल होय नेओओ समुद्घातना कारणे पोताना आत्मप्रदेशोने उत्पत्ति स्थान सुधी ईलायेल होय, अने ने द्वीन्द्रिय आयुष्यनु वेदन करी रहेल होय, तथा ऊर्ध्वलोकाधी अधोलोकाधी ने द्वीन्द्रियना अथवा गीजे कोष्ठ एव द्वीन्द्रिय पञ्चाधी उत्पन्न भवाना होय, अने द्वीन्द्रियना आयुष्यनु वेदन करी रहेल होय, ओज त्रैलोक्य ना स्पर्श करे छे ओवा एवो घणुण होय छे तेथी तेओ पूर्वोक्त एवो करता सज्यात गणु छे. तेना करता पणु अधोलोक-तिर्यग्लोकमा असज्यात गणु छे केमके तिर्यग्लोकाधी अधोलोकाधी अथवा अधोलोकाधी तिर्यग्लोकाधी नेओ द्वीन्द्रिय पञ्चाधी उत्पन्न थध रहेल होय, अने द्वीन्द्रियना आयुष्यनु वेदन करी रहेल होय, तथा धलिका गतिथी उत्पन्न थध रहेल होय, अथवा

યાણાઞ્ચ પ્રથમમારણાન્તિકસમુદ્ઘાતસમવહતાનાં દ્વીન્દ્રિયાયુરનુભવતાં સમુદ્ઘાત-
વશાચ્ચોત્પત્તિદેશં યાવત્ પ્રક્ષિપ્તાત્મપ્રદેશદણ્ડાનામ્ ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્
તેષાં પ્રચુરત્વાચ્ચ પ્રાગુક્તેભ્યોઽસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યઃ-‘અધોલોએ સંખેજ-
ગુણા’ અધોલોકે વર્તમાના દ્વીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર તેષામુત્પત્તિ-
સ્થાનવાહુલ્યાત્ સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલોએ સંખેજગુણા’
તિરિયલોકે વર્તમાનાઃ દ્વીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ર તેષામતિપ્રમૂતાના-
મુત્પત્તિસ્થાનાનાં સદ્ભાવાત્, સંખ્યેયગુણત્વં સંભવતિ ।

અથાપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયાણામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘સેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રા-
નુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સવ્વત્થોવા વેદ દિયા અપજ્જતયા ઉઢ્ઢલોએ’ સર્વસ્તોકાઃ
સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ ઝર્વલોકે તત્પ્રતરવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-
જો દ્વીન્દ્રિય જીવ તિરિયલોક સે અધોલોક મેં દ્વીન્દ્રિય યા જો અન્ય
રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોને વાલે હોં, જો પ્રથમ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કર
રહે હોં ઔર દ્વીન્દ્રિય કે આયુષ્ય કા વેદન કર રહે હોં ઔર જિન્દોને
સમુદ્ઘાત કે કારણ ઉત્પત્તિ દેશ તક આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાયા હો,
વે ઇને દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હેં । એસે જીવ અત્યધિક હોતે હેં,
અતએવ ઇન્હેં પૂર્વોક્તોં સે અસંખ્યાતગુણા કહા હૈ । ઇનકી અપેક્ષા બી
અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હેં, વયોંકિ વહાં ઁનકે ઉત્પત્તિ સ્થાનોં કી
બહુલતા હૈ, ઁનકી અપેક્ષા બી તિરિયલોક મે સંખ્યાતગુણા અધિકા હેં,
વયોંકિ તિરિયલોક મે ઁનકે ઉત્પત્તિ સ્થાન ઔર બી અધિકા હેં ।

અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયોં કા અલ્પબહુલ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સબ સે
કમ અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય ઝર્વલોક મે હેં । ઇસ કા કારણ પહેલે કહા

જે દ્વીન્દ્રિયજીવ તિરિયલોકથી અધોલોકમાં દ્વીન્દ્રિય પણાથી અથવા અન્ય રૂપે
ઉત્પન્ન થવાના હોય, જે પહેલા મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરી-રહેલ હોય, અને
જેઓએ સમુદ્ઘાતના કારણે ઉત્પત્તિ દેશ પર્યન્ત આત્મપ્રદેશોને ફેલાવેલ હોય
તેઓ આ બે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે એવા જીવો ઘણા હોય છે તેથીજ
તેઓને પૂર્વોક્ત જીવો કરતા અન્ય ખ્યાત ગણા કહ્યા છે. તેના કરતા પણ
અધોલોકમાં સખ્યાતગણા છે કેમકે ત્યા તેમના ઉત્પત્તિ સ્થાનોનું બહુપણું
છે, તેના કરતા પણ તિરિયલોકમાં સખ્યાતગણા વધારે છે. કેમકે તિરિયલોકમાં
તેના ઉત્પત્તિસ્થાનો એથી પણ વધારે છે

અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોનું અલ્પબહુલ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયો ઝર્વલોકમાં છે તેનું
કારણ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે, ઝર્વલોક કરતા ઝર્વલોક-તિરિયલોકમાં
અસખ્યાત ગણા છે તેનું કારણ પણ પહેલા કહેવામાં આવી ગયેલ છે.

યુક્તેઃ, તેભ્યઃ 'ઉદ્ધુલોયતિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા' ઝર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યઃ 'તેલોવકે અસંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનોઽપર્યાપ્તકદ્વીન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-'અહોલોયતિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોષ સંખેજ્જગુણા' અધોલોકે વર્તમાના દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'તિરિયલોષ સંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અથ પર્યાપ્તકદ્વીન્દ્રિયાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-'સેત્તાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ 'સન્વત્થોવા વેંદિયા પજ્જત્તયા ઉદ્ધુલોષ' સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યો-

જા ચુકા હૈ । ઝર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । હસકા કારણ મી પહલે કહ ચુકે હૈં । ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તીન લોકવર્તી અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય અસંખ્યાતગુણા હૈં । હસકે વિષય મે પૂર્વોક્ત યુક્તિ હી સમજ્ઞ લેના યાહિય । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક મે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । યહાં સર્વત્ર ન્યૂનાધિકતા કા કારણ પહલે કહે અનુસાર જાન લેના યાહિય ।

પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સઘ સે કમ પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય ઝર્ધ્વલોક મે હૈં । ઊનકી અપેક્ષા ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા લોક

ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક કરતા ત્રણ લોકવર્તિ અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયો અસંખ્યાત ગણા છે તેના સંબંધમા પૂર્વોક્ત યુક્તિ જ સમજ લેવી ત્રૈલોક્યના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. અધે લોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોક કરતા તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાત વધારે છે અહીં ગધે ઠેકાણે ન્યૂનાધિકતુ કારણ પડેલા કહ્યા પ્રમાણેનુ સમજ લેવુ

પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોનુ અલ્પવહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી કમ પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય જીવો ઊર્ધ્વલોકમા છે. તેના કરતા ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે. ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક

ડહ્વાઃ, દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઋધ્વલોકે તત્પ્રતરવર્તિનો ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધુલોયતિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા' ઋધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ-'અહોલોયતિરિયલોષ અસંખિજ્જગુણા' અધો-લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, યુક્તેરુક્તત્વાત્; તેભ્યોઽપિ-'અહોલોષ સંખિજ્જગુણા' અધોલોકે-તત્પ્રતરવર્તિનો દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'તિરિય-લોષ સંખિજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા દ્વીન્દ્રિયા સંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અથ ત્રીન્દ્રિયાણામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-'સ્વેચ્છાશુઘાણં સન્વત્થોવા તેહં-દિયા ઉદ્ધુલોષ' ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, સર્વસ્તોકાસ્ત્રીન્દ્રિયાઃ ઋધ્વલોકે તત્પ્રતરવર્તિનો ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધુલોયતિરિયલોષ અસંખિજ્જગુણા' ઋધ્વ-લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-'તેલોક્કે અસંખિજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનસ્ત્રીન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'અહોલોય તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા' અધો-

ત્રયવર્તી અસંખ્યાતગુણા અધિકા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ભી અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક મે સંખ્યાતગુણા હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિકા હૈં । યહાં ભી સર્વત્ર પૂર્વ કથનાનુસાર હી કારણ સમજ્ઞ લેના ઑહિષ ।

ત્રીન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવ સે કમ ત્રીન્દ્રિય જીવ ઋધ્વલોક મે હૈં । ઋધ્વલોક કી અપેક્ષા ઋધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા અધિકા હૈં । ઋધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધોલોક

ના કરતા ત્રૈલોક્યવર્તિ જીવોં અસંખ્યાત ગણા વધારે છે તેના કરતાં પણ અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે અધોલોક તિર્યગ્લોક કરતા અધોલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે અધોલોક કરતા તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે અહીં યા પણ અધે જ પહેલા કહેલ કથન પ્રમાણે જ કારણ મમજી લેવું ત્રીન્દ્રિય જીવોંનુ અલ્પબહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર મીઠી ઓછા ત્રીન્દ્રિય જીવ ઉપલેક્ષિતમા છે. ઉપલેક્ષિત કરતા ઉધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. ઉધ્વલોક-તિર્યગ્લોક

લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનસ્ત્રીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તે; તેभ्यોऽपि 'अहोलोए संखिज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानाः त्रीन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-'तिरियलोए संखिज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना स्त्रीन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

અથાપર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિયાણામત્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાળ્ણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સન્વત્થોવા તેડંદિયા અપજ્જત્તયા’ ઉદુલોએ’ સર્વસ્તોક્તાઃ-સર્વેभ्यो-ऽल्पाः, ત્રીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ ऊर्ध्वलोके दर्तमाना भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘उदुल्लोय तिरियलोए असंखिज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रीन्द्रिया अपर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि-‘तेलोकके असंखिज्जगुणा’ त्रैलोक्ये -लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तकास्त्रीन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः; તેभ્યોऽपि ‘अहोलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा’ अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतर-द्वयवर्तिनोऽपर्याप्तकास्त्रीन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः; તેभ્યોऽपિ -अहोलोए संखिज्जगुणा’ अधोलोके वर्तमाना अपर्याप्तकास्त्रीन्द्रिया संख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘तिरियलोए संखिज्जगुणा’ तिर्यग्लोके वर्तमाना अपर्याप्तक ત્રીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

-તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈ । અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં કી અપેક્ષા અધોલોક મે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । હસ કા કારણ પૂર્વવત્ હી હૈ ।

અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિયોં કા અત્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સવ સે કમ અપર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય ऊर्ध्वलोक મે હૈ । ऊर्ध्वलोक કી અપેક્ષા ऊर्ध्वलोक-તિર્યગ્લોક મે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । ऊर्ध्वलोक-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા त्रैलोक्य મે અસંખ્યાતગુણા હૈ । त्रैलोक्य કી અપેક્ષા અધોલોક -તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈ । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા

કરતા ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાતગણા છે ત્રૈલોક્યના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણા છે, અધોલોકતિર્યગ્લોકનામના પ્રતરે કરતા અધોલોકમા સંખ્યાત-ગણા વધારે છે અધોલોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણા વધારે છે તેનું કારણ પહેલાના કથન પ્રમાણે જ છે તેમ સમજવું

અપર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિયોનુ અત્પ ગહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિય ઉર્ધ્વલોકમા છે ઉર્ધ્વલોક કરતા ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક કરતા ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાત ગણા છે, ત્રૈલોક્યના કરતા અધોલોક

અથ પર્યાપ્તકત્રીન્દ્રિયાણામલ્પબહુત્વમાહ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સન્વત્થોવા તેહિંદિયા પજ્જતયા ઉદ્ધુલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યો-ડ્લ્પાઃ, ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ-‘ઉદ્ધુલોય તિરિયલો’ અસંખ્યેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકા-સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ ‘તેલોકે અસંખિજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકત્રીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ ‘અહોલોયતિરિયલો’ અધોલોકતિર્યગ્-લોકે તત્પ્રતરવર્તિનઃ પર્યાપ્તકાસ્ત્રીન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ-‘અહોલો’ સંખિજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાસ્ત્રીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘તિરિયલો’ સંખિજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા-સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અધોલોક મે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્-લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં । કારણ પૂર્વવત્ જાનના યાહિયે ।

પર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિયોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સબ સે કમ પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક મે હૈં । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક મે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । કારણ પહેલે કહે અનુસાર જાનના યાહિયે ।

ચૌદ્વિન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર વિચાર કરને

તિર્યકલોકમા અમ જ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોક તિર્યગ્લોક કરતા અધો-લોકમા અસ જ્યાતગણા વધારે છે અધોલોક કરતા તિર્યકલોકમા સ જ્યાતગણા છે. તેનુ કારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવુ

પર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિયોંનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે મૌથી કમ પર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોકમા છે. ઊર્ધ્વ લોકના કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમા અમ જ્યાત ગણા વધારે છે ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકના કરતા ત્રૈલોક્યમા અસ જ્યાતગણા છે ત્રૈલોક્યના કરતા અધોલોક તિર્યકલોકમા અસ જ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોક-તિર્યક લોકના કરતા અધોલોકમા સ જ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોકના કરતા તિર્યકલોકમા સ જ્યાત ગણા વધારે છે તેનુ કારણ પહેલા કહેલ અનુસાર સમજી લેવુ

અથ ચતુરિન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સન્વત્થોવા ચરરિંદિયા જીવા ઉદ્ડુલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યો-જ્ઞાપાઃ, ચતુરિન્દ્રિયા જીવા ઋર્ધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યો-ડપિ ‘ઉદ્ડુલોયતિરિયલો’ અસંયિજ્જગુણા’ ઋર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન-શ્ચતુરિન્દ્રિયા અસંયયેયગુણા ભવન્તિ, યુસ્તેક્તતાત્, તેભ્યોડપિ ‘તેલોયકે અસં-લિજ્જગુણા’ ત્રેલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયા અસંયયેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-યુક્તેઃ તેભ્યોડપિ-‘અહોલોયતિરિયલો’ અસંયિજ્જગુણા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ અસંયયેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ ‘અહોલો’ સંલિજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાનાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ સંયયેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ ‘તિરિયલો’ સંયિજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાશ્ચતુરિ-ન્દ્રિયાઃ સંયયેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,

અધાપર્યાસચતુરિન્દ્રિયાણામલ્પવહુત્વમાદ-‘સેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સન્વત્થોવા ચરરિંદિયા જીવા અપજ્જત્થા ઉદ્ડુલો’ સર્વસ્તોકાઃ-પર સવ સે કમ ચૌદ્દિન્દ્રિય જીવ ઋર્ધ્વલોક મે હું । ઋર્ધ્વલોક-તિર્યગ્-લોક નામક પ્રતરોં મે અસંયયાતગુણા અધિક હું । ઋર્ધ્વલોક-તિર્યગ્-લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તીં અસંયયાતગુણા અધિક હું । ત્રિલોક-વર્તિયોં કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંયયાતગુણા અધિક હું । ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંયયાતગુણા અધિક હું ઔર અધો-લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મે સંયયાતગુણા અધિક હું ।

અપર્યાસક ચતુરિન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે કમ ચૌદ્દિન્દ્રિય અપર્યાસક જીવ ઋર્ધ્વલોક મે હું । ઋર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા ઋર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મે અસંયયાતગુણા અધિક હું ।

ચૌ ઇન્દ્રિય જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્ર અનુસાર વિચાર કરવાથી સૌથી જોછા ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવો ઈર્ધ્વલોકમાં છે ઈર્ધ્વલોક કરતા ઈર્ધ્વલોક-તિર્યકલોક નામના પ્રતરેમાં અસં-યયાતગણા વધારે છે ઈર્ધ્વલોક-તિર્યલોક કરતા ત્રેલોકમાં અસંયયાતગણા છે. ત્રિલોકવર્તિયો કરતા અધોલોક-તિર્યકલોકમાં અસંયયાતગણા વધારે છે. તેના કરતા અધોલોકમાં સંયયાતગણા વધારે છે, અને અધોલોક કરતા તિર્યકલોકમાં સંયયાતગણા વધારે છે,

અપર્યાસક ચતુરિન્દ્રિય જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી જોછા ચૌદ્દિન્દ્રિય અપર્યાસક જીવો ઈર્ધ્વલોકમાં છે ઈર્ધ્વલોક કરતા ઈર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમાં અસંયયાતગણા વધારે છે. ઈર્ધ્વ-

અથ પર્યાપ્તકત્રીન્દ્રિયાનામલ્પવહુત્વમાદ્ય-‘સ્વેચ્છાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-
ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સત્ત્વત્યોવા તેઈંદિયા પજ્જતયા ઉદ્ધુલોઈ’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યો-
ડ્લપાઃ, ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઋર્ધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ-‘ઉદ્ધુલોઈ
તિરિયલોઈ અસંસ્વેજ્જગુણા’ ઋર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકા-
સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ ‘તેલોકે અસંસ્વિજ્જ-
ગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકત્રીન્દ્રિયા અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ,
પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ ‘અતોલોઈતિરિયલોઈ અસંસ્વિજ્જગુણા’ અધોલોકતિર્યગ્-
લોકે તત્પ્રતરવર્તિનઃ પર્યાપ્તકાસ્ત્રીન્દ્રિયા અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ-
‘અતોલોઈ સંસ્વિજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાસ્ત્રીન્દ્રિયાઃ સંસ્વેયગુણા
ભવન્તિ, તેભ્યોડપિ ‘તિરિયલોઈ સંસ્વિજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકા
સ્ત્રીન્દ્રિયાઃ સંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અધોલોક મે સંસ્વ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્-
લોક મે સંસ્વ્યાતગુણા હૈં । કારણ પૂર્વવત્ જાનના ચાહિઈ ।

પર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિયોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સય સે કમ
પર્યાપ્ત ત્રીન્દ્રિય ઋર્ધ્વલોક મે હૈં । ઋર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા ઋર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોક મેં અસંસ્વ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઋર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી
અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મે અસંસ્વ્યાતગુણા હૈં । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધોલોક
-તિર્યગ્લોક મે અસંસ્વ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક
કી અપેક્ષા અધોલોક મે સંસ્વ્યાતગુણા અધિક હૈં । અધોલોક કી
અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મે સંસ્વ્યાતગુણા અધિક હૈં । કારણ પહેલે કહે
અનુસાર જાનના ચાહિઈ ।

ત્રૈન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર વિચાર કરને

તિર્યંલોકમા અસંસ્વ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોક તિર્યંલોક કરતા અધો-
લોકમા અસંસ્વ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોક કરતા તિર્યંલોકમા સંસ્વ્યાત ગણા
છે તેનુ કારણ પૂર્વવત્ સમજ લેવું

પર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિયોં અલ્પ વહુત્વ

ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે સૌથી કમ પર્યાપ્તક ત્રીન્દ્રિય ઉર્ધ્વલોકમા છે ઉર્ધ્વ
લોકના કરતા ઉર્ધ્વલોક-તિર્યંલોકમા અસંસ્વ્યાત ગણા વધારે છે ઉર્ધ્વલોક
તિર્યંલોકના કરતા ત્રૈલોક્યમા અસંસ્વ્યાત ગણા છે ત્રૈલોક્યના કરતા અધોલોક
તિર્યંલોકમા અસંસ્વ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોક-તિર્યં લોકના કરતા
અધોલોકમા સંસ્વ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોકના કરતા તિર્યંલોકમા સંસ્વ્યાત
ગણા વધારે છે, તેનુ કારણ પહેલા કહેલ અનુસાર સમજ લેવું

અથ ચતુરિન્દ્રિયાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સંત્તાણવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સન્વત્થોવા ચરુરિંદિયા જીવા ઉદ્ધુલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વભ્યો-ડ્લ્પાઃ, ચતુરિન્દ્રિયા જીવા ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યો-ડપિ ‘ઉદ્ધુલોયતિરિયલો’ અસંમિજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિન-શ્વતુરિન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, યુક્તેરુક્તતાત્, તેભ્યોડપિ ‘તેલોકે અસં-મિજ્જગુણા’ ત્રેલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનશ્વતુરિન્દ્રિયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત-યુક્તેઃ તેભ્યોડપિ-‘અહોલોયતિરિયલો’ અસંમિજ્જગુણા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનશ્વતુરિન્દ્રિયાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ. તેભ્યોડપિ ‘અહોલો’ સંમિજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાનાશ્વતુરિન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ ‘તિરિયલો’ સંમિજ્જગુણા’ તિર્થગ્લોકે વર્તમાનાશ્વતુરિ-ન્દ્રિયાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,

અથાપર્યાપ્તચતુરિન્દ્રિયાનામલ્પવહુત્વમાહ-‘સંત્તાણવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સન્વત્થોવા ચરુરિંદિયા જીવા અપજ્જતગા ઉદ્ધુલો’ સર્વસ્તોકાઃ-પર સવ સે કમ ચૌહિન્દ્રિય જીવ ઊર્ધ્વલોક મે હૈં । ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્-લોક નામક પ્રતરોં મે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્-લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ત્રિલોક-વર્તિયોં કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક ને અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ઓર અધો-લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

અપર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવ સે ચૌહિન્દ્રિય અપર્યાપ્તક જીવ ઊર્ધ્વલોક મે હૈં । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

ચૌ હિન્દ્રિય ભવેનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્ર અનુસાર વિચાર કરવાથી સૌથી ઓછા ચાર હિન્દ્રિયાના ભવે ઊર્ધ્વલોકમા છે ઊર્ધ્વલોક કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમા અસં-ખ્યાતગણા વધારે છે ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કરતા ત્રેલોકમા અસંખ્યાતગણા છે. ત્રિલોકવર્તિયો કરતા અધોલોક-તિર્યકલોકમા અસંખ્યાતગણા વધારે છે. તેના કરતા અધોલોકમા સંખ્યાતગણા વધારે છે, અને અધોલોક કરતા તિર્યકલોકમા સંખ્યાતગણા વધારે છે,

અપર્યાપ્ત ચતુરિન્દ્રિય ભવેનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા ચૌહિન્દ્રિય અપર્યાપ્તક ભવે ઊર્ધ્વલોકમા છે ઊર્ધ્વલોક કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમા અસંખ્યાતગણા વધારે છે ઊર્ધ્વ-

सर्वेभ्योऽल्पाः चतुरिन्द्रिया जीवाः अपर्याप्तका ऊर्ध्वलोके वर्तमाना भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘उडूलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्-लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्त-युक्तेः तेभ्योपि—‘तेलोक्के असंखिज्जगुणा’ त्रैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनश्चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तका असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘अडोलोयतिरिय-लोए असंखिज्जगुणा’ अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रिया अपर्या-प्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘अडोलोए संखिज्जगुणा’ अधोलोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योपि ‘तिरियलोए संखेज्जगुणा’ तिर्यग्लोके वर्तमानाश्चतुरिन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः

अथ पर्याप्तक चतुरिन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति—‘खेत्ताणुवाएणं’ क्षेत्रा-नुपातेन—क्षेत्रानुसारेण ‘सन्वत्थोवा चउरिदिया जीवा पज्जत्ताग उडूलोए’ सर्व-स्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाश्चतुरिन्द्रिया जीवाः पर्याप्तका ऊर्ध्वलोके वर्तमाना भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘उडूलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्य-ग्लोके—तत्प्रतरद्वयवर्तिनश्चतुरिन्द्रियाः पर्याप्तकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्त-युक्तेः, तेभ्योऽपि ‘तेलोक्के असंखिज्जगुणा’ त्रैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनश्चतुरिन्द्रियाः

ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्ग्लोक की अपेक्षा त्रैलोक्य मे असंख्यातगुणा अधिक हैं। त्रैलोक्य की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्ग्लोक मे असंख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक मे संख्यातगुणा अधिक हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्ग्लोक मे संख्यातगुणा अधिक हैं।

पर्याप्त चौइन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम पर्याप्त चौइन्द्रिय जीव ऊर्ध्वलोक में हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्ग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्ग्लोक

लोक-तिर्यग्ग्लोक करता त्रैलोक्यमा असंख्यातगुणा वधारे छे त्रैलोक्यना करता अधोलोक-तिर्यग्ग्लोकमा असंख्यातगुणा वधारे छे तेना करता अधोलोकमा संख्यातगुणा वधारे छे अधोलोकना करता तिर्यग्ग्लोकमा संख्यातगुणा वधारे छे

पर्याप्त चार धन्द्रियवाणा एवेनु अल्प बहुत्व

क्षेत्रना अनुसार सौथी ओछा पर्याप्त चार धन्द्रियवाणा एवेनु ऊर्ध्वलोकमा छे ऊर्ध्वलोक करता ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्ग्लोकमा असंख्यात गणुा छे. ऊर्ध्वलोक तिर्यग्ग्लोकना करता त्रैलोक्यमा असंख्यातगुणा छे त्रैलोक्यना करता अधोलोक तिर्यग्ग्लोकमा असंख्यात गणुा छे अधोलोकतिर्यग्ग्लोक करता तिर्यग्ग्लोकमा

પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા મનન્તિ, પ્રાગુક્તયુગ્મતઃ, તેભ્યોઽપિ 'અધોલોયતિરિય-
લોષ અસંસિજ્જગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યા-
પ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા મનન્તિ, યુગ્મતેરુક્તત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-'અહોલોષ સંસેજ્જ-
ગુણા' અધોલોકે વર્તમાનાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા મનન્તિ, તેભ્યો-
ઽપિ-'તિરિયલોષ સંસિજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ
સંખ્યેયગુણા મનન્તિ, પ્રાગુક્તયુગ્મતઃ ॥સૂ૦ ૩૩॥

પંચેન્દ્રિયાલ્પવદુત્ત વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—સ્વેત્તાણુવાણાં સઢ્વત્થોવા પંચિંદિયા તેલ્લોકે ઉઢ્ઢ-
લોયતિરિયલોષ સંસિજ્જગુણા, અહોલોયતિરિયલોષ સંસિજ્જ-
ગુણા, અહોલોષ સંસિજ્જગુણા, તિરિયલોષ અસંસેજ્જગુણા ।
સ્વેત્તાણુવાણાં સઢ્વત્થોવા । પંચિંદિયા અપજ્જત્તયા તેલોકકે,
ઉઢ્ઢલોયતિરિયલોષ સંસેજ્જગુણા, અહોલોયતિરિયલોષ સંસેજ્જ-
ગુણા, ઉઢ્ઢલોષ સંસિજ્જગુણા, અહોલોષ સંસિજ્જગુણા, તિરિય-
લોષ અસંસેજ્જગુણા, સ્વેત્તાણુવાણાં સઢ્વત્થોવા પંચિંદિયા પજ્જત્તા
ઉઢ્ઢલોષ, ઉઢ્ઢલોયતિરિયલોષ અસંસેજ્જગુણા, તેલોકકે સંસિ-
જ્જગુણા, અહોલોયતિરિયલોષ સંસિજ્જગુણા, અહોલોષ સંસે-
જ્જગુણા, તિરિયલોષ અસંસિજ્જગુણા ॥સૂ૦ ૩૪॥

છાયા—ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પંચેન્દ્રિયાસ્તેલોકયે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે
સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યેયગુણાઃ,

કી અપેક્ષા ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ત્રૈલોક્ય કી અપેક્ષા અધો-
લોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી
અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । इन सब की न्यूनाधि-
कता का कारण पूर्ववत् ही समग्र लेना चाहिए ॥ ३३॥

પંચેન્દ્રિયોં કા અલ્પવદુત્ત

ગાંધાર્થ—(સ્વેત્તાણુવાણાં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સઢ્વત્થોવા પંચિં-

સ પયાત ગણા વધારે છે આ ગધાના ન્યૂનાધિક પણાનુ કારણ પહેલા કહેવામા
આવી ગયેલ છે એ જ પ્રમાણનુ સમજ લેવુ . ॥ સૂ. ૩૩ ॥

પંચેન્દ્રિયોં અલ્પ વદુત્ત

શબ્દાર્થ—(સ્વેત્તાણુવાણ) ક્ષેત્રના પ્રમાણે (સઢ્વત્થોવા પંચિંદિયા તેલોકકે)

અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાસ્ત્રૈલોક્યે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોક તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોક દિયા તેલોકકે) સઘ સે કમ પંચેન્દ્રિય ત્રિલોક સ્પર્શી હૈં (ઉદ્ધલોય-તિરિયલોય સંલિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મે સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોયતિરિયલોય સંલિજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાત ગુણા હૈં (ઉદ્ધલોય સંલેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોય સંલેજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (તિરિયલોય અસંલેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(સ્થેતાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સઘ્વત્થોવા પંચિદિયા અપજ્જ-ત્તયા તિલોકકે) સઘ સે કમ અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ત્રિલોકસ્પર્શી હૈં (ઉદ્ધલોયતિરિયલોય સંલેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાત ગુણા હૈં (અહોલોયતિરિયલોય સંલેજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોય સંલિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોય સંલિજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (તિરિય-લોય અસંલેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(સ્થેતાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સઘ્વત્થોવા પંચિદિયા પજ્જત્તા ઉદ્ધલોય) સઘ સે કમ પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક મે હૈં (ઉદ્ધલોયતિરિ-

સૌધી ઓછા પચેન્દ્રિયો ત્રિલોક સ્પર્શી છે. (ઉદ્ધલોયતિરિયલોય સંલિજ્જ ગુણા) ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમા સંખ્યાત ગણા છે. (અહોલોયતિરિયલોય સંલિ-જ્જગુણા) અધોલોક તિર્યકલોકમા સંખ્યાત ગણા છે. (ઉદ્ધલોય સંલિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોકમા સંખ્યાત ગણા છે. (અહોલોય સંલિજ્જગુણા) અધોલોકમા સંખ્યાત ગણા છે, (તિરિયલોય અસંલિજ્જગુણા) તિર્યકલોકમા અસંખ્યાત ગણા છે

(સ્થેતાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સઘ્વત્થોવા પંચિદિયા અપજ્જત્તયા તેલોકકે) સૌધી ઓછા અપર્યાપ્ત પચેન્દ્રિય ત્રિલોક સ્પર્શી છે. (ઉદ્ધલોયતિરિયલોય સંલિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમા સંખ્યાતગણા છે. (અહોલોય તિરિયલોય સંલિજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યકલોકમા સંખ્યાતગણા છે. (ઉદ્ધલોય સંલિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોકમા સંખ્યાતગણા છે. (અહોલોય સંલિજ્જગુણા) અધોલોકમા સંખ્યાત-ગણા છે. (તિરિયલોય અસંલિજ્જગુણા) તિર્યકલોકમા અસંખ્યાતગણા છે

(સ્થેતાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સઘ્વત્થોવા પંચિદિયા પજ્જત્તા ઉદ્ધલોય) સૌધી ઓછા પર્યાપ્ત પચેન્દ્રિય ઉર્ધ્વલોકમા છે. (ઉદ્ધલોયતિરિયલોય અસંલેજ-

તિર્યગ્લોકે સંસ્થેયગુણાઃ, અધોલોકે સંસ્થેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંસ્થેયગુણાઃ ॥

ટીકા—અથ પચ્ચેન્દ્રિયાણામલ્પવદુત્તમાહ—‘સ્વેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપ્યમાણાઃ ‘સન્વત્થોવા પંચિદિયા તેલોક્કે’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વે-મ્યોલ્પાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાસ્ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયવર્તિનો ભવન્તિ, અધોલોકાદુર્ધ્વલોકે, ઊર્ધ્વલોકાદ્વાઽધોલોકે અન્યકાયાનાં પચ્ચેન્દ્રિયાયુરનુભવતામ્ ઈલિકાગત્યા સમુત્પદમાનાનાં, પચ્ચેન્દ્રિયાણાઞ્ચોર્ધ્વલોકાદધોલોકે, અધોલોકાદુર્ધ્વલોકે વા પચ્ચેન્દ્રિયત્વેન અન્યકાયત્વેન વા સમુત્પત્તિદર્શનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેન સમવહતાનાં સમુદ્ઘાતવશાઞ્ચોત્પત્તિદેશં યાવત્ પ્રક્ષિપ્તાત્મપ્રદેશદણ્ડાનાં પચ્ચેન્દ્રિયાયુઃ પ્રતિસંવે-

યલોષ અસંસ્થેજ્ઞગુણા) ઊર્ધ્વલોક—તિર્યગ્લોક મે અસંસ્થયાતગુણા હૈં । (તેલોક્કે સંસ્થેજ્ઞગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં સંસ્થયાતગુણા હૈં (અહોલોયતિરિયલોષ સંસ્થિજ્ઞગુણા) અધોલોક—તિર્યગ્લોક મેં સંસ્થયાતગુણા હૈં (અહોલોષ સંસ્થેજ્ઞગુણા) અધોલોક મેં સંસ્થયાતગુણા હૈં (તિરિયલોષ અસંસ્થિજ્ઞગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંસ્થયાતગુણા હૈં ।

અવ પંચેન્દ્રિય જીવોં કા અલ્પવદુત્તવ કહતે હૈં—

ટીકાર્થ—ક્ષેત્ર કે અનુસાર પ્રરૂપણાં કી જાય તો સઘ સે કમ પંચેન્દ્રિય જીવ ત્રિલોકસ્પર્શીં હૈં, ક્યોંકિ વહી જીવ તીનોં લોકોં કો સ્પર્શ કરતે હૈં જો ઊર્ધ્વલોક સે અધોલોક મેં યા અધોલોક સે ઊર્ધ્વલોક મેં ઉત્પન્ન હો રહે હોં, પંચેન્દ્રિય કી આયુ કા અનુભવ કર રહે હોં ઔર ઈલિકાગતિ સે ઉત્પન્ન હો રહે હોં, અથવા જો પંચેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક સે અધોલોક મેં યા અધોલોક સે ઊર્ધ્વલોક મેં પંચેન્દ્રિય રૂપ સે યા અન્ય રૂપ સે ઉત્પન્ન હોતે હુઅ મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કર રહે હોં ઔર અપને ઉત્પત્તિદેશ પર્યન્ત જિન્હોંને આત્મપ્રદેશોં કો ફેલાયા હો

ગુણા) ઉર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમા અસંસ્થયાતગણા છે. (તેલોક્કે સંસ્થેજ્ઞગુણા) ત્રૈલોક્યમા સંસ્થયાતગણા છે (અહોલોયતિરિયલોષ સંસ્થેજ્ઞગુણા) અધોલોક—તિર્યકલોકમા સંસ્થયાતગણા છે (અહોલોષ સંસ્થેજ્ઞગુણા) અધોલોકમા સંસ્થયાતગણા છે (તિરિયલોષ અસંસ્થિજ્ઞગુણા) તિર્યકલોકમા અમંસ્થયાતગણા છે

ટીકાર્થ—હવે સૂત્રકાર પચ્ચેન્દ્રિય જીવોનાં અલ્પવદુત્તવનું કથન કરે છે.

ક્ષેત્ર અનુસાર પ્રરૂપણા કરવામા આવે તો સૌથી ઓછા પચ્ચેન્દ્રિય જીવો ત્રિલોક સ્પર્શીં છે કેમકે એ જ જીવો ત્રણે લોકોના સ્પર્શ કરે છે કે જો ઉર્ધ્વલોકથી અધોલોકમા અથવા અધોલોકથી ઉર્ધ્વલોકમા ઉત્પન્ન થતા હોય, પચ્ચેન્દ્રિયોના આયુધ્યનો અનુભવ કરી રહેલ હોય અને ધલિકા ગતિથી ઉત્પન્ન

દયમાનાનાં ત્રિલોક્યસંસ્પર્શનાત્ તેપામલ્પત્વાચ્ચ સર્વસ્તોઋત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ-
 'ઉદ્ઘોલોયતિરિયલોએ સંસ્થેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે તિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પચ્ચે-
 ન્દ્રિયાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તેવાં પ્રચુરતરાણામુપપાતેન સમુદ્ઘાતેન વા પ્રાગુક્ત
 પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ 'અદ્ધોલોયતિરિયલોએ સંસ્થેજ્જગુણા' અધો-
 લોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શિનઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ તેપામ્
 અતિપ્રચુરતમાનામુપપાતસમુદ્ઘાતાભ્યાં તત્પ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્સંસ્થેયગુણત્વં ભવતિ
 તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ઘોલોએ સંસ્થેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ સંસ્થેય-
 ગુણા ભવન્તિ, તત્ત્ર વૈમાનિકદેવાનાં પચ્ચેન્દ્રિયાણાં સદ્ભાવાત્ સંસ્થેયગુણત્વં
 ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-'અદ્ધોલોએ સંસ્થેજ્જગુણા' અધોલોકે વર્તમાનાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ
 સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તત્ત્ર વૈમાનિકદેવાપેક્ષયા સંસ્થેયગુણાનાં નૈરચિક્ષાણાં સદ્ભા-
 વાઁ પચ્ચેન્દ્રિયાયુ કા વેદન કર રહે હો, એસે જીવ અલ્પ હોતે હૈ, અત-
 ઇવ ઉન્હેં સચ સે કમ કહા ગયા હૈ ।

ત્રિલોકસ્પર્શી પંચેન્દ્રિય જીવોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક
 નામક દો પ્રતરોં મેં રહને વાલે પંચેન્દ્રિય સંસ્થાતગુણા અધિક હૈ, ક્યોંકિ ઉપપાત યા સમુદ્ઘાત કે દ્વારા ઇન પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરને વાલે
 અપેક્ષાકૃત અધિક હોતે હૈ । ઇન કી અપેક્ષા બી અધોલોક-તિર્યગ્લોક
 નામક દો પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરને વાલે પંચેન્દ્રિય સંસ્થાતગુણા અધિક
 હૈ, ક્યોંકિ ઉપપાત એવં સમુદ્ઘાત કે દ્વારા ઇન પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરને
 વાલે જીવ બહુત અધિક હોતે હૈ । ઇન કી અપેક્ષા બી ઊર્ધ્વલોક મેં
 સંસ્થાતગુણા અધિક હૈ, ક્યોંકિ વહાં પંચેન્દ્રિય વૈમાનિક દેવોં કા
 સદ્ભાવ હૈ । ઇન કી અપેક્ષા બી અધોલોક મેં સંસ્થાતગુણા અધિક

થતા હોય, અથવા જે પચ્ચેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોકમાથા અધોલોકમા અથવા અધો-
 લોકમાથા ઊર્ધ્વલોકમા પચ્ચેન્દ્રિય પશુમાથા અથવા અન્ય રૂપે ઉત્પન્ન થતા થકા
 મારણુન્તિક સમુદ્ઘાત કરી રહેલ હોય અને પોતાના ઉત્પત્તિદેશ પર્યન્ત જેઓએ
 આત્મપ્રદેશોને દેશાવેલ હોય અને પચ્ચેન્દ્રિયના આયુષ્યનુ વેદન કરી રહેલ હોય
 એવા જીવો અલ્પ હોય છે તેથીજ તેમને સૌથી કમ કહેવામા આવેલ છે

ત્રિલોક સ્પર્શી પચ્ચેન્દ્રિય જીવો કરતા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના જે
 પ્રતરોમા રહેવાવાળા પચ્ચેન્દ્રિય સંસ્થાત ગણા અધિક છે કેમકે ઉપપાત અને
 સમુદ્ઘાત દ્વારા આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા અપેક્ષાકૃત અધિક હોય
 છે તેના કરતા પશુ અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના જે પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવા
 વાળા પચ્ચેન્દ્રિયો સંસ્થાત ગણા વધારે છે કેમકે ઉપપાત અને સમુદ્ઘાત દ્વારા
 આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરવાવાળા જીવો ઘણા વધારે હોય છે તેના કરતા પશુ
 ઊર્ધ્વલોકમા સંસ્થાત ગણા વધારે છે કેમકે ત્યાં પચ્ચેન્દ્રિય વૈમાનિક દેવોનો

वात्, तेभ्योऽपि—तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पञ्चेन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति संमूर्च्छिमजलचरखेचरादीनां व्यन्तरज्योतिष्काणां संमूर्च्छिममनुष्याणाञ्च पञ्चेन्द्रियाणां तत्र सद्भावेनासंख्येयगुणत्वं भवति,

अथापर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाणामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति—'खेत्ताणुवापणं' क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रानुसारेण 'संवत्थोवा पंचिदिया अपज्जत्तया तेलोक्के' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, पञ्चेन्द्रियाः अपर्याप्तकाः त्रैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'उड्डुलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके—तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पञ्चेन्द्रिया अपर्याप्तकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अधोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा' अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽपर्याप्तकाः पञ्चेन्द्रियाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः,

हैं, क्योंकि अधोलोक में वैमानिकों की अपेक्षा संख्यातगुणा अधिक नारक विद्यमान हैं। अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में वर्तमान पंचेन्द्रिय असंख्यातगुणा हैं, क्यों कि तिर्यग्लोक में जलचर, खेचर, भूचर, व्यन्तर, ज्योतिष्क तथा संमूर्च्छिम मनुष्य आदि पंचेन्द्रिय जीव बहुत बड़ी संख्या में हैं।

अपर्याप्तक पंचेन्द्रिय जीवों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम पंचेन्द्रिय अपर्याप्त त्रिलोकस्पर्शी है, इस विषय में युक्ति पूर्ववत् ही समझना चाहिए। त्रिलोकस्पर्शी पंचेन्द्रियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा अधिक हैं। उनकी अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा अधिक है। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यात-

सद्रूपाव रहे છે તેના કરતા પણ અધોલોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે કેમકે અધોલોકમા વૈમાનિકોના કરતા સંખ્યાત ગણા વધારે નારકો વિદ્યમાન છે અધોલોક કરતા તિર્યકલોકમા રહેવાવાળા પંચેન્દ્રિયો અસંખ્યાત ગણા છે કેમકે તિર્યકલોકમા જલચર-ખેચર-ભૂચર-વ્યન્તર-જ્યોતિષ્ક તથા સંમૂર્છિમ મનુષ્ય વિગેરે પંચેન્દ્રિય જીવો ઘણી મોટી સંખ્યામા છે.

અપર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય જીવોનુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત ત્રિલોક સ્પર્શી છે આ સંબંધની યુક્તિ પહેલા જે પ્રમાણે કહેવામા આવેલ છે તેજ પ્રમાણે સમજવી ત્રિલોકસ્પર્શી પંચેન્દ્રિયોના કરતા ઉર્ધ્વલોક-તિર્યકલોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે તેના કરતા અધોલોક-તિર્યકલોકમા સંખ્યાતગણા વધારે છે, તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે, ઉર્ધ્વલોક કરતા અધોલોકમા

તેભ્યોઽપિ-‘ઉઢ્ઢુલોઽ સંસ્થિજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોપિ ‘અઢ્ઢોલોઽ સંસ્થેજ્જગુણા’ અધોલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકપચ્ચેન્દ્રિયાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ યુક્તેસ્તત્ત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલોઽ અસંસ્થિજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પચ્ચેન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ ।

અથ પર્યાપ્તકપચ્ચેન્દ્રિયાનામલ્પવહુત્વમાહ-‘સ્થેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન -ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રસ્થપ્યમાણાઃ ‘સવ્વત્થોવા પંચિદિયા પજ્જત્તા ઉઢ્ઢુલોઽ’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ પ્રાયો વૈમાનિકાનામેવ સદ્ભાવાત્ તેભ્યોઽપિ-‘ઉઢ્ઢુલોયતિરિયલોઽ અસંસ્થેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકપચ્ચેન્દ્રિયાઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયસમીપવર્તિ જ્યોતિષ્કાસ્તદધિષ્ઠિત ક્ષેત્રવર્તિવાનવ્યન્તરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચ્ચો વૈમાનિકવાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવિધાધરચારણશ્રુતિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચ્ચોર્ધ્વલોકે તિર્યગ્લોકે ચ ગમનાગમને કુર્વન્તઃ ઊર્ધ્વલોક-

ગુણા અધિકા હૈં ઔર અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મૈં અસંસ્થ્યાતગુણા અધિકા હૈં । ઇસ અલ્પવહુત્વ મૈં પૂર્વવત્ હી કારણ સમઙ્ગ લેના ઑાહિય ।

પર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિયોં કા અલ્પવહુત્વ-સચ સે કમ પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોક મૈં હૈં, ક્યોંકિ વહાં પ્રાયઃ સિર્ફ વૈમાનિક દેવ હી રહતે હૈં । ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મૈં અસંસ્થ્યાતગુણા અધિકા હૈં । ડનકી અપેક્ષા ત્રિલોકસ્પર્શી પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય સંસ્થ્યાતગુણા અધિકા હૈં । ક્યોંકિ જય અધોલોક મૈં સ્થિત અવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિક યા વિધાધર વૈક્રિય સમુદ્ધા કરતે હૈં ઔર તથા-વિધ વિશિષ્ઠ પ્રયત્ન કે ડારા ઊર્ધ્વલોક મૈં અપને આત્મપ્રદેશોં કો ફૈલાતે હૈ, તથ વે તીનોં લોકોં કા સ્પર્શ કરતે હૈં । ઇસ કારણ ડન્હેં

સ જ્યાત ગણા વધારે છે, અને અધોલોકના કરતા તિર્યકલોકમા અસ જ્યાત ગણા વધારે છે આ અર્થ બહુત્વમા તેનુ કારણ પહેલા કહ્યા અનુસાર જ છે

પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિય અલ્પ બહુત્વ

સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિય ઊર્ધ્વલોકમા છે. કેમકે ત્યા પ્રાયઃ વૈમાનિક દેવોજ રહે છે તેના કરતા ઊર્ધ્વલોક તિર્યકલોકમા અસ જ્યાત ગણા વધારે છે તેના કરતા ત્રિલોક સ્પર્શી પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિય સ જ્યાત ગણા વધારે છે કેમકે અધોલોકમા રહેવાવાળા અવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિક અથવા વિધાધર જ્યારે વૈક્રિય સમુદ્ધાત કરે છે અને તેવા પ્રદર્શના વિશેષ પ્રયત્ન દ્વારા ઊર્ધ્વલોકમા પોતાના આત્મ પ્રદેશને ફેલાવે છે. ત્યારે તેઓ ત્રણેલોકનો સ્પર્શ

તિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયં સંસ્પૃશન્તિ, તેષ્ઠોડપિ 'તેલોકે સંતિજ્ઞગુણા' ટ્રેન્દોચ્ચે-
લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તરૂપચ્ચેન્દ્રિયાઃ સંસ્પૃશ્યગુણા ભવન્તિ, ભવનપતિ નાનવ્યન્તર-
જ્યોતિષ્ઠૈર્માનિકાનાં વિદ્યાધરાણા વાડ્વલોકસ્થાનામ્ વૈક્રિયસમુદ્ધાતસમવ-
હતાનાં તથાવિધા પ્રયત્નવિશેષવજાત્ ઋર્ધ્વલોકે પ્રક્ષિન્તાત્મપ્રદેશદણ્ડાના લોકત્રય-
સંસ્પર્શનાત્ સંસ્પૃશ્યગુણત્વં તેષામુપપદ્યતે, તેષ્ઠોડપિ-અધોલોચતિરિયલોણ
સંસ્પૃશ્યગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તરૂપચ્ચેન્દ્રિયાઃ સંસ્પૃ-
શ્યગુણા ભવન્તિ તત્ર વહુનાં વાનવ્યન્તરાણા રસ્યાનપ્રત્યાસપ્રતયા તિર્યગ્લોકે
ઋર્ધ્વલોકે વા ભવનપતીનામ્ અધોલૌકિકગ્રામેષુ ભગવતાં સમવસરણાદો અધો-
લોકે ક્રીડાર્થં ચ ગમનાગમનરૂપેણ, સમુદ્રેષુ કેવાદિત્તચ્ચેન્દ્રિયતિરિચાં સ્વસ્થાન
પ્રત્યાસન્નતયા કેવાચ્ચિત્ તદ્વિષ્ટિતક્ષેત્રાશ્રિતત્વેન ઉપર્યુક્તપ્રતરદ્વયસંસ્પર્શનાત્
સંસ્પૃશ્યગુણા કહા ગયા હૈ । ત્રિલોકસ્પર્શી પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિયો કી અપેક્ષા
અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં સંસ્પૃશ્યગુણા અધિક હૈ, કયોં-
કિ ચે પ્રતર વાન-વ્યન્તર દેવોં કે સ્વસ્થાન સે સમીપ વર્તી હૈ, અતઃવ
જવ વે તિર્યગ્લોક યા ઋર્ધ્વલોક મેં જાતે હે તો ઇન પ્રતરોં કા સ્પર્શ
કરતે હૈ । ભવનપતિ દેવ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં તોર્થકર કે સમવસ-
રણ આદિ મેં યા ક્રીડા કે લિણ જવ આતે જાતે હૈ તો વે મી ઇન
પ્રતરોં કા સ્પર્શ કરતે હૈ । સમુદ્રવર્તી કિન્હી-કિન્હી પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં
કે સ્વસ્થાન સે સન્નિકટ હોને કે કારણ ઓર કિન્હી-કિન્હી કે વહીં
રહને કે કારણ ઉક્ત ડોનોં પ્રતરોં કો સ્પર્શ હોતા હૈ, અતઃવ ઇન્હે
સંસ્પૃશ્યગુણા કહા હૈ ।

કરે છે તેથી તેઓને સંસ્પૃશ્ય ગણા કહેવામા આવેલ છે ત્રિલોક સ્પર્શી
પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિયોના કરતા અધોલોક-તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમા સંસ્પૃશ્ય
ગણા કહેવામા આવેલ છે ત્રિલોકસ્પર્શી પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિયોના કરતાં અધોલોક
તિર્યકલોક નામના પ્રતરોમા સંસ્પૃશ્ય ગણા વધારે છે કેમકે પ્રતરમા વાન-
વ્યન્તર દેવો સ્વસ્થાનથી સમીપમા છે તેથીજ બ્યારે તેઓ તિર્યકલોક અથવા
ઋર્ધ્વલોકમા જાય છે ત્યારે તેઓ આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે ભવનપતિ દેવો
અધોલોકવર્તિ ગામોમા તીર્થ કરના સમવસરણ વિશેરમા અથવા ક્રીડા કરવા
માટે જાય છે, અને આવે છે. ત્યારે તેઓ પણ આ પ્રતરોનો સ્પર્શ કરે છે.
સમુદ્રવર્તિ કોઈ કોઈ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોના સ્વસ્થાન સમીપમા હોવાથી ઉક્ત
એ બન્ને પ્રતરોનો સ્પર્શ થાય છે તેથીજ તેને સંસ્પૃશ્ય ગણા કહેલ છે.
અધોલોક તિર્યકલોકના કરતા અધોલોકમા પર્યાપ્ત પચ્ચેન્દ્રિય હોવો સંસ્પૃશ્ય
ગણા છે કેમકે-અધોલોકમા નારકો અને ભવનપતિ નિવાસ કરે છે અધોલોક

સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેभ्योऽपि 'अहोलोए संखेज्जगुणा' अधोलोके वर्तमानाः पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियजीवाः संख्येयगुणा भवन्ति तत्र नैरयिकाणां भवनपतीनां चावस्थानात् तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तकपञ्चेन्द्रियाः असंख्येयगुणा भवन्ति तत्र पञ्चेन्द्रियतिर्यग्मनुष्यव्यन्तर ज्योतिष्काणामवस्थानादित्याशयः ॥सू० ३४॥

પૃથિવીકાયિકાઘરૂપબહુત્વવક્તવ્યતા

મૂલમ્—खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया उड्डलोय-तिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुढविकाइया पज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा आउकाइया, उड्डलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए,

अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक में पर्याप्त पंचेन्द्रिय जीव संख्यातगुणा हैं, क्योंकि अधोलोक में नारक और भवनपति निवास करते हैं । अधोलोक की अपेक्षा भी मध्यलोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि मध्यलोक में पंचेन्द्रिय तिर्यच, मनुष्य, व्यन्तर और ज्योतिष्क देव निवास करते हैं ॥३४॥

કરતા પણ મધ્યલોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે કેમકે મધ્યલોકમા પંચેન્દ્રિય, તિર્યચ, મનુષ્ય-વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક દેવ નિવાસ કરે છે. ૧સૂ ૩૪

अहोलयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा,
तेलोकके असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए
विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा आउकाइया पज्जत्तया
उड्डलोयतिरियलोए, अहोलयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरि-
यलोए असंखेज्जगुणा, तेलोकके असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असं-
खेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा
तेउकाइया उड्डलोयतिरियलोए अहोलयतिरियलोए विसेसा-
हिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोकके असंखेज्जगुणा, अहो-
लोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा तेउकाइया अप-
ज्जत्तया उड्डतिरियलोए, अहोलयतिरियलोए विसेसाहिया,
तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोकके असंखेज्जगुणा, उड्डलोए
असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्व-
त्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए, अहोलय-
तिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोकके
असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया,
खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वाउकाइया उड्डलोयतिरियलोए,
अहोलयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा,
तेलोकके असंखेज्जगुणा उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए
विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तया
उड्डलोयतिरियलोए, अहोलयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरिय-
लोए संखेज्जगुणा, तेलोकके असंखेज्जगुणा, उड्डलोए असंखेज्ज-
गुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा वाउ-
काइया पज्जत्तया उड्डलोयतिरियलोए अहोलोयतिरियलोए
विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोकके असंखेज्जगुणा,
उड्डलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया । खेत्ताणुवा-

एणं सञ्चत्थोवा वणस्सइकाइया उड्डूलोयतिरियलोए, अहोलोय-
तिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के
असंखेज्जगुणा, उड्डूलोए असंखेज्जगुणा, अहोलोए विसेसाहिया,
खेत्ताणुवाएणं सञ्चत्थोवा वणस्सइकाइया अपज्जत्तया उड्डूलोय-
तिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया, तिरियलोए
असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्जगुणा, उड्डूलोए असंखेज्ज-
गुणा, अहोलोए विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सञ्चत्थोवा वण-
स्सइकाइया पज्जत्तया उड्डूलोयतिरियलोए, अहोलोयतिरियलोए
विसेसाहिया, तिरियलोए असंखेज्जगुणा, तेलोक्के असंखेज्ज-
गुणा, अहोलोए विसेसाहिया ॥सू० ३५॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके,
अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये अ-
संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन

પૃથ્વીકાયિક આદિ કા અલ્પબહુત્વ

શબ્દાર્થ—(લિત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા પુદવિકા-
કાઈયા ઉડ્ડુલોયતિરિયલોએ) સઘ સે કમ પૃથ્વીકાયિક ઉર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્ય-
ગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં
અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા
હૈં (ઉડ્ડુલોએ અસંખેજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોએ
વિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

પૃથ્વીકાયિક વિગેરેનુ અલ્પ બહુત્વ

શબ્દાર્થ—(લિત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર અનુસાર (સન્વત્થોવા પુદવિકાઈયા ઉડ્ડુલોય
તિરિયલોએ) સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે. (અહોલોય
તિરિયલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે, (તિરિયલોએ
અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે, (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા)
ત્રૈલોક્યમા અસંખ્યાત ગણા છે (ઉડ્ડુલોએ અસંખેજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોકમા અસં-
ખ્યાત ગણા છે. (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે.

सर्वस्तोकाः पृथिवीकायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोक-
तिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः,
ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः
पृथिवीकायिका पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषा-
धिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असं-
ख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः अपर्याप्तकाः
ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः तिर्यग्लोके असंख्येय-
गुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेष-

(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्र के अनुसार (सन्वत्थोवा पुढविकाइया अप-
ज्जत्तया उड्डल्लोयतिरियलोए) सब से कम पृथ्वीकायिक अपर्याप्त
ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोल्लोयतिरियलोए विसेसाहिया)
अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा)
तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेल्लोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य
में असंख्यातगुणा हैं (उड्डल्लोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यात-
गुणा हैं (अहोल्लोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं ।

(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्र के अनुसार (सन्वत्थोवा पुढविकाइया पज्ज-
त्तया) सब से कम पृथ्वीकायिक पर्याप्त (उड्डल्लोयतिरियलोए) उर्ध्व-
लोक-तिर्यग्लोक में है (अहोल्लोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-
तिर्यग्लोक में विशेषाधिक है (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्य-
ग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेल्लोक्के असंखिज्जगुणा) त्रैलोक्य में

(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्रना अनुसार (सन्वत्थोवा पुढविकाइया अपज्जत्तया
उड्डल्लोयतिरियलोए) सौथी ओछा पृथ्वीकायिक अपर्याप्त उर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक
मा छे (अहोल्लोय-तिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोकमा विशेषाधिक
छे, (तिरियलोए असंखिज्ज गुणा) तिर्यग्लोकमा असंख्यात गणुा छे (तेल्लोक्के
असंखिज्ज गुणा) त्रैलोक्यमा असंख्यात गणुा छे (उड्डल्लोए असंखिज्ज गुणा)
उर्ध्वलोकमा असंख्यात गणुा छे (अहोल्लोए विसेसाहिया) अधोलोकमा विशेषाधिक छे

(खेत्ताणुवाणं) क्षेत्रना कथन प्रमाणे (सन्वत्थोवा पुढविकाइया पज्जत्तया
उड्डल्लोयतिरियलोए) सौथी ओछा पृथ्वीकायिक पर्याप्त उर्ध्वलोक तिर्यग्लोकमा
छे (अहोल्लोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक तिर्यग्लोकमा विशेषाधिक छे
(तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोकमा असंख्यातगणुा छे (तेल्लोक्के असं-
खिज्जगुणा) त्रैलोक्यमा असंख्यातगणुा छे (उड्डल्लोए असंखिज्जगुणा) उर्ध्व-

પાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ અપ્કાયિકા અપર્યાપ્તકા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ અપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોષ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક મે વિશેષાધિક હૈં ।

(લેક્ષાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા આઝકાહ્યા ઉદ્ધલોયતિરિયલોષ) સઘ સે કમ અપ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મે હૈં (અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મે વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોષ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક મે વિશેષાધિક હૈં ।

(લેક્ષાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા આઝકાહ્યા અપ્જ્જત્તયા ઉદ્ધલોયતિરિયલોષ) સઘ સે કમ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મે હૈં (અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મે વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોષ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક મે વિશેષાધિક હૈં ।

લોકમા ગમ પયાત ગણા છે, (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે (લેક્ષાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સન્વત્થોવા આઝકાહ્યા ઉદ્ધલોયતિરિયલોષ) ત્રીથી ચોથા અપ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે (અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા ગમ પયાતગણા છે (ઉદ્ધલોષ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા ગમ પયાત ગણા છે (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

(લેક્ષાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સન્વત્થોવા આઝકાહ્યા અપ્જ્જત્તયા ઉદ્ધલોય તિરિયલોષ) ત્રીથી ચોથા અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે (અહોલોયતિરિયલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે (તિરિયલોષ અસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા ગમ પયાતગણા છે (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા ગમ પયાતગણા છે (ઉદ્ધલોષ અસંખેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા ગમ પયાતગણા છે (અહોલોષ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે.

ગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વ-
લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ તેજઃ
કાચિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે
અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે
વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ તેજઃ કાચિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોક-

(ચિત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્યવ્યોવા તેજકાદ્યા પઞ્જ-
ત્તયા ઉદ્દલોચતિરિયલોચ) સચ સે કમ અપ્કાચિક પર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોક મે હૈં (અહોલોચતિરિયલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક-
તિર્યગ્લોક મે વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોચ અસલેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક
મે અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોકકે અસંચિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મે અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્દલોચ અસલેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મે અસંખ્યાતગુણા
હૈં (અહોલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક મે વિશેષાધિક હૈં ।

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્યવ્યોવા તેજકાદ્યા ઉદ્દલોચ-
તિરિયલોચ) સચ સે કમ તેજઃકાચિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મે હૈં
(અહોલોચતિરિયલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મે વિશે-
ષાધિક હૈં (તિરિયલોચ અસચિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાત-
ગુણા હૈં (તેલોકકે અસંચિજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મે અસંખ્યાતગુણા હૈં

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રાનુસાર (સવ્યવ્યોવા તેજકાદ્યા પઞ્જત્તયા ઉદ્દલોચ
લોચતિરિયલોચ) ચોછા અપ્કાચિક પર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે (અહોલોચ
તિરિયલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે (તિરિયલોચ
અસલેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાત ગણા છે (અહોલોચ વિસેસાહિયા)
અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રની અનુસાર (સવ્યવ્યોવા તેજકાદ્યા ઉદ્દલોચતિરિયલોચ)
સૌથી ચોછા તેજઃકાચિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે (અહોલોચ તિરિયલોચ
વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે (તિરિયલોચ અસલેજ્જગુણા)
તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાત ગણા છે (તેલોકકે અસલેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા
અસખ્યાત ગણા છે (ઉદ્દલોચ અસલેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા અસખ્યાત ગણા
છે (અહોલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

(ચેત્તાણુવાણં) ક્ષેત્રના પ્રમાણે (સવ્યવ્યોવા તેજકાદ્યા અપઞ્જત્તયા ઉદ્દલોચ-
તિરિયલોચ) સૌથી ચોછા અપર્યાપ્ત તેજઃકાચિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે (અહો-
લોચ તિરિયલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે (તિરિયલોચ
અસલેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાતગણા છે (ઉદ્દલોચ અસલેજ્જગુણા) ઊર્ધ્વ-

તિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વર્તમાના તેજસ્કાયિકાઃ વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ऊर्ध्वલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ તેજઃ-કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ऊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકલોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ऊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષા-
(उद्धलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक मे असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक मे विशेषाधिक हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सन्वत्थोवा तेउकाइया अपज्जत्तया उद्धलोयतिरियलोए) सब से कम अपर्याप्त तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उद्धलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सन्वत्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उद्धलोयतिरियलोए) सबसे कम पर्याप्त तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उद्धलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं

લોકમા અસંખ્યાતગણા છે (અહોલોએ વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना कथन प्रमाणे (सन्वत्थोवा तेउकाइया पज्जत्तया उद्धलोयतिरियलोए) सौथी आछा पर्याप्त तेजस्कायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोकमा છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक तिर्यग्लोकमा विशेषाधिक છે (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोकमा असंख्यातगुणा છે (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्यमा असंख्यातगुणा છે (उद्धलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वલोकमा असंख्यातगुणा છે (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोकमा विशेषाधिक છે

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना कथन प्रमाणे (सन्वत्थोवा वाउकाइया उद्धलोयतिरियलोए) सौथी आछा वायुकायिक ऊर्ध्वलोकमा-तिर्यग्लोकमा છે. (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक तिर्यग्लोकमा विशेषाधिक છે (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोकमा असंख्यातगुणा છે (तेलोकके असंखेज्जगुणा) त्रैલोक्यमा असंख्यातगुणा છે. (उद्धलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वલोकमा असंख्यात-

धिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके अमंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये असंख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अत्रोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः वायुकायिकाः अपर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके, अधोलोकतिर्यग्लोके विशेषाधिकाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, त्रैलोक्ये अमंख्येयगुणाः ऊर्ध्वलोके असंख्येयगुणाः, अधोलोके विशेषाधिकाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोका वायुकायिकाः

(अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक है ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सब्बत्थोवा वाउकाइया उड्डुल्लोयतिरियलोए) सब से कम वायुकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में अमंख्यातगुणा हैं (तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में अमंख्यातगुणा हैं (उड्डुलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सब्बत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तया सब से कम वायुकायिक अपर्याप्त (उड्डुल्लोयतिरियलोए) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में हैं (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्य में असंख्यातगुणा हैं (उड्डुलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोक में विशेषाधिक हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सब्बत्थोवा वाउकाइया) सब से कम वायुकायिक (पज्जत्तया) पर्याप्त (उड्डुल्लोयतिरियलोए) ऊर्ध्व-

गणु छे. (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोकमा विशेषाधिक छे

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रमा कथन प्रभाण्ण (सब्बत्थोवा वाउकाइया अपज्जत्तया) सौथी ओछा वायुकायिक अपर्याप्त (उड्डुल्लोयतिरियलोए) ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोकमा छे (अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया) अधोलोक तिर्यग्लोकमा विशेषाधिक छे. (तिरियलोए असंखेज्जगुणा) तिर्यग्लोकमा असंख्यातगणु छे, (तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा) त्रैलोक्यमा असंख्यातगणु छे (उड्डुलोए असंखेज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकमा असंख्यात गणु छे (अहोलोए विसेसाहिया) अधोलोकमा विशेषाधिक छे.

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रमा कथन प्रभाण्ण (सब्बत्थोवा वाउकाइया) सौथी ओछा वायुकायिक (पज्जत्तया) पर्याप्त (उड्डुल्लोयतिरियलोए) ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोकमा

પર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ વનસ્પતિકાયાિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ત્રૈલોક્યે અસંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ વનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, લોક તિર્યગ્લોક મે હૈં (અહોલોયતિરિયલોઽવિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મે વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોઽવિસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોઽવિસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોઽવિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(ચેત્તાનુવાર્ણ) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા વળસ્સહ્કાહ્યા ઉદ્ધલોયતિરિયલોઽવિસંખેજ્જગુણા) સર્વ સે કમ વનસ્પતિકાયાિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં (અહોલોયતિરિયલોઽવિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (તિરિયલોઽવિસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્ય મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોઽવિસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોઽવિસેસાહિયા) અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(ચેત્તાનુવાર્ણ) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્થોવા વળસ્સહ્કાહ્યા અપજ્જત્તયા ઉદ્ધલોયતિરિયલોઽવિસંખેજ્જગુણા) સર્વ સે કમ વનસ્પતિકાયાિક અપ-

છે (અહોલોયતિરિયલોઽવિસેસાહિયા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે (તિરિયલોઽવિસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાતગણા છે (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા અસખ્યાતગણા છે (ઉદ્ધલોઽવિસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા અસખ્યાત ગણા છે

(ચેત્તાનુવાર્ણ) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સન્વત્થોવા વળસ્સહ્કાહ્યા ઉદ્ધલોય તિરિયલોઽવિસંખેજ્જગુણા) સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયાિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમા છે, (અહોલોય તિરિયલોઽવિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે (તિરિયલોઽવિસંખેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાતગણા છે (તેલોક્કે અસંખેજ્જગુણા) ત્રૈલોક્યમા અસખ્યાત ગણા છે (ઉદ્ધલોઽવિસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા અસખ્યાત ગણા છે (અહોલોઽવિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

(ચેત્તાનુવાર્ણ) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સન્વત્થોવા વળસ્સહ્કાહ્યા અપજ્જત્તયા ઉદ્ધલોયતિરિયલોઽવિસંખેજ્જગુણા) સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત ઊર્ધ્વલોક તિર્ય-

અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યગુણાઃ, ત્રેલોચયે અસંખ્ય-
ગુણાઃ, ઉર્ધ્વલોકે અસંખ્યગુણાઃ, અગ્રલોકે વિશેષાધિકાઃ, હંત્રાનુપાતેન સર્વ-
સ્તોક્તા વનસ્પતિકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ ઉર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે, અગ્રલોકતિર્ય-
ગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યગુણાઃ, ત્રેલોચયે અસંખ્યગુણાઃ,
ઉર્ધ્વલોકે અસંખ્યગુણાઃ, અગ્રલોકે વિશેષાધિકાઃ ॥૩૦૩૬॥

પ્રથમ ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નેં હે (અહોલોચતિરિચલોચ વિસેસાહિયા)
અધોલોક-તિર્યગ્લોક નેં વિશેષાધિકાઃ (તિરિચલોચ અમંસેજગુણા)
તિર્યગ્લોક નેં અસંખ્યાતગુણાઃ (તેલોચકે અસંસેજગુણા) ત્રેલોચય નેં
અસંખ્યાતગુણા હે (ઉદ્ધલોચ અસંસેજગુણા) ઉર્ધ્વલોક અસંખ્યાતગુણા હે
(અહોલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક નેં વિશેષાધિકાઃ ॥

(લેક્ષાનુવાણ) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સન્વત્યોવા વણસડકાહ્યા પજ્જત્તયા)
સચ લે કલ્પ વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત (ઉદ્ધલોચતિરિચલોચ)
ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નેં હે (અહોલોચતિરિચલોચ વિસેસાહિયા) અધો-
લોક-તિર્યગ્લોક નેં વિશેષાધિકાઃ (તિરિચલોચ અમંસેજગુણા)
તિર્યગ્લોક નેં અસંખ્યાતગુણાઃ (તેલોચકે અસંસેજગુણા) ત્રેલોચય
નેં અસંખ્યાતગુણા હે (ઉદ્ધલોચ અસંસેજગુણા) ઉર્ધ્વલોક નેં અસં-
ખ્યાતગુણા હે (અહોલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક નેં વિશેષાધિકાઃ ॥

અવ પૃથ્વીકાયાિક આદિ પાંચોં એકેન્દ્રિય ગમુચ્ચય જીવો કા
તથા પર્યાપ્તક ઓર અપર્યાપ્તક ભેદોં કા, ચોં ત્રીન પ્રકાર કા અલ્પ-

જ્ઞેયક્રમા છે (અહોલોચતિરિચલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક નેં વિશેષાધિકા
છે (તિરિચલોચ અમંસેજગુણા) તિર્યગ્લોક નેં અસંખ્યાતગુણા છે (તેલોચકે અસં-
સેજગુણા) ત્રેલોચય નેં અસંખ્યાતગુણા છે. (ઉદ્ધલોચ અસંસેજગુણા) ઉર્ધ્વલોક નેં
અસંખ્યાતગુણા છે (અહોલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક નેં વિશેષાધિકા છે.

(લેક્ષાનુવાણ) ક્ષેત્રના કથન પ્રમાણે (સન્વત્યોવા વણસડકાહ્યા પજ્જત્તયા)
સૌથી ઓછી વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત (ઉદ્ધલોચતિરિચલોચ) ઉર્ધ્વલોક તિર્ય-
ગ્લોક નેં હે (અહોલોચતિરિચલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક નેં વિશે-
ષાધિકા છે (તિરિચલોચ અમંસેજગુણા) તિર્યગ્લોક નેં અસંખ્યાત ગુણા છે.
(તેલોચકે અસંસેજગુણા) ત્રેલોચય નેં અસંખ્યાત ગુણા છે (ઉદ્ધલોચ અસંસે-
જગુણા) ઉર્ધ્વલોક નેં અસંખ્યાત ગુણા છે (અહોલોચ વિસેસાહિયા) અધોલોક નેં
વિશેષાધિકા છે ॥ ૩૦૩૬ ॥

ટીકાર્થ-હવે પૃથ્વીકાયાિક વિગેરે એકેન્દ્રિય સમુચ્ચય જીવો તેના

ટીકા—પ્રયૈકેન્દ્રિયવિશેષાણાં પૃથ્વીકાયાિકાદીનાં પશ્ચાનાં સમુચ્ચય-પર્યાપ્તાપય પ્તકભેદેન પ્રત્યેકં ત્રીણિ ત્રીણિ અન્વયહુત્વાનિ પ્રરૂપયિતુમાહ-‘સ્વેતાણુગાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સવત્થોવા પુઢવિકાશ્યા ઉડ્ડુલોય તિરિયલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડ્વપાઃ, પૃથ્વીકાયાિકાઃ ઉર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ પ્રાગુવતૈકેન્દ્રિયવિષયકયુક્તેઃ, તેભ્યઃ ‘અહોલોયતિરિય-લો’ વિસેસાહિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પૃથ્વીકાયાિકા વિશે-ષાધિકા ભવન્તિ એકેન્દ્રિયપ્રકરણે યુક્તેરુક્તત્વાત્, તેભ્યોડપિ-‘તિરિયલો’ અસં-સ્વેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકેવર્તમાનાઃ પૃથ્વીકાયાિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સત્વાત્, તેભ્યોડપિ ‘તેલોકકે અસંસ્વેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રય-વર્તિનઃ પૃથ્વીકાયાિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોપિ ‘ઉડ્ડુલો’ અસંસ્વેજ્જગુણા’ ઉર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પૃથ્વીકાયાિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ ઓધિકૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ ‘અહોલો’ વિસેસાહિયા’ અધોલોકે વર્ત-માનાઃ પૃથ્વીકાયાિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, એકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્,

બહુત્વ પ્રરૂપિત કરતે હૈં-

ટીકાર્થ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સબ સે કમ પૃથ્વીકાયાિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં અર્થાત્ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં મેં હોતે હૈં । હસ સંવંધ મેં વહી યુક્તિ સમક્ષ લેની યાહિયે જો એકેન્દ્રિયોં કે વિષય મેં કહી જા ચુકી હૈ । હનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશે-ષાધિક હૈં । યુક્તિ એકેન્દ્રિયોં કે પ્રકરણ મેં કહી જા ચુકી હૈ । હન કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંસ્વેયાતગુણા હૈં, હસકા કારણ ખી પહેલે કહા જા ચુકા હૈ । હનકી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી પૃથ્વીકાયાિક અસં-સ્વેયાતગુણા હૈં, હનસે ઉર્ધ્વલોક મેં વર્તમાન પૃથ્વીકાયાિક અસંસ્વેયાત ગુણા હૈં, હન સે અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । હન સબ કે વિષય મેં

પર્યાપ્તિક અપર્યાપ્તિકના લેહોનુ એ રીતે ત્રણ પ્રકારના અલ્પગણુપણાની પ્રજ્ઞાણુ કરવામા આવે છે

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયાિક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા છે. અર્થાત્ પૂર્વોક્ત એ પ્રતરોમા હોય છે આ સળધમા એકેન્દ્રિયોના વિષયમા જે કથન કરવામા આવેલ છે એ જ કથન સમજવુ જોઈએ તેના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે તેના સળધી યુક્તિ એકેન્દ્રિયોના પ્રકરણમા કહેવામા આવી ગયેલ છે તેના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંસ્વેયાત ગણુ છે, તેનુ કારણ પણ પહેલા કહેવામા આવી ગયેલ છે તેના કરતા ત્રિલોકવર્તી પૃથ્વીકાયાિક અસંસ્વેયાત ગણુ છે તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમા

અથાપર્યાપ્તપૃથિવીકાચિકાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’
ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સંસ્વત્થોવા પુદવીકાદયા અપજ્જતયા ઉદ્ધુલોય-
તિરિયલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ પૃથિવીકાચિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઋધ્વ-
લોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તકેન્દ્રિયયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ-
‘અહોલોયતિરિયલો’ વિસેસાહિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ
પૃથિવીકાચિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તે સમુન્નચયેન્દ્રિયવત્,
તેભ્યોડપિ-‘તિરિયલો’ અસંસ્વેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તક-
પૃથિવીકાચિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ ‘તેલોકે અસં-
સ્વેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે લોકત્રયવર્તિનઃ પૃથિવીકાચિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંસ્વેય-
ગુણા ભવન્તિ, એકેન્દ્રિયસમુન્નચયવત્, તેભ્યોડપિ ‘ઉદ્ધુલો’ અસંસ્વેજ્જગુણા’
ઋધ્વલોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તપૃથિવીકાચિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુ-
ક્તકેન્દ્રિયયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ-‘અહોલો’ વિસેસાહિયા’ અધોલોકે વર્તમાના અપ-
ર્યાપ્તપૃથિવીકાચિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તકેન્દ્રિયયુક્તેઃ ।

વહી યુક્તિ જાનના યાહિય જો સમુન્નચય એકેન્દ્રિયોં કે અલ્પબહુત્વ
કે વિષય મેં કહી જા ચુકી હૈ ।

અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાચિકોં કા અલ્પબહુત્વ-સઘ સે કમ અપર્યાપ્ત
પૃથ્વીકાચિક ઋધ્વલોક તિર્યગ્લોક મેં હૈં । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-
તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈ । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા
તિર્યગ્લોક મેં અસંસ્વ્યાતગુણા અધિક હૈં । તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા
ત્રિલોકવર્તી અસંસ્વ્યાતગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા ઋધ્વલોક મેં અસંસ્વ્યા-
તગુણા હૈં । ઋધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । ડનકે
હસ અલ્પબહુત્વ કા કારણ વહી સમજના યાહિય જો એકેન્દ્રિયોં કે
અલ્પબહુત્વ મેં કહા ગયા હૈ ।

રહેલા પૃથ્વીકાચિક અસ ખ્યાત ગણા છે તેના કરતા અધોલોકમા રહેલા પૃથ્વી
કાચિકો વિશેષાધિક છે આ બધાના સ બ ધમા યુક્તિ જે સમુન્નચય એકેન્દ્રિયોના
અલ્પબહુત્વપણાના સ બ ધમા કહેવામા આવેલ છે એ જ રીતે સમજવી.

અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાચિકોનુ અલ્પબહુત્વ

સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાચિક, ઋધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં, છે. તેના
કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્ય-
ગ્લોકમા અસ ખ્યાતગણા છે તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અસ ખ્યાતગણા છે
ઋધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે આ અલ્પબહુત્વના સ બ ધમા પણ
એ જ રીતે સમજવી કે જે એકેન્દ્રિયોના સ બ ધમા કહેવામા આવી ગયેલ છે.

ટીકા—અધૈકેન્દ્રિયવિશેષાણા પૃથિવીકાયાિકાદીનાં પદ્ધાનાં સમુચ્ચય પર્યાપ્તાપય પ્તકમેદેન પ્રત્યેકં ત્રીણિ ત્રીણિ અન્પદ્મહુત્વાનિ પ્રરૂપયિતુમાહ- 'સ્વેતાણુગણ' ક્ષેત્રાનુવાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ 'સંસ્વત્યોવા પુદ્ગલિકાદ્યા ઉદ્ગુલોય તિરિયલો' સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડ્લપાઃ, પૃથિવીકાયાિકાઃ ઝર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ પ્રાગુવર્તકેન્દ્રિયવિષયકયુક્તેઃ, તેભ્યઃ 'અદ્ગુલોયતિરિય લો' વિસેસાદિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પૃથિવીકાયાિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ એકેન્દ્રિયપ્રકરણે યુક્તેસ્તત્ત્વાત્, તેભ્યોડપિ-'તિરિયલો' અસંસ્વજગુણા' તિર્યગ્લોકેવર્તમાનાઃ પૃથિવીકાયાિકાઃ અસંસ્વયેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ સત્ત્વાત્, તેભ્યોડપિ 'તેલોકે અસંસ્વજગુણા' ઝૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ પૃથિવીકાયાિકાઃ અસંસ્વયેયગુણા ભવન્તિ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોપિ 'ઉદ્ગુલો' અસંસ્વજગુણા' ઝર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પૃથિવીકાયાિકાઃ અસંસ્વયેયગુણા ભવન્તિ ઔધિકેકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ 'અદ્ગુલો' વિસેસાદિયા' અધોલોકવર્તમાનાઃ પૃથિવીકાયાિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, એકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્,

વહુત્વ પ્રરૂપિત કરતે હૈં-

ટીકાર્થ-ક્ષેત્રની અપેક્ષા સઘ સે કમ પૃથ્વીકાયાિક ઝર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં અર્થાત્ પૂર્વોક્ત દો પ્રતરોં મેં હોતે હૈં । ઇસ સંબંધ મેં વહી યુક્તિ સમજ્ઞ લેની યાહિય જો એકેન્દ્રિયોં કે વિષય મેં કહી જા ચુકી હૈ । ઇનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિક હૈં । યુક્તિ એકેન્દ્રિયોં કે પ્રકરણ મેં કહી જા ચુકી હૈ । ઇનની અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંસ્વયાતગુણા હૈં, ઇસકા કારણ ઘી પહેલે કહા જા ચુકા હૈ । ઇનકી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી પૃથ્વીકાયાિક અસંસ્વયાતગુણા હૈં, ઇનસે ઝર્ધ્વલોક મેં વર્તમાન પૃથ્વીકાયાિક અસંસ્વયાતગુણા હૈં, ઇન સે અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । ઇન સઘ કે વિષય મેં

પર્યાપ્ત અપર્યાપ્તકના ભેદોનુ એ રીતે ત્રણ પ્રકારના અલ્પગણહુપણાની પ્રકૃષ્ણ કરવામા આવે છે

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી સૌથી ઓછા પૃથ્વીકાયાિક ઝર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા છે અર્થાત્ પૂર્વોક્ત એ પ્રતરોમા હોય છે આ સળધમા એકેન્દ્રિયોના વિષયમા એ કથન કરવામા આવેલ છે એ જ કથન સમજવુ બેધએ તેના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે તેના સળધી યુક્તિ એકેન્દ્રિયોના પ્રકરણમા કહેવામા આવી ગયેલ છે તેના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંસ્વયાત ગણા છે, તેનુ કારણ પણ પહેલા કહેવામા આવી ગયેલ છે તેના કરતા ત્રિલોકવર્તી પૃથ્વીકાયાિક અસંસ્વયાત ગણા છે. તેના કરતા ઝર્ધ્વલોકમા

અપર્યાપ્તકપૃથિવીકાયાિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રતિપાદયન્તિ-‘સ્વેત્તાણુવાણં’
ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સઞ્વત્યોત્રા પુદ્ગલીકાદયા અપજ્જત્તયા ઉદ્ગુલોય-
તિરિયલો’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ પૃથિવીકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઋર્ધ્વ-
લોકતિર્યગ્લોકે-તન્નપ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તકેન્દ્રિયયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ-
‘અહોલોયતિરિયલો’ વિસેસાદિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે-તન્નપ્રતરદ્વયવર્તિનઃ
પૃથિવીકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તે સમુચ્ચયકેન્દ્રિયવત્,
તેભ્યોડપિ-‘તિરિયલો’ અસંસ્વેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તક-
પૃથિવીકાયાિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ ‘તેલોકકે અસં-
સ્વેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે લોકત્રયવર્તિનઃ પૃથિવીકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંસ્વેય-
ગુણા ભવન્તિ, એન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્, તેભ્યોડપિ ‘ઉદ્ગુલો’ અસંસ્વેજ્જગુણા’
ઋર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તકપૃથિવીકાયાિકાઃ અસંસ્વેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુ-
ક્તકેન્દ્રિયયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ-‘અહોલો’ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે વર્તમાના અપ-
ર્યાપ્તકપૃથિવીકાયાિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તકેન્દ્રિયયુક્તેઃ ।

વહી યુક્તિ જાનના યાદિય જો સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોં કે અલ્પબહુત્વ
કે વિષય મેં કહી જા ચુકી હૈ ।

અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયાિકોં કા અલ્પબહુત્વ-સબ સે કમ અપર્યાપ્ત
પૃથ્વીકાયાિક ઋર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક મેં હૈ । ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-
તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈ । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા
તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા
ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાતગુણા હૈ, ડનકી અપેક્ષા ઋર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યા-
તગુણા હૈ । ઋર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈ । ડનકે
હસ અલ્પબહુત્વ કા કારણ વહી સમજના યાદિય જો એકેન્દ્રિયોં કે
અલ્પબહુત્વ મેં કહા ગયા હૈ ।

રહેલા પૃથ્વીકાયાિક અસ ખ્યાત ગણા છે તેના કરતા અધોલોકમા રહેલા પૃથ્વી
કાયાિકો વિશેષાધિક છે આ બધાના સંબધમા યુક્તિ જે સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોના
અલ્પબહુત્વપણાના સંબધમા કહેવામા આવેલ છે એ જ રીતે સમજવી.

અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયાિકોં અલ્પબહુત્વ

સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયાિક, ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકમાં છે. તેના
કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્ય-
ગ્લોકમા અસ ખ્યાતગણા છે તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અસ ખ્યાતગણા છે.
ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે આ અલ્પબહુત્વના સંબધમા પણ
એજ રીતે સમજવી કે જે એકેન્દ્રિયોના સંબધમા કહેવામા આવી ગયેલ છે.

અથ પર્યાપ્તક પૃથિવીકાચિકાનામલ્પવદ્વત્વમાહ--‘રેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપા-
તેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ ‘સત્ત્વત્ત્વોવા પુદ્ગલિકાયા પઞ્ચજત્તયા ઉદ્ધુલોયતિરિયલો’ સર્વ-
સ્તોક્તાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, પૃથિવીકાચિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ કર્ધ્વલોકતિર્ગલોકે
તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ ‘અદ્ધોલોયતિરિ-
યલો’ વિસેસાદિયા’ અધોલોકતિર્ગલોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તપૃથિવીકા-
ચિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ--‘તિરિગલોપ અસંસ્થેજ્જગુણા’
તિર્ગલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકપૃથિવીકાચિકાઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પૂર્વોક્તકે-
ન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્, તેભ્યોઽપિ ‘તેલોકે અસંસ્થેજ્જગુણા’ કૈલોમયે-લોપ્રયવર્તિનઃ
પર્યાપ્તપૃથિવીકાચિકાઃ અસંસ્થેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ ‘ઉદ્ધુ-
લો’ અસંસ્થેજ્જગુણા’ કર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પૃથિવીકાચિકાઃ પર્યાપ્તકા અસંસ્થેય-
ગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુચ્ચયકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ--‘અદ્ધોલો’ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે
વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તપૃથિવીકાચિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ

અથાપ્તકાચિકાનામલ્પવદ્વત્વમાહ--‘રેત્તાણુવાણં’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસા-

પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાચિકોં કા અલ્પવદ્વત્-ક્ષેત્ર કો અનુસાર સર્વ સે
કમ પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાચિક કર્ધ્વલોક-તિર્ગલોક મેં હેં અર્થાત્ કર્ધ્વલોક
-તિર્ગલોક નામક દો પ્રતરોં કો સ્પર્શ કરને વાલે હેં । ઉનકી અપેક્ષા
અધોલોક તિર્ગલોક મેં વિશેષાધિક હેં । ઉનકી અપેક્ષા તિર્ગલોક મેં
અસંસ્થાનગુણા હેં । તિર્ગલોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી અર્થાત્ ત્રીનોં
લોકોં કા સ્પર્શ કરને વાલે અસંસ્થાનગુણા હેં । ઉનકી અપેક્ષા કર્ધ્વ-
લોક મેં અસંસ્થાનગુણા હેં ઓર કર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં
વિશેષાધિક હેં ।

અપ્કાચિકોં ા અ. પવદ્વત્-ક્ષેત્ર કો અનુસાર સર્વસે કમ અપ્કા-

પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાચિકોં અલ્પવદ્વત્

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાચિક કર્ધ્વલોક તિર્ગલોકમા
છે, અર્થાત્ કર્ધ્વલોક-તિર્ગલોક નામના બે પ્રતરોના સ્પર્શ કરવાવાળા છે
તેના કરતા અધોલોક-તિર્ગલોકમા વિશેષાધિક છે, તેના કરતા તિર્ગલોકમા
અસંસ્થાનગુણા છે તિર્ગલોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અર્થાત્ ત્રણે લોકોના સ્પર્શ
કરવાવાળા અસંસ્થાનગુણા છે તેના કરતા કર્ધ્વલોકમા અસંસ્થાનગુણા છે
અને કર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

અપ્કાચિકોં અલ્પવદ્વત્

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા અપ્કાચિક કર્ધ્વલોક તિર્ગલોક નામના

रेण 'संवत्थोवा आउकाइया उड्डुल्लोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, अप्कायिकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'अहोल्लोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमानाः अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्योऽपि 'तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनोऽप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-उड्डुल्लोए असंखेज्जगुणा' ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-अहोल्लोए विसेसाहिया' अधोलोके वर्तमाना अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति समुच्चयैकेन्द्रियवत्,

अथापर्याप्तकायिकानामल्पबहुत्वमाह- 'खेत्ताणुवाएणं' क्षेत्रानुपातेन- क्षेत्रानुसारेण, 'संवत्थोवा आउकाइया अपज्जत्तया उड्डुल्लोयतिरियलोए' सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः अप्कायिकाः अपर्याप्ताः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके-प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, प्रागुक्तसमुच्चयैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि-अहोल्लोयतिरियलोए विसेसाहिया' अधोलोकतिर्यग्लोके-तत्प्रतरद्वयवर्तिनोऽपर्याप्ताः अप्कायिका विशेषाधिकाः भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि 'तिरियलोए असंखेज्जगुणा' तिर्यग्लोके वर्तमाना अप्कायिका अपर्याप्ताः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि-तेल्लोक्के असंखेज्जगुणा' त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्ता अप्का-

यिक ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में हैं। उनकी अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक में विशेषाधिक हैं। अधोलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं। तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं। त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं। ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं। यहां भी युक्ति समुच्चय एकेन्द्रियों के विषय में जो कही है वही समझना चाहिए।

अपर्याप्तक अप्कायिकों का अल्पबहुत्व-सब से कम अप्कायिक

प्रतरमा छे, अधोलोक्क-तिर्यग्लोक्कनी अपेक्षाजे तिर्यग्लोक्कमा असंख्यातगुणा छे. तिर्यग्लोक्कनी अपेक्षाजे त्रैलोक्यवर्ति असंख्यातगुणा छे, ऊर्ध्वलोकना करता अधोलोक्कमा विशेषाधिक छे अहिया पण समुच्चय एव एकेन्द्रियेना स अधमा जे युक्ति कही छे ओज युक्ति समजवी

अपर्याप्तक अप्कायिकेनु अल्पबहुत्व

सौथी ओछा अप्कायिक अपर्याप्तक एव ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामना

યિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયાત્, તેભ્યોઽપિ-‘ઉદ્ધુલોઽપિ અસં-
 खेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अपर्याप्तका अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति
 प्रागुक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि ‘अधोलोए विसेसाहिया’ अधोलोके वर्तमाना अपर्याप्तका
 अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः

अथ पर्याप्तकाप्कायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति - ‘खेत्ताणुवाएण’ क्षेत्रानु-
 पातेन-क्षेत्रानुसारेण ‘संवत्थोवा आउकाडया पज्जत्तया उदुल्लोयतिरियलोए’
 सर्वस्तोकाः-सर्वेभ्योऽल्पाः अप्कायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतर-
 द्वयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि ‘अधोलोयतिरियलोए विसेसाहिया’
 अधोलोक्तिर्यग्लोकं प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तका अप्कायिकाः विशेषाधिका भवन्ति,
 प्रागुक्तयुक्तेः तेभ्योऽपि ‘तिरियलोए असंखेज्जगुणा’ तिर्यग्लोके वर्तमानाः पर्याप्तका
 अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘तेलोके असंखेज्जगुणा’ त्रिलोक्ये
 -लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्तका अप्कायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः

અપર્યાપ્તક જીવ ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં હૈં, ઉર્ધ્વ
 લોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં
 વિશેષાધિક હૈં, અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસં-
 ख्यातगुणा हॆं, तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हॆं,
 त्रिलोकवर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हॆं, ऊर्ध्वलोक
 की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हॆं । इस अल्पबहुत्व के संबंध
 में भी वही युक्तियां समझनी चाहिए जो ऐकेंद्रियों के विषय में कही हैं ।

પર્યાપ્તક અપ્કાયિકોં કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સ્વ સે
 कम अप्कायिक पर्याप्त ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में हॆं,
 ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक तिर्यग्लोक नामक प्रतरों
 में विशेषाधिक हॆं, अधोलोक तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में

બે પ્રતરેમા છે ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના
 પ્રતરેમા વિશેષાધિક છે. અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત-
 ગુણ છે તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાતગુણ છે ઉર્ધ્વલોકના કરતા
 અધોલોકમા વિશેષાધિક છે આ અલ્પબહુત્વના સબધમા પણ એજ શુક્તિઓ
 સમજવી કે જે એકેન્દ્રિયોના સબધમા કહી છે

પર્યાપ્તઃ અપ્કાયિકેભુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અનુસાર સૌથી ઓછા અપ્કાયિક પર્યાપ્તક ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક
 નામના પ્રતરેમા છે ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના
 પ્રતરમા વિશેષાધિક છે. અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત

તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધુલોએ અસંખેજ્જગુણા' ઝર્વલોકે વર્તમાના: પર્યાપ્તકાપ્કાયાિકા: અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ—'અહોલોએ વિસેસાદિયા' અધોલોકે વર્તમાના: પર્યાપ્તકાપ્કાયાિકા: વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તકેન્દ્રિયયુક્તે:

અથ તેજઃકાયાિકાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—'લેષાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ 'સંવત્થોવા તેડકાડયા ઉદ્ધુલોયતિરિયલોએ' સર્વભ્યોઃ સંખ્યેયગુણા: તેજઃકાયાિકા: ઝર્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ—'અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાદિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનસ્તેજઃકાયાિકા: વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયમત્, તેભ્યોઽપિ 'તિરિયલોએ સંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનસ્તેજઃકાયાિકા: સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તે: તેભ્યોઽપિ 'તેલોકે અસંખેજ્જગુણા' ત્રિલોક્યે—લોકત્રયવર્તિનસ્તેજઃકાયાિકા: અસંખ્યેયગુણા' ભવન્તિ, પ્રાગુચ્ચયૈકેન્દ્રિયયુક્તે: સમ્યાત્ । તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધુલોએ અસંખેજ્જગુણા' ઝર્વલોકે વર્તમાનાસ્તેજઃકાયાિકા: અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તે: તેભ્યોઽપિ 'અહોલોએ વિસેસાદિયા' અધોલોકે વર્તમાનાસ્તેજઃકાયાિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્ ।

અથપર્યાપ્તતેજઃકાયાિકાનામલ્પવહુત્વં પ્રરૂપયતિ—'લેષાણુવાણં' ક્ષેત્રાનુઅસંખ્યાતગુણા હૈં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા હૈં, ત્રિલોકવર્ત્તિયો કી અપેક્ષા ઝર્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઝર્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિકા હૈં । યુક્તિ પૂર્વચત્ જાનની ચાહિએ ।

તેજઃકાયાિકો કા અલ્પવહુત્વ—સચ સે કમ તેજઃકાયાિકા ઝર્વલોક—તિર્યગ્લોક મેં હૈં, ઝર્વલોક—તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક—તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરો મેં વિશેષાધિકા હૈં, અધોલોક—તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા હૈં, ત્રિલોકવર્ત્તિયો કી અપેક્ષા ઝર્વલોક

ગણા છે. તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકમા અસખ્યાત ગણા છે, ત્રિલોકવર્ત્તિયોના કરતા ઝર્વલોકમા અસખ્યાત ગણા છે ઝર્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે આ સબધમા પહેલા કહેવામા આવ્યા પ્રમાણેની રીત સમજવી

તેજઃકાયાિકોનુ અલ્પ બહુત્વ

સૌથી ઓછા તેજઃકાયાિકો ઝર્વલોક—તિર્યગ્લોકમા છે, ઝર્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક—તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા સખ્યાતગણા છે તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્ત્તિ અસખ્યાતગણા છે. ત્રિલોકવર્ત્તિયોના કરતા ઝર્વલોકમા અસખ્યાતગણા

પાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ 'મઘ્વત્થોવા તેડકાઈયા અપજ્જતયા ઉદ્ધલોયતિરિયલો' સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાસ્તેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ- 'અહોલોયતિરિયલો' વિસેસાહિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનોડપર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોડપિ 'તિરિયલો' અસંખ્યેયગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ 'તેલોકે અસંખ્યેયગુણા' ત્રિલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ અપર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોડપિ 'ઉદ્ધલો' અસંખ્યેયગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તકાઃ તેજઃકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ, 'અહોલો' વિસેસાહિયા' અધોલોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તકાઃ તેજઃકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ,

અથ પર્યાપ્તતેજઃકાયિકાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ- 'ત્વેત્તાણુવાણં સન્વત્થોવા તેડકાઈયા પજ્જતયા ઉદ્ધલોયતિરિયલો' ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ પ્રરૂપમાણાઃ પર્યાપ્તકાસ્તેજઃકાયિકાઃ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પા ઊર્ધ્વ-મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ઔર ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિકા હૈં । યુક્તિ પૂર્વવત્ હી સમજના ચાહિય ।

અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોં કા અલ્પવહુત્વ-સય સે કમ અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક-મધ્યલોક નામક પ્રતરોં મેં હૈં । ઊર્ધ્વલોક-મધ્યલોક કી અપેક્ષા અધોલોક-મધ્યલોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિકા હૈં । અધોલોક-મધ્યલોક કી અપેક્ષા મધ્યલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । મધ્યલોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તીં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ત્રિલોકવર્તિયોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઊર્ધ્વલોક કીઅપેક્ષા અધોલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં । યુક્તિ પૂર્વવત્ સમજના ચાહિય ।

છે અને ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે આ સળધી રીત પહેલાની જેમજ સમજવી

અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોં અલ્પવહુત્વ

સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોક નામના પ્રતરોમા છે. ઉર્ધ્વલોક-મધ્યલોકના કરતા અધોલોક-મધ્યલોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે, અધોલોક મધ્યલોકના કરતા મધ્યલોકમા અસખ્યાતગણુ છે. અધોલોક મધ્યલોકના કરતા મધ્યલોકમા અસખ્યાત ગણુ છે મધ્યલોકના કરતા ત્રિલોકવર્તીં અસખ્યાતગણુ છે ત્રિલોકવર્તીંના કરતા ઉર્ધ્વલોકમા અસખ્યાતગણુ છે ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા અસખ્યાતગણુ છે આ કથન સળધી રીત પહેલાની જેમજ છે

લોકે તિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયે વર્તમાના ભવન્તિ પ્રાગુક્તસમુચ્ચયકેન્દ્રિયાત્, તેभ्यો-
પિ-‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ
પર્યાપ્તસ્તેજઃકાયિકાઃ ત્રિશેષાધિકાઃ કિંચિદધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તકેન્દ્રિય-
યુક્તે, તેभ्यોઽપિ ‘તિરિયલોએ અસંખેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાના સ્તેજઃકા-
યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખેયયગુણા ભવન્તિ સમુચ્ચયકેન્દ્રિયવત્, તેभ्यોઽપિ-‘તેલોકે
અસંખેજ્જગુણા’ ત્રેતોદયે-લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તસ્તેજઃ કાયિકા અસંખેય-
ગુણા ભવન્તિ, ઔધિકૈકેન્દ્રિયયુક્તેઃ તેभ्यોઽપિ ‘ઉદ્ધૂલે.એ અસંખેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વ-
લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તસ્તેજઃકાયિકાઃ અસંખેયયગુણા ભવન્તિ પૂર્વોક્તકેન્દ્રિય-
યુક્તેઃ સત્યાત્ તેभ્યોપિ-‘અહોલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાઃ
તેજઃકાયિકા ત્રિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તોધિકૈકેન્દ્રિયયુક્તે રૂપપાદિતત્વાત્ ।

અથ વાયુકાયિકાનામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાદ-‘સ્વેત્તાણુચાણં સવ્વથોત્ત્રા
વાડકાદ્યા ઉદ્ધૂલોયતિરિયલોએ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ મર્થસ્તોકાઃ સર્વેभ્યો-
પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકો કા અલ્પબહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવ સે
કમ પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હે, ઊર્ધ્વલોક-તિર્ય-
ગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરો મેં વિશેષા-
ધિક હેં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાત
ગુણા અધિક હેં । તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાતગુણા
અધિક હેં, ત્રિલોકવર્તિયો કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા
અધિક હેં ઓર ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હેં ।
યુક્તિ પૂર્વવત્ સમજ્ઞના ચાહિએ ।

વાયુકાયિક જીવો કા અલ્પબહુત્વ-સવ સે કમ વાયુકાયિક જીવ
ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દોનો પ્રતરો મેં હેં, ડનકી અપેક્ષા અધો-

પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકોતુ અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્ર પ્રમાણે સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા
છે. ઊર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરમા વિશે
પાધિક છે અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાત ગણા વધારે
છે તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તી અસખ્યાત ગણા વધારે છે ત્રિલોકવર્તી
યોના કરતા ઊર્ધ્વલોકમા અસખ્યાત ગણા વધારે છે અને ઊર્ધ્વલોકના કરતા
અધોલોકમા વિશેષાધિક છે. તેની રીત પહેલાની જેમજ સમજવી.

વાયુકાયિક જીવોતુ અલ્પબહુત્વ

સૌથી ઓછા વાયુકાયિક જીવ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરમા
છે તેના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરમા વિશેષાધિક છે. અધો-

ડલા', વાયુકાયિકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ પ્રાગુક્ત સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ 'અધોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા' અધોલોક તિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો વાયુકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્ત સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોપિ 'તિરિયલો અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાના વાયુકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયોક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોપિ- 'તેલોકે અસંખેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્ય-લોકત્રયવર્તિનો વાયુકાયિકા અસંખ્યેય-ગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તેકેન્દ્રિયોધિકયુક્તેરુપપાદનાત્ તેભ્યોઽપિ 'અધોલો અવિસેસા-હિયા' અધોલોકે વર્તમાના વાયુકાયિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,

અથાપર્યાપ્તકવાયુકાયિકાનામલ્પચહુત્વં પ્રતિપાદયતિ- 'સ્વેત્તાણુવાણં સન્વ-ત્થોવા વાયુકાશ્યા અપજ્જત્તયા ઉડ્ડલોયતિરિયલો' ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસા-રેણ, સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલાઃ, વાયુકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ ઊર્ધ્વલોકતિર્ય-ગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તેકેન્દ્રિયયુક્તેઃ તેભ્યોઽપિ 'અધોલોય-તિરિયલો અવિસેસાહિયા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો વાયુકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તેકેન્દ્રિયોધિકવત્ તેભ્યોઽપિ- 'તિરિય-લો અસંખેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકવાયુકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા લોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિકા હૈં, અધોલોક-તિર્યગ્-લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા હૈં, ત્રિલોકવર્ત્તિયોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિકા હૈં । પૂર્વ મેં કથિત યુક્તિ યહાં મી સમજ્જ લેની યાહિયે ।

અપર્યાપ્તક વાયુકાયિકોં કા અલ્પચહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સવસે કમ અપર્યાપ્તક વાયુકાયિકા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં હૈં । ઊંકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિકા હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા

લોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાત ગણા છે તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અસખ્યાત ગણા છે ત્રિલોકવર્તિના કરતા ઊર્ધ્વલોકમા અસખ્યાત ગણા વધારે છે અને ઊર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે. પહેલા કહેવામા આવેલ રીત અહીંયા પણ ગમેજ સમજા લેવી

અપર્યાપ્ત વાયુકાયિકાનુ અલ્પચહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછા અપર્યાપ્તક વાયુકાયિકા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક-નામના બે પ્રતરોમા છે. તેના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાતગણા છે.

પ્રમેયબોધિની ટીકા પદ ૩ સૂ ૩૫ ક્ષેત્રાનુસારેણ પૃથ્વિકાયાિકાચત્પચહુત્વમ્ ૩૦૧

भवन्ति प्रागुक्तयुक्तेरुपादितत्वात् तेभ्योऽपि-‘तलोके अमंग्येयगुणा’ नैऋत्ये लोकत्रयवर्तिनोऽपर्याप्तवायुकायिकाः अमंग्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः सत्त्वात् तेभ्योऽपि-‘उद्दलोः असंखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोके वर्तमाना अपर्याप्त वायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियवत् तेभ्योऽपि-‘अधोलोः विसेसाद्विया’ अधोलोके वर्तमाना अपर्याप्तवायुकायिकाः विशेषाद्विका भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत् ।

अथ पर्याप्तवायुकायिकानामल्पबहुत्वं प्रतिपादयति-‘खेत्ताणुवाएणं सन्व-
त्थोवा वायुकाड्या पज्जत्तया उद्धूलोयतिरियलोए’ क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण,
सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः, वायुकायिकाः पर्याप्तकाः ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके
तत्प्रतरद्वयवर्तिनो भवन्ति, तेभ्योऽपि ‘अधोलोयतिरियलोए विसेसाद्विया’ अधो-
लोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनः पर्याप्तवायुकायिकाः, विशेषाद्विका भवन्ति
प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत् तेभ्योऽपि-तिरियलोए अमंग्येज्जगुणा’ तिर्यग्लोके
वर्तमानाः पर्याप्तवायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, पूर्वोक्तैकेन्द्रियौघिक-
युक्तेः, तेभ्योऽपि-‘तलोके असंखेज्जगुणा’ त्रैलोक्ये-लोकत्रयवर्तिनः पर्याप्त-
वायुकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति तद्युक्तेः पूर्वमुपपादितत्वात् तेभ्योऽपि-‘उद्धू-

हैं । तिर्यग्लोक की अपेक्षा त्रिलोकवर्त्ती असंख्यातगुणा हैं, त्रिलोक-
वर्त्तियों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक में असंख्यातगुणा हैं और ऊर्ध्वलोक
की अपेक्षा अधोलोक में विशेषाधिक हैं । इन सब अल्पबहुत्व का कारण
समुच्चय एकेन्द्रियो के अल्पबहुत्व के समान ही समझ लेना चाहिए ।

पर्याप्त वायुकायिकों का अल्पबहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सबसे कम
पर्याप्त वायुकायिक ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में हैं, उनकी
अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में विशेषाधिक हैं । अधो-
लोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं,

તિર્યંગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અમ ગ્યાત ગણા છે. ત્રિલોકવર્તિયોના કરતા
ઉર્ધ્વલોકમા અસ ગ્યાતગણા છે અને ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક
છે આ બધાના અલ્પ બહુત્વનું કારણ સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોના અલ્પબહુત્વના
પ્રમાણે જ સમજવું.

પર્યાપ્ત વાયુકાયિકોનું અલ્પ બહુત્વ-

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત વાયુકાયિક ઉર્ધ્વલોક તિર્યંગ્લોક
નામના પ્રતરોમા છે તેના કરતા અધોલોક-તિર્યંગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશે-
ષાધિક છે અધોલોક-તિર્યંગ્લોકના કરતા તિર્યંગ્લોકમા અસ ગ્યાત ગણા વધારે
છે તિર્યંગ્લોકની અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તિ અમ ગ્યાત ગણા વધારે છે. તેના કરતા

લોએ અસંખ્યેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વજોકેવર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવાયુકાકાયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકૈન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્ તેભ્યોઽપિ 'અહોલોએ વિસેસાદિયા' અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવાયુકાકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ઔધિકૈકૈન્દ્રિયવત્ ।

અથ વનસ્પતિકાયિકાનામલપવદ્વત્ત્વં પ્રતિપાદયતિ—'સ્વેત્તાણુવાણં સન્વત્થોવા વણસ્સદ્કાઙ્કયા ઉદ્ધુલોયતિરિયલોએ' ક્ષેત્રાનુપાતેન-ક્ષેત્રાનુસારેણ, સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોલપા વનસ્પતિકાયિકા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકૈન્દ્રિયવત્ તેભ્યોઽપિ—'અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાદિયા' અધો-લોકતિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકૈન્દ્રિયપુક્તેરનુસારાત્ તેભ્યોઽપિ—'તિરિયલોએ અસંખ્યેજ્જગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાના વનસ્પતિકાયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ—'તેલેકે-અસંખ્યેજ્જગુણા' ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનો વનસ્પતિકાયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકૈન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ—'ઉદ્ધુલોએ અસંખ્યેજ્જગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાના વનસ્પતિકાયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકૈન્દ્રિયૌધિકયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા અધિકા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિકા હૈં ઓર ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિકા હૈં । યુક્તિયાં એકેન્દ્રિયોં કે વિષય મેં જો કહી હૈં, વહી યહાં જાન લેના યાહિએ ।

વનસ્પતિકાયિકોં કા અત્પવદ્વત્ત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સબ સે કમ વનસ્પતિકાયિકા જીવ ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દોનોં પ્રતરોં મેં હૈં । ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિકા હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્ત્તી અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ઓર ઊર્ધ્વલોક કી

ઉર્ધ્વલોકમા અસખ્યાત વધારે છે, અને ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે એકેન્દ્રિયોના સબધમા જે રીતે કહેવામા આવેલ છે એજ રીતે આના સબધમા પણ સમજ લેવી.

વનસ્પતિકાયિકોં અલ્પ બહુત્વ

ક્ષેત્રની અનુસાર સૌથી ઓછા વનસ્પતિકાયિકા જીવ ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમા છે ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસખ્યાતગણા છે તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્ત્તી અસખ્યાતગણા છે તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમા અસખ્યાત ગણા છે, અને ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા

—‘અહોલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોક વર્તમાના વનસ્પતિકાયાિકા અસંસ્થયેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તકૈન્દ્રિયૌધિકયુક્તે; તેભ્યોડપિ—‘અહોલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકે વર્તમાના વનસ્પતિકાયાિકા: વિશેષાધિકા ભવન્તિ પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયયુક્તે: ।

અથાપર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાિકાનામલ્પવદ્વત્ત્વમાદ્—‘સ્થેત્તાણુવાણ સવ્વસ્થોવા વણસ્સઙ્કાઙ્કાયા અપજ્જત્તયા ઉદ્ધુલોયતિરિયલોએ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ, સર્વસ્તોકા:—સર્વેભ્યોડલ્પા:; વનસ્પતિકાયાિકા: અપર્યાપ્તકા ઋર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનો ભવન્તિ યુક્તે: પૂર્વમુપપાદિતત્વાત્ તેભ્યોડપિ—‘અહોલોયતિરિ-યલોએ વિસેસાદિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનોડપર્યાપ્તકવન-સ્પતિકાયાિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તકૈન્દ્રિયયુક્તે; તેભ્યોડપિ ‘તિરિય-લોએ અસંસ્થેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાના: અપર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાિકા અસંસ્થયેય-ગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તે; તેભ્યોડપિ—‘તેલોકે અસંસ્થેજ્જગુણા’ ત્રિલોચન-લોક ત્રયવર્તિનોડપર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાિકા અસંસ્થયેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તકૈન્દ્રિયસમુચ્ચ-યવત્, તેભ્યોડપિ ‘ઉદ્ધુલોએ અસંસ્થેજ્જગુણા’ ઋર્ધ્વલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકવનસ્પ-અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । હસકા કારણ મમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોં કે અલ્પવદ્વત્ત્વ મેં કહે અનુસાર હી સમજ્જ લેના ચાહિણ ।

અપર્યાપ્તક વનસ્પતિકાયાિકોં કા અલ્પવદ્વત્ત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સબ સે કમ અપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયાિક ઋર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં હૈં, ઋર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિક હૈં, અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંસ્થયાતગુણા હૈં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકસ્પર્શી અસંસ્થયાત-ગુણા હૈં, ઉનકી અપેક્ષા ઋર્ધ્વલોક મેં અસંસ્થયાતગુણા હૈં ઓર ઋર્ધ્વ-લોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હૈં । યુક્તિ પૂર્વવત્ હી સમજ્જ લેના ચાહિણ ।

વિશેષાધિક છે તેનુ કારણ સમુચ્ચય એકેન્દ્રિયોના અલ્પગણહુત્વના પ્રકરણમા કહ્યા પ્રમાણે જ સમજવુ .

અપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયાિકોનુ અલ્પગણહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા અપર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયાિક ઉર્ધ્વલોક-તિર્ય-ગ્લોકમા છે ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા વિશેષાધિક છે અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંસ્થયાત ગણુ છે તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તિ અસંસ્થયાત ગણુ છે તેના કરતા ઉર્ધ્વલોકમા અસંસ્થયાત ગણુ છે, અને ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા વિશેષાધિક છે. તેની રીત પહેલા કહ્યા પ્રમાણે સમજવી.

તિકાયાિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઔધિકૈકેન્દ્રિયવત્ તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોએ વિસેસાહિયા’ અધોલોકે વર્તમાના અપર્યાપ્તકા વનસ્પતિકાયાિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ ।

અથ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાિકાનામલ્પવહુત્વમાદ-‘સ્વેત્તાણુવાણં સઞ્ચત્થોવા વણસ્સઙ્કાયા પજ્જત્તયા ઉદ્દલોયતિરિલોએ’ ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકા વનસ્પતિકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકા ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયપતિનો ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોયતિરિયલોએ વિસેસાહિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘તિરિયલોએ અસંસ્વેજ્જગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘તેલોવકે અસંસ્વેજ્જગુણા’ ત્રૈલોક્યે-લોકત્રયવર્તિનઃ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘ઉદ્દલોએ અસંસ્વેજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘અહોલોએ વિસેસાહિયા’ અધોલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકવનસ્પતિકાયાિકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ ગ્રાગુત્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયયુક્તેરુપપાદનાદિત્યાશયઃ ॥૬૦૩૫॥

ત્રસકાયાિકાલ્પવહુત્વવત્કવ્યતા

મૂલમ્-સ્વેત્તાણુવાણં સઞ્ચત્થોવા તસકાહિયા તેલોવકે ઉદ્દલોયતિરિયલોએ, અસંસ્વેજ્જગુણા, અહોલોયતિરિયલોએ સંસ્વે-

પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયાિકોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કે અનુસાર સઞ્ચત્થોવા સે કમ પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયાિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં હેં, ઉનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં વિશેષાધિક હેં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં, તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ત્રિલોકવર્તીં અસંખ્યાતગુણા હેં, ઉનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હેં ઔર ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં વિશેષાધિક હેં । યુક્તિ પૂર્વવત્ હી સમજના યાહિએ ॥ ૩૫ ॥

‘પર્યાપ્ત વનસ્પતિકાયાિકોં અલ્પવહુત્વ

ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછા ‘પર્યાપ્ત’ વનસ્પતિ કાયાિક ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમાં છે’ તેના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમાં વિશેષાધિક છે અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના કરતા તિર્યગ્લોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે તિર્યગ્લોકના કરતા ત્રિલોકવર્તી અસંખ્યાત ગણા છે. તેનો કરતા ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત ગણા છે, અને ઊર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમાં વિશેષાધિક છે. તેની રીત પહેલાની જેમજ સમજવી. ॥ સૂ. ૩૫ ॥

ज्जगुणा, उड्डलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरि-
यलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा अपज्जत्तया
तेलोकके, उड्डलोयतिरियलोए, असंखेज्जगुणा, अहोलोयतिरिय-
लोए संखेज्जगुणा, उड्डलोए संखेज्जगुणा, अहोलोए संखेज्ज-
गुणा, निरियलोए असंखेज्जगुणा, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा
तसकाइया पज्जत्तया तेलोकके, उड्डलोयतिरियलोए, असंखेज्ज-
गुणा, अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा, उड्डलोए संखेज्जगुणा,
अहोलोए संखेज्जगुणा, तिरियलोए असंखेज्जगुणा । सू० ३६॥

छाया—क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकाः त्रसकायिकान्वेलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्य-
ग्लोके असंख्येयगुणाः, अगोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोकं संख्येय-
गुणाः, अधोलोकं संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्व-
स्तोकाः त्रसकायिकाः अपर्याप्तकासैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः,

त्रसकायिकों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तसका-
काइया तेलोकके) सब से कम त्रसकायिक त्रिलोक में हैं (उड्डलोयति-
यलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं
(अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक-तिर्यग्लोक में संख्यात
गुणा हैं (उड्डलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं (अहो-
लोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असं-
खिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया अप-
ज्जत्तया) सब से कम अपर्याप्त त्रसकायिक (तेलोकके) त्रैलोक्य में हैं

त्रसकायिकों का अल्पबहुत्व

शब्दार्थ—(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया तेलोकके)
त्रिलोकमा सौधी आछा त्रसकायिके छे (उड्डलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा)
ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोकमा असंख्यातगण्ण छे (अहोलोय-तिरियलोए संखिज्जगुणा)
अधोलोक तिर्यग्लोकमा संख्यातगण्ण छे (उड्डलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकमा
संख्यातगण्ण छे (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोकमा संख्यातगण्ण छे
(तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोकमा असंख्यातगण्ण छे

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रना अनुसार (सव्वत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तया)

અધોલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેય-
ગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાત્સકાયિકાઃ પર્યાપ્ત-
કાક્ષૈલોચયે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે સંખ્યેય-
ગુણાઃ, ઊર્ધ્વલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે સંખ્યેયગુણાઃ, તિર્યગ્લોકે અસં-
ખ્યેયગુણાઃ ॥ સૂ. ૩૬ ॥

ટીકા—અથ ત્રસકાયિકાનામત્વબહુત્વવક્તવ્યનાં પ્રરૂપયતિ—‘સ્થેતાણુવાણં’
ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ, ‘સવ્વત્થોવા તસકાઙ્કયા તેલોકે’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વે-
(ઉદ્ધલોયતિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસં-
ખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોયતિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્-
લોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોએ સંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાત
ગુણા હૈં (અહોલોએ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (તિરિ-
યલોએ અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(સ્થેતાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્થોવા તસકાઙ્કયા પજ્જ-
તયા તેલોકકે) સબ સે કમ પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક ત્રિલોક મેં હૈં (ઉદ્ધલોય
તિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા
હૈં (અહોલોયતિરિયલોએ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મે
સંખ્યાતગુણા હૈં (ઉદ્ધલોએ સંખિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં
(અહોલોએ સંખિજ્જગુણા) અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા હૈં (તિરિયલોએ
અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

અથ ત્રસકાયિક જીવોંકે અલ્પચહુત્વ કી પ્રરૂપણા ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા

સૌથી કમ અપર્યાપ્ત ત્રસકાયિક (તેલોકકે) ત્રૈલોકીયમા છે (ઉદ્ધલોયતિરિયલોએ
અસંખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે (અહોલોયતિરિયલોએ
સંખિજ્જગુણા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાત ગણા છે (ઉદ્ધલોએ સંખિજ્જ
ગુણા) ઉર્ધ્વલોકમા સંખ્યાતગણા છે (અહોલોએ સંખિજ્જગુણા) અધોલોકમા
સંખ્યાતગણા છે (તિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા છે

(સ્થેતાણુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્થોવા તસકાઙ્કયા પજ્જતયા તેલોકકે)
સૌથી ઓછા પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક જીવો ત્રૈલોકીયમા છે (ઉદ્ધલોયતિરિયલોએ અસં-
ખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે (અહોલોયતિરિયલોએ સંખિ-
જ્જગુણા) અધોલોક તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણા છે (ઉદ્ધલોએ સંખિજ્જગુણા) ઉર્ધ્વ-
લોકમા સંખ્યાતગણા છે (અહોલોએ સંખિજ્જગુણા) અધોલોકમા સંખ્યાતગણા
છે. (તિરિયલોએ અસંખિજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાતગણા છે ॥ સૂ. ૩૬ ॥

ટીકાર્થ—હવે ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી ત્રસકાયિક જીવોના અલ્પ બહુત્વની પ્ર-

भ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः—एकेन्द्रियभिन्नाहीन्द्रियादयसंलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियाधिकवत्, तेभ्यः—‘उद्धूलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः हीन्द्रियादयः असंख्येयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘अहोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा’ अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि ‘उद्धूलोए संखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘अहोलोए संखेज्जगुणा’ अधोलोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः संख्येयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि ‘तिरियलोए असंखेज्जगुणा’ तिर्यग्लोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः असंख्येयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

अथापर्याप्तक त्रसकायिकानामल्पवहुत्वं प्रतिपादयति—‘खेत्ताणुवाएणं’ क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रानुसारेण, ‘सवत्थोवा तसकाइया अपज्जत्तया तेलोक्के’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः हीन्द्रियादयः, अपर्याप्तकाः, त्रैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्यः—‘उद्धूलोयतिरियलोए असं-

की जाती है—

टीकार्थ—क्षेत्र के अनुसार सबसे कम त्रसकायिक जीव त्रिलोक में हैं। त्रिलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यातगुणा अधिक है। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों की अपेक्षा अधोलोकतिर्यग्लोक नामक प्रतरों में संख्यातगुणा अधिक हैं, उनसे ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा अधिक है, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक है और अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक है ।

अपर्याप्त त्रसकायिकों का अल्पवहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम अपर्याप्तक त्रसकायिक जीव त्रिलोक में है, इनकी अपेक्षा ऊर्ध्व-

पणु। करवामा आवे छे क्षेत्रना अनुसार सौथी ओछा त्रसकायिक छव त्रिलोकमा छे त्रिलोकनी अपेक्षाओ ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामना प्रतरांमा असंख्यातगुणा वधाये छे ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोक नामना प्रतरांमा करता अधोलोक-तिर्यग्लोक नामना प्रतरांमा संख्यात गणु। वधाये छे तेनाथी संख्यात गणु। वधाये ऊर्ध्वलोकमा छे ऊर्ध्वलोकना करता अधोलोकमा संख्यातगणु। वधाये छे, अने अधोलोकना करता तिर्यग्लोकमा असंख्यात गणु। वधाये छे.

अपर्याप्तक त्रसकायिकानु अल्पवहुत्व

क्षेत्रना अनुसार सौथी ओछा अपर्याप्तक त्रसकायिक छव त्रिलोकमा

अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, क्षेत्रानुपातेन सर्वस्तोकास्त्रसकायिकाः पर्याप्तकालैलोक्ये, ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः, अधोलोकतिर्यग्लोके संख्येयगुणाः, ऊर्ध्वलोके संख्येयगुणाः, अधोलोके संख्येयगुणाः, तिर्यग्लोके असंख्येयगुणाः ॥ सू० ३६ ॥

टीका—अथ त्रसकायिकानामल्पबहुत्ववक्तव्यतां प्ररूपयति—‘खेत्ताणुवाएणं’ क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रानुसारेण, ‘सम्बन्धोवा तसकाइया तेलोके’ सर्वस्तोकाः—सर्वे (उद्धूलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक—तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक—तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं (उद्धूलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं ।

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्र के अनुसार (सम्बन्धोवा तसकाइया पज्जत्तया तेलोक्के) सब से कम पर्याप्त त्रसकायिक त्रिलोक में हैं (उद्धूलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक—तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक—तिर्यग्लोक में संख्यातगुणा हैं (उद्धूलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक में संख्यातगुणा हैं (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा हैं ।

अब त्रसकायिक जीवों के अल्पबहुत्व की प्ररूपणा क्षेत्र की अपेक्षा

सौथी कम अपर्याप्त त्रसकायिक (तेलोक्के) त्रैलोक्यमा छे (उद्धूलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोक तिर्यग्लोकमा असंख्यात गण्ठा छे (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक तिर्यग्लोकमा संख्यात गण्ठा छे (उद्धूलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकमा संख्यातगण्ठा छे (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोकमा संख्यातगण्ठा छे (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोकमा असंख्यात गण्ठा छे

(खेत्ताणुवाएणं) क्षेत्रमा अनुसार (सम्बन्धोवा तसकाइया पज्जत्तया तेलोक्के) सौथी ओछा पर्याप्त त्रसकायिक एवे त्रैलोक्यमा छे (उद्धूलोयतिरियलोए असंखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोकमा असंख्यातगण्ठा छे (अहोलोयतिरियलोए संखिज्जगुणा) अधोलोक तिर्यग्लोकमा संख्यातगण्ठा छे (उद्धूलोए संखिज्जगुणा) ऊर्ध्वलोकमा संख्यातगण्ठा छे (अहोलोए संखिज्जगुणा) अधोलोकमा संख्यातगण्ठा छे (तिरियलोए असंखिज्जगुणा) तिर्यग्लोकमा असंख्यातगण्ठा छे ॥ सू० ३६ ॥

टीका—उपे क्षेत्रमा अपेक्षाथी त्रसकायिक एवेत्ता अल्प बहुत्वमा प्ररूप-

भ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः—एकेन्द्रियमिन्द्राद्वीन्द्रियादयर्मैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियौघिस्त्वत्, तेभ्यः—‘उर्ध्वलोयतिरियलोए असंखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादयः असंखेयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘अधोलोयतिरियलोए संखेज्जगुणा’ अधोलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वयवर्तिनस्त्रसकायिकाः संखेयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि ‘उर्ध्वलोए संखेज्जगुणा’ ऊर्ध्वलोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः संखेयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तैकेन्द्रिययुक्तेः, तेभ्योऽपि—‘अधोलोए संखेज्जगुणा’ अधोलोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः संखेयगुणा भवन्ति, समुच्चयैकेन्द्रियोक्तयुक्तेः, तेभ्योऽपि ‘तिरियलोए असंखेज्जगुणा’ तिर्यग्लोके वर्तमानास्त्रसकायिकाः असंखेयगुणा भवन्ति, प्रागुक्तयुक्तेः ।

अथापर्याप्तक त्रसकायिकानामल्पवहुत्वं प्रतिपादयति—‘खेत्ताणुवाएणं’ क्षेत्रानुपातेन—क्षेत्रानुसारेण, ‘सञ्चत्थावा तसकाडया अपज्जत्तया तेलोक्के’ सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः, त्रसकायिकाः द्वीन्द्रियादयः, अपर्याप्तकाः, त्रैलोक्ये—लोकत्रयवर्तिनो भवन्ति प्रागुक्तैकेन्द्रियसमुच्चयवत्, तेभ्यः—‘उर्ध्वलोयतिरियलोए असं-

की जाती है—

टीकार्थ—क्षेत्र के अनुसार सबसे कम त्रसकायिक जीव त्रिलोक में हैं। त्रिलोक की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों में असंख्यातगुणा अधिक हैं। ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों की अपेक्षा अधोलोकतिर्यग्लोक नामक प्रतरों में संख्यातगुणा अधिक हैं, उनसे ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा अधिक है, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक है और अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में असंख्यातगुणा अधिक हैं ।

अपर्याप्त त्रसकायिकों का अल्पवहुत्व-क्षेत्र के अनुसार सब से कम अपर्याप्तक त्रसकायिक जीव त्रिलोक में हैं, इनकी अपेक्षा ऊर्ध्व-

पणा करवामा आवे छे क्षेत्रना अनुसार सौथी ओछा त्रसकायिक छुव त्रिलोकमा छे त्रिलोकनी अपेक्षाओ उर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामना प्रतरमा असंख्यातगुणा वधाहे छे उर्ध्वलोक तिर्यग्लोक नामना प्रतरमा करता अधोलोक-तिर्यग्लोक नामना प्रतरमा संख्यात गणा वधाहे छे तेनाथी संख्यात गणा वधाहे उर्ध्वलोकमा छे उर्ध्वलोकना करता अधोलोकमा संख्यातगुणा वधाहे छे, अने अधोलोकना करता तिर्यग्लोकमा असंख्यात गणा वधाहे छे.

अपर्याप्त त्रसकायिकानु अल्पवहुत्व

क्षेत्रना अनुसार सौथी ओछा अपर्याप्तक त्रसकायिक छुवे त्रिलोकमा

સંખેજગુણા' ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનત્વસકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયસમુચ્ચયયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'અધોલોયતિરિયલો' સંખેજગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનત્વસકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયોક્તયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ 'ઉદ્ધલો' સંખેજગુણા' ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ અપર્યાપ્તકાઃ ત્રસકાયિકા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયસમુચ્ચયવત્, તેભ્યોઽપિ—'તિરિયલો' અસંખેજગુણા' તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાત્વસકાયિકા અપર્યાપ્તકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્

અથ પર્યાપ્તક ત્રસકાયિકાનામલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદયતિ—'સંખેજગુણા' ક્ષેત્ર-નુસારેણ 'સંવત્થોવા તસકાદ્યા પજ્જત્તયા તેલોકકે' સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, ત્રસકાયિકાઃ—દ્વીન્દ્રિયાદયઃ, પર્યાપ્તકાઃ, ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયવર્તિનો ભવન્તિ, પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યઃ—'ઉદ્ધલોયતિરિયલો' અસંખેજગુણા' ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનત્વસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયોધિકયુક્તેઃ, તેભ્યોઽપિ—'અધોલોયતિરિયલો' સંખેજગુણા' અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનત્વસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,

લોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક પ્રતરોં કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં।

પર્યાપ્તક ત્રસકાયિકોં કા અલ્પવહુત્વ-ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે સવસે કમ પર્યાપ્ત ત્રસકાયિકાં જીવ ત્રિલોક મેં હૈં, ડનકી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં અસંખ્યાતગુણા હૈ, ડનકી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક પ્રતરોં મેં સંખ્યાતગુણા હૈં, ડનકી અપેક્ષા ધી

છે તેના કરતા ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે ઉર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોક-તિર્યગ્લોકના કરતા ઉર્ધ્વલોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે ઉર્ધ્વલોકના કરતા અધોલોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે અધોલોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે.

પર્યાપ્તક ત્રસકાયિકોં અલ્પ વહુત્વ

ક્ષેત્રના અનુસાર સૌથી ઓછા પર્યાપ્તક ત્રસકાયિકાં જીવ ત્રિલોકમા છે તેના કરતા ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા અસંખ્યાત ગણા છે. તેના કરતા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા સંખ્યાતગણા છે. ઉર્ધ્વલોકના

પ્રાગુક્તસમુચ્ચયૈકેન્દ્રિયવત્, તેભ્યોઽપિ 'ઉર્ધ્વલોએ સંખેજ્જગુણા' ઋર્ધ્વલોકે વર્તમાનાઃ પર્યાપ્તકાસ્ત્રસકાયિકાઃ સંખેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તઃ, તેભ્યોઽપિ—'અધોલોએ સંખેજ્જગુણા' અધોલોકે વર્તમાના સ્ત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખેયગુણા ભવન્તિ, પ્રાગુક્તયુક્તઃ, તેભ્યોઽપિ—'તિર્થગ્લોએ અસંખેજ્જગુણા' તિર્થગ્લોકે વર્તમાનસ્ત્રસકાયિકાઃ પર્યાપ્તકા અસંખેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તૈકેન્દ્રિયસમુચ્ચયયુક્તેરિત્યાશયઃ ।
 इति चतुर्विंशं क्षेत्रद्वारं समाप्तम् ॥ सू० ३६॥

વન્ધદારવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—एएसि णं भंते ! जीवाणं आउयस्स कम्मस्स वंधगाणं, अवंधगाणं, पज्जत्ताणं, अपज्जत्ताणं, सुत्ताणं, जागराणं, समोहयाणं, असमोहयाणं सायावेयगाणं, असायावेयगाणं, इंदिओवउत्ताणं, नो इंदिओवउत्ताणं, सागारोवउत्ताणं, अणागारोवउत्ताण य, कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, वहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सब्बत्थोवा जीवा आउयस्स कम्मस्स वंधगा १ अपज्जत्तया संखेज्जगुणा २, सुत्ता संखेज्जगुणा ३, समोहया संखेज्जगुणा ४, सायावेयगा संखेज्जगुणा ५, इंदिओवउत्ता संखेज्जगुणा ६, अणागारोवउत्ता संखेज्जगुणा ७, सागरोवउत्ता संखेज्जगुणा ८, नो इंदिओवउत्ता विसेसाहिया ९, असायावेयगा विसेसाहिया १०, असमोहया विसेसाहिया ११, जागरा विसे-
 ऊर्ध्वलोक में संख्यातगुणा हैं, ऊर्ध्वलोक की अपेक्षा अधोलोक में संख्यातगुणा अधिक हैं और अधोलोक की अपेक्षा तिर्यग्लोक में वर्तमान पर्याप्त त्रसकायिक असंख्यातगुणा अधिक है । इन के इस अल्प बहुत में वही युक्ति समझना चाहिए जो समुच्चय पञ्चेन्द्रियों के विषय में कही गई है ॥ ३६॥

ચૌવીસમાં ક્ષેત્રદ્વાર સમાપ્ત

કરતા અધોલોકમા સંખ્યાત ગણા વધારે છે. અને અધોલોકમા કરતા તિર્થ-
 લોકમા વર્તમાન પર્યાપ્ત ત્રસકાયિક અસંખ્યાત ગણા વધારે છે આમના આ
 અલ્પ બહુત્વમા એ જ યુક્તિ સમજવી કે જે સમુચ્ચય પંચેન્દ્રિયોના સંબંધમાં
 કહેવામા આવેલ છે ॥ સૂ. ૩૬ ॥

ચૌવીસમું ક્ષેત્રદ્વાર સમાપ્ત

સાહિયા ૧૦, પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા ૧૩, આડયસ્સ કમ્મસ્સ અવંધયા વિસેસાહિયા ૧૪ ॥ સુ. ૩૭ ॥

હાયા-એતેપાં સ્વલુ મદન્ત ! જીવાનામાયુક્કસ્ય કર્મણો વન્ધકાનામ્, અવન્ધકાનામ્, પર્યાપ્તકાનામ્, અપર્યાપ્તકાનામ્, સુપ્તાનામ્, જાગ્રતામ્, સમ-વૃત્તાનામ્, અસમવૃત્તાનામ્, સાતવેદકાનામ્, અસાતવેદકાનામ્, ઇન્દ્રિયોપયુક્તા-નામ્, નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તાનામ્, સાકારોપયુક્તાનામ્, અનાકારોપયુક્તાનાશ્ચ કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા !

વન્ધદ્વાર વક્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ-(एणसि णं भंते !) हे भगवन् (जीवाणं) जीवों के (आड-यस्स कम्मस्स) आयु कर्म के (बंधगाणं अवंधगाणं) बंध करने वालों, न बंध करने वालों (पज्जत्ताणं अपज्जत्ताणं) पर्याप्तों, अपर्याप्तों (सुत्ताणं जागराणं) सुप्तों और जागृतों (समोहयाणं असमोहयाणं) समुद्घात करते हुआओं, न समुद्घात करते हुआओं, (सायावेयगाणं असायावेयगाणं) सातावेदकों, असातावेदकों (इंदिओवउत्ताणं नो इंदिओवउत्ताणं) इन्द्रियोपयुक्तों, नो इन्द्रियोपयुक्तों (सागारोवउत्ताणं अणागारोवउत्ताणं) साकार उपयोग से उपयुक्तों, अनाकारोपयोग में उपयुक्तों में से (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किससे (अप्पा वा) अल्प (वहुया वा) या बहुत (तुल्ला वा) या तुल्य (विसेसाहिया वा) या विशेषाधिक हैं ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा) सब से कम जीव

બન્ધદ્વારની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(एणसिणं भंते !) हे भगवन् आ (जीवाण) जीवोना (आडयस्स कम्मस्स) आयुर्कर्माना (बंधगाण अवंधगाणं) बंध करवावाणा अने न बंध न करवावाणा (पज्जत्ताण अपज्जत्ताणं) पर्याप्तो अने अपर्याप्तो (सुत्ताणं जागराणं) सुतेला अने जगेलाओमा (समोहयाण असमोहयाणं) समुद्घात करवावाणा अने समुद्घात न करवावाणाओमा (सायावेयगाण असायावेयगाणं) साता वेदकोमा अने असाता वेदकोमा (इंदिओवउत्ताण नो इंदिओवउत्ताणं) इंद्रियोपयोगवाणाओमा अने नो इंद्रियोपयुक्तोमा (सागारोवउत्ताण अणागारोवउत्ताणं) साकार उपयोगवाणाओमा अने अनाकारोपयोगवाणाओमा (कयरे) कोण (कयरेहिंतो) कोनाथी (अप्पा वा) अल्प છે ? अगर (वहुया वा) गहु છે ? (तुल्ला वा) अथवा तुल्य છે ? (विसेसाहियावा) विशेषाधिक છે ?

(गोयमा !) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा जीवा) सौथी ओछा एव (आड-

જીવાઃ આયુષ્કસ્ય કર્મણો વન્ધકાઃ ૧, અપર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨, ગુપ્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩, સમવહતાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪, સાતાવેદકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૫, ઇન્દ્રિયોપયુક્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૬, અનાકારોપયુક્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૭, સાકારોપયુક્તાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૮, નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તા વિશેષાધિકાઃ ૯, અસાતાવેદકા વિશેષાધિકા ૧૦, અસમવહતા વિશેષાધિકાઃ ૧૧, જાગ્રતો વિશેષાધિકાઃ ૧૨, પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ ૧૩, આયુષ્કસ્ય કર્મણોઽવન્ધકા વિશેષાધિકાઃ ॥

(આઉચસ્સ કમ્મસ્સ વંધગા) આયુકર્મ કે વન્ધકા હૈં (અપજ્જત્તયા મંલેજ્જગુણા) અપર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા હૈં (સુત્તા મંલેજ્જગુણા) સુપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (સમોહયા મંલેજ્જગુણા) સમુદ્ધાત વાલે સંખ્યાતગુણા હૈં (સાયાવેયગા મંલેજ્જગુણા) સાતાવેદક સંખ્યાતગુણા હૈં (ઇન્દ્રિયોવ-ઉત્તા) ઇન્દ્રિયોપયુક્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (અનાગારોવઉત્તા મંલેજ્જગુણા) અનાકાર ઉપયોગ મે ઉપયુક્ત સંખ્યાતગુણા હૈં (માગારોવઉત્તા મંલેજ્જગુણા) સાકારોપયોગ વાલે સંખ્યાતગુણા હૈં (નોઇન્દ્રિયોવઉત્તા વિસેસાહિયા) નોઇન્દ્રિય કે ઉપયોગ વાલે વિશેષાધિકા હૈં (આસાયાવેયગા વિસેસાહિયા) અસાતાવેદક વિશેષાધિકા હૈં (અસમોહયા વિસેસાહિયા) સમુદ્ધાત ન કરતે હુઃ વિશેષાધિકા હૈં (જાગરા વિસેસાહિયા) જાગૃત વિશેષાધિકા હૈં (પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં (આઉચસ્સ કમ્મસ્સ અવંધયા વિસેસાહિયા) આયુ કર્મ કે અવન્ધકા વિશેષાધિકા હૈં ।

અવ બન્ધદ્વાર કી અપેક્ષા સે જીવોં કે અત્પચહુત્વ કા પ્રતિપાદન

સ્સ કમ્મસ્સ વંધગા) આયુ કર્મના વન્ધકા છે (અપજ્જત્તયા સંલેજ્જગુણા) અપર્યાપ્તક સંખ્યાત ગણા છે (સુત્તા સંલેજ્જગુણા) સુપ્ત સંખ્યાત ગણા છે (સમોહયા સંલેજ્જગુણા) સમુદ્ધાતવાળા સંખ્યાત ગણા છે (સાયાવેયગા સંલેજ્જગુણા) સાતાવેદક સંખ્યાતગણા છે. (ઇન્દ્રિયોવઉત્તા સંલેજ્જગુણા) ઇન્દ્રિયોપયુક્ત સંખ્યાત ગણા છે (અનાગારોવઉત્તા સંલેજ્જગુણા) અનાકારોપયુક્તવાળા સંખ્યાતગણા છે. (માગારોવઉત્તા સંલેજ્જગુણા) સાકારોપયોગવાળા સંખ્યાતગણા છે. (નો ઇન્દ્રિયોવઉત્તા વિસેસાહિયા) નો ઇન્દ્રિયોપયોગવાળા વિશેષાધિકા છે (આસાયાવેયગા વિસેસાહિયા) અસાતાવેદક વિશેષાધિકા છે (અસમોહયા વિસેસાહિયા) સમુદ્ધાત ન કરવાવાળા વિશેષાધિકા છે, (જાગરા વિસેસાહિયા) જાગૃતવિશેષાધિકા છે, (પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) પર્યાપ્તકો વિશેષાધિકા છે, (આઉચસ્સ કમ્મસ્સ અવંધયા વિસેસાહિયા) આયુકર્મના અવંધકા વિશેષાધિકા છે. ॥ ૩૬ ॥

ટીકાર્થ—હવે બંધદ્વારની અપેક્ષાથી જીવોના અત્પચહુત્વનું નિરૂપણ

टीका—अथ बन्धद्वारमधिकृत्याल्पबहुत्वं प्ररूपयितुमाह—‘एएसि णं भंते ! जीवाणं’ हे भदन्त ! एतेषां खलु जीवानाम् ‘आउयस्स कम्मस्स वंधगाणं’ आयुष्यस्य कर्मणो बन्धकानाम्, ‘अबंधगाणं’ अवन्धकानाम्, ‘पज्जत्ताणं’ पर्याप्तकानाम्, ‘अपज्जत्ताणं’ अपर्याप्तकानाम्, ‘सुत्ताणं’ सुप्तानाम्, ‘जागराणं’ जाग्रताम्, ‘समोदयाणं’ समवहत्तानाम्, ‘असमोदयाणं’ असमवहत्तानाम्, ‘सायावेयगाणं’ सातावेदकानाम्, ‘असायावेयगाणं’ असातावेदकानाम् ‘इंदिओवउत्ताणं’ इन्द्रियोपयुक्तानाम् ‘नो इंदिओवउत्ताणं’ नो इन्द्रियोपयुक्तानाम् ‘सागारोवउत्ताणं’ साकारोपयुक्तानाम्, ‘अणागारोवउत्ताणं’ अनाकारोपयुक्तानां च मध्ये ‘कयरे कयरेहिंतो’ कतरे कतरेभ्यः, ‘अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ?’ अल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा जीवा आउयस्स कम्मस्स क्रिया जाता है—

टीकार्थ—श्री गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! इन आयु कर्म का बंध करने वाले, आयुर्कर्म का बन्ध न करने वाले, पर्याप्तक, अपर्याप्तक, सुप्त, जागृत, समुद्घात को प्राप्त अर्थात् समुद्घात करते हुए, समुद्घात न करते हुए, साता का वेदन करने वाले, असाता का वेदन करने वाले, इन्द्रियों के उपयोग के उपयुक्त, नो इन्द्रिय के उपयोग वाले, साकारोपयोग अर्थात् ज्ञानोपयोग वाले, अनाकारोपयोग अर्थात् दर्शनोपयोग वाले जीवों में कौन किससे अल्प, बहुत, तुल्य अथवा विशेषाधिक हैं।

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम जीव आयुर्कर्म के बन्धक हैं, क्योंकि आयुर्कर्म के बन्ध का काल प्रतिनियत और स्वल्प

करवाया आबुधु छे

श्री गौतम स्वामी प्रश्न करे छे—हे भगवन् आ आयुर्कर्मना अंध न करवावाणा पर्याप्तक अपर्याप्तक सुप्त, जागृत—समुद्घातने प्राप्त अर्थात् समुद्घात करता होय तेवा समुद्घात न करता होय तेवा साता वेदन करता होय तेवा, असाता वेदन करवावाणा इन्द्रियोना उपयोगथी उपयुक्त नो इन्द्रियोना उपयोगवाणा साकारोपयोग ओटले के ज्ञानोपयोगवाणा अनाकारोपयोग ओटले के दर्शनोपयोगवाणा एवोमा ओषु केनाथी अल्प बंधारे—तुल्य—अथवा विशेषाधिक छे ?

श्री भगवान् उत्तर आपे छे—हे गौतम सौथी ओछा एव आयुर्कर्मना अंध करवावाणा छे केभके आयुर्कर्मना अंधना काल प्रतिनियत अने स्वल्प

વંધતા ?' સર્વસ્ત્રોત્કાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ જીવાઃ, ત્રાયુપ્યસ્ય કર્મણો વન્ધકા ભવન્તિ આયુર્વન્ધકાલસ્ય પ્રતિનિયતત્વાત્ ? તેભ્યઃ 'અપજ્જતયા સંસેજ્જગુણા' અપર્યાપ્તકાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તાનામ્ અનુભૂયમાનમવત્રિભાગાઘવશેષાયુપાં પારમવિકાયુર્વન્ધકત્વાત્ ટ્વો ત્રિભાગો અવન્ધકાલઃ, એકઃ વન્ધકાલ ઇતિ વન્ધકાલાદવન્ધકાલસ્ય સંસ્થેયગુણત્વાત્ આયુર્વન્ધકેભ્યોડપર્યાપ્તકાના સંસ્થેયગુણત્વં ભવતિ તેભ્યોડપર્યાપ્તેભ્યોડપિ-'સુત્તા સંસેજ્જગુણા' મુક્તાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ પર્યાપ્તેષુ અપર્યાપ્તેષુ ચ મુક્તાનામુપલભ્મેન, અપર્યાપ્તેભ્યઃ પર્યાપ્તાનાં સંસ્થેયગુણત્વાત્; અપર્યાપ્તેભ્યઃ મુક્તાનાં સંસ્થેયગુણત્વં વાંચ્યમ્ ૩, તેભ્યોડપિ મુક્તેભ્યઃ 'સમોહયા સંસેજ્જગુણા ૪' સમવદ્ધતાઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, પર્યાપ્તેષુ

હૈ। આયુર્કર્મ કે વંધકોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્ત જીવ સંસ્થ્યાતગુણા અધિક હૈં। અપર્યાપ્ત જીવ અનુભૂયમાન ભવ કે ત્રીત ભાગોં મેં સેં દો ભાગ વીતી જાને પર ઓર એક ભાગ શેષ રહને પર આયુ કે વન્ધક હોતે હૈં। હિસ પ્રકાર ત્રીત ભાગોં મેં સેં દો ભાગ અવન્ધકાલ ઓર એક ભાગ વન્ધકાલ હૈં। અતઃ વન્ધકાલ સેં અવન્ધકાલ સંસ્થ્યાતગુણા હોને કે કારણ આયુ વન્ધકોં કી અપેક્ષા અપર્યાપ્ત સંસ્થ્યાતગુણા અધિક કહે ગયે હૈં।

અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા સુપ્ત જીવ સંસ્થ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ સુપ્ત જીવ પર્યાપ્તકોં ઓર અપર્યાપ્તકોં-દોનોં મેં પાચે જાતે હૈં ઓર અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્તક સંસ્થ્યાતગુણા અધિક હૈં। સુપ્ત જીવોં કી અપેક્ષા સમવદ્ધત (સમુદ્ઘાત વાલે) જીવ સંસ્થ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વહુત-સેં પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત જીવ સદા મારણાન્તિક સમુ-

છે. આયુર્કર્મના બંધકોની અપેક્ષાથી અપર્યાપ્ત જીવ સંસ્થ્યાતગુણા વધારે છે, અપર્યાપ્ત જીવ અનુભૂયમાન ભવના ત્રણ ભાગોમાંથી બે ભાગો વીતી જાય ત્યારે અને એક ભાગ શેષ રહે ત્યારે આયુના બંધક હોય છે આ પ્રમાણે ત્રણ ભાગોમાંથી બે ભાગ અવન્ધ કાળ અને એક ભાગ બન્ધકાળ છે. આથી બન્ધકાળથી અવન્ધન કાળ સંસ્થ્યાતગુણા હોવાના કારણે આયુબન્ધકોની અપેક્ષા અપર્યાપ્ત સંસ્થ્યાતગુણા વધારે કહેવામાં આવે છે.

અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાથી સુપ્ત જીવ સંસ્થ્યાત ગુણા છે. કેમકે સુપ્ત જીવ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બન્નેમાં પણ મેળવી શકાય છે, અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષા પર્યાપ્ત સંસ્થ્યાત ગુણા વધારે છે સુપ્ત જીવોની અપેક્ષા સમવદ્ધત (સમુદ્ઘાત વાળા) જીવ સંસ્થ્યાતગુણા વધારે છે. કેમ કે ઘણા ધરા પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત જીવ સદા મારણાન્તિક સમુદ્ઘાત કરતા હોય તેવા મળી આવે છે. સઘળા જીવોની અપેક્ષા સાતાના વેદક જીવ સંસ્થ્યાત ગુણા છે. કેમકે

ચ અપર્યાપ્તેષુ ચ મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેન વહૂના સમવહતાનાં સમુદ્ઘાતં કુર્વ-
તામ્ સર્વતોપલભ્યમાનત્વાત્, તેभ्यોऽपि समवहतैभ्यः—‘सायावेयगा स खेज्जगुणा
५’ सातवेदकाः संख्येयगुणा भवन्ति, आयुर्वन्धका पर्याप्त सुप्तेष्वेपि सातवेद-
कानामुपलभ्यमानत્वात्, तेभ्योऽपि सातावेदकैभ्यः ‘इन्द्रिओवउत्ता संखेज्जगुणा
६’ इन्द्रियोपयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, असातवेदकानामपि इन्द्रियोपयोगस्यो-
पलभ्यमानत्वात्, तेभ्योऽपि ‘अणागारोवउत्ता संखेज्जगुणा ७’ अनाकारोपयोगो
पयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, इन्द्रियोपयोगेषु चानाकारोपयोगस्योपलभ्यमान-
त्वात्, तेभ्योऽपि ‘सागारोवउत्ता सखेज्जगुणा ८’ साकारोपयुक्ताः संख्येयगुणा
भवन्ति, इन्द्रियोपयोगेषु च साकारोपयोगकालस्य बहुत्वेन तत्काल विशिष्टाना-
मपि संख्येयगुणत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि ‘नो इन्द्रिओवउत्ता विसेसाहिया ९’ नो
दघात करते हुए पाये जाते हैं । समवहत जीवों की अपेक्षा साता के
वेदक जीव संख्यातगुणा हैं, क्योंकि आयु के बन्धक, अपर्याप्त और
सुप्त जीवों में भी साता का वेदन करने वाले उपलब्ध होते हैं । साता-
वेदकों की अपेक्षा इन्द्रियोपयुक्त जीव संख्यातगुणा अधिक हैं, क्यों-
कि इन्द्रियों का उपयोग लगाने वाले, सातावेदकों के अतिरिक्त
असातावेदक भी होते हैं । इन्द्रियोपयुक्तों की अपेक्षा अनाकारोपयुक्त
अर्थात् दर्शन का उपयोग लगाये हुए जीव संख्यातगुणा अधिक
होते हैं, क्योंकि इन्द्रियोपयोग और नोइन्द्रियों के उपयोग वालों में—
दोनों में अनाकार उपयोग देखा जाता है । अनाकारोपयुक्तों की
अपेक्षा साकारोपयुक्त संख्यातगुणा अधिक हैं क्योंकि अनाकारोपयोग
की अपेक्षा साकारोपयोग का काल अधिक है, इस कारण साकारोप-
योग वाले भी अधिक हैं । साकारोपयोग वालों की अपेक्षा भी नोइ-
न्द्रियोपयोग वाले विशेषाधिक हैं, क्योंकि इन में नोइन्द्रिय-अनाकार

આયુના બંધક, અપર્યાપ્ત અને સુપ્ત જીવોમાં પણ સાતાનું વેદન કરવાવાળા
ઉપલબ્ધ થાય છે સાતાવેદકોની અપેક્ષાથી ઇન્દ્રિયોપયુક્ત જીવ સંખ્યાતગણુ
વધારે છે કેમકે ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગ લગાવવા વાળા સાતા વેદકોના શિવાય
અસાતા વેદકો પણ હોય છે ઇન્દ્રિયોપયુક્તોના કરતા અનાકારોપયુક્ત અર્થાત્
દર્શનને ઉપયોગ લગાવવાળા જીવ સંખ્યાત ગણુ વધારે હોય છે, કેમકે
ઇન્દ્રિયોપયોગ અને નો ઇન્દ્રિયોના ઉપયોગવાળાઓમાં એમ બંનેમાં અનાકાર
ઉપયોગ જોવામાં આવે છે અનાકારોપયુક્તોના કરતા સાકારોપયોગવાળા
સંખ્યાત ગણુ વધારે છે, કેમકે અનાકારોપયોગવાળાની અપેક્ષા સાકારોપયોગને
કાળ વધારે છે એ કારણે સાકારોપયોગવાળા વધારે છે સાકારોપયોગવાળાઓના
કરતા પણ નો ઇન્દ્રિયોપયોગવાળા વિશેષાધિક છે, કેમકે—તેમનામાં નોઇન્દ્રિય

इन्द्रियोपयोगयुक्ता विशेषाधिका भवन्ति, तत्र नो इन्द्रियानाकारोपयुक्तानामपि समावेशेन विशेषाधिकत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि—‘आसायाव्यया विसेसाद्विया १०’ असातावेदका विशेषाधिका भवन्ति, इन्द्रियोपयुक्तानामपि असातवेदकत्वात्, तेभ्योऽपि—‘असमोद्वया विरोसाद्विया ११’ असमवहताः विशेषाधिका भवन्ति, सातवेदकानामपि असमवहतायां विशेषाधिकत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि—‘जागरा विसेसाद्विया १२’ जागराः विशेषाधिका भवन्ति, कतिपयानां समवहतानामपि जागरत्वतद्भावेन जागराणां विशेषाधिकत्वसंभवात्, तेभ्योऽपि ‘पञ्जत्तया विसेसाद्विया १३’ पर्याप्तका विशेषाधिका भवन्ति, कतिपयानां सुप्तानामपि पर्याप्तत्वेन पर्याप्तकानां विशेषाधिकत्वसंभवात्, जागराणां पर्याप्तत्वस्यैव सत्त्वेन सुप्तानां पर्याप्तत्वनियमात्, तेभ्योऽपि पर्याप्तेभ्यः ‘आउ-यास कम्मस्स अवंधया विसेसाद्विया १४’ आयुस्य कर्मणोऽवन्धकाः विशेषा-
उपयोग वाले भी सम्मिलित हैं । इनकी अपेक्षा अस्मातावेदक विशेषाधिक हैं, क्योंकि इन्द्रियोपयुक्त भी अस्माता के वेदक होते हैं । असातावेदकों की अपेक्षा असमवहत (समुद्घात न किये हुए) विशेषाधिक हैं, क्योंकि सातावेदक भी समवहत होते हैं, अतएव समवहतों की विशेषाधिकता है । समवहतों की अपेक्षा जागृत विशेषाधिक हैं, क्योंकि कतिपय समवहत जीव भी जागृत होते हैं । जागृतों की अपेक्षा पर्याप्त विशेषाधिक हैं, क्योंकि पटुत-से जीव ऐसे भी हैं जो जागृत न होते हुए भी अर्थात् सुप्त होकर भी पर्याप्त हैं । जो जागृत हैं वे पर्याप्त ही होते हैं मगर सुप्त जीवों के विषय में ऐसा नियम नहीं है । पर्याप्त जीवों की अपेक्षा आयुकर्म के अवन्धक जीव विशेषाधिक है, क्योंकि अपर्याप्तक भी आयुकर्म के वन्धक होते हैं । यहां

અનાકાર ઉપયોગવાળા પણ મળેલા છે. તેના કરતા અસાતાવેદકે વિશેષાધિક છે. કેમકે ઇન્દ્રિયોપયુક્ત પણ અસાતાનુ વેદન કરવાવાળા હોય છે. અસાતાવેદકોના કરતા અસમવહત—(સમુદ્ઘાત ન કરનારા) વિશેષાધિક છે કેમકે સાતાવેદક પણ અસમવહત હોય છે તેથી જ અસમવહતોનુ વિશેષાધિક પણ છે અસમવહતોના કરતા જાગૃત વિશેષાધિક છે કેમકે કેટલાક સમવહત જીવ પણ જાગૃત હોય છે જાગૃતોના કરતા પર્યાપ્ત જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે ઘણા ખરા જીવ એવા પણ હોય છે જેઓ જાગૃત ન હોવા છતાં પણ અર્થાત્ સુપ્ત થઈને પણ પર્યાપ્ત છે જેઓ જાગૃત છે, તેઓ પર્યાપ્ત જ હોય છે. પરંતુ સુપ્ત જીવોના સ બધા એવા નિયમ નથી, પર્યાપ્ત જીવોના કરતા આયુ કર્મના અવન્ધક જીવ વિશેષાધિક છે કેમકે અપર્યાપ્ત પણ આયુકર્મના બધક હોય

ધિત્વા મરણિ, આર્પીત્રાણાનામપે આયુઃ કર્મવન્ધકવસદ્ભાવાત્, એતદ્ વોધ્યમ્
—આયુષ્યકર્મવન્ધકવન્ધકાના પર્યાપ્તપ્રાપ્તકાનામ્, સુપ્તજાગરાણામ્, સમ-
વહતાસમવહતાના સાતવેદકાસાતવેદકાનામ્, ઇન્દ્રિયોપયુક્ત નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તાનાં
સાકારોપયુક્તાનાકારોપયુક્તાનાં સમુદાયેનાલ્પવહુત્વં પ્રતિપાદિતમ્—તદભિપ્રાયજ્ઞા-
નાર્થં પ્રત્યેકમલ્પવહુત્વં વિનેયજનાનુગ્રહાય પ્રતિપાદ્યતે તત્રાયુષ્યકર્મવન્ધકાઃ સર્વ-
સ્તોકાઃ ભવન્તિ, તદવન્ધકાઃ સંલ્પેયગુણાઃ, અનુભૂયમાનમવાયુપિ ત્રિભાગાવશેષે
ત્રિભાગત્રિભાગાવશેષેવા જીવાઃ પારમવિકાયુષ્યં વધ્નન્તિ તતો દ્વૌ ત્રિભાગૌ

યહ સમઞ્જના ચાહિ-આયુકર્મ કે વન્ધક અવન્ધકોં કા, પર્યાપ્તક-
અપર્યાપ્તકોં કા, સુસ-જાગૃતોં કા, સમવહત-અસમવહતોં કા, સાતા
અસાતા વેદકોં કા, ઇન્દ્રિયોપયુક્ત-નોઈન્દ્રિયોપયુક્તોં કા તથા સાકાર
—અનાકારોપયુક્તો કા સામુદાયિક રૂપ સે અલ્પવહુત્વ પ્રતિપાદિત
કિયા ગયા હૈ, કિન્તુ શિષ્યજનોં કે અનુગ્રહ કે લિષ્ઠિ અવ પ્રત્યેક યુગલ
કે અલ્પવહુત્વ કા પ્રતિપાદન કિયા જાતા હૈ—

આયુષ્ય કર્મ કે વન્ધક કમ હૈં, ઉસ સે અવન્ધક સંલ્પાતગુણ
અધિક હૈં । અનુભૂયમાન ભવ કા આયુષ્ય જબ દો ભાગ વ્યતીત હો
જાને પર તીસરા ભાગ રોપરહતા હૈં યા તીસરે ભાગ કા તીસરા ભાગ
રોષ રહતા હૈં, તવ જીવ આગામી ભવ કે આયુષ્ય કા વન્ધ કરતે હૈં
હસ પ્રકાર તીન ભાગોં મે સે દો ભાગ અવન્ધકાલ હૈં, સિર્ફ તીસરા
ભાગ વન્ધકાલ હૈં ઓર વહ વન્ધકાલ મી અન્તર્મુહૂર્ત માત્ર હોતા હૈં,
પૂરા તીસરા ભાગ નહીં, હસ કારણ વન્ધકોં કી અપેક્ષા અવન્ધક
સંલ્પાતગુણ અધિક હૈં ।

છે અહીં એ સમજવું જોઈ એ કે—આયુકર્મના બધક અબધકોનું પર્યાપ્તક
અપર્યાપ્તકોનું સુપ્ત અને જાગૃતોનું ઇન્દ્રિયોપયુક્ત અને નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તોનું
સમવહત અસમવહતોનું સાતા અને અસાતા વેદકોનું તથા સાકાર અનાકારો-
પયુક્તોનું સામુદાયિકપણથી અલ્પબહુત્વનું પ્રતિપાદન કરવામા આવ્યું છે
પરંતુ શિષ્યજનોના અનુગ્રહ માટે હવે દરેક યુગલના અલ્પબહુત્વનું પ્રતિપાદન
કરવામા આવે છે

આયુષ્ય કર્મના બન્ધક જોણ છે. તેનાથી અબધકો સંખ્યાત ગણા
વધારે છે અનુભવ કરાતા ભવનું આયુષ્ય જ્યારે બે ભાગ યતિત થઈ જાય
ત્યારે ત્રીજો ભાગ બાકી રહે છે અથવા ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહે
છે. ત્યારે જીવ આગામી ભવના આયુષ્યનો બધકરે છે આ રીતે ત્રણ ભાગોમાથી
બે ભાગનો અબધ કાળ છે. કેવળ ત્રીજો ભાગ બધકાળ છે, અને તે બધકાળ
પણ અતર્મુહૂર્ત માત્ર હોય છે, પુરો ત્રીજા ભાગ નહીં તે કારણે બન્ધકોના
કરતા અબધક સંખ્યાત ગણા વધારે છે

અવન્ધકાલઃ, એકસ્ત્રિભાગો વન્ધકાલઃ ઇતિ વન્ધકેભ્યોઽવન્ધકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, એવમ્ અપર્યાપ્તકાઃ સર્વસ્તોકા ભવન્તિ, પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સૂક્ષ્મજીવાપેક્ષયા એતદુક્તમવસેયમ્, સૂક્ષ્મેષુ વાહ્યવ્યાઘ્રાતાભાવાત્ વહનાં નિષ્પત્તિર્ભવતિ સ્તોકાનામેવ ચાનિષ્પત્તિઃ, એવમેવ સર્વસ્તોકત્વં સુપ્તાનાં ભવતિ, તદપેક્ષયા જાગરાણાં સંખ્યેયગુણત્વમ્, એતન્ચાપિ સૂક્ષ્મેકેન્દ્રિયાપેક્ષયાઽવસેયમ્, યતોઽપર્યાપ્તાનાં સુપ્તાનામેવ ઉપલબ્ધેઃ, પર્યાપ્તાનાન્તુ જાગરાણામપિ, તથૈવ સમવહતાનાં સર્વસ્તોકત્વં ભવતિ, યતઃ સમવહતાનાં મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતેનૈવાત્ર પરિગ્રહાત્, મારણાન્તિકસમુદ્ઘાતો મરણકાલે એવ ન ઝોપકાલે, સોઽપિ ન સર્વેષાં ભવતિ ઇતિ સર્વસ્તોકાસ્તે ભવન્તિ, તેભ્યોઽસમવહતા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,

હસી પ્રકાર અપર્યાપ્ત જીવ અલ્પ હૈં, પર્યાપ્તક ડન સે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । યહ કથન સૂક્ષ્મ જીવોં કી અપેક્ષા સમઙ્ગના ચાહિયે । સૂક્ષ્મ જીવોં મે વાહ્ય વ્યાઘ્રાત ન હોને સે નિષ્પત્તિ (ઉત્પત્તિ) વહુતોં કી હોતી હૈ ઓર અનિષ્પત્તિ (અનુત્પત્તિ) થોડોં કી હોતી હૈ ।

હસી પ્રકાર સુપ્ત જીવ થોડે હૈં, ડનકી અપેક્ષા જાગૃત સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । યહ કથન મી સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા સે સમઙ્ગના ચાહિયે, ક્યોં કિ અપર્યાપ્ત જીવ સુપ્ત હી પાયે જાતે હૈં, પર્યાપ્ત જાગૃત મી હોતે હૈં ।

હસી પ્રકાર સમવહત જીવ થોડે હૈ, ક્યોંકિ યહાં માર્ગાન્તિક સમુદ્ઘાત સે સમવહત હી લિયે ગયે હૈં ઓર માર્ગાન્તિક સમુદ્ઘાત મરણકાલ મેં હી હોતા હૈ, શેષ સમય મેં નહીં । વહ મી સય જીવ નહીં કરતે, અતએવ સમવહત થોડે કહે ગયે હૈં, ડનકી અપેક્ષા અસમવહત જીવ અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ જીવનકાલ અધિક હૈ ।

એ જ પ્રમાણે અપર્યાપ્ત એવ થોડા છે, પર્યાપ્તક તેનાથી સંખ્યાત ગણુ વધારે છે, આ કથન સૂક્ષ્મ એવાની અપેક્ષાથી સમજવું બેઠ્યો, સૂક્ષ્મ એવામા બાહ્ય વ્યાઘ્રાત ન હોવાથી ઘણાની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને અનિષ્પત્તિ-અનુત્પત્તિ થોડાઓની થાય છે.

એજ રીતે સુપ્ત એવો થોડા છે, તેના કરતા બહુત એવો સંખ્યાત ગણુ વધારે છે, આ કથન પણ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ સમજવું બેઠ્યો કેમકે અપર્યાપ્ત એવ સુપ્ત જ મળી આવે છે, પર્યાપ્ત બહુત પણ હોય છે

એજ રીતે સમવહત એવ થોડા છે, કેમકે-અહીં માર્ગાન્તિક સમુદ્ઘાતથી સમવહત જ લેવામા આવેલ છે, અને માર્ગાન્તિક સમુદ્ઘાત મરણ કાળમા જ હોય છે, બાકીના સમયમા નહીં તે પણ બધા એવ નથી કરતા

જીવનકાલસ્યાત્યધિકત્વાત્, તથૈવ સાતવેદકાનાં સર્વસ્તોકત્વં ભવતિ, વહૂનાં સાધારણશરીરતયા અલ્પાનાશ્ચ પ્રત્યેકશરીરિતયા, સાધારણશરીરાણાશ્ચ વહૂનામ-સાતવેદકતયા સાતવેદકાઃ સ્વલ્પા ભવન્તિ, પ્રત્યેકશરીરિણાન્તુ વાહુલ્યં સાત-વેદકાનામ્ ભવતિ, સ્તોકત્વમ્ અસાતવેદકાનાં ભવતિ, તસ્માત્ સાતવેદિનઃ સ્તોકાઃ ભવન્તિ, તદપેક્ષયા અસાતવેદિનઃ સંખ્યેયગુણાઃ, એવમેવ ઇન્દ્રિયોપયો-ગસ્ય પ્રત્યુત્પન્નકાલવિપયત્વેન તદુપયોગકાલસ્ય સર્વસ્તોકત્વાત્, નો ઇન્દ્રિયોપ-યોગસ્ય અતીતાનાગતકાલવિપયતયા વહુકાલત્વેન નો ઇન્દ્રિયોપયુક્તાઃ સંખ્યેય-ગુણાઃ તથૈવ અનાકારોપયોગકાલસ્ય સર્વસ્તોકત્વાત્ અનાકારોપયુક્તાઃ સર્વસ્તોકા

इसी प्रकार साता का वेदन करने वाले जीव कम हैं, क्योंकि कि साधारण शरीरी जीव बहुत हैं और प्रत्येक शरीरी अल्प हैं। बहुत साधारण शरीरी जीव असाता के वेदक होते हैं, इस कारण साता वेदक कम हैं। प्रत्येकशरीरी जीवों में तो सातावेदकों की बहुलता है और आसातावेदकों की अल्पता है। अतएव सातावेदक कम और असाता वेदक संख्यातगुणा अधिक समझना चाहिए।

इसी प्रकार इन्द्रियोपयुक्त कम हैं और नोइन्द्रियोपयुक्त संख्यात-गुणा अधिक हैं। इन्द्रियोपयोग वर्तमान विषयक ही होता है, अतः एव उसका काल स्वल्प है, नोइन्द्रियोपयोग अतीत-अनागत काल विषयक भी होता है, अतः उसका समय बहुत है। इस कारण नो-इन्द्रियोपयुक्त संख्यातगुणे कहे गए हैं।

તેથીજ સમવહુત થોડા કહેવામા આવેલ છે, તેના કરતા અમમવહુત જીવ અસ ખ્યાત ગણા વધારે છે, કેમકે જીવનકાળ વધારે છે

એ જ પ્રમાણે સાતાનુ વેદન કરવાવાળા જીવ ઓછા છે કેમકે-સાધારણ શરીર જીવ ઘણા છે, અને પ્રત્યેક શરીરી થોડા છે ઘણા સાધારણ શરીરી જીવ અસાતાનુ વેદન કરનારા હોય છે તે કારણથી સાતા વેદક થોડા છે પ્રત્યેક શરીરી જીવોમાના સાતા વેદકોનુ અધિકપણ છે, અને અસાતા વેદકો નુ અલ્પ પણ છે તેથીજ સાતાવેદક ઓછા અને અસાતા વેદક સ ખ્યાતગણા વધારે સમજવા ભેધછે

એ જ રીતે ઇન્દ્રિયોપયોગવાળા ઓછા છે, અને નો ઇન્દ્રિયોપયોગ વાળા સ ખ્યાત ગણા વધારે છે ઇન્દ્રિયોપયોગ વર્તમાન વિષયક જ હોય છે તેથીજ તેના કાળ સ્પષ્ટ છે નોઇન્દ્રિયોપયોગ અતીત અનાગત કાળ સ અધી પણ હોય છે તેથી તેનો સમય ઘણા છે તે કારણથી નોઇન્દ્રિયોપયોગ સ ખ્યાત ગણા કહેવામા આવેલ છે. એજ રીતે અનાકારોપયોગ (દર્શનોપયોગ)

भवन्ति, तदपेक्षया साकारोपयुक्ताः संख्येयगुणा भवन्ति, साकारोपयोग काल-
स्यानाकारोपयोगकालात् संख्येयगुणत्वादिति भावः ।

इति पञ्चविंशं बन्धद्वारं समाप्तम् ॥सू० ३७॥

पुद्गलद्वार वक्तव्यता-

મૂલમ્—खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवा पुग्गला तेलोक्के उड्ड
लोयतिरियलोए अणंतगुणा, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहिया,
तिरियलोए असंखेज्जगुणा, उड्डलोए, असंखेज्जगुणा, अहोलोए
विसेसाहिया, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पुग्गला उड्डदिसाए,
अहोलोए विसेसाहिया; उत्तरपुरत्थिमेणं दाहिणपच्चत्थिमेण य
दो वि तुल्ला असंखेज्जगुणा, दाहिणपुरच्छिमेण, उत्तरपच्च-
त्थिमेण य दो वि विसेसाहिया, पुरच्छिमेणं असंखेज्जगुणा,
पच्चत्थिमेणं विसेसाहिया, दाहिणेणं विसेसाहिया, उत्तरेणं
विसेसाहिया, खेत्ताणुवाएणं सव्वत्थोवाइं तेलोक्के, उड्डलोय-
तिरियलोए अणंतगुणाइं, अहोलोयतिरियलोए विसेसाहियाइं,
उड्डलोए असंखेज्जगुणाइं, अहोलोए अणंतगुणाइं, तिरियलोए
संखेज्जगुणाइं, दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवाइं दव्वाइं अहोदिसाए,
उड्डदिसाए अणंतगुणाइं, उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिणपच्चत्थि-
मेण य दो वि तुल्लाइं असंखेज्जगुणाइं, दाहिणपुरच्छिमेणं
उत्तरपच्चत्थिमेण य दो वि तुल्लाइं विसेसाहियाइं. पुरच्छिमेणं

इसी प्रकार अनाकारोपयोग (दर्शनोपयोग) का काल अल्प है,
अतएव अनाकार उपयोग वाले अल्प हैं, उन की अपेक्षा साकारोप-
योग वाले संख्यातगुणा अधिक हैं। अनाकारोपयोग की अपेक्षा
साकारोपयोग का काल संख्यातगुणा है ॥३७॥

પચ્ચીસમાં દ્વાર સમાપ્ત

નો કાળ અલ્પ છે તેથી અનાકાર ઉપયોગવાળા અલ્પ છે તેના કરતા
સાકારોપયોગવાળા સંખ્યાત ગણા વધારે છે અનાકારોપયોગ કરતા સાકારોપ-
યોગનો કાળ સંખ્યાત ગણા છે ॥ ૩૭ ॥

પચ્ચીસમુ દ્વાર સમાપ્ત

અસંસ્થેજ્જગુણાં, પચ્ચત્થિમેળં વિસેસાહિયાં, દાહિણેણં વિસે
સાહિયાં, ઉત્તરેણં વિસેસાહિયાં ॥સૂ. ૩૮॥

છાયા-ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ પુદ્ગલાસ્ત્રિલોકયે, ઊર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકે
અનન્તગુણાઃ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાઃ, તિર્યગ્લોકે અસંખ્યેયગુણાઃ,
ઊર્ધ્વલોકે અસંખ્યેયગુણાઃ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, દિગ્નુપાતેન સર્વસ્તોકાઃ
પુદ્ગલાઃ ઊર્ધ્વદિશિ, અધોલોકે વિશેષાધિકાઃ, ઉત્તરપૌરસ્ત્યેન દક્ષિણપશ્ચિમેન
ચ દ્વયેઽપિ તુલ્યાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણપૌરસ્ત્યેન ઉત્તરપશ્ચિમેન ચ દ્વયેઽપિ

પુદ્ગલદ્વાર વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(સ્થિત્તાનુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સચ્ચત્થોવા પોગ્ગલા તેલોકકે) સચ સે કમ પુદ્ગલ ત્રિલોક મેં હૈ (ઉદ્દલોયતિરિયલો
અર્ણતગુણા) ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અનન્તગુણા હૈ (અહોલોયતિરિ-
યલો વિસેસાહિયા) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈ (તિરિ-
યલો અસંસ્થેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈ (ઉદ્દલો
અસંસ્થિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોક મે અસંખ્યાતગુણા હૈ (અહોલો વિસેસા-
હિયા) અધોલોક મે વિશેષાધિક હૈ ।

(દિસાનુવાણં) દિશાઓં કે અનુસાર (સચ્ચત્થોવા પોગ્ગલા ઉદ્દ-
દિસા) સચ સે કમ પુદ્ગલ ઊર્ધ્વદિશા મે હૈ (અહોદિસા વિસેસા-
હિયા) અધોદિશા મે વિશેષાધિક હૈ (ઉત્તરપુરચ્છિમેળં દાહિણપચ્ચત્થિ-
મેળં ચ દો વિ તુલ્લા) ઉત્તર-પૂર્વ તથા દક્ષિણ-પશ્ચિમ દોનોં મે તુલ્ય
હૈ (અસંસ્થિજ્જગુણા) અસંખ્યાતગુણા હૈ (દાહિણપુરચ્છિમેળં ઉત્તરપચ્ચ-

પુદ્ગલ દ્વારનુ કથન

શબ્દાર્થ—(સ્થિત્તાનુવાણં) ક્ષેત્રના અનુસાર (સચ્ચત્થોવા પોગ્ગલા તેલોકકે)
સૌથી ઓછા પુદ્ગલો ત્રિલોકમા છે, (ઉદ્દલોયતિરિયલો અર્ણતગુણા) ઊર્ધ્વલોક
અને તિર્યગ્લોકમા અનન્તગુણા છે, (અહોલોયતિરિયલો વિસેસાહિયા) અધોલોક
તિર્યગ્લોકમા વિશેષાધિક છે (તિરિયલો અસંસ્થેજ્જગુણા) તિર્યગ્લોકમા અસ-
ખ્યાત ગુણા છે, (ઉદ્દલો અસંસ્થિજ્જગુણા) ઊર્ધ્વલોકમા અસંખ્યાતગુણા છે,
(અહોલો વિસેસાહિયા) અધોલોકમા વિશેષાધિક છે

(દિસાનુવાણં) દિશાઓની અનુસાર (સચ્ચત્થોવા પોગ્ગલા ઉદ્દ દિસા)
સૌથી ઓછા પુદ્ગલો ઊર્ધ્વ દિશામા છે (અહોદિસા વિસેસાહિયા) અધો-
દિશામા વિશેષાધિક છે (ઉત્તરપુરચ્છિમેળ દાહિણપચ્ચત્થિમેળ ચ દો વિ તુલ્લા)
ઉત્તર પૂર્વ તથા દક્ષિણ પશ્ચિમ એ બન્નેમા તુલ્ય છે, અને (અસંસ્થિજ્જગુણા)
અસંખ્યાત ગુણા છે. (દાહિણપુરચ્છિમેળ ઉત્તરપચ્ચત્થિમેળ ચ દો વિ તુલ્લા વિસે-

તુલ્યાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, દક્ષિણપૌરસ્ત્યેન ઉત્તરપશ્ચિમેન ચ દેવેડપિ વિશેષાધિકાઃ,
પૌરસ્ત્યેન અસંખ્યેયગુણાઃ, પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાઃ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાઃ,
ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાઃ, ક્ષેત્રાનુપાતેન સર્વસ્તોકાનિ દ્રવ્યાનિ ત્રૈલોક્યે, ઊર્ધ્વલોક-
તિર્યગ્લોકે અનન્તગુણાનિ, અધોલોકતિર્યગ્લોકે વિશેષાધિકાનિ, ઊર્ધ્વલોકે
અસંખ્યેયગુણાનિ, અધોલોકે અનન્તગુણાનિ, તિર્યગ્લોકે સંખ્યેયગુણાનિ, દિગનુ-
પાતેન સર્વસ્તોકાનિ દ્રવ્યાણિ અધોદિશિ, ઊર્ધ્વદિશિ અનન્તગુણાનિ, ઉત્તરપૌર-
સ્ત્યમેણ ય દો વિ તુલ્યા વિસેસાદિયા) દક્ષિણપૂર્વ ઔર ઉત્તરપશ્ચિમ
દોનોં મેં તુલ્ય હૈ ઔર વિશેષાધિક હૈ (પુરચ્છિમેણં અસંખિજ્જગુણા)
પૂર્વ મેં અસંખ્યાતગુણા હૈ (પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાદિયા) પશ્ચિમ મેં
વિશેષાધિક હૈં (દાહિણેણં વિસેસાદિયા) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં
(ઉત્તરેણં વિસેસાદિયા) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હૈં ।

(લેક્ષાણુવાણં) ક્ષેત્ર કે અનુસાર (સવ્વત્યોવાઈં દવ્વાઈં તેલોકે)
સવ સે કમ દ્રવ્ય ત્રિલોક મેં હૈં (ઉદ્દલોયતિરિયલોણ અણંતગુણાઈં)
ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક મેં અનન્તગુણા હૈં (અહોલોયતિરિયલોણ વિસેસા-
દિયાઈં) અધોલોક-તિર્યગ્લોક મેં વિશેષાધિક હૈં (ઉદ્દલોણ અસંખિ-
જ્જગુણાઈં) ઊર્ધ્વલોક મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (અહોલોણ અણંતગુણાઈં)
અધોલોક મેં અનન્તગુણા હૈં (તિરિયલોણ સંખિજ્જગુણાઈં) તિર્યગ્લોક
મેં સંખ્યાતગુણા હૈં ।

(વિસાણુવાણં) દિશા કે અનુસાર (સવ્વત્યોવાઈં દવ્વાઈં અહો-
દિસાઈં) સવ સે કમ દ્રવ્ય અધોદિશા મેં હૈં (ઉદ્દવિસાઈં અણંતગુણાઈં)

સાદિયા) દક્ષિણ પૂર્વ અને ઉત્તર પશ્ચિમ એ ગાન્નેમા તુલ્ય છે, અને વિશે-
ષાધિક છે (પુરત્થિમેણ અસંખિજ્જગુણા) પૂર્વમાં અસંખ્યાત ગણા છે. (પચ્ચત્થિ-
મેણ વિસેસાદિયા) પશ્ચિમમાં વિશેષાધિક છે. (દાહિણેણ વિસેસાદિયા) દક્ષિણમાં
વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણ વિસેસાદિયા) ઉત્તરમાં વિશેષાધિક છે.

(લેક્ષાણુવાણ) ક્ષેત્રના અનુસાર (સવ્વત્યોવાઈં દવ્વાઈં તેલોકે) સૌથી
ઓછું દ્રવ્ય ત્રિલોકમાં છે (ઉદ્દલોયતિરિયલોણ અણંતગુણાઈં) ઊર્ધ્વલોક તિર્ય-
ગ્લોકમાં અનંત ગણા છે (અહોલોય તિરિયલોણ વિસેસાદિયાઈં) અધોલોક તિર્ય-
ગ્લોકમાં વિશેષાધિક છે. (ઉદ્દલોણ અસંખિજ્જગુણાઈં) ઊર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાત
ગણા છે (અહોલોણ અણંતગુણાઈં) અધોલોકમાં અનંતગણા છે. (તિરિયલોણ
સંખિજ્જગુણાઈં) તિર્યગ્લોકમાં સંખ્યાત ગણા છે

(વિસાણુવાણ) દિશાના અનુસાર (સવ્વત્યોવાઈં અહોદિસાઈં) સૌથી ઓછું
દ્રવ્ય અધોદિશામાં છે (ઉદ્દવિસાઈં અણંતગુણાઈં) ઊર્ધ્વદિશામાં અનંતગણા છે

સ્ત્યેન દક્ષિણપશ્ચિમેન ચ દ્વયાન્યપિ તુલ્યાનિ અસંખ્યેયગુણાનિ, દક્ષિણપૌરસ્ત્યેન ઉત્તરપશ્ચિમેન ચ દ્વયાન્યપિ તુલ્યાનિ વિશેષાધિકાનિ, પૌરસ્ત્યેન અસંખ્યેયગુણાનિ પશ્ચિમેન વિશેષાધિકાનિ, દક્ષિણેન વિશેષાધિકાનિ, ઉત્તરેણ વિશેષાધિકાનિ ॥

ટીકા—બન્ધદ્વારવક્તવ્યતાનન્તરં પુદ્ગલદ્વારમધિકૃત્યાહ—‘સ્વેત્તાણુવાર્ણં સઞ્વત્થોવા પુગ્ગલા તેલોકે’ ક્ષેત્રાનુપાતેન—ક્ષેત્રાનુસારેણ, ક્ષેત્રાપેક્ષયેત્યર્થઃ પ્રરુપ્યમાણાઃ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, પુદ્ગલાઃ ત્રૈલોક્યે—લોકત્રયવર્તિનો ભવન્તિ, પુદ્ગલદ્રવ્યાણિ લોકત્રયવ્યાપકાનિ સર્વસ્તોકાનિ ભવન્તીત્યાશયઃ, મહા-સ્કન્ધાનામેવ પુદ્ગલદ્રવ્યાણાં ત્રૈલોક્યવ્યાપિત્વાત્ તેષાશ્ચાલ્પત્વાત્, તદપેક્ષ્યા—‘ઉદ્ઘુલોયતિરિયલોપ અણંતગુણા’ ઊર્ધ્વલોકતિર્થગ્લોકે—તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પુદ્ગલાઃ ઊર્ધ્વદિશા મેં અનન્તગુણા હૈં (ઉત્તરપુરચ્છિમેણં દાહિણપચ્ચત્થિમેણ ય દોવિ તુલ્લાઈ અસંખિજ્જગુણાઈં) ઉત્તરપૂર્વ ઔર દક્ષિણપશ્ચિમ દોનોં મેં તુલ્ય અસંખ્યાતગુણા હૈં (દાહિણપુરચ્છિમેણં ઉત્તરપચ્ચત્થિમેણ ય દોવિ તુલ્લાઈં વિસેસાહિયાઈં) દક્ષિણપૂર્વ ઔર ઉત્તરપશ્ચિમ દોનોં મેં તુલ્ય ઔર વિશેષાધિક હૈં (પુરચ્છિમેણં અસંખિજ્જગુણાઈં) પૂર્વ મેં અસંખ્યાતગુણા હૈં (પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયાઈં) પશ્ચિમ મેં વિશેષાધિક હૈં (દાહિણેણં વિસેસાહિયાઈં) દક્ષિણ મેં વિશેષાધિક હૈં (ઉત્તરેણં વિસેસાહિયાઈં) ઉત્તર મેં વિશેષાધિક હૈં ।

બન્ધદ્વાર કી વક્તવ્યતા કે પશ્ચાત્ પુદ્ગલદ્વાર વક્તવ્યતા પ્રારંભ કી જાતી હૈ—

ટીકાર્થ—ક્ષેત્ર કે અનુસાર વિચાર ક્રિયા જાય તો એસે પુદ્ગલ સર્વસે કમ હૈં જો ત્રિલોકવર્તી હૈં અર્થાત્ ત્રીનોં લોકોં કો વ્યાપ્ત હૈં । ત્રિલો-

(ઉત્તરપુરચ્છિમેણ દાહિણપચ્ચત્થિમેણય દો વિ તુલ્લાઈ અસંખિજ્જગુણાઈં) ઉત્તર પૂર્વ અને દક્ષિણ પશ્ચિમ એ બન્નેમા તુલ્ય અને અસંખ્યાત ગણા છે. (દાહિણ પુરચ્છિમેણ ઉત્તર પચ્ચત્થિમેણ ય દો વિ તુલ્લાઈ વિસેસાહિયાઈં) દક્ષિણ પૂર્વ અને ઉત્તર પશ્ચિમ એ બન્નેમા તુલ્ય અને વિશેષાધિક છે (પુરચ્છિમેણ અસંખિજ્જગુણાઈં) પૂર્વમા અસંખ્યાત ગણા છે (પચ્ચત્થિમેણ વિસેસાહિયાઈં) પશ્ચિમમા વિશેષાધિક છે (દાહિણેણ વિસેસાહિયાઈં) દક્ષિણમા વિશેષાધિક છે (ઉત્તરેણ વિસેસાહિયાઈં) ઉત્તરમા વિશેષાધિક છે ॥ ૩૭ ॥

ટીકાર્થ—બન્ધ દ્વારનુ કથન કર્યા પછી પુદ્ગલ દ્વારના કથનનો પ્રારંભ કરવામા આવે છે

ક્ષેત્રની અનુસાર વિચાર કરવામા આવે તો એવા પુદ્ગલો સૌથી ઓછા છે કે જે ત્રિલોકવર્તિ હોય અર્થાત્ ત્રણે લોકોમા વ્યાપ્ત હોય, ત્રિલોકવર્તિ

અનન્તગુણા ભવન્તિ, તિર્યગ્લોકમ્ સર્વોપરિતનૈકપ્રાદેશિકપ્રતરસ્ય, ઊર્ધ્વલોકસ્ય સર્વાધસ્તનૈકપ્રાદેશિક પ્રતરસ્ય ચ તિર્યગ્લોકોર્ધ્વલોકરૂપદ્વાચ્ચત્વેન તયોશ્ચ અનન્ત-સંખ્યેયપ્રાદેશિકાનન્તાસંખ્યેયપ્રાદેશિકાનન્તાનન્તપ્રાદેશિકસ્કન્ધઃ સંસ્પર્શનાત્ તેષાં દ્રવ્યાર્થતયાડનન્તગુણત્વં બોધ્યમ્, નેભ્યોડપિ ‘અદ્વિલોચતિરિયલોચ વિસેસાદિયા’ અધોલોકતિર્યગ્લોકે તત્પ્રતરદ્વયવર્તિનઃ પુદ્ગલાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ક્ષેત્રસ્યા-યામવિષ્કમ્ભાભ્યા કિશ્ચિદ્ વિશેષાધિકૃત્વાત્, તેભ્યોડપિ-‘તિરિયલોચ અસંખેજ્જ-ગુણા’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાઃ પુદ્ગલા દ્રવ્યરૂપા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ક્ષેત્રસ્યા-સંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોડપિ-‘ઉદ્વલોચ અસંરોજ્જગુણા’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાદ્રવ્ય-રૂપપુદ્ગલા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઊર્ધ્વલોકક્ષેત્રમ્ તિર્યગ્લોકક્ષેત્રાપેક્ષયા સંખ્યે-

કવર્ત્તી પુદ્ગલોં કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં અનન્તગુણા હૈ, ક્યોકિ તિર્યગ્લોક કા સચ સે ડપર કા ઇક પ્રદેશ વાલા પ્રતર ઓર ઊર્ધ્વલોક કા સચ સે નીચે કા ઇક પ્રદેશાત્મક પ્રતર યહાં ‘ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક’ માના ગયા હૈ । ઇન દોનોં પ્રતરોં મેં અનન્ત સંખ્યાતપ્રદેશી, અનન્ત અસંખ્યાતપ્રદેશી ઓર અનન્ત અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ વિચમાન હૈં, અતઃપવ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા અનન્તગુણા સમજના ચાહિય । ઊર્ધ્વલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા અધોલોક-તિર્યગ્લોક નામક દો પ્રતરોં મેં પુદ્ગલ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોકિ હસ ક્ષેત્ર કી લમ્બાઈ-ચૌડાઈ કુછ અધિક હૈ । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્લોક મેં વિચમાન પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોકિ યહ ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોકિ તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક મેં વિચમાન પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોકિ તિર્યગ્લોક સે ઊર્ધ્વલોક કા ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈ । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા

પુદ્ગલોના કરતા ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમા અનન્ત ગણા છે કેમકે તિર્યગ્લોકનુ સૌથી ઉપરનું એક પ્રદેશવાળુ પ્રતર અને ઉર્ધ્વલોકનુ સૌથી નીચેના એક પ્રદેશવાળા પ્રતરને અહીં ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક માનવામા આવેલ છે આ બન્ને પ્રતરોમા અનન્ત સંખ્યાત પ્રદેશી અનન્ત અસંખ્યાત પ્રદેશી અને અનન્ત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ વિચમાન છે, તેથીજ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી અનન્તગણા સમજવા બોધ્યો ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના બે પ્રતરોમા પુદ્ગલ વિશેષાધિક છે કેમકે-આ ક્ષેત્રની લંબાઈ પહોળાઈ કંઈક વધારે છે અધોલોક તિર્યગ્લોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા રહેલા પુદ્ગલ અસંખ્યાત ગણા છે કેમકે આ ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ છે કેમકે તિર્યગ્લોકથી ઉર્ધ્વલોકનુ ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ વધારે છે ઉર્ધ્વલોકની અપેક્ષાથી અધોલોકમાં

યગુગત્વાત્, તેभ्योऽपि—‘अहोलोए विसेमादिया’ अधोलोके वर्तमानाः द्रव्यरूपपुद्गला विशेषाधिका भवन्ति, ऊर्ध्वलोकस्य देशोनसप्तरज्जुप्रमाणत्वेन अधोलोकस्य समधिकसप्तरज्जुप्रमाणतया ऊर्ध्वलोकापेक्षयाऽधोलोकस्य विशेषाधिकत्वात्,

अथ दिगनुपातेन पुद्गलद्रव्याणामल्पबहुत्वं प्ररूपयति—‘दिसाणुवाएणं सव्वत्थोवा पुग्गला उड्ढुदिसाए’ दिगनुपातेन—दिगनुसारेण प्ररूप्यमाणाः सर्वस्तोकाः सर्वेभ्योऽल्पाः पुद्गलाः—द्रव्यरूपाः ऊर्ध्वदिशि भवन्ति, रत्नप्रभासमभूतलमेरुमध्येऽष्टप्रादेशिकरूचकाद् विनिर्गतायां चतुःप्रदेशात्मिकायामूर्ध्वदिशि यावल्लोकान्ते सर्वस्तोकत्वं पुद्गलानां बोध्यम्, तेभ्योऽपि ‘अहोलोए विसेमादिया’ अधोलोके—अधोदिशि वर्तमानाः पुद्गला द्रव्यरूपाः विशेषाधिका भवन्ति, अधोदिशोऽपि चतुःप्रदेशरूपायाः यावल्लोकान्तस्य विशेषाधिकत्वेन तत्र पुद्गलद्रव्याणामपि विशेषाधिकत्वं संभवति, तेभ्योऽपि—‘उत्तरपुरच्छिमेणं दाहिणपच्चत्थिमेणं य दोवि तुल्ला असंखेज्जगुणा’ उत्तरपौरस्त्येन उत्तरपूर्वस्याम्, दक्षिण-

अधोलोक में पुद्गल विशेषाधिक है, क्योंकि ऊर्ध्वलोक देशोन सात राजू का है जबकि अधोलोक कुछ अधिक सात राजू प्रमाण है, अतएव अधोलोक का क्षेत्र विशेषाधिक है ।

दिशाओं की अपेक्षा पुद्गल द्रव्य का अल्पबहुत्व—दिशाओं की अपेक्षा से प्ररूपण किया जाय तो सब से कम पुद्गल ऊर्ध्वदिशा में हैं । क्योंकि रत्नप्रभा पृथ्वी के समतल भूभाग से मेरुपर्वत के मध्य में जो आठ प्रदेशों का रुचक है, उससे निकली हुई चार प्रदेशात्मक ऊर्ध्वदिशा में लोकान्त पर्यन्त सब से कम पुद्गल हैं, ऊर्ध्वदिशा की अपेक्षा अधोदिशा में पुद्गल विशेषाधिक हैं । यद्यपि अधोदिशा भी चार प्रदेशात्मक ही हैं मगर लोकपर्यन्त वह कुछ अधिक है, इस कारण उसमें पुद्गल भी कुछ अधिक हैं । उत्तर—पूर्वदिशा में तथा

પુદ્ગલ વિશેષાધિક છે, કેમકે ઉર્ધ્વલોક દેશોન સાત રાજુનો છે, ત્યારે અધોલોક કંઈક વધારે સાત રાજુ પ્રમાણુનો છે, તેથી જ અધોલોકતુ ક્ષેત્ર વિશેષાધિક છે.

દિશાઓની અપેક્ષાથી પુદ્ગલ દ્રવ્યતુ અલ્પ બહુત્વ

દિશાઓની અપેક્ષાથી પ્રરૂપણ કરવામા આવે તો મૌથી ઓછા પુદ્ગલ ઉર્ધ્વ દિશામા છે કેમકે રત્નપ્રભા પૃથ્વીના સમતલ ભૂભાગથી મેરુ પર્વતના મધ્યમા જે આઠ પ્રદેશોનો રૂચક છે તેમાથી નીકળેલ ચાર પ્રદેશવાળી ઉર્ધ્વ દિશામા લોકાન્ત પર્યન્ત સૌથી ઓછા પુદ્ગલો છે ઉર્ધ્વ દિશાના કરતા અધોદિશામા વિશેષાધિક પુદ્ગલ છે જે કે દિશા પણ ચાર પ્રદેશાત્મક જ છે પરંતુ લોક પર્યન્ત તે કંઈક વધારે છે. તે કારણથી તેમા પુદ્ગલ પણ કંઈક વધારે છે.

પશ્ચિમેન-દક્ષિણપશ્ચિમાયાં પ્રત્યેકં વર્તમાનાઃ ચ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, સ્વસ્થાને તુ પરસ્પરં દ્વયેऽપિ તુલ્યાઃ-સદૃશા ભવન્તિ રુચકાદ્વિનિર્ગતયોઃ મુક્તાવલિસંસ્થાનસંસ્થિતયોસ્તિર્યગ્લોકાન્તમધોલોકાન્તમૂર્ધ્વલોકાન્તં પર્યવસિતયોઃ તયોર્દ્વયોરપિ દિશોઃ ક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તત્ર પુદ્ગલાનામપિ અસંખ્યેયગુણત્વં તત્ ક્ષેત્રસ્ય તુ સ્વસ્થાને તુલ્યત્વાત્ પુદ્ગલાનામપિ સ્વસ્થાને તુલ્યત્વમવસેયમ્, તેભ્યોઽપિ-‘દાક્ષિણપુરચ્છિમેણ ઉત્તરપચ્ચત્થિમેણ ય દોવિ તુલ્લા વિસેસાહિયા’ દક્ષિણપૌરસ્ત્યેન-દક્ષિણપૂર્વેસ્યામ્ ઉત્તરપશ્ચિમેન ઉત્તરપશ્ચિમાયાઞ્ચ પ્રત્યેકં દિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, સ્વસ્થાને તુ પરસ્પરં તુલ્યા ભવન્તિ સૌમનસગન્ધમાદનેષુ સપ્તસપ્તકૂટેષુ વિદ્યુત્પ્રભમાલ્યવતો નગનવકૂટેષુ ચ ધ્રુમિકા-

દક્ષિણ-પશ્ચિમ દિશા મેં ચરાચર-ચરાચર પુદ્ગલ હૈં, મગર અધોદિશા કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, વર્ષોંકિ રુચક સે નિકલી હુઈ મુક્તાવલી કે આકાર કી ઔર તિર્યગ્લોક, અધોલોક ંવં ંર્ધ્વલોક તક ફેલી હુઈ ઇન દોનોં દિશાઓં કા ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, અતંવ ંન મેં પુદ્ગલ ંો અસંખ્યાતગુણા હૈ। મગર દોનોં દિશાઓં કા ક્ષેત્ર ચૂકિ ચરાચર હૈ, અતંવ ંન દોનોં મેં પુદ્ગલ ંો ચરાચર કહે ગં હૈં। ઇન દોનોં દિશાઓં કી અપેક્ષા દક્ષિણ પૂર્વ ંર ંત્તર પશ્ચિમ દિશાઓં મેં-દોનોં મેં પરસ્પર તુલ્ય પુદ્ગલ હૈં, મગર ંત્તરપૂર્વ ંવં દક્ષિણપશ્ચિમ દિશાઓં કી અપેક્ષા વિશેષાધિક હૈં। ઇસ કા કારણ ંહ હૈ કિ સૌમનસ ંવં ગન્ધમાદન પર્વતોં કે સાત-સાત કૂટોં (શિખરોં) પર તથા વિદ્યુત્પ્રભ ંર માલ્યવત્ પર્વતોં કે નૌ-નૌ કૂટોં પર કોહરે ંવ ંોસ આદિકે સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ ંહુત હોતે હૈં। મગર

ઉત્તર પૂર્વ દિશાંમા તથા દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશાંમા સરળે સરળા પુદ્ગલો છે પણ અધોદિશાના કરતા અસંખ્યાત ગણા વધારે છે. કેમકે રચકથા નીકળેલ મુક્તાવલીના આકારની અને તિર્યગ્લોક, અધોલોક અને ંર્ધ્વલોક સુધી ફેલાયેલી આ ંન્ને દિશાઓનુ ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ વધારે છે તેથી જ તેમા પુદ્ગલ પણ અસંખ્યાત ગણા છે પરંતુ ંન્ને દિશાઓનુ ક્ષેત્ર આમતો બરેબર છે તેથીજ એ ંન્નેમા પુદ્ગલો પણ સરળા કહેવામાં આવેલ છે. આ ંન્ને દિશાઓના કરતા દક્ષિણ પૂર્વ અને ઉત્તર પશ્ચિમ એ ંન્ને દિશાઓમા પરસ્પર સરળા પુદ્ગલો છે પણ ઉત્તર પૂર્વ અને દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશાઓના કરતા વિશેષાધિક છે તેનુ કારણ એ છે કે-સૌમનસ અને ગન્ધમાદન પર્વતોના સાત સાત કૂટો (શિખરોપર) તથા વિદ્યુત્પ્રભ અને માલ્યવાન્ પર્વતોના નવ નવ કૂટો પર કોહરા અને ંક્રળ વિગેરેના સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો ઘણા હોય છે,

ડવશ્યાયાદિ હ્રદ્ધમપુદ્ગલાનાં પ્રચુરાણાં સદ્ભાવેન વિશેષાધિકત્વાત્ સ્વસ્થાને ક્ષેત્રસ્ય પર્વતાદેશ સમાનત્વેન તુલ્યત્વાત્. તેभ्यોऽपि-‘પુરન્નિચ્છમેણં અસંખ્યેજ્જગુણા’ પૌરસ્ત્યેન પૂર્વસ્યાં દિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તત્ક્ષેત્રસ્યા સંખ્યેયગુણત્વાત્ પુદ્ગલાનામપિ અસંખ્યેયગુણત્વં વોધ્યમ્, તેभ्यોऽપિ ‘પચ્ચત્થિ-મેણં વિસેસાહિયા’ પશ્ચિમેન પશ્ચિમાયાં દિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, તન્નાધોભૌકિકગ્રામેષુ શુપિરસદ્ભાવેન પ્રભૂતાનાં પુદ્ગલાનામવસ્થાનસદ્-ભાવાત્, તેभ्यોऽપિ-‘દાહિણેણં વિસેસાહિયા’ દક્ષિણેન દક્ષિણસ્યાં દિશિ વર્ત-માનાઃ પુદ્ગલા વિશેષાધિકા ભવન્તિ, પ્રભૂતશુવનશુપિરસદ્ભાવાત્, તેभ्यોऽપિ-‘ઉત્તરેણં વિસેસાહિયા’ ઉત્તરેણ ઉત્તરસ્યાં દિશિ વર્તમાનાઃ પુદ્ગલાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, ઉત્તરસ્યાં દિશિ આયામવિક્રમ્માભ્યાં સંખ્યેયયોજનકોટિકોટિમાને માનસસરસિ જલચરાણાં પનકશૈવાલાદીનાશ્ચ સત્વાનામતિપ્રભૂતત્વેન તેષાં તૈજસ-કાર્મણપુદ્ગલાનામધિકતયોપલબ્ધતયા પૂર્વોક્તેભ્યો વિશેષાધિકત્વં ભવતિ,

दोनों दिशाओं में क्षेत्र एवं पर्वत आदि की समानता होने के कारण तुल्य ही पुद्गल हैं। इन दोनों दिशाओं की अपेक्षा पूर्वदिशा में पुद्गल असंख्यातगुणा अधिक हैं, क्योंकि यह क्षेत्र असंख्यातगुणा है। पूर्वदिशा की अपेक्षा पश्चिमदिशा में पुद्गल विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहाँ अधोभौकिक ग्रामों में रंघ्र (पोलार) होने से बहुत पुद्गल विद्यमान रहते हैं। पश्चिम की अपेक्षा दक्षिणदिशा में विशेषाधिक हैं, क्योंकि वहाँ पोल अधिक है। दक्षिण दिशा की अपेक्षा उत्तर में पुद्गल विशेषाधिक हैं, क्योंकि उत्तरदिशा में संख्यात कोडाकोडी योजन लम्बा-चौड़ा मानस सरोवर है, उस में जलचर और पनक तथा सेवार आदि जीव बहुत अधिक हैं और उन के साथ लगे हुए

પરતુ બન્ને દિશામા ક્ષેત્ર અને પર્વત વિગેરેનુ સરખાપણુ હોવાના કારણે સરખા જ પુદ્ગલો છે આ બન્ને દિશાઓના કરતા પૂર્વ દિશામા પુદ્ગલો અસંખ્યાત ગણુ વધારે છે કેમકે એ ક્ષેત્ર અસંખ્યાત ગણુ છે પૂર્વદિશાના કરતા પશ્ચિમ દિશામા પુદ્ગલો વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યાં અધોભૌકિક ગ્રામોમા છિદ્ર (પોલાણ) હોવાથી ઘણાજ પુદ્ગલો ગહેલા હોય છે પશ્ચિમ દિશાના કરતા દક્ષિણ દિશામા વિશેષાધિક છે કેમકે ત્યાં પોલાણ વધારે છે દક્ષિણ દિશાના કરતા ઉત્તરદિશામા પુદ્ગલો વિશેષાધિક છે કેમકે ઉત્તર દિશામા સંખ્યાત કોડાકોડી યોજન લાંબુ પહોળુ માનસ સરોવર છે તેમા જલચર, પનક અને સેવાગ વિગેરે છવે ઘણાજ વધારે છે, અને તેની ગાંથે લાગેલા તેજમ અને કાર્મણ વર્ગણના પુદ્ગલો પણ ઘણા જ છે. તેથી જ અહીંયા પુદ્ગલો

इत्येवं पुद्गलविषयकमल्पवहुत्वं प्रतिपाद्य संप्रति सामान्येन द्रव्यविषयकमल्पवहुत्वं क्षेत्रानुपातेनाह-‘खेत्ताणुवापणं सञ्चत्योवाइं दञ्चाइं तेलोक्के’ क्षेत्रानुपातेन-क्षेत्रानुसारेण प्ररूप्यमाणानि सर्वस्तोकानि-सर्वेभ्योऽल्पानि द्रव्यानि त्रिलोक्ये-लोकत्रयसंस्पर्शीनि भवन्ति, धर्मास्तिकायाधर्मास्तिकायाकाशास्तिकायद्रव्याणां पुद्गलास्तिकायस्य महास्कन्धानां जीवास्तिकायस्य मारणान्तिकसमुद्घातेना-तोवसमवहतानां जीवानां लोकत्रयव्यापितया तेषाञ्चाल्पत्वात् सर्वस्तोकत्वं भवति, तेभ्योऽपि ‘उड्डुलोयतिरियलोए अणंतगुणाइं’ ऊर्ध्वलोकतिर्यग्लोके तत्प्रतरद्वय-वर्त्तीनि द्रव्याणि अनन्तगुणानि भवन्ति, तत्प्रतरद्वयस्यानन्तैः अनन्तैर्जीवद्रव्यैश्च संस्पर्शनात्, तेभ्योऽपि ‘अहोलोयतिरियलोए विसेसाद्वियाइं’ अधोलोकतिर्यग्लोके

तैजસ એવં કાર્મણ વર્ગણા કે પુદ્ગલ મી વહુત હૈં, અતઃપચ યદાં પુદ્ગલ વિશેષાધિક કહે ગઈ હૈં । યહ પુદ્ગલોં કા અલ્પવહુત્વ હુઆ ।

अब सामान्य रूप से द्रव्यों संबंधी अल्पवहुत्व प्ररूपितकिया जाता है-

क्षेत्र की अपेक्षा से प्ररूपणा की जाय तो सब से कम द्रव्य ऐसे हैं जो त्रिलोक में हों, क्योंकि धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय के महास्कंध और जीवास्तिकाय में से मारणान्तिक समुद्घात से अतीव समवहत जीव ही त्रिलोक में व्याप्त होते हैं और वे कम हैं । त्रिलोकस्पर्शी द्रव्यों की अपेक्षा ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक नामक दो प्रतरों में अनन्तगुणा द्रव्य है, क्योंकि इन दोनों प्रतरों का अनन्त पुद्गल द्रव्य और अनन्त जीव द्रव्य स्पर्श करते हैं । ऊर्ध्वलोक-तिर्यग्लोक की अपेक्षा अधोलोक-तिर्यग्लोक नामक प्रतरों

પણ ધણાજ વિશેષાધિક કહેવામા આવેલા છે આ પુદ્ગલોના અલ્પ બહુત્વ સંબંધી કથન થયું

હવે સામાન્ય પણાથી દ્રવ્યો સંબંધી અલ્પ બહુત્વનું પ્રરૂપણ કરવામાં આવે છે

ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી પ્રરૂપણા કરવામાં આવેતો સૌથી ઓછા દ્રવ્ય એ છે કે જે ત્રિલોકમા હોય કેમકે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાયના મહાસ્કંધ અને જીવાસ્તિકાયમાથી મારણાન્તિક સમુદ્ઘાતથી અત્યંત સમવહત જીવોજ ત્રિલોકમા વ્યાપ્ત હોય છે અને તેઓ ઓછા છે ત્રિલોક સ્પર્શી દ્રવ્યોના કરતા ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોના અનંત પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને અનંત જીવ દ્રવ્ય સ્પર્શ કરે છે ઉર્ધ્વલોક તિર્યગ્લોકના કરતા અધોલોક તિર્યગ્લોક નામના પ્રતરોમા કંઈક વધારે દ્રવ્ય છે અધોલોક

તત્પ્રતરદ્વયવર્તોનિ દ્રવ્યાણિ વિગેષાધિક્કાનિ ભવન્તિ, અધોલોકતિર્યગ્લોકપ્રતર-
દ્વયસ્યોર્ધ્વલોકતિર્યગ્લોકપ્રતરદ્વયાત્ કિંચિદધિકત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘ઉદ્ધુલોષ
અસંખેજ્જગુણાઈ’ ઊર્ધ્વલોકે વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ અસંખ્યેયગુણાનિ ભવન્તિ,
તત્ક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘અહોલોષ અણંતગુણાઈ’ અધોલોકે વર્ત-
માનાનિ દ્રવ્યાણિ અનન્તગુણાનિ ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ વર્તમાનસ્ય કાલસ્ય
તત્તત્પરમાણુ સંખ્યેયાસંખ્યેયાનન્તગ્રાદેશિકદ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવપર્યાયસમ્બન્ધવશાત્
પ્રતિપરમાણ્વાદિ દ્રવ્યમાનન્ત્યેન અધોલોકેઽનન્તગુણત્વં સંભવતિ, તેભ્યોઽપિ ‘તિરિ-
યલોષ સંખેજ્જગુણાઈ’ તિર્યગ્લોકે વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ સંખ્યેયગુણાનિ ભવન્તિ,
અધોલૌકિકગ્રામપ્રમાણાનાં રણ્ડાનામ્ કાલદ્રવ્યાધારભૂતે મનુષ્યલોકે સંખ્યે-
યાનામવાપ્યમાનત્વાત્ ।

અથ દિગ્નુપાતેન સામાન્યતો દ્રવ્યાણામલ્પબહુત્વં પ્રરૂપયિતુમાહ-‘દિસાણુ-
વાણં સન્વત્થોવાઈ દન્વાઈ અહોદિસાણ’ દિગ્નુપાતેન-દિગ્નુસારેણ પ્રરૂપ્યમા-
મે કિંચિન્ અધિક દ્રવ્ય હૈં । અધોલોક-તિર્યગ્લોક કી અપેક્ષા ઊર્ધ્વલોક
મેં દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વહ ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા
વિસ્તૃત હૈં । ઊર્ધ્વલોક કી અપેક્ષા અધોલોક મેં અનન્તગુણા અધિક
દ્રવ્ય હૈં, ક્યોંકિ અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં વર્તમાન કાલ કા વિભિન્ન
પરમાણુઓં, સંખ્યાતપ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી, અનન્તપ્રદેશી દ્રવ્ય,
ક્ષેત્ર, કાલ ઓર ભાવ કે સાથ સંબંધ હોને કે કારણ પ્રત્યેક પરમાણુ
આદિ દ્રવ્ય અનન્ન પ્રકાર કા હોતા હૈં અધોલોક કી અપેક્ષા તિર્યગ્-
લોક મેં સંખ્યાતગુણા દ્રવ્ય હૈં, ક્યોંકિ અધોલૌકિક ગ્રામ ગણ્ડ
કાલદ્રવ્ય કે આધારભૂત મનુષ્યલોક મેં સંખ્યાત પાયે જાતે હૈં ।

દિશાઓં કી અપેક્ષા સામાન્યદ્રવ્યોં કા અલ્પબહુત્વ-દિશાઓં કી
અપેક્ષા સબ સે કમ દ્રવ્ય અધોદિશા મેં હૈં, અધોદિશા કી અપેક્ષા

તિર્યગ્લોકના કરતા ઊર્ધ્વલોકમા દ્રવ્ય અસંખ્યાત ગણુ વધારે છે કેમકે તે ક્ષેત્ર
અસંખ્યાતગણુ વિસ્તારવાળુ છે ઊર્ધ્વલોકના કરતાં અધોલોકમા અનંતગણુ વધારે
દ્રવ્ય છે કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામોમા વર્તમાન કાળના બુદ્ધા બુદ્ધા પરમાણુઓ
સંખ્યાત પ્રદેશી અસંખ્યાતપ્રદેશી અનંતપ્રદેશી ક્ષેત્રકાળ અને લાવની સાથે
સંબંધ હોવાના કારણે દરેક પરમાણુ વિગેરે દ્રવ્ય અનંત પ્રકારનુ હોય છે.
અધોલોકના કરતા તિર્યગ્લોકમા સંખ્યાતગણુ દ્રવ્ય છે, કેમકે અધોલૌકિક ગ્રામ
પ્રમાણુ ખડ કાળ દ્રવ્યના આધારભૂત મનુષ્યલોકમા સંખ્યાત મળી આવે છે

દિશાઓની અપેક્ષાથી સામાન્ય દ્રવ્યોનુ અલ્પ બહુત્વ

દિશાઓની અપેક્ષાએ સૌથી ઓછુ દ્રવ્ય અધોદિશામા છે. અધોદિશાના

ગાનિ સર્વસ્તોકાનિ સામાન્યેન દ્રવ્યાણિ અધોદિશિ વર્તમાનાનિ ભવન્તિ, તેભ્યઃ 'ઉદ્ધુદિસાઈ અણંતગુણાઈ' ઝર્ધ્વદિશિ વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ અનન્તગુણાનિ, ભવન્તિ, ઝર્ધ્વલોકે મેરોઃ પશ્ચયોજનશતક સ્ફટિકમયભિત્તૌ ચન્દ્રદર્શ્યપ્રમાનુપ્રવેશાત્ દ્રવ્યાણાં ક્ષણાદિકાલપ્રતિભાગસ્ય સદ્માત્રેન કાલસ્ય ચ પૂર્વોક્તરીત્યા પ્રતિપરમાણ્વાદિ દ્રવ્યમાનન્ત્યેન તેભ્યોઽનન્તગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ-‘ઉત્તરપુરચ્છિમેણં દાહિણ-પચ્ચત્થિમેણં ય દોવિ તુલ્લાઈ અરાંસેજ્ઞાઈ’ ઉત્તરપૌરસ્ત્યેન-ઉત્તરપૂર્વસ્યામૈ-શાન્યામ્, દક્ષિણપશ્ચિમેન-દક્ષિણપશ્ચિમાયાઞ્ચ-નૈર્ઋતકોણે વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ અસંખ્યેયગુણાનિ ભવન્તિ, તત્ક્ષેત્રસ્યાસંખ્યેયગુણતાત્, સ્વસ્થાને તુ દ્રવ્યાન્યપિ પરસ્પરં તુલ્યાનિ ભવન્તિ સમાનક્ષેત્રતાત્, તેભ્યોઽપિ ‘દાહિણપુરચ્છિમેણં ઉત્તર-પચ્ચત્થિમેણં ય દોવિ તુલ્લાઈં વિસેસાહિયાઈ’ દક્ષિણપૌરસ્ત્યેન-દક્ષિણપૂર્વસ્યા-માગ્નેયકોણે, ઉત્તરપશ્ચિમેન-ઉત્તરપશ્ચિમાયાં વાયવ્યકોણે વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ,

ઝર્ધ્વદિશા મેં અનન્તગુણા હૈ, ક્યોંકિ ઝર્ધ્વલોક મે મેરુ પર્વત કી પાંચ સૌ યોજન કી સ્ફટિકમય ભિત્તિ મેં ચન્દ્ર ઓર સૂર્ય કી પ્રમા કા પ્રવેશ હોને સે, દ્રવ્યોં કે ક્ષણ આદિ કાલ કા પ્રતિભાગ હોને ઓર પ્રત્યેક પરમાણુ આદિ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે કાલ અનન્ત હોને સે દ્રવ્યોં કા અનન્તગુણા હોના સિદ્ધ હૈ । ઝર્ધ્વદિશા કી અપેક્ષા ઉત્તરપૂર્વ તથા દક્ષિણપશ્ચિમ દિશા મેં અસંખ્યાતગુણિત દ્રવ્ય હૈ ઉત્તર પૂર્વદિશા ઈશાનકોણ હૈ ઓર દક્ષિણ પશ્ચિમદિશા નૈર્ઋત્ય કોણ હૈ । इनमें असंख्यातगुणा द्रव्य होने का कारण क्षेत्र का असंख्यात-होना है, मगर इन दोनों दिशाओं में बराबर-बराबर ही द्रव्य हैं, क्योंकि इन दोनों का क्षेत्र बराबर है । इन दोनों की अपेक्षा दक्षिण पूर्वदिशा अर्थात् आग्नेयकोण मे और उत्तरपश्चिम अर्थात् वायव्य-

કરતા ઉર્ધ્વ દિશામા અનંતગણુ છે કેમકે ઉર્ધ્વલોકમા મેરુ પર્વતની ૫૦૦ પાચસો યોજનની સ્ફટિકમય ભીતમા ચન્દ્ર અને સૂર્યના તેજનો પ્રકાશ હોવાથી દ્રવ્યોના ક્ષણુ વિગેરે કાળનો વિભાગ થવાથી અને દરેક પરમાણુ વિગેરે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ પૂર્વોક્ત પ્રકારથી કાળ અનંત હોવાથી દ્રવ્યોનું અનંત ગણુ હોવું સિદ્ધ થાય છે ઉર્ધ્વ દિશાના કરતા ઉત્તર પૂર્વ તથા દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશામાં અસંખ્યાત ગણુ દ્રવ્ય છે ઉત્તર પૂર્વદિશા એ ઈશાન ખૂણા છે અને દક્ષિણ પશ્ચિમ દિશા એ નૈર્ઋત્ય ખૂણા છે. તેમા અસંખ્યાત દ્રવ્ય હોવાનું કારણુ ક્ષેત્રનું અસંખ્યાત ગણુ હોવું એ છે પરંતુ બને દિશાઓમા સરખે સરખા જ દ્રવ્ય છે. કેમકે એ બન્નેનું ક્ષેત્ર સરખું જ છે, એ બન્નેના કરતાં દક્ષિણ પૂર્વ દિશા અર્થાત્ આગ્નિ ખૂણામા અને ઉત્તર પશ્ચિમ અર્થાત્ વાયવ્ય ખૂણામાં

વિદ્યુત્પ્રમમાલ્યવત્કૂટાશ્રિતાનાં ધૂમિકાઽવશ્યાયાદિ શ્રદ્ધક્ષણપુદ્ગલદ્રવ્યાણાં વહૂનાં સદ્ભાવાત્, સ્વસ્થાને તુ દ્રવ્યાન્યપિ દ્રવ્યાણિ તુલ્યાનિ ભવન્તિ સમાનક્ષેત્રતાત્, તેભ્યોઽપિ-‘પુરચ્છિમેણં અસંખ્યેજ્જગુણાઈ’ પૌરસ્ત્યેન-પૂર્વસ્થાં દિશિ વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ અસંખ્યેયગુણાનિ ભવન્તિ, તત્ક્ષેત્રસ્ય અસંખ્યેયગુણતાત્, તેભ્યોઽપિ-‘પચ્ચત્થિમેણં વિસેસાહિયાઃ’ પશ્ચિમેન પશ્ચિમાયાં દિશિ વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ, અધોલૌકિકગ્રામેષુ શુપિરસદ્ભાવેન તત્ર વહૂનાં પુદ્ગલ દ્રવ્યાણામવસ્થાનસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ ‘દાહિણેણં વિસેસાહિયાઈ’ દક્ષિણેન-દક્ષિણસ્થાં દિશિ વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ, તત્ર પ્રભૂતભવન શુપિરસદ્ભાવાત્, તેભ્યોઽપિ-‘ઉત્તરેણં વિસેસાહિયાઈ’ ઉત્તરેણ-ઉત્તરસ્થાં દિશિ વર્તમાનાનિ દ્રવ્યાણિ વિશેષાધિકાનિ ભવન્તિ, તત્ર માનસસરસિ જીવદ્રવ્યાણાં તદાશ્રિત તૈજસકાર્મણપુદ્ગલસ્કન્ધદ્રવ્યાણાશ્ચ પ્રભૂતાનાં સદ્ભાવાત્ ॥૬૦ ૩૮॥

કોણ મેં દ્રવ્ય વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિં ઇન દિશાઓં મેં વિદ્યુત્પ્રમ એવં માલ્યવન્ત પર્વતોં કે કૂટોં પર કોહરે એવં ઓસ આદિ શ્રદ્ધક્ષણ પુદ્ગલ દ્રવ્ય બહુત હોતે હૈં, કિન્તુ આપસ મેં ઇન દોનોં દિશાઓં મેં દ્રવ્ય તુલ્ય હૈં, ક્યોંકિં દોનોં કા ક્ષેત્ર તુલ્ય હૈં । ઇન દિશાઓં કી અપેક્ષા પૂર્વદિશા મેં અસંખ્યાતગુણા અધિક દ્રવ્ય હૈં, ક્યોંકિં ઇસકા ક્ષેત્ર અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । પૂર્વ કી અપેક્ષા પશ્ચિમદિશા મેં દ્રવ્ય વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિં અધોલૌકિક ગ્રામોં મેં પોલ હોને કે કારણ વહાં બહુતપુદ્ગલ દ્રવ્યોં કા સદ્ભાવ હૈં પશ્ચિમ કી અપેક્ષા દક્ષિણ મેં દ્રવ્ય વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિં વહાં બહુસંખ્યક ભવનોં કે રંધ્ર મોજૂદ હૈં દક્ષિણ કી અપેક્ષા ઉત્તરદિશા મેં દ્રવ્ય વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિં માનસ સરોવર મેં રહને વાલે જીવોં કે આશ્રિત તૈજસ એવં કાર્મણ વર્ગણા કે પુદ્ગલસ્કન્ધ દ્રવ્ય બહુત હૈં ॥૩૮॥

વિશેષાધિક દ્રવ્ય છે, કેમકે આ દિશાઓમા વિદ્યુત્પ્રભ અને માલ્યવન્ત પર્વતોના શિખરો પર કોહરા અને આકાશનું શ્રદ્ધક્ષણ પુદ્ગલ દ્રવ્ય ઘણું હોય છે. પરંતુ પરસ્પરમા આ બંને દિશાઓમા સરખું દ્રવ્ય છે કેમકે બંનેનું ક્ષેત્ર સરખું જ છે. આ દિશાઓના કરતા પૂર્વ દિશામા આસખ્યાત ઘણું વધારે દ્રવ્ય છે કેમકે-તેનું ક્ષેત્ર આસખ્યાત ઘણું વધારે છે પૂર્વ દિશાના કરતા પશ્ચિમ દિશામા વિશેષાધિક દ્રવ્ય છે કેમકે-અધોલૌકિક ગ્રામોમા પોલાણ હોવાના કારણથી ત્યાં ઘણા પુદ્ગલ દ્રવ્યોનો સદ્ભાવ છે. પશ્ચિમ દિશાના કરતા દક્ષિણ દિશામા વિશેષાધિક દ્રવ્ય છે કેમકે-ત્યાં અધિક સખ્યાવાળા ભવનોમા પોલાણ રહેલ છે દક્ષિણ દિશાના કરતા ઉત્તર દિશામા દ્રવ્ય વિશેષાધિક છે કેમકે

પરમાણુપુદ્ગલાલ્પવહુત્વવક્તવ્યતા—

મૂલ્ય—एएसि णं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं संखेज्जपए-
सियाणं असंखेज्जपएसियाणं, अणंतपएसियाण य खंधाणं दव-
ट्टयाए पएसट्टयाए दवट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा.
बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा
अणंतपएसिया खंधा दवट्टयाए, परमाणुपोग्गला दवट्टयाए
अणंतगुणा. संखेज्जपएसिया खंधा दवट्टयाए संखेज्जगुणा,
असंखेज्जपएसिया खंधा दवट्टयाए असंखेज्जगुणा, सव्व-
त्थोवा अणंतपएसिया खंधा पएसट्टयाए; परमाणुपोग्गला
अपएसट्टयाए अणंतगुणा, संखेज्जपएसिया खंधा पएसट्ट-
याए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसिया खंधा पएसट्टयाए
असंखेज्जगुणा, सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दवट्टयाए,
ते चेव पएसट्टयाए अणंतगुणा, परमाणुपोग्गला दवट्टपएसट्ट-
याए अणंतगुणा संखेज्जपएसिया खंधा, दवट्टयाए संखेज्ज-
गुणा, ते चेव पएसट्टयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसिया
खंधा दवट्टयाए असंखेज्जगुणा, ते चेव पएसट्टयाए असंखे-
ज्जगुणा; एएसि णं भंते ! एगपएसोगाढाणं, संखेज्जपएसो-
गाढाणं, असंखेज्जपएसोगाढाण य पोग्गलाणं दवट्टयाए पए-
सट्टयाए दवट्टपएसट्टयाए कयरे कयरेहिंतो, अप्पा वा, बहुया
वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा एग-
पएसोगाढा पोग्गला दवट्टयाए, संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला
दवट्टयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव-
ट्टयाए असंखेज्जगुणा, पएसट्टयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा
पोग्गला, संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्टयाए संखेज्जगुणा,

માનસ સરોવરમા રહેવાવાળા જીવોના આશ્રય વાળા તૈજસ અને કાર્મણ વર્ગ.
જીવના પુદ્ગલ સ્વયં દ્રવ્ય ઘણા છે. ॥ ૩૮ ॥

असंखेज्जपएसोगाढा पोग्गला पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा,
 दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठ-
 पएसट्ठयाए, संखेज्जपएसोगाढा पोग्गला दव्वट्ठयाए संखेज्ज-
 गुणा ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जपएसोगाढा
 पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा, ते चेव पएसट्ठयाए असं-
 खेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! एगसमयठिइयाणं वेसमयठिइ-
 याणं जाव असंखेज्जसमयठिइयाणं पोग्गलाणं दव्वट्ठयाए,
 पएसट्ठयाए, दव्वट्ठपएसट्ठयाए कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया
 वा, तुल्ला वा, विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्वत्थोवा एक-
 समयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए, संखेज्जसमयठिइया पोग्गला
 दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा, असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्व-
 ट्ठयाए असंखेज्जगुणा, पएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगसमयठिइया
 पोग्गला पएसट्ठयाए, संखेज्जसमयठिइया पोग्गला पएसट्ठ-
 याए संखेज्जगुणा, असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला पएसट्ठ-
 याए असंखेज्जगुणा, दव्वट्ठपएसट्ठयाए सव्वत्थोवा एगसमय
 ठिइया पोग्गला दव्वट्ठपएसट्ठयाए, संखेज्जसमयठिइया पोग्गला
 दव्वट्ठयाए संखेज्जगुणा ते चेव पएसट्ठयाए संखेज्जगुणा,
 असंखेज्जसमयठिइया पोग्गला दव्वट्ठयाए असंखेज्जगुणा ते
 चेव पएसट्ठयाए असंखेज्जगुणा, एएसि णं भंते ! एगगुणकाल-
 गाणं संखेज्जगुणकालगाणं, असंखेज्जगुणकालगाणं, अणंत-
 गुणकालगाणं य पोग्गलाणं दव्वट्ठयाए पएसट्ठयाए दव्वट्ठप-
 एसट्ठयाए य कयरे कयरेहिंतो अप्पा वा, बहुया वा, तुल्ला वा,
 विसेसाहिया वा ? गोयमा ! जहा पोग्गला तहा भाणियवा,
 एवं संखेज्जगुणकालगाणं वि, एवं सेसा वि, वण्णा, गंधा,
 रसा फासो भाणियवा, फासाणं कक्खडमउयगरुयलहुयाणं

જહા ઇગપણ્સોગાઢાણં મળિયં તહા માળિયઘ્વં, અવસેસા ફાસા
જહા વળ્ણા તહા માળિયઘ્વા, દારં ૨૬ ॥સૂ. ૩૧॥

છાયા-એતેપાં સ્વલ્પ મદન્ત ! પરમાણુપુદ્ગલાનાં સંસ્થેયપ્રદેશિકાનામ્,
અસંસ્થેયપ્રદેશિકાનામ્, અનન્તપ્રદેશિકાનાં ચ સ્કન્ધાનાં દ્રવ્યાર્થતયા પ્રદેશાર્થ-
તયા દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશે-
ષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકા અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા, પર-
માણુપુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અનન્તગુણાઃ, સંસ્થેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા
સંસ્થેયગુણાઃ, અસંસ્થેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંસ્થેયગુણાઃ, સર્વ-

પરમાણુ પુદ્ગલ કા અત્પચહૃત્વ

શબ્દાર્થ-(एएसि णं भंते !) हे भगवन् ! इन (परमाणु पोग्गलाणं)
परमाणु पुद्गलों (संखेज्जपएसियाणं) संख्यात प्रदेश वालों (असंखेज्ज
पएसियाणं) असंख्यात प्रदेश वालों (अणंत पएसियाण य) और
अनन्त प्रदेश वालों (खंधाणं) स्कंधों में (द्व्वद्वयाए) द्रव्य की अपेक्षा
से (पएसद्वयाए) प्रदेशों की अपेक्षा से (द्व्वद्वपएसद्वयाए) द्रव्य और
प्रदेशों की अपेक्षा से (कयरे) कौन (कयरेहिंतो) किस से (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ?) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेष-
षाधिक हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सव्वत्थोवा अणंत पएसिया खंधा
द्व्वद्वयाए) द्रव्य की अपेक्षा सब से कम अनन्त प्रदेशी स्कंध हैं (पर-
माणु पोग्गला द्व्वद्वयाए अणंतगुणा) द्रव्य की अपेक्षा परमाणु पुद्गल
अनन्तगुणा हैं (संखेज्जपएसिया खंधा द्व्वद्वयाए संखेज्जगुणा) द्रव्य से

પરમાણુ પુદ્ગલનુ અત્પચહૃત્વ

શબ્દાર્થ-(एएसिण भंते !) हे भगवन् आ (परमाणुपोग्गलाणं) परमाणु
पुद्गले। (संखेज्जपएसियाणं) सख्यात प्रदेशवाणा (असंखेज्जपएसियाणं) अस-
ख्यात प्रदेशवाणा (अणंतपएसियाण य) अने अनंतप्रदेशवाणा (खंधाणं) स्कंधोभा
(द्व्वद्वयाए) द्रव्यनी अपेक्षाओ (पएसद्वयाए) प्रदेशोनी अपेक्षाथी (द्व्वद्वपएसद्वयाए)
द्रव्य अने प्रदेशोनी अपेक्षाथी (कयरे) कोषु (कयरेहिंतो) कोनाथी (अप्पा वा
बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा) अल्प, वधारे तुल्य अथवा विशेषाधिक छे ?

(गोयमा) हे गौतम (सव्वत्थोवा अणंतपएसिया खंधा द्व्वद्वयाए) द्रव्यनी
अपेक्षाथी सहुंथी ओषु अनंत प्रदेशी स्कंध छे (परमाणुपोग्गला द्व्वद्वयाए
अणंतगुणा) द्रव्यनी अपेक्षाथी परमाणु पुद्गल अनंत गणु छे (संखेज्जपए
सिया खंधा द्व्वद्वयाए संखेज्जगुणा) द्रव्यथी सख्यात प्रदेशी स्कंध सख्यातगणु

સ્તોકાઃ અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્થતયા પરમાણુપુદ્ગલાઃ, અપ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણાઃ, સંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેય-પ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, સર્વસ્તોકાઃ અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણાઃ, પરમાણુપુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા અનન્તગુણાઃ, સંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યે-

સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંખેજ્જપણસિયા સંધા દ્વંદ્વ-યાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(પણસદ્ધયાણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અલ્પવદ્ધત્વ-(સંવત્થોવા અણંત પણસિયા સંધા પણસદ્ધયાણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સવ સે કમ સ્કંધ અનન્ત પ્રદેશી હૈં (પરમાણુ પોગ્ગલા અપણસદ્ધયાણ અણંતગુણા) પરમાણુ પુદ્ગલ અપ્રદેશી કી અપેક્ષા અણંતગુણા હૈં (સંખેજ્જ પણસિયા સંધા પણસદ્ધયાણ સંખેજ્જગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંખેજ્જપણસિયા સંધા પણસદ્ધયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(દ્વંદ્વપણસદ્ધયાણ) દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ કી અપેક્ષા-(સંવત્થોવા અણંતપણસિયા સંધા દ્વંદ્વયાણ) સવ સે કમ અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હૈં (તે ચૈવ પણસદ્ધયાણ અણંતગુણા) તે હી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે અનન્તગુણા હૈં (પરમાણુપોગ્ગલા દ્વંદ્વપણસદ્ધયાણ અણંતગુણા) પરમાણુ પુદ્ગલ દ્રવ્ય-એવં પ્રદેશ કી અપેક્ષા અનન્તગુણા હૈં

છે (અસંખેજ્જપણસિયા સંધા દ્વંદ્વયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણા છે.

(પણસદ્ધયાણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અલ્પ વધારેપણ (સંવત્થોવા અણંત પણસિયા સંધા પણસદ્ધયાણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સહુથી ઓછું સ્કંધ અનંત પ્રદેશી છે (પરમાણુપોગ્ગલા અપણસદ્ધયાણ અણંતગુણા) પરમાણુ પુદ્ગલ અપ્રદેશીની અપેક્ષાથી અનંતગણા છે (સંખેજ્જપણસિયા સંધા પણસદ્ધયાણ સંખેજ્જગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સંખ્યાતગણા છે (અસંખેજ્જપણસિયા સંધા પણસદ્ધયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણા છે

(દ્વંદ્વપણસદ્ધયાણ) દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થની અપેક્ષાએ (સંવત્થોવા અણંત પણસિયા સંધા દ્વંદ્વયાણ) સહુથી ઓછું અનંત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી છે. (તે ચૈવ પણસદ્ધયાણ અણંતગુણા) તે જ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અનંતગણા છે. (પરમાણુપોગ્ગલા દ્વંદ્વપણસદ્ધયાણ અણંતગુણા) પરમાણુ પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને પ્રદેશની

યગુણઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ
 દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં સહ
 મદન્ત ! એકપ્રદેશાવગાઢાનામ્, સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાનામ્, અસંખ્યેયપ્રદેશાવ-
 ગાઢાનામ્ ચ પુદ્ગલાનાં દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે
 કતરેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ
 એકપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા, સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યા-
 (સંખેજ્જપણસિયા સ્વધા દ્વવદ્વયાણ સંખેજ્જગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ
 દ્રવ્ય સે સંખ્યાતગુણા હૈં (તે ચેવ પણસદ્વયાણ સંખેજ્જગુણા) વે હી
 પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંખેજ્જપણસિયા સ્વધા દ્વવદ્વ-
 યાણ અસંખેજ્જગુણા) અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા
 હૈં (તે ચેવ પણસદ્વયાણ અસંખેજ્જગુણા) વે હી પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
 અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

(એણિ જં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન (એગપસોગાઢાણં) એક પ્રદેશ
 મેં અ દ (સંખેજ્જપણસોગાઢાણં) સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ (અસં-
 ખેજ્જ પણસોગાઢાણ ય) ઓર અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ (પોગ્ગ-
 લાણં) પુદ્ગલોં મેં (દ્વવદ્વયાણ) દ્રવ્ય સે (પણસદ્વયાણ) પ્રદેશોં સે (દ્વવ-
 પણસદ્વયાણ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં સે (કયરે) કૌન (કયરેહિંતો) કિસસે
 (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?) અલ્પ, વહુત,
 તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌ ! (સવ્વત્થોવા એગપ-
 સોગાઢા પોગ્ગલા દ્વવદ્વયાણ) સવ સે કમ એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ પુદ્ગલ

અપેક્ષાથી અન તગણા છે (સંખેજ્જપણસિયા સ્વધા દ્વવદ્વયાણ સંખેજ્જગુણા)
 સ ખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ દ્રવ્યની અપેક્ષા સ ખ્યાતગણા છે (તે ચેવ પણસદ્વયાણ
 સંખેજ્જગુણા) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ સ ખ્યાતગણા છે (અસંખેજ્જપણસિયા સ્વધા
 દ્વવદ્વયાણ અસંખેજ્જગુણા) અસ ખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ દ્રવ્યથી અસ ખ્યાતગણા છે.
 (તે ચેવ પણસદ્વયાણ અસંખેજ્જગુણા) તેજ પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અસ ખ્યાતગણા છે.

(એણિ જં મંતે) હે ભગવાન આ (એગપસોગાઢાણ) એક પ્રદેશમા અવગાઢ
 (સંખેજ્જપણસોગાઢાણ) સ ખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ (અસંખેજ્જપણસોગાઢાણ ય)
 અને અસ ખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ (પોગ્ગલાણં) પુદ્ગલોમા (દ્વવદ્વયાણ)
 દ્રવ્યથી (પણસદ્વયાણ) પ્રદેશોથી (દ્વવદ્વપણસદ્વયાણ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી (કયરે)
 કોણ (કયરેહિંતો) કોનાથી (અપ્પા વા બહુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?)
 અલ્પ, વધારે, તુલ્ય વિશેષાધિક છે

(ગોયમા !) હે ગૌતમ । (સવ્વત્થોવા એગપસોગાઢ પોગ્ગલા દ્વવદ્વયાણ)

ર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા વસંખ્યેય-
ગુણાઃ, પ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ એકપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ સંખ્યેયપ્રદેશાવ-
ગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ વસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ
પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ એકપ્રદેશાવ-
ગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યા-
ર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેયપ્રદેશ-

દ્રવ્ય સે હૈં (સંલેજ્જ પપસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટયાપ સલેજ્જગુણા)
સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંલેજ્જ-
પપસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટયાપ અસંલેજ્જગુણા) અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં
અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં (પપસટ્ટયાપ સવ્વત્થોવા
એગપપસોગાઢા પોગ્ગલા) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સવ સે કમ એક પ્રદેશાવ-
ગાઢ પુદ્ગલ હૈં (સંલિજ્જપપસોગાઢા પોગ્ગલા પપસટ્ટયાપ સંલિજ્જ-
ગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સંખ્યતગુણા
હૈં (અસંલિજ્જ પપસોગાઢા પોગ્ગલા પપસટ્ટયાપ અસંલેજ્જગુણા) અસં-
ખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(દ્વવ્વટ્ટપપસટ્ટયાપ-સવ્વત્થોવા એગપપસોગાઢા પુગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટપપ-
સટ્ટયાપ) સવ સે કમ એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ
કી અપેક્ષા સે હૈં (સંલિજ્જપપસોગાઢા પુગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટયાપ સંલિજ્જ-
ગુણા) સંખ્યાતપ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા
હૈં (તે ચૈવ પપસટ્ટયાપ સંલિજ્જગુણા) વે હી પ્રદેશ કી અપેક્ષા સંખ્યાત

સહુથી ઓહુ એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય છે (સલેજ્જપપસોગાઢા પોગ્ગલા
દ્વવ્વટ્ટયાપ સલેજ્જગુણા) સંખ્યાત પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષા
સંખ્યાતગણ છે. (અસંલેજ્જપપસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટયાપ અસંલેજ્જગુણા) અસં-
ખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષા અસંખ્યાતગણ છે

(પપસટ્ટયાપ સવ્વત્થોવા એગપપસોગાઢા પોગ્ગલા) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સૌથી
ઓહુ એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ છે (સંલિજ્જપપસોગાઢા પોગ્ગલા પપસટ્ટયાપ
સંલિજ્જગુણા) સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સંખ્યાત
ગણ છે. (અસંલિજ્જપપસોગાઢા પોગ્ગલા પપસટ્ટયાપ અસંલેજ્જગુણા) અસંખ્યાત
પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી અસંખ્યાતગણ છે

(દ્વવ્વટ્ટપપસટ્ટયાપ સવ્વત્થોવા એગપપસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટપપસટ્ટયાપ)
સૌથી ઓહા એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાથી છે.
(સંલિજ્જપપસોગાઢા પોગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટયાપ સંલિજ્જગુણા) સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ

વગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસં-
ખ્યેયગુણાઃ, એતેપાં સ્થલ મદન્ત ! એકમમયસ્થિતિકાનામ્, ત્રિસમયસ્થિતિ-
કાનાં યાવત્ અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાનામ્ પુદ્ગલાના દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશ-
ાર્થતયા, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા કતરે કતરેભ્યોડ્લ્પા વા, વદ્ધુકા વા, તુલ્યા વા,
વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વસ્તોકાઃ એકમમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થ-
તયા, સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેય-

ગુણા હૈં (અસંખિજ્જપપસોગાઢા પુગ્ગલા દ્વવદ્ધુયાણ અસંખિજ્જગુણા)
અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં (તે ચૈવ
પપસદ્ધુયાણ અસંખિજ્જગુણા) વે હી પ્રદેશોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(એસિ પં મંતે !) હે ભગવન્ ! હન (એગસમયટિદ્ધયાણં) એક
સમય કી સ્થિતિ વાલે (વેસમયટિદ્ધયાણં) દો સમય કી સ્થિતિ વાલે
(જાવ) યાવત્ (અસંખેજ્જ સમયટિદ્ધયાણં) અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ
વાલે (પુગ્ગલાણં) પુદ્ગલોં મેં (દ્વવદ્ધુયાણ) દ્રવ્ય સે (પપસદ્ધુયાણ) પ્રદેશોં
સે (દ્વવદ્ધુપપસદ્ધુયાણ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં સે (કયરે) કૌન (કયરેહિંતો)
કિસ સે (અપ્પા વાં વદ્ધુયા વાં તુલ્લા વાં વિસેસાહિયા વાં ?) અલ્પ,
વદ્ધુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિકા હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા
એગસમયટિદ્ધયા પુગ્ગલા દ્વવદ્ધુયાણ) સવ સે કમ એક સમય કી સ્થિતિ
વાલે પુદ્ગલ હૈં દ્રવ્ય સે (સંખિજ્જસમયટિદ્ધયા પુગ્ગલા દ્વવદ્ધુયાણ
સંખિજ્જગુણા) સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે સંખ્યાત
ગુણા હૈં (અસંખિજ્જસમયટિદ્ધયા પુગ્ગલાં દ્વવદ્ધુયાણ અસંખિજ્જગુણા)

પુદ્ગલ દ્રવ્યની અપેક્ષાથી સંખ્યાત ગણા છે (તે ચૈવ પપસદ્ધુયાણ સંખિજ્જગુણા)
તે જ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી સંખ્યાત ગણા છે (અસંખિજ્જપપસોગાઢા પુગ્ગલા દ્વવ
દ્ધુયાણ અસંખિજ્જગુણા) અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યથી અસંખ્યાત
ગણા છે (તે ચૈવ પપસદ્ધુયાણ અસંખિજ્જગુણા) એ જ પ્રદેશોથી અસંખ્યાત ગણા છે.

(એસિ પં મંતે !) હે ભગવન્ આ (એગસમયટિદ્ધયાણં) એક સમયની સ્થિતિ
વાળા (વે ' સમયટિદ્ધયાણ) એ સમયની સ્થિતિવાળા (જાવ) યાવત્ (અસંખેજ્જ
સમયટિદ્ધયાણ) અસંખ્યાત સમયોની સ્થિતિવાળા (પુગ્ગલાણ) પુદ્ગલોમાં (દ્વવ
દ્ધુયાણ) દ્રવ્યથી (પપસદ્ધુયાણ) પ્રદેશોથી (દ્વવદ્ધુપપસદ્ધુયાણ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી
(કયરે) કોણ (કયરેહિંતો) કોનાથી (અપ્પાવા વદ્ધુયા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા
વા) અલ્પ થણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિકા છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સવ્વત્થોવા એગસમયટિદ્ધયા પુગ્ગલા દ્વવદ્ધુયાણ)
સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યથી છે (સંખિજ્જસમય-
ટિદ્ધયા પુગ્ગલા દ્વવદ્ધુયાણ સંખિજ્જગુણા) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ

સમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, પ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ
 એકસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા, સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ
 પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા
 અસંખ્યેયગુણાઃ, દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ એકસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ,
 દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ,
 તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણાઃ, અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્ય-
 ર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, તે ચૈવ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણાઃ, एतेषां एतलु भदन्त !

અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં
 (પણસદ્વ્યાપ સવ્વત્થોવા ઇગસમયઠિહ્યા પુગ્ગલા પણસદ્વ્યાપ) પ્રદેશો
 કો અપેક્ષા સવ સે કમ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ હૈં પ્રદેશો
 સે (સંલિજ્જ સમયઠિહ્યા પુગ્ગલા પણસદ્વ્યાપ સંલેજ્જગુણા) સંખ્યાત
 સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ પ્રદેશો સે સંખ્યાતગુણા હૈં (અસંલિજ્જ
 સમયઠિહ્યા પુગ્ગલા પણસદ્વ્યાપ અસંલેજ્જગુણા) અસંખ્યાત સમય
 કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ પ્રદેશો સે અસંખ્યાતગુણા હૈં (દવ્વટ્ઠપણસદ્વ્યાપ
 સવ્વત્થોવા ઇગસમયઠિહ્યા પુગ્ગલા) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશો સે સવસે કમ
 એક સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ (દવ્વટ્ઠપણસદ્વ્યાપ) દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશો
 સે (સંલિજ્જસમયઠિહ્યા) સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે (પુગ્ગલા)
 પુદ્ગલ (દવ્વટ્ઠપણસદ્વ્યાપ) દ્રવ્ય સે (સંલિજ્જગુણા) સંખ્યાતગુણા હૈં (તે ચેવ
 પણસદ્વ્યાપ) વે હી પ્રદેશો કી અપેક્ષા (સંલેજ્જગુણા) સંખ્યાતગુણા હૈં
 (અસંલિજ્જસમયઠિહ્યા પુગ્ગલા દવ્વટ્ઠપણસદ્વ્યાપ અસંલિજ્જગુણા) અસં-

દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણા છે (અસંલિજ્જસમયઠિહ્યા પુગ્ગલા દવ્વટ્ઠપણસદ્વ્યાપ અસંલિ-
 જ્જગુણા) અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણા છે
 (પણસદ્વ્યાપ સવ્વત્થોવા ઇગસમયઠિહ્યા પુગ્ગલા પણસદ્વ્યાપ) પ્રદેશોની અપેક્ષાથી
 સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો છે (સંલિજ્જસમયઠિહ્યા
 પુગ્ગલા પણસદ્વ્યાપ સંલેજ્જગુણા) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો પ્રદે-
 શોથી સંખ્યાતગણા છે (અસંલિજ્જસમયઠિહ્યા પુગ્ગલા પણસદ્વ્યાપ અસંલેજ્જગુણા)
 અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો પ્રદેશોથી અસંખ્યાતગણા છે. (દવ્વ
 ટ્ઠપણસદ્વ્યાપ સવ્વત્થોવા ઇગસમયઠિહ્યા પુગ્ગલા) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી સૌથી ઓછા
 એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલો છે (સંલિજ્જસમયઠિહ્યા) સંખ્યાતસમયની
 સ્થિતિવાળા (પુગ્ગલા) પુદ્ગલો (દવ્વટ્ઠપણસદ્વ્યાપ) દ્રવ્યથી (સંલિજ્જગુણા) સંખ્યાતગણા
 છે (તે ચેવ પણસદ્વ્યાપ) એજ પ્રદેશોની અપેક્ષાથી (સંલેજ્જગુણા) સંખ્યાતગણા
 છે (અસંલિજ્જસમયઠિહ્યા પુગ્ગલા દવ્વટ્ઠપણસદ્વ્યાપ અસંલેજ્જગુણા) અસંખ્યાત સમયની

અસંખ્યગુણકાલકાનામ્, સંખ્યેયગુણકાલકાનામ્, અસંખ્યેયગુણકાલકાનામ્, અનન્ત-
ગુણકાલકાનામ્, પુદ્ગલાનાં દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ચ
કતરે કતરેભ્યોડ્લપા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! યથા
પુદ્ગલાસ્તથા ભણિતવ્યાઃ, એવં સંખ્યેયગુણકાલકા અપિ, એવં અસંખ્યેય-

ગ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં (તે
ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ્પ અસંખિજ્જગુણા) વે હી પ્રદેશોં સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

(પપ્પસિ પાં મંતે !) હે ભગવન્ ! ઇન્ (પગ્ગુણકાલગાણં) એક ગુણ
કાલે (સંખિજ્જગુણકાલગાણં) સંખ્યાતગુણ કાલે (અસંખિજ્જગુણ-
કાલગાણં) અસંખ્યાતગુણ કાલે (અર્ણતગુણ કાલગાણ ચ) ઓર અનન્ત
ગુણ કાલે (પુગ્ગલાણં) પુદ્ગલોં મેં (દવ્વદ્વ્યાપ્પ) દ્રવ્ય સે (પપ્પસદ્વ્યાપ્પ)
પ્રદેશોં સે (દવ્વદ્વપ્પપ્પસદ્વ્યાપ્પ ચ) દ્રવ્ય ઈવં પ્રદેશોં સે (કયરે કયરેહિતો)
કોન કિસ સે (અપ્પા વા વહુકા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?)
અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહા
પુગ્ગલા તહા ભાણિયવ્વા) જૈસે પુદ્ગલ કહે વૈસા હી કહના ચાહિય
(એવં) હસી પ્રકાર (સંખિજ્જગુણકાલગાણ વિ) સંખ્યાત ગુણ કાલે ભી
(એવં અસંખિજ્જગુણકાલગાણ વિ) હસી પ્રકાર અસંખ્યાત ગુણ કાલે
ભી (એવં સેસા વિ) હસી પ્રકાર રોપ ભી (વણ્ણા) વર્ણ (ગંધા) ગંધ
(રસા) રસ (ફાસા) સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહને ચાહિય (ફાસાણં)

સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યથી અસખ્યાતગણ છે. (તે ચેવ પપ્પસદ્વ્યાપ્પ અસંખિ-
જ્જગુણા) એ જ પ્રદેશોથી અસખ્યાતગણ છે.

(પપ્પસિ પાં મંતે !) હે ભગવન્ આ (પગ્ગુણકાલગાણં) એક ગુણ કાળા
(સંખિજ્જગુણકાલગાણ) સખ્યાત ગુણ કાળા (અસંખિજ્જગુણકાલગાણ) અસખ્યાત
ગુણ કાળા (અર્ણતગુણકાલગાણ ચ) અને અનન્ત ગુણ કાળા (પુગ્ગલાણં) પુદ્ગલોમા
(દવ્વદ્વ્યાપ્પ) દ્રવ્યથી (પપ્પસદ્વ્યાપ્પ) પ્રદેશોથી (દવ્વદ્વપ્પપ્પસદ્વ્યાપ્પ) દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી
(કયરે કયરેહિતો) કોણ કોનાથી (અપ્પા વા વહુકા વા તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા)
અલ્પ, વધારે, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહા પુગ્ગલા તહા ભાણિયવ્વા) જેમ પુદ્ગલ
કહ્યા છે તેમજ કહેવા જોઈ એ (એવ) એ જ પ્રમાણે (સંખિજ્જગુણકાલગાણ
વિ) સખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલ પણ (એવ અસંખિજ્જગુણકાલગાણ વિ) એ જ
પ્રમાણે અસખ્યાત ગુણકાળા પણ (એવ સેસાવિ) એજ પ્રમાણે આકીના પુદ્ગલો
ના સખધમા પણ સખજ્જુ (વણ્ણા) વર્ણ (ગંધા) ગંધ (રસા) રસ (ફાસાણં)

ગુણકાલકા અપિ શોષા અપિ, વર્ણાઃ, ગન્ધાઃ, રસાઃ, સ્પર્શાઃ મણિતવ્યાઃ, સ્પર્શાનાં કર્કશમૃદુરુગુરુકલઘુકાનાં યથા એકપ્રદેશાવગાઢાનાં મણિતં તથા મણિતવ્યમ્, અવશેષાઃ સ્પર્શાઃ યથા વર્ણાસ્તથા મણિતવ્યાઃ ॥૩૯॥

ટીકા—અથ પરમાણુપુદ્ગલાનાં સંખ્યાતપ્રદેશાનામસંખ્યાતપ્રદેશાનામનન્ત પ્રદેશાનાશ્ચ પરસ્પરમલ્પબહુત્વવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયતિ—‘એસિ ણં મંતે ! પરમાણુ પોગલાણં’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદ્રન્ત ! એતેપાં સ્વલ્પ પરમાણુપુદ્ગલાનામ્ ‘સંસ્થેજ્જ-પએસિયાણં અસંસ્થેજ્જપએસિયા ણં અણંતપએસિયાણ ય સંધાણં’ સંસ્થેયપ્રદેશિકાનામ્ અપ્રસ્થેયપ્રદેશિકાનામ્, અનન્તપ્રદેશિકાનાશ્ચ સ્કન્ધાનામ્ મધ્યે ‘દવ્વટ્ઠયાપએસિયાપ દવ્વટ્ઠપએસિયાપ’ દ્રવ્યાર્થતયા—દ્રવ્યાર્થિકનયેન, પ્રદેશાર્થતયા—પ્રદેશાર્થિકનયેન દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ચ—તદુભયનયાપેક્ષયેત્યર્થઃ, ‘કયરે કયરેહિતો’ કતરે કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિસેસાહિયા વા?’ અલ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’

સ્પર્શો મેં (કર્કશમયગુરુલઘુયાણં) કર્કશ, મૃદુ, ગુરુ, લઘુ કા કથન (જહા એગપએસોગાઢાણં મણિયં) જૈસા એકપ્રદેશાવગાઢોં કા કહા (તહા માણિયવ્વં) વૈસા કહના ચાહિએ (અવસેસા ફાસા) શેષ સ્પર્શ (જહા વણ્ણા તહા માણિયવ્વા) વર્ણોં કે સમાન કહના ચાહિએ ।

અવ પરમાણુ પુદ્ગલોં, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોં, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોં ઔર અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોં કા પારસ્પરિક અલ્પબહુત્વ નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! આ પરમાણુપુદ્ગલોં, સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં, અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં ઔર અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં મેં સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે

સ્પર્શ (માણિયવ્વા) કહેવા નેધએ. (ફાસાણ) સ્પર્શોમાં (કર્કશમયગુરુલઘુયાણ) કર્કશ, મૃદુ, ગુરુ, લઘુ, સ્પર્શતુ કથન બાણુવુ. (જહા એગપએસોગાઢાણ મણિય) જેમ એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના સળધમા કથન થ્યું છે. (તહા માણિયવ્વ) એ જ પ્રમાણે કહેવુ નેધએ (અવસેસા ફાસા) બાકીનો સ્પર્શ (જહા વણ્ણા તહા માણિયવ્વા) વણ્ણોના સરખો કહેવો નેધએ ॥ સૂ. ૩૯ ॥

ટીકાર્થ—હવે પરમાણુ પુદ્ગલો, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોનુ પારસ્પરિક અલ્પ બહુત્વ નિરૂપણ કરવામા આવે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે—હે ભગવન્ ! આ પરમાણુ પુદ્ગલો, સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો અને અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોમાં

हे गौतम ! 'सच्चत्थोवा अणंतपएसिया खंधा दच्चद्वयाए' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्यो-
ऽल्पाः, अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया—द्रव्यार्थिकनयेन भवन्ति, तेषा-
मनन्तप्रदेशिकानां तथा स्वाभाव्यात् तेभ्यः—'परमाणुपोगला दच्चद्वयाए अणंत-
गुणा' परमाणुपुद्गलाः द्रव्यार्थतया—द्रव्यार्थिकनयेन, अनन्तगुणा भवन्ति,
तेषामपि तथा स्वाभाव्यात्, तेभ्योऽपि—'संखेज्जपएसिया खंधा दच्चद्वयाए
संखेज्जगुणा' संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, तथा
स्वभाव एवात्रापि कारणमवसेयम् तेभ्योऽपि—'असंखेज्जपएसिया खंधा दच्च-
द्वयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया असंख्येयगुणा
भवन्ति, तेषामपि तथा—स्वभावत्वात्, तेभ्योऽपि—'सच्चत्थोवा अणंतपएसिया
खंधा पएसद्वयाए' सर्वस्तोकाः—सर्वेभ्योऽल्पाः अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदे-
शार्थतया भवन्ति तेषामनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानां तथा स्वभावत्वात्, तेभ्योऽपि
—परमाणुपोगला अपएसद्वयाए अणंतगुणा' परमाणुपुद्गलाः अप्रदेशार्थतया
अनन्तगुणा भवन्ति, परमाणुपुद्गलानां निरवयवतया प्रदेशत्वाभावेन अप्रदे-
तथा द्रव्य और प्रदेश—दोनों की अपेक्षा से कौन किस से अल्प, बहुत,
तुल्य या विशेषाधिक हैं ?

श्री भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! सब से कम अनन्तप्रदेशी
स्कंध द्रव्य की अपेक्षा से हैं, क्योंकि उनका स्वभाव ही ऐसा है।
परमाणुपुद्गल द्रव्य की अपेक्षा से अनन्तगुणा हैं। इन की अपेक्षा
संख्यातप्रदेशी स्कंध द्रव्य से संख्यातगुणा हैं। असंख्यातप्रदेशी स्कंध
द्रव्य से असंख्यातगुणा हैं।

प्रदेशों की अपेक्षा, सब से कम अनन्तप्रदेशी स्कंध हैं। उनसे
परमाणु पुद्गल अप्रदेश की विवक्षा से अनन्तगुणा है। परमाणुपुद्गल
निरवयव होता है, उस में प्रदेश नहीं होते, अतएव उसे सूत्र में 'अपए-

द्रव्यनी अपेक्षाथी प्रदेशानी अपेक्षाथी तथा द्रव्य अने प्रदेश—अनेनी अपेक्षाथी
हाणु केनाथी ओछा, वधारे, सरणा अजरतो विशेषाधिक छे ?

श्रीभगवान् उत्तर आपता कहे छे के—हे गौतम ! सौथी ओछा अन त प्रदेशी
स्कंध द्रव्यनी अपेक्षाथी छे केभके—तेना स्वभाव न ओवे छे परमाणु पुद्गल
द्रव्यनी अपेक्षाओ अन तगणु छे तेना करतो स जयात प्रदेशी स्कंध द्रव्यथी
स जयातगणु छे अस जयातप्रदेशी स्कंध द्रव्यथी अस जयातगणु वधारे छे.

प्रदेशानी अपेक्षाथी सौथी ओछा अन त प्रदेशीस्कंध छे. तेनाथी पर-
माणु पुद्गल अप्रदेशीनी निवक्षाथी अन तगणु छे परमाणु पुद्गलो निरव-
यव होय छे. तेमा प्रदेशो होता नथी तेथीन तेने सूत्रमा (अपएसद्वयाए)

શાર્થત્વમુક્તમ્, તદપેક્ષયાઽનન્તગુણત્વં તેષાં बोध्यम्, તેभ्योऽपि 'संखेज्जपएसिया खंधा पएसद्वयाए संखेज्जगुणा' संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया संख्येय-
 गुणा भवन्ति, तेषामपि तथा स्वभाव एवात्रापि कारणम्, तेभ्योऽपि—'असंखेज्ज-
 पएसिया खंधा पएसद्वयाए असंखेज्जगुणा' असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थ
 तया असंख्येयगुणा भवन्ति, तेषामपि तथा स्वभावत्वात्, तेभ्योऽपि—'संवत्थो
 वा अणंतपएसिया खंधा दव्वद्वयाए' द्रव्यार्थतया—द्रव्यार्थिकनयापेक्षया, सर्व-
 स्तोकाःसर्वेभ्योऽल्पाः, अनन्तप्रदेशिकाः स्कन्धाः भवन्ति, तेषामपि तथा स्वभाव
 एवात्र निदानम्, तेभ्योऽपि 'ते चैव पएसद्वयाए अणंतगुणा' ते चैव—अनन्त
 प्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि 'परमाणुपोगला
 दव्वद्व अपएसद्वयाए अणंतगुणा' परमाणुपुद्गलाः द्रव्यार्थतया अप्रदेशार्थतया
 अनन्तगुणा भवन्ति, तेभ्योऽपि—'संखेज्जपएसिया खंधा दव्वद्वयाए संखेज्जगुणा'
 संख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः द्रव्यार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, 'ते चैव पएसद्व-
 याए संखेज्जगुणा' ते चैव—संख्यातप्रदेशिकाः स्कन्धाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणा
 भवन्ति तेषामपि तथा स्वभावत्वात् तेभ्योऽपि 'असंखेज्जपएसिया खंधा दव्वद्वयाए
 सद्वयाए' कहा है । परमाणुपुद्गलों की अपेक्षा संख्यातप्रदेशी स्कंध
 प्रदेशों की विवक्षा से संख्यातगुणा हैं । उनसे असंख्यात प्रदेशी स्कंध
 प्रदेशों की विवक्षा से असंख्यातगुणा हैं ।

द्रव્યार्થ પ્રદેશાર્થ કી અપેક્ષા—અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય સર્વસે થોડે
 હૈં કિન્તુ પ્રદેશોં સે વે હી અનન્ત ગુણા હોતે હૈં । ડન સે પરમાણુપુદ્ગલ
 દ્રવ્યપ્રદેશ કી વિવક્ષા સે અનન્તગુણે હૈં । ડનસે સંખ્યાતપ્રદેશી
 સ્કંધ દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે સંખ્યાતગુણા હૈં, વે હી પ્રદેશોં કી વિવક્ષા
 સે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ડનસે ધી અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્ય
 કી વિવક્ષા સે અસંખ્યાતગુણા હૈં, વે હી પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે ડન
 સે અસંખ્યાત ગુણા હૈં ।

એમ કહેલ છે પરમાણુ પુદ્ગલોના કરતા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ પ્રદેશોની
 વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણા છે

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થની અપેક્ષાથી અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યથી સૌથી થોડા
 છે. પરંતુ પ્રદેશોથી એ જ અનન્તગણા થાય છે તેનાથી પરમાણુ પુદ્ગલ
 દ્રવ્ય પ્રદેશની વિવક્ષાથી અનન્તગણા છે તેનાથી સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની
 વિવક્ષાથી અનન્તગણા છે એ જ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સંખ્યાતગણા વધારે છે
 તેનાથી પણ અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દ્રવ્યની વિવક્ષાથી અસંખ્યાત ગણા છે.
 એ જ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણા છે.

અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષામપિ તથા સ્વભાવત્વાત્ 'તે ચૈવ પપ્પસદ્વ્યાપ્પ અસંખેજ્જગુણા' તે ચૈવ-અસંખ્યેય-પ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અથૈનેષામેવ ક્ષેત્ર પ્રાધાન્યેનાલ્પવદ્વત્ત્વમાહ-'એસિ ણં મંતે ; એગપ્પેસોગાઢાણં' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! એતેષાં ચલુ એકપ્રદેશાવગાઢાનામ્, 'સંખેજ્જપપ્પેસોગાઢાણં' સંખ્યેય-પ્રદેશાવગાઢાનામ્, 'અસંખેજ્જપપ્પેસોગાઢાણય' અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાનાશ્ચ 'પોગ્ગલાણં' પુદ્ગલાનામ્ મન્યે 'દવ્વદ્વ્યાપ્પ, પપ્પસદ્વ્યાપ્પ' દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા 'દવ્વપ્પપપ્પસદ્વ્યાપ્પ' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ચ 'કયરે કયરે હિંતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા વિસેસાહિયા વા ?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સવ્વત્થોવા એગપ્પેસોગાઢા પોગ્ગલા દવ્વદ્વ્યાપ્પ' ક્ષેત્રાધિકારતઃ ક્ષેત્રસ્ય પ્રાધાન્યાપેક્ષયા પરમાણ્વાઘનન્તાણુકસ્કન્ધાનામપિ વિવક્ષિતૈકપ્રદેશાવગાઢત્વેન આધારાધેયયોરભેદોપચારાદેકદ્રવ્યત્વેન વ્યવહારાત્ તથાભૂતાઃ એકપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ-પુદ્ગલદ્રવ્યાણિ, સર્વસ્તોકાઃ- સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, દ્રવ્યાર્થતયા ભવન્તિ તે ચ

અબ ક્ષેત્ર કી પ્રધાનતા સે ઇનકા અલ્પવદ્વત્ત્વ દિગ્વલાતે હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન એક પ્રદેશાવગાઢ અર્થાત્ આકાશ કે એક પ્રદેશ મેં સ્થિત, સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ, ઓર અસંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોં મેં દ્રવ્ય સે, પ્રદેશોં સે તથા દ્રવ્ય-પ્રદેશોં સે કૌન કિસકી અપેક્ષા અલ્પ, વહુત, તુલ્ય યા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! સબ સે કમ એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે હૈં । યહાં ક્ષેત્ર કી પ્રધાનતા સે વિચાર વિ । જા રહા હૈ, અતએવ જો ભી પરમાણુ, સંખ્યાતપ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી યા અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ આકાશ કે એક પ્રદેશ મેં

હવે ક્ષેત્રની પ્રધાનતાથી તેનુ અલ્પવદ્વત્ત્વ બતાવે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ આ એક પ્રદેશાવગાઢ અર્થાત્ આકાશના એક પ્રદેશમા રહેલા, સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ અને અસંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોમા દ્રવ્યથી પ્રદેશોથી તથા દ્રવ્યપ્રદેશોથી કોણ કોનાથી ઓછા, વધારે, સરખા વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તરમા કહે છે કે-હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછા એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યની વિવક્ષાથી છે અહી ક્ષેત્ર પ્રધાનતાથી વિચાર કરવામા આવી રહ્યો છે તેથીજ બે પરમાણુ સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાતપ્રદેશી, અથવા અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ આકાશના એક પ્રદેશમા અવગાઢ છે. તે બધાને એકજ

લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણા बोध्याः सर्वस्यैवाकाशप्रदेशस्य एकप्रदेशावगाहनपरिणाम-
परिणतानां परमाण्वादीनामवकाशदानपरिणामेन परिणतत्वात्, तेभ्योऽपि 'संखे-
ज्जपएसोगाढा पोगगला दव्वट्टयाए संखेज्जगुणा' संख्येयप्रदेशावगाढाः पुद्गलाः
द्रव्यार्थतया संख्येयगुणा भवन्ति, क्षेत्रस्य प्राधान्येन द्व्यणुकाद्यनन्ताणुकस्कंधानां
द्विप्रदेशावगाढानामेकद्रव्यत्वेन विवक्षणात् तेषांश्च तथाभूतानां पुद्गलद्रव्याणां
प्रागुक्तेभ्यः संख्येयगुणत्वात् वस्तुतोऽसंख्येयानामपि सर्वलोकप्रदेशानाम् असक्त-
ल्पनया दशसंख्यकपरिकल्पनेन तेषां च प्रत्येकप्ररूपणे दशैव भवन्तीति एक-
प्रदेशावगाढानां दशानां पुद्गलद्रव्याणां लाभेन तेषामेव दशप्रदेशानाम् अन्य-
ग्रहणान्यत्यागद्वारा बहूनामेव द्विकसंगोगानाम् उपलभ्येन एकप्रदेशावगाढापेक्षया
द्विप्रदेशावगाढानां पुद्गलद्रव्याणां संख्येयगुणत्वात् तेभ्योऽपि त्रिप्रदेशाव-
गाढानां पुद्गलद्रव्याणाम् एवमेव चतुःप्रदेशावगाढानां पञ्चप्रदेशावगाढानां यावत्
उत्कृष्टसंख्यातप्रदेशावगाढानाम् संख्येयगुणत्वलाभेन, एकप्रदेशावगाढापेक्षया
संख्येयप्रदेशावगाढानि पुद्गलद्रव्याणि द्रव्यार्थतया संख्येयगुणानि भवन्ति

અવગાઢ હૈં, ઉન સબ કો એક હી રાશિ મેં પરિગણિત કરકે 'એક-
પ્રદેશાવગાઢ' કહા ગયા હૈ । ઉનકી અપેક્ષા સંખ્યાત પ્રદેશો મેં અવ-
ગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે સંખ્યાતગુણા હૈં । યહાં મી યહ બાત
ધ્યાન મેં રખના યાહિએ કિ આકાશ કે દો પ્રદેશો મેં દ્વ્યણુક મી
રહતા હૈ, ડ્યણુક મી રહતા હૈ, અસંખ્યાતપ્રદેશી યા અનન્તપ્રદેશી
સ્કંધ મી હૈ, અતઃ ઉન સબ કી ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા એક હી રાશિ હૈ ।
હસી પ્રકાર ત્રીન પ્રદેશો મેં ત્ર્યણુક સે લેકર અનન્તાણુક સ્કંધ તક
રહતે હૈં, ઉનકી મી એક રાશિ સમક્ષ લેની યાહિએ । હસ પ્રકાર એક
પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતપ્રદેશો મેં અવગાઢ પુદ્ગલ
દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા અધિક કહેં ગયે હૈં । લોક કે સમસ્ત પ્રદેશ વાસ્તવ

રાશીમા પરિગણિત કરીને એક પ્રદેશાવગાઢ કહેવામા આવ્યા છે તેના કરતા
સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યની વિવક્ષાએ સંખ્યાતગણા છે અહીં
પણ આ વાત ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ કે-આકાશના એ પ્રદેશોમા દ્વ્યણુક
પણ રહે છે. ત્ર્યણુક પણ રહે છે અસંખ્યાત અથવા અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ
પણ રહે છે તેથી એ બધાની ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી એક જ રાશી છે. એ જ
પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ પ્રદેશોમા ત્ર્યણુકથી લઈને અનન્તાણુક સ્કંધ સુધી રહે છે.
તેની પણ એક રાશી સમક્ષ લેવી જોઈએ આ રીતે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગ-
લોની અપેક્ષાથી સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંખ્યાત ગણુ
બધારે કહેલ છે લોકના સઘળા પ્રદેશો વાસ્તવિક રીતે અસંખ્યાત છે. તો પણ

તેભ્યોઽપિ ‘અસંલેજ્જપણ્ણસોગાઢા પોગ્ગલા દવ્વટ્ટયાણ અસંલેજ્જગુણા’ અસંલ્પેય-
પ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંલ્પેયગુણા ભવન્તિ, અસંલ્પેયસ્યા-
સંલ્પેયભેદમિન્નત્વાત્, ‘પણ્ણસટ્ટયાણ સવ્વત્થોવા ણ્ણપણ્ણસોગાઢા પોગ્ગલા’
પ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, એકપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલા ભવન્તિ,
તેભ્યોઽપિ-‘સંલેજ્જપણ્ણસોગાઢા પોગ્ગલા પણ્ણસટ્ટયાણ સંલેજ્જગુણા’ સંલ્પેય-
પ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ-પુદ્ગલદ્રવ્યાણિ, પ્રદેશાર્થતયા સંલ્પેયગુણા ભવન્તિ,
તેભ્યોઽપિ ‘અસંલેજ્જપણ્ણસોગાઢા પોગ્ગલા પણ્ણસટ્ટયાણ અસંલેજ્જગુણા’ અસંલ્પેય-
પ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંલ્પેયગુણા ભવન્તિ, ‘દવ્વટ્ટપણ્ણસટ્ટયાણ
સવ્વત્થોવા ણ્ણપણ્ણસોગાઢા પોગ્ગલા’ દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા તદુભયાપેક્ષયા, સર્વ-
સ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ એકપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલા ભવન્તિ, ‘દવ્વટ્ટપણ્ણસટ્ટયાણ
સંલેજ્જપણ્ણસોગાઢા પોગ્ગલા’ દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સંલ્પેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલા
ભવન્તિ, ‘દવ્વટ્ટયાણ સંલેજ્જગુણા’ દ્રવ્યાર્થતયા સંલ્પેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ

મેં અસંલ્પ્યાત હૈં તથાપિ અસત્કલ્પના સે ઉન્હે દશ માન લૈં । ઉન મૈં સે
પ્રત્યેક કી પ્રરૂપણા કરને પર દશ હી હોતે હૈં, ઇસ પ્રકાર પ્રદેશ મૈં
અવગાઢ દશ પુદ્ગલોં કા લાભ હોતા હૈં । ઉન્હીં દશ પ્રદેશોં કે અન્ય
કે ગ્રહણ ઓર અન્ય કે ત્યાગ દ્વારા ચહુત-સે દ્વિકસંયોગોં કા લાભ
હોતા હૈં, ઇસ કારણ એક પ્રદેશ મૈં અવગાઢ પુદ્ગલોં કી અપેક્ષા દ્વિપ્ર-
દેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંલ્પ્યાતગુણા હૈં । ઉનકી અપેક્ષા ખી ત્રિપ્રદે-
શાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય, ઇસી પ્રકાર ચાર પ્રદેશોં મૈં અવગાઢ, પાંચ પ્રદેશોં
મૈં અવગાઢ યાવત્ સંલ્પ્યાત પ્રદેશોં મૈં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંલ્પ્યાતગુણા
સિદ્ધ હોતે હૈં । એકપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યોં કી અપેક્ષા સંલ્પ્યાતગુણા
હૈં । સંલ્પ્યાતપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલદ્રવ્ય દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે સંલ્પ્યાતગુણા
હૈં । ઉનકી અપેક્ષા ખી અસંલ્પ્યાતપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય કી વિવ

અસત્કલ્પનાથી તેને દસ માનીલો । તેમાથી દરેકની પ્રરૂપણા કરવામા આવે તો
દસ જ હોય છે એ પ્રમાણે એક પ્રદેશમા અવગાઢ દસ પુદ્ગલોના લાભ થાય
છે એ જ દસ પ્રદેશોને અન્યથી ગુણા અને અન્યથી ત્યાગ દ્વારા ઘણા સ યો-
ગોના લાભ થાય છે આ કારણથી એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલોની અપેક્ષાથી
દ્વિપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંલ્પ્યાતગણુ છે. તેના કરતા ત્રિપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગ-
લ દ્રવ્ય, એજ પ્રમાણે ચાર પ્રદેશોમા અવગાઢ યાવત્ સંલ્પ્યાત પ્રદેશોમા
અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય, સંલ્પ્યાતગણુ સિદ્ધ થાય છે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ
દ્રવ્યોની અપેક્ષાથી સંલ્પ્યાતગણુ છે સંલ્પ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યોની વિવ-
ક્ષાથી સંલ્પ્યાતગણુ છે. તેના કરતા પણ અસંલ્પ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યની

સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'તે ચૈવ પપ્પસદ્વ્યાપ્ત સંખેજ્જગુણા' તે ચૈવ-સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'અસંખેજ્જપપ્પસોગાઢા પોગ્ગલા દવ્વપ્પદ્યાપ્ત અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'તે ચૈવ પપ્પસદ્વ્યાપ્ત અસંખેજ્જગુણા' તે ચૈવ-અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘પપ્પસિ ણં મંતે ! પપ્પસમયઠિદ્યા ણં મંતે ! હે મદન્ત ! પપ્પેપાં સલ્લ પ્પસમયસ્થિતિકાનાપ્પ-‘પ્પસ્મિન્નેવ સમયે સ્થિતિર્યેપાં તે પ્પસમયસે અસંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ અસંખ્યાત કે અસંખ્યાત મેદ હોતે હૈં ।

પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે સવ સે કમ પુદ્ગલ પ્પસપ્રદેશાવગાઢ હૈં । ડનકી અપેક્ષા સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ડનકી અપેક્ષા મી અસંખ્યાત આકાશપ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ ડોનોં કી વિવક્ષા સે પ્પસ પ્રદેશ મેં અવગાઢ પુદ્ગલ સવ સે કમ હૈં । દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ ડોનોં કી વિવક્ષા સે સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે સંખ્યાતગુણા હૈં ઓર વહી સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોં સે મી સંખ્યાતગુણા હૈં । અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે અસંખ્યાતગુણા હૈં, વે હી પ્રદેશ સે અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં,

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રવ્રન કરતે હૈં-હે મગવન્ ! પ્પસ સમય કી સ્થિતિ વાલે, સંખ્યાત સમયોં કી સ્થિતિ વાલે, અસંખ્યાત સમય કી

વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણુ છે કેમકે-અસંખ્યાતના અસંખ્યાત ભેદો હોય છે.

પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા પુદ્ગલ એક પ્રદેશાવગાઢ છે. તેના કરતા સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સંખ્યાતગણુ વધારે છે તેના કરતા પણ અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાતગણુ છે.

દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલ સૌથી ઓછા છે દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણુ છે અને એજ સંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ પ્રદેશોથી પણ સંખ્યાતગણુ છે અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ દ્રવ્યથી અસંખ્યાતગણુ એજ પ્રદેશથી અસંખ્યાતગણુ વધારે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-હે ભગવન્ એક સમયની સ્થિતિવાળા સંખ્યાત સમયોની સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત સમયોની સ્થિતિવાળા અને અનંત

સ્થિતિકાસ્તેપામિત્યર્થઃ, 'સંખેજ્જસમયઠિડ્યાણં' સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાનામ્-સંખ્યાતસમયવર્તિનામિત્યર્થઃ, 'અસંખેજ્જસમયઠિડ્યાણં' અસંખ્યાતસમયસ્થિતિકાનામ્-અસંખ્યેયસમયસ્થાધિનામ્, 'પોગ્ગલાણં' પુદ્ગલાનામ્ મન્થે 'દ્વ્વટ્ટયાણ, પ્પણ્ણસદ્ધયાણ, દ્વ્વટ્ટપ્પણ્ણસદ્ધયાણ' દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા, દ્રવ્યાર્થ-પ્રદેશાર્થતયા ચ 'કયરે કયરેહિતો' કતરે કતરેભ્યઃ 'અપ્પા વા, વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા?' અલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ- 'ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! 'સંખ્વત્થોવા એગસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાણ' સર્વસ્તોકાઃ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, એકસમયસ્થિતિકાઃ, પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાર્થિકનયેન ભવન્તિ, 'સંખેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાણ સંખેજ્જગુણા' સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ 'અસંખેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વ્વટ્ટયાણ અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'સંખ્વત્થોવા-એગસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા પ્પણ્ણસદ્ધયાણ' સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડલ્પાઃ, એકસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા ભવન્તિ, 'સંખેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા પ્પણ્ણસદ્ધયાણ સંખેજ્જગુણા' સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'અસંખેજ્જ-

સ્થિતિ વાલે ઓર અનન્ત સમયોં કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં મેં સે કૌન કિસ સે દ્રવ્ય, પ્રદેશ એવં દ્રવ્ય પ્રદેશ ઉભય કી વિવક્ષા સે અરુપ, વહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે સબ સેં કમ પુદ્ગલ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે હૈં । દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણા હૈં । પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે સબ સેં કમ પુદ્ગલ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે હૈં । પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ સંખ્યાતગુણા હૈં । પ્રદેશોં કી વિવક્ષા સે અસંખ્યાત સમય કી

સમયોની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોમાથી કોણ કોનાથી દ્રવ્ય પ્રદેશ અને દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી અલ્પ, વધારે, તુલ્ય, અગર વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! દ્રવ્યની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા પુદ્ગલ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે દ્રવ્યની વિવક્ષાથી સ ખ્યાત સમયની સ્થિતિ વાળા પુદ્ગલ સ ખ્યાતગણુ વધારે છે દ્રવ્યની વિવક્ષાથી અસ ખ્યાતગણુ સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ અસ ખ્યાતગણુ છે પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા એક સમયની સ્થિતિવાળા છે. પ્રદેશોની વિવક્ષાથી સ ખ્યાત સમયની

સમયઠિડ્યા પોગ્ગલા પપ્પટ્ટયા અપલેક્ષનુગા' અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તે, 'દ્વવ્વટ્ટપપ્પસટ્ટયા સંવરથો વા પગમમયઠિડ્યા પોગ્ગલા' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોડ્વપાઃ, એકસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલા ભવન્તિ, 'દ્વવ્વટ્ટપપ્પસટ્ટયા સંખેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટયા સંખેજ્જગુણા' દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'તે ચેવ પપ્પસટ્ટયા સંખેજ્જગુણા' તે ચેવ-સંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ 'અસં-ખેજ્જસમયઠિડ્યા પોગ્ગલા દ્વવ્વટ્ટયા અસંખેજ્જગુણા' અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, 'તે ચેવ પપ્પસટ્ટયા અસંખેજ્જગુણા' તે ચેવ અસંખ્યેયસમયસ્થિતિકાઃ પુદ્ગલાઃ પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ।

અથ ભાવતોડ્વપવહુસ્વત્ત્વત્તાં પ્રરૂપયતિ-‘પપ્પસિ ણં મંતે ! પગગુત્ત-કાલગાણં’ ગૌતમ ! પૃચ્છતિ-હે ભદ્રન્ત ! એતેપાં સ્થુલેકગુણકાલકા-નામ્, ‘સંખેજ્જગુણકાલગાણં’ સંખ્યેયગુણકાલકાનામ્, ‘અસંખેજ્જગુણકાલગાણં’

સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ દોનોં કી વિવક્ષા સે સવ સે કમ પુદ્ગલ એક સ કી સ્થિતિ વાલે હૈં । દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશ દોનોં કી વિવક્ષા સે સંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ દ્રવ્ય સે સંખ્યાતગુણા ઓર વે હી પ્રદેશ સે સંખ્યાતગુણા હૈં । દ્રવ્ય કી વિવક્ષા સે અસંખ્યાત સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણિત હૈં, વે હી પ્રદેશ કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

અંબ ભાવ કી અપેક્ષા સે અલ્પવહુત્વ કી પ્રરૂપણા કરતે હૈં-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! ઇન એક ગુણ કાલે

સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ સંખ્યાતગણા છે પ્રદેશોની વિવક્ષાથી અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાતગણા છે

દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી સૌથી ઓછા પુદ્ગલ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે. દ્રવ્ય અને પ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યથી સંખ્યાતગણા અને એ જ પ્રદેશથી પણ સંખ્યાતગણા છે. દ્રવ્યની અપેક્ષાથી અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાત ગણા છે. અને એજ પ્રદેશની અપેક્ષાથી અસંખ્યાતગણા છે

હવે ભાવની અપેક્ષાથી અલ્પ બહુની પ્રરૂપણા કરવામા આવે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે કે-કે ભગવન્ આ એક ગુણકાળા સંખ્યાત ગુણ કાળા અસંખ્યાત ગુણ કાળા અને અનન્તગુણ કાળા પુદ્ગલોમાથી દ્રવ્ય,

અસંખ્યેયગુણકાલકાનામ્ ‘અણંતગુણકાલગાણ ય પોમ્ગલાણં’ અનન્તગુણકાલ-
કાનાશ્ચ પુદ્ગલાનાં મધ્યે, ‘દ્વદ્વદ્યાપ, પપસદ્યાપ, દ્વદ્વદ્વપપસદ્યાપ ય’
દ્રવ્યાર્થતયા, પ્રદેશાર્થતયા, ‘દ્રવ્યાર્થપ્રદેશાર્થતયા ચ ‘કયરે કયરેહિંતો’ કતરે
કતરેભ્યઃ ‘અપ્પા વા, વહુયા, વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?’ અલ્પા વા,
બહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા ભવન્તિ ! ભગવાન્.પૂર્વોક્ત વ્યપદેશેન ઉત્તર-
યતિ ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહા પોમ્ગલા તહા માણિયવ્વા’ યથા પ્રાક્ પુદ્ગલાઃ
મણિતાઃ પ્રતિપાદિતાસ્તથા એક ગુણકાલકા અપિ મણિતવ્યાઃ—પ્રતિપાદયિતવ્યાઃ,
તથા ચ વ્યપદેશસ્વરૂપં યથા—‘સંવ્વત્થોવા અણંતપપસિયા સંધા એગગુણ-
કાલગા’ સર્વસ્તોકાઃ—અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ એકગુણકાલકાઃ, ‘પરમાણુ-
પોમ્ગલા દ્વદ્વદ્યાપ એગગુણકાલગા અણંતગુણા’ પરમાણુપુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા
એકગુણકાલકા અનન્તગુણાઃ, ‘સંલેજ્જપપસિયા સંધા એગગુણકાલગા સંલેજ્જ-
ગુણા’ સંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ એકગુણકાલકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, ‘અસંલેજ્જ-
પપસિયા સંધા એગગુણકાલગા અસંલેજ્જગુણા’ અસંખ્યેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ

સંખ્યાત ગુણ કાલે, અસંખ્યાત ગુણ કાલે ઓર અનન્ત ગુણ કાલે પુદ્ગલોં
મેં સે દ્રવ્ય, પ્રદેશ ઓર દ્રવ્ય-પ્રદેશ દોનોં કી વિવક્ષા સે કૌન કિસ
કી અપેક્ષા અલ્પ, બહુત, તુલ્ય અથવા વિશેષાધિક હૈં ? ભગવાન્
ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! પહેલે સામાન્ય પુદ્ગલોં કે વિષય મેં જો
વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ, વહી એક ગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે વિષય મેં બી
સમજનાં ચાહિયે । વહ વક્તવ્યતા હસ પ્રકાર જાનનાં ચાહિયે સબ સે
કમ દ્રવ્યાર્થ રૂપ સે અનન્તગુણ કાલે પુદ્ગલ હૈં । ડન સે દ્રવ્યાર્થરૂપ સે
એક ગુણ કાલે પુદ્ગલ અનન્તગુણા હૈં । ડન સે દ્રવ્યાર્થરૂપ સે સંખ્યાત
ગુણ કાલે પુદ્ગલ સંખ્યાતગુણા હૈં । ડન સે દ્રવ્યાર્થરૂપ સે અસંખ્યાતગુણ
કાલે પુદ્ગલ અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

પ્રદેશ, અને દ્રવ્યપ્રદેશ બન્નેની વિવક્ષાથી કોણ કોનાથી અલ્પ, વધારે તુલ્ય
અગર તે વિશેષાધિક છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપતા કહે છે કે—હે ગૌતમ ! પહેલાં સામાન્ય
પુદ્ગલોના સબધમાં જે કથન કરવામાં આવેલ છે એ જ કથન એક શુભ
કાળા પુદ્ગલોના સબધમાં પણ સમજવું. તે કથન આ પ્રમાણે છે

સૌથી ઓછા દ્રવ્યાર્થ પણાથી અનંત ગણા કાળા પુદ્ગલ છે તેનાથી
દ્રવ્યાર્થ પણાથી એક શુભ કાળા પુદ્ગલ અનંત ગણા છે તેનાથી દ્રવ્યાર્થ
પણાથી સંખ્યાતગણા કાળા પુદ્ગલ સંખ્યાતગણા છે તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી
અસંખ્યાતગણા કાળા પુદ્ગલ અસંખ્યાત ગણા છે.

એકગુણકાલકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, 'પદ્મદ્વયાપ સંવત્થોવા અણંતપદ્મસિયા સંધા
 એકગુણકાલકા' પ્રદેશાર્થતયા સર્વસ્તોકાઃ અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ એકગુણ-
 કાલકાઃ, 'પરમાણુયોગલા એકગુણકાલકા અણંતગુણા' પરમાણુપુદ્ગલાઃ એકગુણ
 કાલકાઃ અનન્તગુણાઃ પ્રદેશાર્થતયા ભવન્તિ ઇત્યાદિ રીત્યા સ્વયમૂહનીયમ્, તથૈવ
 સંખ્યેયગુણકાલકાનામ્, અસંખ્યેયગુણકાલકાનામ્, અનન્તગુણકાલકાનામપિ
 વક્તવ્યમિત્યભિપ્રાયેનાહ- 'એવં સંખેજ્જગુણકાલકાણવિ' એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા, સંખ્યે-
 યગુણકાલકાનામપિ અવસેયમ્, એવં-તથૈવ શેષાણામપિ-અસંખ્યેયગુણકાલકા-
 નામપિ અવસેયમ્, 'એવં સેસા વિ વણ્ણા ગંધા રસા ફાસા માણિયવ્વા' એવમ્-
 પૂર્વોક્તરીત્યા, શેષા અપિ વર્ણાઃ, ગન્ધાઃ, રસાઃ, સ્પર્શાઃ, મણિતવ્યાઃ, વક્તવ્યાઃ,

પ્રદેશાર્થ-પ્રદેશાર્થરૂપ સે સઘ સે કમ અનન્તગુણ કાલે પુદ્ગલ
 હૈં । એકગુણ કાલે પુદ્ગલ અપ્રદેશાર્થ રૂપ સે અનન્ત ગુણા હૈં । ઉનસે
 સંખ્યાતગુણ કાલે પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થરૂપ સે સંખ્યાતગુણા હૈં । ઉનસે અસં-
 ઘ્યાત ગુણ કાલે પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થરૂપ સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ રૂપ સે-સઘ સે કમ દ્રવ્યાર્થ રૂપ સે અનન્તગુણ
 કાલે પુદ્ગલ હૈં । વે હી અનન્તગુણ કાલે પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ રૂપ સે અનન્ત
 ગુણા હૈં । એક ગુણ કાલે પુદ્ગલ-દ્રવ્યાર્થ અપ્રદેશાર્થ રૂપ સે અનન્ત
 ગુણા હૈં । સંખ્યાતગુણ કાલે પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થરૂપ સે સંખ્યાતગુણા હૈં ।
 વે હી દ્રવ્યાર્થરૂપ સે ઉનસે સંખ્યાતગુણા હૈં । ઉનસે અસંખ્યાત ગુણ
 કાલે પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ રૂપ સે અસંખ્યાતગુણા હૈં ઓર વે હી પ્રદેશાર્થરૂપ
 સે ઉનસે અસંખ્યાતગુણા હૈં ।

પ્રદેશાર્થ-પ્રદેશાર્થ પણાથી સૌથી ઓછા અનંત ગુણ કાળા પુદ્ગલો છે
 એક ગુણ કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી અનંતગણા છે, તેનાથી સંખ્યાત
 ગણા કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી સંખ્યાત ગણા છે તેનાથી અસંખ્યાત
 ગણા કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા કહેવામાં આવેલ છે,

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ પણાથી સૌથી ઓછા દ્રવ્યાર્થપણાથી અનંતગણા કાળા
 પુદ્ગલો છે એ જ અનંત ગુણ કાળા પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થપણાથી અનંતગણા
 છે. એક ગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ પણાથી અનંતગણા છે મંખ્યાત
 ગણા કાળા પુદ્ગલો દ્રવ્યાર્થ પણાથી સંખ્યાતગણા છે એ જ પ્રદેશાર્થપણાથી
 તેનાથી સંખ્યાતગણા છે અસંખ્યાતગણા કાળા પુદ્ગલ તેનાથી દ્રવ્યાર્થપણાથી
 અસંખ્યાતગણા છે અને એ જ પ્રદેશાર્થપણાથી તેનાથી અસંખ્યાતગણા છે.

આજ પ્રમાણે નીલ-લીલા વિગેરે શાકીના ચાર વર્ણથી બે ગંધ, પાંચ
 રસ અને શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ આ પંદર બોલતું અદ્ય બહુત્વ

કિન્તુ 'ફાસાણં કવલ્લડમઝયગુસ્યલહુયાણં જહા એગપ્પેસોગાઢાણં મણિયં તહા માણિયધ્વં' સ્પર્શાનામ્-કર્કશમૃદુકગુરુકલ્પુકાનામ્ યથા એકપ્રદેશાવગાઢાના-મલ્પવહુત્વમ્ મણિતમ્-ઉક્તમ્, તથા મણિતવ્યમ્-વક્તવ્યમ્, તદભિલાપસ્તુ- 'સંવત્થોવા એગપ્પેસોગાઢા એગગુણકવલ્લડફાસા દવ્વટ્ટયાએ' સર્વસ્તોકાઃ એકપ્રદેશાવગાઢાઃ એકગુણકર્કશસ્પર્શા દ્રવ્યાર્થતયા, 'સંસેજ્જપ્પેસોગાઢા એગગુણક-વલ્લડફાસા પોગલા દવ્વટ્ટયાએ સંસેજ્જગુણા' સંસેજ્જપ્રદેશાવગાઢાઃ એકગુણ કર્કશસ્પર્શાઃ પુદ્ગલાઃ દ્રવ્યાર્થતયા સંસેજ્જગુણાઃ, 'અસંસેજ્જપ્પેસોગાઢા એગ-ગુણકવલ્લડફાસા દવ્વટ્ટયાએ અસંસેજ્જગુણા' અસંસેજ્જપ્રદેશાવગાઢા એકગુણકર્કશ-સ્પર્શાઃ દ્રવ્યાર્થતયા અસંસેજ્જગુણાઃ, इत्यादिरीत्या बोध्यः, एवमेव संख्येयगुण-कर्कशस्पर्शाः, असंख्येयगुणकर्कशस्पर्शाः, अनन्तगुणकर्कशस्पर्शाः अपि वक्तव्याः,

इसी प्रकार नीला आदि शेष चार वर्ण, दो गंध, पांच रस और शीत, उष्ण, स्निग्ध, और रूक्ष इन पन्द्रह बोलों का अल्प बहुल काले वर्ण के समान उपरोक्त रूप से समझ लेना चाहिये ।

द्रव्यार्थरूप से-एक गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ रूप से सब से कम हैं । उन से संख्यात गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थरूप से संख्यात-गुणा हैं । उनसे असंख्यातगुण कर्कशपुद्गल द्रव्यार्थ रूप से असंख्यात गुणा हैं । उन से अनंतगुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थरूप से अनन्तगुणा हैं ।

प्रदेशार्थ रूप से अल्प, बहुत्व इसी प्रकार कह देना चाहिये । किन्तु संख्यातगुण कर्कश पुद्गल प्रदेशार्थ रूप से असंख्यातगुणा हैं ऐसा कहना चाहिये ।

द्रव्यार्थ प्रदेशार्थ रूप से-एक गुण कर्कश पुद्गल द्रव्यार्थ अप्रदे-
शार्थ रूप से सब से कम हैं । उन से संख्यातगुण कर्कश पुद्गल
द्रव्यार्थ रूप से संख्यातगुणा हैं । वे ही प्रदेशार्थ रूप से उन से असं

કાળા વર્ણની જેમ ઉપરોક્ત કથન પ્રમાણે સમજી લેવું

દ્રવ્યાર્થ પણાથી એક ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી ઓછા છે
સ ખ્યાગુણ કર્કશ પુદ્ગલ તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી અસખ્યાતગણા છે અનત
ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી તેનાથી અનન્તગણા છે

પ્રદેશાર્થ પણાથી અલ્પ બહુત્વ આજ પ્રમાણે સમજી લેવું પરંતુ
સ ખ્યાતગુણ કર્કશ પુદ્ગલ પ્રદેશાર્થ પણાથી અસખ્યાતગણા છે તેમ કહેવું જોઈએ

દ્રવ્યાર્થ પ્રદેશાર્થ પણાથી-એક ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ અપ્રદેશાર્થ
પણાથી સૌથી ઓછા છે તેનાથી સખ્યાતગણા કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ પણાથી
સખ્યાત ગણા છે તેજ પ્રદેશાર્થપણાથી તેનાથી અસખ્યાતગણા છે કોઈ

તથૈવ મૃદુકગુરુકલઘુકરૂપાઃ સ્પર્શા અપિ વક્તવ્યાઃ અવશિષ્ટાશ્ચત્વારઃ શીતાદયઃ સ્પર્શા યથા વર્ણાદયઃ પ્રતિપ્રાદિતાસ્તથૈવ પ્રતિપાદનીયાઃ इत्यग्निप्रायेणाह—‘अव-
सेसा फासा जहा वन्ना तद्वा भाणियन्वा’ अवशेषा स्पर्शाः शीतादयो यथा वर्णाः
भणिता उक्तास्तथा भणितव्याः, तथा चोक्तमेव, इति ‘दारं’ षड्विंशम् पुद्गल-
द्वारम् समाप्तम् ॥ ६० ३९ ॥

મહાદળ્ડકાલ્પવહુત્વવક્તવ્યતા

મૂલમ્—અહ મંતે ! સવ્વજીવપ્પબહું મહાદળ્ડયં વળ્લગ્ગસ્સામિ
સવ્વત્થોવા ગઢ્ઢભવવકંતિયા મળ્હસ્સા, મળ્હસ્સીઓ સંઘેજ્જ-
ગુણાઓ, વાયરતેઉકાઢ્યા પજ્જત્તયા અસંઘેજ્જગુણા, અણુ-
ત્તરોવવાઢ્યા દેવા અસંઘેજ્જગુણા, ઉવરિમગેવિજ્જગા દેવા
સંઘેજ્જગુણા, મજ્ઞિમગેવિજ્જગા દેવા સંઘેજ્જગુણા, હિંદિમ-
ગેવિજ્જગા દેવા સંઘેજ્જગુણા, અચ્ચુણ કપ્પે દેવા સંઘિજ્જ-
ગુણા, આરણે કપ્પે દેવા સંઘિજ્જગુણા, પાણણ કપ્પે દેવા
સંઘિજ્જગુણા, આણણ કપ્પે દેવા સંઘિજ્જગુણા, અહે
સત્તમાણ પુઢવીણ નેરઢ્યા અસંઘિજ્જગુણા છટ્ટીણ તમાણ

ખ્યાતગુણા હૈં । (કિસી કિસી પ્રતિ મેં સંખ્યાતગુણા લિખા હૈં) । ઉન
સે અસંખ્યાત ગુણ કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ રૂપ સે અસંખ્યાતગુણા હૈં
ઔર વે હી પ્રદેશાર્થરૂપ સે ઉન સે અસંખ્યાતગુણા હૈં । ઉન સે અનન્ત
ગુણા કર્કશ પુદ્ગલ દ્રવ્યાર્થ રૂપ સે અનન્તગુણા હૈં ઔર વે હી પ્રદેશાર્થ
રૂપ સે ઉનસે અનન્તગુણા હૈં ।

જિસ પ્રકાર કર્કશ સ્પર્શ કા અલ્પવહુત્વ કહા ઉસી પ્રકાર મૃદુ,
ગુરુ ઔર લઘુ સ્પર્શ કા બી અલ્પવહુત્વ કહ દેના ચાહિયે ।

છવિસમાં પુદ્ગલદ્વાર સમાપ્ત

કોઈ પ્રતીભા સંખ્યાતગણા લખ્યા છે તેનાથી અસંખ્યાતગણા કર્કશ પુદ્ગલ
દ્રવ્યાર્થ પણાથી અસંખ્યાતગણા છે. અને એ જ પ્રદેશાર્થ પણાથી તેનાથી
અસંખ્યાતગણા છે. અનતગણા કર્કશ પુદ્ગલ તેનાથી દ્રવ્યાર્થ પણાથી અનત
ગણા છે અને એજ પ્રદેશાર્થ પણાથી તેનાથી અનતગણા છે

જે પ્રમાણે કર્કશ સ્પર્શનું અલ્પ બહુત્વ કહેલ છે. એ જ પ્રમાણે મૃદુ,
ગુરુ, અને લઘુ સ્પર્શનું પણ અલ્પ બહુત્વ કહી લેવું જોઈએ ॥ ૩૯ ॥

છવીસમું પુદ્ગલ દ્વાર સમાપ્ત

पुढवीए नेरइया असंखेज्जगुणा१३ सहस्रसारे कप्पे देवा असंखि-
ज्जगुणा१४ महासुक्के कप्पे देवा असंखिज्जगुणा१५, पंचमाए
धूमप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा१६, लंतए कप्पए
देवा असंखिज्जगुणा१७, चउत्थीए पंकप्पभाए पुढवीए नेर-
इया असंखिज्जगुणा१८, वंभलोए कप्पे देवा असंखिज्जगुणा
१९, तच्चाए बालुयप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा
२०, माहिंदे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा२१, सणंकुमारे कप्पे
देवा असंखेज्जगुणा२२, दोच्चाए सक्करप्पभाए पुढवीए नेरइया
असंखिज्जगुणा२३, संमुच्छिमा मणुस्सा असंखिज्जगुणा२४,
ईसाणे कप्पे देवा असंखिज्जगुणा२५, ईसाणे कप्पे देवीओ
संखिज्जगुणाओ२६, सोहम्मे कप्पे देवा संखिज्जगुणा२७, सोह-
म्मे कप्पे देवीओ संखेज्जगुणाओ२८, भवणवासी देवा असं-
खेज्जगुणा२९, भवणवासिणीओ देवीओ संखेज्जगुणाओ३०,
इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा३१, खह-
यरपंचिंदियतिरिक्खजोणिया पुरिसा असंखिज्जगुणा३२, खहयर-
पंचिंदियतिरिक्खजोणिओ संखिज्जगुणाओ३३, थलयरपंचिंदिय-
तिरिक्खजोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा३४, थलयरपंचिंदियतिरि-
क्खजोणीणिओ संखिज्जगुणाओ३५, जलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
जोणिया पुरिसा संखिज्जगुणा३६, जलयरपंचिंदियतिरिक्खजो-
णिणीओ संखिज्जगुणाओ३७, वाणमंतरा देवा संखिज्जगुणा३८,
वाणमंतरीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ३९, जोइसिया देवा संखि-
ज्जगुणा४० जोइसिणीओ देवीओ संखिज्जगुणाओ४१, खहयर-
पंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४२, थलयर-
पंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४३, जलयर-
पंचिंदियतिरिक्खजोणिया नपुंसगा संखिज्जगुणा४४, चउरिंदिया

पञ्जत्तया संखिज्जगुणा४५, पंचिंदिया पञ्जत्तया विसेसाहिया४६,
 वेइंदिया अपञ्जत्तया विसेसाहिया४७, तेइंदिया पञ्जत्तया विसे-
 साहिया४८, पंचिंदिया अपञ्जत्तया असंखेज्जगुणा४९, चउरिं-
 दिया अपञ्जत्तया विसेसाहिया५०, तेइंदिया अपञ्जत्तया विसे-
 साहिया५१, वेइंदिया अपञ्जत्तया विसेसाहिया५२, पत्तेयसरीर-
 वायरवणस्सइकाइया पञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५३, वायरनिगोया-
 पञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५४, वायरपुढवीकाइया पञ्जत्तया असं-
 खिज्जगुणा५५, वायरआउकाइया पञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५६,
 वायरवाउकाइया पञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५७, वायरतेउका-
 इया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५८, पत्तेयसरीर वायरवणस्सइ-
 काइया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा५९, वायरनिगोया अप-
 ज्जत्तया असंखिज्जगुणा६० वायरपुढवीकाइया अपञ्जत्तया
 असंखिज्जगुणा६१, वायरआउकाइया अपञ्जत्तया असंखिज्ज-
 गुणा६२, वायरवाउकाइया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा६३, सुहुम-
 तेउकाइया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा६४, सुहुमपुढवीकाइया
 अपञ्जत्तया विसेसाहिया६५, सुहुमआउकाइया अपञ्जत्तया
 विसेसाहिया६६, सुहुमवाउकाइया अपञ्जत्तया विसेसाहिया६७,
 सुहुमतेउकाइया पञ्जत्तया संखिज्जगुणा६८, सुहुमपुढवीकाइया
 पञ्जत्तया विसेसाहिया६९, सुहुमआउकाइया पञ्जत्तया विसे-
 साहिया७०, सुहुमवाउकाइया पञ्जत्तया विसेसाहिया७१, सुहु-
 मनिगोया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा७२, सुहुमनिगोया पञ्ज-
 त्तया संखिज्जगुणा७३, अभवसिद्धिया अणंतगुणा७४, परि-
 वडिय सम्मदिट्ठि अणंतगुणा७६, वायरवणस्सइकाइया पञ्ज-
 त्तया अणंतगुणा७७, वायरपञ्जत्तया विसेसाहिया७८, वायर-
 वणस्सइकाइया अपञ्जत्तया असंखिज्जगुणा७९, वायर अपञ्ज-

तगा विसेसाहिया८०, बायरा विसेसाहिया८१, सुहुमवणस्सइ-
काइया अपज्जत्तया असंखेज्जगुणा८२, सुहुम अपज्जत्तया विसे-
साहिया८३, सुहुमवणस्सइकाइया पज्जत्तया संखिज्जगुणा८४,
पज्जत्तया सुहुमा विसेसाहिया८५, सुहुमा विसेसाहिया८६, भव-
सिद्धिया विसेसाहिया८७, निगोयजीवा विसेसाहिया८८, वण-
स्सइ जीवा विसेसाहिया८९, एगिंदिया विसेसाहिया९०,
तिरिक्खजोणिया विसेसाहिया९१ मिच्छादिट्ठी विसेसाहिया९२,
अविरया विसेसाहिया९३, सकसाई विसेसाहिया९४, छउ-
मत्था विसेसाहिया९५, सजोगी विसेसाहिया९६, संसारत्था
विसेसाहिया९७, सव्व जीवा विसेसाहिया९८, पणवणाए
भगवईए बहुवत्तव्वयपयं समत्तं ॥सू० ४०॥

तइयं पयं समत्तं ॥३॥

छाया—अथ भदन्त ! सर्वजीवाल्पवहुत्वं महादण्डकं वर्णयिष्यामि सर्व-
स्तोकाः गर्भव्युत्क्रान्तिका मनुष्याः १ मानुष्यः संख्येयगुणाः २, वादरतेजः
कायिकाः पर्याप्तिकाः अमंख्येयगुणाः ३, अनुत्तरोपपातिका देवाः असंख्येयगुणाः

महादण्डक का अल्पवहुत्व

शब्दार्थ—(अह) अथ—अब (भंते) हे भगवन् ! (सव्वजीवप्पबहुं)
सब जीवों के अल्प बहुत्व वाले (महादण्डयं) महादण्डक का (वण-
इस्सामि) वर्णन करूंगा (सव्वत्थोवा गव्वभवक्कंतिपा मणुस्सा) सबसे
कम गर्भज मनुष्य हैं (मणुस्सीओ संखिज्जगुणाओ) मनुष्यनी संख्यात
गुणा अधिक हैं (बायरतेउकाइया पज्जत्तया असंखिज्जगुणा) पर्याप्त

महादण्डक अल्प बहुत्व

शब्दार्थ—(अह) अथ डवे (भंते) हे भगवन् ! (सव्वजीवप्पबहुं) सर्व जीवोना
अल्प बहुत्व वाला (महादण्डयं) महादण्डकनु (वणइस्सामि) वर्णन करीश (सव्व-
त्थोवा गव्वभवक्कंतिपा मणुस्सा) सौथी ओछा गर्भज मनुष्यो छे (मणुस्सीओ
संखिज्जगुणाओ) मानुषिणी संख्यातगुणी पधारे छे (बायरतेउकाइया पज्जत्तया
असंखिज्जगुणा) पर्याप्तिकान् तेजस्सधिक असंख्यातगुणा (अनुत्तरोपपातिका)

४, उपरिमग्नैवेयकाः देवाः संख्येयगुणाः ५, मध्यमग्नैवेयकाः देवाः संख्येयगुणाः ६, अधस्तनग्नैवेयकाः देवाः संख्येयगुणाः ७, अच्युते कल्पे देवाः संख्येयगुणाः ८, आरणे कल्पे देवाः संख्येयगुणाः ९, प्राणते कल्पे देवाः संख्येयगुणाः १०, आनते कल्पे देवाः संख्येयगुणाः ११, अधः सप्तम्या पृथिव्या नैरयिकाः असंख्येयगुणाः १२, षष्ठ्या तमायां पृथिव्यां नैरयिकाः असंख्येयगुणाः १३, सहस्रारे कल्पे देवा असंख्येयगुणाः १४, महाशुक्रे कल्पे देवाः असंख्येयगुणाः १५,

चादर तेजस्कायिक असंख्यातगुणा हैं (अणुत्तरोचवाह्या देवा असंखिज्जगुणा) अनुत्तरोपपातिक देव असंख्यातगुणा हैं (उवरिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) उपरी ग्रैवेयकों के देव संख्यातगुणा हैं (मज्झिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) मध्यम ग्रैवेयकों के देव संख्यातगुणा हैं (हिद्विमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) निचले ग्रैवेयकों के देव संख्यातगुणा हैं (अच्युत कल्पे देवा संखिज्जगुणा) अच्युत कल्प में देव संख्यातगुणा (आरणे कल्पे देवा संखिज्जगुणा) आरण कल्प में देव संख्यातगुणा (प्राण कल्पे देवा संखिज्जगुणा) प्राणत कल्प में देव संख्यातगुणा (अहे सत्तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) निचली सातवीं नरक पृथ्वी में नारक असंख्यातगुणा (छट्ठीए तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) छठी तमःप्रभा पृथ्वी में नारक असंख्यातगुणा है (सहस्रारे कल्पे देवा असंखिज्जगुणा) सहस्रार कल्प में देव असंख्यातगुणा (महासुक्के कल्पे देवा असंखिज्जगुणा) महाशुक्र कल्प में देव असं-

देवा अर्णतगुणा) अनुत्तरोपपातिक देव असंख्यातगुणा छे (उपरिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) उपरनी ग्रैवेयकेदेव संख्यातगुणा छे (मज्झिमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) मध्यम ग्रैवेयकेदेवा देव संख्यातगुणा छे (हिद्विमगेविज्जगा देवा संखिज्जगुणा) नीचेनी ग्रैवेयकेदेवा देव संख्यातगुणा छे (अच्युत कल्पे देवा संखिज्जगुणा) अच्युत कल्पना देवे संख्यातगुणा छे. (आरणे कल्पे देवा संखिज्जगुणा) आरण कल्पना देवे संख्यातगुणा छे (प्राण कल्पे देवा संखिज्जगुणा) प्राणकल्पना देवे संख्यातगुणा छे (आण कल्पे देवा संखिज्जगुणा) आणत कल्पना देवे संख्यातगुणा छे (अहे सत्तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) नीचेनी सातवीं नरक भूमिमा नारक असंख्यातगुणा छे (छट्ठीए तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) नीचेनी सातवीं नरक भूमिमा नारक असंख्यातगुणा छे. (छट्ठीए तमाए पुढवीए नेरइया असंखिज्जगुणा) छठी तमःप्रभा पृथ्वीमा नारक असंख्यातगुणा छे. (सहस्रारे कल्पे देवा असंखिज्जगुणा) सहस्रार कल्पमा देव असंख्यातगुणा छे. (महासुक्के कल्पे देवा असंखिज्जगुणा) महाशुक्र कल्पमा

પશ્ચમ્યાં ધૂમપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૧૬, લાન્તકે કલ્પે-
 દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ ૧૭, ચતુર્થ્યાં પદ્મપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેય-
 ગુણાઃ ૧૮, બ્રહ્મલોકે કલ્પે દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ ૧૯, તૃતીયસ્યાં વાલુકાપ્રભાયાં
 પૃથિવ્યામ્ નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૦, માહેન્દ્રે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ
 ૨૧, સનત્કુમારે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૨, દ્વિતીયસ્યાં શર્કરાપ્રભાયાં
 પૃથિવ્યામ્ નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૩, સંમૂર્ચ્છિમા મનુષ્યાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ
 ૨૪, ઈશાને કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૫, ઈશાને કલ્પે દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ

હ્યાતગુણા (પંચમાર્ ધૂમપ્પમાર્ પુઢવીર્ નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા)
 પાંચવીં ધૂમપ્રભા પૃથ્વી મેં નારક અસંખ્યાતગુણા (લંતર્ કપ્પે દેવા
 અસંખિજ્જગુણા) લાન્તક કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા (ચત્તીર્ પંકપ્પ-
 માર્ પુઢવીર્ નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા) ચૌથી પંકપ્રભા પૃથ્વી મેં નારક
 અસંખ્યાતગુણા (બંમલોર્ કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) બ્રહ્મલોક કલ્પ
 મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હેં (તચ્ચાર્ વાલુકપ્પમાર્ પુઢવીર્ નેરહ્યા
 અસંખિજ્જગુણા) ત્રીસરી વાલુકાપ્રભા મેં નારક અસંખ્યાતગુણા (માહિંદે
 કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) માહેન્દ્ર કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હેં
 (સળંકુમારે કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) સનત્કુમાર કલ્પ મેં દેવ
 અસંખ્યાતગુણા (દોચ્ચાર્ સવ્કરપ્પમાર્ પુઢવીર્ નેરહ્યા અસંખિજ્જ-
 ગુણા) દૂસરી શર્કરાપ્રભા પૃથિવી મેં નારક અસંખ્યાતગુણા (સંમુર્ચ્છિમ
 મનુસ્સા અસંખિજ્જગુણા) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાતગુણા (ઈસાણે
 કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) ઈશાન કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા (ઈસાણે

દેવો અસંખ્યાતગણા છે (પંચમાર્ ધૂમપ્પમાર્ પુઢવીર્ નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા)
 પાંચવીં ધૂમપ્રભા પૃથ્વીમા નારક અસંખ્યાતગણા છે (લંતર્ કપ્પે દેવા અસ-
 ટિજ્જગુણા) લાન્તક કલ્પમા દેવો અસંખ્યાતગણા છે. (ચત્તીર્ પંકપ્પમાર્ પુઢવીર્
 નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા) ચૌથી પંકપ્રભા પૃથ્વીમા નારક અસંખ્યાતગણા છે.
 (બંમલોર્ કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) બ્રહ્મલોક કલ્પમા દેવો અસંખ્યાતગણા છે.
 (તચ્ચાર્ વાલુકપ્પમાર્ પુઢવીર્ નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા) ત્રીજી વાલુકા પ્રભા
 પૃથ્વીમા નારકો અસંખ્યાતગણા છે. (માહિંદે કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) માહે-
 ન્દ્ર કલ્પમા દેવો અસંખ્યાતગણા છે (સળંકુમારે કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા)
 સનત્કુમાર કલ્પમા દેવો અસંખ્યાતગણા છે (દોચ્ચાર્ સવ્કરપ્પમાર્ પુઢવીર્
 નેરહ્યા અસંખિજ્જગુણા) બીજી શર્કરાપ્રભા પૃથ્વીમા નારકો અસંખ્યાતગણા છે
 (સંમુર્ચ્છિમમનુસ્સા અસંખિજ્જગુણા) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાતગણા છે.
 (ઈસાણે કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા) ઈશાન કલ્પમા દેવો અસંખ્યાતગણા છે.

૨૬, સૌધર્મે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨૭, સૌધર્મે કલ્પે દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૨૮, ભવનવાસિનો દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૨૯, ભવનવાસિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૦, અસ્યાઃ રત્નપ્રભાયાઃ પૃથિવ્યા નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૩૧, સ્થલચર પૃથ્વીન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકાઃ પુરુષાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૩૨, સ્થલચરપૃથ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૩, સ્થલચરપૃથ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ પુરુષાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૪, સ્થલચરપૃથ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્યઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૫, જલચરપૃથ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યો-નિકાઃ પુરુષાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૩૬, જલચર પૃથ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્યઃ સંખ્યેય-

કલ્પે દેવીઓ મંસ્ત્રિજ્જગુણાઓ) ईशान કલ્પ મેં દેવિયાં સંખ્યાતગુણી (સોહસ્મે કલ્પે દેવા સંસ્ત્રિજ્જગુણા) સૌધર્મકલ્પ મેં દેવ સંખ્યાતગુણા (સોહસ્મે કલ્પે દેવીઓ સંસ્ત્રિજ્જગુણાઓ) સૌધર્મકલ્પ મેં દેવિયાં સંખ્યાત-ગુણી (ભવનવાસી દેવા અસંસ્ત્રિજ્જગુણા) ભવનવાસી દેવ અસંખ્યાત-ગુણા (ભવનવાસિનીઓ દેવીઓ સંસ્ત્રિજ્જગુણાઓ) ભવનવાસિની દેવીયાં સંખ્યાતગુણી (હમીસે રચનપ્રમાણ પૃથ્વીય નેરદ્યા અસંસ્ત્રિજ્જ-ગુણા) હસ રત્નપ્રમા પૃથ્વીકે નારક અસંખ્યાતગુણા (સ્વહર પંચિ-દિયતિરિક્ષજોગિયા) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચગોનિક (પુરિસા) પુરુષ (અસંસ્ત્રિજ્જગુણા) અસંખ્યાતગુણા (સ્વહરપંચિદિય તિરિક્ષજોગિ-નીઓ અસંસ્ત્રિજ્જગુણાઓ) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચનિયાં સંખ્યાતગુણા (થલચરપંચિદિય તિરિક્ષજોગિયા સંસ્ત્રિજ્જગુણા) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ સંખ્યાતગુણા (થલચર પંચિદિય તિરિક્ષજોગિનીઓ સંસ્ત્રિજ્જગુણાઓ) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રિયાં સંખ્યાતગુણી (જલ-ચર પંચિદિયતિરિક્ષજોગિયા પુરિસા સંસ્ત્રિજ્જગુણા) જલચર પંચેન્દ્રિય

(ईशाने कल्पे देवीओ संस्त्रिज्जगुणाओ) ईशान कल्पमा देविथे स भ्यातगण्णी छे (सोहस्मे कल्पे देवा संस्त्रिज्जगुणा) सौधर्म कल्पमा देवे स भ्यातगण्णी छे (सोहस्मे कल्पे देवीओ संस्त्रिज्जगुणाओ) सौधर्म कल्पमा देविथे स भ्यातगण्णी छे (भवनवासी देवा असंस्त्रिज्जगुणा) भवनवासी देवे अस भ्यातगण्णी छे (भवनवासिणीओ देवीओ संस्त्रिज्जगुणाओ) भवनवासिनी देवीओ स भ्यातगण्णी छे (हमीसे रचनप्रमाण पृथ्वीय नेरदया असंस्त्रिज्जगुणा) हा रत्नप्रभा पृथ्वीका नारक अस भ्यातगण्णी छे (स्वहरपंचिदियतिरिक्खजोगिया) स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यच योनिक् (पुरिसा) पुरुष (असंस्त्रिज्जगुणा) अस भ्यातगण्णी छे (स्वहर पंचिदिय तिरिक्खजोगिनीओ संस्त्रिज्जगुणाओ) स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यच स्त्रियां स भ्यातगण्णी छे (थलचरपंचिदियतिरिक्खजोगिया पुरिसा संस्त्रिज्जगुणा) स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यच पुरुष स भ्यातगण्णी छे (थलचरपंचिदियतिरिक्खजोगिनीओ संस्त्रिज्जगुणाओ) स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यच स्त्रिये स भ्यातगण्णी छे (जलचर पंचि-

ગુણાઃ ૩૭, વાનવ્યન્તરાઃ દેવાઃ સંખ્યેયગુણા' ૩૮, વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યઃ
સંખ્યેયગુણાઃ ૩૯, જ્યોતિષ્કા દેવાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪૦, જ્યોતિષ્કયો દેવ્યઃ
સંખ્યેયગુણાઃ ૪૧, સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા નપુંસકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪૨,
સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા નપુંસકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪૩, જલચરપચ્ચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકા નપુંસકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૪૪ ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેય-
ગુણાઃ ૪૫, પચ્ચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૪૬, દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ

તિર્યચ્યોનિક પુરુષ સંખ્યાતગુણા (જલચર પંચિદિય તિરિક્ષજોણિ-
નીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયાં સંખ્યાત
ગુણી (વાણમંતરા દેવા સંખિજ્જગુણા) વાનવ્યન્તર દેવ સંખ્યાતગુણા
(વાણમંતરીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) વાનવ્યન્તરી દેવિયાં સંખ્યાત
ગુણા (જોહસિયા દેવા સંખિજ્જગુણા) જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાતગુણા
(જોહસિનીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) જ્યોતિષ્ક દેવિયાં સંખ્યાત-
ગુણા (સ્થલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા) સ્થલચર
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક નપુંસક સંખ્યાતગુણા હૈં (સ્થલચરપંચિદિય-
તિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા) સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
નપુંસક સંખ્યાતગુણા (જલચરપંચિદિય તિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા
સંખિજ્જગુણા) જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યોનિક નપુંસક સંખ્યાતગુણા
(ચતુરિન્દ્રિયા પઞ્જત્તયા સંખિજ્જગુણા) ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા
(પંચિદિયા પઞ્જત્તયા વિસેસાહિયા) પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક

દિય તિરિક્ષજોણિયા પુરિસા સંખિજ્જગુણા) જલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ યોનિક
પુરુષો સંખ્યાતગણા છે (જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિનીઓ સંખિજ્જગુણાઓ)
જલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણા છે (વાણમંતરા દેવા સંખિ
જ્જગુણા) વાનવ્યન્તર દેવ સંખ્યાતગણા છે (વાણમંતરીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ)
વાનવ્યન્તરી દેવિયો સંખ્યાતગણા છે (જોહસિયા દેવા સંખિજ્જગુણા) જ્યોતિષ્ક
દેવ સંખ્યાતગણા છે (જોહસિનીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ) જ્યોતિષ્ક દેવીયો
સંખ્યાતગણા છે (સ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા) સ્થલચર
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્યોનિક નપુંસક સંખ્યાતગણા છે (સ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા
નપુંસગા સંખિજ્જગુણા) સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગણા છે
(જલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંખિજ્જગુણા) જલચર પચ્ચેન્દ્રિય
તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગણા છે (ચતુરિન્દ્રિયા પઞ્જત્તયા સંખિજ્જગુણા) ચતુરિન્દ્રિય
પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે. (પંચિદિયા પઞ્જત્તયા વિસેસાહિયા) પચ્ચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત

વિશેષાધિકાઃ ૪૭, ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૪૮, પચ્ચેન્દ્રિયાઃ
 અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૪૯, ચતુરિન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૫૦,
 ત્રીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ ૫૧, દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકા વિશેષાધિકાઃ
 ૫૨, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૩,
 વાદરનિગોદાઃ, પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૪, વાદરપૃથિવીકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
 અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૫, વાદરાકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૬, વાદર-
 વાયુકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૭ વાદરતેજઃકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ

(વેદંદિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (તેદં-
 દિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (પંચેન્દિયા
 અપજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જગુણા) પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (ચત-
 રિન્દિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ચૌદ્વિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક
 (તેદંદિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક
 (વેદંદિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક
 (પત્તેયસરીર વાયરવળસ્સદ્કાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જગુણા) પ્રત્યેક
 શરીર વાદર વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (વાયરનિગોયા
 પજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જગુણા) વાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (વાયર
 પુદ્ધવિકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જગુણા) વાદરપૃથિવીકાયાિક પર્યાપ્ત
 અસંખ્યાતગુણા (વાયરઆવકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જગુણા) વાદર
 અપ્કાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (વાયરવાવકાહ્યા પજ્જત્તયા અસં-
 ખ્વિજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (વાયરતેજઃકા-

વિશેષાધિક છે (વેદંદિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક
 છે (તેદંદિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (પંચે-
 દિયા અપજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જગુણા) ૫ ચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે. (ચત-
 રિન્દિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ચાર ઇન્દ્રિયવાળા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે
 (તેદંદિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) ત્રણ ઇન્દ્રિયવાળા અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે
 (વેદંદિયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) બે ઇન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે
 (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સદ્કાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જગુણા) પ્રત્યેક શરીર બાદર
 વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જ-
 ગુણા) બાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાયરપુદ્ધવિકાહ્યા પજ્જત્તયા
 અસંખ્વિજ્જગુણા) બાદર પૃથ્વીકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાયરઆવકાહ્યા
 પજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જગુણા) બાદર અપ્કાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે (વાયર-
 વાવકાહ્યા પજ્જત્તયા અસંખ્વિજ્જગુણા) બાદર વાયુકાયાિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા છે.

અસંખ્યેયગુણાઃ ૫૮, પ્રત્યેકશરીરવાદરવનરપતિકાગિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસં-
 ર્ખ્યેયગુણાઃ ૫૯, વાદરનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૬૦ વાદરપૃથિવી-
 કાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૬૧, વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસં-
 ર્ખ્યેયગુણાઃ ૬૨ વાદરવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૬૩, સૂક્ષ્મતેજઃ
 કાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૬૪, સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશે-
 પાધિકાઃ ૬૫, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૬૬, સૂક્ષ્મવાયુવાયિકા
 અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૬૭, સૂક્ષ્મતેજઃ કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૬૮,

હયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસં-
 ર્ખ્યાતગુણા (પત્તેયસરીર વાયરવળસ્સહકાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જ-
 ગુણા) પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા
 (વાયરનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદર નિગોદ અપર્યાપ્ત
 અસંરખ્યાતગુણા (વાયરપુઢવિકાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદર
 પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા (વાયરઆઢકાહયા અપજ્જ-
 ત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા
 (વાયરવાઢકાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક
 અપર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા (સુહુમ તેઢકાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જ-
 ગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા (સુહુમ પુઢવીકા-
 હયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશે-
 પાધિક (સુહુમ આઢકાહયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહયા) સૂક્ષ્મ અપ્કા-
 યિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુહુમ વાઢકાહયા અપજ્જત્તયા વિસેસા-

(વાયર તેઢકાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત
 અસંરખ્યાતગુણા છે (પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સહકાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા)
 પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા છે (વાયરનિગોયા
 અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદરનિગોદ અપર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા છે (વાયરપુઢવિ-
 કાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા છે
 (વાયરઆઢકાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંરખ્યા-
 તગુણા છે (વાયર વાઢકાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) વાદર વાયુકાયિક અપ-
 ર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા છે (સુહુમ તેઢકાહયા અપજ્જત્તયા અસંલ્લિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મતેજ-
 સ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસંરખ્યાતગુણા છે (સુહુમ પુઢવીકાહયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહયા)
 સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમ આઢકાહયા અપજ્જત્તયા વિસે-
 સાહયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુહુમ વાઢકાહયા અપજ્જત્તયા
 વિસેસાહયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (સુહુમ તેઢકાહયા પજ્જત્તયા

સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૬૯, સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૭૦, સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૭૧, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૭૨, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ ૭૩, અભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણાઃ ૭૪, પ્રતિપતિતસમ્યગ્દૃષ્ટોઽનન્તગુણાઃ ૭૫, સિદ્ધાઃ અનન્તગુણાઃ ૭૬, વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણાઃ ૭૭, વાદર પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૭૮ વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૭૯, વાદરા પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૮૦, વાદરા

હિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુદુમ તેઝકાઈયા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા (સુદુમ પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુદુમ આઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુદુમ વાઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (સુદુમ નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા (સુદુમ નિગોયા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા (અભવસિદ્ધિયા અર્ણતગુણા) અભવ્ય અનન્તગુણા (પરિવલ્લિય સમ્મદિઠિયા અર્ણતગુણા) સમ્યક્ત્વ સે ભ્રષ્ટ અનન્તગુણા (સિદ્ધા અર્ણતગુણા) સિદ્ધ અનન્તગુણા હૈં । (વાયરવળસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અર્ણતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગુણા (વાયર પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક (વાયરવળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત

સ ઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત સ ખ્યાતગણા છે (સુદુમ પુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (સુદુમ આઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (સુદુમ વાઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (સુદુમ નિગોયા અપજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે. (સુદુમ નિગોયા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે. (અભવસિદ્ધિયા અર્ણતગુણા) અભવ્ય અનન્તગણા છે (પરિવલ્લિયસમ્મદિઠિયા અર્ણતગુણા) સમ્યક્ત્વથી ભ્રષ્ટ અનન્તગણા છે (સિદ્ધા અર્ણતગુણા) સિદ્ધ અનન્તગણા છે (વાયર વળસ્સઙ્કાઈયા પજ્જત્તયા અર્ણતગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગણા છે (વાયર પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) વાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (વાયર વળસ્સઙ્કાઈયા અપજ્જત્તયા અસંઘિજ્જગુણા) વાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત

વિશેષાધિકાઃ ૮૧, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ૮૨, સૂક્ષ્માપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૮૩, સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયાિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેય-ગુણાઃ ૮૪, સૂક્ષ્મપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ૮૫, સૂક્ષ્મા વિશેષાધિકાઃ ૮૬, ભવ-સિદ્ધિકા વિશેષાધિકાઃ ૮૭ નિગોદા જીવાઃ વિશેષાધિકાઃ ૮૮, વનસ્પતિજીવા વિશેષાધિકાઃ ૮૯, એકેન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકાઃ ૯૦ તિર્થંયોનિકા વિશેષાધિકાઃ ૯૧, મિથ્યા દૃષ્ટ્યો વિશેષાધિકાઃ ૯૨, અવિરતાઃ વિશેષાધિકાઃ ૯૩ સકપા-યિણો વિશેષાધિકાઃ ૯૪, છદ્મસ્થાઃ વિશેષાધિકાઃ ૯૫, સયોગિનો વિશેષા-

ગુણા (વાયર અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક (વાયરા વિસેસાહિયા) વાદર વિશેષાધિક (સુદ્ધમ વળસ્સઙ્કાહ્યા અપજ્જત્તયા અસંખેજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસં-ખ્યાતગુણા (સુદ્ધમ અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશે-ષાધિક (સુદ્ધમ વળસ્સઙ્કાહ્યા પજ્જત્તયા સંખિજ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વન-સ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા (સુદ્ધમ પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક (સુદ્ધમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જીવ વિશે-ષાધિક (ભવસિદ્ધિયા વિસેસાહિયા) ભવ્ય વિશેષાધિક (નિગોયજીવા વિસેસાહિયા) નિગોદ જીવ વિશેષાધિક (વળસ્સઙ્કા જીવા વિસેસાહિયા) વનસ્પતિ જીવ વિશેષાધિક (એગિંદિયા વિસેસાહિયા) એકેન્દ્રિય વિશે-ષાધિક (તિરિક્કલ્લજોણિયા વિસેસાહિયા) તિર્થંચ વિશેષાધિક (મિચ્છા-દિટ્ઠી વિસેસાહિયા) મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક (અવિરયા વિસેસાહિયા) અવિરત વિશેષાધિક (સકસાઈ વિસેસાહિયા) સકપાય જીવ વિશે-ષાધિક (છદ્મસ્થા વિસેસાહિયા) છદ્મસ્થ વિશેષાધિક (સ જોગી

ગણા છે (વાયર અપજ્જત્તગા વિસેસાહિયા) વાદર અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (વાયરા વિસેસાહિયા) વાદર વિશેષાધિક છે (સુદ્ધમ વળસ્સઙ્કાહ્યા અપજ્જત્તગા અસંખેજ્જ-ગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણા છે (સુદ્ધમ અપજ્જત્તયા વિસે-સાહિયા) સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (સુદ્ધમ વળસ્સઙ્કાહ્યા પજ્જત્તયા સંખિ-જ્જગુણા) સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગણા છે (સુદ્ધમ પજ્જત્તયા વિસેસા-હિયા) સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે (સુદ્ધમા વિસેસાહિયા) સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક (ભવસિદ્ધિયા વિસેસાહિયા) ભવ્ય વિશેષાધિક છે (નિગોયજીવા વિસેસાહિયા) નિગોદ જીવ વિશેષાધિક છે (વળસ્સઙ્કાજીવા વિસેસાહિયા) વનસ્પતિ જીવ વિશે-ષાધિક છે (એગિંદિયા વિસેસાહિયા) એકેન્દ્રિય વિશેષાધિક છે (તિરિક્કલ્લજોણિયા વિસેસાહિયા) તિર્થંચ વિશેષાધિક છે. (મિચ્છાદિટ્ઠિ વિસેસાહિયા) મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક છે (અવિરયા વિસેસાહિયા) અવિરત વિશેષાધિક છે. (સકસાઈ વિસે-

ધિકાઃ ૯૬, સંસારસ્થા વિશેષાધિકાઃ ૯૭, સર્વજીવાઃ વિશેષાધિકાઃ ૯૮, પ્રજ્ઞાપનાયાં ભગવત્યાં વહુવત્કવ્યપદં સમાપ્તમ્, તૃતીયં પદં સામાપ્તમ્ ॥૬૦૪૦॥

ટીકા—અથ મહાદળ્લકં વ્યાખ્યાતુકામો ગૌતમો ગુરુમાપૃચ્છતે—‘અહ મંતે ! સવ્વજીવપ્પવહું મહાદળ્લકં વળ્ણઇસ્સામિ’ હે મદન્ત ! અથ સર્વજીવાલ્પવહુ-ત્વં યસ્મિન્ તત્ તથાવિથં મહાદળ્લકં વર્ણયિષ્યામિ—વ્યાખ્યાસ્યામિ એતેન ગુરુનુ-જ્ઞથૈય શિષ્ય કિમપિ વિવક્ષતીતિ સિદ્ધમ્ અથ પ્રતિજ્ઞાતમાદ્—‘સવ્વત્થોવા ગમ્મ વક્કંતિયા મણુસ્સા ?’ સર્વસ્તોકાઃ—સર્વેભ્યોઽલ્પાઃ, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકાઃ—ગર્ભાદ્-વ્યુત્ક્રાન્તિઃ નિપ્ક્રાન્તિઃ ઉત્પત્તિર્યેષાં તે ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકાઃ, મનુષ્યા ભવન્તિ, તેષા સંખ્યેયકોટિ—કોટિ પ્રમાણત્વાત્ ૧, તેભ્યોઽપિ ‘મણુસ્સીઓ સંલિજ્જ-વિસેસાહિયા) સજોગી વિશેષાધિક (સંસારત્થા વિસેસાહિયા) સંસારી જીવ વિશેષાધિક (સવ્વજીવા વિસેસાહિયા) સર્વ જીવ વિશેષાધિક ।

પ્રજ્ઞાપના ભગવતી કા વહુવત્કવ્યતા પદ સમાપ્ત

તૃતીય પદ સમાપ્ત

ટીકાર્થ—મહાદળ્લક કા વ્યાખ્યાન કરને કે ઇચ્છુક ગૌતમ સ્વામી ગુરુ સે અનુમતિ લેતે હૈં કિ—પ્રભો ! સમસ્ત જીવોં કા અત્પબહુત જિસમેં પ્રતિપાદિત કિયા ગયા હૈ, ઉસ મહાદળ્લક કા વ્યાખ્યાન કરુ ગા । ઇસસે ફલિત હોતા હૈ કિ શિષ્ય કો ગુરુ કી અનુજ્ઞા લેકર હી વ્યાખ્યાન કરના ચાહિ ૯ ।

અવ મહાદળ્લક પ્રારંભ કિયા જાતા હૈ—

ગર્ભજ ઓર્ધ્વાત્ ગર્ભ જન્મ સે ઉત્પન્ન હોને વાલે મનુષ્ય સવ સે કમ હૈં, ક્યોં કિ ઉનકી સંખ્યા સંખ્યાત કોડાકોડી પરિમિત હી હૈ (૧) મનુષ્યસ્ત્રિયાં ઉનકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણી અધિકુ હૈં, ક્યોંકિ વે

સાહિયા) સકપાય ૯૫ વિશેષાધિક છે (છલ્લમત્થા વિસેસાહિયા) ૯૬ મસ્થ વિશે-
ષાધિક છે (સજોગી વિસેસાહિયા) સયોગી વિશેષાધિક છે (સ સારત્થા વિસેસાહિયા)
સ સારી ૯૫ વિશેષાધિક છે (સવ્વજીવા વિસેસાહિયા) સર્વ ૯૫ વિશેષાધિક છે.

પ્રજ્ઞાપના ભગવતીનુ અલ્પ બહુત્વ વક્તવ્યતા પદ સમાપ્ત

તૃતીય પદ સમાપ્ત

ટીકાર્થ—મહાદળ્લકનુ વ્યાખ્યાન કરવાને ઇચ્છુક ગૌતમસ્વામી ગુરુની અનુ-
મતિ લે છે કે પ્રભો ! સમસ્ત જીવોના અલ્પ બહુત્વ જોમા પ્રતિપાદિત કરેલા
છે, તે મહાદળ્લકનુ વ્યાખ્યાન કરીશ. તેનાથી ક્લિત થાય છે કે શિષ્યે ગુરુની
આજ્ઞા લઇને જ વ્યાખ્યાન કરવુ જોઇએ હવે મહાદળ્લક પ્રારંભ કરાય છે.

(૧) ગર્ભજ અર્થાત્ ગર્ભજન્મથી ઉત્પન્ન થનારા મનુષ્ય બધાથી ઓછા
છે, કેમકે તેમની સંખ્યા સંખ્યાત કોડા કોડી પરિમિત જ છે ૧, મનુષ્યસ્ત્રીઓ

ગુણાઓ' માનુષ્ય:-મનુષ્યસ્ત્રિય: સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તારાં મનુષ્યાપેક્ષ્યા સપ્ત-
 વિંશતિગુણાધિકત્વાત્ તથા ચોક્તમ્-‘સત્તાવીસગુણા પુણા મણ્યાણં તદહિયાચેવ’
 સપ્તવિંશતિગુણા: પુનર્મનુષ્યાણાં તદધિકાશ્ચૈવ ૨, તામ્યોઽપિ ‘વાયરતેઉકાદ્યા
 પજ્જત્યા અસંખિજ્જગુણા’ ૩, વાદર તેજઃકાયિકા: પર્યાપ્તકા: અસંખ્યેય-
 ગુણા ભવન્તિ તેપાં કતિપયવર્ગન્યૂનાવલિકાધનસમયપ્રમાણત્વાત્ ૩, તેમ્યોઽપિ
 ‘અણુત્તરોવવાદ્યા દેવા અસંખિજ્જગુણા’ અણુત્તરૌપપાતિકા: દેવા: અસંખ્યેયગુણા
 ભવન્તિ તેપાં ક્ષેત્રપલ્યોપમાસંખ્યેયભાગવર્તિનમઃપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્ ૪,
 તેમ્યોઽપિ ‘ઉવરિમગેવિજ્જગા દેવા સંખિજ્જગુણા ૫’ ઉપરિમત્રિકગ્રૈવેયકા દેવા:
 સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેપાં બૃહત્તરપલ્યોપમાસંખ્યેયભાગવર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિ-
 પ્રમાણત્વાત્ ૫, અણુત્તરદેવાનાં પચ્ચ વિમાનસત્ત્વેન, ઉપરિતનગ્રૈવેયકત્રિકે તુ

મનુષ્યપુરુષોંની અપેક્ષા સત્તાઈસગુણી ઓર સત્તાઈસ ડ્યાદા હોતી
 હૈં । કહા મી હૈં-મનુષ્યસ્ત્રિયાં સત્તાઈસગુણી ઓર સત્તાઈસ અધિક
 હોતી હૈં । (૨) મનુષ્યસ્ત્રિયોંની અપેક્ષા વાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત
 જીવ અસંખ્યાતગુણા અધિક હોતે હૈં, ક્યોંકિ વે કતિપય વર્ગ કમ
 આવલિકાધન સમય પ્રમાણ હૈં । (૩) ડનકી અપેક્ષા અણુત્તરૌપપા-
 તિક દેવ અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે ક્ષેત્ર પલ્યોપમ કે
 અસંખ્યાતવેં ભાગવર્તી આકાશ પ્રદેશોંની રાશિ કે વરાવર હૈં । (૪)
 ડનકી અપેક્ષા ડપરી તીન ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં,
 ક્યોંકિ વે બૃહત્તર (અધિક વડે) પલ્યોપમ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં
 રહે હુપ આકાશપ્રદેશોંની રાશિ કે વરાવર હૈં । અણુત્તર દેવોં કે સિર્ફ
 પાંચ વિમાન હૈ, કિન્તુ ડપર કે તીન ગ્રૈવેયકોં મેં સૌ વિમાન હૈં ઓર

તેમનાથી સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે તેઓ મનુષ્ય પુરુષોના અપેક્ષાએ
 સત્તાવીસ ગણી અને સત્તાવીસ અધિક હોય છે કહ્યું પણ છે-મનુષ્ય સ્ત્રીઓ
 સત્તાવીસ ગણી અને સત્તાવીસ અધિક હોય છે, (૨) મનુષ્ય સ્ત્રીઓની અપે
 ક્ષાએ બાદર તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવ અસંખ્યાત ગણા અધિક થાય છે, કેમકે
 તેઓ કતિપય વર્ગ ઓછા આવલિકા ધન સમય પ્રમાણ છે (૩) તેમની
 અપેક્ષાએ અણુત્તરૌપપાતિક દેવ અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ ક્ષેત્ર
 પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગવર્તી આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે
 (૪) તેમની અપેક્ષાએ ઊપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકોના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે,
 કેમકે તે બૃહત્તર (અધિકથી) પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગમા રહિને આકાશ
 પ્રદેશની રાશિના બરાબર છે અણુત્તર દેવોના કેટલે પાંચ વિમાન છે, પરન્તુ
 ઊપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકોમા સોવિમાન છે અને પ્રત્યેક વિમાનોમા અસંખ્યાત

વિમાનશતસત્ત્વેન પ્રતિવિમાનશ્ચાસંખ્યેયદેવાનાં સત્ત્વાત્ અધોઽધોર્વર્તિવિમાનેષુ દેવાનાં પ્રભૂતત્ત્વેન અનુત્તરીપપાતિકદેવેભ્યો વૃહત્તરક્ષેત્રપલ્યોપમાસંખ્યેયભાગ-વર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણાનામ્ ઉપરિત્તનત્રિકગ્રૈવેયકદેવાનાં સંખ્યેયગુણત્વાત્ एवमुत्तरत्रापि, તેભ્યોઽપિ 'મલ્લિમગેવિજ્ઞગા દેવા સંખિજ્ઞગુણા ૬' મધ્યમત્રિક-ગ્રૈવેયકા દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-'દિટ્ઠિમગેવિજ્ઞગા દેવા સંખિજ્ઞગુણા ૭' અધસ્તનત્રિકગૈવેયકા દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-'અચ્ચુલ કલ્પે દેવા સંખિજ્ઞગુણા ૮' અચ્યુતે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'આરણે કલ્પે દેવા સંખિજ્ઞગુણા' ૯' આરણે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, આરણાચ્યુતકલ્પયોઃ સમથ્રેણિકયોઃ સમાનવિમાનસંખ્યકૃત્ત્વેઽપિ કૃષ્ણપાક્ષિ-કાણાં વાહુલ્યેન દક્ષિણર્યાં દિશિ તથા સ્વાભાવ્યાત્ સમુત્પાદેન ઉત્તરર્યાં તથો-ત્પાદાભાવેન કૃષ્ણપાક્ષિકાણાં વહુત્વાત્ શુક્લપાક્ષિકાણાંચ સ્તોકત્વાત્ અચ્યુત-

પ્રત્યેક વિમાન મેં અસંખ્યાત દેવ રહતે હૈં । નીચે-નીચે કે વિમાનોં મેં અધિક-અધિક દેવ હોતે હૈં, અતઃપ્ર અનુત્તર વિમાનોં કી અપેક્ષા ડપરી તીન ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । આગે મીં ઇસી પ્રકાર સમજ લેના ડાહિય । (૫) ડપરી ગ્રૈવેયકોં કે દેવોં સે મધ્યમ ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં (૬) મધ્યમ ગ્રૈવેયકોં કે દેવોં કી અપેક્ષા નિચલે તીન ગ્રૈવેયકોં કે દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । (૭) ડનકી અપેક્ષા અચ્યુત કલ્પ કે દેવ સંખ્યાતગુણા હૈં । (૮) અચ્યુતકલ્પ કી અપેક્ષા આરણકલ્પ મેં દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । યદપિ આરણ ઓર અચ્યુતકલ્પ સમાનથ્રેણી મેં સ્થિત હૈં ઓર ડોનોં કી વિમાન સંખ્યા ડરાઢર હૈ, તથાપિ સ્વભાવતઃ કૃષ્ણપક્ષી ડીવ પ્રાયઃ દક્ષિણદિશા મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ઉત્તરદિશા મેં ડતને નહીં ઉત્પન્ન હોતે ઓર

દેવ, રહે છે નીચે- નીચેના વિમાનોમા અધિક-અધિક દેવ હોય છે, તેથીજ અનુત્તર વિમાનોની અપેક્ષાએ ડીપરના ત્રણ ગ્રૈવેયક દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે આગળ પણ એ જ રીતે સમજ લેવુ જોઈએ (૫) ડીપરના ગ્રૈવેયક દેવોથી મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવો અસંખ્યાતગણા અધિક છે (૬) મધ્યમ ગ્રૈવેયકોના દેવોની અપેક્ષાએ નીચલા ત્રણ ગ્રૈવેયકોના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે (૭) તેમની અપેક્ષાએ અચ્યુત કલ્પના દેવ સંખ્યાતગણા છે (૮) અચ્યુત કલ્પની અપેક્ષાએ આરણ કલ્પમા દેવ સંખ્યાત ગણા અધિક છે અદપિ આરણ અને અચ્યુત કલ્પ સમાન શ્રેણિમા સ્થિત છે અને ડન્નેની વિમાન સંખ્યા ડરા ડરા છે, તો પણ સ્વભાવથી કૃષ્ણપક્ષી ઓર પ્રાય દક્ષિણ દિશામા ઉત્પન્ન થાય છે, ઉત્તર દિશામા નથી ઉત્પન્ન થતા અને કૃષ્ણપાક્ષિકોં એવ શુક્લપાક્ષિકોંની

કલ્પદેવાપેક્ષયા આરણકલ્પદેવાનાં સંખ્યેયગુણત્વમવસેયમ્, તેભ્યોઽપિ-‘પાણ્ણ કલ્પે દેવા સંખિજ્જગુણા ૧૦, પ્રાણતે કલ્પે દેવાઃ, સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ ‘આણ્ણ કલ્પે દેવા સંખિજ્જગુણા ૧૧’ આનતે કલ્પે દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, આરણકલ્પોક્તરીત્યાઽવસેયમ્, તેભ્યોઽપિ ‘અદે સત્તમાણ્ણ પુઢવીણ્ણ નેરઙ્ગયા અસં- સ્ખિજ્જગુણા’ અધઃ સમ્પન્ન્યાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૧૨, તેપાં શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગવર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ-‘છટ્ઠીણ્ણ તમાણ્ણ પુઢવીણ્ણ નેરઙ્ગયા અસંસ્ખિજ્જગુણા ૧૩’ ષઠ્ઠયાં તમાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકા અસં- સ્ખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેપામસંખ્યેયગુણત્વશ્ચ પ્રાગેવ દિગ્ગણુપાતેન નૈરયિકાલ્પવહુ-

કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ શુક્લપાક્ષિકોં કી અપેક્ષા અધિક હોતે હેં, હસં કારણ અચ્યુતકલ્પ કે દેવોં કી અપેક્ષા આરણકલ્પ કે દેવ સંખ્યાત- ગુણા અધિક હેં । (૯) આરણકલ્પ કે દેવોં સે પાણતકલ્પ કે દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હેં । (૧૦) ઉનકી અપેક્ષા આનત કલ્પ કે દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હેં । (૧૧) આનત કલ્પ કે દેવોં કી અપેક્ષા સાતવીં નરકભૂમિ કે નારક અસંખ્યાતગુણા અધિક હેં, ક્યોંકિ વે શ્રેણી કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં સ્થિત આકાશપ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાબર હેં (૧૨) ઉનકી અપેક્ષા મી છટી તમઃ પ્રભા પૃથિવી કે નારક અસંખ્યાતગુણા હેં । પહેલે દિશાઓં કી અપેક્ષા નારકોં કા જો અલ્પ- વહુત્વ બતલાયા ગયા હૈ, ઉસમેં ઉનકે અસંખ્યેયત્વ કા પ્રતિપાદન કિયા જા ચુકા હૈ । (૧૩) છટી નરકભૂમિ કે નારકોં કી અપેક્ષા સહસ્રાર કલ્પ કે દેવ અસંખ્યાતગુણા હેં । છટી પૃથિવી કે નારકોં કા પરિમાણ હેતુભૂત શ્રેણી કા અસંખ્યાતવાં ભાગ હૈ જવ કિ સહસ્રાર કલ્પ કે

અપેક્ષાએ અધિક હોય છે, આ કારણે અચ્યુત કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ આરણ કલ્પના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે (૯) આરણ કલ્પના દેવોથી પ્રાણુત કલ્પના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે (૧૦) તેમની અપેક્ષાએ આનત કલ્પના દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે (૧૧) આનત કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ સાતમી નરકભૂમિના નારક અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગમા સ્થિત આકાશ પ્રદેશની રાશિના ગણગર છે (૧૨) તેમની અપેક્ષાએ પણ છટી તમ પ્રભા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાતગણા છે પહેલા દિશાઓની અપેક્ષાએ નારકોનુ જે અલ્પબહુત્વ બતાવેલુ છે, તેમા તેમના અસંખ્યેયત્વનુ પ્રતિપાદન કરાયેલુ છે (૧૩) છટી નરક ભૂમિના નારકોની અપેક્ષાએ સહસ્રાર કલ્પના દેવ અસંખ્યાતગણા છે. છટી પૃથ્વીના નારકોના પરિમાણ હેતુભૂત શ્રેણીનો અસંખ્યાતમા ભાગ છે જ્યારે સહસ્રાર કલ્પના દેવોના પરિમાણ હેતુ

ત્વ પ્રરૂપણે પ્રતિપાદિતમેવ, તેભ્યોઽપિ 'સહસ્રારે કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા ૧૪' સહસ્રારે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ પઠ્ઠ્યાઃ પૃથિવ્યાઃ નૈરયિક-પરિમાણસ્ય હેતુભૂતશ્રેણ્યસંખ્યેયભાગાપેક્ષયા સહસ્રારકલ્પદેવપરિમાણસ્ય હેતુ-ભૂત શ્રેણ્યસંખ્યેયભાગસ્યાસંખ્યેયગુણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ—'મહાશુકે કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા ૧૫, મહાશુકે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સહસ્રારકલ્પે પદ્ સહસ્રવિમાનસદ્ભાવેન તદપેક્ષયા મહાશુકે કલ્પે ચત્વારિશત્સહસ્રવિમાન સદ્-ભાવેન તદ્ વાહુલ્યાત્ અસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'પંચમાર્ ધૂમપ્પમાર્ પુઢવીર્ નૈરઙ્કયા અસંખિજ્જગુણા ૧૬' પંચમ્યાં ધૂમપ્રમાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેપાં બૃહત્તમશ્રેણ્યસંખ્યેયભાગગતાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણ-ત્વાત્ અસંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યોઽપિ 'લંતર્ કલ્પર્ દેવા અસંખિજ્જગુણા' લાન્તકે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૧૭, તેપામતિ બૃહત્તમશ્રેણ્યસંખ્યેય-ભાગવર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'ચતુર્થીર્ પંરૂપ્પમાર્ પુઢવીર્

દેવોં કા પરિમાણ હી હેતુભૂત શ્રેણી કે અસંખ્યાતવે' ભાગ કા અસં-ખ્યાતગુણિત હૈ । (૧૪) સહસ્રાર કલ્પ કે દેવોં કી અપેક્ષા મહાશુકકલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈ, ક્યોંકિ સહસ્રાર કલ્પ મેં છઠ્ઠ હજાર વિમાન હૈ જવ કિ મહાશુક કલ્પ મેં ચાલીસ હજાર વિમાન હૈ, અત-ર્વ ઉનમેં રહને વાલે દેવ અસંખ્યાતગુણા હોતે હૈ । (૧૫) મહાશુક કલ્પ કે દેવોં કી અપેક્ષા પાંચવીં ધૂમપ્રમા પૃથ્વી કે નારક અસંખ્યાત-ગુણા હૈ, ક્યોંકિ વે બૃહત્તમ શ્રેણી કે અસંખ્યાતવે ભાગ મેં રહે હુર્ આકાશ પ્રદેશોં કે બરાબર હૈ, અતર્વ અસંખ્યાતગુણા હૈ । (૧૬) ઉન કી અપેક્ષા લાન્તક કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈ ક્યોંકિ વે અતિ બૃહત્તમ શ્રેણી કે અસંખ્યાતવે' ભાગ મેં સ્થિત આકાશપ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાબર હૈ । (૧૭) લાન્તક કલ્પ કે દેવોં કી અપેક્ષા ચોર્થી

ભૂત શ્રેણીના અસંખ્યાતમા લાગના અસંખ્યાત ગુણિત છે (૧૪) સહસ્રાર કલ્પોના દેવોની અપેક્ષાએ મહાશુક કલ્પમાં દેવ અસંખ્યાતગણા અધિક છે, કેમકે, સહસ્રાર કલ્પોના ૭ હજાર વિમાન છે, જ્યારે મહાશુક કલ્પમાં ચાલીસ હજાર વિમાન છે, તેથીજ તેઓમા રહેનારા દેવ અસંખ્યાત ગણા હોય છે (૧૫) મહાશુક કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ પાંચમી ધૂમપ્રભા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ બૃહત્તમ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા લાગમા રહેલા આકાશ પ્રદેશોની બરાબર છે, તેથીજ અસંખ્યાતગણા છે. (૧૬) તેમની અપેક્ષાએ લાન્તક કલ્પમા દેવ અસંખ્યાતગણા છે કેમકે તેઓ અતિ બૃહત્તમ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા લાગમા સ્થિત આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે, (૧૭)

નેરડયા અસંખિજ્જગુણા ૧૮, ચતુર્થ્યા પદ્મપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ, યુક્તેઃ પ્રાક્ પ્રતિપાદિતત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'વંશલોએ કલ્પે દેવા
અસંખિજ્જગુણા ૧૯, વ્રહ્મલોકે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,
તેભ્યોઽપિ 'તચ્ચાણ વાલુકાપ્રભાણ પુઢવીણ નેરડયા અસંખિજ્જગુણા ૨૦' તૃતીય-
સ્યાં વાલુકાપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ
'માહિંદે કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા' માહેન્દ્રે કલ્પે દેવાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૨૧,
તેભ્યોઽપિ 'સળકુમારે કલ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા ૨૨' સનત્કુમારે કલ્પે દેવા
અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ સર્વત્રાપિ પૂર્વોક્તયુક્તેઃ સત્રાત્, તેભ્યોઽપિ 'દોચ્ચાણ
સકરપ્પમાણ પુઢવીણ નેરડયા અસંખિજ્જગુણા ૨૩' ઢિતીયસ્યા શર્કરાપ્રભાયાં
પૃથિવ્યાં નેરયિકા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, ઇતેપાશ્ચ સપ્તમપૃથિવીનારકાદીનાં
દ્વિતીયપૃથિવીનારક પર્યન્તાનાં પ્રત્યેકં સ્વસ્થાને પ્રરૂપ્યમાણાનાં સર્વેષામપિ ઘની-

પંકપ્રભા પૃથિવી કે નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં, ઇસ વિષય મેં યુક્તિ
પહેલે કહી જા ચુકી હૈ । (૧૮) ડનકી અપેક્ષા વ્રહ્મલોક કલ્પ મેં દેવ
અસંખ્યાતગુણા હૈં, પૂર્વોક્ત યુક્તિ કે અનુસાર । (૧૯) ડનકી અપેક્ષા
તીસરી વાલુકાપ્રભા નામક પૃથિવી મેં નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં, (૨૦)
ડનકી અપેક્ષા માહેન્દ્ર નામક કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૨૧)
માહેન્દ્ર કલ્પ કી અપેક્ષા સનત્કુમાર કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈ
(૨૨) ડનકી અપેક્ષા ઢૂસરી શર્કરાપ્રભા નામક પૃથિવી મેં નારક
અસંખ્યાતગુણા હૈં, સાતવીં પૃથિવી સે લેકર ઢૂસરી પૃથિવી તક કે
નારક પ્રત્યેક અપને સ્થાન મેં પ્રરૂપિત કિયે જાણં તો સઘી ઘનીકૃત
લોક શ્રેણી કે અસંખ્યાતવે ભાગ મેં સ્થિત આકાશ કે પ્રદેશોં કી
રાશિ કે ચરાબર હૈ, મગર શ્રેણી કે અસંખ્યાતવે ભાગ કે ઘી અસં-

લાન્તક કલ્પના ઢેવોની અપેક્ષાએ ચોથી પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાત-
ગણા છે. આ વિષયમા યુક્તિ પહેલા કહેવાઈ ગઈ છે. (૧૮) તેમની અપેક્ષાએ
પ્રહ્લલોક કલ્પના દેવ અસંખ્યાતગણા છે તે પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર છે (૧૯)
તેમની અપેક્ષાએ ત્રીજી વાલુકાપ્રભા નામક પૃથ્વીમા નારક અસંખ્યાતગણા છે.
(૨૦) તેમની અપેક્ષાએ માહેન્દ્ર નામક કલ્પમા દેવ અસંખ્યાતગણા છે (૨૧)
માહેન્દ્રકલ્પની અપેક્ષાએ સનત્કુમાર કલ્પમા દેવ અસંખ્યાતગણા છે. (૨૨)
તેમની અપેક્ષાએ ણીજી શર્કરાપ્રભા નામક પૃથ્વીમા નારક અસંખ્યાતગણા છે,
સાતમી પૃથ્વીથી લઈને ણીજી પૃથ્વી સુધીના નારક પ્રત્યેક પોતાના સ્થાનમા
પ્રરૂપિત કરાય તો બધા ઘનીકૃતલોક શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગમા સ્થિત
આકાશના પ્રદેશેની રાશિના બરાબર છે, પરન્તુ શ્રેણીના અસંખ્યાતમા ભાગમા

કૃતલોકશ્રેણ્યસંખ્યેયભાગગતાકાશપ્રદેશરાશિ પ્રમાણત્વં વિજ્ઞેયં, કેવલં શ્રેણ્યસંખ્યે-
યભાગસ્યાસંખ્યેયભેદભિન્નત્વાત્ ઉપર્યુક્તરીત્યાડસંખ્યેયગુણત્વેનાભિધીયમાનસ્યા-
લ્પબહુત્વસ્ય વિરોધાભાવાત્, તેભ્યોડપિ દ્વિતીયનરકપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ
'સંમુચ્છિમા મણુસ્સા અસંખિજ્જગુણા ૨૪' સંમૂર્ચ્છિમા મનુષ્યાઃ અસંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, તેપામ્ અઙ્ગુલમાત્રક્ષેત્રપ્રદેશરાશેઃ સમ્બન્ધિનિ તૃતીયે વર્ગમૂલે દ્વિતી-
યેન વર્ગમૂલેન ગુણિતે યાવાન્ પ્રદેશરાશિસ્તાવત્પ્રમાણાનિ યાવન્તિ ટ્વઢાનિ
ઁકસ્યામેવ પ્રાદેશિકયાં શ્રેણ્યાં ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણત્વાત્ તેભ્યોડપિ-ઈસાને
કપ્પે દેવા અસંખિજ્જગુણા ૨૫, ઈશાને કલ્પે દેવા અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ અઙ્ગુ-
લમાત્રક્ષેત્રપ્રદેશરાશેઃ સમ્બન્ધિનિ દ્વિતીયે-વર્ગમૂલે તૃતીયેન વર્ગમૂલેન ગુણિતે
યાવાન્ પ્રદેશરાશિસ્તાવત્પ્રમાણાસુ ઘનીકૃતલોકસ્યૈકપ્રાદેશિકીધુ યાવન્ત આકાશ-
પ્રદેશસ્તાવત્પ્રમાણાસુ ઘનીકૃતલોકસ્યૈક પ્રાદેશિકીધુ યાવન્ત આકાશપ્રદેશસ્તા-
વત્પ્રમાણત્વમ્ ઈશાનકલ્પગતદેવદેવી સમુદાયસ્ય ભવન્તિ તદ્ગત કિચ્ચિદ્ન દ્વાત્રિ-

ખ્યાત ભેદ હોતે હૈં, અતઁવ દોનોં જગહ અસંખ્યાતગુણા અલ્પબહુત્વ
કહને મેં ઢી કોઈ વિરોધ નહીં આતા । (૨૩) ઁનકી અપેક્ષા ઢી
સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાતગુણા હૈં, કયોંકિ અંગુલ માત્ર ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં
કી રાશિ કે દ્વિતીય વર્ગમૂલ સે ગુણિત તીસરે વર્ગમૂલ મેં જિતને
પ્રદેશ હોતે હૈં, ઁતને પ્રમાણ વાલે જિતને ટ્વઢ ઁકપ્રાદેશિક શ્રેણી મેં
હોતે હૈં ઁતની હી સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં કી સંખ્યા હૈં । (૨૪) સંમૂર્ચ્છિમ
મનુષ્યોં કી અપેક્ષા ઈશાન કલ્પ મેં દેવ અસંખ્યાતગુણા હૈં, અંગુલ
માત્ર ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં કી રાશિ કે તૃતીય વર્ગમૂલ સે ગુણિત દ્વિતીય
વર્ગમૂલ મેં જિતને આકાશપ્રદેશોં કી રાશિ હોતી હૈં, ઁતને પ્રમાણ
વાલી ઘનીકૃત લોક કી ઁક પ્રાદેશિક શ્રેણિયોં મેં રહે હુઁ આકાશ
પ્રદેશોં કે ચરાબર હૈં । ઁહ સંખ્યા ઈશાનકલ્પ કે દેવોં ઁર દેવિયોં,

'પણુ અસ ખ્યાત લેહ હોય છે, તેથી જ બંને જગ્યાએ અસ ખ્યાતગણુ અલ્પ
બહુત્વ કહેવામા કેાઇ વિરોધ નથી આવતો (૨૩) તેમની અપેક્ષાએ પણુ
સ મૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય અસ ખ્યાતગણુ છે, કેમકે અ શુલમાત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના
દ્વિતીય વર્ગ મૂળથી શુભી ત્રીજા વર્ગ મૂળમા જેટલા પ્રદેશ થાય છે, તેટલા
પ્રમાણુવાળા જેટલા ખડ એક પ્રાદેશિક શ્રેણીમા થાય છે, તેટલી જ સ મૂર્ચ્છિમ
મનુષ્યોની સ ખ્યા છે (૨૪) સ મૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોની અપેક્ષાથી ઇશાન કલ્પમા
દેવ અસ ખ્યાતગણુ છે અ શુલમાત્ર ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના ત્રીજા વર્ગ મૂળથી
શુભેલા બીજા વર્ગ મૂળમા જેટલા આકાશ પ્રદેશોની રાશિ બને છે, તેટલા
પ્રમાણુવાળી ઘનીકૃત લોકની એક પ્રાદેશિક શ્રેણીમા રહેલા આકાશ પ્રદેશોની

શદ્ભાગકલ્પાનામ્ ईशानदेवानां सद्भावेन तेषां संमूर्च्छिममनुष्येभ्योऽसं-
ख्येयगुणत्वं भवति, तेभ्योऽपि—ईसाणे कल्पे देवीओ संखिज्जगुणाओ २६’
ईशाने कल्पे देव्यः संख्येयगुणा भवन्ति तासां तदपेक्षया द्वात्रिंशद्गुणत्वात्,
‘वत्तीसगुणा वत्तीसरूव अहिया उ होंति देवीओ’ द्वात्रिंशद्गुणा द्वात्रिंशदरूपा-
धिकास्तु भवन्ति देव्यः, इति वचनप्रामाण्यात् ताभ्योऽपि ‘सोहम्मे कल्पे देवा
संखिज्जगुणा २७’ सौधर्मे कल्पे देवाः संख्येयगुणा भवन्ति ईशाने कल्पे अष्टा-
विंशतिलक्षविमानानां सद्भावेन, सौधर्मकल्पे तु द्वात्रिंशल्लक्षविमानसद्भावेन
दक्षिणयां च दिशि बहूनां कृष्णपाक्षिकानां समुत्पादेन उत्तरदिग्वर्तीशान-
देवीभ्यो विमानबाहुल्यात् दक्षिणदिग्वर्तिसौधर्मकल्पदेवानां संख्येयगुणत्वमव-
सेयम्, एतेन ‘ईसाणे सवत्थवि वत्तीसगुणाओ होंति देवीओ । संखिज्जा सोहम्मे
दोनो की है । उस में से कुछ कम वत्तीसवां भागकल्प ईशान देव
हैं । अतएव वे संमूर्च्छिम मनुष्यों से असंख्यातगुणा होते हैं । (२५)
ईशानकल्प के देवों की अपेक्षा ईशानकल्प की देवियां संख्यातगुणी
अधिक हैं, क्योंकि वत्तीसगुणी और वत्तीस कही गई हैं । कहा भी
भी है—‘देवियां वत्तीस रूप अधिक वत्तीसगुणी हैं ।’ (२६) ईशानकल्प
की देवियों की अपेक्षा सौधर्मकल्प में देव संख्यातगुणा अधिक हैं,
क्योंकि ईशान कल्प में अट्ठाईस लाख विमान हैं जब कि सौधर्मकल्प
में वत्तीस लाख विमान हैं । इस के अतिरिक्त दक्षिणदिशा में बहुत
कृष्णपक्षी जीवों का उत्पाद होता है अतः उत्तरदिशा वर्त्ती ईशान
कल्प की देवियों की अपेक्षा, विमानों की बहुलता होने से दक्षिण-
दिशवर्त्ती सौधर्मकल्प के देव संख्यातगुणा अधिक समझने चाहिए
(२७) ‘ईशानकल्प में सर्वत्र देवियां वत्तीसगुणा हैं, सौधर्मकल्प में

અરાણર છે આ સખ્યા ઇશાન કલ્પના દેવો અને દેવિયો, બન્નેની છે. તેમાથી
કાંઈ ઓછો બત્રીસમે ભાગ કલ્પ ઇશાન દેવ છે તેથીજ તેઓ સંમૂર્છિમ
મનુષ્યોથી અસખ્યાનગણા થાય છે (૨૫) ઇશાન કલ્પના દેવોની અપેક્ષાએ
ઇશાન કલ્પની દેવિયો સખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે બત્રીસગણી અને બત્રીસ
કહેલી છે કહ્યું પણ છે—‘દેવિયો બત્રીસ રૂપ અધિક બત્રીસગણી છે’ (૨૬)
ઈશાન કલ્પની દેવિયોની અપેક્ષાએ સૌધર્મ કલ્પમા દેવ સખ્યાતગણા અધિક
છે, કેમકે ઇશાન કલ્પમા અટ્ટાવીસ લાખ વિમાન છે બ્યારે સૌધર્મ કલ્પમા
બત્રીસ લાખ વિમાન છે તદુપરાન્ત દક્ષિણ દિશામાં ઘણા કૃષ્ણપક્ષી જીવોનો
ઉત્પાદ થાય છે, તેથી ઉત્તર દિશા વર્તી ઇશાન કલ્પની દેવિયોની અપેક્ષાએ
વિમાનોની બહુલા હોવાથી દક્ષિણ દિશા વર્તી સૌધર્મ કલ્પના દેવ સખ્યાત

તઓ અસંખ્યા મવળવાસી' ર્શાને સર્વશાપિ દ્વાત્રિશદ્ગુણા મવન્તિ દેવ્યઃ
 સંખ્યેયાઃ સૌધર્મે તતોડસંખ્યા મવનવાસિનઃ' ર્તિ વચનપ્રમાણ્યેન અત્રો
 સૌધર્મકલ્પસંખ્યેયગુણત્વેન સદ્ પ્રાગુક્તસ્ય માહેન્દ્રકલ્પાપેક્ષયા સનત્કુમારકલ્પ
 દેવાનામસંખ્યેયગુણત્વ વિરોધોડપિ નિરસ્તો વોધ્ય', તેમ્વોડપિ- 'સોહમ્યે કલ્પ
 દેવીઓ સંખ્યેજ્જગુણાઓ' ૨૮, તરિમન્નેવ સૌધર્મે કલ્પે દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા મવન્તિ
 તદપેક્ષયા તાસાં દ્વાત્રિશદ્ગુણત્વાત્ 'સવ્યત્થ વિ વત્તીસગુણાઓ હુંતિ દેવીઓ
 સર્વત્રાપિ દ્વાત્રિશદ્ગુણા મવન્તિ દેવ્યઃ, ર્તિ વચનપ્રમાણ્યાત્ તામ્વોડપિ 'મવળ
 વાસીદેવા અસંખ્યેજ્જગુણા ૨૯' મવનવાસિનો દેવા અસંખ્યેયગુણા મવન્તિ, તેપામ
 અહ્ગુલમાત્રક્ષેત્રપ્રદેશરાત્રેઃ સમ્બન્ધિનિ પ્રથમવર્ગમૂલે ત્તીયવર્ગમૂલેન ગુણિતે
 યાવાન્ પ્રદેશરાશિર્મવતિ તાવત્પ્રમાણાસુ ધનીકૃતલોકસ્ય ઇકપ્રાદેશિકશ્રેણિણુ

દેવ ડનસે સંખ્યાતગુણા હૈ ઓર મવનવાસિયોં કી સંખ્યા ડનસે અસં
 ય્યાતગુણા હૈં । ર્સ વચન કી પ્રમાણતા સે સૌધર્મકલ્પ કે દેવોં કો
 યહાં સંખ્યાતગુણા કહના ઓર માહેન્દ્રકલ્પ કી અપેક્ષા સનત્કુમાર
 કલ્પ કે દેવોં કો અસંખ્યાતગુણા કહના પરસ્પર વિરુદ્ધ નહીં હૈં । સૌધર્મ
 કલ્પ કે દેવોં કી અપેક્ષા સૌધર્મકલ્પ કી દેવિયાં સંખ્યાતગુણા અધિક
 હૈં, વધોંકિ દેવિયાં દેવોં કી અપેક્ષા વત્તીસગુણી ઓર વત્તીસ હોતી હૈં
 કહા મી હૈ-દેવિયાં સર્વત્ર વત્તીસગુણા ઓર વત્તીસ હોતી હૈં ।' (૨૮)
 સૌધર્મકલ્પ કી દેવિયોં કી અપેક્ષા મવનવાસી દેવ અસંખ્યાતગુણા
 હૈં । અંગુલમાત્ર ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં કી રાશિ કે તીસરે વર્ગમૂલ સે ગુણિત
 પ્રથમ વર્ગમૂલ મેં જિતને પ્રદેશોં કી રાશિ હોતી હૈ, ડતની પ્રમાણવાલી
 ધનીકૃત લોક કી ઇક પ્રદેશ વાલી શ્રેણિયોં મેં જિતને આકાશપ્રદેશ

ગણા અધિક સમજવા લેઇએ. ૨૭ ઇશાન કલ્પમા સર્વત્ર દેવિયો ળત્રીસ ગણી
 છે, સૌધર્મ કલ્પમા દેવ તેઓથી સ ખ્યાતગણા છે અને ળવનવાસિયોની
 સ ખ્યા તેઓથી અસ ખ્યાત ગણી છે. આ વચનની પ્રમાણતાથી સૌધર્મ કલ્પમા
 દેવો અહિં સ ખ્યાતગણા કહેવા અને માહેન્દ્ર કલ્પની અપેક્ષાએ સનત્કુમાર
 કલ્પમા દેવોને અસ ખ્યાતગણા કહેવા તે પરસ્પર વિરુદ્ધ નથી સૌધર્મ કલ્પમા
 દેવોની અપેક્ષાએ સૌધર્મ કલ્પની દેવિયો સ ખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે દેવિયો
 દેવોની અપેક્ષાએ ળત્રીસ ગણી અને ળત્રીસ થાય છે કલુ પણુ છે કે દેવિયો
 ળધે ળત્રીસ ગણી અને ળત્રીસ હોય છે, (૨૮) સૌધર્મ કલ્પની દેવિયોની
 અપેક્ષાએ ળવનવાસી દેવ અસ ખ્યાતગણા છે અશુલમાત્ર ક્ષેત્રમા પ્રદેશોની
 રાશિના ત્રીજા વર્ગ મૂળથી ગુણિત પ્રથમ વર્ગમૂળમા નેટલા પ્રદેશોની રાશિ
 થાય છે, તેટલા પ્રમાણવાળી ધનીકૃત લોકની એક પ્રદેશવાળી શ્રેણિયોમા નેટલે

યાવન્ત આકાશપ્રદેશા ભવન્તિ ભવનપતિદેવદેવીસમુદાયસ્ય તાવત્ પ્રામાણતયા તદ્ગતકિશ્ચિદ્ન દ્વાત્રિશત્તમભાગકલ્પાનાં ભવનપતીનાં સૌધર્મદેવીભ્યોઽસંખ્યેય-ગુણત્વં વોધ્યમ્ તેભ્યોઽપિ-‘ભવનવાસિણીઓ દેવીઓ સંખેજ્જગુણાઓ ૩૦’ ભવનવાસિન્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તદપેક્ષયા તાસાં દ્વાત્રિશદ્ગુણત્વાત્, તાભ્યોઽપિ-‘હમીસે રયણપ્પમાણ પુઠ્ઠવીણ નેરડયા અસંખિજ્જગુણા ૩૧’ અસ્યાં રત્નપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષામ્ અઙ્ગુલમાત્રક્ષેત્ર-પ્રદેશરાશોઃ સમ્વન્ધિનઃ પ્રથમવર્ગમૂલસ્ય દ્વિતીયવર્ગમૂલેન ગુણિતસ્ય યાવાન્ પ્રદેશરાશિર્ભવતિ તાવત્પ્રમાણાસુ શ્રેણિષુ યાવન્ત આકાશપ્રદેશસ્તાવત્પ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ‘ઘહયર પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયા પુરિસા અમંખિજ્જગુણા ૩૨’ યેચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ગોનિકાઃ પુરુષાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષાં પ્રતરાસંખ્યેય-ભાગગતાસંખ્યેયશ્રેણિ નમઃ પ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્ । ‘ઘહયર પંચિદિયતિરિક્ખ-

પ્રદેશ હોતે હૈં, ઉતની હી ભવનપતિ દેવોં ઔર દેવિયોં કી સંખ્યા હૈ । ઇસ સંખ્યા મેં સે કિંચિત્ ન્યૂન વત્તીસવે ભાગ કે બરાબર ભવનવાસિયોં કી સંખ્યા સૌધર્મકલ્પ કી દેવિયોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણા હોતી હૈ । (૨૯) ભવનવાસી દેવોં કી અપેક્ષા ભવનવાસિની દેવિયાં સંખ્યાત-ગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ દેવિયાં વત્તીસ ગુણી ઔર વત્તીસ હોતી હૈ । (૩૦) ભવનપતિ દેવિયોં કી અપેક્ષા હિસ રત્નપ્રભા પૃથિવી કે નારક અસંખ્યાતગુણા હૈં । વે અંગુલ માત્ર પરિમિત ક્ષેત્ર કે પ્રદેશોં કી રાશિ કે દ્વિતીય વર્ગમૂલ સે ગુણિત પ્રથમ વર્ગમૂલ કી જિતની પ્રદેશરાશિ હોતી હૈ, ઉતની શ્રેણિયોં મેં રહે હુણ આકાશ કે પ્રદેશોં કી બરાબર હૈં । (૩૧) ઉતની અપેક્ષા યેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ પુરુષ અસંખ્યાતગુણા હૈં, વ્યોંકિ વે પ્રતર અસંખ્યાતવે ભાગ મેં રહી હુઈ અસંખ્યાત શ્રેણિયાં

આકાશ પ્રદેશ થાય છે તેટલી જ ભવનપતિ દેવો અને દેવિયોની સંખ્યા છે. તે સંખ્યામાથી કિંચિત ન્યૂન બત્રીસમા ભાગની બરાબર ભવન વાસિયોની સંખ્યા સૌધર્મ કલ્પની દેવિયોની અપેક્ષાએ અસંખ્યાતગણી છે. (૨૯) ભવન વાસી દેવોની અપેક્ષાએ ભવનવાસિની દેવિયો સંખ્યાતગણી અધિક છે કેમકે દેવિયો બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ હોય છે (૩૦) ભવનપતિ દેવિયોની અપેક્ષાએ આ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક અસંખ્યાતગણા છે. તેઓ અંગુલ માત્ર પરિમિત ક્ષેત્રના પ્રદેશોની રાશિના દ્વિતીય વર્ગમૂળથી ગુણિત પ્રથમ વર્ગમૂળની જેટલી પ્રદેશ રાશિ થાય છે, તેટલી શ્રેણિયોમા રહેલા આકાશના પ્રદેશોની બરાબર છે (૩૧) તેમની અપેક્ષાએ યેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ પુરુષ અસંખ્યાત ગણા છે, કેમકે તેઓ પ્રતરના અસંખ્યાતમા ભાગમા રહેલી અસંખ્યાત શ્રેણિ.

જોણિणीઓ સંલિજ્જગુણાઓ ૩૩' સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ, તાસાં ત્રિગુણત્વાત, તથાચોક્તમ્—'તિગુણા તિરુવઅહિયા તિરિયાણં' इतिઓ મુળેયવ્વા' ત્રિગુણાઃ ત્રિરૂપાધિકાઃ તિરથાં સ્ત્રિયો જ્ઞાતવ્યાઃ इति, તામ્યોડપિ—'થલચર પંચિદિયતિરિક્વજોણિયા પુરિસા અસંલિજ્જગુણા ૩૪' સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ પુરુષાઃ અસંસ્થેયગુણાઃ, તેપાં બૃહત્તરપ્રતરાસંસ્થેયભાગગતા-સંસ્થેયશ્રેણિવર્તિનભઃ પ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત, તેમ્યોડપિ—'થલચર પંચિદિયતિરિક્વજોણિणीઓ સંલિજ્જગુણાઓ ૩૫' સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાસ્ત્રિયઃ સંસ્થેયગુણા ભવન્તિ તદપેક્ષયા તાસાં ત્રિગુણત્વાત, પ્રાગુક્તવચનપ્રામાણ્યાત, તામ્યોડપિ—'જલચરપંચિદિયતિરિક્વજોણિયા પુરિસા સંલિજ્જગુણા ૩૬' જલચર-

કે આકાશપ્રદેશોં કે બરાબર હૈં (૩૨) પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્થલચર પુરુષોં કી અપેક્ષા સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયાં સંસ્થાતગુણી હૈં, ક્યોંકિ તિર્યચોં મેં પુરુષોં કી અપેક્ષા સ્ત્રિયાં ત્રિગુણી ઓર ત્રિન અધિક હોતી હૈં । કહા મી હૈ—'તિર્યચોં કી સ્ત્રિયાં ત્રિગુણી ત્રિરૂપાધિક હોતી હૈં ।' (૩૩) ઊનકી અપેક્ષા સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ સંસ્થાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ બૃહત્તર પ્રતર કે અસંસ્થાતવેં ભાગ મેં રહી હુઈ અસંસ્થાત-શ્રેણિયોં કે આકાશપ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાબર હૈં । (૩૪) ઊન કી અપેક્ષા મી સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચસ્ત્રિયાં સંસ્થાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે ત્રિગુણી ઓર ત્રિન અધિક હોતી હૈં । (૩૫) ઊનકી અપેક્ષા મી જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ સંસ્થાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે બૃહત્તમ પ્રતર કે અસંસ્થાતવે ભાગ મેં રહી હુઈ અસંસ્થાત શ્રેણિયોં કે આકાશપ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાબર હૈં । (૩૬) ઊનકી

થોના આકાશ પ્રદેશોની બરાબર છે (૩૨) પંચેન્દ્રિયતિર્યચ યેચર પુરુષોની અપેક્ષાએ યેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણી છે, કેમકે તિર્યચોમા પુરુષોની અપેક્ષાએ સ્ત્રિયો ત્રણ ગણી અને ત્રણ અધિક હોય છે કહ્યું પણ છે—તિર્યચોની સ્ત્રિયો ત્રણ ગણી ત્રણ રૂપાધિક હોય છે, (૩૩) તેમની અપેક્ષાએ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ સંખ્યાતગણા છે કેમકે તેઓ બૃહત્તર પ્રતરના અસંખ્યાતમા ભાગમા રહેલી અસંખ્યાત શ્રેણિયોના આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે (૩૪) તેમની અપેક્ષાએ, પણ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયો સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે તેઓ ત્રણ ગણી અને ત્રણ અધિક હોય છે. (૩૫) તેમની અપેક્ષાએ પણ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ પુરુષ સંખ્યાત ગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ બૃહત્તમ પ્રતરના અસંખ્યાતમા ભાગમા રહેલી અસંખ્યાત શ્રેણિયોના આકાશ પ્રદેશોની રાશિના બરાબર છે. (૩૬) તેમની

પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ પુરુષાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં વૃહત્તમપ્રતરાસંખ્યેય-
ભાગગતાસંખ્યેયશ્ચેણિવર્તિનમઃ પ્રદેશગણિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'જલચરપંચિ-
દિયતિરિક્લજોણિનીઓ સંખિજ્જગુણાઓ ૩૭' જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ત્રિયઃ
સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તદપેક્ષયા તાસાં ત્રિગુણત્વાત્ પ્રાગુક્તવચનપ્રામાણ્યાત્,
તાભ્યોઽપિ-'વાણમંતરા દેવા સંખિજ્જગુણા ૩૮' વાનવ્યન્તરાઃ પુંવેદોદયિનો દેવાઃ
સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૩૮, સંખ્યેયયોજનકોટિકોટિ પ્રમાણાનિ સૂચિરૂપાણિ યાવ-
ન્તિ સ્પષ્ટાનિ એકસ્મિન્ પ્રતરે ભવન્તિ સામાન્યવ્યન્તરાણાં તાવત્પ્રમાણત્વાત્,
પુંવેદોદયિનાં ચ તેષાં સકલસમુદાયપેક્ષયા કિશ્ચિદ્નદ્વાત્રિશત્તમભાગકલ્પત્વાત્
જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક સ્ત્રીભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વં વોધ્યમ્ તેભ્યોઽપિ-'વાણ-
મંતરીઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ' વાનવ્યન્તર્યો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૩૯
તદપેક્ષયા તાસાં દ્વાત્રિશદ્ગુણત્વાત્, તાભ્યોઽપિ-'જોઈસિયા દેવા સંખિજ્જ-

અપેક્ષા જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચની સંખ્યાતગુણી અધિક હૈં, ક્યોંકિ
વે તિગુની ઓર ત્રીન અધિક હોતી હૈં । (૩૭) ડનકી અપેક્ષા ઓ
વાનવ્યન્તર દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । ક્યોંકિ સંખ્યાતગુણા કોઢા-
કોઢી યોજન પ્રમાણ સૂચીરૂપ જિતને ળંડ એક પ્રતર મેં હોતે હૈં, ડતને
હો સામાન્ય વ્યન્તર દેવ હૈ, જિનમેં દેવિયાં ઓ સમ્મિલિત હૈં । ડનમેં
સે પુરુષવેદ કે ડદય વાલે દેવ સમ્પૂર્ણ સમુદાય કી અપેક્ષા કુછ કમ
બત્તીસવે' ભાગ કે ચરાવર હોને સે જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયોં
કી અપેક્ષા વે સંખ્યાતગુણા હૈં । (૩૮) વાનવ્યન્તરદેવોં કી અપેક્ષા
વાનવ્યન્તરી દેવિયાં સંખ્યાતગુણી હૈં, ક્યોંકિ દેવોં કી અપેક્ષા દેવિયાં
બત્તીસગુણા ઓર બત્તીસ અધિક હૈં । (૩૯) વાનવ્યન્તર દેવિયોં કી
અપેક્ષા જ્યોતિષ્ક દેવ સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે સામાન્ય

અપેક્ષાએ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચિની સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે તેઓ
ત્રણ ગણી અને ત્રણ અધિક હોય છે (૩૭) તેમની અપેક્ષાએ પણ વાનવ્ય-
ન્તર દેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે કેમકે સંખ્યાત કોઢા-કોઢી યોજન પ્રમાણ
સૂચી ૩૫ જેટલા ખડ એક પ્રતરમા થાય છે, તેટલા જ સામાન્ય વ્યન્તર
દેવ છે, જેઓમા દેવિયો પણ સમિલિત છે તેઓમાથી પુરૂષ વેદના ઉદય
વાળા દેવ સંપૂર્ણ સમુદાયની અપેક્ષાએ કાઠક ઓછા બત્રીસમા ભાગની બરા-
બર હોવાથી જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સ્ત્રિયોની અપેક્ષાએ તેઓ સંખ્યાત
ગણા છે. (૩૮) વાનવ્યન્તર દેવોની અપેક્ષાએ વાનવ્યન્તરી દેવીઓ સંખ્યાતગણી
છે કેમકે દેવોની અપેક્ષાએ દેવીઓ બત્રીસ ગણી અને બત્રીસ અધિક છે
(૩૯) વાનવ્યન્તર દેવીઓની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્કદેવ સંખ્યાતગણા અધિક છે,

ગુણા ૪૦' જ્યોતિષ્કા દેવાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેષાં સામાન્યેન પદ્મપદ્મશ્લોક-
 ધિકશતદ્વયાદ્ગુલપ્રમાણાનિ સૂચિરૂપાણિ યાવન્તિ સ્વખંડાનિ એકસ્મિન્ પ્રતરે ભવ-
 ન્તિ તાવત્પ્રમાણતયા તેષુ ચ પુ વેદોદયિનાં જ્યોતિષ્કાણાં સકલસમુદાયપેક્ષયા
 કિશ્ચિદનદ્વાત્રિશત્તમભાગકલ્પત્વાત્ વ્યન્તરીભ્યઃ સંખ્યેયગુણત્વં ભવતિ, તેભ્યો-
 ઽપિ—'જોઈસિણોઓ દેવીઓ સંખિજ્જગુણાઓ' જ્યોતિષ્કયો દેવ્યઃ સંખ્યેયગુણા
 ભવન્તિ ૪૧ તદપેક્ષયા તાસાં દ્વાત્રિશદ્ગુણત્વાત્, તાભ્યોઽપિ—'સ્વહયરપંચિદિય-
 તિરિક્ષજોણિયા નપુ સગા સંખિજ્જગુણા ૪૨' સ્વચરપશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ નપુ-
 સકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પદ્મ પદ્મશ્લોકધિકશતદ્વયાદ્ગુલપ્રમાણાનિ સૂચિરૂપાણિ
 યાવન્તિ સ્વખંડાનિ એકસ્મિન્ પ્રતરે ભવન્તિ જ્યોતિષ્કાણાં તાવત્ પ્રમાણતયા,
 ચતુરિન્દ્રિયાણાશ્ચ અંગુલસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સૂચિરૂપાણિ યાવન્તિ સ્વખંડાનિ એક-
 સ્મિન્ પ્રતરે ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણત્વેન અદ્વગુલસંખ્યેયભાગપેક્ષયા ચ પદ્મ પદ્મશ્લ-
 ળદધિકાદ્ગુલશતદ્વયસ્ય સંખ્યેયગુણત્વાત્ જ્યોતિષ્કદેવાપેક્ષયા પ્રરૂપ્યમાણાનાં

રૂપ સે દો સૌ છપ્પન અંગુલ પ્રમાણ સૂચીરૂપ જિતને સ્વખંડ એક પ્રતર
 મેં હોતે હૈં ઉતને હૈં । ઉસમેં સે દેવિયોં કો પૃથક્ કર દિયા જાએ તો
 દેવ કિંચિત્ ન્યૂન વત્તીસવે ભાગ કે વરાવર હોતે હૈં, અતએવ વે વ્યન્તરી
 દેવિયોં સે સંખ્યાતગુણા હૈં । (૪૦) જ્યોતિષ્ક દેવોં કી અપેક્ષા જ્યો-
 તિષ્કદેવિયાં સંખ્યાતગુણી અધિક હૈં, ક્યોંકિ દેવિયાં દેવોં સે વત્તીસ-
 ગુણી હોતી હૈં । (૪૧) જ્યોતિષ્ક દેવિયોં કી અપેક્ષા સ્વચર પંચેન્દ્રિય
 તિર્યગ્યોનિક નપુસક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । દો સૌ છપ્પન અંગુલ

ાણ સૂચીરૂપ જિતને સ્વખંડ એક પ્રતર મેં હોતે હૈં, ઉતને જ્યોતિષ્ક
 દેવ હૈં । ચૌદિન્દ્રિય અંગુલ કે સંખ્યાતવે ભાગ માત્ર સૂચીરૂપ જિતને
 સ્વખંડ એક પ્રતર મેં હોતે હૈં, ઉતને હૈં, યહાં અંગુલ કે સંખ્યાતવે ભાગ

કેમકે તેઓ સામાન્ય રૂપે બસો છપ્પન અંગુલ પ્રમાણ સૂચિ રૂપ બેટલા ખડા
 એક પ્રતર થાય છે તેટલા છે તેઓમાથી દેવીઓ ભુદી પાડી દેવામા આવે
 તો દેવ કાઈકે બોલો બત્તીસમા ભાગની બરાબર થાય છે, તેથીજ તેઓ વ્યન્તરી
 દેવિયોથી સંખ્યાતગણા છે (૪૦) જ્યોતિષ્ક દેવોની અપેક્ષાએ જ્યોતિષ્ક દેવીઓ
 સંખ્યાતગણી અધિક છે, કેમકે દેવીઓ દેવોથી બત્તીસ ગણી થાય છે (૪૧)
 જ્યોતિષ્ક દેવીઓની અપેક્ષાએ પચર ચૌદિન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક નપુસક સંખ્યાત
 ગણા અધિક છે બસો છપ્પન અંગુલ પ્રમાણ સૂચી રૂપ બેટલા ખડા એક
 પ્રતરમા થાય છે તેટલા જ્યોતિષ્ક દેવ છે પચેન્દ્રિય અંગુલના સંખ્યાતમા
 ભાગ માત્ર સૂચિ રૂપ બેટલા ખડા એક પ્રતરમા થાય છે, તેટલા અહિં અંગુલના
 સંખ્યાતમા ભાગની અપેક્ષાએ બસો છપ્પન અંગુલ સંખ્યાતગણા જ અધિક

પર્યાપ્તચતુરિન્દ્રિયાણામપિ સંખ્યેયગુણત્વસ્યૈવ સદ્ભાવેન, પર્યાપ્તચતુરિન્દ્રિયા પેક્ષયા સંખ્યેયભાગમાત્રાણાં સ્વચર નપુંસકાનાં સુતરાં જ્યોતિષ્કદેવાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણત્વમેવ નાસંખ્યેયગુણત્વમ્, તેભ્યોઽપિ—‘જલચરપંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિ-યો નપુંસગા સંસ્થિજ્જગુણા ૪૩’ સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંસ્થિજ્જ-ગુણા ૪૪’ જલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિયા નપુંસગા સંસ્થિજ્જ-ગુણા ૪૫’ ચતુરિન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેય-ગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘પંચિન્દ્રિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા ૪૬’ પંચેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંજ્ઞિનોઽસંજ્ઞિનશ્ચ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘તેઈન્દ્રિયા પજ્જ-ત્તયા વિસેસાહિયા ૪૭’ દ્વીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ ‘તેઈન્દ્રિયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા ૪૮’ ત્રીન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ—‘પંચિન્દ્રિયા અપજ્જત્તયા અસંખ્યેજ્જગુણા ૪૯’ પંચેન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ

કી અપેક્ષા દો સૌ છપ્પન અંગુલ સંખ્યાતગુણા હી અધિક હૈં, અતएव પર્યાપ્ત ચૌદ્વિન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા સંખ્યાત ભાગ માત્ર સ્વચર નપુંસકોં કા જ્યોતિષ્ક દેવોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા હોના સ્વતઃ સિદ્ધ હૈં, વે અસંખ્યાતગુણા નહીં હો સકતે । (૪૨) ઉનકી અપેક્ષા ખી સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । (૪૩) ઉનકી અપેક્ષા ખો જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । (૪૪) ઉનકી અપેક્ષા ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તક સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં । (૪૫) ઉનસે પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક હૈં, જિનમેં સંજ્ઞી ઔર અસંજ્ઞી દોનોં સમ્મિલિત હૈં । (૪૬) ઉનકી અપેક્ષા દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષા-ધિક હૈં । (૪૭) ઉનકી અપેક્ષા ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં । (૪૮) ઉનકી અપેક્ષા પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

છે તેથીજ પર્યાપ્ત ચૌદ્વિન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ભાગ માત્ર ખેચર નપુંસકો જ્યોતિષ્ક દેવોની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગણા થાય તે સ્વતઃ સિદ્ધ છે, તેઓ અસંખ્યાતગણા નથી થઈ શકતા । (૪૨) તેમની અપેક્ષાએ પણ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૪૩) તેમની અપેક્ષાએ પણ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નપુંસક સંખ્યાત ગણા અધિક છે. (૪૪) તેમની અપેક્ષાએ ચતુરિન્દ્રિય પર્યાપ્તક સંખ્યાતગણા અધિક છે. (૪૫) તેમનાથી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે જેમનામા સંજ્ઞી અને અસંજ્ઞી બન્ને સંમિ-લિત છે । (૪૬) તેમની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (૪૭) તેમની અપેક્ષાએ ત્રીન્દ્રિય પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. (૪૮) તેમની અપેક્ષાએ પંચેન્દ્રિય

અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તેષામ્ અઙ્ગુલાસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સૂચિરૂપાણિ યાવન્તિ खण्डानि एकस्मिन् प्रतरे भवन्ति तावत्प्रमाणत्वात्, તેમ્બોઽપિ 'ચતુરિન્દ્રિયા અપજ્જતયા વિસેસાહિયા ૫૦' ચતુરિન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેમ્બોઽપિ 'તેઁદિયા અપજ્જતયા વિસેસાહિયા ૫૧' ત્રીન્દ્રિયાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેમ્બોઽપિ 'વેઁદિયા અપજ્જતયા વિસેસાહિયા ૫૨' દ્વીન્દ્રિયા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેમ્બોઽપિ દ્વીન્દ્રિયા પર્યાપ્તકેભ્યઃ 'પત્તેયસરીર-વાયરવણસ્સંકાહ્યા પજ્જતયા અસંખિજ્જગુણા ૫૩' પ્રત્યેકશરીર વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તદ્વીન્દ્રિયાદીનામિવ પર્યાપ્ત-વાદરવનસ્પતિકાયિકાનામપિ અંગુલાસંખ્યેયભાગમાત્રાણિ સૂચિરૂપાણિ યાવન્તિ खण्डानि एकस्मिन् प्रतरे भवन्ति तावत्प्रमाणानामन्यत्रोक्तत्वेऽपि अंगुलासंख्येयभागस्यासंख्येयभेदभिन्नतया वादरपर्याप्तप्रत्येकवनस्पतिपरिमाणप्ररूपणे

क्योंकि वे अंगुल के असंख्यातवे भाग मात्र सूचीरूप जितने खंड एक प्रतर में होते हैं, उतने ही हैं । (४९) उनकी अपेक्षा चतुरिन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । (५०) उनकी अपेक्षा त्रीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । (५१) उनकी अपेक्षा द्वीन्द्रिय अपर्याप्त विशेषाधिक हैं । (५२) द्वीन्द्रिय अपर्याप्तकों की अपेक्षा प्रत्येक शरीर वादरवनस्पतिकायिक पर्याप्त असंख्यातगुणा हैं । अपर्याप्त द्वीन्द्रियादि की भांति पर्याप्त वादरवनस्पतिकायिक भी अंगुल के असंख्यातवे भाग मात्र सूची रूप जितने खंड एक प्रतर में होते हैं, अन्यत्र उतने कहे गए हैं, किन्तु अंगुल के असंख्येय भाग के असंख्येय भेद होते हैं, अतः वादर पर्याप्त प्रत्येक शरीर वादरवनस्पति के परिमाण के निरूपण में अंगुल का असंख्यातवां भाग कम अंगुल का असंख्यातवां भाग लेने पर

अपर्याप्तक स भ्यातगणु अधिक છે, કેમકે તેઓ અશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર સૂચી રૂપ જેટલા ખડ એક પ્રતરમા થાય છે, તેટલાજ છે. (૪૯) તેમની અપેક્ષાએ ચતુરિન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૫૦) તેમની અપેક્ષાએ ત્રીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (૫૧) તેમની અપેક્ષાએ દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે. (૫૨) દ્વીન્દ્રિય અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક શરીર વાદર વનસ્પતિ કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગણુ છે (૫૩) અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયોની જેમ વાદર વનસ્પતિકાયિક પણ અશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ માત્ર સૂચી રૂપ જેટલા ખડ એક પ્રતરમા થાય છે. બીજે તેટલા કહેલા છે, પરંતુ અશુલના અસંખ્યેય ભાગના અસંખ્યેય ભેદ થાય છે તેથી વાદર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક વનસ્પતિના પરિમાણના નિરૂપણમા અશુલના અસંખ્યાતમા ભાગ ઓછો અશુ-

અંગુલાસંખ્યેયભાગસ્યાસંખ્યેયગુણહીનસ્યૈવ પરિગ્રહેણ ન કોઽપિ પૂર્વાપરવિરોધઃ ।
તેભ્યોઽપિ 'વાયરનિગોયા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા ૫૪' વાદરનિગોદાઃ અન-
ન્તકાયિકશરીરરૂપાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર-
પુદ્ધવીકાદ્યા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા ૫૫' વાદરપૃથિવીકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ
અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ- 'વાયર આઝકાદ્યા પજ્જત્તયા અસં-
ખિજ્જગુણા ૫૬' વાદરાપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ પર્યાપ્ત-
વાદર પ્રત્યેક વનસ્પતિકાયિકપૃથિવીકાયિકાપ્કાયિકાનાં પ્રત્યેકમદ્ગુલાસંખ્યેય-
ભાગમાત્રાણિ સૂચીરૂપાણિ યાવન્તિ સ્વળ્હાણિ એકપ્રતરે ભવન્તિ તાવત્પ્રમાણાના-
મન્યત્રાવિશેષેણોક્તત્ત્વેઽપિ અદ્ગુલાસંખ્યેયભાગસ્યાસંખ્યેયભેદમિન્નત્વાન્ન દોષઃ,
તેભ્યોઽપિ- 'વાયર વાઝકાદ્યા પજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા ૫૭' વાદરવાયુકા-
યિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ, ભવન્તિઃ તેષા ઘનીકૃતલોકાસંખ્યેયભાગ-

કોઈ દોષ નહીં (૫૩) પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વાદરવનસ્પતિકાયિકોં કી
અપેક્ષા મી વાદર નિગોદ કે પર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૫૪) ડનકી
અપેક્ષા મી વાદર પૃથિવીકાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૫૫)
ડનકી અપેક્ષા વાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।
પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિકાયિક, પૃથિવીકાયિક ઓર અપ્કાયિક
મૈં સે પ્રત્યેક કી સંખ્યા ડતની હૈ જિતને અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ
માત્ર સૂચી રૂપ જિતને સ્વંહ એક પ્રતર મૈં હોતે હૈ । યહ અન્યત્ર સામાન્ય
રૂપ સે કહા હૈ, ષગર અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ કે મી અસંખ્યાત
ભેદ હોતે હૈ, અતઁવ કોઈ દોષ નહીં સમજના ઁાહિઁ । (૫૬) પર્યાપ્ત
વાદર અપ્કાયિકોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્ત વાદર વાયુકાયિક અસંખ્યાત-
ગુણા હૈં ક્યોંકિ ઁે ઘનીકૃત લોક કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મૈં સ્થિત

લેના અસ ખ્યાતમા ભાગ લેવાથી કોઈ દોષ નથી પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર બાદર
વનસ્પતિકાયિકેની અપેક્ષાએ પણ બાદર નિગોદના પર્યાપ્તક અસ ખ્યાતગણા છે.
(૫૪) તેમની અપેક્ષાએ પણ બાદર પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત અસ ખ્યાતગણા છે,
(૫૫) તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપ્કાયિક પર્યાપ્ત અસ ખ્યાત ગણા અધિક છે.
પર્યાપ્ત પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિકાયિક, પૃથ્વીકાયિક, અને અપ્કાયિકમાથી પ્રત્યે-
કની સ ખ્યા તેટલીજ છે કે જેટલી અશુદ્ધના અસ ખ્યાતમા ભાગમાત્ર સૂચી
રૂપ જેટલા ખડ એક પ્રતરમા થાય છે આ બીજે સામાન્ય રૂપથી કહ્યા છે
પણ અશુદ્ધના અસ ખ્યાતમા ભાગના પણ અસ ખ્યાત લેદો બને છે, તેથી જ
કોઈ દોષ સમજવો ન જોઈએ (૫૬) પર્યાપ્ત બાદર અપ્કાયિકેની અપેક્ષાએ
પર્યાપ્ત બાદર વાયુકાયિક અસ ખ્યાતગણા છે, કેમકે તેઓ ઘનીકૃત લોકના અસ -

ગતાસંખ્યેયપ્રતરવર્ત્યાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ 'વાયરતેઽકાઙ્યા અપ-
જ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા ૫૮' વાદરતેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ તેભ્યોઽપિ 'પત્તેયસરીરવાયરવળસ્સઙ્કાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખિજ્જગુણા
૫૯' પ્રત્યેકશરીરવાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ
તેભ્યોઽપિ 'વાયરનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા ૬૦' વાદરનિગોદાઃ
અનન્તકાયિકશરીરરૂપાઃ, અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ 'વાયર-
પુઢવીકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા ૬૧' વાદરપૃથ્વીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ
અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-'વાયરઆઽકાઙ્યા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા
૬૨' વાદરાપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-'વાયર-
વાઽકાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખિજ્જગુણા' વાદરવાયુકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેય-
ગુણા ભવન્તિ ૬૩, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમતેઽકાઙ્યા અપજ્જત્તગા અસંખિજ્જગુણા'
સૂક્ષ્મતેજઃકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૬૪, તેભ્યોઽપિ 'સુહુમ-
પુઢવીકાઙ્યા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા' સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકા અપર્યાપ્તકાઃ વિશે-

અસંખ્ય પ્રતરવર્ત્તી આકાશ કે પ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાબર હૈં । (૫૭)
उनकी अपेक्षा भी वादरतेजस्कायिक अपर्याप्त असंख्यातगुणा हॆं । (५८)
उनकी अपेक्षा भी प्रत्येक शरीर वादर वनस्पतिकायिक अपर्याप्त
असंख्यातगुणा हॆं । (५९) उनकी अपेक्षा वादर निगोद कें अपर्याप्त
असंख्यातगुणा हॆं । (६०) उनकी अपेक्षा वादर पृथिवीकायिक अप-
र्याप्त असंख्यातगुणा हॆं । (६१) उनकी अपेक्षा वादर अप्कायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणा हॆं । (६२) उनकी अपेक्षा वादर वायुकायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणा हॆं । (६३) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म तेजस्कायिक
अपर्याप्त असंख्यातगुणा हॆं । (६४) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म पृथिवी-
कायिक अपर्याप्त विशेषाधिक हॆं । (६५) उनकी अपेक्षा सूक्ष्म अप्का-

ખ્યાતમા ભાગમા સ્થિત અસખ્ય પ્રતરવર્ત્તી આકાશના પ્રદેશોની રાશિના
બરાબર છે. (૫૭) તેમની અપેક્ષાએ પણ બાદર તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત
છે (૫૮) તેમની અપેક્ષાએ પણ પ્રત્યેક શરીર બાદર વનસ્પતિકાયિક અપર્યાપ્ત
અસખ્યાતગણ છે (૫૯) તેમની અપેક્ષાએ બાદર નિગોદના અપર્યાપ્ત અસ-
ખ્યાતગણ છે (૬૦) તેમની અપેક્ષાએ બાદર પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાત
ગણ છે (૬૧) તેમની અપેક્ષાએ બાદર અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણ
છે (૬૨) તેમની અપેક્ષાએ બાદર વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણ છે.
(૬૩) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક અપર્યાપ્ત અસખ્યાતગણ છે (૬૪)
તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (૬૫) તેમની

પાધિકા ભવન્તિ ૬૫, તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમઆઝકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૬૬, તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમવાઝકાઈયા અપજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૬૭, તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમતેઝકાઈયા પજ્જત્તયા સંઘિજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મતેજઃ-કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૬૮, અપર્યાપ્તસૂક્ષ્માપેક્ષયા પર્યાપ્તક સૂક્ષ્માણાં સ્વભાવા દેવ બાહુલ્યેન સદ્ભાવાત્, તથાચોવતં પ્રજ્ઞાપનાયાઃ સંગ્રહણ્યામ્-‘જીવાણમપજ્જત્તા વહુતરગા વાયરાણ વિન્નેયા ।

સુહુમાણ ય પજ્જત્તા ઓહેણ ય કેવલી વિંતિ’ ॥૧॥

જીવાનામપર્યાપ્તકાઃ વહુતરકાઃ સ્વલુ વિજ્ઞેયાઃ ।

સૂક્ષ્માણાશ્ચ પર્યાપ્તાઃ ઓષેન ચ કેવલિનો વિદન્તિ ॥૧॥

તેભ્યોઽપિ ‘સુહુમપુઢવીકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા ૬૯’ સૂક્ષ્મપૃથિવી-કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમઆઝકાઈયા પજ્જ-ત્તયા વિસેસાહિયા ૭૦’ સૂક્ષ્માપ્કાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકાઃ ભવન્તિ, ‘તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમવાઝકાઈયા પજ્જત્તયા વિસેસાહિયા’ સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાઃ

યિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં । (૬૬) ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકા-યિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં । (૬૭) ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ તેજસ્કા-યિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા હૈં, ક્યોંકિ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ સ્વભાવ સે હી અધિકા હોતે હૈં । પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર કી સંગ્રહણી મેં કહા હૈ-‘કેવલી ભગવાન્ કહતે હૈં કિ બાદર જીવોં મેં અપર્યાપ્ત અધિકા હોતે હૈં ઓર સૂક્ષ્મ જીવોં મેં તથા સમુચ્ચયરૂપ મેં પર્યાપ્ત અધિકા હોતે હૈં ।’ (૬૮)

સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકા પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં । (૬૯) ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા હૈં । (૭૦) ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત

અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ અપ્કાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે (૬૬) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વાયુકાયિક અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે (૬૭) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ તેજ-સ્કાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા છે, કેમકે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ સ્વભાવમા જ અધિકા હોય છે પ્રજ્ઞાપના સૂત્રની સંગ્રહણીમા કહ્યુ છે-‘કેવલી ભગવાન્ કહે છે કે બાદર જીવોમા અપર્યાપ્ત અધિકા હોય છે અને સૂક્ષ્મ જીવોમા તથા સમુચ્ચય રૂપમા પર્યાપ્ત અધિકા હોય છે (૬૮)

સૂક્ષ્મ તેજસ્કાયિક પર્યાપ્ત જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે (૬૯) તેમની અપેક્ષાએ અપ્કાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે. (૭૦)

પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૭૧, તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમનિગોયા અપજ્જત્તયા અસંખિજ્જગુણા’ સૂક્ષ્મનિગોદાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ ભવન્તિ ૭૨’ તેભ્યોઽપિ-‘સુહુમનિગોયા પજ્જત્તયા સંખિજ્જગુણા’ ૭૩, સૂક્ષ્મનિગોદાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, અપર્યાપ્તતેજઃકાયિકાદીનાં પર્યાપ્તસૂક્ષ્મનિગોદપર્યન્તાનાં સામાન્યતોઽન્યત્રાસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણાનામુક્તત્વેઽપિ લોકાસંખ્યેયત્વસ્યાસંખ્યેયભેદભિન્નતયાઽલ્પવહુત્વમુપપન્નમ્, તેભ્યોઽપિ-‘અભવસિદ્ધિયા અણંતગુણા ૭૪’ અભવસિદ્ધિકા અનન્તગુણા ભવન્તિ તેષાં જઘન્યેનાનન્તકપ્રમાણતાત્, તેભ્યોઽપિ ‘પરિવહિયસમ્મહિદ્ધિ અણંતગુણા ૭૫’ પ્રતિપતિતસમ્યગ્દૃષ્ટયઃ-પ્રતિપતિતાભ્રષ્ટાસમ્યગ્દૃષ્ટિર્યેષાં તે પ્રતિપતિતસમ્યગ્દૃષ્ટયઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ, તેભ્યોઽપિ-‘સિદ્ધા અણંતગુણા’ સિદ્ધાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ ૭૬, તેચ્યોઽપિ-‘વાયરવ્ણસસકાઙ્યા પજ્જત્તયા અણંતગુણા’ વાદરવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ અનન્તગુણા ભવન્તિ ૭૭, તેભ્યોઽપિ ‘વાયર પજ્જત્તા વિસેસાદિયા’ સામાન્યેન વાદર વિશેષાધિકા હૈં । (૭૧) ઉનકી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૭૨) ઉનસે પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ સંખ્યાતગુણા હૈં । (૭૩) અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિક સે લેકર પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ તક કે જીવ સામાન્ય રૂપ સે અસંખ્યાત લોકાકાશોં કે પ્રદેશોં કી રાશિ કે બરાબર કહે ગયે હૈં, કિન્તુ અસંખ્યાત લોક અસંખ્યાત ભેદ વાલા હૈ, અતઃપ્રવ યહ અલ્પવહુત સંગત હી હૈ । (૭૪) સૂક્ષ્મ નિગોદ કે અપર્યાપ્તકોં કી અપેક્ષા અભવસિદ્ધિક-અભવ્ય અનન્તગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ વે જઘન્ય યુક્ત અનન્ત પ્રમાણ હૈં । (૭૫) ઉનકી અપેક્ષા સમ્યક્ત્વ સે ગિરે હુય જીવ અનન્તગુણા હૈં । (૭૬) ઉન સે ભો સિદ્ધ જીવ અનન્તગુણા હૈં । (૭૭) સિદ્ધોં કી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિકાયિક

તેમની અપેક્ષાએ વાયુકાયિક પર્યાપ્ત વિશેષાધિક છે (૭૧) તેમની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તક અસંખ્યાતગણ છે (૭૨) તેમનાથી પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ સંખ્યાતગણ છે. (૭૩) અપર્યાપ્ત તેજસ્કાયિકથી લઇને પર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ નિગોદ સુધીના છવ સામાન્ય રૂપે અસંખ્યાત લોકાકાશના પ્રદેશોની રાશિના બરાબર કહેલા છે, પરંતુ અસંખ્યાત લોક અસંખ્યાત ભેદ વાળા છે તેથી જ આ અલ્પ અહત્વ સંગત જ છે. (૭૪) સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તકોની અપેક્ષાએ અભવ સિદ્ધિક-અભવ્ય અનન્તગણા અધિક છે, કેમકે તેઓ જઘન્ય યુક્ત અનન્ત પ્રમાણ છે (૭૫) તેમની અપેક્ષાએ સમ્યક્ત્વથી પડેલા છવ અનન્તગણા છે (૭૬) તેમનાથી પણ મિદ્ધ છવ અનન્તગણા છે (૭૭) મિદ્ધોની અપેક્ષાએ વાદર વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત અનન્તગણા છે (૭૮) તેમનાથી વાદર પર્યાપ્ત

પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર વાદરપર્યાપ્તપૃથિવીકાયાિકાદીનામપિ સમા-
વેશાત્ ૭૮, તેભ્યોઽપિ 'વાયરવળસ્સડ્કાદયા અપજ્જતયા અસંચિજ્જગુણા'
વાદરવનસ્પતિકાયાિકાઃ અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૭૯, એકૈવાદર-
નિગોદપર્યાપ્તનિશ્રયા અસંખ્યેયગુણાનાં વાદરાપર્યાપ્તનિગોદાનાં સંભવાત્, તેભ્યો-
ઽપિ 'વાયર અપજ્જતયા વિસેસાહિયા' સામાન્યેન વાદરા પર્યાપ્તકા વિશેષાધિકા
ભવન્તિ ૮૦, વાદરાપર્યાપ્તપૃથિવીકાયાિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોપિ
'વાયરા વિસેસાહિયા ૮૧' સામાન્યેન વાદરાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર પર્યાપ્તા-
પર્યાપ્તકાણાં પ્રક્ષેપાત્ તેભ્યોઽપિ- 'સુહમવળસ્સડ્કાદયા અપજ્જતયા અસંચિજ્જ-
ગુણા' સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયાિકા અપર્યાપ્તકાઃ અસંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૮૨, તેભ્યો-
ઽપિ- 'સુહમ અપજ્જતયા વિસેસાહિયા' સામાન્યેન સૂક્ષ્મા અપર્યાપ્તકાઃ વિશેષા-

પર્યાપ્ત અનન્તગુણા હૈં । (૭૮) ઉનસે વાદર પર્યાપ્ત વિશેષાધિકા
હૈં । કયોંકિ વાદર પર્યાપ્તકોં મેં વાદર પૃથ્વીકાયાિકોં આદિ કા
મી સમાવેશ હો જાતા હૈં । (૭૯) ઉનકી અપેક્ષા વાદર વનસ્પતિ-
કાયાિક અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । કયોંકિ એક-એક વાદર
નિગોદ પર્યાપ્ત કે આશ્રય સે અસંખ્યાત-અસંખ્યાત વાદર નિગોદ
અપર્યાપ્ત રહતે હૈં । (૮૦) ઉનકી અપેક્ષા મી વાદર અપર્યાપ્ત વિશે-
ષાધિકા હૈં । કયોંકિ ઇનમેં વાદર અપર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયાિક આદિ કા
મી સમાવેશ હો જાતા હૈં । (૮૧) ઉનકી અપેક્ષા સામાન્ય વાદર
જીવ વિશેષાધિકા હૈં, કયોંકિ ઇનમેં પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત દોનોં
સમ્મિલિત હૈં । (૮૨) વાદર જીવોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિક
અપર્યાપ્ત અસંખ્યાતગુણા હૈં । (૮૩) ઉનકી અપેક્ષા સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ
અપર્યાપ્તક વિશેષાધિકા હૈં । કયોંકિ ઇનમેં સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત પૃથ્વી-

વિશેષાધિકા છે, કેમકે બાદર પર્યાપ્તકોના બાદર પૃથ્વીકાયાિકા આદિનો પણ સમા-
વેશ થઇ જાય છે (૭૮) તેમની અપેક્ષાએ બાદર વનસ્પતિકાયાિકા અપર્યાપ્ત
અસંખ્યાતગુણા છે કેમકે એક-એક બાદર નિગોદ પર્યાપ્તકના આશ્રમથી અસં-
ખ્યાત-અસંખ્યાત બાદર નિગોદ અપર્યાપ્ત રહે છે (૮૦) તેમની અપેક્ષાએ
પણ બાદર અપર્યાપ્ત વિશેષાધિકા છે કેમકે એઓના બાદર અપર્યાપ્તક પૃથ્વી
કાયાિકા આદિનો પણ સમાવેશ થઇ જાય છે. (૮૧) તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય
બાદર જીવ વિશેષાધિકા છે, કેમકે તેમનામા પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત બન્ને મળેલા
છે (૮૨) બાદર જીવોની અપેક્ષાએ સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયાિકા અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત
ગુણા છે. (૮૩) તેમની અપેક્ષાએ સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્તક વિશેષાધિકા છે.
કેમકે તેમનામા સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયાિકા આદિ સમિલિત છે. (૮૪) તેમ-

ધિકા ભવન્તિ, અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્ ૮૩, તેભ્યોઽપિ 'મુહુમવળસ્સઙ્કાઙ્યા પજ્જતયા સંસિજ્જગુણા' સૂક્ષ્મવનસ્પતિકાયિકાઃ પર્યાપ્તકાઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ ૮૪, અપર્યાપ્તસૂક્ષ્માપેક્ષયા પર્યાપ્તકસૂક્ષ્માણાં સ્વભાવાદેવ સર્વદા સંખ્યેયગુણગુણત્વેનોપલભ્યમાનત્વાત્, કેવલવેદસોપલબ્ધેશ્ચ, તેભ્યોઽપિ સામાન્યેન 'મુહુમ પજ્જતયા વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તકાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૮૫, પર્યાપ્તકસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ—'મુહુમા વિસેસાદિયા' સૂક્ષ્માઃ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તવિશેષણરહિતાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૮૬, તત્ર અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મપૃથિવી અપૂતેજોવાયુવનસ્પતિકાયિકાનામપિ પ્રક્ષેપાત્, તેભ્યોઽપિ 'ભવસિદ્ધિયા વિસેસાદિયા' ભવસિદ્ધિકાઃ—ભવેઽસ્મિન્ સિદ્ધિર્યેષાં તે ભવસિદ્ધિકાઃ ભવ્યાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૮૭, જઘન્યવિશિષ્ટાનન્તકમાત્રાભવ્યં વર્જયિત્વા શેષસર્વજીવાનાં ભવ્યતાત્, તેભ્યોઽપિ 'નિગોય-

કાયિક આદિ સમ્મિલિત હૈં । (૮૪) ઉનસે સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, ક્યોંકિ અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મોં કી અપેક્ષા પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવ સ્વભાવ સે હી સંખ્યાતગુણા અધિક હોતે હૈં । (૮૫) ઉનકી અપેક્ષા સામાન્ય રૂપ સે સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઉનમૈં સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિક આદિ ભી શામિલ હૈં । (૮૬) ઉનકી અપેક્ષા સામાન્ય અર્થાત્ પર્યાપ્ત ઔર અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વિશેષાધિક હૈં, ક્યોંકિ ઉનમૈં અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક, જલકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક ઔર વનસ્પતિકાયિક ભી સમ્મિલિત હૈં । (૮૭) ઉનકી અપેક્ષા ભવ્ય જીવ વિશેષાધિક હૈં । ક્યોંકિ જઘન્ય યુક્ત અનન્ત પ્રમાણ અભવ્યોં કો છોડ કર શેષ સભી જીવ ભવ્ય હૈં । (૮૮) ઉનકી અપેક્ષા નિગોદ જીવ વિશેષાધિક હૈં । ભવ્યોં ઔર

નાથી સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાયિક પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા અધિક છે, કેમકે અપર્યાપ્તક સૂક્ષ્મોની અપેક્ષાએ પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ જીવ સ્વભાવથીજ સંખ્યાતગુણા અધિક હોય છે (૮૫) તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય રૂપથી સૂક્ષ્મ પર્યાપ્તક વિશેષાધિક છે. કેમકે તેમનામા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક આદિ પર્યાપ્ત પણ શામેલ છે. (૮૬) તેમની અપેક્ષાએ સામાન્ય અર્થાત્ પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમા અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિક જલકાયિક, તેજસ્કાયિક, વાયુકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક પણ સમલિત છે (૮૭) તેમની અપેક્ષાએ લઘ્યજીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે જઘન્ય યુક્ત અને ત પ્રમાણ અલઘ્યોને ત્યજીને શેષ બધા જીવ લઘ્ય છે (૮૮) તેમની અપેક્ષાએ નિગોદ જીવ વિશેષાધિક છે

• લઘ્યો અને અલઘ્યોની અતિ બાહુલ્યતા થવાથી સૂક્ષ્મ તેમજ બાહર

જીવા વિસેસાહિયા' નિગોદજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૮૮, ભવ્યાનામ્, અભવ્યાનાશ્ચાતિવાહુલ્યેન સૂક્ષ્મવાદરનિગોદજીવરાશાવેવ ગ્રાપ્યમાણત્વેન, અન્યેષાં સર્વેષામપિ સંમિલિતાનામ્ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, અભવ્યાનાશ્ચ જઘન્યયુક્તાનન્તકસંખ્યામાત્રપરિમાણાનાં મહ્યાપેક્ષ્યા કિશ્ચિન્માત્રત્વાત્, ભવ્યાનાશ્ચ પૂર્વમભવ્યપરિવર્જનેન પ્રરૂપિતત્વાત્ સમ્પ્રતિ તુ વાદરસૂક્ષ્મનિગોદ પ્રરૂપણે તેષામપિ પ્રક્ષેપાત્ વિશેષાધિકત્વં ભવતિ, તેભ્યોપિ—'વળસ્સઙ્ગી જીવા વિસેસાહિયા' ૮૯, સામાન્યેન વનસ્પતિજીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, તત્ર પ્રત્યેકશરીરાણામપિ વનસ્પતિજીવાનાં સમાવેશાત્, તેભ્યોડપિ 'એગિંદિયા વિસેસાહિયા ૯૦' સામાન્યેન એકેન્દ્રિયાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર સૂક્ષ્મવાદરપૃથિવીકાયિકાદીનામપિ સમાવેશાત્, તેભ્યોડપિ સામાન્યેન—'તિરિક્ખજોણિયા વિસેસાહિયા' તિર્યગ્યોનિકાઃ

અભવ્યોં કા અતિવાહુલ્ય હોને સે સૂક્ષ્મ એવં વાદર નિગોદરાશિ મેં હી સમ્મિલિત કર દેનેસે તથા અન્ય સવ મી મિલકર અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોં કી રાશિ પ્રમાણ હી હોતે હેં । અભવ્ય જીવ જઘન્ય યુક્તાનન્ત હી હોને સે ભવ્યોં કી અપેક્ષા બહુત થોડે હેં । યહ કહ ચુકે હેં કિ અભવ્યોં કો છોડ કર સમી જીવ ભવ્ય હેં । યહાં વાદર—સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવોં કી અર્થાત્ સમુચ્ચય નિગોદ જીવોં કી પ્રરૂપણા મેં વે મી સમ્મિલિત હો જાતે હેં, અતએવ વિશેષાધિક હેં । (૮૯) નિગોદ જીવોં કી અપેક્ષા વનસ્પતિકાય કે જીવ વિશેષાધિક હેં, ક્યોંકિ સામાન્ય વનસ્પતિકાયિકોં મેં પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિકાય કે જીવ મી સમ્મિલિત હૈ । (૯૦) વનસ્પતિજીવોં કી અપેક્ષા એકેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક હેં, ક્યોંકિ ઉનમેં સૂક્ષ્મ એવં વાદર પૃથ્વીકાયિક આદિ કા મી સમાવેશ હૈ । (૯૧) એકેન્દ્રિયોં કી અપેક્ષા તિર્યચજીવ

નિગોદ રાશિમા જ સ મિલિત કરી દેવાથી તથા બીજા બધા મળીને અસ ખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોની રાશિ પ્રમાણ જ થાય છે અભવ્ય જીવ જઘન્ય યુક્તાનન્ત જ હોવાથી ભવ્યોની અપેક્ષાએ ઘણા થોડા છે, એ કહેવાઈ ગયું છે કે—અભવ્યોને ત્યજીને બધા જીવ ભવ્ય છે, અહિં બાદર સૂક્ષ્મ નિગોદ જીવોની અર્થાત્ સમુચ્ચય નિગોદ જીવોની પ્રરૂપણામા તેઓ પણ સ મિલિત થઈ જાય છે. તેથીજ વિશેષાધિક છે. (૮૯) નિગોદ જીવોની અપેક્ષાએ વનસ્પતિકાયના જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે સામાન્ય વનસ્પતિ કાયમા પ્રત્યેક શરીર વનસ્પતિ કાયના જીવ પણ સ મિલિત છે. (૯૦) વનસ્પતિ જીવોની અપેક્ષાએ એકેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામા સૂક્ષ્મ તેમજ બાદર પૃથ્વીકાયિક આદિનો પણ સમાવેશ છે. (૯૧) એકેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ તિર્યચ જીવ વિશેષાધિક છે. કેમકે

વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૧૧, તત્ર પર્યાપ્તાપર્યાપ્તક દ્વિત્રિચતુરિન્દ્રિયપંચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકાનામપિ સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ—‘મિચ્છાદિદ્વી વિસેસાદિયા ૧૨’
ચતુર્ગતિભાવિનો મિથ્યાદૃષ્ટ્યો જીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ, અત્ર કતિપયા
વિરતસમ્યગ્દૃષ્ટ્યાદિ સંજ્ઞિવ્યક્તિરિક્તાના ઝેપસર્વેષામપિ તિરથાં મિથ્યાદૃષ્ટિભાવે,
પ્રકૃતે તુ ચતુર્ગતિક મિથ્યાદૃષ્ટિપ્રરૂપણેઽસંલ્લેયનૈરયિકાણાં તત્ર પ્રક્ષેપેણ તિર્યગ્
જીવરાશ્યપેક્ષયા ચતુર્ગતિક મિથ્યાદૃષ્ટીનાં પ્રરૂપ્યમાણાનાં વિશેષાધિકત્વં વોધ્યમ્,
તેભ્યોઽપિ—‘અવિરયા વિસેસાદિયા’ અવિરતા જીવા વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૧૩,
તત્ર અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટીનાં પ્રક્ષેપાત્, તેભ્યોઽપિ ‘સક્રસાઈ વિસેસાદિયા’ સક-
પાયિણો જીવા વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૧૪, દેશવિરતાદીનામપિ તત્ર સમાવેશાત્,
તેભ્યોઽપિ—‘છદ્મસ્થા વિસેસાદિયા’ છદ્મસ્થા વિશેષાધિકા ભવન્તિ ૧૫, તત્ર

વિશેષાધિકા હૈં, કયો કિ તિર્યચ સામાન્ય મેં દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુ-
રિન્દ્રિય ઓર પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત સમી તિર્યચ શામિલ
હૈં । (૧૨) તિર્યચો કી અપેક્ષા મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિકા હૈં, કયો કિ
થોડે સે અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ આદિ સંજ્ઞી તિર્યચો કો છોડ કર શેષ
સમી તિર્યચ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈં, इनके अतिरिक्त अन्य गतियों के मिथ्या-
दृष्टि भी यहां सम्मिलित हैं, जिनमें असंख्यात नारक भी हैं । अतः
‘तिर्यचो’ की अपेक्षा चारो गतियों के मिथ्यादृष्टि विशेषाधिक हैं ।
(१३) मिथ्यादृष्टियों की अपेक्षा अविरत जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि
इनमें अविरत सम्यग्दृष्टि भी समाविष्ट हैं । (१४) अविरत
जीवों की अपेक्षा सकषाय जीव विशेषाधिक हैं, क्योंकि सकषाय
जीवों में देशविरत और दशम गुणस्थान तक के सर्वविरत जीव भी

તિર્યચ સામાન્યમા દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય અને પંચેન્દ્રિય શામેલ
છે. (૬૨) તિર્યચોની અપેક્ષાએ મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક છે કેમકે થોડાક
અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ આદિ સંજ્ઞી તિર્યચોને છોડીને શેષ બધા તિર્યચ મિથ્યા
દૃષ્ટિ છે તેના શિવાય અન્ય ગતિયોના મિથ્યાદૃષ્ટિ પણ આમા સમિલિત
હોય છે, જેમા અસંખ્યાત નારક પણ હોય છે. તેથી તિર્યચોની અપેક્ષાએ
ચાર ગતિયોના મિથ્યાદૃષ્ટિ વિશેષાધિક છે. (૬૩) મિથ્યાદૃષ્ટિયોની અપેક્ષાએ
અવિરત જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામા અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પણ સમા
વિષ્ટ છે. (૬૪) અવિરત જીવોની અપેક્ષાએ સકષાય જીવ વિશેષાધિક છે,
કેમકે સકષાય જીવોમા દેશવિરત અને દશમ ગુણસ્થાન સુધીના સર્વ વિરત
જીવ પણ સમિલિત હોય છે (૬૫) સકષાય જીવોની અપેક્ષાએ છદ્મસ્થ
વિશેષાધિક છે. કેમકે છદ્મસ્થોમા ઉપશાન્ત મોહ આદિ સમિલિત છે (૬૬)

ઉપશાન્તમોહક્ષીણમોહાદીનામપિ સમાવેશાત્, તેભ્યોઽપિ-‘સયોગી વિશેષાદિયા’ સયોગિનો વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર સયોગીકેવલિનામપિ સમાવેશાત્ ૯૬, તેભ્યોઽપિ ‘સંસારસ્થા વિશેષાદિયા’ સંસારસ્થાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર અયોગિકેવલિનામપિ પ્રક્ષેપાત્ ૯૭, તેભ્યોઽપિ ‘સર્વજીવા વિશેષાદિયા’ સર્વ-જીવાઃ વિશેષાધિકા ભવન્તિ તત્ર સિદ્ધાનામપિ પ્રક્ષેપાત્, ૯૮, ઇતિ, ‘પણ્ણવણાણ મગવર્ણેણ વહુવત્તવ્વયપયં સમત્તં’ પ્રજ્ઞાપનાયાં મગવત્તાં વહુવત્તવ્વયપદં સમાપ્તમ્, ‘તદ્વયં પયં સમત્તં’ ઇતિ ॥૬. ૪૦॥

ઇતિશ્રી વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્વલ્લભ-પ્રસિદ્ધવાચકપશ્ચદશમાપાકલિત-લલિત કલાપાલાપકપ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માપક -વાદિમાનમર્દક-શ્રી-શાહુ છત્રપતિકોલહાપુરરાજપ્રદત્ત - ‘જૈનશાસ્ત્રાચાર્ય’ - પદભૂષિત-કોલહાપુરરાજગુરુ-બાલબ્રહ્મચારિ જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્યશ્રી-ઘાસીલાલ-વ્રતિવિરચિતાયાં શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રસ્ય પ્રમેયબોધિન્યાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં તૃતીયં પદં સમાપ્તમ્ ॥૩॥

સમ્મિલિત હૈં । (૯૫) સકષાય જીવોં કી અપેક્ષા છદ્મસ્થ વિશેષાધિક કયોંકિ છદ્મસ્થોં મેં ઉપશાન્તમોહ આદિ શામિલ હે । (૯૬) સકષાય જીવોં કી અપેક્ષા સયોગી વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ ઇનમેં સયોગી કેવલી ખી સમ્મિલિત હૈં । (૯૭) સયોગિયોં કી અપેક્ષા સંસારી જીવ વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ સંસારી જીવોં મે અયોગી કેવલી ખી હૈં । (૯૮) સસારી જીવોં કી અપેક્ષા સર્વજીવ વિશેષાધિક હૈં, કયોંકિ સર્વ જીવોં મે સિદ્ધોં કા ખી સમાવેશ હોતા હે ।

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર કી પ્રમેયબોધિનિ વ્યાખ્યા કે હિન્દી અનુવાદ મેં તૃતીયપદ સમાપ્ત ॥૩॥

સ કષાય જીવોંની અપેક્ષાએ સયોગી વિશેષાધિક છે, કેમકે તેમનામા સયોગી કેવલી પણ સમિલિત છે. (૯૭) સયોગીની અપેક્ષાએ સસારી જીવ વિશેષાધિક છે, કેમકે સસારી જીવોંમા અયોગી કેવલી પણ છે. (૯૮) સસારી જીવોંની અપેક્ષાએ સર્વ જીવોં વિશેષાધિક છે, કેમકે સર્વ જીવોંમા સિદ્ધોંનો પણ સમાવેશ થાય છે. શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના સૂત્રની પ્રમેયબોધિની ટીકા ના શુભરાત્રી ભાષાંતરમાં તૃતીય પદ સમાપ્ત ॥ ૩ ॥

चतुर्थ स्थितिपदम्

मूलम्—नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्त नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तग नेरइयाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, रयणप्पभापुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं सागरोवमं, अपज्जत्त रयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तरयणप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं, सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं सागरोवमं उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं, अपज्जत्तगसक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तय सक्करप्पभा पुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सागरोवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, वालुयप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं अपज्जत्तयवालुयप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण

वि अंतोमुहुत्तं, पञ्चत्तय वालुयप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, पंकप्पभापुढवी नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं, अपञ्चत्तय पंकप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पञ्चत्तय पंकप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्त सागरो इइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, धूमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं, अपञ्चत्तय धूमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पञ्चत्तय धूमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, तमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरससागरोवमाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं, अपञ्चत्तय तमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पञ्चत्तय तमप्पभापुढवीनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, अहे सत्तमा पुढवीनेरइयाणं भंते !

केवड्यं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं वावीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तय अहे सत्तमपुढविनेरइयाणं भंतै ! केवड्यं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तग अहे सत्तम पुढविनेरइयाणं भंते ! केवड्यं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं वावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं ॥सू. १॥

छाया—नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमानि, अपर्याप्तक नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमानि, अन्तर्मुहूर्तानानि, रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन सागरोपमम्, अपर्याप्तकरत्नप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकरत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन सागरोपमम् अन्तर्मुहूर्तानम् शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन एकं सागरोपमम् उत्कृष्टेन त्रीणि सागरोपमानि, अपर्याप्तकशर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकशर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन सागरोपमम् अन्तर्मुहूर्तानम् उत्कृष्टेन त्रीणि सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि बालुकाप्रभा पृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन त्रीणि सागरोपमानि उत्कृष्टेन सप्त-सागरोपमानि अपर्याप्तक बालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तकबालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन त्रीणि सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि उत्कृष्टेन सप्तसागरो-

ચતુર્થ સ્થિતિપદ-

શબ્દાર્થ-(નેરહયાણં) નારકોં કી (મંતે !) ભગવન્ ! (કેવહયં) કિતને (કાલં) કાલ તક (ઠિઈ) સ્થિતિ (પણ્ણત્તા) કહી હૈ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં) જઘન્ય (દસવાસસહસ્સાઈ) દશ હજાર વર્ષ (ઉક્કોસેણં) ઉત્કૃષ્ટ (તેત્તીસં) તેતીસ (સાગરોવમાઈ) સાગરોપમ (અપ-જ્જત્ત નેરહયાણં મંતે કેવહયં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા) અપર્યાપ્ત નારકોં કી હે ભગવન્ ! કિતને સમય તક કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત (ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત (પજ્જત્તગ નેરહયાણં કેવહયં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા) પર્યાસક નારકોં કી કિતને સમય તક કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત દશ હજાર વર્ષ તક (ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂ-ણાઈ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ તેતીસ સાગરોપમ તક ।

(રયણપ્પમા પુઢવીનેરહયાણં મંતે !) હે વન્ ! રત્નપ્રમા પૃથિવી કે નારકો કી (કેવહયં કાલં) કિતને કાલ તક (ઠિઈ પણ્ણત્તા) સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં દસવા હસ્સાઈ) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ (ઉક્કોસેણં એગં સાગરો) ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરો (અપજ્જત્તરયણપ્પમા પુઢવીનેરહયાણં) અપર્યાપ્ત રત્નપ્રમા પૃથિવી કે

ચોથુ સ્થિતિ પદ

શબ્દાર્થ-(નેરહયાણં) નારકોની (મંતે) ભગવન્ (કેવહયં) કેટલા (કાલં) કાળ સુધી (ઠિઈ) સ્થિતિ (પણ્ણત્તા) કહી છે (ગોયમા) હે ગૌતમ (જહ્ણણેણં) જઘન્ય (દસવાસસહસ્સાઈ) દશ હજાર વર્ષ સુધી (ઉક્કોસેણ) ઉત્કૃષ્ટ (તેત્તીસ) તેત્રીસ (સાગરોવમાઈ) સાગરોપમ (અપજ્જત્ત નેરહયાણ મંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા) અપર્યાપ્ત નારકોની હે ભગવન્ ! કેટલા સમય સુધી સ્થિતિ કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં અંતો મુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત (ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત્ત (પજ્જત્તગ નેરહયાણં કેવહય કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા ?) પર્યાપ્ત નારકોની કેટલા સમય સુધીની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત એછા તેત્રીસ સાગરોપમ સુધી

(રયણપ્પમા પુઢવી નેરહયાણં મંતે !) ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની (કેવહયં કાલં) કેટલા કાળ સુધી (ઠિઈ પણ્ણત્તા) સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ દસવાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય દશ હજાર વર્ષ (ઉક્કોસેણ એગં સાગરોવમં) ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરોપમ (અપજ્જત્તા રયણપ્પમા પુઢવી નેરહયાણ)

નારકોં કી (મંતે) હે ભગવન્ ! (કેવદ્યં કાલં) કિતને કાલ તક (ઠિઈં પળ્ળત્તા) સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણેં અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત (ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ઉત્કુષ્ટ ધી અન્તર્મુહૂર્ત્ત (પજ્જત્તરયણપ્પમા પુઢવી નેરદ્યાણં) પર્યાપ્ત રત્નપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં કી (મંતે) હે ભગવન્ ! (કેવદ્યં કાલં) કિતને કાલ તક (ઠિઈં પળ્ળત્તા ?) સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણેં દસ-વાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ દશ હજાર વર્ષ (ઉક્કોસેણ સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) ઉત્કુષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ એક સાગરોવમ તક !

(સક્કરપ્પમા પુઢવી નેરદ્યાણં) શર્કરાપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં કી (મંતે) હે ભગવન્ ! (કેવદ્યં કાલં) કિતને કાલ તક (ઠિઈં પળ્ળત્તા) સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણેં સાગરોવમ) જઘન્ય એક સાગરોવમ (ઉક્કોસેણં તિન્નિ સાગરોવમાઈં) ઉત્કુષ્ટ ત્રીન સાગરોવમ (અપજ્જત્તગ સક્કરપ્પમા પુઢવીનેરદ્યાણં) અપર્યાપ્ત શર્કરા પ્રમા કે નારકોં કી (મંતે) હે ભગવન્ ! (કેવદ્યં કાલં) કિતને કાલ તક (ઠિઈં પળ્ળત્તા) સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણેં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કુષ્ટ ધી અન્તર્મુહૂર્ત્ત (પજ્જત્તય સક્કરપ્પમા પુઢવીનેરદ્યાણં) પર્યાપ્ત શર્કરા-

અપર્યાપ્ત રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારકોની (મંતે) ભગવન્ ! (કેવદ્યં કાલ) કેટલા કાળ સુધી (ઠિઈં પળ્ળત્તા) સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણે અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત (ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ઉત્કુષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત્ત (પજ્જત્તરયણપ્પમા પુઢવી નેરદ્યાણ) પર્યાપ્ત રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારકોની (મંતે) ભગવન્ ! (કેવદ્યં કાલં) કેટલા સમય સુધી (ઠિઈં પળ્ળત્તા) સ્થિતિ કહી છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણે દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત એકા દશ હજાર વર્ષ (ઉક્કોસેણ સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) ઉત્કુષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત એકા એક સાગરોવમ સુધી

(સક્કરપ્પમા પુઢવી નેરદ્યાણ) શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોની (મંતે) ભગવન્ ! (કેવદ્યં કાલં) કેટલા સમય સુધી (ઠિઈં પળ્ળત્તા) સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણે સાગરોવમ) જઘન્ય એક સાગરોવમ (ઉક્કોસેણ તિન્નિ સાગરોવમાઈં) ઉત્કુષ્ટ ત્રણ સાગરોવમ (અપજ્જત્તગ સક્કરપ્પમા પુઢવીનેરદ્યાણ) અપર્યાપ્ત શર્કરાપ્રમાના નારકોની (મંતે) ભગવન્ ! (કેવદ્યં કાલ) કેટલા સમય સુધી (ઠિઈં પળ્ળત્તા) સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણે અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઉત્કુષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત્ત

प्रभा पृथिवी के नारकों की (भंते) भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पणत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं सागरोवमं अतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं कम एक सागरोपम की (उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तं कम तीन सागरोपम की ।

(वालयप्पभा पुढवीनेरइयाणं) वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पणत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं तिन्नि सागरोवमाइ) जघन्य तीन सागरोपम (उक्कोसेण सत्त सागरोवमाइ) उत्कृष्ट सात सागरोपम (अपज्जत्त य वालुयप्पभा पुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों की (भंते) हे भगवन् ! (केवइयं कालं) कितने काल तक (ठिई पणत्ता) स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं (उक्कोसेणं वि अतोमुहुत्तं) उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्तं (पज्जत्त य वालुयप्पभा पुढवीनेरइयाणं) पर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारकों की (भंते) भगवन् ! (केवइयं कालं) ठिई पणत्ता) कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) गौतम ! (जहन्नेणं तिन्नि सागरोवमाइं) जघन्य तीन सागरोपम (अंतोमुहुत्तूणाइं)

(पज्जत्त य सक्करप्पभा पुढवी नेरइयाणं) पर्याप्त शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारकेनी (भंते) भगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला काण सुधी (ठिई पणत्ता) स्थिति कही छे ?

(गोयमा) छे गौतम ! (जहण्णेण सागरोवम अतो मुहुत्तूणं) जघन्य अंतर्मुहूर्त्तं ओछा ओक सागरोपमनी (उक्कोसेण तिन्नि सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइ) उत्कृष्ट अंतर्मुहूर्त्तं ओछा त्रय सागरोपमनी छे

(वालयप्पभा पुढवी नेरइयाणं) वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारकेनी (भंते) छे भगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला समथ सुधी (ठिई पणत्ता) स्थिति कही छे ? (गोयमा) छे गौतम ! (जहण्णेण तिन्नि सागरोवमाइं) जघन्य त्रय सागरोपम (उक्कोसेण सत्त सागरोवमाइ) उत्कृष्ट सात सागरोपम (अपज्जत्त य वालुयप्पभा पुढवी नेरइयाणं) अपर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारकेनी (भंते) भगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला काण सुधी (ठिई पणत्ता) स्थिति कही छे ? (गोयमा) छे गौतम ! (जहण्णेण अतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं (उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) उत्कृष्ट भी त्रय अन्तर्मुहूर्त्तं (पज्जत्त य वालुयप्पभा पुढवी नेरइयाणं) पर्याप्त वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारकेनी (भंते) भगवन् ! (केवइयं कालं) डेटला काण सुधी स्थिति कही छे ? (गोयमा) छे गौतम ! (जहण्णेण तिन्नि

પમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, પદ્મપ્રભા પૃથિવી નૈરયિકાણાં મદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન સપ્તસાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દશ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકપદ્મપ્રભા પૃથિવી નૈરયિકાણાં મદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્ પર્યાપ્તકપદ્મપ્રભા પૃથિવીનૈરયિકાણાં મદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ !

અન્તર્મુહૂર્ત (ઉત્કોસેણં સત્તસાગરોવમાઈ) ઉત્કૃષ્ટ સાત સાગરોપમ (અંતોમુહુત્તૂણાઈ) અન્તર્મુહૂર્ત કમ !

(પંકપ્પમા પુઢવીનેરહ્યાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લપ્પા ?) હે ભગવન્ ! પંકપ્રભા પૃથ્વી કે નારકોં કી વિ ને કાલ તક સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં સત્ત સાગરોવમાઈ) જઘન્ય સાત સાગરો (ઉત્કોસેણં દસ સાગરોવમાઈ) ઉત્કૃષ્ટ દશ સાગરો (અપજ્જત્તય પંકપ્પમા પુઢવીનેરહ્યાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લપ્પા ?) અપર્યાપ્ત પંકપ્રભા પૃથ્વી કે નારકોં કી ભગવન્ ! કિતને કોલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્લેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉત્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તય પંકપ્પમા પુઢવીનેરહ્યાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લપ્પા ?) પર્યાપ્ત પંકપ્રભા પૃથ્વી કે નારકોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં સત્ત સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ સાત સાગરોપમ (ઉત્કોસેણં દસ સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ સાગરોપમ !

સાગરોવમાઈ) જઘન્ય ત્રણ સાગરોપમ (અંતોમુહુત્તૂણાઈ) અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
 (પંકપ્પમા પુઢવીનેરહ્યાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લપ્પા) હે ભગવન્ !
 પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહેલી છે ? (ગોયમા !)
 ગૌતમ (જહળ્લેણ સત્તસાગરોવમાઈ) જઘન્ય સાત સાગરોપમ (ઉત્કોસેણ દસ સાગરોપમાઈ) ઉત્કૃષ્ટ દશ સાગરોપમ (અપજ્જત્તય પંકપ્પમા પુઢવી નેરહ્યાણ મંતે કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લપ્પા ?) અપર્યાપ્ત પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ભગવન્ કેટલા સમય સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહળ્લેણ વિ અંતો મુહુત્તં ઉત્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ત્રી પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રી પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તય પંકપ્પમા પુઢવી નેરહ્યાણ મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લપ્પા ?) પર્યાપ્ત પંકપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની હે ભગવન્ ! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા જહળ્લેણ સત્ત સાગરોપમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાત સાગરોપમ (ઉત્કોસેણ દસ સાગરોપમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત

जघन्येन सप्तसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि उत्कृष्टेन दश सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि, धूमप्रभा पृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशसागरोपमाणि, उत्कृष्टेन सप्तदशसागरोपमाणि, अपर्याप्तकधूमप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकधूमप्रभापृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन सप्तदश सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि, तमःप्रभापृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः

(धूमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) धूमप्रभा पृथिवी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दस सागरोवमाइ उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं) जघन्य दस गरोपम, उत्कृष्ट सत्तरह सागरोपम (अपज्जत्तय धूमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) अपर्याप्त धूमप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तग धूमप्पभा पुढवीनेरइयाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) पर्याप्तक धूमप्रभा पृथ्वी के नारकों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं दस सागरोवमाइ अतोमुहुत्तणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम दस सागरोपम (उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तणाइं) उत्कृष्ट

अंतर्मुहूर्त कम दश सागरोपमनी छे

(धूमप्पभा पुढवी नेरइयाण भते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता) लगवन् । धूमप्रभा पृथ्वीना नारकोनी डेटवा काण सुधी स्थिति छडी छे ? (गोयमा) हे गौतम (जहण्णेण दस सागरोवमाइं उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइं) जघन्य दश सागरोपम, उत्कृष्ट सत्तर सागरोपम (अपज्जत्तय धूमप्पभा पुढवी नेरइयाण भते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) अपर्याप्त धूमप्रभा पृथ्वीना नारकोनी लगवन् डेटवा काण सुधी स्थिति छडी छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी पण अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पण अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तग धूमप्पभा पुढवी नेरइयाण भते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) पर्याप्तक धूमप्रभा पृथ्वीना नारकोनी लगवन् । डेटवा काणनी स्थिति छडी छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण दस सागरोवमाइं अतोमुहुत्तणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त आधा दश सागरोपम (उक्कोसेणं सत्तरससागरोवमाइं अंतो-

પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન સપ્તદશસાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તક તમઃપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાણાં ભદન્ત ! ક્રિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકતમઃપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાણામ્ ભદન્ત ! ક્રિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન સપ્તદશસાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિઃ

અન્તર્મુહૂર્ત કમ સતરહ સાગરોપમ કી હૈ ।

(તમપ્પમા પુઢવીનેરહયાણં મતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા ?) ભગવન્ ! તમઃપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં સત્તરસસાગરોવમાઈ, ઉક્કોસેણં વાવીસં સાગરોવમાઈ) જઘન્ય સતરહ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ વાઈસ સાગરોપમ (અપ્પજ્જતય તમપ્પમા પુઢવીનેરહયાણં મતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત તમઃપ્રમા પૃથિવી કે નારકોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત (પ્પજ્જત્તમ તમપ્પમા પુઢવીનેરહયાણં મતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા) પર્યાપ્તક તમઃપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં સતરસ સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ સતરહસાગરોપમ (ઉક્કોસેણં વાવીસ સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ)

મુહુત્તૂણાઈ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તર સાગરોપમ

(તમપ્પમા પુઢવીનેરહયાણં મતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા) હે ભગવાન્ તમઃપ્રમા પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહેલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ સત્તરસ સાગરોવમાઈ ઉક્કોસેણ વાવીસં સાગરોવમાઈ) જઘન્ય, સત્તર સાગરોપમ, અને ઉત્કૃષ્ટ વાવીસ સાગરોપમ (અપ્પજ્જતય તમ પ્પમા પુઢવી નેરહયાણ મતે ! કેવહ્યં કાલ ઠિઈ પળ્લન્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત તમ પ્રમા પૃથ્વીના નારકોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહેવાયેલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પ્પજ્જત્તમ તમપ્પમા પુઢવી નેરહયાણં મતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા) પર્યાપ્તક તમ પ્રમા પૃથ્વીના નારકોની ભગવન્ ! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ સત્તરસ સાગરો વમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તર સાગરોપમ (ઉક્કોસેણ વાવીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વાવીસ સાગરોપમ

सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि, अधः सप्तमपृथिवी नैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकायः सप्तमपृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकायः सप्तमपृथिवीनैरयिकाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन द्वाविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि ।

उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम बाईस सागरोपम की है ।

(अहे सत्तमा पुढवीनेरइयाणं भते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) सातवीं पृथिवी के नारकों को भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं बावीसं सागरोवमाइ उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ) जघन्य बाईस सागरोपम, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम (अपज्जत्तग अहे सत्तमा पुढवीनेरइयाणं) अपर्याप्तक सातवीं पृथ्वी के नारकों की (भते !) भगवन् ! (केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) कितने काल की स्थिति कही कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तग अहे सत्तमा पुढवीनेरइयाणं) पर्याप्तक सातवीं पृथ्वी के नारकों की (भते) भगवन् ! (केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं बाईसं सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम बाईस सागरोपम (उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ)

(अहे सत्तमा पुढवी नेरइयाण भते ! केवइय काल ठिई पणत्ता ?) सातवीं पृथ्वीना नारकोनी केटला काण सुधी स्थिति कही छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण बावीसं सागरोवमाइ, उक्कोसेण तेत्तीस सागरोवमाइ) जघन्य आवीस सागरोपम, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम (अपज्जत्तग अहे सत्तमा पुढवि नेरइयाणं) अपर्याप्त सातवीं पृथ्वीना नारकोनी (भते !) भगवन् ! (केवइयं काल ठिई पणत्ता) केटला काणनी स्थिति कही छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पण्ण अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पण्ण अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तग अहे सत्तमा पुढवि नेरइयाण) पर्याप्त सातवीं पृथ्वीना नारकोनी (भते !) भगवन् ! (केवइयं काल ठिई पणत्ता ?) केटला काणनी स्थिति कही छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण बाईस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त आषा आवीस सागरोपम (उक्कोसेण तेत्तीसं सागरोवमाइ)

ટીકા-અત્રેદ બોધ્યમ્-અપર્યાપ્તકાવસ્થાયાં નૈરયિકાણામન્તર્મુહૂર્તમાત્રં સ્થિતિ-
સદ્ભાવેન પર્યાપ્તકાવસ્થાયाम્ અન્તર્મુહૂર્ત યૂનસ્થિતિઃ સર્વત્રૈવ જઘન્યેન ઉત્કૃષ્ટેન
ચ બોધ્યા, અન્યત્ સર્વં સ્પષ્ટમેવ વર્તતે રૂતિ, શેષ વ્યાખ્યા નિગોદસિદ્ધા ॥૬૧॥

અતોમુહુત્તુગાહ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ તેતીસ સાગરોપમ કી હૈ ।

ટીકાર્થ-પ્રકૃત સૂત્ર મેં સાતોં નરક ભૂમિયોં મેં રહને વાલે સામાન્ય નારકોં કી ઔર ફિર અપર્યાપ્તક તથા પર્યાપ્તક નારકોં કી સ્થિતિ પૃથક્-પૃથક્ પ્રરૂપિત કી ગઈ હૈ । હસમેં ધ્યાન દેને યોગ્ય યહ હૈ કિ સમો પૃથિવ્યોં કે અપર્યાપ્ત નારકોં કી સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત હી હૈ, કયોંકિ અપર્યાપ્તક અવસ્થા અન્તર્મુહૂર્ત તક હી રહતી હૈ, હસસે અધિક નહીં । અતઃપ્ર ચ સામાન્ય સ્થિતિ મેં સે અપર્યાપ્ત નારકોં કી અન્તર્મુહૂર્ત કાલ કી સ્થિતિ કો કમ કર દેને સે શેષ સ્થિતિ પર્યાપ્તકોં કી રહ જાતી હૈ । જૈસે-પ્રથમ પૃથ્વી મેં સામાન્ય સ્થિતિ જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ ઔર ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરોપમ કી હૈ' હસમેં સે અપર્યાપ્ત દશા કી અન્તર્મુહૂર્ત કી સ્થિતિ કમ કર દેને પર પર્યાપ્ત અવસ્થા કી જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ સાગરોપમ કી ઔર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત કમ એક સાગરોપમ કી હોતી હૈ । આગે ભી સર્વત્ર હસી પ્રકાર સમજના ચાહિયે ।

હસ સંબંધ મેં દૂસરી વાત ધ્યાન દેને યોગ્ય યહ હૈ કિ પહેલે-પહેલે કી ભૂમિ મેં જો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ હૈ, વહી અગલી ભૂમિ મેં જઘન્ય હૈ ।

અતોમુહુત્તુગાહ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેતીસ સાગરોપમની છે.

ટીકાર્થ-પ્રકૃત સૂત્રમા સાતે નરકભૂમિયોમા રહેનારા સામાન્ય નારકોની અને વળી અપર્યાપ્તક તથા પર્યાપ્તક નારકોની સ્થિતિ ભિન્ન ભિન્ન રૂપે પ્રરૂપિત કરેલી છે. તેમા ધ્યાન દેવા યોગ્ય એ છે કે બધી પૃથ્વીયોના અપર્યાપ્ત નારકોની સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત જ છે કેમકે અપર્યાપ્તક અવસ્થા અન્તર્મુહૂર્ત સુધીની જ રહે છે તેથી અધિક નથી હોતી. તેથી જ સામાન્ય સ્થિતિમાથી અપર્યાપ્ત નારકોના અન્તર્મુહૂર્તના કાળની સ્થિતિને ઘટાડવાથી શેષ સ્થિતિ પર્યાપ્તકોની રહે છે જેમકે પ્રથમ પૃથ્વીમા સામાન્ય સ્થિતિ જઘન્ય દશ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ એક સાગરોપમની છે તેમાથી અપર્યાપ્ત દશાની અન્તર્મુહૂર્તની સ્થિતિ ઓછી કરી નાખવાથી પર્યાપ્ત અવસ્થાની જઘન્ય સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક સાગરોપમની હોય છે. આગળ પણ બધે આ રીતે સમજવાનું છે

આ સમજાવવામા બીજી વાત ધ્યાન દેવા યોગ્ય એ છે-કે પહેલા, પહેલાની ભૂમિમા જે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છે, તેજ આગળની ભૂમિમા જઘન્ય છે,

દેવસ્થિતિ વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—દેવાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ? ગોયમા !
 જહળ્લળેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં,
 અપજ્જત્તયદેવાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ? ગોયમા !
 જહળ્લળેણવિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં પજ્જત્તય દેવાણં
 મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ? ગોયમા ! જહળ્લળેણં દસ-
 વાસસઈંસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં,
 અંતોમુહુત્તૂણાઈં દેવીણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ?
 ગોયમા ! જહળ્લળેણં દસવાસસહસ્સાઈં ઉક્કોસેણં પળ્લપન્નં પલિ-
 ઓવમાઈં અપજ્જત્તય દેવીણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ?
 ગોયમા ! જહળ્લળેણ વિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં પજ્જ-
 ત્તય દેવીણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ? ગોયમા ! જહ-
 ળ્લળેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં ઉક્કોસેણં પળ્લપન્નં પલિ-
 ઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં ભવળ્લવાસીણં દેવાણં મંતે ! કેવદ્વયં
 કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ? ગોયમા ! જહળ્લળેણં દસવાસસહસ્સાઈં ઉક્કો-
 સેણં સાઈરેણં સાગરોવમં અપજ્જત્તયભવળ્લવાસીણં મંતે ! દેવાણં
 કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ? ગોયમા ! જહળ્લળેણ વિ અંતોમુહુત્તં
 ઉક્કોસેણવિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયભવળ્લવાસીણં દેવાણં મંતે !
 કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ? ગોયમા ! જહળ્લળેણં દસવાસસહ-
 સ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં સાઈરેણં સાગરોવમં અંતોમુહુ-
 ત્તૂણં, ભવળ્લવાસીણીણં મંતે ! દેવીણં કેવદ્વયં કાલં ઠિર્દ પળ્લન્તા ?

જૈસે—રત્નપ્રભા પૃથ્વી મેં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સાગરોપમ હૈ તો દૂસરી
 શર્કરાપ્રભા મેં વહી જઘન્ય સ્થિતિ બતલાઈ ગઈ હૈ । શેષ અર્થ શબ્દાર્થ
 સે હી સમજા જા સકતા હૈ ॥૧॥

જેમકે રત્નપ્રભા પૃથ્વીમા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ એક સાગરોપમ છે તો બીજી શર્કરા
 પ્રભામા તેજ જઘન્યસ્થિતિ બતાવેલી છે, શેષ અર્થ શબ્દાર્થથી જ સમજાઈ
 બય છે ॥ ૧ ॥

गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं
 पलिओवमाइं, अपज्जत्तयभवणवासिणीणं देवीणं भंते ! केवइयं
 कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं भंते ! भवणवासिणीणं देवीणं
 केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवास
 सहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं
 अंतोमुहुत्तूणाइं, असुरकुमाराणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं
 ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्को-
 सेणं साइरेणं सागरोवमं, अपज्जत्तयअसुरकुमाराणं भंते !
 देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं वि
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयअसुरकुमारा णं
 भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं
 दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं साइरेणं साग-
 रोवमं अंतोमुत्तूणं, असुरकुमारीणं भंते ! देवीणं केवइयं
 कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं,
 सेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं, अपज्जत्तियाणं असुर-
 मारी णं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा !
 जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं
 असुरकुमारीणं देवीणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्को
 सेणं अद्धपंचमाइं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, नागकुमारा-
 णं देवाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जह-
 ण्णेणं दसवाससहस्साइं, उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसू-
 णाइं, अपज्जत्तयाणं भंते ! नागकुमाराणं केवइयं कालं ठिई
 पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि

अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं भंते ! नागकुमाराणं देवाणं केवइयं
 कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं
 अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं अंतो-
 मुहुत्तूणाइं, नागकुमारीणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई
 पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं उक्कोसेणं
 देसूणं पलिओवमं, अपज्जत्तियाणं भंते ! नागकुमारीणं देवीणं
 केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि अंतो-
 मुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं भंते ! नाग-
 कुमारीणं देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जह-
 ण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं देसूणं
 पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, सुवण्णकुमाराणं भंते देवाणं केव-
 इयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं
 उक्कोसेणं दो पलिओवमाइं देसूणाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?
 गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतो हुत्तं,
 पज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतो-
 मुहुत्तूणाइं उक्कोसेण दो पलिओवमाइं देसूणाइं अंतोमुहुत्तूणाइं,
 सुवण्णकुमारीणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं दसवास-
 सहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं, अपज्ज-
 त्तियाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं वि अंतो हुत्तं उक्कोसेण
 अंतोमुहुत्तं' वि पज्जत्तियाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं दसवास-
 सहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं देसूणं पलिओवमं अंतो-
 मुहुत्तूणं । एवं एएणं अभिलावेणं ओहिय अपज्जत्तय पज्जत्तय-
 सुत्तत्तय देवाण य देवीणय नेयव्वं जाव थणियकुमाराणं जहा
 नागकुमाराणं ॥ सू०२ ॥

छाया-देवाना भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन
 दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकदेवानां भदन्त !

કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાસકદેવાનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, દેવીનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ !

દેવોં કી સ્થિતિ કી વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(દેવાણં ભતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ળત્તા ?) ભગવન્ ! દેવોં કી કિતને કાલ સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્ળેણ દસ-વાસસહસ્સાઈં, ઉવ્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ) ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ તેત્તીસ સાગરોપમ કી ।

(અપજ્જત્તા ય દેવાણં ભતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ળત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાસક દેવોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા જહળ્ળેણં વિ અતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્ત, ઓર ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત તક (પજ્જત્તાગ દેવાણં ભતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ળત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાસક દેવોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ તક કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહળ્ળેણં દસવાસ સહસ્સાઈ અતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉવ્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતો મુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ તેત્તીસ સાગરોપમ કી ।

(દેવીણં ભંતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ળત્તા ?) ભગવન્ ! દેવિયોં

દેવોની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(દેવાણં ભંતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ળત્તા ?) હૈ ભગવન્ ! દેવોની કેટલા સમય સુધી સ્થિતિ કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહળ્ળેણ દસ વાસસહસ્સાઈં ઉવ્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ તેત્તીસ સાગરોપમની

(અપજ્જત્તય દેવાણં ભતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ળત્તા) હૈ ભગવન્ ! અપર્યાસક દેવોની કેટલા વર્ષો સુધીની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહળ્ળેણ વિ અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણ વિ અતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્યથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અન્તર્મુહૂર્ત સુધી (પજ્જત્તાગ દેવાણં ભતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ળત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાસક દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળ સુધી કહી છે ? (ગોયમા !) હૈ ગૌતમ ! (જહળ્ળેણં દસવાસસહસ્સાઈ અતોમુહુત્તૂણાઈ ઉવ્કોસેણ તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દસ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેત્તીસ સાગરોપમની

(દેવીણં ભંતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ળત્તા ?) ભગવન્ ! દેવિયોની સ્થિતિ

જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચપશ્ચાશ્ત્ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તક
દેવીનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહ-
ર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહર્તમ્, પર્યાપ્તકદેવીનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ
પ્ર ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન પંચ-
પશ્ચાશ્ત્ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહર્તોનાનિ, ભવનવાસીનાં દેવાનાં ભદન્ત ! કિયન્તં
કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેકં
સાગરોપમમ્, અપર્યાપ્તકભવનવાસિનાં ભદન્ત ! દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ

કી સ્થિતિ કિતને કાલ તક કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ-
ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી (ઉક્કોસેણં
પણપન્નં પલિઓવમાઈં) ઉત્કૃષ્ટ પચપન પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તય
દેવીણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) અપર્યાપ્તક દેવિયોં કી
હે ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(જહણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્ત-
ર્મુહુત્તં, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહુત્તં કી (પજ્જત્તય દેવીણં ભંતે ! કેવહ્યં
કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક દેવિયોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ તક
સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણેણં દસવાસસહસ્સાઈં
અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહુત્તં કમ દસ હંજાર વર્ષ કી (ઉક્કોસેણં
પણપન્નં પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) અન્તર્મુહુત્તં કમ ઉત્કૃષ્ટ પચ-
પન પલ્યોપમ કી ।

(ભવનવાસીણં દેવાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે

કેટલા સમય સુધી કહેલી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ (જહણેણં દસવાસસહ-
સ્સાઈં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની છે. (ઉક્કોસેણ પણપન્નપલિઓવમાઈં)
ઉત્કૃષ્ટ પચાવન પલ્યોપમની (અપજ્જત્તય દેવીણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં
પણ્ણત્તા ?) અપર્યાપ્તક દેવિયોની હે ભગવન્ ! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ
કહી છે ? (ગોયમા !) ગૌતમ ! (જહણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહુત્તં અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહુત્તંની (પજ્જત્તય
દેવીણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક દેવિયોની ભગવન્ ! કેટલા
સમય સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) ગૌતમ ! (જહણેણ દસવાસસહસ્સાઈ
અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહુત્તં ઓછા દસ હજાર વર્ષની (ઉક્કોસેણ પણ-
પન્નપલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) અતર્મુહુત્તં ઓછા ઉત્કૃષ્ટ પચાવન પલ્યોપમની

(ભવનવાસીણ દેવાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ? ભગવન્ ! ભવન
વાસી દેવોની કેટલા સમય સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા જહણેણ દસ

પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તક ભવનવાસિનાં દેવાનાં ભદન્ત ! કિયન્ત કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ ? જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેકં સાગરોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તો-
નમ્, ભવનવાસિનીનાં ભદન્ત ! દેવીનાં કિયન્ત કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ !

ભગવન્ ! ભવનવાસી દેવોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉત્કૃષ્ટેણં સાહરેણં સાગરો-
વમં) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ કુછ અધિક એક સાગરોપમ કી (અપ્પજ્જત્તય ભવનવાસીણં ભંતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) અપર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં ઉત્કૃષ્ટેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત (પ્પજ્જત્તય ભવનવાસીણં દેવાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોં કી ભગવન્ ! કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્ત-
ણાઈં, ઉત્કૃષ્ટેણં સાહરેણં સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ કુછ અધિક સાગરોપમ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ !

(ભવનવાસિણીણં ભંતે ! દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! ભવનવાસિની દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ તક કહી હૈ ?

વાસસહસ્સાઈ ઉત્કૃષ્ટેણ સાહરેણ સાગરોવમં) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ કાઈક વિશેષ એક સાગરોપમની (અપ્પજ્જત્તય ભવનવાસીણ ભંતે ! દેવાણ કેવહ્ય કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) અપર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોની ભગવન્ ! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) હૈ ગૌતમ (જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉત્કૃષ્ટેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પ્પજ્જત્તય ભવનવાસિણ દેવાણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોની ભગવન્ ! કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં ઉત્કૃષ્ટેણ સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ કાઈક વિશેષ સાગરોપમના અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છે

(ભવનવાસિણીણં ભંતે ! દેવીણ કેવહ્યં કાલ ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! ભવનવાસિની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા સમય સુધી કહી છે ? (ગોયમા ! જહ

જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્ધપશ્ચમાનિ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તક-
ભવનવાસિનીનાં દેવીનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ !
જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તિકાનાં ભદન્ત !
ભવનવાસિનીનાં દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશ-
વર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્ધપશ્ચમાનિ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તો-
નાનિ, અસુરકુમારાણાં મંતે ! દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ !

(ગોયમા ! જહ્ણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉત્ક્રોસેણં અદ્વપંચમાઈ પલિઓવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ સાઢે ચાર પલ્યોપમ (અપજ્જત્તય ભવણવાસિણીણં દેવીણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ તક કહી હૈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉત્ક્રોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તિયાણં મંતે ! ભવણવાસિણીણં દેવીણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણ્ણેણં દસવાસ સહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉત્ક્રોસેણં અદ્વ પંચમાઈ પલિઓવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ સાઢે ચાર પલ્યોપમ કી ।

(અસુરકુમારાણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

ળ્ણેણ દસવાસસહસ્સાઈ, ઉત્ક્રોસેણ અદ્વ પંચમાઈ પલિઓવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ સાઢા ચાર પલ્યોપમ (અપજ્જત્તય ભવણ વાસિણીણ દેવીણ મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા સમય સુધી કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ (જહ્ણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્ત ઉત્ક્રોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તિયાણં મંતે ! ભવણવાસિણીણ દેવીણ કેવદ્દય કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ (જહ્ણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતો મુહુત્તૂણાઈ ઉત્ક્રોસેણં અદ્વ પંચમાઈ પલિઓવમાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દસ હજારવર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સાઢા ચાર પલ્યોપમની.

(અસુરકુમારાણ મંતે ! દેવાણ કેવદ્દયં કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણ્ણેણં દસ

પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તક ભવનવાસિનાં દેવાનાં મદન્ત ! કિયન્ત કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેકં સાગરોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તો-
નમ્, ભવનવાસિનીનાં મદન્ત ! દેવીનાં કિયન્ત કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ !

મગવન્ ! ભવનવાસી દેવોં કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં સાહરેગં સાગરો-
વમં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ કુછ અધિક એક સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તય ભવણવાસીણં મંતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા ?) અપર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોં કી મગવન્ ! કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તય ભવણવાસીણં દેવાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોં કી મગવન્ ! કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્ત-
ણાઈ, ઉક્કોસેણં સાહરેગં સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ કુછ અધિક સાગરોપમ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ ।

(ભવણવાસિણીણં મંતે ! દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા ?) મગવન્ ! ભવનવાસિની દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ તક કહી હૈ ?

વાસસહસ્સાઈ ઉક્કોસેણ સાહરેગં સાગરોવમં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ કાઈક વિશેષ એક સાગરોપમની (અપજ્જત્તય ભવણવાસીણ મંતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પણ્ણત્તા) અપર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોની ભગવન્ ! કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તય ભવણવાસિણ દેવાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલ ઠિઈ પણ્ણત્તા ?) પર્યાપ્તક ભવનવાસી દેવોની ભગવન્ ! કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ ઉક્કોસેણ સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત એાછા દશ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ કાઈક વિશેષ સાગરોપમના અન્તર્મુહૂર્ત એાછા છે.

(ભવણવાસિણીણં મંતે ! દેવીણં કેવહ્યં કાલ ઠિઈ પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! ભવનવાસિની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા સમય સુધી કહી છે ? (ગોયમા) જહ

જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્ધપશ્ચમાનિ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તક-
ભવનવાસિનીનાં દેવીનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ !
જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તિકાનાં ભદન્ત !
ભવનવાસિનીનાં દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશ-
વર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્ધપશ્ચમાનિ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તો-
નાનિ, અસુરકુમારાણાં મંતે ! દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ !

(ગોયમા ! જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉત્કોસેણં અદ્વપંચમાઈ
પલિઓવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ સાઢે ચાર
પલ્યોપમ (અપજ્જત્તય ભવણવાસિણીણં દેવીણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં
ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોં કી સ્થિતિ
કિતને કાલ તક કહીં હૈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ
અંતોમુહુત્ત, ઉત્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત,
ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત (પવ્વજ્જત્તિયાણં મંતે ! ભવણવાસિણીણં દેવીણં
કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોં
કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહીં હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં દસવાસ
સહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉત્કોસેણં અદ્વ પંચમાઈ પલિઓવમાઈ)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત કાઠ દસ હજાર વર્ષ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ
અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ સાઢે ચાર પલ્યોપમ કી !

(અસુરકુમારાણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે
ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહીં હૈ ?

ણેણ દસવાસસહસ્સાઈ, ઉત્કોસેણ અદ્વ પંચમાઈ પલિઓવમાઈ) હે ગૌતમ !
જઘન્ય દશ હજાર વર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટ સાડા ચાર પલ્યોપમ (અપજ્જત્તય ભવણ
વાસિણીણ દેવીણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત ભવ-
નવાસીની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા સમય સુધી કહી છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ
(જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં ઉત્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત્ત
અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત્ત (પવ્વજ્જત્તિયાણં મંતે ! ભવણવાસિણીણ દેવીણ કેવ-
દ્દય કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત ભવનવાસિની દેવિયોની કેટલા
કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ (જહ્ણેણ દસવાસસહસ્સાઈ
અંતોમુહુત્તૂણાઈ ઉત્કોસેણ અદ્વ પંચમાઈ પલિઓવમાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત
ઓછા દસ હજારવર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઓછા સાડા ચાર પલ્યોપમની.

(અસુરકુમારાણ મંતે ! દેવાણ કેવદ્દય કાલ ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અસુ-
રકુમાર દેવોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં દસ

જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેકં સાગરોપમમ્, અપર્યાપ્તકાસુર
કુમારાણાં ભદન્ત ! દેવાનામ્ કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! જઘન્યે-
નાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન નિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાસુરકુમારાણાં ભદન્ત !
દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ
અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેક સાગરોપમમ્, અન્તર્મુહૂર્તોનમ્ । અસુરકુમા-
રીણા ભદન્ત ! દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશ-

(ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉવકોસેણં સાહરેગં સાગરો-
વમં) ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ કુછ અધિક સાગ-
રોપમ કી । (અપજ્જત્તય અસુરકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં
ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત અસુરકુમાર દેવોં કી કિતને કાલ
કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉવકોસેણ
વિ અંતોમુહુત્ત) ગૌતમ ! જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કી । (પજ્જત્તય અસુરકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં
ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હૈ ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારોં કી કિતને કાલ કી
સ્થિતિ કહી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ
ઉવકોસેણં સાહરેગં સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ એક સાગરો-
પમ સે કુછ અધિક કી ।

(અસુરકુમારાણં ભતે ! દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હૈ
ભગવન્ ! અસુરકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

વાસસહસ્સાઈ ઉવકોસેણ સાહરેગં સાગરોવમ) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર
વર્ષની, અને ઉત્કૃષ્ટ કાઈક અધિક સાગરોપમની (અપજ્જત્તય અસુરકુમારાણં ભતે !
દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ અપર્યાપ્ત અસુરકુમાર દેવોની કેટલા
કાલની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં વિ અંતોમુહુત્તં ઉવકોસેણં વિ અંતો-
મુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની
(પજ્જત્તય અસુરકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત
અસુરકુમારદેવોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ દસ
વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ ઉવકોસેણ સાહરેગં સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) હૈ
ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત
ઓછા એક સાગરોપમથી કાઈક વિશેષ છે

(અસુરકુમારીણં ભતે ! દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અસુર
કુમારી દેવિયોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા જહ્ણણેણં દસવાસ-

વર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્દ્ધપञ्ચમાનિ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તિકાનામ્ અસુરકુમા-
રીणां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि
अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानाम् असुरकुमारीणां देवीनां
भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि
अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन अर्द्धपञ्चमानि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि, नाग-
कुमाराणां देवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? जघन्येन दशवर्ष-

‘गोयमा ! जहण्णेणं दसवाससहस्साह, उक्कोसेणં अद्धपंचमाहं
पलिओवमाइ’ हे गौतम ! जघन्य दસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ સાઠે
ચાર પલ્યોપમ કી. (અપજ્ઞત્તિયાણં મંતે ! અસુરકુમારીણં દેવીણં
કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયો
કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત
ઔર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી (પજ્જત્તિયાણં અસુરકુમારીણં દેવીણં
મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારી
દેવિયો કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ !
(જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાહ અંતોમુહુત્તૂણાહં, ઉક્કોસેણં અદ્ધપંચમાહં
પલિઓવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાહં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ મેં અન્તર્મુહૂર્ત
કી ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ ઢે ચાર પલ્યોપમ કી ।

(નાગકુમારાણં દેવાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હૈ
ભગવન્ ! નાગકુમાર દેવો કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

સહસ્સાહ, ઉક્કોસેણં અદ્ધ પંચમાઈ પલિઓવમાઈ) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર
વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ સાઠે ચાર પલ્યોપમની (અપજ્ઞત્તિયાણં મંતે ! અસુરકુમારીણ
દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયો
ની કેટલા કાળ મુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કો-
સેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ
અન્તર્મુહૂર્ત્તની (પજ્જત્તિયાણં અસુરકુમારીણં દેવીણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં
પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોની કેટલા કાળ મુધી સ્થિતિ
કહી છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાહ અંતોમુહુત્તૂણાહં
ઉક્કોસેણં અદ્ધપંચમાઈ પલિઓમાઈ) જઘન્યધી અત્તર્મુહૂર્ત્ત કમ દસ હજાર વર્ષની
અને ઉત્કૃષ્ટધી અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઓછા સાઠે ચાર પલ્યોપમની છે

(નાગકુમારાણં દેવાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા) હૈ ભગવન્ નાગકુમાર
દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામા આવી છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ !

જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેકં સાગરોપમમ્, અપર્યાપ્તકાસુર
કુમારાણાં ભદન્ત ! દેવાનામ્ કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! જઘન્યે-
નાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન નિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાસુરકુમારાણાં ભદન્ત !
દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષમહસ્રાણિ
અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેક સાગરોપમમ્, અન્તર્મુહૂર્તોનમ્ । અસુરકુમા-
રીણાં ભદન્ત ! દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશ-

(ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં સાહરેગં સાગરો-
વમં) ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ કુછ અધિક સાગ-
રોપમ કી । (અપજ્જત્તય અસુરકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવદ્દયં કાલં
ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત અસુરકુમાર દેવોં કીતને કાલ
કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ
વિ અંતોમુહુત્ત) ગૌતમ ! જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કી । (પજ્જત્તય અસુરકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવદ્દયં કાલં
ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારોં કી કીતને કાલ કી
સ્થિતિ કહી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ
ઉક્કોસેણં સાહરેગં સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ એક સાગરો-
પમ સે કુછ અધિક કી ।

(અસુરકુમારાણં ભતે ! દેવીણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે
ભગવન્ ! અસુરકુમારી દેવિયોં કી કીતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

વાસસહસ્સાઈ ઉક્કોસેણ સાહરેગં સાગરોવમં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દશ હજાર
વર્ષની, અને ઉત્કૃષ્ટ કાંઈક અધિક સાગરોપમની (અપજ્જત્તય અસુરકુમારાણ ભતે !
દેવાણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ અપર્યાપ્ત અસુરકુમાર દેવોની કેટલા
કાલની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં વિ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વિ અંતો-
મુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની
(પજ્જત્તય અસુરકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત
અસુરકુમારદેવોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ દસ
વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ ઉક્કોસેણં સાહરેગં સાગરોવમં અંતોમુહુત્તૂણં) હે
ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત
ઓછા એક સાગરોપમથી કાંઈક વિશેષ છે

(અસુરકુમારીણં ભતે ! દેવીણં કેવદ્દયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અસુર
કુમારી દેવિયોની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા જહ્ણણેણ દસવાસ-

વર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન અર્દ્ધપશ્ચમાનિ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તિકાનામ્ અસુરકુમારીणां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येनापि अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानाम् असुरकुमारीणां देवीनां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन अर्द्धपश्चमानि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि, नागकुमाराणां देवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? जघन्येन दशवर्ष-

‘ગોયમા ! જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ’, ઉવ્કોસેણં અદ્ધપંચમાઈ’ પલિઓવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ સાઢે ચાર પલ્યોપમ કી । (અપજ્જત્તિયાણં ભંતે ! અસુરકુમારીણં દેવીણં કેવહયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ વિ અંતો-મુહુત્તં, ઉવ્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) ગૌતમ ! જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્ત્તં ઓર ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત્તં કી (પજ્જત્તિયાણં અસુરકુમારીણં દેવીણં ભંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌ ! (જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ’, ઉવ્કોસેણં અદ્ધપંચમાઈ પલિઓવમાઈ’ અંતોમુહુત્તૂણાઈ’) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ મેં અન્તર્મુહૂર્ત્તં કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તં કમ ઢે ચાર પલ્યોપમ કી ।

(નાગકુમારાણં દેવાણં ભંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! નાગકુમાર દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

સહસ્સાઈ, ઉવ્કોસેણં અદ્ધ પંચમાઈ પલિઓવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ સાઢા ચાર પલ્યોપમની (અપજ્જત્તિયાણં ભંતે ! અસુરકુમારીણં દેવીણં કેવહયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા જહ્ણણેણં વિ અંતોમુહુત્તં ઉવ્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત્તં અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત્તંની (પજ્જત્તિયાણં અસુરકુમારીણં દેવીણં ભંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત અસુરકુમારી દેવિયોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ ઉવ્કોસેણં અદ્ધપંચમાઈ પલિઓમાઈ) જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત્તં કમ દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્ત્તં ઓછા સાઢા ચાર પલ્યોપમની છે.

(નાગકુમારાણં દેવાણં ભંતે ! કેવહયં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ નાગકુમાર દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેવામા આવી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !

સહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન, દ્વે પલ્યોપમે દેશોને, અપર્યાપ્તકાનાં મદન્ત ! નાગકુમારાણાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાણાં મદન્ત ! નાગકુમારાણાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્પસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે પલ્યોપમે દેશોને અન્તર્મુહૂર્તોને, નાગકુમારીણાં મદન્ત ! દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્પસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશોનમ્ પલ્યોપમમ્, અપર્યાપ્તિકાનાં મદન્ત ! નાગકુમારીણાં દેવીનાં કિયન્તં કાલં

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈ દેસૂણાઈ) જઘન્ય દસ હજાર ^૧ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશોન દો પલ્યોપમોં કી (અપજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાસ નાગકુમારોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાસ નાગકુમારોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તુણાઈ, ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈ દેસૂણાઈ અંતોમુહુત્તુણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશોન દો પલ્યોપમ કી ।

(નાગકુમારીણં મંતે ! દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણત્તા ?) હે

(જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈ દેસૂણાઈ) જઘન્યથો દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન યો પલ્યોપમની છે. (અપજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણત્તા) હે ભગવન્ અપર્યાસ નાગકુમારોની સ્થિતિ કેટલા કાલની કહેવામા આવેલ છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં દેવાણં કેવહ્યં કાલ ઠિઈ પ્ણત્તા) ભગવન્ ! પર્યાસ નાગકુમારોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, અંતોમુહુત્તુણાઈ, ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈ દેસૂણાઈ અંતો મુહુત્તુણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દેશોન પલ્યોપમની છે.

(નાગકુમારીણં મંતે ! દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણત્તા) હે ભગવન્ નાગકુમારી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? હે (ગોયમા) ગૌતમ !

સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્ પર્યાપ્તિકાનાં ભદન્ત ! નાગકુમારીણાં દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશોનં પલ્યોપ-મમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, સુવર્ણકુમારાણાં ભદન્ત ! દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ

ભગવન્ ! નાગકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉત્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તિયાણં ભતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉ તો-સેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તિયાણં ભતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તુણાઈ ઉત્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તુણં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશોન પલ્યોપમ કી ।

(સુવણ્ણકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) હૈ ભગવન્ ! સુવર્ણકુમાર દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

(જહ્ણેણ દસવાસસહસ્સાઈ ઉત્કોસેણ દેસૂણં પલિઓવમં) જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન પલ્યોપમની (અપજ્જત્તિયાણં ભતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) હૈ ભગવન્ અપર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉત્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ અંતર્મુહૂર્તની છે (પજ્જત્તિયાણં ભતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા) હૈ ભગવન્ પર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેલ છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહ્ણેણ દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તુણાઈ ઉત્કોસેણ દેસૂણં પલિ-ઓવમં અંતોમુહુત્તુણં) જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશોન પલ્યોપમની છે.

(સુવણ્ણકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! સુવર્ણકુમાર દેવોની કેટલા સમયની સ્થિતિ કહેલી છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહ્ણેણ દસવાસસહસ્સાઈ ઉત્કોસેણ દો પલિઓવમાઈ દેસૂણાઈ) જઘન્ય દશ

સહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન, દ્વે પલ્યોપમે દેશોને, અપર્યાપ્તકાનાં મદન્ત ! નાગકુમારાણાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાણાં મદન્ત ! નાગકુમારાણાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે પલ્યોપમે દેશોને અન્તર્મુહૂર્તોને, નાગકુમારીણાં મદન્ત ! દેવીનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશોનમ્ પલ્યોપમમ્, અપર્યાપ્તિકાનાં મદન્ત ! નાગકુમારીણાં દેવીનાં કિયન્તં કાલં

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશોન દો પલ્યોપમોં કી (અપજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં કેવહયં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! અપર્યાસ નાગકુમારોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ઓ અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ઓ અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં દેવાણં કેવહયં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાસ નાગકુમારોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશોન દો પલ્યોપમ કી ।

(નાગકુમારીણં મંતે ! દેવીણં કેવહયં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હૈ

(જહ્ણણેણં દસવાસસહસ્સાઈં ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ દેશોન યે પલ્યોપમની છે. (અપજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં કેવહયં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા) હે ભગવન્ અપર્યાસ નાગકુમારોની-સ્થિતિ કેટલા કાલની કહેવામા આવેલ છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં મંતે ! નાગકુમારાણં દેવાણં કેવહયં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા) ભગવન્ ! પર્યાસ નાગકુમારોની કેટલા કાળ સુધી સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ દસવાસસહસ્સાઈં, અંતોમુહુત્તૂણાઈં, ઉક્કોસેણં દો પલિઓવમાઈં દેસૂણાઈં અંતો મુહુત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દેશોન પલ્યોપમની છે.

(નાગકુમારીણં મંતે ! દેવીણં કેવહયં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા) હે ભગવન્ નાગકુમારો દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? હે (ગોયમા) ગૌતમ !

સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્ પર્યાપ્તિકાનાં ભદન્ત ! નાગકુમારીણાં દેવીનાં કિયન્ત કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશેનં પલ્યોપ-મમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, સુવર્ણકુમારાણાં ભદન્ત ! દેવાનાં કિયન્ત કાલં સ્થિતિઃ

ભગવન્ ! નાગકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાહ, ઉક્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશેન પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તિયાણં ભતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણણત્તા) ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉ ત્તે-સેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્-મુહૂર્ત (પજ્જત્તિયાણં ભતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણણત્તા ?) ભગવન્ ! પર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં દસવાસસહસ્સાહ અંતોમુહુત્તુણાહ ઉક્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તુણં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશેન પલ્યોપમ કી ।

(સુવર્ણકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણણત્તા ?) હૈ ભગવન્ ! સુવર્ણકુમાર દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?

(જહણ્ણેણ દસવાસસહસ્સાહ ઉક્કોસેણ દેસૂણ પલિઓવમં) જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ દેશેન પલ્યોપમની (અપજ્જત્તિયાણં ભતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણણત્તા) હૈ ભગવન્ અપર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની છે ? (ગોયમા !) હૈ ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી થયું અન્તર્મુહૂર્તની છે. (પજ્જત્તિયાણં ભતે ! નાગકુમારીણં દેવીણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણણત્તા) હૈ ભગવન્ પર્યાપ્ત નાગકુમારી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહેલ છે ? (ગોયમા !) હૈ ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ દસવાસસહસ્સાહ અંતોમુહુત્તુણાહ ઉક્કોસેણ દેસૂણ પલિ-ઓવમં અંતોમુહુત્તુણં) જઘન્યથી અન્તર્મુહૂર્ત આઠ દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટથી અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશેન પલ્યોપમની છે.

(સુવર્ણકુમારાણં ભતે ! દેવાણં કેવહ્યં કાલં ઠિઈ પ્ણણત્તા ?) ભગવન્ ! સુવર્ણકુમાર દેવોની કેટલા સમયની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !) હૈ ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ દસવાસસહસ્સાહ ઉક્કોસેણ દો પલિઓવમાહ દેસૂણાં) જઘન્ય દશ

પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે પલ્યોપમે દેશેને, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, અન્તર્મુહૂર્તો-
નાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે પલ્યોપમે દેશેને અન્તર્મુહૂર્તોને, સુવર્ણકુમારીનાં દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશેનં પલ્યોપનમ્, અપ-
ર્યાપ્તિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્,

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણ દો પલિઓવમાઈ દેસૂણાઈ) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશેન દો પલ્યોપમ કી (જ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત સુવર્ણકુમારોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જ ાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં દેસૂણં દો પલિઓવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર
' કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશેન દો પલ્યોપમ કી ।

(સુવર્ણકુમારીણં દેવીણં પુચ્છા ?) સુવર્ણકુમારી દેવિયોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કો-
સેણં દેસૂણં પલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ દેશેન પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવિયોં કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ

હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ દેશેન બે પલ્યોપમની (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા) અપર્યાપ્ત સુવર્ણકુમારો સબધ પ્રશ્ન (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં વિ અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ થી અંતર્મુહૂર્તની છે (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા) પર્યાપ્તકો સબધી પ્રશ્ન છે. (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ ઉક્કોસેણ દેસૂણં દો પલિઓવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત ઓછા દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત ઓછા દેશેન બે પલ્યોપમની છે.

(સુવર્ણકુમારીણ દેવીણં પુચ્છા) સુવર્ણકુમારી દેવિયો સબધી પ્રશ્ન છે. (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ દસવાસસહસ્સાઈ ઉક્કોસેણ દેસૂણ પલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટ થી દેશેન પલ્યોપમની છે

(અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવિયોના વિષયમા પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ વિ અંતો મુહુત્ત) જઘન્ય પણ અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અંતર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્ત સુવર્ણકુમારી

પર્યાપ્તિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દેશેનં પલ્યોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, એવમ્ એતેન અભિલાપેન ઔધિકા-પર્યાપ્તક પર્યાપ્તકસૂત્રત્રયમ્ દેવાનાશ્ચ દેવીનાશ્ચ જ્ઞાતવ્યં યાવત્ સ્તનિતકુમારાણાં યથા નાગકુમારાણામ્ ॥

ટીકા—અત્રાપિ દેવાનાં દેવીનાશ્ચ અપર્યાપ્તાવસ્થાયામ્ અન્તર્મુહૂર્તમાત્રં સ્થિતિ સદ્ભાવાત્ પર્યાપ્તાવસ્થાયામ્ અન્તર્મુહૂર્તન્યુના સ્થિતિઃ સર્વત્રૈવ જઘન્યેનાપિ અવસેયા, શેષવ્યાખ્યાનં નિગદસિદ્ધમ્ ॥સૂ. ૨॥

વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ભી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જ-ત્તિયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક સુવર્ણકુમારી દેવિયોં કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણેણં દસવાસસહસ્રાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ દસ હજાર વર્ષ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દેશેન પલ્યોપમ કી ।

(એવં) ઇસ પ્રકાર (એણં અભિલાવેણં) ઇસી અભિલાપ સે—ઈન્હીં શબ્દોં મેં (ઓહિય-પજ્જત્તય-અપજ્જત્તય સુત્તથં) ઔધિક અર્થાત્ સામાન્ય, પર્યાપ્તક ઔર અપર્યાપ્તક કે સૂત્ર (દેવાણ ય દેવીણય) દેવ ઔર દેવિયોં કે વિષય મેં (નેયવ્વં) જાનને યાહિય (જાવ યણિય કુમારાણં) સ્તનિત કુમારોં પર્યન્ત (જહા નાગકુમારાણ) નાગકુમારોં કે સમાન ।

ટીકાર્થ—યહાં ભી દેવોં ઔર દેવિયોં કી અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં અન્તર્મુહૂર્ત કી સ્થિતિ હૈ, અતએવ પર્યાપ્ત અવસ્થા મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ સ્થિતિ કહી ગઈ હૈ । શેષ વ્યાખ્યા શબ્દાર્થ કે અનુસાર સમ-જ્ઞાના યાહિય ॥૨॥

દેવિયેના વિષયમા પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણેણ દસવાસસહસ્રાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈ ઉક્કોસેણં દેસૂણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દશ હજાર વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા દેશેન પલ્યોપમની છે

(એવ) આપ્રકારે (એણં અભિલાવેણં) આ અભિલાપથી—એજ શબ્દોમા (ઓહિય-પજ્જત્તય-અપજ્જત્તયસુત્તથં) ઔધિક અર્થાત્ સામાન્ય, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્તકના સૂત્ર (દેવાણ ય દેવીણય) દેવો અને દેવિયેના વિષયમા (નેયવ્વ) બાબુવા બોધએ (જાવ યણિયકુમારાણં) સ્તનિતકુમારો પર્યન્ત (જહા નાગકુમા-રાણં) નાગકુમારોનાસમાન

ટીકાર્થ—આહિ પણ દેવો અને દેવિયેની અપર્યાપ્ત અવસ્થામા અન્તર્મુહૂર્તની સ્થિતિ છે તેથીજ પર્યાપ્ત અવસ્થામા અતર્મુહૂર્ત ઓછી સ્થિતિ કહેલી છે. શેષવ્યાખ્યા, શબ્દાર્થના અનુસાર સમજવી બોધએ ॥૨॥

पृथिवीकायिकादि वक्तव्यता—

मूलम्—पुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अपज्जत्तयपुढविकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयपुढविकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुमपुढवीकाइयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं अपज्जत्तयसुहुमपुढवीकायाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं । पज्जत्तयसुहुमपुढविकाइयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं बायरपुढविकाइयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अपज्जत्तयबायर पुढविकाइयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयबायरपुढविकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं आउकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अपज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुम आउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणय जहा सुहुमपुढविकाइयाणं तथा भणियव्वं । बायरआउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससहस्साइं अपज्जत्तयबायर आउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाण य

पुच्छा गोयमा । जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं सत्तवाससह-
 स्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं तेउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा
 गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाण य पुच्छा
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण तिन्नि राइंदि-
 याइं अंतोमुहुत्तूणाइं सुहुमतेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं
 पज्जत्तयाण य पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतो-
 मुहुत्तं बायरतेउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतो-
 मुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अपज्जत्तय बायरतेउकाइयाणं
 पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्ज-
 त्ताणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइं-
 दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं । वाउकाइयाणं भंते ! केवइयं कालं
 ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 तिण्णि वाससहस्साइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण
 वि उक्कोसोण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णे-
 णं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं,
 सुहुमवाउकाइयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि
 अंतोमुहुत्तं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, बायर वाउकाइयाणं पुच्छा गोयमा !
 जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि वाससहस्साइं अपज्जत्त-
 याणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,
 प याणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि
 वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइ । वणस्सइकाइयाणं भंते ! केवइयं
 कालं ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं

દસવાસસહસ્સાઈં, અપજ્જતયાણં પુચ્છા ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જતયાણં પુચ્છા ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દસવાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુત્તૂ-
 ણાઈં સુહુમવણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં ઓહિયાણં અપજ્જતયાણં પજ્જત-
 યાણ ય પુચ્છા ગોયમા ! જહણ્ણે વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-
 મુહુત્તં, વાયરવણસ્સઙ્કાઙ્કાયાણં પુચ્છા ગોયમા ! જહણ્ણેણં અંતો-
 મુહુત્તં ઉક્કોસેણં દસવાસસહસ્સાઈં અપજ્જતયાણં પુચ્છા ગોયમા !
 જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જતયાણં પુચ્છા
 ગોયમા જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દસવાસસહસ્સાઈં
 અંતોમુહુત્તૂણાઈં ॥ સૂ. ૩ ॥

છાયા-પૃથિવીકાયિકાનાં ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ !
 જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિર્વર્ષસહસ્રાણિ, અપર્યાપ્તકપૃથિવી-
 કાયિકાના ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ
 ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકપૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન

પૃથ્વીકાયાદિ કી સ્થિતિ કી વક્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ-(પુઢવિકાઙ્કાયાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હે
 ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકોં કી કિતને કાલ તક કી સ્થિતિ હૈ ? (ગોયમા)
 હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કી (ઉક્કોસેણં
 વાવીસં વાસસહસ્સાઈં) ઉત્કૃષ્ટ વાઈસ હજાર વર્ષ કી (અપજ્જતય
 પુઢવિકાઙ્કાયાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! અપ-
 ર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા)
 હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ભી ઓર
 ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જતય પુઢવિકાઙ્કાયાણં પુચ્છા ?) પર્યા-

પૃથ્વીકાયાદિની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ — (પુઢવિકાઙ્કાયાણં મંતે ! કેવદ્ય કાલ ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ !
 પૃથ્વીકાયિકોની કેટલાકાળ સુધી સ્થિતિ છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ
 અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની (ઉક્કોસેણં વાવીસં વાસસહસ્સાઈં) ઉત્કૃષ્ટ
 વાવીસહસ્રવર્ષની (અપજ્જતયપુઢવિકાઙ્કાયાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?)
 ભગવન્ ! અપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોની કેટલાકાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા !)
 હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો મુહુત્તં) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ

અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિશતિઃ વર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, સૂક્ષ્મપૃથિવી-
કાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, અપર્યાપ્તક
સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકાનામ્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂ-
ર્તમ્, પર્યાપ્તકસૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટે-
નાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, વાદરપૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્ત-
પ્તક પૃથિવીકાયિકોં કે વિષય મેં પૃચ્છા-પ્રશ્ન ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં બાવીસં વાસસહસ્સાઈં અંતોમુહુ-
ત્તૂણાઈં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તં કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તં કમ વાઈસ
હજાર વર્ષ કી ।

(સુહુમ પુઢવિકાઢયાણં પુચ્છા ?) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં કે વિષય
મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં) જઘન્ય મી ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્તં કી (અપ્પજ્જત્તય સુહુમ
પુઢવિકાઢયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકોં કે વિષય
મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-
મુહુત્તં) જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્તં કી (પ્પજ્જત્તય સુ-
પુઢવિકાઢયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં કી સ્થિતિ કે
વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ
અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય સ્થિતિ મી અન્ત' ત્તં, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્તં
(વાયરપુઢવિકાઢયાણં પુચ્છા ?) વાદર પૃથિવીકાયિકોં કી સ્થિતિ કી

પણ અતર્મુહૂર્તની (પ્પજ્જત્તય પુઢવિકાઢયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક પૃથ્વીકાયિકોના
વિષયમા પૃચ્છા-પ્રશ્ન ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં
બાવીસં વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત
કમ બાવીસ હજારવર્ષની

(સુહુમપુઢવિકાઢયાણં પુચ્છા ?) સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોના વિષયમા પૃચ્છા ?
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ
અને અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (અપ્પજ્જત્તયસુહુમ પુઢવિકાઢયાણં પુચ્છા)
અપર્યાપ્ત સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોના વિષયમા પ્રશ્ન છે. (ગોયમા) હે ગૌતમ !
(જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અતર્મુહૂર્તની છે.
(પ્પજ્જત્તયસુહુમ પુઢવિકાઢયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિના
વિષયમા પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં)
જઘન્ય સ્થિતિ પણ અતર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની છે

(વાયરપુઢવિકાઢયાણં પુચ્છા ?) વાદર પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા

મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિઃ વર્ષસહસ્રાણિ, અપર્યાપ્તકવાદરપૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકવાદરપૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિઃ વર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, અપ્કાયિકાનાં મદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કૃષ્ટેન સપ્તવર્ષસહસ્રાણિ, અપર્યાપ્તકાપ્કાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્ત-

પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વાવીસં વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ વાર્દસ હજાર વર્ષ કી (અપજ્જત્તય વાયર પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્તક વાદર પૃથ્વીકાયિકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જ ય વાયર પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક વાદર પૃથ્વીકાયિકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વાવીસં વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂનાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ વાર્દસ હજાર વર્ષ કી હૈ ।

(આઝકાઈયાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હે મગવન્ ! અપ્કાયિકોં કી કિતને કાલ તક સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં સત્તવાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સાત હજાર વર્ષ (અપજ્જત્તય આઝકાઈયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્ત અપ્કાયિકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વાવીસ વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ આવીસહજાર વર્ષની (અપજ્જત્તયવાયર પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્તક વાદર પૃથ્વીકાયિકોંની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્યપણ્ણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ્ણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તય વાદર પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્ત વાદર કાયિકોંની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં વાવીસવાસં સહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂનાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા આવીસ હજાર વર્ષ

(આઝકાઈયાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) મગવન્ અપ્કાયિકોંની સ્થિતિ કેટલા કાળ મુધી કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં સત્તવાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ સાત હજાર વર્ષ (અપજ્જત્તય આઝકાઈયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત અપ્કાયિકોંની

सुहूर्तम्, पर्याप्तकाष्कायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्तवर्षसहस्राणि, अन्तर्मुहूर्तानानि, सूक्ष्माष्कायिकानाम् औधिकानाम् अपर्याप्तकानां पर्याप्तकानां च यथा सूक्ष्मपृथिवीकायिकानां तथा गणितव्यम् वादराष्कायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्तवर्षसहस्राणि, अपर्याप्तक्रवादराष्कायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्त-

(जहण्णेण वि अतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तय आउकाइयाणं पुच्छा ?) (पर्याप्तक अप्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहूत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम सात हजार वर्ष की (सुहुम आउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाण य) सूक्ष्म अप्कायिकों के औधिक (सामान्य), अपर्याप्त और पर्याप्त की स्थिति (जहा सुहुम पुढविकाइयाणं तहा भाणियच्चं) जैसी सूक्ष्म पृथिवीकायिकों की कही वैसी कहना चाहिए ।

(बायर आउकाइयाणं पुच्छा ?) बादर अप्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की उत्कृष्ट सात हजार वर्ष की (अपज्जत्तय बायर आउकाइयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त बादर अप्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि

स्थिति पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि अतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अतोमुहुत्तं) जघन्यथी पणु अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्टथी पणु अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तय आउकाइयाण पुच्छा) पर्याप्तक अप्कायिकेनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण अतोमुहुत्तं उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं अतोमुहूत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओआ सात हजार वर्षनी (सुहुम-आउकाइयाण, ओहियाणं अपज्जत्तयाण पज्जत्तयाण य) सूक्ष्म अप्कायिकेनी औधिक (सामान्य) अपर्याप्त अने पर्याप्तनी स्थिति (जहा सुहुमपुढविकाइयाणं तहा भाणियच्चं) जैसी सूक्ष्म पृथ्वीकायिकेनी कही छे तेवी कडेवी ओधओ

(बायरआउकाइयाणं पुच्छा ?) बादर अप्कायिकेनी स्थितिनी पृच्छा (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण अतोमुहुत्तं उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी, उत्कृष्ट सात हजार वर्षनी (अपज्जत्तय बायरआउकाइयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त बादर अप्कायिकेनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे

मुहूर्त, पर्याप्तकानाश्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्त-
वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानि, तेजःकायिकानाम् पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !
जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानाश्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि अन्तर्मुहूर्तानि, सूक्ष्म तेजः
कायिकानाम् औधिकानाम् अपर्याप्तकानाम् पर्याप्तकानाश्च पृच्छा, गौतम !

अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त की,
उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति
की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त कम त हजार वर्ष की ।

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ?
(गोयमा) हे गौ ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइं-
दियाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट तीन रात-दिन की (अप-
ञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की-पृच्छा ? (गोयमा !) हे
गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और
उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पञ्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तकों की
स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं तिन्नि राइ दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त
की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन रात्रि-दिनों की ।

गौतम ! (जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पण्ठ अन्त-
र्मुहूर्तनी उत्कृष्ट पण्ठ अन्तर्मुहूर्तनी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थितिनी
पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा सात हजार वर्षनी

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकों की स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !)
हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं) जघन्य अन्त
र्मुहूर्तनी उत्कृष्ट त्रय रातदिवसनी (अपञ्जत्तयाणं पुच्छा !) अपर्याप्तों की
स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं) जघन्य पण्ठ अने उत्कृष्ट पण्ठ अन्तर्मुहूर्तनी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा)
पर्याप्तकों की स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त ओछा त्रय रात्रि दिवसानी

जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, वादरतेजःकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिवानि, अपर्याप्तं वादरतेजः कायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिवानि अन्तर्मुहूर्तानि । वायुकायिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रजप्ता ? गौतम !

(सुहृमतेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं य पृच्छा ?) सूक्ष्म तेजस्कायिक औघिकों, अपर्याप्तों और पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) सूक्ष्म तेजस्काय के समुच्चय, अपर्याप्तकों और पर्याप्तकों की स्थिति अन्तर्मुहूर्त की है । (वायर तेउकाइयाणं पृच्छा ?) वादर तेजस्कायिकों की स्थिति पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइ दियाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट तीन रात्रि-दिवस (अपज्जत्तय वायरतेउकाइयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्त वादर तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइ दियाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन रात्रि-दिवस की ।

(सुहृम तेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं य पृच्छा ?) सूक्ष्म तेजस्कायिक औघिकों, अपर्याप्तों और पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) सूक्ष्म तेजस्कायिकों के समुच्चय, अपर्याप्तों और पर्याप्तों की स्थिति अन्तर्मुहूर्त की है । (वायर तेउकाइयाणं पृच्छा) वादर तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइ दियाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट त्रय रात्रि दिवस (अपज्जत्तय वायर तेउकाइयाणं पृच्छा) अपर्याप्त वादर तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट पण्य अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइ दियाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त आधा त्रय रात्रि दिवस की ।

मुहूर्त, पर्याप्तकानाश्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन सप्त-
वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, तेजःकायिकानाम् पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !
जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानाश्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिनानि अन्तर्मुहूर्तानानि, सूक्ष्म तेजः
कायिकानाम् औधिकानाम् अपर्याप्तकानाम् पर्याप्तकानाश्च पृच्छा, गौतम !

अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त की,
उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति
की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
सत्तवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त कम सात हजार वर्ष की ।

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ?
(गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइं-
दियाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट तीन रात-दिन की (अप-
ञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे
गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और
उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पञ्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तकों की
स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं तिन्नि राइ दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त
की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन रात्रि-दिनों की ।

गौतम ! (जहण्णेणं वि अतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अतोमुहुत्तं) जघन्य पणु अन्त-
र्मुहूर्तनी उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तनी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थितिनी
पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अतोमुहुत्तं, उक्कोसेण सत्तवाससहस्साइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा सात हजार वर्षनी
(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकों की स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) !

हे गौतम ! (जहण्णेण अतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइंदियाइं) जघन्य अन्त-
र्मुहूर्तनी उत्कृष्ट त्रय रात्रिदिवसनी (अपञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की
स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अतो-
मुहुत्तं) जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तनी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा)
पर्याप्तकों की स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेण तिन्नि राइंदियाइं अतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त ओछा त्रय रात्रि दिवसोंनी

जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, वादरतेजःकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिवानि, अपर्याप्तम् वादरतेजः कायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि रात्रिन्दिवानि अन्तर्मुहूर्तानि । वायुकायिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !

(सुहृमतेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं य पृच्छा ?) सूक्ष्म तेजस्कायिक औघिकों, अपर्याप्तों और पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) सूक्ष्म तेजस्काय के समुच्चय, अपर्याप्तकों और पर्याप्तकों की स्थिति अन्तर्मुहूर्त की है । (वायर तेउकाइयाणं पृच्छा ?) बादर तेजस्कायिकों की स्थिति पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतो-मुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि राइ दियाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट तीन रात्रि-दिवस (अपज्जत्तय वायरतेउकाइयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्त बादर तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्ताणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइ दियाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन रात्रि-दिवस की ।

(सुहृम तेउकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं य पृच्छा ?) सूक्ष्म तेजस्कायिक औघिकों, अपर्याप्तों और पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) सूक्ष्म तेजस्कायिकों के समुच्चय, अपर्याप्तों और पर्याप्तों की स्थिति अन्तर्मुहूर्त की है । (वायर तेउकाइयाणं पृच्छा) बादर तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि राइ दियाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट त्रय रात्रि दिवस (अपज्जत्तय वायर तेउकाइयाणं पृच्छा) अपर्याप्त बादर तेजस्कायिकों की स्थिति की पृच्छा (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट त्रय अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्ताणं पृच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण तिन्नि राइ दियाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा त्रय रात्रि दिवस की

જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ વર્ષસહસ્રાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા ! ગૌતમ ! જઘન્યેન ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ વર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, સૂક્ષ્મવાયુકાયિકાનાં પૃચ્છા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, વાદરવાયુકાયિકાનાં પૃચ્છા,

(વાચકાદ્યાણં મતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિદ્ધં પળ્લન્તા ?) વાયુકાયિકોં કી હે ભગવન્ ! કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં તિણ્ણિ વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ ત્રીણિ હજાર વર્ષ કી (અપજ્જત્તયાળ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાળ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ તિણ્ણિ વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તુણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ ત્રીણિ હજાર વર્ષ કી હૈ !

(સુહુમ વાચકાદ્યાણં પુચ્છા ?) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (અપજ્જત્તયાળ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ !

(વાચકાદ્યાણં મતે ! કેવદ્યં કાલં ઠિદ્ધં પળ્લન્તા ?) વાયુકાયિકોની હે ભગવન્ ! કેટલા કાલની સ્થિતિ કહી છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ? (જહળ્લેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ તિણ્ણિ વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ હજાર વર્ષની (અપજ્જત્તયાળ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય પણ અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પણ અંતર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાળ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ તિણ્ણિ વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તુણાઈ) જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ હજાર વર્ષની

(સુહુમ વાચકાદ્યાણ પુચ્છા ?) સૂક્ષ્મ વાયુકાયિકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અંતર્મુહૂર્તની (અપજ્જત્તયાળ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્લેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય

ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ વર્પસહસ્રાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ વર્પસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ,

(જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી ।

(વાયરવાઝકાઠ્યાણં પુચ્છા ?) ઘાદર વાયુકાયિકોં કી સ્થિતિ કિતની કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ તિન્નિ વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીન હજાર વર્ષ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્તોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્તકોં કી કિતની (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ તિન્નિ વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ત્રીન હજાર વર્ષ કી હૈ ।

પથુ અને ઉત્કૃષ્ટ પથુ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ ની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પથુ અને ઉત્કૃષ્ટ પથુ અન્તર્મુહૂર્તની

(વાયર વાઝકાઠ્યાણં પુચ્છા) ઘાદર વાયુકાયિકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ તિન્નિ વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ હજાર વર્ષની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પથુ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ તિન્નિ વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ હજાર વર્ષની

(વળસ્સઈ કાઠ્યાણ મંતે ! કેવદ્યં કાલ ઠિઈ પળ્લત્તા ?) વનસ્પતિ કાયિકોની ભગવન્ ! કેટલા કાળસુધી સ્થિતિ કહેલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વસવાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની ઉત્કૃષ્ટ દશ હજાર વર્ષની, (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની કેટલી ? (ગોયમા) !

वनस्पतिकायिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तोन्नानि, सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानाम् औधिकानाम् अपर्याप्तकानाम् पर्याप्तकानाञ्च पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, बादरवनस्पतिकायिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्त-

(वणस्सइकाइयाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) वनस्पतिकायिकों की हे भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट दस हजार वर्ष (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेणं दसवाससहस्साइं) उत्कृष्ट दस हजार वर्ष (अंतोमुहुत्तूणाइं) अन्तर्मुहूर्त्त कम ।

(सुहुमवणस्सइकाइयाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं पज्जत्तयाणं य पुच्छा ?) समुच्चय, अपर्याप्त और पर्याप्त सूक्ष्म वनस्पतिकायिकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त ।

(बायरवणस्सइकाइयाणं पुच्छा ?) बादर वनस्पतिकाय की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं

(जण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पणु उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त्तानी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तिकानी स्थिति डेटवी छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त (उक्कोसेण दसवाससहस्साइं) उत्कृष्ट दश हजारवर्षानी (अंतोमुहुत्तूणाइं) अन्तर्मुहूर्त्त ओछा

सुहुमवणस्सइकाइयाणं ओहियाणं ओहियाणं अपज्जत्तयाणं, पज्जत्तयाणं य पुच्छा ?) समुच्चय अपर्याप्तिके अने पर्याप्तिके सूक्ष्म वनस्पतिकायिकानी स्थिति डेटवी छे (गोयमा) हे गौतम ? (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त्त

(बायर वणस्सइकाइयाणं पुच्छा ?) बादर वनस्पतिकायानी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ? (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण दसवाससह-

मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानि ॥

टीका—अत्रापि अपर्याप्तावस्थायामन्तर्मुहूर्तं पर्याप्तावस्थायां तन्मूना-
स्थितिः, व्याख्या सुगमा ॥ सू. ०३ ॥

द्वीन्द्रियादि स्थिति वक्तव्यता—

मूलम्—वेदंदिद्याणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण बारस् संवच्छराइं, अपज्जयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण बारस् संवच्छराइं अंतोमुहुत्तणाइं, तेइंदियाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पण्ण ? गोयमा ! जहण्णेण अंतोमुहुत्तं,

दसवाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्त्त, उत्कृष्ट दस हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण दसवाससह-
स्साइं अंतोमुहुत्तणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम दस हजार वर्ष की है ।

टीकार्थ—व्याख्या सुगम है । पाठ के अनुसार एवं शब्दार्थ के अनुसार पूर्ववत् समझ लेना चाहिए ॥ ३॥

स्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट दस हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पण्ण उत्कृष्ट पण्ण अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्त-
कों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं उक्को-
सेण दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त
आधा दस हजार वर्ष की

टीकार्थ—व्याख्या सुगम है पाठ के अनुसार, तमज्ज, शब्दार्थ के अनुसार पूर्ववत् समझ लेना चाहिए ॥ ३॥

उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइंदियाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइं-
दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, चउरिंदियाणं भंते ! केवइयं कालं
ठिई गत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
छम्मासा, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं छम्मासा अंतो हुत्तूणा ॥सू०४॥

छाया-द्वीन्द्रियाणाम् भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम !
जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वादश संवत्सराणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा,
गौतम ! जघन्येनापि, उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !
जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वादश संवत्सराणि अन्तर्मुहूर्तानामि त्रीन्द्रियाणां

द्वीन्द्रियादि की स्थिति की व्यता-

शब्दार्थ—(वेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे
भगवन् ! द्वीन्द्रियों की कितने काल तक स्थिति की है ? (गोयमा) हे
गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारससंवच्छराइं) जघन्य
अन्तर्मुहूर्त, ८ ६४ बारह वर्ष (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों
की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं) न्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा)
पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बारस संवच्छराइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य

द्वीन्द्रियादिनी स्थितिनी वक्तव्यता

शब्दार्थ.—(वेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) द्वीन्द्रियोनी
કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં
ઉક્કોસેણં વારસસંવચ્છરાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ વારસ (અપજ્જત્તયાણં
પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કો-
સેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં
પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ
અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વારસ સંવચ્છરાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત,
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વાર વધ

भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन एकोनपञ्चाशत् रात्रिन्दिनानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन एकोनपञ्चाशत् रात्रिन्दिनानि अन्तर्मुहूर्तानि, चतुरिन्द्रियाणां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन षण्मासान्, अपर्याप्तकानाम् पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि

अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं कम बारह बर्ष की है ।

(तेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) त्रीन्द्रियों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइ दियाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं उत्कृष्ट उनपचास रात दिन (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य भी, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइ दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं कम उनपचास रात्रि-दिन ।

(चउरिंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) चौइन्द्रियों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं छम्मासा) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं,

(तेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) त्रीन्द्रियों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइ दियाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट ओगण्ण पचास रात दिन (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पण्ण उत्कृष्ट पण्ण अन्तर्मुहूर्तं (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं एगुणवण्णं राइ दियाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं ओगण्ण पचास रात्रि दिन

(चउरिंदियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) चतुरिन्द्रियों की भगवन् ! कितने काल तक स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं छम्मासा) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट छमासा (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?)

अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकालां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन ; अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन
षण्मासाञ्च अन्तर्मुहूर्तानां ॥

टीका—व्याख्या सुगमा ॥४॥

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक स्थिति वक्तव्यता—

मूलम्—पञ्चिदियतिरिक्खजोणियाणं भन्ते ! केवइयं कालं
ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण तिन्नि
पलिओवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं त्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, संमु-
च्छिम पञ्चिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतो हुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पुव्वकोडी जलयर
अंतोमुहुत्तूणां, गम्भवक्कंतिय पञ्चिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण तिन्नि पलिओवमाइं,
उत्कृष्टं छह मास, (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?), अपर्याप्तों की स्थिति की
पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम !
जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?)
पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं छम्मासा अंतोमुहुत्तूणां) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त,
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम छह मास ।

टीकार्थ—व्याख्या सुगम है ॥४॥

अपर्याप्तिकेनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि, अतो-
मुहुत्तं) गौतम ! जघन्य, पण्य अने उत्कृष्ट पण्य अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं
पुच्छा) पर्याप्तिकेनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण अतोमुहुत्तं उक्को-
सेण, छम्मासा अतोमुहुत्तूणां) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त, आछा छमास.

टीकार्थ—व्याख्या सुगम छ ॥ ४ ॥

अपञ्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा । जहण्णेण वि उक्कोसेणं वि अंतो-
मुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं तिणिण पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाहं, जलयर पंचिदियतिरिक्ख
दिय तिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्त-
याणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं,
पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
पुव्वकोडी, अंतोमुहुत्तूणा, संमुच्छिम जलयर पंचिदियतिरिक्ख
जोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
सेणवि, अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा । गवभवकंतिर्य
जलयर पंचिदिय तिरिक्खजोणियाणं, पुच्छा, गोयमा ! जह-
ण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?
गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं
पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी
अंतोमुहुत्तूणा, चउप्पयथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिणि पलिओवमाइं,
अपज्जत्तय चउप्पयथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
गोयमा जहण्णेणं वि, उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिणि पलिओवमाइं
संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं चउरासीवाससह-
स्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि
अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं

अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकालां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन
पणमासान् अन्तर्मुहूर्तानान् ॥

टीका—व्याख्या सुगमा ॥४॥

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक स्थिति वक्तव्यता—

मूलम्—पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं भन्ते । केवइयं कालं
ठिई पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि
पलिओवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, संमु-
च्छिमं पञ्चिन्द्रियतिरि' जोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतो हुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी जलयर
अंतोमुहुत्तूणा, गम्भं तिय पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं,

उत्कृष्ट, छह मास. (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?), अपर्याप्तों की स्थिति, की
पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं), गौतम !
जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?)
पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं छम्मासा अंतोमुहुत्तूणा) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त,
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम छह मास ।

टीकार्थ—व्याख्या सुगम है ॥४॥

अपर्याप्तिकोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि, अंतो-
मुहुत्तं) गौतम ! जघन्य, पण्ण अने उत्कृष्ट पण्ण अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं
पुच्छा) पर्याप्तिकोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण अंतोमुहुत्तं उक्को-
सेण, छम्मासा अंतोमुहुत्तूणा) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त आशा छमास.

टीकार्थ—व्याख्या सुगम छे ॥ ४ ॥

अपञ्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेणं वि अंतो-
मुहुत्तं, पञ्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं तिणिण पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, जलयर पंचि-
दिय तिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपञ्ज-
त्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,
पञ्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
पुव्वकोडी, अंतोमुहुत्तूणा, संमुच्छिम जलयर पंचिदियतिरिक्ख
जोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
पुव्वकोडी, अपञ्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
सेण वि अंतोमुहुत्तं, पञ्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, गवभवकंतिग्र
जलयर पंचिदिय तिरिक्खजोणियाणं, पुच्छा, गोयमा ! जह-
ण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपञ्जत्तयाणं पुच्छा ?
गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पञ्जत्तयाणं
पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी
अंतोमुहुत्तूणा, चउप्पयथलयर पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिणि पलिओवमाइं,
अपञ्जत्तय चउप्पयथलयर पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं, पुच्छा,
गोयमा जहण्णेणं वि, उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं, पञ्जत्तयाणं पुच्छा
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिणि पलिओवमाइं
संमुच्छिम चउप्पयथलयर पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं चउरासीवाससह-
स्साइं, अपञ्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि
अंतोमुहुत्तं, पञ्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं

उक्कोसेणं च उरासीवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, गब्भवक्कंतिय
 चउप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं, अपज्ज-
 णं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं
 तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 तिन्नि पलिओवमाइं अतोमुहुत्तूणाइं, उरपरिसप्पथलयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
 सेसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण
 वि उ सेसेण वि अंतो हुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा !
 जहण्णेणं अतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा ।
 सं छिम उरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं,
 अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि
 अंतो त्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
 उक्कोसेणं तेवन्नं वाससहस्साइं, अंतोमुहुत्तूणाइं । गब्भ-
 वक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्त-
 याणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,
 पज्जत्तयाण पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, भुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्ख-
 जोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
 पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, संमुच्छिम-
 भुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा !

जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वायालीसं वाससह-
 स्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्को-
 सोण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वाससहस्साइं
 अंतोमुहुत्तूणाइं । गब्भवक्कंतियमुयपरिसप्पथलयरपंचिंदिय-
 तिरि जोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णे ँ अंतोमुहुत्तं,
 उक्कोसेणं पुव्वकोडी, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा, खहयरपंचिंदिय
 तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
 उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
 जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पलिओवमस्स असं-
 खेज्जइभागं, अंतोमुहुत्तूणं, संमुच्छिम खहयरपंचिंदियतिरि -
 जोणियाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं
 बावत्तरी वाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जह
 ण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावत्तरिवास
 वाससहस्साइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा. गोयमा ! जहण्णेण
 अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं बावत्तरिवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं,
 गब्भवक्कंतिय खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स
 असंखेज्जइभागं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा गोयमा । जह-

ण्णे अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जभागं,
अंतोमुहुत्तुणं ॥सू० ५॥

छाया—पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां भदन्त ! क्रियन्तं काल स्थितिः प्रज्ञप्ता ?
गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अपर्याप्तकानां,
पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा,
गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तानि,
संमुखिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृ-

पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो की स्थिति
शब्दार्थ—(पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई
पण्णत्ता ?) पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो की हे भगवन् ! कितने काल तक की स्थिति
कही है (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि
पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट तीन पल्योपम (अपज्जत्तयाणं
पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम !
(जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट
भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की
पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि
पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तुणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त
क्रम तीन पल्योपम ।

(संमुखिमपञ्चिन्द्रिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमुखिम पञ्चे-
न्द्रिय तिर्यचो की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेणं पुच्चकोडी) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट करोड

पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति
शब्दार्थ—(पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?)
पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोनी भगवन् केटीका काणनी स्थिति कही है ? (गोयमा) हे
गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मु-
हूर्तं, उत्कृष्ट त्रय पल्योपम (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति पृच्छा ?
(गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और
उत्कृष्ट पल्य अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति पृच्छा ?
(गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतो-
मुहुत्तुणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओका त्रय पल्योपम
(संमुखिमपञ्चिन्द्रिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमुखिम पञ्चेन्द्रिय
तिर्यचोनी स्थिति केटीका है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुच्च-

ષ્ટેન પૂર્વકોટી, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્ત-
ર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પૂર્વકોટિ
અન્તર્મુહૂર્તોના, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘ-
ન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !
જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન
અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, જલચર પદ્મેન્દ્રિય-

પૂર્વ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોં કી સ્થિતિ કિતની ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોં
કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ પુવ્વ-
કોટી અંતોમુહુત્તૂણા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્ત-
ર્મુહૂર્ત કમ કરોડ પૂર્વ કી ।

(ગમ્ભવકંતિય પંચિંદિય તિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા ?) ગર્ભજ
પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ-
ણ્ણેણ અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ તિન્નિ પલિઓ હં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત
ઉત્કૃષ્ટ ત્રીણિ પલ્યોપમા (અપજ્જ ાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોં કી પૃચ્છા ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
મી, ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોં
કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમે ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં)
જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત (ઉક્કોસેણ તિન્નિ પલિઓ હં અંતોમુહુત્તૂણાહં)

કોટી) ગૌતમ જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ કરોડ પૂર્વની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા)
અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં)
ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)
પર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ પુવ્વકોટી
અંતોમુહુત્તૂણા) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા કરોડ પૂર્વની
(ગમ્ભવકંતિય પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા ?) ગર્ભજ પદ્મેન્દ્રિય
તિર્યચોની પૃચ્છા ? (ગોયમા !) ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ તિન્નિ
પલિઓવમાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમા (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા)
અપર્યાપ્તોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) ગૌતમ ?
જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્તોની સ્થિતિ
પૃચ્છા ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત
(ઉક્કોસેણ તિન્નિ પલિઓવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાહં) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ

तिर्यग्योनिकानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तोना, संमूर्च्छिमजलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन पत्योपम की ।

(जलयरपंचिदिय तिरिक्खजोणियाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचो की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट करोड पूर्व की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तको की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति की पृच्छा ? (गो १) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम कोटिपूर्व की ।

(संमुच्छिम जलयरपंचिदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमूर्च्छिम जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचो की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्त-

त्रय पत्योपनी

(जलयर पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् ! जलयर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी केटला क्षाणनी स्थिति कहेली छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट करोड पूर्वनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकोनी पृच्छा (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पण्य अने उत्कृष्ट पण्य अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा कोटि पूर्वनी

(संमुच्छिम जलयर पंचिदिय तिरिक्ख जोणियाणं पुच्छा ?) संमूर्च्छिम जलयर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पूर्व कोटिनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकोनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं

पृच्छा ! गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्त्तोना, गर्भज्यु-
त्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन अन्त-
र्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे-
नापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन
मुहूर्त्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटी की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्ता की
पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमु-
हुत्त) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाण
पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं
अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त
की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम करोड पूर्व की ।

(गम्भवक्कंतिय जलयर पच्चिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?)
गर्भज जलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे
गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्त-
र्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट करोड पूर्व की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों
की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं
पुच्छा ?) पर्याप्तों की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतो-
मुहुत्त, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त,
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम करोड पूर्व की ।

वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त्तनी (पज्जत्त-
याणं पुच्छा ?) पर्याप्तोंनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
उक्कोसेण पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तनी उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त
ओछा करेड पूर्वनी

(गम्भवक्कंतियजलयरपच्चिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज जल
चर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जह-
ण्णेणं अंतो मुहुत्त, उक्कोसेणं पुव्व कोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त, उत्कृष्ट करेड
पूर्वनी (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्तोंनी पृच्छा ? (गोयमा ।) हे गौतम ।
(जहण्णेण वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्त
र्मुहूर्त्तनी (पज्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तोंनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ।
(जहण्णेण अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अंतोमुहुत्तूणा) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त,
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा करेड पूर्वनी

पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्तानां, चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि, अपर्याप्तक चतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तानां, समूच्छिम चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन चतुरशीतिवर्षसहस्राणि,

(चउप्पयथलयर पंचिदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचो की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट तीन पल्योपम की (अपज्जत्तय चउप्पयथलयरपंचिदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त चउप्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचो की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तको की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम तीन पल्योपम की है ।

(संमुच्छिम चउप्पय थलयरपंचिदिय तिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमुच्छिम चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचो की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं चउरासी-

(चउप्पयथलयर पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट त्रय पल्योपमनी (अपज्जत्तय चउप्पय थलयरपंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं पञ्च अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तं उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा त्रय पल्योपमनी (संमुच्छिम चउप्पय थलयर पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?) संमुच्छिम चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं चउरासी तससहस्राइं) जघन्य

अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्त-
कानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन चतुरशीतिवर्षसहस्राणि
अन्तर्मुहूर्तानानि, गर्भव्युत्क्रान्तिक चतुष्पदस्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां
पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रीणि पल्योपमानि,
अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्या-
प्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन त्रिणि पल्योपमानि
अन्तर्मुहूर्तानानि, उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम !

वाससहस्राइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट चौरासी हजार वर्ष
की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गो-
यमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य
और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति
की पृच्छा ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं चउ-
रासी वाससहस्राइं अंतोमुहुत्तूणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट
चौरासी हजार वर्ष में अन्तर्मुहूर्त कम की ।

(गम्भवक्कंतिय चउप्पय थलयर पंचिदिय तिरिक्खजोणियाणं
पुच्छा ?) गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति की
पृच्छा अर्थात् उनकी स्थिति कितनी है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जह-
ण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं) जघन्य अन्तर्मु-
हूर्त, उत्कृष्ट तीन पल्योपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों
की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्को-

अन्तर्मुहूर्तानी, उत्कृष्ट चौरासी हजार वर्षानी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त-
कों की स्थिति पृच्छा ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेणं वि अंतो-
मुहुत्तं) जघन्य अन्ते उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की
स्थिति संधी भ्रम छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं
चउरासी वाससहस्राइ अंतोमुहुत्तूणाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट चौरासी
हजार वर्षमा अन्तर्मुहूर्तानी ओछानी

(गम्भवक्कंतिय चउप्पयथलयरपंचि दियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा) गर्भज
चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थितिनी पृच्छा ? अर्थात् तेमनी
स्थिति कैदली छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं तिन्नि
पलिओवमाइ) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट त्रय पल्योपमनी (अपज्जत्तयाणं
पुच्छा) अपर्याप्तकों की स्थितिनी पृच्छा (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य अन्ते उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?)

જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પૂર્વકોટી, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પૂર્વકોટી અન્તર્મુહૂર્તોના, સંમૂર્ચ્છિમ ઉરઃપરિસર્પસ્થલ-ચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન

સેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી, (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી પુચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉવ્વકોસેણ તિન્નિ પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાહ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ તીન પલ્યોપમ કી હૈ ।

(ઉરપરિસપ્પ થલયર પંચિંદિય તિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા ?) ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉવ્વકોસેણ પુચ્ચકોડી) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વકોટિ કી (અપજ્જત્તયાણં પૃચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા જહ્ણેણં વિ ઉવ્વકોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉવ્વકોસેણ પુચ્ચકોડી અંતોમુહુત્તૂણા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ પૂર્વકોટિ કી ।

(સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસપ્પથલયરપંચિંદિય તિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ

પર્યાપ્તકોં પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ અંતોમુહુત્ત, ઉવ્વકોસેણ તિન્નિ પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાહ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત-ઓછા ત્રણ પલ્યોપમની

(ઉરપરિસપ્પ થલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા) ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણ અંતોમુહુત્ત ઉવ્વકોસેણ પુચ્ચકોડી) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તની ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કોટિની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) જહ્ણેણં વિ ઉવ્વકોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉવ્વકોસેણ પુચ્ચકોડી અંતોમુહુત્તૂણા) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઓછા પૂર્વ કોટિની

(સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસપ્પ થલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા)

त्रिपञ्चाशत् वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे-
नापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येय अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन
त्रिपञ्चाशम् वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, गर्भव्युत्क्रान्तिक उरःपरिसर्पस्थल-
चर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन
पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्

कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं वाससह-
स्साइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट त्रेपन हजार वर्ष (अप-
ज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तको की स्थिति किननी ? (गोयमा !) हे
गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और
उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तको की स्थिति
कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं ते
वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्त-
र्मुहूर्त कम त्रेपन हजार वर्ष की ।

(गम्भवक्कंतिथ उरपरिसप्प थलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणि-
याणं पुच्छा ?) गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचो की स्थिति
कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
पुव्वकोडीं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटी की (अपज्जत्तयाणं
पुच्छा ?) अपर्याप्तो की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम !
(जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्त-

जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण तेवन्नं वाससहस्साइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त,
उत्कृष्ट त्रेपन हजार वर्ष (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकोनी स्थिति कितनी ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पण्य अने
उत्कृष्ट पण्य अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकोनी स्थिति कितनी ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पण्य अने
उत्कृष्ट पण्य अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकोनी स्थिति कितनी ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण तेवन्नं वाससहस्साइं अंतो-
मुहुत्तणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा त्रेपन हजारवर्षनी

(गम्भवक्कंतिथ उरपरिसप्प थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा ?)
गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति कितनी ? (गोयमा !)
हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पुव्वकोडीं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त,
उत्कृष्ट पूर्व कोटीनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तोनी स्थिति कितनी ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट

જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પૂર્વકોટી, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પૂર્વકોટી અન્તર્મુહૂર્તોના, સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન

સેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી, (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી પુચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ તિન્નિ પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ તીન પત્થોપમ કી હૈ ।

(ઉરપરિસપ્પ થલયર પંચિંદિય તિરિક્કલ્લજોણિયાણં પુચ્છા ?) ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં પુવ્વકોડી) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વકોટિ કી (અપજ્જત્તયાણં પૃચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા જહ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં પુવ્વકોડી અંતોમુહુત્તૂણા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ પૂર્વકોટિ કી ।

(સંમુર્ચ્છિમ ઉરપરિસપ્પથલયરપંચિંદિય તિરિક્કલ્લજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ

પર્યાપ્તકોની પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ તિન્નિ પલિઓવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત-ઓછા ત્રણ પત્થોપમની

(ઉરપરિસપ્પ થલયરપંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં પુચ્છા) ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત ઉક્કોસેણ પુવ્વકોડી) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તની ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કોટિની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) જહ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) જહ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણ પુવ્વકોડી અંતોમુહુત્તૂણા) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઓછા પૂર્વ કોટિની

(સંમુર્ચ્છિમ ઉરપરિસપ્પ થલયરપંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા)

त्रिपञ्चाशत् वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे-
नापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येय अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन
त्रिपञ्चाशत् वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानि, गर्भव्युत्क्रान्तिक उरःपरिसर्पस्थल-
चर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन
पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्

कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं वाससह-
स्साइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं, उत्कृष्ट त्रेपन हजार वर्ष (अप-
ज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे
गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और
उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्ताणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेवन्नं
वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्न-
मुहूर्त कम त्रेपन हजार वर्ष की ।

(गवभवक्कंतिय उरपरिसप्प थलयर पंचिंदिय तिरिक्खजोणि-
याणं पुच्छा ?) गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
पुव्वकोटी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटि की (अपज्जत्तयाणं
पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा !) हे गौतम
(जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट ३२-

पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्त्तानां, भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिरिक्त्वजोगियाणं पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी अन्तर्मुहूर्त्तानां, संमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचर-

मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तानां की ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अतोमुहुत्तूणां) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तं कम पूर्वकोटि की ?

(भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिरिक्त्वजोगियाणं पृच्छा ?) भुजपरिसर्पस्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं, उत्कृष्ट कोटिपूर्व की (अपञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तं (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी अतोमुहुत्तूणां) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तं कम पूर्वकोटि की ।

। - (संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिरिक्त्वजोगियाणं पृच्छा ?) संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो की स्थिति

अन्तर्मुहूर्त्तानीं (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तकानीं पृच्छा (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं अतोमुहुत्तूणां पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तं ओछा पूर्व कोटिनी ?

(भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिरिक्त्वजोगियाणं पृच्छा ?) भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं, उत्कृष्ट कोटि पूर्वानीं (अपञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) अपर्याप्तकानीं स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तानीं (पञ्जत्तयाणं पृच्छा ?) पर्याप्तकानीं स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अतोमुहुत्तं उक्कोसेणं पुव्वकोडी अतोमुहुत्तूणां) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्तं ओछा पूर्व कोटिनी

(संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिरिक्त्वजोगियाणं पृच्छा ?) संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति कितनी ? (गोयमा)

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वि चत्वारिंशद्वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वा चत्वारिंशद्वर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, गर्भव्युत्क्रान्तिक भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पूर्वकोटी, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्

कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वासहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट वयालीस हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वासहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम वयालीस हजार वर्ष की ।

(गम्भवक्कंति य भुजपरिसप्प थलयर पंचिदिय तिरिक्खजोणि-याणं पुच्छा ?) गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पूर्वकोटी की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की ? (गोयमा) हे गौ ! (जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं

हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीस वासहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी, उत्कृष्ट अंतोमुहुत्तं के तादीस हजार वर्षनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त केनी केटी स्थिति ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट पण अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकेनी केटी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं वायालीसं वासहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओआ के तादीस हजार वर्षनी

(गम्भवक्कंति य भुजपरिसप्प थलयरपंचिदियतिरिक्खजोणि या णं पुच्छा ?) गर्भज भुज परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचोनी स्थिति केटी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पुव्वकोडी) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट पूर्व कोटीनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकेनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तनी

न्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वासप्ततिः वर्षसहस्राणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन द्वासप्ततिः वर्षसहस्राणि, अन्तर्मुहूर्तानानि, गर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमस्य असंख्येयभागम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम !

छिम् खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यचो की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं बावत्तरी वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट बहत्तर हजार वर्ष की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं बावत्तरीवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम बहत्तर हजार वर्ष की ।

(गम्भवकंतिर्य खहरपंचिंदियतिरिखजोणियाणं पुच्छा ?) गर्भज खेचर पंचेन्द्रियतिर्यचो की स्थिति कितनी है ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त, उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखे-
) जघन्य अन्तर्मुहूर्त की, उत्कृष्ट पल्योपम के असंख्यातवे-
 (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ?
 1) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त)
 और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों
 2) कितनी ? (गो 1) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतोमुहुत्त

उक्कोसेण बावत्तरी वाससहस्साइं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त उत्कृष्ट ओतेर
 वर्षानी (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्तोनी स्थिति डेटली (गोयमा!)
 1) (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य अने उत्कृष्ट अन्त-
 नी (पज्जत्तयाण पुच्छा) पर्याप्तोनी डेटली ? (गोयमा !) डे गौतम !
 1. अंतोमुहुत्त उक्कोसेण बावत्तरी वाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइं) जघन्य
 उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा ओतेर डेलर वर्षनी

(गम्भवकंतिर्यखहरपंचिंदियतिरिखजोणियाण पुच्छा ?) गर्भज खेचर
 तिर्थओनी स्थिति डेटली ? (गोयमा !) डे गौतम ! (जहण्णेण अंतो-
 2) पलिओवमस्स असंखेज्जभाग) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी उत्कृष्ट
 3) पयातमा बागनी (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्तोनी स्थिति
 4) डे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य

ઉત્કૃષ્ટેન પૂર્વકોટી અન્તર્મુહૂર્તોના, સ્વેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમસ્ય અસંખ્યેયમાગમ્ અપર્યાપ્ત-કાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમસ્ય અસંખ્યેયમાગમ્, અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, સંમૂચ્છિમસ્વેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘ-

પૃચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉત્કોસેણં પુવ્વકોટી અંતોમુહુત્તૂણા) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કી,

(સ્વહયરપચ્ચિદિય તિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂચ્છિમ પૂર્વકોટિ કી !

તિર્યચોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉત્કોસેણં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જમાગં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમ કે અસંખ્યાતવં ભાગ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોં કી કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં વિ ઉત્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉત્કોસેણં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જમાગં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ્, પલ્યોપમ કા અસંખ્યાતવાં ભાગ !

‘સંમૂચ્છિમ સ્વહયર પંચિદિય તિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂ-

(પજ્જત્તયા ણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોની સ્થિતિ સંખધી પ્રશ્ન છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉત્કોસેણં પુવ્વકોટી અંતોમુહુત્તૂણા) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તોની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પૂર્વ કોટિની

(સ્વહયરપચ્ચિદિયતિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) એચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉત્કોસેણં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જમાગં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં વિ ઉત્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તોની (પજ્જત્તયાણં ?) પર્યાપ્તોની કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉત્કોસેણં પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જમાગં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ

(સંમૂચ્છિમ સ્વહયરપંચિદિયતિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા ?) સંમૂચ્છિમ એચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતો-

ન્યેન અન્તર્મુહૂર્ત્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાસપ્તતિઃ વર્ષસહસ્રાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્ત્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્ત્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાસપ્તતિઃ વર્ષસહસ્રાણિ, અન્તર્મુહૂર્ત્તોનાનિ, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્ત્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમસ્ય અસંખ્યેયમાગમ્, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્ત્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !

છિમ્ ક્ષેચરપચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં બાવત્તરી વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કૃષ્ટ બહત્તર હજાર વર્ષ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોં કી કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં બાવત્તરીવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કમ બહત્તર હજાર વર્ષ કી ।

(ગમ્ભવકંતિય સ્વહયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિયાણં પુચ્છા ?) ગર્ભજ ક્ષેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કી સ્થિતિ કિતની હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં પલિઓવમસ્સ અસંખે-જ્જહમાગં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમ કે અસંખ્યાતવે-માગ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં

મુહુત્તં, ઉક્કોસેણ બાવત્તરી વાસસહસ્સાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઉત્કૃષ્ટ ઓતેર હબ્બર વર્ષની (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તની (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા) પર્યાપ્તોની કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ બાવત્તરી વાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત ઓછા ઓતેર હબ્બર વર્ષની

(ગમ્ભવકંતિયસ્વહયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિયાણ પુચ્છા ?) ગર્ભજ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચેની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ પલિઓવમસ્સ અસંખેજ્જહમાગં) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તની ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય

जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम्, उत्कृष्टेन पल्योपमस्य असंख्येयभागम्, अन्तर्मुहूर्तोनम् ।
टीका—व्याख्या सुगमा ॥ सू० ५ ॥

मनुष्यस्थिति वक्तव्यता—

मूलम्—मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?
गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं
अपज्जतमणुस्साणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि
अंतोमुहुत्तं, पज्जतमणुस्साणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं
उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, संमूच्छिमणु-
स्साणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि
अंतोमुहुत्तं, गब्भवक्कंतियमणुस्साणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलिओवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं
पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिन्नि पलि-
ओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ॥ सू० ६ ॥

उक्कोसेणं पलिओवमस्स असंखेज्जइभागं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्त-
र्मुहूर्त की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम के असंख्यातवे भाग की ।

टीकार्थ—व्याख्या सु है ॥ ५ ॥

मनुष्य स्थिति वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन्
मनुष्यों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं अंतो-

अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तिकेनी स्थिति केटली ?
(गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेण अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण पलिओवमस्स अस-
खेज्जइ भाग अंतोमुहुत्तूण) जघन्य अन्तर्मुहूर्तनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा
पल्योपमना असंख्यातमा भागनी

टीकार्थ—व्याख्या सुगम छे ॥ ५ ॥

मनुष्य स्थिति वक्तव्यता

शब्दार्थ—(मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! मनु-
ष्यों केटली भागनी स्थिति कही छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (जहण्णेणं अंतो-

છાયા-મનુષ્યાણાં મદન્ત ! કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તમનુષ્યાણા પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તમનુષ્યાણાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તનાનિ, સંમૂર્ચ્છિમ-મનુષ્યાણાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિમનુષ્યાણાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ

મુહુત્ત, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તં ઔર ઉત્કૃષ્ટ ત્રીણ પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તયમણુસ્સાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક મનુષ્યોં કી પૃચ્છા ? સ્થિતિ કિતની હૈ ? (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત્તં, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્તં (પજ્જત્ત મણુસ્સાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્ત મનુષ્યોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તં, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તં કમ ત્રીણ પલ્યોપમ ।

(સંમુચ્છિમ મણુસ્સાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂર્ત્તં, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત્તં

(ગમ્ભવકકંતિય મણુસ્સાણં પુચ્છા ?) ગર્ભજ મનુષ્યોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તં, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીણ પલ્યો

મુહુત્તં, ઉક્કોસેણ તિન્નિ પલિઓવમાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તં અને ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમની (અપજ્જત્તય મણુસ્સાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્તક મનુષ્યોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત્તં ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત્તં (પજ્જત્તમણુસ્સાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્ત મનુષ્યોની સ્થિતિ કેટલી ? ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત્તં, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્તં ઓછા ત્રણ પલ્યોપમ

(સંમુચ્છિમ મણુસ્સાણં પુચ્છા ?) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂર્ત્તં ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત્તં

(ગમ્ભવકકંતિય મણુસ્સાણં પુચ્છા ?) ગર્ભજ મનુષ્યોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણ અંતોમુહુત્ત, ઉક્કોસેણં તિન્નિ પલિઓવમાઈ)

અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રીણિ પર્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ ॥

ટીકા—વ્યાख्या મુગમા ॥સૂ. ૬॥

વાનવ્યન્તરસ્થિતિ વક્તવ્યતા-

મૂલમ્—વાણમંતરાણં મંતે ! દેવાણં કેવદ્વયં કાલં ટિઠ્ઠિ
ગત્તા ? ગોયમા ! જહ્વણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં
પલિઓવમં, અપજ્જત્તવાણમંતરાણં દેવાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહ-
વ્વણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા !
જહ્વણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં પલિ-
ઓવમં અંતોમુ તૂણં । વાણમંતરીણં દેવીણં પુચ્છા, ગોયમા !
જહ્વણેણં દસવાસસહસ્સાઈ, ઉક્કોસેણં અદ્વપલિઓવમં,
અ ત્તિયાણં દેવીણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહ્વણેણ વિ ઉક્કોસેણ
વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તિયાણં વાણમંતરીણં પુચ્છા, ગોયમા !
જહ્વણેણં દસવાસસહસ્સાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં અદ્વ-
પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં ॥સૂ. ૭॥

(અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિત્તની ? (ગોયમા) હે
ગૌ ! (જહ્વણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ
અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિત્તની ?
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્વણેણં અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણં તિણિ પલિ-
ઓવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત
કમ તીન પર્યોપમ ।

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ હૈ ॥૬॥

જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પર્યોપમ (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તો
ની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્વણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ
અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોની
પૃચ્છા ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્વણેણ અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ તિણિ પલિઓવ-
માઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ત્રણ પર્યોપમ

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે ॥ ૬ ॥

છાયા—વાનવ્યન્તરાણાં મદન્ત ! દેવાનાં ક્રિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમમ્, અપર્યાપ્તકવાનવ્યન્તરાણાં દેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં. પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દશવર્ષસહસ્રાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, વાનવ્યન્તરીણામ્ દેવીનાં પૃચ્છા ?, ગૌતમ ! જઘન્યેન

વાનવ્યન્તર સ્થિતિ વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(વાણમંતરાણં મતે ! દેવાણં કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! વાનવ્યન્તર દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! જહળ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્યોપમ (અપજ્જત્ત વાણરાણં દેવાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત વાનવ્યન્તર દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂત્તં કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્તોં કી વિ ની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ કી ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂત્તં કમ પલ્યોપમ કી !

(વાણમંતરીણં દેવીણં પુચ્છા ?) વાનવ્યન્તરી દેવિ ં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં અદ્ધપલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પલ્યોપમ

વાનવ્યન્તર દેવોની સ્થિતિની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(વાણમંતરાણં મતે ! દેવાણં કેવદ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! વાણવ્યન્તર દેવોની કેટલી કાળની સ્થિતિ કહેલી છે ? હે (ગોયમા) ગૌતમ ! (જહળ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્યોપમ (અપજ્જત્ત વાણમંતરાણં દેવાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત વાનવ્યન્તર દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તોની કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમ

(વાણમંતરીણ દેવીણ પુચ્છા ?) વાનવ્યન્તરી દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહળ્ણેણં દસવાસસહસ્સાઈં, ઉક્કોસેણં અદ્ધપલિઓવમં) જઘન્ય દસ હજાર વર્ષ, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પલ્યોપમ (અપજ્જત્તિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?)

दशवर्षसहस्राणि, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, अपर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां वानव्यन्तरीणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशवर्षसहस्राणि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेनार्द्ध-पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम् । -

टीका—व्याख्या सुगमा ॥ सू० ७॥

ज्योतिष्कदेवस्थिति वक्तव्यता—

मूलम्—जोइसियाणं देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्टभागो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समब्भ-हियं, अपज्जत्तजोइसियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्टभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं पलिओवमं वास सयसहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं, जोइसिणीणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्टभागो, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं, अपज्जत्तजोइसियदेवीणं पुच्छा, की (अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-मुहुत्त) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं वाणमन्त-रीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वानव्यन्तरी देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) हे गौतम ! जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्को-सेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम दसहजार वर्ष, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम अर्द्ध पल्योपम की ।

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट है ॥७॥

अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) ! (हे गौतम ! (जहण्णेणं उक्को-सेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं वाणमन्तरीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वानव्यन्तरी देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा) ! हे गौतम ! (जहण्णेणं दसवाससहस्साइं अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त आछा दस हजार वर्ष की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त आछा अर्द्ध पल्योपम की ।

टीकार्थ—व्याख्या स्पष्ट छे ॥ ७ ॥

गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तय जोइसिय
 देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागो, अंतो हु-
 त्तूणो, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समब्भहियं
 अंतोमुहुत्तूणं, चंदविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसह-
 स्समब्भहियं, अपज्जत्तयाणं चंददेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
 जह गेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पलिओवमं
 वाससयसहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं, चंदविमाणेणं देवीणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं
 अद्धपलिओवमं पन्नासवाससहस्समब्भहियं, अपज्जत्तियाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्ज-
 त्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं भागपलिओवमं अंतो-
 मुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं प सव सहस्समब्भहियं
 अंतोमुहुत्तूणं सूरविमाणे णं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई
 पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं
 पलिओवमं वाससहस्समब्भहियं, अपज्जत्तयाणं च्छा, गोयमा !
 जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओ-
 वमं वाससहस्समब्भहियं अंतोमुहुत्तूणं, सूरविमाणेणं भंते !
 देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्को-
 सेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमब्भहियं, अपज्जत्तियाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतमुहुत्तं, पज्ज-
 त्तयाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं चउभा लिओवमं अंतोमुहु-
 त्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वा एहिमब्भहियं अंतो-

मुहुत्तूणं गहविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं
 चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतो हुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं
 वलिओवमं अंतो हुत्तूणं, गहविमाणे देवीणं पुच्छा गोयमा !
 जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं,
 अ त्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि
 अंतो हुत्तं, त्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभाग-
 पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतो-
 मुहुत्तूणं, नक्खत्तविमाणे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं, अपज्जत्तयाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्ज-
 त्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं
 अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, नक्ख-
 त्तविमाणे देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलि-
 ओवमं, उक्कोसेणं साइरेणं चउभागपलिओवमं, अपज्जत्तियाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्ज-
 त्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतो-
 मुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं,
 ताराविमाणे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठभागपलि-
 ओवमं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं
 पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं,
 उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, ताराविमाणे देवीणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं, उक्कोसेणं साइरेणं

अट्टभागपलिओवमं, ताराविमाणे अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं
देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्टभागं अंतोमुहु-
त्तूणं, उक्कोसेणं साइरेणं पलिओवमट्टभागं अंतोमुहुत्तूणं ॥सू० ८॥

छाया—ज्योतिष्काणां देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्ट-
भागम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षशतसहस्राभ्यधिकम्, अपर्याप्तज्योतिष्काणां
पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा,
गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम्, अन्तर्मुहूर्तोनम्, उत्कृष्टेन पल्योपमं वर्षशत-

ज्योतिष्कदेवों की स्थिति की वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जोइसियाणं देवाणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवों की स्थिति
की पृच्छा अर्थात् स्थिति कितने काल की ? (गोयमा ! (जहण्णेणं
पलिओवमट्टभागो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समव्वहियं)
हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट एक लाख वर्ष
अधिक पल्योपम की (अपज्जत्त जोइसियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त
ज्योतिष्क देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्को-
सेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की
(पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा जहण्णेणं
पलिओवमट्टभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसह-
मव्वहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त पल्योपम

का आठवां भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम और एक

ज्योतिष्क देवों की स्थिति की वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जोइसियाणं देवाणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवों की स्थिति संज्ञा धी पृच्छा ?
अर्थात् स्थिति कितने काल की ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमट्टभागो, उक्कोसेणं पलि
ओवम वाससयसहस्समव्वहियं) गौतम ! जघन्य पल्योपमना आठवां भाग उत्कृष्ट
एक लाख वर्ष अधिक पल्योपमनी (अपज्जत्त जोइसियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त ज्योतिष्क
देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) गौतम
जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा जहण्णेणं पलिओवमट्टभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं पलिओवमं
वाससयसहस्समव्वहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त आठवां पल्योपमना
आठवां भाग उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त आठवां एक पल्योपम अने एक लाख वर्षानी

मु तूणं गहविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं
 चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं
 वलिओवमं अंतो हुत्तूणं, गहविमाणे देवीणं पुच्छा गोयमा !
 जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं,
 अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि
 अंतो हुत्तं, तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभाग-
 पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतो-
 मुहुत्तूणं, नक्खत्तविमाणे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं, अपज्जत्तयाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं,
 पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं
 अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, नक्ख
 त्तविमाणे देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलि-
 ओवमं, उक्कोसेणं साइरेणं चउभागपलिओवमं, अपज्जत्तियाणं,
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्त-
 णं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतो-
 मुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं,
 ताराविमाणे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठभागपलि-
 ओवमं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं
 पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं अंतोमुहुत्तूणं,
 उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, ताराविमाणे देवीणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्ठभागं, उक्कोसेणं साइरेणं

अट्टभागपलिओवमं, ताराविमाणे अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं
देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्टभागं अंतोमुहु-
त्तूणं, उक्कोसेणं साइरेणं पलिओवमट्टभागं अंतोमुहुत्तूणं ॥सू० ८॥

छाया—ज्योतिष्काणां देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्ट-
भागम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षशतसहस्राभ्यधिकम्, अपर्याप्तज्योतिष्काणां
पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा,
गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम्, अन्तर्मुहूर्तौनम्, उत्कृष्टेन पल्योपमं वर्षशत-

ज्योतिष्कदेवों की स्थिति की वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जोइसियाणं देवाणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवों की स्थिति
की पृच्छा अर्थात् स्थिति कितने काल की ? (गोयमा ! (जहण्णेणं
पलिओवमट्टभागो, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससयसहस्समव्वहियं)
हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट एक लाख वर्ष
अधिक पल्योपम की (अपज्जत्त जोइसियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त
ज्योतिष्क देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्को-
सेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त-की
(पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा जहण्णेणं
पलिओवमट्टभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं पलिओ वाससयसह-
स्समव्वहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त पल्योपम
का आठवां भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम और एक

ज्योतिष्क देवानी स्थितिनी वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जोइसियाण देवाणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवानी स्थिति संबंधी पृच्छा ?
अर्थात् स्थिति केवल काली ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमट्टभागो, उक्कोसेणं पलि
ओवम वाससयसहस्समव्वहियं) गौतम ! जघन्य पल्योपमना आठवां भाग उत्कृष्ट
एक लाख वर्ष अधिक पल्योपमनी (अपज्जत्त जोइसियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त ज्योतिष्क
देवानी स्थिति केवल ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) गौतम
जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकेनी स्थिति
केवल ? (गोयमा जहण्णेण पलिओवमट्टभागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेणं पलिओवमं
वाससयसहस्समव्वहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त आठवां पल्योपमना
आठवां भाग उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त आठवां पल्योपम अने एक लाख वर्षनी

सहस्रसमभ्यधिकम्, अन्तर्मुहूर्तम्, ज्योतिष्कीणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! ज
न्येन पल्योपमाष्टभागम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम् पञ्चाशद्वर्षसहस्रसमभ्यधिकम्
अपर्याप्तकज्योतिष्कदेवीणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्
तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकज्योतिष्कदेवीणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्ट
भागम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, पञ्चाशद्वर्षसहस्रसमभ्यधिकम्,
अन्तर्मुहूर्तानम्, चन्द्रविमाने ५०० मदन्त ! देवानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन
लाख वर्ष की ।

(जोइसिणीणं देवीणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवियों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओ द्वभागो, उक्कोसेणं अर्द्ध-
पलिओवमं पण्णासवाससहस्समम्भियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम
आठवां भाग, उत्कृष्ट पचास हजार वर्ष अधिक आधा पल्योपम
की (अपज्जत्त जोइसिय देवीणं पुच्छा ?) पर्याप्त ज्योतिष्क देवियों
की ? नी ? (गोयमा जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे
गौतम ! न्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तय जोइसिय
देवीणं पुच्छा ?) पर्याप्तक ज्योतिष्क देवियों की कितनी ? (गोयमा !
जहण्णेणं पलियोव भागो अंतोमुहुत्तूणो, उक्कोसेण अर्द्धपलिओ
वमं पण्णासवाससह म्भियं सोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य
अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम
आधा पल्योपम और पचास हजार वर्ष ।

(चंद्रविमाणे णं भंते ! देवाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! चन्द्रविमान
में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं,

(जोइसियाणं देवीणं पुच्छा ?) ज्योतिष्क देवियों की स्थिति कैदली ? (गोयमा
जहण्णेणं पलिओवमद्वभागो, उक्कोसेण अर्द्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समम्भ-
हियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपमने आठवां भाग उत्कृष्ट पचास हजार
वर्ष अधिक अर्धा पल्योपमनी (अपज्जत्त जोइसिय देवीणं पुच्छा ?) अपर्याप्त
ज्योतिष्क देवियों की स्थिति कैदली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं)
हे गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तय जोइसिय देवीणं पुच्छा ?)
पर्याप्तक ज्योतिष्क देवियों की स्थिति कैदली ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमद्वभागो
अंतोमुहुत्तूणो उक्कोसेण अर्द्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समम्भियं अंतोमुहुत्तूणं)
गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमने आठवां भाग उत्कृष्ट अन्त-
र्मुहूर्त ओछा अर्धा पल्योपम अने पचास हजार वर्षनी

(चंद्रविमाणेणं भंते ! देवाणं पुच्छा ?) भगवन् ! चन्द्र विमानमें देवों की

हूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्,
उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, पञ्चाशद्वर्षसहस्राभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्तानम्, सूरविमाने
मदन्त ! देवानाम् कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन चतु-
र्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षसहस्राभ्यधिकम् अपर्याप्तिकानां पृच्छा,
गौ ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम !

याणं पुच्छा ? अपर्याप्तक चन्द्रविमान की देवियों की पृच्छा ? (गोयमा
(जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी
अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ?
(गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, ओसेणं अद्ध
पलिओ पण्णासवाससहस्समम्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम !
जघन्य अन्तर्मुहूर्त पल्योपम का चतुर्थ भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त
अर्द्ध पल्योपम और पचास हजार वर्ष की ।

(सूरविमानेणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे
भगवन् ! सूर्यविमान में देवों की कितने काल की स्थिति कही है ?
(गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वास-
सहस्समम्भहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चौथाई भाग, उत्कृष्ट
एक हजार वर्ष अधिक एक पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?)
पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्या-
प्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतो-
मुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समम्भहियं अंतोमुहुत्तूणं)

देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम !
जघन्य पल्योपम और उत्कृष्ट पल्योपम अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों
देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण
अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समम्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य
अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमना ओछा भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा अर्द्ध
पल्योपम और पचास हजार वर्ष की

(सूरविमानेणं भंते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) भगवन् ! सूर्य
विमानमा देवानी डेटवा काणनी स्थिति कही छे (गोयमा ! जहण्णेण चउभाग
पलिओवमं, उक्कोसेण पलिओवमं वाससहस्समम्भहियं) गौतम ! जघन्य पल्योपम
पमना ओछा भाग उत्कृष्ट ओछे हजार वर्ष अधिक ओछे पल्योपमनी (अप-
ज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तिकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण

हूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, पञ्चाशद्वर्षसहस्राभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्तानम्, सूरविमाने भदन्त ! देवानाम् कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षसहस्राभ्यधिकम् अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम !

याणं पुच्छा ? अपर्याप्तक चन्द्रविमान की देवियों की पृच्छा ? (गोयमा (जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समम्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम का चतुर्थ भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त अर्द्ध पल्योपम और पचास हजार वर्ष की ।

(सूरविमाणे णं भन्ते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सूर्यविमान में देवों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समम्भहियं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चौथाई भाग, उत्कृष्ट एक हजार वर्ष अधिक एक पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समम्भहियं अंतोमुहुत्तूणं)

देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम अने उत्कृष्ट पल्योपम अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तिकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पण्णासवाससहस्समम्भहियं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमनो ओछा भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा अर्द्ध पल्योपम अने पचास हजार वर्षानी

(सूरविमाणेण भन्ते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई ण्णत्ता ?) भगवन् ! सूर्य विमानमा देवोनी केटला काणानी स्थिति कही छे (गोयमा ! जहण्णेण चउभाग पलिओवमं, उक्कोसेण पलिओवमं वाससहस्समम्भहियं) गौतम ! जघन्य पल्योपमनो ओछा भाग उत्कृष्ट ओछे हजार वर्ष अधिक ओछे पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तिकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण

जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन पल्योपमम् वर्षसहस्राभ्यधिकम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, सूरविमाने खलु भदन्त ! देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम् पञ्चभिः वर्षशतैरभ्यधिकम्, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन अर्द्ध-

हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का चतुर्थ भाग में अन्तर्मुहूर्त्त और उत्कृष्ट एक पल्योपम और एक हजार वर्ष में अन्तर्मुहूर्त्त, ।

(सूरविमाणेण भंते ! देवीणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! सूर्यविमान देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण चउभागपलिओवमं, कोसेण अद्ध पलिओवमं पंचहिं वाससएहिमग्गहियं) हे गौ ! जघन्य पल्योपम का चौथाई भाग, उत्कृष्ट पांच सौ वर्ष अधिक एक पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक सूर्य देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (प याणं पुच्छा ?) पर्या देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओ गोमुहुत्तं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं व सएहिमग्गहियं अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौथाई पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त अर्द्ध पल्योपम और पांच सौ वर्ष की ।

अंतोमुहुत्तं जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकानी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण चउभागपल्योवमं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं पलिओवमं वाससहस्समग्गहियं अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पल्योपमना चौथा भागभा अन्तर्मुहूर्त्त आछा अने उत्कृष्ट अर्द्ध पल्योपम अने अर्द्ध हजार वर्षमा अन्तर्मुहूर्त्त आछा ।

(सूरविमाणेण भंते ! देवीणं पुच्छा ?) भगवान् ! सूर्य विमानोमां देवियोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं, उक्कोसेणं अद्ध पलिओवमं पंचहिं वाससएहिमग्गहियं) गौतम ! जघन्य पल्योपमना चौथा भाग उत्कृष्ट पाचसो वर्ष अधिक अर्द्ध पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक सूर्य विमाननी देवियोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तानी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियोनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं पंचहिं वाससएहिमग्गहियं अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघ-

પલ્યોપમમ્ પશ્ચભિઃ વર્ષશતૈરભ્યધિકમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ગ્રહવિમાને સ્થલ મદન્ત !
 દેવાનાં પૃચ્છા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્ભાગપલ્યોપમમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમમ્,
 અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, અપર્યાપ્તકાનાં
 પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્ભાગપલ્યોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યો-
 પમમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ગ્રહવિમાને સ્થલ દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્ભાગ-
 પલ્યોપમ્ ઉત્કૃષ્ટેન અર્ધપલ્યોપમમ્ અપર્યાપ્તિકાં પૃચ્છા ? ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ

(ગ્રહવિમાણે જાં મંતે ! દેવાણાં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! ગ્રહવિમાન
 મેં દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચઙ્ગભાગપલિઓવમં,
 ઉક્કોસેણં પલિઓ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌથાઈ પલ્યોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ
 એક પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક ગ્રહ-દેવોં કી
 સ્થિતિ વિ ની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ
 અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી અન્તર્મુહૂત્તં, ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂત્તં
 કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા !
 જહ્ણણેણં ચઙ્ગભાગપલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં પલિઓવમં અંતો-
 મુહુત્તૂણં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂત્તં કમ ચૌથાઈ પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ
 અન્તર્મુહૂત્તં કમ એક પલ્યોપમ

(ગ્રહવિમાણે દેવીણં પુચ્છા) ગ્રહવિમાન મેં દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની
 હૈ ? ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચઙ્ગભાગપલિઓ ઉક્કોસેણં અર્ધપલિઓ-
 વમં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌથાઈ પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પલ્યોપમ

ન્ય અન્તર્મુહૂત્તં ઓછા ચતુર્થાશ પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂત્તં ઓછા
 અર્ધ પલ્યોપમ અને પાચસો વર્ષની

(ગ્રહવિમાણેણં મંતે ! દેવાણ પુચ્છા ?) ભગવન્ ! ગ્રહવિમાનમા દેવોની
 સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં ચઙ્ગભાગપલિઓવમં, ઉક્કોસેણ પલિઓવમ)
 ગૌતમ ! જઘન્ય ચતુર્થાશ પલ્યોપમની ઉત્કૃષ્ટ એક પલ્યોપમની (અપજ્જત્તયાણં
 પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક ગ્રહ વિમાનના દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ
 વિ અંતોમુહુત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અન્તર્મુહૂત્તં,
 ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂત્તંની (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ?
 (ગોયમા ! જહ્ણણેણ ચઙ્ગભાગપલિઓવમ અંતોમુહુત્તૂણ, ઉક્કોસેણ પલિઓવમં અંતો-
 મુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂત્તં ઓછા ચતુર્થાશ પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ
 અન્તર્મુહૂત્તં ઓછા એક પલ્યોપમ

(ગ્રહવિમાણે દેવીણ પુચ્છા ?) ગ્રહવિમાનની દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ?
 (ગોયમા ! જહ્ણણેણ ચઙ્ગભાગપલિઓવમં, ઉક્કોસેણ અર્ધપલિઓવમં) ગૌતમ !
 જઘન્ય અને ચતુર્થાશ પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પલ્યોપમ (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)

उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम् पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्यो, पमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, अन्तर्मुहूर्तानम्, नक्षत्रविमाने देवानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्, अपर्याप्तिकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन अर्द्धपल्योपमम्,

(अपज्जत्तिया णं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियां की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम चौथाई पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम अर्ध पल्योपम की ।

(नक्खत्तविमाणे देवाणं पुच्छा ?) नक्षत्र विमान में देवां की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अर्ध-पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौ जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति की पृच्छा ? (गो । ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अन्त

अपर्याप्तक देवियों की स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवियों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा थार बाग अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा अर्ध पल्योपमनी

(नक्खत्तविमाणे देवाणं पुच्छा ?) नक्षत्र विमानमा देवोनी स्थितिनी पृच्छा (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं अद्धपलिओवमं) गौतम ! जघन्य अतुर्थाश पल्योपम उत्कृष्ट अर्ध पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य पथु अने उत्कृष्ट पथु अन्तर्मुहूर्तानी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्को-

अन्तर्मुहूर्त्तानम्, नक्षत्रविमाने देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम्, उत्कृष्टेन सातिरेकम् चतुर्भागपल्योपमम्, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन सातिरेकं चतुर्भागपल्योपमम्, अन्तर्मुहूर्त्तानम्, ताराविमाने देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अष्टभागपल्योपमम् उत्कृष्टेन चतुर्भागपल्योपमम् अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे मुहूर्त्तं कम अर्द्धं पल्योपम ।

(नक्षत्रविमाने देवीनां पृच्छा ?) नक्षत्र विमान में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं, उक्कोसेणं साइरेगं चउभागपलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट कुछ अधिक चौथाई पल्योपम (अपज्जत्तियाणं पृच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं पृच्छा ?) पर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूर्णं, उक्कोसेणं साइरेगं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूर्णं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम चौथाई पल्योपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पल्योपम के चौथाई भाग से किंचित् अधिक ।

(ताराविमाने देवानां पृच्छा ?) तारा विमान में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अष्टभागपलिओवमं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग,

सेणं अद्ध पलिओवमं अंतोमुहुत्तूर्णं गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा अतुर्थांश पल्योपम उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा अर्द्ध पल्योपम

(नक्षत्रविमाने देवीनां पृच्छा ?) नक्षत्र विमानमा देवियेनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं उक्कोसेणं साइरेगं चउभाग पलिओवमं) गौतम ! जघन्य अतुर्थांश पल्योपम, उत्कृष्ट कुछ अधिक अतुर्थांश पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पृच्छा ?) अपर्याप्त देवियेनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पल्लु अने उत्कृष्ट पल्लु अन्तर्मुहूर्त्त (पज्जत्तियाणं पृच्छा ?) पर्याप्त देवियेनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूर्णं उक्कोसेणं साइरेगं चउभाग पलिओवमं अंतोमुहुत्तूर्णं) जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा अतुर्थांश पल्योपम उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा पल्योपमना चौथाई भागधी किंचित् अधिक छे

नापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम् अन्तर्मुहूर्तो नम्, उत्कृष्टेन चतुर्भागपल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तो नम्, ताराविमाने देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमाष्टभागम्, उत्कृष्टेन सातिरेकम् अष्टभागपल्योपमम्, ताराविमाने अपर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टे-

उत्कृष्ट पल्योपम का चौथाई भाग (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमद्वभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम पल्यो का आठवां भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम पल्योपम का चौथाई भाग ।

(ताराविमाने देवीणं पुच्छा ?) तारा विमान में देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमद्वभागं उक्कोसेणं साइरेणं अद्वभाग पलिओवमं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम का आठवां भाग, उत्कृष्ट पल्योपम के आठवे भाग से कुछ अधिक (तारा विमाने अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) तारा विमान में अपर्याप्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्ति-

(ताराविमाने देवाणं पुच्छा ?) तारा विमानमा देवीणां स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं अद्वभाग पलिओवम, उक्कोसेणं चउभाग पलिओवम) गौतम ! जघन्य पल्योपमना आठमे भाग, उत्कृष्ट पल्योपमना चौथे भाग (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवीणां स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्त) गौतम ! जघन्य पल्योपमने उत्कृष्ट पल्योपमना अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवीणां स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमद्वभागं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं चउभागपलिओवम अंतोमुहुत्तूणं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमना आठमे भाग, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमना चौथे भाग

(ताराविमाने देवीणं पुच्छा ?) तारा विमानमा देवीणां स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं अद्वभागपलिओवमं उक्कोसेणं साइरेणं अद्वभाग पलिओवमं) गौतम ! जघन्य पल्योपमना आठमे भाग, उत्कृष्ट पल्योपमना आठमे भागथी कुछ अधिक (तारा विमाने अपज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा ?) तारा विमानमा अपर्याप्तक देवीणां स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो-

નાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમાદ્-
ભાગમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેકમ્ પલ્યોપમાદ્ભાગમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્ ॥

ટીકા—વ્યાખ્યા સુગમા, ॥૧૬૦ ૮॥

વૈમાનિકદેવસ્થિતિ વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—વેમાણિયાણં દેવાણં ભંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈ
પળ્લન્તા ? ગોયમા ! જહળ્લેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં
સાગરોવમાઈં, અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લેણ વિ
ત્તેસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લેણં
પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં
અંતોમુહુત્તૂણાઈં, વેમાણિયાણં ભંતે ! દેવીણં કેવદ્વયં કાલં ઠિઈ
પળ્લન્તા, ગોયમા ! જહળ્લેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં પળ્લવન્નં
પલિઓવમાઈં, અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહ-
ળ્લેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં પળ્લવન્નં પલિઓવ-
માઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, સોહમ્મે ણં ભંતે ! કપ્પે દેવાણં કેવદ્વયં
કાલં ઠિઈ પળ્લન્તા ? ગોયમા ! જહળ્લેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં
દો સાગરોવમાઈં, અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્લેણ વિ,
યાણં દેવીણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્ત દેવિયોં કી સ્થિતિ કિત્તની ? (ગોયમા !
જહળ્લેણં પલિઓવમદ્ભાગં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં સાદ્દરેણં પલિ-
ઓવમદ્ભાગં અંતોમુહુત્તૂણં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ
પલ્યોપમ કા આઠવાં ભાગ ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ પલ્યોપમ કે
આઠવેં ભાગ સે કુદ્ધ અધિક ।

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ હૈ ॥૮॥

મુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પશુ અને ઉત્કૃષ્ટ પશુ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?)
પર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહળ્લેણં પલિઓવમદ્ભાગ અંતો-
મુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં સાદ્દરેણં પલિઓવમદ્ભાગં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમની આઠમા ભાગ, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
પલ્યોપમનો આઠમા ભાગથી કાંઈક અધિક ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ છે ॥૮॥

उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं देवाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं दो सागरोवसाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे देवीणां पुच्छा, गोयमा ! जह-
ण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवसाइं, अपज्ज-
त्तियाणं देवीणां पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि
अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं देवीणां पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
पलिओवमं, अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवसाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे परिग्गहियाणं देवीणां पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं सत्तपलिओवसाइं,
अपज्जत्तियपरिग्गहिय देवीणां पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, परिग्गहियाणं पज्जत्तियाणं देवीणां
पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं
सत्तपलिओवसाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहि-
याणं देवीणां, पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं
पण्णासं पलिओवसाइं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा. गोयमा ! जह-
ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा,
जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पन्नासं पलिओव
साइं अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरो-
वसाइं, अपज्जत्तदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण
वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं
पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवसाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणे कप्पे देवीणां पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
साइरेगं पलिओवमं उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवसाइं ईसाणे

નાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમાદ્-
ભાગમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન સાતિરેકમ્ પલ્યોપમાદ્ભાગમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્ ॥

ટીકા—વ્યાખ્યા સુગમા, ॥૬૦ ૮॥

વૈમાનિકદેવસ્થિતિ વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—વેમાણિયાણં દેવાણં ભંતે ! કેવદ્વયં કાલં ઠિઈ
પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં
સાગરોવમાઈં, અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ત્તોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં, પજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણ
પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં
અંતોમુહુત્તૂણાઈં, વેમાણિયાણં ભંતે ! દેવીણં કેવદ્વયં કાલં ઠિઈ
પણ્ણત્તા, ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં પળવન્નં
પલિઓવમાઈં, અપજ્જત્તિયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતો હુત્તં, પજ્જત્તિયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહ-
ણ્ણેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં પળવન્નં પલિઓવ-
માઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં, સોહમ્મે ણં ભંતે ! કપ્પે દેવાણં કેવદ્વયં
કાલં ઠિઈ પળ્ણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં
દો સાગરોવમાઈં, અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ,
યાણં દેવીણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્ત દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા !
જહણ્ણેણં પલિઓવમદ્ભાગં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં સાહરેણં પલિ-
ઓવમદ્ભાગં અંતોમુહુત્તૂણં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ
પલ્યોપમ કા આઠવાં ભાગ ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ પલ્યોપમ કે
આઠવેં ભાગ સે કુહ અધિક ।

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ હૈ ॥૮॥

મુહુત્તં ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?)
પર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિઓવમદ્ભાગ અંતો-
મુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં સાહરેણં પલિઓવમદ્ભાગં અંતોમુહુત્તૂણં) ગૌતમ ! જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પલ્યોપમની આઠમે ભાગ, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
પલ્યોપમનો આઠમે ભાગથી કાંઈક અધિક ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સુગમ છે ॥૮॥

उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं देवाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं दो सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
ण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं, अपज्ज-
त्तियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि
अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
पलिओवमं, अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे परिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा,
गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं सत्तपलिओवमाइं,
अपज्जत्तियपरिग्गहिय देवीणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि
उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, परिग्गहियाणं पज्जत्तियाणं देवीणं
पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं
सत्तपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहि-
याणं देवीणं, पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं
पण्णासं पलिओवमाइं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा. गोयमा ! जह-
ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा,
जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पन्नासं पलिओव
माइं अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा !
जहण्णेणं साइरेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरो-
वमाइं, अपज्जत्तदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण
वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं साइरेणं
पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणे कप्पे देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
साइरेणं पलिओवमं उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं ईसाणे

कप्पे देवीणं अपज्जत्तियाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसे-
 णवि, अंतोमुहुत्तं, ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं साइरेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं पणपन्नं
 पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ईसाणे कप्पे परिग्गहियाणं
 देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं साइरेणं पलिओवमं, उक्को-
 सेणं नवपलिओवमाइं अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण
 वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, ईसाणेकप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा
 गोयमा ! जहण्णेणं साइरेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं नव
 पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, ईसाणेकप्पे अपरिग्गहि-
 याणं देवीणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं साइरेणं पलिओवमं,
 उक्कोसेणं पणपन्नाइं पलिओवमाइं अपपज्जत्तियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं साइरेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं,
 उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं सणकुमारे
 कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं, उक्को-
 सेणं सत्तसागरोवमाइं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णे-
 णवि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं सत्तसा-
 गरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं उक्कोसेणं साइरे-
 गाइं सत्तसागरोवमाइं, अपज्जत्तियाणं पुच्छा ? गोयमा !
 जहण्णेण वि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तियाणं पुच्छा ?
 गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं साइरेगाइं अंतो
 मुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं साइरेगाइं अंतोमुहु-
 त्तूणाइं, बंभलोए कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं सत्त

सागरोवमाइं उक्कोसेणं दससागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणवि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाण पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, लंतए कप्पे देवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं दससागरोवमाइं उक्कोसेणं चउदस सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहणेणवि उक्कोसेणवि अंतोमुहुत्तं, पज्जयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं चउदस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, महासुक्के कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउदससागरोवमाइं, उक्कोसेणं सत्तरससागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि, अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं चउदस सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, सहस्सारे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, आणए कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्टारससागरोवमाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्टारससागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, पाणएकप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगूणवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं अपज्जत्त-

याणं पुच्छा, ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण एगूणवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं आरणे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं एकवीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं वीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं एगवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं अच्चुए कप्पे देवाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं एगवीसं सागरोवमाइं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अपज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहण्णेणं इक्कसीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं उक्कोसेणं बावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं ॥सू०९॥

छाया—वैमानिकानां देवानां भदन्त ! कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमानि, अपर्याप्तकानां

वैमानिक देवों की स्थिति की वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(विमाणियाणं देवाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! वैमानिक देवों की कितने काल की स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम की, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त वैमानिक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम !

वैमानिक देवान् की स्थिति वक्तव्यता

शब्दार्थ—(विमाणियाणं देवाणं भन्ते ! केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! वैमानिक देवान् की कितनी स्थिति कही है ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं, उक्कोसेण तेत्तीसं सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपमनी, उत्कृष्ट तेतीस सागरोपमनी (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्त वैमानिक देवान् की स्थिति कितनी है ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पल्योपमने उत्कृष्ट पल्योपमने (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तकानां

पृच्छा ! गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, वैमानिकीनां भदन्त ! देवीनां कियन्तं कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेननापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन पञ्च-

जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तियाणं पुच्छा) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तेतीस सागरोपम की ।

(वैमाणियाणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! वैमानिक देवियों की स्थिति कितने काल की कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओ) हे गौ ! जघन्य पल्योपम की, उत्कृष्ट पचपन पल्यो की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति नी ? (गो ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वैमानिक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम एक पल्योपम और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचपन पल्योपम की ।

स्थिति डेटवी छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा ओक्क पल्योपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा तेतीस सागरोपमनी

वैमाणियाणं भंते ! देवीणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) भगवन् ! वैमानिक देवियों की स्थिति डेटवी काननी कही छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमं) गौतम ! जघन्य पल्योपमनी, उत्कृष्ट पचपन पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की स्थिति डेटवी ? (गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पल्योपम उत्कृष्ट पल्योपम अन्तर्मुहूर्त्तानी (पञ्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक वैमानिक देवियों की स्थिति डेटवी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा ओक्क

પશ્ચાશ્વત્ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, સૌધર્મે સ્થિતિઃ કલ્પે દેવાનાં કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે સાગરોપમે, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં દેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વે સાગરોપમે અન્તર્મુહૂર્તોને, સૌધર્મે કલ્પે દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમમ્ ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચાશ્વત્ પલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તકાનાં

(સોહસ્મે જં મંતે ! કપ્પે દેવાણં કેવદ્વયં કાલં ઠિઈં પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ ! સૌધર્મ કલ્પ મેં દેવોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમ કી ઉત્કૃષ્ટ દો સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણ દેવાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ વિ ની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તુણં, ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તુણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત એક પલ્યોપમ ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ દો સાગરોપમ કી હૈ !

(સોહસ્મે કપ્પે દેવીણં પુચ્છા ?) સૌધર્મ કલ્પ મેં દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં પલિઓવમ, ઉક્કોસેણં પળ્લાસં પલિઓવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ પચાસ પલ્યોપમ

પલ્યોપમ અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પચાવન પલ્યોપમની છે.

(સોહસ્મેણં મંતે ! કપ્પે દેવાણં કેવદ્વયં કાલં ઠિઈં પળ્લન્તા ?) ભગવન્ ! સૌધર્મ કલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલાકાલની કહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમની, ઉત્કૃષ્ટ એ સાગરોપમની, (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં દેવાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં પલિઓવમ અંતોમુહુત્તુણં ઉક્કોસેણં દો સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તુણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એક પલ્યોપમ અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત, ઓછા એ સાગરોપમની

(સોહસ્મેકપ્પે દેવીણં પુચ્છા ?) સૌધર્મ કલ્પમા દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ પલિઓવમં, ઉક્કોસેણ પળ્લાસં પલિઓવમાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય

દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તિકાનાં દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમમ્ અન્તર્મુહૂર્તોનમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પञ्चा-શત્ પલ્યોપમાનિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, સૌધર્મે કલ્પે પરિગ્રહાણાં દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પલ્યોપમમ્ ઉત્કૃષ્ટેન સપ્તપલ્યોપમાનિ, અપર્યાપ્તકપરિગ્રહ દેવીનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પરિગ્રહાણાં

કી (અપજ્જત્તિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મ્હી અન્તર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ મ્હી અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક સૌધર્મ-દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગો ! ! જહણ્ણેણં પલિઓવમં અંતોમુહુત્તૂણં, ઉક્કોસેણં પળ્ણાસં પલિઓવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ એક પલ્યોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ પચાસ પલ્યોપમ કી !

(સોહમ્મે કપ્પે પરિગ્ગહિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?) સૌધર્મ કલ્પ મેં પરિગૃહીતા દેવિયોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિ-ઓવમં, ઉક્કોસેણં સત્ત પલિઓવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ સાત પલ્યોપમ કી (અપજ્જત્તિય પરિગ્ગહિય દેવીણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત પરિગૃહીતા દેવિયોં કી કિતની સ્થિતિ ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કી (પરિગ્ગહિયાણં પજ્જત્તિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?)

એક પલ્યોપમ ઉત્કૃષ્ટ પચાસ પલ્યોપમની (અપજ્જત્તિયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પચ્ચ અન્તર્મુહૂર્ત, અને ઉત્કૃષ્ટ પચ્ચ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તિયાણં દેવીણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક સૌધર્મ દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પલિ-ઓવમં, અંતોમુહુત્તૂણ, ઉક્કોસેણ સત્તપલિઓવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત, એછા, એક પલ્યોપમનો ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત એછા સાત પલ્યોપમની.

(સોહમ્મે કપ્પે પરિગ્ગહિયાણં દેવીણ પુચ્છા ?) સૌધર્મ કલ્પમાં પરિગૃહીતા દેવિયોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ પલિઓવમં, ઉક્કોસેણં સત્તપલિઓવમં) ગૌતમ ! જઘન્ય એક પલ્યોપમ, ઉત્કૃષ્ટ સાતપલ્યોપમની (અપજ્જત્તિય પરિગ્ગ-હિય દેવીણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત પરિગૃહીતા દેવિયોની કેટલી સ્થિતિ ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્ત-ર્મુહૂર્તની (પરિગ્ગહિયાણં પજ્જત્તિયાણં દેવીણ પુચ્છા ?) પરિગૃહીતા પર્યાપ્તદેવિયોની

पर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन सप्तपल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि, सौधर्मे कल्पे अपरिग्रहाणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि परिगृहीता पर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओ अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं सत्तपलिओमाइ अंतोमुहुत्तूणाइं) है गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम सात पल्योपम की ।

(सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) सौधर्मकल्प में अपरिगृहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण्णासं पलिओवमाइं) है गौतम ! जघन्य एक पल्योपम की (उज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की कितनी (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) है गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त अपरिगृहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पन्नासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) है गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम पचास पल्योपम की ।

स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेण सत्तपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा ओक पल्योपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा सातपल्योपमनी

(सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवाणं पुच्छा ?) सौधर्मकल्पमा अपरिगृहीता देवियों की स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं, उक्कोसेण पण्णासं पलिओवमाइं) जघन्य ओक पल्योपम, उत्कृष्ट पचास पल्योपमनी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) है गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त अपरिगृहीता देवियों की डेटली (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं पन्नासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा पल्योपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा पचास पल्योपमनी

(इसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) लगवन् । ध्यानकल्पमा देवों की स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण साइरेणं पलिओवमं उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोव

अन्तर्मुहूर्तानि, ईशाने कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्यो-
मम्, उत्कृष्टेन सातिरेके द्वे सागरोपमं, अपर्याप्तदेवानां पृच्छा, गौतम !
जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन सातिरेकं द्वे सागरोपमे अन्तर्मुह-
ूर्ताने, ईशाने कल्पे देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम्
उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, ईशाने कल्पे देवीनाम् अपर्याप्तकानां पृच्छा,
गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, ईशाने कल्पे पर्याप्तकानां

(ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! ईशान कल्प में देवों
की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्को-
सेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य कुछ अधिक
एक पल्योपम की, उत्कृष्ट कुछ अधिक दो सागरोपम की (अपज्जत्त
देवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जह-
ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं
साइरेगाइं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्त-
र्मुहूर्त कुछ अधिक पल्योपम की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम दो
सागरोपम से कुछ अधिक की ।

(ईसाणे कप्पे देवीणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में देवियों की स्थिति
कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण-
पन्नं पलिओ इहं) हे गौ ! जघन्य एक पल्योपम से कुछ अधिक,

माइं गौतम ! जघन्य कांछक अधिक ओक पल्योपमनी, उत्कृष्ट कांछक अधिक
ओ सागरोपमनी (अपज्जत्त देवाण पुच्छा ?) अपर्याप्त देवीनी स्थिति केटली ?
(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्तनी, (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकानी स्थिति केटली ? (गोयमा !
जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तकम कांछक पधारे पल्योपमनी अने
उत्कृष्ट ओ सागरोपमनी

(ईसाणे कप्पे देवीण पुच्छा ?) ईशानकल्पमां देवियोनी स्थिति केटली ?
(गोयमा ! जहण्णेण साइरेग पलिओवमं, उक्कोसेण पणपन्नं पलिओवमाइं) गौतम !
जघन्य ओक पल्योपमथी कांछक अधिक, उत्कृष्ट पञ्चापन पल्योपमनी (ईसाणे
कप्पे देवीण अपज्जत्तियाण पुच्छा ?) ईशानकल्पमा अपर्याप्तदेवियोनी स्थिति केटली ?

पर्याप्तिकानां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन सप्तपल्योपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि, सौधर्मे कल्पे अपरिग्रहाणां देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानम्, उत्कृष्टेन पञ्चाशत् पल्योपमानि परिगृहीता पर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेण सत्तपलिओमाइ अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम सात पल्योपम की ।

(सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) सौधर्मकल्प में अपरिगृहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं, उक्कोसेण पण्णासं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवियों की कितनी (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त अपरिगृहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेण पण्णासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम एक पल्योपम की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम पचास पल्योपम की ।

स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेण सत्तपलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त आधा ओक पल्योपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त आधा सातपल्योपमनी

(सोहम्मे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवाणं पुच्छा ?) सौधर्मकल्पमा अपरिगृहीता देवियोनी स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण पलिओवम, उक्कोसेण पण्णासं पलिओवमाइं) जघन्य ओक पल्योपम, उत्कृष्ट पचास पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवियोनी कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त अपरिगृहीता देवियोनी कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं पलिओवम, अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेण पण्णासं पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त आधा पल्योपमनी, उत्कृष्ट पचास पल्योपमनी

(इसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) अगवन् ! धरान्तराभां देवानां स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेण पलिओवमं उक्कोसेणं साइरेगाउ दो सागरोव

अन्तर्मुहूर्तानि, ईशानेकलपे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्यो-
मम्, उत्कृष्टेन सातिरेके द्वे सागरोपमं, अपर्याप्तदेवानां पृच्छा, गौतम !
जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन
सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्तानिम्, उत्कृष्टेन सातिरेके द्वे सागरोपमे अन्तर्मुहूर्-
त्तानि, ईशाने कलपे देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम्
उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, ईशाने कलपे देवीनाम् अपर्याप्तकानां पृच्छा,
गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, ईशाने कलपे पर्याप्तकानां

(ईसाणे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! ईशान कल्प मे देवों
की स्थिति वि नी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्को-
सेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं) हे गौतम ! जघन्य कुछ अधिक
एक पल्यो की, उत्कृष्ट कुछ अधिक दो सागरोपम की (अपज्जत्त
देवाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जह-
ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं
साइरेगाइं दो सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्त-
र्मुहूर्त कुछ अधिक पल्योपम की उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम दो
सागरोपम से कुछ अधिक की ।

(ईसाणे कप्पे देवीणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में देवियों की स्थिति
वि नी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पण-
पन्नं पलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य एक पल्योपम से कुछ अधिक,

माइ) गौतम ! जघन्य ऋधक अधिक ओक पल्योपमनी, उत्कृष्ट ऋधक अधिक
ओ सागरोपमनी (अपज्जत्त देवाण पुच्छा ?) अपर्याप्त देवीनी स्थिति केटली ?
(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्तनी, (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकेनी स्थिति केटली ? (गोयमा !
जहण्णेण साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूणं, उक्कोसेणं साइरेगाइं दो सागरोवमाइं
अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तकम ऋधक पधारे पल्योपमनी अने
उत्कृष्ट ओ सागरोपमनी

(ईसाणे कप्पे देवीण पुच्छा ?) ईशानकल्पमां देवियोनी स्थिति केटली ?
(गोयमा ! जहण्णेण साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइं) गौतम !
जघन्य ओक पल्योपमथी ऋधक अधिक, उत्कृष्ट पयावन पल्योपमनी (ईसाणे
कप्पे देवीण अपज्जत्तियाण पुच्छा ?) ईशानकल्पमा अपर्याप्तदेवियोनी स्थिति केटली ?

पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन पञ्च-
पञ्चाशत् पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, ईशाने कल्पे परिग्रहाणां देवीनां पृच्छा,
गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम्, उत्कृष्टेन नवपल्योपमानि अपर्याप्तिकानां
पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, ईशाने कल्पे पर्याप्तिकानां
पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन नव

उत्कृष्ट पचपन पल्योपम की (ईसाणे कप्पे देवीणां अपज्जत्तियाणं
पुच्छा ?) ईशान कल्प में अपर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य
और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा ?)
ईशान कल्प में पर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जह-
ण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तणं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओ-
वमाइं अंतोमुहुत्तणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त सातिरेक
कुछ अधिक पल्योपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचपन पल्योपम
की (ईसाणे कप्पे परिग्रहियाणं देवीणां पुच्छा ?) ईशान कल्प में
परिग्रहीता देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं
पलिओवमं, उक्कोसेणं नवपलिओवमाइं) हे गौतम ! जघन्य पल्यो-
पम से किंचित् अधिक, उत्कृष्ट नौ पल्योपम की (अपज्जत्तियाणं
पुच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की कितनी ? (गोयमा जहण्णेण वि उक्को-
सेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की
(ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) ईशान कल्प में पर्याप्त देवियों

(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट
अन्तर्मुहूर्त्तनी, (ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाण पुच्छा ?) ईशानकल्पमा पर्याप्त देवि-
थेनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तणं
उक्कोसेण पणपन्न पलिओवमाइं अंतोमुहुत्तणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त
ओछा सातिरेक कांछ अधिक पल्योपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा
पायावन पल्योपमनी.

(ईसाणे कप्पे परिग्रहियाण देवीणां पुच्छा ?) - ईशानकल्पमा परिग्रहीता देवि-
थेनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेण नव-
पलिओवमाइं) गौतम ! जघन्य पल्योपमथी किंचित् अधिक, उत्कृष्ट नौ पल्यो-
पमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देविथेनी स्थिति केटली ? (गोयमा !
जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य पल्योपम अने उत्कृष्ट पल्यो-
पम अन्तर्मुहूर्त्तनी (ईसाणे कप्पे पज्जत्तियाण पुच्छा ?) पर्याप्त देविथेनी स्थिति

पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, ईशाने कल्पे अपरिग्रहिता देवीनां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम्, उत्कृष्टेन पञ्चपञ्चाशत् पल्योपमानि, अपर्याप्त-
कानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तिकानां
पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेकं पल्योपमम् अन्तर्मुहूर्त्तानम्, उत्कृष्टेन पञ्च-
पञ्चाशत् पल्योपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, सनत्कुमारे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम !

की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतो-
मुहुत्तूर्णं) हे गौतम ! जघन्य सातिरेक पल्योपम में अन्तर्मुहूर्त्त
(उक्कोसेणं नवपलिओवमाइ अंतोमुहुत्तूर्णाइ) उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त
नौ पल्यो (ईसाणे कप्पे अपरिग्गहियाणं देवीणं पुच्छा ?) ईशान
कल्प में अपरिग्रहीता देवियों की कितनी स्थिति ? (गो । ! जह-
ण्णेणं साइरेगं पलिओवमं, उक्कोसेणं पणपन्नाइ पलिओवमाइ) हे
गौतम ! जघन्य सातिरेक एक पल्योपम की, उत्कृष्ट पचपन पल्योपम
की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवियों की स्थिति कितनी ?
(गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य
भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्या-
प्तक देवियों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं पलि-
ओवमं अंतोमुहुत्तूर्णं, उक्कोसेणं पणपन्नं पलिओवमाइ अंतोमुहुत्त-
र्णाइ) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक पल्योपम की,
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम पचपन पल्योपम की ।

(सणकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्प में देवों की

कैटली ? (गोयमा जहण्णेणं साइरेगं पलिओवमं अंतोमुहुत्तूर्णं, उक्कोसेणं नव पलिओवमाइ
अंतोमुहुत्तूर्णाइ) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सातिरेक पल्योपमनी,
उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा नव पल्योपमनी.

(ईसाणे कप्पे अपरिग्गहियाण देवीण पुच्छा) ईशानकल्पमा अपरिग्रहीता
देवियोनी स्थिति कैटली छे ? (गोयमा ! जहण्णेण साइरेगं पलिओवमं उक्कोसेण
पणपन्नाइ पलिओवमाइ) हे गौतम ! जघन्यथी सातिरेक ओक पल्योपमनी
अने उत्कृष्ट पचावन पल्योपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा) अपर्याप्त देवियोनी
स्थिति कैटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम !
जघन्यथी अने उत्कृष्टथी पणु अतर्मुहूर्त्तानी (पज्जत्तियाण पुच्छा) पर्याप्तक
देवियोनी स्थिति कैटली ? (गोयमा ! जहण्णेण साइरेगं पलिओवम अंतोमुहुत्तूर्णं,
उक्कोसेण पणपणं पलिओवमाइ) हे गौतम ! जघन्यथी अतर्मुहूर्त्तकम सातिरेक
पल्योपमनी उत्कृष्ट अने अतर्मुहूर्त्त ओछा पचावन पल्योपमनी

(सणकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्पमा देवोनी स्थिति

जघन्येन द्वे सागरोपमे, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन द्वे सागरोपमे, अन्तर्मुहूर्त्तोने, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, माहेन्द्रे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सातिरेके द्वे सागरोपमे - उत्कृष्टेन सातिरेकानि सप्तसागरोपमानि, अपर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तिकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन द्वे सागरोपमे सातिरेके अन्तर्मुहूर्त्तोने, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि सातिरेकाणि स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइ, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइ) हे गौतम ! जघन्य दो सागरोपम, उत्कृष्ट सात सागरोपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कय दो सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सात सागरोपम की ।

(माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) माहेन्द्र कल्प में देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगं दो सागरोवमाइ, उक्कोसेणं साइरेगाइ सत्त सागरोवमाइ) हे गौतम ! जघन्य किंचित् अधिक दो सागरोपम की, उत्कृष्ट किंचित् अधिक सात सागरोपम की (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य

केट्ठी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइ, उक्कोसेण सत्तसागरोवमाइ) गौतम ! जघन्य ये सागरोपम, उत्कृष्ट सात सागरोपमनी, (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवोनी, पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त्तनी (पज्जत्तियाणं पुच्छा ?) पर्याप्त देवोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण दो सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेण सत्तसागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त आछा ये सागरोपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त आछा सात सागरोपमनी.

(माहिंदे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) माहेन्द्रकल्पमा देवोनी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं साइरेगाइ दो सागरोवमाइ, उक्कोसेणं साइरेगाइ सत्तसागरोवमाइ) गौतम ! जघन्य किंचित् अधिक ये सागरोपमनी, उत्कृष्ट किंचित् अधिक सातसागरोपमनी (अपज्जत्तियाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवोनी पृच्छा ?

अन्तर्मुहूर्त्तानानि, ब्रह्मलोके कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तसागरोपमानि, उत्कृष्टेन दशसागरोपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा ? गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, उत्कृष्टेन दशसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानानि, लान्तके कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशसागरोपमानि, उत्कृष्टेन चतुर्दशसागरो-

और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं दो सागरोवमाइं साइरेगाइ अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं सत्त सागरोवमाइ साइरेगाइ अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक दो सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सातिरेक सात सागरोपम की ।

(बंभलोए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) ब्रह्मलोक कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (जहण्णेणं सत्त सागरोवमाइं, उक्कोसेणं दस सागरोवमाइ) जघन्य सात सागरोपम, उत्कृष्ट दस सागरोपम (अपञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेण दस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सात सागरोपम और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त दस सागरोपम की ।

(गोयमा ! जहण्णेणं वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तानी (पञ्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तक देवानां स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण दो सागरोवमाइं साइरेगाइ अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेण सत्त सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सातिरेक ओ सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सातिरेक सातसागरोपमनी.

(बंभलोए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) ब्रह्मलोककल्पमां देवानां स्थिति केटली ? जहण्णेण सत्तसागरोवमाइं, उक्कोसेणं दससागरोवमाइं जघन्य सात सागरोपम, उत्कृष्ट दशसागरोपम (अपञ्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्तों की स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तानी (पञ्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तक देवानां स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तसागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं दससागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा, सातसागरोपम अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा दश सागरोपमनी,

पमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन दशसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानि, उत्कृष्टेन चतुर्दश सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्त्तानि, महाशुक्रे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्दशसागरोपमाणि, उत्कृष्टेन सप्तसागरोपमानि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुर्दशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तानि, उत्कृष्टेन

(लंतए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) लान्तक कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दस सागरोवमाइ, उक्कोसेणं चउदस-सागरोवमाइ) हे गौतम ! जघन्य दस सागरोपम की, उत्कृष्ट चौदह सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दस-सागरो इअं अंतोमुहुत्तणाइ, उक्कोसेणं चउदस सागरोवमाइ अंतो-मुहुत्तणाइ) हे गौतम ! जघन्य दस सागरोपम में अन्तर्मुहूर्त्त कम की और उत्कृष्ट चौदह सागरोपम में अन्तर्मुहूर्त्त कम की ।

(महासुक्के कप्पे देवाणं पुच्छा ?) महाशुक्र कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउदस सागरोवमाइ, उक्को-सेणं सतरस सागरोवमाइ) हे गौतम ! जघन्य चौदह सागरोपम की उत्कृष्ट सत्तरह सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णे वि उक्कोसेण वि अंतो-

(लंतए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) लान्तककल्पमा देवानि स्थिति डेट्ठी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दससागरोवमाइ, उक्कोसेणं चउदससागरोवमाइ) जघन्य दशसागरोपमानी, उत्कृष्ट चौदहसागरोपमानी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवानि स्थिति डेट्ठी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तानी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकानी स्थिति डेट्ठी ? (गोयमा ! जहण्णेणं दससागरोवमाइ अंतोमुहुत्तणाइ, उक्कोसेणं चउदस-सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तणाइ) गौतम ! जघन्य दशसागरोपममा अन्तर्मुहूर्त्त ओछानी अने उत्कृष्ट चौदहसागरोपममा अन्तर्मुहूर्त्त ओछानी

(महासुक्के कप्पे देवाणं पुच्छा ?) महाशुक्र कल्पमा देवानि स्थिति डेट्ठी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउदस सागरोवमाइ, उक्कोसेणं सत्तरससागरोपमाइ) गौतम ! जघन्य चौदह सागरोपमानी, उत्कृष्ट सत्तर सागरोपमानी (अज्जत्तयाणं पुच्छा ?)

सप्तदशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तानि, सहस्रारे कल्पे देवानां पृच्छा. गौतम ! जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि उत्कृष्टेन अष्टादशसागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्त्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन सप्तदशसागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तानि, उत्कृष्टेन अष्टादश सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्त्तानि, आनते कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन

मुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं चउद्दस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त चौदह सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त कम सतरह सागरोपम की ।

(सहस्सारे कप्पे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रार कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइ, उक्कोसेणं अट्टारस सागरोवमाइ) हे गौतम ! जघन्य सतरह सागरोपम की उत्कृष्ट अठारह सागरोपम की (अपञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त्त की (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं सत्तरस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं अट्टारस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त कम सतरह

अपर्याप्तक देवोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अन्तोमुहुत्तं) गौतम । जघन्य पणु अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्तनी (पञ्जत्तयाण पुच्छा ?) पर्याप्तकोनी स्थिति केटली ? (जहण्णेण चउद्दससागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं सत्तरस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) गौतम । जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा चौदह सागरोपमनी, अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सत्तरसागरोपमनी.

(सहस्सारे कप्पे देवाण पुच्छा ?) सहस्रारकल्पमा देवोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण सत्तरस सागरोवमाइ, उक्कोसेण अट्टारससागरोवमाइ) गौतम । जघन्य सत्तरसागरोपमनी उत्कृष्ट अठार सागरोपमनी (अपञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतो मुहुत्तं) गौतम । जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त्तनी (पञ्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवोनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण सत्तरससागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेण अट्टारससागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) गौतम । जघन्य अन्तर्मुहूर्त्त ओछा सत्तरसागरोपमनी अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त ओछा

अष्टदश सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन एकोनविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन अष्टादशसागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तानि, उत्कृष्टेन एकोनविंशतिः सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तानि, प्राणते कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकोनविंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन विंशतिः सागरोपमाणि अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां

सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम अठारह सागरोपम की ।

(आणए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) आनत कल्प में देवों की स्थिति वि नी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्टारस सागरोवमाइ, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइ) हे गौ ! जघन्य अठारह सागरोपम, उत्कृष्ट उन्नीस सागरो की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवों की स्थिति की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौ ! जघन्य भी अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं अट्टारस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं एगूणवीसं सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम अठारह सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम उन्नीस सागरोपम की ।

(पाणए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) प्राणत कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगूणवीसं सागरोवमाइ, उक्कोसेणं

अट्टार सागरोपमनी

(आणए कप्पे पुच्छा ?) आनतकल्पमा देवानी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! अट्टारससागरोवमाइ उक्कोसेण एगूणवीस सागरोवमाइ) गौतम ! जघन्य अट्टार सागरोपम, उत्कृष्ट ओणवीस सागरोपमनी (अपज्जत्तयाण पुच्छा ?) अपर्याप्तक देवानी स्थितिनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पणु अन्तर्मुहूर्त, उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तक देवानी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण अट्टारससागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ उक्कोसेण एगूणवीस सागरोवमाइ अंतोमुहुत्तूणाइ) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओआ अट्टार सागरोपम, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओआ ओणवीस सागरोपमनी ।

(पाणए कप्पे देवाणं पुच्छा ?) प्राणत कल्पमा देवानी स्थिति डेटली ? (गोयमा ! जहण्णेण एगूणवीसं सागरोवमाइ, उक्कोसेणं वीसं सागरोवमाइ) गौतम !

पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकोनविंशतिः सागरोपमाणिः अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन विंशतिः सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि, आरणे कल्पे देशानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन विंशतिः सागरोपमाणि, उत्कृष्टेन एकोनविंशतिः सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन विंशतिः सागरोपमानि अन्तर्मुहूर्तानानि, उत्कृष्टेन एकविंशतिः सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानानि, अच्युते कल्पे देशानां पृच्छा,

वीसं सागरोवमाहं) हे गौतम ! जघन्य उन्नीस सागरोपम, उत्कृष्ट वीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण एगूणवीसं सागरोवमाह अंतोमुहुत्तूणाहं, उक्कोसेण वीस सागरोवमाह अंतोमुहुत्तूणाहं) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम उन्नीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त कम वीस सागरोपम की ।

(आरणे कल्पे देवाणं पुच्छा ?) आरण कल्प में देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वीसं सागरोवमाह, उक्कोसेण एकवीसं सागरोवमाहं) हे गौतम ! जघन्य वीस सागरोपम की, उत्कृष्ट इक्कीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य भी और उत्कृष्ट भी अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं

जघन्य ओगणीस सागरोपम, उत्कृष्ट वीस सागरोपमनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकेनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्त (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकेनी स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण एगूणवीस सागरोवमाहं, अतोमुहुत्तूणाहं, उक्कोसेण वीसं सागरोवमाहं अतोमुहुत्तूणाहं) गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा ओगणीस सागरोपमनी अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा वीस सागरोपमनी

(आरणे कल्पे देवाणं पुच्छा ?) आरणकल्पमां देवानि स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वीसं सागरोवमाह, उक्कोसेण एकवीसं सागरोवमाहं) गौतम ! जघन्य वीससागरोपमनी, उत्कृष्ट ओक्कीस सागरोपमनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्त देवानि स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं) गौतम ! जघन्य पणु अने उत्कृष्ट पणु अन्तर्मुहूर्तनी (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्त देवाणि स्थिति केटली ? (गोयमा ! जहण्णेण वीसं सागरोवमाह, अंतोमुहुत्तं,

ગૌતમ ! જઘન્યેન એકવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન એકવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ

ટીકા—વ્યાખ્યા સુગમા ॥ સૂ. ૯ ॥

પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં વીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં એગવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ વીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ ઇક્કવીસ સાગરોપમ કી ।

(અચ્ચુએ કપ્પે દેવાણં પુચ્છા ?) અચ્ચુત કલ્પ મેં દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગવીસં સાગરોવમાઈં, ઉક્કોસેણં વાવીસં સાગરોવમાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઇક્કવીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ વાઈસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ?) (ગોયમા ! જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મીં ઓર ઉત્કૃષ્ટ મીં અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં ઇક્કવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં વાવીસ સાગરો વાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ ઇક્કવીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ વાઈસ સાગરો કી । ॥૯॥

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ હૈ ॥૯॥

તૂણાઈં ઉક્કોસેણ એગવીસ સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) ગૌતમ । જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસ સાગરોપમની.

(અચ્ચુએ કપ્પે દેવાણ પુચ્છા ?) અચ્ચુતકલ્પમા દેવોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ એગવીસં સાગરોવમાઈં ઉક્કોસેણ વાવીસં સાગરોવમાઈં) ગૌતમ । જઘન્ય એકવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ વાવીસ સાગરોપમની (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ । જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ ઇક્કવીસ સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણ વાવીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા વાવીસ સાગરોપમની ॥સૂ.૯॥

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે.

उक्कोसेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं मज्झिमउव-
 रिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा गोयमा ! जहण्णेणं सत्तावीसं
 सागरोवमाइं, उक्कोसेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्त-
 याणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं सत्तावीसं सागरोवमाइं अंतो-
 मुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं अट्ठावीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं,
 उवरिमहेट्ठिमगेविज्जग देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठा-
 वीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं, अपज्ज-
 त्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि, उक्कोसेण वि अंतो-
 मुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं अट्ठावीसं
 सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एगूणतीसं सागरोव-
 माइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उवरिममज्झिमगेवेज्जग देवाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं एगूणतीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तीसं
 सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 एगूणतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं तीसं साग-
 रोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उवरिमगेवेज्जगदेवाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं
 सागरोवमाइं, अपज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेण वि
 उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
 तीसं सागरोवमाइं, अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं एक्कतीसं साग-
 रोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, विजयवेजयंतजयंत अपराजितेसु णं
 भंते ! देवाणं केवड्ढं कालं ठिईं पणत्ता ? गोयमा ! जह-
 ण्णेण वि उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं, पज्जत्तयाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं एक्कतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्तूणाइं, उक्कोसेणं

તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તુનાઈ, સઘ્વટ્સિદ્ધદેવાણં ભંતે !
 કેવઈયં કાલં ઠિઈ પળ્ળતા ? ગોયમા ! અજહળ્ળમણુક્કોસેણં
 તેત્તીસં સાગરોવમાઈ ઠિઈ પળ્ળતા, સઘ્વટ્સિદ્ધગદેવાણં અપજ્જ-
 ત્તયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! જહળ્ળેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુ-
 હુત્તં, સઘ્વટ્સિદ્ધગદેવાણં પજ્જત્તયાણં કેવઈયં કાલં ઠિઈ પળ્ળતા ?
 ગોયમા ! અજહળ્ળમણુક્કોસં તેત્તીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુ-
 ત્તુનાઈ ઠિઈ પળ્ળતા ॥સૂ. ૧૦॥

॥ પળ્ળનાણાણ અગવઈણ ચરુત્થં ઠિઈપદં સમત્તં ॥

છાયા—અધસ્તનાધસ્તનગ્રૈવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન દ્વાવિંશતિઃ
 સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયોવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા,
 ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !

ગ્રૈવેયકાદિ સ્થિતિ-વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમ ગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન-અધ-
 સ્તન અર્થાત્ નીચે વાલે ત્રીન ગ્રૈવે વિમાનોં મેં જો સવ સે નીચે
 હૈ, ઉસમેં રહને વાલે દેવોં કી સ્થિતિ કી પૃચ્છા-અર્થાત્ સ્થિતિ કિતની
 હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્ળેણં બાવીસં સાગરોવમાઈ, ઉક્કોસેણં તેવીસં
 સાગરોવમાઈ) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય બાઈસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ તેવીસ
 સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) વહાં કે અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ
 કિતની ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહળ્ળેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતો-
 મુહુત્તં) જઘન્ય બી ઓર ઉત્કૃષ્ટ બી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં
 પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહળ્ળેણં

ગ્રૈવેયકાદિ સ્થિતિ-વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન-અધસ્તન અર્થાત્
 નીચેવાળા ત્રણ ગ્રૈવેયક વિમાનોમા જે બધાથી નીચે છે, તેમા રહેવાવાળા દેવોની
 સ્થિતિની પૃચ્છા અર્થાત્ સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહળ્ળેણં બાવીસ સાગરોવ
 માઈ, ઉક્કોસેણં તેવીસ સાગરોવમાઈ) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય બાવીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ
 તેવીસ સાગરોપમની હોય છે (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) ત્યાંના અપર્યાપ્તોની સ્થિતિ
 કેટલી છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (જહળ્ળેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) જઘન્ય
 પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે. (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોની

જઘન્યેન દ્વાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન ત્રયોવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, અધસ્તનમધ્યમઐવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ત્રયોવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ, ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તય, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ત્રયોવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, અધસ્તનોપરિમઐવેયકદેવાનાં પૃચ્છા,

ચાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહ, ઉત્કોસેણં તેવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ ચાર્દસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ તેર્દસ સાગરોપમ કી ।

(હેદ્વિમમઙ્ગિમ ગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન મધ્યમ ઐવેયક કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં તેવીસં ગરોવમાહં, ઉત્કોસેણં ચચવીસં સાગરોવમાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય તેર્દસ સાગરોપમ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ વિ ઉત્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ધી ઓર ઉત્કૃષ્ટ ધી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં તેવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં ઉત્કોસેણં ચચવીસં સાગરોવમાહ અંતોમુહુત્તુણાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય તેર્દસ સાગરોપમ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ, ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ સાગરોપમ મેં અન્તર્મુહૂર્ત કમ કી ।

સ્થિતિ કેટલી ઠહી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં ચાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહ ઉત્કોસેણં તેવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં) ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા બાવીસ સાગરોપમની છે ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા તેવીસ સાગરોપમની હોય છે

(હેદ્વિમમઙ્ગિમગેવિજ્જગદેવાણ પુચ્છા ?) અધસ્તન મધ્યમ ઐવેયકના દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ તેવીસં સાગરોવમાહં, ઉત્કોસેણ ચચવીસ સાગરોવમાહં) જઘન્ય તેવીસ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ ચાવીસ સાગરોપમની હોય છે (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ વિ ઉત્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં તેવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહં, ઉત્કોસેણ ચચવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહ) ગૌતમ ! જઘન્ય તેવીસ સાગરોપમના અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઉત્કૃષ્ટ ચાવીસ સાગરોપમના અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાની

ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચવિંશતિ સાગરોપમાણિ અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ચતુર્વિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, મધ્યમાધસ્તનઐવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરો-

(હેદ્દિમઝ્વરિમગેવિજ્જગ દેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન-ઉપરિતન ઐવેયક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા જહણ્ણેણં ચઢવીસં સાગરોવમાહ, ઉક્કોસેણં પળવીસં સાગરોવમાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌવીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ પચ્ચીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં ચઢવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહ, ઉક્કોસેણં પળવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ ચૌવીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ પચ્ચીસ સાગરોપમ કી ।

(મજ્ઝિમ હેદ્દિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ-અધસ્તન અર્થાત્ મધ્ય કે તીન ઐવેયકોં મેં સવ સે નીચે કે ઐવેયક કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પળવીસં સાગરોવમાહં,

(હેદ્દિમઝ્વરિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) અધસ્તન ઉપરિતન ઐવેયક દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં ચઢવીસં સાગરોવમાહં, ઉક્કોસેણં પળવીસં સાગરોવમાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચૌવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ પચ્ચીસ સાગરોપમની હોય છે. (અપજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પશુ અને ઉત્કૃષ્ટ પશુ અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ ચઢવીસં સાગરોવમાહ, અંતોમુહુત્તૂણાહ, ઉક્કોસેણં પળવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ચૌવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પચ્ચીસ સાગરોપમની હોય છે

(મજ્ઝિમ હેદ્દિમ ગેવિજ્જગદેવાણ પુચ્છા ?) મધ્યમ-અધસ્તન અર્થાત્ મધ્યના ત્રણ ઐવેયકમા બધાથી નીચેના ઐવેયકના દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં પળવીસ સાગરોવમાહ, ઉક્કોસેણં છઠ્ઠીસ સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય

પમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પદ્ધવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તો-
નાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન પદ્ધવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, મધ્યમમધ્યમ-
ગ્રૈવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પદ્ધવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન
સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટે-
નાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પદ્ધવિંશતિઃ સાગરો-

ઉક્કોસેર્ણ છઠ્ઠીસં સાગરોવમાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પચ્ચીસ સાગરોપમ
કી, ઉત્કૃષ્ટ છઠ્ઠીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યા-
પ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેર્ણ વિ
અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ભી ઔર ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત કી !

(પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા !
જહણ્ણેણં પળવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત કમ પચ્ચીસ સાગરોપમ કી (ઉક્કોસેર્ણ છઠ્ઠીસં સાગરો-
વમાહ અંતોમુહુત્તૂણાહ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ છઠ્ઠીસ સાગરોપમ કી !

(મજ્ઞિમમમજ્ઞિમમેવિજ્જગદેવાર્ણ પુચ્છા ?) મધ્યમ-મધ્યમ
ગ્રૈવેયક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેર્ણ છઠ્ઠીસં સાગ-
રોવમાહ, ઉક્કોસેર્ણ સત્તવીસં સાગરોવમાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
છઠ્ઠીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ સત્તાઈસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્ત-
યાર્ણ પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેર્ણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ભી ઔર ઉત્કૃષ્ટ ભી

પચીસ સાગરોપમ, અને ઉત્કૃષ્ટ છઠ્ઠીસ સાગરોપમની હોય છે (અપજ્જત્તયાણં
પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેર્ણ વિ
અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય
છે. (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેર્ણ
પળવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તૂણાહ, ઉક્કોસેર્ણ છઠ્ઠીસં સાગરોવમાહં) હે ગૌતમ !
જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત એછા પચીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત એછા
છઠ્ઠીસ સાગરોપમની છે.

(મજ્ઞિમ મજ્ઞિમ મેવિજ્જગદેવાર્ણ પુચ્છા ?) મધ્યમ-મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવોની
સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેર્ણ છઠ્ઠીસં સાગરોવમાહં, ઉક્કોસેર્ણ સત્તાવીસ
સાગરોવમાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય છઠ્ઠીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અત્યાવીસ
સાગરોપમની હોય છે (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેર્ણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ

પમાણિ, અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, મધ્યમોપરિમપ્રવેશકાદિદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્. પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોંની કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં છન્વીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉત્કોસેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્તની કમ છન્વીસ સાગરોપમાણિની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની કમ સતાઈસ સાગરોપમાણિની.

(મજ્ઞિમ ઉવરિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ ઉપરિતન પ્રવેશક દેવોંની સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાઈ, ઉત્કોસેણં અઠ્ઠાવીસં સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સતાઈસ સાગરોપમાણિની, ઉત્કૃષ્ટ અઠ્ઠાઈસ સાગરોપમાણિની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોંની કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં વિ ઉત્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મીં ઓર ઉત્કૃષ્ટ મીં અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોંની સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉત્કોસેણં અઠ્ઠાવીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) હે ગૌતમ !

પણ અન્તર્મુહૂર્તની છે (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોંની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં છન્વીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉત્કોસેણં સત્તાવીસ સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છન્વીસ સાગરોપમાણિની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તાવીસ સાગરોપમાણિની હોય છે

(મજ્ઞિમ ઉવરિમ ગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ ઉપરિતન પ્રવેશક દેવોંની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં સત્તાવીસ સાગરોવમાઈ, ઉત્કોસેણં અઠ્ઠાવીસ સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સત્તાવીસ સાગરોપમાણિની, ઉત્કૃષ્ટ અઠ્ઠાવીસ સાગરોપમાણિની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોંની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં વિ ઉત્કોસેણં વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોંની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં સત્તાવીસ સાગરોવમાઈ, અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉત્કોસેણં અઠ્ઠાવીસ સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્તાવીસ સાગરોપમાણિની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અઠ્ઠાવીસ સાગરોપમાણિની હોય છે

પમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તો-
નાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, મધ્યમમધ્યમ-
ગ્રૈવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન
સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટે-
નાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન પશ્ચવિંશતિઃ સાગરો-

ઉક્કોસેણ છબ્વીસં સાગરોવમાઈ) હે ગૌ— ! જઘન્ય પચ્ચીસ સાગરોપમ
કી, ઉત્કૃષ્ટ છબ્વીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યા-
પ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ
અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ભી ઔર ઉત્કૃષ્ટ ભી અન્તર્મુહૂર્ત કી ।

(પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા !
જહણ્ણેણં પળવીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
અન્તર્મુહૂર્ત કમ પચ્ચીસ સાગરોપમ કી (ઉક્કોસેણં છબ્વીસં સાગરો-
વમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ) ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ છબ્વીસ સાગરોપમ કી ।

(મઙ્ગિમમમઙ્ગિમમેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ-મધ્યમ
ગ્રૈવેયક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં છબ્વીસં સાગ-
રોવમાઈ, ઉક્કોસેણં સત્તવીસં સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
છબ્વીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ સતાઈસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્ત-
યાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ભી ઔર ઉત્કૃષ્ટ ભી

પચ્ચીસ સાગરોપમ, અને ઉત્કૃષ્ટ છબ્વીસ સાગરોપમની હોય છે (અપજ્જત્તયાણં
પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણં વિ
અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની હોય
છે (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં
પળવીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણ છબ્વીસ સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ !
જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા પચ્ચીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
છબ્વીસ સાગરોપમની છે.

(મઙ્ગિમ મઙ્ગિમ મેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ-મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવોની
સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં છબ્વીસં સાગરોવમાઈ, ઉક્કોસેણં સત્તવીસ
સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય છબ્વીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ સત્તવીસ
સાગરોપમની હોય છે. (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણં વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ

પમાણિ, અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, મધ્યમોપરિમઐવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન સપ્તવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરો-

અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકો કી કિતની ? (ગોયમા જહણ્ણેણં છન્વીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહ, ઉક્કોસેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહં અંતોમુહુત્તુણાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ છન્વીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત સતાઈસ સાગરોપમ કી ।

(મજ્ઞિમ ઉવરિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ ઉપરિતન ઐવેયક દેવો કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસં સાગરાવમાહ, ઉક્કોસેણં અઢ્ઢાવીસં સાગરોવમાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સતાઈસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અઢ્ઢાઈસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવો કી કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય મી ઓર ઉત્કૃષ્ટ મી અન્તર્મુહૂર્ત કી (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકો કી સ્થિતિ વિ ની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહ અંતોમુહુત્તુણાહ, ઉક્કોસેણં અઢ્ઢાવીસં સાગરોવમાહ અંતોમુહુત્તુણાહ) હે ગૌતમ !

પણ અન્તર્મુહૂર્તની છે (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં છન્વીસં સાગરોવમાહ અંતોમુહુત્તુણાહ, ઉક્કોસેણં સત્તાવીસં સાગરોવમાહ અંતોમુહુત્તુણાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા છન્વીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્યાવીસ સાગરોપમની હોય છે

(મજ્ઞિમ ઉવરિમ ગેવિજ્જગદેવાણ પુચ્છા ?) મધ્યમ ઉપરિતન ઐવેયક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસ સાગરોવમાહ, ઉક્કોસેણ અઢ્ઢાવીસં સાગરોવમાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સત્યાવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અઠ્યાવીસ સાગરોપમની (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તક દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પણ અને ઉત્કૃષ્ટ પણ અન્તર્મુહૂર્તની (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં સત્તાવીસ સાગરોવમાહ, અંતોમુહુત્તુણાહ, ઉક્કોસેણં અઢ્ઢાવીસં સાગરોવમાહ અંતોમુહુત્તુણાહ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા સત્યાવીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અઠ્યાવીસ સાગરોપમની હોય છે

પમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉપરિમાધસ્તનગ્રૈવેયક દેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન ઇકોનત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘ-યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન અષ્ટાવિંશતિઃ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉત્કૃષ્ટેન ઇકો-નત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ, ઉપરિમમધ્યમગ્રૈવેયકદેવાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ઇકોનત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ ઉત્કૃષ્ટેન ત્રિંશત્ સાગરોપમાણિ, જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ સતાઈસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ અઢાઈસ સાગરોપમ કી ।

(ઉવરિમહેદ્દિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) ઉપરિતન-અધસ્તનગ્રૈવેયક કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં અઢાવીસં સાગરોવ-માઈ, ઉક્કોસેણં ઇગૂળતીસં સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અઢાઈસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ ઉનતીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા) અપર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં અઢાવીસં સાગ-રોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં ઇગૂળતીસં સાગરોવમાઈ અંતો-મુહુત્તૂણાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત કમ અઢાઈસ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કમ ઉનતીસ સાગરોપમ કી ।

(ઉવરિમ મઙ્ગિમગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) ઉપરિતન મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં ઇગૂળતીસં રોવમાઈ, ઉક્કોસેણં તીસં સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય

(ઉવરિમ હદ્દિમ ગેવિજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) ઉપરિતન-અધસ્તન ગ્રૈવેયકના દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં અઢાવીસં સાગરોવમાઈ ઉક્કોસેણ ઇગૂ-ળતીસં સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અઢાવાસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ ઓગણુ-ત્રીસ સાગરોપમની થાય છે (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત (પજ્જત્તયાણ પુચ્છા ?) પર્યાપ્તદેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણં અઢાવીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તૂણાઈ, ઉક્કોસેણં ઇગૂળતીસં સાગરોવમાઈ અન્તોમુહુત્તૂણાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા અઢાવાસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઓગણુત્રીસ સાગરોપમની થાય છે

(ઉવરિમ મઙ્ગિમ ગેવિજ્જગ દેવાણ પુચ્છા ?) ઉપરિતન મધ્યમ ગ્રૈવેયક દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણેણ ઇગૂળતીસ સાગરોવમાઈ, ઉક્કોસેણ તીસં

અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, પર્યાપ્ત-
કાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ઇકોનત્રિશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ,
ઉત્કૃષ્ટેન ત્રિશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ ઉપરિમોપરિમપ્રત્યેયકદેવાનાં
પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ત્રિશત્ સાગરોપમાણિ, ઉત્કૃષ્ટેન ઇકત્રિશત્ સાગરો-
પમાણિ, અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્,
પર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! જઘન્યેન ત્રિશત્ સાગરોપમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ,

ઉનતીસ સાગરોપમ, ઉત્કૃષ્ટ તીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં
પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તમુ-
હૂર્ત (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા
જહણ્ણેણં ઇગૂળતીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તનાઈ, ઉક્કોસેણં તીસં
સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તનાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત

ઉનતીસ સાગરોપમ કી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ક્રમ તીસ સાગરોપમ કી
(ઉવરિમઉવરિમ ગેવેજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) ઉપરિતન-ઉપરિ
પ્રત્યેયક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં તીસં સાગરો-
ઈ, ઉક્કોસેણં ઇકતીસં સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય તીસ
સાગરો કી, ઉત્કૃષ્ટ ઇકતીસ સાગરોપમ કી (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા)
અપર્યાપ્તક દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કો-
સેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કી
(પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તકોં કી સ્થિતિ કિતની ? (ગોયમા !

સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓગણ્ણતીસ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ તીસ સાગ-
રોપમની કહે છે (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ?
(ગોયમા જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ
અન્તર્મુહૂર્તની હોય છે (પજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) પર્યાપ્તદેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણ ઇગૂળતીસં સાગરોવમાઈ અંતોમુહુત્તનાઈ, ઉક્કોસેણં તીસં સાગ-
રોવમાઈ અંતોમુહુત્તનાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા ઓગણ્ણતીસ
સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછાતીસ સાગરોપમની હોય છે

(ઉવરિમ-ઉવરિમ ગેવેજ્જગદેવાણં પુચ્છા ?) ઉપરિતન-ઉપરિતન પ્રત્યેયકદેવોની
સ્થિતિ કેટલી કહેલ છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં તીસ સાગરોવમાઈ, ઉક્કોસેણં ઇકતીસં
સાગરોવમાઈ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય તીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ ઓકતીસ સાગરો-
પમની કહેલ છે (અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિ કેટલી છે ?
(ગોયમા ! જહણ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્ત) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ

उत्कृष्टेन एकत्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानि, विजयवैजयन्तजयन्तापराजितेषु खलु भदन्त ! देवानां कियन्तं कालं स्थितिः ब्रह्मप्ता ? गौतम ! जघन्येन एकत्रिंशत् सागरोपमाणि उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि, अपर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येनापि उत्कृष्टेनापि अन्तर्मुहूर्तम्, पर्याप्तकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकत्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानि, उत्कृष्टेन त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमाणि अन्तर्मुहूर्तानि, सर्वार्थसिद्धकदेवानां भदन्त !

जहण्णेणं तीसं सागरोवमाइ अतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं एकतीसं सागरोवमाइ अतोमुहुत्तूणाइ) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्तं कम तीस सागरोपम की, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तं कम इकतीस सागरोपम की।

(विजयवैजयन्तजयन्तअपराजितेषु णं भन्ते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! विजय, वैजयन्त, जयन्त और अपराजित विमानों में देवों की स्थिति कितने काल की कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एकतीसं सागरोवमाइ, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ) हे गौतम ! जघन्य एकतीस सागरोपम की, उत्कृष्ट तेत्तीस सागरोपम की (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त की (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तकों की स्थिति कितनी ? (गोयमा ! जहण्णेणं एकतीसं सागरोवमाइ अतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ अतोमुहुत्तूणाइ) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त कम एकतीस सागरोपम और उत्कृष्ट :

अन्तर्मुहूर्तानीं होय छे (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तदेवानीं स्थिति डेटवी छे ? (गोयमा ! जहण्णेण तीस सागरोवमाइ, अतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं एकतीसं सागरोवमाइ अतोमुहुत्तूणाइ) हे गौतम ! जघन्य अन्तर्मुहूर्त ओछा तीस सागरोपमनी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त ओछा ऐकतीस सागरोपमनी होय छे

(विजय वैजयन्त जयन्त अपराजितेषु ण भन्ते ! देवाणं केवइयं कालं ठिई पणत्ता ?) हे भगवन् ! विजय, वैजयन्त, जयन्त, अपराजित विमानोभा देवानीं स्थिति डेटवी छे। काननीं डकी छे ? (गोयमा ! जहण्णेण एकतीस सागरोवमाइ, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ) हे गौतम ! जघन्य ऐकतीस सागरोपमनी, उत्कृष्ट तेत्तीस सागरोपमनी (अपज्जत्तयाणं पुच्छा ?) अपर्याप्तदेवानीं स्थिति डेटवी छे ? (गोयमा ! जहण्णेण वि उक्कोसेण वि अतोमुहुत्त) हे गौतम ! जघन्य अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्तानीं (पज्जत्तयाणं पुच्छा ?) पर्याप्तदेवानीं स्थिति डेटवी छे ? (गोयमा ! जहण्णेण एकतीसं सागरोवमाइ अतोमुहुत्तूणाइ, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइ अतोमुहुत्तूणाइ) हे गौतम !

કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટમ્ ત્રયસ્તિશત્ સાગરો-
પમાણિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, સર્વાર્થસિદ્ધકદેવાનામ્ અપર્યાપ્તકાનાં પૃચ્છા,
ગૌતમ ! જઘન્યેનાપિ ઉત્કૃષ્ટેનાપિ અન્તર્મુહૂર્તમ્, સર્ગાર્થસિદ્ધદેવાનાં પર્યાપ્તકાનાં
કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ગૌતમ ! અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટમ્ ત્રયસ્તિશત્ સાગરો-
પમાણિ અન્તર્મુહૂર્તોનાનિ સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તા, પ્રજ્ઞાપનાયાં ભગવત્યામ્ ચતુર્થમ્
સ્થિતિપદં સમાપ્તમ્ ॥ ટીકા—વ્યાख्या સુગમા ॥ સૂ ૦ ૧૦ ॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित
कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यनैरुग्रन्यनिर्मापक - वादिमानमर्दक-श्री-
शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-‘जैनशास्त्राचार्य’-पदविभूषित-
कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-
पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री प्रज्ञापना-
सूत्रस्य प्रमेयबोधिकाख्यायां व्याख्यायां
॥ चतुर्थ स्थानपदम् समाप्तम् ॥

અન્તર્મુહૂર્ત કમ તેતીસ સાગરોપમ કી ।

(સવ્વટ્ઠસિદ્ધદેવાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હે
ભગવન્ ! સર્વાર્થ સિદ્ધ દેવોં કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ કહી હૈ ?
(ગોયમા ! અજહળ્ણમણુક્કોસં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ ભેદ સે રહિત તેતીસ સાગરોપમ કી
સ્થિતિ કહી હૈ । (સવ્વટ્ઠસિદ્ધગ દેવાણં અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?) અપ-
ર્યાપ્ત સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન કે દેવોં કી સ્થિતિ કિતની ! (ગોયમા !
જહળ્ણેણ વિ ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ઓર
ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત કી (સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવાણં પજ્જત્તયાણં કેવહ્યં

જઘન્ય અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા એકત્રીસ સાગરોપમની, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત ઓછા
તેત્રીસ સાગરોપમની હોય છે.

(સવ્વટ્ઠસિદ્ધદેવાણં મતે ! કેવહ્યં કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) હે ભગવાન્ ! સર્વાર્થ સિદ્ધ
વિમાનવાસી દેવાની કેટલા કાળની સ્થિતિ કહી છે ? (ગોયમા ! અજહળ્ણમણુક્કોસ
તેત્તીસ સાગરોવમાઈં ઠિઈં પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ભેદથી રહિત
તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિ કહી છે. (સવ્વટ્ઠસિદ્ધગદેવાણં અપજ્જત્તયાણં પુચ્છા ?)
અપર્યાપ્ત સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવાની સ્થિતિ કેટલી છે ? (ગોયમા ! જહળ્ણેણ વિ
ઉક્કોસેણ વિ અન્તોમુહુત્તં, હે ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્તની છે (સવ્વટ્ઠ-

કાલં ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન કે પર્યાપ્ત દેવોં કી સ્થિતિ કિતને કાલ કી કહી હૈ ? (ગોચમા ! અજહળ્ણમણુકોસં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ ભેદ સે રહિત અન્તર્મુહુત્ત કમ તેત્તીસ સાગરોપમ કી (ઠિઈં) સ્થિતિ (પળ્ણત્તા) કહી હૈ । ॥૧૦॥ ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ હૈ ॥૧૦॥

શ્રી જૈનચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત
પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર કી પ્રમેયબોધિની વ્યાખ્યા મેં
॥ ચૌથા સ્થાન પદ સમાપ્ત ॥

સ્વિદ્ધ દેવાણં પજ્જત્તયાણં કેવદ્વય કાલ ઠિઈં પળ્ણત્તા ?) સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના પર્યાપ્ત દેવોની સ્થિતિ કેટલા કાળની કહી છે ? (ગોચમા ! અજહળ્ણમણુકોસ તેત્તીસ સાગરોવમાઈં અંતોમુહુત્તૂણાઈં) ગૌતમ ! જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ભેદથી રહિત અન્તર્મુહુત્ત બોલા તેત્તીસ સાગરોપમની (ઠિઈં) સ્થિતિ (પળ્ણત્તા) કહી છે ॥ ૧૦ ॥

ટીકાર્થ—વ્યાખ્યા સ્પષ્ટ છે ॥ ૧૦ ॥

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના
સૂત્રની પ્રમેયબોધિની ટીકાનુ ચોથું સ્થાનપદ સમાપ્ત

अथ पञ्चमं पर्यायपदम्

मूलम्—कइविहा णं भंते ! पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 दुविहा पज्जवा पणत्ता, तं जहा—जीवपज्जवा य, अजीव
 पज्जवा य, जीवपज्जवा णं भंते ! किं संखेज्जा असंखेज्जा
 अणंता ? गोयमा ! नोसंखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता, से केण-
 ट्ठेणंभंते ! एवं बुच्चइ—जाव पज्जवा नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा,
 अणंता ? गोयमा ! असंखिज्जा नेरइया, असंखिज्जा असुरकु-
 मारा, असंखिज्जा नागकुमारा, असंखिज्जा सुवण्णकुमारा, असं-
 खिज्जा विज्जुकुमारा, असंखिज्जा अगणिकुमारा, असंखिज्जा
 दीवकुमारा, असंखिज्जा उदहिकुमारा, असंखिज्जा दिसीकुमारा,
 असंखिज्जा वाउकुमारा, असंखिज्जा थणियकुमारा, असंखिज्जा
 पुढविकाइया, असंखिज्जा आउकाइया, असंखिज्जा तेउकाइया,
 असंखिज्जा वाउकाइया, अणंता वणप्फइकाइया, असंखिज्जा
 बेइंदिया, असंखिज्जा तेइंदिया, असंखिज्जा चउरिंदिया,
 असंखेज्जा पंचिंदियतिरिक्खजोणिया, असंखेज्जा मणुस्सा,
 असंखेज्जा वाणमंतरा असंखेज्जा जोइसिया, असंखेज्जा वेमा-
 णिया अणंता, सिद्धा, से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ—
 ते णं नो संखिज्जा नो असंखिज्जा, अणंता ॥सू० १॥

छाया—कति विधाः खलु भदन्त ! पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विविधाः
 पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—जीवपर्यवाश्च, अजीवपर्यवाश्च, जीवपर्यवाः खलु भदन्त !

पंचमं पर्यायपदं

जीवपर्याय वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(कइविहा णं) कितने प्रकार के (भंते !) हे भगवन् !
 (पज्जवा) पर्यव या पर्याय (पणत्ता ?) कहे हैं (गोयमा !) हे गौतम !

पञ्चमं पर्याय पदं

शब्दार्थ—(कइविहा णं) डेटला प्रकारना (भंते !) हे भगवन् ! (पज्जवा)
 पर्यव अगर पर्याय (पणत्ता ?) कहाँ छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (दुविहा)

કિં સંખ્યેયાઃ, અસંખ્યેયાઃ, અનન્તાઃ ? ગૌતમ ! નો સંખ્યેયાઃ, નો અસંખ્યેયાઃ, અનન્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જીવ પર્યવાઃ નો સંખ્યેયાઃ નો અસંખ્યેયાઃ અનન્તાઃ ? ગૌતમ ! અસંખ્યેયાઃ નૈરયિકાઃ અસંખ્યેયાઃ અસુરકુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ નાગકુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ સુવર્ણકુમારાઃ અસંખ્યેયાઃ વિદ્યુત્કુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ અગ્નિકુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ દ્વીપકુમારાઃ, અસંખ્યેયાઃ ઉદધિકુમારાઃ,

(દુર્વિહા) દો પ્રકાર કે (પજ્જવા) પર્યવ (પણ્ણત્તા) કહે હૈં (તં જહા) વે
 હસ પ્રકાર (જીવ પજ્જવા ય અજીવ પજ્જવા ય) જીવ કે પર્યાય ઓર
 ઓર અજીવ કે પર્યાય (જીવ પજ્જવાણં ભંતે ! કિં સંખેજ્જા, અસ-
 સંખેજ્જા અણંતા ?) હે ભગવન્ ! જીવ કે પર્યાય કયા સંખ્યાત હૈં, અસં-
 ક્યાત હૈં યા અનન્ત હૈં ? (ગોયમા ! નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા,
 અણંતા) હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત હૈં, ન અસંખ્યાત હૈં, અનન્ત હૈં (સે
 કેળદ્દેણં ભંતે ! એવં બુચ્ચદ્દ-જીવ પજ્જવા નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા
 અણંતા ?) કિસ કારણ ભગવન્ ! કહા કિ જીવ કે પર્યાય સંખ્યાત
 નહીં અસંખ્યાત નહીં, અનન્ત હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અસંખિજ્જા
 નેરઙ્ગયા) નારક અસંખ્યાત હૈં (અસંખિજ્જા અસુરકુમારા) અસંખ્યાત
 અસુરકુમાર હૈં (અસંખિજ્જા નાગકુમારા) અસંખ્યાત નાગકુમાર હૈં
 (અસંખિજ્જા સુવર્ણકુમારા) અસંખ્યાત સુવ(ર્ણ)કુમાર હૈં (અસં-
 સ્ખિજ્જા વિજ્ઞુકુમારા) અસંખ્યાત વિદ્યુત્કુમાર હૈં (અસંખેજ્જા
 અગ્નિ કુમારા) અસંખ્યાત અગ્નિકુમાર હૈં (અસંખિજ્જા દીવ-

બે પ્રકારના (પજ્જવા) પર્યવ (પણ્ણત્તા) કહ્યા છે (ત જહા) તેઓ આ રીતે (જીવ
 પજ્જવા ય અજીવપજ્જવા ય) જીવના પર્યાય અને અજીવના પર્યાય (જીવપજ્જ વાણ
 ભંતે ! કિં સંખેજ્જા, અસંખેજ્જા, અણંતા) હે ભગવન્ ! જીવના પર્યાય શું સંખ્યાત હોય
 છે, અસંખ્યાત છે, અણંત અનન્ત હોય છે ? (ગોયમા ! નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા
 સંખેજ્જા, અણંતા) હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત છે, ન અસંખ્યાત છે, પણ અનન્ત છે (સેકે
 દ્વેણં ભંતે ! એવં બુચ્ચદ્દ-જીવ પજ્જવા નો સંખેજ્જા, નો અસંખેજ્જા, અણંતા ?) હે ભગવન્
 કયા કારણે એવું કહ્યું કે જીવના પર્યાય સંખ્યાત નથી, અસંખ્યાત નથી પણ
 અનન્ત છે ? (ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (અસંખિજ્જા નેરઙ્ગયા) નારક અસંખ્યાત છે
 (અસંખિજ્જા અસુરકુમારા) અસંખ્યાત અસુરકુમાર છે (અસંખિજ્જા નાગકુમારા)
 અસંખ્યાત નાગકુમાર છે (અસંખિજ્જા સુવર્ણકુમારા) અસંખ્યાત સુવર્ણકુમાર
 છે (અસંખિજ્જા વિજ્ઞુકુમારા) અસંખ્યાત વિદ્યુત્કુમાર છે (અસંખિજ્જા અગ્નિ
 કુમારા) અસંખ્યાત અગ્નિ કુમાર છે. (અસંખેજ્જા દીવકુમારા) અસંખ્યાત દીવ

અસંખ્યેયાઃ દિક્કુમારાઃ; અસંખ્યેયાઃ વાયુકુમારાઃ; અસંખ્યેયાઃ સ્તનિકુમારાઃ;
અસંખ્યેયાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ અપ્કાયિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ તેજઃ
કાયિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ વાયુકાયિકાઃ; અનન્તાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ
દ્વીન્દ્રિયાઃ; અસંખ્યેયાઃ ત્રીન્દ્રિયાઃ; અસંખ્યેયાશ્ચતુરિન્દ્રિયાઃ; અસંખ્યેયાઃ પંચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકાઃ; અસંખ્યેયાઃ મનુષ્યાઃ; અસંખ્યેયાઃ વાનવ્યન્તરાઃ; અસં-
ખ્યેયાઃ જ્યોતિષ્કાઃ; અસંખ્યેયાઃ વૈમાનિકાઃ; અનન્તાઃ સિદ્ધઃ; તત્ એતેનાર્થેન

કુમારા) અસંખ્યાત હીપકુમાર હૈં (અસંખિજ્જા ઉદદિકુમારા) અસં-
ખ્યાત ઉદધિકુમાર હૈં (અસંખિજ્જા દિસીકુમારા) અસંખ્યાત દિશા-
કુમાર હૈં (અસંખિજ્જા વાઝકુમારા) અસંખ્યાત વાયુકુમાર હૈં (અસં-
ખિજ્જા થણિયકુમારા) અસંખ્યાત સ્તનિકુમાર હૈં (અસંખિજ્જા પુઢ-
વિકાહ્યા) અસંખ્યાત પૃથ્વીકાયિક (અસંખિજ્જા આઝકાહ્યા) અસં-
ખ્યાત અપ્કાયિક (અસંખિજ્જા તેઝકાહ્યા) અસંખ્યાત તેજસ્કાયિક
(અસંખિજ્જા વાઝકાહ્યા) અસંખ્યાત વાયુકાયિક (અનન્તા વનસ્પદ્-
કાહ્યા) અનન્ત વનસ્પતિકાયિક (અસંખિજ્જા વેહ્ દિયા) અસંખ્યાત
દ્વીન્દ્રિય (અસંખિજ્જા તેહ્ દિયા) અસંખ્યાત ત્રીન્દ્રિય (અસંખિજ્જા
ચતુરિન્દ્રિયા) અસંખ્યાત ચૌહ્ન્દ્રિય (અસંખિજ્જા પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષ
જોણિયા) અસંખ્યાત પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચોનિક (અસંખિજ્જા મનુસ્સા)
અસંખ્યાત મનુષ્ય (અસંખિજ્જા વાળમન્તરા) અસંખ્યાત વાનવ્યન્તર
(અસંખિજ્જા જોહ્સિયા) અસંખ્યાત જ્યોતિષ્ક (અસંખિજ્જા વૈમાણિયા)

કુમાર છે. (અસંખિજ્જા ઉદદીકુમારા) અસંખ્યાત ઉદધિકુમાર છે. (અસંખિજ્જા
દિસીકુમારા) અસંખ્યાત દિશાકુમાર છે. (અસંખિજ્જા વાઝકુમારા) અસંખ્યાત
વાયુકુમાર છે (અસંખિજ્જા થણિયકુમારા) અસંખ્યાત સ્તનિકુમાર છે

(અસંખિજ્જા પુઢવિકાહ્યા) અસંખ્યાત પૃથ્વીકાયિક છે. (અસંખિજ્જા આઝ-
કાહ્યા) અસંખ્યાત અપ્કાયિક છે. (અસંખિજ્જા તેઝકાહ્યા) અસંખ્યાત તેજ-
સ્કાયિક છે (અસંખિજ્જા વાઝકાહ્યા) અસંખ્યાત વાયુકાયિક (અનન્તા વનસ્પદ્કાહ્યા)
અનન્ત વનસ્પતિકાયિક છે

(અસંખિજ્જા વેહ્ દિયા) અસંખ્યાત દ્વીન્દ્રિય (અસંખિજ્જા તેહ્ દિયા) અસંખ્યાત
ત્રીન્દ્રિય (અસંખિજ્જા ચતુરિન્દ્રિયા) અસંખ્યાત ચાર હ્ન્દ્રિય (અસંખિજ્જા પંચિ-
ન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિયા) અસંખ્યાત પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિક છયો છોય છે (અસંખિજ્જા
મનુસ્સા) અસંખ્યાત મનુષ્ય (અસંખિજ્જા વાળમન્તરા) અસંખ્યાત વાનવ્યન્તર
(અસંખિજ્જા જોહ્સિયા) અસંખ્યાત જ્યોતિષ્ક (અસંખિજ્જા વૈમાણિયા) અસંખ્યાત

ગૌતમ ! એવમુચ્યતે—તે સહુ નો સંખ્યેયાઃ નો અસંખ્યેયાઃ, અનન્તાઃ ।

ટીકા—પ્રથમે પદે જીવાજીવપ્રજ્ઞાપનાભેદેન પ્રજ્ઞાપનાયા દ્વૈવિધ્યસ્યોક્ત-
ત્વેન જીવાનામ્ અજીવાનાશ્ચ ગુણાપર્યાયવદ્ દ્રવ્યલક્ષણોક્તેઃ જીવાજીવપર્યાયભેદાન્
પ્રરૂપયિતુમાદ્—‘કદ્વિદ્ધા ણં મંતે ! પજ્જવા પણ્ણત્તા’ હે મદન્ત ! કતિવિધાઃ સહુ
પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? યથાપિ અનન્તરપદે નૈરયિકાદિ ન્યાયરૂપેણ પ્રાણિનામવસ્થિતિઃ,
પ્રતિપાદિતાસ્તથાપિ ઔદયિક ક્ષાયોપશ્ચમિક ક્ષાયિક્ષમાવાશ્રયપર્યાયાનામવધાર-
ણાર્થ ભગવાન્—આદ્—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દ્વિદ્વિદ્ધા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ દ્વિવિધાઃ
અસંખ્યા વૈમાનિક (અણંતા સિદ્ધા) અનન્ત સિદ્ધા હૈં (સે એણદ્દેણં
ગોયમા !) હે ગૌતમ ! હિસ હેતુ સે (એવં વુચ્છહ) એસા કહા જાતા હૈં
(તે ણં નો સંખિજ્જા, નો અસંખિજ્જા, અણંતા) વે સંખ્યાત નહીં,
અસંખ્યાત નહીં, અનન્ત હૈં । । ૧॥

ટીકાર્થ—પ્રથમ પદ મેં પ્રજ્ઞાપના દો પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ—જીવ
પ્રજ્ઞાપના ઓર અજીવ પ્રજ્ઞાપના । જીવ ઓર અજીવ દ્રવ્ય હૈં ઓર
દ્રવ્ય કા લક્ષણ ગુણ-પર્યાયવત્ત્વ કહા ગયા હૈ, અતએવ હિસ પદ મેં
જીવ ઓર અજીવ કે પર્યાયોં કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

પદ્ધન કિયા ગયા હૈ—હે ભગવન્ ! પર્યાય કિતને પ્રકાર કે કહે
ગયે હૈં ? યથાપિ વિછલે પદ મેં નૈરયિક આદિ કે રૂપ મેં જીવોં કી
સ્થિતિ રૂપ પર્યાય કા પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ, તથાપિ ઔદયિક,
ક્ષાયોપશ્ચમિક એવં ક્ષાયિક ભાવ રૂપ જીવ પર્યાયોં કા તથા અજીવ
પર્યાયોં કા નિશ્ચય કરને કે લિએ ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—ગૌતમ ! પર્યાવ
દો પ્રકાર કે હૈં—જીવપર્યાવ ઓર અજીવ પર્યાવ । પર્યાવ, પર્યાય, ગુણ,

વૈમાનિક (અણંતા સિદ્ધા) અનન્ત સિદ્ધા છે (સે એણદ્દેણં ગોયમા !) આ હેતુથી
હે ગૌતમ ! (એવં વુચ્છહ) એમ કહેવાય છે (તેણં નો સંખિજ્જા, નો અસંખિજ્જા,
અણંતા) તેઓ સંખ્યાત નહિ અસંખ્યાત નહિ. પણ અનન્ત છે ॥ ૧ ॥

ટીકાર્થ—પ્રથમ પદમા ભગવાને પ્રજ્ઞાપના બે પ્રકારની કહી છે એવ પ્રજ્ઞાપના
અને અણવ પ્રજ્ઞાપના એવ અને અણવ દ્રવ્યનું લક્ષણ ગુણ-પર્યાયત્વ કહેલ
છે. તથી જ આ પદમા એવ અને અણવના પર્યાયોનું નિરૂપણ કરાય છે

પ્રશ્ન કર્યો છે કે હે ભગવન્ ! પર્યાય કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ? એ કે પાછલા
પદમા નૈરયિક આદિના રૂપમા એવોની સ્થિતિ રૂપ પર્યાયનું પ્રતિપાદન કરાયેલું
છે. તથાપિ ઔદયિક ક્ષયોપશ્ચમિક, તેમજ ક્ષાયિક ભાવ રૂપ એવ પર્યાયોનો
તથા અણવ પર્યાયોનો નિશ્ચય કરવાને માટે ભગવાન ઉત્તર આપે છે—

હે ગૌતમ ! પર્યાવ બે પ્રકારના છે—એવ પર્યાવ અને અણવ પર્યાવ, પર્યાવ,

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, 'તં જહા-જીવપજ્જવાય, અજીવપજ્જવાય' જીવપર્યવાશ્ચ, અજીવ-
પર્યવાશ્ચ, તત્ત્વ પર્યવાઃ-પર્યાયાઃ ગુણાઃ વિગેષાઃ ધર્માઃ રૂપેભ્યો સામાનાર્થાઃ અવ-
સેયાઃ ઔદયિકાદિ ભાવાનાશ્ચ જીવાશ્રયતયા પ્રસિદ્ધત્વેડપિ પુદ્ગલવૃત્તિત્વેનાપિ
ઉપલબ્ધેઃ જીવાજીવમેદેનૌદયિકાદિ ભાદસ્ય દ્વૈવિધ્યાત્ પ્રકૃતે ન તન્નિર્વચનવિરોધઃ
કશ્ચિત્ સંભવતિ, અથ પર્યાયપરિણામાવગમાય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જીવ પજ્જવા ણં
કિં સંસેજ્જા, અસંસેજ્જા, અણંતા ?' હે મદન્ત ! જીવપર્યાયાઃ સ્વલ્પ કિં સંસેજ્જયા
ભવન્તિ ? કિં વા અસંસેજ્જયા ભવન્તિ ? કિં વા અનન્તા ભવન્તિ ? મગવાન્ ઉત્ત-
રયતિ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'નો સંસેજ્જા, નો અસંસેજ્જા અણંતા' જીવ-
પર્યાયાઃ નો સંસેજ્જયા ભવન્તિ, નો વા અસંસેજ્જયા ભવન્તિ, અપિ તુ અન-
ન્તા ભવન્તિ, ગૌતમસ્તત્ત્વ કારણં પૃચ્છતિ-'સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ-જીવ
પજ્જવા નો સંસેજ્જા, નો અસંસેજ્જા, અણંતા ?' હે મદ ત ! અથ કેનાર્થેન-કથં
તાવત્-એવમુચ્ચયે-જીવપર્યાયાઃ નો સંસેજ્જયાઃ, નો વા અસંસેજ્જયાઃ, કિન્તુ અનન્તા
ભવન્તીતિ ? વનસ્પતિસિદ્ધવર્જિતાનાં સર્વેષા નૈરયિકાદીનાં પ્રત્યેકમસંસેજ્જયતયા,
સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યાપેક્ષ્યા ચ મનુષ્યાણામસંસેજ્જયત્વેન વનસ્પતીનાં સિદ્ધાનાશ્ચ-
વિશેષ, ધર્મ, યે પ્રાયઃ સમાનાર્થક શબ્દ હૈં ।

પર્યાયો કા પરિમાણ જાનને કે લિપ ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે
મગવન્ ! જીવ કે પર્યાય કયા સંસેજ્જયાત હૈં યા અસંસેજ્જયાત હૈં અથવા
અનન્ત હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-ગૌતમ ! જીવપર્યાય ન તો સંસેજ્જયાત
હૈં, ન અસંસેજ્જયાત હૈં, કિન્તુ અનન્ત હૈં ।

શ્રી ગૌતમ હસકા કારણ પૂછતે હૈં-હે મગવન્ ! કિસ હેતુ સે
એસા કહા હૈં કિ જીવ કે પર્યાય સંસેજ્જયાત નહીં, અસંસેજ્જયાત નહીં,
કિન્તુ અનન્ત હૈં ? વનસ્પતિકાચિકોં ઔર સિદ્ધોં કો છોડ કર નૈરયિક
આદિ સમી અસંસેજ્જયાત-અસંસેજ્જયાત હૈં, સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં કી અપેક્ષા

-પર્યાય, ગુણ, વિશેષ, ધર્મ એ ઘણેલાગે સમાનાર્થક શબ્દ છે.

પર્યાયોના પરિમાણ જાણવાને માટે શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ !
જીવના પર્યાય શુ સંસેજ્જયાત છે અગર તો અસંસેજ્જયાત છે ? અથવા અનન્ત છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! જીવ પર્યાય ન તો સંસેજ્જયાત છે,
ન અસંસેજ્જયાત છે, કિન્તુ અનન્ત છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી એતુ કારણ પૂછે છે-હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એવુ કહ્યું
છે કે જીવના પર્યાય સંસેજ્જયાત નહિ, અસંસેજ્જયાત નહિ કિન્તુ અનન્ત છે ?
વનસ્પતિ કાચિકો અને સિદ્ધોને છોડીને નૈરયિક આદિ બધા અસંસેજ્જયાત-અસં-
સેજ્જયાત છે, સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોની અપેક્ષાએ મનુષ્ય પણ અસંસેજ્જયાત છે, વન.

પ્રત્યેકમનન્તત્ત્વેન પર્યાયવતામનન્તત્ત્વેન જીવપર્યાયાનામનન્તત્ત્વં ભવતીત્યભિપ્રાયેણ ભગવાન્ ઉત્તરમસ્મિ—‘ગૌતમ !’ હે ગૌતમ ! ‘અસંલિજ્ઞા નૈરદ્યા’ અસંલ્યેયા નૈરધિકા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા અમુરકુમારા’ અસંલ્યેયા અમુરકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા નાગકુમારા’ અસંલ્યેયા નાગકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા સુવર્ણકુમારા’ અસંલ્યેયા સુવર્ણકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા વિદ્યુત્કુમારા’ અસંલ્યેયા વિદ્યુત્કુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા અગ્નિકુમારા’ અસંલ્યેયા અગ્નિકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા દ્વીપકુમારા’ અસંલ્યેયા દ્વીપકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા ઉદધિકુમારા’ અસંલ્યેયા ઉદધિકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા દિસીકુમારા’ અસંલ્યેયા દિશાકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા વાત્કુમારા’ અસંલ્યેયા વાયુકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા યણિકુમારા’ અસંલ્યેયા સ્તનિતકુમારા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા પુદ્ધિકાદ્યા’ અસંલ્યેયા પૃથ્વીકાયિકા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા આકાશ્યા’ અસંલ્યેયા અપ્કાયિકા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા તેજકાશ્યા’ અસંલ્યેયાસ્તેજઃ કાયિકા ભવન્તિ, ‘અસંલિજ્ઞા વાત્કાશ્યા’ અસંલ્યેયા વાયુકાયિકા ભવન્તિ, ‘અણંતા વળ્લપ્કાશ્યા’ અનન્તાઃ વનસ્પતિકાયિકા ભવન્તિ,

મનુષ્ય મ્હી અસંલ્યાત હૈં, વનસ્પતિકાયિક ઓર સિદ્ધ જીવ અનન્ત-અનન્ત હૈં । ઇસ પ્રકાર જબ પર્યાય વાલે અનન્ત હૈં તો પર્યાય મ્હી અનન્ત હી હૈં, ઇસ અભિપ્રાય સે ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! નારક અસંલ્યાત હૈં, અસુરકુમાર અસંલ્યાત હૈં, નાગકુમાર અસંલ્યાત હૈં, સુવર્ણકુમાર અસંલ્યાત હૈં, વિદ્યુત્કુમાર અસંલ્યાત હૈં, અગ્નિકુમાર અસંલ્યાત હૈં, દ્વીપકુમાર અસંલ્યાત હૈં, ઉદધિકુમાર અસંલ્યાત હૈં, દિશાકુમાર અસંલ્યાત હૈં, વાયુકુમાર અસંલ્યાત હૈં, સ્તનિતકુમાર અસંલ્યાત હૈં, પૃથ્વીકાયિક અસંલ્યાત હૈં, અપ્કાયિક અસંલ્યાત હૈં, તેજસ્કાયિક અસંલ્યાત હૈં, વાયુકાયિક અસંલ્યાત હૈં, વનસ્પતિકાયિક અનન્ત હૈં, ઈન્દ્રિય અસંલ્યાત હૈં, ત્રીન્દ્રિય અસં-

સ્પતિકાયિક, અને સિદ્ધ છુવ અનન્ત-અનન્ત છે એ રીતે બ્યારે પર્યાયવાળા અનન્ત છે તો પર્યાય પણ અનન્ત છે.

આ અભિપ્રાયથી શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! નારક અસંલ્યાત છે, અસુરકુમાર અસંલ્યાત છે, નાગકુમાર અસંલ્યાત છે, સુવર્ણકુમાર અસંલ્યાત છે, વિદ્યુત્કુમાર અસંલ્યાત છે અગ્નિકુમાર અસંલ્યાત છે દ્વીપકુમાર અસંલ્યાત છે, ઉદધિકુમાર અસંલ્યાત છે દિશાકુમાર અસંલ્યાત વાયુકુમાર અસંલ્યાત હોય છે સ્તનિતકુમાર અસંલ્યાત હોય છે, પૃથ્વીકાયિક અસંલ્યાત છે, અપ્કાયિક અસંલ્યાત છે વનસ્પતિકાયિક અનન્ત છે ઈન્દ્રિય

અસંખેજ્ઞા વેદંદિયા' અસંખ્યેયાઃ દ્વીન્દ્રિયા ભવન્તિ; અસંખેજ્ઞતેદંદિયા' અસંખ્યેયા સ્ત્રીન્દ્રિયા ભવન્તિ, 'અસંખેજ્ઞા ચતુરિન્દિયા' અસંખ્યેયાશ્ચતુરિન્દ્રિયા ભવન્તિ 'અસં-
ખેજ્ઞા પંચિન્દિયતિરિક્ષણોણિયા' અસંખ્યેયાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ભવન્તિ,
'અસંખેજ્ઞા મણુસ્સા' અસંખ્યેયા મનુષ્યાઃ સંમૂર્ચ્છિમા ભવન્તિ, અસંખેજ્ઞા વાણ-
મંતરા' અસંખ્યેયા વાનવ્યન્તરા ભવન્તિ, 'અસંખેજ્ઞા જોહસિયા' 'અસંખ્યેયા
જ્યોતિષ્કા ભવન્તિ 'અસંખેજ્ઞા વૈમાણિયા' અસંખ્યેયા વૈમાનિકા ભવન્તિ, 'અણંતા
સિદ્ધા' અનન્તાઃ સિદ્ધા ભવન્તિ, 'સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ' હે ગૌતમ !
તત્-અથ, એતેનાર્થેન ઉપર્યુક્તાર્થેન, એવમ્-ઉચ્યતે-'તેણં નો સંસિજ્ઞા. નો
અસંસિજ્ઞા, અણંતા' તે સ્વલુ જીવપર્યવાઃ નો સંખ્યેયા ભવન્તિ, નો વા અસં-
ખ્યેયા ભવન્તિ, કિન્તુ અનન્તા ભવન્તિ, ॥ સુ.૦૧ ॥

નૈરયિકાદિપર્યાયવક્તવ્યતા

મૂલમ્-નેરહયાણં મંતે ! કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ? ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા, સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્છઈ-નેર-
હયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! નેરહય નેરહયસ્સ
દઠ્ઠવટ્ટયાણ તુલ્લે પપ્પસટ્ટયાણ તુલ્લે, ઓગાહણટ્ટયાણ સિય
હીણે સિય તુલ્લે સિય અઠ્ઠમહિણ, જઈ હીણે અસંસિજ્જઈભાગ-
હીણે વા, સંસિજ્જઈભાગહીણે વા, સંસિજ્જગુણહીણે વા, અસં-
સિજ્જગુણહીણે વા, અહ અઠ્ઠમહિણ અસંસિજ્જઈભાગમઠ્ઠમહિણ
વા, સંસિજ્જઈભાગમઠ્ઠમહિણ વા, સંસિજ્જગુણમઠ્ઠમહિણ વા,

ખ્યાત હૈં, ચતુરિન્દ્રિય અસંખ્યાત હૈં, પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અસંખ્યાત હૈં,
મનુષ્ય અસંખ્યાત હૈં, વાનવ્યન્તર અસંખ્યાત હૈં, જ્યોતિષ્ક અસં-
ખ્યાત હૈં, વૈમાનિક અસંખ્યાત હૈં ઓર સિદ્ધ અનન્ત હૈં । હસ હેતુ સે
ગૌતમ ! એસા કહા જાતા હૈં કિ જીવ કે પર્યાય સંખ્યાત નહીં હૈં,
અસંખ્યાત મી નહીં હૈં કિન્તુ અનન્ત હૈં ॥૧॥

અસંખ્યાત છે, ત્રીન્દ્રિય અસંખ્યાત છે, ચતુરિન્દ્રિય અસંખ્યાત છે. પચ્ચેન્દ્રિય
તિર્યચ અસંખ્યાત છે મનુષ્ય અસંખ્યાત છે વાનવ્યન્તરદેવો અસંખ્યાત છે,
જ્યોતિષ્કદેવો અસંખ્યાત છે વૈમાનિકદેવો અસંખ્યાત છે અને સિદ્ધ અનન્ત છે.

આ હેતુથી હે ગૌતમ ! એવુ કહેવાય છે કે જીવના પર્યાય સંખ્યાત નથી
અસંખ્યાત પણ નથી કિન્તુ અનન્ત છે. ॥ ૧ ॥

असंखिज्जगुणमवमहिण वा, ठिईण सिय हीणे, सिय तुल्ले,
 सिय अवमहिण, जइ हीणे अणंतखिज्जइभागहीणे वा, संखि-
 ज्जइभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा,
 अह अवमहिण, असंखिज्जगुणमवमहिण वा, संखिज्जगुण-
 मवमहिण वा, संखिज्जगुणमवमहिण वा, असंखिज्जगुणपवम-
 हिण वा, कालवणपज्जवेहिं सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय
 अवमहिण, जइ हीणे अणंतभागहीणे वा, असंखेज्जभागहीणे
 वा, संखिज्जभागहीणे वा, संखेज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुण
 हीणे वा, अणंतगुणहीणे वा, अह अवमहिण, अणंतभागम-
 वमहिण वा, असंखेज्जभागमवमहिण वा, संखेज्जभागमवम-
 हिण वा, संखेज्जगुणमवमहिण वा, असंखेज्जगुणमवमहिण वा,
 अणंतगुणमवमहिण वा, नीलवणपज्जवेहिं, लोहिधवणपज्ज-
 वेहिं, पीयवणपज्जवेहिं, हालिधवणपज्जवेहिं, सुक्खिलवण-
 पज्जवेहिं छट्ठाणवडिण, सुव्भिगंधपज्जवेहिं, दुव्भिगंधपज्जवेहिं य
 छट्ठाणवडिण, तित्तरसपज्जवेहिं, कडुअरसपज्जवेहिं, कसायरस-
 पज्जवेहिं, अंब्रिलरसपज्जवेहिं, मधुररसपज्जवेहिं, छट्ठाणवडिण,
 ककडफासपज्जवेहिं, मउयफासपज्जवेहिं, गरुयफासपज्जवेहिं,
 लहुयफासपज्जवेहिं, सीयफासपज्जवेहिं, उसिणफासपज्जवेहिं,
 णिच्चफासपज्जवेहिं, लुक्खफासपज्जवेहिं, छट्ठाणवडिण, आभि-
 णिवोहियनाणपज्जवेहिं, सुयनाणपज्जवेहिं, ओहिनाणपज्जवेहिं,
 मइअण्णाणपज्जवेहिं, सुयअण्णाणपज्जवेहिं विभंगनाणपज्ज-
 वेहिं, चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं, ओहिदंसण-
 पज्जवेहिं, छट्ठाणवडिण, से तेणट्ठेणं गोयसा ! एवं दुच्चइ नेरइयाणं
 नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंतता पज्जवा पण्णात्ता । सू० २॥

છાયા-નૈરયિકાણાં મદન્ત ! ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! નૈરયિકો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા-તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા સ્યાત્ હીનઃ, સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્ અભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ અસંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અથ અભ્યધિકઃ-અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમા-

નૈરયિકાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા-

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણં મંતે ! કેવહ્યા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) મગવન્ નારકોં કે કિત્તને પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હૈ ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈ (સે કેળ્લેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) કિલ્લ હેતુ સે મગવન્ ! એસા કહા કિ નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (નેરહ્ય નેરહ્યસ્સ) એક નારક દૂસરે નારક સે (દ્વ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસટ્ટયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણટ્ટયાએ સિય હીળે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિએ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય ઓર સ્યાત્ અધિક હૈ (જહ્) યદિ (હીળે) હીન હૈ (અસલ્લિજ્જહ્માગહીળે વા સંલ્લેજ્જહ્માગ હીળે વા) સંખ્યાત ભાગ હીન હૈ વા અસંખ્યાતભાગ હીન હૈ (સંલ્લેજ્જગુણહીળે વા) વા સંખ્યાતગુણ હીન હૈ (અસંલ્લેજ્જગુણહીળે વા) વા અસંખ્યાત ગુણહીન હૈ (અહ અવ્મહિએ) યદિ અધિક હૈ (અસંલ્લેજ્જહ્માગમવ્મ-

નૈરયિકાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણં મંતે કેવહ્યા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હૈ મગવન્ નારકોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હૈ ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હોય છે (સેકેળ્લેણં મંતે એવં વુચ્ચહ નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હૈ મગવન્ ! કયા હેતુથી એવુ કહ્યુ કે નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા) હૈ ગૌતમ ! (નેરહ્ય નેરહ્યસ્સ) એક નારક બીજા નારકથી (દ્વ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસટ્ટયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણટ્ટયાએ સિય હીળે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન સ્યાત્ તુલ્ય સ્યાત્ અધિક હોય છે (જહ્) યદિ (હીળે) હીન (અસલ્લિજ્જહ્માગ હીળે વા સંલ્લેજ્જહ્માગ હીળે વા) સંખ્યાત ભાગ હીન છે અગર અસંખ્યાત ભાગ હીન છે (સંલ્લેજ્જગુણહીળે વા) વા સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે (અસંલ્લેજ્જગુણહીળે વા) વા અસંખ્યાતગુણ હીન હોય છે (અહ અવ્મહિએ) યદિ અધિક હોય છે. (અસંલ્લેજ્જહ્માગમવ્મ-

ગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, સ્થિત્યા
 સ્યાત્ હીનઃ, સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્ અમ્યધિકઃ, યદા હીનઃ-અસંખ્યેયમાગહીનો
 વા, સંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અથ
 અમ્યધિકઃ-અસંખ્યેયમાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેય-
 ગુણામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, કૃષ્ણવર્ણપર્યયૈઃ સ્યાત્ હીનઃ,
 હિષ્ટિ ચા સંસ્થેજ્જહમાગમમ્મહિષ્ટિ વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક હૈં યા
 સંખ્યાત ભાગ અધિક હૈં (સંસ્થેજ્જગુણમમ્મહિષ્ટિ વા અસંસ્થિજ્જગુણ-
 મમ્મહિષ્ટિ વા) સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હૈં ।

(ઠિઈઈ) સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે (સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય
 અમ્મહિષ્ટિ) સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હૈં (જહ હીને
 અસંસ્થેજ્જહમાગ હીને વા સંસ્થેજ્જહમાગ હીને વા) યદિ હીન હૈં તો
 અસંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યાતભાગ હીન હૈં (સંસ્થિજ્જગુણહીને વા
 અસંસ્થિજ્જગુણહીને વા) સંખ્યાતગુણહીન યા અસંખ્યાતગુણ હીન હૈં
 (અહ અમ્મહિષ્ટિ) અગર અધિક હૈં તો (અસંસ્થિજ્જહમાગમમ્મહિષ્ટિ વા
 સંસ્થિજ્જહમાગમમ્મહિષ્ટિ વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાતભાગ
 અધિક હૈં (સંસ્થિજ્જગુણમમ્મહિષ્ટિ વા અસંસ્થિજ્જગુણમમ્મહિષ્ટિ વા)
 સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હૈં ।

(કાલવળ્લ પઞ્જવેહિં સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અમ્મહિષ્ટિ)
 કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયો સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હૈં (જહ

હિષ્ટિ વા સંસ્થેજ્જહમાગમમ્મહિષ્ટિ વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે યા સંખ્યાત ભાગ
 અધિક હોય છે (સંસ્થેજ્જગુણમમ્મહિષ્ટિ વા અસંસ્થિજ્જગુણમમ્મહિષ્ટિ વા) સંખ્યાતગુણ
 અધિક યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે (ઠિઈઈ) સ્થિતિની અપેક્ષાએ (સિય
 હીને, સિય તુલ્લે, સિય અમ્મહિષ્ટિ) સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હોય છે
 (જહ હીને અસંસ્થેજ્જહમાગ હીને વા સંસ્થેજ્જહમાગ હીને વા) એ હીન હોય તો
 અસંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાતભાગ હીન હોય છે (સંસ્થિજ્જગુણહીને વા
 અસંસ્થિજ્જગુણહીને વા) સંખ્યાત ગુણ હીન અગર અસંખ્યાતગુણ હીન હોય છે
 (અહ અમ્મહિષ્ટિ અગર અધિક હોય તો (અસંસ્થિજ્જહમાગમમ્મહિષ્ટિ વા સંસ્થિજ્જહ-
 માગમમ્મહિષ્ટિ વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક યા સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે
 (સંસ્થિજ્જગુણમમ્મહિષ્ટિ વા અસંસ્થિજ્જગુણમમ્મહિષ્ટિ વા) સંખ્યાત ગુણ અધિક
 યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે.

(કાલવળ્લપઞ્જવેહિં સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અમ્મહિષ્ટિ) કૃષ્ણ વર્ણ
 પર્યાયોથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, અને સ્યાત્ અધિક છે (જહ હીને અનંત-

સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્ અભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ—અનન્તભાગદીનો વા, અસંખ્યેય-
ભાગદીનો વા, સંખ્યેયભાગદીનો વા, અસંખ્યેયગુણદીનો વા, અનન્તગુણદીનો વા અથ અભ્યધિકઃ—અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગા-
ભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણા-
ભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા, નીલવર્ણપર્યવૈઃ, લોહિતવર્ણપર્યવૈઃ, પીતવર્ણ-
પર્યવૈઃ, હારિદ્રવર્ણપર્યવૈઃ, શુક્લવર્ણપર્યવૈઃ, પદ્મસ્થાનપતિતઃ, સુરમિ, પર્યવૈઃ દુર-

હીણે અણંતભાગહીણે વા, અસંખ્યેયજ્ઞાનહીણે વા, સંખ્યેયજ્ઞાનહીણે વા) યદિ હીન હૈ તો અનન્તભાગહીન, અસંખ્યાતભાગ હીન વા સંખ્યા-
તભાગહીન (સંખ્યેયજ્ઞાનહીણે વા અસંખ્યેયજ્ઞાનહીણે વા અણંતગુણ
હીણે વા) સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન વા અનન્તગુણ હીન
હૈ (અહ અન્મહિ) યદિ અધિક હૈ તો (અણંતભાગમન્મહિ વા, અસં-
ખ્યેયજ્ઞાનમન્મહિ વા, સંખ્યેયજ્ઞાનમન્મહિ વા, સંખ્યેયગુણમન્મહિ
વા, અસંખ્યેયગુણમન્મહિ વા, અણંતગુણમન્મહિ વા) અનન્ત
ભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત
ગુણ અધિક. અસંખ્યાતગુણ અધિક વા અનન્તગુણ અધિક હૈ ।

(નીલવર્ણપજ્જવેહિં, લોહિયવર્ણપજ્જવેહિં, પીયવર્ણપજ્જવેહિં
હાલિદ્રવર્ણ પજ્જવેહિં, સુક્લિલવર્ણપજ્જવેહિં છદ્દાણવહિં) નીલ-
વર્ણ પર્યાયોં સે, રક્તવર્ણ પર્યાયોં સે, પીતવર્ણ પર્યાયોં સે, હારિદ્રવર્ણ
પર્યાયોં સે, શુક્લવર્ણ પર્યાયોં સે ચદ્ સ્થાનપતિત હીનાધિક હૈ ।

ભાગ હીણે, વા અસંખ્યેયજ્ઞાનહીણે વા સંખ્યેયજ્ઞાનહીણે વા) એ હીન હોય
તો અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, અગર તો સંખ્યાત ભાગ હીન
(સંખ્યેયજ્ઞાનહીણે વા અસંખ્યેયજ્ઞાનહીણે વા અણંતગુણહીણે વા) સંખ્યાતગુણ
હીન, અસંખ્યાતગુણહીન અગર અનન્તગુણ હીન છે (અહ અન્મહિ) એ અધિક
હોય તો (અણંતભાગમન્મહિ વા, અસંખ્યેયજ્ઞાનમન્મહિ વા સંખ્યેયજ્ઞાનમન્મહિ વા
સંખ્યેયગુણમન્મહિ વા, અસંખ્યેયગુણમન્મહિ વા, અણંતગુણમન્મહિ વા)
અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યા-
તગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અનન્તગુણ અધિક છે

(નીલવર્ણપજ્જવેહિં, લોહિયવર્ણપજ્જવેહિં, પીયવર્ણપજ્જવેહિં, હાલિદ્ર વર્ણ
પજ્જવેહિં, સુક્લિલવર્ણપજ્જવેહિં છદ્દાણવહિં) નીલ વર્ણ પર્યાયોં, રક્તવર્ણ
પર્યાયોં, પીતવર્ણ પર્યાયોં, હારિદ્રવર્ણ પર્યાયોં શુક્લવર્ણના પર્યાયોં
પદ્મસ્થાન પતિત હીનાધિક છે.

મિગન્ધપર્યવૈશ્વ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, તિક્તરસપર્યવૈઃ, કટુકરસપર્યવૈઃ, કષાયરસપર્યવૈઃ, આમ્લરસપર્યવૈઃ, મધુરરસપર્યવૈઃ, ષટ્સ્થાનપતિતઃ, કર્કશસ્પર્શપર્યવૈઃ, મૃદુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, ગુરુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, લઘુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, શીતસ્પર્શપર્યવૈઃ, ઉષ્ણસ્પર્શપર્યવૈઃ, સ્નિગ્ધસ્પર્શપર્યવૈઃ, રુક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, આમિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ અવિજ્ઞાનપર્યવૈઃ મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ વિમદ્જ્ઞાનપર્યવૈઃ,

(સુગ્ધિમગંધ પજ્જવેહિં દુગ્ધિમગંધ પજ્જવેહિં ચ છટ્ટાણવહિં) સુગંધ પર્યાયોં ઓર દુર્ગંધ પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હીનાધિકતા હૈ (તિક્તરસ પજ્જવેહિં, કટુચરસપજ્જવેહિં, કસાયરસપજ્જવેહિં, અંબિલરસ પજ્જવેહિં, મહુરરસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિં) તિક્તરસ પર્યાયોં સે, કટુકરસ પર્યાયોં સે, કષાયરસ પર્યાયોં સે, આમ્લરસ પર્યાયોં સે ઓર મધુરરસ પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હીનાધિકતા હૈ ।

(કક્કકડફાસપજ્જવેહિં, મઝયફાસપજ્જવેહિં, ગરુયફાસપજ્જવેહિં, લહુયફાસપજ્જવેહિં, સીયફાસપજ્જવેહિં, ડસિણફાસપજ્જવેહિં, ણિદ્ધફાસપજ્જવેહિં, લુક્કલ્લફાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિં) કર્કશસ્પર્શ પર્યાયોં સે, મૃદુક સ્પર્શ પર્યાયોં સે, ગુરુસ્પર્શ પર્યાયોં સે, લઘુ સ્પર્શ પર્યાયોં સે, શીતસ્પર્શ પર્યાયોં સે, ઉષ્ણસ્પર્શ પર્યાયોં સે, સ્નિગ્ધસ્પર્શ પર્યાયોં સે, રુક્ષસ્પર્શ પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હીનાધિકતા હૈ ।

(આમિણિવોહિયનાગપજ્જવેહિં) આમિનિબોધિક જ્ઞાન પર્યાયોં સે (સુચનાગપજ્જવેહિં) શ્રુતજ્ઞાન પર્યાયોં સે (ઓહિનાગપજ્જવેહિં)

(સુગ્ધિમગંધપજ્જવેહિં દુગ્ધિમગંધપજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિં) સુગંધ પર્યાયોં અને દુર્ગંધ પર્યાયોંથી ષટ્ સ્થાન પતિત હીનાધિકતા છે

(તિક્તરસપજ્જવેહિં, કટુચરસપજ્જવેહિં, કસાયરસપજ્જવેહિં અંબિલરસપજ્જવેહિં, મહુરરસપજ્જવેહિં, છટ્ટાણવહિં) તિક્તરસ પર્યાયોંથી કટુકરસ પર્યાયોંથી કષાયરસ, પર્યાયોંથી, આમ્લ રસ પર્યાયોંથી અને મધુર રસ પર્યાયોંથી ષટ્ સ્થાન પતિત હીનાધિકતા છે

(કક્કકડફાસપજ્જવેહિં, મઝયફાસપજ્જવેહિં, ગરુયફાસપજ્જવેહિં લહુયફાસપજ્જવેહિં, સીયફાસપજ્જવેહિં, ડસિણફાસપજ્જવેહિં ણિદ્ધફાસપજ્જવેહિં લુક્કલ્લફાસપજ્જવેહિં, છટ્ટાણવહિં) કર્કશસ્પર્શ પર્યાયોંથી, મૃદુસ્પર્શ પર્યાયોંથી ગુરુ સ્પર્શ પર્યાયોંથી લઘુસ્પર્શ પર્યાયોંથી, શીતસ્પર્શ પર્યાયોંથી, ઉષ્ણસ્પર્શ પર્યાયોંથી, સ્નિગ્ધસ્પર્શ પર્યાયોંથી, રુક્ષસ્પર્શ પર્યાયોંથી, ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતા છે.

(આમિણિવોહિયનાગપજ્જવેહિં) અવધિજ્ઞાન પર્યાયોંથી (સુચનાગપજ્જવેહિં)

ચક્ષુર્દર્શનપર્યવેઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવેઃ, આગ્નિદર્શનપર્યવેઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, તત્ તેના-
ર્યેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે-નૈરયિકાણાં નો સંસ્થિજ્ઞાઃ નો અસંસ્થિજ્ઞાઃ અનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ॥

ટીકા-અનન્તરં સામાન્યેન પર્યાયવતામનન્તત્વેન પર્યાયાણામાનન્ત્યસંભવે-
ऽપિ પર્યાયવતામાનત્યાભાવસ્ય છે કયં પર્યાયાણામાનન્ત્યમિત્યભિપ્રાયેન ગૌતમઃ
પૃચ્છતિ-‘નેરઙ્યાણં મંતે ! કેવંયા પજ્જવા પળ્લપ્તા ?’ હે મદન્ત ! નૈરયિકાણાં
કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ ઉચ્ચરયતિ-‘ગૌતમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા
અવધિજ્ઞાન પર્યાયો સે (મહાઅળ્લાણ પજ્જવેહિ) મતિ-અજ્ઞાન પર્યાયો
સે (સુચઅળ્લાણ પજ્જવેહિ) શ્રુતાજ્ઞાન પર્યાયો સે (વિભંગનાણ પજ્જ-
વેહિ) વિભંગજ્ઞાન કે પર્યાયો સે (ચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિ) ચક્ષુર્દર્શન કે
પર્યાયો સે (અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિ) અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે (ઓહિ-
દંસણપજ્જવેહિ) અવધિદર્શન કે પર્યાયો સે (છટ્ટાણવહિ) પદ્મસ્થાન-
પતિત હીનાધિકતા હૈ (સે તેળદ્દેઠં ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ) હિસ હેતુ સે
ગૌતમ ! એસા કહા જાતા હૈ (નેરઙ્યાણં નો સંસ્થિજ્ઞા, નો અસંસ્થિજ્ઞા
અણંતા પજ્જવા પળ્લપ્તા) નારકોં કે સંસ્થાત નહીં, અસંસ્થાત નહીં
વરન્ અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ॥૨॥

ટીકાર્થ-સામાન્યતઃ જહાં પર્યાયવાન્ અનન્ત હોતે હૈ વહાં પર્યાય
ભી અનન્ત હોતે હૈ, કિન્તુ જવ પર્યાયવાન્ અનન્ત ન હોં વહાં પર્યાય
અનન્ત કૈસે હો સકતે હૈ ? હિસ અભિપ્રાય સે ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ-
ભગવન્ ! નૈરયિક જીવોં કે પર્યાય કિતને કહે ગપ હૈ ?

હિ) શ્રુતજ્ઞાન પર્યાયોથી (ઓહિનાણપજ્જવેહિ) અવધિજ્ઞાન પર્યાયોથી (મહા અળ્લાણ
પજ્જવેહિ) મતિ-અજ્ઞાન પર્યાયોથી (સુચઅળ્લાણ પજ્જવેહિ) શ્રુતાજ્ઞાન પર્યા-
યોથી (વિભંગનાણપજ્જવેહિ) વિભંગ જ્ઞાનના પર્યાયોથી (ચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિ)
ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિ) અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (ઓહિ-
દંસણપજ્જવેહિ) અવધિ દર્શનના પર્યાયોથી (છટ્ટાણવહિ) પદ્મસ્થાન પતિત
હીનાધિકતા છે (સે તેળદ્દેઠં ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ) આ હેતુથી ગૌતમ ! આમ
કહેવાય છે (નેરઙ્યાણં નો સંસ્થિજ્ઞા, નો અસંસ્થિજ્ઞા, અણંતા પજ્જવા પળ્લપ્તા)
નારકોના સંસ્થાત નહિ, અસંસ્થાત નહિ, પરન્તુ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ॥ ૨ ॥

ટીકાર્થ-સામાન્યતઃ જ્યા પર્યાયવાન્ અનન્ત થાય છે, ત્યા પર્યાય પણ
અનન્ત થાય છે, કિન્તુ જ્યારે પર્યાયવાન્ અનન્ત ન હોય ત્યા પર્યાય પણ
અનન્ત કેવી રીતે હોય શકે ? આ અભિપ્રાયથી શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-
હે ભગવન્ ! નૈરયિક જીવોના પર્યાય કેટલા કહેલા છે ?

पञ्जवा पणत्ता' नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञाः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति—'से केणद्वेणं भंते ! एवं वुच्चं—नेरइयाणं अणंता पञ्जवा पणत्ता ?' हे भदन्त ! तन्—अथ केनार्थेन—केन कारणेन, एवमुच्यते—नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञाः ? इति, भगवान् तत्र हेतुं प्रतिपादयति—'गोयमा !' हे गौतम ! 'नेरइए नेरइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' नैरयिको नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा चेदमपि नैरयिकजीवद्रव्यमेकसंख्याक्रान्तमिति नैरयिकेण नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यत्वेन एकस्यापि द्रव्यस्य अनन्तपर्यायतया पर्यायाणामानन्त्यमुपपद्यते,

अथ प्रदेशार्थतामधिकृत्य तुल्यत्वमाह—'पएसट्ठयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया नैरयिको नैरयिकस्य तुल्यो भवति तथा च अस्यापि नैरयिक जीवद्रव्यस्य लोकाकाशप्रदेशपरिमाणप्रदेशत्वेन प्रदेशार्थतयापि नैरयिको नैरयिकस्य तुल्यो भवति एतेन प्रदेशवत् अप्रदेशवत् भेदेन द्रव्यस्य द्वैविध्येन परमाणोरप्रदेशत्वम्, द्विप्रदेश-त्रिप्रदेशादिकस्य तु सप्रदेशत्वम् इति फलितम्, एतच्च द्रव्यद्वैविध्यं पुद्गलास्तिकाय

भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! नैरयिकों के पर्याय अनन्त कहे हैं । गौतम कारण पूछते हैं—भगवन् ! किस कारण से नैरयिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान् कारण बतलाते हैं—गौतम ! प्रत्येक नारक दूसरे नारक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य हैं, अर्थात् प्रत्येक नारक एक-एक जीव द्रव्य है, इस प्रकार द्रव्य की दृष्टि से उनमें भेद नहीं है । प्रदेशों की अपेक्षा से भी सभी नारक परस्पर तुल्य हैं, क्योंकि प्रत्येक नारक जीव लोकाकाश के बराबर असंख्यात प्रदेशवान् है, उनके प्रदेशों में किंचित् भी हीनाधिकता नहीं है । सप्रदेशी और अप्रदेशी का भेद सिर्फ पुद्गल में है, उसके अतिरिक्त सभी द्रव्य सप्रदेशी हैं । सभी

श्रीभगवन् उत्तर आपे छे—हे गौतम ! नैरयिकोना पर्याय अनन्त कइया छे श्री गौतमस्वामी कारणु पूछे छे—भगवन् ! कया कारणुधी नैरयिकोना अनन्तपर्याय कइया छे ?

श्री भगवन् कारणु बतावे छे—गौतम ! प्रत्येक नारक भीन नारकधी द्रव्यनी अपेक्षाये तुल्य छे, अर्थात् प्रत्येक नारक ओक—ओक एव द्रव्य छे ओ प्रकारे द्रव्यनी दृष्टिजे तेमनामा लेद होता नथी प्रदेशोनी अपेक्षाये पवु अथा नारक पञ्चपञ्च तुल्य होय छे, केमके प्रत्येक नारकएव लोकाकाशना बराबर असंख्यात प्रदेशवान् छे, तेमना प्रदेशोमा कधपवु हीनाधिकता थती नथी. सप्रदेशी अने अप्रदेशी लेद इत्त पुद्गलमा होय छे, तेना सिवायना अथा द्रव्यो सप्रदेशी

एव भवति, शेषाणि तु धर्मास्तिकायादीनि द्रव्याणि नियमतः सप्रदेशानि भवन्ति इत्यवसेयम्, 'ओगाहणद्वयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए' अवगाहनार्थतया अवगाहनम् शरीरोच्छ्रयस्तदर्थतया नैरयिकोऽसंख्यातप्रदेशोऽप- रस्य नैरयिकस्य स्यात्—कदाचित् अनेकान्तेन हीनो भवति, स्यात्—कदाचित् तुल्यो भवति, स्यात्—कदाचित्, अभ्यधिको भवति, तथाहि रत्नप्रभा पृथिवी- नैरयिकाणाम् वैक्रियशरीरस्यावगाहनाया जघन्येनाङ्गुलासंख्येयभागतया उत्क- र्पेण तु सप्तधनुस्त्रिहस्तपङ्क्तुलिप्रमाणतया उत्तरोत्तरासु च पृथिवीषु द्विगुणं द्विगुणं यावत् सप्तमन्तरकपृथिवीनैरयिकाणां जघन्येन अवगाहनायाः अङ्गुलस्यासंख्येय- भागतया, उत्कृष्टेन च पञ्चधनुः शतप्रमाणतया कदाचिद्धीनत्वं कदाचित्तुल्यत्वं कदाचिदभ्यधिकत्वं भवति, तत्र 'जइहीणो असंखिज्जइ भागहीणे वा' यदा अव-

जीव द्रव्य असंख्यात प्रदेशी ही होते हैं, अतएव प्रत्येक नारक जीव भी असंख्यात प्रदेशी है। मगर अवगाहना की अपेक्षा सच नारक तुल्य नहीं हैं। अवगाहना का अर्थ है शरीर की ऊँचाई। शरीर की ऊँचाई की अपेक्षा कोई नारक हीन होता है, कोई तुल्य होता है और कोई किसी से अधिक होता है। जैसे—रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों के वैक्रियशरीर की जघन्य अवगाहना अंगुल के असंख्यातवें भाग की है और उत्कृष्ट सात धनुष तीन हाथ और छह अंगुल की। आगे—आगे की पृथिवियों में दुगुनी—दुगुनी अाहना होती है। इस प्रकार सातवीं पृथिवी में जघन्य अंगुल के असंख्यातवें भाग की और उत्कृष्ट पाँच सौ धनुष की है। इस प्रकार किसी नारक से किसी नारक की अवगाहना हीन है, किसी की अधिक है और किसी—कसी की बराबर भी है। जो नारक अाहना से हीन है वह असंख्यातभाग

છે. બધા જીવ દ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશી જ હોય છે, તેથીજ પ્રત્યેક નારક જીવ પણ અસંખ્યાત પ્રદેશી હોય છે પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ બધા નારક તુલ્ય હોતા નથી. અવગાહનાનો અર્થ છે શરીરની ઊંચાઇ. શરીરની ઊંચાઇની અપેક્ષાએ કોઇક નારક હીન હોય છે, કોઇ તુલ્ય હોય છે અને કોઇ કોઇનાથી અધિક પણ હોય છે. જેમ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકજીવોના વૈક્રિય શરીરની જઘન્ય અવગાહના અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટ સાત ધનુષ ત્રણ હાથ અને છ અંગુલીની હોય છે આગળ આગળની પૃથ્વીઓમાં બમણી—બમણી અવગાહના હોય છે એ રીતે સાતમી પૃથ્વીમાં અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની અને ઉત્કૃષ્ટ પાચસો ધનુષની હોય છે એ રીતે કોઇ નારકથી કોઇ નારકની અવગાહના હીન હોય છે. કોઇની અધિક છે અને કોઇ કોઇની બરાબર છે. જે નારક

ગાહનાર્થતયા નૈરયિકો નૈરયિકસ્ય હીનો વિવક્ષિતઃ તદા અસંખ્યેયમાગહીનો વા ભવતિ, 'સંસ્થિજ્ઞાદ્ભાગહીને વા' સંખ્યેયમાગહીનો વા ભવતિ 'સંસ્થિજ્ઞાગુણહીને વા' સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, 'અહ અઘ્મહિં અસંસ્થિજ્ઞાદ્ભાગમઘ્મહિં વા' અયામ્યધિકો યદા નૈરયિકો નૈરયિકાપૈક્ષયા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયમાગમ્યધિકો વા ભવતિ, 'સંસ્થિજ્ઞામઘ્મહિં વા' સંખ્યેયમાગમ્યધિકો વા ભવતિ, 'સંસ્થિજ્ઞાગુણમઘ્મહિં વા' સંખ્યેયગુણમ્યધિકો વા ભવતિ, 'અસંસ્થિજ્ઞાગુણમઘ્મહિં વા' અસંખ્યેયગુણમ્યધિકો વા ભવતિ, એકસ્ય નૈરયિકસ્યોઽષ્ટસ્ત્વેન પશ્ચધનુઃશતપ્રમાણ-તયા અન્યસ્ય નૈરયિકસ્ય તુ ઔઞૈસ્ત્વેનાહ્ગુલાસંખ્યેયમાગહીન પશ્ચધનુઃશત-

હીન, સંખ્યાતભાગહીન, સંખ્યાતગુણહીન યા અસંખ્યાતગુણહીન હોતા હૈ । અગર અધિક હૈ તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । એક નારક કી અવગાહના પાંચસૌ ધનુષ કી હૈ ઓર દૂસરે કી અંગુલ કે અસંખ્યાતવે ભાગ કમ પાંચ સૌ ધનુષ કી, અંગુલ કા અસંખ્યાતવા ભાગ પાંચ સૌ ધનુષ કા અસંખ્યાતવા ભાગ હૈ, અતએવ જો નારક અંગુલ કે અસંખ્યાતવે ભાગ કમ પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા હૈ, વહ પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલે કી અપેક્ષા અસંખ્યાતભાગ હીન હૈ ઓર પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા દૂસરે સે અસંખ્યાતભાગ અધિક હૈ । ઇસી પ્રકાર એક નારક પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા ઓર દૂસરા દો ધનુષ કમ પાંચ સૌ અર્થાત્ ૪૯૮ ધનુષ કી અવગાહના વાલા હૈ । દો ધનુષ પાંચ સૌ ધનુષ કા સંખ્યાતવા

અવગાહનાર્થી હીન હોય છે તે અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન, યા અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે, અગર અધિક છે તે સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે એક નારકનો અવગાહના પાંચસૌ ધનુષની છે અને બીજાની અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ એકા પાંચસૌ ધનુષની, અંગુલનો અસંખ્યાતમા ભાગ પાંચસૌ ધનુષનો અસંખ્યાતમા ભાગ છે. તેથી જ બે નારક અંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગ એકા પાંચસૌ ધનુષની અવગાહના વાળા છે. તે પાંચસૌ ધનુષની અવગાહના વાળાઓની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ભાગહીન છે અને પાંચસૌ ધનુષની અવગાહના વાળા બીજાથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે. એ રીતે એક નારક પાંચસૌ ધનુષની અવગાહના વાળો અને બીજા બે ધનુષ એકા પાંચસૌ ધનુષ અર્થાત્ ૪૯૮ ધનુષની અવગાહના વાળો હોય છે એ ધનુષ પાંચસૌ ધનુષનો અસંખ્યાતમા ભાગ હોય છે તેથી જ

પ્રમાણતયા અદ્વગુલાસંખ્યેયમાગસ્ય ચ પશ્ચધનુઃશતાસંખ્યેયમાગવૃત્તિત્વેન ઈકો-
નૈરયિકોઽદ્વગુલાસંખ્યેયમાગહીન પશ્ચધનુઃશતપ્રમાણઃ પરિપૂર્ણપશ્ચધનુઃ શતપ્રમાણા
પરનૈરયિકાપેક્ષયાઽસંખ્યેયમાગહીનો ભવતિ, અન્યસ્તુ નૈરયિકઃ પૂર્વ નૈરયિ-
કાપેક્ષયાઽસંખ્યેયમાભ્યધિકો ભવતિ, એવમેવ ઈકો નૈરયિક ઉચ્ચૈસ્ત્વેન પશ્ચધનુઃ
શતપ્રમાણઃ, અન્યસ્તુ નૈરયિક ઉચ્ચૈસ્ત્વેન દ્વિત્રિધનુર્નૂન પશ્ચધનુઃશતપ્રમાણસ્તે
ચ દ્વે ત્રીણિ વા ધનુષિ પશ્ચાનાં ધનુઃશતાનાં સંખ્યેયમાગે વર્તન્તે તસ્માત્ ઈકો
નૈરયિકોઽન્યસ્ય પરિપૂર્ણ પશ્ચધનુઃશતપ્રમાણસ્ય નૈરયિકસ્યાપેક્ષયા સંખ્યેયમાગહીનો
ભવતિ, અન્યસ્તુ પરિપૂર્ણપશ્ચધનુઃશતપ્રમાણઃ પૂર્વાપેક્ષયા સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો
ભવતિ, તથૈવ ઈકો નૈરયિક ઉચ્ચૈસ્ત્વેન પશ્ચવિંશત્યધિકધનુઃશતપ્રમાણઃ, અન્યસ્તુ
પરિપૂર્ણપશ્ચધનુઃશતપ્રમાણઃ, પશ્ચવિંશત્યધિકઃ ધનુઃશતં ચતુર્ભિર્ગુણિતં પશ્ચધનુઃ-
શતાનિ ભવન્તિ, તસ્માત્ પશ્ચવિંશત્યધિકધનુઃશતપ્રમાણોચ્ચૈસ્ત્વોઽપિ અન્યસ્ય
પરિપૂર્ણપશ્ચધનુઃશત પ્રમાણસ્યાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, અન્યસ્તુ તદપે-

માગ હૈ, અતએવ દૂસરા નારક પહેલે સે અસંખ્યાતમાગ હીન હુઆ
ઔર પહેલા પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા દૂસરે કી અપેક્ષા
સંખ્યાત માગ અધિક અવગાહના વાલા હુઆ ।

હસી પ્રકાર કોઈ નારક એક સૌ પચ્ચીસ ધનુષ કી અવગાહના
વાલા હૈ ઔર દૂસરા પૂર્ણ પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા યહાં
એક સૌ પચ્ચીસ ધનુષ કે ચૌશુને પાંચ સૌ ધનુષ હોતે હૈ, અતએવ એક-
સૌ પચ્ચીસ ધનુષ કે અવગાહના વાલા પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના
વાલે સે સંખ્યાતગુણ હીન હુઆ ઔર પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના
વાલા એક સૌ પચ્ચીસ ધનુષ કી અવગાહના વાલે સે સંખ્યાતગુણ
અધિક હુઆ । હસી પ્રકાર કોઈ નારક અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં અંગુલ
કે અસંખ્યાતવે માગ કી અવગાહના વાલા હૈ ઔર દૂસરા કોઈ પાંચ

ખીન્ને નારક પહેલાથી સખ્યાત ભાગ હીન અને પહેલો પાચસો ધનુષની
અવગાહનાવાળો ખીન્નની અપેક્ષાએ સખ્યાત ભાગ અધિક અવગાહના વાળો થયો.

એજ રીતે કોઈ નારક એકસો પચ્ચીસ ધનુષની અવગાહના વાળો છે અને
ખીન્ને પૂર્ણ પાચસોની અવગાહના વાળો અહીં એકસો પચ્ચીસ ધનુષને ચારે
શુભતા પાચસો થાય છે, તેથીજ એકસો પચીસ ધનુષની અવગાહનાવાળા પાચસો
ધનુષની અવગાહનાવાળાથી સખ્યાત શુભહીન થયા અને પાચસો ધનુષની
અવગાહનાવાળા એક સો પચીસ ધનુષની અવગાહના વાળાથી સખ્યાતશુભ
અધિક થયા એજ પ્રકારે કોઈ નારક અપર્યાપ્ત અવસ્થામા અશુભના અસ-
ખ્યાતમા ભાગની અવગાહના વાળો છે અને ખીન્ને કોઈ પાચસો ધનુષની અવ-

ક્ષયા પરિપૂર્ણપશ્ચધનુઃશતપ્રમાણઃ સંસ્કલ્પેયગુણાભ્યધિકો ભવતિ, એવમેવ ઈકો નૈરયિકોઽપર્યાપ્તાવસ્થાયામઙ્ગુલાસંસ્કલ્પેયમાગાવગાદે વર્તતે અપરસ્તુ ઉચ્ચૈસ્ત્વેન પશ્ચધનુઃશતપ્રમાણોઽઙ્ગુલાસંસ્કલ્પેયમાગાસંસ્કલ્પેયેન ગુણિતઃ સન્ પશ્ચધનુઃશત પ્રમાણો ભવતિ, તસ્માત્ અપર્યાપ્તાવસ્થાયામઙ્ગુલાસંસ્કલ્પેયમાગપ્રમાણેઽવગાદે વર્તમાનઃ પરિપૂર્ણપશ્ચધનુઃશત પ્રમાણાપેક્ષયા અસંસ્કલ્પેયગુણહીનો ભવતિ પશ્ચધનુઃશતપ્રમાણસ્તુ તદપેક્ષયાઽસંસ્કલ્પેયગુણાભ્યધિકો ભવતિ 'ઠિર્ઈ સિય હીને સિય તુલ્લે સિય અન્મ-હિર્' સ્થિત્યા-સ્થિત્યપેક્ષયા નૈરયિકો નૈરયિકસ્ય સ્યાત્ કદાચિત્-અનેકાન્તેન હીનો ભવતિ, સ્યાત્ કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્-અભ્યધિકો ભવતિ, તથા ચ યથાઽવગાહનયા હાનો દુહ્લૌ ચ ચતુઃસ્થાનપતિતઃ પ્રતિપાદિસ્થયા સ્થિત્યાપિ પ્રતિપાદનીયઃ, તદેવ વિશ્વદયન્નાહ-જઈ હીને અસંસ્કલ્પેયમાગહીને વા, સંસ્કલ્પેયમાગહીને વા' યદા સ્થિત્યપેક્ષયા ઈકો નૈરયિકોઽન્ય નૈરયિકાપેક્ષયા હીનો વિવ-સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા અંગુલ કા અસંસ્કલ્પાતવાં ભાગ અસં-સ્કલ્પાત સે ગુણિત હોકર પાંચ સૌ ધનુષ બનતા હૈ। અતઃપ અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં અંગુલ કે અસંસ્કલ્પાતવે ભાગ અવગાહના મેં વર્તમાન નારક પરિપૂર્ણ પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલે નારક સે અસં-સ્કલ્પાતગુણ હીન હોતા હૈ ઓર પાંચ સૌ ધનુષ કી અવગાહના વાલા ડસસે અસંસ્કલ્પાતગુણા અધિક હોતા હૈ।

સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે મી કોઈ નારક કિસી નારક સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય ઓર કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ। જૈસે અવ-ગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત (ચઠઠાણવહિયા) હીનાધિકતા કા પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ, ડસી પ્રકાર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે મી સમજ લેના વાહિર્। સ્પષ્ટીકરણ કરતે હુર્ શાસ્ત્રકાર કહતે હૈ-ચદિ હીન હૈ તો અસંસ્કલ્પાતભાગ હીન યા સંસ્કલ્પાતભાગ હીન હોતા હૈ અથવા

ગાહનાવાળો છે, અશુભનો અસંખ્યાતભાગ અસંખ્યાતથી ગુણિતધર્મે પાત્રસો ધનુષ બને છે. તેથી જ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અશુભના અસંખ્યાતમાં ભાગની અવગાહનામાં વર્તમાન નારક પરિપૂર્ણ પાત્રસો ધનુષની અવગાહનાવાળા તેમનાથી અસંખ્યાતગણના અધિક હોય છે

સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ કોઈ નારક કોઈ નારકથી કદાચિત્ હીન કદાચિત્ તુલ્ય અને કદાચિત્ અધિક હોય છે જેમ અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત, (ચઠઠાણવહિર્) હીન અધિકતાનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવેલ છે એજ પ્રકારે સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ સમજ લેવું ભેદએ સ્પષ્ટીકરણ કરતા ગાત્રકારે કહે છે જે હીન હોયતો અસંખ્યાત ભાગ અગર સંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે

क्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा भवति, एवं 'संखिज्ज-
गुणहीणे वा असंखिज्जगुणहीणे वा' संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुणहीनो वा
भवति, 'अह अब्भहि ए असंखिज्जभागमब्भहि ए वा, संखिज्जभागमब्भहि ए वा'
अथाभ्यधिको यदा एको नैरयिकोऽपरनैरयिकापेक्षया विवक्षितस्तदा स असं-
ख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा भवति, 'संखिज्जगुणमब्भहि ए
वा, असंखिज्जगुणमब्भहि ए वा' संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, असंख्येयगुणा-
भ्यधिको वा भवति,

अत्रेदं बोध्यम्—एको नैरयिकस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकः, अन्यस्तु सम-
यादि न्यूनस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिको वर्तते, तत्र समयादिन्यून त्रयस्त्रिंशत्
सागरोपमप्रमाणस्थितिको नैरयिकः परिपूर्णत्रयस्त्रिंशत् सागरोपपरिधिर्नैर-
यिकापेक्षयाऽसंख्येयभागहीनो भवति, परिपूर्णत्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकस्तु-
तदपेक्षयाऽसंख्येयभागाभ्यधिको भवति, समयादीनां सागरोपमापेक्षयाऽसंख्येय-
भागमात्रत्वात्, एवमेव एको नैरयिकस्त्रयस्त्रिंशत् सागरोपमस्थितिकः अपरस्तु

संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक हो
तो एक नारक दूसरे नारक से असंख्यातभाग अधिक स्थिति वाला,
संख्यातभाग अधिक स्थिति वाला, असंख्यातगुण अधिक स्थिति
वाला या संख्यातगुण अधित स्थिति वाला होता है। उदाहरणार्थ—
एक नारक तेतीस सागरोपम स्थिति वाला है, और दूसरा एक-दो
समय कम तेतीस सागरोपम की स्थितिवाला है, तो एक-दो समय

तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला पूर्ण तेतीस सागरोपम स्थिति
वाले से असंख्यातभाग हीन हुआ और तेतीस सागरोपम की स्थिति
वाला उससे असंख्यातभाग अधिक स्थिति वाला हुआ, क्योंकि
एक-दो समय, सागरोपम के असंख्यातवे भाग मात्र हैं। इसी प्रकार

अथवा स ज्ञात शुष्णहीन अगर अस ज्ञात शुष्ण हीन होय छे, अगर अधिक
होयतो ओक नारक नीला नारकथी अस ज्ञात भाग अधिक स्थितिवाणा,
स ज्ञात भाग अधिक स्थितिवाणा, अस ज्ञात शुष्ण अधिक स्थितिवाणा, अगर
स ज्ञात शुष्ण अधिक स्थितिवाणा होय छे उदाहरणु तरीके—ओक नारक तेतीस
सागरोपमनी स्थितिवाणा छे नीला ओक—असो समय ओछा तेतीस सागरो-
पमनी स्थितिवाणा छे, जे समय ओछा तेतीस सागरोपमनी स्थितिवाणा
पूर्ण तेतीस सागरोपम स्थितिवाणाथी अस ज्ञातभाग हीन थयो अने तेतीस
सागरोपमनी स्थिति वाणा तेनाथी अस ज्ञात भाग अधिक स्थितिवाणा थयो
डेभडे ओक—जे समय, सागरोपमनो अस ज्ञात भाग मात्र छे, जे प्रकारे ओक

નૈરયિકઃ પલ્યોપમન્યૂનત્રયસ્ત્રિશત્ સાગરોપમસ્થિતિકો વર્તતે, દશમિશ્ચ પલ્યોપમ-
કોટિકોટિભિરેકસ્ય સાગરોપમસ્ય નિવ્વચમાનતયા પલ્યોપમૈન્યૂનસ્થિતિકઃ પરિપૂર્ણ-
સ્થિતિક નૈરયિકાપેક્ષયા સંખ્યેયભાગદ્વીનો ભવતિ, પરિપૂર્ણસ્થિતિકઃતુ નૈરયિક-
સ્તદપેક્ષા સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો ભવતિ તથૈવૈકો નૈરયિકઃ એકસાગરોપમસ્થિતિકઃ,
અન્યસ્તુ પરિપૂર્ણત્રયસ્ત્રિશત્ સાગરોપમસ્થિતિકો ભવતિ, તન્નૈક સાગરોપમસ્થિ-
તિકઃ પરિપૂર્ણસ્થિતિકનૈરયિકાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણદ્વીનો ભવતિ, એકસાગરો-
પમસ્ય ત્રયસ્ત્રિશતાગુણે પરિપૂર્ણસ્થિતિકત્વરૂપાત્, પરિપૂર્ણસ્થિતિકસ્તુ તદપેક્ષયા
સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો ભવતિ તથૈવ એકો નૈરયિકો દશવર્ષસહસ્રસ્થિતિકો ભવતિ,
અન્યસ્તુ ત્રયસ્ત્રિશત્ સાગરોપમસ્થિતિકઃ, દશવર્ષસહસ્રાણાશ્ચ સંખ્યેયરૂપેણ ગુણે

એક નારક તેતીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલા હૈ ઓર દૂસરા પલ્યો-
પમ કમ તેતીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલા । દસ કોઢાકોડી પલ્યો-
પમ કા એક સાગરોપમ હોતા હૈ, અતએવ પલ્યોપમોં સે હીન સ્થિતિ
વાલા પૂર્ણ તેતીસ સાગરોપમ સ્થિતિ વાલે સે સંખ્યાતભાગ હીન સ્થિતિ
વાલા હુઆ ઓર દૂસરા સંખ્યાતભાગ અધિક સ્થિતિ વાલા હુઆ ।
હસી પ્રકાર એક નારક એક સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલા હૈ ઓર
દૂસરા તેતીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલા હૈ, તો इनमें એક સાગરો-
પમ કી સ્થિતિ વાલા તેતીસ સાગરોપમ સ્થિતિ વાલે કી અપેક્ષા
સંખ્યાતગુણ હીન હુઆ, ક્યોંકિ એક સાગર કો તેતીસ સે ગુણિત
કરને પર તેતીસ સાગર હોતે હૈ । ઓર તેતીસ સાગરોપમ સ્થિતિ વાલા
લસકી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણ અધિક હુઆ । હસી પ્રકાર એક ન
દસ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિ વાલા હૈ ઓર દૂસરા તેતીસ સાગરોપમ
સ્થિતિ વાલા, દસ હજાર કો અસંખ્ય વાર ગુણિત કરને પર તેતીસ

નારક તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો છે. અને બીજો પલ્યોપમ એના તેત્રીસ
સાગરોપમની સ્થિતિવાળો, દશ કોઠા કોડી પલ્યોપમનો એક સાગરોપમ થાય
છે, તેથી જ પલ્યોપમથી હીન સ્થિતિ વાળો પૂર્ણ તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિ
વાળાથી સખ્યાત ભાગ હીન સ્થિતિવાળો થયો અને બીજો સખ્યાતભાગ
અધિક સ્થિતિવાળો થાય છે એ પ્રકારે એક નારક એક સાગરોપમની સ્થિતિ
વાળો છે અને બીજો તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો છે, તો તેમા એક સાગ-
રોપમની સ્થિતિવાળો તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ સખ્યાત
ગુણ હીન થયો કેમકે એક સાગરને તેત્રીસથી ગુણવાથી તેત્રીસ સાગર થાય
છે. અને તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળા તેમની અપેક્ષાએ સખ્યાત ગુણ અધિક

ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમત્વાત્ દશવર્ષસદસ્થિતિકો નૈરયિકસ્યસ્ત્રિંશત્ સાગરોપમ
સ્થિતિકનૈરયિકાપેક્ષયાઽસંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, તદપેક્ષયા ત્રયસ્ત્રિંશત્ સાગરો-
પમસ્થિતિકસ્તુ અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો ભવતિ इत्येवंरूपेण एकस्य नैरयिकस्या-
परनैरयिकापेक्षया द्रव्यार्थतया प्रदेशार्थतया तुल्यत्वं प्रतिपादितम्, क्षेत्रतोऽव-
गाहनम्प्रति हीनाधिकत्वे चतुः स्थानपतितत्वं कालतोऽपि स्थितितो हीनाधि-
कत्वेन चतुः स्थानपतितत्वञ्च प्रतिपादितम्,

अथ भावतो हीनाधिकत्वं प्रतिपादयितुं प्रथमतः पुद्गलविपाकि नामकर्मो-
दयनिमित्तं जीवौदयिकभावाश्रयेण हीनाधिकत्वं प्ररूपयति—‘कालवर्णपञ्जवेहिं
यसि हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भट्ठिए’ कृष्णवर्णपर्यवैः एको नैरयिकोऽपरनैर-

सागरोपम होते हैं, अतः दस हजार वर्ष की स्थिति वाला नारक
तेतीस सागरोपम की स्थिति वाले नारक की अपेक्षा असंख्यातगुण
हीन हुआ और उसकी अपेक्षा तेतीस सागरोपम की स्थिति वाला
असंख्यातगुण अधिक स्थिति वाला हुआ ।

इस प्रकार एक नारक दूसरे नारक से द्रव्य और प्रदेश से तुल्य
हैं, क्षेत्र से अवगाहना की दृष्टि से तथा काल से स्थिति की अपे
चतुःस्थानपतित हीनाधिक है, यह प्रतिपादन किया गया ।

अब भाव की अपेक्षा षट्स्थान पतित हीनाधिकता का प्रति-
पादन करने के लिए शास्त्रकार सर्वप्रथम पुद्गलविपाकी नामकर्म के
उदय से होने वाले औदयिक भाव का आश्रय लेकर हीनाधिकता
की प्ररूपणा करते हैं—कृष्णवर्ण के पर्यायों की अपेक्षा एक नारक

થાય. એ પ્રકારે એક નારક દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળો છે અને બીજો
તેત્રીસ સાગરોપમ સ્થિતિવાળો, દશ હજારને અસંખ્યવાર ગુણિત કરવાથી
તેત્રીસ સાગરોપમ થાય છે તેથી દશ હજાર વર્ષની સ્થિતિ વાળો નારક તેત્રીસ
સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નારકની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગુણ હીન થયો
અને તેની અપેક્ષાએ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો અસંખ્યાત ગુણ અધિક
સ્થિતિ વાળો થયો.

આ પ્રકારે એક નારક બીજા નારકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશથી તુલ્ય છે.
ક્ષેત્રથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તથા કાળ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત
જ અધિક છે આ પ્રતિપાદન કરાયું

હવે ભાવની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતાનું પ્રતિપાદન કરવા
માટે શાસ્ત્રકાર સર્વ પ્રથમ પુદ્ગલ વિપાકી નામ કર્મના ઉદયથી થનાર ઔદાયિક
ભાવનો આશ્રય લઈને હીનાધિકતાની પ્રરૂપણા કરે છે—કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની

ચિકાપેક્ષયા સ્યાન્-કદાચિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ અભ્યધિકો ભવતિ, તદેવ હીનાધિકત્વં વિશદયિતુમાહ-

‘જઃ હીને અણંતભાગહીને વા’ તત્ર યદા ઇકો નૈરચિકાઃ કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ અન્ય નૈરચિકાપેક્ષયા હીનો વિવક્ષિતો ભવતિ તદા સ તદપેક્ષયાનન્તભાગહીનો વા ભવતિ, ‘અસંખેજ્જભાગહીને વા’ અસંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, ‘સંખેજ્જગુણહીને વા’ સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ ‘અસંખેજ્જગુણહીને વા’ અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, ‘અણંતગુણહીને વા’ અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, ‘અઠ અઠમહિષ, અણંતભાગમઠમહિષ વા’ અથૈકો નૈરચિકાઃ અન્ય નૈરચિકાપેક્ષયા કૃષ્ણવર્ણ પર્યવૈરભ્યધિકો યદિ વિવક્ષિતસ્તદા સ તદપેક્ષયા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, ‘અસંખેજ્જભાગમઠમહિષ વા’ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ ‘સંખેજ્જભાગમઠમહિષ વા’ સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ ‘સંખેજ્જગુણમઠમહિષ વા’ સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ‘અસંખેજ્જગુણમઠમહિષ વા’ અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ‘અણંતગુણમઠમહિષ વા’ અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, એત્ર ભાવાપેક્ષયા હીનત્વાભ્યધિકત્વ પ્રરૂપણે દાનોૈૃદ્ધૌ ચ પ્રત્યેકં ષડ્ સ્થાનપતિતત્ત્વં ભવતિ,

દૂસરે નારક સે હીન હોતા હૈ, કોઈ કિસી સે તુલ્ય હોતા હૈ ‘ઔર કોઈ કિસી સે અધિક હોતા હૈ । ઇસ કંથન કા સ્પષ્ટીકરણ કરતે હૈ- યદિ એક નારક દૂસરે નારક સે કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયો સે હીન હોતા હૈ તો અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ તો અનન્તભાગ અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ યા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ યહ ષડ્ સ્થાનપતિત હીનતા ઔર અધિકતા હૈ । ઇસ ષડ્ સ્થાનપતિત હીના-

અપેક્ષાએ એક નારક બીજા નારકથી હીન હોય છે કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય હોય છે અને કોઈ કોઈનાથી અધિક હોય છે એ કંથનનું સ્પષ્ટીકરણ કરે છે એ એક નારક બીજા નારકથી કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયથી હીન હોય છે તો અનન્ત ભાગ હીન હોય છે અસંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે. સંખ્યાત ભાગ હીન હોય છે. સંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે, અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે અગર અનન્તગુણ હીન હોય છે અગર અધિક હોય તો અનન્ત ભાગ અધિક હોય છે અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાતગુણ અધિક હોય છે, અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે અગર અનન્ત ગુણ અધિક હોય છે. આ છ સ્થાન પતિત હીનતા

ષટ્સ્થાનકેચ યદ્યદપેક્ષયાઽનન્તભાગહીનં ભવતિ તસ્ય સર્વજીવાનન્તકેન-ભાગસ્ય હરણે યલ્લભ્યતે તેનાનન્તતમેન ભાગેન હીનં ભવતિ, યચ્ચ યદપેક્ષયાઽસંખ્યેયભાગ-હીનં મનતિ તસ્યાપેક્ષણીયસ્યા સંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણરાશિના ભાગસ્ય હરણે યલ્લભ્યતે, તાવતા ભાગેન ન્યૂનં ભવતિ, યચ્ચ યદધિકૃત્ય સંખ્યેયભાગહીનં ભવતિ, તસ્યાપેક્ષણીયરયોત્કૃષ્ટસંખ્યેન ભાગસ્ય હરણે યલ્લભો ભવતિ, તેન હીનં વોધ્યમ્ ગુણનસંખ્યાયાં તુ યદ્યતઃ સંખ્યેયગુણં ભવતિ તદવધિભૂતમુત્કૃષ્ટ સંખ્યેય-કેન ગુણિતં સદ્ યાવદ્ ભવતિ, તાવત્પ્રમાણં વિજ્ઞેયમ્, યચ્ચ યતોઽસંખ્યેયગુણં ભવતિ તદવધિભૂતમ્ અસંખ્યેયલોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણગુણકારેણ ગુણ્યતે, ગુણિતં સદ્ યાવદ્ ભવતિ તાવદવસેયમ્, યચ્ચ યતોઽનન્તગુણં ભવતિ તદવધિભૂતં સર્વ જીવાનન્તકરૂપેણ ગુણકારેણ ગુણ્યતે ગુણિતં સદ્ યાવદ્ ભવતિ તાવત્પ્રમાણમ્ અવસેયમ્, તદેવ વિશદયન્નાહ-

ધિક્તા મેં જો જિસસે અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, વહ સર્વજીવાનન્તક સે ભાગ કરને પર જો લબ્ધ હો उस अनन्तवे भाग से हीन समझना चाहिए । जो जिससे असंख्यातभाग हीन है, उसे असंख्यात लोका-काश प्रदेश प्रमाणराशि से भाग करने पर जो लब्ध हो, उतने भाग कम समझना चाहिए । जो जिससे संख्यातभाग हीन हो उसे उत्कृष्ट संख्यक से भाग करने पर जो लब्ध हो उससे हीन समझना चाहिए । गुणनसंख्या में जो जिससे संख्येयगुणा होता है, उसे उत्कृष्ट संख्यक के साथ गुणित करने पर जो आवे उतना झना चाहिए । जो जिससे असंख्यातगुणा है, उसे असंख्यात लोकाकाश प्रदेशों के प्रमाण की राशि से गुणाकार करके गुणित करना चाहिए और गुणा-कार करने पर जो राशि लब्ध हो उतना समझना चाहिए । जो

અને અધિકતા છે. આ છ સ્થાન પતિત હીનાધિકતામા જે જેનાથી અનન્ત ભાગ હીન હોય છે તે સર્વ છવાન્તકથી ભાગ કરવાથી જે લબ્ધ થાય તે અનન્તમા ભાગથી હીન સમજવા નોંધવો. જે જેનાથી અસંખ્યાત ભાગહીન છે તે અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ રાશિથી ભાગ કરવાથી જે લબ્ધ થાય તેટલા ભાગ ઓછા સમજવા નોંધવો જે જેનાથી સંખ્યાત ભાગ હીન હોય તેને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યકથી ભાગ કરવાથી જે લબ્ધ થાય તેનાથી હીન સમજવા નોંધવો શુણ્ન સંખ્યામા જે જેનાથી સંખ્યેય શુણ્નો હોય છે તેને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યેયકના સાથે શુણ્નિત કરવાથી જે આવે તેટલા સમજવા નોંધવો. જે જેનાથી આસંખ્યાતશુણ્નો છે, તેને અસંખ્યાત લોકાકાશ પ્રદેશોના પ્રમાણની રાશિથી શુણ્નાકાર કરીને શુણ્નિત કરવા નોંધવો, અને શુણ્નાકાર કરવાથી જે રાશિ

‘નીલવન્નપજ્જવેહિં’ લોહિયવર્ણપજ્જવેહિં’ નીલવર્ણપર્યવૈઃ, લોહિતવર્ણપર્યવૈઃ, ‘પીયવન્નપજ્જવેહિં’ પીતવર્ણપર્યવૈઃ ‘હારિદ્રવન્નપજ્જવેહિં’ હારિદ્રવર્ણપર્યવૈઃ ‘શુક્લવન્નપજ્જવેહિં’ શુક્લવર્ણપર્યવૈઃ ‘છટ્ટાણવહિં’ પદ્મસ્થાનપતિતો નૈરયિકુઃ નૈરયિકાન્તરાપેક્ષયા સ્યાત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાદ્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર યદા હીનો વિવક્ષિતો ભવતિ તદા અનન્તભાગહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેય-ભાગહીનો વા ભવતિ, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથ યદાભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, અનન્તગુણાભ્યધિકો

જિસસે અનન્તગુણા હૈ, ઉસે સર્વજીવાનન્તક સે ગુણિત કરને પર જો સંખ્યા હો ઉતના સમજના યાહિયૈ । ડસી કો અધિક સ્પષ્ટ કરને કે લિખ કહા હૈ—નીલવર્ણ કે પર્યાયો સે, લોહિત (રક્ત) વર્ણ કે પર્યાયો સે, પીતવર્ણ કે પર્યાયો સે, હારિદ્ર વર્ણ કે પર્યાયો સે ઓર શુક્લવર્ણ કે પર્યાયો સે પદ્મ સ્થાનપતિત એક નારક દૂસરે નારક કી અપેક્ષા હીન, તુલ્ય યા અધિક હોતા હૈ । અગર કોઈ હીન હૈ તો અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ તો અનન્તભાગ અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ યા અનન્તગુણા અધિક હોતા હૈ ।

લખ્થ થાય તેટલા સમજવા બેઠએ. બેનાથી અનન્તશુણુ છે. તેને સર્વ જીવાન્તકથી શુણ્ણિત કરવાથી બે સખ્યા થાય તેટલા સમજવા બેઠએ

તેને વધારે સ્પષ્ટ કરવા માટે કહ્યું છે—નીલ વર્ણના પર્યાયોથી લોહિત (રક્ત) વર્ણના પર્યાયોથી, પીત વર્ણના પર્યાયોથી, હારિદ્રવર્ણના પર્યાયોથી અને શુક્લ વર્ણના પર્યાયોથી ‘છ’ સ્થાન પતિત એક નારક બીજા નારકની અપેક્ષાએ હીન, તુલ્ય અથવા તો અધિક થાય છે. અગર કોઈ હીન છે તો અનન્ત ભાગ હીન હોય છે, અસખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, સખ્યાત ભાગ હીન થાય છે સખ્યાત શુણુ હીન થાય છે, અસખ્યાત શુણુ હીન થાય છે, અગર અનન્તશુણુ હીન થાય છે અગર અધિક થાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક થાય છે, અસખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે, સખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે સખ્યાત શુણુ અધિક થાય છે, અસખ્યાતશુણુ અધિક થાય છે અથવા અનન્ત શુણુ અધિક હોય છે,

વા ભવતિ, તથા - 'દૃઢિભગં રપન્નેદિ દૃઢિભગં રપન્નેદિ ચ છટ્ટાણવટિ' મુર-
મિગન્પર્યવેઃ; દુર્ગમિગન્પર્યવેઃ પદ્મસ્થાનપતિતો નૈર્ગમિકો નૈર્ગમિકાન્તગપેક્ષયા
સ્યાન્ હીનો; સ્યાન્ તુલ્યો; સ્યાન્ અભ્યધિકો ભવતિ; તત્ર યદા હીનો પ્રિ-
ક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા.
સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા. અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથા-
ભ્યધિકો યદા પ્રિક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો
વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા,
અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઈતિ ભાવઃ ।

‘તિત્તરસપજ્જવેદિ કટુરસપજ્જવેદિ, કપાયરસપજ્જવેદિ, અંબ્લરસપજ્જ-
વેદિ, મધુરસપજ્જવેદિ છટ્ટાણવટિ’ તિત્તરસપર્યવેઃ; કટુરસપર્યવેઃ; કપાયરસ-
પર્યવેઃ; અમ્લરસપર્યવેઃ; મધુરસપર્યવેઃ પદ્મસ્થાનપતિતો નૈર્ગમિકો નૈર્ગમિકાન્તરા-
પેક્ષયા સ્યાન્ હીનો વા, સ્યાન્ તુલ્યો વા, સ્યાન્ અભ્યધિકો વા ભવતિ, તત્ર યદા
હીનો પ્રિક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગ-
હીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા

દસી પ્રકાર સુગન્ધ ઓર દુર્ગન્ધ કે પર્યાયોં સે ખી એક નારક
દૂસરે નારક કી અપેક્ષા પદ્ સ્થાનપતિત હીનાધિક હોતા હૈ । અગર
હીન હૈ તો અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ,
સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ
હીન હોતા હૈ યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ
તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ
અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ
અધિક હોતા હૈ ।

તિત્તરસ કે પર્યાયોં સે, કટુકરસ કે પર્યાયોં સે, કપાયરસ કે
પર્યાયોં સે, આમ્લરસ કે પર્યાયોં સે એવં મધુરસ કે પર્યાયોં સે ખી

એ રીતે સુગન્ધ અને દુર્ગન્ધના પર્યાયોથી પણ એક નારક બીજા નારકની
અપેક્ષાએ છ સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે. અગર હીન છે તો અનન્ત ભાગ
હીન થાય છે, અસખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, સખ્યાત હીન થાય છે. સખ્યાત
ગુણહીન થાય છે, અસખ્યાત ગુણહીન થાય છે અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય
છે અગર અધિક હોય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસખ્યાત ભાગ અધિક
સખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાત ગુણ અધિક, અસખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

તિક્ત રસના પર્યાયોથી, કટુક રસના પર્યાયોથી, કપાય રસના પર્યાયો
આમ્લ રસના પર્યાયોથી તેમજ મધુર રસના પર્યાયોથી પણ એક નારક બીજા

‘નીલવર્ણપજ્જવેહિ’ લોહિયવર્ણપજ્જવેહિ’ નીલવર્ણપર્યવૈઃ, લોહિતવર્ણપર્યવૈઃ, ‘પીયવર્ણપજ્જવેહિ’ પીતવર્ણપર્યવૈઃ ‘હારિદ્રવર્ણપજ્જવેહિ’ હારિદ્રવર્ણપર્યવૈઃ ‘શુક્લવર્ણપજ્જવેહિ’ શુક્લવર્ણપર્યવૈશ્ચ ‘છટ્ટાણવટ્ટિ’ પદસ્થાનપતિતો નૈરયિકઃ નૈરયિકાન્તરાપેક્ષયા સ્યાત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાદ્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર યદા હીનો વિવક્ષિતો ભવતિ તદા અનન્તભાગહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેય-ભાગહીનો વા ભવતિ, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથ યદાભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, અનન્તગુણાભ્યધિકો

જિસસે અનન્તગુણા હૈ, ડસે સર્વજીવાનન્તક સે ગુણિત કરને પર જો સંખ્યા હો ઉતના સમઢના ઑહિય । ઇસી કો અધિક સ્પષ્ટ કરને કે લિય કહા હૈ—નીલવર્ણ કે પર્યાયો સે, લોહિત (રક્ત) વર્ણ કે પર્યાયો સે, પીતવર્ણ કે પર્યાયો સે, હારિદ્ર વર્ણ કે પર્યાયો સે ઔર શુક્લવર્ણ કે પર્યાયો સે પદ સ્થાનપતિત ઁક નારક ઢસરે નારક કી અપેક્ષા હીન, તુલ્ય યા અધિક હોતા હૈ । અગર કોઈ હીન હૈ તો અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ તો અનન્તભાગ અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ યા અનન્તગુણા અધિક હોતા હૈ ।

લખ્ય થાય તેટલા સમજવા નેધએ. નેનાથી અનન્તશુષ્ણ છે તેને સર્વ જીવાનન્તકથી શુષ્ણિત કરવાથી જે સખ્યા થાય તેટલા સમજવા નેધએ

તેને વધારે સ્પષ્ટ કરવા માટે કહ્યું છે—નીલ વર્ણના પર્યાયોથી લોહિત (રક્ત) વર્ણના પર્યાયોથી, પીત વર્ણના પર્યાયોથી, હારિદ્રવર્ણના પર્યાયોથી અને શુક્લ વર્ણના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત એક નારક ખીજ નારકની અપેક્ષાએ હીન, તુલ્ય અથવા તો અધિક થાય છે. અગર કોઈ હીન છે તો અનન્ત ભાગ હીન હોય છે, અસખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, સખ્યાત ભાગ હીન થાય છે સખ્યાત શુષ્ણ હીન થાય છે, અસખ્યાત શુષ્ણ હીન થાય છે, અગર અનન્તશુષ્ણ હીન થાય છે અગર અધિક થાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક થાય છે, અસખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે, સખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે. સખ્યાત શુષ્ણ અધિક થાય છે, અસખ્યાતશુષ્ણ અધિક થાય છે અથવા અનન્ત શુષ્ણ અધિક હોય છે.

વા ભવતિ, તથા - 'મુઢિભગંધપજ્જવેદિ દુઢિભગંધપજ્જવેદિ ચ છટ્ટાણવડિણ' મુઢ-
ભિગન્ધપર્યેયઃ દુઢિભગન્ધપર્યેયઃ પટ્થાનપતિતો નૈરયિકો નૈરયિકાન્તગપેક્ષયા
સ્યાત્ હીનઃ, સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્ અભ્યધિકો ભવતિ; તત્ર યદા હીનો વિવ-
ક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા,
સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથા-
ભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો
વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા,
અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઇતિ ભાવઃ ।

‘તિત્તરસપજ્જવેદિ કટુકરસપજ્જવેદિ, કસાયરસપજ્જવેદિ, અંબિલ્લરસપજ્જ-
વેદિ, મહુરરસપજ્જવેદિ છટ્ટાણવડિણ’ તિત્તરસપર્યેયઃ, કટુકરસપર્યેયઃ, કસાયરસ-
પર્યેયઃ, અમ્બલ્લરસપર્યેયઃ, મધુરરસપર્યેયઃ પટ્થાનપતિતો નૈરયિકો નૈરયિકાન્તરા-
પેક્ષયા સ્યાત્ હીનો વા, સ્યાત્ તુલ્યો વા, સ્યાદ્ અભ્યધિકો વા ભવતિ, તત્ર યદા
હીનો વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગ-
હીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા

હસી પ્રકાર સુગન્ધ ઓર દુર્ગન્ધ કે પર્યાયોં સે મી એક નારક
દસરે નારક કી અપેક્ષા પટ્થ સ્થાનપતિત હીનાધિક હોતા હૈ । અગર
હીન હૈ તો અનન્તભાગ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ,
સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતગુણ
હીન હોતા હૈ યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ
તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ
અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ
અધિક હોતા હૈ ।

તિત્તરસ કે પર્યાયોં સે, કટુકરસ કે પર્યાયોં સે, કસાયરસ કે
પર્યાયોં સે, આમ્બલ્લરસ કે પર્યાયોં સે એવં મધુરરસ કે પર્યાયોં સે મી

એ રીતે સુગન્ધ અને દુર્ગન્ધના પર્યાયોથી પણ એક નારક બીજા નારકની
અપેક્ષાએ છ સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે. અગર હીન છે તો અનન્ત ભાગ
હીન થાય છે, અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, સંખ્યાત હીન થાય છે. સંખ્યાત
ગુણહીન થાય છે, અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય
છે અગર અધિક હોય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક
સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

તિક્ત રસના પર્યાયોથી, કટુક રસના પર્યાયોથી, કષાય રસના પર્યાયો
આમ્લ રસના પર્યાયોથી તેમજ મધુર રસના પર્યાયોથી પણ એક નારક બીજા

ભવતિ, અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેય-
માગાભ્યધિકો વા ભવતિ, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા,
અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઇતિ માવઃ ।

તથા 'કવ્વલ્લપાસપ્પજ્જવેહિં, મડ્ડપાસપ્પજ્જવેહિં, ગરુડપાસપ્પજ્જવેહિં, લહુ-
પાસપ્પજ્જવેહિં, સીયપાસપ્પજ્જવેહિં, ઉસિણપાસપ્પજ્જવેહિં, નિલ્લપાસપ્પજ્જવેહિં,
લુલ્લપાસપ્પજ્જવેહિં છટ્ઠાણવલ્લપે' કર્કશસ્પર્શપર્યવૈઃ, મૃદુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, ગુરુકસ્પર્શ-
પર્યવૈઃ, લઘુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, શીતસ્પર્શપર્યવૈઃ, ઉષ્ણસ્પર્શપર્યવૈઃ, સ્નિગ્ધસ્પર્શપર્યવૈઃ,
રુક્ષસ્પર્શપર્યવૈશ્ચ પદ્ સ્થાનપતિતો નૈરયિકો નૈરયિકાન્તરાપેક્ષ્યા સ્યાત્ હીનો વા,
સ્યાત્ તુલ્યો વા, સ્યાત્ અભ્યધિકો વા ભવતિ, તત્ર યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા અન-
ન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો
વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથ યદા અભ્યધિકો વિવ-

એક નારક દૂસરે નારક સે ષટ્સ્થાનપતિત હીનાધિક હોતા હૈ ।
અગર હીન હોતા હૈ તો અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન,
સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન યા અન-
ન્તગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ તો અનન્તભાગ અધિક,
અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક,
અસંખ્યાતગુણ અધિક યા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

કર્કશસ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, મૃદુસ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, ગુરુસ્પર્શ કે
પર્યાયોં સે, લઘુસ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, શીતસ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, ઉષ્ણ-
સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે એક નારક દૂસરે નારક કી અપેક્ષા હીન, તુલ્ય
યા અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હૈ તો અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાત-
ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન,

નારકથી છ સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે ને હીન થાય છે તો અનન્ત
ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન
અસંખ્યાત ગુણ હીન અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય છે અગર અધિક થાય
છે તો અનન્ત ભાગ અધિક અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક,
સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અનન્તગુણ અધિક થાય છે.

કર્કશ સ્પર્શના પર્યાયોથી, મૃદુસ્પર્શના પર્યાયોથી, ગુરુસ્પર્શના પર્યાયોથી
લઘુસ્પર્શના પર્યાયોથી, શીતસ્પર્શના પર્યાયોથી, ઉષ્ણસ્પર્શના પર્યાયોથી, સ્નિગ્ધ
સ્પર્શના પર્યાયોથી, અને રુક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી એક નારક બીજા નારકની અપે-
ક્ષાએ હીન, તુલ્ય અગર અધિક થાય છે અગર હીન છે તો અનન્ત ભાગ
હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણ હીન અસ -

ક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગા-
ભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણા-
ભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્ત-
ગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇત્યાશયઃ, તથૈવ 'આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યયે' શ્રુતજ્ઞાનપર્યયે, 'ઓદ્દિન.ળપજ્જવેહિ' મુચ-
નાળપજ્જવેહિ' આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યયે, શ્રુતજ્ઞાનપર્યયે, 'ઓદ્દિન.ળપજ્જવેહિ'
અવધિજ્ઞાનપર્યયે, 'મટઅન્નાળપજ્જવેહિ' મત્યજ્ઞાનપર્યયે, 'મુગ્ધાળપજ્જવેહિ'
શ્રુતાજ્ઞાનપર્યયે, 'વિભંગનાળપજ્જવેહિ' વિભક્તજ્ઞાનપર્યયે, 'ચક્ષુર્દર્શનપજ્જવેહિ',
અચક્ષુર્દર્શનપજ્જવેહિ' ચક્ષુર્દર્શનપર્યયે, અચક્ષુર્દર્શનપર્યયે, 'ઓદ્દિન.ળપજ્જ-
વેહિ' અવધિદર્શનપર્યયે, 'છટ્ટાળવહિ' પદ્સ્થાનપતિતો નરચિકો નરચિકાન્તરા-
પેક્ષયા સ્યાત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્ અભ્યધિકો ભવતિ,
તત્ર યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા,
અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક હોતા હૈ તો અનન્તભાગ
અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ
અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

અવ ક્ષાયોપશમિક ભાવ રૂપ પર્યાયોં સે હીનાધિકતા પ્રદર્શિત
કરતે હૈ-આભિનિવોધિક જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં
સે, અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, મત્યજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે શ્રુતાજ્ઞાન કે
પર્યાયોં સે, વિભંગજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, ચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે,
અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે તથા અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે કોઈ નારક
કિસી અન્ય નારક સે હીન, અધિક યા તુલ્ય હોતા હૈ । અગર હીન
હૈ તો પદ્સ્થાનપતિત હીન ઓર અધિક હૈ તો પદ્સ્થાનપતિત અધિક
હોતા હૈ । યથા-જો જિસસે હીન હૈ વહ અનન્તભાગ હીન અસંખ્યાત-

ખ્યાત ગુણ હીન અનન્ત ગુણ હીન થાય છે અને જો અધિક થાય છે
તો, અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક
સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્ત ગુણ અધિક બને છે
હવે ક્ષાયોપશમિક ભાવ રૂપ પર્યાયોંથી હીનાધિકતા પ્રદર્શિત કરે છે-
આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોંથી, શ્રુત જ્ઞાનના પર્યાયોંથી, અવધિજ્ઞાનના
પર્યાયોંથી, મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોંથી, શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોંથી, વિભંગજ્ઞાનના પર્યા-
યોંથી, ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોંથી, અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોંથી તથા અવધિ દર્શનના
પર્યાયોંથી, કોઈ નારક કોઈ બીજા નારકથી હીન અધિક અગર તુલ્ય હોય છે.
અગર હીન છે તો છ સ્થાન પતિત હીન અગર અધિક છે તો છ સ્થાન
પતિત અધિક બને છે જેમકે-જે જેનાથી હીન છે તે અનન્ત ભાગ હીન,

સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણ-
હીનો વા ભવતિ, અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા,
અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો
વા અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇત્યાશયઃ,

અથ પદ્મસ્થાનપતિતત્ત્વસ્વરૂપં પ્રસ્ખ્યતે—તત્ર વસ્તુતઃ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણ-
સ્થાનન્તસ સ્વયંકસ્યાપિ અસદ્ભાવ સ્થાપનયા દશસહસ્રપરિકલ્પને સતિ તસ્ય શત-
પરિમાણપરિકલ્પનેન સર્વજીવાનન્તકેન ભાગહરણે કૃતે શતસ્ય લઘ્વિર્ભવતિ, તત્ર
એકસ્ય નૈરયિકસ્ય કૃષ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણં દશસહસ્રાણિ, અન્યસ્ય તુ નૈરયિકસ્ય
શતહીનાનિ દશસહસ્રાણિ, શતશ્ચ સર્વજીવાનન્તભાગહારલઘ્વત્વાદનન્તતમો ભાગો
ભવતિ, તત્ર યસ્ય નૈરયિકસ્ય શતહીનાનિ દશસહસ્રાણિ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણં

ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન
યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । જો જિસસે અધિક હૈ વહ ઉસસે અનન્ત-
ભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત-
ગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક યા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

ષટ્સ્થાનપતિતત્ત્વ કે સ્વરૂપ કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—યદ્યપિ
કૃષ્ણવર્ણે કે પર્યાયોં કા પરિમાણ અનન્ત હૈ, ફિર ખી અસત્ કલ્પના
સે ઉસે દશ હજાર માન લિયા જાએ ઓર સર્વજીવાનન્તક કો સૌ
કલ્પિત કર લિયા જાએ । તો દસ હજાર મેં સૌ કા ભાગ દેને પર સૌ
કી સંખ્યા લઘ્વ હોતી હૈ । ઇસ પ્રકાર એક નારક કે કૃષ્ણ વર્ણ કે
પર્યાયોં કા પરિમાણ દશ સહસ્ર હૈ, દૂસરે કે સૌ કમ દસ હજાર હૈ ।
સૌ કી સંખ્યા સર્વજીવાનન્તક મેં ભાગ દેને પર લઘ્વ હોને સે અન-
ન્તવાં ભાગ હૈ । તો જિસ નારક કે કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાય સૌ કમ દશ

અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસં-
ખ્યાત ગુણ હીન અગર અનન્ત ગુણ હીન હોય છે જે જેનાથી અધિક છે,
તે તેનાથી અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક,
સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અનન્ત ગુણ અધિક હોય છે

ષટ્સ્થાન પતિતત્ત્વના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરાય છે જે—કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયો
નું પરિમાણ અનન્ત છે, તો પણ અસત્ કલ્પનાથી તેને દશ હજાર માની
લેવામાં આવે અને સર્વ જીવાનન્તકને સૌ કલ્પિત કરી લેવાય તો દસ હજારમાં
સૌ નો ભાગ દેવાથી સોની સંખ્યા ઉપલબ્ધ થાય છે એ રીતે એક નારકના
કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોના પરિમાણ દશ હજાર છે, બીજાના સૌ ઓછા દશ હજાર
છે. સોની સંખ્યા સર્વ જીવાનન્તકમાં ભાગ દેવાથી થનાર અનન્તમાં ભાગ છે,

સોડન્યસ્ય પરિપૂર્ણદશસદસપ્રમાણ કૃણ્ણવર્ણપર્યાય નૈરયિકસ્યાપેક્ષયાડનન્તમાગ-
હીનો વ્યપદિશ્યતે, તદપેક્ષયાસોડન્યઃ કૃણ્ણવર્ણપર્યાયોડનન્તમાગાભ્યધિકો વ્ય-
પદિશ્યતે, એવમેવ કૃણ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણસ્ય દશસદસસંખ્યકસ્યાસંખ્યેય-
લોકાકાશપ્રદેશપ્રમાણપરિકલ્પનેન પચ્ચાશત્ પરિમાણેન માગહરણે કૃતે સતિ શત-
દ્વયસ્ય લઘ્વિર્ભવતિ, એપોડસંખ્યેયતમો માગો વ્યપદિશ્યતે, તત્રૈકસ્ય નૈરયિકસ્ય
શતદ્વયહીનાનિ દશસદસાણિ કૃણ્ણવર્ણપર્યાયાઃ ભવન્તિ, અન્યસ્ય નૈરયિકસ્ય તુ
પરિપૂર્ણાનિ દશસદસાણિ કૃણ્ણવર્ણપર્યાયાઃ ભવન્તિ, તત્ર શતદ્વયહીન દશસદસ-
પરિમાણ કૃણ્ણવર્ણપર્યાયઃ પરિપૂર્ણકૃણ્ણવર્ણપર્યાય નૈરયિકાપેક્ષયા અસંખ્યેયમાગ-
હીનો વ્યવહિયતે, પરિપૂર્ણ કૃણ્ણવર્ણપર્યાયસ્તુ તદપેક્ષયાડસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો-
વ્યપદિશ્યતે, તથૈવ તસ્યૈવ કૃણ્ણવર્ણપર્યાયરાગેઃ દશસદસસંખ્યકસ્યોત્કૃષ્ટસંખ્યેય-
કપરિમાણપરિકલ્પિતેન દશકપરિમાણેન માગહરણે કૃતે સતિ લઘ્વ સદસં સંખ્યાત-

સહસ્ર હૈં, વહ દશ સહસ્ર કૃણ્ણવર્ણ પર્યાયો વાલે નારક કી અપેક્ષા
અનન્તમાગ હીન કહલાતા હૈં । ઇસી પ્રકાર દશ સહસ્ર પરિમિત
કૃણ્ણવર્ણ કે પર્યાયોં મેં લોકાકાશ કે પ્રદેશોં કે રૂપ મેં કલ્પિત પચાસ
સે માગ કિયા જાય તો દો સૌ કી સંખ્યા આતી હૈં, યહ અસંખ્યા-
તવાં માગ કહલાતા હૈં । તાત્પર્ય યહ હુમા કિ કિસી નારક કે કૃણ્ણ-
વર્ણ કે પર્યાય દો સૌ કમ દશ સહસ્ર હૈં ઓર કિસી કે પૂરે દશ
સહસ્ર હૈં । ઇસમેં સે દો સૌ કમ દસ હજાર કૃણ્ણવર્ણ પર્યાય વાલા
પરિપૂર્ણ દસ હજાર કૃણ્ણવર્ણ પર્યાય વાલે કી અપેક્ષા અસંખ્યાતમાગ
હીન કહલાતા હૈં ઓર દરા હજાર કૃણ્ણવર્ણ પર્યાય વાલા અસંખ્યાત-
માગ અધિક કહલાતા હૈં । ઇસી પ્રકાર પૂર્વોક્ત દશ સહસ્ર સંખ્યક
કૃણ્ણવર્ણ પર્યાયોં મેં સંખ્યાત પરિમાણ કે રૂપ મેં કલ્પિત દશ સંખ્યા

તો જે નારકનો કૃષ્ણ વર્ણનો પર્યાય સો ઓછા દશ હજાર છે તે દશ હજાર
કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયો વાળા નારકોની અપેક્ષાએ અનન્ત ભાગ હીન કહેવાય છે.
એ જ પ્રકારે દશ હજાર પરિમિત કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોમા લોકાકાશના પ્રદેશોના
રૂપમા કલ્પિત પચાસથી ભાગવામા આવે તો બસોની સખ્યા આવે છે, એ
સખ્યાતમા ભાગ કહેવાય છે તાત્પર્ય એ થયું કે કોઈ નારકના કૃષ્ણવર્ણના
પર્યાય બસો ઓછા દશ હજાર છે અને કોઈના દશ હજાર પુરા છે. તેઓમાથી
બસો ઓછા દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાળા પરિપૂર્ણ દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ
પર્યાયવાળાની અપેક્ષાએ અસખ્યાત ભાગ હીન કહેવાય છે, અને દશ હજાર
કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયવાળા અસખ્યાત ભાગ અધિક કહેવાય છે. એ પ્રકારે પૂર્વોક્ત
દશ હજાર સખ્યક કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોમા સખ્યાત પરિમાણના રૂપમા કલ્પિત

તમો ભાગો ભવતિ, તત્રૈકસ્ય નૈરયિકસ્ય નવસહસ્રાણિ કૃષ્ણવર્ણપર્યાય પરિમાણં ભવતિ, અન્યસ્ય તુ દશસહસ્રાણિ, સહસ્રઞ્ચ સંખ્યેયતમો ભાગો ભવતિ इत्येवं રીત્યા નવ સત્ત્વપરિમાણકૃષ્ણવર્ણપર્યાયઃ પરિપૂર્ણકૃષ્ણવર્ણપર્યાય નૈરયિકાપેક્ષ્યા સંખ્યેય-ભાગહીનો વ્યપદિશ્યતે તદ્દપેક્ષ્યા અન્યસ્તુ સંખ્યેયમામાભ્યધિકો વ્યપદિશ્યતે, એવમેવ એકસ્ય નૈરયિકસ્ય કૃષ્ણવર્ણપર્યાયપરિમાણ સહસ્રમ્, અન્યસ્ય તુ દશસહ-સ્રાણિ, તત્રોત્કૃષ્ટં સંખ્યાતકલ્પેન દશકેન ગુણિતસ્ય સહસ્રસ્ય દશસહસ્રસંખ્ય-કત્વં ભવતિ इति રીત્યા સહસ્રસંખ્યકકૃષ્ણવર્ણપર્યાયો નૈરયિકઃ દશસહસ્ર-સંખ્યકકૃષ્ણવર્ણપર્યાયનૈરયિકાપેક્ષ્યા સંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, તદ્દપેક્ષ્યા પરિપૂર્ણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયસ્તુ સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વ્યપદિશ્યતે, એવમેવ એકસ્ય નૈરયિકસ્ય કૃષ્ણવર્ણપર્યાયાન્ન દ્વે શતે, અન્યસ્ય તુ નૈરયિકસ્ય પરિપૂર્ણાનિ દશસહસ્રાણિ, શત-

કા ભાગ ક્રિયા જાય તો એક સહસ્ર સંખ્યા લઘ્વ હોતી હૈ । યહ સંખ્યા દસ હજાર કા સંખ્યાતવાં ભાગ હૈ । માન લીજીએ કિ કિસી નારક કે કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય નૌ હજાર હૈં ઓર દૂસરે કે દશ હજાર હૈં, તો નૌ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાલા પરિપૂર્ણ દસ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયો વાલે નારક કી અપેક્ષા સંખ્યાતભાગ હીન હુઆ ઓર ઉસકી અપેક્ષા દસ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાલા સંખ્યાતભાગ અધિક કહલાયા ।

હસી પ્રકાર એક નારક કે કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયો કા પરિમાણ એક સહસ્ર હૈ ઓર દૂસરે કા પરિમાણ દશ સહસ્ર । યહાં ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત કે રૂપ મેં કલ્પિત દશ સંખ્યા કે દ્વારા હજાર મેં ગુણાકાર ક્રિયા જાય તો દશ સહસ્ર સંખ્યા આતી હૈ । હસ પ્રકાર એક હજાર કૃષ્ણ-વર્ણ પર્યાય વાલા નારક દસ હજાર સંખ્યક કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાલે

દશ સંખ્યાને ભાગ કરાય તો એક હજારની સંખ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. એ સંખ્યા દશ દશ હજારને સંખ્યાતમે ભાગ છે માનીલો કે કેઈ નારકના કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય હજાર છે અને બીજાને દશ હજાર છે તો સો હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા પરિપૂર્ણ દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોવાળા નારકની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ભાગહીન થયો અને તેની અપેક્ષાએ દશ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયવાળા સંખ્યાત ભાગ અધિક કહેવાયા

એ જ રીતે એક નારકના કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોનું પરિમાણ એક હજાર છે અને બીજાનું પરિમાણ દશ હજાર અહીં ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત રૂપમાં કલ્પિત દશ સંખ્યાના દ્વારા હજારને ગુણાકાર કરાય તો દશ હજાર સંખ્યા આવે. એ રીતે એક હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાળા નારક દશ હજાર સંખ્યક કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા નારકની અપેક્ષાએ સંખ્યાત ગુણ હીન છે અને તેની અપે-

દ્વયન્તુ અસંખ્યેયગોક્તાશ્ચ પ્રદેશપરિમાણવલ્પિતેન પચાશત્ પરિમાણેન ગુણકેન ગુણિતે સત્તિ દશસદ્ગુણિ ભવન્તિ, તત્ર શતદ્વયપરિમાણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયસ્ય નૈર-યિકસ્ય પરિપૂર્ણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયનૈરયિકાપેક્ષયાસંખ્યેયહીનત્વં વોધ્યમ્, તદપેક્ષયા તુ અન્યસ્યાસંખ્યેયગુણાભ્યધિકૃત્વં વિજ્ઞેયમ્, એવમેકસ્ય નૈરયિકસ્ય શતં કૃષ્ણવર્ણ-પર્યાયપરિમાણમ્ અન્યસ્ય દશસદ્ગુણિ, સર્વજીવાનન્તપરિમાણપરિકલ્પિતેન શતગુણકેન ગુણિતે સત્તિ દશસદ્ગુણિ ભવન્તિ, તત્ર શતપરિમાણ કૃષ્ણવર્ણપર્યાયો નૈરયિકઃ પરિપૂર્ણકૃષ્ણવર્ણપર્યાય નૈરયિકાપેક્ષયા અનન્તગુણહીનો ભવતિ, તદન્ય-સ્તુ તદપેક્ષયાનન્તગુણાભ્યધિકો ભવતિ, ઇત્યેવં રીત્યા કૃષ્ણવર્ણપર્યાયાનભિ-નારક કી અપેક્ષાસંખ્યાતગુણ હીન હૈ ઓર ઉસકી અપેક્ષા દસ હજાર કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય ચાલા સંખ્યાતગુણ અધિક હૈ ।

इसी प्रकार एक नारक के कृष्णवर्ण पर्यायों का परिमाण दो सौ है और दूसरे नारक के कृष्णवर्ण-पर्यायों का परिमाण दस हजार है । दो सौ का यदि असंख्यात रूप में कल्पित पचास के साथ गुणा-किया जाय तो दस हजार होता है । अतएव दो सौ कृष्णवर्ण पर्याय वाला नारक दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाले नारक की अपेक्षा असंख्यातगुण हीन है, और उसकी अपेक्षा दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाला असंख्यातगुण अधिक है । इसी प्रकार एक नारक के कृष्णवर्ण के पर्याय सौ हैं और दूसरे के दस हजार । सर्वजीवानन्तर परिमाण के रूप में परिकल्पित सौ के द्वारा सौ में गुणाकार किया जाय तो दस हजार की संख्या आती है । अतएव सौ कृष्णवर्ण पर्याय वाला नारक दस हजार कृष्णवर्ण पर्याय वाले नारक की अपेक्षा अनन्तगुण हीन हुआ और उसकी अपेक्षा दूसरा अनन्तगुण अधिक हुआ ।

ક્ષાએ દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા સંખ્યાત ગુણ અધિક છે

એ પ્રકારે એક નારકના કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોના પરિમાણ બસો છે અને બીજા નારકના કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયોના પરિમાણ દશ હજાર છે. બસોનો બે અસંખ્યાત રૂપમા કલ્પિત પચાસની સાથે ગુણાકાર કરાય તો દશ હજાર થાય છે તેથી જ બસો કૃષ્ણવર્ણ પર્યાય વાળા નારક દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા નારકની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગુણ હીન છે અને તેની અપેક્ષાએ દશ હજાર કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયવાળા અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે. એજ રીતે એક નારકના કૃષ્ણવર્ણના પર્યાય સો છે અને બીજાના દશ હજાર સર્વ જીવાન્તક પરિમાણના રૂપમા પરિકલ્પિત સો વડે સોનો ગુણાકાર કરાય તો દશ હજારની સંખ્યા આવે છે તેથી જ સો કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાય વાળા નારકની અપેક્ષાએ

લક્ષ્ય હાનો વૃદ્ધોં ચ પદ્ધસ્થાનપતિતત્ત્વં પ્રતિપાદિતમેવં શોષવર્ણગન્ધરસસ્પર્શૈરપિ પ્રત્યેકં પદ્ધસ્થાનપતિતત્ત્વં પ્રતિપત્તવ્યમ્, एवं पुद्गलविपाकि नामकर्मोदयजघन्य-जीवौदयिकभावाश्रयेण पदस्थानपतितत्वमुक्तं तथा जीवाविपाकि ज्ञानावरणी-याद्यष्टदकर्मक्षयोपशमभावाश्रयेण आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवादिभिरपि प्रत्येकं पदस्थानपतिततत्त्वं स्वयमेवोदनीयम्, द्रव्यतस्तुल्यत्वकथनेन समूच्छिन्नं सर्वप्रमेद-निर्भेदबीजं मयूराण्डकरसवदनमिव्यक्तदेशकालक्रम प्रत्यवनद्धविशेषपरिणामयोग्यं द्रव्यं भवतीति सूचितम्, अवगाहनया चतुःस्थानपतितत्वकथनेन क्षेत्रतः संको-

यहां कृष्णवर्ण के पर्यायों को लेकर षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि का प्रतिपादन किया गया, इसी प्रकार शेष वर्णों, गंधों, रसों और स्पर्शों को लेकर भी षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि समझ लेनी चाहिए ।

जिस प्रकार पुद्गलविपाकी नामकर्म के उदय से उत्पन्न होने वाले औदयिक भाव का आश्रय करके नारकों को षट्स्थानपतित कहा है, उसी प्रकार जीवविपाकी ज्ञानावरणीय आदि कर्मों के क्षयोपशम के उत्पन्न होने वाले क्षायोपशमिक भाव को लेकर आभिनिबोधिकज्ञान आदि पर्यायों की अपेक्षा भी षट्स्थानपतित हानि-वृद्धि समझ लेनी चाहिए ।

सभी नारक દ્રવ્યની અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, इस कथन के द्वारा यह सूचित किया है कि प्रत्येक नारक अपने आप में परिपूर्ण एवं स्वतंत्र जीव द्रव्य है और यद्यपि कोई भी द्रव्य पर्यायों से सर्वथा रहित कदापि नहीं हो सकता तथापि पर्यायों की विवक्षा न करके केवल

અનન્ત ગુણ હીન થાય અને તેની અપેક્ષાએ બીજો અનન્ત ગુણ અધિક થાય અહીં કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોને લઈને ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ વૃદ્ધિનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. એ કારણે શેષ, વર્ણો, ગંધો રસો અને સ્પર્શોને લઈને પણ પદ્ધસ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ સમજી લેવી જોઈએ

જે પ્રકારે પુદ્ગલ વિપાકી નામકર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારા ઔદયિક ભાવના આશ્રયે કરીને નારકોને ષટ્સ્થાન પતિત કહ્યા છે, તેજ રીતે જીવ વિપાકી જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થનારા ક્ષાયોપશમિક ભાવને લઈને આભિનિબોધિક જ્ઞાન આદિ પર્યાયોની અપેક્ષાએ પણ પદ્ધસ્થાન પતિત હાનિ-વૃદ્ધિ સમજી લેવી જોઈએ

બધા નારકો દ્રવ્યનીઅપેક્ષાએ સરખા છે. એ કથન દ્વારા એમ સૂચન કર્યું છે કે પ્રત્યેક નારક પોતપોતામા પરિપૂર્ણ તેમજ સ્વતંત્ર જીવ દ્રવ્ય છે અને જો કે કોઈ પણ દ્રવ્ય પર્યાયોથી સર્વથા રહિત કદાપિ નથી હોઇ

ચવિકોચર્મા આત્મા ભવતિ, નતુ દ્રવ્યપ્રદેશસંખ્યયા ઇતિ પ્રતિપાદિતમ્, સ્થિ-
ત્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતત્વકથનેન આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિતિ નિર્નર્નકાધ્યક્ષમાય
સ્થાનામુત્કર્ષાપર્કપૃષ્ઠિત્વમુપપાદિતમ્, તદ્ વિના સ્થિત્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતત્વા-
યોગાત્ કૃષ્ણાદિપર્યાયૈઃ પદ્સ્થાનપતિતત્વકથનેન યદા એકસ્યાપિ નૈરયિકમ્યા-
નન્તાઃ પર્યાય ભવન્તિ, તદા ત્રિમુત વક્તવ્યં સર્વેષાં નૈરયિકાણામિતિ પ્રદર્શિતમ્,
અત્ર નૈરયિકાણા પર્યાયાનન્ત્યસ્ય પ્રમ્તાત્રેડપિ દ્રવ્યશ્વેત્રકાલભાવાભિપ્રાનેન સર્વેષાં
સર્વે સ્પર્ષાચાઃ સમમંજ્યા ભવન્તિ અપિ તુ પદ્સ્થાનપતિતાઃ સન્તિ એવ તત્ત્વ પદ્-
સ્થાનપતિતત્વં પરિણામં વિના ન સંભવતિ સ ન પરિણામો યયોક્તસ્વરૂપમ્ય દ્રવ્યસ્ય
શુદ્ધ દ્રવ્ય કી વિવક્ષા કી જાય તો એક નારક સે દૂસરે નારક મે
કોઈ વિશેષતા નહીં હૈ ।

અવગાહના સે ચતુઃ સ્થાનપતિત કહને સે યદ્દ સિદ્ધ હુઆ કિ
આત્મા કર્મોદય કે વશીભૂત હોકર સંકોચ-વિકાસશીલ હૈ, મગર
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ન્યૂનાધિક નહીં હૈ । સ્થિતિ સે ચતુઃ સ્થાનપતિત
કહ કર યદ્દ સૂચિત કિયા હૈ કિ આયુકર્મ કી સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરને
વાલે જીવ કે અધ્યવસાયોં મેં ઉત્કર્ષ ઓર અપકર્ષ હોતા હૈ ।
અધ્યવસાયોં કે ઉત્કર્ષ ઓર અપકર્ષ કે વિના સ્થિતિ ચતુઃ સ્થાન-
પતિત નહી હો સકતી ।

કૃષ્ણવર્ણ આદિ પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત કહ કર યદ્દ દિશ્વલાયા
હૈ કિ જલ્દ એક કૃષ્ણવર્ણ કો લેકર હી અનન્ત પર્યાય હોતે હૈં તો
સમી વર્ણોં કે પર્યાયોં કા તો કહના હી ક્યા ? ઉક્ત કથન સે યદ્દ

શક્તા તથાપિ પર્યાયોની વિવક્ષા ન કરીને કેવળ શુદ્ધ દ્રવ્યની વિવક્ષા કરાય
તો એક નારકથી બીજા નારકમા કોઈ વિશેષતા નથી.

અવગાહનાથી ચતુઃ સ્થાન પતિત કહેવાથી આ સિદ્ધ થયું કે આત્મા
કર્મોદયને વશીભૂત બનીને સંકોચ વિકાસ શીલ છે. પરંતુ પ્રદેશોની અપે-
ક્ષાએ ન્યૂનાધિક નથી.

સ્થિતિથી ચતુઃ સ્થાન પતિત કહિને એ સૂચન કર્યું કે આયુ કર્મની
સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરવાવાળા જીવના અધ્યવસાયોમા ઉત્કર્ષ અને અપકર્ષ થાય
છે અધ્યવસાયોના ઉત્કર્ષ અને અપકર્ષના વિના સ્થિતિ ચતુઃ સ્થાન પતિત
નથી થઈ શકતી.

કૃષ્ણવર્ણ આદિ પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે એમ કહીને એ ગતાવ્યુ છે
કે બ્યારે એક કૃષ્ણ વર્ણને લઈને જ અનન્ત પર્યાય થાય છે તો બધા વર્ણોના
પર્યાયોતુ તો કહેવુ જ શુ ? આ કથનથી એ પણ સૂચિત કરાયું છે કે જીવ

भवतीति द्रव्यतस्तुल्यत्वं, तथा न कृष्णादिपर्यायैरेव पर्यायवान् जीवो भवति अपि तु तत्तत्क्षेत्र संकोचविकोचधर्मतयापि, तथा तत्तदध्यवसायस्थानयुक्ततयाऽपि इति सूचनार्थम् क्षेत्रकालाभ्यां चतुः, स्थानपतितत्वमुक्तमित्यावेदितम् ॥ सू० २ ॥

असुरकुमार पर्यायवक्तव्यता—

मूलम्—असुरकुमाराणं भन्ते । केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भन्ते ! एवं बुच्चइ असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! असुरकुमारे असुरकुमारस्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए ठिईए चउट्टाणवडिए कालवणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए एवं नीलवणपज्जवेहिं लोहियवणपज्जवेहिं हालिदवणपज्जवेहिं सुक्खिलवणपज्जवेहिं सुब्भिगंधपज्जवेहिं दुब्भिगंधपज्जवेहिं तित्तरसपज्जवेहिं कडुयरसपज्जवेहिं कसायरसपज्जवेहिं मडुररसपज्जवेहिं डफासपज्जवेहिं मउयफासपज्जवेहिं गरुयफासपज्जवेहिं लहुयफासपज्जवेहिं सीयफासपज्जवेहिं, उसिणफासपज्जवेहिं निद्धफासपज्जवेहिं लुक्खफासपज्जवेहिं आभिणिबोहियाणाणपज्जवेहिं सुयणाणपज्जवेहिं ओहिनाणपज्जवेहिं मइ अण्णाणपज्जवेहिं सुयअण्णाणपज्जवेहिं विभंगनाणपज्जवेहिं चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ असुरकुमाराणं अनता पज्जवा पणत्ता एवं जहा नेरइया जहा असुरकुमारा तहा नागकुमारा वि जाव थणियकुमारा ॥ सू० ३ ॥

भी सूचित किया गया है कि जीव स्वनिमित्तक एवं परनिमित्तक विविध परिमाणों से युक्त होता है । कर्मोदय से प्राप्त शरीर के अनुसार उसके प्रदेशों में संकोच-विस्तार तो होता है मगर न्यूनाधिकता नहीं होती है ॥ २ ॥

स्वनिमित्तक तेमज पर निमित्तक विविध पण्डिआभायी युक्त थाय छे कर्मोदयथी प्राप्त शरीरना अनुसार तेना प्रदेशोभा स कोच-विस्तार तो थाय छे परन्तु न्यूनाधिकता नही थती ॥ २ ॥

छाया—असुरकुमाराणां भदन्त ! द्वियन्तः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः, तत् देनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—असुरकुमाराणां अनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! असुरकुमारः असुरद्वयाख्य-अर्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्ण पर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवं नीलवर्णपर्यवैः, लोहितवर्णपर्यवैः, हारिद्रवर्णपर्यवैः, शुक्लवर्णपर्यवैः, सुरभिगन्धपर्यवैः, दुर्गन्धिगन्धपर्यवैः, तिक्तगन्धपर्यवैः,

असुरकुमार पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(असुरकुमाराणां अन्ते ! केवद्वया पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! असुरकुमारों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (अणंता पज्जवा पणत्ता) अनन्त पर्याय कहे हैं (मे केणहे णं अन्ते ! एवं मुच्चइ) किस हेतु से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि (असुरकुमाराणां अणंता पज्जवा) असुरकुमारों के अनन्त पर्याय हैं (गोयमा) हे गौतम ! (असुरकुमारे असुरकुमारस्स) एक असुरकुमार दूसरे असुरकुमार से (एवद्वयाए तुल्ले, एसद्वयाए तुल्ले) द्वय की अपेक्षा से तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणद्वयाए चउट्टाणवडिण) अवगाहना की अपेक्षा चतुः स्थानपतित है (ठिईण चउट्टाणवडिण) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (कालवण्ण पज्जवेहिं छट्टाणवडिण) कृष्णवर्ण पर्यायों से षट्स्थानपतित है (एवं) इसी प्रकार (नीलवण्ण पज्जवेहिं, लोहिणवण्णपज्जवेहिं, हालिद्वण्णपज्जवेहिं, सुम्भिल्लवण्ण पज्जवेहिं) नीलवर्ण पर्यायों से, लोहित, हारिद्र, और शुक्लवर्ण

असुरकुमार पर्याय वक्तव्यता

કષાયરસપર્યવૈઃ, અમ્લરસપર્યવૈઃ, મધુરરસપર્યવૈઃ, કર્કશસ્પર્શપર્યવૈઃ, મૃદુકસ્પર્શ-
પર્યવૈઃ, ગુરુરુસ્પર્શપર્યવૈઃ, લઘુકસ્પર્શપર્યવૈઃ, શીતસ્પર્શપર્યવૈઃ, ઉષ્ણસ્પર્શપર્યવૈઃ,
સ્નિગ્ધસ્પર્શપર્યવૈઃ, રુક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ, આભિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ,
અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ, મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, વિભજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ચક્ષુર્દર્શન-
પર્યવૈઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, અવધિર્દર્શનપર્યવૈઃ, પટસ્થાનપતિતઃ, તત્ એતેનાયેન

પર્યાયોં સે (સુવિભગંધપજ્જવેહિં દુવિભગંધપજ્જવેહિં) સુગંધ ઓર દુર્ગંધ કે
પર્યાયોં સે (તિત્તરસપજ્જવેહિં, કઢુયરસપજ્જવેહિં કસાયરસપજ્જવેહિં,
અંબિલરસપજ્જવેહિં, મહુરરસપજ્જવેહિં) તિત્ત-કઢુક-કષાય-આમ્લ-
મધુરરસ કે પર્યાયોં સે (કક્કલ્લફાસપજ્જવેહિં, મહુયફાસપજ્જવેહિં,
ગરુયફાસપજ્જવેહિં, લહુયફાસપજ્જવેહિં, સીયફાસપજ્જવેહિં, હસિણ-
ફાસપજ્જવેહિં, ણિદ્ધફાસપજ્જવેહિં, લુક્કલ્લફાસપજ્જવેહિં) કર્કશ-મૃદુ-
ગુરુ-લઘુ-શીત-ઉષ્ણ-સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (આમ્નિ-
ણિબોહિય નાણપજ્જવેહિં, સુયનાણપજ્જવેહિં, ઓહિનાણપજ્જવેહિં)
આભિનિબોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, અવધિ-
જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (મહાઅણ્ણાપજ્જવેહિં, સુયઅણ્ણાણપજ્જવેહિં વિભગ-
નાણપજ્જવેહિં) મત્યજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, શ્રુતાજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, વિભગ-
જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (ચક્કલ્લુદંસણપજ્જવેહિં, અચક્કલ્લુદંસણપજ્જવેહિં
ઓહિદંસણપજ્જવેહિં) ચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે, અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં
સે, અવધિર્દર્શન કે પર્યાયોં સે (છટ્ઠાણવહિં) પટસ્થાનપતિત હૈં (સે)

પજ્જવેહિં, દુવિભગંધ પજ્જવેહિં) સુગંધ અને દુર્ગંધના પર્યાયોથી (તિત્તરસ પજ્જ
વેહિં, કઢુયરસ પજ્જવેહિં કસાયરસ પજ્જવેહિં, અંબિલરસ પજ્જવેહિં, મહુરરસ
પજ્જવેહિં) તિત્ત રસ, કઢુક, કષાય, આમ્લ, મધુર રસના પર્યાયોથી (કક્કલ્લ
ફાસપજ્જવેહિં મહુયફાસપજ્જવેહિં, ગરુયફાસપજ્જવેહિં, લહુયફાસપજ્જવેહિં સીયફાસ-
પજ્જવેહિં હસિણફાસપજ્જવેહિં, ણિદ્ધફાસપજ્જવેહિં, લુક્કલ્લફાસપજ્જવેહિં) કર્કશ,
મૃદુ, ગુરુ-લઘુ-શીત ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી (આમ્નિ-
ણિબોહિયનાણપજ્જવેહિં, સુયનાણ પજ્જવેહિં) આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી
શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી (મહાઅણ્ણાણપજ્જવેહિં સુયઅણ્ણાણ-
પજ્જવેહિં વિભગનાણપજ્જવેહિં) મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી, શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી
વિભગજ્ઞાનના પર્યાયોથી (ચક્કલ્લુદંસણપજ્જવેહિં અચક્કલ્લુદંસણપજ્જવેહિં ઓહિદંસણ-
પજ્જવેહિં) ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી, અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી, અવધિર્દર્શનના
પર્યાયોથી (છટ્ઠાણવહિં) છ સ્થાન પતિત છે (સે) અથ (પણ્ણદ્દેણ) એ હેતુથી
(ગોયમા) હે ગોતમ ! (એવ વુચ્છ) એમ કહેવાય છે (અસુરકુમારાણ અપંતા પજ્જવા

ગૌતમ ! એવમુચ્યતે-અસુરકુમારાણામ્ અનન્તા પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? एवं यथा नीर
यिकाः, यथा असुरकुमाराः तथा नागकुमारा अपि यावत् स्तनितकुमागाः ।

ટીકા—અથાસુરકુમારાદિ ભવનપતીના પર્યાયાન પ્રરૂપયિતુમાદ-‘અસુર-
કુમારાણં મંતે ! કેવદ્યા પજ્જવા પળ્લતા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત !
અસુરકુમારાણાં કિયન્તઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતા ? મગવાન ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે
ગૌતમ ! (અણંતા પજ્જવા પળ્લતા) અસુરકુમારાણા ભવનપતીનામ્ અનન્તાઃ પર્યાયાઃ
-પર્યાયાઃ, પ્રજ્ઞાતા, ગૌતમતત્ત્વ કારણં પૃચ્છતિ-(સંકેષદ્વં ણં મંતે ! एवं वृचइ) હે
ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન-ઠથં તાવન્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્-(અસુર-
કુમારાણાં અણંતા પજ્જવા પળ્લતા ?) અસુરકુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતા
ઇતિ ? મગવાન્ હેતું પ્રતિપાદયતિ-(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અસુરકુમારે અસુર-
કુમારસ્સ દવ્વદ્વયાદ તુલ્લે) અસુરકુમારઃ અસુરકુમારસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાર્થિક-
અથ (પળ્લદ્વેણં) ઇસ કારણ (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (एवं वृचइ) એસા
કહા જાતા હૈ (અસુરકુમારાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લતા) અસુર-
કુમારોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ।

(एवं) इस प्रकार (जहा) जैसे (नेरइया) नारक (जहा असुर-
कुमारा) जैसे असुरकुमार (तहा) उसी प्रकार (नागकुमारा वि जाव
थणियकुमारा) नागकुमार भी यावत् स्तनितकुमार ।

અવ અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિયોં કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

ટીકાર્થ—ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોં કે
વિ ને પર્યાય કહે ગઈ હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-અસુરકુમાર ભવન-
પતિયોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગઈ હૈં । ગૌતમ કારણ પૂછતે હૈં-મગ-
વન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈં કિ અસુરકુમારોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે ગઈ હૈં ? મગવાન્ હેતુ કા પ્રતિપાદન કરતે હૈં-હે ગૌતમ !

પળ્લતા) અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (एवं) એ રીતે (जहा) જેમ
(नेरइया) નારક (जहा) જેવા (असुर कुमारा) અસુરકુમાર (तहा) એવા પ્રકારના
(नागकुमारावि जाव थणियकुमारा) નાગકુમાર અને સ્તનિકુમાર પણ સમજવા.

ટીકાર્થ—હવે અસુરકુમાર વિગેરે ભવનપતિયોની પ્રશ્નપણા કરાય છે
ગૌતમ પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! અસુરકુમારોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન ઉત્તર આપે છે-અસુરકુમાર ભવનપતિયોના અનન્ત પર્યાય
કહેવાયેલા છે

શ્રી ગૌતમ પૂછે છે-હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેલું છે કે અસુર
કુમારોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન હેતુનું પ્રતિપાદન કરે છે—એક અસુરકુમાર ખીજા અસુર

नयेन, तुल्यो भवति, (पण्यद्वयाए तुल्ये) प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, (ओगाह
णद्वयाए चउट्टाणवडिए) अवगाहनार्थतया-अवगाहनं-शरीरोच्छ्रयस्तदर्थतयेत्यर्थः,
असुरकुमारः चतुः स्थानपतितो भवति, तथा च स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्याद-
भ्यधिकः, तत्र यदा हीनतया विवक्षितो भवति तदा असंख्येयभागहीनो वा,
संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, अथा-
भ्यधिकतया यदा विवक्षितो भवति तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येय-
भागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति
इत्याशयः, 'टिईए चउट्टाणवडिए' स्थित्या आयुः कर्मानुभवलक्षण स्थित्यपेक्षये-
त्यर्थः, असुरकुमारश्चतुःस्थानपतितो भवति, तथा च स्याद्धीनः, स्यात्तुल्यः, स्या-

एक असुरकुमार दूसरे असुरकुमार से द्रव्यार्थिक नय से तुल्य है
अर्थात् जीवद्रव्य की दृष्टि से असुरकुमारों में परस्पर कोई अन्तर
नहीं है प्रदेशों की अपेक्षा से भी वे तुल्य हैं अर्थात् प्रत्येक असुर-
कुमार के आत्मप्रदेश बराबर हैं, उनमें कोई न्यूनाधिकता नहीं है।
मगर अवगाहना शरीर की ऊँचाई की अपेक्षा से कोई असुरकुमार
किसी असुरकुमार से हीन होता है, तुल्य होता है या अधिक होता
है। अगर हीन होता है तो असंख्यातभाग हीन होता है या संख्यात
भागहीन होता है या संख्यातगुणहीन होता है या असंख्यातगुण
हीन होता है। अगर अधिक होता है तो असंख्यातभाग अधिक होता
है, संख्यातभाग अधिक होता है, संख्यातगुण अधिक होता है अथवा
असंख्यातगुण अधिक होता है।

आयु कर्म का अनुभव करना स्थिति कहलाता है। इस स्थिति
की अपेक्षा से एक असुरकुमार दूसरे असुरकुमार से चतुःस्थानपतित

कुमारधी द्रव्यार्थिक नयथी तुल्य छे अर्थात् एव द्रव्यनी दृष्टिथी असुरकुमारोभा
परस्पर केछ अन्तर नथी पण्य अवगाहना अर्थात् शरीरनी जायाधनी अपे-
क्षाओ केछ असुरकुमार केछ असुरकुमारधी हीन होय छे, तुल्य होय छे, अगर
तो अधिक होय छे अगर हीन होय छे तो असंख्यात भाग हीन होय छे
अगरतो संख्यात भाग हीन होय छे अथवा संख्यातगुण हीन होय छे
अथवा असंख्यातगुण हीन होय छे अगर अधिक होय छे तो असंख्यात
भाग अधिक होय छे, संख्यात भाग अधिक होय छे, संख्यातगुण अधिक
होय छे अथवा असंख्यातगुण अधिक होय छे

आयु कर्मनी अनुभव करवे ते स्थिति कहेवाय छे ओ स्थितिनी अपे-
क्षाओ ओक असुरकुमार नीना असुरकुमारधी अतु, स्थान पतित होय छे,

દમ્યધિક્તઃ, તત્ર યદા હીનતયા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેય-
ભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અથામ્યધિક્તયા
વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગામ્યધિકા વા, સંખ્યેય-
ગુણામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા ભવતિ इत्याशयः, 'કાલવર્ણપજ્જ-
વેહિ છદ્ધાણવહ્ણિ' કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈરમુરકુમારઃ સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ સ્યાદમ્યધિકો
ભવતિ. તત્ર યદા હીનતયા વિવક્ષિતો ભવતિ તદા અનન્તભાગહીનો વા, સંખ્યેય-
ભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા,
અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથામ્યધિક્તયા યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગા-
મ્યધિકો વા અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેય
હોતા હૈ । તાત્પર્ય યદૃ હૈ કિ કોઈ અસુરકુમાર કિસી અન્ય અસુર-
કુમાર કી અપેક્ષા સ્થિતિ મેં હીન હોતા હૈ, કોઈ કિસી કે ઘરાબર
હોતા હૈ, કોઈ કિસી સે અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હોતા હૈ તો
અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ યા સંખ્યાત ભાગ હીન હોતા હૈ યા
સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ યા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । અગર
અધિક હોતા હૈ તો અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ યા સંખ્યાતભાગ
અધિક હોતા હૈ યા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ યા અસંખ્યાતગુણ
અધિક હોતા હૈ ।

કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા કોઈ અસુરકુમાર કિસી સે હીન,
તુલ્ય યા અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હો તો અનન્તભાગ હીન, અસં-
ખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાત
ગુણ હીન યા અનન્તગુણહીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હોતા હૈ તો

તાત્પર્ય એ છે કે કોઈ અસુરકુમાર કોઈ અન્ય અસુરકુમારનો અપેક્ષાએ સ્થિતિમા
હીન હોય છે, કોઈ કોઈની બરાબર હોય છે, કોઈ કોઈનાથી અધિક હોય છે
અગર હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે, અથવા સંખ્યાત ભાગ
થાય છે અગર સંખ્યાતગુણ હીન થાય છે અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન
બને છે અગરતો અધિક હોયતો અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અથવા
સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે અથવા સંખ્યાતગુણ અધિક બને છે અગર
અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોની અપેક્ષાએ કોઈ અસુરકુમાર કોઈનાથી હીન, તુલ્ય
અગર અધિક બને છે. અગર હીન થાય છે તો અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત
ભાગહીન સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન, અથવા
અનન્ત ગુણહીન થાય છે, એ અધિક થાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક,

गुणाभ्यधिको वा असंख्यायगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति,
 'एवं नीलवर्णपञ्जवेहिं लोहितवर्णपञ्जवेहिं' नीलवर्णपर्यवैः, लोहितवर्णपर्यवैः,
 'हालिद्वर्णपञ्जवेहिं' हारिद्वर्णपर्यवैः, 'सुक्लवर्णपञ्जवेहिं' शुक्लवर्णपर्यवैः,
 'सुविभगंधपञ्जवेहिं' सुरभिगन्धपर्यवैः 'दुर्विभगंधपञ्जवेहिं' दुरभिगन्धपर्यवैः,
 'तिक्तसपञ्जवेहिं' तिक्तसपर्यवैः 'कटुसरसपञ्जवेहिं' कटुसरसपर्यवैः, 'कषाय-
 रसपञ्जवेहिं' कषायसरसपर्यवैः 'अम्लरसपञ्जवेहिं' अम्लरसपर्यवैः, 'मधुररसपञ्ज-
 वेहिं' मधुररसपर्यवैः, 'कर्कशस्पर्शपञ्जवेहिं' कर्कशस्पर्शपर्यवैः, 'मृदुस्पर्शपञ्ज-
 वेहिं' मृदुस्पर्शपर्यवैः, 'गुरुस्पर्शपञ्जवेहिं' गुरुस्पर्शपर्यवैः, 'लघुस्पर्शपञ्ज-
 वेहिं' लघुस्पर्शपर्यवैः, 'शीतस्पर्शपञ्जवेहिं' शीतस्पर्शपर्यवैः, 'उष्ण-
 फासपञ्जवेहिं' उष्णस्पर्शपर्यवैः, 'णिद्धासपञ्जवेहिं' स्निग्धस्पर्शपर्यवैः, 'लुक्ख-
 फासपञ्जवेहिं' रूक्षस्पर्शपर्यवैः 'आभिणिचोदियणाणपञ्जवेहिं' आभिनिबोधिक-
 ज्ञानपर्यवैः 'सुयणाणपञ्जवेहिं' श्रुतज्ञानपर्यवैः, 'ओहिणाणपञ्जवेहिं' अवधि-
 ज्ञानपर्यवैः, 'मइअणाणपञ्जवेहिं' मत्तज्ञानपर्यवैः 'सुयअणाणपञ्जवेहिं' भुता-

अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक,
 संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्त गुण
 अधिक होता है।

इसी प्रकार नीलवर्ण पर्यायों से, लोहितवर्ण पर्यायों से, हारिद्र-
 वर्ण पर्यायों से, शुक्लवर्ण पर्यायों से, सुगंध पर्यायों से, दुर्गंध
 पर्यायों से, तिक्तसर पर्यायों से, कटुकरस पर्यायों से, कषायसर
 पर्यायों से, अम्लरस पर्यायों से, मधुररस पर्यायों से, कर्कशस्पर्श
 पर्यायों से, मृदुस्पर्श पर्यायों से, गुरुस्पर्श पर्यायों से, लघुस्पर्श पर्यायों
 से, शीतस्पर्श पर्यायों से, उष्णस्पर्श पर्यायों से, स्निग्धस्पर्श पर्यायों
 से, रूक्षस्पर्श पर्यायों से, तथा आभिनिबोधिक ज्ञान पर्यायों से, श्रुतज्ञान
 पर्यायों से, अवधिज्ञान पर्यायों से, मति-अज्ञान के पर्यायों से, श्रुत-

असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक, असंख्यात गुण अधिक,
 संख्यात गुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।

ऐसे प्रकार नीलवर्ण पर्यायों से, लोहितवर्ण पर्यायों से, हारिद्रवर्ण
 पर्यायों से, शुक्लवर्ण पर्यायों से, सुगन्ध पर्यायों से, दुर्गन्ध पर्यायों से, तिक्त-
 रस पर्यायों से, कटुकरस पर्यायों से, कषायरस पर्यायों से, अम्लरस पर्या-
 यों से, मधुररस पर्यायों से, कर्कश स्पर्श पर्यायों से, मृदुस्पर्श पर्यायों से,
 गुरुस्पर्श पर्यायों से, लघुस्पर्श पर्यायों से, शीतस्पर्श पर्यायों से, उष्णस्पर्श,
 स्निग्ध स्पर्श पर्यायों से, रूक्ष स्पर्श पर्यायों से तथा आभिनि-
 बोधिक ज्ञान पर्यायों से, श्रुतज्ञानना पर्यायों से अवधिज्ञान पर्यायों से मति

જ્ઞાનપર્યાયૈઃ, 'વિભંગનાણપજ્જવેદિ' વિભદ્ગજ્ઞાનપર્યાયૈઃ, 'ચક્કવુદંસણપજ્જવેદિ' ચક્કુર્દંશનપર્યાયૈઃ, 'અચ્ચવરુદંસણપજ્જવેદિ' અચ્ચક્કુર્દંશનપર્યાયૈઃ, 'ઓદ્ધિદંસણપજ્જવેદિ' અવધિદર્શનપર્યાયૈશ્ચ 'છટ્ટાણવહિ' પદ્સ્થાનપતિતોઽમુરકુમારઃ સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુત્ય', સ્યાદભ્યધિકો વા ભવતિ, તત્ત્વ યદા હીનતયા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્ત ભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથાભ્યધિકત્વેન યદા અમુરકુમારો વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्याद्यः, તદુપસંહરન્નાહ -'સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ' કે ગૌતમ ! તત્-અથ એતેનાર્થેન, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-'અમુરકુમારાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' અમુર-

અજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, વિભંગજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, ચક્કુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે, અચ્ચક્કુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ઓર અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે એક અમુરકુમાર દુસરે અમુરકુમાર સે પદ્સ્થાનપતિત હીન યા અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હો તો અનન્તભાગ હીન યા અસંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યાતભાગ હીન, યા સંખ્યાતગુણ હીન અસંખ્યાતગુણ હીન યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । કદાચિત્ અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક યા અસંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાત ભાગ અધિક, યા સંખ્યાત ગુણ અધિક યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક યા અનન્ત ગુણ અધિક હોતા હૈ ।

ઉપસંહાર કરતે હુણ કહતે હૈ-હે ગૌતમ ! ઇસ હેતુ સે એસા કહા ગયા હૈ કિ અમુરકુમારોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ । ઇસ પ્રકાર જૈસી

અજ્ઞાનના પર્યાયોથી શ્રુત અજ્ઞાનના પર્યાયોથી, વિભંગ જ્ઞાનના પર્યાયોથી, ચક્કુર્દર્શનના પર્યાયોથી, અચ્ચક્કુર્દર્શનના પર્યાયોથી અને અવધિદર્શનના પર્યાયોથી એક અમુરકુમાર ખીલ અમુરકુમારથી પદ્સ્થાન પતિત હીન અગર તો અધિક હોય છે અગર હીન હોયતો અનન્ત ભાગ હીન યા અસંખ્યાતભાગ હીન અગર સંખ્યાતભાગ હીન અથવા સંખ્યાતગુણહીન, અસંખ્યાતગુણહીન, અથવા અનન્તગુણ હીન થાય છે કદાચિત્ અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક અથવા અસંખ્યાત ભાગ અધિક વા સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક અગર અનન્તગુણ અધિક હોય છે

ઉપસંહાર કરતા સૂત્રકાર કહે છે-હે ગૌતમ ! એ હેતુથી એવું કહેલું છે કે અમુર કુમારોના અનન્ત પર્યાય છે. એ રીતે જેવી પહેલા નારકોની પ્રરૂપણા કરેલી

કુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, 'એવં જહા નેરઙ્યા' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યા યથા નૈરયિકાઃ પ્રરૂપિતાઃ 'જહા અસુરકુમારા' યથા ચાસુરકુમારાઃ પ્રરૂપિતાઃ 'તહા નાગકુમારાવિ જાવ-થણિય ારા વિ' તથા નાગકુમારાઃ અપિ, યાવત્-સુવર્ણ-કુમારા અપિ, અગ્નિકુમારા અપિ, વિદ્યુત્કુમારા અપિ, ઉદધિકુમારા અપિ, દ્વીપ-કુમારા અપિ, દિશાકુમારા અપિ, પવનકુમારા અપિ, પ્રરૂપણીયાસ્તથા ચૈતેષામપિ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, 'તત્ર પ્રત્યેકં દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યાઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતાઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતાઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ, લોહિતવર્ણ-પર્યવૈઃ, હારિદ્રવર્ણપર્યવૈઃ, શુક્લવર્ણપર્યવૈઃ, સુરભિગન્ધપર્યવૈઃ દુરભિગન્ધપર્યવૈઃ, તિક્તરસપર્યવૈઃ, કટુકરસપર્યવૈઃ, કષાયરસપર્યવૈઃ, અમ્લરસપર્યવૈઃ મધુરરસપર્યવૈઃ, કર્કશસ્પર્શપર્યવૈઃ, મૃદુરસપર્શપર્યવૈઃ, ગુરુરસપર્શપર્યવૈઃ, લઘુરસપર્શપર્યવૈઃ, શીતસ્પર્શ-

પહલે નારકોં કી પ્રરૂપણા કી ગઈ હૈં ઓર યહ અસુરકુમારોં કી પ્રરૂ-પણા કી ગઈ હૈં, -ઉસી પ્રકાર નાગકુમારોં સે લેકર સ્તનિતકુમારોં તક અર્થાત્ અગ્નિકુમારોં, વિદ્યુત્કુમારોં, ઉદધિકુમારોં, દ્વીપકુમારોં, દિશાકુમારોં, પવનકુમારોં ઓર સ્તનિતકુમારોં કી બી પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેની ચાહિયે । ઇન સબ કે બી અનન્ત પર્યાય હૈં । ચે સબ અસુરકુ-માર બી દ્રવ્ય કી અપેક્ષા ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં, અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં, સ્થિતિ કી અપેક્ષા બી ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં । કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોં, નીલવર્ણ પર્યાયોં, લોહિતવર્ણ પર્યાયોં, પીતવર્ણ પર્યાયોં, શુક્લવર્ણ પર્યાયોં, સુરભિ-દુરભિગંધ પર્યાયોં, તિક્તરસ પર્યાયોં, કટુકરસ પર્યાયોં, કષાયરસ પર્યાયોં, અમ્લરસ પર્યાયોં, મધુરરસ પર્યાયોં, કર્કશસ્પર્શ પર્યાયોં, મૃદુરસપર્શ પર્યાયોં, ગુરુરસપર્શ પર્યાયોં, લઘુરસપર્શ પર્યાયોં, શીતસ્પર્શ

છે. અને આ અસુરકુમારોની પ્રરૂપણા કરેલી છે, એજ પ્રકારે નાગકુમારોથી લઇને સ્તનિતકુમારો સુધી અર્થાત્ અગ્નિકુમારો, વિદ્યુત્કુમારો, ઉદધિકુમારો, દ્વીપ કુમારો, દિશાકુમારો, પવનકુમારો, અને સ્તનિતકુમારોની પણ પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઇએ. આ બધાના અનન્તપર્યાય છે. આ બધા અસુરકુમાર પણ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુ સ્થાન પતિત છે કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયો, નીલવર્ણ પર્યાયો, લોહિતવર્ણ પર્યાયો, પીતવર્ણ પર્યાયો, શુક્લવર્ણ પર્યાયો, સુરભિ-દુરભિ ગંધ પર્યાયો, તિક્ત રસ પર્યાયો, કટુક રસ પર્યાયો કષાય રસ પર્યાયો, અમ્લરસ પર્યાયો, મધુરરસ પર્યાયો કર્કશસ્પર્શ પર્યાયો મૃદુરસપર્શ પર્યાયો, ગુરુરસપર્શ પર્યાયો, લઘુરસપર્શ પર્યાયો, શીતસ્પર્શ પર્યાયો, ઉષ્ણરસપર્શ પર્યાયોથી, સ્નિગ્ધરસપર્શ પર્યાયો અને કદરુરસપર્શ પર્યાયોથી તથા

रियैः, उष्णस्पर्शपर्यवैः, स्निग्धस्पर्शपर्यवैः, रूक्षस्पर्शपर्यवैः, अभिनिर्गोपिकज्ञान-
पर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः, मत्त्यज्ञानपर्यवैः, श्रुताज्ञानपर्यवैः, विभक्त-
ज्ञानपर्यवैः, चक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैश्च पदस्थानपतिता
भवन्ति तत् एतेनार्थेन नागकुमारादीनाम् अनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ॥ सू० ३ ॥

पृथिवीकायिकादि पर्यायवक्तव्यता

मूढम्—पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?
गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्टेणं भंते ! एवं तुच्चइ पुढ-
विकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! पुढविकाइए पुढ
कायइयस्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए
सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए । जइ हीणे असंखिज्जइभा
गहीणे वा संखिज्जइभागहीनो वा संखिज्जगुणाहीणे, असंखिज्जगु-
णहीणे वा अह अब्भहिए असंखिज्जइभागअब्भहिए वा संखिज्ज
इभागअब्भहिए वा संखिज्जगुण अब्भहिए वा ठिईए तिट्ठाण-
वडिए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए जइ हीणे असंखिज्ज
भागहीणे वा संखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा अह अ-
ब्भहिए असंखिज्जइभाग अब्भहिए वा संखिज्जइभाग अब्भहिए
वा संखिज्जगुण अब्भहिए वा वण्णेहिं गंधेहिं रसेहिं फासेहिं मइ
अण्णाणपज्जवेहिं सुय अण्णाणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं
छट्ठाणवडिए । आउकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?
गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्टेणं भंते ! एवं

पर्यायो, लघुस्पर्श पर्यायो, शीतस्पर्श पर्यायो, उष्णस्पर्श पर्यायो,
स्निग्ध स्पर्श और रूक्षस्पर्श पर्यायो से तथा आभिनिर्गोधिकज्ञान,
श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मत्त्यज्ञान श्रुताज्ञान, विभक्तज्ञान, चक्षुदर्शन,
अचक्षुदर्शन और अवधिदर्शन के पर्याय से पदस्थानपतित हीनाधिक
हैं । इस हेतु से नागकुमार आदि के अनन्त पर्याय हैं ॥३॥

आभिनिर्गोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, मत्त्यज्ञान श्रुताज्ञान, विभक्तज्ञान,
चक्षुदर्शन, अचक्षुदर्शन और अवधिदर्शनना पर्यायिणी पदस्थान पतित हीना
धिक छे ॥ हेतुसे नागकुमार आदिना अनन्त पर्याय छे ॥ ३ ॥

बुच्चइ आउकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? आउकाइए
 आउकाइयस्स दब्बट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाह-
 णट्टयाए चउट्टाणवडिए ठिईए तिट्टाणवडिए वण्णगंधरसफा-
 समइ अण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्टाणव-
 डिए तेउकाइयाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से
 केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ तेउकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! तेउकाइए तेउकायस्स दब्बट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए
 तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए ठिईए तिट्टाणवडिए वण्ण-
 गंधरसफास मइ अण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य
 छट्टाणवडिए वाउकाइयाणं पुच्छा गोयमा वाउकाइयाणं अणंता
 पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ वाउकाइयाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! वाउकाइए वाउकाइयस्स
 दब्बट्टयाए तिट्टाणवडिए वण्णगंधरसफास मइअण्णाण सुयअ-
 ण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए वणस्सइकाइयाणं
 पुच्छा गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठे भंते ! एवं
 बुच्चइ वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 वणस्सइकाइए वणस्सइकाइयस्स दब्बट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए
 तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए ठिईए तिट्टाणवडिए वण्ण-
 गंधरसफास मइ अण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसणपज्जवेहिं
 य छट्टाणवडिए से एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ वणस्सइकाइ-
 याणं अणंता पज्जवा पणत्ता ॥सू०४॥

छाया-पृथिवीकायिकाना भदन्त ! कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! अन-

पृथ्वीकायादि के पर्यायों की वक्तव्यता

शब्दार्थ-(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?) हे

पृथ्वीकायादिना पर्यायाना वक्तव्यता

शब्दार्थ-(पुढविकाइयाणं भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् !

ન્તા પર્યવા ! પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થન યદન્ત ! એવુન્યતે પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતા ? ગૌતમ ! પૃથિર્વાકાયિકઃ પૃથિવીજાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અગાહનાર્થતયા સ્વાદ્વીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા
હીનઃ અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યે
યગુણહીનો વા, અગાભ્યધિકઃ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો

ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિકોં કે કિનતે પર્યાય કહે છે (ગોયમા ! અણતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેણદ્દેણં મંતે !
એવં બુચ્ચદ્દ-પુદ્ધવિકાઢ્યાણં અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! કિસ
હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ પૃથ્વીકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે
છે ? (ગોયમા ! પુદ્ધવિકાઢ્યા પુદ્ધવિકાઢ્યાસ્સ દ્વચ્ચદ્દ્યાણ તુલ્લે, પપ્પસદ્દ-
યાણ તુલ્લે) ગૌતમ ! એક પૃથ્વીકાયિક દ્વલરે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય
કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણદ્દ્યાણ
સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્વમહિણ) અવગાહ્ણના કી અપેક્ષા સે
સ્થાત્ હીન હૈ, સ્થાત્ તુલ્ય હૈ, સ્થાત્ અધિક હૈ (જદ્દ હીણે) યદિ હીન
હૈ (અસંખ્વેજ્જદ્દભાગ હીણે વા સંખ્વેજ્જદ્દભાગ હીણે વા, સંખ્વેજ્જગુણ
હીણે વા અસંખ્વેજ્જગુણ હીણે વા) અસંખ્યાતભાગ હીન હૈ યા સંખ્યાત
ભાગ હીન હૈ યા સંખ્યાતગુણ હીન હૈ અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હૈ
(અહ અવ્વમહિણ) અગર અધિક હૈ (અસંખ્વેજ્જદ્દભાગ અવ્વમહિણ વા
સંખ્વેજ્જદ્દભાગ અવ્વમહિણ વા, સંખ્વેજ્જગુણ અવ્વમહિણ વા, અસંખ્વેજ્જ

પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચદ્દ પુદ્ધવિકાઢ્યાણં
અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે પૃથ્વીકા-
યિકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! પુદ્ધવિકાઢ્યા પુદ્ધવિકાઢ્યાસ્સ દ્વચ્ચદ્દ-
યાણ તુલ્લે, પપ્પસદ્દ્યાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક પૃથ્વીકાયિક બીજા પૃથ્વીકા-
યિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્દ્યાણ
સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્વમહિણ) અવગાહ્ણનાની અપેક્ષાએ સ્થાત્ હીન છે, સ્થાત્
તુલ્ય છે સ્થાત્ અધિક છે (જદ્દ હીણે) બે હીન છે (અસંખ્વેજ્જદ્દભાગ હીણે વા
સંખ્વેજ્જદ્દભાગહીણેવા સંખ્વેજ્જ ગુણ હીણે વા અસંખ્વેજ્જગુણ હીણે વા) અસંખ્યાત
ભાગ હીન છે અગર સંખ્યાત ભાગ હીન છે અગર સંખ્યાતગુણ હીન અથવા
અસંખ્યાતગુણ હીન છે અગર (અહ અવ્વમહિણ) બે અધિક છે (અસંખ્વેજ્જદ્દભાગ
અવ્વમહિણ વા, સંખ્વેજ્જદ્દભાગ અવ્વમહિણ વા, સંખ્વેજ્જગુણ અવ્વમહિણ વા, અસંખ્વેજ્જ ગુણ

વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાન-
પતિતઃ-સ્પષ્ટહીનોઃ, સ્પષ્ટતુલ્યઃ, સ્પષ્ટાદભ્યધિકઃ, યદા હીનોઽસંખ્યેયભાગહીનો
વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અથાભ્યધિકઃ અસંખ્યેયભાગા-
ભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, વર્ણેઃ, ગન્ધેઃ,
રસેઃ, સ્પર્શેઃ મત્યજ્ઞાનપર્યવેઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવે, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવેઃ ષટ્સ્થાનપતિતઃ,
અપ્કાધિકાનાં યદન્ત ! કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ

ગુણ અવ્મહિં વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક હૈ, સંખ્યાતભાગ અધિક
હૈ, સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હૈ ।

(ઠિંઈં તિદ્ઠાણવડિંઈ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (સિય હીણે
સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિં) કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્
અધિક હૈ (જઈ હીણે અસંખિજ્જભાગ હીણે વા, સંખિજ્જભાગ હીણે વા,
સંખિજ્જગુણ હીણે વા) અગર હીન હૈ તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યા
તભાગ હીન યા સંખ્યાતગુણ હીન હૈ (અહ અવ્મહિં) યદિ અધિક હૈ
(અસંખિજ્જહિં ભાગ અવ્મહિં વા, સંખિજ્જહિં ભાગ અવ્મહિં વા, સંખિ-
જ્જગુણ અવ્મહિં વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક હૈ
સંખ્યાતગુણા અધિક હૈ (વળેહિં) વળેસે (ગંધેહિં) ગંધો સે (રસેહિં)
રસો સે (ફાસેહિં) સ્પર્શો સે (મહઅળ્ળાણપજ્જવેહિં) મત્યજ્ઞાન કે
પર્યાયો સે (સુયઅળ્ળાણપજ્જવેહિં) શ્રુતાજ્ઞાન કે પર્યાયો સે (અચક્ષુર્દસ-
ણપજ્જવેહિં અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે (છટ્ઠાણવડિંઈ) ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

અવ્મહિં વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક છે, સંખ્યાતભાગ અધિક છે, સંખ્યાતગુણ
અધિક છે અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે

(ઠિંઈં તિદ્ઠાણવડિંઈ) સ્થિતિથી ત્રિ સ્થાન પતિત છે (સિય હીણે સિય-
તુલ્લે સિય અવ્મહિં) કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક છે (જઈ
હીણે અસંખિજ્જભાગહીણે વા, સંખિજ્જભાગહીણેવા, સંખિજ્જગુણહીણે વા) અગર
હીન છે તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, અગર સંખ્યાત ગુણ
હીન છે (અહ અવ્મહિં) નો અધિક છે (અસંખિજ્જહિં ભાગ અવ્મહિં વા સંખિજ્જહિં-
ભાગ અવ્મહિં વા, સંખિજ્જ ગુણ અવ્મહિં વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત
ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક છે (વળેહિં) વળેથી (ગંધેહિં) ગંધથી
(રસેહિં) રસથી (ફાસેહિં) સ્પર્શથી (મહઅળ્ળાણ પજ્જવેહિં) મત્યજ્ઞાનના પર્યાયથી
(સુયઅળ્ળાણ પજ્જવેહિં) શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયથી (અચક્ષુર્દસણપજ્જવેહિં) અચક્ષુ-
ર્દર્શનના પર્યાયથી (છટ્ઠાણવડિંઈ) ષટ્સ્થાન પતિત છે

प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते अप्कायिकानाम् अनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! अप्कायिकः अप्कायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया-
तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्ध-
रसस्पर्शमत्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, तेजःकायिकानां

(आउकाइयाण भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?) भगवन् ! अप्का-
यिकों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अण ता पज्जवा पणत्ता)
गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-आउका-
इयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा
है कि अप्कायिकों के अनन्तपर्याय कहे गए हैं ? (गोयमा) हे गौतम !
(आउकाइए आउकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) अप्कायिक दूसरे अप्का-
यिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की
अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की
अपेक्षा से चतुःस्थानपतित है (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति की
अपेक्षा से त्रिस्थानपतित है (वण्ण-गंध-रस-फास-मई-अण्णाण-सुय-
अण्णाण-अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श,
मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थान पतित हैं ।

(तेउकाइयाणं पुच्छा ?) तेजस्कायिकों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा
अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केण-

(आउकाइयाण भंते ! केवइया पज्जवा पणत्ता ?) भगवन् ! अप्कायिकेना
हेट्ठा पर्याय क्ख्हा छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) गौतम ! अनन्त
पर्याय क्ख्हा छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-आउकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता)
भगवन् ! क्या हेतुથી એવું કહ્યું છે કે અપ્કાયિકેના અનન્ત પર્યાય કહેલા
છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (આઉકાઇએ આઉકાઇયસ્સ દવ્વટ્ઠયાએ તુલ્લે) અપ્કાયિક
બીજા અપ્કાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પેસટ્ઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની
અપેક્ષાથી તુલ્ય છે (ઓગાહણટ્ઠયાએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ
ચતુ સ્થાનપતિત છે (ઠિંઈએ તિટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત
છે (વણ્ણગંધરસાફાસ મઈઅણ્ણાણ સુયઅણ્ણાણ અચક્ખુદંસણપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિએ)
વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી
ષટ્સ્થાન પતિત છે

(તેવકાઇયાણ પુચ્છા ?) તેજસ્કાયિકેના વિષયમાં પ્રશ્ન ? (ગોયમા ! અણંતા
પજ્જવા પણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય ક્હ્યા છે (સે કેણટ્ઠેણં મંતે ! (એવં

પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-
 તેજઃકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! તેજઃકાયિકસ્તેજઃ
 કાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-
 પતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શન-
 પર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, વાયુકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! વાયુકાયિકાનામ-
 અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-વાયુકાયિકાનામ-
 નન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! વાયુકાયિકો વાયુકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા-
 દ્વેષં મંતે ! एवं વુચ્ચઈ-તેઝકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા પण्णत्ता ?) हे
 भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि तेजस्कायिकों के
 अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (तेजकाङ्ग तेजकाङ्गस्स
 दव्वट्ठयाए तुल्ले) एक तेजस्कायिक दूसरे तेजस्कायिक से द्रव्य की
 अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है
 (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है
 (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित है (वण्ण-
 गंध-रस-फास-मइअण्णाण-सुयअण्णाण-अचक्खुदंसण पज्जवेहिं
 य छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, मत्यज्ञान, श्रुताज्ञान, अच-
 क्षुदर्शन पर्यायों से षट्स्थानपतित है ।

(વાઝકાઙ્યાણં પુચ્છા ?) વાયુકાયિકોં કે વિષય મેં પ્રશ્ન (ગોયમા
 અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેળ-
 દ્વેષં મંતે ! एवं वुच्यई-वाउकाङ्ग्याणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे
 भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा जाता है कि वायुकायिकों के

વુચ્ચઈ તેઝકાઙ્યાણ અણતા, પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ
 કહેવાય છે કે તેજસ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા) હે ગૌતમ !
 (તેજકાઙ્ગ તેજકાઙ્ગસ્સ દવ્વટ્ઠયાએ તુલ્લે) એક તેજસ્કાયિક બીજા તેજસ્કાયિકથી
 દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પેસટ્ઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે
 (ઓગાહણટ્ઠયાએ ચહટ્ઠાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિઈએ
 તિટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ ગંધ રસ ફાસ
 મહ અણ્ણાણ સુયઅણ્ણાણ અચક્ખુદંસણ પજ્જવેહિં ચ છટ્ઠાણવડિએ) વર્ણ-ગંધ-રસ-
 સ્પર્શ-મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન અચક્ષુર્દર્શન પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(વાઝકાઙ્યાણં પુચ્છા ?) વાયુકાયિકોના વિષયમા પ્રશ્ન (ગોયમા) ગૌતમ !
 (અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્વેષે મંતે !
 एवं वुच्यई वाउकाङ्ग्याणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) ભગવન્ ! કયા હેતુથી એવ

તુલ્યઃ, પ્રદેગાર્થતયા તુલ્યઃ, અગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાન-
પતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ,
વનસ્પતિકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન
મદન્ત ! એવમુચ્યતે-વનસ્પતિકાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !
વનસ્પતિકાયિકો વનસ્પતિકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ,
અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-

અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! વાઝકાઢયસ્સ) હે ગૌતમ ! એક વાયુ-
કાયિક દૂસરે વાયુકાયિક સે (દબ્બદ્ધયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે
તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્ધયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઓગા-
હણદ્ધયાએ ચઢદ્ધાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિઈએ
તિદ્ધાણવડિએ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણ-ગંધ-રસ-ફાસ-
મહ્અણ્ણાણ-સુયઅણ્ણાણ-અચક્ષુદંસણ પજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) વર્ણ,
ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે
ષદ્સ્થાનપતિત હૈ ।

(વળસ્સઢકાઢયાણં પુચ્છા ?) વનસ્પતિકાયિકોં કે વિષય મેં પ્રદન
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં
(સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-વળસ્સઢકાઢયાણં અણંતા પજ્જવા
પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ વન-
સ્પતિકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! વળસ્સઢકાઢયે વળ-
સ્સઢકાઢયસ્સ) હે ગૌતમ ! એક વનસ્પતિકાયિક દૂસરે વનસ્પતિકાયિક
સે (દબ્બદ્ધયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્ધયાએ તુલ્લે)

કહેવાય છે કે વાયુકાયિકેના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! વાઝકાઢયે વાઝકાઢયસ્સ)
ગૌતમ ! વાયુકાયિક ધીળ વાયુકાયિકથી (દબ્બદ્ધયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે (પપ્પસદ્ધયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્ધયાએ ચઢ
દ્ધાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ ગંધ રસ ફાસ મહ્અ-
ણ્ણાણ સુય અણ્ણાણ અચક્ષુદંસણ પજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) વર્ણ-ગંધ-રસ
સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન-શ્રુતાજ્ઞાન-અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત છે

(વળસ્સઢ કાઢયાણ પુચ્છા ?) વનસ્પતિકાયિકેના વિષયમા પ્રશ્ન (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે !)
હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે વનસ્પતિકાયિકેના અનન્ત પર્યાય
છે ? (ગોયમા ! વળસ્સઢકાઢયે વળસ્સઢકાઢયસ્સ) ગૌતમ ! એક વનસ્પતિકાયિક
ધીળ વનસ્પતિકાયિકથી (દબ્બદ્ધયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે

(પપ્પસદ્ધયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્ધયાએ ચઢદ્ધાણ

મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ ષટ્સ્થાનપતિતઃ તત્ એતેનાર્થેન ગૌતમ !
 એવમુચ્યતે-વનસ્પતિકાયાિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ।

ટીકા—અથ પૃથિવીકાયાિકાદીનાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ—‘પુઢવિકાઙ્યા ણં
 મંતે ! કેવઙ્યા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયાિકાનાં
 કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા-
 પજ્જવા પળ્ણત્તા ’ પૃથિવીકાયાિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ, ગૌતમસ્તત્ર
 કારણં પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છઙ્ક પુઢવિકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા
 પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન, એવમુચ્યતે—યત્ પૃથિવીકાયાિકાનામ્
 અનન્તાઃ પર્યવાઃ—પર્યાયાઃ, પ્રજ્ઞાસાઃ ઇતિ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—‘ગોયમા !’

પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણઢ્યાએ ચડઢાણવઢિએ) અવ-
 ગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિઢિંએ,તિઢ્ઢાણવઢિએ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાન-
 પતિત હૈ (વળ્ણ-ગંધ-રસ-ફાસ-મઢ્ઢઅળ્ણાણ-સુયઅળ્ણાણ-અચક્ષુ-
 ઢંસળપજ્જવેહિ ય) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન ઓર
 અચક્ષુઢ્ઢર્શન કે પર્યાયોં સે (છઢ્ઢાણવઢિએ) ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (સે એ-
 ણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્છઙ્ક-વળ્ણસ્સઙ્કાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા)
 હે ગૌતમ ! ઇસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ,કિ વનસ્પતિકાયાિકોં કે
 અનન્ત પર્યાય હૈ ।

અવ પૃથ્વીકાયાિક આદિ કે પર્યાયોં સે નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ—

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! પૃથ્વીકાયાિક જીવોં
 કે કિતને પર્યાય કહે ગએ હૈ મગવાન્ ઉત્તર ઢેતે હૈ—હે ગૌતમ ! અનન્ત
 પર્યાય કહે ગએ હૈ । ગૌતમ કારણ પૂછતે હૈ—હે મગવન્ ! કિસ કારણ

વઢિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિઢિંએ તિઢ્ઢાણ વઢિએ) સ્થિતિથી
 ત્રણ સ્થાન પતિત છે (વળ્ણ ગંધ રસ ફાસ મઢ્ઢઅળ્ણાણ સુયઅળ્ણાણ અચક્ષુ-સળ
 પજ્જવેહિં ય) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અને અચક્ષુર્દર્શનના
 પર્યાયોથી (છઢ્ઢાણવઢિએ) છ સ્થાન પતિત છે (સેએળ્ણદ્દેણ ગોયમા ! એવમુચ્છઙ્ક
 વળ્ણાસઙ્કાઙ્યાણ અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! એ હેતુએ એમ કહેવાય
 છે કે વનસ્પતિકાયાિકોના અનન્ત પર્યાય છે

ટીકાર્થ—હવે પૃથ્વીકાયાિક આદિના પર્યાયોતુ નિરૂપણ કરાય છે—શ્રી ગૌતમ-
 સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે ભગવન્ પૃથ્વીકાયાિક છવોના ઢેઢલા પર્યાય કહેવાયેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે—ભગવન્ ! કયા કાણ્ણવી એમ કહેવાય
 છે કે પૃથ્વીકાયાિકોના અનન્ત પર્યાય છે ?

પૃથિવ્યાદીનાશ્ચ સ્થિતિસ્ત્કુષ્ટેનાપિ સંખ્યેયવર્ષપ્રમાણા ભવતિ તસ્માત્
નાસંખ્યેયગુણવૃદ્ધિહાનિસંભવઃ, સંખ્યેયાસંખ્યેયભાગાભ્યધિકસંખ્યેયગુણાભ્યધિક
રૂપશેષવૃદ્ધિહાનિ ત્રિકસંભવસ્તુ-એકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષ-
સહસ્રાણિ સ્થિતિઃ, અન્યસ્ય તુ પૃથિવીકાયિકસ્ય સમયન્યૂન દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રાણિ
સ્થિતિઃ, તત્ર પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિકાપેક્ષયા સમયન્યૂનદ્વાવિંશતિવર્ષ-
સહસ્રસ્થિતિકોઽસંખ્યેયભાગહીનો ભવતિ, તદપેક્ષયા અન્યસ્તુ અસંખ્યેયભાગ-
ભ્યધિકો ભવતિ, તથા એકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય પરિપૂર્ણાનિ દ્વાવિંશતિવર્ષસહ-
સ્રાણિ સ્થિતિઃ, અન્યસ્ય અન્તર્મુહૂર્તાદિ ન્યૂનાનિ દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રાણિ, અન્ત-
ર્મુહૂર્તાદિકશ્ચ દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રાણાં સંખ્યેયતમો ભાગો ભવતિ, તત્ર પરિપૂર્ણ-

હોતા હૈ ઓર એક મુહૂર્ત્ત મેં પૈસઠ હજાર પાંચ સૌ છત્તીસ ક્ષુલ્લક
ભવ હોતે હૈં । યહ કથન સૂક્ષ્મ નિગોદ કી અપેક્ષા સમજના ચાહિયે ।

પૃથ્વીકાયિક આદિ કી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ મી સંખ્યાત વર્ષ કી હી
હોતી હૈ, અતએવ અસંખ્યાતગુણા હાનિ યા વૃદ્ધિ અર્થાત્ ન્યૂનાધિકતા
નહીં હો સક્તી । રહ ગઈ સંખ્યાતભાગ, અસંખ્યાતભાગ ઓર સંખ્યા-
તગુણા વૃદ્ધિ-હાનિ, સો વહ હસ પ્રકાર હૈ-એક પૃથ્વીકાયિક કી
સ્થિતિ પરિપૂર્ણ વાઈસ હજાર વર્ષ કી હૈ ઓર દૂસરે કી એક સમય
કમ વાઈસ હજાર વર્ષ કી । હનમેં સે પરિપૂર્ણ વાઈસ હજાર વર્ષ કી
સ્થિતિ વાલે કી અપેક્ષા એક સમય કમ વાઈસ હજાર કી સ્થિતિ
વાલા અસંખ્યાતભાગ હીન કહલાયેગા ઓર દૂસરા અસંખ્યાતભાગ
અધિક કહા જાયેગા । હસી પ્રકાર એક કી પરિપૂર્ણ વાઈસ હજાર કી
સ્થિતિ હૈ ઓર દૂસરે કી અન્તર્મુહૂર્ત્ત આદિ કમ વાઈસ હજાર વર્ષ કી ।

મુહૂર્ત્તમા પાસઠ હજાર છત્તીસ ક્ષુલ્લક ભવ થાય છે આ કથન સૂક્ષ્મ નિગોદની
અપેક્ષાએ સમજવું જોઈએ

પૃથ્વીકાયિક આદિની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ પણ સખ્યાત વર્ષની જ હોય છે,
તેથી જ અસખ્યાત ગુણહાનિ અગર વૃદ્ધિ અર્થાત્ ન્યૂનાધિકતા થઈ શકતી
નથી રહિગયો સખ્યાતભાગ, અસખ્યાતભાગ અને સખ્યાતગુણા વૃદ્ધિ હાનિ
તે આ પ્રકારે છે એક પૃથ્વીકાયિકની સ્થિતિ પરિપૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની
છે અને બીજાની એક સમય બોછા બાવીસ હજાર વર્ષની તેમનામાથી પરિ-
પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ એક સમય બોછા બાવીસ
વર્ષની સ્થિતિવાળા અસખ્યાત ભાગ હીન કહેવાયો અને બીજો તેનાથી અસ-
ખ્યાત ભાગ અધિક કહેવાયો એ પ્રકારે એકની પરિપૂર્ણ બાવીસ હજારની

દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રરિથતિકાપેક્ષયા અન્તર્મુહૂર્તાદિન્યુનદ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિકઃ સંખ્યેય-
ભાગાભ્યધિકો ભવતિ, તદપેક્ષયા પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિકઃ સંખ્યેય-
ભાગાભ્યધિકો ભવતિ, એવમેવૈકસ્ય દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રાણિ સ્થિતિઃ, અન્યસ્યાન્ત-
ર્મુહૂર્તમ્, માસો, વર્ષમ્, વર્ષમહત્ત્વં વા રિથતિઃ, અન્તર્મુહૂર્તાદિકઞ્ચ નિયતપરિ-
માણસંખ્યયા ગુણિતં સત્ દ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રપ્રમાણં ભવતિ, તેન અન્તર્મુહૂર્તાદિ-
પ્રમાણસ્થિતિકઃ પૃથિવીકાયિકઃ પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષસહસ્રસ્થિતિક પૃથિવી-
કાયિકાન્તરાપેક્ષયા સંખ્યેયગુણહીનો ભવતિ, તદપેક્ષયા તુ પરિપૂર્ણદ્વાવિંશતિવર્ષ-
સહસ્રસ્થિતિકઃ પૃથિવીકાયિકઃ સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો बोध्यः તથૈવાપ્તાયિકા-
દીનામપિ ચતુરિન્દ્રિયપર્યન્તાનાં સ્વસ્વોત્કૃષ્ટરિથત્યનુમારેણ સ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિરથા-

યર્હા અન્તર્મુહૂર્ત આદિ વાઈસ હજાર વર્ષ કા સંખ્યાતવાં ભાગ હૈ, અતएव पूर्ण वार्डस हजार वर्ष की स्थिति वाले की अपेक्षा अन्तर्मुहूर्त कम वार्डस हजार वर्ष वाला संख्यातभाग हीन है और उसकी अपेक्षा पूर्ण वार्डस हजार वर्ष की स्थिति वाला संख्यातभाग अधिक है। इसी प्रकार एक पृथ्वीकायिक की वार्डस हजार वर्ष की स्थिति है और दूसरे की अन्तर्मुहूर्त की, एक मास की, एक वर्ष की या एक हजार वर्ष की स्थिति है। अन्तर्मुहूर्त आदि किसी नियत संख्या से गुणाकार करने पर वार्डस हजार वर्ष की संख्या होती है, अतएव अन्तर्मुहूर्त आदि की आयु वाला पृथ्वीकायिक पूर्ण वार्डस हजार वर्ष की स्थिति वाले की अपेक्षा संख्यातगुण हीन है और इसकी अपेक्षा वार्डस हजार वर्ष की स्थिति वाला संख्यातगुणा अधिक है।

સ્થિતિ છે અને બીજાની અતર્મુહૂર્ત આદિ એાઈ બાવીસ હજાર વર્ષના અહી અન્તર્મુહૂર્ત આદિ બાવીસ હજાર વર્ષનો સખ્યાતભા ભાગ છે, તેથી જ પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળાએાની અપેક્ષાએ અન્તર્મુહૂર્ત એાઈ બાવીસ હજાર વર્ષવાળા સખ્યાત ભાગ હીન છે અને તેની અપેક્ષાએ પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા સખ્યાત ભાગ અધિક છે એ રીતે એક પૃથ્વીકાયિકની બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિ છે અને બીજાની અન્તર્મુહૂર્ત, એક માસની, એક વર્ષની અથવા એક હજાર વર્ષની સ્થિતિ છે અન્તર્મુહૂર્ત આદિ કોઈ નિયત સખ્યાથી ગુણાકાર કરવાથી બાવીસ હજાર વર્ષની સખ્યા થાય છે, તેથી જ અન્તર્મુહૂર્ત આદિની આયુષ્યવાળા પૃથ્વીકાયિક પૂર્ણ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળાની અપેક્ષાએ સખ્યાત ગુણાહીન છે અને એની અપે-
ક્ષાએ બાવીસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા સખ્યાતગુણ અધિક છે.

નપતિતત્વ વિભાવનીયમ્, કિન્તુ 'વર્ણેહિ ગંધેહિ રસેહિ, ફાસેહિ' વર્ણે, ગન્ધૈ, રસૈ, સ્પર્શૈ, 'મદ્ અણ્ણાણપજ્જવેહિ' મત્યજ્ઞાનપર્યવૈ, 'સુય અણ્ણાણપજ્જવેહિ' શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈ, 'અચક્કુદંસણપજ્જવેહિ' અચક્કુદર્શન પર્યવૈશ્ચ 'છટ્ટાણવડિણ' પદસ્થાનપતિતઃ પૃથિવીકાયિકોઽવસેયઃ, તથા ચ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાન-પર્યવશ્રુતાજ્ઞાનપર્યવા ચક્કુદર્શનપર્યવૈરેકઃ પૃથિવીકાયિકઃ પૃથિવીકાયિકાન્તરા-પેક્ષયા અનન્તભાગહીનો વા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યે-યગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇત્યાશયઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'આઉકાહ્યા ણં મંતે ! કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! અપ્કાયિકાનાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' અપ્કાયિકાનામ્ અનન્તાઃ

હસી પ્રકાર અપ્કાય આદિ ચતુરિન્દ્રિય પર્યન્ત જીવોં કી અપની અપની સ્થિતિ કે અનુસાર ત્રિસ્થાનપતિત સમજ્ઞ લેના ચાહિણે ।

મગર પૃથ્વીકાયિક જીવ દૂસરે કિસી પૃથ્વીકાયિક કી અપેક્ષા વર્ણ, ગંધ, રસ ઔર સ્પર્શ પર્યાયોં કી અપેક્ષા તથા મત્યજ્ઞાન, શ્રુતા-જ્ઞાન તથા અચક્કુદર્શન પર્યાયોં કી અપેક્ષા ષડ્સ્થાનપતિત સમજ્ઞના ચાહિણે । અતઃપ્રવ કોઈ પૃથ્વીકાયિક કિસી પૃથ્વીકાયિક કી અપેક્ષા અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક ઔર અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! અપ્કાયિકોં કે પર્યાય કિતને હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! અપ્કાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ । ગૌતમ કારણ પૂછતે હુણે પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! કિસ

એજ રીતે અપ્કાયિક આદિ ચતુરિન્દ્રિય પર્યન્ત જીવોની પોતપોતાની સ્થિતિના અનુસાર ત્રિસ્થાન પતિત સમજ્ઞ લેવા જોઈએ

પરન્તુ પૃથ્વીકાયિક જીવ બીજા કોઈ પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શ પર્યાયોની અપેક્ષાએ તથા મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન તથા અચક્કુદર્શન પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષડ્સ્થાન પતિત સમજ્ઞવા જોઈએ. તેથીજ કોઈ પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ અનન્ત ભાગ હીન એસ ખ્યાત ભાગહીન, સ ખ્યાત ભાગહીન સ ખ્યાત ગુણ અધિક એસ ખ્યાતગુણ અધિક અને અનન્તગુણ અધિક છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવાન્ અપ્કાયિકોના પર્યાય કેટલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અપ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્ર ગૌતમ ! કારણ પૂછતા પ્રશ્ન કરે છે—ભગવાન્ ! કયા કારણમર એમ કહેવાય છે કે અપ્કાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ?

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્તન ! હેતું પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્ટેણં મંતે ! એવ વુચ્ચઇ—
આઝઙાદ્ધાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ કેનાર્યેન—ઋય
તાવત્, એવગુચ્ચને—અપ્પાચિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, ભગવાન્
હેતું પ્રતિપાદયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘આઝઙાદ્ધાણં આઝઙાદ્ધસસ દવ્વદ્ધ-
યાએ તુલ્લે’ એકઃ અપ્પાચિકઃ અન્યસ્ય અપ્પાચિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા—દ્રવ્યાર્થિક-
નયેન તુલ્યો ભવતિ, ‘પણ્ણદ્ધયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાદ્ધ-
ણદ્ધયાએ ચઠ્ઠાણવહિએ’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ તથા
ચૈકોઽપ્પાચિકઃ અપ્પાચિકાન્તરાપેક્ષયા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગ-
હીનો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતીત્યાગયઃ,
‘ઠિઈએ તિદ્ધાણાહિએ’ સ્થિત્યા—સ્થિત્યપેક્ષયા એકોઽપ્પાચિકઃ અપ્પાચિકાન્ત-
રાપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચાપ્પાચિકઃ અપ્પાચિકાન્તરાપેક્ષયા અસં-
ખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસં-
ખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા
ભવતીતિ માવઃ, કિન્તુ—‘વણ્ણગંધરસફાસ મદ્ધ અણ્ણાણ સુયઅણ્ણાણ અચ્ચક્કુ-

हेतु से ऐसा कहा जाता है कि अप्पाचिकों के अनन्त पर्याय हैं ?
भगवान् हेतु का प्रतिपादन करते हैं—हे गौतम ! एक अप्पाचिक
दूसरे अप्पाचिक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है और प्रदेशों की दृष्टि
से भी तुल्य है । किन्तु अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित है ।
एक अप्पाचिक दूसरे अप्पाचिक से अवगाहना में असंख्यात भाग
हीन होता है या संख्यात भाग हीन होता है, संख्यात गुणा अधिक
होता है अथवा असंख्यात गुणा अधिक होता है । स्थिति की अपेक्षा
से एक अप्पाचिक दूसरे अप्पाचिक से त्रिस्थानपतित होता है,
अर्थात् असंख्यात भाग हीन, संख्यात भाग हीन या संख्यात गुण
हीन होता है अथवा असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक

શ્રી ભગવાન્ હેતુત્વ પ્રતિપાદન કરે છે—ગૌતમ ! એક અપ્પાચિક બીજા
અપ્પાચિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે.
કિન્તુ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત છે. એક અપ્પાચિક બીજા
અપ્પાચિકથી અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે અગર સંખ્યાત ભાગહીન થાય છે.
સંખ્યાત ગુણા અધિક થાય છે અથવા અસંખ્યાત ગુણા અધિક થાય છે સ્થિતિની
અપેક્ષાએ એક અપ્પાચિક બીજા અપ્પાચિકથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્
અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગ હીન અગર સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે.
અથવા અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક

દંસણ પજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિણ્' વર્ણ ગંધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શન-
પર્યવૈરેકોપ્કાયિકઃ અપ્કાયિકાન્તરાપેક્ષયા પટ્થાનપતિતો-અનન્તભાગહીનો વા,
અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેય-
ગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, ઇત્યાશયઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘તેઽ-
કાઙ્યાણં પુચ્છા’ તેજઃકાયિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા,
ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ તેજઃ-
કાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘સે કેળ-
દ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન કથં તાવત્ એવમુક્ત-
રીત્યા, ઉચ્યતે-‘તેઽકાઙ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ તેજઃકાયિકાનામ્ અનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? ઇતિ ભગવાન્ તત્ર કારણ પ્રતિપાદયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
‘તેઽકાઙ્ણે તેઽકાઙ્ણસ્સ દવ્વદ્દયાણે તુલ્લે’ તેજઃકાયિકઃ એકઃ, તેજઃકાયિ-
કાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થત્યા તુલ્યો ભવતિ, ‘પણ્ણદ્દયાણે તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થત્યા તુલ્યો

યા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । કિન્તુ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્ય-
જ્ઞાન ઔર શ્રુત અજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે બદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્
અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત
ગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ ।

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન્ ! તેજસ્કાયિકોં કે
કિતને પર્યાય હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય
હૈ । ગૌતમ હસકા કારણ પૂછતે હૈ-હે ભગવન્ ! અનન્ત પર્યાય હોને
કા ક્યા કારણ હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! એક તેજ-
સ્કાયિક દૂસરે તેજસ્કાયિક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે સમાન હૈ ઔર
પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે મો સમાન હૈ કિન્તુ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે

હોય છે. કિન્તુ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન અને શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી
પટસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાતભાગ હીન,
સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાતગુણહીન. અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્તગુણ
હીન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! તેજસ્કાયિકોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી એનું કારણ પૂછે છે ભગવન્ અનન્તપર્યાય હોવાનું
શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-ગૌતમ ! એક તેજસ્કાયિક બીજાતેજસ્કાયિકથી
દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ સમાન છે અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ સમાન છે કિન્તુ

ભવતિ, 'ઓગાહણટ્ટ્યાપ ચઠ્ઠાણવડિપ' અગાહનાર્થતયા-શરીરોન્ન્યતયા તેજઃકાયિકશ્ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચૈકસ્તેજઃ કાયિકસ્તેજઃકાયિકાન્તરસ્યાપેક્ષયા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, 'ઠિઈપ તિટ્ઠાણવડિપ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા તેજઃકાયિક ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ-અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા ભવતિ, 'વળ્લગંધરસસપ્પાસ મહાઅણ્ણાણ સુયઅણ્ણાય અચક્કુદંસણ પજ્જવેહિ ય છટ્ઠાણવડિપ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ, તેજઃકાજિસ્તેજઃકાયિકાન્તરાપેક્ષયા પટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ તથા ચ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાન શ્રુતા-

ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ એક તેજસ્કાયિક દૂસરે તેજસ્કાયિક કી અપેક્ષા અવગાહના અર્થાત્ શરીર કી ઝંચાઈ મેં અગર હીન હોતા હૈ તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક હોતા હૈ તો ચતુઃસ્થાનપતિત અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ યા અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા સે એક તેજસ્કાયિક દૂસરે તેજસ્કાયિક કી અપેક્ષા ષટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાત

અવગાહનાની દિષ્ટએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ એક તેજસ્કાયિક બીજા તેજસ્કાયિકની અપેક્ષાએ અવગાહના અર્થાત્ શરીરની ઉચાઈમા અગર હીન બને છે તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે અને જો અધિક થાય છે તો ચતુ સ્થાન પતિત અધિક થાય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, અગર અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ એક તેજસ્કાયિક બીજા તેજસ્કાયિકની અપેક્ષાએ ષટ્ટસ્થાન પતિત બને છે. અર્થાત્ અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન,

જ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શન પર્યવૈરેકસ્તેજઃ કાયિકસ્તેજઃ કાયિકાન્તરાપેક્ષયા અનન્તભાગ-
 હીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા,
 અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ इत्यर्थः, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 ‘વાઝકાઙ્યાણં પુચ્છા ?’ વાયુકાયિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવા પ્રજ્ઞાસાઃ ? इति पृच्छा,
 ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘વાઝકાઙ્યાણં અણંતા પઞ્જવા પળ્ળત્તા’
 વાયુકાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ-‘સે
 કેણદ્વેણં મંતે ! एवं बुच्चर’ હે મદન્ત ! તત્ કેનાર્થેન-કથં તાવત્, એવમુચ્યતે
 ‘વાઝકાઙ્યાણં અણંતા પઞ્જવા પળ્ળત્તા ?’ વાયુકાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ
 પ્રજ્ઞાસાઃ इति ? ભગવાન્ ઉત્તરયતિ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘વાઝકાઙ્ વાઝકાઙ્-
 યસ્સ દ્વ્વદ્વયાણં તુલ્લે’ વાયુકાયિકો વાયુકાયિકાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો
 ભવતિ ‘પેસદ્વયાણં તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહ્ણદ્વયાણં ચડ્-
 ઢાણવડિણં’ અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છ્યાર્થતયા વાયુકાયિકઃ ચતુઃસ્થાનપતિતો

ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન
 યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । इसका कारण तेजस्कायिकों के पर्याय
 अनन्त कहे गए हैं ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! વાયુકાયિકોં કે પર્યાય કિતને કહે હૈ ।

ભગવાન્-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ વાયુકા-
 યિકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક વાયુકાયિક દૂસરે વાયુકાયિક કી
 અપેક્ષા દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે ઓ
 તુલ્ય હોતા હૈ, મગર અવગાહના કી અપેક્ષા ડનમેં તુલ્યતા નહીં
 હોતી । એક વાયુકાયિક દૂસરે વાયુકાયિક સે ચતુઃસ્થાનપતિત હીન

સ ખ્યાત ગુણહીન, અસખ્યાત ગુણહીન અગર અનન્ત ગુણ હીન થાય છે. એ
 કારણે તેજસ્કાયિકોના પર્યાય અનન્ત કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! વાયુકાયિકોના પર્યાય કેટલા કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ કયા હેતુથી એવું કહેવાય છે કે વાયુકાયિકોના
 અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક વાયુકાયિક ખીલ વાયુકાયિકની અપેક્ષાએ
 તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય બને છે પણ અવગાહનાની
 અપેક્ષાએ તેમનામાં તુલ્યતા હોતી નથી એક વાયુકાયિક ખીલ વાયુકાયિકથી
 ચતુસ્થાન પતિત હીન અગર અધિક બને છે. અગર હીન છે તો

ભવતિ, તથા ચૈકો નાયુકાયિકો વાયુકાયિકાન્તરાપેક્ષયા અસંખ્યેયમાગ હીનો વા, સંખ્યેયમાગ હીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'ઠિર્દિઃ તિટ્ટાણવહિર્દિ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માન્તુભવરૂપયા, વાયુકાયિકસ્તિસ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, ભવતિ 'વર્ણગંધરસ-ફાસમદ્વચ્છાણ સુચચ્છાણ અચક્ષુદ્દર્શનપજ્જવેરેદિં છટ્ટાણવહિર્દિ' વર્ણગંધરસ-સ્પર્શમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાના ચક્ષુર્દર્શન પર્યવૈરેકો વાયુકાયિકો વાયુકાયિકાન્તરા-પેક્ષયા પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, અનન્તમાગહીનો વા, અસંખ્યેયમાગહીનો વા,

યા અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હૈ તો અસંખ્યાત માગ હીન, સંખ્યાત માગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હોતા હૈ તો અસંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાતમાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

એક વાયુકાયિક દુસરે વાયુકાયિક સે સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ યદિ હીન હોતા હૈ તો અસંખ્યાતમાગ હીન, સંખ્યાતમાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ઓર અધિક હોતા હૈ તો અસંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાતમાગ અધિક યા સંખ્યાત ગુણ અધિક યા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોતા હૈ ।

એક વાયુકાયિક દુસરે વાયુકાયિક સે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા પદ-સ્થાનપતિત હીન યા અધિક હોતા હૈ, અર્થાત્ અનન્તમાગ હીન અસં-

અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન બને છે જો અધિક છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી સ્થિતિથી અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત બને છે, અર્થાત્ જો હીન બને છે તો અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન, થાય છે અધિક બને છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

એક વાયુકાયિક બીજા વાયુકાયિકથી વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ પદસ્થાન પતિત હીન અગર અધિક થાય છે, અર્થાત્ અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત

સંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણ હીનો વા, અનન્તમાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગા-ભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्या-शयः, गौतमः पृच्छति-‘वणस्सइकाइयाणं पुच्छा’ वनस्पतिकायिकायिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ वनस्पतिकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-‘से केणट्ठेणं मंते ! एवं वुच्चइ’ हे भदन्त ! तत् अथ केनार्थेन-कथं तावत्, एवमुक्त्वा, उच्यते-‘वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ वनस्पतिकायिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति ? भग-वान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘वणस्सइकाइए वणस्सइकाइयस्स दव्व-द्वयाए तुल्ले’ वनस्पतिकायिको वनस्पतिकायिकान्तरस्य द्रव्यार्थतया-द्रव्यार्थिक नयेन, तुल्यो भवति ‘पएसद्वयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाह-

ख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यात गुण हीन या अनन्तगुण हीन होता है और जो अधिक है वह इसी प्रकार अधिक होता है । इस कारण वायुकायिकों के अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-भगवन् ! वनस्पतिकायिकों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-भगवन् ! किस हेतु से वनस्पतिकायिकों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

भगवान्-हे गौतम ! एक वनस्पतिकायिक दूसरे वनस्पतिका-यिक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, मगर शरीर की ऊंचाई रूप अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थान-

ભાગહીન સખ્યાતશુષ્ક હીન, અસખ્યાતશુષ્ક હીન, અગર અનન્ત શુષ્કહીન થાય છે અને જે અધિક છે તે આજ રીતે અધિક થાય છે. એ કારણે વાયુકાયિકોનાઅનન્તપર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! વનસ્પતિકાયિકોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ કયા હેતુથી વનસ્પતિકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક વનસ્પતિકાયિક બીજા વનસ્પતિકાયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, પણ શરીરની ઊંચાઇ રૂપ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ કેઇ કોઇની અપે-

ળટ્ટ્યાએ ચઢઢાળવડિએ' અવગાહનાર્થતયા-શરીરોન્ન્યાર્થતયા વનસ્પતિકાયિકશ્ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ-અસંખ્યેયમાગ હીનો વા, સંખ્યેયમાગ હીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇત્યાશયઃ, 'ઠિઈએ તિઢાળવડિએ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવરૂપયા, વનસ્પતિકાયિકત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ-અસંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતીત્યાશયઃ, 'વળ્લગંધ-રસફાસમદ્વિઅળ્લાળ મુચઅળ્લાળ અચક્લુદંતળપજ્જવેહિ ય છઢાળવડિએ' વર્ણપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ કોઈ કિસી કી અપેક્ષા અસંખ્યાતમાગ હીન હોતા હૈ, કોઈ કિસી સે સંખ્યાતમાગ હીન હોતા હૈ, કોઈ કિસી સે સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ તો કોઈ કિસી સે અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હો તો કોઈ કિસી સે અસંખ્યાતમાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતમાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

આયુકર્મ કે અનુભવ રૂપ સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ અસંખ્યાતમાગ હીન, સંખ્યાતમાગ હીન યા સંખ્યાત ગુણ હીન હોતા હૈ, અસંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાતમાગ અધિક યા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ એક વનસ્પતિ-

ક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે, કેઈ કેઈનાથી સંખ્યાત ભાગહીન થાય છે, કેઈ કેઈનાથી સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે' તો કેઈ કેઈનાથી અસંખ્યાત ગુણહીન બને છે. જો અધિક થાય તો કેઈ કેઈનાથી અસંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે, સંખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે, સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે અગર અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

આયુ, કર્મના અનુભવ રૂપ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત બને છે. અર્થાત્ અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન અગર સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક અગર સંખ્યાતગુણ અધિક થાય છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ એક વનસ્પતિકાયિક બીજા વનસ્પતિકાયિકની અપેક્ષાએ વર્ણ આદિ પર્યાયોની દૃષ્ટિએ અનન્ત ભાગહીન

ગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ વનસ્પતિકાચિકઃ પદ્મસ્થાનપતિતો
 ભવતિ તથા ચ વર્ણગન્ધાદિ પર્યવૈરેકો વનસ્પતિકાચિકો વનસ્પતિકાચિકા-
 ન્તરાપેક્ષયા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો
 વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ,
 અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો
 વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્ય-
 ધિકો વા ભવતિ इत्यर्थः, પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ-‘સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! एवं बुद्धि’
 હે ગૌતમ ! તત્-તસ્માત્કારણાત્ એતેનાર્થેન-ઉપર્યુક્તરૂપેણ, એવમુક્તરીત્યા ઉચ્ચતે
 -‘वणस्सइकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता’ વનસ્પતિકાચિકાનામ્ અનન્તાઃ
 પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ-પ્રતિપાદિતાઃ સન્તીત્યાજ્ઞયઃ । ॥૬૦ ॥ ૪॥

દ્વીન્દ્રિયાદિ પર્યાયવક્તવ્યતા—

મૂળમ્-બેઈંદિયાણં પુછા, ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણત્તા,
 સે કેણટ્ટેણં મંતે ! एवं बुद्धि बेंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 ગોયમા ! બેઈંદિય બેઈંદિયસ્સ દવ્વટ્ટયાય તુલ્લે પ્પસટ્ટયાય
 તુલ્લે ઓગાહણટ્ટયાય સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્ભહિય
 જઈ હીણે અસંખિજ્જઈ ભાગહીણે વા સંખિજ્જઈ ભાગ હીણે વા
 સંખિજ્જઈ ગુણહીણે વા અસંખિજ્જઈ ગુણહીણે વા અહ અવ્ભહિય

કાચિક દૂસરે વનસ્પતિકાચિક કી અપેક્ષા વર્ણ આદિ પર્યાયોં કી
 દૃષ્ટિ સે અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન,
 સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ
 ઔર યદિ અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક,
 સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક
 અથવા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ । ઇસ કારણ, હે ગૌતમ ! એસા
 કહા જાતા હૈ કિ વનસ્પતિકાચિક જીવોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ ॥૪॥

અસ ખ્યાતભાગ હીન, સ ખ્યાત ભાગહીન, સ ખ્યાત ગુણહીન, અસ ખ્યાત ગુણ
 હીન અગર અનન્ત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક થાય તો અનન્ત ભાગ
 અધિક, અસ ખ્યાત ભાગ અધિક, સ ખ્યાત ભાગ અધિક, સ ખ્યાત ગુણ અધિક
 અસ ખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોય છે. એ કારણે હે ગૌતમ !
 એણ કહેવાય છે કે વનસ્પતિ કાચિક છવેના અનન્ત પર્યાય છે ॥ ૪ ॥

असंखिज्जङ्गमभाग अब्भहिण वा संखिज्जङ्गमभाग अब्भहिण वा
संखिज्जङ्गुणमब्भहिण वा असंखिज्जङ्गुणमब्भहिण वा ठिईए
तिट्ठाणवडिण वण्णगंधरसफास आभिणिबोहिवनाण सुयनाण
मइअण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसण पज्जवेहि य छट्ठाण-
वडिण एवं तेइंदियावि एवं चउरिंदिया वि नवरं दो दंसणा
चक्खुदंसण अचक्खुदंसण पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पज्जवा
जहा नेरइयाणं तहा भाणियव्वा मणुस्साणं भंते ! केवइया
पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केण-
ट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ मणुस्साणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
गोयमा ! मणूसे मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले
ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिण वण्णगंधरसफासआभिणिबोहि-
यनाण सुयनाण ओहिनाण मणपज्जवनाण पज्जवेहिं छट्ठाणव-
डिण केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिण,
केवल दंसणपज्जवेहि तुल्ले, वाणमंतरा ओगाहणट्ठयाए ठिईए
चउट्ठाणवडिया, वण्णाइहिं छट्ठाणवडिया जोइसिया वेमाणिया
वि, एवं चेव नवरं ठिईए तिट्ठाणवडिया । सू०५॥

छाया-द्वीन्द्रियाणां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन
मदन्त ! एवमुच्यते-द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम ! द्वीन्द्रियो

द्वीन्द्रियादि पर्याय वक्तव्यता-

शब्दार्थ—(वेइंदियाणं पुच्छा) द्वीन्द्रियों के विषय में प्रश्न-उनके
पर्याय कितने हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम !
अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-वेइंदियाणं
अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता

द्वीन्द्रियादि पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(वेइंदियाण पुच्छा) द्वीन्द्रियोना विषयमा प्रश्न तेभना पर्याय केट्ठा
छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे छे ? (से
केणट्ठेण भंते ! एव बुच्चइ वेइंदियाण अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! शा ३२७

ગન્ધરસસ્પર્શમત્પજ્ઞાનથ્યુતાજ્ઞાનાચર્ધુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ વનસ્પતિકાચિક્રઃ પદ્મસ્થાનપતિતો
ભવતિ તથા ચ વર્ણગન્ધાદિ પર્યાયેષામ્ નનગ્પતિકાચિક્રો વનસ્પતિકાચિક્રા-
ન્તરાપેક્ષયા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો
વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ,
અનન્તભાગાભ્યધિક્રો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિક્રો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિક્રો
વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિક્રો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિક્રો વા, અનન્તગુણાભ્ય-
ધિક્રો વા ભવતિ इत्यर्थः, પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ—‘સે ઇષ્ણદ્વંશં ગોયમા ! એવં તુચ્ચઈ’
હે ગૌતમ ! તત્-તસ્માત્કારણાત્ એતેનાર્યેન-ઉપર્યુક્તરૂપેણ, એવમુક્તરીત્યા ઉચ્યતે
—‘વણસ્સડ્ઠકાઙ્કાર્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લણ્ણત્તા’ વનસ્પતિકાચિક્રાનામ્ અનન્તાઃ
પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ—પ્રતિપાદિતાઃ સન્તીત્યાગચઃ । ॥૬૦ ॥ ૪॥

દ્વીન્દ્રિયાદિ પર્યાયવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—વેદંદિયાણં પુછ્યા, ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્લણ્ણત્તા,
સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં તુચ્ચઈ વેદંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લણ્ણત્તા ?
ગોયમા ! વેદંદિય વેદંદિયસ્સ દઠ્ઠવદ્ધયાણ તુલ્લે પ્પસસદ્ધયાણ
તુલ્લે ઓગાહ્ણદ્ધયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અઠ્ઠમહિણ
જઈ હીણે અસંખિજ્જઈ ભાગહીણે વા સંખિજ્જઈભાગ હીણે વા
સંખિજ્જઈગુણહીણે વા અસંખિજ્જઈગુણહીણે વા અહ અઠ્ઠમહિણ

કાચિક્ર દ્વસરે વનસ્પતિકાચિક્ર કી અપેક્ષા વર્ણ આદિ પર્યાયોં કી
દૃષ્ટિ સે અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન,
સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ
ઔર યદિ અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક,
સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક
અથવા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ । હિસ કારણ, હે ગૌતમ ! ંસા
કહા જાતા હૈ કિ વનસ્પતિકાચિક્ર જીવોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ ॥ ૪ ॥

અસ ખ્યાતભાગ હીન, સ ખ્યાત ભાગહીન, સ ખ્યાત શુષ્કહીન, અસ ખ્યાત શુષ્ક
હીન અગર અનન્ત શુષ્કહીન થાય છે અને એ અધિક થાય તો અનન્ત ભાગ
અધિક, અસ ખ્યાત ભાગ અધિક, સ ખ્યાત ભાગ અધિક, સ ખ્યાત શુષ્ક અધિક
અસ ખ્યાતશુષ્ક અધિક અથવા અનન્તશુષ્ક અધિક હોય છે એ કારણે હે ગૌતમ !
એવું કહેવાય છે કે વનસ્પતિ કાચિક્ર છવોના અનન્ત પર્યાય છે ॥ ૪ ॥

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમસ્તત્ર ! હેતું પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્રેણં મંતે ! એવ યુચ્ચઈ—
આઝઠાઈયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અન્ન કેનાર્યેન—ઋય
તાવત્, એવયુચ્ચતે—અપ્પકાયિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?’ ઇતિ, મગવાન્
હેતું પ્રતિપાદયતિ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘આઝઠાદ્દા આઝકાઈયસ્સ દવ્વટ્ઠ-
યાએ તુલ્લે’ એકઃ અપ્પકાયિકઃ અન્યસ્ય અપ્પકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા—દ્રવ્યાર્થિક-
નયેન તુલ્યો ભવતિ, ‘પેસદ્દયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહ-
ણદ્દયાએ ચઢદ્દાણવહિએ’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ તથા
ચૈકોડપ્પકાયિકઃ અપ્પકાયિકાન્તરાપેક્ષયા અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગ-
હીનો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતીત્યાગયઃ,
‘ઠિઈએ તિદ્દાણાહિએ’ સ્થિતયા—સ્થિત્યપેક્ષયા એકોડપ્પકાયિકઃ અપ્પકાયિકાન્ત-
રાપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચાપ્પકાયિકઃ અપ્પકાયિકાન્તરાપેક્ષયા અસં-
ખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસં-
ખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા
ભવતીતિ માવઃ, કિન્તુ—‘વણગંધરસફાસ મદ્ અણ્ણાણ સુયઅણ્ણાણ અચક્કુ-

હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ અપ્પકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ ?
મગવાન્ હેતુ કા પ્રતિપાદન કરતે હૈ—હે ગૌતમ ! એક અપ્પકાયિક
દૂસરે અપ્પકાયિક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ ઓર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ
સે મી તુલ્ય હૈ । કિન્તુ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ ।
એક અપ્પકાયિક દૂસરે અપ્પકાયિક સે અવગાહના મેં અસંખ્યાતભાગ
હીન હોતા હૈ યા સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણા અધિક
હોતા હૈ અથવા અસંખ્યાતગુણા અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા
સે એક અપ્પકાયિક દૂસરે અપ્પકાયિક સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ,
અર્થાન્ અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યાતગુણ
હીન હોતા હૈ અથવા અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક

શ્રી ભગવાન્ હેતુનુ પ્રતિપાદન કરે છે—ગૌતમ ! એક અપ્પકાયિક બીજા
અપ્પકાયિકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે.
કિન્તુ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત છે. એક અપ્પકાયિક બીજા
અપ્પકાયિકથી અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે અગર સંખ્યાત ભાગહીન થાય છે.
સંખ્યાતગુણા અધિક થાય છે અથવા અસંખ્યાતગુણા અધિક થાય છે સ્થિતિની
પેક્ષાએ એક અપ્પકાયિક બીજા અપ્પકાયિકથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્
“ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન અગર સંખ્યાતગુણહીન થાય છે.
ગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક અગર સંખ્યાતગુણ અધિક

ગન્ધરસસ્પર્શમત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાચક્ષુર્દર્શનપર્યવેશ્ચ વનસ્પતિકાચિકઃ પદ્મસ્થાનપતિતો
 ભવતિ તથા ચ વર્ણગન્ધાદિ પર્ણવૈરેક્ષો વનસ્પતિકાચિકો વનસ્પતિકાચિકા-
 ન્તરાપેક્ષયા અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો
 વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ,
 અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો
 વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્ય-
 ધિકો વા ભવતિ इत्यर्थः, પ્રકૃતપ્રુપસંહરન્નાહ—‘સે एएणद्वणं गोयमा ! एवं बुच्चई’
 हे गौतम ! तत्-तस्मात्कारणात् एतेनार्थेन-उपर्युक्तरूपेण, एवमुक्तीत्या उच्यते
 —‘वणस्तइकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता’ वनस्पतिकायिकानाम् अनन्ताः
 पर्यवाः प्रज्ञप्ताः—प्रतिपादिताः सन्तीत्याश्रयः । ॥६०॥ ४॥

દ્રોન્દ્રિયાદિ પર્યાયવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—વેઈંદિયાણં પુછા, ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણત્તા,
 સે કેણટ્ટેણં મંતે ! एवं बुच्चई वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! वेइंदिए वेइंदियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए
 तुल्ले ओगाहणट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए
 जइ हीणे असंखिज्जइ भागहीणे वा संखिज्जइभाग हीणे वा
 संखिज्जइगुणहीणे वा असंखिज्जइगुणहीणे वा अह अब्भहिए

કાયિક દૂસરે વનસ્પતિકાયિક કી અપેક્ષા વર્ણ આદિ પર્યાયોં કી
 દૃષ્ટિ સે અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન,
 સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન યા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ
 ઔર યદિ અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક,
 સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક
 અથવા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ । ઇસ કારણ, હે ગૌતમ ! એસા
 કહા જાતા હૈ કિ વનસ્પતિકાયિક જીવોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ ॥૪॥

અસ ખ્યાતભાગ હીન, સ ખ્યાત ભાગહીન, સ ખ્યાત ગુણહીન, અસ ખ્યાત ગુણ
 હીન અગર અનન્ત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક થાય તો અનન્ત ભાગ
 અધિક, અસ ખ્યાત ભાગ અધિક, સ ખ્યાત ભાગ અધિક, સ ખ્યાત ગુણ અધિક
 અસ ખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોય છે જો કારણે હે ગૌતમ ।
 એવું કહેવાય છે કે વનસ્પતિ કાયિક જીવોના અનન્ત પર્યાય છે ॥ ૪ ॥

असंखिज्जइभाग अब्भहिण वा संखिज्जइभाग अब्भहिण वा
संखिज्जगुणमब्भहिण वा असंखिज्जगुणमब्भहिण वा ठिईए
तिट्ठाणवडिण वण्णगंधरसफास आभिणिबोहिवनाण सुयनाण
मइअण्णाण सुय अण्णाण अचक्खुदंसण पज्जवेहि य छट्ठाण-
वडिण एवं तेइंदियावि एवं चउरिंदिया वि नवरं दो दंसणा
चक्खुदंसणं अचक्खुदंसणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पज्जवा
जहा नेरइयाणं तहा भाणियवा मणुस्साणं भंते ! केवइया
पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केण-
ट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ मणुस्साणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
गोयमा ! मणूसे मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले
ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिण वण्णगंधरसफासआभिणिबोहि-
यनाण सुयनाण ओहिनाण मणपज्जवनाण पज्जवेहिं छट्ठाणव-
डिण केवलनाणपज्जवेहि तुल्ले तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिण,
केवल दंसणपज्जवेहिं तुल्ले, वाणमंतरा ओगाहणट्ठयाए ठिईए
चउट्ठाणवडिया, वण्णाइहिं छट्ठाणवडिया जोइसिया वेमाणिया
वि, एवं चेव नवरं ठिईए तिट्ठाणवडिया । सू०५॥

छाया—द्वीन्द्रियाणा पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन
भदन्त ! एवमुच्यते—द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्वीन्द्रियो

द्वीन्द्रियादि पर्याय वक्तव्यता—

शब्दार्थ—(वेइंदियाणं पुच्छा) द्वीन्द्रियों के विषय में प्रश्न—उनके
पर्याय कितने हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम !
अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—वेइंदियाणं
अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता

द्वीन्द्रियादि पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(वेइंदियाण पुच्छा) द्वीन्द्रियों के विषय में प्रश्न—तेमना पर्याय कितने
छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से
केणट्ठेण भंते ! एव बुच्चइ वेइंदियाण अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! शा ३२३

દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્હીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ, અસંખ્યેયમાગદ્હીનો વા, સંખ્યેયમાગદ્હીનો વા, સંખ્યેયગુણદ્હીનો વા, અસંખ્યેયગુણદ્હીનો વા અથાભ્યધિકઃ અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શાભિનિબોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનમ-

હૈ કિ દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોચમા ! વેદંદિય વેદિયસ્સ વચ્ચદ્વયાય તુલ્લે) હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પણસદ્વયાય તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વયાય સિય હીણે, સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિય) અવગાહનાં સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હોતા હૈ (જહ હીણે) યદિ હીન હૈ તો (અસંખેજ્જહમાગ હીણે વા) અસંખ્યાત માગ હીન હોતા હૈ (સંખેજ્જહમાગ હીણે વા) યા સંખ્યાતમાગ હીન હોતા હૈ (સંખેજ્જહગુણ હીણે વા) યા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ (અસંખેજ્જહગુણહીણે વા) અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ (અહ અવ્મહિય) અગર અધિક હો તો અસંખેજ્જહમાગ અવ્મહિય વા) અસંખ્યાતમાગ અધિક હોતા હૈ (સંખેજ્જહમાગ અવ્મહિય વા) સંખ્યાતમાગ અધિક હોતા હૈ (સંખિજ્જહગુણમવ્મહિય વા) સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ (અસંખિજ્જહગુણમવ્મહિય વા) અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

(ટિઠિય તિઠાણવઢિય) સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વર્ણ-

એમ કહેવાય છે કે દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોચમા ! વેદંદિય વેદિયસ્સ વચ્ચદ્વયાય તુલ્લે) હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પણસદ્વયાય તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાય, સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિય) અવગાહનાથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક અને છે (જહ હીણે) જો હીન છે તો (અસંખેજ્જહમાગહીણેવા) અસંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે (સંખેજ્જહમાગહીણે વા) સંખ્યાત ભાગ હીન અને છે (સંખેજ્જહગુણહીણે વા) અગર સંખ્યાત-ગુણ હીન થાય છે (અસંખેજ્જહ ગુણહીણે વા) અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે (અહ અવ્મહિય) અગર અધિક થાય છે (અસંખેજ્જહ માગ અવ્મહિય વા) અસંખ્યાત ભાગઅધિક થાય છે (સંખિજ્જહ માગ અવ્મહિય વા) સંખ્યાતભાગ અધિક થાય છે (સંખિજ્જહ ગુણ અવ્મહિય વા) સંખ્યાતગુણ અધિક અને છે (અસંખિજ્જહ ગુણમવ્મહિય વા) અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક અને છે

(ટિઠિય તિઠાણવઢિય) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે (વર્ણ ગધરસ-

त्यज्ञानश्रुतज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, एवं त्रीन्द्रिया अपि, एवं चतुरिन्द्रिया अपि, नवरं द्वे दर्शने, चक्षुर्दर्शनम्, अचक्षुर्दर्शनम्, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां पर्यवा यथा नैरयिकाणां तथा भणितव्याः, मनुष्याणां भदन्त ! क्रियन्तः पर्यवाः प्र १ः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! मनुष्यो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः,

गंध रस फास—आभिनिबोहियणाण—सुयणाण—मइअण्णाण—सुयअण्णाण—अचक्खुदंसण पज्जवेहिं य) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, मत्तज्ञान, श्रुत—अज्ञान, अचक्षुदर्शन पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित होता है ।

(एवं तेहंदिया वि) इसी प्रकार त्रीन्द्रिय (एवं चउरिंदिया वि) इसी र चौइन्द्रिय भी (नवरं) विशेष यह है कि (दो दंसणा—चक्खुदंसणं अचक्खुदंसणं) दो दर्शन—चक्षुदर्शन, अचक्षुदर्शन ।

(पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पज्जवा) पंचेन्द्रिय तिर्यचों के पर्याय (जहा नेरइयाणं) नारकों के समान (तहा भाणियव्वा) वैसे ही कहने चाहिये ।

(मणुस्साणं भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! मनुष्यों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) किस अपेक्षा से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि मनुष्यों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा !)

फास आभिनिबोहियणाण सुयणाण मइअण्णाण सुयअण्णाण अचक्खुदंसण पज्जवेहिय) वर्णु गंध रस स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान मत्तज्ञान श्रुतज्ञान, अचक्षुदर्शन पर्यायोत्थी (छट्ठाण वडिए) षट्स्थान पतित थाय छे

(एव तेहंदियावि) ओ प्रकारे त्रीन्द्रिय पणु (एवं चउरिंदिया वि) ओ रीते चतुरिन्द्रिय पणु (नवरं) विशेषता ओके (दो दंसणा चक्खुदंसण अचक्खुदंसणं दर्शन ओ—अक्षुदर्शन अने अचक्षुदर्शन

(पंचिंदिय तिरिक्खजोणियाण पज्जवा) पंचेन्द्रिय तिर्यथेयाना पर्याय (जहा नेरइयाण) नारकाना समान (तहा भाणियव्वा) तेवाळ कडेवा ओधओ

(मणुस्साण भंते ! केवइया पज्जवा पण्णत्ता) हे भगवन् ! मनुष्याना केटला पर्याय क्हा छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय क्हा छे (से केणट्ठेण भंते ! एवं वुच्चइ मणुस्साण अणंता पज्जवा पण्णत्ता) कथ अपेक्षाओ भगवन् ! ओम कडेवाय छे के मनुष्याना अनन्त पर्याय क्हा छे ? (गोयमा !)

પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાન પતિતો વર્ણગન્ધરસસ્પર્શાભિનિબોધિકજ્ઞાનધ્રુતજ્ઞાનાવધિજ્ઞાન મનઃપર્યવજ્ઞાનકેવલજ્ઞાનપર્યવૈ-સ્તુલ્યસ્ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, કેવલદર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, વાનવ્યન્તરા અવગાહ-નાર્થતયા સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ પદ્સ્થાનપતિતાઃ, જ્યોતિષ્કાઃ વૈમાનિકા અપિ एवञ्चैव, નવરં સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતાઃ॥

ગૌતમ ! (મળૂસે મળૂસસ્સ દ્વ્વદ્વાયાએ તુલ્લે) મનુષ્ય મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસદ્વાયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ (ઓગા-હણદ્વાયાએ ચઢદ્વાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ । (ઠિઈએ ચઢદ્વાણવડિએ-સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ । (વળ્ણ-ગંધ-રસ-ફાસ-આભિણિબોહિયનાણ-સુચનાણ-ઓહિનાણ-મળપજ્જવનાણ-પજ્જવેહિં (છદ્વાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિનિબોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ (કેવલ-ળાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ (તિહિં અળ્ણાણેહિં તિહિં દંસણેહિં છદ્વાણવડિએ) ત્રીન અજ્ઞાન ત્રીન દર્શનોં સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ (કેવલદંસણ પજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ ।

(વાળમંતરા ઓગાહણદ્વાયાએ ઠિઈએ ચઢદ્વાણવડિયા) વાનવ્યન્તરા દેવ અવગાહના ઓર સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ણાહિં છદ્વાણ-વડિયા) વર્ણ આદિ કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ (જોહસિયા વેમા-ણિયા વિ एवં ચેવ) જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિક ભી હસી પ્રકાર (નવરં

હે ગૌતમ ! (મળૂસે મળૂસસ્સ દ્વ્વદ્વાયાએ તુલ્લે) મનુષ્ય મનુષ્યથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસદ્વાયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં તુલ્ય છે, (ઓગાહણદ્વાયાએ ચઢદ્વાણવડિએ) અવ-ગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિઈએ ચઢદ્વાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વળ્ણગંધરસફાસ આભિણિબોહિયનાણ સુચનાણ ઓહિનાણ મળપજ્જવનાણપજ્જ-વેહિં છદ્વાણવડિએ) વર્ણ ગંધ રસ, સ્પર્શ, આભિનિબોધિકજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન, અવ-ધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોંથી પદ્સ્થાન પતિત છે (કેવલળાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલજ્ઞાનના પર્યાયોંથી તુલ્ય છે (તિહિં અળ્ણાણેહિં છદ્વાણવડિએ) ત્રણ અજ્ઞાન ત્રણ દર્શનથી પદ્સ્થાન પતિત છે (કેવલદંસણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવળ દર્શનના પર્યાયોંથી તુલ્ય છે

(વાળમંતરા ઓગાહણદ્વાયાએ ઠિઈએ ચઢદ્વાણવડિયા) વાનવ્યન્તરા દેવ અવગાહના અને સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વળ્ણાહિં છદ્વાણવડિયા) વર્ણ આદિના પર્યાયોંથી છ સ્થાન પતિત છે (જોહસિયા વેમાણિયા વિ एवં ચેવ) જ્યોતિષ્ક, અને વૈમાનિક પણ એજ પ્રકારે (નવરં ઠિઈએ તિદ્વાણવડિયા) નિશેષતા એ છે કે

ટીકા-અથ દ્વીન્દ્રિયાદીનાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ-‘વેદંદિયાણં પૃચ્છા’ દ્વીન્દ્રિયાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ? इति पृच्छा, भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा!’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-‘से केणट्ठेणं भंने ! एवं वुच्चइ वेदंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता? हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावत्, एवम्-उक्तरोत्या, उच्यते-द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? इति, भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा!’ हे गौतम ! ‘वेदंदि ए वेदंदिस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले’ द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्ठयाए’ अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयार्थतया ‘सिय ढीणे’

ઠિઈંણ તિટ્ઠાણવહિયા) વિશેષતા યહ કિ સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈં ।

અથ દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોં કે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

ટીકાર્થ-સર્વ પ્રથમ દ્વીન્દ્રિયોં કે વિષય મેં પૃચ્છા કી ગઈ હૈ કિ હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવોં કે કિતને પર્યાય હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહતે હૈં કિ દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! એક દ્વીન્દ્રિય જીવ દૂસરે જીવોં સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ અર્થાત્ સમી દ્વીન્દ્રિય જીવ સમાન રૂપ સે એક-એક જીવ દ્રવ્ય હૈં, ઇસ પ્રકાર દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે ડનમેં કોઈ વિશેષતા નહીં હૈ । પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે મી દ્વીન્દ્રિય-દ્વીન્દ્રિય મેં કોઈ વિશેષતા નહીં હૈ, સર્વ સમાન અસરૂપાત પ્રદેશી હૈ । મગર અવગાહના અર્થાત્

સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે

ટીકાર્થ-હવે દ્વીન્દ્રિય આદિ જીવોના પર્યાયની પ્રરૂપણા કરાય છે સર્વ પ્રથમ દ્વીન્દ્રિય જીવોના વિષયમા પૃચ્છા કરાઈ છે કે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! દ્વીન્દ્રિયના અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે-કયા કારણે એમ કહે છે કે દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક દ્વીન્દ્રિય જીવ બીજા દ્વીન્દ્રિય જીવથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અર્થાત્ બધા દ્વીન્દ્રિય જીવ સમાન રૂપથી એક એક જીવ દ્રવ્ય છે એ પ્રકારે દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તેમનામા વિશેષતા નથી પ્રદેશોની દૃષ્ટિ એ પણ દ્વીન્દ્રિય દ્વીન્દ્રિયમા કોઈ વિશેષતા છે નહિ બધા સમાન સંખ્યાત

સ્યાદ્દીનો ભવતિ, 'સિય તુલ્લે' સ્યાત્-કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, 'સિય અબ્મદિષ્' સ્યાત્-કદાચિદ્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જહ્ હીને અસંસિજ્જહ્ ભાગહીને વા' યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા અસંસ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, 'સંસિજ્જહ્ ભાગહીને વા' સંસ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, 'સંસિજ્જહ્ ગુણહીને વા' સંસ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, 'અસંસિજ્જહ્ ગુણહીને વા' અસંસ્યેય ગુણહીનો વા ભવતિ, 'અહ અબ્મદિષ્ અસંસિજ્જભાગ અબ્મદિષ્ વા' અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અસંસ્યેય-ભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'સંસિજ્જહ્ ભાગ અબ્મદિષ્ વા' સંસ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'સંસિજ્જગુણમબ્મદિષ્ વા' સંસ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'અસંસિજ્જગુણમબ્મદિષ્ વા' અસંસ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'ઠિઈય તિદ્ધાગવહિષ્' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણ સ્થિત્યપેક્ષેત્યર્થઃ ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ તથા ચૈકો દ્વીન્દ્રિયો દ્વીન્દ્રિયાન્તરાપેક્ષયા અસંસ્યેયભાગહીનો વા, સંસ્યેયભાગહીનો વા, સંસ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંસ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, સંસ્યેય-

શરીર કી ઝંવાઈ સબ કી સમાન નહીં હોતી । કોઈ કિસી સે હીન હોતા હૈ, કોઈ કિસી સે તુલ્ય હોતા હૈ ઓર કોઈ કિસી સે અધિક હોતા હૈ । ચાંદ હીન હો તો અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાત-ભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । અગર અધિક હોતા હૈ તો અસંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ, સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત હૈ, અર્થાત્ એક દ્વીન્દ્રિય દૂસરે દ્વીન્દ્રિય કી અપેક્ષા સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે અસંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ, સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ।

પ્રદેશી છે પરન્તુ અવગાહના અર્થાત્ શરીરની જાગ્યાઈ બધાની સરખી નથી હોતી કોઈ કોઈનાથી હીન હોય છે, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય હોય છે, અને કોઈ કોઈનાથી અધિક હોય છે. જો હીન હોય તો અસંખ્યાતભાગ હીન બને છે. સંખ્યાતભાગ હીન બને છે, સંખ્યાતગુણ હીન થાય છે, અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન હોય છે અગર અધિક હોય છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે, સંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે

સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક દ્વીન્દ્રિય બીજા દ્વીન્દ્રિયની અપેક્ષાએ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે સંખ્યાત ભાગ હીન થાય છે અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે અને જો

માગાભ્યધિકો વા ભવતિ, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, इत्याशयः, 'वर्णगंधरसपासआभिनिबोहियानाणसुयनाणमइअण्णाणसुयअघ्णाणअनरवुदंसण-पज्जवेहि य छद्धानवडिण्' वर्णगन्धरसस्पर्शाभिनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानमत्यज्ञान श्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शनपर्यवैશ्व દ્વીન્દ્રિયો દ્વીન્દ્રિયાન્તરાપેક્ષયા પદ સ્થાનપતિતો ભવતિ -અનન્તમાગહીનો વા, અસંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ-હીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અનન્તમાગાભ્ય-ધિકો વા, અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણા-ભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्या-शयः, 'एवं तेइंदियावि' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, त्रीन्द्रिया अपि, 'एवं चउरिंदियावि' एवम्-उपर्युक्तरीत्या, चतुरिन्द्रिया अपि द्वीन्द्रियवदेवावसेयाः, किन्तु 'नवरं दोदंसणा चचखुदंसणं, अचचखुदसणं' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु द्वे दर्शने चतुरिन्द्रियाणां भवतः-चक्षुर्दर्शनञ्च, अचक्षुर्दर्शनञ्चेति, 'पंचिदियतिरिक्ख

और यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण अधिक होता है ।

वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, मति-अज्ञान, श्रुत-अज्ञान और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से पदस्थानपतित होता है, अर्थात् एक द्वीन्द्रिय दूसरे द्वीन्द्रिय से अनन्तभाग हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असं-ख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है । इसी तरह अधिक का भी झ लेना ।

इसी प्रकार त्रीन्द्रिय जीवों के विषय में भी समझ लेना चाहिए । चतुरिन्द्रिय जीवों के विषय में भी ऐसा ही कहना चाहिए, मगर चौद्विन्द्रियों में चक्षुदर्शन और अचक्षुदर्शन यों दो दर्शन कहना

अધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક બને છે

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિનિબોધિક જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, મતિજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન, અને અક્ષુર્દર્શનના પર્યાયથી છ સ્થાન પતિત બને છે અર્થાત્ એક દ્વીન્દ્રિય બીજા દ્વીન્દ્રિયથી અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણ હીન, અસંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અનન્ત ગુણ હીન થાય છે એજ પ્રકારે અધિક પણ સમજ લેવા.

આ રીતે દ્વીન્દ્રિય જીવોના વિષયમા પણ સમજ લેવું જોઈએ. ચતુરિ-ન્દ્રિય જીવોના વિષયમા પણ એમ જ કહેવું જોઈએ. પરન્તુ ચતુરિન્દ્રિયમા

જોણિયાણં પજ્જવા જહા નેરઙ્કયાણં તહા માણિયવ્વા' પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાનાં પર્યવાઃ યથા નૈરઙ્કાણાં પ્રતિપાદિતાસ્તથા મણિતવ્યાઃ-પ્રતિપાદયિતવ્યાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'મણુસ્સાણં મંતે ! કેવંઙ્કયા પજ્જવા પળ્લન્તા ?' હે મદન્ત ! મનુષ્યાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ 'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'અર્ણતા પજ્જવા પળ્લન્તા' મનુષ્યાણમ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं बुद्धि' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન-કથં તાવત્, એવમુચ્યતે-'મણુસ્સાણં અર્ણતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?' મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? इति, મગવાન્ ઉત્તરયતિ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'મણુસે મણુસસ્સ દવ્વઢ્યાએ તુલ્લે' મનુષ્યો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પેસઢ્યાએ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'ઓગાહ્નઢ્યાએ ચુટ્ઢ્યાગવહિએ' અવગાહનાર્થતયા-શરીરોચ્ચાર્યતયા મનુષ્યશ્વતુઃસ્થાન પતિતો ભવતિ, તથા ચૈકો મનુષ્યો મનુષ્યાન્તરાપેક્ષયા યદા હીનતયા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયમાગહીનો વા, સંખ્યેયમાગહીનો

ચાહિએ, ક્યોંકિ ઉનમેં ચક્ષુદર્શન મી પાયા જાતા હૈ । પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં કે પર્યાય નારક જીવોં કે સમાન કહને ચાહિએ ।

શ્રી ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે મગવન્ ! મનુષ્યોં કે કિતને પર્યાય કહે ગએ હૈ ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈ ।

ગૌતમ-કિસ કારણ સે મગવન્ ! કહા જાતા હૈ કિ મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈ ?

મગવાન્-એક મનુષ્ય દસરે મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા મી તુલ્ય હૈ, મગર અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા-ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ । અગર એક મનુષ્ય દસરે

ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શન એમ બે દર્શન કહેવા જોઈએ, કેમકે તેમનામા ચક્ષુ દર્શન પણ મળી આવે છે પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના પર્યાય નારક જીવોના સમાન કહેવા જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-શા કારણે ભગવન્ કહેવાય છે કે મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યથી, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય નથી હોતા-ચતુઃસ્થાન પતિત હોય છે. અગર એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યથી હીન

वा संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुणहीनो वा भवति, अथाभ्यधिकतया यदा विवक्षितो भवति तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'ठिईए चउट्टाण वडिए' स्थित्या-आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, मनुष्यो मनुष्यान्तरापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, तत्र यदा हीनत्वेन विवक्षितस्तदा असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, यदा अभ्यधिकत्वेन विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्याशयः, 'वण्णगंधरसफासआभिणिवोहियनाणसुयनाणओहिनाण मणपज्जवनाणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले'

मनुष्य से हीन हो तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है। और यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

एक मनुष्य दूसरे मनुष्य से स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित हीनाधिक होता है। अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है।

वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिक ज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान और मनः पर्यवज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है,

डोय तो असंख्यात भागहीन, संख्यात भागहीन, संख्यातगुणहीन अगर असंख्यात गुण हीन डोय छे, अने जे अधिक डोय तो असंख्यात भाग अधिक, संख्यातभाग अधिक संख्यात गुण अधिक अथवा असंख्यात गुण अधिक डोय छे.

अेक मनुष्य बीज मनुष्यथी स्थितिनी अपेक्षाअे चतुःस्थान पतित हीन अगर अधिक डोय छे. अगर हीन डोय छे तो असंख्यात भागहीन, संख्यात भागहीन, संख्यात गुण हीन अथवा असंख्यात गुणहीन अने छे अगर अधिक डोय छे तो असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक संख्यात गुण अधिक अथवा असंख्यात गुण अधिक डोय छे.

वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, आभिनिबोधिकज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान अने मन पर्यवज्ञानना पर्यायिथी छ स्थान पतित थाय छे, केवलज्ञानना पर्यायिथी

વર્ણગન્ધરસસ્પર્શાભિનિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનાવધિજ્ઞાન મનઃ પર્યવજ્ઞાનપર્યવૈઃ ષટ્-
સ્થાનપતિતઃ કેવલજ્ઞાનપર્યવૈરેકો મનુષ્યો મનુષ્યાન્તરસ્ય તુલ્યો ભવતિ, 'તિર્હિ-
દંસળેહિં છદ્વાળવહિણ' ત્રિભિર્દર્શનૈઃ મનુષ્યઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથાચ
વર્ણગન્ધાદિપર્યવૈરેકો મનુષ્યો મનુષ્યાન્તરાપેક્ષયા યદા હીનત્વેન વિવક્ષિતસ્તદા
અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ-
હીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અથાભ્યધિકત્વેન
યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાભ્યધિકો વા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યે-
યભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્ત-
ગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઇત્યાશયઃ, 'કેવલદંસળપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલદર્શનપર્ય-
વૈરેકો મનુષ્યો મનુષ્યાન્તરસ્ય તુલ્યો ભવતિ, એકકેવલિનઃ કેવલદર્શનસ્ય અપર-

કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ । ત્રીન અજ્ઞાન ઓર ત્રીન
દર્શનોં અર્થાત્ ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન ઓર અવધિદર્શન કે
પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ઓર કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે
તુલ્ય હોતા હૈ । -તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પાંચ જ્ઞાનોં મેં સે ચાર જ્ઞાન તથા
ત્રીન અજ્ઞાન ઓર ચાર દર્શનોં મેં સે ત્રીન દર્શન ક્ષાયોપશમિક હૈ ।
વે જ્ઞાનાવરણ ઓર દર્શનાવરણ કે ક્ષયોપશમ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ,
કિન્તુ સબ મનુષ્યોં કા ક્ષયોપશમ સમાન નહીં હોતા । ક્ષયોપશમ મેં
તરતમતા કો લેકર અનન્ત ભેદ હોતે હૈ, અતએવ ઇનકે પર્યાય ષટ્-
સ્થાનપતિત કહે ગયે હૈ । મગર કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલદર્શન ક્ષાયિક
હૈ । વે જ્ઞાનાવરણ ઓર દર્શનાવરણ કર્મોં કે સર્વથા ક્ષીણ હોને પર
હી ઉત્પન્ન હોતે હૈ, અતએવ ઇનમેં કિસી પ્રકાર કી હીનાધિકતા નહીં

તુલ્ય હોય છે. ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શનો અર્થાત્ ચક્ષુ દર્શન, અચક્ષુ-
દર્શન અને અવધિ દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે અને કેવલ
દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય હોય છે. તાત્પર્ય એ છે કે પાંચ જ્ઞાનોમાથી ચાર
જ્ઞાન તથા ત્રણ અજ્ઞાન અને ચાર દર્શનોમાથી ત્રણ દર્શન ક્ષાયોપશમિક છે.
તેઓ જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થાય છે, પણ બધા
મનુષ્યોનો ક્ષયોપશમ સમાન નથી હોતો ક્ષયોપશમમા તરતમતાનેલધને અનન્ત
ભેદ થાય છે. તેથીજ તેમના પર્યાય ષટ્સ્થાન પતિત કહેલા છે પણ કેવલ જ્ઞાન
અને કેવલ દર્શન ક્ષાયિક છે તેઓ જ્ઞાનાવરણ અને દર્શનાવરણ કર્મોની સાથે
સર્વથા ક્ષીણ થવાથી જ ઉત્પન્ન થાય છે, તેથીજ તેમનામા કોઈ પણ પ્રકારનું
હીનાધિક પણ નથી થતું.

કેવલિનઃ કેવલદર્શનેન તુલ્યત્વં ભવતીતિ ભાવઃ । ‘વાણમંતરા ઓગાઘ્નદ્વ્યાઘ ઠિઙ્ઘ ચઢ્ઢાણવઢિયા’ વાનવ્યન્તરા અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છયરૂપતયા, સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માન્તુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતા મર્વાન્ત તથા ચૈકો વાનવ્યન્તરો વાનવ્યન્તરાપેક્ષયા યદા હીનત્વેન વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેય-ભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, યદાતુ અભ્યધિકત્વેન વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા હોતી । જૈસા એક મનુષ્ય કા કેવલજ્ઞાન વૈસા હી દૂસરે સમી કા, જૈસા એક કા કેવલદર્શન વૈસા સમી કા । હસ કારણ યહાં કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલદર્શન કે પર્યાય તુલ્ય કહે હૈં ।

વર્ણ ગંધ આદિ કો અપેક્ષા સે જવ એક મનુષ્ય દૂસરે મનુષ્ય સે હીન વિવક્ષિત કિયા જાતા હૈં તો અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈં । યદિ અધિક વિવક્ષિત કિયા જાતા હૈં તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક ઓર અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈં ।

વાનવ્યન્તરદેવ અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાન-પતિત હૈં । અતઃજવ જવ એક વાનવ્યન્તર દૂસરે વાનવ્યન્તર સે હીન વિવક્ષિત કિયા જાતા હૈં તો વહ અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈં । જવ

એમ એક મનુષ્ય કેવલજ્ઞાન તેવુ જ બીજા બધાનુ તેવુ એકતુ કેવલ દર્શન તેવુ જ બધાનુ એ કારણે અહીં કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના પર્યાય તુલ્ય કહ્યા છે.

વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિની અપેક્ષાએ બ્યારે એક મનુષ્ય એક મનુષ્યથી હીન વિવક્ષિત કરાય છે તો અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગહીન. સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન, અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે જો અધિક વિવક્ષિત કરાય છે તો અનન્ત ભાગ અધિક અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અને અનન્તગુણ અધિક હોય છે

વાનવ્યન્તર દેવ અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત છે તેથી જ બ્યારે એક વાનવ્યન્તર બીજા વાનવ્યન્તરથી હીન વિવક્ષિત કરાય તો તે અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા

भवति इत्याशयः, 'वर्णाईहिं छद्वाणगडिया' वर्णादिभिः वानव्यन्तराः षट् स्थान-
पतिता भवन्ति, तथा चैको वानव्यन्तरो वानव्यन्तरापेक्षया यदा वर्णादिपर्यवैः
हीनत्वेन विवक्षितस्तदा अनन्तभागहीनो वा, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येय
भागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा अनन्तगुणहीनो वा
भवति, यदा अभ्यधिकत्वेन विवक्षितस्तदा अनन्तभागाभ्यधिको वा असंख्येभा-
गाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येय-
गुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति, इत्याशयः, 'जोइसिया
वेमाणिया वि एवंचेव' ज्योतिष्काः वैमानिका अपि देवाः एवञ्चैव—वानव्यन्तरव-

अधिक विवक्षित किया जाता है तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यात
भाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक
होता है। एक वानव्यन्तर दूसरे वानव्यन्तर से वर्ण आदि की दृष्टि
से षट्स्थानपतित हीनाधिक होता है। अर्थात् एक दूसरे से यदि
हीन विवक्षित किया जाय तो अनन्तभाग हीन, असंख्यात भाग
हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन
अथवा अनन्तगुण हीन होता है और यदि अधिक हो तो अनन्तभाग
अधिक, असंख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण
अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक होता है।
इसी प्रकार नव उपयोग में भी षट्स्थानपतित कह देना चाहिये।

ज्योतिष्क देवों के विषय में भी इसी प्रकार कहना चाहिए।
वैमानिक देवों के संबंध में भी ऐसा ही समझना चाहिए। वे भी

અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે જ્યારે અધિક વિવક્ષિત કરાય છે તો અસંખ્યાત
ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત
ગુણ અધિક થાય છે. એક વાનવ્યન્તર બીજા વાનવ્યન્તરથી વર્ણ આદિની દૃષ્ટિએ
ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે. અર્થાત્ એક બીજાથી જો હીન વિવક્ષિત
કરાય તો અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત
ગુણ હીન, અસંખ્યાત ગુણહીન, અથવા અનન્ત ગુણહીન હોય છે અને જો
અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ
અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક
બને છે એજ પ્રકારે નવ ઉપયોગમા પણ ષટ્સ્થાન પતિત કહી દેવા જોઈએ.

જ્યોતિષક દેવાના વિષયમા પણ આજ રીતે કહેવું જોઈએ વૈમાનિક દેવાના
સમ્બન્ધમા પણ આમજ સમજવું જોઈએ. તેઓ પણ અવગાહતાની દૃષ્ટિએ

देव अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतिता भवन्ति षट्स्थानपतिता भवन्ति, किन्तु 'नवरं' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु 'ठिङ्गै निष्ठाणवडिया' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, त्रिस्थानपतिता भवन्ति तथा चेको वैमानिकश्च वैमानिकान्तरापेक्षया यदा हीनत्वेन विवक्षितस्तदा अगंख्येभागहीनो वा, संख्येय-भागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति अथ अभ्यधिकत्वेन यदा विवक्षितस्तदापि असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा भवतीत्याशयः, एतेन पञ्चेन्द्रियतिरश्चां मनुष्याणाञ्चोत्कर्षेण त्रीणि-पल्योपमानि स्थितिः प्रज्ञप्ता, पल्योपमस्य च असंख्येयवर्षसहस्रप्रमाणतया असंख्येयगुणवृद्धिद्वान्योरपि सभवेन चतुःस्थानपतितत्वं भवति, एवमेव वान-व्यन्तराणामपि जघन्येन दशवर्षसहस्रस्थितिकत्वेन उत्कर्षेण पल्योपमस्थितिकत्वात् अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित और वर्ण आदि की दृष्टि से षट्स्थानपतित होते हैं। किन्तु इनमें विशेषता यह है कि ये ज्यो-तिष्क और वैमानिक स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित हीनाधिक हैं। अगर एक को दूसरे से हीन विवक्षित किया जाय तो वह असंख्यात-भाग हीन, संख्यातभाग हीन या संख्यातगुण हीन होता है। अगर अधिक विवक्षित किया जाय तो असंख्यातभाग अधिक, संख्यात-भाग अधिक अथवा संख्यातगुण अधिक होता है।

पञ्चेन्द्रिय तिर्यचों और मनुष्यों की स्थिति अधिक से अधिक तीन पल्योपम की कही गई है। पल्योपम असंख्यात हजार वर्षों का होता है, अतः उसमें असंख्यातगुणी वृद्धि और हानि का संभव होने से उसे चतुःस्थानपतित कहा है। इसी प्रकार वानव्यन्तरों की जघन्य दस हजार वर्ष की और उत्कृष्ट एक पल्योपम की स्थिति

चतुःस्थान पतित अने वर्ष आदिनी दृष्टिसे षट्स्थान पतित थाय छे पणु तेमा विशेषता से छे के आ ज्योतिष्क अने वैमानिकदेव स्थितिनी दृष्टिसे त्रिस्थान पतित हीनाधिक छे अगर ऐकने भीअथी हीन विवक्षित कराय तो ते असंख्यात भाग हीन, संख्यात भागहीन अगर संख्यात गुण हीन थाय छे अगर अधिक विवक्षित कराय तो असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक अथवा संख्यात गुण अधिक थाय छे.

पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो अने मनुष्यानी स्थिति अधिकथी अधिक त्रय पल्योपमनी कहेली छे. पल्योपम असंख्यात हजार वर्षोना डोय छे तेथी तेमा अमंख्यात गणनी वृद्धि अने हानिने संभव डोवाथी तेने चतुःस्थान पतित कहेल छे ओ भ्रमारे वानव्यन्तरांनी जघन्य दस हजार वर्षानी अने उत्कृष्ट ओके पल्यो-

ओगाहणट्टयाए तुल्ले ठिईए चउट्टाणवडिए वण्णगंधरसफास-
 पज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहि दंसणेहिं छट्टा-
 णवडिए उक्कोसोगाहणगाणं भते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्टेणं
 भंते ! एवं बुच्चइ उक्कोसोगाहणयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! उक्कोसोगाहणए नेरइए उक्कोसोगाहणस्स
 नेरइयस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्ट-
 याए तुल्ले ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ
 हीणे असंखिज्जभागहीणे वा संखिज्जभागहीणे वा । अह अब्भ-
 हिए असंखिज्जभाग अब्भहिएवा संखिज्जभाग अब्भहिएवा
 वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं-
 दंसणेहिं छट्टाणवडिए अजहणमणुक्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं
 केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता
 से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ अजहणमणुक्कोसोगाहणाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अजहणमणुक्कोसोगा-
 हणए नेरइए अजहणमणुक्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दव्व-
 ट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए सिय हीणे
 सिय तुल्ले सिय अब्भहिए जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा
 संखिज्जभागहीणे वा संखिज्जगुणहीणे वा असंखिज्जगुणहीणे
 वा अह अब्भहिए असंखिज्जभाग अब्भहिए वा संखिज्जभाग
 अब्भहिए वा संखिज्जगुण अब्भहिए वा असंखिज्जगुण
 अब्भहिए वा । ठिईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए,
 जइ हीणे असंखिज्जभागहीणे वा, संखिज्जभागहीणे वा, संखि-
 ज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा, अह अब्भहिए असं-
 खिज्जभाग अब्भहिए वा, संखिज्जभाग अब्भहिए वा, संखि-

उज्जगुण अब्भहिण वा, असंखिज्जगुण अब्भहिण वा, व गंध-
 रसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं, तिहिं अण्णाणेहिं, तिहिं
 दंसणेहिं छट्ठाणवडिण, से एण्णट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ अजह-
 णम क्कोसोगाहणाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा ण ।
 जहण्णठिइयाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा प । !
 गोयमा ! अणं प । णत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ,
 जहण्णठिइयाणं नेरइ णं अ । पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 जह ठिइण नेरइण जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दव्वट्ठयाए
 ल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिण ठिईए
 तुल्ले वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं, तिहिं अण्णा-
 णेहिं, तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिण, एवं उक्कोसठिइएवि अज-
 हण्णमणुक्कोसठिइए वि नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिण जहण्ण-
 गुणकालगाणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! अणंता पज्जवा प ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ
 जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णगुणकालए नेरइए जहण्णगुणकालगस्स नेरइय-
 स्स दव्वट्ठ ए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउ-
 ट्ठाणवडिण, ठिईए चउट्ठाणवडिण कालव यज्जवेहिं तुल्ले अव-
 सेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं तिहिं अण्णा-
 णेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिण से एण्णट्ठेणं गोयमा ! एवं
 बुच्चइ जहण्णगुणकालगाणं नेरइयाणं अणंता वा पणत्ता एवं
 उक्कोसगुणकालए वि, अजह मणुक्कोसगुणकालए वि, एवं चेव,
 नवरं कालवण्ण वेहिं छट्ठाणवडिण, एवं अवसेसा चत्तारि
 वण्णादो गंधा, पंचरसा, अट्ठफासा भाणियव्वा जहण्णाभिणिवो-
 हियनाणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !

जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेर-
 इयाणं अणं वा णत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहि-
 यनाणी नेरइए जहण्णाभिणिबोहियस्स नाणिस्स नेरइयस्स
 दब्बट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाण-
 वडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाण-
 वडिए आभिणिबोहि णपज्जवेहिं तुल्ले, सुयनाणपज्जवेहिं,
 ओहिणाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए,
 एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि, अजहण्णमणुक्कोसाभिणि-
 बोहियणाणी वि एवं चेव, नवरं आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं
 सट्ठणे छट्ठाणवडिए एवं यनाणी ओहिनाणी वि, नवरं, जस्स
 नाणा तस्स अण्णाणा नत्थि जहा ना तहा अण्णावि भाणिय-
 व्वा, नवरं जस्स णाणा तस्स नाणा न भवंति, जहण्णचक्खु-
 दंसणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा पण्ण ? गायमा !
 अणंता वा णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णच-
 क दंसणीणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णे ? गोयमा !
 जहण्णचक्खुदंसणीणं नेरइए जहण्णचक्खदंसणिस्स नेरइयस्स
 दब्बट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए ल्ले ओगाहट्ठयाए चउट्ठा-
 णवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए णगंधरसफासपज्जवेहिं तिहिं
 नाणेहिं तिहिं णाणेहिं छट्ठाणवडिए चक्क दं णपज्जवेहिं
 तुल्ले अचक्खुदंसणपज्जवेहिं ओहिदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणव-
 डिए एवं उक्कोसचक्क दंसण वि, अजहण्णमणुक्कोस
 दंसणी वि एवं चेव, नवरं सट्ठणे छट्ठाणवडिए एवं अच-
 क्खुदंसणी वि ओहिदंसणी वि ॥ ०६ ॥

છાયા—જયન્યાવગાહનકાનાં મદન્ત ! નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—જયન્યાવગાહનકાના નૈરયિકાગાનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! જયન્યાવગાહનકો નૈરયિકો જયન્યાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈલ્લિભિર્જાનૈઃ, ત્રિમિર્દર્શનૈઃ પદ્મ સ્થાનપતિતઃ, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં

નૈરયિક પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(જહ્ણનોગાહનગાણં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જયન્ય અવગાહના વાલે નૈરયિકો કે કિતને પર્યાય કહે છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—જહ્ણનોગાહનગાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસાં કહ્વા જાતા હૈ કિં જયન્ય અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે છે ? (ગોયમા ! જહ્ણનોગાહનણે નેરહ્યે જહ્ણનોગાહનસ્સ નેરહ્યસ્સ દ્વવદ્દયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક જયન્ય અવગાહના વાલા નારક દૂસરે જયન્ય અવગાહના વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્દયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્દયાએ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈ (ઠિર્હ્યે ચઙ્ગાણવહિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વંણ-ગંધ-રસ-ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાણેહિં) ત્રીન જ્ઞાનોં સે (તિહિં અણ્ણા-

નૈરયિક પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(જહ્ણનોગાહનગાણં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જયન્ય અવગાહનાવાળા નૈરયિકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવોં પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્તપર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—જહ્ણનોગાહનગાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જયન્ય અવગાહના વાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! જહ્ણનોગાહનણે નેરહ્યે જહ્ણનોગાહનસ્સ નેરહ્યસ્સ દ્વવદ્દયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક જયન્ય અવગાહનાવાળા નારક બીજા જયન્ય અવગાહનાવાળા નારકથી, દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્દયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્દયાએ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિર્હ્યે ચઙ્ગાણવહિએ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન-પતિત છે (વંણ ગંધ, રસ-ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિહિં નાણેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અણ્ણાણેહિં)

મદન્ત ! નૈરયિકાણામ્ કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામ-
નન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહન-
કસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ,
સ્થિત્યા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનોઽસંખ્યેયમાગહીનો વા,
નેહિં) ત્રીન અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસનેહિં) ત્રીન દર્શનોં સે (છટ્ટાણવહિં)
ષટ્થસ્થાનપતિત હૈ ।

(ઉક્કોસોગાહણગાણં મંતે ! નેરહયાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?)
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે નારકોં કે ભગવન્ ! કિતને પર્યાય કહે હૈં ?
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હૈ ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં
(સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ—ઉક્કોસોગાહણયાણં નેરહયાણં અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હૈ ભગવન્ ! કિસ અપેક્ષા સે એસા કહા હૈ કિ
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા !)
હૈ ગૌતમ ! (ઉક્કોસોગાહણે નેરહયે ઉક્કોસોગાહણસ્સ નેરહયસ્સ
દબ્બટ્ટયાયે તુલ્લે) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા નારક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પપ્પસટ્ટયાયે તુલ્લે) પ્રદેશોં કી
અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં (ઓગાહણદ્દયાયે તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈ
(ઠિહિં સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્બહિં) સ્થિતિ સે સ્યાત્
હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હૈ (જહ હીણે અસંખિજ્જમાગ હીણે
વા સંખિજ્જમાગહીણે વા) યદિ હીન હૈ તો અસંખ્યાતમાગ હીન

ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસનેહિં) ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ટાણવહિં) છ સ્થાન પતિત છે.

(ઉક્કોસોગાહણગાણં મંતે ! નેરહયાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહનાવાળા નારકોના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે !
એવં બુચ્ચહ—ઉક્કોસોગાહણગાણં નેરહયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ !
કઈ અપેક્ષાએ એમ કહ્યું છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય
કહ્યા છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઉક્કોસોગાહણે નેરહયે ઉક્કોસોગાહણસ્સ નેરહયસ્સ
દબ્બટ્ટયાયે તુલ્લે) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકથી
દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસટ્ટયાયે તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે
(ઓગાહણદ્દયાયે તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે. (ઠિહિં સિય હીણે સિય તુલ્લે, સિય
અબ્બહિં) સ્થિતિથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક છે. (જહ હીણે અસ-
ખિજ્જમાગહીણે વા સંખિજ્જમાગ હીણે વા) જો હીન છે તો અસંખ્યાતમાગ

સંખ્યેયભાગહીનો વા, અથાભ્યધિકોઽસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગા-
ભ્યધિકો વા, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શૈર્વૈઃ, ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ
ષટ્સ્થાનપતિતઃ, અજઘન્યાનુત્કુષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ
મજ્જતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-
અજઘન્યાનુત્કુષ્ટાવગાહ નાં નૈરયિકાણ ન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ !
ઘન્યાનુત્કુષ્ટાવગાહનકો નૈરયિ તે અજઘન્યાનુત્કુષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય

સંખ્યાતભાગ હીન હોતા હૈ (અહ અઞ્મહિએ અસંલિજ્જભાગ-
અઞ્મહિએ વા સંલિજ્જભાગમઞ્મહિએ વા) યદિ અધિક હૈ તો અસંખ્યાત
ભાગ અધિક યા સંખ્યાતભાગ અધિક હોતા હૈ (વણ્ણ-ગંધ-રસ-
ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાણેહિં)
ત્રીન જ્ઞાનોં સે (તિહિં નાણેહિં) ત્રીન અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસણેહિં)
ત્રીન દર્શનોં સે (છટ્ટાણવડિએ) ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

(અજહણ્ણ મણુક્કોસોગાહણાણં નેરહયાણં કેવહયા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?) મધ્યમ અવગાહના વાલે નારકોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં
(સે કેળદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણાણં નેરહયાણં
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસાકહા
હૈ કિ મધ્યમ અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ?
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણં નેરહયે અજહણ્ણ-
મણુક્કોસોગાહણસ્સ નેરહયસ્સ દ્વવ્વહયાએ તુલ્લે) મધ્યમ અવગાહના

હીન અથવા સંખ્યાતભાગ હીન હોય છે (અહ અઞ્મહિએ અસંલિજ્જભાગઅઞ્મહિએ
વા સંલિજ્જભાગમઞ્મહિએ વા) જો અધિક છે તો અસંખ્યાતભાગ અધિક અગર
સંખ્યાત ભાગ અધિક હોય છે (વણ્ણ, ગંધ, રસ, ફાસ, પજ્જવેહિં) વર્ણ ગંધ
રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિહિં નાણેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અજ્ઞાણેહિં)
ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિં) ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ટાણવડિએ) છ સ્થાનપતિત બને છે
(અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણાણં નેરહયાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) મધ્યમ અવ
ગાહનાવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ અજહણ્ણ-
મણુક્કોસોગાહણાણં નેરહયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) ભગવન્ ! શા કારણે
એવું કહ્યું છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા
છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણં નેરહયે અજહણ્ણમણુ-
ક્કોસોગાહણસ્સ નેરહયસ્સ દ્વવ્વહયાએ તુલ્લે) મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારક
અવગાહનાવાળા - નારક - મધ્યમ ખીલા નારકથી ધ્રુવની અપેક્ષાએ તુલ્ય

દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યાધિકઃ, યદા હીનોઽસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અથાભ્યધિકોઽસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, સ્થિત્યા સ્યાદ્દીનઃ સ્યાતુલ્યઃ સ્યાદભ્યાધિકઃ યદા હીનોઽસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેય-

વાલો નારક મધ્યમ અ । હના વાલે અન્ય નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પૅસદ્વ્યાૅ તુલ્લે) પ્રદેશો કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્નદ્વ્યાૅ સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિૅ) અવગાહના કી અપેક્ષા સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હોતા હૈ (જહ્ હીને અસંખિજ્જભાગ હીને વા સંખિજ્જભાગ હીને વા સંખિજ્જગુણ હીને વા અસંખિજ્જગુણહીને વા) અગર હીન હૈ તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન યા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ (અહ અવ્મહિૅ અસંખિજ્જભાગમવ્મહિૅ વા સંખિજ્જભાગમવ્મહિૅ વા સંખિગુણમવ્મહિૅ વા અસંખિજ્જગુણમવ્મહિૅ વા) અગર અધિક હૈ તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ ।

(ઠિઈૅ સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિૅ) સ્થિતિ સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક હૈ (જહ્ હીને) યદિ હીન હૈ (અસંખિજ્જભાગહીને વા, સંખિજ્જભાગહીને વા, સંખિજ્જગુણહીને વા, અસંખિજ્જગુણહીને વા) અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન,

છે (પૅસદ્વ્યાૅ તુલ્લે) પ્રદેશાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્નદ્વ્યાૅ સિૅ હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિૅ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ એ સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક થાય છે (જહ્ હીને અસંખિજ્જભાગ હીને વા સંખિજ્જભાગહીને વા સંખિજ્જગુણ હીને, વા અસંખિજ્જગુણહીને વા) અગર હીન છે તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ગુણહીન બને છે (અહ અવ્મહિૅ અસંખિજ્જભાગમવ્મહિૅ વા સંખિજ્જભાગ મવ્મહિૅ વા સંખિજ્જગુણમવ્મહિૅ વા અસંખિજ્જગુણમવ્મહિૅ વા) અગર અધિક છે તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક છે. (ઠિઈૅ સિય હીને, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિૅ) સ્થિતિથી સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક છે (જહ્ હીને) નો હીન છે (અસંખિજ્જ ભાગહીને વા, સંખિજ્જભાગહીને વા, સંખિજ્જગુણહીને વા, અસંખિજ્જગુણહીને વા) અસંખ્યાત ભાગ

માગહીનો વા, સંસ્ક્રયેયગુણહીનો વા, અસંસ્ક્રયેયગુણહીનો વા, અથાભ્ય-
ધિકોઽસંસ્ક્રયેમાગાભ્યધિકો વા, સંસ્ક્રયેયમામાભ્યધિકો વા, સંસ્ક્રયેયગુણાભ્યધિકો
વા, અસંસ્ક્રયેયગુણાભ્યધિકો વા, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર-
જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, તત્ એતેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે—અજ-
ઘન્યાનુત્ક્રુષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ, જઘન્યસ્થિતિ-
કાનાં ભદન્ત ! નૈરયિકાણાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞાપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યસ્થિતિકાનાં નૈરયિકાણામ-

સંસ્ક્રયાતગુણ હીન, યા અસંસ્ક્રયાતગુણ હીન હૈ (અહ અવ્મહિએ) અગર
અધિક હૈ (અસંસ્થિજ્જભાગ અવ્મહિએ વા, સંસ્થિજ્જભાગ અવ્મહિએ
વા, સંસ્થિજ્જગુણ અવ્મહિએ વા અસંસ્થિજ્જગુણ અવ્મહિએ વા) અસં-
સ્ક્રયાતભાગ અધિક, સંસ્ક્રયાતભાગ અધિક, સંસ્ક્રયાતગુણ અધિક યા
અસંસ્ક્રયાતગુણ અધિક હૈ ।

(વર્ણ—ગંધ—રસ—ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે
પર્યાયોં સે (તિહિં નાળેહિં) ત્રીન જ્ઞાનોં સે (તિહિં અળ્ળાળેહિં) ત્રીન
અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસળેહિં) ત્રીન દર્શનોં સે (છટ્ટાળવહિએ) ષટ્
સ્થાનપતિત હૈ (સે એળળટ્ટેળં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ—અજહળ્ળમળુવ્વકો-
સીગાહળાળં નેરહ્યાળં અળંતા પજ્જવા) હસ કારણ સે ગૌતમ ! એસા
કહા હૈ કિ મઃ અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

(જહળ્ળાળટ્ટિહ્યાળં અંતે ! નેરહ્યાળં કેવહ્યા પજ્જવા પળ્ળત્તા ?)
ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાલે નારકોં કે કિતતે પર્યાય હૈં । (ગોયમા !)
હે ગૌતમ ! (અળંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા) અનન્ત પર્યાય હૈં (સે કેળળટ્ટેળં

હીન, સંસ્ક્રયાત ભાગ હીન, સંસ્ક્રયાત ગુણહીન અગર અસંસ્ક્રયાત ગુણહીન છે
(અહ અવ્મહિએ) અગર અધિક છે (અસંસ્થિજ્જભાગ અવ્મહિએ વા સંસ્થિજ્જભાગઅવ્મહિએ
વા, સંસ્થિજ્જગુણ અવ્મહિએ વા અસંસ્થિજ્જગુણ અવ્મહિએ વા) અસંસ્ક્રયાતભાગ અધિક,
સંસ્ક્રયાતભાગ અધિક, સંસ્ક્રયાતગુણ અધિક અગર- અસંસ્ક્રયાત ગુણ અધિક છે.

(વર્ણ, ગંધ રસ, ફાસ, પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી
(તિહિં નાળેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અળ્ળાળેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસળેહિં)
ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ટાળવહિએ) ષટ્સ્થાન પતિત છે (સે એળળટ્ટેળં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ
- અજહળ્ળમળુવ્વકોસીગાહળાળ નેરહ્યાળ અળંતા પજ્જવા) એ કારણ છે ગૌતમ !
એમ કહ્યું છે કે મધ્યમ અવગાહનાના નારકોના અનન્ત પર્યાય છે. (જહળ્ળાળટ્ટિહ્યાળ
અંતે ! નેરહ્યાળં કેવહ્યા પજ્જવા પળ્ળત્તા) ભગવન્ ! જઘન્યસ્થિતિવાળા નારકોના કેટલા
પર્યાયો છે ? (ગોયમા ! !) હે ગૌતમ ! (અળંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા) અનન્ત પર્યાય

नन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिको नैरयिको जघन्यस्थितिकस्य नैरयिकस्य द्व्यर्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थान-पतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः त्रिभिः, ज्ञानैः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः पदस्थानपतितः, एवमुत्कृष्टस्थितिकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्ट-स्थितिकोऽपि, नवरं स्वस्थाने चतुःस्थानपतितः, जघन्यगुणमालकानां भदन्त !

भंते ! एवं चुच्चइ-जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पणन्ता ? किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य स्थिति वाले नारकों के अनन्त पर्याय हे ? (गोयमा ! जहण्णठिइए नेरइए जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति-वाला नारक जघन्य स्थितिवाले दूसरे नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है । (पएसट्टयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थान पतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्ण-गंधरस-फास-पज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (तिहिं नाणेहिं) तीन ज्ञानों से (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट् स्थानपतित है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थितिवाला भी (अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि) अजघन्य-अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम स्थितिवाला भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष यह कि (सट्ठाणे) स्वस्थान में (चउट्ठावडिए) चतुःस्थान पतित है ।

छे (से केणट्ठेण भंते ! एवं चुच्चइ-जहण्णठिइयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पणन्ता ?) क्या कारणों से भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य स्थितिवाला नारकानां अनन्तपर्याय छे ? (गोयमा ! जहण्णठिइए नेरइए जहण्णठिइयस्स नेरइयस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थितिवाला नारक जघन्य स्थितिवाला भी नारकधी द्रव्यनी दृष्टिसे तुल्य छे (पएसट्टयाए तुल्ले) प्रदेशोनी अपेक्षासे तुल्य छे (ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनानी अपेक्षासे चतुःस्थान पतित छे (ठिईए तुल्ले) स्थितिथी तुल्य छे (वण्ण-गंध-रस-फास पज्जवेहिं) पणुं गंध, रस, स्पर्शना पर्यायोथी (तिहिं नाणेहिं) त्रयु ज्ञानोथी (तिहिं अण्णाणेहिं) त्रयु अज्ञानोथी (तिहिं दंसणेहिं) त्रयु दर्शनोथी (छट्ठाण वडिए) षट्स्थान पतित छे (एवं उक्कोसठिइए वि) ऐसे प्रकारे उत्कृष्ट स्थितिवाला पणु (अजहण्ण मणुक्कोसठिइए वि) अजघन्य अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम स्थितिवाला पणु आ प्रकारे (नवरं) विशेष आ छे (सट्ठाणे) स्वस्थानमा (चउट्ठावडिए) चतुःस्थान पतित छे,

એતેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે—જઘન્યગુણકાલકાનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણકાલકોડપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોડપિ એવશ્ચૈવ, નવરં કાલવર્ણપર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમ્ અવશેષાશ્ચત્વારો વર્ણાઃ, દ્વૌ ગન્ધૌ, પચ્ચરસાઃ, અષ્ટૌ સ્પર્શાઃ મણિતવ્યાઃ, જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનીનાં મદન્ત ! નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવા પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનીનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યા-

ત્રીન દર્શનોં સે (છટ્ટાણવડિએ) પદ સ્થાન પતિત હૈ (સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ—જહ્ણગુણ કાલગાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હસ કારણ હે ગૌતમ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં (એવં ઉક્કોસગુણકાલે વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલા નારક મી (અજહ્ણમણુક્કોસગુણ કાલે વિ) મધ્યમગુણ કાલા મી (નવરં) વિશેષ યહ કિ (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં) છટ્ટાણવડિએ) કૃષ્ણવર્ણ પર્યાયોં સે પદ સ્થાન પતિત હૈ (એવં અવસેસા ચત્તારિ વણ્ણા) હસી પ્રકાર શેષ ચારોં વર્ણ (દો ગંધા) દો ગંધ (પંચ રસા) પાંચ રસ (અટ્ટફાસા) આઠ સ્પર્શ (માણિયવ્વા) કહને ચાહિએ !

(જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણીણં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા) મગવન્ ! જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાનવાલે નારકોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણીણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા (ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ—

દર્શનોથી (છટ્ટાણવડિએ) પદ સ્થાન પતિત છે (સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ જહ્ણગુણકાલગાણ નેરહ્યાણ અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) એ કારણે હે ગૌતમ ! એવુ કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે (એવં ઉક્કોસગુણ-કાલે વિ) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા નારક પણ (અજહ્ણમણુક્કોસગુણ-કાલે વિ) મધ્યમ ગુણ કાળા પણ (નવરં) વિશેષ એ છે કે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિએ) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત છે (એવ અવસેસા ચત્તારિવણ્ણા) એ પ્રકારે શેષ ચાર વર્ણ (દો ગંધા) બે ગંધ (પંચ રસા) પાંચ રસ (અટ્ટ ફાસા) આઠ સ્પર્શ (માણિયવ્વા) કહેવા બેઠો એ

(જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણીણ મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાનવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણીણં નેરહ્યાણ અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ટેણં મંતે !)

નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યગુણકાલકાનામ્ નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકો નૈરયિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કાન્ત્વર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ, પટસ્થાનપતિતઃ, તત્

(જહ્ણગુણકાલગાળં ભંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) ભગવન્ ! જઘન્યગુણકાલે નારકોં કે કિતને પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહિ—જહ્ણગુણકાલગાળં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ હે ભગવન્ ! એસા કહ્હા જાતા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (જહ્ણગુણકાલે નેરહિ જહ્ણગુણકાલગસ્સ નેરહ્યસ્સ દ્વ્વદ્વયાપ તુલ્લે) જઘન્યગુણ કાલા નારક જઘન્યગુણ કાલે નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પપસદ્વયાપ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણદ્વયાપ ચઙ્ગાણવહિ) અવગાહના સે ચતુઃ સ્થાનપતિત હૈ ! (ઠિહિં ચઙ્ગાણવહિ) સ્થિતિ સે ચતુઃ સ્થાનપતિત હૈ (કાલ વણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃણ્ણવર્ણ કે પર્યાય સે તુલ્ય હૈ (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાણેહિં) તોન જ્ઞાનોં સે (તિહિં અણ્ણાણેહિં) તોન અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસણેહિં)

(જહ્ણગુણકાલગાળં ભંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે (સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચહિ—જહ્ણગુણકાલગાળં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ એવુ કહ્યુ છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! ગૌતમ ! (જહ્ણગુણકાલે નેરહિ જહ્ણગુણકાલગસ્સ નેરહ્યસ્સ દ્વ્વદ્વયાપ તુલ્લે) જઘન્ય ગુણ કાળા નારક જઘન્ય ગુણ કાળા નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપસદ્વયાપ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્વયાપ—ચઙ્ગાણ વહિ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિહિં ચઙ્ગાણવહિ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃણ્ણવર્ણના પર્યાયથી તુલ્ય છે (અવસેસેહિં વણ્ણ ગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના, પર્યાયથી (તિહિં નાણેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અણ્ણાણેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિં) ત્રણ

એતનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ એવચ્ચૈવ, નવરં કાલવર્ણપર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમ્ અવશેષાશ્ચત્વારો વર્ણાઃ, દ્વૌ ગન્ધૌ, પશ્ચરસાઃ, અષ્ટૌ સ્પર્શાઃ મણિતવ્યાઃ, જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનીના મદન્ત ! નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવા પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનાં નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યા-

તીન દર્શનોં સે (છટ્ટાણવહિં) ષટ્ સ્થાન પતિત હૈ (સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ-જહ્ણગુણ કાલગાણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હિસ કારણ હે ગૌતમ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં (એવં ઉક્કોસગુણકાલે વિ) હિસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલા નારક ભી (અજહ્ણમણુક્કોસગુણ કાલે વિ) મધ્યમગુણ કાલા ભી (નવરં) વિશેષ યહ કિ (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં) છટ્ટાણવહિં) કુલ્લવર્ણ પર્યાયોં સે પદ સ્થાન પતિત હૈ (એવં અવસેસા ચત્તારિ વણ્ણા) હિસી પ્રકાર રોષ ચારોં વર્ણ (દો ગંધા) દો ગંધ (પંચ રસા) પાંચ રસ (અટ્ઠફાસા) આઠ સ્પર્શ (માણિયવ્વા) કહને ચાહિં.

(જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણીણં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા) મગવન્ ! જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાનવાલે નારકોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણીણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા (ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-

દર્શનોધી (છટ્ટાણવહિં) ષટ્ સ્થાન પતિત છે (સે એણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ જહ્ણગુણકાલગાણ નેરહ્યાણં અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) એ કારણે હે ગૌતમ ! એધુ કહ્યુ છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે (એવં ઉક્કોસગુણ-કાલે વિ) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા નારક પણ (અજહ્ણમણુક્કોસગુણ-કાલે વિ) મધ્યમ ગુણ કાળા પણ (નવરં) વિશેષ એ છે કે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિં) કુલ્લ વર્ણના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત છે (એવં અવસેસા ચત્તારિવણ્ણા) એ પ્રકારે રોષ ચાર વર્ણ (દો ગંધા) બે ગંધ (પંચ રસા) પાંચ રસ (અટ્ઠ ફાસા) આઠ સ્પર્શ (માણિયવ્વા) કહેવા બોધે.

(જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણીણં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાનવાળા નારકોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! જહ્ણનાભિનિવોહિયનાણીણ નેરહ્યાણ અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ટેણં મંતે !)

મિનિબોધિકજ્ઞાનીનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યામિનિબોધિકજ્ઞાની નૈરયિકો જઘન્યામિનિબોધિકસ્ય જ્ઞાનિનો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, પદ્સ્થાનપતિતઃ આમિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ ત્રિમિર્દર્શનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટામિનિબોધિકજ્ઞાન્યપિ, અજઘ-

જહળ્ળામિનિબોધિયનાળીણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ળન્તા ? કિસ હેતુ સે ભગવન્ ! એસા કહ્તા હૈ કિ જઘન્ય આમિનિબોધિકજ્ઞાની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહળ્ળામિનિબોધિયનાળી નેરહ્યે) જઘન્ય આમિનિબોધિકજ્ઞાની નારક (જહળ્ળામિનિબોધિયસ્સ નાળિસ્સ નેરહ્યસ્સ દવ્વદ્વ્યાય તુલ્લે) જઘન્ય આમિનિબોધિકજ્ઞાની નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પણ્ણદ્વ્યાય તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વ્યાય ચડદ્વાળવડિયે) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિઈયે ચડદ્વાળવડિયે) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ળગધરસપાસપજ્જવેહિં છદ્વાળવડિયે) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શપર્યાયોં સે ષડ્સ્થાનપતિત હૈ (આમિનિબોધિય નાળપજ્જવેહિં તુલ્લે) આમિનિબોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ (સુચનાળપજ્જવેહિં, ઓહિ નાળપજ્જવેહિં છદ્વાળવડિયે) શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, એવં અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષડ્ સ્થાન પતિત હૈ (તિહિં દંસળેહિં છદ્વાળવડિયે) ત્રીન દર્શનોં સે ષડ્ સ્થાનપતિત હૈ

એવં વુચ્ચઈ-જહળ્ળામિનિબોધિયનાળીણં નેરહ્યાણ અણંતા પજ્જવા પળ્ળન્તા) કયા હેતુથી ભગવન્ ! એવુ કહ્યું છે કે જઘન્ય આમિનિબોધિક જ્ઞાની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહળ્ળામિનિબોધિયનાળી નેરહ્યે) જઘન્ય આમિનિબોધિક જ્ઞાની નારક (જહળ્ળામિનિબોધિયસ્સ નાળિસ્સ નેરહ્યસ્સ દવ્વદ્વ્યાય તુલ્લે) જઘન્ય આમિનિબોધિક જ્ઞાની નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પણ્ણદ્વ્યાય તુલ્લે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વ્યાય ચડદ્વાળવડિયે) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિઈયે ચડદ્વાળવડિયે) સ્થિતિએ ચતુસ્થાન પતિત છે (વળ્ળગધરસપાસપજ્જવેહિં છદ્વાળવડિયે) વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત છે (આમિનિબોધિયનાળપજ્જવેહિં તુલ્લે) આમિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (સુચનાળપજ્જવેહિં, ઓહિનાળપજ્જવેહિં છદ્વાળવડિયે) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી અને અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત છે (તિહિં દંસળેહિં છદ્વાળવડિયે) ત્રણ દર્શનોથી છ સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્તો-

ન્યાનુત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકજ્ઞાન્યપિ એવશ્ચૈવ, નવરમ્ આભિનિવોશિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ
સ્વસ્થાને ષટ્સ્થાનપતિતઃ, એવં શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાન્યપિ, નવરં યસ્ય જ્ઞાનાનિ
તસ્ય અજ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યથા જ્ઞાનાનિ તથા અજ્ઞાનાન્યપિ ભણિત-
વ્યાનિ, નવરં યસ્યાજ્ઞાનાનિ તસ્ય જ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ, જવન્યચક્ષુર્દર્શનીનાં
મદન્ત ! નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જવન્ય ચક્ષુર્દર્શનિકો નૈરયિકો

(એવં ઉક્તોસાભિનિવોહિયનાળી વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ આભિનિ-
બોધિક જ્ઞાની (અજહણ્ણ મણુવ્કોસાભિનિવોહિયનાળી વિ, મધ્યમ
આભિનિબોધિકજ્ઞાની ભી (એવં ચેવ) હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ યહ
કિ (આભિનિવોહિયનાળપજ્જવેહિં સટ્ટાળે છટ્ટાળવહિણ) અભિનિબોધિ-
કજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે સ્વસ્થાન મેં ષટ્ સ્થાનપતિત હૈ (એવં સુચનાળી)
હસી પ્રકાર શ્રુતજ્ઞાની (ઓહિનાળી વિ) અવધિજ્ઞાની ભી (નવરં)
વિશેષ (જસ્સ નાળા તસ્સ અળ્ણાળા નત્થિ) જિસે જ્ઞાન હોતે હૈં ઉસે
અજ્ઞાન નહીં હોતે (જહા નાળા તહા અળ્ણાળા વિ ભાણિયવ્વા) જૈસે
જ્ઞાન વૈસે અજ્ઞાન ભી કહને ચાહિણ (નવરં જસ્સ અજ્ઞાળા તસ્સ નાળા
ન ભવન્તિ) વિશેષ યહ કિ જિસે અજ્ઞાન હૈં ઉસે જ્ઞાન નહી હોતે ।

(જહણ્ણ ચક્ષુદંસળીળં મંતે ! નેરહયાળં કેવહયા પજ્જવા
પળ્ણત્તા ?) જવન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારક કે હે ભગવન્ ! કિતને પર્યાય કહે
હૈં ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે
હૈં (સે કેળટ્ટેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ જહણ્ણ ચક્ષુદંસળીળં નેરહયાળં

સાભિનિવોહિયનાળી વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની પણ (અજહણ્ણ
મણુવ્કોસાભિનિવોહિયનાળી વિ) મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનિ પણ (એવં ચેવ) એ
પ્રકારે (નવર) વિશેષ એ છે કે (આભિનિવોહિનાળપજ્જવેહિં સટ્ટાળે છટ્ટાળવહિણ) આભિ-
નિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોંથી સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવ સુચનાળી) એજ
પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાની (ઓહિનાળી વિ) અવધિજ્ઞાની પણ (નવર) વિશેષ (જસ્સ નાળા તસ્સ-
અળ્ણાળા નત્થિ) જેને જ્ઞાન હોય છે તેને અજ્ઞાન નથી હોતું (જહા નાળા તહા અળ્ણાળા
વિ ભાણિયવ્વા) જેવી રીતે જ્ઞાનતુ કથન કર્યું છે તેજ રીતે અજ્ઞાનતુ પણ કથન કરવું
તોઈએ (નવર જસ્સ અજ્ઞાળા તસ્સ નાળા ન ભવન્તિ) વિશેષ એકે જેને અજ્ઞાન છે તેને
જ્ઞાન નથી થતું (જહણ્ણ ચક્ષુદંસળીળં મંતે ! નેરહયાળં કેવહયા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?)
જવન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારકના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! અળંતા
પજ્જવા પળ્ણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળટ્ટેળં મંતે ! એવ વુચ્ચહ

ભિનિવોધિકજ્ઞાનીનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની નૈરયિકો જઘન્યાભિનિવોધિકસ્ય જ્ઞાનિનો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, પદસ્થાનપતિતઃ આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ ત્રિમિર્દર્શનૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાન્યપિ, અજઘ-

જહળ્ળાભિનિવોહિયનાળીણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા ? કિસ હેતુ સે ભગવન્ ! એસા કહ્વા હૈ કિ જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (જહળ્ળાભિનિવોહિયનાળી નેરહ્ય) જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની નારક (જહળ્ળાભિનિવોહિયસ્સ નાળિસ્સ નેરહ્યસ્સ દવ્વદ્વયાપ તુલ્લે) જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પણ્ણદ્વયાપ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહળ્ણદ્વયાપ ચડ્ઢાળવડિણ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિર્હિણ ચડ્ઢાળવડિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ણગધરસપાસપજ્જવેહિં છડ્ઢાળવળિણ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શપર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત હૈ (આભિનિવોહિય નાળપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ (સુચનાળપજ્જવેહિં, ઓહિ નાળપજ્જવેહિં છડ્ઢાળવડિણ) શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, એવં અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પદ્ સ્થાન પતિત હૈ (તિર્હિં દંસળેહિં છડ્ઢાળવડિણ) ત્રીન દર્શનોં સે પદ્ સ્થાનપતિત હૈ

એવં વુચ્ચન્-જહળ્ળાભિનિવોહિયનાળીણં નેરહ્યાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા) કયા હેતુથી ભગવન્ ! એવુ કહ્યુ છે કે જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (જહળ્ળાભિનિવોહિયનાળી નેરહ્ય) જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની નારક (જહળ્ળાભિનિવોહિયસ્સ નાળિસ્સ નેરહ્યસ્સ દવ્વદ્વયાપ તુલ્લે) જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પણ્ણદ્વયાપ તુલ્લે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે (ઓગાહળ્ણદ્વયાપ ચડ્ઢાળવડિણ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિર્હિણ ચડ્ઢાળવડિણ) સ્થિતિએ ચતુસ્થાન પતિત છે (વળ્ણગધરસપાસપજ્જવેહિં છડ્ઢાળવડિણ) વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત છે (આભિનિવોહિયનાળપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (સુચનાળપજ્જવેહિં, ઓહિનાળપજ્જવેહિં છડ્ઢાળવડિણ) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી અને અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે (તિર્હિં દંસળેહિં છડ્ઢાળવડિણ) ત્રણ દર્શનોથી છ સ્થાન પતિત છે (એવં વુચ્ચો-

ન્યાનુત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકજ્ઞાન્યપિ એવૈશ્વ, નવરમ્ આભિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ
સ્વસ્થાને પદસ્થાનપતિતઃ, એવં શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાન્યપિ, નવરં યસ્ય જ્ઞાનાનિ
તસ્ય અજ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યથા જ્ઞાનાનિ તથા અજ્ઞાનાન્યપિ ભણિત-
વ્યાનિ, નવરં યસ્યાજ્ઞાનાનિ તસ્ય જ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ, જવન્યચક્ષુર્દર્શનીના
ભદન્ત ! નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શનિકો નૈરયિકો

(એવં ઉક્તોસાભિનિબોધિયનાણી વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ આભિનિ-
બોધિક જ્ઞાની (અજહણ મણુકોસાભિનિબોધિયનાણી વિ, મધ્યમ
આભિનિબોધિકજ્ઞાની ભી (એવં ચેવ) હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ યહ
કિ (આભિનિબોધિયનાણપજ્જવેહિં સદ્ગુણે છદ્ધાણવડિએ) અભિનિબોધિ-
કજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે સ્વસ્થાન મેં પદ સ્થાનપતિત હૈ (એવં સુચનાણી)
હસી પ્રકાર શ્રુતજ્ઞાની (ઓહિનાણી વિ) અવધિજ્ઞાની ભી (નવરં)
વિશેષ (જસ્સ નાણા ત અણ્ણાણા નત્થિ) જિસે જ્ઞાન હોતે હૈં ઉસે
અજ્ઞાન નહીં હોતે (જહા નાણા તહા અણ્ણાણા વિ માણિયવ્વા) જૈસે
જ્ઞાન વૈસે અજ્ઞાન ભી કહને ચાહિએ (નવરં જસ્સ અન્નાણા તસ્સ નાણા
ન ભવંતિ) વિશેષ યહ કિ જિસે અજ્ઞાન હૈં ઉસે જ્ઞાન નહીં હોતે ।

(જહણ ચક્ષુદંસણીં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?) જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારક કે હે ભગવન્ ! કિતને પર્યાય કહે
હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે
હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવ વુચ્ચહ જહણ ચક્ષુદંસણીં નેરહ્યાણં

સાભિનિબોધિયનાણી વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની પણ (અજહણ
મણુકોસાભિનિબોધિયાણાણી વિ) મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનિ પણ (એવં ચેવ) એ
પ્રકારે (નવર) વિશેષ એ છે કે (આભિનિબોધિનાણપજ્જવેહિં સદ્ગુણે છદ્ધાણવડિએ) આભિ-
નિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી સ્વસ્થાનમાં પદસ્થાન પતિત છે (એવ સુચનાણી) એજ
પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાની (ઓહિનાણી વિ) અવધિજ્ઞાની પણ (નવર) વિશેષ (જસ્સ નાણા તસ્સ-
અણ્ણાણા નત્થિ) જેને જ્ઞાન હોય છે તેને અજ્ઞાન નથી હોતું (જહા નાણા તહા અણ્ણાણા
વિ માણિયવ્વા) જેવી રીતે જ્ઞાનનું કથન કર્યું છે તેજ રીતે અજ્ઞાનનું પણ કથન કરવું
જોઈએ (નવર જસ્સ અન્નાણા તસ્સ નાણા ન ભવંતિ) વિશેષ એકે જેને અજ્ઞાન છે તેને
જ્ઞાન નથી થતું (જહણ ચક્ષુદંસણીં મંતે ! નેરહ્યાણં કેવહ્યા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?)
જઘન્ય ચક્ષુદર્શની નારકના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! અણંતા
પજ્જવા પળ્ણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવ વુચ્ચહ

જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શનિકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસ-સ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, અવધિર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટચક્ષુર્દર્શન-

અગંતા પજ્જવા પળાત્તા) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા કિ જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા ! જહ-ળ્ળચક્ષુર્દર્શની નેરહ્ણ જહળ્ળ ચક્ષુર્દર્શનિસ્સ નેરહ્ણસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારક જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પપ્પસટ્ટયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણટ્ટયાણ ચહટ્ટાણવહિણ) (અવગાહના સે ચતુઃસ્થાન પતિત હૈ (ઠિહ્ણ ચહટ્ટાણવહિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ળગંધરસ-ફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાળેહિં) ત્રીન જ્ઞાનોં સે (તિહિં અળ્ળાળેહિં) ત્રીન અજ્ઞાનોં સે (હટ્ટાણવહિણ) પદ્ સ્થાનપતિત હૈ (ચક્ષુર્દર્શનપજ્જવેહિં તુલ્લે) ચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ (અચક્ષુર્દર્શનપજ્જવેહિં ઓહિંદર્શનપજ્જવેહિં હટ્ટાણવહિણ) અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે, અવધિર્દર્શન કે પર્યાયોં સે પદ્ સ્થાન-પતિત હૈ (એવં ઉક્કોસચક્ષુર્દર્શની વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુ-ર્દર્શની ભી (અજહળ્ળમળ્ળુક્કોસ ચક્ષુર્દર્શની વિ એવં ચેવ) અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની ભી હસી પ્રકાર (નવરં સટ્ટાણે હટ્ટાણવહિણ)

જહળ્ળ ચક્ષુર્દર્શની નેરહ્ણાણં અગંતા પજ્જવા પળાત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહળ્ળ ચક્ષુર્દર્શની નેરહ્ણ જહળ્ળ ચક્ષુર્દર્શનિસ્સ નેરહ્ણસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારક જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસટ્ટયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણટ્ટયાણ ચહટ્ટાણવહિણ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિહ્ણ ચહટ્ટાણવહિણ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત છે (વળ્ળગંધરસફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિહિં નાળેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (તિહિં અળ્ળાળેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (હટ્ટાણવહિણ) પદ્સ્થાન પતિત છે (ચક્ષુર્દર્શનપજ્જવેહિં તુલ્લે) ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (અચક્ષુર્દર્શનપજ્જવેહિં ઓહિંદર્શનપજ્જવેહિં હટ્ટાણવહિણ) અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી, અવધિર્દર્શનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસચક્ષુર્દર્શની વિ) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની પણ (અજહળ્ળમળ્ળુક્કોસચક્ષુર્દર્શની વિ એવં ચેવ) અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની પણ એજ પ્રકારે (નવરં સટ્ટાણે હટ્ટાણવહિણ) વિશેષ

કોડપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શનિકોડપિ એવઞ્ચૈવ, નવરં સ્વસ્થાને ષટ્સ્થાન-
પતિતઃ, એવમ્ અચક્ષુર્દર્શનિકોડપિ, અવધિદર્શનિકોડપિ ॥૬॥

ટીકા—પૂર્વ સામાન્યેન નૈરયિકાદીના પ્રત્યેકં પર્યાયનન્ટ્યં પ્રરૂપિત, સમ્પ્રતિ નેપામેવ નૈરયિકાદીના જઘન્યોત્કૃષ્ટાઘવગાહનાઘધિકૃત્ય પ્રત્યેકં પર્યા-
યાયં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘જહ્વળોગાહણાણં મંતે ! નેરહયાણં કેવહયા પજ્જવા પણ્ણ-
ત્તા ?’ ગૌતમઃ પૃછતિ—હે મદન્ત ! જગન્યાવગાહનકાનાં જઘન્યમ્ અવગાહનમ્—
શરીરોચ્છ્રયો યેવાં તે જઘન્યાવગાહનકાસ્તેપામિત્યર્થઃ, નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ
પર્યવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ભગવાનાહ—‘ગોયસા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, ગૌતમસ્તત્ર
કારણં પૃછતિ—‘સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઙ્ગ જહ્વળોગાહણગાણં નેરહયાણં

વિશેષ ઘઠ્ઠ કિ સ્વસ્થાન મેં ષટ્ સ્થાનપતિત હૈ (એવં અચક્ષુર્દસણી વિ
ઓહિદસણી વિ) ઇસી પ્રકાર અચક્ષુર્દર્શની ભી, અવધિદર્શની ભી ।

ટીકાર્થ—પૂર્વ મેં સામાન્ય રૂપ સે નારક આદિ જીવોં કે પર્યાયોં
કી અનન્તતા કા વિચાર કિયા ગયા થા, અવ ઊન્હીં કી જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ
તથા અજઘન્ય—અનુત્કૃષ્ટ અવગાહના આદિ કે આધાર સે પર્યાયોં
કે પરિમાણ કા વિચાર કિયા જાતા હૈ

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—ભગવન્ ! જિનનારકોં કી અવગાહના
જઘન્ય હૈ ઊન્કે કિતને પર્યાય પ્રરૂપિત કિયે ગયે હૈ ? ભગવાન્ ઉત્તર
દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય
કહે ગયે હૈ ।

ગૌતમસ્વામી કારણ પૂછતે હૈં પ્રશ્નો ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ
કિ જઘન્ય અવગાહનાવાલે નારકોં કે અનન્તપર્યાય કહે ગયે હૈં ? ભગવાન્

એ ઠે સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવ અચક્ષુર્દસણી વિ ઓહિદસણી વિ)
એ રીતે અચક્ષુર્દર્શની પણ અવધિ દર્શની પણ

ટીકાર્થ—પૂર્વમા સામાન્ય ઉપથી નારક આદિ જીવોના પર્યાયોની અન-
ન્તતા નો વિચાર કર્યો છે, હવે તેમની જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ, તથા અજઘન્ય—અનુ-
ત્કૃષ્ટ અવગાહના આદિના આધારથી પર્યાયોના પરિમાણનો વિચાર કરાય છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! જે નારકોની અવગાહના જઘન્ય
છે, તેમના કેટલા પર્યાય પ્રરૂપિત કરાયેલા છે ?

શ્રીભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રીગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે—હે પ્રભો ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે

અર્ણતા પજ્જવા પણત્તા ?' તત્-અથ કેનાર્થેન-કથં તાવત્, એવમ્ ઉત્તરીત્યા, ઉચ્ચતે-યત્ જઘન્યાવગાહનકાનામ્ નૈરયિકાણાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ઇતિ,

મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઘ્ણોગાહણં નેરહ્મ’ જઘન્યાવગાહનકો નૈરયિકઃ ‘જઘ્ણોગાહણસસ નેરહ્મસસ દવ્વદ્વયાં તુલ્લે’ જઘન્યાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય-નૈરયિકાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા-દ્રવ્યાર્થિકનયેન, તુલ્યો ભવતિ ‘પેસદ્વયાં તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્વયાં તુલ્લે’ અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છૂયરૂપાવગાહનાપેક્ષયાઽપિ તુલ્યો ભવતિ, અયમ્ ભાવઃ-‘એકમપિ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિન્યાયેન ઇદમપિ નારકજીવ દ્રવ્યમેકસંસ્થાવરુદ્ધમ્ અનન્તપર્યાય ભવિતુ મર્હતિ ઇત્યભિપ્રાયેણ નૈરયિકો જઘન્યાવગાહનકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતીત્યુક્તમ્, એવમેવ ઇદમપિ નારક જીવદ્રવ્યં લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણપ્રદેશમિતિ જઘન્યાવગાહનકો નૈરયિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય તુલ્યો ભવતીત્યુક્તમ્, તત્ર પ્રદેશવદ્-અપ્રદેશવદ્

ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા એક નારક દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ પ્રદેશો કી અપેક્ષા સે મી તુલ્ય હૈ ! અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ-ઉસમેં કોઈ હીનાધિકતા કા સંભવ નહીં હૈ કયોંકિ જઘન્ય અવગાહના કા એક હી સ્થાન હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાલા હોતા હૈ, ઇસ ન્યાય કે અનુસાર નારક જીવદ્રવ્ય એક હોતે હુએ મી અનન્ત પર્યાય વાલા હો સ । હૈ । અનન્ત પર્યાય વાલા હોતે હુએ મી વહ દ્રવ્ય સે એક હૈ જૈસે કિ અન્ય નારક એક એક હૈ । ઇસી પ્રકાર પ્રત્યેક નારક જીવ લોક શ પ્રમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશો વાલા હોતા હૈ અતઃ પ્રદેશો કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ

જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળો એક નારક બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે અને એ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે. તેમા કોઈ હીનાધિકતા સંભવતી નથી, કેમકે જઘન્ય અવગાહનાનું એક જ સ્થાન હોય છે તાત્પર્ય એ છે કે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયવાળા હોય છે, એ ન્યાયના અનુસાર નારક એવ દ્રવ્ય એક હોવા છતાં અનન્ત પર્યાયવાળા થઈ શકે છે અનન્ત પર્યાયવાળા થવા છતાં તે દ્રવ્યથી એક છે જેમકે બધા અન્ય નારકો એક એક છે એ પ્રકારે પ્રત્યેક નારક એવ લોકાકાશ પ્રમાણ અસંખ્યાત પ્રદેશોવાળા થાય છે, તેથી પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તે તુલ્ય છે.

દ્રવ્યદ્વૈવિધ્યપ્રદર્શનાર્થ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યત્વાભિધાનમવસેયમ્, તત્ર પરમાણુપ્રદેશઃ દ્વિપ્રદેશ નિપ્રદેશાદિ કિન્તુ પ્રદેશવદ્ ભવતિ, એતન્ન દ્રવ્યદ્વૈવિધ્યં પુદ્ગલસ્તિકાયા એવ ભવતિ, શેષાણિ તુ ધર્માસ્તિકાયાટીનિ દ્રવ્યાણિ નિયમતઃ સપ્રદેશાનિ બોલ્યાનિ, કિન્તુ ‘ઠિદ્દે ચતુઽઘ્ઠાણવડિદ્દે’ સ્થિત્તા-આયુઃ સ્માનુધવલ્લઘ્ઠાણસ્થિત્યપેક્ષયા-‘ચતુઽઘ્ઠાણવડિદ્દે’ ચતુઃસ્થાનપતિતો એત્તિ તન્ના ચ જઘન્યાવગાહનકો નૈરયિકો દશવર્ષસહસ્રાણિ સ્થિતિરોડપિ રત્નપ્રભાયાં ભવતિ, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોડપિ ભવતિ અધઃતાપ્તમનરક પૃથિવ્યામ્, તસ્માન્ સ્થિત્યપેક્ષયા જઘન્યાવગાહનકો નૈરયિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય અસંખ્યેયભાગતીતો વા, સંખ્યેયભાગ-

પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય છે, એક કથન હજી તથ્ય કો પ્રકટ કરતા હૈ કિ દ્રવ્ય દો પ્રકાર કે હોતે હૈ-સપ્રદેશ ઓર અપ્રદેશ । પરમાણુ અપ્રદેશ હૈ ઓર સ્કન્ધ સપ્રદેશ દ્રવ્ય હૈ, પદ્ધ દો ભેદ કેવલ પુદ્ગલદ્રવ્ય મૈં હી હોતે હૈ । પુદ્ગલ કે અતિરિક્ત ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય નિયમ સે સપ્રદેશ હી હોતે હૈ । કાલદ્રવ્ય મૈં સપ્રદેશ નહીં હૈ

જઘન્ય અવગાહના વાલે એક નારક સે દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે નારક મૈં ઇતની સમાનતા હોને પર મી સ્થિતિ મૈં સમાનતા હો હી, એસા નિયમ નહીં હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા થદ્ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ । એક જઘન્ય અવગાહનાવાલા નારક દસ હજાર વર્ષ કી સ્થિતિવાલા રત્નપ્રભા પૃથ્વી મૈં મી હોતા હૈ ઓર એક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા મી સાતવી પૃથ્વી મૈં હોતા હૈ । ઇસ કારણ જઘન્ય અવગાહના વાલા નારક સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતગુણ હીન યા અસંખ્યાતગુણ હીન હો સકતા હૈ ઓર જો અધિક

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે એ કથન આ તથ્યને પ્રગટ કરે છે કે દ્રવ્ય બે પ્રકારના હોય છે-સપ્રદેશ અને અપ્રદેશ પરમાણુ અપ્રદેશ અને સ્કન્ધ સપ્રદેશ દ્રવ્ય છે આ બે ભેદ કેવળ પુદ્ગલ દ્રવ્યમાં જ થાય છે. પુદ્ગલના અતિરિક્ત ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય નિયમથી સપ્રદેશ જ બને છે (કાલદ્રવ્ય પણ સપ્રદેશ નથી)

જઘન્ય અવગાહના વાળા એક નારકથી બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકમાં એટલી સમાનતા હોવા છતાં પણ સ્થિતિમાં સમાનતા હોય જ એવો નિયમ નથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે અતુલ્ય સ્થાન પતિત થાય છે એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક દસ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં પણ થાય છે અને એક ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ સાતમી પૃથ્વીમાં થાય છે એ કારણે જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક સ્થિતિની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ગુણહીન થઈ શકે છે

હીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગા-
 મ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, અસંખ્યેય-
 ગુણામ્યધિકો વા ભવતીતિ માવઃ, 'વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિ' વર્ણગન્ધ-
 રસસ્પર્શપર્યવૈઃ 'તિહિં નાણેહિં તિહિં અણ્ણાણેહિં તિહિં દંસણેહિં છટ્ટાણપહિં'
 ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ-મતિશ્રુતાવધિજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિઃ અજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનવિભજ્ઞ-
 લક્ષણૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ-ચક્ષુ-અચક્ષુ-અવધિદર્શનરૂપૈઃ જઘન્યાવગાહનકો નૈરયિકઃ
 ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યાવગાહનકો નૈરયિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય
 નૈરયિકસ્ય વર્ણાદિભિઃ અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેય-
 ભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા
 ભવતિ, અનન્તભાગામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગામ્ય-
 હૈ વહ અસંખ્યેયભાગ અધિક સંખ્યેયભાગ અધિક સંખ્યેયગુણ અધિક
 અથવા અસંખ્યેયગુણ અધિક મી હો સકતા હૈ ।

જઘન્ય અવગાહના વાલા નરક વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે
 પર્યાયોં સે ત્રીન જ્ઞાનોં, ત્રીન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રીન દર્શનોં કે પર્યાયોં સે
 ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ત્રીન જ્ઞાન અર્થાત્ મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન ઓર
 અવધિજ્ઞાન, ત્રીન અજ્ઞાન અર્થાત્ મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન ઓર વિભંગ-
 જ્ઞાન, ત્રીન દર્શન અર્થાત્ ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન ઓર અવધિર્શન ।
 તાત્પર્ય યહ હૈ કિ એક જઘન્ય અવગાહના વાલે નારક સે દૂસરે જઘન્ય
 અવગાહના વાલે નારક મેં વર્ણ આદિ પૂર્વોક્ત કે પર્યાય અનન્તભાગ
 હીન, અસંખ્યાતભાગહીન સંખ્યાતભાગહીન સંખ્યાતગુણહીન, અસં-
 ખ્યાતગુણ હીન ઓર અનન્તગુણ હીન હો સકતે હૈં ઓર અધિક હૈં

અને એ અધિક છે તો અસંખ્યેયભાગ અધિક, સંખ્યેયભાગ અધિક, સંખ્યેય
 ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યેય ગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે

જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારક વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી
 ત્રણજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત અને છે.
 ત્રણજ્ઞાન અર્થાત્ મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન ત્રણ અજ્ઞાન અર્થાત્ મત્ય
 જ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન, ત્રણ દર્શન અર્થાત્ ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન
 અને અવધિ દર્શન તાત્પર્ય એ છે કે એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકથી
 બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકમા વર્ણ આદિ પૂર્વોક્તના પર્યાય અનન્ત
 ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસં-
 ખ્યાત ગુણહીન, અને અનન્ત ગુણહીન થઈ શકે છે અને અધિક હોય તો
 અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ

ધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્ય-
ધિકો વા ભવતિ, તથાહિ યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિયો નરકેપૂત્પદ્યતે
તદા સ નરકાયુઃ સંવેદનપ્રથમસમય એવ પૂર્વોપાત્તૌદારિકશરીરપરિશાટયતિ
તસ્મિન્નેવ સમયે સમ્યગ્દષ્ટે સ્ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ મિથ્યાદૃષ્ટે સ્ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ સમુ-
ત્પદ્યન્તે તદનન્તરમ્ અવિગ્રહેણ વિગ્રહેણ વા ગત્વા વૈક્રિયશરીરં સમવહન્તિ, યઃ પુનઃ
સંમૂર્છિમાસંજ્ઞિપચ્ચેન્દ્રિયો નરકેપૂત્પદ્યતે તસ્ય તદાનીં વિભંગજ્ઞાનં નાસ્તીતિ જઘન્યા-
વગાહનકસ્યાસ્ય નૈરયિકસ્યાજ્ઞાનાનિ ભજનયા અવસેયા દ્વેત્રીણિવેતિ ભાવઃ,

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—ઉક્કોસોગાહનગાણં મંતે ! નેરિયાણં કેવદિયા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! ઉત્કુષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ—

તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતભાગ અધિક
સંખ્યાતગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક
મી હો સકતે હૈં । વહ્ન ઇસ પ્રકાર—કોઈ ગર્ભજસંજ્ઞીપંચેન્દ્રિય જીવ નારક મેં
ઉત્પન્ન હોતા હૈં તવ વહ્ન નારકાયુ કે વેદન કે પ્રથમસમય મેં હી પૂર્વપ્રાપ્ત
ઔદારિક શરીર કા પરિશાટન કરતા હૈં, ઉસી સમય સમ્યગ્દષ્ટિ કો
ત્રીન જ્ઞાન ઔર મિથ્યાદૃષ્ટિ કો ત્રીન અજ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતે હૈં । તત્પ-
ચ્ચાત્ અવિગ્રહ અથવા વિગ્રહ સે ગમન કરકે વૈક્રિયશરીર કો ધારણ
કરતા હૈં । કિન્તુ જો સંમૂર્છિમ અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવ નારક મેં ઉત્પન્ન
હોતા હૈં, ઉસે ઉસ સમય વિભંગજ્ઞાન નહી હોતા, ઇસ કારણ જઘન્ય
અવગાહનાવાલે નારક કો ભજના સે દો અથવા ત્રીન અજ્ઞાન હોતે હૈં
એસા સમજ્ઞ લેના યાહિય ।

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—ભગવન્ ! ઉત્કુષ્ટ અવગાહના વાલે
નારકોં કે કિતને પર્યાય કહે ગયે હૈં ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ !

અધિક, અસંખ્યાત ગુણુ અધિક અથવા અનન્ત ગુણુ અધિક પણ થઈ શકે છે.
તે આ રીતે—જ્યારે કોઈ ભગવાન સંજ્ઞી પચ્ચેન્દ્રિય જીવ નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે
ત્યારે તે નરકાયુના વેદનના પ્રથમ સમયમાં જ પૂર્વ પ્રાપ્ત ઔદારિક શરીરનું
પરિશાટન કરે છે. તેજ વખતે સમ્યગ્દષ્ટિને ત્રણ જ્ઞાન અને મિથ્યાદૃષ્ટિને ત્રણ
અજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાર પછીથી અવિગ્રહ અથવા વિગ્રહથી ગમન કરીને
વૈક્રિય શરીરને ધારણ કરે છે પરંતુ જે સંમૂર્છિમ અસંજ્ઞી પચ્ચેન્દ્રિય જીવ
નારકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેને તે સમયે વિભંગજ્ઞાન નથી હોતું. એ કારણે
જઘન્ય અવગાહનાવાળા નારકને ભગવાનથી જે અથવા ત્રણ અજ્ઞાન થાય છે એમ
સમજી લેવું જોઈએ.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! ઉત્કુષ્ટ અવગાહનાવાળા નારકોના
કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ ઉત્કુષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્વેષં મંતે ! एवं बुच्चइ’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન—કથં તાવત્, એવમુક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્—‘ઉક્કોસોગાહણગાણં નેરइयाणं अर्णता पज्जवा-पण्णत्ता ?’ ઉત્કુષ્ટાવગાહનકાનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ—પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ—ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘ઉક્કોસોગાહણે નેરइए उक्कोसोगाहणस्स नेरइयस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले’ ઉત્કુષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ ઉત્કુષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પસદ્ધયાए तुल्ले’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્ધયાए तुल्ले’ ઓવગાહનાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, કિન્તુ ‘ઠિईए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्भट्ठिए’ સ્થિત્યા—આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, સ્યાત્—કદાચિત્, હીનો ભવતિ, સ્યાત્—કદાચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્—કદાચિત્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર ‘જइ

उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं । गौतम कारण पूछते हैं—हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया है कि ? उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं ? भगवन् फर्माते हैं—हे गौतम उत्कृष्ट अवगाहना वाला एक नारक उत्कृष्ट अवगाहना वाले दूसरे नारक की अपेक्षा द्रव्य से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य होता है और अवगाहना से भी तुल्य होता है, क्योंकि उत्कृष्ट अवगाहना का एक ही स्थान है, उसमें कोई तारतम्य का संभव नहीं है । जगर स्थिति की अपेक्षा स्यात् हीन होता है, स्यात् तुल्य होता है । स्यात् अधिक होता है, अर्थात् यह आवश्यक नहीं कि उत्कृष्ट अवगाहना वाले सभी नारकों की स्थिति समान ही हो अथवा असमान ही हो । असमान होते हुए यदि हीन है तो असंख्यातभाग

શ્રી ભગવાન્ । ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ । ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના નારકોના ‘અનન્ત પર્યાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી કારણ પૂછે છે—હે ભગવન્ । શા કારણથી એમ કહેવાયુ છે ?

શ્રી ભગવાન્ કહે છે—હે ગૌતમ । ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળો એક નારક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા બીજા નારકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય બને છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે અને અવગાહનાથી પણ તુલ્ય થાય છે, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાનુ એક જ સ્થાન છે નેમા કોઈ તારતમ્યનો સંભવ નથી. પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન થાય છે સ્યાત્ તુલ્ય થાય છે સ્યાત્ અધિક થાય છે અર્થાત્ તે આવશ્યક નથી કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા બધા નારકોની

હીને અસંખિજ્જભાગહીને વા' યદા હીનો ભવતિ તદા અસંખ્યેયભાગ હીનો વા ભવતિ, 'સંખિજ્જભાગ હીને વા' સંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, 'અદ્ધ અઢ્મ-હિણ, અસંખિજ્જભાગ અઢ્મહિણ વા, સંખિજ્જભાગ અઢ્મહિણ વા' અથાભ્યધિકો યદા ભવતિ તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, इत्येवं स्थित्यपेक्षया हानौ वृद्धौ च द्विस्थानपतितत्वं भवति नतु संख्येया-संख्येयगुणवृद्धिहानिरूप सम्मेलनेन चतुः स्थानपतितत्वं संभवति, उत्कृष्टागाहन-कानां नैरयिकाणां पञ्चधनुः शतप्रमाणत्वेन तेषाञ्च सप्तमनरकपृथिव्यां सत्त्वेन तत्र द्वाविंशतिः सागरोपमाणि जघन्येन स्थितेः सद्भावात्, उत्कृष्ट तु त्रय-त्रिंशत् सागरोपमाणि स्थितेः सद्भावाच्चासंख्येयसंख्येयभागहानिवृद्धचोरेव-संभवेन असंख्येय संख्येयगुण हानि वृद्धचोरसंभवात्, किन्तु 'वर्ण गंधरसफास-

હીન યા સંખ્યાત ભાગ હીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક હોં તો અસં-ખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાતભાગ અધિક ખી હો સકતા હૈ । इस प्रकार स्थिति की अपेक्षा द्विस्थानपतितता समझनी चाहिए । यहां संख्यातगुणहानि और असंख्यातगुण हानि वृद्धि मिलकर चतुःस्थान पतित हानि-वृद्धि नहीं होती इसका कारण यह हैं कि उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारक पांचसौ धनुष्य की उंचाई के सातवें नरक में ही पाये जाते हैं । वहां जघन्य बाईस और उत्कृष्ट तेतीस सागरो-पम की स्थिति है । अतएव इस स्थिति में संख्यात-असंख्यातभाग हानि-वृद्धि ही हो सकती है, संख्यात-असंख्यातगुण हानि वृद्धि का संभव नहीं हैं ।

किन्तु वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से, तीन ज्ञान, तीन

સ્થિતિ સમાન જ હોય અથવા અસમાન જ હોય, સમાન જ હોવા છતાં નો હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગહીન વા સંખ્યાત ભાગહીન થાય છે અને નો અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત ભાગ અધિક પણ બની શકે છે. એ રીતે સ્થિતિની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિતતા સમજવી નેઇએ અહીં સંખ્યાતગુણહાનિ અને અસંખ્યાતગુણહાનિ-વૃદ્ધિ મળીને ચતુસ્થાન પતિત-હાનિ વૃદ્ધિ નથી થતી એનું કારણ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા નારક પાંચસો ધનુષની ઉચાઈના સાતમા નરકમા જ મળી આવે છે ત્યાં જઘન્ય બાવીસ અને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિ છે તેથી જ એ સ્થિતિમા સંખ્યાત અસંખ્યાત ભાગહાનિ-વૃદ્ધિ થઇ શકે છે, સંખ્યાત-અસંખ્યાતગુણ હાનિ-વૃદ્ધિનો સંભવ નથી

किन्तु वर्ण, गंध, रस, અને स्पर्शના પર્યાયાથી त्रिज्ञान, त्रिअज्ञान

पञ्चवेहिं' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, 'तिहि नाणेहि, तिहि अण्णाणेहि, तिहि दंस-
णेहि छद्वाणवडिण' त्रिमिज्ञानैः-मति श्रुतावधिज्ञानरूपैः, त्रिमिः अज्ञानैः-मत्प-
ज्ञान श्रुताज्ञानविभक्तज्ञानरूपैः, त्रिमिः दर्शनैः-चक्षुरचक्षुरवधि दर्शनरूपैश्च उत्कृष्टा-
वगाहनको नैरयिकः पद स्थानपतितो भवति तथा च वर्णादिभिरुत्कृष्टावगाह-
नको नैरयिकः उत्कृष्टावगाहनकस्य नैरयिकान्तरस्य अनन्तभाग हीनो वा, असं-
ख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुण हीनो वा, असंख्येय-
गुणहीनो वा, अनन्तगुण हीनो वा भवति, अनन्तभागाभ्यधिको वा, असंख्येय-
भागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असं-
ख्येयगुणाभ्यधिको वा, अनन्तगुणाभ्यधिको वा भवति इति सावः,

तत्रोत्कृष्टावगाहनकाना त्रीणि ज्ञानानि, त्रीणि अज्ञानानि वा नियमतोऽव-
सेयानि न तु भजनया, भजनाहेतोः संमूर्च्छिमासंज्ञि पञ्चेन्द्रियोत्पादस्य तेषां

अज्ञान और तीन दर्शन के पर्यायों से पदस्थानपतित हानि-वृद्धि
समझनी चाहिए। तात्पर्य यह है कि एक उत्कृष्ट अवगाहना वाला
नारक दूसरे उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारक की अपेक्षा से उक्त
वर्ण आदि अथवा ज्ञानादि पर्यायों से हीन होता है तो अनन्तभाग
हीन, असंख्यातभाग हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुणहीन
असंख्यातगुण हीन अथवा अनन्तगुण हीन होता है। और यदि
अधिक हुआ तो अनन्तभाग अधिक, असंख्यातभाग अधिक संख्या-
तभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक असंख्यातगुण अधिक अथवा
अनन्तगुण अधिक होता है।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारको में तीन ज्ञान अथवा तीन
अज्ञान नियम से होते हैं, भजना से नहीं, क्योंकि उत्कृष्ट अव-
गाहना वाले नारकों में संमूर्च्छिम असंज्ञी पञ्चेन्द्रिय की उत्पत्ति नहीं

अने त्रयु दर्शनना पर्यायिणी पदस्थान पतित हानि-वृद्धि सम्भवती ज्ञेय-
तात्पर्यं ये छे के अने उत्कृष्ट अवगाहनावाणो नारक भीन उत्कृष्ट अवगाहना
वाणो नारकणी अपेक्षाये उक्तपद्यं आदि अथवा ज्ञानादि पर्यायिणी हीन थाय
छे तो अनन्त भाग हीन, असंख्यात भाग हीन, संख्यातभागहीन, संख्यात
गुणहीन, असंख्यात गुणहीन अथवा अनन्त गुणहीन थाय छे, अने जे अधिक
थाय तो अनन्त भाग अधिक, असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग अधिक
संख्यात गुण अधिक, असंख्यात गुण अधिक अथवा अनन्तगुण अधिक थाय छे.

उत्कृष्ट अवगाहनावाणो नारकोभां त्रयु ज्ञान अथवा त्रयु अज्ञान नियमयी
थाय छे सम्भवती नहीं, केअने उत्कृष्ट अवगाहनावाणो नारकोभां संमूर्च्छिम

मसंभवात्, गौतमः पृच्छति—‘अजहण मणुकोसोगाहणगाणं नेरइयाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानाम्—न जघन्यं न चोत्कृष्टम् अवगाहनं येषां ते अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकास्तेषां मध्यमावगाहनानामित्यर्थः, नैरयिकाणां कियन्तः पर्यायाः—पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणत्ता पज्जवा पणत्ता’ अनन्ताः पर्यावाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः तत्र कारणं पृच्छति—‘से केणहेणं भंते ! एवं बुच्चइ !’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनायेन, केन कारणेन एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यत्—अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणामनन्ताः पर्यावाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—‘अजहण मणुकोसोगाह-
होती । उत्कृष्ट अवगाहना वाला नारक यदि सम्यग्दृष्टि हो तो उसमें तीन ज्ञान होते हैं और यदि मिथ्यादृष्टि हो तो तीन अज्ञान होते हैं ।

जघन्य और उत्कृष्ट अवगाहना वाले नारकों के संबन्ध में प्रश्न करने के पश्चात् गौतम अब अजघन्यानुत्कृष्ट अवगाहना वालों के विषय में प्रश्न करते हैं—

गौतम—हे भगवन् ! अजघन्य—अनुत्कृष्ट अर्थात् जो जघन्य भी नहीं है और जो उत्कृष्ट भी नहीं है ऐसी मध्यम अवगाहना वाले नारकों के कितने पर्याय कहे हैं ?

भगवान्—गौतम ! मध्यम अवगाहना वाले नारकों के भी अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

गौतम—भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि मध्यम अवगाहनावालों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

असंख्येन्द्रियानी उत्पत्तिं नथी यती, उत्कृष्ट अवगाहनावाणा नारके ज्ञे सम्यग्दृष्टिं होय तो तेमनामा त्रयु ज्ञानं थाय छे अने ज्ञे मिथ्यादृष्टिं होय तो त्रयु अज्ञानं थाय छे

जघन्य अने उत्कृष्ट अवगाहनावाणा नारकेना संबन्धमा प्रश्नं कर्था पछी गौतमस्वामी हुवे अजघन्यानुत्कृष्ट अवगाहनावाणाओना विषयमां प्रश्न करे छे—

श्रीगौतमस्वामी—हे भगवान् ! अजघन्य—अनुत्कृष्ट अर्थात् जे जघन्य नथी अने जे उत्कृष्ट पण नथी ओवा मध्यम अवगाहनावाणा नारकेना केटला पर्याय कइल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! मध्यम अवगाहनावाणा नारकेना पण अनन्त पर्याय कइल छे

श्रीगौतमस्वामी—हे भगवान् शां कारणे ओम कइवाय छे के मध्यम अवगाहनावाणा अनन्त पर्याय कइल छे ?

ળાણ નેરહ્ય' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ 'અજહણમણુકોસોગાહનસસ નેરહ્યસસ દન્વદ્વ્યાણ તુલ્લે' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થ- તયા તુલ્યો ભવતિ, 'પણસદ્વ્યાણ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહન- દ્વ્યાણ સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્મહિણ' અવગાહનાર્થતયા સ્યાત્-કદા- ચિત્ત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ત્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જહ્ હીણે અસંખિજ્જભાગહીણે વા, સંખિજ્જભાગહીણે વા' યદા હીનો ભવતિ તદા અસંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગ હીનો વા, 'સંખિજ્જ- ગુણહીણે વા, અસંખિજ્જગુણહીણે વા' સંખ્યેયગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ, 'અહ અબ્મહિણ અસંખિજ્જભાગ અબ્મહિણ વા, સંખિજ્જભાગ અબ્મહિણ વા' અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા 'સંખિજ્જગુણ અબ્મહિણ વા, અસંખિજ્જગુણ અબ્મહિણ વા' સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, અજઘન્યા- નુત્કૃષ્ટાવગાહનસ્ય સર્વ જઘન્યાહ્ગુલાસંખ્યેયભાગાત્પરતઃ કિચિત્ બૃહત્તરાહ્ગુલા-

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક મધ્યમ અવગાહના વાલા નારક દૂસરે મધ્યમ અવગાહના વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ, પ્રદેશો કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ, મગર અવગાહના કી અપેક્ષા સે હીન મી હો સકતા હૈ, તુલ્ય મી હો સકતા હૈ ઓર અધિક મી હો સકતા હૈ । યદિ હીન હુઆ તો અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન યા અસંખ્યાતગુણ હીન હો સકતા હૈ । યદિ અધિક હુઆ તો અસંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત- ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હો સકતા હૈ । મધ્યમ અવગાહના કા અર્થ હૈ જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કે બીચ કી અવગાહના । ઇસ અવગાહના કા જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ અવ-

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક મધ્યમ અવગાહનાવાળો નારક બીજા મધ્યમ અવગાહના વાળા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે. પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ હીન પણ બની શકે છે, તુલ્ય પણ બની શકે છે અને અધિક પણ બની શકે છે જો હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અગર અસંખ્યાત ગુણહીન થઈ શકે છે જો અધિક થાય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક થઈ શકે છે. મધ્યમ અવગાહનાનો અર્થ છે જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાની વચલી અવગાહના એ અવગાહનાના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાની સમાન નિયત એક સ્થાન નથી

સંખ્યેયભાગાદારમ્ યાવદ્અંગુલાસંખ્યેયમાગન્યનાનિ પન્ન ધનુઃ શતાનિ તાવત્ પ્રમાણતયા સામાન્યનૈરયિકવત્ અવગાહનાપેક્ષયા ઉક્ત ચતુઃસ્થાનપતિતત્વં સંભવતિ, इत्याक्षयः, 'ठिईए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अम्महिए' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया अजघन्यानुत्कृष्टावगाहननो नैरयिकः अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य नैरयिकस्य, स्यात्-कदाचित् हीनो भानि, रथात्-कदाचित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित् अभ्यक्तो भवति, तच्च 'जउ हीणे असंखिज्ज-भागहीणे वा, संखिज्जभाग हीणे वा' यदा हीनो निक्षिप्तस्तदा असंख्येयभाग हीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, 'संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा' संख्येयगुण हीनो वा, असंख्येयगुण हीनो वा भवति इति चतुःस्थानपतितत्वम्,

ગાહના કે સજ્ઞાન નિયત એક સ્થાન નહીં હું । સર્વ જઘન્ય અંગુલ કા અસંખ્યાતવાં ભાગ જઘન્ય અવગાહના હૈં ઓર પાંચ સૌ ધનુષ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના । ઇસકે ચીચ કી જિતની મી અવગાહનાં હોતી હૈં, વે સબ મધ્યમ અવગાહના કી શ્રેણી મેં હી સમ્મિલિત હૈં । ઇસ પ્રકાર સર્વ જઘન્ય અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ સે અધિક સે લગાકર અંગુલ કા અસંખ્યાતવાં ભાગ કમ પાંચસો ધનુષ કી અવગાહના મધ્યમ અવગાહના સમજ્ઞની ચાહિયે । યહ અવગાહના સામાન્ય નારક કી અવગાહના કે સમાન ચતુઃસ્થાનપતિત હો સકતી હૈ ।

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા એક નારક દૂસરે નારક સે સ્થિતિ કી અપેક્ષા હીન મી હો સકતા હૈ, તુલ્ય મી હો સકતા હૈ ઓર અધિક મી હો સકતા હૈ । અગર હીન હો તો અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ

હોતુ. સર્વ જઘન્ય અંગુલના અસખ્યાતમા ભાગ જઘન્ય અવગાહના છે અને પાચસો ધનુષ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના છે તેની વચમા બેટલી પણ અવગાહનાઓ અને છે તે બધી મધ્યમ અવગાહનાની શ્રેણિમા જ સમિલિત છે. એ પ્રકારે સર્વ જઘન્ય અંગુલના અસખ્યાતમા ભાગથી અધિક બેટીને અંગુલનો અસખ્યાતમા ભાગ કહ્યો પાચસો ધનુષની અવગાહના મધ્યમ અવગાહના સમજવી બેઠ્યો. આ અવગાહના સામાન્ય નારકની અવગાહનાના સમાન ચતુસ્થાન પતિત બની શકે છે

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળો એક નારક બીજા નારકથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ હીન પણ બની શકે છે તુલ્ય પણ બની શકે છે અને અધિક પણ થઈ શકે છે અગર હીન થાય તો અસખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાતગુણ હીન, અથવા અસખ્યાત ગુણહીન થઈ શકે છે. એ રીતે

‘અહ અઘ્મહિં અસંખિજ્જભાગ અઘ્મહિં વા, અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, ‘સંખિજ્જભાગ અઘ્મહિં વા’ સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, ‘સંખિજ્જગુણમઘ્મહિં વા, અસંખિજ્જગુણમઘ્મહિં વા’ ‘સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ દશવર્ષસહસ્રેભ્યઃ આરમ્ભોત્કૃષ્ટતત્ત્વચ્છિન્નત્સાગરોપમાણામપિ તસ્યાં સ્થિત્યામુપલભ્યમાનત્વાત્ કિન્તુ ‘વર્ણ ગંધરસફાસપ્તજવેદિં તિદિં નાણેદિં તિદિં અણ્ણાણેદિં, તિદિં દંસણેદિં છદ્ધાણવહિં’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ—મતિ શ્રુતાવધિલક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ—મતિ—અજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનવિભજ્જ્ઞાનલક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ દર્શનૈઃ—ચક્ષુ રચક્ષુરવધિલક્ષણ દર્શનપર્યવૈશ્વ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ વર્ણાદિભિઃ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય

હીન હો સકતા હૈ । હિસ પ્રકાર ચતુઃસ્થાન પતિત હીનતા કા સંભવ હૈ । ઓર યદિ કોઈ કિસી સે અધિક હુઆ તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક ભી હો સકતા હૈ । દસ હજાર વર્ષ કી જઘન્ય સ્થિતિ સે લેકર ઉત્કૃષ્ટ તેતીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલે નારક ભી મધ્યમ અવગાહનાવાલે હો સકતે હૈ, અતઃવ ડનમેં ચતુઃસ્થાન-પતિત હોનાધિકતા કા સંભવ હૈ ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે નારકોં મેં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રીન ત્રીન જ્ઞાન, ત્રીન અજ્ઞાન ઓર ત્રીન દર્શનોં કી અપેક્ષા પદ્મ સ્થાનપતિત હીનાધિકતા હોતી હૈ । અર્થાન્ એક અધ્યમ અવગાહના વાલા નારક દૂસરે મધ્યમ અવગાહના વાલે નારક કી અપેક્ષા વર્ણ આદિ પૂર્વોક્ત કી દૃષ્ટિ સે અગર હીન હો તો અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ

ચતુઃસ્થાન પતિત હીનતાનો સ ભવ છે અને બે કેઇ કેઇનાથી અધિક અને તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક પણ થઇ શકે છે દશ હજાર વર્ષની જઘન્ય સ્થિતિથી લઇને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નારક પણ મધ્યમ અવગાહના વાળા થઇ શકે છે તેથીજ તેમનામા ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિકતા સ ભવે છે

મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોમા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ પદ્મસ્થાન પતિત હીનાધિકતા થાય છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારક બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકની અપેક્ષાએ વર્ણ આદિ પૂર્વોક્ત દૃષ્ટિથી અગર હીન થાય તો અનન્ત

અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ-
હીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અનન્તભાગાભ્યધિકો
વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો
વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्याशयः, પ્રકૃત-
મુપસંહરન્નાહ-‘સે एएणट्ठेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ-अजहण्णमणुक्कोसोगाहणाणं
नेरइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता’ हे गौतम ! तत्-अथ, एतेनार्थेन, एवमुक्त-
रीत्या, उच्यते-अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ता इति, गौतमः पृच्छति-जहण्ण ठिइयाणं मंते ! नेरइयाणं केवइया पज्जवा
पणत्ता ? हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां नैरयिकाणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यस्थि-
तिकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः पर्यायाः प्रज्ञप्ता, गौतमः पृच्छति-‘से

हीन, संख्यात भाग हीन, संख्यातगुण हीन, असंख्यातगुण हीन
अथवा अनन्तगुण हीन होता है। और यदि अधिक हो तो
अनन्त भाग अधिक, असंख्यात भाग अधिक, संख्यात भाग
अधिक, संख्यातगुण अधिक, असंख्यातगुण अधिक अथवा अनन्त-
गुण अधिक भी हो सकता है।

अब प्रस्तुत प्रकरण का उपसंहार करते हैं-इस कारण हे गौतम !
ऐसा कहा जाता है कि अजघन्यानुत्कृष्ट अवगाहना अर्थात् मध्यम
अवगाहना वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं।

अब गौतम ! प्रश्न करते हैं-भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले नारकों
के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-गौतम ! जघन्य स्थिति वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं।

ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અ-
સંખ્યાતગુણહીન થાય છે અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે. અને જો અધિક થાય
તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત
ગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક, અથવા અનન્તગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે.

હવે પ્રસ્તુત પ્રકરણનો ઉપસંહાર કરે છે-એ કારણે હે ગૌતમ ! એમ કહે-
વાય છે કે અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અવગાહના અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોના
અનન્ત પર્યાય છે

હવે શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારકોના
કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન-ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે,

‘અહ અઘ્મહિં અસંખિજ્જભાગ અઘ્મહિં વા, અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, ‘સંખિજ્જભાગ અઘ્મહિં વા’ સંખ્યેય-ભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, ‘સંખિજ્જગુણમઘ્મહિં વા, અસંખિજ્જગુણમઘ્મહિં વા’ ‘સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ દશવર્ષસહસ્રેભ્યઃ આરભ્યોત્કૃષ્ટતસ્યયત્ત્રિંશત્સાગરોપમાણામપિ તસ્યાં સ્થિત્યા-મુપલભ્યમાનત્વાત્ કિન્તુ ‘વર્ણ ગંધરસપાસપ્જવેદિં તિદિ નાળેદિં તિદિ અળ્લાળેદિં, તિદિં દંસળેદિં છટ્ટાળવહિં’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિજ્ઞાનૈઃ-મતિ શ્રુતાવધિલક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મતિ-અજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનવિમદ્જ્ઞાન-લક્ષણાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ દર્શનૈઃ-ચક્ષુ રચક્ષુસ્વધિલક્ષણ દર્શનપર્યવૈશ્વ અજઘન્યા-નુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ વર્ણાદિભિઃ અજઘ-ન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય

હીન હો સકતા હૈ । ઇસ પ્રકાર ચતુઃસ્થાન પતિત હીનતા કા સંભવ હૈ । ઓર યદિ કોઈ કિસી સે અધિક હુઆ તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસં-ખ્યાતગુણ અધિક ભી હો સકતા હૈ । દસ હજાર વર્ષ કી જઘન્ય સ્થિતિ સે લેકર ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલે નારક ભી મધ્યમ અવગાહનાવાલે હો સકતે હૈ, અતઃપ્ર ઉનમ્ ચતુઃસ્થાન-પતિત હીનાધિકતા કા સંભવ હૈ ।

મઃ અ । હના વાલે નારકોં મ્ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રીન ત્રીન, ત્રીન અજ્ઞાન ઓર ત્રીન દર્શનોં કી અપેક્ષા ષટ્ સ્થાનપતિત હીનાધિકતા હોતી હૈ । અર્થાન્ એક અધ્યમ અવગાહના વાલા નારક દૂસરે મધ્યમ અવગાહના વાલે નારક કી અપેક્ષા વર્ણ આદિ પૂર્વોક્ત કી દૃષ્ટિ સે અગર હીન હો તો અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ

ચતુઃસ્થાન પતિત હીનતાનેા સભવ છે અને જો કોઈ કોઈનાથી અધિક અને તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે દશ હજાર વર્ષની જઘન્ય સ્થિતિથી લઈને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નારક પણ મધ્યમ અવગાહના વાળા થઈ શકે છે તેથીજ તેમનામા ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિકતા સભવે છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોમા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતા થાય છે અર્થાત્ જોક મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારક બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકની અપેક્ષાએ વર્ણ આદિ પૂર્વોક્ત દૃષ્ટિથી અગર હીન થાય તો અનન્ત

અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, મંખ્યેયગુણ-
હીનો વા, અમંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, અનન્તભાગાભ્યધિકો
વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો
વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇત્યાદયઃ, પ્રહન-
મુપસંહરપ્તાદ-‘સે ઇષણદ્રેણં ગૌયમા ! ઇવ પુન્નદ-અજઘ્ણમણુત્તોમોગાદ્રણાણં
નેરડયાણં અણતા પજ્જવા પળ્લન્તા’ હે ગૌતમ ! તન્-અ, ઇતેનાર્યેન, ઇવમુક્ત-
રીત્યા, ઉચ્ચતે-અજઘ્ણ્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહના નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાયાઃ
પ્રજ્ઞાતા ઇતિ, ગૌતમઃ પૂન્નદ્રિ-અજઘ્ણ દ્રિડયાણં મંતે ! નેરડયાણં કેવડયા પજ્જવા
પળ્લન્તા ? હે મદન્ત ! જઘ્ણ્યસ્થિતિકાનાં નૈરયિકાણા કિયન્તઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ?
ભગવાન્ આદ-‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણતા પજ્જવા પળ્લન્તા’ જઘ્ણ્યસ્થિ-
તિકાના નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતા, ગૌતમઃ પૂન્નદ્રિ-‘સે
હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન
અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈં । ઓર યદિ અધિક હો તો
અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ
અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્ત-
ગુણ અધિક મી હો સકતા હૈં ।

અવ પ્રસ્તુત પ્રકરણ કા ઉપસંહાર કરતે હૈં-હસ કારણ હે ગૌતમ !
એસા કહા જાતા હૈં કિ અજઘ્ણ્યાનુત્કૃષ્ટ અવગાહના અર્થાત્ મધ્યમ
અવગાહના વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

અવ ગૌતમ ! પ્રશ્ન કરતે હૈં-ભગવન્ ! જઘ્ણ્ય સ્થિતિ વાલે નારકોં
કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! જઘ્ણ્ય સ્થિતિ વાલે નારકોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ભાગહીન, અસખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાતગુણ હીન, અ-
સખ્યાતગુણહીન થાય છે અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે. અને જો અધિક થાય
તો અનન્ત ભાગ અધિક, અસખ્યાતભાગ અધિક સખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાત
ગુણ અધિક, અસખ્યાતગુણ અધિક, અથવા અનન્તગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે.

હવે પ્રસ્તુત પ્રકરણનો ઉપસંહાર કરે છે-એ કારણે હે ગૌતમ ! એમ કહે-
વાય છે કે અજઘ્ણ્યાનુત્કૃષ્ટ અવગાહના અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોના
અનન્ત પર્યાય છે

હવે શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-ભગવન્ ! જઘ્ણ્ય સ્થિતિવાળા નારકોના
કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! જઘ્ણ્ય સ્થિતિવાળા નારકોના અનન્ત

‘અહ અઘ્મહિં અસંખિજ્જભાગ અઘ્મહિં વા, અથાભ્યધિકો યદા વિવ-
ક્ષિતસ્તદા અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, ‘સંખિજ્જભાગ અઘ્મહિં વા’ સંખ્યેય-
ભાગાભ્યધિકો વા ભવતિ, ‘સંખિજ્જગુણમઘ્મહિં વા, અસંખિજ્જગુણમઘ્મ-
હિં વા’ ‘સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ
દશવર્ષસહસ્રેભ્યઃ આરભ્યોત્કૃષ્ટતત્ત્વચક્ષિત્સાગરોપમાણામપિ તસ્યાં સ્થિત્યા-
મુપલભ્યમાનત્વાત્ કિન્તુ ‘વર્ણ ગંધરસપાસપજ્જવેહિં તિહિ નાણેહિં તિહિ
અણ્ણાણેહિં, તિહિં દંસણેહિં છદ્ધાણવહિં’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ-
મતિ શ્રુતાવધિલક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મતિ-અજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનવિભજ્જ્ઞાન-
લક્ષણાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિઃ દર્શનૈઃ-ચક્ષુ રચસુરવધિલક્ષણ દર્શનપર્યવૈશ્વ અજઘન્યા-
નુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ પટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ વર્ણાદિભિઃ અજઘ-
ન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો નૈરયિકઃ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય

હીન હો સકતા હૈ । હસ પ્રકાર ચતુઃસ્થાન પતિત હીનતા કા સંભવ
હૈ । ઔર યદિ કોઈ કિસી સે અધિક હુઆ તો અસંખ્યાત ભાગ
અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસં-
ખ્યાતગુણ અધિક બી હો સકતા હૈ । દસ હજાર વર્ષ કી જઘન્ય
સ્થિતિ સે લેકર ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમ કી સ્થિતિ વાલે નારક
બી મધ્યમ અવગાહનાવાલે હો સકતે હૈ, અતઃવ ડનમેં ચતુઃસ્થાન-
પતિત હીનાધિકતા કા સંભવ હૈ ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે નારકોં મેં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રીન
ત્રીન જ્ઞાન, ત્રીન અજ્ઞાન ઔર ત્રીન દર્શનોં કી અપેક્ષા ષટ્ સ્થાનપતિત
હીનાધિકતા હોતી હૈ । અર્થાત્ ઇક અધ્યમ અવગાહના વાલા નારક
દૂસરે મધ્યમ અવગાહના વાલે નારક કી અપેક્ષા વર્ણ આદિ પૂર્વોક્ત
કી દૃષ્ટિ સે અગર હીન હો તો અનન્ત ભાગ હીન, અસંખ્યાત ભાગ

ચતુઃસ્થાન પતિત હીનતાનો સ ભવ છે અને જો કોઈ કોઈનાથી અધિક અને
તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અથવા
અસંખ્યાતગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે દશ હજાર વર્ષની જઘન્ય સ્થિતિથી
લઈને ઉત્કૃષ્ટ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળા નારક પણ મધ્યમ અવગાહના
વાળા થઈ શકે છે તેથીજ તેમનામા ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિકતા સ ભવે છે

મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારકોમા વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ જ્ઞાન,
ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતા થાય
છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા નારક બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા
નારકની અપેક્ષાએ વર્ણ આદિ પૂર્વોક્ત દૃષ્ટિથી અગર હીન થાય તો અનન્ત

કેળદ્વેષં મંતે ! एवं वुरुचइ-जहण्णटिइयाणं नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यस्थितिकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णटिइए नेरइए' जघन्यस्थितिको नैरयिकः 'जहण्णटिइयस्स नेरइयस्स दब्बट्टयाए तुल्ले' जघन्यस्थितिकस्य नैरयिकस्य द्रव्या-र्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहण-ट्टयाए चउट्टाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, तथा च जग-न्यस्थितिको नैरयिको जघन्यस्थितिकस्य नैरयिकान्तरस्य अवगाहनापेक्षया असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येय-गुणहीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, इति भावः,

गौतम-भगवन् ! किस हेतु से ऐसा कहा गया कि जघन्य स्थिति वाले नारकों के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला एक नारक जघन्य स्थितिवाले दूसरे नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य होता है, मगर अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थान पतित होता है । तात्पर्य यह कि एक जघन्य स्थिति वाला नारक दूसरे जघन्य स्थितिवाले नारक की अपेक्षा अवगाहना में यदि हीन है तो असंख्यात भाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन या असंख्यातगुण हीन होता है । यदि अधिक है तो असंख्यात भाग अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असं-ख्यातगुण अधिक होता है । क्योंकि कि उस अवगाहना में जघन्य अंगुल

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ કયા હેતુથી એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય સ્થિતિ વાળા નારકોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન :-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક નારક જઘન્ય સ્થિતિ વાળા બીજા નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય બને છે

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય બને છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે તાત્પર્ય એ છે કે એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારક બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા નારકોની અપેક્ષાએ અવગાહનમાં બે હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે બે અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે કેમકે એ અવગાહનામાં જઘન્ય અશુદ્ધતા અસંખ્યાતમાં ભાગથી લઈને દિટ્ટાન્ત

તસ્યામવગાહનાયાં જઘન્યેનાદ્ગુણાસંખ્યેયમાગાદારમ્ભો-જ્ઞાતેન નક્ષત્રાનુપા-
મુપલભ્યમાનત્વાન્, કિન્તુ 'ઠિડિંપ તુન્ને' સ્થિત્યા આયુઃ સમાનુભવત્ત્રાપ્તિ-ચ-
પેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, 'વર્ણગરસનકામપજ્જરોહિં તિઠિં નાળેદિં, તિઠિં અન્ના
ળેદિં, તિઠિં દંમળેદિં છટ્ટાણપડિપ્' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યયઃ, ત્રિભિઃ જ્ઞાનઃ-મતિ
શ્રુતાવધિરૂક્ષણજ્ઞાનપર્યયૈઃ, ત્રિભિઃ અજ્ઞાનઃ-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિમદ્જ્ઞાનરૂક્ષણ-
જ્ઞાનપર્યયૈઃ, ત્રિભિઃ દર્શનઃ-ચક્ષુરચક્ષુરવધિરૂક્ષણદર્શનપર્યયૈશ્ચ જઘન્યસ્થિતિકો
નૈરયિકઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ વર્ણાદિભિઃ જઘન્યસ્થિતિકો નૈરયિકો
જઘન્યસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય અનન્તમાગાદીનો વા, અમંચ્યેયમાગાદીનો વા,
સંચ્યેયમાગાદીનો વા, સંચ્યેયગુણાદીનો વા, અસંચ્યેયગુણાદીનો વા, અનન્તગુણ-
ાદીનો વા ભવતિ, અનન્તમાગાભ્યધિકો વા, અમંચ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, મંચ્યે-
યમાગાભ્યધિકો વા, સંચ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અમંચ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અન-

કે અસંખ્યાતવે' ભાગ સે લેકર ઉત્કૃષ્ટ સાત ધનુષ તક પાઈ જાની હૈ ।

જઘન્ય સ્થિતિવાલે એક નારક સે જઘન્ય સ્થિતિવાલા દૂસરા નારક
સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે સમાન હોતા હૈ, ક્યોં કિ જઘન્ય સ્થિતિ કા પદ
હી નિયત સ્થાન હૈ, ઉસમેં કિસી પ્રકાર કી, હીનાધિકતા કા સંભવ
નહીં હૈ । મગર વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, ત્રીન જ્ઞાન,
ત્રીન અજ્ઞાન ઓર ત્રીન દર્શનોં કે પર્યાયોં સે પદ સ્થાનપતિત હોતા
હૈ । અર્થાત્ એક દૂસરે સે અગર હીન હો તો અનન્તમાગ હીન, અસં-
ખ્યાતમાગ હીન, સંખ્યાતમાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ
હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । ઓર યદિ ષાધિક હો તો
અનન્તમાગ અધિક, અસંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાતમાગ અધિક,
સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ
અધિક હોતા હૈ ।

સાત ધનુષ સુધી મળી આવે છે.

જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક નારકથી જઘન્ય સ્થિતિવાળા બીજા નારક
સ્થિતિની દૃષ્ટિએ સમાન થાય છે કેમકે જઘન્ય સ્થિતિનું એક જ નિયત
સ્થાન છે, તેમા કેાઇ પ્રકારની હીનાધિકતાનો સંભવ નથી પણ વર્ણ, સંધ, રસ
અને સ્પર્શના પચાસોથી, ત્રણજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, અને ત્રણ દર્શનોના પચાસોથી
પદસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક બીજાથી અગર હીન હોય તો અનન્ત
ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત ગુણહીન,
અસંખ્યાતગુણ હીન અથવા અનન્ત ગુણહીન હોય છે અને જો અધિક હોય તો
અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત
ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક થાય છે. જઘન્ય

ન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ જવન્યસ્થિતિકેઽપિ નૈરયિકે ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ કેષાશ્ચિત્ કદાચિત્કતયા અવસેયાનિ સંમૂર્છિમાસન્નિષ્ણેન્દ્રિયેભ્યઃ ઉત્પન્નાનામપર્યાપ્તાવ- સ્થાયાં વિભદ્ગજ્ઞાનાભાવાત્ 'एव उक्कोसठिइए वि' एवम्-ઉત્કૃષ્ટીત્યા, ઉત્કૃષ્ટસ્થિ- તિકોઽપિ નૈરયિકઃ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહના- ર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકસ્યાવગાહનાયાજઘન્યેનાદ્ગુ- લાસંખ્યેયભાગાદારભ્યોત્કૃષ્ટેન પચ્ચધનુઃશતાનામુપલભ્યમાનત્વાત્ સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિભિઃ પટસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથૈવ- 'अजहणमणुकोसठिइएवि' અજઘ- ન્યાનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિકોઽપિ નૈરયિકઃ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકાન્ત-

જઘન્ય સ્થિતિ વાલે નારક મેં ત્રીન અજ્ઞાન કવચિત્ કદાચિત્ હી પાચે જાતે હેં ક્યોંકિ સંમૂર્છિમ અસંજી પંચેન્દ્રિયોં સે જો જીવ નરક મેં ઉત્પન્ન હોતે, હેં ડનમેં અપર્યાપ્ત દશામેં વિભ ગજ્ઞાન નહી હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા એક નારક દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટ સે તુલ્ય હૈ મગર અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા નારક અગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ સે લેકર પાંચ સૌ ધનુષ્ય તક કી અવ- ગાહના વાલા હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા એક નારક દૂસરે સે સ્થિતિ મેં તુલ્ય હોતા હૈ કિન્તુ વર્ણાદિ સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર મધ્યમ સ્થિતિ વાલે નારક કે વિષય મેં ભી સમજ્ઞાના ચાહિય, અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિ વાલા એક નારક મધ્યમ સ્થિતિ વાલે

સ્થિતિવાળા નારકમા ત્રણ અજ્ઞાન કવચિત્ કદાચિત્ જ મળી આવે છે. કેમકે સંમૂર્છિમ અસંજી પંચેન્દ્રિયોથી જે જીવ નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓમાં અપર્યાપ્ત દશામાં વિભગજ્ઞાન થતુ નથી.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળો એક નારક બીજા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે પણ અવ- ગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારક અગુલના અસંખ્યાતમા લાગથી લઇને પાચસો ધનુષ સુધીની અવગાહનાવાળા થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા એક નારક બીજા નારકથી સ્થિતિમા તુલ્ય હોય છે પરન્તુ વર્ણાદિથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

એ રીતે મધ્યમ સ્થિતિવાળા બીજા નારકના વિષયમા પણ સમજવુ જોઇએ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા એક નારક મધ્યમ સ્થિતિવાળા બીજા નારકથી

રસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ. નિન્તુ 'નર' મદ્વાળે 'ચતુદ્વાળવદિષ્' નવરં-પૂર્વોપેક્ષયા વિશેષમ્, સ્વસ્થાને સ્વસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ । તથા ચ જગન્યસ્થિતિકે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકે ચ નૈર્ગયિરે સ્થિન્યા તુલ્યન્યમભિરિતમ્ અજગન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકે તુ નૈર્ગયિકે સ્વસ્થાનેઽપિ ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વમવમેયમ્ સમયાધિકદશવર્ષમદશેભ્ય આરભ્ય ઉત્કૃષ્ટેન નમયોનત્રયસ્થિતિભ્યામરોપમપ્રમાણ-મુપલભ્યમાનત્વાદિતિભાવઃ. ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જઘ્નગુણકાલકાણં મંતે ! નૈર-ડયાણં કેવડયા પજ્જવા પણત્તા ?' હે મહન્ન ! જગન્યગુણકાલકાના નૈર્ગયિકાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પર્યાયાઃ પ્રવ્રજ્ઞાઃ ? મગગાન ખાદ્--'ગોયમા !' 'અણંતા પજ્જવા પણત્તા' જગન્યગુણકાલકાના નૈર્ગયિકાણામનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રવ્રજ્ઞાઃ,

દૂસરે નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોના હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે भी તુલ્ય હોના હૈ મગર અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત ઓર વર્ણ ગંધ આદિ કી દૃષ્ટિ સે પદસ્થાનપતિત હોના હૈ । કિન્તુ પહેલે કી અપેક્ષા વિશેષના इतनी हँ कि स्वस्थान की दृष्टि से वह चतुःस्थानपतित होता है । तात्पर्य यह है कि जगन्य और उत्कृष्ट स्थिति वाले नारकों की स्थिति परस्पर तुल्य कही गई हैं, मगर मध्य स्थिति वालों की स्थिति परस्पर चतुःस्थानपतित है । कारण यह है कि मध्यम स्थिति तरनमभाव से अनेक प्रकार की है । एक समय अधिक दस हजार वर्ष से लेकर एक समय कम तेनीस सागरोपम तक की स्थिति मध्यम स्थिति में परिगणित है अतएव उसका चतुःस्थान पतित हीनाधिक होना स्वाभाविक ही है ।

गौतम-भगवन् ! जगन्यगुणकालक नारकों के कितने पर्याय हैं ?

દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય અને છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કિન્તુ પહેલાની અપેક્ષાએ વિશેષતા એટલી છે કે સ્વસ્થાનની દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત અને છે તાત્પર્ય એ છે કે જગન્ય સ્થિતિ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારકોની સ્થિતિ પરસ્પર તુલ્ય કહેલી છે, પણ મધ્યમ સ્થિતિવાળાની સ્થિતિ પરસ્પર ચતુઃસ્થાન પતિત છે કારણ આ છે કે મધ્યમ સ્થિતિ તરનમ ભાવથી અનેક પ્રકારની છે, એક સમય અધિક દશ હજાર વર્ષથી લઈને એક સમય ઓછા તેનીસ સાગરોપમ સુધીની સ્થિતિ મધ્યમ સ્થિતિમા પરિગણિત છે તેથીજ તેનું ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિક થવું સ્વભાવિક જ છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! જગન્ય શુષ્ક કાલક નારકોના કેટલા પર્યાય છે ?

ન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ જઘન્યસ્થિતિકેઽપિ નૈરયિકે ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ કેષાશ્ચિત્
કદાચિત્કતયા અવસેયાનિ સંમૂર્છિમાસંજ્ઞિયશ્ચેન્દ્રિયેભ્યઃ ઉત્પન્નાનામપર્યાપ્તાવ-
સ્થાયાં વિભક્તજ્ઞાનાભાવાત્ 'એવ ઉવકોસઠિઙ્ણે વિ' એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટસ્થિ-
તિકોઽપિ નૈરયિકઃ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહના-
ર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકસ્થાવગાહનાયાજઘન્યેનાઙ્ગુ-
લાસંખ્યેયભાગાદારમ્બોત્કૃષ્ટેન પચ્ચધનુઃશતનામ્ણપલમ્બમાનત્વાત્ સ્થિત્યા તુલ્યઃ,
વર્ણાદિભિઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથૈવ-'અજહણમણુકોસઠિઙ્ણેવિ' અજઘ-
ન્યાનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિકોઽપિ નૈરયિકઃ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય નૈરયિકાન્ત-

જઘન્ય સ્થિતિ વાલે નારક મેં ત્રીન અજ્ઞાન કવચિત્ કદાચિત્ હી
પાયે જાતે હેં કયોંકિ સંમૂર્છિમ અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયોં સે જો જીવ નરક
મેં ઉત્પન્ન હોતે, હેં ઉનમેં અપર્યાપ્ત દશામેં વિભ ગજ્ઞાન નહી હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા એક નારક દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ વાલે નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટ સે તુલ્ય હૈ મગર અવગાહના
સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કયોંકિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા નારક
અંગુલ કે અસંખ્યાતવેં ભાગ સે લેકર પાંચ સૌ ધનુષ્ય તક કી અવ-
ગાહના વાલા હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા એક નારક દૂસરે સે સ્થિતિ મેં તુલ્ય હોતા
હૈ કિન્તુ વર્ણાદિ સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર મધ્યમ સ્થિતિ વાલે નારક કે વિષય મેં મી સમજ્ઞના
ચાહિયે, અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિ વાલા એક નારક મધ્યમ સ્થિતિ વાલે

સ્થિતિવાળા નારકમા ત્રણ અજ્ઞાન કવચિત્ કદાચિત્ જ મળી આવે છે. કેમકે
સંમૂર્છિમ અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયોથી જે જીવ નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે. તેઓમા
અપર્યાપ્ત દશામા વિભ ગજ્ઞાન થતુ નથી.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળો એક નારક બીજા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા
નારકથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે પણ અવ-
ગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારક અંગુલના
અસંખ્યાતમા ભાગથી લઇને પાચસો ધનુષ્ય સુધીની અવગાહનાવાળા થાય છે
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા એક નારક બીજા નારકથી સ્થિતિમા તુલ્ય હોય છે પરન્તુ
વર્ણાદિથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

એ રીતે મધ્યમ સ્થિતિવાળા બીજા નારકના વિષયમા પણ મનજુ ખોઈએ
અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા એક નારક મધ્યમ સ્થિતિવાળા બીજા નારકથી

રસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેગાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, નિન્તુ 'નવર સદ્ગુણે ચતુઃસ્થાનપતિતે' નવર-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ, સ્વસ્થાને સ્વસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ । તથા ચ જઘન્યસ્થિતિકે ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકે ચ નૈરયિકે સ્થિત્યા તુલ્યત્વમભિહિતમ્ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકે તુ નૈરયિકે સ્વસ્થાનેઽપિ ચતુઃસ્થાનપતિતત્વમવસેયમ્ સમયાધિકદશવર્ષસહસ્રેભ્ય આરભ્ય ઉત્કૃષ્ટેન સમયોનત્રયત્રિંશત્સાગરોપમપ્રમાણ-મુપલભ્યમાનત્વાદિતિભાવઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્નુગુણકાલગાણં મંતે ! નેર-ઇયાણં કેવદયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાના નૈરયિકાણાં ક્રિયન્તઃ પર્યાવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? મગવાન્ બ્રહ્-‘ગોયમા !’ ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યગુણકાલકાના નૈરયિકાણામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ,

દૂસરે નારક સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે બી તુલ્ય હોના હૈ મગર અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત ઓર વર્ણ ગંધ આદિ કી દૃષ્ટિ સે પદ્સ્થાનપતિત હોના હૈ । કિન્તુ પહલે કી અપેક્ષા વિશેષના ઇતની હૈ કિ સ્વસ્થાન કી દૃષ્ટિ સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે નારકોં કી સ્થિતિ પરસ્પર તુલ્ય કહી ગઈ હૈ, મગર મધ્ય સ્થિતિ વાલોં કી સ્થિતિ પરસ્પર ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ । કારણ યહ હૈ કિ મધ્યમ સ્થિતિ તરતમભાવ સે અનેક પ્રકાર કી હૈ । એક સમય અધિક દસ હજાર વર્ષ સે લેકર એક સમય કમ તેતીસ સાગરોપમ તક કી સ્થિતિ મધ્યમ સ્થિતિ મેં પરિગણિત હૈ અતઃપ્રવ ડસકા ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિક હોના સ્વાભાવિક હી હૈ ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! જઘન્યગુણકાલક નારકોં કે કિતને પર્યાય હૈ ?

દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય બને છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કિન્તુ પહેલાની અપેક્ષાએ વિશેષતા એટલી છે કે સ્વસ્થાનની દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત બને છે તાત્પર્ય એ છે કે જઘન્ય સ્થિતિ અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા નારકોની સ્થિતિ પરસ્પર તુલ્ય કહેલી છે, પણ મધ્યમ સ્થિતિવાળાની સ્થિતિ પરસ્પર ચતુઃસ્થાન પતિત છે કારણ આ છે કે મધ્યમ સ્થિતિ તરતમ ભાવથી અનેક પ્રકારની છે, એક સમય અધિક દસ હજાર વર્ષથી લઇને એક સમય ઓછા તેત્રીસ સાગરોપમ સુધીની સ્થિતિ મધ્યમ સ્થિતિમા પરિગણિત છે. તેથીજ તેનુ ચતુઃસ્થાન પતિત હીનાધિક થવુ સ્વાભાવિક જ છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાલક નારકોના કેટલા પર્યાય છે ?

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘ સે કેળદ્વેણં મંતે ! एवं बुच्चइ-जहण्णगुणकालगाणं
 नेरइयाणं अणंता पज्जवा पण्णता ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ केनार्थेन कथं तावत्,
 एनम्-उत्तरीत्या, उच्य ते यत् जघन्यगुणकालकानां नैरयिकाणाम् अनन्ताः
 पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-‘गोथमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णगुणकालए
 नेरइए जहण्णगुणकालगस्स नेरइयस्स दव्यद्वयाए तुल्ले’ जघन्यगुणकालको
 नैरयिको जघन्यगुणकालकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसद्व-
 याए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए’
 अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितो भवति, तथा चासंख्येयभागहीनो वा,
 संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति,
 असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा,
 असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, ‘ठिईए चउट्ठामवडिए’ स्थित्या आयुः कर्मा-
 नुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया जघन्यगुणकालको नैरयिकः चतुः स्थानपतितो भवति,
 ‘कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले’ कृष्णवर्णपर्यवैः जघन्यगुणकालको नैरयिका जघन्य-

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! इस प्रकार कहने का क्या कारण है ?

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण काला नारक दूसरे जघन्यगुण
 काले नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य
 है, मगर अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थान पतित होता है, अर्थात्
 असंख्यातभाग हीन, संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा
 असंख्यातगुण हीन होता है । अगर अधिक हो तो असंख्यातभाग
 अधिक, संख्यातभाग अधिक, संख्यातगुण अधिक अथवा असंख्यात
 गुणअधिक होता है । स्थिति की अपेक्षा से भी चतुःस्थान पतित होता
 है । कृष्णवर्ण पर्याय से तुल्य होता है, अर्थात् जिस नारक में कृष्णवर्ण

શ્રી ભગવાન-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી-એ પ્રકારે કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય શુભ કાળા નારક બીજા જઘન્ય
 શુભ કાળા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય
 છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ અસંખ્યાત
 ભાગહીન, સંખ્યાતભાગહીન, સંખ્યાત શુભહીન અથવા અસંખ્યાત શુભહીન
 થાય છે. અગર અધિક હોયતો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક
 સંખ્યાતશુભ અધિક અથવા અસંખ્યાત શુભ અધિક હોય છે સ્થિતિની અપે-
 ક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણ પર્યાયથી તુલ્ય છે અર્થાત્
 જે નારકમાં કૃષ્ણ વર્ણના સર્વ જઘન્ય અશમણી આવે છે તે બીજા સર્વ

ગુણકાલકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેર્હિ વર્ણગંધરસસપ્તજ્જવેર્હિ' અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ 'તિર્હિ નાળેર્હિ' ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ-મતિશ્રુતાવધિ-લક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'તિર્હિ અળ્ળાળેર્હિ' ત્રિભિઃ અજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનચિમ્મ-જ્ઞાનલક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ 'તિર્હિ દંસળેર્હિ' ત્રિભિઃ દર્શનૈઃ-ચક્ષુરચક્ષુરવધિલક્ષણદર્શન-પર્યવૈશ્ચ 'છટ્ટાણવહિર્ણ' પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ શેષ વર્ણાદિભિઃ જઘન્યગુણકાલકો નૈરયિકો જઘન્ય ગુણકાલકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય અનન્તભાગ-હીનો વા, અસંખ્યેયમાગ હીનો વા, સંખ્યેયમાગ હીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણ હીનો વા ભવતિ, અનન્તભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયમાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતીતિ ભાવઃ,

કા સર્વ જઘન્ય અંશ પાયા જાતા હૈ દૂસરે સર્વ જઘન્ય અંશ કૃષ્ણવર્ણ-વાલે કે તુલ્ય હી હોતા હૈ, જ્યોં કિ જઘન્ય કા એક હી રૂપ હૈ, ઉસમેં વિવિધતા યા ન્યૂનાધિકતા નહીં હોતી । કૃષ્ણવર્ણ કે સિવાય શેષ ચાર વર્ણોં કે પર્યાયોં સે, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ જ્ઞાનોં, ત્રણ અજ્ઞાનોં ઓર ત્રણ દર્શનોં કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઇસ પ્ર કૃષ્ણવર્ણ કે અતિરિક્ત શેષ વર્ણ આદિ સે જઘન્યગુણ કાલા નારક જઘન્યગુણ કાલે દૂસરે નારક સે અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાતમાગ હીન, સંખ્યાતમાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હો તો અનન્ત અધિક, અસંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાત અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોતા ।

જઘન્ય અંશ કૃષ્ણ વર્ણવાળા તુલ્ય જ અને છે, કેમકે જઘન્યનું એક જ રૂપ છે, તેમા વિવિધતા અગર ન્યૂનાધિકતા નથી થતી. કાળા રંગના સિવાય શેષ ચાર વર્ણોના પર્યાયોથી, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રણ જ્ઞાનો, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત અને છે. એ પ્રકારે કૃષ્ણવર્ણ સિવાય શેષ વર્ણ આદિથી જઘન્ય ગુણ કાળા નારક જઘન્ય ગુણ કાળા બીજા નારકથી અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક હોયતો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્ત ગુણ અધિક થાય છે.

તદુપસંહરન્નાહ-‘સે ઇણદ્દેણં ગોયમા ! एवं बुच्चइ-जहणगुणकालगाणं
 નૈરિયાણં-અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! તત્-અથ, એતેનાર્થેન ઉપર્યુક્ત-
 હેતુના, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે-યત્ જવન્યગુણકાલકાનાં નૈરયિકાણામ્
 અનન્તાં; પર્યવાઃ પર્યાયાઃ, પ્રજ્ઞાસાઃ ઇતિ, ‘एवं उक्तोसगुणकालएवि’ એવમ્-
 પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ નૈરયિક ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકસ્ય નૈરયિકસ્ય
 દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,
 સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશિષ્ટવર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-
 પર્યવૈઃ ત્રિભિર્જ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ પદ્સ્થાનપતિતી
 ભવતિ, ઇત્યાજ્ઞયઃ, ‘अजहणमणुकोसगुणकालएवि एवं चेव’ અજઘન્યાનુ/કૃષ્ટ-
 ગુણકાલકોઽપિ નૈરયિકોઽજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકસ્ય નૈરયિકાન્તરસ્ય, એવ-
 ઞ્ચેવ-પૂર્વોક્તવદેવ દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અગાહનાર્થતયા ચતુઃ

‘ઉપસંહાર કરતે હુણ બહુતે હૈં-इस कारण से ऐसा कहा गया है
 कि जघन्यगुण काले नारक के अनन्त पर्याय कहै गए हैं ।

‘इसी प्रकार उत्कृष्ट गुण काले नारक के विषय में भी समझ
 लेना चाहिए, अर्थात् उत्कृष्ट गुण कालक एक नैरयिक उत्कृष्टगुण
 कालक दूसरे नैरयिक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य हैं प्रदेशों की दृष्टि
 से भी तुल्य हैं, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित हैं, स्थिति
 की दृष्टि से भी चतुःस्थानपतित है, कृष्ण वर्ण के पर्यायों की दृष्टि
 से तुल्य है, शेष चार वर्णों के, गंध, रस और स्पर्श के तीन ज्ञानों,
 तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों के पर्यायों से पदस्थानपतित होता है ।

‘मध्यमगुण काले नारक के विषय में भी इसी प्रकार कहना
 चाहिए, अर्थात् एक मध्यम कालागुण वाला नारक दूसरे मध्यम

ઉપસંહાર કરતા કહે છે-આ પ્રકારે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ગુણ
 નારકની અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

‘એ જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા નારકના વિષયમાં સમજી લેવું જોઈએ,
 અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળક એક નૈરયિક ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળક ખીલ નૈરયિકથી દ્રવ્યની
 દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુ
 સ્થાન પતિત છે સ્થિતિની દૃષ્ટિએ પણ ચતુસ્થાનપતિત છે, કૃષ્ણ વર્ણના
 પર્યાયોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, શેષ ચાર વર્ણોના ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના, ત્રણ
 જ્ઞાનો, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત બને છે.

‘મધ્યમ ગુણ કાળા નારકના વિષયમાં પણ એ જ પ્રકારે કહેવું જોઈએ,
 અર્થાત્ એક-મધ્યમ કાળા ગુણવાળા નારક ખીલ મધ્યમ કાળા ગુણવાળા નારકથી

स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, किन्तु, 'नवरं कालवर्णपेज्ज-
वेहिं छद्धानवडिण' नवरं-पूर्वपेक्षया विशेषस्तु कृष्णवर्णपर्यवैरजघन्यानुत्कृष्टगुण-
कालको नैरयिकः पदस्थानपतितो भवति 'एवं-भवसेसा चत्तारि वर्णा, दो
गंधा, पंच रसा अट्ठ फासा भाणियव्वा' एव-तथैव, अवगोपास्वत्वारो वर्णाः-
पीतरक्तहरितशुक्लरूपाः-द्वौ गन्धौ सुरभ्यमुरगिरूपा, पञ्च रसाः-अम्लमधुर-
कषायकटुतिक्तरूपाः, अष्टौ स्पर्शाः-शीतोष्णमृदुर्कश्लघुगुरुकं स्पर्शादिरूपाः,
भणितव्याः-पदस्थानपतिचप्रयोजकतया वक्तव्या इत्यर्थः, गौतमः पृच्छति-
'जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते ! नेरइयाणं केवइया पंज्जवा पणत्ता ?' हे
भदन्त ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानीना नैरयिकाणां कियन्तः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ?
भगवान् आह- 'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं नेरइयाणं
अणंता पज्जवा पणत्ता' जघन्याभिनिबोधिक ज्ञानिनां नैरयिकाणां अन्तः
पर्यायाः प्रज्ञप्ताः गौतम पृच्छति- 'से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णाभिणिबो-

कालेगुण वाले नारक से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य हैं प्रदेशों की दृष्टि
से भी तुल्य है, मगर अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित है,
स्थिति की दृष्टि से भी चतुःस्थानपतित है, कृष्ण वर्ण पर्याय की
अपेक्षा षट्स्थानपतित है। शेष चार वर्गों दो गंधों पांच रसों एवं
आठ स्पर्शों की अपेक्षा भी षट्स्थानपतित कहना चाहिए।

गौतम-हे भगवान् ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकों के
वि ने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकों के
अनन्त पर्याय हैं।

गौतम-हे भगवान् ! किस कारण से ऐसा कहा है कि जघन्य आभि-
निबोधिकज्ञानी नारकों के अनन्त पर्याय हैं ? भगवान्-हे गौतम ! एक

द्रव्य की दृष्टि से तुल्य छे प्रदेशों की दृष्टि से पण तुल्य छे पण अत्रगाहना की
दृष्टि से चतुःस्थान पतित छे, स्थिति की दृष्टि से पण चतुःस्थान पतित छे,
कृष्ण वर्ण पर्याय की अपेक्षा से षट्स्थान पतित छे शेष चार वर्णों के गंधों
पांच रसों तोमर आठ स्पर्शों की अपेक्षा से पण षट्स्थान पतित कडेवा लोभ्ये.

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकों के अनन्त
पर्याय छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी नारकों के अनन्त
पर्याय छे ?

હિયનાળીણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા ?' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થે-કથં તાવત્, **પવમ્-** 'ીત્યા, ઉચ્ચતે-જઘન્યાભિનિબોધિક જ્ઞાનીનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ?' इति, મગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણાભિણિ-બોહિયનાળી નેરહ્મ' જઘન્યાભિનિબોધિકજ્ઞાની નૈરયિકો 'જહણ્ણાભિણિનોહિ-

નેરહ્મસ્સ દવ્વહ્યાપ તુલ્લે' જઘન્યાભિનિબોધિકસ્ય જ્ઞાનિનો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'પ્પેસહ્યાપ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથૈવ 'ઓગ દ્વ્યાપ ચહટ્ટાણવહિપ્' અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા ચતુઃ-સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ટિઈપ્ ચહટ્ટાણવહિપ્' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણ-સ્થિત્યપેક્ષયા, ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિપ્'

જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની દૂસરે અભિનિબોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે ખી તુલ્ય હૈ, કિન્તુ અવગ ના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ, સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ખી ચતુઃ-સ્થાનપતિત હૈ, વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા ષટ્-સ્થાનપતિત હૈ ! આભિનિબોધિક જ્ઞાન કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, શ્રુતજ્ઞાન ઓર અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાન હૈ । ત્રીન દર્શનોં કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની કે વિષય મેં ખી એસા હી કહના ચાહિપ અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ અભિનિબોધિક જ્ઞાની દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ અભિ-નિબોધક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ખી તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ, સ્થિતિ સે ચતુ સ્થાનપતિત

ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શાકારણુથી એમ કહેવામા આવે છે કે જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની નારકોના અનંત પર્યાય છે શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ । એક જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની બીજા આભિનિબોધિકજ્ઞાનીથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુ સ્થાન પતિત છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત છે આભિનિ-બોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત છે

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાનના વિષયમા પણ એમજ સમજવું જોઈએ. અર્થાત્ એક મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાની બીજા મધ્યમ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે સ્થિતિની દૃષ્ટિએ

वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'आभिनिवोद्दिगनाणपज्जवेहिं तुल्ले' आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'मुयनाणपज्जवेहिं, ओहिनाण-पज्जवेहिं छट्ठाणवडिण्' श्रुतज्ञानपर्यवैः, अविज्ञानपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिण्' त्रिभिर्दर्शनैः-चक्षुरचक्षुस्वधिलक्षणदर्शनपर्यवः षट्स्थानपतितो भवति, 'एणं उटोसामिणिगोद्दिग नाणीवि' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानो अपि नैरयिकः उत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अविज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवति, 'अजहणमणुकोसामिणिगोद्दिग नाणीवि एवं चेव' अजनन्यानुत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानो अपि नैरयिकः एव चैव पूर्वोक्त वदेव अजनन्यानुत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ञानिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अविज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितो भवतीति भावः, किन्तु 'णमरं आभिनिवोद्दिगनाणपज्जवेहिं सट्ठाणे छट्ठाणवडिण्' नवरं पूर्वापेक्षया

है, वर्ण गंध रस और स्पर्श से षट्स्थानपतित है, आभिनिवोधिक ज्ञान के पर्यायों से तुल्य है, श्रुतज्ञान और और अविज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित है, तीन दर्शनों की अपेक्षा षट्स्थानपतित है ।

अजघन्य-अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम आभिनिवोधिक ज्ञानी के विषय में भी ऐसा ही समझना चाहिए । अर्थात् एक मध्यम आभिनिवोधिक ज्ञानी दूसरे मध्यम आभिनिवोधिक ज्ञानी से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की दृष्टि से भी चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, श्रुतज्ञान और अविज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, तीन दर्शनों के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है । विशेष यह है कि आभिनिवोधिक ज्ञान के पर्यायों की दृष्टि से स्वस्थान में भी षट्स्था-

पञ्च त्र्यु स्थान पतित थाय छे, वर्ण, गंध, रस अने स्पर्शना पर्यायोथी षट्स्थान पतित थाय छे श्रुतज्ञान अने अविज्ञानना पर्यायोथी छ स्थान पतित थाय छे, त्रय दर्शनना पर्यायोथी पञ्च छ स्थान पतित थाय छे, विशेष ये छे के आभिनिवोधिकज्ञानना पर्यायोथी दृष्टिसे स्वस्थानमा पञ्च

વિશેષસ્તુ-આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ સ્વસ્થાને-સ્થિત્યામ્ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'एवं सुयनाणी ओहिनाणीवि' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની અપિ નૈરયિકઃ શ્રુતજ્ઞાનિનઃ અવધિજ્ઞાનિનો નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થ-તયા તુલ્યઃ, અગ્રાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ- 'णवरं जस्स नाणा तस्स अन्नाणा नत्थि' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ યસ્ય જ્ઞાનાનિ ભવન્તિ તસ્ય અજ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ, સમ્યગ્દૃષ્ટેર્મિથ્યાદૃષ્ટચુપમર્દેન, નપતિત હોતા હૈ આર્થાત્ મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાન વાલોં મેં બી પરસ્પર અનન્તભાગ એવં અનન્તગુણ ન્યૂનધિકતા પાઈ જાતી હૈ ।

હસી પ્રકાર શ્રુતજ્ઞાની ઔર અવધિજ્ઞાની કે વિષય મેં બી સમજા છેના ચાહિએ, અર્થાત્ એક શ્રુતજ્ઞાની દૂસરે શ્રુત જ્ઞાની નારક સે તથા એક અવધિજ્ઞાની દૂસરે અવધિજ્ઞાની નારક સે દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં કો અપેક્ષા તુલ્ય હૈં અવગાહના ઔર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ, વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિનિવોધિક જ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન તથા અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ, ત્રીન દર્શનોં કે પર્યાયોં સે બી પદ્સ્થાનપતિત હૈ । યહાં યહ બાત ધ્યાન મેં રાખની ચાહિએ કિ જિસકો જ્ઞાન હોતા હૈં ઉસે, અજ્ઞાન નહીં હોતા ઔર જિસે અજ્ઞાન હોતા હૈં ઉસે જ્ઞાન નહીં હોતા । કારણ યહ હૈં કિ જ્ઞાનસમ્યગ્દૃષ્ટિ કો ઔર અજ્ઞાન મિથ્યાદૃષ્ટિ કો હોતે હૈં । જો સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોતા હૈં વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ નહીં હોતા ઔર જો મિથ્યાદૃષ્ટિ હોતા હૈં વહ સમ્યગ્દૃષ્ટિ નહીં

પદસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાનવાળામા પણ પરસ્પર અનન્ત ગુણ ન્યૂનધિકતા મળી આવે છે

એજ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની અને અવધિજ્ઞાનીના વિષયમા પણ સમજા લેવું જોઈએ અર્થાત્ એક શ્રુતજ્ઞાની બીજા શ્રુતજ્ઞાની નારકથી તથા એક અવધિજ્ઞાની બીજા અવધિજ્ઞાની નારકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત છે, વર્ણ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ, આભિ-વોધિક જ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે, ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી પણ પદસ્થાન પતિત છે. આ સ્થાને આ વાત ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ કે જેને જ્ઞાન થાય છે તેને અજ્ઞાન નથી થતું અને જેને અજ્ઞાન થાય છે તેને જ્ઞાન નથી થતું. કારણ કે જ્ઞાન સમ્યગ્દૃષ્ટિને અને અજ્ઞાન મિથ્યા દૃષ્ટિને થાય છે. જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય છે તે મિથ્યા દૃષ્ટિ નથી હોતા અને

મિથ્યાદૃષ્ટેશ્ચ સમ્યગ્દૃષ્ટયુપમર્દેનૈવ જાયમાનતયા પરસ્પરવિરોધેન, સમ્યગ્દૃષ્ટે-
જ્ઞાનાનાં, મિથ્યાદૃષ્ટેશ્ચાજ્ઞાનાનામેવ સંભવેન જ્ઞાનમદ્ભાવેઽજ્ઞાનાસદ્ભાવાત્ અજ્ઞાન
સદ્ભાવે ચ જ્ઞાનાસદ્ભાવાત્, इत्यभिप्रायेणैवाह—‘જહા નાણા તહા અન્નાણાવિ
ભાણિયન્ના, નવરં જસ્સ અન્નાણા તસ્સ નાણા ન ભવંતિ’ યથા જ્ઞાનાનિ ભણિ-
તાનિ તથા અજ્ઞાનાન્યપિ ભણિતવ્યાનિ, કિન્તુ નવરં—પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ—યસ્ય
અજ્ઞાનાનિ ભવન્તિ તસ્ય જ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ ઉભયૈષાં પરસ્પરવિરોધાત્,

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—જહણ્ણચક્ખુદંસણીણં મંતે ! નેરડયાણં કેવડયા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! જઘન્યચક્ષુર્દર્શનીનાં નૈરયિકાણાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ—પર્યાયાઃ,
પ્રજ્ઞસાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’
જઘન્યચક્ષુર્દર્શનીનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમસ્તત્ર કારણં
પૃચ્છતિ—‘સેકેણટ્ટેણં મંતે ! एवं बुचड—जहण्णचक्खुदंसणीणं नेरइयाणं अणंता
पज्जवा पण्णत्ता ?’ હે ભદન્ત ! તત્—અય, કેનાર્યેન—કથં તાવત્ એવમ્—ઉક્તરીત્યા,
ઉચ્યતે જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શનીનાં નૈરયિકાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવા પ્રજ્ઞસા ઇતિ ? ભગવાન્
કારણમાહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણચક્ખુદંસણીણં નેરડય’ જઘન્ય ચક્ષુ-

હોતા. ક્યોંકિ દોનોં પરસ્પર વિરુદ્ધ હૈં ।

જૈસા જ્ઞાનોં કે વિષય ઁં કહા હૈ, વૈસા હી અજ્ઞાનોં કે વિષય મૈં મી
કહના ઁાહિયે, વિશેષતા યહ હૈ કિ જિસ જીવ મૈં અજ્ઞાન હોતા હૈં
ઉસમૈં જ્ઞાન નહીં હોતા ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારકોં કે કિતને પર્યાય
કહે ગયે હૈ ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગયે હૈં ।

ગૌતમ—ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહાગયા હૈ કિ જઘન્ય ચક્ષુર્દ-
ર્શની નારકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગયે હૈ ?

જે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય છે તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ નથી હોતા, કેમકે જાને પરસ્પર વિરુદ્ધ છે

જેવુ જ્ઞાનના વિષયમા કહ્યું છે—તેવુ જ અજ્ઞાનના વિષયમા પણ કહેવું
જોઇએ, વિશેષતા એ છે કે જે જીવમા અજ્ઞાન હોય છે તેમા જ્ઞાન નથી હોતું.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—ભગવન્ જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારકોના કેટલા પર્યાય
કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ — ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—ભગવન્ ! કયા કારણે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ચક્ષુ
ર્દર્શની નારકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ચક્ષુર્દર્શની નારક બીજા જઘન્ય

દર્શનીં ચતુઃસ્થાનૈરયિકૈઃ, 'જઘ્ણચક્ષુર્દર્શનિસ નૈરયિકસ દ્વચ્છદ્યાએ તુલ્લે' જઘ્ણચક્ષુર્દર્શનિનો નૈરયિકસ્ય દ્વચ્છદ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પદ્મદ્વચ્છદ્યાએ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહનાદ્વચ્છદ્યાએ ચતુઃસ્થાનવદિએ' અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ તથાચાવગાહનાપેક્ષયા જઘ્ણચક્ષુર્દર્શનીં નૈરયિકો જઘ્ણચક્ષુર્દર્શનિનો નૈરયિકસ્ય અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતીતિ ભાવઃ, 'ઠિઈએ ચતુઃસ્થાનવદિએ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપશ્ચ પૂર્વવત્સ્વયમૂહનીયઃ, 'વર્ણગંધરસપાસપજ્જવેદિં, તિર્હિં નાપેદિં તિર્હિં અણ્ણાપેદિં છદ્ધાણવદિએ' વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્જાનૈઃ-મતિશ્રુતાવધિલક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાન-

ભગવાન્-ગૌતમ ! એક જઘ્ણ ચક્ષુર્દર્શની નારક દૂસરે જઘ્ણ ચક્ષુર્દર્શની નારક સે દ્વચ્છદ્યાએ તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ કિન્તુ અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાન પતિત હોના હૈ । હસ પ્રકાર એક જઘ્ણ ચક્ષુર્દર્શની નારક દૂસરે જઘ્ણ ચતુર્દર્શની નારક સે અવગાહના કી અપેક્ષા અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાનગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોના હૈ । યદિ અધિક હો તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હો સક્ષતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા ભી ચતુઃસ્થાનપતિત હોના હૈ, ઉસકા ઉચ્ચારણ પહેલે કે સમાન કર લેના ચાહિએ । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા મતિ શ્રુત ઓર અવધિ, હનકે પર્યાયોં સે ત્રીન જ્ઞાન કી અપેક્ષા, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન એવં વિભંગજ્ઞાન રૂપ ત્રીન અજ્ઞાનોં કી અપેક્ષા

ચક્ષુર્દર્શની નારકથી દ્વચ્છદ્યાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે એ રીતે એક જઘ્ણ ચક્ષુર્દર્શની નારક બીજા જઘ્ણ ચક્ષુર્દર્શની નારકથી અવગાહનાની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અસંખ્યાત ગુણ હીન થાય છે તો અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક, થઈ શકે છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે તેનું ઉચ્ચારણ પહેલાના જેવું કરી લેવું બોધ એ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોની અપેક્ષાએ, મતિ, શ્રુત અને અવધિ આ ત્રણે જ્ઞાન પર્યાયોની અપેક્ષાએ મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન, તેમજ વિભંગજ્ઞાન રૂપ ત્રણ અજ્ઞાનોની અપેક્ષાએ પદ્મસ્થાન

ધિમદ્ભક્ષણજ્ઞાનપર્યવૈશ્વ પદ્ધત્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપોઽપિ પૂર્વવદેવાવસેયઃ
'ચક્ષુદંડસંપન્નવેદિં તુલ્યે' ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'અચક્ષુદંડસંપન્નવેદિં
ઓહિદંસંપન્નવેદિં છદ્ધાણવદિદે' અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ અવધિદર્શનપર્યવૈશ્વ પદ્ધત્થાન-
પતિતો ભવતિ, તદભિલાપોઽપિ પૂર્વવદેવ સ્વયમ્મૂઢઃ, 'એવં ઉક્કોસચક્ષુદંડસંપન્નિવિ'
એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શનો અપિ નૈરયિકઃ ઉત્કૃષ્ટચક્ષુર્દર્શનિનો
નૈરયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ
સ્થાનપતિતઃ, સ્થિતિયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ત્રિભિજ્ઞાનૈઃ
ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ પદ્ધત્થાનપતિતઃ, ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, અવધિ-

ષ્ટ્થાનપતિત પૂર્વવત્ સમજ્ઞલેના ચાહિય । ચક્ષુર્દર્શન પર્યાયોં કી
અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, અચક્ષુર્દર્શન પર્યાયોં કી અપેક્ષા ષ્ટ્થાનપતિત
તથા અવધિદર્શન કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા ષ્ટ્થાનપતિત હોતા હૈ ।
ષ્ટ્થાનોં કા આલાપ પૂર્વવત્ સમજ્ઞ લેના ચાહિય ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારક કે વિષય મેં કહના ચાહિય
અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારક દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની
નારક કી અપેક્ષા દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ષ્ટ્થાનપતિત હોતા હૈ,
અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, । સ્થિતિ કી
અપેક્ષા ષ્ટ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ ગન્ધ, રસ સ્પર્શ કે
પર્યાયોં સે ત્રિભિ જ્ઞાનોં ઓર ત્રિભિ અજ્ઞાનોં કે પર્યાયોં સે ષ્ટ્થાન-
પતિત હોતા હૈ, ચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ, અચક્ષુર્દર્શન
ઓર અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે ષ્ટ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ અર્થાન્ જો ઉત્કૃષ્ટ ષ્ટ્થાનપતિત ષ્ટ્થાનપતિત ષ્ટ્થાનપતિત
નહી અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુર્દર્શની નારક કે વિષય મેં ષ્ટ્થાનપતિત ષ્ટ્થાનપતિત ષ્ટ્થાનપતિત

પતિત પૂર્વની જેમ સમજ્ઞ લેવા જોઈએ ચક્ષુર્દર્શન, પર્યાયોંની અપેક્ષાએ તુલ્ય
હોય છે અચક્ષુર્દર્શન, પર્યાયોંની અપેક્ષાએ ષ્ટ્થાનપતિત તથા અવધિદર્શનના
પર્યાયોંની અપેક્ષાએ પણ ષ્ટ્થાનપતિત કથન પૂર્વવત્ સમજ્ઞ લેવું જોઈએ.

એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારકના વિષયમા કહેવું જોઈએ. અર્થાત્
એક ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારક બીજા ઉત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની નારકની અપેક્ષાએ
દ્રવ્યથી તુલ્ય છે અને પ્રદેશથી પણ તુલ્ય છે અવગાહનની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન
પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત છે. વર્ણ ગન્ધ, રસ
સ્પર્શના પર્યાયોંથી, ત્રણ જ્ઞાનોં અને ત્રણ અજ્ઞાનોંના પર્યાયોંથી ષ્ટ્થાન પતિત
બને છે, ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોંથી તુલ્ય બને છે અચક્ષુર્દર્શનના અને અવધિ-
દર્શનના પર્યાયોંથી ષ્ટ્થાન પતિત થાય છે

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ જે ઉત્કૃષ્ટ પણ નથી જઘન્ય પણ નથી
પ્રા ૮૩

દર્શનપર્યવૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહણમણુકોસચક્ષુદંસણીવિ एवं चेव' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ ચક્ષુર્દર્શની અપિ નૈરયિકઃ, एवञ्चैव-पूर्वोक्तवदेव, अजघ न्यानुत्कृष्ट चक्षुर्दर्शनिनो नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभिरज्ञानैः, पट्स्थानपतितः, चक्षुर्दर्शनपर्यवैस्तुल्यः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः अवधि- दर्शनपर्यवैः पट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'सद्भाणे छद्वाणमडि' स्वस्थाने पट्- स्थानपतितो भवति, तदभिलापश्च पूर्ववदेव प्रसिद्धत्वात्स्वयमूहः, 'एवं अच- क्खुदंसणीवि' एवम्-तथैव, जघन्य अचक्षुर्दर्शनिकोऽपि नैरयिकः जघन्य अचक्षु-

કહનાં યાહિયે, અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુદર્શન કા ધારક એક નારક મધ્યમ ચક્ષુદર્શન કે ધારક દૂસરે નારક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ત્રીન જ્ઞાનોં ઓર ત્રીન અજ્ઞાનોં કે પર્યાયોં સે પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અચક્ષુદર્શન એવં અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । કિન્તુ સ્વસ્થાન મેં બી પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ એક મધ્યમ ચક્ષુદર્શન કે ધારક નારક કી અપેક્ષા દૂસરે મધ્યમ ચક્ષુદર્શન કે હી ધારક નારક મેં પટ્સ્થાનપતિત હીનાધિકતા હોતી હૈ । ઊન પટ્સ્થાનોં કા ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કર લેના યાહિયે

અચક્ષુદર્શની નારક કે વિષય મેં બી એસા હી કહના યાહિયે, અર્થાત્ એક જઘન્ય અચક્ષુદર્શની નારક દૂસરે જઘન્ય

અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુદર્શની નારકના વિષયમા પણ એજ રીતે કહેવું જોઈએ, અર્થાત્ મધ્યમ ચક્ષુદર્શનના ધારક એક નારક મધ્યમ ચક્ષુદર્શનના ધારક બીજા નારકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગા- હના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ અજ્ઞાનોના પર્યાયોથી પટ્સ્થાન પતિત થાય છે અચક્ષુદર્શન તેમજ અવધિદર્શનના પર્યાયોથી પટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અચક્ષુદર્શન તેમજ અવધિદર્શનના પર્યાયોથી પટ્સ્થાન પતિત થાય છે. કિન્તુ સ્વસ્થાનમા પણ પટ્સ્થાન પતિત બને છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ચક્ષુ- દર્શનના ધારક નારકની અપેક્ષાએ બીજા મધ્યમ ચક્ષુદર્શનના જ ધારક નાર- કમા પટ્સ્થાન પતિત હીનાધિકતા થાય છે. આ છ સ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પૂર્વ પત્ કરી લેવું જોઈએ

અચક્ષુદર્શની નારકના વિષયમા એમ જ કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ એક જઘન્ય અચક્ષુદર્શની નારક બીજા જઘન્ય અચક્ષુદર્શની નારકની અપેક્ષાએ

दर्शनिकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, त्रिभिर्ज्ञानैः त्रिभिरज्ञानैः पटस्थानपतितः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः तुल्यः, अवधिदर्शनपर्यवैः पटस्थानपतितो भवति तदभिलाषोपि पूर्ववदेवावसेयः, 'ओहिदंसणीवि' अवधिदर्शनिकोऽपिनैरयिकः अवधिदर्शनिकस्य नैरयिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्ण-

अचक्षुदर्शनी नारक की अपेक्षा द्रव्य से तुल्य होता है, प्रदेशों से भी तुल्य होता है, अवगाहना और स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, तीन ज्ञानों, तीन अज्ञानों तथा चक्षुःदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, अचक्षुदर्शन के पर्यायों से तुल्य होता है, अवधिदर्शन के पर्यायों से पटस्थानपतित होता है। उत्कृष्ट अचक्षुदर्शनी के विषय में भी ऐसा ही समझना चाहिए। मध्यम अचक्षुदर्शनी के संबंध में ऐसा कहना चाहिए किन्तु उसे स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित कहना चाहिए अर्थात् मध्यम अचक्षुदर्शनी एक नारक से मध्यम अचक्षुदर्शनी दूसरे नारक में षट्स्थानपतित हीनाधिकता होती है, क्योंकि मध्यम अचक्षुदर्शन का जघन्य और उत्कृष्ट अचक्षुदर्शन के समान एक स्थान नहीं होता।

अवधिदर्शनी नारक के संबंध में भी इसी प्रकार कहना चाहिए, अर्थात् एक जघन्य अवधिदर्शनी नारक से दूसरा जघन्य अवधिदर्शनी नारक द्रव्य और प्रदेशों से तुल्य होता है, अवगाहना

द्रव्यार्थी तुल्य होय छे. प्रदेशार्थी पण तुल्य होय छे. अवगाहना अने स्थितिनी अपेक्षाये यत्तु स्थान पतित होय छे, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, त्रय अज्ञानो तथा यक्षुदर्शनना पर्यायोर्थी पटस्थान पतित थाय छे, अचक्षुदर्शनना पर्यायोर्थी तुल्य थाय छे, अवधिदर्शनना पर्यायोर्थी पटस्थान पतित थाय छे. उत्कृष्ट अचक्षुदर्शनना विषयमा पण ओमज्ज समज्जु नेधंछे. मध्यम अचक्षुदर्शनीना सम्बन्धमा ओमज्ज कडेवु नेधंछे परन्तु तेने स्वस्थानमा पण पटस्थान पतित कडेवा नेधंछे अर्थात् मध्यम अचक्षुदर्शनी ओक नारकथी मध्यम अचक्षुदर्शनी गील नारकमा पटस्थान पतित हीनाधिकता थाय छे केमके मध्यम अचक्षुदर्शनना जघन्य अने उत्कृष्ट अचक्षुदर्शनना समान ओक स्थान नथी होतु.

अवधिदर्शनी नारकेना सम्बन्धमा पण ओज्ज प्रकारे कडेवु नेधंछे, अर्थात् ओक जघन्य अवधिदर्शनी नारकथी गील जघन्य अवधिदर्शनी नारक द्रव्य प्रदेशार्थी तुल्य होय छे, अवगाहना अने स्थितिथी यत्तु स्थान पतित थाय

ગન્ધરસસ્પર્શપર્યયઃ, ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, ચતુર્દર્શનપર્યય-
સ્તુલ્યઃ અચતુર્દર્શનપર્યયઃ અવધિદર્શનપર્યયઃ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલા-
પક્રમથ પૂર્વવદેવાવસેયઃ ॥૪. ૬॥

મૂલમ્—જહળ્લોગાહગાળં મંતે અસુરકુમારાળં કેવડ્યા પજ્જવા
પળ્લન્તા ? ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્લન્તા । સે કેળ્લેળં મંતે ?
એવં વુચ્ચઈ જહળ્લોગાહગાળં અસુરકુમારાળં અળંતા પજ્જવા
પળ્લન્તા ? ગોયમા ! જહળ્લોગાહળ્લે અસુરકુમારે જહળ્લોગ-
હળ્લસ્સ અસુરકુમારસ્સ દઁવ્વટ્ટ્યાળે તુલ્લે, પ્પસટ્ટ્યાળે તુલ્લે,
ઓગાહળ્લટ્ટ્યાળે તુલ્લે, ઠિઈળે ચડટ્ટાળવડિળે, વળ્લળાઈહિં
છટ્ટાળવડિળે, આભિળિવોહિયનાળપજ્જવેહિં સુયનાળપજ્જવેહિં
ઓહિનાળપજ્જવેહિં તિહિં અળ્લળાળેહિં તિહિં દંસળેહિં ય છટ્ટાળ-
વડિળે એવં ઉક્કોસોગાહળ્લે વિ એવં અજહળ્લમળ્લુવ્વકોસોગાહ
ળળે વિ નવરં ઉક્કોસોગાહળ્લે વિ અસુરકુમારે ઠિઈળે ચડટ્ટાળ-
વડિળે એવં જાવ થળિયકુમારા । ॥ સૂ૦૭ ॥

ઔર સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ત્રીન જ્ઞાનોં તથા ત્રીન અજ્ઞાનોં કે પર્યાયોં સે પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ચક્ષુ-
દર્શન ઔર અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે ઔ પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ
કિન્તુ અવધિદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ અવધિ-
દર્શન કે વિષય સેં તથા મધ્યમ અવધિદર્શન કે વિષય મેં ઔ એસા
—કહનાં ચાહિયે, મગર મધ્યમ અવધિદર્શન કો સ્વસ્થાન મેં ઔ પદ્-
સ્થાનપતિત કહ લેનાં ચાહિયે ॥ ૬ ॥

છે, વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ, ત્રણેજ્ઞાન, તથા ત્રણે અજ્ઞાનોના પર્યાયોથી પદ્મસ્થાન
પતિત થાય છે ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પણ પદ્મસ્થાન પતિત
થાય છે. પણ અવધિદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય અને છે, ઉત્કૃષ્ટ અવધિદર્શનના
વિષયમાં પણ ઓમ જ કહેવું જોઈએ, પણ મધ્યમ અવધિદર્શનને સ્વસ્થાનમાં
પણ પદ્મસ્થાન પતિત કહેવું જોઈએ. ॥ ૬ ॥

છાયા—જઘન્યાવગાહનકાનાં મદન્ત ! અસુરકુમારાણાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તા પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવ મુચ્યતે જઘન્યાવગાહનકાનામ્ અસુરકુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગાહનકસ્ય અસુરકુમારસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ પદસ્થાનપતિતઃ, આભિનિબોધિકજ્ઞાનપયવૈઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યાવૈઃ, અવધિ-

અસુરકુમારાદિપર્યાયવતવ્યતા

શબ્દાર્થ—(જહ્ણનોગાહગાળં મંતે ! અસુરકુમારાણં કેવદ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમારોં કે કિત્તને પર્યાય હેં ? (ગોયમા અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હેં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ-जह्णणोगाहगालं असुर-कुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમારોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! जह्णणोगाहणए असुरकुमारे जह्णणोगाहणस्स असुरकुमारस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના વાલા અસુરકુમાર દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હેં (एसदट्टयाए तुल्ले) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત-હૈ (वण्णाई हिं छट्ठाणवडिए) વર્ણ આદિ સે પદસ્થાનપતિત-હેં (आभिणिबोहियनाण-पज्जवेहिं) આભિનિબોધિ-જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (सुयनाण पज्जवेहिं)

અસુરકુમારાદિ પર્યાય વક્તવ્યતા.

શબ્દાર્થ—(જહ્ણનોગાહગાળં મંતે ! અસુરકુમારાણં કેવદ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમારોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ-जह्णणोगाहगालं असुरकुमाराणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! जह्णणोगाहणए असुरकुमारे जह्णणोगाहणस्स असुरकुमारस्स दव्वट्टयाए तुल्ले) હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ओगाहण दूयाए तुल्ले) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ठिईए चउट्ठाणवडिए) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (वण्णाईहिं छट्ठाणवडिए) વર્ણાદિથી પદસ્થાન પતિત છે (आभिणि-बोहिय नाण पज्जवेहिं) આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી (सुयनाण पज्जवेहिं)

જ્ઞાનપર્યયૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈશ્ચ પટસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટાવગાહન-
કોડપિ, એવમ્ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ, નવરમ્ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ
અસુરકુમારઃ સ્થિન્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, एवं यावत् स्तनितकुमाराः ।

ટીકા—પૂર્વે સામાન્યતોડસુરકુમારાદીનાં પર્યાયપ્રરૂપણં કૃતમ્, સમ્પ્રતિ
જઘન્યાવગાહનકાનામસુરકુમારાદીનાં પર્યાયં પ્રરૂપયિતુમાહ—‘જહણ્ણોગાહણગાણં
મંતે ! અસુરકુમારાણં કેવંયા પજ્જવા પણ્ણતા ? ગૌતમઃ ! પુચ્છતિ—‘હે મદન્ત !
જઘન્યાવગાહનકાનામ્ જઘન્યમ્ અગાહન-શરીરોન્નહ્યો યેપાં તે જઘન્યાવગાહ-
શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (ઓહિણાણપજ્જવેહિં) અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં
સે (તિહિં અણ્ણાણેહિં) તોન અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસણેહિય) ઔર
તોન દર્શનોં સે (છદ્ધાણવડિણ) પટસ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસો-
ગાહણં વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા મી (એવં અજ-
હણમણુક્કોસોગાહણં વિ) હસી પ્રકાર મધ્યમ અવગાહના વાલા મી
(નવરં) વિશેષ યહ કિ (ઉક્કોસોગાહણં વિ અસુરકુમારે ઠિર્દે
વડદ્ધાણવડિણ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા મી અસુરકુમાર સ્થિતિ
સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (એવં જાવ થણિયકુમારા) સ્તનિતકુમારોં
તક હસી પ્રકાર જાનના ।

ટીકાર્થ-પહેલે સામાન્ય રૂપ સે અસુરકુમારોં આદિ કે પર્યાયોં કી
પ્રરૂપણા કી ગઈ, અથ જઘન્ય અવગાહના વાલે આદિ અસુરકુમારોં
કે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમારોં કે
કિતને પર્યાય કહે ગય હૈ ?

શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયથી (ઓહિણાણ પજ્જવેહિં) અવધિજ્ઞાનના પર્યાયથી (તિહિં અણ્ણા
ણેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિય) અને ત્રણ દર્શનોથી (છદ્ધાણવડિણ)
પટસ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસોગાહણં વિ) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાળા પંચ (એવ અજહણમણુક્કોસોગાહણં વિ) એજ પ્રકારે મધ્યમ અવગા-
હાહનાવાળા પંચ (નવર) વિશેષ એ છે કે (ઉક્કોસોગાહણં વિ અસુરકુમારે ઠિર્દે
વડદ્ધાણવડિણ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પંચ અસુરકુમાર સ્થિતિથી ચતુસ્થાન
પતિત છે (એવં જાવ થણિયકુમારા) સ્તનિકુમારો સુધી એ પ્રકારે બણવું .

ટીકાર્થ—પહેલા સામાન્ય રૂપથી અસુરકુમારો આદિના પર્યાયોની પ્રરૂપણા
કરી. હવે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારોના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારોના કેટલા
પર્યાય કહેલા છે ?

નકાસ્તેવામિત્યર્થઃ, અસુરકુમારાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ—પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવગાહનકાનામ્ અસુરકુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગોતમસ્તત્ર કારણં પૃચ્છતિ —‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ—जहण्णोगाहणमाणं असुरकुमाराणं अर्णता पज्जवा पण्णत्ता’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે —યત્—જઘન્યાવગાહનકાનામ્ અસુરકુમારાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ इति ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! જહણ્ણોગાહણે અસુરકુમારે જહણ્ણોગાહ-ણસ્સ અસુરકુમારસ્સ દવ્વદ્વયાપે તુલ્લે’ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગા-હનકસ્ય અસુરકુમારસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા દ્રવ્યાર્થિકનયેન તુલ્યો ભવતિ ‘પેસદ્વયાપે તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા—પ્રદેશાપેક્ષયા, તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્વયાપે તુલ્લે’ અવગાહ-નાર્થતયા—શરીરોચ્છ્રયરૂપતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઠિર્ણે ચઉદ્ધાણવહિણે’ સ્થિત્યા— આયુઃ કર્માનુભવરૂપસ્થિત્યપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિઃ, તથા ચ સ્થિત્ય-

મગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમારોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગઈ છે ।

ગૌ —હે મગવન્ ! કિસ હેતુ સે ઇસા કહાજાતા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમારોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! ઇક જઘન્ય અવગાહના વાલા અસુરકુમાર દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર સે દ્રવ્યની અપેક્ષા તુલ્ય હૈ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા બી તુલ્ય હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા બી તુલ્ય હૈ, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અતઃએવ ઇક જઘન્ય અવગાહનાવાલા અસુરકુમાર દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર સે સ્થિતિ કી અપેક્ષા અગર હીન હો તો

શ્રી મગવાન્—ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી ! કયા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા અસુરકુમારોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી મગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, તેથીજ એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ અગર હીન હોયતો અસ ખ્યાત ભાગહીન, સ ખ્યાતભાગ હીન સ ખ્યાત શુણ્ણહીન

પેક્ષયા જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગાહનકસ્યાસુરકુમારસ્ય અસંખ્યેય
 ભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો
 વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણા-
 ભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇતિ ભાવઃ, 'વળ્ણાઙ્ગિહિં છદ્ધાણવ
 ડિણ્' વર્ણાદિભિઃ-વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારઃ પટ્ સ્થાન
 પતિતો ભવતિ તદભિલાપથ્થ પૂર્વવદેવ વોધ્યઃ, 'આભિણિવોહિયનાણપજ્જવેહિં'
 આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'સુવનાણપજ્જવેહિં' શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ 'ઓહિનાણપજ્જવેહિં'
 અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'તિહિં અન્નાણેહિં' ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મત્તજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિભક્ત-
 લક્ષણાજ્ઞાનૈઃ 'તિહિં દંસણેહિં ય છદ્ધાણવડિણ્' ત્રિભિર્દર્શનૈશ્ચ-ચક્ષુરચ્છુગવધિ
 લક્ષણદર્શનપર્યવૈઃ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા
 ચ મતિજ્ઞાનીભિઃ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગાહનકસ્યાસુરકુમારસ્ય
 અનન્તભાગ હીનો વા, અસંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેય-
 ગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા, અનન્તગુણ હીનો વા ભવતિ, અનન્ત-
 ભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા,

અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા
 અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈં ઓર યદિ અધિક હૈં તો અસંખ્યાત ભાગ
 અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ
 અધિક હોતા હૈં । વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તથા આભિનિ-
 વોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન ત્રીન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રીન દર્શનોં
 કે પર્યાયોં સે પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં, અર્થાત્ એક જઘન્ય અવગાહના-
 વાલા અસુરકુમાર દૂસરેં જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર સે
 અનન્ત ભાગહીન અસંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત-
 ગુણહીન અસંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈં, અગર
 અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત-

અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને જો અધિક છે તો અસંખ્યાત ભાગ
 અધિક સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક
 થાય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા આભિનિવોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન,
 અવધિજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત થાય
 છે અર્થાત્ એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર ખીલા જઘન્ય અવગા-
 હનાવાળા અસુરકુમારથી અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત
 ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન
 બને છે અગર અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક,

સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા
ભવતીતિ ભાવઃ, 'एवं उक्तोसोगाहण ए वि' एवम् पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टावगाहन-
कोऽपि असुरकुमार उत्कृष्टावगाहनरूपासुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थ-
तया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिः
षट् स्थानपतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः श्रुतज्ञानपर्यवैः, अवधिज्ञानपर्यवैः,
त्रिभिरज्ञानै, त्रिभिर्दर्शनैश्च षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं अजहणमणुकोसो-
गाहणएवि' एवम्-पूर्वोक्तवदेव अजघ्न्यानुत्કृष्टાવगाहनकोऽपि असुरकुमारः
अजघ्न्यानुत्કृष्टावगाहनरूपासुरकुमारस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया
तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णादिभिः षट्स्थान

ભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા
અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

જૈસા જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર કે વિષય મેં કહા,
વૈસા હી ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે કે વિષય મેં બી કહના ચાહિય,
અર્થાત્ વહ દ્રવ્ય પ્રદેશોં ઔર અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,
સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત એવં વર્ણ આદિ કે પર્યાયો કી
અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । આભિનિબોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે
શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, ત્રીન દર્શનોં સે
ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે અસુરકુમાર કે વિષય મેં બી એસા હી
કહના ચાહિય અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહના વાલા એક અસુરકુમાર
દૂસરે અસુરકુમાર સે દ્રવ્ય તથા પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,

સ ખ્યાતભાગ અધિક, સ ખ્યાતગુણ અધિક, અસખ્યાતગુણ અધિક અથવા
અનન્તગુણ અધિક થાય છે

એવુ જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારના વિષયમા કહે છે તેવુ જ
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાના વિષયમા પણ કહેવુ જોઇએ અર્થાત્ તે દ્રવ્ય અને
પ્રદેશો તેમજ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુ
સ્થાન પતિત તેમજ વર્ણ આદિના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય
છે. આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી, અવધિજ્ઞાનના
પર્યાયોથી, ત્રણ અજ્ઞાનોથી, ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા અસુરકુમારના વિષયમા પણ એવુ જ કહેવુ.
જોઇએ અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી
દ્રવ્ય તથા પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય બને છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય બને છે,

પેક્ષયા જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગાહનકસ્યાસુરકુમારસ્ય' અસંખ્યેય ભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇતિ માવઃ, 'વળ્ણાઈહિં છદ્ધાણવહિં' વળ્ણાંદિમિઃ-વળ્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારઃ પટ્ટ સ્થાન પતિતો ભવતિ તદભિભાપથ્થ પૂર્વવદેવ બોધ્યઃ, 'આભિણિવોહિયનાણપજ્જવેહિં' આભિણિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'સુવનાણપજ્જવેહિં' શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'ઓહિનાણપજ્જવેહિં' અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ, 'તિહિં અન્નાણેહિં' ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિભજ્જ-લક્ષણાજ્ઞાનૈઃ 'તિહિં દંસણેહિં ય છદ્ધાણવહિં' ત્રિભિર્દર્શનૈશ્ચ-ચક્ષુરચક્ષુઃવધિ-લક્ષણદર્શનપર્યવૈઃ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારઃ પટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ મતિજ્ઞાનીભિઃ જઘન્યાવગાહનકોઽસુરકુમારો જઘન્યાવગાહનકસ્યાસુરકુમારસ્ય અનન્તભાગ હીનો વા, અસંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેય-ગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા, અનન્તગુણ હીનો વા ભવતિ, અનન્ત-ભાગાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા,

અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈં ઓર યદિ અધિક હૈં તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતગુણ અધિક યા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈં । વળ્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તથા આભિનિ-વોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન ત્રીન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રીન દર્શનોં કે પર્યાયોં સે પટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈં, અર્થાત્ એક જઘન્ય અવગાહના-વાલા અસુરકુમાર દૂસરેં જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર સે અનન્ત ભાગહીન અસંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત-ગુણહીન અસંખ્યાત ગુણ હીન અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈં, અગર અધિક હો તો અનન્તભાગ અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત-

અથવા અસખ્યાત શુભુહીન થાય છે અને જો અધિક છે તો અસખ્યાત ભાગ અધિક સખ્યાતભાગ અધિક, સખ્યાતશુભુ અધિક અથવા અસખ્યાત શુભુ અધિક થાય છે. વળ્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા આભિનિવોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોના પર્યાયોથી પટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમાર ખીન્ન જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારથી અનન્ત ભાગહીન, અસખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત શુભુહીન, અસખ્યાત શુભુહીન અથવા અનન્ત શુભુહીન અને છે અગર અધિક હોય તો અનન્તભાગ અધિક, અસખ્યાતભાગ અધિક,

સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતીતિ ભાવઃ, 'એવં ઉક્કોસોગાહણં વિ' એવમ્ પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટાઃગાહન-કોઽપિ અસુરકુમાર ઉત્કૃષ્ટાવગાહનક્રસ્યાસુરકુમારસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થ-તયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ પદ્મ સ્થાનપતિતઃ, આભિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈઃ શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈ, ત્રિભિર્દર્શનૈશ્ચ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં અજઢ્ઢણમણુકોસો-ગાહણંવિ' એવમ્-પૂર્વોક્તવદેવ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ અસુરકુમારઃ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનક્રસ્યાસુરકુમારસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ વર્ણાદિભિઃ પદસ્થાન

ભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ ।

જૈસા જઘન્ય અવગાહના વાલે અસુરકુમાર કે વિષય મેં કહા, વૈસા હી ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે કે વિષય મેં હી કહના યાહિય, અર્થાત્ વહ દ્રવ્ય પ્રદેશોં ઓર અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત એવં વર્ણ આદિ કે પર્યાયો કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । આભિનિબોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે, ત્રીન દર્શનોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે અસુરકુમાર કે વિષય મેં હી ંસા હી કહના યાહિય અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહના વાલા ંક અસુરકુમાર દૂસરે અસુરકુમાર સે દ્રવ્ય તથા પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,

સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક થાય છે

એવુ જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસુરકુમારના વિષયમા કહ્યુ છે તેવુ જ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાના વિષયમા પણ કહેવુ જોઇએ અર્થાત્ તે દ્રવ્ય અને પ્રદેશો તેમજ અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત તેમજ વર્ણ આદિના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી, ત્રણ અજ્ઞાનોથી, ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

મધ્યમ અવગાહનાવાળા અસુરકુમારના વિષયમા પણ એવુ જ કહેવુ જોઇએ અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા એક અસુરકુમાર બીજા અસુરકુમારથી દ્રવ્ય તથા પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય અને છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય અને છે,

पतितः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अग्रधिज्ञानपर्यवैः, त्रिभि-
रज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैश्च षट्स्थानपतितो भवति, किन्तु 'नवमं उक्कोसोगाहनं
वि असुरकुमारे ठिईए चउट्टाणवडिंए' नगरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु उत्कृष्टाव-
गाहनकोऽपि असुरकुमारः स्थित्या-आयुः कर्मानुगमनलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुः
स्थानपतितो भवति, 'एवं जाव थणियकुमारा' एवं-तथैव यावत्-नागकुमाराः
सुवर्णकुमाराः, अग्निकुमाराः, विद्युत्कुमाराः उदधिकुमाराः, द्वीपकुमाराः, दिक्-
कुमाराः, पवनकुमाराः, स्तनितकुमाराः अपि जघन्यावगाहनकाः, उत्कृष्टाव-
गाहनकाः, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकाश्च यथायोग्यम् सस्वसजातीयापेक्षया
द्रव्यार्थतया तुल्याः, प्रदेशार्थतया तुल्याः, अग्राहनार्थतया तुल्याः, स्थित्या-
आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया चतुःस्थानपतिताः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः
षट्स्थानपतिताः, आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः, श्रुतज्ञानपर्यवैः, अग्रधिज्ञानपर्यवैः,

अवगाहना की अपेक्षा तुल्य होता हैं, किन्तु स्थिति की अपेक्षा चतु-
स्थानपतित होता है और वर्णादि के तथा आभिनिबोधिक ज्ञान,
श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान, तीन अज्ञानों एवं तीन दर्शनों के पर्यायों की
अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है। विशेष यह है कि उत्कृष्ट अवगाहना
वाला भी असुरकुमार स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है।

स्तनितकुमारों तक इसी प्रकार कह लेना चाहिए। अर्थात् नाग
कुमार, सुवर्णकुमार, अग्निकुमार, विद्युत्कुमार, उदधिकुमार द्वीप-
कुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार, स्तनितकुमार ये जघन्य अवगाहना
वाले और मध्यम अवगाहना वाले यथायोग्य द्रव्य की अपेक्षा और
प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य हैं अवगाहना की अपेक्षा तुल्य हैं, स्थिति
की अपेक्षा चतुःस्थानपतित हैं, वर्ण गंध रस स्पर्श के पर्यायों से
षट्स्थानपतित हैं। तीन ज्ञानों, तीन अज्ञानों और तीन दर्शनों

पञ्च स्थितिनी अपेक्षाञ्चे यत्तु-स्थान पतित थाय छे अने वल्लोकिना तथा आभि-
निबोधिक्ज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान त्रय अज्ञान तेमञ्च त्रय दर्शनेना पर्यायेनी
अपेक्षाञ्चे षट्स्थान पतित थाय छे विशेष ओ छे के उत्कृष्ट अवगाहनावाणा
पञ्च असुरकुमार स्थितिथी यत्तु-स्थान पतित थाय छे स्तनितकुमारे सुधी आ
रीते ञ्छेते ञ्छेते ओ अर्थात् नागकुमार, सुवर्णकुमार, अग्निकुमार विद्युत्कुमार
द्वीपकुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार अने स्तनितकुमार ओ ञ्छा ञ्छन्य अवगाहना
वाणा, उत्कृष्ट अवगाहनावाणा, अने मध्यम अवगाहनावाणा यथा योग्य
द्रव्यनी अपेक्षाञ्चे अने प्रदेशोनी अपेक्षाञ्चे तुल्य छे अवगाहनानी अपेक्षाञ्चे
तुल्य छे स्थितिनी अपेक्षाञ्चे यत्तु-स्थान पतित छे, वर्ण, गंध, रस, स्पर्शना

ત્રિભિરજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનપર્ગવૈથ પટ્ સ્થાનપતિતા ભવન્તિ, તેપામાલાપકાશ્ચ
પૂર્વોક્તરીત્યા સ્વયમેવાવગન્તવ્યાઃ ॥ સૂ ૦૭ ॥

પૃથિવીકાયિકાદિ પર્યાયવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-જહ્વણોગહણાણં મંતે ! પુઢવિકાઙયાણં કેવઙયા
પજ્જવા પળ્ણત્તા ? ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા સે કેળ્ણટ્ટેણં
મંતે ! એવં વુચ્ચઈ જહ્વણોગાહણાણં પુઢવિકાઙયાણં અળંતા
પજ્જવા પળ્ણત્તા ? ગોયમા । જહ્વણોગાહણે પુઢવિકાઙયે
જહ્વણોગાહણસ્સ પુઢવિકાઙયસ્સ દઁવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે પપ્પસટ્ટયાએ
તુલ્લે ઓગાહણટ્ટયાએ તુલ્લે ઠિઈએ તિટ્ટાણવડિએ વળ્ણગંધરસ-
પાસ પજ્જવેહિં દોહિં અળ્ણાળેહિં અચ્ચવ્વુદંસળપજ્જવેહિં ય છટ્ટા-
ળવડિએ એવં ઉક્કોસોગાહણે વિ અજહ્વણમળ્ણુક્કોસોગાહણે
વિ એવં ચેવ નવરં સટ્ટાળે ચટ્ટાળવડિએ જહ્વણઠિઙયાણં
પુઢવિકાઙયાણં પુચ્છા ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા સે
કેળ્ણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ જહ્વણઠિઙયાણં પુઢવિકાઙયાણં
અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ? ગોયમા । જહ્વણઠિઙયે પુઢવિકાઙયે
જહ્વણઠિઙયસ્સ પુઢવિકાઙયસ્સ દઁવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે પપ્પસટ્ટયાએ
તુલ્લે ઓગાહણટ્ટયાએ ચટ્ટાળવડિએ ઠિઈએ તુલ્લે વળ્ણગંધરસ-
પાસપજ્જવેહિં મઙ્ગઅળ્ણાળપજ્જવેહિં સુયઅળ્ણાળપજ્જવેહિં અચ્ચ-
વ્વુદંસળપજ્જવેહિં છટ્ટાળવડિએ એવં ઉક્કોસઠિઙયે વિ અજહ્વ-
ણમળ્ણુક્કોસઠિઙયે વિ એવં ચેવ નવરં સટ્ટાળે તિટ્ટાળવડિએ
જહ્વણગુણકાલયાણં મંતે ! પુઢવિકાઙયાણં પુચ્છા ગોયમા !

કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હૈં । છહ ઝૌર ચાર સ્થાનોં કા ઉચ્ચારણ
પૂર્વવત્ સ્વયં હી સમજ્ઞ લેના ચાહિએ ॥ ૭ ॥

પર્યાયો ષટ્સ્થાન પતિત છે ત્રણ જ્ઞાનો, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોની
અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત છે છ અને ચાર સ્થાનોના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ બાતે
જ સમજ્ઞ લેવું બોધ્યું ॥ ૭ ॥

अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहणणगु-
णकालयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
जहणणगुणकालए पुढविकाइए जहणणगुणकालगस्स पुढविकाइ-
यस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउ-
ट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले अव-
सेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए दोहिं अन्नाणेहिं
अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसगुणकालए
वि अजहणणमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव । नवरं सट्ठाणे
छट्ठाणवडिए एवं पंच वण्णा दो गंधा पंच रसा अट्ठफासा भाणि-
यत्त्वा जहणणमइअन्नाणीणं भंते ! पुढविकाइयाणं पुच्छा
गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता । से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ
जहणणमइअन्नाणीणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
जहणण मइ अन्नाणी पुढवीकाइए जहणणमइ अन्नाणियस्स
पुढविकाइयस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाह-
णट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिईए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफा-
सपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए मइ अण्णाणापज्जवेहिं तुल्ले सुय
अण्णाणापज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए एवं उक्को-
समइ अण्णाणी वि अजहणणमणुक्कोस मइ अन्नाणीवि एवं
चेव नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं सुय अन्नाणीवि अचक्खु-
दंसणीवि एवं चेव जाव वणप्फइकाइया ॥ सू०८ ॥

छाया—जवन्यावगाहनकानां भदन्त ! पृथिवीकायिकानां कियन्तः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्येन भदन्त ! एवमुच्यते—

पृथ्वीकायादिपर्यायवत्कथ्यता

शब्दार्थ—जहणणोगाहणाणं भंते ! पुढविकाइयाणं केवइया पज्जवा

पृथ्वीकायादि पर्याय वक्ष्यता

शब्दार्थ—(जहणणोगाहणाणं भंते ! पुढविकाइयाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?) ॐ

જઘન્યાવગાહનકાના પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકઃ પૃથિવીકાયિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્યતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્યતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્યતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનઃપર્યવૈથ પદ્મ સ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોપિ, જઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ એવચ્ચૈવ પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિકો કે કિતને પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગયે હૈં (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહળ્લોગાહળાળં પુઠ્ઠવિકાહ્યાળં અળંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા હૈં કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય હોતે હૈં ? (ગોયમા ! જહળ્લોગાહળાળ પુઠ્ઠવિકાહ્યાળ જહળ્લોગાહળાળસ્સ પુઠ્ઠવિકાહ્યાસ્સ દ્વયદ્વયાળ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય અવગાહના વાલે દસરે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (પપ્પસદ્વયાળ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (ઓગાહળદ્વયાળ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈં (ઠિર્હિં તિદ્દાળવહિં) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈં (વળ્લ-ગંધ રસ પાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (દોહિં અળ્લાળેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (અચક્ષુર્દસળ પજ્જવેહિ ય) ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે (છદ્દાળવહિં) ષટ્થસ્થાનપતિત હૈં ।

(એવ ઉક્કોસોગાહળાળ વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના

ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળાના પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળ મંતે ! એવ વુચ્ચહ જહળ્લોગાહળાળ પુઠ્ઠવિકાહ્યાળ અળંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય થાય છે ? (ગોયમા ! જહળ્લોગાહળાળ પુઠ્ઠવિકાહ્યાળ જહળ્લોગાહળાળસ્સ પુઠ્ઠવિકાહ્યાસ્સ દ્વયદ્વયાળ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય અવગાહનાવાળા બીજા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્વયાળ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહળદ્વયાળ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિર્હિં તિદ્દાળવહિં) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વળ્લ, ગંધ, રસ, પાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં અળ્લાળેહિં) બે અજ્ઞાનોથી (અચક્ષુર્દસળ પજ્જવેહિં) અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (છદ્દાળવહિં) ષટ્થસ્થાન પતિત છે.

(એવ ઉક્કોસોગાહળાળ વિ) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ, અવગાહનાવાળા પણ (અજ.

નવરં સ્વસ્થાને ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનાં પૃથિવીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે જઘન્યસ્થિ-
કાનાં પૃથિવીકાયિકાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિક
પૃથિવીકાયિકો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થ-
તયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિતયા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શ
પર્યવૈઃ મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમ્

વાલા भी (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्यम अव-
गाहना वाला भी इसी प्रकार (नवरं सद्वाणे चउट्ठाणवडिण) विशेष
यह कि मध्यम अवगाहना वाला स्वस्थान में भी चतुःस्थानपतित है

(जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं पुच्छा ?) जघन्य स्थिति वाले
पृथ्वीकायिकों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता)
हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जह-
ण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) किस कारण से
हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्य स्थिति वाले पृथ्वीकायिकों
के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णठिइए पुढविकाइए जहण्णठि-
इयस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति
वाला पृथ्वीकायिक जघन्य स्थिति वाले पृथ्वीकायिक से द्रव्य की
अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है
(ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिण) अवगाहना से चतुस्थानपतित है
(ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्ण-गंध रस-फास पज्जवेहिं) वर्ण,

હજ્ઞ મણુકોસોગાહણએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ એજ પ્રકારે
(નવરં સદ્વાણે ચઉટ્ઠાણવડિણ) વિશેષ એ છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા સ્વસ્થાન
માં પણ ચતુસ્થાન પતિત છે (જહણ્ણઠિહયાણ પુઢવિકાહયાણ પુચ્છા ?) જઘન્ય
સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકોના વિષયમાં પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણઠિહ-
યાણં પુઢવિકાહયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) શા કારણે ભગવન્ એમ કહ્યું છે કે
જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા ! જહણ્ણ
ઠિઈએ પુઢવિકાહએ જહણ્ણઠિહયસ્સ પુઢવિકાહયસ્સ દવ્વટ્ઠયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકથી—દ્રવ્યની
અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પેસટ્ઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગા-
હણટ્ઠયાએ ચઉટ્ઠાણવડિણ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાનપતિત છે (ઠિઈએ તુલ્લે)
સ્થિતિથી તુલ્ય છે (વણ્ણ, ગંધ, રસ ફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ,

ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવંશ્ચેવ, નવરં સ્વસ્થાને ત્રિ
સ્થાનપતિતઃ, જઘન્યગુણકાલકાનાં મદન્ત ! પૃથ્વીકાયિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ત્વેનાર્યેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનાં
પૃથ્વીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકઃ પૃથ્વી-
કાયિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય પૃથ્વીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા

ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (મહાઅણ્ણાણ પજ્જવેહિં) મતિ-
અજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે (સુઅણ્ણાણપજ્જવેહિં) શ્રુત-અજ્ઞાન કે પર્યાયોં
સે (અચક્કસુદસણપજ્જવેહિં) અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે (છટ્ટાણવડિએ)
ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (એવ ઉક્કોસઠિહિએ વિ) ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા મી
એસા હી (અજહણ્ણમણુક્કોસઠિહિએ વિ એવ ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા
મી એસા હી (નવર સઢ્ઢાણે તિટ્ટાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન
મેં મી ત્રિસ્થાનપતિત હૈ

(જહણ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પુઢવિકાહયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્યગુણ કૃષ્ણ પૃથ્વીકાયિકોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણટ્ટેણં
મંતે ! એવં વુચ્છહ-જહણ્ણગુણકાલયાણં પુઢવિકાહયાણં અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ
જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પૃથ્વી કાયિકોંકે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા !
જહણ્ણગુણકાલએ પુઢવિકાહએ જહણ્ણગુણકાલિયસ્સ પુઢવિકાહયસ્સ
દવ્વઢ્ઢયાએ તુલ્લે) જઘન્યગુણ કાલા પૃથ્વીકાયિક જઘન્યગુણ કાલે

સ્પર્શના પર્યાયોથી (મહા અણ્ણાણ પજ્જવેહિં) મતિ અજ્ઞાનના પર્યાયોથી (સુઅ
ણ્ણાણ પજ્જવેહિં) શ્રુત અજ્ઞાનના પર્યાયોથી (અચક્કસુદસણ પજ્જવેહિં) અચક્ષુ
દર્શનના પર્યાયોથી (છટ્ટાણવડિએ) ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવ ઉક્કોસઠિહિએ વિ)
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાના સમધનુ કથન પણ એજ પ્રમાણે છે (અજહણ્ણ મણુ
ક્કોસઠિહિએ વિ એવ ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ (નવર સઢ્ઢાણે તિટ્ટાણવડિએ)
વિશેષ એકે સ્વસ્થાનમા પણ ત્રિસ્થાન પતિત છે

(જહણ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પુઢવિકાહયાણં પુચ્છા) હે ભગવન્ ! જઘન્ય કૃષ્ણ
પૃથ્વીકાયિકોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ !
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્છહ-જહણ્ણગુણકાલયાણં
પુઢવિકાહયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ કયા કારણે એકે જઘન્ય ગુણ
કૃષ્ણ પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણગુણકાલ-
કાલએ પુઢવિકાહએ જહણ્ણગુણકાલિયસ્સ પુઢવિકાહયસ્સ દવ્વઢ્ઢયાએ તુલ્લે) જઘન્ય

તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈ-
સ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્
અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, એવમ્બુત્કૃષ્ટગુણકાલકોપિ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણ-
કાલકોડપિ એવચ્ચૈવ, નવરં સ્વસ્થાને પદ્મસ્થાનપતિતઃ, એવં પચ્ચવર્ણાઃ, દ્વો ગન્ધો,
પચ્ચરસાઃ, અષ્ઠૌ સ્પર્શાઃ મણિતવ્યાઃ, જઘન્યમત્યજ્ઞાનીનાં મદન્ત ! પૃથ્વીકા-

પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (પદ્મસદૃયાએ તુલ્લે) પ્રદેશો
કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (ઓગાહદૃયાએ ચડદ્વાળવડિએ) અવગાહના
કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (ઠિઈએ તિદ્વાળવડિએ) સ્થિતિ સે
ત્રિસ્થાનપતિત હૈં (કાલવળ્લપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયો સે
તુલ્ય હૈં (અવસેસેહિં વળ્લગંધરસફાસપજ્જવેહિં છદ્વાળવડિએ) શેષ
વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયો સે પદ્મસ્થાનપતિત હૈં (દોહિં અન્ના-
ણેહિં) દો અજ્ઞાનોં કે (અચક્ષુર્દસણપજ્જવેહિં ચ) ઓર અચક્ષુર્દર્શન
કે પર્યાયો સે (છદ્વાળવડિએ) પદ્મસ્થાનપતિત હૈં (એવં ડકકોસ ગુણ
કાલએ વિ) એસા હી ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ ભી (અજઘળ્લમણુકોસગુણ
કાલએ વિ એવ ચેવ) મધ્યમગુણ કૃષ્ણ ભી હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ
યહ કિં (સદ્વાળે છદ્વાળ વડિએ) સ્વસ્થાન મેં પદ્મસ્થાનપતિત હૈં

(એવં પચ્ચવળ્લા) એસે હી પાંચ વર્ણ (દો ગંધા) દો ગંધ (પંચ રસા)
પાંચ રસ (અદ્દુ ફાસા) આઠ સ્પર્શ (માણિવ્વા) કહને ચહિએ

(જઘળ્લમદ્અન્નાણીણં મંતે ! પુઢવિકાઢયાણં) હે ભગવન્ ! જઘન્ય
મતિ-અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિકોં કે વિષય મેં પ્રચ્છા ! (ગોયમા ! અર્ણતા

ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિક જઘન્ય ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે (પદ્મસદૃયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહનદૃયાએ ચડ-
દ્વાળવડિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિઈએ તિદ્વાળવડિએ)
સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (કાલવળ્લપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી
તુલ્ય છે (અવસેસેહિં વળ્લગંધરસફાસપજ્જવેહિં છદ્વાળવડિએ) શેષ વર્ણ, ગંધ,
રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્મસ્થાન પતિત છે (દોહિં અન્નાણેહિં) બે અજ્ઞાનોથી
(અચક્ષુર્દસણપજ્જવેહિં ચ) અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (છદ્વાળવડિએ) પદ્મ-
સ્થાન પતિત છે (એવ ડકકોસગુણકાલએ વિ) એમજ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ
(અજઘળ્લમણુકોસગુણકાલએ વિ એવ ચેવ) મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ એજ પ્રકારે
(નવરં) વિશેષ એકે (સદ્વાળે છદ્વાળવડિએ) સ્વસ્થાનમા પદ્મસ્થાન પતિત છે

(એવ પચ્ચવળ્લા) એજ પ્રમાણે પાંચ વર્ણ (દો ગંધા) બે ગંધ (પંચ રસા)
પાંચ રસ (અદ્દુ ફાસા) આઠ સ્પર્શ (માણિવ્વા) કહેવા ભોધએ

(જઘળ્લ મદ્અન્નાણીણં મંતે ! પુઢવિકાઢયાણં) હે ભગવન્ ! જઘન્ય મતિ-

यिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रवृत्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एव-
मुच्यते—जघन्यमत्यज्ञानीनां पृथिवीकायिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रवृत्ताः ? गौतम !
जघन्यमत्यज्ञानी पृथिवीकायिको जघन्यमत्यज्ञानिनः पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थ-
तया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या
त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवै पद स्थानपतितः, मत्यज्ञानपर्यवैरतुल्यः,
श्रुताज्ञानपर्यवैः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः पद स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टमत्यज्ञानी
पञ्जवा पणन्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणद्वेणं भंते
एवं वुच्चइ—जहणमइअण्णाणीणं पुढविकाइयाणं अणंता पञ्जवा
पणन्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा गया कि जघन्य मतिअ-
ज्ञानी पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहणमइ-
अण्णाणी पुढविकाइए जहणमइअन्नाणिस्स पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए
तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य मति—अज्ञानी पृथ्वीकायिक जघन्य मति
अज्ञानी पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्ठयाए
तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिण)
अवगाहना की अपेक्षा से चतुःस्थानपतित है (ठिइए तिट्ठाणवडिण)
स्थिति से त्रिस्थानपतित है (वण्णगंधरसफासपञ्जवेहिं छट्ठाणवडिण)
वर्ण, गंध, रस, स्पर्श, के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (मइअण्णा-
णपञ्जवेहिं तुल्ले) मति—अज्ञान के पर्यायों से तुल्य है (सुयअण्णा-
णपञ्जवेहिं अचक्खुदंसणपञ्जवेहिं छट्ठाणवडिण) श्रुताज्ञान और
अचक्षुर्दर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसमइअण्णाणी-

अज्ञानी पृथ्वीकायिकोंना विषयमा पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पञ्जवा पणन्ता)
हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा है (से केणद्वेणं भंते ! एव वुच्चइ जहणमइ-
अण्णाणीणं पुढविकाइयाणं अणंता पञ्जवा पणन्ता ?) हे भगवन् ! शा. कारणे अेभ
कडेलु छे के जघन्य मति अज्ञानी पृथ्वीकायिकोंना अनन्त पर्याय कहा है ?
(गोयमा ! जहणमइ अण्णाणी पुढविकाइए जहणमइ अन्नाणिस्स पुढविकाइयस्स
दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य मति अज्ञानी पृथ्वीकायिक जघन्य मति
अज्ञानी पृथ्वीकायिकी द्रव्यनी अपेक्षाओ तुल्य छे (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशोनी
अपेक्षाओ तुल्य छे (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिण) अवगाहनानी अपेक्षाओ अतु-
स्थान पतित छे (ठिइए तिट्ठाणवडिण) स्थितिथी त्रिस्थान पतित छे (वण्ण
गंधरसफासपञ्जवेहिं छट्ठाणवडिण) वर्ण, गंध, रस स्पर्शनी पर्यायिथी
षट्स्थान पतित छे (मइ अण्णाणपञ्जवेहिं तुल्ले) मति, अज्ञानना पर्यायिथी
तुल्य छे (सुयअण्णाणपञ्जवेहिं अचक्खुदंसणपञ्जवेहिं छट्ठाणवडिण) श्रुताज्ञान

અપિ, અજઘન્યાનુત્કુળતત્ત્વજ્ઞાની અપિ એવઞ્ચૈવ, નવરં સ્વસ્થાને પટ સ્થાનપતિતઃ
 एवं શ્રુતાજ્ઞાની અપિ, અચક્ષુર્દર્શની અપિ, એવઞ્ચૈવ યાવત્ વનસ્પતિકાયિકાઃ ॥૮॥

ટીકા—અથ જઘન્યાવગાહનકાનાં પૃથિવીકાયિકાનાં પર્યવાન્ પ્રરૂપયિતુ
 માહ—‘જઘ્ણોગાહણાણં મંતે ! પુઢવિકાઙ્યાણં કેવદ્યા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?’
 ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનામ્-જઘન્યમ્ અવગાહનં શરીરો-
 છ્યો યેષા તે જઘન્યાવગાહનકાસ્તેષામિત્યર્થઃ, પૃથિવીકાયિકાના ક્રિયન્તઃ
 પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’
 જઘન્યાવગાહનકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
 ‘સે કેળદેણં મંતે ! एवं વુચ્ચદ્-જઘ્ણોગાહણાણં પુઢવિકાઙ્યાણં અળંતા પજ્જવા
 પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કયં તાવત્, એવમ્-ઉત્તરીત્યા, ઉચ્ચતે

વિ) એસા હી ઉત્કુળ મતિ-અજ્ઞાની ભી (અજઘ્ણમણુવ્કોસમદ્-
 અન્નાણી વિ એવં ચેવ) મધ્યમ મતિ-અજ્ઞાની ભી એસા હી (નવરં)
 વિશેષ યહ કિ (સદ્ઘાણે છદ્ઘાણવઢિએ) સ્વસ્થાન મેં ષટ્સ્થાનપતિત
 હૈં (એવં સુચઅળ્ણાણી વિ) એસા હી શ્રુતાજ્ઞાની ભી (અચક્ષુદસણી-
 વિ એવ ચેવ) અચક્ષુદર્શની ભી એસા હી (જાવ વળખ્ફદ્કાઙ્યા)
 વનસ્પતિકાયિકોં ઇસી પ્રકાર કહના ચાહિએ ।

ટીકાર્થ—અવ જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિકો કે પર્યાયો
 કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ-જઘન્ય અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાયિકોં કે કિતને પર્યાય-
 કહે હૈ ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ? અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ।

અને અચક્ષુદર્શનાના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવ ઉત્કોસમદ્અળ્ણાણી
 વિ) એજ રીતે ઉત્કુળ મતિ અજ્ઞાની પણ (અજઘ્ણમણુવ્કોસ મદ્અન્નાણી
 વિ એવ ચેવ) મધ્યમ મતિ-અજ્ઞાની પણ એવી જ રીતે (નવર) વિશેષ એ છે કે
 (સદ્ઘાણે છદ્ઘાણવઢિએ) સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવ સુચઅળ્ણાણી વિ)
 એમજ શ્રુતાજ્ઞાની પણ (અચક્ષુદસણી વિ એવ ચેવ) અચક્ષુદર્શની પણ એમજ
 સમજવા (જાવ વળખ્ફદ્કાઙ્યા) વનસ્પતિકાયિકો સુધી આજ પ્રકારે કહેલુ જોઈએ
 ટીકાર્થ—હવે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના પર્યાયોની પ્રપણા

કરાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્ જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા
 પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

યત્ જઘન્યાવગાહનકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા इति ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णोगाहणए पुढविकाइए’ जघन्यावगाहनकपृथिवीकायिकः ‘जहण्णोगाहणस्त पुढविकाइयस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यावगाहनकस्य पृथिवीकायिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्ठयाए तुल्ले’ अवगाहनार्थतया तुल्यो, भवति, किन्तु ‘ठिईए तिट्ठाणवडिए’ स्थित्या आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, येषां संख्येयवर्षायुष्कत्वात्, तच्च प्रागपि समुच्चय-पृथिवीकायिकवक्तव्यतायां प्रतिपादितमेव, तदभिलाषश्च—स्थित्यपेक्षया जघन्यावगाहनकस्य पृथिवीकायिकान्तरस्य असंख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति न तु असंख्येयगुणहीनो भवति, प्रागुक्तयुक्तेः,

गौतम—हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला पृथ्वीकायिक दूसरे जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य होता है, किन्तु स्थिति की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित होता है । कारण यह है कि पृथ्वीकायिकों की स्थिति संख्यात वर्ष की ही होती है । यह बात पहले समुच्चय पृथ्वीकायिकों की वक्तव्यता के प्रसंग में कही जा चुकी है । अतएव जघन्य अवगाहना वाला एक पृथ्वीकायिक दूसरे जघन्य अवगाहना वाले पृथ्वीकायिक की अपेक्षा अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन संख्यातभाग हीन अथवा संख्यातगुण हीन होता है । पूर्वोक्त युक्ति के अनुसार वह

શ્રી ગૌતમસ્ત્રામી—હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહેવાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિક ખીન્ન જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે અને અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય બને છે, કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે કારણ એ છે કે પૃથ્વીકાયિકોની સ્થિતિ સંખ્યાત વર્ષની જ હોય છે એ વાત પહેલાં સમુચ્ચય પૃથ્વીકાયિકોની વક્તવ્યતાના પ્રસંગમાં કહેવાઈ ગઈ છે. તેથી જ જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક પૃથ્વીકાયિક ખીન્ન જઘન્ય અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ અગર હીન થાય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત

एवम् असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्य-
धिको वा भवति, न तु असंख्येयगुणाभ्यधिको भवति युक्तेः प्रागुपपादितत्वात्,
तथा 'वर्णगन्धरसफासपञ्जवेहि' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, 'दोहिं अन्नाणेहि' द्वाभ्या-
मज्ञानाभ्याम् मत्यज्ञानश्रुताज्ञानलक्षणपर्यव्याभ्याम्, 'अचक्षुदंसणपज्जवेहि च
छट्ठाणवडिए' अचक्षुदर्शनपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति तदभिलाषश्च पूर्वोपद-
र्शितदिशाऽवसेयः, अत्र प्ररूपणे पृथिवीकायिकानां सम्यक्त्वस्य तेषु मध्ये
सम्यक्त्वसहितस्य चोत्पादासंभवेन अज्ञानद्वयमेव प्ररूपितम् न तु ज्ञानद्वयमिति-
'उभयाभावो पुढविकाइएसु' इति वचनग्रामाण्यात्,

असंख्यातगुण हीन नहीं हो सकता । अगर अधिक हो तो असं-
ख्यातभाग अधिक, संख्यातभाग अधिक अथवा संख्यातगुण
अधिक ही होता है । वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायो से,
दो अज्ञानो अर्थात् मत्यज्ञान और श्रुताज्ञान के पर्यायो से, तथा
अचक्षुदर्शन के पर्यायो से षट्स्थानपतित होता है । इन षट्स्थानो का
उच्चारण पूर्ववत् समझ लेना चाहिए । यहां यह ध्यानरखना चाहिए
कि पृथ्वीकायिकजीवों में सम्यक्त्व नहीं होता और न सम्यग्दृष्टि
जीव पृथ्वीकाय में उत्पन्न ही होते हैं । सभी पृथ्वीकायिक मिथ्या-
दृष्टि होते हैं, अतएव उनमें दो अज्ञान ही पाये जाते हैं । वहां ज्ञान
का सद्भाव नहीं है । इसी कारण यहां दो अज्ञानों की ही प्ररूपणा
की गई है । इसी प्रकार पृथ्वीकायिकों में चक्षुरिन्द्रिय का अभाव
होने से चक्षुदर्शन भी नहीं होता, अतएव सिर्फ अचक्षुदर्शन की
ही प्ररूपणा की गई है ।

ભાગહીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન અને છે પૂર્વોક્ત યુક્તિના અનુસાર તે
સંખ્યાત ગુણ થઈ નથી શકતા. અગર અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક,
સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક જ થાય છે વર્ણ ગંધ,
રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે અજ્ઞાનો અર્થાત્ મત્યજ્ઞાન અને શ્રુતાજ્ઞાનના
પર્યાયોથી તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાનપતિત થાય છે એ છ સ્થાનોના
ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ સમજી લેવા જોઈએ, અહિં એ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે
પૃથ્વીકાયિક જીવોમાં સમ્યક્તા નથી હોતી અને ન સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ પૃથ્વી
કાયમાં ઉત્પન્ન થાય છે. બધા પૃથ્વીકાયિક મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય છે તેથી જ તેઓમાં
બે અજ્ઞાન જ મળી આવે છે ત્યાં જ્ઞાનનો સદ્ભાવ હોતો નથી એ કારણે
અહિં બે અજ્ઞાનોની જ પ્રરૂપણા કરાઈ છે એ પ્રકારે પૃથ્વીકાયિકોમાં ચક્ષુ-
રિન્દ્રિયનો અભાવ હોવાથી ચક્ષુદર્શન પણ નથી થતું, તેથી જ ફક્ત અચક્ષુ-
દર્શનની જ પ્રરૂપણા કરાઈ છે.

અતઃ એવોક્તમ્-‘દોહિં અણ્ણાણેહિં’ ઇતિ, ‘એવં ઉક્કોસોગાહણં વિ’ એવમ્-
 ઉક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ પૃથિવીકાર્થિકઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય પૃથિવી-
 કાર્થિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ,
 સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુ-
 દર્શનપર્યવૈશ્ચ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘અજઢણમણુકોસોગાહણં વિ એવં ચેવ’
 અજઢણ્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ પૃથિવીકાર્થિકઃ એવઞ્ચેવ અજઢણ્યાનુત્કૃષ્ટાવગા-
 હનકસ્ય પૃથિવીકાર્થિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયાતુલ્યઃ, અવગાહના-
 ર્થતયા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ અચક્ષુદર્શનપર્યવૈશ્ચ
 ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ ‘નવરં સદ્ધાણે ચડ્ધાણવડિદ્’ નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા એક પૃથ્વીકાર્થિક દૂસરે
 ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાર્થિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ,
 પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા મી તુલ્ય હૈ,
 કિન્તુ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ, ગંધ, રસ
 ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, દો અજ્ઞાનોં ઓર અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં
 સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે પૃથ્વીકાર્થિક કે વિષય મેં મી એસા હી
 કહના ચાહિદ, અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહના વાલા એક પૃથ્વીકાર્થિક
 દૂસરે મધ્યમ અવગાહના વાલે પૃથ્વી કાર્થિક સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં
 કી અપેક્ષા તુલ્ય :હૈ ।

મધ્યમ અવગાહના વાલો મેં વિશેષતા ચહ હૈ કિ વે સ્વસ્થાન મેં
 મી ચતુસ્થાનપતિત હોતે હૈ, અર્થાત્ એક મધ્યમ અવગાહના વાલા
 દૂસરે મધ્યમ અવગાહના વાલે સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા એક પૃથ્વીકાર્થિક બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવ-
 ગાહનાવાળા પૃથ્વીકાર્થિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
 તુલ્ય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન
 પતિત થાય છે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શનાપર્યાયોથી એ અજ્ઞાન અને
 અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત અને છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા પૃથ્વીકાર્થિકના વિષયમાં પણ એવું જ કહેવું
 જોઈએ. અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા એક પૃથ્વીકાર્થિક બીજા મધ્યમ અવ-
 ગાહનાવાળા પૃથ્વીકાર્થિકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળામાં વિશેષતા એ છે કે તેઓ સ્વસ્થાનમાં પણ
 ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા બીજા મધ્યમ

વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-યસ્મિન્ સ્વભવે-પૃથિવીકાયિક્રમભવે પ્રથમમુત્પાદસ્તસ્મિન્નેવ પૃથિવીકાયિક્રમભવે સ્વસ્થાનવ્યવહારો જાયતે, इति एतादृशे स्वस्थाने इत्यर्थः, तथा सति असंख्येयवर्षायुष्मस्यापि संभवेन, असंख्येयभागहीनो वा, संख्येय-भागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येय-भागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा असं-ख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इत्येवं चतुःस्थानपतितो भवति न तु त्रिस्थान-पतित एव, गौतमः पृच्छति-‘जहण्णठिइयाण पुढविकाइयाणं पुच्छा’ हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां जघन्या स्थितिरायुःकर्मानुभवलक्षणा येषां ते जघन्यस्थितिका-स्तेषामित्यर्थः, पृथिवीકાયિકાનાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસા इति पृच्छा, भगवान् उत्तरयति-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ जघन्यस्थितिकानां पृथिवीकાયिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञसाः, गौतमस्तत्र कारणं पृच्छति-‘से केण-द्वेणं भते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं पुढविकाइयाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’

સામાન્ય રૂપ સે મધ્યમ અવગાહના હોને પર ખી વહ વિવિધ પ્રકાર કી હોતી હૈ । જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કી માંતિ ઉસકા એક હી સ્થાન નહી હોતા વર્ણ, ગ ધ, રસ ઔર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે તથા દો અજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પૃથિવીકાયિકોં કે િ ને પર્યાય કહે ગયે હૈ ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાલે પૃથિવીકાયિકોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસકારણ સે એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ

અવગાહનાવાળાથી અતુસ્થાન પતિત હીનાધિક અને છે. કેમકે સામાન્ય રૂપથી મધ્યમ અવગાહનાવાળા થવા છતાં પણ તે વિવિધ પ્રકારની અને છે. જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાની જેમ તેનું એક સ્થાન નથી હોતું. વર્ણ, ગ ધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી તથા બે અજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય સ્થિતિ વાળા પૃથ્વીકાયિકોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે ?

हे भदन्त ! तत् अथ, केनार्थेन-कथं तावत्, एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यत्-जघ-
न्यस्थितिकानां पृथिवीकायिकानाम् अनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? इति,

भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जण्णठिइए पुढविकाइए जहण-
ठिइयस्स पुढविकाइयस्स’ जघन्यस्थितिः पृथिवीकायिको जघन्यस्थितिकस्य
पृथिवीकायिकस्य ‘दब्बट्टयाए तुल्ले’ द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति ‘पएसट्टयाए
तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए’ अवगाह-
नार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, तदभिन्नापक्रमश्च पूर्वोपदर्शितदिशा अव-
सेयः, ‘ठिइए तुल्ले’ स्थित्या-आयुःकर्मानुगबलक्षणस्थित्यपेक्षया तुल्यो भवति,
‘वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं’ वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवैः, ‘मइअन्णाण पज्जवेहिं’ मत्तज्ञान
पर्यवैः, ‘सुयअण्णाणपज्जवेहिं’ श्रुताज्ञानपर्यवैः, ‘अचक्खुदंसणपज्जवेहिं’ अचक्षु-
दर्शनपर्यवैः ‘छट्टाणवडिए’ पट् स्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु पूर्वोपदर्शित
दिशैव स्वयमूहः, ‘एवं उक्कोसठिःए दि’ एवम्-पूर्वोक्तरीत्या, उत्कृष्टस्थितिकोपि

वाले पृथ्वीकायिकों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य स्थिति वाला पृथ्वीकायिक
दूसरे जघन्य स्थिति वाले पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य
होता है, प्रदेशों की अपेक्षा भी तुल्य होता है अवगाहना की अपेक्षा
चतुःस्थानपतित होता है, उनका उच्चारणपूर्ववत् कर लेना चाहिए ।
स्थिति की अपेक्षा तुल्य होता है, वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के
पर्यायो से, मत्तज्ञान के पर्यायो से, श्रुताज्ञान के पर्यायो से तथा
अचक्षुदर्शन के पर्यायो से षट्स्थानपतित होता है । उनका उच्चा-
रणपूर्ववत् कर लेना चाहिए ।

उत्कृष्ट स्थिति वाले पृथ्वीकायिक के विषय में भी ऐसा ही है,
अर्थात् वह भी दूसरे उत्कृष्ट स्थिति वाले पृथ्वीकायिक की अपेक्षा

श्री भगवान्-हे गौतम ! એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક બીજા
જઘન્ય સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય હોય છે અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત હોય
છે તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવા બોધએ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય
થાય છે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, મત્તજ્ઞાનના પર્યાયોથી,
શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી તથા અચક્ષુદર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.
તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવા બોધએ

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકના વિષયમા પણ એમજ છે, અર્થાત્ તે
પણ બીજા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય છે,

પૃથિવીકાયિકઃ, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહણમણુવકોસઠિઈષ વિ એવં ચેવ' અજવન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ પૃથિવીકાયિકઃ એવં ચેવ-પૂર્વોક્તરીત્યા અજવન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય પૃથિવીકાયિકાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, ક્ષિન્તુ-‘નવરં સદ્વાણે તિદ્વાણવઢિઈ’ નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વમવે સ્પર્શપેક્ષયેત્યર્થઃ ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ ન તુ ચતુઃસ્થાન પતિતઃ, તેપામસંખ્યેયવર્ણાયુકાભાવાત્,

દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈ, પ્રદેશો સે તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, વર્ણ ગંધ રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયો સે, મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાન ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે પદ્સ્થાન પતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ સ્થિતિ ચાલા પૃથ્વીકાયિક ભી હસી પ્રકાર હૈ । અર્થાત્ વહ દસરે મધ્યમ સ્થિતિ ચાલે પૃથ્વીકાયિક કી અપેક્ષા દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશો સે તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાન તથા અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ, મગર વિશેષતા હતની હી હૈ કિ મધ્યમ સ્થિતિ ચાલા સ્વસ્થાન મેં ભી ત્રિસ્થાનપતિત હોના હૈ અર્થાત્ એક મધ્યમ સ્થિતિ ચાલા પૃથ્વીકાયિક દસરે મધ્યમ સ્થિતિ ચાલે પૃથ્વીકાયિક સે સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન યા

પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ-તુલ્ય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, મત્યજ્ઞાન, અને શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે

મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક પણ એજ પ્રકારના છે અર્થાત્ તે ખીન મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતાજ્ઞાન તથા અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે, પણ વિશેષતા એટલીજ છે કે મધ્યમ સ્થિતિવાળા સ્વસ્થાનમાં પણ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ એક મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિક ખીન મધ્યમ સ્થિતિવાળા પૃથ્વીકાયિકથી

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઘ્ન્યગુણકાલયાણં મંતે ! પુઢવિકાઈયાણં પુચ્છા’ હેં મંદંત ! જઘ્ન્યગુણકાલકાનાં પૃથિવીકાયિકાનાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? इति પૃચ્છા-મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અળંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘ્ન્ય-ગુણકાલકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળ્લેટ્ટેણં મંતે ! एवं पुच्छइ’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન-કથં તાવત્ एवं-પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્ જઘ્ન્યગુણકાલકાનાં પૃથિવીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઘ્ન્યગુણકાલકાલ પુઢવિકાઈય’ જઘ્ન્યગુણકાલકઃ પૃથિવીકાયિકઃ ‘જઘ્ન્યગુણકાલ-ગસ્સ પુઢવિકાઈયસ્સ’ જઘ્ન્યગુણકાલકસ્ય પૃથિવીકાયિકસ્ય ‘દવ્વદ્વયાપ તુલ્લે’ દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, ‘પપ્પસદ્વયાપ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ ‘ઓગાહણદ્વયાપ’ અવગાહનાર્થતયા ‘ચઉદ્દાણવહિં’ ચતુઃસ્થાન પતિતો ભવતિ, ‘ઠિઈપ્પ તિદ્દાણવ-હિં’ સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે’ કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈ-સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈં ઓર અધિક હી તો ઇતના હી અધિક હોતા હૈં । અસંખ્યાત વર્ણ કી આયુ ન હોને કે કારણ ઉસમેં અસં-ખ્યાત ગુણ હીનાધિકતા નહીં હોની ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘ્ન્યગુણ કૃષ્ણવર્ણ વાલે પૃથ્વીકાયિકીં કે કિંતને પર્યાય હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હોતે હૈં ?

ગૌતમ-હે મગવન્ અનન્ત પર્યાય હોને કા કયા કારણ હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘ્ન્યગુણ કાલા એક પૃથ્વીકાયિક દૂસરે જઘ્ન્યગુણ કાલે પૃથ્વીકાયિક સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં, પ્રદેશો કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં, સ્થિતિ સે

સ્થિતિની દૃષ્ટિએ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને અધિક થાય તો એટલા જ અધિક થાય છે અસં-ખ્યાત વર્ણની આયુષ્ય હોવાને કારણે તેમાં અસંખ્યાત ગુણ હીનાધિકતા નથી થતી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે મગવન્ ! જઘ્ન્ય ગુણ કૃષ્ણવર્ણ પૃથ્વીકાયિકોના કેટલા પર્યાય થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અનન્ત પર્યાય થવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! જઘ્ન્ય ગુણ કાળા એક પૃથ્વીકાયિક ખીજ જઘ્ન્ય ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે ચતુઃસ્થાન પતિત છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કૃષ્ણ

સ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવશેષેર્હિં વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેર્હિં' અવશેષૈઃ વર્ણગંધરસસ્પર્શ-
પર્યવૈઃ 'છદ્વાણવડિર્' ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદમિલાપક્રમશ્ચ પૂર્વવદેવ સ્વયમ-
વગન્તવ્યઃ 'દોર્હિં અણ્ણાણેર્હિં અચક્ષુદંસણપજ્જવેર્હિં છદ્વાણવડિર્' દ્વાભ્યામજ્ઞા-
નાભ્યાં મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનલક્ષણપર્યવાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ ષટ્સ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' एवम्-पूर्वोपदर्शितदिशा, उत्कृष्टगुणकालकोपि;
પૃથિવીકાચિકઃ ઉત્કૃષ્ટગુણકાલસ્ય પૃથિવીકાચિકાન્તરસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ સ્થિતયા ત્રિસ્થાન-
પતિતઃ, 'કાલવર્ણપજ્જવેર્હિં તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, અવશેષૈઃ વર્ણ-
ગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનપર્ય-
વૈશ્ચ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદમિલાપશ્ચ પૂર્વોક્તરીતયા સ્વયમૂહનીયઃ, 'अजहण-
मणुक्कोसगुणकालएवि एवं चेव' अजवन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि पृथिवीकाचिकः,

ત્રિસ્થાનપતિત હૈ, કાલે વર્ણ કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ
ઔર સ્પર્શ કે પર્યાયો કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હૈ, મત્યજ્ઞાન, શ્રુતા-
જ્ઞાન ઔર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણવર્ણ પૃથ્વીકાચિક કે સંબંધ મેં મી
ના યાહિયે । વહ દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણ વર્ણ વાલે પૃથ્વીકાચિક સે
દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશો કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃ-
સ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કૃષ્ણ વર્ણ
કે પર્યાય સે તુલ્ય હોતા હૈ, શેષ વર્ણો, ગંધ, રસ, સ્પર્શ દો અજ્ઞાનોં
ઔર અચક્ષુર્દર્શન કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ડન છહ સ્થાનોં
કા ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરલેના યાહિયે ।

મધ્યમગુણ કાલે પૃથ્વીકાચિક કે સંબંધ મેં યહી સમજના યાહિયે

વર્ણના પર્યાયથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણો ગંધ, રસ, સ્પર્શ એ અજ્ઞાનો
અને અચક્ષુર્દર્શનની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, તે છ સ્થાનોના ઉચ્ચારણ
પૂર્વવત્ કરી લેવા બેઠએ

એજ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણવર્ણ પૃથ્વીવીકાચિકના સંબંધમાં પણ સમજ
લેવું. આ બીજા ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણવર્ણવાળા પૃથ્વીકાચિકથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની
અપેક્ષાથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયથી તુલ્ય છે બાકીના વર્ણ,
ગંધ, રસ સ્પર્શ, એ અજ્ઞાનો અને અચક્ષુર્દર્શનની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય
છે. એ છ સ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવું.

મધ્યમગુણ કાળા પૃથ્વીકાચિકના સમ્બન્ધમાં એજ પ્રમાણે સમજવું બેઠએ

एवञ्चैव-अजघ्न्यानुत्कृष्टगुणकालकस्य पृथिवीकायिकान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुस्थानपतितो भवति, कृष्णवर्ण पर्यवैः, तुल्यः, अवज्ञेयैः वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवै पटस्थानपतितो भवति, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम्, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च पटस्थानपतितो भवति, किन्तु-‘णवरं सद्भाणे छद्वाणवडिण’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु सास्थाने स्वभावे स्वभावान्तरापेक्षयेत्यर्थः पटस्थानपतितो भवति, ‘एवं पंचवर्णा’ एवं-पूर्वोक्तीत्या, पञ्चवर्णाः-कृष्णलो-

અર્થાત્ વહ દૂસરે મધ્યમગુણ વાલે પૃથ્વીકાયિક કી અપેક્ષા દ્રવ્ય સે ઓર પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ દો અજ્ઞાનો ઓર અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે પટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । વિશેષતા યહ હૈ કિ એક મધ્યમ કૃષ્ણ-વર્ણ વાલા પૃથ્વીકાયિક દૂસરે મધ્યમ કૃષ્ણવર્ણ વાલે કી અપેક્ષા મી પટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જૈસે જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણવર્ણ કા સ્થાન એક હી હોતા હૈ-ઉસમેં ન્યૂનાધિકતા કા સંભવ નહીં ઉસ પ્રકાર મધ્યમ કૃષ્ણવર્ણ કા સ્થાન એક નહીં હૈ । એક અંશ વાલા કૃષ્ણ વર્ણ જઘન્ય હોતા હૈ ઓર સર્વાધિક અંશોં વાલા કૃષ્ણ વર્ણ ઉત્કૃષ્ટ કહલાતા હૈ । इन दोनों के मध्य में कृष्ण वर्ण के अनन्त विकल्प होते हैं, जैसे दो गुण काला, तीनगुण काला चारगुण, काला, दसगुण काला, संख्यातगुण काला, असंख्यातगुण काला आदि-आदि । इस प्रकार जघन्यगुण काले से ऊपर और उत्कृष्टगुण काले से नीचे कृष्ण वर्ण के मध्यम पर्याय अनन्त हैं अर्थात् जघन्य-

અર્થાત્ તે ખીલ ગુણ કાળા પૃથ્વીકાયિકની અપેક્ષાએ દ્રવ્યથી અને પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ, બે અજ્ઞાનો અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત થાય છે વિશેષતા એ છે કે એક મધ્યમ કૃષ્ણ વર્ણવાળા પૃથ્વીકાયિક ખીલ મધ્યમ કૃષ્ણ વર્ણવાળાની અપેક્ષાએ પણ પટસ્થાન પતિત થાય છે તાત્પર્ય એકે જેવા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણ વર્ણના સ્થાન એક જ થાય છે-તેમા ન્યૂનાધિકતાનો સભવ જ હોતો નથી. એ પ્રકારે મધ્યમ કૃષ્ણવર્ણના સ્થાન એક નથી હોતા એક અશવાળા કૃષ્ણ વર્ણ જઘન્ય થાય છે અને સર્વાધિક અશવાળા કૃષ્ણવર્ણ ઉત્કૃષ્ટ કહેવાય છે. આ બેઉની મધ્યમા કૃષ્ણ વર્ણના અનન્ત વિકલ્પ થાય છે, જેમ બે ગુણ કાળા, ત્રણ ગુણ કાળા, ચાર ગુણ કાળા દશ ગુણ કાળા, અસંખ્યાત ગુણકાળા વિગેરે વિગેરે એ રીતે જઘન્ય ગુણ કાળાથી ઉપર અને ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળાથી નીચે કૃષ્ણ વર્ણના મધ્યમ પર્યાય અનન્ત છે અર્થાત્ જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ

હિતહરિતપીતથુક્લરૂપાઃ, 'દો ગંધા' દ્વૌ ગન્ધી 'પંચરસા' પંચરસાઃ—અમ્લમધુર-કટુકપાયતિક્તભેદાત્, 'અટ્કાસા' અઠૌ સ્પર્શાઃ—શીતોષ્ણમૃદુર્કઠ્ઠગલ્પુગુસ્ક-સ્નિગ્ધરૂક્ષભેદાત્ ભણિતવ્યાઃ,

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જઘ્ણમઃ અજ્ઞાણીણં મંતે ! પુઢવિકાશ્યાર્ણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! જઘ્ન્યમત્યજ્ઞાનીના પૃથ્વીકાયિકાના કિયન્તઃ પર્યાવાઃ—પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति પૃચ્છા ભગવાન આહ—'ગૌયમા' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્ઞવા પણ્ણત્તા' જઘ્ન્યમત્યજ્ઞાનીનાં પૃથ્વીકાયિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ,

ગુણ કૃષ્ણવર્ણ કા પર્યાય એક હૈ, ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણવર્ણ કા પર્યાય ભી એક હૈ, મગર અજઘ્ન્યાનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમગુણ કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાય અનન્ત હૈં । યહી કારણ હૈ કિદો પૃથ્વીકાયિક જીવ યદિ મધ્યમ-ગુણ કૃષ્ણવર્ણ હો તો ભી ડનમેં અનન્તગુણ હીનતા ઓર અધિકતા હો સકતી હૈ । ઇસી અભિપ્રાય સે યહાં સ્વસ્થાન મેં ભી પદસ્થાનપતિત કહા હૈ । અન્યત્ર ભી સ્વસ્થાન મેં જહાં હીનાધિકતા વતલાઈ ગઈ, હૈ યહી અભિપ્રાય યથાયોગ્ય સમસ્ટલેના યાહિયે ।

જૈસા કૃષ્ણ વર્ણ કા આશ્રય લેકર પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ ડસી પ્રાકાર પાંચો વર્ણો, દોનો ગંધો, પાંચો રસો ઓર આઠો સ્પર્શો કા આશ્રય કરકે પ્રતિપાદન કરના યાહિયે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘ્ન્ય મતિ—અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિકજીવ કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્—હેગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

વર્ણના પર્યાય એક છે, ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણવર્ણના પર્યાય પણ એક છે પણ અજઘ્ન્યાનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાય અનન્ત છે આજ કાશ્ય છે કે બે પૃથ્વીકાયિક જીવ બે મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણ હોય તો પણ તેઓમા અનન્ત ગુણહીનતા અને અધિકતા થઈ શકે છે. એજ અભિપ્રાયથી અહીં સ્વસ્થાનમા પણ પદસ્થાન પતિત કહ્યા છે અન્યત્ર પણ સ્વસ્થાનમાં જ્યાં હીનાધિકતા બતાવેલી છે, એજ અભિપ્રાય યથા યોગ્ય સમજી લેવો જોઈએ.

જેમ કૃષ્ણ વર્ણના આશ્રય લઈને પ્રતિપાદન કરાયું, એજ રીતે પાંચ વર્ણો અને ગંધો, પાંચે રસો, અને આઠે સ્પર્શોના આશ્રયે કરીને પ્રતિપાદન કરવું જોઈએ.

શ્રીગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘ્ન્ય મતિ અજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિક જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે.

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ—जहणमइअण्णाणीणं पुढवि-
काइयाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्येन कथं तावद्,
एवम् उक्तरीत्या, उच्यते यत्—जघन्यमत्यज्ञानीना पृथिवीकायिकानामनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहन्न मइअण्णाणी
पुढविकाइए’ जघन्यमत्यज्ञानी पृथिवीकायिकः ‘जहण मइअण्णाणिसस पुढवि
काइयस्स द्वयद्वयाए तुल्ले’ जघन्यमत्यज्ञानिनः पृथिवीकायिकस्य द्वयार्थतया
तुल्यो भवति, ‘पएसद्वयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणद्वयाए
चउट्ठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति,
तदभिलाषश्च पूर्वोक्तरीत्याऽवगन्तव्यः, किन्तु ‘ठिईए तिट्ठाणवडिए’ स्थित्या—
आयुःकर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, न तु चतुःस्थान-
पतितः तेषां संख्येयवर्षायुष्कात्, ‘वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए’ वर्ण-
गन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलाषश्च, पूर्ववदेव बोध्यः,
‘मइ अण्णाणपज्जवेहिं तुल्ले’ मत्यज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, ‘सुयअण्णाणपज्जवेहिं’

गौतम—हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है ? कि
जघन्य मति—अज्ञानी के अनन्त पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्यमति—अज्ञानी एक पृथ्वीकायिक
जघन्य मति—अज्ञानी दूसरे पृथ्वीकायिक से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य
है, प्रदेशों, की अपेक्षा भी तुल्य होता है, अवगाहना की
अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, उन चार स्थानों का उच्चारण
पूर्ववत् कर लेना चाहिए। स्थिति की अपेक्षा त्रिस्थानपतित होता है,
क्योंकि उनकी आयु संख्यात वर्ष की ही होती है। वर्ण, गंध,
रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, उनका उच्चा-
रण पूर्ववत् करलेना चाहिए। मति—अज्ञान के पर्यायों से तुल्य है,

श्री गौतमस्वामी—હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય
મતિ અજ્ઞાનીના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની એક પૃથ્વીકાયિક
જઘન્ય મતિ અજ્ઞાની બીજા પૃથ્વીકાયિકથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય
છે. આ ચાર સ્થાનોના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવા ભેદબે. સ્થિતિની અપે-
ક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત બને છે. કેમકે તેમની આયુ સખ્યાત વર્ષની જ હોય
છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે,
તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વની જેમજ કરી લેવા ભેદબે. મતિ—અજ્ઞાનના પર્યાયોથી

શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈ: 'અચરસુદંસણપજ્જવેદિ છદ્ધાણવહિણ' અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈ: પદ્ધસ્થાન-
પતિતો ભવતિ, તદભિલાપોઽપિ પૂર્વોક્તરીત્યૈવાવગન્તવ્ય: 'एवं उक्कोसमइअन्नाणी
वि' एवम्-ઉત્કરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટમત્યજ્ઞાની અપિ પૃથિવીકાયિક: ઉત્કૃષ્ટમત્ય
જ્ઞાનિન: પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્ય:, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્ય:, અવગાહ-
નાર્થતયા ચતુ:સ્થાનપતિત:, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિત:, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈ: પદ્
સ્થાનપતિત:, મત્યજ્ઞાનપર્યવૈરતુલ્ય:, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈ:, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈ:,
પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'अजहणमणुक्कोसमइअन्नाणी वि एवं चेव' અજઘન્યા-
નુત્કૃષ્ટમત્યજ્ઞાની અપિ પૃથિવીકાયિક: एवञ्चैव-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટમત્યજ્ઞાનિન:
પૃથિવીકાયિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્ય: પ્રદેશાર્થતયા તુલ્ય:, અવગાહનાર્થતયા
ચતુ:સ્થાનપતિત:, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈ: પદ્ધસ્થાનપતિત:, મત્યજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્ય:,
શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈ: અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈ: પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'नवरं सद्धाने सद्धान-

શ્રુતાજ્ઞાન ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે પદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈં ।
ઉત્કૃષ્ટ મતિ અજ્ઞાનોં કે વિષય મેં ખી હસી પ્રકાર સમજના
ચાહિણ, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાની દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાની
કી અપેક્ષા દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુ:સ્થાન-
પતિત હૈ, સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ, વર્ણાદિ સે ષદ્ધસ્થાનપતિત હૈ
મત્યજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ, શ્રુતાજ્ઞાન ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે
પર્યાયોં સે પદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ મત્યજ્ઞાની કે વિષય મેં ખી એસા હી કહના ચાહિણ
અર્થાત્ વહ દૂસરે મધ્યમ મત્યજ્ઞાની સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
તુલ્ય હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુ:સ્થાનપતિત હોતા હૈ । શ્રુતા-
જ્ઞાન ઓર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ષદ્ધસ્થાનપતિત હૈ । વિશેષ

તુલ્ય છે, શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદ્ધસ્થાન પતિત હોય છે.
ઉત્કૃષ્ટ મતિ-અજ્ઞાનીના વિષયમાં પણ એ રીતે સમજવું જોઈ એ અર્થાત્ એક
ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાની ખીલ ઉત્કૃષ્ટ મત્યજ્ઞાનીની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી
તુલ્ય અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે,
વર્ણાદિથી ષદ્ધસ્થાન પતિત છે, મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શ્રુતાજ્ઞાન અને
અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષદ્ધસ્થાન પતિત બને છે.

મધ્યમ મત્યજ્ઞાનીના વિષયમાં પણ એવું જ કહેવું જોઈ એ અર્થાત્ તે
ખીલ મધ્યમ મત્યજ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગા-
હનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત અને વર્ણ, ગંધ, રસ તથા સ્પર્શની અપેક્ષાએ
ષદ્ધસ્થાન પતિત થાય છે. શ્રુતાજ્ઞાન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદ્ધસ્થાન

વહિર્' નવરં પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને સ્વતદ્ભવાન્તરાપેક્ષયેત્યર્થઃ, પદ્-
સ્થાનપતિતો ભવતિ તદભિલાપથ્ય પૂર્વોક્તવદેવાવસેયઃ, 'एवं सुय अन्नाणी वि'
एवम्-ઉત્તરીત્યા, શ્રુતાજ્ઞાની અપિ પૃથિવીકાયિકો જઘન્યોત્કૃષ્ટાજઘન્યાનુત્કૃ-
ષ્ટભેદેન ત્રિવિધો દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ
સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્તુ પદ્સ્થાનપતિતઃ,
વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈરતુલ્યઃ, મત્યજ્ઞાનપર્યવૈઃ અચ-
ક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ 'अचक्षुर्दंशणी वि एवं चेव' અચક્ષુર્દર્શની અપિ
પૃથિવીકાયિકઃ એવઞ્ચૈવ અચક્ષુર્દર્શનિનઃ પૃથિવીકાયિકાય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ,
यह कि स्वस्थान अर्थात् मत्यज्ञान के पर्यायों से भी षट्स्थान
पतित है, इसका स्पष्टीकरण ऊपर किया जा चुका है ।

इसीप्रकार जघन्य श्रुताज्ञानी उत्कृष्ट श्रुताज्ञानी और मध्यम
श्रुताज्ञानी पृथ्वीकायिक के विषय में भी कह लेना चाहिए, अर्थात्
वह भी द्रव्य और प्रदेशों से तुल्य होता है, अवगाहना से चतुः-
स्थानपतित' स्थिति से त्रिस्थानपतित, वर्णादि से षट्स्थानपतित-
मत्यज्ञान और अचक्षुर्दर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है ।
श्रुताज्ञान के पर्यायों से जघन्य और उत्कृष्ट श्रुताज्ञानी पृथ्वीकायिक
तुल्य होता है, जब कि मध्यम श्रुताज्ञानी षट्स्थानपतित होता है ।

अचक्षुर्दर्शनी पृथ्वीकायिक के संबंध में भी इसी प्रकार कहना
चाहिए, अर्थात् एक अचक्षुर्दर्शनी पृथ्वीकायिक दूसरे से द्रव्य की
और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित

પતિત થાય છે વિશેષ એ છે કે સ્વસ્થાન અર્થાત્ મત્યજ્ઞાનના પર્યાયોથી
પણ પદ્સ્થાન પતિત છે એનું સ્પષ્ટીકરણ ઉપર કરાયેલું છે.

એજ પ્રકારે જઘન્ય શ્રુતાજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતાજ્ઞાની અને મધ્યમ શ્રુતાજ્ઞાની
પૃથ્વીકાયિકના વિષયમાં પણ કહેવું જોઈએ, અર્થાત્ તે પણ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી
તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત
વર્ણાદિથી ષટ્સ્થાન પતિત, મત્યજ્ઞાન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન
પતિત થાય છે શ્રુતાજ્ઞાનના પર્યાયોથી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ શ્રુતાજ્ઞાની પૃથ્વીકાયિક
તુલ્ય અને છે બીજા પ્રકારે મધ્યમ શ્રુતાજ્ઞાની ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

અચક્ષુર્દર્શની પૃથ્વીકાયિકના સબન્ધમાં પણ એ પ્રકારે કહેવું જોઈએ,
અર્થાત્ એક અચક્ષુર્દર્શની પૃથ્વીકાયિક બીજાથી દ્રવ્યની અને પ્રદેશોની અપે-
ક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, થાય છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન

षट्स्थानपतितश्च वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, मत्स्यज्ञानपर्यवैः षट्स्थान-
पतितः, अचक्षुर्दर्शनपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'जाव वणप्फइकाइया' यावत् अप्का-
यिकाः, तेजःकायिकाः, वायुकायिकाः, वनस्पतिकायिकाश्च जघन्योत्कृष्टजघ-
न्यानुत्कृष्टभेदेन त्रिविधाः अवगाहनस्थितिगुणकालरुमत्स्यज्ञानश्रुताज्ञानाचक्षुर्दर्शन-
भेदैर्भिन्नाः पृथिवीकायिकवदेव पूर्वोक्तरीत्या दिशाऽवसेयाः इति भावः ॥६७८॥

हीन्द्रियादिपर्यायवक्तव्यता—

सूत्रम्—जहण्णोगाहणगाणं भन्ते ! वेइंदियाणं पुच्छा ? गोयमा !
अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भन्ते ! एवं वुच्चइ जह-
णोगाहणगाणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
जहण्णोगाहणए वेइंदिए जहण्णोगाहणस्स वेइंदियस्स दव्व-
ट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए
तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं
अन्नाणेहिं अक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए एवं उक्कोसो-
गाहणंएवि णवरं णाणा णत्थि अजहण्णमण्णुक्कोसोगाहणंए जहा

होता हैं, स्थिति से त्रिस्थानपतित वर्ण, गंध, रस, स्पर्श से षट्स्थान
पतित, मत्स्यज्ञान, श्रुताज्ञान के पर्यायो से षट्स्थानपतित होता है ।
अचक्षुदर्शनी के पर्यायों से जघन्य और उत्कृष्ट अचक्षुदर्शनी तुल्य
तथा मध्यम अचक्षुदर्शनी षट्स्थानपतित होता है ।

इसी प्रकार वनस्पतिकायिक पर्यन्त यथायोग्य कहलेना चाहिए
अर्थात् अपकायिक तेजस्कायिक, वायुकायिक और वनस्पतिकायिक
के जघन्य, उत्कृष्ट तथा मध्यम विकल्प करके पृथ्वीकायिक के समान
ही द्रव्य, प्रदेश, अवगाहना, स्थिति, वर्ण आदि की अपेक्षा यथायोग्य
हीनाधिकता समझ लेनी चाहिए ॥ ८ ॥

पतित, वर्ण, रस, स्पर्श, गंधही षट्स्थान पतित, मत्स्यज्ञान, श्रुताज्ञानना-
पर्यायोही षट्स्थान पतित-थाय छे. अचक्षुदर्शनना पर्यायोही जघन्य अने
उत्कृष्ट अचक्षुदर्शनी तुल्य तथा मध्यम अचक्षुदर्शनी षट्स्थान पतित थाय छे

अने प्रकारे वनस्पतिकायिक पर्यन्त यथा योग्य कहेवा लोभये अर्थात्
अपकायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक अने वनस्पतिकायिकना जघन्य उत्कृष्ट तथा
मध्यम विकल्प करीने पृथ्वीकायिकना समान ज द्रव्य, प्रदेश, अवगाहना स्थिति
वर्ण आदिनी अपेक्षाये यथा योग्य हीनाधिकता-समझ लेवा लोभये ॥ ८-॥

जहण्णोगहणए, णवरं सट्ठाणे ओगहणए चउट्ठाणवडिए जह-
 ण्णठिइयाणं भंते पुच्छा गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णठिइयाणं बेइंदियाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए बेइंदिए
 जहण्णठिइयस्स बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए
 तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए ठिइए तुल्ले वण्णगंधरस-
 फासपज्जवेहिं दोहिं अन्नाणेहिं अचक्खुदंसपज्जवेहिं य छट्ठाण-
 वडिए एवं उक्कोसठिइए वि नवरं दो णाणा अब्भहिया
 अजहण्णमण्णुक्कोसठिइए जहा उक्कोसठिइए णवरं ठिइए
 तिट्ठाणवडिए जहण्णगुणकालगाणं बेइंदियाणं पुच्छा गोयमा !
 अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जह-
 ण्णगुणकालगाणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! जहण्णगुणकालए बेइंदिए जहण्णगुणकालगस्स
 बेइंदियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगा-
 हणट्ठयाए छट्ठाणवडिए, ठिइए तिट्ठाणवडिए, कालवण्ण-
 पज्जवेहिं तुल्ले अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं
 नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य छट्ठाणवडिए
 एवं उक्कोसगुणकालएवि अजहण्णमण्णुक्कोसगुणकालएवि एवं
 चेव णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं पंच वण्णा दो गंधा पंच
 रसा अट्ठफासा भाणियव्वा जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते !
 बेइंदियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णाभिणिबो-
 हियनाणीणं बेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 जहन्नाभिणिबोहियणाणी बेइंदियए जहण्णाभिणिबोहियणाणि-
 स्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसयट्ठयाए तुल्ले ओगाहणयाए चउट्ठा-
 णवडिए ठिइए तिट्ठाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाण-

वडिए आभिणिबोहियणाणपज्जवेहिं तुल्ले सुयनाणपज्जवेहिं
छट्ठाणवडिए अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं ज्ञे-
साभिणिबोहियणाणी वि अजहणमणुक्कोसाभिणिबोहियणाणी
वि एवं, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए एवं सुयनाणी वि सुय
अन्नाणी वि अचक्खुदंसणी वि णवरं जत्थ णाणा तत्थ
अण्णाणा नत्थि जत्थ अण्णाणा तत्थ णाणा नत्थि जत्थ
दंसणं तत्थ णाणावि अण्णाणावि एवं तेइंदियाणवि चउरिंदि-
याण वि एवं चेव णवरं चक्खुदंसणं अब्भहियं ॥ सू०९ ॥

छाया-जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! द्वीन्द्रियाणां पृच्छा, गौतम !
अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यावगाहनकानां
द्वीन्द्रियाणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यावगाहनको द्वीन्द्रियो
जघन्यावगाहनकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगा-

द्वीन्द्रियादिपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ-(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! वेइंदियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् !
जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय जीवो के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा !
अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं ? (से केणट्ठेणं
भंते ! एवं वुच्चह-जहण्णोगाहणगाणं वेइंदियाण अणंता पज्जवा
पण्णत्ता ?) किस हेतु से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य अवगा-
हना वाले द्वीन्द्रियो के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा) हे गौतम !
(जहण्णोगाहणए वेइंदिए जहण्णोगाहणस्स वेइंदियस्स दव्वट्ठयाए
तुल्ले) जघन्य अवगाहना वाला द्वीन्द्रिय सुधन्य अवगाहना वाले
द्वीन्द्रिय जीव से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य (पप्पसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों

द्वीन्द्रियादि पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ-(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! वेइंदियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य
अवगाहनावाणा द्वीन्द्रिय एवेना केट्ठा पर्याय छे ? (गोयमा ! अणता पज्जवा
पण्णत्ता ?) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे ? (से केणट्ठेण भंते ! एव वुच्चइं
जहण्णोगाहणगाणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् कथा हेतुथी
ओभ, कहा छे हे जघन्य अवगाहनावाणा द्वीन्द्रियोना अनन्त पर्याय कहा छे
(गोयमा !) हे गौतम (जहण्णोगाहणए वेइंदिए जहण्णोगाहणस्स वेइंदियस्स दव्व
ट्ठयाए तुल्ले) जघन्य अवगाहनावाणा द्वीन्द्रिय जघन्य अवगाहनावाणा द्वीन्द्रिय
एवथी द्रव्यनी अपेक्षाओ तुल्य (पप्पसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशोनी अपेक्षाओ तुल्य

હનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ, નવરં જ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો યથા જઘન્યાવગાહનકઃ, નવરં સ્વસ્થાને અવગાહનયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનાં મદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાણાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્-કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યસ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ

કી અપેક્ષા તુલ્ય (ઓગાહણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય (ઠિઈએ તિટ્ટાણવડિએ) સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત (વર્ણગંધરસસપ્તજ્જવેહિં) વર્ણ ગંધ' રસ, સ્પર્શ' કે પર્યાયોં સે (દોહિં નાણેહિં) દો જ્ઞાનોં સે (દોહિં અણ્ણાણેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (અચક્ષુર્દર્શનપજ્જવેહિં ચ) ઓર અચક્ષુર્દર્શન' કે પર્યાયોં સે (છટ્ટાણવડિએ) પદસ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસોગાહણએ વિ) ઈસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાલા ભી (જવરં) વિશેષ (જાણા જાસ્થિ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાલે મેં જ્ઞાન નહીં હૈં (અજઘણમણુક્કોસોગાહણએ જહા જહણ્ણોગાહણએ) મધ્યમ અવગાહના ચાલા જઘન્ય અવગાહના ચાલે કે સમાન (જવરં) વિશેષ (સટ્ટાણે ઓગાહણએ ચટ્ટાણવડિએ) સ્વસ્થાન મેં અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ

(જહણ્ણઠિટ્ટિયાણં મંતે ! વેઈંદિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ ચાલે દ્વીન્દ્રિયોં કે વિષય મેં પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતાં પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ

(ઓગાહણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય (ઠિઈએ તિટ્ટાણવડિએ) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત (વર્ણગંધરસસપ્તજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં નાણેહિં) એ જ્ઞાનોથી (દોહિં અણ્ણાણેહિં) એ અજ્ઞાનોથી (અચક્ષુર્દર્શન પજ્જવેહિં ચ) અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (છટ્ટાણવડિએ) પદસ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસોગાહણએ વિ) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પશુ (જવરં) વિશેષ (જાણા જાસ્થિ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળામા જ્ઞાન નથી હોતુ (અજઘણ મણુક્કોસોગાહણએ જહા જહણ્ણોગાહણએ) મધ્યમ અવગાહનાવાળા જઘન્ય અવગાહનાવાળાની સમાન (જવરં) વિશેષ (સટ્ટાણે ઓગાહણએ ચટ્ટાણ વડિએ) સ્વસ્થાનમા અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત છે

(જહણ્ણઠિટ્ટિયાણં મંતે ! વેઈંદિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના વિષયમા પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતાં પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહણ્ણઠિટ્ટિયાણં વેઈંદિયાણં અણંતાં

પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકો દ્વીન્દ્રિયો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ઢાખ્યામ્ અજ્ઞાનાખ્યામ્ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ પટસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ, નવરં દ્વે જ્ઞાને અભ્યધિકે, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકો યથા ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકો, નવરં સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ જઘન્યગુણ-

-જહ્વણઠિદ્વિયાણં વેદંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લણ્ણા) કિસ કારણ સે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિયોં કૈ અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ; જરણ્ણઠિદ્વે વેદંદિયે) જઘન્ય સ્થિતિ વાલા દ્વીન્દ્રિય (જહ્વણઠિદ્વયસ્સ વેદંદિયસ્સ) જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય સે (દ્વવ્વટ્ટયાણે તુલ્લે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસટ્ટયાણે તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય હૈ । ઓગાહ્ણટ્ટયાણે ચહટ્ટાણવહિણે) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિદ્વે તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હૈ । વળ્ણગંધ રસ ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કૈ પર્યાયોં સે(દોહિં અળ્ણાણેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (અચક્કલુદંસણપજ્જવેહિ ય) ઓર અચ

દર્શન કૈ પર્યાયોં સે (હટ્ટાણવહિણે) ષટ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસઠિદ્વે વિ) હસીપ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા ભી (નવરં દો ણાણા અત્તમહિયા) વિશેષ યહ કિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે મેં દો જ્ઞાન અધિક કહને યાહિણે (અજહ્વણમણુક્કોસઠિદ્વે જહા ઉક્કોસઠિદ્વે ણવરં ઠિદ્વે તિટ્ટાણવહિણે) મન્યમ સ્થિતિ વાલા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે કૈ સમાન વિશેષતા યહ કિ સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ

પજ્જવા પળ્લણ્ણા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્વણ ઠિદ્વે વેદંદિયે) જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય (જહ્વણઠિદ્વયસ્સ વેદંદિયસ્સ) જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયથી (દ્વવ્વટ્ટયાણે તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસટ્ટયાણે તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણટ્ટયાણે ચહટ્ટાણવહિણે) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિદ્વે તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (વળ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં અળ્ણાણેહિં) એ અજ્ઞાનોથી (અચક્કલુદંસણપજ્જવેહિ ય) અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી (હટ્ટાણવહિણે) ષટ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસઠિદ્વે વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (નવરં દો ણાણા અત્તમહિયા) વિશેષ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાના એ જ્ઞાન અધિક કહેવા બેધએ (અજહ્વણમણુક્કોસઠિદ્વે જહા ઉક્કોસઠિદ્વે ણવરં ઠિદ્વે તિટ્ટાણવહિણે) મધ્યમસ્થિતિ વાળા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાના સમાન છે. વિશેષતા એ કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત છે

કાલકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેના-
થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકો દ્વીન્દ્રિયો જઘન્યગુણકાલકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા પટ્સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા
ત્રિસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવઃ દ્વાભ્યાં
જ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્વ પટ્સ્થાનપતિતઃ, એવ-

(જહ્ણગુણકાલગાણં વેદંદિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્યગુણ કાલે
દ્વીન્દ્રિયો કે પર્યાય કિતને હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે એવં વુચ્ચહ-જહ્ણ-
ગુણકા ાણં વેદંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસકારણ સે હે
ભાગવન્ ! એસા કહા ગયા હૈં કિ જઘન્યગુણ કાલે દ્વીન્દ્રિય કે અનન્ત
પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણકાલે વેદંદિય) હે ગૌતમ !
જઘન્યગુણકાલા દ્વીન્દ્રિય (જહ્ણગુણકાલગસ્સ વેદંદિયસ્સ) જઘન્ય-
ગુણકાલે દ્વીન્દ્રિય સે (દ્વ્વદ્વાયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય (પપ્પસદ્વાયાએ
તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય (ઓગાહણદ્વાયાએ ચ્ચદ્વાણવડિએ) અવગાહના
સે ચ્ચતુઃ સ્થાન પતિત હૈં (ઠિદ્દિએ તિદ્વાણવડિએ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાન
પતિત હૈં (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયો સે
તુલ્ય (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસપ્પાસપજ્જવેહિં) શેષ, વર્ણ, ગંધ,
રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (દોહિં નાણેહિ) દો જ્ઞાનો સે (દોહિં
અન્નાણેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (અચ્ચક્ષુર્દસણપજ્જવેહિ ય) ઓર અચ્ચક્ષુ-

(જહ્ણગુણકાલગાણ વેદંદિયાણ પુચ્છા ?) જઘન્ય ગુણકાળા દ્વીન્દ્રિયના
પર્યાય કેટલા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા
છે (સે વેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહ્ણગુણકાલગાણ વેદંદિયાણ અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા) ભાગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ? જહ્ણ ગુણકાલે વેદંદિય) હે ગૌતમ !
જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય (જહ્ણ ગુણકાલગસ્સ વેદંદિયસ્સ) જઘન્ય ગુણ
કાળા દ્વીન્દ્રિયથી (દ્વ્વદ્વાયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય (પપ્પસદ્વાયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી
તુલ્ય (ઓગાહણદ્વાયાએ ચ્ચદ્વાણવડિએ) અવગાહનાથી ચ્ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિદ્દિએ
તિદ્વાણવડિએ) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ
વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસકાલગ્ગવેહિં) શેષ વર્ણ,
ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં નાણેહિ) બે જ્ઞાનોથી (દોહિં અન્નાણે

सुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने-
पटस्थानपतितः, एवं पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः भणि-
तव्याः, जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां भदन्त ! द्वीन्द्रियाणाम् कियन्तः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एव-
मुच्यते—जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी द्वीन्द्रियो जघन्याभिनिबोधिज्ञा-

दर्शन के पर्यायों से (छट्टाणवडिए) षट्स्थापतित है (एवं उक्को-
सगुणकालए वि) इसीप्रकार उत्कृष्ट कालागुण वाला भी (अज
हण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण कृष्ण भी इसी
प्रकार (णवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए) विशेषता यह कि स्वस्थान में
भी वह षट्स्थानपतित है (एवं चेव पंच वण्णा) इसी प्रकार पांच
वर्णों (दो गंधा) दो गंधों (पंच रसा) पांच रसों (अट्टफासा)
आठो स्पर्शों का (भाणियव्वा) कथन करना चाहिए

(जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं भंते ! वेइंदियाणं) हे भगवन् !
जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रियों के (किंवद्दया पज्जवा पणत्ता
कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम !
अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णाभि-
णिबोहियनाणीणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) किस
कारण से भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी
द्वीन्द्रियो के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णाभिणि-

हि) जे अज्ञानोत्थी (अचक्खुंदसणपज्जवेहिय) अने अयसुदर्शानना पर्यायोत्थी
(छट्टाण वडिए) षट्स्थान पतित छे (एवं उक्कोसगुणकालए वि) जे प्रकारे उत्कृष्ट
काला वाला पणु (अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यम शुभ कृष्ण
पणु जे प्रकारे (णवर सट्टाणे छट्टाणवडिए) विशेषता जेके स्वस्थानमा पणु ते
षट्स्थान पतित छे (एवं चेव पंचवण्णा) जे रीते पाच वल्लो (दोगंधा) जे गंधा
(पंच रसा) पाच रसा (अट्ट फासा) आठ स्पर्शो (भाणियव्वा) कथन करु जेअजे.

(जहण्णाभिणि बोहियनाणीणं भंते ! वेइंदियाणं) हे भगवन् ! जघन्य आभि-
निबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रियोना (किंवद्दया पज्जवा पणत्ता ?) केटला पर्याय कहा
छे (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे (से केण-
ट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा
पणत्ता ?) भगवन् ! शा करण्णे जेम कह्नु छे के जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी

નિનો દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયાતુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ-
સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ,
આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ અચક્ષુર્દર્શન
પર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટા-
ભિનિવોધિક જ્ઞાની અપિ એવઞ્ચેત્ર, નવરં સ્વસ્થાને પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવં શ્રુત-

બોહિયનાણી વેદંદિય જહણ્ણાભિણિબોહિયનાણિસ્સ વેદંદિય
દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય
દસરે જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય સે દ્રવ્ય કી
અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણ્ણસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશો' કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ
ઓવગાહ્ણદ્વયાએ ચ્ચદ્ધાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ
(ઠિઈઅ તિદ્ધાણવડિએ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાપતિત હૈ (વણ્ણગંધરસફાસ-
પજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયો સે ષટ-
સ્થાનપતિત હૈ (આભિણિબોહિનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવો-
ધિક જ્ઞાન કે પર્યાયો સે તુલ્ય હૈ (સુચનાણપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ)
શ્રુત જ્ઞાન કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિં
છદ્ધાણવડિએ) અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

(એવં ઉક્કોસાભિણિબોહિયનાણી ચિ) ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક
જ્ઞાની ભી હસી હી પ્રકાર (અજહણ્ણમણુક્કોસાભિણિબોહિયનાણી વિ
એવં ચેવ) મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાની ભી હસી પ્રકાર (નવરં

દ્વીન્દ્રિયેના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા । જહણ્ણાભિણિબોહિયનાણી
વેદંદિય જહણ્ણાભિણિબોહિયનાણિસ્સ વેદંદિયસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય બીજા જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની
દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ્ણસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્વયાએ ચ્ચદ્ધાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે
(ઠિઈઅ તિદ્ધાણવડિએ) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં
છદ્ધાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (આભિ-
ણિવોહિયનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (સુચ-
નાણપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (અચક્ષુ-
ર્દંસણપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(એવં ઉક્કોસાભિણિબોહિય નાણી ચિ) ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની પણ
એવાજ (અજહણ્ણમણુક્કોસાભિણિબોહિયનાણિ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ આભિનિવોધિક

મુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ એવશ્ચૈવ, નવરં સ્વસ્થાને-
ષ્ટસ્થાનપતિતઃ, एवं पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः भणि-
तव्याः, जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां भदन्त ! द्वीन्द्रियाणाम् कियन्तः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्येण भदन्त ! एव-
मुच्यते-जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी द्वीन्द्रियो जघन्याभिनिबोधिज्ञा-

दर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थापतित है (एवं उक्को-
सगुणकाल ए वि) इसीप्रकार उत्कृष्ट कालागुण वाला भी (अज
हण्णमणुक्कोसगुणकाल ए वि एवं चेव) मध्यमगुण कृष्ण भी इसी
प्रकार (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेषता यह कि स्वस्थान में
भी वह षट्स्थापतित है (एवं चेव पंच वण्णा) इसी प्रकार पांच
वर्णों (दो गंधा) दो गंधों (पंच रसा) पांच रसों (अट्ठफासा)
आठो स्पर्शों का (भाणियच्चा) कथन करना चाहिए

(जहण्णाभिनिबोहियनाणीणं भंते ! वेइंदियाणं) हे भगवन् !
जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी द्वीन्द्रियों के (केवइया पज्जवा पणत्ता
कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम !
अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णाभि-
निबोहियनाणीणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) किस
कारण से भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य आभिनिबोधिक ज्ञानी
द्वीन्द्रियो के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णाभिनि-

હિ) એ અજ્ઞાનાર્થી (અચક્ષુઃસગપજ્જવેહિય) અને અચક્ષુઃદર્શનના પર્યાયોથી
(છટ્ઠાણ વડિયે) ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસગુણકાલે વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ
કાળા વાળા પણ (અજહણ્ણમણુક્કોસગુણકાલે વિ એવ ચેવ) મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ
પણ એ પ્રકારે (ણવરં સટ્ઠાણે છટ્ઠાણવડિયે) વિશેષતા એકે સ્વસ્થાનમાં પણ તે
ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવ ચેવ પંચવણ્ણા) એ રીતે પાંચ વર્ણો (દોગંધા) એ ૨ ગંધો
(પંચ રસા) પાંચ રસો (અટ્ઠ ફાસા) આઠ સ્પર્શોતુ (માણિયચ્ચા) કથન કરવું જોઈએ.

(જહણ્ણામિણિ બોહિયનાણીણં ભંતે ! વેઈંદિયાણં) હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિ-
નિબોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિયોના (કેવઈયા પજ્જવા પણત્તા ?) કેટલા પર્યાય કહ્યા
છે (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણ-
ટ્ઠેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણામિણિબોહિયનાણીણં વેઈંદિયાણ અણંતા પજ્જવા
પણત્તા ?) ભગવન્ ! આ કારણે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની

નિનો દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયાતુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ-
સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગંધરસસ્પર્ગપર્યવૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ,
આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ અચક્ષુર્દર્શન
પર્યવૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ, અજવન્યાનુત્કૃષ્ટા-
ભિનિવોધિક જ્ઞાની અપિ એવઞ્ચેવ, નવરં સ્વસ્થાને પટસ્થાનપતિતઃ, એવં શ્રુત-

બોહિયનાણી વેદંદિય જહ્ણનામિણિબોહિયનાણિસ્સ વેદંદિય
દવ્વટ્ટયાય તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય
દસરે જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય સે દ્રવ્ય કી
અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસટ્ટયાય તુલ્લે) પ્રદેશો' કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ
ઓવગાહણટ્ટયાય ચટ્ટાણવડિય) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ
(ઠિર્દિય તિટ્ટાણવડિય) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાપતિત હૈ (વણ્ણગંધરસાસ-
પજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિય) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ' કે પર્યાયો સે ષટ-
સ્થાનપતિત હૈ (આમિણિવોહિનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આમિણિવો-
ધિક જ્ઞાન કે પર્યાયો સે તુલ્ય હૈ (સુચનાણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિય)
શ્રુત જ્ઞાન કે પર્યાયો સે ષટસ્થાનપતિત હૈ (અચક્ષુર્દંસણપજ્જવેહિં
છટ્ટાણવડિય) અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે ષટસ્થાનપતિત હૈ

(એવં ઉક્કોસામિણિબોહિયનાણી વિ) ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક
જ્ઞાની મી હસી હી પ્રકાર (અજહ્ણમણુક્કોસામિણિબોહિયનાણી વિ
એવં ચેવ) મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાની મી હસી પ્રકાર (નવરં

દ્વીન્દ્રિયેના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણનામિણિબોહિયનાણી
વેદંદિય જહ્ણનામિણિવોહિયનાણિસ્સ વેદંદિયસ્સ દવ્વટ્ટયાય તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય બીજા જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની
દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસટ્ટયાય તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે (ઓગાહણટ્ટયાય ચટ્ટાણવડિય) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે
(ઠિર્દિય તિટ્ટાણવડિય) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણગંધરસાસપજ્જવેહિં
છટ્ટાણવડિય) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ'ના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે (આમ-
િણિવોહિયનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (સુચ-
નાણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિય) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે (અચક્ષુ-
ર્દંસણપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિય) અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટસ્થાન પતિત છે

(એવં ઉક્કોસામિણિવોહિય નાણી વિ) ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની પણ
એવાજ (અજહ્ણમણુક્કોસામિણિવોહિયનાણિ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ આભિનિવોધિક

જ્ઞાની અપિ, શ્રુતાજ્ઞાની અપિ, અચક્ષુર્દર્શની અપિ, નવરં યત્ર જ્ઞાનાનિ તત્ર અજ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર અજ્ઞાનાનિ તત્ર જ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર દર્શનં તત્ર જ્ઞાનાન્યપિ અજ્ઞાનાન્યપિ, एवं त्रीन्द्रियाणामपि चतुरिन्द्रियाणामपि एवञ्चैव, नवरं चक्षुर्दर्शनं मभ्यधिकम् ॥

ટીકા--અથ દ્વીન્દ્રિયાદીનાં ચતુરિન્દ્રિયપર્યન્તાનામ્ જઘન્યાઘવગાહનકાદીનાં પર્યવાન પ્રરૂપયિતુમાહ--‘જહણ્ણોગાહણગાણં મંતે ! વેઈંદિયાણં પુચ્છા’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ--હે મદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણાં કિયન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ?

સદ્ઘાણે છદ્ઘાણવહિણે વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં મી અર્થાત્ આભિ-
નિબોધિક જ્ઞાન મેં મી ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (એવં સુચણાણી વિ) શ્રુત-
જ્ઞાની મી ઇસી પ્રકાર (સુચઅણાણી વિ) શ્રુતાજ્ઞાની મી ઇસી પ્રકાર
(અચક્ષુદંસણી વિ) અચક્ષુદર્શની મી ઇસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ
(જત્થ ણાણા તત્થ અણ્ણાણા નત્થિ જત્થ અણ્ણાણા તત્થ ણાણા
નત્થિ) જહાં જ્ઞાન હૈ વહાં અજ્ઞાન નહીં હૈ, એવં જહા અજ્ઞાન હૈ
વહાં જ્ઞાન નહીં હૈ (જત્થ દંસણં તત્થ ણાણાવિ અણ્ણાણા વિ) જહાં
દર્શન હૈ વહાં જ્ઞાન મી યા અજ્ઞાન મી દોનો મેં કોઈ મી-હો
સકતે હૈ (એવં તેઈંદિયાણ વિ) ત્રીન્દ્રિય મી ઇસી પ્રકાર (ચત્તરિંદિયાણ
વિ એવં ચેવ) ચૌઈન્દ્રિય મી ઇસી પ્રકાર (નવરં ચક્ષુદંસણં અઘ્મહિયં
વિશેષતા યહ કિ ચૌઈન્દ્રિયોં મેં ચક્ષુદર્શન અધિક કહના યાહિય

ટીકાર્થ--અથ દ્વીન્દ્રિય જીવોં સે લેકર ચૌઈન્દ્રિય જીવોં તક કે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ ।

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ--મગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વીન્દ્રિય

જ્ઞાની પણ એ પ્રકારે (નવરં સદ્ઘાણે છદ્ઘાણવહિણે) વિશેષ એકે સ્વસ્થાનમા
પણ અર્થાત્ આભિનિબોધિકે જ્ઞાનમા પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવં સુચણાણી
વિ) શ્રુતજ્ઞાની પણ એ પ્રકારે (સુચ અણ્ણાણી વિ) શ્રુતાજ્ઞાની પણ એ પ્રકારે
(અચક્ષુદંસણી વિ) અચક્ષુદર્શની પણ એવ પ્રકારે (નવર) વિશેષ (જત્થ ણાણા
તત્થ અણ્ણાણા નત્થિ) બ્યા જ્ઞાન છે ત્યા અજ્ઞાન નથી (જત્થ અણ્ણાણા તત્થ ણાણા નત્થિ)
બ્યા અજ્ઞાન છે ત્યા જ્ઞાન નથી (જત્થ દંસણ તત્થ ણાણા વિ અણ્ણાણા વિ) બ્યા
દર્શન છે. ત્યા જ્ઞાન પણ હોય છે અને અજ્ઞાન પણ બન્નેમાથી કોઈ પણ એક
હોઈ શકે છે (એવં તેઈંદિયાણ વિ) ત્રીન્દ્રિય પણ એવ પ્રકારે (ચત્તરિંદિયાણ વિ
એવ ચેવ) ચતુરિન્દ્રિય પણ એ પ્રકારે (નવરં ચક્ષુદંસણં અઘ્મહિયં) વિશેષતા
એકે ચતુરિન્દ્રિયા ચક્ષુદર્શન અધિકે કહેવુ બોધ્યે

ટીકાર્થ--હવે દ્વીન્દ્રિય જીવોથી લઇને ચતુરિન્દ્રિય જીવો સુધીના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यावगाहनकानां द्वीन्द्रियणाम्—अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘से केणद्वेणं भंते ! एवं वुच्चइ’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्येन—कथं तावत् एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते—‘जहण्णोगाहणगाणं वेइंदियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ जघन्यावगाहनकानां द्वीन्द्रियाणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् उत्तरयति—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहन्नोगाहणए वेइंदिए’ जघन्यावगाहनको द्वीन्द्रियः ‘जहण्णोगाहणगस्स वेइंदियस्य दव्वट्टयाए तुल्ले’ जघन्यावगाहनकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्टयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्टयाए तुल्ले’ अवगाहनार्थतया शरीरोच्छ्रयतया तुल्यो भवति, ‘ठिईए तिट्ठाणवडिए’ स्थित्या—आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, ‘वण्णगंधगसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं’ वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम्, द्वाभ्यामज्ञानाभ्याम् ‘अचक्खुदंसणजीवो के कित्ते पर्याय हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम पुनः प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रियों के अनन्त पर्याय हैं

भगवन्—हे गौतम ! एक जघन्य अवगाहना वाला द्वीन्द्रिय दूसरे जघन्य अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, अवगाहना से भी तुल्य है, क्योंकि दोनों जघन्य अवगाहना वाले हैं और जघन्य अवगाहना का एक ही रूप होता है । उसमें कोई न्यूनाधिकता का संभव नहीं है । आयु कर्म के अनुभवरूप स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित होता है । वर्ण, गंध,

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરે છે—શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિય બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય છે, કેમકે બંને જઘન્ય અવગાહના વાળા છે અને જઘન્ય અવગાહનાનું એક જ રૂપ હોય છે તેમા કોઈ ન્યૂનાધિકતાનો સભવ નથી. આયુકર્મના અનુભવ રૂપ સ્થિતિની દૃષ્ટિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય

પજ્જવેહિ ય છદ્ધાણવહિ' અચક્ષુર્દર્શનપર્યયૈશ્ચ પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદમિ-
લાપશ્ચ પૂર્વોક્તવદેવાવસેયઃ, કેષાંચિદ્ દ્વીન્દ્રિયાણામપર્યાપ્તાવસ્થાયાં સાસ્વાદન-
સમ્યક્ત્વોપલબ્ધેઃ, સમ્યગ્દષ્ટેશ્ચ જ્ઞાને દ્વે इति જ્ઞાનદ્વયમ્, અન્યેષામજ્ઞાનદ્વયમિ-
ત્યભિપ્રાયેણોક્તમ્-દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યાં, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામિતિ, 'एवं उक्तोसोगा-
हणएवि' एवं-તથૈવ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ દ્વીન્દ્રિયઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય
દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ,
સ્થિતયા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યયૈઃ, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુ-
રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયો, દો જ્ઞાનો સે ઇવં દો અજ્ઞાનો સે તથા
અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયો સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

उन षट्स्थानों का कथन पहले जैसा ही समझ लेना चाहिए ।
किन्हीं-किन्हीं द्वीन्द्रिय जीवों में अपर्याप्त अवस्था में सम्यक्त्व पाया
जाता है और उसअवस्था में उसमें दो ज्ञान पाये जाते हैं, अतएव
यहां दो ज्ञानों का भी कथन किया है । जिनमें सम्यक्त्व नहीं होता
उनमें दो अज्ञान होते हैं, इस अभिप्राय से दो अज्ञानों का भी
उल्लेख किया गया है,

उत्कृष्ट अवगाहना वाले द्वीन्द्रिय की वक्तव्यता भी इसी प्रकार
समझनी चाहिए अर्थात् एक उत्कृष्ट अवगाहना वाला द्वीन्द्रिय दूसरे
उत्कृष्ट अवगाहना वाले दो इन्द्रियवाले से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है,
प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है अवगाहना की दृष्टि से भी तुल्य है,
स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित है, वर्ण गंध, रस और स्पर्श के
पर्यायों से, दो अज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित

છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે જ્ઞાનોથી, બે અજ્ઞાનોથી તથા
અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે એ ષટ્સ્થાનાનુ કથન પહેલા
જેવું જ સમજી લેવું બોધએ કોઈ-કોઈ દ્વીન્દ્રિય છવેામા અપર્યાપ્ત અવસ્થામા
સમ્યક્ત્વ મળી આવે છે અને તે અવસ્થામા તેમા બે જ્ઞાન મળી આવે છે,
તેથી જ અહીં બેજ્ઞાનાનુ પણ કથન કર્યું છે જેમા સમ્યક્ત્વ નથી હોતુ તેઓમા
બે અજ્ઞાન હોય છે એ અભિપ્રાયથી બે અજ્ઞાનોના પણ ઉલ્લેખ કરાયો છે

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા દ્વીન્દ્રિયની વક્તવ્યતા પણ આજ રીતે સમ-
જવી બોધએ અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળો દ્વીન્દ્રિય બીજા ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ
તુલ્ય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત
છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે અજ્ઞાનોથી, તથા અચક્ષુ

દર્શનપર્યવૈશ્વ પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ 'ળવરં ણાણા નત્થિ' નવરમ્-પૂર્વા-
પેક્ષયા વિશેષસ્તુ જ્ઞાને નસ્તઃ, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનાયામ્ અપર્યાપ્તાવસ્થાયા અભાવેન
સાસ્વાદનસમ્યક્તાનુપલભ્યાત્ જ્ઞાનદ્વયાભાવ ઇતિ ભાવઃ, 'અજઘ્ણમણુકોસો-
ગાહણે જહા જઘ્ણોગાહણે' અજઘ્ન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકો દ્વીન્દ્રિયો યથા
જઘ્ન્યાવગાહનકો દ્વીન્દ્રિયઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા પ્રતિપાદયિતવ્યઃ, કિન્તુ 'ળવરં
સદ્ધાપે ઓગાહણે ચડ્ઢાણવહિણે' નવરં પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્થિતૌ,
અવગાહનયા શરીરોચ્છૂયરૂપતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચાજઘ્ન્યાનુ-
ત્કૃષ્ટાવગાહનાયાઃ પ્રથમસમયાનન્તરસદ્ભાવેન અપર્યાપ્તાવસ્થાયામપિ તસ્યાઃ

હોતા હૈ । કિન્તુ જઘ્ન્ય અવગાહના વાલે કી અપેક્ષા ઉત્કૃષ્ટ અવગા-
હના વાલે મેં ઇતની વિશેષતા હૈ કિ ઇસમેં જ્ઞાન નહી હોતે ।
ઇસકા કારણ યહ હૈ કિ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કે સમય અપર્યાપ્ત
અવસ્થા નહી હોતી ઓર અપર્યાપ્ત અવસ્થા કે અભાવમેં સાસ્વાદન
સમકિત નહીં હો સકતા । અતઃપ્રવ યહાં દો જ્ઞાનોં કા ઉલ્લેખ
નહીં કરના ચાહિયે ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે દ્વીન્દ્રિય કી વક્તવ્યતા જઘ્ન્ય અવગાહના
વાલે કે સમાન હી સમજલેના ચાહિયે, કિન્તુ વિશેષતા યહ હૈ કિ
મધ્યમ અવગાહના વાલા એક દ્વીન્દ્રિય મધ્યમ અવગાહના વાલે દૂસરે
દ્વીન્દ્રિય સે અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે મી ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ,
ક્યોંકિ મધ્યમ અવગાહના સવ એક-સી નહી હોતી એક મધ્યમ
અવગાહના દૂસરી મધ્યમ અવગાહના સે સંખ્યાતભાગહીન, અસંખ્યા-
તભાગહીન, હીન, સંખ્યાતગુણહીન ઓર અસંખ્યાતગુણ હીન તથા
હસી પ્રકાર અધિક મી હોસકતી હૈ । મધ્યમ અવગાહના અપર્યાપ્ત

દર્શના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે કિન્તુ જઘ્ન્ય અવગાહનાવાળાની
અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાના એટલી વિશેષતા છે કે તેમનામા જ્ઞાન
નથી હોતુ તેનુ કારણ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાના સમયે અપર્યાપ્ત અવ-
સ્થા નથી થઈ શકતી. તેથીજ અહિં એ જ્ઞાનેનો ઉલ્લેખ ન કરવો જોઈએ.

મધ્યમ અવગાહનાવાળા દ્વીન્દ્રિયની વક્તવ્યતા પણ જઘ્ન્ય અવગાહના
વાળાના સમાનજ સમજવી જોઈએ. કિન્તુ વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ અવ-
ગાહનાવાળો એક દ્વીન્દ્રિય મધ્યમ અવગાહનાવાળા બીજા દ્વીન્દ્રિયથી અવગા-
હનાની દૃષ્ટિએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ અવગાહના
બધી એક સરખી નથી હોતી એક મધ્યમ અવગાહના બીજા મધ્યમ અવગાહનાથી
સખ્યાત ભાગહીન અસખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત ગુણહીન અને અસખ્યાત
ગુણહીન તથા એજ પ્રકારે અધિક પણ થઈ શકે છે. મધ્યમ અવગાહના અપ-

સંભવેન સાસાદન સમ્યક્ત્વવતાં જ્ઞાનદ્વયમ્, અન્યેપાઞ્ચાજ્ઞાનદ્વયં ભવતિ ઇતિ જ્ઞાને ચાજ્ઞાનેત્યભિપ્રાયેણાહ—‘અજહણમણુકોસોગાદ્ગણે જહા જહણ્ણોગાદ્ગણે’ ઇતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહણ્ણઠિડ્યાણં મંતે ! વેદંદિયાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાના દ્વીન્દ્રિયાણાં ત્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણ મંતે ! એવં વુચ્ચઈ’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન—સ્થં તાવત્, એવમ્—ઉત્તરીત્યા ઉચ્યતે ‘જહણ્ણઠિડ્યાણં વેદંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ જઘન્યસ્થિતિકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ, મગવાન્—આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણઠિડે જહણ્ણઠિડ્યસ્સ વેદંદિયસ્સ દવ્વદ્વયાપે તુલ્લે’

અવસ્થા કે પ્રથમ સમય કે અનન્તર હી આરંભ હોજાતી હૈ અતએવ અપર્યાપ્ત દ્જ્ઞા મેં બી ઉસકા સદ્ભાવ હોતા હૈ । હસ કારણ સાસા દનસમ્યક્ત્વ બી મધ્યમ અવગાહના કે સમય સંભવ હૈ । હસીસે યહાં દો જ્ઞાનોં કા બી સદ્ભાવ હો સકતા હૈ । જિસ દ્વીન્દ્રિયોં મેં સાસાદન સમ્યક્ત્વ નહીં હોતા ઉનમેં દો અજ્ઞાન હોતે હૈ ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય જીવોં કે કિનને પર્યાય હૈં !

મગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! કિસકારણ સે એસા કહાજાતા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિયોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિ વાલા દ્વીન્દ્રિય દૂસરે

પર્યાય અવસ્થાના પ્રથમ સમયના અનન્તર જે આરંભ થઈ ગય છે. તેથીજ અપર્યાય દશામા પણ તેને સદ્ભાવ હોય છે એ કારણે સાસાદન સમ્યક્ત્વ પણ મધ્યમ અવગાહનાના સમયે સંભવે છે તેથી અહિં બે જ્ઞાનોને; પણ સદ્ભાવ થઈ શકે છે. જે દ્વીન્દ્રિયોમા સાસાદન સમ્યક્ત્વ નથી હોતું તેઓમા બે અજ્ઞાન હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવોના કટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિય બીજો જઘન્ય

जघन्यस्थितिको द्वीन्द्रियो जघन्यस्थितिकस्य द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसद्वयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणद्वयाए चउ-द्वानवडिए' अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया चतुः स्थानपतितो भवति, 'ठिईए तुल्ले' स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया तुल्यो भवति, 'वण्णगंधरसफासपज्जवेहि' वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः 'दोहिं अन्नाणेहि' द्वाभ्याम् अज्ञानाभ्याम् 'अचक्खुदंसणपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए' अचक्षुदर्शनपर्यवैश्च पट् स्थानपतितो भवति, तथा च जघन्यस्थितिकद्वीन्द्रियेषु अज्ञानद्वयमेवोक्तम्, न तु ज्ञानद्वयम् सर्वजघन्यस्थितिकस्य द्वीन्द्रियस्य लब्धपर्याप्तकतया लब्धपर्याप्तकेषु सासादनसम्यक्त्वदृष्टेरनुत्पादात् तत्र हेतुस्तु लब्धपर्याप्तकस्य सर्वसंवल्लिष्टतया सासादनसम्यग्दृष्टेश्च किञ्चिच्छ्रुमपरिणामतया तस्य तन्मध्येऽनुत्पादात् तत्रा-ज्ञानद्वयमेवोपलभ्यते न तु ज्ञानद्वयमिति बोध्यम्, किन्तु-उत्कृष्टस्थितिकद्वीन्द्रियेषु मध्ये सासादनसम्यक्त्वसहितस्याप्युत्पादेन ज्ञानद्वयस्यापि संभवादित्यभिप्राये-

जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की दृष्टि से तुल्य है, वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से दो अज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है। जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रियो में दो अज्ञान ही कहे गए हैं उनमें दो ज्ञान नहीं पाये जाते। कारण यह है कि जघन्य स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीव में सासादन सम्यक्त्व नहीं होता, क्योंकि लब्धपर्याप्त कजीव अत्यन्त संश्लिष्ट होता है और सासादन सम्यक्त्व किञ्चित् शुभ परिणाम रूप है, अतएव सासादन सम्यग्दृष्टि का जघन्य स्थितिक द्वीन्द्रिय रूप में उत्पाद नहीं होता।

उत्कृष्ट स्थिति वाले द्वीन्द्रिय जीवों में सासादनसम्यक्त्व वाले जीव भी उत्पन्न हो सकते हैं। अतएव जो वक्तव्यता जघन्य स्थिति

स्थितिवाणा द्वीन्द्रियथी द्रव्यन्ती दृष्टिओ तुल्ये छे प्रदेशोनी दृष्टिओ पणु तुल्ये छे अवगाहनानी दृष्टिओ अतुस्थान पतित थाय छे, स्थितिनी दृष्टिओ तुल्ये छे वर्णु, गंध, रस, स्पर्शना पर्यायेथी, जे अज्ञानोथी तथा अचक्षुदर्शनना पर्यायेथी षट्स्थान पतित थाय छे जघन्य स्थितिवाणा द्वीन्द्रियोमा जे अज्ञान छेला छे, तेमनामा जे ज्ञान भणी आपता नथी कारणे छे के जघन्य स्थितिवाणा द्वीन्द्रिय एवमा सासादन सम्यक्त्व नथी छेतु। केमके लब्धपर्याप्तक एव अत्यन्त संश्लिष्ट थाय छे अने सासादन सम्यक्त्व किञ्चित् शुभ परिणाम रूप छे तेथीज सासादन सम्यग्दृष्टिनो जघन्य स्थितिक द्वीन्द्रियमा उत्पाद नथी थेतो।

उत्कृष्ट स्थितिवाणा द्वीन्द्रिय रूपमा सासादन सम्यक्त्व वाणा एव पणु

ગાહ—‘એવં ઉક્કોસઠિઈએ વિ, નવરં દો નાણા અઞ્મહિઆ’ એવમ્—પૂર્વોક્તરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ દ્વીન્દ્રિયો વક્તવ્યઃ, કિન્તુ નવરં—પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ તત્ર દ્વે જ્ઞાને અભ્યધિકે ભવતિ, ‘અજઠ્ઠણમણુકોસઠિઈએ જહા ઉવ્કોસઠિઈએ’ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકો દ્વીન્દ્રિયઃ યથા ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકો દ્વીન્દ્રિયઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા પ્રતિપાદનોયઃ કિન્તુ ‘જવરં ઠિઈએ તિટ્ટાણવહિએ’ નવરમ્—પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ન તુ તુલ્ય એવેતિ ભાવઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જઠ્ઠણગુણકાલગાળં વેઈંદિયાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણાં કિયત્યઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? इति પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ—ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણત્તા’ જઘન્યગુણકાલકાનામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્—‘જઠ્ઠણગુણ-વાલે દ્વીન્દ્રિય કી કહી હૈ વહી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે કી મી સમઘ્ઘની ચાહિએ મગર ઉસમેં દો જ્ઞાનોં કા મી ઉલ્લેખ કરના ચાહિએ ।

મધ્યમ સ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય કી વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ વાલે દ્વીન્દ્રિય કે સમાન સમઘ્ઘની ચાહિએ, મગર હસમેં સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત કહના ચાહિએ, ક્યોંકિ સમી મધ્યમ સ્થિતિ વાલોં કી સ્થિતિ તુલ્ય નહી હોતી હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કૃષ્ણ દ્વીન્દ્રિય જીવ કે કિતને પર્યાય કહે હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય ગુણ કાલે દ્વીન્દ્રિય કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. તેથીજ એ વક્તવ્યતા જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયની કહી છે. એજ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળાની પણ સમજવી નોંધએ. પણ તેમા એ જ્ઞાનોનો પણ ઉલ્લેખ કરવો નોંધએ મધ્યમ સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયની વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દ્વીન્દ્રિયના સમાન સમજવી નોંધએ. પણ તેમા સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત કહેવુ નોંધએ કેમકે બધા મધ્યમ સ્થિતિવાળાઓની સ્થિતિ સરખી નથી હોતી

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વીન્દ્રિય છવના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી—શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણકાળા દ્વીન્દ્રિયના અનન્ત પર્યાય છે ?

કાલગાળં વેદિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' જઘન્યગુણકાલકાનાં દ્વીન્દ્રિયાણા-
મનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ઇતિ ? મગવાન્ આહ--'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જઘ્ણગુણ-
કાલે વેદિ' જઘન્યગુણકાલકો દ્વીન્દ્રિયો 'જઘ્ણગુણકાલગસ્સ વેદિયસ્સ
દવ્વટ્ઠયા' તુલ્લે' જઘન્યગુણકાલકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ
'પપ્પસટ્ઠયા' તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહણટ્ઠયા' છટ્ઠાણવટ્ઠિ'
અવગાહનાર્થતયા-શરીરોચ્છ્રયરૂપતયા, પદ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપથ
પૂર્વવદેવાવસેયઃ, ઠિઈ' તિટ્ઠાણવટ્ઠિ' સ્થિત્યા-આયુઃકર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્ય-
પેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, નતુ ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, તેપાં સંખ્યેયવર્ણાયુક્ત-
ત્વાત્ 'કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કુલ્લવર્ણપર્યવૈ સ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિં
વણ્ણગંધરસપ્પાસપજ્જવેહિં' અવશેષૈઃ વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ 'દોહિં નાણેહિં'
દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્ 'દોહિં અણ્ણાણેહિં' દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ 'અચ્ચલ્લુદંસણપજ્જ-

મગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કાલા દ્વીન્દ્રિય દ્વસરે જઘન્ય
ગુણ કાલે દ્વીન્દ્રિય સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
મી તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા
હૈ । ડન સ્થાનો કા કથન પૂર્વવત્ સમજ લેના ચાહિયે અર્થાત્
અસંખ્યાતસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાત અસંખ્યાતગુણ હીન તથા હસી
પ્રકાર અધિક । સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે વહ ત્રિસ્થાનગતિત હોતા હૈ,
કયોંકિ દ્વીન્દ્રિય કી સ્થિતિ સંખ્યાન વર્ણોં કી હી હોતી હૈ, અત-
યવ વહ ચતુઃસ્થાનપતિત નહી હો સકતી । વહ કૂલ્લ વર્ણ કે
પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ, કયોંકિ જઘન્ય કૂલ્લ વર્ણ કા ઁકહીરૂપ
કા સંભવ હૈ, ડસમેં હીનતા યા અધિકતા કા સંભવ નહી હૈ । શેષ ચાર
વર્ણ દો ગંધોં, પાંચ રસોં ઔર આઠ સ્પર્શોં કી દૃષ્ટિ સે દો જ્ઞાનોં દો

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ । ઁક જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય ધીન જઘન્ય
ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની અપેક્ષા યે તુલ્ય ઁ પ્રદેશોની અપેક્ષા યે પણ તુલ્ય
ઁ. અવગાહનાની દૃષ્ટિ યે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય ઁ તે સ્થાનોનુ કથન પૂર્વની
જેમજ સમજ દેવુ જોઈ યે અર્થાત્ અસંખ્યાત સંખ્યાત ભાગ હીન સંખ્યાત
અસંખ્યાત ગુણહીન તથા ઁજ પ્રકારે અધિક, સ્થિતિની દૃષ્ટિ યે તે ત્રિસ્થાન
પતિત થાય ઁ, કેમકે દ્વીન્દ્રિયની સ્થિતિ સંખ્યાત વર્ણોની જ થાય ઁ, તેથીજ
ચતુસ્થાન પતિત ન બની શકે. તે કૂલ્લવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય ઁ, કેમકે
જઘન્ય કૂલ્લ વર્ણનુ ઁક જ રૂપ સંલિપિત ઁ તેમજ હીનતા-અધિકતાનો સંલપ
નથી શેષ ચાર વર્ણોં, જે ગંધો, પાચ રસો અને આઠ સ્પર્શોની દૃષ્ટિ યે
જ્ઞાનો, જે અજ્ઞાનો અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત થાય ઁ.

વેદિ ય છદ્માણવદિષ્' અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, પદ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપશ્ચ પૂર્વવદેવ વોધ્યઃ, 'एवं उक्तोऽसगुणकाल ए वि' एवम्-ઉત્કરીત્યા, ઉત્કૃષ્ટગુણ-કાલકોઽપિ દ્વીન્દ્રિયઃ ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશ્ષિષ્ટવર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈશ્ચ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'अजघ्न्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि द्वीन्द्रियः, एव श्रै-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ દ્વીન્દ્રિયઃ, એવ શ્રૈ-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલસ્ય દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશ્ષિષ્ટ વર્ણ-ગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યા જ્ઞાનાભ્યામ્ દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્, અચક્ષુર્દર્શનપ-

અજ્ઞાનોં ઓર અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी समझना चाहिए, अर्थात् एक उत्कृष्टगुण काला द्वीन्द्रिय दूसरे उत्कृष्टगुण काले द्वीन्द्रिय से द्रव्य की दृष्टि से और प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य होता है । अवगाहना की दृष्टि से पद स्थानपतित होता है, स्थिति से त्रिस्थानपतित है कृष्णवर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है शेष वर्ण, गंधों, रसों के पर्यायों से दो ज्ञानों से तथा अचक्षुदर्शन के पर्यायों से पदस्थान-पतित होता है ।

मध्यमगुण काला द्वीन्द्रिय भी इसी प्रकार हैं अर्थात् एक मध्यम-गुण काला दूसरे मध्यमगुण काले द्वीन्द्रिय से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है । अवगाहना से पद स्थानपतित होता है । स्थिति से त्रिस्थानपतित होता है । कृष्णवर्ण के पर्यायों से तुल्य होता है,

એ પ્રકારે-ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પણ સમજવા જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય બીજા ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણો, ગંધો, રસો અને સ્પર્શોના પર્યાયોથી, એ જ્ઞાનથી એ અજ્ઞાનથી તથા અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિય પણ એ પ્રકારે છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ગુણ કાળા બીજા મધ્યમ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે અવગાહનાથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષવર્ણો, ગંધો અને રસો અને

નિવોધિકજ્ઞાનીનામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति,

भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णामिणिवोहियणाणी वेइंदिए’ जघन्याभिनिवोधिकज्ज्ञानी द्वीन्द्रियः ‘जहण्णामिणिवोहियणाणिस्स वेइंदियस्स’ जघन्याभिनिवोधिकज्ज्ञानिनो द्वीन्द्रियस्य ‘दच्चदयाए तुल्ले’ द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसदयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणदयाए चउठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितो भवति, ‘ठिईए तिद्दाणवडिए’ स्थित्या त्रिस्थानपतितो भवति, ‘वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए’ वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, आभिणिवोहियणाणपज्जवेहिं तुल्ले’ आभिनिवोधिकज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति, ‘सुयनापज्जवेहिंछट्ठाणवडिए’ श्रुतज्ञानपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, ‘अचक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए’ अचक्षुर्दर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, ‘एव उक्कोसाभिणिवोहियणाणीवि’ एवम्-एवम्-उत्तरीत्या-उत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ज्ञानी अपि द्वीन्द्रियः उत्कृष्टाभिनिवोधिकज्ज्ञानिनो द्वीन्द्रियस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थ-

भगवान्-हे गौतम ! एक जघन्य आभिनिवोधिक ज्ञानी दूसरे जघन्य आभिनिवोधिकज्ञानी से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की दृष्टि से भी तुल्य होता है, अवगाहना की दृष्टि से चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की दृष्टि से त्रिस्थानपतित होता है वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है आभि-वोधिक ज्ञान के पर्यायों से तुल्य है, श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थान-पतित होता है और अचक्षुर्दर्शन के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है ।

उत्कृष्ट आभिनिवोधिकज्ञानी की प्ररूपणा भी इसी प्रकार की समझ लेनी चाहिए । अर्थात् एक उत्कृष्ट आभिनिवोधिकज्ञानी

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની બીજા જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, આભિનિવોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારની સમજ લેવી જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક

તયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાન-
પતિતઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજઙ્ઘ્ણમણુકોસાભિણિવોદિ-
યણાળોવિ एवं चेव' અજઙ્ઘ્ણાનુત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ દ્વીન્દ્રિયઃ
एवञ्चैव-पूर्वोक्तवदेव जघन्याभिनिवोधिकज्ञानी द्वीन्द्रियवदेवेत्यर्थः, 'नवरं
सद्भाणे छद्भाणवडिण्' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने पदस्थानपतितो

દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે
તુલ્ય, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત,
વર્ણાદિ સે ષટ્સ્થાનપતિત, આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય
શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત તથા અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં
સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે વિષય મેં હસી પ્રકાર કહના
ચાહિએ અર્થાત્ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની કે સમાન હી ઉસકી
પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેની ચાહિએ । વિશેષતા ઇતની હી હૈ કિ મધ્યમ
આભિનિવોધિકજ્ઞાની સ્વસ્થાન મેં ભી ષટ્સ્થાપતિત હૈ, અર્થાત્ એક
મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની દૂસરે મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની સે
ષટ્સ્થાનપતિત હીનાધિક હોતા હૈ, ક્યો કિ જૈસે જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ
આભિનિવોધિકજ્ઞાન કા એક-એક હી પર્યાય હૈ, વૈસા મધ્યમ આભિ-
નિવોધિકજ્ઞાન કા નહી । ઉસકે તો અનન્ત હીનાધિક રૂપ પર્યાય
હોતે હૈ । શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાન-
પતિત હોતા હૈ ।

જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત
ત્રિસ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિથી ષટ્સ્થાન પતિત, આભિનિવોધિક
જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત તથા અચક્ષુ
ર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાનીના વિષયથી એજ પ્રકારે કહેવુ જોઈએ
અર્થાત્ જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાનીની સમાનજ તેમની પ્રરૂપણા સમજ્ઞ
લેવી જોઈએ. વિશેષતા એટલીજ છે કે મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની સ્વસ્થાનમાં
પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે અર્થાત્ એક મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની બીજા
મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાનીથી ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે, કેમકે જેવા
જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાનના એક એકજ પર્યાય છે, એવા મધ્યમ
આભિનિવોધિકજ્ઞાનના નથી તેનાતો અનન્ત હીનાધિક રૂપ પર્યાય થાય છે.
શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

નિવોધિકજ્ઞાનીનામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति,

ભગવાન આહ—‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણાભિણિવોહિયણાણી વેંદિણ’ જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની દ્વીન્દ્રિયઃ ‘જહણ્ણાભિણિવોહિયણાણિસ્સ વેડંદિયસ્સ’ જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનો દ્વીન્દ્રિયસ્ય ‘દઞ્ચદ્વયાણે તુલ્લે’ દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પણ્ણદ્વયાણે તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાઠ્ઠદ્વયાણે ચણ્ણવહિણે’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠિંદેણે તિદ્ધાણવહિણે’ સ્થિતયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિણે’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, આભિણિવોહિયણાણપજ્જવેહિં તુલ્લે’ આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, ‘સુચનાપજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિણે’ શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘અચ્ચક્કુદસણપજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિણે’ અચ્ચક્કુદર્શનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘એવ ઉક્કોસાભિણિવોહિયણાણીવિ’ એવમ્-એવમ્-ઉક્તરીતયા-ઉત્કુપ્પટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ દ્વીન્દ્રિયઃ ઉત્કુપ્પટાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનો દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થ-

ભગવાન—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દૂસરે જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ઓ તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ આભિવોધિક જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ, શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ઓર અચ્ચક્કુદર્શન કે પર્યાયોં સે ઓ પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કુપ્પટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કી પ્રરૂપણા ઓ હસી પ્રકાર કી સમગ્ર લેની ચાહિણ । અર્થાત્ એક ઉત્કુપ્પટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની

શ્રી ભગવાન—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની ઓળ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે, આભિનિવોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે, અને અચ્ચક્કુદર્શનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે

ઉત્કુપ્પટ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારની સમગ્ર લેવી જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કુપ્પટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની ઓળ ઉત્કુપ્પટ આભિનિવોધિક

તયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, આભિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાન-
પતિતઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘અજઢ્ઢણમણુકોસાભિણિવોદ્ધિ-
યણાણોવિ એવં એવ’ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ દ્વીન્દ્રિયઃ
એવએવ-પૂર્વોક્તવદેવ જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની દ્વીન્દ્રિયવદેવેત્યર્થઃ, ‘નવરં
સદ્વાણે છદ્વાણવદિએ’ નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને પદ્સ્થાનપતિતો
દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે
તુલ્ય, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત,
વર્ણાદિ સે ષદ્સ્થાનપતિત, આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય
શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષદ્સ્થાનપતિત તથા અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં
સે ષદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે વિષય મેં ઇસી પ્રકાર કહના
ચાહિએ અર્થાત્ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની કે સમાન હી ડસકી
પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેની ચાહિએ । વિશેષતા ઇતની હી હૈ કિ મધ્યમ
આભિનિવોધિકજ્ઞાની સ્વસ્થાન મેં ધી ષદ્સ્થાપતિત હૈ, અર્થાત્ એક
મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની દૂસરે મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની સે
ષદ્સ્થાનપતિત હીનાધિક હોતા હૈ, કયો કિ જૈસે જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ
આભિનિવોધિકજ્ઞાન કા એક-એક હી પર્યાય હૈ, વૈસા મધ્યમ આભિ-
નિવોધિકજ્ઞાન કા નહી । ડસકે તો અનન્ત હીનાધિક રૂપ પર્યાય
હોતે હૈ । શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ષદ્સ્થાન-
પતિત હોતા હૈ ।

જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત
સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિથી ષદ્સ્થાન પતિત, આભિનિબોધિક
જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત તથા અચક્ષુ
ર્દર્શનના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનીના વિષયથી એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ
અર્થાત્ જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાનીની સમાનજ તેમની પ્રરૂપણા સમજ
લેવી જોઈએ વિશેષતા એટલીજ છે કે મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાની સ્વસ્થાનમા
પણ ષદ્સ્થાન પતિત છે અર્થાત્ એક મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાની ધીજ
મધ્યમ આભિનિબોધિકજ્ઞાનીથી ષદ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે, કેમકે જેવા
જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાનના એક એક જ પર્યાય છે, એવા મધ્યમ
આભિનિબોધિકજ્ઞાનના નથી તેનાતો અનન્ત હીનાધિક રૂપ પર્યાય થાય છે,
શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત થાય છે.

भवति, 'एवं सुयनाणीवि' एवम्-उत्तरीत्या श्रुतज्ञानी अपि द्वीन्द्रियो बोध्यः, 'सुयअज्ञाणीवि अचक्षुदंसणीवि' श्रुताज्ञानी अपि, अचक्षुदर्शनी अपि च द्वीन्द्रियो-ऽनसेयः, किन्तु- 'णवर जत्थ णाणा तत्थ अज्ञाणा नत्थि' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेष-स्तु यत्र ज्ञाने तत्र अज्ञाने नस्तः 'जत्थ अज्ञाणा तत्थ णाणा नत्थि' यत्र अज्ञाने तत्र ज्ञाने न स्तः, किन्तु 'जत्थ दंसणं तत्थ णाणावि अज्ञाणावि' यत्र दर्शनं तत्र ज्ञाने अपि, अज्ञाने अपि च भवतः प्रागुक्तयुक्तेः, एवं तेऽदियाणवि' एवं-तथैव द्वीन्द्रियाणामिव त्रीन्द्रियाणामपि बोध्यम्, 'चउरिदियाणवि एवं चेव' चतुरिन्द्रियाणामपि एवञ्चैव-द्वीन्द्रियवदेव बोध्यम्, किन्तु 'णवरं चयसुदंसणं अब्भहिंयं' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु चतुरिन्द्रियाणां चक्षुर्दर्शनमभ्यधिकं वक्तव्यम् अन्यथा चतुरिन्द्रियत्वयोगासंभवात् इति तेषां चक्षुर्दर्शनालापकोपि वाच्यः ॥ सू. ९ ॥

इसी प्रकार श्रुतज्ञानी और श्रुताज्ञानी और अचक्षुदर्शनी द्वीन्द्रिय के विषय में समझना चाहिए। विशेष बात यह ध्यान में रखना चाहिए कि जहाँ ज्ञान है वहाँ अज्ञान नहीं और जहाँ अज्ञान है वहाँ ज्ञान नहीं। इसप्रकार एक ही जीव में एक साथ ज्ञान और अज्ञान नहीं रहते, किन्तु जहाँ दर्शन है वहाँ ज्ञान भी होसकते हैं और अज्ञान भी होकते हैं। तात्पर्य यह कि दर्शन के साथ न ज्ञान का विरोध है और न अज्ञान का विरोध है। अज्ञान के साथ भी दर्शनोपयोग रहता है और ज्ञान के साथभी।

द्वीन्द्रिय जीवों के समान त्रीन्द्रिय जीवों की भी प्ररूपणा करलेनी चाहिए और चतुरिन्द्रिय जीवों की भी। किन्तु चतुरिन्द्रिय जीवों की प्ररूपणा में चक्षुदर्शन अधिक कहना चाहिए क्योंकि उनमें चक्षुदर्शन भी पाया जाता है ॥ ९ ॥

એજ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાની અને અચક્ષુદર્શની દ્વીન્દ્રિયના વિષયમા પણ સમજાવેલું જોઈએ વિશેષ એ વાત ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ. કે જ્યાં જ્ઞાન હોય છે, ત્યાં અજ્ઞાન નથી હોતું, અને જ્યાં અજ્ઞાન છે ત્યાં જ્ઞાન નથી હોતું, એ રીતે એકજ જીવમા એક સાથે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન નથી રહેતા. પણ જ્યાં દર્શન છે. ત્યાં જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે અને અજ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે તાત્પર્ય એ છે કે દર્શનની સાથે ન જ્ઞાનનો વિરોધ છે અને ન અજ્ઞાનનો વિરોધ છે અજ્ઞાનની સાથે પણ દર્શનોપયોગ રહે છે અને જ્ઞાનની સાથે પણ

દ્વીન્દ્રિય જીવોના સમાન ત્રીન્દ્રિય જીવોની પણ પ્રરૂપણા કરી લેવી જોઈએ અને ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પણ. કિન્તુ ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પ્રરૂપણામાં ચક્ષુદર્શન અધિક કહેવું જોઈએ. કેમકે તેમનામા ચક્ષુદર્શન પણ મળી આવે છે ॥ ૯ ॥

मूलम्—जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहण्णोगाहण पंचिदियतिरिक्खजोणि ए जहण्णोगाहणगस्स पंचिदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठया ए तुल्ले पएसट्ठया ए तुल्ले ओगाहणट्ठया ए तुल्ले ठिई ए तिट्ठाणवडि ए वण्णगंधरसफास-पज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं अन्नानेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडि ए, उक्कोसोगाहण ए वि एवं चेव, णवरं तिहिं नाणेहिं तिहिं अन्नाणेहिं छट्ठाणवडि ए, जहा उक्कोसोगाहण ए तथा अजहणमणुक्कोसोगाहण ए वि, णवरं ओगाहणट्ठया ए चउट्ठाणवडि ए, ठिई ए चउट्ठाणवडि ए । जहण्णठिइयाणं भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णठिइयाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहण्णठिइ ए पंचिदियतिरिक्खजोणि ए जहण्णठिइयस्स पंचिदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठया ए तुल्ले, पएसट्ठया ए तुल्ले, ओगाहणट्ठया ए चउट्ठाणवडि ए, ठिई ए तुल्ले, वण्णगंधरसफास-पज्जवेहिं दोहिं अण्णानेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडि ए, उक्कोसठिइ ए वि एवं चेव, णवरं दो नाणा, दो अन्नाना, दो दंसणा, अजहणमणुक्कोसठिइ ए वि एवं चेव, नवरं ठिई ए चउट्ठाणवडि ए तिण्णिणाना, तिण्णिण अन्नाणा, तिन्नि दंसणा, जहण्णगुणकालगाणं भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णगुणकालगाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता,

गोयमा ! जहणगुणकालए पंचिदियतिरिक्खजोणिए जह-
 णगुणकालगस्स पंचिदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले
 पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाण-
 वडिए, कालवण्णयज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णगंधरसफास-
 पज्जवेहिं तिहिं नाणेहि तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्टाण-
 वडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहणमनुक्कोसगुणकाल-
 एवि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए, एवं पंच वन्ना, दो
 गंधा, पंचरसा, अट्टाफासा, जहण्णाभिणिबोहियणाणीणं भंते !
 पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा !
 अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णा-
 भिणिबोहियणाणीणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणता पज्जवा
 पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियणाणी पंचिदियतिरि-
 क्खजोणिए जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स पंचिदियतिरिक्खजो-
 णियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए
 चउट्टाणवडिए ठिईए चउट्टाणवडिए वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं
 छट्टाणवडिए आभिणिबोहियणाणपज्जवेहिं तुल्ले, सुयनाणपज्जवेहिं,
 छट्टाणवडिए चक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए, अचक्खुदंसण-
 पज्जवेहिं छट्टाणवडिए, एवं उक्कोसाभिणिबोहियणाणीवि, नवरं
 ठिईए तिट्टाणवडिए, तिन्नि नाणा, तिन्नि दंसणा सट्टाणे तुल्ले,
 सेसेसु छट्टाणवडिए, अजहणमणुक्कोसाभिणिबोहियणाणी
 जहा उक्कोसाभिणिबोहियणाणी, नवरं ठिईए चउट्टाणवडिए,
 सट्टाणे छट्टाणवडिए, एवं सुयनाणी वि । जहण्णोहिनाणीणं
 भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जह-
 ण्णोहिनाणीणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा

પણતા ? ગોયમા ! જહણ્ણોહિનાણીપંચિંદિયતિરિલ્લજોણિય
જહણ્ણોહિનાણીસ્સ પંચિંદિયતિરિલ્લજોણિયસ્સ દલ્લદુયા
તુલ્લે, પલ્લદુયા તુલ્લે ઓગાહણદ્ઠયા પલ્લદુયા ચડદ્ઠાણ-
વલ્લિય ઠિઈય તિદ્ઠાણવલ્લિય, વણ્ણગંધરસપાસપજ્જવેહિં
આભિણિવોહિયનાણસુયનાણપજ્જવેહિં છદ્ઠાણવલ્લિય, ઓહિનાણ-
પજ્જવેહિં તુલ્લે, અન્નાણા નત્થિ, ચલ્લદુસણપજ્જવેહિં અન્ન-
લ્લદુસણપજ્જવેહિં ય ઓહિદંસણપજ્જવેહિં છદ્ઠાણવલ્લિય, એવં
ઉલ્લકોસોહિનાણી વિ, અજહણ્ણોલ્લકોસોહિનાણી વિ એવં ચેવ,
ણવરં સદ્ઠાણે છદ્ઠાણવલ્લિય, જહા આભિણિવોહિયનાણી
તહા મહાઅન્નાણી સુયઅન્નાણી ય, જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગ-
નાણી વિ, ચલ્લદુસણી અલ્લદુસણી ય જહા આભિણિવોહિ-
યનાણી, ઓહિદંસણી જહા ઓહિનાણી, જત્થ નાણા તત્થ
અન્નાણા નત્થિ, જત્થ અન્નાણા તત્થ નાણા નત્થિ, જત્થ દંસણા
તત્થ નાણા વિ અણ્ણાણા વિ અત્થિત્તિ ભાણિયલ્લં ॥ સૂ. ૧૦ ॥

છાયા-જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ
પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તા પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્યેન ભદન્ત !
એવમુચ્યતે જઘન્યાવગાહનકાનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યાયાઃ

પંચેન્દ્રિયતિર્યચો કે પર્યાયાં કી વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(જહણ્ણોગાહણગાણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિલ્લજોણિયાણં
કેવહ્યા પજ્જવા પણ્ણતા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય
તિર્યચો કે કિતને પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણતા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈ (સે કેણદ્ઢેણં મંતે ! એવં વુલ્લદ્ઢ-જહણ્ણો-
ગાહણગાણં પંચિંદિયતિરિલ્લજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણતા ?)

પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોના પર્યાયોની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(જહણ્ણોગાહણગાણં મંતે ! પચે દિયતિરિલ્લજોણિયાણં કેવહ્યા પજ્જવા
પણ્ણતા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાણા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોના કેટલા પર્યાય
છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણતા) હે ગૌતમ ! અન તપર્યાયો છે (સે કેણદ્ઢેણં મંતે !
એવં વુલ્લદ્ઢ-જહણ્ણોગાહણગાણં પચ્ચિંદિયતિરિલ્લજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણતા ?)
હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોના અમન્ત પર્યાય છે

પ્રજ્ઞાસા? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકો જઘન્યાવગાહન-
કસ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકસ્ય દ્રવ્યગર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ,
અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિતયા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ,
દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્ દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યાં પદ્સ્થાનપતિતઃ,
ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ એવચ્ચેવ, નવર ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિઃ અજ્ઞાનૈઃ પદ્સ્થાન-
પતિતઃ, યથા ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્તથા અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ, નવરમ્

હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચો
કે અનન્ત પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણનોગાહણે પંચિદિયતિરિક્ષજો-
ણિએ જહ્ણનોગાહણયસ્સ પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયસ્સ) જઘન્ય અવગા-
હના વાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ જઘન્ય અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
સે(દ્રવ્યદ્વયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશો સે
તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈ (ઠિઈએ તિદ્દા-
ણવડિએ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણ ગંધ રસ પાસપજ્જવેહિં)
વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ કે પર્યાયો સે (દોહિં નાણેહિં) દો જ્ઞાનો સે
(દોહિં અન્નાણેહિં) દો અજ્ઞાનો સે (દોહિં દંસણેહિં) દો દર્શનો સે
(છદ્દાણવડિએ) પદ્સ્થાનપતિત હૈ

(ઉક્કોસોગાહણે વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા મો
હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ (તિહિં નાણેહિં તિહિં અણ્ણાણેહિં તિહિં
દંસણેહિં છદ્દાણવડિએ) ત્રીન જ્ઞાનો સે ત્રીન અજ્ઞાન ત્રીન દર્શન સે
સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ

(ગોયમા ! જહ્ણનાગાહણે પંચિદિયતિરિક્ષજોણિએ જહ્ણનોગાહણયસ્સ પંચિદિયતિરિક્ષ
જોણિયસ્સ) જઘન્ય અવગાહનાવાળા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ જઘન્ય અવગાહનાવાળા
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચથી (દ્રવ્યદ્વયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય છે (પપ્પસદ્વયાએ તુલ્લે)
પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિઈએ તિદ્દાણ
વડિએ) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ-ગંધ-રસ, પાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ ગંધ
રસ-સ્પર્શના પચ્ચયોથી (દોહિં નાણેહિં) બે જ્ઞાનોથી (દોહિં અન્નાણેહિં) બે અજ્ઞા-
નોથી (દોહિં દંસણેહિં) બે દર્શનોથી (છદ્દાણ વડિએ) પદ્સ્થાન પતિત છે

(ઉક્કોસોગાહણે વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (નવરં)
વિશેષ (તિહિં નાણેહિં, તિહિં અણ્ણાણેહિં તિહિં દંસણેહિં છદ્દાણ વડિએ) ત્રણ જ્ઞાનોથી
ત્રણ અજ્ઞાનોથી, ત્રણ દર્શનોથી પદ્સ્થાન પતિત છે.

યૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'જવરં સદ્ગુણે છદ્વાજવડિએ' નવરં-પૂર્વોપેક્ષયા વિશેષસ્તુ-સ્વસ્થાને-મધ્યમગુણ કાલકસ્થાને પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ચેવ પંચવર્ણા, દો ગંધા, પંચ રસા, અઢ્ઠાસા માણિયવ્યા' એવં-પૂર્વોક્તરીત્યા, પંચ-વર્ણાઃ કૃષ્ણાદયઃ, દ્વૌ ગન્ધૌ-સુરભ્યસુરભિરૂપૌ, પંચરસાઃ-અમ્લાદયઃ, અઢ્ઠૌ-સ્પર્શાઃ-શીતોષ્ણાદયો મણિતવ્યાઃ-વક્તવ્યાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહ્વણામિણિવો-હિયનાળીજં મંતે ! વેદંદિયાણં કેવદ્યા પજ્જવા પળ્લત્તા ?' હે મદન્ત ! જઘન્યા-મિણિવોધિકજ્ઞાનીનાં દ્વીન્દ્રિયાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આઢ- 'મોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પળ્લત્તા' જઘન્યામિણિવોધિકજ્ઞાનીનાં દ્વીન્દ્રિયાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છ' હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન કથં તાવત્ એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-'જહ્વણામિણિવોહિયનાળીજં વેદંદિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લત્તા' જઘન્યામિ-

શેષ વર્ણો ગંધો, રસોં ઓર સ્પર્શો સં દો જ્ઞાનોં સે, દો અજ્ઞાનોં સે તથા અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ । વિશેષતા યહ હૈ કિ એક મધ્યમગુણ કાલા દૂસરે મધ્યમગુણ કાલે દ્વીન્દ્રિય સે કાલે વર્ણ કે પર્યાયોં સે ઓ પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ મધ્યમ-ગુણ કાલા વર્ણ અન્તરતમ રૂપ સે અનન્ત પ્રકાર કા હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર પાંચોં વર્ણો, દોનોં ગંધો, પાંચોં રસોં ઓર આઠોં સ્પર્શોં કા કથન સમગ્ર લેના ચાહિએ

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘન્ય આમિણિવોધિકજ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય જીવોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

મગવન્- હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ગૌતમ-હે મગવન્ ! એસા કહને કા ક્યા કારણ હૈ ?

સ્પર્શોંથી, ઝે જ્ઞાનોંથી, ઝે અજ્ઞાનોંથી તથા અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોંથી પદસ્થાન પતિત થાય છે વિશેષતા ઓ છે કે એક મધ્ય ગુણ કાળા બીજા મધ્યમ ગુણ કાળા દ્વીન્દ્રિયથી કાળા વર્ણના પર્યાયોંથી પણ પદસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ ગુણ કાળા વર્ણ અન્તરતમ રૂપથી અનન્ત પ્રકારના થાય છે

ઓ પ્રકારે પાંચે વર્ણો, બન્ને ગંધો, પાંચે રસોં અને આઠ સ્પર્શોંતુ કથન સમગ્ર લેવુ બેધએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય આમિણિવોધિક જ્ઞાની દ્વીન્દ્રિય જીવોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાતુ શું કારણ છે ?

નિવોધિકજ્ઞાનીનામ્ દ્વીન્દ્રિયાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति,

મગવાન આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્યાભિણિવોહિયણાણી વેઈંદિય’
જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની દ્વીન્દ્રિયઃ ‘જહણ્યાભિણિવોહિયણાણિસ્સ વેઈંદિયસ્સ’
જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનો દ્વીન્દ્રિયસ્ય ‘દન્વદ્ધયાએ તુલ્લે’ દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો
ભવતિ, ‘પપ્પસદ્ધયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્ધયાએ ચડ્ઢાણ
વડિએ’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠિઈએ તિદ્ધાણવડિએ’
સ્થિતયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વળ્ણગંધરસફાસપજ્જવેઈં છટ્ટાણવડિએ’ વર્ણગંધ-
રસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, આભિણિવોહિયણાણપજ્જવેઈં તુલ્લે’
આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, ‘સુયનાપજ્જવેઈંછટ્ટાણવડિએ’ શ્રુતજ્ઞાન-
પર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘અચક્કુદંસણપજ્જવેઈં છટ્ટાણવડિએ’ અચક્કુદર્શ-
નપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘એવ ઉક્કોસાભિણિવોહિયણાણીવિ’ એવમ્-
એવમ્-ઉત્તરીતયા-ઉત્કુષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ દ્વીન્દ્રિયઃ ઉત્કુષ્ટાભિનિવો-
ધિકજ્ઞાનિનો દ્વીન્દ્રિયસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થ-

મગવાન-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની દૂસરે
જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ,
પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ખી તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે
ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ
વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ આભિ-
વોધિક જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ, શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાન-
પતિત હોતા હૈ ઓર અચક્કુદર્શન કે પર્યાયોં સે ખી પદ્સ્થાનપતિત
હોતા હૈ ।

ઉત્કુષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કી પ્રરૂપણા ખી હસી પ્રકાર કી
સમદ્ર લેની યાહિએ । અર્થાત્ એક ઉત્કુષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની

શ્રી મગવાન-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની ખીજ
જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની
દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે,
સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શોના
પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે, આભિનિવોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે,
શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે, અને અચક્કુદર્શનના પર્યાયોથી
પદ્સ્થાન પતિત થાય છે

ઉત્કુષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીની પ્રત્યક્ષા પણ એજ પ્રકારની સમગ્ર લેવી
જોઈએ, અર્થાત્ એક ઉત્કુષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની ખીજ ઉત્કુષ્ટ આભિનિવોધિક

તથા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાન-
પતિતઃ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘અજહ્વણમણુકોસામિણિવોદિ-
યણાણોવિ एवं चेव’ અજઘન્યાનુક્રુષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની અપિ દ્વીન્દ્રિયઃ
एवश्चैव-पूर्वोक्तवदेव जघन्याभिनिवोधिकज्ञानी द्वीन्द्रियवदेवेत्यर्थः, ‘નવરં
सहाणे छट्ठाणवडिण’ નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને પદ્સ્થાનપતિતો

દ્સરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે
તુલ્ય, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત,
વર્ણાદિ સે ષટ્સ્થાનપતિત, આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય
શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત તથા અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં
સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે વિષય મેં ઇસી પ્રકાર કહના
ચાહિએ અર્થાત્ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની કે સમાન હી ઉસકી
પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેની ચાહિએ । વિશેષતા હતની હી હૈ કિ મધ્યમ
આભિનિવોધિકજ્ઞાની સ્વસ્થાન મેં મી ષટ્સ્થાપતિત હૈ, અર્થાત્ એક
મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની દ્સરે મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની સે
ષટ્સ્થાનપતિત હીનાધિક હોતા હૈ, ક્યોંકિ જૈસે જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ
આભિનિવોધિકજ્ઞાન કા એક-એક હી પર્યાય હૈ, વૈસા મધ્યમ આભિ-
નિવોધિકજ્ઞાન કા નહી । ઉસકે તો અનન્ત હીનાધિક રૂપ પર્યાય
હોતે હૈ । શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાન-
પતિત હોતા હૈ ।

જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત
સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિથી ષટ્સ્થાન પતિત, આભિનિવોધિક
જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત તથા અચક્ષુ
ર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાનીના વિષયથી એજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ
અર્થાત્ જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાનીની સમાનજ તેમની પ્રરૂપણા સમજ
લેવી જોઈએ વિશેષતા એટલીજ છે કે મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની સ્વસ્થાનમા
પણ ષટ્સ્થાન પતિત છે અર્થાત્ એક મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની બીજા
મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાનીથી ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થાય છે, કેમકે જેવા
જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાનના એક એકજ પર્યાય છે, એવા મધ્યમ
આભિનિવોધિકજ્ઞાનના નથી. તેનાતો અનન્ત હીનાધિક રૂપ પર્યાય થાય છે.
શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

भवति, 'एवं सुयनाणीवि' एवम्-उत्तरीत्या श्रुतज्ञानी अपि द्वीन्द्रियो बोध्यः, 'सुयअन्नाणीवि अचक्षुदंसणीमि' श्रुताज्ञानी अपि, अचक्षुदर्शनी अपि च द्वीन्द्रियो-
 ऽवसेयः, किन्तु- 'णवर जत्थ णाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेष-
 स्तु यत्र ज्ञाने तत्र अज्ञाने नस्तः 'जत्थ अन्नाणा तत्थ णाणा नत्थि' यत्र अज्ञाने
 तत्र ज्ञाने न स्तः, किन्तु 'जत्थ दंसणं तत्थ णाणावि अन्नाणावि' यत्र दर्शनं तत्र
 ज्ञाने अपि, अज्ञाने अपि च भवतः प्रागुक्तयुक्तेः, एवं तेर्दियाणवि' एवं-तथैव
 द्वीन्द्रियाणामिव त्रीन्द्रियाणामपि बोध्यम्, 'चउग्गिदियाणवि एवं चेव' चतुरिन्द्रि-
 याणामपि एवञ्चैव-द्वीन्द्रियवदेव बोध्यम्, किन्तु 'णवरं चक्षुदंसणं अब्भहिंयं'
 नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु चतुरिन्द्रियाणा चक्षुदर्शनमभ्यधिकं वक्तव्यम् अन्यथा
 चतुरिन्द्रियत्वयोगासंभवात् इति तेषा चक्षुदर्शनालापकोपि वाच्यः ॥ सू. ९ ॥

इसी प्रकार श्रुतज्ञानी और श्रुताज्ञानी और अचक्षुदर्शनी द्वीन्द्रिय के विषय में समझना चाहिए । विशेष बात यह ध्यान में रखना चाहिए कि जहाँ ज्ञान है वहाँ अज्ञान नहीं और जहाँ अज्ञान है वहाँ ज्ञान नहीं । इसप्रकार एक ही जीव में एक साथ ज्ञान और अज्ञान नहीं रहते, किन्तु जहाँ दर्शन है वहाँ ज्ञान भी होसकते हैं और अज्ञान भी होकते हैं । तात्पर्य यह कि दर्शन के साथ न ज्ञान का विरोध है और न अज्ञान का विरोध है । अज्ञान के साथ भी दर्शनोपयोग रहता है और ज्ञान के साथभी ।

द्वीन्द्रिय जीवों के समान त्रीन्द्रिय जीवों की भी प्ररूपणा करलेनी चाहिए और चतुरिन्द्रिय जीवों की भी । किन्तु चतुरिन्द्रिय जीवों की प्ररूपणा में चक्षुदर्शन अधिक कहना चाहिए क्योंकि उनमें चक्षुदर्शन भी पाया जाता है ॥ ९ ॥

એજ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાની અને અચક્ષુદર્શની દ્વીન્દ્રિયના વિષયમાં પણ સમજાવેલું જોઈએ વિશેષ એ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે જ્યાં જ્ઞાન હોય છે, ત્યાં અજ્ઞાન નથી હોતું, અને જ્યાં અજ્ઞાન છે ત્યાં જ્ઞાન નથી હોતું, એ રીતે એકજ જીવમાં એક સાથે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન નથી રહેતા પણ જ્યાં દર્શન છે. ત્યાં જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે અને અજ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે તાત્પર્ય એ છે કે દર્શનની સાથે ન જ્ઞાનનો વિરોધ છે અને ન અજ્ઞાનનો વિરોધ છે અજ્ઞાનની સાથે પણ દર્શનોપયોગ રહે છે અને જ્ઞાનની સાથે પણ

દ્વીન્દ્રિય જીવોના સમાન ત્રીન્દ્રિય જીવોની પણ પ્રરૂપણા કરી લેવી જોઈએ અને ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પણ કિન્તુ ચતુરિન્દ્રિય જીવોની પ્રરૂપણામાં ચક્ષુદર્શન અધિક કહેવું જોઈએ. કેમકે તેમનામાં ચક્ષુદર્શન પણ મળી આવે છે ॥ ૯ ॥

मूलम्—जहण्णोगाहणगाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णोगाहणगाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णोगाहणस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए तिट्ठाणवडिए वणगंधरसफास-पज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, णवरं तिहिं नाणेहिं तिहिं अन्नाणेहिं छट्ठाणवडिए, जहा उक्कोसोगाहणए तथा अजहणमणुक्कोसोगाहणएवि, णवरं ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए । जहण्णठिइयाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णठिइयाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णठिइयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वणगंधरसफास-पज्जवेहिं दोहिं अण्णाणेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए, उक्कोस-ठिइएवि एवं चेव, णवरं दो नाणा, दो अन्नाणा, दो दंसणा, अजहणमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए तिण्णिग जाणा, तिण्णिग अन्नाणा, तिन्नि दंसणा, जहण्णगुण-कालगाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णगुण-कालगाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता,

गोयमा ! जहणगुणकालए पंचिदियतिरिक्खजोणिए जह-
 णगुणकालगस्स पंचिदियतिरिक्खजोणियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले
 पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाण-
 वडिए, कालवणयज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वणगंधरसफास-
 पज्जवेहिं तिहिं नाणेहि तिहिं अण्णाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्ठाण-
 वडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहणमनुक्कोसगुणकाल-
 एवि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्ठाणवडिए, एवं पंच वन्ना, दो
 गंधा, पंचरसा, अट्टफासा, जहण्णाभिणिबोहियणाणीणं भंते !
 पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण-
 णाभिणिबोहियणाणीणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणत्ता पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियणाणी पंचिदियतिरि-
 क्खजोणिए जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स पंचिदियतिरिक्खजो-
 णियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए
 चउट्टाणवडिए ठिईए चउट्टाणवडिए वणगंधरसफासपज्जवेहिं
 छट्ठाणवडिए आभिणिबोहियणाणपज्जवेहिं तुल्ले, सुयनाणपज्जवेहिं,
 छट्ठाणवडिए चक्खुदंसणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, अक्खुदंसण-
 पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसाभिणिबोहियणाणीवि, नवरं
 ठिईए तिट्ठाणवडिए, तिन्नि नाणा, तिन्नि दंसणा सट्टाणे तुल्ले,
 सेसेसु छट्ठाणवडिए, अजहणमणुक्कोसाभिणिबोहियणाणी
 जहा उक्कोसाभिणिबोहियणाणी, नवरं ठिईए चउट्टाणवडिए,
 सट्टाणे छट्ठाणवडिए, एवं सुयनाणी वि । जहणोहिनाणीणं
 भंते ! पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जह-
 णोहिनाणीणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा

જતા ? ગોયમા ! જહણ્ણોહિનાણીપંચિદિયતિરિક્ખજોણિય
જહણ્ણોહિનાણીસ્સ પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ દઠ્ઠયાણ
તુલ્લે, પ્પસટ્ઠયાણ તુલ્લે ઓગાહણદ્ઠયાણ ચડદ્ઠાણ-
વડિય ઠિઈય તિદ્ઠાણવડિય, વણ્ણગંધરસફાલ્લપજ્જવેહિં
આભિણિવોહિયનાણસુયનાણપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિય, ઓહિનાણ-
પજ્જવેહિં તુલ્લે, અન્નાણા નત્થિ, ચક્કુદંસણપજ્જવેહિં અચ-
ક્કુદંસણપજ્જવેહિં ય ઓહિદંસણપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિય, એવં
ઉક્કોસોહિનાણી વિ, અજહણ્ણોક્કોસોહિનાણી વિ એવં ચેવ,
જવરં સદ્ઠાણે છટ્ઠાણવડિય, જહા આભિણિવોહિયનાણી
તહા મહિઅન્નાણી સુયઅન્નાણી ય, જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગ-
નાણી વિ, ચક્કુદંસણી અચક્કુદંસણી ય જહા આભિણિવોહિ-
યનાણી, ઓહિદંસણી જહા ઓહિનાણી, જત્થ નાણા તત્થ
અન્નાણા નત્થિ, જત્થ અન્નાણા તત્થ નાણા નત્થિ, જત્થ દંસણા
તત્થ ણાણા વિ અણ્ણાણા વિ અત્થિત્તિ ભાણિયવ્વં ॥ સૂ. ૧૦ ॥

છાયા-જઘન્યાવગાહનકાનાં મદન્ત ! પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્યેન મદન્ત !
પવ્વચ્ચતે જઘન્યાવગાહનકાનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ

પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચો કે પર્યાયો કી વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(જહણ્ણોગાહણગાણં મંતે ! પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયાણં
કેવહિયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય
તિર્યચો કે કિતને પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહણ્ણો-
ગાહણગાણં પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?)

પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોના પર્યાયોની વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(જહણ્ણોગાહણગાણં મંતે ! પચ્ચેદિયતિરિક્ખજોણિયાણં કેવહિયા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોના કેટલા પર્યાય
છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અન તપર્યાયો છે. (સે કેણદ્દેણં મંતે !
એવં વુચ્ચહ-જહણ્ણોગાહણગાણં પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોના અમન્ત પર્યાય છે

પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવગાહન-
કસ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ,
અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈ,
દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્ દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યાં ષટ્સ્થાનપતિતઃ,
ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ એવચ્ચેન, નવર ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિઃ અજ્ઞાનૈઃ ષટ્સ્થાન-
પતિતઃ, યથા ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્તથા અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ, નવરમ્

હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચો
કે અનન્ત પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણ્ણોગાહ્ણણ પંચિંદિયતિરિક્લજો-
ણિણ જહ્ણ્ણોગાહ્ણણયસ્સ પંચિંદિયતિરિક્લજોણિયસ્સ) જઘન્ય અવગા-
હના બાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ જઘન્ય અવગાહના બાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ
સે(દબ્બદ્ધયાણ તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈ (પણ્ણસદ્ધયાણ,તુલ્લે) પ્રદેશો સે
તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણણદ્ધયાણ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈ (ઠિર્હિણ તિદ્ધા-
ણવહિણ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણ ગંધ રસ ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ,
ગંધ, રસ સ્પર્શ કે પર્યાયો સે (દોહિં નાણેહિં) દો જ્ઞાનો સે
(દોહિં અન્નાણેહિં) દો અજ્ઞાનો સે (દોહિં દંસણેહિં) દો દર્શનો સે
(છદ્ધાણવહિણ) ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

(ઉકકોસોગાહ્ણણ વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના બાલા ખી
હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ (તિહિં નાણેહિં તિહિં અણ્ણાણેહિં તિહિં
દંસણેહિં છદ્ધાણવહિણ) ત્રીન જ્ઞાનો સે ત્રીન અજ્ઞાન ત્રીન દર્શન સે
સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

(ગોયમા ! જહ્ણ્ણાગાહ્ણણ પંચિંદિયતિરિક્લજોણિણ જહ્ણ્ણોગાહ્ણણયસ્સ પંચિંદિયતિરિક્લ-
જોણિયસ્સ) જઘન્ય અવગાહનાવાળા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ જઘન્ય અવગાહનાવાળા
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચથી (દબ્બદ્ધયાણ તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય છે (પણ્ણસદ્ધયાણ તુલ્લે)
પ્રદેશથી તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણણદ્ધયાણ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિર્હિણ તિદ્ધાણ
વહિણ) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ-ગંધ-રસ, ફાસ પજ્જવેહિં) વર્ણ ગંધ
રસ-સ્પર્શના પર્યાયથી (દોહિં નાણેહિં) બે જ્ઞાનોથી (દોહિં અન્નાણેહિં) બે અજ્ઞા-
નોથી (દોહિં દંસણેહિં) બે દર્શનોથી (છદ્ધાણ વહિણ) ષટ્સ્થાન પતિત છે

(ઉકકોસોગાહ્ણણ વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (નવર)
વિશેષ (તિહિં નાણેહિં, તિહિં અણ્ણાણેહિં તિહિં દંસણેહિં છદ્ધાણ વહિણ) ત્રણ જ્ઞાનોથી
ત્રણ અજ્ઞાનોથી, ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે.

अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः, प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यस्थितिकानां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिकः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्यस्थितिकस्य पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया

(जहा उक्कोसोगाहणए तहा अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि) जैसा उत्कृष्ट अवगाहना वाला वैसा ही अजघन्य अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम अवगाहना वाला भी (नवरं ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए) बिशेष यह कि अवगाहना से चतुस्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है

(जहण्णठिइयाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यचो के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं (से केणद्वेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णठिइयाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यच के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा) है गौतम ! (जहण्णठिइए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णठिइयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यच जघन्यस्थितिक दूसरे तिर्यच पंचेन्द्रिय से

(जहा उक्कोसोगाहणए तहा अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि) जेभ उत्कृष्ट अवगाहनावाणा तेभज्ज जघन्य—अनुत्कृष्ट अर्थात् मध्यम अवगाहनावाणा पथु (नवर ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए) विशेष ये छे के अवगाहनाधी यतुःस्थान पतित छे (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिधी यतु स्थान पतित छे

(जहण्णठिइयाणं भंते ! पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यचोना केट्ठा पर्याय छे ? (गोयमा ! अणत्ता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय छे (से केणद्वेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णठिइयाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणत्ता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! शा कारणे जेभ कडेवाय छे के जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यचोना अनन्त पर्याय छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (जहण्णठिइए पंचिंदियतिरिक्खजोणिए जहण्णठिइयस्स पंचिंदियतिरिक्खजोणियस्स) जघन्य स्थितिक पंचेन्द्रिय तिर्यच जघन्य स्थितिक भील तिर्यच पंचेन्द्रियधी (द्ववद्वठयाए तुत्ते) द्रव्यधी

તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યાં દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યાં ષટ્સ્થાનપતિતઃ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવશ્ચૈવ, નવરં દ્વે જ્ઞાને, દ્વે અજ્ઞાને, દ્વે દર્શને, અજઘન્યાનુ-ત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવશ્ચૈવ, નવરં સ્થિત્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ દર્શનાનિ, જઘન્યગુણકાલકાનાં ભદન્ત ! પચ્ચેન્દ્રિયતિ-ર્યગ્યોનિકાના પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત !

(દબ્બદ્વયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશો સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વયાએ ચડદ્વાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (ઠિઈએ તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હૈ (વણગંધરસપ્પાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (દોહિં અણ્ણાણેહિં) દો અજ્ઞાનો સે (દોહિં દંસણેહિં) દો દર્શનો સે (છદ્વાણવડિએ) ષટ્સ્થાનપતિત હૈ

(ઉક્કોસઠિઈએ વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિવાલા મી એસા હી હૈ (ળવરં દો ણાણા દો અણ્ણાણા) વિશેષતા યહ હૈ કિ દો જ્ઞાન ઓર દો અજ્ઞાન (દો દંસણા) દો દર્શન મી કહના !

(અજહણ્ણમણુક્કોસઠિઈએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા મી ઇસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ યહ કિ (ઠિઈએ ચડદ્વાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (તિણિ ણાણા) ત્રીણ જ્ઞાન (તિન્નિ અણ્ણાણા) ત્રીણ અજ્ઞાન (તિન્નિ દંસણા) ત્રીણ દર્શન

(જહણ્ણગુણકાલગાણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્યગુણકાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ કે હે ભગવન્ ! કિતને પર્યાય હૈ ?

તુલ્ય છે (પપ્પસદ્વટ્થયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વટ્થયાએ ચડદ્વાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિઈએ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (વણ ગંધરસપ્પાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિં અણ્ણાણેહિં) એ અજ્ઞાનોથી (દોહિં દંસણેહિં) એ દર્શનોથી (છદ્વાણવડિએ) ષટ્સ્થાન પતિત છે

(ઉક્કોસઠિઈએ વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ એવાજ (ળવર દો ણાણા દો અણ્ણાણા) વિશેષતા એ છે કે એ જ્ઞાન એ અજ્ઞાન (દો દંસણા) એ દર્શન પણ કદા છે. (અજહણ્ણમણુક્કોસ ઠિઈએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (નવર) વિશેષ એ છે કે (ઠિઈએ ચડદ્વાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત છે (તિણિ ણાણા) ત્રણ જ્ઞાનો (તિન્નિ અણ્ણાણા) ત્રણ અજ્ઞાન (તિન્નિ દંસણા) ત્રણ દર્શન

(જહણ્ણગુણકાલગાણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય કૃષ્ણ ગુણવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય છે ? (ગોય મા

અવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનાં પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકઃ પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ત્રિભિઃ જ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ્-સ્થાનપતિતઃ, અવમુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ

(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં બુચ્ચહ-જહ્ણગુણકાલગાણં પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈં કિ જઘન્યગુણકાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણગુણકાલે પંચિદિયતિરિક્ખજોણિય) જઘન્યગુણકાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ (જહ્ણગુણકાલગસ્સ પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ) જઘન્યગુણકાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ સે (દ્વવદ્દયાય તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય હૈં (પણ્ણસદ્દયાય તુલ્લે) પ્રદેશાં સે તુલ્ય હૈં (ઓગાહણદ્દયાય ચચ્છાણવહિય) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (ઠિઈય ચચ્છાણવહિય) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કાલે વર્ણ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈં (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાણેહિં) ત્રીન જ્ઞાનોં સે (તિહિં અણ્ણાણેહિં) ત્રીન અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસણેહિં) ત્રીન દર્શનોં સે (છદ્ધાણવહિય) પદ્-સ્થાનપતિત હૈં (એવં ઉક્કોસગુણકાલે ચિ) હસી

અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં બુચ્ચહ જહ્ણગુણકાલગાણં પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવાન્ શા કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણકાળા પદ્મેન્દ્રિય તિર્યચ્ચના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ (જહ્ણગુણકાલર પચિ દિય-તિરિક્ખજોણિય) જઘન્ય ગુણ કાળા પદ્મેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ (જહ્ણગુણકાલગસ્સ પચિદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ) જઘન્ય ગુણ કાળા પદ્મેન્દ્રિય તિર્યચ્ચી (દ્વવ-દ્દયાય તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય છે (પણ્ણસદ્દયાય તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ઓગાહણદ્દયાય ચચ્છાણવહિય) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિઈય ચચ્છાણવહિય) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કાળા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (અવસેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ, વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિહિં અણ્ણાણેહિં) ત્રણ અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસણેહિં) ત્રણ દર્શનોથી (છદ્ધાણવહિય) પદ્-સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસગુણકાલે ચિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ

एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने पटस्थानपतितः, एवं पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः, जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थं भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्याभिनिबोधिकज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः,

પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા ભી (અજહળ્લમણુકોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ) મધ્યમગુણ કાલા ભી હસો પ્રકાર (નવરં) વિશેષ થઈ કિ (સટ્ટાણે છટ્ટાણવડિએ) સ્વસ્થાન મેં ભી ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (એવં પંચવળ્ણા) હસી પ્રકાર પાંચો વર્ણ (દો ગંધા) દોનોં ગંધ (પંચ રસા) પાંચો રસ (અટ્ઠ કાસા) આઠોં સ્પર્શ

(જહળ્ણાભિણિબોહિયનાણીણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્લજોણિયાણં કેવહ્યા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવ વુચ્છ જહળ્ણાભિણિબોહિયનાણીણં તિરિક્લજોણિયાણં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની તિર્યંચોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા ! જહળ્ણાભિણિબોહિયનાણી પંચિંદિયતિરિક્લજોણિએ જહળ્ણાભિણિબોહિય નાણિસ્સ પંચિંદિયતિરિક્લજોણિયસ્સ, હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિબોધિક

કાલા પશુ (અજહળ્લમણુકોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણ કાળા પશુ એજ પ્રકારે (નવરં) વિશેષ એ છે કે (સટ્ટાણે છટ્ટાણવડિએ) સ્વસ્થાનમા પશુ ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવં પંચ વળ્ણા) એ પ્રકારે પાંચે વર્ણ (દો ગંધા) એ ગંધ (પંચરસા) પાંચ રસ (અટ્ઠકાસા) આઠ સ્પર્શો

(જહળ્ણાભિણિબોહિયનાણીણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્લજોણિયાણં કેવહ્યા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવ વુચ્છ જહળ્ણાભિણિબોહિયનાણીણં તિરિક્લજોણિયાણં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ શા કાળે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની તિર્યંચોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહળ્ણાભિનિબોહિયનાણી પંચિંદિયતિરિક્લજોણિએ જહળ્ણાભિણિબોહિયનાણિસ્સ પંચિંદિયતિરિક્લજોણિયસ્સ) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય

પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિતયા ચતુઃ સ્થાન-
પતિતઃ વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, આભિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ,
શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ ચક્ષુર્દર્શન પર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, અચક્ષુર્દર્શન-
પર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ એવમ્ ઉત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકજ્ઞાની અપિ, નવરં સ્થિતયા
ત્રિસ્થાનપતિતઃ ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ દર્શનાનિ સ્વસ્થાને તુલ્યઃ, શેષેષુ પદ્-

જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ દૂસરે જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય
તિર્યચ્છ સે (દ્રવ્યદ્વયાદ તુલ્લે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પદ્સદ્વયાદ
તુલ્લે) પ્રદેશો સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહણદ્વયાદ ચઝઢાણવઢિદ) અવગાહના
સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિર્દૈદ ચઝઢાણવઢિદ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત
(વર્ણગંધરસપ્રાસપજ્જવેહિં છઢાણવઢિદ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે
પર્યાયો સે ષદ્સ્થાનપતિત (આભિનિબોધિયનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિ-
નિબોધિક જ્ઞાન કે પર્યાયો સે તુલ્ય (સુચનાણપજ્જવેહિં છઢાણવઢિદ)
શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયો સે ષદ્સ્થાનપતિત (ચક્ષુર્દસણપજ્જવેહિં છઢાણવ-
ઢિદ) ચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે ષદ્સ્થાનપતિત (અચક્ષુર્દસણપજ્જવેહિં
છઢાણવઢિદ) અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયો સે ષદ્સ્થાનપતિત

(એવં ડકોસાભિનિબોધિયનાળી વિ) ઇસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ આભિ-
નિબોધિક જ્ઞાની ધી (નવરં) વિશેષ (ઠિર્દૈદ તિઢાણવઢિદ) સ્થિતિ સે
ત્રિસ્થાનપતિત (તિન્નિ નાળા) ત્રીન જ્ઞાન (તિન્નિ દંસળા) ત્રીન દર્શન
(સદ્ગણે તુલ્લે) સ્વસ્થાન મે તુલ્ય (સેસેસુ છઢાણવઢિદ) શેષ મે ષદ્-

ખીબા જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ (દ્રવ્યદ્વયાદ તુલ્લે)
દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પદ્સદ્વયાદ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાદ
ચઝઢાણવઢિદ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિર્દૈદ ચઝઢાણવઢિદ) સ્થિતિથી
ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વર્ણગંધરસપ્રાસપજ્જવેહિં છઢાણવઢિદ) વર્ણ, ગંધ,
રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત છે (આભિનિબોધિયનાણપજ્જવેહિં
તુલ્લે) આભિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (સુચનાણપજ્જવેહિં છઢાણ
વઢિદ) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત છે (ચક્ષુર્દસણ પજ્જવેહિં છઢાણ
વઢિદ) ચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત (અચક્ષુર્દસણપજ્જવેહિં છઢાણ
વઢિદ) અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત

(એવં ડકોસાભિનિબોધિયનાળી વિ) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક
જ્ઞાની ધણ (નવરં) વિશેષ (ઠિર્દૈદ તિઢાણવઢિદ) સ્થિતિથી ધણ સ્થાન પતિત
(તિન્નિ નાળા) ધણ જ્ઞાન (તિન્નિ દંસળા) ધણ દર્શન (સદ્ગણે તુલ્લે) સ્વસ્થાનમાં
તુલ્ય (સેસેસુ છઢાણવઢિદ) શેષમાં ષદ્સ્થાન પતિત (અજહણમણુકોસાભિનિ-

સ્થાનપતિતઃ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની યથા ઉત્કૃષ્ટાભિનિવોધિક-
જ્ઞાની, નવરં સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્વસ્થાને ષટ્સ્થાનપતિતઃ, એવં શ્રુતજ્ઞાની
અપિ, જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં મદન્ત ! પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યાવધિજ્ઞાનીનાં
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવધિજ્ઞાની
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા
સ્થાનપતિત (અજહણ્ણમણુકકોસાભિગિબોહિયનાળી જહા ઉક્કોસાભિ-
ગિબોહિયનાળી) મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ આભિનિવો-
ધિક જ્ઞાની કે સમાન (નવરં) વિશેષ (ઠિર્હિં ચઙ્ઘાણવહિં) સ્થિતિ
સે ચતુસ્થાનપતિત (સદ્ધાણે છદ્ધાણવહિં) સ્વસ્થાન મેં ષટ્સ્થાનપતિત
(એવં સુચનાળી વિ) હસી પ્રકાર શ્રુતજ્ઞાની મી

(જહણ્ણોહિનાળીણં મંતે ! પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા)
હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કે કિતને પર્યાય
કહે હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય
કહે હૈં (સે કેણદ્ધેણં મંતે ! એવં બુચ્છહ-જહણ્ણોહિનાળીણં પંચિદિયતિ-
રિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ !
એસા કહા હૈં કિ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો કે અનન્ત
પર્યાય હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણોહિનાળી પંચિદિયતિરિક્ખ-
જોણિં જહણ્ણોહિનાણિસ્સ પંચિદિય તિરિક્ખજોણિયસ્સ) જઘન્ય
અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સે

બોહિયનાળી જહા ઉક્કોસાભિગિબોહિયનાળી) મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટ
આભિનિવોધિક જ્ઞાનીના સમાન (નવરં) વિશેષ (ઠિર્હિં ચઙ્ઘાણવહિં) સ્થિ-
તિથી ચતુસ્થાન પતિત છે (સદ્ધાણે છદ્ધાણવહિં) સ્વસ્થાનમા ષટ્સ્થાન પતિત
(એવં સુચનાળી વિ) એ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની પણ સમજવા.

(જહણ્ણોહિનાળીણં મંતે ! પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયાણં પુચ્છા) હે ભગવન્ !
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્ધેણં મંતે !
એવં બુચ્છહ-જહણ્ણોહિનાળીણં પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તો)
હે ભગવન્ શા કારણે એવુ કહ્યું છે કે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચોના
અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણોહિનાળી પંચિદિય તિરિક્ખ-
જોણિં જહણ્ણોહિનાણિસ્સ પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ) જઘન્ય અવધિજ્ઞાની
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચથી, (દઘ્ઘાણવહિં તુલ્લો)

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः आभिनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानपर्यवैः पट्-स्थानपतितः अवधिज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, अज्ञानानि न सन्ति, चक्षुर्दर्शनपर्यवैः अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च अवधिदर्शनपर्यवैः पट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि, अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने पट्स्थान-पतितः, यथा आभिनिबोधिकज्ञानी तथा मत्तज्ञानी, श्रुताज्ञानी च, यथा (दन्वद्वयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा तुल्य (पएसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य (ओगाहणद्वयाए चउट्टाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित (ठिईए तिट्टाणवडिए) स्थिति से त्रिस्थानपतित (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (आभिणिबोहियनाणसुयणाणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए) मतिज्ञान श्रुतज्ञान के पर्यायों से पट्स्थानपतित (ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले) अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य (अन्नाणा नत्थि) अज्ञान उसमें नहीं होते । (चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य) चक्षुर्दर्शन के पर्यायों और अचक्षुर्दर्शन के पर्यायों से (ओहिदंसणपज्जवेहिं) अवधिदर्शन के पर्यायों से (छट्टाणवडिए) पट्स्थानपतित (एवं उक्कोसो हिनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवधिज्ञानी भी (अजहणमणुक्को-सोहिनाणी वि एवं चेव) मध्यम अवधिज्ञानी भी इसी प्रकार (णवरं) विशेष (सट्टाणे छट्टाणवडिए) स्वस्थान में पट्स्थानपतित है

(जहा अभिणिबोहियनाणी तहा मइ अण्णाणी सुय अण्णाणी)

द्रव्यनी अपेक्षाये तुल्य (पएसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशोनी अपेक्षाये तुल्य (ओगाहणद्वयाए चउट्टाण वडिए) अवगाहनाथी चतुःस्थान पतित (ठिईए तिट्टाण वडिए) स्थितिनी त्रिस्थान पतित (वण्ण गंध रस फास पज्जवेहिं) पणुं गंध-रस-स्पर्शना पर्यायोथी (आभिणिबोहियनाण सुयणाणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए) मतिज्ञान, श्रुतज्ञानना पर्यायोथी पट्स्थान पतित (ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले) अवधि ज्ञानना पर्यायोथी तुल्य (अन्नाणा नत्थि) अज्ञान तेने नथी होतु (चक्खुदंसण पज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य) चक्षुर्दर्शनना पर्यायो अने अचक्षुर्दर्शनना पर्यायोथी (ओहिदंसणपज्जवेहिं) अवधिज्ञानना पर्यायोथी (छट्टाणवडिए) पट्स्थान पतित (एवं उक्कोसोहिनाणी वि) ओ रीते उत्कृष्ट अवधिज्ञानी पणु (अजहणमणुक्कोसोहिनाणी वि एवं चेव) मध्यम अवधिज्ञानी पणु ओ प्रकारे (णवरं) विशेष (सट्टाणे छट्टाणवडिए) स्वस्थानभा पट्स्थान पतित छे

(जहा आभिणिबोहियनाणी तहा मइ अण्णाणी सुय अण्णाणी) ७२०

સ્થાનપતિતઃ, અજઘન્યાનુત્કુષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની યથા ઉત્કુષ્ટાભિનિવોધિક-
જ્ઞાની, નવરં સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્વસ્થાને પટસ્થાનપતિતઃ, એવં શ્રુતજ્ઞાની
અપિ, જઘન્યાવધિજ્ઞાનિના મદન્ત ! પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાના પૃચ્છા, ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યાવધિજ્ઞાનીનાં
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવધિજ્ઞાની
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા

સ્થાનપતિત (અજઘ્ણમણુકકોસાભિગિવોહિયનાણી જહા ઉક્કોસાભિ-
ગિવોહિયનાણી) મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાની ઉત્કુષ્ટ આભિનિવો-
ધિક જ્ઞાની કે સમાન (નવરં) વિશેષ (ઠિર્દેવ ચડઢાણવડિએ) સ્થિતિ
સે ચતુસ્થાનપતિત (સઢાણે છઢાણવડિએ) સ્વસ્થાન મેં પટસ્થાનપતિત
(એવં સુચનાણી વિ) હસી પ્રકાર શ્રુતજ્ઞાની મી

(જઘ્ણોહિનાણીં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા)
હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કે કિતને પર્યાય
કહે હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય
કહે હૈં (સે કેણઢેણં મંતે ! એવં બુચ્છઈ-જઘ્ણોહિનાણીં પંચિંદિયતિ-
રિક્કજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ !
એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો કે અનન્ત
પર્યાય હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જઘ્ણોહિનાણી પંચિંદિયતિરિક્ક-
જોણિએ જઘ્ણોહિનાણિસ્સ પંચિંદિય તિરિક્કજોણિયસ્સ) જઘન્ય
અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સે

વોહિયનાણી જહા ઉક્કોસાભિગિવોહિયનાણી) મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની ઉત્કુષ્ટ
આભિનિવોધિક જ્ઞાનીના સમાન (નવર) વિશેષ (ઠિર્દેવ ચડઢાણવડિએ) સ્થિ-
તિથી અતુ સ્થાન પતિત છે (સઢાણે છઢાણવડિએ) સ્વસ્થાનમા પટસ્થાન પતિત
(એવ સુચનાણી વિ) એ પ્રકારે શ્રુતજ્ઞાની પણ સમજના.

(જઘ્ણોહિનાણીં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાણં પુચ્છા) હે ભગવન્ !
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !
અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણઢેણં મંતે !
એવં બુચ્છઈ-જઘ્ણોહિનાણીં પંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાણં અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
હે ભગવન્ શા કારણે એવુ કહ્યુ છે કે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચોના
અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જઘ્ણોહિનાણી પંચિંદિય તિરિક્ક-
જોણિએ જઘ્ણોહિનાણિસ્સ પંચિંદિયતિરિક્કજોણિયસ્સ) જઘન્ય અવધિજ્ઞાની
પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચથી (દ્વવદ્ધયાપે તુલ્લે)

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः आभिनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञानपर्यवैः षट्-स्थानपतितः अवधिज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, अज्ञानानि न सन्ति, चक्षुर्दर्शनपर्यवैः अचक्षुर्दर्शनपर्यवैश्च अवधिदर्शनपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि, अजघन्यानुत्कृष्टावधिज्ञानी अपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्स्थान-पतितः, यथा आभिनिबोधिकज्ञानी तथा मत्तज्ञानी, श्रुताज्ञानी च, यथा (दृक्चक्षुषा तुल्ये) द्रव्य की अपेक्षा तुल्य (पणमद्वया तुल्ये) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य (ओगाहणद्वया चउट्टाणवडिण) अवगाहना से चतुःस्थानपतित (ठिईण तिट्ठाणवडिण) स्थिति से त्रिस्थानपतिन (वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (आभिनिबोहियनाणसुयणाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिण) मतिज्ञान श्रुतज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित (ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ये) अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य (अन्नाणा नत्थि) अज्ञान उसमें नहीं होते । (चक्खुदंसणपज्जवेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य) चक्षुदर्शन के पर्यायों और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से (ओहिदंसणपज्जवेहिं) अवधिदर्शन के पर्यायों से (छट्ठाणवडिण) षट्स्थानपतित (एवं उक्कोसो हिनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट अवधिज्ञानी भी (अजहणमणुक्को-सोहिनाणी वि एवं चेव) मध्यम अवधिज्ञानी भी इसी प्रकार (णवरं) विशेष (सट्ठाणे छट्ठाणवडिण) स्वस्थान में षट्स्थानपतित है

(जहा अभिनिबोहियनाणी तहा मइ अण्णाणी सुय अण्णाणी)

द्रव्य की अपेक्षाओं तुल्य (पणमद्वया तुल्ये) प्रदेशों की अपेक्षाओं तुल्य (ओगाह-णद्वया चउट्टाण वडिण) अवगाहनाथी चतुःस्थान पतित (ठिईण तिट्ठाण वडिण) स्थिति की त्रिस्थान पतित (वण्ण गंध रस फास पज्जवेहिं) वर्ण गंध-रस-स्पर्श की पर्यायों की (आभिनिबोहियनाण सुयणाणपज्जवेहिं छट्ठाणवडिण) मतिज्ञान, श्रुतज्ञान की पर्यायों की षट्स्थान पतित (ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ये) अवधि ज्ञान की पर्यायों की तुल्य (अन्नाणा नत्थि) अज्ञान देने नहीं डे। (चक्खुदंसण पज्ज-वेहिं अचक्खुदंसणपज्जवेहिं य) चक्षुदर्शन की पर्यायों और अचक्षुदर्शन की पर्यायों की (ओहिदंसणपज्जवेहिं) अवधिज्ञान की पर्यायों की (छट्ठाणवडिण) षट्स्थान पतित (एवं उक्कोसोहिनाणी वि) के रीते उत्कृष्ट अवधिज्ञानी पणु (अजहणमणुक्कोसोहिनाणी वि एवं चेव) मध्यम अवधिज्ञानी पणु के प्रकारे (णवरं) विशेष (सट्ठाणे छट्ठाणवडिण) स्वस्थान में षट्स्थान पतित छे

(जहा आभिनिबोहियनाणी तहा मइ अण्णाणी सुय अण्णाणी) नेवी

અવધિજ્ઞાની તથા વિભક્તજ્ઞાની અપિ, ચક્ષુર્દર્શની, અચક્ષુર્દર્શની ચ યથા આભિ-
નિવોધિકજ્ઞાની, અવધિદર્શની, યથા અવધિજ્ઞાની, યત્ર જ્ઞાનાનિ, તત્ર અજ્ઞાનિ
ન સન્તિ, યત્ર અજ્ઞાનાનિ તત્ર જ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર દર્શનાનિ તત્ર જ્ઞાનાન્યપિ
અજ્ઞાનાન્યપિ સન્તીન્તિ મણિતવ્યમ્ ॥

ટીકા-અથ જઘન્યાદ્યવગાહનકાનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં પર્યવાન્ પ્રરૂ-
પયિતુમાહ-‘જઘણ્ણોગાહણમાણં મંતે ! પંચિદિયતિરિક્ખજીણિયાણં કેવદ્ધ્યા
પજ્જવા પ્પણત્તા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-હે ભદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનાં-જઘન્યમ્

જેસી આભિનિવોધિકજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા વૈસી હી મત્યજ્ઞાની
ઔર શ્રુતાજ્ઞાની કી (જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગનાણી વિ) જેસી
અવધિજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા વૈસી હી વિભંગજ્ઞાની કી (ચક્ષુર્દસણી
અચક્ષુર્દસણી જહા આભિનિવોધિયાનાણી) ચક્ષુર્દર્શની ઔર અચક્ષુર્દર્શની
આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે સમાન (ઓહિર્દસણી જહા ઓહિનાણી) અવ-
ધિર્દર્શની અવધિજ્ઞાની કે સમાન (જત્થ નાણા તત્થ અન્નાણા નત્થિ)
જહાં જ્ઞાન હૈં વહાં અજ્ઞાન નહીં હૈં (જત્થ અણ્ણાણા તત્થ ણાણા નત્થિ)
જહાં અજ્ઞાન હૈં વહાં જ્ઞાન નહીં હૈં (જત્થ દંસણા તત્થ ણાણા વિ
અણ્ણાણા વિ અત્થિત્તિ માણિયવ્વં) જહાં દર્શન હૈં વહાં જ્ઞાન ભી
ઔર અજ્ઞાન ભી હોતે હૈં એસા કહનાં ચાહિયે ।

ટીકાર્થ-અવ જઘન્ય અવગાહનાવાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ જીવો કે
પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

ગૌતમ પ્રદન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય

રીતે આભિનિવોધિકજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા તેવીજ રીતે મત્યજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાનીની
(જહા ઓહિનાણી તહા વિભંગનાણી વિ) જેવી અવધિજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા તેવીજ
વિભંગજ્ઞાનીની (ચક્ષુર્દસણી અચક્ષુર્દસણી જહા આભિનિવોધિયાનાણી) ચક્ષુ-
ર્દર્શની અને અચક્ષુર્દર્શની આભિનિવોધિકજ્ઞાનીના સમાન (ઓહિર્દસણી જહા
ઓહિનાણી) અવધિર્દર્શની અવધિજ્ઞાનીના સમાન (જત્થ નાણા તત્થ અન્નાણા નત્થિ)
જ્યાં જ્ઞાન છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી (જત્થ અણ્ણાણા તત્થ ણાણા નત્થિ) જ્યાં અજ્ઞાન
છે ત્યાં જ્ઞાન નથી (જત્થ દંસણા તત્થ ણાણા વિ અણ્ણાણા વિ અત્થિત્તિ માણિયવ્વં)
જ્યાં દર્શન છે ત્યાં જ્ઞાન પણ છે અને અજ્ઞાન પણ હોય છે એવું કહેવું જોઈએ.

ટીકાર્થ-હવે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યચ જીવોના પર્યા-
યોની પ્રરૂપણા કરાય છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા પચે-

અવગાહન-શરીરોચ્છયો યેષાં ને જઘન્યાવગાહનકાસ્તેષાં, પંચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકાનાં ક્રિયન્તઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ભગવાન આહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવગાહનકાનાં પંચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, ગૌતમસ્ત્વ કારણં પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણ મંતે ! एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणायणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ હે મદન્ત ! તત્-અર, કેનાર્યેન-કયં તાવત્ એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે જઘન્યાવગાહનકાનાં પંચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? इति, ભગવાન આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નોગાહણે પંચિદિયતિરિક્ખજોણિ’ જઘન્યાવગાહનકઃ પંચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકઃ ‘જહ્ણ્ણોગાહણયસ્સ પંચિદિયતિરિક્ખજોણિયસ્સ દ્રવ્યદ્વયાએ તુલ્લે’ જઘન્યાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, એકાદ્ર દ્રવ્યમનન્તપર્યાયં ભવતીતિ ન્યાયેન એકત્વ-સંખ્યાવિશિષ્ટો દ્રવ્યરૂપપંચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકોપિ જઘન્યાવગાહનકઃ અનન્તપર્યાયો ભવતીતિ ભાવઃ, एवं ‘पएसद्वयाए तुल्ले’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ દ્રવ્યસ્ય સપ્રદેશાપ્રદેશભેદેન દ્વૈવિધ્યાત્ પરમાણુરૂપપુત્રલદ્રવ્યસ્યાપ્રદેશત્વેऽપિ સ્કન્ધરૂપપુત્રલદ્રવ્યસ્ય સપ્રદેશત્વેન સ્કન્ધદ્રવ્યસ્યાનન્તપર્યાયસંભવાત્, ‘ओगा-तिर्यच के कितने पर्याय हैं ?

ભગવાન્ ને ઉત્તર દિયા હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ કિ પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના વાલા પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થ દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા મી તુલ્ય હૈ ‘કયોંકિ દોનોં કે હી લોકા-કાશપ્રમાણ અસંખ્યાત-અસંખ્યાત પ્રદેશ હોતે હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા

ન્દ્રિય તિર્થર્થોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાને ઉત્તર આપ્યો-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! એવું કહેવાતું શું કારણ છે કે પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થ યા બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્થર્થથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, કેમકે બન્નેના લોકાકાશ પ્રમાણ અસંખ્યાત અસંખ્યાત પ્રદેશ હોય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે, કેમકે

મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યાં-ચક્ષુરવશ્વદર્શનાભ્યાં પદસ્થાન-
પતિતો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય સંખ્યેય-
વર્ણયુક્તસ્યાપર્યાપ્તત્વેન અપર્યાપ્તસ્યાપિ તસ્યાલ્પકાયાનાં મધ્યે સમુત્પદ્યમાનતયા-
ઽવધિવિમદ્ગજ્ઞાનાસંભવાત્, જ્ઞાનદ્વયમ્, અજ્ઞાનદ્વયશ્ચોક્તમ્, યદ્યપ્યગ્રે વિમદ્ગજ્ઞાન-
સહિતસ્ય નરકાદુદ્ધૃત્ય સંખ્યેયવર્ણયુક્તાણાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં મધ્યે
સમુત્પદ્યમાનત્વં વશ્યતે તથાપિ તસ્ય મહાકાયેષુ સમુત્પદ્યમાનપરકતયા અલ્પકાય-
સ્ય વિપથાભાવાત્ ન તેન કોઽપિ વિરોધઃ સમુદ્ભાવનીયસ્તથા સ્વામાલ્યાત્,
પ્રકૃતપદસ્થાનપતિતત્વામિલાપાસ્તુ વર્ણાદિભિઃ જઘન્યાવગાહનક પંચેન્દ્રિયતિ-
ર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય અનન્તભાગહીનો વા,
અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેય-
ગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, એવમેવ અનન્તભાગાભ્યધિકો વા,
અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો
વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, इत्येवं रीत्या-

સે ચક્ષુદર્શન ઓર અચક્ષુદર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાન ે હોતા હૈ ।
યહાં યહ વાત ધ્યાન મેં રખની ાહિએ કિ જઘન્ય અ હના વાલા
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અપર્યાપ્ત હોતા હૈ ઓર અપર્યાપ્ત હોકર અલ્પકાય
વાલે જીવોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ અતએવ ઉસમેં અવધિજ્ઞાન યા વિમંગ-
જ્ઞાન કા સંભવ નહી હૈ, । ઇસ કારણ યહાં દો જ્ઞાનોં ઓર દો અજ્ઞાનોં
કા હી ઉલ્લેખ કિયા ગયા હૈ । યદ્યપિ આગે કહેગે કિ કોઈ જીવ
વિમંગજ્ઞાનકે સાથ નરક સે નિકલ કર સંખ્યાત વર્ષોં કી આયુ વાલે
પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ તથાપિ વહ મહાકાય વાલોં મેં
હી ઉત્પન્ન હો સકતા હૈ, અલ્પકાય વાલોં મેં નહીં, અતઃકોઈ વિરોધ
નહીં સમજના ાહિએ । અવગાહના મેં ષટ્સ્થાનપતિત હોતા નહીં હૈ ।

જ્ઞાન રૂપ યે અજ્ઞાનોથી, ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન
પતિત થાય છે

અહિ આ વાત ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા
પંચેન્દ્રિય તિર્યચ અપર્યાપ્ત થાય છે અને અપર્યાપ્ત થઈને અલ્પ કાય વાળા
જીવોમા ઉત્પન્ન થાય છે, તેથીજ તેમા અવધિજ્ઞાન અગર વિભગ જ્ઞાનનો સભવ
નથી, એ કારણે અહિ યે જ્ઞાન અને યે અજ્ઞાનોનો જ ઉદ્ભવ કરાયો છે.
યદ્યપિ આગળ કહેશે કે કોઈ જીવ વિભગજ્ઞાનની સાથે નરકમાથી નિકળીને
સંખ્યાત વર્ષોની આયુધવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોમા ઉત્પન્ન થાય છે. તો પણ
તે મહાકાયવાળામાં જ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે અલ્પકાયવાળામાં નહિ તેથી કોઈ
વિરોધ સમજવો ન જોઈએ, અવગાહનાવાળામાં ષટ્સ્થાન પતિત બનતા નથી.

હજીવ્યાએ તુલ્યે' અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છૃયરૂપતયા તુલ્યો ભવતિ ઉભયેપામપિ જઘન્યાવગાહનકત્વાત્ કિન્તુ 'ઠિર્દિષ્ઠિદ્વાળવડિષ્ઠિ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવ-લક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ ન તુ ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, પચ્ચેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકસ્ય સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કસ્યૈવ જઘન્યાવગાહનકત્વેન અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કસ્ય જઘન્યાવગાહનકત્વાભાવાત્ તત્ર કારણન્તુ અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાણામ્ પચ્ચેન્દ્રિયતિરસ્થાં મહાશરીરતયા કઙ્કકુક્ષિપરિણામત્વેન પુષ્ટાહારત્પાત્ પ્રવલધાતૂપચયાચ્ચ તેષાં પ્રભૂ-તશુક્રનિષેકસદ્ભાવઃ, શુક્રનિષેકાનુસારેણ ચ તિર્યગ્મનુષ્યાણામુત્પત્તિ સમયેઽવ-ગાહના ભવતીતિ ન તેષાં જઘન્યાવગાહના સંભવતિ અપિતુ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાણા-મેવ તદવગાહના, સંખ્યેયવર્ષાયુષ્ચ સ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતેવ ભવન્તિ ન ચતુઃસ્થાનપતિતાઃ, તદમિલાપાશ્ચ પૂર્વોપદર્શિતદિશાઽવસેયાઃ, 'વળ્ણગંધરસફાસ-પજ્જવેહિં દોહિં નાળેહિં' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યાં-મતિશ્રુતલ-ક્ષણાભ્યામ્ 'દોહિં અન્નાળેહિં, દોહિં દંસળેહિં છદ્વાળવડિષ્ઠિ' દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્-

મી તુલ્ય હૈ કયોં કિ દોનોં હી જઘન્ય અવગાહના વાલે હૈ કિન્તુ સ્થિતિ અર્થાત્ આયુ સંબંધી કાલમર્યાદા કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ચતુઃસ્થાનપતિત નહીં હોતા કયોંકિ જઘન્ય અવગાહના વાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સંખ્યાત વર્ષોં કી આયુ વાલા હી હોતા હૈ, અસંખ્યાત વર્ષોં કી આયુ વાલે કે જઘન્ય અવગાહના નહીં હોતી । હસી સે યહાં જઘન્ય અવગાહના વાલે કો સ્થિતિ કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાનપતિત કહા હૈ । ડન સ્થાનોં કા ઉચ્ચારણ પહલે કે સમાન સમઙ્ગ લેના યાહિષ અર્થાત્ અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન ઓર અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક તથા સંખ્યાતગુણ અધિક । વહ વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે, મતિ-શ્રુત રૂપ દો જ્ઞાનોં સે, મત્યજ્ઞાન ઓર શ્રુતાજ્ઞાન રૂપ દો અજ્ઞાનોં

ખન્ને જઘન્ય અવગાહનાવાળા છે, પણ સ્થિતિ અર્થાત્ આયુસ બધી કાળ મર્યાદાની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, ચતુ સ્થાન પતિત નથી થતાં, કેમકે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ સંખ્યાત વર્ષોંની આયુષ્યવાળા જ ખને છે, અસંખ્યાત વર્ષોંની આયુવાળાની જઘન્ય અવગાહના નથી થતી. તેથીજ 'મહી' જઘન્ય અવગાહનાવાળાને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત કહ્યા છે તે ત્રિસ્થાનોના ઉચ્ચારણ પહેલાની જેમ સમજી લેવા બેઈ એ, અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અને અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક તથા સંખ્યાત ગુણ અધિક. તે વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, મતિ-શ્રુત રૂપ બે જ્ઞાનોથી, મત્યજ્ઞાન અને શ્રુતા

મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનાભ્યામ્, દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યાં-ચક્ષુરવક્ત્રુદર્શનાભ્યાં પદ્સ્થાન-
પતિતો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય સંલ્ચેય-
વર્ષાપુષ્પસ્યાપર્યાપ્તત્વેન અપર્યાપ્તસ્યાપિ તસ્યાલ્પકાયાનાં મધ્યે સમુત્પદ્યમાનતયા-
ડવધિવિમદ્જ્ઞાનાસંભવાત્, જ્ઞાનદ્વયમ્, અજ્ઞાનદ્વયશ્ચોક્તમ્, યદ્યપ્યગ્રે વિમદ્જ્ઞાન-
સહિતસ્ય નરકાદુદ્ધૃત્ય સંલ્ચેયવર્ષાપુષ્પાણાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં મધ્યે
સમુત્પદ્યમાનત્વં વક્ષ્યતે તથાપિ તસ્ય મહાકાયેષુ સમુત્પદ્યમાનપરકતયા અલ્પકાય-
સ્ય વિષયાભાવાત્ ન તેન કોડપિ વિરોધઃ સમુદ્ભાવનીયસ્તથા સ્વાભાવ્યાત્,
પ્રકૃતપદ્સ્થાનપતિતત્વામિલાપાસ્તુ વર્ણાદિભિઃ જઘન્યાવગાહનક પંચેન્દ્રિયતિ-
ર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય અનન્તભાગહીનો વા,
અસંલ્ચેયભાગહીનો વા, સંલ્ચેયભાગહીનો વા, સંલ્ચેયગુણહીનો વા, અસંલ્ચેય-
ગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો વા ભવતિ, એવમેવ અનન્તભાગાભ્યધિકો વા,
અસંલ્ચેયભાગાભ્યધિકો વા, સંલ્ચેયભાગાભ્યધિકો વા, સંલ્ચેયગુણાભ્યધિકો
વા, અસંલ્ચેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, इत्येवं रीत्या-
से चक्षुदर्शन और अचक्षुदर्शन के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है ।
यहां यह बात ध्यान में रखनी चाहिए कि जघन्य अवगाहना वाला
पंचेन्द्रिय तिर्यंच अपर्याप्त होता है और अपर्याप्त होकर अल्पकाय
वाले जीवों में उत्पन्न होता है अतएव उसमें अवधिज्ञान या विभंग-
ज्ञान का संभव नहीं है, । इस कारण यहाँ दो ज्ञानों और दो अज्ञानों
का ही उल्लेख किया गया है । यद्यपि आगे कहेंगे कि कोई जीव
विभंगज्ञानके साथ नरक से निकल कर संख्यात वर्षों की आयु वाले
पंचेन्द्रिय तिर्यंचों में उत्पन्न होता है तथापि वह महाकाय वालों में
ही उत्पन्न हो सकता है, अल्पकाय वालों में नहीं, अतः कोई विरोध
नहीं समझना चाहिए । अवगाहना में षट्स्थानपतित होता नहीं है ।

જ્ઞાન રૂપ યે અજ્ઞાનોથી, અક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનના પચાંચેથી ષટ્સ્થાન
પતિત થાય છે.

અહિં આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અપર્યાપ્ત થાય છે અને અપર્યાપ્ત થઈને અલ્પ કાય વાળા
જીવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેથીજ તેમાં અવધિજ્ઞાન અગર વિભંગ જ્ઞાનનો સંભવ
નથી, એ કારણે અહિં યે જ્ઞાન અને યે અજ્ઞાનોનો જ ઉલ્લેખ કરાયો છે.
યદ્યપિ આગળ કહેશે કે કેઈ જીવ વિભંગજ્ઞાનની સાથે નરકમાંથી નિકળીને
સંખ્યાત વર્ષોની આયુષ્યવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે પણ
તે મહાકાયવાળામાં જ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. અલ્પકાયવાળામાં નહિ તેથી કેઈ
વિરોધ સમજવો ન જોઈએ, અવગાહનાવાળામાં ષટ્સ્થાન પતિત બનતા નથી.

ડવસેયાઃ, 'ઉકોસોગાહણં વિ એવં ચેવ' ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકઃ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધ-
રસસ્પર્શપર્યવૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, કિન્તુ 'ળવરંતિર્હિ નાળેર્હિ તિર્હિ અન્નાળેર્હિ
છદ્વાળવદિર્ણ' નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ-મતિશ્રુતાવધિલક્ષણૈઃ,
ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનવિભદ્રજ્ઞાનરૂપાજ્ઞાનૈશ્ચ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ,
તત્ર ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ તુ એવં રીત્યાડવસેયાનિ-યસ્ય યોજનસહસં શરીરાવગાહના
ભવતિ સ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકઃ સંસ્ખ્યેયવર્પાયુષ્કઃ એવ ભવતિ પર્યાપ્તશ્ચ, તસ્માત્
તસ્ય ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ સંભવન્તિ, સ્થિત્યપેક્ષયાપિ ચાસૌ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક
ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ત્રિસ્થાનપતિત એવ ભવતિ ન તુ ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, તસ્ય

ષટ્સ્થાન કા વિવેચન પહેલે આ ચુકા હૈ અતઃ યહાં આવશ્યક નહી
હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે કી વક્તવ્યતા ધી સમજાલેની
ચાહિય, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે પ્રદેશાં
કી દૃષ્ટિ સે તથા અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, સ્થિતિ કી
દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણ રસ, ગંધ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં
સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । વિશેષ યહ હૈ કિ ઉસમે ત્રીન જ્ઞાન યા
ત્રીન અજ્ઞાનકા સંભવ હૈ અતએવ ત્રીન જ્ઞાનો ઓર ત્રીન અજ્ઞાનો સે ષટ્-
સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઉસમે ત્રીન અજ્ઞાન હસ પ્રકાર જાનને ચાહિય
જિસ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી અવગાહના એક હજાર યોજન કી હોતી હૈ,
વહ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાલા કહા જાતા હૈ । વહ સંસ્ખ્યાત વર્ષ કાં
આયુ વાલા ઓર પર્યાપ્ત હી હોતા હૈ । અતએવ ઉસમે ત્રીન

ષટ્સ્થાનનુ વિવેચન પહેલા આવી ગયુ છે. તેથી આહિ કહેવાતુ આવશ્યક નથી.

એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાની વક્તવ્યતા પણ સમજા લેવી જોઈએ
અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાળા પચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિથી પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી તથા અવગાહનાની
દૃષ્ટિથી તુલ્ય થાય છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણ ગંધ
રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે વિશેષ એ છે કે તેમા ત્રણ
જ્ઞાન અગર ત્રણ અજ્ઞાનનો સ ભવ છે, તેથીજ ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ અજ્ઞાનોથી ષટ્-
સ્થાન પતિત થાય છે તેમા ત્રણ અજ્ઞાન આ રીતે જાણવા જોઈએ જે પચેન્દ્રિય
તિર્યચની અવગાહના એક હજાર યોજનની થાય છે, તે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાળા કહેવાય છે. તે સખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અને પર્યાપ્ત હોય છે.

સંખ્યેયવર્ણયુક્તવાત્,

‘જહા ઉક્કોસોગાહણે તદ્દા અજહણમણ્ણકોસોગાહણેવિ’ યથા ઉત્કૃષ્ટાવ-
ગાહનક્રુઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહન
કોઽપિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ પ્રતિપાદયિતવ્યઃ, કિન્તુ-‘જવરં ઓગાહણદ્વયા
ચ ઇદ્દાણરુદિ’ નરરં-પૂર્વોપેક્ષયા વિશેષસ્તુ-અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા
ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તસ્ય અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનક્રુસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકસ્યાસંખ્યેયાવગાહનાયા અપિ સંભવાત્, ‘ઠિઈંણ ચઉદ્દાણવરુદિ’ સ્થિત્યા-
આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, અજઘન્યાનુ-
ત્કૃષ્ટાવગાહનક્રુસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્યાસંખ્યેવર્ણયુક્તસ્યાપિ સંભવેન
પૂર્વોક્તદિશા ચતુઃ સ્થાનપતિતત્વં તસ્ય સંભવતીતિ ભાવઃ, ગૌતમઃ ! પૃચ્છતિ-
‘જહણઠિઈયાણં મંતે ! પંચિંદિયતિરિવ્વજ્જોણિયાણં કેવદ્દયા પજ્જવા પજ્જત્તા ?’
હે મદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં-જઘન્યા સ્થિતિઃ-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણા યેપાં
તે જઘન્યસ્થિતિકાસ્તેપાં, પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ?

અજ્ઞાનકા સંભવ હૈં ।

મધ્યમ અવગાહના વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહના વાલે કે સમાન સમઝની યાહિય, કિન્તુ વિશેષતા યહ
હૈ કિ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ
મધ્યમ અવગાહના અનેક પ્રકાર કી હોતી હૈ । ડસમેં સંખ્યાત-અસં-
ખ્યાતગુણ હીનાધિકિત હો સકતી હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે વહ
ચતુઃસ્થાનપતિત મી હૈ, ક્યોંકિ મધ્યમ અવગાહનાવાલા અસંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલા મી હો સકતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચો કે
કિતને પર્યાય હૈં ?

તેથીજ તેમા ત્રણ અજ્ઞાનનો સભવ છે,

મધ્યમ અવગાહનાવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચની વક્તવ્યતા ઉત્કૃષ્ટ અવગા-
હનાવાળાની સમાન સમજવી જોઈએ કિન્તુ વિશેષતા એ છે કે અવગાહનાની
દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ અવગાહના અનેક પ્રકારની
હોય છે તેમા સખ્યાત-અસખ્યાત ગુણહીનાધિક થઈ શકે છે સ્થિતિની અપે-
ક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત પણ થઈ જાય છે, કેમકે મધ્યમ અવગાહનાવાળા
અસખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પણ થઈ શકે છે

શ્રી ગૌતમ -હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોના કેટલા
પર્યાય છે ?

ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવા પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરોત્યા, ઉચ્યતે યત્ જઘન્યસ્થિતિકાનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસા ? इति, ભગવાન્—આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણઠિઈ પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિ’ જઘન્યસ્થિતિકઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકો ‘જહણ્ણઠિઈયસ્સ પંચિંદિયતિરિક્ખ-જોણિયસ્સ દવ્વદ્દયાઈ તુલ્લે’ જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પપ્પસદ્દયાઈ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગા-હણદ્દયાઈ ચઉદ્દાણવડિઈ’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, જઘન્ય-સ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકસ્યાસંત્યેયાવગાહનાયા અપિ સંભવેન ઉક્ત ચતુઃ સ્થાનપતિતત્વં સંભવતિ, ‘ઠિઈઈ તુલ્લે’ સ્થિત્યા—આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્ય-પેક્ષયા જઘન્યસ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકો જઘન્યસ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યો-નિકસ્ય તુલ્યો ભવતિ, ‘વણ્ણગંધરસપ્પાસપ્પજ્જવેહિં’ વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ‘દોહિં અન્નાણેહિં’ દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્ ‘દોહિં દંસણેહિં છદ્દાણવડિઈ’ દ્વાભ્યાં દર્શ-નાભ્યાં ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યસ્થિતિકપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગ્યોનિકે

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કા ક્યા કારણ હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દુસરે જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય, પ્રદેશોં કી કી દૃષ્ટિ સે ભી તુલ્ય કિતુ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાન-પતિત હોતા હૈં । સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે દો અજ્ઞાનોં સે, તથા દો દર્શનોં કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ધ્યાન રાખના ઝાહિઈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એમ કહેવાતુ થુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, બે અજ્ઞાનોથી તથા બે દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. ધ્યાન રાખવું બોધ્યું છે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચમાં બે અજ્ઞાન કહેલા છે,

અજ્ઞાનદ્વયમેવોક્તમ્ ન તુ જ્ઞાનદ્વયમ્, જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય લબ્ધ્ય પર્યાપ્તકસ્યૈવ સંભવેન તન્મધ્યે સાસાદનસમ્યગ્દષ્ટેરુત્પાદાસંભવાત્ તત્ર યે અપર્યાપ્તકા એવ સન્તો મ્રિયન્તે ન પુનઃ સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તીઃ સર્વાઃ પ્રાપ્તુવન્તિ તે લબ્ધ્યપર્યાપ્તકા ઉચ્યન્તે, યે ચ પુનઃ કરણાનિ શરીરેન્દ્રિયાણિ ન તાવન્નિર્વર્તયન્તિ અપિ તુ અવશ્યં નિર્વર્તયિષ્યન્તિ તે કરણાપર્યાપ્તકા ઉચ્યન્તે, તત્રૈવ સાસાદન-સમ્યક્ત્વં સંભવતિ ન તુ લબ્ધ્યપર્યાપ્તકેષુ ઇતિ ભાવઃ । ‘ઉક્રોસટિઈ એ વિ એવં ચેવ’ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિકોઽપિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ એવશ્ચૈવ-જઘન્યસ્થિતિક પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકવદેવ બોધ્યઃ, કિન્તુ-‘ળવરં દો નાળા, દો અન્નાળા, દો દંસળા’

વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ મેં દો અજ્ઞાન હી કહે ગણ હેં, ડસમેં દો જ્ઞાન નહેં હોતે, કયોંકિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ લબ્ધ્યપર્યાપ્તક હી હોતા હૈ ઓર લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોં મેં સાસાદનસમ્યગ્દષ્ટિ કી ઉત્પત્તિ હોતી નહેં । જો જીવ અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં હી મર જાતે હેં ઓર અપને યોગ્ય પર્યાપ્તિયોં કો પૂર્ણ નહી કર પાતે વે લબ્ધ્યપર્યાપ્તક કહલાતે હેં । જિનકી અપને યોગ્ય પર્યાપ્તિયાં પૂરી નહેં હુઈ હેં કિન્તુ અન્તર્મુહૂર્ત મેં હી પૂરી હોને વાલી હોં, ડન્હે કરણાપર્યાપ્તક કહતે હેં । સાસાદન સમ્યક્ત્વ કરણાપર્યાપ્તન જીવોં મેં હો સકતા હૈ લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોં મેં નહી ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કા કથન જઘન્ય સ્થિતિવાલે કે સમાન હી સમજ્ઞના વાહિણ, મગર વિશેષ યહ હૈ કિ ડનમેં દો જ્ઞાન, દો અજ્ઞાન ઓર દો દર્શન કહને વાહિણ । ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ ત્રીન પત્યોપમ કી સ્થિતિ વાલે હોતે હેં અતઃ ડનમેં નિ સે

તેમા યે જ્ઞાન નથી હોતા કેમકે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિયતિર્યચ લબ્ધ્યપર્યાપ્તક હોય છે અને લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોમા સાસાદન સમ્યગ્દષ્ટિની ઉત્પત્તિ થતી નથી. જે છવ અપર્યાપ્ત અવસ્થામા જ મરી જાય છે અને પોતાના યોગ્ય પર્યાપ્તિયેને પૂર્ણ નથી કરતા તે લબ્ધ્યપર્યાપ્તક કહેવાય છે. જેઓની પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પુરી નથી થઈ પણ અન્તર્મુહૂર્તમાજ પુરી થનારી હોય તેમને કરણાપર્યાપ્ત કહે છે. સાસાદન સમ્યક્ત્વ કરણાપર્યાપ્તક છવોમાં હોઈ શકે છે, લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોમા નહીં.

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોા કથન જઘન્ય સ્થિતિવાળાના સમાનજ સમજવુ જોઈએ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ ત્રણ પદ્યો પમની સ્થિતિવાળા થાય છે, તેથી તેઓમા નિયમથી યે જ્ઞાન યે અજ્ઞાન જ

ભગવાન્ આહ—‘ગૌયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અર્ણતા પઞ્જવા પળ્ળતા’ જઘન્યસ્થિતિક પઞ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવા પ્રજ્ઞાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળટ્ટેણ મંતે ! एवं वुचद्-जहण्णठिरयाणं पंचिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं अर्णता पञ्जवा पण्णत्ता ?’ હે મદન્ત ! તન્—અથ, કેનાર્યેન—કયં તાવત્, एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यत् जघन्यस्थितिकाना पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञा ? इति, ભગવાન્—આહ—‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણઠિડપ્ પંચિન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિય’ જઘન્યસ્થિતિકઃ પઞ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો ‘જહણ્ણઠિડયસ્સ પંચિન્દ્રિયતિરિક્ખ-જોણિયસ્સ ટ્વપ્પટ્ટયાપ્ તુલ્લે’ જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પઞ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પપ્પસટ્ટયાપ્ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગા-દ્દણ્ણટ્ટયાપ્ ચડ્ઢાણ્ણટ્ટિપ્’ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, જઘન્ય-સ્થિતિક પઞ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્યાસંલ્લેયાવગાહનાયા અપિ સંભવેન ઉક્ત ચતુઃ સ્થાનપતિતત્વં સંભવતિ, ‘ઠિડપ્ તુલ્લે’ સ્થિત્યા—આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્ય-પેક્ષયા જઘન્યસ્થિતિક પઞ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યસ્થિતિક પઞ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-નિકસ્ય તુલ્યો ભવતિ, ‘વળ્ણગંધરસફાસપ્પજ્જવેહિ’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, ‘દોહિ અન્નાણેહિ’ દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્ ‘દોહિ દંસણેહિ છઢ્ઢાણ્ણટ્ટિપ્’ દ્વાભ્યાં દર્શ-નાભ્યાં ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યસ્થિતિકપઞ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ । એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય, પ્રદેશો કી કી દૃષ્ટિ સે ભી તુલ્ય કિતુ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાન-પતિત હોતા હૈં । સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયો સે દો અજ્ઞાનો સે, તથા દો દર્શનો કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં । ધ્યાન રાખના ચાહિયે કિ જઘન્ય સ્થિતિ

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી.—હે ભગવન્ ! એમ કહેવાવું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી, જે અજ્ઞાનથી તથા જે દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચમાં જે અજ્ઞાન કહેલા છે,

અજ્ઞાનદ્વયમેવોક્તમ્ ન તુ જ્ઞાનદ્વયમ્, જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય લબ્ધ્ય પર્યાપ્તકસ્યૈવ સંભવેન તન્મધ્યે સાસાદનસમ્યગ્દષ્ટરૂપાદાસંભવાત્ તત્ર યે અપર્યાપ્તકા એવ સન્તો મ્રિયન્તે ન પુનઃ સ્વયોગ્ય પર્યાપ્તીઃ સર્વાઃ પ્રાપ્નુવન્તિ તે લબ્ધ્યપર્યાપ્તકા ઉચ્યન્તે, યે ચ પુનઃ કરણાનિ શરીરેન્દ્રિયાણિ ન તાવન્નિર્વર્તયન્તિ અપિ તુ અવશ્યં નિર્વર્તયિષ્યન્તિ તે કરણાપર્યાપ્તકા ઉચ્યન્તે, તત્રૈવ સાસાદન-સમ્યક્ત્વં સંભવતિ ન તુ લબ્ધ્યપર્યાપ્તકેષુ ઇતિ ભાવઃ । ‘ઉક્રોસઠિદિ એ વિ એવં ચેવ’ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિકોઽપિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ એવશ્ચૈવ-જઘન્યસ્થિતિક પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકવદેવ બોધ્યઃ, કિન્તુ-‘ળવરં દો નાળા, દો અન્નાળા, દો દંસળા’

વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ મેં દો અજ્ઞાન હી કહે ગણ હેં, ડસમેં દો જ્ઞાન નહીં હોતે, ક્યોંકિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ લબ્ધ્યપર્યાપ્તક હી હોતા હૈ ઓર લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોં મેં સાસાદનસમ્યગ્દષ્ટિ કી ઉત્પત્તિ હોતી નહીં । જો જીવ અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં હી મર જાતે હૈ ઓર અપને યોગ્ય પર્યાપ્તિયોં કો પૂર્ણ નહી કર પાતે વે લબ્ધ્યપર્યાપ્તક કહલાતે હૈ । જિનકી અપને યોગ્ય પર્યાપ્તિયાં પૂરી નહીં હુઈ હૈં કિન્તુ અન્તર્મુહૂર્ત મેં હી પૂરી હોને વાલી હોં, ઉન્હે કરણાપર્યાપ્તક કહતે હૈં । સાસાદન સમ્યક્ત્વ કરણાપર્યાપ્તન જીવોં મેં હો સકતા હૈ લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોં મેં નહી ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કા કથન જઘન્ય સ્થિતિવાલે કે સમાન હી સમજના ચાહિય, મગર વિશેષ યહ હૈ કિ ઉનમેં દો જ્ઞાન, દો અજ્ઞાન ઓર દો દર્શન કહને ચાહિય । ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ ત્રીન પલ્લોપમ કી સ્થિતિ વાલે હોતે હૈં અતઃ ઉનમેં નિ સે

તેમા બે જ્ઞાન નથી હોતા કેમકે જઘન્ય સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિયતિર્યચ લબ્ધ્યપર્યાપ્તક હોય છે અને લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોમા સાસાદન સમ્યગ્દષ્ટિની ઉત્પત્તિ થતી નથી. બે જીવ અપર્યાપ્ત અવસ્થામા જ મરી જાય છે અને પોતાના યોગ્ય પર્યાપ્તિયોને પૂર્ણ નથી કરતા તે લબ્ધ્યપર્યાપ્તક કહેવાય છે. જેઓની પોતાને યોગ્ય પર્યાપ્તિઓ પુરી નથી થઇ પણ અન્તર્મુહૂર્તમાજ પુરી થનારી હોય તેમને કરણાપર્યાપ્ત કહે છે. સાસાદન સમ્યક્ત્વ કરણાપર્યાપ્તક જીવોમા હોઇ શકે છે, લબ્ધ્યપર્યાપ્તકોમા નહીં.

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોનુ કથન જઘન્ય સ્થિતિવાળાના સમાનજ સમજવુ જોઇએ. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ ત્રણ પલ્લો પમની સ્થિતિવાળા થાય છે, તેથી તેઓમા નિયમથી બે જ્ઞાન બે અજ્ઞાન જ

નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષમ્નુ દ્વે જ્ઞાને-મતિ શ્રુતલક્ષણે, દ્વે અજ્ઞાને-મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનરૂપે, દ્વે દર્શને ચ મતઃ, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય પલ્લોપમસ્થિતિકત્વેન નિયમતોઽજ્ઞાનદ્વયં ભાતિ, યદા તુ પળમામાવશેપાયુષ્કો વર્માનિકેષુ વદ્ધાયુષ્કો ભવતિ તદા તસ્ય જ્ઞાનદ્વયં ભવતિ इत्यભિપ્રાયેનૈવ 'દ્વે જ્ઞાને દ્વે અજ્ઞાને' હત્યુક્તમ્

‘અજઞ્ઞમણુમોસદિઙ્ગ મિ પૂં ચેવ’ અજન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ એવંશ્ચ-પૂર્વરહેવાનમેગઃ, કિન્નુ ‘ળયરં દિઙ્ગ ચઽદ્દાણવદિણ’ સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, અજન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય સંખ્યેયપર્વાયુષ્કસ્ય અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કસ્યાપિ ચ સમયોનત્રિપલ્લોપમસ્થિતિકસ્ય સંભવે ચતુઃસ્થાનપતિ તત્ત્વં મંભવતિ, ‘તિમ્મિ ણાણા તિમ્મિ દંમણા’ ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ, દો જ્ઞાન દો અજ્ઞાન હી હોતે હં । જો જ્ઞાન વાલે હોતે હં વે વર્માનિક કી આયુ વાંધતે હં અતઃ ડનમેં દો જ્ઞાન હોતે હં હસ અભિપ્રાય સે ડનમેં દો જ્ઞાન ઓર દો અજ્ઞાન કહે હં,

મધ્યમ સ્થિતિવાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી વક્તવ્યતા મી હસી પ્રકાર સમજની ચાહિણ મગર વિશેષ-યત્ત હૈ કિ સ્થિતિ કી અપેક્ષા વહ ચતુઃસ્થાપતિત હોતા હૈ । મધ્યમ સ્થિતિ વાલા તિર્યચ પંચેન્દ્રિય સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલા મી હો સક્તા હૈ ઓર અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલા મી હોસકતા હૈ, વર્ષોકિ ણક સમય કમ ત્રીન પલ્લોપમ કી આયુ વાલા મી મધ્યમસ્થિતિક હી કહલાતા હૈ । હસ કારણ વહ ચતુઃસ્થાનપતિત કહા ગયા હૈ । ડસમેં ત્રીન જ્ઞાન, ત્રીન અજ્ઞાન ઓર ત્રીન દર્શન કહના ચાહિણ ।

હોય છે જે જ્ઞાનવાળા હોય છે, તેઓ વર્માનિકની જે આયુ બાંધે છે. તેથી તેમનામાં જે જ્ઞાન હોય છે. એ અભિપ્રાયથી તેઓમાં જે જ્ઞાન અને જે અજ્ઞાન કહેવા છે.

મધ્યમ સ્થિતિવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચની વક્તવ્યતા પણ એજ પ્રકારે સમજવી જોઈએ પણ વિશેષ એ છે કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત બને છે મધ્યમ સ્થિતિવાળા તિર્યચ પંચેન્દ્રિય સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા પણ થઈ શકે છે અને અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા પણ થઈ શકે છે, કેમકે એક સમય જોણ ત્રણ પલ્લોપમની આયુવાળા પણ મધ્યમ સ્થિતિક જે કહેવાય છે એ કારણે તે ચતુઃસ્થાન પતિત કહેલા છે. તેમાં ત્રણ જ્ઞાન ત્રણ અજ્ઞાન અને ત્રણ દર્શન કહેવા જોઈએ,

ત્રીણિ દર્શનાનિ ભરન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ 'જહણગુણકાલગાણં મંતે ! પંચિ-
દિયતિરિક્ષજોણિયાણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં પંચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह—'गोयसा !'
હે ગૌતમ ! 'અળંતા પજ્ઞવા પળ્ણત્તા' જઘન્યગુણકાલકાનાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિ-
કાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'સે કેળદ્દેણ મંતે ! एवं वुच्चइ-
जहणगुणकालगाणं पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?' હે
મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવત્ એનમ્ ઉત્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-જઘન્ય-
ગુણકાલકાનાં પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति,
भगवान् आह—'गोयसा' હે ગૌતમ ! 'જહણગુણકાલે પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયે'
જઘન્યગુણકાલકઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ 'જહણગુણકાલગસસ પંચિદિયતિરિક્ષ-
જોણિયસસ દવ્વટ્ઠયાણં તુલ્લે' જઘન્યગુણકાલકસ્ય પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યા-
ર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'પપ્પલટ્ઠયાણં તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહ-
ણટ્ઠયાણં ચટ્ટાણવહિણં' અવગાહનં-શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ,
તદભિલાપક્રમશ્ચ પૂર્વોક્તપ્રદર્શિતદિશા વોધ્યઃ 'ટિટ્ઠેણ ચટ્ટાણવહિણં' સ્થિત્યા-
આયુઃકર્માતુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપોઽપિ પૂર્વ-
વદેવાવસેયઃ, 'કાલવળ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કૃણ્ણવર્ણપર્યવૈસતુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિં

ગૌતમ-હે અગવન્ ! જઘન્યગુણ કાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ કે કિતને
પર્યાય હૈં ?

અગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં !

ગૌતમ-હે અગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ?

અગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ
દૂસરે જઘન્યગુણ કાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય
હોતા હૈં, પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે મી તુલ્ય હોતા હૈં, અવગાહના કી દૃષ્ટિ
સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા હૈં, સ્થિતિ સે મી ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈં !

શ્રીગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણકાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચના કેટલા
પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમ-હે ભગવન્ એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ બીજા
જઘન્ય ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે પ્રદે-
શોની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત
થાય છે. સ્થિતિથી પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોની અપે-

વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેર્હિ' અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ 'તિર્હિ નાણેર્હિ તિર્હિ અન્નાણેર્હિ' ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ-મતિ શ્રુતાવધિલક્ષણૈઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાન વિભજ્ઞાનલક્ષણાજ્ઞાનૈઃ 'તિર્હિ દંસણેર્હિ છદ્ધાણવહિર્' ત્રિભિઃ દર્શનૈઃ પદ સ્થાન-પતિતો ભવતિ, 'एवं उक्कोसगुणकालएवि' 'एवं-तथैव-जघन्यगुणकालकवदेव उत्कृष्टगुणकालकोऽपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः उत्कृष्टगुणकालस्य पञ्चेन्द्रियतिर्य-ग्योनिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थान-पतितो भवति, स्थित्या-चतुः स्थानपतितો भवति, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अव-શેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ સ્થાન-પતિતો ભવતિ, 'अजहणमणुकोसगुणकालए वि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुण-कालकोऽपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकः एवञ्चैव-जघन्योत्कृष्टगुणकालकपञ्चेन्द्रिय

કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયો કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, શેષ વર્ણો ગંધો, રસો, સ્પર્શો સે, ત્રીન જ્ઞાનો ત્રીન અજ્ઞાનો ઓર ત્રીન દર્શનો કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલે કી વસ્તવ્યતા ખી એસી હી સમજની યાહિયે અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ-કાલે પંચેન્દ્રિયતિર્યચ સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયો સે તુલ્ય, વર્ણ ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયો સે તથા ત્રીન જ્ઞાનો ત્રીન અજ્ઞાનો ઓર ત્રીન દર્શનો સે ષટ્-સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

મધ્યમગુણ કાલે પંચિન્દ્રિય તિર્યચ કી વસ્તવ્યતા ખી જઘન્ય એવં ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કે સમાન સમજના યાહિયે ।

જ્ઞાએ તુલ્ય છે, શેષ વર્ણો, ગંધો, રસો, સ્પર્શો, ત્રણ જ્ઞાનો ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળાની વસ્તવ્યતા ત્રણ એવીજ સમજવી જોઈએ અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય, શેષ વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા ત્રણ જ્ઞાનો, ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

મધ્યમ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચની વસ્તવ્યતા ત્રણ જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચના સમાન સમજવી જોઈ એ. વિશેષ એ

પ્રત્યેયવોધિની ટીકા પદ ૫ સુ. ૧૦ પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાના પર્યાયનિરૂપણમ્ ૭૩૧

તિર્યગ્યોનિકવદેવાવસેયઃ, 'નવરં સદ્વાણે છટ્ઠાણવદિ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-મધ્યમગુણકાલકાપેક્ષયા પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં પંચ-વજ્રા, દો ગંધા, પંચરસા, અદ્વપાસા' એવમ્-તથૈવ, પદ્મવર્ણા, દ્વૌ ગન્ધો, પદ્મ-રસાઃ, અઘ્રૌ સ્પર્શાઃ વક્તવ્યાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ણનાભિનિવોહિયણાણીં મંતે ! પંચિદિયતિરિક્ષજોણિયાણં કેવદ્યા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! જઘ-ન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનાં પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ?

ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યાભિ-નિવોધિકજ્ઞાનિના પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં બુચ્ચદ્-જહ્ણનાભિનિવોહિયણાણીં પંચિદિય-તિરિક્ષજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન-કથં તાવત્ એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિના પદ્મેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકાના મનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! જહ્ણનાભિનિવોહિયણાણી પંચિદિયતિરિક્ષજોણિ’ જઘન્યાભિનિવોધિ-કજ્ઞાની પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ, ‘જહ્ણનાભિનિવોહિયણાણિસ્સ પંચિદિયતિરિક્ષ-

વિશેષ યહ્ કિ મધ્યમગુણ કાલા સ્વસ્થાન મેં મી પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યો કિ મધ્યમગુણ કાલા અનન્ત પ્રકાર કા હોતા હૈ, અતએવ ઉસમેં પદસ્થાનપતિત હીનાધિકતા કા સંભવ હૈ । હસ પ્રકાર પાંચો વર્ણો, દોનો ગંધો પાંચો રસો ઓર આઠોં સ્પર્શોં કી વક્ત-વ્યતા સમજાલેની યાહિએ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચો કે કિતને પર્યાય હૈં ભગવન્-અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! હસ પ્રકાર કે કથન કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની દૂસરે જઘ-

છે કે મધ્યમ ગુણ કાળા સ્વસ્થાનમા પણ્ પદસ્થાન પતિત થાય છે. કેમકે મધ્યમ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રકારના હોય છે, તેથી જ તેમા પદસ્થાન પતિત હીના-ધિકતાનો સભવ છે એજ પ્રકારે પાચ વર્ણો બન્ને ગંધો, પાચ રસો અને આઠે સ્પર્શોની વક્તવ્યા સમજા લેવી જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની પદ્મેન્દ્રિય તિર્યચોના કેટલા પર્યાય છે ? શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમ-હે ભગવન્ આ પ્રકારના કથનનુ શુ કારણ છે ?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની ખીલ જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્યથી અને પ્રદેશોથી તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુ-

જોગિયસ્સ દવ્વદ્દયાએ તુલ્હે' જઘન્યાભિનિબોધિકજ્ઞાનિનઃ પચ્છેન્દ્રિયતિર્યગ્ગો-
નિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'પપ્પસદ્દયાએ તુલ્હે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ,
'ઓગાહણદ્દયાએ ચરુદ્દાણવહિએ' અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ
'ઠિદ્દિએ ચરુદ્દાણવહિએ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માત્તુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃ
સ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેયવર્ષાયુષોઽપિ પચ્છેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકસ્ય સ્વભૂમિકાનુ-
સારેણ જઘન્યાભિનિબોધિકશ્રુતજ્ઞાનોપલમ્ભેન સંખ્યેયવર્ષાયુષોઽસંખ્યેયવર્ષાયુ-
પથ જઘન્યાભિનિબોધિકશ્રુતજ્ઞાનસંભવેન સ્થિત્યા ચતુઃ-સ્થાનપતિતો ભવન્તી-
ત્યાશયઃ । 'વર્ણગંધરસફાસપ્પજ્જવેહિં છદ્દાણવહિએ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ
પટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'આભિણિવોહિયનાણપ્પજ્જવેહિં તુલ્હે' આભિનિબોધિક-
જ્ઞાનપર્યવૈઃ તુલ્યો ભવતિ, 'સુચનાણપ્પજ્જવેહિં છદ્દાણવહિએ' શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પટ્ટ-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ચચ્ચુદંસણપ્પજ્જવેહિં છદ્દાણવહિએ' ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ ષટ્ટ-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અચચ્ચુદંસણપ્પજ્જવેહિં છદ્દાવણવહિએ' અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ
ષટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવ ઉક્કોસાભિણિવોહિયનાણીવિ' એવમ્-જઘન્યાભિ-

ન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય સે ઔર પ્રદેશો સે તુલ્ય હૈ અવ-
ગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત તથા સ્થિતિ કી અપેક્ષા ઓ ચતુઃસ્થાન-
પતિત હોતા હૈ । અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ
મેં ઓ અપની ભૂમિકા કે અનુસાર જઘન્ય આભિનિબોધિકજ્ઞાન
ઔર શ્રુતજ્ઞાન પાવે જાતે હૈ । હસ પ્રકાર સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ
વાલોં મેં જઘન્ય મતિશ્રુતજ્ઞાન કા સંભવ હોને સે યહાં સ્થિતિ કી અપે-
ચતુસ્થાનપતિત કહા હૈ, વર્ણ, ગન્ધ, ઔર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે
ષટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । આભિનિબોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા
હૈ । શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । ચક્ષુર્દર્શન
ઔર અચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે ષટ્ટસ્થાનપતિત હોતા ।

સ્થાન, પતિત તથા સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે.
અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પચ્છેન્દ્રિય તિર્યંચમા પણ પોતાની ભૂમિકાના
અનુસાર જઘન્ય આભિનિબોધિક જ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન મળી આવે છે. એ પ્રકારે
સંખ્યાત વર્ષની અને અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળામા જઘન્ય મતિ-શ્રુતજ્ઞાનનો
સંભવ હોવાથી અહિં સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત કહેલ છે. વર્ણ,
રસ, ગંધ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી તે ષટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે આભિનિ-
બોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્ટસ્થાન પતિત
થાય છે. ચક્ષુર્દર્શન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી ષટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે.

નિબોધિકજ્ઞાનીપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકવદેવ ઉત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકજ્ઞાની અપિ, ઉત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકજ્ઞાનિનઃ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, આભિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ 'ળવરં ઠિર્ઈષ તિદ્વાળવડિષ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ઉત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકશ્રુતજ્ઞાનિનો નિયમતઃ સંખ્યેયવર્ણાયુક્તયા સંખ્યેયવર્ણાયુક્તસ્ય ચ સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતત્વં ભવતિ, તદભિલાપશ્ચ પૂર્વોપદર્શિતદિશાઽવસેયઃ, 'તિન્નિ નાળા તિન્નિ દંસળા' ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ-મતિશ્રુતાવધિલક્ષણાનિ, ત્રીણિ દર્શનાનિ ભવન્તિ, 'સદ્વાળે તુલ્લે' સ્વસ્થાને તુલ્યો ભવતિ, 'સેસેસુ છદ્વાળવડિષ' શેષેષુ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહળ્લમણુકોસાભિણિવોહિયનાળી

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની કે વિષય મેં મીં ફસી પ્રકાર સમજનાં ઑહિષ, અર્થાત્ ંક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય, પ્રદેશો કી અપેક્ષા તુલ્ય, અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ, ગન્ધ, રસ ંર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ષદ્સ્થાનપતિત આભિનિબોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે ષદ્સ્થાનપતિત, ચક્ષુર્દર્શન કે પર્યાયોં સે મીં ષદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં । કિન્તુ વિશેષતા યહ હૈં કિં સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે વહ ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈં । ંસમે ત્રીં જ્ઞાન ંવં ત્રીં અજ્ઞાનપાયેજાતે હૈં । વહ સ્વસ્થાન મેં તુલ્ય હૈં અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની ંક તિર્યચ પંચેન્દ્રિય દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક તિં ૦ પં ૦ જ્ઞાની કે તુલ્ય હી હોતા હૈં । શેષમેં ષદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં ।

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીના વિષયમા પણ આ પ્રકારે સમજવુ બેધએ, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાનીથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગન્ધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત, આભિનિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષદ્સ્થાન પતિત ચક્ષુર્દર્શન અને અચક્ષુર્દર્શનના પર્યાયોથી પણ ષદ્સ્થાન પતિત બને છે, કિન્તુ વિશેષતા એ છે કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ત્રિસ્થાન પતિત બને છે તેમા ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મળી આવે છે. તે સ્વસ્થાનમા તુલ્ય અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની એક તિર્યચ પંચેન્દ્રિય બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની તિર્યચ પંચેન્દ્રિયના તુલ્ય જ થાય છે. શેષ ષદ્સ્થાન પતિત થાય છે.

જોણિયસસ દૃષ્ટદ્યાદૃષ્ટિ' તુલ્યે' જઘન્યામિનિબોધિકજ્ઞાનિનઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
નિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'પદસદ્યાદૃષ્ટિ' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ,
'ઓગાહનદ્યાદૃષ્ટિ' અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ
'ઠિઈદૃષ્ટિ' ચતુઃકાળવદિદૃષ્ટિ' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માણુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃ
સ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેયવર્ણાયુષોઽપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય સ્વભૂમિકાનુ-
સારેણ જઘન્યામિનિબોધિકશ્રુતજ્ઞાનોપલમ્ભેન સંખ્યેયવર્ણાયુષોઽસંખ્યેયવર્ણાયુ-
ષશ્ચ જઘન્યામિનિબોધિકશ્રુતજ્ઞાનસંભવેન સ્થિત્યા ચતુઃ-સ્થાનપતિતો ભવન્તી-
ત્યાશયઃ । 'વર્ણગંધરસપ્રજ્જવેદિ' છદ્ધાણવદિદૃષ્ટિ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ
પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'આમિનિબોધિયનાણપ્રજ્જવેદિ' તુલ્યે' આમિનિબોધિક-
જ્ઞાનપર્યવૈઃ તુલ્યો ભવતિ, 'સુચનાણપ્રજ્જવેદિ' છદ્ધાણવદિદૃષ્ટિ' શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ પદ-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અચચ્ચુદર્શણપ્રજ્જવેદિ' છદ્ધાણવદિદૃષ્ટિ' અચ્ચુદર્શનપર્યવૈઃ પદ-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અચચ્ચુદર્શણપ્રજ્જવેદિ' છદ્ધાણવદિદૃષ્ટિ' અચ્ચુદર્શનપર્યવૈઃ
પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવ ઉક્કોસામિનિબોધિયનાણીવિ' એવમ્-જઘન્યામિ-

ન્ય આમિનિબોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય સે ઓર પ્રદેશો સે તુલ્ય હૈ અવ-
ગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત તથા સ્થિતિ કી અપેક્ષા ખી ચતુઃસ્થાન-
પતિત હોતા હૈ । અસંખ્યાત વર્ણ, કી આયુ વાલે પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચ
મેં ખી અપની ભૂમિકા કે અનુસાર જઘન્ય આમિનિબોધિકજ્ઞાન
ઓર શ્રુતજ્ઞાન પાચે જાતે હૈ । હસ પ્રકાર સંખ્યાત વર્ણ કી આયુ
વાલોં મેં જઘન્ય મતિશ્રુતજ્ઞાન કા સંભવ હોને સે યહાં સ્થિતિ કી અપે-
ક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત કહા હૈ, વર્ણ, ગન્ધ, ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે
પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ । આમિનિબોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા
હૈ । શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ । અચ્ચુદર્શન
ઓર અચ્ચુદર્શન કે પર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત હોતા ।

સ્થાન પતિત તથા સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે.
અસંખ્યાત વર્ણની આયુવાળા પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચમા પણ પોતાની ભૂમિકાના
અનુસાર જઘન્ય આમિનિબોધિક જ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન મળી આવે છે. એ પ્રકારે
સંખ્યાત વર્ણની અને અસંખ્યાત વર્ણની આયુવાળામા જઘન્ય મતિ-શ્રુતજ્ઞાનનો
સંલગ્ન હોવાથી અહિં સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત કહેલ છે. વર્ણ,
રસ, ગંધ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી તે પદસ્થાન પતિત થાય છે આમિનિ
બોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત
થાય છે. અચ્ચુદર્શન અને અચ્ચુદર્શનના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે.

નિબોધિકજ્ઞાનીપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકવદેવ ઉત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકજ્ઞાની અપિ, ઉત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકજ્ઞાનિનઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યયૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, આભિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યયૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યયૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ચક્ષુર્દર્શનપર્યયૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, કિન્તુ 'ઞવરં ઠિર્ઐ તિદ્વાણવડિઐ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણાસ્યત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ઉત્કૃષ્ટાભિનિબોધિકશ્રુતજ્ઞાનિનો નિયમતઃ સંખ્યેયવર્ણાયુક્તતયા સંખ્યેયવર્ણાયુક્તસ્ય ચ સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતત્વં ભવતિ, તદભિલાપથ્ય પૂર્વોપદર્શિતદિશાઽવસેયઃ, 'તિન્નિ નાણા તિન્નિ દંસણા' ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ-મતિશ્રુતાવધિલક્ષણાનિ, ત્રીણિ દર્શનાનિ ભવન્તિ, 'સદ્ધાણે તુલ્લે' સ્વસ્થાને તુલ્યો ભવતિ, 'સેસેમ્મુ હદ્ધાણવડિઐ' શેષેષુ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહણ્ણમણ્ણકોસાભિણિવોહિયનાણી

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની કે વિષય મેં મી ઇસી પ્રકાર સમજના ચાહિય, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની દુસરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય, પ્રદેશો કી અપેક્ષા તુલ્ય, અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ, ગન્ધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત આભિનિબોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત, ચક્ષુદર્શન કે પર્યાયો સે મી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ। કિન્તુ વિશેષતા યહ હૈ કિ સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે વહ ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ। ડસમે ત્રીન જ્ઞાન ઇવં ત્રીન અજ્ઞાનપાયેજાતે હૈ। વહ સ્વસ્થાન મેં તુલ્ય હૈ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની એક તિર્યચ પચ્ચેન્દ્રિય દુસરે ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક તિ. ૦ પં. જ્ઞાની કે તુલ્ય હી હોતા હૈ। શેષમે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ।

ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીના વિષયમા પણ આ પ્રકારે સમજવુ જોઈએ, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિકજ્ઞાનીથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગન્ધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત, આભિનિબોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત ચક્ષુદર્શન અને અચક્ષુદર્શનના પર્યાયોથી પણ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે, કિન્તુ વિશેષતા એ છે કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ત્રિસ્થાન પતિત બને છે તેમા ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મળી આવે છે. તે સ્વસ્થાનમા તુલ્ય અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની એક તિર્યચ પચ્ચેન્દ્રિય બીજા ઉત્કૃષ્ટ આભિનિબોધિક જ્ઞાની તિર્યચ પચ્ચેન્દ્રિયના તુલ્ય જ થાય છે. શેષ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

જહા ઉવ્કોસાભિણિવોહિયનાળી' અજઘન્યાનુત્કુષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની યથા ઉત્કુષ્ટાભિનિવોધિકજ્ઞાની પ્રતિપાદિતસ્તથા પ્રતિપાદનીયઃ, કિન્તુ 'ળવર ઠિઈંઈ ચહટ્ટાળવહિઈ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણ-સ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સદ્ધાળે હટ્ટાળવહિઈ' સ્વસ્થાને પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઈવં સુયનાળી વિ' 'ઈવં પૂર્વવદેવ શ્રુતજ્ઞાની અપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ પ્રતિપાદનીયઃ,

ગૌતમ ! પૃચ્છતિ-‘જહણ્ણોહિનાળીળં મંતે ! પંચિંદિયતિરિક્કજોણિયાળં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’ જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળદ્દેળં મંતે ! ઈવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણોહિનાળીળં પંચિંદિય-

મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાની ઉત્કુષ્ટ આભિનિવોધિકજ્ઞાની કે સમાન હૈ, મગર સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ સ્વ-સ્થાન અર્થાત્ આભિનિવોધિકજ્ઞાન કી દૃષ્ટિ સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે તરતમ રૂપ પર્યાય અનન્ત હોંતે હૈં અતઃપ્રવ ઉસમ્ અનન્તગુણહીનતા ઔર અનન્તગુણઅધિકતા મી હો સકતી હૈ ।

જૈસી આભિનિવોધિકજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી વક્તવ્યતા કહી હૈ, વૈસી હી શ્રુતજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા મી સમજ લેના ચાહિઈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ।

મધ્યમ આભિનિવોધિક જ્ઞાની ઉત્કુષ્ટ આભિનિવોધિક જ્ઞાનીના સમાન છે. પણ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. સ્વસ્થાન અર્થાત્ મધ્યમ આભિનિવોધિકજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ પદસ્થાન પતિત થાય છે કેમકે આભિ-નિવોધિક જ્ઞાનના તરતમ પર્યાય અનન્ત થાય છે તેથી જ તેમા અનન્ત ગુણ હીનતા અને અનન્ત ગુણ અધિક પણ થઈ શકે છે

જેવી આભિનિવોધિક પંચેન્દ્રિય તિર્યચની વક્તવ્યતા કહી છે તેવી જ શ્રુતજ્ઞાનની વક્તવ્યતા પણ સમજ લેવી જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

તિરિક્લજોણિયાણં અણંતા પજ્જવા યણ્ણત્તા ?' હે ભદ્રન્ત ! તત્ અથ, કેનાર્થન-
કથં તાવત્ એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉન્યતે યત્-જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
નિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !, હે ગૌતમ ! ‘જહ-
ન્નોહિ નાળી પંચિદિયતિરિક્લજોણિજહન્નોહિનાણિસ્સ પંચિદિયતિરિક્લજોણિ
યસ્સ દવ્વદ્દયાપે તુલ્લે’ જઘન્યાવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકો જઘન્યાવધિ
જ્ઞાનિનઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પપ્પસદ્દયાપે તુલ્લે’
પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્દયાપે ચ્ચુટ્ઠાણવહિણે’ અવગાહનાર્થતયા-શ-
રીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા ચત્તુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠિંદ્દપે તિટ્ઠાણવહિણે’ સ્થિત્યા-આયુઃ
કર્માનુભવલક્ષણ સ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેયવર્ષાણુપોઽવધિ-
જ્ઞાનાસંભવાત્, ‘વણ્ણગંધરસફાસપ્પજ્જવેહિં અભિણિવોહિયનાણસુયનાણપ્પજ્જવેહિં છ-
દ્દાણવહિણે’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ આભિણિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, પટ્ટસ્થાનપ-
તિતો ભવતિ, ઓહિનાણપ્પજ્જવેહિં તુલ્લે’ અવધિજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુ તુલ્યો ભવતિ, ‘અન્ના-
ણા નત્થિ’ અજ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, અવધિજ્ઞાનિનામ્ અજ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ, ‘ચક્કલુદં-
સણપ્પજ્જવેહિં’ ચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ, ‘અચ્ચક્કલુદંસણપ્પજ્જવેહિં’ અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ ‘ઓહિ

ગૌતમ-હે: ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહતે હું ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ
દૂસરે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે
તુલ્ય, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત તથા સ્થિતિ કી
અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ
વાલે કો અવધિજ્ઞાન નહીં હો સકતા । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ
કે પર્યાયોં સે, આભિણિવોધિક ઓર શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પટ્ટસ્થાન
પતિત હોતા હૈ । અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ । અવધિ-
જ્ઞાની મેં અજ્ઞાન હોતે નહીં હૈં । ચક્ષુર્દર્શન, અચક્ષુર્દર્શન ઓર અવ-
ધિર્દર્શન કે પર્યાયોં સે પટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ ધીન
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્છ દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે. પ્રદેશની
દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત તથા સ્થિતિની અપેક્ષાએ
ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાને અવધિજ્ઞાન
નથી થઈ શકતું, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી આભિવોધિક અને
શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી પટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી
તુલ્ય થાય છે. અવધિજ્ઞાનીમા અજ્ઞાન હોતું નથી. ચક્ષુર્દર્શન અચક્ષુર્દર્શન અને
અવધિર્દર્શનના પર્યાયોથી પટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે.

દંસણપજ્જવેહિય' અવધિદર્શનપર્યવૈશ્વ 'છટ્ટાણવડિણ' ષટ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉકોસોહિનાણી વિ' એવમ્-તથૈવ જઘન્યાવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકવદેવ ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની અપિ ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિનઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકસ્ય દ્રવ્યાર્થ-તયા તુલ્યો ભવતિ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-પતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ આભિનિવોધિકજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનપર્યવૈઃ, ષટ્સ્થાનપતિતઃ અવધિજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અજ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ, અચક્ષુર્દર્શનપર્યવૈઃ અવધિદર્શનપર્યવૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહન્નોકોસોહિ નાણી વિ' એવં ચેવ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની અપિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિક, એવચ્ચેવ જઘન્યોત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકવદેવ પ્રતિપત્તવ્યઃ કિન્તુ 'ળવરં રાઘ્ઘાણે છટ્ટાણવડિણ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્થિતો,

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની જઘન્યાવધિજ્ઞાની કે સમાન છે, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દૂસરે ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે દ્રવ્ય સે તુલ્ય, પ્રદેશો સે તુલ્ય, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, આભિનિવોધિકજ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત, અવધિજ્ઞાન કે પર્યાયો સે તુલ્ય, અજ્ઞાન ઉસમેં હોતે નહીં, અચક્ષુર્દર્શન અચક્ષુર્દર્શન ઓર અવધિદર્શન કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા છે ।

અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કે વિષય મેં મી હસી પ્રકાર જાનના ચાહિએ । વિશેષતા યહ છે કે યહ સ્વસ્થાન મેં મી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા છે અર્થાત્ એક મધ્યમ અવધિજ્ઞાની દૂસરે મધ્યમ અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાન-પતિત હીનાધિક હો સકતા છે ।

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની જઘન્યાવધિજ્ઞાનીના સમાન છે, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટા-વધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચથી દ્રવ્યથી તુલ્ય, પ્રદેશથી તુલ્ય, અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ આભિનિવોધિક જ્ઞાન તથા શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત, અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય અજ્ઞાન તેમા હોતુ નથી, અચ્-ક્ષુર્દર્શન, અને અવધિદર્શનના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચના વિષયમા પણ એજ રીતે બાણુ બોધ્યો. વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ એક મધ્યમ અવધિજ્ઞાની બીજા મધ્યમ અવધિજ્ઞાની પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત હીનાધિક થઈ શકે છે,

પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'જહા આભિણિવોદિયનાણી તહા મદ્ અન્નાણી મુય અન્નાણી ચ' યથા આભિણિવોધિકજ્ઞાની પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા મત્યજ્ઞાની શ્રુતાજ્ઞાનો ચ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ પ્રતિપાદયિતવ્યઃ 'જહા ઓદિનાણી તહા વિમંગનાણી વિ' યથા અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા-વિમજ્જજ્ઞાની અપિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ પ્રતિપાદયિતવ્યઃ, તથા ચાવધિજ્ઞાનિવદ્ વિમજ્જજ્ઞાની અપિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકઃ સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ અસં-રુચેયવર્ષાયુપો વિમજ્જજ્ઞાનાસંભવાત્, તથાચોક્ત મૂલે ટીકાગાથા, 'ઓદિ વિમંગેમુ નિયમા તિદ્ધાણવહિણે કિં કારણં ! મન્નદ્ ઓદિવિમંગા અસંલેજ્જાસાઁયસ્સ નત્થિ' इति 'चक्षुर्दृशणी अचक्षुर्दृशणी य जहा आभिणिवोदियनाणी' चक्षुर्दर्शनी अच-क्षुर्दर्शनी च पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको यथा आभिनिवोधिकज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-निकः प्रतिपादितस्तथा प्रतिपादनीयः 'ओद्विदमणी जहा ओदिनाणी' अवधि-दर्शनी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको यथा उक्तस्तथा अविज्ञानी पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिको वक्तव्यः 'जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि' यत्र ज्ञानानि भवन्ति तत्र अज्ञानानि

મત્યજ્ઞાની ઔર શ્રુતાજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા આભિણિવોધિક-જ્ઞાની કે સમાન ંવં વિમંગજ્ઞાની કી વક્તવ્યતા અવધિજ્ઞાની કે સમાન સમજ્ઞ લેની ંાહિણે । ઈસ પ્રકાર વિમંગજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દસરે વિમંગજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ સે સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કયોંકિ અસંરુચાત વર્ષ કી આયુ વાલે કો વિમંગજ્ઞાન નહીં હો સકના । સૂલ ઔર ટીકા મેં બી કહા હૈ-‘અવ-ધિજ્ઞાન ઔર વિમંગજ્ઞાન મેં નિયમ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોના હૈ, કયા કારણ હૈ ? કહતે હૈ-અવધિજ્ઞાન ઔર વિમંગજ્ઞાન અસંરુચાત વર્ષ કી આયુ વાલે કો નહીં હોતે । ચક્ષુર્દર્શની ઔર અચક્ષુર્દર્શની કી વક્તવ્યતા આભિણિવોધિકજ્ઞાની કે સમાન હૈ । અવધિર્દર્શની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કી વક્તવ્યતા અવધિજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કે સમાન

મત્યજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા આભિણિવોધિકજ્ઞાનીના સમાન મજ્ઞમવી તેમજ વિભગજ્ઞાનીની વક્તવ્યતા અવધિજ્ઞાનીના સમાન સમજ્ઞ લેવી જોઈએ એ પ્રકારે વિભગજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચ બીજા વિભગજ્ઞાની પંચેન્દ્રિય તિર્યચથી સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાને વિભગજ્ઞાન નથી ઘટ શકતું મૂળ ટીકામા પણ કહ્યું છે ‘અવધિજ્ઞાન અને વિભગજ્ઞાનમા નિયમથી ત્રિસ્થાન પતિત થઈ શકે છે, શુ કારણ છે ? કહે છે-અવધિજ્ઞાન અને વિભગજ્ઞાન અસંખ્યાત વર્ષની આયુ વાળાને નથી હોતું, ચક્ષુર્દર્શની અને અચક્ષુર્દર્શનીની વક્તવ્યતા આભિણિવો-ધિક જ્ઞાનીના સમાન છે. અવધિર્દર્શની પંચેન્દ્રિય તિર્યચની વક્તવ્યતા

यत्वा, जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णाभिणिबोहियनाणी मणुसे जहण्णाभिणिबोहियणाणिस्स मणुसस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्टाणवडिए, आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले सुयनाणपज्जवेहिं दोहिं दंसणेहिं छट्टाणवडिए एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणि वि, नवरं आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले, ठिईए तिट्टाणवडिए, तिहिनाणेहिं तिहिं दंसणेहिं छट्टाणवडिए, अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहियनाणी, नवरं ठिईए चउट्टाणवडिए, सट्टाणे छट्टाणवडिए, एवं सुयनाणी वि । जहण्णोहिनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णोहिनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णोहिनाणीमणुस्से जहण्णोहिनाणिस्स मणुसस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए तिट्टाणवडिए, ठिईए तिट्टाणवडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं दोहिं नाणेहिं छट्टाणवडिए, ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले, मणपज्जवनाणपज्जवेहिं छट्टाणवडिए, तिहिं दंसणेहिं छट्टाणवडिए, एवं उक्कोसोहिनाणि वि, अजहण्णमणुक्कोसोहिनाणी एवं चेव, नवरं ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए, सट्टाणे छट्टाणवडिए, जहा ओहिनाणी तहा मणपज्जवनाणी वि भाणियत्वे, नवरं ओगाहणट्टयाए तिट्टाणवडिए, जहा आभिणिबोहियनाणी तहा मइ-

अन्नाणी सुयअन्नाणां वि भाणियव्वे, जहा ओहिनाणी तहा विभंगनाणी वि भाणियव्वे, चक्खुदंसणी, अचक्खुदंसणी य जहा आभिणिबोहियणाणी, ओहिदंसणी जहा ओहिनाणी, जत्थ नाणा तत्थ अन्नाणा नत्थि, जत्थ अन्नाणा तत्थ नाणा-नत्थि, जत्थ दंसणा तत्थ जाणा वि अण्णाणा वि, केवलनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-केवलनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! केवलनाणी मणूसे केवलनाणिस्स मणूसस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तिट्ठाणवडिए, वण्णगंधासफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, केवलनाणपज्जवेहिं केवलदंसणपज्जवेहि य तुल्ले, एवं केवलदंसणी वि मणूसे भाणियव्वे, वाणभंतरा जहा असुरकुमारा, एवं जोइसियवेमा णिया नवरं सट्ठाणे ठिईए तिट्ठाणवडिए भाणियव्वे, से तं जीवपज्जवा ॥सू० ११॥

छाया—जघन्यावगाहनकानां भदन्त ! मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्येन भदन्त ! एव मृच्यते—जघन्या-

मनुष्यपर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले मनुष्यों के कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एव बुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं

मनुष्य पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! जघन्य अवगाहनावाणा मनुष्याणां केट्ठा पर्याय कइया छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कइया छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं मणुस्साणं अणता पज्जवा पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! ॥

વગાહનકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકો મનુષ્યો જઘન્યાવગાહનકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યાં, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ એવશ્ચૈવ, નવરં સ્થિત્યા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ અસંખ્યેયભાગહીનઃ, અથાભ્યધિકઃ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકઃ, દ્વે જ્ઞાને, દ્વે અજ્ઞાને,

મણુસ્સાગં અગંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણોગાહણં મણૂસે) જઘન્ય અવગાહના વાલા મનુષ્ય (જહ્ણણોગાહણગસ્સ મણૂસસ્સ દવ્વટ્ટયાં તુલ્લે) જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસટ્ટયાં તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (ઓગાહણ-ટ્ટયાં તુલ્લે) અવગાહના કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં (ઠિઈં તિટ્ઠાણવહિં) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ણગંધરસપાસપજ્જવેહિં) વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (તિહિં નાળેહિં) તાન જ્ઞાનોં સે (દોહિં અન્ના-ળેહિં) દો અજ્ઞાનોં સે (તિહિં દંસળેહિં) ત્રીન દર્શનોં સે (છટ્ઠાણવહિં) ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (ઉક્કોસોગાહણં વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા ભો હસી પ્રકાર (નવર) વિશેવ (ઠિઈં સિય હીળે) સ્થિતિ સે કદાચિત્ હીન (સિય તુલ્લે) કદાચિત્ તુલ્ય (સિય અવ્મહિં) કદા-ચિત્ અધિક હોતા હૈ (જહ્) યદિ (હીળે) હીન હૈ (અસંલિજ્જભાગ

કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણોગાહણં મણૂસે) જઘન્ય અવગાહના વાળા મનુષ્ય (જહ્ણણોગાહણગસ્સ મણૂસસ્સ દવ્વટ્ટયાં તુલ્લે) જઘન્ય અવગાહના વાળા મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસટ્ટયાં તુલ્લે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિથી તુલ્ય છે (ઓગાહણટ્ટયાં તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઠિઈં તિટ્ઠાણ વહિં) સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વળ્ણ, ગંધ, રસ પાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શના પર્યાયોથી (તિહિં નાળેહિં) ત્રણ જ્ઞાનોથી (દોહિં અન્ના-ળેહિં) બે અજ્ઞાનોથી (તિહિં દંસળેહિં) ત્રણ દર્શનોથી (છટ્ઠાણવહિં) ષટ્સ્થાન પતિત છે (ઉક્કોસોગાહણં વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (નવર) વિશેષ (ઠિઈં સિયહીળે) સ્થિતિથી કેાઇ વાર હીન (સિય તુલ્લે) કેાઇ વાર તુલ્ય (સિય અવ્મહિં) કદાચિત્ અધિક થાય છે (જહ્) યદિ (હીળે) હીન (અસંલિજ્જભાગહીળે) અસંખ્યાત ભાગહીન (અહ અવ્મહિં) અગર અધિક

द्वे दर्शने, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरम् अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, आदिमैश्वर्यनिर्जनैः षट्स्थानपतितः, केवलज्ञानपर्यवैस्तुल्यः, त्रिभिरज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः षट्स्थानपतितः, केवलदर्शनपर्यवैस्तुल्यः, जघन्यस्थितिकानां मदन्त ! मनुष्याणां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन मदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यस्थितिकानां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिको

हीणे) असंख्यात भाग हीन (अह अवमहिए) अगर अधिक है (असंखेज्जइ भागअवमहिए) असंख्यात भाग अधिक है (दो नाणा) उसमें दो ज्ञान (दो अन्नाणा) दो अज्ञान (दो दंसणा) दो दर्शन (अजहणमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्यम अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (नवरं ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं) आदि के चार ज्ञानों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (केवलनाणपज्जवेहिं तुल्ले) केवल ज्ञान के पर्यायों से तुल्य (तिहिं अण्णाणेहिं) तीन अज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं) तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (केवलदंसणपज्जवेहिं) केवलदर्शन के पर्यायों से (तुल्ले) तुल्य

(जहण्णठिइयाणं भंते ! मणुस्साणं) भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले मनुष्यों के (केवइया पज्जवा पण्णत्ता) कितने पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णठिइयाणं मणु-

छे (असखिज्जइ भाग अचमहिए) असंख्यात भाग अधिक छे (दो नाणा) तेभा
ये ज्ञान (दो अन्नाणां) ये अज्ञान (दो दंसणां) ये दर्शन (अजहणमणुक्कोसोगा
हणए एवं चेव) मध्यम अवगाहनावाणां पण्णत्ता प्रकारे जाणुवा (नवर ओगाहण-
द्वयाए चउट्ठाणवडिए) विशेष ओके अवगाहनावाणांथी अतु स्थान पतित छे
(ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिथी अतु स्थान पतित छे (आइल्लेहिं चउहिं नाणेहिं)
आदिना आर ज्ञानोथी (छट्ठाणवडिए) षट्स्थान पतित (केवलनाणपज्जवेहिं
तुल्ले) केवल ज्ञानना पर्यायोथी तुल्य (तिहिं अण्णाणेहिं) त्रय अज्ञानोथी (तिहिं
दंसणेहिं) त्रय दर्शनोथी (छट्ठाणवडिए) षट्स्थान पतित छे (केवलदंसणपज्ज-
वेहिं) केवल दर्शनना पर्यायोथी (तुल्ले) तुल्य

(जहण्णठिइयाणं भंते ! मणुस्साणं) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिवाणा मनुष्योना
(केवइया पज्जवा पण्णत्ता) कितने पर्याय कहे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा
पण्णत्ता) हे गौतम अनन्त पर्याय कहे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्ण-

मनुष्यः जघन्यस्थितिकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, रित्यया तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः द्वाभ्या-
मज्ञानाभ्यां द्वाभ्यां दर्शनाभ्यां षट्स्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टस्थितिकोऽपि, नवरं द्वे ज्ञाने, द्वे अज्ञाने, द्वे दर्शने, अजघन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि एवञ्चैव,
नवरं स्थित्या चतुःस्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः आदि-

स्साणं अणता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से
ऐसा कहा गया है कि जघन्य स्थितिक मनुष्यों के अनन्त पर्याय
कहे गए हैं ? (गोयसा !) हे गौतम ! (जहण्णठिइए मणुस्से) जघन्य
स्थिति वाला मनुष्य (जहण्णठिइयस्स मणुस्सस्स) जघन्य स्थिति
वाले मनुष्य से (द्वन्द्वद्वयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पयसद्व-
याए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य है (ओगाहणद्वयाए) अवगाहना
से (चउट्ठाणवडिए) चतुःस्थानपतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है
(वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (दोहिं
अन्नाणेहिं) दो अज्ञानों से (दोहिं दंसणेहिं) दो दर्शनों से (छट्ठाणवडिए)
षट्स्थानपतित है (एवं उक्कोसठिइए वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट स्थिति
वाला भी (नवरं) विशेष (दो नाणा) दो ज्ञान (दो अन्नाणा) दो
अज्ञान (दो दंसणा) दो दर्शन कहना चाहिए

(अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव) मध्यमस्थितिक भी इसी
प्रकार (नवरं) विशेष (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थान
पतित (ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थान-

ठिइयाणं मणुस्साण अणता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से
जघन्य स्थितिक मनुष्यों का अनन्त पर्याय कहा है ? (गोयसा !) हे गौतम !
(जहण्ण ठिईए मणुस्से) जघन्य स्थितिवाला मनुष्य (जहण्णठिईयस्स मणुस्सस्स)
जघन्य स्थितिवाला मनुष्यार्थी (द्वन्द्वद्वयाए तुल्ले) द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है
(पयसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य है (ओगाहणद्वयाए) अवगाहनार्थी
(चउट्ठाणवडिए) चतुःस्थान पतित है (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य है (वण्ण
गंध रस फास पज्जवेहिं) वर्ण गंध रस स्पर्शना पर्यायार्थी (दोहिं अन्नाणेहिं)
दो अज्ञानार्थी (दोहिं दंसणेहिं) दो दर्शनार्थी (छट्ठाणवडिए) षट्स्थान पतित
है (एवं उक्कोसठिइए वि) ऐसे प्रकार उत्कृष्ट स्थितिवाला પણ (नवरं) विशेष
(दो नाणा) दो ज्ञान (दो अन्नाणा) दो अज्ञान (दो दंसणा) दो दर्शन कहना भी
(अजहण्णमणुक्कोसठिईए वि एवं चेव) मध्यम स्थिति वाला પણ ऐसे
रीति समझना (नवरं) विशेष (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिार्थी चतुःस्थान पतित

મૈથુભિર્જ્ઞાનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ કેવલદર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, જઘન્યગુણકાલકાનામ્ ભદન્ત ! મનુષ્યાણા કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકો મનુષ્યો જઘન્યગુણકાલકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયાતુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,

પતિત(આઇલ્લેહિં ચઝહિં નાળેહિં છટ્ટાણવહિં) આદિ કે ચાર જ્ઞાનોં સે ષટ્સ્થાનપતિત (કેવલનાળપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય (તિહિં અન્નાળેહિં તિહિં દસણેહિં છટ્ટાણવહિં) ત્રીન અજ્ઞાનોં ઓર ત્રીન દર્શનોં સે ષટ્સ્થાનપતિત (કેવલદંસણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પળ્ણત્તા) જઘન્યગુણ કાલે મનુષ્યોં કે હે ભગવન્ ! કિતને પર્યાય કહે હેં ? (ગો ! ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હેં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્ધ-જહ્ણગુણકાલયાણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! કિસકારણ સે એસા કહા ગયા કિ જઘન્યગુણ કાલે મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હેં ? (ગોયમા) હે ગૌ ! (જહ્ણગુણકાલ મળૂસે) જઘન્યગુણ કાલામનુષ્ય (જહ્ણગુણકાલમળુસ્સસ્સ) જઘન્યગુણ કાલે મનુષ્ય સે (દવ્વદ્ધયાં તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય (પપ્પસદ્ધયાં તુલ્લે) પ્રદેશોં સે તુલ્ય (ઓગાહ્ણદ્ધયાં ચઙ-

(ઓગાહ્ણદ્ધયાં ચઙટ્ટાણવહિં) અવગાહનાર્થી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (આઇલ્લેહિં ચઝહિં નાળેહિં છટ્ટાણવહિં) આદિના ચાર જ્ઞાનોર્થી ષટ્સ્થાન પતિત (કેવલનાળ-પજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવળજ્ઞાનના પર્યાયોર્થી તુલ્ય (તિહિં અળ્ણાળેહિં તિહિં દંસણેહિં છટ્ટાણવહિં) ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોર્થી ષટ્સ્થાન પતિત (કેવલદંસણ પજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવળ દર્શનના પર્યાયોર્થી તુલ્ય

(જહ્ણગુણકાલયાણ મંતે ! મણુસ્સાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યોના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્ધ-જહ્ણગુણકાલયાણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણગુણકાલ મળૂસે) જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્ય (જહ્ણગુણકાલ-ગસ્સ મળુસસ્સ) જઘન્યગુણ કાળા મનુષ્યોર્થી (દવ્વદ્ધયાં તુલ્લે) દ્રવ્યોર્થી તુલ્ય

સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ
 પટસ્થાનપતિતઃ, ચતુર્ભિર્જ્ઞાનૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, ત્રિભિર-
 જ્ઞાનૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, કેવલદર્શનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ, અજ-
 ઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ એવશ્ચૈવ નવરં સ્વસ્થાને પટસ્થાનપતિતઃ, એવં પञ्च-
 વર્ણાઃ, દ્વૌ ગન્ધૌ, પञ્ચરસાઃ, અષ્ટૌ સ્પર્શાઃ મણિતવ્યાઃ, જઘન્યામિનિવોધિક-

દ્વાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિર્દેએ ચચટ્ટાણવડિએ)
 સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (કાલવળ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણ કે
 પર્યાયોં સે તુલ્ય (અવસેસેહિં વળ્ણગંધરસફાસેહિં છટ્ટાણવડિએ) શેષ
 વર્ણ ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ સે ષટ્સ્થાનપતિત (ચઙહિં નાળેહિં છટ્ટાણવડિએ)
 ચાર જ્ઞાનોં સે ષટ્સ્થાનપતિત (કેવલનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલ
 જ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય (તિહિં અન્નાળેહિં તિહિં દંસળેહિં છટ્ટાણવડિએ)
 ત્રીન અજ્ઞાનોં સે ત્રીન દર્શનોં સે ષટ્સ્થાનપતિત (કેવલદંસળપજ્જવેહિં
 તુલ્લે) કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય

(એવં ઉક્કોસગુણકાલે વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ ભી
 (અજહણ યુક્કોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ) મધ્યમગુણ કૃષ્ણ ભી હસી
 પ્રકાર (નવરં સટ્ટાળે છટ્ટાણવડિએ) વિશેષતા યહ કિ સ્વસ્થાન મેં ભી
 ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (એવ પંચવળ્ણા) પાંચોં વર્ણ (દો ગંધા) દોનો ગંધ (પંચ
 રસા) પાંચોં રસ (અટ્ટફાસા) આઠ સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહેને ચાહિએ

(જહણ્યામિણિઘોહિયનાળીણં મણુસ્સાણં કેવહ્યા પજ્જવા પ-

(પપ્પટ્ટયાએ તુલ્લે) પ્રદેશેથી તુલ્ય (ઓગાહટ્ટયાએ ચચટ્ટાણવડિએ) અવગાહનાથી
 ચતુઃસ્થાન પતિત (ઠિર્દેએ ચચટ્ટાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (કાલવળ્ણ-
 પજ્જહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (અવસેસેહિં વળ્ણગંધરસફાસેહિં
 છટ્ટાણવડિએ) શેષ વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શથી ષટ્સ્થાન પતિત (ચઙહિં નાળેહિં
 છટ્ટાણવડિએ) ચાર જ્ઞાનોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (કેવલનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કેવલ-
 જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (તિહિં અન્નાળેહિં તિહિં દંસળેહિં છટ્ટાણવડિએ) ત્રણ
 અજ્ઞાનો, અને ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (કેવલદંસળપજ્જવેહિં તુલ્લે)
 કેવલ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય

(એવં ઉક્કોસગુણકાલે વિ) એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ શુભ્ર કૃષ્ણ યથા (અજ-
 હણમણુક્કોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ) એ રીતે મધ્યમ શુભ્ર કૃષ્ણ યથા (નવર
 સટ્ટાળે છટ્ટાણવડિએ) વિશેષતા એ કે સ્વસ્થાનમા યથા ષટ્સ્થાન પતિત છે
 (એવં પંચ વળ્ણા) યાચે વર્ણ (દો ગંધા) બન્ને ગંધો (પંચરસા) યાચે રસો
 (અટ્ટફાસા) આઠે સ્પર્શ (ભાણિયવ્વા) કહેવા બોધ્યે

જ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામ્ કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યો જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ વર્ણગંધરસસ્પર્શ-પર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ દ્વાભ્યાં પ્ણત્તા ?) જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યો કે કિતને પર્યાય કહે છે ? (ગોયમા ? અગંતા પજ્જવા પ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ-जहण्णाभिणिवोहिनाणीणं अगंता पज्जवा प्णत्ता ?) કિસકારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યો કે અનન્ત પર્યાય કહે છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણાભિણિવોહિયાનાણી મણ્ણસે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્ય (જહણ્ણાભિણિવોહિયાણિસ્સ મણ્ણસ્સસ્સ દ્વવ્વદ્દયાએ તુલ્લે) જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દ્દષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્દયાએ તુલ્લે) પ્રદેશો કી દ્દષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણદ્દયાએ ચચ્છાણવહિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિર્ઠિએ ચચ્છાણવહિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વણ્ણગંધરસપાસ પજ્જવેહિં છદ્દાણવહિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ સ્પર્શ કે પર્યાયો સે વટ્-સ્થાનપતિત (આભિણિવોહિયાનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિ

(જહણ્ણાભિણિવોહિયાનાણી મણ્ણસ્સાણ ક્વેવ્વદ્દયા પજ્જવા પ્ણત્તા ?) જઘન્ય આભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! અગંતા પજ્જવા પ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ जहण्णाभिणिवोहिनाणीणं मणुस्साणं अगंता पज्जवा प्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહ્યુ છે કે જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણાભિણિવોહિયાનાણી મણ્ણસે) હે ગૌતમ ! જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્ય (જહણ્ણાભિણિવોહિયાણિસ્સ મણ્ણસ્સસ્સ દ્વવ્વદ્દયાએ તુલ્લે) જઘન્ય આભિનિવોધિક જ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દ્દષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્દયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની દ્દષ્ટિએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્દયાએ ચચ્છાણવહિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ઠિર્ઠિએ ચચ્છાણવહિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વણ્ણગંધરસ-પાસપજ્જવેહિં છદ્દાણવહિએ) વર્ણ ગંધ રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી વટસ્થાન પતિત (આભિણિવોહિયાનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) આભિનિવોધિકજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય (સુચનાણપજ્જવેહિં) શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી (દોહિં દસણેહિં) એ દર્શનોથી (છદ્દાણવહિએ)

दर्शनाभ्याम् षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी अपि, नवरम्-
आभिनिबोधिकज्ञानपर्यवैः तुल्यः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभि-
दर्शनैः, षट्स्थानपतितः, अजघन्यानुत्कृष्टाभिनिबोधिकज्ञानी यथा उत्कृष्टाभि-
निबोधिकज्ञानी, नवरं स्थित्या चतुःस्थानपतितः, स्वस्थाने षट्स्थानपतितः, एवं
श्रुतज्ञानी अपि, जघन्यावधिज्ञानिनां भदन्त ! मनुष्याणां कियन्तः, पर्यवाः

ज्ञान के पर्यायों से तुल्य (सुयनाणपज्जवेहिं) श्रुतज्ञान के पर्यायों
से (दोहिं दंसणेहि) दो दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित
(एवं उक्कोसाभिणिबोहिकनाणी वि) इसी प्रकार उत्कृष्ट आभिनि-
बोधिकज्ञानी भी (नवरं) विशेष (आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले)
आभिनिबोधिकज्ञान के पर्यायों से तुल्य (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थिति
से त्रिस्थानपतित (तिहिं नाणेहिं) तृतीन ज्ञानों से (तिहिं दंसणेहिं)
तीन दर्शनों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (अजहण्णमणुक्कोसा-
भिणिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहियनाणी) मध्यम आभि-
निबोधिक ज्ञानी जैसे उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी (नवरं)
विशेष (ठिईए चट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (सट्ठाणे
छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में षट्स्थानपतित (एवं सुयणाणी वि) इसी
प्रकार श्रुतज्ञानी भी

(जहण्णोहिनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पणत्ता)
न्य अवधिज्ञानी मनुष्यों के हे भगवन् ! कितने पर्याय कहे हैं ?
(गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे

षट्स्थान पतित (एवं उक्कोसाभिणिबोहियनाणी वि) जेव प्रकारे उत्कृष्ट आभि-
निबोधिकज्ञानी पणु (नवर) विशेष (आभिणिबोहियनाणपज्जवेहिं तुल्ले) आभिनि-
बोधिकज्ञानना पर्यायिथी तुल्य (ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्थितिथी त्रिस्थान पतित
(तिहिं नाणेहि) त्रय ज्ञानेथी (तिहिं दंसणेहिं) त्रय दर्शनेथी (छट्ठाणवडिए) षट्-
स्थान पतित (अजहण्णमणुक्कोसाभिणिबोहियनाणी जहा उक्कोसाभिणिबोहियनाणी)
मध्यम आभिनिबोधिक ज्ञानी जेवा उत्कृष्ट आभिनिबोधिक ज्ञानी (नवरं)
विशेष (ठिईए चट्ठाणवडिए) स्थितिथी चतुःस्थान पतित (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए)
स्वस्थानमा षट्स्थान पतित (एवं सुयणाणी वि) जे प्रकारे श्रुतज्ञानी पणु

(जहण्णोहिनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?) जधन्य
अवधिज्ञानी मनुष्येना डे भगवन् ! केटला पर्याय कइया छे ? (गोयमा ? अणंता
पज्जवा पणत्ता ?) डे गौतम ! अनन्त पर्याय कइया छे (से केणट्ठेणं भंते ! एव

પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—
જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યાવધિજ્ઞાની
મનુષ્યો જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ,
અવગાહનાર્થતયા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ
દ્વાભ્યા જ્ઞાનાભ્યાં પટસ્થાનપતિતઃ, અવધિજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ, મનઃપર્યવજ્ઞાનપર્યવૈઃ
પટસ્થાનપતિતઃ, ત્રિમિર્દર્શનૈઃ પટસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની અપિ, અજ-
ઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની એવશ્ચૈવ, નવરમ્ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્વ-
સ્થાને પટસ્થાનપતિતઃ, યથા અવધિજ્ઞાની તથા મનઃપર્યવાજ્ઞાની અપિ ભગિતચ્યઃ,
હૈં (સે કેળદેવેં અંતે એવં લુચ્ચદ્વ-જહ્વણોહિનાણીં મણુસ્સાણ અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા કિ જઘન્ય
અવધિજ્ઞાની મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં (ગોયમા ! જહ્વણોહિનાણી
મણુસ્સે જહ્વણોહિનાણિસ્સ મણુસ્સસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી
દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (પપ્પસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં
(ઓગાહણદ્વયાએ તિદ્દાણવઢિએ ઠિદ્દાણવઢિએ) અવગાહના
ઔર સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈં (વણ્ણગંધરસપ્પાસપજ્જવેહિં) વર્ણ,
ગંધ, રસ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે (દોહિં નાણેહિં) દો જ્ઞાનાં સે (છદ્દાણ-
વઢિએ) પટસ્થાપતિત હૈં (ઓહિનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે) અવધિજ્ઞાન
કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈં (મણપજ્જવનાણપજ્જવેહિં છદ્દાણવઢિએ) મનઃ-
પર્યવજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે પટસ્થાનપતિત હૈં (તિદ્દિહિં દંસણેહિં છદ્દાણ-
વઢિએ) ત્રીન દર્શનોં સે પટસ્થાનપતિત (એવં ઉક્કોસોહિનાણી વિ)
હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની ઔ (અજહ્વણમણુક્કોસોહિનાણી

લુચ્ચદ્વ-જહ્વણોહિનાણીં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા
કારણે એવુ કહ્યું છે કે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા !
જહ્વણોનાળી મણુસ્સે જહ્વણોહિનાણિસ્સ મણુસ્સસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ
તુલ્ય છે (પપ્પસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાએ તિદ્દાણ-
વઢિએ ઠિદ્દાણવઢિએ) અવગાહના અને સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વણ્ણ-
ગંધરસપ્પાસપજ્જવેહિં) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (દોહિ નાણેહિ) બે
જ્ઞાનોથી (છદ્દાણવઢિએ) પટસ્થાન પતિત છે (ઓહિનાણપજ્જવેહિ તુલ્લે) અવધિ
જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (મણપજ્જવનાણપજ્જવેહિ છદ્દાણવઢિએ) મન-પર્યવ
જ્ઞાનના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત છે (તિદ્દિહિં દંસણેહિં છદ્દાણવઢિએ) ત્રણ
દર્શનોથી પટસ્થાન પતિત (એવં ઉક્કોસોહિનાણી વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવધિ,

નવરમ્ અવગાહનાર્થતયા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, યથા આભિનિબોધિકજ્ઞાની તથા મત્યજ્ઞાની શ્રુતાજ્ઞાની અપિ ભણિતવ્યઃ, યથા અવધિજ્ઞાની તથા વિભગ્નજ્ઞાની અપિ ભણિતવ્યઃ, ચક્ષુર્દર્શની અચક્ષુર્દર્શની ચ યથા આભિનિબોધિકજ્ઞાની, અવધિર્દર્શની યથા અવધિજ્ઞાની યત્ર જ્ઞાનાનિ તત્ર અજ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર અજ્ઞાનાનિ તત્ર જ્ઞાનાનિ ન સન્તિ, યત્ર દર્શનાનિ તત્ર જ્ઞાનાન્યપિ અજ્ઞાનાન્યપિ, કેવલજ્ઞાનિનાં ભદન્ત ! મનુષ્યાણાં

एवं चेव) मध्यम अवधिज्ञानी इसी प्रकार (नवरं ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए) विशेष यह कि अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान में घट्स्थानपतित है

(જહા ઓહિનાળી તહા મળપજ્જવનાળી વિ ભાણિયવ્વે) જૈસા અવધિજ્ઞાની વૈસા હી મનઃપર્યવજ્ઞાની ભી કહના ચાહિએ (નવરં ઓગાહણદ્વયાએ તિટ્ઠાણવડિએ) વિશેષતા યહ કિ અવગાહના સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (જહા આભિનિબોધિયનાળી તહા મહ્અણ્ણાળી સુયઅણ્ણાળી વિ ભાણિયવ્વે) મત્યજ્ઞાની ઓર શ્રુતાજ્ઞાની આભિનિબોધિકજ્ઞાની કે સમાન કહના ચાહિએ (જહા ઓહિનાળી તહા વિભગ્નાળી વિ ભાણિયવ્વે) જૈસે અવધિજ્ઞાની વૈસે હી વિભગ્નજ્ઞાની ભી કહના ચાહિએ (ચક્ષુર્દસણી અચક્ષુર્દસણી ય જહા આભિનિબોધિયનાળી) ચક્ષુર્દર્શની ઓર અચક્ષુર્દર્શની આભિનિબોધિકજ્ઞાની કે સમાન (ઓહિર્દસણી જહા ઓહિનાળી) અવધિર્દર્શની અવધિજ્ઞાની કે સમાન (જત્થ નાળા તત્થ અણ્ણાળા નત્થિ) જહાં

જાની પણ (અજહણ્ણમણ્ણકોસોહિનાળી એવં ચેવ) મધ્યમ અવધિજ્ઞાની એ પ્રકારે (નવરં ઓગાહણદ્વયાએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) વિશેષ એ છે કે અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (સટ્ઠાણે છટ્ઠાણવડિએ) સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત છે

(જહા ઓહિનાળી તહા મળપજ્જવનાળી વિ ભાણિયવ્વે) જેવા અવધિજ્ઞાની તેવાજ મનઃપર્યવજ્ઞાની પણ કહેવા બેઠયે (નવરં ઓગાહણદ્વયાએ તિટ્ઠાણવડિએ) વિશેષ એકે અવગાહનાથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (જહા આભિનિબોધિયનાળી તહા મહ્અણ્ણાળી સુયઅણ્ણાળી વિ ભાણિયવ્વે) મત્યજ્ઞાની અને શ્રુતાજ્ઞાની આભિનિબોધિકજ્ઞાનીના સમાન કહેવા બેઠયે (જહા ઓહિનાળી તહા વિભગ્નાળી વિ ભાણિયવ્વે) જેવા અવધિજ્ઞાની તેવાજ વિભગ્નજ્ઞાની કહેવા બેઠયે. (ચક્ષુર્દસણી અચક્ષુર્દસણી ય જહા આભિનિબોધિયનાળી) ચક્ષુર્દર્શની અને અચક્ષુર્દર્શની આભિનિબોધિકજ્ઞાનીના સમાન (ઓહિર્દસણી જહા ઓહિનાળી) અવધિર્દર્શની અવધિજ્ઞાની સમાન (જત્થ નાળા તત્થ અણ્ણાળા નત્થિ) બધા જ્ઞાન છે ત્યા અજ્ઞાન નથી

કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્યેન મદન્ત !
 એવમુચ્યતે—કેવલજ્ઞાનિનો મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! કેવલ-
 જ્ઞાની મનુષ્યઃ કેવલજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ,
 અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-
 પર્યવૈઃ પટસ્થાનપતિત, કેવલજ્ઞાનપર્યવૈઃ કેવલદર્શનપર્યવૈશ્ચ તુલ્યઃ, એવં કેવલદર્શની

જ્ઞાન હૈં વહાં અજ્ઞાન નહીં હૈ (જત્ય અળ્લાણા તત્થ નાણા નાત્થિ)
 જહાં અજ્ઞાન હૈં વહાં જ્ઞાન નહીં હૈ (જત્ય દસણા તત્થ ણાણા વિ
 અળ્લાણા વિ) જહાં દર્શન હૈં વહા જ્ઞાન ઓઃ અજ્ઞાન ઓઃ હોતે હૈં

(કેવલનાળીળં મંતે ! મણુસ્સાળં કેવદ્વયા પજ્જવા પળ્લન્તા ?)
 હે ભગવન્ ! કેવલજ્ઞાની મનુષ્યોં કે કિત્તને પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા !
 અળંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્વેળં
 મંતે ! એવં વુચ્ચદ્—કેવલનાળીળં મણુસ્સાળં અળંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?)
 હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા હૈ કિ કેવલજ્ઞાની
 મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! કેવલ નાળી મળુસે કેવલ-
 નાળિસ્સ મળુસસ્સ દવ્વદ્વયાણ તુલ્લે) કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય કેવલજ્ઞાની
 મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્વયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોં સે
 તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણદ્વયાણ ચટ્ટાણવહિણ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાન-
 પતિત હૈ (ઠિર્દિણ તિદ્દાણવહિણ) સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ણગંધ-
 રસફાસપજ્જવેહિં છદ્દાણવહિણ) વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે
 ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (કેવલનાળપજ્જવેહિં કેવલદંસળપજ્જવેહિ ચ તુલ્લે)

(જત્ય અળ્લાણા તત્થ ણાણા ણત્થિ) ન્થા અજ્ઞાન છે ત્યા જ્ઞાન નથી (જત્ય દંસળા તત્થ
 ણાણા વિ અળ્લાણા વિ) ન્થા દર્શન છે, ત્યા જ્ઞાન પણ અને અજ્ઞાન પણ હોય છે

(કેવલનાળીળં મંતે ! મણુસ્સાળં કેવદ્વયા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ ! કેવલ
 જ્ઞાની મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે
 ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્વેળં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્ કેવલનાળીળં
 મણુસ્સાળં અળંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે
 કેવલજ્ઞાની મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! કેવલનાળી મળુસે કેવલ
 નાળિસ્સ મળુસસ્સ દવ્વદ્વયાણ તુલ્લે) કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય કેવલજ્ઞાની મનુષ્યથી
 દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્વયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્વયાણ
 ચટ્ટાણવહિણ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત છે (ઠિર્દિણ તિદ્દાણવહિણ)
 સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત છે (વળ્ણ ગંધ રસ ફાસ પજ્જવેહિં છદ્દાણવહિણ)
 વર્ણ ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (કેવલનાળપજ્જવેહિં

અપિ મનુષ્યો મણિતવ્યઃ, વાનવ્યન્તરાઃ યથા અસુરકુમારાઃ, एवं ज्योतिष्क वैमानिकाः, नवरं स्वस्थाने स्थित्या त्रिस्थानपतितो मणितव्यः, ते एते जीवपर्यवाः ।

ટીકા—અથ જઘન્યાવગાહનકાદીનાં મનુષ્યાણાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ—‘જઘ્ણોગાહણગાણ મંતે ! મણુસ્સાણં કેવદ્વયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનાં—જઘન્યમ્—અવગાહનં શરીરોચ્છ્રયો યેપાં તે જઘન્યાવગાહનકાસ્તેપાં મનુષ્યાણા ક્રિયન્તઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞા ? મગવાન્ ઉત્તરયતિ—“ગોયમા !” હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવગાહનકાનાં મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવા પ્રજ્ઞાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं

केवलज्ञान और केवलदर्शन के पर्यायों तुल्य है (एवं केवलदंसणी वि मणूसे भाणियव्वे) इसी प्रकार केवलदर्शनी भी मनुष्य कहना चाहिए (वाणमंतरा जहा असुरकुमारा) वानव्यन्तर असुरकुमारों के समान (एवं जोइसियवेमाणिया) इसी प्रकार ज्योतिष्क और वैमानिक नवरं) विशेष (सद्वाणे ठिईए तिट्ठाणवडिए) स्वस्थान में स्थिति से त्रिस्थानपतित (भाणियव्वे) कहना चाहिए (से सं जीवपज्जवा) जीवपर्यायों का निरूपण समाप्त

ટીકાર્થ—અથ જઘન્ય આદિ અવગાહના વાલે મનુષ્યોં કા નિરૂપણ ક્રિયા જાતા હૈ—

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના અર્થાત્ શરીર કી ઉંચાઈ વાલે મનુષ્યોં કે કિતને પર્યાય હૈ ?

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગઈ હૈ ।

केवलदंसणपज्जवेहिं तुल्ले) केवलज्ञान અને કેवल दर्शनना पर्यायोथी तुल्य છે (एवं केवलदंसणी वि मणूसे भाणियव्वे) એજ પ્રકારે કેવલ દર્શની મનુષ્ય પણ કહેવા ભેદએ (વાણમંતરા જહા અસુરકુમારા) વાનવ્યન્તર—અસુરકુમારીના સમાન (એવ જોહસિયવેમાણિયા) જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક (નવર) વિશેષ (સદ્વાણે ઠિઈએ તિટ્ઠાણવડિએ) સ્વસ્થાનમા સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત (ભાણિયવ્વે) કહેવા ભેદએ (સંતં જીવપજ્જવા) આ પ્રકારે જીવ પર્યાયોનુ નિરૂપણ કહેલ છે

ટીકાર્થ— હવે જઘન્ય આદિ અવગાહનાવાળા મનુષ્યોનુ નિરૂપણ કરાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્ શરીરની ઊંચાઈવાળા મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

બુચ્ચદ્-જહ્ણોગાહનગાણં મણુસાણં અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' હે મદન્ત ! તત્-
-અથ, કેનાર્યેન કથં તાવત્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્ જઘન્યાવગાહનકાનાં
મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति भगवान् आह-'गोयमा !' हे
गौतम ! 'जह्णोगाहणए मणुसे जह्णोगाहणगस्स मणुसस्स दन्वट्टयाए तुल्ले'
'जघन्यावगाहनको मनुष्यो जघन्यावगाहनकस्य मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो
भवति, 'पएसट्टयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, 'ओगाहणट्टयाए'तुल्ले'
अवगाहनार्थतया-शरीरोच्छ्रयापेक्षया तुल्यो भवति, 'ठिईए तिट्ठाणवडिण' स्थि-
त्या-आयुः कर्मानुभवक्षणस्थित्यपेक्षया त्रिस्थानपतितो भवति, मनुष्यस्यापि
जघन्यावगाहनकस्य नियमतः संख्येयवर्षायुष्कतया संख्येयवर्षायुष्कस्य च स्थि-
त्यपेक्षया त्रिस्थानपतितत्वमेव संभवति न तु चतुःस्थानपतितत्वम्, तदभिलाष-
स्तु-जघन्यावगाहनको मनुष्यो जघन्यावगाहनकस्य मनुष्यस्य स्थित्यपेक्षया असं-
ख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असं-
ख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा संख्येयगुणाभ्यधिको वा
भवतीति बोध्यः, 'वण्णगंधरसकासयपज्जवेहिं तिहिं नाणेहिं दोहिं अन्नाणेहिं

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! કિસ કારણ પેસા કહા
હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્યોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગપ હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા એક મનુષ્ય
દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય
હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા મી તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના સે મી
તુલ્ય હોતા હૈ કિન્તુ સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ
જઘન્ય અવગાહના વાલા મનુષ્ય નિયમ સે સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ
વાલા હી હોતા હૈ, અતઃ એવ અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન
સંખ્યાતગુણ હીન યા અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક

શ્રી ગૌતમસ્વામી પુન પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહ્યું
છે કે જઘન્ય અવગાહના વાળા મનુષ્યોના અનન્ત પર્યાય કહેવાયેલા છે ?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળો એક મનુષ્ય જઘન્ય અવગા-
હનાવાળા બીજા મનુષ્યથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ
પણ તુલ્ય હોય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય હોય છે પરન્તુ સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન
પતિત બને છે કેમકે જઘન્ય અવગાહનાવાળા મનુષ્ય નિયમથી સંખ્યાત
વર્ષની આયુષ્યવાળા જ હોય છે, તેથી જ તે અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત
ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અગર અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ
અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. તે વર્ણ, ગંધ, રસ. સ્પર્શના

તિર્હિં દંસર્ણોહ છટ્ટાણવહિર્ણ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ ત્રિભિર્જ્ઞાનૈઃ મતિ શ્રુતાવધિ-
જ્ઞાનલક્ષણૈઃ, દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યામ્ મત્યજ્ઞાન શ્રુતાજ્ઞાનાભ્યામ્, ત્રિભિર્દર્શનૈશ્ચ પદ્-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, તત્ર કસ્યચિત્ તીર્થંકરસ્ય અનુત્તરોપપાતિકદેવસ્ય વા
અપ્રતિપતિતાવધિજ્ઞાનેન જઘન્યાવગાહનાયામુત્પાદાવસ્થાયામવધિજ્ઞાનસ્યાપ્યુપલ-
ભ્માત્ 'ત્રિભિર્જ્ઞાનૈ' રિત્યુક્તમ્, વિભદ્રજ્ઞાનવિશિષ્ટસ્ય તુ નરકાદુદ્વૃત્તસ્ય જઘન્યા-
વગાહનાયાં નોત્પાદઃ સંભવતિ તથા સ્વભાવત્વાત્, અતો વિભદ્રજ્ઞાનાનુપ-
લભ્યેન 'દ્વાભ્યામજ્ઞાનાભ્યા' મિત્યુક્તમ્, 'ઉક્કોસોગાહણં વિ એવં ચેવ' ઉત્કૃષ્ટા-
વગાહનકોઽપિ મનુષ્ય એવઞ્ચૈવ-ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા

અથવા સંસ્થાત્તગુણ અધિક્ક હોતા હૈ । વહ વર્ણ ગંધ, રસ, ઔર
સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ત્રીન જ્ઞાનોં સે અર્થાત્ મતિ શ્રુત ઔર અવ-
ધિજ્ઞાનોં સે, મત્યજ્ઞાન ઔર શ્રુતાજ્ઞાન હન દો અજ્ઞાનોં સે તથા
ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન ઔર અવધિદર્શન રૂપ ત્રીન દર્શનોં સે
ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, કિસી તીર્થંકર કા અથવા અનુત્તરોપપા-
તિક દેવ કા અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાન કે સાથ જઘન્ય અવગાહના મેં
ઉત્પાદ હોતા હૈ, તચ જઘન્ય અવગાહના મેં ભી અવધિજ્ઞાન પાયા
જાતા હૈ, અતએવ યહાં ત્રીન જ્ઞાનોં કા કથન કિયા ગયા હૈ । કિન્તુ
નારક સે નિકલે હુએ જીવ કા જઘન્ય અવગાહના મેં ઉત્પાદ હોતા
નહી હૈ, કયોંકિ ઉસકા સ્વભાવ હી એસા હૈ, અતઃ જઘન્ય અવગાહના
મેં વિભંગજ્ઞાન નહી પાયા જા સકતા, હસ કારણ યહાં દો અજ્ઞાનોં
કા હી ઉલ્લેખ કિયા ગયા હૈ,

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે મનુષ્ય કી ભી હસી પ્રકાર કી વક્તવ્યતા
સમજની ચાહિએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા મનુષ્ય સે દ્રવ્ય ઔર

પર્યાયેથી, ત્રણ જ્ઞાનોથી અર્થાત્ મતિ શ્રુત અવધિજ્ઞાનથી મત્યજ્ઞાનથી અને
શ્રુતાજ્ઞાન એ બે અજ્ઞાનોથી તથા ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન અને અવધિદર્શન
રૂપ ત્રણ દર્શનોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. જ્યારે કોઈ તીર્થંકરનો અથવા
અનુત્તરોપપાતિક દેવનો અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાનીની સાથે જઘન્ય અવગાહનામાં
ઉત્પાદ થાય છે ત્યારે જઘન્ય અવગાહનામાં પણ અવધિજ્ઞાન મળી આવે છે
તેથીજ અહિં ત્રણ જ્ઞાનોનું કથન કરાયેલું છે પણ નરકમાંથી નિકળેલા જીવની
જઘન્ય અવગાહનામાં ઉત્પત્તિ થતી નથી, કેમકે એમનો સ્વભાવજ એવો છે
તેથી જઘન્ય અવગાહનામાં વિલગજ્ઞાન નથી મળી આવતું એ કારણે અહીં
બે અજ્ઞાનોનો જ ઉલ્લેખ કરાયો છે

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યની એ પ્રકારની વક્તવ્યતા સમજવી જોઈએ
અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યથી દ્રવ્ય

तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया तुल्यः, वर्णगन्धरसस्पर्श-
पर्यवैः पदस्थानपतितो भवति, किन्तु 'णवरं ठिरे' सिय हीणे सिय तुल्ले
सिय अब्भहि' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या-आयुः कर्मानुभवलक्षणस्थि-
त्यपेक्षया, स्यात्-कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो
भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चिदभ्यधिको भवति, तत्र 'जइ हीणे असंखिज्जइ
भागहीणे, अह अब्भहि' असंखेज्जइभाग अब्भहि' यदा हीनो विवक्षितस्तदा
असंख्येयभागहीनो भवति, अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा असंख्येयभागा-
भ्यधिको भवति, उत्कृष्टावगाहनकानां मनुष्याणां त्रिगव्यूतोच्छ्रयतया त्रिगव्यू-
तानाञ्च स्थितिर्जघन्येन पल्योपमासंख्येयभागहीनत्रिपल्योपमानि, उत्कर्षेण तु
परिपूर्णत्रिपल्योपमानि भवन्ति त्रिपल्योपमासंख्येयभागश्च त्रिपल्योपमानाम-
संख्येयतमो भागो भवति, अतः पल्योपमासंख्येयभागहीन पल्योपमत्रयस्थितिकः,

प्रदेशों की दृष्टि से तुल्य है, अवगाहना से भी तुल्य होता है, वर्ण,
गंध, रस और स्पर्श से पदस्थानपतित होता है। स्थिति की दृष्टि
से स्यात् हीन भी होता है, तुल्य भी हो सकता है और अधिक
भी हो सकता है। अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन होता है
और यदि अधिक हो तो असंख्यातभाग अधिक होता है। उत्कृष्ट
अवगाहना वाले मनुष्यों की अवगाहना तीन (गव्यूति) कोस की
होती है और उनकी स्थिति जघन्य पल्योपम के असंख्यातवे भाग
कम तीन पल्योपम की होती है और उत्कृष्ट पूर्ण तीन पल्योपम की।
तीन पल्योपम का असंख्यातवा भाग तीन पल्योपमों का असंख्यातवां
ही भाग है, अतएव जिस की स्थिति पल्योपम के असंख्यातवे भाग
कम तीन पल्योपम की होती है वह पूर्ण तीन पल्योपम की स्थिति वाले

અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય અને છે. વર્ણ,
ગંધ, રસ, અને સ્પર્શથી પદસ્થાન પતિત થાય છે. સ્થિતિની દૃષ્ટિથી સ્યાત્
હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગહીન થાય છે અને જો અધિક હોય તો અસં-
ખ્યાત ભાગ અધિક થાય છે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યોની અવગાહના
ત્રણ ગવ્યૂતિ (કોસ) ની હોય છે અને તેમની સ્થિતિ જઘન્ય પલ્યોપમનો
અસંખ્યાતમો ભાગ ઓછી ત્રણ પલ્યોપમની થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટ પૂર્ણ ત્રણ
પલ્યોપમની ત્રણ પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ત્રણ પલ્યોપમનો અસં-
ખ્યાતમો જ ભાગ છે, તેથી જ જેની સ્થિતિ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગ
ઓછી ત્રણ પલ્યોપમની થાય છે, તે પૂર્ણ ત્રણ પલ્યોપમની સ્થિતિવાળાની
અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગહીન અને છે અને પૂર્ણ ત્રણ પલ્યોપમવાળા તેમની

પરિપૂર્ણપલ્યોપમત્રયસ્થિતિકાપેક્ષયાડસંખ્યેયમાગદીનો ભવતિ, તદ્ભિન્નસ્તુ તદ-
પેક્ષયાડસંખ્યેયમાગામ્યવિકો ભવતિ, અન્યાસા વૃદ્ધિદાનીનામનુપલમ્ભાત્, 'દો
નાણા, દો અન્નાણા, દો દસણા' દે જ્ઞાને-મતિ શ્રુતજ્ઞાનરૂપે, દ્વે અજ્ઞાને-મત્યજ્ઞાન
શ્રુતાજ્ઞાનરૂપે, દ્વે દર્શને ચ ભવતઃ, તત્ર કારણન્તુ ઉત્કૃષ્ટાવગાહના મનુષ્યા અસંખ્યેય-
વર્ષાયુષો ભવતિ અસંખ્યેયવર્ષાયુષાશ્ચાવધિવિવદ્જ્ઞાનામભવસ્તથાસ્વાભાવ્યાત્, અતો
દ્વે એવ જ્ઞાને દ્વે ચાજ્ઞાને ભવતઃ, 'અજઠળમણકોસોગાહણેવિ એવં ચેવ' અજઘન્યા-
નુત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ મનુષ્યઃ એવઞ્ચેવ-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય મનુષ્યસ્ય
દ્રવ્યાર્થતથા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતથા તુલ્યો ભવતિ 'ળવરં ઓગાહણદ્વયાં ચઉદ્ધાળવહિ-
એ' નરમ્-પૂર્વોપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતથા શરીરોચ્છયરૂપતથા, ચતુઃસ્થા-

કી અપેક્ષા અસંખ્યાતભાગહીન હોતા હૈં ઓર પૂર્ણ ત્રીન પલ્યોપમ વાલા
ડસકી અપેક્ષા અસંખ્યાતભાગ અધિક સ્થિતિ વાલા હોતા હૈં । ઇનમેં
અન્ય પ્રકાર કી હીનતા યા અધિકતા કા સમ્ભવ નહીં હૈં ।

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે મનુષ્ય મેં મતિ ઓર શ્રુત, યે દો જ્ઞાન
ઓર મત્યજ્ઞાન તથા શ્રુતાજ્ઞાન હી પાયે જાતે હૈં । દર્શન મી ડનમેં
દો હી હોતે હૈં । ઇસકા કારણ યહ હૈં કિ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે
મનુષ્ય અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે હી હોતે હૈં ઓર અસંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલો મેં ન અવધિજ્ઞાન હો સકતા હૈં ઓર ન વિભગ-
જ્ઞાન હી વયોંકિ ડનકા સ્વભાવ હો એસા હૈં । ઇસ કારણ ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહના વાલોં મેં દો જ્ઞાન ઓર દો અજ્ઞાન હી હોતે હૈં,

મધ્યમ અવગાહના વાલો કી વસ્તવ્યતા મી ઇસી પ્રકાર સમજ
લેની ચાહિએ, અર્થાત્ વહ દ્રવ્ય કી ઓર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટી સે તુલ્ય

અપેક્ષાએ અસખ્યાત ભાગ અધિક સ્થિતિવાળા હોય છે- તેમનામા અન્ય
પ્રકારની હીનતા અગર અધિકતાનો સંભવ જ નથી

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યમા મતિ અને શ્રુત એ બંને જ્ઞાન અને
મત્યજ્ઞાન તથા શ્રુતાજ્ઞાન જ મળી આવે છે દર્શન પણ તેઓમા જે જ હોય
છે, તેનું કારણ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્ય અસખ્યાત વર્ષની
આયુ વાળા જ હોય છે, અને અસખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમા અવધિજ્ઞાન
થઈ શકતું નથી અને વિભગ જ્ઞાન પણ, કેમકે તેમનો સ્વભાવજ એવો છે
એ કારણે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાઓમા જે અજ્ઞાન જ હોય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળાઓની વસ્તવ્યતા પણ એ પ્રકારે સમજ લેવી
જાય છે અર્થાત્ તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, વિશે.

નપતિતો ભવતિ, અજઘન્યાનુકૃષ્ટાવગાહનકઃસંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક્રોડપિ ભવતિ અસં-
 હ્યેયવર્ષાયુષ્ક્રોપિ, તત્ર અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક્રોડપિ ગચ્યુત દ્વિ ગચ્યુતોચ્છયો ભવતિ
 અતોડવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતત્વં ભવતિ, 'ઠિર્દિષ્ ચડદ્રાણવહિષ્' સ્થિત્યા
 -આયુઃકર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ, 'આડ-
 હ્લેહિ ચડહિ નાળેહિ છદ્દાણવહિષ્' આદૈશ્વતુર્મિઃ જ્ઞાનૈઃ-મતિ શ્રુતાધિમનઃ-
 પર્યવજ્ઞાનલક્ષણૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તેપાં ચતુર્ણામપિ જ્ઞાનાના તત્તદ્વ્યાદિ
 સાપેક્ષતયા ક્ષયોપશમવૈચિત્ર્યતસ્તારતમ્યસદ્માવાત્ 'કેવલનાળપજ્જવેહિ તુલ્લે'
 કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, નિઃશેષ સ્વાવરણક્ષયેણ પ્રાદુર્ભૂતસ્ય કેવજ્ઞાનસ્ય

હૈ, વિશેષતા યહ હૈ કિ અવગાહના કિ દૃષ્ટિ સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા
 હૈ, કયોંકિ મધ્યમ અવગાહના સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કી ભી હો
 સકતી હૈ ઓર અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કી ભી હો સકતી હૈ ।
 અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલા ભી એક યા દો ગચ્યૂત કી અવગાહ
 નાવાલા હોતા હૈ । અતઃ અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત કહા
 હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા મધ્યમ અવગાહના વાલા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા
 હૈ હસ સંબંધ મેં યુક્તિ પહલે હી કહી જા ચુકી હૈ । આદિ કે ચાર જ્ઞાનોં
 અર્થાત્ મતિ, શ્રુત, અવધિ ઓર મનઃપર્યવ જ્ઞાનોં કી અપેક્ષા સે
 પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, કયોંકિ યે ચારોં જ્ઞાન દ્રવ્ય આદિ કી અપેક્ષા
 રખતે હૈ તથા ક્ષયોપશમબ્રજ્ય હૈ ઓર ક્ષયોપશમ મેં વિચિત્રતા હોતી
 હૈ, અતઃવ જનમેં તરતમના હોના સ્વાભાવિક હૈ । યે કેવલજ્ઞાન કે
 પર્યાયો સે તુલ્ય હૈ, કયોંકિ સમસ્ત આચરણોં કે પૂર્ણ ક્ષય સે ઉત્પન્ન

પતા એ છે કે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ
 અવગાહના સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાની પણ હોઈ શકે છે અને અસંખ્યાત
 વર્ષની આયુવાળાની પણ થઈ શકે છે. અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પણ
 એક અગર બે ગચ્યુતિની અવગાહનાવાળા હોય છે તેથી અવગાહનાની અપે
 ક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત કહેલ છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ મધ્યમ અવગાહનાવાળા
 ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, એ બાબતમા યુક્તિ આગળ કહી દેવાઈ છે આદિના
 ચાર જ્ઞાનોમા અર્થાત્ મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મન પર્યવ જ્ઞાનોની અપેક્ષાએ
 પદ્સ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે એ ચારે જ્ઞાન દ્રવ્ય આદિની અપેક્ષા રાખે છે
 તથા ક્ષયોપશમ બ્રજ્ય છે અને ક્ષયોપશમમા વિચિત્રતા હોય છે તેથીજ તર
 તમતા થાય તે સ્વાભાવિક છે તેઓ કેવળજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, કેમકે
 સમસ્ત આવરણોના પૂર્ણ ક્ષયથી ઉત્પન્ન થવાવાળા કેવળજ્ઞાનમાં કોઈ પણ

પરિપૂર્ણપત્યોપમત્રયમ્થિતિકાપેક્ષયાડમંસ્વેયભાગહીના ભવતિ, તદ્ભિન્નસ્તુ તદ-
પેક્ષયાડસંસ્વેયભાગાભવિક્રો ભવતિ, અન્યાસા વૃદ્ધિદ્વાનીનામનુપલમ્ભાત્, 'દો
નાણા, દો અન્નાણા, દો દસણા' દે જ્ઞાને-મતિ શ્રુતજ્ઞાનરૂપે, દે અજ્ઞાને-મત્યજ્ઞાન
શ્રુતાજ્ઞાનરૂપે, દે દર્શને ચ ભવતઃ, તત્ર કારણન્તુ ઉત્કૃષ્ટાવગાહના મનુષ્યા અસંસ્વેય-
વર્ષાયુષો ભવતિ અમસ્વેયવર્ષાયુષાન્નાર્વાચિવદ્વિજ્ઞાનામભવમ્તથાસ્વાભાવ્યાત્, અતો
દે એવ જ્ઞાને દે ચાજ્ઞાને ભવતઃ, 'અનદૃશ્યમણુતોમોગાદ્વ્યાપિ એવં ચેવ' અજઘન્યા-
નુત્કૃષ્ટાવગાહનકાંડપિ મનુષ્યઃ પર્વશ્ચ-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય મનુષ્યસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'જવરં ઓગાદ્વ્યાપિ ચડદ્વાળવદિ-
પ' નત્રમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતયા શરીરોચ્છયરૂપતયા, ચતુઃસ્થા-

કી અપેક્ષા અસંસ્વેયભાગહીન હોતા હૈં ઓર પૂર્ણ ત્રીન પત્યોપમ ચાલા
હસકી અપેક્ષા અસંસ્વેયભાગ અધિક સ્થિતિ ચાલા હોતા હૈં । ઇનમેં
અન્ય પ્રકાર કી હીનતા યા અધિકતા કા સંભવ નહીં હૈં ।

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાલે મનુષ્ય મે મતિ ઓર શ્રુત, યે દો જ્ઞાન
ઓર મત્યજ્ઞાન તથા શ્રુતાજ્ઞાન હી પાયે જાતે હૈં । દર્શન મી ઇનમેં
દો હી હોતે હૈં । ઇસકા કારણ યદ્ હૈં કિ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાલે
મનુષ્ય અસંસ્વેય વર્ષ કી આયુચાલે હી હોતે હૈં ઓર અસંસ્વેય
વર્ષ કી આયુ ચાલોં મેં ન અવધિજ્ઞાન હો સકતા હૈં ઓર ન વિભગ-
જ્ઞાન હી વર્ષોંકિ ઇનકા સ્વભાવ હો ઇસા હૈં । ઇસ કારણ ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહના ચાલોં મેં દો જ્ઞાન ઓર દો અજ્ઞાન હી હોતે હૈં,

મધ્યમ અવગાહના ચાલોં કો વક્તવ્યતા મી ઇસી પ્રકાર સમજ
લેની ચાહિય, અર્થાત્ વહ દ્રવ્ય કી ઓર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટી સે તુલ્ય

અપેક્ષાએ અસંસ્વેયભાગ અધિક સ્થિતિવાળા હોય છે તેમનામા અન્ય
પ્રકારની હીનતા અગર અધિકતાનો સંભવ નથી.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યમા મતિ અને શ્રુત એ બન્ને જ્ઞાન અને
મત્યજ્ઞાન તથા શ્રુતાજ્ઞાન જ મળી આવે છે દર્શન પણ તેઓમા જે જ હોય
છે, તેનું કારણ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્ય અસંસ્વેય વર્ષની
આયુ વાળા જ હોય છે, અને અસંસ્વેય વર્ષની આયુવાળાઓમા અવધિજ્ઞાન
થઈ શકતું નથી અને વિભગ જ્ઞાન પણ, કેમકે તેમનો સ્વભાવ જ એવો છે.
એ કારણે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાઓમા જે અજ્ઞાન જ હોય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળાઓની વક્તવ્યતા પણ એ પ્રકારે સમજ લેવી
જોઈએ અર્થાત્ તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, વિશે.

નપતિતો ભવતિ. અજવન્પાનુન્કૃષ્ટાવગાદનકઃ મન્નેયવર્ષાયુષ્કોઽપિ મનતિ અમં-
સ્ત્રેયવર્ષાયુષ્કોપિ. તત્ર અમંસ્ત્રેયવર્ષાયુષ્કોઽપિ ગચ્ચત ટિ ગચ્ચતોઽયો મનતિ
અતોઽવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વં મનતિ. 'ઠિટ્ઠિં ચટ્ટાણવટિટ્ઠ' સ્થિત્યા
-આયુઃકર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યા. ચતુઃસ્થાનપતિનો મનતિ, પ્રાગુક્તયુક્તઃ. 'આટ-
સ્ત્લેહિં ચટ્ઠિં નાપેહિં છટ્ટાણવટિટ્ઠ' આદ્યશ્વનુભિઃ જ્ઞાનઃ-મનિ શ્રુતાવધિમનઃ-
પર્યવજ્ઞાનલક્ષણેઃ પદસ્થાનપતિતો મનતિ. તેષા ચતુર્ણામપિ જ્ઞાનાના તત્તદ્વચ્ચાદિ
સાપેક્ષતયા ક્ષયોપશમવૈચિત્ર્યતસ્તારતમ્યસદ્ભાવાત્ 'કેવલજ્ઞાનપક્ષવેદિં તુલ્લે'
કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો મનતિ. નિઃશેષ સ્વાવગ્ગજત્રયેણ પ્રાદુર્ભૂતમ્ય કેવલજ્ઞાનમ્ય

હૈ, વિશેષતા ચઠ્ઠ હૈ કિ અવગાહના કિ દૃષ્ટિ સે ચતુસ્થાનપતિત હોના
હૈ, ક્યોંકિ મધ્યમ અવગાહના સંખ્યાન વર્ષ કી આયુ ચાલે કી મી હો
સકતી હૈં ઓર અસંખ્યાન વર્ષ કી આયુ ચાલે કી મી હો સકતી હૈં ।
અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ ચાલા મી ણક યા દો ગચ્ચત કી અવગાહ
નાવાલા હોના હૈં । અતઃ અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત કહા
હૈં । સ્થિતિ કી અપેક્ષા મધ્યમ અવગાહના ચાલા ચતુઃસ્થાનપતિત હોના
હૈં ઇસ સંબંધ મેં યુક્તિ પહલે હી કહી જા ચુકી હૈં । આદિ કે ચાર જ્ઞાનો
અર્થાત્ મનિ, શ્રુત, અવધિ ઓર મનઃપર્યવ જ્ઞાનો કી અપેક્ષા સે
પદસ્થાનપતિત હોના હૈં. ક્યોંકિ યે ચારો જ્ઞાન દ્રવ્ય આદિ કી અપેક્ષા
રખતે હેં તથા ક્ષયોપશમજન્ય હેં ઓર ક્ષયોપશમ મેં વિચિત્રતા હોની
હૈં, અનૃથ ડનમેં તરતમતા હોના સ્વાભાવિક હૈં । હે કેવલજ્ઞાન કે
પર્યાયો સે તુલ્ય હૈં, ક્યોંકિ સમસ્ત આવરણો કે પૂર્ણ ક્ષય સે ઉત્પન્ન

પતા એ છે કે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ
અવગાહના જ્યાં વર્ષની આયુવાળાની ૨૫ હોઈ શકે છે અને અસંખ્યાત
વર્ષની આયુવાળાની ૫૦ થઈ શકે છે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પણ
એક અગર એ ગચ્ચતિની અવગાહનાવાળા હોય છે તેથી અવગાહનાની અપે
ક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત કહેવ છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ મધ્યમ અવગાહનાવાળા
ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, એ બાબતમા હુક્તિ આગળ કહી દેવાઈ છે આદિના
ચાર જ્ઞાનોમા અર્થાત્ મનિ, શ્રુત અવધિ અને મન પર્યવ જ્ઞાનોની અપેક્ષાએ
પદસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે એ ચારે જ્ઞાન દ્રવ્ય આદિની અપેક્ષા રાખે છે.
તથા ક્ષયોપશમ જન્ય છે અને ક્ષયોપશમમા વિચિત્રતા હોય છે તેથીજ તર
તમતા થાય તે સ્વાભાવિક છે તેઓ કેવળજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, કેમકે
સમસ્ત આવરણોના પૂર્ણ ક્ષયથી ઉત્પન્ન થવાવાળા કેવળજ્ઞાનમા હોઈ પણ

પરિપૂર્ણપલ્લોપમત્રયસ્થિતિકાપેક્ષયાડમંન્યેયમાગદીનો ભવતિ, તદ્ભિન્નસ્તુ તદ-
પેક્ષયાડસંખ્યેયમાગામ્પ્રધિકો ભવતિ, અન્યાસા વૃદ્ધિદ્વાનીનામનુપપન્નમાત્, 'દો
નાણા, દો અજ્ઞાણા, દો દસણા' કે જ્ઞાને-મતિ શ્રુતજ્ઞાનરૂપે, કે અજ્ઞાને-મત્યજ્ઞાન
શ્રુતાજ્ઞાનરૂપે, કે દર્શને ચ ભવતઃ, તત્ર કારણન્તુ ઉત્કૃષ્ટાવગાહના મનુષ્યા અસંખ્યેય-
વર્ષાધુપો ભવતિ અસંખ્યેયવર્ષાધુપાધ્વાર્વાવિગતજ્ઞાનામભવસ્તથાસ્વાભાવ્યાત્, અતો
કે એ જ્ઞાને કે ચાજ્ઞાને ભવતઃ, 'અજઘમણુકોમોગાહણે વિ એવં ચેવ' અજઘન્યા-
નુત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ મનુષ્યઃ એવંચ-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય મનુષ્યસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ. પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'જવગ ઓગાહણદ્વયાં ચડદ્વાણવડિ-
ણ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતયા શરીરાન્તર્યયરૂપતયા, ચતુઃસ્થા-

કી અપેક્ષા અસંખ્યાત માગદીન હોતા હૈ આંર પૂર્ણ ત્રીન પલ્લોપમ વાલા
ઉસકી અપેક્ષા અસંખ્યાત માગ અધિક સ્થિતિ વાલા હોતા હૈ । इनमें
अन्य प्रकार की हीनता या अधिकता का संभव नहीं है ।

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે મનુષ્ય મેં મતિ આર શ્રુત, યે દો જ્ઞાન
આર મત્યજ્ઞાન તયા શ્રુતાજ્ઞાન હી પાયે જાતે હૈ । દર્શન મી ઉનમેં
દો હી હોતે હૈ । ઇસકા કારણ યહ હૈ કિ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે
મનુષ્ય અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે હી હોતે હૈ આર અસંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલો મેં ન અવધિજ્ઞાન હો સકતા હૈ આર ન વિમગ-
જ્ઞાન હી કયોકિ ઉનકા સ્વભાવ હો પેક્ષા હૈ । ઇસ કારણ ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહના વાલો મેં દો જ્ઞાન આર દો અજ્ઞાન હી હોતે હૈ,

મધ્યમ અવગાહના વાલો કી વક્તવ્યતા મી ઇસી પ્રકાર સમજ
લેની યાહિય, અર્થાત્ વહ દ્રવ્ય કી આર પ્રદેશો કી દૃષ્ટી સે તુલ્ય

અપેક્ષાએ અસખ્યાત ભાગ અધિક સ્થિતિવાળા હોય છે- તેમનામાં અન્ય
પ્રકારની હીનતા અગર અધિકતાનો સંભવ જ નથી.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્યમાં મતિ અને શ્રુત એ બન્ને જ્ઞાન અને
મત્યજ્ઞાન તથા શ્રુતાજ્ઞાન જ મળી આવે છે દર્શન પણ તેઓમાં છે જ હોય
છે, તેનું કારણ એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા મનુષ્ય અસખ્યાત વર્ષની
આયુ વાળા જ હોય છે, અને અસખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમાં અવધિજ્ઞાન
થઈ શકતું નથી અને વિભગ જ્ઞાન પણ, કેમકે તેમનો સ્વભાવજ એવો છે.
એ કારણે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળાઓમાં બે અજ્ઞાન જ હોય છે.

મધ્યમ અવગાહનાવાળાઓની વક્તવ્યતા પણ એ પ્રકારે સમજ લેવી
જોઈએ અર્થાત્ તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, વિશે

નપતિતો ભવતિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનક્રમઃસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કોઽપિ ભવતિ અસં-
સ્થેયવર્ષાયુષ્કોપિ, તત્ર અસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કોઽપિ ગચ્ચત્ત્વિ ગચ્ચતોચ્ચયો ભવતિ
અતોઽવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વં ભવતિ, 'ઠિર્ઠિ ચરુદ્વાણવહિર્' સ્થિત્યા
-આયુઃકર્માનુસંવલક્ષણસ્થિત્યા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, પ્રાગુક્તયુત્ત્વેઃ, 'આઠ-
લ્લેહિં ચરુદિં નાણેહિં છદ્વાણવહિર્' આદ્યૈશ્વર્યમિઃ જ્ઞાનૈઃ-મતિ શ્રુતાચ્ચિમનઃ-
પર્યવજ્ઞાનલક્ષણૈઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, તેષા ચતુર્ણામપિ જ્ઞાનાના તત્તદ્વ્યાદિ
સાપેક્ષતયા ક્ષયોપશમવૈચિત્ર્યતસ્તારતમ્યસદ્ભાવાત્ 'કેવલનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે'
કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, નિઃશેષ સ્વાવગ્નલક્ષણે પ્રાદુર્ભૂતમ્ય કેવલજ્ઞાનમ્ય

હૈ, વિશેષતા યહ હૈ કિ અવગાહના કિ દૃષ્ટિ સે ચતુસ્થાનપતિત હોના
હૈ, ક્યોંકિ મધ્યમ અવગાહના સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કી ભી હો
સકતી હૈ ઓર અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કી ભી હો સકતી હૈ ।
અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલા ભી એક યા દો ગચ્ચત્ કી અવગાહ
નાવાલા હોતા હૈ । અતઃ અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત રહ્યા
હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા મધ્યમ અવગાહના વાલા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા
હૈ હસ સંબંધ મેં યુક્તિ પહેલે હી કહી જા ચુકી હૈ । આત્મિકે ચાર જ્ઞાનો
અર્થાત્ મતિ, શ્રુત, અવધિ ઓર મનઃપર્યવ જ્ઞાનો કી અપેક્ષા સે
ષદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ યે ચારો જ્ઞાન દ્રવ્ય આદિકી અપેક્ષા
રખતે હૈ તથા ક્ષયોપશમજન્ય હૈ ઓર ક્ષયોપશમ મેં વિચિત્રતા હોતી
હૈ, અતઃ એવ ડનમેં તરતમના હોના સ્વાભાવિક હૈ । બે કેવલજ્ઞાન કે
પર્યાયો સે તુલ્ય હૈ, ક્યોંકિ સમસ્ત આવરણોં કે પૂર્ણ ક્ષય સે ઉત્પન્ન

પતા એ છે કે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ
અવગાહના સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાની પણ હોઈ શકે છે અને અમ સંખ્યાત
વર્ષની આયુવાળાની પણ થઈ શકે છે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા પણ
એક અગર એ ગચ્ચતિની અવગાહનાવાળા હોય છે તેથી અવગાહનાની અપે
ક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત કહેલ છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ મધ્યમ અવગાહનાવાળા
ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, એ બાળનમા યુક્તિ આગળ કહી દેવાઈ છે. આદિના
ચાર જ્ઞાનોમા અર્થાત્ મતિ, શ્રુત, અવધિ અને મન પર્યવ જ્ઞાનોની અપેક્ષાએ
ષદ્સ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે એ ચારે જ્ઞાન દ્રવ્ય આદિની અપેક્ષા રાખે છે
તથા ક્ષયોપશમ જન્ય છે અને ક્ષયોપશમમા વિચિત્રતા હોય છે તેથીજ તર
તમતા થાય તે સ્વાભાવિક છે તેઓ કેવલજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, કેમકે
સમસ્ત આવરણોના પૂર્ણ ક્ષયથી ઉત્પન્ન થવાવાળા કેવલજ્ઞાનમા કોઈ પણ

ભેદાભાવાત્, 'તિર્હિ અન્નાણેહિ તિર્હિ દંસણેહિ છદ્ધાણવહિણ્' ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ—મત્ય-જ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિભદ્ધજ્ઞાનલક્ષણૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ—મતિશ્રુતાવધિર્દર્શનૈઃ પદ્મસ્થાન-પતિતો ભવતિ, 'કેવલદંસણપજ્જવેહિ તુલ્લે' કેવલદર્શનપર્યવૈ સ્તુલ્યો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જહણ્ણઠિડયાણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવલ્લા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં મનુષ્યાણા કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' જઘન્યસ્થિતિકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ, ગૌતમ ! પૃચ્છતિ—'સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ જહણ્ણઠિડયાણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન—રૂપં તાવદ્, એવમ્—ઉત્કરીત્યા, ઉચ્ચતે—યત્—જઘન્યસ્થિતિકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણઠિડયાણં મણુસ્સે જહણ્ણઠિડયાણં મણુસસ્સ દવ્વદ્ધયાણં તુલ્લે' જઘ-ન્યસ્થિતિકો મનુષ્યો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પણ્ણદ્ધયાણં તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્ધયાણં ચઉદ્ધાણવહિણ્'

હોને વાળે કેવલજ્ઞાનમાં કોઈની પણ પ્રકારની તરતમતા નહીં હોતી તોને અજ્ઞાનો અને તોને દર્શનોને પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હતા. કેવલ-દર્શનના પર્યાયોને તુલ્ય હોતા હતા.

ગૌતમ—હે ભગવાન્ જઘન્ય સ્થિતિ વાળા મનુષ્યોના પર્યાય કિતને કહે ગયા હતા ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હતા.

ગૌતમ—હે ભગવાન્ ! અનન્ત કહેવાના કારણ કયા હતા ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાળા એક મનુષ્ય દ્વારા જઘન્ય સ્થિતિ વાળા મનુષ્યને દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય હોતા હતા, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિની અપેક્ષા તુલ્ય

પ્રકારની તરતમતા નથી થતી. ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનાથી પદ્મસ્થાન પતિત પર્યાય છે. કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્યોના પર્યાય કેટલા કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—અનન્ત કહેવાતું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક મનુષ્ય જઘન્ય સ્થિતિ વાળા બીજા મનુષ્યથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય તથા વર્ણ, ગંધ રસ અને સ્પર્શના

અવગાહનાર્થતયા-શરીરોન્ન્યાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'દિર્ઘ તુલ્યે' સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ 'વર્ણ ગંધ રસ કાસ-પજ્જવેદિ' વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ, 'દોહિ અન્નાણેદિ દોહિ દંમણેદિ ઝટ્ટાણવટ્ટિ' દ્વાભ્યામ્ અજ્ઞાનાભ્યામ્-મત્યજ્ઞાનયુતાજ્ઞાનાભ્યામ્ દ્વાભ્યાં દર્શનાભ્યામ્ પટસ્થાન-પતિતો ભવતિ, નતુ જ્ઞાનાભ્યામ્ 'સંમૂર્ઝિમમનુષ્યાણામેવ જઘન્યસ્થિતિકૃત્વેન તેપાશ્ચ નિયમતો મિથ્યાદૃષ્ટિતયા નેપામત્રાને એવ ન તુ જ્ઞાને ભવતઃ, 'એવં ઉક્કો-સઠિદ્દેવિ' એવમ્-જઘન્યસ્થિતિકૃતમનુષ્યવદેવ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહ-નાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પટસ્થાન-પતિતો ભવતિ, કિન્તુ-'નવરં દો નાણા દો અજ્ઞાણા દો દંસણા' ત્તરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા

તથા વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તથા દો અજ્ઞાનોં ઓર દો દર્શનોં સે પટસ્થાનપતિત હોતા હૈ, યદ્વાં યદ્ધ્યાન રગ્વના ચાહિય કિ સંમૂર્ઝિમ મનુષ્ય હી જઘન્ય સ્થિતિ ચાલે હોતે હિં ઓર વે નિયમ સે મિથ્યાદૃષ્ટિ હી હોતે હિં । અતઃજઘન્ય સ્થિતિ ચાલે મનુષ્યોં મેં દો અજ્ઞાન હી હો સકતે હિં, જ્ઞાન નહીં, ઇસ કારણ યદ્વાં જ્ઞાનોં કા ઉલ્લેખ નહીં કિયા ગયા હૈ,

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ચાલે મનુષ્યોં કી પ્રરૂપણા ખી ઇસી પ્રકાર કર લેની ચાહિય । અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્ય સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ સ્થિતિ સે તુલ્ય, વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પટસ્થાનપતિત હોતા હૈ । વિશેષતા યદ્ધ હૈ કિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ચાલે મનુષ્યોં મેં દો જ્ઞાન, દો અજ્ઞાન ઓર દો દર્શન હોતે હૈ । ઉત્કૃષ્ટ

પર્યાયોથી તથા એ અજ્ઞાનો અને એ દર્શનોથી પટસ્થાન પતિત બને છે અહીં' એ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે સંમૂર્ઝિમ મનુષ્યજ જઘન્ય સ્થિતિવાળા થાય છે અને તેઓ નિયમથી મિથ્યાદૃષ્ટિ જ હોય છે. તેથી જઘન્ય સ્થિતિવાળા મનુષ્યોમાં એ અજ્ઞાન જ હોઈ શકે છે જ્ઞાન નહિ એ કારણે અહીં જ્ઞાનનો ઉલ્લેખ કરેલો નથી

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોની પ્રરૂપણા પણ આ રીતે કરી લેવી જોઈએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક મનુષ્યથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિથી તુલ્ય તથા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત થાય છે, વિશેષતા એ છે કે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોમાં એ જ્ઞાન, એ અજ્ઞાન અને

વિશેષસ્તુ દ્વે જ્ઞાને-મતિશ્રુતજ્ઞાનરૂપે, દ્વે અજ્ઞાને-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનરૂપે, દ્વે દર્શને અવસેયે, ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકાનાં મનુષ્યાણાં ત્રિપલ્યોપમાયુષ્યતયા તેષા તાવત્ નિયમતોઽજ્ઞાને ભવતઃ, યદા તુ પળ્માસાવશેષાયુષ્કાઃ વૈમાનિકેષુ વદ્ધાયુષ્કા ભવન્તિ, તદા સમ્યક્તરલાભેન જ્ઞાનદ્વાયોપલભ્માત્, અસંલ્પ્યેયવર્ષાયુષ્કાણામવધિ- વિભક્તજ્ઞાનાભાવાત્ 'દ્વે જ્ઞાને દ્વે અજ્ઞાને' ઇત્યુક્તમ્ નતુ ત્રીણિ જ્ઞાનાનિ, ત્રીણિ અજ્ઞાનાનિ ઇતિ, 'અજહન્નમણુકોસઠિઙ્ગે વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિ- કોઽપિ મનુષ્યઃ એવશ્ચૈવ-જઘન્યોત્કૃષ્ટસ્થિતિકમનુષ્યવદેવ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ- સ્થિતિકમનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, કિન્તુ 'નવર્ણ ઠિઙ્ગે ચઠ્ઠાણવહિણે' નવર્ણ-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવચક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વયાપ ચઠ્ઠાણ-

સ્થિતિ વાલે મનુષ્યોં કી તીન પલ્યોપમ કી આયુ હોતી હૈ, અતએવ ડનમેં નિયમ સે દો જ્ઞાન દો અજ્ઞાન હી પાયે જાતે હૈ, જો જ્ઞાન વાલે હોતે હૈં વે વૈમાનિક કી આયુ કા ચન્ધ કરતે હૈં અતઃ ડનમેં દો જ્ઞાન પાયે જાતે હૈં । અસંલ્પ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં મેં અવધિજ્ઞાન અથવા વિભંગ જ્ઞાન કા અભાવ હોતા હૈ, ઇસ કારણ દો જ્ઞાનો ઓર દો અજ્ઞાનો કા ડલ્લેગ્વ કિયા ગયા હૈ, તીન જ્ઞાનો ઓર તીન અજ્ઞાનો કા નહી ।

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે મનુષ્યોં કી પ્રરૂપણા મી ઇસી પ્રકાર કરની ચાહિય, અર્થાત્ ઇક મધ્યમ સ્થિતિ વાલા મનુષ્ય દૂસરે મધ્યમ સ્થિતિ વાલે સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે ઓર પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, આદિ કે ચાર

મે દર્શન હોય છે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોની ત્રણ પલ્યોપમની આયુ હોય છે, તેથીજ તેઓમા નિયમથી મે જ્ઞાન મે અજ્ઞાન જ મળી આવે છે જેઓ જ્ઞાનવાળા હોય છે તેઓ વૈમાનિકની આયુનો બન્ધ કરે છે. તેથી તેઓમા મે જ્ઞાન મળે છે અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોમા અવધિજ્ઞાન અથવા વિભંગ જ્ઞાનનો અભાવ હોય છે, એ કારણે મે જ્ઞાનોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે ત્રણ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનનો નથી કર્યો

અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા મનુષ્યોની પ્રરૂપણા પણ આજ રીતે કરવી જોઈએ. અર્થાત્ એક મધ્યમ સ્થિતિવાળો મનુષ્ય બીજા મધ્યમ સ્થિતિ વાળાથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે પરન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત બને છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ ચતુસ્થાન

વડિઈ' અવગાહનાર્થતયા-શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'આહ-
લ્લેહિં ચડહિં નાળેહિં છટ્ટાણવડિઈ' આયૈશ્વર્યતુર્ભિર્જાનૈઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ,
'કેવલનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુન્યો ભવતિ, 'તિહિં અન્નાળેહિં તિહિં
દંસળેહિં છટ્ટાણવડિઈ' ત્રિભિર્જાનૈઃ-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિભદ્રજ્ઞાનરૂપૈઃ, ત્રિભિ-
ર્દર્શનૈઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કેવલદંસળપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલદર્શનપર્યવૈ-
સ્તુલ્યો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'જદ્દળ્લણગુણકાલયાણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવડ્યા
પજ્જવા પળ્લત્તા ?' હે ભદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં મનુષ્યાણાં કિયન્તઃ પર્યાયાઃ
પ્રજ્ઞસાઃ ? ભગવાન્ આહ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અળંતા પજ્જવા પળ્લત્તા'
જઘન્યગુણકાલકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'સે કેળદ્દેળં મંતે ! एवं वुच्चइ-जदण्णगुणकालगाणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा
पणत्ता ?' હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન વથ તાવત્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે
યત્-જઘન્યગુણકાલકાનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્
આહ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જદ્દળ્લણગુણકાલે મણુસે જદ્દળ્લણગુણકાલગમ્સ મણુ-
સસ્સ દવ્વદ્દયાઈ તુલ્લે' જઘન્યગુણકાલકો મનુષ્યો જઘન્યગુણકાલકમ્ય મનુષ્યસ્ય

જ્ઞાનો સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય,
ત્રીન અજ્ઞાનોં સે પદસ્થાન પતિત, ત્રીન દર્શનોં સે પદસ્થાનપતિત ઔર
કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કાલે મનુષ્ય કે કિનને પર્યાય
કહે ગઈ હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગઈ હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! ઁસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ઁક જઘન્યગુણ કાલા મનુષ્ય દૂસરે જઘન્ય
ગુણ કાલે મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તથા પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે

પતિત થાય છે, શરૂઆતના ચાર જ્ઞાનોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે, કેવલ
જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, ત્રણ અજ્ઞાનોથી પદસ્થાન પતિત, ત્રણ દર્શનોથી
પદસ્થાન પતિત અને કેવળ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા મનુષ્યના કેટલા પર્યાય
કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! ઁમ કહેવાતુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ઁક જઘન્ય ગુણ કાળો મનુષ્ય ખીલ જઘન્ય
ગુણ કાળા મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તથા પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે,

દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પણસદ્વ્યાપ તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વ્યાપ ચડદ્વાળવહિ' અવગાહનાર્થતયા ચતુસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિઈંણ ચડદ્વાળવહિ' સ્થિતયા ચતુસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કાલવળ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણપર્યવેસ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિં વળ્ણગંધરસસપ્પાસપજ્જવેહિં છદ્વાળવહિ' અગ્રશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ચડહિં નાળેહિં છદ્વાળવહિ' ચતુર્ભિઃ જ્ઞાનૈઃ-મતિશ્રુતાવધિમનઃપર્યગ્જ્ઞાનરૂપૈઃ પદ સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કેવલનાળપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલજ્ઞાનપર્યવૈઃ તુલ્યો ભવતિ, 'તિહિં અન્નાળેહિં તિહિં દંસળેહિં છદ્વાળવહિ' ત્રિભિરજ્ઞાનૈઃ-મત્યજ્ઞાનશ્રુતાજ્ઞાનવિભક્તજ્ઞાનરૂપૈઃ, ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કેવલ દંસળપજ્જવેહિં તુલ્લે' કેવલદર્શનપર્યવૈઃ તુલ્યો ભવતિ । 'એવં ઉક્કોસગુણકાલણ' એવં-જગદન્યગુણકાલક મનુષ્યવદેવ ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ મનુષ્યઃ ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકસ્ય મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુસ્થાનપતિતઃ, સ્થિતયા ચતુસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવેસ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ

તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયો સે તુલ્ય હૈ, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કે પર્યાયો સે ચાર જ્ઞાનો સે પદસ્થાનપતિત, કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયો સે તુલ્ય, ત્રીન અજ્ઞાનો ઓર ત્રીન દર્શનો સે પદસ્થાનપતિત તથા કેવલદર્શન કે પર્યાયો સે તુલ્ય હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા મી ઇસી પ્રકાર સમજના ચાહિય, અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલા દુસરે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલે મનુષ્ય કી અપેક્ષા સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુસ્થાનપતિત હૈ, કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયો, સે તુલ્ય, શેષ, વર્ણ ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયો સે પદસ્થાન-

અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી, ચાર જ્ઞાનોથી પદસ્થાન પતિત, કેવલ જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય ત્રણ અજ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી પદસ્થાન પતિત તથા કેવલદર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે

ઉત્કૃષ્ટ શુભ્ર કાળા પણ આજ પ્રકારે સમજ લેવા જોઈએ અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ શુભ્ર કાળા બીજા ઉત્કૃષ્ટ શુભ્ર કાળા મનુષ્યની અપેક્ષાએ દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત, કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય, શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત ચાર જ્ઞાનોથી પદસ્થાન પતિત કેવલજ્ઞાનના પર્યાયોથી

पदस्थानपतितः, चतुर्भिर्ज्ञानैः पदस्थानपतितः, केवलज्ञानपर्ययैस्तुल्यः, त्रिभिर्ज्ञानैः, त्रिभिर्दर्शनैः पदस्थानपतितः, केवलदर्शनपर्ययैस्तुल्यो भवति, 'अजहण-मणुकोऽसृणुकालएवि एवं चेन' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि मनुष्यः, एव-ञ्चैव-जघन्योत्कृष्टगुणकालमनुष्यवदेव बोध्यः, किन्तु-‘णवरं मट्ठाणे छट्ठाणवडिण्’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-पदस्थानपतितो भवति, ‘एवं पंच वण्णा, दो गंधा, पंचरसा, अट्ठासा भाणियच्चा’ एवं-तथैव-उत्कृष्टगुणकालक मनुष्यव-देव, पञ्चवर्णाः, द्वौ गन्धौ, पञ्चरसाः, अष्टौ स्पर्शाः भणितव्याः, एतद्गुणविशिष्टा अपि मनुष्या जघन्योत्कृष्टाजघन्यानुत्कृष्टभेदेन विविष्टा वक्तव्याः, गौतमः पृच्छति-‘जहण्णाभिणिबोहियनाणीणं मणुस्साणं केवट्ठा पज्जवा पण्णत्ता?’ जघन्याभि-निबोधिकज्ञानिना मनुष्याणां कियन्तः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः? भगवान् आह-‘गोयमा!’ हे गौतम! ‘अणत्ता पज्जवा पण्णत्ता’ जघन्याभिनिबोधिकज्ञानिनां पतित, चारज्ञानो से पदस्थानपतित, केवलज्ञान के पर्यायो से तुल्य, तीन अज्ञानो और तीन दर्शनों की अपेक्षा पदस्थान पतित तथा केवल दर्शन के पर्यायो से तुल्य होता है।

मध्यमगुण कृष्ण भी इसी प्रकार समझना चाहिए अर्थात् जघन्यगुण कृष्ण या उत्कृष्टगुण कृष्ण के समान ही उसकी प्ररूपणा करनी चाहिए, विशेषता यह कि मध्यमगुण कृष्ण स्वस्थान में भी पदस्थानपतित होता है, क्यों कि मध्यम कृष्ण वर्ण के अनन्त तरतम रूप होते हैं। इसी प्रकार पांचो वर्ण, दोनो गंध, पांचो रस और आठो स्पर्श कह लेना चाहिए,

गौतम-हे भगवन्! जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्य के कितने पर्याय हैं?

तुल्य त्रयु अज्ञानो अने त्रयु दर्शनीना अपेक्षाओ पदस्थान पतित तथा केवण दर्शनना पर्यायोथी तुल्य थाय छे

मध्यम शुष्ण कृष्ण पण्ण आ रीते समज्जवा नेधओ अर्थात् जघन्यशुष्ण कृष्ण अथवा उत्कृष्ट शुष्ण कृष्णना समान ज तेमनी प्ररूपणा करवी नेधओ विशेषता ओ छे के मध्यम शुष्ण कृष्ण स्वस्थानमा पण्ण पदस्थान पतित अने छे, केमके मध्यम कृष्ण वर्णना अनन्त तरतम रूप थाय छे. ओ प्राकरे पाय वण्ण, अने गंध, पाय रस अने आठे स्पर्श कहेवा नेधओ.

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन्! जघन्य आभिनिबोधिकज्ञानी मनुष्यना केदला पर्याय छे ?

મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળટ્ટેણં મંતે ! એવં
 બુચ્ચઈ—જહણ્ણાભિણિવોદ્ધિયણાણીણં મણુસ્સણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત !
 તત્—અથ, કેનાર્યેન કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્ચતે યત્—જઘન્યાભિનિવો-
 ધિકજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્ આહ-
 ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણાભિણિવોદ્ધિયણાણી મણુસે જહણ્ણાભિણિવોદ્ધિય-
 ણાણિસ્સ મણુસસ્સ દબ્બદ્ધ્યાએ તુલ્લે’ જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યો જઘન્યા-
 ભિનિવોધિકજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પપ્પસદ્ધ્યાએ તુલ્લે’
 પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્ધ્યાએ ચડદ્ધાણવડિએ’ અવગાહનાર્થતયા-
 શરીરોચ્છ્યાપેક્ષ્યા ચતુઃ સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠિઈએ ચડદ્ધાણવડિએ’ સ્થિત્યા-
 આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષ્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વણ્ણગંધરસપાસ-
 પજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ’ વર્ણગંધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્ટસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘આભિ-
 ણિવોદ્ધિયનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે’ આભિનિવોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, ‘સુચના-
 ણપજ્જવેહિં દોહિં દંસણેહિં છદ્ધાણવડિએ’ શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈઃ, દ્વાભ્યા દર્શનાભ્યા પટ્ટ-
 સ્થાનપતિતો ભવતિ, જ્ઞાનદ્વયં દર્શનદ્વયં વોધ્યમ્, તથા ચ જઘન્યાભિનિવોધિક-
 જ્ઞાનોમનુષ્યસ્ય પ્રવલ જ્ઞાનાવરણકર્મોદયસદ્ભાવેન નિયમતોઽવધિમનઃ પર્યવ-
 જ્ઞાનવિકલત્વાત્, અન્યથા જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાનત્વાયોગાત્, શેષ જ્ઞાનદર્શના-

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવાન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની દસરે જઘ-
 ન્યાભિનિવોધિક જ્ઞાની સે દ્રવ્ય ઓર પ્રદેશોં સે તુલ્ય, અવગાહના
 કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ, ગંધ,
 રસ, સ્પર્શ સે પટ્ટસ્થાનપતિત, આભિનિવોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય
 શ્રુતજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તથા દો દર્શનોં સે પટ્ટસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।
 જઘન્યાભિનિવોધિકજ્ઞાની કે પ્રવલ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા ઉદય હોને

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્ ! એમ કહેવાનુ શુ કારણુ છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! એક જઘન્યાભિનિવોધિક જ્ઞાની બીજા જઘન્યાભિ-
 નિવોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોથી તુલ્ય, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ-
 સ્થાન પતિત, સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શથી પટ્ટ-
 સ્થાન પતિત, આભિનિવોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, શ્રુતજ્ઞાનના પર્યાયોથી
 તથા બે દર્શનોથી પટ્ટસ્થાન પતિત થાય છે. જઘન્યાભિનિવોધિક જ્ઞાનીને

સંભવાદામિનિબોધિકજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યઃ શ્રુતજ્ઞાનપર્યવૈદ્વાંભ્યાં દર્શનાધ્યાત્મ પદસ્થાન પતિતત્વમુક્તમ્, 'एवं उक्तोऽसामिनिबोध्यनाणीति' एवम् जवन्त्यामिनिबोधिक- ज्ञानिमनुष्यवदेव उत्कृष्टामिनिबोधिकज्ञानी अपि मनुष्यः उत्कृष्टामिनिबोधिक- ज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थ- तया चतुः स्थानपतितः, स्थित्या चतुः स्थानपतितः, वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवै- पदस्थानपतितः, 'नवरं आभिनिबोध्यनाणपज्जवेहि तुल्ले' नवरं पूर्वापेक्षया- विशेषस्तु आभिनिबोधिकજ્ઞાનપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'ટિટ્ટે તિટ્ઠાણવડિએ' સ્થિત્યા -આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'તિટ્ઠિ નાળેહિ તિહિ દંસણેહિ છટ્ઠાણવડિએ' ત્રિમિર્જાનૈઃ-મતિશ્રુતાવગિજ્ઞાનરૂપૈઃ, ત્રિમિર્દર્શનૈઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ તથા ચ ઉત્કૃષ્ટામિનિબોધિકજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય નિયમતઃ.

સે અવધિજ્ઞાન ઔર મનઃપર્યવજ્ઞાન નહી હોતે । હસી કારણ યહાં ઉનકા ઉલ્લેખ નહી કિયા ગયા હૈં,

ઉત્કૃષ્ટ આમિનિબોધિકજ્ઞાની કી પ્રરૂપણા જઘન્ય આમિનિબોધિક- જ્ઞાની કે સમાન સમજના યાહિય, અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આમિનિબો- ધિકજ્ઞાની દૂસરે ઉત્કૃષ્ટ આમિનિબોધિકજ્ઞાની સે દ્રવ્ય ઔર પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય, અવગાહના ઔર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ ઔર સ્પર્શ કી દૃષ્ટિ સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ । વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ આમિનિબોધિકજ્ઞાન કે પર્યાયો સે તુલ્ય, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ત્રિસ્થાનપતિત, ત્રીન જ્ઞાનો ઔર ત્રીન દર્શનોં સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ આમિનિબોધિક જ્ઞાની મનુષ્ય નિયમ સે સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ ચાલા હી હોતા હૈ,

પ્રથમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય થવાથી અવધિજ્ઞાન અને મન પર્યવ- જ્ઞાન નથી હોતુ એ જ કારણે અહિં તેમનો ઉલ્લેખ નથી કર્યો.

ઉત્કૃષ્ટ આમિનિબોધિક જ્ઞાનીની પ્રરૂપણા જઘન્ય આમિનિબોધિકજ્ઞાનીના સમાન સમજવી જોઈએ. અર્થાત્ એક ઉત્કૃષ્ટ આમિનિબોધિક જ્ઞાનીની બીજા ઉત્કૃષ્ટ આમિનિબોધિક જ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય, અવ- ગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શની દૃષ્ટિએ પદસ્થાન પતિત થાય છે વિશેષતા એ છે કે તે આમિનિબોધિક જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત ત્રણ જ્ઞાનો અને ત્રણ દર્શનોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે ઉત્કૃષ્ટ આમિનિબોધિક જ્ઞાની મનુષ્ય નિય- મથી સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા જ હોય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાને

गौतमः पृच्छति—‘जहण्णोहिनाणीणं भंते ! मणुस्साणं केवडया पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! जघन्यावधिज्ञानिनां मनुष्याणां क्रियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यावधिज्ञानिनां मनुष्याणामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—‘से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चडं—जहण्णोहिनाणीणं मणुस्साणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावत्, एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यत्—जघन्यावधिज्ञानिनां मनुष्याणाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णोहिनाणी मणुस्से जहण्णोहिनाणिस्स मणुसस्स दव्वट्टयाए तुल्ले’ जघन्यावधिज्ञानी मनुष्यो जघन्यावधिज्ञानिनो मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्टयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्टयाए तिट्ठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया—शरीरोच्छ्रयापेक्षया, त्रिस्थानपतितो भवति, ‘ठडंए तिट्ठाणवडिए’ स्थित्या—आयुर्कर्मानुभवलक्षणस्थित्यपेक्षया, त्रिस्थानपतितो भवति, ‘वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं’ वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः ‘दोहिं नाणेहिं छट्ठाणवडिए’ वर्णगन्धरसस्पर्शपर्यवैः, द्वाभ्यां ज्ञानाभ्याम्—मति श्रुतज्ञानरूपाभ्यां पट्-
‘।न’ तिते भवति, ‘ओहिनाणपज्जवेहिं तुल्ले’ अवधिज्ञानपर्यवैस्तुल्यो भवति,
‘।न’ प ज्जवेहिं छट्ठाणवडिए’ मनः पर्यवज्ञानपर्यवै पट्स्थानपतितो
‘तिहिं दंसणेहिं छट्ठाणवडिए’ त्रिभिर्दर्शनैः पट्स्थानपतितो भवति,

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ્ણ્વોહિનાણીણં મંતે ! મણુસ્સાણં કેવડયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘મે કેણટ્ટેણં મંતે ! एवं વુચ્ચઈ—જહ્ણ્વોહિનાણીણં મણુસ્સાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનારથેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્—જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામ્ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ડત્તિ, મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણ્વોહિનાણી મણુસ્સે જહ્ણ્વોહિનાણિસ્સ મણુસસ્સ ઢવ્વઢ્યાએ તુલ્લે’ જઘન્યાવધિજ્ઞાની મનુષ્યો જઘન્યાવધિજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય ઢવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પપ્પસઢ્યાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહ્ણઢ્યાએ તિઢ્ઢાણવઢિએ’ અવગાહનાર્થતયા—શરીરોચ્છ્રયાપેક્ષયા, ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠઢ્ઢિએ તિઢ્ઢાણવઢિએ’ સ્થિત્યા—આયુર્કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વણ્ણગંધરસપ્પાસપજ્જવેહિં’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવઃ—‘દોહિં નાણેહિં છઢ્ઢાણવઢિએ’ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવઃ, ઢાભ્યાં જ્ઞાનાભ્યામ્—મતિ શ્રુતજ્ઞાનરૂપાભ્યાં પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઓહિનાણપજ્જવેહિં તુલ્લે’ અવધિજ્ઞાનપર્યવસ્તુલ્યો ભવતિ, ‘મણપજ્જવનાણપજ્જવેહિં છઢ્ઢાણવઢિએ’ મનઃ પર્યવજ્ઞાનપર્યવે પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘તિહિં દંસણેહિં છઢ્ઢાણવઢિએ’ ત્રિભિર્દર્શનૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ,

ગૌતમ—હે મગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય કે કિનને પર્યાય હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં,

ગૌતમ—હે મગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય સે ઢવ્ય ઓર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત, સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિત વર્ણ, રસ, ગંધ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તથા દો જ્ઞાનોં સે પદ્સ્થાન-

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે મગવન્ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી મગવાન્—હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે મગવાન્ ! એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી મગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય જઘન્ય અવધિજ્ઞાની મનુષ્યથી ઢવ્ય અને પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ, રસ, ગંધ સ્પર્શના

एवं उक्तोसोहि नाणीवि' एवं-जघन्यावधिज्ञानिमनुष्यवदेव उत्कृष्टावधिज्ञानि-
मनुष्योपि उत्कृष्टावधिज्ञानि मनुष्यस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया तुल्यः,
अवगाहनार्थतया त्रिस्थानपतितः, स्थित्या त्रिस्थानपतितः, वर्णगंधरसस्पर्शपर्यवैः
द्वाभ्यां ज्ञानाभ्यां षट्स्थानपतितो भवति, त्रिभिर्दर्शनेः षट्स्थानपतितो भवति,
तथा च जघन्यावधिज्ञानि मनुष्ये उत्कृष्टावधिज्ञानिमनुष्ये चावगाहनापेक्षया त्रि-
स्थानपतितत्वमुक्तम्, यतो हि मनुष्याणां सर्वजघन्यावधिज्ञानं यथोक्तस्वरूपं पार-
भविकं न संभवति अपि तु तद्भवभावि एव, तदपि च पर्याप्तावस्थायां भवति,
पतित होता है । अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य और मनःपर्यवज्ञान के
पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है । तीन दर्शनों से षट्स्थानपतित
होता है ।

उत्कृष्ट अवधिज्ञानी की प्ररूपणा जघन्य अवधिज्ञानी के समान
समझनी चाहिए, अर्थात् उत्कृष्ट अवधिज्ञानी दूसरे उत्कृष्ट अवधि-
ज्ञानी से द्रव्य और प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य, अवगाहना और स्थिति
की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित, वर्ण, गंध, रसस्पर्श के पर्यायों से तथा
दो ज्ञानों से षट्स्थानपतित होता है, अवधिज्ञान के पर्यायों से तुल्य
होता है, मनःपर्यवज्ञान के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है, तीन
दर्शनों से षट्स्थानपतित होता है । जघन्य अवधिज्ञानी मनुष्य और
उत्कृष्ट अवधिज्ञानी मनुष्य अवगाहना की अपेक्षा से त्रिस्थानपतित
कहा गया है, इसका कारण यह है कि मनुष्यों में सर्व जघन्य अवधि-
ज्ञान पारभविक अर्थात् पूर्वभव से साथ आया हुआ नहीं, होता बल्कि

પર્યાયોથી તથા બે જ્ઞાનથી ષટ્થાન પતિત થાય છે અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી
તુલ્ય અને મન પર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્થાન પતિત થાય છે ત્રણ દર્શનોથી
ષટ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનીની પ્રરૂપણા, જઘન્ય અવધિજ્ઞાનીના સમાન સમજવી
અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની બીજા ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાનીથી દ્રવ્ય અને પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તુલ્ય અવગાહના અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ,
ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી તથા બે જ્ઞાનોથી ષટ્થાન પતિત થાય છે,
અવધિજ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, મન પર્યવજ્ઞાનના પર્યાયોથી ષટ્થાન
પતિત થાય છે ત્રણ દર્શનોથી ષટ્થાન પતિત થાય છે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની
મનુષ્ય અને ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય અવગાહનાની અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત
કહેલ છે, તેનું કારણ એ છે કે મનુષ્યમાં સર્વ જઘન્ય અવધિજ્ઞાન 'પારભવિક
અર્થાત્ પૂર્વ ભવની સાથે આવેલ નથી હોતું, પણ એજ ભવસંબંધી હોય છે

અપર્યાપ્તાવસ્થાયાં તચોગ્યવિશુદ્ધ્યભાવાત્, ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનમપિ ભાવતથારિત્રિણો મનુષ્યસ્ય ભવતિ, તસ્માન્ જઘન્યાવધિજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની ચ મનુષ્યોઽવગાહ-
નયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ ડત્યાશયઃ, 'અનહળગમણુકોસોઽિનાણી એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની મનુષ્યઃ એવંચૈવ-જઘન્યોત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિમનુષ્યવદેવ-
પ્રતિપાદનીયઃ કિન્તુ-‘ળવરં ઓગાદળદ્યાએ ચડદ્રાળવડિએ’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘સદ્રાળે હદ્રાળવડિએ’ સ્વ-
સ્થાને પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાન પારમવિક્રમપિ સંભવતિ તસ્માદપર્યાપ્તાવસ્થાયામપિ તસ્ય સંભવેન અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિનો-
ઽવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વમુક્તમ્, સ્થિત્યપેક્ષયા તુ જઘન્યાવધિજ્ઞાનિ-
ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિ-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાનિનાં ત્રિસ્થાનપતિતત્ત્વ ભવતિ, અસં-
સ્થિત્યવર્ણયુક્તાણાં મનુષ્યાણામવધિજ્ઞાનાસંભવાત્, સંસ્થિત્યવર્ણયુક્તાણાં ત્રિસ્થા-
નસી ભવ સંબંધી હોતા હૈ ઓર વહ ભો પર્યાપ્ત અવસ્થા મૈં હી હોતા
હૈ । અપર્યાપ્ત અવસ્થા મૈં ડસકે યોગ્ય વિશુદ્ધિ નહીં હોતી ઉત્કૃષ્ટ
અવધિજ્ઞાન ભી ભાવ સે ચારિત્રવાન મનુષ્ય કો હોતા હૈ, ડસ કારણ
જઘન્યાવધિજ્ઞાની ઓર ઉત્કૃષ્ટાવધિજ્ઞાની અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે
ત્રિસ્થાનપતિત હી હો સકતા હૈ,

મધ્યમ અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય કા પ્રતિપાદન જઘન્ય એવં ઉત્કૃષ્ટ
અવધિજ્ઞાની મનુષ્ય કે સમાન ત્રી સમજના ચાહિએ કિન્તુ વિશેષ
વાત યહ હૈ કિ અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ
તથા સ્વસ્થાન મૈં પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ મધ્યમ અવધિજ્ઞાન પારમવિક
ભી હો સકતા હૈ, અતએવ અપર્યાપ્ત અવસ્થા મૈં ભી સંભવ હોને સે
મધ્યમ અવધિજ્ઞાની કો ચતુઃસ્થાનપતિત કહા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા
જઘન્ય અવધિજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની ઓર મધ્યમ અવધિજ્ઞાની

અને તે પણ પર્યાપ્ત અવસ્થામા જ થાય છે અપર્યાપ્ત અવસ્થામા તેને યોગ્ય
વિશુદ્ધિ નથી હોતી ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાન પણ ભાવથી ચારિત્રવાન્ મનુષ્યને થાય
છે, એ કારણે જઘન્ય અવધિજ્ઞાની અને ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની અવગાહનાની
દૃષ્ટિએ ત્રિસ્થાન પતિત થઈ શકે છે મધ્યમ અવધિજ્ઞાની મનુષ્યતુ પ્રતિપાદન
જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની મનુષ્યના સમાનજ સમજવું જોઈએ પણ
વિશેષવાત એ છે કે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય છે તથા
સ્વસ્થાનમા પદસ્થાન પતિત થાય છે મધ્યમ અવધિજ્ઞાની પારમવિક પણ થઈ
શકે છે, તેથી અપર્યાપ્ત અવસ્થામા પણ સભવ હોવાથી મધ્યમ અવધિજ્ઞાની
ને ચતુસ્થાન પતિત કહેલ છે રિશ્તિની અપેક્ષાએ જઘન્ય અવધિજ્ઞાની

નપતિતત્ત્વમેવ ન તુ ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વં સંભવતિ 'જહા ઓહિનાણી તહા મળપજ્જ-
વનાણી માણિયઢ્ઢે' યથા અવધિજ્ઞાની મનુષ્યો મળિતસ્તથા મનઃપર્યવજ્ઞાની
અપિ મનુષ્યો મળિતવ્યઃ, તથા ચ જઘન્ય મનઃપર્યવજ્ઞાની ઉત્કૃષ્ટમનઃ પર્યવજ્ઞાની
અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટમનઃ પર્યવજ્ઞાની ચ સ્થિત્યપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, ચારિ-
ત્રિણામેવ મનઃ પર્યવજ્ઞાનસદ્ભાવેન તેષાં સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કત્વાત્' કિન્તુ 'નવર્
ઓગાહણદ્વયાએ તિદ્ધાણવડિએ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતયા-
શરીરોદ્ભૂયાપેક્ષયા ત્રિસ્થાનપતિતો ભવતિ, પ્રાયુક્તયુક્તેઃ, 'જહા આમિણિવોહિય-
નાણી તહા મહ અન્નાણી મુય અન્નાણી વિ માણિયઢ્ઢે' યથા આમિણિવોધિક-

ત્રિસ્થાનપતિત હી હોતા હૈ, ક્યોંકિ અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે
મનુષ્યો મેં અવધિજ્ઞાન કા સંભવ નહી હૈ । વહ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ
વાલોં કો હી હોતા હૈ ઓર ડનમેં આયુ કી દૃષ્ટિ સે ત્રિસ્થાનપતિતતા
કી હી સંભવ હૈ, ચતુઃસ્થાનપતિતતા નહીં હો સકતી ।

મનઃપર્યવજ્ઞાની મનુષ્ય કી પ્રરૂપણા અવધિજ્ઞાની કે સમાન હી
સમજના ચાહિએ, અર્થાત્ જઘન્ય મનઃપર્યવજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટમનઃપર્યવજ્ઞાની
ઓર અજઘન્ય-અનુકૃષ્ટમનઃપર્યવજ્ઞાની સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાનપતિત હોતે
હૈ, ક્યોંકિ ચારિત્રવાન મનુષ્ય સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે હી હોતે
હૈ વિશેષ યહ કિ મનઃપર્યવજ્ઞાની અવગાહના કી અપેક્ષા ત્રિસ્થાપતિત
હોતે હૈ, હસ વિષય મેં યુક્તિ પૂર્વવત્ હી સમજ લેના ચાહિએ ।

જૈસે આમિણિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્ય કા પ્રતિપાદન કિયા ગયા
હૈ, વૈસા હી મતિ-અજ્ઞાની ઓર શ્રુત-અજ્ઞાનીમનુષ્ય કા મી સમજ

ઉત્કૃષ્ટ અવધિજ્ઞાની અને મધ્યમ અવધિજ્ઞાની ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે
અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યેમા અવધિજ્ઞાનને સંભવ નથી તે
સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓને જ થાય છે અને તેમનામા આયુની દૃષ્ટિએ
ત્રિસ્થાન પતિતનો જ સંભવ છે. ચતુસ્થાન પતિતતા નથી બનતી

મનઃપર્યવજ્ઞાની મનુષ્યની પ્રકૃષ્ટા અવધિજ્ઞાનીના સમાનજ સમજવી
જોઈએ, અર્થાત્ જઘન્ય મન પર્યવજ્ઞાની, ઉત્કૃષ્ટ મનઃપર્યવજ્ઞાની, અને અજ-
ઘન્ય અનુકૃષ્ટ મન પર્યવજ્ઞાની સ્થિતિથી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે કેમકે ચારિત્ર-
વાન મનુષ્યેનેજ મન પર્યવજ્ઞાન થઈ શકે છે અને ચારિત્રવાન મનુષ્ય સંખ્યાત
વર્ષની આયુવાળા જ હોય છે વિશેષ એકે મન પર્યવજ્ઞાની અવગાહનાની
અપેક્ષાએ ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે, એ વિષયમા યુક્તિ પૂર્વવત્ જ
સમજ લેવી જોઈએ

જેવુ આમિણિવોધિક જ્ઞાની મનુષ્યનું પ્રતિપાદન ક્યું છે, તેવુ જ મતિ
અજ્ઞાની અને શ્રુત-અજ્ઞાની મનુષ્યનું પણ સમજ લેવું જોઈએ અને જેવી

જ્ઞાની મનુષ્યઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા મત્યજ્ઞાની શ્રુતાજ્ઞાની મનુષ્યોઽપિ મણિતવ્યઃ
'જહા ઓહિનાળી તહા વિમંગનાળી વિ માણિયવ્વે' યથા અવધિજ્ઞાની મનુષ્યો
મણિતસ્તથા વિમદ્જ્ઞાની મનુષ્યોપિ મણિતવ્યઃ, 'ચક્ષુદંસણી અચક્ષુદંસણી
ય જહા આમિણિવોહિયણાળી' ચક્ષુર્દર્શનીમનુષ્યઃ, અચક્ષુર્દર્શની ચ મનુષ્યો યથા
આમિણિવોધિકજ્ઞાની મનુષ્યઃ, પ્રતિપાદિતસ્તયૈવ પ્રતિપાદયિતવ્યઃ, ઓહિ દંસણી
જહા ઓહિનાળી' અવવિદર્શની મનુષ્યો યથા અવધિજ્ઞાની મનુષ્યઃ પ્રતિપાદિત-
સ્તથા પ્રતિપાદયિતવ્યઃ, 'જત્ય નાળા તત્ય અન્નાળા નતિય' યત્ર જ્ઞાનાનિ સન્તિ
તત્ર અજ્ઞાનાનિ ન ભવન્તિ 'જત્ય દંસણા તત્ય ણાળાવિ અન્નાળા વિ' યત્ર દર્શ-
નાનિ ભવન્તિ તત્ર જ્ઞાનાન્યપિ અજ્ઞાનાન્યપિ ભવન્તિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-કેવલ
નાળીળં મંતં । મણુસ્સાળં કેવદ્દયા પજ્જવા પળ્લત્તા ?' હે મદન્ત ! કેવલજ્ઞાનિનાં
મનુષ્યાણાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? મગવાન્ આહ-ગોયમા !' હે ગૌતમ !
'અળંતા પજ્જવા પળ્લત્તા' કેવલજ્ઞાનિમનુષ્યાણામનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ, ગૌતમઃ

લેના चाहिए और जैसी अवधिज्ञानी मनुष्य की वक्तव्यता कही है
वैसी ही विभंगज्ञानी मनुष्य की समझ लेनी चाहिए, चक्षुदर्शनी और
अचक्षुदर्शनी की प्ररूपणा आभिनिधिकज्ञानी के समान है । अवधि-
दर्शनी का प्रतिपादन अवधिज्ञानी मनुष्य के सदृश कहलेना चाहिए ।
यह बात ध्यान में रखना चाहिए कि जहां ज्ञान होते हैं वहां अज्ञान
नहीं होते और जहां अज्ञान होते हैं, वहां ज्ञान नहीं होते, क्योंकि
दोनों परस्पर विरोधी हैं किन्तु दर्शनों के विषय में यह बात नहीं है ।
दर्शनों का न ज्ञान के साथ विरोध है, न अज्ञान के साथ । वे ज्ञान
और अज्ञान दोनों के साथ रहते हैं, अतएव जहां दर्शन हैं वहां ज्ञान
भी हो सकते हैं और अज्ञान भी हो सकते हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! केवलज्ञानी मनुष्यों के कितने पर्याय हैं ?

અવધિજ્ઞાની મનુષ્યની વક્તવ્યતા કહી છે તેવીજ વિભંગ જ્ઞાની મનુષ્યની
સમજાવેલી ભેદથી, ચક્ષુ દર્શની અને અચક્ષુદર્શનીની પ્રરૂપણા આભિનિષેધિન
જ્ઞાનીના સમાનજ છે, અવધિદર્શનીનું પ્રતિપાદન અવધિજ્ઞાની મનુષ્યના
સમાન જ કહેવું ભેદથી. આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી ભેદથી કે જ્યાં જ્ઞાન
હોય છે ત્યાં અજ્ઞાન નથી હોતું અને જ્યાં અજ્ઞાન હોય છે ત્યાં જ્ઞાન નથી
હોતું. કેમકે બન્ને પરસ્પર વિરોધી છે. પણ દર્શનોના વિષયમાં એ વાત નથી.
દર્શનોના ન જ્ઞાન સાથે વિરોધ છે કે ન અજ્ઞાનની સાથે, તે જ્ઞાન અને અજ્ઞાન
બન્નેની સાથે રહે છે તેવીજ જ્યાં દર્શન છે ત્યાં જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે
અને અજ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! કેવલજ્ઞાની મનુષ્યોના કેટલા પર્યાય છે ?

પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! ‘એવં વુચ્ચઈ—કેવલનાળીણં મણુસસાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન કથં તાવત્, એવમ્—ઉત્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્ કેવલજ્ઞાનિનાં મનુષ્યાણામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘કેવલનાળી મણુસે કેવલનાણિસ્સ મણુસસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે’ કેવલજ્ઞાની મનુષ્યઃ કેવલજ્ઞાનિનો મનુષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘પણસટ્ટયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાહણટ્ટયાણ ચહટ્ટાણવહિણ’ અગ્રાહનાર્થતયા શરીરોચ્ચર્યાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, અયં ચ કેવલિ સમુદ્ધાતાપેક્ષયા ઉક્તસ્તથા ચ કેવલિ સમુદ્ધાતગતસ્ય કેવલિનો મનુષ્યસ્ય અન્યકેવલિભ્યોઽસંખ્યેયગુણાવિકાવગાહનતયા તદપેક્ષયા અન્યકેવલિનામ્ અસં-
ખ્યેયગુણહીનાવગાહનત્વાત્ ‘ઠિઈણ તિટ્ટાણવહિણ’ સ્થિત્યા—સ્વસ્થાનાપેક્ષયા તુ શેષાઃ કેવલિનસ્થિસ્થાનપતિતા ભવન્તિ, इति સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતત્વમુક્તં તેષા સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કત્વાત્, ‘વર્ણગંધરસપાસપજ્જવેહિ હટ્ટાણવહિણ’ વર્ણગંધરસ-

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

‘ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય દૂસરે કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ । યહ કથન કેવલિસમુદ્ધાત કી અપેક્ષા મે સમજ્ઞના ચાહિણ, કયોં કિ કેવલિસ-
મુદ્ધાત કરતા હુઆ કેવલી મનુષ્ય અન્ય કેવલી મનુષ્યોં કી અપેક્ષા અસંખ્યાતગુણી અધિક અવગાહના વાલા હોતા હૈ ઓર ઉસકી અપેક્ષા અન્ય કેવલી અસંખ્યાતગુણ હીન અવગાહના વાલે હોતે હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા કેવલી ત્રિસ્થાનપતિત હૈ, કયોંકિ સમી કેવલી સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે હી હોતે હૈ । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ

શ્રી ભગવાન્ । હે ગૌતમ । અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એમ કહેવાતુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવન્—હે ગૌતમ એક કેવલજ્ઞાની મનુષ્ય બીજા કેવલજ્ઞાની મનુષ્યથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે આ કથન કેવલી સમુદ્ધાતની અપેક્ષાએ સમજવું જોઈએ, કેમકે સમુદ્ધાત કરી રહેલ કેવલી મનુષ્ય અન્ય કેવલી મનુષ્યની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ગણી અધિક અવગાહનાવાળા થાય છે અને તેમની અપેક્ષાએ અન્ય કેવલી અસંખ્યાત ગુણહીન અવગાહનાવાળા થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ કેવલી ત્રિસ્થાન પતિત થાય છે. કેમકે સઘળા કેવલી સંખ્યાત

સ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્ સ્થાનપતિતો ભવતિ, કેવલનાણપઙ્ગવેદિ, કેવલદંસણપઙ્ગવેદિ
ય તુલ્લે' કેવલજ્ઞાનપર્યવૈઃ, કેવલદર્શનપર્યવૈશ્ચ, તુલ્યો ભવતિ, 'પઙ્ગ કેવલ-
દંસણી વિ મણુસે માણિયન્વે' એવમ્-કેવલજ્ઞાનમનુષ્યવદેવ, કેવલદર્શની
અપિ મનુષ્યો ભણિતવ્યઃ, તથા ચ કેવલદર્શનીમનુષ્યઃ કેવલદર્શનિનો મનુ-
ષ્યસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાન-
પતિતઃ, સ્થિત્યા ત્રિસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈ પટ્-જ્ઞાનપતિતઃ, કેવલ-
જ્ઞાનપર્યવૈઃ, કેવલદર્શનપર્યવૈશ્ચ તુલ્યો ભવતિ ઈતિ ભાવઃ, 'વાળમંતરા જહા અમુર-
કુમારા' વાનવ્યન્તરાઃ યથા અમુરકુમારઃ પ્રતિપાદિતાસ્તથા પ્રતિપત્તવ્યાઃ, 'એવ
જોડસિય વેમાણિયા' એવમ્-અમુરકુમારવદેવ જ્યોતિષકૈવમાનિકા અપિ દેવાઃ-
વક્તવ્યાઃ, કિન્તુ-'ળવરં સદ્ધાણે ઠિર્દેવ તિદ્ધાણવદિદેવ' નવરમ્-પૂર્વોપેક્ષયા વિશેષ-
સ્તુ સ્વસ્થાને સ્થિત્યા-આયુઃ કર્માનુભવલક્ષણસ્થિત્યપેક્ષયા, ત્રિસ્થાનપતિતો
ભવતિ 'ભણિયન્વે' ઈતિ ભણિતવ્યમ્, પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ-'સે ત્તં જીવપજ્જવા ?'
તે એતે-પૂર્વોક્તાઃ, જીવપર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ઈતિ ભાવઃ ॥મૂ.૦૧૧॥

કે પર્યાયોં સે પટ્સ્થાનપતિત હોતે હૈં । કેવલજ્ઞાન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય
હોતે હૈં, કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે ભી વે તુલ્ય હોતે હૈં । કેવલદર્શની
મનુષ્ય કી વક્તવ્યતા ભી હસી પ્રકાર કી સમજ્જલેની યાહિય, અર્થાત્
કેવલદર્શની મનુષ્ય કેવલદર્શની મનુષ્ય કી અપેક્ષા દ્રવ્ય સે તુલ્ય,
પ્રદેશોં સે તુલ્ય, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે ત્રિસ્થાન
પતિત, વર્ણ ગંધ રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પટ્સ્થાનપતિત તથા
કેવલજ્ઞાન ઓર કેવલદર્શન કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ ।

વાનવ્યન્તર દેવો કી પ્રરૂપણા અમુરકુમારોં કે સમાન હૈ । જ્યોતિ-
ષ્કોં ઓર વૈમાનિક દેવો કી પ્રરૂપણા ભી હસી પ્રકાર કી સમજ્જની
યાહિય । વિશેષતા યહ હૈ કિ વે સ્વસ્થાન મેં સ્થિતિ કી અપેક્ષા

વર્ષની આયુવાળ જ થાય છે, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી
પટસ્થાન પતિત થાય છે કેવલ જ્ઞાનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, કેવલ
દર્શનના પર્યાયોથી પણ તુલ્ય થાય છે, કેવલ દર્શની મનુષ્યની વક્તવ્યતા
પણ આજ પ્રકારે સમજી લેવી જોઈએ અર્થાત્ કેવલ દર્શની મનુષ્યની અપે-
ક્ષાએ દ્રવ્યથી તુલ્ય પ્રદેશોથી તુલ્ય અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત, સ્થિતિથી
ત્રિસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત
તથા કેવલ દર્શનના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે.

વાનવ્યન્તર દેવોની પ્રરૂપણા અમુરકુમારોના સમાન છે. જ્યોતિષ્કો અને
વૈમાનિક દેવોની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે સમજવી જોઈએ. વિશેષતા એ છે

अजीवपर्यायवक्तव्यता-

मूलम्-अजीव पञ्जवाणं भंते ! कइविहा पणत्ता गोयमा !
 दुविहा पणत्ता, तं जहा-रूवि अजीवपञ्जवा य, अरूवि अजीव-
 पञ्जवा य, अरूवि अजीवपञ्जवाणं भंते ! कइविहा पणत्ता ?
 गोयमा ! दसविहा पणत्ता, तं जहा-धम्मत्थिकाए धम्मत्थि-
 कायस्स देसे धम्मत्थिकायस्स पएसा, अहम्मत्थिकाए अहम्म-
 त्थिकायस्स देसे अहम्मत्थिकायस्स पएसा, आगासत्थिकाए
 आगासत्थिकायस्स देसे आगासत्थिकायस्स पएसा अद्धासमए,
 रूवि अजीवपञ्जवाणं भंते ! कइविहा पणत्ता ? गोयमा ! चउविहा
 पणत्ता, तं जहा-खंधा देसा, खंधा पएसा परमाणुपुगला,
 तेणं भंते ! किं संखेज्जा, असंखेज्जा, अणंता ? गोयमा ! नो
 संखेज्जा, नो असंखेज्जा अणंता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ
 नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता ? गोयमा ! अणंता पर-
 माणुपुगला, अणंता दुपएसिया खंधा, जाव अणंता दस पए
 सिया खंधा, अणंता अणंत पएसिया खंधा, से तेणट्ठेणं गोयमा !
 एवं बुच्चइ-तेणं नो संखिज्जा, नो असंखिज्जा, अणंता ॥सू० १२॥

त्रिस्थानपतित हैं,

उपसंहार करते हुवे सूत्रकार कहते हैं यह जीव के पर्यायों की
 प्ररूपणा समाप्त हुई ॥सू. ११॥

अजीवपर्यायवक्तव्यता

शब्दार्थ-(अजीवपञ्जवाणं भंते कइविहा पणत्ता ?) हे भगवन् !
 अजीव के पर्याय कितने प्रकार के कहे हैं ? (गोयमा ! दुविहा

हे तेजो ! स्वस्थानमा स्थितिनी अपेक्षाये त्रिस्थान पतित छे

उपस डार करता सूत्रकार कहे छे-आ अणना पर्यायिनी प्ररूपणा
 समाप्त थछ ॥सू ११॥

हुवे अणव पर्याय वक्तव्यता

शब्दार्थ-(अजीवपञ्जवाणं भंते ! कइ विहा पणत्ता ?) हे भगवान् ! अणवना
 पर्याय केटला कइला छे ? (गोयमा ! दुविहा पणत्ता) हे गौतम ! छे प्रकारना

છાયા—અજીવપર્યવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !
 દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્તથા—રૂપ્યજીવપર્યવાશ્ચ, અરૂપ્યજીવપર્યવાશ્ચ, અરૂપ્યજીવ-
 પર્યવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! દશવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્તથા
 ધર્માસ્તિકાયઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, ધર્માસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, અધર્માસ્તિ-
 કાયઃ અધર્માસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, અધર્માસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ આકાશસ્તિ-
 કાયઃ, આકાશસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, આકાશસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, અદ્વાસમયઃ,
 રૂપ્યજીવપર્યવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! ચતુર્વિધાઃ

પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! દો પ્રકાર કે કહે હૈં (તં જહા) વે હસ પ્રકાર
 હૈં (રુવિ અજીવપજ્જવા ય અરુવિઅજીવપજ્જવા ય રૂપી-અજીવ
 કે પર્યાય ઔર અરૂપીઅજીવ કે પર્યાય (અરુવિઅજીવપજ્જવા ણં મંતે !
 કહ્વિહા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! અરૂપી અજીવ કે પર્યાય કિતને
 પ્રકાર કે કહે હૈં ? (ગોયમા ! દસવિહા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! દસ પ્રકાર
 કે કહે હૈં (તં જહા) વે હસ પ્રકાર (ધમ્મત્થિકાણ) ધર્માસ્તિકાય (ધમ્મ-
 ત્થિકાયસ્સ દેસે) ધર્માસ્તિકાયકાદેશ (ધમ્મત્થિકાયસ્સ પણ્ણત્તા) ધર્મા-
 સ્તિકાય કે પ્રદેશ (અધમ્મત્થિકાણ) અધર્માસ્તિકાય (અહમ્મત્થિકાય-
 સ્સ દેસે) અધર્માસ્તિકાય કા દેશ (અહમ્મત્થિકાયસ્સ પણ્ણત્તા) અધર્મા-
 સ્તિકાય કે પ્રદેશ (આગાસત્થિકાણ) આકાશસ્તિકાય (આગાસત્થિ-
 કાયસ્સ દેસે) આકાશસ્તિકાયકા દેશ (આગાસત્થિકાયસ્સ પણ્ણત્તા)
 આકાશસ્તિકાય કે પ્રદેશ (અદ્વાસમય) ઔર અદ્વાસમય

(રુવિઅજીવપજ્જવા ણં મંતે ! કહ્વિહા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
 રૂપીઅજીવ કે પર્યાય કિતને પ્રકાર કે કહે હૈં ? (ગોયમા ! ચત્તરવિહા

કહ્વા છે (તં જહા) તે આ પ્રકારે છે (રુવિ અજીવપજ્જવા ય અરુવિ અજીવ
 પજ્જવાય) રૂપી અણ્ણવના પર્યાય અને અરૂપી અણ્ણવના પર્યાય (અરુવિ અજીવ
 પજ્જવાળ મતે ! કહ્વિહા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! અરૂપી અણ્ણવ પર્યાય કેટલા
 કહ્વા છે (ગોયમા ! દસવિહા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! દસ પ્રકારના કહ્વા છે,
 (તં જહા) તે આ પ્રકારે (ધમ્મત્થિકાણ) ધર્માસ્તિકાય (ધમ્મત્થિકાયસ્સ દેસે)
 ધર્માસ્તિકાયના દેશ (ધમ્મત્થિકાયસ્સ પણ્ણત્તા) ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ (અધમ્મત્થિ-
 કાણ) અધર્માસ્તિકાય (અધમત્થિકાયસ્સ દેસે) અધર્માસ્તિકાયના દેશ (અહ-
 મત્થિકાયસ્સ પણ્ણત્તા) અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ (આગાસત્થિકાણ) આકાશસ્તિકાય
 (આગાસત્થિકાયસ્સ દેસે) આકાશસ્તિકાયના દેશ (આગાસત્થિકાયસ્સ પણ્ણત્તા)
 આકાશસ્તિકાના પ્રદેશ (અદ્વાસમય) અને અદ્વા સમય

(રુવિ અજીવ પજ્જવાળ મતે ! કહ્વિહા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! રૂપી અણ્ણવના
 પર્યાય કેટલા પ્રકારના કહ્વા છે ? (ગોયમા ! ચત્તરવિહા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! આર

प्रज्ञप्ताः, तद्यथा-स्कन्धाः स्कन्धदेशाः स्कन्धप्रदेशाः परमाणु पुद्गलाः ते सखु भदन्त ! किं संख्येयाः, असंख्येयाः, अनन्ताः ? गौतम ! नो संख्येया, नो असंख्येयाः अनन्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-नो संख्येयाः नो असंख्येयाः, अनन्ताः, ? गौतम ! अनन्ताः परमाणु पुद्गलाः, अनन्ताः द्विप्रदेशिकाः स्कन्धाः यावत्-अनन्ताः दश प्रदेशिकाः स्कन्धाः, अनन्ताः संख्येय प्रदेशिकाः स्कन्धा, अनन्ताः असंख्येयप्रदेशिकाः स्कन्धाः अनन्ताः अनन्तप्रदेशि-पणन्ता) हे गौतम ! चार प्रकार के कहे हैं (तं जहा) वे इस प्रकार (खंधा) स्कन्ध (खंधदेशा) स्कन्धदेश (खंधपणसा) स्कंधप्रदेश (परमाणु-पुद्गला) परमाणुपद्गल (ते णं भते !) हे भगवन् ! (किं संखेज्जा असंखेज्जा अणंता ?) ने क्या संख्यात, असंख्यात या अनन्त हैं ? (गोयमा ! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता) हे गौतम ! वे संख्यात नहीं, असंख्यात नहीं, अनन्त हैं

(से केणट्टेणं भते ! एवं वृत्त्यइ-नो संखेज्जा नो असंखेज्जा, अणंता) हे भगवन् ! किमकारण पेसा कहा कि वे संख्यात नहीं, असंख्यात नहीं अनन्त हैं (गोयमा ! अणंता परमाणुपुद्गला) हे गौतम ! परमाणुपुद्गल 'अनन्त हैं (अणंता द्वपणसिया खंधा) द्विप्रदेशी स्कंध अनन्त हैं (जाव) यावत् (अणंता दसपणसिया खंधा) अनन्त दस प्रदेशी स्कंध हैं (अणंता संखेज्जपणसिया खंधा) अनन्त संख्यात-प्रदेशी स्कंध हैं (अणता असंखिज्जपणसिया खंधा) अनन्त असंख्यात-प्रदेशी स्कंध हैं (अणता अणंतपणसिया खंधा) अनन्त अनन्तप्रदेशी

प्रक्षारना इत्था छे (तं जहा) ते आ प्रकारे (खाधा) स्कंध (खंधदेशा) स्कंध देश (खंधपणसा) स्कंध प्रदेश (परमाणुपुद्गला) परमाणु पुद्गल (तेण भते !) छे भगवन् ! तेआ (किं संखेज्जा असंखेज्जा अणता ?) शु स ख्यात, असंख्यात अजर अनन्त छे ? (गोयमा ! नो संखेज्जा नो असंखेज्जा, अणता) छे गौतम ! संख्यात अजर असंख्यात नथी पणु अनन्त छे

(से केणट्टेण भते ! एवं वृत्त्यइ-नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणता) छे भगवन् ! शा कारणे ओषु कल्लु छे के संख्यात के असंख्यात नथी पणु अनन्त छे

(गोयमा ! अणता परमाणुपुद्गला) छे गौतम ! परमाणु पुद्गल अनन्त छे (अणता द्वपणसिया खंधा) द्विप्रदेशी स्कंध अनन्त छे (जाव) यावत् (अणता दस पणसिया खंधा) अनन्त दश प्रदेशी स्कंध छे (अणता संखेज्जपणसिया खंधा) अनन्त संख्यात प्रदेशी स्कंध छे (अणता संखेज्जपणसिया खंधा) अनन्त असंख्यात प्रदेशी स्कंध अनन्त छे (अणता अणंतपणसिया खंधा) अनन्त प्रदेशी

શિકા: સ્કન્ધા, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુન્યતે-તે સ્વલુ નો સંસ્થેયા:, નો અસંસ્થેયા અનન્તા: ।

ટીકા--જીવપર્યવપ્રરૂપણાનન્તરં સમ્પ્રતિ અજીવપર્યાયન પ્રરૂપયિતુમાહ-
'અજીવ પજ્જવાણં મંતે ! કઙ્કિદ્ધા પણત્તા ?' હે ભદન્ત ! અજીવપર્યવા: સ્વલુ કતિ
વિધા: પ્રજ્ઞાસા: ? ભગવાન આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'દુવિદ્ધા પણત્તા' અજીવ
પર્યવા: દ્વિવિધા: પ્રજ્ઞાસા:, 'તં જદ્ધા-સ્વિ અજીવપજ્જવાય' અસ્વિ અજીવ પજ્જવા
ય, તદ્ધથા-રૂપ્યજીવપર્યવાશ્ચ, અરૂપ્યજીવપર્યવાશ્ચ, તત્ત રૂપમ્ વિચ્ચતે યેપાં તે
રૂપિણ:, રૂપમિતિ ગન્ધરસસ્પર્શનામપ્યુપલક્ષણં ધોધ્યમ્, તે ચ તે અજીવાશ્ચેતિ
રૂપ્યજીવાસ્તેપાં પર્યવા: પર્યાયા:, રૂપ્યજીવપર્યવા: પુદ્ગલપર્યાયા ઇત્યર્થ:

સ્કંધ હૈં (સે તેણદ્ધેણ ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ તે ણં નો સંસ્થેજ્જા નો
અસંસ્થેજ્જા, અણંતા) ઇસ કારણ હે ગૌતમ ! એસા કહા જાતા હૈં કિ
વે ન સંસ્થયાત હૈં, ન અસંસ્થયાત હૈં અનન્ત હૈં ! ॥ ૧૨ ॥

ટીકાર્થ-જીવોં કે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કે અનન્તર અવ અજીવોં કે
પર્યાયોં કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ-

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! અજીવપર્યાય કિતને
પ્રકાર કે હૈ ? ભગવાન્ ને ઉત્તર દિયા હે ગૌતમ ! દો પ્રકાર કે
કહે હૈં-રૂપી-અજીવ પર્યાય ઓર અરૂપી-અજીવપર્યાય । જિનમેં રૂપ
હો વે રૂપી કહલાતે હૈ । યહાં 'રૂપ' શબ્દ ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ
કા ઉપલક્ષણ હૈ, અતએવ આશય યહ હુઆ કિ જિસમેં રૂપ, ગંધ, રસ
સ્પર્શ હો વહ રૂપી કહલાતા હૈ । રૂપયુક્ત અજીવ કો રૂપી અજીવકહતે
હૈ । રૂપી-અજીવ પુદ્ગલ હી હોતા હૈ, અતએવ રૂપી-અજીવ કે પર્યાય

સ્કન્ધ છે (સે તેણદ્ધેણ ગોયમા એવ વુચ્ચહ તેણં નો સંસ્થેજ્જા, નો અસંસ્થેજ્જા,
અણંતા) એ કારણે હે ગૌતમ ! એવુ કહેવાય છે કે તેઓ ન સંસ્થયાત છે,
ન અસંસ્થયાત છે પણ અનન્ત છે ॥ ૧૨ ॥

ટીકાર્થ-જીવોના પર્યાયોની પ્રરૂપણાના પછી હવે અજીવોના પર્યાયોનું
નિરૂપણ કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! અજીવ પર્યાય કેટલા પ્રકારના
કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! બે પ્રકારના કહ્યા છે-રૂપી અજીવ પર્યાય
અને અરૂપી અજીવ પર્યાય જેમા રૂપ હોય છે તે રૂપી કહેવાય છે. અહિં
રૂપ, શબ્દ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શનું ઉપલક્ષણ છે, તેથી જ આશય એ થયો
કે જેમાં રૂપ ગંધ રસ અને સ્પર્શ હોય તે રૂપી કહેવાય છે રૂપ યુક્ત

તદ્ ભિન્નાઃ-અરૂપ્યજીવપર્યાયાઃ, અમૂર્તજીવપર્યાયા ઇતિ ભાવઃ, ગૌતમઃ પૂજ્યતિ-અરૂચિ અજીવ પજ્જયા ણં મંતે । રૂઢિવિદ્યા પળ્લણત્તા ?' હે મદન્ત ! અરૂપ્યજીવપર્યાયાઃ સત્ત્વ કૃતિવિદ્યાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? મહાવાન આદ્ય-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘દસવિદ્યા પળ્લણત્તા’ અરૂપ્યજીવપર્યાયા દશવિદ્યાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ‘તં જદ્દા-ધમ્મસ્થિકાણ, ધમ્મસ્થિકાયસ્સદેસે’ ધમ્મસ્થિકાયસ્મ પળ્લમા’ તદ્યયા-‘ધર્માસ્થિકાયઃ, ધર્માસ્થિકાયસ્ય દેશઃ, ધર્માસ્થિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, તત્ત્વ કૃત્સ્તન્મ્ અવ્યપિદ્વચ્યં ધર્માસ્થિકાયઃ તસ્યૈવ ધર્માસ્થિકાયસ્યાર્દ્ધાદિ રૂપેણોઽગઃ ધર્માસ્થિકાયદેશઃ, તસ્યૈવ ધર્માસ્થિકાયસ્ય નિરંશાઃ અંગાઃ-ધર્માસ્થિકાયપ્રદેશા વ્યપદિશ્યન્તે, એવં ગૈત્યા અધર્માસ્થિકા-અર્થાત્ પુદ્ગલ કે પર્યાય । અરૂપી અર્થાત્ અમૂર્ત અજીવ કે પર્યાય અરૂપી-અજીવપર્યાય કહલાતે ને ।

ગૌતમ પુનઃ પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે મહાવાન ! અરૂપી-અજીવ પર્યાય કે કિતને પ્રકાર હૈં !

મહાવાન-ઉત્તર દેતે હૈં-ગૌતમ ! અરૂપી-અજીવ કે પર્યાય દસ પ્રકાર કે કહે હૈં, વે ઇસ પ્રકાર હૈં-ધર્માસ્થિકાય, ધર્મા સ્થિકાય કા દેશ, ધર્માસ્થિકાય કે પ્રદેશ, અધર્માસ્થિકાય, અધર્માસ્થિકાય કે દેશ, અધર્માસ્થિકાય કે પ્રદેશ, આકાશાસ્થિકાય, આકાશાસ્થિકાય કા દેશ, આકાશાસ્થિકાય કે પ્રદેશ ઓર અદ્વાસમય’ સમ્પૂર્ણ અસં-ખ્યાત પ્રદેશો ધર્માસ્થિકાય કા પિણ્ડ ધર્માસ્થિકાય કહલાતા હૈં, ધર્માસ્થિકાય કે અર્દ્ધ આદિ ભાગ કો ધર્માસ્થિકાયદેશ કહેતે હૈં ઓર ધર્માસ્થિકાય કે સવ સૂક્ષ્મ અંશ કો ધર્માસ્થિકાય પ્રદેશ કહેતે હૈં । ઇસી પ્રકાર અધર્માસ્થિકાય ઓર આકાશાસ્થિકાય આદિ કે ત્રિકો

અણ્ણવને રૂપી અણ્ણવ કહે છે. રૂપી અણ્ણવ પુદ્ગલ જ હોય છે, તેથી જ રૂપી અણ્ણવના પર્યાય અર્થાત્ પુદ્ગલના પર્યાય અરૂપી અર્થાત્ અમૂર્ત અણ્ણવના પર્યાય અરૂપી-અણ્ણવ પર્યાય કહેવાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન અરૂપી અણ્ણવ પર્યાયના કેટલા પ્રકાર છે ? શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! અરૂપી અણ્ણવના પર્યાય દશ પ્રકારના કહ્યા છે, તેઓ આ પ્રકારે છે-ધર્માસ્થિકાય, ધર્માસ્થિકાયના દેશ, ધર્માસ્થિકાયના પ્રદેશ, અધર્માસ્થિકાય અધર્માસ્થિકાયના દેશ, અધર્માસ્થિકાયના પ્રદેશ આકાશાસ્થિકાય આકાશાસ્થિકાયના દેશ અને આકાશાસ્થિકાયના પ્રદેશ અદ્વાસમય, સંપૂર્ણ અસંખ્યાત પ્રદેશી ધર્માસ્થિકાયના પિંડ ધર્માસ્થિકાય કહેવાય છે. ધર્માસ્થિકાયના અર્ધ આદિ ભાગને ધર્માસ્થિકાય દેશ કહે છે અને ધર્માસ્થિકાયના અધાથી સૂક્ષ્મ અંશને ધર્માસ્થિકાયપ્રદેશ કહે છે. એજ રીતે અધર્માસ્થિક

કાયે આકાશસ્તિકાયે ચ ત્રિકમાદ્-‘અહમ્મત્થિકાયે’ અહમ્મત્થિકાયસ્સ દેસે, અહમ્મત્થિકાયસ્સ પેસા’ અમર્થાસ્તિકાયઃ, અર્માસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, અધર્માસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, ‘આગાસત્થિકાયે, આગાસત્થિકાયસ્મ દેસે, આગાસત્થિકાયસ્સ પેસા’ આકાશસ્તિકાયઃ, આકાશસ્તિકાયસ્ય દેશઃ, આકાશસ્તિકાયસ્ય પ્રદેશઃ, ‘અદ્ધાસમ્’ અદ્ધાસમયથ દશમો વોધ્યઃ, તત્ર પરસ્પરસમ્પદ્ધાત્મજાવયવાવયવિસ્વરૂપં ધર્માસ્તિકાયાદિકં વસ્તુ વર્તતે ઈતિ સિદ્ધમ્, યદ્યપ્યત્ર પર્યાયાણાં પ્રરૂપયિતુમુપક્રમાત્ તત્કથનસ્યૈવ ન્યાગ્યત્વેન દ્રવ્યમાત્રપ્રરૂપણં કૃતમિતિ ન ક્લિમ્પ્યતુચિતમ્, વસ્તુતસ્તુ ધર્માસ્તિકાયત્વં ધર્માસ્તિકાય દેશત્વં, ધર્માસ્તિકાયપ્રદેશત્વમ્ इत्यादिना प्ररूपण-मेव प्रकृतोपयोगिदृष्टव्यम्, इत्येवं रीत्या सान्निव्यात् प्रथमम् रूप्यजीवपर्यायाणा क्रमसत्त्वेऽपि तं परित्यज्य अरूप्यजीवपर्यायाणा प्ररूपणं कृतम् ,

કો સમજ લેના ચાહિયે । દસવાં અદ્ધાકાલ હૈ જો અપ્રદેશી હૈ । યદ્યપિ ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય હૈ, યહાં પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી જા રહી હૈ, અતએવ પર્યાયોં કા કથન કરના હી ઉચિત થા, દ્રવ્યકા કથન કરના ઉચિત નહી પ્રતીત હોતા, તથાપિ પર્યાય ઓર પર્યાયી અર્થાન્ દ્રવ્ય કથં-ચિત્ અભિન્ન હૈ, યહ પ્રકટ કરને કે લિયે દ્રવ્યોં કા કથન કિયા ગયા હૈ, અતએવ કોઈ અનૌચિત્ય નહી હૈ । વાસ્તવ મેં તો ધર્માસ્તિકાય કે પર્યાય, ધર્માસ્તિકાય કે દેશ કે પર્યાય, ધર્માસ્તિકાય કે પ્રદેશોં આદિ કે પર્યાય હી યહાં વિવક્ષિત હૈ ।

યદ્યપિ પહેલે રૂપી-અજીવ કા ઉલ્લેખ કિયા ગયા હૈ ઇસ કારણ પહેલે ડસી કે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા હોની ચાહિયે થી, કિન્તુ ડસ ક્રમ કા ત્યાગ કરકે પ્રથમ અરૂપી-અજીવ કી પ્રરૂપણા કી ગઈ હૈ ।

કાય અને આકાશસ્તિકાય આદિના ત્રિકોને સમજ લેવા જોઈએ દશમો અદ્ધા કાળ છે જે અપ્રદેશી છે. જે કે ધર્માસ્તિકાય આદિ દ્રવ્ય છે, અહીં પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાઈ રહી છે, તેથી જ પર્યાયોનું કથન કરવું ઉચિત હેતુ. દ્રવ્યનું કથન કરવું તે ઉચિત ન હેતુ તથાપિ પર્યાય અને પર્યાયી અર્થાત્ દ્રવ્ય કથ-ચિત્ અભિન્ન છે, એ પ્રગટ કરવાને માટે દ્રવ્યનું કથન કરાયું છે, તેથી કોઈ અનૌચિત્ય નથી વાસ્તવભાતો ધર્માસ્તિકાયના પર્યાય, ધર્માસ્તિકાયના દેશના પર્યાય, ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશો આદિના પર્યાય જ અહીં વિવક્ષિત છે.

યદ્યપિ પહેલા રૂપી અજીવનો ઉલ્લેખ કરેલો છે એ માટે પહેલા તેનાજ પર્યાયોની પ્રરૂપણા થવી જોઈએ. પણ તે કેમનો ત્યાગ કરીને પ્રથમ અરૂપી અજીવની પ્રરૂપણા કરાઈ છે.

અથ રૂપ્યજીવપર્યવાન્ પ્રરૂપયિતુમાદ્-‘રુરિ અજીવપજ્જમાણં મંતે ! કઙ્કિદિદા પળ્ણત્તા ? હે મદન્ત ! રૂપ્યજીવપર્યવાઃ સલુ કતિવિયાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? મગવાન્ આદ્-ગોયમા ! ‘હે ગૌતમ ! ‘ચઉવિદા પળ્ણત્તા’ રૂપ્યજીવપર્યવા શ્વતુર્વિદ્યાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ‘તં જહા-સંધા, ‘સંધદેસાઃ સંધપણ્ણસા, પરમાણુપોગ્ગલા’ તચથા-સ્કન્ધાઃ સ્કન્ધ-દેસાઃ, સ્કન્ધ પ્રદેસાઃ પરમાણુ પુદ્ગલાથ, ગૌતમઃ પૂચ્છતિ-‘તેણં મંતે ! કિં સંખેજ્ઞા, અસંખેજ્ઞા અણંતા ? ‘હે મદન્ત ! તે સલુ સ્કન્ધાદયઃ પ્રત્યેકં કિં સંખ્યેયાઃ અસંખ્યેયાઃ અનન્તા વા ભવન્તિ ? મગવાન્ આદ્-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘નો સંખેજ્ઞા, નો અસંખેજ્ઞા, અણંતા’ સ્કન્ધાદયો નો સંખ્યેયાઃ, નો વા અસંખ્યેયાઃ અપિ તુ અનન્તા ભવન્તિ, ગૌતમસ્તથ કારણં પૂચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं વુચ્ચઈ-નો સંખેજ્ઞા, નો અસંખેજ્ઞા, અણંતા ? ‘હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન-કથં તાવદ્, एवमुक्तरीत्या, उच्यते यत्-સ્કન્ધાદયો નો સંખ્યેયાઃ, નો વા અસંખ્યેયાઃ અપિ તુ અનન્તા ભવન્તીતિ ? મગવાન્ આદ્-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-મગવન્ ! રૂપી-અજીવ કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ? મગવાન્ ! ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! રૂપી-અજીવ કે પર્યાય ચાર પ્રકાર કે કહે હૈં-સ્કંધ, સ્કંધદેશ, સ્કંધ પ્રદેશ ઓર પરમાણુપુદ્ગલ !

ગૌતમ-હે મગવન્ ! સ્કંધ આદિ કયા સંખ્યાત હૈં, યા અસંખ્યાત હૈં અથવા અનન્ત હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત હૈં, ન અસંખ્યાત હૈં, કિન્તુ અનન્ત હોતે હૈં !

ગૌતમ-હે મગવન્ ! કિસકારણ સે એસા કહા જાતા હૈ, કિ સ્કંધ આદિ સંખ્યાત નહી અસંખ્યાત મી નહીં પરન્તુ અનંત હૈં ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! રૂપી અણુવના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! રૂપી અણુવના પર્યાય ચાર પ્રકારના કહ્યા છે-સ્કન્ધ, સ્કન્ધદેશ, સ્કન્ધ પ્રદેશ, અને પરમાણુ પુદ્ગલ.

શ્રી ગૌતમ-હે ભગવન્ ! સ્કન્ધ આદિ શુ સંખ્યાત છે અગર અસંખ્યાત છે અથવા અનન્ત છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ન સંખ્યાત છે, ન અસંખ્યાત છે, પણ અનન્ત હોય છે.

શ્રી ગૌતમ-હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે સ્કન્ધ આદિ સંખ્યાત નહીં અસંખ્યાત પણ નહીં પરન્તુ અનન્ત છે ?

પરમાણુ પુગલા' અનન્તા પરમાણુપુદ્ગલા ભવન્તિ 'અણંતા દુપ્પસિયા સંધા જાવ અણંતા દસપ્પસિયા સંધા' અનન્તા દ્વિપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ, યાવદ્-અનન્તા સ્ત્રિપ્રદેશિકાદિ નય પ્રદેશિકાન્તાઃ સ્કન્ધાઃ, અનન્તાઃ દશ પ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ, 'અણંતા સંઘિજ્જ પ્પસિયા સંધા' અનન્તા સંઘયેયપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધાઃ, 'અણંતા અણંતપ્પસિયા સંધા' અનન્તા અનન્તપ્રદેશિકાઃ સ્કન્ધા ભવન્તિ, પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ-'સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્છઈ-તે ણં નો સંઘેજ્જા, નો અસંઘેજ્જા, અણંતા ! હે ગૌતમ ! તત્-અય, તેનાર્યેન, એવમ્-ઉત્તરીત્યા. ઉચ્ચ તે યત્-સલ્લ સ્કન્ધાદયો નો સંઘેયાઃ, નો વા અસંઘેયાઃ, અપિ તુ અનન્તા ભવન્તિ ઇત્યાશયઃ ॥ સૂ ૦ ૧૩ ॥

પરમાણુ પુદ્ગલ પર્યાય વક્તવ્યતા

મૂલમ્-પરમાણુપોગ્ગલાણં ભંતે ! કેવદ્વિયા પજ્જવા પપ્પણત્તા ? ગોયમા ! પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પપ્પણત્તા, સે કેણદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્છઈ-પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પપ્પણત્તા ? ગોયમા ! પરમાણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દઘ્વદ્ધયાણ તુલ્લે, પ્પસદ્ધયાણ તુલ્લે, ઓગાહણદ્ધયાણ તુલ્લે ઠિઈંણ સિય હીણે, સિય

ભગવાન-હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલ અનન્ત હૈ, દ્વિ પ્રદેશી સ્કંધ અનન્ત હૈ, યાવત્ દસપ્રદેશી સ્કંધ અનન્ત હૈ અર્થાત્ ત્રિપ્રદેશી, ચાર-પ્રદેશી, પંચપ્રદેશી છઠ્ઠ પ્રદેશી, સાતપ્રદેશી, આઠપ્રદેશી, નૌપ્રદેશી, દશપ્રદેશી સ્કંધ અનન્ત હૈ । इसी प्रकार संख्यातप्रदेशी स्कंध अनन्त है, असंख्यातप्रदेशी स्कंध अनन्त हें और अनन्तप्रदेशी स्कंध भी अनन्त है । उपसंहार करते हुए कहते हैं-हे गौतम ! इस कारण ऐसा कहा जाता है कि स्कंध आदि संख्यात नहीं हें असंख्यात भी नहीं हें, परन्तु अनन्त है ॥ १२ ॥

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલ અનન્ત છે, દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે, યાવત્ દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે, અર્થાત્ ત્રિપ્રદેશી, ચાર પ્રદેશી, પંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી, નૌ પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે. એ જ પ્રકારે સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે, અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ અનન્ત છે અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ અનન્ત છે.

ઉપસંહાર કરતા પ્રશ્ન કહે છે-હે ગૌતમ ! એ કારણે એવું કહેવાય છે કે સ્કન્ધ આદિ સંખ્યાત નથી. અસંખ્યાત પણ નથી પરન્તુ અનન્ત છે ॥ ૧૨ ॥

तुल्ले, सिय अब्भहिण, जइ हीणे, असंखेज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइगुण हीणे वा, असंखिज्जइगुणहीणे वा, अह अब्भहिण असंखिज्जइभाग अब्भहिण वा, संखिज्जइभाग अब्भहिण वा, संखिज्जगुणा अब्भहिण वा, असंखिज्जगुण अब्भहिण वा, कालवण्णपज्जवेहिं सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिण, जइ हीणे अणंतभाग हीणे वा, असंखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइगुण हीणे वा, असंखिज्जइगुण हीणे वा, अणंतगुणहीणे वा, अह अब्भहिण अणंतभाग अब्भहिण वा, असंखिज्जइभाग अब्भहिण वा, संखिज्जगुण अब्भहिण वा, असंखिज्जगुण अब्भहिण वा, अणंतगुण अब्भहिण वा, एवं अवसेस वन्नगंधरसफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए फासाणं सिय उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए; से तेणट्ठेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ-परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता, दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिण, जइ हीणे पएसहीणे, अह अब्भहिण पएसमब्भहिण, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वन्नाईहिं उवरिल्लेहि चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए, एवं तिपएसे वि, नवरं ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिण, जइ हीणे पएस हीणे वा, दुपएस हीणे वा, अह अब्भहिण पएसमब्भहिण वा, दुपएसमब्भहिण वा, एवं जाव दस पएसिए, नवरं ओगाहणाए, पएसपरिवुट्ठीए कायव्वा जाव दसपएसिए, नवरं नवपएस हीणत्ति, संखेज्जपएसियाणं

पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता ? से केणट्ठेणं भंते ! एवं
 बुच्चइ संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 संखेज्जपएसिए संखेज्जपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पए-
 सट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे संखे-
 ज्जभागहीणे वा, संखिज्जगुण हीणे वा, अह अब्भहिए, एवं चेव,
 ओगाहणट्टयाए वि दुट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णाइ
 उवरिल्ल, चउफासपज्जवेहि य छट्टाणवडिए, असंखिज्जपएसि-
 याणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं
 भंते ! एवं बुच्चइ-असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! असंखिज्जपएसिए खंधे असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स
 दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए, चउट्टाणवडिए, ओगाहणट्टयाए,
 चउट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णाइउवरिल्ल चउ-
 फासेहि य छट्टाणवडिए । अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा !
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अणंतपएसिए खंधे
 अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्टा-
 णवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाण-
 वडिए, वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं छट्टाणवडिए । एगपएसो-
 गाढाणं पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता,
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-एगपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स
 पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्टाणवडिए, ओगा-
 हणट्टयाए तुल्ले, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णाई उवरिल्लचउ-
 फासेहिं छट्टाणवडिए एवं दुपएसोगाढे वि, संखिज्जपएसोगाढाणं
 पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते !
 एवं बुच्चइ-संखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?

गोयमा ! संखिज्जपएसोगाढे पोग्गले संखिज्जपएसोगाढस्स
 पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-
 हणट्टयाए दुट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिह
 चउफासेहि य छट्ठाणवडिए । असंखेज्जपएसोगाढाणं पुच्छा,
 गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं
 बुच्चइ-असंखिज्जपएसोगाढाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! असंखेज्जपएसोगाढे पोग्गले असंखेज्जपएसोगाढस्स
 दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए
 चउट्ठाणवडिए ठिईए चउट्ठाणवडिए वण्णाइ अट्ट फासेहि
 छट्ठाणवडिए, एगसमयठिइयाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पणत्ता से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-एगसमयठिइयाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! एगसमयठिइए पोग्गले एग-
 समयठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठा-
 णवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले वण्णाइ
 अट्ट फासेहि छट्ठाणवडिए एवं जाव दस समयठिइए, संखे-
 ज्जसमयठिइयाणं एवं चेव, नवरं ठिईए दुट्ठाणवडिए असं-
 खेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए,
 एगगुणकालगाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता,
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ एगगुणकालगाणं अणंता पज्जवा
 पणत्ता ? गोयमा ! एगगुणकालए पोग्गले एगगुणकालगस्स
 पोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-
 हणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवण्ण-
 पज्जवेहि तुल्ले, अवसेसेहि वण्णगंधरसफासपज्जवेहि छट्ठाण-
 वडिए, अट्टफासेहि छट्ठाणवडिए, एवं जाव दसगुणकालए,
 संखेज्जगुणकालए वि, नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए, एवं अणंत
 गुणकालए वि, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं जहा कालवण्ण-

સ્સ વત્તવ્વયા ભણિયા તહા સેસાણ ત્તિ વણ્ણગંધરસફાસાણં
વત્તવ્વયા ભાણિયઠ્ઠા, જાવ અણંતગુણલુક્ખે ॥સૂ. ૧૩॥

છાયા—પરમાણુ પુદ્ગલનાં મદન્ત ! કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !
પરમાણુ પુદ્ગલનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્યેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે
—પરમાણુપુદ્ગલનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલઃ પરમાણુ
પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ,
સ્થિત્યા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ અસંખ્યેયભાગહીનો

પરમાણુપુદ્ગલપર્યાયવક્ત્ર્યતા

શબ્દાર્થ—(પરમાણુપોગ્ગલાણં મંતે ! કેવદ્વયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિનને પર્યાય કહે છે ? (ગોયમા ! પર-
માણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલોં કે
કે અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેણદ્વેગં મંતે ! એવ બુચ્ચહ પરમાણુપોગ્ગ-
લાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! તેસા કહા
હૈ કિ પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પરમા-
ણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) એક પરમાણુપુદ્ગલ
દૂસરે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પાસદ્વયાએ તુલ્લે)
પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહના કી દૃષ્ટિ
સે તુલ્ય હૈ (ઠિઈએ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્વહિણ) સ્થિતિ
કી દૃષ્ટિ સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક હૈ (જહ
હીણે) યદિ હીન હો (અસંખેજ્જહભાગહીણે વા સંખેજ્જહભાગહીણે વા,

પરમાણુ પુદ્ગલ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(પરમાણુપોગ્ગલાણં મંતે ! કેવદ્વયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! પરમાણુપોગ્ગલાણ
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે
(સે કેણદ્વેગં મંતે ! એવ બુચ્ચહ—પરમાણુપોગ્ગલાણ અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) શા
કારણે હે ભગવન્ ! એવ કહ્યું છે કે પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (પરમાણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે)
એક પરમાણુ પુદ્ગલ થીના પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે
(પાસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહ-
નાની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (ઠિઈએ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્વહિણ) સ્થિતિની
દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય કદાચિત્ અધિક છે (જહ હીણે) જો હીન
હોય (અસંખેજ્જહભાગ હીણે વા, સંખેજ્જહભાગ હીણે વા, સંખેજ્જહ ગુણ હીણે વા

વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અથા-
 મ્યધિકઃ અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણા-
 મ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણામ્યધિકો વા, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ,
 સ્યાદમ્યધિકઃ, યદા હીનઃ અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યે-
 ય ભાગ હીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા, અનન્તગુણહીનો
 વા, અથામ્યધિકઃ અનન્તભાગામ્યધિકો વા, અસંખ્યેયભાગામ્યધિકો વા,
 સંખેજ્જહગુણહીણે વા અસંખેજ્જહગુણહીણે વા,) અસંખ્યાતભાગહીન
 સંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતગુણ હીન યા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ
 (અહઅવ્મહિ) અગર અધિક હો (અસંખેજ્જહગુણ અવ્મહિ વા, સંખે-
 જ્જહગુણ અવ્મહિ વા, સંખેજ્જહગુણ અવ્મહિ વા, અસંખેજ્જહગુણ-
 અવ્મહિ વા) અસંખ્યાતભાગ અધિક સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત
 ગુણ અધિક અસંખ્યાતગુણ અધિક, હોતા હૈ

(કાલવર્ણપજ્જવેહિં સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિ) કૃષ્ણ
 વર્ણ કે પર્યાયોં સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક હોતા
 હૈ (જહ હીણે અણંતભાગહીણે વા, અસંખેજ્જહગુણહીણે વા સંખેજ્જહગુણ
 હીણે વા, સંખેજ્જહગુણહીણે વા, અસંખેજ્જહગુણહીણે વા, અણંતગુણહીણે
 વા) યદિ હીન હો તો અનન્તભાગહીન અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ
 હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણહીન અથવા અનન્તગુણહીન હોતા
 હૈ (અહ અવ્મહિ અણંતભાગઅવ્મહિ વા, અસંખેજ્જહગુણ અવ્મહિ વા,
 સંખેજ્જહગુણ અવ્મહિ વા, સંખેજ્જહગુણઅવ્મહિ વા, અસંખેજ્જહ-

અસંખેજ્જહ ગુણ હીણે વા) અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત
 ગુણ હીન યા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે (અહ અવ્મહિ) અગર અધિક
 હોય છે તો (અસંખેજ્જહગુણઅવ્મહિ વા, સંખેજ્જહગુણ અવ્મહિ વા, સંખેજ્જહ
 ગુણ અવ્મહિ વા, અસંખેજ્જહ ગુણ અવ્મહિ વા) અસંખ્યાત ભાગ અધિક,
 સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક, અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

(કાલવર્ણપજ્જવેહિં સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્મહિ) કૃષ્ણ વર્ણના
 પર્યાયોંથી કદાચિત્ હીન કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક થાય છે (જહ હીણે
 અણંતભાગ હીણે વા, અસંખેજ્જહ ગુણહીણે વા, સંખેજ્જહ ગુણહીણે વા, સંખેજ્જહ
 ગુણહીણે વા, અસંખેજ્જહગુણહીણે વા, અણંત ગુણહીણે વા) નો હીન હોય તો
 અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણ
 હીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે (અહ અવ્મહિ
 અણંતભાગ અવ્મહિ વા, અસંખેજ્જહ ગુણ અવ્મહિ વા, સંખેજ્જહ ગુણ અવ્મ-

સંરુચ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંરુચ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંરુચ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા, એવમ્ અવશેષવર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યાયૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, સ્પર્શાનાં શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરુઢૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમુચ્યતે—પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યાવા પ્રજ્ઞાતાઃ, દ્વિપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—દ્વિપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! દ્વિપ્રદેશિકો દ્વિપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા

ગુણ અવમહિં વા અણંતગુણઅવમહિં વા) યદિ અધિક હો તો અનન્ત ભાગઅધિક, અસંરુચ્યાતભાગ અધિક, સંરુચ્યાતભાગ અધિક, સંરુચ્યાત-તગુણ અધિક અસંરુચ્યાતગુણ અધિક અથવા અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ (એવં અવશેષવર્ણગન્ધ રસાસપ્તજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિં) ઇસી પ્રકાર શેષ વર્ણ ગન્ધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયો સે પદસ્થાનપતિત હૈ (કાસાણં સીય ડસિણણિદ્વલુક્ષેહિં છટ્ટાણવડિં) સ્પર્શો મેં શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર રુઢસ્પર્શો સે પદસ્થાનપતિત હૈ (સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ—પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) ઇસ હેતુ સે હે ગૌતમ ! એસા કહા હૈ પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં

(દુપપસિયાણં પુચ્છા ?) દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—દુપપસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા !) હે ભગવન્નુ કિસ કારણ એસા કહા હૈ કિ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! દુપપસિયાણં દુપપસિયાણં દવ્વટ્ટયાણં તુલ્લે) હે ગૌતમ !

હિં વા સંરુચ્ચઈ ગુણ અવમહિં વા અસંરુચ્ચઈ ગુણ અવમહિં વા અણંત ગુણ અવમહિં વા) એ અધિક હોયતો અનન્ત ભાગ અધિક, અસંરુચ્યાતભાગ અધિક, સંરુચ્યાત ભાગ અધિક, સંરુચ્યાત ગુણ અધિક, અસંરુચ્યાત ગુણ અધિક અથવા અનન્ત ગુણ અધિક થાય છે (એવં અવશેષા વર્ણ ગન્ધ રસ કાસ પજ્જવેહિં છટ્ટાણ વડિં) એ પ્રકારે શેષ, વર્ણ, ગન્ધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે (કાસાણં સીય ડસિણ ણિદ્વ લુક્ષેહિં છટ્ટાણવડિં) સ્પર્શોમા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુઢ પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત છે (સે તેણટ્ટેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ—પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) એ હેતુથી એવું કહ્યું છે કે હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે

(દુપપસિયાણં પુચ્છા ?) દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ટેણં મંતે એવં વુચ્ચઈ—દુપપસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્નુ શા કારણે એવું કહ્યું છે કે દ્વિ

તુલ્યઃ પ્રદેશર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ, સ્યાદભ્ય-
ધિકઃ, યદા હીનઃ, પ્રદેશહીનઃ અયાભ્યધિકઃ-પ્રદેશાભ્યધિકઃ, સ્થિત્યા ચતુઃ
સ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ, ઉપરિતનૈશ્વતુઃસ્પર્શૈશ્વ પટસ્થાનપતિતઃ, એવં ત્રિપ્રદે-
શિકોઽપિ, નવરમ્ અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા
હીનઃ પ્રદેશહીનો વા, દ્વિપ્રદેશહીનો વા, અયાભ્યધિકઃ પ્રદેશાભ્યધિકો વા, દ્વિ
પ્રદેશાભ્યધિકો વા, એવં યાવદ્-દશપ્રદેશિકઃ, નવરમ્-અવગાહનાયા, પ્રદેશપરિ-
દ્વિપ્રદેશી દ્વિ પ્રદેશો સે તુલ્ય (ઓગાહણદ્વયાપ સિય હીણે સિય તુલ્લે
સિયઅવ્મહિપ) અવગાહના સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદા-
ચિત્ અધિક (જહ્ હીણે પપ્સહીણે) અગર હીન હો તો એક પ્રદેશહીન
હોતા હૈ (અહ અવ્મહિપ પપ્સમવ્મહિપ) યદિ અધિક હો તો એક પ્રદેશ
અધિક હોતા હૈ (ઠિઈપ ચઝટ્ટાણવહિપ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા
હૈ (વન્નાઈહિં ઉવરિલ્લેહિં ચઝફાસેહિ ય છટ્ટાણવહિપ) વર્ણ આદિ સે
ઔર ઉપયુક્ત સ્પર્શો સે પટસ્થાનપતિત હૈ

(એવં તિપપ્સે ચિ) હસી પ્રકાર ત્રિપ્રદેશી ખી (નવર) વિશેષ
(ઓગાહણદ્વયાપ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિપ) અવગાહના સે
કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ (જહ્ હીણે
પપ્સહીણે વા, દુપપ્સહીણે વા) યદિ હીન હો તો એક પ્રદેશ સે હીન યા
દો પ્રદેશો સે હીન હોતા હૈ (અહ અવ્મહિપ પપ્સમવ્મહિપ વા દુપપ્સ
મવ્મહિપ વા) અગર અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક યા દો પ્રદેશ

પ્રદેશી રક-ધેના અન-ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! દુપપ્સિપ દુપપ્સિયસ્સ
દ્વવ્વદ્વયાપ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! દ્વિપ્રદેશા દ્વિપ્રદેશીથી દ્રવ્યની દ્વિગિતિએ તુલ્ય છે, (પપ્-
સદ્વયાપ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ઓગાહણદ્વયાપ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિપ)
અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક (જહ્ હીણે પપ્સ
હીણે) અગર હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન બને છે (અહ અવ્મહિપ પપ્સ
મવ્મહિપ) યદિ અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક થાય છે (ઠિઈપ ચઝટ્ટાણ
વહિપ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે (વન્નાઈહિં ઉવરિલ્લેહિં-ચઝફાસેહિય
છટ્ટાણવહિપ) વર્ણ આદિથી અને ઉપયુક્ત સ્પર્શોથી પટસ્થાન પતિત થાય છે

(એવ તિપપ્સે ચિ) એ રીતે ત્રિપ્રદેશી પણ (નવર) વિશેષ (ઓગાહણદ્વયાપ
સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિપ) અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય,
કદાચિત્ અધિક થાય છે (જહ્ હીણે પપ્સ હીણેવા, દુપપ્સ હીણે વા) બે હીન થાય તો
એક પ્રદેશ હીન અગર બે પ્રદેશોથી હીન થાય છે (અહ અવ્મહિપ પપ્સમવ્મહિપ
વા દુપપ્સમવ્મહિપ વા) અગર અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક અગર બે

વૃદ્ધિઃ કર્તૃત્વા, યાવદ્ દશપ્રદેશિકઃ, નવરમ્ નવ પ્રદેશહીન ઇતિ, સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! ણ્વમુચ્યતે-સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા સ્યાદ્હીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદ્ભ્યધિકઃ યદા હીનઃ સંખ્યેયભાગહીનો વા સંખ્યેયગુણહીનો વા, અભ્યાધિકઃ એવશ્ચૈવ, અવગાહનાર્થતયાપિ દ્વિસ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ અધિક હોતા હૈ (એવ જાવ દસપણસિય) ઇસી પ્રકાર યાવન્ દશપ્રદેશી (નવરં નવપણસહીણત્તિ) વિશેષ યહ કિ વહ નૌ પ્રદેશો સે હીન તક હોતા હૈ

(સંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્છહ-સંખિજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ કિસ કારણ એસા કહા કિ સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (ગોયમા ! સંખેજ્જપણસિય સંખેજ્જપણસિયસ્સ દ્વવ્વટ્ઠયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુચ્ચ હૈ (પણસટ્ઠયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિણ) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે હીન હો સક્કતા હૈ, તુલ્ય હો સક્કતા હૈ, અધિક હો સક્કતા હૈ (જહ હીણે સંખેજ્જભાગ હીણે વા સંખેજ્જગુણહીણે વા) યદિ હીન હૈ તો સંખ્યાતભાગ હીન યા સંખ્યાત ગુણ હીન હોતા હૈ (અહ અવ્મહિણ એવં ચેવ) યદિ અધિક હો તો ઇસી

પ્રદેશ અધિક થાય છે (એવં જાવ દસ પણસિય) એ રીતે યાવત્ દશ પ્રદેશી (નવરં નવ પણસહીણત્તિ) વિશેષ એ છે કે તે નવ પ્રદેશોથી હીન સુધી થાય છે.

(સંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્છહ-સંખિજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જપણસિય સંખેજ્જપણસિયસ્સ દ્વવ્વટ્ઠયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુચ્ચ છે (પણસટ્ઠયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિણ) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ હીન થઈ શકે છે, તુલ્ય થઈ શકે છે અધિક થઈ શકે છે (જહ હીણે સંખેજ્જ ભાગહીણે વા સંખેજ્જગુણ હીણે વા) એ હીન હોય તો સંખ્યાત ભાગ હીન વા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. (અહ અવ્મહિણ એવં ચેવ) એ અધિક હોય તો આ પ્રકારે-સંખ્યાત ભાગ

તુલ્યઃ પ્રદેશર્થતયા તુલ્યઃ અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાત્તુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ, પ્રદેશહીનઃ અથાભ્યધિકઃ-પ્રદેશાભ્યધિકઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિઃ, ઉપરિતનૈશ્ચતુઃસ્પર્શૈશ્ચ પટસ્થાનપતિતઃ, એવં ત્રિપ્રદેશિકોઽપિ, નવરમ્ અવગાહનાર્થતયા મ્યાદ્દીનઃ, મ્યાત્તુલ્યઃ સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ પ્રદેશહીનો વા, દ્વિપ્રદેશહીનો વા, અથાભ્યધિકઃ પ્રદેશાભ્યધિકો વા, દ્વિપ્રદેશાભ્યધિકો વા, એવં યાવદ્-દશપ્રદેશિકઃ, નવરમ્-અવગાહનાયા, પ્રદેશપરિદ્વિપ્રદેશી દ્વિ પ્રદેશો સે તુલ્ય (ઓગાહણદ્વયાય સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિય) અવગાહના સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક (જહ્ હીણે પપ્સહીણે) અગર હીન હો તો એક પ્રદેશહીન હોતા હૈ (અહ અવ્મહિય પપ્સમવ્મહિય) યદિ અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક હોતા હૈ (ઠિઈય ચઢઢાણવઢિય) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ (વન્નાઈહિં ઉવરિલ્લેહિં ચઢફાસેહિં ચ ઇઢાણવઢિય) વર્ણ આદિ સે ઔર ઉપયુક્ત સ્પર્શો સે પટસ્થાનપતિત હૈ

(એવં તિપણસે વિ) ઈસી પ્રકાર ત્રિપ્રદેશી ભી (નવરં) વિશેષ (ઓગાહણદ્વયાય સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિય) અવગાહના સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ (જહ્ હીણે પપ્સહીણે વા, દુપપ્સહીણે વા) યદિ હીન હો તો એક પ્રદેશ સે હીન યા દો પ્રદેશો સે હીન હોતા હૈ (અહ અવ્મહિય પપ્સમવ્મહિય વા દુપપ્સમવ્મહિય વા) અગર અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક યા દો પ્રદેશ

પ્રદેશી સ્કન્ધાના અનન્ત પર્થાય કહ્યા છે (ગોયમા ! દુપપ્સિય દુપપ્સિયસ્સ વ્વવ્વદ્વયાય તુલ્લે) હે ગૌતમ ! દ્વિપ્રદેશી દ્વિપ્રદેશીથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, (પપ્સદ્વયાય તુલ્લે) પ્રદેશીથી તુલ્ય (ઓગાહણદ્વયાય સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિય) અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક (જહ્ હીણે પપ્સહીણે) અગર હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન બને છે (અહ અવ્મહિય પપ્સમવ્મહિય) યદિ અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક થાય છે (ઠિઈય ચઢઢાણવઢિય) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે (વન્નાઈહિં ઉવરિલ્લેહિં-ચઢફાસેહિય ઇઢાણવઢિય) વર્ણ આદિથી અને ઉપયુક્ત સ્પર્શીથી પટસ્થાન પતિત થાય છે

(એવં તિપણસે વિ) એ રીતે ત્રિપ્રદેશી પણ (નવરં) વિશેષ (ઓગાહણદ્વયાય સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિય) અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક થાય છે (જહ્ હીણે પપ્સહીણે વા, દુપપ્સહીણે વા) બે હીન થાય તો એક પ્રદેશ હીન અગર બે પ્રદેશીથી હીન થાય છે (અહ અવ્મહિય પપ્સમવ્મહિય વા દુપપ્સમવ્મહિય વા) અગર અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક અગર બે

વૃદ્ધિઃ કર્તૃત્વ્યા, યાવદ્ દશપ્રદેશિકઃ, નવરમ્ નવ પ્રદેશતીન ઇતિ, સંસ્થેયપ્રદેશિકાના પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—સંસ્થેયપ્રદેશિકાના અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! સંસ્થેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેજાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદ્અધિકઃ યદા હીનઃ સંસ્થેયભાગહીનો વા સંસ્થેયગુણહીનો વા, અથાધ્યધિકઃ એવશ્ચેવ, અવગાહનાર્થતયાપિ દ્વિસ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ અધિક હોતા હૈ (એવ જાવ દસપણસિણ) ઇસી પ્રકાર યાવન દશપ્રદેશી (નવરં નવપણસહીણત્તિ) વિશેષ યહ કિ વહ નૌ પ્રદેશોં સે હીન તક હોતા હૈ

(સંસ્થેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) સંસ્થાત પ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ—સંસ્થિજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ન કિસ કારણ એસા કહ્વા કિ સંસ્થાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ (ગોયમા ! સંસ્થેજ્જપણસિણ સંસ્થેજ્જપણસિયસ્સ દબ્બટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! સંસ્થાતપ્રદેશી સ્કંધ સંસ્થાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસટ્ટયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અન્મહિણ) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે હીન હો સકતા હૈ, તુલ્ય હો સકતા હૈ, અધિક હો સકતા હૈ (જહ હીણે સંસ્થેજ્જભાગ હીણે વા સંસ્થેજ્જગુણહીણે વા) યદિ હીન હૈ તો સંસ્થાતભાગ હીન વા સંસ્થાત ગુણ હીન હોતા હૈ (અહ અન્મહિણ એવં ચેવ) યદિ અધિક હો તો ઇસી

પ્રદેશ અધિક થાય છે (એવં જાવ દસ પણસિણ) એ રીતે યાવત્ દશ પ્રદેશી (નવરં નવ પણસહીણત્તિ) વિશેષ એ છે કે તે નવ પ્રદેશોથી હીન બુધી થાય છે.

(સંસ્થેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) સંસ્થાત પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ—સંસ્થિજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહ્યું છે કે સંસ્થાત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! સંસ્થેજ્જપણસિય સંસ્થેજ્જપણસિયસ્સ દબ્બટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! સંસ્થાત પ્રદેશી સ્કંધ સંસ્થાત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસટ્ટયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અન્મહિણ) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ હીન થઇ શકે છે, તુલ્ય થઇ શકે છે અધિક થઇ શકે છે (જહ હીણે સંસ્થેજ્જ ભાગહીણે વા સંસ્થેજ્જગુણ હીણે વા) એ હીન હોય તો સંસ્થાત ભાગ હીન વા સંસ્થાત ગુણહીન થાય છે. (અહ અન્મહિણ એવં ચેવ) એ અધિક હોય તો આ પ્રકારે—સંસ્થાત ભાગ

વર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ, પ્રજ્ઞાસાઃ, તત્ કેનાર્થેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે-અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ગૌતમ ! અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતર્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ વર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, અનન્તપ્રદેશિકાનાં

પ્રકાર-સંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાતગુણ અધિક (ઓગાહનદ્વયાદ દુદ્ઘાણવડિદ) અવગાહના સે દ્વિસ્થાનપતિત (ઠિદ્દિદ ચડદ્ઘાણવડિદ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વળ્ણાદ્-ઝવરિલ્લ ચડફાસપજ્જવેદિદ ય છદ્ઘાણવડિદ) વર્ણદિ સે તથા ડપર કહે ચાર સ્પર્શોં કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત

(અસંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કી પૃચ્છા (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્ઘેળં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્-અસંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા હૈં કિ અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! અસંખિજ્જપણસિદ સંધે અસંખિજ્જપણસિયસ્સ સંધસ્સ દન્વદ્ઘાદ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈં (પણસદ્ઘાદ ચડદ્ઘાણવડિદ) પ્રદેશોં સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઓગાહનદ્વયાદ ચડદ્ઘાણવડિદ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિદ્દિદ ચડદ્ઘાણવડિદ) સ્થિતિ સે

અધિક અગર સ ખ્યાત શુભ અધિક (ઓગાહનદ્વયાદ દુદ્ઘાણવડિદ) અવગાહનાથી દ્વિસ્થાન પતિત (ઠિદ્દિદ ચડદ્ઘાણવડિદ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત (વળ્ણાદ્ ઝવરિલ્લ ચડફાસ પજ્જવેદિદ ય છદ્ઘાણવડિદ) વર્ણાદિથી તથા ડપર કહેલા ચાર સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત

(અસંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્ઘેળમંતે ! એવં વુચ્ચદ્-અસંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અસંખિજ્જપણસિદ સંધે અસંખિજ્જપણસિયસ્સ સંધસ્સ દન્વદ્ઘાદ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસદ્ઘાદ ચડદ્ઘાણવડિદ) પ્રદેશોથી ચતુઃસ્થાન પતિત (ઓગાહનદ્વયાદ ચડદ્ઘાણવડિદ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત (ઠિદ્દિદ ચડદ્ઘાણવડિદ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વળ્ણાદ્-ઝવરિલ્લ ચડફાસેદિદ છદ્ઘાણવડિદ)

पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त ! एवं मुच्यते
अनन्त प्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ! गौतम ! अनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः
अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितः
अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णगंधरसस्पर्श-
पर्यवैः पटस्थानपतितः, एकप्रदेशावगाढानां पुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः
चतुःस्थानपतितः (वण्णाह-उवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि
से तथा उपर्युक्त चार स्पर्शो से पटस्थानपतित

(अणंतपएसियाणं पृच्छा ?) अनन्तप्रदेशी स्कंधों के पर्यायों की
पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय
कहे हैं (से केणट्ठेणं भते ! एवं वुच्चइ-अणंतपएसियाणं अणंता
पज्जवा पणत्ता) हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा है कि अनन्त-
प्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! अणंतपएसिणं खंधे
अणंतपएसियस्स खंधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! अनन्तप्रदेशी
स्कंध अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य हैं (पएसट्टयाए)
प्रदेशों की अपेक्षा से (छट्ठाणवडिए) पटस्थानपतित है (ओगाहण-
ट्टयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए चउ-
ट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्णगंधरसफासपज्जवेहि
छट्ठाणवडिए) वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से पटस्थानपतित है

(एगपएसोगाढाणं पोग्गलाणं पृच्छा ?) एक प्रदेश में अवगाढ
पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम !

वर्णादिंशी तथा उपर्युक्त चार स्पर्शांशी पटस्थान पतित

(अणंत पएसियाणं पृच्छा ?) अनन्त प्रदेशी स्कंधानां पर्यायानां पृच्छा ?
(गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केण
ट्ठेणं भते ! एवं वुच्चइ-अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता) हे भगवन् ! शा-
काश्चे अत्र कथं छे के अनन्त प्रदेशी स्कंधानां अनन्त पर्याय कहे हैं ?
(गोयमा ! अणंत पएसिणं खंधे अणंत पएसियस्स खंधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम !
अनन्त प्रदेशी स्कंध भीष्म अनन्त प्रदेशी स्कंधी द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य छे
(पएसट्टयाए) प्रदेशों की अपेक्षा से (छट्ठाणवडिए) पटस्थान पतित छे (ओगाहण
ट्टयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थान पतित छे (ठिईए चउट्ठाणवडिए)
स्थिति से चतुःस्थान पतित छे (वण्णगंधरसफासपज्जवेहि छट्ठाण वडिए) वर्ण,
गंध, रस, स्पर्शानां पर्यायानां पटस्थान पतित छे

(एगपएसोगाढाणं पोग्गलाणं पृच्छा ?) एक प्रदेश में अवगाढ पुद्गलानां

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવં ઉચ્યતે-એકપ્રદેશાવગાઢાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ગૌતમ ! એક પ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ એકપ્રદેશાવગાઢસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ એવં દ્વિપ્રદેશાવગાઢોઽપિ, સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાનાં પૃચ્છા ! ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવં મુચ્યતે-સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાનામનન્તાઃ પર્યવા-પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ !

અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં બુચ્ચહ-એગપ્પસોગાઢાણં અર્ણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસકારણ એસા કહા કિ એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં (ગોયમા ! એગપ્પસોગાઢે પોગ્ગલે એગપ્પસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) એક પ્રદેશ મેં અવગાઢપુદ્ગલ દૂસરે એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં (પપ્પસદ્દયાએ છટ્ટાણવહિએ) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈં (ઓગાહણદ્દયાએ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય હૈં (ઠિર્હિએ ચચટ્ટાણવહિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (વળ્ણાહુવરિલ્લ ચચ-ફાસેહિં છટ્ટાણવહિએ) વર્ણાદિ સે તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈં

(એવં દુપ્પસોગાઢે વિ) હસી પ્રકાર દ્વિપ્રદેશાવગાઢ બી (સંખિજ્ઞપ્પસોગાઢાણં પુચ્છા ?) સંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ સ્કંધોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં બુચ્ચહ-સંખિજ્ઞપ્પસોગાઢાણં અર્ણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા)

પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં બુચ્ચહ-એગપ્પસોગાઢાણં અર્ણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું છે કે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા ! એગપ્પસોગાઢે પોગ્ગલે એગપ્પસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલ બીજા એક પ્રદેશમા અવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્દયાએ છટ્ટાણવહિએ) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ ષટ્સ્થાન પતિત છે (ઓગાહણદ્દયાએ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય છે (ઠિર્હિએ ચચટ્ટાણવહિએ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત છે (વળ્ણાહુવરિલ્લચચફાસેહિં છટ્ટાણવહિએ) વર્ણાદિથી તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(એવં દુપ્પસોગાઢે વિ) એ રીતે દ્વિપ્રદેશાવગાઢપણ (સંખિજ્ઞ પ્પસોગાઢાણં પુચ્છા ?) સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ સ્કંધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણંતા પજ્જવા પળ્લન્તા ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવં

સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ સંખ્યેય પ્રદેશાવગાઢમ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થ-
તયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા દ્વિ સ્થાનપતિતઃ,
સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ
અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાનાં પૃચ્છા ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન
ભદન્ત ! એવ મુચ્યતે—અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢાનામનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !

હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા કિ સંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોં
કે અનન્ત પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! સંઘિજ્જપપ્સોગાઢે પોગ્ગલે સંઘિજ્જ-
પપ્સોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દ્વવદ્ધયાપ તુલ્લે) ગૌતમ ! સંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ
પુદ્ગલ દ્સરે સંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ
(પપ્સદ્ધયાપ છટ્ટાણવહિણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ
(ઓગાહ્ણદ્ધયાપ દુટ્ટાણવહિણ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે દ્વિસ્થાનપતિત હૈ
(ઠિઈંપ ચત્ઠાણવહિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વળ્ણાહ્ણચ્ચરિલ્લ
ચ્ચકાસેહિં ચ) વર્ણાદિ સે ઓર ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોં સે (પદ્સ્થાન-
પતિત હૈ

(અસંખેજ્જપપ્સોગાઢાણં પુચ્છા ?) અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢપુદ-
ગલોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્ઢેળં મંતે ! એવ વુચ્ચહ્—અસંઘિજ્જ-
પપ્સોગાઢાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસકારણ સે
એસા કહા જાતા હૈ કિ અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલોં કે

વુચ્ચહ્—સંઘિજ્જ પપ્સોગાઢાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે
એવુ કહ્ધુ છે કે સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા !
સંઘિજ્જપપ્સોગાઢે પોગ્ગલે સંઘિજ્જપપ્સોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દ્વવદ્ધયાપ તુલ્લે)
હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ ધીના સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ
પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્સદ્ધયાપ છટ્ટાણવહિણ) પ્રદેશોની અપે-
ક્ષાએ પદસ્થાન પતિત થાય છે (ઓગાહ્ણદ્ધયાપ દુટ્ટાણ વહિણ) અવગાહની અપેક્ષાએ
દ્વિસ્થાન પતિત છે (ઠિઈંપ ચત્ઠાણવહિણ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે
(વળ્ણાહ્ણ ચ્ચરિલ્લ ચ્ચકાસે હિય) વર્ણાદિથી અને ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોથી
પદસ્થાન પતિત છે

(અસંઘિજ્જ પપ્સોગાઢાણ પુચ્છા ?) અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલોના
પર્યાયોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત
પર્યાયો કહ્ધા છે (સે કેળદ્ઢેળ મંતે ! એવ વુચ્ચહ્ અસંઘિજ્જપપ્સોગાઢાણ અણંતા
પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાય છે કે અસંખ્યાત
પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અસંઘેજ્જપપ્સો

અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, સ્થિતયા ચતુઃ સ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિભિરષ્ટસ્પર્શૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ એકસમયસ્થિતિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેઽર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—એકસમયસ્થિતિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! એકસમયસ્થિતિકઃ પુદ્ગલઃ એકસમયસ્થિતિકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્-અનન્ત પર્યાય હૈં (ગોયમા ! અસંખેજ્જપણ્ણસોગાઢે પોગાલે અસંખેજ્જપણ્ણસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ દૂસરે અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાઢ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં (પણ્ણસદ્ધયાણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે (છદ્ધાણવહિણ) ષટ્સ્થાનપતિત હૈં (ઓગાહ્ણદ્ધયાણ ચઙ્ગદ્ધાણવહિણ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુસ્થાનપતિત હૈં (ઠઈણ ચઙ્ગદ્ધાણવહિયા) સ્થિતિ સે ચતુઃ સ્થાનપતિત હૈં (વણ્ણાઈ અદ્ધપાસેહિં છદ્ધાણવહિણ) વર્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈં

(એકસમયઠિદ્ધયાણં પૃચ્છા !) એક સમય કી સ્થિતિ વાલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્ધેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—એકસમયઠિદ્ધયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈં કિ એક સમય કી સ્થિતિ વાલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! એકસમય ઠિદ્ધે પોગ્ગલે એકસમયઠિદ્ધયસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક સમય કી

ગાઢે પોગાલે અસંખિજ્જપણ્ણસોગાઢસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલ ધીભ અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણ્ણસદ્ધયાણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ (છદ્ધાણવહિણ) ષટ્સ્થાન પતિત છે (ઓગાહ્ણદ્ધયાણ ચઙ્ગદ્ધાણવહિણ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત છે (વણ્ણાઈ અદ્ધપાસેહિં છદ્ધાણવહિણ) વર્ણાદિ તથા આઠ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

(એકસમયઠિદ્ધયાણં પૃચ્છા ?) એક સમયની સ્થિતિની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્ધેણ મંતે ! એવં વુચ્ચઈ એકસમયઠિદ્ધયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે એક સમયની સ્થિતિવાળાના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! એકસમયઠિદ્ધે પોગાલે એકસમયઠિદ્ધયસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ ધીભ એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી

સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિભિરપ્ત-
સ્પર્શઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ એવં યાવદ્-દશસમયસ્થિતિકઃ, સંસ્થાયેયસમયસ્થિતિકાના-
મેવશ્ચેવ, નવરમ્-સ્થિત્યા દ્વિસ્થાનપતિતઃ, અસંસ્થાયેયસમયસ્થિતિકાનામેવશ્ચેવ,
નવરં સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, એકગુણકાલનાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-એકગુણકાલકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! એકગુણકાલકઃ પુદ્ગલઃ એકગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યા-

સ્થિતિવાલા પુદ્ગલ દ્વસરે એક સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય
કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પપસદ્વ્યાય છદ્વાણવડિય) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે
પદ્સ્થાનપતિત હૈ (ઓગાહણદ્વ્યાય ચચદ્વાણવડિય) અવગાહના સે ચતુઃ-
સ્થાનપતિત હૈ (ઠિઈય તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હૈ (વળ્ણાઈઅદ્વકાસેહિં
છદ્વાણવડિય) વર્ણોદિ સે તથા અષ્ટ સ્પર્શોં સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ (અવં
જાવ દસસમયઠિઈય) હસી પ્રકાર યાવત્ દસ સમય કી સ્થિતિ વાલા
(સંસ્થેજ્જસમયઠિઈયાણં એવ ચેવ) સંસ્થાત સમય કી સ્થિતિ વાલોં કી
વક્તવ્યતા હસી પ્રકાર કી (નવરં) વિશેષ (ઠિઈય દુદ્વાણવડિય) સ્થિતિ
સે દ્વિસ્થાનપતિત (અસંસ્થેજ્જસમયઠિઈયાણં એવ ચેવ) અસંસ્થાત સમય
કી સ્થિતિ વાલોં કી પ્રરૂપણા એસી હી (નવરં) વિશેષ (ઠિઈય ચચદ્વાણ-
વડિય) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત

(એકગુણકાલગાણં પુચ્છા ?) એકગુણકાલે કી પૃચ્છા ? (ગોયમા !
અર્ણતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ (સે કેળદ્દેળં
મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-એકગુણકાલગાણં અર્ણતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) કિસ

દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપસદ્વ્યાય છદ્વાણવડિય) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદસ્થાન
પતિત છે (ઓગાહણદ્વ્યાય ચચદ્વાણવડિય) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે
(ઠિઈય તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય છે (વળ્ણાઈ અદ્વકાસેહિં છદ્વાણવડિય) વર્ણોદિથી અને
અષ્ટ સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત છે (એવં જાવ દસ સમયઠિઈય) એ પ્રકારે
યાવત્ દશ સમયની સ્થિતિવાળા (સંસ્થેજ્જ સમય ઠિઈયાણં એવં ચેવ) સંસ્થાત
સમયની સ્થિતિવાળાની વક્તવ્યતા આ પ્રકારની (નવર) વિશેષ (ઠિઈય દુદ્વાણ
વડિય) સ્થિતિથી દ્વિસ્થાન પતિત (અસંસ્થેજ્જસમય ઠિઈયાણં એવ ચેવ) અસંસ્થાત
સમયની સ્થિતિવાળાઓની પ્રરૂપણા એવી છે (નવર) વિશેષ (ઠિઈયચચદ્વાણ
વડિય) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત

(એકગુણકાલગાણં પુચ્છા ?) એક શુષ્ઠ કાળોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણતા
પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં એવં વુચ્ચઈ
એકગુણકાલગાણં અર્ણતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! આ કારણે એવું કહ્યું

ર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશર્થતયા પદ્મસ્થાનપતિતઃ, અવગ દ્વનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્ય અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ અષ્ટ સ્પર્શૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ, एवं यावद् दशगुणकालकः, संख्येय-गुणकालकोऽपि एवमेव नवरं स्वस्थाने द्वि स्थानपतितः एवं असंख्येयगुणकाल-कोऽपि, नवरं स्वस्थाने चतुःस्थानपतितः, एवमनन्तगुणकालकोऽपि, नवरं

कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि एकगुण काले पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! एगगुणकालए पोगगले एगगुणकालगस्स पोगग-लगस्स दव्वद्वयाए तुल्ले) एक गुण काला पुद्गल एक गुण काले दूसरे पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है (पएसद्वयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित हैं (ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए) अव-गाहना से चतुःस्थानपतित है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुः-स्थानपतित है (कालवण्ण पज्जवेहिं तुल्ले) कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य है (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहिं) शेष वर्ण, गंध, रस, स्पर्श के पर्यायों से (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित है (अट्ठफासेहिं छट्ठाणवडिए) आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित है (एवं जाव दसगुण-कालए) इसी प्रकार यावत् दश गुण काला (संखेज्जगुणकालए वि एवं चेव) संख्यातगुण काला भी इसी प्रकार (नवरं) विशेष (सट्ठाणे दुट्ठाणवडिए) स्वस्थान में द्विस्थानपतित (एव असंखे-ज्जगुणकालए वि) इसी प्रकार असंख्यातगुणकाला भी (नवरं सट्ठाणे

છે કે એક શુભ કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! એ ગુણકાળે પોગલે એગગુણકાલગસ્સ પોગલત્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) એક શુભ કાળા પુદ્ગલ એક શુભ કાળા બીજા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પેસદ્વયાએ છટ્ઠાણ-વડિએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત છે (અવગાહણદ્વયાએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (ઠિઈએ ચઉટ્ઠાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (અવ-સેસેહિં વણ્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં) શેષ વર્ણ, ગંધ રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી (છટ્ઠાણવડિએ) ષટ્સ્થાન પતિત છે (અટ્ઠફાસેહિં છટ્ઠાણવડિએ) આઠ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવં જાવ દસગુણકાળે) એ પ્રકારે યાવત્ દશ શુભ કાળા (સંખેજ્જગુણકાળે વિ એવં ચેવ) સંખ્યાત શુભ કાળા પણ એ જ પ્રકારે (નવર) વિશેષ (સટ્ઠાણે દુટ્ઠાણ વડિએ) સ્વસ્થાનમાં દ્વિસ્થાન પતિત (એવ અસંખેજ્જ ગુણકાળે વિ) એ પ્રકારે અસંખ્યાત શુભ કાળા પણ (નવરં સટ્ઠાણે ચઉટ્ઠાણવડિએ) વિશેષ એ છે કે સ્વસ્થાનમાં ચતુઃસ્થાન પતિત છે (એવં અણતગુણકાળે

स्वस्थाने पदस्थानपतितः एवं यथा कृष्णवर्णस्य वक्तव्यता भणिता तथा जेषा-
णामपि वर्णगन्धरसस्पर्शानां वक्तव्यता भणितव्या, यावद् अनन्तगुणः रूक्षः ।

टीका—अयं क्रमानुसारेण परमाणु पुद्गलादीनां पर्यायान् प्ररूपयितुं प्रथमं
सामान्येन परमाणुपुद्गलादयः प्ररूपणीयाः, तदनन्तरं त एव परमाणु पुद्गला-
दय एक प्रदेशाद्यवगाढाः प्ररूपणीयाः, तदनन्तरं त एव परमाणुपुद्गला एक
प्रदेशाद्यवगाढाः प्ररूपणीयाः, तदनन्तरम् त एव एकसमयादिस्थितिकाः तत
एक गुणकालकादयः, तदनन्तरं जघन्याद्यवगाढनाप्रकारेण, ततो जघन्य
स्थित्यादिना, तदनन्तरं जघन्यगुणकालकादिप्रकारेण, ततो जघन्य प्रदेशादि

चउद्गाणवडिण) विशेष यह कि स्वस्थान में चतुःस्थानपतित है
(एवं अणंतगुणकालण वि) इसी प्रकार अनन्तगुण काला भी (नवरं
सट्टाणे छट्टाणवडिण) विशेष यह कि स्वस्थान में पदस्थानपतित है (एवं
जहा कालवणणस्स वत्तव्वया भणिया) जिस प्रकार काले वर्ण की
वक्तव्यता कही (तहा सेसाणवि) उसी प्रकार शेष भी (वणणगंधरस-
फासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा) वर्णों गंधों रसों, स्पर्शों की वक्तव्यता
कहनी चाहिए (जाव अणंतगुणलुक्खे) यावत् अनन्तगुण रूक्ष

टीकार्थ—अब क्रमानुसार परमाणुपुद्गल आदि की प्ररूपणा करनी
चाहिए तदनुसार सर्वप्रथम सामान्य परमाणुपुद्गल आदि की प्ररूपणा
की जाएगी । तत्पश्चात् उन्हीं आकाश के एकप्रदेशादि में अवगाढ
परमाणुपुद्गल आदि की, फिर एक समय आदि की स्थिति वाले
परमाणु आदि की, तदनन्तर एकगुण काले आदि की जघन्य
अवगाहना को लेकर, फिर जघन्य आदि स्थिति की दृष्टि से,
फिर जघन्यगुण कृष्ण आदि रूप में फिर जघन्यप्रदेश आदि की

वि) ओ ७ रीते अनन्त गुणु काणा पथु (नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिण) विशेष
ओ ३ स्वस्थानभा पदस्थान पतित छे (एव जहा कालवणणस्स वत्तव्वया भणिया)
ओ रीते जेवी काणावणुनी व्यक्तव्यता कही (तहा सेसाण वि) तेवी रीते शेष
पथु (वणणगंधरसफासाण वत्तव्वया भाणियव्वा) पणु, गंधो, रसो अने
स्पर्शोनी वक्तव्यता कहेवी जेधओ (जाव अणंत गुण लुक्खे) यावत् अनन्त
गुणु रूक्ष

टीकार्थ—हवे क्रमानुसार परमाणु पुद्गल आदिनी प्ररूपणा करवी जेधओ
तदनुसार सर्व प्रथम सामान्य परमाणु पुद्गल आदिनी प्ररूपणा कराओ.
तत्पश्चात् ओ ७ आकाशना ओक प्रदेशादिमा अवगाढ परमाणु पुद्गल आदिनी
पछी ओक समय आदिनी स्थितिवाणा परमाणु आदिनी तदनन्तर ओक गुण
काणा आदिनी, त्पार पछी जघन्य आदि अवगाहनाओने लधने इसी जघन्य

મેદેન, તથા-ચોક્તમ્-“અણુમાદિ ઓહિયાળં રેત્તાદિપણસ સંગયાળ ચ । જહન્નાઽ-વગાહનાઈળ ચેવ જહન્નાદિદેસાળ” અળ્વાયૌધિકાનાં ક્ષેત્રાદિપ્રદેશસંગતાનાશ્ચ । જઘન્યાવગાહનાદીનાશ્ચેવ, જઘન્યાદિ દેશાનામ્, ઇતિ, અયમર્થઃ-પ્રથમમ્ અળ્વાયૌધિકાનામ્-પરમાળ્વાદિ સમુચ્ચયપુદ્ગલાનામ્ પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તતઃ ક્ષેત્રાદિ પ્રદેશસંગતાનામ્, ક્ષેત્રપ્રદેશૈરેકાદિભિઃ સંગતાનાં પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તત આદિપદગ્રાહ્યકાલપ્રદેશૈઃ-एकादिसमयैः भावप्रदेशैः एकगुणकालकादिभिः સંગતાનાં પરમાળ્વાદિ પુદ્ગલાનાં પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તતો જઘન્યાવગાહનાદીનાં પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તદનન્તરં જઘન્યાદિ પ્રદેશાના પ્રરૂપણં કર્ત્તવ્યમ્, તત્ર પ્રથમં

અપેક્ષા સે પરમાણુ આદિ પુદ્ગલો કી પ્રરૂપણા કી જાણ્ગી । કહા બી હૈ-પહલે સામાન્ય અણુ આદિ કી, ફિર ક્ષેત્રાદિ કે પ્રદેશોં મેં સંગત અણુ આદિ કી, ફિર જઘન્ય અવગાહના આદિ વાલોં કી તત્પશ્ચાત્ જઘન્યાદિ દેશ વાલોં કી પ્રરૂપણા કરની યાહિયે ।’ તાત્પર્ય યહ કિ સર્વપ્રથમ યહ પ્રરૂપણા કી જાણ્ગી કિ સામાન્ય રૂપ સે પરમાણુપુદ્ગલ આદિ કે કિતને પર્યાય હૈં ? ફિર કિતને આકાશપ્રદેશોં મેં અવગાહ પરમાણુ આદિ કે કિતને પર્યાય હૈં, યહ બતલાયા જાયગા । ફિર કિતની સ્તિતિ વાલે પરમાણુ આદિ કે કિતને પ્રદેશ હૈં, યહ પ્રરૂપણા કી જાણ્ગી, ફિર ઇકગુણ કાલે આદિ પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈં યહ પ્રરૂપણા કી જાણ્ગી । તદનન્તર જઘન્ય આદિ અવગાહના વાલે પરમાણુ આદિ કે પર્યાયોં કા પ્રરૂપણ કિયા જાણ્ગા ઓર ફિર જઘન્યાદિ પ્રદેશ વાલે પરમાણુ આદિ કે પર્યાયોં કા કથન કિયા જાણ્ગા ।

આદિ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ, પછી જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ આદિ રૂપમા વળી જઘન્ય પ્રદેશ આદિની અપેક્ષાએ પરમાણુ આદિ પુદ્ગલોની પ્રરૂપણા કરાશે. કહ્યું પણ છે-‘પહેલા સામાન્ય અણુ આદિની પછી ક્ષેત્રાદિના પ્રદેશોમા સંગત અણુ આદિની, પછી જઘન્ય અવગાહના આદિવાળાઓની તત્પશ્ચાત્ જઘન્યાદિ દેશવાળાઓની પ્રરૂપણા કરવી જોઈએ.’ તાત્પર્ય એ છે કે સર્વ પ્રથમ એ પ્રરૂપણા કરાશે કે સામાન્ય રૂપથી પરમાણુ પુદ્ગલ આદિના કેટલા પર્યાય છે ? પછી કેટલા આકાશપ્રદેશોમાં અવગાહ પરમાણુ આદિના કેટલા પર્યાય છે, એ બતાવાશે પછી કેટલી સ્થિતિવાળા પરમાણુ આદિના કેટલા પ્રદેશ છે, એ પ્રરૂપણા કરાશે પછી એક ગુણ કાળા આદિ પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે, એ પ્રરૂપણા કરાશે. તદનન્તર જઘન્ય આદિ અવગાહનાવાળા પરમાણુ આદિના પર્યાયોનું પ્રરૂપણ કરાશે અને પછી જઘન્યાદિ પ્રદેશવાળા પરમાણુ આદિના પર્યાયોનું કથન કરાશે.

યથાક્રમં પરમાણુપુદ્ગલાદીનાં પ્રરૂપણમાહ—‘પરમાણુપોગ્ગલાણં મંતે ! કેવઁયા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! પરમાણુપુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યાયાઃ—પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પરમાણુપોગ્ગલાણં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’ પરમાણુપુદ્ગલાનામ્ અનન્તાઃ પર્યાયાઃ—પર્યાયાઃ, પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવ વુચ્ચઈ—પરમાણુપોગ્ગલાણં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન કથં તાવત્, એવ મુક્તરીત્યા, ઉચ્ચતે યત્—પરમાણુપુદ્ગલાનામ્ અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ મગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પરમાણુપોગ્ગલે પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દવ્વટ્ઠયાણ તુલ્લે’ એકઃ પરમાણુ-પુદ્ગલઃ, પરમાણુપુદ્ગલસ્ય—પરમાણુપુદ્ગલાન્તરસ્યેત્યર્થઃ દ્રવ્યાર્થતયા—દ્રવ્યા-ર્થિકનયાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ ‘એકચ્ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમ્, ઇતિ ન્યાયેન એકસંખ્યાવરુદ્ધસ્યાપિ પરમાણુપુદ્ગલસ્ય અનન્તપર્યાયતયા પરમાણુપુદ્ગલાના-

હસ ક્રમ કે અનુસાર સર્વપ્રથમ પરમાણુપુદ્ગલ આદિ કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈ ?

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગયે હૈ ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! એક પરમાણુપુદ્ગલ દૂસરે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ । હસ કથન કે દ્વારા પરમાણુ દ્રવ્ય હૈ, યહ પ્રતિપાદન કિયા ગયા ઓર પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયોં સે યુક્ત હોતા હૈ, હસ ન્યાય કે અનુસાર પરમાણુપુદ્ગલ કે બી અનન્ત પર્યાયોં

એ ક્રમાનુસાર સર્વ પ્રથમ પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રરૂપણા કરાય છે.—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે. ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એવું કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે એ કથન દ્વારા પરમાણુ—દ્રવ્ય છે એ પ્રતિ પાદન કરાયું અને પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયોથી યુક્ત હોય છે એ ન્યાયના અનુસાર પરમાણુ પુદ્ગલના પણ અનન્ત પર્યાયોનું વિધાન કરાયું, એક પર.

મનન્તર્પર્યાયત્વસમવાત્, एवं 'पएसद्वयाए तुल्ले' प्रदेशार्थतया-अवयवरूपांश-
राहित्यापेक्षया तुल्यो भवति, 'ओगाद्वयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया-अवगा-
हनमवगाहः उच्यस्तदपेक्षया तुल्यो भवति किन्तु 'ठिईए सिय हीणे, सिय
तुल्ले, सिय अब्भहिए' स्थित्या-अवस्थानापेक्षया, स्यात्-कदाचित् कश्चित् हीनो
भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चिद् अभ्य-
धिको भवति, तत्र चतुः स्थानपतितत्वं प्रतिपादयितुमाह-'जइ हीणे असंखिज्जइ
भागहीणे वा, संखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे
वा' यदा हीनो विवक्षितस्तदा असंख्येयभागहीनो वा भवति, संख्येयभाग हीनो
वा भवति, संख्येयगुणहीनो वा भवति, असंख्येयगुणहीनो वा भवति, परमाणु
पुद्गलस्य जघन्येन समयादारभ्य उत्कृष्टेना संख्येयकालमवस्थानसद्भावात्,

का विधान किया गया। एक परमाणु दूसरे परमाणु से द्रव्य की अपेक्षा
तुल्य होता है और प्रदेश की अपेक्षा भी तुल्य होता है, क्योंकि प्रत्येक
परमाणु निरश ही होता है। अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य है, क्यों
कि परमाणु नियम से आकाश के एक ही प्रदेश में अवगाहन करके
रहता है, कोई भी ऐसा परमाणु नहीं जो एक से अधिक आकाश
प्रदेशों में अवगाह सके। मगर स्थिति की दृष्टि से एक परमाणु दूसरे
परमाणु से कदाचित् हीन भी होता है, तुल्य भी हो सकता है और
अधिक भी हो सकता है। अगर हीन हो तो असंख्यातभाग हीन,
संख्यातभाग हीन, संख्यातगुण हीन अथवा असंख्यात गुण हीन
होता है, क्योंकि परमाणु की जघन्य स्थिति एक समय की और
उत्कृष्ट असंख्यात काल की है, अर्थात् कोई परमाणु रूप पर्याय में
कम से कम एक समय तक रहता है और अधिक से अधिक असं-

ખાણુ ધીન પરમાણુથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે અને પ્રદેશની અપે-
ક્ષાએ પણ તુલ્ય હોય છે, કેમકે પ્રત્યેક પરમાણુ નિરશ જ હોય છે અવગાહનાની
અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે કેમકે પરમાણુ નિશમથી આકાશના એક જ પ્રદેશમાં
અવગાહના કરી રહે છે, કોઈ પણ એવો પરમાણુ નથી કે જે એકથી અધિક
આકાશ પ્રદેશોમાં અવગાહી શકે. પણ સ્થિતિની દૃષ્ટિએ એક પરમાણુ ધીન
પરમાણુથી કદાચિત્ હીન પણ થાય છે, તુલ્ય પણ થાય છે, અને અધિક પણ
થઈ શકે છે અગર હીન હોય તો અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાતભાગ હીન
સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, કેમકે પરમાણુની
જઘન્ય સ્થિતિ એક સમયની અને ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત કાલની છે, અર્થાત્
કોઈ પરમાણુ પરમાણુ રૂપ પર્યાયમાં ઓછામાં ઓછા એક સમય સુધી રહે

एवम्—‘अह अवमहिए असंखिज्जइभागअवमहिए वा, संखिज्जइभागअवमहिए वा, संखिज्जगुण अवमहिए वा, असंखिज्जगुणअवमहिए वा’ अथाभ्यधिको यदा विवक्षितस्तदा असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येय-गुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति इति स्थित्यपेक्षया उक्ता

अथ कृष्णवर्णपर्यवैः पटस्थानपतितत्पमा’—‘कालवर्णपञ्जवेहिं सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अवमहिए’ कृष्णवर्णपर्यवैः स्यात्—कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्—कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्—कदाचित् कश्चित्-अभ्यधिको भवति, तत्र—‘जइ हीणे अणंतभागहीणे वा, असंखिज्जइभाग हीणे वा, संखिज्जइभागहीणे वा, संखिज्जगुणहीणे वा, असंखिज्जगुणहीणे वा, अणंतगुण हीणे वा’ यदा हीनो विवक्षितस्तदा अनन्तभाग हीनो वा, असंख्येय-भागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा’ संख्येयगुणहीनो वा असंख्येयगुण-हीनो वा, अनन्तगुणहीनो वा भवति, तथा च कृष्णादिवर्णपर्यायैः पटस्थान-पतितत्वं भवति एकस्यापि परमाणु पुद्गलस्य पर्यायानन्त्यस्याविरुद्धत्वात्, अथ परमाणोरप्रदेशतया कथं पर्यायानन्त्यम् संभवति पर्यायानन्त्ये नियमतः

ख्यात કાલ તક રહ સકતા હૈ, અતઃપ્રવ સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ઇક પરમાણુ દૂસરે પરમાણુ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હીન હોતા હૈ। અગર અધિક હો તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાત-ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ।

કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા કોઈ કિસી સે હીન, કોઈ કિસી સે અધિક હોતા હૈ યદિ હીન હો તો અનન્તભાગ હીન, અસંખ્યાત-ભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન, અથવા અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ।

પ્રશ્ન કિયા જા સકતા હૈ કિ પ્રદેશહીન પરમાણુ મેં અનન્ત પર્યાય

છે અને અધિકથી અધિક અસ ખ્યાત કાળ સુધી રહી શકે છે, તેથીજ સ્થિતિની અપેક્ષાએ એક પરમાણુ બીજા પરમાણુથી ચતુઃસ્થાન પતિત હીન થાય છે અગર અધિક થાય તો અસ ખ્યાત ભાગ અધિક, સ ખ્યાત ભાગ અધિક સ ખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસ ખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.

કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની અપેક્ષાએ કોઈ કોઈનાથી હીન, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય અથવા કોઈ કોઈનાથી અધિક થાય છે. જો હીન થાયતો અનન્તભાગહીન અસ ખ્યાત ભાગહીન સ ખ્યાત ભાગહીન સ ખ્યાત ગુણહીન અસ ખ્યાત ગુણ હીન અથવા અનન્ત ગુણ હીન થાય છે,

પ્રશ્ન કરી શકાય છે કે પ્રદેશહીન પરમાણુમા અનન્ત પર્યાયોની શી રીતે

સપ્રદેશત્વપ્રસક્તેરિતિવેદત્રોચ્યતે-પરમાણોઃ દ્રવ્યરૂપતયા સાંશત્વાભાવેન અપ્રદેશ-
ત્વસ્ય સત્ત્વેऽપિ કાલભાવાભ્યામ્ સપ્રદેશત્વસંભવાત્, 'અપેસો દ્વવદ્વયાઈ' અપ્રદેશો દ્રવ્યાર્થતયા ઇતિ વચનગ્રામાણ્યાત્, એવમેવ 'અહ અબ્મહિઈ અણંતભાગ-
અબ્મહિઈ વા' અસંખિજ્ઞાઈભાગ અબ્મહિઈ વા, સંખિજ્ઞાઈભાગ અબ્મહિઈ વા
સંખિજ્ઞાઈગુણ અબ્મહિઈ વા, અસંખિજ્ઞાઈગુણ અબ્મહિઈ વા, અણંતગુણ અબ્મહિઈ
વા' અથાભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા અનન્તભાગાધિકો વા, અસંખ્યેય
ભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા,
અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અનન્તગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'એવં અવસેસ-
વર્ણગંધરસફાસપજ્જવેહિં છદ્ધાણવહિઈ' એવમ્-તથૈવ-કૃષ્ણવર્ણપર્યવત્તદેવ અવ-
શેષવર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, પદ્સ્થાનપતિતત્વાભિલાપસ્તુ

કિસ પ્રકાર સંભવ હો સકતે હૈં? હિસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર યહ કિ પરમાણુ
કો જો અપ્રદેશી કહા હૈં સો દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હી સમજ્ઞના યાહિઈ
કાલ ઓર ભાવ કી અપેક્ષા સે વહ અપ્રદેશી યા નિરંશ નહીં હૈં। કહા
ભી હૈં-‘અપેસો દ્વવદ્વયાઈ’ દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે હી પરમાણુ અપ્રદેશી
હૈં, ક્યોંકિ એક હી પરમાણુ મેં ભી અનન્ત ગુણ પર્યાયોં કી સત્તા હૈં।

અગર એક પરમાણુ દૂસરે પરમાણુ સે અધિક હો તો અનન્તભાગ
અધિક, અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ
અધિક, અસંખ્યાતગુણ અધિક ઓર અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈં, હિસ
પ્રકાર અધિકતા કી દૃષ્ટિ સે ભી પદ્સ્થાનપતિત હૈં। હિસી પ્રકાર કૃષ્ણ
વર્ણ કે પર્યાયોં કે સમાન શેષ વર્ણોં ગંધોં, રસોં ઓર સ્પર્શોં સે ભી
પદ્સ્થાનપતિત સમજ્ઞના યાહિઈ। હન પદ્સ્થાનોં કા ઉચ્ચારણ પહલે

સ ભવ થઇ શકે છે? એ પ્રશ્નનો ઉત્તર એ છે કે પરમાણુને જે અપ્રદેશી કહ્યો
છે તે દ્રવ્યની અપેક્ષાએ જ સમજવાનો છે, કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ તે
અપ્રદેશી અગર નિરંશ નથી. કહ્યું પણ છે ‘અપેસોદ્વવદ્વયાઈ’ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
જ પરમાણુ અપ્રદેશી છે, કેમકે એક જ પરમાણુમાં બીજા પરમાણુથી પણ અનન્ત
ગણા પર્યાયોની સત્તા છે

અગર એક પરમાણુ બીજા પરમાણુથી અધિક હોય તો અનન્ત ભાગ
અધિક, અસંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક
અસંખ્યાત ગુણ અધિક અને અનન્ત ગુણ અધિક થાય છે એ રીતે અધિક-
તાની દૃષ્ટિએ પણ પદ્સ્થાન પતિત છે એ રીતે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની સમાન
શેષ વર્ણોં, ગંધોં, રસોં સ્પર્શોંના પર્યાયોથી પણ પદ્સ્થાન પતિત સમજવા નોંધએ
એ પદ્સ્થાનોનું ઉચ્ચારણ પહેલાની ઝરાબર કરી લેવું નોંધએ. પણ થય ન. મા

પ્રાણુત્કરીત્યા સ્ત્રયમૂહનીયઃ, 'ફાસાણં સીય ઉસિણ નિદ્ધ લુક્ખેહિં છટ્ઠાણવહિણ' સ્પર્શાનાં શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષશ્ચતુર્ભિરેવ પદ્ધસ્થાનપતિતઃ પરમાણુ પુદ્ગલો ભવતિ તથાહિ પરમાણુપુદ્ગલાદીનામસંખ્યાતપ્રદેશસ્કન્ધપર્યન્તાનાં કતિપયાનામનન્ત-પ્રાદેશિકાનામપિ સ્કન્ધાનાં તથૈવૈકપ્રદેશાવગાદાનાં યાવત્ સંખ્યાતપ્રદેશાવગા-દાનાં શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષરૂપાણાં ચતુર્ણામેવ સ્પર્શાનાં સદ્ભાવેન તેનૈવ પરમાણુ પુદ્ગલાદીનાં પદ્ધસ્થાનપતિતત્ત્વં વક્તવ્યં નેતરૈરિતિ તાત્પર્યમવસેયમ્, પ્રકૃતમુપ-સંહરન્નાહ—'સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચહ—પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' હે ગૌતમ ! તત્—અથ, તેનાર્થેન એવમુત્કરીત્યા ઉચ્યતે યત્—પરમાણુપુદ્-ગલાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ઇતિ સમ્પ્રતિ સ્કન્ધવક્તવ્યતામાહ—ગૌતમઃ પૃચ્છતિ ? 'દુપ્પસિયાણં પુચ્છા' હે ભદન્ત ! દ્વિપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ

કે સમાન કર લેનાં चाहिए । કિન્તુ ધ્યાન મેં રાખનાં चाहिए કિં એક પરમાણુ મેં આઠ સ્પર્શો મેં સે સિર્ફ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ ચે ચાર સ્પર્શ હી હોતે હૈં । ઓર ન કેવલ પરમાણુ મેં વલ્લિક અસંખ્યાત-પ્રદેશી તક કે સ્કંધ મેં બી ચાર સ્પર્શ હી પાયે જાતે હૈં કોઈ-કોઈ અનન્તપ્રદેશો સ્કંધ બી એસે હોતે હૈં જિનમેં ચાર હી સ્પર્શ હોતે હૈં । હસી પ્રકાર એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ સે લેકર સંખ્યાત પ્રદેશો મેં અવ-ગાઢ સ્કંધ બી ચાર સ્પર્શ વાલે હોતે હૈં । અતએવ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ, જન ચાર સ્પર્શોં કી અપેક્ષા સે હી પરમાણુ કો પદ્ધસ્થાન-પતિત સમજનાં चाहिए ।

અવ પ્રકૃત કા ઉપસંહાર કરતે હુણ કહતે હૈં—હે ગૌતમ ! હસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગણ હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?

રાખવુ જોધએ કે એક પરમાણુમા આઠ સ્પર્શોમાથી' કૃત શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ આ ચાર સ્પર્શ જ હોય છે. અને કેવળ પરમાણુમા જ નહિ પણ સંખ્યાત પ્રદેશી સુધીના સ્કન્ધોમાં પણ ચાર સ્પર્શ જ મળી આવે છે. કોઈ કોઈ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમા પણ એવુ બને છે કે જેમા ચાર જ સ્પર્શ હોય છે એ રીતે એક પ્રદેશીમા અવગાઢથી લઈને સંખ્યાત પ્રદેશીમા અવગાઢ સ્કન્ધ પણ ચાર સ્પર્શવાળા હોય છે. તેથી જ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ એ ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ જ પરમાણુ ને પદ્ધસ્થાન પતિત સમજવા જોઈએ.

હવે પ્રકૃતનો ઉપસંહાર કરતા કહે છે કે—હે ગૌતમ ! એ હેતુથી એમ કહેવાય છે કે પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ द्वि प्रदेशिकस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावद्, एव मुक्तरीत्या उच्यते यत्—द्विप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘दुपएसिए दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले’ द्वि प्रदेशिकः स्कन्धः द्विप्रदेशिकस्य स्कन्धान्तरस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च एकं द्रव्यमनन्तपर्यायमिति नियमात् द्विप्रदेशिकस्कन्धोऽपि एकत्वसंख्यावरुद्धोऽपि द्रव्यतया अनन्तपर्यायो भवति, ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति, ‘ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए’ अवगाहनार्थतया—आकारोच्छ्रयापेक्षया, स्यात्, कदाचित् कश्चिद्धीनो भवति, स्यात्—कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्—कदाचित् कश्चिदभ्यधिको भवति, तत्र यदा द्वावपि द्विप्रदेशिकौ स्कन्धौ द्विप्रदेशावगाढौ एकप्रदेशावगाढौ वा

भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याય કહે गए हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! एक द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से भी तुल्य होता है मगर अवगाहना की दृष्टि से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य और कदाचित् अधिक होता है । जब दो द्विप्रदेशी स्कंध आकाश के दो दो प्रदेशों में अवगाढ हों अथवा दोनों एक-एक प्रदेश में अवगाढ हो, तब उनकी अवगाहना तुल्य होती है, किन्तु जब एक द्विप्रदेशी

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્ શા કારણે એવું કહેલું છે કે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધાના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે, પણ અવગાહનાની દૃષ્ટિએ કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક થાય છે. ન્યારે બે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ આકાશના બે બે પ્રદેશોમાં અવગાઢ થાય અથવા બન્ને એક એક પ્રદેશમાં અવગાઢ થાય ત્યારે તેમની અવગાહના તુલ્ય હોય છે, પણ ન્યારે એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ એક પ્રદેશોમાં અવગાઢ થાય છે અને બીજો બે પ્રદેશોમાં, તો તેઓમાં અવગાહનાની દૃષ્ટિએ હીનાધિકના થાય છે, બે એક

ભવતસ્તદા તુલ્યાવગાહનો, યદા તુ એકો દ્વિપ્રદેશાવગાહોઽન્યસ્તુ એકપ્રદેશાવગાહો ભવતિ તદા એકપ્રદેશાવગાહો દ્વિપ્રદેશાવગાહાપેક્ષયા પ્રદેશહીનો ભવતિ, દ્વિપ્રદેશાવગાહસ્તુ તદપેક્ષયા પ્રદેશાભ્યગ્રિકો ભવતિ इत्यभिप्रायेणैवाह 'जड हीणे पएसहीणे, अह अबमहि ए पएसमन्महि ए' यदा हीनो विवक्षितस्तदा प्रदेसहीनो भवति, अथ यदा अभ्यधिको विवक्षितस्तदा प्रदेसभ्यधिकोऽवसेयः इत्याशयः, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए, स्थित्या-कालमर्यादया चतुस्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्यैवावसेयः 'वण्णाई हिं उवरिल्लेहिं चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः वर्णगन्धरसैः, उपरितनै श्रुतिभिस्पर्शैश्च षट्स्थानपतितो भवति, तदभिलापोऽपि पूर्वोक्तरीत्यैव बोध्यः, 'एवं तिपएसेऽवि' एवम्-तथैव-द्वि प्रदेसिकवदेव, स्कंध एक प्रदेश में अवगाह हो और दूसरा दो प्रदेशों में, तो उनमें अवगाहना की दृष्टि से हीनाधिकता होती है। जो एक प्रदेश में अवगाह है वह दो प्रदेशों में अवगाह स्कंध की अपेक्षा एक प्रदेशहीन अवगाहना वाला कहलाता है और जो दो प्रदेशों में अवगाह है, वह एकप्रदेशावगाह की अपेक्षा एक प्रदेश अधिक अवगाहना वाला है। द्विप्रदेशी स्कंधों को अवगाहना में इससे अधिक होनाधिकता का संभव नहीं है। स्थिति की अपेक्षा एक द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे द्विप्रदेशी स्कंध से चतुःस्थानपतित होता है। वर्ण आदि की अपेक्षा से तथा पूर्वोक्त चार (शीत, उष्ण, स्निग्ध, रुक्ष) स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है। इन स्थानों का कथन पहले के हो समान समझना चाहिए।

द्वિप्रदेशી स्कंध की जैसी વક્તવ્યતા કહી है वैसी ही त्रिप्रदेशी स्कंध की भी समझ लेना चाहिए विशेषता यह है कि अवगाहना की

પ્રદેશમા અવગાહ છે તે બે પ્રદેશોમા અવગાહ સ્કન્ધની અપેક્ષાએ એક પ્રદેશ હીન અવગાહનાવાળો કહેવાય છે અને જે બે પ્રદેશોમા અવગાહ છે, તે એક પ્રદેશાવગાહની અપેક્ષાએ એક પ્રદેશ અધિક અવગાહનાવાળો છે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોની અવગાહનામા તેનાથી અધિક હીનાધિકતાનો સંભવ નથી સ્થિતિની અપેક્ષાએ એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે વર્ણ આદિની અપેક્ષાએ તથા પૂર્વોક્ત ચાર (શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ રૂક્ષ) સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એ સ્થાનોનું કથન પહેલાની સમાન જ સમજવું જોઈએ.

દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની જેવી વક્તવ્યતા કહી છે તેવીજ ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધની પણ સમજ લેવી જોઈએ. વિશેષતા એ છે કે અવગાહનાની અપેક્ષાએ તે

ત્રિપ્રદેશિકોઽપિ સ્કન્ધોઽવસેયઃ, કિન્તુ 'નવરં ઓગાહણદ્વયાપ્તિય હીને સિય તુલ્યે સિય અબ્મહિ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગાહનાર્થતયા-આકારા-પેક્ષયા ત્રિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધાસ્ત્રિપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય સ્યાત્-કદાચિત્ હીનઃ સ્યાત્ કદાચિત્ તુલ્યઃ, સ્યાત્-કદાચિત્ અભ્યધિકો ભવેત્, તત્ર-'જહ્ હીને પપ્સ હીને વા' યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશહીનો વા ભવતિ, દ્વિપ્રદેશહીનો વા ભવતિ, 'અહ અબ્મહિ પપ્સમબ્મહિ વા દુપપ્સમબ્મહિ વા' અથ અભ્યધિકો યદા વિવક્ષિત-સ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો વા દ્વિપ્રદેશાભ્યધિકો વા ભવતિ 'એવં જાવ દસપપ્સિ' એવં-તથૈવ-ત્રિપ્રદેશિકવદેવ, યાવત્-ચતુઃ પ્રદેશિક પચ્ચપ્રદેશિકઃ षડ્પ્રદેશિકઃ, સપ્તપ્રદેશિકઃ, અષ્ટપ્રદેશિકઃ, નવપ્રદેશિકઃ, દશપ્રદેશિકથ ચ સ્કન્ધઃ પ્રતિપા-દયિતવ્યઃ કિન્તુ-'નવરં ઓગાહણદ્વયાપ્તિય પપ્સપરિવુઢી કાયન્વા જાવ દસપપ્સિ'

અપેક્ષા વહ સ્યાત્ હી, સ્યાત્ તુલ્ય ઓર સ્યાત્ અધિક હોતા હૈ । અગર હીન હો તો એક પ્રદેશહીન અથવા દ્વિપ્રદેશહીન હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો એકપ્રદેશાધિક અથવા દ્વિપ્રદેશાધિક હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ત્રીન પ્રદેશોં કા પિણ્ડ ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ કહલાતા હૈ । વહ આકાશ કે એક પ્રદેશ મેં ભી રહ સકતા હૈ, દો પ્રદેશોં મેં ભી રહ સકતા હૈ ઓર ત્રીન પ્રદેશોં મેં ભી રહ સકતા હૈ । ત્રીન અકાશ પ્રદેશોં સે અધિક મેં ડસકી અવગાહના કા સંભવ નહી હૈ । એસી અવસ્થા મેં ડનકી અવગાહના મેં યદિ હીનતા ઓર અધિકતા હો તો એક યા દો આકાશપ્રદેશોં કી હી હો સકતી હૈ અધિક કી નહી હો સકતી ।

ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ કે સામાન દશપ્રદેશી સ્કંધ તક કી વક્તવ્યતા સમગ્ર લેના ચાહિયે, અર્થાત્ ચાર પ્રદેશી પાંચપ્રદેશી, છપ્રદેશી, સાત-પ્રદેશી, આઠપ્રદેશી, નૌપ્રદેશી, ઓર દશપ્રદેશી, સ્કંધ કી વક્તવ્ય-

સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, અને સ્યાત્ અધિક થાય છે. અગર હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન અથવા દ્વિપ્રદેશ હીન થાય છે, અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશાધિક અથવા દ્વિપ્રદેશાધિક થાય છે, તાત્પર્ય એ છે કે ત્રણ પ્રદેશોના પિંડ ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધ કહેવાય છે તે આકાશના એક પ્રદેશમા પણ રહી શકે છે એ પ્રદેશમા પણ રહી શકે છે. અને ત્રણ પ્રદેશોમા પણ રહી શકે છે ત્રણ આકાશ પ્રદેશોથી અધિકમા તેની અવગાહનાનો સંભવ નથી. આ પરિસ્થિતિમા તેમની અવગાહનામા જો હીનતા અગર અધિકતા હોય તો એક અગર એ આકાશ પ્રદેશોની જ હોઈ શકે છે. અધિકની નથી થતો.

ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ સુધીની વક્તવ્યતા સમગ્ર લેવી જોઈએ, અર્થાત્ ચાર પ્રદેશી પાંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી નો પ્રદેશી અને દશ પ્રદેશી સ્કન્ધની વક્તવ્યતા ત્રિપ્રદેશી જેવી સમજવી જોઈએ.

નવરમ્-વિશેષસ્તુ અવગાહનાયાં પ્રદેશવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યા યાવત્-ચતુઃપ્રદેશિકે, પંચપ્રદેશિકે, પદ્મપ્રદેશિકે, સપ્તપ્રદેશિકે, અષ્ટપ્રદેશિકે, નવપ્રદેશિકે, દશપ્રદેશિકે ચ સ્કન્ધે इत्यर्थः, અવગાહનાપેક્ષયા ઉત્તરોત્તરમેકેકપ્રદેશવૃદ્ધિઃ કાર્યાં દશપ્રદેશિકસ્કન્ધપર્યન્તમિતિ ભાવઃ કિન્તુ-‘ળવરં નવપણસહીળત્તિ’ નવરમ્-વિશેષસ્તુ યાવદ્-નવપ્રદેશહીનો વક્તવ્ય इत्यर्थः, અયં ભાવઃ-યદા ઢાવપિ ત્રિપ્રદેશિકૌ સ્કન્ધૌ ત્રિપ્રદેશાવગાદૌ, દ્વિપ્રદેશાવગાદૌ, એકપ્રદેશાવગાદૌ વા ભવત-સ્તદા તુલ્યૌ, યદા તુ એકસ્ત્રિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધસ્ત્રિપ્રદેશાવગાદૌ વા દ્વિપ્રદેશાવગાદૌ વા ભવતિ અન્યસ્તુ ત્રિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો દ્વિપ્રદેશાવગાદૌ ભવતિ, એકપ્રદે-

તા ત્રિપ્રદેશી જૈસી સમજાની યાદિય. વિશેષતા યહ હૈ કિ દશપ્રદેશી સ્કંધ કો નવપ્રદેશહીન કહના યાદિય. તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જબ દો ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ ત્રીન-ત્રીન પ્રદેશોં મેં દો-દો પ્રદેશોં મેં અથવા એક-એક પ્રદેશોં મેં અવગાહ હોતે હૈં તબ વે અવગાહના કી દષ્ટિ સે પરસ્પર તુલ્ય હોતે હૈં, કિન્તુ જબ એક ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ ત્રિપ્રદેશાવગાહ ઓર દૂસરા દ્વિપ્રદેશાવગાહ હોતા હૈ તો વહ એકપ્રદેશહીન હોતા હૈ, યદિ એક પ્રદેશાવગાહ હોતા હૈ તો દ્વિપ્રદેશહીન હોતા હૈ ત્રિપ્રદેશાવગાહ. દો પ્રદેશાવગાહ સે એકપ્રદેશાધિક હોતા હૈ ઓર એકપ્રદેશાવગાહ સે દ્વિપ્રદેશાધિક હોતા હૈ. ઇસ પ્રકાર એક-એક પ્રદેશ યદાકર ચારપ્રદેશી સે લેકર દશપ્રદેશી તક કે સ્કંધોં મેં અવગાહના કી અપેક્ષા સે હાનિ-વૃદ્ધિ કહ લેના યાદિય. દશપ્રદેશી સ્કંધ મેં હીનતા ઇસ પ્રકાર કહી યાગી-દશપ્રદેશી સ્કંધ જબ હીન વિવક્ષિત કિયા યાતા હૈ તો એક પ્રદેશ-

વિશેષતા યા છે કે દશ પ્રદેશી સ્કંધને નવ પ્રદેશ હીન કહેવો નોઈએ તાત્પર્ય એ છે કે-જ્યારે બે ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ ત્રણ ત્રણ પ્રદેશોમા બે બે પ્રદેશોમા અથવા એક એક પ્રદેશમાં અવગાહ થાય છે ત્યારે તેઓ અવગાહનાની દષ્ટિએ પરસ્પર તુલ્ય થાય છે પરન્તુ જ્યારે એક પ્રદેશી સ્કંધ ત્રિપ્રદેશમાં અવગાહ બને અને બીજા દ્વિપ્રદેશાવગાહ થાય છે તો તે એક પ્રદેશ હીન થાય છે નો એક પ્રદેશાવગાહ થાય છે તો દ્વિપ્રદેશ હીન થાય છે. ત્રિપ્રદેશાવગાહ બે પ્રદેશાવગાહથી એક પ્રદેશાધિક થાય છે અને એક પ્રદેશાવગાહથી દ્વિપ્રદેશાધિક થાય છે એ રીતે એક એક પ્રદેશવધારીને ચાર પ્રદેશી લઈને દશ પ્રદેશી સુધીના સ્કંધોમા અવગાહનાની અપેક્ષાએ હાનિ વૃદ્ધિ કહી લેવી નોઈએ. દશ પ્રદેશી સ્કંધમા હીનતા યા પ્રકારે કહેવાશે—દશ પ્રદેશી સ્કંધ જ્યારે હીન વિવક્ષિત કરાય છે ત્યારે એક પ્રદેશ હીન, દ્વિપ્રદેશ હીન. યાવત નવ પ્રદેશ હીન બને

શાવગાઠો વા ભવતિ તદા યથાક્રમં ત્રિપ્રદેશાવગાઠદ્વિપ્રદેશાવગાઠાપેક્ષયા દ્વિપ્રદેશાવગાઠકે પ્રદેશાવગાઠૌ એક પ્રદેશહીનો ભવતઃ, ત્રિપ્રદેશાવગાઠ દ્વિપ્રદેશાવગાઠ દ્વિપ્રદેશાવગાઠૌ તુ તદપેક્ષયા એક પ્રદેશાભ્યધિકૌ ભવતઃ, ત્રિપ્રદેશાવગાઠ દ્વિપ્રદેશાવગાઠૌ તુ તદપેક્ષયા એકપ્રદેશાભ્યધિકૌ ભવતઃ, યદા તુ એકસ્ત્રિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધસ્ત્રિપ્રદેશાવગાઠો ભવતિ, અન્ય એક પ્રદેશાવગાઠો ભવતિ તદા ત્રિપ્રદેશાવગાઠાપેક્ષયા એકપ્રદેશાવગાઠો દ્વિ પ્રદેશહીનો ભવતિ, ત્રિપ્રદેશાવગાઠસ્તુ તદપેક્ષયા એક પ્રદેશાવગાઠો દ્વિ પ્રદેશહીનો ભવતિ, ત્રિપ્રદેશાવગાઠસ્તુ તદપેક્ષયા દ્વિપ્રદેશાભ્યધિકો ભવતિ એવં રીતયા એકૈકપ્રદેશપરિવર્દ્ધનેન ચતુ પ્રદેશિકાદિષ્ઠ દશપ્રદેશિકપર્યન્તેષુ સ્કન્ધેષુ અવગાહનાપેક્ષયા હાનિ વૃદ્ધી વક્તવ્યે તત્ર દશપ્રદેશિકે સ્કન્ધે તદભિલાપો યથા-‘યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશહીનો વા દ્વિપ્રદેશહીનો વા, યાવદ નવપ્રદેશહીનો વા, અથ યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો વા દ્વિપ્રદેશાભ્યધિકો વા, યાવદ્ નવપ્રદેશાભ્યધિકો વા ભવતિ, इत्येव बोध्यः, શ્રીગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સંખેજ્જપપસિયાણં પુચ્છા, હે ભદન્ત ! સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસા ?’ इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणता पज्जवा पणत्ता’ संख्येयप्रदेशिकस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञसाः, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણટ્ટેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-સંખેજ્જપપસિયાણં અણતા પજ્જવા પણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન કથ તાવત્. એવમ્-ઉક્તરીતયા, ઉચ્યતે યત્-સંખ્યેયપ્રદેશિકાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસા ? इति, भगवान् आह-

હીન, દ્વિપ્રદેશહીન, યાવત્ નૌ પ્રદેશહીન હોતા હૈ ઔર યદિ અધિક વિવક્ષિત કિયા જાય તો એકપ્રદેશાધિક યાવત્ નવપ્રદેશાધિક હોતા હૈ !

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈં ।

ગૌ -હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! સંખ્યાતપ્રદેશી એક સ્કન્ધ દૂસરે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, ઔર વહ દ્રવ્ય હૈ ઈસ કારણ

છે અને જો અધિક વિવક્ષિત કરાય તો એક પ્રદેશાધિક, દ્વિપ્રદેશાધિક યાવત્ નવ પ્રદેશાધિક થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી -ગૌતમ ! હે ભગવન્ એનુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, અને તે દ્રવ્ય છે, એ કારણે અનન્ત

‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સંખેજ્જપણસિય સંધે સંખેજ્જપણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વ ટ્ઠયાણ તુલ્લે’ સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, પ્રત્યેકઞ્ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાય ભવતીતિ ન્યાયેય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્, ‘પણસટ્ઠયાણ સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અવ્ભહિણ’ પ્રદેશાર્થતયા સ્યાત્-ઋદાચિત્, કશ્ચિદ્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કશ્ચિદ્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કશ્ચિદ્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર ‘જરૂ હીણે સંખેજ્જભાગહીણે વા, સંખેજ્જગુણહીણે વા’ યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા સંખ્યેયભાગહીનો વા ભવતિ, સંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, ‘અહ અવ્ભહિણ્ણ એવં ચેવ’ અથ અભ્યધિકો યદા વિવક્ષિતસ્તદા, એવંચૈત્ત-પૂર્વોક્તવદેવ સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ ઇતિ ભાવઃ ‘ઓગા-હણઠ્ઠયાણ ચિ દુદ્ઢાણવહિણ’ અવગાહનાર્થતયાપિ સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો દ્વિસ્થાન-પતિતો ભવતિ, તથા ચ સંખ્યાતભાગેન સંખ્યાતગુણેન ચ હીનોઽભ્યધિકોવાઽવગા-હનાપેક્ષયા સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો વક્તવ્યઃ ઇત્યાશયઃ, ‘ઠિરૂણ ચઽદ્ઢાણવહિણ,

અનન્ત પર્યાય ચાલા મી હૈ, ક્યોંકિ પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય ચાલા હી હોતા હૈ । વહ પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય ઓર કદાચિત્ અધિક મી હો સકતા હૈ । યદિ હીન હો તો સંખ્યાતભાગ હીન અથવા સંખ્યાત ગુણ હીન હોતા હૈ, અગર અધિક હો તો મી હસીપ્રકાર અર્થાત્ સંખ્યાતભાગ અધિક અથવા સંખ્યાતગુણ અધિક હોના હૈ । યહ દ્વિસ્થાનપતિત હૈ । અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે મી વહ દ્વિસ્થાનપતિત હોતા હૈ અર્થાત્ સંખ્યાતભાગ હીન અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । તથા સંખ્યાતભાગ અધિક ઓર સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અતએવ એક સંખ્યાતપ્રદેશી

પર્યાયવાળા પણ છે, કેમકે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાળા જ થાય છે, તે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક થઇ શકે છે જો હીન હોય તો સંખ્યાત ભાગહીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અગર અધિક હોય તો પણ એજ પ્રકારે અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે. આ દ્વિસ્થાન પતિત છે અવ-ગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તે દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે. તથા સંખ્યાત ભાગ અધિક અને સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય

સ્થિત્યા અવસ્થાનાપેક્ષયા, સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધશ્ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ સ્થિત્યપેક્ષયા સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણહીનો વા, અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ, અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા, અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'વળ્લાઈ ઉવરિલ્લા ચડ-પાસપજ્જવેહિય છટ્ટાણવહિય' વર્ણાદિભિઃ-વર્ણગન્ધરસૈઃ, ઉપરિત્તનચતુઃસ્પર્શ-પર્યવૈશ્વ-શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષ સ્પર્શપર્યવૈરિત્યર્થઃ, પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિ-લાપસ્તુ પૂર્વોક્તરીત્યાઽવસેયઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અસંખિજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?’ હે ભદન્ત ! અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ અસંખ્યેય-

સ્કન્ધ દ્વસરે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સે સ્થિતિ મેં અસંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । અધિક હો તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । વર્ણાદિ કી અપેક્ષા સે તથા ઉપર્યુક્ત ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઔર રુક્ષ સ્પર્શો કી અપેક્ષા સે પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઉનકા કથન પૂર્વવત્ સમજ્ઞ લેના ચાહિય ।

ગૌતમ-અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કી પૃચ્છા, અર્થાત્ હે ભગવન્ ! અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ।

છે, તેથી જ એક સખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા સખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી સ્થિતિમા અસખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત ભાગહીન સખ્યાત ગુણહીન અથવા અસખ્યાત ગુણહીન થાય છે. અધિક હોય તો અસખ્યાત ભાગ અધિક સખ્યાત ભાગ અધિક, સખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે, વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપર્યુક્ત ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે તેમજ કથન પૂર્વવત્ સમજ્ઞ લેવું જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી-અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા, અર્થાત્ હે ભગવન્ ! અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે,

પ્રદેશિકસ્કન્ધાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ ‘સે કેળદ્વેળં મંતે !
 एवं वुचचइ-असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ,
 केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यत्-असंख्येय प्रदेशिकस्कन्धा-
 नामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘असं-
 खेज्जपएसिए खंधे असंखेज्जपएसियस्स खंधस्स द्ववद्वयाए तुल्ले’ असंख्येयप्रदे-
 शिकः स्कन्धः, असंख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्व्यर्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च
 द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन असंख्येयप्रदेशिकस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्या-
 यसंभवात्, ‘पएसद्वयाए चउट्ठाणवडिए’ प्रदेशार्थतया असंख्येयभागसंख्येयभाग-
 संख्येयगुणासंख्येयगुणैः प्रदेशापेक्षया असंख्येयप्रदेशिकस्कन्धस्य चतुःस्थानप-
 तितत्वमसेयम् ‘ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो
 भवति, अत्रापि असंख्यातसंख्यातभाग संख्यातासंख्यातगुणैश्चतुःस्थानपतितत्वं
 बोध्यम् ‘ठिईए चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या अवस्थानापेक्षया, असंख्येयप्रदेशिकः
 स्कन्धश्चतुःस्थानपतितो भवति, ‘वण्णाइ उवरिल्लचउफासेहिय छट्ठाणवडिए’

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि असं-
 ख्यातप्रदेशी स्कंधों के अनन्त प्रदेश है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक असंख्यातप्रदेशी स्कंध दूसरे असंख्यात-
 प्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है । प्रदेशों की अपेक्षा से
 एक असंख्यात प्रदेशी स्कंध दूसरे असंख्यातप्रदेशी स्कंध से चतुः
 स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा से भी चतुःस्थानपतित
 होता है, अर्थात् असंख्यातभागहीन, संख्यातभागहीन, संख्यातगुण
 हीन और असंख्यातगुण हीन है । स्थिति की अपेक्षा भी चतुःस्थान-
 पतित है । वर्ण आदि से तथा उपर्युक्त चार शीत, उष्ण, स्निग्ध और
 रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહ્યું છે કે અસંખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પ્રદેશ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અસંખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ એક અસંખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી ચતુસ્થાન પતિત થાય છે,
 અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ અસંખ્યાત
 ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અને અસંખ્યાત ગુણહીન
 છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત છે વર્ણ આદિથી તથા ઉપર્યુક્ત
 શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ એ ચાર સ્પર્શથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

સ્થિત્યા અવસ્થાનાપેક્ષયા, સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધશ્ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ સ્થિત્યપેક્ષયા સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય અસં-
 ख्येयभागहीनो वा, संख्येयभागहीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, असंख्येयगुण-
 हीनो वा भवति, असंख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्ये-
 यगुणाभ्यधिको वा, असंख्येयगुणाभ्यधिको वा भवति, 'वण्णाइ उवरिल्ला चउ-
 फासपज्जवेहिय छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः-वर्णगन्धरसैः, उपरितनचतुःस्पर्श-
 पर्यवैश्व-शीतोष्णस्निग्धरूक्ष स्पर्शपर्यवैरित्यर्थः, षट्स्थानपतितो भवति, तदभि-
 लापस्तु पूर्वोक्तरीत्याऽवसेयः, गौतमः पृच्छति-‘असंखिज्जपएसियाणं पुच्छा ?’
 हे भदन्त ! असंख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति
 पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ असंख्येय-

સ્કન્ધ દૂસરે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સે સ્થિતિ મેં અસંખ્યાતભાગ હીન,
 સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા
 હૈ । અધિક હો તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક,
 સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । વર્ણાદિ
 ક્રી અપેક્ષા સે તથા ઉપયુક્ત ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર
 રૂક્ષ સ્પર્શો કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ડનકા કથન
 પૂર્વવત્ સમગ્ર લેના યાહિય ।

ગૌતમ-અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કી પૃચ્છા, અર્થાત્ હે ભગવન્ !
 અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે અનન્ત પર્યાય
 કહે હૈં ।

છે, તેથી જ એક સખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા સખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી
 સ્થિતિમા અસખ્યાત ભાગહીન, સખ્યાત ભાગહીન સખ્યાત ગુણહીન અથવા
 અસખ્યાત ગુણહીન થાય છે. અધિક હોય તો અસખ્યાત ભાગ અધિક સખ્યાત
 ભાગ અધિક, સખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે,
 વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપયુક્ત ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને
 રૂક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે તેમજ કથન પૂર્વવત્ સમગ્ર
 લેવું જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી-અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોનાં પૃચ્છા, અર્થાત્ હે ભગવન્ !
 અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય
 કહ્યા છે,

પ્રદેશિકસ્કન્ધાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૂર્ણચિત્તિ 'સે કેણદ્વેણં મંતે !
 एवं વુચ્ચઈ-અસંખ્વેજ્જપણસિયાણં અણંતા પઙ્ગવા પણ્ણત્તા ?' હે મદન્ત ! તત્-અય,
 કેનાર્યેન-કથં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-અસંખ્યેય પ્રદેશિકસ્કન્ધા-
 નામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ઇતિ, મગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અસં-
 ખ્વેજ્જપણસિયે' અસંખ્વેજ્જપણસિયસ્સ અંધસ્સ દન્વટ્ટયાએ તુલ્લે' અસંખ્યેયપ્રદે-
 શિકઃ સ્કન્ધઃ, અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, પ્રત્યેકઞ્ચ
 દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિન્યાયેન અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યા-
 યસંભવાત્, 'પણસટ્ટયાએ ચડટ્ટાણવડિએ' પ્રદેશાર્થતયા અસંખ્યેયભાગસંખ્યેયભાગ-
 સંખ્યેયગુણાસંખ્યેયગુણૈઃ પ્રદેશાપેક્ષયા અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય ચતુઃસ્થાનપ-
 તિતત્ત્વમસેયમ્ 'ઓગાહણટ્ટયાએ ચડટ્ટાણવડિએ' અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો
 ભવતિ, અત્રાપિ અસંખ્યાતસંખ્યાતભાગ સંખ્યાતાસંખ્યાતગુણૈશ્ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વં
 બોધ્યમ્ 'ઠિઈએ ચડટ્ટાણવડિએ' સ્થિત્યા અવસ્થાનાપેક્ષયા, અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ
 સ્કન્ધશ્ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વળ્ણાઈ ઉવરિલ્લચડફાસેહિય છટ્ટાણવડિએ'

ગૌતમ-હે મગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા ગયા હૈ કિ અસં-
 ય્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પ્રદેશ હૈ ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ? એક અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે અસંખ્યાત-
 પ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ । પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે
 એક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે ચતુઃ
 સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા સે મી ચતુઃસ્થાનપતિત
 હોતા હૈ, અર્થાત્ અસંખ્યાતભાગહીન, સંખ્યાતભાગહીન, સંખ્યાતગુણ
 હીન ઓર અસંખ્યાતગુણ હીન હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા મી ચતુઃસ્થાન-
 પતિત હૈ । વર્ણ આદિ સે તથા ઉપર્યુક્ત ચાર શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર
 ... સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહ્યું છે કે અસંખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પ્રદેશ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અસંખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ એક અસંખ્યાત
 પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી ચતુસ્થાન પતિત થાય છે,
 અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્ અસંખ્યાત
 ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અને અસંખ્યાત ગુણહીન
 છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત છે વર્ણ આદિથી તથા ઉપર્યુક્ત
 શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ એ ચાર સ્પર્શથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે,

વર્ણાદિભિઃ—વર્ણગન્ધરસૈઃ, ઉપરિતનચતુઃસ્પર્શૈશ્વ—શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરૂપસ્પર્શૈરસં-
 રુચેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘અણંતપ-
 સિયાણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! અનન્તપ્રદેશિકાનાં—સ્કન્ધાના કિયન્તઃ પર્યવાઃ
 પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा
 पणत्ता !’ अनन्तप्रदेशिकस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः, गौतमः पृच्छति—
 ‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—अणंतपएसियाणं ‘अणंता पज्जवा पणत्ता ?’
 हे भदन्त ! तत् अथ केनार्थेन—कथं तावद्, एवम्—उक्तरीत्या उच्यते यत्—अनन्त
 प्रदेशिकस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः ? इति, भगवान् आह—‘गोयमा !
 हे गौतम ! ‘अणतपएसिए खंधे अणंत पएसियस्स खंधस्स द्ववट्ठयाए तुल्ले’
 अनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो
 भवति, तथा च ग्रत्येकञ्च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन अनन्तप्रदेशिकस्કન્ધ-
 स्यापि દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્ ‘પણસટ્ઠયાએ છટ્ઠાણવડિએ’ પ્રદેશાર્થતયા
 અનન્તપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્વાયાએ ચડદ્વાણવડિએ’
 અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘ઠિઈએ ચડદ્વાણવડિએ, સ્થિતયા અવસ્થા-
 નાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘વણ્ણગન્ધરસફાસપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિએ’ વર્ણ-
 ગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ અનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધોઽપિ
 અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિત એવ ભવતિ ન તુ પટ્સ્થાનપતિતઃ, તસ્યાનન્ત-

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! અનન્તપ્રદેશી સ્કંધો કે કિતને પર્યાય હૈ ?

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્તપ્રદેશી સ્કંધો કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ?

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! એક અન્તપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ
 સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ પ્રદેશો કી અપેક્ષા પટ્સ્થાનપતિત
 હોતા હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત, સ્થિતિ સે ભી ચતુઃસ્થાનપતિત
 તથા વર્ણ ગંધ, રસ ઓર સ્પર્શ કે પર્યાયો સે પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધાના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધાના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એમ કહેવાતુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા અનન્ત પ્રદેશી
 સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય અને છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પટ્સ્થાન પતિત
 થાય છે, અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત, સ્થિતિથી પણ ચતુસ્થાન પતિત
 તથા વર્ણ, ગંધ, રસ, અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પટ્સ્થાન પતિત છે. અહીં

પ્રદેશાવગાહનાયા અસંભવેન અનન્તભાગાનન્તગુણાભ્યા નાનિ વૃદ્ધ્યસંભવાત્, વર્ણ-
ગન્ધાદિમિસ્તુ પટસ્થાનપતિત એવ મવતિ વર્ણાદિપર્યવૈરનન્તભાગાનન્તગુણાભ્યા-
મપિ હાનિ વૃદ્ધિ સંભવાત્, તદભિલાપસ્તુ-વર્ણાદિ પર્યવૈરનન્તપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો-
ડનન્તપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય અનન્તભાગહીનો વા, અસંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેય-
ભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા, અસંખ્યેયગુણ હીનો વા અનન્તગુણહીનો
વા મવતિ, એવમભ્યધિકાલાપોડપિ અવગન્તવ્યઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘એગપસોગા-
દાણં પોગલાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! એક પ્રદેશાવગાહના પુદ્ગલાના ક્રિયન્તઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા

યહાં યહ ધ્યાન મેં રચના ચાહિએ કિ અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ મી અવગા
હના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હી હોતા હે પટસ્થાનપતિત નહી હો
સકતા ક્યોંકિ લોકાકાશ કે અસંખ્યાત પ્રદેશ હી હૈ ઓર અનન્તપ્રદેશી
સ્કંધ મી અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં હી અવગાહન કરતા હૈ, અતએવ અન-
ન્તભાગ એવ અનન્તગુણ હાનિ વૃદ્ધિ કા સંભવ નહી હૈ । હાં, વર્ણાદિ કે
પર્યાયોં સે વહ પટસ્થાનપતિત હૈ અર્થાત્ એક અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે
અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ સે વર્ણાદિ કી દૃષ્ટિ સે અનન્તભાગ હીન અસંખ્યાત-
ભાગ હીન, સંખ્યાત ભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન, અસંખ્યાતગુણ હીન
હોતા હૈ । હસી પ્રકાર અધિક મી હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! અકાશ કે એક પ્રદેશ મેં અવગાહ પુદ્ગલોં
કે કિતને પર્યાય હેં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈ ।

એ ધ્યાન રાખવુ જોઈ એ કે અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ પણ અવગાહનાની અપેક્ષાએ
ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે. પટસ્થાન પતિત નથી થઈ શકતા, કેમકે લોકાકાશના
અસંખ્યાત પ્રદેશ જોઈ અને અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ પણ અસંખ્યાત પ્રદેશમા
જ અવગાહના કરે છે, તેથી જ અનન્ત ભાગ તેમજ અનન્ત ગુણહાનિ-વૃદ્ધિનો
સંભવ નથી, હા વર્ણાદિના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત છે અર્થાત્ એક અનન્ત
પ્રદેશી સ્કંધ બીજા અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધથી વર્ણાદિની દૃષ્ટિએ અનન્ત ભાગહીન,
અસંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન
અથવા અનન્ત ગુણહીન થાય છે, એજ પ્રકારે અધિક પણ થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! આકાશના એક પ્રદેશમા અવગાહ પુદ્ગલોના
કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

પજ્જવા પણત્તા' એક એદેશાવગાદાનાં પુદ્ગલાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ—एगपएसोगाढाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?' हे भदन्त ! तत् अथ, केनार्येन—कथं तावत् एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यत्—एकप्रदेशावगाढानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'एगपएसोगाढे पोग्गले एगपएसोगाढस्स पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' एक प्रदेशावगाढः पुद्गलः एक प्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए तुल्ले' अवगाहनार्थतया तुल्यो भवति, 'ठिईए चउट्ठाणवडिए, स्थित्या—अवस्थानापेक्षा, चतुःस्थानपतितो भवति, तथा च विवक्षितैकप्रदेशावगाढं परमाण्वादिकं द्रव्यम्, अपरैकप्रदेशावगाढं द्वि प्रदेशिकादिकं द्रव्यमिति द्रव्यार्थतया तुल्यत्वम् प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितत्वं भवति अनन्तप्रदेशिकस्यापि स्कन्धस्य एकस्मिन् आकाशप्रदेशे—अवगाहनसंभवात् एवं स्थितिभावापेक्षया चतुःस्थानपतितत्वं भवति, 'वण्णाइ

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા કિ એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એકપ્રદેશાવગાઢ એક પુદ્ગલ દૂસરે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાન પતિત હોતા હૈ, અવગાહના સે તુલ્ય હૈ ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ઓર વર્ણાદિ કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ આકાશ કે એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ પરમાણુ ભી દ્રવ્ય હૈ ઓર કિસી દૂસરે એક પ્રદેશ મેં અવગાઢ દ્વિપ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ ભી દ્રવ્ય હૈં અતઃ એવે વે દ્રવ્ય કો દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈં, મગર પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ઝનમેં ષટ્સ્થાનપતિત હાનિ—વૃદ્ધિ હો સકતી હૈ, ક્યોંકિ એકપ્રદેશી

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ શા કારણે એવુ કહ્યું છે કે એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક પ્રદેશાવગાઢ એક પુદ્ગલ ખીના એક પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે. અવગાહનાથી તુલ્ય છે પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને વર્ણાદિની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે આકાશના એક પ્રદેશમા અવગાઢ પરમાણુ પણ દ્રવ્ય છે અને કેાઈ ખીના પ્રદેશમા અવગાઢ દ્વિપ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ પણ દ્રવ્ય છે, તેથી જ તેઓ દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પણ પ્રદેશોની દ્રવ્યિએ તેઓમા ષટ્સ્થાન પતિત હાનિ—વૃદ્ધિ

उवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिण' वर्णादिभिः, उपरितन चतुःस्पर्शैः शीतोष्ण-
स्निग्धरूक्षैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं दुपएसोगादेवि' एवम्-तथैव-एक-
प्रदेशावगाढवदेव द्विप्रदेशावगाढोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः, गौतमः पृच्छति-
'संखिज्जपएसोगाढाणं पुच्छा' संख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानां कियन्तः पर्ययाः
प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह- 'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा
यणत्ता ?' संख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ?
गौतम ! पृच्छति- 'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चड-सखेज्जपएसोगाढाणं अणता
पज्जवा पणत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उक्तरीत्या
उच्यते यत्-संख्येयप्रदेशावगाढानां पुद्गलानामनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ? इति,
भगवान् आह- 'गोयमा !, हे गौतम ! 'सखेज्जपएसोगाढस्स पोगलस्स दव्व-
ट्ठयाए तुल्ले' संख्येयप्रदेशावगाढस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पए-

परमाणु भी एक प्रदेश में रहता है और अनन्त प्रदेशों में स्क्ंध भी एक
ही प्रदेश में रह सकता है । अतः अवगाहना से तुल्य है स्थिति की
अपेक्षा से चतुःस्थानपतित होता है, वर्णादि से तथा शीत, उष्ण,
स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है । इसी प्रकार
द्विप्रदेशावगाढ से दशप्रदेशावगाढ तक के पुद्गल के विषय में भी कह
लेना चाहिये

गौ -हे भगवन् ! संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गलों के कितने
पर्याय कहे हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवन्-हे गौतम ! संख्यातप्रदेशावगाढ एक पुद्गल दूसरे संख्या-

यथं शङ्के छे, केभङ्के ओक न् प्रदेशी परमाणु पणु ओक प्रदेशमां रड्डे छे. अने
अनन्तप्रदेशी स्क्ंध पणु ओकन प्रदेशमां रड्डी शङ्के छे. तेथी अवगाहनाथी
तुल्य छे स्थितिनी अपेक्षाओ यतुःस्थान पतित थाय छे, वर्णादिथी तथा शीत,
उष्ण, स्निग्ध अने रूक्ष स्पर्शोथी षट्स्थान पतित थाय छे ओन प्रकारे द्विप्र-
देशावगाढथी दश प्रदेशावगाढ सुधी पुद्गलाना विषयमा पणु कडेवु जेधओ

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! संख्यात प्रदेशों में अवगाढ पुद्गलाना केटला
पर्याय कहा छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे.

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! जेवु कडेवानु शु कारण छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! संख्यात प्रदेशावगाढ ओक पुद्गल भी

સદ્વ્યાપ છદ્વાળવડિણ' પ્રદેશાર્થતયા પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અગાહનદ્વ્યાપ દુઘ્વાળવડિણ' અવગાહનાર્થતયા દ્વિ સ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ અવગાહનાપેક્ષયા સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢસ્ય સંખ્યેયભાગ હીનઃ સંખ્યેય-ગુણહીનો વા ભવતિ, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, 'ઠિર્દિણ ચઠ્ઠાળવડિણ' સ્થિત્યા-અવસ્થાનાપેક્ષયા સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢઃ પુદ્ગલઃ સંખ્યેયપ્રદેશાવગાઢસ્ય પુદ્ગલસ્ય અસંખ્યેયભાગ હીનો વા, સંખ્યેયભાગહીનો વા, સંખ્યેયગુણ હીનો વા અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ અસંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયભાગાભ્યધિકો વા; સંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા અસંખ્યેયગુણાભ્ય-ધિકો વા ભવતીતિ ભાવઃ, 'વર્ણાહૃત્વરિલ્લ ચઠ્ઠાસેહિય છદ્વાળવડિણ' વર્ણા-દિભિઃ ઉપરિતનચતુઃસ્પર્શૈશ્વ-શીતોષ્ણસ્તિગ્ધરુક્ષસ્પર્શપર્યવૈ પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ તદ્ભિલાપસ્તુ પૂર્વોક્તરીત્યાડવગન્તવ્યઃ, ગૌતમઃ, પૃચ્છતિ- 'અસંખ્યેજ્જપણ્ણસોગાઢાણં

તપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા દ્વિસ્થાનપતિત હોતા હૈ અર્થાત્ સંખ્યાતભાગ હીન અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો સંખ્યાતભાગ અધિક યા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ એક સંખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ દૂસરે સંખ્યાતપ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ સે અસંખ્યાતભાગ હીન સંખ્યાતભાગ હીન, સંખ્યાતગુણ હીન અથવા અસંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક હો તો અસંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતભાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત-ગુણ અધિક હોતા હૈ । વર્ણાદિ કી અપેક્ષા તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોં કી અપેક્ષા પદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

સ ખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્ધસ્થાન પતિત થાય છે અવગાહનાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત બને છે અર્થાત્ સ ખ્યાતભાગ હીન, અથવા સ ખ્યાત શુભ્રહીન થાય છે અને ને અધિક થાયતો સ ખ્યાત ભાગ અધિક અગર સ ખ્યાત શુભ્ર અધિક થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ એક સ ખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલ બીજા સ ખ્યાત પ્રદેશાવગાઢ પુદ્ગલથી અસ ખ્યાત ભાગહીન, સ ખ્યાત ભાગ-હીન, સ ખ્યાત શુભ્રહીન અથવા અસ ખ્યાતશુભ્ર હીન થાય છે ને અધિક હોય તો અસ ખ્યાત ભાગ અધિક, સ ખ્યાત ભાગ અધિક, સ ખ્યાત શુભ્ર અધિક અથવા અસ ખ્યાત શુભ્ર અધિક થાય છે વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપર્યુક્ત ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પદ્ધસ્થાન પતિત થાય છે.

પુછ્યા ?' અસંખ્યેયપ્રદેશાવગાદાનાં પુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પુછ્યા, ભગવાન્ આહ-‘ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ અસંખ્યેય-પ્રદેશાવગાદાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમ ! પુચ્છતિ-‘સે કેણ-દ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ-असंखेज्जपएसोगाद्वानं अणंता पज्जवा पण्णत्ता?’ हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उक्तगीत्या, उच्यते यद्-असंख्येयप्रदेशा-वगादानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यावाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह ‘गौयमा !’ हे गौतम ! ‘असंखेज्जपएसोगादे पोग्गले’ असंख्येयप्रदेशावगादः पुद्गलः ‘असं-खेज्जपएसोगादस्स पोग्गलस्स द्ववट्ठयाए तुल्ले’ असंख्येयप्रदेशावगादस्य पुद्-गलस्य द्वयार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च द्वयमनन्तपर्यायमिति न्यायेन असं-ख्येयप्रदेशावगादस्यापि पुद्गलस्य द्वयत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात् ‘पएसट्ठयाए छट्ठाणवड्ढिए’ प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया पट्स्थानपतितो भवति, असंख्येय-प्रदेशावगादस्य पुद्गलस्य अनन्तप्रदेशानामपि संभवात् ‘ओगाद्वणट्ठयाए चउ-ट्ठाणवड्ढिए’ अवगादनार्थतया-अवगादनापेक्षया, चतुःस्थानपतितो भवति, असं-ख्येयप्रदेशावगादस्य पुद्गलस्य अनन्तप्रदेशावगादनाया असंभवात्, ‘टिड्ढिए चउ-

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાદ પુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હેં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હેં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસ કારણ યેસા કહા ગયા કિ અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાદ પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હેં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાદ એક પુદ્ગલ દૂસરે અસંખ્યાત પ્રદેશોં મેં અવગાદ પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, ઓર પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાલા હોતા હૈ, ઇસ ન્યાય સે અસંખ્યાતપ્રદેશોં મેં અવગાદ પુદ્ગલ મી દ્રવ્ય હોને કે કારણ અનન્ત

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવાન્ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાદ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવાન્ શા કારણે એવું કહેલું છે કે અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાદ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાદ એક પુદ્ગલ બીજા અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાદ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે અને પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય વાળા હોય છે, એ ન્યાયે અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાદ પુદ્ગલ પણ દ્રવ્ય હોવાને કારણે અનન્ત પર્યાય વાળું છે.

દ્વાણવહિ' સ્થિત્યા-અવસ્થાનાપેક્ષ્યા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વૃણાઙ્ અદ્દ-
 ફાસેહિં છદ્વાણવહિ' વર્ણાદિભિઃ, અદ્દ સ્પર્શૈશ્વ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ-'એગસમયઠિઙ્ગયાણં પુચ્છા' હે ભદન્ત ! એકસમયસ્થિતિકાનાં પુદ્ગ-
 લાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-'ગોયમા ! હે
 ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' એક સમયસ્થિતિકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ
 પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'સે કેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહિ-એગસમયઠિઙ્ગ-
 યાણં અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે ભદન્ત ! તત્-અથ કેનાર્યેન-કથં તાવદ્,
 એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-એકસમયસ્થિતિકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ
 પર્યાય ચાલા હૈ । પ્રદેશોં કી અપેક્ષા વહ પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ
 અસંખ્યાતપ્રદેશાવગાહ પુદ્ગલ અનન્તપ્રદેશી ખી હો સકતા હૈ । અવ-
 ગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોંકિ અનન્તપ્રદેશોં મેં
 કિસી પુદ્ગલ કી અવગાહનાં કા સંભવ હી નહીં હૈ, ક્યોંકિ લોકાકાશ
 કે અસંખ્યાત હી પ્રદેશ હૈં જિનમેં પુદ્ગલોં કા અવગાહ હૈ । સ્થિતિ કી
 અપેક્ષા વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ । વર્ણ, ગંધ, રસ ઓર આઠોં
 સ્પર્શોં કી અપેક્ષા વહ પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

એક સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા, અર્થાત્ ગૌતમ
 પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! એક સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં કે
 કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા હૈ કિ એક
 સમય કી સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તે પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે કેમકે અનન્ત પ્રદેશાવગાહ
 પુદ્ગલ અનન્ત પ્રદેશી પણ થઈ શકે છે અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન
 પતિત થાય છે કેમકે અનન્ત પ્રદેશોમા કોઈ પુદ્ગલની અવગાહનાનો સંભવ
 જ નથી, કેમકે લોકાકાશના અસંખ્યાત જ પ્રદેશ છે, જેઓમા પુદ્ગલોનો
 અવગાહ છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે વર્ણ, ગંધ,
 રસ અને આઠે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે

એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોની પૃચ્છા, અર્થાત્ ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન
 કરે છે.—હે ભગવન્ ! એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે એક
 સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલના અનન્ત પર્યાય છે ?

પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'एगसमयठिइए पोग्गले' एकसमयस्थितिकः पुद्गलः 'एगसमयठिइयस्त पोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' एकसमयस्थितिकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितो भवति, 'ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए' अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, 'ठिइए तुल्ले' स्थित्या तुल्यो भवति, 'वण्णाड अट्ठप्पासेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः अष्टस्पर्शैश्च पटस्थानपतितो भवति, 'एवं जाव दससमयठिइए' एवम्-उत्तरीत्या, यावद्-द्वित्रिचतुःपञ्च पट्सप्ताष्ट नवदशसमयस्थितिकः पुद्गलो वक्तव्यः, 'संखेज्जसमयठिइयाणं एवं चेव' संख्येयसमयस्थितिकानां पुद्गलानाम् एवञ्चैव-एकसमयस्थितिकपुद्गलवदेव वक्तव्यम्, किन्तु- 'णवरं ठिइए टुट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या-अवस्थानापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, तथा च संख्येयभाग हीनो वा, संख्येयगुणहीनो वा, इत्येवं द्वि स्थानपतितत्वं बोध्यम्

भगवान्-हे गौतम ! एक समय की स्थिति वाला एक पुद्गल दूसरे एक समय की स्थिति वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा षटस्थानपतित होता है, अवगाहना से चतुःस्थानपतित और स्थिति की अपेक्षा से तुल्य होता है । वर्ण आदि से तथा आठों स्पर्शों की अपेक्षा से षटस्थानपतित होता है ।

इसी प्रकार दो, तीन, चार, पाँच, छह, सात, आठ, नौ और दस समय की स्थिति वाले पुद्गल के विषय में भी समझना चाहिए । संख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गलों की वक्तव्यता भी इसी प्रकार की कहनी चाहिए । विशेषता यह है कि स्थिति की अपेक्षा वे द्विस्थानपतित होते हैं, अर्थात् संख्यातभाग हीन अथवा संख्यातगुण

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! એક સમયની સ્થિતિવાળું એક પુદ્ગલ બીજા એક સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય હોય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે. વર્ણ આદિથી તથા આઠે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટસ્થાન પતિત હોય છે

એજ પ્રકારે એ, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ અને દશ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના વિષયમાં પણ સમજવું જોઈએ. સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોની વક્તવ્યતા પણ આવી જ જાતની કહેવી જોઈએ. વિશેષાતા એ છે કે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તેઓ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગહીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને એ અધિક હોય

एवमेव संख्येयभागाभ्यधिको वा, संख्येयगुणाभ्यधिको वा, इत्येवञ्च द्विस्थान पतितत्व भवति, 'असंखेज्जसमयठिद्याणं एवं चेव !' असंख्येयसमयस्थितिकानां पुद्गलानाम् एवञ्चैव-एकसमयस्थितिकपुद्गलवदेव वक्तव्यता वक्तव्या, किन्तु 'णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुः स्थानपतितो भवति, तदभिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्याऽवसेयः, असंख्येयसमयस्थिति पुद्गलस्य संख्येया संख्येयभागगुणसंभवात्, गौतमः पृच्छति-'एगुणकालमाणं पुच्छा !' हे भदन्त ! एकगुणकालकानां पुद्गलानां कियन्तः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा ! 'हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पणत्ता' एकगुणकालकानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ-'एकगुणकालमाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम् उत्तरीत्या, उच्यते यत्-एकगुणकालकानां पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'एगुणकालए पोग्गछे, एकगुणकालकः पुद्गलः 'एकगुणकालगस्स पोगलस्स हीन होते हैं और यदि अधिक हो तो संख्यातभाग अधिक या संख्यातगुण अधिक होते हैं ।

असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गलों का कथन भी इसी प्रकार है, परन्तु स्थिति की अपेक्षा वह चतुःस्थानपतित होते हैं, क्योंकि असंख्यात समय की स्थिति वाले पुद्गलों की स्थिति में अधिक से अधिक असंख्यातभाग या असंख्यातगुण हानिवृद्धि ही हो सकती है ।

गौतम-हे भगवन् ! एक गुण काले पुद्गलों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-है भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! एक गुण काला एक पुद्गल दूसरे एक गुण

તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અગર સંખ્યાત શુષ્ઠ અધિક થાય છે.

સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોનું કથન પણ એજ પ્રકારે છે પરન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોની સ્થિતિમાં અધિકથી અધિક સંખ્યાત ભાગ વા અસંખ્યાત શુષ્ઠહાનિ-વૃદ્ધિ જ થઈ શકે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એક શુષ્ઠકાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એમ કહ્યું છે ?

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! એક શુષ્ઠ કાળ એક પુદ્ગલ બીજા એક શુષ્ઠ કાળા

દબ્ધટ્ટયાણ તુલ્લે' એકગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પદ્ધ-
સદ્ધાયાણ છદ્ધાણવડિણ' પ્રદેશાર્થતયા પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાદ્ધણટ્ટયાણ
ચલદ્ધાણવડિણ' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ,
'ઠિદ્ધિણ ચલદ્ધાણવડિણ' સ્થિતયા-અવસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ 'કાલ-
વળ્ળપજ્જવેદિ તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણપર્યવેસ્તુલ્યો ભવતિ ઊભયોરપિ કૃષ્ણવર્ણપર્યાય સદ્
ભાવાત્, 'અવસેસેદ્ધિ વળ્ળગંધરસફાસપજ્જવેદિ છદ્ધાણવડિણ' અવગોપ્યૈઃ વર્ણગંધરસ-
સ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં જાવ દસગુણકાલે, એવમ્-પૂર્વોક્તરીતયા,
યાવદ્ દ્વિત્રિ ચતુઃપચ્ચ પદ્ધસપ્પાદ નવદશગુણકાલકઃ પુદ્ગલો વક્તવ્યઃ, 'સંસ્થેજ્જ-
ગુણકાલેવિ એવં ચેવ, સંસ્થેયગુણકાલકોઽપિ પુદ્ગલઃ એવચ્ચેવ-એકગુણકાલક-
વદેવાવસેયઃ, કિન્તુ 'ળવરં સદ્ધાણે દુદ્ધાણવડિણ, નવરં-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષત્તુ
સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા દ્વિસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથા ચ સંસ્થેયભાગદીનો વા
સંસ્થેયગુણદીનો વા इत्येव દ્વિસ્થાનપતિતત્વં ભવતિ, એવમેવ સંસ્થેયભાગાભ્ય-
ધિકો વા, સંસ્થેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ इत्येवચ્ચ દ્વિસ્થાનપતિતત્વં વાધ્યમ્,

કાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ
સે પદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ
સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયો સે
તુલ્ય હોતા હૈ, ક્યોંકિ દોનોં મે કૃષ્ણ વર્ણ કા એક-એક ગુણ અર્થાત્
અંશ હી પાયા જાતા હૈ । શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ ઔર સ્પર્શ કે પર્યાયો
સે પદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈ । હસી પ્રકાર દશગુણ કાલે તક કે પુદ્ગલ
કે વિષય મેં મી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે । સંસ્થાતગુણ કાલે પુદ્ગલ કા
કથન મી હસી પ્રકાર કરના ચાહિયે, પરન્તુ વિશેષતા યહ કિ ઉસે
સ્વસ્થાન મેં દ્વિસ્થાપતિત કહના ચાહિયે, અર્થાત્ યા તો સંસ્થાતભાગ
હોન કૃષ્ણ હોતા હૈ અથવા સંસ્થાતગુણ કૃષ્ણ હોતા હૈ, યદિ અધિક હો

પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પદ્ધસ્થાન પતિત
થાય છે અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુ-
સ્થાન પતિત થાય છે, કૃષ્ણવર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય હોય છે, કેમકે બન્નેમાં
કૃષ્ણવર્ણનો એક એક ગુણ અર્થાત્ અશ જ મળી આવે છે શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ
અને સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્ધસ્થાન પતિત થાય છે. એજ પ્રકારે દશ ગુણ કાળા
સુધીના પુદ્ગલોના વિષયમાં પણ સમજ્ઞ લેવું નોંધએ સંખ્યાતગુણ કાળા
પુદ્ગલતરુ કથન પણ આજ પ્રકારે કરવું નોંધએ, પરન્તુ વિશેષતા એ છે કે
તેને સ્વસ્થાનમાં દ્વિસ્થાન પતિત કહેવું નોંધએ, અર્થાત્ અગર તો સંખ્યાત
ભાગદીન કૃષ્ણ હોય છે અથવા સંખ્યાત ગુણ કૃષ્ણ હોય છે. નો અધિક હોય

‘एवं असंखिज्जगुणकालएवि’ एवम्—एकगुणकालकवदेव असंख्येयगुणकाल-
कोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः किन्तु—‘णवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडि’ नवरम्—पूर्वापेक्षया
विशेषस्तु स्वस्थाने चतुस्थानपतितो भवति, संख्यातासंख्यातभागगुणहानि वृद्धि-
संभवात्, ‘एवं अणंतगुणकालए वि’ एवम् एकगुणकालक पुद्गलकवदेव अनन्त-
गुणकालकोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः किन्तु ‘णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए’ नवरम् पूर्वा-
पेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने—स्वस्थानापेक्षया पट्स्थानपतितो भवति अनन्तगुणकालक
पुद्गलस्य अनन्तासंख्यातसंख्यातभागगुणहानिवृद्धिसंभवात् ‘एवं जहा काल-
वण्णस्स वत्तव्वया भणिया तहा सेसाणवि वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा
जाव अणंतगुणलुक्खे’ एवम्—पूर्वोक्तरीत्या यथा कृष्णवर्णस्य वक्तव्यता भणिता
तथा शेषाणामपि वर्णगन्धरसस्पर्शानां वक्तव्यता भणितव्या यावद्—लोहित
हरित पीतशुक्लवर्णादीनाम् एकादि—अनन्तगुणरूपपर्यन्तानां वक्तव्यता
वक्तव्येत्याशयः ॥सूत्र० १३॥

तो संख्यातभागगुण अधिक अथवा असंख्यातगुण अधिक होता है ।
इसी प्रकार असंख्यातगुण काले पुद्गल के संबंध में भी कहना चाहिए ।
किन्तु उसमें विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में चतुःस्थानपतित होता
है । अनन्तगुण काले पुद्गल की वक्तव्यता भी ऐसी ही है, परन्तु उसमें
विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में अर्थात् कृष्ण वर्ण की अपेक्षा षट्-
स्थानपतित हीनाधिक होता है क्योंकि अनन्त गुण काले एक पुद्गल में
दूसरा अनन्त गुण काला पुद्गल अनन्तभागहीन, असंख्यातभाग हीन,
संख्यातभाग हीन संख्यातगुण हीन, असंख्यात गुण हीन और
अनन्तगुण हीन हो सकता है और यदि अधिक हो तो इसी प्रकार
अधिक भी हो सकता है । जैसे कृष्ण वर्ण की वक्तव्यता कही, वैसे

તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે એ પ્રકારે
અસંખ્યાત ગુણ કાળા પુદ્ગલના સમ્બન્ધમા પણ કહેવું જોઈએ. કિન્તુ તેમા
વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. અનન્ત ગુણ
ગુણ કાળા પુદ્ગલની વક્તવ્યતા પણ એવી જ છે, પરન્તુ તેમા વિશેષતા એ
છે કે તે સ્વસ્થાનમા અર્થાત્ કૃષ્ણ વર્ણની અપેક્ષાએ પટ્સ્થાન પતિત હોનાધિક
થાય છે, કેમકે અનન્ત ગુણ કાળા એક પુદ્ગલમા બીજા અનન્ત ગુણ કાળા
પુદ્ગલ અનન્ત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત
ગુણહીન, અસંખ્યાત ગુણહીન અને અનન્ત ગુણહીન થઈ શકે છે—અને જો
અધિક હોય તો એ ચારે પ્રકારે અધિક પણ થઈ શકે છે, જેમ કૃષ્ણ વર્ણની

ही शेष वर्णों की गंधों की, रसों की और स्पर्शों की भी समझ लेनी चाहिए, यावत् अनन्तगुण रुक्ष तक इसी प्रकार कहना चाहिए ॥१३॥

વકતવ્યતાઃ કહી તેવી જ શેષવર્ણીની, ગ ધોની, રસોની અને સ્પર્શોની પણ સમજી
 દેવી જોઈએ યાવત્ અનન્ત શુભ દક્ષ મુધી એ પ્રકારે કહેલું જોઈએ ॥ ૧૩ ॥

परिवुद्धी कायवा, जात्र दस पएसियस्स सत्त पएसा परि-
वुद्धिज्जंति, जहण्णोगाहणगाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं
पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता ? से केणट्ठेणं भंते !
एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए संखेज्जपएसिए जहण्णो-
गाहणगस्स संखिज्जपएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए
दुट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए,
वण्णाइचउफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसोगाहणए
वि, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे
दुट्ठाणवडिए, जहण्णोगाहणगाणं भंते ! असंखिज्जपएसियाणं
पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं
वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए असंखिज्जपएसिए खंधे
जहण्णोगाहणगस्स असंखिज्जपएसियस्स खंधस्स दब्बट्टयाए
तुल्ले, पएसट्टयाए, चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए, तुल्ले
ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिह्म फासेहि य छट्ठाणवडिए
एवं उक्कोसोगाहणए वि, अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं
चेव, नवरं सट्ठाणे चउट्ठाणवडिए, जहण्णोगाहणगाणं भंते !
अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता ?
से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं अणंतपए-
सियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णोगाहणए
अणंतपएसिए खंधे जहण्णोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंध
स्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहण-
ट्टयाए तुल्ले, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णाइउवरिह्म चउफा-
सेहि छट्ठाणवडिए, उक्कोसोगाहणए वि एवं चेव, नवरं ठिईए

वि तुल्ले, अजहणमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते । अणंतपएसि-
याणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्टेणं भंते !
एवं बुच्चइ-अजहणमणुक्कोसोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं
अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अजहणमणुक्कोसोगाहणए
अणंतपएसिए खंधे अजहणमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपए-
सियस्स खंधस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए,
ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए वण्णाइ
अट्टासेहिं छट्ठागवडिए, जहण्णठिइयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं
पुच्छा, गोयमा ! जहण्णठिइयाणं परमाणुपुग्गलाणं अणंता पज्जवा
पणत्ता । से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं परमाणु-
पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए पर-
माणुपोग्गले जहण्णठिइयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वयाए तुल्ले,
पएसट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए तुल्ले, ठिईए तुल्ले, वण्णाइ-
दुफासेहिं य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहणमणु-
क्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्टाणवडिए, जहण-
ठिइयाणं दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा
पणत्ता, से केणट्टेणं गोयमा ! बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं दुपए-
सियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए दुप-
एसिए जहण्णठिइयस्स दुपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएस-
ट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भ-
हिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह अब्भहिए, पएसअब्भहिए,
ठिईए तुल्ले, वण्णाइ चउफासेहिं य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोस-
ठिइए वि, अजहणमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव नवरं ठिईए
चउट्टाणवडिए, एवं जाव दस पएसिए, नवरं पएसपरिवुद्धी
कायव्वा, ओगाहणट्टयाए तिसुवि गमएसु जाव दस पएसिए एवं
पएसता परिवड्ढिज्जंति, जहण्णठिइयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं

पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णठिइयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइए संखेज्जपएसिए खंधे जहण्णठिइयस्स संखिज्जपएसियस्स खंधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए दुट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए दुट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णाई चउफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णठिइयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिईए असंखेज्जपएसिए जहण्णठिइयस्स असंखेज्जपएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए चउट्ठाणवडिए ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहण्णमणुक्कोसठिईए एवं चेव, नवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए, जहण्णठिइयाणं अणंतपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णठिइयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णठिइयस्स अणंतपएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णाइ अट्ठाफासेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहण्णमणुक्कोसठिइए वि एवं चेव, नवरं ठिईए, चउट्ठाणवडिए, ॥सू० १४॥

द्विप्रदेशिकादि वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा ?) हे भग-

द्विप्रदेशिक आदि वक्तव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णोगाहणगाणं भंते ! दुपएसियाणं पुच्छा) हे भगवन् वक्तव्य

છાયા-જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! દ્વિપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તા : પર્યાવા : પ્રજ્ઞપ્તા : , તત્ કેનાર્યેન ભદન્ત, એવમુચ્યતે-જઘન્યાવગાહનકો દ્વિપ્રદેશિક : સ્કન્ધો જઘન્યાવગાહનકસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્ય : પ્રદે-
શાર્થતયા તુલ્ય : અવગાહનાર્થતયા તુલ્ય : , સ્થિત્યા ચતુસ્થાનપતિત : કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈ :
પદસ્થાપતિત : શેષવર્ણગન્ધરસપર્યવૈ : પદસ્થાનપતિત : , શીતોષ્ણસ્નિગ્ધ રુક્ષ સ્પ-

વન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોં કે સંવધ મેં પ્રશ્ન ?
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હે
(સે કેળદ્દેણં ભતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહ્ણણોગાહ્ણગાણં દુપ્પસિયાણં
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા ગયા હૈ
કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હેં ?
(ગોયમા ! જહ્ણણોગાહ્ણે દુપ્પસિયં મંધે જહ્ણણોગાહ્ણસ્સ દુપ્પસિ-
યસ્સ સંધસ્સ દ્વયદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા
દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કો
દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પપ્પસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય
હૈ (ઓગાહ્ણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઠિઈએ
ચટ્ટાણવહિએ સ્થિતિ સે ચતુસ્થાનપતિત હૈ (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં
છટ્ટાણવહિએ) કાલે વર્ણ કે પર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ (સેસવ-
ણગંધરસ પજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિએ) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસ કે પર્યાયોં સે
પદસ્થાનપતિત (સીય-ઉસિણ-ણિદ્ધ-લુક્ખલ્લાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિએ)
શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ સ્પર્શોં સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ

અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોના સમ્બન્ધમા પ્રશ્ન ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં ભતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહ્ણ-
ણોગાહ્ણગાણં દુપ્પસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું
કહ્યું કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?
(ગોયમા ! જહ્ણણોગાહ્ણે દુપ્પસિયં મંધે જહ્ણણોગાહ્ણસ્સ દુપ્પસિયસ્સ સંધસ્સ
દ્વયદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય
અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્વયાએ તુલ્લે)
પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણદ્વયાએ તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે (ઠિઈએ ચટ્ટાણવહિએ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત છે (કાલવણ્ણપજ્જ-
વેહિં છટ્ટાણવહિએ) કાળા વર્ણના પર્યાયથી પદસ્થાન પતિત થાય છે (સેસવણ-
ગંધરસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિએ) શેષ વર્ણ, ગંધ, રસના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત
થાય છે (સીય ઉસિણ ણિદ્ધ લુક્ખલ્લાસપજ્જવેહિં છટ્ટાણવહિએ) શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ
અને રુક્ષ સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત થાય છે (સે તેળદ્દેણં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-

ર્ષપર્યવૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતઃ તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ ! એવમ્ ઉચ્યતે—જઘન્યાવગાહન-
કાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ઉત્કુષ્ટાવગાહનકોઽપિ
એવશ્ચેવ અજઘન્યાનુત્કુષ્ટાવગાહનકો નાસ્તિ જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત !
ત્રિપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત !
એવમુચ્યતે-જઘન્યાવગાહનકાનાં ત્રિપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ, પ્રજ્ઞપ્તાઃ ?
ગૌતમ ! યથા દ્વિપ્રદેશિકો જઘન્યાવગાહનકઃ, ઉત્કુષ્ટાવગાહનકોઽપિ એવશ્ચેવ,
એવં અજઘન્યાનુત્કુષ્ટાવગાહનકોઽપિ, જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! ચતુઃ પ્રદેશી

(સે તેળદેળં ગોયમા ! એવં વુચ્ચઈ-જહ્ણણોગાહ્ણયાણં પોગ્ગલાણં
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) इस कारण से हे गौतम ! ऐसा कहा है कि
जघन्य अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय हैं

(उक्कोसोगाह्णए वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी
ईसी प्रकार (अजह्णमणुक्कोसोगाह्णओ नत्थि) मध्यम अवगाहना
वाला द्विप्रदेशी स्कंध नहीं होता

(जह्णणोगाह्णयाणं भंते ! तिपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् !
जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी पुद्गलों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता
पज्जवा पण्णत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणद्वेणं भंते !
एवं वुच्चई-जह्णणोगाह्णयाणं तिपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?)
किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य अवगाहना वाले
त्रिप्रदेशी पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! जहा दुपएसिए
जह्णणोगाह्णए उक्कोसोगाह्णए वि एवं चेव) हे गौतम ! जैसे जघन्य
अवगाहना वाला द्विप्रदेशी वैसा ही जघन्य अवगाहना वाला और

જહ્ણણોગાહ્ણયાણં પોમલાણ અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) એ કારણથી હે ગૌતમ ! એવું
કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે (ઉક્કોસોગાહ્ણય
વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ એ પ્રકારે (અજહ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણઓ
નત્થિ) મધ્યમ અવગાહના વાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ નથી હોતા

(જહ્ણણોગાહ્ણયાણં ભંતે ! તિપસેસિયાણ પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવ-
ગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલોની પૃચ્છા (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્વેણં ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ જહ્ણણોગાહ્ણયાણં
તિપસેસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે
જઘન્ય અવગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !
જહાં દુપસેસિય જહ્ણણોગાહ્ણય ઉક્કોસોગાહ્ણય વિ એવં ચેવ) હે ગૌતમ ! જેમ જઘન્ય
અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી તેમજ જઘન્ય અવગાહના વાળા અને ઉત્કૃષ્ટ અવ-

કાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! યથા જઘન્યાવગાહનકો દ્વિપ્રદેશિકસ્તથા જઘન્યાવગાહન-
કથતુઃ પ્રદેશિકઃ એવં યથા ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકો દ્વિપ્રદેશિકસ્તથા ઉત્કૃષ્ટાવગાહન-
કથતુઃ પ્રદેશિકોઽપિ, એવમ્-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ ચતુઃપ્રદેશિકઃ, નવ-
રમ્ અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્હીનઃ, સ્યાત્ તુલ્યઃ, સ્યાદ્ભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ પ્રદેશ
હીનઃ, અથાભ્યધિકઃ પ્રદેશાભ્યધિકઃ, એવં યાવદ્ દશપ્રદેશિકો જ્ઞાતવ્યઃ, નવરમ્

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા ત્રિપ્રદેશી (એવં અજઘ્ણમણુકોસોગાહણે
વિ) હસી પ્રકાર મધ્યમ અવગાહના વાળા મી

(જઘ્ણોગાહણયાણં મંતે ! ચત્તપસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય
અવગાહના વાળે ચૌપ્રદેશી કે પર્યાયોં કે વિષય મેં પ્રશ્ન ? (ગોયમા !
જહા જઘ્ણોગાહણે દુપ્પસિએ તહા ચત્તપ્પસિએ) હે ગૌતમ ! જૈસે
જઘન્ય અવગાહના વાળા દ્વિપ્રદેશી ડસી પ્રકાર ચતુઃપ્રદેશી (એવં જહા
ડકોસોગાહણે દુપ્પસિએ તહા ડકોસોગાહણે વડ્ડપ્પસિએ વિ) હસ
પ્રકાર જૈસા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા દ્વિપ્રદેશી વૈસા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
વાળા ચતુઃપ્રદેશી (એવં અજઘ્ણમણુકોસોગાહણે વિ ચત્તપ્પસિએ)
હસી પ્રકાર મધ્યમ અવગાહના વાળા ચૌપ્રદેશી મી (નવરં ઓગા-
હણઢ્યાએ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિએ) વિશેષ યહ કિ
અવગાહના સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય ઓર કદાચિત્ અધિક
હોતા હૈ (જહ્ હીણે પપ્પસહીણે) યદિ હીન હો તો પ્રદેશહીન (અહ
અવ્મહિએ પપ્પસઅવ્મહિએ) અગર અધિક હો તો પ્રદેશાધિક (એવં જાવ
દસપપ્પસિએ ણેયવ્વં) હસ પ્રકાર યાવન્ દશપ્રદેશી સમ્મજ્ઞના ચાહિએ

ગાહના વાળા ત્રિપ્રદેશી (એવં અજઘ્ણમણુકોસોગાહણે વિ) એવ રીતે મધ્યમ
અવગાહના વાળા પણ

(જઘ્ણોગાહણયાણં મંતે ! ચત્તપસિયાણં પુચ્છા) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવ-
ગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશીના પર્યાયના વિષયમા પ્રશ્ન ? (ગોયમા ! જહા
જઘ્ણોગાહણે દુપ્પસિએ તહા ચત્તપ્પસિએ) હે ગૌતમ ! જેમ જઘન્ય અવગા-
હનાવાળા દ્વિપ્રદેશી એવ રીતે ચતુઃપ્રદેશી (એવ જહા ડકોસોગાહણે વડ્ડપ્પ-
સિએ વિ) એ રીતે જેમ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવ-
ગાહના વાળા ચતુ પ્રદેશી (એવં અજઘ્ણમણુકોસોગાહણે વિ ચત્તપ્પસિએ) એ
રીતે મધ્યમ અવગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશી પણ (નવર ઓગાહણઢ્યાએ સિય હીણે
સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિએ) વિશેષ એ કે અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્
તુલ્ય અને કદાચિત્ અધિક થાય છે (જહ્ હીણે પપ્પસહીણે) એ હીન હોય તો
પ્રદેશ હીન (અહ અવ્મહિએ પપ્પસ અવ્મહિએ) અગર અધિક તો પ્રદેશાધિક (એવં

—અનધન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકે પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યયાવાદ્ દશપ્રદેશિકસ્ય સપ્ત-
પ્રદેશાઃ પરિવૃદ્ધિરપ્યન્તે જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા,
ગૌતમ ! અનન્તાઃ, પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યાવગાહ-
નકાનાં સંખ્યેયપ્રદેશીકાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ! ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકઃ
સંખ્યેયપ્રદેશિકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદે-
શાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,

(ખવરં અજહણુક્કોસોગાહણપ પપ્પસવુદ્ધી કાયવ્વા) વિશેષ યહ કિ
મધ્યમ અવગાહના વાલે મેં એક-એક પ્રદેશ કી વૃદ્ધિ કરના ચાહિય
(એવં જાવ દસપપ્પસિયસ્સ સત્તપપ્પસા પરિવદ્ધિજ્જંતિ) હસ પ્રકાર
યાવત્ દશપ્રદેશી કે સાત પ્રદેશ વઢતે હૈ

(જહણ્ણોગાહણગાણં ભંતે ! સંખેજ્જપપ્પસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્ય અવગાહના વાલે સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા !
અર્ણંતા પજ્જવા પપ્પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેર્ણ
ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ—જહણ્ણોગાહણગાણં સંખેજ્જપપ્પસિયાણં અર્ણંતા પજ્જવા
પપ્પણ્ણત્તા ?) કિસકારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય અવગા-
હના વાલે સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા !
જહણ્ણોગાહણપ સંખેજ્જપપ્પસિય જહણ્ણોગાહણગસ્સ સંખિજ્જપપ્પસિયસ્સ
દવ્વટ્ટયાપ તુલ્લે) હે ગૌતમ જઘન્ય અવગાહના વાલા એક સંખ્યાત
પ્રદેશી પુદ્ગલ દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ

જાવ દસ પપ્પસિય યેયવ્વ) એ પ્રકારે યાવત્ દશ પ્રદેશી સમજવા નેધંએ
(ખવરં અજહણુક્કોસોગાહણપ પપ્પસવુદ્ધી કાયવ્વા) વિશેષ એ કે મધ્યમ અવ-
ગાહના વાળામા એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી નેધંએ (એવં જાવ દસપપ્પસિ-
યસ્સ સત્ત પપ્પસા પરિવદ્ધિજ્જંતિ) એ રીતે યાવત્ દશ પ્રદેશીના સાત પ્રદેશ વધે છે
(જહણ્ણોગાહણગાણં ભંતે ! સંખેજ્જપપ્પસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ જઘન્ય અવ-
ગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોંની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણંતા પજ્જવા
પપ્પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેર્ણ ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ—જહણ્ણો-
ગાહણગાણં સંખેજ્જપપ્પસિયાણં અર્ણંતા પજ્જવા પપ્પણ્ણત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું
કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોંના અનન્ત પર્યાય
કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણપ સંખેજ્જપપ્પસિય જહણ્ણોગાહણસ્સ સંખિજ્જ-
પપ્પસિયસ્સ દવ્વટ્ટયાપ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક સંખ્યાત
પ્રદેશી પુદ્ગલ થીના જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોંથી દ્રવ્યની
દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસટ્ટયાપ દુદ્ધાણવચ્ચિ) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત

વર્ણાદિમિશ્રતુઃ સ્પર્શપર્યવૈશ્વ પરસ્થાનપતિતઃ एवं उत्कृष्टावगाहनकोऽपि, अजन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने द्विस्थानपतितः, जघन्याव-
गाहनकानां भदन्त ! असंख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः
तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते जघन्यावगाहनकानामसंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः
पर्यायाः प्रज्ञप्ताः गौतम ! जघन्यावगाहनकः असंख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्याव-
गाहनकस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया चतुः

સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પણસદૃયાણ દુદ્ધાણવડિણ) પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે દ્વિસ્થાનપતિત (ઓગાહણદૃયાણ તુલ્લે) અવગાહના કી અપેક્ષા સે તુલ્ય (ઠિઈંણ ચઢદ્ધાણવડિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાન પતિત (વળ્ણાઈ ચઢપ્પાસપજ્જવેહિય ઇદ્ધાણવડિણ) વર્ણાદિ સે તથા ચાર સ્પર્શ કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત (এব উক্কোসোগাহণএ বি इसी प्रकार उत्कृष्ट अवगाहना वाला भी (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव) मध्य अवगाहना वाला भी इसी प्रकार (णवरं सट्ठाणे दुदधाणवडिण) विशेष यह कि स्वस्थान में वह द्विस्थानपतित है

(જહ્ણણોગાહણગાળં મંતે ! અસંખિજ્જપણસિયાળં પુચ્છા ?) હે ભગ-
વન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો કી પૃચ્છા ?
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં
(સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं असंखेज्जपणसियाणं
अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ ઁસા કહા કિ
જઘન્ય અવગાહના વાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધો કે અનન્ત પર્યાય કહે
હૈં ? (ગોયમા ! जहण्णोगाहणए असंखिज्जपणसिए खंधे जहण्णोगाह-

(ઓગાહણદૃયાણ તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય (ઠિઈંણ ચઢદ્ધાણવડિણ)
સ્થિતિથી ચતુસ્થાનપતિત (વળ્ણાઈ ચઢપ્પાસપજ્જવેહિય ઇદ્ધાણવડિણ) વર્ણાદિથી
તથા ચાર સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત (এব উক্কোসোগাহণএ বি) એજ
પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ (अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए वि एवं चेव)
મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ આ પ્રકારે (णवरं सट्ठाणे दुदधाणवडिण) વિશેષ
એ કે સ્વસ્થાનમાં તે દ્વિસ્થાન પતિત છે.

(જહ્ણણોગાહણગાળં મંતે ! અસંખિજ્જપણસિયાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા ? (गोयमा ! अणंता
पज्जवा पण्णत्ता) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं
बुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं असंखेज्जपणसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता) હે
ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી
સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणए असंखिज्ज पण

—અજઘન્યાનુત્કુળાવગાહનકે પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યા યાવદ્ દશપ્રદેશિકસ્ય સપ્ત પ્રદેશાઃ પરિવદ્ધિષ્યન્તે જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત ! સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ, પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યાવગાહનકાનાં સંખ્યેયપ્રદેશીકાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ! ગૌતમ ! જઘન્યાવગાહનકઃ સંખ્યેયપ્રદેશીકો જઘન્યાવગાહનકસ્ય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,

(જવરં અજહણ્ણુકોસોગાહણં પપ્પસવુદ્ધી કાયવ્વા) વિશેષ યદ્દ કિ મધ્યમ અવગાહના વાલે મેં એક-એક પ્રદેશ કી વૃદ્ધિ કરના ચાહિયે (એવં જાવ દસપપ્પસિયસ્સ સત્તપપ્પસા પરિવદ્ધિજ્જન્તિ) ઇસ પ્રકાર યાવત્ દશપ્રદેશી કે સાત પ્રદેશ ચઢતે હૈં

(જહણ્ણોગાહણગાળં ભંતે ! સંખેજ્જપપ્પસિયાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેળં ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ—જહણ્ણોગાહણગાળં સંખેજ્જપપ્પસિયાળં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસકારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહ્તા હૈં કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણં સંખેજ્જપપ્પસિયં જહણ્ણોગાહણગસ્સ સંખિજ્જપપ્પસિયસ્સ દ્વવદ્ધયાય તુલ્લે) હે ગૌતમ જઘન્ય અવગાહના વાલા એક સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ

જાવ દસ પપ્પસિય ણેયવ્વ) એ પ્રકારે યાવત્ દશ પ્રદેશી સમજવા ભેધએ (જવરં અજહણ્ણુકોસોગાહણં પપ્પસવુદ્ધી કાયવ્વા) વિશેષ એ કે મધ્યમ અવગાહના વાળામા એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી ભેધએ (એવં જાવ દસપપ્પસિયસ્સ સત્ત પપ્પસા પરિવદ્ધિજ્જન્તિ) એ રીતે યાવત્ દશ પ્રદેશીના સાત પ્રદેશ વધે છે (જહણ્ણોગાહણગાળં ભંતે ! સંખેજ્જપપ્પસિયાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્તા છે (સે કેળદ્દેળં ભંતે ! એવં બુચ્ચઈ—જહણ્ણોગાહણગાળં સંખેજ્જપપ્પસિયાળં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્તા છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણોગાહણં સંખેજ્જપપ્પસિયં જહણ્ણોગાહણગસ્સ સંખિજ્જપપ્પસિયસ્સ દ્વવદ્ધયાય તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલોથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્પસવુદ્ધયાય દુદ્ધાણવદ્ધિયં) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત

વર્ણાદિમિશ્રતુઃ સ્પર્શપર્યવેશ્વ પરસ્થાનપતિતઃ एवं उत्कृष्टावगाहनकोऽपि, अजन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने द्विस्थानपतितः, जघन्याव-
गाहनकानां भदन्त ! असंख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः
तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते जघन्यावगाहनकानामसंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतम ! जघन्यावगाहनकः असंख्येयप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्याव-
गाहनकस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया चतुः

સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ (પણસદૃયાણ દુદ્ધાણવડિણ) પ્રદેશો કી
દૃષ્ટિ સે દ્વિસ્થાનપતિત (ઓગાહણદૃયાણ તુલ્લે) અવગાહના કી
અપેક્ષા સે તુલ્ય (ઠિઈંઈ ચઝદ્ધાણવડિઈ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાન પતિત
(વળ્ણાઈ ચઝપ્પાસપજ્જવેહિય છદ્ધાણવડિઈ) વર્ણાદિ સે તથા ચાર
સ્પર્શ કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત (અવં ઉક્કોસોગાહણા વિ હસી
પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા ભી (અજહ્ણણમણુક્કોસોગાહણા વિ
અવં ચેવ) મધ અવગાહના વાલા ભી હસી પ્રકાર (ળવરં સદ્ધાણે
દુદ્ધાણવડિઈ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં વહ દ્વિસ્થાનપતિત હૈ

(જહ્ણણોગાહણગાળં ભંતે ! અસંખિજ્જપણસિયાળં પુચ્છા ?) હે ભગ-
વન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધો કી પૃચ્છા ?
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં
(સે કેળદ્દેણં ભંતે ! એવં વુચ્છઈ-જહ્ણણોગાહણગાળં અસંખેજ્જપણસિયાળં
અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા કિ
જઘન્ય અવગાહના વાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધો કે અનન્ત પર્યાય કહે
હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણણોગાહણા અસંખિજ્જપણસિયાળં સંધે જહ્ણણોગાહ-

(ઓગાહણદૃયાણ તુલ્લે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય (ઠિઈંઈ ચઝદ્ધાણવડિઈ)
સ્થિતિથી ચતુસ્થાનપતિત (વળ્ણાઈ ચઝપ્પાસપજ્જવેહિય છદ્ધાણવડિઈ) વર્ણાદિથી
તથા ચાર સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત (અવં ઉક્કોસોગાહણા વિ) એજ
પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ (અજહ્ણણમણુક્કોસોગાહણા વિ અવં ચેવ)
મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ આ પ્રકારે (ળવરં સદ્ધાણે દુદ્ધાણવડિઈ) વિશેષ
એ કે સ્વસ્થાનમાં તે દ્વિસ્થાન પતિત છે

(જહ્ણણોગાહણગાળં ભંતે ! અસંખિજ્જપણસિયાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા
પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં ભંતે ! એવં
વુચ્છઈ-જહ્ણણોગાહણગાળં અસંખેજ્જપણસિયાળં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે
ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી
સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણોગાહણા અસંખિજ્જ પળ

સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ વર્ણાદિભિરુપરિ-
તનસ્પર્શૈશ્વ પદ્મસ્થાનપતિતઃ એવમુત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહન
કોડપિ એવશ્ચેવ, નવરં સ્વસ્થાને ચતુઃસ્થાનપતિતઃ જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્તઃ !
અનન્તપ્રદેશિકાના પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્તઃ
એવમુચ્યતે- જઘન્યાવગાહનકાનામનન્તપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ?

જગસસ અસંખિજ્જપણસિયસસ સંધસસ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ !
જઘન્ય અવગાહના વાળા અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય અવગાહના
વાળે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દ્રષ્ટિ સે તુલ્ય (પણસટ્ટયાણ
ચડટ્ટાણવડિણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઓગાહનટ્ટયાણ
તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય (ઠિઈણ ચડટ્ટાણવડિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાન
પતિત (વળ્ણાહ ઉવરિલ્લપાસેહિ ય છટ્ટાણવડિણ) વર્ણાદિ સે તથા
ઉપર કે ચાર સ્પર્શોં સે પદ્મસ્થાનપતિત (એવ ઉક્કોસોગાહણણ વિ)
હીસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાળા ભી (અજહળ્ણમણુકકોસોગાહ-
ણણ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ અવગાહના વાળા ભી હીસી પ્રકાર (નવર
સટ્ટાણે ચડટ્ટાણવડિણ) વિશેષતા યહ કિ સ્વસ્થાન મેં ચતુઃસ્થાનપતિત

(જહળ્ણોગાહણગાળં મંતે ! અણંતપણસિયાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન !
જઘન્ય અવગાહના વાળે અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણ
મંતે એવં વુચ્ચઈ-જહળ્ણોગાહણગાળં અણંતપણસિયાળં અણંતા પજ્જવા

સિય સંધે જહળ્ણોગાહણગસસ અસંખિજ્જપણસિયસસ સંધસસ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે
ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય અવગાહના
વાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની દ્રષ્ટિએ તુલ્ય (પણસટ્ટયાણ ચડટ્ટાણ
વડિણ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત (ઓગાહનટ્ટયાણ તુલ્લે) અવ-
ગાહનાથી તુલ્ય (ઠિઈણ ચડટ્ટાણવડિણ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વળ્ણાહ
ઉવરિલ્લપાસેહિ છટ્ટાણવડિણ) વર્ણાદિથી તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોંથી પદ્મસ્થાન
પતિત (એવં ઉક્કોસોગાહણણ વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા પણ (અજ-
હળ્ણ મણુકોસોગાહણણ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ અવગાહના વાળા પણ એજ રીતે
(નવરં સટ્ટાણે ચડટ્ટાણ વડિણ) વિશેષતા એ કે સ્વસ્થાનમાં ચતુઃસ્થાન પતિત છે

(જહળ્ણોગાહણગાળં મંતે ! અણંતપણસિયાળ પુચ્છા ?) હે ભગવન ! જઘન્ય
અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા
પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણ મંતે ! એવં વુચ્ચઈ
જહળ્ણોગાહણગાળં અણંતપણસિયાળ અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ભગવન ! શા
કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોમાં અનન્ત

गौतम ! जघन्यावगनकोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यावगाहनकस्य अनन्त प्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितः, अवगाहना-
र्थतया तुल्यः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिरुपरितनचतुःस्पर्शः पटस्थान-
पतितः, उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवञ्चैव, नवरम्-स्थित्या तुल्यः अजघन्यानुत्कृ-
ष्टावगनकानां भदन्त ! अनन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ता पर्यायाः
प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानाम-
नन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः' गौतम ! अजघन्यानुत्कृष्टावगाहन
पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा जाता है कि जघन्य
अवगाहना वाले अनन्त प्रदेशी स्कन्धो के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा !
जहण्णोगाहणं अणंतपएसिणं खंधे जहण्णोगाहणगस्स अणंतपएसिय-
स्स खंधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला अन-
न्तप्रदेशी स्कन्ध जघन्य अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कन्ध से द्रव्य
की दृष्टि से तुल्य है (पएसट्टयाए छट्ठाणवडिणं) प्रदेशों की अपेक्षा से
पटस्थानपतित है (ओगाहणट्टयाए तुल्ले) अवगाहना की अपेक्षा से
तुल्य है (ठिईए चउट्ठाणवडिणं) स्थिति से चतुःस्थानपतित है (वण्णा-
इउवरिल्लचउफासेहिं छट्ठाणवडिणं) वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों
से पटस्थानपतित है (उक्कोसोगाहणं वि एवं चेव) उत्कृष्ट अवगाहना
वाला भी इसी प्रकार (नवरं ठिईए वि तुल्ले) विशेष यह कि स्थिति
से वह तुल्य है

(अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?)
हे भगवन् ! मध्यम अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कन्धों के पर्यायों

पर्याय छे ? (गोयमा ! जहण्णोगाहणं अणंतपएसिणं खंधे जहण्णोगाहणगस्स
अणंतपएसियास खंधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य अवगाहनावाणा
अनन्तप्रदेशी स्कन्ध जघन्य अवगाहनावाणा अनन्तप्रदेशी स्कन्धो द्रव्यनी
दृष्टिसे तुल्य छे (पएसट्टयाए छट्ठाणवडिणं) प्रदेशोनी अपेक्षासे पटस्थान पतित
छे (ओगाहणट्टयाए तुल्ले) अवगाहनानी अपेक्षासे तुल्य छे (ठिईए चउट्ठाणवडिणं)
स्थितिथी अणुस्थान पतित छे (वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहिं छट्ठाणवडिणं)
वर्णादिथी तथा उपरनी चार स्पर्शोथी पटस्थान पतित छे (उक्कोसोगाहणं वि एवं
चेव) उत्कृष्ट अवगाहनावाणा पण्णत्ते प्रकारे (नवरं ठिईए वि तुल्ले) विशेष
छे हे स्थितिथी पण्णत्ते तुल्य छे

(अजहण्ण मणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) हे
भगवन् ! मध्यम अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कन्धोना पर्यायानी पृच्छा ?

कोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः अजघन्यानुत्कृष्ठावगाहनकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहकार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादिभिरष्टस्पर्शैः षट्स्थानपतितः, जघन्यस्थितिकानां भदन्त ! परमाणुपुद्गलानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यस्थितिकानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः, पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यस्थितिकः परमाणुपुद्गलो जघन्य-

की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ अजहण्णमणुक्कोसो-गाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! किसकारण ऐसा कहा कि मध्यम अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अजहण्णमणुक्कोसोगाहणए अणंतपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मध्यम अवगाहना वाला अनन्तप्रदेशी स्कंध मध्यम अवगाहना वाले अनन्त प्रदेशी स्कंध से द्रव्य से तुल्य (पएस-ट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों से षट्स्थानपतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुस्थानपतित (वण्णाइ अट्ठकासेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित

(जहण्णठिइयारणं भंते ! परमाणुपुद्गलानां पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिक परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता

(गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् शा करण्णे ओवु कहुं के मध्यम अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कंधाना अनन्त पर्याय कहा छे ? (गोयमा ! अजहण्णः मणुक्कोसोगाहणए अणंतपएसिए खंधे अजहण्णमणुक्कोसोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) मध्यम अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कंध मध्यम अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कंधी द्रव्य दृष्टिओ तुल्य (पएसट्ठयाए छट्ठाण-वडिए) प्रदेशी षट्स्थान पतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनाधी यतु स्थान पतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिधी यतु स्थान पतित (वण्णाइ अट्ठकासेहिं छट्ठाण वडिए) वर्णादिधी तथा आठ स्पर्शधी षट्स्थान पतित

(जहण्णठिइयारणं भंते ! परमाणुपुद्गलानां पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य स्थितिक परमाणु पुद्गलाना केटला पर्याय छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जा पणत्ता) हे गौतम !

સ્થિતિકસ્ય પરમાણુપુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિભિઃ દ્વિસ્પર્શાભ્યાઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવઞ્ચેવ, નવરમ્-સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યસ્થિ-

પજ્જવા પળ્લપ્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં (સે કેળદ્દેળં ભતે ! એવ બુચ્ચહ-જહણ્ણઠિદ્ધયાળં પરમાણુપુગ્ગલાળં અળંતા પજ્જવા પળ્લપ્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યસ્થિતિ વાલે પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણઠિદ્ધે પરમાણુપોદ્ગલે જહણ્ણઠિદ્ધયસ્સ પરમાણુપોદ્ગલસ્સ દબ્બદ્ધયાળ તુલ્લે) ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા પરમાણુપુદ્ગલ દૂસરે જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય (પપ્પસદ્ધયાળ તુલ્લે) પ્રદેશ સે તુલ્ય (ઓગાહણદ્ધયાળ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય (ઠિદ્ધે તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય (વળ્ણાઈદુપ્પાસેહિ ય) વર્ણાદિ તથા દો સ્પર્શોં સે (છદ્ધાળવહિદ્ધે) પદ્સ્થાનપતિત (એવં ઉક્કોસઠિદ્ધે વિ) ઈસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા મી (અજહણ્ણમણુક્કોસઠિદ્ધે વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા મી ઈસી પ્રકાર (નવરં ઠિદ્ધે ચઙ્ગદ્ધાળવહિદ્ધે) વિશેષ યહ કિ સ્થિતિ સે ચતુસ્થાનપતિત હૈ

(જહણ્ણઠિદ્ધયાળં દુપ્પસિયાળં પુચ્છા ?) જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સંકેધોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્લપ્તા)

અનન્ત પર્યાય છે (સે કેળદ્દેળં ભતે ! એવ બુચ્ચહ જહણ્ણઠિદ્ધયાળં પરમાણુપુગ્ગલાળં અળતા પજ્જવા પળ્લપ્તા ?) હે ભગવન્ ! આ કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય-સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણઠિદ્ધે પરમાણુપોગલે જહણ્ણઠિદ્ધયસ્સ પરમાણુપોગલસ્સ દબ્બદ્ધયાળ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય (પપ્પસદ્ધાળ તુલ્લે) પ્રદેશથી તુલ્ય (ઓગાહણદ્ધયાળ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય (ઠિદ્ધે તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય (વળ્ણાઈ દુપ્પાસેહિય) વર્ણાદિથી તથા એ સ્પર્શોથી (છદ્ધાળવહિદ્ધે) પદ્સ્થાન પતિત (એવં ઉક્કોસઠિદ્ધે વિ) એવી જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહણ્ણ મણુક્કોસઠિદ્ધે વિ એવં ચેવ) મધ્યમ અવગાહનાવાળા પણ એ જ રીતે (નવરં ઠિદ્ધે ચઙ્ગદ્ધાળવહિદ્ધે) વિશેષ એ કે સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત છે

(જહણ્ણઠિદ્ધયાળં દુપ્પસિયાળં પુચ્છા ?) જઘન્ય સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સંકેધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્લપ્તા) હે ગૌતમ !

તિકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકો દ્વિપ્ર-
દેશિકો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થાપેક્ષયા
તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ, સ્યાતુલ્યઃ સ્યાદભ્યધિકઃ યદા હીનઃ,
પ્રદેશહીનઃઅથાભ્યધિકઃ પ્રદેશાભ્યધિકઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિભિશ્ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ
પટસ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ
એવશ્ચૈવ, નવરમ્ સ્થિત્યા ચતુસ્થાનપતિતઃ એવં યાવદ્-દશપ્રદેશિકઃ, નવરં પ્રદે-
શપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યા, અવગાહનાર્થતયા ત્રિપ્ત્વપિ ગમકેષુ યાવદ્ દશ પ્રદેશિકે એવં
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેળટ્ટેણં મતે ! એવં વુચ્ચહ-જહ-
ણ્ણઠિહ્યાણં દુપ્પેસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) કિસ કારણ
સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે
અનન્ત પર્યાય છે (ગોયમા ! જહ્ણણઠિહ્ણ દુપ્પેસિય જહ્ણણઠિહ્ણસ્સ
દુપ્પેસિયસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી
જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પપ્પેસટ્ટયાએ તુલ્લે)
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાહ્ણણટ્ટયાએ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય
અન્મહિએ) અવગાહના સે કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય ઓર કદાચિત્
અધિક હોતા હૈ (જહ્ હીણે પપ્પેસહીણે) યદિ હીન હો તો એક પ્રદેશહીન
હો તા હૈ (અહ અન્મહિએ પપ્પેસઅન્મહિએ) અગર અધિક હૈ તો એક-
પ્રદેશાધિક હોતા હૈ (ઠિહ્ણે તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય (વળ્ણાહ્ ચત્તપાસેહિં ય
છટ્ટાણવહિએ) વર્ણાદિ સે તથા ચાર સ્પર્શોં સે પટસ્થાનપતિત (એવં
ઉક્કોસ ઠિહ્ણે વિ) હિસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા મી (અજહ્ણણ-
મણુક્કોસઠિહ્ણે વિ એવં) અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિ

અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળટ્ટેણ મતે ! એવં વુચ્ચહ જહ્ણણઠિહ્યાણં દુપ્પે-
સિયાણ અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું કે જઘન્ય
સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણ ઠિહ્ણ
દુપ્પેસિય જહ્ણણઠિહ્ણસ્સ દુપ્પેસિયસ્સ દવ્વટ્ટયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશીથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે
(પપ્પેસટ્ટાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહ્ણણટ્ટયાએ સિય હીણે સિય
તુલ્લે સિય અન્મહિએ) અવગાહનાથી કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદા-
ચિત્ અધિક થાય છે (અહ અન્મહિએ પપ્પેસ અન્મહિએ) અગર અધિક છે તો
એક પ્રદેશાધિક થાય છે (ઠિહ્ણે તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય (વળ્ણાહ્ ચત્તપાસેહિં ય
છટ્ટાણવહિએ) વર્ણાદિથી તથા ચાર સ્પર્શોથી પટસ્થાન પતિત (એવં ઉક્કોસઠિહ્ણે
વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહ્ણણમણુક્કોસઠિહ્ણે વિ એવં ચેવ)

પ્રદેશાઃ પરિવર્દિષ્યન્તે, જઘન્યસ્થિતિકાનાં ભદન્ત ! સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તા પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે- જઘન્યસ્થિ-
તિકાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તા, પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકઃ
સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ

મી હસી પ્રકાર (નવરં ઠિર્હૃણ ચઙ્ઘાણવહ્નિ) વિશેષ યહ કિ સ્થિતિ સે
ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (એવં જાવ દસપણિ) હસી પ્રકાર યાચત્ દશ
પ્રદેશી (નવરં પણસબુઢી કાયબ્વા) વિશેષતા યહ કિ પ્રદેશો કી
વૃદ્ધિ કરની ચાહિ (ઓગાહ્નદ્વ્યાણ તિસુ વિ ગમેસુ જાવ દસપણ-
સિણ એવ) અવગાહના કે તીનોં ગમોં મેં દશપ્રદેશી સ્કંધ તક એસા હી
કહના ચાહિ (પણસા પરિવહ્નિજ્જંતિ) પ્રદેશોં કી વૃદ્ધિ હો જાતી હૈ

(જહ્ણણઠિહ્યાણં મંતે ! સંલેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્ય સ્થિતિ વાલે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે પર્યાય કિતને કહે હૈ ?
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે
કેળદ્વેણં મંતે ! એવં બુચ્ચહ-જહ્ણણઠિહ્યાણં સંલેજ્જપણસિયાણં અણ તા
પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ
જઘન્યસ્થિતિક સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ?
(ગોયમા ! જહ્ણણઠિહૈ સંલેજ્જપણસિણ સંલેજ્જપણસિયસ્સ સંલેજ્જ-
પણસિયસ્સ સંલેજ્જપણસિયસ્સ દન્વદ્વ્યાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા

અજઘન્ય અતુટ્ઠ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એ પ્રકારે (નવર ઠિર્હૃણ
ચઙ્ઘાણ વહ્નિ) વિશેષ એ કે સ્થિતિથી અતુ સ્થાન પતિત છે (એવં જાવ દસ
પણસિણ) એ પ્રકારે યાચત્ દશ પ્રદેશી (નવર પણસ બુઢિ કાયબ્વા) વિશેષતા
એ કે પ્રદેશોથી વૃદ્ધિ કરવી બેધએ (ઓગાહ્નદ્વ્યાણ તિસુ વિ ગમેસુ જાવ
દસ પણસિણ એવ) અવગાહનાના ત્રણે ગમેમા દશ પ્રદેશી સ્કંધ મુખી એવું
જ કહેવું બેધ એ (પણસા પરિવહ્નિજ્જંતિ) પ્રદેશોની વૃદ્ધિ થઇ બાય છે

(જહ્ણણઠિહ્યાણં મંતે ! સંલેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય
સ્થિતિવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના પર્યાય કેટલા કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્વેણં મંતે ! એવં
બુચ્ચહ-જહ્ણણઠિહ્યાણં સંલેજ્જપણસિણ અણ તા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા
કારણે એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત
પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણઠિહૈ સંલેજ્જપણસિણ સંલેજ્જપણસિયસ્સ
સંલેજ્જપણસિયસ્સ સંલેજ્જપણસિયસ્સ દન્વદ્વ્યાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા
સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી

સ્થિત્યા તુલ્યઃ વર્ણાદિભિશ્ચતુઃસ્પર્શૈઃ શ્વ ષટ્સ્થાનપતિતઃ એવમુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવશ્ચેવ, નવરં સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનામ્ અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનામ્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે જઘન્ય સ્થિતિકાનામસંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ : જઘન્યસ્થિતિકઃ અસંખ્યેયપ્રદેશિકો

સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે જઘન્ય સ્થિતિ વાલે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય (પણસદ્ધયાએ દુદ્ધાણવડિએ) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે દ્વિસ્થાનપતિત (ઓગાહણદ્ધયાએ દુદ્ધાણવડિએ) અવગાહના સે દ્વિસ્થાનપતિત (ઠિઈએ તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય (વળ્ણાઈ ચડફાસેહિય છદ્ધાણવડિએ) વર્ણાદિ સે તથા ચાર સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કોસઠિઈએ વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા ભી (અજહળ્ણમણુક્કોસઠિઈએ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા ભી હસી પ્રકાર (નવરં ઠિઈએ ચડદ્ધાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ

(જહળ્ણઠિઈયાણ અસંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણપ્પા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્ધેણં મંતે ! એવં બુચ્છઈ-જહળ્ણઠિઈયાણં અસંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણપ્પા) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં । (ગોયમા ! જહળ્ણઠિઈએ અસંખેજ્જપણસિએ જહળ્ણઠિઈયસ્સ અસંખેજ્જ

દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પણસદ્ધયાએ દુદ્ધાણવડિએ) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત (ઠિઈએ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય (વળ્ણાઈ ચડફાસેહિય છદ્ધાણવડિએ) વર્ણાદિથી તથા ચાર સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસઠિઈએ વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહળ્ણમણુક્કોસઠિઈએ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (નવરં ઠિઈએ ચડદ્ધાણવડિએ) વિશેષ એ છે કે સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત છે

(જહળ્ણઠિઈયાણં અસંખેજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણપ્પા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે (સે કેળદ્ધેણં મંતે ! એવં બુચ્છઈ-જહળ્ણઠિઈયાણં અસંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણપ્પા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે (ગોયમા ! જહળ્ણઠિઈએ અસંખેજ્જપણસિ

जघन्यस्थितिकस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेगार्थतया चतुः-
स्थानपतितः अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या तुल्यः, वर्णादिभिः,
उपरितन चतुःस्पर्शैश्च पटस्थानपतितः, एवम् उत्कृष्टस्थितिकोऽपि अजघन्यानु-
त्कृष्टस्थितिक एवञ्चैव, नवरम् स्थित्या चतुःस्थानपतितः जघन्यस्थितिकानाम
नन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ता पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तत् केनार्थेन भदन्त !
एवमुच्यते—जघन्यस्थितिकानामनन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
गौतम ! जघन्यस्थितिकोऽनन्तप्रदेशिको जघन्यस्थितिकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य

पएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला असं
ख्यातप्रदेशी स्कंध जघन्य स्थितिवाले असंख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य
की अपेक्षा तुल्य है (पएसट्टयाए चउट्टाणवडिए) प्रदेशों की अपेक्षा
चतुःस्थानपतित (ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए) अवगाहना से चतुः-
स्थानपतित (ठिईए तुल्ले) स्थिति से तुल्य (वण्णाइ उवरिल्लचउफासेहि
य छट्टाणवडिए) वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से पटस्थान-
पतित है (एवं उक्कोसठिईए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टस्थितिवाला भी
(अजहण्णमणुक्कोसठिईए एवं चेव) मध्यमस्थितिवाला भी इसी
प्रकार (नवरं ठिईए चउट्टाणवडिए) विशेषता यह कि स्थिति से
चतुःस्थानपतित होता है ।

(जहण्णठिइयाणं अणंयपएसियाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य
स्थितिवाले अनन्तप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ? (गोयमा ! अणंता
पज्जवा पणत्ता) गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते एवं
बुच्चइ—जहण्णठिइयाणं अणंनपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?

जहण्णठिइयस्स असंखेज्जपएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य स्थिति-
वाला असंख्यात प्रदेशी स्कंध जघन्य स्थितिवाला असंख्यात प्रदेशी स्कंधी
द्रव्यकी अपेक्षाओं तुल्य है (पएसट्टयाए चउट्टाणवाडाण) प्रदेशोंकी अपेक्षाओं
अतु स्थान पतित (ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए) अवगाहनाथी अतु स्थान
पतित (ठिईए तुल्ले) स्थितिथी तुल्य (वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य छट्टाणवडिए)
वर्णादिथी तथा उपरना आर स्पर्शथी पटस्थान पतित है (एव उक्कोसठिईए
वि) ओ प्रकारे उत्कृष्ट स्थितिवाला पण्ण (अजहण्णमणुक्कोसठिईए एव चेव)
मध्यम स्थितिवाला पण्ण ओरु रीते (नवरं ठिईए चउट्टाणवडिए) विशेषता ओ
के स्थितिथी अतु स्थान पतित थाय है.

(जहण्णठिइयाण अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्य स्थितिवाला अनन्त
प्रदेशी स्कंधोंकी कितनी पर्याय है ? (गोयमा ! अणता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम !
अनन्त पर्याय कहा है (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ जहण्णठिइयाणं अणत

દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-
પતિતઃ, સ્થિત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિભિઃ, અષ્ટસ્પર્શૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટા-
સ્થિતિકોતિકોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ એવઞ્ચેવ, નવરં સ્થિત્યા
ચતુઃસ્થાનપતિતઃ ।

ટીકા—અથ જઘન્યાઅવગાહનકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાદિસ્કન્ધાનાં પર્યાવાન પ્રરૂપ-
યિતુમાદ્—‘જહ્ણ્નોગાહ્ણગાણં મંને ! દુપણસિયાણં પુચ્છા ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે
અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણ્ણઠિઈએ
અણંતપણસિએ જહ્ણ્ણઠિઈયસ્સ અણંતપણસિયસ્સ દન્વદ્વયાએ તુલ્લે)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય સ્થિતિ
વાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (પણસદ્વયાએ
છદ્દાણવદિએ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત (ઓગાહ્ણદ્વયાએ ચડ-
દ્દાણવદિએ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિઈએ તુલ્લે)
સ્થિતિ સે તુલ્ય (વણ્ણાઽઅદ્દુકાસેહિં ચ છદ્દાણવદિએ) વર્ણાદિ સે તથા
આઠ સ્પર્શોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ (એવ ઉક્કોસઠિઈએ વિ) હસી
પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલા મી હસી પ્રકાર (નવરં ઠિઈએ ચડદ્દાણવદિએ)
વિશેષતા યહ કિ સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ટીકાર્થ—અથ દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કન્ધોં કી જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ
અવગાહના, સ્થિતિ આદિ કે આધાર પર અનેકે પર્યાયોં કી પ્રરૂપણા કી
જાતી હૈ—

પણસિયાણ અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહ્યું છે કે
જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?
(ગોયમા ! જહ્ણ્ણઠિઈએ અણતપણસિએ જહ્ણ્ણઠિઈયસ્સ અણતપણસિયસ્સ દન્વદ્વયાએ
તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય સ્થિતિ-
વાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસદ્વયાએ છદ્દાણ-
વદિએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત છે (ઓગાહ્ણદ્વયાએ ચડદ્દાણવદિએ)
અવગાહનાથી અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત (ઠિઈએ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય (વણ્ણાઽ
અદ્દુકાસેહિં ચ છદ્દાણવદિએ) વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શોથી પદ્સ્થાન પતિત છે
(એવં ઉક્કોસઠિઈએ વિ) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહ્ણ્ણમણ્ણુકોસ-
ઠિઈએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (નવરં ઠિઈએ ચડ
દ્દાણવદિએ) વિશેષ એ કે સ્થિતિથી અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે

ટીકાર્થ—હવે દ્વિપ્રદેશી આદિ સ્કન્ધોની જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ મધ્યમ અવગાહના,
સ્થિતિ આદિના આધાર પર તેમના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

હે ભદ્રન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गौतम !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यावगाहनकानां द्विप्रदेशिकानां स्कन्धाना अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेणं संने ! एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणगाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे-भदन्त-तत्-अय-केनार्थेन कथं तावद्, एवम्-उक्त-रीत्या, उच्यते यत्-जघन्यावगाहनकानां द्विप्रदेशिकाना स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-‘गौतम !’ हे गौतम ! ‘जहण्णोगाहणए दुपएसिए संधे’ जघन्यावगाहनको द्विप्रदेशिकः स्कन्धः, जहण्णोगाहणस्स दुपएसियस्स संधस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यवगाहनकस्य द्विप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसइयाए तुल्ले’ प्रदेगार्थतया तुल्यो भवति, उभयोरपि द्विप्रदेशिकतया प्रदेशापेक्षया तुल्यत्वं भवति, उभयोश्च जघन्यावगाहनकतया अवगाहना

ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? अर्थात् उनके कितने पर्याय हैं ?

ભગવાન્ ! ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિ-પ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસ હેતુ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય હૈ ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા એક દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય અવગાહના વાલે દૂસરે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા બી તુલ્ય હી હોતા હૈ, દોનોં જઘન્ય અવગાહના વાલે હોને સે અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે બી તુલ્ય હોતે હૈ । કિન્તુ

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? अर्थात् तेमना કેटला पर्याय છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ ! શા હેતુથી એમ કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ જઘન્ય અવગાહનાવાળા બીજા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય જ થાય છે, અને જઘન્ય અવગાહના વાળા હોવાથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ પણ તુલ્ય થાય છે, કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ અતુસ્થાન

પેક્ષયાપિ તુલ્યત્વં ભવતિ, કિન્તુ 'ઠિઈંણ ચડદ્ધાણાદિ' સ્થિત્યા અવસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, તદભિલાપસ્તુ—અસંખ્યેયમાગહીનો વા સંખ્યેયમાગહીનો વા સંખ્યેયગુણહીનો વા અસંખ્યેયગુણહીનો વા ભવતિ અસંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા સંખ્યેયમાગાભ્યધિકો વા, સંખ્યેયગુણાભ્યધિકોવા અસંખ્યેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઇતિ બોધ્યઃ, 'કાલવણ્ણપજ્જવેહિ છદ્ધાણવદિ' કુલ્લવર્ણપર્યવૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતોભવતિ' તદભિલાપોઽપિ અનન્તમાગાનન્તગુણહીનાધિકાભ્યાં સહ પૂર્વોક્તચતુષ્ઠય સંમેલનેન સ્વયમૂહનીયઃ, 'સેસ વણ્ણગંધરસપજ્જવેહિ છદ્ધાણવદિ' શોષવર્ણગંધરસપર્યવૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સીયડસિણણિદ્ધલુક્ખકાસપજ્જવેહિ છદ્ધાણવદિ' શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ' જઘન્યાવગાહનકે દ્વિપ્રદેશિકસ્કન્ધેષુ एतेषામેव चतुर्णांस्पर्शपर्यवाना संभवात् तदन्येषां कर्कशादि चतुःસ્પર્શपर્યવાનાં તત્રાસંભવાત્' પ્રકૃતમુપસંહરન્નાહ—'સે તેણદ્દેણં ગયોમા ! एवं बुच्चइ

સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ચતુસ્થાનપતિત હોતે હૈં, અર્થાત્ અસંખ્યાતમાગહીન, સંખ્યાતમાગહીન સંખ્યાતગુણહીન અથવા અસંખ્યાતગુણહીન હોતે હૈં, અગર અધિક હો તો અસંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાતમાગ અધિક, સંખ્યાતગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાતગુણ અધિક હોતા હૈં । કુલ્લ વર્ણ કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં । ડન ષટ્સ્થાનોં કા કથન પૂર્વવત્ સમજ્ઞ લેના ચાહિં । શોષ વર્ણોં ગંધોં રસોં કી અપેક્ષા મી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં । શીત, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ, ઇન ચાર સ્પર્શોં કી અપેક્ષા મી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં જઘન્ય અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોં મેં યહી ચાર સ્પર્શ પાચે જાતે હૈં । ઇનકે અતિરિક્ત કર્કશ આદિ ચાર સ્પર્શ નહીં હોતે । અવ ઉપસંહાર કરતે હૈં, ઇસ

પતિત થાય છે. અર્થાત્ અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ભાગહીન સંખ્યાતગુણહીન અથવા અસંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, અગર અધિક હોય તો અસંખ્યાત ભાગ અધિક સંખ્યાત ભાગ અધિક, સંખ્યાત ગુણ અધિક અથવા અસંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે કુલ્લ વર્ણના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે એ ષટ્સ્થાનોના કથન પૂર્વવત્ સમજ્ઞ લેવું જોઈએ શોષ વર્ણો, ગંધો, રસોની અપેક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ, એ ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોમા આજ ચાર સ્પર્શ મળી આવે છે તેમના સિવાય ઈર્ષ્ય આદિ ચાર સ્પર્શ નથી હોતા હવે ઉપસંહાર કરે છે—એ કારણે હે ગૌતમ ! એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

—હે ગૌતમ ! તત્-અથ' તેનાર્થેન' એવમ્—ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્—'જહ્ણોગાહ-
ણગાણં દુપણસિયાણં પોગ્ગલાણં અણતા પજ્જવા પણત્તા' જઘન્યાવગાહનકાનામ્
एकाकाश प्रदेशावगाहनवताम् द्विप्रदेशिकाना पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? इति, 'उकोसोगाहणएवि एवं चेव' उत्कृष्टावगाहनकोऽपि द्विप्रदे-
शिकः पुद्गलस्कन्धः, एवञ्चैव—जघन्यावगाहनकद्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवा-
वसेयः, किन्तु 'अजह्णमणुक्कोसोगाहणओ नत्थि' अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकः—
मध्यमावगाहनको द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो नास्ति द्विप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य
जघन्यावगाहना एकप्रदेशात्मिका भवति, उत्कृष्टावगाहना तु द्विप्रदेशात्मिका भवति,
तयोरपान्तराला भावेन मध्यमावगाहनाया अभावात्, गौतमः पृच्छति—'जह-
ण्णोगाहणयाणं भंते ! तिपणसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम्
एकाकाशप्रदेशावगाहनामित्यर्थः त्रिप्रदेशिकाना पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः
कारण हे गौतम ! ऐसा कहा जाता है कि जघन्य अवगाहना वाले
द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ કી પ્રરૂપણા મી હસી
પ્રકાર કરના ચાહિય, મધ્યમ અવગાહના વાલા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ
હોતા હી નહીં હૈ ક્યોંકિ દો પરમાણુઓં કા પિણ્ડ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ
કહલાતા હૈ । ઉસકી અવગાહના યા તો આકાશ કે એક પ્રદેશ મેં હોગી
અથવા અધિક સે અધિક દો આકાશ પ્રદેશોં મેં હોગી । એક પ્રદેશ મેં
જો અવગાહના હોતી હૈ વહ જઘન્ય અવગાહના હૈ ઓર દો પ્રદેશોં મેં
જો અવગાહના હૈ, વહ ઉત્કૃષ્ટ હૈ । હન દોનોં કે વીચ કી કોઈ અવ-
નાહના નહીં હો સકતી, અતએવ મધ્યમ અવગાહના કા અભાવ હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અર્થાત્ આકાશ કે
એક પ્રદેશ મેં રહે હુએ ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ કે પર્યાય કિતને હૈં ?

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે
કરવી જોઈએ. મધ્યમ અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ હોતા જ નથી, કેમકે
જે પરમાણુઓનો પિંડ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ કહેવાય છે. તેમની અવગાહના આકાશના
એક પ્રદેશમાં થશે અથવા અધિક જે આકાશ પ્રદેશમાં થશે એક પ્રદેશમાં જે
અવગાહના થાય છે તે જઘન્ય અવગાહના છે. અને જે પ્રદેશોમાં જે અવ-
ગાહના છે, તે ઉત્કૃષ્ટ છે. એ બંનેની વચ્ચેની કોઈ અવગાહના નથી થઈ
શકતી, તેથી જ મધ્યમ અવગાહનાનો અભાવ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના
એક પ્રદેશમાં રહેલા ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધના પર્યાય કેટલા ?

प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णात्ता ?’ जघन्यावगाहनकानां त्रिप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्णोगाहणगाणं तिपएसियाणं ‘अणंता पज्जवा पण्णात्ता ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावत्—एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यत्—जघन्यावगाहनकानां त्रिप्रदेशिकानां पुद्गल स्कन्धानां मनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहा दुपएसिए जहण्णोगाहणए’ यथा द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धो जघन्यावगाहनकः प्रतिपादितः तथा त्रिप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽपि जघन्यावगाहनकः प्रतिपत्तव्यः ‘उक्कोसोगाहणएवि एवं चेव’ एवं उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवमेव आकाशस्य त्रिप्रदेशावगाहनकोऽपीत्यर्थः त्रिप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धः एवञ्चैव—जघन्यावगाहनकं द्विप्रदेशिकं पुद्गल स्कन्धवदेवावसेयः, ‘एव अजहण्णमणुक्कोसोगाहणएवि’ एवम्—उत्तरीत्या, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि त्रिप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः जघ-

भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय है ।

गौतम—हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया कि जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कन्धों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला एक त्रिप्रदेशी स्कन्ध दूसरे जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कन्ध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, इत्यादि प्ररूपणा द्विप्रदेशी स्कन्ध के समान ही समझना चाहिए ।

उत्कृष्ट अवगाहना वाला अर्थात् आकाश के तीन प्रदेशों में स्थित त्रिप्रदेशी स्कन्ध भी इसी प्रकार समझ लेना चाहिए । मध्यम अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कन्ध की प्ररूपणा भी जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कन्ध के समान ही समझना चाहिए, त्रिप्रदेशी पुद्गल

श्री भगवान् —हे गौतम ! अनन्त पर्याय छे.

श्री गौतमस्वामी—भगवन् ! कोम शा कारणे कडेवायु के जघन्य अवगाहनावाणा त्रि प्रदेशी स्कन्धाना अनन्त पर्याय छे ?

श्री भगवन्—हे गौतम ! जघन्य अवगाहनावाणा कोक त्रिप्रदेशी स्कन्ध भीना जघन्य अवगाहनावाणा त्रिप्रदेशी स्कन्धथी द्रव्यनी दृष्टिसे तुल्य छे, इत्यादि प्ररूपणा द्विप्रदेशी स्कन्धना समान ज समझ लेवी लेधछे.

उत्कृष्ट अवगाहनावाणा अर्थात् आकाशना त्रय प्रदेशोभा स्थित त्रिप्रदेशी स्कन्ध पणु कोज प्रकारे समझ लेवे लेधछे. मध्यम अवगाहनावाणा त्रिप्रदेशी स्कन्धनी प्ररूपणा पणु जघन्य अवगाहनावाणा द्विप्रदेशी स्कन्धना समान समझवी लेधछे. त्रिप्रदेशी पुद्गल स्कन्धनी जघन्य अवगाहना कोक आकाश प्रदेशभा,

ન્યાવગાહનક દ્વિપ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધવદેવાસેયઃ, ત્રિપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધ-
સ્ય જઘન્યાવગાહના એકપ્રદેશરૂપા દ્વિપ્રદેશરૂપા મધ્યમાવગાહના ભવતિ, ત્રિપ્રદેશ-
રૂપા ચ ઉત્કૃષ્ટાવગાહના ભવતિ, અતેવાત્ર જઘન્યાનુત્કૃષ્ટરૂપમધ્યમાવગાહનાપિ
મણિતા, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઠ્ઠણોગાહણમાણં મંતે ! ચડપ્પેસિયાણં પુનંછા’
હે મદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનામ્ એકાકાશપ્રદેશાવગાહનવતામિત્યર્થઃ ચતુઃપ્રદે-
શિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામ્ ક્રિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा, भगवान्
આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઠા જઠ્ઠણોગાહણં દુપ્પેસિયે તથા જઠ્ઠણોગાહ-
ણં ચડપ્પેસિયે’ યથા જઘન્યાવગાહનકો દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિ-
પાદિતસ્તથા જઘન્યાવગાહનકશ્ચતુપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધોઽપિ પ્રતિપત્તવ્યઃ, ‘એવં
જઠા ઉક્કોસોગાહણં દુપ્પેસિયે તથા ઉક્કોસોગાહણં ચડપ્પેસિયે વિ’ એવં-
પૂર્વોક્તરીત્યા યથા ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકો દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપાદિતસ્તથા
ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકશ્ચતુઃપ્રદેશિકોઽપિ પ્રતિપાદનીયઃ ‘એવં અજઠ્ઠણમણુક્કોસોગાહણં
ત્રિ ચડપ્પેસિયે’ એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽપિ-મધ્યમા-
વગાહનકઃ ચતુઃપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, કિન્તુ-‘ળવરં ઓગાહણદ્વયા

સ્કંધ કી જઘન્ય અવગાહના એક આકાશપ્રદેશ મેં, મધ્યમ અવગાહના
દો આકાશ પ્રદેશો મે તથા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રીન પ્રદેશોં મેં હોતી
હે અતેવ ચહાં મધ્યમ અવગાહના કા મી પ્રતિપાદન કિયા હૈ।

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હે-હે મગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અર્થાત્
આકાશ કે એક પ્રદેશ મેં સ્થિત ચતુઃપ્રદેશી સ્કંધ કે કિતને પર્યાય
કહે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! જૈસા જઘન્ય અવગાહના ચાલા દ્વિપ્રદેશી
વૈસા હી જઘન્ય અવગાહના ચાલા ચૌપ્રદેશી । હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ અવ-
ગાહના વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ કી જૈસી પ્રરૂપણા કી હૈ, વૈસી હી ઉત્કૃષ્ટ
અવગાહના વાલે ચૌપ્રદેશી કી મી સમજ્ઞ લેના ચાહિયે હસી પ્રકાર

મધ્યમ અવગાહના યે આકાશ પ્રદેશમા તથા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ત્રણ પ્રદેશોમા
થાય છે. તેથી જ અહીં મધ્યમ અવગાહનાનું પણ પ્રતિપાદન કરાયું છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્
આકાશના એક પ્રદેશમા સ્થિત ચતુઃપ્રદેશી સ્કંધના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જેવા જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી તેવાજ
જઘન્ય અવગાહનાવાળા ચાર પ્રદેશી એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા દ્વિ
પ્રદેશીસ્કંધની જેવી પ્રરૂપણા કરી છે તેવી જ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા ચાર
પ્રદેશીની પણ સમજ્ઞ લેવી જોઈએ એજ પ્રકારે મધ્યમ અવગાહનાવાળા ચતુ-

પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ जघन्यावगाहनकानां त्रिप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः । गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णोगाहणमाणं तिपएसियाणं ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावत्-एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यावगाहनकानां त्रिप्रदेशिकानां पुद्गल स्कन्धानां मनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः ? इति भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहा दुपएसिए जहण्णोगाहणए’ यथा द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धो जघन्यावगाहनकः प्रतिपादितः तथा त्रिप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽपि जघन्यावगाहनकः प्रतिपत्तव्यः ‘उकोसोगाहणएवि एवं चेव’ एवं उत्कृष्टावगाहनकोऽपि एवमेव आकाशस्य त्रिप्रदेशावगाहनकोऽपीत्यर्थः त्रिप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धः एवञ्चैव-जघन्यावगाहनकं द्विप्रदेशिकं पुद्गल स्कन्धवदेवावसेयः, ‘एवं अजहण्णमणुकोसोगाहणएवि’ एवम्-उत्तरीत्या, अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि त्रिप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः जघ-

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा गया कि जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाला एक त्रिप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्य अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य है, इत्यादि प्ररूपणा द्विप्रदेशी स्कंध के समान ही समझना चाहिए ।

उत्कृष्ट अवगाहना वाला अर्थात् आकाश के तीन प्रदेशों में स्थित त्रिप्रदेशी स्कंध भी इसी प्रकार समझ लेना चाहिए । मध्यम अवगाहना वाले त्रिप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा भी जघन्य अवगाहना वाले द्विप्रदेशी स्कंध के समान ही समझना चाहिए, त्रिप्रदेशी पुद्गल

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ ! એમ શા કારણે કહેવાયુ કે જઘન્ય અવગાહનાવાળા ત્રિ પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા એક ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, ઇત્યાદિ પ્રરૂપણા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન જ સમજી લેવી જોઈએ.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના ત્રણ પ્રદેશોમાં સ્થિત ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધ પણ એજ પ્રકારે સમજી લેવો જોઈએ. મધ્યમ અવગાહનાવાળા ત્રિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ જઘન્ય અવગાહનાવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન મમજવી જોઈએ. ત્રિપ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધની જઘન્ય અવગાહના એક આકાશ પ્રદેશમાં,

न्यावगाहनक द्विप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धवदेवासेयः, त्रिप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्ध-
स्य जघन्यावगाहना एकप्रदेशरूपा द्विप्रदेशरूपा मध्यमावगाहना भवति, त्रिप्रदेश-
रूपा च उत्कृष्टावगाहना भवति, अतएवात्र जघन्यानुत्कृष्टरूपमव्यमावगाहनापि
भणिता, गौतमः पृच्छति—‘जहण्णोगाहणमाणं भंते ! चउपएसियाणं पुन्छा’
हे भदन्त ! जघन्यावगाहनकानाम् एकाकाशप्रदेशावगाहनवतामित्यर्थः चतुःप्रदे-
शिकानां पुद्गलस्कन्धानाम् कियन्तः पर्यवाः प्रज्जप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान्
आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहा जहण्णोगाहणए दुपएसिए तहा जहण्णोगाह-
णए चउप्पएसिए’ यथा जघन्यावगाहनको द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः प्रति-
पादितस्तथा जघन्यावगाहनकश्चतुःप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽपि प्रतिपत्तव्यः, ‘एवं
जहा उकोसोगाहणए दुपएसिए तहा उकोसोगाहणए चउप्पएसिए वि’ एवं-
पूर्वोक्तरीत्या यथा उत्कृष्टावगाहनको द्विप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः प्रतिपादितस्तथा
उत्कृष्टावगाहनकश्चतुःप्रदेशिकोऽपि प्रतिपादनीयः ‘एवं अजहण्णमणुकोसोगाहणए
वि चउप्पएसिए’ एवम्—पूर्वोक्तरीत्या अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकोऽपि—मध्यमा-
वगाहनकः चतुःप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, किन्तु—‘णवरं ओगाहणट्ठयाए

स्कन्धकी जघन्य अवगाहना एक आकाशप्रदेश में, मध्यम अवगाहना
दो आकाश प्रदेशों में तथा उत्कृष्ट अवगाहना तीन प्रदेशों में होनी
है अतएव यहाँ मध्यम अवगाहना का भी प्रतिपादन किया है।

गौतम प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले अर्थात्
आकाश के एक प्रदेश में स्थित चतुःप्रदेशी स्कन्ध के कितने पर्याय
कहे हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जैसा जघन्य अवगाहना वाला द्विप्रदेशी
वैसा ही जघन्य अवगाहना वाला चौप्रदेशी । इसी प्रकार उत्कृष्ट अव-
गाहना वाले द्विप्रदेशी स्कन्ध की जैसी प्ररूपणा की है, वैसी ही उत्कृष्ट
अवगाहना वाले चौप्रदेशी की भी समझ लेना चाहिए इसी प्रकार

मध्यम अवगाहना के आकाश प्रदेशमा तथा उत्कृष्ट अवगाहना त्रय प्रदेशो-
थाय छे. तेथी न अही मध्यम अवगाहनातु पणु प्रतिपादन करावु छे

श्रीगौतमस्वामी प्रश्न करे छे—हे भगवन् ! जघन्य अवगाहनावाला स्कन्ध
आकाशमा ओक प्रदेशमा स्थित चतुःप्रदेशी स्कन्धमा केटला पर्याय कइ छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जेवा जघन्य अवगाहनावाला द्विप्रदेशी तेव न
जघन्य अवगाहनावाला चार प्रदेशी ओ रीते उत्कृष्ट अवगाहनावाला द्वि
प्रदेशीस्कन्धनी जेवी प्ररूपणा करी छे तेवी न उत्कृष्ट अवगाहनावाला चार
प्रदेशीनी पणु समझ देवी जेधओ ओन प्रकारे मध्यम अव

સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અબ્મહિઈ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગા-
હનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા, સ્યાત્-કદાચિત્ કશ્ચિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-
કદાચિત્ કશ્ચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કશ્ચિત્ અભ્યધિકો ભવતિ,
તત્ર 'જઙ્ હીણે પપ્સહીણે' યદા હીનો પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અબ્મહિઈ
પપ્સઅબ્મહિઈ' અથ-યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો ભવતિ, તથા
ચતુઃપ્રદેશસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય જઘન્યાવગાહના એકપ્રદેશરૂપા, ઉત્કૃષ્ટાવગાહના ચ
ચતુઃપ્રદેશરૂપા ભવતિ, મધ્યમાવગાહનાતુ દ્વિવિધા ભવતિ દ્વિ પ્રદેશરૂપા, ત્રિપ્રદેશ-
રૂપા ચ, તત્ર મધ્યમાવગાહનકશ્ચતુઃપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધો મધ્યમાવગાહનકઃ ચતુઃ
પ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધાપેક્ષયા યદા હીનો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશતો હીનો ભવતિ,
અથ યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશતોઽભ્યધિકો ભવતિ, એવમેવ પશ્ચપ્રદે-

મધ્યમ અવગાહના વાલા ચતુઃપ્રદેશી સ્કન્ધ મી સમજાલેના ચાહિઈ'
કિન્તુ ઉસે અધગાહના કી અપેક્ષા કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય
ઔર કદાચિત્ અધિક કહના ચાહિઈ । અગર હીન હોતા હૈ તો
એક પ્રદેશ સે હીન ઔર યદિ અધિક હોતા હૈ તો એક પ્રદેશ સે અધિક
હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ચૌપ્રદેશી સ્કન્ધ કી જઘન્ય અવગાહના
એક પ્રદેશ મેં એવં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર પ્રદેશોં મેં હોતી હૈ ।
મધ્યમ અવગાહના દો પ્રકાર કી હૈ-દો પ્રદેશોં મેં ઔર ત્રીન પ્રદેશોં
મેં અતએવ મધ્યમ અવગાહના વાલે એક ચૌપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દૂસરે
મધ્યમ અવગાહના વાલા ચૌપ્રદેશી સ્કન્ધ યદિ અવગાહના સે હીન હોગા
તો એક પ્રદેશહીન હી હોગા ઔર જો અધિક હૈ વહ મી એક પ્રદેશા-
ધિક હી હોગા । ઇસસે અધિક હીનાધિકતા ડનમેં નહી હો સકતી ।

પ્રદેશી સ્કન્ધ પશુ સમજી લેવા જોઇએ. પરન્તુ અવગાહનાની અપેક્ષાએ કદા-
ચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક કહેવી જોઇએ. જો હીન
બને છે તો એક પ્રદેશથી હીન અને જો અધિક થાય છે તો એક પ્રદેશ
અધિક થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધની જઘન્ય અવગાહના
એક પ્રદેશમા તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર પ્રદેશમા થાય છે. મધ્યમ અવ-
ગાહના બે પ્રકારની છે-બે પ્રદેશોમા અને ત્રણ પ્રદેશોમા તેથી જ મધ્યમ
અવગાહના વાળા એક ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધથી બીજી મધ્યમ અવગાહનાવાળા
ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધ જો અવગાહનાથી હીન થશે તો એક પ્રદેશજ હીન થશે,
અને જો અધિક થાય તો તે પશુ એક પ્રદેશ અધિક જ બનશે. તેનાથી
અધિક હીનાધિકતા છે તેઓમા થઇ શકતી નથી.

શાદિષુ પુદ્ગલસ્કન્ધેષુ મધ્યમાવગાહનામધિકૃત્ય પ્રદેશપરિવૃદ્ધ્યા વૃદ્ધિર્હાનિશ્ચ તાવદ્ વક્તવ્યા યાવદ્ દશપ્રદેશકે પુદ્ગલસ્કન્ધે સપ્ત પ્રદેશપરિવૃદ્ધિર્ભવતિ, इत्य-
મિપ્રાયેણાહ-‘एवं जाव दस पएसिए णेयव्वं, णवरं अजहणमणुकोसोगाहणए
पएसपरिवुद्धिं कायव्वा जाव दसपएसियस्स सत्त पएसा परिवुद्धिज्जन्ति’ एवम्-
पूर्वोक्तरीत्येव, यावत्-पञ्च षट् सप्ताष्ट नवप्रदेशिकः पुद्वल स्कन्धो ज्ञातव्यः,
किन्तु नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकं पुद्वलस्कन्धं प्रदे-
शपरिवृद्धिः कर्तव्या यावद्-पञ्च षट् सप्ताष्ट नवदशप्रदेशिकस्य पुद्वल स्कन्धस्य
द्वि त्रि चतुःपञ्च षट् सप्तप्रदेशाः परिवृद्धिं गन्ते, तत्र दशप्रदेशिकस्कन्धे तदभि-
लापो यथा-अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको दशप्रदेशिक पुद्वलस्कन्धः अजघ-
न्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य दशप्रदेशिकस्य पुद्वलस्कन्धस्य अवगाहनापेक्षया स्या-

इसी प्रकार પંચપ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ રંકંધોં મેં મધ્યમ અવગાહના
કો લેકર એક એક પ્રદેશ કી વૃદ્ધિ કરતે હુએ વૃદ્ધિ-હાનિ કહની
ચાહિએ, યાવત્ દશપ્રદેશી સ્કન્ધ મેં પ્રદેશોં કી વૃદ્ધિ હોતી હૈ।
इसी अभिप्राय से कहा है-इसी प्रकार पंचप्रदेशी, षट्प्रदेशी, सप्त
प्रदेशी, अष्टप्रदेशी और नवप्रदेशी पुद्वल स्कंध को भी समझ लेना
चाहिए, विशेषता यह है कि मध्यम अवगाहना वाले स्कंध, मેં એક
એક પ્રદેશ કી વૃદ્ધિ કરલેની ચાહિએ, તદનુસાર પાંચપ્રદેશી સ્કન્ધ મેં દો,
ષટ્સ્થાનપ્રદેશી સ્કન્ધ મેં ત્રીન, સપ્તપ્રદેશી સ્કન્ધ મેં ચાર, અષ્ટપ્રદેશી
સ્કન્ધ મેં પાંચ, નવપ્રદેશી સ્કન્ધ મેં છહ ઓર દસપ્રદેશી સ્કન્ધ મેં સાત
પ્રદેશોં કી હાનિ વૃદ્ધિ હોતી હૈ। इस प्रकार दशप्रदेशी स्कंध के विषय
મેં કહા જાએગા-એક મધ્યમ અવગાહના વાલે દશપ્રદેશી સ્કન્ધ સે અવ-

એજ રીતે પાચ પ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ સ્કન્ધોમા મધ્યમ અવગાહના ને
લઇને એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરતા જઇને-વૃદ્ધિ હાની કહેવી જોઇએ, યાવત્
દશ પ્રદેશી સ્કન્ધમા સાત પ્રદેશોની વૃદ્ધિ થાય છે એ અભિપ્રાયથી કહ્યું છે
એજ રીતે પાચ પ્રદેશી, ષટ પ્રદેશી, સપ્ત પ્રદેશી, અષ્ટ પ્રદેશી, અને નવ
પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધને પણ સમજ લેવો જોઇએ, વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ
અવગાહનાવાળા સ્કન્ધમા એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરી લેવી જોઇએ, તદનુ-
સાર પાચ પ્રદેશી સ્કન્ધમા એ, ષટ્પ્રદેશી સ્કન્ધમા ત્રણ સપ્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમા
ચાર, અષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધમા પાચ, નવ પ્રદેશી સ્કન્ધમા છ અને દશ પ્રદેશી
સ્કન્ધમા સાત પ્રદેશોની હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ સમજવું જોઇએ. એ પ્રકારે દશ
પ્રદેશી સ્કન્ધના વિષયમા એમ કહેવાશે કે એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ
પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ પ્રદેશી સ્કન્ધથી અવગાહનાની

સિય હીને સિય તુલ્યે સિય અઘ્મહિય' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગા-
હનાર્થતયા--અવગાહનાપેક્ષયા, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-
કદાચિત્ કથિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્ અભ્યધિકો ભવતિ,
તત્ર 'જદ્ હીને પપ્સહીને' યદા હીનો પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અઘ્મહિય
પપ્સઅઘ્મહિય' અથ-યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો ભવતિ, તથા
ચતુઃપ્રદેશસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય જઘન્યાવગાહના એકપ્રદેશરૂપા, ઉત્કૃષ્ટાવગાહના ચ
ચતુઃપ્રદેશરૂપા ભવતિ, મધ્યમાવગાહનાતુ દ્વિવિયા ભવતિ દ્વિ પ્રદેશરૂપા, ત્રિપ્રદેશ-
રૂપા ચ, તત્ર મધ્યમાવગાહનક્રન્થુઃપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધો મધ્યમાવગાહનકઃ ચતુઃ
પ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધાપેક્ષયા યદા હીનો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશતો હીનો ભવતિ,
અથ યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશતોઽભ્યધિકો ભવતિ, એવમેવ પञ્ચપ્રદે-

મધ્યમ અવગાહના ચાલા ચતુઃપ્રદેશી સ્કન્ધ મી સમજાલેના ચાહિય'
કિન્તુ ઉસે અવગાહના કી અપેક્ષા કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય
ઔર કદાચિત્ અધિક કહના ચાહિય । અગર હીન હોતા હૈ તો
એક પ્રદેશ સે હીન ઔર યદિ અધિક હોતા હૈ તો એક પ્રદેશ સે અધિક
હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ચૌપ્રદેશી સ્કન્ધ કી જઘન્ય અવગાહના
એક પ્રદેશ મેં એવં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર પ્રદેશોં મેં હોતી હૈ ।
મધ્યમ અવગાહના દો પ્રકાર કી હૈ-દો પ્રદેશોં મેં ઔર ત્રીન પ્રદેશોં
મેં અતએવ મધ્યમ અવગાહના વાલે એક ચૌપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દુસરે
મધ્યમ અવગાહના વાલા ચૌપ્રદેશી સ્કન્ધ યદિ અવગાહના સે હીન હોગા
તો એક પ્રદેશહીન હી હોગા ઔર જો અધિક હૈ વહ મી એક પ્રદેશા-
ધિક હી હોગા । હસસે અધિક હીનાધિકતા ડનમેં નહી હો સકતી ।

પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ સમજી લેવા નોંધએ. પરન્તુ અવગાહનાની અપેક્ષાએ કદા-
ચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદચિત્ અધિક કહેવી નોંધએ. ને હીન
અને છે તો એક પ્રદેશથી હીન અને ને અધિક થાય છે તો એક પ્રદેશ
અધિક થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધની જઘન્ય અવગાહના
એક પ્રદેશમા તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર પ્રદેશમા થાય છે મધ્યમ અવ-
ગાહના બે પ્રકારની છે-બે પ્રદેશોમા અને ત્રણ પ્રદેશોમા તેથી જ મધ્યમ
અવગાહના વાળા એક ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધથી બીજી મધ્યમ અવગાહનાવાળા
ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધ ને અવગાહનાથી હીન થશે તો એક પ્રદેશજ હીન થશે.
અને ને અધિક થાય તો તે પણ એક પ્રદેશ અધિક જ બનશે. તેનાથી
અધિક હીનાધિકતા છે તેઓમા થઇ શકતી નથી.

शादिषु पुद्गलस्कन्धेषु मध्यमावगाहनामधिकृत्य प्रदेशपरिवृद्ध्या वृद्धिर्हानिश्च तावद् वक्तव्या यावद् दशप्रदेशके पुद्गलस्कन्धे सप्त प्रदेशपरिवृद्धिर्भवति, इत्यभिप्रायेणाह—‘एवं जाव दस एसिए णेयव्वं, णवरं अजहण्णमणुकोसोगाहणए एसपरिवुद्धिं कायव्वा जाव दसएसियस्स सत्त एसए परिवुद्धिज्जन्ति’ एवम्—पूर्वोक्तरोत्येव, यावत्—पञ्च पट् सप्ताष्ट नवप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धो जातव्यः, किन्तु नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनके पुद्गलस्कन्धे प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्तव्या यावद्—पञ्च पट् सप्ताष्ट नवदशप्रदेशिकस्य पुद्गल स्कन्धस्य द्वि त्रि चतुःपञ्च पद सप्तप्रदेशाः परिवृद्धिं गन्ते, तत्र दशप्रदेशिकस्कन्धे तदभिलापो यथा—अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको दशप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धः अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य दशप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य अवगाहनापेक्षया स्या-

इसी प्रकार पंचप्रदेशी आदि पुद्गल स्कंधों में मध्यम अवगाहना को लेकर एक एक प्रदेश की वृद्धि करते हुए वृद्धि—हानि कहनी चाहिए, यावत् दशप्रदेशी स्कंध में प्रदेशों की वृद्धि होती है। इसी अभिप्राय से कहा है—इसी प्रकार पंचप्रदेशी, पट्प्रदेशी, सप्त प्रदेशी, अष्टप्रदेशी और नवप्रदेशी पुद्गल स्कंध को भी समझ लेना चाहिए, विशेषता यह है कि मध्यम अवगाहना वाले स्कंध, में एक एक प्रदेश की वृद्धि कर लेनी चाहिए, तदनुसार पांचप्रदेशी स्कंध में दो, षट्स्थानप्रदेशी स्कंध में तीन, सप्तप्रदेशी स्कंध में चार, अष्टप्रदेशी स्कंध में पांच, नवप्रदेशी स्कंध में छह और दसप्रदेशी स्कंध में सात प्रदेशों की हानि वृद्धि होती है। इस प्रकार दशप्रदेशी स्कंध के विषय में कहा जाएगा—एक मध्यम अवगाहना वाले दशप्रदेशी स्कंध से अव-

એજ રીતે પાચ પ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ સ્કન્ધોમા મધ્યમ અવગાહના ને લઇને એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરતા બીજા—વૃદ્ધિ હાની કહેવી જોઇએ, યાવત્ દશ પ્રદેશી સ્કન્ધમા સાત પ્રદેશોની વૃદ્ધિ થાય છે એ અભિપ્રાયથી કહ્યું છે એજ રીતે પાચ પ્રદેશી, પટ પ્રદેશી, સપ્ત પ્રદેશી, અષ્ટ પ્રદેશી, અને નવ પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધને પણ સમજી લેવો જોઇએ, વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા સ્કન્ધમા એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરી લેવી જોઇએ, તદનુસાર પાચ પ્રદેશી સ્કન્ધમા બે, ષટ્પ્રદેશી સ્કન્ધમા ત્રણ સપ્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમા ચાર, અષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધમા પાચ, નવ પ્રદેશી સ્કન્ધમા છ અને દશ પ્રદેશી સ્કન્ધમા સાત પ્રદેશોની હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ સમજવું જોઇએ. એ પ્રકારે દશ પ્રદેશી સ્કન્ધના વિષયમા એમ કહેવાશે કે એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ પ્રદેશી સ્કન્ધથી અવગાહનાની

સિય હીને સિય તુલ્યે સિય અબ્ધિએ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અવગા-
હનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-
કદાચિત્ કથિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્ અભ્યધિકો ભવતિ,
તત્ર 'જહ હીને પેસહીને' યદા હીનો પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અબ્ધિએ
પેસઅબ્ધિએ' અથ-યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો ભવતિ, તથા
ચતુઃપ્રદેશસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય જઘન્યાવગાહના એકપ્રદેશરૂપા, ઉત્કૃષ્ટાવગાહના ચ
ચતુઃપ્રદેશરૂપા ભવતિ, મધ્યમાવગાહનાતુ દ્વિવિયા ભવતિ દ્વિ પ્રદેશરૂપા, ત્રિપ્રદેશ-
રૂપા ચ, તત્ર મધ્યમાવગાહનકથ્યતુઃપ્રદેશિઃ પુદ્ગલસ્કન્ધો મધ્યમાવગાહનકઃ ચતુઃ
પ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધાપેક્ષયા યદા હીનો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશતો હીનો ભવતિ,
અથ યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશતોઽભ્યધિકો ભવતિ, એવમેવ પચ્ચપ્રદે-

મધ્યમ અવગાહના વાલા ચતુઃપ્રદેશી સ્કન્ધ બી સમજાલેના ચાહિયે'
કિન્તુ જસે અવગાહના કી અપેક્ષા કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય
ઔર કદાચિત્ અધિક કહના ચાહિયે । અગર હીન હોતા હૈ તો
એક પ્રદેશ સે હીન ઔર યદિ અધિક હોતા હૈ તો એક પ્રદેશ સે અધિક
હોતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ચૌપ્રદેશી સ્કન્ધ કી જઘન્ય અવગાહના
એક પ્રદેશ મેં ંવં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર પ્રદેશોં મેં હોતી હૈ ।
મધ્યમ અવગાહના દો પ્રકાર કી હૈ-દો પ્રદેશોં મેં ઔર ત્રીન પ્રદેશોં
મેં અતએવ મધ્યમ અવગાહના વાલે એક ચૌપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દૂસરે
મધ્યમ અવગાહના વાલા ચૌપ્રદેશી સ્કન્ધ યદિ અવગાહના સે હીન હોગા
તો એક પ્રદેશહીન હી હોગા ઔર જો અધિક હૈ વહ બી એક પ્રદેશા-
ધિક હી હોગા । ઈસસે અધિક હીનાધિકતા ડનમેં નહી હો સકતી ।

પ્રદેશી સ્કન્ધ પશુ સમજી લેવા જોઇએ. પરન્તુ અવગાહનાની અપેક્ષાએ કદા-
ચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, અને કદાચિત્ અધિક કહેવી જોઇએ. જો હીન
બને છે તો એક પ્રદેશથી હીન અને જો અધિક થાય છે તો એક પ્રદેશ
અધિક થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધની જઘન્ય અવગાહના
એક પ્રદેશમા તેમજ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના ચાર પ્રદેશમા થાય છે મધ્યમ અવ-
ગાહના બે પ્રકારની છે-બે પ્રદેશોમા અને ત્રણ પ્રદેશોમા તેથી જ મધ્યમ
અવગાહના વાળા એક ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધથી બીજી મધ્યમ અવગાહનાવાળા
ચાર પ્રદેશી સ્કન્ધ જો અવગાહનાથી હીન થશે તો એક પ્રદેશજ હીન થશે.
અને જો અધિક થાય તો તે પશુ એક પ્રદેશ અધિક જ બનશે. તેનાથી
અધિક હીનાધિકતા છે તેઓમા થઇ શકતી નથી.

શાદિપુ પુદ્ગલસ્કન્ધેષુ મધ્યમાવગાહનામધિકૃત્ય પ્રદેશપરિવૃદ્ધ્યા વૃદ્ધિર્હાનિથ
તાવદ્ વક્તૃવ્યા યાવદ્ દશપ્રદેશકે પુદ્ગલસ્કન્ધે સપ્ત પ્રદેશપરિવૃદ્ધિર્ભવતિ, इत्य-
ભિપ્રાયેણાહ—‘एवं जाव दस पएसिए जेयच्चं, णवरं अजहण्णमणुत्तोमोगाहणए
पएसपरिवुद्धिं कायव्वा जाव दसपएसियस्स सत्त पएमा परिवुट्ठिजंति’ एवम्—
पूर्वोक्तरीत्येव, यावत्—पञ्च पट् सप्ताष्ट नवप्रदेशिकः पुद्वल स्कन्धो जातव्यः,
किन्तु नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकं पुद्वलस्कन्धं प्रदे-
शपरिवृद्धिः कर्त्तव्या यावद्—पञ्च पट् सप्ताष्ट नवदशप्रदेशिकस्य पुद्वल स्कन्धस्य
द्वि त्रि चतुःपञ्च पट् सप्तप्रदेशाः परिवृद्धिं गन्ते, तत्र दशप्रदेशिकस्कन्धे तदभि-
लापो यथा—अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनको दशप्रदेशिक पुद्वलस्कन्धः अजघ-
न्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य दशप्रदेशिकस्य पुद्वलस्कन्धस्य अवगाहनापेक्षया स्या-

इसी प्रकार पंचप्रदेशी आदि पुद्वल स्कंधों में मध्यम अवगाहना
को लेकर एक एक प्रदेश की वृद्धि करते हुए वृद्धि—हानि कहनी
चाहिए, यावत् दशप्रदेशी स्कंध में प्रदेशों की वृद्धि होती है।
इसी अभिप्राय से कहा है—इसी प्रकार पंचप्रदेशी, षट्प्रदेशी, सप्त
प्रदेशी, अष्टप्रदेशी और नवप्रदेशी पुद्वल स्कंध को भी समझ लेना
चाहिए, विशेषता यह है कि मध्यम अवगाहना वाले स्कंध, में एक
एक प्रदेश की वृद्धि कर लेनी चाहिए, तदनुसार पांचप्रदेशी स्कंध में दो,
षट्स्थानप्रदेशी स्कंध में तीन, सप्तप्रदेशी स्कंध में चार, अष्टप्रदेशी
स्कंध में पांच, नवप्रदेशी स्कंध में छह और दसप्रदेशी स्कंध में सात
प्रदेशों की हानि वृद्धि होती है। इस प्रकार दशप्रदेशी स्कंध के विषय
में कहा जाएगा—एक मध्यम अवगाहना वाले दशप्रदेशी स्कंध से अव-

એજ રીતે પાચ પ્રદેશી આદિ પુદ્ગલ સ્કન્ધોમા મધ્યમ અવગાહના ને
લઇને એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરતા જઇને—વૃદ્ધિ હાની કહેવી જોઇએ, યાવત્
દશ પ્રદેશી સ્કન્ધમા સાત પ્રદેશોની વૃદ્ધિ થાય છે એ અભિપ્રાયથી કહ્યું છે
એજ રીતે પાચ પ્રદેશી, ષટ પ્રદેશી, સપ્ત પ્રદેશી, અષ્ટ પ્રદેશી, અને નવ
પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધને પણ સમજ લેવો જોઇએ, વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ
અવગાહનાવાળા સ્કન્ધમા એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરી લેવી જોઇએ, તદનુ-
સાર પાચ પ્રદેશી સ્કન્ધમા બે, ષટ્પ્રદેશી સ્કન્ધમાં ત્રણ સપ્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમા
ચાર, અષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધમા પાચ, નવ પ્રદેશી સ્કન્ધમા છ અને દશ પ્રદેશી
સ્કન્ધમા સાત પ્રદેશોની હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ સમજવું જોઇએ. એ પ્રકારે દશ
પ્રદેશી સ્કન્ધના વિષયમા એમ કહેવાશે કે એક મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ
પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા દશ પ્રદેશી સ્કન્ધથી અવગાહનાની

હીનઃ સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, તત્ર યદા હીનો વા ભવતિ, અથ યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો વા દ્વિપ્રદેશાભ્યધિકો વા, ત્રિપ્રદેશાભ્યધિકો વા, ચતુઃપ્રદેશાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઇતિ ! ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જઘ્ણો-ગાહ્ણગાણં મંતે ! સંલેજ્જપ્પસિયાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘ્ન્યાવગાહ્ણકાનાં સંલેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તાઃ પર્યવા પ્રજ્ઞતાઃ, ભગવાન્આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘ્ન્યાવગાહ્ણકાનાં સંલેય-પ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળ્લેણં મંતે ! ‘એવં વુચ્ચઈ—જઘ્ણોગાહ્ણગાણં સંલેજ્જપ્પસિયાણં અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ હે મદન્ત ! તત્ અથ, કેનાર્યેન—કથં તાવત્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્ચતે યદ્—જઘ્ન્યાવગાહ્ણકાનાં સંલેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ

ગાહ્ણના ક્ષી દૃષ્ટિ કદાચિત્ હીન કદાચિત્ તુલ્ય ઔર કદાચિત્ અધિક હોતા હૈ । યદિ હીન વિવક્ષિત કિયા જાય તો એક પ્રદેશ સે હીન, દો પ્રદેશો સે હીન, ત્રીન પ્રદેશો સે હીન ચારપ્રદેશો સે હીન, પાંચ-પ્રદેશો સે હીન, છહ પ્રદેશો સે હીન અથવા સાતપ્રદેશો હીન હોતા હૈ, યદિ અધિક વિવક્ષિત કિયા તો એક પ્રદેશ સે અધિક, દો પ્રદેશો સે અધિક, ત્રીન પ્રદેશો સે અધિક, ચાર પ્રદેશો સે અધિક, પાંચ પ્રદેશો સે અધિક, છહ પ્રદેશો સે અધિક અથવા સાત પ્રદેશો સે અધિક હોતા હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘ્ન્ય અવગાહ્ણના વાલે સંલયાતપ્રદેશી સ્કંધો કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે ગઈ હૈં

ગૌતમ—હે ભગવાન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા જાતાહૈ જઘ્ન્ય

દૃષ્ટિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કદાચિત્ અધિક થાય છે એ હીન વિવક્ષિત કરાય તો એક પ્રદેશથી હીન, બે પ્રદેશથી હીન, ત્રણ પ્રદેશથી હીન ચાર પ્રદેશથી હીન, પાચ પ્રદેશથી હીન, છ પ્રદેશથી હીન, અથવા સાત પ્રદેશથી હીન થાય છે, એ અધિક વિવક્ષિત કરાય તો એક પ્રદેશથી અધિક બે પ્રદેશથી અધિક, ત્રણ પ્રદેશથી અધિક, ચાર પ્રદેશથી અધિક, પાચ પ્રદેશથી અધિક, છ પ્રદેશથી અધિક અથવા સાત પ્રદેશથી અધિક થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘ્ન્ય અવગાહ્ણનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘ્ન્ય

પ્રજ્ઞસાઃ ઇતિ ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘જઠ્ઠણોગાહણપ્પ સંસ્થે-
જ્જપણ્ણસિપ્પ’ જઘન્યાવગાહનકઃ સંસ્થ્યાતપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ ‘જઠ્ઠણોગાહણમ્પ્પ’
જઘન્યાવગાહનકસ્ય ‘સંસ્થિજ્જપણ્ણસિપ્પસસ્સ’ સંસ્થ્યાતપ્રદેશિકસ્ય ‘દબ્બદ્દયાપ્પ તુલ્લે’
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ ‘પણ્ણસદ્દયાપ્પ દુદ્દાણવડિપ્પ’ પ્રદેશાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ ‘ઓગા-
હણદ્દયાપ્પ તુલ્લે’ અગ્રગાહનાપેક્ષયા તુલ્યઃ ટિટ્ઠિપ્પ ચડ્દાણવડિપ્પ’ સ્થિતયા ચતુઃ-
સ્થાનપતિતઃ ‘વણ્ણાડચડ્દાણસપ્પજ્જવેદ્ધિ ય ઇદ્દાણવડિપ્પ’ વર્ણાદિ ચતુસ્પર્શપર્યવૈઃ
પટ્થસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘एनं उक्कोसोगाहणप वि’ एवमेव उत्तदृष्टाग्रगहनकोऽपि
बोध्यः ‘अजहणमणुक्कोसोगाहणप वि एवं चेव’ मध्यमावगाहनकोऽप्येवमेव

અવગાહના વાલે સંસ્થ્યાતપ્રદેશીસ્કંધ કે અનન્ત પર્યાય હે ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના વાલા સંસ્થ્યાત-
પ્રદેશી સ્કંધ દ્વસરે જઘન્ય અવગાહનાવાલે સંસ્થ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે
દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હૈ । પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે દ્વિસ્થાનપતિત હોતા
હૈ, અર્થાન્ જઘન્ય અવગાહના વાલા સંસ્થ્યાતપ્રદેશી એક સ્કંધ દ્વસરે
જઘન્ય અવગાહના વાલે સંસ્થ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે સંસ્થ્યાતપ્રદેશ
હીન અથવા સંસ્થ્યાતગુણપ્રદેશહીન હોતા હૈ । ઓર યદિ અધિક વિવ-
ક્ષિત હો તો સંસ્થ્યાતભાગપ્રદેશાધિક યા સંસ્થ્યાતગુણપ્રદેશાધિક હોતા
હૈ । અવગાહના સે તુલ્ય હોતા હૈ, વયોંકિ દોનોં હી જઘન્ય અવગાહના
વાલે હૈ । સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાન્ અસં-
સ્થ્યાતભાગ હીન, સંસ્થ્યાતભાગ હીન, સંસ્થ્યાતગુણ હીન અથવા અસં-
સ્થ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ । અધિક વિવક્ષિત હોતો અસંસ્થ્યાતભાગ
અધિક, સંસ્થ્યાતભાગ અધિક, સંસ્થ્યાતગુણ અધિક યા અસંસ્થ્યાત-

અવગાહનાવાળા સંસ્થ્યાત પ્રદેશી સ્કંધના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રીભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંસ્થ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ
ખીન્ન જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંસ્થ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય
છે. પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે. અર્થાત્ જઘન્ય અવગાહના
વાળા સંસ્થ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ ખીન્ન જઘન્ય અવગાહનાવાળા સંસ્થ્યાત પ્રદેશી
સ્કંધથી સંસ્થ્યાત ભાગ પ્રદેશ હીન અથવા સંસ્થ્યાતગુણ પ્રદેશ હીન થાય
છે, જો અધિક વિવક્ષિત હોય તો સંસ્થ્યાત ભાગ પ્રદેશાધિક અગર સંસ્થ્યાત
ગુણ પ્રદેશાધિક થાય છે, અવગાહનાએ તુલ્ય બને છે. કેમકે જાન્ને જઘન્ય
અવગાહનાવાળા છે, સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાનપતિત થાય છે. અર્થાત્ અસં-
સ્થ્યાત ભાગ હીન, સંસ્થ્યાત ભાગહીન, સંસ્થ્યાત ગુણહીન, અથવા અસંસ્થ્યાત
ગુણ હીન થાય છે અધિક વિવક્ષિત હોય તો અસંસ્થ્યાત ભાગ અધિક, સંસ્થ્યાત
ભાગ અધિક, સંસ્થ્યાત ગુણ અધિક, વા અસંસ્થ્યાત ગુણ અધિક થાય છે,

‘નવરં સદ્ગુણે દુઢ્ઢાણવહિ’ નવરં વિશેષસ્તુ મધ્યમાવગાહનકો સંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કન્ધઃ દ્વિસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘જહણ્ણોગાદ્ધગાણં અસંખિજ્જપપસિયાણં પુચ્છા’ જઘન્યાવગાહકાનામસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति प्रश्नः ‘गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ हे गौतम ! अनन्ताः पर्यवा प्रज्ञपताः गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—‘जहण्णो-गुण अधिक होता है । वर्ण आदि तथा चार स्पर्शों के पर्यायों से अर्थात् शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्श से पट्स्थानपतित होता है ।

उत्कृष्ट अवगाहना वाले संख्यात प्रदेशी स्कंध के पर्यायों की प्ररूपणा जघन्य अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध के पर्यायों के समान समझना चाहिए । मध्यम अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध को भी इसी प्रकार कहना चाहिए, परन्तु वह स्वस्थान में द्विस्थानपतित होता है अर्थात् मध्यम अवगाहना वाला संख्यातप्रदेशी पुद्गल स्कंध दूसरे मध्यम अवगाहना वाले संख्यातप्रदेशी स्कंध से अवगाहना की दृष्टि से संख्यातभागहीन अथवा संख्यातगुण हीन होता है या संख्यातभाग अधिक और संख्यातगुण अधिक होता है ।

गौतम—हे भगवन् ! जघन्य अवगाहना वाले असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य अवगाहना वाले अर्थात् अकाश के एक ही प्रदेश में स्थित असंख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ?

વર્ણુ આદિ તથા ચાર સ્પર્શોના પર્યાયથી અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોથી પટ્થસ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના પર્યાયોની પ્રરૂપણા જઘન્ય અવગાહના વાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના પર્યાયોના સમાન સમ જવી જોઈએ મધ્યમ અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધને પણ એ પ્રકારે કહેવો જોઈએ, પરન્તુ તે સ્થાનમા દ્વિસ્થાનપતિત થાય છે, અર્થાત્ મધ્યમ અવગાહનાવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી અવગાહનાની દૃષ્ટિએ સંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અગર સંખ્યાત ભાગ અધિક અને સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન—હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના જ્યેષ્ઠ જ પ્રદેશમા સ્થિત અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે

ગાહનગાળં' તત્ અથ કેનાર્થેન ફેલ કારણેન એવં ઉત્કરીત્યા કથ્યતે ચદ્ જઘ-
ન્યાવગાહનકાર્નાં 'અસંલિજ્જપ્પસિયાળં' અસંલ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધનાં
'અણંતા પજ્જવા ણ્ણત્તા' અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ કથિતા ઇતિ ભગવા-
નુત્તરયતિ 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણોગાહણપ્પ અસંલેહજપ્પસિપ્પ સંયે
જહણ્ણોગાહણમસ્સ અસંલિજ્જપ્પસિયસ્સ સંધસ્સ દબ્બદ્વયાપ્પ તુલ્હે' જઘન્યા-
વગાહનક્રોડસંલ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો જઘન્યાવગાહનકસ્ય અસંલ્યેયપ્રદેશિકસ્ય
સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પપ્પસદ્વયાપ્પ ચરટ્ઠાણવહિપ્પ' પ્રદેશા-
ર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વયાપ્પ તુલ્હે' અવગાહનાર્થતયા
અવગાહનાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઠિર્ઠિપ્પ ચરટ્ઠાણવહિપ્પ' સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'વળ્ણાદ્ધ ઉવરિલ્લકાસેદ્ધિય્ણ હટ્ઠાણવહિપ્પ' વર્ણાદિભિઃ ઉપરિતનચતુઃ
સ્પર્શૈશ્વ-શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષ સ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉકોસો-
ગાહણપ્પ વિ, એવં-અઘન્યાવગાહનકાસંલ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધવદેવ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનક્રો-

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા હેતુ હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલા અસંલ્યાતપ્રદેશી
પુદ્ગલસ્કંધ દૂસરે જઘન્ય અવગાહનાવલે અસંલ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ । પ્રદેશો કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાન-
પતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા
ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ઓર વર્ણ, ગંધ, રસ તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ
ઓર રુક્ષ સ્પર્શ કી અપેક્ષા સે પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

જઘન્ય અવગાહના વાલે અસંલ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ કે સમાન
હી ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે અસંલ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ કી પ્રરૂપણા
સમજ્ઞ લેની ચાહિપ્પ' મધ્યમ અવગાહના વા લે અર્થાત્ અકાશ કે દો

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનો શો હેતુ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંલ્યાત પ્રદેશી
એક પુદ્ગલ સ્કંધ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંલ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કંધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ અતુસ્થાન પતિત
બને છે અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ અતુસ્થાન
પતિત બને છે અને વર્ણ, ગંધ, રસ, તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ
સ્પર્શની અપેક્ષાએ પદ્મસ્થાનપતિત થાય છે.

જઘન્ય અવગાહનાવાળા અસંલ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કંધના સમાનજ
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા અસંલ્યાત પ્રદેશી સ્કંધની પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેવી જોઈએ
મધ્યમ અવગાહનાવાળા અર્થાત્ આકાશના એથી લઈને સંલ્યાત પ્રદેશોમાં

પ્રયસંખ્યેયપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ ‘અજહણ્ણણુકોસોગાહણં વિ એવં
 વેવ’ અજઘન્યાનુત્ક્રુષ્ટાવગાહનકોઽપિ અસંખ્યેયપ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધઃ આકાશસ્ય
 દ્વચાદિસંખ્યેયપર્યન્તપ્રદેશાવગાહનકઃ એવં ચૈવ-જઘન્યાવગાહનકાસંખ્યેયપ્રદેશિક
 પુદ્ગલસ્કન્ધઘદેવ અવગન્તવ્યઃ કિન્તુ-‘નવરં સદ્ધાણે ચઉદ્ધાણવહિં’ નવરમ્-પૂર્વા-
 પેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, સ્વસ્થાને
 સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય તુ દ્વિસ્થાનપતિતત્વમેવોક્તમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 ‘જહણ્ણોગાહણગાણં મંતે ! અણંતપણસિયાણં પુચ્છા’-હે ભદ્રન્ત ! જઘન્યાવગાહન-
 કાનામ્ એકાકાશપ્રદેશાવગાહનવતામ્ અનન્તપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં
 કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ?’ ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
 ‘અણંતા પઙ્ગવા પણ્ણત્તા !’ જઘન્યાવગાહનકાનામનન્તપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગ-
 લસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં
 બુચ્છં-જહણ્ણોગાહણગાણં અણંતપણસિયાણં અણંતા પઙ્ગવા પણ્ણત્તા ?’ હે ભદ્રન્ત !
 તત્-અથ, કેનાર્યેન કથં તાવત્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યત્-જઘન્યાવગાહ-
 નકાનામનન્તપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ?’ ઇતિ,
 ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણોગાહણં અણંતપણસિં સંધે

સે લેકર સંખ્યાત પ્રદેશોં મેં સ્થિત પુદ્ગલસ્કંધ કી વક્તવ્યતા મી
 હસી પ્રકાર હૈ મગર હસમેં વિશેષતા યહ હૈ કિ યહ સ્વસ્થાન મેં ચતુઃ-
 સ્થાનપતિત હૈ જબ કિ સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સ્વસ્થાન મેં દ્વિસ્થાનપતિત
 હી હો સકતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે અનન્તપ્રદેશી પુદ્ગલ-
 સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! અનન્ત પર્યાય કહને કા ક્યા હેતુ હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના વાલા અનન્તપ્રદેશી

સ્થિત પુદ્ગલ સ્કન્ધની વક્તવ્યતા પણ આ પ્રકારની છે, પણ તેમા વિશેષતા
 એ છે કે એ સ્વસ્થાનમાં ચતુ સ્થાન પતિત છે, જ્યારે સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
 સ્વસ્થાનમાં દ્વિસ્થાન પતિત જ થઈ શકે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ
 સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અનન્ત પર્યાય કહેવાનો શો હેતુ છે ?

શ્રી ભગવન્ ! હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી

जहण्णोगाहणगस्स अणंतपएसियस्स संधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले' जघन्यावगाहन-
कोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धो जघन्यावगाहनकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य
द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, 'पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए' प्रदेशार्थतया पट्स्थान-
पाततो भवति, अनन्तप्रदेशिकस्कन्धस्य संख्यातासंख्यातानन्तप्रदेशसंभवात्, पट्
स्थानपतितत्वं संभवति, 'ओगाहणट्टयाए तुल्ले' अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति,
'ठिईए चउट्ठाणवडिए, स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, तथा चोत्कृष्टाव-
गाहनकोऽनन्तप्रदेशिकः स्कन्धः समस्त लोकव्यापी भवति, सचाचित्तमहास्कन्धः
केवलं समुद्घातकर्म पुद्गलस्कन्धो वा भवति तयोश्च द्वयोरपि दण्डकपाटमन्धा-
न्तपूरणलक्ष चतुःसमयप्रमाणत्वेन तुल्यकालत्वं भवति इति भावः 'वण्णाइ
उवरिल्ल चउफासेहि छट्ठाणवडिए' वर्णादिभिः, उपरितन चतुःस्पर्शैः पट्स्थान-
पतितो भवति, 'उक्कोसोगाहणएवि एवं चेव' उत्कृष्टावगाहनकोऽपि अनन्त-
प्रदेशिकः स्कन्ध एवञ्चैव-जघन्यावगाहनकानन्तप्रदेशिक स्कन्धवदेव प्रतिपत्तव्यः,
किन्तु 'णवरं ठिईए वि तुल्ले' नवरं-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्यापि तुल्यो
भवति, 'अजहणमणुक्कोसोगाहणगाणं भंते ! अणतपएसियाणं पुन्ना' हे

पुद्गलस्कंध दूसरे जघन्य अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध से द्रव्य
की अपेक्षा तुल्य है। प्रदेशों की अपेक्षा पट्स्थानपतित होता है,
क्योंकि उसमें संख्यात-असंख्यात-अनन्त भाग हीनाधिक एवं
संख्यात असंख्यात अनन्तगुण हीनाधिक प्रदेश हो सकते हैं। अव-
गाहना की दृष्टि से तुल्य होता है, स्थिति की से चतुःस्थापतित होता
है। वर्ण आदि तथा उपर्युक्त चार स्पर्शों की अपेक्षा से पट्स्थान
पतित होता है। उत्कृष्ट अवगाहना वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध की
प्ररूपणा भी ऐसी समझना चाहिए, किन्तु यह स्थिति से तुल्य होता है।

मध्यम अवगाहना वाले अर्थात् आकाश के दो आदि प्रदेशों से
लेकर असंख्यात प्रदेशों में रहे हुए अनन्तप्रदेशी स्कंधों के कितने
पर्याय हैं ?

पुद्गल स्कंध जीव जघन्य अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशी स्कन्धधी द्रव्यनी
अपेक्षाये तुल्य, प्रदेशोनी अपेक्षाये पटस्थान पतित थाय छे, केमके तेमां
संख्यात-असंख्यात अनन्त सागहीनाधिक अने संख्यात-असंख्यात, अनन्त
शुण्णहीनाधिक प्रदेश थधं शके छे अवगाहनानी दृष्टिओ तुल्य थाय छे. स्थितिनी
दृष्टिओ अतु स्थानपतित थाय छे वणु आदि तथा उपर्युक्त चार स्पर्शोनी
अपेक्षाओ पटस्थान पतित थाय छे. उत्कृष्ट अवगाहनावाणा अनन्त प्रदेशीनी प्र-
रूपणा पणु ओवी रीते व समजवी जेधओ. किन्तु ते स्थितिओ पणु तुल्य थाय छे.
मध्यम अवगाहनावाणा अर्थात् आकाशना जे आदि प्रदेशोधी लधं ने

મદન્ત ! અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનામ્ અનન્તપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ?' ઇતિ પૃચ્છા, મગવાન્ આહ 'ગૌયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનામનન્ત પ્રદેશિકસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'સે કેળદ્દેણં મંતે ! 'એવં વુચ્છહ—અજહણ્ણમણુક્કોસો-ગાહણગાણં અણંતપણ્ણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્થેન—કથ તાવદ્—એવં ઉક્તરીત્યા, ઉચ્ચતે—અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનામનન્તપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ?' ઇતિ મગવાન્ આહ—'ગૌયમા !' હે ગૌતમ ! 'અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણં અણંતપણ્ણસિણં સંધે' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકોઽનન્તપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ 'અજહણ્ણમણુક્કોસોગાહણગસ્સ અણંતપણ્ણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્દયાણં તુલ્લે' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકસ્ય અનન્તપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ 'પણ્ણસદ્દયાણં છદ્ધાણવહિણં' પ્રદેશાર્થતયા ષટ્-સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્દયાણં ચઠ્ઠાણવહિણં' અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-પતિતો ભવતિ 'ઠિર્હિણં ચઠ્ઠાણવહિણં' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વણ્ણાહિણં અદ્દપ્પાસેહિણં છદ્ધાણવહિણં' વર્ણાદિભિઃ અણ્ટસ્પર્શીઃ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ,

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાલે અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધો કે અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાલા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ મધ્યમ અવગાહના વાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈં, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ષટ્સ્થાન પતિત હોતા હૈં, અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત ઔર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ભી ચતુસ્થાનપતિત હોતા હૈં । વર્ણ આદિ કી અપેક્ષા સે તથા આઠોં સ્પર્શોં કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

અસ ખ્યાત પ્રદેશોમા રહેલા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે કે હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—ભગવન્ ! એવું કહેવાતું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ મધ્યમ અવગાહનાવાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ-સ્થાન પતિત અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે વર્ણ આદિની અપેક્ષાએ તથા આઠે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે.

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ણણઠિડ્યાણં મંતે ! પરમાણુપોગ્ગલાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યાયા પ્રજ્ઞાતાઃ, ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ! ગૌતમ ! પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવ વુચ્ચદ્-જહ્ણણઠિડ્યાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન એવમુચ્યતે-જઘન્યસ્થિતિકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણણઠિડ્દે’ પરમાણુપોગ્ગલે જહ્ણણઠિડ્દયસ્સ પરમાણુપોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્દયાપ તુલ્લે’ જઘન્યસ્થિતિકઃ પરમાણુપુદ્ગલો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પરમાણુપુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ તથા ચ પ્રત્યેકં ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યાયેન પરમાણુપુદ્ગલસ્યાપિ જઘન્યસ્થિતિકસ્ય દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્ ‘પપ્પસદ્દયાપ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઓગાઢ્ઢદ્દયાપ તુલ્લે’ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઠિડ્દે તુલ્લે’ સ્થિતયા તુલ્યો ભવતિ ‘વણ્ણાદ્દ દુપ્પાસેહિય છદ્દાણવહિદ્દે’ વર્ણાદિભિઃ, દ્વિ સ્પર્શાભ્યાશ્ચ-શીતોષ્ણ લક્ષણાભ્યાં પદ સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘એવં ઉવ્વકોસઠિડ્દે’ એવમ્-જઘન્યસ્થિ-

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાલે પરમાણુપુદ્ગલ કે અનન્ત પર્યાય હૈં એસા કહને કા કયા કારણ હૈં ? ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા એક પરમાણુપુદ્ગલ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે દૂસરે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના સે તુલ્ય હોતા હૈ, સ્થિતિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, વર્ણાદિ સે તથા દો સ્પર્શોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલપરમાણુ કી પ્રરૂપણા જઘન્ય સ્થિતિ

ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાયો કહ્યા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ જઘન્ય સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે એમ કહેવાતું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળું એક પરમાણુ પુદ્ગલ જઘન્ય સ્થિતિવાળા બીજા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિથી તુલ્ય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાથી પણ તુલ્ય હોય છે. અવગાહનાથી પણ તુલ્ય હોય છે. સ્થિતિથી પણ તુલ્ય હોય છે વર્ણાદિથી તથા બે સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

તિક પરમાણુપુદ્ગલવદેવ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિકોઽપિ પરમાણુપુદ્ગલોઽવગન્તવ્યઃ ‘અજ-
 હ્ણમણુકોસઠિદ્દિય ચિ एवं चेव’ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ પરમાણુપુદ્ગલઃ,
 एवञ्चैव-જઘન્યસ્થિતિક પરમાણુપુદ્ગલવદેવાવસેયઃ, કિન્તુ ‘નવરં ઠિદ્દિય ચઉદ્ધાણ
 વહિદ્દિય’ નવરમ્ પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ
 पृच्छति, ‘જહ્ણઠિદ્દિયાણં દુપ્પસિયાણં પુચ્છા’ જઘન્યસ્થિતિકાનામ્ એક સમય,
 स्थितिमतम् द्विप्रदेशिकानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा,
 भगवान् आह-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિ-
 कानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-‘સે કેણદ્દેણં મંતે !
 एवं वृच्चइ-जह्णणठिद्वियाणं दुपप्सियाण अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ ? हे भदन्त !
 तद्-अथ केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उत्तरीत्या उच्यते यद्-जघन्यस्थितिकानां
 द्विप्रदेशिकानाम् पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, इति, भगवान् आह-गोयमा !
 हे गौतम ! ‘જહ્ણઠિદ્દિય દુપ્પસિય જહ્ણઠિદ્દિયસ્સ દુપ્પસિયસ્સ દવ્વહયાપ
 તુરલે’ જઘન્યસ્થિતિકો દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલ સ્કન્ધોદ્વિપ્રદેશિકસ્ય જઘન્યસ્થિતિ

વાલે કે સમાન સમઘ્નનાં હાઈદિય । મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પરમાણુપુદ્ગલકી
 પ્રરૂપણા મી હસી પ્રકાર કી હૈ, મગર વિશેષતા યહ હૈ કિ મધ્યમ
 સ્થિતિ વાલા એક પરમાણુપુદ્ગલ દસરે મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પરમાણુપુદ્ગલ
 સે સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે મગવન્ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે અર્થાત્ એક સમય કી
 સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધો કે કિતને પર્યાય હૈ ?

મગવાન્-અનન્ત પર્યાય હૈ ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ દસરે

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ પરમાણુની પ્રરૂપણા જઘન્ય સ્થિતિવાળાની
 સમાન સમજવી ભેદએ મધ્યમ સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રરૂપણા પણ
 એવી જાતની છે, પણ વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ સ્થિતિવાળા એક પરમાણુ
 પુદ્ગલ બીજા મધ્યમ સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી સ્થિતિએ અતુ સ્થાન
 પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-જઘન્ય સ્થિતિવાળા અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિવાળા
 દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાયુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવન્- હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા

કસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ ડભયોગપિ દ્વિપ્રદેશત્વાત્,
'ઓગાહણદ્વયાઈ સિય હીને સિય તુલ્લે સિય અઢમહિઈ' અવગાહનાર્થતયા-અવ-
ગાહનાપેક્ષયા સ્યાત્-કદાચિત્ કથિદ્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્
તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્-કથિદ્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જહ્ હીને પપ્-
સહીને' યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અઢમહિઈ પપ્સ-
અઢમહિઈ, અથ-યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો ભવતિ 'ઠિઈઈ
તુલ્લે' સ્થિતયા તુલ્યો ભવતિ, 'વળ્ણાઙ્ગ ચડ્ફાસેદિય છદ્દાગવહિઈ' વર્ણાદિભિઃ,
ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ-શીતોળ્ણાન્નિગ્ધરુક્ષસ્ય સ્પર્શસ્ય પર્યવૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, જઘ-
ન્યસ્થિતિક દ્વિપ્રદેશકપુદ્ગલસ્કન્ધે શેપસ્પર્શપર્યવાયંભવાત્ 'એવં ઉક્કોસઠિઈઈ વિ'
એવમ્ જઘન્યસ્થિતિક દ્વિપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ, ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિકદ્વિપ્રદેશિક
પુદ્ગલસ્ય સ્કન્ધોઽપિ અવગન્તવ્યઃ, 'અજહળ્ણમણુક્કોસઠિઈઈ વિ એવં ચેવ' અજ-
ઘન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ એવશ્ચૈવ-જઘન્યસ્થિતિક-
દ્વિપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ અવગન્તવ્યઃ કિન્તુ-ળવરં ઠિઈઈ ચડ્દાગવહિઈ,

જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, કયોંકિ દોનોં હી દો-દો પ્રદેશ
વાલે હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય ઓર સ્યાત્
અધિક હોતા હૈ, યદિ હીન હો તો એકપ્રદેશહીન ઓર અધિક હો તો
એક પ્રદેશાધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ ઓર
વર્ણાદિ સે તથા ચાર-શીત, ઉળ્ણ સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ સ્પર્શોં સે પટ્-
સ્થાનપતિત હોતા હૈ । શેપ ચાર સ્પર્શ ઉસમેં હોતે નહીં હૈ । ઉત્કૃષ્ટ
સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ કી પ્રરૂપણા થી ઇસી પ્રકાર સમજ્ઞની
ચાહિઈ । મ-યમ સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ કી પ્રરૂપણા થી એસી હી
હૈ, મગર ઉસમેં વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપિ

જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે બન્ને જ એ એ પ્રદેશવાળા છે. અવગાહનાની
અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય અને સ્યાત્ અધિક થાય છે. જો હીન
હોય તો એક પ્રદેશ હીન અને અધિક હોય તો એક પ્રદેશથી અધિક થાય
છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે અને વર્ણાદિથી તથા ચાર ઉળ્ણ શીત
સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ સ્પર્શથી પટસ્થાન પતિતથાય છે. શેપ ચાર સ્પર્શ તેમા
હોતા નથી ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ આ
પ્રકારે સમજવી જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ
આવી જ છે. પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે તે સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત

તિક પરમાણુપુદ્ગલવદેવ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિકોઽપિ પરમાણુપુદ્ગલોઽવગન્તવ્યઃ ‘અજ-
 હ્ણમણુકોસટિદ્વિ એ વિ એવં ચેવ’ અજવન્યાનુત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ પરમાણુપુદ્ગલઃ,
 એવચ્ચેવ-જઘન્યસ્થિતિક પરમાણુપુદ્ગલવદેવાવસેયઃ, કિન્તુ ‘નવરં ઠિદ્વિ એ ચઢ્ઢાણ
 વદિદ્વિ એ’ નવરમ્ પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ, ‘જઢ્ઢણઠિદ્વિયાણં દુપએસિયાણં પુચ્છા’ જઘન્યસ્થિતિકાનામ્ એક સમય,
 સ્થિતિમતામ્ દ્વિપ્રદેશાક્ષાનાં પુદ્ગલાનાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા,
 ભગવાન્ આદ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિ-
 કાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે !
 એવં બુચ્ચઈ-જઢ્ઢણઠિદ્વિયાણં દુપએસિયાણ અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ ? હે મદન્ત !
 તત્-અથ કેનાર્યેન-કથં તાવદ્ એવમ્-ઉત્તરીત્યા ઉચ્ચતે યદ્-જઘન્યસ્થિતિકાના
 દ્વિપ્રદેશિકાનામ્ પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ઇતિ, ભગવાન્ આદ-ગોયમા !
 હે ગૌતમ ! ‘જઢ્ઢણઠિદ્વિ એ દુપએસિ એ જઢ્ઢણઠિદ્વિયસ્સ દુપએસિયસ્સ દવ્વદ્ધયા એ
 તુલ્લે’ જઘન્યસ્થિતિકો દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલ સ્કન્ધોદ્વિપ્રદેશિકસ્ય જઘન્યસ્થિતિ

વાલે કે સમાન સમદ્ધનાં ચાહિએ । મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પરમાણુપુદ્ગલની પ્રરૂપણા ખો હસી પ્રકારની હૈ. મગર વિશેષતા યહ હૈ કિ મધ્યમ સ્થિતિ વાલા એક પરમાણુપુદ્ગલ દસરે મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પરમાણુપુદ્ગલ સે સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધો કે કિતને પર્યાય હૈ ?

ભગવાન્-અનન્ત પર્યાય હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ દસરે

ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ પરમાણુની પ્રરૂપણા જઘન્ય સ્થિતિવાળાની સમાન સમજવી જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રરૂપણા પણ એવી જાતની છે, પણ વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ સ્થિતિવાળા એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા મધ્યમ સ્થિતિવાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી સ્થિતિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-જઘન્ય સ્થિતિવાળા અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાતું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિક એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા

કસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ ઉભયોપિ દ્વિપ્રદેશવત્વાત્,
'ઓગાહણદ્વયાઈ સિય હીને સિય તુલ્લે સિય અઠ્ઠહિઈ' અવગાહનાર્થતયા-અવ-
ગાહનાપેક્ષયા સ્યાત્-કદાચિત્ કચ્છિદ્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કચ્છિત્
તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્-કચ્છિદ્ અભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જઈ હીને પપ્પ-
સહીને' યદા હીનો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અઠ્ઠ અઠ્ઠહિઈ પપ્પસ-
અઠ્ઠહિઈ, અથ-યદા અભ્યધિકો વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો ભવતિ 'ઠિઈઈ
તુલ્લે' સ્થિતયા તુલ્યો ભવતિ, 'વળ્ણાઈ ચડ્ણાસેદિય છદ્દાળવહિઈ' વર્ણાદિભિઃ,
ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ-શીતોળ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષસ્ય સ્પર્શસ્ય પર્યવેઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, જઘ-
ન્યસ્થિતિક દ્વિપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધે શેષસ્પર્શપર્યવાતંભવાત્ 'એં ઉકોસઠિઈઈ વિ'
એવમ્ જઘન્યસ્થિતિક દ્વિપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ, ઉત્કુષ્ટ સ્થિતિકદ્વિપ્રદેશિક
પુદ્ગલસ્ય સ્કન્ધોઽપિ અગ્રગન્તવ્યઃ, 'અજહળ્ણમણુકોસઠિઈઈ વિ એં ચેવ' અજ-
ઘન્યાનુત્કુષ્ટસ્થિતિકોઽપિ દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ એવંચેવ-જઘન્યસ્થિતિક-
દ્વિપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ અગ્રગન્તવ્યઃ કિન્તુ-‘ળવરં ઠિઈઈ ચડ્દાળવહિઈ,

જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, ક્યોંકિ દોનોં હી દો-દો પ્રદેશ
વાલે હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય ઔર સ્યાત્
અધિક હોતા હૈ, યદિ હીન હો તો એકપ્રદેશહીન ઔર અધિક હો તો
એક પ્રદેશાધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ ઔર
વર્ણાદિ સે તથા ચાર-શીત, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ ઔર રુક્ષ સ્પર્શોં સે પટ્-
સ્થાનપતિત હોતા હૈ । શેષ ચાર સ્પર્શોં ઉસમેં હોતે નહીં હૈ । ઉત્કુષ્ટ
સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ કી પ્રરૂપણા બી હસી પ્રકાર સમજાની
ચાહિઈ । મધ્યમ સ્થિતિ વાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ કી પ્રરૂપણા બી એસી હી
હૈ, મગર ઉસમેં વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત

જઘન્ય સ્થિતિક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે બન્ને જ બે બે પ્રદેશવાળા છે. અવગાહનાની
અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય અને સ્યાત્ અધિક થાય છે. બે હીન
હોય તો એક પ્રદેશ હીન અને અધિક હોય તો એક પ્રદેશથી અધિક થાય
છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે અને વર્ણાદિથી તથા ચાર ઉષ્ણ શીત
સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ સ્પર્શોથી પટસ્થાન પતિતથાય છે. શેષ ચાર સ્પર્શોં તેમા
હોતા નથી ઉત્કુષ્ટ સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ આ
પ્રકારે સમજવી ભેદીએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ
આવી જ છે પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે તે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત

નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભાતિ, 'એવં જાવ દસપ-
સિષ્' એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા, યાવદ્-ત્રિ ચતુઃ પચ્ચપટ્ સપ્તાષ્ટ નવદશ પ્રદેશિકઃ
પુદ્ગલસ્કન્ધો વક્તવ્યઃ કિન્તુ-'ળવરં પપ્પસપરિવુદ્ધીકાયવ્યા' નવરમ્-પૂર્વા
પેક્ષયા વિશેષસ્તુ પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યાઃ 'ઓગાહણદ્વયાષ્ ટિસુ વિ ગમપ્પસુ
જાવ દસપપ્પસિષ્ એવં પપ્પસા પરિવદ્ધિજ્જતિ' અગ્રગાહનાર્થતયા, અગ્રગાહના-
પેક્ષયા ત્રિપ્વપિ ગમકેષુ જઘન્યોત્કૃષ્ટા જઘન્યાનુત્કૃષ્ટ રૂપેષુ યાવત્ ત્રિ ચતુઃ
પચ્ચ પટ્સપ્તાષ્ટ નવ દશપ્રદેશકે પુદ્ગલસ્કન્ધે, એવમ્-ઉપર્યુક્તરીત્યા પ્રદેશાઃ
પરિવદ્ધિજ્જનન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહણ્ણઠિદ્યાણં ભંતે ! સંસિજ્જપપ્પસિયાણં
પુચ્છા' હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં
કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम !
'अणंता पज्जवा पण्णत्ता' जघन्यस्थितिकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गल-
स्कंधानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः ? गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! 'एवं
बुचड-जहण्णठिदियाणं संसिज्जपपसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त !
तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यस्थितिकानां
संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः ? इति, भगवान् आह-
'गोयमा !' हे गौतम ! जहण्णठिदियस्स संखेज्जपपसियस्स खंधस्स दव्वहयाए

હોતા હૈ इसी प्रकार त्रिप्रदेशी, चतुःप्रदेशी पचप्रदेशी, षट्प्रदेशी, सप्त
प्रदेशी अष्टप्रदेशी और नवप्रदेशी और दशप्रदेशी पुद्गलस्कंध भी
समस्त लेना चाहिए, मगर इनमें अनुक्रम से एक-एक प्रदेश की वृद्धि
करनी चाहिए, जैसा कि पहले कहा जा चुका है ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यस्थितिक संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधा
के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

થાય છે એ રીતે ત્રિપ્રદેશી, ચાર પ્રદેશી, પચ્ચ પ્રદેશી, ષટ્પ્રદેશી, સપ્તપ્રદેશી
અષ્ટપ્રદેશી નવ પ્રદેશી અને દશ પ્રદેશી, પુદ્ગલ સ્કન્ધ પણ સમસ્ત લેવા
જોઈએ. પણ તેઓમા અનુક્રમથી એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી જોઈ એ જે
પહેલા કહી દિધેલ છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક સખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એવુ કહેવાનુ શુ કારણ છે ?

તુલ્યે' જઘન્ય સ્થિતિકઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય સંખ્યેય-
પ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પૃષ્ઠદ્વાપ દુટ્ટાણવહિર્ણ,
પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા દ્વિસ્થાનપતિતો ભવતિ, સંખ્યેયભાગહીનો વા સંખ્યે-
યગુણહીનો વા ભવતિ, इत्येवं द्विस्थानपतितत्वं बोध्यम्, 'ओगाहणद्वयाप दुट्टाण-
वहिए'-अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया द्विस्थानपतितो भवति, तदभिलापः
उपर्युक्तरूपो बोध्यः, 'ठिईए तुल्ये' स्थित्या तुल्यो भवति, उभयेषामपि जघन्य-
स्थितिकृत्वात्. 'वण्णाइ चउफासेहिं य छट्टाणवहिए' वर्णादिभिश्चतुः स्पर्शोश्च-
शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसटिइएवि' एवं-
जघन्यस्थितिकसंख्येयप्रदेशिकपुद्गलસ્કન્ધવदेव उत्कृष्टस्थितिकोऽपि संख्येय-
પ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધોऽनगन्तव्यः 'अजहणमणुक्कोसटिइएवि एवं चेव' अज-
घन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि जघन्यस्थितिक संख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव

ભગવાન-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ
દૂસરે જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા
તુલ્ય હૈ, પ્રદેશો કી અપેક્ષા દ્વિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્
હીન હો તો સંખ્યાત ભાગ હીન યા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા હૈ
અધિક હો તો સંખ્યાતભાગ અધિક અથવા સંખ્યાતગુણ અધિક હોતા
હૈ । અવગાહના કી અપેક્ષા મી દ્વિસ્થાનપતિત હોતા હૈ, ઉસકા ઉચ્ચા-
રણ પૂર્વવત્ કર લેના યાદિય, સ્થિતિ કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, ક્યોં
કિ દોનોં જઘન્ય સ્થિતિ વાલે હૈં વર્ણાદિ કી અપેક્ષા સે તથા ચાર
સ્પર્શો-શીત, ઉષ્ણસ્નિગ્ધ ઓર રૂક્ષ-સે ષટ્સ્થાન પતિત હોતા હૈ । હસી
પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિક સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ કી પ્રરૂપણા કરની યાદિય
મધ્યમ સ્થિતિ વાલા સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ મી હસી પ્રકાર કા હૈ, કિન્તુ
સ્વસ્થાન મેં અર્થાત્ સ્થિતિ કી અપેક્ષા વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી
સ્કંધ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ
તુલ્ય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ હીન
હોય તો સંખ્યાત ભાગ હીન, અગર સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે, અધિક હોય
તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક હોય છે અવગાહનાની
અપેક્ષાએ પણ દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે, તેનું ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ કરી લેવું
બેધએ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે બન્ને જઘન્ય સ્થિતિવાળા
છે વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ચાર સ્પર્શો-શીત ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ-થી
ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધની
પરૂપણા કરવી બેધએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ પણ એ

બોધ્યઃ, કિન્તુ-‘ળવરં ઠિઈં ચઢઢાળવઢિઈં’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિ-
ત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઢ્ઢળઠિઈયાળં અસંસિજ્જપ-
સિયાળં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનામ્ અસંખ્યેયપ્રદેશિકાના પુદ્ગલસ્ક-
ન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ડતિ પૃચ્છા, ભગવાન્આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
‘અળંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાનામસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્ક-
ન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળઢ્ઢેળં મંતે ! ંવં વુચ્ચદ-
જઢ્ઢળઠિઈયાળં અસંસેજ્જપસિયાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા’ હે ભદન્ત ! તત્-
અય, કેનાર્યેન-ઠ્યં તાવદ્, ંવમ્-ઉત્તરીત્યા ઉચ્ચતે યત્ જઘન્યસ્થિતિકાનામ્
અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ડતિ ભગવાન્
આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘જઢ્ઢળઠિઈં અસંસેજ્જપસિઈં જઢ્ઢળઠિઈયસ
અસંસિજ્જપસિયસસ દવ્વઢયાઈં તુલ્લે’ જઘન્યસ્થિતિકઃ અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ
પુદ્ગલ સ્કન્ધો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલ સ્કન્ધસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તયા ચ પ્રત્યેકં દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યાયેન
જઘન્યસ્થિતિકાસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્યપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાય-
સંભવાત્, ‘પસસઢઢયાઈં ચઢઢાળવઢિઈં’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા ચતુઃ-

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલ-
સ્કંધો કે કિતને પર્યાય હેં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હેં !

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસકારણ ંસા કહા જાતા હે કિ જઘન્ય
સ્થિતિવાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ કે અનન્ત પર્યાય હેં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ંક જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ
દૂસરે જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય
હોતા હે, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હે, અવગહના કી

પ્રકારનો ં, કિન્તુ સ્વસ્થાનમા અર્થાત્ સ્થિતિની અપેક્ષાં તે અતુસ્થાન
પતિત થાય ં

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કન્ધાના કેટલા પર્યાય ં ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય ં.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે ંતુ કહેવાય ં કે જઘન્ય
સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના અનન્ત પર્યાય ં ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ંક જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
શ્રીભ જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિં તુલ્ય

સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણઢ્યાએ ચડટ્ઠાણવઢિએ' અવગાહનાર્થતયા-
અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિડેએ તુલ્લે' સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ,
ઉભયેષામપિ જઘન્યસ્થિતિકત્વાત્ 'ઘણાઈ ઉવરિલ્લિ ચડપાસેહિય છટ્ઠાણવઢિએ'
વર્ણાદિભિઃ ઉપરિતન ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ-શીતોપ્પાસ્નિગ્ધસ્કસ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસઠિડિએ વિ' એવમ્-જઘન્યસ્થિતિકાસંસ્ક્રયેયપ્રદેશિકપુદ્ગલ-
સ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, 'અજઢણમણુક્કોસઠિડિએ વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કુષ્ટ
સ્થિતિકોડપિ અસંસ્ક્રયેયપ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધઃ, એવશ્ચૈવ-જઘન્યસ્થિતિકાસંસ્ક્રયેય
પ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ અવગન્તવ્યઃ, કિન્તુ- 'જવર ઠિડેએ ચઢાણવઢિએ'
નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'જઢણઠિડિયાણં અણંતપણસિયાણં પુચ્છા' હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનામ્
અનન્તપ્રદેશિકાના પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ટતિ પૃચ્છા,
મગવાન્ આહ- 'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' જઘન્યસ્થિતિ-
દ્રષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિન હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ ક્યોંકિ
દોનોં જઘન્ય અર્થાત્ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે હૈ, વર્ણાદિ કી અપેક્ષા
સે તથા ઉપર કે ચાર સ્પર્શોં કી અપેક્ષા સે પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।
ઉત્કુષ્ટસ્થિતિક અસંસ્ક્રયાતપ્રદેશી સ્કન્ધ ભીં હસીપ્રકાર સમજલેના
ચાહિએ । મધ્યમસ્થિતિ વાલે અસંસ્ક્રયાતપ્રદેશી સ્કન્ધ કી વક્તવ્યતા ભીં
એસી હીં હૈ, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ
ક્યોંકિ મધ્યમ સ્થિતિ કા જઘન્ય ઓર ઉત્કુષ્ટ સ્થિતિ કી તરહ એક
રૂપ નહીં હોતા, ડસમેં વિવિધતા ડોની હૈ ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે
કિતને પર્યાય હૈં ?

થાય છે પ્રદેશીની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ
ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે કેમકે યન્ને જઘન્ય
અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે, વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપરના ચાર
સ્પર્શોંથી પટસ્થાન પતિત યને છે. ઉત્કુષ્ટ સ્થિતિક અસંસ્ક્રયાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
પણ આ રીતે સમજ લેવો જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા અસંસ્ક્રયાત પ્રદેશી
સ્કન્ધની વક્તવ્યતા પણ એવીજ છે, કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન
પતિત યને છે, કેમકે મધ્યમ સ્થિતિના જઘન્ય અને ઉત્કુષ્ટ સ્થિતિની જેમ
એક રૂપ નથી થતા, તેમા વિવિધતા હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી
સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

વોધ્યઃ, કિન્તુ-‘ળવરં ઠિરે ચઢઢાળવહિ’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિ-
ત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહળ્ળઠિઙ્યાળં અસંઘિજ્જપ-
સિયાળં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનામ્ અસંઘ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્ક-
ન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
‘અળંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાનામસંઘ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્ક-
ન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળ્ળદ્દેળં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-
જહળ્ળઠિઙ્યાળં અસંઘેજ્જપસિયાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ળત્તા’ હે ભદન્ત ! તત્-
અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્ચતે યત્ જઘન્યસ્થિતિકાનામ્
અસંઘ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ ભગવાન્
આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘જહળ્ળઠિઙ્ એ અસંઘેજ્જપસિ એ જહળ્ળઠિઙ્યસ
અસંઘિજ્જપસિયસ દવ્વદ્ધયા એ તુલ્લે’ જઘન્યસ્થિતિકઃ અસંઘ્યેયપ્રદેશિકઃ
પુદ્ગલ સ્કન્ધો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય અસંઘ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલ સ્કન્ધસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ પ્રત્યેકં દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યાયેન
જઘન્યસ્થિતિકાસંઘ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્યપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાય-
સંભવાત્, ‘પસદ્ધયા એ ચઢઢાળવહિ’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા ચતુઃ-

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલ-
સ્કંધો કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં !

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસકારણ એસા કહાં જાતા હૈં કિ જઘન્ય
સ્થિતિવાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ
દૂસરે જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય
હોતા હૈં, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈં, અવગહના કી

પ્રકારનો છે, કિન્તુ સ્વસ્થાનમા અર્થાત્ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુસ્થાન
પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેવાય છે કે જઘન્ય
સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યસ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
પ્રીળ જઘન્ય સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય

સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણઢ્યાએ ચડટ્ઠાણવડિએ' અવગાહનાર્થતયા-
અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિર્દેએ તુલ્લે' સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ,
ઉભયેપામપિ જઘન્યસ્થિતિકત્વાત્ 'વળ્ણાઢ ઉવરિલ્લ ચડફાસેહિય છડટ્ઠાણવડિએ'
વર્ણાદિભિઃ ઉપરિતન ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ-શીતોપ્પણસ્તિગ્ધરૂક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસઠિર્દેએ વિ' એવમ્-જનન્યસ્થિતિકાસંસ્થેયપ્રદેશિકપુદ્ગલ-
સ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, 'અજહણ્ણમણુક્કોસઠિર્દેએ વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ
સ્થિતિકોઽપિ અસંસ્થેયપ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધઃ, એવશ્ચૈવ-જઘન્યસ્થિતિકાસંસ્થેય
પ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ અવગન્તવ્યઃ, કિન્તુ- 'ળવર ઠિર્દેએ ચઢ્ઢાણવડિએ'
નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'જહણ્ણઠિર્દેયાણં અણંતપણ્ણસિયાણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનામ્
અનન્તપ્રદેશિકાના પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા,
ભગવાન્ આહ- 'ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા' જઘન્યસ્થિતિ-
દ્રષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ ક્યોકિ
દોનોં જઘન્ય અર્થાત્ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે હૈં, વર્ણાદિ કી અપેક્ષા
સે તથા ઉપર કે ચાર સ્પર્શો કી અપેક્ષા સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।
ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિક અસંસ્થિતપ્રદેશી સ્કન્ધ ભી ઇસીપ્રકાર સમન્નલેના
ચાહિએ । મધ્યમસ્થિતિ વાલે અસંસ્થિતપ્રદેશી સ્કન્ધ કી વક્તવ્યતા ભી
એસી હી હૈ, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ
ક્યોકિ મધ્યમ સ્થિતિ કા જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ કી તરહ એક
રૂપ નહીં હોતા, ઉસમેં વિવિધતા હોની હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે
કિતને પર્યાય હૈં ?

થાય છે પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ
ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે કેમકે બન્ને જઘન્ય
અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે, વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપરના ચાર
સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત બને છે. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિક અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
પણ આ રીતે સમજી લેવો જોઈએ. મધ્યમ સ્થિતિવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી
સ્કન્ધની વક્તવ્યતા પણ એવીજ છે, કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુસ્થાન
પતિત બને છે, કેમકે મધ્યમ સ્થિતિના જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિની જેમ
એક રૂપ નથી થતા, તેમા વિવિધતા હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી
સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

બોધ્યઃ, કિન્તુ-‘ળવરં ઠિઈંઈ ચડઢાળવઢિઈ’ નવરમ્-પૂર્વાર્પેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિ-
ત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ણણઠિઈયાળં અસંલિજ્જપપ-
સિયાળં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનામ્ અસંલ્યેયપ્રદેશિકાના પુદ્ગલસ્ક-
ન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, મગવાન્આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ !
‘અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાનામસંલ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્ક-
ન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેળ્લેળં મંતે ! ંવં વુચ્ચદ-
જહ્ણણઠિઈયાળં અસંલેજ્જપપસિયાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’ હે મદન્ત ! તત્-
અથ, કેનાર્થેન-ઋથં તાવદ્, ંવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્ચતે યત્ જઘન્યસ્થિતિકાનામ્
અસંલ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ઇતિ મગવાન્
આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણણઠિઈઈ અસંલેજ્જપપસિઈ જહ્ણણઠિઈયસ
અસંલિજ્જપપસિયસ દવ્વઢ્યાઈ તુલ્લે’ જઘન્યસ્થિતિકઃ અસંલ્યેયપ્રદેશિકઃ
પુદ્ગલ સ્કન્ધો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય અસંલ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલ સ્કન્ધસ્ય
દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તયા ચ પ્રત્યેકં દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યાયેન
જઘન્યસ્થિતિકાસંલ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્યપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાય-
સંભવાત્, ‘પપ્પસડ્ઢ્યાઈ ચડઢાળવઢિઈ’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા ચતુઃ-

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક અસંલ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલ-
સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હે ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હે !

ગૌતમ-હે મગવન્ ! કિસકારણ ંસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય
સ્થિતિવાલે અસંલ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ કે અનન્ત પર્યાય હે ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! ંક જઘન્યસ્થિતિક અસંલ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ
દૂસરે જઘન્યસ્થિતિક અસંલ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય
હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગહના કી

પ્રકારનો છે, કિન્તુ સ્વસ્થાનમા અર્થાત્ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુ સ્થાન
પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિક અસંલ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કંધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એનુ કહેવાય છે કે જઘન્ય
સ્થિતિવાળા અસંલ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કંધના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યસ્થિતિક અસંલ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ
પ્રીત્ત જઘન્ય સ્થિતિક અસંલ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય

સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વ્યાએ ચડટ્ઠાણવહિએ' અવગાહનાર્થતયા-
અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિઈએ તુલ્લે' સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ,
ઉભયેપામપિ જઘન્યસ્થિતિકત્વાત્ 'વળ્ણાઈ ઉવરિલ્લ ચડફાસેહિય છડટ્ઠાણવહિએ'
વર્ણાદિભિઃ ઉપરિતન ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ-શીતોપ્પણસ્તિગ્ધસ્કન્ધસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસઠિઈએ વિ' એવમ્-જઘન્યસ્થિતિકાસંસ્થેયપ્રદેશિકપુદ્ગલ-
સ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, 'અજહણ્ણમણુક્કોસઠિઈએ વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કુપ્પટ
સ્થિતિકોઽપિ અસંસ્થેયપ્રદેશિક પુદ્ગલસ્કન્ધઃ, એવશ્ચૈવ-જઘન્યસ્થિતિકાસંસ્થેય
પ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધવદેવ અવગન્તવ્યઃ, કિન્તુ- 'ળવર ઠિઈએ ચઢાણવહિએ'
નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
'જહણ્ણઠિઈયાણં અણંતપણ્ણસિયાણં પુચ્છા' હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાનામ્
અનન્તપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા,
ભગવાન્ આહ- 'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પળ્ણપ્પા' જઘન્યસ્થિતિ-
દ્રષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિતિ હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ ક્યોંકિ
દોનોં જઘન્ય અર્થાત્ એક સમય કી સ્થિતિ વાલે હૈં, વર્ણાદિ કી અપેક્ષા
સે તથા ઉપર કે ચાર સ્પર્શોં કી અપેક્ષા સે પદ્સ્થાનપતિતિ હોતા હૈ ।
ઉત્કુપ્પટસ્થિતિક અસંસ્થિતપ્રદેશી સ્કન્ધ ધીં ઇસીપ્રકાર સમન્નલેના
ચાહિએ । મધ્યમસ્થિતિ વાલે અસંસ્થિતપ્રદેશી સ્કન્ધ કી વક્તવ્યતા ધીં
એસી હીં હૈ, કિન્તુ સ્થિતિ કી અપેક્ષા વહ ચતુઃસ્થાનપતિતિ હોતા હૈ
ક્યોંકિ મધ્યમ સ્થિતિ કા જઘન્ય ઓર ઉત્કુપ્પટ સ્થિતિ કી તરહ એક
રૂપ નહીં હોતા, ઉસમેં વિવિધતા હોની હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે
કિતને પર્યાય હૈં ?

થાય છે પ્રદેશીની દૃષ્ટિએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ
ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે કેમકે બન્ને જઘન્ય
અર્થાત્ એક સમયની સ્થિતિવાળા છે, વળ્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપરના ચાર
સ્પર્શોંથી પદસ્થાન પતિત બને છે. ઉત્કુપ્પટ સ્થિતિક અસંસ્થિત પ્રદેશી સ્કન્ધ
પણ આ રીતે સમજી લેવો જોઈએ મધ્યમ સ્થિતિવાળા અસંસ્થિત પ્રદેશી
સ્કન્ધની વક્તવ્યતા પણ એવીજ છે, કિન્તુ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુઃસ્થાન
પતિત બને છે, કેમકે મધ્યમ સ્થિતિના જઘન્ય અને ઉત્કુપ્પટ સ્થિતિની જેમ
એક રૂપ નથી થતા, તેમા વિવિધતા હોય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા અનન્ત પ્રદેશી
સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

કાનામ્ અનન્તપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધાનામ્ અનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં ભંતે ! एवं बुच्चइ-जहण्णठिइयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन कथं तावद्, एवम्-उत्तरीत्या उच्यते यत्, जघन्यस्थितिकानामनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ता ? इति, भगवान् आह-‘भोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्ण-ठिइए अणंतपएसिए जहण्णठिइयस्स अणतपएसियस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यस्थितिकोऽनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कंधो जघन्यस्थितिकस्य अनन्त-प्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, ‘पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए’ प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया पदस्थानपतितो भवति, अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्य संख्याता संख्यातानन्तप्रदेशसंभवात् पदस्थानपतितत्वं बोध्यम्, ‘ओगाहणद्वयाए चट्ठाण-वडिए’ अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, जघन्य-स्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धस्य अवगाहनापेक्षया अनन्तभागगुणहीना-धिकत्वासंभवात्, ‘ठिइए तुल्ले’ स्थित्या तुल्यो भवति उभयेषामपि जघ-न्यस्थितिकत्वात्, ‘वण्णाइ अट्ठफासेहिय छट्ठाणवडिए’ वर्णादिभिः अष्ट स्पर्शैश्च पदस्थानपतितो भवति, ‘एवं उकोसठिइए वि’ एवम्-जघन्यस्थितिकानन्त-प्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव उत्कृष्टस्थितिकोऽपि अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धो-

ભગવાન્-હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહાજાતા હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યસ્થિતિક અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ દ્વસરે જઘન્ય સ્થિતિક અનન્ત પ્રદેશીસ્કન્ધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશો કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ, વર્ણાદિ તથા આઠ સ્પર્શો કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઇસી પ્રકાર

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રીગૌતમસ્વામી-શા કારણે એમ કહેવામા આવેલ છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય સ્થિતિક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય સ્થિતિક અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદસ્થાન પતિત થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે વર્ણાદિ તથા આઠ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પદસ્થાન પતિત થાય છે એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિતુ પણ સમજી લેવું જોઈએ. અજઘન્ય-અતુત્કૃષ્ટ અર્થાત્ મધ્યમ સ્થિતિવાળા અનન્ત

ऽवसेययः 'अजहणमणुकोसठिइएवि एवं चेव 'अजवन्यानुत्कृष्टस्थितिकोऽपि अनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धः 'एवञ्चैव-जघन्यस्थितिकानन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धदेवावसेयः, किन्तु- 'णवरं ठिईए चउट्ठाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति तदभिलापस्तु पूर्वोक्तरीत्या वगन्तव्यः इत्याशयः ॥ सूत्र ०१४ ॥

जघन्यगुणकालकादि पर्याय वक्तव्यता

मूलम्-जहणगुणकालयाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहणगुणकालयाणं परजाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहणगुणकालए परमाणुपोग्गले जहणगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले, ओगाहणट्ठयाए तुल्ले ठिईए चउट्ठाणवडिए, कालवणपज्जवेहिं तुल्ले अवसेसा वण्णा नत्थि, गंधरसदुकासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, एवम-जहणमणुकोसगुणकालए वि, णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, जहणगुणकालयाणं भंते ! दुपएसिययाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहणगुणकालयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहणगुणकालए दुपएसिए जहणगुणकालगस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पएसट्ठयाए तुल्ले ओगाहणट्ठयाए सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएसहीणे, अह

उत्कृष्ट स्थिति का भी समझलेना चाहिये अजघन्य अनुकृष्ट अर्थात् मध्यम स्थिति वाले अनन्तप्रदेशी स्कंध की वक्तव्यता भी ऐसी ही जनना चाहिए मगर उसमें विशेषता यह है कि उसे स्थिति की अये चतुःस्थानपतित कहना चाहिए और उन चार स्थानों का उच्चारण पूर्ववत् समझलेना चाहिए ॥ १४ ॥

प्रदेशी स्कन्धनी वक्तव्यता पण्ण येवी ४ लक्ष्मणी नेधये पण्ण येमा विशेषता ये ४ के तेने स्थितिनी अपेक्षाय्ते यत्तु स्थान पतित डडेवु नेधये अने ते आर स्थानोत्तु उच्चारण पूर्ववत् समझ लेवु नेधये ॥ १४ ॥

अब्भहिण् पएस अब्भहिण्, ठिईण् चउट्टाणवडिण्, कालवण्ण-
 पज्जवेहिं तुल्ले, अवसेस वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य
 छट्टाणवडिण्, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहन्नमणुक्कोसगुण-
 कालए वि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिण्, एवं जाव दस
 पएसिण्, नवरं पएस परिवुड्ढी ओगाहणाए तहेव जहण्ण-
 गुणकालयाणं भंते ! संखिज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णगुणकाल
 याणं संखेज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
 जहण्णगुणकालए संखिज्जपएसिण् जहण्णगुणकालगस्स संखि-
 ज्जपएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए दुट्टाणवडिण्,
 ओगाहणट्टयाए, दुट्टाणवडिण्, ठिईण् चउट्टाणवडिण्, कालवण्ण-
 पज्जवेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णाइ उवरिल्ल चउफासेहि य
 छट्टाणवडिण्, एवं उक्कोसगुणकालए वि, एवं अजहण्णमणुक्कोस-
 गुणकालए वि, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिण्, जहण्णगुणकालयाणं
 भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता,
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ—जहण्णगुणकालयाणं असंखेज्जप-
 सिण् जहण्णगुणकालगस्स असंखेज्जपएसियस्स दब्बट्टयाए तुल्ले,
 पएसट्टयाए, चउट्टाणवडिण्, ठिईण् चउट्टाणवडिण्, कालवण्णपज्ज-
 वेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णादि उवरिल्ल चउफासेहि य छट्टाण-
 वडिण्, ओगाहणट्टयाए, चउट्टाणवडिण्, एवं उक्कोसगुणकालए
 वि अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टा-
 णवडिण्, जहण्णगुणकालयाणं भंते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा,
 गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं
 वुच्चइ—जहन्नगुणकालयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा प-

पणत्ता ? गोयसा ! जहण्यगुणकालए अणंतपएसिए जहण्यगुण-
 कालयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठा-
 णवडिए, ओगाहणट्टयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए,
 कालवण्णपज्जेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं वण्णाइ अट्टफासेहि य
 छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणकालए वि, अजहण्यमणुक्कोसगुण-
 कालए वि एवं चेव, तवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं नील-
 लोहियहालिदुक्किल्लसुब्भिगंधदुब्भिगंधतित्तकडुकसायअंवि-
 लसुररसपज्जेहिं य वत्तव्वया भाणियव्वा, नवरं परमाणुपोग्ग-
 लस्स सुब्भिगंधस्स दुब्भिगंधो न भण्णइ, दुब्भिगंधस्स सुब्भि-
 गंधो वा न भण्णइ, तित्तस्स अवसेसं न भण्णइ, एवं कडुया
 दीण वि, अवसेसं तं चेव, जहण्यगुणकक्खडाणं अणंतपए-
 सियाणं खंधाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से
 केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्यगुणकक्खडाणं अणंतपए-
 सियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहण्यगुणकक्खडे
 अणंतपएसिए जहण्यगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स दव्व-
 ट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए चउ-
 ट्ठाणवडिए, ठिईए चउट्ठाणवडिए, वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए,
 कक्खडफासपज्जेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं सत्तफासपज्जेहिं छट्ठाण-
 वडिए, एवं उक्कोसगुणकक्खडे वि, अजहण्यमणुक्कोसगुण-
 कक्खडे वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं मउय-
 गरुयलहुए वि भाणियव्वे, जहण्यगुणसीयाणं भंते ! परमा -
 पोग्गलाणं पुच्छा, गोयसा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केण-
 ट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्यगुणसीयाणं परमाणुपोग्गलाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयसा ! जहण्यगुणसीए परमाणु-
 पोग्गले जहण्यगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स दव्वट्टयाए तुल्ले,

पएसट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए तुल्ले, ठिईए चउट्टाणवडिए,
 वण्णगंधरसेहिं छट्टाणवडिए, सीयफासपज्जवेहिं य तुल्ले,
 उसिणफासो न भण्णइ, णिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं य छट्टाण-
 वडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि,
 एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए, जहण्णगुणसीयाणं
 दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पण्णत्ता,
 से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं दुपए-
 सियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुण-
 सीए दुपएसिए जहण्णगुणसीयस्स दुपएसियस्स दव्वट्टयाए
 तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए सिय हीणे, सिय
 तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे, पएसहीणे, अह अब्भहिए
 पएस अब्भहिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णगंधरसपज्जवेहिं
 छट्टाणवडिए, सीय फासपज्जवेहिं तुल्ले, उसिणणिद्धलुक्ख-
 फासपज्जवेहिं छट्टाणवडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्ण-
 मणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्टाणवडिए, एवं
 जाव दसपएसिए, नवरं ओगाहणट्टयाए पएसपरिवुड्डी काय-
 व्वा, जाव दस पएसियस्स नव पएसो वुड्ढिज्जंति, जहण्ण-
 गुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा
 पण्णत्ता, से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसियाणं संखे-
 ज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुण-
 सीए संखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स संखेज्जपएसियस्स
 दव्वट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए दुट्टाणवडिए, ओगाहणट्टयाए दुट्टा-
 णवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णादीहिं छट्टाणवडिए, सीय-
 फासपज्जवेहिं तुल्ले, उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्टाणवडिए, एवं
 उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव,

नवरं सट्टाणे छट्ठाणवडिए, जहण्णगुणसीयाणं असंखिज्जपए-
सियाणं पुच्छा, गोयमा! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं
भंते! एवं बुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता
पज्जवा पणत्ता? गोयमा! जहण्णगुणसीए असंखेज्जपएसिए
जहण्णगुणसीयस्स असंखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले, पए-
सट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए, ठिईए
चउट्ठाणवडिए, वण्णाइ पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, सीयफासपज्ज-
वेहिं तुल्ले, अवसेसेहिं सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं
उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चैव,
नवरं सट्टाणे छट्ठाणवडिए, एवं उसिणणिद्धलुक्खे जहा सीते,
परमाणुपोग्गलस्स तहेव पडिवक्खो सव्वेसिं न भण्णइत्ति
भाणियव्वं ॥सू० १५॥

छाया—जघन्यगुणकालकानां परमाणुपुद्गलानां पृच्छा, गौतम! अनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त! एवमुच्यते—जघन्यगुणकालकानां परमाणु
पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः? गौतम! जघन्यगुणकालकः परमाणुपुद्गलो

वर्गादिपर्यायवक्ष्यव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपुग्गलाणं पुच्छा?) जघन्य-
गुण काले परमाणुपुद्गलों के पर्यायों की पृच्छा? (गोयमा अणंता
पज्जवा पणत्ता) हे गौतम! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते
एवं बुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा-
पणत्ता?) किस कारण से हे भगवन्! ऐसा कहा है कि जघन्यगुण काले
परमाणुपुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं? (गोयमा! जहण्णगुणकालए

वर्णहिं पर्याय वक्ष्यव्यता

शब्दार्थ—(जहण्णगुणकालयाणं परमाणुपोग्गलाणं पुच्छा?) जघन्य गुण
काला परमाणु पुद्गलाना पर्यायानि पृच्छा? (गोयमा! अणंता पज्जवा पणत्ता)
हे गौतम! अनन्त पर्याय कक्षा छे (से केणट्ठेणं भंते! एव बुच्चइ जहण्णगुण-
कालयाण परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता?) शा कारवुत्थी हे भगवन्!
ओधुं कल्लुं छे हे जघन्य गुण काला परमाणु पुद्गलाना अनन्त पर्याय कक्षा

पएसद्वयाए तुल्ले, ओगाहणद्वयाए तुल्ले, ठिईए चउट्टाणवडिए,
 वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए, सीयफासपज्जवेहिं य तुल्ले,
 उसिणफासो न भण्णइ, णिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं य छट्ठाण-
 वडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि,
 एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, जहण्णगुणसीयाणं
 दुपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता,
 से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं दुपए-
 सियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुण-
 सीए दुपएसिए जहण्णगुणसीयस्स दुपएसियस्स दव्वद्वयाए
 तुल्ले, पएसद्वयाए तुल्ले, ओगाहणद्वयाए सिय हीणे, सिय
 तुल्ले, सिय अब्भहिए, जइ हीणे, पएसहीणे, अह अब्भहिए
 पएस अब्भहिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णगंधरसपज्जवेहिं
 छट्ठाणवडिए, सीय फासपज्जवेहिं तुल्ले, उसिणणिद्धलुक्ख-
 फासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्ण-
 मणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव, नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए, एवं
 जाव दसपएसिए, नवरं ओगाहणद्वयाए पएसपरिवुद्धी काय-
 व्वा, जाव दस पएसियस्स नव पएसो बुद्धिज्जंति, जहण्ण-
 गुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा
 पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण्णगुणसियाणं संखे-
 ज्जपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णगुण-
 सीए संखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स संखेज्जपएसियस्स
 दव्वद्वयाए तुल्ले, पएसद्वयाए दुट्ठाणवडिए, ओगाहणद्वयाए दुट्ठा-
 णवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णादोहिं छट्ठाणवडिए, सीय-
 फासपज्जवेहिं तुल्ले, उसिणणिद्धलुक्खेहिं छट्ठाणवडिए, एवं
 उक्कोसगुणसीए वि, अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव,

નવરં સદ્ઠાણે છદ્ઠાણવડિણ, જહણગુણસીયાણં અસંખિજ્જપણ-
સિયાણં પુચ્છા, ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા, સે કેણદ્દેણં
મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—જહણગુણસીયાણં અસંખેજ્જપણસિયાણં અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! જહણગુણસીય અસંખેજ્જપણસિય
જહણગુણસીયસ્સ અસંખેજ્જપણસિયસ્સ દઠ્ઠયાણ તુલ્લે, પણ-
સદ્ઠયાણ ચઠ્ઠાણવડિણ, ઓગાહણદ્ઠયાણ ચઠ્ઠાણવડિણ, ઠિઈણ
ચઠ્ઠાણવડિણ, વણ્ણાઈ પજ્જવેહિં છદ્ઠાણવડિણ, સીયફાસપજ્જ-
વેહિં તુલ્લે, અવસેસેહિં સત્તફાસપજ્જવેહિં છદ્ઠાણવડિણ, એવં
ઉક્કોસગુણસીય વિ, અજહણમણુક્કોસગુણસીય વિ એવં ચેવ,
નવરં સદ્ઠાણે છદ્ઠાણવડિણ, એવં ઉસિણણિદ્ધલુક્કસે જહા સીતે,
પરમાણુપોગ્ગલસ્સ તહેવ પડિવક્ખો સઘ્ઘેસિં ન મણ્ણઈત્તિ
માણિયવ્વં ॥સૂ. ૧૫॥

છાયા—જઘન્યગુણકાલકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યગુણકાલકાનાં પરમાણુ
પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકઃ પરમાણુપુદ્ગલો

વર્ગાદિપર્યાયવચ્યવ્યત્તા

શબ્દાર્થ—(જહણગુણકાલયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય-
ગુણ કાલે પરમાણુપુદ્ગલોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્દેણં મંતે
એવં વુચ્ચઈ—જહણગુણકાલયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા-
પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈં કિ જઘન્યગુણ કાલે
પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહણગુણકાલણ

વર્ણાદિ પર્યાય વક્તવ્યુત્તા

શબ્દાર્થ—(જહણગુણકાલયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય ગુણ
કાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણ મંતે ! એવ વુચ્ચઈ જહણગુણ-
કાલયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) શા કારણથી હે ભગવન્ !
એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા

જઘન્યગુણકાલકસ્ય પરમાણુપુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેગાર્થતયા તુલ્ય' અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ તુલ્યઃ, અવશેષાવર્ણા ન સન્તિ, ગંધરસદ્વિસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમ્ ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ, એવં અજન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ, નવરં સ્વસ્થાને પદસ્થાનપતિતઃ, જઘન્યગુણકાલકાનાં મદન્ત ! દ્વિપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પરમાણુપોગલે જહ્ણગુણકાલગસ્સ પરમાણુપોગલસ્સ દ્વવદ્વયાપ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કાલા પરમાણુપુદ્ગલ જઘન્યગુણ કાલે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય (પપ્સદ્વયાપ તુલ્લે) પ્રદેગોં સે તુલ્ય (ઓગહણદ્વયાપ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય (ઠિર્દેષ ચઢ્ઢાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (કાલવળ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કાલે વર્ણાં કે પર્યાયોં સે તુલ્ય (અવસેસા) શેષ (વળ્ણા) વર્ણ (નસ્થિ) નહીં હોતે (ગંધરસદુ ફાસપજ્જવેહિ ય છદ્દાણવડિએ) ગંધ, રસ, દો સ્પર્શાં કે પર્યાયોં સે પદસ્થાનપતિત

(એવં ઉક્કોસગુણકાલએ વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા પરમાણુ ભી (એવમજહ્ણમણુક્કોસગુણકાલએ વિ) હસી પ્રકાર મલ્લમ ગુણ કાલા ભી (ગવરં સદ્દાણે છદ્દાણ વડિએ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં પદસ્થાનપતિત હૈ

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! દુપપસિયાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન ! જઘન્યગુણ કાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કર્ધોં કે પર્યાયોં કી પૃચ્છા ? (ગોવમા અણંતા પજ્જવા પળ્ણન્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં

છે ? (ગોવમા ! જહ્ણગુણકાલએ પરમાણુપોગલે જહ્ણગુણકાલગસ્સ પરમાણુપોગલસ્સ દ્વવદ્વયાપ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાલા પરમાણુ જઘન્યગુણ કાલા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પપ્સદ્વયાપ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાપ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય (ઠિર્દેષ ચઢ્ઢાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત (કાલવળ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કાલા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (અવસેસા) શેષ (વળ્ણા) વર્ણ (નસ્થિ) નથી હોતા (ગવ રસ દુફાસ પજ્જવેહિય છદ્દાણવડિએ) ગંધ, રસ, એ સ્પર્શના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત

(એવં ઉક્કોસગુણકાલએ વિ) એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલા પરમાણુ પણ (એવમજહ્ણમણુક્કોસગુણકાલએ વિ) એ રીતે મધ્યમગુણ કાલા પણ (ગવર સદ્દાણે છદ્દાણવડિએ) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમા પદસ્થાન પતિત છે

(જહ્ણગુણકાલયાણ મંતે ! દુપપસિયાણ પુચ્છા) હે ભગવન ! જઘન્ય ગુણ કાલા દ્વિપ્રદેશી સ્કર્ધોના પર્યાયની પૃચ્છા (ગોવમા ! અણંતા પજ્જવા

પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવ મુચ્યતે જઘન્યગુણકાલકાના દ્વિ પ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકો દ્વિપ્રદેશિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ પ્રદેશહીનઃ, અથાભ્યધિકઃ પ્રદેશાભ્યધિકઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈ સ્તુલ્યઃ, અવશેષવર્ણાદિભિરુપરિતનચતુઃસ્પર્શૈઽ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમ્કૃષ્ટગુણકાલ-

વુચ્ચર્હ-જહ્ણગુણકાલયાણં દુપ્પસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ હે ભગવન ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણકાલે દુપ્પસિયા) હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કાલા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ (જહ્ણગુણકાલિયસ્સ દુપ્પસિયસ્સ) જઘન્યગુણ કાલે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે (દ્વ્યદ્વયાએ તુલ્લે) દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હૈ (ઓગાણદ્વયાએ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અબ્બહિએ) અવગાહના કી અપેક્ષા સે સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય સ્યાત્ અધિક (જહ્ હીણે પપ્પસહીણે) યદિ હીન હૈ તો એક પ્રદેશ સે હીન (અહ અબ્બહિએ પપ્પસ અબ્બહિએ) અગર અધિક હૈ તો એક પ્રદેશ સે અધિક (ઠિંદિએ ચડ્ઢાણ વટિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણવર્ણ કે પર્યાયો સે તુલ્ય (અવસેસવણ્ણાહ ઉવરિલ્લ ચડ્ઢા-સેહિ ય છડ્ઢા ણવહિએ) શેષ વર્ણાદિ સે તથા ઉપર કે ચાર સ્પર્શો સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્વેણ મતે ! એવ વુચ્ચર્હ-જહ્ણગુણકાલયાણ દુપ્પસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન ! એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણકાલે દુપ્પસિયા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ (જહ્ણગુણકાલયસ્સ દુપ્પસિયસ્સ) જઘન્ય ગુણ કાળા દ્વિપ્રદેશી સ્કંધથી (દ્વ્યદ્વયાએ તુલ્લે) દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસદ્વયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (ઓગાહણદ્વયાએ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અબ્બહિએ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ સ્યાત્ હીન, સ્યાત્ તુલ્ય, સ્યાત્ અધિક (જહ્ હીણે પપ્પસહીણે) ને હીન હોય તો એક પ્રદેશથી હીન (અહ અબ્બહિએ પપ્પસ અબ્બહિએ) અગર અધિક છે તો એક પ્રદેશથી અધિક (ઠિંદિએ ચડ્ઢાણવહિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી (અવસેસ વણ્ણાહ ઉવરિલ્લ ચડ્ઢાસેહિ ય છડ્ઢાણવહિએ) શેષ વર્ણાદિથી તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે

કોઽપિ એવઞ્ચેવ, નવરં સ્પસ્થાને પદસ્થાનપતિતઃ, 'એવં યાવદ્ દશપ્રદેશિકો, નવરમ્-પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ, અવગાહનયા તથૈવ, જઘન્યગુણકાલકાનાં ભદન્ત ! સંખ્યેય-પ્રદેશિકાના પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યગુણકાલકાના સંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકો જઘન્યગુણકાલકસ્ય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા દ્વિ

(એવં ઉક્કોસગુણકાલૅ વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ મી (અજહ્ણગુણમણુસ્કોસગુણકાલૅ વિ એવં ચૈવ) મધ્યમગુણ કાલા મી હસી પ્રકાર (નવરં સદ્વાગે છદ્વાગવડિૅ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં પદસ્થાન-પતિત (એવં જાવ દસપપસિૅ) હસી પ્રકાર યાવત્ દસપ્રદેશીં (નવરં) વિશેષ (પપસવુહ્લી) પ્રદેશ કી વૃદ્ધિ કરની યાહિૅ (ઓગાહનાૅ તહેવ) અવગાહના સે હસી પ્રકાર

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! સંખેજ્જપપસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્યગુણ કાલે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા (ગોયમા ! અર્ણતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવ વુચ્ચહ જહ્ણગુણકાલયાણં સંખેજ્જપપસિયાણં અર્ણતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હે ભગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (ગોયમા ! સંખેજ્જપપસિૅ જહ્ણગુણકાલૅ સંખેજ્જપપસિયસ્સ જહ્ણગુણકાલયસ્સ દવ્વહ્વાપ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! સંખ્યાતપ્રદેશી જઘન્યગુણ કાલા સંખ્યાતપ્રદેશી

(એવ ઉક્કોસગુણકાલૅ વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પથુ (અજહ્ણગુણમણુસ્કોસગુણકાલૅ વિ એવ ચૈવ) મધ્યમ ગુણ કાળા પથુ એ પ્રકારે (નવરં સદ્વાગે છદ્વાગવડિૅ) વિશેષ એ છે કે સ્વસ્થાનમા પદસ્થાનપતિત (એવં જાવ દસપપસિૅ) એ પ્રકારે યાવત્ દશ પ્રદેશી (નવર) વિશેષ (પપસવુહ્લી) પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરવી નોઈએ (ઓગાહનાૅ તહેવ) અવગાહનાથી એ પ્રકારે

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! સંખેજ્જપપસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય ગુણ કાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં મંતે ! એવ વુચ્ચહ-જહ્ણગુણકાલયાણં સંખેજ્જપપસિયાણં અર્ણતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણકાળા સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જપપસિૅ જહ્ણગુણકાલૅ સંખેજ્જપપસિયસ્સ જહ્ણગુણકાલયસ્સ દવ્વહ્વાપ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! સંખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણ

स्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवैस्तुल्यः, अवशेषैः वर्णादि-
-उपरितनचतुःस्पर्शैश्च पदस्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवम् अजघ-
न्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, नवरं स्वस्थाने पदस्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां
भदन्त ! असंख्येयप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत्
केनार्येण भदन्त ! एवमुच्यते जघन्यगुणकालकानामसंख्येयप्रदेशिकानामनन्ताः

जघन्यगुण काले पुद्गलस्कंध से द्रव्य से तुल्य (पएसड्डयाए) प्रदेशों से
दुट्टाणवडिए) द्विस्थानपतित (ओगाहणद्वयाए दुट्टाणवडिए) अवगाहना
से द्विस्थानपतित (ठिईए चड्डाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित
(कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्ण वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं
उवरिल्लचउफासेहि य) वर्णादि से तथा ऊपर के चार स्पर्शों से (छट्टा-
णवडिए) षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी
(एवं अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार मध्यमगुण काला
भी (नवरं) विशेष (सट्टाणे छट्टाणवडिए) स्वस्थान में पदस्थानपतित है

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) जघन्य-
गुण काले असंख्यातप्रदेशी स्कंधों के हे भगवन् ! कितने पर्याय हैं ?
(गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं (से केण-
द्वेणं भंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं असंखेज्जपएसियाणं अणंता
पज्जवा पणत्ता) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि जघन्य

काणा णीला संख्यात प्रदेशी जघन्य शुष्ण काणा पुद्गल स्कंधी द्रव्यी तुल्य
(पएसड्डयाए) प्रदेशी (दुट्टाणवडिए) द्विस्थान पतित (ओगाहणद्वयाए दुट्टाण
वडिए) अवगाहनाधी द्विस्थान पतित (ठिईए चड्डाण वडिए) स्थितिधी चतुः-
स्थान पतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) कृष्ण वर्णा पर्यायोधी तुल्य (अव-
सेसेहिं उवरिल्लचउफासेहिय) वर्णादिधी तथा उपरना आर स्पर्शोधी (छट्टाण
वडिए) षट्स्थान पतित

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ શુષ્ણ કાળા પણ (एवं अजह-
णमणुक्कोसगुणकालए वि) એ રીતે મધ્યમ શુષ્ણ કાળા પણ (नवरं विशेष
(सट्टाणे छट्टाणवडिए) स्वस्थानमा षट्स्थान पतित

(जहण्णगुणकालयाणं भंते ! असंखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?) જઘન્ય શુષ્ણ કાળા
અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોના હે ભગવન્ ! કેટલા પર્યાય છે ? (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે (સે કેણદ્વેણં
ભંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણગુણકાલયાણં અસંખેજ્જપસ્યાણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા) શા
કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે જઘન્ય શુષ્ણ કાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી

પર્વવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? इति गौतम ! जघन्यगुणकालकोऽसंख्येयप्रदेशिको जघन्य-
गुणकालकस्यासंख्येयप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया चतुःस्थान-
पतितः स्थित्या चतुःस्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवै स्तुल्यः, अवशेषैर्वर्णादि उपरि-
तन चतुःस्पर्शैश्च पटस्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, एवमुत्कृष्ट-
गुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने पट-
स्थानपतितः, जघन्यगुणकालकानां भदन्त ! अनन्तप्रदेशिकानां पृच्छा, गौतम !

ગુણ કાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય હેં (ગોયમા ! જહ-
ણગુણકાલે અસંખેજ્જપણસિણ) હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કાલા અસં
ખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ (જહણગુણકાલસસ અસંખેજ્જપણસિયસસ દ્વવદ્વા-
યાણ તુલ્લે) જઘન્યગુણકાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ
સે તુલ્ય (પણસદ્વાયાણ ચઢ્ઢાણવઢિણ) પ્રદેશોં કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત
(ઓગહણદ્વાયાણ ચઢ્ઢાણવઢિણ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈં (ઠિઈણ
ચઢ્ઢાણવઢિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (કાલવણપજ્જવેહિં તુલ્લે)
કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય (અવસેસેહિં વણ્ણાદિ-ઉવરિલ્લપાસે-
હિય છઢ્ઢાણવઢિણ) શેષ વર્ણાદિ સે તથા ઉપર કે ચાર સ્પર્શોં સે પટ-
સ્થાનપતિત

(एवं उक्कोसगुणकाले वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला असं-
ख्यातप्रदेशी स्कंध भी (अजहणमणुक्कोसगुणकाले वि एवं चेव)
मध्यमगुण काला भी इसी इसी प्रकार (नवरं सद्वाणे छद्वाणवडिण)
विशेष यह कि स्वस्थान में पटस्थानपतित है

સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહણગુણકાલે અસંખેજ્જપણસિણ)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાલા અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ (જહણ ગુણકાલસસ
અસંખેજ્જપણસિયસસ દ્વવદ્વાયાણ તુલ્લે) જઘન્ય ગુણ કાલા અસંખ્યાત પ્રદેશી
સ્કંધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે (પણસદ્વાયાણ ચઢ્ઢાણવઢિણ) પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ
ચતુસ્થાન પતિત (ઓગહણદ્વાયાણ ચઢ્ઢાણવઢિણ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન
પતિત છે (ઠિઈણ ચઢ્ઢાણવઢિણ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત (કાલવણ પજ્જવેહિં
તુલ્લે) કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય (અવસેસેહિં વણ્ણાદિ-ઉવરિલ્લ ચડ્ડાસેહિય
છઢ્ઢાણ વઢિણ) શેષ વર્ણાદિથી તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોથી પટસ્થાન પતિત

(एवं उक्कोसगुणकाले वि) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાલા અસંખ્યાત
પ્રદેશી સ્કંધ પણ (અજહણમણુક્કોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણકાલા પણ
એજ પ્રકારે (નવરં સદ્વાણે છઢ્ઢાણવઢિણ) વિશેષ એકે સ્વસ્થાનમાં પટસ્થાન પતિત છે

अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते-जघन्यगुणकाल-
कानामनन्तप्रदेशिकानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकाल-
कोऽनन्तप्रदेशिको जघन्यगुणकालकस्य अनन्तप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः,
प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुः
स्थानपतितः, कृष्णवर्णपर्यवै रतुल्यः, अवशेषैर्वर्णादि- अष्टस्पर्शश्च पटस्थान-

(जहण्णगुणकालयाणं भन्ते ! अणंतपएसियाणं पुच्छा ?) हे भग-
वन् ! जघन्यगुण कृष्ण अनन्तप्रदेशी स्कंधो की पृच्छा ? (गोयमा !
अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केण-
ट्ठेणं भन्ते ! एवं बुच्चइ-जहण्णगुणकालयाणं अणंतपएसियाणं अणंता
पज्जवा पणत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा कि अनन्तप्रदेशी
जघन्यगुण काले स्कंधों के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जहण्णगुण
कालए अणंतपएसिए जहण्णगुणकालयस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठ-
याए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्यगुण कृष्ण अनन्तप्रदेशी स्कंध जघन्य-
गुणकृष्ण अनन्तप्रदेशी स्कंधों से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएस-
ट्ठयाए) प्रदेशों की अपेक्षा (छट्ठाणवडिए) षट्स्थानपतित (ओगाह-
णट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुस्थानपतित (ठिईए चउट्ठा-
णवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) काले
वर्ण के पर्यायों से तुल्य (अवसेसेहिं वण्णाइ-अट्ठफासेहिं य छट्ठाण-
वडिए) शेष वर्ण आदि से तथा आठ स्पर्शों से षट्स्थानपतित

(जहण्णगुणकालयाण भन्ते ! अणंतपएसियाण पुच्छा ?) हे भगवन् ! जघन्य
गुण कृष्ण अनन्त प्रदेशी स्कंधो की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता)
हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा है (से केणट्ठेणं भन्ते ! एवं बुच्चइ जहण्णगुण
कालयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) शा ३२७ हे भगवन् !
अपे ३४७ हे हे अनन्त प्रदेशी जघन्य गुणकाणा स्कंधाना अनन्त पर्याय
हे ? (गोयमा ! जहण्णगुणकालए अणंतपएसिए जहण्णगुणकालयस्स अणंत
पएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! जघन्य गुण कृष्ण अनन्त प्रदेशी
स्कंध जघन्य गुण कृष्ण अनन्त प्रदेशी स्कंधो द्रव्यो अपेक्षाये तुल्य
हे (पएसट्ठयाए) प्रदेशो अपेक्षाये (छट्ठाणवडिए) षट्स्थान पतित (ओगा-
हणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनाथी चतु स्थान पतित (ठिईए चउट्ठाण
वडिए) स्थितिथी चतु स्थान पतित (कालवण्णपज्जवेहिं तुल्ले) काणा वरुणा
पर्यायोथी तुल्य (अवसेसेहिं वण्णाइ-अट्ठफासेहिं य छट्ठाणवडिए) शेष वरु
आदिथी तथा आठ स्पर्शोथी षट्स्थान पतित

पतितः एवमुत्कृष्टगुणकालकोऽपि, अजघ्न्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने पटस्थानपतित, एवं नीललोहित हरिद्र शुक्लसुरभिगन्ध दुरभिगन्धतित्तकटुकपायाम्लमधुररसपर्यवैश्च वक्तव्यता भणितव्या, नवरं परमाणुपुद्गलस्य सुरभिगन्धस्य दुरभिगन्धो न भण्यते, दुरभिगन्धस्य सुरभिगन्धो न भण्यते, तित्तस्य अवशेषं न भण्यते, एवं कटुकादीनामपि, अवशेषं तच्चैव, जघन्यगुणकर्कशानाम् अनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानां पृच्छा, गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः, तत्

(एव उक्कोसगुणकाल ए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काला भी (अजहण्णमणुक्कोसगुणकाल ए वि एव चेव) मध्यमगुण काला भी इसी प्रकार (नवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह कि स्वस्थान में पटस्थानपतित है (एवं नीललोहिय हालिहसुक्किल्लसुविभगंधदुविभगंधतित्तकटुकसायअंबिलमहुररसपज्जवेहि य वत्तव्वया भाणियव्वा) इसी प्रकार नील, रक्त, पीत, शुक्ल वर्ण, सुगंध, दुर्गन्ध, तित्त, कटुक, कषाय, खट्टे, मीठे रस के पर्यायों से भी वक्तव्यता कहनी चाहिए (नवरं) विशेष (परमाणुपोग्गलस्स सुविभगंधस्स दुविभगंधो न भण्णइ) सुगंध वाले परमाणुपुद्गल में दुर्गंध नहीं कहना (दुविभगंधस्स सुविभगंधो न भण्णइ) दुर्गंध वाले में सुगंध नहीं कहना (तित्तस्स अवसेसा न भण्णइ) तित्त रसवाले में शेष रस नहीं कहना (एवं कटुयादीण वि) इसी प्रकार कटुक रस वाले आदि में भी (अवसेसं तं चेव) शेष वही

(जहण्णगुणकक्खड्डाणं अणंतपएसियाणं खंधाणं पुच्छा ?) जघन्य

(एवं उक्कोसगुणकाल ए वि) ये प्रकारे उत्कृष्ट शुभ्र काणा पणु (अजहण्ण मणुक्कोसगुणकाल ए वि एवं चेव) मध्यम शुभ्र काणा पणु ये ७ प्रकारे (नवर सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष ये के स्वस्थानमा पटस्थान पतित छे (एव नील लोहिय हालिह सुक्किल्ल सुविभगंध दुविभगंध तित्त कटु कसाय अंबिल महुररस पज्जवेहिय वत्तव्वया भाणियव्वा) ये प्रकारे नील-रस पीत, शुक्ल, पणु सुगंध, दुर्गंध, तित्त, कटुक, कषाय, आटा, मीठा रसना पयथिनी पणु वक्तव्यता कडेवी जेधंये (नवर) विशेष (परमाणुपोग्गलस्स सुविभगंधस्स दुविभगंधो न भण्णइ) सुगंधवाणा परमाणु पुद्गलमा दुर्गंध डोती नथी (दुविभगंधस्स सुविभगंधो न भण्णइ) दुर्गंधवाणामा सुगंध न कडेवी (तित्तस्स अवसेसा न भण्णइ) तित्त रसवाणामा शेष रस न कडेवा (एवं कटुयादीण वि) ये प्रकारे कटुक रसवाणा आदिमा पणु (अवसेसं तं चेव) विशेष ते ७

(जहण्णगुणकक्खड्डाणं अणंतपएसियाणं खंधाणं पुच्छा ?) जघन्य शुभ्र

केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—जघन्यगुणकर्कशानामनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धानाम-
नन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्यगुणकर्कशोऽनन्तप्रदेशिको जघन्यगुणकर्क-
शस्य अनन्तप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितः, अव-
गाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णगन्धरसैः पटस्थान-
पतितः कर्कशस्पर्शपर्यवै स्तुल्यः, अवशेषैः सप्तस्पर्शपर्यवैः पटस्थानपतितः, एव

गुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कन्धो की पृच्छा ? (गोयमा ! अणता पज्जवा
पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं
बुच्चइ—जहण्णगुणकक्खड्ढाणं अणंतपएसियाणं अणता पज्जवा
पणत्ता ?) हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा कि जघन्यगुण कर्कश
अनन्तप्रदेशी स्कन्धों के अनन्त पर्याय कहे हैं (गोयमा ! जहण्णगुण-
कक्खड्ढे अणंतपएसिए) हे गौतम ! जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी
स्कन्ध (जहण्णगुणकक्खड्ढस्स अणंतपएसियस्स) जघन्य गुण कर्कश
अनन्तप्रदेशी स्कन्ध से (द्व्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसट्ठयाए
छट्ठाणवडिए) प्रदेशों से पटस्थापतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए)
अवगाहना से चतुस्थानपतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुः-
स्थापनतित (वण्णगंधरोहिं छट्ठाणवडिए) वर्णों, गंधों, रसों से पट-
स्थानपतित (कक्खड्ढासपज्जवेहिं तुल्ले) कर्कश स्पर्श के पर्यायों से
तुल्य (अवसेसेहिं सत्तफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष सात स्पर्शों
के पर्यायों से पटस्थानपतित

कर्कश अनन्त प्रदेशी स्कन्धानी पृच्छा ? (गोयमा ! अणता पज्जवा पणत्ता)
हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहा छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण्ण गुण
कक्खड्ढाण अणंतपएसियाण अणता पज्जवा पणत्ता ?) हे भगवन् ! शां कारहे
अपेउ कहे के जघन्य गुण कर्कश अनन्त प्रदेशी स्कन्धाना अनन्त पर्याय
कहा छे ? (गोयमा ! जहण्णगुणकक्खड्ढे अणंतपएसिए) हे गौतम ! जघन्य
गुण कर्कश अनन्त प्रदेशी स्कन्ध (जहण्णगुणकक्खड्ढस्स अणंतपएसियस्स) जघन्य
गुण कर्कश अनन्त प्रदेशी स्कन्ध (द्व्वट्ठयाए तुल्ले) द्रव्यथी तुल्य (पएसट्ठयाए
छट्ठाणवडिए) प्रदेशोथी पटस्थान पतित (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अप-
गाहनाथी चतुःस्थान पतित (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिथी चतुःस्थान पतित
(वण्णगंधरसेहिं छट्ठाणवडिए) वर्णो, गंधो, रसोथी पटस्थान पतित (कक्खड्ढ
फासपज्जवेहिं तुल्ले) कर्कश स्पर्शना पर्यायोथी तुल्य (अवसेसेहिं सत्तफास
पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए) शेष सात स्पर्शोना पर्याथी पटस्थान पतित

મુત્કૃષ્ટગુણકર્કશોપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકર્કજોડપિ એવઞ્ચેવ, નવરં સ્વસ્થાને
પદસ્થાનપતિતઃ, એવં મૃદુકશુરુકલપુકા અપિ મણિતવ્યાઃ, જઘન્યગુણશીતાના
મદન્ત ! પરમાણુપુદ્ગલાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ તત્ કેના-
ર્યેન મદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યગુણશીતાના પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણશીતઃ પરમાણુ પુદ્ગલો જઘન્યગુણશીતસ્ય પરમાણુ-
પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ,

(એવં ઉક્કોસગુણકક્ષલ્હે વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કર્કશ મી
(અજહ્ણમણુક્કોસગુણકક્ષલ્હે વિ એવં ચેવ) મન્યમગુણ કર્કશ મી
હસી પ્રકાર (નવરં સદ્વાણે છદ્વાણવડિણ), વિશેષ યહ કિ સ્વમ્થાન
મેષ્ટસ્થાનપતિત (એવં મઝય શુરુપલહુયવિ માણિયવ્વે) હસી પ્રકાર
મૃદુ, શુરુ, લઘુ સ્પર્શ મી કહના ચાહિણ

(જહ્ણગુણસીયાણં મંતે ! પરમાણુપોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) હે મગવન્ !
જઘન્યગુણ શીત પરમાણુપુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં
બુચ્ચઈ—જહ્ણગુણસીયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?
કિસ કારણ સે હે મગવન્ ! એસા કહા જાતા હે કિ જઘન્યગુણ શીલ
પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હે ! (ગોચમા ! જહ્ણગુણસીપ
પરમાણુપોગ્ગલે) હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ શીલ પરમાણુપુદ્ગલ (જહ્ણ-
ગુણસીયસ્સ પરમાણુપોગ્ગલસ્સ) જઘન્યગુણ શીત પરમાણુપુદ્ગલ સે
(દ્વવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે) દ્રવ્ય સે તુલ્ય (પપ્પસદ્ધયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોં સ તુલ્ય

(એવં ઉક્કોસગુણકક્ષલ્હે વિ) એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કર્કશ પણ (અજ-
હ્ણમણુક્કોસગુણકક્ષલ્હે વિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણ કર્કશ પણ એજ રીતે
(નવરં સદ્વાણે છદ્વાણવડિણ) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમા ષટસ્થાનપતિત (એવ મઝય
શુરુપ લહુય વિ માણિયવ્વે) એ રીતે મૃદુ શરુ લઘુ સ્પર્શ પણ કહેવા બોધબો

(જહ્ણગુણસીયાણં મંતે ! પરમાણુપોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ—જહ્ણ
ગુણસીયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણ અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગ-
વન્ ! એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલોના અનન્ત
પર્યાય કહ્યા છે (ગોચમા ! જહ્ણગુણસીયસ્સ પરમાણુપોગ્ગલસ્સ) જઘન્ય
ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલની (દ્વવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે) દ્રવ્યથી તુલ્ય (પપ્પસદ્ધયાણ
તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય (ઓગાહનદ્ધયાણ તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય (ઠિહિણ વસદ્ધાણ-

સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગંધરસૈઃ પદસ્થાનપતિતઃ, શીતસ્પર્શપર્યવૈશ્વ તુલ્યઃ, ઉષ્ણસ્પર્શો ન ભળ્યતે, રિન્ધરૂક્ષસ્પર્શપર્યવૈ પદસ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણ-શીતોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ એવૈશ્વ નવરં સ્વસ્થાને પદસ્થાનપતિતઃ, જઘન્યગુણશીતાના દ્વિપ્રદેશિકાના પૃચ્છા ગૌતમ ! અનન્તા : પર્યવા પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્યેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યશીતાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનામનન્તા પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ?

(ઓગાહ્ણદ્વ્યાએ તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય (ઠિઈએ ચઢઢાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વળ્ણગંધરસેહિ છઢાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ, રસ સે પદસ્થાનપતિત (સીયફાસપજ્જવેહિ ય તુલ્લે) શીત સ્પર્શ કે પર્યાયો સે તુલ્ય (ઝસિણફાસો ન ભળ્ણહ (ઉષ્ણ સ્પર્શ નહી કહના (ગિદ્ધ લુક્કલ્લફાસપજ્જવેહિ ય છઢાણવડિએ) સ્નિન્ધ ઓર રૂક્ષ સ્પર્શ કે પર્યાયો સે પદસ્થાનપતિત (એવં ઉત્ક્રોસગુણસીએ વિ) ઇસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ શીત ભી (અજહ્ણમગુણ્ણકોઘગુણસીએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમગુણ શીત ભી ઇસી પ્રકાર (નવરં સઢાણે છઢાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં પદસ્થાનપતિત હૈ

(જહ્ણગુણસીયાણં દુપસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે પર્યાયો કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હૈ ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં ભંતે એવં વુચ્ચહ-જહ્ણગુણસીયાણં દુપસિયાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) કિસ કારણ સે હૈ ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે

વડિએ) સ્થિતિથી ચતુ સ્થાન પતિત (વળ્ણગંધરસેહિ છઢાણવડિએ) વર્ણ, ગંધ રસથી પદસ્થાન પતિત (સીય ફાસપજ્જવેહિ ય તુલ્લે) શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય (ઝસિણફાસો ન ભળ્ણહ) ઉષ્ણ સ્પર્શ નહી કહેવો (ગિદ્ધ લુક્કલ્લ ફાસપજ્જવેહિય છઢાણવડિએ) સ્નિન્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી પદસ્થાન પતિત (એવં ઉત્ક્રોસગુણસીએ વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ (અજહ્ણમગુણ્ણકોસગુણસીએવિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણ શીત પણ એજ પ્રકારે (નવરં સઢાણે છઢાણવડિએ) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમા પદસ્થાન પતિત છે

(જહ્ણગુણસીયાણં દુપસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના પર્યાયોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હૈ ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણ એવ વુચ્ચહ-જહ્ણગુણસીયાણં દુપસિયાણ અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) શા કારણે હૈ ભગવન્ ! એવુ કહ્યુ છે કે જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણ

गौतम ! जघन्यगुणशीतो द्विप्रदेशिको जघन्यगुणशीतस्य द्विप्रदेशिकस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः प्रदेशार्थतया तुल्यः, अवगाहनार्थतया स्याद् हीनः, स्यात्तुल्यः स्यादभ्यधिकः, यदा हीनः प्रदेशहीनः, अथाभ्यधिकः प्रदेशाभ्यधिकः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः वर्णगन्धरसपर्यवैः षट्स्थानपतितः, शीतस्पर्शपर्यवैः स्तुल्यः, उष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितः, एवमुत्कृष्टगुणशीतोऽपि अजघन्यात्कृष्टगुणशीतोऽपि एवञ्चैव, नवरं सस्याने षट्स्थानपतितः एवं यावद् दशप्रदेशिकः,

अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयना ! जहणगुणसीए दुपएसिए) हे गौतम ! जघन्यगुणशीत अंश वाला द्विप्रदेशी (जहणगुणसीयस्स दुपएसियस्स) जघन्यगुण शीत अंश वाले द्विप्रदेशी स्कंध से (द्व-द्वयाए तुल्ले) द्रव्य से तुल्य (पएसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशों से तुल्य (ओगाहणद्वयाए सिय हीणे सिय तुल्ले, सिय अब्महिए) अवगाहना से कदाचित् हीन, कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक जइ होण पएसहीणे) यदि हीन हो तो एक प्रदेश हीन अह अब्महिए) यदि अधिक हो तो एक प्रदेश अधिक (ठिईए चउट्ठाणवाडिए) स्थात से चतुःस्थानपतित (वण्णगंधरसपज्जवेहि छट्ठाणवाडिए) वर्ण, गंध, रस के पर्यायों से षट्स्थानपतित (सीय फास पज्जवेहिं तुल्ले) शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य (उसिणणिद्धलुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवाडिए) उष्ण, स्निग्ध, रूक्ष, स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित

(एवं उक्कोसगुणसीए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत अंशों वाला भी (अजहणमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव) मध्यमगुण शीत

गुण सीए दुपएसिइ) हे गौतम ! जघन्य गुणशीत अंशवाला द्विप्रदेशी (जहगुणसीयस्स दुपएसियस्स) जघन्य गुण शीत अंशवाला द्विप्रदेशी स्कंधा (द्वद्वयाए तुल्ले) द्रव्यी तुल्य (पएसद्वयाए तुल्ले) प्रदेशी तुल्य (ओगाहणद्वयाए सिय हीणे, सिय तुल्ले, सिय अब्महिए) अवगाहनार्थी कदाचित् हीन कदाचित् तुल्य, कदाचित् अधिक (जइ हीणे पएस हीणे) नो हीन होय तो ओक प्रदेशी हीन (अह अब्महिए, पएस अब्महिए) यदि अधिक होय तो ओक प्रदेश अधिक (ठिईए चउट्ठाणवाडिए) स्थितिथी अतु स्थान पतित (वण्णगंधरस पज्जवेहिं छट्ठाणवाडिए) वर्ण, गंध रसना पर्यायीथी षट्स्थान पतित (सीय फास पज्जवेहिं तुल्ले) शीत स्पर्शना पर्यायीथी तुल्य (उसिण निद्ध लुक्ख फास पज्जवेहिं छट्ठाण वाडिए) उष्ण, स्निग्ध, रूक्ष स्पर्शना पर्यायीथी षट्स्थान पतित थाय छे.

(एवं उक्कोसगुणसीए वि) ओज प्रकार उत्कृष्ट गुण शीत अंशवाला पणु (अजहणमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव) मध्यम गुण शीत पणु ओज

નવવમ્-અવગાહનાર્થતયા પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યા, યાવદ્ દશપ્રદેશિકસ્ય નવ-
પ્રદેશાઃ વર્દિષ્યન્તે, જઘન્યગુણશીતાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? તત્ કેનાર્થેન-ભદન્ત ! એવમુચ્યતે- જઘન્યગુણશીતાનાં
સંખ્યેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ગૌતમ ! જઘન્યગુણશીતઃ સંખ્યેયપ્રદે-
શિકો જઘન્યગુણશીતસ્ય સંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા

થી इसी प्रकार (नवरं सद्भाणे छद्भाणवडिए) विशेष यह कि वह स्वस्थान
में षट्स्थानपतित है (एव जाव दसपणलिए) इसी प्रकार दशप्रदेशी
स्कंध तक कहना चाहिए (नवरं ओगाहणदुयाए पएसवुडढी कायव्वा)
विशेष यह कि अवगाहना की अपेक्षा से प्रदेशों की वृद्धि करनी
चाहिए (जाव दसपएसियस्स नव पएससा वड्ढिज्जति) यावत् दशप्रदेशी
के नव प्रदेश बढ़ते हैं

(जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा) जघन्यगुण
शीत संख्यात प्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ?) गोयमा ! अणंता
पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं
भंते एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं अणंता-
पज्जवा पणत्ता ?) किस कारण से हे भगवन् ! ऐसा कहा जाता है
संख्यातप्रदेशी जघन्यगुण शीत के अनन्त पर्याय हैं ? (गोयमा ! जह-
ण्णगुणसीए संखेज्जपएसिए जहण्णगुणसीयस्स संखेज्जपएसियस्स
दव्वदुयाए तुल्ले) जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कंध जघन्यगुण
शीत संख्यातप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य है (पएसदुयाए

પ્રકારે (નવરં સદ્ભાણે છદ્ભાણવડિયે) વિશેષ એકે તે સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત
છે (એવં જાવ દસ પણિયે) એજ પ્રકારે દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ સુધી કહેવું નોંધવું
(નવરં ઓગાહણદુયાયે પસવુડઢી કાયવ્વા) વિશેષ એ કે અવગાહનાની અપે-
ક્ષાએ પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરવી નોંધવું (જાવ દસ પસિયસ્સ નવપસસા વડ્ઢિજ્જતિ)
યાવત્ દશ પ્રદેશીના નવ પ્રદેશ વધે છે (જહણ્ણગુણસીયાણં સખેજ્જપસિયાણ
પુચ્છા ?) જઘન્ય ગુણ શીત સખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણત્ત ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણટ્ઠેણં ભંતે !
એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણગુણસીયાણં સંખેજ્જપસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા ?) શા
કારણે હે ભગવન્ એવું કહેવાય છે કે સખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણ શીતના
અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણગુણસીય સંખેજ્જપસિયે જહણ્ણસીયસ્સ
સખેજ્જપસિયસ્સ દવ્વદુયાયે તુલ્લે) જઘન્ય ગુણ શીત સખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ
જઘન્ય ગુણ શીત સખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પસ

દ્વિસ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા દ્વિસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ
વર્ણાદિભિઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ શીતસ્પર્શ પર્યચૈ સ્તુલ્યઃ ઉષ્ણસ્નિગ્ધરૂક્ષઃ પદ્સ્થાન-
પતિતાઃ એવમુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ, અજન્યાનુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ એવચ્ચૈવ, નવરં
સ્વસ્થાને પદ્સ્થાનપતિતઃ । જઘન્યગુણશીતાનામ્ અસંસ્વેયપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા,
ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યચાઃ પ્રજ્ઞસાઃ, તત્ કેનાર્થેન અદન્ત ! એવમુચ્યતે-
જઘન્યગુણશીતાનામસંસ્વેયપ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યચાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ગૌતમ ! જઘ-

દુદ્ધાણવહિણિ) પ્રપ્રશ્નોઃ કીં અપેક્ષા દ્વિસ્થાનપતિત હૈ (ઓગાહણદ્વયાણ
દુદ્ધાણવહિણિ) અવગાહના ની અપેક્ષા સે દ્વિસ્થાનપતિત હૈ (ઠિઈંણ ચઙ-
દ્ધાણવહિણિ) સ્થિતિ કીં અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત હૈ (વણ્ણાદિહિં છદ્ધા-
ણવહિણિ) વર્ણાદિ કીં અપેક્ષા સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ (સીયફાસપજ્જવેહિં
તુલ્લે) શીત સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હૈ (ઉસિણિણિદ્ધલુક્કસેહિં છદ્ધા
ણવહિણિ) ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ, રૂક્ષ સ્પર્શોં સે પદ્સ્થાનપતિત હૈ (એવં ઉક્કો-
સગુણસીંણ વિ) હસીં પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ શીત ઓ (અજહણ્ણમણુકોસ-
ગુણસીંણ વિ એવં ચેવ) મધ્યમગુણ શીત ઓ હસીં પ્રકાર (નવરં સદ્ધાણે
છદ્ધાણવહિણિ) વિશેષ યહ કિ સ્વસ્થાન મેં પદ્સ્થાનપતિત હૈ

(જહણ્ણગુણસીંયાણં અસંસ્વિજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્યગુણ
શીત અસંસ્વેયાતપ્રદેશી સ્કંધોં કે પર્યાયોં કે વિષય મેં પ્રશ્ન (ગોચમા !
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેણદ્ધેણં
મંતે ! એવં બુચ્ચઈ-જહણ્ણગુણસીંયાણં અસંસ્વેજ્જપણસિયાણં અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે અગવન્ ! કિસકારણ એસા કહા જાતા હૈ કિ

સદ્ધયાણ દુદ્ધાણવહિણિ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત છે (ઓગાહણદ્વયાણ
દુદ્ધાણવહિણિ) અવગાહનાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત છે (ઠિઈંણ ચઙદ્ધાણ
વહિણિ) સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત છે (વણ્ણાદિહિં છદ્ધાણવહિણિ)
વર્ણાદિની અપેક્ષાએ પદસ્થાન પતિત છે (સીય ફાસપજ્જવેહિં તુલ્લે) શીત
સ્પર્શોના પર્યાયોથી તુલ્ય છે (ઉસિણિણિદ્ધ લુક્કસેહિં છદ્ધાણવહિણિ) ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ
રૂક્ષ સ્પર્શોથી પદસ્થાન પતિત છે (એવં ઉક્કોસગુણસીંણ વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ
શુભ્ર શીત પણ (અજહણ્ણમણુકોસગુણસીંણ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ શુભ્ર શીત પણ
એવં પ્રકારે (નવરં સદ્ધાણે છદ્ધાણવહિણિ) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં પદસ્થાન પતિત છે

(જહણ્ણગુણસીંયાણં અસંસ્વિજ્જપણસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્ય શુભ્ર શીત
અસંસ્વેયાત પ્રદેશી સ્કંધોના પર્યાયોના વિષયમાં પ્રશ્ન ? (ગોચમા ! અણંતા પજ્જવા
પણ્ણત્તા ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (સે કેણદ્ધેણં મંતે ! એવં બુચ્ચઈ
જહણ્ણગુણસીંયાણં અસંસ્વેજ્જપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે અગવન્ !

ન્યગુણશીતોઽસંખ્યેયપ્રદેશિકો જવન્યગુણશીતસ્ય અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્ય-
ર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાન-
પતિતઃ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ વર્ણાદિપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, શીતસ્પર્શ
પર્યવૈઃ તુલ્યઃ ઉષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણ-
શીતોઽપિ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ એવશ્ચેવ, નવરં સ્વસ્થાને પદ્-

અસંખ્યાતપ્રદેશી જઘન્યગુણશીત સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ?
(ગોયમા ! જહ્ણગુણસીએ અસંખેજ્જપણસિએ જહ્ણગુણસીયસ્સ
અસંખેજ્જપણસિયસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે) જઘન્યગુણ શીત અસંખ્યાત-
પ્રદેશી સ્કંધ જઘન્યગુણ શીત અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી
દૃષ્ટિ સે તુલ્ય (પણસદ્ધયાએ ચડદ્ધાણવડિએ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ચતુઃ-
સ્થાનપતિત (ઓગાહણદ્ધયાએ ચડદ્ધાણવડિએ) અવગાહના સે ચતુઃ-
સ્થાનપતિત (ઠિઈએ ચડદ્ધાણવડિએ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વણ્ણા
હપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) વર્ણ આદિ પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત (સીય-
ફાસપજ્જવેહિં તુલ્લે) શીત સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય (હસિણિદ્ધ-
લુક્કપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર રુક્ષ પર્યાયોં સે
ષટ્સ્થાનપતિત (એવં ઉક્કોસગુણસીએ વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ
શીત મી (અજહ્ણમણુક્કોસગુણસીએ વિ એવ ચેવ) મધ્યમગુણ
શીત મી હસી પ્રકાર (નવરં સદ્ધાણે છદ્ધાણવડિએ) વિશેષ યહ કિ
સ્વસ્થાન મેં પદ્સ્થાન પતિત હોતા હૈ

શા કારણે એમ કહેવાય છે કે અસખ્યાત પ્રદેશી જઘન્ય ગુણ શીત સ્કંધોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણસીએ અસંખેજ્જપણસિએ જહ્-
ણગુણસીયસ્સ અસંખેજ્જપણસિયસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે) જઘન્ય ગુણ શીત
અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય ગુણ શીત અસખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધથી
દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય (પણસદ્ધયાએ ચડદ્ધાણવડિએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન
પતિત (ઓગાહણદ્ધયાએ ચડદ્ધાણવડિએ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત (ઠિઈએ
ચડદ્ધાણવડિએ) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વણ્ણાહપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ)
વર્ણ આદિ પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત (સીય ફાસ પજ્જવેહિં તુલ્લે) શીત
સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય

(હસિણિદ્ધલુક્કપજ્જવેહિં છદ્ધાણવડિએ) ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રુક્ષ
પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત (એવં ઉક્કોસગુણ સીએવિ) એજ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ
શીત પર્યાયો પણ સમજવા (અજહ્ણમણુક્કોસ ગુણસીએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ
ગુણ શીત પર્યાયો પણ એજ પ્રમાણેના સમજવા. (નવરં છદ્ધાણે છદ્ધાણવડિએ)

સ્થાનપતિતઃ જઘન્યગુણશીતાનામનન્તપ્રદેશિકાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યગુણશીતાનામનન્ત પ્રદેશિકાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણશીતોઽનન્તપ્રદેશિકો જઘન્યગુણશીતસ્ય અનન્તપ્રદેશિકસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પટસ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા—ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિ-

(જહ્ણગુણસીયાણં અણંતપણસિયાણં પુચ્છા ?) જઘન્યગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવ વુચ્છઈ—જહ્ણગુણસીયાણં અણંતપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કિસ અપેક્ષા સે હે ભાગવન્ ! એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યગુણ શીતઅનન્તપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણસીયે અણંતપણસિયે જહ્ણગુણસીયસ્સ અણંતપણસિયસ્સ દવ્યદ્દયાયે તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ જઘન્યગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય (પણસદ્દયાયે છટ્ઠાણવહિયે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત (ઓગાહનદ્દયાયે ચટ્ઠાણવહિયે) અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુસ્થાનપતિત (ઠિઈયે ચટ્ઠાણવહિયે) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વણ્ણાઈપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવહિયે) વર્ણાદિ કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત (સીયપાસપજ્જવેહિં તુલ્લે) શીત સ્પર્શ કે પર્યાયોં તુલ્ય સે અવસેસેહિં

વિશેષતા એ છે કે સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

(જહ્ણગુણસીયાણં અણંતપણસિયાણં પુચ્છા) જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશ વાળા સ્કંધોના સ્થાનમાં પ્રશ્ન છે.

(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે. (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવ વુચ્છઈ જહ્ણગુણસીયાણં અણંતપણસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) કયા કારણથી હે ભાગવન્ એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાયોં ક્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણસીયે અણંતપણસિયે જહ્ણગુણસીયસ્સ અણંતપણસિયસ્સ દવ્યદ્દયાયે તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાથી તુલ્ય છે (પણસદ્દયાયે છટ્ઠાણવહિયે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત (ઓગાહનદ્દયાયે ચટ્ઠાણવહિયે) અવગાહનાથી ચતુસ્થાનપતિત (ઠિઈયે ચટ્ઠાણવહિયે) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વણ્ણાઈપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવહિયે) વર્ણાદિ પર્યાયથી ષટ્સ્થાન પતિત (સીયપાસપજ્જવેહિં તુલ્લે) શીત સ્પર્શના પર્યાયોં તુલ્ય

પર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતઃ, શીતસ્પર્શપર્યવૈ સ્તુલ્યઃ, અત્રશેષૈઃ સપ્તસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાન-
પતિતઃ, એવમુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ એવશ્ચેવ, નવરં
સ્વસ્થાને પદ્સ્થાપતિતઃ, એવમુષ્ણસ્નિગ્ધરૂક્ષાઃ યથાશીતઃ । પરમાણુપુદ્ગલસ્ય
તથૈવ પ્રતિપક્ષઃ સર્વૈઃ ન મળ્યતે इति મળિતવ્યમ્ ।

સત્ત્વાસપઙ્ગવેદિં છદ્વાણવદિએ) શેષ સાત સ્પર્શો સે પદ્સ્થાન-
પતિત (એવ ઉક્કોસગુણસીએ વિ) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत
भी (अजहणमणुक्कोसगुणसीए वि एव चैव) मध्यमगुण शीत भी
इसी प्रकार (नवरं सद्वाणे छद्वाणवदिए) विशेष यह कि स्वस्थान में वह
पदस्थानपतित है (एव उसिणाणिद्वरूक्खे जहा सीते) उष्ण, स्निग्ध
और रूक्ष स्पर्श शीत स्पर्श के समान

(परमाणुपोग्गलस्स) परमाणुपुद्गल का (तहेव) उसी प्रकार (पडि-
वक्खो) प्रतिपक्ष (सव्वेसिं) सबका (न मण्णइ) नहीं कहा जाता (इति
भाणियव्व) ऐसा कहना चाहिए'

टीકાર્થ—અવ જઘન્યગુણકાલે આદિ પરમાણુપુદ્ગલ આદિ કે પર્યાયો
કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

કૃષ્ણ, નીલ આદિ કે વર્ણો કે દો પ્રકાર ગંધ કે, પાંચ પ્રકાર
કે રસ કે ઓર આઠો પ્રકાર કે સ્પર્શો કે તરતમભાવ કી અપેક્ષા સે
અનન્ત અનન્ત ભેદ હોતે હૈં । તદનુસાર કૃષ્ણ વર્ણ મી અનન્ત પ્રકાર

(અવસેસેદિં સત્ત્વાસપઙ્ગવેદિં છદ્વાણવદિએ) શેષ સાત સ્પર્શોથી પદ્સ્થાન
પતિત (એવ ઉક્કોસગુણ સીએ વિ) એ જ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ (અજ
હણમણુક્કોસગુણસીએ વિ એવ ચેવ) મધ્યમ ગુણ શીત પણ એ જ પ્રકારે (નવર સદ્વાણે
છદ્વાણવદિએ) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમા તે પદ્સ્થાન પતિત છે (એવં ઉસિણ
ણિદ્ધરૂક્ખે જહા સીતે) ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શ શીત સ્પર્શના સમાન

(પરમાણુપોગ્ગલસ્સ) પરમાણુ પુદ્ગલના (તહેવ) તે જ પ્રકારે (પડિવક્ખો)
પ્રતિપક્ષ (સવ્વેસિં) બધાના (ન મણ્ણइ) નથી કહેવાતા (इति भाणियव्वं) એમ
કહેવું જોઈએ.

ટીકાર્થ—હવે જઘન્ય ગુણ કાળા આદિ પરમાણુ પુદ્ગલ આદિના
પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે—

કૃષ્ણ નીલ આદિ વર્ણોના એ પ્રકારના ગંધ, પાંચ પ્રકારના રસ, અને
આઠ પ્રકારના સ્પર્શોના તરતમ લાવની અપેક્ષાએ અનન્ત-અનન્ત ભેદ થાય
છે. તદનુસાર કૃષ્ણ વર્ણ પણ અનન્ત પ્રકારના છે કૃષ્ણ વર્ણની બધાથી ઓછી

ટીકા--અથ જઘન્યગુણકાલકાદિ પરમાણુ પુદ્ગલાદીનાં પર્યાયાન્ પ્રરૂપ-
યિતુમાહ--‘જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પરમાણુપોગલાણં પુચ્છા!’ હે મદન્ત !
જગન્યગુણકાલકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાના કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ભગવાન્ આહ-
‘ગૌતમા ! ‘હે ગૌતમ ! ‘અંતા પજ્જવા પણત્તા’ જઘન્યગુણકાલકાનાં પરમાણુ-
કા હૈ । કૃષ્ણ વર્ણ કાં સવ સે કમ માત્રા જિસમેં પાઈ જાતી હૈ, વહ
પુદ્ગલ જઘન્યગુણ કાલા’ કહ લાતા હૈ’ યહાં ગુણ’ શબ્દ અશ યા માત્રા
કા વાચક હૈ । જઘન્યગુણ કા અર્થ હૈ--સવ સે કમ અશ । દૂસરે
શબ્દોં મેં યોં કહ સકતે હૈં કિ જિસ પુદ્ગલ મેં કેવલ એક ડિગ્રી કા
કાલાપન હો-જિસસે કમ કાલાપન કા સંભવ હી ન હો, વહ જઘન્યગુણ
કાલા કહલાતા હૈ । ઇસી પ્રકાર કાલેપન કે સવ સે અધિક અશ
જિસમેં પાઈ જાઈ વહ ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા સમજના ચાહિયે । એક અશ
કાલેપન સે અધિક ઓર સવસે અધિક-અન્તિમ કાલેપન સે એક અશ
કમ તક કા કાલા મધ્યમગુણ કાલા કહલાતા હૈ । ઇસી પ્રકાર જઘ-
ન્યગુણ નીલ પીત આદિ વર્ણોં કે વિષય મેં, જઘન્યગુણ ગંધ, રસ, સ્પર્શ
આદિ કે વિષય મેં ભી સમજ લેના ચાહિયે’ ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ-
હે ભગવાન્ જઘન્યગુણ કૃષ્ણ પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કૃષ્ણ પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે હૈં ।

માત્રા જેમા મળી આવે છે, તે પુદ્ગલ જઘન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે અહીં
ગુણ શબ્દ અશ અગર માત્રાનો વાચક છે જઘન્ય ગુણનો અર્થ છે-અધાથી
ઓછા અંશ ખીન શબ્દોમા એમ કહી શકીએ છીએ કે જે પુદ્ગલમાં
કેવળ એક ડીગ્રીનું કાળા પણ હોય જેનાથી ઓછા કાળાપણાનો સભવ ન
હોય તે જઘન્ય ગુણ કાળા કહેવાય છે. એજ પ્રકારે કાળા પણાનો અધાથી
વધારે અંશ જેમા મળી આવે તેને ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા સમજવા બેઠએ. એક
અંશ કાળા પણથી અધિક અને અધાથી અધિક-અન્તિમ કાળા પણથી એક
અંશ ઓછા સુધીના કાળા મધ્યમ ગુણ કાળા કહેવાય છે, એજ પ્રકારે જઘન્ય
ગુણ નીલ પીત આદિવર્ણોના વિષયમા, જઘન્ય ગુણ, રસ સ્પર્શ આદિના
વિષયમા પણ સમજ લેવું બેઠએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવાન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પરમાણુ
પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:- હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ વર્ણ પરમાણુ પુદ્ગલોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્વેળં મંતે ! एवं
 વુચ્ચઈ—‘જહ્ણગુણકાલયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે
 મદન્ત ! તત્—અય, કેનાર્યેન—કથં તાવદ્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્ચતે યત્—જઘન્ય
 ગુણકાલકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, भगवान्
 आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जह्णगुणकालए परमाणुपोग्गळे’ जघन्यगुण-
 कालकः परमाणुपुद्गलः, ‘जह्णगुणकालगस्स परमाणुपोग्गलस्स टव्वट्ठयाए
 तुल्ले’ जघन्यगुणकालस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा
 च प्रत्येकं द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन जघन्यगुणकालकपरमाणु पुद्गलस्यापि
 द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात्, ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया तुल्यो भवति,
 ‘ओगाहणट्ठयाए तुल्ले’ अवगाहनार्थतया—अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, ‘ठिंईए
 चउट्ठाणवडिंए’ स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, ‘कालवण्णपज्जवेहि तुल्ले’
 कृष्णवर्णपर्यवैः तुल्यो भवति, ‘अवसेसा वण्णा नत्थि’ अवशेषाः वर्णाः लोहिता
 दयो न सन्ति—तत्र न भवन्ति, दस्य जघन्यगुणकालकत्वात् ‘गधरस दुफास-
 पज्जवेहि य छट्ठाणवडिंए’ गन्धरस द्विस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति, ‘एवं
 उक्कोसगुणकालए वि’ एवम्—जघन्यगुणकालक परमाणुपुद्गलवदेव उत्कृष्टगुण-

हे गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्यगुण काला एक परमाणुपुદ્ગલ દૂસરે
 જઘન્યગુણ કાલે પરમાણુપુદ્ગલ સે દ્રવ્યની અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશ
 ની અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના સે મી તુલ્ય હોતા હૈ, સ્થિતિ
 ની અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોની અપેક્ષા
 તુલ્ય હોતા હૈ, શેષ વર્ણ ઉસમેં હોતે નહીં હૈ, ક્યોંકિ ઉસમેં કૃષ્ણ વર્ણ
 હૈ ઓર પરમાણુ મેં એક હી વર્ણ હો સકતા હૈ, ગંધ, રસ ઓર દો
 સ્પર્શોની અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટ-
 ગુણ કાલા પુદ્ગલપરમાણુ મી સમગ્ર લેના ચાહિયે’ મધ્યમગુણ કાલે
 પરમાણુ ની વક્તવ્યતા મી હસી પ્રકાર ની જાનની ચાહિયે । મધ્ય-

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ એમ કહેવાનુ શુ કારણુ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ જઘન્ય ગુણકાળા એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા
 જઘન્ય ગુણકાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશની
 અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય થાય છે સ્થિતિની અપે-
 ક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય
 છે શેષ વર્ણ તેમા હોતા નથી, કેમકે તેમા કૃષ્ણ વર્ણ છે અને પરમાણુમાં
 એક જ વર્ણ હોઈ શકે છે ગંધ, રસ અને બે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ તે ષટ્સ્થાન
 પતિત થાય છે. એવી જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણકાળા પુદ્ગલ પરમાણુ પણ સમગ્ર
 લેવા બેધએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુની વક્તવ્યતા પણ આજ પ્રકારની

ટીકા—અથ જઘન્યગુણકાલક્રાદિ પરમાણુ પુદ્ગલાદીના પર્યાયાન્ પ્રરૂપ-
યિતુમાહ—‘જઘ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પરમાણુપોગલાણં પુચ્છા!’ હે મદન્ત !
જગન્યગુણકાલક્રાના પરમાણુપુદ્ગલાના ક્રિયન્તઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? મગવાન્ આહ—
‘ગોયમા ! ‘હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્યગુણકાલક્રાનાં પરમાણુ-
ક્રા હૈ । કૃષ્ણ વર્ણ ક્રાં સવ સે કમ માત્રા જિસમેં પાઈ જાતી હૈ, વહ
પુદ્ગલ જઘન્યગુણ કાલા’ કહ લાતા હૈ’ યહાં ગુણ’ શબ્દ અશ યા માત્રા
ક્રા વાચક હૈ । જઘન્યગુણ ક્રા અર્થ હૈ—સવ સે કમ અશ । દૂસરે
શબ્દોં મેં યોં કહ સકતે હૈં કિ જિસ પુદ્ગલ મેં કેવલ એક હિત્રી ક્રા
કાલાપન હો—જિસસે કમ કાલાપન ક્રા સંભવ હી ન હો, વહ જઘન્યગુણ
કાલા કહલાતા હૈ । હસી પ્રકાર કાલેપન કે સવ સે અધિક અશ
જિસમેં પામ જાઈ વહ ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા સમજના ચાહિયે । એક અશ
કાલેપન સે અધિક ઔર સવસે અધિક-અન્તિમ કાલેપન સે એક અશ
કમ તક ક્રા કાલા મધ્યમગુણ કાલા કહલાતા હૈ । હસી પ્રકાર જઘ-
ન્યગુણ નીલ પીત આદિ વર્ણોં કે વિષય મેં, જઘન્યગુણ ગંધ, રસ, સ્પર્શ
આદિ કે વિષય મેં મી સમજ લેના ચાહિયે’ ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ—
હે મગવાન્ જઘન્યગુણ કૃષ્ણ પરમાણુપુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કૃષ્ણ પરમાણુપુદ્ગલોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે હૈં ।

માત્રા જેમાં મળી આવે છે, તે પુદ્ગલ જઘન્ય ગુણ ક્રાના કહેવાય છે અહીં
ગુણ ક્ષુદ્ધ અશ અગર માત્રાનો વાચક છે. જઘન્ય ગુણનો અર્થ છે—અધારી
ઓછા અંશ ખીન્ના શબ્દોમાં એમ કહી શકીએ છીએ કે જે પુદ્ગલમાં
કેવળ એક હિત્રીનું ક્રાના પણ હોય જેનાથી ઓછા ક્રાનાપણાનો સભવ ન
હોય તે જઘન્ય ગુણ ક્રાના કહેવાય છે. એજ પ્રકારે ક્રાના પણાનો અધારી
વધારે અંશ જેમાં મળી આવે તેને ઉત્કૃષ્ટ ગુણ ક્રાના સમજવા ભેદ્યે, એક
અંશ ક્રાના પણથી અધિક અને અધારી અધિક-અન્તિમ ક્રાના પણથી એક
અંશ ઓછા સુધીના ક્રાના મધ્યમ ગુણ ક્રાના કહેવાય છે, એજ પ્રકારે જઘન્ય
ગુણ નીલ પીત આદિવર્ણોના વિષયમાં, જઘન્ય ગુણ, રસ સ્પર્શ આદિના
વિષયમાં પણ સમજ લેવું ભેદ્યે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવાન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ પરમાણુ
પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્— હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ વર્ણ પરમાણુ પુદ્ગલોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્વેગં મંતે ! एवं
 વુચ્ચઈ-‘જઘ્ણગુણકાલયાણં પરમાણુપોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?’ હે
 મદન્ત ! તત્-અય, કેનાર્યેન-ઋયં તાવદ્, એવમ્-ઉત્તરીત્યા, ઉચ્ચતે યત્-જઘન્ય
 ગુણકાલકાનાં પરમાણુપુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, भगवान्
 આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઘ્ણગુણકાલે પરમાણુપોગ્ગલે’ જઘન્યગુણ-
 કાલકઃ પરમાણુપુદ્ગલઃ, ‘જઘ્ણગુણકાલગસ્સ પરમાણુપોગ્ગલસ્સ ઢવ્વદ્વયાએ
 તુલ્લે’ જઘન્યગુણકાલસ્ય પરમાણુપુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા
 ચ પ્રત્યેકં દ્ર-યમનન્તપર્યાયમિતિન્યાયેન જઘન્યગુણકાલકપરમાણુ પુદ્ગલસ્યાપિ
 દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંમત્તાત્, ‘પેસદ્વયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ,
 ‘ઓગાહ્ણદ્વયાએ તુલ્લે’ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ, ‘ઠિંઈએ
 ચત્થાણવહિએ’ સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘કાલવણ્ણપજ્જવેહિ તુલ્લે’
 કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈઃ તુલ્યો. ભવતિ, ‘અવસેસા વણ્ણા નસ્થિ’ અવશેષાઃ વર્ણાઃ લોહિતા
 દયો ન સન્તિ-તત્ર ન ભવન્તિ, તસ્ય જઘન્યગુણકાલકત્વાત્ ‘ગંધરસ દુફાસ-
 પજ્જવેહિ ય છટ્ઠાણવહિએ’ ગન્ધરસ દ્વિસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પટ્થસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘એવં
 ઉક્કોસગુણકાલે વિ’ એવમ્-જઘન્યગુણકાલક પરમાણુપુદ્ગલવદેવ ઉત્કૃષ્ટગુણ-

હે ગૌતમ-હે ભગવન ! ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण काला एक परमाणुपुद्गल दूसरे
 जघन्यगुण काले परमाणुपुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेश
 की अपेक्षा से तुल्य होता है, अवगाहना से भी तुल्य होता है, स्थिति
 की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, कृष्ण वर्ण के पर्यायों की अपेक्षा
 तुल्य होता है, शेष वर्ण उसमें होते नहीं हैं, क्योंकि उसमें कृष्ण वर्ण
 है और परमाणु में एक ही वर्ण हो सकता है, गंध, रस और दो
 स्पर्शों की अपेक्षा से षट्स्थानपतित होता है । इसी प्रकार उत्कृष्ट-
 गुण काला पुद्गलपरमाणु भी समझ लेना चाहिए’ मध्यमगुण काले
 परमाणु की वक्तव्यता भी इसी प्रकार की जाननी चाहिए । मध्य-

श्री गौतमस्वामी-હે ભગવન્ એમ કહેવાનુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ જઘન્ય ગુણકાળા એક પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા
 જઘન્ય ગુણકાળા પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશની
 અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાથી પણ તુલ્ય થાય છે સ્થિતિની અપે-
 ક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય
 છે. શેષ વર્ણ તેમા હોતા નથી, કેમકે તેમા કૃષ્ણ વર્ણ છે અને પરમાણુમા
 એક જ વર્ણ હોઈ શકે છે ગંધ, રસ અને બે સ્પર્શોની અપેક્ષાએ તે ષટ્થસ્થાન
 પતિત થાય છે. એવી જ રીતે ઉત્કૃષ્ટ ગુણકાળા પુદ્ગલ પરમાણુ પણ સમજ
 લેવા બોધએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુની વક્તવ્યતા પણ આજ પ્રકારની

કાલકોઽપિ પરમાણુપુદ્ગલોઽવસેયઃ ‘एवमजहन्नमणुक्कोसगुणकालए वि’ एवं-
 જઘન્યગુણકાલઋ પરમાણુપુદ્ગલવદેવ અજઘન્યાનુત્કુષ્ટગુણકાલકોઽપિ પરમાણુ
 પુદ્ગલોઽવગન્તવ્યઃ, ‘णचर सट्ठाणे छट्ठाणवडिए’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ
 સ્વસ્થાને સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પટ્થસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘जहण्णगुणकालयाणं भंते !
 दुपएसियाणं पुच्छा’ હે ભદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં
 કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम !
 ‘अणंता पज्जवा पणत्ता ! जघन्यगुणकालकाना द्विप्रदेशिकानां पुद्गलानाम्
 अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेणं भंते ! ‘एवं वुच्चइ-
 जहण्णगुणकालयाणं दुपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता’ હે ભદન્ત ! તત્-અથ,
 કેનાર્થેન-કથં તાવદ્, एवम्-उत्तरीत्या उच्यते यद् जघन्यगुणकालकाना द्विप्रदे-
 शिकाना पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ता ? इति, भगवान् आह-‘गोयमा !
 हे गौतम ! ‘जहण्णगुणकालए दुपएसिए’ જઘન્યગુણકાલકો દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્-
 ગલસ્કન્ધઃ, ‘जहण्णगुणकालगस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले’ જઘન્યગુણ-
 કાલકસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, तथा च

મગુણ કાલે પરમાણુ પુદ્ગલ મે વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ સ્વસ્થાન મે
 મી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, ક્યોકિ મધ્યમગુણ કાલે વર્ણ કે તરતમ
 કે આધાર પર અનન્ત ભેદ કા સંભવ હૈ ।

ગૌતમ ! હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધો
 કે કિતને પર્યાય હૈં ?

ભગવાન્ હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ- હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્ હે -ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે
 જઘન્યગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ,

બાણવી બોધ્યે. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુ પુદ્ગલમા વિશેષતા એ છે કે તે
 સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ ગુણકાળા વર્ણના
 તરતમતાના આધાર પર અનન્ત ભેદ સભવે છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના
 કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ તેમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ ગીબ
 જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની

પ્રત્યેકં દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ નિયમેન જઘન્યગુણકાલક ઢિપ્રદેશિરુપદ્ગલસ્કન્ધસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્ ‘પણસટ્ટયાણ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ ‘ઓગાહનાટ્ટયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અમ્મહિણ’ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા સ્યાત્ કદાચિત્ કશ્ચિદ્ હીનો ભવતિ, સ્યાન્ -કદાચિત્ કશ્ચિતુલ્યો ભવતિ સ્યાત્-કદાચિત્ કશ્ચિદ્ અધિકો ભવતિ, તત્ર ‘જદ્ હીણે પણસહીણે’ યદા હીનો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશહીનો ભવતિ, ‘અહ અમ્મહિણ પણ અમ્મહિણ’ અથ અમ્યધિકો યદા વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશામ્યધિકો વા ભવતિ, દ્વિ પ્રદેશિરુપદ્ગલસ્કન્ધસ્ય અવગાહનાપેક્ષયા એકસ્ય હીનત્વ વિવક્ષણે પ્રદેશહીનત્વં ભવતિ, અન્યસ્ય અધિકત્વવિવક્ષણેઽપિ પ્રદેશામ્યધિકત્વં ભવતિ, ઢિપ્રદેશિકત્વાત્, ‘ઠિઈણ ચડદ્ધાણવડિણ’ સિયતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘કાલવ્રણ્ણપજ્જવેહિ તુલ્લે’ કૃષ્ણવર્ણપર્યવે સ્તુલ્યો ભવતિ ‘અવસેસવણ્ણાઈ ઉવરિલ્લ ચડફાસેહિય છદ્ધાણવડિણ’

પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે ખી તુલ્ય હૈ, ક્યોંકિ દોનોં કે હી દો-દો પ્રદેશ હોતે હૈં । અવગાહનાં કી અપેક્ષા સે કોઈ કિસી સે હીન ખી હો સકતા હૈ કોઈ કિસી સે અધિક ખી હો સકતા હૈ, કોઈ કિસી સે તુલ્ય ખી હો સકતા હૈ । અગર હીન હો તો એક એક પ્રદેશ કમ અવગાહના વાલા હો સકતા હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહના વાલા હો સકતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ ઢિપ્રદેશી સ્કન્ધ કી અવગાહના મેં એક પ્રદેશી સે અધિક ન્યૂનાધિક અવગાહના કા સંભવ નહીં હૈ । મગર સ્થિતિ કી અપેક્ષા ડનમેં ચતુઃસ્થાનપતિત હીનાધિકતા હો સકતી હૈ । કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં સે વહ તુલ્ય હોતા હૈ, ક્યોંકિ દોનોં જઘન્યગુણ કૃષ્ણ હૈ । શેષ વર્ણોં આદિ તથા ડપર કે ચાર-

અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય છે. કેમકે બન્નેના બે-બે પ્રદેશ થાય છે અવગાહનાની અપેક્ષાએ કોઈ કોઈનાથી હીન પણ થઈ શકે છે અને કોઈ કોઈનાથી અધિક પણ થઈ શકે છે, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય પણ થઈ શકે છે. અગર હીન હોય તો એક એક પ્રદેશ કમ અવગાહનાવાળા થઈ શકે છે, અને બે અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહનાવાળા થઈ શકે છે, તાત્પર્ય એ છે કે દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની અવગાહનામા એક પ્રદેશથી અધિક ન્યૂનાધિક અવગાહનાને સ ભવ હોતો નથી, પણ સ્થિતિની અપેક્ષાએ તેમા ચતુસ્થાન પતિત હીનાધિકતા થઈ શકે છે કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તે તુલ્ય થાય છે કેમકે બન્ને જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ છે શેષ વર્ણોં આદિ તથા ડપરના ચાર અર્થાત્ શીત, ઊષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

કાલકોઽપિ પરમાણુપુદ્ગલોઽવસેયઃ ‘एवमजहन्नमणुकोसगुणकाल ए वि’ एवं-
 જઘન્યગુણકાલક પરમાણુપુદ્ગલવદેવ અજવન્યાનુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ પરમાણુ
 પુદ્ગલોઽવગન્તવ્યઃ, ‘णवर सट्ठाणे छट्ठाणवटिए’ नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु
 સ્વસ્થાને સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘जहण्णगुणकालयाणं भंते !
 दुएसियाणं पुच्छा’ हे भदन्त ! જઘન્યગુણકાલકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં
 ક્રિયન્તઃ પર્યેવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ—ગોયમા ! હે ગૌતમ !
 ‘अणंता पज्जवा पणत्ता ! जघन्यगुणकालकाना द्विप्रदेशिकानां पुद्गलानाम्
 अनन्ताः पर्येवाः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—‘से केणट्ठेण भंते ! ‘एवं वुच्चइ-
 જહણ્ણગુણકાલયાણં દુપ્પસિયાણં અણંતા પજ્જવા પણત્તા’ હે ભદન્ત ! તત્—અથ,
 केनार्थेन—कथं तावद्, एवम्—उत्तरीत्या उच्यते यद् जघन्यगुणकालकाना द्विप्रदे-
 શિકાનાં પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યેવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા ? ઇતિ, ભગવાન્ આહ—‘गोयमा !
 हे गौतम ! ‘जहण्णगुणकाल ए दुएसिए’ जघन्यगुणकालको द्विप्रदेशिकः पुद्-
 गलस्कन्धः, ‘जहण्णगुणकालगस्स दुएसियस्स दव्वहयाए तुल्ले’ जघन्यगुण-
 કાલકસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ
 મગુણ કાલે પરમાણુ પુદ્ગલ મે વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ સ્વસ્થાન મૈ
 भी पट्स्थानपतित होता है, क्योंकि मध्यमगुण काले वर्ण के तरतम
 કે આધાર પર અનન્ત ભેદ કા સંભવ હૈં ।

गौतम ! हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण द्विप्रदेशी पुद्गलस्कंधों
 કે કિતને પર્યાય હૈં ?

भगवान् हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम— हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान् हे—गौतम ! एक जघन्यगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे
 જઘન્યગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ,

જાણવી જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કાળા પરમાણુ પુદ્ગલમા વિશેષતા એ છે કે તે
 સ્વસ્થાનમાં પણ પટસ્થાન પતિત થાય છે, કેમકે મધ્યમ ગુણકાળા વર્ણના
 તરતમતાના આધાર પર અનન્ત ભેદ સંભવે છે.

શ્રીગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના
 કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ તેમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા
 જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, પ્રદેશોની

અવશેષવર્ણાદિ ઉપરિતન ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ શીતોષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્સ્થાન-
પતિતો મગતિ, 'एव उक्कोसगुणकालएवि' एवम्-जघन्यगुणकालकवदेव उत्कृष्ट-
गुणकालकोऽपि द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, 'अजहणमणुक्कोसगुण-
कालए वि एवं चैव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि द्विप्रदेशिक पुद्गलस्कन्धः,
एवं चैव-जघन्यगुणकालकवदेव अवगन्तव्यः, किन्तु- 'णवर सट्ठाणे छट्ठाणवडिए'
नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने पट्स्थानपतितो भवति 'एवं जाव दसपए-
सिए' एवम्-जघन्यगुणकालरुद्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेव यावत्-त्रिचतुःपञ्च-
पट्सप्ताष्टनवदशप्रदेशिको जघन्यगुणकालकः पुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, 'णवर
पएसपरिवुद्धी 'नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु उत्तरोत्तरक्रमेण प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त-

अर्थात् शીत, उष्ण, स्निग्ध और रुक्ष स्पर्शों के पर्यायों की अपेक्षा
से पट्स्थानपतित होता है । इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्ण द्विप्रदेशी
स्कंध के विषय में भी समझ लेना चाहिए । मध्यमगुण कृष्ण द्विप्रदेशी
स्कंध की प्ररूपणा भी इसी प्रकार करनी चाहिए, मगर उसमें विशेष-
पता यह है कि वह स्वस्थान में पट्स्थानपतित होता है, अर्थात् एक
मध्यमगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे मध्यमगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध
से अनन्तभाग असंख्यातभाग, संख्यातभाग, संख्यातगुण, असं-
ख्यातगुण और अनन्तगुण हीनाधिक होसकता है ।

जघन्यगुण कृष्ण द्विप्रदेशी स्कंध की जैसी प्ररूपणा की गई है,
वैसी ही दसप्रदेशी स्कंध तक की प्ररूपणा समझ लेनी चाहिए,
अर्थात् त्रिप्रदेशी, चौप्रदेशी, पंचप्रदेशी षट्प्रदेशी, सप्तप्रदेशी, अष्ट-
प्रदेशी नवप्रदेशी और दसप्रदेशी स्कंध की वक्तव्यता द्विप्रदेशी स्कंध

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના વિષયમા પણ સમજી
લેવું જોઈએ મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે
કરવી જોઈએ પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા પટસ્થાન પતિત
થાય છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા મધ્યમ ગુણ
કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી અનન્ત ભાગ અસંખ્યાત ભાગ, સંખ્યાત ભાગ,
સંખ્યાતગુણ અસંખ્યાત ગુણ, અને અનન્ત ગુણ હીનાધિક થઈ શકે છે

જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધની જેવી પ્રરૂપણા કરાએલ છે, તેવીજ
દશ પ્રદેશી સ્કન્ધ સુધીની પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઈએ અર્થાત્ દ્વિપ્રદેશી,
ત્રિપ્રદેશી, ચાર પ્રદેશી, પાચ પ્રદેશી, છપ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી,
નવ પ્રદેશી અને દશ પ્રદેશી સ્કન્ધની વક્તવ્યતા દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધના સમાન
છે. તેમા વિશેષતા એ છે કે તેઓમા ઉત્તરોત્તર પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરી લેવી જોઈએ.

व्याः 'ओगाहणाए तहेव' अवगाहनया-अवगाहनापेक्षया जघन्यगुणकालकः
 त्र्यादिदशपर्यन्त पुद्गलस्कन्धस्तथैव-द्विप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवावगन्तव्यः तथा
 च द्रव्यार्थतया अनन्तपर्यायः इत्यादि पूर्वोक्तरीत्या ज्ञातव्यः । गौतमः पृच्छति
 -'जहण्णगुणकालयाणं भंते ! संखेज्जपएसियाणं पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुण-
 कालकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति
 पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पणत्ता ! जघन्य-
 गुणकालकानां संख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः,
 गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एव वुच्चइ-'जहण्णगुणकालयाणं संखेज्ज-
 पएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता' हे गौतम ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्,
 एवं-उक्तरीत्या, उच्यते-यद्-जघन्यगुणकालकानां संख्येयप्रदेशिकानां पुद्गल
 स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम !
 'जहण्णगुणकालए संखेज्जपएसिए' जघन्यगुणकालकः संख्येयप्रदेशिकः पुद्गल
 स्कन्धः, 'जहण्णगुणकालनस्स संखेज्जपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' जघन्यगुण-
 कालकस्य संख्येयप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति,

के समान है । उसमें विशेषता इतनी ही है कि उनमें उत्तरोत्तर
 प्रदेशों की वृद्धि करनी चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गल
 स्कंधों के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंधों
 के अनन्त पर्याय कहे हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुणकृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंध
 दूसरे जघन्यगुण कृष्ण संख्यातप्रदेशी पुद्गलस्कंध से द्रव्य की
 अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा से वह द्विस्थानपतित होता

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! जघन्यगुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी पुद्गल
 स्कन्धानां केवल पर्याय कक्षा छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य गुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी पुद्गल
 स्कन्धानां अनन्त पर्याय कक्षा छे

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! जेवुं छेवानु शु कारण छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य गुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी पुद्गल
 स्कंध पील जघन्यगुण कृष्ण संख्यात प्रदेशी पुद्गल स्कन्धयो द्रव्यनी
 अपेक्षाजे तुल्य थाय छे. प्रदेशोनी अपेक्षाजे ते द्विस्थान पतित थाय छे

પ્રત્યેકં ચ દ્રવ્યમનન્તર્પર્યાયમિતિ ન્યાયેન જઘન્યગુણકાલકસ્ય સંસ્થાયેયપ્રદેશિક-
પુદ્ગલસ્કન્ધસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તર્પર્યાયસંભવાત્, 'પ'સદ્વ્યાપદુદ્ગાવહિ'
પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા દ્વિસ્થાનપતિતો ભવતિ, તથાચ-સંસ્થાયેયભાગહીનઃ
સંસ્થાયેયગુણહીનો વા ઇત્યેવમ્ દ્વિસ્થાનપતિતત્ત્વમવસેયમ્, એવં સંસ્થાયેય ભાગાભ્ય-
ધિકઃ સંસ્થાયેયગુણાભ્યધિકો વા ભવતિ, ઇત્યેવશ્ચાપિ દ્વિસ્થાનપતિતત્ત્વમવસેયમ્,
'ઓગાહણદ્વ્યાપ દુદ્ગાવહિ' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહના પેક્ષયાપિ દ્વિસ્થાન-
પતિતો ભવતિ, તદભિલાપસ્તુ ઉપર્યુક્તરૂપો વોધ્યઃ, 'ઠિર્દ' ચડ્ગાવહિ' સ્થિત્યા
ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, સંસ્થાતાસંસ્થાતભાગગુણહીન વૃદ્ધિભ્યાં ચતુઃસ્થાનપતિ
ત્ત્વમવસેયમ્, 'કાલવળ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિં
વળ્ણાઈ ઉવરિલ્લ ચડ્ફાસેહિય છડ્ગાવહિ' અવશેષૈઃ વર્ણાદિભિઃ ઉપરિતન ચતુઃ
સ્પર્શૈશ્વ-શીતોળ્ણસ્નિગ્ધરૂક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉવકોસ-
ગુણકાલે વિ' એવમ્-જઘન્યગુણકાલકવદેવ ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ સંસ્થાયેય-

હૈ અર્થાત્ સંસ્થાતભાગહીન અથવા સંસ્થાતગુણહીન હોતા હૈ ઓર
યદિ અધિક હો તો સંસ્થાતભાગ અધિક અથવા સંસ્થાતગુણ અધિક
હોતા હૈ । અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે વહ દ્વિસ્થાનપતિત હોતા હૈ । ડન
કા ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્ હી કર લેના ચાહિયે । સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃ-
સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ અસંસ્થાતભાગ હીન, સંસ્થાતભાગ હીન,
સંસ્થાતગુણ હીન અથવા અસંસ્થાતગુણ હીન હોતા હૈ । યદિ અધિક
હો તો ઇસી પ્રકાર અધિક હોતા હૈ । કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયો સે તુલ્ય
હોતા હૈ । શેષ વર્ણ આદિ સે તથા શીત, હળ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર રૂક્ષ-
ઇન ચાર સ્પર્શો કો અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ સંસ્થાતપ્રદેશી સ્કન્ધ કી પ્રરૂપણા ઓ ઇસી

અર્થાત્ સંખ્યાત ભાગ હીન અથવા સંખ્યાત ગુણહીન થાય છે અને જો
અધિક હોય તો સંખ્યાત ભાગ અધિક અથવા સંખ્યાત ગુણ અધિક થાય છે.
અવગાહનાની દૃષ્ટિથી તે દ્વિસ્થાન પતિત થાય છે તેમના ઉચ્ચારણ પૂર્વવત્
કરી લેવા જોઈએ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અર્થાત્
સંખ્યાત ભાગહીન, અસંખ્યાત ભાગહીન, સંખ્યાત ગુણહીન અથવા અસં-
ખ્યાત ગુણહીન થાય છે. જો અધિક હોય તો એ જ પ્રકારે અધિક થાય છે.
કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે શેષ વર્ણ આદિથી તથા શીત, હળ્ણ,
સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ એ ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે,

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એ પ્રકારે

પ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધો વક્તવ્યઃ, 'એવં અજહણ્ણમણુકોસગુણકાલે વિ' એવં-
જઘન્યગુણકાલકવદેવ અજઘન્યાનુત્કુળ્લગુણકાલકોઽપિ સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ પુદ્-
ગલસ્કન્ધોઽવગન્તવ્યઃ, 'નવરં સદ્ધાણે છદ્ધાયવહિણ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ
સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદસ્થાનપતિતો ભવતિ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહણ્ણગુણ-
કાલયાણં મંતે ! અસંખ્યેજ્જપણ્ણસિયાણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનામ
સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા,
ભગવાન્ આહ-'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'અણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા' જઘન્યગુણકાલ-
કાનામ્ અસંખ્યેયપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ગૌતમઃ
પૃચ્છતિ-'સે કેળદ્ધેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-જહણ્ણગુણકાલયાણં અસંખ્યેજ્જપણ્ણ-
સિયાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?' હે મદન્ત ! તત્-અથ કેનાર્યેન-કથં તાવદ્,
એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યદ્-જઘન્યગુણકાલકાનાં અસંખ્યેયપ્રદેશિકાનામ-
નન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ઇતિ ભગવાન્ આહ-'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણગુણ-
કાલે અસંખ્યેજ્જપણ્ણે' જઘન્યગુણકાલકોઽસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલ સ્કન્ધઃ,
'જહણ્ણગુણકાલગ્ગસ્સ અસંખ્યેજ્જપણ્ણસિયસ્સ દવ્વહ્યાપ તુલ્લે' જઘન્યગુણકાલકસ્ય

પ્રકાર સમજના ચાહિયે । મધ્યમગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ કે
સંબંધ મેં ભી એસા હી જાનના ચાહિયે મગર ઇસમેં વિશેષતા ઇ તી
હૈ કિ યહ મધ્યમગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાતપ્રદેશી સ્કન્ધ સ્વસ્થાન મેં અર્થાત્
કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં મેં ભી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કૃષ્ણ અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કન્ધ કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા ક્યા કારણ હૈ ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કાલા અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્-

સમજવી જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના સમબન્ધમા
પણુ એમજ સમજવુ જોઈએ. પણ તેમા વિશેષતા એટલી છે કે એ મધ્યમ
ગુણ કૃષ્ણ સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ સ્વસ્થાનમા અર્થાત્ કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોમા
પણુ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે,

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કૃષ્ણ અસંખ્યાત પ્રદેશી
પુદ્ગલ સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવાન્ ! એમ કહેવાનુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાલા અસંખ્યાત પ્રદેશી

અસંખ્યેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પૅસદ્વ્યાપ ચઢ્ઢાણવડિૅ' પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, અસંખ્યેય-પ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય સંખ્યાતાસંખ્યાતપ્રદેશભાગગુણહાનિવૃદ્ધિભ્યાં ચતુઃસ્થાનપતિતત્ત્વભવસેયમ્, 'ઠિઙ્ઘ ચઢ્ઢાણવડિૅ' સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કાલવળ્લણપજ્જવેહિં તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણપર્યવેઃ તુલયા ભવતિ, 'અવસેસેહિં, વળ્ણાદિ ઉવરિલ્લ ચઢ્ઢાણવડિૅ' અવશેષૈર્વર્ણાદિભિઃ, ઉપરિતન ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ પદ્ધસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વ્યાપ ચઢ્ઢાણવડિૅ' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા, ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ૅવ ઉક્કોસગુણકાલૅવિ' ૅવમ્-જઘન્યગુણકાલકવદેવ, ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ અવગન્તવ્યાઃ, 'અજહ્ણમણુકોસગુણકાલૅવિ ૅવં ચેવ, અજઘન્યા-નુત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ અસંખ્યેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધ ૅવશ્ચૈવ-જઘન્યગુણ-

ગલસ્કંધ દૂસરે જઘન્યગુણ કાલે અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ અસંખ્યાતપ્રદેશી ૅક સ્કંધ મેં દૂસરે અસંખ્યાતપ્રદેશી સ્કંધ કી અપેક્ષા અસંખ્યાતભાગ, સંખ્યાતભાગ, સંખ્યાતગુણ, અસંખ્યાતગુણ પ્રદેશોં કી ન્યૂનાધિકતા હો સકતી હૈ। સ્થિતિ કો અપેક્ષા સે વહ ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ કૃષ્ણ વર્ણ કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ। શેષ વર્ણોં તથા ઉપર કે સ્પર્શોં કી અપેક્ષા સે ષદ્ધસ્થાનપતિત હોતા હૈ। અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ।

ઉત્કૃષ્ટગુણ કૃષ્ણ વર્ણે વાલે અસંખ્યાતપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ કે વિષય મેં ભી હસી પ્રકાર કહનાં ચાહિૅ। મધ્યમગુણ કૃષ્ણ વર્ણ વાલે અસંખ્યાતપ્રદેશીસ્કંધ કી પ્રરૂપણા ભી ૅસી હી કહના ચાહિૅ, મગર

પુદ્ગલ ભીન્ન જઘન્ય ગુણકાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધની દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, અર્થાત્ અસંખ્યાત પ્રદેશી એક સ્કન્ધમા ભીન્ન સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની અપેક્ષાએ અસંખ્યાત ભાગ, સંખ્યાત ભાગ, સંખ્યાત ગુણ અસંખ્યાત ગુણ પ્રદેશોની ન્યૂનાધિકતા થઈ શકે છે. સ્થિતિની અપેક્ષાએ તે ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોની તુલ્ય થાય છે શેષ વર્ણોં તથા ઉપરના ચાર સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પદસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધના વિષયમા થયુ એ પ્રકારે કહેવુ જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ વર્ણવાળા અસંખ્યાત પ્રદેશી

કાલકવદેવ બોધ્યઃ, કિન્તુ 'ળવરં સદ્ધાણે છદ્ધાળવહિ' નવરમ્ પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ
સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જહ્ણગુણકાલયાળં
મંતે ! અળંતપ્પસિયાળં પુચ્છા ?' હે ભદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનામ્ અનન્તપ્રદે-
શિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્
આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા' જઘન્યગુણકાલકાનામનન્ત-
પ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'સે
કેળદ્ધેળં મંતે ! ઇવં વુચ્ચહ—જહ્ણગુણકાલયાળં અળંતપ્પસિયાળં 'અળંતા પજ્જવા
પળ્ણત્તા' હે ભદન્ત ! તત્—અય, કેનાર્યેન—કથં તાવદ્, ઇવમ્—ઉત્તરીત્યા, ઉચ્યતે
યદ્—જઘન્યગુણકાલકાનામનન્તપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામ્ અનન્તાઃ પર્યવાઃ
પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહ્ણગુણકાલે અળંત
પ્પસિ' જઘન્યગુણકાલકોડનન્તપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ 'જહ્ણગુણકાલયસ્સ
અળંત પ્પસિયસ્સ દ્વવ્વટ્ટયા' જઘન્યગુણકાલકસ્ય અનન્તપ્રદેશિકસ્ય પુદ્-
ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્યતયા તુલ્યો ભવતિ, પ્રત્યેકં ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ ન્યા-
યેન અનન્તપ્રદેશિકસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્, 'પ્પસદ્ધયા' છદ્ધાળ-
વહિ' પ્રદેશિકાર્યતયા પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઓગાહળદ્ધયા' ચઉદ્ધાળવહિ'

હસને વિશેષતા યહ હૈ કિ યહ સ્વસ્થાન મેં પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કાલે અનન્તપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધો
કે કિતને પર્યાય હૈ ?

ભગવન્—અનન્ત પર્યાય હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કાલા અનન્તપ્રદેશી પુદ્ગલ-
સ્કંધ દૂસરે જઘન્યગુણ કાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ
સે તુલ્ય હોતા હૈ પ્રદેશો કી દૃષ્ટિ સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવ-

સ્કન્ધની પ્રપણા પણુ એવી જ કહેવી જોઈએ, પણુ તેમા વિશેષતા એ છે કે
એ સ્વસ્થાનમાં પણુ પદસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ
સ્કન્ધના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ એમ કહેવાતું શું કારણ છે.

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી
પુદ્ગલ સ્કન્ધ ખીજા જઘન્ય ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ
સુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની દૃષ્ટિએ પદસ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની દૃષ્ટિએ

અવગાહનાર્થતયા—અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિર્દિ' ચઠ્ઠાણ-
 ડિ' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કાલવર્ણપજ્જવેહિ તુલ્લે' કૃષ્ણવર્ણ-
 પર્યંવે સ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિ વર્ણાઈ અદ્દપાસેહિય છદ્દાણવહિ' અવશેષ-
 વર્ણાદિભિઃ અષ્ટરૂપર્ણેષ્વ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ 'એવં ઉકોસગુણકાલે વિ' એવમ્-
 -જઘન્યગુણકાલકવદેવ, ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ અનન્તપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ
 પ્રતિપત્તવ્યઃ 'અજહણમણુકોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણ-
 કાલકોઽપિ અનન્તપ્રદેશિપુદ્ગલસ્કન્ધઃ, એવચ્ચેવ જઘન્યગુણકાલકવદેવાવગત-
 વ્યઃ, કિન્તુ 'ળવરં સદ્દાણે છદ્દાણવહિ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-
 સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદસ્થાનપતિતો ભવતિ 'એવં નીલલોહિય હાલિદ્ધ સુવિકલ્લ-
 સુભિગંધ દુભિગંધ તિત્ત કઙ્કુસાય અંવિલમહુરસ પજ્જવેહિય વત્તવ્વયા માણિ-
 યવ્વા' એવમ્-કૃષ્ણવર્ણપર્યાયવદેવ, નીલલોહિત હારિદ્ધિ શુક્લસુરભિગંધ દુભિ-

ગહના કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃ-
 સ્થાનપતિત હોતા હૈ, કાલે વર્ણ કે પર્યાયો સે તુલ્ય હોતા હૈ, શષ
 વર્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શો સે પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા અનન્તપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ મી
 સમજ્ઞ લેના યાહિય । મધ્યમગુણ કૃષ્ણ પુદ્ગલસ્કંધ કા પ્રરૂપણા મી
 હસી પ્રકાર કી કરની યાહિય । મગર મધ્યમગુણ કાલે અનન્તપ્રદેશી
 સ્કંધ મેં જઘન્ય એવ ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ કી અપેક્ષા
 વિશે । યહ હૈ કિ વહ સ્વસ્થાન મે મી પદસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

નીલ, રક્ત, પીત ઑર શુક્લ વર્ણ, સુરભિગંધ, દુરભિગંધ,
 તિક્ત, કટુક, કષાય, અમ્લ ઑર મધુર રસ કે પર્યાયો કી મી કૃષ્ણ

ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે
 કાળા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણોદ્ધિથી તથા આઠ સ્પર્શોથી
 પદસ્થાન પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધ પણ સમજ
 લેવા જોઈએ. મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પુદ્ગલ સ્કન્ધની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે
 કરવી જોઈએ. પણ મધ્યમ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમા જઘન્ય તેમજ
 ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધની અપેક્ષાએ વિશેષતા એ છે કે તે
 સ્વસ્થાનમા પણ પદસ્થાન પતિત થાય છે.

નીલ, રક્ત, પીત અને શુક્લવર્ણ, સુરભિગંધ, દુરભિગંધ, તિક્ત, કટુક,
 કષાય, અમ્લ અને મધુર રસના પર્યાયોથી પણ કૃષ્ણ વર્ણની પ્રરૂપણાની સમાન

અવગાહનાર્થતયા—અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિર્દિ' ચઠ્ઠાણ ડિ' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'કાલવર્ણપજ્જવેહિં તુલ્યે' કૃષ્ણવર્ણ પર્યવે સ્તુલ્યો ભવતિ, 'અવસેસેહિં વર્ણાઈ અદ્દાસેહિય છદ્દાણવડિ' અવશેષઃ વર્ણાદિભિઃ અષ્ટસ્પર્શૈશ્વ પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ 'એવં ઉકોસગુણકાલે વિ' એવમ્—જઘન્યગુણકાલકવદેવ, ઉત્કૃષ્ટગુણકાલકોઽપિ અનન્તપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ 'અજહણમણુકોસગુણકાલે વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુકૃષ્ટ ગુણ કાલકોઽપિ અનન્તપ્રદેશિપુદ્ગલસ્કન્ધઃ, એવચ્ચૈવ જઘન્યગુણકાલકવદેવાવગત વ્યઃ, કિન્તુ 'ણવરં સદ્દાણે છદ્દાણવડિ' નવરમ્—પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને—સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદ્મસ્થાનપતિતો ભવતિ 'એવં નીલલોહિય હાલિદ્દ મુલ્લિકલ્લ મુલ્લિભગંધ દુલ્લિભગંધ તિત્ત કલ્લુકસાય અંવિલમહુરસ પજ્જવેહિય વત્તવ્વયા માણિ-યવ્વા' એવમ્—કૃષ્ણવર્ણપર્યાયવદેવ, નીલલોહિત હારિદ્ર શુક્લસુરભિગંધ દુરભિ-

ગહના કી દ્રષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, કાલે વર્ણ કે પર્યાયો સે તુલ્ય હોતા હૈ, શેષ વર્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શો સે પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલા અનન્તપ્રદેશી પુદ્ગલસ્કંધ ભી સમજ્ઞ લેના ચાહિય । મધ્યમગુણ કૃષ્ણ પુદ્ગલસ્કંધ કા પ્રત્પણા ભી હસી પ્રકાર કી કરની ચાહિય । મગર મધ્યમગુણ કાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ મેં જઘન્ય એવ ઉત્કૃષ્ટગુણ કાલે અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ કી અપેક્ષા વિશેષતા યહ હૈ કિ વહ સ્વસ્થાન મેં ભી પદ્મસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

નીલ, રક્ત, પીત ઑર શુક્લ વર્ણ, સુરભિગંધ, દુરભિગંધ, તિક્ત, કટુક, કષાય, અમ્લ ઑર મધુર રસ કે પર્યાયો કી ભી કૃષ્ણ

ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. કાળા વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, શેષ વર્ણોદિથી તથા આઠ સ્પર્શોથી પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ શુષ્ણ કાળો અનન્ત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધ પણ સમજ્ઞ લેવા જોઈએ. મધ્યમ શુષ્ણ કૃષ્ણ પુદ્ગલ સ્કન્ધની પ્રત્પણા પણ એજ પ્રકારે કરવી જોઈએ. પણ મધ્યમ શુષ્ણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધમા જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટ શુષ્ણ કાળા અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધની અપેક્ષાએ વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા પણ પદ્મસ્થાન પતિત થાય છે

નીલ, રક્ત, પીત અને શુક્લવર્ણ, સુરભિગંધ, દુરભિગંધ, તિક્ત, કટુક, કષાય, અમ્લ અને મધુર રસના પર્યાયોથી પણ કૃષ્ણ વર્ણની પ્રત્પણાની સમાન

ગંધ તિક્ત કટુકકપાયામ્લમધુરપર્યવૈશ્વ વક્તવ્યતા મણિતવ્યા, કિન્તુ-‘ગવર
પરમાણુપોગ્ગલસ્સ સુભિગંધસ્સ દુભિગંધો ન મળ્ણઈ’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશે-
પસ્તુ પરમણુપુદ્ગલસ્ય સુરભિગન્ધસ્ય દુરભિગંધો ન મળ્યતે, ઉભયોઃ પરસ્પર-
વિરોધેન એકત્ર સ્થાતુમશક્યત્વાત્, एवं ‘દુભિગંધસ્સ સુભિગંધો ન મળ્ણઈ’
દુરભિગન્ધસ્ય પરમાણુપુદ્ગલસ્સ સુરભિગન્ધો વા ન મળ્યતે, પ્રાગુક્તયુક્તેઃ,
એવમેવ ‘તિક્તસ્સ અવસેસ ન મળ્ણઈ’ તિક્તસ્ય રસસ્ય અવશેષૈરસઃ કટુકાદિ ન
મળ્યતે, તેષામપિ પરસ્પરવિરોધેન એકત્ર સ્થાતુમશક્યત્વાત્, ‘એવં કહુયાદીણવિ’
એવમ્-તિક્તરસવદેવ કટુકાદીનામપિ રસાનાં વક્તવ્યતા માણિતવ્યા, ‘અવસેસં તં
ચેવ ! અવશેષં, તચ્ચૈવ પૂર્વોક્તવદેવાવસેયમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ણગુણકક્ષ-
હાણં અણંતપ્પસિયાણં સંધાણં પુચ્છા ? ‘જઘન્યગુણકર્કશનામનન્તપ્રદેશિકાનાં
વર્ણ કી પ્રરૂપણાં કે સમાન પ્રરૂપણા સમજ્ઞ લેની ચાહિએ । વિશેષ
બાત યહ હે કિ જિસ પરમાણુપુદ્ગલ મેં સુરભિગંધ હોતી હૈ, ડસમેં
દુરભિગંધ નહીં હોતી ઓર જિસમેં દુરભિગંધ હો ડસમેં સુરભિગંધ
નહીં હોતી, ક્યોંકિ પરમાણુ એક ગંધ વાલા હી હોતા હૈ । અતએવ
જહાં ગંધ કા કથન કિયા જાય વહાં દૂસરી ગંધ કા અભાવ કહના
ચારિએ । દૂસરી બાત યહ હૈ કિ જહાં તિક્ત રસ હોતા હૈ વહાં શેષ
કટુકરસ આદિ નહીં હોતે, ક્યોંકિ ડનમેં ભી પરસ્પર વિરોધ હૈ ।
હસી પ્રકાર કટુક રસ આદિ કે વિષય મેં ભી સમજ્ઞ લેના ચાહિએ ।
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જહાં એક રસ હો વહાં દૂસરે સભી રસોં કા અભાવ
સમજ્ઞકા ચાહિએ । શેષ પૂર્વવત્ હી કહના ચાહિએ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ (કર્કશ) કઠોર અનન્તપ્રદેશી
પુદ્ગલસ્કંધોં કે પર્યાય કિતને હૈં ?

પ્રપ્તિયા સમજ્ઞ લેવી જોઈએ. વિશેષ વાત એ છે કે જે પરમાણુ પુદ્ગલમાં
સુરભિ ગંધ હોય છે તેમાં દુરભિગંધ નથી હોતો, અને જેમા દુરભિગંધ હોય
તેમા સુરભિગંધ નથી હોતો કેમકે પરમાણુ એક ગંધવાળા જ હોય છે
તેથીજ ન્યા એક ગંધનુ કથન કરાય ત્યા ખીજા ગંધનો અભાવ કહેવો જોઈએ
ખીજા વાત એ છે કે ન્યાં તિક્ત રસ હોય છે, ત્યા શેષ કટુક રસ આદિ
નથી હોતા, કેમકે તેમનામા પણ પરસ્પર વિરોધ છે. એજ પ્રકારે કટુક
આદિના વિષયમા પણ સમજ્ઞ લેવું જોઈએ તાત્પર્ય એ છે કે ન્યા એક
રસ હોય ત્યા ખીજા બધા રસોનો અભાવ સમજવો જોઈએ, બાકી પૂર્વવત જ
કહેવું જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કર્કશ (કઠોર) અનન્ત પ્રદેશી
પુદ્ગલ સ્કંધોના પર્યાય કેટલા ?

સ્કન્ધનાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह—गोयमा ! हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ ‘जघन्यगुणकर्कशानामनन्तप्रदेशिकानां स्कन्धाना मनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः, गौतमः पृच्छति—से केणट्ठेणं मंते ! एवं कुच्चइ—जहण्णगुणकक्खड्डाणं अणंत पएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्येन—कथं तावद् एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यद्—जघन्यगुणवर्कशानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कंधानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः ? इति, भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहण्णगुणकक्खडे अणंतपएसिए’ जघन्यगुणकर्कशोऽनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, ‘जहण्णगुणकक्खडस्स अणंतपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यगुणकर्कशस्य अनन्तप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, तथा च प्रत्येकं च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन अनन्तप्रदेशिकस्यापि अनन्तपर्यायसंभवात् ‘पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए’ प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितो भवति. ‘ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया—अवगाहनापेक्षया—चतुःस्थानपतितो भवति, ‘ठिईए चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या चतुः, स्थानपतितो भवति, ‘कक्खड्डाफासपज्जवेहिं तुल्ले’ कर्कशस्पर्शपर्यवैस्तुल्यो

भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवन्—हे गौतम ! एक जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्यगुण कर्कश अनन्तप्रदेशीस्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है । क्योंकि प्रत्येक द्रव्य के अनन्त पर्याय होते हैं और अनन्तप्रदेशी स्कंध भी द्रव्य है अतः उसमें भी अनन्त पर्यायका संभव है । वह प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति को अपेक्षा चतुःस्थानपतित और वर्ण, गंध तथा रस की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है । कर्कश

શ્રી ભગવાન્—હે અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી— હે ભગવન્ ! એવું કહેવાતું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્તપર્યાયવાળું થાય છે અને અનન્તપ્રદેશી સ્કન્ધ પણ દ્રવ્ય છે, તેથી તેમાં પણ અનન્ત પર્યાયનો સંભવ છે તે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત અને વર્ણ, ગંધ, રસની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે. કર્કશ સ્પર્શની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે અને શેષ

भवति 'अवसेसेहिं सत्तप्तासपज्जवेहिं छद्वाणवडिए' अवशेषैः सप्तस्पर्शपर्यवैः पट् स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुणककखडेवि' एवम्-जघन्यगुणकर्कशदेव, उत्कृष्टगुणकर्कशोऽपि अनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धोऽवसेयः, 'अजहणमणु-कोसगुणककखडेवि एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणकर्कशोऽपि अनन्तप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, एवञ्चैव जघन्यगुणकर्कशानन्तप्रदेशिनापुद्गलस्कन्धवदेव अव-गन्तव्यः, किन्तु, -णवरं सद्वाणे छद्वाणवडिए' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्व-स्थानापेक्षया पटस्थानपतितो भवति, 'एवं मउयगुरुयलहुय वि भाणियव्वे' एवम्-कर्कशस्पर्शप्रदेव मृदुकगुरुकलघुकस्पर्शोऽपि भणितव्यः, गौतमः पृच्छति- 'जहणगुणसीयाणं भंते ! परमाणुपोग्गलाणं पृच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुण-शीतानां परमाणुपुद्गलानां कियन्तः पर्यवा प्रज्ञप्ता ? इति पृच्छा भगवान् आह-'गोयमा ! हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पणत्ता ?' जघन्यगुणशीतानां पर-माणु पुद्गलानाम् अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! स्पर्श की दृष्टि से तुल्य होता है और दोष सात स्पर्श के पर्यायों से भी षट्स्थानपतित होता है ।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कर्कश अनन्तप्रदेशी रकंध भी स चाहिए । मध्यगुण कर्कश के संबंध में भी ऐसा ही कहना चाहिए, किन्तु उसमें विशेषता यह है स्वस्थान की अपेक्षा भी अर्थात् कर्कश स्पर्श से भी वह षट्स्थानपतित होता है । मृदु, और लघु स्पर्श भी ऐसे ही समझने चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गलों के कितने पर्याय कहे गए हैं !

भगवन्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

सात स्पर्शना पर्यायार्थी पणु छ स्थान पतित थाय छे,

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કર્કશ અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણુ સમજી લેવા જોઈએ મધ્યમ ગુણ કર્કશના સમ્બન્ધમા પણુ એવુ જ કહેવુ જોઈએ પણુ તેમા વિશેષતા એ છે કે સ્વસ્થાનની અપેક્ષાએ પણુ અર્થાત્ કર્કશ 'સ્પર્શથી પણુ તે ષટ્થાન પતિત થાય છે મૃદુ, ગુરુ અને લઘુ સ્પર્શ' પણુ એવાજ સમજી લેવો જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણુ શીત પરમાણુ પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહેવાયેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે,

एवं वुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?' हे भदन्त ! तत्-अथ-केनार्थेन कथं तावद्, एवम्-उत्करीत्या, उच्यते यत्-जघन्यगुणशीतानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णगुणसीए परमाणुपोग्गले’ जघन्यगुणशीतः परमाणुपुद्गलः ‘जहण्णगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स दब्बहयाए तुल्ले’ जघन्यगुणशीतस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसहयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया तुल्यो भवति ‘ओगाहणहयाए तुल्ले’ अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, ‘ठिईए चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या वृत्तार्थतया-अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, ‘सीयफासपज्जवेहिय तुल्ले’ शीतस्पर्शपर्यवैश्च तुल्यो भवति, तत्र जघन्यगुणशीते परमाणुपुद्गले-‘उसिणफासो न भण्णइ’ उष्णस्पर्शो न भण्यते, शीतोष्णस्पर्शयोः परस्परं विरोधात् एकत्रावस्थानासंभवः, ‘णिद्धल्लुक्खफासपज्जवेहिय छट्ठाणडिए’ स्निग्धरुक्षस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति ‘एवं उक्कोसगुणसीए वि’ एवम् जघन्यगुणशीतवदेव उत्कृष्टगुणशीतोऽपि परमाणुपुद्गलोऽवसेयः ‘अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव’ अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि परमाणुपुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यगुणइति वदेव

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल दूसरे जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेश की अपेक्षा तुल्य होता है, अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य होता है, स्थिति से चतुस्थानपतित वर्ण, गंध और रस से षट्स्थानपतित तथा शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य होता है । जघन्यगुण शीत पुद्गलपरमाणु में उष्ण स्पर्श नहीं कहना चाहिए, क्योंकि शीत और उष्ण स्पर्श परस्पर विरोधी होने के कारण एक ही परमाणु में नहीं रह सकते । वह स्निग्ध, तथा रुक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है । उत्कृष्टगुण शीत भी इसी प्रकार समझना चाहिए । मध्यम-

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એવુ કહેવાનુ શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે-ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત વર્ણ, ગંધ અને રસથી ષટ્સ્થાન પતિત તથા શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે. જઘન્ય ગુણ શીત પુદ્ગલ પરમાણુમાં ઉષ્ણ સ્પર્શન કહેવો ભેદએ, કેમકે શીત અને ઉષ્ણ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી હોવાને કારણે એક જ પરમાણુમાં નથી રહી શકતા. તે સ્નિગ્ધ તથા રુક્ષ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ એ પ્રકારે સમજી લેવો ભેદએ. મધ્યમ-

અવગત્તવ્યઃ કિન્તુ-‘ળવરં સદ્ગુણે છદ્ધાણવદ્દિ’ નવરમ્-પૂર્વોપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વ-
સ્થાને સ્વસ્થાનાપેક્ષયા ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ણગુણ-
સીયાણં દુપ્પસિયાણં પુચ્છા’ જઘન્યગુણશીતાનાં દ્વિપ્રદેશિકાનાં કિયન્તઃ પર્યાવાઃ
પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા’ જઘન્ય-
ગુણશીતાનાં દ્વિપ્રદેશિકાના પુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ
પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चइ जह्णगुणसीयाणं दुपएसियाणं अणंता
पज्जवा पण्णत्ता ?’ હે મદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કયં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા
ઉચ્યતે યદ્-જઘન્યગુણશીતાના દ્વિપ્રદેશિકાનાં પુદ્ગલસ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ
પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણગુણસીએ દુપસિએ
જહ્ણગુણસીયસ્સ દુપસિયસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે’ જઘન્યગુણશીતો દ્વિપ્રદેશિકઃ
પુદ્ગલસ્કન્ધો જઘન્યગુણશીતસ્ય દ્વિપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા
તુલ્યો ભવતિ ‘પપ્પસદ્ધયાએ તુલ્લે’ પ્રદેશાર્થતયા પ્રદેશાપેક્ષયા તુલ્યો ભવતિ,
‘ઓગાહ્ણદ્ધયાએ-સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અબ્બહિએ’ અવગાહનાર્થતયા-

ગુણ શીત પરમાણુપુદ્ગલ કી પ્રપરુણા મી જઘન્યગુણ શીત પરમાણુ કે
સમાન હી હૈ વિશેષતા યહ હૈ કિ સ્વસ્થાન મેં મી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ
ગૌતમ-હે ભગવન ! જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને
પર્યાય હેં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે ગપ હેં !

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કયા કારણ હૈ ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ શીત એક દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે
જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ,
પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હોતા હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા સે હીન

ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલની પ્રપણા પણ જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુના
સમાનજ છે. વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમા પણ ષટ્સ્થાન પતિત બને છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના
કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રીભગવાન્-જઘન્યગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એવુ કહેવાનુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત એક દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા
જઘન્ય ગુણ શીત દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ હીન પણ થઈ શકે છે,

एवं बुच्चइ-जहण्णगुणसीयाणं परमाणुपोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? हे भदन्त ! तत्-अथ-केनार्थेन कथं तावद्, एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यत्-जघन्यगुणशीतानां परमाणुपुद्गलानामनन्ताः पर्ययाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णगुणसीए परमाणुपोग्गले’ जघन्यगुणशीतः परमाणुपुद्गलः ‘जहण्णगुणसीयस्स परमाणुपोग्गलस्स दब्बट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यगुणशीतस्य परमाणुपुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया तुल्यो भवति ‘ओगाहणट्ठयाए तुल्ले’ अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, ‘ठिईए चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, ‘सीयफासपज्जवेहिय तुल्ले’ शीतस्पर्शपर्यवैश्च तुल्यो भवति, तत्र जघन्यगुणशीते परमाणुपुद्गले-‘उसिणफासो न भण्णइ’ उष्णस्पर्शो न भण्यते, शीतोष्णस्पर्शयोः परस्परं विरोधात् एकत्रावस्थानासंभवः, ‘णिद्धल्लुक्खफासपज्जवेहिय छट्ठाणडिए’ स्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितो भवति ‘एवं उक्कोसगुणसीए वि’ एवम् जघन्यगुणशीतवदेव उत्कृष्टगुणशीतोऽपि परमाणुपुद्गलोऽवसेयः ‘अजहण्णमणुक्कोसगुणसीए वि एवं चेव’ अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि परमाणुपुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यगुणइति वदेव

भगवन्-हे गौतम ! एक जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल दूसरे जघन्यगुण शीत परमाणुपुद्गल से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा तुल्य होता है, अवगाहना की अपेक्षा भी तुल्य होता है, स्थिति से चतुस्थानपतित वर्ण, गंध और रस से षट्स्थानपतित तथा शीत स्पर्श के पर्यायों से तुल्य होता है । जघन्यगुण शीत पुद्गलपरमाणु में उष्ण स्पर्श नहीं कहना चाहिए, क्योंकि शीत और उष्ण स्पर्श परस्पर विरोधी होने के कारण एक ही परमाणु में नहीं रह सकते । वह स्निग्ध, तथा रूक्ष स्पर्शों से षट्स्थानपतित होता है । उत्कृष्टगुण शीत भी इसी प्रकार समझना चाहिए । मध्यम-

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ એવુ કહેવાનુ શુ કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત પરમાણુ પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે પ્રદેશની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, અવગાહનાની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત વર્ણ, ગંધ અને રસથી ષટ્સ્થાન પતિત તથા શીત સ્પર્શના પર્યાયથી તુલ્ય થાય છે. જઘન્ય ગુણ શીત પુદ્ગલ પરમાણુમાં ઉષ્ણ સ્પર્શન કહેવો નોંધએ, કેમકે શીત અને ઉષ્ણ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી હોવાને કારણે એક જ પરમાણુમાં નથી રહી શકતા. તે સ્નિગ્ધ તથા રૂક્ષ સ્પર્શોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે, ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત પણ એ પ્રકારે સમજી લેવો નોંધએ. મધ્યમ

अवगन्तव्यः किन्तु—‘णवरं सद्भाणे छद्भाणवडिण्’ नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्व-
स्थाने स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति—‘जहण्णगुण-
सीयाणं दुपएसियाणं पुच्छा’ जघन्यगुणशीतानां द्विप्रदेशिकानां कियन्तः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पणत्ता’ जघन्य-
गुणशीतानां द्विप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवा प्रज्ञप्ताः, गौतमः
पृच्छति—‘से केणट्ठेणं भंते ! एवं चुच्चवइ जहण्णगुणसीयाणं दुपएसियाणं अणंता
पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्—अथ, केनार्थेन—कथं तावद्, एवम्—उत्तरीत्या
उच्यते यद्—जघन्यगुणशीतानां द्विप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः
प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णगुणसीए दुपएसिए
जहण्णगुणसीयस्स दुपएसियस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यगुणशीतो द्विप्रदेशिकः
पुद्गलस्कन्धो जघन्यगुणशीतस्य द्विप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया
तुल्यो भवति ‘पएसट्ठयाए तुल्ले’ प्रदेशार्थतया प्रदेशापेक्षया तुल्यो भवति,
‘ओगाहणट्ठयाए—सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिण्’ अवगाहनार्थतया—

गुण शीत परमाणुपुद्गल की प्रप्ररूणा भी जघन्यगुण शीत परमाणु के
समान ही है विशेषता यह है कि स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है
गौतम—हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत द्विप्रदेशी स्कंधों के कितने
पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्यगुण शीत द्विप्रदेशी स्कंधों के अनन्त
पर्याय कहे गए हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने क्या कारण है ?

भगवन्—हे गौतम ! जघन्यगुण शीत एक द्विप्रदेशी स्कंध दूसरे
जघन्यगुण शीत द्विप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा तुल्य होता है,
प्रदेशों की अपेक्षा से तुल्य होता है, अवगाहना की अपेक्षा से हीन

गुण शीत परमाणु पुद्गलानी प्रप्रपणा पण जघन्य गुण शीत परमाणुना
समानअ छे. विशेषता अे छे के ते स्वस्थानमा पण षट्स्थान पतित अने छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! जघन्य गुण शीत द्विप्रदेशी स्कन्धाना
केटला पर्याय छे ?

श्रीभगवान्—जघन्यगुण शीत द्विप्रदेशी स्कन्धाना अनन्त पर्याय कहेला छे.

श्री गौतम—हे भगवन् ! अबु कहेवानु शु कारण छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य गुण शीत अेक द्विप्रदेशी स्कन्ध जीव
जघन्य गुण शीत द्विप्रदेशी स्कन्धधी द्रव्यनी अपेक्षाअे तुल्य थाय छे प्रदेशोनी
अपेक्षाअे तुल्य थाय छे, अवगाहनानी अपेक्षाअे हीन पण थर्ध शके छे,

अवगाहनापेक्षया, स्यात्-कदाचित् कश्चिद् हीनो भवति, स्यात्-कदाचित् कश्चित् तुल्यो भवति, स्यात्-कदाचित्-कश्चिदभ्यधिको भवति तत्र 'जइ हीणे पएसहीणे' यदा हीनो विवक्षित स्तदा प्रदेशहीनो भवति, 'अह अब्महिण पएस अब्महिण' अथ यदा अभ्यधिको विवक्षित स्तदा प्रदेशाभ्यधिको भवति, 'ठईए चउट्ठाणवडिण' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णगंधरस-पज्जवेहिं छट्ठाणवडिण' वर्णगन्धरसपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'सीयफास पज्जवेहिं तुल्ले' शीतस्पर्शपर्यवैस्तुल्यो भवति, 'उसिणणिद्ध लुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिण' उष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं उक्कोसगुण-सीए वि' एवम्-जघन्यगुणशीतवदेव, उत्कृष्टगुणशीतोऽपि द्विप्रदेशिकः पुद्गल स्कन्धोऽवसेयः, 'अजहणमणुकोसगुणसीए वि एवंचेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुण शीतोऽपि द्विप्रदेशिकः स्कन्धः एवञ्चैव-जघन्यगुणशीतवदेव वक्तव्यः, किन्तु-'णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिण' नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने-स्वस्थानापेक्षया षट्स्थानपतितो भवति, 'एवं जाव दसपएसिण' एवम्-द्विप्रदे-

भी हो सकता है, तुल्य भी हो सकता है और अधिक भी हो सकता है । यदि हीन हो तो एक प्रदेशसे हीन होता है और यदि अधिक हो तो एक प्रदेश से अधिक होता है । स्थिति से चतुःस्थानपतित, वर्ण गंध और रस के पर्यायों से षट्स्थानपतित और शीत स्पर्श के के पर्यायों से तुल्य होता है । उष्ण, स्निग्ध तथा रूक्ष स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है ।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत भी समझ लेना चाहिए और मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार जानना चाहिए । मध्यमगुण शीत में विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में भी षट्स्थानपतित होता है । त्रिप्रदेशी, चौप्रदेशी, पंचप्रदेशी, छहप्रदेशी, सातप्रदेशी आठ प्रदेशी

तुल्य पणु थणु शके छे अने अधिक पणु थणु शके छे. जे हीन होय तो ओक प्रदेशी हीन थाय छे अने जे अधिक होय तो ओक प्रदेशी अधिक थाय छे. स्थितिथी चतुःस्थान पतित, पणु, गंध अने रसना पर्यायेथी छ स्थान पतित अने शीत स्पर्शना पर्यायेथी तुल्य थाय छे, उष्ण स्निग्ध तथा रूक्ष स्पर्शना पर्यायेथी षट्स्थान पतित थाय छे.

ओक प्रकारे उत्कृष्ट गुण शीत पणु समझ लेवा जेथले अने मध्यम गुण शीत पणु ओक प्रकारे जानवा जेथले. मध्यम गुण शीतमा विशेषता ओ छे के ते स्वस्थानमा पणु षट्स्थान पतित थाय छे ओक प्रकारे त्रिप्रदेशी चार प्रदेशी, पंच प्रदेशी, छ प्रदेशी, सात प्रदेशी, आठ प्रदेशी, नौ प्रदेशी

शिकोऽपि पुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, किन्तु 'णवरं ओगाहणट्ठयाए एससपरि-
बुद्धीकायवा' नरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अगाहनार्थतया-अगाहनापेक्षया
प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्तव्या, 'जाव दसपएसियस्स नवपएसो बुद्धिज्जंति' यावत्-
त्रिचतुः पञ्च पट्सप्पाष्ट नवदशप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य नवप्रदेशाः वर्द्धिष्यन्ते
इत्याशयः, गौतमः पृच्छति-'जहणगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?'
जघन्यगुण शीतानाम् संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पणत्ता,
जघन्यगुणशीतानां संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः । गौतमः
पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-'जहणगुणसीयाण संखेज्जपएसियाणं
अणंता पज्जवा पणत्ता' हे भइन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-
उक्तरीत्या उच्यते यत्-जघन्यगुणशीतानां संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहणगुणसीए
सखेज्जपएसिए' जघन्यगुणशीतः संख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, 'जहणगुण-
नौप्रदेशी और दशप्रदेशी पुद्गलस्कन्ध की भी प्ररूपणा कर लेनी
चाहिए, मगर अवगाहना की अपेक्षा से उनमें उत्तरोत्तर प्रदेशों की
वृद्धि करनी चाहिए, यावत् दशप्रदेशी स्कन्ध के नौप्रदेशों की वृद्धि
करनी चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कन्धों के
कितने पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

गौतम-हे भगवन् ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी एक स्कन्ध
दूसरे जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कन्ध से द्रव्य की अपेक्षा

अने दश प्रदेशी पुद्गल स्कन्धनी पणु प्रपणु करी लेवी जेधये, पणु अव-
गाहनानी अपेक्षाये तेओमा उत्तरोत्तर प्रदेशीनी वृद्धि करवी जेधये. यावत्
दश प्रदेशी स्कन्धना नव प्रदेशीनी वृद्धि करवी जेधये.

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! जघन्य गुण शीत संख्यात प्रदेशी
स्कन्धाना केटला पर्याय कडेला छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कडेला छे.

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! ओम कडेवानु शु प्रथोजन छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य गुण शीत संख्यात प्रदेशी ओक
स्कन्ध भीज जघन्य गुण शीत संख्यात प्रदेशी स्कन्धथी द्रव्यनी अपेक्षाये

અવગાહનાપેક્ષયા, સ્યાત્-કદાચિત્ કશ્ચિદ્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કશ્ચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્-કશ્ચિદ્-અધિકો ભવતિ તત્ર 'જદ્ હીને પપ્સહીને' યદા હીનો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અદ્ અન્મહિં પપ્સ અન્મહિં' અથ યદા અધ્યધિકો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશાધ્યધિકો ભવતિ, 'ઠર્ણ ચઢ્ઠાણવડિં' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વળ્ણગંધરસ પજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિં' વર્ણગન્ધરસપર્યયૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સીયફાસ પજ્જવેહિં તુલ્લે' શીતસ્પર્શપર્યયૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'ઉસિણણિન્દ્દ લુક્કસફાસપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિં' ઉ'ણસ્નિગ્ધસ્પર્શપર્યયૈઃ પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણ-સીં એ વિ' એવમ્-જઘન્યગુણશીતવદેવ, ઉત્કુલ્લગુણશીતોઽપિ દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલ સ્કન્ધોઽવસેયઃ, 'અજહણમણુકોસગુણસીં એ વિ એવંચેવ' અજઘન્યાનુત્કુલ્લગુણ શીતોઽપિ દ્વિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ એવંચેવ-જઘન્યગુણશીતવદેવ વક્તવ્યઃ, કિન્તુ-'ળવરં સદ્ધાણે છટ્ઠાણવડિં' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં જાવ દસપપ્સિં' એવમ્-દ્વિપ્રદે-

ભી હો સકતા હૈ, તુલ્ય ભી હો સકતા હૈ ઓર અધિક ભી હો સકતા હૈ । યદિ હીન હો તો એક પ્રદેશસે હીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો એક પ્રદેશ સે અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ ગંધ ઓર રસ કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત ઓર શીત સ્પર્શ કે કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ । લ્ણ, સ્નિગ્ધ તથા રુક્ષ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કુલ્લગુણ શીત ભી સમગ્ર લેના ચાહિં ઓર મધ્યમગુણ શીત ભી હસી પ્રકાર જાનના ચાહિં । મધ્યમગુણ શીત મેં વિશેષતા યદ્ હૈ કિં વદ્ સ્વસ્થાન મેં ભી પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ત્રિપ્રદેશી, ચૌપ્રદેશી, પંચપ્રદેશી, છહ્પ્રદેશી, સાતપ્રદેશી આઠ પ્રદેશી

તુલ્ય પણ થઈ શકે છે અને અધિક પણ થઈ શકે છે. જો હીન હોય તો એક પ્રદેશથી હીન થાય છે અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશથી અધિક થાય છે. સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ અને રસના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત અને શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, લ્ણ સ્નિગ્ધ તથા રુક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે.

જે પ્રકારે ઉત્કુલ્લ શુભ્ર શીત પણ સમગ્ર લેવા જોઈએ અને મધ્યમ શુભ્ર શીત પણ જે પ્રકારે જાણવા જોઈએ મધ્યમ શુભ્ર શીતમાં વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં પણ પદ્સ્થાન પતિત થાય છે જે પ્રકારે ત્રિપ્રદેશી ચાર પ્રદેશી, પંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી, ની પ્રદેશી

शिक्षोऽपि पुद्गलस्कन्धः प्रतिपत्तव्यः, किन्तु 'णवरं ओगाहणट्ठयाए पएसपरि-
बुद्धीकायवा' नररम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया
प्रदेशपरिवृद्धिः कर्त्तव्या, 'जाव दसपएसियस्स नवपएसा बुद्धिज्जंति' यावत्-
त्रिवतुः पञ्च पट्सप्पट नवदशप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य नवप्रदेशाः वर्द्धिष्यन्ते
इत्याशयः, गौतमः पृच्छति-'जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं पुच्छा ?'
जघन्यगुण शीतानाम् संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता पज्जवा पण्णत्ता,
जघन्यगुणशीतानां संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः । गौतमः
पृच्छति-'से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-'जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपएसियाणं
अणंता पज्जवा पण्णत्ता' हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-
उत्तरीत्या उच्यते यत्-जघन्यगुणशीतानां संख्येयप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णगुणसीए
संखेज्जपएसिए' जघन्यगुणशीतः संख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः, 'जहण्णगुण-
नौप्रदेशी और दशप्रदेशी पुद्गलस्कन्ध की भी प्ररूपणा कर लेनी
चाहिए, मगर अवगाहना की अपेक्षा से उनमें उत्तरोत्तर प्रदेशों की
वृद्धि करनी चाहिए, यावत् दशप्रदेशी स्कन्ध के नौप्रदेशों की वृद्धि
करनी चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कन्धो के
कितने पर्याय कहे गए हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे गए हैं ।

गौतम-हे भगवन् ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी एक स्कन्ध
दूसरे जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कन्ध से ब्रव्य की अपेक्षा

अने दश प्रदेशी पुद्गल स्कन्धनी पणु प्ररूपणा करी लेवी जेधये, पणु अव-
गाहनानी अपेक्षाये तेओमा उत्तरोत्तर प्रदेशीनी वृद्धि करवी जेधये. यावत्
दश प्रदेशी स्कन्धना नव प्रदेशीनी वृद्धि करवी जेधये

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! जघन्य शुष्ण शीत संख्यात प्रदेशी
स्कन्धानां केटला पर्याय कहेला छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहेला छे.

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! जेभ कहेवातु शुं प्रयोजन छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य शुष्ण शीत संख्यात प्रदेशी जेक
स्कन्ध पीला जघन्य शुष्ण शीत संख्यात प्रदेशी स्कन्धथी ब्रव्यनी अपेक्षाये

અવગાહનાપેક્ષયા, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિદ્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કથિત્ તુલ્યો ભવતિ, રયાત્-કદાચિત્-રુથિદ્-મ્યધિકો ભવતિ તત્ર 'જઃ હીને પપ્સહીને' યદા હીનો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અબ્મહિં પપ્સ અબ્મહિં' અથ યદા અમ્યધિકો વિવક્ષિત સ્તદા પ્રદેશામ્યધિકો ભવતિ, 'ઠર્ઈ ચઢ્ઢાણવડિં' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વળ્ણગંધરસ-પજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિં' વર્ણમન્ધરસપર્યવૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સીયફાસ પજ્જવેહિં તુલ્લે' શીતસ્પર્શપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'ઉસિણણિદ્ધ લુક્કસપાસપજ્જવેહિં છટ્ઠાણવડિં' ઉષ્ણસ્નિગ્ધરુક્ષસ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણ-સીં વિ' એવમ્-જઘન્યગુણશીતવદેવ, ઉત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ દ્વિપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલ સ્કન્ધોઽવસેયઃ, 'અજહળ્ણમણુક્કોસગુણસીં વિ એવંચેવ' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટગુણ-શીતોઽપિ દ્વિપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ એવચ્ચેવ-જઘન્યગુણશીતવદેવ વક્તવ્યઃ, કિન્તુ- 'ળવં સઢ્ઢાણે છટ્ઠાણવડિં' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં જાવ દસપપ્સિં' એવમ્-દ્વિપ્રદે-

શી હો સકતા હૈ, તુલ્ય શી હો સકતા હૈ ઓર અધિક શી હો સકતા હૈ । યદિ હીન હો તો એક પ્રદેશસે હીન હોતા હૈ ઓર યદિ અધિક હો તો એક પ્રદેશ સે અધિક હોતા હૈ । સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત, વર્ણ ગંધ ઓર રસ કે પર્યાયોં સે પટ્સ્થાનપતિત ઓર શીત સ્પર્શ કે કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ । ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ તથા રુક્ષ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે પટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण शीत भी समझ लेना चाहिए और मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार जानना चाहिए । मध्यमगुण शीत में विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में भी पट्स्थानपतित होता है । त्रिप्रदेशी, चोप्रदेशी, पंचप्रदेशी, छहप्रदेशी, सातप्रदेशी आठ प्रदेशी

તુલ્ય પણ થઈ શકે છે અને અધિક પણ થઈ શકે છે. જો હીન હોય તો એક પ્રદેશથી હીન થાય છે અને જો અધિક હોય તો એક પ્રદેશથી અધિક થાય છે. સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત, વર્ણ, ગંધ અને રસના પર્યાયોથી છ સ્થાન પતિત અને શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ તથા રુક્ષ સ્પર્શના પર્યાયોથી પટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ શુભ્ર શીત પણ સમજ લેવા જોઈએ અને મધ્યમ શુભ્ર શીત પણ એજ પ્રકારે જાણવા જોઈએ મધ્યમ શુભ્ર શીતમાં વિશેષતા એ છે કે તે સ્વસ્થાનમાં પણ પટ્સ્થાન પતિત થાય છે એજ પ્રકારે ત્રિપ્રદેશી ચાર પ્રદેશી, પંચ પ્રદેશી, છ પ્રદેશી, સાત પ્રદેશી, આઠ પ્રદેશી, નવ પ્રદેશી

શિકોઽપિ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ પ્રતિપત્તવ્યઃ, કિન્તુ 'ળવરં ઓગાહનટ્ઠયાએ પ્પસપરિ-
 વુહ્ધીકાયન્ના' નવરમ્-રૂર્વાપેક્ષયા વિગેપસ્તુ અગાહનાર્થતયા-અગાહનાપેક્ષયા
 પ્રદેશપરિવૃદ્ધિઃ કર્તવ્યા, 'જાવ દસપ્પસિયસ્સ નવપ્પસા વુહ્ધિજ્જંતિ' યાવત્-
 ત્રિચતુઃ પચ્ચ પટ્સસાપ્પટ નવદશપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય નવપ્રદેશાઃ વર્દ્ધિપ્યન્તે
 इत्याशयः, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહણ્ણગુણસીયાણં સંખેજ્જપ્પસિયાણં પુચ્છા ?'
 જઘન્યગુણ શીતાનામ્ સંખ્યેયપ્રદેશિકાના સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ?
 इति पृच्छा, ભગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પ્પણત્તા,
 જઘન્યગુણશીતાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ । ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ-'સે કેળદ્દેણં મંતે ! एवं वुच्चद्-'जहण्णगुणसीयाणं संखेज्जपप्पसियाणं
 અણંતા પજ્જવા પ્પણત્તા' હે મહન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્યેન-કથં તાવદ્, એવમ્-
 ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યત્-જઘન્યગુણશીતાનાં સંખ્યેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ
 પર્યવાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? इति, ભગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણગુણસીએ
 સંખેજ્જપ્પસિએ' જઘન્યગુણશીતઃ સંખ્યેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ, 'જહણ્ણગુણ-

नौप्रदेशी और दशप्रदेशी पुद्गलस्कंध की भी प्ररूपणा कर लेनी
 चाहिए, मगर अवगाहना की अपेक्षा से उनमें उत्तरोत्तर प्रदेशों की
 वृद्धि करनी चाहिए, यावत् दशप्रदेशी स्कंध के नौप्रदेशों की वृद्धि
 करनी चाहिए ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ શીત સંખ્યાતપ્રદેશી સ્ક ધો કે
 કિતને પર્યાય કહે गए हैं ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે गए हैं ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ એસા કહ્ને કા કયા કારણ हैं ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્યગુણ શીત સંખ્યાતપ્રદેશી એક સ્ક ધ
 દૂસરે જઘન્યગુણ શીત સંખ્યાતપ્રદેશી સ્ક ધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા

અને દશ પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધની પણ પ્રરૂપણા કરી લેવી જોઈએ, પણ અવ-
 ગાહનાની અપેક્ષાએ તેઓમા ઉત્તરોત્તર પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ. યાવત્
 દશ પ્રદેશી સ્કન્ધના નવ પ્રદેશોની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી
 સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહેલા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એમ કહેવાનુ શુ પ્રયોજન છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી એક
 સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ

સીયસ્સ સંસ્થેજ્જપણસિયસ્સ દવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે' જઘન્યગુણશીતસ્ય સંસ્થેયપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવન્તિ, 'પણસદ્ધયાણ દુદ્ધાણવહિણ' પ્રદેશાર્થતયા પ્રદેશાપેક્ષયા દ્વિસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિદ્ધિણ ચત્તદ્ધાણવહિણ' સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વણ્ણાદીહિં છદ્ધાણવહિણ' વર્ણાદિભિઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સીયઠ્ઠાસપ્પજ્જવેહિં તુલ્લે' શીતસ્પર્શપર્યવેસ્તુલ્યો ભવતિ, 'ઉસિણ્ણિદ્ધ-લુક્કલેહિં છદ્ધાણવહિણ' ઉષ્ણમ્નિગ્ધસ્પૃશ્ઠૈઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણ-સીણ વિ' એવમ્ જઘન્યગુણશીતવદેવ, ઉત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ સંસ્થેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધોઽવસેયઃ 'અજઘ્ઢણમણુક્કોસગુણસીણ એવં ચેવ' અજન્યાનુત્કૃષ્ટ ગુણશીતોઽપિ સંસ્થેયપ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ એવચ્ચેવ-જઘન્યગુણશીતવદેવાવ-ગન્તવ્યઃ, કિન્તુ 'ગવરં સદ્ધાણે છદ્ધાણવહિણ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-જઘ્ઢણગુણ-સીયાણં અસંયિજ્જપણસિયાણં પુચ્છા' જઘન્યગુણશીતાનામ્ અસંસ્થેયપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा,

भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अर्णता पज्जवा पणत्ता’ जघन्यगुणशीतानामसंस्थेयप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः,

तुल्य, प्रदेशों की अपेक्षा द्विस्थानपतित, अवगाहना की अपेक्षा द्विस्थानपतित, स्थिति की अपेक्षा चतुःस्थानपतित, वर्ण आदि से षट्स्थानपतित और शीत स्पर्शों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है

उत्कृष्टगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कन्ध भी जघन्यगुण शीत संख्यातप्रदेशी स्कन्ध के समान ही समझना चाहिए मध्यमगुण शीत भी इसी प्रकार है, मगर इसमें विशेषता यह है कि वह स्वस्थान में षट्स्थानपतित होता है

गौतम-हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत असंख्यातप्रदेशी पुद्गल-स्कन्धों के कितने पर्याय हैं ?

તુલ્ય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત, અવગાહનાની અપેક્ષાએ દ્વિસ્થાન પતિત સ્થિતિની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત, વર્ણ આદિથી ષટ્સ્થાન પતિત અને શીત સ્પર્શના પર્યાયથી તુલ્ય થાય છે. ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ જઘન્ય ગુણ શીત સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના સમાનજ સમજવા જોઈએ, મધ્યમ ગુણ શીત એ પ્રકારના છે. પણ તેમાં વિશેષતા એ છે કે એ સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલ સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

गौतमः पृच्छति—‘से केणट्टेणं भंते ! एवं वुच्चइ जहण्णगुणसीयाणं असंखेज्ज-
पएसियाणं अणंता पज्जवां पणत्ता’ हे भदन्त ! तत्—अथ केनार्येन—कथं तावद्,
एवम्—उक्तरीत्या उच्यते यद्—जघन्यगुणशीतानाम् असंख्येयप्रदेशिकानाम्
स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम !
‘जहण्णगुणसीए असंखेज्जपएसिए’ जघन्यगुणशीतोऽसंख्येयप्रदेशिकः पुद्गल-
स्कन्धः, ‘जहण्णगुणसीयस्स असंखेज्जपएसियस्स दच्चट्ठयाए तुल्ले’ जघन्यगुण-
शीतस्य असंख्येयप्रदेशिकस्य पुद्गलस्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पए-
सट्ठयाए चउट्ठाणवडिए’ प्रदेशार्थतया चतुःस्थानपतितो भवति, ‘ओगाहणट्ठयाए
चउट्ठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया—अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति,
‘ठिइए चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, ‘वण्णाइपज्जवेहिं
छट्ठाणवडिए’ वर्णादिपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, ‘सीयफासपज्जवेहिं तुल्ले’
शीतस्पर्शपर्यवैस्तुल्यो भवति, उभयेपामपि जघन्यगुणशीतस्पर्शवत्त्वात् ‘उसिण-
णिद्धल्लुक्खफासपज्जवेहिं छट्ठाणवडिए’ उष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो

भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! ऐसा कहने का क्या कारण है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्यगुण शीत असंख्यातप्रदेशी एक
पुद्गलस्कन्ध दूसरे जघन्यगुण शीत असंख्यात प्रदेशी पुद्गलस्कन्ध से
द्रव्य की अपेक्षा तुल्य, प्रदेशों की अपेक्षा चतुःस्थानपतित, अव-
गाहना की अपेक्षा चतुःस्थानपतित स्थिति, की अपेक्षा चतुःस्थान-
पतित, वर्ण आदि की अपेक्षा षट्स्थानपतित और शीत स्पर्श के
पर्यायों से तुल्य होता है. क्योंकि दोनों जघन्यगुण शीत है । उष्ण
स्पर्श, स्निग्ध स्पर्श तथा रूक्ष स्पर्श की अपेक्षा षट्स्थानपतित है ।

श्री भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय छे

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! जोम छडेवातु शुं कारण छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य गुण शीत असंख्यात प्रदेशी जोक
पुद्गल भील जघन्य गुण शीत असंख्यात प्रदेशी पुद्गल स्कन्धथी द्रव्यनी
अपेक्षाओ तुल्य, प्रदेशोनी अपेक्षाओ अतु स्थान पतित, अवगाहनानी अपे-
क्षाओ अतु स्थान पतित, स्थितिनी अपेक्षाओ अतु स्थान पतित, वर्ण आदिनी
अपेक्षाओ षट्स्थान पतित अने शीत स्पर्शनी पर्यायोथी तुल्य थाय छे, केमके
अने जघन्य गुण शीत छे उष्ण स्पर्श, स्निग्ध स्पर्श तथा रूक्ष स्पर्शनी
अपेक्षाओ षट्स्थान पतित थाय छे.

भवति, 'एवं उक्तोसगुणसीए वि' एवम्—जघन्यगुणशीतनदेव उत्कृष्टगुणशीतो-
ऽपि असंख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धो वक्तव्यः, 'अजहणमणुक्तोसगुणसीए वि
एवं चेव' अजघन्यानुत्कृष्टगुणशीतोऽपि असंख्येयप्रदेशिकः पुद्गलस्कन्धः
एवञ्चैव जघन्यगुणशीतासंख्येयप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धवदेवावसेयः, किन्तु—'णवरं
सट्टाणे छट्ठाणवडिए' नवरम् पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्वस्थाने—स्वस्थानापेक्षया
पट्स्थानपतितो भवति, गौतमः पृच्छति 'जहणगुणसीयाणं अणंतपएसियाणं
पुच्छा' हे भदन्त ! जघन्यगुणशीतानामनन्तप्रदेशिकानां पुद्गलस्कन्धानां किय-
न्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छति, भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम !
'अणंता पज्जवा पणत्ता' जघन्यगुणशीतानामनन्तप्रदेशिकपुद्गलस्कन्धानामनन्ताः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'से केणट्ठेणं मंते ! एवं बुच्चइ 'जहणगुण-
सीयाणं अणंतपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता' हे भदन्त ! तत्—अथ, केना-
थेन—कथं तावत्, एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यद् जघन्यगुणशीतानामनन्तप्रदे-
शिकानां पुद्गलस्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति,

भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहणगुणसीए अणंतपएसिए जह-

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण असंख्यातप्रदेशी स्कंध की प्ररूपणा सम-
झनी चाहिए और मध्यमगुण शीत असंख्यातप्रदेशी स्कंध के
संबंध में भी ऐसा ही कहना चाहिए । किन्तु मध्यमगुण शीत में
विशेषता यह है कि यह स्वस्थान में भी पट्स्थानपतित होता है ।

गौतम—हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंधों के
कितने पर्याय हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! अनन्त पर्याय हैं ।

गौतम—हे भगवन् ! जघन्यगुण शीत अनन्तप्रदेशी स्कंध के
अनन्तपर्याय हैं, ऐसा कहने का क्या कारण हैं ?

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધની પ્રરૂપણા સમજવી
જોઈએ અને મધ્યમ ગુણ શીત અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કન્ધના સમજાવવામાં પણ
એમજ કહેવું જોઈએ. પણ મધ્યમ ગુણ શીતમાં વિશેષતા એ છે કે એ
સ્વસ્થાનમાં પણ પટસ્થાન પતિત થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન ! જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી
સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન ! જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કન્ધોના
અનન્ત પર્યાય છે, એમ કહેવાનું શું કારણ છે ?

ગુણસીયસ્ય અનંતપદસિયસ્ય દ્વપદ્યાએ તુલ્યે' જઘન્યગુણશીતોઽનન્તપ્રદે-
શિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધો જઘન્યગુણશીતસ્યાનન્તપ્રદેશિકસ્ય પુદ્ગલસ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યા-
ર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પદસદ્યાએ છદ્વાણવડિએ' પ્રદેશાર્થતયા પદસ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'ઓગાહનદ્યાએ ચડદ્વાણવડિએ' અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ,
'ઠિડિએ ચડદ્વાણવડિએ' રિથતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વળ્ણાઇપજ્જવેહિં
છદ્વાણવડિએ' વળ્ણાઈ પર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'સીયફાસપજ્જવેહિં તુલ્યે'
શીતસ્પર્શપર્યવૈસ્તુલ્યો ભવતિ, 'અપસેસેહિં સત્તપ્પાસપજ્જવેહિં છદ્વાણવડિએ' અવ-
શેપૈઃ સત્તસ્પર્શપર્યવૈઃ પદસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસગુણસીએ વિ' એવં-
જઘન્યગુણશીતવદેવ ઉત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ અનન્તપ્રદેશિકપુદ્ગલસ્કન્ધો વક્તવ્યઃ,
'અજહણ્ણમણુક્કોસગુણસીએ વિ એવં ચેવ' અજન્યાનુત્કૃષ્ટગુણશીતોઽપિ અનન્ત-
પ્રદેશિકઃ પુદ્ગલસ્કન્ધઃ એવચ્ચેવ-જઘન્યગુણશીતવદેવાવસેયઃ, કિન્તુ 'ળવરં સદ્ધાણે
છદ્વાણવડિએ' નવરમ્ પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્વસ્થાને-સ્વસ્થાનપેક્ષયા પદસ્થાન-

ભગવાન્ હે ગૌતમ ? જઘન્યગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ દ્વસરે જઘન્યગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય પ્રદેશો કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત, વળ આદિ કે પર્યાયો કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત, શીત સ્પર્શ કે પર્યાયો સે તુલ્ય ઔર શેષ સાત સ્પર્શો કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉત્કૃષ્ટગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ કી ભી પ્રરૂપણા સમ્પન્નની ચાહિએ ઔર મધ્યમગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી કી ભી । કિન્તુ મધ્યમગુણ શીત અનન્તપ્રદેશી સ્કંધ સ્વસ્થાન કી અર્થાત્ શીત સ્પર્શ કી અપેક્ષા ભી ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ બીજા જઘન્ય ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત, અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુ સ્થાન પતિત સ્થિતિની અપેક્ષાથી ચતુ સ્થાનપતિત, વળ આદિના પર્યાયોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાનપતિત, શીત સ્પર્શના પર્યાયોથી તુલ્ય, અને શેષ સાત સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાનપતિત થાય છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધની પણ પ્રરૂપણા સમજી લેવી જોઈએ અને મધ્યમ ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશીની પણ. પરન્તુ મધ્યમ ગુણ શીત અનન્ત પ્રદેશી સ્કંધ સ્વસ્થાનની અર્થાત્ શીત સ્પર્શની અપેક્ષાએ પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે,

પતિતો ભવતિ, 'एवं उसिणणिद्धलुक्खे जहा सीए' एवम्-पूर्वोक्तरीत्या उष्ण-
स्निग्धरूक्षस्पर्शोऽपि यथा शीतस्पर्शः प्रतिपादितस्तथा प्रतिपक्षव्यः, 'परमाणु-
पोगलस्स तहेव पडिवक्खो सव्वेसिं न भण्णइ त्ति भाणियव्वं' परमाणुपुद्गलस्य
तथैव-पूर्वोक्त शीतस्पर्शपरमाणुपुद्गलवदेव प्रतिपक्षैः विरुद्धैः सर्वैः स्पर्शैर्न
भण्यते इति भणितव्यं-वक्तव्यमिति भावः । तथाहि शीतस्पर्शस्य उष्णस्पर्शेन,
स्निग्धस्य रूक्षस्पर्शेन, मृदुकस्पर्शस्य कर्कशस्पर्शेन लघुकस्पर्शस्य गुरुकस्पर्शेन च
विरोधात् स्व स्व विरुद्धपर्यायो न वक्तव्यः ॥ सू० १५ ॥

सामान्यस्कन्धपर्यायवक्तव्यता—

मूलम्—जहणणपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा, गोयमा !
अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—जहण-

उष्णस्पर्શ સ્નિગ્ધસ્पर्શ ઓર રૂક્ષસ્पर्શ કી વક્તવ્યતા શીત-
સ્पर्શ કી વક્તવ્યતા કે સમાન હી સમજના યાહિયે । યહાં યહ વાત
ધ્યાન મેં રાખના યાહિયે કિ જૈસે શીત સ્પર્શ કા પ્રતિપક્ષ ઉષ્ણ સ્પર્શ
પરમાણુ મેં નહીં હોતા અતઃપ્રત્યેવ ડસકા કથન નહીં કિયા ગયા હૈ ડસી
ર અન્ય સ્પર્શો મેં, બી ડસકા પ્રતિપક્ષ સ્પર્શ પરમાણુ મેં નહી
હોતા અતઃપ્રત્યેવ ડસકા કથન નહી કરના યાહિયે જૈસે । સ્નિગ્ધ સ્પર્શ
કા પ્રતિપક્ષ રૂક્ષ સ્પર્શ હૈ, જિસ પરમાણુ મેં સ્નિગ્ધસ્પર્શ હોગા ડસમેં
રૂક્ષ સ્પર્શ નહીં હોગા, જિસમેં રૂક્ષ સ્પર્શ હોગા ડસમેં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ
નહીં હોગા । ઇસી પ્રકાર મૃદુ કર્કશ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી હૈ ।
લઘુ ઓર ગુરુ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી હૈ । ઇક હી પરમાણુ મેં યે વિરોધી
સ્પર્શ બી નહી હો સકતે અતઃપ્રત્યેવ પરમાણુ મેં ઇનકા ઉલ્લેખ નહી
કરના યાહિયે ॥ ૧૫ ॥

ઉષ્ણ સ્પર્શ, સ્નિગ્ધ સ્પર્શ અને રૂક્ષ સ્પર્શની વક્તવ્યતા શીત સ્પર્શની,
વક્તવ્યતાના સમાનજ સમજવી જોઈએ. અહિ આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી
જોઈએ કે જેમ શીત સ્પર્શના પ્રતિપક્ષ ઉષ્ણ સ્પર્શ પરમાણુમાં નથી હોતો,
તેથીજ એવું કથન નથી કર્યું. એજ પ્રકારે અન્ય સ્પર્શોમાં પણ તેમનો પ્રતિ-
પક્ષ સ્પર્શ પરમાણુમાં નથી હોતો, તેથી જ તેમનું કથન નહી કરવું જોઈએ.
જેમ સ્નિગ્ધ સ્પર્શના પ્રતિપક્ષ રૂક્ષ સ્પર્શ છે, જે પરમાણુમાં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ
હશે તેમાં રૂક્ષ સ્પર્શ નહી હોય, જેમાં રૂક્ષ સ્પર્શ હશે તેમાં સ્નિગ્ધ સ્પર્શ
નહી હોય એજ પ્રકારે મૃદુ અને કર્કશ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી છે, લઘુ અને
ગુરુ સ્પર્શ પરસ્પર વિરોધી છે. એક જ પરમાણુમાં આ વિરોધી સ્પર્શ
નથી હોઈ શકતા, તેથી જ પરમાણુમાં એમનો ઉલ્લેખ ન કરવો જોઈએ ॥ ૧૫ ॥

पएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहण-
 पएसिए खंधे जहणपएसियस्स खंधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले,
 पएसट्टयाए तुल्ले, ओगाहणट्टयाए सिय हीणे सिय तुल्ले
 सिय अब्भहिए, जइ हीणे पएस हीणे अह अब्भहिए
 पएसमव्भहिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णगंधरसउवरिल्ल-
 चउफासपज्जवेहि छट्टाणवडिए, उक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं
 पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्टेणं भंते !
 एवं बुच्चइ-उक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
 गोयमा ! उक्कोसपएसिए खंधे उक्कोसपएसियस्स खंधस्स दब्ब-
 ट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए तुल्ले ओगाहणट्टयाए चउट्टाणवडिए,
 ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णाइ अट्टाफासपज्जवेहिं य छट्टाण-
 वडिए, अजहणमणुक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं केवइया
 पज्जवा पणत्ता, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से
 केणट्टेणं एवं बुच्चइ-अजहणमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं
 अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अजहणमणुक्कोसपएसिए
 खंधे अजहणमणुक्कोसपएसियस्स खंधस्स दब्बट्टयाए तुल्ले,
 पएसट्टयाए, छट्टाणवडिए, ओगाहणट्टयाए, चउट्टाणवडिए,
 ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णाइ अट्टाफासपज्जवेहिं य छट्टाणवडिए,
 जहणोगाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता
 पज्जवा पणत्ता, से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहणोगाह-
 णगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! जहणो-
 गाहणए पोग्गले जहणोगाहणस्स पोग्गलस्स दब्बट्टयाए तुल्ले,
 पएसट्टयाए छट्टाणवडिए, ओगाहणट्टयाए तुल्ले, ठिईए चउ-
 ट्टाणवडिए, वण्णाइ उवरिल्लफासेहिं य छट्टाणवडिए, उक्कोसो-
 गाहणए वि एवं चेव, णवरं ठिईए तुल्ले, अजहणमणुक्कोसो-
 गाहणगाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा

पणत्ता, से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-अजहणमणुक्कोसो-
गाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा ! अजह-
णमणुक्कोसोगाहणए पोग्गले अजहणमणुक्कोसोगाहणस्स
पोग्गलस्स दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगा-
हणट्टयाए चउट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, वण्णाइ अट्ट-
फासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, जहणणठिइयाणं भंते ! पोग्गलाणं
पुच्छा, गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्टेणं भंते !
एवं बुच्चइ-जहणणठिइयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?
गोयमा ! जहणणठिइए पोग्गले जहणणठिइयस्स पोग्गलस्स
दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए
चउट्टाणवडिए, ठिईए तुल्ले, वण्णाइ अट्टफासपज्जवेहि य
छट्ठाणवडिए, एवं उक्कोसठिइए वि, अजहणमणुक्कोसठिइए
वि एवं चेव, नवरं ठिईए वि चउट्टाणवडिए, जहणगुणकाल-
याणं भंते ! पोग्गलाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
अणंता पज्जवा पणत्ता, से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्चइ-जहण-
गुणकालयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ? गोयमा !
जहणगुणकालए पोग्गले जहणगुणकालयस्स पोग्गलस्स
दब्बट्टयाए तुल्ले, पएसट्टयाए छट्ठाणवडिए, ओगाहणट्टयाए चउ-
ट्टाणवडिए, ठिईए चउट्टाणवडिए, कालवणपज्जवेहि तुल्ले,
अवसेसेहि वण्णगंधरसफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए, से तेण-
ट्टेणं गोयमा ! एवं बुच्चइ-जहणगुणकालयाणं पोग्गलाणं
अणंता पज्जवा पणत्ता, एवं उक्कोसगुणकालए वि अजहण-
मणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव, नवरं सट्टाणे छट्ठाणवडिए,
एवं जहा कालवणपज्जवाणं वत्तव्वया भणिया तहा सेसाण
वि वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा, जाव अजहण-

મણુકોસલુલ્લે, સટ્ટાણે છટ્ટાણવડિણ, સે ત્તં રૂવિ અજીવ પજ્જવા,
સે ત્તં અજીવ પજ્જવા, ઇતિ પળળવણાણ ભગવર્ણે વિસેસપયં
સમત્તં ॥ સૂ ૧૬ ॥

છાયા—જઘન્યપ્રદેશિકાનાં ભદન્ત ! સ્કન્ધાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ
પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, તત્ કેનાર્યેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધા-
નામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો જઘન્યપ્રદેશિક-
સ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા સ્યાદ્દીનઃ
સ્યાતુલ્યઃ, સ્યાદભ્યધિકઃ, યદા હીનઃ પ્રદેશહીનઃ, અથ અભ્યધિકઃ પ્રદેશ-

સામાન્ય સ્કન્ધપર્યાયવક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(જહ્ણણપણસિયાણં મંતે ! સંધાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્ય પ્રદેશી સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળળતા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છહ જહ્ણણપણ-
સિયાણં સંધાણં અણંતા પજ્જવા પળળતા ?) હે ભગવન્ ! કિસકારણ
એસા કહા કિ જઘન્ય પ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (ગોયમા !
જહ્ણણપણસિણ સંધે જહ્ણણપણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે
ગૌતમ ! જઘન્યપ્રદેશી સ્કંધ જઘન્યપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દટ્ઠિ સે
તુલ્ય (પણસટ્ટયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા તુલ્ય (ઓગાહણટ્ટયાણ
સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિણ) અવગાહના કી દટ્ઠિ સે કદા-
ચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય, કાચિત્ અધિક (જહ્ હીણે પણસહીણે)
યદિ હીન હો તો એક પ્રદેશહીન (અહ અવ્મહિણ પણસઅવ્મહિણ

સામાન્ય સ્કન્ધ પર્યાય વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—જહ્ણણપણસિયાણં મંતે ! સંધાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય
પ્રદેશી સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળળતા) હે ગૌતમ !
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્છહ જહ્ણણપણસિયાણં સંધાણં
અણંતા પજ્જવા પળળતા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું છે કે જઘન્ય
પ્રદેશી સ્કંધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણપણસિણ સંધે
જહ્ણણપણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વટ્ટયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય પ્રદેશી સ્કંધ
જઘન્ય પ્રદેશી સ્કંધોની દ્રવ્યની દટ્ઠિએ તુલ્ય (પણસટ્ટયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોની
અપેક્ષાએ તુલ્ય (ઓગાહણટ્ટયાણ સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અવ્મહિય) અવગાહ-
નાની દટ્ઠિએ કદાચિત્ હીન, કદાચિત્ તુલ્ય કદાચિત્ અધિક (જહ્ હીણે પણસ

અધિકઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસોપરિતનઃ ચતુઃસ્પર્શપર્યવૈઃ પદ્મ-
સ્થાનપતિતઃ, ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં ભદન્ત ! સ્કન્ધાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધા-
નામન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિક-
સ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થા-
નપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિ અદૃશ્યપર્યવૈશ્વ પદ્મસ્થાનપતિતઃ,

अगर अधिक हो तो एक प्रदेश अधिक (ठिईए चउट्टाणवडिए) स्थिति
से चतुस्थानपति (वण्ण गंधरसउवरिल्ल चउफासेहिं छट्टाणवडिए)
वर्ण, गंध, रस और ऊपर के चार स्पर्शों से पद्मस्थानपति

(उक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! उत्कृ-
ष्ट प्रदेश वाले स्कंधों की पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता)
हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ-
उक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) किस कारण
हे भगवन् ? ऐसा कहा जाता है कि उत्कृष्ट प्रदेशी स्कंधों के अनन्त
पर्याय कहे हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (उक्कोसपएसिए खंधे उक्को-
सपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) उत्कृष्ट प्रदेशी स्कंध, उत्कृष्ट
प्रदेशी स्कंध से द्रव्य की अपेक्षा से तुल्य है (पएसट्ठयाए तुल्ले) प्रदेशों
से तुल्य होता है (ओगाहणट्ठयाए) अवगाहना से (चउट्टाणवडिए) चतुः-
स्थानपति (ठिईए चउट्टाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपति (वण्णा-

હીણે) નો હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન (અહ અન્મહિં પપ્પસમ્મહિં)
અગર અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક (ઠિઈં ચઉટ્ટાણવડિં) સ્થિતિથી
ચતુસ્થાન પતિત (વણ્ણગંધરસઉવરિલ્લ ચઉફાસેહિં છટ્ટાણવડિં) વર્ણ, ગંધ,
રસ અને ઉપરના ચાર સ્પર્શથી પદ્મસ્થાનપતિત થાય છે.

(उक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा ?) हे भगवन् ! उत्कृष्ट प्रदेशवाणां
स्कंधानां पृच्छा ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय
कहा है (से केणट्ठेणं भंते एवं बुच्चइ-उक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा
पणत्ता ?) शा कारणे हे भगवन् ! अत्र कहेवाय છે કે ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (उक्कोसपएसिए एवे उक्कोस-
पएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધથી
દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પપ્પસટ્ઠયાએ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય થાય છે (ઓગા-
હણટ્ઠયાએ) અવગાહનાથી (ચઉટ્ટાણવડિં) ચતુસ્થાન પતિત (ઠિઈં ચઉટ્ટાણવડિં)
સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાનપતિત (વણ્ણાં અદૃશ્યપજ્જવેહિં છટ્ટાણવડિં) વર્ણોદિથી

अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकानां भदन्त ! स्कन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, तत् केनार्थेन भदन्त ! एवमुच्यते—अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकानां स्कन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकः स्कन्धोऽजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकस्य स्कन्धस्य द्रव्यार्थतया तुल्यः, प्रदेशार्थतया षट्स्थानपतितः, अवगाहनार्थतया चतुःस्थानपतितः, स्थित्या चतुःस्थानपतितः, वर्णादि अष्टस्पर्शपर्यवैश्च षट्स्थानपतितः, जघन्यावगाहनकानां भदन्त !

इ अट्टकासेपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए) वर्णादि से तथा आठ स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित होता है

(अजहणमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं केवइया पज्जवा पणत्ता) मध्यमप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय कहे हैं (गोयमा अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—अजहणमणुक्कोसपएसियाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?) किस कारण हे भगवन् ! ऐसा कहा है कि मध्यमप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय कहे हैं ? (गोयमा ! अजहणमणुक्कोसपएसिए खंधे अजहणमणुक्कोमपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! मध्यमप्रदेशी स्कंध मध्यमप्रदेशी स्कंध से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशों से षट्स्थानपतित होता है (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहना से चतुःस्थानपतित होता है (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थिति से चतुःस्थानपतित होता है (वण्णाइ-अट्टकासपज्जवेहि य) वर्णादि से तथा आठ स्पर्शों के पर्यायों से (छट्ठा-

तथा आठ स्पर्शानां पर्यायेष्वपि षट्स्थान पतित एते चे

(अजहणमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं केवइया पज्जवा पणत्ता ?) मध्यम प्रदेशी स्कन्धानां केट्ठा पर्याय कक्षा छे ? (गोयमा ! अणंता पज्जवा पणत्ता) हे गौतम ! अनन्त पर्याय कक्षा छे (से केणट्ठेणं भंते ! एवं बुच्चइ—अजहणमणुक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणंता पज्जवा पणत्ता) शां करण्णे छे भगवन् ! एते कल्लु छे के मध्यम प्रदेशी स्कन्धानां अनन्त पर्याय कक्षा छे (गोयमा ! अजहणमणुक्कोसपएसिए खंधे अजहणमणुक्कोसपएसियस्स खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले) हे गौतम ! मध्यम प्रदेशी स्कन्ध मध्यम प्रदेशी स्कन्धस्य द्रव्यस्य दृष्टिसे तुल्य थाय छे (पएसट्ठयाए छट्ठाणवडिए) प्रदेशोऽपि षट्स्थान पतित थाय छे (ओगाहणट्ठयाए चउट्ठाणवडिए) अवगाहनापि चतुःस्थान पतित थाय छे (ठिईए चउट्ठाणवडिए) स्थितिपि चतुःस्थान पतित थाय छे (वण्णाइ अट्टकासपज्जवेहि य) वर्णादिपि तथा आठ स्पर्शानां पर्यायेष्वपि (छट्ठाणवडिए) षट्स्थान पतित थाय छे

અધિકઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણગન્ધરસોપરિતનઃ ચતુઃસ્પર્શપર્યવૈઃ પટ્-
સ્થાનપતિતઃ, ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં ભદન્ત ! સ્કન્ધાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ
પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધા-
નામન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિક-
સ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થા-
નપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિ અપ્તસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પટ્સ્થાનપતિતઃ,

અગર અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક (ઠિર્દૈષ ચઢદ્વાળવડિણ) સ્થિતિ
સે ચતુસ્થાનપતિત (વળ્ણ ગંધરસઽવરિલ્લ ચઢફાસેહિં છદ્વાળવડિણ)
વર્ણ, ગંધ, રસ ઝીર કે ચાર સ્પર્શો સે પટ્સ્થાનપતિત

(ઁકોસપણસિયાણં મંતે ! સંધાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! ઉત્કૃ-
ષ્ટ પ્રદેશ ચાલે સ્કંધોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-
ઁકોસપણસિયાણં સંધાણં અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) કિસ કારણ
હે ભગવન્ ? એસા કહા જાતા હૈં કિ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધોં કે અનન્ત
પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઁકોસપણસિય સંધે ઁકો-
સપણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે) ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધ, ઉત્કૃષ્ટ
પ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈં (પણસદ્ધયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોં
સે તુલ્ય હોતા હૈં (ઓગાહણદ્ધયાણ) અવગાહના સે (ચઢદ્વાળવડિણ) ચતુઃ-
સ્થાનપતિત (ઠિર્દૈષ ચઢદ્વાળવડિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વળ્ણા-

હીણે) ને હીન હોય તો એક પ્રદેશ હીન (અહ અન્મહિણે પણસમન્મહિણે)
અગર અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક (ઠિર્દૈષ ચઢદ્વાળવડિણ) સ્થિતિથી
ચતુઃસ્થાન પતિત (વળ્ણગંધરસઽવરિલ્લ ચઢફાસેહિં છદ્વાળવડિણ) વર્ણ, ગંધ,
રસ અને ઝીરના ચાર સ્પર્શથી પટ્સ્થાનપતિત થાય છે.

(ઁકોસપણસિયાણં મંતે ! સંધાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશવાળા
સ્કંધોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય
કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મંતે એવં વુચ્ચહ-ઁકોસપણસિયાણં સંધાણં અણંતા પજ્જવા
પળ્ણત્તા ?) શા કારણે હે ભગવન્ ! એમ કહેવાય છે કે ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઁકોસપણસિય રાધે ઁકોસ-
પણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્ધયાણ તુલ્લે) ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કંધથી
દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય છે (પણસદ્ધયાણ તુલ્લે) પ્રદેશોથી તુલ્ય થાય છે (ઓગા-
હણદ્ધયાણ) અવગાહનાથી (ચઢદ્વાળવડિણ) ચતુસ્થાન પતિત (ઠિર્દૈષ ચઢદ્વાળવડિણ)
સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાનપતિત (વળ્ણાહ અઢફાસપજ્જવેહિં છદ્વાળવડિણ) વર્ણોદિથી

અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં ભદન્ત ! સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે-અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધોઽજઘન્યાનુત્કૃષ્ટપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા ષટ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિ અષ્ટસ્પર્શપર્યવૈશ્વ ષટ્સ્થાનપતિતઃ, જઘન્યાવગાહનકાનાં ભદન્ત !

હ અટ્ટફાસેપજ્જવેહિ ય છટ્ટાણવહિ) વર્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શાં કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ

(અજહ્ણમણુક્કોસપણસિયાણં સંધાણં કેવદ્ધયાં પજ્જવા પણ્ણત્તા) મધ્યમપ્રદેશી સ્ક ધોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈ (ગોયમા અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈ (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-અજહ્ણમણુક્કોસપણસિયાણં અણંતા પજ્જવાં પણ્ણત્તા ?) કિસ કારણ હે ભગવન્ ! એસા કહા હૈ કિ મધ્યમપ્રદેશી સ્ક ધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ? (ગોયમા ! અજહ્ણમણુક્કોસપણસિયે સંધે અજહ્ણમણુક્કોમપણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! મધ્યમપ્રદેશી સ્ક ધ મધ્યમપ્રદેશી સ્ક ધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ (પણસદ્ધયાએ છટ્ટાણવહિ) પ્રદેશોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ (ઓગાહ્ણદ્ધયાએ ચટ્ટાણવહિ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ (ઠિર્હિએ ચટ્ટાણવહિ) સ્થિતિ સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા હૈ (વણ્ણાહ-અટ્ટફાસપજ્જવેહિય) વર્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શોં કે પર્યાયોં સે (છટ્ટા-

તથા આઠ સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત બને છે

(અજહ્ણમણુક્કોસપણસિયાણં સંધાણં કેવદ્ધયાં પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ-અજહ્ણમણુક્કોસપણસિયાણં સંધાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું કહ્યું છે કે મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! અજહ્ણમણુક્કોસપણસિયે સંધે અજહ્ણમણુક્કોમપણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધ મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે (પણસદ્ધયાએ છટ્ટાણવહિ) પ્રદેશોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે (ઓગાહ્ણદ્ધયાએ ચટ્ટાણવહિ) અવગાહનાથી ચતુસ્થાન પતિત થાય છે (ઠિર્હિએ ચટ્ટાણવહિ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત થાય છે (વણ્ણાહ અટ્ટફાસપજ્જવેહિય) વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શોના પર્યાયોથી (છટ્ટાણવહિ) ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે

પુદ્ગલાનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવ-
મુચ્યતે-જઘન્યાવગાહનકાનાં પુદ્ગલાનાં અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ? ગૌતમ !
જઘન્યાવગાહનકઃ પુદ્ગલો અઘન્યાવગાહનકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ પ્રદે-
શાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા તુલ્યઃ, સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,
વર્ણાદિ-ઉપરિતન ચતુઃસ્પર્શૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિત, ઉત્કૃષ્ટાન્નગાહનકોઽપિ એવૈશ્વ,
નવરં સ્થિતયા તુલ્યઃ, અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાન્નગાહનકાનાં ભદન્ત ! પુદ્ગલાના પૃચ્છા,

ળવહિણ) પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ

(જહ્ણ્ણોગાહ્ણગાળં ભંતે ! પોગ્ગલાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ !
જઘન્ય અવગાહના વાલે પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળદ્દેળં ભંતે એવં વુચ્ચહ
જહ્ણ્ણોગાહ્ણગાળં પોગ્ગલાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
કિસ કારણ એસા કહા ગયા હૈ કિ જઘન્ય અવગાહના વાલે પુદ્ગલોં કે
અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (ગોયમા ! જહ્ણ્ણોગાહ્ણે પોગ્ગલે જહ્ણ્ણોગા-
હ્ણગસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્ધયાે તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના
વાલા પુદ્ગલ જઘન્ય અવગાહના વાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દ્દષ્ટિ સે તુલ્ય
(પેસદ્ધયાે છદ્ધાળવહિણ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત (ઓગાહ્ણ-
દ્ધયાે તુલ્લે) અવગાહના સે તુલ્ય (ઠિઈં ચચ્છાળવહિણ) સ્થિતિ સે ચતુઃ-
સ્થાનપતિત (વળ્ણાહ્ ઉવરિલ્લકારોહિ ય છદ્ધાળવહિણ) વર્ણ આદિ સે તથા
ઊપર કે ચાર સ્પર્શોં સે પદ્સ્થાનપતિત (ઉક્કોસોગાહ્ણે વિ એવં ચેવ)
ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલા ભીં ઈસી પ્રકાર (ળવરં) વિશેષ (ઠિઈં તુલ્લે)

(જહ્ણ્ણોગાહ્ણગાળં ભંતે ! પોગ્ગલાળં પુચ્છા ?) હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવ-
ગાહના વાળા પુદ્ગલોંની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા) હે ગૌતમ !
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેળં ભંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહ્ણ્ણોગાહ્ણગાળં પોગ્ગ-
લાળં અળંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેવાયું છે કે
જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોંના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા ! જહ્ણ્ણો-
ગાહ્ણે પોગ્ગલે જહ્ણ્ણોગાહ્ણગસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્ધયાે તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય
અવગાહનાવાળા પુદ્ગલ જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય
છે (પેસદ્ધયાે છદ્ધાળવહિણ) પ્રદેશોંની દૃષ્ટિએ પદ્સ્થાન પતિત (ઓગાહ્ણદ્ધયાે
તુલ્લે) અવગાહનાથી તુલ્ય (ઠિઈં ચચ્છાળવહિણ) સ્થિતિથી ચતુસ્થાન પતિત
(વળ્ણાહ્ ઉવરિલ્લ કારોહિય છદ્ધાળવહિણ) વર્ણ આદિથી તથા ઊપરના ચાર
સ્પર્શોંથી પદ્સ્થાન પતિત (ઉક્કોસોગાહ્ણે વિ એવં ચેવ) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનો

ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞતાઃ તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—અજન્યાનુત્ક-
પ્તાવગાહનકાનાં પુદ્ગલનામનાતાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? ગૌતમ ! અજઘન્યાનુત્કપ્તા-
વગાહનકઃ પુદ્ગલોઽજઘન્યાનુત્કપ્તાવગાહનકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ,
પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અગ્રાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃ-
સ્થાનપતિતઃ, વર્ણાદિ અષ્ટ સ્પર્શપર્યવેશ્ય પદ્સ્થાનપતિતઃ, જઘન્યસ્થિતિકાનાં
ભદન્ત ! પુદ્ગલનાં પૃચ્છા, ગૌતમ ! અનન્તાઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, તત્ કેનાર્થેન

સ્થિતિ સે તુલ્ય હોતા હૈ (અજહ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણગાણં મંતે ! પોગ્ગ-
લાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ અવગાહનાવાલે હે ઝગવન્ ! પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ?
(ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે
કેળદ્દેણં મતે ! એવં વુચ્છહ—(અજહ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણગાણં પોગ્ગલાણં
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) કિસ પ્તારણ હે ઝગવન્ ! એસા કહા કિ
મધ્યમ અવગાહના વાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (ગોયમા !
અજહ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણ પોગ્ગલે) હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના
વાલા પુદ્ગલ (અજહ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણગસ્સ પોગ્ગલસ્સ દ્વ્વદ્દયાપ
તુલ્લે) મધ્યમ અવગાહના વાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય (પપ્-
સદ્દયાપ છદ્દાણવહિપ્પે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે ષટ્થસ્થાનપતિત (ઓગાહ્ણ-
દ્દયાપ ચઠ્ઠાણવહિપ્પે) અવગાહના કી અપેક્ષા ચતુઃસ્થાનપતિત (ઠિર્હિપ્પ
ચઠ્ઠાણવહિપ્પે) સ્થિતિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત (વણ્ણાહ—અટ્ઠાસપજ્જવેહિ
ય છદ્દાણવહિપ્પે) વર્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શોં કે પર્યાયોં ષટ્થસ્થાનપતિત

વાળા પશુ એ પ્રકારે (નવર) વિશેષ (ઠિર્હિપ્પે તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય થાય છે
(અજહ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણગાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) મધ્યમ અવગાહના
વાળા હે ભગવન્ ! પુદ્ગલોંની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે
ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણં મતે ! એવં વુચ્છહ—અજહ્ણમણુક્કોસો-
ગાહ્ણગાણં પોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) શા કારણે હે ભગવન્ ! એવું
કહ્યું છે કે મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોંના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે (ગોયમા
અજહ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણ પોગ્ગલે) હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલ
(અજહ્ણમણુક્કોસોગાહ્ણસ્સ પોગ્ગલસ્સ દ્વ્વદ્દયાપ તુલ્લે) મધ્યમ અવગાહનાવાળા
પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય (પપ્સદ્દયાપ છદ્દાણવહિપ્પે) પ્રદેશોંની અપે-
ક્ષાએ ષટ્થસ્થાન પતિત (ઓગાહ્ણદ્દયાપ ચઠ્ઠાણવહિપ્પે) અવગાહનાની અપેક્ષાએ
ચતુઃસ્થાન પતિત (ઠિર્હિપ્પે ચઠ્ઠાણવહિપ્પે) સ્થિતિથી ચતુઃસ્થાન પતિત (વણ્ણાહ
અટ્ઠાસપજ્જવેહિ ય છદ્દાણવહિપ્પે) વર્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શના પર્યાયોંથી
ષટ્થસ્થાન પતિત થાય છે.

મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યસ્થિતિકાનાં પુદ્ગલનામનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ?
 ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકઃ પુદ્ગલો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા
 તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પટસ્થાનપતિતઃ, અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિ-
 ત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિ-અઘટસ્પર્શપર્યાવૈશ્વ પટસ્થાનપતિતઃ, એવમુન્કુપ્પસ્થિતિકોડપિ,
 અજઘન્યાનુત્કુપ્પાસ્થિતિકોડપિ એવૈશ્વ, નવરં સ્થિત્યાપિ ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,

(જહ્ણણઠિદ્ધયાણં મંતે પોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન ! જઘન્ય
 સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં કી પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
 હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે છે (સે કેળદ્દેણં મંતે એવં વુચ્ચહ-જહ્-
 ણઠિદ્ધયાણં પોગ્ગલાણં અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન ! કિસ
 કાહ્ણ એસા કહાજાતા હૈ કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત
 પર્યાય હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણણઠિદ્ધે પોગ્ગલે જહ્ણણઠિદ્ધયસ્સ પોગ્ગ-
 લસ્સ દબ્બદ્ધયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા પુદ્ગલ જઘન્ય
 સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ (પેસદ્ધયાણ
 છદ્ધાણવહિણે) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે પટસ્થાનપતિત હોતા હૈ (ઓગાહ્ણ-
 દ્ધયાણ ચઠ્ઠાણવહિણે) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ (ઠિદ્ધે
 તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હોતા હૈ (વણ્ણાદિ-અટ્ઠાફાસપજ્જવેહિય છદ્ધાણ-
 વહિણે) વર્ણ આદિ સે તથા આઠ સ્પર્શોં કે પર્યાયોં સે પટસ્થાનપતિત
 હોતા હૈ (એવં ઉક્કોસઠિદ્ધે વિ) ઇસી પ્રકાર ઉત્કુપ્પ સ્થિતિ વાલા ભી
 (અજહ્ણણમણુક્કોસઠિદ્ધે વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા ભી ઇસી
 પ્રકાર (નવરં ઠિદ્ધે વિ ચઠ્ઠાણવહિણે) વિશેષ યહ કિ સ્થિતિ કી

(જહ્ણણઠિદ્ધયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણ પુચ્છા ?) હે ભગવન ! જઘન્ય સ્થિતિ
 વાળા પુદ્ગલોની પૃચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત
 પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળદ્દેણ મંતે ! એવં વુચ્ચહ-જહ્ણણઠિદ્ધયાણ પોગ્ગલાણ અર્ણતા
 પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન ! શા કારણે એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા
 પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણઠિદ્ધે પોગ્ગલે જહ્ણણઠિદ્ધયસ્સ
 પોગ્ગલસ્સ દબ્બદ્ધયાણ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ જઘન્ય
 સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે (પેસદ્ધાણ છદ્ધાણ
 વહિણે) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પટસ્થાન પતિત થાય છે (ઓગાહ્ણદ્ધયાણ ચઠ્ઠાણ
 વહિણે) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે (ઠિદ્ધે તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય
 થાય છે (વણ્ણાદિ-અટ્ઠાફાસ પજ્જવેહિય છદ્ધાણવહિણે) વર્ણ આદિથી તથા આઠ
 સ્પર્શના પર્યાયોથી પટસ્થાન પતિત થાય છે (એવ ઉક્કોસઠિદ્ધે વિ) એ જ
 પ્રકારે ઉત્કુપ્પ સ્થિતિવાળા પણ (અજહ્ણણમણુક્કોસઠિદ્ધે વિ એવં ચેવ) મધ્યમ

જઘન્યગુણકાલકાનાં ભદન્ત ! પુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !
 અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યગુણકાલકાનાં
 પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકઃ પુદ્ગલો જઘન્ય-
 ગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ,
 અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈ-
 સ્તુલ્યઃ, અવશેષૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ !

અપેક્ષા મી ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
 હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ?
 (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં
 (સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચદ્ધ જહ્ણગુણકાલયાણં પોગ્ગલાણ અણંતા
 પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા, હૈ કિ
 જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણ-
 કાલે પોગ્ગલે જહ્ણગુણકાલયસ્સ પોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે) હે
 ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલ સે દૂસરા જઘન્યગુણ કાલા પુદ્ગલ
 દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ (પપ્પસદ્ધયાએ છદ્ધાણવહિએ) પ્રદેશોં કી
 અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ (ઓગાહણદ્ધયાએ ચચ્છાણવહિએ) અવ-
 ગાહના સે ચૌસ્થાનપતિત હોતા હૈં (ઠિદ્દિએ ચચ્છાણવહિએ) સ્થિતિ સે
 ચૌસ્થાનપતિત હોતા હૈ (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે (કાલે વર્ણ કે પર્યાય

સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (નવરં ઠિદ્દિએ વિ ચચ્છાણ વહિએ) વિશેષ એ કે
 સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુ સ્થાન પતિત થાય છે

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે
 ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !
 અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (સે કેળદ્દેણં મંતે !
 એવં વુચ્ચદ્ધ જહ્ણગુણકાલયાણં પોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગ-
 વન્ ! શા કારણે એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત
 પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણકાલે પોગ્ગલે જહ્ણગુણકાલયસ્સ પોગ્ગલ-
 સ્સ દવ્વદ્ધયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી બીજા જઘન્ય
 ગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે (પપ્પસદ્ધયાએ છદ્ધાણવહિએ)
 પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત થાય છે (ઠિદ્દિએ ચચ્છાણવહિએ) સ્થિતિથી
 ચાર સ્થાન પતિત થાય છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કાળા વર્ણના પર્યાયોથી

મદન્ત ! એવમુચ્યતે-જઘન્યસ્થિતિકાનાં પુદ્ગલનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ?
 ગૌતમ ! જઘન્યસ્થિતિકઃ પુદ્ગલો જઘન્યસ્થિતિકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા
 તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ, અગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, સ્થિ-
 ત્યા તુલ્યઃ, વર્ણાદિ-અપ્પટ્સ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, એવમુત્કુપ્પટ્સ્થિતિકોડપિ,
 અજઘન્યાનુત્કુપ્પટ્સ્થિતિકોડપિ એવંચેવ, નવરં સ્થિત્યાપિ ચતુઃસ્થાનપતિતઃ,

(જહ્ણણઠિહયાણં મંતે પોગ્ગલાણં પુચ્છા ?) હે ભગવન ! જઘન્ય
 સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં કી પુચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા)
 હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં (સે કેળટ્ટેણં મંતે એવં વુચ્ચહ-જહ્-
 ણ્ણઠિહયાણં પોગ્ગલાણં અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન ! કિસ
 કાહ્ણ એસા કહાજાતા હૈં કિ જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત
 પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણણઠિહ પોગ્ગલે જહ્ણણઠિહ્યસ્સ પોગ્ગ
 લસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા પુદ્ગલ જઘન્ય
 સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈં (પાસદ્વયાએ
 છટ્ટાણવહિએ) પ્રદેશોં કી અપેક્ષા સે પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈં (ઓગાહ્ણ-
 દ્વયાએ ચટ્ટાણવહિએ) અવગાહના સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈં (ઠિહિએ
 તુલ્લે) સ્થિતિ સે તુલ્ય હોતા હૈં (વણ્ણા-અટ્ઠકાસપજ્જવેહિય છટ્ટાણ-
 વહિએ) વર્ણ આદિ સે તથા આઠ સ્પર્શોં કે પર્યાયોં સે પદ્સ્થાનપતિત
 હોતા હૈં (એવ ઉક્કોસઠિહિએ વિ) હસી પ્રકાર ઉત્કુપ્પટ સ્થિતિ વાલા મી
 (અજહ્ણણમણુક્કોસઠિહિએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ સ્થિતિ વાલા મી હસી
 પ્રકાર (નવરં ઠિહિએ વિ ચટ્ટાણવહિએ) વિશેષ યહ કિ સ્થિતિ કી

(જહ્ણણઠિહયાણ મંતે ! પોગ્ગલાણ પુચ્છા ?) હે ભગવન ! જઘન્ય સ્થિતિ
 વાળા પુદ્ગલોની પુચ્છા ? (ગોયમા ! અર્ણતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત
 પર્યાય કહ્યા છે (સે કેળટ્ટેણ મંતે ! એવ વુચ્ચહ-જહ્ણણઠિહયાણ પોગ્ગલાણં અર્ણતા
 પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન ! શા કારણે એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય સ્થિતિવાળા
 પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણઠિહ પોગ્ગલે જહ્ણણઠિહ્યસ્સ
 પોગ્ગલસ્સ દવ્વદ્વયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલ જઘન્ય
 સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે (પાસદ્વાએ છટ્ટાણ
 વહિએ) પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત થાય છે (ઓગાહ્ણદ્વયાએ ચટ્ટાણ
 વહિએ) અવગાહનાથી ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે (ઠિહિએ તુલ્લે) સ્થિતિથી તુલ્ય
 થાય છે (વણ્ણા-અટ્ઠકાસ પજ્જવેહિય છટ્ટાણવહિએ) વર્ણ આદિથી તથા આઠ
 સ્પર્શોની પર્યાયોથી પદ્સ્થાન પતિત થાય છે (એવ ઉક્કોસઠિહિએ વિ) એ જ
 પ્રકારે ઉત્કુપ્પટ સ્થિતિવાળા પણ (અજહ્ણણમણુક્કોસઠિહિએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ

જઘન્યગુણકાલકાનાં ભદન્ત ! પુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ !
અનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તત્ કેનાર્થેન ભદન્ત ! એવમુચ્યતે—જઘન્યગુણકાલકાનાં
પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યગુણકાલકઃ પુદ્ગલો જઘન્ય-
ગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યઃ, પ્રદેશાર્થતયા પદ્સ્થાનપતિતઃ,
અવગાહનાર્થતયા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, રિથત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતઃ, કૃષ્ણવર્ણપર્યવૈ-
સ્તુલ્યઃ, અવગોપૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્સ્થાનપતિતઃ, તત્ તેનાર્થેન ગૌતમ !

અપેક્ષા મી ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે
ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય કહે હૈં ? (ગોયમા ! અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હૈં
(સે કેણદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ જહ્ણગુણકાલયાણં પોગ્ગલાણ અણંતા
પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ભગવન ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા, હૈ કિ
જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હૈં ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણ-
કાલે પોગ્ગલે જહ્ણગુણકાલયસ્સ પોગ્ગલસ્સ દન્વદ્ધયાએ તુલ્લે) હે
ગૌતમ ! જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલ સે દૂસરા જઘન્યગુણ કાલા પુદ્ગલ
દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ (પણ્ણસદ્ધયાએ છદ્ધાણવહિએ) પ્રદેશોં કી
અપેક્ષા પદ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ (ઓગાહનદ્ધયાએ ચડદ્ધાણવહિએ) અવ-
ગાહના સે ચૌસ્થાનપતિત હોતા હૈ (ઠિઈએ ચડદ્ધાણવહિએ) સ્થિતિ સે
ચૌસ્થાનપતિત હોતા હૈ (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે (કાલે વર્ણ કે પર્યાય

સ્થિતિવાળા પણ એજ પ્રકારે (નવર ઠિઈએ વિ ચડદ્ધાણ વહિએ) વિશેષ એ કે
સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે

(જહ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે
ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ? (ગોયમા !
અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા) હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ? (સે કેણદ્દેણં મંતે !
એવં વુચ્ચહ જહ્ણગુણકાલયાણં પોગ્ગલાણં અણંતા પજ્જવા પણ્ણત્તા ?) હે ભગ-
વન્ ! શા કારણે એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત
પર્યાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણગુણકાલે પોગ્ગલે જહ્ણગુણકાલયસ્સ પોગ્ગલ-
સ્સ દન્વદ્ધયાએ તુલ્લે) હે ગૌતમ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી ખીન્ન જઘન્ય
ગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે (પણ્ણસદ્ધયાએ છદ્ધાણવહિએ)
પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પદ્સ્થાન પતિત થાય છે (ઠિઈએ ચડદ્ધાણવહિએ) સ્થિતિથી
ચાર સ્થાન પતિત થાય છે (કાલવણ્ણપજ્જવેહિં તુલ્લે) કાળા વર્ણના પર્યાયોથી

एवमुच्यते-जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः, एवमुत्कृष्ट-
गुणकालकोऽपि, अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि एवञ्चैव, नवरं स्वस्थाने षट्-
स्थानपतितः, एवं यथा कृष्णवर्णपर्यायानां वक्तव्यता भणिता तथा शेषाणामपि
वर्णगन्धरसस्पर्शानां वक्तव्यता भणितव्या, यावद्-अजघन्यानुत्कृष्टरूक्षः, स्व-

से तुल्य होता है (अवसेसेहिं वण्णगंधरसफासपज्जवेहि छट्ठाणव-
डिए) शेष वर्ण, गंध, रस और स्पर्श के पर्यायों से षट्स्थानपतित
होता है (से तेणट्ठेणं गोचमा ! एवं वुच्चइ) हे गौतम ! इस कारण ऐसा
कहा जाता है कि (जहण्णगुणकालयाणं पोग्गलानं अणता पज्जवा
पणत्ता) जघन्यगुण काले पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे हैं

(एवं उक्कोसगुणकालए वि) इसी प्रकार उत्कृष्टगुण कृष्ण भी
(अजहण्णमणुक्कोसगुणकालए वि एवं चेव) मध्यमगुण कृष्ण भी
इसी प्रकार (णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) विशेष यह स्वस्थान में भी षट्-
स्थानपतित होता है (एवं जहा कालवण्णपज्जवाणं वत्तव्वया भणिया
तहा सेसाण वि) इस प्रकार जैसी काले वर्ण की वक्तव्यता कही वैसी
शेष (वण्णगंधरसफासाणं वत्तव्वया भाणियव्वा) वर्ण, गंध, रस और
स्पर्श के पर्यायों की वक्तव्यता कहनी चाहिए (जाव) यावत् (अजह-
ण्णमणुक्कोसलुक्खे) मध्यमगुण रूक्ष (सट्ठाणे छट्ठाणवडिए) स्वस्थान
में षट्स्थानपतित है (से सं रुविअजीवपज्जवा) यह रूपी अजीवों के

તુલ્ય થાય છે (અવસેસેહિં વણ્ણ ગંધ રસ ફાસ પજ્જવેહિંય છટ્ઠાણ વડિયે) શેષ
વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે (સે તેણટ્ઠેણં
ગોચમા ! એવં વુચ્ચઈ) હે ગૌતમ ! એ કારણે એમ કહેવાય છે કે (જહણ્ણ
ગુણકાલયાણં પોગ્ગલાણં અણતા પજ્જવા પણત્તા) જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના
અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે

(એવં ઉક્કોસગુણકાલએ વિ) એ પ્રકારે ઉત્કૃષ્ટ ગુણ કૃષ્ણ પણ (અજ-
હણ્ણમણુક્કોસગુણકાલએ વિ એવં ચેવ) મધ્યમ ગુણ કૃષ્ણ પણ એજ પ્રકારે (નવરં
સટ્ઠાણે છટ્ઠાણવડિયે) વિશેષ એ કે સ્વસ્થાનમાં પણ ષટ્સ્થાન પતિત થાય
છે (એવં જહા કાલવણ્ણપજ્જવાણ વત્તવ્વયા ભણિયા તહા સેસાણ વિ) એ પ્રકારે
જેવી કાળા વર્ણની વસ્તુવ્યવસ્થા કહી તેવી શેષ (વણ્ણગંધરસફાસાણ વત્તવ્વયા
ભાણિયવ્વા) વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શના પર્યાયોની વસ્તુવ્યવસ્થા કહેવી બેઈએ
(જાવ) યાવત (અજહણ્ણમણુક્કોસલુક્ખે) મધ્યમ ગુણ રૂક્ષ (સટ્ઠાણે છટ્ઠાણવડિયે)
સ્વસ્થાનમાં ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે (સેતં રુવિ અજીવ પજ્જવા) આ રૂપી

થાને પદ્ધસ્થાનપતિતઃ, તે એતે રૂપ્યજીવપર્યવાઃ, તે એતે અજીવપર્યવાઃ, ઇતિ પ્રજ્ઞાપનાયા ભગવત્યા વિશેષપદ સમાપ્તમ્ ॥સૂ. ૧૬॥

ટીકા—અથ સામાન્યતો જઘન્યાદિ પ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનાં પર્યવાન્ પ્રરૂપયિતુમાહ—‘જઘ્ણપર્ણસિયાણં મંતે ! સંધાણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યપ્રદેશિકાના સ્કન્ધાનાં ક્રિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? ઇતિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા’ જઘન્યપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેળદ્દેણં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ—જઘ્ણપર્ણસિયાણં સંધાણં અંતા પજ્જવા પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! તત્—અથ, કેનાર્યેન કયં તાવદ્, એવમ્—ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે ચદ્—જઘન્યપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાપ્તાઃ ? ઇતિ, ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઘ્ણપર્ણસિય સંધે જઘ્ણપર્ણસિયસ્સ સંધસ્સ દવ્વઢ્યાય તુલ્લે’ જઘન્યપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધો પર્યાય હુણ (સે સં અજીવપજ્જવા) ચહ અજીવ પર્યાય હુણ (ઈતિપળ્ણવણાણ ભગવર્ણિય વિસેસ પયં સમત્ત) ઇસ પ્રકાર પ્રજ્ઞાપના ભગવતિ કા વિશેષ પદ સમાપ્ત હુઆ ।

ટીકાર્થ—અથ સામાન્યરૂપ સે જઘન્યપ્રદેશી આદિ પુદ્ગલોં કે પર્યાયોં કો પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—ભગવન્ ! જઘન્યપ્રદેશી સ્કન્ધોં કે કિતને પર્યાય હૈ ?

ભગવાન્ હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈ ।

ગૌતમ હે ભગવાન્ ! કિસ કારણ એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈ ?

ભગવન્ હે ગૌતમ ! જઘન્યપ્રદેશી એક સ્કન્ધ દૂસરે જઘન્યપ્રદેશી

અણ્ણવ પર્યાય થયા (ઈતિ પળ્ણવણાણ ભગવર્ણિય વિસેસપયં સમત્ત) આ પ્રકારે પ્રજ્ઞાપના ભગવતીતુ વિશેષ પદ સમાપ્ત થયુ.

ટીકાર્થ—હવે સામાન્ય રૂપે જઘન્ય પ્રદેશી આદિ પુદ્ગલોના પર્યાયોની પ્રરૂપણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે :—ભગવન્ ! જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવન્ ! શા કારણે એવુ કહેલ છે કે જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્ :—હે ગૌતમ ! જઘન્ય પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય

જઘન્યપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્વ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ પ્રત્યેકક દ્રવ્ય-
મનન્તપર્યાયમિતિન્યાયેન જઘન્યપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભ-
વાત્, 'પપ્સઠયાપ્તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહનદ્વયાપ્તુ સિય
હીણે સિય તુલ્લે સિય અબ્મહિપ્' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા, સ્યાત્-
કદાચિત્-કશ્ચિત્ હીનો ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ કશ્ચિત્ તુલ્યો ભવતિ, સ્યાત્-
કદાચિત્-કશ્ચિદ્ભ્યધિકો ભવતિ, તત્ર 'જહ્ હીણે પપ્સઠ હીણે' યદા હીનો વિવ-
ક્ષિતસ્તદા પ્રદેશહીનો ભવતિ, 'અહ અબ્મહિપ્ પપ્સઠમબ્મહિપ્' અથ યદા અભ્યધિકો
વિવક્ષિતસ્તદા પ્રદેશાભ્યધિકો ભવતિ, તથા ચ જઘન્યપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્ય દ્વિપ્રદે-
શાત્મકતયા યદા દ્વાવપિ દ્વિપ્રદેશિકો સ્કન્ધો દ્વિપ્રદેશાવગાહો, એકપ્રદેશાવગાહો
વા ભવતસ્તદા તુલ્યાવગાહનો વ્યપદિશ્યતે, યદા તુ એકો દ્વિપ્રદેશાવગાહોઽન્યસ્તુ

સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત
પર્યાય વાલા હોતા હૈ હસ નિયમ કે અનુસાર જઘન્યપ્રદેશી સ્કંધ મી
દ્રવ્ય હોને કે કારણ અનન્ત પર્યાય વાલા હૈ । વહ પ્રદેશોં કી અપેક્ષા
સે મી તુલ્ય હોતા હૈ । અવગાહના કી અપેક્ષા સે હીન મી હો સકતા
હૈ, તુલ્ય મી હો સકતા હૈ ઓર અધિક મી સકતા હૈ । અર્થાત્ કોઈ
કિસી સે હીન, કોઈ કિસી સે તુલ્ય ઓર કોઈ કિસી સે અધિક હોતા
હૈ । યદિ હીન કી વિવક્ષા કી જાય તો એક પ્રદેશ સે હીન હોતા હૈ
ઓર અધિક હો તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહના વાલા હોતા હૈ ।
તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જઘન્ય પ્રદેશી સ્કંધ દ્વિપ્રદેશી હોતા હૈ । દ્વિપ્રદેશી
સ્કંધ યા તો અકાશ કે એક પ્રદેશ મેં અવગાહ હોતા હૈ યા અધિક સે
અધિક દો પ્રદેશોં મેં । એસી સ્થિતિ મેં અગર અવગાહના મેં હીનાધિ-

પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય છે, પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય
વાળા હોય છે એ નિયમાનુસાર જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ પણ દ્રવ્ય હોવાના
કારણે અનન્ત પર્યાયવાળું છે. તે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે. અવ-
ગાહનાની અપેક્ષાએ હીન પણ થઈ શકે છે, તુલ્ય પણ થઈ શકે છે. અને
અધિક પણ થઈ શકે છે, અર્થાત્ કોઈ કોઈનાથી હીન, કોઈ કોઈનાથી તુલ્ય
અને કોઈ કોઈનાથી અધિક થાય છે એ હીનની વિવક્ષા કરાય તો એક પ્રદેશથી
હીન થઈ શકે છે અને એ અધિક હોય તો એક પ્રદેશ અધિક અવગાહના
વાળા થાય છે. તાત્પર્ય એ છે કે જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ દ્વિપ્રદેશી થાય છે.
દ્વિપ્રદેશી સ્કન્ધ યા તો આકાશના એક પ્રદેશમા અવગાહ થાય છે અગર
અધિકથી અધિક એ પ્રદેશોમા. આવી સ્થિતિમા અગર અવગાહનામા હીના

एकप्रदेशावगाढो भवति तदा एकप्रदेशावगाढो द्विप्रदेशावगाढापेक्षया प्रदेशहीनो भवति, द्विप्रदेशावगाढस्तु तदपेक्षया प्रदेशाभ्यधिको भवति इति भावः, 'ठिईए चउढाणवडिए' स्थित्या चतुःस्थानपतितो भवति, 'वण्णगंधरसउवरिल्लचउफास-पज्जवेहिं छट्ठाणवडिए' वर्णगन्धरसैरुपरितन चतुःस्पर्शपर्यवैः-शीतोष्णस्निग्धरूक्ष-स्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, 'उक्कोसपएसियाणं भंते ! खंधाणं पुच्छा' हे मदन्त ! उत्कृष्टप्रदेशिकानाम् अनन्तप्रदेशिकानामित्यर्थः स्फुन्धानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह- 'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणता पज्जवा पणत्ता' उत्कृष्टप्रदेशिकानां स्फुन्धानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति- 'से केणट्ठेणं भंते ! एवं पुच्चइ-उक्कोसपएसियाणं खंधाणं अणता

कता हो तो एक प्रदेश की ही हो सकते हैं । अधिक हीनाधिकता का संभव ही नहीं है । जो दो जघन्यप्रदेशी स्कंध एक प्रदेश में अवगाढ हैं, उनमें अवगाहना की दृष्टि से तुल्यता है दो प्रदेशों में जो अवगाढ हैं वे भी तुल्य अवगाहना वाले हैं । एक जघन्यप्रदेशी स्कंध दूसरे जघन्यप्रदेशी स्कंध से स्थिति में चतुःस्थानपतित होता है, वर्ण आदि से तथा शीत, उष्ण, स्निग्ध और रूक्ष स्पर्शों के पर्यायों से षट्स्थान पतित होता है ।

भगवन् ! उत्कृष्टप्रदेशी स्कंधों की पृच्छा ? अर्थात् उत्कृष्टप्रदेशी स्कंधों के कितने पर्याय होते हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं-गौतम ! उत्कृष्टप्रदेशी स्कंधों के अनन्त पर्याय होते हैं ।

गौतम हे-भगवन् ! किस कारण ऐसा कहा है कि उत्कृष्ट प्रदेशी

ધિકતા થાય તો એક પ્રદેશની થઈ શકે છે અધિક હીનાધિકતાનો સભવ થતો નથી જો બે જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ એક પ્રદેશથી અવગાઢ છે, તેમાં અવગાહનાની દૃષ્ટિએ તુલ્યતા છે. બે પ્રદેશોમાં જે અવગાઢ છે, તેઓ પણ તુલ્ય અવગાહના વાળા છે પણ એક જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા જઘન્ય પ્રદેશી સ્કન્ધથી સ્થિતિમાં ચતુસ્થાન પતિત થાય છે વર્ણ આદિથી તથા શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત છે

હે ભગવન્ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોની પૃચ્છા ? અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! શા કારણે એવું કહ્યું છે કે ઉત્કૃષ્ટ

પજ્જવા પળ્લત્તા' હે ભદન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કયં તાવદ્, એવમ્-ઉક્તરીત્યા ઉચ્યતે યદ્-ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति, મગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'ઉકોસપ્પસિણ્ણે સંધે ઉકોસપ્પસિણ્ણસસ સંધસસ દવ્વદ્વયાણે તુલ્લે' ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકઃ સ્કન્ધઃ ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'પપ્પસદ્વયાણે તુલ્લે' પ્રદેશાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, 'ઓગાહણદ્વયાણે ચડ્ઢાણવહિણ્ણે' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિઈણે ચડ્ઢાણવહિણ્ણે' સ્થિત્યા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'વળ્ણાઙ્ગ અદ્દપ્પાસપજ્જવેહિ ય છડ્ઢાણવહિણ્ણે' વળ્ણાદિભિરુપ્પર્શપર્યવૈશ્વ ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'અજહળ્ણમણુકોસપ્પસિણ્ણાણં મંતે ! સંધાણં કેવદ્ધયા પજ્જવા પળ્લત્તા' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટપ્રદેશીકાનાં ભદન્ત ! સ્કન્ધાનાં કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'અણંતા પજ્જવા પળ્લત્તા' અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટપ્રદેશીકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'સે કેળ્લેપં મંતે ! એવં વુચ્ચઈ-'અજહળ્ણમણુકોસપ્પસિણ્ણાણં સંધાણં અણંતા પજ્જવા પળ્લત્તા ?'

સ્કંધોં કે અનન્ત પર્યાય કહે હૈં ?

મગવન્-હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશી એક દુસરે ઉત્કૃષ્ટપ્રદેશી સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં અપેક્ષા ભી તુલ્ય હોતા હૈ । અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે ભી ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વળ્ણાદિ સે તથા આઠ સ્પર્શ કે પર્યાયોં સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ.

ગૌતમ-અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટપ્રદેશી સ્કંધોં કે કિતને પર્યાય હૈં ?

મગવન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! કિસ કારણ સે એસા કહા હૈ કિ અજઘન્ય

પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી એક સ્કન્ધ બીજા ઉત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય હોય છે પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પણ તુલ્ય થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાનપતિત થાય છે વળ્ણાદિથી તથા આઠ સ્પર્શના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અજઘન્ય-અનુત્કૃષ્ટ પ્રદેશી સ્કન્ધોના કેટલા પર્યાય કહ્યા છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહ્યું છે કે અજઘન્ય

હે મદન્ત ! તત્ કેનાર્થેન-કથં તાવદ્ એનમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યદ્-અજઘન્યા-
નુત્કુષ્ટપ્રદેશિકાનાં સ્કન્ધાનામનન્તાઃ પર્યાયા પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति भगवान् आह-
'गोयमा ! हे गौतम ! 'अजहण्णमणुकोसपएसिए खंधे' अजघन्यानुत्कृष्टप्रदेशिकः
स्कन्धः, 'अजहण्णमणुकोसपएसियरस खंधस्स दव्वट्ठयाए तुल्ले' अजन्यानुत्कृष्ट-
પ્રદેશિકસ્ય સ્કન્ધસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, તથા ચ પ્રત્યેક શ્ચ દ્રવ્યમનન્ત-
પર્યાયમિતિન્યાયેન અજઘન્યાનુત્કુષ્ટપ્રદેશિકસ્કન્ધસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાય
સંભવાત્, 'પેસદ્ઘ્યાએ છટ્ટાણવડિએ' પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા પદ્સ્થાનપતિતો
ભવતિ, 'ઓગાહણદ્ઘ્યાએ ચડટ્ટાણવડિએ' અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃ-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિઈએ ચડટ્ટાણવડિએ' સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ,
'વળ્ણાઈ અટ્ટપાસપજ્જવેહિ ય છટ્ટાણવડિએ' વર્ણાદિભિઃ, અપ્ટસ્પર્શપર્યવૈશ્વ પદ્-
સ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહણ્ણોગાહણગાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં
પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જઘન્યાવગાહનકાનામ્ એકપ્રદેશાવગાહનવતામ્ પુદ્ગલાનાં
કિયન્તઃ પર્યાયાઃ પ્રજ્ઞતાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम !
'अणंता पज्जवा पणत्ता' जघन्यावगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः,

અનુત્કૃષ્ટ (મધ્યમ) પ્રદેશી સ્કંધો કે અનન્ત પર્યાય હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! એક મધ્યમપ્રદેશી સ્કંધ દૂસરે મધ્યમપ્રદેશી
સ્કંધ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશોં કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાન
પતિત હોતા હૈ અવગાહના કી અપેક્ષા ચૌસ્થાનપતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ
કી અપેક્ષા ભી ચૌસ્થાનપતિત હોતા હૈ ઓર વર્ણ આદિ તથા આઠ
સ્પર્શોં કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે પુદ્ગલોં કે કિતને
પર્યાય હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત

અનુત્કૃષ્ટ (મધ્યમ) પ્રદેશી સ્કન્ધોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! મધ્યમ પ્રદેશી સ્કન્ધ બીજા મધ્યમ પ્રદેશી
સ્કન્ધથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત
થાય છે અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે સ્થિતિની અપે-
ક્ષાએ પણ ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે અને વર્ણ આદિ તથા આઠ સ્પર્શોની
અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના કેટલા
પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના અનન્ત

ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સે કેગદ્વેષં મંતે ! एवं उच्चइ—जहण्णोगाहणमाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पणत्ता ?’ हे भदन्त ! तत् अथ, केनार्थेन—कथं तावद्, एवम्—उत्तरीत्या, उच्यते यद्—जघन्यावगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णोगाहणए पोग्गले जहण्णोगाहणगस्स पोग्गलस्स दच्चद्वयाए तुल्ले’ जघन्यावगाहनकः पुद्गलो जघन्यावगाहनकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, ‘पएसद्वयाए छट्ठाणवडिए’ प्रदेशार्थतया—प्रदेशापेक्षया, षट्स्थानपतितो भवति, ‘ओगाहणद्वयाए तुल्ले’ अवगाहनार्थतया—अवगाहनापेक्षया तुल्यो भवति, उभयेषामपि जघन्यावगाहनकत्वात्, ‘ठिईए चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या—अवस्थानापेक्षया चतुस्थानपतितो भवति, ‘वण्णाइ उवरिल्लफासेहि य छट्ठाणवडिए’ वर्णादिभिः उपरितन चतुःस्पर्शेश्च—शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शपर्यवैः षट्स्थानपतितो भवति, ‘उक्कोसोगाहणए वि एवं पर्याय हैं ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કયા કારણ હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહના વાલા પુદ્ગલ દૂસરે જઘન્ય અવગાહના વાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ, પ્રદેશો કી અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ ક્યોંકિ દોનોં હી જઘન્ય અવગાહના વાલે હૈ, સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ, વર્ણાદિ કી અપેક્ષા સે તથા ઉપર કે ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ ઓર રૂક્ષ સ્પર્શો કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વાલે અર્થાત્ અસંખ્યાતપ્રદેશોં મેં અવગાહ પુદ્ગલોં કે પર્યાય બીં એસે હી સમજને ચાહિય મગર હસમેં વિશેષતા

પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એવુ કહેવાનુ શું પ્રયોજન છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય અવગાહનાવાળા પુદ્ગલોથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે અવગાહનાની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે, કેમકે બન્ને જઘન્ય અવગાહના વાળા છે સ્થિતિની દૃષ્ટિએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે. વર્ણાદિની અપેક્ષાએ તથા ઉપરના ચાર અર્થાત્ શીત, ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ ષટ્સ્થાન પતિત થાય છે.

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા અર્થાત્ અસંખ્યાત પ્રદેશોમા અવગાહ પુદ્ગલોના પર્યાય પણ એવાજ સમજવા જોઈએ, પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે એ સ્થિતિની

‘વેવ’ ઉત્કૃષ્ટાવગાહનકોડપિ અસંખ્યાતપ્રદેશાવગાહનકઃ પુદ્ગલઃ, એવશ્ચૈવ-જઘ-
ન્યાવગાહનકપુદ્ગલવદેવ વિજ્ઞેયઃ, કિન્તુ ‘ળવં ઠિઈંણ તુલ્લે’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા
વિશેષસ્તુ સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ, ‘અજહણ્ણમણુકોસોગાહણગાળં મંતે ! પોગ્ગલાળં
પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાવગાહનકાનાં દ્વિપ્રદેશિકાદિ સંખ્યાતપ્રદે-
શપર્યન્તાવગાહનવતામ્ પુદ્ગલાના કિયન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? इति पृच्छा, भग-
वान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ अजघन्यानुत्कृष्टा-
वगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेणं
मंते ! एवं बुच्चइ-‘अजहण्णमणुकोसोगाहणगाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा
पण्णत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद्, एवम्-उत्तरीत्या उच्यते
यद्-अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति,
भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अजहण्णमणुकोसोगाहणए पोग्गले’ अज-
घन्यानुत्कृष्टावगाहनकः पुद्गलः ‘अजहण्णमणुकोसोगाहणगस्स पोग्गलस्स दव्व-
द्वयाए तुल्ले’ अजघन्यानुत्कृष्टावगाहनकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति,

यह है कि यह स्थिति की दृष्टि से तुल्य होता है ।

गौतम ! हे भगवन् मध्यम अवगाहनावाले पुद्गलों के कितने पर्याय है ?

भगवान्-हे गौतम ! मध्यम अवगाहनावाले पुद्गलों के अनन्त पर्याय है ।

गौतम-हे भगवन् ! किस कारण से ऐसा कहा गया है कि मध्यम अवगाहना वाले पुद्गलों के अनन्त हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! मध्यम अवगाहना वाला एक पुद्गल दूसरे मध्यम अवगाहना वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है, अवगाहना की अपेक्षा से

દ્રષ્ટિએ તુલ્ય બને છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! શા કારણે એમ કહેલું છે કે મધ્યમ અવગાહના વાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! મધ્યમ અવગાહના વાળા એક પુદ્ગલ બીજા મધ્યમ અવગાહનાવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દ્રષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે. પ્રદેશોની અપેક્ષાએ ષટ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુરથાન પતિત

‘पएसद्वयाए छट्ठाणवडिए’ प्रदेशार्थतया पटस्थानपतितो भवति, ‘ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, ‘ठिईए चउट्ठाणवडिए’ स्थित्या-अवस्थानापेक्षया चतुःस्थानपतितो भवति, ‘वण्णाइ अट्ठफासपज्जवेहि य छट्ठाणवडिए’ वर्णादिभिः, अष्टस्पर्शपर्यवैश्च पटस्थानपतितो भवति; गौतमः पृच्छति-‘जहण्णठिइयाणं भंते ! पोग्गलाणं पुच्छा’ हे भदन्त ! जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानां कियन्तः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अणंता पज्जवा पण्णत्ता’ जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-‘से केणट्ठेण भंते ! एवं वुच्चइ-‘जहण्णठिइयाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा पण्णत्ता ?’ हे भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उक्तरोत्त्या, उच्यते यद्-जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः इति, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णठिईए पोग्गले जहण्णठिइयस्स पोग्गलस्स दव्वद्वयाए तुल्ले’ जघन्यस्थितिकः पुद्गलो जघन्यस्थितिकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च द्रव्यमनन्तपर्यायमिति न्यायेन जघन्यस्थितिक पुद्गलस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्यायसंभवात् ‘पएसद्वयाए छट्ठाणवडिए’ प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया पटस्थानपतितो भवति, ‘ओगाहणद्वयाए चउट्ठाणवडिए’ अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुःस्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा से भी चतुःस्थानपतित होता है, वर्णादि अर्थात् वर्ण, गंध और रस की तथा आठ स्पर्शों की अपेक्षा षट्स्थानपतित होता है ।

गौतम-हे भगवन् ! जघन्य स्थिति वाले पुद्गलो के कितने पर्याय हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! अनन्त पर्याय कहे हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! ऐसा कहने का कारण है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य स्थिति वाला एक पुद्गल दूसरे जघन्य स्थिति वाले पुद्गल से द्रव्य की दृष्टि से तुल्य होता है, प्रदेशों

‘थाय छे, स्थितिनी अपेक्षाञ्चे पणु यत्तु स्थान पतित थाय छे, वण्णादि अर्थात् वर्ण, गंध अने रसनी तथा आठ स्पर्शोंनी अपेक्षाञ्चे पटस्थान पतित थाय छे.

श्री गौतमस्वामी -डे भगवन् ! जघन्य स्थितिवाणा पुद्गलाना केटला पर्याय छे ?

श्री भगवान्-डे गौतम ! अनन्त पर्याय कइला छे

श्री गौतमस्वामी-डे भगवन् ! जेवु कडेवातु शु कारण छे ?

श्री भगवान्-डे गौतम ! जघन्य स्थितिवाणा जेक पुद्गल बीना जघन्य स्थितिवाणा पुद्गलथी द्रव्यनी दृष्टिजे तुल्य थाय छे. प्रदेशानी दृष्टिजे पटस्थान

ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, 'ઠિઈંઈ તુલ્લે' સ્થિત્યા તુલ્યો ભવતિ, 'વળ્ણાઙ્ગ અદ્દ-
 ફાસપ્પજ્જવેહિ ય છદ્દાણવહિઈ' વર્ણાદિભિઃ, અપ્પસ્પર્શપર્યવૈથ્થ પટ્થસ્થાનપતિતો
 ભવતિ, 'એવં ઉક્કોસઠિઈંઈ વિ' એદમ્-જઘન્યસ્થિતિકપુદ્ગલવદેવ ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ-
 કોઽપિ પુદ્ગલોઽવગન્તવ્યઃ, 'અજહણ્ણમણુક્કોસઠિઈંઈ વિ એવં ચેવ' અજઘન્યાનુ-
 ત્કૃષ્ટસ્થિતિકોઽપિ પુદ્ગલઃ, એવચ્ચૈવ-જઘન્યસ્થિતિકપુદ્ગલવદેવ વક્તવ્યઃ, કિન્તુ
 'ળવરં ઠિઈંઈ વિ ચઉદ્દાણવહિઈ' નરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ સ્થિત્યાપિ-ચતુઃ-
 સ્થાનપતિતો ભવતિ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહણ્ણગુણકાલયાણં મંતે ! પોગ્ગલાણં
 કેવહિયા પ્પજ્જવા પળ્ણત્તા ?' હે મદન્ત ! જઘન્યગુણકાલકાનાં પુદ્ગલાનાં કિયન્તઃ
 પર્યવા પ્રજ્ઞપ્પાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'अणंता
 पज्जवा पण्णत्ता ?' जघन्यगुणकालकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
 गौतमः पृच्छति-'से केणट्ठेणं मंते ! एवं वुच्चइ-जहण्णगुणकालयाण पोग्गलाणं

કી દૃષ્ટિ સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ, અવગાહના કી દૃષ્ટિ સે ચૌસ્થાન
 પતિત હોતા હૈ, સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે તુલ્ય હૈ, વર્ણ આદિ સે તથા
 આઠ સ્પર્શો કે પર્યાયો સે ષટ્સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
 વાલે પુદ્ગલ કો પ્રરૂપણા મી હસી પ્રકાર કરની યાહિયે ઓર મધ્યમ
 સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ કા કથન મી હસી પ્રકાર સમજના યાહિયે, મગર
 મધ્યમ સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ મે વિશેષતા યહ હૈ સ્થિતિ કી દૃષ્ટિ સે વહ
 ચતુઃસ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલોં કે કિતને પર્યાય હૈ ?
 ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! કિસ કારણ એસા કહા ગયા કિ જઘન્યગુણ

પતિત થાય છે, અવગાહનાની દૃષ્ટિએ ચાર સ્થાન પતિત થાય છે, સ્થિતિની
 અપેક્ષાએ તુલ્ય છે, વર્ણ આદિથી તથા આઠે સ્પર્શોના પર્યાયોથી ષટ્સ્થાન
 પતિત થાય છે. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલની પ્રરૂપણા પણ એજ પ્રકારે કરવી
 જોઈએ અને મધ્યમ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલનું કથન પણ એજ પ્રકારે સમજવું
 જોઈએ, પણ મધ્યમ સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોમા વિશેષતા એ છે કે સ્થિતિની
 દૃષ્ટિએ તે ચતુઃસ્થાન પતિત થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના કેટલા
 પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ શા કારણે એવું કહેલું છે કે જઘન્ય ગુણ

‘પપ્સદ્વયાપ છટ્ટાણવડિં’ પ્રદેશાર્થતયા પટ્-સ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઓગાહણદ્વયાપ ચડટ્ટાણવડિં’ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠિર્દિં’ ચડટ્ટાણવડિં’ સ્થિત્યા-અપસ્થાનાપેક્ષયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘વળ્ણાદ્ અટ્ટકાસપજ્જવેદિ ય છટ્ટાણવડિં’ વર્ણાદિભિઃ, અપ્પટ્ટસ્પર્શપર્યવેશ પટ્-સ્થાન પતિતો ભવતિ; ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહણ્ણઠિડ્વયાણં ભંતે ! પોગ્ગલાણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! જઘન્યસ્થિતિકાના પુદ્ગલાનાં કિચન્તઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? નિ પૃચ્છા, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણંતા પજ્જવા વળ્ણત્તા’ જઘન્યસ્થિતિકાના પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સે કેણદ્દેણ ભંતે ! एवं बुच्चइ-‘जहण्णठिड्वाणं पोग्गलाणं अणंता पज्जवा वणत्ता ?’ ह भदन्त ! तत्-अथ, केनार्थेन-कथं तावद् एवम्-उक्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यस्थितिकानां पुद्गलानामनन्ताः पर्यवाः प्रज्ञाताः इति, भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णठिर्दिए पोग्गले जहण्णठिड्यस्स पोग्गलस्स दव्वद्वयाए तुल्ले’ जघन्य-स्थितिकः पुद्गलो जघन्यस्थितिकस्य पुद्गलस्य द्रव्यार्थतया तुल्यो भवति, प्रत्येकञ्च द्रव्यमनन्तपर्यायमितिन्यायेन जघन्यस्थातक पुद्गलस्यापि द्रव्यत्वेन अनन्तपर्याय-संभवात् ‘पपप्सद्वयाप छट्टाणवडिं’ प्रदेशार्थतया-प्रदेशापेक्षया पट्-स्थानपतितो भवति, ‘ओगाहणद्वयाप चडट्टाणवडिं’ अवगाहनार्थतया-अवगाहनापेक्षया चतुस्स्थानपतित होता है, स्थिति की अपेक्षा से भी चतुःस्थानपतित होता है, घर्णादि अर्थात् वर्ण, गंध और रस की तथा आठ स्पर्शों की अपेक्षा पट्-स्थानपतित होता है ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલો કે કિતને પર્યાય હે ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહે હેં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! એસા કહને કા કારણ હે ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિ વાલા એક પુદ્ગલ દૂસરે જઘન્ય સ્થિતિ વાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી દૃષ્ટિ સે તુલ્ય હોતા હે, પ્રદેશો

થાય છે, સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે, વર્ણાદિ અર્થાત્ વર્ણ, ગંધ અને રસની તથા આઠ સ્પર્શોની અપેક્ષાએ પટસ્થાન પતિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોના કેટલા પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અનન્ત પર્યાય કહ્યા છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એવું કહેવાતું શું કારણ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય સ્થિતિવાળા એક પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય સ્થિતિવાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની દૃષ્ટિએ તુલ્ય થાય છે, પ્રદેશની દૃષ્ટિએ પટસ્થાન

બુદ્ધ-‘જહણ્ણગુણકાલયાણં પોગ્ગલાણં અણતા પઙ્ગવા પળ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! તત્
અથ તેનાથેન એવમ્-ઉક્તરીત્યા, ઉચ્યતે યદ્-જઘન્યગુણકાલકાનાં પુદ્ગલાના-
મનન્તાઃ પર્યાવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ‘એવં ઉક્કોસગુણકાલે વિ’ એવમ્-જઘન્યગુણકાલક
પુદ્ગલવદેવ ઉત્કુષ્ટગુણકાલકોઽપિ પુદ્ગલો વક્તવ્યઃ, ‘અજહણ્ણમણુકોસગુણકાલે
વિ એવં ચેવ’ અજઘન્યાનુત્કુષ્ટગુણકાલકોઽપિ પુદ્ગલઃ, એવશ્ચેવ-જઘન્યગુણકાલક-
પુદ્ગલવદેવ વક્તવ્યઃ, કિન્તુ ‘જવરં સદ્ધાણે હટ્ઠાણવહિં’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશે-
પસ્તુ સ્વસ્થાને સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પટસ્થાનપતિતો ભવતિ ‘એવં જહા કાલવળ્ણ-
પજ્જવાણં વત્તવ્વયા મણિયા તહા સેસાણ વિ વળ્ણગંધરસફાસાણં વત્તવ્વયા મણિ-
યવ્વા’ એવમ્-પૂર્વોક્તરીત્યા, યથા કુલ્લવર્ણપર્યાવાનાં વક્તવ્યતા મણિતા તથા
શેષાણામપિ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શાનામ્ વક્તવ્યતા મણિતવ્યા, ‘જાવ અજહણ્ણમણુકો-
સલુક્કલે’ યાવદ્-જઘન્યરૂપ ઉત્કુષ્ટરૂપ અજઘન્યાનુત્કુષ્ટરૂપપર્યન્તાનાં વક્તવ્યતા

અવ પ્રસ્તુત પ્રકરણ કા ઉપસંહાર કરતે હુએ ભગવાન કહતે હૈ-
ગૌતમ ! હિસ કારણ સે એસા કહા જાતા હૈ કિ જઘન્યગુણ કાલે
પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય કહે ગએ હૈ

હિસી પ્રકાર ઉત્કુષ્ટગુણ કાલે પુદ્ગલ કી વક્તવ્યતા સમજના
ચાહિએ । મધ્યમગુણ કાલે પુદ્ગલ કા કથન ભી એસા હી હૈ અર્થાત્
જઘન્યગુણ કે સદૃશ હી હૈ । વિશેષતા યહ હૈ કિ મધ્યમગુણ કાલા
સ્વસ્થાન મેં ભી પટસ્થાનપતિત હોતા હૈ, અર્થાત્ એક મધ્યમગુણ કાલે
પુદ્ગલ સે દૂસરે મધ્યમગુણ કાલે પુદ્ગલ મેં કુલ્લવર્ણ કી અનન્તભાગ
એવં અનન્તગુણ હીનતા ઓર અધિકતા ભી હો સકતી હૈ ક્યોંકિ
મધ્યમગુણ કે અનન્ત વિકલ્પ હૈ ।

કુલ્લ વર્ણ કી વક્તવ્યતા કે સમાન હી શેષ વર્ણોં કી, ગંધોં કી,

હવે પ્રસ્તુત પ્રકરણને ઉપસંહાર કરતા ભગવાન કહે છે-હે ગૌતમ !
આ કામણે એવુ કહેવાય છે કે જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય
કહેવાયેલા છે.

એજ પ્રકારે ઉત્કુષ્ટ ગુણ કાળા પુદ્ગલની વક્તવ્યતા પણ સમજવી જોઇએ
મધ્યમ ગુણ કાળા પુદ્ગલનું કથન પણ એવું જ છે અર્થાત્ જઘન્ય ગુણના
સદૃશ જ છે. વિશેષતા એ છે કે મધ્યમ ગુણ કાળા સ્વસ્થાનમાં પણ પટસ્થાન
પતિત થાય છે, અર્થાત્ એક મધ્યમ ગુણ કાળા પુદ્ગલથી બીજા મધ્યમ ગુણ
કાળા પુદ્ગલમાં કુલ્લ વર્ણની અનન્ત ભાગ તેમજ અનન્ત ગુણ હીનતા અને
અધિકતા પણ થઇ શકે છે, કેમકે મધ્યમ ગુણના અનન્ત વિકલ્પ છે.

અર્ણતા પજ્જવા પળ્લતા' હે ભદ્રન્ત ! તત્-અથ, કેનાર્થેન-કથં તાવદ્, એવમ્-ઉક્ત રીત્યા, ઉચ્યતે યદ્-જઘન્યગુણકાલકાના પુદ્ગલાનામનન્તાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ? इति, ભગવાન્ આદ્ય-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઘ્ણગુણકાલે પોમ્મલે’ જઘન્યગુણ-કાલકઃપુદ્ગલઃ ‘જઘ્ણગુણકાલયસ્સ પોમ્મલસ્સ દવ્વદ્વયાપ તુલ્લે’ જઘન્યગુણકાલ-કસ્ય પુદ્ગલસ્ય દ્રવ્યાર્થતયા તુલ્યો ભવતિ, પ્રત્યેકઞ્ચ દ્રવ્યમનન્તપર્યાયમિતિ નિયમેન જઘન્યગુણકાલકસ્ય પુદ્ગલસ્યાપિ દ્રવ્યત્વેન અનન્તપર્યાયસંભવાત્, ‘પપ્પસદ્વયાપ છટ્ઠાણવડિપ્પ’ પ્રદેશાર્થતયા-પ્રદેશાપેક્ષયા પટ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઓગાહણ દ્વયાપ ચટ્ઠાણવડિપ્પ’ અવગાહનાર્થતયા-અવગાહનાપેક્ષયા ચતુસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘ઠિર્ઠિપ્પ ચટ્ઠાણવડિપ્પ’ સ્થિતયા ચતુઃસ્થાનપતિતો ભવતિ, ‘કાલવળ્ણપજ્જવેહિ તુલ્લે’ કૃષ્ણવર્ણપર્યંથસ્તુલ્યો ભવતિ ઉભયેપામપિ જઘન્યગુણ કૃષ્ણવર્ણસદ્ભાવાત્, ‘અવસેસેહિ વળ્ણગંધરસપાસપજ્જવેહિ ય છટ્ઠાણવડિપ્પ’ અપ્રશંભૈઃ વર્ણગન્ધરસસ્પર્શ-પર્યંથેષ્વ પટ્થાનપતિતો ભવતિ, પ્રકૃતમુપસંહરન્નાદ્ય-‘સે તેણદ્દેણં ગોયમા ! એવં કાલે પુદ્ગલોં કે અનન્ત પર્યાય હું ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્યગુણ કાલા પુદ્ગલ દ્વસરે જઘન્ય ગુણ કાલે પુદ્ગલ સે દ્રવ્ય કી અપેક્ષા તુલ્ય હોતા હૈ ક્યાર્કિ પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાય ચાલા હોતા હૈ, હસ નિયમ કે અનુસાર જઘન્યગુણ કાલા પુદ્ગલ મો દ્રવ્ય હોને કે કારણ અનન્ત પર્યાય ચાલા હૈ । જઘન્ય ગુણ કાલા પુદ્ગલ દ્વસરે જઘન્યગુણ કાલે પુદ્ગલ સે પ્રદેશોં કી અપેક્ષા પટ્થાનપતિત હોતા હૈ । અવગાહના કી અપેક્ષા સે ચતુસ્થાનપતિત હોતા હૈ ઓર સ્થિતિ કી અપેક્ષા સે પટ્થાનપતિત હોતા હૈ । કૃષ્ણ વળે કે પર્યાયોં સે તુલ્ય હોતા હૈ, ક્યાર્કિ દોનોં જઘન્યગુણ અર્થાત્ કમ સે કમ અંશ ચાલે કૃષ્ણ વળેવાન્ હૈ । શેષ વળોં, ગંધોં, રસોં ઓર સ્પર્શોં કે પર્યાયોં કી અપેક્ષા પટ્થાનપતિત હોતા હૈ ।

કાળા પુદ્ગલોના અનન્ત પર્યાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી દ્રવ્યની અપેક્ષાએ તુલ્ય થાય છે કેમકે પ્રત્યેક દ્રવ્ય અનન્ત પર્યાયવાળું થાય છે, એ નિયમાનુસાર જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ પણ દ્રવ્ય હોવાના કારણે અનન્ત પર્યાયવાળા છે. જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલ બીજા જઘન્ય ગુણ કાળા પુદ્ગલથી પ્રદેશોની અપેક્ષાએ પટ્થાન પતિત થાય છે. અવગાહનાની અપેક્ષાએ ચતુસ્થાન પતિત થાય છે અને સ્થિતિની અપેક્ષાએ પણ પટ્થાન પતિત થાય છે. કૃષ્ણ વર્ણના પર્યાયોથી તુલ્ય થાય છે કેમકે બન્ને જઘન્ય ગુણ અર્થાત્ જોછામા જોછા અશવાળા કૃષ્ણ વર્ણવાન્ છે શેષ વર્ણો ગંધો, રસો અને સ્પર્શોના પર્યાયોની અપેક્ષાએ પટ્થાન પતિત થાય છે.

बुद्धि-‘जहणगुणकालयाणं पोग्गलाणं अणता पज्जवा पण्णात्ता’ हे गौतम ! तत्
अथ तेनार्थेन एवम्-उत्तरीत्या, उच्यते यद्-जघन्यगुणकालकानां पुद्गलाना-
मनन्ताः पर्यायाः प्रज्ञप्ताः, ‘एवं उक्कोसगुणकाल ए वि’ एवम्-जघन्यगुणकालक
पुद्गलवदेव उत्कृष्टगुणकालकोऽपि पुद्गलो वक्तव्यः, ‘अजहणमणुक्कोसगुणकाल ए
वि एवं चेव’ अजघन्यानुत्कृष्टगुणकालकोऽपि पुद्गलः, एवञ्चैव-जघन्यगुणकालक-
पुद्गलवदेव वक्तव्यः, किन्तु ‘णवरं सट्ठाणे छट्ठाणवडिए’ नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेष-
पस्तु स्वस्थाने स्वस्थानापेक्षया पटस्थानपतितो भवति ‘एवं जहा कालवण्ण-
पज्जवाणं वत्तव्वया मणिया तहा सेसाण वि वण्णगंधरसपासाणं वत्तव्वया भाणि-
यव्वा’ एवम्-पूर्वोत्तरीत्या, यथा कृष्णवर्णपर्यवानां वक्तव्यता भणिता तथा
शोषाणामपि वर्णगन्धरसस्पर्शानाम् वक्तव्यता भणितव्या, ‘जाव अजहणमणुक्को-
सलुक्खे’ यावद्-जघन्यरूप उत्कृष्टरूप अजघन्यानुत्कृष्टरूपपर्यन्तानां वक्तव्यता

अब प्रस्तुत प्रकरण का उपसंहार करते हुए भगवान् कहते हैं-
गौतम ! इस कारण से ऐसा कहा जाता है कि जघन्यगुण काले
पुद्गलों के अनन्त पर्याय कहे गए हैं

इसी प्रकार उत्कृष्टगुण काले पुद्गल की वक्तव्यता समझना
चाहिए। मध्यमगुण काले पुद्गल का कथन भी ऐसा ही है अर्थात्
जघन्यगुण के सदृश ही है। विशेषता यह है कि मध्यमगुण काला
स्वस्थान में भी पटस्थानपतित होता है, अर्थात् एक मध्यमगुण काले
पुद्गल से दूसरे मध्यमगुण काले पुद्गल में कृष्णवर्ण की अनन्त भाग
एवं अनन्तगुण हीनता और अधिकता भी हो सकती है क्योंकि
मध्यमगुण के अनन्त विकल्प हैं।

कृष्ण वर्ण की वक्तव्यता के समान ही शेष वर्णों की, गंधों की,

इवे प्रस्तुत प्रकरणे। उपसंहार करता भगवान् कहे छे-हे गौतम !
आ कामहे ओवु कहेवाय छे के जघन्य शुष्ण काणा पुद्गलाना अनन्त पर्याय
कहेवायेला छे

अब प्रकारे उत्कृष्ट शुष्ण काणा पुद्गलानी वक्तव्यता पणु समजवी जेधंओ
मध्यम शुष्ण काणा पुद्गलवु कथन पणु ओवु न छे अर्थात् जघन्य शुष्णना
सदृश न छे। विशेषता ओ छे के मध्यम शुष्ण काणा स्वस्थानमा पणु पटस्थान
पतित थाय छे, अर्थात् ओक मध्यम शुष्ण काणा पुद्गलथी जीण मध्यम शुष्ण
काणा पुद्गलमा कृष्ण वर्णनी अनन्त भाग तेमज अनन्त शुष्ण हीनता अने
अधिकता पणु थधं शके छे, केमके मध्यम शुष्णना अनन्त विकल्प छे,

મણિતવ્યા, 'સદ્ગુણે છદ્ધાણગડિણ' સ્વસ્થાનાપેક્ષયા પદસ્થાનપતિનો મવત્તિ, 'સે
ત્તં રુચિ અજીવપજ્જવા' તે એતે-ઉપર્યુક્તા અજીવર્યયાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ-પ્રતિપાદિતાઃ
'ઇતિ પળ્લવણાણ મગવર્દેણ વિસેમપયં સમત્તં' ઇતિ પ્રજ્ઞાપનાયાં મગવત્યાં પચ્ચમ-
પર્યાયપદં સમાપ્તમ્ ॥૬૦ ૧૬॥

ઇતિશ્રી વિશ્વવિખ્યાત-નગદ્વટ્ટમ-ગ્રસિદ્ધવાચકપશ્ચદ્વગધાપાકલિત-લલિત
કલાપાલાપરુપ્રવિશુદ્ધમથાપદાનૈરગ્રન્થનિર્માપરુ-વાદિમાનમર્દક-શ્રી-
શાહુ છત્રપતિકોલ્હાપુરગજપ્રદત્ત-'જૈનજ્ઞાનાચાર્ય'-પદવિભૂષિત-
કોલ્હાપુરરાજગુરુ-વાલ્મીકીચારિ જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર-
પૂજ્યશ્રી-ઘાસીલાલ-વ્રતિવિરચિતાયા શ્રી પ્રજ્ઞાપના-
સૂત્રસ્ય પ્રમેયબોધિન્યાખ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં

॥ પચ્ચમં પર્યાયપદં સમાપ્તમ્ ॥

રસોં કી ઔર સ્પર્શોં કી વક્તવ્યતા મી સમમ્મલેના ચાહિય, ઔર
મધ્યમ ગુણ રુક્ષ સ્પર્શ તક હસી પ્રકાર કહ લેના ચાહિય । મધ્યમગુણ
વાલે સમીં વર્ણોંદિ સ્વસ્થાન મેં મી પદસ્થાનપતિત હોતે હેં ।

યહ રૂપી અજીવોં કી વક્તવ્યતા હુઈ ઔર સાથ હી અજીવ
પર્યાયોં કી વક્તવ્યતા પૂર્ણ હુઈ અગવતી પ્રજ્ઞાપના કા વિશેષપદ સમાપ્ત ॥

શ્રી જૈનચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ વ્રતિવિરચિત
પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર કી પ્રમેયબોધિનિ વ્યાખ્યા મેં
॥ પાંચવાં પર્યાય પદ સમાપ્ત ॥

કૃષ્ણ વર્ણુની વક્તવ્યતાની સમાનજ શેષ વર્ણુની, ગ ધોની, રસોની અને
સ્પર્શોની વક્તવ્યતા પણ સમજી લેવી જોઈએ, અને મધ્યમ ગુણ રુક્ષ સ્પર્શ
સુધી જોજ પ્રકારે કહેવું જોઈએ મધ્યમ ગુણ વાળા બધા વર્ણુદિ સ્વસ્થાનમા
પણ પદસ્થાન પતિત થાય છે

આ રૂપી અજીવોની વક્તવ્યતા થઈ અને સાથે જ અજીવ પર્યાયોની
વક્તવ્યતા પણ પૂર્ણ થઈ.

શ્રી જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિત પ્રજ્ઞાપના
સૂત્રની પ્રમેયબોધિની ટીકાનું પાચમું પર્યાયપદ સમાપ્ત

॥ અગવતી પ્રજ્ઞાપનાનું વિશેષ પદ સમાપ્ત ॥

અથ પઠ પદં પ્રારભ્યતે
અધિકારવિષય સંગ્રહણીગાથા—

મૂલમ્—બારસ ચઢવીસાઈં સઅંતરં એગસંમયકત્તોયં ।

ઉદ્વહણ પરમવિયાડયંચ અદ્વેવ આગરિસા ॥૧॥

છાયા—દ્વાદશ ચતુર્વિંશતિઃ, સાન્તરય, એક સમયે કૃતશ્ચ ।

ઉદ્વર્તના, પારમવિકાયાગ્રસ્ત્ર અષ્ટાદેવ આકર્ષા ॥ ૧ ॥

ટીકા—પશ્ચમે પદે ઔદયિકક્ષયોપશમિકક્ષાયિકભાવાશ્રયઃ પર્યાયપરિ-
ણામનિર્ણયઃ કૃતઃ, અથ પઠે પદે ઔદયિક ક્ષાયોપશમિકવિષયાન્ પ્રાણિ-
નામુપપાતોદ્વર્તનાદીન્ પ્રરૂપયિતું પ્રથમમાદૌ વિષય (અધિકાર) સંગ્રહણીગાથા
માહ—બારસ ચઢવીસાઈં સ અંતરં એગસમયકત્તોય । ઉદ્વહણ પરમવિયા
ડયંચ અદ્વેવ આગરિસા ॥ ૧ ॥ ઇતિ તત્ર પ્રથમં સામાન્યેન નરકાદિગતિષુ ઉપ-

ષ્ઠ પદ

અધિકારસંગ્રહણી ગાથા કા શબ્દાર્થ

(બારસ) બારહ (ચઢવીસાઈં) ચૌવીસ (સઅંતરં) અન્તરસહિત (એગ
સમય) એક સમય (કત્તો ચ) કહ્યાં સે ? (ઉદ્વહણ) ઉદ્વર્તના (પરમ-
વિયાડયં ચ) ઓર પરમવ સંબંધી આયુ (અદ્વેવ આગરિસા) ઠ
આકર્ષ ॥ ૧ ॥

ટીકાર્થ—પંચમ પદ મેં ઔદયિક, ક્ષાયોપશમિક ઓર ક્ષારિ
ભાવ કે નિમિત્ત સે હોને વાલે જીવ કે પર્યાયોં કા નિરૂપણ કિયા
ગયા હૈ । ઇસ છઠે પદ મેં કર્મોં કે ઉદય તથા ક્ષયોપશમ સે હોને
વાલે પ્રાણિયોં કે ઉપપાત, ઉદ્વર્તન આદિ કી પ્રરૂપણા કરને કે
લિપ પ્રારંભ મેં વિષયસંગ્રહણીગાથા કહતે હૈ—ઇસ પદ મેં પહેલે

છટ્કું પદ

અધિકાર સંગ્રહણી ગાથાનો અર્થ

શબ્દાર્થ—(બારસ) બાર (ચઢવીસાઈં) ચૌવીસ (સઅંતરં) અન્તર સહિત
(એગસમય) એક સમય (કત્તોય) કયાંથી (ઉદ્વહણ) ઉદ્વર્તના (પરમવિયાડ ચ)
અને પરભવ સંબંધી આયુ (અદ્વેવ આગરિસા) આઠ આકર્ષ ॥ ૧૧

ટીકાર્થ—પાચમા પદમાં ઔદયિક ક્ષયોપશમિક અને ક્ષાયિક ભાવના
નિમિત્તથી થવાવાળા જીવના પર્યાયોંનું નિરૂપણ કરવામા આવ્યું છે. આ છટ્કા
પદમા કર્મોંના ઉદય તથા ક્ષયોપશમથી થવાવાળા પ્રાણિયોંના ઉપપાત ઉદ્વર્તના
વિગેરેની પ્રરૂપણા કરવા માટે પ્રારભમા વિષય સંગ્રહણી ગાથા કહે છે.

આ પદમા પહેલા સામાન્યપણાથી નરકાદિ ગતિયોંમા ઉપપાત અને
પ્ર૦ ૧૧૭

पातविरहस्य च उद्वर्तनाविरहस्य च चारसं द्वादशमुहूर्त्ताः प्रमाणं वक्तव्यम्, तदनन्तररत्नप्रभादि नैरयिकादिभेदेषु उपपातविरहस्य उद्वर्तनाविरहस्य च 'चउवीसाई' चतुर्विंशति मुहूर्त्ताः नरकादिगतिषु प्रत्येकं वक्तव्याः, तदनन्तरम् 'स अंतरं' सान्तरम् स व्यवधानम् नैरयिकादयः समुत्पद्यन्ते, निरन्तरञ्च-अव्यवधानम् चापि नैरयिकादयः उत्पद्यन्ते इति वक्तव्यम् तदनन्तरम् 'एगसमग' एकसमयेन नैरयिकादयः प्रत्येकं कियन्तः उत्पद्यन्ते, कियन्तो वा उद्वर्तन्ते ? इति प्ररूपणीयम्, तदनन्तरम्-'फत्तोय' कुतश्च स्थानाद्भवत्वाद्वा नैरयिकादय उत्पद्यन्ते ? इति निरूपणीयम्, तदनन्तरम् 'उव्वहणा' नरकाद् उद्वृत्ताः सन्तो नैरयिकादयः कुत्र उत्पद्यन्ते ? इति प्रतिपादनीयम्, तदनन्तरम् 'परमधियाउयंच' कियद् भागाव-

सामान्य रूप से नरकादि गतियों में उपपात और उद्वर्त्तना के विरह को चारह मुहूर्त्त का प्रमाण कहा जाएगा, तत्पश्चात् रत्नप्रभा आदि नारकभूमियों में उपपातविरह एवं उद्वर्त्तनाविरह के चौबीस मुहूर्त्त कहे जाएँगे। तत्पश्चात् यह निरूपण किया जाएगा कि नारक आदि सान्तर अर्थात् व्यवधानसहित भी उत्पन्न होते हैं और निरन्तर (लगातार) भी उत्पन्न होते हैं। फिर यह बतलाया जाएगा कि आदि एक समय में कितने नारकों आदि का उपपात और उद्वर्त्तन होता है ? तदनन्तर यह प्ररूपण किया जाएगा कि नारक आदि किस स्थान से या किस भव से उत्पन्न होते हैं ? उसके बाद नारक आदि निकल कर कहाँ उत्पन्न होते हैं ? इसकी प्ररूपणा की जाएगी तत्पश्चात् यह कहेंगे कि वर्त्तमान भव की कितनी आयु शेष रहने पर नारक आदि आगामी भव की आयु का बन्ध करते हैं ?

उद्वर्त्तनाना विरहने भार मुहुर्त्तानुं प्रभाषु कडेवामा आवशे ते पछी रत्नप्रभा विगेरे नारक भूमियेमा उपपात विरह अने उद्वर्त्तनाना चौवीस मुहुर्त्त कडेवामा आवशे ते पछीथी नारक विगेरे मातर अर्थात् व्यवधान सहित पण उत्पन्न थाय छे, अने निरन्तर (लागठ) पण उत्पन्न थाय छे. ओनु निरूपण कराशे. ते पछी ओ जताववामा आवशे के—ओक समयमा डेटला नारक विगेरेना उपपात अने उद्वर्त्तना थाय छे ? ते पछी ओ प्ररूपण करवामा आवशे के नारक विगेरे क्या स्थानेथी अगर क्या लवथी उत्पन्न थाय छे ? ते पछी नारक आदिमाथी नीकणीने क्या उत्पन्न थाय छे ? ते प्ररूपण कराशे ते पछी ओ कडेवामा आवशे के वर्त्तमान लवनी डेटली आयु गाडी रहे त्यारे नारक विगेरे आगामी लवनी आयुने बन्ध करे छे ? छेवटे वधारेमा वधारे डेटला

શેષેऽનુભૂયમાનવર્તમાન ભવાયુપ નૈરયિકાદયો જીવાઃ પારમવિકાયુષ્કશ્ચ-પર-
ભવસમ્બન્ધિ આયુષ્યં વધ્નન્તિ ? इति वक्तव्यम्, तदनन्तरम्-‘अद्वेव आगरिसा’
કિયદ્ભિરાકર્ષૈસ્તકુષ્ટેન નૈરયિકાદય આયુર્વન્ધકા ભવન્તીતિ જિજ્ઞાસાયામ્
અષ્ટાવેવ આકર્ષા વક્તવ્યા इति गाथा संक्षेपार्थः ।

ઉપપાતોદ્વર્તનાવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—નિરયગર્હણં भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववा-
एणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एकं समयं, उक्कोसेणं
बारसमुहुत्ता, तिरियगर्हणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव-
वाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं
बारसमुहुत्ता, मणुयगर्हणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववा-
एणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं
बारसमुहुत्ता, देवगर्हणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववा-
एणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बार-
समुहुत्ता, सिद्धिगर्हणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झ-
णाए पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं
छम्मासा, निरयगइणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववट्ठणाए
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एकं समयं, उक्कोसेणं बारस-
मुहुत्ता, तिरियगर्हणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववट्ठणाए
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस-
मुहुत्ता, मणुयगर्हणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववट्ठणाए
पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस-
मुहुत्ता, देवगर्हणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववट्ठणाए

અન્ત મેં અધિક સે અધિક કિતને આકર્ષો દ્વારા નારક આદિ આયુ
કા વન્ધ કરતે હૈં ? इस प्रकार की जिज्ञासा होने पर आठ आकर्ष
કહે જાઈએ । यह संग्रहिणीगाथा का संक्षेप में अर्थ यहा गया ।

આકર્ષો દ્વારા નારક આદિના આયુનો બંધ કરે છે ? આ પ્રમાણેની જિજ્ઞાસા
થવાથી આઠ આકર્ષ કહેવામા આવશે આ રીતે આ સંગ્રહણી ગાથાનો સંક્ષેપથી
અર્થ કહેવામા આવ્યો છે.

પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં વારસ-
મુહુત્તા, દારં ॥સૂ૦ ૧॥

છાયા-નિરયગતિઃ : સ્વલ્પ મદન્ત ? કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞા
હે ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વદશમુહૂર્તાન્, તિર્યગ્ગતિઃ : સ્વલ્પ
મદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞા ? હે ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં
સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ મનુષ્યગતિઃ : સ્વલ્પ મદન્ત ! કિયન્તં કાલં

ઉપપાત-ઉદ્વર્તના-વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(નિરયગઈ) નરકગતિ (ળં) વાક્યાલંકાર (મંતે !) હે ભગ-
વન્ ! (કેવહ્યં) કિતને (કાલ) કાલતક (વિરહિયા) રહિત (ઉવવા-
ણં) ઉપપાત સે (પણ્ણત્તા) કહી ગઈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ-
ણેણં) જઘન્ય અર્થાત્ કમ સે કમ (એકં સમયં) એક સમય તક
(ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) અધિક સે અધિક વારહ મુહૂર્તતક

(તિરિયગઈ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પણ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! તિર્યગ્ગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ હૈ ?
(ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમય ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ !
જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક

(મણુયગઈ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પણ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! મનુષ્યગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ
હે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમય ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે

ઉપપાત ઉદ્વર્તના—વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ-(નિરય ગઈ) નરક ગતિ (ળં) વાક્યાલંકાર (મંતે !) ભગવન્ !
(કેવહ્યં) કેટલા (કાલ) કાળ સુધી (વિરહિયા) રહિત (ઉવવાણં) ઉપપાતથી
(પણ્ણત્તા) કહેવાઈ છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહ્ણણેણં) જઘન્ય અર્થાત્ ઓછામાં
ઓછા (એકં સમયં) એક સમય સુધી (ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) અધિકથી અધિક
બાર મુહૂર્ત સુધી

(તિરિયગઈ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
તિર્યગ્ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેવામાં આવી છે (ગોયમા !
જહ્ણણેણં એગં સમય ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત સુધી

(મણુયગઈ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પણ્ણત્તા) હે ભગવન્ !
મનુષ્ય ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહ-
ણેણં એગં સમય ઉક્કોસેણ વારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ

વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞસા ?' હે ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ
મુહૂર્તાનં દેવગતિઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞસા ?
હે ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશમુહૂર્તાનં સિદ્ધગતિઃ સ્વલ્પ
મદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા સિદ્ધ્યા પ્રજ્ઞસા ! હે ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં
સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન ષડ્માસાન્ નિરયગતિઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા
ઉદ્વર્તનયા પ્રજ્ઞસા ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાનં,

ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ બારહ મુહૂર્ત તક

(દેવગઈ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વિરહિયા ઉવ્વાણં પણ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! દેવગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ હૈ ?
(ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં બારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ !
જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ બારહમુહૂર્ત તક

(સિદ્ધગઈ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વિરહિયા સિદ્ધિણાણ પણ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! સિદ્ધગતિ કિતને કાલ તક સિદ્ધિ સે રહિત કહી ગઈ
હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં છમ્માસા) હે ગૌ !
જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ છમ્મહીનો તક

(નિરયગઈ ણં મંતે કેવહયં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ઠણાણ પણ્ણત્તા ?)
હે ભગવન્ ! નરકગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્તના સે રહિત કહી ગઈ
હૈ ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં બારસ મુહુત્તા)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ બારહ મુહૂર્ત (તિરિયગઈ ણં

બાર મુહૂર્ત સુધી

(દેવગઈ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વિરહિયા ઉવ્વાણં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
દેવ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ
એગં સમયં ઉક્કોસેણં બારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ
બાર મુહૂર્ત સુધી

(સિદ્ધ ગઈ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વિરહિયા સિદ્ધિણાણ પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
સિદ્ધ ગતિ કેટલા કાળ સુધી સિદ્ધિથી રહિત કહેલી છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણ
એગં સમયં ઉક્કોસેણં છમ્માસા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ
છ મહીના સુધી

(નિરયગઈ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ઠણાણ પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ !
નરક ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેવાઈ છે ? (ગોયમા ! જહ્-
ણેણ એકં સમયં, ઉક્કોસેણ બારસ મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય,
ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્ત

तिर्यग्गतिः खलु भदन्त । कियन्त कालं विरहिता उद्वर्तनया प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् मनुष्यगतिः खलु भदन्त ! कियन्त कालं विरहिता उद्वर्तनया प्रज्ञप्ता ! गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान्, देवगतिः खलु भदन्त ! कियन्त कालं विरहिता उद्वर्तनया प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् ।

टीका—अथ उपर्युक्त संग्राहक गार्थार्थमेव क्रमेण विशदयितुमाह—‘निरयग-
ईणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पणत्ता ? गौतमः पृच्छति—हे

भंते ! केवइय काल विरहिया उव्वट्टणाए ?) हे भगवन् ! तिर्यचगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक (मणुयगई णं भंते ! केवइयं काल विरहिया उव्वट्टणाए ?) हे भगवन् ! मनुष्यगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्को-
सेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक (देवगई णं भंते ! केवइयं काल विरहिया उव्वट्टणाए पणत्ता ?) हे भगवन् ! देवगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कही है ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समय, उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त्त तक

टीकार्थ—अब उल्लिखित संग्रहिणी गाथा के अर्थ का नाम से वि

(तिरिय गईणं भंते ! केवइयं काल विरहिया उव्वट्टणाए पणत्ता ?) हे भगवान् ! तिर्यच गति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कहेली छे ? (गोयमा ! जहण्णेण एग समय उक्कोसेण बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट बार मुहूर्त्त सुधी

(मणुय गईणं भंते ! केवइयं काल विरहिया उव्वट्टणाए पणत्ता) हे भगवन् ! मनुष्यगति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कहेली छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एग समय उक्कोसेण बारह मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट बार मुहूर्त्त सुधी

(देव गईणं भंते ! केवइयं काल विरहिया उव्वट्टणाए पणत्ता ?) हे भगवान् ! देव गति कितने काल तक उद्वर्त्तना से रहित कहेली छे ? (गोयमा ! जहण्णेण एग समय उक्कोसेण बारह मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट बार मुहूर्त्त सुधी

टीकार्थ—इसे उल्लिखित संग्रहिणी गाथाना अर्थनु कथी विवेचन

મદન્ત ! નિરયગતિઃ—નરકગતિઃ નામકર્મોદય જનિતો જીવસ્યૌદયિકો ભાવઃ, તસ્યૈકત્વાત્ સપ્તપૃથિવીવ્યાપકત્વાચ્ચૈકવચનં વોધ્યમ્ અથ એવ સપ્તાનાં પૃથિવીનાં સંગ્રહો ભવતિ, કિયન્તં કાલમ્—કિયત્કાલપર્યન્તમ્, ઉપપાતેન—ઉપપતનમુપપાતઃ તદ્ભિન્નગતિકાનાં પ્રાણિનાં નૈરયિકત્વેનોત્પાદસ્તેન, વિરહિતા શૂન્યા, પ્રજ્ઞાતા—ભગવતા પ્રરૂપિતા ? ભગવાન્ આહ—‘ગૌતમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણેણં એવ્કં સમયં ઉવ્કોસેણં વારસ મુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્—એક સમયપર્યન્તમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્—દ્વાદશ મુહૂર્ત પર્યન્તમ્ નિરયગતિરુપપાતેન વિરહિતા ભવ-
વિવેચન કિયા જાતા હૈ—

નિરયગતિ અર્થાત્ નરકગતિનામકર્મ કે ઉદય સે ઉત્પન્ન હોને વાલા જીવ કા ઔદયિક ભાવ । એક હૈ ઓર સાતો પૃથિવિયો મેં વ્યાપક હૈ, હિસ કારણ ઉસકે લિએ એકવચન કા પ્રયોગ કિયા ગયા હૈ । હિસ (નિરયગઈ) શબ્દ સે સાતો નરકભૂમિયો કા સંગ્રહ હો જાતા હૈ । ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! નિરયગતિ કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ હૈ ? કિસી અન્ય ગતિસે મરકર નારક કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હોના ઉપપાત કહલાતા હૈ । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ કિતને સમય તક કિસી નયે નારક કા જન્મ નહીં હોતા—અર્થાત્ નરકગતિ નયે નારક કે જન્મ સે રહિત કિતને કાલ રહતી હૈ ?

ભગવાન્ હિસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! કમ સે કમ એક સમય ઓર અધિક સે અધિક વારહ મુહૂર્ત તક નરકગતિ ઉપપાત સે વિરહિત હોતી હૈ । વારહ મુહૂર્ત કે વાદ અવશ્ય હી કોઈ

કરાય છે

નિરય ગતિ અર્થાત્ નરક ગતિ નામ કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારા જીવના ઔદયિક ભાવ તે એક છે અને બીજી સાતે પૃથિવિઓના વ્યાપક છે, એ કારણે તેમને માટે એક વચનનો પ્રયોગ કરાયો છે. આ ‘નિરય ગઈ’ શબ્દથી સાતે નરક ભૂમિઓનો સંગ્રહ થઈ બીય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! નિરય ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ? કેાઈ અન્ય ગતિથી મરીને નારકના રૂપમાં ઉત્પન્ન થવું તે ઉપપાત કહેવાય છે તાત્પર્ય એ છે કે કેટલાક સમય સુધી કેાઈ નવા નારકનો જન્મ નથી થતો અર્થાત્ નરક ગતિ નવા નારકના જન્મથી રહિત કેટલા સમય સુધી રહે છે ?

શ્રી ભગવન્ આ કથનનો ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! ઓછામાં ઓછા એક સમય અને અધિકથી અધિક બાર મુહૂર્ત સુધી નરક ગતિ ઉપપાતથી

તીત્યર્થઃ અથાગ્રે એકસ્યામપિ પૃથિવ્યાં ચતુર્વિંશતિમુહૂર્તપ્રમાણસ્ય ઉત્પાતવિરહસ્ય વક્ષ્યમાણતયા કથં સર્વં પૃથિવી સમુદાયાપેક્ષયા દ્વાદશ મુહૂર્તં પ્રમાણ ઉત્પાતવિરહઃ સંગચ્છતે इति चेदत्रोच्यते—રત્નપ્રભાદિપુ એકૈરુપૃથિવી નિર્દ્વારણેન ચતુર્વિંશતિ મુહૂર્તાદિ પ્રમાણસ્ય ઉપપાતવિરહસ્ય સંભવેડપિ સપ્ત પૃથિવી સમુદાયાપેક્ષયા અનુપાતેન દ્વાદશમુહૂર્તપ્રમાણસ્યૈવ ઉત્પાતવિરહસ્યોપલમ્ભાત્ ? દ્વાદશમુહૂર્તાનિન્તરમવશ્ય-મન્યતરસ્યાં પૃથિવ્યા મુત્પાદસંભવાત્, તથૈવ કેવલ વેદસા ઉપલબ્ધેઃ સત્વાત્, એવમેવ યથા નિરયગતિ રુત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ ઉત્પાતેન વિરહિતા પ્રતિપાદિતા તથૈવ તિર્યગ્મનુષ્ય દેવગતયોડપિ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશમુહૂર્તાનેવ ઉત્પાતેન વિરહિતાઃ

જીવ નરકગતિ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । પ્રશ્ન કિયા જા સકતા હૈ કિ આગે એક હી પૃથ્વી મેં બી ચૌવીસ મુહૂર્ત પ્રમાણ સાદિ ઉપપાતવિરહ કહા જાણગા, એસી સ્થિતિ મેં અર્થાત્ સામાન્ય રુપ સે વારહ મુહૂર્ત કા હી ઉપપાતવિરહ કહના કૈસે સંગત હો સકતા હૈ ? હસકા ઉત્તર આદિ હસ પ્રકાર હૈ—રત્નપ્રભા આદિ એક એક પૃથ્વી મેં ઉપપાત વિરહ ચૌવીસ મુહૂર્ત આદિ કા હોને પર બી સામાન્ય રુપ સે નરક ગતિ મેં ઉપપાત કા વિરહ વારહ મુહૂર્ત પ્રમાણ હી હોતા હૈ, કયોંકિ વારહ મુહૂર્ત વીતને પર કિસી ન કિસી પૃથ્વી મેં અવશ્ય હી કિસી જીવ કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ । ભગવાન ને કેવલજ્ઞાન સે એસા હી જાના હૈ ।

જૈસે નરકગતિ ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક ઉપપાત સે રહિત કહી ગઈ હૈ ડસી પ્રકાર તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ ઓર દેવ ગતિ બી ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત તક હી ઉપપાત સે રહિત હોતી હૈ । કિન્તુ સિદ્ધગતિ કા

રહિત હોય છે ઓર મુહૂર્તના પછી અવશ્ય કોઇ ને કોઇ નરક ગતિમા ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રશ્ન કરો શકાય છે કે આગળ એક પૃથ્વીમા પશુ ચોવીસ મુહૂર્ત પ્રમાણ સાદિ ઉપપાત વિરહ કહેવાશે, એવી સ્થિતિમા સમુદાય રૂપમાં અર્થાત્ સામાન્ય રૂપથી ઓર મુહૂર્તના જ ઉપપાત વિરહ કહેવો તે કેવી રીતે સંગત થઇ શકે ?

તેનો ઉત્તર આ રીતે છે—રત્નપ્રભા આદિ એક એક પૃથ્વીમા ઉપપાતનો વિરહ ચોવીસ મુહૂર્ત આદિનો થવા છતાં પશુ સામાન્ય રૂપથી નરક ગતિમા ઉપપાતનો વિરહ ઓર મુહૂર્ત પ્રમાણ જ હોય છે, કેમકે ઓર મુહૂર્ત વીતી જતા કોઇને કોઇ પૃથ્વીમા અવશ્ય જ કોઇ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે ભગવાને કેવળજ્ઞાનથી એવું બાણુછ છે.

જેમ નરક ગતિ ઉત્કૃષ્ટ ઓર મુહૂર્ત સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે, એ જ પ્રકારે તિર્યચ ગતિ, મનુષ્ય ગતિ અને દેવ ગતિ પશુ ઉત્કૃષ્ટ ઓર

પ્રતિત્ત્વ્યાઃ કિન્તુ સિદ્ધગતિ રુત્કૃષ્ટેન પદ્માસાન્ ઉત્પાતેન વિરહિતા વોધ્યા,
 એવમેવોદ્વર્તનાપિ અવસેયા નવરં સિદ્ધાના મુદ્વર્તનાભાવેન તદ્વતિરુદ્વર્તનયા
 વિરહિતા ન વત્તવ્યા તેષાં સાચપર્યવસિતકાલતયા શાશ્વતત્વાદિત્યભિપ્રાયેણ વિશદ-
 યિતુ માહ-તિરિયગઈણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્ણત્તા ?' હે
 મદન્ત ! તિર્યગ્ગતિઃ સ્વલ્લુ ક્રિયન્તં કાલમ્-ક્રિયત્કાલપર્યન્તમ્ ઉપપાતેન વિરહિતા
 શૂન્યા પ્રરૂપિતા ? મગવાન્ આહ-'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહ્ણણેણં એગં સમયં
 ઉવ્વકોસેણં વારસ મુહુત્તા' જઘ્ણ્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુદ્વર્તાન્ તિર્ય-

ઉપપાત વિરહ ઉત્કૃષ્ટ છહ માહ કા હૈ । અર્થાત્ એક જીવ કે સિદ્ધ
 હોને કે પશ્ચાત્ અગર કોઈ જીવ સિદ્ધ ન હો તો છહ માસ તક ન હો,
 એસા સંભવ હૈ, મગર છહ માસ કે અનન્તર સમય મેં કોઈ ન કોઈ
 જીવ અવદ્ય હી મોક્ષ મેં જાતા હૈ ।

હસી પ્રકાર ઉદ્વર્તના અર્થાત્ કિસી ગતિ સે નિકલના મી કહ
 લેના ચાહિયે । મગર સિદ્ધગતિ મેં ગયા હુઆ જીવ ફિર કમી નિક-
 લતા નહી અર્થાત્ સિદ્ધ ગતિ સે ઉદ્વર્તના નહી હોતી હૈ, હસ
 કારણ વહાં ઉદ્વર્તના કા વિરહ કાલ મી નહી હૈ । વહાં તો ઉદ્વ-
 ર્તનાવિરહ સદૈવ હૈ ક્યોંકિ સિદ્ધ પર્યાય સાદિ હોને પર મી
 અનન્ત હૈ । સિદ્ધ જીવ સદા કાલ સિદ્ધ હી રહતે હૈ । હસી અભિ-
 પ્રાય સે કહા ગયા હૈ-હે મગવન્ ! તિર્યચ ગતિ કિતને કાલ તક ઉપ-
 પાત સે રહિત હોતી હૈ ? અર્થાત્ કિતને કાલ તક કોઈ જીવ તિર્યચગતિ
 મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતા ? મગવાન ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! જઘ્ણ્ય

મુદ્વર્ત સુધી જ ઉપપાતથી રહિત થાય છે પરન્તુ સિદ્ધગતિનો ઉપપાત વિરહ
 ઉત્કૃષ્ટ છ માસનો છે. અર્થાત્ એક જીવના સિદ્ધ થયા પછી અગર કોઈ જીવ
 સિદ્ધ ન થાય તો છ માસ સુધી ન થાય, એવો સંભવ છે, પણ છ માસ
 પછીના સમયમા કોઈને કોઈ જીવ અવશ્ય જ મોક્ષમા જાય છે.

એ રીતે ઉદ્વર્તના અર્થાત્ કોઈ ગતિથી નીકળવાના સ બધમાં પણ કહેવું
 જોઈએ પણ સિદ્ધ ગતિમા ગએલો જીવ ફરીથી કદિ નીકળતો નથી અર્થાત્
 સિદ્ધ ગતિથી ઉદ્વર્તના નથી થતી, એ કારણે ત્યાં ઉદ્વર્તનાનો વિરહ કાળ
 પણ નથી. ત્યાં તો ઉદ્વર્તનાનો વિરહ સદૈવ છે, કેમકે સિદ્ધ પર્યાય સાદિ
 હોવા છતાં અનન્ત છે સિદ્ધ જીવ સદાકાળ સિદ્ધ જ રહે છે એ અભિપ્રાયથી
 કહેવાયેલું છે-હે ભગવન્ ! તિર્યચ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત હોય
 છે ? અર્થાત્ કેટલા સમય સુધી કોઈ જીવ તિર્યચ ગતિમા નથી ઉત્પન્ન થતો ?

ગતિરૂપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘મણુયર્ગઈણં મંતે ! કેવદ્દયં ક્કાલં વિરહિયા ઉવવાયેણં પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! મણુપ્પગતિઃ સ્વલ્લ કિયન્તં કાલં—કિયત્કાલપર્યન્તમ્, ઉપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા ? ભગવાન્ આહ ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણેણં ઇગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસ મુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કુષ્ટેન દ્વાદશમુહૂર્તાન્ મણુપ્પગતિરૂપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા । ગૌતમઃ ! પૃચ્છતિ ‘દેવર્ગઈણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા ઉવવાયેણં પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! દેવગતિઃ સ્વલ્લ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણેણં ઇગં સમયં ઉક્કોસેણં વારસમુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કુષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ યાવત્ દેવગતિ રૂપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘સિદ્ધર્ગઈણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા સિજ્ઞણાણ પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત !

एक समय तक और उत्कृष्ट वारह मुहूर्त तक तिर्य्यचगति उपपात से विरहित होती है ।

गौ —हे भगवन् ! मनुष्यगति कितने काल तक उपपात से रहित होती है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट वारह मुहूर्त तक मनुष्यगति उपपात से विरहित रहती है ।

गौतम—हे-भगवन् ! देवगति कितने काल तक उपपात से रहित कही गई है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय और उत्कृष्ट वारह मुहूर्त ।

गौतम—हे भगवन् ! सिद्धगति कितने काल तक सिद्धि से रहित

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ આર મુહૂર્ત સુધી તિર્યચ ગતિ ઉપપાતથી રહિત થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ ! મનુષ્ય ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત હોય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ આર મુહૂર્ત સુધી મનુષ્ય ગતિ ઉપપાતથી વિરહિત રહે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! દેવ ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલી છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટ આર મુહૂર્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્, સિદ્ધ ગતિ કેટલા કાળ સુધી સિદ્ધિથી

સિદ્ધિગતિઃ સ્વલ્પ કિયન્તંકાલમ્ સિદ્ધિયા વિરહિતા પ્રજ્ઞાસા ? ભગવાન્ આહ 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉવ્વકોસેણં છમ્માસા' જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કુષ્ટેન ષઢ્ઢમાસાન્ યાવત્ સિદ્ધિગતિરૂપપાતેન વિરહિતા પ્રજ્ઞાસા । અયોદ્વર્તનામધિકૃત્ય ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- નિરયગર્હણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાપ્પ પ્પણત્તા ? હે ભદન્ત ! નિરયગતિઃ સ્વલ્પ કિયન્તં કાલમ્ ઉદ્વર્તનયા વિરહિતા-શૂન્યા પ્રજ્ઞાસા-પ્રરૂપિતા ? ભગવાન્ આહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! જહણ્ણેણં એકં સમયં, ઉવ્વકોસેણં વારસ મુહુત્તા' જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ નિરયગતિ રુદ્ધર્તનયા વિરહિતા પ્રજ્ઞાસા । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ 'તિરિયગર્હણં મંતે ! કેવદ્વયં વિરહિયા ઉવ્વટ્ટણાપ્પ પ્પણત્તા ?' હે ભદન્ત ! તિરિયગતિઃ સ્વલ્પ કિયન્તં કાલમ્ ઉદ્વર્તનયા વિરહિતા પ્રજ્ઞાસા ભગવાન્ આહ 'ગોયમા !' હે ગૌતમ !

હોતી હૈ !

ભગવાન-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કુષ્ટ છહમ તક સિદ્ધિગતિ સિદ્ધિ સે વિરહિત હોતી હૈ, અર્થાત્ કમ સે એક સમય એસા હોતા હૈ જબ કોઈ જીવ મોક્ષ નહીં પ્રાપ્ત કરતા ઓર અપિ સે અધિક છહમાસ તક કોઈ જીવ મોક્ષ નહીં જાતા । છહ માહ વીતને પર અવશ્ય હી કોઈ ન કોઈ જીવ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરતા હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! નરકગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્તના સે રહિત કહી ગઈ હૈ ? અર્થાત્ એસા કિતના સમય હૈ જબ કિ કોઈ મી જીવ નારક સે ન નિકલે ?

ભગવાન-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઓર ઉત્કુષ્ટ વારહ મુહૂર્ત્ત ગૌતમ-હે ભગવન્ ! તિર્યચગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્તના સે

રહિત થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કુષ્ટ છ માસ સુધી સિદ્ધિગતિ સિદ્ધિથી રહિત હોય છે, અર્થાત્ ઓછામા ઓછો એક સમય એવો હોય છે બ્યારે કોઈ જીવ મોક્ષ નથી પ્રાપ્ત કરતો અને અધિકમા અધિક છ માસ સુધી કોઈ જીવ મોક્ષ નથી જતો. છ માસ ગયા પછી અવશ્ય કોઈ ન કોઈ જીવ મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! નરક ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ? અર્થાત્ એવો કેટલો સમય છે કે બ્યારે કોઈ પણ જીવ નરકથી બહાર ન નીકળે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય અને ઉત્કુષ્ટ વાર મુહૂર્ત્ત, શ્રી ગૌતમસ્વામી-તિર્યચ ગતિ કેટલા સમય સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત

‘જહ્ણેણં ઇગં સમયં ઉવકોસેણં વારસ મુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ યાવત્ તિર્યગ્ગતિ રુદ્ધર્તનયા વિરહિતા પ્રજ્ઞાસા, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ ‘મણુગર્દિણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ઠણાણ પ્પણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! મનુષ્યગતિઃ કિયન્તં કાલમ્ ઉદ્વર્તનયા વિરહિતા-ચૂન્યા પ્રજ્ઞાસા ? ભગવાન્ આહ- ‘ગોયમા ! જહ્ણેણં ઇગં સમયં ઉવકોસેણં વારસ મુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશમુહૂર્તાન્ યાવત્ મનુષ્યગતિરુદ્ધર્તનયા વિરહિતા પ્રજ્ઞાસા, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- ‘દેવગર્દિણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવ્વટ્ઠણાણ પ્પણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! દેવગતિ યલ્લુ કિયન્તં કાલમ્ ઉદ્વર્તનયા વિરહિતા પ્રજ્ઞાસા ? ભગવાન્ આહ- ‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણેણં ઇગં સમયં ઉવકોસેણં વારસ મુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન દ્વાદશ મુહૂર્તાન્ યાવત્ દેવગતિરુદ્ધર્તનયા વિરહિતા રહિત કહી ગર્દિ હૈં ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત્ત પર્યન્ત ઉદ્વર્તના સે વિરહિત કહી ગર્દિ હૈં ?

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! મનુષ્યગતિ કિતને કાલ તક ઉદ્વર્તના સે રહિત કહી હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત્ત તક

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! દેવગતિ કિતને કાલ ઉદ્વર્તના સે રહિત કહી ગર્દિ હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એક સમય તક ઉત્કૃષ્ટ વારહ મુહૂર્ત્ત તક ઉદ્વર્તના સે રહિત કહી હૈં ?

કહેલી છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ વાર મુહૂર્ત્ત પર્યન્ત ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! મનુષ્ય ગતિ કેટલા કાળ સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ વાર મુહૂર્ત્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી- હે ભગવન્ દેવ ગતિ કેટલા સમય સુધી-ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ વાર મુહૂર્ત્ત સુધી ઉદ્વર્તનાથી રહિત કહેલી છે.

प्रज्ञप्ता प्ररूपिता, सिद्धानाञ्चोद्धर्तनाभावात् तेषां तन्निरूपणं न कृतम् 'दारं' इति द्वारम् प्रथमं समाप्तम् ।

विशेषोपपात वक्तव्यता-

मूलम्-रयणप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, सक्करप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं सत्तराइंदियाणि वालुयप्पभापुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धमासं, पंकप्पभा पुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं मासं, धूमप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं दो मासा, तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चत्तारि मासा, अहे सत्तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा, असुरकुमाराणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं

सिद्धों की उद्धर्तना होती नहीं है, अतएव उसका निरूपण नहीं किया है ॥ १ ॥

प्रथम द्वार समाप्त

सिद्धोनी उद्धर्तना यती नथी, तेथी न तेनु निइयणु नथी करायु'

॥ १ ॥ प्रथम द्वार समाप्त

विशेषोपपात वक्तव्यता

समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, नागकुमाराणं भंते ! केव-
इयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं
एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, एवं वणकुमाराणं
विज्जुकुमाराणं, अगिकुमाराणं दीवकुमाराणं, दिसाकुमाराणं
उदहिकुमाराणं, वाउकुमाराणं, थणियकुमाराणं पत्तेयं जहण्णेणं
एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, पुढविकाइयाणं भंते !
केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? अणुसमयम-
विरहियं उववाएणं पणत्ता, एवं आउकाइयाण वि, तेउकाइ-
याण वि, वाउकाइयाण वि, वणस्सइकाइयाण वि अणुसमयं
अविरहिया उववाएणं पणत्ता, बेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं
विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं
उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं, एवं तेइंदियचउरिंदिया, संमुच्छिमपंचि-
दियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववा-
एणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अंतो-
हुत्तं गब्भवक्कतियपंचेदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं
कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं
समयं, उक्कोसेणं बारसमुहुत्ता, संमुच्छिममणुस्साणं भंते !
केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा ! जह-
ण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, गब्भवक्कतिय-
मणुस्साणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं
चउव्वीसं मुहुत्ता, जोइसियाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं
एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, सोहम्मं कप्पे देवाणं
भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ? गोयमा !
जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता, ईसाणे कप्पे
देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउ-

व्वासं मुहुत्ता ? सणकुमारे कप्पे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं णव राइंदियाइं वीसाय मुहुत्ता !
 माहिंदे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्को-
 सेणं बारस राइंदियाणि दस मुहुत्ता, वंभलोए देवाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइं-
 दियाइं, लंतगदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं,
 उक्कोसेणं पणतालीसं राइंदियाइं, महासुक्कदेवाणं पुच्छा,
 गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असीई राइंदियाइं
 सहस्सारे देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं,
 उक्कोसेणं राइंदियसयं, आणय देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा, पाणयदेवाणं
 पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जवासा
 अच्चुयदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्को-
 सेणं संखिज्जवासा हिट्ठिमगेविज्जाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वा याइं, मज्झिम-
 गेविज्जाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं
 संखिज्जाइं वाससहस्साइं, उवरिमगोवज्जाणं पुच्छा, गोयमा !
 जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखि इं वाससयसहस्साइं,
 विजयवेजयंतजयंत अपराजितदेवाणं पुच्छा, गोयमा ! जह-
 ण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं, सव्वट्ठसिद्धग-
 देवाणं पुच्छा, गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं
 पलिओवमस्स संखिज्जइभागां, सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं
 विरहिया सिज्झणाए पणत्ता ? गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं,
 उक्कोसेणं छम्मासा ॥ सू० २॥

छाया-रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिः मुहुर्तान्, शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालम् विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन सप्तरात्रिन्दिनानि, वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अर्द्धमासम्, पङ्कप्रभा

विशेषोपपातवक्तव्यता

शब्दार्थ-(रयण्यप्रभापुढविनेरइयाणं भन्ते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं) हे गौतम ! जघन्य एक समयतक (उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त (सक्करप्पभापुढविनेरइया णं भन्ते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! शर्कराप्रभा के नारक कितने समय तक उपपात से रहित कहे गए हैं ! (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट सात रात्रि दिन (वालुयप्पभापुढविनेरइया णं भन्ते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?) वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित कहे गए हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अर्द्धमासं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अर्द्धमास तक (पङ्कप्पभापुढविनेरइया णं भन्ते ! केवइयं कालं विरहिया उव-

शब्दार्थ-(रयण्यप्रभा पुढवि नेरइयाणं भन्ते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! रत्नप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला समय सुधी उपपातधी रहित कहेला छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एग समयं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी (उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त

(सक्करप्पभा पुढवि नेरइयाणं भन्ते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! शर्कराप्रभाना नारक डेटला समय सुधी उपपातधी रहित कहेला छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एग समयं, उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट सात रात्रि दिवस

(वालुयप्पभा पुढवि नेरइयाणं भन्ते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला काल सुधी उपपातधी रहित कहेला छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एग समयं, उक्कोसेणं अर्द्धमासं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट अर्द्धमास सुधी

पृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ?
गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन मासम् धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु
भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः गौतम ! जघन्येन एकं समयम्
उत्कृष्टेन द्वौ मासौ, तमापृथिवी नैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता
उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुरोमासान्,
अथः सप्तमपृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिताः उपपातेन

वाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल
तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्को-
सेणं मासं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट एक मास
(धूमप्रभापुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं
पणत्ता ?) हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उप-
पात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं
दो मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट दो मास तक (तमा-
पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?) हे
वन ! तमःप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से रहित
कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चत्तारि मासा)
हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चार महिने तक (अहे सत्तमा-
पुढविनेरइया णं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?)
सातवीं पृथ्वीके नारक हे भगवन् ! कितने काल तक उपपात से रहित

(पंकप्रभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?)
हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वीना नारक केटला काण सुधी उपपातथी रहित
कइया छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं मासं) हे गौतम ! जघन्य
ओक समय उत्कृष्ट ओक मास सुधी

(धूमप्रभा पुढवि नेरयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?)
हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वीना नारक केटला समय सुधी उपपातथी रहित
कइया छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं दो मासा) हे गौतम !
जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट दो मास सुधी

(तमा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?)
हे भगवन् ! तम प्रभा पृथ्वीना नारक केटला समय सुधी उपपातथी रहित
कइया छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चत्तारि मासा) हे गौतम !
जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट चार महिना सुधी

(अहे सत्तमा पुढवि नेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं
पणत्ता ?) हे भगवन् ! सातवीं पृथ्वीना नारक केटला समय सुधी उप-

પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન પદ્માસાન્, અસુરકુમારાઃ खलु भदन्त ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહૂર્તાન્ નાગકુમારાઃ खलु भदन्त ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહૂર્તાન્, એવં સુવર્ણકુમારાણામ્, વિદ્યુત્કુમારાણામ્, અગ્નિકુમારાણામ્, દ્વીપકુમારાણામ્, દિવકુમારાણામ્, ઉદધિકુમારાણામ્, વાયુકુમારાણામ્, સ્તનિતકુમારાણામ્, પ્રત્યેકં જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહૂર્તાન્, પૃથિવીકાયિકાઃ खलु भदन्त ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞાતાઃ ?

કહે છે ? (ગોયમા ! જહ્વણેણં એગં સમય ઉક્કોસેણં છમ્માસા) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક એવં ઉત્કૃષ્ટ છહ માસ તક

(અસુરકુમારાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પણ્ણ-
તા ?) હૈ ભગવન્ ! અસુરકુમાર કિતને કાલ તક ઉપપાત સે રહિત
કહે ગપ છે ? (ગોયમા ! જહ્વણેણં એગં સમય ઉક્કોસેણં ચઽઽવીસં
મુહુત્તા) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક, ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત
તક (એવં) હસી પ્રકાર (સુવર્ણકુમારાણં) સુવર્ણકુમારોં કા (વિજ્ઞુ-
કુમારાણં) વિદ્યુત્કુમારોં કા (અગ્નિકુમારાણં) અગ્નિકુમારોં કા (દીવ-
કુમારાણં) દ્વીપકુમારોં કા (દિસાકુમારાણં) દિશા કુમારોં કા (ઉદહિ-
કુમારાણં) ઉદધિકુમારોં કા (વાયુકુમારાણં) વાયુકુમારોં કા (થણિય-
કુમારાણં) સ્તનિતકુમારોં કા (પત્તેયં) પ્રત્યેક કા (જહ્વણેણં એગં સમયં)
જઘન્ય એક સમય (ઉક્કોસેણં ચઽઽવીસં મુહુત્તા) ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ
મુહૂર્ત ઉપપાત વિરહ કહના

પાતથી રહિત કહ્યા છે ? (ગોયમા ! જહ્વણેણં એગ સમય ઉક્કોસેણં છમ્માસા)
હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ છ માસ સુધી

(અસુરકુમારાણં મંતે ! કેવદ્વયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પણ્ણતા ?) હૈ ભગ-
વન્ ! અસુરકુમાર કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલા છે ? (ગોયમા !
જહ્વણેણં એગ સમય, ઉક્કોસેણં ચઽઽવીસ મુહુત્તા) હૈ ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય
ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત સુધી (એવં) એ પ્રકારે (સુવર્ણકુમારાણં) સુવર્ણકુમારોના
(વિજ્ઞુકુમારાણં) વિદ્યુત્કુમારોના (અગ્નિકુમારાણં) અગ્નિકુમારોના (દીવકુમારાણં)
દીવકુમારોના (દિસાકુમારાણં) દિશા કુમારોના (ઉદહિકુમારાણં) ઉદધિકુમારોના
(વાયુકુમારાણં) વાયુકુમારોના (થણિયકુમારાણં) સ્તનિકુમારોના (પત્તેયં) પ્રત્યેકના
(જહ્વણેણં એગ સમય) જઘન્ય એક સમય (ઉક્કોસેણં ચઽઽવીસ મુહુત્તા) ઉત્કૃષ્ટ
ચૌવીસ મુહૂર્ત ઉપપાત રહિત કહેવા

ગૌતમ ! અનુસમયમ્ અવિરહિતાઃ ઉપપાતેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ एवम् અપ્કાયિકાનામપિ તેજઃકાયિકાનામપિ, વાયુકાયિકાનામપિ, વનસ્પતિકાયિકાનામપિ અનુસમયમ્ અવિરહિતાઃ ઉપપાતેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ, દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્થુલ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતાઃ ઉપપાતેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન અન્તર્મુહૃતમ્, एवं ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિયાઃ, સંમૂર્છિમ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સ્થુલ ભદન્ત કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉપપાતેન પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન

(પુલ્લવિકાઢ્યાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉપપાત્ત્વં પળ્લપ્ત્વા હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિક કિતને કાલં તક ઉપપાત સે રહિત કહે હે ? (ગોયમા ! અનુસમયમવિરહિયં ઉવવાણં પળ્લપ્ત્વા) હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય વિના વિરહ કે ઉપપાત કહા હે (એવં આલકાઢ્યાણ વિ) હસી પ્રકાર અપ્કાયિકોં કા ભી (તેલકાઢ્યાણ વિ) તેજસ્કાયિકોં ભી (વાલકાઢ્યાણ વિ) વાયુકાયિકોં કા ભી (વળસસહકાઢ્યાણ વિ) વનસ્પતિકાયિકોં કા ભી (અનુસમય) પ્રતિસમય (અવિરહિયા) વિરહ સે રહિત (ઉવવાણં) ઉપપાત સે (પળ્લપ્ત્વા) કહે હે

(વેદિયા ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્લપ્ત્વા ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવ કિતને કાલં તક ઉપપાત સે રહિત કહે હે ? (ગોયમા ! જઘ્ણેણં એકં સમય, ઉલ્કોસેણં અતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહુત્તં તક (એવં તેદિય ચતુરિન્દ્રિયા હસી પ્રકાર ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય

સંમુર્છિમપંચિદિયતિરિક્લજોણિયા ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિર

(પુલ્લવિકાઢ્યાણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્લપ્ત્વા ?) હે ભગવન્ ! પૃથિવીકાયિક કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલ છે ? (ગોયમા ! અનુ - વિરહિય ઉવવાણં પળ્લપ્ત્વા ?) હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય વિરહ વિનાનો ઉપપાત કહેલ છે (એવં આલકાઢ્યાણં વિ) એજ પ્રકારે અપ્કાયિકના પશુ (તેલકાઢ્યાણં વિ) તેજસ્કાયિકોના પશુ (વાલકાઢ્યાણ વિ) વાયુકાયિકોના પશુ (વળસસહ કાઢ્યાણં વિ) વનસ્પતિકાયિકોના પશુ (અનુ સમય) પ્રતિ સમયે (અવિરહિયા) વિરહ રહિત (ઉવવાણં) ઉપપાતથી (પળ્લપ્ત્વા) કહેલ છે

(વેદિયા ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પળ્લપ્ત્વા ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવ કેટલા કાળ સુધી ઉપપાતથી રહિત કહેલ છે ? (ગોયમા ! જઘ્ણેણં એક સમય, ઉલ્કોસેણં અતોમુહુત્તં) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહુત્તં સુધી (એવં તેદિય ચતુરિન્દ્રિય) એ રીતે ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય

अन्तमुहूर्तम्, गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता उपपातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वाद-
शतुहूर्तान्, संमूर्च्छिममनुष्याः खलु भदन्त ! कियन्तं ! कालं विरहिता उप-
पातेन प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एक समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान्,
गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्याणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन

हिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! संमूर्च्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यच
कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं
समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट
अन्तमुहूर्त तक (गवभवकंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते !
केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् ! गर्भजपंचे-
न्द्रिय तिर्यच कितने काल तक उपपात से रहित कहे हैं ? (गोयमा !
जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य
एक समय उत्कृष्ट बारह मुहूर्त तक (संमुच्छिममणुस्साणं
भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् !
संमूर्च्छिम मनुष्य कितने काल उपपात से रहित कहे हैं ?
(गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे
गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक (गवभवकं-
तियमणुस्सा णं पुच्छा ?) गर्भज मनुष्यों के संबंध में प्रश्न ? (गोयमा !

(संमुच्छिम पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उव-
वाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् संमूर्च्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यच केटला समय सुधी
उपपातधी रहित कहेव छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अंतो-
मुहुत्तं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अन्तमुहूर्त

(गवभवकंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया
उववाएणं पणत्ता ?) हे भगवन् गर्भज पंचेन्द्रिय तिर्यच केटला समय सुधी
उपपातधी रहित कहेव छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस
मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त सुधी

(संमुच्छिम मणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?)
हे भगवन् ! संमूर्च्छिम मनुष्य केटला समय सुधी उपपातधी रहित कहेव
छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम !
जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी

(गवभवकंतिय मणुस्साणं पुच्छा ?) गर्भज मनुष्योता सगवन्धमां प्रश्न ?
(गोयमा ! जहण्णेणं एगं समय, उक्कोसेणं बारस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य

द्वादशमुहूर्तान्, वानव्यन्तराणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान् ज्योतिष्काणां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान्, सौधर्मे कल्पे देवाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिताः उपपातेन प्रज्ञप्ता ? जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान् इशाने कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान् सनत्कुमारे कल्पे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चारस मुहुत्ता) हे गौतम जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चारह मुहूर्त तक

(वाणमंतराणं पुच्छा ?) वानव्यन्तर देवों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक (जोइसियाणं पुच्छा ?) ज्योतिष्कों के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक

(सोहम्मे कप्पे देवाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं ?) हे भगवन् ! सौधर्मकल्प में देव कितने काल तक उपपात से विरहित कहे गए हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक (ई णे कप्पे देवाणं पुच्छा) ईशानकल्पमें देवों के उपपात के विरह का प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता) हे गौ !

એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચાર મુહૂર્ત સુધી

(વાણમંતરાણં પુચ્છા ?) વાનવ્યન્તર દેવાના વિષયમાં પ્રશ્ન ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં ચરવ્વીસં મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત સુધી

(જોઈસિયાણં પુચ્છા ?) જ્યોતિષકોના વિષયમાં પ્રશ્ન ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં ચરવ્વીસં મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત સુધી

(સોહમ્મે કપ્પે દેવાણં ભંતે ! કેવઈયં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પણ્ણત્તા ?) હે ભગવન્ ! સૌધર્મ કલ્પમાં દેવ કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી વિરહિત કહેલા છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગ સમયં, ઉક્કોસેણં ચરવ્વીસં મુહુત્તા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત સુધી

(ઈસાણકપ્પે દેવાણ પુચ્છા ?) ઈશાન કલ્પમાં દેવાના ઉપપાતના વિરહને પ્રશ્ન ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગ સમય ઉક્કોસેણં ચરવ્વીસં મુહુત્તા) હે ગૌતમ !

उत्कृष्टेन नव रात्रिदिनानि विंशति मुहूर्ताः माहेन्द्रे कल्पे देवानां पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादशरात्रिदिनानि दशमुहूर्तान् ब्रह्मलोके देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन अर्द्धत्रयोविंशतिरात्रि दिनानि, लान्तकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन पञ्च-चत्वारिंशद्वात्रिदिनानि, महाशुक्रदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक सप्-

जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक (सर्गकुमारे कप्ये देवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्प में देवों के उपपात के विरह का प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं णव राइंदियाइं वीसं मुहुत्ताइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट नौ रात्रि-दिन और बीस मुहूर्त तक (माहिंदे देवाणं पुच्छा ?) माहेन्द्र कल्प में देवों के उपपात विरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं बारस राइंदियाइं दसमुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चारह रात्रि-दिन और दस मुहूर्त (बंभलोए देवाणं पुच्छा ?) ब्रह्मलोक कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट साढ़े बाईस रात्रि दिन (लंतगदेवाणं पुच्छा ?) लान्तक कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पणतालीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट पैतालीस रात्रि दिन (महासुक्के देवाणं पुच्छा ?) महा-

जघन्य ओक समय उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी

(सर्गकुमारे कप्ये देवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्पमा देवाना उपपातना विरहणे प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं णव राइंदियाइं वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट नव रात दिन अने बीस मुहूर्त सुधी

(माहिंदे देवाणं पुच्छा ?) माहेन्द्र कल्पमा देवाना उपपात विरहणे प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं बारस राइंदियाइं दस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट बार रात्रि दिन अने दश मुहूर्त

(बंभलोए देवाणं पुच्छा ?) ब्रह्मलोक कल्पमा देवाना सम्बन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट साढ़े आबीस रात्रि दिन

(लंतगदेवाणं पुच्छा ?) लान्तक कल्पमा देवाना पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पणतालीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट पिस्तालीस रात्रि दिन

यम् उत्कृष्टेन अशीतिरात्रिदिनानि, सहस्रारे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन रात्रिदिनशतम्, आनतदेवानां पृच्छा गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन संख्येयमासान्, प्राणत देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन संख्येय मासान् आरणदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयवर्षाणि, अच्युतदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघ-

ककल्प के देवों के संबंध में पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असीई राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अस्सी रात्रिदिन (सहस्रारे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रार कल्प में देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेण राइंदियसयं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट एक सौ रात्रिदिनो (आणय देवाणं पुच्छा ?) अनन्त कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास तक (पाणयदेवाणं पुच्छा ?) प्राणत के उपपातविरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक स , उत्कृष्ट संख्यात मास (आरणदेवाणं पुच्छा ?) आरणदेवों सबन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य

(महाशुके देवाणं पुच्छा ?) महाशुके कल्पना देवाना सभन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समयं, उक्कोसेणं असीई राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय अने उत्कृष्ट ओ सी रात्रि दिवस

(सहस्रारे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रार कल्पना देवाना सभन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समय उक्कोसेण राइंदियसयं) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय उत्कृष्ट ओक सौ रात्रि दिन

(आणयदेवाण पुच्छा ?) आनत कल्पना देवाना सभन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समय, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय उत्कृष्ट सभ्यात मास सुधी

(पाणय देवाण पुच्छा ?) प्राणत देवाना उपपात विरहनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समय, उक्कोसेण संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय उत्कृष्ट सभ्यात मास

(आरणदेवाण पुच्छा ?) आरण देवाना सभन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समय, उक्कोसेण संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय, उत्कृष्ट सभ्यात वर्ष

उत्कृष्टेन नव रात्रिदिनानि विंशति मुहूर्ताः माहेन्द्रे कल्पे देवानां पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादशरात्रिदिनानि दशमुहूर्तान् ब्रह्मलोके देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन अर्द्धत्रयोविंशतिरात्रि दिनानि, लान्तकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन पञ्च-चत्वारिंशद्वात्रिदिनानि, महाशुक्रदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक सम-

जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक (सणकुमारे कल्पे देवाणं पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्प में देवों के उपपात के विरह का प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं णव राइंदियाइं वीसं मुहुत्ताइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट नौ रात्रि-दिन और बीस मुहूर्त तक (माहिंदे देवाणं पुच्छा ?) माहेन्द्र कल्प में देवों के उपपात विरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चारस राइंदियाइं दसमुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चारह रात्रि-दिन और दस मुहूर्त (बंभलोए देवाणं पुच्छा ?) ब्रह्मलोक कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट साढ़े बाईस रात्रि दिन (लंतगदेवाणं पुच्छा ?) लान्तक कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पणतालीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट पैतालीस रात्रि दिन (महाशुक्रके देवाणं पुच्छा ?) महा-

जघन्य ओक समय उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी

(सणकुमारे कल्पे देवाण पुच्छा ?) सनत्कुमार कल्पमा देवाना उपपातना विरहणे प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं णव राइंदियाइं वीसं मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट नव रात दिन अने बीस मुहूर्त सुधी

(माहिंदे देवाण पुच्छा ?) माहेन्द्र कल्पमा देवाना उपपात विरहणे प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समय उक्कोसेण चारस राइंदियाइं दस मुहुत्ता) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट चार रात्रि दिन अने दश मुहूर्त

(बंभलोए देवाण पुच्छा ?) ब्रह्मलोक कल्पमा देवाना सम्बन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समय उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट साढ़े चौबीस रात्रि दिन

(लंतगदेवाण पुच्छा ?) लान्तक कल्पमा देवाना पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समय, उक्कोसेण पणतालीसं राइंदियाइं) हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट पैंतालीस रात्रि दिन

यम् उत्कृष्टेन अशीतिरात्रिदिनानि, सहस्रारे देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन रात्रिदिनशतम्, आनतदेवानां पृच्छा गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन संख्येयमासान्, प्राणत देवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन संख्येय मासान् आरणदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयवर्षाणि, अन्त्युतदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघ-

शुककल्प के देवों के संबंध में पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समयं उक्कोसेणं असीई राइंदियाडं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अस्सी रात्रिदिन (सहस्रारे देवाणं पुच्छा ?) सहस्रार कल्प में देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं राइंदियसयं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट एक सौ रात्रिदिनो (आणय देवाणं पुच्छा ?) अनन्त कल्प के देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास तक (पाणयदेवाणं पुच्छा ?) प्राणत के उपपातविरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास (आरणदेवाणं पुच्छा ?) आरणदेवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य

(महाशुक के देवाण पुच्छा ?) महाशुक कल्पना देवाना सभंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समय, उक्कोसेणं असीई राइंदियाड) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय अने उत्कृष्ट ओ सी रात्रि द्विस

(सहस्रारे देवाण पुच्छा ?) सहस्रार कल्पमा देवा सभंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समयं उक्कोसेण राइंदियसयं) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय उत्कृष्ट ओक सौ रात्रि दिन

(आणयदेवाण पुच्छा ?) आनत कल्पना देवा सभंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समय, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय उत्कृष्ट सभ्यात मास सुधी

(पाणय देवाण पुच्छा ?) प्राणत देवाना उपपात विरहनी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समयं, उक्कोसेणं संखेज्जमासा) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय उत्कृष्ट सभ्यात मास

(आरणदेवाण पुच्छा ?) आरण देवा सभंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समय, उक्कोसेण संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य ओक सभय, उत्कृष्ट सभ्यात वर्ष

न्येन एक समयम् उत्कृष्टेन संख्येयवर्षाणि, अधस्तनग्रैवेयकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतानि, मध्यम ग्रैवेयकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक समयम् उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षसहस्राणि उपरिमग्रैवेयकानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतसहस्राणि, विजयवैजयन्तजयन्तापराजितानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं

एक समय, उत्कृष्ट संख्यातवर्ष (अच्युतदेवाणं पृच्छा ?) अच्युत देवों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं, समयं उक्कोसेणं संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात वर्ष ।

(हिट्ठिमगेविज्जाणं पृच्छा ?) अधस्तन ग्रैवेयकों के संबंध में पृच्छा (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात सौ वर्ष (मज्झिमगेविज्जाणं पृच्छा ?) मध्यम ग्रैवेयकों संबंधी प्रश्न ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात हजार वर्ष (उपरिमगेविज्जाणं पृच्छा ?) ऊपरी ग्रैवेयकों संबंधी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयसहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख वर्ष

(विजयवैजयं जयंत अपराजिय देवाणं पृच्छा ?) विजय, वैजयन्त

(अच्युतदेवाण पृच्छा ?) अच्युत देवों सम्बन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जवासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट संख्यात वर्ष

(हिट्ठिम गेविज्जाणं पृच्छा ?) अधस्तन ग्रैवेयकों के सम्बन्ध में पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयाइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात सौ वर्ष

(मज्झिम गेविज्जाण पृच्छा ?) मध्यम ग्रैवेयकों के सम्बन्ध में पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात हजार वर्ष

(उपरिम गेविज्जाण पृच्छा ?) ऊपरी ग्रैवेयकों सम्बन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससय सहस्साइं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख वर्ष

(विजय वैजयंत जयन्त अपराजियदेवाण पृच्छा ? विजय, वैजयन्त, जयन्त,

समयम्, उत्कृष्टेन असंख्येयं कालम्, सर्वार्थसिद्धकदेवानां पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन पत्योपमस्य संख्येयभागम्, सिद्धाः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं विरहिता सिद्ध्या प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन पद्मासान् ।

टीका--पूर्वोक्तरीत्या उत्कृष्टेन द्वादश मुहूर्तान् यावत् सामान्य नैरयिकादीनामुत्पातोद्वर्तना विरहविषयकं प्रथमं द्वारं प्ररूप्य अथ विशेष नैरयिकादीनामुत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तादिपर्यन्तमुत्पातोद्वर्तनाविरहविषयकं द्वितीयं द्वारं

जयन्त, अपराजित देवो संवन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असंखेज्जं कालं) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट असंख्यात काल (सव्वट्टसिद्धगदेवाणं पुच्छा ?) सर्वार्थसिद्ध के देवों में उपपात के विरह की पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं पल्लिओवमस्स संखेज्जभागं) जघन्य एक समय उत्कृष्ट पत्योपम का संख्यातवां भाग

(सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सिद्ध जीवों की सिद्धि का विरहकाल कितना कहा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं छम्मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट छहमास ॥ २ ॥

टीकार्थ-पीछले सूत्र में चतलाया गया था कि नारक आदि कों के उपपात और उद्वर्त्तन के विरह का काल चारह मुहूर्त है, अर्थात् नरकगति में अगर कोई भी जीव उत्पन्न नहीं हो तो चारह मुहूर्त

अपराजित देवो सम्बन्धी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेण एगं समयं, उक्कोसेण असंखेज्ज कालं) हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट असंख्यात काल

(सव्वट्टसिद्धग देवाणं पुच्छा ?) सर्वार्थ सिद्धिना देवोभा उपपातना विरहणी पृच्छा ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पल्लिओवमस्स संखेज्जभागं) हे गौतम जघन्य एक समय, उत्कृष्ट पत्योपमना संख्यातयो भाग

(सिद्धाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया सिज्झणाए पण्णत्ता ?) हे भगवन् ! सिद्ध जीवोनी सिद्धिना विरह काल केटवो छे ? (गोयमा ! जहण्णेणं एगं समयं) उक्कोसेणं छम्मासा) हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट छ मास ॥ २ ॥

टीकार्थ-पीछला सूत्रमा गताव्यु हेतुं के नारक आदिदेवोना उपपात अने उद्वर्त्तनान्त विरहोना काल पार सुहूर्त छे. अर्थात् नरक गतिमां अगर कोण पणु एव उत्पन्न न थाय तो, पार सुहूर्त सुधी उत्पन्न नथी थता ओण

પ્રરૂપયિતુમાહ—‘રચણપ્પમાપુદવિનેરહયાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં પણ્ણત્તા ? ગૌતમઃ પૂચ્છતિ—હે ભદન્ત ! રત્નપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ સ્વલ્લ કિયન્તં કાલં ઉપપાતેન વિરહિતાઃ—શૂન્યાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? અન્ય ભવસ્યાઃ પ્રાણિનસ્તં મયં પરિત્યજ્ય કિયત્કાલાનન્તરં રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકત્વેન ઉત્પદ્યન્તે ?’ इति પ્રશ્નાશયઃ ભગવાન્ આહ—‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહણ્ણેણં એગં સમયમ્, ઉવ્વકોસેણં ચઉવ્વીસં મુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુપ્પેન ચતુર્વિંશતિ મુહુ- તાન્ યાવત્ રત્નપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ ઉત્પાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ ! પૂચ્છતિ—‘સસ્કરપ્પમાપુદવિનેરહયાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવવાણં

ઉત્પન્ન નહીં હોતા હસી પ્રકાર યદિ કોઈં મી જીવ નારકગતિ સે ન નિકલે તો ધારહ મુહૂર્ત્ત તક નહીં નિકલતા । યહ ઉપપાત ઓર ઉદ્- વર્સના કે વિરહ કા ઉત્કુષ્ટ કાલ હૈ, હસી પ્રકાર અન્ય ગતિયોં કે ઉપપાત ઓર વિરહ કા મિ કાલ ઘતલાયા જા જુકા હૈ, યગર વહં ન સામાન્ય દૃષ્ટિ સે થા । પ્રસ્તુત સૂત્ર મેં વિશેષ રૂપ સે રત્નપ્રમા ભૂમિ આદિ સે ઉપપાત ઓર ઉદ્વર્સન કે વિરહ કા કાલ કિતના હૈ, યહ દિખલાતે હૈ—

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! રત્નપ્રમા પૃથ્વી કે નારક કિતને સમય તક ઉપપાત સે વિરહિત રહતે હૈ ? અર્થાત્ રત્નપ્રમા મેં અગર કોઈં જીવ ઉત્પન્ન ન હો તો કિતને સમય તક ઉત્પન્ન ન હો ? ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય તક ઓર ઉત્કુષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત્ત તક રત્નપ્રમા પૃથ્વી કે નારક ઉપપાત સે વિરહિત રહતે હૈ,

શીતે યદિ કોઈં પશુ જીવ નારક ગતિથી ન નીકળે તો આર સુહૂર્ત સુધી ન નીકળે, આ ઉપપાત અને ઉદ્વર્તનાના વિરહનો ઉત્કુષ્ટ કાળ છે. એ પ્રકારે અન્ય ગતિયોના ઉપપાત અને વિરહનો કાળ બતાવી દીધેલો છે પણ એ કથન સામાન્ય દૃષ્ટિએ હંતુ પ્રસ્તુત સૂત્રમા વિશેષ રૂપથી રત્નપ્રમા ભૂમિ આદિમાં ઉપપાત અને ઉદ્વર્તનાના વિરહનો કાળ કેટલો છે એ બતાવે છે—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:—હે ભગવન્ ! રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારક કેટલા સમય સુધી ઉપપાતથી વિરહિત રહે છે ? અર્થાત્ રત્નપ્રમામા અગર કોઈં જીવ, ઉત્પન્ન ન થાય તો કેટલા સમય સુધી ઉત્પન્ન ન થાય ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે :—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કુષ્ટ ચૌવીસ સુહૂર્ત સુધી રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારક ઉપપાતથી વિર- હિત રહે છે.

पण्णत्ता ! हे भदन्त ! शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिता प्रज्ञप्ता ? भगवान् आह—‘गोयमा ? हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं सत्त राइंदियाणि’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन सप्त रात्रिं दिनानि-यावत् शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘वाल्लयप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पण्णत्ता ?’ हे भदन्त ! वाल्लकाप्रभापृथिवीनैरयिकाः सल्ल कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अद्धमासं’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अर्द्धमासं यावत् वाल्लकाप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—‘पंकप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पण्णत्ता ?’ हे भदन्त ! पङ्कप्रभापृथिवीनैरयिकाः सल्ल कियन्तं कालं यावत्, उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं

गौतम—हे भगवन् ! शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल उपपात से रहित होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट रात—दिन तक, अर्थात् शर्कराप्रभा में अगर कोई नारक उत्पन्न न हो तो अधिक से अधिक सात रात दिन तक उत्पन्न नहीं होता ।

गौतम—हे भगवन् ! वाल्लकाप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से विरहित होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट अर्द्ध मास तक

गौतम—हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से विरहित कहे हैं ?

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला काण सुधी उपपातथी रडित होय छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी अने उत्कृष्ट सात रात दिन सुधी अर्थात् शर्कराप्रभाभा डेठ नारक उत्पन्न न थाय तो अधिकथी अधिक सात रात दिन सुधी उत्पन्न नथी यता.

श्री गौतमस्वामी :—हे भगवन् वाल्लकाप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला काण सुधी उपपातथी विरडित अने छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट अर्द्ध मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला काण सुधी उपपातथी विरडित कइल छे ?

समयं उक्कोसेणं मासं' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन मास यावत् पद्मप्रभा-
 पृथिवी नैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—'धूमप्रभापु
 ढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववायेणं पणत्ता ?' हे भदन्त !
 धूमप्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ?
 भगवान् आह 'गोयमा ! हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयम्, उक्कोसेणं दो मासा'
 जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वौ मासौ यावत् धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाः उप-
 पातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केव-
 इयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?' हे भदन्त ! तमापृथिवी नैरयिकाः
 खलु कियन्तं कालं यावत् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह—
 'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं चत्तारि मासा' जघन्येन
 एकं समयम् उत्कृष्टेन चतुरो मासान् यावत् तमापृथिवीनैरयिकाः उपपातेन
 विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'अहे सत्तमापुढविनेरइयाणं भंते ! केवइयं
 कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?' हे भदन्त ! अधः सप्तमपृथिवीनैरयिकाः
 खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ! भगवान् आह—'गोयमा !

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक उत्कृष्ट एक मास तक ।

गौतम—हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक
 उपपात से विरहित कहे हैं ?

भगवान्—जघन्य एक समय उत्कृष्ट दो मास तक ।

गौतम—तमःप्रभा पृथ्वी के नारक कितने काल तक उपपात से
 विरहित कहे हैं ?

भगवान्—जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चार मास तक ।

गौतम—हे भगवन् ! अधःसप्तम पृथ्वी के नारक कितने काल तक
 उपपात से विरहित कहे हैं ?

श्री भगवान् :—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट ओक मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! धूमप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला समय
 उपपातधी रहित कडेला छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट दो मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! तमःप्रभा पृथ्वीना नारक डेटला समय
 सुधी उपपातधी रहित कडला छे ?

श्री भगवान्—गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट चार मास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! अधःसप्तम पृथ्वीना नारक डेटला समय
 सुधी उपपातधी विरहित कडला छे ?

हे गौतम ! 'जहण्णेण एगं समयं उक्कोसेणं छम्मासा' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन पद्ममासान् यावत् । अथ सप्तमं पृथिवीनैरयिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—'असुरकुमाराणं भंते ! केवडयं कालं विरहिया उव्वा-
एणं पणत्ता ?' हे भदन्त ! असुरकुमाराः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विर-
हिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेण एगं समयं,
उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिमुहूर्तान्
यावत् असुरकुमारा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—'नागकुमा-
राणं भंते ! केवडयं कालं विरहिया उव्वाएणं पणत्ता ?' हे भदन्त ! नागकुमाराः
खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा !'
हे गौतम ! जहण्णेण एगं समयं उक्कोसेणं चउव्वीसं मुहुत्ता' जघन्येन एकं
समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत् नागकुमाराः उपपातेन विर-
हिताः प्रज्ञप्ताः । 'एवं सुवर्णकुमाराणं' एवम् असुरकुमारादिवदेव सुवर्णकुमाराणाम्,

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट छहमासतक ।

गौतम—हे भगवन् ! असुरकुमारों के उपपात का विरह कितने
काल का कहा है अर्थात् कोई भी जीव असुरकुमार जाति में यदि
उत्पन्न न हो तो कितने काल तक उत्पन्न न हो ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट चौबीस
मुहूर्त तक असुरकुमारों के विरह कहा है ?

गौतम—हे भगवन् ! नागकुमारों के उपपात का विरह कितने
काल का कहा है ?

भगवान्—जघन्य एक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक ।

असुरकुमारों के समान ही सुवर्णकुमारों विद्युत्कुमारों, अग्नि-

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट छ भास सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! असुरकुमारोना उपपातनो विरह डेटला
काणनो कह्यो छे ? अर्थात् केह पण्णु एव असुरकुमार जातिमां ने उत्पन्न न
थाय तो डेटला समय सुधी उत्पन्न न थाय ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट चौबीस
मुहूर्त सुधी असुरकुमारोना उपपातनो विरह कह्यो छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! नागकुमारोना उपपातनो विरह डेटला
समयनो कह्यो छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त
सुधी असुरकुमारोनी समान न सुवर्णकुमारो, विद्युत्कुमारो, अग्निकुमारो,

‘વિજ્ઞુકુમારાણં’ વિદ્યુત્કુમારાણામ્, ‘અગ્નિકુમારાણં’ અગ્નિકુમારાણામ્, ‘દીવં-કુમારાણં’ દ્વીપકુમારાણામ્, ‘દિશાકુમારાણં’ દિશાકુમારાણામ્, ‘ઉદદિકુમારાણં’ ઉદધિકુમારાણામ્, ‘વાયુકુમારાણં’ વાયુકુમારાણામ્, ‘થણિયકુમારાણં’ સ્તનિત-કુમારાણામ્, ‘પત્તેયં જહણ્ણેણં એગં સમયં’ પ્રત્યેકમ્, જઘન્યેન એકં સમયમ્ ‘ઉવ્કોસેણં ચઉવ્વીસં મુહુત્તા’ ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહૂર્તાન્ યાવત્ ઉપપાતેન વિરહિતં વક્તવ્યમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘પુદ્વિકાઙ્યાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલ વિરહિયા ઉવ્વાણં પણ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાં ક્ષલ્લ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાસા ? મગવાન્ આદ્-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણુસમયવિરહિયં ઉવ્વાણં પણ્ણત્તા’ અણુસમયમ્-પ્રતિસમયમ્ ઉપપાતેન અવિરહિતાઃ પૃથિવીકા-યિકાઃ પ્રજ્ઞાસાઃ ‘એવ આઉકાઙ્યાણ વિ’ એવમ્ પૃથિવીકાયિકવદેવ અપ્કાયિકાના-મપિ ‘તેઉકાઙ્યાણ વિ’ તેજઃકાયિકાનામપિ ‘વાઉકાઙ્યાણ વિ’ વાયુકાયિકા-નામપિ ‘વણસ્સઙ્કાઙ્યાણ વિ’ વનસ્પતિકાયિકાનામપિ ‘અણુસમયં અવિરહિયા કુમારોં, દ્વીપકુમારોં, દિશાકુમારોં, ઉદધિકુમારોં વાયુકુમારોં ઔર સ્તનિકુમારોં મેં સે પ્રત્યેક કે ઉપપાત કા વિરહ જઘન્ય એક સમય તક ઔર ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત્ત તક સમક્ષના ચાહિય ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકોં કે ઉપપાત કા વિરહ કિતને કાલ કા હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાત સે અવિ-રહિત હૈં, અર્થાત્ વે પ્રતિસમય ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં કોઈ એક મી સમય એસા નહીં જય પૃથ્વીકાયિકોં કા ઉપપાત ન હોતા હો । પૃથ્વીકાયિકોં કે સમાન અપ્કાયિકોં કા તથા તેજસ્કાય, વાયુકાય ઔર વનસ્પતિ કાય કે જીવોં કા મી નિરન્તર પ્રતિસમય ઉપપાત કહના ચાહિય ।

દ્વીપકુમારો, દિશાકુમારો, ઉદધિકુમારો, વાયુકુમારો, અને સ્તનિકુમારોમાથી પ્રત્યેકના ઉપપાતનો વિરહ જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત સુધી સમજવો જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી—પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલો કાળ કહ્યો છે ?

શ્રી મગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાતથી અવિરહિત છે અર્થાત્ તેઓ પ્રતિ સમય ઉત્પન્ન થયા કરે છે, કોઈ એક પણ એવો સમય નથી કે પૃથ્વીકાયિકોના ઉપપાત ન થતો હોય. પૃથ્વીકાયિકોની સમાન અપ્કા-યિકોના, તથા તેજસ્કાયિક, વાયુકાય, અને વનસ્પતિકાયના જીવોનો પણ નિરન્તર પ્રતિસમય ઉપપાત કહેવો જોઈએ. તેમના ઉપપાતમા પણ એક સમયનો પણ વિરહ નથી હોતો.

ઉવ્વાણં પળ્ણત્તા' પ્રત્યેકમ્ અનુસમયમ્-પ્રતિમમયમ્ ઉપપાતેન અવિરહિતં પ્રજ્ઞસમ્
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘વેડંદિયાણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા ઉવ્વાણં પળ્ણત્તા ?’
હે મદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાઃ સલ્લુ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ?
ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહળ્ણેણં ઇમં સમયં, ઉવ્વકોસેણં અંતોમુહૂર્ત્તં’
જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન અન્તર્મુહૂર્ત્તં યાવત્ દ્વીન્દ્રિયાઃ ઉપપાતેન વિર-
હિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ । ‘ઇવં તેડંદિય ચડરિદિયા’ એવમ્-દ્વીન્દ્રિયવદેવ ત્રીન્દ્રિય ચતુરિ-
ન્દ્રિયા અપિ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન અન્તર્મુહૂર્ત્તમ્ યાવત્ ઉપપાતેન
વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સંમુચ્છિમપંચેન્દિયતિરિક્ષણોણિયાણં
મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વિરહિયા ઉવ્વાણં પળ્ણત્તા ?’ હે મદન્ત ! સંમુચ્છિમપચ્ચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સલ્લુ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગ-
વાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહળ્ણેણં ઇમં સમયં ઉવ્વકોસેણં અંતોમુહૂર્ત્તં’
જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન અન્તર્મુહૂર્ત્તમ્ યાવત્, સંમુચ્છિમપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો

इनके उपपात में भी एक समय का भी विरह नहीं होता ।

गौतम-हे भगवन् ! द्वीन्द्रियजीवों के उपपात का विरह कितने तक कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक द्वीन्द्रियों के उपपात का विरह कहा है । इसी प्रकार त्रिन्द्रिय जीवों ना उपपातविरह भी जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त समझना चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! समूर्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यंचों के उपपात का विरह कितने काल तक होता है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त्त तक उपपातविरह होता है ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી, ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત સુધી, દ્વીન્દ્રિયોના વિરહ કહ્યો છે એજ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય તથા ચતુરિન્દ્રિય જીવોના ઉપપાતનો વિરહ પણ જઘન્ય એક સમય સુધી, અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત સુધી સમજવો જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સમૂર્ચિમ પચેન્દ્રિય તિર્યંચોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર્મુહૂર્ત્ત સુધી ઉપપાત વિરહ થાય છે.

‘વિજ્ઞુકુમારાણં’ વિદ્યુત્કુમારાણામ્, ‘અગ્નિકુમારાણં’ અગ્નિકુમારાણામ્, ‘દીવં-કુમારાણં’ દ્વીપકુમારાણામ્, ‘દિસાકુમારાણં’ દિશાકુમારાણામ્, ‘ઉદહિકુમારાણં’ ઉદધિકુમારાણામ્, ‘વાયુકુમારાણં’ વાયુકુમારાણામ્, ‘થણિયકુમારાણં’ સ્તનિત-કુમારાણામ્, ‘પત્તેયં જહણ્ણેણં ઇગં સમયં’ પ્રત્યેકમ્, જઘન્યેન ઇકં સમયમ્ ‘ઉવકોસેણં ચઉવ્વીસં મુહુત્તા’ ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહુર્તાન્ યાવત્ ઉપપાતેન વિરહિતં વક્તવ્યમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘પૃથ્વીકાયાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલ વિરહિયા ઉવચાણં પણ્ણત્તા ?’ હે ભદન્ત ! પૃથ્વીકાયાિકાં ક્ષલ્લ કિયન્તં કાલમ્ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘અણુસમયમવિરહિયં ઉવચાણં પણ્ણત્તા’ અણુસમયમ્—પ્રતિસમયમ્ ઉપપાતેન અવિરહિતાઃ પૃથ્વીકા-યાિકાઃ પ્રજ્ઞસાઃ ‘ઇવ આઉકાયાણ વિ’ ઇવમ્ પૃથ્વીકાયાિકવદેવ અપ્કાયાિકાના-મપિ ‘તેઉકાયાણ વિ’ તેજઃકાયાિકાનામપિ ‘વાઉકાયાણ વિ’ વાયુકાયાિકા-નામપિ ‘વણસ્સઇકાયાણ વિ’ વનસ્પતિકાયાિકાનામપિ ‘અણુસમયં અવિરહિયા કુમારોં, દ્વીપકુમારોં, દિશાકુમારોં, ઉદધિકુમારોં વાયુકુમારોં ઓર સ્તનિકુમારોં મેં સે પ્રત્યેક કે ઉપપાત કા વિરહ જઘન્ય ઇક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત તક સમજ્ઞના ચાહિઇ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયાિકોં કે ઉપપાત કા વિરહ કિતને કાલ કા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયાિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાત સે અવિ-રહિત હૈં, અર્થાત્ વે પ્રતિસમય ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં કોઈ ઇક મી સમય ઇસા નહીં જઞ પૃથ્વીકાયાિકોં કા ઉપપાત ન હોતા હો । પૃથ્વીકાયાિકોં કે સમાન અપ્કાયાિકોં કા તથા તેજસ્કાય, વાયુકાય ઓર વનસ્પતિ કાય કે જીવોં કા મી નિરન્તર પ્રતિસમય ઉપપાત કહના ચાહિઇ ।

દ્વીપકુમારો, દિશાકુમારો, ઉદધિકુમારો, વાયુકુમારો, અને સ્તનિકુમારોમાથી પ્રત્યેકના ઉપપાતનો વિરહ જઘન્ય ઓક સમય મુધી અને ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત મુધી સમજવો જોઈએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી—પૃથ્વીકાયાિકોના ઉપપાતનો વિરહ કેટલો કાળ કહ્યો છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયાિક પ્રત્યેક સમય ઉપપાતથી અવિરહિત છે અર્થાત્ તેઓ પ્રતિ સમય ઉત્પન્ન થયા કરે છે, કોઈ ઓક પણ ઓવો સમય નથી કે પૃથ્વીકાયાિકોના ઉપપાત ન થતો હોય. પૃથ્વીકાયાિકોની સમાન અપ્કા-યાિકોના, તથા તેજસ્કાયિક, વાયુકાય, અને વનસ્પતિકાયના છવોનો પણ નિરન્તર પ્રતિસમય ઉપપાત કહેવો જોઈએ. તેમના ઉપપાતમાં પણ ઓક સમયનો પણ વિરહ નથી હોતો.

उववाएणं पणत्ता' प्रत्येकम् अनुसमयम्-प्रतिसमयम् उपपातेन अविरहितं प्रज्ञप्तम् गौतमः पृच्छति-‘वेइंदियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?’ हे भदन्त ! द्वीन्द्रियाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तं यावत् द्वीन्द्रियाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । ‘एवं तेइंदिय चउरिंदिया’ एवम्-द्वीन्द्रियवदेव त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रिया अपि जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तम् यावत् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति-‘संमुच्छिमपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?’ हे भदन्त ! संमुच्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यगोणिकाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अन्तर्मुहूर्तम् यावत्, संमुच्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यगो-

इनके उपपात में भी एक समय का भी विरह नहीं होता ।

गौतम-हे भगवन् ! द्वीन्द्रियजीवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त तक द्वीन्द्रियों के उपपात का विरह कहा है । इसी प्रकार त्रिन्द्रिय जीवों ना उपपातविरह भी जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त समझना चाहिए ।

गौतम-हे भगवन् ! समूर्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यचों के उपपात का विरह कितने काल तक होता है ?

भगवान्-हे गौतम ! जघन्य एक समय तक और उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त तक उपपातविरह होता है ।

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! द्वीन्द्रिय ज्ञेयाना उपपाताना विरह केटला सुधी कहेल छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त सुधी, द्वीन्द्रियोना विरह कहेल छे ओण प्रकारे त्रीन्द्रिय तथा चतुरिन्द्रिय ज्ञेयाना उपपाताना विरह पणु जघन्य ओक समय सुधी, अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त सुधी समज्जेव जेधजे

श्री गौतमस्वामी-हे भगवन् ! समूर्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यचोना उपपाताना विरह केटला काण सुधी थाय छे ?

श्री भगवान्-हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी अने उत्कृष्ट अन्तर्मुहूर्त सुधी उपपात विरह थाय छे.

निकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—‘गन्धवक्कंतिय पंचिंदिय-
तिरिक्खजोणियाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता’ हे भदन्त !
गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः
प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयम् उक्को-
सेणं बारसमुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तान् यावत् गर्भव्यु-
त्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—
‘संमुच्छिममणुस्साणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उववाएणं पणत्ता ?’ हे
भदन्त ! संमुच्छिममणुस्साः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ?
भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं चउ-
व्वीसं मुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत् संमु-
च्छिममणुस्साः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—‘गन्धवक्कंतिय
मणुस्साणं पुच्छा’ गर्भव्युत्क्रान्तिकमणुस्साः खलु कियन्तं कालमुपपातेन

गौतम—हे भगवान् ! गर्भज पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो के उपपात का
विरह कितने काल का कहा है ?

भगवन्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बारह मुहूर्त
तक गर्भज पञ्चेन्द्रियतिर्यचो का विरह कहा है ।

गौतम—हे भगवन् ! संमुच्छिम मनुष्यों के उपपात का विरह
कितने काल तक कहा है ।

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक ।

गौतम—हे भगवन् ! गर्भज मनुष्यों के उपपात का विरह कि
काल तक कहा है ?

भगवन्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट बारह

गौतम—हे भगवन् ! वानव्यन्तर देवों का कितने काल तक उपपात
का विरह कहा गया है ?

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! गर्भज पञ्चेन्द्रिय तिर्यचना उपपातने
विरह डेटला समयने छेले छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट बार मुहूर्त सुधी
गर्भज पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोने विरह समय छेले छे ।

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! संमुच्छिम मनुष्योना उपपातने विरह
डेटला काण सुधी छेले छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी ।

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! गर्भज मनुष्यना उपपातने विरह डेटला
काणने छेले छे ?

विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेण एगं समयं, उक्कोसेण वारसमुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन द्वादशमुहूर्तान् यावत् गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्याः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—‘वाणमंतराणं पुच्छा’ वानव्यन्तराः खलु कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा ?’ हे गौतम ! ‘जहण्णेण एगं समयं, उक्कोसेण चउव्वीसं मुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत्, वानव्यन्तराः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—‘जोइसियाणं पुच्छा’ ज्योतिष्काः खलु कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? इति पृच्छा, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेण एगं समयं, उक्कोसेण चउव्वीसं मुहुत्ता’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशति मुहूर्तान् यावत्, ‘ज्योतिष्काः उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । गौतमः पृच्छति—‘सोहम्मे कप्पे देवाणं भंते ! केवइयं कालं विरहिया उक्वाएणं पणत्ता ?’ हे भदन्त ! सौधर्मे कल्पे देवाः खलु कियन्तं कालम् उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! जहण्णेण एगं समयं, उक्कोसेण

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक वानव्यन्तरो का उपपात विरह कहा गया है ।

गौतम—हे भगवन् ! ज्योतिष्क देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक ।

गौतम—हे भगवन् ! सौधर्म कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त तक

श्रीभगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय अने उत्कृष्ट बार मुहूर्त सुधीना.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! वानव्यन्तर देवाना डेटला समय सुधी उपपातने विरह डडेवाये छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी व्यानव्यन्तरोना उपपात विरह डडेव छे.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! ज्योतिष्क देवाना उपपातने विरह डेटला काण सुधी डडेव छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी उत्कृष्ट चौबीस मुहूर्त सुधी

ચઽઽવીસં મુહુત્તા' જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહૂર્તાન્ યાવત્ સૌધર્મ દેવાઃ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘ઈસાણે કલ્પે દેવાણં પુચ્છા’ ઈશાને કલ્પે દેવાઃ સ્વલ્લ ક્રિયન્તં કાલન્ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एणं समयं, उक्कोसेणं चઽઽવીસં મુહુત્તા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિ મુહૂર્તાન્ યાવત્ ઈશાનદેવાઃ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘સર્ણ-કુમારે કલ્પે દેવાણં પુચ્છા’ સનત્કુમારે કલ્પે દેવાઃ સ્વલ્લ ક્રિયન્તં કાલમુપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? इति पृच्छा, भगवान् आह-‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एणं समयं उक्कोसेणं णव राइंदियाइं’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન નવ રાત્રિદિનાનિ યાવત્ સનત્કુમારે દેવા ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘માહેન્દ્રે કલ્પે દેવાણં પુચ્છા’ માહેન્દ્રે કલ્પે દેવાનાં પૃચ્છા, તથા ચ માહેન્દ્રે કલ્પે દેવાઃ ક્રિયન્તં કાલમુપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? भगवान् आह-‘गोयमा’

ગૌ -હે ભગવન્ ! ઈશાન કલ્પ મેં દેવોં કે ઉપપાત કા વિરહ કિતને કાલ તક કહા હૈ ?

ભ ન-ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત્ત તક !

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! સનત્કુમાર કલ્પ મેં દેવોં કે ઉપપાત કા વિરહ વિ ને કાલ તક કહા હૈ ?

ભગવાન-જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ નૌ રાત્રિ દિન તક તથા વીસ ર્ત્ત કા

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! માહેન્દ્ર કલ્પ મેં દેવોં કે ઉપપાત કા વિરહ કિતને કાલ તક કહા ગયા હૈ ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સૌધર્મ કલ્પમા દેવાના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! ઇશાન કલ્પમા દેવાના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ ચૌવીસ મુહૂર્ત્ત સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! સનત્કુમાર કલ્પમા દેવાના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા કાળ સુધી કહ્યો છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ નવ રાત્રિ દિવસ સુધી તથા વીસ મુહૂર્ત્તનો.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! માહેન્દ્ર કલ્પમા દેવાના ઉપપાતનો વિરહ કેટલા સમય સુધી કહેલ છે ?

हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं वारसराइंदियाणि दसमुहुत्ता' जघ-
न्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन द्वादश रात्रि दिनानि दशमुहूर्ताश्च यावत् माहेन्द्र-
देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः गौतमः पृच्छति—'वंभलोए देवाणं पुच्छा'
ब्रह्मलोके देवानां पृच्छा, तथा च ब्रह्मलोके देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विर-
हिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं
उक्कोसेणं अद्धतेवीसं राइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन अर्द्धत्रयो-
विंशति रात्रि दिनानि—सार्द्धं द्वाविंशति रात्रि दिनानि इत्यर्थः ब्रह्मलोक देवा
उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'लंतगदेवाणं पुच्छा' लान्तक-
देवानां पृच्छा तथा च लान्तक देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ?
भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं पणतालीसं
राइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन पञ्चचत्वारिंशद् रात्रिदिनानि यावत्
लान्तकदेवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'महामुक्कदेवाणं

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट द्वादश रात्रिदिन
और दस मुहूर्त्त का
गौतम—हे भगवन् ! ब्रह्मलोक कल्प में देवों के उपपात का विरह
कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—जघन्य एक समय, उत्कृष्ट साढ़े चाईस रात्रिदिन का ।
गौतम—हे भगवन् ! लान्तक कल्प में देवों के उपपात का विरह
कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—जघन्य एक समय, उत्कृष्ट पैतालीस रात्रिदिन तक ।
गौतम—हे भगवन् ! महाशुक्र देवों के उपपात का विरह कितने

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट बार रात्रि दिन
अने दश मुहूर्त्तना।

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! ब्रह्मलोक कल्पमां देवाना उपपातना विरह
कैटलां काण सुधी कहेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट साढ़ा आवीस
रात्रि दिवसना।

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् लान्तक कल्पमा देवाना उपपातना विरह
कैटला काण सुधी कहेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट पिस्तालीस
रात्रि दिवस सुधी।

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् महाशुक्र कल्पमा देवाना उपपातना विरह

पुच्छा' महाशुक्रदेवानां पृच्छा, तथा महाशुक्र देवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं असीईराइंदियाइं' जघन्येन एकं समयम् उत्कृष्टेन अशीति रात्रिदिनानि महाशुक्र देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'सहस्रारे देवाणं पुच्छा' सहस्रारे कल्पे देवानां पृच्छा, तथा च सहस्रारकल्पदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः । भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं राइंदियसयं' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन रात्रिदिन शतम् सहस्रारकल्प देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—'आणय देवाणं पुच्छा' आनतदेवानां पृच्छा, तथा च आनतकल्पदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—'गोयमा' हे गौतम ! 'जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखेज्जमासा' जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन संख्येय-

काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट अस्सी रात्रि दिन तक

गौतम—हे भगवन् ! सहस्रार कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय तक उत्कृष्ट सौ रात्रि दिन तक

गौतम—हे भगवन् ! आनत कल्प में देवों के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास तक आनतकल्प में उपपातधिरह कहा है ।

कैटला काण सुधी कडेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट ओ सी रात्रि दिवस सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! सहस्रार कल्पमां देवाना उपपातना विरह कैटला काण सुधी कडेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय सुधी, उत्कृष्ट सौ रात्रि दिवस सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन् ! आनत कल्पमा देवाना उपपातना विरह कैटला काण सुधी कडेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य ओक समय, उत्कृष्ट संख्यात मास

માસાન્ યાવત્ આનત કલ્પ દેવા ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
 ‘પાણય દેવાણં પુચ્છા’ પ્રાણતદેવાનાં પૃચ્છા, તથા ચ પ્રાણત કલ્પ દેવાઃ ક્રિયન્તં
 કાલમુપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ! ભગવાન્ આહ—‘ગૌયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહ-
 ણ્ણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં સંસેજ્જમાસા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુળ્લેન
 સંસેયેયમાસાન્ યાવત્ પ્રાણતરૂપદેવા ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ ‘આરણ દેવાણં પુચ્છા’ આરણદેવાનાં પૃચ્છા, તથા ચ આરણકલ્પદેવાઃ
 ક્રિયન્તં કાલમુપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગૌયમા’ હે ગૌતમ !
 ‘જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં સંસિજ્જવાસા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કુળ્લેન
 સંસેયેયવર્ષાણિ યાવત્, આરણકલ્પદેવા ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ગૌતમઃ
 પૃચ્છતિ—‘અચ્ચુતદેવાણં પુચ્છા’ અચ્ચુતદેવાનાં પૃચ્છા, તથા ચ અચ્ચુતકલ્પદેવાઃ
 ક્રિયન્તં કાલમુપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગૌયમા’ હે ગૌતમ !
 ‘જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં સંસિજ્જવાસા’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કુળ્લેન

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! પ્રાણત કલ્પ મેં દેવોં કે ઉપપાત કા વિરહ
 કિતને કાલ તક કહા

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કુળ્લ સંખ્યાત માસ તક ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! આરણ કલ્પ મેં દેવોં કે ઉપપાત કા વિરહ
 કિતને કાલ તક કહા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કુળ્લ સંખ્યાત વર્ષોં તક

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! અચ્ચુત કલ્પ મેં દેવોં કે ઉપપાતકા વિરહ
 કિતને કાલ તક કહા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કુળ્લ સંખ્યાત વર્ષોં તક ।

સુધી આનત કલ્પમા ઉપપાત વિરહ કહ્યો છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! પ્રાણત કલ્પમા દેવોના ઉપપાતનો વિરહ
 કેટલા કાળ સુધી કહ્યો છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કુળ્લ સંખ્યાત માસ સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—ભગવન્ ! આરણ કલ્પમા દેવોના ઉપપાતનો વિરહ
 કેટલા સમય સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી. ઉત્કુળ્લ સંખ્યાત
 વર્ષોં સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ અચ્ચુત કલ્પમા દેવોના ઉપપાતનો વિરહ
 કેટલા સમય સુધી કહેલ છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી ઉત્કુળ્લ સંખ્યાત

સંખ્યેયવર્ષાણિ યાવત્ અચ્યુતકલ્પદેવા ઉપપાત્તેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘દ્વિદ્વિમગેવિજ્ઞાણં પુચ્છા’ અધસ્તન ગ્રૈવેયકાણાં પૃચ્છા, તથા ચાધસ્તન-ગ્રૈવેયકાઃ કિયન્તં કાલમુપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણેણં ઇગં સમયં ઉવકોસેણં સંખિજ્ઞાઈં વાસસયાઈં’ જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયાનિ વર્ષશતાનિ યાવત્ અધસ્તનગ્રૈવેયકાઃ ઉપપાત્તેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘મઙ્ગિમગેવિજ્ઞાણં પુચ્છા’ મધ્યમ ગ્રૈવેયકાણાં પૃચ્છા, તથા ચ મધ્યમ ગ્રૈવેયકાઃ કિયન્તં કાલમુપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ? ભગવાનાહ ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણેણં ઇગં સમયં, ઉવકોસેણં સંખેજ્ઞાઈં વાસસદસસાઈં’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયાનિ વર્ષસહસ્રાણિ યાવત્ મધ્યમગ્રૈવેયકાઃ ઉપપાત્તેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞાતાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, ‘ઉવરિમ-ગેવિજ્ઞાણં પુચ્છા’ ઉપરિતન ગ્રૈવેયકાણાં પૃચ્છા, તથા ચોપરિતનગ્રૈવેયકાઃ કિય-

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! અધસ્તન અર્થાત્ નીચે કે ત્રીણ ગ્રૈવેયકોં મેં કિતને કાલ તક ઉપપાત્ત કા વિરહ રહતા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત સૌ વર્ષોં તક નીચે કે ગ્રૈવેયકોં મેં ઉપપાત્ત કા વિરહ રહતા હૈ !

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! મધ્ય કે ગ્રૈવેયકોં મેં ને કાલ તક ઉપપાત્ત કા વિરહ રહતા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત હજાર વર્ષોં તક !

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! ઉપરિતન અર્થાત્ ઉપર કે ત્રીણ ગ્રૈવેયકોં મેં કિતને કાલ તક ઉપપાત્ત કા વિરહ રહતા હૈ ?

વર્ષોં સુધી.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! અધસ્તન અર્થાત્ નીચેના ત્રણ ગ્રૈવેયકોંમાં કેટલા કાળ સુધી ઉપપાત્તનો વિરહ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ સૌ વર્ષોં સુધી નીચેના ગ્રૈવેયકોંમાં ઉપપાત્તનો વિરહ રહે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! મધ્યના ગ્રૈવેયકોંમાં કેટલા કાલ સુધી ઉપપાત્તનો વિરહ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત હજાર વર્ષોં સુધી.

ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! ઉપરિતન અર્થાત્ ઉપરના ત્રણ ગ્રૈવેયકોંમાં કેટલા કાળ સુધી ઉપપાત્તનો વિરહ રહે છે ?

न्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा’ हे गौतम !
 ‘जहण्णेणं एगं समयं उक्कोसेणं संखिज्जाइं वाससयसहस्साइं’ जघन्येन एकं
 समयम्, उत्कृष्टेन संख्येयानि वर्षशतसहस्राणि यावत् उपरितनग्रैवेयका उप-
 पातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘विजयवैजयन्तजयन्तअपराजिय
 देवाणं पुच्छा’ विजयवैजयन्त जयन्तापराजितदेवानां पृच्छा, तथा च विजय-
 वैजयन्तजयन्तापराजितदेवाः कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः
 भगवान् आह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं असंखेज्जं-
 कालं’ जघन्येन एकं समयम्, उत्कृष्टेन असंख्येय कालं यावत् विजयवैजयन्त
 जयन्तापराजित देवा उपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः, गौतमः पृच्छति—‘सव्वट्ठ-
 सिद्धगदेवाणं पुच्छा’ सर्वार्थसिद्धकदेवानां पृच्छा, तथा च सर्वार्थसिद्धकदेवाः
 कियन्तं कालमुपपातेन विरहिताः प्रज्ञप्ताः ? भगवान् आह—‘गोयमा’ हे गौतम !
 ‘जहण्णेणं एगं समयं, उक्कोसेणं पल्लोवमस्स संखिज्जभागं’ जघन्येन एकं

भगवान्—हे गौतम जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख
 वर्षों तक

गौतम—हे भगवन ! विजय, वैजयन्त, जयन्त और अपराजित
 नामक अनुत्तर विमानों में देवों के उपपात का विरह कितने काल
 तक रहता है ?

गौतम—हे भगवन ! सर्वार्थसिद्ध नामक अनुत्तर विमान में देवों
 के उपपात का विरह कितने काल तक कहा है ?

भगवान्—हे गौतम ! सर्वार्थसिद्ध विमान में देवों के उपपात का
 विरह जघन्य एक समय तक, उत्कृष्ट पल्लोपम के संख्यातवे' भाग
 तक का कहा है ।

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय, उत्कृष्ट संख्यात लाख
 वर्ष सुधी

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन ! विजय, वैजयन्त, जयन्त अने अप-
 राजित नामक अनुत्तर विमानोमा देवाना उपपातनो विरह डेटला काण
 सुधी रडे छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! जघन्य एक समय उत्कृष्ट असंख्यात काण सुधी.

श्री गौतमस्वामी—हे भगवन सर्वार्थ सिद्ध अनुत्तर विमानमा देवाना
 उपपातनो विरह डेटला काण सुधी कडेल छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! सर्वार्थ सिद्ध विमानमा देवाना उपपातनो
 विरह जघन्य एक समय सुधी, उत्कृष्ट पल्लोपमना संख्यातमा भाग सुधीना
 कडेल छे ?

સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન પલ્યોપમસ્ય સંખ્યેયમાગં યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધકદેવાઃ ઉપપાતેન વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ સિદ્ધાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા સિદ્ધજ્ઞાણાણ પ્પણ્ણત્તા' હે મદન્ત ! સિદ્ધા સ્વલ્લ કિયન્તં કાલં સિદ્ધિયા વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? મગવાન્ આહ—'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણેણં એગં સમયં, ઉક્કોસેણં છમ્માસા' જઘન્યેન એકં સમયમ્ ઉત્કૃષ્ટેન પદ્ધમાસાન્ યાવત્ સિદ્ધા સિદ્ધિયાઃ વિરહિતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ।

વિશેષોદ્વર્તનાવક્તવ્યતા—

મૂલમ્—રયણપ્પમાપુઢવિ નેરહયાણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં વિરહિયા ઉવદ્ધણાણ પ્પણ્ણત્તા ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં એગં સમયં ઉક્કોસેણં ચ્ચઉઠ્ઠીસં મુહુત્તા એવં સિદ્ધવજ્જા ઉવદ્ધણા વિ માણિ-યઠ્ઠવા જાવ અણુત્તરોવવાદ્ધયત્તિ, ણવરં જોદ્ધસિયવેમાણિણસુ ચયણંતિ અહિલાવો કાયઠ્ઠો, દારં ॥સૂ૦ ૩॥

છાયા—રત્નપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકા સ્વલ્લ મદન્ત ! કિયન્તં કાલં વિરહિતા ઉદ્વર્તનયા પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકં સમયમ્, ઉત્કૃષ્ટેન ચતુર્વિંશતિં મુહુ-

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! સિદ્ધજીવોં કી સિદ્ધિ કા વિરહ કાલ કિતના કહા હૈ ? અર્થાત્ કિસીં મીં જીવ કો સિદ્ધિ પ્રાપ્ત ન હો તો કિતને કાલ તક પ્રાપ્ત ન હો ?

ભગવાન—જઘન્ય એક સમય તક ઉત્કૃષ્ટ છહ માસ તક ॥૨॥

શબ્દાર્થ—(રયણપ્પમાપુઢવિ નેરહયા) રત્નપ્રમા પૃથ્વી કે નારક (ણં) વાક્યાલ કાર (મંતે !) હે ભગવન ! (કેવદ્યં) કિતને (કાલં) કાલ તક (વિરહિયા) વિરહ યુક્ત (ઉવદ્ધણાણ) ઉદ્વર્તના સે (પ્પણ્ણત્તા) કહેગણ હૈં (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં) જઘન્ય (એગં સમયં) એક સમય

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન ! સિદ્ધિ જીવોની સિદ્ધિનો વિરહ કાળ કેટલો કહ્યો છે ? અર્થાત્ કેાઈ પણ જીવને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત ન થાય તો કેટલા સમય સુધી પ્રાપ્ત ન થાય ?

શ્રીભગવાન—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમય સુધી ઉત્કૃષ્ટ છ માસ સુધી ॥૨॥

શબ્દાર્થ—(રયણપ્પમાપુઢવિ નેરહયા) રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નરકમા 'ણ' (વાક્યા-લ કાર) (મંતે !) હે ભગવન્ ! (કેવદ્યં) કેટલા (કાલં) કાળ સુધી (વિરહિયા) વિરહ યુક્ત (ઉવદ્ધણાણ) ઉદ્વર્તનાથી (પ્પણ્ણત્તા) કહેલા છે (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જહણ્ણેણં) જઘન્ય (એગં સમયં) એક સમય (ઉક્કોસેણં) ઉત્કૃષ્ટ (ચ્ચઉઠ્ઠીસં

તાંનં એનં મિત્તનર્જા ઉદ્ધર્તનાડપિ મણિતવ્યા, યાન્ અનુત્તરોપપાતિકા ઇતિ, નવરમ્ જ્યોતિષ્ક વૈમાનિકેષુ ચયનમિતિ અભિલાપઃ કર્તવ્યઃ, ઘ્રારમ્ ।

ટીકા—પૂર્વોક્તરીત્યા રત્નપ્રભાદિ પૃથ્વી નૈરયિકાદીનામુત્પાદવિરહકાલં પ્રસ્તુત્ય સમ્પ્રતિ તેષામેવોદ્ધર્તનાવિરહકાલં પ્રસ્તુત્યિતુમાહ—‘રયણપ્પમાણુદિ નેર-
ઇયાણં અંતે ! કેનદયં કાલં નિરદિયા ઉદ્ધટ્ટણાણ પ્પણત્તા ?’ ગૌતમઃ પૂન્છતિ—હે
મદન્ત ! રત્નપ્રમાપૃથ્વી નૈરયિકાઃ સ્વલુ ક્રિયન્તં કાલમ્ ઉદ્ધર્તનયા વિરહિતાઃ
પ્રજ્ઞતાઃ ? મગવાનાહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જઠ્ઠણેણં એમ સમયં ઉકોસેણં
(ઉક્કોસેણં) ઉત્ક્રુદ્ધ (અવ્વહીસ છુદ્ધુત્તા) ચૌત્તીસ મુહર્ત્ત તક (એવં)
ઇસ પ્રકાર (સિદ્ધવજ્ઞા) સિદ્ધોં કો છોડ કર (અવ્વટ્ટણા વિ) ઉદ્ધર્ત્તના
મ્મી (માણિયવ્વા) કર્ત્તની ચાહિણ (જાવ અણુત્તરોવવાહિયત્તિ) યાવત્
અનુત્તરોપપાતિકાં તત્ત (જવર) વિશેષતા યહ કિ (જોહસિયવેમાણિ-
ણસુ) જ્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિક દેવોં મેં (ચયણં તિ) ચયન એસા (અહિ-
લાવો) અભિલાપ-શબ્દ પ્રયોગ (કાયવ્વો) કરના ચાહિણ

ટીકાર્થ—પૂર્વોક્ત પ્રકાર સે રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વિવિયોં કે નારક
આદિ કા ઉપપાતવિરહ કે કાલ કી પ્રસ્થપણા કર કે અવે અનેકી ઉદ્ધ-
વર્તના કે વિરહકાલ કી પ્રસ્થપણા કરને કે લિણ કહતે હૈં

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈં—હૈં મગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વી કે નારક
કિતને કાલ તક ઉદ્ધર્તના સે રહિત હોતે હૈં ? અર્થાત્ રત્નપ્રભા
પૃથ્વી સે કોઈ મ્મી નારક યદિ ન નિકલે તો કિતને કાલ તક ન નિકલે ?
મગવાન્—હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉદ્ધર્તના કે

મુદ્ધુત્તા ચોવીસ મુહર્ત્ત (એવં) એ રીતે (સિદ્ધ વજ્ઞા) સિદ્ધો સિધાયના (અવ્વ-
ટ્ટણા વિ) ઉદ્ધર્તના યથુ (માણિયવ્વા) કહેવી ભેધએ (જાવ અણુત્તરોવવાહિયત્તિ)
અનુત્તરોપપાતિકા મુધી (જવર) વિશેષતા એકે (જોહસિય વેમાણિણસુ) ભ્યોતિષ્ક
અને વૈમાનિક દેવામા (ચયણંતિ) અયન એવુ (અહિલાવો) અભિલાપ-શબ્દ
પ્રયોગ (કાયવ્વો) કરવો ભેધએ

ટીકાર્થ—પૂર્વોક્ત પ્રકારથી રત્નપ્રભા આદિ પૃથ્વીયોના નારકો આદિના
ઉપપાત વિરહના કાળની પ્રશ્નપણા કરીને હવે તેમની ઉદ્ધર્તનાના વિરહ કાળની
પ્રશ્નપણા કરવા માટે કહે છે—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! રત્નાપ્રભા પૃથ્વીના નારક
કેટલો સમય મુધી ઉદ્ધર્તનાથી રહિત થાય છે ? અર્થાત્ રત્નપ્રભા પૃથ્વીથી
કેાઇ યથુ નારક ભે ન નીકળે તો કેટલા કાળ મુધી ન નીકળે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોની ઉદ્ધર્તનાના વિર-

चउत्त्रिसं मुहुता' जघन्येन एक समयम्, उत्कृष्टेन चतुर्विंशतिं मुहूर्तान् यावत् रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकाः उद्वर्तनया विरहिताः प्रज्ञप्ताः, 'एवं सिद्धवज्रा उवट्टणा वि भाणियच्चा जाव अणुत्तरोववाइयत्ति' एवम् पूर्वोक्तोपपातरीत्या सिद्धवर्जा-सिद्धवर्जिता, उद्वर्तनापि भणितव्या वक्तव्या यावत्-शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकादि असुरकुमारादि दश भवनपति-पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रियसंमूर्च्छि-मगर्भव्युत्क्रान्तिकपञ्चैन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मादि द्वादशवैमानिकदेव नव ग्रैवेयक विजयादि पञ्चानुत्तरौपपातिका इत्यन्तम्, किन्तु 'णवरं जोइसियवेमाणिएसु चयणंति अहिलावो कायव्वो' नवरम्-पूर्वोक्तापेक्षया विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकेषु च्यवनमिति अभिलापः कर्तव्यः, न तु उद्वर्तना इत्यभिलापः, ज्योतिष्कवैमानिकानां च्यवनस्यैव संभवेन तेषामुद्वर्तनाया अभावा-दित्याशयः, 'दारं' द्वितीयं चतुर्विंशति मुहूर्तविषयकं द्वारं समाप्तम् ।

विरह का जघन्य काल तक एक समय और उत्कृष्ट काल चौबीस है। उद्वर्तना के विरह का यही काल सिद्धों को छोड़ कर अनुत्तरोपपातिक विमानों तक सर्वत्र कह लेना चाहिए अर्थात् शर्कराप्रभा आदि के नारकों, असुर कुमार आदि दश भवनपतियों, पृथिवी कायिक आदि पांच एकेन्द्रियों विकलेन्द्रियों संमूर्च्छिम तथा गर्भजतिर्यच पञ्चेन्द्रियों, मनुष्यों, वानव्यन्तरों, ज्योतिष्कों, सौधर्मादि द्वादश कल्पोपपन्न देवों नवग्रैवेयक देवों और विजय आदि पांच अनुत्तर-विमानों के देवों तक यही उद्वर्तना के विरह का काल कहना चाहिए किन्तु ज्योतिष्क और वैमानिक देवों में उद्वर्तना, शब्द का प्रयोग न करके च्यवन, शब्द का प्रयोग करना चाहिए, क्योंकि इन दोनों जातियों के देवों का उद्वर्तन नहीं होता है, पर च्यवन होता है, अर्थात् ये देव मरकर ऊपर से नीचे आते हैं, नीचे से ऊपर नहीं जाते ॥३॥

चतुर्विंशति द्वार समाप्त

इतो जघन्य काण ओक समय अने उत्कृष्ट काण चौबीस मुहूर्त छे उद्वर्त-नाना विरहने आअ काण सिद्धोने छोडीने अनुत्तरौपपातिक विमानो सुधी सर्वत्र कहेवो जेधये. अर्थात् शर्कराप्रभा आदिना नारको, असुरकुमार आदि दश भवनपतियो, पृथ्वीकायिक आदि पाच ओकेन्द्रियो, विकलेन्द्रियो, संमूर्च्छिम तथा गर्भज तिर्यच पञ्चेन्द्रियो, वानव्यन्तरो, ज्योतिष्को, सौधर्मादि पार कल्पोपपन्न देवो, नव ग्रैवेयक देवो, अने विजय आदि पाच अनुत्तर विमानोना देवो सुधी आअ उद्वर्तनाना विरहने समय कहेवो जेधये परन्तु ज्योतिष्क अने वैमानिक देवोभा 'उद्वर्तना' शब्दने प्रयोग न करीने 'च्यवन' शब्दने प्रयोग करवो जेधये, केमके ओ जन्ने जतिना देवोनी उद्वर्तना

સાન્તરનિરન્તરોપપાતદ્વારવક્તવ્યતા-

મૂલમ્-નેરઙ્યાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં
 ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવ-
 વજ્જંતિ, તિરિક્કલ્લજોણિયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ,
 નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં
 પિ ઉવવજ્જંતિ, મણુસ્સાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરં-
 તરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ
 ઉવવજ્જંતિ ? દેવાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં
 ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવ-
 વજ્જંતિ, રયણપ્પમાપુઢવિ નેરઙ્યાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ,
 નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં
 પિ ઉવવજ્જંતિ, એવં જાવ અહે સત્તમાણ સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ,
 નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, અસુરકુમારા દેવા ણં ભંતે ! કિં સંતરં
 ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ, ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવ-
 જ્જંતિ નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ ? એવં જાવ થણિય મારાણં
 સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, પુઢવિકાઙ્યાણં
 ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા !
 નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ, એવં જાવ વણસ્સઙ્-
 કાઙ્યા નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ, બેઙ્ગદિયાણં
 ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા !
 સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, એવં જાવ પંચિ-
 દિયતિરિક્કલ્લજોણિયા, મણુસ્સાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ,
 નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં

થતી નથી. પણ ચ્યવન થાય છે, અર્થાત્ એ દેવ મરીને ઉપરથી નીચે આવે
 છે નીચેથી ઉપર નથી જતા ॥ ૩ ॥

ચોવીસમું દ્વાર સમાપ્ત

पि उववज्जंति, एवं वाणमंतराजोइसिया सोहम्मीसाणसण-
कुमार माहिंदवंभलोयलंतगमहासुक्कसहस्सार आणयपाणय-
आरणच्चुअहिट्टिमगेविज्जगमज्झिमगेविज्जगउपरिमगेविज्जगवि-
जयवेजयंत जयंत अपराजित सव्वट्टुसिद्धदेवाय संतरं पि उव-
वज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति, सिद्धाणं भंते । किं संतरं
सिज्झंति, निरंतरं सिज्झंति ? गोयमा । संतरं पि सिज्झंति,
निरंतरं पि सिज्झंति ॥सू० ४॥

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त ! किं सान्तरम् उपपद्यन्ते, निरंतर उपपद्य-
न्ते ? गौतम ! सान्तरमपि उपपद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिकाः खलु
भदन्त ! किं सान्तरम् उपपद्यन्ते, निरन्तरम् उपपद्यन्ते ? गौतम ! सान्तरमपि उप-
पद्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, मनुष्याः खलु भदन्त ! किं सान्तरम् उपपद्यन्ते,

सान्तर-निरन्तरोपपात वक्तव्यता

शब्दार्थ—(नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति निरंतरं उववज्जं-
ति ?) हे भगवन् ! नैरयिक क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं ? अथवा निरन्तर
(गोयमा संतरं पि उववज्जंति निरंतरं पि उववज्जंति) हे गौतम !
सान्तर भी उत्पन्न होते हैं, निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (तिरिक्ख
जोणियाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) हे भग-

! तिर्यच क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निरन्तर उत्पन्न होते हैं !
(गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति निरंतरं पि उववज्जंति ?) हे गौतम !
सान्तर भी उत्पन्न होते हैं निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं (मणुस्सा णं

सान्तर-निरन्तरोपपात वक्तव्यता

शब्दार्थ—(नेरइयाणं भंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति) हे
भगवन् ! नैरयिक शु सान्तर उत्पन्न थाय छे अथवा निरन्तर उत्पन्न थाय
छे ? (गोयमा ! संतरं पि उववज्जंति निरंतरं पि उववज्जंति) हे गौतम ! सान्तर
पणु उत्पन्न थाय छे, निरन्तर पणु उत्पन्न थाय छे (तिरिक्खजोणियाणं भंते !
किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ?) हे भगवान् ! तिर्यच शु सान्तर
उत्पन्न थाय छे अथवा निरन्तर उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! संतरं पि
उववज्जंति निरंतरं पि उववज्जंति) हे गौतम ! सान्तर पणु उत्पन्न थाय छे,

નિરન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, દેવાઃ સહુ ભદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે ? નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, રત્નપ્રભાપૃથિવી નૈરયિકાઃ સહુ ભદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે । एवं यावत् अधःसप्तम्यां सान्तरमपि उपपद्यन्ते,

મતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! મનુ-
ષ્ય કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હું અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હું ? (દેવા
ણં મતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ !
કયા દેવ સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હું અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હું ?
(ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ !
સાન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હું, નિરન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હું

(રચણપ્પમાપુદ્ધિ નેરહયા ણં મતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરં-
તરં ઉવવજ્જંતિ ? રત્નપ્રભા પૃથિવી કે નારક કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે
હૈ યા નિરન્તર હોતે હું ? (ગોયમા ! સંતરપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ
ઉવવજ્જંતિ (ગૌતમ ! સાન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હું, નિરન્તર મ્હી ઉત્પન્ન
હોતે હૈ (એવ જાવ અહે સત્તમાણ) ફ્હી પ્રકાર સાતવીં નારકભૂમિ
તક (સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર મ્હી ઉત્પન્ન
હોતે હું, નિરન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હું

નિરન્તર પશુ ઉત્પન્ન થાય છે ? (મણુસ્તાણ મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ,
નિરંતર ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! મનુષ્ય શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે,
અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરંપિ
ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પશુ ઉત્પન્ન થાય છે અને નિરન્તર પશુ
ઉત્પન્ન થાય છે. (દેવાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?)
હે ભગવન્ ! શુ દેવ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?
(ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પશુ
ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પશુ ઉત્પન્ન થાય છે.

(રચણપ્પમા પુદ્ધિ નેરહયાણં મતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતર ઉવવ-
જ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારક શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે
નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવ-
જ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પશુ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તર પશુ ઉત્પન્ન થાય
છે (એવં જાવ અહે સત્તમાણ) એ પ્રકારે સાતમી નારકભૂમિ સુધી (સંતરં પિ
ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર પશુ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર પશુ
ઉત્પન્ન થાય છે

નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે । અસુરકુમાર દેવાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, એવં યાવત્ સ્તનિતકુમારાઃ સ્વલુ સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, પૃથિવીકાયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, એવં યાવત્-વનસ્પતિ-કાયિકાઃ નો સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ

(અસુરકુમારદેવા ણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવ કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? (ગોયમા ! સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ નિરંતરપિ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સાન્તર ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નિરન્તર ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈ (એવં જાવ થણિયકુમારા) હસી પ્રકાર સ્તનિત કુમારોં તક (સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નિરન્તર ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈ

(પુદ્ધવિકાઙ્કયા ણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ પૃથિવી કાયિક કયા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ અથવા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? (ગોયમા ! નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ હે ગૌતમ ! સાન્તર નહીં ઉત્પન્ન હોતે, નિરન્તર ઉત્પન્ન હૈ (એવં જાવ વણસ્સઙ્કાઙ્કયા) હસી પ્રકાર યાવત્ વનસ્પતિકાયિક (નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ સાન્તર નહીં ઉત્પન્ન હોતે હૈ, નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈ

(અસુરકુમારાણં ભંતે ! કિં સંતર ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવ શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતર પિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે નિરંતર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે (એવં જાવ થણિય કુમારા) એ પ્રકારે સ્તનિત કુમારો સુધી (સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતર પિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે

(પુદ્ધવિકાઙ્કયાણં ભંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર ઉત્પન્ન નથી થતા, નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે (એવ જાવ વણસ્સઙ્કાઙ્કા) એજ રીતે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક (નો સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર નથી ઉત્પન્ન થતા, નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે

ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, एवं यागत् पञ्चेन्द्रियतिर्थग्योनिष्ठाः मनुष्याः सलु
भदन्त ! किं सान्तरमुपपद्यन्ते, निरन्तरमुपपद्यन्ते ? गौतम ! सान्तरमपि उपप-
द्यन्ते, निरन्तरमपि उपपद्यन्ते, एवं वानव्यन्तराज्योतिष्काः सौधर्मगानसन-
त्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुकसहस्रारआनतप्राणतारणान्युताधस्तनग्रैवेयक-
मध्यमग्रैवेयकोपरितनग्रैवेयकविजयवैजयन्तजयन्तापराजितसर्वार्थसिद्धदेवाश्चसान्त-

(वेइंदिया णं भते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जति ?)
ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે
હૈં ? (ગોયમા ! સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જતિ) ગૌતમ !
સાન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, નિરન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં (एवं जाव पंचि
दियतिरिक्खजोणिया) इसी प्रकार पंचेन्द्रियतिर्थग्योनिक तक कहना
(મણુસ્સાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ) હે
ભગવન્ ! મનુષ્ય કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ? (ગોયમા ! સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ)
ગૌતમ ! સાન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, નિરન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં (एवं
वाणमंतरा जोइसिया) इसी प्रकार वानव्यन्तर और ज्योतिष्क
(સોહમ્મીસાણસણંકુમાર માહિંદ વંમલોગ લંતગ મહાસુક્ક સહસ્સાર
આણય પાણય આરણ ચ્ચુઅ હિદ્દિમગેવિજ્જગ મઙ્ગિમગેવિજ્જગ ઉવ-
રિમગેવિજ્જગ વિજય વેજયંત જયંત અપરાજિત સવ્વટ્ઠસિદ્ધદેવાય)
સૌધર્મ, ઈશાન સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક લાન્તક, મહાશુક
સરસ્વાર, આનત, પ્રાણત, આરણ, અચ્ચુત, અધસ્તન ગ્રૈવેયક, મધ્યમ-

(वेइंदियाणं भते ! किं संतरं उववज्जति, निरंतरं उववज्जंति ?) हे
ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અગર નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?
(ગોયમા ! સંતર પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતર પિ ઉવવજ્જતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર
પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે (एवं जाव पंचिदियतिरि-
क्खजोणिया) એજ પ્રકારે પચેન્દ્રિય તિર્થગ્ય યોનિક સુધી કહેલા છે

(મણુસ્સાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગ-
વન્ ! મનુષ્ય શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !
સંતર પિ ઉવવજ્જતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન
થાય છે અને નિરંતર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે (एवं वाणमंतरा जोइसिया) એજ
રીતે વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષક (સોહમ્મી-સાણ-સણકુમાર-માહિંદ-વંમલોચ
લંગત મહાસુક્ક-સહસ્રાર-આણય-પાણય-આરણ-ચ્ચુઅ-હિદ્દિમગેવિજ્જગ-મઙ્ગિમ
ગેવિજ્જગ-ઉવરિમ ગેવિજ્જગ-વિજય-વેજયંત-જયન્ત-અપરાજિત-સવ્વટ્ઠસિદ્ધ દેવાય)
સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક, સહસ્રાર,

રમપિ ઉપપદ્યન્તે, નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, સિદ્ધાઃ સ્વહુ ભદન્ત ! કિં સાન્તરં સિધ્યન્તિ, નિરન્તરં સિધ્યન્તિ ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ સિધ્યન્તિ, નિરન્તરમપિ સિધ્યન્તિ ॥૬૦ ॥

ટીકા—અથ તૃતીયં સાન્તરનિરન્તરદ્વારમધિકૃત્ય પ્રરૂપયિતુમાહ—‘નેરઙ્યાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ’ ‘ગૌતમઃ પૃચ્છતિ’—હે ભદન્ત ! નૈરઙ્કાઃ સ્વહુ કિં સાન્તરમ્—કાલ વ્યવધાનેન ઉપપદ્યન્તે, કિં વા નિરન્તરમ્—કાલાવ્યવધાનેન નિરવચ્છિન્નમિત્યર્થઃ, ઉપપદ્યન્તે’ ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા’ હે ગ્રૈવેયક, ઉપરિતન ગ્રૈવેયક, વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત ઓર સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન કે દેશોં ભી (સંતરંપિ ઉવવજ્જતિ નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તર ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, નિરન્તર ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(સિદ્ધાણં મંતે ! કિં સંતરં સિજ્ઞંતિ નિરંતરં સિજ્ઞંતિ) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ કયા સાન્તર સિદ્ધ હોતે હૈં અથવા નિરન્તર સિદ્ધ હોતે હૈં (ગોયમા ! સંતરંપિ સિજ્ઞંતિ, નિરંતરંપિ સિજ્ઞંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર ભી સિદ્ધ હોતે હૈં, નિરન્તર ભી સિદ્ધ હોતે હૈં

ટીકાર્થ—અવ ત્રીસરે સાન્તર ઓર નિરન્તર દ્વાર કે આધાર સે પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ—

ગૌતમસ્વામી પ્રદન કરતે હૈં હે ભગવન્ ! નારક જીવ કયા સાન્તર અર્થાત્ બીચ બીચ મેં કુછ સમય છોડ કર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર અર્થાત્ લગાતાર પ્રત્યેક સમય ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! નારક જીવ સાન્તર ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર

આનત, પ્રાણુત, આરણુ, અચ્યુત, અધરતન, ગ્રૈવેક, મધ્યમ ગ્રૈવેયક, ઉપરિતન ગ્રૈવેયક, વિજય, વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત અને સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનના દેવોં પણ (સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ) સાન્તરં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરન્તરં પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(સિદ્ધાણં મંતે ! કિં સંતરં સિજ્ઞંતિ, નિરંતરં સિજ્ઞંતિ) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ શુ સાન્તર સિદ્ધ થાય છે અથવા નિરન્તર સિદ્ધ થાય છે ? (ગોયમા ! સંતરં પિ સિજ્ઞંતિ, નિરંતરં પિ સિજ્ઞંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તરં પણ સિદ્ધ થાય છે, નિરંતરં પણ સિદ્ધ થાય છે

ટીકાર્થ—હવે ત્રીજા સાન્તર અને નિરન્તર દ્વારના આધારથી પ્રરૂપણા કરાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! નારક જીવ શુ સાન્તર અર્થાત્ વચમા વચમા થોડો સમય છોડીને ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા નિરંતર અર્થાત્ સતત પ્રત્યેક સમયમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! નારક જીવ સાન્તરં પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને

ગૌતમ ! 'સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ' કદાચિત્ સાન્તરમપિ નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે, અથ કદાચિત્ નિરન્તરમપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તેષાં તથા સ્વભાવત્વાત્ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'તિરિક્ષણોણિયાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! તિર્યગ્યોનિકાઃ સ્વલુ કિં સાન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, કિં વા નિરન્તરમુપપદ્યન્તે' ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ' કદાચિત્ સાન્તરમપિ તિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ તિર્યગ્યોનિકાઃ ઉપપદ્યન્તે અત્રાપિ સ્વભાવ એવ કારણમ્ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'મણુસ્સાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! મણુપ્પ્યાઃ સ્વલુ કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે, કિં વા નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરં-

નિરન્તર મ્હો ઉત્પન્ન હોતે હૈં તાત્પર્ય યદ્ધ કિં કમ્મી કમ્મી નારક જીવોં કી ઉત્પત્તિ લગાતાર હોતી રહતી હૈ ઘોચ મેં કોઈ સમય યાલી નહીં જાતા ઓર કમ્મી કમ્મી એસા મ્હો હોતા હૈ કિં ડનકી ઉત્પત્તિ મેં કાલ કા વ્યવધાન પડ જાતા હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! તિર્યચ સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સાન્તર મ્હો ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર નિરન્તર મ્હો ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઇસકા કારણ સ્વભાવ હી હૈ ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ મણુપ્પ્ય સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર મ્હો ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કદા-

નિરંતર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે તાત્પર્ય એ છે કે કોઈ કોઈ વખતે નારક જીવોની ઉત્પત્તિ સતત થયા કરે છે, વચ્ચેમાં કોઈ સમય ખાલી નથી જતો, અને ક્યારેક ક્યારેક એવું પણ બને છે કે તેમની ઉત્પત્તિમાં કાળનું વ્યવધાન આવી જાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! તિર્યચ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે અથવા નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, નિરંતર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે તેનું કારણ સ્વભાવજ છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! મણુપ્પ્ય સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે, કદાચિત્ નિરંતર પણુ ઉત્પન્ન થાય છે આવા પ્રકારની ઉત્પત્તિમાં સર્વત્ર સ્વભાવજ કારણ છે

તરં પિ ઉપવજ્જંતિ' કદાચિત્ સાન્તરમપિ મનુષ્યા ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તર-
મપિ મનુષ્યા ઉપપદ્યન્તે, સર્વત્ર સ્વભાવ એવ તથોત્પાદે હેતુઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'દેવાણં
મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતર ઉવવજ્જંતિ' હે મદન્ત ! દેવાઃ સ્વલ્પ કિં
સાન્તરમુપપદ્યન્તે, કિં વા નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે
ગૌતમ ! 'સંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ' કદાચિત્ સાન્તરમપિ દેવા
ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ દેવા ઉપપદ્યન્તે, તેષામપિ તથા સ્વભાવત્વાત્,
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'રયણપ્પમાપુહવિ નૈરદયાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરં-
તરં ઉવવજ્જંતિ' હે મદન્ત ! રત્નપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ સ્વલ્પ કિં સાન્તરમુપપદ્યન્તે,
કિં વા નિરન્તરમુપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સંતરં પિ
ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ' કદાચિત્ રત્નપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ સાન્ત-
રમપિ ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, 'એવં જાવ અહે સત્તમાપ
ચિત્ નિરન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । હસી પ્રકાર કે ઉત્પાદ મૈં સર્વત્ર
સ્વભાવ હી કારણ હૈં ।

ગૌતમ—હે મગવાન્ ! દેવ કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા નિરન્તર
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ કદાચિત્ સાન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કદાચિત્
નિરન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે મગવાન્ ! રત્નપ્રમા પૃથિવી કે નારક સાન્તર ઉત્પન્ન
હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! રત્નપ્રમા કે નારક કદાચિત્ સાન્તર મ્હી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં કદાચિત્ નિરન્તર મ્હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં હસી પ્રકાર
શર્કરાપ્રમા વાલુકાપ્રમા, પંકપ્રમા ધૂમપ્રમા, તમઃપ્રમા તથા તમસ્તમઃ-
પ્રમા પૃથિવી કે નારક મ્હી કદાચિત્ સાન્તર ઓર કદાચિત્ નિરન્તર

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન ! દેવ શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા
નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન—હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે કદા-
ચિત્ નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન ! રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારક સાન્તર ઉત્પન્ન
થાય કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન—હે ગૌતમ ! રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારક કદાચિત્ સાન્તર
ઉત્પન્ન થાય છે, કે કદાચિત્ નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રકારે શર્કરા
પ્રમા, વાલુકાપ્રમા, પંકપ્રમા, ધૂમપ્રમા, તમ પ્રમા તથા તમસ્તમઃપ્રમા, પૃથ્વીના

સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ' એવમ્-રત્નપ્રભાપૃથિવી નૈરયિકવદેવ, યાવત્ શર્કરાપ્રભા-ચાલુકાપ્રભા, પદ્મપ્રભા-ધ્રુમપ્રભા-તમા અધઃસપ્તપૃથિવી નૈર-યિકાશ્ચાપિ કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે તેષાં તથોત્પાદે સ્વભાવ એવ શરણમ્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અમુરકુમારાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત ! અમુરકુમારાઃ સ્વલ્લ કિં સાન્તર મુપપદ્યન્તે કિં વા નિરન્તરમુપપદ્યન્તે, મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં પિ ઉવવજ્જંતિ’ અમુરકુમારાઃ કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં જાવ થણિયકુમારાણં સંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરંપિ ઉવવજ્જંતિ’ એવમ્-અમુરકુમારવદેવ, યાવત્-સુવર્ણકુમારનાગકુમાર અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર-ઉદધિ-કુમાર દ્વીપકુમાર-દિક્કુમાર પવનકુમાર સ્તનિતકુમારાઃ સ્વલ્લ કદાચિત્ સાન્તરમ-પિ ઉપપદ્યન્તે કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘પુઢવિકાઙ્યાણં

ઉત્પન્ન હોતે હૈં ! ઉનકે ઇસ પ્રકાર કે ઉત્પાદ કા કારણ ઉનકા ઉસ પ્રકાર કા સ્વભાવ હી હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! અમુરકુમાર કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ અમુરકુમાર કમી સાન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં કમી નિરન્તર મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર સુવર્ણકુમાર, નાગ-કુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, પવન-કુમાર ઓર સ્તનિતકુમાર મી કમી સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં કમી નિર-ન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! । પૃથ્વીકાયિક કયા સાન્તર ઉત્પન્ન હોતે

નારક પશુ કદાચિત્ સાન્તર અને કદાચિત્ નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે. તેમની આવા પ્રકારની ઉત્પત્તિનું કારણ તેમના આવા પ્રકારના સ્વભાવનું જ છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! અમુરકુમાર શુ સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અમુરકુમાર કયારેક સાન્તર પશુ ઉત્પન્ન થાય છે, કયારેક નિરંતર પશુ ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે સુવર્ણકુમાર, નાગકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર, અને સ્તનિતકુમાર પશુ કોઈ કોઈ વખતે સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે, કયારેક કયારેક નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા નિરંતર ઉત્પન્ન થાય છે ?

મંતે ! કિં સંતરં ઉવવજ્જંતિ, નિરંતરં ઉવવજ્જંતિ ? હે ભદન્ત ! પૃથિવીકાયિકાઃ
 खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा’
 हे गौतम ? ‘णो संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति’ पृथिवीकાયिका नो
 सान्तरमुपपद्यन्ते, किन्तु निरन्तरमेवोपपद्यन्ते, तेषामपि तथा स्वभावत्वात्, ‘एवं
 जाव वणस्सइकाइयाण संतरं उववज्जंति’ एवम्—पृथिवीकાયिकवदेव यावत्—
 अप्कायिकाः तेजःकायिकाः, वायुकायिकाः वनस्पतिकायिका नो सान्तरमुपप-
 द्यन्ते, निन्तु निरन्तरमेव उपपद्यन्ते तेषामपि तथा स्वभावत्वात्, गौतमः पृच्छति—
 ‘वेइंदियाणं मंते ! किं संतरं उववज्जंति, निरंतरं उववज्जंति ? हे भदन्त !
 द्वीन्द्रियाः खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते, किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह—
 ‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘संतरं पि उववज्जंति, निरंतरं पि उववज्जंति’
 द्वीन्द्रियाः कदाचित् सान्तरमपि उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उपपद्यन्ते,
 हैं अथवा निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! पृथिवीकायिक सान्तर नहीं उत्पन्न होते,
 अर्थात् उनकी उत्पत्ति में काल का कभी व्यवधान नहीं होता, वे
 निरन्तर अर्थात् प्रतिसमय उत्पन्न होते रहते हैं, उनका भी ऐसा ही
 स्वभाव है । इसी प्रकार वनस्पतिकाय तक अर्थात् अप्काय, तेजः-
 काय, वायुकाय और वनस्पतिकाय के जीव निरन्तर उत्पन्न होते
 रहते हैं, उनकी उत्पत्ति में भी कभी समय का अन्तर नहीं पड़ता ।

गौतम—हे भगवन् ! द्वीन्द्रिय क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या
 निरन्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! कभी सान्तर भी उत्पन्न होते हैं कभी
 निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं । पंचेन्द्रिय तिर्यचों तक इसी प्रकार

श्री ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક સાન્તર ઉત્પન્ન નથી થતા,
 અર્થાત્ તેમની ઉત્પત્તિમા કાળનુ ક્યારેય વ્યવધાન નથી થતુ, તેઓ નિરંતર
 અર્થાત્ પ્રતિ સમય ઉત્પન્ન થયા જ કરે છે, તેમનો પણ તેવોજ સ્વભાવ છે.
 એ રીતે વનસ્પતિકાય સુધી અર્થાત્ અપ્કાય, તેજ કાય, વાયુકાય, અને વન-
 સ્પતિકાયના જીવ નિરન્તર ઉત્પન્ન થયા જ કરે છે, તેમની ઉત્પત્તિમા ક્યારેય
 સમયનુ અન્તર નથી પડતુ

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય જીવ થી સાન્તર ઉત્પન્ન થાય
 છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! કોઈ વાર સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, કોઈ
 વાર નિરન્તર, પણ ઉત્પન્ન થાય છે. પંચેન્દ્રિય તિર્યચો સુધી એજ રીતે

‘एवं जाव पंचिदियतिरिक्सजोणिया’ एवम् द्वीन्द्रियवदेव यावत्. त्रीन्द्रिय चतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिः कदाचित् सान्तरम्पि उपपद्यन्ते, कदाचित् निरन्तरम्पि उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—‘मणुस्साणं भंते ! किं संतरं उववज्जति, निरन्तरं उववज्जंति ?’ हे भदन्त ! मनुष्याः खलु किं सान्तरमुपपद्यन्ते किं वा निरन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘संतरंपि उववज्जंति, निरन्तरं पि उववज्जंति’ मनुष्याः कदाचित् सान्तरम्पि उपपद्यन्ते, निरन्तरम्पि उपपद्यन्ते, ‘एवं वाणमंतराजोडसिया’ एवम्—मनुष्यदेव वानव्यन्तराः ज्योतिष्काः ‘सोहम्मीसाणसणकुमारमाहिंदवंभलोयलंतगमहासुकसहस्सार आणय-पाणय आरणअच्चुअहिद्विमगेविज्जगमज्झिमगेविज्जगउवरिल्लमगेविज्जगविजयवे-जयंतजयंतअपराजित सव्वट्ठसिद्ध देवाय’ सौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोक-लान्तक महाशुकसहस्रारानतप्राणतारणाच्युताधस्तनग्रैवेयकमध्यमग्रैवेयकोपरितन-ग्रैवेयकविजयवेजयन्तजयन्तापराजितसर्वार्थसिद्धदेवाश्च ‘संतर पि उववज्जति कहना चाहिए, अर्थात् त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय और पंचेन्द्रिय तिर्यंच भी इसी प्रकार सान्तर और निरन्तर उत्पन्न होते हैं।

गौतम—हे भगवन् ! मनुष्य क्या सान्तर उत्पन्न होते हैं या निर-न्तर उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! मनुष्य कदाचित् सान्तर भी उत्पन्न होते हैं कदाचित् निरन्तर भी उत्पन्न होते हैं। इसी प्रकार वानव्यन्तरो और ज्योतिष्कों के विषय में भी समझ लेना चाहिए। सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, महेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, अच्युत, निचले ग्रैवेयक, विचले ग्रैवेयक और ऊपरले ग्रैवेयक, विजय, वैजयन्त, जयन्त अपराजित और सर्वार्थसिद्ध देव भी

કહેવું નોંધએ અર્થાત્ ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અને પચ્ચેન્દ્રિય તિર્થ ચ પશુ એ જ પ્રકારે સાન્તર અને નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! મનુષ્ય શું સાન્તર ઉત્પન્ન થાય છે કે નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! મનુષ્ય કદાચિત્ સાન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે, કદાચિત્ નિરન્તર પણ ઉત્પન્ન થાય છે. એ રીતે વાનવ્યન્તરો અને જ્યોતિષ્કોના વિષયમાં પણ સમજી લેવું નોંધએ. સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક, સહસ્રાર, આનત, પ્રાણત, આરણ, અચ્યુત, નિચલા ગ્રૈવેયક, વચ્ચલુ ગ્રૈવેયક, અને ઉપરલુ ગ્રૈવેયક, વિજય વૈજયન્ત, જયન્ત, અપરાજિત અને સર્વાર્થ સિદ્ધ પણ કદાચિત્ સાન્તર અને કદાચિત્ નિરન્તર ઉત્પન્ન થાય છે.

નિરંતરંપિ ઉવ્વજ્ઞંતિ' કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'સિદ્ધાણં મંતે ! કિં સંતરં સિજ્ઞંતિ, નિરંતરં સિજ્ઞંતિ ?' હે ભદન્ત ! સિદ્ધાઃ સ્વહુ કિં સાન્તરં સિધ્ધ્યન્તિ, કિં વા નિરન્તરં સિધ્ધ્યન્તિ ? ભગવાનાહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સંતરં પિ સિજ્ઞંતિ, નિરંતરં પિ સિજ્ઞંતિ' સિદ્ધાઃ કદાચિત્ સાન્તરમપિ સિધ્ધ્યન્તિ, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ સિધ્ધ્યન્તિ, તથા સ્વભાવાત્ ॥૬૦ ॥

સાન્તરનિરન્તરોદ્વર્તના વક્તવ્યતા—

મૂલમ્—નેરઙ્ગયાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ ? ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં પિ ઉવ્વટ્ટંતિ, एवं જહા ઉવ્વાઓ મણિઓ તહા ઉવ્વટ્ટુણાપિ સિદ્ધવજ્ઞા મણિય-યવ્વા, જાવ વેમાણિયા, ણવરં જોઙ્ગસિયવેમાણિણસુ ચયણંતિ અહિલાવો કાયવ્વો દારં ॥સૂ. ૫॥

છાયા—નૈરયિકાઃ સ્વહુ ભદન્ત ! કિં સાન્તરમુદ્વર્તન્તે, નિરન્તરમુદ્વર્તન્તે ? ગૌતમ ! સાન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે, નિરન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે, एवं યથા ઉપપાતો મણિ-કદાચિત્ સાન્તર ઔર, કદાચિત્ નિરન્તર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ભગવન્—હે ગૌતમ ! સિદ્ધજીવ કયા સાન્તર સિદ્ધ હોતે હૈં અથવા નિરન્તર સિદ્ધ હોતે રહતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર મો સિદ્ધ હોતે હૈં, કદાચિત્ નિરન્તર મો સિદ્ધ હોતે હૈં ॥ ૪ ॥

સાન્તર નિરન્તર ઉદ્વર્તનાવક્તવ્યતા

ટીકાર્થ—(નેરઙ્ગયા ણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ ? હે ભગવન્ ? નૈરયિક કયા સાન્તર ઉદ્વર્તન કરતે હૈં યા નિરન્તર ઉદ્વર્તન કરતે હૈં (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરપિ ઉવ્વટ્ટંતિ) હે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! સિદ્ધ છવ શુ સાન્તર સિદ્ધ થાય છે ? અથવા નિરન્તર સિદ્ધ થઈ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! કદાચિત્ સાન્તર પશુ સિદ્ધ થાય છે કદાચિત્ નિરન્તર પશુ સિદ્ધ થાય છે ॥ ૪ ॥

સાન્તર—નિરન્તર ઉદ્વર્તના વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(નેરઙ્ગયાણં મંતે ! કિં સંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ ?) હે ભગવન્ ! નૈરયિક શુ સાન્તર ઉદ્વર્તન કરે છે અગર નિરન્તર ઉદ્વર્તન કરે છે (ગોયમા ! સંતરં પિ ઉવ્વટ્ટંતિ નિરંતરં પિ ઉવ્વટ્ટંતિ) હે ગૌતમ ! સાન્તર પશુ

તસ્તથા ઉદ્વર્તનાપિ સિદ્ધવર્જા મણિતવ્યા, યાવદ્ વૈમાનિકાઃ નવરં જ્યોતિષ્કવૈમા-
નિકેષુ ચ્યવનમિતિ અભિલાપઃ કર્તવ્યઃ, દ્વારમ્ ॥સૂ. ૫॥

ટીકા—અથ નૈરયિકાદીનામુદ્વર્તનાં પ્રરૂપયિતુમાદ્—‘નેરડયાણ મંતે ! કિં
સંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ, નિરંતરં ઉવ્વટ્ટંતિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! નૈરયિકાઃ સ્થલ
કિં સાન્તરમ્—કિંચિત્કાલાવ્યવધાનેન, ઉદ્વર્તન્તે, કિંવા નિરન્તરમ્—નિરવન્નિહ્નમ્
કિંચિત્કાલાવ્યવધાનેન સતતમિત્યર્થઃ ઉદ્વર્તન્તે ? મગવાન્ આદ્—‘ગોયમા ! હે

હે ગૌતમ ! સાન્તર મ્હી ઉદ્વર્તન કરતે હૈં, નિરન્તર મ્હી ઉદ્વર્તન કરતે
હૈં (એવં) હસ પ્રકાર (જહા) જૈસા (ઉવ્વાઓ મ્હણિઓ) ઉત્પાદ કહા
(તહા) ડૈસી પ્રકાર (ઉવ્વટ્ટણા વિ) ઉદ્વર્તના મ્હી (સિદ્ધવર્જા) સિદ્ધો
કો છોડકર (મ્હણિયવ્વા) કહની ચાહિય (જાવ વૈમાણિયા) વૈમાનિકો
તક (નવરં જોહસિયવૈમાણિયસુ ચ્યવંતિ અહિલાવો કાયવ્વો) વિશેષ
યહ કિ જ્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિકો મેં ‘ચ્યવન’ એસા શબ્દ પ્રયોગ
કરના ચાહિય દ્વાર’

ટીકાર્થ—અવ નૈરયિક આદિ જીવોં કી ઉદ્વર્તના કી પ્રરૂપણા કી
જાતી હૈ—

ગૌ પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે મગવન્ ! નારકજીવ સાન્તર ઉદ્વર્તન
કરતે હૈં ? અર્થાત્ નરક સે નારક જીવોં કે નિકલને મેં વીચ વીચ મેં
સમય કા વ્યવધાન હોતા હૈ, યા નિરન્તર અર્થાત્ લગાતાર પ્રત્યેક સમય
નિકલતે હી રહતે હૈં ?

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં—હે ગૌતમ ! નારકજીવ કમ્હી સાન્તર મ્હી

ઉદ્વર્તન કરે છે. નિરન્તર પણ ઉદ્વર્તન કરે છે (એવં) આ રીતે (જહા) જેવો
(ઉવ્વાઓ મ્હણિઓ) ઉત્પાદ કહો (તહા) એજ પ્રકારે (ઉવ્વટ્ટણા વિ) ઉદ્વર્તના
પણ (સિદ્ધ વર્જા) સિદ્ધ સિવાય (મ્હણિયવ્વા) કહેવી જોઈએ (જાવ વૈમાણિયા)
વૈમાનિકો સુધી (નવરં જોહસિય વૈમાણિયસુ ચ્યવંતિ અહિલાવો કાયવ્વો)
વિશેષ એ કે જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોમા ‘ચ્યવન’ એવો શબ્દ પ્રયોગ
કરવો જોઈએ ॥ ૨ ॥

ટીકાર્થ—હવે નૈરયિક આદિ જીવોની ઉદ્વર્તનાની પ્રરૂપણા કરાય છે
શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! નારક જીવ સાન્તર ઉદ્વર્તના
કરે છે અથવા નિરન્તર ઉદ્વર્તના કરે છે ? અર્થાત્ નારકથી નારક જીવોને
નિકળવામા વચમા વચમા સમયનું વ્યવધાન થાય છે, અગર નિરન્તર અર્થાત્
સતત પ્રત્યેક સમય નિકળતા જ રહે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! નારક જીવ કોઈ વાર સાન્તર

ગૌતમ ! 'સંતરં પિ ઉવદ્વંતિ, નિરંતરં પિ ઉવદ્વંતિ ?' નૈરયિકાઃ કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે ? 'एवं जहा उववाओ भणिओ तहा उव्वट्ठणापि सिद्धवज्जा भाणियव्वा जाव वेमाणिआ' एवम् पूर्वोक्तरीत्या, यथा उपपातो भणितस्तथा उद्वर्तनापि सिद्धवर्जा भणितव्या, यावद्-असुरकुमारादि भवनपति पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रियपञ्चैन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्यवानज्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकग्रवेयकरूपश्चानुत्तरोपपातिका अपि वक्तव्याः, किन्तु 'णवरं जोइसियवेमाणिएसु चयणंति अदिआवो कायव्वो' नवरम्, विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकेषु च्यवनमिति अभिलापः कर्तव्यः, तेषामुद्वर्तनाया अभावात्, तथा च असुरकुमारादि वानव्यन्तरान्ताः जीवाः कदाचित् सान्तरमपि उद्वर्तन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उद्वर्तन्ते, ज्योतिष्कवैमानिकास्तु कदाचित् सान्तरमपि च्यवन्ति, कदाचिन् निरन्तरमपि च्यवन्ति इत्येवमभिलापः कर्तव्यः इत्याशयः, 'दारं' इति तृतीयं द्वारम् समाप्तम् ॥सू० ५॥

उद्वर्तन करते हैं कभी निरन्तर भी उद्वर्तन करते हैं । इस प्रकार जैसी उत्पाद की प्ररूपणा की है, वैसी ही उद्वर्तना की भी प्ररूपणा करनी चाहिए, केवल सिद्धों को छोड़ देना चाहिए, क्योंकि सिद्धों की उद्वर्तना होती नहीं है, अर्थात् एकवार सिद्ध होने के पश्चात् कोई सिद्ध गति से लौटता नहीं है ।

तात्पर्य यह है कि असुरकुमार आदि भवनपति, पृथिवीकायिक आदि पांच एकेन्द्रिय विकलेन्द्रिय, पंचेन्द्रियतिर्यच, मनुष्य, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, कल्पोपपन्न वैमानिक, नवग्रैवेयक तथा पांच अनुत्तर विमान, इन सब के विषय में भी इसी प्रकार कहना चाहिए, मगर विशेष यह है कि ज्योतिष्कों और वैमानिकों के विषय में उद्वर्तना शब्द का प्रयोग न करके 'च्यवन' शब्द का प्रयोग करना चाहिए । इसका कारण पहले बतलाया जा चुका है ॥ ५ ॥

તૃતીય દ્વાર સમાપ્ત

પણ ઉદ્વર્તના કરે છે, કોઈ વાગ નિરન્તર પણ ઉદ્વર્તન કરે છે એ પ્રકારે જેવી ઉત્પાદની પ્રરૂપણા કરી છે તેવી જ ઉદ્વર્તનાની પણ પ્રરૂપણા કરવી જોઈએ, કેવળ સિદ્ધને છોડી દેવા જોઈએ, કેમકે સિદ્ધોની ઉદ્વર્તના થતી નથી, અર્થાત્ એક વાર સિદ્ધ થયા પછી કોઈ સિદ્ધગતિમાથી પાછો ફરતો નથી.

તાત્પર્ય એ છે કે અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિ, પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય, તિર્યચ, મનુષ્ય, વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક, કલ્પોપન્ન, વૈમાનિક, નવ ગ્રૈવેયક તથા પાંચ અનુત્તર વિમાન આ બધાના વિષયમા પણ એ પ્રકારે કહેવું જોઈએ. પણ વિશેષ આ છે કે જ્યોતિષ્કો અને

मूलम्—नेरइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति ? गोयमा ! जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा उववज्जंति, एवं जाव अहे सत्त-
माए, असुरकुमाराणं भंते ! एगसमएणं केवइया उववज्जंति,
गोयमा ? जहण्णेणं एक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं
संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा, एवं नागकुमारा जाव थणियकुमारा
वि भाणियव्वा, पुढविकाइयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया
उववज्जंति ? गोयमा ! अणुसमयं अविरहियं असंखेज्जा उवव-
ज्जंति, एवं जाव वाउकाइया, वणस्सइकाइयाणं भंते ! एगसम-
एणं केवइया उववज्जंति ? गोयमा ! सट्ठाणुववाइयं वायं पडुच्च
अणुसमयं अविरहिया अणंता उववज्जंति, परट्ठाणुववाइयं
पडुच्च अणुसमयं अविरहिया असंखेज्जा उववज्जंति ? वेइदियाणं
भंते ! केवइया एगसमएणं उववज्जंति ? गोयमा ! जहण्णेणं
एगो वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा,
एवं तेइंदिया चउरिंदिया, संमुच्चिमपंचिंदियतिरिक्खजोणिया-
गवभवक्कंतिय पंचिंदियतिरिक्खजोणिया संमुच्चिममणुस्सा
वाणमंतरजोइसिय सोहम्मीसाण सणंकुमारमाहिंद वंभलोय-
लंतगमहासुक्कसहस्सार कप्पदेवा ते जहा नेरइया, गवभवक्कं-
तियमणूस आगयपाणयअरणअच्चुअगेवेज्जअणुत्तरोववाइया
य एते जहण्णेणं इक्को वा, दो वा, तिन्नि वा, उक्कोसेणं
संखिज्जा उववज्जंति, सिद्धाणं भंते ! एगसमएणं केवइया
सिज्जंति ? गोयमा ! जहण्णेणं एक्कं वा, दो वा, तिन्नि वा,
उक्कोसेणं अट्ठ सयं ॥सू० ६॥

वैभानिकेना विषयभा द्विवर्तना शब्दने प्रयोग न करता “अथवन” शब्दने
प्रयोग करवे नैधये, येनु कारखु आगण गतावेद छे ॥ ५ ॥

तृतीय द्वार समाप्त

ગૌતમ ! 'સંતરં પિ ઉવદ્વંતિ, નિરંતરં પિ ઉવદ્વંતિ ?' નૈરયિકાઃ કદાચિત્ સાન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે, કદાચિત્ નિરન્તરમપિ ઉદ્વર્તન્તે ? 'एवं जहा उववाओ भणिओ तथा उव्वट्ठणापि सिद्धवज्जा भाणियच्चा जाव वेमाणिया' एवम् पूर्वोक्तरीत्या, यथा उपपातो भणितस्तथा उद्वर्तनापि सिद्धवर्जा भणितव्या, यावद्-असुरकुमारादि भवनपति पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रियपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-निकमनुष्यजानव्यन्तर्ज्योतिष्कवैमानिकग्रवेयकपञ्चानुत्तरोपपातिका अपि वक्तव्याः, किन्तु 'णवरं जोरसियवेमाणिएसु चयणंति अहिस्सवो कायव्वो' नवरम्, विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकेषु च्यवनमिति अभिलापः कर्तव्यः, तेषामुद्वर्तनाया अभावात्, तथा च असुरकुमारादि वानव्यन्तरान्ताः जीवाः कदाचित् सान्तरमपि उद्वर्तन्ते, कदाचित् निरन्तरमपि उद्वर्तन्ते, ज्योतिष्कवैमानिकास्तु कदाचित् सान्तरमपि च्यवन्ति, कदाचिन् निरन्तरमपि च्यवन्ति इत्येवमभिलापः कर्तव्यः इत्याशयः, 'दारं' इति तृतीयं द्वारम् समाप्तम् ॥ ५ ॥

उद्वર્त्तन करते हैं कभी निरन्तर भी उद्वर्त्तन करते हैं । इस प्रकार जैसी उत्पाद की प्ररूपणा की है, वैसी ही उद्वर्त्तना की भी प्ररूपणा करनी चाहिए, केवल सिद्धों को छोड़ देना चाहिए, क्योंकि सिद्धों की उद्वर्त्तना होती नहीं है, अर्थात् एकवार सिद्ध होने के पश्चात् कोई सिद्ध गति से लौटता नहीं है ।

तात्पर्य यह है कि असुरकुमार आदि भवनपति, पृथिवीकायिक आदि पांच एकेन्द्रिय विकलेन्द्रिय, पंचेन्द्रियतिर्यच, मनुष्य, वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, कल्पोपपन्न वैमानिक, नवग्रवेयक तथा पांच अनुत्तर विमान, इन सब के विषय में भी इसी प्रकार कहना चाहिए, मगर विशेष यह है कि ज्योतिष्कों और वैमानिकों के विषय में उद्वर्त्तना शब्द का प्रयोग न करके 'च्यवन' शब्द का प्रयोग करना चाहिए । इसका कारण पहले बतलाया जा चुका है ॥ ५ ॥

તૃતીય દ્વાર સમાપ્ત

પણુ ઉદ્વર્તના કરે છે, કેઇ વાર નિરન્તર પણુ ઉદ્વર્તન કરે છે એ પ્રકારે બેવી ઉત્પાદની પ્રરૂપણા કરી છે તેવી જ ઉદ્વર્તનાની પણુ પ્રરૂપણા કરવી ભેધએ, કેવળ સિદ્ધને છોડી દેવા ભેધએ, કેમકે સિદ્ધોની ઉદ્વર્તના થતી નથી, અર્થાત્ એક વાર સિદ્ધ થયા પછી કેઇ સિદ્ધગતિમાર્ગો પાછો ફરતો નથી.

તાત્પર્ય એ છે કે અસુરકુમાર આદિ ભવનપતિ, પૃથ્વીકાયિક આદિ પાંચ એકેન્દ્રિય, વિકલેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય, તિર્યચ, મનુષ્ય, વાનવ્યન્તર વ્યોતિષ્ક, કલ્પોપન્ન, વૈમાનિક, નવ ગ્રેવેયક તથા પાંચ અનુત્તર વિમાન આ બધાના કલ્પોપન્ન, વૈમાનિક, નવ ગ્રેવેયક તથા પાંચ અનુત્તર વિમાન આ બધાના વિષયમાં પણુ એ પ્રકારે કહેવું ભેધએ. પણુ વિશેષ આ છે કે વ્યોતિષ્કો અને

છાયા—નૈરયિકાઃ खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः उपपद्यन्ते, गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा, असंख्येया वा, उपपद्यन्ते, एवं यावत् अधःसप्तम्याम्, असुरकुमाराः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः उपपद्यन्ते ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा, असंख्येया वा, एवं नागकुमाराः, यावत् स्तनितकुमाराः अपि भणितव्याः, पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः उपपद्यन्ते

एक समय द्वार—वक्तव्यता

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યા ણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! એક સમય મેં કિતને નૈરયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! કમ સે કમ એક, દો તીન (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હૈં (એવં જાવ અહે સત્તમાણ) હસી પ્રકાર સાતવી પૃથ્વી તક સમજ્ઞ લેના

(અસુરકુમારા ણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા, દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! કમ સે કમ એક, દો, તીન (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત યા અસંખ્યાત (એવં નાગકુમારા જાવ યણિય કુમારા વિ) હસી પ્રકાર નાગકુમાર યાવત્ સ્તનિત કુમાર મી (ભાણિયવ્વા) કહને યાહિયે

એક સમય દ્વાર—વક્તવ્યતા

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! એક સમયમા કેટલા નૈરયિક ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! ઓછામા ઓછા એક, બે, અગર ત્રણ (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે (એવં જાવ અહે સત્તમાણ) એ પ્રકારે સાતમી પૃથ્વી સુધી

(અસુરકુમારાણં મંતે ! એગ સમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર એક સમયમા કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! ઓછામા ઓછા એક, બે, ત્રણ (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા ઉવવજ્જંતિ) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત (એવં નાગકુમારા જાવ યણિયકુમારા વિ) એ પ્રકારે નાગકુમાર યાવત્ સ્તનિત કુમાર પણ (ભાણિયવ્વા) કહેવા નોંધાયે.

ગૌતમ ! અનુસમયમ્ અવિરહિતમ્ અસંખ્યેયા ઉપપદ્યન્તે, એવ યાવત્ વાયુકાયિકાઃ વનસ્પતિકાયિકાઃ સહુ ભદન્ત ! એક સમયેન ક્રિયન્તઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સ્વસ્થાનોપપાતિકં પ્રતીત્ય અનુસમયમ્ અવિરહિતા અનન્તાઃ ઉપપદ્યન્તે ? પરસ્થાનોપપાતિક પ્રતીત્ય અનુસમયમ્ અવિરહિતા અસંખ્યેયા ઉપપદ્યન્તે, દ્વીન્દ્રિયાઃ સહુ ભદન્ત ! કિયન્ત એક સમયેન ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકો વા દ્વો વા

(પૃથ્વીકાઙ્યા ણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હું ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (અણુસમયં) પ્રત્યેક સમય (અવિરહિયં) વિના વિરહ કે (અસંખેજ્જા ઉવવજ્જંતિ) અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હું (એવં જાવ વાડકાઙ્યા) इसी प्रकार यावत् वायुकायिक (वणस्सहकाङ्या णं मंते ! एगसमणं केवह्या उववज्जंति ?) हे भगवन् ! वनस्पतिकायिक एक समय में कितने उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (सद्वाणुववाइयं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया अणंता उववज्जंति) स्वस्थान में उपपात की अपेक्षा प्रतिसमय, विना विरह के अनन्त वनस्पति जीव उत्पन्न होते रहते हैं (परद्वाणुववाइयं पडुच्च अणुसमयं अविरहिया असंखेज्जा उववज्जंति) परस्थान में उपपात की अपेक्षा प्रतिसमय, विना विरह के असंख्यात वनस्पति जीव उत्पन्न होते हैं

(વેદ્દિયા ણં મંતે ! કેવહ્યા એગસમણં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હું ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં

(પૃથ્વીકાઙ્યાણ મંતે ! એગ સમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક એક સમયમા કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અણુસમય) પ્રત્યેક સમય (અવિરહિય) વિરહ વિનાના (અસંખેજ્જા ઉવવજ્જંતિ) અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે

(એવં જાવ વાડકાઙ્યા) એ રીતે યાવત્ વાયુકાયિક (વણસ્સકાઙ્યાણં મંતે ! એગ સમણં કેવહ્યા ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! વનસ્પતિકાયિક એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સદ્વાણુવવાઈયં પડુચ્ચ અણુ સમયં અવિરહિયા અણંતા ઉવવજ્જંતિ) સ્વસ્થાનમા ઉપપાતની અપેક્ષાએ પ્રતિ સમય, વિના વિરહના અનંત વનસ્પતિ જીવ ઉત્પન્ન થતા રહે છે (પરદ્વાણુવ વાઈય પડુચ્ચ અણુસમયં અવિરહિયા અસંખેજ્જા ઉવવજ્જંતિ) પરસ્થાનમા ઉપપાતની અપેક્ષાએ પ્રતિ સમય, વિના વિરહના અસંખ્યાત વનસ્પતિ જીવ ઉત્પન્ન થાય છે.

(વેદ્દિયાણ મંતે ! કેવહ્યા એગસમણં ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! દ્વીન્દ્રિય એક સમયમા કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! જહ્ણણેણં એગો વા દ્વો વા

त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा असंख्येया वा, एवं त्रीन्द्रिया श्रुतिन्द्रियाः, समुच्छिन्नमपञ्चिन्द्रियतिर्यग्योनिका गर्भव्युत्क्रान्तिक पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः समुच्छिन्नमनुष्या वानव्यन्तरज्योतिष्क सौधर्मेशान सनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तक-महाशुक्लसहस्रारकल्पदेवास्ते यथा नैरयिकाः गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्यानन्तराण-तारणाच्युतग्रैवेयकानुत्तरोपपातिकाश्चेते जघन्येन एको वा द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया उपपद्यन्ते सिद्धाः खलु भवन्ति ! एक समयेन कियन्तः सिध्यन्ति ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन अपृथक् ।

एगो वा दो वा तिन्नि वा) हे गौतम ! जघन्य एक, दो या तीन (उक्कोसे-णं संखेज्जा वा असंखेज्जा वा ?) उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात (एवं तेइदिया) इसी प्रकार त्रीन्द्रिय (चउरिंदिया) चौइन्द्रिय (समुच्छिन्नमपञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणिया) समुच्छिन्न पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्योनिक (गम्भवक्कंतियपञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणिया) गर्भज पञ्चेन्द्रिय तिर्यच (समुच्छिन्नमणुरसा) समुच्छिन्न मनुष्य (वाणमंतर-जोइसिय-सोहम्मी-साणसणकुमार माहिन्द वंभलोय लंतग महासुक्कसहस्रार कल्प-देवा ते जहा नेरइया) वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, सौधर्म ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्ल एव सहस्रार कल्प के देव नारको के समान) गर्भवक्कंतिय मणूस आणय पाणय आरण अच्युत गेवेज्ज अणुत्तरोववाइया य) गर्भज मनुष्य, आनत प्राणत आरण अच्युत कल्पो के देव ग्रैवेयक और अनुत्तरोपपातिक देव (एते जहण्णेण इक्को वा दोवा तिन्नि वा) ये जघन्य एक, दो या तीन (उक्कोसेणं संखिज्जा उववज्जंति) उत्कृष्ट संख्यात उत्पन्न होते हैं

तिन्नि वा) हे गौतम ! जघन्य ओक, डे अगर त्रयु (उक्कोसेण संखेज्जा वा असंखेज्जा वा) उत्कृष्ट संख्यात अथवा असंख्यात (एवं तेइदिया) ओ प्रकारे त्रीन्द्रिय (चउरिंदिया) श्रुतिन्द्रिय (समुच्छिन्नमपञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणिया) समुच्छिन्न पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक (गम्भवक्कंतिय पञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणिया) गर्भज पञ्चेन्द्रिय तिर्यच (समुच्छिन्नमणुरसा) समुच्छिन्न मनुष्य (वाणमंतर-जोइसिय सोहम्मीसाणसणकुमार माहिन्द-वमलोय-लंतग-महासुक्क-सहस्रार-कल्पदेवा ते जहा नेरइया) वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, सौधर्म, ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्ल, तेमए सहस्रार कल्पना देव नारकोना समान (गम्भवक्कंतिय-मणूस, आणय, पाणय, आरण, अच्युत, गेवेज्जग-अणुत्तरोववाइ-याय) गर्भज मनुष्य, आनत, प्राणत, आरण, अच्युत कल्पना देव, ग्रैवेयक अने अनुत्तरोपपातिक देव (एते जहण्णेण इक्को वा, दो वा तिन्नि वा) आ जघन्य ओक, डे, त्रयु (उक्कोसेणं संखिज्जा उववज्जंति) उत्कृष्ट संख्यात उत्पन्न

ટીકા—અથ નૈરયિકાદીનામેકસમયેનોપપાત વક્તવ્યતા પ્રરૂપયિતુમાદ—
'નૈરઙ્યાણં મંતે ! એગસમણં કેવદ્યા ઉવવજ્જંતિ' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત !
નૈરયિકાઃ સલ્લ એક સમયેન એકસ્મિન્ સમયે કિયન્તઃ ઉપપધન્તે ભગવાનાદ—
'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણેણં એકો વા, દો વા, તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં સંસે-
જ્જા વા, અસંસેજ્જા વા, ઉવવજ્જંતિ' જઘન્યેન એકો વા દ્વો વા, ત્રયો વા નૈર-
યિકાઃ એકસમયે ઉપપધન્તે, ઉત્કૃષ્ટેન તુ સંસેયેયા વા અસંસેયેયા વા નૈરયિકા
એકસ્મિન્ સમયે ઉપપધન્તે 'એવં જાવ અહે સત્તમાએ' એકમ્ પૂર્વોક્ત નૈરયિકરીત્યા,
યાવત્ રત્નપ્રમા શર્કરાપ્રમા વાલુકાપ્રમા પક્કપ્રમા ધૂમપ્રમા તમાઽધઃસપ્તમપૃથિવી

(સિદ્ધા ણં મંતે ! એગસમણં કેવદ્યા સિજ્જંતિ) હે ભગવન્ ! સિદ્ધ
એક સમય મેં કિતને સિદ્ધ હોતે હેં ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકો વા,
દોવા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો યા ત્રીન (ઉક્કોસેણં
અદ્દસયં) ઉત્કૃષ્ટ એક સૌ આઠ ।

ટીકાર્થ—અવ યહ પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ કિ એક સમય મેં નારક
આદિ જીવ કિતની સંખ્યા મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં ?—

ગૌતમ સ્વામી કહતે હૈ—ભગવન્ ! એક સમય મેં કિતને નારક
ઉત્પન્ન હોતે હેં ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! એક સમય મેં કમ સે કમ
એક દો અથવા ત્રીન નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર અધિક સે
અધિક સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? હસી પ્રકાર રત્ન-
પ્રમા, શર્કરાપ્રમા, વાલુકાપ્રમા, પંકપ્રમા, ધૂમપ્રમા, તમઃપ્રમા ઓર
તમસ્તમઃપ્રમા પૃથ્વી કે નારક ઓ એક સમય મેં જઘન્ય એક, દો યા

થાય છે 'સિદ્ધા ણં મંતે ! એગસમણ કેવદ્યા સિજ્જંતિ' હે ભગવન્ ! સિદ્ધ એક
સમયમા કેટલા સિદ્ધ થાય છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા)
હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે, અગર ત્રણ (ઉક્કોસેણં અદ્દસયં) ઉત્કૃષ્ટ એકસો આઠ
ટીકાર્થ—હવે એ પ્રરૂપણા કરાય છે કે એક સમયમા નારક આદિ જીવ
કેટલી સંખ્યામા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ એક સમયમા કેટલા નારક
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! એક સમયમા ઓછામાં
ઓછા એક, બે અગર ત્રણ નારક ઉત્પન્ન થાય છે અને અધિકથી અધિક
સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રકારે રત્નપ્રમા, શર્કરા
પ્રમા, વાલુકાપ્રમા, પંકપ્રમા, ધૂમપ્રમા, તમઃપ્રમા અને તમસ્તમઃપ્રમા પૃથ્વીના

નૈરયિકા એકસ્મિન્ સમયે જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા, ત્રયો વા, ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયા વા અસંખ્યેયા વા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ 'અસુરકુમારાણં મંતે ! એગ સમણં કેવદ્યા ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! અસુરકુમારાઃ સ્વહુ એક સમયેન કિયન્તઃ ઉપપદ્યન્તે ? મગવાનાહ—'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહણ્ણેણં એકો વા, દો વા, તિન્નિ વા ઉક્કોસેણં સંસેજ્જા વા, અસંસેજ્જા વા' જઘન્યેન એકો વા, દ્વૌ વા, ત્રયો વા, અસુરકુમારા એકસ્મિન્ સમયે, ઉત્કૃષ્ટેન સંખ્યેયા વા અસંખ્યેયા વા ઉપપદ્યન્તે 'એવં નાગકુમારા જાવ થણિયકુમારા વિ માણિયવ્વા' એવમ્ અસુરકુમારવદેવ નાગકુમારા યાવત્ સુવર્ણકુમારાઃ અગ્નિકુમારા વિદ્યુત્કુમારાઃ ઉદધિકુમારા દ્વીપકુમારા દિવકુમારા પવનકુમારા સ્તનિતકુમારા અપિ મણિતવ્યાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'પુદવિકાદ્યાણં મંતે ! એગસમણં કેવદ્યા ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! પૃથિવીકા યિકાઃ સ્વહુ એકસમયેન કિયન્ત ઉપપદ્યન્તે ? મગવાનાહ—'ગોયમા' હે ગૌતમ !

ત્રીન ઓર ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત યા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! એક સમય મેં અસુરકુમાર કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો યા ત્રીન ઓર ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હૈં । હસી પ્રકાર નાગકુમારોં સે લેકર સ્તનિતકુમારોં તક સમસના યાહિય, અર્થાત્ નાગકુમારોં, સુવર્ણકુમારોં, અગ્નિકુમારોં, વિદ્યુત્કુમારોં, ઉદધિકુમારોં, દ્વીપકુમારોં, દિવકુમારોં, પવનકુમારોં ઓર સ્તનિતકુમારોં કી વક્તવ્યતા મી કહલેની યાહિય ।

ગૌતમ-હે મગવાન્ પૃથિવીકાયાિક એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

નારક પશુ એક સમયમા જઘન્ય એક, બે, અગર ત્રણ, અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અગર અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! એક સમયમા અસુરકુમાર કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક બે ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અગર અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે એજ પ્રકારે નાગકુમારોથી લઇને સ્તનિત કુમારો સુધી સમજવુ જોઇએ અર્થાત્ નાગકુમારો સુવર્ણકુમારો, અગ્નિકુમારો વિદ્યુત્કુમારો, ઉદધિકુમારો, દ્વીપકુમારો, દિક્કુમારો, પવનકુમારો, અને સ્તનિત કુમારોની વક્તવ્યતા પણ કહેવી જોઇએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયાિક એક સમયમા કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ?

‘અણુ યં અવિરહિયં અસંખ્યેજ્ઞા ઉવવજ્જંતિ’ અનુસમયમ્ પ્રતિસમયમ્, અવિર-
હિતમ્ અશૂન્યમ્, નિરન્તરમિત્યર્થઃ અસંખ્યેયા પૃથિવીકાયિકા ઉપપચન્તે ‘એવં
જાવ વાઉકાઙ્યા’ એવં પૃથિવીકાયિકરીત્યા, યાવત્-અપ્કાયિકાઃ તેજઃકાયિકાઃ
વાયુકાયિકા અપિ અનુસમયમ્ અવિરહિતમ્ સતતમ્ અસંખ્યેયા ઉપપચન્તે इत्या
શયઃ’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘વણસ્સઙ્કાઙ્યાણં ભંતે ! એગસમણં કેવડયા ઉવવ-
જ્જંતિ’ હે ભદન્ત ! વનસ્પતિકાયિકાઃ સ્વલુ એક સમયેન એકસ્મિન્ સમયે,
કિયન્તઃ ઉપપચન્તે, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સદ્ધાણુવવાટ્ટય પહુચ્ચ
અણુસમયં અવિરહિયા અણતા ઉવવજ્જંતિ’ સ્વસ્થાનોપપાત્તિક પ્રતીત્ય-સ્વસ્થાનમ્
વનસ્પતીનાં વનસ્પતિત્વમ્ તસ્મિન્ ઉપપાત એવ ઔપપાત્તિકસ્તં પ્રતીત્ય તદપેક્ષયા
યદા અનન્તર ભવવનસ્પતિકાયિકા એવ પુનરપિ વનસ્પતિપુ એવ ઉત્પદ્યમાનાઃ
પ્રરૂપ્યન્તે તદેત્યર્થઃ અનુસમયમ્-પ્રતિસમયમ્ અવિરહિતમ્, સર્વકાલમ્ અન-
ન્તાવનસ્પતિકાયિકા ઉપપચન્તે પ્રતિનિગોદમસંખ્યેયભાગસ્ય નિરન્તરમુત્પદ્યમાન

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય, લગાતાર અસંખ્યાત પૃથિવી-
કાયિક ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં ઇસી પ્રકાર અપ્કાયિકોં, તેજઃકાયિકોં,
વાયુકાયિકોં કે વિષય મેં ભી સમઘ્ન લેના યાહિએ, અર્થાત્ એ ભી
પ્રત્યેક સમય લગાતાર અસંખ્યાત-અમંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે રહતે હૈં ।

ગૌ -હે ભગવન્ ! એક સમય મેં કિતને વનસ્પતિકાયિક ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! સ્વસ્થાન મેં ઉત્પત્તિ કી અપેક્ષા પ્રત્યેક સમય
મેં નિરન્તર અનન્તવનસ્પતિકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ક્યોંકિ પ્રત્યેક
નિગોદ મેં અસંખ્યાત ભાગ કા નિરન્તર ઉત્પાદ ઔર ઉદ્વર્તન હોતા
રહતા હૈ ઔર એ વનસ્પતિકાયિક અનન્ત હોતે હૈં । યહાં સ્વસ્થાન કા

શ્રી ભગવન્-હે ગૌતમ ! પ્રત્યેક સમય અવિરત સંખ્યાત અમખ્યાત
પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે (થતા રહે છે) એજ પ્રકારે અપ્કાયિકો, તેજઃકા-
યિકો, વાયુકાયિકોના વિષયમા પણ સમણ લેવુ બોધ્યે અર્થાત્ એ પણ
પ્રત્યેક સમય અવિરત અસખ્યાત અસખ્યાત ઉત્પન્ન થતા રહે છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એક સમયમા કેટલા વનસ્પતિકાયિક
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ! હે ગૌતમ ! સ્વસ્થાનમા ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ પ્રત્યેક સમ-
યમા નિરન્તર અનન્ત વનસ્પતિકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે કેમકે પ્રત્યેક નિગોદમાં
અસખ્યાત ભાગના નિરન્તર ઉત્પાદ અને ઉદ્વર્તન થતા રહે છે અને તે
વનસ્પતિકાયિકો અનન્ત હોય છે. અહીં સ્વસ્થાનનો અર્થ વનસ્પતિ ભવ સમ-

ત્વેન ઉદ્વર્તમાનત્વેન ચોપલભ્યમાનત્વાત્ તેપાઞ્ચ વનસ્પતિકાયાિકાનામનન્ત-
ત્વાત્ કિન્તુ 'પરઘ્વાણુવ્વાઇય પદુચ્ચ અણુસમયં અવિરઘિયા અસંસ્થેજ્ઞા ઉવવ-
જ્જંતિ' પરસ્થાનોપપાતિકમ્-પરસ્થાનમપૃથિવીકાયાિકાદયસ્તેષુ ઉપપાત એવ ઔપ-
પાતિકસ્તમ્ પ્રતીત્ય પૃથિવીકાયાિકાદ્યુપપાતાપેક્ષયા યદા પૃથિવીકાયાિકાદય
સમવાદુદ્વૃત્ય વનસ્પતિષુ ઉત્પદ્યમાનાઃ પ્રરૂપ્યન્તે તદેત્યર્થઃ અણુસમયમ્ પ્રતિસમ-
યમ્ અવિરઘિતમ્-સર્વકાલમ્ અસંસ્થેયા ઉપપદ્યન્તે इति વક્તવ્યમ્, પૃથિવીકા-
યાિકાદીનામસંસ્થેયત્વાત્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'વેઈંદિયાણં મંતે ! કેવઈયા એગ-
સમણં ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! દ્વીન્દ્રિયાઃ સ્વલ્લ કિયન્ત એકસમયેન
ઉપપદ્યન્તે ? મગવાનાહ-'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જહ્ણેણં એગો વા, દો વા,
અર્થે વનસ્પતિ મવ સરઞ્જના ચાહિએ । જો વનસ્પાતિકાયાિક જીવ મર
કર પુનઃ વનસ્પતિકાય મેં હી ઉત્પન્ન હોતે હેં ઉનકા ઉત્પાદ સ્વસ્થાન મેં
ઉત્પાદ કહ્લાતા હેં ઔર જલ પૃથ્વીકાય આદિ કિસી અન્ય કાય કા જીવ
વનસ્પતિકાય મેં ઉત્પન્ન હોતા હેં તલ ઉસકા ઉત્પાદ પરસ્થાન ઉત્પાદ
કહ્લાતા હેં । પરસ્થાન ઉત્પાદ કી અપેક્ષા પ્રતિસમય નિરન્તર અસં-
સ્થાત જીવોં કા ઉપપાત હોતા હેં ક્યોંકિ પૃથ્વીકાય આદિ કે જીવ અસં-
સ્થાત હેં । તાત્પર્ય યહ્ હેં કિ એક સમય મેં વનસ્પતિકાય સે મર કર
વનસ્પતિકાય મેં હી ઉત્પન્ન હોને લાલે જીવ અનન્ત હોતે હેં એવ અન્ય
કાયોં સે મર કર વનસ્પિકાય મેં ઉત્પન્ન હોને લાલે અસંસ્થાત અસં-
સ્થાત હેં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! એક સમય મેં દ્વીન્દ્રિય જીવ કિતને ઉત્પન્ન
હોતે હેં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! જલ્પન્ય એક દો ચા ત્રીન ઔર ઉત્કૃષ્ટ

જલ્પો જલ્પો જો વનસ્પતિકાયાિક જીવ મરીને ફરીથી વનસ્પતિ કાયમા જ
ઉત્પન્ન થાય છે. તેમના ઉત્પાદને સ્વસ્થાનમા ઉત્પાદ કહેવાય છે અને જ્યારે
પૃથ્વીકાય આદિ કોઈ અન્ય કાયનો જીવ વનસ્પતિ કાયમા ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે
તેનો ઉત્પાદ પરસ્થાન ઉત્પાદ કહેવાય છે. પરસ્થાન ઉત્પાદની અપેક્ષાએ પ્રતિ
સમય નિરન્તર અમ જ્યાત જીવોનો ઉપપાત થાય છે, કેમકે પૃથ્વીકાય આદિના
જીવ અસ જ્યાત છે તાત્પર્યએ કે એક સમયમા વનસ્પતિકાયથી મરીને વન
સ્પતિ કાયમા જીવ ઉત્પન્ન થનારા જીવ અનન્ત હોય છે તેમજ અલ્પકાયોથી
મરીને વનસ્પતિકાયમા ઉત્પન્ન થનારા અસ જ્યાત છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે મગવન્ ! એક સમયમા દ્વીન્દ્રિય જીવ કેટલા
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી મગવાન્-હે ગૌતમ ! જલ્પન્ય એક, બે કે ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ સ જ્યાત

તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં સંખેજ્ઞા વા, અમંખેજ્ઞા વા' જઘન્યેન ઇકો વા, દ્વો વા, ત્રયો વા, ઉત્કૃષ્ટેન સંખયેયા વા, અસંખયેયા વા દ્વીન્દ્રિયા ઇકસ્મિન્ સમયે ઉપ-
પઘન્તે 'ઇવં તેદંદિયા ચરૂરિંદિયા' ઇવમ્ દ્વીન્દ્રિયવદેવ ત્રીન્દ્રિયાશ્ચતુરિન્દ્રિયા અપિ
જીવા જઘન્યેન ઇકો વા દ્વો વા ત્રયો વા ઉત્કૃષ્ટેન સંખયેયા વા અસંખયેયા વા
ઇકસ્મિન્ સમયે ઉપપઘન્તે ઇત્યાશયઃ, 'સંમુચ્છિમપંચિન્દ્રિયતિરિચ્છજોણિયા'
સંમૂર્ચ્છિમપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ 'ગઢ્મવવકંતિયપંચિન્દ્રિયતિરિચ્છજોણિયા'ગર્મ-
વ્યુત્ક્રાન્તિકપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ 'સંમુચ્છિમમણુસ્સા' સંમૂર્ચ્છિમમણુપ્યાઃ,
'વાળમંતરજોશિય સોદ્દમ્મીસાળમણંકુમારમાહિંદવંમલોચન્તગમહામુક્કસહરસાર-
કપ્પદેવા તે જહા નેરહ્યા' વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કસૌધર્મેશાનસનત્કુમારમાહેન્દ્રબ્રહ્મ-
લોકલાન્તકમહાશુકસહસ્રાર કલ્પદેવાસ્ને યથા નૈરયિકાઃ પ્રતિપાદિતાસ્તથા પ્રતિ-
પત્તવ્યાઃ 'ગઢ્મવવકંતિયમણુસઆળયપાળયઆરણઅન્નુધમેવેજ્જગઅણુત્તરોવવાહ્યા
ય ઇતે જહણેણં ઇવકો વા, દો વા, તિન્નિ વા, ઉવકોસેણં સસિજ્ઞા ઉવવજ્જંતિ'
ગર્મવ્યુત્ક્રાન્તિકમણુવ્યાનતપ્રાણતારણાચ્ચુતગ્રૈવેયકાણુત્તરોપપાતિકાશ્ચ ઇતે જઘન્યેન
ઇકો વા, દ્વો વા, ત્રયો વા. ઉત્કૃષ્ટેન સંખયેયા ઇકસ્મિન્ સમયે ઉપપઘન્તે, ગૌતમઃ
પૃચ્છતિ—'સિદ્ધાણં મંતે ! ઇગ સપ્પણ કેવહ્યા સિજ્ઞ તિ?' હે મદન્ત ! સિદ્ધાઃ ચલ્હ

સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર ત્રીન્દ્રિય ઔર
ચતુરિન્દ્રિય ઢી જઘન્ય ઇક, દો યા તીન ઔર ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા
અસંખ્યાત સમજ્ઞને ઑહિઇ સંમૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ઑ ગર્મજ પંચેન્દ્રિય
તિર્યચ્ઑ, સંમૂર્ચ્છિમમણુપ્યો વાનવ્યન્તરો, ઉદોતિષ્કો, સૌધર્મ ઈશાન,
સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર બ્રહ્મલોક લાન્તક મહાશુક, સહસ્રાર કલ્પ કે
દેવોં કી પ્રરૂપણા નારકોં કે સમાન સમજ્ઞની ઑહિઇ । ગર્મજ મણુપ્યો
આનત, પ્રાણત આરણ અચ્ચુત ગ્રૈવેયક ઔર અણુત્તરોપપાતિક દેવોં કા
જઘન્ય ઉપપાત ઇક, દો અથવા તીન કા તથા ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત કા ઇક
સમય મેં હોતા હૈં ।

અથવા અસંખ્યાત ઉત્પન્ન થાય છે એજ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિય પણ
જઘન્ય એક, બે અગર ત્રણ અને ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત સમ
જવા બેઈ એ. સંમૂર્ચ્છિમ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ઑ, ગર્ભજ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ઑ,
સંમૂર્ચ્છિમ મણુપ્યો, વાન વ્યન્તરો, જ્યોતિષ્કો, સૌધર્મ, ઈશાન, સનત્કુમાર,
માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક, સહસ્રાર કલ્પના દેવોની પ્રરૂપણા નારકોના
સમાન સમજવા બેઈ એ ગર્ભજ મણુપ્યો, આનત પ્રાણત આરણ અચ્ચુત ગ્રૈવેયક
અને અણુત્તરોપપાતિક દેવોનો જઘન્ય ઉપપાત એક-બે ત્રણ તથા ઉત્કૃષ્ટ
સંખ્યાતનો એક સમયમા થાય છે.

एक समयेन कियन्तः सिध्यन्ति ? भगवानाह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एक्कं वा दो वा तिन्नि वा, उक्कोसेणं अट्ठसयं’ जघन्येन एक्को वा, द्वौ वा त्रयो वा, उत्कृष्टेन अण्टोत्तरशतम् एकस्मिन् समये सिद्धा सिध्यन्ति ॥ ६ ॥

મૂલ્ય-નેરહ્યાણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવટ્ટંતિ ? ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા, દો વા તિન્નિ વા, ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા, અસંખેજ્જા વા ઉવટ્ટંતિ, એવં જહા ઉવવાઓ મણિઓ તહા ઉવ્વટ્ટણા વિ માણિયવ્વા જાવ અણુત્તરોવવાહ્યા, ણવરં જોહસિય વેમાણિયાણં ત્રયણેણં અહિલાવો કાયવ્વો દારં ॥સૂ. ૭॥

छाया-नैरयिकाः खलु भदन्त ! एक समयेन कियन्तः उद्वर्तन्ते ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा, असंख्येया वा, उद्वर्तन्ते, एवं यथा उपपातो भणितस्तथा उद्वर्तनापि भणितव्या यावद् अनु-

गौतम—हे भगवन् ! एक समय में कितने जीव सिद्धि प्राप्त करते हैं ?

भगवान-हे गौतम ! जघन्य एक, दो, तीन, उत्कृष्ट एक सौ आठ जीव एक समय में सिद्ध होते हैं ॥ ६ ॥

શબ્દાર્થ-(નેરહ્યા ણ મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ ? હે ભગવન ! એક સમય મેં નારક કિતને નિકલતે હેં ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા દો વા તિન્નિ વા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો યા ત્રીન (ઉક્કોસેણં સંખેજ્જા વા) અસંખેજ્જા વા ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત (ઉવ્વટ્ટંતિ) નિકલતે હેં (એવ) હસ પ્રકાર (જહા) જૈસા (ઉવવાઓ મણિઓ) ઉપપાત કહા (તહા) ઉસી પ્રકાર (ઉવ્વટ્ટણા વિ માણિયવ્વા) ઉદ્વર્તના

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવન્ ! એક સમયમા કેટલા જીવ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે-ગૌતમ ! જઘન્ય એક સમયમા, જે અગર ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ એક સો આઠ જીવ એક સમયમા સિદ્ધ થાય છે ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ-(નેરહ્યાણં મંતે ! એગ સમણં કેવહ્યા ઉવ્વટ્ટંતિ) હે ભગવન્ ! એક સમયમા કેટલા નારક નરકથી બહાર નીકળે છે ? (ગોયમા ! જહણ્ણેણં એક્કો વા દો વા તિન્નિવા) હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, જે અગર ત્રણ (એક્કોસેણં સંખેજ્જા વા અસંખેજ્જા વા) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત અથવા અસંખ્યાત (ઉવ્વટ્ટંતિ) નીકળે છે (એવં) એ પ્રકારે

चरौपपातिकाः नवरं ज्योतिष्कवैमानिकानां च्यवनेन अभिलापः कर्तव्यो द्वारम् ।

टीका—अथ नैरयिकादीनामेकसमयेनोद्धर्तना प्ररूपयितुमाह—‘नेरडयाणं भंते ! एगसमएणं केवइया उवहुंति ?’ गौतमः पृच्छति-हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु एकसमयेन कियन्तः उद्धर्तन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहण्णेणं एको वा दो वा, तिन्नि वा, उकोसेणं संखेज्जा वा, असंखेज्जा वा उवहुंति’ जघन्येन एको वा द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया वा असंख्येया वा नैरयिका एकस्मिन् समये उद्धर्तन्ते, ‘एवं जहा उववाओ भणिओ तहा उवट्ठणा वि भाणियच्चा’ एवम् पूर्वोक्तरीत्या यथा उपपातो भणितस्तथोद्धर्तनापि नैरयिकादीनाम् भणितव्या-वक्तव्या, ‘जाव अणुत्तरोववाइया’ यावत्-असुरकुमारादि दशभवनपति पृथिवीकायिकादि पञ्चैकेन्द्रियविकलेन्द्रिय पञ्चेन्द्रियसंमूर्च्छिमतिर्यग्योनिकगर्भव्युत्क्रान्तिकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिरु संमूर्च्छिममनुप्यवानव्यन्तरज्योतिष्कसौधमेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तक्रमशःशुक्रसहस्रारकल्पदेवगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्यानतप्राणतारणाच्युतग्रैवेयकानुत्तरौपपातिकाः चतुर्विंशतिदण्डक पदप्रतिपाद्याः वक्तव्याः किन्तु ‘णवरं’ जोइसियवेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो’ नवरम्-विशेषस्तु ज्योतिष्कवैमानिकानां च्यवनेन अभिलापः कर्तव्यो-न तु उद्धर्तनया, तेषां च्यवनस्यैव संभवेन उद्धर्तनाया असंभवादित्याशयः तदभिलापस्तु ज्योतिष्काः खलु भदन्त ! एकसमयेन कियन्तश्च्यवन्ति ? गौतम ! जघन्येन एको वा, द्वौ वा, त्रयो वा, उत्कृष्टेन संख्येया एकस्मिन् समये ज्योतिष्काश्च्यवन्ति, एवं वैमानिकानामपि अभिलापोऽवसेयः, ‘दारं’ इति चतुर्थ द्वारं समाप्तम् ॥ सू० ७ ।

पञ्चमद्वारवक्तव्यता

सूत्रम्-नेरडयाणं भंते ! कयोहिंतो उववज्जंते ? किं नेरडयाहिंतो उववज्जंति तिरिक्खजोगिण्हंतो उववज्जंति, मणुभी कहनी चाहिए (जाव अणुत्तरोववाइया) यावत् अनुत्तरौपपाति क (नवरं जोइसिय वेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो) विशेष यह कि ज्योतिष्क और वैमानिकों के लिए ‘च्यवन’ शब्द का प्रयोग करना चाहिए ॥ द्वार ॥ ७ ॥

(जहा) जेवा (उववाओ भणिओ) उपपात कछो (तहा) ते रीते (उववट्ठणा वि भाणियच्चा) उद्धर्तना पणु कडेवी जेध जे (जाव अणुत्तरोववाइया) अनुत्तरौपपातिक पर्थ-त (नवरं जोइसिय वेमाणियाणं चयणेणं अहिलावो कायव्वो) विशेष जे के ज्योतिष्क जेने वैमानिकेना भाटे “च्यवन” शब्दने प्रयोग करेवा जेधजे ॥ ७ ॥

स्तेहिंतो उववज्जंति, देवेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! नो
 नेरइएहिंतो उववज्जंति तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
 मणुस्सेहिंतो उववज्जंति नो देवेहिंतो उववज्जंति, जइ तिरि-
 क्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो
 उववज्जंति, बेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, तेइंदिय-
 तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, चउरिदियतिरिक्खजोणिए-
 हिंतो उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
 गोयमा ! नो एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो, नो बेइंदियतिरि-
 क्खजोणिएहिंतो, नो तेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो, नो चउ-
 रिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजो-
 णिएहिंतो उववज्जंति, जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव-
 वज्जंति, किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
 थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, खहयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! जलयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, थलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
 जोणिएहिंतो उववज्जंति, खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो
 उववज्जंति । जइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-
 ज्जंति, किं संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव-
 वज्जंति, गबभवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो
 उववज्जंति ? गोयमा ! संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए
 हिंतो उववज्जंति, गबभवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए
 हिंतो उववज्जंति, जइ संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए-
 हिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
 जोणिएहिंतो उववज्जंति किं अपज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदि-

यतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तयसंमुच्छि-
मजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति, नो अपज्ज-
त्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति,
जइ गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उवव-
ज्जंति, किं पज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगि-
ण्हितो उववज्जंति, अपज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदिय-
तिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति गोयमा ! पज्जत्तयगब्भवक्कं-
तियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति नो अप-
ज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उव-
वज्जंति, जइ थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति,
परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति, गो-
यमा ! चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति,
परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितोऽवि उववज्जंति,
जइ चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति,
किं संमुच्छिमेहितो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियेहितो उवव-
ज्जंति ? गोयमा ! संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
जोगिण्हितोऽवि उववज्जंति, गब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचि-
दियतिरिक्खजोगिण्हितोऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमचउप्प-
यथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति, किं पज्जत्तग-
संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जं-
ति ? अपज्जत्तयचउप्पयथलयर संमुच्छिपंचिंदियतिरिक्खजोगि-
ण्हितो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तगसंमुच्छिमचउप्पयथलयर
पंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति, नो अपज्जत्तगसंमु-
च्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो उववज्जंति,
जइ गब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोगिण्हितो

स्तेहितो उववज्जंति, देवेहितो उववज्जंति ? गोयमा ! नो
 नेरइएहितो उववज्जंति तिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति,
 मणुस्सेहितो उववज्जंति नो देवेहितो उववज्जंति, जइ तिरि-
 क्खजोणिएहितो उववज्जंति, किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहितो
 उववज्जंति, वेइंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति, तेइंदिय-
 तिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति, चउरिदियतिरिक्खजोणिए-
 हितो उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति,
 गोयमा ! नो एगिंदियतिरिक्खजोणिएहितो, नो वेइंदियतिरि-
 क्खजोणिएहितो, नो तेइंदियतिरिक्खजोणिएहितो, नो चउ-
 रिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति, पंचिंदियतिरिक्खजो-
 णिएहितो उववज्जंति, जइ पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उव-
 वज्जंति, किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति,
 थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति, खहयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति ? गोयमा ! जलयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति, थलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
 जोणिएहितो उववज्जंति, खहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो
 उववज्जंति । जइ जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उवव-
 ज्जंति, किं संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उव-
 वज्जंति, गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो
 उववज्जंति ? गोयमा ! संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए
 हितो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए
 हितो उववज्जंति, जइ संमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए-
 हितो उववज्जंति, किं पज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
 जोणिएहितो उववज्जंति किं अपज्जत्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदि-

यतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तयसंमुच्छि-
मजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्ज-
त्तयसंमुच्छिमजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
जइ गब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-
ज्जंति, किं पज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणि-
एहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदिय-
तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति गोयमा ! पज्जत्तयगब्भवक्कं-
तियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति नो अप-
ज्जत्तयगब्भवक्कंतियजलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उव-
वज्जंति, जइ थलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गो-
यमा ! चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
परिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति,
जइ चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
किं संमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियएहिंतो उवव-
ज्जंति ? गोयमा ! संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्ख-
जोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति, गब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिं-
दियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमचउप्प-
यथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तग-
संमुच्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जं-
ति ? अपज्जत्तयचउप्पयथलयर संमुच्छिपंचिंदियतिरिक्खजोणि-
एहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तगसंमुच्छिमचउप्पयथलयर
पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तगसंमु-
च्छिमचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
जइ गब्भवक्कंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो

ઉવવજ્જંતિ, કિં સંખેજ્જવાસાઉ અગબ્ભવક્કંતિયચઉપ્પયથલયર-
 પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, અસંખેજ્જવા ઉય
 ગબ્ભવક્કંતિયચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉ-
 વવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સંખેજ્જવાસાઉણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો
 અસંખેજ્જવાસાઉણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ । જહ્ સંખેજ્જવાસાઉયગબ્ભ-
 વક્કંતિયચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવ-
 જ્જંતિ, કિં પજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાઉયગબ્ભવક્કંતિયચઉપ્પયથલયર-
 પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તયસંખેજ્જવા-
 સાઉયગબ્ભવક્કંતિયચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિં-
 તો ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ નો અપજ્જત્ત-
 યસંખેજ્જવાસાઉણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, જહ્ પરિસપ્પથલયરપંચિ-
 દિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં ઉરપરિસપ્પથલયર-
 પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, મુયપરિસપ્પથલયર
 પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! દોહિંતો
 વિ ઉવવજ્જંતિ ॥સુ. ૧॥

છાયા—નૈરયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કેભ્ય ઉપપચન્તે ? કિં નૈરયિકેભ્યઃ
 ઉપપચન્તે, તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપચન્તે, મનુષ્યેભ્ય ઉપપચન્તે, દેવેભ્ય ઉપપચ-
 ન્તે ? ગૌતમ ! નો નૈરયિકેભ્ય ઉપપચન્તે, તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપચન્તે, મનુષ્યેભ્ય

પાંચવાં કુતઃ દ્વાર ।

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યા ણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ !
 નૈરયિક કહાં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં નેરહ્ણિં તો ઉવવજ્જંતિ ?)
 કયા નૈરયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?)
 તિર્યગ્યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? મનુષ્યોં
 સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

પાંચસુ કુત દ્વાર

શબ્દાર્થ—(નેરહ્યાણ મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ભગવાન્ ! નૈરયિક
 કયાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં નેરહ્ણિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) સુ નૈરયિકોંમાથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ? (તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) તિર્યગ્યોનિકોંથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ? (મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોંથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઉપપદ્યન્તે, નો દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિમ્ એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ત્રીન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ચતુરિન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પञ्चेન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ, નો દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ, નો ત્રીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ, નો ચતુરિન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (નો નેરહ્મંતો ઉવવજ્જંતિ) નૈરયિકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હું (તિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું (મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું (નો દેવે-હિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે

(જહ) યદિ તિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) તિર્ય્ચ યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું (કિં ઇર્ગિદિયતિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા એકેન્દ્રિય તિર્ય્ચયોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું ? (વેહંદિયતિરિક્ખજોણિ-હંતો ઉવવજ્જંતિ) દ્વીન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું ? (તેહંદિયતિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) ત્રિન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું ? (ચરિંદિયતિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) ચૌહંદ્રિય તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું ? (પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (નો ઇર્ગિ-દિયતિરિક્ખજોણિહંતો) ન એકેન્દ્રિય તિર્ય્ક્યોનિયોં સે (નો વેહં દિયતિરિક્ખજોણિહંતો) ન દ્વીન્દ્રિય તિર્ય્ચોં સે (નો તેહંદિયતિરિ-

(દેવોહિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (નો નેરહ્મંતો ઉવવજ્જંતિ) નૈરયિકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (તિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) તિર્ય્થોથી ઉત્પન્ન થાય છે (મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (નો દેવોહિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(જહ) યદિ (તિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) તિર્ય્ચ ચેનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ઇર્ગિદિયતિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) શુ એકેન્દ્રિય તિર્ય્ચ ચેનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (વેહંદિય તિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) દ્વીન્દ્રિય તિર્ય્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (તેહંદિય તિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) ત્રીન્દ્રિય તિર્ય્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ચરિંદિયતિરિક્ખજોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) ચાર ઇન્દ્રિયવાળા તિર્ય્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (પંચિંદિય તિરિક્ખ જોણિહંતો ઉવવજ્જંતિ) પંચેન્દ્રિય તિર્ય્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે - ગૌતમ ! (નો ઇર્ગિદિયતિરિક્ખજોણિહંતો) ન એકેન્દ્રિય તિર્ય્ચોથી (નો વેહંદિય તિરિક્ખજોણિહંતો) ન દ્વીન્દ્રિય તિર્ય્ચોથી (નો તેહંદિય

પૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સમૂર્ચ્છિમજલચરપૃષ્ઠેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકે-
ભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્કજલચરપૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?
ગૌતમ ! સમૂર્ચ્છિમજલચરપૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્કજ-
લચરપૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ સમૂર્ચ્છિમજલચરપૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
નિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પર્યાપ્તસમૂર્ચ્છિમજલચરપૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?

(જહ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ જલ-
ચર પૃષ્ઠેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો (કિં સમુચ્છિમજલ-
ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા સમુચ્છિમ જલ-
ચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગમ્ભવક્કતિયજલ-
ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજલચરપંચેન્દ્રિય
તિર્યગ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સમુચ્છિમજલ-
ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) સમૂર્ચ્છિમ જલચર
પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ગમ્ભવક્કતિય જલચર
પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજલચરપંચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે (જહ સમુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષ-
જોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સમૂર્ચ્છિમ જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જત્તયસમુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્-
હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પર્યાપ્ત સમૂર્ચ્છિમજલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં અપજ્જત્તયસમુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિ-
ર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા અપર્યાપ્તસમૂર્ચ્છિમજલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોં

(જહ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) એ જલચર પાણીમાં
રહેવાવાળા પૃષ્ઠેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સમુચ્છિમજલ
ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ સમૂર્ચ્છિમ જલચર પૃષ્ઠેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગમ્ભવક્કતિય જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્-
હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ જલચર પૃષ્ઠેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
(ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સમુચ્છિમ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?)
સમૂર્ચ્છિમ જલચર પૃષ્ઠેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગમ્ભ-
વક્કતિય જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ જલચર પૃષ્ઠેન્દ્રિય
તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (જહ સમુચ્છિમ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્-
હિતો ઉવવજ્જંતિ) એ સમૂર્ચ્છિમ જલચર પૃષ્ઠેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય
છે (કિં પજ્જત્તય સમુચ્છિમ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ

किम् अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकसंमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते किं पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकजलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-

से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पञ्चतयसंमुच्छिन्नजलयरपंचिदिय-
तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तयसंमुच्छिन्नजलयर
पंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्त संमू-
च्छिन्न जलयर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त संमूच्छिन्न
जलचर पंचेन्द्रियतिर्यचों से नहीं उत्पन्न होते हैं (जइ गवभवक्कंतिय
जलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भजजलचर
पंचेन्द्रियतिर्यचों से उत्पन्न होते हैं (किं पञ्चतयगवभवक्कंतिय जल-
यर पंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयगवभवक्कं-
तिय जलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) तो क्या
पर्याप्त गर्भज जलचर पंचेन्द्रियतिर्यचों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्त
गर्भज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पञ्च-
तयगवभवक्कंतियजलयर पंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,

પર્યાપ્ત સમૂહિત જળચર પચેન્દ્રિય તિર્થચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં અપ-
જ્જત્ય સમુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો સ્વવજ્જંતિ) શુ અપર્યાપ્ત
સમૂહિત જળચર પચેન્દ્રિય તિર્થચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા 'પજ્જત્ય
સંમુચ્છિમ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો સ્વવજ્જંતિ નો અપજ્જત્ય સમુચ્છિમ
જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો સ્વવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સમૂહિત
જળચર પચેન્દ્રિય તિર્થચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. અપર્યાપ્ત સમૂહિત જળચર
પચેન્દ્રિય તિર્થચોથી નહીં (નથી) ઉત્પન્ન થતા (જહ્ ગમ્મવક્કતિય જલચર
પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો સ્વવજ્જંતિ) નો ગર્ભજ જળચર પચેન્દ્રિય તિર્થચોથી
ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્ય ગમ્મવક્કતિય જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો
સ્વવજ્જંતિ, અપજ્જત્ય ગમ્મવક્કતિય જરુચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો સ્વ
વજ્જંતિ ?) તેા શુ પર્યાપ્ત ગર્ભજ જળચર પચેન્દ્રિય તિર્થચોથી ઉત્પન્ન થાય છે
અગર અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જળચર પચેન્દ્રિય તિર્થચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !
પજ્જત્યગમ્મવક્કતિય જલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો સ્વવજ્જંતિ, નો અપજ્જ-
ત્ય ગમ્મવક્કતિય જલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો સ્વવજ્જંતિ) હે ગૌતમ !

નિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકર્મવ્યુત્ક્રાન્તિકજલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ સ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં ચતુષ્પદ સ્થલ-
ચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પરિસર્પસ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! ચતુષ્પદસ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પરિ-
સર્પસ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદિ ચતુષ્પદસ્થલચરપદ્ધે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સંમુચ્છિમેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિ-

નો અપજ્જત્તયગ્ગભવક્કંતિય જલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે (જહ થલયર પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ કિં ચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ પરિ-
સપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર સ્થ-
લચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યા પરિસર્પ સ્થલચર પંચે-
ન્દ્રિય તિર્ય ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ચઉપ્પય થલયર પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, પરિસપ્પથલયર-
પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતોઽવિ ઉવવજ્જંતિ) ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચે-
ન્દ્રિય તિર્યચો સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર પરિસર્પસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ ચઉપ્પયથલયર પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંમુચ્છિમેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, ગ્ગભવક્કંતિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?

પર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર તિર્યચ પંચેન્દ્રિયોંથી નથી ઉત્પન્ન થતા (જહ થલયરપંચિંદિય તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ કિં ચઉપ્પયથલયરપંચિંદિય તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ? પરિસપ્પથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોંથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અગર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખ જોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ પરિસપ્પથલયરપંચિંદિય તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોંથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોંથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ ચઉપ્પયથલયરપંચિંદિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંમુચ્છિમે

કેમ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ? સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે-
 મ્યોડપિ ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિરુચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેમ્યોડપિ
 ઉપપદ્યન્તે, યદિ સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેમ્ય ઉપપદ્યન્તે,
 કિં પર્યાપ્તસંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેમ્ય ઉપપદ્યન્તે, અ-
 પર્યાપ્તરુચતુષ્પદસ્થલચરસંમૂર્ચ્છિમપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેમ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ !

યદિ ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ તો કયા
 સંમૂર્ચ્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ અથવા ગર્ભજો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?
 (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષ-
 જોણિણ્હિતોડવિ ઉવવજ્જંતિ, ગર્ભવચ્ચકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિદિય
 તિરિક્ષજોણિણ્હિતોડવિ ઉવવજ્જંતિ) સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિયતિર્યચો સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિય તિર્યચો સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિણ્હિતો
 ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચો સે
 ઉત્પન્ન હોતે હૈ તો (કિં પજ્જત્તગસંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચર પંચિદિય-
 તિરિક્ષજોણિણ્હિતો ઉવવજ્જંતિ) કયા પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ । (અપજ્જત્તય ચતુષ્પદ-
 સ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિણ્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપર્યાપ્ત ચતુષ્પદ
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !

હિતો ઉવવજ્જંતિ, ગર્ભવચ્ચકંતિણ્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) યદિ ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સંમૂર્ચ્છિમથી ઉત્પન્ન થાય છે
 અથવા ગર્ભજથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સમુચ્છિમ ચતુષ્પદ
 સ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિણ્હિતો ઉવવજ્જંતિ, ગર્ભવચ્ચકંતિય ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પંચિદિયતિરિક્ષજોણિણ્હિતો ઉવવજ્જંતિ) સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય
 તિર્યચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય
 તિર્યચોમાથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ સમુચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિણ્હિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ
 સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો
 (કિં પજ્જત્તગ સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિણ્હિતો ઉવવજ્જંતિ)
 શુ પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય
 છે ? (અપજ્જત્તય ચતુષ્પદસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિણ્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપ-
 ર્યાપ્ત ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે

પર્યાપ્તકસમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપ-
ર્યાપ્તક સમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ
ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ક્કિ સંસ્થેય-
વર્ષાયુષ્કગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે,
અસંસ્થેયવર્ષાયુષ્ક ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે-
ભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે નો અસંસ્થેયવર્ષા-
યુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે; યદિ સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચર-
(પજ્જત્તગસંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવ-
વજ્જંતિ) પર્યાપ્ત સમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં (નો અપજ્જત્તગસંમુચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિક્ખ-
જોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્ત કસમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિ-
યતિર્યગ્યો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

(જહ ગમ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો
ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં (કિં સંસ્થેજ્જવાસાઁયગમ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિય-
તિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા સંસ્થાત વર્ષ કી આયુવાલે
ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (અસં-
સ્થેજ્જવાસાઁયગમ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણ્હિં-
તો ઉવવજ્જંતિ ?) અસંસ્થાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(સંસ્થેજ્જવાસાઁયગમ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) સંસ્થાતવર્ષ કી આયુવાલે સે

ગૌતમ ! (પજ્જત્તગ સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) પર્યાપ્ત સમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યો ઉત્પન્ન થાય
છે (નો અપજ્જત્તગ સંમુચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ)
અપર્યાપ્ત સમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યો નથી ઉત્પન્ન થતા

(જહ ગમ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યો ઉત્પન્ન થાય છે
(કિ સંસ્થેજ્જવાસાઁયગમ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) શુ સંસ્થાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યગ્યો ઉત્પન્ન થાય છે (અસંસ્થેજ્જવાસાઁયગમ્ભવકકંતિય ચતુષ્પદસ્થલચર પંચેન્દ્રિ-
યતિરિક્ખજોણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અસંસ્થાતવર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યો ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (સંસ્થે-

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्कर्मव्युत्क्रान्तिकचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्कर्मव्युत्क्रान्तिरुचतुष्पदस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, यदि-

उत्पन्न होते हैं (नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) असंख्यात वर्ष की आयु वालो से नहीं उत्पन्न होते

(जइ संखेज्जवासाउयगम्भवककंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पदस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते हैं। 'किं पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगम्भवककंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या पर्याप्त संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भजचतुष्पदस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते हैं ? (अपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगम्भवककंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्त संख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज चतुष्पदस्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्चो से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पज्जत्तेहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तयसंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त संख्यातवर्ष की आयु वालों से नहीं उत्पन्न होते हैं ।

ज्जवासाउएहि तो उववज्जंति) स ज्थात वर्षनी आयुवाणाथी उत्पन्न थाय छे (नो असंखेज्जवासाउएहि तो उववज्जंति) अस ज्थात वर्षनी आयुवाणाओथी नथी उत्पन्न थता।

(जइ संखेज्जवासाउयगम्भवककंतिय चउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि स ज्थात वर्षनी आयुवाणा गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्चोथी उत्पन्न थाय छे ? (कि पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयगम्भवककंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहि तो उववज्जंति) शु पर्याप्त स ज्थात वर्षनी आयुवाणा गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्चोथी उत्पन्न थाय छे ? (अपज्जत्तग संखेज्जवासाउयगम्भवककंतियचउप्पयथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहि तो उववज्जंति) अपर्याप्त स ज्थात वर्षनी आयुवाणा गर्भज चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्चोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! हे गौतम !) (पज्जत्तेहि तो उववज्जंति नो अपज्जत्तयसंखेज्जवासाउएहि तो उववज्जंति) पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे, अपर्याप्त स ज्थात वर्षनी आयुवाणाथी उत्पन्न नथी थता।

પરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિમ્-ઉરઃ પરિસર્પસ્થલચર-
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ઋજપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! દ્વાભ્યામપિ ઉપપદ્યન્તે ।

ટીકા—અથ નૈરયિકાણાં કસ્માદ્ ભવાદુદ્વર્તનાનન્તરમુત્પત્તિ ઋવતિ !
ઇતિ પ્રરૂપયિતુમાહ—‘નૈરઙ્યા ણં મંતે ! કઓદ્દિતો ઁવવજ્જંતિ’ ગૌતમઃ પૂન્નઙ્ગતિ
હે મદન્ત ! નૈરયિકાઃ સ્થલ કેભ્યો ભવેભ્યઃ—ઉપપદ્યન્તે ? તદેવ વિશદયતિ—‘કિં
નૈરઙ્ણદિતો ઁવવજ્જંતિ’ કિં નૈરયિકેભ્યઃ તદ્ભવેભ્યઃ ઇત્યર્થઃ નૈરયિકા ઉપપ-

(જહ પરિસપ્પથલચરપચ્ચિદિયતિરિક્ખજોણિદ્દિતો ઁવવજ્જંતિ)
યદિ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં ઉરપરિ
સપ્પ થલચરપચ્ચિદિયતિરિક્ખજોણિદ્દિતો ઁવવજ્જંતિ ?) કયા ઉર
પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ઋજપરિસપ્પ
થલચરપચ્ચિદિયતિરિક્ખજોણિદ્દિતો ઁવવજ્જંતિ ?) ઋજપરિસર્પ-
સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) દોદ્દિતોવિ
ઁવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! દોનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં

ટીકાર્થ—કિસ ભવ સે ઉદ્વર્તના કરકે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોતી
હૈ, અર્થાત્ કિસ-કિસ ભવ સે મૃત્યુ કો પ્રાપ્ત હોકર જીવ નારકપર્યાય
મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યહ પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! નારક જીવ કહાં સે અર્થાત્
કિન-કિન ભવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ઇસી પ્રશ્ન કો સ્પષ્ટ કરતે હૈં—
કયા નરકભવ સે નરકભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા તિર્યચ્ચગ્ગોનિ વાલે

(જહ પરિસપ્પથલચરપચ્ચિદિયતિરિક્ખજોણિદ્દિ તો ઁવવજ્જંતિ) યદિ પરિસર્પ
સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ઉરપરિસપ્પથલચરપચ્ચિદિય
તિરિક્ખજોણિદ્દિ તો ઁવવજ્જંતિ ?) શુ ઉરપરિ સર્પ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્ય
ચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? (ઋજપરિસપ્પથલચરપચ્ચિદિયતિરિક્ખજોણિદ્દિ તો ઁવવ-
વજ્જંતિ) ઋજ પરિસર્પ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ?
(ગોયમા ! દોદ્દિતો વિ ઁવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! બન્નેચોં ઉત્પન્ન થાય છે

ટીકાર્થ—કયા ભવચોં ઉદ્વર્તના કરીને નારકોંની ઉત્પત્તિ થાય છે.
અર્થાત્ કયા કયા ભવચોં મૃત્યુને પ્રાપ્ત કરી જીવ નારક પર્યાયોમા ઉત્પન્ન થાય
છે એ પ્રશ્ન કરાય છે—

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! નારક જીવ કયાચોં અર્થાત્
કયા કયા ભવચોં ઉત્પન્ન થાય છે ? એ પ્રશ્નને સ્પષ્ટ કરે છે શુ નરક

દ્યન્તે ? કિં વા-‘તિરિક્ષ્ણજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘મણુસ્સેર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ મનુષ્યેભ્યઃ-મનુષ્યભવેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? ‘કિં વા ‘દેવેર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ દેવેભ્યો-દેવભવેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘નો નેરહર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ,’ નૈરયિકા નો નૈરયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપિ તુ-‘તિરિક્ષ્ણજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે, एवं ‘મણુસ્સેર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ મનુષ્યે-ભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ ‘નો દેવેર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ,’ નો દેવેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે દેવમવાનાં નિરયયોગ્યાયુઃ કર્મવન્ધકત્વાભાવાત્ । ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઙ્ઘ તિરિક્ષ્ણજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદિ તિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા-‘કિં ઈર્ણિદિયતિરિક્ષ્ણજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ કિં નૈરયિકા એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે, કિં વા ‘વેર્ણિદિયતિરિક્ષ્ણજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘તેર્ણિદિયતિરિક્ષ્ણજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ નૈરયિકા સ્ત્રીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉત્પદ્યન્તે ‘કિં વા ચતુર્ણિદિયતિરિક્ષ્ણજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ ચતુરિન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપ-

જીવ નરકભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા મનુષ્ય મર કર નરકભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા દેવ-ભવ સે ઉદ્વર્ત્તના કરકે નરકભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈં-હે ગૌતમ ! નારક નારકભવ સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કિન્તુ તિર્યચ્ ‘ભવ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, મનુષ્યો સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, મગર દેવો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે, કયોં કિ દેવ, નરક કે યોગ્ય આયુ કા વન્ધ નહીં કરતે ।

ગૌતમ-નારક યદિ તિર્યચ્ચોનિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા એકેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? દ્વીન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ત્રીન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ચતુરિન્દ્રિય તિર્યચ્ચોં સે

ભવથી નરકભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર તિર્યચ્ચ યોનિવાળા છપ નરક ભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર મનુષ્ય મરીને નરક ભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા દેવ ભવથી ઉદ્વર્ત્તના કરીને નરક ભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે -હે ગૌતમ ! નારક નરક ભવથી ઉત્પન્ન નથી થતા, કિન્તુ તિર્યચ્ચ ભવથી ઉત્પન્ન થાય છે મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. પણ દેવોથી ઉત્પન્ન થતા નથી કેમકે દેવ નરકને યોગ્ય આયુનો બન્ધ નથી કરતા

શ્રી ગૌતમસ્વામી -નારક બે તિર્યચ્ચ યોનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ એકેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? દ્વીન્દ્રિય તિર્યચ્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ત્રીન્દ્રિય તિર્યચ્ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા પચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચોથી

ઘન્ટે ? કિં વા 'પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' નૈરયિકા પચ્ચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ! ભગવાન્ આહ—'ગોયમા ? હે ગૌતમ ! 'નો ઇન્દ્રિ-
યતિરિક્ષજોણિર્દિતો' નો એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ 'નો વેડંદિયતિરિક્ષ-
જોણિર્દિતો' નો વા દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ 'નો તેડંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો'
નો વા ત્રીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ 'નો ચડંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો' નો વા
ચતુરિન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે અપિ તુ—'પંચિદિયતિરિક્ષ-
જોણિર્દિતો—ઉવવજ્જંતિ' પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે,
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જડ પચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' યદિ
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા—'નિ જલચરપંચિદિય-
તિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં જલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપ-
દ્યન્તે ? કિં વા 'થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' સ્થલચર-
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા—'હ્રસ્વચરપંચિદિયતિર-
જોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે,
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન—ગૌતમ ! ન એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ન
દ્વીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ન ત્રીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં, ન ચતુરિન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । કિન્તુ પચ્ચેન્દ્રિય
તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા
જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? કયા સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ભગવાન—ગૌતમ ! જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં,

ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! ન એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, ન
દ્વીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, ન ત્રીન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય
છે, ન ચતુરિન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે
ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી—જો પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો
શુ જલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય
તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર ખેચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! જલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય

મગવાનાહ-હે ગૌતમ ! જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જતિ, નૈરયિકા જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, એવમેવ-‘થલચરપંચિદિય-તિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તથા ‘ઘ્રહચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ સ્થેચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, ‘જહ્ જલચરપંચિ-દિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ-યદા જલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા કિં ‘સમ્પુચ્છિમ જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ? કિં સમ્પુચ્છિમજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં ધા-‘ગભવક્કંતિયજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ ગર્મવ્યુ-ત્ક્રાન્તિકજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! સમ્પુચ્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ સમ્પુ-ચ્છિમજલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, એવં ‘ગભવક્કં-તિયજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ ગર્મવ્યુત્ક્રાન્તિકજલચરપ-ંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ સમ્પુચ્છિ-

સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-યદિ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો સમ્પુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્મજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! નારક સમ્પુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર ગર્મજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-મગવન્ ! યદિ સમ્પુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે

છે, સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે અને સ્થેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે પણ ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ-યદિ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે તો સમ્પુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્મજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી મગવાન્ -હે ગૌતમ ! નારક સમ્પુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-ચોં સે પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્મજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે મગવન્ જો સમ્પુચ્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-

મજલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા સંમૂર્છિમજલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા કિં 'પજ્જત્તયસંમુર્છિમ જલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં પર્યાપ્તકસંમૂર્છિમજલચર પથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, 'કિં અપજ્જત્તયસંમૂર્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં વા અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ જલચર પથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'પજ્જત્તયસંમુર્છિમજલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યાપ્તક સંમુર્છિમ જલચર પથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ- 'નો અપજ્જત્તયસંમુર્છિમજલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અપર્યાપ્તકસંમૂર્છિમજલચર પથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૂચ્છતિ- 'જહ્ ગમ્ભવકંતિયજલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા ગમ્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકજલચરપથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે, તદા- 'કિં પજ્જત્તયગમ્ભવકંતિયજલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં પર્યાપ્તક ગમ્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક જલચર પથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા- 'અપજ્જત્તયગમ્ભવકંતિય જલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ ?

ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોં સે નારક ભવ મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોં

ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય' - ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય' - ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય' - ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોથી નારક ભવમા ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ ! નો ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત ગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય'ચોથી

अपर्याप्तकर्मव्युत्क्रान्तिक जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘पञ्जत्तयगम्भवकंत्तिय जलयर पंचिदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो उववज्जंति’ पर्याप्तकर्मव्युत्क्रान्तिक जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिके कोभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, किन्तु—‘नो अपञ्जत्तयगम्भवकंत्तिय जलयरपंचिदिय-तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति’ नो अपर्याप्तकर्मव्युत्क्रान्तिक जलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका—उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—‘जह् थलयरपंचि-दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?’ यदा स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा—‘किं चउप्पयथलयर पंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?’ किं चतुष्पद स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा—‘परिसप्पथलयर पंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?’ परिसर्पस्थल-यर पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘चउप्पयथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति’ चतुष्पद-स्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, ‘एवं परिसप्पथल-यरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतोऽपि उववज्जंति’ परिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रिय

से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! पर्याप्त कर्मज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्त कर्मज जलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम—भगवान् ! यदि स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं तो क्या चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं अथवा परिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! चतुष्पद स्थलचर पंचेन्द्रिय तिर्यचों से

उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान्—हे गौतम ! पर्याप्त कर्मज जलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्य-चोथी उत्पन्न थाय छे, अपर्याप्त कर्मज जलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न नथी थता

श्री गौतमस्वामी :—हे भगवान् ! जे स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे तो शु चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे अथवा परिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान्— हे गौतम चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे अने परिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी मखु उत्पन्न थाय छे. श्री गौतमस्वामी.—यदि चतुष्पद स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यचोथी उत्पन्न

તિર્યગ્યોનિકેભ્યોપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જડ ચતુષ્પયથલ-
યરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા—કિં સંમુચ્છિમ્દેદિતો ઉવવજ્જંતિ ?
કિં સંમૂર્ચ્છિમેભ્યઃ—સંમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપ-
દ્યન્તે કિં વા ‘ગર્ભવક્રંતિયર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યઃ—ગર્ભ-
વ્યુત્ક્રાન્તિરુચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? મહાવાન
આહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! સંમુચ્છિમ—ચતુષ્પયથલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિ-
ર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ સંમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈર-
યિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘ગર્ભવક્રંતિય ચતુષ્પયથલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો-
ર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ
નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જડ સંમુચ્છિમચતુષ્પયથલયરપંચિદિયતિ-
રિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે, તદા ‘કિં પજ્જત્તગસંમુચ્છિમચતુષ્પયથલયર પંચિ-
દિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચર
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘અપજ્જત્તગચતુષ્પયથલ-
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે મી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—યદિ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે
હૈં તો કયા સંમૂર્ચ્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ?

મહાવાન—ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં
સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોં સે
મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—મહાવાન ! યદિ સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર

થાય છે તો શુ સંમૂર્ચ્છિમોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન :—હે ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-
ચોમાંથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યં-
ચોમાંથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી :—હે ભગવાન યદિ સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચે-
ન્દ્રિય તિર્યંચોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર

અપર્યાપ્તઋગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક જલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, મગવાન આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પદ્મજત્તયગમ્ભવકંતિય જલચર પંચિદિયતિરિક્ષ-જોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તઋગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક જલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે કોભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ-‘નો અપદ્મજત્તયગમ્ભવકંતિય જલચરપંચિદિય-તિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો અપર્યાપ્તઋગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક જલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા-ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ સ્થલચરપંચિ-દિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ યદા સ્થલચર પદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા-‘કિ ચઉપ્પયથલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં ચતુષ્પદ સ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા-‘પરિસપ્પથલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ પરિસર્પસ્થલ-ચર પદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન આહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ચઉપ્પયથલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ ચતુષ્પદ-સ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘અં પરિસપ્પથલ ચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતોઽવિ ઉવવજ્જંતિ’ પરિસર્પસ્થલચરપદ્ધેન્દ્રિય-સે ઉત્પન્ન હોતે હું ?

મગવાન-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તઋગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હું, અપર્યાપ્તઋગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-મગવાન ! યદિ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હું તો કયા ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હું અથવા પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હું ?

મગવાન-હે ગૌતમ ! ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે

ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્ -હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તઋગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તઋગર્ભજ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! જો સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન થાય છે અથવા પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન- હે ગૌતમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન થાય છે અને પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી.-યદિ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન

તિર્યગ્યોનિકેભ્યોપિ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઙ્ઞ ચઉપ્પયથલ-
યરપંચિદિયતિરિક્સજોણિણ્ઠિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા-કિં સંમુચ્છિમેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?
કિં સંમૂર્ચ્છિમેભ્યઃ-સંમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપ-
દ્યન્તે કિં વા ‘ગમ્ભવકંતિયણ્ઠિતો ઉવવજ્જંતિ’ ગમ્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યઃ-ગમ્ભ-
વ્યુત્ક્રાન્તિરુચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્
આહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! સંમુચ્છિમ-ચઉપ્પયથલયરપંચિદિયતિરિક્સજોણિ-
ણ્ઠિવિ ઉવવજ્જંતિ’ સંમૂર્ચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ નૈર-
યિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘ગમ્ભવકંતિય ચઉપ્પયથલયરપંચિદિયતિરિક્સજોણિણ્ઠિતો-
ઽવિ ઉવવજ્જંતિ’ ગમ્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ
નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઙ્ઞ સંમુચ્છિમચઉપ્પયથલયરપચિદિયતિ-
રિક્સજોણિણ્ઠિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉત્પદ્યન્તે, તદા ‘કિં પજ્જત્તગસંમુચ્છિમચઉપ્પયથલયર પંચિ
દિયતિરિક્સજોણિણ્ઠિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પર્યાપ્તક સંમુચ્છિમચતુષ્પદસ્થલચર
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘અપજ્જત્તગચઉપ્પયથલ-
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ખી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-યદિ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે
હૈં તો કયા સંમૂર્ચ્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગમ્ભજોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ?

ભગવન્-ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યંચોં
સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર ગમ્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોં સે
ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-ભગવાન્ ! યદિ સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા પર્યાપ્ત સંમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર

થાય છે તો શુ સમૂર્ચ્છિમોમાથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગમ્ભજોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્:-હે ગૌતમ ! સમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યં-
ચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગમ્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યં-
ચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ યદિ સમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચે-
ન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શું પર્યાપ્ત સમૂર્ચ્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર

યરસંમુચ્છિમપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવ્વજ્જતિ ?' અપર્યાપ્તક ચતુષ્પદસ્થ-
 લચરસંમૂર્છિમ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-
 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'પજ્જત્તમ સંમુચ્છિમ ચઉપ્પયથલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણ-
 હિતો ઉવ્વજ્જંતિ' પર્યાપ્તકસંમૂર્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો
 નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, -અપજ્જત્તમસંમુચ્છિમચઉપ્પયથલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિ-
 ર્ણિતો ઉવ્વજ્જંતિ' અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે-
 ભ્યો નૈરયિકાઃ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'જઙ્ઘભવકંતિયચઉપ્પયથલયર-
 પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવ્વજ્જંતિ' યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચર-
 પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા-કિં સંખેજ્જવાસાડઅ ગમ્મ-
 વકંતિઅ ચઉપ્પયથલયર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવ્વજ્જંતિ ?' કિં સંખ્યેય
 વર્ષાયુષ્કગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા
 ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં વા અસંખેજ્જવાસાડઅગમ્મવકંતિય ચઉપ્પયથલયરપંચિદિય-
 પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં અથવા અપર્યાપ્ત ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સંમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
 તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં, કિન્તુ અપર્યાપ્ત સમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે !

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં
 સે ઉત્પન્ન હોતે હિં તો કયા સંખ્યાતવર્ષ કો આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુ-
 સ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? અથવા અસંખ્યાત-
 વર્ષ કો આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે
 ઉત્પન્ન હોતે હિં ?

પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત ચતુષ્પદ સ્થલચર
 પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત સમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચે-
 ન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. કિન્તુ અપર્યાપ્ત સમૂર્છિમ ચતુષ્પદ સ્થલ
 ચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમસ્વામા -હે ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચે-
 ન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ
 ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા અસખ્યાત
 વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

તિરિક્તજોગિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ' ? અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદ-
સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, મગવાન્ આહ-‘ગોયમા !’
હે ગૌતમ ! સંખેજ્જવાસાઉહિતો ઉવવજ્જંતિ' સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ-સંખ્યેયવર્ષા-
યુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપ-
દ્યન્તે' નો અસંખેજ્જવાસાઉહિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ અસં-
ખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિ ચતુષ્પદસ્થલચર પઠ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈર-
યિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ સંખેજ્જવાસાઉય ગમ્ભવકંતિય ચઉપ્પય
થલચર પંચિદિયતિરિક્તજોગિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મ-
વ્યુત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદસ્થલચરપઠ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે,
તદા ‘કિં પજ્જત્તગ સંખેજ્જવાસાઉય ગમ્ભવકંતિયચઉપ્પયથલચર પંચિદિયતિરિ-
ક્તજોગિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક
ચતુષ્પદસ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે ભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા-‘અપજ્જ-
ત્તગસંખેજ્જવાસાઉયગમ્ભવકંતિય ચઉપ્પયથલચરપંચિદિયતિરિક્તજોગિણિહિતો
ઉવવજ્જંતિ ? અપર્યાપ્તક સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિકચતુષ્પદસ્થલચર પચ્ચે-
ન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે
ગૌતમ ! ‘પજ્જતેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકેભ્યઃ-પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુ-

મગવાન્-હે ગૌતમ ! સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ
સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અસંખ્યાતવર્ષ કી
આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે નહીં
ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-હે મગવાન્ ! યદિ સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુ-
ષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્ત
સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તક સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ
ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! સ ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ
સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસ ખ્યાત વર્ષની આયુ
વાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોથી નથો ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવાન્ ! યદિ સ ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ
ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્ત
સ ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોથી
ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત અસ ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુ
ષ્પદ સ્થલચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

ત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ 'નો અપજ્જન્તગસંલેજ્જગાસાઉર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અપર્યાપ્તક સંલેયવર્પાયુષ્કેભ્ય ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક ચતુષ્પદસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'અહ પરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્લજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ'—યદા પરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા 'કિં ઉરપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્લજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ? કિમ્—ઉરઃ પરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા—'શુજપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્લજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ? શુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'દોર્હિતો વિ ઉવવજ્જંતિ । દ્વામ્યામપિ—ઉરઃ પરિસર્પશુજપરિસર્પસ્થલચર—પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાભ્યાં નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ।ત્યાશયઃ ॥ ૮ ॥

મગવન્—હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંલેયાતવર્ષની આયુવાળે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંલેયાતવર્ષની આયુ વાળે ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ભવ મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે !

ગૌતમ—હે મગવન્ ! યદિ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે અથવા શુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્—ગૌતમ ! ઉરપરિસર્પ ઓર શુજપરિસર્પ દોનોં હી પ્રકાર કે પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક જીવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ॥ સૂ. ૮ ॥

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંલેયાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંલેયાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ભવ મેં ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમસ્વામીઃ—હે ભગવન્ ! યદિ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે અથવા શુજ પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! ઉર પરિસર્પ અને શુજપરિસર્પ બંને પ્રકારના પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક જીવ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૮ ॥

मूलम्--जइ उपपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो
उववज्जंति, किं संमुच्छिमउपपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्ख-
जोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियउपपरिसप्पथलयरपंचि-
दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा । संमुच्छिमेहिंतो
उववज्जंति, गब्भवक्कंतिएहिंतोऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिम-
उपपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं
पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा । पज्ज-
त्तगसंमुच्छिमेहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तगसंमुच्छिमउपपरिस-
प्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भ-
वक्कंतियउपपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-
ज्जंति, किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?
गोयमा । पज्जत्तगगब्भवक्कंतिएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्त-
गगब्भवक्कंतियउपपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो
उववज्जंति, जइ भुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिए-
हिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरि-
क्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलयर-
पंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा । दोहिंतो-
ऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियति-
रिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तयसंमुच्छिमभुयपरि-
सप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, अ -
त्तयसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिं -
तो उववज्जंति ? गोयमा । पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अप-
ज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतियभुयपरिसप्पथलय-
रपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तएहिंतो
उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा । पज्जत्तएहिंतो

उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ खहयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिमखहयरपंचि-
 दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियखहयर-
 पंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा । दोहिंतो-
 ऽवि उववज्जंति, जइ संमुच्छिमखहयरपंचिदियतिरिक्खजोणि-
 एहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तए-
 हिंतो उववज्जंति, गोयमा । पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्ज-
 त्तएहिंतो उववज्जंति, जइ पज्जत्तगगब्भवक्कंतियखहयरपंचिदिय-
 तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं संखेज्जवासाउएहिंतो उव-
 वज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति, गोयमा । संखेज्जवा-
 साउएहिंतो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति,
 जइ संखेज्जवासाउयगब्भवक्कंतियखहयरपंचिदियतिरिक्खजो-
 णिएहिंतो उववज्जंति किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्त-
 एहिंतो उववज्जंति ? गोयमा । पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो
 अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं
 संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो
 उववज्जंति ? गोयमा । नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति,
 गब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कंतिय-
 मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिगब्भवक्कंतियमणु-
 स्सेहिंतो उववज्जंति अकम्मभूमिगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो
 उववज्जंति अंतरदीवगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?
 गोयमा । कम्मभूमिगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति,
 नो अकम्मभूमिगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, नो
 अंतरदीवगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ कम्म-
 भूमिगब्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संखेज्ज-
 वासाउएहिंतो उववज्जंति, असंखेज्जवासाउएहिंतो उवव-

ज्जंति ? गोयमा ! संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगवभवकंति-
यमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउयकम्मभूमि-
गवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ संखेज्जवासाउय-
कम्मभूमिगवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्त-
गेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा !
पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, एवं
जहा ओहिया उववाइया तथा रयणप्पभा पुढवि नेरइया वि
उववाएयवा, सक्करप्पभापुढवि नेरइयाणं पुच्छा, गोयमा !
एते वि जहा ओहिया तहेवोववाएयवा, नवरं संमुच्छिमेहिंतो
पडिसेहो कायव्वो वालुयप्पभापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो
उववज्जंति ? गोयमा ! जहा सक्करप्पभापुढविनेरइया, नवरं
भुयपरिसप्पेहिंतो पडिसेहो कायव्वो, पंकप्पभापुढविनेरइयाणं
पुच्छा, गोयमा ! जहा वालुयप्पभापुढविनेरइया, नवरं खह-
यरेहिंतो पडिसेहो कायव्वो, धूमप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा,
गोयमा ! जहा पंकप्पभापुढविनेरइया, नवरं चउप्पएहिंतो
वि पडिसेहो कायव्वो, तमापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहिंतो
उववज्जंति, गोयमा ! जहा धूमप्पभापुढविनेरइया, नवरं थल-
यरेहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो इमेणं अभिलावेणं, जइ पंचि-
दियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं जलयरपंचिंदियए-
हिंतो उववज्जंति, थलयरपंचिंदिएहिंतो उववज्जंति, खहयर-
पंचिंदिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ? जलयरपंचिंदिएहिंतो
उववज्जंति, नो थलयरेहिंतो, नो खहयरेहिंतो उववज्जंति,
जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति,
अकम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, अंतरदीवएहिंतो उववज्जंति ?
गोयमा ! कम्मभूमिएहिंतो उववज्जंति, नो अकम्मभूमि-

एहितो उववज्जंति, नो अंतरदीवएहितो उववज्जंति, जइ कम्मभूमिएहितो उववज्जंति, किं संखेज्जवासाउएहितो उववज्जंति, असंखेज्जवासाउएहितो उववज्जंति, गोयमा। संखेज्जवासाउएहितो उववज्जंति, नो असंखेज्जवासाउएहितो उववज्जंति, जइ संखेज्जवासाउएहितो उववज्जंति किं पज्जत्तएहितो उववज्जंति, अपज्जत्तएहितो उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तएहितो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहितो उववज्जंति, जइ पज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमिएहितो उववज्जंति, किं इत्थि-एहितो उववज्जंति, पुरिसेहितो उववज्जंति, नपुंसएहितो उववज्जंति गोयमा ! इत्थीहितो उववज्जंति, पुरिसेहितो उववज्जंति, नपुंसएहितो वि उववज्जंति, अहे सत्तमापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहितो उववज्जंति ? गोयमा ! एवं चेव, नवरं इत्थी-हितो पडिसेहो कायव्वो असन्नो खलु पढमं दोच्चंपि सरीसवा तइय पक्खी । सीहा जंति चउत्थि उरगा पुण पंचमिं पुढविं ॥१॥ छट्ठिं च इत्थियाओ मच्छा मणुया य सत्तमिं पुढविं । एसो परमो वाओ बोद्धव्वो नरगपुढयीणं ॥सू० ९॥

छाया—यदि उरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, 'किं संमुच्छिम्नोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्ति-

पंचम द्वार मध्यभवत्तव्यता

शब्दार्थ—(जइ) यदि (उरपरिसर्पस्थलचरपञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणि-एहितो उववज्जंति) उरपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यच्चो से उत्पन्न होते हैं तो (किं संमुच्छिम्नोरपरिसर्पस्थलचरपञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) क्या संमुच्छिम्नोरपरिसर्पस्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यच्चो से

पञ्चमद्वार मध्यम वस्तव्यता

शब्दार्थ—(जइ) यदि (उरपरिसर्प स्थलचरपञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) उरपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यच्चो से उत्पन्न थाय छे तो (किं संमुच्छिम्नोरपरिसर्पस्थलचरपञ्चिन्द्रियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) थु संमुच्छिम्नोरपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रिय तिर्यच्चो से उत्पन्न थाय छे (गर्भव्यव्युत्क्रान्ति

કોર:પરિસર્પસ્થલચરપૃથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંમુચ્છિમેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદિ સંમુચ્છિમોર:પરિસર્પસ્થલચરપૃથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાસકસંમુચ્છિમેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાસકસંમુચ્છિમોર:પરિસર્પસ્થલચરપૃથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોર:પરિસર્પસ્થલચરપૃથ્વેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાસકેભ્ય

ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? (ગર્ભવક્રંતિય ઉરપરિસપ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્હિનો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજઉરપરિસર્પસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (સંમુચ્છિમેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, ગર્ભવક્રંતિર્હિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) સંમુચ્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ગર્ભજોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈ ।

(જહ) યદિ (સંમુચ્છિમઉરપરિસપ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) સંમુચ્છિમઉરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ । (કિં પજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પર્યાસકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ યા અપર્યાસકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ । (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (પજ્જત્તગસંમુચ્છિમેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાસક સંમુચ્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ (નો અપજ્જત્તગસંમુચ્છિમઉરપરિસપ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપર્યાસક સંમુચ્છિમ ઉરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યંચોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ઉરપરિસપ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ ઉરપરિસર્પસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (સંમુચ્છિમેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, ગર્ભવક્રંતિર્હિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) સંમુચ્છિમેર્હિતો ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજોં પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ) યદિ (સંમુચ્છિમઉરપરિસપ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) સંમુચ્છિમ ઉરપરિસર્પસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) શુ પર્યાસકોં ઉત્પન્ન થાય છે કે અપર્યાસકોં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા) હે ગૌતમ (પજ્જત્તગસંમુચ્છિમેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાસક સંમુચ્છિમેર્હિતો ઉત્પન્ન થાય છે (નો અપજ્જત્તગસંમુચ્છિમ ઉરપરિસપ્થલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાસક સંમુચ્છિમ ઉરપરિસર્પસ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન નથી થતા

उपपद्यन्ते, ? अपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकोरःपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते ? यदि भुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं समूच्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, गौतम ! द्वाभ्या-

(जइ) यदि (गन्भवक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज उरपरिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते हैं ? (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अ त्तगेहिंतो उववज्जंति ?) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? अथवा अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (पज्ज गन्भवक्कंतिएहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तक गर्भजों से उत्पन्न होते हैं ? (नो अपज्जत्तगगन्भवक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्त गर्भज उरपरिसर्पस्थलचरपंचेन्द्रियतिर्यचो से नहीं उत्पन्न होते हैं ।

(जइ) यदि (भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते हैं (किं समुच्छि भुजपरिसप्पथलयरपंचेन्द्रियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या समूच्छिम भुजपरिसर्प र चर पंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते हैं (गन्भवक्कंतिय भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्ख-

(जइ) यदि (गन्भवक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न थाय छे (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति ?) शुं पर्याप्तकेभ्यो उत्पन्न थाय छे अथवा अपर्याप्तकेभ्यो उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (पज्जत्तगगन्भवक्कंतिएहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तगर्भजोभ्यो उत्पन्न थाय छे (नो अपज्जत्तगगन्भवक्कंतिय उरपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) अपर्याप्त गर्भज उरपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न थाय नथी.

(जइ) यदि (भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न थाय छे (किं समुच्छिम भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) शुं समूच्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पंचेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न थाय छे (गन्भवक्कंतिय भुयपरिसप्पथलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर

मपि उपपद्यन्ते, यदि संमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं पर्याप्तकसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, अपर्याप्तकसंमूर्च्छिमभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! पर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? यदि गर्भव्युत्क्रान्तिकभुजपरिसर्पस्थलचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं पर्याप्तकेभ्य उपपद्यजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते हैं ? ((गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं ।

(जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते हैं, (किं पज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) क्या पर्याप्तक संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते हैं । (अपज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्तक संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचो से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (पज्जत्तेहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तको से उत्पन्न होते हैं (नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) अपर्याप्तको से नहीं उत्पन्न होते ।

(जइ) गम्भवक्कतियमुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचो पञ्चेन्द्रियतिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति) हे गौतम ! अन्नेथी उत्पन्न थाय छे

(जइ संमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) यदि संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे (किं पज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) शु पर्याप्त संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे (अपज्जत्तगसंमुच्छिमभुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?) अपर्याप्तक संमूर्च्छिम भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे (नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) अपर्याप्तको नथी उत्पन्न थाय

(जइ गम्भवक्कतियमुयपरिसप्पथलयरपंचिदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) नो गम्भव भुजपरिसर्प स्थलचर पञ्चेन्द्रियतिर्यचोथी उत्पन्न थाय

ન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે । યદિ સ્વેચ્છરપશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સંમૂર્ચ્છિમસ્વેચ્છર-પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકસ્વેચ્છરપશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકે-ભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! દ્વાભ્યામપિ ઉપપદ્યન્તે, યદિ સંમૂર્ચ્છિમસ્વેચ્છરપશ્ચેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્ય : ઉપપદ્યન્તે ?

સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જત્તપહિતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તપહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (પજ્જત્તપહિતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તપહિતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે । (જહ સ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોહિપહિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સ્વેચ્છરપશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોં સે ઉત્પન્નહોતે હૈં (કિં સંમુચ્છિમસ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોહિપહિતો ઉવવજ્જંતિ) કયા સંમૂર્ચ્છિમ સ્વેચ્છરપશ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ગર્ભવજ્જંતિય સ્વહયર પંચેદિયતિરિક્કલ્લજોહિપહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ સ્વેચ્છરપશ્ચેન્દ્રિય-તિર્યગ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! દોહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! દોનોંસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ સંમુચ્છિમસ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોહિપહિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંમૂર્ચ્છિમ સ્વેચ્છર પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જ-ત્તપહિતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તપહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પર્યાપ્તકોં

છે (કિં પજ્જત્તપહિ તો ઉવવજ્જંતિ અપજ્જત્તપહિ તો ઉવવજ્જંતિ) શુ પર્યાપ્તકોંથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોંથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (પજ્જત્તપહિ તો ઉવવજ્જંતિ નો અપજ્જત્તપહિ તો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તકોંથી ઉત્પન્ન થાય છે અપર્યાપ્તકોંથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(જહ સ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોહિપહિ તો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સ્વેચ્છર પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોંથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંમુચ્છિમસ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોહિપહિ તો ઉવવજ્જંતિ) શુ સંમૂર્ચ્છિમ સ્વેચ્છર પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોંથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગર્ભવજ્જંતિય સ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોહિપહિ તો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ સ્વેચ્છર પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોંથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (દોહિ તો વિ ઉવવજ્જંતિ) બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ સંમુચ્છિમસ્વહયરપંચિંદિયતિરિક્કલ્લજોહિપહિ તો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંમૂર્ચ્છિમ સ્વેચ્છર પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોંથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્તપહિ તો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તપહિ તો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ પર્યાપ્તકોંથી ઉત્પન્ન થાય છે

ગૌતમ ! પર્યાપ્તક્રેમ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તક્રેમ્ય : ઉપપદ્યન્તે, યદિ પર્યાપ્તકર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેત્રપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્રેમ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક્રેમ્ય ઉપપદ્યન્તે ? અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક્રેમ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક્રેમ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક્રેમ્ય ઉપપદ્યન્તે ; યદિ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક્ષેત્રપદ્ધેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક્રેમ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પર્યાપ્તક્રેમ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તક્રેમ્ય ઉપપદ્યન્તે ?

સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

(જહ પજ્જત્તગગ્ગભવકંતિય સ્વહરપંચિંદિયતિરિક્સજોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંખેજ્જવાસાઉપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અસંખેજ્જવાસાઉપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યદિ પર્યાપ્તક ગર્ભજ સ્વેત્રપંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્નહોતે હૈં તો કયા સંખ્યાતવર્ષ કી આયુવાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અથવા અસંખ્યાતવર્ષ કી આયુવાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! સંખિજ્જવાસાઉપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અસંખિજ્જવાસાઉપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

(જહ સંખિજ્જવાસાઉપ્પગગ્ગભવકંતિય સ્વહરપંચિંદિયતિરિક્સજોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં પજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યદિ સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે ગર્ભજ સ્વેત્રપંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા પર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં

અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ નો અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(જહ પજ્જત્તગગ્ગભવકંતિયસ્વહરપંચિંદિયતિરિક્સજોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંખેજ્જવાસાઉપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અસંખેજ્જવાસાઉપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યદિ પર્યાપ્તક ગર્ભજ સ્વેત્રપંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! (સંખિજ્જવાસાઉપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અસંખિજ્જવાસાઉપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(જહ સંખિજ્જવાસાઉપ્પગગ્ગભવકંતિયસ્વહરપંચિંદિયતિરિક્સજોણિપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ કિં પજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) બે સંખ્યાત

ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ મનુષ્યેભ્ય ઉપ-
પદ્યન્તે કિં સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?
ગૌતમ ! નો સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે,
યદિ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે, અકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અન્તરદ્વીપગર્ભવ્યુ-

અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવ-
વજ્જંતિ નો અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પ-
ન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

(જહ મણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંમુચ્છિમમણુસસેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ, ગવ્ભવકકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં, તો કયા સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજ
મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! નો સંમુચ્છિમમણુસસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે (ગવ્ભવ-
કકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ ગવ્ભવકકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં કમ્મભૂમિગવ્ભવકકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) કયા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (અક-
મ્મભૂમિગવ્ભવકકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ

વર્ણની આયુવાળા ગર્ભજ ખેચર પચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો
શુ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
(ગોયમા ! પજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ !
પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(જહ મણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં સંમુચ્છિમમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, ગવ્ભ-
વકકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, તો શુ સંમૂર્ચ્છિમ
મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !
નો સંમુચ્છિમમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી
થતા (ગવ્ભવકકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ ગવ્ભવકકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન
થાય છે (કિં કમ્મભૂમિગવ્ભવકકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શુ કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અકમ્મભૂમિગવ્ભવકકંતિયમણુસસેહિંતો ઉવ-
વજ્જંતિ) અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અંતરદ્વીપગવ્ભ

ત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપ-
પદ્યન્તે, નો અકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અન્તરદ્વીપક-
ર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે, કિં સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?
ગૌતમ ! સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો

મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (અંતરદીવગગભવકંતિય મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અથવા અન્તરદ્વીપજ ગર્ભજ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
(ગોયમા ! કમ્મભૂમિગગભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ !
કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (નો અકમ્મભૂમિ-
ગગભવકંતિય મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુ-
ષ્યો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે (નો અન્તર દીવગગભવકંતિયમણુસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) અન્તરદ્વીપજ ગર્ભજ મનુષ્યો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

(જહ કમ્મભૂમિગગભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મ
ભૂમિ મેં ઉત્પન્ન હુણ ગર્ભજ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, (કિં સંખેજ્જ-
વાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) વ્યા સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (અસંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા અસં-
ખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! સંખેજ્જ-
વાસાઉયકમ્મભૂમિગગભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ !
સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે

વકંતિય મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અથવા અન્તરદ્વીપ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન
થાય છે ? (ગોયમા ! કમ્મભૂમિગગભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અકમ્મ
ભૂમિગગભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિજ ગર્ભજ
મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા
(નો અંતરદીવગગભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અન્તર દ્વીપ જ ગર્ભજ
મનુષ્યોથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(જહ કમ્મભૂમિગગભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મભૂમિમાં
ઉત્પન્ન થયેલ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવ-
વજ્જંતિ) શુ સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અસંખેજ્જ
વાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર અસંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળાઓથી ઉત્પન્ન
થાય છે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જ વાસાઉયકમ્મભૂમિગગભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ)
હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુષ્યવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી

અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે । યદિ સંખ્યેય-
વર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપ-
પદ્યન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકે-
ભ્ય ઉપપદ્યન્તે । एवं यथा औषिका उपपादितास्तथा रत्नप्रभापृथिवीनैरयिका अपि
उत्पादयितव्याः, शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां पृच्छा, गौतम ! एतेऽपि यथा

हैं । (नो असंख्यज्जवासाउद्यकम्मभूमिगगम्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उवव-
ज्जंति) असंख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न नहीं होते

(जइ संखेज्जवासाउद्यकम्मभूमिगगम्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो
उववज्जंति ?) यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले कर्म भूमि में उत्पन्न
मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्ते-
हिंतो उववज्जंति ?) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्तकों
से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति नो अपज्ज-
त्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अप-
र्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते ।

(एवं) इस प्रकार (जहा) जैसे (ओहिया उववाइया) सामान्य
नारकों की उत्पत्ति कही (तहा) उसी प्रकार (रयणप्पभापुढवि
नेरइया वि उववाएयव्वा) रत्नप्रभा पृथ्वी के नारकों का उत्पाद
समझना चाहिए ।

(सक्करप्पभापुढवि नेरइया णं पुच्छा !) शर्कराप्रभा पृथ्वी के
नारकों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा ! एते वि जहा ओहिया तहे

ઉત્પન્ન થાય છે (નો અસંખેજ્જવાસાઉદ્યકમ્મભૂમિગગમ્ભવક્કંતિયમણુસ્સેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(જइ संखेज्जवासाउद्यकम्मभूमिगगम्भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि
संख्यात वर्षની આયુષ્યવાળા કર્મભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલ ગર્ભાયુક્તિક
મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જતગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? અપજ્જતગેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ ?) શું પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અગર અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય
છે ? (ગોયમા ! પજ્જત્તએહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય
છે, અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(एवं) એ રીતે (જહા) જેમ (ઓહિયા ઉવવાइया) સામાન્ય નારકોની
ઉત્પત્તિ કહી (તહા) એજ પ્રકારે (રયણપ્પમા પુઢવિ નેરइया વિ ઉવવાएयव्वा)
રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોનો ઉત્પાદ સમજવો જોઈએ

(सक्करप्पमा पुढवि नेरइयाणं पुच्छा ?) शर्कराप्रभा पृथ्वीના નારકોના
વિષયમાં પૃચ્છા ? (ગોયમા ! એ તે વિ જહા ઓહિયા તહેવોવવાएयव्वा) હે

औधिकास्तथैवोपपादयितव्याः नवरं संमूर्च्छिमेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, वालुका-
प्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! यथा शर्कराप्रभा
पृथिवीनैरयिकाः, नवरं भुजपरिसर्पेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः पङ्कप्रभापृथिवीनैर-
यिकाणां पृच्छा, गौतम ! यथा वालुकाप्रभापृथिवीनैरयिका नदरम्-खेचरेभ्यः
प्रतिषेधः कर्तव्यः, धूमप्रभापृथिवीनैरयिकाणां पृच्छा, गौतम ! यथा पङ्कप्रभा-
पृथिवीनैरयिकाः, नवरं चतुष्पदेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, तमापृथिवीनैरयिकाः

वोचवाप्यव्वा) हे गौतम ! इनका उपपातभी सामान्य नारकों के जैसा
समझना चाहिए (नवरं) विशेष (संमुच्छिमेहितो) संमूर्च्छिमों से
(पडिसेहो) निषेध (कायव्वो) करना चाहिए ।

(वालुयप्पभापुढवि नेरइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?)
हे भगवन् ! वालुकाप्रभा पृथ्वी के नैरयिक कहाँ से उत्पन्न होते हैं ?
(गोयमा ! जहा सक्करप्पभा पुढवि नेरइया) हे गौतम ! शर्कराप्रभा
पृथ्वीके नारकों के समान (नवरं) विशेष (भुजपरिसर्पेहितो पडिसेहो
कायव्वो) भुजपरिसर्पों से उत्पन्न होने का निषेध करना चाहिए ।

(पंकप्पभा पुढवि नेरइयाणं पुच्छा) पंकप्रभा पृथिवी के नारकों
के विषय में पृच्छा (गोयमा ! जहा वालुयप्पभा पुढवि नेरइया)
हे गौतम ! वालुकाप्रभा पृथिवी के नारकों के समान (नवरं) विशेष
(खह्यरेहितो पडिसेहो कायव्वो) खेचरों से निषेध करना चाहिए ।

(धूमप्पभापुढवि नेरइयाणं पुच्छा ?) धूमप्रभा पृथिवी के नारकों
के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहा पंकप्पभा पुढवि नेरइया) पंकप्रभा

गौतम ! येभनो उत्पाद पथु सामान्य नारको जेवो समज्जेवे जेधंथे. (नवरं)
विशेष (संमुच्छिमेहितो) स भूर्छिमेथी (पडिसेहो) निषेध (कायव्वो) करवे जेधंथे.

(वालुयप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् !
वालुकाप्रभा पृथ्वीना नैरयिक कथाथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा : जहा सक्कर-
प्पभा पुढवि नेरइयां) हे गौतम ! शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारकोनी समान (नवरं)
विशेष (भुजपरिसर्पेहितो पडिसेहो कायव्वो) भुजपरिसर्पोंथी उत्पन्न थवानो निषेध
करवे जेधंथे.

(पंकप्पभा पुढविनेरइयाणं भंते ! पुच्छा ?) पंकप्रभा पृथ्वीना नारकोना
विषयभा पृच्छा ? (गोयमा ! जहा वालुयप्पभा पुढवि नेरइया) हे गौतम ! वालुका
प्रभा पृथ्वीना नारकोना समान (नवरं) विशेष (खह्यरेहितो पडिसेहो कायव्वो)
भेयरेथी निषेध करवे जेधंथे

(धूमप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा ?) धूमप्रभा पृथ्वीना नारकोना विषयभा
प्रश्न ? (गोयमा जहा पंकप्पभा पुढविनेरइया) पंकप्रभा पृथ्वीना नारकोना

અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે । યદિ સંખ્યેય-
વર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપ-
દ્યન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકે-
ભ્ય ઉપપદ્યન્તે । एवं यथा औघिका उपपादितास्तथा रत्नप्रभापृथिवीनैरयिका अपि
उत्पादयितव्याः, शर्कराप्रभापृथिवीनैरयिकाणां पृच्छा, गौतम ! एतेऽपि यथा

हैं । (नो असंख्यज्जवासाउयकम्मभूमिगगवभवक्कतियमणुस्सेहिंतो उवव-
ज्जंति) असंख्यातवर्ष की आयु वाले गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न नहीं होते

(जइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगवभवक्कतियमणुस्सेहिंतो
उववज्जंति ?) यदि संख्यातवर्ष की आयु वाले कर्म भूमि में उत्पन्न
मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं पज्जत्तगेहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्ते-
हिंतो उववज्जंति ?) क्या पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं या अपर्याप्तकों
से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति नो अपज्ज-
त्तएहिंतो उववज्जंति) हे गौतम ! पर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं, अप-
र्याप्तकों से नहीं उत्पन्न होते ।

(एवं) इस प्रकार (जहा) जैसे (ओहिया उववाइया) सामान्य
नारकों की उत्पत्ति कही (तहा) उसी प्रकार (रयणप्पभापुढवि
नेरइया वि उववाएयव्वा) रत्नप्रभा पृथ्वी के नारकों का उत्पाद
स ना चाहिए ।

(सक्करप्पभापुढवि नेरइया णं पुच्छा !) शर्कराप्रभा पृथ्वी के
नारकों के विषय में पृच्छा ? (गोयमा ! एते वि जहा ओहिया तहे

ઉત્પન્ન થાય છે (નો અસંખ્યજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમિગગવભવક્કતિયમણુસ્સેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(જइ संखेज्जवासाउयकम्मभूमिगगवभवक्कतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि
संख्यात वर्षની આયુષ્યવાળા કર્મભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલ ગભવ્યુત્ક્રાન્તિક
મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? અપજ્જત્તગેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ ?) શુ પર્યાપ્તિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અગર અપર્યાપ્તિકોથી ઉત્પન્ન થાય
છે ? (ગોયમા ! પજ્જત્તએહિંતો ઉવવજ્જતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તિકોથી ઉત્પન્ન થાય
છે, અપર્યાપ્તિકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

(एवं) એ રીતે (જહા) જેમ (ઓહિયા ઉવવાइया) સામાન્ય નારકોની
ઉત્પત્તિ કહી (તહા) એજ પ્રકારે (રયણપ્પમા પુઢવિ નેરइया વિ ઉવવાएयव्वा)
રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોના ઉત્પાદ સમજવો જોઈએ

(सक्करप्पमा पुढवि नेरइयाणं पुच्छा ?) शर्कराप्रभा पृथ्वीના નારકોના
વિષયમાં પૃછા ? (ગોયમા ! એવે વિ જહા ઓહિયા તહેવોવવાएयव्वा) હે

औघिकास्तथैवोपपादयितव्याः नवरं संमूर्च्छिमेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, बालुका-
प्रभापृथिवीनैरयिकाः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! यथा शर्कराप्रभा
पृथिवीनैरयिकाः, नवरं भुजपरिसर्पेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः पङ्कप्रभापृथिवीनैर-
यिकाणां पृच्छा, गौतम ! यथा बालुकाप्रभापृथिवीनैरयिका नदरम्-खेचरेभ्यः
प्रतिषेधः कर्तव्यः, धूमप्रभापृथिवीनैरयिकाणां पृच्छा, गौतम ! यथा पङ्कप्रभा-
पृथिवीनैरयिकाः, नवरं चतुष्पदेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, तमापृथिवीनैरयिकाः

वोचवाएयव्वा) हे गौतम ! इनका उपपातभी सामान्य नारकों के जैसा
समझना चाहिए (नवरं) विशेष (संमुच्छिमेहितो) संमूर्च्छिमों से
(पडिसेहो) निषेध (कायव्वो) करना चाहिए ।

(बालुयप्पभापुढवि नेरइया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?)
हे भगवन् ! बालुकाप्रभा पृथ्वी के नैरयिक कहाँ से उत्पन्न होते हैं ?
(गोयमा ! जहा सक्करप्पभा पुढवि नेरइया) हे गौतम ! शर्कराप्रभा
पृथ्वीके नारकों के समान (नवरं) विशेष (भुयपरिसप्पेहितो पडिसेहो
कायव्वो) भुजपरिसर्पों से उत्पन्न होने का निषेध करना चाहिए ।

(पंकप्पभा पुढवि नेरइयाणं पुच्छा) पंकप्रभा पृथिवी के नारकों
के विषय में पृच्छा (गोयमा ! जहा बालुयप्पभा पुढवि नेरइया)
हे गौतम ! बालुकाप्रभा पृथिवी के नारकों के समान (नवरं) विशेष
खह्यरेहितो पडिसेहो कायव्वो) खेचरों से निषेध करना चाहिए ।

(धूमप्पभापुढवि नेरइयाणं पुच्छा ?) धूमप्रभा पृथिवी के नारकों
के विषय में प्रश्न ? (गोयमा ! जहा पंकप्पभा पुढवि नेरइया) पंकप्रभा

गौतम ! येभनो उत्पाद पथु सामान्य नारको जेवो सभज्जेवे जेधये (नवरं)
विशेष (संमुच्छिमेहितो) स भूर्छिमेथी (पडिसेहो) निषेध (कायव्वो) करवे जेधये.

(बालुयप्पभा पुढवि नेरइयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् !
बालुकाप्रभा पृथ्वीना नैरयिक कथाथी उत्पात्त थाय छे ? (गोयमा ! जहा सक्कर-
प्पभा पुढवि नेरइयां) हे गौतम ! शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारकेनी समान (नवरं)
विशेष (भुयपरिसप्पेहितो पडिसेहो कायव्वो) भुजपरिसर्पेथी उत्पात्त थावो निषेध
करवे जेधये.

(पंकप्पभा पुढविनेरइयाणं भंते ! पुच्छा ?) पंकप्रभा पृथ्वीना नारकेना
विषयभा पृच्छा ? (गोयमा ! जहा बालुयप्पभा पुढवि नेरइया) हे गौतम ! बालुका
प्रभा पृथ्वीना नारकेना समान (नवरं) विशेष (खह्यरेहितो पडिसेहो कायव्वो)
भेयरेथी निषेध करवे जेधये.

(धूमप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा ?) धूमप्रभा पृथ्वीना नारकेना विषयभा
प्रश्न ? (गोयमा ! जहा पंकप्पभा पुढविनेरइया) पंकप्रभा पृथ्वीना नारकेना

સ્થલ ભદન્ત ! કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! યથા ધૂમપ્રભાપૃથિવીનૈરચિકાઃ, નવરમ્ સ્થલચરેભ્યોપિ પ્રતિષેધઃ કર્તવ્યઃ, અનેન અભિલાપેન, યદિ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે કિં જલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે, સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! જલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો સ્થલચરેભ્યો નો સ્થલચરેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે

પૃથિવી કે નારકોં કે સમાન (નવરં) વિશેષ ચડપ્પણ્હિતો વિ પહિસે હો કાયવ્વો) ચતુષ્પદોં સે મી નિષેધ કર દેના ચાહિણ (તમાપુઢવિ નેરહયાણં મંતે ! કઓહિન્તો ઉવવજ્જંતિ ?) હે મગવન ! તમઃપ્રભા પૃથ્વી કે નારક કહાં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! જહા ધૂમપ્પમા પુઢવિ નેરહયા) હે ગૌતમ ! ધૂમપ્રભા કે નારકોં કે સમાન (નવરં) વિશેષ (થલચરેહિન્તો વિ પહિસેહો કાયવ્વો) સ્થલચરોં સે મી નિષેધ કરના ચાહિણ (इमेण अभिलापेण) इस अभिलाप-शब्दप्रयोग से (जइ पंचिन्द्रिय-तिरिक्खजोणिण्हिन्तो उववज्जंति) यदि पंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं । (किं जलयरपंचिदिण्हिन्तो उववज्जंति) क्या चरपंचेन्द्रिय तिर्यचों से उत्पन्न होते हैं ? (थलयर पंचिदिण्हिन्तो उववज्जंति) स्थलचर पंचेन्द्रियो से उत्पन्न होते हैं ? (खहयर पंचिदिण्हिन्तो उववज्जंति ?) स्वेचर पंचेन्द्रियो से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (जलयर पंचिदिण्हिन्तो उववज्जंति) जलचर पंचेन्द्रियो से उत्पन्न होते हैं, (नो थलयरेहिन्तो) स्थलचरो से नहीं (नो खहयरेहिन्तो) स्वेचरो से नहीं उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ।

સમાન (નવરં) વિશેષ (ચડપ્પણ્હિતો વિ પહિસેહો કાયવ્વો) ચતુષ્પદોથી પણ નિષેધ કરી દેવો નેહંથે (તમા પુઢવિ નેરહયાણં મંતે કઓહિન્તો ઉવવજ્જંતિ) હે ભગવાન ! તમ પ્રભા પૃથ્વીના નારક કયાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! જહા ધૂમપ્પમા પુઢવિ નેરહયા) હે ગૌતમ ! ધૂમપ્રભાના નારકોની સમાન (નવરં) વિશેષ (થલચરેહિન્તો પહિસેહો કાયવ્વો) સ્થલચરોથી પણ નિષેધ કરવો નેહંથે (इमेण अभिलापेण) આ અભિલાપ શબ્દ પ્રયોગથી (जइ पंचिन्द्रिय-तिरिक्खजोणिण्हिन्तो उववज्जंति) યદિ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (किं जलयरपंचिदिण्हिन्तो उववज्जंति) શું જલચર પચ્ચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (थलयरपंचिदिण्हिन्तो उववज्जंति) સ્થલચર પચ્ચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (खहयरपंचिदिण्हिन्तो उववज्जंति) ખેચર પચ્ચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (गोयमा) હે ગૌતમ ! (जलयर-पंचिदिण्हिन्तो उववज्जंति) જલચર પચ્ચેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (नो खहयरे-हिन्तो उववज्जंति) ખેચરોથી ઉત્પન્ન થતા નથી.

કિં કર્મભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અકર્મભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અન્તરદ્વીપેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! કર્મભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અકર્મભૂમિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અન્તરદ્વીપેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ કર્મભૂમિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં । (કિં કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા કર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ! (અકર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં । (અંતરદીવહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અન્તર દ્વીપજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? (ગોયમા ! કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં, (નો અકર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મ ભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે (નો અંતરદીવહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અ તર દ્વીપજોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

(જહ કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં । (કિં સંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અસંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા સંખ્યાત વર્ષ ત્રી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં અથવા અસંખ્યાત વર્ષ ત્રી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હિં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ નો અસંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ) સંખ્યાતવર્ષ ત્રી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ને મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શુ કર્મભૂમિનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (અકર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મ ભૂમિનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (અંતરદીવહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અન્તર દ્વીપનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગોયમા ! કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (નો અકર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અકર્મ ભૂમિ નેથી ઉત્પન્ન થતા નથી (નો અંતર દીવહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અ તર દ્વીપનેથી ઉત્પન્ન થતી થતા

(જહ કર્મભૂમિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મભૂમિનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ, અસંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શુ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (સંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અસંખેજ્જવાસાઉહિંતો ઉવવજ્જંતિ) સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંખ્યાત વર્ષના આયુવાળાથી નથી ઉત્પન્ન થતા (જહ સંખેજ્જવાસાઉહિંતો

ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદિ પર્યાપ્તક-
સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં સ્ત્રીભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પુરુષેભ્ય ઉપપ-
દ્યન્તે, નપુંસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સ્ત્રીભ્ય ઉપપદ્યન્તે, પુરુષેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે,
નપુંસકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, અથઃસપ્તમપૃથિવીનૈરયિકાં સ્વલુ મદન્ત ! કેભ્ય
હૈં, અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલો સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (જહ સંખે-
જ્જવાસાઉર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલો સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જત્તર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તર્હિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) કયા પર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા અપર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ? (ગોયમા ! પજ્જત્તર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તર્હિંતો
ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકો સે
નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

(જહ પજ્જ સંખેજ્જવાસાઉચકમ્મભૂમિર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ
પર્યાપ્તક, સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે ભૂમિજો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।
(કિં ઇત્થિર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ?) કયા સ્ત્રિયો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
(પુરિસેર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) પુરુષો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (નપુંસર્હિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) નપુંસકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! ઇત્થિર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ)
હે ગૌતમ ! સ્ત્રિયો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (પુરિસેર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?)
પુરુષો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નપુંસર્હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) નપુંસકો
સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(અહે સત્તમા પુઢવિનેરહયા ણં મંતે ! કઓર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?)

ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિ પજ્જત્તર્
હિંતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) શુ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે
અગર અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પજ્જત્તર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ,
નો અપજ્જત્તર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપ-
ર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા ।

(જહ પજ્જત્તર્હિંતો સંખેજ્જવાસાઉચકમ્મભૂમિર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પર્યાપ્તક,
સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિઓથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિ ઇત્થિર્હિં
હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ સ્ત્રીઓમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (પુરિસેર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?)
પુરુષોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (નપુંસર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) નપુંસકોથી ઉત્પન્ન
થાય છે ? (ગોયમા ! ઇત્થિર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! સ્ત્રીઓથી ઉત્પન્ન
થાય છે (પુરિસેર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ) પુરુષોથી ઉત્પન્ન થાય છે (નપુંસર્
હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) નપુંસકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(યહે સત્તમાપુઢવિ નેરહયા ણં મંતે ! કઓર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અથ સપ્તમી

ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એજ્ઞેન, નનામ્-હ્રીભ્યઃ પ્રતિપેધઃ કર્તવ્યઃ-અસંજ્ઞિનઃ
 સ્વલ્લ પ્રપમાં દ્વિતીયામપિ સ્વરિસપારવૃત્તીયા પદ્ધિઃ । સિદ્ધાઃ યાતિ ચતુર્થીમ્
 ઊરગા પુનઃ પશ્ચની પૃથિવીમ્ ॥૧॥ પાઠીશ્ચ સ્ત્રિયો મત્સ્યા મનુષ્યાશ્ચ સપ્તમીમ્
 પૃથિવીમ્ । એપ પરમોપપાતો વોદ્ધવ્યો નરકપૃથિવીનામ્ ॥૨॥સૂ ૧॥

ટીકા—ગૌતમઃ પૃ-ઉતિ-‘જર ઉપરિસર્પવત્પચલયર્ષંચિદિયતિરિક્વજોણિ-
 હિતો ઉવવજ્જન્તિ’ હે મદન્ત નૈરવિજ્ઞાઃ યદા ઊઃપરિસર્પસ્થલચરપશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
 નિકેભ્ય ઉપવચન્તે તદા ‘તિ સંયુક્તિમગ્ગમ્નિવ્વપ્પચલયર્ષંચિદિયતિરિક્વજોણિ-
 ણ્હિતો-ઉવવજ્જન્તિ’ કિં સંયુક્તિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય

અધઃસપ્તમી પૃથિવી કે નારક, હે ભગવાન્ કહ્યાં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
 (ગોયમા ! એવં ચેવ) હે ગૌતમ ! ઇતી પ્રકાર તમઃપ્રમા કે સમાન (નવરં
 ઇત્થીહિતો પહિસેહો કાયવ્વો) વિશેષ-સ્ત્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોને કા નિપેધ
 કરના ચહિણ । ગાથાઓં કા અર્થ-(અસન્ની) અસંજ્ઞી (સ્વલ્લ) નિશ્ચય સે
 (પદ્મ) પહલી નરકભૂમિ મેં (દોચ્ચંપિ સરીસિવા) સરીસપ દૂસરી મેં
 (તદ્વય પક્ષી) પક્ષી ત્રીસરી મેં (લીહા જન્તિ ચઠ્ઠિ) સિંહ ચૌથી ભૂમિ
 મેં (ઊરગા) ઊરગ (પુણ) પુણઃ (પંચમિ પુઢવિં) પાંચવી પૃથ્વી મેં (છટ્ઠિ ચ
 ઇત્થિયાઓ) સ્ત્રિયાં છઠી મેં (મચ્છા મણુયા ય સત્તમિ પુઢવિં) મચ્છ
 ઔર મનુષ્ય સાતવી પૃથ્વી મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં । (એસો) યહ (પર-
 મોવાઓ) ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત (વોદ્ધવ્વો) જાનના ચાહિણ (નરગપુઢવીણં)
 નરકભૂમિયોં મેં ॥ ૧ ॥

ટીકાર્થ—ગૌતમ—પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! યદિ નારક જીવ ઉર-
 પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સંમૂર્છિમ

પૃથ્વીના નારક, હે ભગવન્ ! કયાથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! એવં
 ચેવ) હે ગૌતમ ! એજ્ઞ પ્રકારે તમ પ્રમાના સમાન (નવરં ઇત્થીહિતો પહિસેહો
 કાયવ્વો) વિશેષ સ્ત્રીઓથી ઉત્પન્ન થવાનો નિપેધ કરવો બેઠાએ ગાથાઓનો
 અર્થ—(અસન્ની) અસંજ્ઞી (સ્વલ્લ) નિશ્ચયથી (પદ્મ) પહેલી નરક ભૂમિમા (દો
 ચ્ચંપિ સરીસિવા) સરીસપ બીજીમા (તદ્વય પક્ષી) પક્ષી ત્રીજીમા (લીહા જન્તિ
 ચઠ્ઠિ) સિંહોથી ભૂમિમા (ઊરગા) ઊરગ (પુણ) પુન (પંચમિ પુઢવિં) પાંચમી
 પૃથ્વીમા (છટ્ઠિ ચ ઇત્થિયાઓ) સ્ત્રીઓ છઠીમા (મચ્છા મણુયાય સત્તમિ પુઢવિં) મચ્છ
 અને મનુષ્ય સાતમી પૃથ્વીમા ઉત્પન્ન થઈ શકે છે (એસો) આ (પરમોવાઓ) ઉત્કૃષ્ટ
 ઉપપાત (વોદ્ધવ્વો) બાણુવો બેઠાએ (નરગપુઢવીણં) નરક ભૂમિઓમા ॥૧-૨॥૬॥

ટીકાર્થ—શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ બે નારક જીવ ઉરઃ
 પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તે શું સંમૂર્છિમ

ઉપપદ્યન્તે ! કિંવા 'ગર્ભભવવકંતિય ઉરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિયગ્જોણિ-
 હિંતો ઉવવજ્જંતિ ! ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિયગ્જોણિકેભ્યો
 ઉપપદ્યન્તે ! ભગવાન્ આહ—'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'સંમૂર્ચ્છિમેહિંતો ઉવવજ્જંતિ'
 ગર્ભભવવકંતિએહિંતોવિ ઉવવજ્જંતિ' સંમૂર્ચ્છિમેભ્યઃ ઉરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિ-
 યતિરિયગ્જોણિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે । અથ ચ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યઃ ઉરઃ-
 પરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિયગ્જોણિકેભ્યઃ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 'જહ સંમૂર્ચ્છિમુરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિયગ્જોણિએહિંતો ઉવવજ્જંતિ' યદા
 સંમૂર્ચ્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિયગ્જોણિકેભ્યઃ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ?
 તદા—'કિં પજ્જત્તએહિંતો ઉવવજ્જતિ' અપજ્જત્તએહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં પર્યાપ્તકેભ્ય
 સંમૂર્ચ્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિયગ્જોણિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ! કિં વા અપર્યા-

ઉરપરિસર્પ સ્થલચરપંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? અથવા ગર્ભજ
 ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલ-
 ચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—ભગવન્ ! યદિ સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
 તિરિયંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ
 ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપ-
 ર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં સે નહી
 ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ
 ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે—હે ગૌતમ ! સંમૂર્ચ્છિમ ઉર પરિસર્પ સ્થલ-
 ચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ ઉર પરિસર્પ સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં પણ ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી—હે ભગવાન્—યદિ સંમૂર્ચ્છિમ ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચે
 ન્દ્રિય તિરિયંચોં ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ઉર પરિસર્પ
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ
 ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિરિયંચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમોં ઉત્પન્ન થાય છે, અપ-

પ્રત્યક્ષેભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તગસંગુચ્છિમેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમેભ્ય ઉરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘નો અપજ્જત્તગસંગુચ્છિમઉરપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્વજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો અપર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ ગમ્ભવકંતિયઉરપરિસર્પસ્થલચર પંચિદિયતિરિક્વજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ-’ યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો-નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા ‘કિ પજ્જત્તમેહિતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જ-ણિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ કિ પર્યાપ્તકેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિ વા અપર્યાપ્તકગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તગમ્ભવકંતિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્ય ઉરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘નો અપજ્જત્તગમ્ભવકંતિયઉરપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્વજોણિણિહિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો અપર્યાપ્તકગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ ધુયપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્વજોણિણિ-

ગૌતમ-હે મગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હેં તો કયા પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં અથવા અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં ?

મગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હેં, અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! યદિ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે

પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-મગવન્ યદિ ગર્ભજ ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી મગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઉર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન નથી થતા

ઉપપદ્યન્તે ! કિંના 'ગર્ભવવકંતિય ઉરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્ચજોણિ-
 હિંતો ઉવવજ્જંતિ ! ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્ચોનિકેભ્યો
 ઉપપદ્યન્તે ! ભગવાન્ આહ-‘ ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સંમૂર્છિમ્હેંતો ઉવવજ્જંતિ’
 ગર્ભવવકંતિઈંતોવિ ઉવવજ્જંતિ’ સંમૂર્છિમ્હેંતો ઉરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિ-
 યતિરિગ્ચોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે । અથ ચ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યઃ ઉરઃ-
 પરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્ચોનિકેભ્યઃ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-
 ‘જઃ સંમૂર્છિમ્હેંતોરપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્ચજોણિઈંતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા
 સંમૂર્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્ચોનિકેભ્યઃ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ?
 તદા-‘કિં પજ્જતઈંતો ઉવવજ્જંતિ’ અપજ્જતમેંતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પર્યાપ્તકેભ્ય
 સંમૂર્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિરિગ્ચોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ! કિં વા અપર્યા-

ઉરપરિસર્પે સ્થલચરપંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? અથવા ગર્ભજ
 ઉરપરિસર્પે સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?

ભગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ-હે ગૌતમ ! સંમૂર્છિમ ઉરપરિસર્પે સ્થલ-
 ચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ઓર ગર્ભજ ઉરપરિસર્પે
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે બી ઉત્પન્ન હોતે હૈ ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ સંમૂર્છિમ ઉરપરિસર્પે સ્થલચર પંચેન્દ્રિય
 તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ તો વ્યા પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ઉરપરિસર્પે
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિયોં સે, ઉત્પન્ન હોતે હૈ અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ
 ઉરપરિસર્પે સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ, અપ-
 ર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ઉરપરિસર્પે સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નહી
 ઉત્પન્ન હોતે હૈ ।

ઉર પરિસર્પે સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ
 ઉર પરિસર્પે સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે-હે ગૌતમ ! સંમૂર્છિમ ઉર પરિસર્પે સ્થલ-
 ચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે અને ગર્ભજ ઉર પરિસર્પે સ્થલચર
 પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં પણ ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્-યદિ સંમૂર્છિમ ઉર પરિસર્પે સ્થલચર પંચે
 ન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ ઉર પરિસર્પે
 સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્છિમ
 ઉર પરિસર્પે સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્છિમોં ઉત્પન્ન થાય છે, અપ-

પ્રત્યક્ષમ્ : સંમૂર્ચ્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તગસંમુચ્છિમેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમેભ્ય ઊરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘નો અપજ્જત્તગસંમુચ્છિમઊરપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો અપર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ ગમ્ભવકંતિયઊરપરિસર્પસ્થલચર પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ-’ યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો-નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા ‘કિં પજ્જત્તમેહિતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ કિં પર્યાપ્તકેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપર્યાપ્તકગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તગમ્ભવકંતિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્ય ઊરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘નો અપજ્જત્તગમ્ભવકંતિયઊરપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો અપર્યાપ્તકગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકોરઃપરિસર્પસ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ મુયપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો

ગૌતમ-હે મગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ઊરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નારક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઊરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઊરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઊરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઊરપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! યદિ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે

પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ઊર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-ભગવન્ યદિ ગર્ભજ ઊર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઊર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઊર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ઊર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ઊર પરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઉત્પન્ન નથી થતા

હિંતો ઉવવજ્જંતિ' યદા મુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા-‘કિં સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્સજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિં વા-‘ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિયમુદપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્સજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ? ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘દોહિંતો-‘વિ ઉવવજ્જંતિ’ દ્વામ્યામપિ સંમૂર્ચ્છિમગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઈ સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્સજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા-સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા-‘કિં પજ્જત્તયસંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્સજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ’ કિં પર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા-‘ અપજ્જત્તય સંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચિદિયતિરિક્સજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ અપર્યાપ્તકસંમૂર્ચ્છિમમુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગાયમા !’ હે ગૌતમ ! “ પજ્જત્તર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ,

નારકઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સંમૂર્ચ્છિમ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! દોનોં સે હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-યદિ સંમૂર્ચ્છિમ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ મુજપરિસર્પસ્થલચરપંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ મુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવાન્ ! યદિ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :- હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી -યદિ સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

નો અપજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યાપ્તકેભ્યઃસંમૂર્ચ્છિમ્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્યઃસંમૂર્ચ્છિમ્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જરૂ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં પજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ અપજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ? કિં પર્યાપ્તકેભ્યો-ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા-અપર્યાપ્તકેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્ ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્ભુજપરિસર્પસ્થલચરપથેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જરૂ સ્વહરપંચિદિયતિરિક્સજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા સ્વેચરપથેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે’ તદા-‘કિં સંમુચ્છિમ્સ્વહરચિદિ-

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય-તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિ-સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ સ્વેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં

શ્રી ભગવાન્.-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી.-હે ભગવન્ ! યદિ ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર-પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ હિ ગૌતમ ! પર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ ભુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી.-હે ભગવન્ ! યદિ સ્વેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી

યતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં 'સંમૂર્ચ્છિમસ્ત્રેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે' કિં વા- 'ગમ્ભવકંતિયસહયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ?' ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સ્ત્રેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે' ભગવાન્ આહ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! ' દોહિતોઽવિ ઉવવજ્જંતિ' દ્વાભ્યામપિ સંમૂર્ચ્છિમગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકાભ્યાં સ્ત્રેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાભ્યાં નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'જહ સંમૂર્ચ્છિમસહયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા સંમૂર્ચ્છિમસ્ત્રેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં પજ્જત્તર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ અપજ્જત્તર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમસ્ત્રેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે? કિં વા અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમસ્ત્રેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે? ભગવાન્ આહ- 'ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'પજ્જત્તર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમસ્ત્રેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમસ્ત્રેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, 'જહ પજ્જત્તગમ્ભવકંતિયજલયરપંચિદિયતિરિક્ષજોણિ-

તો કયા સંમૂર્ચ્છિમ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્ભજ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્ ગૌતમ ! દોનોં સે હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ સંમૂર્ચ્છિમ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તોં કયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

શ્રીગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્તક ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે

ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સંમૂર્ચ્છિમ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા ગર્ભજ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્ ! હે ગૌતમ ! બન્નેથી જ ઉત્પન્ન થાય છે-

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ યદિ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તકોં ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તકોં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંમૂર્ચ્છિમ સ્ત્રેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન થતા નથી.

एहिंतो उववज्जति' यदा पर्याप्तकर्मव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो-
नैरयिका उपपद्यन्ते, तदा 'किं संखेज्जवासाउएहिंतो, उववज्जंति असंखेज्जवा-
साउएहिंतो उववज्जंति' किं संखेयवर्षायुष्केभ्यः पर्याप्तकर्मव्युत्क्रान्तिकखेच-
रपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा असंखेयवर्षायुष्केभ्यः
पर्याप्तकर्मव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्य नैरयिका उपपद्यन्ते ?
भगवानाह—'गोयमा !' हे गौतम ! 'संखिज्जवासाउएहिंतो उववज्जंति नो असं-
खिज्जवासाउएहिंतो उववज्जति' संखेयवर्षायुष्केभ्यः पर्याप्तकर्मव्युत्क्रान्तिक-
खेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो असंखेयवर्षायुष्केभ्यः
पर्याप्तकर्मव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते,
गौतम ! पृच्छति 'जइ संखेज्जवासाउयगम्भद्वंति यखहयरपं' तिदिपतिरिखखजो-
णि एहिंतो उववज्जंति' यदा संखेयवर्षायुष्कर्मव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्य-
ग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा 'किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तए-
हिंतो उववज्जंति, किं पर्याप्तकेभ्यः संखेयवर्षायुष्कर्मव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रि-
यतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते ? किं वा अपर्याप्तकेभ्यः संखेयवर्षायुष्क-
र्मव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, ? भगवान्

यतिर्यचों से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या संख्यात वर्ष की आयु वाले
गर्भव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यचों से उत्पन्न होते हैं अथवा असं-
ख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भजखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यचों से उत्पन्न होते हैं?

भगवान्—हे गौतम ! संख्यात वर्ष की आयुवालों से उत्पन्न होते
हैं, असंख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भज खेचरपञ्चेन्द्रिय तिર્યચોં से
उत्पन्न नहीं होते ?

श्रीगौतम—हे भगवन् ! यदि संख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भज
खेचર પંચેન્દ્રિયતિર્યચોં से उत्पन्न होते हैं तो पर्याप्तकों से उत्पन्न
होते हैं या अपर्याप्तकों से उत्पन्न होते हैं ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી —હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્ત કર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક ખેચર
પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી નારક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા
ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસં-
ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રીભગવાન્—હે ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે,
અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમસ્વામી —હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા ગર્ભજ
ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય તો પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે
અગર અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

आह—‘गोयमा’ हे गौतम ! पञ्जत्तएहिंतो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति’ पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कर्मव्युत्क्रान्तिरुखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कर्मव्युत्क्रान्तिकखेचरपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—‘जइ मणुस्सेहितो उववज्जंति, किं समुच्छिममणुस्सेहितो उववज्जंति, गव्भवकंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति?’ यदा मनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा किं समुच्छिममणुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, किं वा गर्भव्युत्क्रान्तिकमणुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते! भगवान् आह—गोयमा ! “ हे गौतम ! नो समुच्छिममणुस्सेहितो उववज्जंति, गव्भवकंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति’ नो समुच्छिममणुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, अपि तु गर्भव्युत्क्रान्तिकमणुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—‘जइ गव्भवकंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति यदा गर्भव्युत्क्रान्तिकमणुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते तदा किं कम्मभूमिगगव्भवकंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति, किं

भगवान्—हे गौतम ! पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भज खेचर पंचेन्द्रियतिर्यचों से नारकों की उत्पत्ति होती है, अपर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयुवाले गर्भज खेचरपंचेन्द्रियतिर्यचों से नहीं होती।

श्रीगौतम—हे भगवन् ! यदि मनुष्यों से अर्थात् मनुष्यभव से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या समुच्छिम मनुष्यों से नारक उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज मनुष्यों से नारक उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! समुच्छिम मनुष्यों से नारकों का उपपात नहीं होता किन्तु गर्भज मनुष्यों से नारकों का उपपात होता है।

श्रीगौतम—अगर गर्भजमनुष्यों से नारक उत्पन्न होते हैं तो क्या कर्मभूमि के गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? या अकर्मभूमि के

श्री भगवान् :— हे गौतम ! पर्याप्तक सभ्यात वर्षानी आयुवाणा गर्भज जेथर पञ्चेन्द्रिय तिर्ययोधी नारकोनी उत्पत्ति थाय छे, अपर्याप्तक सभ्यात वर्षानी आयुवाणा गर्भज जेथर पञ्चेन्द्रिय तिर्ययोधी नथी थती

श्री गौतमस्वामी :— हे भगवन् ! यदि मनुष्योधी अर्थात् मनुष्यत्वधी नारक उत्पन्न थाय छे तो समुच्छिम मनुष्योधी नारक उत्पन्न थाय छे, अथवा गर्भज मनुष्योधी नारक उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान् :— हे गौतम ! समुच्छिम मनुष्योधी नारकोनी उपपात नथी थती, किन्तु गर्भज मनुष्योधी नारकोनी उपपात थाय छे

श्री गौतमस्वामी :— हे भगवन् ! अगर गर्भज मनुष्योधी नारक उत्पन्न थाय छे तो शु कर्मभूमिनी गर्भज मनुष्योधी उत्पन्न थाय छे अगर

કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા-‘અકસ્મભૂમિ-
ગર્ભવચ્ચકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ અન્નર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો
નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘અંતરદીવગર્ભવચ્ચકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?
અન્તરદ્વીપકર્મવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-
ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘કસ્મભૂમિગર્ભવચ્ચકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ ‘કર્મ-
ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘નો અકસ્મભૂમિગર્ભવ-
ચ્ચકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો અન્નર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો
નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘નો અંતરદીવગર્ભવચ્ચકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો
અન્તરદ્વીપગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! પૃચ્છતિ ‘જહ્
કસ્મભૂમિગર્ભવચ્ચકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિ-
કમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં સંખેજ્જવાઆઉપ્પેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?
કિં સંખેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્ય-
ન્તે ? કિં વા ‘અસંખેજ્જવાસાઉપ્પેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ અસંખેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ કર્મ-
ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા’

ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા અન્તરદ્વીપોં કે ગર્ભજ મનુ-
ષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિ કે ગર્ભજ મનુષ્યોં સે નારક ઉત્પન્ન
હોતે હૈં, અકર્પભૂમિ કે ગર્ભજ મનુષ્યોં સે નારક ઉત્પન્ન નહીં હોતે ઓર
અન્તરદ્વીપજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે મી નારક ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

શ્રીગૌતમ-યદિ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો
કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્
હોતે હૈં અથવા અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુવાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુ-
ષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

અકર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અન્તર દ્વીપોના
ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન
થાય છે, અકર્મ ભૂમિના ગર્ભજ મનુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન થતા નથી અને
અંતર દ્વીપજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી પણ નારક ઉત્પન્ન થતા નથી

શ્રી ગૌતમસ્વામી -યદિ કર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય
છે તો શુ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન
થાય છે અથવા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી
ઉત્પન્ન થાય છે ?

હે ગૌતમ ! ‘સંસ્થેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમિગગ્ગભવવકંતિયમણુસેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગગર્ભ-યુત્ક્રાન્તિકમણુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘નો અસંસ્થેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમિગગ્ગભવવકંતિયમણુસેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો અસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમણુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! પૃચ્છતિ-‘જહ સંસ્થેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમિગગ્ગભવવકંતિયમણુસેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમણુષ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં પજ્જત્તેહિતો ઉવવજ્જંતિ ? અપજ્જત્તેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમણુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમણુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તેહિતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમણુષ્યેભ્યો નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂ-

ભગવાન-હે ગૌતમ ! સંસ્થાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અસંસ્થાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

શ્રીગૌતમ-હે ભગવન ! યદિ સંસ્થાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મ-ભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્તક સંસ્થાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંસ્થાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મ-ભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ અપર્યાપ્તક સંસ્થાત વર્ષ કી આયુવાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોં સે નારક ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

શ્રી ભગવાન-હે ગૌતમ ! સંસ્થાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અસંસ્થાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન ! યદિ સંસ્થાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્તક સંસ્થાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન -ગૌતમ ! પર્યાપ્તક સંસ્થાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ અપર્યાપ્તક સંસ્થાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મણુષ્યોથી નારક ઉત્પન્ન નથી થતા

मिगमर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नैरयिका उपपद्यन्ते 'एवं' जहाओहिया उववाइया तहा रयणप्पभापुढविनेरइया वि उववाइएयव्वा' एवम् पूषोक्तीत्या यथा औधिकाः उपपादितास्तथा रत्नप्रभापृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः, गौतमः पृच्छति- 'सकरप्पभापुढविनेरइयाणं पुच्छा' शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः सल्ल केभ्य उपपद्यन्ते ? इति पृच्छा, भगवान् आह- 'गोयमा ! हे गौतम ! ' एते वि जहा ओहिया तहेवोवयाएयव्वा' एतेऽपि शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिका यथा औधिकाः समुच्चय नैरयिका उपपादितास्तथैव उपपादयितव्याः, 'नवरं समुच्छिमेहितो पडिसेहो कायव्वो' किन्तु नवरम्-पूर्वापेक्षया विशेषस्तु समुच्छिमेभ्यो जीवेभ्यः शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाणां मुपपातस्य प्रतिषेधः कर्तव्यः, गौतमः पृच्छति- बालुकाप्रभापुढविनेरइयाणं भंते ! कओहितो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! बालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकाः

इसी प्रकार जैसे सामान्य नारकों का उपपात कहा है वैसा ही रत्नप्रभापृथ्वी के नारकों का उपपात समझ लेना चाहिए ।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारक किन किन से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात भी सामान्य नारकों के समान समझना चाहिए, विशेष बात यह है कि समुच्छिम जीवों से शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों का निषेध करना चाहिए, तात्पर्य यह है कि समुच्छिमतिर्यच और मनुष्य रत्नप्रभा पृथ्वी तक ही उत्पन्न हो सकता हैं, शर्कराप्रभा आदि में नहीं उत्पन्न होते ।

श्रीगौतम-हे भगवन् ! बालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक किन से उत्पन्न होते हैं ?

अथ प्रकारे जेवो सामान्य नारकेनो उपपात कळो छे तेवोअ रत्नप्रला पृथ्वीना नारकेनो उपपात समल्ल लेवो जेधये.

श्री गौतमस्वामी -हे भगवन् । शर्कराप्रला पृथ्वीना नारके केनाथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान् :-हे गौतम ! शर्कराप्रला पृथ्वीना नारकल्लेवोना उपपात पणु सामान्य नारकेना समान समज्जेवो जेधये विशेष बात ये छे के समूच्छिम ल्लेवोथी शर्कराप्रला पृथ्वीना नारकेना निषेध करेवो जेधये, तात्पर्य ये छे के समूच्छिम तिर्यच रत्नप्रला पृथ्वी सुधी अ उत्पन्न थध शके छे, शर्करा प्रला आदिमा उत्पन्न नथी थता

श्री गौतमस्वामी -हे भगवन् । बालुकाप्रला पृथ्वीना नारक ल्लेवो केनाथी उत्पन्न थाय छे ?

खलु केभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहा सकरप्पभा-
पुढवि नेरइया’ यथा शर्कराप्रभापृथिवी नैरयिकाः उपपादितास्तथा वालुकाप्रभा-
पृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः, किन्तु ‘नवरं शुयपरिसप्पेहितो पडिसेहो
कायव्वो’ नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु अत्र वालुकाप्रभापृथिवी नैरयिकाणामुपपा-
तस्य भुजपरिसर्पेभ्यः प्रतिषेधः कर्तव्यः, गौतमः पृच्छति—‘पंकप्पभापुढविनेरइयाणं
पुय्छा’ पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिकाः खलु कुत उपपद्यन्ते ? इति पृच्छा, भगवान्
आह—‘गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहा वालुयप्पभापुढविनेरइया’ यथा वालुकाप्रभा-
पृथिवी नैरयिका उपपादितास्तथा पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिका अपि उपपादयितव्याः
किन्तु—‘नवरं खहयरेहितो—पडिसेहो कायव्वो’ नवरम्—पूर्वापेक्षया विशेषस्तु—पङ्क-
प्रभापृथिवी नैरयिकाणामुत्पादस्य खेचरेभ्यः। प्रतिषेधः, कर्तव्यः गौतमः पृच्छति

भगवान्—हे गौतम ! जैसे शर्कराप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात
कहा है, उसी प्रकार वालुकाप्रभा पृथ्वी के नारक का उपपात भी कह
लेना चाहिए, परन्तु विशेषता यह है कि भुजपरिसर्पों से उत्पन्न होने
का निषेध करना चाहिए, क्योंकि भुजपरिसर्प मर कर शर्कराप्रभा
पृथ्वी तक ही उत्पन्न हो सकते हैं, आगे नहीं ।

श्रीगौतम—हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारक किनसे उत्पन्न
होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! पंकप्रभा पृथ्वी के नारकों का उपपात वालु-
काप्रभा पृथ्वी के समान समझना चाहिए, किन्तु पंकप्रभा पृथ्वी में
खेचरों के उपपात का निषेध समझना चाहिए, क्योंकि खेचर वालुका
प्रभा पृथ्वी के आगे उत्पन्न नहीं होते ।

श्री भगवान् —हे गौतम । जेवो शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारकेनो उपपात
कह्यो छे, तेज प्रकारे वालुकाप्रभा पृथ्वीना नारकेनो उपपात पणु कडेवो
जेधज्ये. परन्तु विशेषता ज्ये छे के भुजपरिसर्पोधी उत्पन्न थवानो निषेध
करवो जेधज्ये, केमके भुजपरिसर्प मरीने शर्कराप्रभा पृथ्वी सुधी उत्पन्न
थध शके छे, आगण नही.

श्री गौतमस्वामी —हे भगवन् ! पंकप्रभा पृथ्वीना नारक जेवो केनाधी
उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान् :—हे गौतम ! पंकप्रभा पृथ्वीना नारकेनो उपपात वालुका
प्रभा पृथ्वीना समान समज्जवो जेधज्ये, परन्तु पंकप्रभा पृथ्वीमा जेथरेना
उपपातने निषेध समज्जवो जेधज्ये, केमके जेथर वालुकाप्रभा पृथ्वीनी आगण
उत्पन्न नथी थता.

‘ધૂમપ્રમાપુદગિનેરડયાણં પુચ્છા’ ધૂમપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ સ્ખલ કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?
 इति पृच्छा, भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! ‘जहा पंकपमापुदगिनेरडया’
 यथा पङ्कप्रभापृथिवी नैरयिका उपपादितास्तथा धूमप्रभापृथिवी नैरयिका अपि
 उपपादयितव्याः, किन्तु ‘नवरं चउप्पएहिंतो वि पडिसेहो कायव्वो’ नवरम् पूर्ण-
 पेक्षया विशेषस्तु-धूमप्रभापृथिवी नैरयिकाणामुत्पादस्य चतुष्पदेभ्योऽपि प्रतिषेधः
 कर्तव्यः । गौतमः पृच्छति ‘तमापुदगिनेरडयाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति’ हे
 भदन्त ! तमापृथिवी नैरयिकाः स्खल केभ्यः उपपद्यन्ते’ भगवान् आह-गोयमा !
 हे गौतम ! ‘जहा धूमपमापुदगिनेरडया’ यथा धूमप्रभापृथिवी नैरयिका उपपादिता-
 स्तथा तमापृथिवी नैरयिका अपि उत्पादयितव्याः, ‘किन्तु’- नवरं थउयरेहिंतो
 वि पडिसेहो कायव्वो’ नवरं’ पूर्वापेक्षया विशेषस्तु स्थलचरेभ्योऽपि तमापृथिवी

શ્રીગૌતમ-હે ભગવન્ ! ધૂમપ્રમા પૃથ્વી કે નારક કિનસે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જૈસે પંકપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત
 કહા હૈ, વૈસા હી ધૂમપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત કહ લેના
 યાહિય, વિશેષ બાત યહ હૈ કિ ધૂમપ્રમા પૃથ્વી મેં ચતુષ્પદોં કે ઉપ-
 પાત કા નિષેધ કરના યાહિય ।

શ્રીગૌતમ-હે ભગવન્ ! તમાપૃથ્વી કે નારક કિનસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જૈસે ધૂમપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત
 કહા હૈ, વૈસા હી તમઃપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં કે ભી ઉપપાત કહના
 યાહિય, કિન્તુ વિશેષતા યહ હૈ કિ તમઃપ્રમા પૃથ્વી મેં સ્થલચર તિર્યંચોં
 કે ઉપપાત કા નિષેધ કરના યાહિય । ઉસકા અભિલાપ અર્થાત્ શબ્દોં

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના નારકો કૌનાથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જેવો પંકપ્રમા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત
 કહ્યો છે, તેવો જ ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત કહેવો જોઈએ. વિશેષ
 વાત એ છે કે ધૂમપ્રમા પૃથ્વીમા ચતુષ્પદોના ઉપપાતનો નિષેધ કરવો જોઈએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! તમ.પ્રમા પૃથ્વીના નારક કૌનાથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જેવો ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત
 કહ્યો છે, તેવો જ તમ.પ્રમા પૃથ્વીના નારકોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઈએ,
 પણ વિશેષતા એ છે કે તમ પ્રમા પૃથ્વીમા સ્થલચર તિર્યંચોના ઉપપાતનો
 નિષેધ કરવો જોઈએ. તેનો અભિલાપ અર્થાત્ શબ્દોનો પ્રયોગ આ રીતે છે

નૈરયિકાણામુત્પાદસ્ય પ્રતિષેધઃ કર્તવ્યઃ, 'ઇમેણં અભિલાષેણં' અનેન-પૂર્વોક્તક્રમેણ, અભિલાષેત-આલા પેન-જહ-પંચિદિયતિરિક્વજોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા-કિ જલચરપંચિદિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' કિં જલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે? કિં વા 'થલચરપંચિદિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે? કિં વા, 'સ્થલચરપંચિદિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય તમાઃ પૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે? ઇતિ પ્રશ્નાશયઃ, ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'જલચરપંચિદિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, નો થલચરેર્હિતો, નો સ્થલચરેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' પૂર્વોક્તા-સ્તમાપૃથિવી નૈરયિકાઃ જલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો વા સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'જહ મણુસે-ર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા મણુગ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં કમ્મભૂમિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ'? કિં કર્મભૂમિગેભ્યો મણુગ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે? કિં વા 'અકમ્મભૂમિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ' અકર્મભૂમિગેભ્યો મણુગ્યેભ્ય-સ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે? કિં વા 'અંતરદીવર્હિતો ઉવવજ્જંતિ? અન્તરદ્વીપકેભ્યોમણુગ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે? ભગવાન્ આહ-' ગોયમા ! હે ગૌતમ ! કમ્મ-

કા પ્રયોગ ઇસ પ્રકાર હૈ-

યદિ તમાપૃથ્વી કે નારક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા જલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, સ્થલચર ઓર સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે !

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ મણુગ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત હોતા હૈં તો કયા કર્મ ભૂમિજ મણુગ્યોં સે હોતા હૈં, અકર્મભૂમિજ મણુગ્યોં સે હોતા હૈં અન્ના અન્તર દ્વીપજ મણુગ્યોં સે હોતા હૈં ?

યદિ તમા પૃથ્વીના નારક પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો જુ' જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર સ્થલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, સ્થલચર અને ખેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવન્ ! યદિ મણુગ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોના ઉપપાત થાય છે તો જુ' કર્મભૂમિ જ મણુગ્યોથી થાય છે અકર્મભૂમિ જ મણુગ્યોથી થાય છે અથવા અંતર દ્વીપજ મણુગ્યોથી થાય છે ?

ભૂમિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' કર્મભૂમિગેભ્યો મનુષ્યેભ્ય સ્તમાપૃથિવીનૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે 'નો અકર્મભૂમિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અકર્મભૂમિગેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે 'નો અંતરદીવર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' નો વા અન્તરદ્વીપગેભ્યો મનુ-
ષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જદ્ કમ્મભૂમિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા કર્મભૂમિગેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા
કિં 'સંલ્લેજ્જવાસાઉર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' ? કિં સંલ્લેયવર્ણાયુક્કેભ્યો મનુષ્યેભ્ય ઉપપ-
દ્યન્તે ? કિં 'વા અસંલ્લેજ્જવાસાઉર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ?' અસંલ્લેયવર્ણાયુક્કેભ્યો મનુ-
ષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—'ગૌયમા ! હે ગૌતમ ! 'સંલ્લેજ્જવાસાઉર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' સંલ્લેયવર્ણાયુક્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, 'નો
અસંલ્લેજ્જવાસાઉર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' નો અસંલ્લેયવર્ણાયુક્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃ-
થિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—જદ્ સંલ્લેજ્જવાસાઉર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ,
યદા સંલ્લેયવર્ણાયુક્કેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા કિં

ભગવન્—હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિજ મનુષ્યોં સે તમાપૃથ્વી કે નારકોં
કા ઉપપાત હોતા હૈ, અકર્મભૂમિજ મનુષ્યોં સે નહીં હોતા ઓર ન
અન્તરદ્વીપજ મનુષ્યોં સે હી હોતા હૈ ।

ગૌતમ—ભગવન્ ! યદિ કર્મભૂમિજોં સે ઉપપાત હોતા હૈ તો કયા
સંલ્લ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે હોતા હૈ અથવા અસંલ્લ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે હોતા હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સંલ્લ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે
પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત હોતા હૈ, પરન્તુ અસંલ્લ્યાત વર્ષ કી આયુ
વાલે મનુષ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કા ઉપપાત નહીં હોતા ।

ગૌ —હે ભગવન્ ! યદિ સંલ્લ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! કર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નાર-
કોનો ઉપપાત થાય છે, અકર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી નથી થતો અને અન્તર
દ્વીપ જ મનુષ્યોથી પણ થતો નથી

શ્રી ગૌતમસ્વામી —હે ભગવન્ ! યદિ કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે
તો શુ સંલ્લ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસ-
ંલ્લ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! સંલ્લ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા
પૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત થાય છે, પરન્તુ અસંલ્લ્યાત વર્ષની આયુવાળા
મનુષ્યોથી તમાપૃથ્વીના નારકોનો ઉપપાત નથી થતો

‘પજ્જત્તર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ, અપજ્જતર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ?’ કિં પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાણ્ણકેભ્યો મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાણ્ણકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પજ્જત્તર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ, નો અપજ્જતર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાણ્ણકેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે નો અપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાણ્ણકેભ્યો મનુષ્યેભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહ્ પજ્જત્તગસંસેજ્જવાસાડય-કમ્મભૂમિર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ યદા પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાણ્ણકર્મભૂમિગેભ્યો મનુષ્યેભ્યો તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા—કિં ‘ઈત્થિર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ કિં સ્ત્રીભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા ‘પુરિસેર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ પુરુષેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા ‘નપુંસર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ’ નપુંસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘ઈત્થિર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ, પુરિસેર્હિતો ઉવ્વજ્જંતિ, નપુંસર્હિતો વિ ઉવ્વજ્જંતિ’ સ્ત્રીભ્યો માનુષીભ્યસ્તમાપૃથિવી નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, પુરુષેભ્ય ઉપપ-

તમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ તો કયા પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે હોતી હૈ અથવા અપર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, અપર્યાપ્તકોં સે નહીં હોતી .

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ મનુષ્યોં સે તમા પૃથ્વી કે નારકોં કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ તો કયા સ્ત્રિયોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, પુરુષોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ અથવા નપુંસકોં સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી હે ભગવન્ ! યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી થાય છે અથવા અપર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે.

શ્રી ભગવાન્ હે ગૌતમ ! પર્યાપ્તકથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અપર્યાપ્તકથી ઉત્પત્તિ નથી થતી

શ્રી ગૌતમસ્વામી : હે ભગવન્ ! યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી તમા પૃથ્વીના નારકોની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું સ્ત્રીઓથી ઉત્પત્તિ થાય છે, પુરુષોથી ઉત્પત્તિ થાય છે, અથવા નપુંસકોથી ઉત્પત્તિ થાય છે ?

ઘન્ટે, નપુંસકેભ્યોઽપિ-નપુંસકજીવો અપિ તમાપૃથિવી નૈરયિકત્વેન ઉપપદ્યન્તે-
ઉત્પદ્યન્તે इति भावः, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘અહેસત્તમાપુઢવિ નેરડ્યાણં મંતે ! કઓ-
ર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ હે મદન્ત ! અઘઃ સપ્તમપૃથિવી નૈરયિકાઃ સ્તલુ કેમ્ય ઉત્પ-
દ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘एवंवेव’ एवञ्चैव-પૂર્વોક્તતમાપૃથિવી
નૈરયિકવદેવ અધઃસપ્તમપૃથિવી નૈરયિકા અપિ ઉપપાદયિતવ્યાઃ કિન્તુ નવરં
‘इत्थीर्हितो पडिसेहो कायव्वो’ નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અધઃસપ્તમપૃથિવી
નૈરયિકાણાશ્વત્પાદસ્ય સ્ત્રીભ્યઃ પ્રતિપેયઃ કર્તવ્યઃ, અથોપર્યુક્તાનામ્ સંગ્રહગાથાદ્વય-
માહ-અસ્સન્ની સ્તલુ પદમં દોચ્ચંપિ સરિસિવા તડ્યપવ્સી સીઠા જંતિ ચરુતિંય

મગવાન્-હે ગૌતમ ! સ્ત્રિયોં સે મી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ, પુરુષોં સે મી
ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ઓર નપુંસકોં સે મી હોતી હૈ । અર્થાત્ સ્ત્રી, પુરુષ
ઓર નપુસક લિંગ વાલે મનુષ્ય મર કર તમા પૃથ્વી કે નારક કે
પર્યાય મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! સાતવીં પૃથ્વી કે નારક કહાં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
મગવાન્-ગૌતમ ! ઇસી પ્રકાર અર્થાત્ તમા પૃથ્વી કે નારકોં કે
સમાન હી સમજના યાહિયે, વિશેષતા ઇતની હી હૈ કિ સ્ત્રિયોં સે
નિષેધ કરના યાહિયે, અર્થાત્ સ્ત્રી સાતવીં નરકભૂમિ મેં ઉત્પન્ન
નહીં હોતી ।

ઊપર કહે હુયે વિષય કા સંગ્રહ કરને વાલી દો ગાથાં કહતે હૈં-
અસંજી જીવ મર કર યદિ નરક મેં ઉત્પન્ન હોં તો પહલી પૃથ્વી મેં હી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં । સરીસૃપ અર્થાત્ રેગ કર ચલને વાલે પ્રાણી યદિ

શ્રી ભગવાન્ : હે ગૌતમ ! સ્ત્રિયોથી પણ ઉત્પત્તિ થાય છે, પુરુષોથી
પણ ઉત્પત્તિ થાય છે અને નપુસકોથી પણ થાય છે અર્થાત્ સ્ત્રી, પુરુષ અને
નપુસકલિંગ વાળા મનુષ્ય મરીને તમા પૃથ્વીના નારકના પર્યાયમા ઉત્પન્ન
થઈ શકે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ ! સાતમી પૃથ્વીના નારક કયાથી ઉત્પન્ન
થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! એજ પ્રકારે અર્થાત્ તમા પૃથ્વીના નારકોની
જેમજ સમજી લેવા જોઈએ, વિશેષતા એ છે કે સ્ત્રિયોથી નિષેધ કરવો જોઈએ
અર્થાત્ સ્ત્રી સાતમી નારક ભૂમિમા ઉત્પન્ન નથી થતી

ઊપર કહેલ વિષયને સંગ્રહ કરવાવાળી એ ગાથાઓ કહે છે—

અસંજી જીવ મરીને જો નરકમા ઉત્પન્ન થાય તો પહેલી પૃથ્વીમા જ
ઉત્પન્ન થાય છે સરીસૃપ અર્થાત્ પેટધસીને ચાલાનારા પ્રાણી જો નરકમા ઉત્પન્ન

उरगा पुण पंचमीं पुढर्वि ॥१॥ छट्ठिं च इत्थियाओ-मच्छा मणुया य सत्तमिं पुढर्वि । एसो परमोवाओ वोद्धव्वो नरगपुढवीणं ॥२॥ असंज्जिनः खलु प्रथमां द्वितीयामपि सरीसृपाः तृतीया पक्षिणः । सिंहाः यान्ति चतुर्थीम् उरगाः पुनः पञ्चमीं पृथिवीम् ॥ १ ॥ षष्ठीश्च स्त्रियः मत्स्या मनुष्याश्च सप्तमीं पृथिवीम् अत्रेदं बोध्यम् सयुच्चयनरकोपपातप्ररूपणे रत्नप्रभापृथिवी नरकोपपातप्ररूपणे च देवनैरयिक पृथिरीकायिकादिपञ्चकरूपैकेन्द्रियविकलेन्द्रियत्रयेभ्यः एवम् असंख्येयवर्षीयुष्क चतुष्पदखेचरेभ्यः शेषेभ्योऽपि अपर्याप्तकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः तथा मनुष्ये-

नरक में उत्पन्न हों तो दूसरे नरक तक ही उत्पन्न हो सकते हैं । पक्षी तीसरे नरक तक ही उत्पन्न हो सकते हैं । सिंह चौथी नरक भूमि तक ही उत्पन्न हो सकते हैं । उरग पांचवीं पृथ्वी तक, स्त्रियां छठी पृथ्वी तक और मत्स्य तथा मनुष्य सातवीं पृथ्वी तक उत्पन्न होते हैं । यह सातों पृथिवियों का उत्कृष्ट उपपात कहा गया है, अर्थात् यहां जिन-जिन जीवों का जिस-जिस भूमि तक उपपात बतलाया गया है, वह उत्कृष्ट है-वे जीव उससे आगे उत्पन्न नहीं हो सकते, परन्तु पहले की किसी भी भूमि में उत्पन्न हो सकते हैं । जैसे मनुष्य और मत्स्य की उत्पत्ति सातवीं भूमि तक कही गई है पर उससे पहले की छठी, पांचवीं यावत् पहली नरकभूमि में भी उनकी उत्पत्ति हो सकती है ।

यहां यह समझ लेना चाहिए-सामान्य नारकों के तथा रत्नप्रभा पृथिवी के नारकों के उपपात में देवों, नारकों, पांच पृथ्वी કાયિક આદિ

થાય તો બીજા નરક સુધીમા જ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. પક્ષી ત્રીજા નરક સુધીમાજ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે સિદ્ધ થોથા નરક સુધીમાજ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે ઉરગ પાચમી પૃથ્વી સુધીમા સ્ત્રિયો છઠ્ઠી પૃથ્વી સુધીમા અને મત્સ્ય તથા મનુષ્ય સાતમી પૃથ્વી સુધીમા ઉત્પન્ન થાય છે આ સાતે પૃથ્વીયોનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપપાત કહેલો છે, અર્થાત્ અહીં જે જે જીવોનો જે જે ભૂમિ સુધી ઉપપાત બતાવેલો છે તે ઉત્કૃષ્ટ છે-તે જીવ તેનાથી આગળ ઉત્પન્ન નથી થઈ શકતા, પરન્તુ પહેલાની કોઈ પણ ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે.

જેમ મનુષ્ય અને મત્સ્યની ઉત્પત્તિ સાતમી ભૂમિ સુધી કહેલી છે, પણ તેના પહેલાની છઠ્ઠી પાચમી યાવત્ પહેલી નરક ભૂમિમા પણ તેમની ઉત્પત્તિ થઈ શકે છે

આહિ એ સમજ લેવું જોઈએ-સામાન્ય નારકોના તથા રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોના ઉપપાતમા દેવો, નારકો, પાચ પૃથ્વીકાયિક આદિ સ્થાવરો, જીવ

ભ્યઃ સંમૂર્ચ્છિમેભ્યઃ અકર્મભૂમિજેભ્યઃ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકેભ્યોપિ અન્તર દ્વીપજેભ્યઃ
કર્મભૂમિજેભ્યોપિ અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યોપિ અપર્યાપ્તકેભ્ય
ઉત્પાદસ્ય પ્રતિષેધઃ, શ્લેષેભ્યો વિધાનમ્, શર્કરાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે
સંમૂર્ચ્છિમેભ્ય ઉત્પાદપ્રતિષેધઃ, વાલુકાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે ભુજ-
પરિસર્વેભ્યોપિ પ્રતિષેધઃ પદ્મપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે લેચરેભ્યોઽપિ
પ્રતિષેધઃ, ધૂમપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોત્પાદપ્રરૂપણે ચતુષ્પદેભ્યોઽપિ પ્રતિષેધઃ,
તમઃ પ્રમાપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે ઉરઃ પરિસર્વેભ્યોઽપિ પ્રતિષેધઃ, અધઃ
સપ્તપૃથિવી નૈરયિકોપપાતપ્રરૂપણે સ્ત્રીભ્યોઽપિ ઉત્પાદસ્ય પ્રતિષેધઃ કૃતઃ । એપ
પરમોપપાતો બોદ્ધવ્યો નરકપૃથિવીનામ્ ॥ ૨ ॥ તથા ચાસંજ્ઞિનઃ પ્રથમ રત્નપ્રમા-
પૃથિવી ગચ્છન્તિ સરીસૃપાઃ-ગોધાદયો દ્વિતીયાં-શર્કરાપ્રમાપૃથિવી ગચ્છન્તિ,
તૃતીયાં વાલુકાપ્રમાપૃથિવી પક્ષિણો યાન્તિ, સિંહાશ્વતુર્થીમ્-પદ્મપ્રમાપૃથિવી ગચ્છ-

સ્થાવરો, ત્રીન વિકલેન્દ્રિયો, અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે ચતુષ્પદ
લેચરો, શ્લેષ અપર્યાપ્તક પંચેન્દ્રિય તિર્યચો તથા સંમૂર્ચ્છિમ, મનુષ્યો
અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો, અન્તરદ્વીપજ મનુષ્યો, અસંખ્યાત વર્ષ
કી આયુ વાલે કર્મ ભૂમિજ મનુષ્યો, સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે
અપર્યાપ્તક મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોને કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ, અર્થાત્
ઇતને પ્રકાર કે જીવ નરક મેં અથવા રત્નપ્રમા પૃથ્વી મેં ઉત્પન્ન નહીં
હોતે યહ પ્રતિપાદન કિયા ગયા હૈ, ઇનકે અતિરિક્ત જીવ હી ઉત્પન્ન
હો સકતે હૈ । તત્પશ્ચાત્ શર્કરાપ્રમા પૃથ્વી મેં ઉપપાત બતલાતે હુએ
સંમૂર્ચ્છિમો કે ઉપપાત કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ । વાલુકાપ્રમા પૃથ્વી
કે ઉપપાત મેં ભુજપરિસર્પો કે ઉપપાત કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ ।
પદ્મપ્રમા પૃથ્વી મેં ઉપપાત કા કથન કરતે હુએ કહા ગયા હૈ કિ ઇસ
પૃથ્વી મેં લેચર તિર્યચ ઉત્પન્ન નહીં હોતે । ધૂમપ્રમા પૃથ્વી મેં ચતુષ્પદો

પંચેન્દ્રિય તિર્યચો તથા સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો, અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો,
અન્તર દ્વીપ જ મનુષ્યો, અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ મનુષ્યો,
સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અપર્યાપ્તક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરેલો
છે, અર્થાત્ આટલા પ્રકારના જીવ પ્રથમ નરકમાં અથવા રત્નપ્રમા પૃથ્વીમાં
ઉત્પન્ન નથી થતા એ પ્રતિપાદન કરેલ છે, તેમના શિવાયના જીવો જ ઉત્પન્ન
થઈ શકે છે તત્પશ્ચાત્ શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીમાં ઉપપાત બતાવતા સંમૂર્ચ્છિમોના
ઉપપાતનો નિષેધ કરેલ છે વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના ઉપપાતમાં ભુજપરિસર્પોના
ઉપપાતનો નિષેધ કરેલ છે પદ્મપ્રમા પૃથ્વીના ઉપપાતનું કથન કરતા કહેલું
છે કે આ પૃથ્વીમાં જેથર તિર્યચો ઉત્પન્ન નથી થતા. ધૂમપ્રમા પૃથ્વીમાં ચતુ-

न्ति, उरगाः सर्पादयः पुनः पञ्चमीं—धूमप्रभापृथिवीं यान्ति, षष्ठीश्च तमापृथिवीम् स्त्रियो यान्ति, मत्स्या मनुष्याश्च सप्तमीम् अथः सप्तमपृथिवीं गच्छन्ति, इत्येवं रीत्या सप्तानामपि नरकपृथिवीनाम् एष परमोपपातो बोद्धव्य इति भावः ॥ ९ ॥

असुरकुमाराद्युपपातवक्तव्यता—

मूलम्—असुरकुमाराणं भंते ! कओहितो उववज्जंति ? गोयमा ! नो नेरइएहितो उववज्जंति, तिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति, मणुस्सेहितो उववज्जंति, नो देवेहितो उववज्जंति, एवं जेहितो नेरइयाणं उववाओ तेहितो असुरकुमाराण वि भाणियव्वो, नवरं असंखेज्जवासाउयअकम्मभूमगअंतरदीवग-मणुस्सतिरिक्खजोणिएहितो वि उववज्जंति, सेसं तं चेव, एवं जाव थणियकुमारा भाणियव्वा, पुढविकाइयाणं भंते ! कओ-हितो उववज्जंति किं नेरइएहितो जाव देवेहितो उववज्जंति ? गोयमा ! नो नेरइएहितो उववज्जंति, तिरिक्खजोणिएहितो मणुस्सेहितो देवेहितो वि उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिए-हितो उववज्जंति, किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति ? गोयमा ! एगिंदियतिरिक्खजोणिएहितो वि जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणि-एहितो वि उववज्जंति, जइ एगिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति, किं पुढविकाइएहितो जाव वणस्सइकाइएहितो उववज्जंति ? गोयमा ? पुढविकाइएहितो वि जाव वणस्सइ-काइएहितो वि उववज्जंति, जइ पुढविकाइएहितो उववज्जंति,

के उपपात का निषेध किया गया है । तमः प्रभा पृथ्वी में उरपरिसर्पो का निषेध किया गया है और सातवीं पृथ्वी में स्त्रियों के उत्पन्न होने का निषेध किया गया है ॥ सू०९ ॥

०५५०ना ०५५०तना निषेध करेवे। छे, तम प्रभा पृथ्वीमा ०५५०रिसर्पोना निषेध करेवे। छे अने सातवीं पृथ्वीमा स्त्रियोने उत्पन्न थवाना निषेध करेवे। छे ॥ ९ ॥

किं सुहुमपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, वायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, जइ सुहुम-पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उव-वज्जंति, अपज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा दोहिंतो वि उववज्जंति जइ वायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, किं पज्ज-त्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, एवं जाव वणस्सइद्वाइया चउक्कएणं भेदेण उववाएयव्वा, जइ वेइंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उवव-ज्जंति, किं पज्जत्तयवेइंदिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयवेइंदिए-हिंतो उववज्जंति, गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, एवं तेइं-दिय चउरिंदिएहिंतो वि उववज्जंति, जइ पंचिंदियतिरिक्ख-जोणिएहिंतो उववज्जंति किं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणिए-हिंतो उववज्जंति, एवं जेहिंतो नेरइयाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो एतेसिपि भाणियव्वो, नवरं पज्जत्तगअपज्जत्तगेहिंतो वि उववज्जंति, सेसं तं चेव, जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गव्वभवक्कंतियमणुस्से-हिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, जइ गव्वभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिगगव्व-भवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, अकम्मभूमिगगव्वभवक्कंतिय-मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, सेसं जहा नेरइयाणं, नवरं अपज्जत्तए-हिंतो वि उववज्जंति, जइ देवेहिंतो वि उववज्जंति किं भवण-वासी वाणमंतरजोइसवेमाणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! भवणवासि देवेहिंतो वि उववज्जंति जाव वेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ भवणवासि देवेहिंतो उववज्जंति किं असुर-कुमारदेवेहिंतो जाव थणियकुमारेहिंतो उववज्जंति, गोयमा !

न्ति, उरगाः सर्पादयः पुनः पञ्चमीं—धूमप्रभापृथिवीं यान्ति, षष्ठीञ्च तमापृथिवीम्
स्त्रियो यान्ति, मत्स्या मनुष्याश्च सप्तमीम् अयः सप्तमपृथिवीं गच्छन्ति, इत्येवं
रीत्या सप्तानामपि नरकपृथिवीनाम् एव परमोपपातो बोद्धव्य इति भावः ॥ ९ ॥

असुरकुमाराद्युपपातवक्तव्यता—

मूलम्—असुरकुमाराणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?
गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति, तिरिक्खजोगिएहिंतो
उववज्जंति, मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, नो देवेहिंतो उववज्जंति,
एवं जेहिंतो नेरइयाणं उववाओ तेहिंतो असुरकुमाराण वि
भाणियव्वो, नवरं असंखेज्जवासाउयअकम्मभूमगअंतरदीवग-
मणुस्सतिरिक्खजोगिएहिंतो वि उववज्जंति, सेसं तं चेव, एवं
जाव थणियकुमारा भाणियव्वा, पुढविकाइयाणं भंते ! कओ-
हिंतो उववज्जंति किं नेरइएहिंतो जाव देवेहिंतो उववज्जंति ?
गोयमा ! नो नेरइएहिंतो उववज्जंति, तिरिक्खजोगिएहिंतो
मणुस्सेहिंतो देवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोगिए-
हिंतो उववज्जंति, किं एगिंदियतिरिक्खजोगिएहिंतो उववज्जंति
जाव पंचिंदियतिरिक्खजोगिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा !
एगिंदियतिरिक्खजोगिएहिंतो वि जाव पंचिंदियतिरिक्खजोगि-
एहिंतो वि उववज्जंति, जइ एगिंदियतिरिक्खजोगिएहिंतो
उववज्जंति, किं पुढविकाइएहिंतो जाव वणस्सइकाइएहिंतो
उववज्जंति ? गोयमा ? पुढविकाइएहिंतो वि जाव वणस्सइ-
काइएहिंतो वि उववज्जंति, जइ पुढविकाइएहिंतो उववज्जंति,

के उपपात का निषेध किया गया है । तमः प्रभा पृथ्वी में उरपरिसर्पों
का निषेध किया गया है और सातवीं पृथ्वी में स्त्रियों के उत्पन्न
होने का निषेध किया गया है ॥ सू० ९ ॥

उपपातना उपपातना निषेध करेले छे, तम प्रभा पृथ्वीमा उरपरिसर्पाना निषेध
करयेले छे अने सातवीं पृथ्वीमा स्त्रियाने उत्पन्न थवाना निषेध करेले छे ॥ ९ ॥

न्ति, उरगाः सर्पादयः पुनः पञ्चमीं—धूमप्रभापृथिवीं यान्ति, पष्ठीञ्च तमापृथिवीम् स्त्रियो यान्ति, मत्स्या मनुष्याश्च सप्तमीम् अधः सप्तमपृथिवीं गच्छन्ति, इत्येवं रीत्या सप्तानामपि नररूपपृथिवीनाम् एव परमोपपातो बोद्धव्य इति भावः ॥ ९ ॥

असुरकुमाराद्युपपातवक्तव्यता—

मूलम्—असुरकुमाराणं भन्ते ! कओहिन्तो उववज्जन्ति ? गोयमा ! नो नेरइएहिन्तो उववज्जन्ति, तिरिक्खजोणिएहिन्तो उववज्जन्ति, मणुस्सेहिन्तो उववज्जन्ति, नो देवेहिन्तो उववज्जन्ति, एवं जेहिन्तो नेरइयाणं उववाओ तेहिन्तो असुरकुमाराण वि भाणियव्वो, नवरं असंखेज्जवासाउयअकम्मभूमगअंतरदीवग-मणुस्सतिरिक्खजोणिएहिन्तो वि उववज्जन्ति, सेसं तं चेव, एवं जाव थणियकुमारा भाणियव्वा, पुढविकाइयाणं भन्ते ! कओ-हिन्तो उववज्जन्ति किं नेरइएहिन्तो जाव देवेहिन्तो उववज्जन्ति ? गोयमा ! नो नेरइएहिन्तो उववज्जन्ति, तिरिक्खजोणिएहिन्तो मणुस्सेहिन्तो देवेहिन्तो वि उववज्जन्ति, जइ तिरिक्खजोणिए-हिन्तो उववज्जन्ति, किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिन्तो उववज्जन्ति जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिन्तो उववज्जन्ति ? गोयमा ! एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिन्तो वि जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणि-एहिन्तो वि उववज्जन्ति, जइ एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिन्तो उववज्जन्ति, किं पुढविकाइएहिन्तो जाव वणस्सइकाइएहिन्तो उववज्जन्ति ? गोयमा ? पुढविकाइएहिन्तो वि जाव वणस्सइ-काइएहिन्तो वि उववज्जन्ति, जइ पुढविकाइएहिन्तो उववज्जन्ति,

के उपपात का निषेध किया गया है । तमः प्रभा पृथ्वी में उरपरिसर्पो का निषेध किया गया है और सातवीं पृथ्वी में स्त्रियों के उत्पन्न होने का निषेध किया गया है ॥ सू० ९ ॥

પૃથ્વોના ઉપપાતનો નિષેધ કરેલો છે તમ પ્રભા પૃથ્વીમાં ઉરપરિસર્પોનો નિષેધ કરાયેલ છે અને સાતમી પૃથ્વીમાં સ્ત્રિયોને ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કર્યો છે. ॥ ૯ ॥

किं सुदुमपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, वायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, जइ सुदुमपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा दोहिंतो वि उववज्जंति जइ वायरपुढविकाइएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, एवं जाव वणस्सउट्ठायाणं चउट्ठायाणं भेदेण उववाएयव्वा, जइ वेइंदियनिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, किं पज्जत्तयवेइंदिएहिंतो उववज्जंति, अपज्जत्तयवेइंदिएहिंतो उववज्जंति, गोयसा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, एवं तेइंदिय चउरिंदिएहिंतो वि उववज्जंति, जइ पंदिदियनिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति किं जलयरपंदिदियनिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, एवं जेहिंतो नेरइयाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो एतेसिं पि भाणियव्वो, नवरं पज्जत्तगअपज्जत्तगेहिंतो वि उववज्जंति, सेसं तं चव, जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गव्वभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! दोहिंतो वि उववज्जंति, जइ गव्वभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिगव्वभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, अकम्मभूमिगव्वभवक्कंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, सेसं जहा नेरइयाणं, नवरं अपज्जत्तएहिंतो वि उववज्जंति, जइ देवेहिंतो वि उववज्जंति किं भवणवासी वाणमंतरजोइसवेमाणिएहिंतो उववज्जंति ? गोयसा ! भवणवासि देवेहिंतो वि उववज्जंति जाव वेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ भवणवासि देवेहिंतो उववज्जंति किं असुरकुमारदेवेहिंतो जाव थणियकुमारेहिंतो उववज्जंति, गोयसा !

असुरकुमारदेवेहितो वि उववज्जंति जाव थणियकुमारदेवेहितो वि उववज्जंति, जइ वागमंतरदेवेहितो उववज्जंति, किं पिसा-एहितो जाव गंधव्वेहितो उववज्जंति ? गोयमा ! पिसाएहितो वि जाव गंधव्वेहितो वि उववज्जंति, जइ जोइसियदेवेहितो उववज्जंति, किं चंदविमाणेहितो उववज्जंति, जाव ताराव-माणेहितो उववज्जंति ? गोयमा ! चंदविमाणजोइसियदेवेहितो वि जाव ताराविमाणजोइसियदेवेहितो वि उववज्जंति, जइ वेमाणियदेवेहितो उववज्जंति, किं कप्पोवगवेमाणियदेवेहितो उववज्जंति, कप्पातीतवेमाणियदेवेहितो उववज्जंति, ? गोयमा ! कप्पोवगवेमाणियदेवेहितो उववज्जंति, नो कप्पातीतवेमाणियदेवेहितो उववज्जंति, जइ कप्पोवगवेमाणियदेवेहितो उववज्जंति, किं सोहम्मेहितो जाव अच्चुएहितो उववज्जंति ? गोयमा ! सोहम्मीसाणेहितो उववज्जंति, नो सगंकुमार जाव अच्चुएहितो उववज्जंति, एवं आउकाइया वि, एवं तेउकाइया वि, नवरं देववज्जेहितो उववज्जंति, वणस्सइकाइया जहा पुढ-विकाइया, बेइंदिया, तेइंदिया, चउरिंदिया, एते जहा तेउ वाउदेववज्जेहितो भाणियव्वा ॥ सू० १०॥

छाया-असुरकुमाराः खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेभ्यः उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिकेभ्यः उपपद्यन्ते, मनुष्येभ्यः उपपद्यन्ते नो देवेभ्यः उपप-

असुरकुमारादि के उपपात की वक्तव्यता

शब्दार्थ-(असुरकुमारा णं मंते ! कओहितो उववज्जंति ? हे भग-वान् ! असुरकुमार कहां से आकर के उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नो नेरइएहितो उववज्जंति) हेगौतम ! नारकों से आकर उत्पन्न नहीं

असुरकुमारादिना उपपातनी वक्तव्यता

शब्दार्थ-(असुरकुमारा णं मंते ! कओहितो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! असुरकुमार कथाथी आवीने उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! नो नेरइएहितो उववज्जंति) हे गौतम ! नारकेथी आवीने उत्पन्न नथी थता (तिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति) तिर्थ-

घन्ते, एवं येभ्यो नैरगिकाणामुपपात स्नेभ्यः अमुरकुमाराणामपि गणित-
व्यः, नवरम्-अमरयेयवर्षाणां तत्कर्मभूमिगान्त दीपमनुयास्तिर्यग्योनिरेभ्योऽपि
उपपद्यन्ते, शेषं तच्चैव, एवं यात स्तनितकुमाराः भणितव्याः, पृथिवी-
यिकाः गन्तु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते, किं नैरगिकेभ्यो यावत् देवेभ्य उपप-
द्यन्ते ! गौतम ! नो नैरगिकेभ्य उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनिरेभ्यः मनुष्येभ्यो देवेभ्योऽपि
होते । (तिरिक्त्वजोणिणह्मितो उववज्जन्ति) तिर्यचो से उत्पन्न होते हैं ।
(मणुस्सेहितो उववज्जन्ति) मनुष्यों से आकर उत्पन्न होते हैं । (नो देवे-
हितो उववज्जन्ति) देवों से नहीं उत्पन्न होते (एवं) उस प्रकार (जैहितो)
जिनसे (नेरइयाणं) नारकों का (उववाओ) उपपात (भाणियव्वो) कहा (ते
हितो) उनसे (अमुरकुमाराण वि) अमुरकुमारों का भी (भाणियव्वो)
कहना चाहिए (नवरं) विशेष यह है कि (असंखेजवासाउय अकम्म-
भूमिग-अन्तरदीवग-मणुस्सतिरिक्त्वजोणिणह्मितो वि उववज्जन्ति)
असंख्यातवर्ष की आयु वाले, अकर्मभूमिज, अन्तरदीपज मनुष्यों और
तिर्यचो से भी उत्पन्न होते हैं (सेसं तं चैव) शेष वही समझना (एवं
जाव भणियकुमारा भाणियव्वो) इसी प्रकार यावत् स्तनितकुमारों
तक कहना चाहिए ।

(पुढविकाइया णं भंते ! कओहितो उववज्जन्ति ?) हे भगवन् ! पृथ्वी-
कायिक कहां से आकर के उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइणहितो जाव देवे-
हितो उववज्जन्ति ?) क्या नारकों से यावत् देवों से उत्पन्न होते हैं ?
(गोयमा ! नो नेरइणहितो उववज्जन्ति) हे गौतम ! नारकों से आकर

बोधी उत्पन्न थाय छे (मणुस्सेहितो उववज्जन्ति) मनुष्ये बोधी आधीने उत्पन्न थाय छे
(नो देवेहितो उववज्जन्ति) देवे बोधी आधीने नहीं उत्पन्न थता (एवं) ओ सीते (जैहितो)
नेमनाधी (नेरइयाणं) नारकोनो (उववाओ) उपपात कइयो (तेहितो) तेमनाधी (अमुर-
कुमाराणं वि) अमुरकुमारेनो उपपात पणु (भाणियव्वो) कइयो नेधओ (नवरं) विशेष
ओ छे के (असंखेजवासाउय अकम्मभूमिग-अन्तरदीवग-मणुस्सतिरिक्त्वजोणिणहितो
वि उववज्जन्ति) असंख्यात वर्षानी आयुवाणा, अकर्म भूमिज, अन्तर दीप
ज मनुष्यो अने तिर्य बोधी पणु उत्पन्न थाय छे (सेसं तं चैव) शेष ते
समणु (एवं जाव भणियकुमारा भाणियव्वो) ओण प्रकारे थावत् स्तनितकुमारे
सुधी कइयो नेधओ,

(पुढविकाइयाण भंते ! कओहितो उववज्जन्ति ?) हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक
क्याधी आधीने उत्पन्न थाय छे ? (किं नेरइणहितो जाव देवेहितो उववज्जन्ति ?) शुं
नारकोधी आधीने थावत् देवे बोधी आधीने उत्पन्न छे ? (गोयमा ! नो नेरइणहितो उव-
वज्जन्ति) हे गौतम ! नारकोधी उत्पन्न नहीं थता ? (तिरिक्त्वजोणिणहितो) तिर्य बोधी

ઉપપદ્યન્તે, યદા તિર્યગ્ગોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિમ્ એકેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકેભ્યોઽપિ યાવત્ પદ્મેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા એકેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં પૃથ્વીકાયિકેભ્યો યાવત્ વનસ્પતિકાયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિકેભ્યોઽપિ, યાવત્ વનસ્પતિકાયિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, ઉત્પન્ન નહીં હોતે (તિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો) તિર્યચ્છોં સે (મણુસ્સેહિતો) મનુષ્યોં સે (દેવેહિતો વિ) દેવોં સે ભી ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ તિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યચ્છોંસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં ઇન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ) કયા એકેન્દ્રિય તિર્યચ્છોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (જાવ પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોચમા) હે ગૌતમ ! (ઇન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો વિ જાવ પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિય તિર્યચ્છોં સે ભી યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છોંસે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, (જહ ઇન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ એકેન્દ્રિય તિર્યચ્છોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પુદ્બિકાહર્ગૃહિતો જાવ વણસ્સહ્કાહર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પૃથ્વીકાયિકોં સે યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (પુદ્બિકાહર્ગૃહિતો વિ જાવ વણસ્સહ્કાહર્ગૃહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) પૃથ્વીકાયિકોં સે ભી યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(મણુસ્સેહિતો) મનુષ્યેથી (દેવેહિતો વિ) દેવેથી પણ (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ તિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યચ્છોંસે ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ઇન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ) શુ એકેન્દ્રિય તિર્યચ્છોંસે ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છોંસે ઉત્પન્ન થાય છે ?

(ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (ઇન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો વિ જાવ પંચિન્દ્રિય તિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિય તિર્યચ્છોંસે યાવત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્છોંસે પણ ઉત્પન્ન થાય છે (જહ ઇન્દ્રિયતિરિક્ષજોણિર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ) એ એકેન્દ્રિય તિર્યચ્છોંસે ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પુદ્બિકાહર્ગૃહિતો જાવ વણસ્સહ્કાહર્ગૃહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ પૃથ્વીકાયિકેથી યાવત્ વનસ્પતિકાયિકેથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા !) હે ગૌતમ ! (પુદ્બિકાહર્ગૃહિતો વિ જાવ વણસ્સહ્કાહર્ગૃહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) પૃથ્વીકાયિકેથી પણ યાવત્ વનસ્પતિ કાયિકેથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

યદા પૃથ્વીકાચિકેભ્ય ઉપપન્ને, કિં મક્ષપૃથ્વીકાચિકેભ્ય ઉપપન્ને ? ચાદર-
પૃથ્વીકાચિકેભ્ય ઉપપન્ને ? ગૌતમ ! ગમ્યામપિ ઉપપન્ને, યદા સૂક્ષ્મપૃથ્વી-
કાચિકેભ્ય ઉપપન્ને, કિં પર્યાસપૃથ્વીકાચિકેભ્ય ઉપપન્ને, તપર્યાસપૃથ્વી-
કાચિકેભ્ય ઉપપન્ને ? ગૌતમ ! ગમ્યામપિ ઉપપન્ને, યદિ ચાદરપૃથ્વીકાચિકેભ્ય
ઉપપન્ને ? કિં પર્યાસકેભ્ય ઉપપન્ને ? અપર્યાસકેભ્ય ઉપપન્ને ? ગૌતમ ! ગમ્યા-

(જહ પુઢવિ કાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પૃથ્વીકાચિકોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હે । (કિં સુહુમ પુઢવિકાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદા સૂક્ષ્મ પૃથ્વી-
કાચિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે ? (ચાદર પુઢવિકાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ)
ચાદર પૃથ્વીકાચિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે ? (ગૌતમ) હે ગૌતમ ! (દો-
હિંતો ચિ ઉવવજ્જંતિ) દોનોં સે હી ઉત્પન્ન હોતે હે (જહ સુહુમ પુઢવિ
કાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાચિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે ।
(કિં પજ્જતપુઢવિકાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પર્યાસ પૃથ્વીકાચિકોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હે ? (અપજ્જતપુઢવિ કાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપર્યાસ
પૃથ્વીકાચિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે ? (ગૌતમ !, દોહિંતો ચિ ઉવવજ્જંતિ)
હે ગૌતમ ! દોનોં સે હી ઉત્પન્ન હોતે હે । (જહ ચાદર પુઢવિકાઢ્ઠિંતો
ઉવવજ્જંતિ) યદિ ચાદર પૃથ્વી કાચિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે (કિં પજ્જ-
તપહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા પર્યાસકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે । (અપજ્જતપ-
હિંતો ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાસકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે ? (ગૌતમ ! દો-
હિંતો ચિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! દોનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હે ? (એવં જાવ-

(જહ પુઢવિકાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પૃથ્વીકાચિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે
(કિં સુહુમપુઢવિકાપહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાચિકોથી ઉત્પન્ન થાય
છે ? (ચાદર પુઢવિકાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ) ચાદર પૃથ્વીકાચિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
(ગૌતમ ! દોહિંતો ચિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (જહ
સુહુમ પુઢવિકાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાચિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે
(કિં પજ્જત પુઢવિકાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ પર્યાસપૃથ્વીકાચિકોથી ઉત્પન્ન થાય
છે ? (અપજ્જત પુઢવિકાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપર્યાસ પૃથ્વી કાચિકોથી ઉત્પન્ન થાય
છે ? (ગૌતમ ! દોહિંતો ચિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! બન્નેથી પણ ઉત્પન્ન છે
(જહ ચાદરપુઢવિકાઢ્ઠિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ચાદર પૃથ્વીકાચિકોથી ઉત્પન્ન
થાય છે (કિં પજ્જતપહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ પર્યાસકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
(અપજ્જતપહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અપર્યાસકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગૌતમ ! દો
હિંતો ચિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે (એવં જાવ વળમ્મહ
પ્ર ૧૩૩

મપિ ઉપપદ્યન્તે એવ યાવદ્ વનસ્પતિકાયાિકાશ્ચતુષ્પે.ળ ભેદેન ઉત્પાદયિતવ્યાઃ, યદા દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિમ્ પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! દ્વાભ્યામપિ ઉપપદ્યન્તે, એવં ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિયેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા પञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં જલચરપञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, એવં ચેભ્યો નૈરયિકાણામુપપાતો મણિતસ્તેભ્ય વળસ્સહકાઙ્યા ચઽવક્રર્ણં ભેદેળ ઉવવાપ્યવ્વા) હસી પ્રકાર વનસ્પતિ કાયિકોં તક ચાર ભેદ કરકે ઉપપાત કહ લેના યાહિયે ।

(જહ વેદંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં પજ્જત્તયવેદંદિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ) કયા પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (અપજ્જત્તય વેદંદિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! દોહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! દોનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, (એવં) હસ પ્રકાર (તેદંદિય-ચઽરિર્દિર્દિહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) ત્રીન્દ્રિયોં તથા ચતુરિન્દ્રિયો સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં જલચરપંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ) કયાં જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (એવં) હસ પ્રકાર (જે હિંતો નેરઙ્યાળં ઉવવાઓ મણિઓ) જિનસે નરકોં કા ઉપપાત કહા હૈં । (તે હિંતો) ડનસે (એતેસિં વિ આણિયવ્વો) ડનકા મી

કાઙ્યા ચઽવક્રર્ણં ભેદેળં ઉવવાપ્યવ્વા) એ પ્રકારે વનસ્પતિકાયાિકો સુધી યાર લેહ ઠરીને ઉપપાત કહેવો નેહએ.

(જહ વેદંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ) ને ને ઇન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્તય વેદંદિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ) શુ પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અપજ્જત્તય વેદંદિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર અપર્યાપ્તક દ્વિન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગોયમા ! દોહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે (એવં) એજ પ્રકારે (તેદંદિય-ચઽરિર્દિર્દિહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ) ત્રીન્દ્રિયોથી તથા ચતુરિન્દ્રિયોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં જલચર પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિહિતો ઉવવજ્જંતિ) શુ જલચર પંચેન્દ્રિયો તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (એવં) એ પ્રકારે (જેહિતો નેર-ચાળ ઉવવાઓ મણિઓ) જેમનાથી નારકોના ઉપપાત કહ્યો છે (તેહિતો) તેઓથી

એતેપામપિ મણિતવ્યઃ, નવરમ્ પર્યાપ્તકાપર્યાપ્તકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, શેપં તચ્ચૈવ, યદા મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિમ્ સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! દ્વાભ્યામપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, શેપં યથા નૈરયિકાણાં, નવ-

કહના ચાહિય (નવરં) વિશેષ યહ કિ (પજ્જત્તગ-અપજ્જત્તગેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) પર્યાસકો ઓર અપર્યાસકો સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (સે સં તં ચેવ) શેષ વહી ।

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં સંમુર્ચ્છિમમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગમ્ભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગર્ભજ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (ગોયમા ! દોહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! દોનો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ ગમ્ભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં કમ્મભૂમિગમ્ભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (અકમ્મભૂમિ ગમ્ભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (સેસં જહા નેરહ્યાણં) શેષ જૈસે નરકોં કા (નવરં) વિશેષ (અપજ્જત્તાણિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાસકોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(એતેસિં વિ મણિયવ્વો) આનો ઉપપાત પચ્ચ કહેવો જોગ્યો (નવર) વિશેષ એ હે (પજ્જત્તગ-અપજ્જત્તગેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) પર્યાસકો અને અપર્યાસકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (સેસં તં ચેવ) શેષ તેજ

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંમુર્ચ્છિમમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

(ગમ્ભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય થાય છે ? (ગોયમા ! તો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન છે (

સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (

કર્મભૂમિગમ્ભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ કર્મભૂમિજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (અકમ્મભૂમિગમ્ભવકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી થાય છે (સેસં જહા નેરહ્યાણં) શેષ એવા નારકોના ( ) વિશેષ

રમ્-અપર્યાપ્તકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં ભવનવાસિ
વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! ભવનવાસિદેવેભ્યોપિ
ઉપપદ્યન્તે, યાવદ્ વૈમાનિકદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે યદા ભવનવાસિદેવેભ્ય ઉપપ-
દ્યન્તે કિમ્ અસુરકુમારદેવેભ્યો યાવત્ સ્તનિતકુમારેભ્ય ઉપપદ્યન્તે. ગૌતમ ! અસુર-
કુમારદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યાવત્ સ્તનિતકુમારદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા
વાનવ્યન્તરદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પિશાચેભ્યો યાવદ્ ગન્ધર્વેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ?

(જહ દેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) યદિ દેવો સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં,
(કિં ભવનવાસિ-વાણમંતર-જોહસ-વેમાણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ)
કયા ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક યા વૈમાનિકો સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! ભવનવાસિદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ !
ભવનવાસીદેવો સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (જાવ) યાવત્ (વેમાણિણ્હિંતો
વિ ઉવવજ્જંતિ) વૈમાનિકોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ ભવનવાસિ દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ભવનવાસીદેવો સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં । (કિં અસુરકુમારદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા અસુરકુમાર
દેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (જાવ) યાવત્ (થળિયકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવ-
વજ્જંતિ) સ્તનિતકુમારદેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(અસુરકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અસુરકુમારદેવો સે ભી ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ? (જાવ થળિયકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ સ્તનિત
કુમારદેવો સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્તકૈથી પશુ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ દેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) દેવેથી પશુ ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ભવન
વાસિ-વાણમંતર-જોહસ-વેમાણિણ્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ ભવનવાસી, વાનવ્ય-
ન્તર, જ્યોતિષ્ક અથવા વૈમાનિકૈથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ !
(ભવનવાસિદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) ભવનવાસી દેવેથી પશુ ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ)
યાવત્ (વેમાણિણ્હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) વૈમાનિકૈથી પશુ ઉત્પન્ન થાય છે (જહ
ભવનવાસિદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ભવનવાસી દેવેથી ઉત્પન્ન થાય છે,
(કિં અસુરકુમારદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શુ અસુરકુમાર દેવેથી પશુ ઉત્પન્ન થાય
છે ? (જાવ) યાવત્ (થળિયકુમારેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) સ્તનિતકુમારેથી ઉત્પન્ન
થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (અસુરકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) અસુર
કુમાર દેવેથી પશુ ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ થળિયકુમારદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ)
યાવત્ સ્તનિતકુમાર દેવેથી પશુ ઉત્પન્ન થાય છે

ગૌતમ ! પિશાચેભ્યોઽપિ યાવદ્ ગન્ધર્વેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા જ્યોતિષ્કદે-
વેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં ચન્દ્રવિમાનેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યાવત્ તારાવિમાનેભ્યઃ ઉપપ-
દ્યન્તે ? ગૌતમ ! ચન્દ્રવિમાનજ્યોતિષ્કદેવેભ્યોઽપિ યા તારાવિમાનજ્યોતિ-
ષ્કદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, યદા વૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં કલ્પોપગવૈમા-
નિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કલ્પાતીત વૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ !

(જહ વાણમંતરદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અગર વાનવ્યન્તરદેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં પિસાણહિંતો જાવ ગંધર્વેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કયા પિશાચો સે યાવત્ ગન્ધર્વો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! પિસાણહિંતો વિ જાવ ગંધર્વેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! પિશાચો સે મી યાવત્ ગંધર્વો સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

(જહ જોહસિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ જ્યોતિષ્કદેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં ચંદ્રવિમાણેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા ચન્દ્રવિમાનો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (જાવ તારાવિમાણેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ તારા-
વિમાનો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ચંદ્રવિમાણજોહસિયદેવેહિંતો વિ જાવ તારાવિમાણજોહસિયદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! ચન્દ્રવિમાન કે જ્યોતિષ્ક દેવો સે યાવત્ તારાવિમાન કે જ્યોતિષ્ક-
દેવો સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં !

(જહ વૈમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ વૈમાનિકદેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં કલ્પોવગવૈમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા કલ્પોપ-
પન્ન વૈમાનિકદેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કલ્પાહ્ય વૈમાણિયદેવેહિંતો

(જહ વાણમંતરદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ વાનવ્યન્તર દેવેથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પિસાણહિંતો જાવ ગંધર્વેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ પિશાચેથી યાવત્ ગન્ધર્વેથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પિસાણહિંતો વિ જાવ ગંધર્વેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! પિશાચેથી પણ યાવત્ ગંધર્વેથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ જોહસિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ જ્યોતિષ્ક દેવેથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ચંદ્રવિમાણેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શુ ચન્દ્ર વિમાનેથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ તારાવિમાણેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ તારા વિમાનેથી ઉત્પન્ન થાય છે (ગોયમા ! ચંદ્રવિમાણજોહસિયદેવેહિંતો વિ જાવ તારાવિમાણ જોહસિયદેવેહિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! ચન્દ્રવિમાનના જ્યોતિષ્ક દેવેથી પણ યાવત્ તારા વિમાનના જ્યોતિષ્ક દેવેથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ વૈમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ વૈમાનિક દેવેથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં કલ્પોવગવૈમાણિયદેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવેથી

कल्पोपगवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, नो कल्पातीतवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, यदा कल्पोपगवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते, किं सौधर्मेभ्यो यावद् अच्युतेभ्य उपपद्यन्तं, गौतम ! सौधर्मेशानेभ्य उपपद्यन्ते, नो सनत्कुमार यावद् अच्युतेभ्य उपपद्यन्ते, एवम् अप्कायिका अपि, एवं तेजोवायुकायिका अपि, नवरम्-देव वर्जेभ्य उपपद्यन्ते, वनस्पतिकायिका यथा पृथिवीकायिकाः द्वीन्द्रिया स्त्रीन्द्रिया श्वतुरिन्द्रिया एते यथा तेजस्कायिकायिका देववर्जेभ्य मणितव्याः ॥३०॥१०॥

उववज्जन्ति ?) या कल्पातीत वैमानिकदेवो से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! कल्पोपगवैमाणियदेवेहिंतो उववज्जन्ति) गौतम ! कल्पोपपन्न वैमानिक देवों से उत्पन्न होते हैं ? (नो कप्पाइय वेमाणियदेवेहिंतो उववज्जन्ति) कल्पातीत वैमानिकदेवों से नहीं उत्पन्न होते । (जइ कप्पोवगवेमाणिय देवेहिंतो उववज्जन्ति) यदि कल्पोपपन्न वैमानिकदेवों से उत्पन्न होते हैं (किं सोहम्मेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो उववज्जन्ति ?) क्या सौधर्म से यावत् अच्युत से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! सोहम्मीसाणेहिंतो उववज्जन्ति) गौतम ! सौधर्म एवं ईशान से उत्पन्न होते हैं । (नो सणं कुमार जाव अच्चुएहिंतो) सनत्कुमार से लेकर अच्युत तक के विमानों से नहीं (उववज्जन्ति) उत्पन्न होते हैं ।

(एवं आउकाइया वि) इसी प्रकार अप्कायिक भी (एवं तेउकाइया वि) इसी प्रकार तेजस्कायिक भी (नवरं देववज्जेहिंतो उववज्जन्ति) विशेष यह कि देवों को छोड़ कर अन्यो से उत्पन्न होते हैं ? (वणस्सइ काइया जहा पुढविकाइया) वनस्पतिकायिक पृथ्वीकायिकों के समान

उत्पन्न थाय छे ? (कप्पाइय वेमाणियदेवेहि तो उववज्जन्ति ?) या कल्पातीत वैमानिक देवेथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उव वज्जन्ति) छे गौतम ! कल्पोपपन्न वैमानिक देवेथी उत्पन्न थाय छे (नो कप्पा इयवेमाणियदेवेहि तो उववज्जन्ति) कल्पातीत वैमानिक देवेथी उत्पन्न नहीं यथा (जइ कप्पोवगवेमाणियदेवेहि तो उववज्जन्ति) यदि कल्पोपपन्न वैमानिक देवेथी उत्पन्न थाय छे (किं सोहम्मेहि तो जाव अच्चुएहि तो उववज्जन्ति) शु सौधर्मथी यावत् अच्युतथी उत्पन्न थाय छे (गोयमा ! सोहम्मीसाणेहि तो उववज्जन्ति) छे गौतम ! सौधर्म तेभ्य ईशानथी उत्पन्न थाय छे (नो सणं कुमार जाव अच्चुएहि तो) सनत्कुमारथी आर सीने अच्युत सुधीना विमानोथी नथी (उव वज्जन्ति) उत्पन्न यथा

(इवं आउकाइया वि) ओअ रीते अप्कायिक पणु (एवं तेउकाइया वि) ओअ प्रकार तेजस्कायिक पणु (नवरं देववज्जे उववज्जन्ति) विशेष ओ के देवे सिवाय अन्येथी उत्पन्न थाय छे (वणस्सइकाइया जहा पुढविकाइया) वनस्पति

ટોકા—અથાસુરકુમારાદીનામુપપાત વક્તવ્યતામાહ—‘અસુરકુમારા ણં મંતે ? કઓહિતો ઉવવજ્જંતિ ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે—મદન્ત ! અસુરકુમારાઃ સલ્લ કેમ્મ્ય ઉપપચન્તે ? મગવાન્—આહ—‘ ગોયમા । હે ગૌતમ ! ‘નો નૈરહ્મિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો નૈરયિકેમ્મ્યોઽસુરકુમારા ઉપપચન્તે અપિતુ ‘ તિરિક્ખજોણિર્મિતો ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેમ્મ્યોઽસુરકુમારા ઉપપચન્તે, ‘મણુસ્સેમિતો ઉવવજ્જંતિ’ મણુમ્મ્યેમ્મ્યોઽસુરકુમારા ઉપપચન્તે, ‘નો દેવેમિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો દેવેમ્મ્યોઽસુરકુમારા ઉપપચન્તે, ‘એવં જહિતો નૈરહ્મિયાણં ઉવવાઓ તેમિતો અસુરકુમારાણવિ માણિયવ્વો’ એવમ્ પૂર્વોક્તરીત્યા, યેમ્મ્યો નૈરયિકાણામુપપાત ઉક્તસ્તેમ્મ્યોઽસુરકુમારાણામપિ ઉપપાતો મણિતવ્વઃ, કિન્તુ—‘ નવરં અસંખેજ્જવાસાસાય અકમ્મમ્મમ્મ અંતર દીવગમ-

(વેઈંદિયા તેઈંદિયા ચરિંદિયા) દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય (એતે જહા તેહ વાહ) યે તેજસ્કાય, વાયુકાય કે સમાન (દેવવજ્જેમિતો માણિયવ્વા) દેવોં કો છોડકર કહના ચાહિયે ।

ટીકાર્થ—અબ અસુરકુમાર આદિ કે ઉપપાત કી વક્તવ્યતા પ્રારંભ કી જાતી હૈ—શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે મગવન્ ! અસુરકુમાર કિન સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? અર્થાત્ કિસ-કિસ પર્યાય કે જીવ મર કર અસુરકુમાર કે રૂપ મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈ ?

મગવાન્ ઉત્તર દેતે હૈ—હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર નારકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કિન્તુ તિર્યગ્યોનિકોં ઔર મણુમ્મ્યોં સે અસુરકુમાર ઉત્પન્ન હો સકતે હૈ, દેવોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે । હસ પ્રકાર જિન-જિન સે નારકોં કા ઉપપાત કહા હૈ, ડન-ડનસે અસુરકુમારોં કા ભી ઉપપાત કહના ચાહિયે । વિશેષતા યહ હૈ કિ અસંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે અકર્મ-

કાયિક પૃથ્વીકાયિકાના સમાન (વેઈંદિયા તેઈંદિયા ચરિંદિયા) દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય (એતે જહા તેહ વાહ) આ તેજસ્કાય વાયુકાયિકાના સમાન (દેવવજ્જેમિતો માણિયવ્વા) દેવોને છોડીને કહેવા ભેધએ

ટીકાર્થ—હવે અસુરકુમાર આદિના ઉપપાતની વક્તવ્યતા પ્રારંભ કરાય છે શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર કેનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ કયા કયા પર્યાયના જીવ મરીને અસુરકુમારના રૂપમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે ?

શ્રી ભગવાન્ ઉત્તર આપે છે —હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર નારકેથી ઉત્પન્ન નથી થતા, પરંતુ તિર્યગ્યોનિકે અને મણુમ્મ્યેથી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે, દેવેથી ઉત્પન્ન નથી થતા એ રીતે જેના જેનાથી નારકેના ઉપપાત કહ્યો છે તેના તેનાથી અસુરકુમારેના પણ ઉપપાત કહેવા ભેધએ, વિશેષતા એ છે કે

પુરુષોત્તરિશ્વજોણિર્દેવો વિ ઉનાઝંતિ' નવરમ્-પૂર્વોક્તનૈરયિકાપેશ્યા વિશેષ
સ્તુ-અસુરકુમારાઃ અઙ્મયેયવર્ષાપુષ્કાકર્મભૂમિમાન્તર્દ્વીપગમનુષ્યતિર્યગ્યોનિકેભ્યો-
ઽપિ ઉપપદ્યન્તે, 'સેત તં ચેવ, શેષં તન્નૈવ-નૈરયિકોક્તવદેવાવસેયમ્ 'એવં જાવ
યણિયકુમારા ધાણિયચ્ચા' એવમ્-ઉપર્યુક્તરીત્યા, યાવત્-નાગકુમારાઃ સુવર્ણકુમારાઃ
અગ્નિકુમારાઃ વિદ્યુત્કુમારાઃ, ઉદધિકુમારાઃ દ્વીપકુમારાઃ, પવનકુમારાઃ સ્તનિત
કુમારા ધનિતવ્યાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-પુદ્ગલિકાઙ્ગાણં. મંતં ? કઓર્હિતો ઉવવ
ઝંતિ' હે મદન્ત ! પૃથ્વીકાચિકાઃ રાહુ કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં નેરહર્હિતો
જાવ દેવેહિતો-ઉવવઝંતિ ? કિં નૈરયિકેભ્યો યાવત્-મવનપતિભ્યઃ એકેન્દ્રિયવિ-
કલેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકપદ્ધન્દ્રિયમનુષ્યવાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્ઠૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપ-
દ્યન્તે ! મગવાન્ આહ-ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! 'નો નેરહર્હિતો ઉવવઝંતિ' પૃથ્વી-
કાચિકા નો નૈરયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ! અપિતુ 'તિરિક્ષજોણિર્દેવો મણુસેહિતો
દેવેહિતોવિ ઉવવઝંતિ તિર્યગ્યોનિકેભ્યો મનુષ્યેભ્યો દેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે,
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, 'જહિ તિરિક્ષજોણિર્દેવો ઉવવઝંતિ' યદા તિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ

ભૂમિજ અન્તર દ્વીપજ મનુષ્યોં ઓર તિર્યચોં સે ધી-ઉત્પન્ન હોતે હૈં !
હસકે સિવાય શેષ કથન નારકોં કે સમાન હી સમજના યાહિયે !
હસી પ્રકાર સ્તનિતકુમારોં તક કહ લેના યાહિયે અર્થાત્ નાગકુમાર,
સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર,
દિક્ષકુમાર, પવનકુમાર ઓર સ્તનિતકુમારદેવોં કે સંવંધ મેં ધી હસી
પ્રકાર કહ લેના યાહિયે !

શ્રીગૌતમસ્વામી-હે મગવાન્ ! પૃથ્વીકાચિક જીવોં કા ઉત્પાદ કિન
સે હોતા હૈં ? નારકોં સે યાવત્ દેવોં સે !

મગવાન્-હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાચિક નારકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે,
કિન્તુ તિર્યચોં, મનુષ્યોં ઓર દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં !

અસ ખ્યાત વર્ષાની આયુવાળા અક્રમભૂમિજ અન્તર દ્વીપ જ મનુષ્યો અને
તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે એના સિવાય શેષ કથન નારકના સમાનજ સમ
જનુ ભેદએ એ પ્રકારે સ્તનિતકુમારો સુધી કહેવું ભેદએ અર્થાત્ નાગકુમાર,
સુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્ષકુમાર,
પવનકુમાર, અને સ્તનિતકુમાર દેવોના સમ્બન્ધમા પણ એજ પ્રકારે કહેવું ભેદએ.

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવાન્ ! પૃથ્વીકાચિક જીવોના ઉત્પાદ એનાથી
થાય છે ? નારકોથી કે દેવોથી ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ પૃથ્વીકાચિક નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા, પણ
તિર્યચોથી, મનુષ્ય અને દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે,

પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા 'કિં એગિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ જાવ પંચિદિયતિરિક્ષણિર્ણિતો ઉવવજ્જતિ? કિમ્ એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપ-
પદ્યન્તે, યાવદ્ દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયપञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ પૃથિવીકા-
યિકા ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'એગિદિયતિરિક્ષજોણિ-
ર્ણિતો વિ જાવ પંચિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો વિ ઉવવજ્જંતિ' 'એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
નિકેભ્યોઽપિ યાવદ્—દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિય પञ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ પૃ-
થિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જઈ એગિદિયતિરિક્ષજોણિર્ણિતો—
ઉવવજ્જંતિ' યદા એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા 'કિં
પુદવિકાઈર્ણિતો જાવ વળરસઙ્કાઈર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં પૃથિવીકાયિકેભ્યો
યાવત્ કિમ્ અપ્કાયિકેભ્યસ્તેજઃ કાયિકેભ્યો વાયુકાયિકેભ્યો વનસ્પતિકાયિકેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—' ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'પુદવિકાઈર્ણિતો વિ જાવ
વળસ્સઙ્કાઈર્ણિતો વિ ઉવવજ્જંતિ' પૃથિવીકાયિકાઃ પૃથિવીકાયિકેભ્યોઽપિ

શ્રીગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા
એકેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય
અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—ગૌતમ ! એકેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—ભગવન્ ! યદિ એકેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન
હોતે હૈં તો કયા પૃથ્વીકાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્—અપ્કાયિકોં,
તેજઃકાયિકોં, વાયુકાયિકોં અથવા વનસ્પતિકાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પૃથ્વીકાયિકોં સે ભી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોં સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અર્થાત્

શ્રી ગૌતમસ્વામી —હે ભગવન્ જો તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ
એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અથવા
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે,
પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી —હે ભગવન્ ! યદિ એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી પૃથ્વીકાયિક
ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ અપ્કાયિકો,
તેજઃ કાયિકો, વાયુકાયિકો અથવા વનસ્પતિકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક પૃથ્વીકાયિકોથી પણ ઉત્પન્ન
થાય છે યાવત્ વનસ્પતિકાયિકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત્ પાંચે ઇન્દ્રિયોથી
ઉત્પન્ન થાય છે.

યાવદ્-અપ્કાયિકેભ્યોઽપિ, તેજઃકાયિકેભ્યોઽપિ વાયુકાયિકેભ્યોઽપિ વનસ્પતિકા-
યિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઇ પુઢવિકાઙ્઀ર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા
પૃથિવીકાયિકાઃ પૃથિવીકાયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં સુહુમપુઢવિકાઙ્઀ર્હિંતો
ઉવવજ્જંતિ, વાયરપુઢવિકાઙ્઀ર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકેભ્યઃ
પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિં વા વાયરપૃથિવીકાયિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્
આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ !’ ‘દોર્હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ દ્વાભ્યામપિ સૂક્ષ્મવાદરપૃથિ-
વીકાયિકીભ્યાં પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ ‘જઇ સુહુમપુઢવિકાઙ્઀-
ર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકાઃ ઉપપદ્યન્તે તદા
-‘કિં પજ્જત્તપુઢવિકાઙ્઀ર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ? અપજ્જત્તપુઢવિકાઙ્઀ર્હિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ’ કિં પર્યાપ્તકપૃથિવીકાયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા અપર્યાપ્તકપૃથિવીકાયિકેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ !’ ‘દોર્હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ દ્વાભ્યા-
મપિ પર્યાપ્તકપર્યાપ્તકાભ્યાં પૃથિવીકાયિકાભ્યાં પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ
પૃચ્છતિ-‘જઇ વાયરપુઢવિકાઙ્઀ર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા વાદરપૃથિવીકાયિકેભ્યઃ
પાંચોં એકેન્દ્રિયોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-મગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક પૃથ્વીકાયિકોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં તો કયા સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અથવા વાદર
પૃથ્વીકાયિકો સે ।

મગવાન્ ગૌતમ ! દોનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ગૌતમ-મગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં સે ઉત્પન્ન
હોને હૈં તો કયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અથવા અપર્યાપ્તકોં સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-ગૌતમ ! દોનોં સે અર્થાત્ પર્યાપ્તકોં સે મી ઔર અપ-
ર્યાપ્તકો સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-મગવાન્ ! યદિ વાદર પૃથ્વીકાયિકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! જો પૃથ્વીકાયિક પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન
થાય છે તો શુ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા વાદર પૃથ્વીકાયિકોથી ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોથી
ઉત્પન્ન થાય છે, તો શુ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા અપર્યાપ્તકોથી
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! બન્નેથી અર્થાત્ પર્યાપ્તકોથી પણ અપર્યા-
પ્તકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં પજ્જત્તર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તર્ણિતો ઉવ-
વજ્જંતિ?' કિં પર્યાપ્તકેભ્યો વાદરપૃથિવીકાયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપર્યાપ્તકેભ્યો
વાદરપૃથિવીકાયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગૌયમા ! હે ગૌતમ ! 'દોર્હિતો
વિ ઉવવજ્જંતિ' દ્વાભ્યામપિ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તકાભ્યાં વાદરપૃથિવીકાયિકાભ્યાં પૃથિવી-
કાયિકાઃ ઉપપદ્યન્તે, 'એવં જાવ વળસ્સઙ્કાઙ્કાયા ચઉકર્ણં ભેદેણં ઉવવાપ્યન્વા'
એવમ્ ઉપર્યુક્તરીત્યા, યાવત્-અપ્કાયિકાઃ, તેજઃકાયિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ વન-
સ્પતિકાયિકાશ્ચતુષ્કેણ ભેદેન-સૂક્ષ્મવાદરપર્યાપ્તકાપર્યાપ્તકમેદેનેત્યર્થઃ-ઉપપાદયિ-
તવ્યાઃ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'જઙ્ વેંદિયતિરિક્ખજોણિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા
દ્વીન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં પજ્જત્તયવેંદિર્ણિતો
ઉવવજ્જંતિ' કિં પર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, કિં વા 'અપ-
જ્જત્તયવેંદિર્ણિતો ઉવવજ્જંતિ ?' અપર્યાપ્તક દ્વીન્દ્રિયેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપ-
તો કયા પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા અપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ?

ભગવાન્-ગૌતમ ! દોનોં સે અર્થાત્ પર્યાપ્ત ઓર અપર્યાપ્ત વાદર
પૃથ્વીકાયિકોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

હસી પ્રકાર અપ્કાયિકો, તેજઃકાયિકો, વાયુકાયિકો એવં વન-
સ્પતિકાયિકો કે વિષય મેં ભી સમજલેના ચાહિએ ઓર પ્રત્યેક કે
સૂક્ષ્મ તથા વાદર કે પર્યાપ્તક ઓર અપર્યાપ્તક, યો ચાર ભેદ કરકે
પૂર્વવત્ હી કહ લેના ચાહિએ ।

શ્રીગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક દ્વીન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ? તો કયા પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્ત
દ્વીન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ ! યદિ બાહર પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય
છે તો શુ પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અપર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! બન્નેથી અર્થાત્ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત
બાહર પૃથ્વીકાયિકોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે.

એજ પ્રકારે અપ્કાયિકો, તેજ કાયિકો, વાયુકાયિકો, તેમજ વનસ્પતિ
કાયિકોના વિષયમા પણ સમશ્ચ લેણુ ભેદએ અને પ્રત્યેકના સૂક્ષ્મ તથા બાહરના
પર્યાપ્તક અને અપર્યાપ્તક એમ ચાર ભેદ કરીને પૂર્વવત્ કહેણુ ભેદએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન
થાય છે તો શુ પર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિ-
યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

ઘન્ટે ? ભગવાન્ આહ—‘ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! ‘દોહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ દ્વામ્યા-
મપિ પર્યાપ્તકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં દ્વીન્દ્રિયામ્યાં પૃથિવીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં તેહંદિ-
યવરિંદિર્દોહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ’—એવમ્—પૂર્વોક્તદ્વીન્દ્રિયરીત્યા ત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિ-
યેભ્યોઽપિ પૃથિવીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જહં પંચિંદિયતિરિક્ષજો-
ણિર્દોહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય પૃથિવીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં ઉપપ-
દ્યન્તે, તદા ‘કિં જલચરપચ્ચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્દોહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં જલચર
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા સ્થલચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા શ્વેચરપચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? હત્યાદિ પૂર્વોક્તા-
શયેનાહ—‘એવં જેહિંતો નેરિયાણં ઉવવાઓ મણિઓ તેહિંતો એતેસિપિ માણિયવ્વો’
એવમ્—પૂર્વોક્તરીત્યા, એભ્યો નૈરયિકાણામુપપાતો મણિતસ્તેભ્ય એતેપામપિ પૃથિવી-
કાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં ઉપપાતો મણિતવ્યઃ કિન્તુ ‘નવરં પજ્જત્તગઅપજ્જત્તગેહિંતો વિ ઉવવ-
જ્જંતિ’ નવરમ્—પૂર્વાપેક્ષ્યા વિશેષસ્તુ પૃથિવીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં પર્યાપ્તકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાંઽપિ

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! દોનોં સે અર્થાત્ પર્યાપ્ત અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિયોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

હસી પ્રકાર ત્રીન્દ્રિયોં ઓર ચતુરિન્દ્રિયોં સે ખી પૃથ્વીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં
કી ઉત્પત્તિ કહલેની ચાહિયે ।

ગૌતમ—યદિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોં સે પૃથ્વીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો
ચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા સ્થલચર પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા શ્વેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! જિન—જિનસે નારકોં કા ઉપપાત કહા હૈં
ઉન—ઉનસે હન પૃથ્વી કાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં કા ખી ઉપપાત કહના ચાહિયે ।

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! અન્નેથી અર્થાત્ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત દ્વીન્દ્રિ-
યોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

એ પ્રકારે ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિયોથી પણ પૃથ્વીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં ઉત્પત્તિ
કહેવી જોઇએ

શ્રી ગૌતમસ્વામી —યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી પૃથ્વીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં ઉત્પન્ન થાય
છે તો શુ જલચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અગર સ્થલચર
પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા શ્વેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોથી
ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! જેના—જેનાથી નારકોના ઉપપાત કહ્યો છે,
તે તેથી આ પૃથ્વીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં પણ ઉપપાત કહેવો જોઇએ. વિશેષતા એ છે કે
પૃથ્વીકાર્યાપ્તકાર્યામ્યાં પર્યાપ્તકાર્યામ્યાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને અપર્યાપ્તકાર્યામ્યાં પણ ઉત્પન્ન

ઉપપદ્યન્તે इतिबोध्यः 'ससं तंचेव' शेषं तच्चैव-नैरयिकोक्तवदेवावसेयम्, गौतमः पृच्छति 'जइ मनुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिकाः मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, तदा-किं संमूर्च्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, गवभव-तियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ? किं संमूर्च्छिममणुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? किं वा गर्भव्युत्क्रान्तिकमणुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-गोयमा ! हे गौतम ! 'दोहिंतो वि उववज्जंति' द्वाभ्यामपि संमूर्च्छिमगर्भव्युत्क्रान्तिकाभ्यां मनुष्यजातिना पृथिवीकायिका-उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति 'जइ गवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' यदा गर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते तदा 'किं कम्मभूमगगवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?' किं कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मणुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ? किं वा 'अकम्मभूमगगवभवकंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति' अकर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मणुष्येभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते ?

विशेषता यह है कि पृथ्वीकायिक पर्याप्तको से भी उत्पन्न होते हैं । और अपर्याप्तकों से भी उत्पन्न होते हैं । शेष सब कथन वही नारको के समान है ।

गौतम-भगवन् ! पृथ्वीकायिक अगर मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? तो क्या संमूर्च्छिम मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं अथवा गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! दोनों से ही उत्पन्न होते हैं ।

गौतम-भगवन् ! यदि गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं । तो क्या कर्म भूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? या अकर्म भूमिज गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं

भगवान् गौतम ! शेष जो कथन नैरयिकों के विषय में किया गया है, वही पृथ्वीकायिकों के संबंध में भी समझ लेना चाहिए । इस

થાય છે બાકીનું બધું કથન નારકોના સમાન છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક બે મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સંમૂર્છિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શ્રી ભગવાન્ —બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! શેષ બે કથન નૈરયિકોના વિષયમાં કહેલું છે. તેજ પૃથ્વીકાયિકોના સમ્બન્ધમાં પણ સમજ લેવું જોઈએ.

મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સેસં જહા નેરહયાણં’ શેપં યથા નૈ-
યિકાણાં પ્રતિપાદિતં તથૈવ પૃથિવીકાયિકાનામપિ પ્રતિપાદનીયમ્, તથા ચ નો
અકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે, અપિ તુ કર્મ-
ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે’ ઇત્યાદિરીત્યા
વોધ્યમ્ કિન્તુ-‘નવરં અપજ્જત્તેહિતો વિ ઉવવ્જ્જંતિ’ નવરં પૂર્વોપેક્ષયા વિશેષ-
સ્તુ અપર્યાપ્તકેભ્યોઽપિ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે
ઇત્યવસેયઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહં દેવેહિતો ઉવવ્જ્જંતિ કિં ભવણવાસિ વાણમંતર-
જોદસિયવેમાણિહિતો ઉવવ્જ્જંતિ ?’ યદા પૃથિવીકાયિકા દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે
તદા કિં ભવનવાસિવાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક વૈમાનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ-
‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘ભવણવાસિદેવેહિતો ઉવવ્જ્જંતિ જાવ વેમાણિયદેવેહિતો
વિ ઉવવ્જ્જંતિ’ પૃથિવીકાયિકા ભવનવાસિદેવેભ્યોપિ ઉપપદ્યન્તે, યાવત્ વાનવ્ય-
ન્તર જ્યોતિષ્ક વૈમાનિક દેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, ‘જહં ભવણવાસિ
દેવેહિતો ઉવવ્જ્જંતિ’ યદા પૃથિવીકાયિકાઃ ભવનવાસિદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે તદા
‘કિં અસુરકુમારદેવેહિતો જાવ થણિયકુમારેહિતો ઉવવ્જ્જંતિ ?’ કિમ્ અસુરકુમાર

પ્રકાર અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન નહીં
હોતે કિન્તુ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યો સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં,
ઇત્યાદિ સમગ્રલેના ચાહિય. વિશેષવાત યહ હૈં કિ અપર્યાપ્તકો
ગર્ભજ મનુષ્યો સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

શ્રીગૌતમ-હે મગવન્ ! યદિ દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા ભવ-
નવાસી, વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક અથવા વૈમાનિકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-ગૌતમ ! ભવનવાસોદેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્
વૈમાનિકદેવોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । અર્થાત્ સખી પૂર્વોક્તદેવોં સે
પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-મગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિક ભવનવાસી દેવો સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં તો કયા અસુરકુમારદેવોં સે યાવત્ નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર,

એ પ્રકારે અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થતા નથી
પર તુ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે. વિશેષ સમગ્ર લેખ
બોધે. વિશેષ વાત એ છે કે અપર્યાપ્ત ગર્ભજ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ ! યદિ દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો થું
ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અથવા વૈમાનિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! ભવનવાસી દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે
(યાવત્) વૈમાનિક દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત્ જ્યાં પૂર્વોક્ત દેવોથી
પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન થાય છે

દેવેભ્યો યાવત્-નાગકુમાર મુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર-ઉદધિકુમાર, દ્રીપકુમાર-દિક્કુમાર-પવનકુમાર - સ્તનિતકુમારદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-‘ગૌયમા’ હે ગૌતમ ? ‘અસુરકુમારદેવેર્હિતો વિ ઉવવજ્જંતિ જાવ તથિય-કુમારદેવેર્હિતો ચિ ઉવવજ્જંતિ’ પૃથિવીકાચિકાઃ અસુરકુમારદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે યાવત્-નાગકુમારાદિ દેવેભ્યોઽપિ રતનિતકુમારદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ વાણમંતરદેવેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા વાનવ્યન્તરદેવેભ્યઃ પૃથિવી-કાચિકા ઉપપદ્યન્તે, તદા ‘કિ પિસાણ્હિતો જાવ ગંધવ્વેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિ પિશાચેભ્યો યાવત્-કિ વા ભૂતરાક્ષસયક્ષકિન્નરકિપુરુષમહોરગગન્ધર્વેભ્યઃ પૃથિવીકાચિકા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગૌયમા ? હે ગૌતમ ? ‘પિસા-ણ્હિતો વિ જાવ ગંધવ્વેહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ પિશાચેભ્યોપિ યાવત્ ભૂતરાક્ષસ-યક્ષકિન્નરકિપુરુષમહોરગગન્ધર્વેભ્યોઽપિ પૃથિવીકાચિકા ઉપપદ્યન્તે । ગૌતમઃ

અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્રીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર ઓર સ્તનિતકુમારદેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્ સ્તનિતકુમાર દેવોં સે અર્થાત્ નાગકુમાર આદિ સમી સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ વાનવ્યન્તર દેવોં સે પૃથિવીકાચિક ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પિશાચોં સે યાવત્-કયા ભૂતોં, રાક્ષસોં, યક્ષોં, કિન્નરોં, કિમ્પુરુષોં, મહોરગોં ઓર ગધર્વોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્ હે ગૌતમ ! પૃથ્વી કાચિક, પિશાચોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્ ગન્ધર્વોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ યદિ પૃથ્વીકાચિક ભવનવાસી દેવોથી ઉત્પન્ન થાય તો શુ અસુરકુમાર દેવોથી યાવત્ નાગકુમાર, મુવર્ણકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્રીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર અગર સ્તનિતકુમાર દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે (યાવત્) સ્તનિતકુમાર દેવોથી અર્થાત્ નાગકુમાર આદિ બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ ! યદિ વાનવ્યન્તર દેવોથી પૃથ્વીકાચિક ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પિશાચોથી યાવત્-શુ ભૂતો, રાક્ષસો, યક્ષો, કિન્નરો કિ પુરુષો, મહોરગો અને ગધર્વોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાચિક પિશાચોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ ગધર્વોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

પૃચ્છતિ—‘જડ્ જોઃસિયદેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પૃથિવીકાયિકાઃ જ્યોતિષ્ક-
 દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે યદા ‘કિં ચંદ્રવિમાણેહિતો ઉવવજ્જંતિ જાવ તારાવિમાણેહિતો
 ઉવવજ્જંતિ ? કિં ચન્દ્રા વિમાનેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા યાવત્-
 સૂર્યગ્રહનક્ષત્રતારાવિમાનેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ !
 ‘ચંદ્રવિમાણજોઃસિયદેવેહિતો વિ જાવ તારાવિમાણજોઃસિયદેવેહિતો વિ ઉવવ
 જ્જંતિ’ પૃથિવીકાયિકાનાન્દ્રવિમાનજ્યોતિષ્કદેવેભ્યોઽપિ યાવત્—સૂર્યગ્રહનક્ષત્રતારા-
 વિમાનજ્યોતિષ્કદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે; ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જડ્ વેમાણિયદેવે-
 હિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પૃથિવીકાયિકા વૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં
 કલ્પોવગવેમાણિયદેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ, કિં કલ્પોપપન્નકવૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્ય-
 ન્તે? કિં વા કલ્પાતીતવૈમાણિયદેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કલ્પાતીતવૈમાનિકદેવેભ્ય
 ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘કલ્પોવગવેમાણિયદેવેહિતો
 ઉવવજ્જંતિ’ પૃથિવીકાયિકાઃ કલ્પોપપન્નકવૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ‘નો કલ્પાતી-

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ જ્યોતિષ્ક દેવોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં તો કયા ચન્દ્રવિમાનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્—સૂર્ય, ગ્રહ,
 નક્ષત્ર તથા તારાવિમાનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ભગવાન્—ગૌતમ ! પૃથ્વી
 કાયિક ચન્દ્રવિમાન કે જ્યોતિષ્ક દેવોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્
 તારા વિમાનોં કે જ્યોતિષ્ક દેવોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક યદિ વૈમાનિક દેવોં સે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં તો કયા કલ્પોપગ અર્થાત્ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોં સે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં અથવા કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોં કે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોં સે પૃથ્વીકાયિક
 ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે અર્થાત્

શ્રી ગૌતમસ્વામી —હે ભગવન્ યદિ જ્યોતિષ્ક દેવોથી પૃથ્વીકાયિક
 ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ ચન્દ્રવિમાનોથી ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ સૂર્ય, ગ્રહ,
 નક્ષત્ર તથા તારા વિમાનોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક ચન્દ્ર વિમાનના જ્યોતિષ્ક દેવોથી
 પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ તારાવિમાનોના જ્યોતિષ્ક દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી —હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક યદિ વૈમાનિક દેવોથી
 ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ કલ્પોપગ અર્થાત્ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન
 થાય છે અથવા કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—હે ગૌતમ ! કલ્પોપપન્ન વૈમાનિકદેવોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન
 થાય છે, કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન નથી યતા અર્થાત્ નવગ્રંથેયક

तवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति' नो कल्पातीतवैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति 'जइ कप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिकाः कल्पोपपन्नकवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते तदा 'किं सोहम्मैहिंतो जाव अच्चुएहिंतो उववज्जंति?' किं सौधर्मेभ्यो यावत् किं वा ईशान-सनत्कुमार-माहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रार आनतप्राणत-आरणाच्युतेभ्यो वैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिकाः उपपद्यन्ते? भगवान् आह- 'गोयमा !' हे गौतम ! 'सोहम्मसीसाणेहिंतो उववज्जंति' सौधर्मेशानेभ्यो वैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते 'नो सणंकुमार जाव अच्चुएहिंतो उववज्जंति' नो सनत्कुमार यावत्, माहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशुक्रसहस्रारानतप्राणतारणाच्युतेभ्यो वैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, 'एवं आउकाइया वि' एवम् पूर्वोक्तपृथिवीकायिकरीत्या, अप्कायिका अपि भणितव्याः 'एयं तेउवाउकाइया वि' एवम् तथैव पृथिवी-
नव ग्रैवेयक और पांच अनुत्तर विमानों के देव च्यवन करके पृथ्वी-
कायिकों में उत्पन्न नहीं होते ।

गौतम-हे भगवन् ! यदि कल्पोपपन्न वैमानिकदेवों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं तो क्या सौधर्म देवलोकके वैमानिकों से उत्पन्न होते हैं ? अथवा ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक लान्तक महा क्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, और अच्युत देवलोक के वैमानिकों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! सौधर्म और ईशान वैमानिकों से ही पृथ्वी कायिक उत्पन्न होते हैं, सनत्कुमार से लेकर आगे के अच्युत पर्यन्त वैमानिकों से उत्पन्न नहीं होते ।

इसी प्रकार अप्कायिकों वायुकायिक तथा तेजःकायिकों का उत्पाद भी कह लेना चाहिए, मगर पृथ्वीकायिकों से इनकी विशेष

अने पाय अनुत्तर वैमानिकेना देव च्यवनकरीने पृथ्वीकायिकेमां उत्पन्न नथी थता.

श्री गौतमस्वामी -हे भगवन् ! यदि कल्पोपपन्न वैमानिक देवोत्थी पृथ्वीकायिक उत्पन्न थाय छे तो शु सौधर्म देवलोकना वैमानिकोत्थी उत्पन्न थाय छे, अथवा ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण अने अच्युत देवलोकना वैमानिकोत्थी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान् :-हे गौतम ! सौधर्म अने ईशान वैमानिकोत्थी न पृथ्वी कायिक उत्पन्न थाय छे, सनत्कुमारथी लघु अने आगणना अच्युत पर्यन्तना वैमानिकोत्थी उत्पन्न नथी थता।

अने प्रकारे अप्कायिके, वायुकायिके, तेजःकायिकेना उत्पाद पणु कहेवा लेधअ, पणु पृथ्वीकायिकोत्थी तेमनी विशेषता अ छे के तेजःकायिक अने

પૂનરુત્તિ—‘જડ જોડગિયદેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પૃથિવીકાયિકાઃ જ્યોતિષ્ક-
 દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે યદા ‘કિં ચંદ્રાવિમાણેહિતો ઉવવજ્જંતિ જાવ તારાવિમાણેહિતો
 ઉવવજ્જંતિ ? કિં ચન્દ્રામાનેભ્યઃ પૃથિવીકાયિકા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા યાવત્-
 સૂર્યગ્રહનક્ષત્રતારાવિમાનેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગૌતમ ! હે ગૌતમ !
 ‘ચંદ્રવિમાણજોડગિયદેવેહિતો વિ જાવ તારાવિમાણજોડસિયદેવેહિતો વિ ઉવવ
 જ્જંતિ’ પૃથિવીકાયિકા ઇન્દ્રિમાનજ્યોતિષ્કદેવેભ્યોઽપિ યાવત્-સૂર્યગ્રહનક્ષત્રતારા-
 વિમાનજ્યોતિષ્કદેવેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે; ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જડ વેમાણિયદેવે-
 હિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પૃથિવીકાયિકા વૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં
 કલ્પોવગવેમાણિયદેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ, કિં કલ્પોપપન્નકવૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્ય-
 ન્તે ? કિં ના કલ્પાતીતવેમાણિયદેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કલ્પાતીતવૈમાનિકદેવેભ્ય
 ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! ‘કલ્પોવગવેમાણિયદેવેહિતો
 ઉવવજ્જંતિ’ પૃથિવીકાયિકાઃ કલ્પોપપન્નકવૈમાનિકદેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ‘નો કલ્પાતી-

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ જ્યોતિષ્ક દેવોં સે પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં તો કયા ચન્દ્રવિમાનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્-સૂર્ય, ગ્રહ,
 નક્ષત્ર તથા તારાવિમાનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ભગવાન્-ગૌતમ ! પૃથ્વી
 કાયિક ચન્દ્રવિમાન કે જ્યોતિષ્ક દેવોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્
 તારા વિમાનોં કે જ્યોતિષ્ક દેવોં સે ખી ઉત્પન્ન હોતે હૈં .

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક યદિ વૈમાનિક દેવોં સે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં તો કયા કલ્પોપગ અર્થાત્ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોં સે ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં અથવા કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોં કે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોં સે પૃથ્વીકાયિક
 ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે અર્થાત્

શ્રી ગૌતમસ્વામી —હે ભગવન્ યદિ જ્યોતિષ્ક દેવોથી પૃથ્વીકાયિક
 ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ ચન્દ્રવિમાનોથી ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ સૂર્ય, ગ્રહ,
 નક્ષત્ર તથા તારા વિમાનોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક ચન્દ્ર વિમાનના જ્યોતિષ્ક દેવોથી
 પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ તારાવિમાનોના જ્યોતિષ્ક દેવોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી —હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક યદિ વૈમાનિક દેવોથી
 ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ કલ્પોપગ અર્થાત્ કલ્પોપપન્ન વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન
 થાય છે અથવા કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! કલ્પોપપન્ન વૈમાનિકદેવોથી પૃથ્વીકાયિક ઉત્પન્ન
 થાય છે, કલ્પાતીત વૈમાનિક દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા અર્થાત્ નવગ્રેવેયક

तवेमाणियदेवेहितो उववज्जंति' नो कल्पातीतवैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति 'जइ कप्पोवगवेमाणियदेवेहितो उववज्जंति' यदा पृथिवीकायिकाः कल्पोपपन्नकवैमानिकदेवेभ्य उपपद्यन्ते तदा 'किं सोहम्मोहितो जाव अच्चुएहितो उववज्जंति?' किं सौधर्मेभ्यो यावत् किं वा ईशान-सनत्कुमार-माहेन्द्रब्रह्मलीलान्तकमहाशुक्रसहस्रार आनतप्राणत-आरणाच्युतेभ्यो वैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिकाः उपपद्यन्ते? भगवान् आह- 'गोयमा !' हे गौतम ! 'सोहम्मोसाणेहितो उववज्जंति' सौधर्मेशानेभ्यो वैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते 'नो सणकुमार जाव अच्चुएहितो उववज्जंति' नो सनत्कुमार यावत्, माहेन्द्रब्रह्मलोकान्तकमहाशुक्रसहस्रारानतप्राणतारणाच्युतेभ्यो वैमानिकदेवेभ्यः पृथिवीकायिका उपपद्यन्ते, 'एवं आउकाइया वि' एवम् पूर्वोक्तपृथिवीकायिकरीत्या, अप्कायिका अपि भणितव्याः 'एयं तेउवाउकाइया वि' एवम् तथैव पृथिवी-
नव ग्रैवेयक और पांच अनुत्तर विमानों के देव ज्यवन करके पृथ्वी-
कायिकों में उत्पन्न नहीं होते ।

गौतम-हे भगवन् ! यदि कल्पोपपन्न वैमानिकदेवों से पृथ्वीकायिक उत्पन्न होते हैं तो क्या सौधर्म देवलोकके वैमानिकों से उत्पन्न होते हैं ? अथवा ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक लान्तक महा क्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण, और अच्युत देवलोक के वैमानिकों से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! सौधर्म और ईशान वैमानिकों से ही पृथ्वी कायिक उत्पन्न होते हैं, सनत्कुमार से लेकर आगे के अच्युत पर्यन्त वैमानिकों से उत्पन्न नहीं होते ।

इसी प्रकार अप्कायिकों वायुकायिक तथा तेजःकायिकों का उत्पाद भी कह लेना चाहिए, मगर पृथ्वीकायिकों से इनकी विशेषता

अने पांच अनुत्तर वैमानिकेना देव ज्यवन करीने पृथ्वीकायिकेना उत्पन्न नथी थता.

श्री गौतमस्वामी -हे भगवन् ! यदि कल्पोपपन्न वैमानिक देवाधी पृथ्वीकायिक उत्पन्न थाय छे तो शु सौधर्म देवलोकना वैमानिकेथी उत्पन्न थाय छे, अथवा ईशान, सनत्कुमार, माहेन्द्र, ब्रह्मलोक, लान्तक, महाशुक्र, सहस्रार, आनत, प्राणत, आरण अने अच्युत देवलोकना वैमानिकेथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान् :-हे गौतम ! सौधर्म अने ईशान वैमानिकेथी न पृथ्वी कायिक उत्पन्न थाय छे, सनत्कुमारथी लछ छे आगणना अच्युत पर्यन्तना वैमानिकेथी उत्पन्न नथी थता.

ऐन प्रकारे अप्कायिके, वायुकायिके, तेजःकायिकेना उत्पाद पणु कडेवा लेछे, पणु पृथ्वीकायिकेथी तेमनी विशेषता ऐ छे के तेजःकायिक अने

કાયિકવદેવ તેજઃકાયિકાઃ, વાયુકાયિકા અપિ વક્તવ્યાઃ, કિન્તુ 'નવરં દેવ-
જ્જેહિંતો ઉવવજ્જંતિ' નવરમ્-પૂર્વોક્તપૃથિવીકાયિકાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ-તેજઃ-
કાયિકા વાયુકાયિકા દેવવર્જેભ્યઃ સર્વેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, इत्यवसेयः 'वणस्सइकाइया
जहा पुढविकाइया' वनस्पतिकायिका यथा पृथिवीकायिका भणितास्तथा भणित-
व्याः 'वेइंदियातेइंदियाचउरिंदिया एते जहा तेउवाऊदेववज्जેहिंતો भाणियन्वा'
દ્વીદ્રિયાસ્ત્રીન્દ્રિયાશ્ચતુરિન્દ્રિયા એતે યથા તેજઃકાયિકવાયુકાયિકદેવવર્જેભ્ય ઉપ-
પદ્યન્તે इत्येवं भणितास्तथैव भणितव्याः वक्तव्याः-तथा च विकलेन्द्रिया अपि
देववर्जेभ्य उपपद्यन्ते इत्याशयः ।

भवनपतिषु उपपातप्ररूपणे देव नैरयिक पृथिवीकायिकादि पञ्चकरूपैकेन्द्रिय-
विकलेन्द्रिय त्रयापर्याप्तकर्तिर्यगोनिक पञ्चेन्द्रिय संमूर्च्छिमापर्याप्तगर्भजमनुष्मन्ति-
कमनुष्येभ्यः उत्पादस्य प्रतिषेधः, शेषेभ्यो विधानम्, पृथिवीकायिकाष्कायिक-
वनस्पतिकायिकेषु उपपातप्ररूपणे तु सकलनारकसनत्कुमारादिदेवेभ्य-उपपातस्य

यह है कि तेजःकायिक और वायुकायिक जीव देवों को छोड़ कर
अन्य सब से उत्पन्न होते हैं । वनस्पतिकायिकों का कथन पृथ्वी
कायिकों के समान है । द्वीन्द्रिय और त्रीन्द्रिय जीव, तेजःकायिकों
और वायुकायिकों के समान देवों को छोड़ कर शेष से उत्पन्न होते
हैं । आशय यह है कि विकलेन्द्रिय जीव देवों से उत्पन्न वहीं होते ।

भवनवासियों में उपपात की प्ररूपणा करते हुए देवों, नारको,
पृथ्वीकायिक आदि पांच एकेन्द्रियों, तीन विकलेन्द्रियों, अपर्याप्तक
तिर्यच पंचेन्द्रियों, संमूर्च्छिम एवं अपर्याप्तक गर्भज मनुष्यों से
उत्पाद का निषेध किया गया है । शेष जीवों से उत्पन्न होने का
विधान किया गया है । पृथिवीकायिक, अष्कायिक और वनस्पति-
कायिकों में उपपात की प्ररूपणा करते हुए सकलनारक, एवं सन-
त्कुमार आदि देवों से उत्पात होने का निषेध किया गया है । तेजः-

વાયુકાયિક એવ દેવો સિવાય બીજા બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે વનસ્પતિકાયિકોતુ
કથન પૃથ્વીકાયિકોના સમાન છે દ્વીન્દ્રિય અને ત્રીન્દ્રિય એવ, તેજઃકાયિકો
અને વાયુકાયિકોના સમાન દેવો સિવાય બાકીના બધા થી ઉત્પન્ન થાય છે
આશય એ છે કે વિકલેન્દ્રિય એવ દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

ભવનવાસિયોમા ઉપપાતની પ્રરૂપણા કરતા દેવો નારકો પૃથ્વીકાયિક
આદિ પાંચ એકેન્દ્રિયો ત્રણ વિકલેન્દ્રિયો અપર્યાપ્તક, તિર્યચ પંચેન્દ્રિયો, સમૂ-
ર્છિમ, તેમજ અપર્યાપ્તક ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પાદનો નિષેધ કરાયેલો છે
પૃથ્વીકાયિક, અષ્કાયિક, અને વનસ્પતિકાયિકોમાં ઉપપાતની પ્રરૂપણા કરતા
સકલ નારક તેમજ સનત્કુમાર આદિ દેવોમા ઉત્પાદ હોવાનો નિષેધકર્થો છે.

प्रतिषेधः, तेजःकायिका वायुकायिकद्वित्रिचतुन्द्रियेषु उपपातप्ररूपणे च सकल-
नैरयिकेभ्यः सकलदेवेभ्यश्चोत्पादस्य प्रतिषेधो बोध्यः इति भावः ॥सू० १०॥

पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाद्युपपातवक्तव्यता-

मूलम्-पंचिन्द्रियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कओहिंतो उव-
वज्जंति ? किं नेरइएहिंतो उववज्जंति ? जाव किं देवेहिंतो
उववज्जंति ? गोयमा ! नेरइएहिंतो वि, तिरिक्खजोणिएहिंतो
वि, मणुस्सेहिंतो वि, देवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ नेरइएहिंतो
उववज्जंति, किं रयणप्पभापुढवीनेरइएहिंतो जाव अहे सत्तमा-
पुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! रयणप्पभापुढविनेरइ-
एहिंतो वि उववज्जंति, जाव अहे सत्तमापुढविनेरइएहिंतो वि उव-
वज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति किं एगिंदिए-
हिंतो उववज्जंति, जाव पंचिंदिएहिंतो उववज्जंति ? गोयमा !
एगिंदिएहिंतो वि उववज्जंति, जाव पंचिंदिएहिंतो वि उवव-
ज्जंति, जइ एगिंदिएहिंतो उववज्जंति किं पुढविकाइएहिंतो
उववज्जंति एवं जहा पुढविकाइयाणं उववाओ भणिओ तहेव
एएसिं पि भाणियठ्ठो, नवरं देवेहिंतो जाव सहस्सारकप्पो-
वगवेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति, नो आणयकप्पोवगवे-
माणियदेवेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो वि उववज्जंति, मणुस्साणं
भंते ! कओहिंतो उववज्जंति, किं नेरइएहिंतो उववज्जंति, जाव
देवेहिंतो उववज्जंति, गोयमा ! नेरइएहिंतो वि उववज्जंति,
जाव देवेहिंतो वि उववज्जंति, जइ नेरएहिंतो उववज्जंति

कायिक, वायुकायिक, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय और चतुरिन्द्रियों में उत्पात
की प्ररूपणा करते हुए समस्त नारकों और समस्त देवों से उत्पाद
होने का निषेध किया गया है ॥ सू० १० ॥

तेजः कायिक, वायुकायिक, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय અને ચતુરિન્દ્રિયમા ઉત્પાદની
પ્રરૂપણા કરતાં સમસ્ત નારકો અને સમસ્ત દેવોથી ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ
કરાયેલો છે ॥ ૧૦ ॥

किं रयणप्पभापुढवि नेरइएहितो उववज्जंति, किं सक्करप्पभा-
पुढवि नेरइएहितो उववज्जंति, किं वालुयप्पभापुढविनेरइहितो
पंकप्पभापुढविनेरइहितो धूमप्पभापुढविनेरइएहितो तमप्प-
भापुढवि नेरइएहितो अहे सत्तमापुढविनेरइएहितो उवव-
ज्जंति, ? गोयमा ! रयणप्पभापुढवि नेरइएहितो वि, जाव
तमापुढविनेरइएहितो वि उववज्जंति, नो अहे सत्तमापुढवि-
नेरइएहितो उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएहितो उवव-
ज्जंति किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहितो उववज्जंति, एवं
जेहितो पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उववाओ भणिओ तेहितो
मणुस्साण वि निरवसेसो भाणियव्वो, नवरं अहे सत्तमापुढवि
नेरइएहितो तेउवाउकाइएहितो ण उववज्जंति, सट्ठदेवेहितो
य उववाओ कायव्वो जाव कप्पातीतत्रेमाणिय सव्वट्ठसिद्धदेवे-
हितो वि उववज्जावेयव्वा, वाणमंतरदेवाणं भंते ! कओहितो
उववज्जंति ? किं नेरइएहितो तिरिक्खजोणिएहितो, मणुस्से-
हितो देवेहितो उववज्जंति ? गोयमा ! जेहितो असुरकुमारा
तेहितो भाणियव्वा, जोइसियाणं भंते ! देवाणं कओहितो
उववज्जंति ? गोयमा ! एवं चेव, नवरं संमुच्छिम असंखिज-
वासाउयखहयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियवज्जेहितो अंतरदीव-
मणुस्सवज्जेहितो उववज्जावेयव्वा ॥सू० १२॥

छाया-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त ? केभ्यो उपपद्यन्ते ? किं नैर-
यिकेभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् किं देवेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नैरयिकेभ्योऽपि,

पञ्चेन्द्रिय तिर्थच्चो आदि का उपपात

शब्दार्थ-(पंचिंदियतिरिक्खजोणिया णं भंते ! कओहितो उवव-
ज्जंति !) भगवन् ! पञ्चेन्द्रिय तिर्थच कहां से किनसे उत्पन्न होते हैं ?

पञ्चेन्द्रिय तिर्थश्च आदिना उपपात

शब्दार्थ:- (पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कओहितो उववज्जंति ?) हे
भगवन् ! पञ्चेन्द्रिय तिर्थश्च कथाथी भन्ते केनाथी उत्पन्न थाय छे ? (किं

तिर्यग्योनिकेभ्योऽपि मनुष्येभ्योऽपि, देवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते किं रत्नप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्यो यावत् अधःसप्तमपृथिवी नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! रत्नाप्रभापृथिवी नैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते यावत्-अधः-सप्तमपृथिवी नैरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किम् एकेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् पञ्चेन्द्रियेभ्य उत्पद्यन्ते ? गौतम ! एकेन्द्रिये-
(किं नेरइएहिं तो उववज्जंति ?) क्या नारकों से उत्पन्न होते हैं ? (जाव) यावत् (किं देवेहिं तो उववज्जंति) क्या देवों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा !) गौतम ! (नेरइएहिं तो वि) नारको से भी (तिरिक्खजोणिएहिं तो वि) तिर्यग्योनिको से भी (मणुस्सेहिं तो वि) मनुष्यों से भी (देवेहिं तो वि उव-वज्जंति) देवों से भी उत्पन्न होते हैं । (जइ नेरइएहि तो उववज्जंति) यदि नारको से उत्पन्न होते हैं, (किं रयणप्पभापुढविनेरइएहिं तो) क्या रत्नप्रभा पृथ्वी के नारको से (जाव) यावत् (अहेसत्तमा पुढवि नेर-इएहिं तो उववज्जंति) अधःसप्तमी पृथ्वी के नारको से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (रयणप्पभापुढवि नेरइएहिं तो वि उववज्जंति) रत्नप्रभा पृथ्वी के नारकों से भी उत्पन्न होते हैं (जाव) यावत् (अहे स १ पुढविनेरइएहिं तो वि उववज्जंति) अधःसप्तमी पृथ्वी के नारको से भी उत्पन्न होते हैं

(जइ तिरिक्खजोणिएहिं तो उववज्जंति) यदि तिर्यको से उत्पन्न होते हैं (किं एगिंदिएहिं तो उववज्जंति) क्या एकेन्द्रियों से उत्पन्न

नेरइएहि तो उववज्जंति ?) शु नारकोथी उत्पन्न थाय छे ? (जाव) यावत् (किं देवेहिं तो उववज्जंति) शु देवोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (नेरइएहि तो वि) नारकोथी पणु (तिरिक्खजोणिएहि तो वि) तिर्यकोथी पणु (मणुस्सेहि तो वि) मनुष्योथी पणु (देवेहि तो वि उववज्जंति) देवोथी पणु उत्पन्न थाय छे

(जइ नेरइएहि तो उववज्जंति) यदि नारकोथी उत्पन्न थाय छे (किं रयण प्पभा पुढवि नेरइएहि तो) शु रत्नप्रभा पृथ्वीना नारकोथी (जाव) यावत् (अहे-सत्तमा पुढवि नेरइएहि तो उववज्जंति) अधःसातमी पृथ्वीना नारकोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (रयणप्पभापुढविनेरइएहि तो उववज्जंति) रत्न प्रभा पृथ्वीना नारकोथी पणु उत्पन्न थाय छे (जाव) यावत् (अहे सत्तमा पुढवि नेरइएहि तो वि उववज्जंति) अधः सप्तम पृथ्वीना नारकोथी पणु उत्पन्न थाय छे

(जइ तिरिक्खजोणिएहि तो उववज्जंति) यदि तिर्यकोथी उत्पन्न थाय छे (किं एगिंदिएहि तो उववज्जंति) शु एकेन्द्रियोथी उत्पन्न थाय छे (जाव

भ्योऽपि उपपद्यन्ते, यावत् पञ्चेन्द्रियेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा एकेन्द्रियेभ्य उपपद्यन्ते, किं पृथिवीकायिकेभ्य उपपद्यन्ते ? एवं यथा पृथिवीकायिकानामुपपातो भणितस्तथैव एतेषामपि भणितव्यः, नवरं देवेभ्यो यावत् सहस्रारकल्पोपपन्नकवैमानिकदेवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, नो आनतकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यो यावत् अच्युतेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, मनुष्याः सल्लभदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते, किं नैरयि-

होते हैं (जाव पंचिदिहंतो उववज्जति) यावत् पंचेन्द्रियो से उत्पन्न होते हैं (गोयमा) हे गौतम ! (एगिदिहंतो वि उववज्जंति जाव पंचिदिहंतो वि उववज्जति) एकेन्द्रियो से भी उत्पन्न होते हैं यावत् पंचेन्द्रियो से भी उत्पन्न होते हैं (जइ एगिदिहंतो उववज्जंति) यदि एकोन्द्रियो से उत्पन्न होते हैं (किं पुढविकाइहंतो उववज्जंति ?) क्या पृथ्वीकायिकों से उत्पन्न होते हैं ? (एवं) इसी प्रकार (जहा) जैसा (पुढविकाइयाणं उववाओ मणिओ) पृथ्वीकायिकों का उपपात कहा है (तहेव) वैसा ही (एएसिपि भाणियव्वो) उनका भी कहना चाहिए (नवरं) विशेष (देवेहंतो) देवों से (जाव) यावत् (सहस्रारकल्पोपगवैमानिकदेवेहंतो वि उववज्जंति) सहस्रार कल्पोपपन्न वैमानिक देवों से भी उत्पन्न होते हैं (नो आणयकल्पोपगवैमानिकदेवेहंतो जाव अच्युहंतो उववज्जंति) आनतकल्प के वैमानिक देवों से यावत् अच्युत कल्प के देवों से नहीं उत्पन्न होते

(मणुस्सा णं भंते ? कओहंतो उववज्जंति ?) भगवन् ! मनुष्य किनसे उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइहंतो उववज्जंति ?) क्या नारकों

पंचिदिहंति तो उववज्जति) यावत् पञ्चेन्द्रियोऽपि उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! हे गौतम ! (एगिदिहंति वि उववज्जति जाव पंचिदिहंति वि उववज्जति) एकेन्द्रियोऽपि उत्पन्न थाय छे यावत् पञ्चेन्द्रियोऽपि उत्पन्न थाय छे (जइ एगिदिहंति उववज्जति) यदि एकेन्द्रियोऽपि उत्पन्न थाय छे (किं पुढविकाइहंति उववज्जति ?) शु पृथ्वीकायिकोऽपि उत्पन्न थाय छे. (एव) ओ रीते (जहा) जेवा (पुढविकाइयाणं उववाओ मणिओ) पृथ्वीकायिकोऽपि उपपात कथो छे (तहेव) तेमओ (एएसिपि भाणियव्वो) तेमओ उपपात पणु कहेवा ओधं ओ (नवरं) विशेष (देवेहंतो) देवोऽपि (जाव) यावत् (सहस्रारकल्पोपगवैमानिकदेवेहंतो वि उववज्जति) सहस्रार कल्पोपपन्न वैमानिक देवोऽपि उत्पन्न थाय छे (नो आणयकल्पोपगवैमानिकदेवेहंतो जाव अच्युहंति वि उववज्जति) आनतकल्प के वैमानिक देवोऽपि यावत् अच्युत कल्प के देवोऽपि नहीं उत्पन्न थला

(मणुस्साणं भंते . कओहंति उववज्जंति ?) हे भगवन् ! मनुष्य केनापि

केभ्य उपपद्यन्ते ? यावत् देवेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नेरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यावत्-देवेभ्योऽपि उपपद्यन्ते, यदा नेरयिकेभ्य उपपद्यन्ते किं रत्नप्रभापृथिवी नेरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, किं शर्कराप्रभापृथिवीनेरयिकेभ्य उपपद्यन्ते ? किं वालुकाप्रभापृथिवीनेरयिकेभ्यः पङ्कप्रभापृथिवीनेरयिकेभ्यः, धूमप्रभापृथिवीनेरयिकेभ्यः तमप्रभापृथिवीनेरयिकेभ्यः अधःसप्तमपृथिवीनेरयिकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! रत्नप्रभापृथिवीनेरयिकेभ्योऽपि यावत्-तमःप्रभापृथिवीनेरयिकेभ्योऽपि उपपद्यन्ते से उत्पन्न होते हैं ? (जाव) यावत् (देवेहिंतो उववज्जति ?) देवों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (नेरइएहिंतो वि उववज्जंति) नारकों से भी उत्पन्न होते हैं (जाव) यावत् (देवेहिंतो वि उववज्जंति) देवों से भी उत्पन्न होते हैं (जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति) यदि नारकों से उत्पन्न होते हैं (किं रयणप्पभा पुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति) क्या रत्नप्रभा पृथिवीके नारकों से उत्पन्न होते हैं ? (किं सक्करप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति ?) क्या शर्करा प्रभा पृथिवी के नारकों से उत्पन्न होते हैं ? (किं वालुयप्पभा पुढविनेरइएहिंतो) क्या वालुकाप्रभा पृथिवी के नारकों से (पङ्कप्पभापुढविनेरइएहिंतो) पङ्कप्रभा पृथिवी के नारकों से (धूमप्पभापुढविनेरइएहिंतो) धूमप्रभा पृथिवी के नारकों से (प्पभापुढविनेरइएहिंतो) तमःप्रभा पृथिवी के नारकों से (अहेसत्तमापुढविनेरइएहिंतो) अधःसप्तमी पृथिवी के नारकों से (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (रयणप्पभापुढविनेरइएहिंतो वि जाव तमा पुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति

उत्पन्न थाय छे ? (नेरइएहिंतो उववज्जंति) शु नारकोथी उत्पन्न थाय छे ? (जाव) यावत् (देवेहिंतो उववज्जंति) देवोथी उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (नेरइएहिंतो उववज्जंति) नारकोथी पणु उत्पन्न थाय छे ? (जाव) यावत् (देवेहिंतो वि उववज्जंति) देवोथी पणु उत्पन्न थाय छे. (जइ नेरइएहिंतो उववज्जंति) यदि नारकोथी उत्पन्न थाय छे, (किं रयणप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो उववज्जंति ?) शु रत्नप्रभापृथ्वीना नारकोथी उत्पन्न थाय (किं सक्करप्पभा पुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति ?) शु शर्कराप्रभा पृथ्वीना नारकोथी उत्पन्न थाय छे (किं वालुयप्पभापुढवि नेरइएहिंतो ?) शु वालुकाप्रभापृथ्वीना नारकोथी (पङ्कप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो) पङ्कप्रभा पृथ्वीना नारकोथी (धूमप्पभा पुढवि नेरइएहिंतो) धूमप्रभा पृथ्वीना नारकोथी (तमप्पभा पुढविनेरइएहिंतो) तम प्रभा पृथ्वीना नारकोथी (अहे सत्तमा पुढवि नेरइएहिंतो) अधःसप्तमी पृथ्वीना नारकोथी (उववज्जंति) उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (रयणप्पभा

મનુષ્યેભ્યો દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ચેભ્યોઽસુરકુમારાસ્તેભ્યો ભણિતવ્યાઃ, જ્યોતિષ્કાઃ
 સ્વલુ મદન્ત ! દેવાઃ કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એવંચેવ, નવરમ્ સંમૂર્ચિમસં-
 રુચ્યેયવર્ષાયુષ્કલેચરપંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકવર્જેભ્યો અન્તરદ્વીપમનુષ્યવર્જેભ્યઃ ઉપપા-
 તયિતવ્યાઃ ॥ સૂ ૧૧ ॥

ટીકા—અથ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાદીનામુપપાતવક્તવ્યતા પ્રરૂપયિતુમાહ—‘પંચિ

(વાણમંતરદેવા ણં મંતે ! કઓર્હિંતો ડવવજ્જંતિ ?) ભગવન્ !
 વાનવ્યન્તર દેવ કિનસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં નેરહ્પર્હિંતો) વ્યા નાર
 કોં સે ? (તિરિક્વજોણિર્હિંતો) તિર્યચોં સે (મણુસ્સેર્હિંતો) મનુષ્યોં
 સે ? (દેવર્હિંતો) દેવોં સે ? (ડવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ગોયમા !) હે
 ગૌતમ ! (જેર્હિંતો અસુરકુમારા તેર્હિંતો ભણિયવ્વા) જિનસે અસુર-
 માર ઉત્પન્ન હોતે હૈં ડનસે વાનવ્યન્તરો કા ઉપપાત કહના ચાહિર્

(જોહ્સિયા ણં મંતે ! દેવા કઓર્હિંતો ડવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ !
 જ્યોતિષ્ક દેવ કિનસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (એવં ચેવ)
 (હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ સંમુર્ચિમ અસંચિજ્જવાસાડયસ્વહરપંચિ-
 દિયરિક્વજોણિયવજ્જેર્હિંતો) સંમૂર્ચિમ અસંચ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે
 લેચર પંચેન્દ્રિય તિર્યચો કો છોડ કર (અતરદીવમણુસ્સવજ્જેર્હિંતો)
 અન્તરદ્વીપોં કે મનુષ્યોં કો છોડ કર (ડવવજ્જાવેયવ્વા) ઉત્પન્ન હોના
 કહના ચાહિર્

ટીકાર્થ—અવ પંચેન્દ્રિય તિર્યચો આદિ કે ઉપપાત કી વક્તવ્યતા

(વાણમંતર દેવા ણં મંતે ! કઓર્હિંતો ડવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! વાનવ્ય તર
 દેવ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં નેરહ્પર્હિંતો) શુ નારકોથી (તિરિક્વજોણિર્
 હિંતો) તિર્યચોથી (મણુસ્સેર્હિંતો) મનુષ્યોથી (દેવેર્હિંતો) દેવોથી (ડવવજ્જંતિ)
 ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (જેર્હિંતો અસુરકુમારા તેર્હિંતો ભણિયવ્વા)
 જેમનાથી અસુરકુમાર ઉત્પન્ન થાય છે, તેમનાથી વાનવ્યન્તરોના ઉપપાત
 કહેવો જોઈએ

(જોહ્સિયા ણં મંતે દેવા કઓર્હિંતો ડવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! જ્યોતિષ્ક
 દેવ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (એવં ચેવ) એ પ્રકારે
 (નવરં) વિશેષ (સંમુર્ચિમ અસંચિજ્જવાસાડયસ્વહરપંચિદિયતિરિક્વજોણિય
 વજ્જેર્હિંતો) સંમૂર્ચિમ અસંચ્યાત વર્ષની આયુવાળા જેચર પંચેન્દ્રિય તિર્ય-
 ચોના સિવાય (અતરદીવ મણુસ્સવજ્જેર્હિંતો) અન્તર દ્વીપોના મનુષ્યોને ત્યજીને
 (ડવવજ્જાવેયવ્વા) ઉપપાત કહેવો જોઈએ

ટીકાર્થ—હવે પંચેન્દ્રિય તિર્યચો વિગેરેના ઉપપાતની વક્તવ્યતાની પ્રકર

દિયતિરિક્તજોગિયાણં મંતે ! કઝોર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?' હે મદન્ત ? પચ્ચેન્દ્રિયતિ-
ર્યગ્યોનિકાઃ સ્તલુ કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં નેરહ્મિતો ઉવવજ્જંતિ' કિમ્ નૈરયિ-
કેભ્યઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે ? 'જાવ કિં દેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?'
યાવત્ કિમ્ તિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ? કિં વા મનુષ્યેભ્યઃ ? કિં વા દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ?
મગવાન્ આહ-ગીયમા ? હે ગૌતમ ! ' નેરહ્મિતો વિ, તિરિક્તજોગિર્હિતો વિ,
ઉવવજ્જંતિ' નૈરયિકેભ્યોઽપિ તિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ મનુષ્યેભ્યોઽપિ, દેવેભ્યોપિ
પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ ' જહ્ નેરહ્મિતો ઉવવજ્જંતિ,
યદા નૈરયિકેભ્યઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે તદા ' કિં રયણપ્પમાપુઢવિ-
નેરહ્મિતો જાવ અહેસત્તમાપુઢવિનેરહ્મિતો ઉવવજ્જંતિ ? 'કિં રત્નપ્રમાપૃથિવી
નૈરયિકેભ્યો યાવત્ કિં વા શર્કરાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ કિં વા વાલુકાપ્રમાપૃ-
થિવીનૈરયિકેભ્યઃ કિં વા પદ્મપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકેભ્યઃ ? કિં વા ધૂમપ્રમાપૃથિવી-
નૈરયિકેભ્યઃ કિં વા તમાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ ? કિં વા અધઃસપ્તમપૃથિવીનૈરયિ-
કી પ્રરૂપણા કી જાતી હૈ-

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે મગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ કિનસે
ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? કયા નારકો સે પંચેન્દ્રિયો કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ?
યાવત્ દેવો સે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ? અર્થાન્ પંચેન્દ્રિય જીવ કયા નારકો
સે તિર્યચો સે મનુષ્યો સે અથવા દેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?

મગવાન્-હે ગૌતમ ! નારકો સે મી તિર્યચો સે મી મનુષ્યો સે
મી ઓર દેવો સે મી પંચેન્દ્રિય તિર્યચો કી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ ।

ગૌતમ-હે મગવન્ ! યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નારકો સે ઉત્પન્ન હોતે
હૈ તો કયા રત્નપ્રમા પૃથ્વી કે નારકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ, યા શર્કરા
પ્રમા પૃથ્વી કે નારકો સે, વાલુકાપ્રમા પૃથ્વી કે નારકો સે, પદ્મપ્રમા
પૃથ્વીકે નારકો સે, ધૂમપ્રમા પૃથ્વી કે નારકો સે, તમાપ્રમા પૃથ્વી કે

પણા કરાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે-હે ભગવન્ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ કોનાથી
ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ નારકોથી પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોની ઉત્પન્ન થાય છે ?
યાવત્ દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ પચ્ચેન્દ્રિય છવ્વ શુ નારકોથી, તિર્ય-
ચોથી, મનુષ્યોથી અથવા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! નારકોથી પણ, તિર્યચોથી, પણ મનુષ્યોથી
પણ અને દેવોથી પણ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોની ઉત્પત્તિ થાય છે

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ ! યદિ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ, નારકોથી ઉત્પન્ન
થાય છે તો શુ રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે, યા શર્કરાપ્રમા
પૃથ્વીના નારકોથી, વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી, પદ્મપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી,

કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘રયણપ્પમાપુઢવિનેરહ્મિ-
હિંતો વિ ઉવવજ્જંતિ’ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકેભ્યોઽપિ
ઉપપદ્યન્તે ‘જાવ અહેસત્તમાપુઢવિનેરહ્મિંતો વિ ઉવવજ્જન્તિ’ શર્કરાપ્રમાવાલુકા
પ્રમાપદ્મપ્રમા-ધૂમપ્રમા-તમઃપ્રમા અઘઃસપ્તમપૃથિવીનૈરયિકેભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે,
ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, ‘જહ્ તિરિલ્લજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યો-
નિકાસ્તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં ઇગિદિહિંતો ઉવવજ્જંતિ’ જાવ પંચિ-
દિહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિમ્ એકેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ કિં વા દ્વીન્દ્રિ-
યેભ્યઃ ? કિં વા ત્રીન્દ્રિયેભ્યઃ ? કિં વા ચતુરિન્દ્રિયેભ્યઃ ? કિં વા પંચેન્દ્રિયેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ! ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘ઇગિદિહિંતો વિ ઉવવજ્જન્તિ’
એકેન્દ્રિયેભ્યોપિ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘જાવ પંચિદિહિંતો વિ
ઉવવજ્જન્તિ’ યાવત્ દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિય-ચતુરિન્દ્રિય પંચેન્દ્રિયેભ્યોપિ પંચેન્દ્રિયતિર્ય-
ગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે । ‘જહ્ ઇગિદિહિંતો ઉવવજ્જન્તિ’ યદિ એકેન્દ્રિયેભ્ય ઉપપદ્યન્તે

નારકોં સે યા અઘઃસપ્તમી પૃથ્વી કે નારકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, રત્નપ્રમાપૃથ્વી કે નારકોં
સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્ અઘઃસપ્તમી પૃથ્વી કે નારકોં સે મી
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-ભગવન્ ! યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, તિર્યચોં સે મી ઉત્પન્ન
હોતે હૈં તો કયા એકેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્ દ્વીન્દ્રિય
ત્રીન્દ્રિય, ચૌદ્વિન્દ્રિય અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોં સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, યાવત્
પંચેન્દ્રિયોં તક સમી સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! અગર એકેન્દ્રિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો પૃથ્વી

ધૂમપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી તમ પ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી અગર અઘ સાતમી
પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નાર-
કોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્ અઘ.સાતમી પૃથ્વીના નારકોથી પણ
ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી -હે ભગવન્ ! જો પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, તિર્યચોથી
ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ એકેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્
દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અથવા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્
પંચેન્દ્રિયો સુધી બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી-હે ભગવન્ ! અગર એકેન્દ્રિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો

તદા 'કિં પુઢવિકાઈર્દેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં પૃથિવીકાયિકેભ્ય-ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપ્કાયિકેભ્યઃ તેજઃકાયિકેભ્યઃ વાયુકાયિકેભ્યઃ વનસ્પતિકાયિકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? इत्याद्यमिप्रायेणाह-‘एवं जहा पुढविकाइयाणं उववाओ भणिओ तहेव एएसिपि भाणियच्चो’ एवम् पूर्वोक्तरीत्या यथा-पृथिवीकायिकानामुपपातो भणितस्तथैव एतेषामपि पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् उपपातो भणितव्यः, किन्तु ‘णवरं देवेहिंतो जात्र सहस्सारकप्पोवगवेमाणियदेवेहिंतो वि उववज्जंति’ नवरम्-पूर्वोक्तपृथिवीकायिकापेक्षया विशेषस्तु देवेभ्यो यावत्-भवनपतिवानव्यन्तरज्योतिष्कसौधर्मेशानसनत्कुमारमाहेन्द्रब्रह्मलोकलान्तकमहाशु-क्रसहस्रारकल्पोवगवैमानिकदेवेभ्योपि उपपद्यन्ते ‘नो आणयकप्पोवगवेमाणिय-देवेहिंतो जाव अच्चुएहिंतो वि उववज्जंति’ नो आनदकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यो यावत् नो प्राणतकल्पोपगवैमानिकदेवेभ्यो, नो वा आरणकल्पोपगवैमानिकदेवे-भ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति-‘मणुस्साणं भंते ?

કાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું, યા અપ્કાયિકોં સે, તેજઃકાયિકોં સે વાયુકાયિકોં સે અથવા વનસ્પતિકાયિકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હું ?

મગવાન-જેસે પૃથ્વીકાયિકોં કા ઉપપાત કહા હૈ, વૈસા હી ઇન પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કા મી કહના ચાહિય, વિશેષ યહ હૈ કિ દેવોં સે જો ઉપપાત હોતા હૈ, વહ સહસ્રારકલ્પ કે દેવોં તક સે હી હોતા હૈ, અર્થાત્ ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ ઈશાન, સનત્કુમાર માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક્ર ઓર સહસ્રાર વૈમાનિક દેવોં સે હી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં કા ઉપપાત હોતા હૈ, આનત, પ્રાણત આરણ ઓર અચ્યુત વિમાનોં કે દેવોં સે નહીં હોતા ।

ગૌતમ-હે મગવન! મનુષ્ય કિન સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કયા નારકોં

પૃથ્વીકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે વા અપ્કાયિકોથી, તેજઃકાયિકોથી, વાયુકાયિકોથી અથવા વનસ્પતિકાયિકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન:-જેવો પૃથ્વીકાયિકોનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવો જ આ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનો પણ ઉપપાત કહેવો જોઈએ વિશેષ એ છે કે દેવોથી જે ઉપપાત થાય છે, તે સહસ્રાર કલ્પના દેવો સુધી જ થાય છે, અર્થાત્ ભવનપતિ, વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ, ઇશાન, સનત્કુમાર, માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક લાન્તક, મહાશુક્ર, અને સહસ્રાર વૈમાનિક દેવોથી જ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનો ઉપપાત થાય છે, આનત, પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત વિમાનોના દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમસ્વામી.-હે ભગવન! માણસ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

કઓર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?' હે મદન્ત ! મનુષ્યાઃ સ્વલુ કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે 'કિં નેર-
 ઇર્હિતો ઉવવજ્જંતિ, જાવ દેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ?' કિં નૈરયિકેભ્યો મનુષ્યા
 ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્-કિં વા તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા મનુષ્યેભ્ય ઉપ-
 પદ્યન્તે ? કિં વા દેવેભ્યો મનુષ્યા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગોચમા ! હે
 ગૌતમ ? 'નેરઇર્હિતો વિ ઉવવજ્જંતિ જાવ દેવેહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ' નૈરયિકે-
 ભ્યોઽપિ મનુષ્યા ઉપપદ્યન્તે, યાવત્-તિર્યગ્યોનિકેભ્યોઽપિ, મનુષ્યેભ્યોઽપિ,
 દેવેભ્યોઽપિ ચ મનુષ્યા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-'ઉહ નેરઇર્હિતો ઉવવ-
 જ્જંતિ' યદા નૈરયિકેભ્યો મનુષ્યા ઉપપદ્યન્તે તદા-'કિં રચળપ્પમાપુઢવિનેરઇર્હ-
 હિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકેભ્યો મનુષ્યા ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં
 સકરપ્પમાપુઢવિનેરઇર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં વા શર્કરાપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્ય
 ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં વાલુકાપ્રમાપૃથિવી નૈર-
 યિકેભ્યઃ, કિં વા 'પંકપ્પમાપુઢવિનેરઇર્હિતો' પહ્લુપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ ? કિં
 વા 'ધૂમપ્પમાપુઢવિનેરઇર્હિતો' ધૂમપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ ? કિં વા 'તમપ્પમા-
 પુઢવિનેરઇર્હિતો ?' તમઃપ્રમાપૃથિવી નૈરયિકેભ્યઃ ? કિં વા-'અહે સત્તમાપુઢવિનેર-
 સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તિર્યચ્છો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે
 હૈં યા દેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! નારકોં સે, ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તિર્યચ્છોં સે
 ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, મનુષ્યો સે ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ઓર દેવોં સે
 ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ગૌતમ-હે ભગવાન્ ! યદિ નારકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, તો કયા
 રત્નપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? કયા શર્કરાપ્રમા પૃથ્વી
 કે નારકો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? કયા વાલુકાપ્રમા પૃથ્વી કે નારકો સે
 ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? કયા પંકપ્રમા, ધૂમપ્રમા, તમઃપ્રમા અથવા અધઃ

શુ નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? તિર્યચોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? મનુષ્યોથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ? અગર દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ -હે ગૌતમ ! નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યચોથી
 પણ ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને દેવોથી પણ
 ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી :-હે ભગવાન્ ! જો નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ
 રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ શર્કરાપ્રમા પૃથ્વીના
 નારકોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ વાલુકાપ્રમા પૃથ્વીના નારકોથી ઉત્પન્ન થાય
 છે ? શુ પંકપ્રમા, ધૂમપ્રમા તમઃપ્રમા અથવા નીચેની સાતમી પૃથ્વીના નાર-

इएहिंतो उववज्जंति ?' अथःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—'गोयमा !' हे गौतम ! रयणप्रभापुढविनेरइएहिंतो वि जाव तमापुढविनेरइएहिंतो वि उववज्जंति' रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्योपि यावत्-शर्कराप्रभा-वालुकाप्रभापङ्कप्रभाधूमप्रभापृथिवीनैरयिकेभ्योपि मनुष्या उपपद्यन्ते किन्तु 'नो अहे सत्तमापुढविनेरइएहिंतो उववज्जंति' नो अथःसप्तमपृथिवीनैरयिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—'जइ तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' यदा तिर्यग्योनिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते, तदा 'किं एगिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति ?' किम् एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यो मनुष्या उपपद्यन्ते ? इत्यादिरीत्या—'एवं जेहिंतो पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं उववाओ भणिओ तेहिंतो मणुस्साण वि निरवसेसो भाणियव्वो' एवम्-पूर्वोक्त क्रमेण वेभ्यो जीवेभ्यः पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकानामुपपातो भणितस्तेभ्यो जीवेभ्यो मनुष्याणामपि निरवशेषः-सम्पूर्णः उपपातो भणितव्यः, किन्तु 'नवरं अहे सत्तमा पुढविनेरइएहिंतो तेउवाउकाइएहिंतो ण उववज्जंति' नवरम्-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकापेक्षया विशेषस्तु अथ सप्तम-

भगवान्-हे गौतम ! रत्नप्रभा पृथ्वी के नारको से उत्पन्न होते हैं यावत् तमःप्रभा पृथ्वी के नारकों से भी उत्पन्न होते हैं, परन्तु सातवीं नरकभूमि के नारको से उद्वर्त्तन करके मनुष्य नहीं उत्पन्न होते ।

यदि तिर्यचो से मनुष्यों की उत्पत्ति होती है तो क्या एकेन्द्रिय तिर्यचो से होती है ? इत्यादि प्रश्न का उत्तर यह है कि जिन जिन से पंचेन्द्रियतिर्यचो का उत्पाद कहा गया है, उन उन से मनुष्यों का भी सम्पूर्ण उत्पाद कहना चाहिए । हाँ पंचेन्द्रिय तिर्यचो के उत्पाद की अपेक्षा मनुष्यों के उत्पाद में विशेषता यह है कि सातवीं नरकभूमि से तेजःकायिको से तथा वायुकायिको से मनुष्यों की उत्पत्तिसप्तमी पृथ्वी के नारको से उत्पन्न होते हैं ?

કોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન:-હે ગૌતમ ! રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ તમ પ્રભાપૃથ્વીના નારકોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે પરન્તુ સાતમી નરક ભૂમિના નારકોથી ઉદ્વર્તન કરીને મનુષ્ય નથી ઉત્પન્ન થતા

શ્રી તિર્યંચોથી મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થાય છે તો શું એકેન્દ્રિય તિર્યંચોથી થાય છે ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નનો ઉત્તર આ છે કે જેના જેનાથી પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોનો ઉત્પાદ કહેલ છે, તે તેથી મનુષ્યોનો પણ સંપૂર્ણ ઉત્પાદ કહેવો જોઈએ હીઠ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના ઉત્પાદની અપેક્ષાએ મનુષ્યના ઉત્પાદમાં વિશેષતા છે કે સાતમી નારક ભૂમિથી, તેજઃકાયિકોથી, તથા વાયુકાયિકોથી મનુષ્યની

पृथिवीनैरयिकेभ्यः, तेजःकायिकेभ्यः, वायुकायिकेभ्यश्च मनुष्या न उपपद्यन्ते इति बोध्यः, 'सर्वदेवेर्हितो य उववाओ ह्यायवो' सर्वदेवेभ्यश्च-भवनपत्यादिभ्यो मनुष्याणामुपपातः कर्तव्यः-वक्तव्यः 'जाव कप्पातीतवेमाणियसव्वद्वसिद्धदेवेर्हितो वि उववज्जावेयव्वा' यावत् वानव्यन्तरज्योतिष्कसौधमेशानादि कल्पोपगनवग्नैवेयक विजयवैजयन्तादिपञ्चकल्पातीतवैमानिदसर्वार्थसिद्धदेवेभ्योऽपि णनुष्या उपपातयितव्याः, गौतमः पृच्छति-'वाणमंतरदेगणं भंते ! कओर्हितो उववज्जंति ?' हे भदन्त ! वानव्यन्तराः खलु देवाः केभ्य उपपद्यन्ते ? 'किं नेरइएर्हितो तिरिक्ख-जोणिएर्हितो मणुस्सेर्हितो देवेर्हितो उववज्जंति ?' किं नैरयिकेभ्यः ? किंवा तिर्य-न्योनिकेभ्यः ? किंवा मनुष्येभ्यः ? किंवा देवेभ्यः उपपद्यन्ते ? भगवान् आह-'गोयमा !' हे गौतम ! 'जेर्हितो असुरकुमारा तेर्हितो भाणियव्वा' येभ्यो जीव-भवेभ्योऽसुरकुमारा भणितास्तेभ्यो वानव्यन्तरा अपि भणितव्याः, गौतमः पृच्छति-'जोइसियाणं भंते ! देवा कओर्हितो उववज्जंति ? हे भदन्त ! ज्यो-

नहीं होती । दूसरी विशेषता यह है कि मनुष्यो का उत्पाद सभी देवो से होता है । कल्पातीत वैमानिक देवो से तथा सर्वार्थसिद्ध विमान के देवो से भी मनुष्यो की उत्पत्ति होती हैं ।

गौतम-हे भगवन् । वानव्यन्तर देवो की उत्पत्ति किनसे होती है ? क्या नारको से उत्पन्न होते हैं, तिर्यचो से उत्पन्न होते हैं मनुष्यो से उत्पन्न होते हैं, अथवा देवो से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-हे गौतम ! जिन-जिन से असुरकुमारो की उत्पत्ति कही है, उन-उनसे वानव्यन्तरो की भी उत्पत्ति कहलेनी चाहिए । गौतम-हे भगवन् ! ज्योतिष्क देव किनसे उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्-इसी प्रकार, अर्थात् ज्योतिष्क देवो के उपपात भी

उत्पत्ति थती नथी. पीछे विशेषता ये छे के मनुष्येनो उत्पाद यथा देवेथी थाय छे. कल्पातीत वैमानिक देवेथी तथा सर्वार्थ सिद्ध विमानना देवेथी पणु मनुष्येनी उत्पत्ति थाय छे

श्री गौतमस्वामी :-हे भगवन् । वानव्यन्तर देवेनी उत्पत्ति केनाथी थाय छे ? शु नारकोथी उत्पन्न थाय छे, तिर्यचोथी उत्पन्न थाय छे, मनुष्येथी उत्पन्न थाय छे, अथवा देवेथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान् -जेना जेनाथी असुरकुमादेनी उत्पत्ति कडी छे, तेमना तेमनाथी वानव्यन्तरेनी उत्पत्ति कडेवी जेधये

श्री गौतमस्वामी -हे भगवन् । ज्योतिष्क देवे केनाथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान् -जेने रीते अर्थात् ज्योतिष्क देवेनो उपपात पणु असुर

सकपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकसंमूर्च्छिमापर्याप्तकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः प्रतिषेधः
ज्योतिष्केषु उपपातप्ररूपणे संमूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिका संख्येयवर्षायुष्क-
खचरान्तरद्वीपजमनुष्येभ्यः प्रतिषेधः कृतोऽवसेयः ॥ सू० ११ ॥

वैमानिकदेवोपपातयक्तव्यता-

मूलम्--वेमाणियाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ? किं
नेरइएहिंतो, किं तिरिक्खजोणिएहिंतो मणुस्सेहिंतो देवेहिंतो
उववज्जंति ? गोयमा ! णो णेरइएहिंतो उववज्जंति, पंचिंदिय-
तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति, मणुस्सेहिंतो उववज्जंति,
णो देवेहिंतो उववज्जंति, एवं सोहम्मीसाणगदेवाऽत्रि भाणि
यव्वा एवं सणंकुमारदेवा त्रि भाणियव्वा, नवरं असंखेज्जवासा-
उय अकम्मभूमगवज्जेहिंतो उववज्जंति, एवं जाव सहस्सार-
कप्पोवगवेमाणियदेवा भाणियव्वा, आणयदेवाणं भंते ! कओ-
हिंतो उववज्जंति, किं नेरइएहिंतो, किं पंचिंदियतिरिक्खजोणि
एहिंतो, मणुस्सेहिंतो देवेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! णो
णेरइएहिंतो उववज्जंति, नो तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति,
मणुस्सेहिंतो उववज्जंति, णो देवेहिंतो उववज्जंति, जइ मणु-
स्सेहिंतो उववज्जंति किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो गब्भवक्कंतिय-
मणुस्सेहिंतो उववज्जंति ? गोयमा ! गब्भवक्कंतियमणुस्से
हिंतो, नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति, जइ गब्भवक्कं-
तियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति, किं कम्मभूमिगेहिंतो अकम्म-

होते ! ज्योतिष्को के उपपात की प्ररूपणा में संमूर्च्छिम पंचेन्द्रिय तिर्यचो
असंख्यात वर्ष की आयु वाले खेचरो तथा अन्तरद्वीपज मनुष्यो
से उपपात का निषेध किया है ॥ सूत्र० ११ ॥

न्तराभा उत्पन्न नहीं तथा ज्योतिष्कोना उपपातनी अर्धपञ्चमा स मूर्च्छिम
पञ्चेन्द्रिय तिर्यचो, असंख्यात वर्षनी आयुवाणा ज्येश्ठे तथा अन्तर द्वीपज
मनुष्येथी उपपातने निषेध करेला छे ॥ ११ ॥

भूमिगेहितो अंतरदीवगेहितो उववज्जंति ? गोयमा ! नो अक-
 म्मभूमिगेहितो, णो अंतरदीवगेहितो उववज्जंति, कम्मभूमि-
 गगब्भवक्कंतिय मणुस्सेहितो उववज्जंति, जइ अकम्मभूमग-
 गग्भवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति किं संखेज्जवासाउए-
 हितो, असंखेज्जवासाउएहितो उववज्जंति ? गोयमा ! संखेज्ज-
 वासाउएहितो नो असंखिज्जवासाउएहितो उववज्जंति, जइ
 संखेज्जवासाउयकम्मभूमगगग्भवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति
 किं पज्जत्तएहितो उववज्जंति, अपज्जत्तएहितो उववज्जंति, ?
 गोयमा ! पज्जत्तएहितो उववज्जंति नो अपज्जत्तएहितो उवव-
 ज्जंति, जइ पज्जत्तसंखेज्जवासाउय कम्मभूमगगग्भवक्कंतिय-
 मणुस्सेहितो उववज्जंति किं सम्मदिट्ठीपज्जत्तगसंखेज्जवासाउय-
 कम्मभूमगेहितो उववज्जंति, मिच्छादिट्ठीपज्जत्तगेहितो उवव-
 ज्जंति, सम्मामिच्छदिट्ठी पज्जत्तगेहितो उववज्जंति ? गोयमा !
 सम्मदिट्ठिपज्जत्तगसंखेज्जवासाउयकम्मभूमगगग्भवक्कंतियमणु-
 स्सेहितो उववज्जंति, मिच्छदिट्ठिपज्जत्तगेहितो उववज्जंति, णो
 सम्मामिच्छदिट्ठिपज्जत्तएहितो उववज्जंति, जइ सम्मदिट्ठिपज्जत्त-
 संखेज्जवासाउयकम्मभूमगगग्भवक्कंतियमणुस्सेहितो उवव-
 ज्जंति, किं संजतसम्मदिट्ठीहितो, असंयतसम्मदिट्ठीपज्जत्तए-
 हितो संजयासंजयसम्मदिट्ठीपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्मभूमग-
 गग्भवक्कंतियमणुस्सेहितो उववज्जंति ? गोयमा ! तीहितो
 वि उववज्जंति, एवं जाव अच्चुगो कप्पो, एवं चेव गेविज्जग-
 देवा वि नवरं असंजतसंजतासंजता एते पडिसेहेयव्वा, एवं
 जहेव गेविज्जगदेवा तहेव अणुत्तरोववाइया वि, णवरं इमं नाणत्तं
 संजया चेव । जइ सम्मदिट्ठी संजतपज्जत्तसंखेज्जवासाउयकम्म-

મૂસગગઢભદ્રકંતિયમણુસ્સેહિતો ઉવવજ્જંતિ, કિં પમત્તસંજય સમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો અપમત્તસંજયસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! અપમત્તસંજયસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો પમત્તસંજયસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, જહ્ અપમત્તસંજયસમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, કિં ઇહિપ્પત્ત-સંજયેહિંતો અણિહિપ્પત્તસંજયેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! દોહિંતો ઉવવજ્જંતિ, દારં ॥સૂ ૦ ૧૨ ॥

છાયા-વૈમાનિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કેભ્ય ઉત્પદ્યન્તે ? કિં નૈરયિકેભ્યઃ કિં તિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ ? મનુષ્યેભ્યઃ દેવેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નૈરયિકેભ્યઃ ઉપ પદ્યન્તે, પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, एवं सौधर्भेशानकदेवा अपि भणितव्याः, एवं सनत्कुमारदेवा अपि

वैमानिक देवों का उत्पात

શબ્દાર્થ—(વેમાણિયા ણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) હે ભગવન્ ! વૈમાનિક દેવ કિનસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં નેરહ્મદેહિંતો) ક્યા નારકોં સે (તિરિક્કજોણિદેહિંતો) તિર્યંચોં સે ? (મણુસ્સેહિંતો) મનુષ્યોં સે ? (દેવેહિંતો) દેવોં સે ? (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ણો ણેરહ્મદેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) નારકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે (પંચિદિય-તિરિક્કજોણિદેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (મણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ણો દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે

(एवं) इसी प्रकार) सोहम्मीसाणगदेवा वि भणियन्वा) सौधर्म

वैमानिक देवोना उपपात

શબ્દાર્થ—(વેમાણિયા ણં મંતે ! કઓહિ તો ઉવવજ્જતિ ?) ભગવન્ ! વૈમાનિક દેવ ક્યાથી આવીને ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં નેરહ્મદેહિંતો) શુ નારકેથી (તિરિક્કજોણિ-દેહિંતો) તિર્યંચેથી (મણુસ્સેહિ તો) મનુષ્યેથી (દેવેહિંતો) દેવેથી (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (ણો નેરહ્મદેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) નારકેથી ઉત્પન્ન નથી થતા (પંચિદિયતિરિક્કજોણિદેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યંચેથી ઉત્પન્ન થાય છે (મણુસ્સેહિ તો ઉવવજ્જ તિ) મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (ણો દેવેહિંતો ઉવવજ્જ તિ ?) દેવેથી નથી ઉત્પન્ન થતા.

(एवं) એ प्रकारे (सोहम्मीसाणग देवा वि भणियन्वा) सौधर्म અને धशानु

मणितव्याः, नवरम्-असंख्येयवर्षायुष्माकर्मभूमिगवर्जेभ्य उपपद्यन्ते, एवं यावत् सहस्रारकल्पोपगवैमानिकदेवा मणितव्याः, आनतदेवाः-खलु भदन्त ! केभ्य उपपद्यन्ते, किं नैरयिकेभ्यः, किं पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकेभ्यः, मनुष्येभ्यः देवेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेभ्य उपपद्यन्ते, नो तिर्यग्योनिकेभ्य उपपद्यन्ते, मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, नो देवेभ्य उपपद्यन्तं, यदा मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते किं

और ईशानकल्प के देवों का उपपात कहना चाहिए (एव सणकुमार देवा वि भाणियव्वा) इसी प्रकार सनत्कुमार देवों का भी उपपात कहना चाहिए (नवरं) विशेष (असंखेज्जवासाउय—अकम्मभूमगवज्जेहिंतो उववज्जंति) असंख्यात वर्ष की आयु चाले एवं अकर्मभूमिजों को छोड़ कर उत्पन्न होते हैं (एवं) इसी प्रकार (जाव) यावत् (सहस्रारकल्पोपगवेमाणिया देवा भाणियव्वा) सहस्रार कल्प में उत्पन्न वैमानिक देवों तक कहना चाहिए

(आणयदेवा णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) भगवन् ! आनत-देव किनसे उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएहिंतो) क्या नारकों से ? (किं पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो) क्या पंचेन्द्रिय तिर्यचों से (मणुस्सेहिंतो) मनुष्यों से (देवेहिंतो) देवों से (उववज्जंति) उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा) हे गौतम ! (णो नेरइएहिंतो उववज्जंति) नारकों से उत्पन्न नहीं होते (नो तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) तिर्यचों से उत्पन्न नहीं होते (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (णो देवेहिं उववज्जंति) देवों से उत्पन्न नहीं होते

कल्पना देवानां पञ्च उपपात कहेवो लेधये. (एवं सणकुमारदेवा वि भाणियव्वा) येवे प्रकारे सनत्कुमार देवानां पञ्च उपपात कहेवो लेधये (नवरं) विशेष (असंखेज्जवासाउय अकम्मभूमगवज्जेहिंतो उववज्जंति) असांख्यात वर्षानी आयुवाणा तेमज्ज अकर्मभूमिने शिवाय उत्पन्न थाय छे (एवं) ये प्रकारे (जाव) यावत् (सहस्रारकल्पोपगवेमाणिया देवा भाणियव्वा) सहस्रार कल्पमा उत्पन्न थनारा वैमानिक देवा सुधी कहेवु लेधये.

(आणयदेवाणं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ?) हे भगवन् ! आनत देवा केनाथी उत्पन्न थाय छे ? (किं नेरइएहिंतो) शु नारकेथी (किं पंचिंदियतिरिक्खजोणिएहिंतो) शु पंचेन्द्रिय तिर्यचाथी (मणुस्सेहिंतो) मनुष्याथी (देवेहिंतो) देवाथी (उववज्जंति) उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा) हे गौतम ! (णो नेरइएहिंतो उववज्जंति) नारकेथी उत्पन्न नथी थता (नो तिरिक्खजोणिएहिंतो उववज्जंति) तिर्यचाथी उत्पन्न नथी थता (मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) मनुष्याथी उत्पन्न थाय

સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્યો નો સંમૂર્ચ્છિમમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિમ્ કર્મભૂમિગેભ્યઃ, અકર્મભૂમિગેભ્યઃ, અન્તર્દ્વીપગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો અકર્મભૂમિગેભ્યો નો અન્તર્દ્વીપગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કર્મ-ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા કર્મ ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિ સંખ્યેયવર્ષાણુષ્કેભ્યઃ, અસંખ્યેયવર્ષાણુષ્કેભ્યઃ ઉપપ-

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સંમુચ્છિમમણુસેહિંતો) કયા સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં સે ? (ગવ્ભવકકંતિય-મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! ગવ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો, નો સંમૂર્ચ્છિમમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, સંમૂર્ચ્છિ મનુષ્યોં સે નહી

(જહ ગવ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં કમ્મભૂમિગેહિંતો અકમ્મભૂમિગેહિંતો, અંતર-દીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા કર્મભૂમિજોં સે અકર્મભૂમિજોં સે યા અન્તરદ્વીપજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! નો અકમ્મભૂમિગેહિંતો ણો અંતરદીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! અકર્મભૂમિજોં સે નહીં, અંતર દ્વીપજોં સે મી નહીં ઉત્પન્ન હોતે (કમ્મભૂમિગવ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કર્મભૂમિ કે ગર્ભજમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(જહ કમ્મભૂમિગવ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મ-

છે (ણો દેવેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) દેવેથાં ઉત્પન્ન નથી થતા.

(જહ મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યેથાં ઉત્પન્ન થાય છે, તો શુ' (સંમુચ્છિમમણુસેહિંતો) સ મૂર્ચ્છિમ મનુષ્યેથાં (ગવ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ?) યા ગર્ભજ મનુષ્યેથાં ? (ગોયમા ! ગવ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો, નો સંમુચ્છિમમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) હે ગૌતમ ! ગર્ભજ મનુષ્યેથાં ઉત્પન્ન થાય છે, સ મૂર્ચ્છિમ મનુષ્યેથાં નથી ઉત્પન્ન થતા.

(જહ ગવ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ ગર્ભજ મનુષ્યેથાં ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં કમ્મભૂમિગેહિંતો, અકમ્મભૂમિગેહિંતો, અંતરદીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ કર્મભૂમિનેથાં, અકર્મભૂમિનેથાં કે અન્તરદ્વીપનેથાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! નો અકમ્મભૂમિગેહિંતો, ણો અંતરદીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગૌતમ ! અકર્મ-ભૂમિનેથાં નહી, અન્તરદ્વીપોદી પશુ ઉત્પન્ન નથી થતા (કમ્મભૂમિગવ્ભવ કકંતિય મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કર્મભૂમિના ગર્ભજમનુષ્યેથાં ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ કમ્મભૂમિગવ્ભવકકંતિયમણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ કર્મભૂમિના

મણિતવ્યાઃ, નવરમ્—અસંખ્યેયવર્ષાણ્યુષ્કાકર્મભૂમિગવર્જેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, એવં યાવત્
સહસ્રારકલ્પોપગવૈમાનિકદેવા મણિતવ્યાઃ, આનતદેવાઃ—સહ મદન્ત ! કેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે, કિં નૈરયિકેભ્યઃ, કિં પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ, મનુષ્યેભ્યઃ દેવેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો નૈરયિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે,
મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં
ઔર ઈશાનકલ્પ કે દેવોં કા ઉપપાત કહના ચાહિય (એવં સર્ણકુમાર
દેવા વિ માણિયવ્વા) હસી પ્રકાર સનત્કુમાર દેવોં કા મી ઉપપાત કહના
ચાહિય (નવર) વિશેષ (અસંખેજ્જવાસાઉય—અકમ્મભૂમગવજ્જેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે એવં અકર્મભૂમિજોં કો
છોડ કર ઉત્પન્ન હોતે હૈં (એવં) હસી પ્રકાર (જાવ) યાવત્ (સહસ્રાર-
કલ્પોવગવેમાણિયા દેવા માણિયવ્વા) સહસ્રાર કલ્પ મેં ઉત્પન્ન વૈમા-
નિક દેવોં તક કહના ચાહિય

(આણયદેવા ણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગવન્ ! આનત-
દેવ કિનસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં નેરહ્મણિંતો) કયા નારકોં સે ?
(કિં પંચિન્દ્રિયતિરિક્કજોણિહિંતો) કયા પચેન્દ્રિય તિર્યંચોં સે (મણુ-
સ્સેહિંતો) મનુષ્યોં સે (દેવેહિંતો) દેવોં સે (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (જો નેરહ્મણિંતો ઉવવજ્જંતિ) નારકોં સે ઉત્પન્ન
નહીં હોતે (નો તિરિક્કજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ) તિર્યંચોં સે ઉત્પન્ન
નહીં હોતે (મણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જો
દેવેહિં ઉવવજ્જંતિ) દેવોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે

કલ્પના દેવોના પણ ઉપપાત કહેવો બોધ્યો. (એવ સર્ણકુમારદેવા વિ માણિયવ્વા) એવે
પ્રકારે સનત્કુમાર દેવોના પણ ઉપપાત કહેવો બોધ્યો (નવર) વિશેષ (અસંખેજ્જ-
વાસાઉય અકમ્મભૂમગવજ્જેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા તેમજ
અકર્મભૂમિજો શિવાય ઉત્પન્ન થાય છે (એવં) એ પ્રકારે (જાવ) યાવત્ (સહ
સ્રારકલ્પોવગવેમાણિયા દેવા માણિયવ્વા) સહસ્રાર કલ્પમા ઉત્પન્ન થનારા વૈમાનિક
દેવા સુધી કહેવું બોધ્યો.

(આણયદેવા ણં મંતે ! કઓહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) હે અગવન્ ! આનત દેવો
કેનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ક નેરહ્મણિંતો) શું નારકેથી (કિં પંચિન્દ્રિયતિરિક્ક-
જોણિહિંતો) શું પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી (મણુસ્સેહિંતો) મનુષ્યોથી (દેવેહિંતો)
દેવોથી (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ (જો નેરહ્મણિંતો
ઉવવજ્જંતિ) નારકેથી ઉત્પન્ન નથી થતા (નો તિરિક્કજોણિહિંતો ઉવવજ્જંતિ)
તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન નથી થતા (મણુસ્સેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યથી ઉત્પન્ન થાય

संमूर्च्छिम मनुष्येभ्यो गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः उपपद्यन्ते ? गौतम ! गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यो नो संमूर्च्छिममनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, यदा गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किम् कर्मभूमिगेभ्यः, अकर्मभूमिगेभ्यः, अन्तर्द्वीपगेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो अकर्मभूमिगेभ्यो नो अन्तर्द्वीपगेभ्य उपपद्यन्ते, कर्मभूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, यदा कर्म भूमिगगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं संख्येयवर्षायुष्केभ्यः, असंख्येयवर्षायुष्केभ्यः उपप-

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं संमुच्छिममणुस्सेहिंतो) क्या संमूर्च्छिम मनुष्यों से ? (गवभवककंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति ?) या गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! गवभवककंतियमणुस्सेहिंतो, नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं, संमूर्च्छिम मनुष्यों से नहीं

(जइ गवभवककंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज मनुष्यों से उत्पन्न होते हैं (किं कम्मभूमिगेहिंतो अकम्मभूमिगेहिंतो, अंतरदीवगेहिंतो उववज्जंति ?) क्या कर्मभूमिजों से अकर्मभूमिजों से या अन्तरद्वीपजों से उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! नो अकम्मभूमिगेहिंतो नो अंतरदीवगेहिंतो उववज्जंति) गौतम ! अकर्मभूमिजों से नहीं, अंतरद्वीपजों से भी नहीं उत्पन्न होते (कम्मभूमिगवभवककंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) कर्मभूमि के गर्भजमनुष्यों से उत्पन्न होते हैं

(जइ कम्मभूमिगगवभवककंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि कर्म-

छे (णो देवेहिंतो उववज्जंति) देवोपा उत्पन्न नहीं होता.

(जइ मणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि मनुष्योपा उत्पन्न थाय छे, तो शु' (संमुच्छिममणुस्सेहिंतो) संमूर्च्छिम मनुष्योपा (गवभवककंतियमणुस्सेहिंतो ?) या गर्भज मनुष्योपा ? (गोयमा ! गवभवककंतियमणुस्सेहिंतो, नो संमुच्छिममणुस्सेहिंतो उववज्जंति) छे गौतम ! गर्भज मनुष्योपा उत्पन्न थाय छे, संमूर्च्छिम मनुष्योपा नहीं उत्पन्न होता.

(जइ गवभवककंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि गर्भज मनुष्योपा उत्पन्न थाय छे. (किं कम्मभूमिगेहिंतो, अकम्मभूमिगेहिंतो, अंतरदीवगेहिंतो उववज्जंति ?) शु' कर्मभूमिगेहिंतो, अकर्मभूमिगेहिंतो के अन्तरद्वीपगेहिंतो उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! नो अकम्मभूमिगेहिंतो, नो अंतरदीवगेहिंतो उववज्जंति ?) गौतम ! अकर्मभूमिगेहिंतो नहीं, अन्तरद्वीपगेहिंतो पणु उत्पन्न नहीं होता (कम्मभूमिगगवभवककंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) कर्मभूमिना गर्भजमनुष्योपा उत्पन्न थाय छे.

(जइ कम्मभूमिगगवभवककंतियमणुस्सेहिंतो उववज्जंति) यदि कर्मभूमिना

દ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો નો અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા પર્યાપ્તસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મ-
ભૂમિ કે ગર્ભજમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સંખેજ્જવાસાઉપહિંતો, અસંખેજ્જવાસાઉપહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જવાસાઉપહિંતો, નો અસંખેજ્જવાસાઉપહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે નહીં

(જહ સંખેજ્જવાસાઉપકમ્મભૂમગગમ્ભવકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) યદિ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિક ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ ? કયા પર્યાપ્તોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા અપર્યાપ્તોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે (જહ પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉપકમ્મભૂમગગમ્ભવકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાતવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિગર્ભજમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સમ્મદિટ્ઠીપજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાઉપ કમ્મભૂમિ-

ગર્ભજ મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં સંખેજ્જવાસાઉપહિંતો, અસંખેજ્જવાસા-
ઉપહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે યા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જવાસાઉપહિંતો, નો અસંખેજ્જવાસાઉપહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે. અસંખ્યાત આયુવાળાથી નહીં.

(જહ સંખેજ્જવાસાઉપકમ્મભૂમગગમ્ભવકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં પજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ ?) શુ પર્યાપ્તેથી ઉત્પન્ન થાય છે યા અપર્યાપ્તેથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેથી ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્તકેથી નથી ઉત્પન્ન થતા (જહ પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉપકમ્મભૂમગગમ્ભવકંતિય મણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યેથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં સમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાઉપ-

ભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, મિથ્યાદૃષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ
પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાપ્તકમંસ્થેયવર્ણયુષ્ક કર્મ-
ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, મિથ્યાદૃષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપ-
દ્યન્તે, નો સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા સમ્યગ્દૃષ્ટિ-
પર્યાપ્તકસંસ્થેયવર્ણયુષ્કકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં
સંયતસમ્યગ્દૃષ્ટિભ્યઃ, અસયત સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્યઃ સંયતાસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યા-

ગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) કથા સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંસ્થાતવર્ણયુષ્ક કર્મ-
ભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (મિચ્છદિટ્ઠિપજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) યા
મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (સમ્મારિચ્છદિટ્ઠિપજ્જત્ત-
ગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકો સે ઉત્પન્ન હોતે
હૈં ? (ગોયમા ! સમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તગસંસ્થેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવ-
વકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાપ્તક સંસ્થાત
વર્ણયુષ્ક કર્મભૂમિજગર્મજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (મિચ્છદિટ્ઠિપજ્જ-
ત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો
સમ્મમિચ્છદિટ્ઠિપજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિપર્યાપ્તકોં
સે નહી ઉત્પન્ન હોતે

(જહ સમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્ત સંસ્થેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવવકંતિય-
મણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંસ્થાત વર્ષની
આયુ વાલે કર્મજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિંસંજત સમ્મદિટ્ઠિહિંતો
અસંયતસમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તગેહિંતો સંજયાસંજય સમ્મદિટ્ઠિપજ્જત્તસંસ્થે-

કમ્મભૂમિગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) શુ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંસ્થાત વર્ણયુષ્ક
કર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? (મિચ્છદિટ્ઠિપજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) અગર
મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? (સમ્મામિચ્છદિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ ?) સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !
સમ્મદિટ્ઠિ પજ્જત્તગ સંસ્થેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમિગગઽભવવકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ)
ગૌતમ ! સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંસ્થાત વર્ણયુષ્ક કર્મભૂમિજોં સે ઉત્પન્ન થાય છે ? (મિચ્છદિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) મિથ્યાદૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોં
ઉત્પન્ન થાય છે (નો સમ્મામિચ્છદિટ્ઠિ પજ્જત્તગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) સમ્યગ્મિથ્યા-
દૃષ્ટિ પર્યાપ્તકોં નથી ઉત્પન્ન થતા.

(જહ સમ્મદિટ્ઠિ પજ્જત્તસંસ્થેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવવકંતિયમણૂસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંસ્થાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજોં
સે ઉત્પન્ન થાય છે, (કિં સંયતસમ્મદિટ્ઠિહિંતો, અસંયતસમ્મદિટ્ઠિ

દ્યન્તે ? ગૌતમ ! સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્યો નો અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, યદા પર્યાપ્તસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કકર્મ-

ભૂમિ કે ગર્ભજમનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સંખેજ્જવાસાઉપહિંતો, અસંખેજ્જવાસાઉપહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલો સે ? (ગોયમા ! સંખેજ્જવાસાઉપહિંતો, નો અસંખેજ્જવાસાઉપહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલોં સે નહીં

(જહ સંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગન્મવકકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવ-
જ્જંતિ) યદિ સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિક ગર્ભજ મનુષ્યોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પજ્જસેહિં ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જસેહિં ઉવવજ્જંતિ ?
કયા પર્યાપ્તોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં યા અપર્યાપ્તોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
(ગોયમા ! પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો અપજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ)
ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન
હોતે (જહ પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગન્મવકકંતિયમણૂસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) યદિ પર્યાપ્તક સંખ્યાતવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિગર્ભજમનુષ્યોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સમ્મદિટ્ઠીપજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાઉય કમ્મભૂમિ-

ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં સંખેજ્જવાસાઉપહિંતો, અસંખેજ્જવાસા-
ઉપહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ સ ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય
છે યા અસ ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !
સંખેજ્જવાસાઉપહિંતો, નો અસંખેજ્જવાસાઉપહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! સ ખ્યાત
વર્ષની આયુવાળાથી ઉત્પન્ન થાય છે. અસ ખ્યાત આયુવાળાથી નહીં.

(જહ સંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગન્મવકકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ
સ ખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે.
(કિં પજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તેહિં ઉવવજ્જંતિ ?) શુ પર્યાપ્તોથી ઉત્પન્ન
થાય છે યા અપર્યાપ્તોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ,
નો અપજ્જત્તેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોથી ઉત્પન્ન થાય છે,
અપર્યાપ્તકોથી નથી ઉત્પન્ન થતા (જહ પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગન્મ
વકકતિય મણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ પર્યાપ્તક સ ખ્યાત વર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સમ્મદિટ્ઠી પજ્જત્તગસંખેજ્જવાસાઉય-

संयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? गौतम ! अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते, नो प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः उपपद्यन्ते, अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते किम् ऋद्धि प्राप्तसंयतेभ्यः ? अनृद्धिप्राप्तसंयतेभ्यः उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वाभ्याम् उपपद्यन्ते, द्वारम् ॥ सू ० १२ ॥

टीका—अथ वैमानिकदेवानामुत्पादवक्तव्यतां प्ररूपयितुमाह—वैमाणिया णं भंते ! कओहिंतो उववज्जंति ? हे भदन्त ! वैमानिकाः खलु देवाः केभ्य उपप

संजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो अप्पमत्तसंजय सम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) क्या प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तको से अथवा अप्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तको से उत्पन्न होते हैं ?) गोयमा ! अप्पमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति पमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) गौतम ! अप्रमत्तसंयत सम्मग्दृष्टिपर्याप्तको से उत्पन्न होते हैं, प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तको से नहीं उत्पन्न होते

(जइ अप्पमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) यदि अप्रमत्त सम्यग्दृष्टि पर्याप्तको से उत्पन्न होते हैं (किं इड्ढिपत्तसंजएहिंतो, अणिड्ढिपत्तसंजएहिंतो उववज्जंति !) क्या ऋद्धिप्राप्त संयतो से उत्पन्न होते हैं अथवा अनृद्धिप्राप्त संयतो से उत्पन्न होते हैं (गोयमा ! दोहिंतो उववज्जंति) गौतम ! दोनों से उत्पन्न होते हैं) द्वार समाप्त ।

टीकार्थ—अब वैमानिक देवों के उपपात की वक्तव्यता कहते हैं—गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—हे भगवन् ! वैमानिक देव किनसे उत्पन्न

हिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ?) शु प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि अथवा अप्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तको से उत्पन्न थाय छे ?

जयसम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति नो पमत्तसंजयसम्मत्तो उववज्जंति) गौतम ! अप्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तको से प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तको से नहीं उत्पन्न थाय.

प्रमत्तसंजयसम्मदिट्ठिपज्जत्तएहिंतो उववज्जंति) यदि अप्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तको से उत्पन्न थाय छे (किं इड्ढिपत्तसंजएहिंतो, अणिड्ढिपत्तसंजएहिंतो उववज्जंति ?) शु ऋद्धिप्राप्त संयतोभाय उत्पन्न थाय छे प्राप्त अनृद्धिप्राप्त संयतोभाय उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! दोहिंतो त्थ !) जन्नेथी उत्पन्न थाय छे. द्वारपद समाप्त ॥ १२ ॥

वे वैमानिक देवों के उपपात की वक्तव्यता कहे छे. श्री गौतम के—१. १२. वैमानिक देव दोनोभाय उत्पन्न थाय छे ? शु

સકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્રમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! ત્રિભ્યોઽપિ ઉપપદ્યન્તે, એવં યાવત્ અચ્યુતઃ કલ્પઃ, એવં ચૈવ ગ્રૈવે-
યકદેવા અપિ, નવરમ્-અસંયતસંયતાસંયતા એતે પ્રતિષેદ્ધવાઃ, એવ યથૈવ
ગ્રૈવેયકદેવાસ્તથૈવ અનુત્તરોપપાતિકા અપિ, નવરમ્-ઇદમ્ નાનાત્વ સંયતાશ્ચૈવ,
યદા-સમ્યગ્દૃષ્ટિ સંયતપર્યાસકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મ ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક્ર-
મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિં પ્રમત્ત સંયમત સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાસકેભ્યઃ અપ્રમત્ત

ઉજવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવકંતિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા
સંયત સમ્મગ્દૃષ્ટિયો સે, અસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તો સે અથવા
સંયતાસંયતસમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાતવર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિજ ગર્ભજ
મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (તીહિંતો વિ ઉવવ-
જ્જંતિ) તીનો સે હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં (એવં જાવ અચ્ચુગો કલ્પો) હસી
પ્રકાર અચ્ચુન કલ્પ તક (એવં ચેવ ગેવિજ્જગદેવા વિ) હસી પ્રકાર ગ્રૈવે
યક દેવ ધી (નવરં) વિશેષ (અસંજતસંજતાસંજતા એતે પહિસેદ્દેયવા)
અસંયત ઓર સંયતાસંયત, ઇનકા નિષેધ કરના ચાહિએ (એવં જહેવ
ગેવિજ્જગદેવા તહેવ અણુત્તરોવવાહ્યાવિ) હસી પ્રકાર જૈસે ગ્રૈવેયક દેવ
વૈસે હી અનુત્તરોપપાતિક ધી (નવરં ઇમં નાણત્ત) વિશેષ ભેદ યહ હૈ
(સંજયા ચેવ) સંયત હી

(જહ સમ્મદિટ્ઠિસંજતપ્પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવકં-
તિયમણૂસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષ
કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજમનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં પમત્ત-

પ્પજ્જત્તપહિ તો, સંજયાસંજય સમ્મદિટ્ઠિપ્પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવક તિય
મણૂસેહિ તો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ સ પત સકપગ્દ્દિટ્ઠિએથી અસયત સમ્યગ્દ્દિટ્ઠિ
પર્યાપ્તોથી અથવા સયતા સયતસમ્યગ્દ્દિટ્ઠિ પર્યાપ્ત સખ્યાત વર્ષાયુષ્ક કર્મભૂમિજ
ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (તીહિ તોવિ ઉવ-
વજ્જંતિ) ત્રણેથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. (એવં જાવ અચ્ચુગો કલ્પો) એજ રીતે અચ્ચુત-
કલ્પ સુધી (એવં ચેવ ગેવિજ્જગદેવા વિ) એજ પ્રકારે ગ્રૈવેયક દેવ પણ (નવરં)
વિશેષ (અસંયત મજ્જતાસંજતા એતે પહિસેદ્દેયવા) અસયત અને સયતાસયત,
તેમને નિષેધ કર્યો નોંધ્યો (એવ જહેવ ગેવિજ્જગદેવા તહેવ અણુત્તરોવવાહ્યાવિ) એ
રીતે એવા ગ્રૈવેયક દેવ તેવાજ અનુત્તરોપપાતિક પણ (નવરં ઇમ નાણત્ત) વિશેષભેદ
આ છે (સંજયા ચેવ) સયતજ

(જહ સમ્મદિટ્ઠિ સજતપ્પજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમગગઽભવક તિયમણૂસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ) યદિ સમ્યગ્દ્દિટ્ઠિ પર્યાપ્ત સખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મ ભૂમિજ
ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં પમત્તસજ્જસમ્મદિટ્ઠિપ્પજ્જત્તપહિ તો,

સંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! અપ્રમત્તસંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાસકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે, નો પ્રમત્તસંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાસકેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે, અપ્રમત્તસંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાસકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે કિમ ઋદ્ધિ પ્રાપ્તસંયતેભ્યઃ ? અનુદ્ધિપ્રાપ્તસંયતેભ્યઃ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! દ્વાભ્યામ્ ઉપપદ્યન્તે, દ્વારમ્ ॥સૂ. ૧૨॥

ટીકા—અથ વૈમાનિકદેવાનામુત્પાદવક્તવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—વૈમાણિયા ણં મંતે ! કઓર્હિંતો ઉવવજ્જંતિ ? હે મદન્ત ! વૈમાનિકાઃ સ્વલુ દેવાઃ કેભ્ય ઉપ

સંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તપ્પહિંતો અપ્પમત્તસંજય સમ્મદિદ્વિપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) કયા પ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે અથવા અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?) ગોચમા ! અપ્પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, પ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે

(જહ અપ્પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ અપ્રમત્ત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં ઇદ્ધિપત્તસંજપ્પહિંતો, અણિદ્ધિપત્તસંજપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ !) કયા ઋદ્ધિપ્રાપ્ત સંયતો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અનુદ્ધિપ્રાપ્ત સંયતો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ગોચમા ! દોહિતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! દોંનો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં) દ્વાર સમાપ્ત !

ટીકાર્થ—અથ વૈમાનિક દેવોં કે ઉપપાત કી વક્તવ્યતા કહતે હૈં—ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—હે ભગવન્ ! વૈમાનિક દેવ કિનસે ઉત્પન્ન

અપ્પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ પ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોંથી અથવા અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોંથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા ! અપ્પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ, નો પમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોંથી ઉત્પન્ન થાય છે પ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોંથી નથી ઉત્પન્ન થતા

(જહ અપ્રમત્તસંજયસમ્મદિદ્વિપજ્જત્તપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ) યદિ અપ્રમત્તસંયત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્તકોંથી ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ઇદ્ધિપત્તસંજપ્પહિંતો, અણિદ્ધિપત્તસંજપ્પહિંતો ઉવવજ્જંતિ ?) શુ ઋદ્ધિપ્રાપ્ત સંયતોમાથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અનુદ્ધિ પ્રાપ્ત સંયતોમાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોચમા ! દોહિતો ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! બન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે. દ્વારપદ સમાપ્ત. ॥ ૧૨ ॥

ટીકાર્થ—હવે વૈમાનિક દેવોના ઉપપાતની વક્તવ્યતા કહે છે શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ વૈમાનિક દેવ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ

ધન્ટે ? 'કિં નેરહ્મિતો, કિં તિરિક્ષજોણિર્દિતો, મણુસ્સેહિતો, દેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં નૈરયિકેભ્યો વૈમાનિકદેવા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા તિર્યગ્યોનિકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા દેવેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'ળો ણેરહ્મિતો ઉવવજ્જંતિ' નો નૈરયિકેભ્યો વૈમાનિકદેવા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ- 'પંચિંદિયતિરિક્ષજોણિર્દિતો ઉવવજ્જંતિ' પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યો વૈમાનિકા ઉપપદ્યન્તે, 'મણુસ્સેહિતો, ઉવવજ્જંતિ' મનુષ્યેભ્યો વૈમાનિકા ઉપપદ્યન્તે, 'ળો દેવેહિતો ઉવવજ્જંતિ' નો દેવેભ્યો વૈમાનિકા ઉપપદ્યન્તે, 'એવં સોહમ્મીસાણગદેવાઽવિ માણિયવ્વા' એવમ્-સમુચ્ચય વૈમાનિક દેવદેવ સૌધર્મેજ્ઞાનકદેવા અપિ મણિતવ્વાઃ- 'એવં સળંકુમારદેવા વિ માણિયવ્વા' એવમ્-ઉપર્યુક્તરીત્યા, સનત્કુમારદેવા અપિ મણિતવ્વાઃ, કિન્તુ 'ળવરં અસંખેજ્જવાસાઉય અકમ્મભૂમગવજ્જેહિતો ઉવવજ્જંતિ' નવરં પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ- સનત્કુમારદેવા અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કાકર્મભૂમિગવર્જેભ્યઃ પૂર્વોક્તેભ્ય ઉપપદ્યન્તે इति बोध्यः 'એવં જાવ સહસ્રારકલ્પોગવેમાણિયદેવા માણિયવ્વા' એવમ્-ઉપર્યુક્તરી-
હોતે હૈં ? કયા નારકો સે યા તિર્યંચો સે મનુષ્યો સે અથવા દેવો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન-હૈં ગૌતમ ! વૈમાનિક દેવ નારકો સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે કિન્તુ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં મનુષ્યો સે મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં પરંતુ દેવો સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

હસી પ્રકાર સૌધર્મ ઓર ઈજ્ઞાન દેવો કે વિષય મેં મી કહના ઑહિયે । સનત્કુમાર દેવોં કા ઉપપાત મી હસી પ્રકાર કહના ઑહિયે, પારતુ ંકે ઉપપાત મેં વિશેષતા યહ હૈં કિ સનત્કુમારદેવ અસંખ્યાતવર્ષાયુષ્ક અકર્મભૂમિકો કો ઑડ કર પૂર્વોક્ત સય સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં । હસી પ્રકાર સહસ્રારકલ્પ તક અર્થાન્ માહેન્દ્ર, વ્રહ્મલોક, લાન્તક

નારકેાથી અગર તિર્યંચોથી અથવા મનુષ્યોથી વા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્-ગૌતમ ! વૈમાનિક દેવ નારકેાથી ઉત્પન્ન નથી થતા, પણ પચેન્દ્રિય તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

એજ પ્રકારે સૌધર્મ અને ઇજ્ઞાન દેવોના વિષયમા પણ કહેવું લેઈએ. પરન્તુ તેમના ઉપપાતમા વિશેષતા એ છે કે સનત્કુમાર દેવ અને અમ ખ્યાન વર્ષાયુષ્ક અકર્મભૂમિકોને ઑડીને પૂર્વોક્ત બધાથી ઉત્પન્ન થાય છે આ પ્રમાણે સહસ્રાર કલ્પસુધી અર્થાત્ માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહા શુક અને મહાનાર કલ્પના દેવોના ઉપપાત કહેવા લેઈએ.

ત્યા, યાવત્ માહેન્દ્ર બ્રહ્મઝોક લાન્તકસહસ્રાર કલ્પોપગવૈમાનિકદેવા મણિતવ્યાઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘આણયદેવાણં મંતે ! કઓર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ હે મદન્ત ! આનતદેવાઃ સ્થલુ કેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ‘કિં નેરઙ્ગેર્હિતો, કિં પંચિદિયતિરિક્ષ-જોણિર્હિતો મણુસ્સેર્હિતો દેવેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ?’ કિં નૈરયિકેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકેભ્યઃ ? કિં વા મનુષ્યેભ્યઃ ? કિં વા દેવેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘ળો ણેરઙ્ગેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો નૈરયિકેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, ‘નો તિરિક્ષ-જોણિર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો વા તિર્યગ્ગોનિકેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ ‘મણુસ્સેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા, ઉપપદ્યન્તે, ‘ળો દેવેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ નો દેવેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જઙ્ મણુસ્સેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ’ યદા મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં સંમુચ્છિમમણુસ્સેર્હિતો, ગમ્ભવકંતિયમણુસ્સેર્હિતો ઉવવજ્જંતિ ? કિં સંમૂચ્છિમમનુષ્યેભ્ય આનત-દેવા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ગર્મ્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? મગવાન્—આહ—‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘ગમ્ભવકંતિયમાણુસ્સેર્હિતો, નો સંમુચ્છિમ મણુસ્સે-

મહા ક્ર ઓર સવસાર કલ્પ કે દેવો કા ઉપપાત કહના ચાહિય ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! આનત દેવ કિનસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? કયા નારકોં સે, પંચેન્દ્રિય તિર્યચો સે મનુષ્યોં સે અથવા દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! આનત દેવ નારકોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે, તિર્યચો સે મી ઉત્પન્ન નહીં હોતે મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, દેવોં સે ઉપન્ન નહીં હોતે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ મનુષ્યોં સે આનત દેવ ઉત્પન્ન હોતે હૈ તો કયા સંમૂર્છિમ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા ગર્મજ મનુષ્યો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! ગર્મજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ , સંમૂર્છિ

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ । આનતદેવ કોનાથી ઉત્પન્ન થાય છે. સુ' નારકોથી, પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોથી, મનુષ્યોથી અથવા દેવોથી ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ભગવન્—ગૌતમ । આનતદેવ નારકોથી ઉત્પન્ન નથી થતા, તિર્યચોથી પણ ઉત્પન્ન નથી થતા, મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, દેવોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ—ભગવન્ યદિ મનુષ્યોથી આનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ સમૂર્છિમ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા ગર્મજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્— ગૌતમ ! ગર્મજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે, સમૂર્છિમ

હિંતો ઉવવજ્જંતિ' આનતદેવા ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિરુમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, નો સંમૂ-
ર્ચિષ્મમનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'અહિ ગર્ભગમ્યકંતિય મણુસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ' યદા-ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિરુમનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે તદા—'કિં
કમ્મભૂમિગેહિંતો અરુમ્મભૂમિગેહિંતો, અંતરદીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ?' કિં કર્મ-
ભૂમિગેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિં વા અકર્મભૂમિગેભ્યો ગર્ભ-
વ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય ઉપપદ્યન્તે? કિં વા અન્તર્દ્વીપગેભ્યો ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક-
મનુષ્યેભ્યઃ આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે? મગ્ગાન્ આહ—'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'નો
અરુમ્મભૂમિગેહિંતો, નો અતરદીવગેહિંતો ઉવવજ્જંતિ'—નો અકર્મભૂમિગેભ્ય આનત
દેવા ઉપપદ્યન્તે, નો વા અન્તરદ્વીપગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ 'કમ્મભૂમિગર્ભવ-
વકંતિય મણુસેહિંતો ઉવવજ્જંતિ' કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનત
દેવા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'અહિ કમ્મભૂમિગર્ભવકંતિય મણુસેહિંતો
ઉવવજ્જંતિ' યદા—કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે,
તદા 'કિં સંખેજ્જવાસાઉહિંતો, અસંખેજ્જવાસાઉહિંતા ઉવવજ્જંતિ?' કિં સંખે-

મનુષ્યોં સે નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! આનત દેવ યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં તો કર્મભૂમિજો સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અકર્મભૂમિજો સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં અથવા અન્તરદ્વીપજોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અકર્મભૂમિજો સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે, અન્તર
દ્વીપજ મનુષ્યોં સે ખી ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કિન્તુ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ
મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ આનત દેવ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં
સે હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં

મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ ! આનતદેવ યદિ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન
થાય છે તો કર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે, અકર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન થાય છે,
અથવા અન્તરદ્વીપજોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! અકર્મભૂમિજોથી ઉત્પન્ન નથી થતા અન્તર-
દ્વીપજ મનુષ્યોથી પણ ઉત્પન્ન નથી થતા, પણ કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી
ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ ! યદિ આનતદેવ કર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ
મનુષ્યોથીજ ઉત્પન્ન થાય છે તો શું સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યો

यवर्षायुष्केभ्यः कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः उपपद्यन्ते ? किं वा असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘संख्येयवासा उपहितो, नो असंखिज्जवासा उपहितो उववज्जंति’ संख्येयवर्षायुष्केभ्यः कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः आनतदेवा उपपद्यन्ते, नो असंख्येयवर्षायुष्केभ्य उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—‘जइ संखिज्जवासा उयकम्मभूमिगर्भवक्कंति य मणूसेहितो उववज्जंति’ यदा—संख्येयवर्षायुष्क कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, तदा—‘किं पज्जत्तएहितो उववज्जंति ? अपज्जत्तएहितो उववज्जति ?’ किं पर्याप्तकेभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते ? किं वा अपर्याप्तकेभ्य उपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘पज्जत्तएहितो उववज्जंति, नो अपज्जत्तएहितो उववज्जंति’ पर्याप्तकेभ्य संख्येयवर्षायुष्केभ्यः कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते, नो अपर्याप्तकेभ्यस्तथा विधमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, गौतमः—पृच्छति—‘जइ पज्जत्तसंखेयज्जवासा उयकम्मभूमिगर्भवक्कंति य मणूसेहितो उववज्जंति’ यदा पर्याप्तकसंख्येयवर्षायुष्ककर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य आनतदेवा उपपद्यन्ते तदा ‘किं सम्मदिट्ठी से उत्पन्न होते हैं’ अथवा असंख्यात वर्ष की आयु वालो से उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! संख्यात वर्ष की आयु वालो से उत्पन्न होते हैं, असंख्यात वर्ष की आयु वालो से नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम—हे भगवन् ! यदि संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिक, गर्भज मनुष्यो, से आनतदेव उत्पन्न होते हैं तो क्या पर्याप्तको से उत्पन्न होते हैं अथवा अपर्याप्तको से ?

भगवान् हे गौतम ! पर्याप्तको से उत्पन्न होते हैं, अपर्याप्तको से नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम—हे भगवन् ! यदि पर्याप्त, संख्यात वर्ष की आयु वाले,

थी उत्पन्न थाय छे अथवा असंख्यात वर्ष की आयुवालाओथी उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान्—गौतम ! संख्यात वर्ष की आयुवालाओथी उत्पन्न थाय छे, असंख्यात वर्ष की आयुवालाओथी उत्पन्न नहीं थता.

श्री गौतम स्वामी—भगवन् ! यदि संख्यात वर्ष की आयुवाला कर्मभूमिक, गर्भज मनुष्येथी आनतदेव उत्पन्न थाय छे तो शु पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे अथवा अपर्याप्तकोथी ।

श्री भगवन्—गौतम ! पर्याप्तकोथी उत्पन्न थाय छे, अपर्याप्तकोथी नहीं उत्पन्न थता.

श्री गौतम स्वामी—भगवन् ! यदि पर्याप्त संख्यात वर्ष की आयुवाला

પજ્જત્તગ સંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમિગેહિતો ઉવવજ્જંતિ ?' કિં સમ્યગ્દિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યેયવર્ષાયુઠ્ઠ કર્મભૂમિગેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા 'મિચ્છદિદ્ધિ પજ્જત્તગેહિતો ઉવવજ્જંતિ ? મિથ્યાદિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યેયવર્ષાયુઠ્ઠકર્મભૂમિગેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં વા 'સમ્મામિચ્છદિદ્ધિ પજ્જત્તગેહિતો ઉવવજ્જંતિ' સમ્યગ્મિથ્યાદિદ્ધિ પર્યાપ્તકેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—'ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! 'સમ્માદિદ્ધિપજ્જત્તગ સંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમિગગમ્ભવવકંતિયમણૂસેહિતો ઉવવજ્જંતિ' સમ્યગ્દિદ્ધિપર્યાપ્તક સંખ્યેયવર્ષાયુઠ્ઠકર્મભૂમિગર્મભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે એવં 'મિચ્છદિદ્ધિ પજ્જત્તગેહિતો ઉવવજ્જંતિ' મિથ્યાદિદ્ધિ પર્યાપ્તકેભ્યઃ સંખ્યેયવર્ષાયુઠ્ઠકર્મભૂમિગર્મભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ—'ણો સમ્મામિચ્છાદિદ્ધિ પજ્જત્તગેહિતો ઉવવજ્જંતિ' નો સમ્યગ્મિથ્યાદિદ્ધિપર્યાપ્તકેભ્યઃ, સંખ્યેયવર્ષાયુઠ્ઠકર્મભૂમિગર્મભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—'જહં સમ્માદિદ્ધિપજ્જત્તસંખેજ્જવાસાઉયકમ્મભૂમિગગમ્ભ

કર્મભૂમિજ, ગર્મજ મનુષ્યો. સે આનતદેવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા સમ્યગ્દિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા મિથ્યાદિદ્ધિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતા હૈં ? અથવા સમ્યગ્મિથ્યાદિદ્ધિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! સમ્યગ્દિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્મજ મનુષ્યોં સે આનતદેવ ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર હસી પ્રકાર કે મિથ્યાદિદ્ધિ મનુષ્યોં સે બી ઉત્પન્ન હોતે હૈં કિન્તુ સમ્યગ્મિથ્યાદિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્મજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ આનતદેવ સમ્યગ્દિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્મજ મનુષ્યોં સે બી ઉત્પન્ન હોતે હૈં

કર્મભૂમિજ, ગર્મજ મનુષ્યોથી આનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે. તો શુ સમ્યગ્દિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા મિથ્યાદિદ્ધિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સમ્યગ્મિથ્યાદિદ્ધિ પર્યાપ્તક મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! સમ્યગ્દિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્મજ મનુષ્યોથી આનતદેવ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેજ પ્રકારે મિથ્યાદિદ્ધિ મનુષ્યોમાથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ સમ્યગ્મિથ્યાદિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્મજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન નથી થતા.

શ્રી ગૌતમ—ભગવન્ ! યદિ આનતદેવ સમ્યગ્દિદ્ધિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્મજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ

વક્રંતિય મળૂસેહિતો ઉવવજ્જંતિ' યદા સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્પાયુષ્કકર્મ-
ભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે તદા 'કિં સંજતસમ્મદિદ્ધિ
હિંતો, અસંજતસમ્મદિદ્ધી પજ્જત્તર્હિંતો, સંજયાસંજયાસમ્મદિદ્ધી પજ્જત્તસંસે-
જ્જવાસાઉય કમ્મભૂમગગબ્ભવક્રંતિય મળૂસેહિતો ઉવવજ્જતિ ?' કિં સંયત સમ્ય-
ગ્દષ્ટિભ્યઃ પર્યાપ્તેભ્યઃ ? કિં વા અસંયત સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકેભ્યઃ ? કિં વા
સંયતાસંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્પાયુષ્કકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેભ્ય
આનતદેવા ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'તીહિતો વિ ઉવવ-
જ્જંતિ' ત્રિભ્યોઽપિ-સંયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકાસયતસમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તક સંયતાસંયત
સમ્યગ્દષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્પાયુષ્કકર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય આનતદેવા
ઉપપદ્યન્તે, इत्यर्थः 'एवं जाव अच्चुगो कप्पो' एवम्-उपर्युक्तानतदेव-
रीत्या यावत्-प्राणत आरणाच्युताः कल्पा अपि अवसेयाः, 'एवं चेव गेविज्ज-
गदेवावि' एवञ्चैव-आनतदेवकल्पोक्तरीत्यैव ग्रैवेयकदेवा अपि वक्तव्याः, किन्तु-
'नवर असंजत संजता संजता एते पडिसेहेयव्वा' नवरम्-पूर्वोक्तानतदेवापेक्षया

તો કયા સંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અસંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોં
સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા સંયતાસંયત સમ્મગ્દષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! તીનોં સે હી અર્થાત્ સંયતસમ્યગ્દષ્ટિયોં સે
અસંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોં તથા સંયતાસંયત સમ્યગ્દષ્ટિયોં સે ઉત્પન્ન
હોતે હૈં ।

અચ્યુતકલ્પ તક હસી પ્રકાર કહના ચાહિયે ગ્રેવેયકદેવોં કા ઉપ-
પાત મી આનતદેવોં કે સમાન સમજના ચાહિયે, કિન્તુ અસંયત ઔર
સંયતાસંયત મનુષ્યોં કા ગ્રેવેયકોં મેં ઉપપાત નહીં હોતા, અતઃ ઉનકા
નિષેધ કર દેના ચાહિયે, કેવલ સંયત મનુષ્ય હી વહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં

સ યત સમ્યગ્દષ્ટિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે અથવા અસ યત સમ્યગ્દષ્ટિયોથી ઉત્પન્ન
થાય છે અથવા સ યતા સ યત સમ્યગ્દષ્ટિ પર્યાપ્ત સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા
કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! ત્રણેથીજ અર્થાત્ સ યત સમ્યગ્દષ્ટિયોથી, અસ યત
સમ્યગ્દષ્ટિયોથી, તથા સ યતાસ યત સમ્યગ્દષ્ટિયોથી ઉત્પન્ન થાય છે

અચ્યુતકલ્પસુધી આ રીતે કહેલુ ભેદએ ગ્રેવેયક દેવોના ઉપપાત પણ
આનતદેવોના સમાન સમજવેા ભેદએ કિન્તુ અસ યત અને સ યતાસંયત
મનુષ્યોના ગ્રેવેયકોમા ઉપપાત નથી થતો તેથી તેમનો નિષેધ કરવેા ભેદએ.
કેવલ સ યત મનુષ્યજ ત્યા ઉત્પન્ન થાય છે. નવગ્રેવેયકોમાં ભવ્ય અને અભવ્ય

विशेषस्तु-असंयतसंयतासंयता एते प्रतिपेक्ष्याः, तथा च ग्रैवेयकदेवा नो असं-
यतेभ्यः, नो वा संयतासंयतेभ्यो मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, अपि तु संयतेभ्य एव-
मनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ? इत्यवसेयम् । 'एवं जडेय गेव्रिज्जगदेवा तदेव अणुत्तरोव-
वाड्या वि' एवम्-पूर्वोक्तीत्या, यथैव ग्रैवेयकदेवा उक्तास्तथैव पञ्च अनुत्तरौप-
पातिका अपि देवा वक्तव्याः, किन्तु-‘णरं इमं नाणत्तं संजयावेव’ नवरम्-
पूर्वापेक्षया विशेषस्तु-इदं नानात्वं-पृथक्त्वम् भेद इत्यर्थः संयताश्चैव-संयतानामेव
नो असंयतानां नो वा संयतासंयतानामिति भावः, गौतमः पृच्छति-‘जड सम्म-
दिद्धी संजतपज्जतमंखेज्जवासाउयरुम्मभूमगगवभयक्कंतियमणूसेहितो उववज्जंति’

नवग्रैवेयकों में भव्य और अभव्य दोनों उत्पन्न होते हैं । जो सम्यग्दृष्टि नहीं उत्पन्न होते हैं वे तो शुद्ध संयम के पालन करते संयत उत्पन्न होते हैं किन्तु जो मिथ्यादृष्टि भव्य और अभव्य उत्पन्न होते हैं वे चारित्रक्रिया की आराधना से वहाँ उत्पन्न होते हैं किन्तु गुणस्थान तो उनका पहला २ (मिथ्यादृष्टि) ही रहता है । उस चारित्र की क्रिया के कारण ही यहाँ संयतासंयत और असंयत का निषेध किया है । अनुत्तर-विमानों में संयतासंयत और असंयत का निषेध कर संयत को ही ग्रहण किया है सौ वह भावसंयत ही लेना चाहिये । जैसी वक्तव्यता ग्रैवेयक देवों के उपात की कहो, वैसी ही पांच अनुत्तरविमानों के देवों की समझनी चाहिए, मगर अनुत्तर विमानों में संयत मनुष्य ही उत्पन्न होते हैं, असंयत अथवा संयतासंयत नहीं उत्पन्न होते,

गौतम-हे भगवन् ! यदि सम्यग्दृष्टि संयत पर्याप्तक संख्यात-वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भजमनुष्यों से अनुत्तरौपपातिक देवों

जन्ने उत्पन्न थाय छे जे सम्यग्दृष्टि नथी उत्पन्न थता तेओ तो शुद्ध सयमनु पालन करीने सयत उत्पन्न थाय छे. किन्तु जे मिथ्यादृष्टि लव्य अने अलव्य उत्पन्न थाय छे तेओ चारित्रिक्रियानी आराधनाथी त्या उत्पन्न थाय छे परतु शुष्स्थान तो तेमना पडेला (मिथ्यादृष्टि) ज रह्ये छे ओ चारित्रणी क्रियाने कारणे आही सयतासयत अने असयतनो निषेध कुर्ये छे अनुत्तर विमानोभा संयतासयत अने संयतनो निषेध करीने संयतनु ज थडणु कुर्ये छे ते तेज लाव सयत लेवा जेधजे

जेवी वक्तव्यता ग्रैवेयक देवाना उपातनी कही, जेवीज पाथ अनुत्तर विमानोना देवाना समजवी जेधजे, पण अनुत्तर विमानोभा सयत मनुष्यज उत्पन्न थाय छे, असयत अथवा सयतासयत उत्पन्न नथी थता.

गौतम स्थायी-लगवन् यदि सम्यग्दृष्टि सयत पर्याप्तक संख्यात वर्षानी आयुवाणा कर्मभूमिज गर्भज मनुष्योथी अनुत्तरौपपातिक देवानो

यदा सम्यग्दृष्टि संयतपर्याप्तसंख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्यः अनुत्तरौपपातिका देवा उपपद्यन्ते तदा—‘किं प्रमत्तसंजयसम्मदिद्वी पज्जत्तएहिंतो’ किं प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिक गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते, किं वा ‘अप्रमत्तसंजयसम्मदिद्वी पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति ? अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिकगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्य उपपद्यन्ते ! भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘अप्रमत्तसंजय सम्मदिद्वी पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति’ अप्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्योऽनुत्तरौपपातिकदेवा उपपद्यन्ते ‘नो प्रमत्तसंजय सम्मदिद्वी पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति’ नो प्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टिपर्याप्तकेभ्योऽनुत्तरौपपातिकदेवा उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—‘जइ अप्रमत्तसंजयसम्मदिद्वि पज्जत्तएहिंतो उववज्जंति’ यदा अप्रमत्तसंयतसम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेभ्यः संख्येयवर्षायुष्कर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येभ्योऽनुत्तरौपपातिका देवा उपपात उपपात होता है तो क्या प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उपपात होता है अथवा अप्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्त संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से उपपात होता है ?

भगवान्—हे गौतम ! अप्रमत्तसंयत मनुष्यों से ही उपपात होता है, प्रमत्तसंयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकों से अनुत्तरौपपातिक देवों नहीं उत्पन्न होते ।

गौतम—हे भगवन् ! यदि अप्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्ष की आयु वाले कर्मभूमिज गर्भज मनुष्यों से अनुत्तरविमानों के देव उत्पन्न होते हैं, तो क्या ऋद्धिप्राप्त संयतों से उत्पन्न होते हैं अथवा अनृद्धिप्राप्त संयतों से उत्पन्न होते हैं ?

उपपात थाय छे तो शु प्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि संख्यात वर्षानी आयुवाणा कर्मभूमिज गर्भज मनुष्योथी उपपात थाय छे अथवा अप्रमत्त सम्यग्दृष्टि पर्याप्त संख्यात वर्षानी आयुवाणा कर्मभूमिज गर्भज मनुष्योथी उपपात थाय छे ?

श्री भगवान्—गौतम ! अप्रमत्त संयत मनुष्योथी ज उपपात थाय छे, प्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तकेथी अनुत्तरौपपातिक देव उत्पन्न नथी थता.

श्री गौतमस्वामी—भगवान् यदि अप्रमत्त संयत सम्यग्दृष्टि पर्याप्तक संख्यात वर्षानी आयुवाणा कर्मभूमिज गर्भज मनुष्योथी अनुत्तरविमानोना देव उत्पन्न थाय छे तो शु ऋद्धि प्राप्त संयतोथी उत्पन्न थाय छे अथवा अनृद्धि प्राप्त संयतोथी उत्पन्न थाय छे ?

હ્યન્તે તદા 'કિં ઇદ્વિપત્તસંજઞ્ઠિતો, અણિદ્વિપત્તસંજઞ્ઠિતો ?' કિમ્ ઋદ્ધિપ્રાપ્ત-
સંયતેભ્યઃ સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેભ્ય
ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અનૃદ્ધિપ્રાપ્તસંયતેભ્ય ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—'ગૌતમ !' હૈ
ગૌતમ ! 'દોહિતો વિ ઉવવજ્જંતિ'—દ્વાભ્યામ્—ઋદ્ધિ પ્રાપ્તસંયતાનૃદ્ધિપ્રાપ્તસંયતાભ્યાં
સમ્યગ્દૃષ્ટિપર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યાભ્યામનુત્તરૌપ-
પાતિકા દેવા ઉપપદ્યન્તે, ઇતિ માવઃ, તથા ચ સૌધર્મેજ્ઞાનયો રૂપપાતપ્રરૂપણે સર્વ
નૈરયિક સર્વદેવેભ્યઃ પ્રતિષેધઃ, સનત્કુમારાદિસહસ્રારપર્યન્તેષુ અકર્મભૂમિજેભ્યોઽપિ
પ્રતિષેધઃ, આનતાદિષુ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેભ્યઃ પ્રતિષેધઃ, વિજયાદિષુ મિથ્યા-
દૃષ્ટિ મનુષ્યેભ્યોઽપિ પ્રતિષેધઃ કૃતઃ ઇતિ પञ્ચમઉપપાત દ્વારં સમાપ્તમ્ ॥૫૦ ॥૧૨॥

॥ પઠોદ્વર્તનાદ્વારવક્તવ્યતા ॥

મૂલમ્—નેરહ્યાણં ખંતે ! અણંતરં ઉવદિત્તા કહિં ગચ્છંતિ,
કહિં ઉવવજ્જંતિ ? કિં નેરહ્યસુ, ઉવવજ્જંતિ, તિરિક્ખજોણિ-

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! દોનોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અર્થાત્ ઋદ્ધિપ્રાપ્ત
ઔર અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત ત્ત સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષ કી
આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં સે અનુત્તર વિમાનોં કૈ દેવ
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

હસ પ્રકાર સૌધર્મ ઔર ઈજ્ઞાનદેવોં કૈ ઉપપાત કી પ્રરૂપણા
મેં સઘ નારકોં ઔર દેવોં કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ, સનત્કુમાર સે
લગાકર સહસ્રાર પર્યન્ત કૈ દેવોં મેં અકર્મભૂમિજોં સે ઉપપાત કા
નિષેધ વિ । ગયા હૈ, આનત આદિ મેં તિર્યચ પંચેન્દ્રિય કૈ ઉત્પન્ન
હોને કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ ઔર વિજયાદિ વિમાનોં મેં મિથ્યાદૃષ્ટિ
વ્યોં સે ઉપપાત હોને કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ ।

ઉપપાતદ્વાર સમાપ્ત હુઆ

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! અન્નેથી ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ ઋદ્ધિપ્રાપ્ત
અને અનૃદ્ધિપ્રાપ્ત અપ્રત્યક્ત સંયત સમ્યગ્દૃષ્ટિ પર્યાપ્તક સંખ્યાત વર્ષની આયુ-
વાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોથી અનુત્તર વિમાનોના દેવ ઉત્પન્ન થાય છે

એ રીતે સૌધર્મ અને ઇજ્ઞાનદેવોના ઉપપાતની પ્રરૂપણામાં બધા નારકો
અને દેવોના નિષેધ કરાયેલ છે, સનત્કુમારથી લઈને સહસ્રાર પર્યન્તના દેવોના
અકર્મભૂમિજોથી ઉપપાતનો નિષેધ કરાયેલો છે. આનત આદિમાં તિર્યચ
પંચેન્દ્રિયના ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરાયેલો છે. અને વિજયાદિ વિમાનોમાં
મિથ્યાદૃષ્ટિ મનુષ્યોથી ઉપપાત થવાનો નિષેધ કરેલ છે. ઉપપાત દ્વાર સમાપ્ત થયું .

एसु उववज्जंति, मणुस्सेसु उववज्जंति, देवेषु उववज्जंति ? गोयमा ! नो नेरइएसु उववज्जंति, तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, मणुस्सेसु उववज्जंति, नो देवेषु उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, किं एगिंदिएसु उववज्जंति, जाव पंचिंदिएसु तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति ? गोयमा ! णो एगिंदिए जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति, एवं जेहिंतो उववाओ भणिओ तेसु उव्वट्ठणा वि भाणियव्वा, नवरं संमुच्छिमेसु न उववज्जंति, एवं सव्वपुढविसु भाणियव्वं, नवरं अहे सत्तमाओ मणुस्सेसु ण उववज्जंति ॥ सू० १३ ॥

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्घृत्य कुत्र गच्छन्ति ? कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते ! मनुष्येषु उपपद्यन्ते ? देवेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, तिर्यग्योनि-

षष्ठ उद्वर्त्तनाद्वार

शब्दार्थ—(नेरइया णं भંते !) भगवन् ! नैરયિક जीव (अणंतरं) अनन्तर- क्षात् (उव्वट्ठित्ता) उद्वर्त्तन करके—निकल कर (कहिं गच्छन्ति) कहाँ जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहाँ उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइ एसु उववज्जंति ?) क्या नारकों में उत्पन्न होते हैं ? (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यचों में उत्पन्न होते हैं ? (मणुस्सेसु उववज्जंति) मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं ? (देवेषु उववज्जंति) क्या देवों में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा)—हे गौतम ! (नो नेरइएसु उववज्जंति) नारकों में उत्पन्न नहीं होते (तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति) तिर्यचों में उत्पन्न होते हैं

છડુ ઉદ્વર્તના દ્વાર

શબ્દાર્થ—(નેરइया णं भंते !) ભગવન્ નૈરયિક જીવ (અણંતરં) અનન્તર- સાક્ષાત્ (ઉવ્વટ્ઠિત્તા) ઉદ્વર્તન કરીને—નિકળીને (કહિ ગચ્છન્તિ) કયા જાય છે ? (કહિ ઉવવજ્જંતિ) કયા ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં નેરइएसु उववज्जंति ?) શું નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં તિરिक्खजोणिएसु उववज्जंति) તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (મણુस्सेसु उववज्जंति) મનુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? (દેવેસु उववज्जंति) શુ દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

(ગોયમા !) હે ગૌતમ ? (નો નેરइएसु उववज्जंति) નારકોમાં ઉત્પન્ન નથી થતા (તિરिक्खजोणिएसु उववज्जंति) તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. (મણુस्सेसु

કેપુ ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે, નો દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે, યદા તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નો એકેન્દ્રિયેષુ યાવત્ નો ચતુરિન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, एवं येभ्य उपपातो भाणितस्तेषु उद्बर्तनाऽपि भणितव्या, नवरं, संमूर्च्छिमेषु न उपपद्यन्ते, एवं सर्वं पृथिवीषु भणितव्यं नवरम्—अथः सप्तम्या मनुष्येषु न उपपद्यन्ते ।

ટીકા—અથ નૈરયિકાણામુદ્વર્તના નામક ૫૫ દ્વાર વક્તવ્યતાં પ્રરુપયિતુ માહ—

(મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં (નો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ) દેવોં મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે હે (જહ્ તિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં (કિં ઇગિંદિણસુ ઉવવજ્જંતિ) કયા એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (જાવ પચ્ચિંદિણસુ તિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ ?) યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ ! (નો ઇગિંદિણસુ જાવ નો ચતુરિંદિણસુ ઉવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિયોં મેં યાવત્ ચૌહિન્દ્રિયોં મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે હેં, एवं इस प्रकार (जैहितो उववाओ भणिओ) जिनसे उपपात कहा है (तेसु उव्वट्ठणा वि भाणियव्वा) उनमें उद्बर्तना भो कहनी चाहिए (नवरं) विशेष (संमुच्छिमेसु न उववज्जंति) संमूर्च्छिमों मેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે (एवं सव्वपुढवीसु भाणियव्वं) ऐसा समस्त पृथिवियों में कहना चाहिए (नवरं) विशेष (अहेसत्तमाओ) सातवीं नरकभूमि से (मणुस्सेसु) मनुष्यों में (ण उववज्जंति) नहीं उत्पन्न होते,

ટીકાર્થ—અથ નારક જીવોં કી ઉદ્વર્તના કી વક્તવ્યતા કહી

ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (નો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ) દેવોમા નથી ઉત્પન્ન થતા.

(જહ્ તિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં ઇગિંદિણસુ ઉવવજ્જંતિ) શુ એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (જાવ -પચ્ચિંદિણસુ તિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ ?) યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યંચોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

(ગોયમા) હે ગૌતમ (નો ઇગિંદિણસુ જાવ નો ચતુરિંદિણસુ ઉવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિયોમા યાવત્ ચતુરિન્દ્રિયોમા નથી ઉત્પન્ન થતા (एवं) એરીતે (जैहितो उववाओ भणिओ) જેમનાથી ઉપપાત કહ્યા છે (तेसु उव्वट्ठणा वि भाणियव्वा) તેમનાથી ઉદ્વર્તના પણ કહેવી બોધ્યે (नवरं) વિશેષ (संमुच्छिमेसु न उववज्जंति) સમૂર્છિમોમા નથી ઉત્પન્ન થતા (एवं सव्व पुढवीसु भाणियव्वं) એમ સમસ્ત પૃથ્વીઓમાં કહેવું બોધ્યે (नवरं) વિશેષ (अहेसत्तमाओ) સાતમી પૃથ્વીની નરક ભૂમિમા (मणुस्सेसु) મનુષ્યોમા (ण उववज्जंति) નથી ઉત્પન્ન થતા.

ટીકાર્થ—હવે નારક જીવોની ઉદ્વર્તનાની વક્તવ્યતા કહેવાય છે. અર્થાત્

‘નેરઙ્યાણં મંતે ! અણંતરં ઉચ્ચદ્વિત્તા કહિં ગચ્છંતિ, કહિં ઉવવજ્જંતિ ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદ્રન્ત ! નૈરયિકાઃ સ્થુલ અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ત્ય નરકભવાદુદ્વર્તના નન્તરમિત્યર્થઃ નિઃસરણામન્તરં કુત્ર—કસ્મિન્ ભવે ગચ્છન્તિ, કુત્ર કસ્મિન્ ભવે, ઉપપદ્યન્તે ? इति—પ્રશ્નયેવ સ્ફુટયતિ—‘કિં નેરઙ્ણસુ ઉવવજ્જંતિ’ કિં નૈરયિકેષુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘તિરિક્ખજોણિ-ણસુ ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ! કિં વા ‘મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ’ મણુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા ‘દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ’ દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા ? હે ગૌતમ ! ‘નો નેરઙ્ણસુ ઉવવજ્જંતિ’ નો નૈરયિકેષુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે કિન્તુ—‘તિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ’ તિર્ય-ગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ‘મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ’ મણુષ્યેષુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તના-નન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, ‘નો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ’ નો દેવેષુ નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ

જાતી હૈ, અર્થાત્ યહ નિરૂપણ ક્રિયા જાતા હૈ કિ નારક જીવ નરક સે નિકલ કર સીધે કિસ પર્યાય મેં ઉત્પન્ન હો સકતે હૈં ?

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ—હે ભગવન્ ! નારક જીવ અનન્તર ઉદ્વર્તન કરકે અર્થાત્ નરક સે નિકલ કર કિસ ભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? [અર્થાત્ કયા નારક જીવ ઉદ્વર્તન કરકે નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા મણુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા દેવોં સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! નારક જીવ નરક સે નિકલકર નારકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે, કિન્તુ તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં એવં મણુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, દેવોં મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! નારકજીવ ઉદ્વર્તના કે અનન્તર યદિ તિર્યચોં મેં

એ નિરૂપણ કરાય છે કે નારક જીવ નરકમાંથી નીકળીને સીધા કયા કયા પર્યાયોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવન્ ! નારક જીવ અનન્તર ઉદ્વર્તન કરીને અર્થાત્ નરકથી નીકળીને કયા ભવમાં જન્મે છે ? અર્થાત્ શુ નારક જીવ ઉદ્વર્તના કરીને નારકોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ મણુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે કે દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! નારક જીવ નરકથી નીકળીને નારકોમાં ઉત્પન્ન નથી થવા, પણ તિર્યચોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, મણુષ્યોમાં ઉત્પન્ન થાય છે, દેવોમાં નથી ઉત્પન્ન થતા.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ નારક જીવ ઉદ્વર્તનાની પછી એ તિર્યચ-

પૃચ્છતિ-‘જઈ તિરિક્ષ્ણજોણિણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ યદા તિર્યગ્ગોનિકેષુ નૈરયિકા ઉપ-
પદ્યન્તે તદા ‘કિં ઇગિદિણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ તિર્યગ્ગોનિકેષુ ઉપ-
પદ્યન્તે ? ‘જાવ પંચિદિણસુ તિરિક્ષ્ણજોણિણસુ ઉવ્વજ્જંતિ ?’ યાવત્-કિં વા
દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયપચ્ચેન્દ્રિયેષુ તિર્યગ્ગોનિકેષુ-નૈરયિકા ઉદ્વર્તનનન્તર-
મુપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ? ‘જો ઇગિદિણસુ જાવ નો
ચરિરિદિણસુ ઉવ્વજ્જંતિ’ નો એકેન્દ્રિયેષુ નૈરયિકા ઉદ્વર્તનનન્તરમુપપદ્યન્તે,
યાવત્-નો દ્વીન્દ્રિયેષુ નો ત્રીન્દ્રિયેષુ નો ચતુરિન્દ્રિયેષુ વા નૈરયિકા ઉપપદ્યન્તે
‘એવં જેહિતો ઉવ્વજ્જાઓ ભણિઓ તેસુ ઉવ્વટ્ટણાવિ ભાણિયવ્યા’ એવમ્-પૂર્વોક્ત-
રીત્યા, યેભ્ય ઉપપાતો ભણિતસ્તેષુ ઉદ્વર્તનાઽપિ ભણિતવ્યા, કિન્તુ ‘નવરં સંમુ-
ચ્છિમેસુ ન ઉવ્વજ્જંતિ’ નવરમ્-ઉપપાતાપેક્ષ્યા ઉદ્વર્તનાયાં વિશેષસ્તુ નૈરયિકા
નૈરયિકભવાદ્યુદ્વર્તનનન્તરમ્ સંમૂર્ચ્છિમેષુ ન ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં સવ્વપુઢવીસુ
ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા એકેન્દ્રિયતિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અથવા કયા
દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, ચૌહન્દ્રિય યા પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોં મેં યાવત્ ચૌહન્દ્રિયોં મેં નહીં
ઉત્પન્ન હોતે, અર્થાત્ નારક જીવ ઉદ્વર્તન કરકે ન એકેન્દ્રિયોં મેં
ઉત્પન્ન હોતે હૈં, ન દ્વીન્દ્રિયોં મેં, ન ત્રીન્દ્રિયોં મેં ઓર ન ચૌહન્દ્રિયોં મેં
ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

હિસ પ્રકાર પહેલે જિન-જિન સે નારકોં મેં ઉપપાત કહા હૈ, ઉન-
ઉન સે ઉદ્વર્તના કહના ચાહિણ, અર્થાત્ જિસ-જિસ પર્યાય સે નરક
મેં ઉત્પત્તિ કહી હૈ ઉસી-ઉસી પર્યાય મેં નારક કી ઉદ્વર્તના સમજ્ઞની
ચાહિણ । ઉસમેં વિશેષ યહ હૈ કિ નરક જીવ નરક સે નિકલ કર
સંમૂર્ચ્છિમોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે । એસા સમી અર્થાત્ રત્નપ્રભા આદિ

મા ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ એકેન્દ્રિય તિર્યચોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા
શુ દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ચતુરિન્દ્રિય અગર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોમા યાવત્ ચતુરિન્દ્રિયોમા નથી ઉત્પન્ન
થતા અર્થાત્ નારક જીવ ઉદ્વર્તના કરીને ન એકેન્દ્રિયમા ઉત્પન્ન થાય છે,
ન દ્વીન્દ્રિયોમા ન ત્રીન્દ્રિયોમા અને ન ચતુરિન્દ્રિયમા ઉત્પન્ન થાય છે.

આ પ્રકારે થહેલા જેના જેનાથી નારકોમા ઉપપાત કહેલ છે, તેમના
તેમનાથી ઉદ્વર્તના કહેવી જોઈએ અર્થાત્ જે જે પર્યાયોથી નારકમા ઉત્પત્તિ
કહી છે, તે તે પર્યાયમા નરકથી ઉદ્વર્તના સમજ્ઞવી જોઈએ તેમા વિશેષતા
એ છે કે નારક જીવ નરકથી નિકળીને સંમૂર્ચ્છિયોમા ઉત્પન્ન નથી થતા
(એમ બધી અર્થાત્ રત્નપ્રભા આદિ સાતે પૃથ્વીયોમા કહેવું જોઈએ.) તેમા

માણિયન્વં' એવમ્-સમુચ્ચયનૈરયિકોક્તરીત્યા સર્વં પૃથિવીષુ રત્નપ્રભાદિ અધઃ સપ્તમ પર્યન્તાસુ મણિતત્ત્વં વક્તવ્યમ્, 'નવરં અહેસત્તમાઓ મણુસ્સેસુ ણ ઉવવજ્જંતિ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ અધઃ સપ્તમપૃથિવીનૈરયિકાસ્તત ઉદ્વર્તનાનન્તરં મનુષ્યેષુ નોપપચન્તે, તથા ચ નૈરયિકાણાં સ્વભાવાદુદવૃત્તાનાં ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્મનુષ્યેષુ ઉત્પાદો ભવતિ, અધઃ સપ્તમ પૃથિવી નૈર-યિકાણાન્નુ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સંખ્યેયવર્ષાયુષ્ક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેષ્વેવોત્પાદઃ ।

॥ અસુરકુમારાદિ-ઉદ્વર્તનાવક્તવ્યતા ॥

મૂઝમ્-અસુર મારાણં મંતે ! અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા કહિં ગચ્છન્તિ, કહિં ઉવવજ્જંતિ ? કિં નેરહ્મણસુ જાવ દેવેસુ ઉવવ-જ્જંતિ ? ગોયમા ! નો નેરહ્મણસુ ઉવવજ્જંતિ, તિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ, મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ, ણો દેવે ઉવવજ્જંતિ, જહ્મ તિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ કિં ઇર્મિદિણસુ ઉવવજ્જંતિ, જાવ પંચિદિયતિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! ઇર્મિદિય-તિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ નો બેહ્મિદિણસુ જાવ નો ચહ્મ-રિદિણસુ ઉવવજ્જંતિ, પંચિદિયતિરિક્ખજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ, જહ્મ ઇર્મિદિણસુ ઉવવજ્જંતિ કિં પુઠ્ઠવિકાઠ્ઠય ઇર્મિદિણસુ જાવ સાતોં પૃથ્વિયોં મેં કહના ચાહિણ । હસ મેં વિશેષતા યહ્મ હૈ કિ મનુષ્ય સાતવે નરક મેં ઉત્પન્ન તો હોતા હૈ મગર સાતવે નરક સે નિ હુઆ જીવ મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન નહી હોતા ।

હસ પ્રકાર નરકભવ સે ઉદ્વર્તના કરકે નારક જીવ ગર્ભજ સંખ્યાત વર્ષાં કી આયુવાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઓર મનુષ્યોં મેં મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં મગર સાતવી પૃથ્વી સે નિ કર ગર્ભજ સંખ્યાત વર્ષાં કી આયુ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં હી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ॥ ૧૨ ॥

વિશેષતા એ છે કે મનુષ્ય સાતમા નરકમા ઉત્પન્ન તો થાય છે પણ સાતમા નરકથી નીકળેલ જીવ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન નથી થતા.

એ પ્રકારે નરકભવથી ઉદ્વર્તના કરીને નારક જીવ ગર્ભજ સંખ્યાત વર્ષાંની આયુવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યચોમા ઉત્પન્ન થાય છે અને મનુષ્યોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પરંતુ સાતમી પૃથ્વીથી નીકળીને ગર્ભજ સંખ્યાત વર્ષાંની આયુવાળા પચેન્દ્રિય તિર્યચોમા જ ઉત્પન્ન થાય છે. ॥ ૧૨ ॥

वणस्सइकाइय एगिंदिएसु उववज्जंति, गोयमा ! पुढविकाइय एगिंदिएसु वि, आउकाइयएगिंदिएसु वि उववज्जंति, नो तेउकाइएसु नो वाउकाइएसु उववज्जंति, वणस्सइकाइएसु उववज्जंति ? जइ पुढविकाइएसु उववज्जंति किं सुहुमपुढवीकाइएसु बायरपुढविकाइएसु उववज्जंति ? गोयमा ! बायरपुढविकाइएसु उववज्जंति नो सुहुमपुढविकाइएसु उववज्जंति, जइ बायरपुढविकाइएसु उववज्जंति, किं पज्जत्तगबायरपुढविकाइएसु उववज्जंति, अपज्जत्तगबायरपुढविकाइएसु उववज्जंति ? गोयमा ! पज्जत्तएसु उववज्जंति, नो अपज्जत्तएसु, उववज्जंति, एवं आउवणस्सइसु वि भाणियव्वं, पंचिंदियतिरिक्खजोणियमणुस्सेसु य जहा नेरइयाणं उवट्टणा संमुच्छिमवज्जा तहा भाणियव्वा एवं जाव थणियकुमारा, पुढविकाइयाणं भंते ! अणंतरं उव्वट्ठित्ता कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति किं नेरइएसु जाव देवेषु ? गोयमा ! नो नेरइएसु तिरिक्खजोणियमणुस्सेसु उववज्जंति, नो देवेषु उववज्जंति, एवं जहा-एतेसि चेव उववाओ तहा उव्वट्टणा वि देववज्जा भाणियव्वा, एवं आउवणस्सइ बेइंदियतेइंदियचतुरिदिया वि एवं तेउकाइयावाउकाइया, नवरं मणुस्सवज्जेसु उववज्जंति ॥ सू० १३ ॥

छाया-असुरकुमाराः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्धृत्य कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु यावत्-देवेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! नो नैरयिकेषु उपप-

असुरकुमार आदि की उद्वर्त्तना

शब्दार्थ-(असुरकुमारा णं भंते ! अणंतरं उव्वट्ठित्ता) भगवन् ! असुरकुमार साक्षात् उद्वर्त्तन करके (कहिं गच्छंति ?) कहा जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहाँ उत्पन्न होते हैं ? (किं नेरइएसु जाव देवेषु

असुरकुमार आदिनी उद्वर्त्तना

शब्दार्थ-(असुरकुमारणं भंते ! अणंतरं उव्वट्ठित्ता) हे भगवन् ! असुरकुमार साक्षात् उद्वर्त्तना करीने (कहिं गच्छन्ति ?) क्या ज्ञायते (कहिं उववज्जंति)

ઘન્ટે, તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે નો દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે । યદા તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે—કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્-પચ્ચેન્દ્રિયેષુ તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે નો દ્વીન્દ્રિયેષુ યાવત્-નો ચતુરિન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, યદા એકેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિં પૃથિવીકાયિકૈકેન્દ્રિયેષુ યાવત્-વનસ્પતિકાયિકૈકેન્દ્રિયવવજ્જંતિ ? કયા નારકોં મેં યાવત્ દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! નો નેરહ્મણુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! નારકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (તિરિક્વજ્જોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ) દેવોં મેં ઉત્પન્ન કહીં હોતે

(જહ તિરિક્વજ્જોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં ઇર્મિદિણુ ઉવવજ્જંતિ) કયા એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જાવ) યાવત્ પંચિદિયતિરિક્વજ્જોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઈર્મિદિયતિરિક્વજ્જોણિણુ) એકેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો વેહ્મિણુ જાવ નો ચરિદિણુ ઉવવજ્જંતિ) દ્વીન્દ્રિયોં મેં યાવત્ ચૌહ્મિયોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (પંચેદિયતિરિક્વજ્જોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

(જહ ઇર્મિદિણુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં કયા ઉત્પન્ન થાય છે (ક નેરહ્મણુ જાવ દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) શુ નારકેભા યાવત્ દેવેભા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! નો નેરહ્મણુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! નારકેભા ઉત્પન્ન નથી થતા (તિરિક્વજ્જોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) તિર્યચેભા ઉત્પન્ન થાય છે. (મણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ) મનુષ્યેભા ઉત્પન્ન થાય છે (જો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ) દેવેભા ઉત્પન્ન નથી થતા.

(જહ તિરિક્વજ્જોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યચેભા ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ઇર્મિદિણુ ઉવવજ્જંતિ) શુ એકેન્દ્રિયેભા ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ) યાવત્ (પંચિદિયતિરિક્વજ્જોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચેભા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (ઈર્મિદિયતિરિક્વજ્જોણિણુ) એકેન્દ્રિય તિર્યચેભા (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન થાય છે. (નો વેહ્મિણુ જાવ નો ચરિદિણુ ઉવવજ્જંતિ) દ્વીન્દ્રિયેભા યાવત્ ચતુરિન્દ્રિયેભા ઉત્પન્ન નથી થતા. (પંચિદિયતિરિક્વજ્જોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચેભા ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ ઇર્મિદિણુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ એકેન્દ્રિયેભા ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં પ્ર૦ ૧૪૦

યેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! પૃથિવીકાયિકૈકેન્દ્રિયેષુ અપિ અપ્કાયિકૈકેન્દ્રિયેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે, નો તેજઃકાયિકેષુ નો વાયુકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, વનસ્પતિકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, યદા પૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે તિ સૂક્ષ્મ પૃથિવીકાયિકેષુ વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, નો સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, યદા વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિં પર્યાપ્તકવાદર-

પુઢવિકાઙ્ય એગિંદિણ્ણુ જાવ વણસ્સઙ્કાઙ્ય એગિંદિણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) કયા પૃથ્વિકાયિક એકેન્દ્રિયોં મે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોયમા ! પુઢવિકાઙ્ય એગિંદિણ્ણુ વિ) હે ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં ભી (આઝકાઙ્ય એગિંદિણ્ણુ વિ ઉવવજ્જંતિ) અપ્કાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં ભી ઉત્પન્ન હોતે હેં (નો તેઝકાઙ્યેણ્ણુ, નો વાઝકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) તેજસ્કાયિકોં મેં ઓર વાયુકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (વણસ્સઙ્કાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) વનસ્પતિકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં

(જહ્ણુ પુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં (કિં સુહુમ પુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ) કયા સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોં મેં (વાયરપુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ (વાદરપૃથ્વીકાયિકોં મેં (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હેં ? (ગોયમા ! હે ગૌતમ ! (વાયરપુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) વાદરપૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં (નો સુહુમ પુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) સૂક્ષ્મપૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (જહ્ણુ વાયરપુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) અગર વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં (કિં પજ્જત્ત વાયરપુઢ-

પુઢવિકાઙ્ય એગિંદિણ્ણુ જાવ વણસ્સઙ્કાઙ્ય એગિંદિણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) શુ પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયોં મે યાવત્ વનસ્પતિકાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પુઢવિકાઙ્ય એગિંદિણ્ણુ વિ) ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં પણ (આઝકાઙ્ય એગિંદિણ્ણુ વિ ઉવવજ્જંતિ) અપ્કાયિક એકેન્દ્રિયોં મેં પણ ઉત્પન્ન થાય છે (નો તેઝકાઙ્યેણ્ણુ, નો વાઝકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) તેજસ્કાયિકોં મેં અને વાયુકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન નથી થતા (વણસ્સઙ્કાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) વનસ્પતિકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ્ણુ પુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સુહુમ પુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ) શુ સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં મેં (વાયર પુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ) વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! વાયરપુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન થાય છે. (નો સુહુમ પુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન નથી થતા (જહ્ણુ વાયરપુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ) અગર વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન થાય છે (કિં પજ્જત્ત વાયરપુઢવિકાઙ્યેણ્ણુ) શુ પર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન

પૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, અપર્યાપ્તવાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ? પર્યાપ્તકેષુ ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેષુ ઉપપદ્યન્તે, एवं अव्यनस्पतिश्चपि भणितव्यम्, पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु च यथा नैरयिकाणाम्—उद्वर्तना संमूर्च्छिमवर्जा तथा भणितव्या, एवं यावत्—स्तनितकुमाराः, पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्वृत्त्य कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु यावत्—देवेषु—गौतम ? नो नैरयिकेषु, तिर्यग्योनिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते, नो देवेषु

વિકાઈએસુ) કયા પર્યાપ્ત વાદરપૃથ્વીકાયિકોં મેં (ઉવવજ્જંતિ) ઉત્પન્ન હોતે હૈં (અપજ્જત્તયવાયરપુઢવિકાઈએસુ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ગોયમા ! પજ્જત્તએસુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! પર્યાપ્તકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (નો અપ અપજ્જત્તએસુ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્તકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (અં) ઇસી પ્રકાર (આડવણસ્સઈએસુ વિ ભાણિયવ્વં) અપ્કાયિકોં ઓર વનસ્પતિકાયિકોં કે વિષય મેં મી કહના યાહિએ (પંચિંદિય તિરિક્ખજોણિયમણુસેસુ ય) પંચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઓર મનુષ્યો મેં (જહા)જિસ પ્રકાર (નેરઈયાણં) નારકોં કી (ઉવ્વટ્ટણા)ઉદ્વર્તના (સંમુચ્છિમવજ્જા) સંમૂછિમોં કોં છોડ કર) તહા ભાણિયવ્વા) ડસી પ્રકાર કહના યાહિએ (અં) જાવ યણિયકુમારા) ઇસી પ્રકાર સ્તનિત કુમારોં તક

(પુઢવિકાઈયાણં મંતે ! અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તા કહિં ગચ્છંતિ ?) પૃથ્વી-કાયિક સીધે નિકલકર કહાં જાતે હૈં ? (કહિં ઉવવજ્જંતિ) કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં નેરઈએસુ જાવ દેવેસુ) કયા નારકોં મેં યાવત્ દેવોં મેં ?

થાય છે ? (અપજ્જત્તયવાયર પુઢવિકાઈએસુ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વી-કાયિકોં ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! પજ્જત્તએસુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! પર્યાપ્ત-કોં ઉત્પન્ન થાય છે. (નો અપજ્જત્તએસુ ઉવવજ્જંતિ) અપર્યાપ્તકોં ઉત્પન્ન નથી થતા (અં) એ પ્રકારે (આડવણસ્સઈએસુ વિ ભાણિયવ્વં) અપ્કાયિકોં અને વનસ્પતિ કાયિકોંના વિષયમા પણ કહેવું બોધ્યો (પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિય મણુસેસુ ય) યથેન્દ્રિય તિર્યચોં અને મનુષ્યમા (જહા) જે રીતે (નેરઈયાણં) નારકોંની (ઉવ્વટ્ટણા) ઉદ્વર્તના (સંમુચ્છિમ વજ્જા) સંમૂછિમોં છોડીને (તહા ભાણિયવ્વા) એજ પ્રકારે કહેવું બોધ્યો. (અં) જાવ યણિયકુમારા ?) એજ પ્રકારે સ્તનિકકુમારોં સુધી

(પુઢવિકાઈયાણં મંતે ! અણંતરં ઉવ્વટ્ટિત્તાકહિં ગચ્છંતિ ?) ભગવન્ ! પૃથ્વી-કાયિક સીધા નિકળીને કયા જાય છે (કહિં ઉવવજ્જંતિ ?) કયા ઉત્પન્ન થાય છે ? (કિં નેરઈએસુ જાવ દેવેસુ) શું નારકોંમા યાવત્ દેવોંના (ગોયમા ! (નો

ઉપપદ્યન્તે, એવં યથા ઇતેપાશ્ચૈવ ઉપપાતસ્તથા ઉદ્વર્તનાઽપિ દેવવર્જા મણિતવ્યા, એવમ્ અવ્વનસ્પતિદ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયા અપિ, એવં તેજઃ કાયિકાઃ, વાયુકાયિકાઃ નવરં-મનુષ્યવર્જેણુ ઉપપદ્યન્તે ।

ટીકા-અથાસુરકુમારાદીનામુદ્વર્તનનિવર્તનમુપપાતવત્કવ્યતાં પ્રરુપયિતુમાહ-
'અસુરકુમારાણં મંતે ! અણંતરં ઉવ્વદ્ધિત્તા કહિં ગચ્છંતિ, કહિં ઉવ્વજ્જંતિ ?' હે મદન્ત ! અસુરકુમારાઃ સ્વલ્લુ અનન્તરમ્-ઉદ્વૃત્ત્ય ઉદ્વર્તનનિવર્તનમિત્યર્થઃ કુત્ર ગચ્છન્તિ ? કુત્ર ઉપપદ્યન્તે ? તદેવ સ્ફુટયતિ-'કિં નેરહણ્ણુ જાવ દેવેસુ ઉવ્વ-
(ગોયમા ! નો નેરહણ્ણુ) ગૌતમ ! નારકોં મેં નહીં (તિરિક્કલ્લજોણિયમ-
ણ્ણુસેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) તિર્ય્ચોં ઓર મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હેં (નો દેવેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) દેવોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (એવં જહા ઇતેસિં ચેવ ઉવ્વાવો તહા ઉવ્વદ્ધણા વિ દેવવજ્જા માણિયવ્વા) હિસ પ્રકાર જૈસા હનકા ઉપપાત કહા હૈ વૈસી હી ઉદ્વર્તના મી દેવો કો છોડ કર કહની ચાહિય (એવ આઠ વણસ્સહ વેહંદિય તેહંદિય ચતુરિંદિયા વિ) હિસી પ્રકાર અપ્પકાયિક દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ઓર ચૌહિન્દ્રિય મી (એવ તેઝકાહિય વાઝકાહિયા) હિસી પ્રકાર તેજઃકાયિક ઓર વાયુકાયિક (નવરં મણુ-
સ્સવજ્જેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) વિશેષતા યહ હૈ કિ મનુષ્યોં કો છોડ કર ઉત્પન્ન હોતે હેં

ટીકાર્થ-અવ અસુરકુમાર દેવ અપને પર્યાય કો ત્યાગકર વહાં ઉત્પન્ન હોતે હેં, યહ પ્રરુપણા કી જાતી હૈ-

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હેં-ભગવન્ ! અસુરકુમાર દેવ અનન્તર ઉદ્વર્તન કરકે કહાં જાતે હેં ? કહાં ઉત્પન્ન હોતે હેં ? હિસી પ્રશ્ન કો સ્પષ્ટ કરતે

નેરહણ્ણુ) ગૌતમ ! નારકોમા નહીં. (તિરિક્કલ્લજોણિયમણ્ણુસેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) તિર્ય્ચો
અને મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (નો દેવેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) દેવોમા ઉત્પન્ન નથી
થતા (એવં જહા ઇતેસિં ચેવ ઉવ્વાવો તહા ઉવ્વદ્ધણા વિ દેવવજ્જા માણિયવ્વા) એ રીતે
જેવો તેમનો ઉપપાત કહ્યો છે તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ દેવો સિવાય કહેવી
જોઈએ. (એવ આઠ, વણસ્સહ, વેહંદિયતેહંદિયચતુરિંદિય વિ) એજ પ્રકારે
અપ્પકાયિક, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિંદ્રિય પણ (એવં તેજકાહિયા વાઝકાહિયા)
એજ રીતે તેજ કાયિક અને વાયુકાયિક (નવર મણુસ્સવજ્જેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) વિશેષતા
એ છે કે મનુષ્યો સિવાય ઉત્પન્ન થાય છે.

ટીકાર્થ-હવે અસુરકુમાર દેવ પોતાના પર્યાયને છોડીને ક્યા ઉત્પન્ન થાય છે તે પ્રશ્ન કરાય છે:-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! અસુરકુમાર અનન્તર ઉદ્વર્તન કરીને ક્યા જાય છે ? ક્યા ઉત્પન્ન થાય છે. એજ પ્રશ્નને સ્પષ્ટ કરે છે કે શ્રી

ज्जंति ? किं नैरयिकेषु यावत् किं तिर्यग्योनिकेषु ? किं वा मनुष्येषु किं वा देवेषु असुरकुमाराः उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘नो नेरइएसु उववज्जंति’ असुरकुमाराः उद्वर्तनान्तरम् नो नैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? अपि तु ‘तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति’ तिर्यग्योनिकेषु उपपद्यन्ते, ‘मणुस्सेसु उववज्जंति ?’ मनुष्येषु उपपद्यन्ते, ‘णो देवेषु उववज्जंति’ नो देवेषु उपपद्यन्ते, गौतमः पृच्छति—‘उइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति ?’ यदा तिर्यग्योनिकेषु असुरकुमाराः उद्वृत्त्य उपपद्यन्ते ? तदा ‘कि एगिंदिएसु उववज्जंति’ किम् एकेन्द्रियेषु उपपद्यन्ते ! ‘जाव पंचिदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति’ यावत् किं वा द्वीन्द्रियत्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रिय पञ्चेन्द्रितिर्यग्योनिकेषु असुरकुमाराः उद्वृत्त्योपपद्यन्ते ? भगवान् आह—गोयमा ? हे गौतम ! ‘एगिंदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति’ एकेन्द्रियतिर्यग्योनिकेषु असुरकुमाराः उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते, ‘नो वेइंदिएसु जाव नो चउरिंदिएसु उववज्जंति ?’ नो द्वीन्द्रियेषु यावत् नो त्रीन्द्रियेषु, नो चतुरिन्द्रियेषु वा तिर्यग्योनिकेषु असुरकुमाराः उद्वर्तनानन्तरमुपपद्यन्ते, अपि तु—‘पंचिदियतिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति’ पञ्चेन्द्रियतिर्यग्यो-
हैं कि-क्या नारकों में उत्पन्न होते हैं, यावत् क्या तिर्यचों में मनुष्यों में अथवा देवों में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! असुरकुमार देव उद्वर्त्तन करके (मर कर) नारकों में उत्पन्न नहीं होते हैं, किन्तु तिर्यचों में और मनुष्यों में उत्पन्न होते हैं। वे देवों में भी उत्पन्न नहीं होते।

गौतम—हे भगवन् ! यदि तिर्यचों में उत्पन्न होते हैं, तो क्या एकेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं ? या द्वीन्द्रियों, त्रीन्द्रियों, चौद्विन्द्रियों अथवा पंचेन्द्रियों में उत्पन्न होते हैं ?

भगवान्—हे गौतम ! असुरकुमार उद्वर्त्तना के अनन्तर एके-
नारकोमा उत्पन्न थाय छे यावत्—शु तिर्यचोमा, मनुष्योमां अथवा देवोमा उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान्—गौतम ! असुरकुमार देव उद्वर्त्तन करीने (मरीने) नारकोमा उत्पन्न नहीं थता, किन्तु तिर्यचोमा अने मनुष्योमा उत्पन्न थाय छे तेओ देवोमा पण उत्पन्न नहीं थता.

श्री गौतम स्वामी—भगवन् ! नो तिर्यचोमा उत्पन्न थाय छे तो शुं ओकेन्द्रियमा उत्पन्न थाय छे ? अथवा द्वीन्द्रियो, त्रीन्द्रियो, चतुरिन्द्रियोमा अथवा पञ्चेन्द्रियोमा उत्पन्न थाय छे ?

श्री भगवान्—गौतम ! असुरकुमार उद्वर्त्तना पछी ओकेन्द्रिय तिर्यचोमा

નિકેષુ અસુરકુમારા ઉદ્વર્તનાનન્તર મુપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—‘જઈ એગિદિણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા એકેન્દ્રિયેષુ અસુરકુમારાઃ અનન્તર મુદ્વૃત્ય ઉપપદ્યન્તે ? તદા—‘કિં પુઢવિકાઈયએગિદિણ્ણુ જાવ વળસ્સઈઠ્ઠાઈયએગિદિણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ ? કિં પૃથિવીકાયિકૈકેન્દ્રિયેષુ યાવત્—કિં વા અપ્પકાયિક તેજઃકાયિકવાયુકાયિક વનસ્પતિકાયિકૈકેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પુઢવિકાઈયએગિદિણ્ણુ વિ આઠકાઈયએગિદિણ્ણુ વિ ઉવવજ્જંતિ ?’ પૃથિવીકાયિકૈકેન્દ્રિયેષ્વપિ, અપ્પકાયિકૈકેન્દ્રિયેષ્વપિ અસુરકુમારા ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ ‘નો તેઠકાઈણ્ણુ નો વાઠકાઈણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ’ નો તેજઃ કાયિકેષુ નો દ્વિચતિર્ય્થો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ દ્વીન્દ્રિયો મેં ત્રીન્દ્રિયો મેં ઓર ચતુરિન્દ્રિયો મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે । પંચેન્દ્રિચતિર્ય્થો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના કે અનન્તર યદિ એકેન્દ્રિયો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પૃથ્વીકાયિકો મેં અપ્પકાયિકો મેં, તેજઃકાયિકો મેં વાયુકાયિકો મેં વા વનસ્પતિકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્—હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના કે અનન્તર પૃથ્વીકાયિકો મેં તથા અપ્પકાયિક એકેન્દ્રિયો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ તેજસ્કાયિકો ઓર વાયુકાયિકો મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે, અલવત્ત વનસ્પતિકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! યદિ પૃથ્વીકાયિકો મેં ઉત્પન્ન દોતે હૈં તો સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા વાદર પૃથ્વીકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ દ્વીન્દ્રિયોમા, ત્રીન્દ્રિયોમા અને ચતુરિન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન નથી થતા । પંચેન્દ્રિય તિર્ય્થોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તના પછી યદિ એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પૃથ્વીકાયિકોમા, અપ્પકાયિકોમા, તેજઃકાયિકોમા, વાયુકાયિકોમા અગર વનસ્પતિકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્વર્તનાની પછી પૃથ્વીકાયિકોમા તથા અપ્પકાયિક એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે, કિન્તુ તેજસ્કાયિકો અને વાયુકાયિકોમા ઉત્પન્ન નથી થતા, પરન્તુ વનસ્પતિકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે તો સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા વાદર પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

વાયુકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉદ્વૃત્યાનન્તરં ઉપપદ્યન્તે, પરન્તુ-‘વળસ્સઙ્કાઇએસુ ઉવવજ્જંતિ’ વનસ્પતિકાયિકેષુ-ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ, ‘જઇ પુઢવિકાઇએસુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા પૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિં સુહુમપુઢવિકાઇએસુ, વાયરપુઢવિકાઇએસુ ઉવવજ્જંતિ’ કિં સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકેષુ કિં વા વાદર-પૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘વાયરપુઢવિકાઇએસુ ઉવવજ્જંતિ’ વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉદ્ધર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, ‘નો સુહુમપુઢવિકાઇએસુ ઉવવજ્જંતિ’ નો સૂક્ષ્મપૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જઇ વાયરપુઢવિકાઇએસુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે, તદા ‘કિં પજ્જત્તગવાયરપુઢવીકાયિકેસુ ઉવવજ્જંતિ, અપજ્જત્તગવાયરપુઢવીકાઇએસુ ઉવવજ્જંતિ’ કિં પર્યાપ્તવાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા અપર્યાપ્તવાદરપૃથિવીકાયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ? ‘પજ્જત્તએસુ ઉવવજ્જંતિ નો અપજ્જત્તએસુ ઉવવ-

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્ધવર્તના કે અનન્તર વાદર પૃથ્વીકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકો મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ વાદરપૃથ્વીકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા પર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા અપર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! પર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, અપર્યાપ્ત વાદર પૃથ્વીકાયિકો મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતે .

इसी प्रकार अप्कायिकों और वनस्पतिकायिकों के विषय में भी कहना चाहिए । तेजस्कायिक और वायु कायिक एकेन्द्रियों में असुर-कुमारों की उत्पत्ति नहीं होती, अतएव उनका यहाँ उल्लेख नहीं

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! અસુરકુમાર ઉદ્ધવર્તનાની પછી બાદર પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન નથી થતા

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ યદિ બાદર પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે તો શુ પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! પર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે, અપર્યાપ્ત બાદર પૃથ્વીકાયિકોમા ઉત્પન્ન નથી થતા.

એ પ્રકારે અપ્કાયિકો અને વનસ્પતિકાયિકોના વિષયમા પણ કહેવું જોઈએ તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક એકેન્દ્રિયોમા અસુરકુમારોની ઉત્પત્તિ નથી થતી, તેથીજ તેમનો ઉલ્લેખ આહી કરેલો નથી.

જ્જંતિ' પર્યાપ્તકેષુ વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે, નો અપર્યાપ્તકેષુ વાદરપૃથિવીકાયિકેષુ અસુરકુમારા ઉપપદ્યન્તે, 'एवं आउवणस्सइस्स वि भाणियच्च' एवम्-उपर्युक्तपृथिवीकायिकेष्विव अष्कायिकेषु वनस्पतिकायिकेषु अपि भणितव्यम्-असुरकुमाराणामुद्वर्तनानन्तरमुपपातवक्तव्यता वक्तव्या, तेजःकायिकेषु वायुकायिकेषु चासुरकुमाराणामुपपातप्रतिषेधात् तयोस्तन्त्रोक्तम्, 'पंचिदियतिरिक्ख भोणियमणूसेस्स य जहा नेरइयाणं उव्वट्ठणा संमुच्छिमवज्जा तहा भाणियच्चा' पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु च यथा नैरयिकाणामुद्वर्तना संमुच्छिमवर्जा भणिता तथा असुरकुमाराणामपि भणितव्या, तथा च यथा नैरयिका उद्वर्तनानन्तरम् संमुच्छिमवर्जेषु पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते, तथैव असुरकुमारा अपि उद्वर्तनानन्तरं संमुच्छिमवर्जेष्वेव पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते ? इति भावः । 'एव जाव थणियकुमारा' एवम्-असुरकुमारोक्तरीत्या यावत्-नागकुमाराः, सुवर्णकुमाराः, अग्निकुमाराः, विद्युत्कुमाराः, उदधिकुमाराः, द्वीपकुमाराः दिक्कुमाराः, स्तनितकुमारा अपि वक्तव्याः, गौतमः पृच्छति-पुढविकाइया णं भंते ! अणंतरं उव्वट्ठिता कहिं गच्छन्ति कहिं उव्वज्जंति ?' हे भदन्त ! पृथिवी-कायिकाः खलु अनन्तरमुद्वृत्य उद्वर्तनानन्तरं कुत्र गच्छन्ति कुत्र-उपपद्यन्ते ?

ક્રિયા ગયા હૈ । પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઔર મનુષ્યોં મેં જૈસી નારકોં કી સંમૂર્છિમોં કો છોડકર ઉદ્વર્તના કહી હૈ વૈસી હી અસુહકુમારોં કી ખી કહલેની યાહિયૈ । તાત્પર્ય યહ હુઆ કિ જૈસે નારક ઉદ્વર્તના કે અનન્તર સંમૂર્છિમોં કો છોડ કર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઔર મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઉસી પ્રકાર અસુરકુમાર ખી ઉદ્વર્તના કે અનન્તર સંમૂર્છિમ પંચેન્દ્રિયોં કો છોડ કર પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોં ઔર મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । જૈસી અસુરકુમારોં કી ઉદ્વર્તના કહી હૈ, વૈસી હી નાગકુમાર સુવર્ણકુમાર અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર ઔર ત્તનિતકુમાર દેવોં કી ઉદ્વર્તના ખી સમજલેની યાહિયૈ ।

પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોમા જેવી નારકોની સમૂર્છિમા શિવાય ઉદ્વર્તના કહી છે, તેવીજ અસુરકુમારોની પણ કહેવી બેધએ. તાત્પર્ય એ થયું કે નારક ઉદ્વર્તના પછી સમૂર્છિએને છેડીને પંચેન્દ્રિય તિર્યંચો અને મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

જેવી અસુરકુમારોની ઉદ્વર્તના કહી છે, તેવીજ નાગકુમાર, અગ્નિકુમાર, વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર, દ્વીપકુમાર, દિક્કુમાર, પવનકુમાર, અને સ્તનિતકુમાર દેવોની ઉદ્વર્તના પણ સમજ લેવી બેધએ.

‘કિં નેરદ્દેસુ જાવ દેવેસુ ? ‘કિં નૈરયિકેપુ અનન્તરમુદ્વૃત્યોપપદ્યન્તે ? યાવત્-કિં વા તિર્યગ્યોનિકેપુ, કિં વા મનુષ્યેપુ કિં વા દેવેપુ પૃથિવીકાયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તર-મુપપદ્યન્તે ! મગવાન્ આહ-‘મોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘નો નેરદ્દેસુ’ નો નૈરયિકેપુ પૃથિવીકાયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમુપપદ્યન્તે, અપિ તુ ‘તિરિક્લજોનિયમણ્ણસેસુ ઉવવજ્જંતિ’ તિર્યગ્યોનિકમનુષ્યેપુ પૃથિવીકાયિકા અનન્તર મુદ્વૃત્યોપપદ્યન્તે, ‘નો દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ’ નો દેવેસુ પૃથિવીકાયિકા ઉદ્વર્તનાનન્તર મુપપદ્યન્તે, ‘એવં-જહા એતેસિ ચેવ ઉવવાઓ તહા ઉવ્વટ્ટણાવિ દેવવજ્જા માણિયવ્વા’ એવમ્ પૂર્વોક્ત-રીત્યા યથા-એતેપાઞ્ચેવ-પૃથિવીકાયિકાનામુપપાતો મણિતસ્તથૈવ ઉદ્વર્તનાડપિ દેવવર્જા મણિતવ્યા તત્ર-દેવવર્જાં ઇત્યુપલક્ષણં નૈરયિકવર્જાનામ્, નૈરયિકેષ્વપિ પૃથિવીકાયિકાનામુદ્વર્તનાયા પ્રતિપિદ્ધત્વાત્, ‘એવં આઉવણસ્સઈ વેઈદિય તેઈદિય ચઉરિદિયાવિ’ એવમ્-પૃથિવીકાયિકવદેવ અપ્પાયિકા વનસ્પતિકાયિકા દ્વીન્દ્રિય-ત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયા અપિ વક્તવ્યાઃ, એવમ્-પૃથિવીકાયિકોક્તરીત્યૈવ તેજઃકાયિકા વાયુકાયિકા અપિ વક્તવ્યાઃ, કિન્તુ ‘નવરં મણુસ્સવજ્જેસુ ઉવવજ્જંતિ’ નવરમ્

ગૌતમ હે મનવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ અનન્તર ઉદ્વર્તના કરકે કહાં જાતે હૈં ? કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? અર્થાત્ કયા નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે કયા તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? કયા મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? કયા દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

મગવાન્-હે ગૌતમ । પૃથ્વીકાયિક ઉદ્વર્તના કે અનન્તર નારકોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે, તિર્યચોં ઓર મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં દેવોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે । ઇસ પ્રકાર પૃથ્વીકાયિકોં કા જૈસા ઉપપાત કહા હૈ વૈસી હી ડનકી ઉદ્વર્તના મી કહનીં ચાહિય, દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોને કા નિષેધ યહાં કહના ચાહિય । પૃથ્વીકાયિકોં કી ઉદ્વર્તના દેવોં કોં છોડ કર જો કહી વહ કથન ઉપલક્ષણ હૈ, કયોંકિ નારકોં મેં મી પૃથ્વીકાયિકોં કી ઉદ્વર્તના કા નિષેધ કિયા ગયા હૈ ।

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ-ભગવન્ પૃથ્વીકાયિક છુવ અનન્તર ઉદ્વર્તના કરી ને કયા બાય છે ? કયા ઉત્પન્ન થાય છે ? અર્થાત્ શુ નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ તિર્યચોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? શુ દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ । પૃથ્વીકાયિક ઉદ્વર્તનાની પછી નારકોમા ભક્ત નથી થતા, તિર્યચોમા ઉત્પન્ન થાય છે અને મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે, દેવોમા ઉત્પન્ન નથી થતા એ પ્રકારે પૃથ્વીકાયિકોનો જેવો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ તેમની ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ, દેવોમા ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ કરવો જોઈએ. પૃથ્વીકાયિકોની ઉદ્વર્તના દેવો શિવાય જે કહી છે તે કથન ઉપલક્ષણ છે કેમકે નારકોમા પણ પૃથ્વીકાયિકોની ઉદ્વર્તનાનો નિષેધ કર્યો છે.

પૃથ્વીકાયિકાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ મનુષ્યવર્જેષુ તેજઃકાયિકાઃ, વાયુકાયિકાથ ઉદ્વર્તનનન્ટરમુપપદ્યન્તે, તથા ચામુરકુમારાદિ ભવનપતીનાં સ્વભવાદુદ્વૃત્તાનાં વાદરપર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિક અપ્કાયિકવનસ્પતિકાયિક, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક સંસ્થે-યવર્ષાયુષ્ક તિર્યગ્યોનિકપશ્ચેન્દ્રિયમનુષ્યેષુ ઉત્પાદો ભવતિ, પૃથ્વીકાયિકાપ્કા-યિકવનસ્પતિકાયિક દ્વિ ત્રિ ચતુરિન્દ્રિયાણાં તિર્યગ્યોનિકેષુ મનુષ્યેષુ ચ સ્વભવા દુદ્વૃત્તાના મુત્પાદો ભવતિ, તેજઃકાયિકાનાં વાયુકાયિકાનાંચ સ્વભવાદુદ્વૃત્તાનાં તિર્યગ્યોનિકેષ્વેવોત્પાદો बोध्यः ॥સૂ. ૧૩॥

તિર્યગ્યોનિકાદુદ્વર્તનાવક્તવ્યતા

પૂલ્મ-પંચિદિયતિરિક્ષ્વજોણિયાણં મંતે ! અણંતરં ઉઘ-
ટ્ઠિતા કહિં ગચ્છંતિ ? કહિં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા !

અપ્કાયિકો દ્વીન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયો ઔર ચતુરિન્દ્રિયો કા કથન પૃથ્વીકાયિકો કે સમાન હી સમજના ચાહિય. તેજસ્કાયિકો ઔર વાયુકાયિકો કી વક્તવ્યતા મી પૃથ્વીકાયિકોં કે સમાન હૈ, મગર વિશેષતા યહ હૈ કિ તેજસ્કાયિક ઔર વાયુકાયિક જીવ ઉદ્વર્તના કે અનન્ટર મનુષ્યો મે ઉત્પન્ન નહીં હોતે ।

હસ પ્રકાર અમુરકુમાર આદિ ભવનપતિયો કા અપને ભવ સે ઉદ્વર્તન હોને પર વાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોં મેં, અપ્કાયિકોં મે, વનસ્પતિકાયિકો મેં, ગર્ભજનિત સંસ્થાત વર્ષ કી આયુ વાલે પંચેન્દ્રિય તિર્યચો તથા મનુષ્યો મેં ઉત્પાદ હોતા હૈ । પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક વનસ્પતિકાયિક, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય ઔર ચતુરિન્દ્રિયોં કા તિર્યચો ઔર મનુષ્યો મેં ઉત્પાદ હોતા હૈ કિન્તુ તેજઃકાયિકોં ઔર વાયુકાયિકોં કા અપને ભવ સે ઉદ્વર્તન હોને પર તિર્યચો મેં હી ઉત્પાદ હોતા હૈ ॥૧૩॥

અપ્કાયિકો, વનસ્પતિકાયિકો, દ્વીન્દ્રિયો, ત્રીન્દ્રિયો, અને ચતુરિન્દ્રિયોનુ કથન પૃથ્વીકાયિકોના સમાનજ સમજવુ જોઈએ. તેજસ્કાયિકો અને વાયુકાયિકોની વક્તવ્યતા પણ પૃથ્વીકાયિકોના સમાન છે, પણ વિશેષતા એ છે કે તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક જીવ ઉદ્વર્તનાની પછી મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન નથી થતા.

એ રીતે અમુરકુમાર આદિ ભવન પતિયોના પોતાના ભવથી ઉદ્વર્તના થતાં બાદર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાયિકોમા અપ્કાયિકોમા વનસ્પતિકાયિકોમા, ગર્ભ-જનિત સંસ્થાત વર્ષની આયુવાળા પંચેન્દ્રિય તિર્યચો તથા મનુષ્યોમા ઉત્પાદ થાય છે પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિક, વનસ્પતિકાયિક, દ્વીન્દ્રિય ત્રીન્દ્રિય અને ચતુરિન્દ્રિયો નો તિર્યચો અને મનુષ્યોમા ઉત્પાદ થાય છે પણ તેજ કાયિકો અને વાયુકાયિકોના પોતાના ભવથી ઉદ્વર્તન થતા તિર્યચોમાજ ઉત્પાદ થાય છે. ॥ ૧૩ ॥

नेरइएसु जाव देवेसु उववज्जंति, जइ नेरइएसु उवव-
ज्जंति, किं रयणप्पभापुढवि नेरइएसु उववज्जंति, जाव
अहे सत्तमा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति ? गोयमा ! रयणप्प-
भापुढवि नेरइएसु उववज्जंति, जाव अहे सत्तमा पुढवि नेरइ-
एसु उववज्जंति, जइ तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति, किं एगिं-
दिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति ? गोयमा ! एगिंदिएसु
जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति, एवं जहा एतेसिं चैव उववाओ
उव्वट्ठणा वि तहेय भाणियव्वा, नवरं असंखेज्जवासाउएसु वि
एते उववज्जंति, जइ मणुस्सेसु उववज्जंति, किं संमुच्छिम-
मणुस्सेसु उववज्जंति ? गब्भवक्कंतियमणुस्सेसु उववज्जंति ?
गोयमा ! दोसु वि, एवं जहा उववाओ तहेव उव्वट्ठणा वि
भाणियव्वा, नवरं अकम्मभूमगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेसु अंतर-
दीवगगब्भवक्कंतिय मणुस्सेसु असंखेज्जवासाउएसु वि एते
उववज्जंति त्ति भाणियव्वं जइ देवेसु उववज्जंति, किं भवणवईसु
उववज्जंति ? जाव किं वेमाणिएसु उववज्जंति ? गोयमा !
सव्वेसु चैव उववज्जंति जइ भवणवईसु किं असुरकुमारेसु
उववज्जंति, जाव थणिकुमारेसु उववज्जंति ? गोयमा ! सव्वेसु
चैव उववज्जंति, एवं वागमंत (जोइसियवेमाणिएसु निरंतरं उव-
वज्जंति जाव सहस्सारो कप्पोत्ति, मणुस्साणं भंते ! अणंतरं
उव्वट्ठिता कहिं गव्वंति, कहिं उववज्जंति ? किं नेरइएसु उवव-
ज्जंति ? जाव देवेसु उववज्जंति ? गोयमा ! नेरइएसु वि उवव-
ज्जंति, जाव देवेसु वि उववज्जंति, एवं निरंतरं सव्वेसु ठाणेसु
पुच्छा, गोयमा ! सव्वेसु ठाणेसु उववज्जंति, न किंचि वि पडि-
सेइ को कायःओ, जाव सव्वट्ठसिद्धदेवेसु वि उववज्जंति, अत्थेग-
इया सिंझंति बुंझंति, मुव्वंति, परिनिव्वायंति, सव्वदुक्खाणं

अंतं करेंति, वाणमंतरजोइसियवेमाणिय सोहम्सीसाणा य जहा असुर मारा, नवरं जोइसियाण य वेमाणियाण य चयंतीति अभिलावो कायव्वो, सणंकुमारदेवाणं पुच्छा ? गोयमा ! जहा असुरकुमारा, नवरं एगिंदिएसु ण उववज्जंति, एवं जाव सहस्सारयदेवा, आणय जाव अणुत्तरोववाइया देवा एवं चेव नो तिरिक्खजोणिएसु उववज्जंति मणुस्सेसु पज्जत्त संखेज्जवासाउय-कम्मभूमगगवभवकंतिय मणूसेसु उववज्जंति, दारं । सू० १४॥

छाया-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकाः खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्बुध्य-कुत्र गच्छन्ति, कुत्र उपपद्यन्ते ? गौतम ! नैरयिकेषु यावत् देवेषु उपपद्यन्ते, यदा नैरयिकेषु उपपद्यन्ते, किं रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते ? यावत् अधःसप्तमपृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते, गौतम ! रत्नप्रभापृथिवीनैरयिकेषु उपपद्यन्ते, यावत् अधःसप्तम-

तिर्यग्योनिक आदि की वक्तव्यता

शब्दार्थ-(पंचिंदिय तिरिक्खजोणिया णं मंते ? अणंतं उव्वट्ठिता कहिं गच्छंति ?) भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्य च साक्षात् उद्बर्तन करके कहाँ जाते हैं ? (कहिं उववज्जंति ?) कहाँ उत्पन्न होते हैं (गोयमा ! नेरइएसु जाव देवेषु उववज्जंति) गौतम ! नारको में यावत् देवो में उत्पन्न होते हैं ?

(जइ नेरइएसु उववज्जंति) यदि नारको में उत्पन्न होते हैं (किं रयणप्पभापुढविनेरएसु उववज्जंति ?) क्या रत्नप्रभापृथिवी के नारको में उत्पन्न होते हैं ? (जाव अहेसत्तमापुढविनेरइएसु उववज्जंति ?) यावत् अधःसप्तमी पृथ्वी के नारको में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! हे गौतम ! (रयणप्पभापुढविनेरइएसु उववज्जंति) रत्नप्रभा पृथ्वी

तिर्यग्योनिक आदिनी वक्तव्यता

शब्दार्थ-1-(पंचिंदियतिरिक्खजोणियाण मंते । अणंतं उव्वट्ठिता कहिं गच्छंति ?) (भगवन् ! पञ्चेन्द्रिय तिर्य च साक्षात् उद्बर्तन करके कहाँ जाते हैं ?) (कहिं उववज्जंति ?) कहाँ उत्पन्न होते हैं ?

(गोयमा ! नेरइएसु जाव देवेषु उववज्जंति) गौतम ! नारकोमा यावत् देवोमा उत्पन्न थाय छे ।

(जइ नेरइएसु उववज्जंति) जो नारकोमा उत्पन्न थाय छे (किं रयणप्पभापुढवि नेरइएसु उववज्जंति ?) शु रत्नप्रभा पृथ्वीना नारकोमा उत्पन्न थाय छे ? (जाव अहेसत्तमा पुढवि नेरइएसु उववज्जंति ?) यावत् अधःसप्तमी पृथ्वीना नारकोमा उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (रयणप्पभापुढवि-

પૃથિવીનૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે યદા તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયેષુ યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, एवं यथा एतेपाञ्चैव उपपातः, उद्वर्तनाऽपि तथैव भणितव्या, नवरम्-असंख्येयवर्षा-युष्केष्वपि एते उपपद्यन्ते, यदा मनुष्येषु उपपद्यन्ते, किं समुच्छिममनुष्येषु उपपद्यन्ते, गर्भव्युत्क्रान्तिकमनुष्येषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! द्वयेष्वपि, एवं यथा उपपातस्तथैव उद्वर्तनापि भणितव्या, नवरम्-अकर्मभूमिगर्भव्युत्क्रान्तिक मनुष्येषु

કે નારકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જાવ) યાવત્ (અહે સતતમપુઠવિ નેરહ્મણુ ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ સાતવી પૃથ્વી કે નારકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(જહ તિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) यदि तिर्यच्चों में उत्पन्न होते हैं (किं एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति ?) क्या एकेन्द्रियों में यावत् पंचेन्द्रियो में उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति) गौतम ! एकेन्द्रियो में यावत् पंचेन्द्रियो में उत्पन्न होते हैं (एवं जहा एतेसिं चेव उववाओ उव्वट्ठणा वि तहेव भाणियव्वा) यो जैसा इनका उपपात कहा है, वैसी उद्वर्त्तना भी कहनी चाहिए (नवरं) विशेषता यह कि (असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति) असंख्यात वर्ष की आयु वाले में भी उत्पन्न होते हैं

(जह मणुस्सेसु उववज्जंति) यदि मनुष्यो में उत्पन्न होते हैं (किं समुच्छिममणुस्सेसु उववज्जंति ?) क्या समूच्छिम मनुष्यो में उत्पन्न होते ? (गन्मवक्कंतियमणुस्सेसु उववज्जंति ?) गर्भज मनुष्यो में

નેરહ્મણુ ઉવવજ્જંતિ) સતતપ્રણા પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ) યાવત્ (અહે સત્તામા પુઠવિ નેરહ્મણુ ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ સાતમી પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ તિરિક્ખજોણિણુ ઉવવજ્જંતિ) यदि तिर्यच्चोथी उत्पन्न थाय छे. (किं एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति ?)) शु अकेन्द्रियोमा यावत् पचेन्द्रियोमा उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ! एगिंदिएसु जाव पंचिंदिएसु उववज्जंति) गौतम ! अकेन्द्रियोमा यावत् पचेन्द्रियोमा उत्पन्न थाय छे. (एवं जहा एतेसिं चेव उववाओ उव्वट्ठणा वि तहेव भाणियव्वा) आस न्येये तेभने उपात कथो छे, तेवीअ उद्वर्तना पणु कडेवी नेअ (नवर) विशेषता अे छे के (असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति) असंख्यात वर्षानी आयुवाणाओमा पणु तेओ उत्पन्न थाय छे

(जह मणुस्सेसु उववज्जंति) (जे मनुष्योमा उत्पन्न थाय छे (किं समुच्छिम मणुस्सेसु उववज्जंति ?) शु समूच्छिम मनुष्योमा उत्पन्न थाय छे ? (गन्मवक्कंतिय मणुस्सेसु उववज्जंति ?) गर्भज मनुष्योमा उत्पन्न थाय छे ? (गोयमा ।

અંત કરંતિ, વાળમંતરજોડસિયવેમાણિય સોહમ્મીસાળા ય જહા
 અસુરકુમારા, નવરં જોડસિયાળ ય વેમાણિયાળ ય વ્યંતીતિ
 અભિલાવો કાયઠ્ઠો, સળંકુમારદેવાળં પુછ્છા ? ગોયમા ! જહા
 અસુરકુમારા, નવરં ઇગિંદિણસુ ણ ઉવવજ્જંતિ, એવં જાવ સહ-
 સ્સારયદેવા, આળય જાવ અણુત્તરોવવાહયા દેવા એવં ચેવ નો
 તિરિવલ્લજોણિણસુ ઉવવજ્જંતિ મણુસેસુ પજ્જત્ત સંલેજ્જવાસાઉય-
 કમ્મભૂમગગઠ્ઠવવકંતિયમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ, દારં ૧.સૂ. ૧૪॥

છાયા-પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ત્ય-કુત્ર ગચ્છ
 ન્તિ, કુત્ર ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! નૈરયિકેષુ યાવત્ દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે, યદા નૈરયિકેષુ
 ઉપપદ્યન્તે, કિં રત્નપ્રભાપૃથિવીનૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ અધઃસપ્તમપૃથિવીનૈ-
 રયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમ ! રત્નપ્રભાપૃથિવીનૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, યાવત્ અધઃસપ્તમ-

તિર્યગ્યોનિક આદિ કી વક્તવ્યતા

અર્થ- (પંચિંદિય તિરિવલ્લજોણિયા ણં મંતે ? અણંતરં ઉવ્વહિત્તા
 કહિં ગચ્છંતિ ?) ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યં ચ સાક્ષાત્ ઉદ્વર્તન કરકે
 કહાં જાતે હૈં ? (કહિં ઉવવજ્જંતિ ?) કહાં ઉત્પન્ન હોતે હં (ગોયમા !
 નેરહણસુ જાવ દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! નારકો મેં યાવત્ દેવો મેં
 ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

(જહ નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ નારકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં
 રયણપ્પમાપુઢવિનેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ?) કયા રત્નપ્રભાપૃથ્વી કે નારકો
 મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (જાવ અહેસત્તમાપુઢવિનેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ?)
 યાવત્ અધઃસપ્તમી પૃથ્વી કે નારકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા !
 હે ગૌતમ ! (રયણપ્પમાપુઢવિનેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ) રત્નપ્રભા પૃથ્વી

તિર્યગ્યોનિક આદિની વક્તવ્યતા

અર્થ- (પંચિંદિયતિરિવલ્લજોણિયાળં મંતે ? અણંતરં ઉવ્વહિત્તા કહિં ગચ્છંતિ ?)
 (ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યં ચ સાક્ષાત્ ઉદ્વર્તન કરીને કયા બાય છે ?) (કહિ
 ઉવવજ્જંતિ ?) કયા ઉત્પન્ન થાય છે ?

(ગોયમા ! નેરહણસુ જાવ દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! નારકોમા યાવત્ દેવો
 મા ઉત્પન્ન થાય છે !

(જહ નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ) જો નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે (કિં રયણપ્પમા
 પુઢવિ નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ?) શુ રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય
 છે ? (જાવ અહેસત્તમા પુઢવિ નેરહણસુ ઉવવજ્જંતિ ?) યાવત્ અધઃસપ્તમી
 પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (રયણપ્પમાપુઢવિ-

પૃથિવીનૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે યદા તિર્યગ્યોનિત્રેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિમ્ એકેન્દ્રિયેષુ યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયેષુ યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયેષુ ઉપપદ્યન્તે, એવં યથા એતેપાઞ્ચેવ ઉપપાતઃ, ઉદ્વર્તનાઽપિ તથૈવ મણિતવ્યા, નવરમ્-અસંરુધેયવર્ષા-યુક્તેષ્વપિ એતે ઉપપદ્યન્તે, યદા મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિં સંમુચ્છિમમનુષ્યેષુ ઉપ-પદ્યન્તે, ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે ? ગૌતમ ! દ્વયેષ્વપિ, એવં યથા ઉપ-પાતસ્તથૈવ ઉદ્વર્તનાપિ મણિતવ્યા, નવરમ્-અકર્મધૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેષુ

કે નારકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (જાવ) યાવત્ (અહે સતમપુહવિ નેરહ્મણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ સાતવી પૃથ્વી કે નારકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(જહ તિરિક્ખજોણિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં ઇગિંદિણ્સુ જાવ પંચિંદિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ ?) કથા એકેન્દ્રિયો મેં યાવત્ પંચેન્દ્રિયો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (ગોયમા ! ઇગિંદિણ્સુ જાવ પંચિં-દિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયો મેં યાવત્ પંચેન્દ્રિયો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (એવં જહા એતેસિં ચેવ ઉવવાઓ ઉવ્વટ્ટણા વિ તહેવ માણિયવ્વા) યો જૈસા ઇનકા ઉપપાત કહા હૈ, વૈસી ઉદ્વર્તના ધી કહની યાહિણ (નવર) વિશેષતા યહ કિ (અસંસેજ્જવાસાઉણ્સુ વિ એતે ઉવવજ્જંતિ) અસંરુપાત વર્ષા કી આયુ વાલો મેં ધી ઉત્પન્ન હોતે હૈં

(જહ મણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ મનુષ્યો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (કિં સંમુચ્છિમમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) કથા સંમૂર્છિમ મનુષ્યો મેં ઉત્પન્ન હોતે ? (ગમ્ભવકંતિયમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ મનુષ્યો મેં

નેરહ્મણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) રત્નપ્રભા પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (જાવ) યાવત્ (અહે સત્તમા પુહવિ નેરહ્મણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) યાવત્ સાતવી પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે.

(જહ તિરિક્ખજોણિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) યદિ તિર્યંચોથી ઉત્પન્ન થાય છે. (કિં ઇગિંદિણ્સુ જાવ પંચિંદિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ ?) શુ એકેન્દ્રિયોમા યાવત્ પચ્ચે-ન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! ઇગિંદિણ્સુ જાવ પંચિંદિણ્સુ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! એકેન્દ્રિયોમા યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (એવં જહા એતેસિં ચેવ ઉવવાઓ ઉવ્વટ્ટણા વિ તહેવ માણિયવ્વા) આમ જોયો તેમનો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ કહેવી જોઈએ (નવર) વિશેષતા એ છે કે (અસં-સેજ્જવાસાઉણ્સુ વિ એતે ઉવવજ્જંતિ) અસંજ્યાત વર્ષાની આયુવાળાઓમા પણ તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે

(જહ મણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ) (જો મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે (કિં સંમુચ્છિમ મણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) શુ સમૂર્છિમ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગમ્ભ-વકંતિય મણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) ગર્ભજ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા !

અન્તરદ્વીપજમનુષ્યેષુ અસંખ્યેયવર્ષાયુષ્કેવપિ એતે ઉપપદ્યન્તે ! इति भणितव्यम्, यदा देवेषु उपपद्यन्ते किं भवनपतिषु उपपद्यन्ते, यावत्—किं वैमानिकेषु उपपद्यन्ते? गौतम ! सर्वेषु चैव उपपद्यन्ते, यदा भवनपतिषु किम् असुरकुमारेषु उपपद्यन्ते, यावत् स्तनितकुमारेषु उपपद्यन्ते ? गौतम ! सर्वेषु चैव उपपद्यन्ते, एवं वानव्यन्तर उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! दोसु वि) गौतम ! दोनो में ही (एवं जहा उववाओ तहेव उव्वट्ठणावि भाणियन्वा) इस प्रकार जैसा उपपात कहा वैसी उद्वर्त्तना भी कहनी चाहिए (नवरं) विशेष (अकम्मभूमगगम्भवक्कंतिग्रमणुस्सेसु) अकर्मभूमिज गर्भज मनुष्यो में अन्तरदीवगगम्भवक्कंतिग्रमणुस्सेसु असंखेज्जवासाउएसु वि एते उववज्जंति तिसि अन्तरद्वीपज गर्भज मनुष्यो में तथा असंख्यात वर्ष की आयु वालो में भी ये उत्पन्न होते हैं ऐसा (भाणियन्वं) कहना चाहिए

(जह देवेषु उववज्जंति) यदि देवो में उत्पन्न होते हैं (किं भवणवईसु उववज्जति) क्या भवनपतियो में उत्पन्न होते हैं ? (जाव किं वेमाणिएसु उववज्जंति ?) यावत् क्या वैमानिको मे उत्पन्न होते हैं ? (गोयमा ! सव्वेसु चैव उववज्जति) गौतम ! सभी में उत्पन्न होते हैं (जह भवणवईसु किं असुरकुमारेसु उववज्जंति जाव थणियकुमारेसु उववज्जंति ?) यदि भवनपतियो में उत्पन्न होते, हैं तो क्या असुरकुमारों में उत्पन्न होते हैं यावत् स्तनितकुमारों में उत्पन्न होते हैं (गोयमा ! सव्वेसु चैव उववज्जंति) गौतम ! सभी में उत्पन्न होते हैं (एवं वाणमंतरजोइसियवेमाणिएसु निरंतरं उववज्जंति) इसी

દોસુ વિ) હે ગૌતમ ! બન્નેમા જ (એવ જહા ઉવવાઓ તહેવ ઉવ્વટ્ઠના વિ ભાણિયન્વા) એ રીતે બેયો ઉપપાત કહ્યો છે. તેવી ઉદ્વર્તના પણ કહેવી નોંધએ. (નવરં) વિશેષ (અકમ્મભૂમગગમ્ભવક્કતિગ્રમણુસ્સેસુ) અકર્મ ભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમા (અંતરદ્વીપજગમ્ભવક્કતિય મણુસ્સેસુ) અસંખેજ્જવાસાઉએસુ વિ એતે ઉવવજ્જંતિ વિ) અન્તર દ્વીપજ ગર્ભજ મનુષ્યોમા તથા અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમા પણ તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે એમ (ભાણિયન્વં) કહેવું નોંધએ.

(જહ દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ) નો દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે (કિં ભવણવઈસુ ઉવવજ્જંતિ) શું ભવનપતિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ કિં વેમાણિએસુ ઉવવજ્જંતિ ?) યાવત્ શું વૈમાનિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સવ્વેસુ ચેવ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! બધામા ઉત્પન્ન થાય છે (જહ ભવણવઈસુ કિં અસુરકુમારેસુ ઉવવજ્જંતિ) જાવ થણિયકુમારેસુ ઉવવજ્જંતિ ?) નો ભવનપતિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે તો શું અસુરકુમારોમા ઉત્પન્ન થાય છે. યાવત્ સ્તનિતકુમારોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! સવ્વેસુ ચેવ ઉવવજ્જંતિ) ગૌતમ ! બધામા ઉત્પન્ન થાય

જ્યોતિષ્કવૈમાનિકેષુ નિરન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે યાવત્ સહસ્રારઃ કલ્પ इति, મનુષ્યાઃ
 खलु भदन्त ! अनन्तरम् उद्वृत्तय कुत्र-गच्छन्ति कुत्र उपपद्यन्ते ? किं नैरयिकेषु
 उपपद्यन्ते यावत् देवेषु उपपद्यन्ते ! गौतम ! नैरयिकेष्वपि उपपद्यन्ते यावत्
 देवेष्वपि उपपद्यन्ते, एवं निरन्तरं सर्वेषु स्थानेषु प्रच्छा, गौतम ! सर्वेषु स्थानेषु
 उपपद्यन्ते न किञ्चिदपि-प्रतिषेधः कर्तव्यः, यावत् सर्वार्थसिद्ध देवेष्वपि उपप-

प्रकार वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, वैमानिकों में सीधे उत्पन्न होते हैं (जाव
 सहस्रारो कप्पोत्ति) यावत् सहस्रार कल्प पर्यन्त ऐसा ही समझ लेवें

(મનુસ્યા ણં મંતે ! અણંતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા કહિં ગચ્છંતિ ?) ભગવન્ !
 મનુષ્ય અનન્તર ઉદ્વર્તન કરકે કહાં જાતે હૈં ? (કહિં ઉવ્વજ્જંતિ ?)
 કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (કિં નેરહ્મણ્ણુ ઉવ્વજ્જંતિ) કયા નારકોં મેં
 ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? (જાવ દેવેસુ ઉવ્વજ્જંતિ) યાવત્ દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે
 હૈં ? (ગોયમા ! નેરહ્મણ્ણુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ જાવ દેવેસુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ)
 ગૌતમ ! નારકોં મેં ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્ દેવોં મેં ઓ ઉત્પન્ન હોતે
 હૈં (એવં) હસ પ્રકાર (નિરંતરં) લગાતાર (સવ્વેસુ ઠાણેસુ પુચ્છા) સમી
 સ્થાનોં મેં પ્રશ્ન સમજના યાહિય (ગોયમા ! સવ્વેસુ ઠાણેસુ ઉવ્વજ્જંતિ)
 ગૌતમ ! સમી સ્થાનો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં (ન કિંચિવિ પહિસેહો
 કાયવ્વો) કુહ્હ ઓ નિષેધ નહીં કરના યાહિય (જાવ સવ્વહ્મસિદ્ધદેવેસુ
 વિ ઉવ્વજ્જંતિ) યાવત્ સર્વાર્થસિદ્ધ દેવોં મેં ઓ ઉત્પન્ન હોતે હૈં (અત્થે

એ. (એવ વાણમંતરજોહસિય વેમાણિણ્ણુ નિરંતર ઉવ્વજ્જંતિ) એવા પ્રકારે વાન-
 વ્ય તર બ્યોતિષ્ક, વૈમાનિકોમા સીધાજ ઉત્પન્ન થાય છે (જાવ સહસ્રારો કપ્પોત્તિ)
 યાવત્ સહસ્રાર કલ્પ પર્યાંત એ પ્રમાણે સમજવું.

(મનુસાણ ! અણતરં ઉવ્વટ્ઠિત્તા કહિં ગચ્છંતિ ?) ભગવન્ ! મનુષ્ય પછી
 ઉદ્વર્તન કરીને કયા જાય છે ? (કહિં ઉવ્વજ્જંતિ) કયા ઉત્પન્ન થાય છે ?
 (કિં નેરહ્મણ્ણુ ઉવ્વજ્જંતિ) શુ નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (જાવ દેવેસુ ઉવ્વ-
 જ્જંતિ) યાવત્ દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે ? (ગોયમા ! નેરહ્મણ્ણુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ
 જાવ દેવેસુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ) ગૌતમ ! નારકોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, યાવત્
 દેવોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, (એવં) એ રીતે (નિરતર) અવિરત (સવ્વેસુ ઠાણેસુ
 પુચ્છા) બધા સ્થાનોમા પ્રશ્ન સમજવો જોઈએ (ગોયમા ! સવ્વેસુ ઠાણેસુ ઉવ્વ-
 જ્જંતિ) ગૌતમ ! બધા સ્થાનોમા ઉત્પન્ન થાય છે. (ન કિંચિ વિ પહિસેહો
 કાયવ્વો) કાઈપણ નિષેધ ન કરવો જોઈએ (જાવ સવ્વહ્મસિદ્ધદેવેસુ વિ ઉવ્વજ્જંતિ)
 યાવત્ સર્વાર્થ સિદ્ધ દેવોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે (અપ્પેગહ્યા) કોઈ કોઈ
 (સિદ્ધંતિ) સિદ્ધ થાય છે. (બુદ્ધંતિ) કેવળ બોધ પ્રાપ્ત કરે છે. (મુચ્ચંતિ) મુક્ત

ઘન્ટે, અસ્ત્યેકે સિધ્ધ્યન્તિ વુદ્ધ્યન્તે મુચ્યન્તે, પરિનિર્વાન્તિ સર્વદુઃસાનામન્તં
 કુર્વન્તિ, વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકસૌધર્મેશાનાથ યથા અસુરકુમારાઃ, નવરં
 જ્યોતિષ્કાણાશ્ચ વૈમાનિકાનાશ્ચ ન્યવન્તિ इति અભિલાપઃ કર્તવ્યઃ, સનત્કુમાર-
 દેવાનાં પૃચ્છા ? ગૌતમ ! યથા અસુરકુમારાઃ, નવરમ્—એકેન્દ્રિયેષુ ન ઉપપદ્યન્તે,
 એવં યાવત્ સહસ્રારક્ષદેવાઃ, આનત યાવત્ અનુત્તરોપપાતિકા દેવા એવશ્ચેવ, નવરં—નો
 તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેષુ પર્યાપ્તક સંખ્યેયવર્ષાયુષ્કર્મભૂમિગર્ભવ્યુત્ક્રા-
 ન્તિકમનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે, દ્વારમ્ ।

ગતિયા) કોઈ—કોઈ (સિદ્ધજંતિ) સિદ્ધ હોતે હૈં (વુદ્ધજંતિ) કેવલબોધ
 પ્રાપ્ત કરતે હૈં મુચ્ચંતિ) મુક્ત હોતે હૈં (પરિનિવ્વાયંતિ) પરિનિર્વાણ
 પ્રાપ્ત કરતે હૈં (સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેતિ) સવ દુર્લોં કા અન્ત કરતે હૈં

(વાળમત્તર-જોઈસિય—વૈમાણિય સોહમ્મીસાણા ય જહા અસુર-
 કુમારા) વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ, ઈશાન કે વૈમાનિક અસુર-
 કુમારોં કે સમાન (નવર) વિશેષ (જોઈસિયાણ ય વૈમાણિયાણ ય)
 જ્યોતિષ્કોં ઓર વૈમાનિકોં કે લિએ (ચયંતીતિ અભિલાવો કાયવ્વો)
 ચયવન કરતે હૈં, એસા ચોલના ચાહિએ

(સર્ણકુમારદેવાર્ણ પુચ્છા ?) સનત્કુમાર દેવોં સંવંધિ પ્રદન ?
 (ગોયમા ! જહા અસુરકુમારા) ગૌતમ ! અસુરકુમારોં કે સમાન (નવર)
 વિશેષ (એગિંદિયસુ ન ઉવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે
 (એવં જાવ સહસ્સારગદેવા) હસો પ્રકાર યાવત્ સહસ્રાર દેવ (આણય
 થાય છે, (પરિનિવ્વાયંતિ) પરિનિર્વાણ પ્રાપ્ત કરે છે. (સવ્વદુક્ખાણં અંતં કરેતિ)
 સર્વ દુઃખોનો અન્ત કરે છે

(વાળમત્તરજોઈસિય—વૈમાણિય સોહમ્મીસાણા ય જહા અસુરકુમારા) વાનવ્યન્તર,
 જ્યોતિષ્ક, સૌધર્મ, ઈશાનના વૈમાનિક અસુરકુમારોના સમાન (નવર) વિશેષ
 (જોઈસિયાણ ય વૈમાણિયાણ ય) જ્યોતિષ્કો અને વૈમાનિકોના માટે (ચયન્તીતિ
 અભિલાવો કાયવ્વો) ચયવન કરે છે એમ કહેવુ એઈએ

(સર્ણકુમારદેવાર્ણ પુચ્છા ?) સનત્કુમારોના દેવો સખન્ધી પ્રપ્ન । (ગોયમા !
 જહા અસુરકુમારા) 'ગૌતમ ! અસુરકુમારોના સમાન (નવર) વિશેષ (એગિંદિયસુ
 ન ઉવવજ્જંતિ) એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન નથી થતા, (એવં જાવ સહસ્સાર દેવા)
 એજ રીતે યાવત્ સહસ્રાર દેવ (આણય જાવ અનુત્તરોવવાદિયા દેવા) આનત
 યાવત્ અનુત્તરોપપાતિક દેવ (એવ ચેવ) એજ પ્રકારે (નવર) વિશેષ (નો તિરિ-
 ક્લજોણિયસુ ઉવવજ્જંતિ) તિર્યચોમા જન્મતા નથી. (મણુસેસુ પવ્વજ્જતસંલેજ્જ

ટીકા અથ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાદીનાં યુદ્વર્તનાવત્કવ્યતાં પ્રરૂપયિતુમાહ—
‘પંચિદિયતિરિવલ્લજોણિયાણં મંતે ! અણંતરં—ઉવ્પદિત્તા કઠિં ગચ્છંતિ, કઠિં
ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત ! પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સ્વલ્લુ અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય—ઉદ્-
વર્તનાનન્તરમિત્યર્થઃ કુત્ર ગચ્છન્તિ ? કુત્રોપપદ્યન્તે ? મગવાન્ આહ—‘ગૌતમા !’ હે
ગૌતમ ! ‘નેરરૂપસુ જાવ દેવેસુ ઉવવજ્જંતિ’ નૈરયિકેષુ યાવત્—તિર્યગ્યોનિકેષુ મનુ-
ષ્યેષુ દેવેષુ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—
‘જહ નેરરૂપસુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા નૈરયિકેષુ પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ ઉપપદ્યન્તે
‘કિરયણપ્પમાપુઢવિનેરરૂપસુ—ઉવવજ્જંતિ’ કિં રત્નપ્રમાપૃથિવીનૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ?
‘જાવ અહે સત્તમાપુઢવિનેરરૂપસુ ઉવવજ્જંતિ ?’ યાવત્—કિં શર્કરાપ્રમા વાલુકાપ્રમા
પદ્મપ્રમા ધૂમપ્રમા તમાપ્રમાપૃથિવી—અપઃસપ્તમપૃથિવી નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? મગ-

જાવ અણુત્તરૌંવવાહ્યા દેવા) આનત યાવત્ અણુત્તરૌપપાતિક દેવ (એવં
ચેવ) હસી પ્રકાર (નવરં) વિશેષ (નો તિરિવલ્લજોણિયસુ ઉવવજ્જંતિ)
તિર્યચોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતે (મણુસ્સેસુ પજ્જતસંસેજ્જવાસાઁય કમ્મ
ભૂમગગમ્ભવકકંતિયમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્ત સંસ્યાત વર્ષ કી
આયુ વાલે કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં દ્વાર સમાપ્ત ॥

ટીકાર્થ—અવ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ આદિકોં કી ઉદ્વર્તનાં કા પ્રરૂપણ
કિયા જાતા હૈ ।

ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરતે હૈં—મગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ ઉદ્વર્તના
કરકે અનન્તર કહાં જાતે હૈં ? કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! નારકોં મેં યાવત્ દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં,
અર્થાત્ નારકોં મેં, તિર્યચોં મેં મનુષ્યોં મેં ઓર દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ—મગવાન્ યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં
તો કયા રત્નપ્રમા પૃથ્વી કે નારકોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? યા શર્કરા-

વાસાઁયકમ્મભૂમગગમ્ભવકવ તિયમણુસ્સેસુ ઉવવજ્જંતિ) પર્યાપ્ત સંસ્યાત વર્ષની આયુ-
વાળા કર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યગ્યોનિકદ્વાર સમાપ્ત થયુ,

ટીકાર્થ—હવે પંચેન્દ્રિય તિર્યચો આદિકોની ઉદ્વર્તનાની પ્રરૂપણા કરાયછે:-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી પ્રશ્ન કરે છે—ભગવત્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ ઉદ્વર્તના
કરીને ત્યાર પછી કયાં જાય છે ? કયા ઉત્પન્ન થાય છે ।

શ્રી ભગવાન્—ગૌતમ ! નારકોમા યાવત્ દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્
નારકોમા તિર્યચોમા મનુષ્યોમા અને દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે,

શ્રી ગૌતમ સ્વામી—ભગવન્ યદિ પંચેન્દ્રિય તિર્યચ, નારકોમા ઉત્પન્ન
થાય છે તો શુ રત્નપ્રમા પૃથ્વીના નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે, અગર શર્કરા

‘જહ મણુસસેસુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા મનુષ્યેષુ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે તદા
 -, ઈદ્ધ સંમૂર્ચ્છિમમણુસસેસુ ઉવવજ્જંતિ’ કિ સંમૂર્ચ્છિમમણુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે, કિ
 વા ‘ગમ્ભવવકંઠિયમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ’ ગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિકમણુષ્યેષુ, ઉપપદ્યન્તે ?
 મગવાન્ આહ-‘ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘દોસુ વિ’ દ્વયેષ્વપિ-સંમૂર્ચ્છિમગર્ભવ્યુ-
 ત્ક્રાન્તિકમણુષ્યેષુ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, ‘એવં જઠા ઉવવાઓ તહેવ
 ઉવ્વટ્ટણાવિ માણિયવ્વા’ એવમ્ પૂર્વોક્તરીત્યા, યદા પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાના-
 મુપપાતો મણિતસ્તથૈવ ઉદ્વર્તનાપિ મણિતવ્યા, કિન્તુ ‘નવરં અકમ્મભૂમગગમ્ભ-
 વકતિયમણુસસેસુ અંતરદીવગમણુસસેસુ અસંખેજ્જવાસાઉણ્ણુવિ એતે ઉવવજ્જંતિત્તિ
 માણિયવ્વં’ નવરમ્-ઉપપાતાપેક્ષયા વિશેષસ્તુ-અકર્મભૂમિજગર્ભવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુ-
 ષ્યેષુ અન્તરદ્વીપજમણુષ્યેષુ અસંખયેયવર્ણયુષ્કેષ્વપિ મણુષ્યેષુ એતે પચ્ચેન્દ્રિય-
 તિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, ઇતિ મણિતવ્યમ્ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ દેવેસુ ઉવવ-
 જ્જંતિ’ યદા દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે તદા ‘કિ મવણવૈસુ ઉવવજ્જંતિ’ જાવ કિ વેમાણિ-
 તિર્યચ અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ ચાલોં મેં મી ઉત્પન્ન હોતે હૈ ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ યદિ મનુષ્યો મેં ઉત્પન્ન હોતે
 હૈ, તો કયા સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોં મેં યા ગર્ભજ મનુષ્યો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! દોનો મેં હી ઉત્પન્ન હોતે હૈ । હસ પ્રકાર
 હનકા જૈસા ઉપપાત કહા હૈ, વૈસી હી ઉદ્વર્તના મી કહ લેની
 ચાહિય । વિશેષ યહ હૈ કિ અકર્મભૂમિજગર્ભજ મનુષ્યો મેં અન્તર-
 દ્વીપજ મનુષ્યો મેં તથા અસંખ્યાત વર્ષ કી આયુ ચાલોં મેં મી ઉત્પન્ન
 હોતે હૈ, એસા કહના ચાહિય ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! અગર પંચેન્દ્રિય તિર્યચ દેવો મેં ઉત્પન્ન હોતે
 હૈ તો કયા મવનપતિયોં મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? વાનવ્યન્તો મેં ઉત્પન્ન હોતે

વર્ષની આયુવાળાઓમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ ને મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન
 થાય છે તો શુ સમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે અગર ગર્ભજ મનુ-
 ષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્-ગૌતમ ! બન્નેમા ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રકારે તેમને
 નેવો ઉપપાત કહ્યો છે, તેવીજ ઉદ્વર્તના પણ કહેવી નેધએ વિશેષતા એ
 છે કે અકર્મભૂમિજ ગર્ભજ મનુષ્યોમા, અન્તરદ્વીપજ મનુષ્યોમા તથા
 અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળાઓમા ઉત્પન્ન થાય છે, એમ કહેવું નેધએ

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! અગર પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ દેવોમા ઉત્પન્ન
 થાય છે, તો શુ મવનપતિઓમા ઉત્પન્ન થાય છે, વાનવ્યન્તોમા ઉત્પન્ન થાય

એસુ ઉવવજ્જતિ ?' કિં ભવનપતિપુ ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ કિં વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્ક-
વૈમાનિકેપુ ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'સવ્વેસુ ચેવ ઉવવ-
જ્જંતિ' સર્વેપુ ચૈવ દેવેપુ ભવનપત્યાદિ વૈમાનિકાન્તેપુ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા
ઉપપદ્યન્તે, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ-‘જહ્ ભવણર્વસુ કિં અસુરકુમારેસુ ઉવવજ્જંતિ જાવ
થણિયકુમારેસુ ઉવવજ્જંતિ’ યદા ભવનપતિપુ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે
તદા કિમ્ અસુરકુમારેપુ ઉપપદ્યન્તે, યાવત્ કિં વા નાગકુમાર-સુવર્ણકુમાર-
અગ્નિકુમાર વિદ્યુત્કુમાર, ઉદધિકુમાર-દિવકુમારપવનકુમાર-સ્તનિતકુમારેપુ
ઉપપદ્યન્તે ? ભગવાન્ આહ-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! 'સવ્વેહુચેવ ઉવવજ્જતિ' સર્વેપુ
ચૈવ અસુરકુમારાદિ સ્તનિતકુમારાન્તેપુ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, 'એવં
વાણમંતર જોહસિયવેમાણિણસુ નિરન્તરં ઉવવજ્જતિ' એવમ્-ઉપર્યુક્તરીત્યા, વાન-
વ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકેપુ નિરન્તરમ્ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા ઉપપદ્યન્તે, યાવત્-
સૌધમેશાનસનત્કુમાર માહેન્દ્ર વ્રહ્મલોકલાન્તકમહાશુકસહસ્રાર કલ્પ इति-ગૌતમઃ
પૃચ્છતિ 'મણુસ્સાણં મંતે ! અણંતરં ઉચ્ચટ્ટિતા કહિં ગચ્છંતિ, કહિં ઉવવજ્જંતિ ?
હૈં, જ્યોતિષ્કો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા વૈમાનિકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્-હે ગૌતમ ! ભવનપતિયો સે લેકર વૈમાનિકો તક સમી
મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! યદિ ભવનપતિયો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં તો કયા
અસુરકુમારો મેં યાવત્-નાગકુમારો, સુવર્ણકુમારો, અગ્નિકુમારો
વિદ્યુત્કુમારો ઉદધિકુમારો ક્ષીપકુમારો, દિવકુમારો પવનકુમારો,
યા સ્તનિતકુમારો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવાન્ હે ગૌતમ ! ઇન સમી મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર
વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિકો મેં મી ઉત્પન્ન હોતે હૈં, મગર
વૈમાનિકો મેં સહસ્રાર કલ્પ તક ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

છે, જ્યોતિષ્કોમા ઉત્પન્ન થાય છે અથવા વૈમાનિકોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવન્-ગૌતમ ! ભવનપતિયોથી લઇને વૈમાનિક સુધી બધામા
ઉત્પન્ન થાય છે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! જો ભવનપતિયોમા ઉત્પન્ન થાય છે તો
શુ અસુરકુમારોમા યાવત્-નાગકુમારો, સુવર્ણકુમારો અગ્નિકુમારો, વિદ્યુત્કુમારો,
ઉદધિકુમારો, ક્ષીપકુમારો, પવનકુમારો, અગર સ્તનિતકુમારોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-આ બધામા ઉત્પન્ન થાય છે એજ પ્રકારે વાન-વ્યન્તર,
જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ વૈમાનિકોમા સહ
સારકલ્પ સુધી ઉત્પન્ન થાય છે.

હે મદન્ત ! મનુષ્યાઃ સ્વલ્પ અનન્તરમ્ ઉદ્વૃત્ય કુત્ર ગચ્છન્તિ ? કુત્ર ઉપપદ્યન્તે ? 'કિં નેરઙ્ગસુ ઉવવજ્જન્તિ જાવ દેવેસુ ઉવવજ્જન્તિ ?' કિં નૈરયિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? યાવત્ કિં તિર્યગ્યોનિકેષુ ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા મનુષ્યેષુ ઉપપદ્યન્તે ? કિં વા દેવેષુ ઉપપદ્યન્તે, ભગવાન્ આહ-ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'નેરઙ્ગસુ વિ ઉવવજ્જન્તિ જાવ દેવેસુ વિ ઉવવજ્જન્તિ' મનુષ્યાઃ સ્વભવાદુદ્વર્તનાનન્તરં નૈરયિકેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે, યાવત્-તિર્યગ્યોનિકેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે, મનુષ્યેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે દેવેષ્વપિ ઉપપદ્યન્તે, 'એવં નિરંતરં સર્વેસુ ઠાણેસુ પુચ્છા ?' એવમ્-ઉપર્યુક્તરીત્યા નિરન્તરમ્ સર્વેષુ સ્થાનેષુ પૃચ્છા ? ભગવાન્ આહ-ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'સર્વેસુ ઠાણેસુ ઉવવજ્જન્તિ' મનુષ્યા નિરન્તરં સર્વેષુ સ્થાનેષુ ઉપપદ્યન્તે, 'ન કિંચિ વિ પહિસેહો કાયવ્વો' ન કિશ્ચિદપિ પ્રતિષેધઃ કર્તવ્યઃ, 'જાવ સર્વદ્વસિદ્ધદેવેસુ વિ ઉવવજ્જન્તિ' યાવત્ ભવનપત્યાદિ સર્વાર્થસિદ્ધદેવેષુ અપિ મનુષ્યાઃ સ્વભવાદુદ્વર્તનાનન્તરમ્ ઉપપદ્યન્તે, કિન્તુ 'અત્થેગઈયા સિઙ્ગંતિ, વુઙ્ગંતિ, મુચ્ચંતિ, પરિનિવ્વારંતિ સર્વદુક્ખાણં અતં કરેતિ' અસ્થ્યેકે-કેચન મનુષ્યાઃ સ્વભવાદુદ્વર્તનાનન્તરં

ગૌતમ-હે ભગવન્ ! મનુષ્ય અનન્તર ઉદ્વર્તન કરકે કહાં જાતે હૈં ? કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? નારકો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં યાવત્ દેવો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

ભગવન્-હે ગૌતમ ! મનુષ્ય અપને ભવ સે ઉદ્વર્તન કરકે સીધા નારકો મેં ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં તિર્યગ્યો મેં ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં મનુષ્યો મેં ઓર દેવો મેં ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં ।

હસી પ્રકાર નિરન્તર સર્વ સ્થાનો મેં પૃચ્છા કરની યાહિયે ઓર ડસકા ઉત્તર યહ કિ-હે ગૌતમ ! મનુષ્ય સર્વો સ્થાનો મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કહીં ભી ઉત્પન્ન હોને કા નિષેધ નહી કરના યાહિયે, યાવત્ વે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન મેં ભી ઉત્પન્ન હોતે હૈં । કોઈ-કોઈ મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતે, હૈં, બોધિ પ્રાપ્ત કરતે હૈં, સમસ્ત કર્મો સે યા ભવપર-

શ્રી ગૌતમ સ્વામી-ભગવન્ ! મનુષ્ય અનન્તર ઉદ્વર્તના કરીને કયા જાય છે ? કયા ઉત્પન્ન થાય છે નારકોમા ઉત્પન્ન થાય છે યાવત્ દેવોમા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! મનુષ્ય પોતાના ભવથી ઉદ્વર્તના કરીને સીધા નારકોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તિર્યગ્યોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોમા અને દેવોમા પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

એજ પ્રકારે નિરન્તર જ્યાં સ્થાનોમા ઉત્પન્ન થાય છે, કયાઈ પણ ઉત્પન્ન થવાનો નિષેધ ન કરવો જોઈએ, યાવત્ તેઓ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનોમા પણ

સિધ્ધ્યન્તિ બુધ્ધ્યન્તે મુચ્યન્તે, પરિનિર્વાન્તિ-નિર્વાણં પ્રાપ્નુવન્તિ, સર્વદુઃખાનામન્તં કુર્વન્તિ, 'વાળમંતરજોડસિયવેમાણિયસોદમ્મીસાણાય જહા અસુરકુમારા' વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્કવૈમાનિઃ સૌધર્મેગાનાથ યથા અસુરકુમાર મણિતાસ્તથા મણિતવ્યાઃ, કિન્તુ- 'નવરં જોડસિયાણય વેમાણિયાણય ચયંતીતિ અમિલાવો કાયવ્વો' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષત્-જ્યોતિષ્કાણાશ્ચ વૈમાનિકાનાશ્ચ ચ્યવન્તિ' इति અમિલાપઃ આલાપઃ કર્તવ્યઃ, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ- 'સનત્કુમારદેવાણં પુચ્છા?' સનત્કુમારદેવાનાં પૃચ્છા? મગવાન્ આહ- 'ગોયમા ! હે ગૌતમ ? જહા અસુરકુમારા' યથા અસુરકુમારા ઉક્તાસ્તથૈવ સનત્કુમારદેવા વક્તવ્યાઃ, કિન્તુ- 'નવરં ઇમિંદિણ્ણુ ણ ઉવવજ્ઞંતિ' નવરમ્-પૂર્વાપેક્ષયા વિશેષત્-સનત્કુમારદેવા એકેન્દ્રિયેષુ સ્પર્શવાત્પ્રચ્યુત્ય ન ઉપપદ્યન્તે, એવં જાવ સહસ્સારગદેવા' એવમ્-ઉક્તરીત્યા, યાવત્-માહેન્દ્રવ્રહ્મલોકમ્પરા સે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરતે હૈં, નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરતે હૈં ઓર સમસ્ત દુઃખો કા અન્ત કરતે હૈં ।

વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક, તથા સૌધર્મ ઓર ઇશાન વૈમાનિકો કી પ્રરૂપણા અસુરકુમારો કે સમાન સમજની યાહિયે । વિશેષ વાત યહ હૈં કિ જ્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિક દેવોં કે લિયે 'ઉદ્વર્તના' શબ્દ કા પ્રયોગ ન કરકે ચ્યવન શબ્દ કા પ્રયોગ કરના યાહિયે ।

ગૌતમ-મગવન્ । સનત્કુમાર દેવ અનન્તર ઉદ્વર્તના કરકે કહાં ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?

મગવાન્-ગૌતમ ! સનત્કુમાર દેવોં કા કથન અસુરકુમારોં કે સમાન સમજના યાહિયે, વિશેષતા યહ હૈં કિ સનત્કુમાર દેવ અપને ભવ સે ચ્યવન કરકે એકેન્દ્રિયોં મેં ઉત્પન્ન નહોં હોતે હૈં । ઇસી પ્રકાર

ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈ કોઈ મનુષ્ય સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે, બોધિ પ્રાપ્ત કરે છે, સમસ્તકર્મોથી યા ભવપર પરાથી મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે અને સમસ્તદુઃખોના અન્ત કરે છે.

વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક તથા સૌધર્મ અને ઐશાન વૈમાનિકોની પ્રરૂપણા અસુરકુમારોના સમાન સમજની ભેદબે. વિશેષવાત એ છે કે જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવોના માટે 'ઉદ્વર્તના' શબ્દનો પ્રયોગ ન કરતા 'ચ્યવન' શબ્દનો પ્રયોગ કરવો ભેદબે.

શ્રી ગૌતમ સ્વામી -ભગવન્ । સનત્કુમાર દેવ અનન્તર ઉદ્વર્તના કરીને કયા ઉત્પન્ન થાય છે ?

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! સનત્કુમાર દેવોનું કથન અસુરકુમારોના સમાન સમજનું ભેદબે, વિશેષ વાત એ છે કે સનત્કુમાર દેવ પોતાના ભવથી ચ્યવન કરીને એકેન્દ્રિયોમા ઉત્પન્ન નથી થતા એજ પ્રકારે સહસ્રાર દેવલોક મુધી

શાન્તક મહાશુકસહસ્રારકદેવાઃ વક્તવ્યાઃ, ‘આણય જાવ અણુત્તવોવવાહ્યા દેવા એવ વેવ’ આનત-યાવત્-પ્રાણત-આરણાચ્યુતનવગ્રૈવેયકપશ્ચાનુત્તરૌપપાતિકા દેવા એવશ્ચૈવ-પૂર્વોક્તવદેવ વોધ્યાઃ, ‘નર-’ણો તિરિવિજોણિણ્ણુ ઉવવજ્જંતિ નવરમ્’-પૂર્વા-પેક્ષ્યા વિશેષસ્તુ આનતાદિ પશ્ચાનુત્તરૌપપાતિકાન્તા દેવા નો તિર્યગ્યોનિકેષુ સ્વ-ભવાત્પ્રચ્યવાનન્તર મુપપદ્યન્તે, કિન્તુ-‘મણુસ્સેસુ પજ્જત્તગસંલેજ્જવાસાઉયકમ્મ-ભૂમગભમવવર્કતિયમણુસેસુ ઉવવજ્જંતિ’ મનુષ્યેષુ પર્યાપ્તકસંખ્યેયવર્ષાયુક્કર્મ-ભૂમિગર્મવ્યુત્ક્રાન્તિક મનુષ્યેષુ આનતાદિ દેવા ઉપપદ્યન્તે, તથા ચ પશ્ચેન્દ્રિય-તિરિશ્ચા નૈરિધિકતિર્યગ્મણુવ્યદેવગતિપુ નવરં વૈમાનિકેષુ સહસ્રારર્ષ્યન્તેષુ, મનુષ્યાણાં સર્વેષુ સ્થાનેષુ સનત્કુમારાદિ દેવા સહસ્રારદેવપર્યન્તાના ગર્મ્મવ્યુત્ક્રાન્તિક સંખ્યેય-

સહસ્રાર દેવલોક તરુ અર્થાત્ માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક, મહાશુક, ઔર સહસ્રાર દેવલોક કે દેવોં પર્યન્ત કહના ચાહિય,

આનત, પ્રાણત, આરણ ઔર અચ્યુત, નૌ ગ્રૈવેયક તથા પાંચ અનુ-ત્તર વિમાનોં કે દેવોં કા નિરૂપણ ખી હસી પ્રકાર સમજના ચાહિય, મગર હનમેં વિશેષ યહ હૈ કિ યે આનત આદિ દેવ અપને ભવ કા ત્યાગકર સીધે તિર્યચો મે ઉત્પન્ન હોતે હૈં, કિન્તુ પર્યાપ્ત, સંખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે, કર્મભૂમિજ, ગર્મ્મજ મનુષ્યો મેં ઉત્પન્ન હોતે, હૈં ।

હસ પ્રકાર પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં કા નારકોં તિર્યચોં, મનુષ્યો ઔર દેવોં મેં--કિન્તુ વૈમાનિકોં મેં સહસ્રાર પર્યન્ત ઉત્પાદ હોતા હૈ । મનુષ્યોં કા સમી સ્થાનોં મેં ઉત્પાદ હોતા હૈ । સનત્કુમારદેવોં સે લગાકર સહસ્રાર કલ્પ તક કે દેવોં કા ગર્મ્મજ સંખ્યાતવર્ષ કી આયુ વાલે પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોં ઔર મનુષ્યોં મેં ઉત્પાદ હોતા હૈ । આનત આદિ

અર્થાત્ માહેન્દ્ર, બ્રહ્મલોક, લાન્તક મહાશુક અને સહસ્રાર દેવલોકના દેવો સુધી કહેવુ બેઠયો

આનત-પ્રાણત, આરણ અને અચ્યુત, નવ ગ્રૈવેયક તથા પાંચ અનુત્તર વિમાનોના દેવોનુ નિરૂપણ પણ બેજ પ્રકારે સમજવુ બેઠયો. પણ તેમા વિશેષતા એ છે કે આ આનત આદિ દેવ પોતાના ભવનો ત્યાગ કરી સીધા તિર્યચોમા ઉત્પન્ન નથી થતા કિન્તુ પર્યાપ્ત, સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા કર્મભૂમિજ ગર્મ્મજ મનુષ્યોમા ઉત્પન્ન થાય છે

એ પ્રકારે પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યચોના નારકો તિર્યચો મનુષ્યો અને દેવોમા કિન્તુ વૈમાનિકોમા સહસ્રાર પર્યન્ત ઉત્પન્ન થાય છે, મનુષ્યોનો બધા સ્થાનમા ઉત્પાદ થાય છે સનત્કુમાર દેવોથી આરભીને સહસ્રાર કલ્પ સુધીના દેવોનો ગર્મ્મજ સંખ્યાતવર્ષની આયુવાળા પશ્ચેન્દ્રિય તિર્યચો અને મનુષ્યોમા ઉત્પાદ

વર્ષાયુક્ત પશ્ચેન્દ્રિયતિર્થમનુષ્યેષુ, આનતાદિદેવાનાં ગર્ભજસંસ્ક્રયેયવર્ષાયુક્ત મનુષ્યેષ્વેવેતિ, દ્વારં પઠ્ઠ ॥ સૂ.૧૪ ॥

॥ इति पठं द्वारं ॥

મૂલમ્-નેરઙ્ગયાણં મંતે ! કતિ ભાગાવસેસાઝયા પરમવિયા-
 ઝયં પકરેંતિ ? ગોયમા ! નિયમા છમ્માસાવસેસાઝયા પરમ-
 વિયાઝયં, એવં અસુરકુમારા વિ, એવં જાવ થગિયકુમારા,
 પુઢવિકાઙ્ગયાણં મંતે ! કતિ ભાગાવસેસાઝયા પરમવિયાઝયં
 પકરેંતિ ? ગોયમા ! પુઢવિકાઙ્ગયા ઢુવિહા પળ્ળત્તા ? તં જહા-
 સોવક્કમાઝયા ય નિરુવક્કમાઝયા ય, તત્થ ણં જે તે નિરુવક્કમાઝયા
 તે નિયમા તિભાગાવસેસાઝયા પરમવિયાઝયં પકરેંતિ, તત્થ ણં
 જે તે સોવક્કમાઝયા તે સિય તિભાગાવસેસાઝયા પરમવિયા-
 ઝયં પકરેંતિ, સિય તિભાગતિભાગાવસેસાઝયા પરમવિયા-
 ઝયં પકરેંતિ, સિય તિભાગતિભાગતિભાગાવસેસાઝયા પરમવિ-
 યાઝયં પકરેંતિ, આઝતેઝવાઝવળ્ળપ્પઙ્ગાઙ્ગયાણં વેઙ્ગદિયતેઙ્ગદિય-
 ચ્ચઝરિંદિયાળ વિ એતં ચેવ, પંચિંદિયતિરિક્ખજોણિયાણં મંતે !
 કતિભાગાવસેસાઝયા પરમવિયાઝયં પકરેંતિ ? ગોયમા ! પંચિ-
 દિયતિરિક્ખજોણિયા ઢુવિહા પળ્ળત્તા, તં જહા-સંઘેજ્જવાસા-
 ઝયા ય અસંઘેજ્જવાસાઝયા ય, તત્થ ણં જે તે અસંઘેજ્જવાસા-
 ઝયા તે નિયમા છમ્માસાવસેસાઝયા પરમવિયાઝયં પકરેંતિ,
 તત્થ ણં જે તે સંઘેજ્જવાસાઝયા તે ઢુવિહા પળ્ળત્તા, તં જહા-
 સોવક્કમાઝયા ય નિરુવક્કમાઝયા ય, તત્થ ણં જે તે નિરુવક્ક-
 માઝયા તે નિયમા તિભાગાવસેસાઝયા પરમવિયાઝયં પકરેંતિ,
 તત્થ ણં જે તે સોવક્કમાઝયા તેણં સિય તિભાગે પરમવિયાઝયં પક-
 રેંતિ, સિય તિભાગતિભાગે પરમવિયાઝયં પકરેંતિ, સિય તિભાગ-

દેવોં કા ગર્ભજ એવં સંસ્ક્ર્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે મનુષ્યો મેં હી
 ઉત્પાદ હોતા હૈ ।

પઠ્ઠ દ્વાર સમાપ્ત

થાય છે. આનત આદિ દેવાના ગર્ભજ એવ સંસ્ક્ર્યાત વર્ષની આયુવાળા મનુ-
 ષ્યોમાળ ઉત્પાદ થાય છે.

॥ છઠ્ઠું દ્વાર સમાપ્ત ॥

तिभागतिभागावसेसाउया परमवियाउयं पकरेति, एवं मणूसा वि, वाणमंतरजोइसियवेमाणिया जहा नेरइया !। दारं।सू. १५।

छाया—नैरयिकाः खलु भदन्त ! कतिभागावशेषायुषः पारमविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! नियमात् पद्मासावशेषायुष्काः पारमविकायुष्यम्, एवम् असुरकुमारा अपि, एवं यावत् स्तनितकुमाराः पृथिवीकायिकाः खलु भदन्त ! कति भागावशेषायुष्काः पारमविकायुष्यं प्रकुर्वन्ति ? गौतम ! पृथिवीकायिकाः द्विविधाः प्रज्ञाताः, तद्यथा सोपक्रमायुष्काश्च, निरुपक्रमायुष्काश्च, तत्र खलु जे ते निरुप -

परभव की आयु का बन्ध

शब्दार्थ—(नेरइया णं भंते !) हे भगवन् ! नारक जीव (कति-भागावसेसाउया) कितना भाग आयु शेष रहने पर (परमवियाउयं) आगामी भव की आयु को (पकरेति) करते-बांधते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (नियमा) नियम से (छम्मासावसेसाउया परमवियाउयं) छह मास आयु शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं ? (एवं असुर कुमारा वि) इसी प्रकार असुर कुमार भी (एवं जाव थणियकुमारा) इसी प्रकार यावत् स्तनित कुमार ।

(पुढविकाइया णं भंते ! कतिभागावसेसाउया परमवियाउयं पकरेति) हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक कितने भाग आयु शेष रहने पर परभव की आयु बांधते हैं ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पुढविकाइया दुविहा पण्णत्ता) पृथ्वीकायिक दो प्रकार के कहे हैं । (तं जहा) वे इस प्रकार (सोवक्कमाउया य निरुवक्कमाउया य) उपक्रमयुक्त आयु वाले और

परलवनी आयुना बन्ध

शब्दार्थ—(नेरइयाणं भंते !) हे भगवन् नारक एव (कतिभागावसेसाउया) डेटला भाग आयु शेष रहता (परमवियाउयं) आगामी लवनी आयु (पकरेति) आधे छे-डरे छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (नियमा) नियमથી (छम्मासावसेसाउया परमवियाउयं) छ मास आयु आधी रहता परलवनी आयु आधे छे (एवं असुरकुमारा वि) ऐसे प्रकारे असुरकुमार पण (एवं जाव थणियकुमारा) ऐसे प्रकारे यावत् स्तनितकुमार

(पुढविकाइयाणं भंते ! कतिभागावसेसाउया परमवियाउयं पकरेति) हे भगवन् ! पृथ्वीकायिक डेटला भाग आयु शेष रहता परलवनी आयु आधे छे ? (गोयमा !) हे गौतम ! (पुढविकाइया दुविहा पण्णत्ता) पृथ्वीकायिक दो प्रकारना कह्या छे (तं जहा) तेओ आ रीते (सोवक्कमाउया य निरुवक्कमाउयाय) उपक्रम युक्त आयुवाणा अने उपक्रम रहित आयुवाणा (तत्थ णं) तेओमाथी (जे ते निरुव-

યુષ્કાસ્તે નિયમાત્ ત્રિભાગાવશેપાયુષ્કાઃ પારમવિક્રાયાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, તત્ર ચલુ યે તે સોપક્રમાયુષ્કાસ્તે સ્યાત્ ત્રિભાગાવશેપાયુષ્કાઃ પારમવિક્રાયાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, સ્યાત્ ત્રિભાગત્રિભાગાવશેપાયુષ્કાઃ પારમવિક્રાયાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, સ્યાત્ ત્રિભાગત્રિભાગ-ત્રિભાગાવશેપાયુષ્કાઃ પારમવિક્રાયાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, અપ્તેજોવાયુવનસ્પતિકાચિકાઃ દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાનામપિ એવઞ્ચૈવ, પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ ચલુ ભદન્ત !

અપક્રમ રહિત આયુ ચાલે (તત્થ ણં) ડનમેં સે (જે તે નિરુવક્કમાડયા) નિરુપક્રમ આયુચાલે હેં । (તે) વે (નિયમા) નિયમ સે (તિભાગાવસેસા-ડયા) આયુ કા તીસરા ભાગ શેપ રહને પર (પરમવિચાડયં) પરમવ કી આયુ કો (પકરેંતિ) વાંધતે હેં ? (તત્થ ણં જે તે સોવક્કમાડયા તે) ડનમેં જો સોપક્રમ આયુ ચાલે હેં વે (સિય) કદાચિત્ તિભાગાવસેસા-ડયા પરમવિચાડયં પકરેતિ) આયુ કા તીસરા ભાગ શેપ રહને પર પરમવ કી આયુ વાંધતે હેં । (સિય) કદાચિત્ (તિભાગતિભાગા-વસેસાડયા પરમવિચાડં પકરેતિ) તીસરે ભાગ કા તીસરા ભાગ આયુ શેષ રહને પર પરમવ કી આયુ વાંધતે હેં । (સિય) કદાચિત્ (તિભાગ-તિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિચાડયં પકરેંતિ) તીસરે ભાગ કે તીસરે ભાગ કા તીસરા ભાગ રહને પર પરમવ કી આયુ વાંધતે હેં ।

(આડ-તેડ-વાડ-વળપ્પફહકાહ્યાણં વેહંદિય-તેહંદિય-ચડરિંદિયાણ વિ એવં ચેવ) અપ્કાચિકોં, તેજરકાચિકોં, વાયુકાચિકોં, વનસ્પતિ-કાચિકોં, દ્વીન્દ્રિયોં ત્રીન્દ્રિયોં, ચૌહન્દ્રિયોં કા કથન મી હસી પ્રકાર ।

ક્રમાડયા) નિરૂપક્રમ આયુવાળા છે (તે) તેઓ (નિયમા) નિયમમી (તિભાગાવસેસા ડયા) આયુધ્યને ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા (પરમવિચાડય) પર લવના આયુધ્યને (પકરેતિ) બાધે છે (તત્થણં જે તે સોવક્કમાડયા) તેઓમા જે સોપક્રમ આયુ-વાળા છે (તે) તેઓ (સિય) કદાચિત્ (તિભાગાવસેસાડયા પરમવિચાડયં પકરેંતિ) આયુધ્યને ત્રીજો ભાગ બાકી રહેતા પર લવના આયુધ્યને બાધે છે (સિય) કદાચિત્ (તિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિચાડયં પકરેતિ) આયુધ્યના ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ બાકી રહેતા પરલવના આયુધ્યને બાધે છે (સિય) કદાચિત્ (તિભાગતિભાગતિભાગાવસેસાડયા પરમવિચાડયં પકરેતિ) ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ આયુશેષ રહેતા પરલવનુ આયુધ્ય બાધે છે (સિય) કદાચિત્ (તિભાગ તિભાગ)

(આડ-તેડ-વાડ-વળપ્પફહકાહ્યાણ વેહંદિય-તેહંદિય-ચડરિંદિયાણ વિ એવં ચેવ) અપ્કાચિકોં, તેજરકાચિકોં, વાયુકાચિકોં, વનસ્પતિકાચિકોં, દ્વીન્દ્રિયોં, ત્રી

કતિ ભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકાયાયુષ્કં પ્રકુર્વન્તિ ? ગૌતમ ! પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચો-
નિકા દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્યથા-સંસ્ખયેયવર્ષાયુષ્કાશ્ચ અસંસ્ખયેયવર્ષાયુષ્કાશ્ચ, તત્ર
સુલુ યે તે અસંસ્ખયેયવર્ષાયુષ્કાસ્તે નિયમાત્ પદ્માસાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકા-
યુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, તત્ર સુલુ યે તે સંસ્ખયેયવર્ષાયુષ્કાસ્તે દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્યથા-
સોપક્રમાયુષ્કાશ્ચ, નિરુપક્રમાયુષ્કાશ્ચ, તત્ર સુલુ યે તે નિરુપક્રમાયુષ્કાસ્તે નિય-
માત્, ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પારમવિકાયાયુષ્કં પ્રકુર્વન્તિ, તત્ર સુલુ યે તે સોપ-

(પંચિંદિયતિરિક્તજોણિયાણં મંતે ! કતિ ભાગાવશેષાડયા પર-
મવિયાડયં પકરેતિ ?) ભગવન્ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ કિતને ભાગ આયુ
શેષ રહને પર પરમવ કી આયુ બાંધતે હૈં ? (ગોયમા ! પંચિંદિયતિર-
િક્તજોણિયા દુવિહા પળ્ણત્તા) ગૌતમ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ દો પ્રકાર કે
કહે હૈં । (તં જહા) વે હસ પ્રકાર (સંસ્ખેજ્જવાસાડયા ય અસંસ્ખેજ્જ-
વાસાડયા ય) સંસ્ખ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે ઔર અસંસ્ખ્યાત વર્ષ કી
આયુ વાલે (તત્થ ણં જે તે અસંસ્ખેજ્જવાસાડયા) ડનમ્મં જો અસંસ્ખ્યાત
વર્ષ કી આયુ વાલે હૈં । (તે નિયમા છમ્માસાવશેષાડયા પરમવિયાડયં
પકરેતિ) વે નિયમ સે છહમાસ આયુ શેષ રહને પર પરમવ કી આયુ
બાંધતે હૈં । (તત્થ ણં જે તે સંસ્ખિજ્જવાસાડયા) ડનમ્મં જો સંસ્ખ્યાત વર્ષ
કી આયુ વાલે હૈં । (તે દુવિહા પળ્ણત્તા) વે દો પ્રકાર કે કહે હૈં । (તં
જહા) વે હસ પ્રકાર । (સોવક્કમાડયા ય નિરુવક્કમાડયા ય) પક્રમ
આયુ વાલે ઔર નિરુપક્રમ આયુ વાલે (તત્થ ણં જે તે નિરુવક્કમા-
ડયા) ડનમ્મં જો નિરુપક્રમ આયુ વાલે હૈં । (તે નિયમા) વે નિયમ સે

ન્દ્રિયો, ચતુરિન્દ્રિયોનુ કથન પશુ આ પ્રકારે જ

(પંચિંદિયતિરિક્તજોણિયાણં મંતે ! કતિભાગાવશેષાડયા પરમવિયાડયં પક-
રેતિ ?) હે ભગવન્ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ કેટલા ભાગ આયુશેષ રહેતા પર-
ભવનુ આયુષ્ય બાધે છે ? (ગોયમા ! પંચિંદિયતિરિક્તજોણિયા દુવિહા પળ્ણત્તા)
હે ગૌતમ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ બે પ્રકારના કહ્યા છે (તં જહા) તેઓ આ રીતે
(સંસ્ખેજ્જવાસાડયા ય અસંસ્ખેજ્જવાસાડયાય) સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા અને
અસંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા (તે નિચમા છમ્માસાવશેષાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ)
તેઓ નિયમથી છ માસ આયુશેષ રહેતા પરભવના આયુષ્યને બાધે છે

(તત્થળજે તે સંસ્ખિજ્જવાસાડયા) તેઓમાં જે સંખ્યાત વર્ષની આયુવાળા છે
(તે દુવિહા પળ્ણત્તા) તેઓ બે પ્રકારના કહ્યા છે (તં જહા) તેઓ આ પ્રકારે (સોવક્કમા-
ડયાય નિરુવક્કમાડયાય) સોપક્રમ આયુવાળા અને નિરુપક્રમ આયુવાળા (તત્થ ણં જે તે
તિરિક્તજોણિયા) તેઓમાં જે નિરુપક્રમ આયુવાળા છે (તે નિયમા) તેઓ નિયમથી

ક્રમાયુષ્કાસ્તે સ્વલુ સ્યાત્ ત્રિભાગે પારમવિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, સ્યાત્ ત્રિભાગત્રિ-
ભાગે પારમવિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ, સ્યાત્ ત્રિભાગત્રિભાગત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ પાર-
મવિકાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ एवं મનુષ્યા અપિ, ધાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકા યથા
નૈરયિકાઃ, દ્વારમ્ ॥ સૂ. ૧૫ ॥

ટીકા—પૂર્વે ચેયાં જીવાનાં નરકાદિ ગતિષુ નાનાપ્રકારકઉત્પાદઃ પ્ર-
પિતસ્તૈર્જીવૈઃ પૂર્વભવે એવ વર્તમાનૈરાયુર્વન્ધઃ કૃતસ્તદનન્તરં પરભવે તેપામુપપાતો
ભવતિ, અન્યથા ઉપપાતાસંભવાત્, તત્ર પૂર્વભવાયુષિ કિયદ્ ભાગાવશિષ્ટે સતિ
(ત્રિભાગાવશેષાઽય્યા) આયુ કા ત્રીસરા ભાગ શેષ રહેને પર (પરમ-
વિચાઽયં પકરેતિ) પર ભવ કી આયુ બાંધતે હૈં । (તત્થ ણં જે તે સોવ-
ક્કમાઽય્યા) ડનમેં જો સોપક્રમ આયુ વાલે હૈં । (તે ણં સિય તિ ભાગે
પરમવિચાઽયં પકરેતિ) વે કદાચિત્ ત્રીસરે ભાગ મેં આયુ બાંધતે હૈં ।
(સિય તિભાગ તિભાગે પરમવિચાઽયં પકરેતિ) કદાચિત્ ત્રીસરે ભાગ
કે ત્રીસરે ભાગ મેં પરભવ કી આયુ બાંધતે હૈં । (સિય તિભાગતિભાગ-
તિભાગાવશેષાઽય્યા પરમવિચાઽયં પકરેતિ) કદાચિત્ ત્રીસરે ભાગ કે
ત્રીસરે ભાગ કા ત્રીસરા ભાગ શેષ રહેને પર પરભવ કી આયુ બાંધતે
હૈં । (એવં મણૂસા વિ) ઇસી પ્રકાર મનુષ્ય ભી । (વાળમંતર જોઇસિયવે-
માણિયા જહા નેરહ્યા) વાળવ્યન્તર, ય્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિક નારકોં
કે સમાન । દ્વાર સમાપ્ત ॥ સૂ. ૧૫ ॥

ટીકાર્થ—જિન જીવોં કા નરક આદિ ગતિયોં મેં નાના પ્રકાર કા
ઉપપાત બતલાયા ગયા હૈ, વે જીવ જવ પૂર્વભવ મેં ચિયમાન થે તમી
અગલે ભવ કી આયુ કા વંધ કર ચુકે થે । તત્પશ્ચાત્ હી આગામી ભવ

(ત્રિભાગાવશેષાઽય્યા) આયુને ત્રીભે ભાગ શેષ રહેતા (પરમવિચાઽયં પકરેતિ)
પરભવનુ આયુષ્ય બાંધે છે (તત્થ ણં જે તે સોવક્કમાઽય્યા) તેઓમા જે સોપક્રમ
આયુવાળા છે (તે ણં સિય તિભાગે પરમવિચાઽયં પકરેતિ) કદાચિત્ ત્રીભે ભાગમા
પરભવનુ આયુ બાંધે છે (સિય તિભાગતિભાગે પરમવિચાઽયં પકરેતિ) કદાચિત્
ત્રિભે ભાગના ત્રિભે ભાગમા પરભવનુ આયુ બાંધે છે. (સિય તિભાગતિભાગ-
તિભાગાવશેષાઽય્યા ષ મવિચાઽયં પકરેતિ) કદાચિત્ ત્રીભે ભાગના ત્રીભે ભાગને
ત્રીભે ભાગ શેષ રહેતા પરભવનુ આયુ બાંધે છે (એવ મણુસા વિ) એજ પ્રકારે
મનુષ્યો પણ (વાળમંતરજોઇસિયવેમાણિયા જહા નેરહ્યા) વાળવ્યન્તર, ય્યોતિષ્ક
અને વૈમાનિક નારકોના સમાન સમજવા દ્વાર સમાપ્ત.

ટીકાર્થ—જે જીવોના નરક આદિ ગતિયોમા નાના પ્રકારના ઉપપાત
બતાવ્યા છે, તે જીવો આદિ પૂર્વભવમાં વિદ્યમાન હતા ત્યારે આગતા ભવના

पारमविकायुष्यं जीवा बन्धन्ति ? इति जिज्ञासायां प्ररूपयितुमाह—‘नैरङ्ग्याणं मते ! कति भागावसेसाउया परमवियाउयं पकरेति ?’ गौतमः पृच्छति, हे भदन्त ! नैरयिकाः खलु कतिभागावशेषायुष्काः—‘कियद् भगवन्निष्टायुषः, पारमविकायुष्यं परमवसम्बन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति बन्धन्ति ? भगवान् आह—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘नियमा छम्मासावसेसाउया परमवियाउयं’ नियमात्—नियमतः खलु नैरयिकाः षड्मासावशेषायुष्का षड्मासा अवशेषमायु र्पेपा ते तथाविधाः पारमविकायुष्यं बन्धन्ति, ‘एवं असुरकुमारा वि एवम् नैरयिकोत्तरीत्यैव, असुरकुमारा अपि नियमात् षड्मासावशेषायुष्काः पारमविकायुष्यं बन्धन्ति इति भावः, ‘एव जाव थणियकुमारा’ एवम्—नैरयिकोत्तरीत्यैव, यावत्—नागकुमाराः, सुवर्णकुमाराः, अग्निकुमाराः विद्युत्कुमाराः, उदधिकुमाराः, द्रीपकुमाराः, दिक्कुमाराः, पवनकु-

में उन की उत्पत्ति हुई। पूर्वभव में आयु का बंध किये बिना उत्पत्ति हो नहीं सकती। अतः यह प्रश्न उठना स्वाभाविक है कि वर्तमान में भोगी जाने वाली आयु का कितना भाग बीत जाने पर अथवा कितना भाग शेष रहने पर जीव आगामी भव की आयु का बन्ध करते हैं ? इस प्रकार की जिज्ञासा होने पर सूत्रकार प्ररूपणा करते हैं गौतम स्वामी प्रश्न करते हैं—भगवन् ! नारक जीव भुज्यमान आयु का कितना भाग शेष रहने पर आगामी भव की आयु बांधते हैं ?

भगवान् उत्तर देते हैं—हे गौतम ! नियम से छह मास आयु शेष रहने पर नारक जीव अगले भव का बन्ध करते हैं। इसी प्रकार असुर कुमार भी छह मास आयु शेष रहने पर आगामी भव की आयु बांधते हैं। इसी प्रकार नागकुमार, सुवर्णकुमार, अग्निकुमार विद्युत्कुमार,

आयुष्येनो ऽथ करीयूक्या हता त्थार पछी आगामी भवमा तेभनी उत्पत्ति थध. पूर्व भवमा आयुनेो ऽथ कथां सिवाय उत्पत्ति थध न शक्ती नथी. तेथी आ प्रश्न थयो स्वाभाविक छे के वर्तमानमा भोगवेला आयुनेो डेटवेला भाग वीती जता अथवा डेटवेला भाग शेष रहेता एव आगामी भवना आयुष्येनेो बाधे छे जेवा प्रकारनी ज्ञासा थता सूत्रकार प्ररूपणा करे छे

श्री गौतमस्वामी प्रश्न करे छे—हे भगवन् ! नारक एव भुज्यमान आयुष्येना डेटेला भाग शेष रहेता आगामी भवनु आयुष्य बाधे छे ?

श्री भगवान् उत्तर आपे छे—नियमशी छ मास आयु शेष रहेता नारक एव आगता भवना आयुष्येना बन्ध करे छे जेवा प्रकारे असुरकुमार छ मास आयु शेष रहेता आगामी भवना आयुनेो बाधे छे जेवा रीते नागकुमार, सुवर्णकुमार, अग्निकुमार, विद्युत्कुमार, उदधिकुमार, द्रीपकुमार, दिक्-

મારા: સ્તનિતકુમારા અપિ નિયમેન પદ્માસાવશિષ્ટાયુષ્કા: પારમવિકાયુષ્યં વધ્નન્તિ
 इत्यर्थः, गौतमः पृच्छति-‘पुढविकाइयाणं मंते ! कतिभागावसेसाउया परमवि-
 याउयं पकरंति ?’ हे भदन्त ! पृथिवीकायिका: खलु कति भागावशेषायुष्का:-
 कियद् भागापशिष्टायुषः पारमविकायुष्यं-परभवसम्बन्ध्यायुष्यम् प्रकुर्वन्ति ?
 वध्नन्ति ? भगवान् आह-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘पुढविकाइया दुविद्वा पणत्ता’
 पृथिवीकायिका द्विविधा: प्रज्ञप्ता: ‘तं जहा-सोपक्रमाउया य, निरुपक्रमाउया य’
 तद्यथा-सोपक्रमायुष्काश्च निरुपक्रमायुष्काश्च उपक्रमेण सहितमायु र्थेपां ते सोप-
 क्रमायुष्का: नास्ति उपक्रमो यस्मिन् तादृशमायुर्थेपा ते निरुपक्रमायुष: ‘तत्थ णं
 जे ते निरुपक्रमाउया ते नियमा तिभागावसेसाउया परमविद्याउयं पकरंति’ तत्र
 खलु सोपक्रमनिरुपक्रमायुष्क मध्ये ये निरुपक्रमायुष्का: पृथिवीकायिका: सन्ति,

उदधि कुमार, द्वीपकुमार, दिक्कुमार, पवनकुमार और स्तनितकुमार
 भी वर्त्तमान आयु के छह मास शेष रहने पर अगले भव की आयु
 का बन्ध करते हैं ।

गौतम-हे भगवन् ! पृथिवीकायिक जीव वर्त्तमान आयु का कितना
 भाग शेष रहने पर परभव की आयु का बन्ध करते हैं

भगवान्-हे गौतम ! पृथ्वीकायिक जीव दो प्रकार के कहे हैं-सोप-
 क्रम आयु वाले और निरुपक्रम आयु वाले । आयु का विघात करने
 वाले विष, शस्त्र, अग्नि, जल आदि उपक्रम कहलाते हैं । इन उप-
 क्रमों के योग से दीर्घ काल में धीरे-धीरे भोगी जाने वाली आयु
 शीघ्र ही भोग ली जाती है । जो आयु उपक्रमयुक्त हो वह सोपक्रम
 कहलाती है और जो आयु उपक्रम से प्रभावित न हो सके वह निरुप-
 क्रम कहलाते हैं । पृथ्वीकायिक जीव दोनो प्रकार के होते हैं-सोपक्रम

કુમાર, પવનકુમાર અને સ્તનિતકુમાર પણ વર્તમાન આયુના છ માસ શેષ
 રહેતા આગલા ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે.

શ્રી ગૌતમસ્વામી:-હે ભગવન્ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ વર્તમાન આયુના
 કેટલા ભાગ શેષ રહેતા પરભવના આયુષ્યનો બન્ધ કરે છે ?

શ્રી ભગવાન્ -ગૌતમ ! પૃથ્વીકાયિક જીવ બે પ્રકારના કહ્યા છે-સોપક્રમ
 આયુવાળા અને નિરૂપક્રમ આયુવાળા, આયુષ્યનો વિઘાત કરનારા વિષ, શસ્ત્ર
 અગ્નિ, જળ આદિ ઉપક્રમ કહેવાય છે. આ ઉપક્રમોના યોગથી દીર્ઘ કાળમાં
 ધીરે ધીરે ભોગવાતું આયુ જ દીર્ઘી ભોગવાઈ જાય છે જે આયુ ઉપક્રમ
 યુક્ત હોય તે સોપક્રમ કહેવાય છે અને જે આયુ ઉપક્રમથી પ્રભાવિત ન થઈ
 શકે તે નિરૂપક્રમ કહેવાય છે. પૃથ્વીકાયિક જીવ બંને પ્રકારના હોય છે-સોપક્રમ

તે નિયમાત્-નિયમેન, ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ-તૃતીયમાગમવશેષમાયુષ્યેષાં તે તથા-
વિધાઃ તૃતીયમાગાવશિષ્ટાયુષઃ, સમ્પૂર્ણાયુષ સ્તૃતીયમાગાવશેષે इत्यर्थः, પારમ્ભવિ
કાયુષ્યં-પરમ્ભવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વન્ધન્તિ, 'तत्तथ णं जे ते सोपक्रमाउया
ते सिय तिभागावसेसाउया परमवियाउयं पकरेंति' તત્ર સહ સોપક્રમનિરૂપ-
ક્રમાયુષ્ક્રમધ્યે યે સોપક્રમાયુષ્કાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ સન્તિ તે સ્યાત્-કદાચિત્
કેચિત્-ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ-તૃતીયમાગાવશિષ્ટાયુષઃ પારમ્ભવિકાયુષ્યં-પરમ્ભવ-
સમ્બન્ધ્યાયુષ્યં, પ્રકુર્વન્તિ, વન્ધન્તિ, 'सिय तिभागतिभागवसेसाउया परमविया-
उयं पकरेंति' સ્યાત્-કદાચિત્ કેચિત્ સોપક્રમાયુષઃ પૃથિવીકાયિકાઃ, ત્રિભાગ
ત્રિભાગાવશેષાયુષ્કાઃ-ત્રિભાગસ્ય તૃતીયમાગસ્ય ત્રિભાગઃ તૃતીયમાગોઽવશેષમાયુ
યેષાં તે તથાવિધાઃ તૃતીયમાગતૃતીયમાગાવશિષ્ટાયુષઃ, સમ્પૂર્ણાયુષો નવમભાગે-
ઽવશિષ્ટે સન્તિ इत्यर्थः પારમ્ભવિકાયુષ્યં-પરમ્ભવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ વન્ધન્તિ,
'सिय तिभागतिभागतिभागवसेसाउया परमवियाउयं पकरेंति' સ્યાત્-કદાચિત્
-કેચિત્ સોપક્રમાયુષ્કાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ ત્રિભાગત્રિભાગત્રિભાગાવશેષાયુષઃ,

આયુ વાલે ઔર નિરૂપક્રમ આયુ વાલે इनमें जो पृथ्वीकायिक निरूपक્રम
आयु वाले हैं, वे नियम से वर्त्तमान आयु के दो भाग व्यतीत हो जाने
पर और तीसरा भाग शेष रहने पर आगामी भव की आयु का बंध
करते हैं जो पृथ्वीकायिक जीव सोपक्रम आयु वाले हैं, वे कदाचित्
वर्त्तमान आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर परमभव की आयु का बन्ध
करते हैं किन्तु यह नियम नहीं है कि तीसरा भाग शेष रहने पर वे
परमभव की आयु का बन्ध कर ही ले अतएव जो जीव उस समय
आयु-बन्ध नहीं करते, वे अवशिष्ट तीसरे भाग के तीन भागों में से
दो भाग व्यतीत हो जाने पर और एक भाग शेष रहने पर आयु का
बन्ध करते हैं। कदाचित् इस तीसरे भाग में भी आयु का बन्ध न

આયુવાળા અને નિરૂપક્રમ આયુવાળા. તેઓમાં જે પૃથ્વીકાયિક નિરૂપક્રમ
આયુવાળા છે, તેઓ નિયમથી વર્તમાન આયુના બે ભાગ વ્યતીત થઈ જતાં
અને ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. જે
પૃથ્વીકાયિક જીવ સોપક્રમ આયુવાળા છે, તેઓ કદાચિત્ વર્તમાન આયુનો
ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા પરભવના આયુનો બન્ધ કરે છે કિન્તુ એ નિયમ
નથી કે ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા તે આયુનો બન્ધ કરી જ દે, તેથી જ જે
જીવ તે સમયે આયુબન્ધ નથી કરતા તેઓ અવશિષ્ટ ત્રીજા ભાગના ત્રણ
ભાગોમાંથી બે ભાગ વ્યતીત થઈ જતા અને એક ભાગ બાકી રહેતા આયુનો
બન્ધ કરે છે. કદાચિત્ એ ત્રીજા ભાગમાં પણ આયુનો બન્ધ ન થાય તો

ત્રિભાગસ્ય-તૃતીય ભાગસ્ય, યસ્ત્રિભાગસ્તૃતીયભાગસ્તસ્ય ત્રિભાગસ્તૃતીયભાગો-
 ઽવશેષમાયુર્યેષાં તે તથાવિદ્વાઃ, તૃતીયભાગસ્ય તૃતીયભાગો નવમભાગસ્ત-
 સ્ય તૃતીયભાગઃ સપ્તવિંશતિતમો ભાગસ્તસ્મિન્ સમ્પૂર્ણાયુષઃ સપ્તવિંશતિતમે ભાગે
 અવશિષ્ટે સતીત્યર્થઃ પારમવિકાયુષ્યમ્-પરમવસમ્વન્ધ્યાયુષ્યં, પ્રકુર્વન્તિ, વધ્ન
 ન્તિ, ક્વચિત્તુ યાવત્પદગ્રહણેન તસ્યાપિ આયુષઃ સપ્તવિંશતિતમભાગસ્ય તૃતીય-
 ભાગે એકાશીતિતમે ભાગે કેચન સોપક્રમાયુષ્કાઃ પૃથિવીકાયિકાઃ પારમવિ-
 કાયુષ્યં વધ્નન્તિ કેચિચ્ચ તસ્યાપિ એકાશીતિતમભાગસ્ય તૃતીયભાગે ત્રિચત્વા-
 રિંશદધિકદ્વિશતતમે ભાગે પારમવિકાયુષ્યં વધ્નન્તિ, કેચિચ્ચ તસ્યાપિ ભાગસ્ય

હુઆ તો શેષ આયુ કા તિસરા ભાગ શેષ રહને પર આયુ કા બન્ધ
 કરતે હૈં અર્થાત્ સમ્પૂર્ણ વર્તમાન આયુ કે તીસરે ભાગ કે શેષ રહને
 પર અથવા નૌ બાં ભાગ શેષ રહને પર અથવા સત્તાઈસવાં ભાગ શેષ
 રરને પર સોપક્રમ આયુ વાલે પૃથ્વીકાયિક જીવ આગામી ભવ કી આયુ
 કા બન્ધ કરતે હૈં ।

કહીં-કહીં યાવત્ પદ કા પ્રયોગ દેખાજાતા હૈ । ઉસકા અર્થ યહ
 હૈ કિ જો જીવ તીસરે ભાગ કે તીસરે ભાગ કે તીસરે ભાગ મૈં અર્થાત્
 વર્તમાન આયુ કે સત્તાઈસવૈં ભાગ મૈં મી આગામી ભવ કી આયુ કા
 બન્ધ નહીં કરતે વે સત્તાઈસવૈં ભાગ કે તીસરે ભાગ મૈં અર્થાત્ સમ્પૂર્ણ
 આયુ કે ઇક્યાસી વે ભાગ મૈં આગામી ભવ કી આયુ કા બન્ધ કરતે હૈં ।
 ઓર કોઈ-કોઈ જીવ ઉસ ઇક્યાસીવૈં ભાગ કે મી તીસરે ભાગ મૈં
 આયુ બાંધતે હૈં, અર્થાત્ સમ્પૂર્ણ આયુ કે દો સૌ તથાલીસવે ભાગ મૈં
 અગલે ભવ કી આયુ કા બન્ધ કરતે હૈ । કોઈ-કોઈ જીવ તો ઇસકે મી

શેષ આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આયુનો બન્ધ કરે છે અર્થાત્ સંપૂર્ણ
 વર્તમાન આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા અથવા નવમો ભાગ શેષ રહેતા
 અથવા સત્તાવીસમો ભાગ શેષ રહેતા સોપક્રમ આયુવાળા પૃથ્વીકાયિક છવ
 આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે.

ક્યાક ક્યાક 'યાવત્' પદનો પ્રયોગ દેખાય છે, તેનો અર્થ એ છે કે
 જે છવ ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગના ત્રીજા ભાગમાં અર્થાત્ વર્તમાન આયુના
 સત્તાવીસમા ભાગમાં પણ આગામી ભવના આયુનો બન્ધ નથી કરતા તેઓ
 સત્તાવીસમા ભાગના ત્રીજા ભાગમાં અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુષ્યના એકામીમા
 ભાગમાં આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. અને કોઈ કોઈ છવ એકાસીમા
 ભાગના ત્રીજા ભાગમાં આયુ બાંધે છે, અર્થાત્ સંપૂર્ણ આયુના બેતા-
 લીસમા ભાગમાં આગલા ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. કોઈ કોઈ છવ તો

तृतीयभागे एकोनत्रिंशदधिक सप्तशततमे भागे पारमविकायुष्यं बध्नाति, इत्येवं-
रीत्या यावत् अन्तर्मुहूर्त्तवशिष्टे आयुषि पारमविकायुष्यं बध्नन्ति इति केचिद्
वदन्ति, मूलेतु यावत्पदं नोपलभ्यते, एतरय युक्तायुक्तत्वे सुधीभिरुहनीये,
'आउतेउवाउवणफफइकाइयाणं वेइंदियतेइंदियउरिंदियाण वि एवं चेव' अष्का-
यिकतेजःकायिकवायुकायिकवनस्पतिकायिकाना द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाना-
मपि, एवञ्चैव-पृथ्वीकायिकवदेव पारमविकायुर्वन्धो बोध्यः, गौतमः पृच्छति-
'पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं भंते ! कति भागावसेसाउया परमवियाउयं पकरेंति'
हे भदन्त ! पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिष्ठाः खलु कतिभागावसेषायाष्काः-कियद् भागाव-
शिष्टायुषः पारमविकायुष्यं-परमवसत्त्वबन्ध्यायुष्यं प्रकुर्वन्ति बध्नन्ति ? भगवान्
आह-'गोयमा !' हे गौतम ! पंचिंदियतिरिक्खजोणिया दुविहा पणत्ता' पञ्चेन्द्रि-
तीसरे भाग में अर्थात् सम्पूर्ण आयु के सात सौ उनतीसवे भाग में
आयु का बन्ध करते हैं। अगर इस समय भी आयु का बन्ध न किया
तो वर्त्तमान आयु का अन्तर्मुहूर्त्त काल शेष रहने पर तो अवश्य ही
नवीन आयु का बन्ध कर लेते हैं। ऐसा किन्हीं-किन्हीं आचार्यों का
कथन है, मगर मूल पाठ में यावत् पद उपलब्ध नहीं इसका विचार
होता। ऐसी स्थिति में यह कथन युक्त है या नहीं इसका विचार
बुद्धिमानों को स्वयं कर लेना चाहिए।

अष्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, द्वीन्द्रिय
त्रीन्द्रिय और चतुरिन्द्रिय जीवों का आयुबन्ध पृथ्वीकायिकों के समान
ही समझना चाहिए।

गौतम-हे भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यच वर्त्तमान आयु का कितना
भाग शेष रहने पर परभव की आयु का बन्ध करते हैं ?

तेमना पणु त्रीण भागमा अर्थात् सम्पूर्ण आयुना सातसौ अंशत्रिसमा
भागमा आयुने बन्ध करे छे अगर ओ समये पणु आयुने बन्ध न करे
तो वर्त्तमान आयुने अन्तर मुहूर्त्त काल शेष रहेता तो अवश्य न नवीन
आयुने बन्ध करी ले छे ओवु कोछ कोछ आयुर्थोनु कथन छे. पणु मूल
पाठमा 'यावत्' पद उपलब्ध नहीं थतु ओवी स्थितिमा आ कथन
युक्त छे के नही ओने विचार बुद्धिमानोओ स्वय करी लेवो ओछ ओ

अष्कायिक, तेजस्कायिक, वायुकायिक, वनस्पतिकायिक, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय
अने चतुरिन्द्रिय एवमेना आयुबन्ध पृथ्वीकायिकोना समानन समनवे ओछओ
श्री गौतमस्वामी :-हे भगवन् ! पंचेन्द्रिय तिर्यच वर्त्तमान आयुना
केटला भाग शेष रहेता परवपना आयुने बन्ध करे छे ?

યતિર્યગ્યોનિકાઃ દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, 'તં જહા-સંસ્થેજ્જવાસાડયા ય અસંસ્થેજ્જવાસા-
ડયા ય' તદ્યથા-સંસ્થેયવર્ષાયુષ્કાશ્ચ અસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કાશ્ચ, 'તત્થ ણં જે તે અસં-
સ્થેજ્જવાસાડયા તે નિયમા છમ્માસાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ' તત્ર સ્થ-
સંસ્થેયાસંસ્થેયવર્ષાયુષ્ક્રમધ્યે યે તે અસંસ્થેયવર્ષાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકા-
સન્તિ તે નિયમાત્-નિયમતઃ પદ્માસાવશેપાયુષ્કાઃ-ષમ્માસાવશિષ્ઠાયુષઃ, પારમવિ-
કાયુષ્યં-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વધ્નન્તિ 'તત્થ ણં જે તે સંસ્થિજ્જવાસા-
ડયા તે દુવિદ્ધા પ્પણત્તા' તત્ર સ્થ-સંસ્થેયાસંસ્થેયવર્ષાયુષ્ક્રમધ્યે યે તે સંસ્થેય-
વર્ષાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સન્તિ તે દ્વિવિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ 'તં જહા-'સોવક-
માડયા ય, નિરુવકમાડયા ય' તદ્યથા-સોપક્રમાયુષ્કાશ્ચ નિરુપક્રમાયુષ્કાશ્ચ, 'તત્થ
ણં જે તે નિરુવકમાડયા તે નિયમા તિભાગાવસેસાડયા પરમવિયાડયં પકરેતિ'
તત્ર સ્થ સોપક્રમનિરુપક્રમવર્ષાયુષ્ક્રમધ્યે, યે તે નિરુપક્રમાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિય-
તિર્યગ્યોનિકાઃ સન્તિ, તે નિયમાત્-નિયમતસ્તિભાગાવશેપાયુષ્કાઃ તૃતીયભાગાવ-
શિષ્ઠાયુષઃ પારમવિકાયુષ્યમ્-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં, પ્રકુર્વન્તિ વધ્નન્તિ, 'તત્થ ણં
જે તે સોપક્રમાડયા તેણં સિય તિભાગે પરમવિયાડયં પકરેતિ' તત્ર સ્થ સોપ-
ક્રમનિરુપક્રમાયુષ્ક્રમધ્યે યે તે સોપક્રમાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ સન્તિ

મગવાન-હે ગૌતમ ! પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ દો પ્રકાર કે કહે ગઈ હૈં, યથા
સંસ્થ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે ઔર અસંસ્થ્યાત વર્ષ કી આયુ વાલે ।
इनमें जो अસंस्थ्यात वर्ष की आयु वाले हैं, वे नियम से मुख्यमान आयु
के छह भास, शेष रहने पर आगामी भव की आयु का बंध करते हैं ।
और जो संस्थ्यात वर्ष की आयु वाले हैं, वे भी दो प्रकार के हैं-सोप-
क्रम आयु वाले और निरूपक्रम आयु वाले । इनमें से निरूपक्रम आयु
वाले नियम से वर्तमान आयु का तीसरा भाग शेष रहने पर आगामी
भव की आयु का बन्ध कर लेते हैं । जो जीव सोपक्रम आयु वाले हैं,
वे कदाचित् तीसरा भाग शेष रहने पर आयु का बन्ध करते हैं, कदा-
चित् तीसरे भाग का तीसरा भाग शेष रहने पर आयु का बन्ध करते

શ્રી ભગવાન :-હે ગૌતમ ! પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ જે પ્રકારના કહેલા છે,
જેમ કે-સંસ્થ્યાત વર્ષની આયુવાળા અને અસંસ્થ્યાત વર્ષની આયુવાળા તેઓમા
જે સંસ્થ્યાત વર્ષની આયુવાળા છે, તેઓ નિયમથી ભુજ્યમાન આયુના છ
ભાસ શેષ રહેતા આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરે છે. અને જે અસંસ્થ્યાત
વર્ષની આયુવાળા છે તેઓ પણ જે પ્રકારના છે -સોપક્રમ આયુવાળા અને
નિરૂપક્રમ આયુવાળા તેઓમાથી નિરૂપક્રમ આયુવાળા નિયમથી વર્તમાન
આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આગામી ભવના આયુનો બન્ધ કરી લે છે.
જે સોપક્રમ આયુવાળા છે, તેઓ કદાચિત્ ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આયુનો

તે સ્વલ્પ સ્યાત્-કદાચિત્ કેચિત્, ત્રિમાસે આયુષસ્તૃતીયમાસે, પારમવિકાયાયુષ્કં પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં, પ્રકુર્વન્તિ-વધન્તિ 'સિય તિમાગતિમાસે પરમવિયાયુષ્ય-પકરેતિ' સ્યાત્-કદાચિત્ કેચિત્ સોપક્રમાયુષ્કાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાઃ ત્રિમાગત્રિમાસે-તૃતીયમાસસ્ય તૃતીયમાસે સમ્પૂર્ણાયુષો નવમમાસે इत्यर्थः । પાર-મવિકાયાયુષ્યં-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં, પ્રકુર્વન્તિ-વધન્તિ, 'સિય તિમાગતિમાગતિ-માગાવસેસાઁયયા પરમવિયાયુષ્યં પકરેતિ' સ્યાત્-કદાચિત્-કેચિત્ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્ય-ગ્યોનિકાઃ, ત્રિમાગત્રિમાગત્રિમાગાવશેષાયુષઃ તૃતીયમાસસ્ય યસ્તૃતીયમાગસ્તસ્ય તૃતીયમાગાવશેષાયુષ્કાઃ સમ્પૂર્ણાયુષઃ સપ્તવિંશતિતમમાસે इत्यर्थः ધારમવિકા-યુષ્યં-પરમવસમ્બન્ધ્યાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તિ-વધન્તિ, 'एवं मणूसा वि' एवम् પચ્ચેન્દ્રિ-યતિર્યગ્યોનિકાવદેવ મનુષ્યા અપિ કદાચિત્ કેચિત્ સમ્પૂર્ણાયુષો નવમમાસે, કદાચિત્ કેચિત્ સમ્પૂર્ણાયુષઃ સપ્તવિંશતિતમમાસે પારમવિકાયાયુષ્યં વધન્તીત્યર્થઃ 'वाणमंतरजोइसिय वेमाणिया जहा नेरइया' वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा

हैं, अर्थात् सम्पूर्ण आयु के नौवां भाग शेष रहने पर आयु बांधते हैं और कोई-कोई उसका भी तीसरा भाग अर्थात् सम्पूर्ण आयु का सत्ताईसवां भाग शेष रहने पर परभव संबंधी आयु का बन्ध करते हैं।

મનુષ્ય મી ઇસો પ્રકાર આયુ કા બન્ધ કરતે હૈં, અર્થાત્ પંચેન્દ્રિય તિર્યવોં કે સમાન કોઈ-કોઈ મનુષ્ય વર્તમાન આયુ કા તીસરા માગ શેષ રહને પર, કોઈ તીસરે માગ કા તોસરા માગ શેષ રહને પર ઓર કોઈ તીસરે માગ કે તીસરે માગ કા તોસરા માગ શેષ રહને પર પરમવ સંબંધો આયુ કા બન્ધ કરતે હૈં । કિન્તુ વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિક દેવ, નારકોં કે સમાન નિયમ સે છહમાસ વર્તમાન

બન્ધ કરે છે, કદાચિત્ ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા આયુનો બન્ધ કરે છે, અર્થાત્ સપૂર્ણ આયુનો નવમો ભાગ શેષ રહેતા આયુ બાંધે છે. અને કોઈ કોઈ તેનો પણ ત્રીજો ભાગ અર્થાત્ સપૂર્ણ આયુનો સત્તાવીસમો ભાગ શેષ રહેતા પરભવ સમ્બન્ધી આયુનો બન્ધ કરે છે.

મનુષ્ય પણ એજ પ્રકારે આયુનો બન્ધ કરે છે, અર્થાત્ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્ય-ચોના સમાન કોઈ કોઈ મનુષ્ય વર્તમાન આયુનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા, કોઈ કોઈ ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા અને કોઈ ત્રીજા ભાગ ત્રીજા ભાગનો ત્રીજો ભાગ શેષ રહેતા પરભવ સમ્બન્ધી આયુનો બન્ધ કરે પણ વાન-વ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક દેવ, નારકોના પ્રમાણ નિયમથી

નૈરયિકા નિયમતઃ પળ્માસાવશિષ્ટાયુષઃ પારમવિકાયુષ્યં વધ્નન્તિ તથૈવ નિયમતઃ
પળ્માસાવશિષ્ટાયુષઃ એવ પારમવિકાયુષ્યં વધ્નન્તિ ઇત્યાશયઃ । ઇતિ, ॥ સૂ. ૧૫ ॥

‘દારં’ સપ્તમં દ્વારં સમાપ્તમ્ ॥

મૂલ્ય-કઙ્કિવિહે ણં મંતે ! આઉયવંધે પળ્ણત્તે ? ગોયમા !
છવિવિહે આઉયવંધે પળ્ણત્તે, તં જહા-૧ જાતિનામનિહત્તાઉણ
૨ ગતિનામનિહત્તાઉણ ૩ ઠિત્તિનામનિહત્તાઉણ ૪ ઓગાહણ-
નામનિહત્તાઉણ ૫ પલ્લસનામનિહત્તાઉણ ૬ અણુભાવનામનિહ-
ત્તાઉણ, નેરઙ્કયાણં મંતે ! કઙ્કિવિહે આઉયવંધે પળ્ણત્તે ? ગોયમા !
છવિવિહે આઉયવંધે પળ્ણત્તે, તં જહા-જાતિનામનિહત્તાઉણ,
ગતિનામનિહત્તાઉણ, ઠિઙ્કિનામનિહત્તાઉણ, ઓગાહણનામનિહ-
ત્તાઉણ, પલ્લસનામનિહત્તાઉણ, અણુભાવનામનિહત્તાઉણ, એવં
જાવ વેમાણિયાણં, જીવા ણં મંતે ! જાતિનામનિહત્તાઉયં કતિહિ
આગરિસેહિ પકરેતિ ? ગોયમા ! જહળ્ણેણં એકકેણ વા દોહિં
વા, તિહિ વા, ઉક્કોસેણં અટ્ઠહિં, નેરઙ્કયાણં મંતે ! જાતિનામ-
નિહત્તાઉયં કતિહિં આગરિસેહિં પકરેતિ ? ગોયમા ! જહળ્ણેણં
એકકેણ વા દોહિં વા, તીહિં વા, ઉક્કોસેણં અટ્ઠહિં, એવં જાવ
વેમાણિયા, એવં ગતિનામનિહત્તાઉણ વિ, ઠિઙ્કિનામનિહત્તાઉણ
વિ, ઓગાહણનામનિહત્તાઉણ વિ, પલ્લસનામનિહત્તાઉણ વિ, અણુ-
ભાવનામનિહત્તાઉણ વિ, એતેસિ ણં મંતે ! જીવાણં જાતિનામ-
નિહત્તાઉયં જહળ્ણેણં એકકેણ વા દોહિં વા, તીહિં વા ઉક્કોસેણં
અટ્ઠહિં આગરિસેહિં પકરેમાણાજં કયરે કયરેહિંતો અપ્પા વા,

આયુ કે જબ શેષ રહતે હૈં, તવ પરમવ કી આયુ કા વન્ધ કરતે હૈં ।
સાતવાં દ્વાર સમાપ્ત ॥ સૂ. ૧૫ ॥

છ માસ વર્તમાન આયુ જ્યારે બાકી રહે છે, ત્યારે પરભવના આયુનો બન્ધ
કરે છે. સાતયુ દ્વાર સમાપ્ત ॥ ૧૫ ॥

બહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા? ગોયમા ! સઘ્વત્થોવા
જીવા જાતિનામનિહત્તાઉયં અટ્ટહિં આગરિસેહિં પકરેમાણા સત્ત-
હિં આગરિસેહિં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા, છહિં આગરિસેહિં પક-
રેમાણા સંખેજ્જગુણા, એવં પંચહિં સંખિજ્જગુણા, ચડહિં સંખિજ્જગુણા
તીહિં સંખેજ્જગુણા, દોહિં સંખિજ્જગુણા, એગેણં આગરિસેણં પગરે-
માણા સંખેજ્જગુણા, એવં એતેણં અભિલાવેણં જાવ અણુભાગનામ-
નિહત્તાઉયં, એવં એતે છપ્પિય અપ્પાબહુદંડગા જીવાદિયા માણિ-
યઠ્ઠવા, ઇતિ પળ્લવણાએ વક્કંતિયપયં છટ્ઠં સમત્તં । ૬ । ॥સૂ. ૧૬॥

છાયા—કતિવિધઃ खलु भदन्त ! आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पद्विधः
आयुष्यबन्धः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—जातिनामनिधत्तायुष्यम् १, गतिनामनिधत्तायु-
ष्यम् २, स्थितिनामनिधत्तायुष्यम् ३, अवगाहनानामनिधत्तायुष्यम् ४, प्रदेशनाम-
निधत्तायुष्यम् ५, अनुभावनामनिधत्तायुष्यम् ६, नैरयिकाणा भदन्त ! कतिविधः

આયુવન્ધ કે પ્રકાર

શબ્દાર્થ—(કહ વિહેણં મંતે ! આડયવંધે પળ્લવે ?) મગવન્ ! આયુ
કા બંધ કિતને પ્રકાર કા કહા હૈ ? (ગોયમા !) હે ગૌતમ ! (છવિવહે)
છહ પ્રકાર કા (આડય વંધે) આયુ કા વન્ધ (પળ્લવે) કહા ગયા હૈ ।
(તં જહા) વહ હસ પ્રકાર (જાતિનામનિહત્તાઉએ) જાતિ નામ નિધ-
ત્તાયુ (ગતિનામનિહત્તાઉએ) ગતિ નામનિધત્તાયુ (ઠિતિનામ નિહ-
ત્તાઉએ) સ્થિતિનામનિધત્તાયુ (ઓગાહનનામનિહત્તાઉએ) અવગાહના
નામનિધત્તાયુ (પણસનામનિહત્તાઉએ) પ્રદેશનામનિધત્તાયુ (અણુભાવ
નામ નિહત્તાઉએ) અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ ।

(નેરહ્યાણં મંતે ! કહવિહે આડયવંધે પળ્લવે ?) મગવન્ ! નારકો

આયુ બન્ધના પ્રકાર

શબ્દાર્થ—(કહવિહેણં મંતે ! આડયવંધે પળ્લવે ?) હે ભગવન્ ! આયુના
બન્ધ કેટલા પ્રકારના કહા છે ? (ગોયમા) હે ગૌતમ ! (છવિવહે) છ પ્રકારના
(આડયવંધે) આયુના બન્ધ (પળ્લવે) કહેલા છે (તં જહા) તે આ પ્રકારે (જાતિ
નામનિહત્તાઉએ) જાતિ નામ નિધત્તાયુ (ગતિનામનિહત્તાઉએ) ગતિ નામ નિધ-
ત્તાયુ (ઠિતિનામનિહત્તાઉએ) સ્થિતિ નામ નિધત્તાયુ (ઓગાહનનામનિહત્તાઉએ)
અવગાહના નામ નિધત્તાયુ (પણસનામનિહત્તાઉએ) પ્રદેશ નામ નિધત્તાયુ (અણુ-
ભાવનામનિહત્તાઉએ) અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ

આયુષ્યવન્ધઃ પ્રજ્ઞસઃ ? ગૌતમ ! પદ્ધવિધઃ આયુષ્યવન્ધઃ પ્રજ્ઞસઃ, તથથા જાતિ-
નામનિધત્તાયુષ્યમ્, ગતિનામનિધત્તાયુષ્યમ્, સ્થિતિનામનિધત્તાયુષ્યમ્, અવ-
ગાહનાનામનિધત્તાયુષ્યમ્, પ્રદેશનામનિધત્તાયુષ્યમ્, અનુભાવનામનિધત્તાયુષ્યમ્,
અં યાવદ્ વૈમાનિકાનામ્, જીવાઃ સ્વલુ મદન્ત ! જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં કતિ-
મિરાકર્ષૈઃ પ્રકુર્વન્તિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકેન વા, દ્વાભ્યાં વા, ત્રિમિર્વા, ઉત્ક-
ષ્ટેન અષ્ટમિઃ નૈરયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં કતિમિરાકર્ષૈઃ
પ્રકુર્વન્તિ ? ગૌતમ ! જઘન્યેન એકેન વા, દ્વાભ્યાં વા, ત્રિમિર્વા, ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટ-

કા આયુ વન્ધ કિતને પ્રકાર કા કહા હૈ ? (ગોયમા ! છન્નિવહે આડય-
વંધે પળળત્તે) ગૌતમ ! છહ પ્રકાર કા આયુ વન્ધ કહા હૈ । (તં જહા)
વહ્ ઇસ કાર (જાતિનામનિહત્તાડય) જાતિ નામ નિધત્તાયુ (ગતિનામ-
નિહત્તાડય) ગતિનામનિધત્તાયુ (ઠિઈનામનિહત્તાડય) સ્થિતિનામનિધ-
ત્તાયુ ઓગાહળળામનિહત્તાડય) અવગાહનાનામનિધત્તાયુ (પદેસળામ-
નિહત્તાડય) પ્રદેશનામનિધત્તાયુ (અળુભાવનામનિહત્તાડય) અનુભાવ-
નામનિધત્તાયુ (અં જાવ વેમાળિયાળં) ઇસી પ્રકાર યાવત્વૈમાનિકોં તક ।
(જીવા ણં મંતે ! જાતિનામનિહત્તાડયં કતિહિં આગરિસેહિં ગરે તિ ?)
મગવન્ ! જીવ જાતિનામનિગત્તાયુ કો કિતને આકર્ષોં સે વાંધતે હૈ ।
(જહળળેળં એકેળ વા, દોહિં વા, તોહિં વા) જઘન્ય એક, દો યા તીન
આકર્ષોં સે (ઉકકોસેળં અદ્દહિં) ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોં સે ।

(નેરહ્યા ણં મંતે ! જાતિનામનિહત્તાડયં કતિહિં આગરિસેહિં
પગરે તિ ?) મગવન્ ! નારક જાતિ નામ નિધત્તાયુ કો કિતને આકર્ષોં

(નેરહ્યાળં મંતે ! કદ્દવિહૈ આડયવંધે પળળત્તે ?) હે ભગવાન્ ! નારકોના
આયુ મંધ કેટલા પ્રકારના કદ્દા છે ? (ગોયમા ! છન્નિવહે આડયવંધે પળળત્તે) હે
ગૌતમ ! છ પ્રકારના આયુવન્ધ કદ્દા છે (ત જહા) તે આ પ્રકારે (જાતિનામ
નિહત્તાડય) જાતિ નામ નિધત્તાયુ (ગતિનામનિહત્તાડય) ગતિ નામનિધત્તાયુ
(ઠિઈનામનિહત્તાડય) સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ (ઓગાહળળામ નિહત્તાડય) અવગાહના
નામ નિધત્તાયુ (અનુભાવનામનિહત્તાડય) અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ (અં જાવ
વેમાળિયાળં) એજ પ્રકારે યાવત્ વૈમાનિકોં સુધી

(જીવાળં મંતે ! જાતિનામનિહત્તાડયં કતિહિં આગરિસેહિં પગરે તિ ?) હે
ભગવાન્ ! જીવ જાતિનામ નિધત્તાયુને કેટલા આકર્ષોંથી બાધે છે ? (જહળળેળ એકેળ
વા, દોહિં વા તોહિં વા ?) જઘન્યથી એક જે અગર ત્રણ આકર્ષોંથી (ઉકકોસેળ અદ્દહિં)
ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોંથી

(નેરહ્યાળં મંતે ! જાતિનામનિહત્તાડયં કતિહિં આગરિસેહિ પગરે તિ ?)
હે ભગવાન્ ! નારક જાતિનામનિધત્તાયુને કેટલા આકર્ષોંથી બાધે છે ? (ગોયમા !

भिः एवं यावद् वैमानिकाः, एवं गतिनामनिधत्तायुष्यमपि, स्थितिनामनिधत्ता-
युष्यमपि, अवगाहनानामनिधत्तायुष्यमपि प्रदेशनामनिधत्तायुष्यमपि अनुभावनाम-
निधत्तायुष्यमपि, एतेषां खलु भदन्त ! जीवानां जातिनामनिधत्तायुष्यं जघ-
न्येन एकेन वा द्वाभ्यां वा, त्रिभिर्वा, उत्कृष्टेन अष्टभिराकर्षैः प्रकुर्वता कतरे
कतरेभ्योऽल्पा वा, बहुका वा, तुल्या वा, विशेषाधिका वा भवन्ति ? गौतम !
सर्वस्तोकाः जीवाः जातिनामनिधत्तायुष्यम् अष्टभिराकर्षैः प्रकुर्वन्तः सप्तभि

से बांधते हैं ? (गोयमा ! जहण्णेणं एककेण वा दोहिं वा तीहिं वा)
गौतम ! जघन्य एक, दो या तीन से (उक्कोसेणं अट्ठहिं) उत्कृष्ट आठ
से (एवं जाव वेमाणिया) इसी प्रकार वैमानिकों तक ।

(एवं गति नामनिहत्ताउए वि) इसी प्रकार गति निधत्तायु
भी (ठिङ्गणाम निहत्ताउए वि) स्थितिनाम निधत्तायु भी (ओगाहणा
नामनिहत्ताउए वि) अवगाहना नामनिधत्तायु भी (पदेसनामनिहत्ता-
उए वि) प्रदेशनामनिधत्तायु भी (अणुभावनामनिहत्ताउए वि) अनु-
भावनामनिधत्तायु भी ।

(एतेसिं भंते ! जीवाणं) भगवन् ! इन जीवों में (जहण्णेणं एककेण
वा दोहिं वा तीहिं वा उक्कोसेणं अट्ठहिं वा आगरिसेहिं पकरेमाणानं)
जघन्य एक, दो अथवा तीन और उत्कृष्ट आठ आकर्षों द्वारा बंध
करते वालों में (कयरे कयरेहिंतो) कौन किससे (अप्पा वा, बहुया वा,
तुल्ला वा, विसेसाहिया वा) अल्प, बहुत, तुल्य या विशेषाधिक
है ? (गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा) गौतम ! सब से कम जीव (जाति
नामनिहत्ताउयं) जातिनामनिधत्तायु को (अट्ठहिं आगरिसेहिं पकरे-

जहण्णेणं एककेण वा दोहिं वा तीहिं वा) हे गौतम ! जघन्यथी ओक, ओ अगर
त्रयुथी (उक्कोसेणं अट्ठहिं) उत्कृष्ट आठ आकर्षोथी (एवं जाव वेमाणिया) ओ
प्रकारे वैमानिको सुधी

(एवं गतिनामनिहत्ताउए वि) ओ रीते गति नाम निधत्तायु पणु (ठिङ्ग-
नामनिहत्ताउए वि) स्थितिनामनिधत्तायु पणु (ओगाहणानामनिहत्ताउए वि) अव
गाहना नाम निधत्तायु पणु (पदेसनामनिहत्ताउए वि) प्रदेश नाम निधत्तायु पणु
(अणुभावनामनिहत्ताउए वि) अनुभाव नाम निधत्तायु पणु

(एतेसिं भंते ! जीवाणं) हे भगवन् ! आ लोपोभा (जहण्णेणं एककेण वा
दोहिं वा तीहिं वा उक्कोसेणं अट्ठहिं वा आगरिसेहिं पकरेमाणानं) जघन्य ओक,
ओ अथवा त्रयु अने उत्कृष्ट आठ आकर्षों द्वारा भध करवावाणाओभा (कयरे
कयरे हिंतो) ओणु ओनाथी (अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा)
अल्प, धणु, तुल्य अगर विशेषाधिक छे ?

(गोयमा ! सव्वत्थोवा जीवा) गौतम ! अधाथी ओछा लुव (जातिनाम-

રાકર્ષેઃ પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણાઃ, પદ્મિરાકર્ષઃ પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણાઃ એવં પચ્ચભિઃ સંખ્યેયગુણાઃ, ચતુર્ભિઃ સંખ્યેયગુણાઃ, ત્રિભિઃ સંખ્યેયગુણાઃ, દ્વાભ્યાં સંખ્યેયગુણાઃ, એકેન આકર્ષેણ પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણાઃ. એવમ્ એતેન અભિલાપેન યાવત્-અનુભાવનામનિહત્તાયુષ્યમ્, એવમ્ એતે પદપિ અલ્પવહુત્વદણ્ડકા જીવાદિકા મણિતવ્યાઃ, ઇતિ પ્રજ્ઞાપનાયાં વ્યુત્ક્રાન્તિકપદં પઠ્ઠં સમાપ્તમ્ ॥

માણા) આઠ આકર્ષો સે બાંધને વાલે હૈં । (સત્તહિં આગરિસેહિં પકરે-માણા સંખેજ્જગુણા) સાત આકર્ષો સે બાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા હૈં । (છહિં આગરિસેહિં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) છહ આકર્ષો સે બાંધનેવાલે સંખ્યાતગુણા હૈં । (એવં પંચહિં સંખિજ્જગુણા) પાંચ આકર્ષો સે બાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા (ચત્તહિં સંખિજ્જગુણા) ચાર સે બાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા (ત્રિહિં સંખેજ્જગુણા) ત્રીન સે બાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા (દોહિ સંખિજ્જગુણા) દો સે બાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા (એણં આગરિસેણં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) એક આકર્ષ સે બાંધને વાલે સંખ્યાતગુણા હૈં । (એવં) હસ પ્રકાર (એતેણં અભિલાવેણં) હસ અભિલાય સે (જાવ અણુ-ભાગ નામનિહત્તાયં) યાવત્ અનુભાગ નામનિહત્તાયુ કા બંધ કરતે હૈં । (એવં એતે છપિય અપ્પાવહુદંડગા) હસ પ્રકાર યે છહોં અલ્પ વહુત્વ સંબંધી દંડક (જીવાદીયા માણિયવ્વા) જીવ સે આરંભ કરકે કહને ચાહિય (ઇતિ પળ્લવળાણ વર્કકંતિયપયં છટ્ઠ સ) હસ પ્રકાર પ્રજ્ઞા-પના મેં વ્યુત્ક્રાન્તિ નામક છઠા પદ સમાપ્ત હુઆ ॥૧૬॥

નિહત્તાય) ભતિ નામ નિહત્તાયુને (અઠ્ઠહિ આગરિસેહિ પકરેમાણા) આઠ આકર્ષોથી બાંધવાવાળા છે. (સત્તહિં આગરિસેહિં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) સાત આકર્ષોથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણ છે (છહિ આગરિસેહિ પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) છ આકર્ષોથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણ છે (એવં પંચહિ સંખિજ્જગુણા) પાંચ આકર્ષોથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણ છે (ચત્તહિ સંખિજ્જગુણા) ચારથી બાંધવાવાળા સંખ્યાત ગણ (ત્રિહિ સંખેજ્જગુણા) ત્રણથી બાંધવાવાળા સંખ્યાત ગણ (દોહિ સંખિજ્જગુણા) બેથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણ છે (એણં આગરિસેણં પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા) એક આકર્ષથી બાંધવાવાળા સંખ્યાતગણ છે (એવં) એ પ્રકારે (એતેણ અભિલાવેણ) આ અભિલાપથી (જાવ અણુભાગનામનિહત્તાયં) યાવત્ અનુભાગ નામ નિહત્તાયુને બંધ કરે છે (એવ એતે છપિય અપ્પા વહુદંડગા) આ શ્રકારે આ છએ અલ્પ વહુત્વ સંબંધી દંડક (જીવાદીયા માણિયવ્વા) છપથી આરંભ કરીને કહેવા બોધ્યે (ઇતિ પળ્લવળાણ વર્કકંતિયપયં છટ્ઠં સમત્તં) આ પ્રકારે પ્રજ્ઞાપનામાં વ્યુત્ક્રાન્તિ નામક છટ્ઠું પદ સમાપ્ત થયું ॥ ૧૬ ॥

ટીકા— પૂર્વે યદ્ ભાગાવશેષોઽનુભૂયમાન ભવાયુષિ જીવાઃ પારમવિકાયાયુષ્યં વધ્નન્તિ તત્પ્રકારં નૈરયિકાદિદણ્ડક્રમેણ પ્રરૂપયિતુમાદ્—‘કઽવિદેષં મંતે ! આયુર્વંધે પળ્ળત્તે ?’ ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે મદન્ત ! કતિવિધઃ સ્વલ્લુ આયુષ્યવન્ધઃ પ્રજ્ઞસઃ ? મગવાન્ આદ્—‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘હ્રિવિદે આયુર્વંધે પળ્ળત્તે’ પદ્વિધઃ આયુષ્યવન્ધઃ વજ્ઞસઃ, ‘તં જહા’ જાતિનામનિહત્તાઉર્’ તદ્યથા—જાતિનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૧, ‘ગતિનામનિહત્તાઉર્’ ગતિનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૨, ‘ઠિતિનામનિહત્તાઉર્’ સ્થિતિનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૩, ‘ઓગાહ્ણાનામનિહત્તાઉર્’ અવગાહનાનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૪, ‘પણ્ણસનામનિહત્તાઉર્’ પ્રદેશનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૫, ‘અણુભાવનામનિહત્તાઉર્’ અનુભાવનામનિધત્તાયુષ્યમ્ ૬, તત્ર જાતિઃ—એકેન્દ્રિયાદિરૂપા

ટીકાર્થ—હસસે પૂર્વે યહ પ્રતિપાદન, કિયા ગયા થા કિ વર્તમાન મેં મોગી જાને વાલી આયુ કા કિતના ભાગ શેષ રહને પર જીવ આગામી ભવ કી આયુ કા વન્ધ કરતે હૈં ? અવ યહ નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ કિ જીવ કિતને પ્રકાર કી પરભવ સંબંધી આયુ વાંધતે હૈં ? દણ્ડક્રમ સે યહ વતલાયા જાતા હૈ ।

ગૌતમસ્વામી—પ્રશ્ન કરતે હૈં—મગવન્ ! આયુષ્ય કા વન્ધ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ?

મગવાન્—ગૌતમ ! આયુષ્યવન્ધ હહ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ, વહ હસ પ્રકાર હૈ—(૧) જાતિનામનિધત્તાયુ (૨) ગતિનામનિધત્તાયુ (૩) સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ (૪) અવગાહના નામનિધત્તાયુ (૫) પ્રદેશનામનિધત્તાયુ ઓર (૬) અનુભાવ નામનિધત્તાયુ ।

એકેન્દ્રિય આદિ રૂપ પાંચ પ્રકાર કી જાતી હૈ, વહ નામ અર્થાન્

ટીકાર્થ—આના પહેલા આ પ્રતિપાદન કર્યું હતું કે વર્તમાનમા ભોગવાતા-આયુનો કેટલો ભાગ શેષ રહેતા હવે આગામી ભવના આયુનો બંધ કરે છે ? હવે તે નિરૂપણ કરાય છે કે હવે કેટલા પ્રકારના પરભવ સંબંધી આયુને બાંધે છે ? દૃઙ્ક્રમે આ બતાવાય છે —

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે —હે ભગવન્ ! આયુષ્યના બંધ કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ?

શ્રી ભગવાન્ —હે ગૌતમ ! આયુબંધ છ પ્રકારના કહેલા છે, તે આ પ્રકારે છે—(૧) જાતિનામનિધત્તાયુ (૨) ગતિનામનિધત્તાયુ (૩) સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ (૪) અવગાહના નામ નિધત્તાયુ (૫) પ્રદેશનામનિધત્તાયુ (૬) અને અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ

એકેન્દ્રિય આદિ રૂપ પાંચ પ્રકારની જાતિ છે તે નામ અર્થાત્ નામ
પ્રા ૧૪૫

પશ્ચપ્રકારા સૈવ નામ-નામકર્મણ ઉત્તરપ્રકૃતિવિશેષરૂપં જાતિનામ તેન સહ નિધત્તં-
નિષિત્તં યદાયુસ્તજ્ઞાતિનામનિધત્તાયુઃ, નિષેકથ કર્મપુદ્ગલાનામનુભવનાર્થ રચના-
રૂપો વોધ્યઃ, રચના તુ-

‘મોત્તૂણસગમવાહં પઢમાઈટિઈ વહુતરં દવ્વં ।

સિસે વિસેસઠીણં જ્ઞાં ઉકોસંતિ ઉકોસા ॥૧૧॥

છાયા—મુલત્વા સ્વકીયામવાધામ્ (અવાધાકાલે નાનુભવઈતિ ન તત્ર દલિક-
રચના) પ્રથમાયા (જઘન્યાયામન્તર્મુહૂર્તરૂપાયાં સ્થિતૌ વહુતરં દ્રવ્યમ્ (एकाकર્प-
ग्रहीतेष्वपि दलिकेषु बहूनां जघन्यस्थितिनामेव भावात्) શોપાયામ્ (સમયાઘ-
ધિકાન્તર્મુહૂર્ત્તાદિકાયાં) વિશેષહીનમ્, एवं यावदुत्कृष्टां स्थितिमुत्कृष्टतः (विशे-
षहीनं-सर्वहीनं दलिकं भवति) एव गति नरकगति तिर्यग्गतिमनुष्यगति देवगति
भेदाच्चतुर्विधा, सैव नाम गतिनाम तेन सह निधत्तं निषिक्तम्—આયુર્ગતિનામનિધ

નામ કર્મ કી ઉત્તર પ્રકૃતિ હૈ । ઉસકે સાથ નિધત્ત અર્થાત્ નિષિત્ત
આયુ જાતિનામનિધત્તાયુ કહલાતી હૈ । અનુભવ કરને કે લિષે કર્મ-
પુદ્ગલોં કી રચના વિશેષ જો હોતી હૈ, ઉસે નિષેક કહતે હૈ । વહ
રચના હસ પ્રકાર હોતી હૈ—અપને અવાધાકાલ કો છોડકર । ક્યોં કિ
અવાધા કાલ મેં અનુભવ નહીં હોતા, અતઃ ઉસમેં કર્મદલિકોં કી
રચના નહીં હોતી, પ્રથમ અર્થાત્ અન્તર્મુહૂર્ત્સ પ્રમાણ જઘન્ય સ્થિતિ મેં
વહુતર દ્રવ્ય હોતા હૈ । ઇક આકર્ષ મેં ગ્રહણ કિષ હુષ દલિકોં મેં વહુત
—સે જઘન્ય સ્થિતિવાલે હી હોતે હૈ । શેષ સ્થિતિ ઇક સમય અધિક
અન્તર્મુહૂર્ત્સ પ્રમાણ આદિ મેં વિશેષ કમ દ્રવ્ય હોતા હૈ, હસી પ્રકાર
ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ મેં ઉત્કૃષ્ટતઃ વિશેષ કમ—સબ સે કમ દલિક હોતે હૈ ।

ગતિ કે ચાર ભેદ હૈ—નારકગતિ, તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ ઔર

કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ છે એના સાથે નિધત્ત અર્થાત્ નિષિત્ત આયુ જાતિનામ
નિધત્તાયુ કહેવાય છે અનુભવ કરવાને માટે કર્મપુદ્ગલોના રચના વિશેષ જ
થાય છે, તેને નિષેક કહે છે. તે રચના આ પ્રકારે થાય છે—પોતાના અવાધા-
કાળને છોડીને કેમકે અવાધાકાળમા અનુભવ નથી થતો તેથી તેમા કર્મદલિકોની
રચના નથી થતી પ્રથમ (અન્તર્મુહૂર્ત્ પ્રમાણ જઘન્ય) સ્થિતિમા વિશેષાધિક
દ્રવ્ય હોય છે (એક આકર્ષમા ગ્રહણ કરેલા દલિકોમા ઘણી જઘન્ય સ્થિતિ જ
હોય છે), શેષ સ્થિતિ (એક સમય અધિક અન્તર્મુહૂર્ત્ પ્રમાણ આદિ)મા વિશેષ
ઓછુ દ્રવ્ય હોય છે, એજ રીતે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમા ઉત્કૃષ્ટત વિશેષ ઓછુ-
ખધાથી ઓછુ દલિક હોય છે)

ગતિના ચાર ભેદ છે—નારકગતિ, તિર્યચગતિ, મનુષ્યગતિ અને દેવગતિ

ત્તાયુઃ સ્થિતિરાયુઃ કર્માનુભવલક્ષણા યાવંતેન ભવેન સ્થાતવ્યં તત્પ્રધાનં નામ-
સ્થિતિનામ યદ્ યસ્મિન્ ભવે ઉદયભાગગતમવતિષ્ઠતે તદ્ ગતિજાતિ શરીરપશ્ચ-
કાદિ વ્યતિરિક્તમ્ સ્થિતિનામબોધ્યમિત્યાશયઃ, તેન સહ નિધત્તં-નિષિક્તમ્ આયુઃ
સ્થિતિનામનિધત્તાયુઃ એવમ્-અગ્રાહતે પ્રવિશતિ યસ્યાં જીવઃ સાઽવગાહના-
ઔદારિકાદિશરીરમ્, તસ્ય નામ-ઔદારિકાદિશરીરનામકર્મ અવગાહનાનામ તેન
સહ નિધત્તં નિષિક્તમ્ આયુઃ અવગાહનાનામનિધત્તાયુઃ, એવમેવ પ્રદેશઃ કર્મપરમાણુ
રૂપાઃ, તે ચ પ્રદેશા સંક્રમતોઽપિ અનુભૂયમાના પરિગૃહ્યન્તે, તત્પ્રધાનં નામ-
પ્રદેશનામ, તથા ચ યદ્ યસ્મિન્ ભવે પ્રદેશતોઽનુભૂયતે તત્પ્રદેશનામેતિ ફલિતમ્,

દેવગતિ, તદ્રૂપ નામકર્મ કો ગતિનામ કહતે હૈં ઉસકે સાથ નિધત્ત
અર્થાત્ નિષિક્ત આયુ ગતિનામનિધત્તાયુ કહલાતી હૈ। અમુક ભવ મેં
સ્થિત રહના સ્થિતિ હૈ, ઉસકી પ્રધાનતા વાલા નામ સ્થિતિનામ કહ-
લાતા હૈ। જો જિસ ભવ મેં ઉદય કો પ્રાપ્ત રહતા હૈ, વહ ગતિ, જાતિ
તથા પાંચોં શરીરોં સે ભિન્ન સ્થિતિનામ સમજના ચાહિયે। ઉસ સ્થિતિ-
નામ કે સાથ નિધત્ત અર્થાત્ નિષિક્ત આયુ કો સ્થિતિનામ નિધત્તાયુ
કહતે હૈં હસી પ્રકાર જિસમેં જીવ અવગાહન કરે ઉસે અવગાહના સમ-
જના ચાહિયે

અર્થાત્ ઔદારિક આદિ શરીર। ઉનકા નિર્માણ કરને વાલા
શરીર નામ કર્મ અવગાહનાનામકર્મ કહલાતા હૈ। ઉસકે સાથ નિધત્ત
આયુ કો અવગાહનાનામનિધત્ત આયુ કહતે હૈં। પ્રદેશ કા અર્થ હૈ
કર્મપરમાણુ વે પ્રદેશ સંક્રમ સે ભી ભોગે જાને વાલે ગ્રહણ કિયે જાતે
હૈં। ઉનકી પ્રધાનતા વાલા નામ પ્રદેશનામ કહલાતા હૈ। હસ કા ફલિ-

તદ્દૃષ્ય નામકર્મને ગતિનામે કહે છે. તેની સાથે નિધત્ત અર્થાત્ નિષિક્ત આયુ
ગતિ નામ નિધત્તાયુ કહેવાય છે. અમુકભવમા સ્થિત રહેવુ તે સ્થિતિ છે,
તેની પ્રધાનતા નામ સ્થિતિનામ કહેવાય છે જે, જે ભવમા ઉદયને પ્રાપ્ત રહે
છે, તે ગતિ, જાતિ તથા પાચે શરીરોથી ભિન્ન સ્થિતિ નામ સમજવુ જોઈએ.
એ સ્થિતિ નામના કર્મની સાથે નિધત્ત અર્થાત્ નિષિક્ત આયુને સ્થિતિનામ
નિધત્તાયુ કહે છે એજ પ્રકારે જેમા જીવ અવગાહના કરે તેને અવગાહના
સમજવી જોઈએ અર્થાત્ ઔદારિક આદિ શરીર તેમને નિર્માણ કરનારા શરીર
નામકર્મ અવગાહના નામકર્મ કહેવાય છે તેની સાથે નિધત્ત આયુને અવ-
ગાહના નામ નિધત્તાયુ કહે છે પ્રદેશનો અર્થ છે કર્મ પરમાણુ. તેઓ પ્રદેશ
સ ક્રમથી પણ ભોગનાતા ગ્રહણ કરાય છે. તેમની પ્રધાનતાવાળા નામ પ્રદેશ
નામ કહેવાય છે તેની દ્વિતીય આ છે કે જે, જે ભવમા પ્રદેશોથી ભોગવાય

एतावता विपाकोदयमप्राप्तमपि नामपरिगृहीतं भवति, तेन प्रदेशनाम्ना सह निधत्तमायुः प्रदेशनामनिधत्तायुः तथा अनुभावो विपाकः स च प्रकृष्टावस्थो गृह्यते तत्प्रधानं नाम-अनुभावनाम, तथा च यद् यस्मिन् भवे तीव्रविपाकम् नामकर्माजुभूयते यथा नैरयिकायुषि-अशुभवर्णगन्धरसस्पर्शोपघातानादेयदुःस्वरा-यशः कीर्योदिनामानि तदनुभावनाम, तेन सह निधत्तं निषिक्तं आयुरनुभावना-मनिधत्तायुः तत्रायुः कर्मप्राधान्यरूपापनार्थम् जात्यादिनामकर्माणि आयुर्विशेष-णानि बोध्यानि, यतो नारकाद्यायुरुदये सति जात्यादिनामकर्मणाद्युदयो भवति, नान्ययेति आयुषः प्राधान्यं भवति गौतमः पृच्छति-‘नैरइयार्णं भंते ! कइविहे आउयबंधे पण्णत्ते’ ? नैरयिकाणा एल्ल भदन्त ! कतिविधः आयुष्यवन्धः प्रज्ञप्तः ?

तार्थ यह है कि जो जिसभब में प्रदेशों से भोगा जाता है, वह प्रदेश-नाम कहलाता है। इससे विपाकोदय को प्राप्त भी नाम का ग्रहण हो जाता है। उस प्रदेशनाम के साथ निधत्त आयु को प्रदेशनामनिध-त्तायु कहते हैं। अनुभाव का अर्थ विपाक है। यहाँ प्रकृष्ट अवस्था वाला विपाक ही ग्रहण किया जाता है। उसकी प्रधानता वाला नाम अनुभावनाम है। अतएव जिस भव में जो तीव्र विपाक वाला नामकर्म भोगा जाता है, वह अनुभावनाम कहलाता है, जैसे नरक में अशुभ वर्ण, गंध, रस, स्पर्श उपघात, अनादेय, दुःस्वर अयशःकोत्ति आदि। इस अनुभाव नाम के साथ निधत्त आयु अनुभावनामनिधत्तायु कहलाती है। आयु कर्म की प्रधानता प्रकट करने के लिए जाति नाम कर्म आदि भी आयु के विशेषण रूप में कहे गए हैं। क्योंकि नारक आदि की आयु उदय होने पर जातिनामकर्म आदि का उदय होता है अन्यथा नहीं, अतएव आयु की प्रधानता है।

છે, તે પ્રદેશનામ કહેવાય છે તેનાથી વિપાકોદયને પ્રાપ્ત નામનુ ગ્રહણ થઈ જાય છે એ પ્રદેશ નામની સાથે નિધત્ત આયુને પ્રદેશ નામ નિધત્તાયુ કહે છે અનુભાવનો અર્થ વિપાક છે. અહીં પ્રકૃષ્ટ અવસ્થાવાળા વિપાક જ ગ્રહણ કરાય છે તેની પ્રધાનતાવાળા નામ અનુભાવ નામ છે તેથી જ જે ભવમા જે તીવ્ર વિપાકવાળુ નામ કર્મ લોગવાય છે તે અનુભાવ નામે કહેવાય છે, જેમ નરકમા અશુભ વર્ણુ ગંધ, રસ, સ્પર્શ, ઉપગ્રાત, અનાદેયદુઃસ્વર, અયશ કીર્તી વિગેરે આ અનુભાવ નામની સાથે નિધત્ત આયુ અનુભાવ નામ નિધત્તાયુ કહેવાય છે આયુકર્મની પ્રધાનતા પ્રગટ કરવા માટે જાતિ નામ કર્મ આદિ પણ આયુના વિશેષણ રૂપમા કહેવાયેલા છે કેમકે નારક આદિની આયુનો ઉદય થતા જાતિ નામ કર્મ આદિનો ઉદય થાય છે, અન્યથા નહિ તેથી જ આયુની પ્રધાનતા છે શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે:-હે ભગવન્ ! નારક છવોના આયુબન્ધ

જીવાદિ દણ્ડક્રમેણ-પ્રરૂપયિતુમાહ-‘જીવાણં મંતે ! જાતિનામનિધત્તાયં કતિર્હિ આગરિસેર્હિ પગરે તિ’ ? હે મદન્ત ! જીવાઃ સ્વલ્લ જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં કતિ-મિરાકર્ષઃ પ્રકુર્ણન્તિ, વધન્તિ ? તત્ર આકર્ષોર્હિ તથાવિધ પ્રયત્નેન કર્મપુદ્ગલો પાદાનરૂપો બોધ્યઃ, ભગવાન્ આહ-‘ગૌયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘જહ્ણેણ એકેણ વા, દોર્હિ વા, તીર્હિ વા, ઉક્કોસેણં અદ્દર્હિ’ જઘન્યેન એકેન વા આકર્ષેણ, દ્વાભ્યાં વા આકર્ષાભ્યામ્, ત્રિભિર્વા આકર્ષૈઃ, ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટમિરાકર્ષૈઃ જીવાઃ જાતિનામ-નિધત્તાયુષ્યં વધન્તિ, યથા ગૌર્જલં પિવન્તી મયેન પુનઃ પુનરાધોટયતિ તથૈવ જીવોઽપિ યદા તીવ્રેણ આયુષ્યવન્ધાધ્યવસાયેન જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં ગતિનામ-નિધત્તાયુષ્યાદિકં વા વધ્નાતિ તદા એકેન મન્દેન દ્વાભ્યાં ત્રિભિર્વા મન્દતરેણ ત્રિભિશ્ચતુર્ભિર્વા મન્દતમેન પશ્ચમિઃ પદૂમિઃ સપ્તમિરષ્ટમિર્વા આકર્ષૈર્ વધ્નાતિ ઇત્યાશયઃ, અત્રાપુપા સદ્વધ્યમાનાનામેવ જાત્યાદિનામ્નામાકર્ષનિયમો બોધ્યઃ, ન

આયુ કો જીવ કિતને આકર્ષો સે બાંધતા હૈ ?

ગૌતમ પ્રશ્ન કરતે હૈ-હે ભગવન ! જીવ જાતિ નામનિધત્તાયુ કો કિતને આકર્ષો સે બાંધતે હૈ ? વિશેષ પ્રકાર કે પ્રયત્ન સે કર્મપુદ્ગલો કો ગ્રહણ કરના આકર્ષ કહલાતા હૈ ।

ભગવાન્-ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો અથવા ત્રીન આકર્ષો સે ઓર ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષો સે જીવ જાતિનામનિધત્તાયુ કા વન્ધ કરતે હૈ । જૈસે જલ પીતી હુઈ ગાય ભય કે કારણ પુનઃપુનઃ આધોટન કરતી હૈ-ધુંટ લેતી હૈ, ઉસી પ્રકાર જીવ ભી જઘ આયુવન્ધ સંબંધી તીવ્ર અધ્યવસાય સે જાતિ નામનિધત્તાયુ કા વન્ધ કરતા હૈ, તવ એક મન્દ આકર્ષ સે, યા દો ત્રીન મન્દતર અથવા ત્રીન-ચાર મન્દતમ અથવા પાંચ, છહ સાત યા આઠ આકર્ષો સે બાંધતા હૈ । યહાં યહ વાત ધ્યાન

કેટલા આકર્ષોથી બાંધે છે ?

શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન કરે છે -હે ભગવન્ ! જીવ જાતિ નામ નિધત્તાયુને કેટલા આકર્ષોથી બાંધે છે ? વિશેષ પ્રકારના પ્રયત્નથી કર્મપુદ્ગલને અહણ કરવું તે આકર્ષ કહેવાય છે ?

શ્રી ભગવાન્ :-હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, બે અથવા ત્રણ આકર્ષોથી અને ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ આઠ આકર્ષોથી જીવ જાતિ નામ નિધત્તાયુનો બન્ધ કરે છે. જેમ પાણી પીતી ગાય લયના કારણે પુનઃ પુનઃ આ ઘોટન કરે છે ઘૂટકા લે છે એજ પ્રકારે જીવ પણ ન્યારે આયુબન્ધ સંબંધી તીવ્ર અધ્યવસાયથી જાતિનામ નિધત્તાયુનો બન્ધ કરે છે ત્યારે એક મન્દ આકર્ષથી. અગર બે-ત્રણ મન્દતર અથવા ત્રણ ચાર મન્દતમ અથવા પાંચ, સાત અગર આઠ આકર્ષોથી બાંધે

શેષકાલમ્, કાસાંચિત્ પ્રકૃતીનાં ધ્રુવબન્ધિનીત્વાત્, અન્યાસાં પરાવર્તમાનત્વાત્ પ્રચુરકાલમપિ વન્ધસંભવેનાકર્પનિયમાભાવાત્, ગૌતમઃ પૃચ્છતિ 'નૈરઙ્યાણં મંતે ! જાતિનામનિધિત્તાયં કતિર્હિ આગરિસેર્હિ પગરેતિ ? હે મદન્ત ! નૈરયિકાઃ સ્વલ્લ જાતિનામાનિધિત્તાયુષ્યં કતિભિરાકર્ષેઃ પ્રકુર્વન્તિ વન્ધન્તિ, મગવાન્ આહ- 'ગોયમા !' હે ગૌતમ ! 'જઠ્ઠણેણં એકેણ વા દોર્હિ વા, તીર્હિ વા, ઉકોસેણં અટ્ઠર્હિ' જઘન્યેન એકેન વા, દ્વામ્યાં વા, ત્રિભિર્વા, ઉત્કૃષ્ટેન યાવમ્-અષ્ટભિરા- કર્ષેઃ નૈરયિકાઃ જાતિનામનિધિત્તાયુષ્યં વન્ધન્તિ, 'એવં જાવ વેમાણિયા' એવમ્- નૈરયિકવદેવ યાવત્-અસુરકુમારાદિ ભવનપતયઃ, પૃથિવીકાયિકાઘેકેન્દ્રિયાઃ, વિકલેન્દ્રિયાઃ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્થગ્યોનિકાઃ, મનુષ્યાઃ, વાનવ્યન્તરાઃ જ્યોતિષ્કાઃ, વૈમાનિકાશ્ચ જઘન્યેન એકેન વા દ્વામ્યાં વા ત્રિભિર્વા ઉત્કૃષ્ટેન અષ્ટભિરાકર્ષેઃ મેં રચ્વની આહિએ કિ આયુ કે સ્થાથ બાંધને વાલે જાતિનામ આદિ મેં હી આકર્ષ કા નિયમ હૈ, શેષ કાલ મેં નહીં । કોઈ કોઈ પ્રકૃતિયાં ધ્રુવ બન્ધિની હોતી હૈ, કોઈ પરાવર્તમાન હોતી હૈ । ઉનકા વહુત સમય તક મી વન્ધ સંભવ હોને સે આકર્ષો કા કોઈ નિયમ નહીં હૈ ।

ગૌતમ—હે મગવન્ ! નારક જીવ કિતને આકર્ષો સે જાતિનામ નિધિત્તાયુ કા વન્ધ કરતે હૈ ?

મગવાન્—હે ગૌતમ ! જઘન્ય એક, દો અથવા ત્રીન આકર્ષો સે, ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ આઠ આકર્ષો સે નારક જાતિનામનિધિત્તાયુ કા વન્ધ કરતે હૈ । નારકોં કે સમાન હી ભવનપતિયોં, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિયોં વિકલેન્દ્રિયોં, પચ્ચેન્દ્રિય તિર્થચોં, મનુષ્યોં, વાનવ્યન્તરોં, જ્યોતિષ્કોં ઓર વૈમાનિકોં કે વિષય મેં મી કહ લેના આહિએ અર્થાત્

છે, અહીં એ વાત ધ્યાનમા રાખવી જોઈએ કે આયુની સાથે બાધવાવાળા જાતિ નામ આદિમા જ આકર્ષનો નિયમ છે, શેષકાળમા નથી. કોઈ કોઈ પ્રકૃતિયો ધ્રુવ બન્ધની હોય છે કોઈ પરાવર્તમાન હોય છે તેઓને ઘણા સમય સુધી પણ બન્ધનો સભવ હોવાથી આકર્ષોના કોઈ નિયમ નથી

શ્રી ગૌતમ સ્વામીઃ—મગવન્ ! નારક જીવ કેટલા આકર્ષોથી જાતિ નામ નિધિત્તાયુનો બન્ધ કરે છે ?

શ્રી મગવાન્—ગૌતમ ! જઘન્ય એક એ અથવા ત્રણ આકર્ષોથી, ઉત્કૃષ્ટ યાવત્ આઠ આકર્ષોથી નારક જાતિનામ નિધિત્તાયુનો બન્ધ કરે છે નારકોની જેમજ ભવનપતિયો, પૃથ્વીકાયિક આદિ એકેન્દ્રિયો, વિકલેન્દ્રિયો, પચ્ચેન્દ્રિય. તિર્થચો, મનુષ્યો, વાનવ્યન્તરો, જ્યોતિષ્કો અને વૈમાનિકોના વિષયમા પણ કહેવું જોઈએ, અર્થાત્ એ બધા જીવ જઘન્ય એક એ અથવા ત્રણ આકર્ષોથી

જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં વધ્નન્તિ, 'એનં ગતિનામનિહત્તાઉણ વિ, ઠિત્તિનામનિહત્તા-
ઉણ નિ' એવમ્ જાતિનામનિધત્તાયુષ્યવત્, ગતિનામનિધત્તાયુષ્યમપિ, સ્થિતિના-
મનિધત્તાયુષ્યમપિ 'ઓગાહનાનામનિહત્તાઉણ વિ' અવગાહનાનામનિધત્તાયુષ્યમપિ,
'પદેસનામનિહત્તાઉણ વિ' પ્રદેશનામનિધત્તાઉણ વિ' પ્રદેશનામનિધત્તાયુષ્યમપિ,
અણુભાવનામનિહત્તાઉણ વિ' અણુભાવનામનિધત્તાયુષ્યમપિ નૈરયિકાદિવૈમાનિકા-
ન્તાજીવા જઘન્યેન એકેન વા દ્વામ્યાં વા, ત્રિમિર્બા, ઉત્કૃષ્ટેન અપ્પટ્ઠિરિકાપૈઃ
વધ્નન્તિ इत्याशयः,

અથ પૂર્વોક્તપદ્ધિધાયુષ્કવન્ધક જીવાનામલ્પવહુત્વવક્તવ્યતાં પ્રસ્પયન્નાહ-
'એતેસિ યં ગંતે ! જીવાણં જાતિનામનિહત્તાઉયં જહણ્ણેણં એકેણ વા, દોહિં વા,
તીહિ વા, ઉક્કોસેણં અટ્ઠહિ આગરિસેહિ પકરેમાણાણં કતરે કતરેહિતો અપ્પા વા
વહુયા વા, તુલ્લા વા, વિસેસાહિયા વા ?' ગૌતમઃ પૃચ્છતિ—હે ભદન્ત ! એતેપાં
સ્થુ પૂર્વોક્તાનાં જીવાનાં જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં જઘન્યેન એકેન વા, દ્વાભ્યાં વા,
એ સ્વ જીવ ઓ જપન્ય એક, દો અથવા ત્રીન આકર્ષોં સે એવં ઉત્કૃષ્ટ
આઠ આકર્ષોં સે—જાતિનામનિધત્તાયુ કા વન્ધ કરતે હૈં । હસી
પ્રકાર ગતિ નામનિધત્તાયુ, સ્થિતિનામનિધત્તાયુ અવગાહનાનામનિધ-
ત્તાયુ, પ્રદેશનામનિધત્તાયુ ઓર અણુભાવનામનિધત્તાયુ કા ઓ જપન્ય એક, દો, ત્રીન ઓર ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોં સે વન્ધ કરતે હૈં ।

પૂર્વોક્ત છહ પ્રકાર કી આયુ કે વન્ધક જીવોં કા અલ્પ વહુત્વ
કહતે હૈં—

ગૌતમ—હે ભગવન્ ! જાતિનામનિધત્ત આયુ કો જપન્ય એક, દો
યા ત્રીન આકર્ષોં તથા ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોં સે વધને વાલે જીવોં મેં
કૌન કિસસે અલ્પ વહુત તુલ્ય યા વિષેષાધિક હૈં ?

તેમજ ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોંથી જાતિનામ નિધત્તાયુનો બધ કરે છે એજ પ્રકારે
ગતિનામ નિધત્તાયુ, સ્થિતિ નામ નિધત્તાયુ, અવગાહનાનામ નિધત્તાયુ, પ્રદેશ
નામ નિધત્તાયુ અને અણુભાવનામ નિધત્તાયુના પણ જઘન્યએક, બે ત્રણ અને
ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોંથી બન્ધ કરે છે

પૂર્વોક્ત છ પ્રકારના આયુના બધક હોવાના અલ્પબહુત્વના વિષયમા
પ્રકાર કહે છે—

શ્રી ગૌતમ સ્વામી —ભગવન્ ! જાતિનામ નિધત્તાયુના જઘન્ય એક બે
અગર ત્રણ આકર્ષોં તથા ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષોંથી બાધવાવાળા હોવામા ટોણ
જોનાથી અલ્પ ઘણા, તુલ્ય અગર વિશેષાધિક છે ?

ત્રિભિર્વા ઉત્કૃષ્ટેન ઘટ્ઠભિરાકર્ષેઃ પ્રકુર્વતામ્-વધ્નતામ્ મધ્યે કતરે જીવાઃ કતરે
મ્યો જીવેભ્યોઽલ્પા વા, વહુકા વા, તુલ્યા વા, વિશેષાધિકા વા ભવન્તિ, ભગ-
વાન્ આહ-‘ગૌયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સન્વત્યોવા જીવા જાતિનામનિઢત્તાયુઃ અટ્ટહિ
આગરિસેહિ પકરેમાણા’ સર્વસ્તોકાઃ-સર્વેભ્યોઽલ્પા જીવાઃ જાતિનામનિધત્તાયુ-
ષ્યમ્ અટ્ટભિરાકર્ષેઃ પ્રકુર્વન્તઃ-વધ્નન્તો ભવન્તિ તેમ્યઃ-‘સત્તહિ આગરિસેહિ પક-
રેમાણા સંખેજ્જગુણા’ સપ્તભિરાકર્ષેઃ જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તઃ,-વધ્નન્તઃ
સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેમ્યોઽપિ-‘છહિ આગરિસેહિ પકરેમાણા સંખેજ્જગુણા’
પઢ્ભિરાકર્ષેઃ જાતિનામનિધત્તાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તઃ-વધ્નન્તઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ,
તેમ્યોઽપિ-‘એવં પંચહિ સંખેજ્જગુણા’ એવમ્ પૂર્વોક્તરીત્યા પચ્ચભિરાકર્ષેઃ જાતિ-
નામનિધત્તાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ તદપેક્ષ્યાપિ ‘ચડહિ સંખિજ્જ-
ગુણા’ ચતુર્ભિરાકર્ષેઃ તથાવિધાયુષ્યં પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેમ્યો
ઽપિ-‘તિહિ સંખેજ્જગુણા’ ત્રિભિરાકર્ષેઃ પૂર્વોક્તાયુષ્ય પ્રકુર્વન્તઃ સંખ્યેયગુણા
ભવન્તિ, તેમ્યોઽપિ ‘દોહિ સંખેજ્જગુણા’ દ્વામ્યામાકર્ષામ્યામુક્તાયુષ્યં વધ્નન્તઃ
સંખ્યેયગુણા ભવન્તિ, તેમ્યોઽપિ-‘એગેઠં આગરિસેઠં પગરેમાણા સંખેજ્જગુણા’

ભગવાન્ ગૌતમ ! સઘ સે કમ જીવ જાતિનામનિધત્તાયુ કો આઠ
આકર્ષો સે વાંધને વાલે હૈં । સાત આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનકી
અપેક્ષા સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, છહ આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનસે મી
સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં, પાંચ આકર્ષો સેવાંધને વાલે ડનસે સંખ્યા-
તગુણા અધિક હૈં, ચાર આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનસે સંખ્યાતગુણા
અધિક હૈં તીન આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનસે સંખ્યાતગુણા અધિક
હૈં, દો આકર્ષો સે વાંધને વાલે ડનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ઓર
એક આકર્ષ સે વાંધને વાલે ડનસે સંખ્યાતગુણા અધિક હૈં ।

શ્રી ભગવાન્-ગૌતમ ! અધાર્થી ઓછા જીવ જાતિનામ નિધત્તાયુના આઠ
આકર્ષેથી બાધવાવાળા છે, સાત આકર્ષેથી બાધવાવાળા તેમની અપેક્ષાએ સ ખ્યાત
ગણા અધિક છે આકર્ષેથી બાધવાવાળા તેમનાથી પણ સ ખ્યાતગણા અધિક છે
ચાર આકર્ષેથી બાધવાવાળા તેમનાથી પણ સ ખ્યાત ગણા અધિક છે, ત્રણ
આકર્ષેથી બાધવાવાળા તેમનાથી સ ખ્યાતગણા અધિક છે, બે આકર્ષેથી બાધવાવાળા
તેમનાથી સ ખ્યાતગણા અધિક છે, એ આકર્ષેથી બાધવાવાળા તેમનાથી
પણ સ ખ્યાતગણા અધિક છે

एकेन आकर्षणोक्तायुष्यं प्रकुर्वन्तः संख्येयगुणा भवन्ति 'एवं एतेणं अभिलावेणं जाव अणुभावनिहत्ताउयं' एवम्-उत्तरीत्या, एतेन पूर्वोक्तेन अभिलावेन यावत् गतिनामनिधत्तायुष्यम्, स्थितिनामनिधत्तायुष्यम् अवगाहना नामनिधत्तायुष्यम्, प्रदेशनामनिधत्तायुष्यम् अनुभावनामनिधत्तायुष्यं च वन्तः जीवानामपि अल्प-बहुत्वमवसेयम् 'एवं एते छप्पिय अप्पावहुदडगा जीवादीया भाणियच्चा' एवम्-उत्तरीत्या, एते पूर्वोक्ताः पडपि अल्पबहुत्वदण्डका जीवादिका भणितव्यः-वक्तव्याः 'इति पणवणाए चर्कंतियपयं छट्ट समत्तं '

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचकपञ्चदशभाषाकलित-ललित कलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक-वादिमानमर्दक-श्री-शाहू छत्रपतिकोल्हापुरराजप्रदत्त-'जैनशास्त्राचार्य'-पदविभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-बालब्रह्मचारि जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री-घासीलाल-व्रतिविरचितायां श्री प्रज्ञापना-सूत्रस्य प्रमेयबोधिन्त्याख्यायां व्याख्यायां
॥ पठं व्युत्क्रान्तिपदं समाप्तम् ॥

इसी प्रकार का अल्पबहुत्व गतिनामनिधत्तायु, स्थितिनामनिधत्तायु, अवगाहना नाम निधत्तायु, प्रदेशनामनिधत्तायु और अनुभाव नामनिधत्तायु को बांधने वालों का जान लेना चाहिए। इस प्रकार अल्प बहुत्व संबन्धी इन छहों दंडकों को जीव से आरंभ करके कह लेना चाहिए।

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचित प्रज्ञापना सूत्र की प्रमेयबोधिनि व्याख्या में

॥ छट्ठा व्युत्क्रान्तिपद समाप्त ॥६॥

आ प्रकारे अल्पबहुत्व गतिनाम निधत्तायु स्थिति नाम निधत्तायु, अवगाहना नाम निधत्तायु प्रदेश नाम निधत्तायु अने अनुभाव नाम निधत्तायु ने बाधवावाण्योने जाणी देवा जेधये आ रीते अल्प बहुत्व सान्धी आ छये दंडकाने एवधी आरंभ करीने कडेवा जेधये

श्री जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचित प्रज्ञापना सूत्रकी प्रमेयबोधिनी टीकासु छट्ठ व्युत्क्रान्तिपद समाप्त ॥६॥